

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

*QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :*

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALCIJUS MOMENTIS SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTURUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR.

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CLII.

S. BRUNO CARTHUSIENSII INSTITUTOR.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE-DU-MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE, 127.

CLICHY. — EX TYPIS PAULI LUPONT, 12, VIA DICTA BAC-D'ASNIÈRES. 1053.8.79.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

DEC -5 1931

2152

SÆCULUM XII.

S. BRUNONIS

CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS

NECNON EJUSDEM SÆCULI

PRÆCIPUORUM CARTHUSIENSIIUM PATRUM

OPERA OMNIA

EX VARIIS ET MELIORIS NOTÆ EDITIONIBUS NUNC PRIMUM IN UNUM COLLECTA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSEE DU MAINE, 127.

—
1879

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLII CONTINENTUR.

SANCTUS BRUNO CARTHUSIENSIVM INSTITUTOR.

Acta S. Brunonis.

Col. 9

Commentarium in Psalmos.

637

SANCTUS BRUNO

ORDINIS CARTHUSIANORUM INSTITUTOR.

SANCTA BRUNONIS ACTA

(Acta SS. Bolland. Octobr. t. III, die 6.)

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. *Quæ Vitæ seu Acta edenda sint : diversa, e quibus hæc aut confecta fuere, aut illustrabuntur, seu subsidia seu documenta, horumque unum ad Actorum calcem etiam edendum.*

Etsi ante sæculi sexti decimi initium nullus plane omnem Vitæ S. Brunonis, anno ex dicendis 1101 defuncti, seriem, moresque et gesta ex instituto litteris consignarit, non defuerunt tamen e celeberrimo, quem sanctissimus hic patriarcha instituit, Ordine viri, doctrina juxta ac pietate spectabiles, qui multo etiam citius, quæ de Carthusiæ principis aliarumve nonnullarum initiis ac fundatoribus comperta habebant, diligentissime in chartas, si non in vulgus (neque enim id forte summa eorum sivistæ modestia) publice edendas, certe cum futuris deinceps instituti sui sectatoribus privatim intra domuum secessus in exemplum communicandas, conjecerint, in iisque summa saltem vitæ, a sancto Fundatore suo actæ, capita delibarent. Quam id veritati consonet, argumento est Brevis apud Marteneum Veterum Scriptorum tomo VI inserta ordinis Carthusiensis Historia, in cujus Prologo hæc leguntur : « Licet quinque primi Priores (Majoris Carthusiæ) hic inferius descripti in pluribus Chronicis reperiantur, tamen successores eorum, nescio qua de causa, taliter sunt oblivioni traditi, quod nulla penitus ex eis memoria per aliquam scripturam habeatur. »

2. Cum enim, qui hæc memorat, auctor anonymus sub sæculi quinti decimi initium, uti num. 17 docebo, scripserit, Chronica sane, quorum mentionem verbis recitatis facit, diu ante sæculum sextum decimum fuerint elucubrata : ad hæc eadem, quoniam haud dubie de quinque primorum Carthusiæ priorum gestis utcumque tractarint, summa saltem rerum, ad Brunonem spectantium, capita delibasse, indubitatum apparet, uti etiam a Carthusianis scripta fuisse, maxime, cum in solis fere Carthusianorum domibus fuerint inventa, dique in hisce omnino fere inedita latuerint. Porro e Chronicis hujusmodi quæ hoc nomine idcirco, quod res per tempora

A sua digestas exhibeant, vocari non immerito potuerit, aliterque nihilominus nuncupata etiam repertiuntur, duo potissimum ad cognitionem meam pervenere, contractius unum, prolixius aliud. De amborum, utpote in quibus non pauca, quæ de S. Brunone narrantur, fundamentum habent, ætate auctoritateque juverit lectorem edocuisse ab ipso statim initio hujus Commentarii, in quo Sancti ejusdem gesta omnia discutienda, illustrandaque sunt.

B 3. A Chronico contractiori incipio. Labbeus Bibliothecæ Novæ librorum mss. tom. 4, pag. 638 et binis seqq. inter Opuscula Historica e codice ms. S. Remigii Remensis recenset quinque elogia diversa, quorum primo res præcipuæ a S. Brunone gestæ, reliquis vero, quæ ad quatuor ejus proximos in Carthusiæ majoris prioratu successores pertinent, summatis continentur. Elogiis in capite præfigitur hic titulus : « De institutionibus ordinis Carthusiensis : » verum cum in librorum Syllabo, quem præfatus librorum mss. tomos præfert, post hæc verba, « De Institutionibus ordinis Carthusiensis, » statim ponatur, » sive de S. Brunone, de Landuino, de Petro Francisco, de Joanne Tusco, ac Guigone a sancto Romano, primis Carthusiæ prioribus, » nescio, an pro « institutionibus » legendum potius non sit « institutoribus. » Verum sitne ita, an secus, parum refert, ac proin, breviter hoc notato, ad rem ipsam redeamus, nuncque in tempus, quo dicta elogia scripta sint, inquiremus. Launoius Dissertatione de vera causa secessus S. Brunonis in eremum cap. 4, § v illud ipsum etiam S. Brunonis elogium, quod Labbeus loco mox cit. exhibet, e ms. statutorum et consuetudinum, a Guigone, quinto Carthusiæ Majoris priore, scriptarum, ordinis Carthusiensis codice in medium adducit, aitque, hunc, in quo pariter, quæ loco cit. apud Labbeum, proximorum quatuor sancti nostri in Carthusiæ Prioratu successorum elogia exstant, Parisiis apud Carthusiensis asservari.

4. Hinc porro auctor Carthusiensis anonymus, qui Annalium ordinis sui librum quartum, luce

publica haecenus, licet excusum non donatum, A eorum loco initium Brevariū Vitæ Guigonis superscriptum, quæ Vita eadem recentī manu continnata fuit in altero folio dimidiato, quod facile deprehenditur præcedenti folio, in quo sunt elogia præfatorum quatuor priorum, » alterique sequenti, in quo prædictus capitulorum indulus continuatus fuerat, « intersertum fuisse. Unde patet, dictum Guigonis elogium post illius mortem in præfatum codicem fuisse interjectum » sevellatum. Haecenus, si pauca exceperis, quæ, aliis characteribus adhibitis, claritatis causa adjeci, laudatus Ordinis Carthusiani annalista anonymus. Ex his porro, aliisque supra in medium adductis est consequens, et sapius jam memoratum, etsi etiam Guigonis quinti Carthusiæ Prioris elogium contineat, Montis Dei codicem, et B quatuor primorum Carthusiæ priorum elogia, quæ hic Labbeusque loco supra cit. suppeditat, ipsomet Guigone in vivis adhuc superstite, seu ante annum 1138, quo hic vivere jam desiderat, fuisse conscripta. Jam vero, cum res ita sit, summam sane hæc, quorum complexum ego deinceps annalistæ Carthusiani anonymi plus semel jam laudati exemplo « quatuor primorum Carthusiæ priorum Chranicon » appellabo, simpliciter Chronici nomine jam supra distinxī, fidem apud omnes merentur, utpote in litteras conjecta ab auctore, etsi non certo noto, rebus tamen, quæ in iis narrantur, synchrono ac verosimiliter ipsomet Guigone, primævarum Carthusiæ Consuetudinum, quibus eadem præfiguntur, scriptore, qui eadem, si quæ de quatuor primis Carthusiæ Prioribus ac nominatim S. Brunone in Chronico illo referuntur, non scripserit, verosimiliter saltem viderit ac approbarit.

5. Ita fere quantum ad substantiam laudatu annalista Carthusiensis anonymus, qui præterea, S. Brunonis elogium, in codice suo antiquissimo descriptum, elogioque, quod Labbeus loco supra cit. exhibet, apprime, uti ex ejusdem scriptoris dictis eruitur, consonum, cui, ejusdem sancti elogio, quos. Launoius e codice Parisiensi excerptis, unum esset paucis additis, atque idem, affirmat, trium dein aliorum priorum, Londunimimirum, Petri Franci, seu Francisci, et Joannis Tusi, qui proxime post S. Brunonem Carthusiam rexerunt, elogia integra, quæ et ipsa cum eorumdem elogiis, apud Labbeum loco supra cit. exstantibus, adamussim congruunt, e codice suo antiquissimo transcribit, ac mox, ne quis hujus, quod elogium, Guigoni adornatum, adnotato etiam hujus obitu, qui anno 1137 contigit, pariter contineat, antiquitatem supra adstructam forsitan neget, ita prosequitur : « Hæc ibi de quatuor primis Carthusiæ prioribus, statimque in eodem folio (verso scilicet) sub finem alterius (secundæ nimirum) paginæ eodem characterē, quo totus codex exaratus est, nulloque interjecto linearum spatio, sequebatur indculus capitulorum consuetudinum Guigonis, qui in tribus paginis sequentibus continuatus fuerat.

6. « Sed postea priores linæ hujus indiculi, quæ residuum alterius paginæ primi folii immediate, ut mox diximus, post breve elogium Joannis Tusi (quarti Carthusiæ Majoris prioris) complebant, a recentiori manu, quæ nihilominus videtur vetustissima, obliteratæ (id est expunctæ) fuerunt, e

7. Quapropter ut in ipso statim Commentariū hujus limine quoddam Vitæ Sancti nostri compendium, cui tute fidi queat, studioso lectori exhibeam, S. Brunonis elogium, Chronico illi inclusum, eaque, quæ in hoc de illo narrantur, complectens, hæc modo transcribo, quale apud Labbeum loco sæpissime jam cit. exstat. Sic habet : « Magister Bruno, natione Teutonicus ex præclara urbe Colonia, parentibus non obscuris [*al. additur natus*], litteris tam sæcularibus quam divinis valde munitus, ecclesiæ Remensis, quæ nulli inter Gallicanas secunda est, canonicus et scholarum magister, relicto sæculo, eremum Carthusiæ fundavit, et rexit sex annis. Qui, cogente papa Urbano, cujus quondam præceptor fuerat, Romanam perrexit ad curiam, eundem Papam solatio et consilio in Ecclesiasticis negotiis juvaturus. Sed cum tumultus et mores curiæ ferre non posset, relicta solitudo et quietis amore flagrans, relicta curia, contempto etiam archiepiscopatu Rhegiensis ecclesiæ, ad quem, ipso Papa volente, electus fuerat, in Calabria eremum, cui Turris nomen est, successit [*al. melius, secessit*], ibique, laicis et clericis quamplurimis adunatis, solitaria vitæ propositum, quandiu vixit, exercuit. ibique defunctus humatus est post egressum Carthusiæ undecimo plus minus anno. »

8. Elogium hoc in Commentarii hujus decursu usui non raro erit; notandum autem de cætero est, quatuor ultimas ejus voces, etsi in Carthusiæ Parisiensis codice, e quo illud Launoius in Dissertatione suam supra laudatam intulit, non inveniuntur, retinendas tamen esse, cum et a Labbeo in codice Remensi S. Remigii, et ab Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctore anonymo, tum in jam supra memorato codice, reliquis omnibus antiquiore, tum etiam in aliis, uti is ipsemet testatur, fuerint repertæ, exigique ad sensus complementum videantur. Ad alterum e duobus Chronicis, quod plura adhuc de S. Brunone suppetit, quodque quale sit, et quando scriptum, hic etiam discutiendum, jam progredior. Aliud hoc non est, quam Carthusiani opus seu tractatus, de quo in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione num. 37 et aliis pluribus Joannes Columbi, Societatis nostræ sacerdos, fuse disserit, recte ibidem num. 61 probans, Tractatum illum concinnatum non fuisse a Guillelmo de Elbura seu de Yporegia, aut, si mavis, ab auctore tractatus de Origine et veritate perfectæ religionis, sive is revera, et Columbi putavit, Guillelmus de Elbura sit, sive Boso, decimus septimus Carthusiæ Majoris prior, ut pluries jam laudatus annalista anonymus, qui Carthusiensium Annalium librum quartum hactenus non vulgatum scripsit, num. 33 contendit, seque postea probaturum promittit.

9. Quis interim fuerit, aut quod nomen habuerit alter ille Carthusianus, qui tractatum seu Chronicon, a Columbio memoratum, contexuit, nulla ratione comperire quivi, nullumque is operi titulum prefixit; unde factum, ut id ab aliis quidem « Chronica de exordio Ordinis Carthusiensis, » ab aliis vero « Tractatus de narratione historie inchoationis et promotionis Ordinis Carthusiensis » fuerit vocatum. Et apte quidem tam hoc, quam illo titulo potuit insigniri; etenim, ut laudatus Columbi (neque enim opus illud integrum ad manum habeo) num. 49 de Carthusianorum initiis docet, in duas partes diversas est divisum, quarum altera complectitur Ordinis Carthusiensis inchoationem, altero S. Brunonis proximisque ab eo quatuor Carthusiæ Majoris Priores, suo quoque Ordine positos, eoque præterea etiam ornatos, uti, quantum ad hoc postremum, intelligo ex litteris, Co'onia Agrippina ad me data ab Augustino Albenbrück, Societatis nostræ sacerdote, cum idem opus, apud Carthusianos ibidem extans, rogatu meo hic fuisset scrutatus. Ego id a parte præcipua, quæ quinque primos Carthusiæ Priores, servato, quo Carthasiam rexere, temporis ordine, exhibet, « Primorum quinque Magnæ Carthusiæ Priorum Chronicon » deinceps appellabo, quemadmodum etiam ante me jam factum video in ms. quæ penes me est, de S. Brunone Diatriba Chronologico-diplomatica, quam F. Michael Morckens, Ordinis Carthusiensis Colonia Agrippina

alumnus, concinnavit, atque ad decessores meos anno 1727 transmisit.

10. Vir hic religiosus, scientia non minus, ut vel solum hoc opus abunde probat, quam pietate insignis, integrum in id intulit S. Brunonis elogium, descriptum e præfati, uti id vocat aliquæ nihilominus aliter, ut jam docui, appellant, primorum quinque Magnæ Carthusiæ Priorum Chronico, seu antiquissimo hujus exemplari, ante annos, uti ex characteribus autumat, facile quadringentos exarato, quod in Carthusianorum Coloniensium bibliotheca asservatur, huic olim a Petro Rinckio, insigni Carthusiæ Coloniensis benefactore, donatum, integrumque ac sincerum ex collatione cum antiquissimo Carthusiæ Majoris exemplari deprehensum. Illud ego Sancti nostri elogium, Vitæ antiquioris titulo insignitum, numerisque pro more nostro distinctum, additis etiam, ubi congruum fuerit, ad calcem Annotationibus, Commentario huic subjuncturus idcirco sum, quod scriptum aliud antiquius, in quo plura de Brunone recenseantur, non inveniim. Et lector quidem, quam multa de sancto Ordinis Carthusiensis Institute dictum elogium suppetit, facile id evolvendo deprehendit; quam vero idem antiquum sit, patescit ex iis, quæ de Chronicis, ex quo desumptum est, antiquitate jam dicam.

11. Hoc jam inde ab anno circiter 1151 seu sub Basilio, qui Carthusiæ ab hoc anno ad annum 1173 præfuit, scriptum esse, Joannes Columbi, pluries jam laudatus, in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione num. 37 et tribus seqq. contendit. Hanc autem suam opinionem probare nititur ex eo, quod auctor Chronicis anonymus, postquam præfatus est, sese « De antiquis sapientibus et sanctis fundatoribus, ac promotoribus Ordinis Carthusiensis » tractaturum, solos in hisce Brunonem, Landuinum, Petrum, Joannem et Guigonem reponat, Antelmu-que septimum et Basilium octavum Carthusiæ Priorem, qui tamen, ut dilucide ostendit, antiquis Ordinis Carthusiensis fundatoribus ac promotoribus accensendi merito sunt, silentio prætereat. Unde, cum fieri id abs illo existimet, quod hi, cum scriberet, antiqui non essent, scripsisse eum jam inde ab anno circiter 1151 seu sub Basilio, octavo Carthusiæ Priore, concludit. Verum quid si auctor Chronicis anonymus, cum jam Brunonem aliasque quatuor mox nominatos recensuisset, quo minus Antelmu pariter ac Basilium recenseret vel morte vel aliis gravibus intervenientibus causis fuerit impeditus? Quid si antiquarum seu primævarum Consuetudinum, a Guigone scriptarum, liber (huic enim is scriptor anonymus sub finem Vitæ S. Brunonis edenda pro emortuali hujus anno figenda laudat) ad modum Codicis Montis Dei antiquissimi, aliorumque plurium, qui num. 1 et 3 memorati sunt, eademque Guigonis Consuetudines continent, atque quinque primos Carthusiæ priores in capite præce-

BQ
310
MSS

lerit, hosque proinde solos ille in antiquis Ordinibus Carthusiensis fundatoribus ac promotoribus habuerit, aut certe Antelmum et Basilium, quod nec ibidem memoratos invenerit, nec aliunde forte sat cognitos habuerit, silentio prætereundos duxerit?

12. Ut ut sit, Chronicum, de quo hic, serius, quam anno circiter 1151, scriptum esse, mihi sane verissimum, ne dicam indubitatum, apparet. Elenim ejus auctor in Sancti nostri elogio seu Vita antiquiori num. 2 « Universitatis » nomine insignit academiam Parisiensem, quæ, etsi jam ab anno circiter 1151 societatem quandam constituere inceperit, magistris, omni scientiarum genere instructis, ingentique ad horum lectiones confluentium discipulorum multitudine floreret, « Universitatis » tamen nomine, quidquid contra in universitatis Parisiensis Historia Bulaeus arguat, ante inchoatum sæculum decimum tertium condecorata non fuit, uti Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, pag. 80 docent, atque apud omnes prope eruditos modo in confesso est. Ad hæc idem auctor, Carthusiæ Majoris, ut jam dixi, alumnus, in Vita Sancti edenda num. 20 meminit Chartularii, quod, cum scriberet, in Carthusia Majori exstiterit, quam jam inde ab anno circiter 1151 tot instrumentis, quot ad Chartularium conficiendum sufficerent, instructam fuisse, parum credibile apparet.

13. Et vero, cum Carthusiæ, Carthusiæ principi vicinæ, quales sunt domus Portarum, Majorævi, Durbonis, Allionis et Vallis S. Hugonis, paulo ante annum 1250, uti ms. de Vita S. Brunonis Tractatus, a Patribus Carthusianis hujatibus mecum communicatus, num. 24 prodit, de documentis suis in Chartularia, quæ integra hodieque exstant, cogendis primum solliciti fuerint, eandem tunc et Carthusiæ Majori curam primum fuisse susceptam, verosimile evadit. Hinc porro jam consequitur, ut Chronici, in ejus hic ætatem inquirimus, auctor anonymus, utpote Chartularii, quod, cum scriberet, in Carthusia Majori exstiterit, mentionem ex dictis faciens, ante annum circiter 1250, contra ac Columbius statuit, verosimiliter non scripserit. Verum quanto quidem tempore serius chronologus ille scriptiōni manum admovit?

14. Cum Guillelmus de Yporegia, cui Joannes Columbius Tractatum de Origine et Veritate perfectæ religionis in Dissertatione de Carthusianorum initii num. 35 attribuit, hunc anno 1313 ex mente ejusdem Columbii exararit; Boso autem, cui dictus Tractatus reipsa forte adscribendus, anno 1313 obierit, oportet sane, ut hic ante annum 1314 sit contextus. Quare, cum ejus auctor, quicumque demum is sit, lucubrationi suæ (adi Joannem Columbi Dissertationem. jam sæpius cit., num. 55 et 61) integrum, de quo hic, primorum quinque Carthusiæ Priorum Chronicum inseruerit, consectorium omnino est, ut hoc auctor ante annum 1314 conscripserit. Quod quidem quamvis sat certum appareat, non

suppetit tamen præterea, quo quot annis ante id fecerit, tuto determinem.

15. Nihil interim obstat videtur, quo minus id abs illo annis circiter quinquaginta aut etiam sexaginta ante dictum annum 1314 factum credatur: imo vero etsi quis scriptiōnem illam, seu Chronici, de quo hic, lucubrationem ante annum circiter 1250, aut etiam ante annum circiter 1230 figendam contenderet, falsi cum certo convincere non possem, quod, jam tum in Carthusia Majori Chartularium non exstisise, indubitatum omnino non sit; quod tamen, ut ante neutrum hunc annum lucubrationem illam locandam, posset probari, omnino requiritur, aliis prorsus omnibus, quibus res certo evineatur, argumentis, quantum opinor, deficientibus. Atque hæc sunt, quæ pro Chronici, primos quinque Carthusiæ Majoris priores, horumque ex parte gesta ordine recensentis, ætate utcumque determinanda occurrunt. Id autem nec ante sæculum tertium decimum, nec post annum 1314 scriptum esse, ex omnibus jam dictis certum apparet; quanto autem tempore ante hunc annum factum id sit, plane incertum, nec quidquam occurrit, quo monumenti illius ætatem propius determinem.

16. Verum etsi res ita sit, subsecutis nihilominus temporibus id ita Carthusianis fuit probatum, ut, si quæ in libris, quos scribebant, vel de Ordinis sui origine vel de S. Brunone primisve post hunc quatuor Carthusiæ Prioribus commemoranda ex occasione habuerint, ea ut plurimum, quæ reipsa commemorarunt ex eodem excerpterint, isdem etiam fere, quibus hujus auctor, verbis non raro usi. Ac primo quidem hos inter memorandus est, qui monumentum illud in suum de Origine et Veritate perfectæ religionis tractatum intulit, auctor supra plus semel laudatus, sive is Guillelmus de Yporegia sive Boso sit. Huic accedit Priorum Ordinis Carthusiensis chronologus, a Columbio in Dissertatione de Carthusianorum initii num. 54 memoratus, qui, uti ibi hic scriptor indicat, horrendum, quo sese Parisiis homo redivivus damnatum publice e feretro proclamavit, prodigium isdem plane, quibus id in quinque primorum Carthusiæ Priorum Chronico, seu in antiquiori Sancti nostri Vita, ex hoc edenda, num. 1

et seqq. fit, verbis exponit alio etiam, quam quo hæc occurrunt, operis sui loco ita memorans: » In brevi exaudita est oratio Joannis Birelli, Prioris Carthusiæ, ac conventus, atque Amedeus Viridis, comes Sabaudie, filium de uxore, quæ sterilis putabatur, suscepit, qui, etiam Amedeus vocatus, nunc comes Sabaudie est effectus. »

17. Ex his autem verbis consequitur, ut dictus chronologus eo temporis spatio, quod ab anno 1383 ad annum 1391 effluxit, indubie scripserit; priori enim e binis hisce annis Amedeus Viridis, posteriori vero ejus filius Amedeus itidem vocatus, e vivis, ut Columbius loco cit. docet, excessit. Hæc ipsa interim verba, jam mox recitata, in brevi Ordinis Carthusiensis Historia apud Marteneum tomo VI Scripto-

rum veterum, col. 489 etiam leguntur, hæcque nihilominus ab auctore ad annum usque 1409 producit; quam ob rem, cum Priorum Carthusiæ gesta ordine Chronico insuper exhibeat, consecrarium omnino videtur, vel ut ipsum sit Carthusiæ Priorum et Columbio mox adducti chronologi opus, quod hic ipsemet additamentis, gesta a tempore, quo prius scripserat, complectentibus, dicto anno 1409 aut etiam serius, nulla facta in iis, quæ prius scripserat, mutatione, auxerit; vel ut a scriptore altero et ex Priorum Carthusiensium laudati a Columbio chronologi opere (ipsis hujus verbis servatis intactis) et ex notiis scriptivæ aliunde acceptis eodem dicto anno 1409 aut etiam serius fuerit compilata.

18. Ut ut sit, et hujus equidem operis, in quod hæc, quod infra laudandum adhuc sit, observare libuit, auctor anonymus ex quinque primorum Carthusiæ Priorum Chronico, quod sibi præluxisse, non obscure in Prologo innuit, integrum Sancti nostri elogium, quod Vitæ antiquioris nomine edendum jam monui, paucis dumtaxat mutatis, ad verbum fere descripsit, uti etiam, quæ exhibet, aliorum quator proximorum post S. Brunonis Carthusiæ Priorum, uti iterum ex litteris, quas ad me Colonia Agrippina dedit Augustinus Aldenbrück, quasque num. 11 laudavi, intelligo. Nec immerito loco hoc recenseri possent non pauci alii, hosque inter Henricus Kalkar, Ordinis Carthusiensis scriptor eruditus anno 1408 e vivis sublatus, qui, cum ex occasione dantaxat de Sancto nostro egerunt, ex antiquiori illo monumento, licet ipsis hujus verbis non omnes usi, nonnulla excerpere. Verum cum id opere prætitum non putem, ad illos progredior, qui tandem sub sæculi sexti decimi initium res omnes, a S. Brunone gestas, ex instituto pertractare sunt aggressi, scribendorum materiem, quam et ipsi non alienis, sed propriis verbis expresserint, e binis, de quorum ætate jam actum antiquis Chronicis, aliisque insuper, ut dubitandum non est, monumentis tum antiquioribus, tum recentioribus edocti.

19. Quatuor hic præcipue memorandi sunt, quos inter primum locum tenent Carthusianus anonymus et Zacharias Benedictus, Carthusiæ S. Andreae de littore Venetiis alumnus, quorum ille stylo soluto, hic ligato, sancti Patris sui gesta est complexus. Prioris lucubratio publici juris facta est anno 1508, quo eam excuso tunc a se S. Brunonis in S. Pauli Apostoli Epistolas Commentario Bertoldus Remboldus, Parisiensis typographus, præfixit; posterioris vero, etsi ante annum 1524, quo eam ad S. Brunonis Operum, typis a sese Lutetiæ tunc editorum, calcem Judocus Badius adjecit, in lucem non prodierit, ab actore tamen jam inde ab anno itidem 1508 fuerat concinnata, uti luculenter ostendit, quam ibidem in capite præfati, Epistola dedicatoria, Franciscus du Puits, Ordinis Carthusiensis Priori Generali, « Quinto Kalend. Maii 1508 » inscripta. Non diu admodum post

A binos illos Sancti biographos idem hic Ordinis Carthusiensis Generalis Franciscus du Puits, Latine a Puteo, seu de Puteo aut etiam, ut ab aliis (varie enim Gallicum id cognomen Latino idiomate potest non inepte efferri) scriptum invenio, Puteanus oratione aperta solutaque, ut Corthusianus anonymus proxime memoratus fecerat, sancti Patris sui Vitam, uti Theodorus Petrus in Bibliotheca Carthusiana, Morotius in Theatro chronologico aliique docent, conscripsit; e qua item, ut iidem testantur, haud ita multo post Petrus Blomenvenna, Carthusiæ Coloniensis alumnus multisque annis moderator, auctiorem deinde, additamentis aliunde acceptis, fecit, typisque in sede sua Coloniæ Agrippinæ divulgavit.

20. Puteani lucubratio, quæ auctoris sui nomine insignita nusquam reperitur, esse videtur ea ipsa S. Brunonis Vita, quæ anno circiter 1345 Casileæ litteris Gothicis absque auctoris nomine excusa, iteratisque deinde typis Lutetiæ una cum supra memorata Zachariæ Benedicti lucubratione metrica ad operum S. Brunonis calcem a Judoco Badio absque auctoris itidem nomine fuit adjecta, Prologum habens sibi præfixum cujus hoc initium: « Non solum Dominum in Sanctis, » etc., itaque inchoata: « Temporibus Gregorii septimi, Romani pontificis, » etc. At vero difficultas, quæ hic se offert, sermonis seriem interrompere me cogit. Vitam sancti, quæ Puteanum habet auctorem, Parisiis apud Joannem Parvum prelo fuisse datam, Possevinus in Apparatu Sacro tradit; quare, cum præterea Launois in Dissertatione de causa secessus S. Brunonis in eremum cap. 5. circa medium affirmet, in Vita, a Puteano scripta, cum anno 1082 Sancti nostri in eremum secessum componi, hucque nihilominus in Sancti Vita, Basileæ excusa anno 1084 diserte innectatur erit fortassis nonnemo, qui suspicetur, Puteani hanc fecit non esse.

21. Verum eadem Vita, quæ Basileæ ac deinde Parisiis apud Judocum Badium fuit impressa, ibidem apud Joannem Parvum fuerit fortassis recusa, aut, si res secus habeat, Possevinus forte in assignando Vitæ, per Puteanum concinnatæ, typographo erravit; quod ultimum sane mihi verosimilimum idcirco apparet, quod, facta Parisiis in bibliothecis tum publicis, tum privatis, diligentissima indagine, nulla plane, uti ex litteris ab amico inde acceptis discio, S. Brunonis Vita, quæ apud Joannem Parvum sit excusa, inveniri potuerit. Quod autem ad Launoium pertinet, Vitam is, quæ a Puteano scripta non esse, pro biographi hujus lucubratione verosimiliter per errorem acceperit, eademque committendum, quod, ut jam monui, Vita, a Puteano elucubrata, auctoris sui nomine insignita non reperitur. Ut ut sit, Vitam Sancti nostri, Basileæ anno circiter 1345 excusam, Puteani esse fectum, multa suadent. Primo enim tabula, prodigiosa tum hominis, quæse damnatum publicè Parisiis declaravit, anastasis, Brunonis hinc conversionem, secessum in Carthusiæ solitudinem alla-

quæ nonnulla hunc prægressa representans, quæ or-
dinis Carthusiensis Statutis ac Privilegiis, Francisci
a Puteo, seu, ut brevius loquar, Puteani jussu Basile-
ensæ anno 1510 apud Joannem Amorbachium excusis,
præfixa est, Basileensi Sancti nostri Vitæ pariter
præfigitur.

22. Secundo verosimillimum apparet, Puteanum,
nptote plurimum anno 1514 aut etiam paulo ci-
tius, ut Sanctorum albo Bruno adscriberetur, labo-
rarit, litteris hujus Vitam tunc mandasse, eamque,
cum jam illi, Leone X summo pontifice annuente,
honores cœlitibus proprii dicto anno 1514 cœpissent
deferri, typis haud multo post excludendam curasse.
Tertio cum de vita S. Brunonis Basileensi sermo
est, Puteanianam intelligi, Carthusianorum obtinet
traditio, ut subministrata a Josepho Phily, reveren-
dissimi patris et capituli generalis ordinis Carthu-
siensis scriba, notitia me docet, certumque apparet
ex Theodoro Petraeo, scriptore Carthusiano supra
adhuc laudate, utpote qui in suis ad Dorlandi Cbro-
nicon Elucidationibus pag. 12 Puteani fetum vocet
S. Brunonis Vitam, ad cujus calcem supra centum
et sexaginta funebres, de quibus mox, tituli, seu,
uti hos appellat, epitaphia adjiciuntur, quæ tanto
numero soli Sancti Vitæ, quæ Basileæ excusa est,
adjuncta reperiuntur. Quarto ac ultimo Vita, quam
Blomenvenna, ut jam docui, partimex Vita, a Pu-
teano scripta, contexit, tantam cum Vita Basileæ
excusa, uti ex utriusque collatione liquet, similitu-
dinem habet, ut vel hanc ex illa, vel illam ex hac
pro parte saltem contextam esse, sit necesse. Quare,
his omnibus pensatis, nullus dubito, quin Vita,
quæ Puteanum habet auctorem, ea ipsa sit, quæ
anno circiter 1515 in lucem typis Basileensibus pro-
diit.

23. Inceptum itaque de Sancti Vitis, seculi sexti
decimi initio conscriptis, sermonem jam prosequor.
E quatuor jam recensitis sola mihi deest, quam
Carthusianus anonymus adornavit, typisque Berthol-
dus Remboldus Lutetiæ excudit; e tribus vero reli-
quis, quarum nulla, longo temporis intervallo, quo
earum auctores a sancti obitu scripserunt, spectato,
ab antiquitate commendari potest, solam Puteania-
nam, in capita et numeros de more divisam, e Basile-
ensi primæ editionis exemplari recudam, præter-
missis aliis duabus vel idcirco, quod altera quidem
ludi dumtaxat poetici, non Vitæ, historice ac sincere
scriptæ, speciem præferat, altero vero parergis su-
perfluis, digressionibusque nimium longis ac fre-
quentibus lectori multum ædii, voluptatis fere nihil
esset allatura; ut autem Vitæ, a Blomenvenna con-
cinnatæ, desiderium, si quis forte eo teneatur, ferri
queat facilius, Vitæ, a Puteano exaratæ Vitam al-
teram, quæ, sæculo sexto decimo jam senescente,
et ex hac, et ex auctori Blomenvennæ lucubratione
a Surio concinnata est, quæque proinde, quidquid
in hac memoratu dignum occurrit, haud dubie con-
tinet, subjungam, simulque excerpta et Blomenven-
næ, uti et e Zachariæ Benedicti lucubrationibus

verba, ut ea, quæ Puteanianæ et Surianæ Vitæ
sunt rarius alleganda veniant, commentario huic,
si quando congruum id fuerit, intexam, aut certe,
si quid, quod a Vitis edenis absit notarique mereat-
ur, suppedient, in Annotationibus, quas hinc sub-
jecturus sum, inobservatum haud præteribo.

24. Tres itaque tantum Sancti nostri Vitæ diver-
sas, quarum duæ recentiores, unaque antiquior supra
memorata, nec tamen minus quam centum amplius
post ejus obitum annis scripta est, recudam; quibus
cum præterea varios, quos tandem gloria posthuma
seu quoddam potius hujus supplementum, e diversis
notitiis scriptivæ collectum excipiet, Titulos fune-
bres, sectionibus diversis, quarum quælibet plures
ex his continet, ad annotationum subinde adden-
darum commodum discretos, ac suis quosque nume-
ris distinctos, e Basileensi Sancti Vita eo ordine, quo
ad hujus calcem reperiuntur, adjuncturus etiam sim,
lectorem modo hujus consilii mei rationem et quid
horum nomine veniat, hic adhuc edoceri convenit.
In more olim, etiam ætate S. Brunonis, positum
erat, ut monachi, cum quis ex insignioribus mona-
sterii sui viris obiisset, schedam seu epistolam
encycliam, mortis ejus nunciam, quæ fere mem-
branis in longum perrectis constabat, quæque quod
non plicata, sed Romanorum voluminum instar
voluta esset, Rotuli seu Rolli nomine distinguebatur,
per unam e suis, qui propterea Rotularius aut Polli-
ger appellabatur, ad monasteria, Ecclesias aut per-
sonas, quibuscum erant aut societate aut amicitia
aliove singulari modo conjuncti, submitterent, pactas,
ordinariasve seu statutas preces pro defuncti
anima postulantes; responsoriæ autem, quæ ad
hujusmodi epistolas, a personis, ad quas hæ missæ
erant carmine plerumque, ac subinde etiam oratio-
ne soluta dabantur, rotuloque allato aut etiam
chartæ separatæ, prout res ferebat, inscribebantur,
Titulorum funebrium nomine veniebant. Hæ om-
nia fere aut certe non multum abludentia colliguntur
exiis, quæ Cangius, varios citans scriptores, in Glo-
sario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula *Rotu-
lus*, *Titulus* et *Brevia mortuorum* in medium adducit.

25. E more itaque jam descripto religiosi Calabri-
næ eremi incolæ, cum in hac S. Bruno obiisset, epis-
tolam encyclicam, mortis ejus nunciam, ad Italiæ,
Galliæ et Angliæ monasteria ac Ecclesias, et quidem
contra morumplerumque tunc usitatum alias etiam
nonnullas, quam quibuscum societate erant conjun-
cti, per unum e suis, uti ipsa illa epistola, suo loco
proxime ante Titulos funebres etiam edenda, fidem
facit, quaquaversum miserunt, plurimasque respon-
sorias, *Titulorum funebrium* nomine propterea de-
inceps hic distinguendas, acceperunt. Fuerunt illi,
uti est ms. S. Brunonis Vita, a Carthusiano Lige-
tensi anonymo et funebribus, de quibus hic ejus
titulis præsertim contexta atque ad majores nostros
submissa, intelligo, in Calabrina S. Stephani eremo,
cum hæc a Cisterciensibus, qui eam, sexaginta cir-

citer post obitum S. Brunonis annis ad se translata, diutissime obtinuerant, ad Carthusianos tandem anno 1514 rediisset, hoc ipso circiter tempore ab hisce inventi, qui prelo dignos duxere, reque ipsa ad Vita sancti, quæ haud ita multo post Basileæ fuit excusa, calcem addeceret; nec sane immerito. Etenim sancti gestis, uti ex commentarii hujus decursu patescet, illustrandis non parum conducunt; etsi autem versibus insulsis maleque tornatis plerique constent, plurimi tamen ex iis nonnulla ad sanctum speciatim spectantia edocent, aut si, quod etiam non raro fit, modo generali nimium sint concepti, Brunonem saltem, si nonnullos exceperis, ab eruditione eximia, humilitate aliave virtute commendant, ut etiam plerumque tum, quanto hic in pretio apud omnes fuerit, argumento sint. Hinc itaque ego non præcipuos tantum, ut Surius in sancti Vita, a se contexta, fecit, sed omnes et singulos, veluti pretiosa antiquitatis monumenta, ab ipso statim felici S. Brunonis e vivis excussu scripta, recudam, maxime quod a multis, ut intelligo, avide desiderentur, Basileensisque seu Puteaniana sancti Vita, ad cujus calcem dumtaxat reperiuntur, paucorum in manibus versetur.

26. Porro cum edendæ S. Brunonis Vitæ, non excepta etiam illa ipsa, quæ ex primorum quinque Carthusiæ priorum Chronico excerpta, tantæ antiquitatis merito, uti ex jam dictis pronum est colligere, non gaudeant, ut fidem per se facere possint; imo vero cum vel idcirco, quod ab auctoribus synchronis aut subæqualibus scriptæ non sint, ambigi non immerito queat, an quilibet earum asserta veritati certo consonent, non parum sane in hoc commentario laborandum erit, ut, quæ inter illa sunt, vera a falsis, certa a dubiis, probabilia ab improbabilibus, verisimiliaque ab iis, quæ verisimilitudine destituuntur, secernam. Atque hoc quidem ut effectui mandem, adhibiturus frequenter sum, non tantum supra huc transcriptum et primorum quatuor Carthusiæ priorum chronico sancti elogium, titulosque funebres, de quibus jam dictum, verum etiam nonnulla, tum scripta alia antiqua, ab auctoribus, qui aliquid saltem ex occasione de S. Brunone memoriæ prodidere, elucubrata, tum diplomata seu chartas instrumentave publicæ, de quorum omnium auctoritate ac fide tunc dicam, cum in medium adducenda seu citanda erunt; laborem autem omnem non parum sublevarunt nonnulli, qui de S. Brunone, adductis non solum documentis antiquis, verum etiam, quæ ex hisce formare poterunt, argumentis, vel ex instituo, vel, si ex occasione tantum, sermone saltem prolixiore tractarunt, scriptores recentiores. Et locum quidem hos inter non infimum tenebunt Surianus in suis ad Surianam S. Brunonis Vitam Annotationibus, Mabillonius tum alibi, tum maxime in Annalibus ecclesiasticis, Hiercules Zanotti in sua Italice scripta S. Brunonis Historia, anno 1741 Bononiæ excusa atque a reveren-

A dissimo domino, Carthusiæ Mayerbacensis in Austria abbate, anno 1761 nobis submissa.

27. Nec minus usui erunt Carthusianus anonymus, qui librum quartum Annalium Carthusiensium, modo quidem excusum, hactenusque tamen, at jam supra monui, publici juris non factum, composuit, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores, præcipue tom. IX, in Vita S. Brunonis, Camillus Tutinus in Ordinis Carthusiensis, etsi interim hoc opus ad manum non habeam, nisi mutilum, Historiæ Prospectus, Morotius in sacri Carthusiensis Ordinis Theatro chronologico, Joannes Columbius in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione, Innocentius le Masson lib. 1 Annalium Carthusiensium, alique in decursu nominandi non pauci. Citandum interim a me, veluti visum inspectumve, studiosus lector non expectet Severum a Neapoli, seu de Trafaglianibus, qui præter alia, quæ ad propositum nostrum suggeri ab eo suspicor, multa etiam, ut Surianus in suis ad S. Brunonis Vitam Annotationibus pag. 197 et seq. docet, monumenta ac diplomata, ad S. Brunonem remque Carthusianam spectantia, e tenebris in lucem protulit; hic enim scriptor penes nos non extat; in aliis autem bibliothecis, quas hic scrutandas curavi, inveniri non potuit, nec in regionibus remotis querendum duxi, maxime quod ejus defectum magna saltem ex parte suppleri putem ex tribus diversis mss. de S. Brunone tractatibus, supra jam memoratis, quorum unus, qui Chronologico diplomatica de S. Brunone Diatriba inscribitur, multaque antiqua documenta ac diplomata complectitur, a Michaelæ Morkens. Carthusiæ Coloniensis alumno, ad decessores meos anno 1727 fuit transmissus; alter, qui non pauca, in non vulgato hactenus moxque iterum laudato Annalium Carthusiensium libro quarto pariter accurantia, suppeditat, a Carthusianis hujatibus nobiscum est communicatus; ac tertius denique, qui potissimum, ut jam monui, e funebribus Sancti Titulis a Carthusiano Ligetensi anonymo est contextus, a P. Federico Floueto ad majores nostros domo anno 1658, ut pariter jam monui, fuit submissus.

28. Hisce porro addi etiam potest Vitæ S. Brunonis, quod multa eruditione est refertum, Compendium Historico-chronologico-criticum, a Carthusiæ Parisiensis alumno, qui nomen suum subtegit omnino vult, meum hand ita pridem communicatum. Atque ita, studiosæ lector, modo habes præsentî § memorata adjumenta præcipua, quibus ad illustranda examinandaque S. Brunonis Acta in hoc commentario sum usus. Ceterum sciendum est, mihi imprimatim a me et absque et cum aspiratione Carthusiæ et Carthusianis vocabula exarari, quod ita facilitatem inveniam a plerisque me prægressis scriptoribus, quos ego erroris arguere non ausim. Idcirco enim vocabulum *Carthus*, ut Puteanus in exhortatoriâ sua, Vita Sancti a se contexta adjecta, de qua in ultima ad hanc Annotationem dicam, oratque vult, vere

esset vox Hebraica, *perfecte vocatus* significans, A
reque ipsa vocabulum Hebraicum *Carthan* Hieronymus de nominibus Hebraicis (adi Parisiensem anni 1699 operum sancti hujus Patris editionem tom. II, col. 27) *vocationem perfecit* Latine interpertetur, consequens tamen propterea non est, ut vel a *Carthus* vel a *Carthan* Hebraicis vocabulis *Carthusiae* et *Carthusiani* nomina nouenclationem acceperint. Rem ipsam modo aggrediamur,

§ II. *Nobile Sancti genus, patria, tempus natale.*

Nobili gene.e ortum esse S. Brunonem, omnes ejus Vitæ edendæ unanimi consensu tradunt, idque indubitatum apparet: etenim breve ejus elogium, quod e quatuor primorum Carthusiæ Priorum Chronico num. 7 recitavi, ita habet: « Magister Bruno, natione Teutonicus, ex præclara urbe Colonia, parentibus non obscuris » (natus scilicet, uti alias additur)... « eremum Carthusiæ fundavit. » Ad hæc stirpis, e qua editus est Bruno, nobilitati testimonium etiam præbet Ecclesia S. Mariæ Rothomagensis utpote in titulo suo funebri, ad Corthusianes Calabris anno 1102 misso, qui inter titulos hujusmodi ad Vitarum calcem, ut dixi, edendos locum 146 obtinet, de Sancto sic loquens:

« Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens. » Nec contra generis, e quo ortus est Sanctus, nobilitatem argui merito potest ex Manasse Simoniaco, post Gervasium anno 1067 vita functum, Remensium archiepiscopo, qui in Apologia sua, pluries infra laudanda, de Brunone (adi Mabillonium Musei Italici tom. I, part. II, pag. 121) ita loquitur: Cujus (Brunonis videlicet) societatem non magnopere affectamus, utpote de cuius vita et libertate penitus ignoramus; » licet enim hisce verbis, ingenuusne esset Sanctus, dubitare se Manasses indicet, e vehementissimo dumtaxat, quo in Brunonem, moribus suis pessimis adversum, ferebatur, odio id facit. Verum sunt nonnulli, qui, generis, e quo ortus est Bruno, nobilitatem penitus rimari conati, eum e nobilissima illa Coloniensi familia, quam « de Hartenfaust seu de Duro Pugno » incolæ indignant, aliisque nobilissimis item, quas hic infra nominant, familiis trahere originem, scripserunt.

30. Etsi res, uti ex dicendis intelliges, admodum sit incerta, qui tamen et a quibus tradatur, cum id futurum putem non ingratum, lectori exhibeo. Erhardus Winheim, Corthusiæ Herbpolitanae alumnus, in opere suo, quod « Sacrarium Agrippinense » inscripsit, annoque 1607 typis Coloniensibus vulgavit, pag. 212 ita scribit: « Ad initiatorem (Ordinis Carthusiensis) igitur quod attinet, S. Brunonem, duxit is originem ex nobili prosapia Hartenfaust, una e quindecim Romanis per S. Maternum et Trajanum imperatorem in urbis (Coloniensis scilicet) præsidium ductis familiis, quemadmodum quatuor suorum gentilitiorum arma ex Chronico Coloniensi testantur. » Teodorus Petrus, Cartusiæ Coloniensis alumnus, in suis ad Chronicon Carthusiense Petri Dorlandi, quod e tenebris eruit typisque anno

1608 vulgavit, elucidationibus ita observat: « Habuit vero (S. Bruno nimirum) parentes et genere et virtute inter Ubios cumprimis claros, ex illa nimirum nobilissima Romanorum prosapia oriundos, qui Agrippinæ novam deduxere coloniam, quam etiamnum de Duro Pugno incolæ indignant. » Hæc illi: ac posterior quidem, cum ambos S. Brunonis parentes nobilissima, quæ de Duro Pugno dicitur, familia oriundos affirmet, sanctum tam ex parte patris quam ex parte matris e familia de Duro Pugno oriundum seu Hartefaustanum facit; prior vero, cum sanctum, nulla facta parentum ejus mentione, e familia de Hartenfaust, seu de Duro Pugno trahere originem, dumtaxat tradat, fueritne id ex parte patris, an matris, aut etiam an ex utriusque parte simul, non definit.

31. Distinctius locuti fuere, qui ante Petrum et Winheim floruerunt, Petrus Blomenvenna et Stephanus Brolmannus, Ubiorum, qui medio circiter sæculo sexto decima floruit, antiquarius, a Gelenio in opere de Colonia Agrippinensis magnitudine ab ipso statim initio alibique non raro laudatus, quorum alter Sanctum ex parte patris, alter ex parte matris familia Hartefaustanum facit. Prioris verba, quæ Vitæ sancti, a se non admodum diu post annum 1515 typis Coloniensibus editæ, hicque a nobis, ut jam supra monui, non recudendæ, Prologo mox subdit, hæc sunt: « Beatus Bruno, sacri Carthusiensis ordinis initiator, natione Teuthonicus, ex insigni civitate Colonia, quæ antiquitus Agrippina a Marco Agrippa, genero Octaviani, dicebatur, de parentibus tam genere quam virtute claris duxit originem. Imperator quippe Trajanus et senatus Romanorum nobiles illuc olim Romanos pro incolatu civitatis terræque custodia direxerant; quibus matrimonialiter vicini nobiles conjungebantur. Ex quibus una tribus dicta fuit De Sapientibus, ex Romanis vero una appellabatur de Duro Pugno. De his ortus est beatus Bruno ex parte patris. Ex parto vero matris sanguinem traxit de tribu nobili Romanorum, de Parva Cogitatione nuncupata, ex familia, quæ postmodum de Rubro Stessen dista est. »

32. Posterioris vero, quæ hic, teste Morkensio, de nobilibus sancti natalibus interrogatus, reposuit ista: « Amilius seu Sapiens cognominatus fuit S. Bruno, ex colonia Agrippinensi oriundus ex patre de familia Romana-Francia et patricia Amilia et Sapientum (Vonden Weisen) quæ tradux et causa cognominis est; ac matrem habuit patriciam ex Catonum familia, quæ vernaculo Franco idiome (Vonder Hartenfaust) de Duro Pugno vocata est, cum esset Catonum sub Ubio-Romanis; aviam maternam ex patricii Amiliorum (Vonden Cleinge-danken) de Parva-Cogitatione Francis; proaviam ex hujus quadam traduce familia de Rubea-Stessa (Vonder Roder-Stessen.) Cum longius descendisset linea, matrimonia contracta sunt, et ex hæc quidam eque egregiis facinoribus in Cruciada regum dono capite Ethiopis coronato scutum auxerat. » Ita Blo-

menvenna et Brolmannus, quorum alter præterea A
sanctum ex parte matris Stessenum, alter ex parte
patris Aimalianum facit; an omnia autem et singula
(quod absit! ut putem) tum Brolmanni, tum Petrai,
Blomenvennae et Wieheimii asserta, verbis jam reci-
tatis inclusa, veritati consonent, examinare hic non
lubet sed tantum, an sanctus ex nobilissimis, quæ
verbis recitatis nominantur, familiis, ac præcipue
an ex Hartefaustana, cui eum scriptores quatuor
laudati unanimi consensu attribuunt, oriundus recte
asseratur.

33. Ac Petraeus quidem, et Winheimius, nullum
plane, quo, Hartefaustanam sancti originem probent,
monumentum antiquum laudant, nedum adducunt
in medium. Nec melius firmat Blomenvenna, quæ
de Hartefaustano sancti ex parte patris, Stesseno B
vero ex parte matris ortu memoriæ prodit. Quod
autem ad Brolmannum pertinet, ea quidem hunc,
quæ de santi genere profert, e domus, a Gelenio,
de Colonia Agrippinensis Magnitudine lib. III, syn-
tagmate 19 memoratæ, quæ ad Rubeam Stessam
dicitur, quæque, quod in ea Sanctus progenitus
feratur, sacram ejus imaginem, portæ affixam, præ-
fert, monumentis antiquis eruisse, Morkensius in
ms., quam jam supra laudavi, Chronologico-diplo-
matica de S. Brunone Diatriba affirmat; verum quæ
qualiave hæc sint, non edicit. Ad hæc ipsemet qui-
dem Brolmannus, quo, quod Sancto attribuit, genus
probat, apud Morkensium scribit: « More nobilium
Germanorum habuit (videlicet S. Bruno) quatuor
insignia, quibus illustre genus suum familiamque
ostenderet ac propugnaret, 1. De Sapientibus (Von
den Weisen) qui habuerunt cæruleum leonem in
candido campo salientem; 2. De Duro Pugno (Von
der Hartefaust) qui scutum album ornaverunt duo-
bus brachiis rubeis et cancellatis, manu in modum
pugni contracta, quasi ad luctum; 3. De Parva-Co-
gitatione (Von den Kleingedanken), quibus clypeus
erat rubeus cum nivea trabe, contorta per ambages;
4. De Rubea-Stessa (Von der Roder-Stessen), quo-
rum clypeus in campo rubeo habebat duas trabes
contortas, et hinc inde duo Æthiopum capita corona-
ta. »

34. Verum gentilitia insignia, quæ hic Brolman-
nus memorat, quæque una cum sancti imagine etiam D
Vita, a Blomenvenna conscripta penesque me ex-
stans, ad calcem exhibet, propria fuisse S. Brunoni,
seu ei ob genus, ex quo ortus esset, competiisse,
nulla ratione verosimile apparet. Etenim gentilitia,
qualia memorat Brolmannus, nuncque in usu sunt,
insignia tum primum, cum Christiani, quod denuo
sub finem undecimi, ac initio duodecimi sæculi
factum, bellum sacrum in Oriente contra infideles
suscipere, sunt oborta, ut Muratorius tom. IV Anti-
quitatum Italiæ col. 689 et seq. e variis auctoribus
recte docet; Bruno autem, uti ex infra dicendis
patescet, omni dubio procul ante annum 1050 natus
est, ut proin hujusmodi insignia nec parentibus ejus,
nec ipsimet competierint. At vero Commentarios

Rerum civilium, quos Brolmannus. Res Colonienses
illustrans, composuerit, apud Morkensium laudari
etiam invenio; quare cum in hisce, generi, quod
Sancto attribuit, probando accomodata forsitan abs
illo suppeditari putarem, nec tamen Commentarios
illos, uti nec antiqua, ut jam innui, domus, ad Ru-
beam Stessam dictæ, monumenta, ex quibus, quæ
de sancti genere Brolmannus tradit, eruere hic
potuerit, ulla ratione nossem, Coloniam litteras
dedi, quibus ab Augustino Aldenbruck, Societatis
nostræ sacerdote, petii, ut, si quid, quod ad Harte-
faustanum aliudve sancti genus demonstrandum
conduceret, vel de monumentis illis, vel de Brol-
manno scriptisque ab eo Commentariis, vel etiam
de familia familiisve, ex quibus Sanctus oriundus
ab hoc scriptore asseritur, compertum haberet.
indagandove assequi posset, totum id ad me scri-
bere dignaretur.

35. Ac petitioni apprime sane satisfacit vir, de
Museo nostro optime meritis, datis hunc in finem
ad nos duabus epistolis, in quarum prima de Brol-
manno quidem scriptisque ab eo Commentariis ita
loquitur: « Magnam is operam in colligendis urbis
(Coloniensis nimirum) monumentis antiquis posuit,
sed nihil ex iis publici juris factum præter Epi-
deigma, continens tabellas diversas æri incisas et
Præfatione aut dedicatione in aversa parte inscrip-
tas. Ejusdem rerum civilium Commentarii mss. ubi
lateant, Superi norint: crediderim ego inter amicos
et hæreses ab ejus obitu divisos, meque auct. xxi
annos librum illius primum, qui de Ubiorum origine
et antiquis sedibus, apud P. Hartzheimium P. M.
vidisse; » de genere vero seu familiis, ex quibus
Sanctus originem traxisse traditur, sic scribit:
« Quod ad splendorem generis S. Brunonis demon-
strandum faciat, nihil aliud superest, quam constans
traditio et fama publica. Certum quidem est, familias
illas (a Brolmanno supra memoratas) hic Coloniae
floruisse, prout plurima testantur monumenta, quæ
in variis ædibus tum sacris, tum profanis etiamnum
visenda supersunt una cum eisdem scutis ac tesseriis
gentilitiis, quæ Morkensius, Brolmannus, Gelenius
adducunt. At nullo sat firmo documento præter tra-
ditionem prædictam communiare hæc usque pos-
sum ex iisdem familiis ortum fuisse S. Brunonem. »

36. Quod porro ad domum, in qua Sanctus Coloniae
Agrippinae natus fertur, monumenta antiqua, ex
quibus, quæ de Brunonis genere tradit, Brolmannus
hauserit, jam pertinet, « Domum, inquit, quæ pri-
mis eum (S. Brunonem nimirum) cunis excepit, ante
dies aliquot denuo adii; at veterem illam et anti-
quissimi operis, quam adulescens sæpe, deinde hic
loci politioris litteraturæ magister iterum perlustra-
veram, frustra in moderna ad sæculi hujus genium
annis abhinc aliquot composita requisivi. » Ac
deinde, interpositis nonnullis, quæ, cum de gloria
sancti posthuma tractabo, opportunus describentur,
Hunc in modum prosequitur: « A quibus (domus, in
qua Sanctus natus dicitur, dominis ac inquilinis) et

fenestris antiquiorae substituta sunt, parum pensi habitis scutis et inscriptionibus, quae in antiquis, ut nullus dubito, licuisset reperire. Cupra portam visitur S. Bruno, et in tabulato superiore cubiculi (quod scilicet Brunonem inhabitasse volunt) cernitur idem Sanctus, scutis quatuor (illis videlicet, quae Brolmannus supra memorat) circumdatus. Sed opus illud ducentos et quinquaginta annos aetate sua vix reor excedere. » Et quatuor quidem, quod hic monendum, scuta illa e Blomenvenna aut Morkensio, apud quos exstant, aeri incisa lectori exhibiturus hic fuisset, si e familiis, quarum sunt, genus ducere S. Brunonem, ulla ratione constaret. Verum rem secus habere, ex dicendis magis magisque patescet.

37. Laudatus Augustinus Aldenbruck verbis proxime recitatis etiam addecerat, sese, quo certiora ad me perscribere posset, curaturum praeterea, ut, an quidquam, nobili S. Brunonis generis definiendo aptum, in tabulariis publicis, quae Coloniae die schrein, scrinia appellantur, fortassis inveniretur, ab amicis, quibus ea, data occasione, aperienda scrutandaque sperabat, certior redderetur; cum autem id factum fuisset, secundum e duabus supra dictis scripsit epistolam, hisce maxima ex parte verbis conceptam: Amicorum ope consecutus sum, ut in praecipuis id genus (quae Coloniae scilicet die schrein, scrinia vocantur) tabulariis vetustiores chartae omnes, quae De Rubea-Stessa agebant, perillustrata sedulo fuerint atque excussae; sed nihil ex his erui aliud potui, quam ab annis sexcentis et amplius praecipuae nobilitatis urbanae duo fuisse stemmata, quorum unum nomine Alborum, alterum Rufforum insignitum fuerit. Verum frustra hisce e chartis familia et liberi petuntur, cum in antiquissimis sola deprehendantur nomina Alborum seu de Albis et Rufforum, sequiori deinde aeo additum subinde reperiri unius alteriusve filii nomen in hunc fere dumtaxat modum: Superne De albis; infra Hilliger, etc., filii. Ex quibus id unum confici existimem, S. Brunonem a parente potius nomen de Albis, Von den Weisen, quam Aemili aut Sapientis, prout Brolmannus ex recensione Morkensii censuit, aut potius auguratur, traxisse. »

38. Atque haec sunt, quae laudatus Augustinus Aldenbruck ad quesita, a nobis sibi proposita supraque expressa, rescripsit; ex illis autem pro Hartefaustana Amilianave Sancti origine determinanda nihil omnino potest erui. Primo enim, cum quo loco modo Rerum civilium Commentarii, a Brolmanno scripti, lateant, sesse ignorare, num. 35 prodat, sitne in iis, unde hic auctor assertum a se Sancti genus probet, quid comprehendendum, relinquatur aequae ante incertum; quod autem ad scuta et inscriptiones, in antiquis domus Stessanae, quae S. Brunoni natalis perhibetur, fenestris expressa pertinet, saeculo ea quinto decima, aut etiam ipsa imagine, quae S. Brunonem, quatuor scutis gentilitiis, a Brolmanno supra enumeratis, circumdatum, in superiori cubicali, quod Sanctus inhabitavit, tabulato representat, quaeque

A circiter annorum videtur, aetate fuisse superiora, nullo plane, quantum scio, argumento potest probari; ut proinde, etsi etiam iisdem, quod tamen multam constet, clarissime Hartefaustanam Amilianave Sancti originem fuisse expressam patebit, certa tamen haec propterea, ut consideranti patebit, minime evaderet, Quare cum nec ex publicis, utilaudatus Aldenbruck num. praecedenti indicat, civitatis Coloniensis tabulariis, nec ex aliis, quod sciam, obvis notae auctoritatis aetatisque monumentis ullo modo confirmetur, restat, ut in solo num. 35 allegata publica fama constantique traditione sit fundata, ac proin ut plane sit incerta, cum traditio, quae testimoniis are, circa quam versatur, trium ut minimum saeculorum spatio remotis, dumtaxat fulcitur, fidem indubitam, uti ex se patet, facere non possit, talisque sit, uti ex jam dictis liquet, Coloniensium de Hartefaustana Amilianave Sancti origine traditio.

B 39. Nec est, curex Gelenio de Colontæ Agrippinensis Magnitudine lib. III, syntagmate 19 et Brolmanno apud Morkensium opponas, domum, quae ad Rubeam Stessam hodieque dicitur, ad S. Brunonis, qui et in ea natus sit, parentes pertinuisse, ac proin horum saltem alterum e familia Hartefaustana, Stessanae cognatione jam tum conjuncta, existisse; praeterquam enim quod illud sola traditione, quae mox dicta prestare non videtur, innitatur, qui, quæso, probabis, domum illam (quod tamen, ut inde quidquam eliciatur, requiritur) aut fuisse, antequam ad Sancti parentes pertineret, a Stessanis, a quibus C et nomen tunc acceperit, possessam, aut, si possessa ab hisce jam tum fuerit, ad Sancti parentes cognationis, quæ hos inter et illos intercederet, causa transiisse? Ad hæc Gelenii, qui similia credidisse potest, auctoritas, ut eadem pariter credam, minime sufficit; hic enim scriptor, quod etiam fere, ut modo intelligi, de Brolmanno dicendum, quæcumque ad Ubiae gentis magnitudinem facerent, promiscue, nullo discrimine, delectu nullo habito, corraspense dignoscitur. Omnibus itaque accurate perpensis, Hartefaustanusne familia Sanctus, seu potius, ut generatim loquar, quo determinato illustri genere natus sit, deficientibus, quibus id tuto assignetur, monumentis antiquis satisque idoneis, plane est dubium; ut Surius sane in ejus Vita, contra ac a Blomenvenna, e quo hanc, ut dictum, partim composuit, fieri videbat, a definiendo nobili Sancti origine prudenter abstinuerit, cumque parentes habuisse et genere et virtute claros, num. 1 dumtaxat scripserit. Blomenvennam nihilominus, quam Surium Ferdinandus princeps elector Coloniensis, seu potius qui datam hujus nomine anno 1624 ad clerum Coloniensem de celebranda S. Brunonis festività epistolam encyclicam, quam integram Gloriam posthumam intexam, scripsere, sequi maluerunt, hisce hi ea verbis usi: « Sanctus Bruno, magnam Ecclesiae decus et ornamentum, civis Coloniensis, Coloniae nobili Hartenfaust familia natus et educatus. » Verum hi tantæ auctoritatis, uti per se liquet, esse non possunt, ut hic audiendi sint.

40. Idem etiam de Hieracensi (fuerit hic haud dubie, uti ex Ughello tom. IX Italiae Sacrae de episcopis Hieracensibus colligo, Octavianus; anno 1394 vita functus) episcopo dicendum, qui, ut Severus a Neapoli apud Surianum in illustrata Sancti nostri Vita pag. 86 testatur, in collecto a sese archiepiscoporum Rhegiensium in Calabria Catalogo, cui post Arnulphum S. Bruno, tanquam electus ecclesiae huius praesul, inseritur, fuisse hunc e familia Alcuina seu Alchanirina natum, memoriae prodit. Quibus enim monumentis Catalogum illum collegit Octavianus? An ex antiquis? Id quidem cum Suriano loco cit. crediderim. Ast an etiam ex tam antiquis, ut fidem indubiam ex sese facere fuerint nata? Id enim vero nec Surianus affirmat, nec absque fidei minime suspecta testimonio facile in anticum induxero. Ut ut sit, certe Ughellus, a quo tom. IX Italiae in archiepiscoporum Rhegiensium Catalogo post Arnulphum S. Bruno, tanquam electus huius in sedem illam successor, pariter rensetur insignique praeterea elogio ornatur, nullam plane de Alcuina seu Alchanirina sancti origine mentionem facit. Atque haec de Brunonis genere, quod nemo facile definiat, dicta sufficiant; ad solum ejus natale sermonem modo converto. Qui unanimi consensu, Sanctum nobili genere ortum, iidem, in Germania Coloniae Agrippinae etiam natum omnes ejus asserunt biographi. Et sane hanc eorum assertionem veritati esse apprime consonam, satis liquet vel ex solo primorum quatuor Carthusiae Majoris Chronico, ante annum, ut jam docui, 1137 concinnato, fideque dignissimo, quod in S. Brunonis elogio, num. 7 huc transcripto, opportune ad institum praesens ita habet: « Magister Bruno, natione Teutonicus, ex praecelara urbe Colonia parentibus non obscuris natus..., eremum Carthusiae fundavit. »

41. Accedit porro Sieberti Gemblacensis, anno 1313 e vivis sublato, quae iisdem fere verbis solum Sancti natale Coloniae Agrippinae collocat, Chronographia, uti etiam Petrus venerabilis, anno 1136 vita functus, qui magistrum Brunonem lib. II Miraculorum, cap. 28, Coloniensem appellat. At vero Sanctus noster a duobus scriptoribus sibi coaevs, quorum alter Chronicon Malleacense, a Labbeo tom. II Bibliothecae novae mss. editum, alter Fragmentum Historiae Franciae a tempore Roberti ad mortem Philippi I regis, a Chesnio tom. IV Scriptorum Franciae insertum, conscripsit, Remensis etiam appellatur. Amborum verba hic transcribo. Prioris tom. Labbei cit., fol. 205 haec sunt: « Fulbertus docuit Berengarium, caonicum sancti Martini. Qui item Brunonem Remensem et alios multos haeredes philosophiae reliquit; » posterioris tomo Chesnii itidem cit., fol. 89 ista: « Hoc tempore tam in divina, quam in humana philosophia floruerunt Lanfrancus Cantuariorum episcopus, Guido Langobardus, Maingaudus Teutonicus, Bruno Remensis, qui postea vitam duxit eremiticam. » Ad haec inter funebres Sancti titulos duo occurrunt, quorum altero,

inter edendos trigesimo secundo, *Bruno* expresse *Gallicus* vocatur, altero Gallus, fuisse, sat aperte innuitur. Prior, qui ecclesiae S. Mariae Carnotensis scholarium est, sic habet:

Quam Phoebe Phabo, quam cetera sidera laetor,

Tam totus mundus adsit tibi, Gallie Bruno:

Posterior vero, qui sancti Gervasii Falesiae in Northmannia est, locumque inter recudendos 114 obtinet, ita sonat:

Gallia multorum mater nutrixque virorum,

Isti quando pares es habitura mares?

Iste tuus quondam doctrinae praebuilt undam

Gentibus et cleris, etc.

42. Hinc porro, cum praeterea Gallum fuisse S. Brunonem, alii etiam ejus, quos hic recensere, opera pretium non est. Tituli funebres indicare videantur, non nemo forte existimabit, e Gallia eum fuisse oriundum, nec Coloniae Agrippinae, sed Remis natum; verum cum monumenta antiqua non collidenda, sed, si fieri queat, componenda inter se sint; Sanctus autem alia etiam quam ortusuratur Gallus, aliaque item quam nativitatis, Remensis dici potuerit, reipsa idita in Chronico Malleacensi, allegato e Chesnio Fragmento historico Titulisque funebribus factum esse, credendum est, ne alioquin monumenta haec antiqua pugnare dicenda sint cum antiquissimo quatuor primorum Carthusiae Priorum Chronico seu excerpto ex hoc Sancti elogio, quod nullo plane modo, utpote Brunonem ratione Teutonicum e Coloniae Agrippinae netum, disertissime docens, veritatis consonum potest intelligi, nisi reipsa hic Coloniae Agrippinae natus sit. Sanctus itaque Remensis quidem a Chronico Malleacensi dictique Fragmenti historici scriptoribus dictus fuerit, quod hisce non tam ex patria, quam ex studiis, quibus Remis tum discendo, tum docendo diutissime vocaverat, et ex dignitatibus, quam ibidem obtinuerat, notus esset; pro gallo vero in Titulis funebribus habitus fuerit vel simili fere de causa, vel quod in Gallia potissimum educatus fuisset; quod postremum eo minus rejiciendum est, quod in Titulo funebri 115, qui S. Mariae Tornacensis est, Coloniae natus et in Gallia educatus dicitur. En illum:

Quem quassa Calania, Fœdera vult aluisse,

Gloria, Bruno Pater, genti communi cœlestique

A seculis fœditi sociati ad agmina cœli.

43. Atque ita, omnibus rite expensis, S. Brunonem Coloniae Agrippinae natum esse, extra omnem controversiam arbitror; verum multum abest ut annus ejus natalis tam certo deliniri queat. Hinc mirum post annum Christi 1070 Balleus ad 6 Octobris col. 83 collocat; ast eundem decem ut minimum annis maturandum, Historiae litterarum Franciae Scriptores tom. IX, pag. 233, aliique plures observant; et recte quidem, ut vixit, a Sancto ducta, series ostendit. Etiam S. Bruno uti supra ostendimus, occasione turbatum, quas in Ecclesia Remensi Manasses archiepiscopus exolat, anno 1076 aul sequenti scholarum, quam in hac gerebat prae-

fecturam dimisit; quod proinde, si post annum A demum 1050, ut Bailletus vult, natus sit, anno ætatis suæ vigesimo quinto aut certe vigesimo sexto fecerit. Quare, cum simul, antequam hoc faceret, multis jam annis, ac proin duodecim saltem aut quindecim, scholas Remenses rexisset, censequens erit, ut celeberrimarum harum scholarum præfecturæ jam inde ab anno ætatis suæ duodecimo, aut ad summum quinto decimo, quod nemo sanæ mentis admittet fuerit adnotus. Brunonem autem multis annis scholarum Remensium præfecturam, priusquam hanc abdicaret, gessisse, ex iis, quæ Marlotus Historiæ metropolis Remensis lib. 1, p. 115 scribit, simulque ex iis, quæ de anno, quo Sanctus præfecturam illam dimisit, jam dicta sunt, dilucide consequitur: Brunonem enim scholarum Remensium caput seu rectorem jam inde ab anno 1056 constitutum a Gervasio archiepiscopo fuisse, loco cit. is scriptor tradit, nec multum a vero eum aberrare, ex infra dicendis de tempore, quo Bruno Remis docere primum incepit, dilucide patescet. Sanctum interim Remensibus scholis diu præfuisse, aliunde in antecessum nunc probō. Atque ad hoc quidem opportune hic succurrit, qui e funebribus Sancti Tituli septuagesimus tertius est supra centesimum. In hoc enim Nolienses monasterii S. Vincentii canonici Regulares qui, « visa schedula, quæ Brunonis incomparabilis philosophi obitum pafecit, » ingemuere, diu hunc Remensium scholarum præfecturam gessisse, disertis verbis affirmant, ita loquentes: « Bruno... veram scientiam et prudentiam liberalium artium, nec non cæteras Cardinales virtutes habuit et servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum siquidem ecclesiæ sedis Remensium summus didascalus, utpote in psalterio et cæteris scientiis luculentissimus, et columna totius metropolis diu exstitit.

44. Adhæc Sanctum, cum Remensium scholarum præfecturæ sese abdicavit, non viginti quinque dumtaxat aut viginti sex annorum, quod, ut dictum, ex Bailletii opinione consequitur, sed provecioris ætatis fuisse, in Vita Urbani II papæ, Mabillonii et Ruinartii Operum Posthumorum tom. III inserta, pag. 6 et 7 posterior eibinis hisce scriptoribus efficacissime e variis funebribus Sancti nostri Tituli probat. Verba ejus proinde, Titulos simul, e quibus partim hæc deprompta sint, suo singulis numero apposito, designans huc transcribo. Sic habent. « Hunc (S. Brunonem videlicet) « Gemmam sophiæ » appellant (Titulo 74) canonici sanctæ Mariæ Blesensis; « Lucem ecclesiarum » (Titulo 82) monachi Bellovacenses sancti Luciani; « Clarissimum sophistam » (Titulo 107) Miciacenses sancti Maximini; « Doctorem » rem doctorum » (Titulo 77) Bernacenses; « Magistrorum decus, remigium turbæ Remensis » (Titulo 109) Parisienses sanctæ Mariæ Majoris ecclesiæ canonici; hunc « Doctrinæ præbuisse undam gentibus et cleris, » alunt (Titulo 114) sancti Gervasii Valesienses; « Cunctos superasse toto in orbe magistros » (Titulo 64) sancti Timothei Remenses;

Ejus doctrina tot factos esse sapientes, quot mens » nescit » (Titulo 131) sanctæ Mariæ Spolingenses; et monachi sancti Nicolai Andegavensis, « Ejus doctrinam toto fulgere in orbe, » unde ejus « Sequaces » esse optant (Titulo 78) canonici cathedralis ecclesiæ sanctæ Crucis Aurelianensis, Nimius essem in cæteris ejus elogiis recensendis. At omittere non licet canonicorum Andegavensis ecclesiæ cathedralis sancti Mauricii testimonium, quo Brunonem asserunt magistrum fuisse non puerorum aut minorum clericorum, sed virorum gravium et jam doctorum, qui sub eo divina, id est, Theologiam addiscebant. Quod sane arguit, eum jam tunc maturæ ætatis fuisse, cum Remis ante suum secessum doceret. »

45. Ita ille, qui deinde e canonicorum ecclesiæ B cathedralis Andegavensis Titulo, qui inter recedendos locum 166 tenet, versibus aliquot, qui sic habent :

*Ejus et eximia celebratur ubique sophia,
Plusquam Maronis laudatur lingua Brunonis,
Gloria Platonis vilesit laude Brunonis.
Hic præcallebat doctoribus, faciebat
Summos doctores, non instituendo minores.
Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum.
Nam nec honestates verborum, nec gravitates
Sumpsit Brunonis nisi Vir magnæ rationis.
Nuncia egregiam Divina docendo sophiam,*

lectorii exhibitis, ita mox post pauca, quæ hæc minus faciunt, prosequitur: « Jam vero quis dixerit, tantum virum, quem omnes ferme Galliarum, Angliæ et C Italiæ ecclesiæ veluti celeberrimum scientiarum magistrum certatim commendarunt, has laudes annos viginti aut paulo plus aut minus natum promeruisse? Quis, inquam sibi in animum induxerit, Brunonem ea ætate diu scholas adeo celebres cum tanta eruditionis et doctrinæ fama rexisse, ut post viginti (circa nimirum) secessionis annos mors ejus tantum omnium doctorum magistri a plerisque orbis Christiani ecclesiis celebrioribus deplorata fuerit? » Hactenus Ruinartius; et sane, cum Sanctus in tot addactis ab eo Titulis funebribus tam variis tamque profusis, quas, brevi spatio ætateque juvenili haud facile merendas, Remenses scholas docens aut harum præfecturam gerens meruerit, laudibus ornaret, argumento id est per quam valido, fuisse illum, cum hanc anno 1076 aut seq., ut dictum, dimisit, viginti quinque aut viginti sex annis majorem, ac proin ante sæculum undecimum, media sui parte jam elapsam, seu ante annum 1050 esse natum.

46. Verum quanto quidem citius id evenit? Zannotti (adi num. 26) in contexta a se Sancti Vita pag. 3 duo affert e Calabriæ monumentis, quæ laudat, testimonia diversa, quæ S. Brunonem nonagenario majorem obiisse, produnt. Alterum quod Epigramma vocat, quodque spelunce, in qua Sanctus in Calabria habitavit, fuerit inscriptum, duobus constat his versiculis :

*Jam nonaginta duos vitæ compleverat annos,
Cum Superos fragili carne solutus adit;*

alterum, quod e ms. antiquissimo, ut ait, fuerit desumptum, de Brunone sic habet: Obiit « Pridie Nonas octobris anno ab orbe redempto millesimo centesimo secundo, mense octavo, ætatis suæ vero anno nonagesimo secundo. » Cum ergo Sanctus, uti infra suo loco probabitur, omni dubio procul anno 1101 vita functus sit, anno circiter 1008 natus indubie fuerit, si binis illis adductis, quorum altero Sanctus, cum jam nonaginta duos vitæ annos impleisset, altero, cum jam nonagesimum secundum vitæ annum ageret, obiisse traditur, testimoniis sit standum. Verum hæc e fontibus adeo antiquis, ut fidem indubiam mereantur, profecta mihi non videntur: licet enim alterum e ms. antiquissimo Zanotti indicet depromptum, quantæ tamen antiquitatis hoc fuerit, non adjungit, dubitareque proinde sinit, an sæculo quarto decimo, aut etiam quinto decimo exstiterit antiquius; quod utrumque a Sancti nostri ætate est remotius, quam ut scriptis de eo tunc confectis sua queat certa constare fides.

47. Et vero ipsemet Zanotti ms. illud, ut ut antiquissimum, magni aut fecit: etsi enim etiam, quo ab errore chronico quantum ad annum Christi 1102, cui Sancti obitum illigat, habeatur immune, Christi annos in illo ab Incarnatione, prout hæc Nativitatem præcessit, numerari affirmet, recitat tamen, quæ jam huc transcripsi, binis testimoniis, mox subdit, probabile non esse, Sanctum ad tantam, quanta in hisce assertur, ætatem pervenisse, additque etiam, id ita idcirco sibi videri, quod non appareat, qui in ætate tam propecta (sic enim anno 1084, quo ex dicendis Carthusiæ eremum primum ingressus est, sextum supra septuagesimum ætatis suæ annum jam egisset) austerum adeo, quale tum in Carthusia Majori, tum in Calabria duxit, vitæ genus ducere, labores et ærumas, itinerumque, quibus se dedit, incommoda sufferre potuisset. Ita fere quantum ad substantiam Zanotti, et recte sane. Atque hinc est, cur et eorum, qui Sanctum anno 1020 natum statuunt, opinio mihi displiceat: in hac enim ille, cum anno 1084 in Carthusiæ eremum secessit, annorum quatuor supra sexaginta exstiterit: qua pariter ætate rigidissima gravissimisque incommodis obnoxia vitæ, quam tunc primum fuerit amplexus, ducendæ fuisse parem, minus credibile apparet.

48. Quapropter cum Sanctus equidem, ut supra ostensum, major, quam viginti quinque aut viginti sex annis, cum anno 1076 aut sequenti Remensium scholarum præfectura sese abdicavit, haut dubie exstiterit, nativitas ejus circa annum 1030 aut paulo serius hunc annum inter et annum 1040 collocanda videtur. Ita enim, cum in Carthusiam secessit, annorum dumtaxat quinquaginta circiter exstiterit: qua ætate plures fuisse et adhuc reperiri viros, vegetas adhuc ac robustos, durissimisque laboribus ferendis idoneos, experientia habetur compertum. Ita etiam poterit intelligi, qui factum sit, ut Bruno, cum Remensium scholarum præfecturam anno 1076 aut sequenti dimisit, hanc jam dudum, id est, annis

A quindecim circiter, ut supra dictum, aut saltem duodecim, imo jam inde ad anno 1056, si Marlottus loco supra cit. recte notet, gessisset, eamque, qua tunc inclaruisset, a Guiberto de Novigento, auctore coævo infra sæpissime laudando, diserte assertur, varisque in Titulis funebribus supra citatis innuitur, nominis celebritatem jam acquisivisset. Et sane Sanctum, cum Carthusiæ eremum est ingressus, quin quagenarium circiter aut eo etiam paula majorem fuisse, ac proin tempore jam assignato natum esse, utcumque etiam suadet modus, quo de eo, veluti de viro longe gravissimo, ætatisque plane maturo, sermo fit tum in variis Titulis funebribus supra laudatis, tum in vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, apud nos tom I Aprilis inserta, in qua B auctor synchronus Guigo, quintus Carthusiæ Majoris prior, num. 11 de S. Brunone, ad sanctum hunc episcopum paucis diebus, antequam Carthusiam ingrederetur, veniente, ita loquitur: « Adest magister Bruno, vir religione scientiaque famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. »

49. Accedit, in diversis ecclesiis jam tum, cum Sanctus anno 1084 in eremum secessit, celebres floruisse viros, quos hic discipulos habuisset, hosque inter Odonem de Castellione, qui anno 1088 ad summum pontificatum fuit electus, nomenque Urbani II assumpsit. Nec hic præterire possum antiquum Carthusiæ Montis Dei in Picardia codicem, in quo S. Bruno septuagenarius obiisse legitur, ut Jacobus Marrinius, Carthusiæ hujus alumnus, apud Morkensium in ms. hujus Chronologica-diplomateæ de S. Brunone Diatriba, § 4 testatur; si enim codex ille recte notet, Sanctus ætate, utpote anno 1101 vita functus, anno circiter 1030 natus fuerit. Verum cum de codicis illius ætate nihil vel a Martino, vel a Morkensio additum inveniam, rem alio adhuc argumento, quod mihi omnium validissimum apparet, juverit firmasse. Sanctus verosimiliter, uti infra probabo, ante annum 1050 Berengario in philosophia magistro usus est; quare cum hanc verosimillime non prins exceperit, quam cum septemdecim circiter annorum esset, hique ab anno 1050 ordine retrogrado computata deducant ad annum circiter 1030, D Sanctum circa hunc ipsum annum natum esse, consequitur. Atque hinc præcipue simulque ex aliis supra in medium adductis probabilissimum sane apparet, Sanctum anno circiter 1030 aut paulo serius hunc annum inter et annum 1040 natum esse: quod cum sufficienter modo probatum putem, ad alia progredior.

§ III. *Quid Sanctus in pueritia fuerit, canonice S. Camerti, et quæ ætate esset, cum litteras discendi causa Gallus adit, et an ibi Berengarium in philosophia magistrum habuerit.*

Blomenvagna in contextu a se Vita de Sancto, adhuc puero, ita loquitur: « Hujus a cunabulis mater sapientia lachabat infantem, et semper in profectu ætatis proficere ad meliora edocuit. Hæc

etiam, dum puercssset, nihil puerile gessit in opere, sed quasi futuræ religionis speciem ostentans, plurimum monachorum institutor a Domino parabatur, Sortitus est autem a Domino animam bonam, laudabilem indolem, ingenium docile, memoriam tenacem, voluntatem affectuose inclinatam ad optima. » Eadem in edenda Sancti Vita habet Surius, a Blomenvenna, quem hic quantum ad substantiam ad amussim expressit, in verbis, quibus utitur, dumtaxat diversus. Atque hæc quidem omnia, etiamsi expresse vel scriptoris vel monumenti antiqui testimonio confirmari haud queant, verosimillima universim apparent; quod vero nominatim ad eximias, quibus Sanctus adhuc puer effluserit, animi dotes pertinet, veritati sane id esse consonum, subsecuta ejus per totam vitam gesta dubitare non sinunt, luculenterque ex dicendis patescet. Verum enimvero leviora hæc sunt; graviora longe, difficultatibusque pene inextricabilibus implicata modo sequuntur. Blomenvenna verbis, proxime ex eo jam recitatis, hæc subdit : « Verum scholis Parisiensibus traditus, liberalibus artibus imbuendus, ultra cœvos proficiens et inter primos philosophos habitus scholarum magister est effectus. » Sanctus ergo secundum Blomenvennam, cui Surius etiam consonat, litteris liberalibusque artibus Parisiis, celeberrima Galliarum civitate, fuerit imbutus.

34. Ac Sanctum quidem litteris operam daturum Colonia Agrippina Gallias petiisse, apud omnes in confesso est, nec ulla ratione potest revocari in dubium, uti ex dicendis quisque facile intelliget. Verum quæri hic potest, quæ ætate Gallias adierit, num nallam ante in patria litteris operam navarit, num prævie S. Cuniberti canonicum non egerit, et num tandem vere Parisiensem urbem petierit studiisque suis consecrarit. Et primo quidem Brunonem in patria, antequam in Galliam proficisceretur, litterarum Grammaticæque rudimentis fuisse imbutum, verosimillimum apparet : verum an altioribus etiam scientiis? Id sane, dum locum, quo ibi Bruno studuerit, assignant, innuere videntur Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, p. 233. Etenim hic Sanctum non tantum in collegiata S. Cuniberti ecclesia, et litteris tam divinis quam humanis optime imbutum, et magna cura educatum fuisse, scribunt, verum etiam citant in margine Labbeum Bibliothecæ Novæ tom. I, p. 638, seu Sancti nostri elogium, ex hoc Labbei loco num. 7 huc transcriptum, in quo tamen ad eorum propositum nihil occurrit, quam « litteris tam secularibus quam divinis valde munitum fuisse Brunonem ; » quæ elogii verba, ut consideranti patebit, intelligenda præcipue sunt de altioribus scientiis Philosophia et Theologia, quas Sanctus aliquando calluerit, quasque interim eum Coloniam, antequam Gallias adiret, non didicisse, ex ætate minus provecta, qua tunc fuisse, infra probabitur, certum apparet. Quod autem ad locum, quo Sanctum Coloniam educatum litterisque imbutum

aiunt, tunc etiam Sancti apud Labbeum elogium nequitiam exprimit.

32. Oportet ergo, ut scriptores illi, quæ loco cit. de re illa litteris mandantur, unice hauserint et prolixè, quam ibidem pro se una cum Sancti elogio dumtaxat citant, quamque Mabillonius Musei Italici tom. I. part. II, pag. 119 et seqq. exhibet, Manassis archiepiscopi Remensis Epistola, ad Hugonem Diensem, Sedis Apostolicæ in Gallia legatum, data, in qua ita loquitur : « Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis, in regno Teutonicorum positi, canonicus est. » Et sane Sanctus, quem ex hisce Manassis verbis Coloniam in Collegiata S. Cuniberti ecclesia canonicum fuisse, constat, verosimillime etiam, ex parte saltem, et in hac educatus, et litteris fuerit excultus, si modo jam inde ab eo tempore, quo in Galliam sese nondum contulerat, Coloniamque juvenis adhuc degebat, Cunibertinis canonicis fuerit adscriptus. Verum sunt, qui sanctum tum demum, cum anno circiter 1076 aut sequenti improbis Manassis archiepiscopi moribus Remos deserere fuisset coactus, canonicatu in collegiata S. Cuniberti Ecclesia donatum fuisse, contendunt, idque idcirco quod Sanctus anno 1079, quo præfatam epistolam Manasses scripsit, Cunibertinæ Ecclesiæ canonicus ratione obtenti in hac in adolescentia canonicatus vocari nequiverit, cum tunc beneficio hujusmodi, utpote a pueris jam annis Ecclesiæ Remensis canonicus factus, sese haud dubie abdicasset. Res sane mihi sat verisimilis apparet.

33. Attamen fieri potest, ut Manasses locutus fuerit de Sancto, veluti de Cunibertinæ Ecclesiæ canonico, quod, etsi non amplius tunc, aliquando tamen in hac canonicatum obtinuisse, eumque, utpote pravis suis moribus contrarium, pro canonico Remensi habere ex odio nollet; quod ut facilius credi queat, faciunt, quæ jam recitatis proxime subdit, hæc verba : « Cujus (Brunonis nimirum) societatem non magnopere affectamus, utpote de cuius vita et libertate penitus ignoramus; et quia, quando apud nos fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractatus sumus. » Ita quippe, ut Sancto apud Sedis Apostolicæ legatum invidiam confleret, Manasses hic loquitur. Ad hæc Sanctus a Cunibertino canonicorum collegio, in quo primum vitæ, ad canonum præscriptum exigendæ, sese dederat, Cunibertinus canonicus, etsi ad aliud canonicorum collegium jam transisset, dici forsitan adhuc potuerit, quod pro tempore, quo Remis versaretur, possessi in Ecclesia Cunibertina canonicatus fructibus dumtaxat renunciasset, ipso interim canonicatu canonice Cunibertini titulo retento, ut ad hunc, si quando Remensi excidisset, redire potuisset. Duo certe diversa hunc in modum, maxime si legitima, ut fieri potuit, auctoritas intervenerit, beneficia possidendo in canones peccaturus Sanctus fuisse non videtur. Hisce itaque consideratis, eorum opi-

nio, qui Brunonem, antequam Gallias adiret, Coloniae in collegiata S. Cuniberti ecclesiae canonicum exstisisset, autumant, non omnino improbabilis apparet, ac proin Historiae litterariae Franciae scriptores, dum sanctum, antequam Gallias peteret, et Ecclesiae Cunibertinae canonicum faciant, et in hac fuisse educationem, affirmant, erroris indubitali arguere non ausim, licet interim contrarium aestimantium opinio probabilior appareat.

54. Et haec quidem probabilior multo erit, si ad id, ut Sanctus Ecclesiae Cunibertinae canonicus esse potuerit, profectioni fuerit quam quatuordecim aut quindecim annorum aetas requisita. Sanctus enim, cum id circiter aetatis esset, ut adhuc junior, Colonia in Galliam litteras discendi ergo profectus jam fuisse, Remisque studuisse videtur. Funeris enim Titulus, inter recedendos 56, quo S. Mariae Ecclesiae metropolitanae Sanctus canonici Sancto parentarunt, sic habet:

*Quem tenerum docuit mater Remensis alumnus,
Propositi tenuisse fidem letata Brunonem,
Migrantem ad Dominum lacrymis precibusque salutat.*
Per tenerum autem alumnus quatuordecim aut quindecim annorum, aut etiam paulo junior adulescens hic intelligendus videtur. Ita autumo tum quod adiectivum tener, dum aetatem afficit, ad paucos hanc annos per se contrahat, tum quod Sanctus litteras humaniores didicerit, annoque circiter 1047 philosophiam, cum verosimiliter annorum circiter septemdecim dumtaxat esset, Turonis audire inceperit. Et hoc postremum quidem infra probabo; Sanctum autem Remis humaniores litteras didicisse, fidem facit apud Mabillonium Praefatione in saeculi vi Bened. part. II, num. 85 Baldricus abbas Burguliensis auctor coaevus; ibi enim in carmine ad Godofridum Remensem nondum edito de S. Brunone sic canit:

Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat,

Bruno Latinorum tunc studii speculum.

Hic autem per Latinorum tunc studium non philosophiam aliasve altiores scientias, sed litteras humaniores, quibus linguae grammaticaeque Latinae studium comprehenditur, verosimillime, intelligit.

55. Et vero Sanctum, qui, cum juvenis admodum, ut dictum, Remis studuerit, verosimillime, antequam hoc faceret, nec Parisiis, nec in alia Galliarum civitate litteris operam dederit, politici litteratura seu humanioribus litteris sese Remis excoluisse, ipsimet Historiae litterariae Franciae scriptores locosupra cit. non obscure docent, poesi illum aequae ibidem, quam alius scientis, ut aevi, quo vivebat, mos ferebat, incubuisse, asseverantes, ut verosimillime, dum pro scientiis, a Brunone Coloniae Agrippinae haustus, ejus apud Lathemum exstantis elogium loco supra cit. laudant, minus ex hoc, quam verbis suis indicent, deductum voluerint, aut certe, quid ex eo consequeretur, minus perspexerint. Porro Sanctus tanto arlore tantoque successu humanioribus litteris seu linguae Latinae studio sese totum in cele-

A berrima tunc Remensi schola addixit, ut aliis in exemplum proponeretur. Ita ex ultimo, et duobus proximis huc transcriptis Baldrici, abbatis Burguliensis, versiculis colligendum videtur: « Bruno Latinorum tunc studii speculum. » Ad haec quantum Sanctus nominatim in poetica facultate progressum fecerit, sufficienter ostendit vel solum ab eo compositum atque tum alibi saepius, tum Parisiis a Judoco Badio cum ceteris sancti Viri Operibus anno 1524 excusum Pareneticum ad ecclesiam capessenda Epigramma, utpote in cujus versibus, ut ut ad artem omnino non exactis, ea tamen quam in aliis pene omnibus poetis saeculi XI, quo Sanctus floruit, frustra queras, et venustas et elegantia mirifice elucet.

56. Integrum id speciminis loco huc transcribo. B Sic habet:

Mortales Dominus cunctos in luce creavit,

Ut capiant meritis gaudia summa poli.

Felix ille quidem, qui mentem jugiter illuc

Dirigit atque vigil noxia quaeque cavet;

Nec tamen infelix, scelus quem praeiit acti,

Quique suum facinus plangere saepe solet.

Sed vivunt homines, tanquam mors nulla sequatur,

Et velut infernus fabula vana foret,

Cum doceat sensus, viventes morte resolvit,

Atque erebi penas pagina sacra probet;

Quas qui non metuit, infelix prorsus et amens

Vivit et extinctus sentiet ille rogem.

Sic igitur cuncti mortales vivere curent,

Ut nihil inferni sit metuenda patas.

C Nec minus Sanctus, uti ex dicendis pronum erit colligere, altioris ordinis scientiis, quam poetica facultate sese studuit imbuiere. Verum ubi haec ac nominatim quidem philosophiam didicit? Pro civitate Parisiensis tant non modo Blomenvenna verbis num. 50 huc transcriptis, Surius in Sancti Vita, aliique Ordinis Carthusiensis scriptores non pauci, verum etiam, quos omnes nominare non vacat, alii nonnulli, ac nominatim in Universitatis Parisiensis Historia, anno 1653 a se edita, tom. I, pag. 467 et seq. Caesar Egassius Bulaeus, qui, licet Sanctum Parisiis philosophiae incubuisse, aperte ibidem non edicat, satis tamen id indicat, quique, quod reliqui non faciunt, opinionem suam, qua probetura Sanctum Parisiis docuisse, autumat, probare etiam nititur.

D 57. Ac ad id quidem nos compelluntur adducere diversas, Omnium postremam, cum tantum eo tendat, ut Sanctum Parisiis, quod infra dumtaxat discentendum, docuisse probet praeiudicium, solumque duas reliquis examina. Harum postremae petuntur verba suis Bulaei ex auctore anonymo, qui Historiam a Roberto ad mortem usque Philippi I perduxit, quique Brunonem novel aut novo potuit. Ille autem us cum accenset, quos prope certum est studuisse et docuisse Parisiis: « Non tempore, » inquit, nempe circa annum 1060, » tam in divina, » quam in humana philosophia floruerunt Lanfrancus Cantuariensis episcopus, Guido Langbardus, » Mangaudus Tentoniensis, Bruno Remensis, qui

« postea vitam duxit eremiticam. » Nemo autem A dixerit, Viros illos docuisse Remis. » Ita ille, qui, quamquam Sanctum philosophiæ Parisiis incubuisse, expresse non edicat, satis tamen id innuit, cum, Parisiis studuisse eum, prope certum esse velit, simulque, quo rem evincat anonymi textum, quo Sanctus in philosophia floruisse, asserit, in medium adducat. Verum unde, quæso, Brunonem non alibi quam Parisiis philosophiæ incubuisse, aut etiam scientiam hanc docuisse, certum esse potest?

58. Sane Brunonem philosophiam Remis docuisse, ex infra dicendis ac nominatim ex ipso, quod hic Bulæus laudat, Fragmento historico verosimilius apparet, ut proinde contrarium sit incertum, debeatque vel hinc Bulæi conjectura, de philosophia a Brunone Parisiis excepta, pro admodum incerta haberi; an vero de aliis, quos anonymus a Bulæo adductus laudat, certior sit, aliis examinandum relinquo, et ad alteram scriptoris huius conjecturam jam venio. « Hæc est ex Chronici Malleacensis (verba iterum sunt Bulæi) manuscripto codice, qui servari dicitur Parisiis in bibliotheca Puteana, quique ab auctore conscriptus est circa annum 1160, et in lucem editus a Philippo Labbeo. In eo autem leguntur hæc verba ad an. 996 : « Gerbertus docuit » Fulbertum, Carnotensem episcopum. Hic iterum » Fulbertus docuit Berengarium canonicum S. Martini. Qui item Brunonem Remensem et alios multos hæreses philosophiæ reliquit. Bruno quidem » perfectus philosophus et eremita apud Calabriam » multorum monachorum Pater obiit in Christo. » At ubi Berengarius eum heredem philosophiæ reliquit? Certe ubi ipse docebat; at non legitur docuisse Remis, sed Turonis, et præsumitur docuisse Parisiis post mortem Fulberti Carnotensis præceptoris sui. Itaque verisimile est, Brunonem eum (in philosophia nimirum) Lutetiæ audivisse. »

59. Hactenus Bulæus, contendens videlicet, non tantum Sanctum nostrum philosophiæ placita Parisiis excepisse, verum etiam ibidem in hisce magistro usum esse Berengario, Turonensi S. Martini canonico » viro illo ex sparsa hæreseos suæ, qua realem Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistiæ Sacramento præsentiam negavit, Calvinoque et ejus sequacibus prælusit, veneno per omnem late Europam notissimo. Verum cum Berengarius (adi Historiam litterariæ Franciæ scriptores tom. IX, pag. 140) Parisiis docuisse nuspiam legatur, sitque proinde, uti ipsemet Bulæus verbis recitatis satis indicat, an ibidem revera ille unquam docuerit, admodum dubium, cur Turonis hunc, ubi docuit, a Sancto in philosophia auditum fuisse, e recitatis Malleacensis Chronici verbis potius non intulit? Sane cum Berengarius, a Lanfranco variis disputationibus devictus, et a discipulis propterea desertus, Parisios et scholas dimittere, Turonasque repetere, ex ipsiusmet Bulæi opinione sub annum 1038 fuerit coactus, nequid profecto Sanctum in philosophia ibidem habere discipulum, utpote qui tunc, anno

demum, ut docui, 1030 circiter natus, decimum ætatis suæ annum nondum attigisset. Ruit itaque et altera, qua Parisiis a Brunone philosophiam fuisse exceptam probetur, formata a Bulæo conjectura. Et vero Sanctum non Parisiis, sed Remis vel Turonis philosophiæ incubuisse, dicendum; Remis quidem, si Berengarius in scientia illa magister ei non obtigerit, Turonis vero, si obtigerit.

60. Ac horum quidem primum ideo placet, quod Sanctum diu Remis studuisse et docuisse, et ex jam dictis et ex porro dicendis certum omnino sit; postremum vero, quod utique, si revera Sanctus, ut Chronicon Malleacense tradere videtur, in philosophia Berengarium audierit, factum id esse ibi, ubi hic docebat, verosimillimum appareat. Ut B itaque Remisne, an Turonis philosophiæ placita Bruno exceperit, definiri utcumque queat, habueritne hic in philosophia Berengarium {magistrum, est indagandum. Ac Sanctum quidem in philosophia magistro usum esse Berengario, mea est opinio, quam ut probem, primo eos, quicquid adversantur aut certe non favent, convenio. Marlotus postquam Historiæ metropolis Remensis tom. II, pag. 135 S. Brunonem dixit præceptorem, in philosophia videlicet, nactum fuisse Berengarium, S. Martini Turonensis canonicum, statim addit, « si chronographo Malleacensi, Brunonis coætaneo, credatur. » Mabillonius fidei professioni S. Brunonis, quam tom. IV Veterum Analect, pag. 400 edidit, annotationem hanc præfixit : « Deoduinus epistolæ propter argumenti affinitatem subjicere visum est S. Brunonis fidei professionem, quam mortui proximus edidit, damnata hæresi Berengarii, cujus discipulus fuerat, si fides est Chronico Malleacensi. » Duo itaque viri illi eruditi, Marlotus nempe et Mabillonius, quidquid Chronici Malleacensis auctor verbis num. 58 a Bulæo adductis scribat, pro indubitato non habuere, Brunonem in philosophia magistro usum unquam esse Berengario. Nec tantum rem hanc dubiam, verum etiam a vero alienam autumavit Mabillonius.

61. Etenim Præfatione in Sæculum VI Benedictinum num. 7 circa medium sic scribit : « De hac propagatione (doctrinæ et eruditionis) agens sancti Maxentii chronographus, eam, tanquam e fonte, repetit a Girberto seu Gerberto monacho Aurillacensi, qui Fulbertum Carnotensem docuisse dicitur. Fulbertus vero, ait, ille, « docuit Berengarium » canonicum sancti Martini : qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes philosophiæ reliquit : » quo ex loco nonnulli colligunt, Brunonem, sacri Carthusiani Ordinis institutorem, Berengarii discipulum exstitisse. Verum præterquam quod illic Maxentianus chronographi auctoritas tanti non est, ut id adstruere valeat, certe ipsa chronographi verba longe aliter interpretanda videntur. Hæc enim verba, « qui item Brunonem Remensem » etc. non ad Berengarium referenda sunt, sed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, qui item Brunonem Remen-

sem. Deinde ipsamet verba non evincunt, Fulbertum, nedum Berengarium, auditorem habuisse Brunonem, sed tantum Brunonem et alios multos, sive a Fulberto, sive a Berengario heredes philosophiæ relictos fuisse, a quocumque demum præceptore erudit fuerint illi, id est, Bruno aliique philosophiæ heredes. Certe Brunonem jam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem accessisse, constat; at longe verosimilius est, cum a Notgero, Leodicensi episcopo, ejusque discipulis institutum fuisse. Hujus rei testis est locupletissimus Manasses, Remorum archipræsul, in Apologia sua, ubi de Brunone, qui ejus moribus adversabatur, hæc habet: « Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti in regno Teutoniarum positi canonicus est, » etc. Id observare visum est hoc loco de viro sanctissimo, qui, etsi Berengarii discipulus fuisset, longe ab ejus errore abhorruit, ut probat ipsius confessio de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, quam alias retulimus. Sed interest verum a falso discernere, et nubeculam illam, si qua erat, a tanto lumine remove. »

62. In altera deinde in Sæculum vi Benedictinum Præfatione, quo opinorem suam confirmet, num. 85 sic scribit: « Hunc Godefridum (Remensem, qui S. Brunoni in scholarum magisterio a Manasse, Remensium archiepiscopo, Remis fuit suffectus) viventem ac mortuum laudavit Baldricus abbas, qui cum Remis genitum, litterisque institutum cum Brunone fuisse dicit. Ita enim canit ille in carmine nondum edito ad Godefridum Remensem.

Nobilis urbs Romæ soror inquam, et Roma
[secunda]

Te genuit, peperit promeruitque sibi.

Hæc te doctrinæ totius nectare fullum

Adscivit studiis præposuitque suis.

Gallia tunc etiam studiis florebat opinis,

Florebatque tuo Gallia plus studio.

Ad te currebant examina discipulorum

Et refovebantur melle parentis apes.

Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat,

Bruno Latinorum tunc studii speculum.

Ipsis temporibus studentique senex Herimannus,

Et mundo studii clara lucerna fuit.

Tu fueras juvenis, fueras et acutior illis.

Tertius ergo remis, jam quoque primus eras.

Gervasio princeps, princeps tuus esse Manasses

Successit, qui te promoveat ad studium.

Ex his intelligitur, quod in priori Præfatione loco nempe proxime ante hunc supra huc transcripto ostendimus, Brunonem Remis operam litteris in philosophia videlicet dedisse, non Turonis sub Berengario magistro, ut quidam ex Chronico Malleacensi male intellectione persuadere volunt; et quidem non solum cum prædicto Godefrido, sed etiam cum Herimanno seniore, quem Gozelinus scholasticus pri mum laudat inter illius sæculi sapientes et aucto-

ritate præstantes, qui, relictis inferioribus studiis, in theologia otium concesserant. »

63. Hactenus Mabillonius: verum hæc, ut jansu-
pra docui, Baldrici, abbatis Burguliensis, verba, « et
tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat,
Bruno Latinorum tunc studii speculum, » quæ pos-
simum, quod Mabillonius contendit, conficere de-
berent, in sensu naturali et magis obvio accepta
significare dumtaxat videntur, Brunonem Remis
litteris humanioribus operam dedisse. Si autem per
« Latinorum studium » a Baldrico litteras huma-
niores non fuisse intellectas, præfate velis, esse
equidem non videtur, cur hic auctor magis debeat
intelligi de philosophicis, quam de theologicis studiis
quibus Bruno Remis animum excoluerit. Quod si
ergo reipsa in toto huc transcripto textu de theologia
dumtaxat, in quam sanctus Remis una cum Gode-
frido Remensi et Herimanno seniore incubuerit,
Baldrico abbati sermo sit, quid, quæso, inde habe-
bitur pro opinione, qua sanctum, non Turonis apud
Berengarium, sed Remis philosophiam excepisse
vult Mabillonius? Scriptori huic nihilominus consen-
sere deinde Historiæ litterariæ Franciæ scriptores
tom. IX, page 233, ita in inferiori paginæ hujus
margine notantes: « Ex errore et ex Chronici Mal-
leacensis sensu male intellecto factum est, ut, Bru-
nonem Turonis sub Berengario studuisse, quidam
auctores scripserint. Remis id fuisse, Baldricus,
Burguliensis abbas, discrete (loco nempe a Mabilo-
nium supra adducto) affirmat. » Ita illi; sed dispi-
ciamus modo, an, qui sanctum sub Berengario
Turonis studuisse, seu philosophiæ placita excepisse
scripserunt, indubie errarint, ac Malleacense Chro-
nicon male intellexerint, seu potius an hoc verbis
num. 61 datis sat felici successu interpretetur Ma-
billonius. Primo hic scriptor ait: « Hæc... (Chronici
Malleacensis) verba, « (qui item Brunonem Remen-
sem, » etc., non ad Berengarium referenda sunt,
sed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, qui
item Brunonem Remensem. » Fulbertum ergo, non
Berengarium, ex hac Mabillonii interpretatione
magistrum in philosophia Sanctus habuerit. Ve-
rum hoc, nisi simul Chronici Malleacensis aucto-
rem erroris arguere velimus, nequit admitti.

D 64. Fulbertus enim, de quo loquitur, fuit Carno-
tensis episcopus; hic autem, ut Historiæ litterariæ
Franciæ scriptores tom. VII, pag. 265 dilucide
ostendunt, è vivis excessit anno 1129, quo Sanctus
vel non natus, vel certe præ ætate nimium adhuc
imbecilla philosophiæ lectionibus excipiendis intel-
ligendisque idoneus nondum erat, uti ex his, quæ
de natali Brunonis anno supra dicta sunt, promem-
est erere. Et vero sancto Fulbertum Carnotensem
esse non potui sem philosophiæ magistrum, ipso vel
Mabillonius forsitan observavit. Ita suspicor, quod
Chronici Malleacensis interpretationi, de qua jam
dictum, alteram hanc proximè subjungat: « Unde
ipsamet allegata Chronici Malleacensis verba non
evincunt. Fulbertum, nedum Berengarium, audito

rem habuisse Brunonem, sed tantum Brunonem et alios multos, sive a Fulberto, sive a Berengario « Heredes philosophiæ » relictos fuisse; a quocumque demum præceptore eruditi fuerint illi, id est, Bruno, aliorum philosophiæ heredes. » Ab opinione autem quæ Sanctus apud Turonas sub Berengario studuisse, statuitur, eruditi omnes facile discedent, si alter hic, quo Mabillonius utitur, Chronici Malleacensis interpretandi modus locum debeat habere. Verum res, ut mihi eisdem apparet, verosimillime secus habet; quod ut probatum dem, ipsa recito Malleacensis Chronici verba, non ea tantum, quæ Mabillonius loco supra cit. transcripsit, verum etiam, quæ hise præmittuntur, aliquot alia, textum aliquanto prolixiore constituentia, qui sic habet: Girbertus vero natione Aquitanus, monachus Aureliacensis sancti Geraldii ecclesiæ, ... ab imperatore papa Romanorum sublevatus est propter philosophiæ gratiam: mutatum est nomen ejus pristinum et vocatus est Silvester. Girbertus enim docuit Fulbertum Carnotensem episcopum, qui post Leobinum existit episcopus. De quo multa scripta vel in pagina, vel in cantu sanctæ ecclesiæ remanserunt. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum sancti Martini. Qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes philosophiæ reliquit. »

65. Ordine hic, quo floruerunt, recensentur nonnulli, ut consideranti patebit, philosophiæ doctores seu magistri, quorum alii aliis scientiam hanc tradidere; quare, cum Berengarius, uti apud omnes in confesso est, philosophiæ doctor seu magister etiam exstiterit, hæc chronographi Malleacensis verba: « Qui item Brunonem Remensem et alios multos heredes philosophiæ reliquit, » non ad Fulbertum, ut vult Mabillonius, sed ad Berengarium referenda sunt, itaque debent intelligi, ut significant, hunc ipsummet S. Brunoni philosophiæ scientiam tradidisse. Et vero, ut ita intelligantur, naturalis etiam maximeque obvius quæ offerunt, sensus exigit, quemadmodum, quantum opinor, quisque facile fatebitur. qui præjudiciis vacuus exstiterit. Mabillonius quidem, ut sanctam philosophiam a Berengario doctum non fuisse, ac proin hæc verba, « Qui item Brunonem Remensem, » etc., eo modo, quem assignat, exponenda evincat, in probationem adhuc addit, « Brunonem, jam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem accessisse, » idque constare ex hisce (adi num. 52) Manassis Remorum archiepiscopis de S. Brunone verbis, » Bruno nec noster clericus, nec noster natus, aut renatus est, sed sancti Cuniberti, in regno Teutonicorum positi, canonicus est, » etc. Verum litteris, quæ altioris, ut philosophia, ordinis sint, nondum sanctum, cum Colonia Remos adiit, excultum fuisse, supra docuimus, nec id constare potest ex allegatis a Mabillonio Manassis archiepiscopi verbis, cum ex hisce, ut jam supra dictum, potius appareat, sanctum nostrum, antequam litteras discendi causa

Remos adiret, S. Cuniberti canonicum non existisse, sed tum demum, cum anno 1076 aut sequenti Remis excedere fuisset compulsus.

66. Nullum itaque ex argumentis, quibus Mabillonius, modo vel uno vel altero se assignato Chronici Malleacensis, quæ prolixè nunc discus sa sunt, verba explicanda esse, probatum vult, rem certo evincit, ac proin sensui naturali magisque obvio, quem hæc offerunt, adhæreres, ita ea pergo accipere, ut Berengarium S. Brunoni philosophiæ placita tradidisse, significant: quod proinde re ipsa etiam factum, pro verosimillimo habeo, Chronici Malleacensis, quod auctorem Sancto nostro fere æqualem habet, auctoritate impulsus. Addit quidem (vide num. 61) etiam Mabillonius, tanti hanc non esse, ut Chronicon illud iis, quæ adstruit, fidem indubitam facere possit, reque ipsa nonnulla, quæ memoriæ prodit a veritate aliena, deprehensa sunt, tum a Labbeo, a quo primum publici juris factum est, tum post eum ab Historiæ litterariæ Franciæ scriptoribus tom. XII, pag. 79 et sequenti. Verum, etsi id ita sit, verosimillimum tamen adhuc apparet, quod de tradita S. Brunoni a Berengario philosophia affirmat. Ea enim, in quibus Chronici illius auctor a veritate deviasse notatur, ab ætate ejus longius abfuere; in iis autem, quæ vel tempore suo vel non diu ante gesta sunt, vix unquam a Labbeo, qui tamen errores ejus sedulo adnotavit, errasse notatur, ut proinde, cum synchronus aut certe pene æqualis Sancto nostro exstiterit, in iis utique, quæ de audita ab hoc sub Berengario philosophia tradit, errasse existimandum non sit, neque vero errasse, a Labbeo notatnr. Quare, si non omnino certum, verosimillimum equidem, omnibus consideratis, est, Sanctum nostrum a Berengario philosophiam doctum fuisse.

67. Hinc porro jam consequitur, ut eam, non Parisiis, quod hic etiam probandum erat, sed Turonis cum in hac civitate, non autem (uti modo inter recentiores criticos satis convenit) in alia, Berengarius docuerit, verosimillime exceperit. At vero, inquires, Berengarius impia sua, qua alios etiam inficere conabatur, hæresi infamis juxta ac periculosus erat, ac proin existimandum non apparet, vel sancti parentes, vel eos, qui illius adhuc juvenis curam gerebant, commissuros fuisse, ut Sanctum, magistri hujusmodi disciplinæ traditum, venenatæ impiæque doctrinæ hauriendæ discrimini exponerent. Verum Berengarius non statim, cum scholas Turonenses regere cœpit, in hæresim fuit prolapsus, nec statim, cum hæreseos suæ virus spargere cœpit, passim pro hæretico ab omnibus fuit habitus. Et Hugo quidem Lingonensis episcopus, Berengarii olim condiscipulus, primus fuit, qui ab eo, (adi Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VIII, pag. 202) in eucharistiæ sacramento et realitatem et transubstantiationem negari, detexerit, quique haud ita dudum post, quo errantem in viam reduceret, pulchram ad eum dedit epistolam; quare cum hæc (adi iterum

laudatos scriptores loco cit.) non citius, quam paulo ante Octobrem anni 1049 scripta fuerit, consequens est, ut verosimillime prava Berengarii doctrina anno dumtaxat proxime hunc antecedenti, quo etiam hæc aut tantum paulo citius turbas in ecclesiâ excitasse videtur ab Hugone Lingonensi episcopo fuerit detecta. Jam vero, cum id ita sit, nihil sane sancti parentes, tutoresve impedire debuit, quo minus eum anno 1047, quo ex supra dictis septemdecim circiter annorum jam esse potuit, Turonas mitterent philosophiæ placitis a Berengario imbuedum. Imo vero non satis video, cur eo etiam anno 1048 aut sequenti, cum anno demum 1050 a Leone IX Papa in concilio Romæ celebrato Berengariani errores fuerint damnati, mitti non potuisset.

68. Nec porro Brunoni aut ejus filiis dedecori verti debet, quod is hominem de fide non recte sentientem, nec tamen ut hæreticum damnatum in philosophia audierit; etsi enim id ita ex jam dictis appareat, dubitandum tamen non est, quin a Berengario saltem tunc, cum in concilio Romano damnatus primum hic fuisset, recesserit. Ita autumo vel ex eo, quod ab impia ejus hæresi maxime abhorruerit, ut fidem facit, tum, quas fecit, infra hic memorandas in psalmo xxi et in cap. xi, epist. i ad Corinth. commentationes, tum, quam morti proximus emisit, fidei professio, a Mabillonio, tom. IV Analect., pag. 400 et seq. relata infraque huc transcribenda. At vero quoniam hic de fidei professione, a sancto mortui proximo emissâ, sermo incidit, unam hic adhuc moreri lectorem, necesse est. Cum in professione illa Bruno statim hisce verbis: « Credo sacramenta, quæ catholica credit et veneratur Ecclesia, » subjungat: « Et nominatim, quod consecratur in altari, verum corpus esse, veram carnem et verum sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quem et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, in spem salutis æternæ, » erit fortassis non nemo, qui, cum his verbis doctrina, Berengarianæ e diametro opposita, contineatur, argumento etiam id esse velit, sub Berengario Turonis philosophiæ Sanctum studuisse, utpote qui emissæ a se fidei professioni verba illa includerit non aliam ob causam, quam ut Berengarianæ qualemunque, cui ideo obnoxius esse poterat, suspicionem hæreseos a sese amoliretur.

69. Et vero fuit, cum et ego, argui inde philosophiâ, a Sancto sub Berengario audita posse, arbitrarer; ast, re penitus examinata, comperi, morem hunc post Berengarianam hæresim exortam diu observatum fuisse, ut doctiores illustrioresque fere viri, cum morti essant proximi, fidei professionem emitterent, quantum alia fidei dogmata, tum præcipue, quæ ad sacramenta inquam eucharistiæ sacramentum pertinent, profiterentur. Ac imprimis quidem exempli hæc est: Corvains, Remensis archiepiscopus, ann. 1067, vixit functus, qui cum moribundus esset, fidei professionem non multum ab emissâ, per Sanctum quantum ad reconditum de eucharistiâ

A dogma diversam, emisit ut videre licet in archiepiscoporum Remensium serie, quam Gallia Christiana aucta tom. IX exhibet. Accedit Matthæus S. R. E. cardinalis, cujus Brunonianæ non multum dissimilis, quam sub finem vitæ emisit, fidei professio a pud Petrum Venerabilem, abbatem Cluniacensem, Miraculorum lib. ii, cap. 22 exstat, et Ludovicus VI Francorum rex, cujus Brunonianæ itidem non multum dissimilis, quam moriturus emisit, fidei professio a Baronio in Annalibus ad annum 1131 recitatur. Berengarii itaque in philosophia discipulum fuisse S. Brunonem, argui ex ea, quam hic morti proximus emisit, fidei professione non potest, nec, ut sanctum Berengarii in philosophia discipulum faciamus, validius argui potest e centesimo sexagesimo sexto. quo ecclesiæ cathedralis Andegavensis, S. Mauritio sacra, Brunonem mirifice celebrat, funebri Titulo; licet enim hic binos hosce contineat versiculos.

Dux prius erroris monstravit iter melioris

Postea doctrinæ, quæ gaudia dat sine fine

e quibus, Sanctum in errorem contra fidem, quem postea deposuerit, fuisse prolapsam, ac proin non tantum Berengarium habuisse magis trum, ast etiam perversæ ejus contra eucharistiæ sacramentum sectatorem aliquando exstitisse, suspicari non nemo forsân posset, sinistræ tamen hujusmodi de Sancto suspicioni locum inde merito esse non posse, quisque facillè deprehendet, qui cum aliis, in eodem titulo antecedentibus et consequentibus, recitatos binos versiculos considerarit.

70. Ita quippe patescet, per errorem, » quidem in hisce non errorem contra fidem, cui aliquando Sanctus adhæserit, sed profanas scientias, quas sedulo magnæque cum laude primo coluerat docueratque, per « doctrinam » autem « meliorem, » non ullam sinceræ veræque fidei dogma, qui aliquando fuerit adversatus, sed divinam Evangelii quæ, postea sæculo deserto, in eremum secessit, terræque suo exemplo despiciere ac celestia sectari alios docuit, intutionem debere intelligi. Ut hoc eo queat depreheudi facilius, ver siculos huc facientes. tam qui consequentur, quam qui præcedunt binos recitatos, huc transcribo. Præcedentes hi sunt:

*Plus quam Maronis laudatur lingua Brunonis
Gloria Platonis vixit laude Brunonis.*

Hic præcedebat doctoribus, hoc faciebat

Summos doctores, non vultando neminem.

Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum.

Nam nec honestates reprobare, nec gravitates

Sumpsit Brunonis, nisi vix magne rationis

Resque dantes superabat æquum sciant;

Et dantes totum ductu solo æsthat hunc.

Hic pater perfectum vultu perque nec solum

X. ann. precum decem discipulis æsthat.

Permagis doctorum et longumque fidei dante

71. Cum quibus vero vixit

Sed nil mundanæ sapientia dat nisi vana;

Hæc facit elatos pompa, facit illa beatos.

Factis complebat, operando quod ore docebat :

Multos sermone faciebat per regiones.

Urbem transivit Romam Calabrosque petivit.

Scriptor anonymus, qui Tractatum de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicatum, composuit, aliter nonnihil. quo Sanctum erroris in fide suspicione liberet, titulum funebrem, ei ab ecclesia Andegavensi sacram, interpretatur. De hujus enim auctore num. 7 ita pronuntiat : « Brunonem primum laudat, quod celebrioribus doctoribus omnis scientia profana (ut sunt grammatica, dialectica et aliae ejusmodi) excelluerit. Deinde illum majori laude dignum ostendit, quod « his plus per-
« sectam voluit præponere sectam, » id est, scientiam, videlicet theologiam, ut sequenti versu explicat : « Nunciat egregiam divina docendo sophiam. » Idcirco, qui dux erroris prius fuerat, non quidem falsæ doctrinæ, sed perituræ et mundanæ scientiæ, ut postea dicit, sive philosophiæ, quam multi Sancti, tamquam quæ nihil aut modicum ad salutem valet, contempserunt. » monstravit iter melioris postea « doctrinæ » sive concionando (nam « multos ser-
« mones faciebat per regiones ») sive docendo ac sacram Scripturam discipulis suis interpretando, ut canonicos Niolenses superius declarasse vidimus, cum eum dixerunt dudum ecclesiæ Remensis summum didascalum, utpote in psalterio et cæteris scientiis luculentissimum. »

72. Ita ille : et sane interpretatio, quam hic suggerit, aliæ similis, si supra a me assignata, quæ tamen præstare videtur, forsân displiceat, necessario debet admitti, cum, Sanctum a fide numquam aberrasse certum sit e variis aliis funebribus ejus titulis, in quibus fidem semper sanam ac integram servasse, diserte traditur aut certe non obscure indicatur. Ut reliquos brevitatis ergo missos faciam, unum dumtaxat, vigesimum nempe et centesimum, in quo id expressius declarat, in medium adduco. In hoc itaque monachi S. Audomari sic Sanctum compellant :

Ergo vera fides, quam tu semper coluisti.

Te trahat ad Christi requiem, quam Bruno petisti.

Ceterum hæc tam de errore in fide, cujus suspectus Bruno videri queat, quam de fidei professione, sub vitæ terminum ab eo emissa, paulo fusius prosequi hic libuit, ut evidentiùs pateat, nihil inde pro opinione, quo Berengarii in philosophia discipulum Sanctum nostrum facimus, posse concludi. Atque ad id quidem veritatis amor me compulsi, quo præterea nunc fit, ut committere non possim, quin unum adhuc, quod eidem opinioni nostræ utcumque obest aut saltem non favet, lectori modo ob oculos ponam. Inter titulos Sancti funebres, qui numero tamen 180 fere sunt, nullus occurrit, quo ei ecclesiæ Turonensis parentarit ; unde videri potest Turonas non adisse Carthusiæ Calabrinæ alumnus, qui encyclicam de morte S. Brunonis epistolam circumtulit, quique tamen id, si Turonis philosophiam Sanctus

A excepisset, facturus fuisse videtur, utpote usitatum ætate sua morem, quo encyclicæ hujusmodi epistolæ ad ecclesias præcipue, quibus defunctus aut notus esset, aut saltem notus esse, præsumeretur, solebant deferri, verosimillime secutus.

73. Ita, qui nostræ de auditu Turinis a Brunone in philosophia Berengario opinioni adversantur, possunt arguere. Verum non omnes verosimiliter funebres Sancti tituli uni eidemque rotulo, qui encyclicam (adi num. 25 et infra in hanc notanda) de Sancti obitu epistolam, a Carthusiano Calabrino circumlatam, pluresque certe ad hanc responsorias seu titulos funebres complectebatur, fuere inscripti, chartæque separatæ : in quas aliquot ex hisce verosimiliter fuerint conjecti, temporis injuria interire facile potuerunt. Quid si ergo id de titulo funebri, quo ecclesiæ Turonensis Sancto parentavit, factum fuerit ? Ad hæc Carthusiæ Calabrinæ alumnus, qui epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nuntiam, circumtulit, forte etiam non omnes, quibus is in vivis superstes, notus fuerat, ecclesias adierit, a more solito ob causas, quæ nos latent, deflectens, Ut ut sit, ex eo equidem, quod inter titulos Sancti funebres nullus omnino, ecclesiæ Turonensis nomine insignitus, occurrat, consequens non est, ut vel Bruno Turonis notus fuerit, vel philosophiæ operam non dederit. Ambigi enim nulla ratione potest, quin Sanctus Colonæ Agrippinæ, utpote in qua civitate natus ac magna ex parte educatus esset, notissimus exstiterit, nec tamen inter funebres ejus titulos ullus est, qui ecclesiæ Coloniensis, seu cathedralis sue collegiæ S. Cuniberti, in qua tamen Sanctus canonicum egerat, nomen præferat : ut sane ex difficultate, quæ modo proposita est, non infirmetur opinio, quæ Sanctum Turonis philosophiam sub Berengario didicisse arbitramur. Hinc porro et ex aliis supradictis consectorium est, ut Sanctus verosimillime, cum jam octodecim esset annorum, Parisiis nondum studuisset. Cum enim, dum quatuordecim circiter esset annorum aut adhuc junior, litteras humaniores, quarum rudimenta Colonæ posuerat, Remis prosecutus sit, hisque ibidem jam imbutus philosophiam Turonis audire incœperit, nec paucioribus, quomodo binis, annis verosimillime absol-
D verit, quo, quæso, tempore ante expletum decimum octavam ætatis suæ annum Parisi studere potuerit ? Autem ibidem umquam post certo studuerit aut etiam docuerit, dicenda aperient.

§ IV. Quo Sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid tum primum egerit, quandomam Remis docere incœperit, et quas ibidem scientias tradiderit, muniaque obierit.

74. Anno circiter 1048 aut certe non serius, quam anno 1050 Turonis, relicto Berengario, excessisse S. Brunonem, verosimillimum sane efficiunt, quæ § præcedenti in medium adduxi. Verum quo tunc sanctus sese contulit ? Parisiisne, an Remos ? Nullum plane, quo alterutrum indubitanter asseram, suppetit monumentum antiquum. Pro civitate Re-

mensi tamen, quod in hac Sanctum diu et studuisse et docuisse, in comperto ex dicendis sit, stare malim. Morkensius in ms. sua Chronologica diplomata de S. Runone Diatriba in ea versatur opinione, qua existimat, Sanctum ordinis sui institutorem post detectam Berengarii hæresim in patriam Coloniam Agrippinam esse reversum; quod sane vero apparet non absimile, etsi interim nullo pariter queat monumento sat antiquo probari. Sed quid de altero asserto dicendum, quo tum primum in S. Cuniberti ecclesia canonicum creatum fuisse Sanctum nostrum, Morkensius præterea affirmat? Nec hoc, uti etiam Brunonem tunc ibidem in sacram Scripturam resque theologicas incubuisse, vero apparet absimile. Quod si interim ita, ut potuit, sese etiam reipsa res habuerit, a Manasse Remensium archiepiscopo, S. Cuniberti canonicus eo sensu, quem num. 53 exposui, vocari Sanctus etiam potuerit, quamvis in S. Cuniberti ecclesia, antequam in Galliam litteras dicendi causa e patria primum abiret, canonicum non egisset, ut proin, etiamsi eum diu etiam ante annum 1067, quo circiter scholarum Remensium prefectura sese ex dicendis abdicavit, canonicum in S. Cuniberti ecclesia, exstittisse, foret admittendum, argui ex Manasse merito non posset, hanc illum ibidem viveundi normam jam inde ab eo tempore, quo nondum Gallias adierat, fuisse certo amplexum. Hæc adde iis, quæ num. 52, seq. et 63 dicta sunt.

75. Perro Sanctum in patriam post exceptam Turonis philosophiam rediisse, canonicum ibi agere tunc primum cœpisse, rebusque theologicis simul dedisse operam, longe evaderet verosimilius, si, quod laudatus Morkensius etiam tradit, Sanctum Colonia a Gervasio Remensium archiepiscopo, qui ad hanc cathedram anno 1053 fuerat promotus, ad civitatem Remensem, ut ibidem, quas callebat, scientias doceret, fuisse revocatum, sat certo posset argumento probari. Pro se quidam citat Morkensius antiquum, de quo num. 49, Carthusiæ Montis Dei in Picardia codicem, a Suriano in suis ad Surianam Sancti Vitæ adnotationibus pag. 79 laudatum; verum cum de hujus antiquitate auctoritateque, tam Suriano quam Morkensio et Martino, de quo num. ibidem 49, altum silente, aliunde mihi non constet, nequitiam codex ille, ut a præfatis scriptoribus antiquus vocetur, sufficere mihi potest, ut Sanctum revera a Gervasio Colonia Remos, ut istic doceret, fuisse revocatum, pro indubitato habeam. Rem itaque hanc, uti etiam, an Bruno, cum Turonas audita jam philosophia, deseruit, in patriam fuerit reversus, ibique aliquandiu, sacræ interim Scripturæ rebusque theologicis das operam, canonicum egerit, in medio relinquo, et ad alia Sanctum spectantia, quæ certioribus solidioribusque fundamentis superstruuntur, tractanda progredior.

76. Brunonem imprimis Remis cum verosimiliter etiam vel in hac ipsa civitate, vel alibi tum sacram Scripturam, tum etiam theologiam sedulo

A jam excoluisset, scholarum magistrum egisse, vel ex solo quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronico, seu potius e brevi, quod ex hoc num. 7 huc transcripsi, Sancti elogio, utpote in quo hic ab auctore cœvo Remensis ecclesiæ scholarum magister diserte appelletur, certum esse debet. Id interim etiam confirmatur ex Sigeberto Gemblacensi, et Hugone, Diensi episcopo sedisque apostolicæ in Galliis legato, quorum ille in Chronographia ad annum 1084, hic apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 365, in epistola ad Gregorium VII papam anno 1077 scripta, hicque infra adhuc memoranda Brunonem pariter « ecclesiæ Remensis magistrum » appellant. Hiis adde Meinardum, Cormariensium monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, prior, Remorum civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audiui, Deoque volente admodum profeci. » Hæc ille, qui, quamvis se Remis sub Brunone studuisse, aperte non edicat, res tamen ita sese verosimiliter habuerit, quod Remis ortum seu natum sese pronuntiet, ibique, ubi natus erat, aliquandiu verosimiliter litteras didicerit.

77. Atque hæc quidem, quomodo opinor, S. Brunonem Remis docuisse, seu magistrum egisse, satis superque evincunt: quas vero ibidem scientias docuerit, et quo circiter tempore id operis sui muneris primum susceperit, nunc indagandum. Ac primo quidem Sanctum poesim ibidem docuisse, concludendum apparet e funebri ejus titulo 126; in hoc enim Atrebatensis S. Vedasti Nobiliaci cœnobii schola eum ita alloquitur:

. . . . . tibi, Bruno magister acute,
Vibuit hic flore mundus, sterilique decore
Flos fuit in feno: vixit sub sole sereno,
Dum tua cantaret, studio dum musa vacaret,
Dum modo lactaret Remos, modo pane cibaret.

Nec tantum ex inferioris ordinis scientiis seu artibus poesim, sed ipsam etiam grammaticam Remis docuisse Sanctus videtur. Etenim in ecclesiæ Constantiensis S. Mariæ versibus scholaribus, qui titulum D ejus funebrem inter recendens 136 constituent, « multorum præceptor grammaticorum » exstittisse declaratur; etsi autem, Remisne, an alibi, grammaticos erudierit, non addatur, Remis tamen id fecisse illum, verosimile idcirco apparet, quod alibi, quam Remis umquam docuisse, nullo plane antiquo, quod fidem indubitatum facere natum sit, monumento queat ostendi. Alia non occurrunt, quæ, ut scientias inferioris ordinis seu humaniores litteras Remis fuisse a Sancto traditas, evincam, possint conducere.

78. Ast quid de sublimioribus scientiis, Theologia videlicet ac philosophia dicendum? Sanctus quoque tam hanc, quam illam Remis docuisse videtur. Ac primo quidem, cum Brunoni laudes diversæ, viro fere duntaxat philosophiam ac theologiam pu-

vero domni Manasse VII. Indictione quarta decima. A Signum Guidonis archidiaconi. S. Guarini archidiaconi. Signum Manasse præpositi. S. Leuvini decani. S. Odonis cantoris. S. Henri abbatis. S. Jotzelini abbatis. S. Gebuini abbatis. S. Raimbaldi abbatis. S. Dudonis decani. S. Dominici decani. S. Lamberti decani. S. Bavonis decani. S. Widonis militis. S. Abberti militis. S. Rodulphi. S. Haymonis. S. Lamberti. Bruno cancellarius scripsit et subscripsit.»

86. Charta hæc apud Marlotum quoque, qui tamen unde eam acceperit, non edicit, tom. II. Historiæ metropolis Remensis pag. 170 et seq. exstat, uti etiam in ms., de quo num. 28, de S. Brunone tractatu, a PP. Carthusianis hujatibus mecum communicato, ut proinde tria ejusdem instrumenti exemplaria ante oculos habeam. Atque hæc quidem omnia tum in notis chronicis, quibus signatur, tum in verbis, notis concepta sunt, ad amussim fere inter se consonant; at non item in testibus, instrumento subscriptis; præterquam enim quod aliquot horum nomina Marlotianum exemplar alio modo, quam quo id duo reliqua exemplaria faciunt, scripta exhibeat, abbatibus, chartæ subscriptis, monasterii seu abbatæ cui singuli præfuerunt, nomen adjungit, quod in duobus aliis exemplaribus non fit, quodque an in Marlotiano recte fiat, haud satis habeo compertum. Anonymus interim Carthusianus, Annalium ordinis sui libri quarti auctor, chartæ a se recitatæ sequentem, qualis ex autographo desumptam, declarat, ad notationem subjungit: « Extractum fuit (instrumentum scilicet seu charta jam recitata) ex Originali, sigillo majore ceræ flavæ sigillato, in cujus concha impressa est imago beatæ Virginis Mariæ, dextra lævaque Jesum puerum tenentis. Hoc instrumentum inventum fuit in præfata abbacia Sancti Basili ad Remos per quemdam V. P. monachum Benedictinum reformatæ congregationis, Compendii commorantem, anno 1649, et cuidam Carthusiensi domns Montis Dei commodatum, ex cujus scriptis illud eruimus. »

87. Mabillonius autem, qui Annalium Benedictinorum lib. LXIV, num. 129 chartæ, huc jam integre transcriptæ, partem recitat, quique ipsum instrumentum hujus autographum aut certe authenticum ejusdem exemplar sibi præluxisse, innuit, ita ibidem obserbat: « Post duos (Chartæ, de qua hic. subscriptos) archidiaconos, præpositum, decanum, et cantorem ecclesiæ Remensis apposita sunt signa Heinrici abbatis Sancti Remigii, Jotzelini abbatis Altivillarensis, Gibbuini abbatis Mosomensis, Raimbaldi abbatis abbatis Sancti Theoderici, et aliorum. « Bruno « cancellarius scripsit et subscripsit, » idem, ut videtur, qui non multo post a Manasse ob ejus facinora recessit et Carthusiensem ordinem instituit. Authentico affixum est sigillum Manasse archiepiscopi, exhibens effigiem beatæ Mariæ, Christum puerum in sinistro brachio gestantis cum hac inscriptione. Manasses Remorum archiepiscopus. « Hæc ille, abbatibus, Chartæ seu instrumento, de quo

hic, subscriptis, monasteriorum seu abbatiarum, quibus hi præfuerunt, nomina adjungens, quæ tamen an ex ipso autographo, quod forte ad manum habuerit, an vero ex Marloto, quem in margine citat, hauserit, non habeo edicere, ac proin rectene, an secus, nomina illa abbatibus apud Marlotum apponantur, in medio relinquo, et in tempus, quo Sanctus primum Remensis cancellarius creatus fuerit, nunc inquirō.

88. Marlotus, sæpius jam laudatus, Historiæ metropolis Remensis tom. II, pag. 134 sic scribit: « Fragmentum... Historiæ Franciæ, quæ incipit a Philippo, de Brunone loquitur, acsi Remis natus fuisset. At Manasses Epistola statim citanda scrupulum amovet his verbis: « Hic Bruno nec noster « natus est, nec renatus. « Remensis igitur, ut auguror, vocatur hic, quod Remis litteras cum laude professus dicatur, cancellariæque dignitate ob juris peritiam donatus, quam adhuc exercuit sub Manasse, ut constat ex variis chartis, maxime vero ex instrumento foundationis sancti Martini Gemellorum diocesis Ambianensis, quod publice recitatum est coram Philippe rege, Manasse Remis synodum tenente, cui subscripsit Bruno cancellarius an. 1073. » Ex hoc Marloti textu et ex charta proxime recitata annoque 1076 notata, Brunonem ab anno ut minimum 1073 ad annum usque 1076 cancellarii Remensis munere functum esse asseverant tom. IX, pag. 234. Historiæ litterariæ Franciæ scriptores: et recte sane, si modo in anno, quo Brunonem Chartæ, seu instrumento foundationis Sancti Martini Gemellorum subscripsisse, Marlotus ait, error non cubet. Hac interim de re vehementer dubitare me facit ms., quem jam pluries laudavi, de S. Brunone Tractatus, a Carthusianis hujatibus mecum communicatus.

89. Hic enim num. 12 sic habet: « Circa idem tempus, quo data fuit hæc (proxime hic jam recitata) charta, Manasses foundationem abbatæ Sancti Martini Gemellorum diocesis Ambianensis, ante tres annos factam, firmavit, cujus instrumenlo hæc verba confirmatoria Bruno adjecit. « Anno episcopatus sui vii firmavit eam Manasses archiepiscopus. « Signum Widonis archidiaconi, et Guarini Warici « archidiaconi, et Manassetis præpositi, et Leuvini « decani, Odonis cantoris. Bruno cancellarius scripsit; » quod si autem hæc quæ unde hausta sint, non additur, veritati consonent Charta foundationis S. Martini Gemellorum, seu potius, quo fundatio hæc confirmata fuit, instrumentum, utpote Manassis, cathedram Remensem anno demum 1069 consecuti, anno septimo signatum, non anno 1073, ut Marlotus (huic enim de eadem charta, de qua in tractatu laudato, sermo esse videtur) loco citato notat, sed anno 1075 aut 1076 fuerit donatum. Fortassis Marlotus annum, quo monasterii S. Martini Gemellorum fundatio, annis tribus, ut recitata tractatus mox iterum laudati verba docent, confirmationem, a Manasse factam, prægressa evenit, pro anno, quo hæc acci-

dit, per errorem posuerit. Fortassis etiam mendosa dumtaxat aut malæ fidei documenta ex quibus, quæ huc spectantia memorat, deprompta sint, ad manum habuerit.

90. Et hoc postremum quidem idcirco maxime suspicor, quod foundationis (melius forte ob jam dicta dixisset confirmationis) S. Marini Gemellorum, quod laudat, instrumentum coram Philippo, Francorum rege, Manasse Remis synodum tenente, publice (adi supra recitata scriptoris hujus verba) recitatum fuisse scribat, nec tamen synodi, Remis a Manasse celebratæ, cui Philippus Francorum rex interfuerit, mentio ulla occurrat vel apud conciliorum synodorumque collectores, vel etiam apud Gal-
B
liæ Christianæ auctæ scriptores, præcipua saltem Manassis gesta, e quibus utique synodi illius celebratio fuisset, tom. IX, in archiepiscopis Remensibus recensentes. Aiunt quidem ibidem col. 72. fuisse anno 1074 a Manasse concilium ad illicitas Philippi regis et Bertradæ nuptias firmandas in urbe Remensi celebratum; verum huic interfuisse Philippum, non addunt, etiam haud dubie, concilium seu generalem archidiecesis Remensis synodum, quam anno 1074 Manasses vere celebravit, ad firmandas Philippi cum Bertrada nuptias celebratam fuisse, non dicunt, si has ante annum certe 1092 non fuisse contractas, considerassent.

91. Ut ut sit, dubium equidem ex omnibus jam dictis fit, an instrumentum, de quo modo hic fuisse actum, jam inde ab anno 1073, ut Marlotus notat, monasterio S. Martini Gemellorum fuerit concessum ac proinde etiam, an Sanctus noster, quod ei veluti cancellarius subscripserit, cancellarius ut minimum quod, ut supra monui, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores arbitrati sunt, jam inde ab eodem dicto anno 1073 exstiterit. Verum, etsi id ita sit, Sanctum etiam ante ipsum anno 1073 cancellariæ Remensis munus obisse, nonnulli existimant. Et quidem hoc diutissime ante annum illum Bruno obierit, si Marlotus in Historia Metropolis Remensis tom. II, pag. 115 recte scribat. Ibi enim de Gervasio Remensium archiepiscopo, anno 1067 vita functo, ita memorat : « Ut omnibus modis reipublicæ præsertim litterariæ prodesset Gervasius, scholas Remenses, vetustate collapsas, illustriores reddere statuit opera S. Brunonis Coloniensis, ac in ecclesia Remensi a pueris
D
enutriti, quem scholarum caput seu rectorem constituit, addito cancellariatus officio, quod egregie perfunctus est usque ad Manassem I, donec ipse, calcatis dignitatum pompis in eremum secessit ut infra dicetur. »

92. Hactenus ille, Sanctum nostrum a Gervasio, Remensium antistite, ac proin ante annum 1068, quo hic jam obierat, imo vero jam inde ab anno 1056, ad quem hæc refert, Remensis ecclesiæ cancellarium creatum fuisse, non obscure docens. Verum postea ipsemet Marlotus, quæ tam cito Brunonem muneri huic non fuisse adnotum suadent, in medium adducit. Ac primo quidem pag. 139

A et binis seqq. recitat chartam, pro percelebris Sandionysiani Remis monasterii fundatione a Gervasio archiepiscopo anno 1067, uti in fine notatur, datam atque ab Oderico cancellario, qui etiam nominis aliqua variatione Oldarius aut Oldarius vocatus reperitur. scriptam atque subscriptam; dein vero pag. 166 et seq affert chartam alteram, in favorem S. Petri Ruminiaensis a Waltero viro nobili concessam, itaque terminatam : « Actum publicæ Ruminiaeco anno Incarnationis Dominicæ 1070, existente papa Romæ Alexandro, regnante Francorum rege Philippo, Remis Manasse archiepiscopo, archidiacono Odone, cancellario Odalrico » etc. Cum ergo, uti e binis hisce ab ipsomet Marlotto adductis instrumentis publicis constat, ecclesiæ Remensis cancellarius anno 1067 et anno 1070 Odalricus adhuc exstiterit, Sanctus sane non ante annum 1070, nedum ante annum 1067, dignitate illa fuerit decoratus.

93. Imo vero ne ante annum quidem 1074 id forte acciderit. Etenim apud eundem iterum Marlotum opere et tom. cit., pag. 168 et seq. exstat charta, pro Morimontensis in diocesi Catalaunensi monasterii fundatione confirmanda a Manasse, Remensi archiepiscopo, impertita, quam hæc claudunt verba : « Anno ab Incarnat. Domini 1074, indiet. II, Kalend. Novemb., epacta prima, regnante venerabili rege Philippo, hanc chartam, in generali synodo Remensi corroboratam et confirmatam, ego Odalricus scripsi et subscripsi ; » etsi autem duo tunc Odalrici, alter Remensis ecclesiæ cancellarius, alter ejusdem (adi Marlotum opere et tom. mox iterum cit., pag. 151) præpositus ac deinde primus San-Dionysiani Remis monasterii abbas, Remis floruerint, recitataque chartæ, monasterii Maurimontensi datæ, subscriptio, utpote Odalrici scriptoris nomini contra morem, in chartis per ecclesiæ cancellarios scriptis servari solitum, cancellarii titulum non habens adjunctum, Odalrico præposito convenire videatur. verosimilius tamen Odalrico cancellario tribuenda est, quod cancellariorum fuerit chartas publicas, quæ ab ecclesiarum, quarum cancellarii erant, seu capitulo seu episcopo dabantur, conscribere nominisque sui adscriptione munire, facileque fieri possit, ut hic cancellarii titulum, utpote ad Chartæ, in generali diocesis Remensis synodo solemniter corroboratæ ac confirmatæ. valorem verosimiliter non requisitum nomini suo adiecere neglexerit.

94. Verum, ut hæc quantum ad chartæ hic memoratæ, in cujus præterea clausula. num. præced. data, epacta, antiquis computistis usitata, cum anno non convenit, subscriptionem sese habeant, Bruno equidem, uti omnia ad institutum præsens modo adducta consideranti patebit, anno 1076 exstitit ecclesiæ Remensis cancellarius, annoque 1069 dignitatem hanc consecutus nondum fuerat, ut illa proinde indubie saltem vel anno, qui nunc proxime excepit, vel altero e sex sequentibus condecoratus

primum fuerit, Remensem interim cathedram, non Gervasio, sed Manasse jam occupante. Porro etsi Bruno aliquandiu, uti ex jam dictis pronum est colligere, ejusque successor Godefridus scholarchæ simul et cancellarii munia Remis obtinuerint, non semper tamen, qui Remensis ecclesiæ scholarcham agebat, ejusdem etiam cancellarius erat, quandoquidem anno 1192, vacante cancellaria, Garnerius, ut Marlotus Historiæ metropolis Remensis tom. II, pag. 427 et seq. docet, scholarum magisterium obtinuerit, ut ex eo, quod Sanctus ex supra dictis diu ante annum 1070 scholarum Remensium præfectum egerit, cancellarium pariter, contra ac modo statuimus, jam tum egisse, argui non possit, contrarium licet sensisse videatur Mabillonius, utpote Marloti verbis. num. 91, huc transcriptis, quæ tamen non citat, consonans, sicque Præfatione in alteram Sæculi VI Benedictini partem, num. 83, de Brunone scribens: « In eadem (Remensi) ecclesia Gervasio tunc pontifice, canonicus et scholarum magister.... atque cancellarius factus est. » Atque hæc sunt, quæ tum de ipso cancellarii munere, a Brunone Remis gesto, tum de tempore, quo, huic primum is fuerit admotus, dicenda occurrunt.

93. Quod modo ad tempus, quo primum ecclesiæ Remensis canonicis fuerit adscriptus, pertinet, factum id esse antequam Remenses scholas moderandas acceperit, ac proin diu etiam, antequam cancellarii munere functus fuerit, perique censent scriptores recentiores: etsi autem nullo id queat antiquitatis testimonio confirmari, sat tamen verisimile apparet vel ex eo, quod tempus aptius, quo honorem illum consecutus Bruno sit, assignari non posse videatur. Cæterum sunt etiam, qui, Sanctum, Remis adhuc agentem, divini verbi exstitisse præconem, contendunt, innixi, ut opinor, partim sequentem, quem funebreis ecclesiæ Andegavensis titulus, inter recudendos 166, includit, versiculo:

Multos sermones faciebat per regiones.

Verum annehic de Brunone, Remis adhuc versante, agatur, pro certo quis asserat? Recitato enim versiculo proxime alter hic ibidem subditur:

Urbem transiit Romam, Calabrasque petivit;

Suriusautem binos illos versiculos, priori non nihil immutato, absque interpunctione ita conjungit:

Multos sermones faciendo per regiones

Urbem transiit Romam, Calabrasque petivit.

Ut ut sit, Brunonem equidem Remis etiam subinde ad populum verba fecisse, a vero forte alienum est, uti et eum plures ibidem, quam supra enumeratæ sint, scientias docuisse. Nec dubium reor, quin præterea ibi discipulis suis sacras paginas explanarit, quassane, simulque linguas Græcam ac Hebraicam, ad earum intelligentiam plurimum conducentes, optime caluit, uti liquidem fiet ex iis, quæ de ejus in psalmos ac S. Pauli epistolas Commentariis disserenda occurrunt.

A §V. *Quales sanctus discipulos habuerit, qui hos bonis moribus non minus quam litteris informarit, et quæ tunc in eo animi dotes ac virtutes enituerint.*

96. Ingentem sane eorum, quos sanctus noster discipulos habuerit, litterasque (unde ejus in hisce tradendis industria mirifice eluxit) oplato plane successu docuerit, multitudinem exstitisse, non obscure indicat funebribus illius Titulus 131 sequentibus hisce, quibus partim constat, versiculis:

Splendor sermonis fuit et lux religionis.

Ejus religio scitur ubique satis.

Ejus doctrina sunt facti tot sapientes,

Quos mea mens nescit, et mea penna tacet.

Nec numero tantum multi S. Brunonis discipuli, verum etiam aliquot ex hisce tam virtute ac morum probitate, quam muniis ac dignitatibus, quibus postmodum decorati fuerunt, spectabiles exstiterunt. Nonnullos ex hisce illustriores, cum discipulorum probitas claritasque in magistrorum gloriam, quodammodo etiam cedat, exempli loco recensere hic lubet. Omnium facile princeps est Otto seu Odo, nobili loco in Gallia natus, e priore Cluniacensi episcopus Ostiensis ac tandem summus pontifex, assumpto Urbani II nomine, anno 1088 creatus, tum Philippi Francorum regis et Bertradae pellicis excommunicatione, tum belli sacri in concilio Claromontano promotione celeberrimus, cujus præceptorem aliquando exstitisse Brunonem, docet quatuor primum Cartusiae priorum Chronicon, seu transcriptum ex hoc Sancti, num. 7, elogium, resque proinde extra omnem controversiam esse debet, ut Ruinartius tom. III Operam posthumorum in pontificis hujus Vita merito contendit. Accedit Robertus a Burgundia, regia Burgundiæ ducum stirpe satus, filius nempe Henrici a æurgundia, nepotis Roberti regis Franciæ, ad Lingonensem cathedram, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom IV in episcopis Lingonensibus docent, anno circiter 1085 promotus, qui ipsemet in Titulo funebri, inter recudendos 39, quem Sancto nostro inscripsit, hujus sese discipulum fuisse, profitetur.

97. Hisce adhuc addo Lambertum, Pultariensis ad Sequanam Ordinis S. Benedicti monasterii abbatem, Petrum canonicorum Regularium S. Joannis in Vineis prope Suessionas itidem abbatem, et Mairnardum Cormeriacensis seu Cormaricensis in Turonensium territorio cœnobii, dum ad eum epistola encyclica, mortis S. Brunonis nuncia, fuit allata, priorem ac deinde abbatem, qui omnes in Titulis funebribus, 45 nimirum, 79 et 176, quos Sancto consecraverat, ejus se discipulos fuisse pariter profitentur. Et hos quidem tres abbates, uti etiam Robertum, Lingonensem episcopum, et Urbanum, summum pontificem, Brunone non alibi quam Remis magistro usos esse, infra docebo, cum inquiram an sanctus post abdicatam anno circiter 1076 aut sequentis scholarum Remensium præfecturam, antequam in Cartusiæ eremum secederet, litteras Parisiis docuerit omnes autem virtute, quod eos non

tantum litteris, sed et bonis moribus a Brunone fuisse informatos, argumento est, illustres extitisse, hic modo ostendo. Ac primo quidem quam id quantum ad Urbanam veritatem consonet, satis superque monstrat celeberrimi hujus Pontificis Vita, a Ruinarthio conscripta, Operumque scriptoris hujus ac Mabillonii posthumorum tomo tertio inserta; quod autem ad Robertum, Lingonensem episcopum, tresque recensitos abbates, Lambertum videlicet, Petrum et Mainardum, pertinet, Robertus, cum omnes optimi Pastoris in diocesis sua administranda partes impleret, longum hujus viginti quinque circiter annorum regimen piissimo obitu terminavit, ut liquet ex iis, quæ de laudabili hoc antistite Gallie Christ. auctæ scriptores tom IV, col. 366, memorie produnt.

98. Lambertus, licet Pultariensis sui monasterii abbas esset, se tamen hujus servum et procuratorem exiguum in Titulo funebri, inter recendendos 43, quo Sancto nostro parentavit, appellat; unde sane magna ejus humilitas elucet. Petrus canonicorum Regularium S. Joannis in Vineis prope Suessionas abbas, hic inter alia in Titulo Sancti funebri 79, ad Carthusiæ Calabrinæ eremitas directo, verbis utitur: « Dilectis in Christo et Deo dignis Fratribus Calabrie, reverendis eremitis in monasterio sanctæ Dei Genitricis, semper Virginis Mariæ, Deo famulantibus, Petrus Sancti Joannis Suessionensis canonicorum regularium humilis abbas, totaque fratum cum eo degens et Deo serviens congregatio bene incepisse, melius perseverare, feliciter consummare. Audito beato fine sancti Patris vestri et magistri mei Brunonis, a cujus ore sanctæ doctrinæ fluentia plerumque haurire contigit, etsi opere non complevi, de absentia vehementer tristamur; carnales evasisse angustias et requiem adeptum esse, et cum Deo vivere, prout conjecturam de munditia et perfectione transactæ vite, nobis satis notæ, facere possumus vehementius congaudemus. Ejus ergo memoriam tum quia mgister noster fuit, tum quia precibus ejus et vestris confidimus, tanto apud Deum efficacioribus, quanto sanctoribus hoc modo habituros promittimus triginta diebus Missas, etc. »

99. Quæ sane scribendi methodo summam animi modestiam humilitatemque manifesta vir hic, multiplici laude dignissimus, uti fas est colligere ex S. Gervasii Calendario, quod de eo apud Claudium d'Ormay Historiæ Suessionensis tom. II, lib. v, cap. 13 ad 21 Martii sic habet: « Obiit Petrus abbas Sancti Joannis, vir totius honestatis, Deo et mundo per omnia laudabilis et memoriæ celebris. » Mainardus, Cormariensis prior ac dein abbas, in Titulo funebri, quem Sancto inscripsit, Cartusianis Calabrinis ita loquitur: « Gavisus sum utique super tanti viri (Brunonis) glorioso fine, sed quia intentio indefessa mihi inerat ad eum in brevi pergere, eumque videre et audire, omnesque animi mei æstus in illum refundere et vobiscum sub ejus ducatu sanctæ Trinitati obedire, ultra quam dicere possim,

A de inopinato transitu ejus conturbatus sum, nec retinere potui habenas ultro profluentium lacrymarum. Mainardus, inquam ego in Cormariensi monasterio monachorum plurimorum nomine, non opere, prior, Remorum civitatis oriundus fui, domini hujus Brunonis aliquot annis doctrinam audiui, Deoque volente, admodum profeci. » etc.

100. Quibus verbis profecto vehementissimam, qua tenebatur, S. Brunonem, si diutius hic in vivis fuisset superstes, adeundi ejusque vestigia sequendi animi propensionem commonstrat; nec dubitandum apparet, quin vir ille, qui voluntatem ad austerum sanctumque a Brunone, magistro olim suo, institutum vivendi genus inclinatum adeo habuit, virtutum exercitio animum sedulo excoluerit. Tales fuere S. Brunonis discipuli, quos proinde hic virtute ac morum probitate non minus quam peritibus mundi scientiis verosimillime informavit. Etad hunc forte Sancti commendandum maxime indocendo modum alluserint in suo qui, inter recendendos locum 61 obtinet, funebri Titulo Remenses S. Dionysii monachi ita de ærunone canentes:

*Quattuor ut fontes, ex una parte meantes,
Quos paradiscus habet, mundi per regna fluentes,
Exundant terras, sic hic, quos imbuit, ornat,
Implet et informat, inflammat, dirigit, armat,
Cudit et illustrat, et adhuc regit, excolit, aptat.
Syderis instar erat cunctis, quos ipse docebat.*

101. Nec solis verbis, doctrinam simul et virtutem spirantibus, efficiebat Sanctus, ut tum hanc, tum illam avide haurirent discipuli; verum etiam ad id eximia morum honestate, rarisque virtutibus, quæ tum in eo eluxere, non parum conferebat. Et morum quidem honestas, qua tum Bruno sese reddidit conspicuum, in Titulo funebri 66, qui Ecclesiæ cathedralis S. Mariæ Laudunensis, in archidiocesi Remensi sitæ, est, ita celebratur:

*Bruno, decus cleri, decus et prudentia mundi,
Dum fuit in terris, florebat acumine mentis,
Dum fuit inter nos, florebat et documentis.
Integritas morum cumulum supplevit honorum.*

Huc etiam faciunt Tituli funebres 29 et 31, in quorum priori, qui Sanctæ Crucis Sanctique Faronis Meldensis est, sequentibus hisce versiculis Sanctus ornatur:

D *Cognitus iste satis doctrina erat atque beatis
Moribus et vita Bruno sapiens eremita;
Principiis primis, summis fulgebat et imis,
Post monachus factus.*

In posteriori, ab Ecclesiæ S. Mariæ Carnotensi scripto, istis condecoratur epithetis:

Justus, sincerus, morum gravitate severus.

102. Quod autem ad virtutes, quæ in eo tum emicuerunt, pertinet, Cartusianus anonymus, qui librum quartum Annalium Ordinis sui, hactenus non vulgatum penesque me exstantem, scripsit, hasce simulque insignes, quibus Sanctus tum effulsit, animi dotes e variis funebribus ejus Titulis ob oculos positurus, ita loquitur: « Notari maxime

me possunt, » quæ in Brunone eluxerunt, « sapientia, A
facundia, gravitas a fastu aliena, morum suavitas et
integritas, doctrina irreprehensibilis, vita denique
exemplaris, ad cuius ideam probi quique efformari
et suos componere mores non refugerent. Harum
virtutum corollarium hic succincte perstringere
tibi ex ejusdem Titulis funebribus, non quidem
earum, quæ in eo post conversionem abundantius
et perfectius enititur, sed virtutum tantummodo,
quibus in sæculo adhuc positus orbi irradiavit. » Hæc
præfatus rem ipsam mox aggreditur. Verba ejus,
Titulis funebribus, quos citat, numeros simul, qui-
bus singuli inter edendos distinguuntur, apponens,
huc transcribo. Sic habent : « Ejus (Brunonis nempe)
sapientiam, doctrinam et vitam exemplarem com-
mendat Titulus 112 sancti Petri Neocastrensis his
paucis, sed succidis, versibus : »

Quo vixit pago, vivens permansit imago

Veræ justitiæ, doctrinæ, Philosophiæ.

« 103. Et in Titulo 31 ecclesiæ Sanctæ Mariæ
Carnotensis :

Ecclesiæ murus Bruno fuit haud ruiturus,

Nam bonus atque piæ mentis, fuit, atque sophiæ

Doctor erat verus, etc.

« Et post in versiculis scholaribus Titulo 32 ead-
dem non solum prædicantur, sed et magnitudinis
animi ejus testimonium perhibetur, cum ibidem di-
citur :

Flos erat hic Patrum, solamem, gloria fratrum,

Veri sectator, divinæ legis amator,

Semita justitiæ, fons hic et origo sophiæ,

Lux speculum mundi, rerum sublime cacumen,

Labentum baculus, miserorum dulce levamen.

Nec mens fracta malis, nec erat nimis alta secundis.

« His adscriptur Titulus 150 Sanctæ Mariæ
Bajocensis ecclesiæ :

Solamen fratrum, sanctæ virtutis amator,

Morum corrector justus, pia spes miserorum,

Justitiæ rector, custos ut ubique bonorum;

Moribus ornatus; vas et plenum pietatis,

Fortiter armatus clypeo veræ probitatis.

« 104. Sed nullus sapientiam ejus ita commendavit
ac Lambertus abbas Sancti Nicolai Andegavensis,
qui in suo Titulo 131 sic loquitur :

..... Brunonis sapientia tanta refulsit,

Inter Francorum sydera solus ut hic

Esset cunctorum flos, et fons philosophorum :

Flos speciosus erat, fonsque profundus erat.

Ex hoc manavit sapientia tanta per urbem,

Ut quos imbueret, philosophos faceret.

« Quanta fuerit ejus ingenii sublimitas, licet ex
scriptis ab eo libris ante conversionem possit inno-
tescere, attestantur etiam variarum ecclesiarum Ti-
tuli inter quos sic habetur in Titulo 66 Sanctæ
Mariæ Laudunensis :

Bruno, decus cleri, decus et prudentia mundi,

Dum fuit in terris, florebat acumine mentis,

Dum fuit inter nos, florebat, et documentis.

« 105. Et in Titulo 173 ecclesiæ beati Vincentii

conventus Noliensis vocatur incomparabilis phi-
losophus, ubi ed subditur : « Quis enim non obstu-
pesceret, imo ab intimis cordis non ingemisceret,
cum tantum virum, totius scientiæ et pene omnium
clericorum lumen et fundamentum, naturæ con-
cessisse audire? » Quibus Naclerus (in Chronogra-
phia vol. II. Generat. 37) conformia scribens, bea-
tum Brunonem philosophiæ atque Sacræ Paginæ
doctorem clarissimum, scholasticorumque Parisiis
(hicne umquam Bruno docuerit, infra inquiram)
doctorem disertissimum appellavit. Ne autem ar-
bitretur quis huic sancto doctori linguam eruditam
defuisse, qua sciret sustentare eum, qui lassus est,
verbo; accipiat ex Titulo 64 sanctorum martyrum
Timothei et Apollinari, in quo sic legitur :

Hujus Doctoris fuit hæc vis cordis et oris,
Ut toto cunctos superaret in orbe magistros.

Huic se tota dedit sapientia totaque sedt

Hujus in arcanis dives penetralibus hospes.

Quod dico, novi, mecum quoque Francia novit,

Et totus novit per climata quatuor orbis.

« 106. Nec solum verbo, quod parvum fuisset,
sed exemplo alios docebat, ut ex quibusdam Titulis
discimus : sic enim legitur in Titulo 120 ecclesiæ
Sancti Audomari :

Exemplum miseris mortalibus esse solebas,

Ut colerent Christum, quem semper, Bruno, colebas.

Et in Titulo 124 Sanctæ Mariæ Atrebatensis :

Rectæ Bruno viæ dux et origo sophiæ

Non aliter docuit, vivere quam studuit. »

C Haecenus laudatus Carthusianus anonymus; licet
autem in omnibus, quos laudat, Titulis funebribus
ad virtutes rarasque animi dotes, quarum Sanctus
tunc, cum adhuc docendi munus obiret nedumque
sæculo nuntium misisset, specimina dederit, for-
tassis non alludatur, in plerisque tamen id fieri,
dubium non est, quemadmodum consideranti pate-
bit. Ut ut sit, Sanctum equidem tum, cum scho-
larcham adhuc seu scholarum præfectum ac recto-
rem Remis ageret, variis virtutum exemplis,
quibus, ut hasce pariter amplecterentur discipuli,
partim effecerit, effulsisse, verosimillimum apparet.

107. Ita suadet tum eximia fortitudo, qua tunc
improbis Manassis archiepiscopi moribus sese, con-
tempta etiam dignitatum fortunarumque jactura,
uti infra visuri sumus, opposuit, tum scripta anno
1067 aut seq. ad Gregorium VII summum ponti-
ficem ab Hugone, Diensi episcopo sedisque apos-
tolicæ legato epistola, in qua, pluries infra adhuc
memoranda, de altero Manasse, Remensis ecclesiæ
præposito, simulque de Sancto nostro, qui tum
scholarum Remensium prefectura sese non diu ab-
dicarat, nondumque in eremum secesserat, hunc
Hugo loquitur in modum : « Manasse.... amicum
nostrum in Christo, qui in Claromontano concilio
Remensis ecclesiæ male acquisitam præposituram in
manu nostra dimisit, commendamus gratiæ Sancti-
tatis vestræ, sicut catholicæ fidei sincerum defen-

sorem, et dominum Brunonem, Remensis ecclesiæ in omni honestate magistrum. Digni enim sunt ambo a vobis et in his, quæ Dei sunt, vestra auctoritate confirmari, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Et ideo consultores profuturos causæ Dei et cooperatores in partibus Franciæ adhibeatis. » Cæterum idem Carthusianus anonymus proxime laudatus, fuisse a Sancta ante conversionem, seu antequam hic, perituris omnibus mundi rebus relictis, in eremum secederet, libros conscriptos, num. 104 indicat; verum, cum id non satis constet, res ne ita, an secus habeat, tunc primum examinatur sum, cum de vita, a Sancto in Calabriæ eremo acta, binisque epistolis, certo ibidem ab eo scriptis, tractabo ita eodemque loco de omnibus operibus, quæ vel Sancti sunt, vel ei attribuuntur, sermonem instituturus.

§ VI. *Nefundis Manassis archiepiscopi sui conatibus sese opponit : qui hac occasione multa passus sit, monachumque induere proposuerit.*

108. Cum Gervasius, Remensis archiepiscopus, vir de ecclesia sua multis nominibus, ac præsertim, quod Remenses scholas, ante quidem celebres ac illustres, celebriores tamen illustrioresque Brunonis opera reddiderit, optime meritis, anno 1067 e vivis fuisset sublatus, vacante hujus obitu archiepiscopalem cathedram Simoniace obtinuit seu potius invasit Manasses, generis nobilitate, non virtutum ornatu clarus, qui in veteri codice Remensi manuscripto Manasses de Gournai, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col. 71, testantur, vocatus invenitur. Hic, etsi per ostium in ovile ovium non esset ingressus, ita tamen promotionis consecrationisque suæ, quæ anno 1069 evenit, initio se gessit, ut, si non in omnibus, in multis saltem veri pastoris munus impleret. Tunc enim Ecclesiæ jura magna animi propensione subinde procognasse, beneficisque in monasteria exstitisse cognoscitur ex iis, quæ de eo tum Marlotus tom. II Historiæ Metropolis Remensis pag. 165 et octo sequentibus, tum Galliæ Christianæ auctæ scriptores loco proxime cit. memoriæ produnt. Nec tum etiam commisit Simoniacus ille antistes, ut proborum omnium, et si interim in nonnullis ex his fuerit iniquior, odia in sese concitaret. Imo contra sedulo curasse videtur, ut etiam de viris, qui et morum gravitate et virtute essent spectabiles, bene mereretur.

109. Quam verum id sit, argumento est Sanctus noster, quem, uti ex supra dictis facile colliges, ad cancellarii ecclesiæ Remensis munus, quod Odalrici obitu vacabat, vel ipsemet promovit, vel ab ecclesiæ suæ canonicis promovendumategit, sive interim id fecerit, quod multiplicem in Sancto scientiam morumque probitatem, præcipue ad munus illud digne obeundum requisitam, observasset, sive quod hoc modo Brunonis, viri celeberrimi, magnæque in urbe Remensi auctoritatis, amicitiam sibi conciliare unice desideraret, ne quando illum pravo-

rum consiliorum, quæ jam tum forte animo agitata, adversarium experiretur. Et Sanctus quidem Manasse, quandiu id utcumque per gesta moresque hujus licuit, adhæsisse animo non omnino averso videtur, consiliisque suis, ut sat verosimile apparet, interim effecerit, ut profligatæ conscientiæ homo bona nonnulla præstiterit, et a malis quæ meditabatur, abstiniret. Verum cum deterior in dies Manasses evaderet, beneficia ecclesiastica venderet, sacram suppellectilem diriperet, multos injuste excommunicaret, clericorum, ecclesiarum ac abbatiarum bona occupare tentaret aut etiam reipsa occuparet, lupumque, ut verbo dicam, non pastorem ageret, adversarium ei omnino sese Sanctus noster præbuit, maxime forte, quod Simoniaca hominis ad sedem Remensem promotio, quam hactenus ignorasset, jam tandem palam ei facta esset. Ast cum a Manasse, si diutius Remis, ei adversans, substitisset, certissime non parum periclitaturus esset, verosimillime tum periculo sese subducendi causa, tum ne impiorum hominis gestorum, quæ impedire non poterat, testis esse cogeretur, Remos dignitate quæ, quas ibidem obtinebat, una cum aliquot illustriori bus ecclesiæ Remensis clericis reliquit.

110. Hæc omnia fere Guibertus de Novigento in Vita sua lib. 1, cap. 41 vel expresse docet, vel saltem ex eo possunt colligi. Audi, qui ibidem disserat : « Manasses quidam, inquit, post Gervasii famosissimi archiepiscopi decessum prædictæ urbis (Remensis nimirum) regimini Simoniace se intrusit, vir quidem nobilis sed nihil prorsus serenitatis, quæ prima ingenuitatem decet, habens. Tantos enim fastus ex illa novitate conceperat, ut regias peregrinarum gentium majestates, imo majestatum ferocitates imitari videretur. » Ac paucis deinde, quæ huc non faciunt, interpositis, ita prosequitur : « Is igitur (Manasses) cum milites summopere affectaret, clerum negligere, dixisse aliquando refertur : « Bonus, ait, esset Remensis archiepiscopatus, si « non missas inde cantari oporteret. » Hujus ergo « mores prorsus improbos, et stupidissimos habitus cum omnis honestus horreret, Bruno in ecclesiis Galliæ tunc opinatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe, » Remensi nempe. Ita Guibertus Et Sanctus quidem eo ipso tempore, quo, ut hic ait, ex odio, sive quo ipsemet, non tam in episcopum suum, quam in pessimis ejus mores ferebatur, sive quo ab hoc ipso pro hoste habebatur, urbem Remensem deseruit, magnorum studiorum regimen seu scholarum præfecturam, cancellariique munus verosimillime, ne dicam indubie, abdicavit, aut certe, si mavis, dignitatibus omnibus a Manasse spoliatus, amisit.

111. Ast quo circiter anno et quibus comitantibus illustrioribus ecclesiæ Remensis clericis, ille Sancti ex urbe Remensi discessus evenit? Quo tunc sese primum contulit? Ut ad singula hæc quasita ex ordine respondeam, Bruno certe nec ante annum

1076, nec post annum, qui hunc proxime excepit, Remis alio commigravit, ut proinde id vel anno 1076 vel sequenti indubie fecerit. Ac cum quidem Remis ante annum 1076 non excessisset, liquet ex charta, hoc ipso anno a Manasse Remis in abbatia S. Basili favorem concessa supraque huc transscripta, quæ ita terminatur: « Bruno cancellarius scripsit et subscripsit; » post annum autem 1077 actum id non esse, patescit ex eo quod anno illo in concilio Augustodunensi, imo verosimillime etiam in Claromontano, quod huic preivit, Manassem archiepiscopum Remensem, uti mox videbimus, Simonia aliorumque criminum insimulavit, idque verosimillime, antequam Manassæ adversans ex urbe Remensi excessisset, non fecerit, uti suadet tum ingens discrimen, cui alioquin apud excandescentem hinc, iræque impotentem præsum sese exposuisset, tum rerum subsecutarum series, ex qua Sanctum nostrum, postquam in concilio Augustodunensi Manassem accusasset, non prius ad civitatem Remensem, quam hic anno 1080 in concilio Lugdunensi exactoratus fuisset, reversum esse, verosimillimum, imo indubium, evadit, uti ex infra dicendis quisque facile colligit.

112. Ad illustriores modo clericos, qui una cum Sancto, Manassem aversantes, urbe Remensi excessere, sermonem convertito. Hosce quidem inter fuisse Radulphum Viridem, ad quem Sanctus epistolam infra pluries memorandam e Calabriae eremo scripsit, et Fulcium Monoculum, cujus in eadem epistola mentio fit, vero appareat minime absimile ob colloquium, quod cum hisce, eadem pariter docente epistola, de perituris mundi hujus deliciis, æternumque duraturis cœli gaudiis habuit occasione, utiapud omnes fere in confesso est, maximarum ærumnarum, quas a Manasse archiepiscopo Remensis ecclesia patiebatur; Manassem vero tunc Remensis ecclesiæ præpositum, et Pontium quemdam Sancto exstitisse in suo ex urbe Remensi excessu comites, indubitatum est, cum hi ambo una cum Brunone Simoniaci præsulis accusatores in concilio Augustodunensi alibique existerint, uti hic ipsemet apud Mabillonium *Musei Italici* tom. I, part. II, pag. 121 in *Apologia* sua supra plus semel jam laudata pluriesque infra adhuc laudanda, ex parte declarat atque ex dicendis patescet. Quod modo ad locum, quo Sanctus, Remis excedens, sese receperit, pertinet, Parisius eum concessisse, conjunctum nonnulli, hosque inter sese imprimis offert Buleus, qui, præterea in eam, quæ Sanctum tunc Parisiis docendi muneri sese addixisse, statuit, opinionem propendens, in *Historiæ Parisiensis* tom. I, pag. 468 ita scribit: « Ex hoc loco (Guiberti supra huc jam transcripto) constat, Brunonem, relictis Remis, cum nobilibus quibusdam aliis clericis ecclesiæ Remensis alio commigrasse; quos quidem socios licet non nominet Guibertus, ex epistola tamen ipsius Brunonis ad Radulphum Viridem, præpositum Remensem, intelligimus, hos tres amicos simul demigras-

se Brunonem Radulphum, et Fulcium Monoculum. »

« 113. Sic enim ille: « Reminisce quippe dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissetis in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabar, de falsis oblectationibus tractaremus. » Ergo tunc Bruno hospitabatur apud Adam, non utique Remis; cum enim canonicus esset ecclesiæ Remensis et scholasticus, verosimile non est, eum alieno, in hospitio mansurum fuisse. Unde conjicio, Brunonem cum amicis istis duobus Lutetiam venisse, ipsumque apud Adam hospitem domum elegerit, tumque docendi professionem resumpsisse. Ille forsitan est Adam canonicus Parisiensis, qui post Gualerum cantor ejusdem ecclesiæ fuit circa annum 1100 et id muneri obiit ultra annum 1123. » Ita ille: Verum etsi verosimillime, uti infra docebo, Brunoni in sua ad Radulphum Viridem epistola de hospitio, quo Remis apud Adam fuerit exceptus, sermo non sit, propterea tamen nullo modo consequens est, ut Sanctus, dum tractatum, cujus verbis a Buleo recitatis mentionem facit, de falsis mundi oblectationibus cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo institueret, Parisiis apud Adam fuerit hospitatus. Quidni enim extra urbem Remensem alibi æque, quam Parisiis, hospitari tunc poterit? Nec quidquam huc facit, quod addit de Adamo, Parisiensis canonicus, cum alibi etiam viri, aut etiam, si velis, canonici plures florere tunc potuerint, quibus pariter esset Adami nomen.

114. Buleus quidem, ut Sanctum, dum Remis abiit, Parisius statim se contulisse utcumque probet, verbis proxime recitatis etiam subjungit, « ad stipulatur supra laudatus Guibertus, qui, de ejus (S. Brunonis videlicet) conversione scribens, sic ait: « Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam » in urbe Remensi, vir et liberalibus instructus artibus, et magnorum studiorum rector, qui conversionis initia subjecta occasione nactus dignoscitur. » Quibus verbis denotare videtur, Brunonem Parisiensis et Remensis studii fuisse rectorem, quæ ab Aimoino Floriacensi monacho in *Vita Abbonis* dicuntur majores sapientiæ seu studiorum officinæ; verum quidni Sanctus, quod Remis tum philosophiæ, tum theologiæ, quæ majores seu altiores scientiæ sunt, studiis præset, magnorum studiorum rector, a Guiberto dici poterit? Sane eum eo sensu, quo Buleus innuit, magnorum studiorum rectorem vocatum a Guiberto non fuisse, vel ex eo liquet, quod ab ipso hoc scriptore verbis a Buleo productis munere illo, non Parisiis, sed Remis functus fuisse indicetur, ut, consideranti patebit. Ad hæc, etsi darem, Sanctum eo sensu, quo vult Buleus, magnorum studiorum rectorem a Guiberto appellari, hincne consequens foret, ut, cum Sanctus Remis excessit, magnorum statim studiorum rectorem Parisiis egerit hucque proinde mox a suo ex urbe Remensi discessu sese contulerit? Nemo sane, quantum opinor, id asseruerit.

115. Et vero Sanctum tunc, cum Remis, ut Manasses vitaret, excessit, sese, non Parisios, sed Reciicum seu Roceium, Rocum, Roscium aut etiam (varie enim a variis appellatur) Rauciacum munitum ætate illa (adi Marlotum Historiæ metropolis Remensis tom. II, pag. 195, et Valesium in Notitia Galliarum ad vocabulum *Rauciacum*) ac celebre Campaniæ Gallicæ ad Axonem castrum, sese recepisse, verosimillimum est. Ita mihi apparet, tum quod Manasses ecclesiæ Remensis præpositus, aliique, qui huic adhærebant, ac proin etiam Sanctus noster in præfato castro uti ex ipsiusmet Manassis archiepiscopi ad Gregorium VII Papam epistola, anno 1078 ex infra dicendis scripta hicque num. 123 ex parte saltem recitanda, colligitur, sub Ehali comitis (Reciacensis nimirum; neque enim, cui hoc quadrare queat, comitem alium, nomine Ebalum, invenio) clientela anno 1078 existerint, tum quod Ebalus, castri ejusdem, in quo etiam, ut apparet, domicilium fixerat domins seu toparcha, a parte clericorum Remensium ac proin Sancti nostri contra Manassem, Simoniacum Remensem archiepiscopum, omino steterit, ut pote qui, ut pariter ex eadem epistola intelligitur, cum Manasses archiepiscopus a sententia, contra se anno 1077 ab Hugone, Diensi episcopo sedisque apostolicæ legato, in concilio Augustodunensi lata, ad summum pontificem appellasset, reque ipsa ad hunc causam suam propugnaturus Romam sese contulisset, Romam etiam, quo cont. a hujus molitiones Manassem præpositum aliosque clericos, ex urbe Remensi profugos, tueretur, sese contulerit. Atque ita modo et quibus comitantibus et quo anno circiter Sanctus noster ex urbe Remensi discesserit, uti etiam quo tunc sese receperit, determinatum utcumque est: rerum hic tractandarum seriem nunc prosequamur.

116. Inter diversa, quæ adversus Simoniacos, acceptasque alaics investituras Sancti nostri ætate celebrata fuere concilia, commemorandum hic venit, quod Hugo Diensis, sedis apostolicæ in Galliis legatus, Claromonte celebravit. Hic in illo, ut Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ Mss. pag. 201 docet, in Stephanum, Aniciensis ecclesiæ invasorem, excommunicationis sententiam tulit; hanc autem deinde Gregorius, anno 1073, quo Indictio Pontificia xia Januario ad Decembris finem cucurrit, ad supremam Ecclesiæ ca cathedram, uti apud omnes in confesso est, evectus, duabus diversis epistolis, altera ad canonicos Auicienses, altera ad Galliarum episcopos uti apud Labbeum tom. X Conciliorum, col. 164 videre est, uno eodemque die, decimo videlicet Kalendas Aprilis, indictione decima quinta, conscriptis, confirmavit; quare, cum posterior hæc nota chronica, uti ex jam dictis de obtenti a Gregorio Pontificatus anno liquet, annum 1077 designat, consequens est, ut præmemoratum concilium, quod Hugo Diensis Claromonte celebravit, vel initio ipsiusmet anni 1077 vel sub finem

A proxime antecedentis celebratum verosimillime fuerit. Huic autem e castro Reciacensi, in quo cum Brunone alisque verosimiliter ex dictis jam versabatur, præsentem se stetit Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, atque inter Hugonis legati manus uti hujus infra huc transcribenda epistola fidem facit male acquisita primaria ecclesiæ Remensis dignitate, quam anno circiter 1076 ob ipso Simoniaco præsule Manasse obtinuerat, sese abdicavit.

117. Hinc porro, eidem concilio etiam Brunonem, aliosque, qui cum eo Reciacum commigrant, ecclesiæ Remensis clerico interfuisse ibidemque, quæ contra Manassem Remensem antistitem habebant accusationum capita concilio exposuisse, verosimile apparet, uti etiam in hoc, ut Manasses, de objectis criminibus sese purgaturus ad aliud proxime futurum concilium citaretur, decretum fuisse. Et vero brevi hujus sese obtulit occasio: Gregorius enim, summus pontifex, data quarto Idus Maii, Indictione decima quinta, quæ, ut jam dixi, annum 1077 designat, ad Hugonem, suum in Galliis legatum, epistola in mandatis dedit, ut, congregata episcoporum Franciæ synodo causam Gerardi, Cameracensis electi, qui post sui legitimam electionem ab Henrico rege, ignorans et hunc excommunicatum, et investituram a principibus laicis accipere, per pontificem esse prohibitum, investituram acceperat, sedulo discuteret, atque aliarum nonnullarum Galliæ ecclesiarum causas, negotiaque quæ ad harum, Ecclesiæ universæ utilitatem conducere visa ei fuissent, definiret, advocato etiam ad synodum pro Arvernensis ecclesiæ causa Hugone Cluniacensi abbate. Paruit pontificis voluntati Hugo, conciliumque Augustoduni indixit, idque ibi eo ipso adhuc anno 1077, quo proxime memoratam epistolam ad eum papa scripserat, celebravit.

118. Ita, qui hic erroris convinci non potest, diserte tradit Hugo Flaviniacensis, auctor synchronus, in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ mss. pag. 199 sic scribens: « Juxta hæc itaque mandata apostolica (a Gregorio Papa Hugoni Diensi perepistolam mox dictam data) congregata est synodus venerabilium Patrum apud Eduam sub tutela et protectione Christi Domini.... anno ab Incarnatione Domini 1077, ubi conveniunt ex Francia et Burgundia multi illustres viri. » Porro huic concilio Manasses, ecclesiæ Remensis præpositus, itemque Sanctus noster alii Remenses clerici, qui una cum hisce Remis, Reciicum sese receperant, interfuerunt, Simoniacque ac aliorum criminum accusaverunt Manassem archiepiscopum suum qui, cum citatus fuisset ad concilium, eique, spretis legati monitis ac præceptis, sese sistere neglexisset, in eum, veluti in contumacem, suspensionis sententia fuit prolata. Verum ab hac mox ad pontificem, ut apparet, appellavit Manasses, vindictæque interim, dum Romam adire posset, percupidus, ecclesiæ Remensis canonicis, accusatoribus suis, a concilio ad Reciacense, uti ex jam su-

pra dictis infraque dicendis apparet, castrum redeuntibus, plurimas in via struxit insidias, domos eorum Remis fregit, praeendas vendidit, et bona diripuit. Audi haec suismet verbis Hugonem Flaviniacensem loco proxime cit. exponentem. « Accusatus est in eodem concilio (Augustodunensi scilicet) Remensis ecclesiae invasor Simoniacus Manasses a clericis Remensibus, et suspensus ab officio, quia vocatus ad concilium ut se purgaret, non venit. Qui cum canonicis Remensis ecclesiae accusatoribus suis, a concilio redeuntibus, plurimas parasset insidias demum domos eorum fregit, praeendas eorum vendidit, et bona eorum diripuit. »

119. Haec Hugo. Et sane veritati esse apprime consona, etiam liquet ex epistola, ab Hugone legato post concilii celebrationem, auditis, quas Manasses Brunoni alisque ex illo redeuntibus ecclesiae Remensis canonicis intulerat, variis injuriis, ad Gregorium pontificem data, in qua, Sanctum nostrum Manassemque praepositum « dignos habitos fuisse pro nomine Jesu contumeliam pati, » declarat, alludens verosimillime, ne dicam indubie, ad injurias, quas ambo, e concilio Augustodunensi Reciacum redeuntes, tum in via, tum Remis in bonis suis passi fuerant Epistolam illam, quod praeterea, quae de Monassis, Remensis ecclesiae praepositi, ad Claromontanum seu Arvernense concilium accessu supra asserui, invicte probet, aliaque, quae huc et praecipue Manassem archiepiscopum spectant, completur, in fine mutilam, prout apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 365 et seq. exstat, huc transcribo. Sic habet : « Reverendissimo Patri et domino papae Gregorio suae sanctitati inutilissimus servus Hugo humilis presbyter Diensis, salutem. Quoniam didicimus R. vestrum Parisiensem redisse, cui injunxeramus, ut fideliter, sicut filius vester, vobis referret gesta Augustodunensis concilii, cui interfuit, qui neque per nos rediit, neque quidquam de statu vestro nobis scripsit, rogamus paternitatem vestram, ut sententiam suam nobis dignetur scribere super ordinatione Remensis, Bituricensis et Carnotensis ecclesiarum. »

« 120. Sciat quoque paternitas vestra, quia ille Noviomensis dictus episcopus, sub comminatione publicae examinationis a nobis familiariter exactus, confessus est nobis Simoniam suam, praesentibus Laudunensi et Lingonensi episcopis cum aliis quibusdam. Unde etiam sacramento supra sacra Evangelia nobis firmavit, quod, visis litteris vestris vel legatione vestra, ecclesiam, quam male occupaverat, bene dimitteret, et pro posse et seire suo, ut juxta Deum ordinaretur, adjuvaret Silvanectensis vero episcopus, accepta investitura de manu regis, ordinatus est ab illo (Manassem Simoniacum Remensis Ecclesiae episcopum seu potius invasorem designat) Remensi haeresiarcha, cui litteris vestris interdixistis, ne hujusmodi in episcopos acciperet. Antiodorensis, infra annos ordinatus, investituram quidem de manu regis non accepit,

A quamquam per familiares regis gratiam ejus consecutus sit. De Senonensi autem archiepiscopo quantam contumeliam, quantamve injuriam auctoritati vestrae in nostra legatione intulerit, a praedicto R. ut spero, sufficienter audistis. Neque hoc dicens, Deus testis est, gloriam meam quaero. Burdegalensis quoque, quoniam vocatus praeterito anno ad Arvernense concilium neque venit, neque canonice se excusavit, in eodem concilio ab episcopali officio suspensus est. Quod ille vilipendens, interdictum sibi usurpavit officium. Rursus vocatus ad Augustodunense concilium, quoniam nullam cansationem nobis misit, etiam a sacerdotio suspendimus eum.

» 121. De his ergo omnibus quid Magnitudo vestra B judicaverit, quid inde agere placuerit, parvitati nostrae rogamus, rescribite. Praeterea summopere possumus, ut per dominum Valentinum episcopum pallium nobis mittatis ad confirmandam ordinationem religiosissimi Lugdunensis Ecclesiae archiepiscopi, contra oblatrantes haereticos et de regis indignatione adversus ordinationem Dei carnaliter gloriantes. Ipse enim, postpositis omnibus incommodis et periculis penuriae atque itineris, Sanctitatis vestrae conspectui devotissime se praesentaret, si Ecclesiae illi commissa, tamdiu languida et pastoris solatio destituta, quoquo modo absentiam ejus sine magno detrimento pati potuisset. Valentino episcopo praecipite et securitatem in manu vestra accipite, quatinus circa festum S. Joannis Baptistae, prout nos cum eo condiximus, Ecclesia sua ad celebrandum officium illum accipiat, quia valde opportunum videtur ad oppugnandam provincialium arrogantiam. Manassem autem amicum nostrum in Christo, qui in Claromontano concilio Remensis Ecclesiae male acquisitam praeposituram in manu nostra dimisit, commendamus gratiae Sanctitatis vestrae, sicut catholicae fidei sincerum defensorem, et dominum Brunonem, Remensis Ecclesiae in omni honestate magistrum. Digni sunt enim ambo a vobis, et in his, quae Dei sunt vestra auctoritate confirmari, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Et ideo consultores profuturos causae Dei et cooperatores in partibus Franciae adhibeatis. »

« 122. Remensis haeretici depositionem con.... D revelatam iniquitatem sanguis caeli et.... clamat, auctoritatis vestrae scripto roborata.... hos rogamus Remensi Ecclesiae destinare.... suam satisfactionem, aut ipse, si placit.... aut nobis suscipiendam praecipite. Quia.... excommunicationem vestram, nobis inconsultis, episcopi electionem fecerunt, Tizio filius vester jam redisset ad vos, nisi ad convocandum concilium 18 Kalendas Februarii, Pictavis, Deo annunte, celebrandum detineretur; in quo concilio meritorum vestrorum patrocinium adesse nobis suppliciter exoramus. Orate pro nobis, sanctissime Pater. » Talis est data ab Hugone Diensi pos. Augustodunense concilium anno, ut apparet, 1077 aut sequentis initio ad summum pontificem epistola; e qua sane, quae supra tum de illatis per Manassem

archiepiscopum Sancto injuriis, tum de hujus Manassisque præpositi in concilio Claromontano præsentia edixi, optime firmatur. Rei modo seriem prosequamur. Aruno clericique Remenses, ejus socii, evitatis quas eis, a concilio Bugustodunensi redeuntibus, Manasses archiepiscopus struxerat insidiis, ad Ebalum comitem in Reciace hujus castrum, e quo illud adierant, sese iterum recipere, gravissimæ litis, sese inter et archiepiscopum suum pendentes, exitum ibidem prætolaturi.

123. Ita autumo quod Manasses archiepiscopus apud Labbeum tom. X Conciliorum, col. 363, in epistola supra citata, quam ad Gregorium VII papam dedit, ita loquatur : « De comite OEbalo, qui me in præsentia vestra accusare tentabat, et se suamque fidelitatem vobis verbis simulantibus commendabat, satis in promptu habetis cognoscere, cujus potius sinceritas fidelitatis erga vos videatur existere. Utrum mea, qui Deo et vobis paratus sum per omnia obedire, an illius, qui et apud vos per Manasem et suos sequaces in sui castro receptos persequitur beatam Mariam. Manasses enim, de quo diximus, cui nos jussu vestro, quod in nos admiserat, si ad Ecclesiam matrem suam rediret, indulimus, conscientia sceleris sui depressus nec ad vos vult redire, nec paci Ecclesiæ concordare, quin potius cum illis suis sequacibus, quia factis non potest, verbis et maledictis Ecclesiam meque lacerare non desinit. Unde, ut de ipso OEbalo fateam, in quem vos, credo, justam et Apostolicam exercere sententiam, super Manasse instanter deprecorsanctitatem vestram, ut aut jubeatis eum ad sua regredi, et ulterius non impugnare Ecclesiam, aut in eum ejusque fautores et cooperatores Apostolici vigoris dirigatis animadversionem. Dignamini etiam ad eorum receptores scribere aptam epistolam, ut aut eos contra Ecclesiæ jura non retineant, aut pari sententia mulctatos se agnoscant : « quibus e verbis consideranti patescet, Manassem præpositum adhærentesque ei, quorum unus erat Sanctus noster, Ecclesiæ Remensis clericos tum certe, cum epistola, hæc complectens, a Manasse archiepiscopo, quod anno, ut infra docebo, 1078 factum, ad Pontificem fuit concripta, apud OEbalum comitem in castro Reciace seu Rauciace commoratos fuisse ; quod cum ita sit, sese in id, anno 1077 e concilio Augustodunensi revertentes, quo Manassis archiepiscopi insidias declinarent, verosimiliter receperant,

124. Nec id tantum, quod modo proposui, e recitatis epistolæ Manassis verbis discimus, verum etiam Ebalum seu OEbalum comitem, qui Sanctum ejusque contra Manassem archiepiscopum comites in castro suo tuebatur, Romæ hujus accusatorem apud Gregorium Papam egisse. Qui id factum sit, expono. Manasses archiepiscopus, qui, ut supra docui, a sententia, in concilio Augustodunensi contrase lata, ad summum Pontificem verosimiliter appellarat, Romam anno 1078, cum inde, prout Hugo Flavina-

A censis loco proxime cit. testatur, litteræ ei, « ut in concilio, » alio scilicet, in Galliis denuo celebrando, « cum se se purgaret episcopis, » traditæ fuissent, se contulit. Ebalus comes, audito præsulis Simoniaci discessu ac consilio, iter pariter Romam versus, quo ibi contra enim clericorum Remensium, quos in castrum suum ac clientelam receperat, causam lutaretur, arripuit, horum etiam aliquot sibi adjunctis. Et ex his quidem exstitisse Pontium, sæpius jam laudata Manassis archiepiscopi Apologia apud Mabillonium tom. I, part. II Musei Italici, pag. 121 indubitatum facit ; Fulcium autem Monoculum, de quo Sanctus in recitenda infra ad Radulphum Viridem epistola, ex iis pariter exstitisse, verosimile apparet, primo quidem quod Fulcius ille, a Sancto memoratus, Romam sese, uti ipsamet hæc epistola fidem facit, proxime post habitum cum Brunone et Radulpho Viridi de falsis mundi delectationibus, verisque cœli gaudiis colloquium, in quo monachicum habitum assumere statuerunt, contulerit ; deinde vero quod id post concilium Augustodunense anno 1077 aut sequenti, nec alibi, quam in castro Reciace, habitum fuisse videatur.

125. Quod quo utcumque probatum dem, prævie verba, quibus colloqui illius Sanctus meminit nunc transcribo. Sic habent : « Reminiscitur..... dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissemus in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabar, de falsis oblationibus et perituris mundi hujus divitiis, necnon de perennis gloriæ gaudiis aliquamdiu, ut opinor, tractaremus, unde divino amore ferventes promissimus ac novimus Spiritui sancto in proximo fugitiva seculi relinquere et æterna captare, necnon monachicum habitum recipere ; quod et in vicino paratum esset, nisi tunc Fulcius Romam adisset : ad hujus reditum peragenda distulimus ; quo moram faciente, aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. » Quando itaque Sanctus collationem, hic memoratam, in qua monachum vovit, cum Radulpho Viridi ac Fulcio habuit, non domi, sed alieno in hospitio versabatur. Hinc porro consequitur ut hanc Remis, antequam anno circiter 1076 e civitate hac cum Manasse aliisque Remensibus clericis excessisset, indubie non habuerit. Brunonem enim tunc Remis, ubi non tantum canonicus, sed et scholasticus præterea et cancellarius erat, in alienis aedibus habitasse, verosimile non apparet, ut Bulaeus verbis num. 113 recitatis recte arguit. Imo vero, ut Tractatus de S. Brunone, a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor num. 20 Operis sui recte notat, dubitandum non est quin tunc ibi Sanctus suæ tum cancellarii, tum canonici et scholastici dignitatis congruum domicilium habuerit, et quidem in ipso claustrum communi, quod diu ante et post S. Brunonis aetatem canonici Remenses usi fuere, uti fas est colligere ex Floardo Hist. Remensis lib. II, cap. 11, Chronico Mosomensi apud Dacherium tom. VII Spicilegii, et

Stephani Tornacensis Epistola 160, ad Radulphum Remensem decanum, a Radulpho Viridi diversum, circa annum 1176, aut ut videtur, non diu admodum post scripta.

120. Stephani verba huc facientia, quod ex iis, canonicis Remenses Brunonis ætate vitam in clauastro communem duxisse, potissimum intelligatur, e jam sæpe laudato, qui hactenus vulgatus non est, Annalium Carthusiensium libro IV describo. Sic habent: « Exiit sermo inter plures, quod antiqua Patrum vestigia, sacris intuta conciliis et a gloriosa hactenus Remensis Ecclesia diutius observata, quidam ex vobis immutare contendunt, laminamque auream religiosæ consuetudinis, quæ in fronte Ecclesiæ Metropoleos apposita lucet omnibus, qui in regno sunt, quodam singularitate studeant delere, dejicere, conculcare. Singulari quodam privilegio sedes Remensis inter alias Galliarum Ecclesias eminebat, perseverans cum Apostolis in communione panis et oratione, et in sociali communione sacramentalem præferens, majoribus erat spectaculum, minoribus documentum. Ex reliquis regularium institutionum duoloca sibi detinuerant, cenaculum refectionis et domum somni, in altero castigalam sequentes abstinentiam, in altero candida tam continentiam, observantes.... In his et aliis observantiis Regularibus incedebat Remensis Ecclesia terribilis ut castrorum acies ordinata, amabilis suis, admirabilis alienis. Si hæc immutari cœperint, quid dicet germana ejus loco et ordine Germania, quæ inter alias institutiones Ecclesiasticas refectionis adhuc et quietis fraternam communionem sic observat, ut modernam dissolutionem non admittat? »

127. Cum ergo Remenses canonici, uti e verbis hisce pronum est eruere, vitam communem in ædibus, separatim quidem, ut tunc moris erat, uni tamen eidemque clauastro inclusis, Sancti nostri ætate duxerint, hic utique, dum illos inter ante suum ex urbe Remensi discessum, seu ante annum 1076, quo circiter is accidit, versaretur, alienas ibidem ædes non inhabitavit, ac proin nec tunc collationem, utpote quæ, Brunone alienis in ædibus versante, acciderit, cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habuerit. Eodem etiam ex capite parum verosimile apparet, collationem illam seu colloquium contigisse, postquam jam Sanctus, exauctorato pulsoque Simoniaci invasore Manasse, in pristinum fere, aut hoc etiam forte meliorem, statum, quod qui et quando factum sit, infra videbimus, fuisset restitutus. Porro ex eo, quod Sanctus, dum de falsis mundi oblectationibus cum Radulpho Viridi et Fulcio sermonem miscuit, alieno in hospitio fuerit versatus, consecrarium præterea est, ut nec id Parisiis eveniret. Qui enim collationem seu colloquium illud Parisiis factum statuunt, Sanctum nostrum tunc, cum id habuit, docendi ibidem munus obiisse, affirmant; quod si autem eam in urbe reipsa unquam Bruno docuisset, alienis tunc, velut hospes, ædibus usus fuisse non videtur. Accedit, nihil

plane aliunde haberi, ex quo Sancti cum Radulpho et Fulcio collationem Parisiis habitam fuisse, utcumque fiat probabile, ut proinde, uti non Remis, sic nec ibi verosimiliter eveniret. At vero Reciaci seu Rauciaci eam post concilium Augustodunense evenisse, e status, in quo ibi Sanctus tunc fuit, adjunctis verosimillimum apparet.

128. Ibi enim tunc tum hic, tum alii Ecclesiæ Remensis clerici, ejus in exsilio socii, alienis in ædibus versabantur, a castris illius (id enim plures domos fuisse complexum, Valesius loco supra cit dubitare non sinit) incolis diversis, per « Manassæ præpositi eique adhærentium, receptores » num. 123 a Manasse archiepiscopo verosimiliter indigitatis, hospitio ex comitis Ebali, ut verosimile apparet, voluntate excepti. Ad hæc eo temporis spatio, quo Sanctus cum aliis Remensibus clericis Reciaci versabatur, collationemque de falsis mundi oblectationibus post concilium Augustodunense habere jam potuerat, Ebalus, castris hujus toparcha, Romam versus, ut supra docui, iter arripuit, huncque eo, ut supra pariter docui, aliquot Remenses clerici comitati sunt; non diu autem, ut supra recitata ex Sancti nostri ad Radulphum Viridem epistola verba docent, post collationem, a Brunone cum Radulpho et Fulcio habitam, Romam hic discessit. Accedit Reciaci Radulphum Viridem et Fulcium Monoculum cum Sancto nostro, antequam Ebalus comes Romam abiret, fuisse! ex jam dictis versatos. Tres quidem dumtaxat Ecclesiæ Remenses canonicos. Manassem præpositum nimirum, Pontium et Brunonem, qui Manassem archiepiscopum in concilio Augustodunensi anno 1077 accusarint, ac diende in castrum Reciacense sese receperint. Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, qui recessui huic habitam a Brunone cum Radulpho et Fulcio de divitiarum oblectationumque mundi hujus vanitate collationem prævisse autumant, tom. IX, pag. 235 recensent. Verum quid tum?

129. Assignato ab iis Remensium, qui Manassem accusarint atque in Reciacense castrum se receperint, clericorum numero, unde, Radulphum Viridem et Fulcium nec in castris Reciacensis sub Ebali comitis clientela existitis, nec ibidem cum Brunone collationem, de qua hic, habuisse, consequens sit, standum non est. Remensium enim canonicorum, qui Manassem archiepiscopum accusarint, majorem existitis numerum, hic ipsemet prodit in apologia sua apud Mabillonium Musei Italici tom. I, part. II, pag. 124 ad Hugonem Diensem sic scribens: « Dixistis, ut accusatoribus nostris, scilicet Manassæ et sociis, responsuri ad concilium veniremus; et ego dicō vobis quia ego et Manasses pro omnibus sociis suis, concordiam fecimus. exceptis duobus, quorum unus, scilicet Brono, nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis in regno Teutonicorum positi canonicus est; cujus societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus,

et quia quando apud non fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractati sumus. Alter vero, id est, Pontius, in Romano concilio, nobis præsens, inter falsatus, et ideo nec uni, nec alteri in ecclesiastico iudicio respondere aut volumus aut debemus. » Cum ergo, uti ex his verbis intelligitur, plures sane quam tres exstiterint Remensis ecclesiae canonici seu clerici, qui Manassem archiepiscopum accusarint, quique proinde post Augustodunense concilium in castrum Reciacense sese receperint, non est, cur hos inter exstissis Radulphum Viridem et Fulcium Monoculum, eam inficias; quod cum ita sit, non est etiam, cur cum hisce in eodem castro (de quo vide tamen Addenda et Corrigena ad p. 519, n. 124) sanctus noster illam, de qua hic disserimus, collationem non habuisse putetur.

120. Et sane hanc ibidem a Brunone habitam fuisse, suadent, tum quæ huc facientia in medium jam adduxi, tum quæ hic modo adhuc addo. Collatio illa, utpote in qua de mundi vanitate cœli æternitate, monachicoque habitu assumendo actum, optime quadrat statui, in quo sanctus post concilium Augustodunense Reciaci fuit; ibi enim tunc ille, bonis a Manasse archiepiscopo spoliatus, fortunam patiebatur adversam, qua pressi mortales terrena despiciere, cœlestia æstimare atque ad Deum sese convertere solent. Ad hæc ab ipsomet Sancto, sese aliosque diu, quod in collatione illa voverant, adimplere distulisse, verbis supra hæc transcriptis indicatur; re autem ipsa factum id est in opinione, qua dictam collationem Reciaci post concilium Augustodunense habitam statuiamus. Sanctus enim, uti infra probabo, certe ante annum 1081 meliori vitæ in eremum secedens sese non dedit; ante autem, quam hoc faceret, triennio ut minimum celebris, de qua hic, cum Fulcio collatio acciderat, uti pronum est ex jam dictis eruere. Fulcius enim secundum hæc cum Ebalo comite anno 1077 (annus enim 1078, num. 124, per errorem irrepsit) Romam petiit, hocque illius inter habitam cum Brunone post concilium Augustodunense, anno itidem 1077 celebratum, de falsis mundi delectationibus collatio prævit, ut hæc ipso etiam anno 1077 ac proin triennio ut minimum, antequam Sanctus in eremum secederet, acciderit. Reliqua modo quæ ad litem, a Sancto nostro, aliisque Remensis ecclesiae clericis Manasse archiepiscopo intentatam, spectant, expdiamus.

§ VII. *Manasses Romæ in concilio causam suam tuetur, suspensionisque sententiam, in se Augustodunum latam, a pontifice rescindi obtinet: quid tum præterea egerit, et qui tandem Brunonem in pristinum honorem restituere iussus fuerit.*

Cum Manasses, Remensis ecclesiae archiepiscopus, Romam ad summum pontificem, Gregorium VII, ad quem ex dictis appellarat, jam advenisset, benigne ab hoc, ad meliorem frugem hominem rediturum, adhuc sperante fuit exceptus, causamque suam in

A concilio, quod ibidem tunc, id est, mense Martio anni 1078, celebratum fuit, presentibus etiam (adi verba ex Manassis epistola n. 123 huc transcripta) Ebalo comite clericisque Remensibus, hunc, ut docui, comitatis, qui pro clero Remensi locuturi advenerant, propugnare est conatus. Quibus ad id præsidis usus sit, litteris proditum non inveni; quo vero successus rem gesserit, ipsemet in Apologia sua apud Mabillonium opere cit., p. 149 exponit, ita ibidem ad Hugonem sedis apostolicæ legatum, scribens: « Non solum per omnes fere Gallias, verum etiam Italiæ et Romæ, notum est qualiter ante hoc biennium (*anno scilicet 1077*) in eadem provincia a vobis et ab aliis quibusdam in nos violententer ac injuste res gesta est: et ego vim ac præjudicium passus Romam processi, ibique super hoc Romanum et Apostolicum iudicium appellavi. Quia vero vos aberatis, jussu domni apostolici in ipsa regione remansi, et adventum vestrum per xi fere hebdomadas expectavi, Cumque non veniretis, tandem in præsentia domni apostolici, et in concilio generali inter nos et eos, qui ibi loco vestro, utpote a vobis directi, aderant, alteratio habita est, et ex eorum accusatione ac nostra defensione, quidquid passi eramus, temere ac violententer actum esse et constare non debere, iudicatum atque correctum est. » Hunc in modum Manasses, qui, quamquam in Hugonem, sedis apostolicæ legatum, iniquior sit, remque, uti ex jam dictis et porro dicendis liquet, parum sincere exponat, sententiam tamen, in se ab Hugone in concilio Augustodunensi latam, correctam seu rescissam fuisse, recte indicat.

132. Gregorius enim, futurum sperans ut indulgentia Apostolica ad meliorem frugem Manassem adduceret, a suspensionis sententia, qua Augustoduni fuerat damnatus, hominem absolvit, pristinoque gradui ac officio certis tamen, quas hic subicit, conditionibus adjectis, restitutum in Gallias remisit. Ita apud Labbeum tom. X Conciliorum docet nos ipsemet Gregorius, in epistola, septimo Idus Martii, indictione prima quæ ex supra dictis annum 1078 designat, exarata, sic scribens: « Quia consuetudo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo auctore, licet indigni, deservimus, est quedam etiam dissimulare, discretioris temperantiam potius quam rigorem canonum sequentes, causas episcoporum Franciæ atque Burgundiæ, qui suspensi seu damnati a legato nostro Hugone Diensi episcopo fuerant, non sine gravi labore discussimus. Denique Manassem Remensem archiepiscopum, qui in multis accusatus fuerat, seseque a synodis, ad quas Hugo Diensis episcopus cum invitavit, subtraxerat: quia sententia, super eum data, non Romani Ecclesiæ gravitate et solita mansuetudine videbatur, in proprium gradum officiumque restituiimus, ea quidem ratione, ut supra corpus sancti Petri jureret hoc modo: « Ego Manasses Remensis archiepiscopus pro superbia non dimisi, quod non « venerim ad synodum Augustodunensem, ad quam

« me Diensis episcopus vocavit. Si vocatus nuntio vel litteris apostolicæ sedis fuero, nullo malo ingenio » et nulla fraude me subtraham, sed veniens diffinitioni et iudicio hujus Ecclesiæ fideliter ob-
« ediam. Quod si domino papæ Gregorio vel suc-
« cessori suo placuerit me de objectis ante legatum
« suum respondere, idem per omnia faciam. The-
« sauros autem, ornamenta et prædia Remensis
« ecclesiæ mihi commissæ ad honorem ipsius Ec-
« clesiæ fideliter tractabo et ad resistendum justitiæ
« ea non abalienabo. »

133. Epistola hæc, seu rescriptum, in quo deinde nonnulla alia, ad rem nostram non facientia hucque proinde non necessario transcribenda, sequuntur, ita terminatur; « Actum Romæ septimo Idus Martii, indictione prima; » posterior autem nota chronica, clausule huic inclusa annum Christi 1078 (adi quæ num. 116 dicta sunt) designat; ut proinde lata in Manassem, qui sese ex dictis anno 1077 post concilium Augustodunense, alterius concilii, Pictavi (vide apud Labbeum tom. I. Bibliothecæ novæ Mss. Chronicon Virdunense p. 206) ineunte anno 1078 celebrandi, ut ad hoc citatus, tempore non expectato, Romam contulerat, suspensionis sententia, cum ibidem per xi fere hebdomadas (adi ejus verba, num. 131 huc transcripta) Hugonis Diensis adventum præstolatus fuisset jam inde ab anni 1078 mense Martio sub conditione, quam verba proxime huc transcripta involvunt, per Gregorium VII, summum pontificem, fuerit rescissa. Verum hæc, qua erga Manassem, Simoniacum antistitem, usus est Gregorius, indulgentia ac benignitas Hugoni Diensi episcopo ac sedis apostolicæ in Galliis legato verosimillime non parum displicuit. Fas est id colligere ex epistola, ad supremum illum Ecclesiæ pastorem post celebratum anno 1078 Pictaviense concilium ab eodem Hugone, licet non de Manasse, scripta, in qua is sub finem apud Labbeum tom. X Conciliorum, col. 367 ita loquitur: « Provideat itaque sanctitas vestra, ne diutius tam opprobriose nobis impropere, quod simoniaci vel quicumque criminosi a nobis suspensi vel depositi aut etiam damnati libenter currunt Romam, et ubi deberent sentire ampliorem rigorem justitiæ, inde reportant quasi misericordiam pro voluntate. Et qui antea nec in levibus præsumpserunt peccare, postmodum exercent aptissimam negotiationem cum tyrannide in commissis sibi ecclesiis. »

134. His porro verbis etiam docet, simoniacos tunc ex indulgentia, quam Romæ fuissent experti, deteriores atque insolentiores evasisse; quod quam verum esset, suo agendi modo Manasses luculenter ostendit. Etsi enim, sese de objectis sibi criminibus, si quando id pontifici placuisset, Apostolico legato responsurum, juramento Romæ edito, sanctissime (adi verba Gregorii papæ, num. 132, huc transcripta) promississet, vix tamen a concilio Romano, in quo ex dictis anno 1078 auditus absolutusque fuerat, in Gallias erat reverus, cum ad pontificem, ad

quem ei aliis de causis scribendum erat, dedit epistolam, in qua præter querelas, verbis, num. 123, datis expressas, quas contra Ebalum comitem, Manassem præpositum aliosque Remenses clericos hujus sequaces defert, ex ecclesiæ suæ privilegiis contendit, sibi tentum vel ipsimet Pontifici vel hujus legatis, qui Itali essent aut Romæ saltem educati, de objectis criminibus respondendum. Ita scilicet Manasses Hugonis Diensis, nec in Italia nati, nec Romæ educati, a quo ne iterum ad concilium aliquod de objectis criminibus se purgaturus citaretur, maxime metuebat, iudicio sese subducere conabatur. Audi, quæ huic facientia in dicta epistola apud Labbeum, tom. X Conciliorum, pag. 363, in medium adducat.

135. « Obsecro etiam, benevolentiam honoris vestri, ut dignitatem, quam antecessores vestri antecessoribus meis archiepiscopis servaverunt, et privilegiis, aliisque scriptis ad posterorum memoriam reliquerunt, mihi reservare dignemini. Ne irritum aut infructum fiat privilegium, quod ipse dedisti mihi, scilicet ut vobis ipsi interpellatus et non interpellatus respondeam et legatis vestris Romanis, non ultramontanis, qui conjuncti Romanis quærent, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et sub honestis nominibus cupiditati suæ consulunt, non Ecclesiæ Dei. Unde propter talium pudendas reprehensiones et vocaciones mihi, qui totius Galliæ episcopos debeo convocare, liceat confidere de vobis sine legatorum liceat confidere de vobis sine legatorum vocatione, donec ad Pascha veniam ad vos, Deo volente. » Ita Manasses, ne quando Hugoni, sedis apostolicæ legato, de criminibus sibi objectis respondere cogeretur. Verum eum hac in re, acriter etiam, quæcumque sive de Sedis Apostolicæ legatis sive de ecclesiæ Remensis privilegio verbis recitatis scripserat, confutatis, Gregorius minime audivit, etsi interim expostulationum, abs illo contra Ebalum comitem, Manassem præpositum aliosque factorum, rationem habendam duxerit, ut fidem facit tum epistola, qua Manassi respondit, tum altera, quam præterea, cum hoc fecit, ad Hugonem Diensem, suum in Galliis legatum, dedit. Ambæ apud Labbeum, a quo, tom. X Conciliorum, col. 196 et tribus seqq. recitantur, « Undecimo Kalendas septembris, Indictione prima, » quæ hic ex supra dictis annum 1078 designat, « datæ » notantur; unde consequitur ut, quam ad Gregorium papam Manasses archiepiscopus dedit, proxime memorata epistola anno 1078, utpote ambabus hisce anterior, concilioque Romano, quod eodem anno 1078 celebratum fuit, ex dictis posterior, exarata indubie fuerit; quod hic, ut fidem num. 123, datam liberarem probare est visum.

136. Nunc, quæ in duabus proxime dictis Gregorii epistolis verba, ad institutum præsens utcumque facientia, occurrunt, huc transcribo. Talia in priori sunt hæc: « De Manasse, qui vos et ecclesiam vestram, quia malefactis non potest, maledictis infestare non cessat, et de cæteris omnibus,

super quibus conquestionem vobis collibuerit facere, A misimus litteras nostras commemoratis confratribus nostris, Diensi videlicet episcopo, et Cluniacensi abbati, ut cuncta studeant diligenter inquirere, sollicite discutere, discussa et indagata ad purum juste, legaliter et canonice judicare; » in posteriori vero ista se offerunt: « Quia in sanctæ Dei, cui divina dispositione præsidemus, Ecclesiæ regimine sollicite nos vigilare oportet, vestris assiduâ precibus nobis ut divinum obtineatis præsidium, deprecimur. Quapropter vos summopere studium adhibere admonendo mandamus, quatenus inquiratis et canonice, prout potestis, finem imponere procuretis negotiis, unde Rhemensis archiepiscopus, confrater noster, suis litteris nobis conquestus est. Conqueritur enim de confratre nostro, archiepiscopo Viennensi Warmundo, qui in suo archiepiscopatu presbyteros deposuit, et eosdem restituit. ... De Manasse autem, de quo similiter conqueritur, qui OEbali suorumque refugio et auxilio illum et ecclesiam fatigare non cessat, laborate ut ad pacem redeat, et ab inquietatione Ecclesiæ et persecutione archiepiscopi quiescat. Quod si forte in sua contumacia persistens obedire renuerit, nisi illum justam excusationem habere cognoveritis, quodcumque vobis justius videtur, facite. De aliis autem necessitatibus eundem archiepiscopum (si tamen vobis obedierit) sicut dignum est, adjuvate, eique commissam ecclesiam auctoritate beati Petri (quod et de aliis ecclesiis vos oportet agere) defendite. »

137. Pontifici igitur, quemadmodum ex hisce epistolæ, quam ad Hugonem Diensem dedit, verbis potissimum apparet, in votis fuit, ut, si qua raitone fieri id posset, Ebalus Reciæensis comes et Manasses ecclesiæ Remensis præpositus cum Manasse archiepiscopo in gratiam redirent, Hinc porro factum conjicio ut Manasses præpositus, voluntatis pontificiæ sive per Hugonem, sedis apostolicæ legatum, sive per ipsummet archiepiscopum Manassem factus certior, concordiam cum hoc inierit, quam ipsemet Simoniacus is antistes in sua apud Mabillonium tom. I. Musei Italici, part. II, pag. 121 sæpissime jam laudata Apologia commemorat his verbis: « Dico vobis quia ego et Manasses pro omnibus sociis suis concordiam fecimus, exceptis duobus, quorum unus, scilicet Bruno, nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis, in regno Teutonicorum positi, canonicus est; cujus societatem non magnopere affectamus, utpote de cujus vita et libertate penitus ignoramus; et quia, quando apud nos fuit, multis beneficiis a nobis in eum collatis, male et nequiter tractati sumus. Alter vero, id est, Pontius, in Romano concilio, nobis præsentibus, est falsatus; et ideo nec uni, nec alteri in ecclesiastico iudicio respondere aut volumus aut debemus; » in hac autem conjectura, magis adhuc confirmor ex eo, quod, quando post pontifici placuit, ut anno 1080 Lugduni concilium ad discutendam decidendamque Manassis

archiepiscopi causam celebraretur, huic iterum Manasses præpositus, voluntatis pontificiæ observantissimus, sese stiterit, unusque etiam ibidem e Simoniaci, illius antistitis, cum quo ex dictis pacem jam ante inierat, accusatoribus exstiterit, uti colligendum videtur ex Gregorii VII, quæ apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 241 exstat, epistola, ad Manassem, archiepiscopum Remensem, postquam hic in dicto Lugdunensi concilio exauctoratus fuisset, Indictione tertia, id est ex supra dictis, anno 1080 conscripta; e qua etiam apparet Manassem præpositum bonis suis, in quæ, pace cum Manasse archiepiscopo inita, restitutus verosimillime fuerat, iterum ab hoc, quod ejus sese in concilio Lugdunensi accusatoribus denovo junxisset, fuisse spoliatum.

138. In ea enim Pontifex ita loquitur: « Purgamentum tibi indulgemus, ea videlicet conditione, ut Manassæ et Brunoni, qui pro justitia contra te locuti fuisse videntur, rebus suis in integrum restitutis, usque ad Ascensionem Domini proximam Rhemensem Ecclesiam a tota occupatione ex toto liberam deseras. » Porro manasses præpositus non tantum post duas epistolas, num. 133 memoratas, quarum alteram Gregorius papa ad Manassem archiepiscopum, alteram ad Hugonem, suum in Galliis legatum, undecimo Kalendas Septembris, Indictione prima seu anno 1078 dedit, cum Manasse, Remensi archiepiscopo, pacem inivit; verum etiam ad eum Remos, aliorum clericorum Remensium, qui cum eo et Brunone ex hac urbe anno ex dictis 1076 aut sequenti excesserant, nomini tractaturus, sese contulit remque composuit. Ita colligo ex sæpissime laudata Manassis archiepiscopi Apologia, in qua hic apud Mabillonium tom. I Musei Italici, part. II, pag. 121 primo sic loquitur: « Ego et Manasses pro omnibus sociis suis concordiam fecimus, exceptis duobus, » etc.; ac deinde pag. 122 ita habet: « Quamvis nullam a prædicto Manasse et sociis speremus accusationem, eo quod ipsi, nisi forte hujus concilii occasione ad vomitum redeunt, nobiscum fecerunt concordie compositionem, exceptis duobus, ad dixi, Brunone et Pontio, quibus juxta præcedentem rationem respondere nec volo, nec debeo. Et si aliqui ex eis, quos concordare per Manasse legationem diximus, illuc, rupta pace, profecti sunt, et contra nos quidpiam dicere volunt, recipiendum non est. »

139. Et hæc quidem Manassis præpositi cum Manasse archiepiscopo de pace collatio, utpote post epistolam, a Gregorio ad Diensem episcopum undecimo Kalendas Septembris anno 1078 scriptam, habita, vel ipso hoc anno vel initio sequentis verosimillime evenit; ast an tunc præter Brunonem et Pontium omnes Remenses clericis, cum horum nomine Manasses præpositus cum Manasse archiepiscopo pacem iniisset, Remos pariter, uti ille jam fecerat, redierit, compertum non habeo. Dubitare interim hac de re multum me facit proxime laudata

quam Gregorius ad Manasse archiepiscopum, in concilio Lugdunensi anno 1080 jam exactoratum, scripsit, epistola. In hac enim Manassi archiepiscopo Gregorius præscribit, ut clericos... (Remenses videlicet, quos Manasses improbis suis moribus Remos relinquere coegerat) « qui tanto tempore pro iustitia exsilium passi sunt, in ecclesia secure Deo servire permittat. » Ut ut sit, ex memorata pace, quam Manasses præpositus aliique Remenses clerici cum Manasse archiepiscopo inierant, factum conicio ut Bruno et Pontius, quod in eam, ut recitata num. 137 e Manassis Apologia verba fidem faciunt, consentire noluerant, a Manasse præposito reliquis Remensibus clericis, huic consentientibus, sese sejunxerint, alioque concesserint, maxime forte, quod Ebalus comes, sub cuius clientela Reciacerant, pacem etiam cum Manasse tunc iniisset, uti suspicari me facit epistola, a Gregorio papa (adi Labbeum tom. X Conciliorum, col. 265) anno 1080 ad Ebalum scripta, in qua huic ille imperat, ut « a pestifera amicitia illius (Manassis tum exactorati) amodo se retrahat. »

140. Et Brunonem quidem (de Pontio enim nihil hic attinet dicere) Reciaco Coloniam tunc repetiisse, ibique in S. Cuniberti ecclesia canonicis fuisse adscriptum, vero mihi admodum simile apparet, quod in Apologia sæpissime jam laudata, quam Manasses archiepiscopus anno 1080 aut certe sub præcedentis finem scripsit, Cunibertinus canonicus existisse dicatur his verbis: « Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti Coloniensis in regno Teutonicorum positi canonicus est. » Quæ verba, ut § III docui, ita verosimiliter accipienda sunt, ut significant, Sanctum tum, in est, anno 1079 aut sequentis initio, cum hæc Manasses scripsit, Cunibertinæ ecclesiæ canonicum fuisse. Vorum, etsi res ita haberet, Sanctusque adeo in Galliis non amplius versaretur, a lite tamen, quam Manassi, Simoniaci antistiti, una cum aliis Remensibus clericis intenterat, non destitit. Res ex modo dicendis patescet. Pontifex, ut supra vidimus, Hugoni Diensi anno 1078 undecimo Kalendarum Septembris seu xxii Augusti in mandatis dederat, ut querelis, a Manasse Remensi archiepiscopo ad se delatis, occurreret, eumque, si dicto obsequens esset, adjuvaret.

141. Epistolæ autem, qua hoc Hugoni injugentat, addiderat, uti ipsemet in hac post verba num. 136 huc transcripta testatur, exemplar epistolæ alterius, ad Manassem scriptæ, in qua hunc, aliis nonnullis præmissis, ita tandem alloquitur: « Interim delectionem vestram ex parte beati Apostolorum principis Petri admonemus, ut, quemadmodum vobis Romæ positis constitutimus, coram Diensi episcopo et Cluniacensi abbate, quibus in his vicem nostram commisimus, occasionibus cunctis obstaculisque remotis, super objectis omnibus sitis respondere parati, legaliter satisfacere, canonicè purificari; ne si aliud a vobis, quod absit! agatur, tergiversationi

et fugæ et conscientia scelerum, non exactioni iustitiæ et æquitatis a pluribus adscribatur; » ex hac autem ad Manassem epistola, cum Hugone Diensi a Pontifice communicata, et ex altera proxime dicta, quam hic ad ipsimet Hugonem dedit, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VIII, pag. 653 factum suspiciantur, ut Hugo concilium, cuius a Manasse in Apologia sua apud Mabillonium Operis jam sæpius cit., pag. 120 mentio fit, Trevis habendum indixerit. Et sane ex verbis, e priori epistola jam recitatis, est, cur id non immerito suspicari queant videri. Verum, utcumque res hæc habeat, concilium equidem Trevis indictum (quam ob causam, ignoro) locum non habuit.

142. Ast cum id Gregorius Pontifex didicisset, Hugoni legato suo, ut alibi ad decidendam Manasse archiepiscopi causam concilium celebraret, injunxit. Epistola, qua id fecit, apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Novæ mss. Chronico Viridunensi pag. 205 exstat inserta, hæcque, quæ ad nostrum hic institutum præcipue spectant, verba complectitur: « Quia vero in partibus præordinatis (Trevis nimirum) concilium celebrare non potuistis utiliter, competens arbitramur, ut aptum locum diligentia vestra inveniat, ubi, synodo congregata, Remensis archiepiscopi causa examinetur. Et quidem, si idonei accusatores et testes inventi fuerint, quod obicitur ei, canonicè comprobantes, quam iustitia dictaverit, sententiam dare absque hesitatione vos volumus. Alioquin si tales personæ fuerint, quæ recipi rationabiliter nequeant, quoniam turpis de eo fama non solum Galliam, verum etiam fere totam replevit Italiam, sex episcopis, quorum vita non notetur infamia, assumptis sibi, si potest, excuset se, et sic purgatus, cum pace in ecclesia sua et propria dignitate remaneat. » Hugo legatus, epistola, qua tum hæc, tum alia Pontifex præcipiebat, accepta, concilium, ut loco cit. Chronicon Viridunense seu Hugo Flaviniacensis hujus auctor, rei gestæ synchronus, testatur, Lugduni indixit, atque ad id Manassem, Remensem archiepiscopum, citavit.

143. Verum hic, qui jam celebratis Augustodunensi et Pictaviensi conciliis sese sistere noluerat, nec ad Lugduni propediem celebrandum voluit accedere; cum autem, ut supra docuimus, antea Romæ, si quando ad concilium de criminibus sibi objectis responsurus a legato Apostolico vocaretur, sese ibi obsecuturum, Pontifici juratus promississet, callide ad hunc, ut sese, quod ad indictum, a legato Lugduni concilium ire abnueret, ut cumque excusaret, dedit epistolam, qua sese timore dissidentis regni ad Lugdunense concilium, ad quod vocatus erat, ire non posse obtendit, addens etiam sese, quando tutæ essent viæ, Romam iterum petiturum, sententiamque ab ipsomet summo Pontifice pronunciantem cum filiali submissione auditurum. Intelliguntur fere hæc omnia ex Gregorii ad Manassem responsoria, in qua is pontifex apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 235 et seq., data sibi a Manasse verba minime

accipiens, hisce illum, quæ huc potissimum faciunt, acriter increpat: «Immemor promissionis tuæ, qua Romæ te supra corpus beati Petri obligasti, aliam excusationem obtendis, timore videlicet dissidentis regni ad Lugdunense concilium, ad quod vocatus es, venire non posse. In qua re quantum excusatio tua nudet, liquido valet perpendi...»

144. «Cum omnia viæ illius pericula, si qua sunt, tutissimis et securissimis ductoribus posses transire, Lugdunensi scilicet archiepiscopo et Lingonensi episcopo, qui fraterne charitate tractarent, et sine omni formidine ad prænominatum perducerent locum... Quod si forte ad prædictum concilium non iueris, aurem debitæ obedientiæ matri tuæ Romanæ Ecclesiæ, diu te supportanti non inclinaveris; si quid contra te Diensis cum consensu religiosorum fratrum nostrorum egerit, non solum sententiam in te prolatam non immutabimus, verum etiam apostolica auctoritate firmabimus. Quod si fraternitati tuæ videbitur prolatæ sententiæ rationabiliter posse obviari, volumus te magis eorum vicario nostro, Diensi videlicet episcopo, aliisque religiosis in patria illa, ubi accusatorum et defensorum major copia invenitur, rationes tuas exponere, quam Romam per tot labores et difficultates, ubi utrumque deest, frustra spe iudicii quærere. Interea fraternitatem tuam ex parte omnipotentis Dei per auctoritatem beati Petri monemus, ut, si te in hac causacubilem cognoscis, potius quam aliquo sæculari ingenio te excusandum existimes studeas animam tuam per dignos pœnitentiæ fructus liberare.»

145. Vehemens sane urgensque erat hæc pontificis oratio: Verum Manasses, nihil hac motus, concilio, brevis post, ut videbimus, Lugduni celebrato, sese non stilit, ad Hugonem Diensem, illius præsidem, misisse contentus Apologiam, sæpissime supra iam laudatam, atque a Mabillonio tom. I Musei Italici, part. II, pag. 119 et octo seqq. publici juris factam, in qua, postquam, quæ in causa sua tum Augustoduni, tum Romæ gesta essent, compendio exposuit, rationes diversas, ob quas Lugdunum ad concilium venire non posset, in medium adducit seu prætexit. Et hæc in speciem justæ sunt, talesque, ut, si Manassis archiepiscopi minus, quam sit, nota foret vitæ ratio, sententiam in eum, credi posset, injuste, præcipitanter atque ex invidia, ut Noviomenses clerici in scripta quæ apud Mabillonium tom. I Musei Italici, part. II, pag. 128 et binis seqq. exstat, ad Cameracenses epistola ferri aiebant, latam fuisse; verè tamen pleræque non sunt, sed tantum a Manasse inventæ seu confictæ, ut solita calliditate acastutia, qua, uti Gregorius papa apud Labbeum tom. X conciliorum, col. 199, loquitur, «inducias, ut subterfugeret, quærebat,» iudicium ecclesiasticum, in causa sua ex canonum præscripto ferendum, aut eluderet aut declinaret; a quo quantopere abhorreret, argumento etiam sunt amplissima dona, quæ, ut ab eo subeundo sese præstaret immunem, Hugoni

A Diensi, concilii Lugduni celebrandi tempore jam instante, obtulit.

146. Audi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Novæ mss. pag. 205 et seqq. Hugonem Flaviniacensem: «Dum igitur..., inquit, locus concilii apud Lugdunum constitutus esset, Remensis etiam archiepiscopus (Manasses scilicet) juxta tenorem litterarum (Gregorii papæ nempe, quarum partem num. 142 recitavi) ad idem se purgaturus invitaretur concilium, posito domno Hugone apud Viennam pro corporis curatione, nuntii præfati archiepiscopi venerunt ad eum, multis et maximis precibus et muneribus ad hoc eum flectere cupientes, et ob id ei in præsentî trecentas purissimæ auri uncias, domesticis quoque ejus preciosa donaria offerentes, insuper et celamentum, ne ulli mortalium id proderent, jurare volentes, cum sex episcopis, quos ipse Remensis eligeret de suffraganeis suis, ei, ut se purgaret, concederet, remota inquisitione Infamiæ Addentes etiam, quod nec sperare poterant, sed tamen nihil intemptatum relinquere volebant, quod si ei solo [soli] concederetur facultas se purgandi, inestimabiles thesauros auri, et qui etiam numerum excederent, se juraturos, et insuper sacramentum, ne qui hoc proderent. Quod totum virilis ejusdem legati animus respuit. Et quia inexpugnabilem ejus erga pecuniam animum vidit, timens sibi, concilio interesse noluit.» Atque hinc modo etiam, etsi res aliunde, ut constat, minime constaret, manifestum fit, justissimè sane a Sancto nostro (in cujus idcirco honorem fusius hæc prosequi hic libuit) aliisque ecclesiæ Remensis clericis, qui cum eo Remis excesserant, multorum criminum insimulatum Manassem fuisse. Quod si enim hic reus non fuisset, si objecta diluere apte potuisset, utquid tanto conatu, tantis donis, tantis fraudibus iudicium, in concilio a viris integerrimis minimeque suspectis ferendum, declinare studuisset? Sed rei seriè prosequamur.

147. Cum tempus concilii Lugduni celebrando præstitutum advenerat, Bruno et Pontius, ut e Manassis verbis, num. 137 recitatis, colligitur, aliique ecclesiæ Remensis clerici, hos quoque inter, ut apparet, etiam Manasses præpositus, concilio sese sistentes, eadem quæ antea in concilio Augustodunensi, accusationem contra Manassem archiepiscopum capita exposuere, Patresque, hisce auditis, ac lecta etiam, ut verosimile apparet, quam ad eos ex dictis Manasses miserat, Apologia, nec tamn, quas in hac ille, quod ad concilium non accederet, prætexebat, excusationibus admissis, Simoniacum antistitem, tum quia, ut loquitur loco proxime cit. Hugo Flaviniacensis, «se purgare noluit, tum quia audientiam Eduensis, Pictaviensis et ipsius Lugdunensis (concilii nempe) subterfugit, synodali iudicio exanctorare, hancque in illum prolatam sententiam ad Pontificem approbandam ac confirmandam misere. Accidit id, unde etiam celebrati concilii tempus liquet, inter anni 1080 tertiam Januarii diem et anni ejusdem septimam decimam Aprilis.

Epistola enim supra ex parte huc transcripta, quae apud Labbeum loco cit. Gregorius papa Manassem, ut ad concilium Lugdunense celebrandum se conferat, instantissime hortatur, «Tertio Nonas Januarii, Indictione tertia,» quae ex dictis annum 1080 designat, data notatur aliaque epistola, quae itidem apud Labbeum tom. Conciliorum proxime cit., col. 241, latam in eodem concilio contra Manassem sententiam idem Gregorius confirmat, Indictione pariter tertia seu anno 1080, septima decima Aprilis die, ut notae chronicae, quas in fine exhibet, fidem faciunt, fuit conscripta.

148. Epistolam hanc integram, tum quod supra dictis lucem afferat roburque adjungat, tum quod ea Pontifex luculentum Sancti nostri in accusando Manasse aequitatis testimonium praebat, resque illius ab hoc in integrum jubeat restitui, e Labbeo loco cit. huc transcribo. His verbis concipitur: «Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Manassae Remensi. Sciatis fraternitas tua, quod depositionis sententiam, a legato nostro Diensi episcopo in Lugdunensi concilio religiosorum virorum consilio prolata, et nos, dictante justitia, in Romana synodo apostolica auctoritate firmavimus. Sed tamen contra morem Romanae Ecclesiae nimia, ut ita dixerim, misericordia ductus, adjunctis tibi Sussionensi, Laudunensi, Cameracensi, Catalaunensi episcopis vel eorum similibus cum aliis duobus, quorum testimonio aequae confidamus, si de justitia confidis, et eos habere poteris, usque ad festivitatem sancti Michaelis purgandi licentiam tibi indulgemus; ea videlicet conditione, ut Manassae et Brunoni et ceteris, qui pro justitia contra te locuti fuisse videntur, rebus suis in integrum restitutis, usque ad Ascensionem Domini proximam Remensem Ecclesiam a tua occupatione ex toto liberam deras, et Cluniacum aut Casam Dei cum uno clerico et duobus laicis, tuis stipendiis religiose victurus, secedas.»

149. Quod si facere volueris, praedicto Diensi episcopo praenuntiare procures, ut in ejus praesentia sacramento confirmes, de rebus praedictae ecclesiae te nihil interim distracturum, nisi quantum tibi et praedictis sociis competenter suffecerit. Clericos autem, qui tanto tempore pro justitia exilium passi sunt, in ecclesia secure Deo servire permittas. Et quoniam laboriosum tibi fuerit ad nos usque venire, concedimus, ut coram Diensi episcopo et abbate Cluniacensi, aut, si abbatem deesse contigerit, coram Amato, praedicto modo cum praedictis testibus de infamia te expurges. Quod si huic nostrae dispensationis praeepto obedire contempseris, scias quoniam iniquitatem tuam ulterius portare non possumus, et depositionis sententiam, non solum immutabiliter permansuram, sed etiam nullam tibi audientiam in posterum relinquendam. Data Romae decimo quinto Kalendas Maii. Indictione tertia.» Epistola haec, Gregorium sane summa erga Manassem benigne indulgentiaque usum esse, fidem

facit; verum hic, quae illa praescribat is Pontifex, obfirmato in criminibus animo, non implevit. Ac nominatim quidem nec Brunonem, nec alios Remensis ecclesiae clericos, quos gravissimis damnis (adi num. 118 et seqq.) affecerat, in dignitates facultatesque suas, ut Pontifex epistola recitata injungebat, restituit; qui vero quantum ad Sanctum nostrum postea id factum fuerit, § sequens aperiet.

§ VIII. Qui et quando Sanctus in pristinum, aut etiam meliorem statum Remis restitutus fuerit, et an post suum sub Manasse ex hac urbe discessum, aut etiam unquam alias Parisiis docuerit.

Manasse, exauctorato Remensi archiepiscopo, non modo, ut jam docui, nihil omnium, quae ei epistola, § praecedenti huc transcripta, Gregorius praeceperat, implente, verum etiam eo furoris delapso, ut, quem Simoniaci acquirerat, jamque tum jussi Pontificii. tum sententiae, in concilio Lugdunensi contra se latae, vi dimittere debuerat, episcopatum armis etiam sibi servare aut certe bona ejus sibi asserere niteretur, Pontifex, hominis impietati mature occurrendum ratus, quatuor diversas una eademque vigesima septima Decembris die, non diu admodum, ut apparet, post celebratum, in quo Manasses exauctoratus fuerat. Lugdunense concilium ac proin anno 1080 scripsit epistolas, unam scilicet ad clerum et populum Remensem, alteram ad Hebolium, seu, ut alibi etiam scriptum invenitur, Ebalum ut etiam OEbalum, Reciensem comitem, tertiam ad episcopos archidiecesis Remensis suffraganeos, ac quartam denique ad Philippum, Francorum regem. Et universim quidem litteris illis, ut Manassem pro episcopo non amplius habentes, successorem ei sufficerent, omnibus et singulis enixissime commendabat; nominatim autem clerum et populum, uti etiam comitem Ebalum et ecclesiae Remensis suffraganeos, ut Manassae, tamquam invasori injusto, pro viribus resisterent, serio monebat, Philippo etiam, Francorum regi, ne, quae plebs et populus ecclesiae Remensis facturus erat, electionem impediret, auctoritate apostolica injungens, Epistolae illae omnes exstant apud Labbeum tom. X Concil., col. 264 et tribus seqq. Prioris verba, huc potissimum facientia, quod simul Manassem, cum in concilio Lugdunensi exauctoratus jam fuisset, epistolamque, § praecedenti huc transcriptam, a Pontifice accepisset, male acquisitum Remensem archiepiscopatum armis sibi servare thesaurosve ejus diripere, conatum adhuc fuisse, edoceant, huc transcribo.

151-2. En illa: «Quam itaque (sententiam in Manassem in concilio Lugdunensi latam) diligenter perscrutantes et pro magnitudine iniquitatum ejus (Manassis) justissimam fuisse approbantes, eo tenore in Romana synodo confirmavimus rogatu multorum fratrum, ut, concessis sibi induciis, si posset, ad expurgandum se de objectis veniendi licentiam haberet ac liberam de se agendi facultatem; ita tamen ut interim regimine ipsius ecclesiae cederet,

et in Cluniacensi velin aliquo religioso monasterio degeret, ut, cuius obedientiæ quantæque humilitatis esset, probaretur. Verum (sicut vos ipsi scitis) non solum huic diffinitioni non obedivit, sed ad contemptum interdictionis nostræ ecclesiam vestram invadere ac impudenti devastatione confundere præsumpsit; utpote quam non per ostium, sed pastor, ad hoc scilicet, ut gregem Dominicum mactet et perdat, non ut vigilantia pastoris protegat et defendat. Siquidem adeo in immensum actuum suorum tetendit iniquitas, ut dignissime damnationi atque excommunicationi subiaceat, ita ut in perpetuum nullam restitutionis suæ spem concipere debeat. Quapropter apostolica vos auctoritate monemus, ut perversis actibus ejus in nullo communicetis, imo ut tollatur de medio vestrum, et in interitum carnis suæ tradatur Satanæ, ut spiritus salvus sit, sibi modis omnibus resistatis. Detis etiam operam, ut communi consilio parique voto, assentiente vobis prædicto confratre nostro Diensi episcopo, patrem vobis secundum Dominum eligatis. » Nec Gregorius, qui, ut hæc ejus verba fidem faciunt Manassem Remis pulsum præterea volebat, voto fuit frustratus; et enim ecclesiæ Remensis non tantum populus et clerus, sed primates in Simoniacum jamque exactoratum antistitem insurrexere, cumque ex usurpata cathedra ejecere.

153. Docet id Guibertus de Novigento, auctor synchronus, jam pluries laudatus, verbis num. 110 de Manasse huc transcriptis proxime istæ sequentiæ jungens: « Quem (Manassem nempe) post modum proceres, clerus atque Burgenses, cum ab Hugone (qui Diensi agnominabatur) archiepiscopo (postea scilicet facto) Lugdunensi, apostolicæ Sedis legato, viro in fenore justitiæ clarissimo, creberimo anathemate feriretur, et ille manu militari thesauros ecclesiæ dilapidare niteretur, a sede, quam male obsederat, pepulerunt, et exilio relegatus æterno, cum se ad excommunicatum tunc temporis Henricum imperatorem ipse etiam excommunicatus contulisset, hac illacque oberrans sine communione postremo defungitur. » Ita Guibertus: licet autem, an, quod hic innuit, Manasses in excommunicatione, qua ob crimina pertinaciamque præcipue a Pontifice fuerat percussus, vitam finierit, non immerito ex iis, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VIII, pag. 655 et seqq. observant, in dubium queat revocari, ambigendum tamen non est quin, quod hic pariter tradit, Simoniacus ille antistes a clero, populo et optimatibus e Remensi cathedra fuerit ejectus; id enim vere factum, quirem examinarunt, eruditi omnes unanimi consensu affirmant, nec ullum, uti in casu præcedenti fit, scriptoris synchroni aut etiam subæqualis testimonium, quod in contrarium utcumque faciat, potest afferri. Atque ea quidem Manassis expulsio, utpote epistolis, a Pontifice (adi num. 151) vigesima septima decembris anno 1080 datis, aliquanto, ut dubitari vix

A potest, posterior, citius verosimillime, quam anno 1084, non evenit; serius autem etiam non evenisse, liquet ex eo, quod Rainaldus du Bellai, ut Gallia Christianæ auctæ scriptores, tom. IX, col. 75, docent, anno 1083 ad Remensem cathedram, cum hanc post Manassem expulsum Elinandus, Laudunensis episcopus, biennio tenuisset, fuerit evectus.

154. Sermonem modo de Sancto nostro resumamus. Pulso, ut nunc expositum, Simoniaco antistite Manasse, Bruno Remis rediit, ibique in statum pristinum ac forte etiam meliorem fuit restitutus. Rem sic probò: Titulus funebris, ei ab ipsa cathedrali Remensi ecclesiæ, cuius sane præpositio Manassæ pluries hic laudato canonicisque apprime notus erat, consecratus locumque inter recedendos 52 obtinens, sic habet:

Hic Pater eximius fundator religionis

Exemplar sese fratribus exhibuit,

Dans illis formam spernendi vilia mundi

Cœlestis patriæ premia dum sequitur,

Pro cuius culpa non credimus esse gemendum,

Quem jam gaudentem credimus in requie.

Nam si cui sancto requiem bona vita meretur,

Huc quoque pro meritis summa datur requies;

Qui cum multimode nostra polleret in urbe,

Solamenque suis atque decus fieret,

Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque

Hunc præferremus omnibus, et merito;

Namque benignus erat, omnique peritus in arte,

Facundusque satis divitiisque potens;

Omnia postposuit Christo, nudumque secutus

Christum, cum multis suscipit hunc eremus:

Propterea requiem sibi credimus esse paratam.

Si tamen ulla levis hæsit ei macula,

(Nam patet in terris nullum sine labe morari)

Hanc Deus abstergat dando sibi veniam.

155. Sanctus ergo, uti hi versiculi apertissime produnt, eo ipso tempore, quo in civitate Remensi auctoritate ac divitiis, maxime ei arriidente fortuna, plurimum valeret, in eremum, hisce adjectis, secessit. Id autem nec tempori, quo Remis ante suum ex hac urbe ob nefandos Manassis archiepiscopi mores diessum versatus est, nec itidem tempori, quod hunc inter et Manassis e cathedra Remensi ejectionem intercessit, potest congruere. Elsi enim sanctus eo tempore, quo Remis, Manasses vitans, nondum excesserat, prospera ibidem fortuna diu usus fuerit, tum tamen, uti apud omnes in confesso est, in eremum divitiis relictis, non secessit; quod autem ad tempus, quod inter ejus ex urbe Remensi discessum, anno ex supra dictis 1076 aut sequenti illigandum, et Manassis e sede Remensi expulsionem medium ecurrit, modo pertinet, sanctus tunc Remis versatus non est, nedum divitiis ibidem floruit, uti pronum est eruere partim ex supra dictis, partim ex Gregorii VII papæ epistola, num. 148 et seq. huc transcripta, annoque ex ibidem dictis 1080 data, in qua is Manasse archiepiscopo, in concilio Lugdunensi ex

dictis jam exauctorato præcipit ut Manassæ et Brunoni res suas in integrum restituat, clericisque, « tanto tempore pro iustitia exilium passis, » quorum unus erat sanctus noster, « in ecclesia secure Deo servire permittat, » Restat ergo ut, Brunonem secunda gravissimum esse Remis fortuna, tuncque inde in solitudinem secessisse, unice, ut consideranti patebit, congruat tempori, quod Manassis e cathedra Remensi expulsionem successit.

136. Quare Sanctum tunc in pristinum aut forte etiam meliorem statum Remis restitutum fuisse, indubitatum est. Verum idne statim a Manassis expulsionem anno ex dictis 1081 facta, evenit? Sunt qui rem in tempus, quo Remensem cathedram Rainaldus du Bellai, ad hanc anno 1083 primum evectus, jam occuparat, differendam contendunt. Verum horum opinio admittenda verosimiliter non est. Sanctus enim, cum in statum pristinum esset restitutus, ad cathedram etiam Remensem, quod sub Rainaldo fieri ex dicendis non potuit, expetitus seu postulatus, antequam in eremum secederet, verosimiliter fuit, uti jam nunc ostendo : Hugo Diensis, sedis apostolicæ legatus, in epistola sua ad summum Pontificem post concilium Augustodunense anno 1077 aut seq. data supraque, num 119 et tribus seqq. huc transcripta, sub finem de Manasse præposito et Brunone ait : « Hos, rogamus, ecclesiæ Remensi destinate ; » Quibus verbis Pontificem rogasse videtur, ut alterutrum, Brunonem videlicet vel Manassem præpositum in locum Manassis archiepiscopi, quem exauctorandum verosimiliter putabat, sufficiens curaret. Quare verosimile apparet eundem legatum, pulso jam Manasse, apud clerum et populum Remensem, cui pontifex, ut « communi consilio parique voto, assentiente » ipsis Hugone Diensi legato suo, novum Manassæ exauctorato episcopum substituerent, data sub anni (adnum. 151) 1080 finem epistola commendarat, summo studio egisse, ut vel Brunonem vel Manassem præpositum sibi eligerent episcopum.

137. Hinc porro in eam, quæ et Tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctori placet, opinionem inducor qua verosimile puto, apud multos e populo et clero Remensi, habito sese inter de novi episcopi electione tractatu, ratum ac fixum fuisse Sanctum nostrum, cum in eremum secessit, episcopum eligere, idque indicari tum hisce, quibus funebris ecclesiæ cathedralis Remensis Titulus, proxime huc transcriptus constat, versiculis :

Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque,

Hunc præferremus omnibus, et merito ;

Omnia postposuit Christo, nudumque secutus

Christum cum multis suscipit hunc eremus ;

tum etiam aliis hisce, quos alter ecclesiæ Remensis cathedralis titulus, inter recudendos 53, complectitur,

Ut servire Joseph dominæ contempsit amori,

Et fugit amplexus incestos mente virili,

*A Sic contempta jacet, Bruno, tibi gloria mundi,
Amplecti dum te cuperet, tibi brachia tendens,
Multas mundus opes, multos ostendit honores,
Tuque fuga lapsus, pompali veste rejecta,
Amplectens eremum vestiris sorte beata.*

138. Ad hæc ut in nieta opinione magis magisque confirmet, etiam facit funebris Titulus 146, in quo ecclesiæ S. Mariæ cathedralis Rothomagensis canonici Brunonem celebrant hunc in modum :

Ecclesiæ sanctæ totius luceat ordo,

Humani generis flens irreparable damnum,

Mundo decessit mundani victor honoris,

Bruno pater, sanctæ fundator religionis,

Cujus tanta piam vitam commendat honestas,

B Ut sit eum cuiquam non æquiparare potestas,

Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens,

Imbutus fonte totius Philosophiæ ;

In quo cum virtus probitalis viva niteret,

Glorificos fuses, qua promeruisse valeret,

Proculcator opum, cunctorum spretor honorum,

Et mundi stultam pede contudit ambitionem,

Et studio sanctam fundavit religionem.

Mundum declinans, mundi sublimia vitans

Eligit potius privata degere vita.

Etsi enim ad Rhegiensem episcopatum, quem Sanctus, quod ad eum, uti infra docebo, electus seu postulans fuisset, recusavit, versiculis hisce forsitan alludatur, ad futuram tamen in Remensem archiepiscopum electionem, quam Sanctus, in eremum secedens, studiose evitarit, verosimiliter idcirco puto alludi, quod in recitatis versiculis honorum opumque contemptui ; a quo Bruno in iis laudatur, mox subdatur, a qua pariter laudatur, mundi fuga, hæcque Sancti ad archiepiscopatum Rhegiensem electionem subsecuta non sit, sed præcesserit.

139. Sanctum itaque, cum in eremum secessit, ac proin in pristinum statum aut forte etiam meliorem Remis jam fuerat restitutus, fuisse a multis tum cleri, tum populi in civitatibus hujus antistitem desideratum, imo etiam reipsa, ni id præsciens abiisset, eligendum, ex omnibus jam adductis in medium sat verosimile apparet. Jam vero, cum id ita sit, nec tamen (adi Galliæ Christ. auctæ scriptores, tom. IX, col. 77) ante annum 1096, quo Bruno in eremum jam dudum ex dicendis sese receperat, Rainaldus, jam inde ab anno 1083, ut supra docui, ad cathedram Remensem evectus, obierit consecretarium fit, ut, hoc jam antistite, sanctus ad Remensem cathedram expeti seu postulari nequirit, ac proin, ut citius tum id, tum ejus in pristinum, aut forte etiam meliorem statum restitutio acciderit. Verum quanto quidem temporis spatio tum hæc, tum sancti ad cathedram Remensem postulatio, factam Rainaldi ad eandem promotionem antecessit ? Galliæ Christianæ auctæ scriptores, tom. IX, col. 75, sic scribunt : « Manasse (Si moniaci scilicet, de quo supra, Remensium antistite) exauctorato, fama est Brunonem, quem ille beneficiis spoliaverat, a multis (in episcopum ni-

nirum)expetitum, quod doctrina morumque gravitate in ecclesia Remens pridem enitisset. Sed Elinandus Laudunensis episcopus tam donis quam amicorum studio archiepiscopatum a rege (Francorum Philippo) acceptum duos circiter annos tenuit, ab anno 1081 scilicet ad annum 1083. Hic tamen post multam pecuniæ vim consumptam monitus est a summo pontifice, ut alterum beneficium abdicaret, eo quod uxorem qui habeas aliam superinducere nequaquam posset. Tanta ille cupidine flagrabat, inquit Marlotus, ut dixisse tradatur, non se parcurum labori, si summum pontificatum quomodo assequi posset. »

160. Quod si ergo fama, quam hic Galliæ Christianæ auctæ scriptores laudant, veritati consonet, sanctus noster statim a Manassis Simoniaci expulsionem et in statum pristinum aucto etiam meliorem restitutus, et ad cathedram Remensem fuerit postulatus seu expetitus. Et sane, cum Gregorius, qui tunc Romanam cathedram occupabat, populo cleroque Remensi, ut Manassæ expulso novum antistitem substituerent, epistola sub anni 1080 (videsis num. 151) finem commendavit, statim a Manassis expulsionem de novo eligendo antistite, ac nominatim de Sancto nostro assumendo cogitatum actumque fuisse, sat verosimile apparet, maxime cum tunc id factum, publica etiam, ut Galliæ Christianæ auctæ scriptores loco proxime cit. produnt, fama feratur. Attamen res certa non est: cum enim Elinandus Remensis archiepiscopatus obtinendi avidissimus exstiterit, fieri potest, ut statim a Manassis expulsionem archiepiscopatum illum sibi conferri, a Francorum rege Philippo amicorum ope et pecunia obtinuerit, locumque ac tempus tunc tractandi de novi antistitis electione clero et populo Laudunensis regio subsidio suffultus penitus ademerit.

161. Audi, qui de Elinando seu Helinando, unde etiam, hunc vere Remensem archiepiscopatum biennio tenuisse, docemur, Guibertus, auctor synchronus, lib. III de Vita sua, cap. 2, 2 loquatur » Helinandus, inquit, vir admodum pauperis domus et obscure progenitus, literatura pertenuis, et persona satis exilis, cum per notitiam Gualteri, comitis semoris Pontisarenensis, de cujus comitatu gerebat originem, ad gratiam Eaduardi Anglorum regis pertigisset (uxor enim sua cum prædicto comite sibi necessitudinem, nescio quam, crearat), capellanus ejus fuit; et quia Francicam elegantiam norat, Anglicus ille ad Francorum regem Henricum eum sæpius destinabat. Cum quo rege, quia multum erat cupidus et episcopatum venditionibus assuetus, largissimis lenocinantibus xeniis egit, ut, si quispiam episcoporum Franciæ decederet, pontificali bus infulus ipse succederet. Is enim in capellania regis ac reginæ positus, quoniam Anglia infinitis eo tempore florebat opibus, multos pecuniarum montes aggresserat, ideo, aridente ei præfata largitionum causa vox ejus apud Henricum regem exaudibilis erat. Quod et factum est: Lauduno enim invectus,

Λ quia non æstimatione parentum, non scientia litterarum se valiturum putabat, in opulentia, quæ plurima supplebat, et quam cautissime dispensare didicerat, et dapsilitate spes fuerat. Ad ornandas igitur et extruendas se verit ecclesias, et, cum multa pro Deo videretur facere, evidentissima tamen dabat indicia, se solos inde favores, solam nominis dilatationem in bene gestis querere. His etiam ipse artibus Remensem archiepiscopatum insedit, quem cum, dilapidatis penes regem Philippum, hominem in Dei rebus venalissimum, magnis censibus, biennio obtinuisset, a domino papa audivit, quia uxorem quis habens alteram superinducere nequaquam possit. Consulenti plone cuidam se cur
B eo tenderet, dixit, quia, si etiam papa fieri possit, haud quaquam dissimularet. »

162. Cum igitur Elinandus, uti ex his Guiberti verbis intelligitur, vir fuerit maximæ ambitionis, qua fiebat, ut pecuniis, a quibus ei optime prospectum erat, summas quasque ecclesiæ dignitates beneficiaque sibi comparare minime formidaret, largitionibus sane eum, ne ullus posset a clero populoque Remensi de successore in Manassæ exauctorati locum sufficiens tractatus haberi, statim ab hujus expulsionem apud Philippum, Francorum regem, effecisse, vero neutiquam apparet absimile, maxime cum eum, quo minus post Manassæ expulsionem novi Remensis archiepiscopi electio fieret, re ipsa per biennium integrum obtinisset, apud omnes, et
C de re hac scripsere, in confesso sit. Tractatus de S. Brunone, a Cartusianis hujatibus mecum communicati, auctor hujus lucubrationis suæ num. 20 sic scribit: « Præfato Elinando (Laudunensi episcopo) jure, quod in archiepiscopatum Remensem sibi vindicabat, cedente, pax huic ecclesiæ redditur, reversiasque sub anni 1083 finem vel sub initium sequentis ex suo exilio canonicis, a Manasse quondam expulsus, de pastore præficiendo clerus et populus serio agere cæperunt. Brunonem et Manassem præpositum a legato (sedis apostolicæ) Hugone electoribus propositos fuisse, par est credere, cum ipse legatus, ut vidimus supra, summo Pontifici utrumque jam eundem in finem commendaverat: « Hos, » inquit, « rogamus, ecclesiæ Remensi » desti
D « nate. » Deinde nostrum patriarcham, in possessionem tum bonorum, tum dignitatum suarum jam restitutum, a multis expetitum fuisse, colligimus ex elogio ab ipsa (Remensi) cathedrali ecclesiâ, cui tunc, quando defunctus est Bruno, præfatus Manasses præpositus præsidebat, condito in hæc, » num. scilicet 154 huc transcripta « verba. »

163. Ita ille; qui, etsi anno primum 1084, contra ac aditæ a Rainaldo sedis Remensis tempus pati videatur, de successore Manassæ sufficiens a clero et populo Remensi actum forte fuisse, innuat, in episcopum tamen, ut tradit, tunc primum, cum Elinandus, quod anno 1083 factum, arrogato suo in archiepiscopatum Remensem jure cessit, a pluribus

expetitum fuisse S. Brunonem, vero non apparet ab- simile. Ita autem quod Sanctus, cum ad episcopatum Remensem postulatus seu expeditus fuit aliquanto jam temporis spatio, uti versiculi, e funebri ecclesie cathedralis Remensis Titulo num. 154 huc transcripti, innuere videntur, in pristinum, aut forte etiam meliorem statim restitutus, Remis degisset, hocque veritati non sat apte queat intelligi consonum, si statum a Manassis e sede Remensi expulsionem fuerit ad hanc ipse postulatus seu expeditus. Porro etsi forte hoc ex jam dictis anno 1083 primum acciderit, Sanctus tamen, utpote qui aliquanto temporis spatio ante, pristino statum fortunæque redditus, Remis jam degerit, et forte ex dictis jam inde etiam ab anno 1081 ad archiepiscopatum Remensem postulatus fuerit, vel statim a Manassis expulsionem, id est, vel ab anno 1081 vel non multo post Remos ab exilio reversus pristinum honoris facultatque statum, quod hic ostendendum erat verosimiliter recuperarit. Nec est, cur opponas Elinandum eo temporis spatio, quod a Manassis expulsionem ad Rainaldi electionem excurrit, regis subsidio suffultum, ecclesie Remensis cathedram tenuisse, verosimileque non videri, sub hujusmodi antistite Brunonem Remos reverti ibique commorari voluisse; etsi enim Elinandus a Simonie labe immunis non fuerit, in ecclesias tamen existit munificus, nec in clericis iniquis fuisse invenitur.

164. «Is igitur (subdit verbis de Elinando num. 161 recitatis Guibertus) qualiscumque aut ambitione, aut quacumque alia humanitate apud se exstiterit, in hoc ei honor omnino asservandus est, quod et libertatem Ecclesie magnifice tuitus sit, et tam ipsam (Laudunensem nimirum) sedem, quam appendices ejus ecclesias uberrima largitione provexit. Et dignum erat ut externa ei bona superpetenter, qua in Dominicarum domuum decore projicerentur. » Cum ergo talis exstiterit Elinandus, non video cur, eo Remensem cathedram tenente, Remos Bruno non rediisse, ibique versatus non esse sit crendus maxime cum Simoniacam hominis labem forsitan ignorarit. Quid si etiam sanctus, ut Remos rediret ab ipsomet Elinando invitatus fuerit? Sane cum ex dictis, ut in res suas restitueret, Gregorio VII, tunc summo pontifici, maxime in votis fuerit, non inepte ac temere conjeceris, litteris aliove modo, ut pulsus a Manasse Remensis ecclesie clerici, ac proin etiam sanctus noster, Remos in bona sua restituendi redirent, ipsammet Elinandum egisse, ad id scilicet impulsu, ne, si secus faceret, Remensem sibi maxime cupitum archiepiscopatum, quem regio favore non sat recte obtinuerat, pontificia auctoritate, ut postea factum, amitteret.

165. Verum sunt, qui Sanctum, antequam statuit pristino redderetur, ab anno 1081, imo etiam ab anno 1076 circiter, quo Remis ob improbos Manassis mores excessit, Parisios concessisse, ibique ad annum usque 1082. quo doctoris ad tempus rediivi, qui sese damnatum e feretro proclamavit, prodigium

A venerit, docuisse contendunt. et mox quidem sanctum, qui tamen ex dictis ab anno circiter 1076 ad annum 1078 aut etiam sequentis initium apud Ebalum comitem commoratus est, a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu Parisios se contulisse, ibique docendi munus, quod tamen anteam unquam ibidem obisset admodum ex dictis est dubium, resumpsisse, Bulæus in Universitatis Parisiensis Historia tom. I, page 468 existimat. Verum conjecturæ aliquot, argumentaque, quibus hanc opinionem sua mutcumque firmare nititur, nihil plane, ut ex supra dictis liquet, evincunt; nunc autem discutiendum, an majoris ponderis sint alia quæ tum ab hoc, tum ab aliis, Sanctum nostrum, si non statim ab anno circiter 1076 seu a suo ex urbe Remensi excessu, ab anno saltem vel 1079 vel ab altaro e binis sequentibus Parisiis docuisse, volentibus, adducuntur in medium. Verosimile, aiunt, non est, Brunonem, tantum virum, tribus quatuorve aut etiam pluribus annis proxime ante suum in solitudinem recessum vitam plane otiosam egisse. Verosimile sane id non sit; per me licet. Verum cum Sanctus, ut supra docui, anno 1081 in pristinum statum Remis restitutus fuerit, quid si etiam scholarum prefecturam tunc recuperarit, hanque deinde ad suum usque in eremum discessum gesserit? Ita sane vitam, donec hic accidit, a dicto anno 1081 otiosam non duxerit, etsi etiam tunc Parisiis non docuisse statuatur. Nec anno 1079 et sequenti, quo utroque Colonie Agrippinæ inter ecclesie Cunibertinæ canonicos verosimiliter ex supra dictis egit, otiosam tunc duxisse vitam est putandum, cum fieri queat, ut tunc tam in Psalmos, quam in S. Pauli Apostoli Epistolas, quas ambas sacræ Scripturæ partes eruditissimis, uti infra docebo, editis Commentariis illustravit, gravam operam impenderit.

166. Quod si id displiceat, Sanctumque duobus illis annis Colonie commoratum non fuisse, velis, nec sic, etiam hoc dabo, fit consequens, ut Bruno, nuntius Parisiis docuerit, in otio vitam exegerit. Quid si enim tunc ad Dolense S. Mariæ monasterium secessisse, ibidemque docuisse, assasserit? Sane Sanctum vel tunc vel alias in monasterio illo docendi munere functum esse, aut certe, cum hoc Remis obiret, plurimos illius alumnos ibidem habuisse discipulos, dicendum apparet; religiosi enim cenobii illius incolæ in Titulo funebri, inter endendos 169, quem Sancto inscribere, ejus sese discipulos profiteri videantur hisce ad Cartusianos Calabrinus verbis: « Prout vestra dignatur expetere sanctitas; et nos Dolensis cenobii fratres, fraternitatis vestræ desolationi compassi, pro beati patris nostri ac magistri Brunonis anima devotissimarum orationum suffragia mox, et ejus audivimus obitum, omnipotenti Deo persolvere curavimus. » E vita itaque, quam Sanctus, ni anno 1079 et aliquot sequentibus Parisiis docuisse admittatur, in otio duxerit, ibidem eum tunc docuisse, concludi nulla modo potest. Imo vero Sanctum non tantum non tunc, sed nec um-

quam alias Parisiis docuisse, verosimillimum apparet. Tres enim scriptores synchroni, aut certe coævi, is scilicet, qui quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronicon contexit, Guibertus de Novigento, et Tituli funebris, inter recedendos 173, quo Regulares Noliensis S. Vincentii ecclesiæ canonici Sancto parentarunt, auctor, fuisse illum (adi num. 7, 114, et 43) ecclesiæ Remensis scholarum magistrum aut innuunt, aut hoc nomine diserte distinguunt, « scholarum » etiam « Parisiensium magistri » titulo eundem verosimillime distincturi, si has umquam ille, ut Remenses, docuisset. Accedit nihil plane apud antiquum ullum paris auctoritatis ac fidei scriptorem uspiam inveniri, unde Sanctum Parisiis umquam docuisse, quoquo modo sit consequens.

167. At vero Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus, conjecturis tribus diversis, quibus, Brunonem Parisiis docuisse, Egassius Bulæus (adi, quæ huc spectantia num. 112, seqq. et alibi dicta sunt) perperam contendit, in medium adductis, ita ratiocinatur : « Quartam possumus addere conjecturam, sumptam ex Titulis funebris, quibus piæ sancti Brunonis memoriæ parentatum est ab omnibus fere ecclesiis et monasteriis Galliarum. Qui enim fieri potest ut Vir per universum Franciæ regnum spectatissimus et nominatissimus ac in ecclesiis ejusdem regni (ut dicit Guibertus) opinatissimus evaserit, quandoquidem istud vix asseri valet de Remensi academia, quin potius de Parisiensi intelligatur, ad quam, velut regni sedem et Franciæ meditullium et celeberrimumemporium et academiæ reginam, magis congruum videbatur, ut tot amici et discipuli, qui ejus funebria celebrarunt, confluerent ? De ecclesiis namque suffraganeis et monasteriis provinciæ Remensis non est dubium, eorum alumnos Remis sub Brunone studiis litterarum incubuisse. Cum vero lectitantur remotæ quæque ecclesiæ ejus obitum lamentis et fletibus prosecutæ, quales fuere Anglicanæ, Britannicæ, Normanicæ, Pictonicæ, Turonicæ, Sequanæ et aliæ plurimæ, absurdum putamus dicere omnes harum ecclesiarum alumnos Remis eruditos fuisse, cum hoc magis juxta mentem Bulæi videatur congruere Parisinæ academiæ, ad quam aliquando translatus fuerat. »

168. « Sed quid dicemus de ecclesiis Parisiensibus, quæ obitum sancti Brunonis, quasi viri notissimi, celebrare planxerunt elegiis, videlicet ecclesiæ cathedralis sanctæ Mariæ, Abbatia sancti Maglorii, abbatia sancti Germani de Pratis, abbatia sancti Dionysii, abbatia sancti Mauri Fossatensis et abbatia sancti Petri Latiniacensis ? Nonne incongruum est, ut tot clerici, totque monachi, intra fontem scientiarum Parisinæ academiæ constituti, ad exteram diocesim pro capessendis scientiis profecti fuerint ? Et quod de Parisiensibus dicimus, id ipsum testamur de cæteris remotiorum cœnobiæ religionis, quos Parisiis potius, quam Remis erudiri præstabat. » Ita ille, Sanctum Parisiis docuisse, præcipue tum ex insigni, quam per universum

A Franciæ regnum habuit, quamque, ni Parisiis docuisset, habiturum eum non fuisse, autumat, nominis celebritatæ, tum ex ingenti, quæ eidem funebrium Titulorum inscriptione parentarunt, quæque illum, ni Parisiis docuisset, speciali modo cognituræ magistrumve habituræ fuisse, non videntur, ecclesiarum monasteriorumque multitudine conjiciens, aut etiam contendens. Verum non video cur Sanctus, etiamsi numquam Parisiis, Remisque tantummodo docuisset, insignem illam, quæ per universum Franciæ regnum, imo per plures etiam extra hoc sitas provincias late inclauit, nominis celebritatem acquirere nequisset. Numquid non a coævis Chronici Malleacensis, Fragmentique historici, a tempore Roberti ad Philippi regis mortem deducti, B scriptoribus (adi num. 41 et seq.) « Remensis » appellatur, quod iis ex nominis fama, quam Remis tum discendo, tum docendo ac varia munia obeundo acquisisset, unice fere notus esset ?

169. Similene etiam forte de causa, veluti « Parisiensis, » notus fuerit ? Si affirmes scriptorem antiquum probatæque fidei vel unum, a quo « Parisiensis » vocetur, assignari postulo; quod si id, ut certe non poteris, facere non possis, unde tandem, qua Sanctus inclauit, nominis celebritatem Parisiis, non autem Remis, docendo eum requirere debuisset probabis ? Adhæc Bruno ex unanimi fere eorum omnium consensu, a quibus Parisiis docuisse asseritur, id ibi munus non ante annum circiter 1076, quo ex dictis ob improbos Manasses mores urbe Remensi excessit, obire incepit ; et tamen celeberrimi etiam, antequam urbe Remensi, cogente Manasse, excessit, nondumque proinde Parisiis docuerat, nominis exstitisse, a Guiberto de Novigento, auctore coævo, disertissime traditur. « Bruno, inquit in Vita sua lib. 1, cap. 41, « in ecclesiis Galliæ tunc (cum Manasses scilicet Remensem civitatem ante Sancti ex hac discessum nefandis suis moribus misere affligeret) opinatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius (Manassis nimirum) odio excessit ab urbe, » Remensi nempe. Sanctum itaque, quamvis etiam Parisiis numquam docuisset, ingentem, quam sibi peperit, nominis celebritatem acquirere potuisse, illi ipsi etiam fere omnes, qui eum Parisiis docendi munere functum volunt, debent admittere. Accedit quod et iis, qui Sanctum, priusquam Remis sub Manasse excederet, Parisiis docuisse contendunt, responderi potest, Brunonem e solis, quos composuit, eruditissimis in Psalmos et S. Pauli Epistolæ Commentariis, latissime forsan, cum obiit, jam vulgatis, celeberrimi nominis esse potuisse, etsi interim non Parisiis, imo nec Remis unquam docuisset.

D 170. Quod modo ad ingentem, quæ Sanctum funebrium Titulorum inscriptione celebrarunt, ecclesiarum cœnobiæque multitudinem spectat, consequens ex hoc non est ut non tantum fama, sed et speciali quodam modo, ni laudatæ Cartusianus anonymus velle videtur, Sanctus noster iis omnibus

notus fuerit, magisterve exstiterit, Etenim non solum, quibus tali modo notus esset, magisterve exstisset, ecclesiis monasterisque mortem ejus religiosi Calabrinæ carthusiæ seu eremi incolæ, preces pro defuncti anima flagitantes, annuntiavere. Liqueat id ex encyclicæ, qua hoc fecerunt, epistolæ initio, quo, quibus hæc destinatur aut ad quos deferenda sit, verbis sequentibus innuitur: « Primo loco, quem primatæ et caput in ecclesia credimus, et confitemur, apostolicæ sedis præsulæ, totamque illam principalem curiam humiles eremitæ Calabrinæ monasterii sanctæ Dei genitricis Mariæ, ejus fundator pater Bruno fuit et prælatas, dum in carne viveret, debita subjectione veneramur et salutamus, sanctique Patris nostri obitum pridie Nonas Octobris denuntiamus, ut meritis eorum et precibus adjuvetur apud Deum. Salutamus quoque universam sanctam Ecclesiam in ordinibus et professionibus suis, canonicos, monachos, eremitas, Deo dictas sanctas virgines; quibus et omnibus spirituali præsentia prosternimur, ut defuncti Patris nostri memores esse velint, ut dilectæ illi animæ, si adhæsit macula, cum non sit justus, qui non peccet, multiplicatis intercessoribus et precum instantia detergatur et transeat ad requiem. » Ad quæcumque itaque, uti ex hoc textu intelligitur, monasteria ecclesiasticæ, sive sanctum nossent, sive non, epistola encyclicæ, mortis ejus nuncia, missa fuit, ut ex responsoriarum ad hanc seu titulorum funebrium quibus Sancto parentatum fuit, multitudine ingenti, utpote ab iisdem monasteriis ecclesiasticæ profecta, argui non possit; hisce illum omnibus speciali quodam modo notum, magistrumve fuisse. Quare, etsi dærem, Sanctum nostrum, ni Parisiis docuerit, monasteriis illis omnibus ecclesiasticæ nec speciali modo notum, nec magistrum existere potuisse, nondum propterea consecrarium fuerit, ut reipsa ille umquam Parisiis docuerit.

171. Nec quidquam ad rem facit, plures Parisienses ecclesias S. Brunonis, veluti viri sibi notissimi obitum celebribus planxisse elegiis; fieri enim potest ut hoc illæ fecerint, quod, etsi iis, non facie aliæ, quo magistri totent discipulis, speciali modo, fama tamen, utpote qui maxima ex dictis nominis celebritate inclaruerit, notissimus exstiterit. Idem etiam de nonnullis aliis ecclesiis, monasterisque, quæ Sancti, veluti viri sibi notissimi, obitum luxere, esto judicium; etsi autem etiam et titulis funebribus, quibus Sancto parentatum fuit, saltem nonnulli a personis, quibus etiam facie aliæ speciali modo notus fuerit, magisterve exstiterit, ei sint inscripti, nihil tamen cogit ut hosce sub illo, non Remis, sed Parisiis studuisse admittamus. Ut quidem Sanctus plures etiam extraneos habere Remis discipulos nequerit? Sane sæculo XI, quo Bruno floruit, diversæ diversarum urbium ecclesiarumque scholæ, uti Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. IX, pag. 30 et seq. docent, pro nominis celebritate, quæ earum magistri gaudebant, vel magis vel minus ab

extraneis alienigenisque frequentabantur; quare, cum Sanctus, dum summum Remensium scholarum didascalum ageret, doctrinæ fama, uti ex supra dictis satis liquet, non solum per universam Galliam, verum etiam per plures remotas regiones alias celeberrimus exstiterit, dubitandum non est quin ad sese Remos attraxerit multitudinem ingentem non modo indigenarum, verum etiam extraneorum alienigenarumque, quo sub clarissimi nominis magistro litteris operam darent.

172. Atque ex hisimprimis Odonem seu Ottonem, summum postea sub Urbani II nomine pontificem, Robertum a Burgundia, Lingonensem episcopum, aliosque tres viros illustres, § v recensitos, existitisse existimo tum ob jam dicto, tum quod nihil plane, ut alibi potius, quam Remis studuisse credantur, possit afferri. Imo vero, quod ad Urbanum nominatim spectat, Remis potius hic, quam alibi, studuisse idcirco est dicendus, quod et Remis aliquandiu fuisse versatum, et ecclesiæ metropolitane canonico ibidem egisse, aliunde habeatur perspectum, uti apud Ruinartium tom. III Operum scriptoris hujus et Mabillonii posthumorum videre licet. Atque ita futurum modo spero, ut qui omnia hæc tenens adducta rite expendit, necesse non esse existimet, ut Sanctus vel ob nominis, qua inclaruit, celebritatem, vel ob discipulorum, eorumque, quibus speciali modo notus fuerit, multitudinem Parisiis aliquando docuisse admittatur, repugnantibus, quæ supra in contrarium adduxi, argumentis. At vero, inquit, Sanctus saltem tunc, cum in solitudinem, sociis nonnullis sibi adjunctis, secessit, Parisiis docuit. Ita enim a scriptoribus non paucis memoriæ proditum existimatumque fuisse invenitur. Ita omnino habet: verum in Sancto cævi minime sunt, nec hæc, quam tenent, placet opinio, tunc quod ex dictis Sanctus nullo unquam tempore Parisiis docuisse, videatur tum etiam, ac maxime quidem, ex eo, quod Bruno, cum in eremum secessit, non Parisiis, sed Remis, in pristinum, ac forte etiam meliorem statum aliquandiu jam restitutus, summus inter fortunæ secundæ favores commoratus fuerit, uti ex iis præcipue, quæ num. 154 et binis seqq. in medium adduxi, studiosus lector facile perspiciet.

173. Hinc porro, etsi etiam horrendum illud prodigium, quo doctor Parisiensis, primo se accusatum, secundo judicatum ac tertio tandem condemnatum, e feretro proclamavit, Parisiis, quod infra discutiam, reipsa accidisset, veraque, ob quam Bruno in solitudinem secesserit, causa exstisset, hunc tamen tum, cum illud accidit, ibidem docuisse, admitti idcirco nondum posset. Cum enim Sanctus, Remis post Manassis archiepiscopi expulsionem in res suas seu facultates pristinas restitutus, civitatem illam non amplius, domicilium alibi fixurus, ante suum in solitudinem discessum reliquisse videatur, consecrarium est ut, si eo tempore, quo dictum prodigium acciderit, seu anno circiter 1082 Parisiis docuit, in pristinas suas facultates Remis

restitutum tum nondum fuerit, ac proinde, ut in hac illud, cum id eequidem, antequam in solitudinem secederet, ex dictis sit factum, restitui tandem post praefatum prodigium contigerit. Verum praeterquam quod sanctus Remis ante annum 1082 pristino statui ac forte etiam meliori redditus verosimilius ex dictis fuerit, id post prodigium illud accidisse, idcirco praeterea non videtur, quod, cum Bruno in opinione eorum, qui prodigium propugnant, saeculo valedicere firmissime ex hoc statuerit, propositumque, rebus utcumque compositis, executus fuerit, parum verosimile appareat, fuisse illum, viso prodigio passurum, nedum curaturum aut etiam Remos aditurum, ut, quas ibidem sub Manassa amiserat, facultates dignitatesque recuperaret. Quare si pro vero, quod infra, ut dixi, examinabo, admitti debeat praememoratum prodigium, verosimilius quidem id ob iam dicta, S. Brunone, Parisiis non docente, sed tantum, sive ut amicos inviseret, sive aliam quaecumque ob causam ibidem praesente, acciderit.

174. Nec est, cur id cuiquam mirum noviterve confictum videatur; etenim ex ipsomet quinquae primorum Cartusiae majoris priorum Chronico, seu ex edendo, quod in hoc continetur, Sancti nostri (adi §1) sub Vitae nomine elogio, ante cujus auctorem doctoris rediivi, quod Parisiis contigerit, prodigium nemo litteris consignasse putatur, colligendum videtur, S. Brunonem ei, cum casu dumtaxat Parisiis versaretur, adstitisse. Audi, qui, prodigio illo narrato, num. 5, loquatur: «Ea tempestate, inquit, erat ibi (Parisiis nempe eo, quo prodigium accidit, loco) magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, ecclesiae Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in theologia, qui, supra scriptis vocibus (doctoris nempe, sese damnatum, e feretro vociferati) salubriter terribus atque compunctus allocutus, est quosdam socios ibi praesentes,» etc. Ita antiquior illa Sancti Vita, cujus auctor anonymus S. Brunonem utique, si eum, cum prodigium, quod narrat, Parisiis docuisse existimasset, scholarum non Remensium, uti verbis recitatis facit, sed Parisiensium magistrum vocaturus fuisse videtur, cum de re quae et Parisiis gesta sit et quae ibidem a sancto docente fuisset inspecta, sermonem instituatur. Quod autem non tantum Puteanus, alique, qui saeculi xvi initio floruerunt, S. Brunonis biographi, verum etiam saeculi xiv et xv scriptores, infra laudandi inveniantur, qui sanctum nostrum eo ipso tempore, quo praedictum prodigium Parisiis contigisse, memorant, ibidem docuisse, memoriae prodant, aut certe eo loco, quo id faciunt, «scholarum Parisiensium magistrum» appellant, fuisseve inuuant, factum reor ex eo, quod, cum prodigium istud Parisiis contigisse aut alicubi legissent, aut traditione secum communicata accepissent, Sanctum inde, utpote quem simul praesentem prodigio adstitisse, scholarumque magistrum egisse invenirent, ibidem tunc

docuisse judicarent, etsi interim id apud scriptores, sancto vel synchronos vel etiam dumtaxat subaequales litteris consignatum non reperirent.

§ IX *An a Guiberto de Novigento vera S. Brunonis in solitudinem secessus causa assignetur, et an ad hunc praeter emissum monachi habitus induendi votum ratione alia gravius Bruno indiguerit.*

Launoius, qui edita de vera causa secessus S. Brunonis in eremum dissertatione prodigiosam doctoris Parisiensis anastasin commentis accenset, veram conversionis seu secessus S. Brunonis in eremum causam a Guiberto de Novigento, auctore coevo, lib. i de Vita sua, cap. 11 tradi affirmat. Integrum Guiberti textum, quem Launoius hunc in finem dissertationis laudat cap. 1, § 4 recenset, huc non transcribo, sed ea dumtaxat illius verba, quae ad conficiendum, quod Launoius vult, facere utcumque queunt. Sunt autem haec: «Fuit non longe ab his diebus Bruno quidam in urbe Remensi vir et liberalibus instructus artibus et magnorum studiorum rector, qui conversionis initia ex subjecta nactus occasione dignoscitur. Manassis quidam post Gervasii famosissimi archiepiscopi decessum praedictae urbis regimini Simoniace se intrusit, vir quidem nobilis, sed nihil prorsus serenitatis, quae prima ingenuitatem decet, habens. Tantos enim fastus ex illa novitate conceperat, ut regias peregrinarum gentium majestates, imo majestatum ferocitates imitari videretur.... Is igitur cum milites summopere affectaret, clerum negligeret, dixisse aliquando refertur; «bonus, ait, esset Remensis» archiepiscopatus, si non missas inde cantari» oporteret. » Hujus ergo mores prorsus improbos, et stupidissimos habitus cum omnis honestus horreret, Bruno tunc in ecclesiis Galliae opiniatissimus cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe, » Remensi nimirum.

176. Hactenus Guibertus; verum an ita veram, qua S. Bruno in eremum pulsus fuerit, causam commemorat? Ita omnino, ut dixi, autumat laudatus Launoius, ac praecipue quidem tum, quod ex ejus opinione Sanctus noster, cum ob improbos Manassis mores Remis excessit, statim sese in eremum receperit; tum quod, ut putat, sancti ex urbe Remensi discessum habita ab eo, quam supra jam memoravi, cum Radolpho Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi oblectationibus collatio praecesserit. Verum nec Sanctus, cum Remis ob improbos Manassis mores excessit, statim sese in solitudinem abdidit, nec illius ex urbe Remensi discessum collatio memorata praecessit, Utrumque e solis fere supra jam dictis satis liquet. Ac primo quidem cum Sanctus, ut num. 114 dilucide probavi, anno 1076 aut sequenti Manassis vitandi causa Remos deseruerit, certeque, uti infra ostendam, ante annum 1081 in eremum, saeculo relicto, non abierit, mox hoc illum a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu non fecisse, manifestissimum est. Et vero Sanctum non nisi post Manassis archiepiscopi e sede Re-

mensi expulsionem, seu paulo post annum 1080, A quo hæc accidit, in eremum secessisse, ab ipsomet Guiberto loco supra cit. etiam indicari, volunt nonnulli. Ita autumant quod hic, postquam verbis proxime recitatis subjunxit, « quem (Manassem archiepiscopum) postmodum proceres, clerus atque Burgenses, cum ab Hugone (qui Diensis agnominabatur) archiepiscopo (Lugdunensi scilicet postea creato) apostolicæ sedis legato, viro in fenore justitiæ clarissimo, creberrimo anathemate feriretur, et ille manu militari thesauros Ecclesiæ dilapidare nitiretur, a sede, quam male obsederat, pepulerunt, » ita deinde, nonnullis, quæ quamquam Manassem respiciant, huc tamen minus faciunt, interpositis, prosequatur: » At Bruno, urbe (Remensi scilicet) deserta, sæculo etiam abrenuntiare proponit, qui B suorum notitias horrens ad Gratianopolitanum processit territorium; » verum illis hæc in re, uti infra docebo, assentiendum non est.

177. Nihil interim, etsi id ita sit, contra nos etiam hic facit, quod loco cit. Launoius præterea addit de clericis Remensibus, cum Sancto ob improbos Manassis mores et civitate Remensi egressis, qui, ni tunc Bruno in eremum secesserit, diu eum, quocumque concederet, comitari debuerint, Deumque interea a quo converterentur, atque in eremum cum sancto pellerentur, e machina expectare; in eremum enim cum Sancto, uti apud nos tom. I Aprilis, pag. 40, num. xiii S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Vita Guigo, quintus Cartusie majoris prior, testatur, concesserunt magister Landuinus, Lucae in Hetruria (adi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ mss. pag. 639 quatuor primorum, ejus num. 6 notitiam dedi, carthusie majoris priorum Chronicon) mundo natus. Stephani duo, Burgensis et Diensis, Hugo capellanus et duo laici seu conversi, Andreas et Guarinus; horum autem nullus e nobilibus illis Remensibus clericis, qui cum Sancto ob improbos Manassis mores Remis excessere, exstitisse invenitur. Quod modo ad collationem, a Sancto cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habitam, pertinet, Brunonis hanc ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores discussi non prævisse, satis superque, quæ num. 125 et seqq. in medium adduxi, evincunt; ibidem interim dictis Guibertus D de Novigento loco proxime cit. etiam suffragatur, utpote narrationi, qua Sancti ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores dicessum refert, post pauca interposita, quæ huc non faciunt, subjungens, « At Bruno, urbe (Remensi nempe) deserta, sæculo etiam abrenuntiare proponit. »

178. Jam vero cum Sanctus nec statim a suo ex urbe Remensi ob improbos Manassis mores excessu in eremum abierit, nec hunc habitam cum Radulpho et Fulcio, in qua hic cum Brunone monachici habitus assumendi votum emisere, collatio præcesserit, quis improbos Manassis mores pro vera, ob quam Sanctus in eremum secesserit, causa admittat? Sane, ut hoc fiat, minime faveat Guibertus. Licet enim

verbis supra recitatis affirmet, Sanctum « Brunonem conversionis initia nactum fuisse ex occasione » improborum morum Manasse; hosce tamen, ob quam Sanctus in eremum secesserit, perfectæque sese converterit, causam existisse, non edicit. Imo vero contrarium innuit, cum improbos Manassis mores conversionis sancti initii occasione dedidisse, dumtaxat tradat, hæcque ab ipsa conversione perfecta sint diversa. Ut veritati consona scripsisse intelligatur Guibertus, res ita concipienda videtur. Bruno, Remis ob improbos Manassis mores excedere compulsus, fortunam maxime adversam, qua præmente, de Deo cogitare vitæque emendationem concipere mortales potissimum solent, fuit expertus, hincque factum ut cum Radulpho et Fulcio Monoculo celebrem in qua sese brevi monachicum habitum assumpturum, vovit, collationem habuerit. Sic quippe cum votum illud completæ a Sancto postea conversionis initiorum loco merito sit habendum, collationique, in qua idem votum fuit emisum, improbi Manassis mores occasione dederint, recte scripsisse intelligitur Guibertus, Sanctum nostrum ex improborum Manasse morum occasione conversionis suæ initia nactum fuisse, sive interim ex voto illo seu ex collatione, in qua, hoc fuit emisum, factum tandem sit, ut Sanctus novam Carthusianorum religionem instituerit, sive nova ratione accedente ad id faciendum fuerit impulsus.

179. Et Brunonem quidem e dicta collatione occasionem novæ suæ religionis instituendæ accepisse, C Launoius in sua de vera S. Brunonis in eremum secessus causa dissertatione cap. 1, § III contendit; verum contra ad novi Carthusianorum ordinis institutionem nihil omnino collationem illam contulisse, annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus putat, operis sui num. 89 hunc in modum Launoio, illud contendenti, respondens: Ibi... (in epistola scilicet S. Brunonis ad Radulphum Viridem per verba, num. 125, huc transcripta) « sanctus Bruno non loquitur de consilio fundandi alicujus novi ordinis, sed tantum de voto recipiendi monachicum habitum. Quidam adversarius hanc forsitan irridebit distinctionem, quæ nihilominus facilius, quam illa » (observata nimirum a Launoio in Brunonis, quæ proxime laudavi, verbis) « instituendæ Carthusianorum religionis occasio, observabitur a quovis attentius et sine animi motu verba sancti Brunonis considerante. « Promissus », inquit, « ac vovimus Spiritui sancto in proximo fugitiva sæculi relinquere et æterna capta » re, nec non monachicum habitum percipere. » Quis non videat aliud esse vovere habitum monasticum assumere, aliud inire consilium condendæ novæ religionis? Cumque statim addat, « quod (votum) « et in vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius « Romam abiisset; » his verbis satis innuit eos tantum cogitasse de monastico habitu induendo non in novo, quem instituerent, ordine, sed in aliquo alterius ordinis monasterio. »

180. Si enim de nova religione in hac egissent collatione, hujusmodi consilium tam cito ad effectum perducere non potuissent, ut revera non perduxerunt, cum prius multis sibi disponenda fuissent ad tantum opus perficiendum, ut sunt genus et modus vitæ, habitus, ædificia quantumvis humilia, locus imprimis ad propositum idoneus et alia hujusmodi non pauca tam circa temporalia, quam spiritualla, ad novam religionem rite instituendam absolute necessaria. Præterea ex contextu verborum ejusdem epistolæ clarius sole apparet, totum hoc propositum, in hac collatione susceptum, successu temporis ad nihilum recidisce, ut ipsemet beatus vir ingenue fateatur his verbis: « Quod in vicino peractum esset, « nisi tunc Fulcius Romam abiisset, ad cujus red- « ditum peragenda distulimus. Quo moram fa- « ciente aliisque intervenientibus causis, divinus « amor elanguit, refriguit animus, fervorque eva- « nuit. » Quid dici potuit evidentius? Quid enim est dicere, quod « divinus amor elanguit, refriguit « animus, fervorque evanuit, » nisi aperte dicere, quod non solum tunc non abrenuntiaverunt sæculo, sed etiam quod Radulphus et Fulcius abrenuntian- di consilium abjecerunt; sanctus vero Bruno illud in aliud tempus rejecerit? Quod apertius per illa verba, « fervor evanuit, » significatur, et adhuc apertissimum fit, si consideremus, sanctum Brunonem non cum his, quibuscum collationem habuerat et voverat, sed cum sex aliis, qui non interfuerant collationi, sæculo valedixisse. »

181. « Nec prodest cum Launoio reponere, « sanctum Brunonem non de suo loqui, sed de Radulphi procrastinatione. » Nam in plurali numero locutus est Bruno, « ad cujus reditum peragenda « distulimus, » ut daret intelligi, non Radulphum solum, sed se etiam cum eo distulisse, ac proinde fervorem etiam ad tempus tunc evanuisse; nam subdit: « Quo moram faciente aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, » etc. Sed ut adhuc hujus rei veritas manifestior fiat, habenda est ratio temporis, quod a dicta collatione dilapsum est usque ad annum, quo sanctus Bruno in solitudine secessit. Siquidem constat, et id maxime, si Remis hæc collatio habita est, ut extra dubium esse vult Launoius; constat, inquam, inter eam et sancti Brunonis secessum, (si nempe, quod infra discutiendum, anno 1084 primum meliori vitæ se dederit) « effluxisse octo aut decem annos. Nam superius vidimus, sanctum Brunonem Remis expulsum fuisse circa annum 1076, et in subiiciendis probabimus, eum religionem suam (in Carthusiæ eremum anno 1084 illum secessisse, infra probabitur) instituisse anno 1084 vel anno 1086, ut ipsemet Launoius post Baronium scripsit. Ergo quidquid reclamet contra clarissimum Sausseum Launoius, Brunoni emissum votum exsolvere differenti et procrastinanti opus fuit fortiori incitamento, quo vocationi divinæ tandem obsequeretur. Et illud fuit damnati hominis horribile spectaculum, quo tandem animitus con-

atus non solum de monastico recipiendo cogitavit habitu, sed ad sublimiora a Deo vocatus novum amplectendi genus vitæ asperrimæ consilium iniit, et feliciter complexit. » Hactenus ille, in collatione, quam Sanctus cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi oblectationibus æternumque duraturis cœli gaudiis habuit, de novo instituendo ordine actum non fuisse, merito sane contendens, ut proinde illa non exstiterit novi instituendi ordinis occasio, aut certe non nisi valde remota; imo vero ut votum, in eadem emissum, ne ullam quidem sancto novæ magisque austeræ vitæ, qualem in Carthusiæ ac deinde in Calabriæ eremis duxit, amplectende obligationem imponere quoquo modo potuerit.

182. Verum « Brunoni » quod in fine ait, « Deo exsolvere, » quod in collatione illa promiserat ac voverat, « differenti fortiori, quo vocationi divinæ tandem obsequeretur, incitamento opas fuisse, » neutiquam placet. Etsi enim reipsa Sanctus, quod in præfata collatione, anno ex supra dictis 1077 verosimillime habita, promiserat ad annum ut minimum 1081, uti infra probabo, ac proin, si non octo aut decem annis, longo saltem temporis spatio implere distulit, non video tamen, cur ad votum implendum, novo accedente fortiori efficaciorique incitamento debuerit impelli. Cum enim voti emissi Sancto indubie in mentem subinde venerit, cur ad id implendum moveri nequirit solis iis rationibus, quibus Radulphum Viridem, ut eidem voto satisfaciatur, in sua ad huc epistola hortatur? Gravissimæ sane hæc erant, atque ad arguendum Radulphi cunctationem, animumque ad promptam voti exsolutionem excitandum aptissimæ. Inculcabat scilicet Sanctus præcipue districtam voti exsolvendi obligationem, cui non satisfaciens Radulphus penas erat incursum æternas. Audi, qui Radulpho loquatur: « Quamquam, inquit, longo terrarum tractu, et prolixiore temporis spatio corpora ab invicem sejuncta sunt, animus tamen benevolentie tuæ ab amico avelli non potuit. » Et, paucis interpositis, ita prosequitur: « In finibus autem Calabriæ cum fratribus religiosi, et aliquot bene eruditus eremum incolo ab hominum habitatione satis undique remotam; » ac deinde, nonnullis iterum interjectis, ait: « Quam (contemplationem videlicet) tu, frater charissime, utinam unice diligeres, ut ejus amplexibus fatus divino caleres amore. »

183. Et paulo post: « Fuge ergo, frater mi, fuge has molestias et miseras omnes, et transfer te a tempestate hujus mundi in tutam et quietam portum stationem. » Ac iterum post: « Quapropter operæ pretium est, diligenti examinatione prudentiam tuam ista perpendere: quod si amor Dei te non invitat, tantorum præmiorum utilitas te non provocat, saltem necessitas et timor pœnarum ad hoc compellere debet. Scis namque, qua sponsonie obligatus es, et quam omnipotens ac terribilis sit, cui temetipsum munus gratum et omnino accepta-

bile devovisti, cui nec mentiri licet, nec expedit. Nec enim patitur, se injuste irrideri. » Sequuntur modo verba, num. 125 huc transcripta, quibus, de qua hic, collatio votumque in hac emissum continetur, ac deinde, nullis præterea intermediis, hæc subduntur : « Quid ergo superest, charissime, nisi a tanti debiti nexibus te citius expedire, ne pro tam gravi tamque diuturno mendacii crimine iram incurras Potentissimi, et propter hoc cruciatus immanes. Quis namque inultum relinqueret, se a quolibet sibi subdito defraudari munere promisso, maxime si id magnæ foret sibi æstimationis et pretii. Quapropter cede, non mihi, sed prophetæ, imo Spiritui, Sancto dicenti, « vovete et reddite » Do-
« mino, Deo vestro, omnes, qui in circuitu ejus
« affertis munera, terribili et ei, qui aufert spiri-
« tum principum, terribili apud reges terræ. » Cur hæc omnia inculcat Spiritus Dei, nisi ut te voventem perurgeat reddere quod vovisti? »

184. Hic Radulphum, ne propter divitias, dignitates, et maxime archiepiscopi, quæ pollebat, gratiam « a tam sublimi declinet sponse, et divina revocetur charitate, » gravissime monet, ac deinde post pauca subjungit : « Utinam non asperneris amicum monentem! utinam non surda aure audias verba Spiritus Dei! utinam desiderio longæque expectationi meæ satisfacias, dilectissime; ne diutius crucietur pro te anima mea curis sollicitudinibusque atque timore! Nam si venerit (quod Deus avertat!) te prius quam debiti votum solveris, ab hac recedere vita, me continua tristitia sine aliqua spei consolatione tabescentem relinques. » Ac tandem sub finem epistolæ addit : « Fraternitatem tuam diu incolorem memorem consilii nostri, nec voti immemorem vigere, sedulus exopto. » Hæc sunt incitamenta, hi stimuli, a Brunone, quo Radulphum ad voti quod in collatione cum eo habita emiserat, solutionem pertraheret, studiosè sane ac industrie adhibiti, quibus majores acrioresque, ut idem votum exsolveret, Sanctum nostrum, cui indubie illius identidem recurrebat memoria, opus habuisse quis edicat? Bruno itaque fortiori, quam quod voti emissio orta que hinc obligatio afferebat, incitamento, ut monachum indueret, sicque votum monachici habitus assumendi exsolveret, nequitiam indiguit. Verum an idem etiam de nova magisque austera, quam in Carthusia ac deinde in Calabria tenuit, vitæ norma dicendum?

185. Cum Sanctus, uti infra docebo, aliquanto temporis spatio, antequam in Carthusiæ eremum secederet in Siccæ fontanæ deserto monachum seu, si mavis, eremitam verosimiliter egerit, fieri potest, ut ibi, concepto paulatim majori divini amoris æstu atque hinc pœnitentiæ agendæ desiderio, vitam magis austeram ducturus cum aliis, quibus eamdem voluntatem inspirarat, in Carthusiæ eremum sese receperit. Fieri etiam potest, ut eo post emissum habitus monachici assumendi votum, nulla plane alia accedente causa, sese idcirco contulerit, quod

ob dilatam diu voti exsolutionem rigidiori magisque austero vitæ genere divinæ bonitati, quam hinc offensam putarit, satisfacere voluerit. Quare nec novo fortiorque, quam esset voti emissi religio, Sanctus noster, ut in Carthusiæ eremum, sæculo relicto, secederet, incitamento indiguisset videtur. Verum etsi id ita sit, nequitiam tamen consequens est, ut reipsa ad emissum monachici habitus assumendi votum fortior efficaciorque, quo tandem in Carthusiæ eremum pulsus fuerit, stimulus non accesserit. Atque id quidem horrendo celeberrimi Parisiensis doctoris, qui, ad tempus redivivus, sese a divina justitia damnatum, et feretro proclamavit, spectaculo factum traditur a nonnullis; quibus proinde an assentiendum certo sit, nunc indagandum; ut autem hanc non parvi momenti rem, quæ sæculi proxime elapsi eruditorum plurium ingenia calamoque exercuit, apte discutiam, totum de ea, ut distincte magis ordinateque procedam, tractatum in diversos articulos seu §§ dispertiar, nec raro, quæ disserenda venient, ipsismet, cum commode fieri id poterit, Carthusiani anonymi, qui Annalium ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum contexuit, verbis exprimam, tum ut operis hujus, cujus desiderio non neminem teneri intelligo, specimina quædam exhibeam, tum ne forte eorum, quæ ad doctoris Parisiensis anastasim probandam in illo afferuntur, magnique fieri intelligo, vim imminuisse existimer. Ab his, quæ sæculis binis proxime elapsis huc facientia evenere, duco exordium.

§ X. An doctoris Parisiensis anastasis, qua Bruno fuerit conversus, sæculo præterito, quod pro falsa haberetur, e Breviario Romano fuerit expuncta, et qui hanc vel tunc, vel ante arrodere primum inceperint, et qui hisce contra sese opposuerint.

Secessui S. Brunonis in Carthusiæ eremum seu causam seu occasionem præbuisse doctoris Parisiensis, qui suam proprio ore damnationem e feretro astantibus denuntiavit, luctuosissimam illam ac notissimam historiam, longissimo sane annorum spatio creditum jam fuerat, cum tandem sæculis binis proxime elapsis inventi sunt, qui illam aut in dubium revocare, aut etiam conquisitis undecunque argumentis impugnare sunt ausi. Ac « primus » quidem, quod sciamus, qui eam (ipsa sunt suppeditata ab Annalium Carthusiensium libri quarti auctore anonymo verba) in dubium cœperit revocare, fuit Renatus Benedictus (imo verosimilius, uti infra docebo, secundo tantum loco mox hic nominandus Papyrius Massonus) vel alius, qui ejus nomine Legendam Sanctorum, Gallica veste donatam, circa elapsi proxime sæculi occasum (id est, cum hæc sæculo præterito scripta sint, ante nanum 1600) publicavit, qui in Vita sancti Brunonis ad marginem e regione illius narrationis ascripsit, « Guignonem nihil « ejusmodi habere in Vita sancti Hugonis episcopi, » et insuper, « clericos Parisiensis ecclesiæ « his refragari. » Unde sentimus, huic historiæ nunquam quemquam refragaturum, si de canonici

catu Parisiensi mentio non irrepsisset in meram rei gestæ narrationem, quod unicum et solum postea fuisse videtur totius seminarium discordiæ. Utrum vero ille homo eanicus vel doctor fuerit, inferius dicemus. Secundus, qui huic dubietati succinuit, fuit Gapyrius Massonus, qui obiit anno 1611, vir accuratioris litteraturæ.

87. « Hic lib. III annalium Francorum, pag. 232 agens de tempore fundationis ordinis Carthusiensium, posquam pauca de sancto Brunone et Landuino retulit, hæc verba subdit: « Petrus Clunia-censis, cognomine Mauriacenus, qui Crasso et « Ludovico vixit, ordinis hujus auctores Brunonem « et Landuinum nominat, cumque originem, ins- « titutum ac mores Carthusianorum accuratissime « describat, nullam, mentionem canonici Parisiensis « facit, qui inter solemnes inferias dicitur respon- « disse mortuus. » Hæc ille, cujus totum dubium videtur verti circa silentium Petri et canonicatum damnati hominis. Sed et Renati Benedicti, et Mas-soni animadversiones non tanti fuere ponderis, ut potuerint impedire, quo minus summus pontifex Gregorius XV, indicto per universam Ecclesiam sancti Brunonis festo, singulis annis a quibuscumque clericis et religiosis colendo, ejus Officium componi et a sacra rituum congregatione recognitum et approbatum in Breviario Romano apponi (anno scilicet 1623) præciperet, cujus secundi nocturni tres lectiones ex ejus Vita desumptæ sunt, quarum secunda totam hanc continet anastasim sub nomine cujusdam magistri, nulla facta specifica mentione doctoratus vel canonicatus.

188. « Urbanus quoque octavus, Gregorii successor, novo decreto Officium sancti Brunonis cum narratione stupendæ Historiæ breviario Romano inseri voluit, ut testatur clarissimus Sausseius in epistola didascalica his verbis: « Prodiit interim in « lucem breviarium Romanum, cui ex Urbani VIII « decreto Officium sancti Brunonis recens insertum « fuerat. In hoc narratio illa, brevi quidem, sed « aperta continebatur serie. At Parisiensi breviario « tum recognoendo ego cum aliis illustrissimi « Domini archiepiscopi et venerabilis capituli dele- « gatis operam impendebam. Institerunt hac occa- « sione Carthusiani Parisienses, ut sancti Brunonis « festum ac Officium idæ ejus natali consignaretur, « siquidem in breviario nostro hactenus locum non « habuerat. Honestæ eorum postulationi visum est « concedendum. Ascriptus fuit igitur sanctus Bruno « Lutetianis Fastis, sed eo pacto, ut narrationis « prædictæ in Officii ejus lectionibus neutiquam « mentio fieret, quam suppressam paulo post etiam « videre licuit in Romano divinarum Officiorum « codice. » Hæc ille, in cujus verbis detegitur vera totius discordiæ causa, quam diximus supra, nullam aliam fuisse, præter mentionem de canonicatu factam in quibusdam hujus Historiæ narrationibus.

189. « Posthac, revolutis aliquot annis, Joannes Launois ultimam doctoratus lauream recte am-

A biens, typis edita thesi, palam, stimulante Marsya viro doctissimo, in scholis theologicis asseruit, « Quidquid de defuncti doctoris trina e feretro « emissa voce vulgatum fuerat, esse totum ficti- « tium et commentitium, denique anilem fabulam. » Astantibus placuit: nam

« Noc hoc ista sibi tempus spectacula poscit. »

Non inde tamen (ut vera sanaque loquamur) sed ex aliis excellentis eruditique ingenii datis specimini-bus cupita merito donatus est laurea. Qui, sibi com-placens ex approbata contra rediivi historiam the-si, hanc validiori stabiliturus argumentatione adiit Romam. Ibi, quibus potuit, viis et laboribus institit, ut illud prodigium e Romani breviarii lectionibus absunderetur, simulans maxime ex eo, quod in B acceptance festi sancti Brunonis Parisiis actum fuerat, clerum et Carthusienses Parisienses id expe-tere. Hæ sunt artes, quibus ad id obtinendum eum fuisse usum, ei exprobat (pag. 114 et 115) auctor (Theophilus Raynaudus nimirum) Hercules Commo-diani his verbis: « Et potuit, » inquit, « recisioni « illi facilitatem accersere, quod tu, qui præsens « aderas, quibus nosti artibus, et præsertim magno « fragore Parisiensis cleri et academici infamiam, « et abs te conficta civitatis regiæ vota, ut eo narra- « tio, etiamsi vera esset, præferiretur, urgebas. « Hoc postremum docuerunt litteræ tuæ. Priora, « quæ germanissimam mutationis » (in Officio nimi-rum S. Brunonis factæ) « causam continent, et « aliis et mihi sapientissimus et Congregatione ri- C « tuum theologus liquido confirmavit. » Et paulo post: « Dicendum alibi, qui te Parisiensis Romæ « juverit; faciens ut persuasum haberetur, Patres « Carthusianos expunctionem hujus narrationis e « breviario expetere, » etc.

190. « Qui sacræ rituum congregationi præerant, totius breviarii jussu Urbani VIII, » qui tamen antea (vide num. 188) Officium S. Brunonis, doctoris Parisiensis anastasim complectens, breviario Ro-mano inseri jusserat, « tunc incumbentes recognitio-ni, viri religiosi et incorruptæ integritatis, non Lau-noii artibus decepti, sed sapientioribus inducti rationibus, non hujus solum Historiæ narrationem, sed et egregiam illam piissimamque fidei confessio- D nem, ab ipso Brunone morti proximo prolata et tertie secundi nocturni lectioni jussu Gregorii XV insertam, simul ex eodem breviario, sicut et multa alia ex aliis aliorum sanctorum lectionibus expungi curaverunt. Hi postea a Christophoro Puteana, Car-thusiæ Romanæ priore, nomine reverendi Patris Carthusiæ prioris et totius ordinis ministri genera-lis, oblato libello supplicii, interrogati de hujusmodi recisione tale dederunt responsum, teste Theophilo Raynaudo, « mentem sacræ congregationis nun- « quam fuisse, improbare aut in dubium vocare « narrationis hujus veritatem; sed consultus visum « esse, eam expungere, quod mos Ecclesiæ ferat, « in sacris Officiis Sanctorum, qui religiosas fami- « lias instituerunt, recensere eorum Vitas, non

« causas, ex quibus ad instituendum ordinem suum
« fuerint impulsī. » Et post pauca addit, a viro
sapientissimo, Romæ tunc morante, accepisse :
« Cum aliunde breviandæ essent lectiones Officii
« sancti Brunonis, nihil occurrisset, quod minori
« incommodo removeri posset. Cæterum sacram
« Congregationem de conuellenda ejus narrationis
« veritate, vel de ea depretianda ne cogitasse qui-
« dem. »

191. « Non absimile quid paulo ante testatus fuerat
Bartoldus Nihusius, scribens ad amplissimum vi-
rum Andream Saussæum (adi, quam didascalica
hujus epistola, Coloniae Agrippinae anno 1645 excusa
in fronte præfert, epistolam) « his verbis : « Sciscita-
« tua fui Romæ per Janum Nicium Erythræum e
« sacra Congregatione, quæ Ritibus dirigendis invi-
« gilat ac præest, quid illa censeret. Et ecce, re-
« spondetur, nequaquam istud, quod diximus, e
« breviario submotum, quod judicaretur esse fabu-
« losum, sed alia de causa. » Hæc autem causa
diserte ac liquido proditur in libro, in Vaticana
bibliotheca asservato, de rebus in Romani breviarii
recognitione mutatis ; ubi inter acta Congregatio-
nis, habita die Jovis 16 Januarii 1631, hoc decre-
tum legitur : « Fuit resolutum, quod de lectionibus
« S. Brunonis amoveatur illud, quod ponitur fuisse
« causam suæ conversionis ob majorem brevitem
« et quia nihil facit ad sanctitatem S. Brunonis. »
Hæc ex citato libro desumpta sunt ab erudito viro
Emanuele Schelstratio, ejusdem bibliothecæ Vati-
cane præfecto, ad instantiam V. P. procuratoris ge-
neralis ordinis nostri, a quo et ad nos nuper trans-
missa sunt. Non igitur, quod fabulosa censeretur,
uti conabantur persuadere, qui correctionem urge-
bant, hæc historia e breviario Romano expuncta
est, sed ob majorem brevitem, et quia nihil facie-
bat ad sanctitatem sancti Brunonis. Nec propterea
sacræ Congregationis mens fuit prohibere, ne, qui
vellent, eam suis breviariis insererent.

192. « Quam ob rem postea, nempe annis
1648 et 1652 breviariis Lutetiæ [Parisiis] editis
« Apud societatem typographicam [librorum]
« Officii ecclesiastici, ex decreto Concilii Triden-
« tini imprimendum, » restituta est, nullo
reclamante. Hæc necessario præfanda duximus,
ut lector præmoneretur, non debuisse a doctore
Launoio asseri, e lectionibus sancti Brunonis
solummodo deletum fuisse, quidquid ad illud
prodigium spectabat, aliamque nullam potius
causam submovendi aliquid e Breviario ecclesiasti-
cis præscribi regulis, præterquam deprehensam
falsitatem ; quandoquidem, ut jam vidimus, cele-
berrima illa corporis et sanguinis Christi in Eu-
charistia professio, a sancto Brunone facta sub
mortem, ab ipsis sacræ Congregationi præpositis
etiam sublata est, quam nemo ita vecors erit, ut
sentiat idcirco deletam fuisse, quod falsa sit, ut
prudenter ante nos monuit Joannes Columbi Socie-
tatis Jesu, in sua scilicet, in qua præterea num

A 94 et seq. nonnulla, quæ verbis jam recitatis Anna-
lium Carthusiensium libri quarti auctor anonymus,
in medium adducit, de Carthusianorum initiis disser-
tatione num. 8 sic scribens : « Item (Romani sacræ
rituum Congregationis) censores sustulerunt e Bre-
viario celeberrimam illam corporis et sanguinis
Christi in Eucharistia professionem, a Brunone fac-
tam sub[m]ortem, quam nemo ita vecors erit, ut
sentiat idcirco delevisse, quod falsa sit : qui enim
Turris in Calabria morienti astiterant, scripserunt
ad socios in Carthusia commorantes, et alios toto
orbe monachos morituros in hæc verba locutum
esse : « Credo panem et vinum, quæ consecrantur,
« in altari, esse post consecrationem verum corpus
« Domini nostri Jesu Christi et verum sanguinem. »

B 193. Hæc Columbius, et post hunc Carthusianus
anonymus proxime laudatus ; e quibus sane, aliis-
que a posteriori hoc scripto supra adductis, luctuo-
sam doctoris damnati historiam, quod falsa pater-
retur, e Breviario Romano non fuisse sæculo præ-
terito expunctam, indubitatum apparet. Verum, etsi
id ita sit, reliqua tamen omnia, quæ verbis recitatis
idem Carthusianus anonymus tradit, veritati tam
certo non consonant. Ac primo quidem, quod ad
scriptores, Parisiense doctoris ad tempus redi-
vivi prodigium in dubium revocare primum aggressos,
pertinet, perperam verosimiliter hos inter Renato
Benedicto locum primum, Massano duntaxat se-
cundum concedit. Etsi enim Massonus anno demum
1611 vitam cum morte commutavit, suos tamen
Francorum Annales, in quibus animum illa dere
dubium declaravit, ann 1578 in lucem typis emisit,
cumque Renatus Benedictus arti criticæ parum de-
derit, verosimiliter apparet, e legendæ, num. 486
laudatæ, editionibus, non priori, quæ anno 1577,
ipsomet curante Renato, prodiiit, sed posterioribus
duntaxat, anni nempe 1585, solique penes me ex-
stanti anni 1593, quæ alii curavere, notulam, num.
486 memoratam, in margine fuisse adjectam. Deinde
vero, cum « de lectionibus S. Brunonis illud, quod
conversionis ejus causam fuisse ponitur, » anno
1631, uti e verbis, num. 191 datis, intelligitur, e
Breviario Romano « fuerit amotum, » non satis capio,
qui iter, quod Launoius, ut ipsdum a Breviario
D expungendum curaret, Romam suscepit, differri
etiam, ut verbis num. 189 recitatis fit, possit in
tempus, quo is damnati doctoris Parisiensis histo-
riam, veluti commentitiam ac anilem fabulam jam
traduxerat thesi publice proposita, quod anno cir-
citer 1635 factum, ipsemet innuit in præfatione,
quam suæ de vera causa secessus S. Brunonis in
eremum anno 1646 typis primum datæ dissertationi
præmisit. Ad hæc etsi Gregorius XV, cum sacra ri-
tuum Congregatio S. Brunonis officium, doctoris
Parisiensis anastasim complectens, anno 1622 ap-
probasset, anno sequenti, ut de eo officium semidu-
plex ab omnibus ubique fidelibus recitari libere ac li-
cite possit, data bulla concesserit ac indulserit, illud
tamen officium Parisiis ritu solemniore celebrari

jussisse videtur Urbanus VIII, uti ex tractatu a Patribus Carthusianis hujatibus mecum communicato intelligo.

194. Alia minoris momenti, quæ in supra recitata Carthusiani anonymi verba observari adhuc possent, omitto et progrediri modo ad scriptores præcipuos, jam memoratis adjungendos, tam qui doctoris Parisiensis, quæ Sanctum nostrum in Carthusiæ eremum pepulerit, anastasim improbarunt, quam qui contra tutari eamdem, ut veram, contra Launoium sunt conati. Ac primo quidem, cum hos intersint nonnulli, qui mihi, utpote hactenus inediti, ad manum non sint, et tamen ab anonymo Annalium Carthusiensium libri quarti auctore memorentur, ipsa vel idcirco scriptoris hujus verba, huc spectantia, transcribo. Sic habent: « Inter eos, » qui fabulosam non esse doctoris Parisiensis, sese damnatum e feretro vociferati, historiam, probare sunt conati, « primas facile mereretur Franciscus Ganneronius, monachus Montis-Dei eruditissimus, si opus suum ineditum hactenus inter privatos parietes non la-tuisset. Hic, ubi audivit, Launoium publica thesi proposita nism fuisse probare, omnia esse fictitia, quæ de homine damnato hactenus vulgata fuerant, arrepto calamo tractatum satis amplum scripsit, quem, « Vindiciæ geneseos Carthusiensium » inscrip-tum, misit in Carthusiam anno 1640. Aliquot post annis Andreas Saussæus, edito Martyrologio Galli-canæ ecclesiæ primum celebris, causam nostram tutatus, objectiones adversariorum nonnullas diserte elisit scripta illa doctissima ad Bertoldum Nihusium epistola, quam ipse Nihusius Colonæ Agrippinæ anno 1643 typis dedit sub inscriptione Epistolæ Didascalæ. « In ea se, licet suppresso nomine, « impugnatum sentiens Launoius dissertationem « edidit anno 1646 » De vera causa secessus S. Brunonis in eremum. Launoio statim reposuit Theophilus Raynaudus Soc. Jesu, sub nomine Ho-norati Leotardi incripto libello, « Hercules Com-« modianus. » Haud diu post archangelus Moncho-zon, professus Carthusiæ Tolosanæ, grande volu-men exaravit, R. P. Pegonio majoris Carthusiæ priori dicatum, cui hunc titulum præfixit: « Carthu-« sianus Alitiphilus [Alethophilus], pro avita de-« certans traditione de institutione ordinis Carthu-« siensis. »

195. « In hoc volumen non solum rationes et ar-gumenta præfatorum auctorum, sed et eorum tra-ctatus integros, de verbo ad verbum excerptos, con-gessit, multis nihilominus additis ex ingenio suo exquisitis rationibus. Latet etiamnum hoc opus, nobis fere solis notum. Denique Joannes Columbi Soc. Jesu novissimus omnium athleta surrexit, qui recenti dissertatione, De Carthusianorum initiis edita anno 1668 nova validaque argumenta certissimasque auctoritates prioribus superjecit. » Ista Carthusianus anonymus, qui etsi, a Columbio nova validaque pro doctoris redivivi historia firmanda adducta fuisse

argumenta, non immerito asserat, talia tamen hæc non fuere, ut ab omnibus assensum extorserint. Ac imprimis quidem Mabillonius in operibus suis loco non uno historiam illam, si non pro commento seu fabula, pro narratione equidem habet admodum incerta ac dubia. Nec ei magis favent, qui post Mabillonium scripsere. Historiæ litterariæ Franciæ auctores, alique eruditi, qui editis in lucem operi-bus suam de prodigioso illo eventu opinionem vel obiter duntaxat, vel ex instituto quodammodo declararunt. Licet autem Papebrochius in Conatu chronico-historico part. I, pag. 32, num. 17 scripserit, Columbium pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi « testes habere ab anno 1391, 1383, 1313, imo 1298 et 1150; sic ut ultimus solum distet 49 annos a morte sancti fundatoris, obita anno 1101, » hincque de eo, ut de ipsa dicta historia nihil dubi-tante, Janningus in sua pro Actis sanctorum Apologia, anno 1683 typis vulgata, amicæ expostulationis num. 24 locutus fuisset, ipse tamen postea Papebrochius in suis ad exhibitionem errorum respon-sionibus, anno 1697 editis, articulo 15, § 20, ea scribit quibus sese, etsi etiam, quæ Janningus loco mox cit. dixerat, confirmet, omnis circa historiæ illius veritatem scrupuli expertem non esse, indi-care videtur.

196. Sic enim ibidem num. 291 scribit: « Hæc duo testimonia » (e tabulis foundationis Carthusiæ, anno 1084 signatis et e Grandimontensi, qui anno 1115 exaratus sit, codice a Polycarpo de la Riviere allegata) « si subsisterent, nihil video, quid ultra requiri possit ad summam certitudinem; sed silen-tium Columbi, triginta annis post Launoium scri-bentis eumque refutantis, neque duo ista producen-tis suspectam mihi facit Polycarpi fidem, et Theo-philus, si eum transcripsit, credulitatem. Igiture, velim nolim, cogor Launoium inspicere, et pag. 135 lego quod in allegata « charta ne unus quidem apex est « de doctore vel canonico Parisiensi, » quod ipsum « ingenue professus est prior generalis requisitus. » El pag. 137: « In Grandimontensi Chronico ad annum « 1115, quo pagina vacabat, diverso characterè re-« contiguit manu, in loco non suo, scriptum est, « quod sequitur: Parisiis horribile spectaculum « contigit, etc., prout vidimus ipsi. » Hæc ille. Unde causa habetur, cur testimonia istæc contempserit Columbus, Polycarpi malam fidem tacite agnoscens; et cur ego nihil de illo, nihil de Theophilo sciens, contentus fuerim tantisper iis, quibus utitur Colum-bus; donec tempus exigit ex professo tractare ar-gumentum istud, et Launoii ad testimonia reliqua responsiones examinare. Interim fortassis alii, quam Polycarpus, sinceriores multo plura atque anti-quiora, ipsique rei gestæ viciniora invenient, quam invenit Columbus, licet tota totius ordinis diligentia adjutus; ut Launoii contradictio (sicus optamus) penitus dissolvatur, et ex omnium animis abolea-tur dubitatio de veritate istius historiæ. »

197. Hactenus Papebrochius, qui cum sese iis,

quibus damnati doctoris historiam Columbius probare nisus est, fuisse tantisper, donec res ex professo examinaretur, contentum, scribebat, pluraque adhuc ac antiquiora, quam a Columbio fuerint inventa, testimonia, quo Launoyi contradictio penitus dissolvatur, et ex omnium animis dubitatio de istius historie veritate aboleatur, alleganda speret, sese omni circa hanc scrupulo expertem non fuisse, satis indicare videtur. Nec scio, an propense adeo, ac nihilominus facit, in opositionem eorum, qui horrendum doctoris redivivi, damnatum sese proclamantis, spectaculum veris historiis accensent, fuisset iturus, si quæ, cum hæc scriberet, ad summam huic fidem conciliandam antiquiora, quam adducta a Columbio, testimonia fortassis invenienda putabat, ad nostrum usque tempus inventum non iri previderet, contraque, ut modo factum, detegendum scrivisset, quinque primorum Carthusiæ priorum Chronicon, seu « tractatum De narratione historia inchoationis et promotionis ordinis Carthusiensis, » quem Columbius ac post eum Papebrochius anno circiter 1150, seu annis fere duntaxat quinquaginta post « S. Brunonis » mortem scriptum existimavit, certo ante sæculum tertium decimum, aliquot annis jam inchoatum, scriptum non esse, uti quæ num. 12 et seqq. in medium adduxi, sufficienter ostendunt. Verum quaecumque sit, quod de luctuosa doctoris damnati narratione Papebrochius tulit, iudicium, id nos, quo minus libere in hujus veritatem inquiremus, impedire non debet. A scriptoribus itaque, qui illam duobus sæculis proxime elapsis vel utcumque improbare, vel contra tutari sunt conati, ad scriptorum antiquiorum pro eadem testimonia progredior, adducamque non solum antiquiora, qualia Columbius, verum etiam, quæ a sæculi quarti decimi ac sequentis scriptoribus data sunt, minus antiqua, idque tum quod infra usui subinde sint futura, tum maxime quod ita factum inveniam ab anonymo *Annalium Carthusiensium* libri quarti auctore, a quo ne hic deflectam, ratio potissimum num. 185 in fine data suadet.

§ XI. *Scriptorum Carthusiensium sæculo xvi antiquiorum de doctoris Parisiensis qui damnationem suam e feretro publice aperuerit, anastasi testimonia referuntur, et quid de adjunctis, huic post adjectis, censendum.*

Non omnes, qui horrendum doctoris Parisiensis, damnatum sese, e feretro vociferati, spectaculum in litteras misere, ordinis Carthusiensis scriptores iisdem illud adjunctis vestitum ob oculos posuere, hincque nec inter eos, a quibus hodieque creditur, in modo, quo factum sit, satis convenit. Alii enim ex his publice illud in Ecclesia aut saltem ingenti coram circumstante hominum multitudine, alii contra privatim in aula domus defuncti, solis hujus, e quibus Bruno, ejusque aliquot socii fuerint, amicis præsentibus, evenisse volunt. Alii iterum una eademque die, unoque item ac eodem recitationis officii tempore vociferationes infelicis doctoris tres diversas rediisse affirmant; alii contra singulis vo-

ciferationibus singulos dies attribuant. Et vero si memoratum spectaculum non publice coram ingenti populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes evenit, nec tribus diebus diversis, sed una eademque doctoris infausti voces redierint, non erit sane, cur constans scriptorum omnium cœvorum de memorabili adeo historia silentium magnopere sit mirandum, sicque, ob quam hæc difficillima creditu apparet, difficultas gravissima evanescet. Verum cum scriptores longe plures, horrendum illud doctoris damnati spectaculum publice in Ecclesia aut saltem coram ingenti hominum multitudine factum, scribant, quamnam illi fidem hac in rem mereantur, seu an sat credibilis verosimilisque videri queat eorum narratio, primo inquiram, postea eorum, qui rem intra privatos domus defuncti parietes evenisse, statuunt, opinionem discussurus. A scriptorum Carthusiensium antiquiorum, qui horrendum eventum coram ingenti hominum multitudine contigisse, memoriæ prodidere, testimoniis recensendis, servato, quo lata sunt, ordine chronico, duco initium, aliorum infra, qui Carthusiensis ordinis non sunt, relaterus.

199. Etsi primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici seu tractatus De narratione historie inchoationis et promotionis ordinis Carthusiensis auctor tam antiquus, ac Columbius (adi num. 12 et tres seqq.) in sua De Carthusianorum initiis dissertatione putarit, non sit, cæteris tamen omnibus, qui doctoris ad tempus redivivi historiam litteris commendarunt, communi opinione, etsi id ob loco proxime cit. dicta infraque de Carthusiano Mojorevensi dicenda omnino certum non sit, antiquior habetur. Ante reliqua itaque omnia suppediatum ab eo hucque spectans testimonium integrum, quod id hic subinde ante oculos haberi debeat, ex antiquiori Sancti Vita, Commentario huic, ut jam monui, ante duas alias minus antiquas subeunda, huc transcribo. Sic habet: « Anno Dominicæ Incarnationis 1082, vel circa illum, dum solemnestudium floreret Parisiis præcipue in philosophia et theologia et jure canonico, sicut generaliter consuevit, tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor præcipuus, et vita, ut videbatur, fama atque doctrina et scientia inter omnes doctores Parisienses excellenter honoratus et mirabiliter gratosus, gravi et ultima infirmitate præventus, non diu decubens diem clausit extremum. Cumque tota dei, qua defunctus est, more Parisiensi in aula, funere in feretro decumbente, fuissent continue decantata divina officia, in crastino mane, congregata ibidem universitate Parisiensi tam scholarium quam doctorum, ut tam honorabili viro solemnem et honorabilem præberent funeralis officii sepulturam, cum reverendi viri feretrum, in quo funus jacebat, vellent, elevare ad ecclesiam deferendum, subito, cunctis stupentibus, qui mortuus videbatur et erat, elevato capite, resedit in feretro, et, omnibus audientibus, alta et terribili voce clamabat: « Justo Dei judicio accusatus sum,

et, hoc dicto, caput deposuit, et decubuit mortuus, A sicut prius.

200. « Qua voce cuncti attoniti et territi deliberaverunt, ipso illo die nullo modo fore sepeliendum, sed usque in crastinum reservandum. Mane ergo sequenti, cum multitudine maxima convenisset, et dictum funus, sicut prius, vellent ad ecclesiam deportare, defunctus, sicut prius, elevato capite, dolorosa et terribili voce intonuit: « Justo Dei iudicio iudicatus sum. » Quam vocem multitudinem, quæ aderat, clare intelligens et audiens stupuit plus quam prius, et alterutrum conquirentes, quid sibi vellent innuere tam insoliti et inexpectati defuncti clamores, adhuc determinaverunt, ipsum ad aliud crastinum usque nullatenus tumulandum, Tertio vero die cum propter ista prodigia fere tota civitas convenisset, B et funus, cunctis præparatis, vellent ad tumulum deportare, defunctus, sicut prius, jam tertio altissimo et maestissimo clamore personuit: « Justo Dei iudicio condemnatus sum. » Qua horribili sententia audita, quasi omnes immenso fuerunt timore et tremore percussi, certi facti de condemnatione tanti viti, qui inter alios et super alios videbatur honestate vitæ, claritate famæ, dignitatis excellentia et multiplici scientia ac sapientia præfulgere. Ea tempestate erat ibi magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in theologia, qui superscriptis vocibus salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentibus C infra scriptis vel similibus verbis: Eia charissimi, quid faciemus? Omnes simul, » etc. Annalium Carthusiensium libri quarti auctor anonymus idem huc jam transcriptum testimonium, prout id in codice Thuaneo, voces nonnullas a vocibus, quibus hic exprimitur, diversas, rei tamen substantiam non immutantes, usurpante, exstat, in opus suum intulit cumque deinde dictum auctorem anonymum, e quo illud transcribit, magnæ apud omnes, ut Commentarii huius initio etiam monui, subsecutos ordinis Carthusiensis scriptores auctoritatis fuisse, observavit, nonnullos ex his etiam recenset.

201. Ac primum quidem eos inter locum Bosoni, Carthusiæ priori, concedit his verbis: « Inter hos, » D qui scilicet primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici, aut, si mavis, Carthusiani anonymi, qui id composuit, auctoritatem magni fecerunt, « primus prodeat Boso prior Carthusiæ, vir non vulgaris sanctitatis, quam etiam Deus miraculis manifestavit Hic, ut jam diximus, in tractatu « De origine et veritate perfectæ religionis, » hactenus perperam Guilelmo de Hyporegia attributo, ut suo loco probabimus, integrum nostri anonymi Chronicon cum narratione ejusdem prodigii (anastaseos scilicet doctoris Parisiensis) retulit iisdem verbis, paucis tantum omissis vel mutatis, sed non essentialibus, et ut ipse ostenderet, quantum fidem apud omnes illius auctor obtinere mereretur, primum hortatur

suum lectorem, ut « Tractatum sequentem de narratione Historiæ inchoationis et promotionis ordinis Carthusiensis non negligat ad edificationem « scribere, vel legere, vel audire. » Ita ille, tractatum « De origine et veritate perfectæ religionis, » quem, ut supra docuit, Columbius noster Guilielmus de Elbura seu de Hyporegia ascribit, Bosoni aperitissime attribuens. Hinc cum ex argumentis, quibus tractatus ille Bosoni attribuendus probaretur, aliquid forte pro tempore, quo quinque primorum Carthusiæ priorum Chronicon scriptum sit, propius determinando colligendum sperarem, in hæc data ad Carthusianum Parisiensem, num. 28 supra laudatum, epistola inquisivi, huicque, cum ea de re ad Carthusiam litteris recurrisset, fuit responsum, argumenta quidem illa ignorari, sed nihil interesse, cum dictus tractatus, ut ut Guilielmus de Hyporegia attribueretur, Bosoni etiam, utpote sub ejus auspiciis hic illum equidem elaborarit quodammodo possit ascribi.

202. Ab hoc responso non multum abludit tractatus De S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctor num. 22 huius operis suis scribens: « Neque a Patrum (qui, quæ ad ordinem suum Carthusiensem spectabant, non publicarent) tramite deflexisset Boso, nisi ad suum Institutum a quorundam alterius ordinis religiosorum calumniis vindicandum huius humilis ac sancti silentii leges tandiu servatas violare coactus fuisset edito tractatu fusissimo, sive suo marte, ut equidem volunt, sive suo jussu, usus nempe calamo Guillelmi de Hyporegia, Carthusiensis Itali, viri docti, quem tribus circiter ante suum obitum annis ad majorem Carthusiam evocaverat. Hunc tractatum inscripsit « De origine et veritate perfectæ religionis ad defendendum ordinem Carthusiensem. » Ita ille; verum quicumque demum tractatus illius auctor sit, is equidem quinque primorum Carthusiæ priorum Chronicon magni fecit, ac proin transcriptum ex hoc doctoris Parisiensis prodigium, utpote ad quod legendum aut scribendum lectorem etiam hortatus sit, calculo suo approbavit. Ad alios modo, qui id pariter fecerunt, sermonem convertito, Columbius in sua De Carthusianorum initiis dissertatione num. 56 sic scribit: « Carthusianus Majorevensis tractatum brevissimum scripsit cum hoc titulo: « Quo- modo ordo Carthusiensis sumpsit exordium, » « In eo sequentia verbatim continentur. Ventum « est ad hoc, ut defuncti corpus poni deberet in « sepulchro. Circumstantibus igitur clericis, qui defunctus erat, clamavit, dicens: « Justo Dei iudicio accusatus sum, etc. » Sequenti igitur die, etc, « Iterum clamavit mortuus et ait: « Justo Dei iudicio clamavit sum, etc. » Iterum clamavit: « Justo Dei iudicio condemnatus sum, etc. » Erat « autem tunc temporis quidam magister in theologia, nomine Bruno, magnæ sanctitatis, etc.... « Ipse tractatus ab auctore suo dicitur scriptus Anno « millesimo ducentesimo nonagesimo octavo. »

203. Quare cum, quanto ante annum 1313 temporis A spatio primorum quinque Carthusiæ priorum Chronicon concinnatum sit, definiri sat certo, ut supra docui, haut queat, hujus forsitan auctor ante jam laudatum Carthusianum Majorevensem seu ante annum 1298, quo hic ipsemet, sese scripsisse, declarat, scriptioni manum non admovent. Ut ut sit, hujus equidem testimonium binis aliis, quæ ex primorum quinque Carthusiæ priorum Chronico, et Bosone, seu, si mavis, Guilhelmo de Hyporegia jam adduxi, idcirco postpone, quod horum equidem priori ex communi opinione sit recentius, itaque ab Annalium Carthusiensium libri quarti auctore factum inveniam. Hic porro, ubi Carthusiani Majorevensis testimonio et Columbio breviter memoravit, ita subjungit: « Alter quoque anonymus Carthusianus, qui B vivebat sub Elisario priore Carthusiæ circa annum 1360, et Chronicon ejusdem scripsit, sive potius præfatum (de quinque scilicet primis Carthusiæ prioribus) tractatum vel chronicon De exordio ordinis Carthusiensis continuavit et ampliavit, eamdem historiam iisdem verbis narravit, interjectis tamen aliquibus parenthesis mutatisque hisce verbis, nempe *aula et ecclesia*. Nam ubi vetus auctor habet in *aula*, ille recens posuit in *ecclesia*; et ubi apud priorem fit mentio *ecclesiæ*, apud posteriorem legitur *sepulcrum*, unde patet scriptores plerosque circumstantias historiarum sæpissime accommodare ad usum temporis, quo scribunt. Hunc vero auctorem vidisse citatum illud Chronicon de exordio ordinis Carthusiensis colligimus ex his verbis sub initium præfationis: « Et licet primi quinque priores hic inferius descripti in pluribus « Chronicis reperiantur, tamen successores eorum, » etc. Cum dicit, « in pluribus Chronicis, » videtur etiam innuere, se habuisse tractatum Bosonis, cui præfatum Chronicon inseritur, ut diximus. » Ab hoc scriptore diversus non videtur, quem anno circiter 1390 scripsisse, Columbus in sua De Carthusianorum initiis dissertatione num. 54 docet. Carthusiæ priorum chronologus, aut, si res secus haberi inter scriptores Christianos, qui Parisiense doctoris redivi prodigium memoriæ providere.

204. Horum modo ex Carthusiano nostro anonymo D seriem prosequor. « Henricus Kalkar, doctor quoniam Parisiensis, prior Carthusiarum Coloniensis et Argentiniensis, et per plures annos diversarum provinciarum visitator et commissarius, abdicatis omnibus officiis, cum se recepisset in solitudinem, inter plures, quos edidit, libros unum conscripsit « De ortu et progressu ordinis Carthusiensis, » cuius multa exemplaria asservantur in bibliothecis Coloniensis et Divionensis Carthusiarum, ac civitatis Basileensis et alibi. In hoc tractatu hujus damnati miserum exitum concisioribus comprehendit verbis, ut sequitur: « Sed ecce in tenebris, ex perfidia « maxime, illis ecclesiæ quassationibus... Dei misericordia nova lux perfidem exhorta Parisien-

« sibus, apud quos pro tunc concursus fuit studentium « omnium, quæ sub Christianissimo sunt, nationem; « de illo scilicet quatruiduo mortuo, qui, factis pro « se una die funeralibus secunda die sepeliendis ad « justum se Dei judicium vocatum, tertia judicatum, quarta clamavit damnatum, prout hoc apud « Carthusienses communiter reperitur scriptum. « Hoc enim terribile factum et prodigiosum resurrectionem mortuorum, et futurum judicium audientibus tunc et videntibus, quorum post hoc de « hoc in omnem terram exivit sonus eorum, fidelissime docuit expectandum; suo horrore fidem incutiens et terrorem omni homini pœnitentiam agendam statumque et vitam emendandum. » Et post pauca: « Vir edim venerabilis « Bruno nomina, tunc præsens, animadvertens clarescens illos Parisienses non illi damnato ad salutem fuisse, sed sibi et aliis coaudientibus datos « pro mutatione status et vitæ, » etc. Hæc Kalkar, qui cum obierit octogenario major, hanc historiam jam didicerat, aut discere potuerat ante annum 1340, neque ut recens ab otiosis hominibus inventam, cum dicat, eam se enarrasse, prout hoc apud Carthusienses communiter reperitur scriptum id est apud Carthusienses, sive in Carthusiansium per Galliam, Germaniam, Hispaniam, Angliam et alias regiones domibus. Neque solum apud Carthusienses, sed et apud externos quosque, quandoquidem inferius ostendimus, hanc historiam jam ab aliquot auctoribus Angli scriptam fuisse ante annum. 1370.

C 205. « Hermanus Steenkenius sive a Peira, patria Scutdorpæus, Henrici Kalkaris coævus, professor Carthusiæ Diestensis circa annum 1390, et deinde domus Trevirensis, prout hæc ferebant tempora, per multos annos vicarius monialium Brugensium, apud quas non sine sanctitatis opinione obiit anno 1428 in tractatu Super Oratione Dominica, quem Joannes de Westphalia typographus anno 1484 prælo excudit, de tanto spectaculo dat testimonium in hæc verba: « Similiter fuit de illo misero magistro « regente Parisiis in theologia, de quo legitur in « Chronicis Carthusiæ: « Qui cum esset magnæ scientiæ, ac bonæ et sanctæ vitæ putaretur, obiit « circa annum 1082, ad ejus exsequias cum pene « universitas magistrorum et scholarum convenisset, et sepeliri deberet, clara voce, cunctis audientibus, dixit: « Justo Dei judicio accusatus sum. » Sequenti die multo pluribus congregatis « dixit: « Justo Dei judicio judicatus sum. » Quapropter reservatus usoue ad alium diem, cum tota civitas convenisset, dixit coram omnibus: « Justo Dei judicio condemnatus sum. » Ecce « qualiter « ille falso et solum apparenter lucens expulsus « fuit de luce sua ad veras tenebras. » Idem tractatus editus est Rothomagi anno 1512 per Richardum Ooupil; sed perperam auctor appellatur Arnoldus, quem ex chartis capitaliaribus ordinis constat appellatum fuisse Hermannum.

206. « Aymarus Savelli professor majoris Car-

thusiæ, cujus procuratorem egit per annos viginti A et amplius, ab anno videlicet 1438 ad mortem usque, quam obiit anno 1459, toto hoc tempore plures libros, quos Recognitionum vocant, scripsit vel scribi curavit. Inter quos unus adhuc exstat scriptus anno 1455, in quo hæc nostra historia iisdem prorsus verbis, quibus habetur in veteri nostro auctore anonymo, exprimitur cum tali inscriptione ad frontem: « Quomodo ordo Carthusiensis habuit originem. » Statimque post enarratam historiam sequuntur litteræ foundationis Carthusiæ anni 1084. Unde putamus, natum errorem D. Polycarpi de la Rivière, inter auctores, qui hujusmodi prodigii meminerunt, easdem litteras recensentis, contra quem propterea, velut malæ in scribendo fidei hominem, Launois paulo acrius invehi visus est.

207. « Dionysius Richelius, vulgo dictus Doctor extaticus, qui inter nos floruit ab anno circiter 1423, ad annum 1471, quo e vivis discessit, in tractatu, « De præconio sive laude Carthusiensis ordinis, » inter sua opuscula sæpius edito de causa nostræ institutionis articulo primo hæc habet: « Agnitum » plane atque famosum est miraculum illud resus- » citati Parisiis mortui, in theologia magistri, facie » tenus virtuosus, grandique morum venustate forin- » secus decorati, qui altera obitus sui die ac prima » sui resurrectione erigens se in feretro terribili » protulit apparatus: « Justo Dei iudicii accusatus » sum. » Porro sequenti die terribilius ait: « Justo » Dei iudicio judicatus sum. » Tertia autem die ter- » ribilissima voce deprompsit: « Justo Dei iudicio » æternaliter sum damnatus. » Cujus occasione pro- » digii ordo cepit Carthusiensis. Vir quippe altæ » considerationis magister Bruno, » etc. Cum dicit Dionysius: « Agnitum plane, » addensque « atque famosum, » clarius sole indicat, nullum omnino fuisse dubium tunc temporis, quo vixit, nempe anno 1423 de dicto spectaculo, sed potius certissimum ac verissimum fuisse, cum illud ubique divulgatum esset; hæc enim vocabula « agnitum plane, » et « famosum » significant. Quæ etiam congruunt his, quæ Henricus Kalkar, quem diximus supra jam claruisse anno 1340, dixerat, nempe hoc communiter reperiri scriptum apud Carthusienses.

208. « Bernardus de Egra, professor destructæ D domus Lignicensis in Slesia, vir in divinis Scripturis studiosus et eruditus, ait Trithemius, dialogum composuit anno 1481 « De laudibus et miraculis beate « Mariæ Virginis, » impressum Lipsiæ anno 1493 statim post mortem auctoris; in quo originem ordinis Carthusiensis enarrat fera, prout legitur in Chronico Carthusiæ, quod ab altero anonymo, sub Elizario florente, conscriptum diximus. Henricus Arnoldi de Alveldia, qui, per quinque annos notarii munere in Basileensi concilio perfunctus, nomen ordini dedit in Carthusia ejusdem urbis circa anno 1436, vixitque cum omni laude usque ad annum 1487, postquam regimen ejusdem domus annis triginta et amplius cum utriusque status maximo

protectu tenuisset; hic inter cætera suæ pietatis et doctrinæ monumenta, de quibus Petreius, reliquit etiam vitam sancti Brunonis, quam quidem non vidimus, sed eam asservari in bibliotheca urbis Basileensis, et in ea fieri mentionem damnati hominis, testatur reverendus Pater Mabillonius in suo Itinere Germanico his verbis:

209. « In minori Basilea, quæ majori jungitur » ponte Rheni sublicio, ante motus Helveticos in- » signis Carthusia exstabat, ex qua multi codices » in publicam illam, quam superius descripsimus, » bibliothecam transpositi sunt. Duos tantum no- » tare juvat, unum, qui Guigonis statuta continet, » alterum, qui vitam sancti Brunonis, incipientem » his verbis: « Quod sapiens, exhortationis gratia B dicit. » In fine hæc leguntur: Frater Ludovicus » Moser, monachus professus hujus vallis B. Marga- » retæ Basileæ, ordinis Carthusiensis, hunc trans- » umpsit ex chalcographo Patris Henrici de Alveldia » ejusdem domus quondam prioris, anno 1486, 18 » die Aprilis, anno præfati Patris Henrici in ordine » Carthusiensium L. Hæc ideo notare visum est, » quod id eo libello agatur de funere famoso illius » doctoris Parisiensis. » Hæc Mabillonius. Petrus Dorlandus, Henrici Arnoldi suppar, monachus integerrimæ vitæ, professor et olim vicarius Carthusiæ Diestensis, in qua et piissime defunctus est anno 1507, inter multas, quas posteris reliquit, elucubrationes, Chronicon Carthusiense, septem distinctum libris, scripsit; quem noster Petreius notis illustratum vulgavit anno 1608. In eo hujus historiæ substantiam, mutato quidem stylo, retulit, sed nulla addita circumstantia, quæ differat ab iis, quæ reperiuntur in Chronico anonymi scribentis circa annum 1360, de quo supra. Nec etiam facit mentionem lectionis quartæ Vigiliarum pro mortuis, ut incaute, vel, labente memoria, credidit Launoys. »

210. Atque hi ordinis Carthusiensis scriptores sunt sæculo sexto decimo antiquiores, a quibus prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim memoriæ proditam invenio; hisce autem Dorlandus, ut ut sæculo sexto decimo jam currente vita functus, ideo recte etiam annumeratur, quod sæculo anteriori præcipue floruerit, eaque, quæ de Brunone habet, litteris tunc verosimilime consignarit. Porro fuerunt etiam, qui prodigiosæ doctoris Parisiensis anastasim historiam adjunxerit, quæ apud scriptores antiquiores jam recensitos non sunt, auxerunt, hosque deinde sacri ordinis Carthusiensis scriptores duo, Puteanus videlicet et Blomenvenna, qui sancti patriarchæ sui vitam sæculi sexti decimi initio ex instituto descriperunt, sunt secuti. An recte, ex dicendis patescet, Blomenvennæ verba, quo ex hisce, facta cum anonymi antiquioris num. 199 et seq. jam datis collatione, quænam illa adjuncta sint, pateat, modo huc transcribo. Sic habent. « Factum est, dum optimis his studiis vir venerabilis Bruno insudaret temporibus S. Gregorii VII Romani ponti-

fieis et Henrici IV imperatoris circa annum salutis nostræ octogesimum secundum supra millesimum, cum in Parisiensi civitate solemne floreret studium, æque scholarium multitudinem atque copiosa cætera doctorum solemniū adundans, ut tale in ea horrendum memorandum quæ sæculis cunctis eveniret spectaculum. Quidam enim solemnis doctor inter cæteros doctores præcipuus, scientia et moribus excellentior ornatus, ac præ cæteris honoratus, gravi quadam infirmitate præventus, lecto decumbens vitæ suæ diem clausit extremum. Cui cum solemnes de more pararentur exsequiæ, ad eum honorandum convenit magistrorum, studentium et aliorum civium multitudo copiosa; quibus comitantibus et funus prosequentibus, defuncti corpus ad ecclesiam, in qua sepulture tradendum erat, delatum est, cumque ab invitatis ecclesiasticis, qui tunc aderant, defunctorum solitum decanater officium, ventumque esset ad eam lectionem, quæ incipit. « Responde » mihi, » surrexit, qui erat mortuus, et, elevato paululum capite, resedit in feretro, cunctisque videntibus et audientibus ac præ novitate rei stupentibus alta et horrenda voce clamare cœpit: « Justo Dei judicio accusatus sum. »

214. « Quo dicto, iterum decubuit; hii vero qui hæc audierant et viderant, non modicum, nec immerito, territi, decreverunt, consulte quidem et provide, sepulturam ejus in crastinum differendam, rei exitum præstolari. Die itaque sequenti, cum tantum spectaculum jam fuisset in tota civitate vulgatum, ad dictam ecclesiam convenit maxima et quasi innumerabilis utriusque sexus populi multitudo, ubi reinceps et inde continuatis exsequiis, dum ventum est ad præfatæ lectionis initium, idem defunctus, capite elevato, ut prius, clamare cœpit ac dicere: « Justo Dei iudicio judicatus sum, » et, his dictis, intra feretrum iterum se recepit. Verum crevit admiratio non parva inter astantes, rem terribilem, supra quam credi potest, stupentes. Quia tamen ex his nondum facti fuerant de ejus reprobatione certi, eum verba illa, « accusatus suum, » et » judicatus sum, » possent etiam in bonam partem accipi, quasi ipse primo injuste fuisset ante tribunal. Christi ab eo qui perdere cuncta festinat, indebite accusatus, et inde justo Dei iudicio ab ejus calumnica accusatione liberatus, cunctis placuit, et in sequentem tertium diem ejus sepulturam differri. Tertia itaque die factus est concursus nimis virorum et mulierum, ita ut pene tota civitas ad tam admirandum Dei iudicium præstolandum conflueret. Et ecce, cum priori more exsequiæ continuarentur et fierent, surrexit tertio idem defunctus et ingenti mugitu ac desperabili voce, cunctis mortalibus metuenda, dixit: « Justo Dei iudicio condemnatus sum. » Hoc dicto, caput repositum sempiterno absorptus interitu. Quæ vox tam stupenda et horrenda et a sæculo inaudita omnes, qui astabant, pene examines reddidit; qui tamen omnes eum, tanquam a Domino reprobatum, ejusque justo ju-

dicio, ut ipsemet testatus est, condemnatum, omni Ecclesiæ suffragio, nec non et ecclesiastica sepultura indignum judicantes, in sterquilinio sepeliri fecerunt.

212. « Verum cum in Parisiensi et cæteris vicinis ecclesiis quarta lectio in Agenda defunctorum incipiat sic: Quantas habeo iniquitates et peccata etc., omisiss prioribus dictionibus, scilicet: « Responde mihi », fertur a nonnullis, quod illæ dictiones fuerint ex tunc a lectione illa delectæ ob perpetuam et indelebilem pavendi iudicii memoriam. » Narrationem hanc Puteanus in edenda Sancti Vita num. 4, et binis seqq. etiam exhibet et quidem iisdem prorsus verbis; quod mirum non esse, ex iis, quæ de Sancti Vita, a Blömenvenna contexta, § I, disserui, pronum est intelligere. Confer nunc hæc recitata Blömenvenna, ac proin ex dictis etiam Puteani, verba cum verbis, ex quinque primorum Carthusiæ priorum Chronico num. 199 et seq. huc transcriptis, videbisque, in hoc doctoris Parisiensis historiam non iisdem, quibus apud Puteanum et Blömenvennam, adjunctis vestiri. Ac in primis quidem trinam doctoris anastasim vociferationemque Chronici dicti auctor in ecclesia factam scribit; verum isthæc duorum horum scriptorum a Chronico discrepantia, utpote apud antiquiores etiam (ani Carthusiani anonymi verba, num. 203 huc transcripta (scriptores occurrentes, infraque adhuc memoranda nos hic morari non debet. Sed ad duas alias sequentes animum adverte. Trinam e feretro vociferationem tunc, cum ad lectionem, cujus initium: « Responde mihi, » in recitando defunctorum officio ventum fuisset, a doctore tantisper redivivo fuisse emissam, huiusque etiam corpus in sterquilinio fuisse humatum, Puteanus et Blömenvenna (adi hujus verba proxime recitata) tradunt; horum autem duorum adiutorum quæ horribilem doctoris Parisiensis historiam comitata sint, nullam plane primorum quinque Carthusiæ priorum Chronicon (adi hujus verba num. 199 et seq. data) mentionem facit.

213. Quare, cum eorumdem scriptores antiqui alii, sive Carthusiani jam adducti, sive aliud quodcunque Vitæ institutum professi, qui infra memorabuntur, pariter non meminerint, e doctoris Parisiensis historia, ut et etiam admissa ut vera, esse illa expungenda, existimo. Verum unde tandem bina illa adjuncta, quæ apud antiquos ex dictis nusquam reperiuntur, Blömenvenna, seu potius, ex quo hic illa deprompsit, Puteanus hausit? Annaliū Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus operis sui num. 85 opportune ad institutum Præsentis scribit; « Bertholdus Remboldus typis Lutetiæ anno 1508 tradidit Vitam S. Brunonis, quam illius in divi Pauli epistolæ commentariis præfixit. Hujus Vitæ auctor anonymus historiam damnati fuse descripsit; Sed primus omnium evulgavit, hominem illum ad verba ista: « Responde mihi » voces suæ damnationis emisisse.

Quod tamen non plane asserit, sed tantum dubitando addita hac parenthesi, « si qua narratis fides » adhibenda sit. » Noster vero Sutor, qui eodem tempore vivebat, paulo post suum De Carthusiana vita tractatum edidit, eorumdem verborum meminit quidem, « sed, inquit, quemadmodum scriptores » nonnulli meminerunt, cæteris hoc tacentibus. » Certe omnes, quotquot superius auctores prodiderunt, id tacerunt. Qui vero fuerint, apud quos Sutor hujus adjuncti mentionem lengerit, non habet. Inter eos tamen censemus fuisse præfatum Vilæ sancti Brunonis auctorem anonymum. » Alterum itaque e binis supra dictis adjunctis primo memoratum invenitur a duobus sæculi sexti decimi scriptoribus, quorum alter cum non asseverando, sed dubitando duntaxat loquatur, satis indicat, auctores apud quos hoc adjunctum legisset, magnæ nec antiquitatis, nec auctoritatis fuisse; alter vero, cum auctores, apud quos illud invenisset, non nominet, facere non potest, ut hosce supra recensitis, qui ejusdem adjuncti non meminerunt, multo recentiores non fuisse putemus.

214. Jam vero, cum id ita sit, manet, præfatum adjunctum apud scriptores antiquiores, qui ferale doctoris Parisiensis spectaculum vel omnium primi, vel etiam proxime post hosce in litteras misere, non inveniunt. Nec est, cur hic opponas Theodoricum, abbatem Trudonopolitanum, qui, quemadmodum nonnulli aiunt, in libro, « De sacra temporum ratione » inscripto, ita memorat: « Abhinc dierum nostrorum annis septem, Gregorio septimo primam cathedram occupante, cum essem Parisiis studiorum causa, rem vidi prodigiosam ac omni memoria dignam, nec solus miratus sum, Deum laudans. Mortuus est clericus, nomine Raimundus Milleban, tribus diebus alternis eadem officii hora, quæ dicebatur lectio, quæ sic incipit, « Responde mihi, » surrexit et feretro, et voce horribili clamavit: « Justo Lei judicio accusatus sum, » secundo: « Judicatus, » tertio: « Condemnatus; quo dicto, cessavit omnis clerus orare, et ab ecclesia protinus cadaver ejectum est, et asinina sepultura donatum; » hoc enim tam luculentum pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium, quod hanc, si Theodorici, oculati, ut verba recitata innuunt, rei gestæ testis, vere esset, extra omnem controversiam poneret, verosimillime, ne dicam indubie, commentitium est, uti infra ostendam. Quod modo ad assertam a Puteano et Blömenvenna infausti doctoris in sterquilino sepulturam pertinet, non dubito quidem, quin hanc illi ex auctoribus, ætatem suam prægressis, hause- rint; verum posse vel e primis, vel etiam e primis proxime secutis, qui Parisiense doctoris redivivi spectaculum litteris commendarint, fuisse, nulla omnino ratio suadet. Atque ita ex omnibus jam dictis liquet, e duobus hic jam memoratis prodigiosis doctoris anastasios adjunctis, utcumque habeantur pro falsis, explodi hanc velut commentum seu fabulam merito a Launoio non potuisse, cum ut

A historia quælibet vera pronuntietur aut falsa, adjunctorum duntaxat, quibus a primævis ac omnium antiquioribus, non autem etiam eorum, quibus a post secutis scriptoribus pro arbitrio fuit vestita, ratio sit habenda.

§ XII. *Testimonia scriptorum, sæculo decimo sexto anteriorum, qui Carthusiensis ordinis non fuerunt, producantur.*

Inter auctores qui ordinis Carthusiensis non fuere, atque ante sæculum sextum decimum Parisiensi doctoris redivivi prodigio testimonium præbuere, Cæsario Eisterbacensi, qui sæculo duodecimo senescente et sequentis initio floruit, primum locum concedit Annalium Carthusiensium libri quarti auctor anonymus. Verum cum ea duntaxat testimonia, quæ pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi, secutoque hinc, ut ejus biographialique scriptores antiquiores vel supra jam laudati vel infra mox laudanti memorie produnt, Sancti nostri in eremum secessu extra omnem controversiam militant, in medium hic producere sit fixum, reperianturque, qui Cæsario de Parisiensi doctoris redivivi prodigio sermonem non esse velint, scriptoris hujus testimonium, de quo tamen quid censendum sit separato § infra discutiam, hic modo non recensebo, uti nec supra memoratum, quod, etsi Theodorico, abbati Trudonopolitano, a nonnullis tribuatur, suppositum tamen, ut jam innui, commentitiumque verosimillime esse, infra dicenda aperient. Prætereo hic etiam, quod ad Annalium Carthusiensium libri 4 auctore anonymo profertur testimonium, a libri infra memorandi, qui « De quatuor Paradisi fluminibus » inscribitur, auctore suppedatam. Etenim secundum hoc prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi non in Ecclesia aut publice coram innumera populi multitudine, sed privatim in defuncti ædibus coram paucis solisque hujus amicis evenit; hic autem ea duntaxat, quæ horrendum illud prodigium publice factum perhibent, testimonium recenseri præsens institutum exigit. En modo, quæ huc spectant, ex Annalium Carthusiensium libro quarto haectenus non vulgato, sæpissimeque jam laudato descripta, una cum observationibus, quas iisdem libri illius auctor anonymus admiscuit.

216. « Exstat etiam nunc, inquit hic, apud Montem-Dei crassum volumen, optima membrana conscriptum, continens Vitas sanctorum, quod secum attulit ad Montem-Dei Joannes monachus abbatiae sancti Arnulphi Metensis, qui circa annum 1324 habitum Carthusiensem induit. Sic inscribitur codex: « Vita » aurea super Legendas plurimorum sanctorum cum » quibusdam additionibus valde utilibus. » Et ad calcem litteris rubeis hæc de tempore scripti codicis leguntur: « Frater Joannes monachus Sancti Arnulphi Metensis, filius Bertrandi dicti Tranco, co- » gnominatus de Sancta Cruce, fecit fieri et scribi » istum librum, et fuit finitus anno Domini 1322 in » vigilia sancti Vincentii levitæ et martyris. Finito » libro, sit laus et gloria Christo. Amen. » In hoc

igitur volumine historia damnati nominis sic describitur cum sequenti titulo, « Hic incipit, qualiter » ordo Carthusiensis fuit institutus. Sicut patres » nostri narraverunt nobis, fuit quidam magnus » clericus, regens actu Parisi in theologia, magni » nominis atque famæ non mediocri, qui ad ultimum » vitæ suæ perductus est, ejus amissione, utpote » tanti viri, magistri, cum alii clerici universi » præsentibus non modicum contristati ad ejus exse- » quias, prout moris est Parisiis, convenerunt ; » omnibusque, quæ ad exsequias pertinebant, hono- » rifice et rite paratis, ventum est ad hoc, ut de- » functi corpus deberet poni in sepulcro, circum- » stanti busque clericis, qui defunctus erat, clamavit » dicens : « Justo Dei judicio accusatus sum. »

217. « Quod audientes dicti magistri et clerici, et » non immerito stupefacti, inito consilio, retulerunt » corpus ad ecclesiam, in crastinum reservantes. » Sequentique die ex exsequiis iterum celebratis, cum » vellent ponere corpus in tumulo, iterum clamavit » mortuus et ait : « Justo Dei judicio judicatus sum. » » Tunc magis ac magis admirati dicti clerici, et » conquirentes inter se quid agere deberent, dixe- » runt quidam, quod judicium poterat sonare in » bono et in malo. Unde fuit commune consilium, » ut et usque in sequentem diem, qui defunctus » fuerat, intumulus servaretur; quod et factum » est. Divulgatoque prædictorum rumore, sequenti » die convenit pene universa civitas. Et cum pone- » rent defunctum in sepultura præparata, iterum » clamavit : « Justo Dei judicio condemnatus sum. » » Dicti autem magistri audito hoc verbo et tractatu » habito diligenti, dixerunt, eum esse damnatum. » Erat autem tunc temporis quidam canonicus Re- » mensis, magister in theologia, nomine Bruno, » magnæ sanctitatis et profundius sensus, qui, attente » rem auditam considerans, vocavit quosdam de » scholaribus suis secreto et ait illis : « Ecce, videtis, » ... quid agere debeamus. Si homo tantæ scientiæ, » tantæ vitæ, tantæ famæ, dicit se accusatum, ju- » dicatum, condemnatum, quid nos sperare debe- » mus, miseri peccatores ? » « Cumque dicerent ei : » Magister, in omnibus parati sumus tuo acquie- » scere consilio ; » ait : « Consulo, ut mundum, et quæ » sunt mundi, fugiamus, et habitemus in solitudine » secundum illud : « Ecce, elongavi fugiens, et mansi » in solitudine (Psal. lrv, 8). » Et incipiamus ordi- » nem nobis pœnitentiæ et securitatis. »

218. « Et addidit : « Est nobis quidam sanctus » episcopus in partibus Burgundiæ in civitate Gra- » tianopoli, in cujus episcopatu sunt loca deserta, » et pene inaccessibilia, Eamus ad eum, et ejus » consilio omnia faciamus. » Venerunt igitur septem » unanimes et unius voluntatis. Cumque intrarent » prædictam civitatem, accidit, ut sanctus vir dictus » episcopus obdormiret in camera sua. Viditque in » somnis, et, ecce, septem stellæ cadebant ante » pedes ejus et postea ascendeant per diversos » modos et multa deserta usque ad quemdam lo-

A » cum horridum valde, et ab hominibus remotum : » steterunt autem ibi. Evigilante autem dicto epi- » scopo, et de visione septem stellarum cogitante, » adest magister Bruno cum sociis suis. Cadenibus » autem dictis septem ante pedes viri sancti, confe- » rebat in corde suo de septem stellis, nam ipsi » septem erant. Levavit autem eos benigne ad oscu- » lum. Et, inquisita et diligenter intellecta qua » causa venissent, dixit eis : « Scio locum vestrum, » a Deo vobis paratum, » et duxit eos non sine grandi » labore ad locum, ubi steterant septem stellæ, et » ait : « Ecce locus vester. » Ibi igitur, ipso sancto viro » juvante, cœperunt ædificare primam domum or- » dinis Carthusiensis, quæ domus Carthusiæ nun- » cupatur. »

B 219. « Hæc ibi, quæ non discrepant a cæteris, sed » notandum, quod sanctus Bruno dicitur secreto so- » cios suos allocutus. Verisimile est etiam, hujus codi- » cis auctorem vidisse Chronicon, a nostro anonymo » (adi verba num. 199 et seq. ex hoc transcripta, et » num. 12 et binos seqq.) « editum circa annum 1220. » » Ante quingenta annos asservabatur in Carthusia » Monsterolensi ms. codex ecclesiæ Longiprati Am- » bianensis diocesis, in quo tunc historiam præfatam » legit quidam monachus Montis-Dei. In hoc etiam » cadice plurima metra Gallica una cum epistola seu » tractatu De vita solitaria ad fratres de Monte Dei » nomine Guillelmi continebantur. Hic autem codex » datus fuit Carthusiæ Monsterolensi circa annum » 1330, ut in eo legitur, « Par Messires Robert Ba- » taillle Canoene de Longpre en Santers as Chartreux » de Monstrevel. » Ex his liquet, hanc historiam sub » initium sæculi quarti decimi fuisse notissimam, ac » proinde ejus originem antiquissimam fuisse ; nec enim » verisimile est, eam eodem tempore tot in locis » unanimi consensu fuisse excogitatam. » Hisce ob- » servatis, Carthusianus anonymus testimoniis jam » adductis infraque adhuc adducendis picturas ac ta- » bellas antiquas interserit, quæ cum ferale doctoris, » damnatum se vociferati, spectaculum exhibeant, » testimoniorumque loco hinc esse quodammodo » queant, verba etiam, quibus in facit, proxime jam » recitatis adjuugo.

D 220. Sic habent : « Innocentius hujus nominis VI, » summus pontifex, in refectorio Carthusiæ Villæ- » Novæ, quam fundavit anno 1356, jussit depingi or- » tum et progressum ordinis Carthusiensis, incipiendo » a sancti Brunonis et sociorum ejus conversione, » ibique etiamnum inter alias tabellas una cernitur, » exprimens illud expavescentium damnati hominis » spectaculum. Etsi picturas et colores in hac historia » contempserit et irriserit Launois, non possumus » præfatis tabellis non attexere precatorium librum, » quo usus est Joannes, dux Bituricensis, Joannis » regis Franciæ filius, natus anno 1340, et mortuus » anno 1416. Hunc librum modo in Carthusia constitui » præ manibus habemus, politis venustisque litteris, » deauratis intersertis characteribus, exaratum, ac » pluribus exquisito oleari subactus opere depictis

imaginibus sparsim ornatum, inter quas octo visuntur, totam conversionis sancti Brunonis historiam exprimentes, ex quibus tres elegantissime triplicem damnati hominis anastasin representant cum subscriptione triplicis vocis, accusationis scilicet, iudicationis et damnationis. Quidam, qui librum non vidit, ut ejus picturæ testimonium antiquius luculentiusque redderet, scripsit, præfatum ducem non fuisse auctorem depingendi hæc imagines, quas ideo diu ante pictas credidit. Sed ingenue fateatur, eas non fuisse antiquiores ætate ejusdem principis, ut ex primo hujusce libri folio apparet, ubi sic scriptum legimus: « Ces heures fit fair tres-excellent » et puissant prince Jehan, fils de roy de France, » duc de Berry et d'Auvergne, conte de Poitou, » d'Estampes, de Bouloingne et d'Auvergne, » id est, « Hæc horæ precatioræ compactæ sunt jussu » excellentissimi ac potentissimi principis Joannis, » filii regis Franciæ, ducis Biturigum et Arvernæ, » ac comitis Pictonum, Stamparum, Boloniæ et » Arvenæ. » Deinde nomen scriptoris sive pictoris subscribitur sic, « Flamel. » Cujus opus omnes, qui vident, mirantur, adeo ut locum mereatur habere inter egregios hujus temporis pictores. »

221. Redit modo ad scriptorum, qui ordinis sui non sunt, testimonia Carthusianus anonymus, itaque hæc recensere pergit: « Ranutphus Lygden, monachus in Occidentali Anglorum parte oriundus, qui vivebat anno 1363, inter plura, quæ scripsit, Polychronicon edidit, libros septem complectens, in quorum ultimo, capite 4 de sancto Brunone et causa conversionis ejus sic loquitur: » Bruno, Colonia Agrippina oriundus, litterarum » gratia Lutetiam, studiorum nomine tunc celebrerimam, se contulit. Ibi canonicus factus inter » professores locum tenuit. Præceptoris autem sui, » cui defuncto jam exsequiæ parabantur, voce, » quia, capite e feretro exerto, se damnatum queratur, motus, in eremum quandam, sex aliis » eum comitantibus, egressus, vitam egit duram. A » loco quem incolebant, Carthusianorum ordini non » men inditum est, post annum sextum per Urbam » num discipulum suum, qui jam Romanæ præerat » Ecclesiæ, revocatus suam ei in Ecclesiæ negotiis » præstitit aliquandiu operam. Verum sacre curiæ » laborum pertæsus, ad locum pristinum, rejecto » simul Risensi [Rhegiensi] archiepiscopatu, quem » accipere jubebatur, rediit. » Errat hic auctor, cum dicit, sanctum Brunonem canonicum Lutetiæ factum et post præstitam Urbano papæ operam ad locum pristinum, quo videtur intelligere Carthusiam, rediisse. Sed hujusmodi lapsus levis sunt, nec possunt ei fidem detrabere circa ea, quæ de damnati historia narrat. Hæc vero satis conveniunt cum narratione codicis Metensis, in quo (infra pluries memorando) infelix ille homo dicitur magister sive præceptor trium illorum, qui circa illius cadaver in orationibus pernoctaverant. Hujus auctoris verba non carpsit Launoïus, quia non novit cum. Hæc

A autem habimus ante xx annos a Carthusia Villæ-Franchæ nostræ provinciæ Aquitanicæ. Utrum vero ex manuscripto codice, aut ex impresso auctoris tractatu, excerpta fuerint, fateatur, nos ignorare. »

222. « Per id temporis (seculo nempe xiv) vivebat Joan. Iperius, Benedictinus abbatiæ S. Bertini Audomaropolitanæ diocesis, qui in Chronico ejusdem monasterii agens de fundatione ordinis Carthusiensis, nostræ historiæ meminit. Hujus Chronici (exstat modo apud Marteneum tom. III Anecdotorum insertum) nondum (cum scilicet hæc scribebantur) typis excusi ipsissima verba, prout a R Patre Mabillonio nobis officiose transmissa sunt, hic subjiciamus. « In studio Parisiensi quidam doctor in theologia valde solemniter obiit, ad ejus exsequias » multitudo magistrorum et scholarium convenit. » Et dum corpus defuncti in sepulchro poni deberet, » clamavit dicens: « Justo Dei judicio accusatus » sum. Stupentes magistri illud ad ecclesiam retulerunt. In crastino missa cum exsequiis iterum celebratis, dum tumulari deberet, iterum clamavit: » Justo Dei judicio judicatus sum. » Altero vero crastino, missis et exsequiis celebratis, dum in sepulchro proneretur, iterum clamavit: Justo Dei judicio » condemnatus sum. » Sic credentes, cum vere esse » damnatum recesserunt. Erat inter cæteros quidam » doctor solemniter, nomine Bruno, canonicus Remensis. Hoc eventum pæfectus quibusdam de scholaribus suis ait: « Quid faciemus, cum homo tantæ » scientiæ dicat, se accusatum, judicatum atque » damnatum? » Quibus suo consilio stare spondentibus ait: « Mundum fugientes in solitudine incipiamus ordinem pœnitentiæ. » In hoc proposito, » magister Bruno cum sex sociis concordis venit ad » Gratianopolim civitatem inter montana Bourgondicæ. »

223. « In illa die vir sanctus illius civitatis episcopus vidit in somnis septem stellas cadentes » ante pedes ejus dehinc ascendentes et [an ad] desertumque, ad quemdam locum horrendum, ab hominibus remotum, et ibi steterunt. Statim eodem » mane adest magister Bruno cum sociis, cadentes » ante pedes episcopi. Confersens vero episcopus in corde suo de septem stellis, nam et ipsi septem » erant, benigne levavit eos ad osculum, et scita » causa, pro qua venerant, duxit eos ad locum ubi » steterant septem stellæ, dicens: « Ecce locus vobis » a Deo paratus. » Ibidem igitur, sancto episcopo » juvante, cœperunt ædificare primam domum ordinis, quæ Carthusia nuncupatur. » Hæc ille, visionem sancti Hugonis paulo secus referens, quam legitur in ejus Vita, a nostro Guigone edita. Nec hunc auctorem novit Launoïus. Obiit Iperius anno 1383. Sequitur Joannis Gersonnis, celeberrimi illustrissimæ Parisiensis academici cancellarii, auctoritas; quem Launoïus putat primum de doctoris anastasi scriptissimæ. Verum cum ex supra dictis constat, eum (ex hæc scribentis scilicet, qui, quod ex supra dictis incertum, anno circiter 1220 quinque primorum

Carthusiæ priorum Chronicon scriptum statuit, A « S. Brunonis » Vitæ, quam Bertholdus Remboldus Carthusiani anonymi opinione) annis jam ducentis et amplius ante Gersonis obitum, » qui anno 1429 contigit, « litteris fuisse mandatam, ruunt Launoii argumenta, quibus tanti viri testimonium dispungere nisus est. »

224. « Sed de eo iterum infra. Gersonis fere æqualis fuit S. Antonius, qui fuse hanc historiam describit. Hunc Sanctum Launoius asserit rem a Gersonis traditam multis e suo Marte auxisse. At contrarium patet ex verbis anonymi Carthusiensis, qui scribebat (quinque primorum nempe Carthusiæ priorum Chronicon) circa annum (adi, quæ huc faciunt, num. 12 et seqq. allata) 1220, superius citatis; a quo Antoninus videtur suam desumpsisse narrationem, mutatis tantum stylo et aliquibus verbis, ut sunt ECCLESIA pro AULA, SEPULCRUM pro ECCLESIA, et aliis paucis similibus. Quod quidem ante eum fecerat alter anonymus, qui Chronicon Carthusiæ collegit circa annum 1360, ut suo loco jam annotavimus, Nihilque prorsus addidit S. Antonius præter sepulcrum asininam. Oratio quoque S. Brunonis ad socios, quam Launoius carpit quasi a S. Antonino confictam, reperitur apud nostrum Bosonem, » aut certe (vides dicta num. 8) apud tractatus De origine et veritate perfectæ religionis auctorem, « qui eam ex eodem anonymo mutuatus fuerat, ut etiam probare est ex codice Thuanæ, in quo tota describitur, prout in vetustioribus codicibus legebatur. Nec propterea cum Antonino carpendus venit ille vetus auctor, qui juxta morem multorum historicorum sanctum Brunonem descripsit suos alloquentem socios et ad mundi contemptum adhortantem, non eundem ipsismet beati Viri verbis, sed similibus, ut ipse profiteretur, sic scribens: « Erat ibi magister Bruno, » qui supradictis vocibus salubriter territatus atque » compunctus, allocutus est quosdam socios, » suos, » ibidem præsentibus, iis vel similibus verbis, » etc.

« 225. Post testimonium sancti Antonini (Launoius) addit, se præterire consulto Dionysium Carthusianum, Joannem Naclerum, Hartmannum Schedelem, Polydorum Vergilium, Sixtum Senensem Gabrielem Prateolum et recentiores alios, quos asserit « nihil » ferme mutasse in narratione Antonini, licet al » quid in locutione mutarint. » Id quidem verum est de Naclero, Schedele et Prateolo, sed non de aliis. Nam Dionysius noster mentionem tantum facit de tribus diebus, quibus voces illas terribiles damnatus protulit, sed nihil habet de ecclesia, de sepultura asininæ et de oratione sancti Brunonis ad socios, sicut nec Polydorus Vergilius, et Sixtus Senensis, qui paucis verbis dicunt, sanctum Brunonem cum audisset, quemdam suum amicum post mortem clamantem: « Justo Dei judicio damnatus sum, » hinc territum cum quibusdam sociis in locum desertum secessisse, in quibus certe tota rei continetur substantia, quam verissimam asserimus. » Subdit modo, qui hæc scribit Carthusianus anonymus, sepiissime laudatus, num. 213 huc transcripta verba quibus in

anno 1508 Lutetiæ typis vulgavit, auctorem anonymum quædam observat, ac deinde nonnulla etiam in rem suam disserit de Theodorici abbatis Trudonopolitani, supra jam laudati, testimonio; quod tamen genuinumne, an supposititium sit, sese dubitare, satis innuit; et merito sane, uti ex iis, quæ § sequenti in medium adducam, manifestum evadet.

§ XIII. An scriptoribus, qui pro doctoris Parisiensis anastasi, hujusque adjunctis testati sunt, merito accenseri queat Theodoricus, abbas Trudonopolitanus.

Carthusianus anonymus, qui Annalium Ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum contexit, scriptores antiquiores, qui etsi Carthusiani non fuerint, testimonium tamen pro doctoris Parisiensis anastasi præcipisque hanc comitatus adjunctis præbuere, in medium adducturus, operis sui num. 73 ita præfatur: « Expositis superius testimoniis ab auctoribus Carthusiensis professionis desumptis, ad testimonia transimus auctorum extraneorum, sive qui de Carthusiensi ordine non sunt. Inter quos referre possemus Theodericum abbatem sancti Trudonis ordinis sancti Benedicti, diocesis Leodiensis, et ab eo seriem hanc inchoare, quia vixit circa annum 1100, et fuit cœvus sancti Brunonis; sed eum nihilominus prætermittimus, quia opera ejus non vidimus, licet a viris fide dignis verba ejus sciamus relata, quibus hanc » infausti Parisiensis doctoris « historiam narravit. De eo tamen inferius, data occasione, fusius agemus. » Hæc ille; qui, quod in fine hic promittit, recitatis scriptorum nonnullorum extraneorum testimoniis, re ipsa etiam exsequitur, Operis sui num. 86 sic scribens: « Est et alius, qui primus dicitur horum verborum, » Lectionis scilicet quartæ, ad quæ infelix doctor primo se accusatum, secundo judicatum ac tertio tandem damnatum, responderit, initium in recitando de defunctis officio constituentium, « auctor et scriptor oculatus, nempe Theodoricus abbas sancti Trudonis qui vivebat circa annum 1100, vel ille, qualiscunque sit, auctor libri « De sacra ratione temporum, » in quo prodigium Parisiense... describi asserunt. » Verba num. 214 jam transcripta ideoque hic iterum non transcribenda, quibus hic in opere illo fieri asseritur, Carthusianus anonymus modo recitat, ac deinde ita prosequitur: « Si constaret de auctoritate hujus narrationis, nihil clarius aut certius proferri posset ad astruendum hujus historiæ veritatem.

227. « Primus qui Theodericum in testem adduxit, fuit Joannes Galaudus sacerdos Tolosanensis et doctor theologus qui pio, in ordinem Carthusiensem ductus affectu, Chronicon illius anno 1615 composuit. Quod cum typis morte preventus dare non potuisset, Carthusiæ Parisensi reliquit atque donavit. In eo opere, ubi de doctoris anastasi disserit, ad eam probandum duorum auctorum testimoniis usus est, videlicet Cæsarii Eisterbacensis, et Theodorici abbatibus Sancti Trudonis in diocesi Leodiensi, quorum

Jam vero, eum id ita sit, Theodoricus tunc, seu A dicto anno 1098 aut, si mavis, 1099, quorum altero abbatiam Trudonopolitanam regendam accepit, quadraginta ut minimum annorum exstiterit, ac proin, cum monachum viginti annis nondum natus in eadem Trudonopolitana abbatia, in qua, ut dictum, a pueris educatus fuerat, verosimillime inderit, consectorium fit, ut id verosimillime fecerit ante annum 1082, quo, ut laudatum Trudonopolitanum Chronicon apud Dacherium pag. 369 fidem facit, Adelardus II, Trudonopolitanus abbas, e vivis excessit.

231. Atque id quidem longe adhuc verosimilius evadit ex eo, quod, Lanzone et Luipone post Adelardi obitum de abbatie præfectura, quod anno 1085 (adi Trudonense Chronicon pag. 370 et seq.) primum incepit, contententibus, ad Gaudense S. Petri monasterium, ut idem Chronicon pag. 396 iterum docet, sese Trudonopolitanus jam monachus receperit, nulloque modo verosimile appareat, cum sub Lanzone, qui, agentibus Henrico Leodiensi et Herimanno Metensi episcopis, in Adelardi II defuncti locum, monachis omnino invitis, fuerat suffectus, monachicum habitum primum suscepisse. Jam vero, cum Theodoricus, uti sane ex jam dictis verosimillimum apparet) sub Adelardo II Trudonopoli monachum induerit, hocque Trudonopolitanam abbatiam abbatis munere gubernante, maxime in ea, ut Historiæ litterariæ Franciæ scriptores ex laudato Chronico Trudonopolitano tom. VII, pag. 30 recte docent, litterarum studium flourerit, Theodoricum jam monachum Parisius tunc, ut ibidem litteris operam daret, e Trudonopolitano monasterio, in quo educatus litterisque adhuc puer fuerat eruditus, concessisse, seu ab abbate suo missum fuisse, neutiquam verosimile apparet, maxime cum præfatum Trudonense Chronicon nullius plane Trudonopolitani monachi, qui, Adelardo abbate, litterarum addiscendarum causa Parisios concesserit, mentionem faciat, nec, ut eum in finem abbatie Trudonopolitane alumni, utpote quibus domini a necessariis ad litteras descendas subsidiis abunde esset prospectum, Parisios sese conferrent, esset necessum. Atque ita quidem ex modo dictis habemus, Theodoricum, Adelardo II monasterii Trudonopolitani abbate, ante annum 1082, quo hic (adi iterum Chronicon Trudonopolitanum pag. 369) vivere dissiit, Parisiis litterarum addiscendarum causa versatum verosimillime non esse. Verum anne eo post Adelardi obitum vel ipso dicto anno 1082, quo circiter prodigiosa doctoris Parisiensis anastasis evenisse narratur, vel sequenti sese eandem ob causam non contulit?

232. Erit sane fortassis non nemo, qui id e Trudonopolitano Chronico jam sæpius laudato suspicietur; Herimannus enim, uti hoc lib. II et III memoria prodit, Metensis et Henricus Leodiensis episcopi abbatie Trudonopolitane, rejecto, quem hujus alumni abbatem e gremio suo elegerant, Gerardo,

Lanzonem, Sancti Vincentii Metis abbatem, post Adelardi obitum anno, ut apparet, 1083 præfecerunt, hincque omnes fere Trudonopolitani monachi maxime irati, cum sese præterea in exilium pellendos intelligerent, monasterium suum, aliis alio concedentibus, fuga dilapsi reliquerunt; unde Theodoricum Parisios tunc petiisse, suspicio potest oriri. Verum, quo hanc tollas, ipsummet etiam Chronicon Trudonopolitanum iis ipsis locis, quibus jam dicta narrantur, suppeditat. Ut res manifesta evadat, ipsa Chronici verba, quæ libro ejus II et III jam cit. huc spectantia occurrunt, transcribo. Libri II itaque hæc sunt: «episcopi (Metensis nempe Herimannus, et Leodiensis Henricus) nec justæ petitioni nostrorum acquiescentes, nec Deum in se nostros persequi pro peccatis tam suis, quam nostris intelligentes, sprete nostrorum digna electione et quæ reprobari non poterat aliqua regulari objectione, sicut jam dudum deliberaverant... stupentibus oculis monachorum, introduxerunt in monasterium nostrum Lanzonem quemdam de cœnobio sancti Vincentii Metis abbatem... Die vero capituli convenerunt in chorum ad Vesperas omnes confratres nostri, vestientes chorum formosis viris magnarum personarum et eruditus apprimè in omnibus Officiis ecclesiasticarum institutionum.

233. «Felix quidem ecclesia tot et talibus et tantis viris, si non iratum habuisset Deum Patrem, si pro peccatis suis vel iram ejuscevisset portare in humilitate cordis et contritione carnis. Sed quid moror? Eamdem nocte intelligentes ab amicis, quod sequenti die violenter et contumeliose contruderunt in exilium, si in claustris essent uniti, pavore dissoluti (ut est humana natura et maxime formidolosa simplicitas monachorum) fuga sibi consuluerunt. Unus tantum eorum Luipo nomine, exilio sibi magis quam fuga, electo, transmissus est Leodium; sub Berengario abbate apud sanctum Laurentium paucissimi vero cum abbate Lanzone remanserunt, Gerardus scilicet præpositus, ille nostrorum electus, nec non et Blingerus, Herimannus quoque senior cum alio Herimanno nepote suo, atque Eugo paulo post missus est Metis in exilium, cæterorum plurimis per Flandriam et Angliam, Daciam et Saxoniam regnum quoque Theutonicorum dispersis. Pars minima, habitu sibi retento, per diversa cœnobio hospitabantur, par maxima, nihil sibi de monacho retento, presbyterorum more per diversas parochias vagando ferebantur. Sed et Leodii et Coloniae post iræ Dei super locum nostrum pœnitentiam et reditum nostris miserationis suæ gratiam vidimus nonnullos eorum inter clericos sub clericorum habitu consensuisse in ordine canonicorum Leodii in monasterio Sanctæ Crucis, nec non Sancti Johannis Coloniae in monasterio Sancti Georgii; libri tertii vero ista: Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo octogesimo secundo obiit abbas Adelardus II, octavo Idus Decembris; tertio vero Idus Aug. capitulum actam est super confratres nostros a duobus episco-

pis, Herimanno scilicet Metensi et Henrico Leodiensi, qua nocte dispersi sunt omnes confratres nostri præter paucos, quos superius nominavimus. »

234. Etsi ergo, uti ex his verbis liquet, post obitum Adelardi II abbatis sui omnes fere Trudonopolitani monachi e monasterio suo fuga dilapsi alio secesserint, hosque inter Theodoricus, utpote paucis, qui apud Lanzonem abbatem Trudonopoli manserunt, a Radulpho hic non annumeratus, verosimillime exstiterit, Parisios tamen illum tunc non concessisse, ex iisdem jam recitatis verbis concludendum apparet, utpote quibus inter regiones diversas, ad quas tunc profugi Trudonopolitani monachi sese contulere, non Gallia, in qua Parisiensis civitas sita est, sed Flandria duntaxat, Anglia, Dacia, Saxonia et Alemannia recensentur. At vero, inquiet non nemo, quo ergo Theodoricus, cum plurimis aliis e Trudonopolitano suo monasterio post Lanzonem in id inductum profugus, sese recepit? Trudonopoli haud procul substitisse illum existimo. Etenim e Trudonopolitanis illis monachis, quibus cum Theodoricus Trudonopoli tunc discessit, exstiterere nonnulli, qui non ita dudum post, assentiente Lanzone, ad monasterium suum rediere. Ita iterum colligitur e Trudonopolitano Chronico, quod apud Dacherium tom. Spicilegii cit. pag. 370 de Luipone, Trudonopolitano monacho, exsilium, in quod, Lanzone jam Trudonopolitano abbate, pulsus fuerat, adhuc patiente, sic habet: « Qui (Luipo) cum per omnes, quos utiles sibi fore existimabat, per ipsum quoque imperatorem apud abbatem Lanzonem omni humilitate ageret, ut receptus in claustrum suo, quo nutritus fuerat, ordine, quo et alii, venire posset, nullo modo impetrare valuit. » Quibus verbis aliisque sequentibus innuitur, eo tempore seu, uti ex ejusdem Chronici loco proxime cit. apparet, anno 1083, quo Luipo, ut ad Trudonopolitanum suum monasterium redire sibi fas esset, impetrare fuit conatus, alios nonnullos ad id Trudonopolitanos monachos, qui inde, non quidem in exsilium pulsus, sed fuga dilapsi discesserant, fuisse jam reversos; hi autem utpote ad monasterium, quod deseruerant, haud ita dudum post, uti etiam e Chronici Trudonopolitani loco proxime laudato apparet, reversi, regiones procul dissitas, cum fuga inde sese subduxere, adiisse non videntur, ac proin nec Theodoricus, utpote qui ex iis unus exstiterit, uti pronum est eruere ex eo, quod, Lanzone postea et Luipone mox memorato de abbacia Trudonopolitana contententibus, Gandavum inde ad S. Petri monasterium sese receperit, quemadmodum iterum apud Dacherium tom. Spicilegii cit. pag. 369 et seq. Chronicon Trudonopolitanum docet.

235. Verba, quibus id ibidem facit, aliaque nonnulla, hisce eodem loco adjuncta, quod pleraque, de Theodorico ad præsens institutum jam dicta, hausta ex iis sint, huc transcribo sic habent: « Quærebatur ergo (cum jam scilicet Trudonopolitanæ ab-

batæ, diuturnis dissensionibus ad incitas fere redactæ, subvenire decrevisset Olbertus, (Leodiensis episcopus) diligentissime, si quis superesset de filiis nostræ ecclesiæ, cui idonee committi posset cura subveniendi matri suæ. Aiunt fratres nostri, nec non clerici et laici, qui eum cognoverant, qui Gandæ in monasterio sancti Petri moraretur unus de nostris fratribus, nomine Theodoricus, qui a loco nostro recesserat sub contentione abbatum Lanzonis et Luiponis. Hic si posset extrahi inde, idoneus illis videtur ad regendam abbatiam, quoniam Theutonica et Gualicana [Walonia] expeditus, liberalibus artibus egregie eruditus in prosa et versu nulli esset suo tempore secundus, dulci et altissima sonorus vocalitate, brevis, sed pulchra persona, mediæque Bætate, qui etiam fratrum suorum infirmitatibus melius sciret compati, tanquam a puero illis connutritus, et qui viderat et audierat mala, quæ passi erant in suis tribulationibus. » Ita laudatum Chronicon. Jam vero, cum Theodoricus, uti ex omnibus jam dictis intelligitur, Parisios, sese, cum Adelardus II, Trudonopolitanus abbas, anno 1082 obiisset, non contulerit; brevi autem, postquam monasterium suum, inducto in id anno 1083 Lanzone, deseruisset, e vicino loco, quo secesserat, Trudonopolim fuerit reversus, ibidemque, ut apparet, cum Lanzone ad annum usque 1085, quo, orta hunc inter et Luiponem contentione, Gandavum sese ad S. Petri monasterium recepit, fuerit commoratus, consecrarium fit, ut Parisiis anno circiter 1082, utpote ante hunc studiorum causa ibidem etiam, ut supra docui, non versatus, verosimiliter non studuerit.

236. Quod ut evidentiis fiat, imo Theodoricum Parisiis nunquam studuisse pateat, omnia ejus ab ineunte ætate ad illud usque tempus, quo Ganda revocatus abbatiam Trudonopolitam gubernandam accepit, gesta hunc in modum compendio et ordine expono. Puer adhuc in monasterio Trudonopolitano pro temporum illorum more fuit educatus ac litteris addiscendis admotus, cumque deinde factus ætate grandior monachis ab Adelardo II abbate fuisset ascriptus, litteris animum ad annum usque 1082, quo hic vivere desiit, in monasterii sui schola, quæ tunc ex dictis maxime florebat, perrexerat excolere. Adelardo deinde anno 1082 vita functo, monasterii-que regimini Lanzone, invitus monachis, admoto, cum plurimis ex his Trudonopoli excessit, cumque deinde e loco haud procul, ut apparet, hinc dissito, quo sese receperat, ad monasterium, assentiente Lanzone abbate, fuisset reversus, contentioque hunc inter et Luiponem anno 1085 esset exorta, Gandavum, relicto, iterum monasterio, concessit, ibique in S. Petri abbacia commoratus est ad annum usque 1099 seu certe 1098, quorum altero hinc Olberti Leodiensis episcopi litteris evocatus monasterium Trudonopolitanum abbatis munere gubernandum accepit. Talia sunt Theodorici ad tempus usque, quo hoc factum est, gesta, quæ sane, ut Theodorici cum Parisiis unquam ac nominatim anno circiter

1082 studeisse credamus, permittere non videntur. A Jam vero, cum id ita sit, testimonium num. 214 huc transcriptum ac Theodorico attributum, quo istud astruitur, suppositum commentitiumque verosimile est, quale etiam ob alia, quæ jam dictis adjungo, apparet.

237. Testimonium illud ante sæculi proxime elapsi initium seu ante annum 1615, quo a Galaudo sacerdote laudatum fuisse, Carthusianus anonymus verbis supra huc transcriptis affirmat, ipsomet Carthusianos latuisse videtur, uti etiam damnatum doctorem appellatum fuisse Raymundum Malliban seu Milleban, aut, ut alii volunt, Raymundum Diocrem. Fas est id colligere vel ex solo Petræo, Carthusiæ Coloniensis alumno, qui suis in primum Chronici Carthusiensis, a Dorlando contexti, librum Elucidationibus, anno 1608 excusis, § particulari studiose inquit, « Cur damnati ac ter infelicis doctoris istius (qui scilicet sese damnatum Parisiis e feretro proclamarit) nomen litterarum monumentis consignatum non sit. » Ne vero hic errasse arbitris Petræum Petrus Sutor, Carthusiæ Parisiensis prior, anno 1537 e vivis sublatus, cujus opus de vita Carthusiana anno 1609 typis Coloniensibus lucem primum aspexit, lib. hujus primo, tract. 1, cap. 3, ita scribit: « Fatemur ingenue nullum doctoris illius (Parisiensis damnati) nomen per nos adductum esse, quod nullum sit litterarum monumentis, quod viderimus, proditum; itaque non fingere novum, sed incognitum tacere volumus. » Nec est cur hic opponas S. Brunonis Vitam ms., a Carthusiano anonymo per verba num. 209 recitata jam laudatam, quæ in bibliotheca Basiliensi asservatur, annoque 1486 ac proin diu ante sæculum sextum decimum conscriptam, etsi enim in hac, ut in Operum Launoii auctorum ac illustratorum tom. II, part. II, anno 1731 Coloniæ Allobrogum excusa pag. 376 inferiori hujus margine notatum invenio, sequentia hæc verba: « Contigit circa annum Domini 1082 Parisiis prodigium horrendum in quodam magistro, cui secundum quosdam nomen erat Raymundus, » scripta inveniantur, Raymundi tamen nomini additum aliud, quo et Diocres, aut etiam Milleban, ut ascriptum Theodorico abbati Trudonopolitano testimonium prodit, fuerit vocalus, infelicem doctorem Parisiensem habuisse, consecrarium inde non est, meritoque proinde illud vel pro suppositum vel pro admodum suspecto potest haberi, nisi forte liber, e quo a Galaudo depromptum dicitur, in lucem proferatur, proque genuino Theodorici fetu habeatur.

238. Verum quo hic loco, cujusve in bibliothecæ angulo servatur? Unde illum, aut, si mavis, illius exemplar, e quo verba num. 214 recitata excerpta sunt, Galaudus sibi comparavit? An bibliothecam, personamve, a qua pretiosum hujusmodi monumentum secum fuerit communicatum, in conscripto a se Carthusianorum Chronico uspiam declarat? Omnia hæc anonymus, e quo solo fere, quæ de Galaudo jam dixi, discere licuit, Annalium Carthusianum

libri quarti hactenus non vulgati auctor in obscuro relinquit. Indicat quidem Galaudum virum honestum ac doctum fuisse; verum quis hinc asserat, acuti adeo iudicii hominem existitis, ut nec ab impostore decipi, nec opus, quod Theodorico esset suppositum, pro vera hujus lucubratione accipere poterit? Fatendum interim est Bertholdum Nihusium aut, si mavis, Carthusianos, qui ei, quod in datis ad Andream Sausseium, didascalice hujus epistolæ anno 1645 impressæ, præfixis litteris laudat, testimonium Theodorici Trudonopolitani abbatis exhibuerant, perperam ob illud, seu citatum seu exhibitum a Launoio in dissertatione de vera causa secessus S. Brunonis in eremum, cap. 5, § 3 mendacii insimulari; id enim et a Nihusio citari, et huic

B a Carthusianis e Galaudo acceptum exhiberi bona fide potuit. Sed alia modo huc spectantia, quæ Carthusianus anonymus recitatis num. 227 verbis non includit, discutiamus. Testimonii, quod Theodorico, abbati Trudonopolitano, attribuitur, diversa diversis e locis submissa exemplaria penes nos exstant, unum autem hæc inter in capite præfert sequentia hæc verba: « Andreas Quercetanus (Du Chesne) in Fragmentis Historiæ lib. IV citat ms. monasterii S. Theodorici prope Remos, cui titulus est De Ratione temporum, ubi legitur; » quibus præmissis testimonium, num. 214 huc transcriptis verbis conceptum, subjungitur, ac deinde in fine pro clausula additur « Hæc ibi. »

C 239. Cum primum in hoc testimonii, Theodorico ascripti, exemplar incideram, recitatis, quæ ei præfixa videbam, verbis excitus Historiæ Franciæ Scriptorum Andree Quercetani seu Chesnii librum quartum avide arripui, totumque a capite ad calcem sedulo excussi. Sed en! pag. 462, qua sola in toto illo Chesnii libro seu tomo liber ms. monasterii S. Theodorici prope Remos, cui titulus est « De ratione temporum » citatur, fragmentum historicum suppedatur, in quo, uti id insipienti patescet, ne apex quidem vel de prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi, vel de pulso ex hac in eremum S. Brunone occurrit. Hinc intellexi, verborum, quæ proxime recitavi, descriptorem significantum hisce voluisse, testimonium, Theodorico abbati Trudonopolitano attributum, non libro seu tomo IV Chesnii quem laudat, sed ms. « De temporum ratione » libro, e quo fragmentum historicum in totum illum Chesnii intulit, esse inscriptum. Verum nec id veritati consonum existimo, quod res hæc, si ita haberet, a pluribus aliis scriptoribus memorata ab ullo hactenus a me inveniari potuerit. At vero sunt, uti ex notitiis, quas ad manum habeo, disco, qui in Trudonopolitani diocesis Leodiensis monasterii bibliotheca jactatum Theodorici, id olim abbatibus munere moderati, de Sacra temporum ratione librum, in quo hic pro prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi testimonium num. 214 recitatum præbeat, asservari affirmant, addentes etiam, mirum nemini

debere accidere Martenei et Durandi, ordinis S. Benedicti scriptorum, in Itinere suo litterario, ubi de illa ordinis sui abbazia ejusque bibliotheca agunt, de libro illo silentium.

240. Ita pronuntiant, quod bini hi scriptores librorum mss. omnium, qui in Trudonopolitanae abbatiæ bibliotheca servantur, cognitionem perfectam non habuerint, uti ipsimet declarant, operis cit. tom. quidem primo scribes, Trudonopolitanam bibliothecam esse satis bonam, librisque mss. sat insignibus instructam; tom. autem secundo tradentes, sese, cum ad abbatiā Trudonopolitanam iterum accessissent, librosque hujus mss. denuo scrutari vellent, oblinere id ab abbate non potuisse. Hinc, etsi etiam ms. illum de sacra temporum ratione librum in Trudonopolitani monasterii bibliotheca latere, ægerrime in animum possem inducere, in rem tamen, ne quid, quod ad conversionis S. Brunonis causam indagandam possit conducere, neglexisse viderer, sedulo in quarendum duxi, meque ad monasterium Trudonopolitanum, si modo asservatos in hujus bibliotheca libros mss. scrutandi facultatem mihi impertiendam scivissem, conferre paratus, enixissime, ut hæc mihi concederetur, per amicos petii; verum, uti ea Marteneo et Durando, ita et mihi fuit negata. Præfatum interim librum in Trudonopolitana abbata non reperiri, aut certe in eo supra huc transcriptum pro proditoria doctoris Parisiensis anastasi testimonium non contineri, litteræ inde scriptæ suadent; quas inter etiam una est, ab ipsomet abbate anno 1745 exarata, in qua hic sic scribit: «Recordor me a paucis annis ad petitionem Reverentissimi domini abbatis sancti Laurentii idem transumptum (testimonium scilicet, Theodorico abbati attributi) vidisse, et diligenter tunc inquisivi, si in authentico invenire potuissem, sed nusquam reperi in Chronicis Theodorici abbatis, unde apparenter transumptum esse potest, » Jam vero, cum nec liber ille, uti ex litteris, post rem diligentissime examinatam ad me scriptis, disco, in abbatiā S. Victoris prope Parisios, in qua tamen illum asservari notatum etiam inveneram, reperiatur, testimonium Theodorici abbatis, quod illi includi a nonnullis asseritur, pro omnino commentitio ex omnibus jam dictis videtur habendum.

§ XIV. *Cæsarii Eisterbacensis testimonium recensetur, et quid de hoc sit censendum, statuitur.*

241. Anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti hæcenus non vulgati auctor, in medium adducturus Cæsarii Eisterbacensis pro propigioso doctoris Parisiensis anastasi testimonium, ita præfatur: «Primus, ... inter extraneos, apud quem hujus prodigii narrationem legimus, se offert Cæsarius Eisterbacensis ordinis Cisterciensis, qui jam florebat anno 1188, id est, quinquaginta circiter annis post mortem primorum Patrum ordinis Carthusiensis cum sancto Brunone institutorum; aut saltem primo ab obitu sancti Brunonis sæculo, in quo et vixit viginti circiter annis; » ac deinde Cæsarii verba, testimonium

A illud complectentia, transcribit, proluxeque, quod id Parisiensis prodigio suffragari probet, contra Launoium disserit. Verba ejus omnia, ne quid de argumentorum, iis inclusorum, vi detraxisse videar, huc transcribo, ad calcem etiam nonnullam, quæ in hæc observanda duxero, adjecturus. Sic itaque habent: «Hic (Cæsarius Eisterbacensis) in suo opere, quod, in libros duodecim ad formam dialogi digestum, «De illustribus miraculis et historiis memorabilibus, quæ ante «vel circa sua tempora contigerant in Germania, «Italia et Gallia, prænotavit, libro xi, qui De Morientibus, inscriptus est, hoc spectaculum his prorsus verbis exponit: «Fuit in regno Franciæ clerici quidam nobilis et dives, quæ duo sæpe homines extollunt, malisque vitiiis subjuciant; qui cum «mortuus esset et in feretro positus, multitudine «populi circumsedente, tam ex clericis quam ex «laicis, ipse se erexit, cunctis audientibus, in hæc «verba prorumpens: » Justus Judex judicavit, judicatum condemnavit, condemnatum tradidit in manus impiorum. «Quibus dictis, se «reclinans iterum non obdormivit, sed de requie «transivit ad laborem, de deliciis ad miseriam. »

242. «His Cæsarius paucissimis verbis expavescentium damnati hominis spectaculum perfecte repræsentat utrique conformiter narrationi, quam superius tum ex anonymo Carthusiensi, tum ex codice (infra plus semel hic memorando) collegii Metensis descripsimus, ita ut nulla sit quoad rei substantiam inter eosdem auctores discrepantia, imo nec in ipsis circumstantiis repugnantia; unde neminem fore arbitramur, qui judicet eandem non esse narrationem; quantumvis reclamet Launoius. Magni proinde ponderis est hoc testimonium, a perantiquo scriptore datum, summæ auctoritatis viro, pietate, et doctrina celeberrimo, quem Colonienis archiepiscopus Henricus de Molenarek, sub quo vivebat, solum ex sensitissimis Germaniæ elegit, qui prædecessoris S. Engelberti archiepiscopi et martyris vitam nobili stylo exornaret, Cujus et operum ejus merita paucis, sed gravibus succidisse verbis sic commendat cardinalis Bona: «Cæsarius Eisterbacensis ordinis Cisterciensis, in Historiis memorabilibus «bus pius, verax et simplex. » Quem etiam post obitum miraculis claruisse, scribunt Citercienses. Cæsarii validissimam auctoritatem ut eluderet Launoius historiam sic ab eo relatum conatus est probare esse diversam ab ea, quam S. Antonius narravit Sed vane desudavit ille conferendo narrationem S. Antonini cum narratione Cæsarii, quasi S. Antonius primus illam vulgasset. Nam revera id, quod recenset Cæsarius, concordat cum chronicis antiquis Ordinis superius citatis, quæ ducentis et quinquaginta fere annis ante Antonium, et eodem tempore quo vivebat Cæsarius, digesta sunt.

243. «Verum quia S. Antoninus non multum differt a Chronicis; videamus nunc, si mutua illa contentio, quam Launoius Antonini inter et Cæsarii narrationes vult reperiri, tautosit, ut una dici me-

rito debeat diversa ab altera, ac proinde subruat totius historiae veritas. Sic igitur utramque aggreditur Launoïus. « Imprimis, » inquit ille, « Cæsarius non designat certum tempus, quo suum prodigium « evenierit; Antoninus vero designat annum ipsum, « quo suum prodigium acciderit, » Sed in hoc vel minimam inter utrumque auctorem discordiam quis lector quantumvis sagax deprehendet? Certes si Cæsarius certum tempus a tempore, quod designat Antoninus, diversum et ab eodem multum remotum designaret, in hoc quidem appareret contentio; sed cum tempus sileat, nihil Antonio contrarium profert, ac proinde utriusque narrationis substantia eadem remanet. Huic præterea et sequentibus Launoïi objectionibus unico possimus responso satisfacere, si dicamus, quod verissimum est, Cæsarium hanc historiam compendio tantum attigisse. Unde non mirum, si multas tacuerit postea ab Antonio relatas circumstantias. « Deinde « addit Launoïus, Cæsarius non definit certum in « regno Franciæ locum, Antoninus vero certum in « regno Franciæ locum definit, id est, Lutetiam. » Similis priori obiectio, quæ simile meretur responsum, nempe nullam ibi reperiri inter utrumque auctorem contrarietatem; quæ reperiretur, si Cæsarius Hispaniam, Italiam vel aliquam aliam regionem sive regnum definivisset. At dixit ille, quod hoc prodigium in regno Franciæ acciderit; Antoninus vero, quod Lutetiæ, quæ est in regno Franciæ, itaque quod Cæsarius omiserat, B. Antonius supplavit. Et huic par est cruditissimi Andreæ Saussæii ad probandum eandem esse narrationem optima ratiocinatio, quantumvis dure in eam exclamet Launoïus, « O miserabile effugium !

244. « Cæsarius de clerico quodam nobili ac divite sermonem habet; Antonius vero quemdam « eximium doctorem describit. » Hæc verba, clericus et doctor, aliquid inter se discriminis prima specie videntur habere, sed quæ facile conciliantur. Viros enim litteratura et eruditione conspicuos sæpe dictos fuisse clericos, variis docemur exemplis. Apud Ordericum Vitalem lib. III : « Clericus cognominatus est, quia peritia litterarum aliarumque « artium apprime imbutus est. » In historiæ episcoporum Eystelentium : « Iste Joannes episcopus « magnus clericus in jure canonico fuit. » Joannes quoque Birellius, prior Carthusiæ, ab Innocentio VI, sui eum obisse audierat, « Clericus mundi » appellatus est, ut ad annum 1360 videbimus, non solum quia præfectus monachus (monachi enim aliquando etiam clerici dicti sunt), sed maxime quia tam in divina scientia, quam in humana superiore habebat neminem. Ergo Cæsarius et Antoninus sibi invicem non adversantur, cum ille clericum, hic vero eximium doctorem, infelicem hominem dixerunt. Sed instat Launoïus ut sequitur. « Cæsarius « indicat clericum suum nobilitate ac divitiis in « hominem superbum evasisse, Antoninus vero « eum significat doctorem, qui magna scientiæ et

« probitatis estimatione floreret. » Hæc obiectio non majoris est ponderis, quam præcedentes. Nihil enim ex ea concluditur, aut concludi potest ad demonstrandum vel minimam inter has duas narrationes differentiam. Non enim Cæsarius, qualis esset ille clericus, an superbus, malisque vitiiis subjectus exponit; sed quod esset « nobilis et dives, « quæ duo sæpe homines extollunt, malisque vitiiis « subjiciunt, » Et hæc non repugnant communi narrationi, quæ hominem istum describit « eminentia scientiæ et probitate vitæ et maxima fama « pollentem, » sed tantum juxta ea quæ exterius apparebant. Quam ob rem codicis Mettensis auctor putat eum damnatum ob vitium vanæ gloriæ.

245. « Ab hac objectione ad quintam transit Launoïus, quam sic exponit : « Cæsarius Parisiensem academiam hic ne verbo quidem attingit; Antodinus « vero illam prædicat. Et tamen Cæsarius ille multis « in locis et Parisiensis academici et rerum in Parisiensi academia gestarum meminit. » Deinde multiplices ex Cæsario citationes Launoïus colligit, in quibus Cæsarius fecit mentionem academici Parisiensis. Sed ad quid hæc citationes? Sicut enim ostendimus non recte concludi narrationem Cæsarii aliam esse ab Antonini narratione, eo quod ille non definierit certum in regno Franciæ locum, quem hic definit; ita nec ullam dissonantiam importare potest silentium Cæsarii de academia Parisiensi, quam Antonius prædicat. Sed ad alias Launoïi objectiones diluendas properemus. « Cæsarius aperte significat clericum suum uno eodemque tempore dixisse : Justus Judex judicavit, judicatum condemnavit, condemnatum tradidit in manus impiorum. Antoninus vero disertè asserit « doctorem suum tribus distinctis diebus locutum esse. » Jam vidimus supra, ex citatis auctoribus Carthusiensis ordinis quosdam scripsisse, hanc trinam vocem a damnato prolatam fuisse uno eodemque die, quosdam vero tribus distinctis diebus. Sicque Cæsarii verba concordant cum primis; Antonini vero cum ultimis; nec propterea duæ censendæ sunt narrationes diversæ, cum in re convenient. Præterea non ita aperte, ut vult Launoïus, Cæsarius significat, clericum suum uno eodemque tempore locutum esse; non enim distincte exprimit, quod hæc verba simul et semel vel tribus distinctis vicibus, sed summam tantum; quod hæc pronuntiavit : quæ sunt : eadem quoad sensum, quæ Antoninus doctorem suum pronuntiasset testatur, non quidem iisdem prorsus verbis, nec eodem modo dicta, sed aliis idem significantiis; ita ut nulla sit in essentia rei contrarietas, nec diversitas nisi tantum quod Cæsarius, brevitati studens, rem non tam fuse ac late curavit exprimere.

246. « Notandum etiam auctorem codicis Mettensis, de quo supra, trinam illam damnati vociferationem iisdem fere verbis expressisse, quibus et ante eum usus fuerat Cæsarius. Porro quot et quante similes differentiæ in sacris Scripturis occurrunt, etiam

inter sanctos evangelistas, rem eandem diverso nar-
rantes modo, quos propterea sibi invicem contrarios
non solum dicere, sed et cogitare crimen esset?
Cæsarius non scribit, « clericum suum has voces
« omisisse, dum statutum ab Ecclesia pro mortuis
» officium celebraretur; Antoninus vero id omnino
» scribi. » Quis non miretur talem a Launoio, viro
sensato et docto, objectam diversitatem? Verum
est, nec negare possumus Cæsarium manifestam non
fecisse mentionem Officii mortuorum. Sed quis in-
ficias iret, eum illud innuisse, quod scripsit, quod
defunctus ille « in feretro positus esset, multitudine
» populi circumsidebat tam ex clericis quam ex
» laicis? » Cæsarius neutiquam significat « utrum
» clericus ecclesiastica sepultura privatus fuerit,
» necne; Antoninus vero aperte significat. » Neque
id etiam significavit citati auctores Carthusienses;
ergo et ipsi sunt Antonino contrarii; ergo et eorum
narratio diversa est ab Antonini narratione. Quis
hoc cogitare? « Cæsarius non dicit Brunonem
» Carthusianæ religionis auctorem spectaculo, quod
» narrat, interfuisse; Antoninus vero dicit specta-
» culo, quod describit, Brunonem Carthusianæ reli-
» gionis auctorem interfuisse. » Sed tacuit Cæsarius,
quia forsitan nescivit, sanctum Brunonem interfuisse
spectaculo; nam duobus tantum annis post illud pa-
tratum in Carthusiam secessit. Vel, si scivit Cæsa-
rius, noluit tamen dicere, quod a suo proposito
alienum esset. Nam propositum ejus erat, varia de
morientibus exempla proponere, non conversiones,
sive ordinum institutiones explicare.

247. « Deinde sancti Brunonis conversio non fa-
cta est in publico, sicut nec constat, utrum illud
spectaculum in ecclesia, vel in aula defuncti (quod
tamen verisimilius est) coram multis, vel paucis ho-
minibus evenierit. Neque etiam conversio Brunonis
facta est eodem instanti, quo dictum spectaculum,
sed intra privatos parietes, et diu post illud perac-
tum, ut constat ex citatis auctoribus. Unde nec a
nemine, qui dicto spectaculo interfuerat, perspicere
potuit. Antoninus vero id dixit, quia sic scriptum
legit et narratum audivit. » Cæsarius non affirmat,
» ex suo spectaculo Brunonem instituendæ religio-
» nis suæ occasionem cepisse; Antoninus vero affir-
» mat. » Ille Launoii obiectio non est diversa a
præcedenti; sed in duo divisit, quod simul et semel
dici poterat, ut, quod solidis rationibus non poterat,
multis saltem verbis conaretur obruere. Huic igitur
objectioni factum est satis ex responsione superiori.
Quid enim mirum, si Cæsarius, qui de Brunone nul-
lam fecerat mentionem, instituendi ordinis Car-
thusiensis occasionem etiam tacuerit propter easdem
rationes, quas superius tetigimus? « Cæsarius non
» tradit prodigium suum Parisiis contigisse; Anto-
» ninus vero tradit. » Hæc etiam obiectio eadem est
ac secunda; quod enim hic dicit Launoius, idem su-
perius secundo loco dixerat, mutatis tantummodo
vocalibus et modo loquendi. Imo et utraque obiectio
quintæ multum similis est. Unde patet Launoii an-

xium nimis in exaggerandis hujusmodi differentiis
studium. » Postremo Cæsarius nihil habet de toto
« illo lectionis quartæ Vigiliarum pro mortuis ne-
» gotio, quod post Antonini tempus ab anonymo
« Vitæ Brunonis scriptore tractatum est. » Sed nec
Antoninus aliquid habet de toto illo lectionis quar-
tæ negotio; ergo non differt a Cæsario. Nec etiam
veteres Carthusienses, ut hujus lectionis quartæ et
verborum « Responde mihi » meminerunt. Ergo
nec ipsi Cæsario sunt contrarii.

248. « Præterea Launoius Cæsarii auctoritatem
conatur deprimere auctoritate clarissimi ac reveren-
dissimi viri Nicolai Coeffetei, Parisiensis theologi,
qui in responsione ad mysterium iniquitatis dicit,
Cæsarii Dialogos fabularum esse plenos. Sed cum
Coeffeteus suam sententiam tantum confirmet Con-
radi Gesneri, hominis Zuingliani, judicio, ut ipse
fatetur Launoius, cardinali Bonæ, viro æque pio ac
docto, potius credimus qui Cæsarium laudat, tan-
quam in historiis memorabilibus veracem. Nec im-
merito, cum ipse Cæsarius se nihil finxisse sanctis-
sime juret, dicens: « Testis mihi est Deus, nec
» unum quidem capitulum in hoc Dialogo me fin-
» xisse. » Coeffetei itaque et Gesneri auctoritatibus
preferimus auctoritates illustrissimi Sausseii, et Ja-
cobi Brüllii pietate et doctrina insignis, et aliorum
qui de Cæsario honorificentius judicaverunt, et præ-
sertim eximii sacre theologiæ doctoris, et ad S.
Gereonem Coloniae canonici Tilmanni Bredembra-
chii, multis et scientiæ et virtutum titulis specta-
bilis; cujus studio et labore in lucem sunt edita
multa veterum scriptorum monumenta; qui etiam
recognoscendis expurgandisque Cæsarii Dialogo-
rum libris multum laboris posuit, in lucem eos
emissurus, ni, cum jam pene ad calcem pervenis-
set, ad celestia fuisset evocatus. At ne tanti viri
pia studia perirent, effecit inter alios Jacobus Fis-
cherus, sacre theologiæ doctor, qui, quod ille in-
cœperat, perfecit, et in sua præfatione Gesneri de
Cæsario calumniam probe refutavit.

249. « Denique Launoius in conclusione capituli
terti sui dissertationis Sausseium virum eruditum,
quasi ridiculum prosequitur, quod in Cæsarii narra-
tione substantiam rei ab ejus circumstantiis dixerit
esse distinguendam, hancque Sausseii distinctionem
contrafas omne insule Launoius retorquet in Joa-
nam Papissam. Sed cum profiteamur injuriam in-
juria non propulsare, lectoris judicio relinquimus,
num optima sit hæc disputandi ratio ad asseren-
dam veritatem et quosunque auctores, diversimode
rem eandem describentes, conciliandos. Verum
Sausseio imponit Launoius, dicens eum in eo po-
suisse rei substantiam, quod Cæsarius « prodigium
» actum in regno Franciæ, nec suo tempore actum
referat. » Nam minime illud Sausseius dixit. Post-
quam enim totam Cæsarii narrationem retulit,
addit: « Hæc Cæsarius qui substantiam rei, de qua
» sermo est, patenter comprehendit in descriptione
» ista. » Sic igitur dicens Sausseius, monet qui-

dem, substantiam rei in Cæsarii descriptione reperiri A sed in quo consistat, non explicat. Deinde statim de circumstantiis subdit: «Qua (descriptione) etsi non » omnes adequatæ circumstantias eat expressum, » cum annum non consignet, nec specialem Galliæ » locum, quibus ista quæ refert evenerunt. «Et eæ sunt circumstantiæ, etiam a Launoio notatæ, quas Sausseus summam in Cæsarii descriptione pers-tringi asserit, cum paulo post dicit: «Nihilominus » totum dicit (Cæsarius) cum id actum in regno » Franciæ asserat, nec suo tempore, sed ante, per verbum FUIT, satis evidenter significet. » Igitur per hæc verba: «Totum dicit, » etc., intelligit Sausseus circumstantias illas, quas paulo ante dixerat a Cæsario non esse «adequatæ expressas, » cum annum non consignet, nec specialem Gal-
 ■ liæ locum, » etc. Hic est verus ac sincerus Saus-
 sæii verborum sensus, quorum ordinem Launioius invertit, ut ea commodius in suam sententiam de-
 torqueret, faciliusque lectori persuaderet, Sausseium substantiam rei in eo posuisse, «Quod Cæsarius » prodigium actum in regno Franciæ, nec suo » tempore actum referat. »

250. «Sub finem ejusdem conclusionis capitis tertii rursus Launioius Cæsarium, sive potius Car-
 thusienses ex Cæsario aggreditur, cum ex eodem Cæsarii tractatu duo a se deprompta exempla integre describit, ex quibus vult «otiosos homines unum » conflasse prodigium, quod Carthusianorum initium » tale, quale nunc » excutit, sive excutere nititur, » fingendi causam præbuisse » contendit. Unum est ejusdam canonici Parisiensis, qui post mortem suam et honorificam sepulturam amico apparens se damnatum nuntiavit, eo quod vera sibi morienti contritio defuisset. Alterum est hi-
 storia illa, quam Launioius superius probare conatus est diversam esse ab Antonini narratione. Quis non miretur Launoii astutiam? Duo jungit quæ magnam habere similitudinis affinitatem asserit, ut subtilius oculos mentemque lectoris perstringat. Sed constanter negamus aliquam inter duo illa exempla intercedere similitudinem præter commune utrique homini damnationis infortunium: aut «otiosos homines ex his duobus prodigiis, sive etiam ex uno tantum causam secessus sancti Brunonis finxisse progres-
 sione temporis, ut vult Launioius; quandoquidem anonymus ille Carthusiensis [anonymum illum Carthusiensem], qui primus rem scriptis mandavit, ipso Cæsarii tempore vixisse, superius probavimus, a quo non vero a Cæsario, alii Carthusienses citati ejusdem historiæ narrationem mutuati sunt. » Hactenus Annalium Carthusiensium libri quarti auctor lau-
 datus, in quem nunc nonnullas observanda.

251. Recte itaque imprimis contra Launioium contendit, a diversis adjunctis, quæ narrationem de defuncto, qui sese damnatum, e feretro procla-
 marit, ab Antonino, se potius, e quo hic illam hausit, a primorum quinque Carthusiæ Priorum

Chronici auctore anonymo suppeditatam, afficiunt, atque a narratione, de defuncto, qui pariter sese damnatum e feretro vociferatus sit, a Cæsario exhibita, absunt, merito argui non posse, vel narra-
 tionem Antonini seu anonymi cum substantia narrationis Cæsarii pugnare, vel prodigium, quod hujus argumentum est, a prodigio, quod illa ob oculos ponitur, indubie esse diversum. Quid enim magis obvium, quam facta historica invenire, a diversis scriptoribus relata, quæ, quamvis eadem sint, adjunctis tamen ab uno, quæ ab alio subti-
 centur, sint ornata? Nec est cur id mirum videatur, cum non raro fiat, ut rem, quam alter fuse, nullis plane ejus, aut certe paucis duntaxat, adjunctis omissis, exposuit, alter compendio tantum referat, B omnibus fere adjunctis nudatam. Imo vero ne qui-
 dem ex adjunctis inter se pugnantibus nec ulla ratione in concordiam vocari natis argui semper potest, narrationes, in quibus hæc occurrunt, circa res versari diversas. Constantinum Magnum impe-
 ratorem, ut militari signo, in crucis modum efformato, in exercitu adversus Maxentium præliaturo uteretur, divinitus in somnis monitum fuisse, Firmanium Lactantius apud Baluzium lib. II Miscel-
 laneorum, pag. 37 memoria prodit. Idem etiam facit in Vita ejusdem Constantini lib. I, cap. 29 Eusebius. Verum in tempore, quo visio illa Con-
 stantino fuerit oblata, binos inter scriptores illos minime convenit. Eam enim Lactantius cum nocte, commissam die 27 Octobris anni 312 ad pontem C
 Tiberis pugnam, in qua Maxentius interit, proxime prægressa, conjungit; Eusebius vero iis, quæ lib. de Vita Constantini cit. capp. 28, 29 et 37 scribit, non obscure indicat, tunc factam, cum Constantinus adhuc in Galliis esset, necdumque Alpes in Maxen-
 tium arma moturus, trajecisset, ac proin aliquanto temporis spatio ante dictam noctem. Pugnant ergo Eusebius et Lactantius in adjunctis, et tamen, duas horum scriptorum narrationes circa diversas Con-
 stantino oblatas visiones versari, certum non est.

252. Juliani Apostatæ in bello interitum referunt scriptores æquales aut subæquales diversi; sed quot hunc eventum adjunctis sese inter pugnantes ex-
 ordani! Ad hæc, ut etiam ex ipso, quod hic tra-
 ctamus, argumento exemplum adducam, horrendum doctoris damnati prodigium publice coram ingenti hominum multitudine contigisse, scriptores § XI et seq. recensiti, affirmant; privatos autem id intra domus defuncti parietes evenisse, Codicis Metensis auctor infra laudandus tradit; at quia propterea prodigium, quod hic narrat, a prodigio, quod illi re-
 ferunt, dixerit esse diversum? Etsi itaque, tres a do-
 tore Parisiensi vociferationes, quarum prima hic se accusatum, secunda judicatum ac tertia damnatum declaravit, tribus diebus diversis fuisse emissas scrip-
 tores proxime laudati etiam memorent, clericum-
 quæ suum seu doctorem simul et semel ac proin uno eodemque die se judicatum, condemnatum atque in

» manus impiorum « traditum, » Cæsarius, ut Launioius A
vult, tradere videatur, prodigium tamen, quod hic
narrat, a prodigio, quod illi recensent, diversum
non certo est. Neque tamen cum illo certo etiam est
unum atque idem. Columbius in sua de Carthusiano-
rum initiis Dissertatione num. 64 sic scribit :
» Istud... (a Cæsario scilicet relatum) prodigium
nonnulli faciunt idem Parisiensi, de quo nunc agi-
mus; alii vero negant : ego neque idem illi, neque
ab eo diversum asserere nunc velim. Certe non
additur a Cæsario compulisse Brunonem et socios
ad eremum; id autem unum illud est, quod fecit, ut
de Parisiensi nunc agerem. Malim asserere et om-
nino istius loci res est, adversarium (Launioium
nempe) non debuisse scribere sequentia in sua de
vera causa secessus S. Brunonis in eremum Disserta-
tione pag. 143: « Cæsarius Cisterciensis narrat duo,
» quæ Carthusianorum initium tale, quale nunc excu-
» stimus, fingendi causam otiosis hominibus præbue-
» runt. » Cum enim duorum alterum sit illud ipsum,
quod modo retuli, hominis in regno Francorum re-
divivi, seque Dei iudicio damnatum exclamantis,
non video, cur otiosi homines ad Parisiensem fingend-
um debuerint adjungere canonici Parisiensis, qui
post paucos a morte dies se sine corpore viden-
dum homici valde familiari præbuit.

253. « Scilicet canonicus his nihil habuit commune
seu cum redivivo Parisiensi, de quo nunc sermo est,
seu cum alio, qui, cum parabatur conditorio, red-
ditus fuit vitæ in regno Francorum, » Ita ille : et
merito quidem prodigium, quod a Cæsario narratur,
cum prodigio Parisiensi, quod a quinque primorum
Carthusiæ Priorum Chronici auctore ac deinde ab
Antonino memoriæ proditum fuit, unum idemque
non certo esse, contendit. Ast an recte simul contra
Launioium adjungit, postremum hoc prodigium e
prodigio, quod a Cæsario refertur, alteroque Parisi-
ensis canonici, qui amicus post mortem apparens,
damnatum sese nuntiaverit, ob otiosis hominibus
conflatum non esse aut confictum? Ita vel idcirco
autumo, quod ad illud fingendum, si fortassis re ipsa
pro fabula seu figmento sit habendum, solum pro-
digium, a Cæsario relatum, sufficere queat, concur-
risseque etiam alterum illud Parisiensis canonici,
nulla ratio suadeat, imo potius contrarium suadeat
dissimilitudo quam maxima hoc inter et Parisiensem,
quo Bruno in eremum pulsus fuerit, prodigium in-
tercedens, quæ tanta est, ut nihil fere ambo illa
prodigia habeant commune, quemadmodum consi-
deranti patebit. Porro etsi, ut jam dixi, verbisque
etiam mox recitatis Columbius innuit, Parisiensem,
qui sanctus in eremum pulsus fuerit, prodigium
cum prodigio, quod Cæsarius refert, unum atque
idem non certo sit, unum tamen ab altero distin-
ctum non esse, verosimile idcirco apparet, quod
utriusque eadem sit substantia, hominem scilicet,
qui vita functus erat jamque in feretro positus,
damnationem suam tantisper redivivum astantibus
denuntiasset. Nec obstat utriusque prodigii adjun-

cta invicem discrepare, cum hæc a substantia, quæ
tam uni quam alteri e duobus hisce prodigiis secun-
dum jam dicta est communis, distinguenda sint, uti
infra ostendam. Atque hinc jam fit ut ex prodigio,
quod Cæsarius narrat, aliud illud, quo Sanctus no-
ster in eremum secesserit, utcumque confirmetur.

254. At vero ipsammet Cæsarii narrationem in
dubium revocat Launioius, nec sane immerito. Quid-
quid enim contra afferat verbis supra recitatis Car-
thusianus noster anonymus, Cæsariusque a sinceritate,
qua in scribendo usus est, commendari mereatur,
peritiores tamen modo critici omnes consensuunt,
credulum nimis cum fuisse, utpote qui in suis
duodecim Dialogis non satis accurato criterio
veras historias a falsis secreverit, et interdum nugas
B set fabulas, quas unecunque corrasit, sine ullo
proprus delectu inseruerit. Stillingum noster tom. I
Septembris in Vita B. Margaretæ Lovaniensis vir-
ginis et martyris pag. 590, num. 44, opportune ad insti-
tutum præsensisse scribit : « Quod spectat ad fidem
hiscæ Actis (B. Margaretæ scilicet a synchrono Cæsario
lib. VI Dialogorum cap. 34 conscriptis) adhiben-
dam, non eadem forsitan omnium erit sententia, nisi-
diligens fiat distinctio inter varia eisdem auctore
narrata. Quippe fuit Cæsarius vir pius et doctus qui-
dem, sed pro tempore, quo vivebat, simplex et cre-
dulus; atque ex eo fit ut Dialogi ipsius non careant
narrationibus quibusdam, quæ pro fabulis leguntur
hoc tempore; verum non recte judicabimus, si idem
plane de omnibus feramus iudicium, quia multa
C narravit, quæ a verisimilitudine non sunt aliena,
quæque exacte nosse potuit, quod iis et loco et tem-
pore esset vicinus, Itaque cum suspicio mendacii
non cadat in Cæsarium, virum utique pium et since-
rum, cumque in rebus tam vicinis, quam eadem
erant spectantia ad Margaretam, nullum fere sit
errandi periculum fidem in hisce negare non possumus
Cæsario, ejusque auctoritas omnibus aliis, qui
serius scripserunt, hic videtur præferenda. Qua de
causa elogium beatæ nostræ, quod ipse concinnavit,
primo loco edam, uti posteriorum narrationibus
præferendam. »

255. Cæsarius itaque etiam secundum Stillingum,
qui tamen, uti ex ipsis ejus verbis satis liquet, crisi-
minus severa, licet sane æquissima, in scriptorem
hunc utitur, fidem indubitam prodigio, quod ver-
bis num. 241 huc transcriptis narat, conciliare non
potest, cum id. si re ipsa unquam locum habuit, et
diu ante Basarij ætatem, et in Gallia, monasterio
Eisterbaecensi minus vicina, factum esse debeat;
hieque scriptor (vide Stillingi verba proxime reci-
tata) fidem indubitam in iis, quibus et tempore et
loco vicinus haud fuit, non mereatur. Recte itaque
illud a Launio in dubium revocatur ob infirmam,
eui innititur, Cæsarii auctoritatem, Attamen, cum
unum atque idem, ut jam docui, verosimiliter sit
cum Parisiensi, quo Bruno in eremum pulsus fuerit,
prodigio, hocque ab anonymo, qui sæculo tertio
decimo floruit, primorum quinque Carthusiæ Prio-

rum Chronici auctore litterissit mandatum, falsitatis equidem, utpote in duobus sic saltem sæculi xii scriptoribus fundatum, minus suspectum videtur habendum, nisi forte quis velit, aut a proxime laudato Carthusiæ Priorum Chronici auctore, aut ab altero, e quo hic sua hauserit, e relato per Cæsarium, quod nunquam acciderit, prodigio Parisiense illud aliud, quo Bruno in eremum actus fuerit, acceptum fuisse, adjunctisque pro arbitrio confictis autem. Atque hoc quidem ut æstimaret, propensus etiam fuisse Nabilloniis videtur.

256. Etenim in Annales Benedictinis lib. LXVI, num. 64 sic scribit: « Aliam istius secessus (S. Brunonis in eremum) causam post annos minimum ducentos quidam attulere auctores, nimirum Brunonem, dum Parisiis in scholis versaretur, prodigio rediivi canonici, qui se damnatum vociferatus sit, perterritum in eremum secessisse, et adjunctis sibi sociis Carthusiensium Ordinem instituisse, Quæ narratio, variis subinde aucta circumstantiis, sancto Antonino, ipsique Gersoni, solidæ doctrinæ ac pietatis viro, probata, non mirum si bona fide a totius sacri ordinis alumnis admissa est et asserta sit, qui Cæsarius Eisterbacensis videtur prælusisse. » Ita ille: « autem Cæsarius Parisiensis, quo sanctus fuerit conversus, prodigio reipsa præluserit, hujusve fingendi occasionem otiosis ingenii dederit, cuique ex infra dicendis dispiciendum relinquo. Ut interim e Cæsario haustum hoc esse, vehementius quis suspicetur, moveri potest ex eo, quod scriptor hic sæculi tertii decimi initio indubie floruerit, anonymus autem primorum quinque Carthusiæ Priorum Chronici auctor ante annum circiter 1250 suam hanc elucubrationem, in qua Parisiensi prodigium refert, verosimilius non elaboravit, uti ex iis, quæ § 1 diserui, satis liquet. Quod si porro certum foret, prodigium, quod refert Cæsarius, evenisse, idque a prodigio Parisiensi, quo Bruno in eremum pulsus fertur, non esse diversum, Carthusianorum sane, hinc causam conversionis sancti patriarchæ sui repetentium, sat verosimilis appareret opinio, etsi interim Cæsarius, Brunonem prodigio, quod narrat, in eremum actum fuisse, non edicat. Atque hinc est, cur potissimum, non an causa conversionis sancti fuerit, sed an veritati consonet Parisiense prodigium, inquirendum sit; qua de re quæ tandem mea sit opinio, tunc edicam, cum post jam relatos scriptores antiquos, qui testimoniis suis prodigio suffragantur, recensero etiam scriptores antiquos, qui silentio suo eidem videntur officere.

§ XV. *An quid contra anastasim, qua doctor se damnatum publice denuntiavit, ex silentio vel S. Brunonis, vel Guigonis, vel Guiberti de Nivigento possit confici.*

157. In rebus historicis argumento negativo vim non modicam frequenter inesse, peritiores omnes critici modo admittunt. Unum hic omnium loco attulisse sufficiat Muratorium. Hic Anecdotorum tom. II, cap. 21, sic scribit: « Sed jam quosdam mihi reponentes

A audire videor, hanc argumendi rationem enervatam plumbeamque esse, quippe argumento, ut logici appellant, negativo nil potest probari. Ita fortasse respondeant, qui ecclesiasticam eruditionem neque a limine salutarunt, totumque cerebrum tricus scholasticis devovere. Nam quantum roboris argumento negativo insit, tum luculentus hac de re tractatus prodit, tum universa eruditorum res publica quotidie experitur. Et quo pacto, amabo, commenta, fabulæque explodi atque exhibiliari possent, quæ in posteriorum temporum historias irrepere, nisi antiquorum silentium pluris, quam imperita auxque recentiorum loquacitas penderetur? Affirmant hi ad arbitrium suum gustas a temporibus suis remotissima somniant; illi vero ne volam quidem, vestigiumque earum rerum reliquere, relicturi sane, si earum notitiam habuissent. Et nos affirmantium potius imperitia, quam tacentium doctrina duci sinemus? » Hæc generatim Muratorius de argumenti negativi vi, quæ quanta subinde sit, uti etiam qui et quando locum habere queat, pronum erit ex jam nunc dicendis eruere.

258. Cum plura, eaque etiam natatu dignissima, quæ litteris consignata non reperiuntur, nec forte etiam fuerint, sæculis præteritis gesta esse, apud omnes prope in confesso sit, nec merito negari posse videatur, non continuo est consequens, ut res, quæ a solis scriptoribus recentioribus memorantur, indubie falsæ sint; certo tamen tunc vel probabiliter duntaxat falsæ erunt, prout vel, quod raro sane fiet, constiterit, vel probabile aut verosimile duntaxat fuerit, scriptores antiquos aut unum saltem ex his alterumve, a quibus silentio premuntur, esse hujusmodi, ut eas, si fuissent, scituri, scitasque commemoraturi fuissent. Papebrochus noster ab hisce non multum abludit, in Propylæo mensis Maii rectissime, mihi equidem apparet, ad præsens institutum sic scribens: « Quamvis in rigore dialectico non sequatur: Non est scriptum vel dictum; ergo non est factum; nec enim minus fuisset a Christo suscitatus Lazarus, licet hoc Joannes et alii tres evangelistæ tacuissent, tacuissent etiam apostolorum discipuli, et his ætate proxime omnes; recte tamen sequitur: Hoc vel illud caret congruæ antiquitatis, et auctoritatis testimonio; ergo, factum esse, non est prudenter credibile, sicuti non esset credibilis resuscitatio Lazari in universali omnium silentio, qui rei gesta vel interfuissent ipsi, vel ex præsentibus accepissent, etc. Tanto autem fit certior et evidentior ex argumento negativo demonstratio, quanto notitia facti, de cujus credibilitate controvertitur, ad plures pertinere, et a pluribus scripto consignari debuisset propter insignem sui claritatem. » Hæc Papebrochus, decens scilicet, argumento negativo, ut ut facta, contra quæ militat, a vero esse aliena, invicte non probet, eam tamen vim inesse, qua fiat, ut hæc inde vel magis vel minus ad rerum incredibilium classem accedant.

259. Dispicimus modo, an et quid secundum

jam dicta e scriptorum antiquorum silentio, seu ex argumentis negativis, e silentio hoc formalis, possit confici contra Parisiense, quo Bruno in eremum pulsus fuerit, doctoris tantisper rediivi sequae damnum, publice coram infinita propemodum populi multitudine tunc vociferati prodigium Launoius in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione in medium adducit auctores viginti novem antiquos, quos, cum prodigii Parisiensis non meminerint, commentitium id esse suo silentio testari contendit. Horum alii sancto æquales aut sub æquales fuerunt, alii uno alterove circiter sæculo post eum floruerunt, omniumque ultimus Joannes de Sancto Victore anno 1322 scribendi finem fecit. Verum nulla ratione, cur non nulli ex his prodigium illud siluerint, mirum accidit, vixque proinde aut nullam, aut sane admodum exiguum formatum ex eorum silentio negativum argumentum oblinet. Quare nominatim auctorem illorum, non omnium, sed præcipuorum duntaxat ac maxime eorum, qui prodigium, si fuisset, commemoraturi verosimiliter fuissent, quosque proinde id non fecisse, mirum potest non immeito videri, silentium lubet discutere, ac quid quæque ex hoc adducta a Launoio argumenta negativa valeant, ponderare. Initium duco a silentio ipsiusmet S. Brunonis, cui præsentii duos adhuc alios, videlicet Guigonem, quintum Carthusiæ priorem, et Guibertum de Novigento, prodigium pariter silentes, adjungam. Sanctus itaque in epistola, supra jam pluries laudata infraque hic integra recitanda, quam ad Radulphum Viridem, quo hunc ad emissum monachici habitus suscipiendi votum implendum excitaret, conscripsit, nullam plane de horrendo doctoris damnati spectaculo, quo viso, votum ipse impleverit atque in eremum sese receperit, mentionem facit, ubi tamen hoc ad commovendum Radulphi ad voti exsolutionem animum peropportunum fuisset.

260. Hinc Launoius in sua proxime itarum laudata de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione cap. 4 ita arguit: « Radulphus indignit acrioribus stimulus, quibus ad suum... (quod cum Brunone de monachico habitu suscipiendo in collatione supra memorata emisera) voti exsolutionem concitaretur. Unde fit ut Bruno hac in epistola, sicut votum reddenti gloriam, ita non reddenti æternam pœnam Radulpho proponat; ubi certe locus fuit illi spectaculo horribili, si quod Parisiis auctor Brunonem ad implendum votum antea impulsisset. Quid enim erat ad configendam Radulphi cunctationem paratius, quam ei et opportune et importune inculcare id spectaculi genus, quo ipsa Brunonis cunctatio, si Epistolæ didascalicæ (a Saussæo scilicet ad Bertholdum Nihusium scriptæ, anonque, ut supra docui, 1645 typis Coloniensibus excusæ) credimus, devicta est? Neque hoc telum, quo se impetum iri prævidit auctor didascalicus, satis idonee declinat, imo transadigendum pectus objicit,

ubi religionem voti, quo Bruno et Radulphus tenebantur, cum illi horribili spectaculo, quod Brunonem in eremum egisse docet, componens horribile spectaculum pro fortiori incitamento ducit. Hoc autem fortiori incitamento si opus fuit Brunoni, cur non, quæso, Radulpho, qui exsolutionem voti sic distulit, ut nunquam, quod sciam, impleverit? At sapientem virum in epistola, ubi machinas omnes adhibet ad movendum Radulphum, præterisse, vel non sæpius exaggerasse quæsitum supplicium e spectaculo, quod in promptu positum erat, si tamen unquam positum fuit, id vero iustam in Brunone, ut opinor, admirationem haberet. Cum igitur inter momenta rationum, quibus Bruno Radulphum permovet ad reddendum votum, omisi horribile spectaculum, quo scriptor didascalicus (Saussæus nempe, ita hic a didascalica sua Epistola mox memorata appellatus) se a puero imbutum profitetur, id omisit, quod dicere non potuit. Dicere autem non potuit quod sibi non accidit, quodque longo post se tempore invecum nonnulli Carthusianorum originem fecerunt. »

261. Hactenus Launoius; audi modo, quid ad hoc ejus contra prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim argumentum respondeat Cartusianus anonymus, Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor. « Quorsum... (inquit lucubrationis suæ num. 90) hujus mentio spectaculi, quod Radulphum non spectabat, quippe qui votum suum diu forsitan ante emisera? Cumque illud ex Chronicis Ordinis (Carthusiensis nimirum) diceatur Parisiis accidisse anno 1082, quo quidem tempore clerici Remenses, a Manasse olim expulsi, ad ecclesiam suam jam redierant, fieri potest, quod vel illud, si in aula inter amicos res acta fuit, ut ex iisdem Chronicis colligendum est, ignoraverit Radulphus, vel saltem ei non interfuerit. Sed etsi concederemus eum tunc fuisse præsentem, non inde sequeretur Brunonem amico debuisse potius prodigii, quam voti emissi memoriam refricare. Paratius enim erat ad configendam Radulphi cunctationem ei opportune et importune inculcare votum, quo tenebatur strictus, ad quod exsolvendum sub pœna peccati mortalis obligabatur ex cujus defectu damnationem erat incursurus æternam, quam alias non erat incursurus, etsi non audiret, nec obaudiret, prædictum spectaculum. Quam ob rem nihil frequentius ei sanctus Bruno ingerit in sua Epistola, quam obligationem votum exsolvendi et pœnas, quas Deus promissa sibi non facientibus minatur. » Ita ille, proposito a Launoio argumento nihil omnino contra doctoris damnati historiam evinci, idcirco potissimum contendens, quod sanctus in sua ad Radulphum Epistola voti potius, seu obligationis, huic annexæ, quam feralis damnati historie, utpote quæ minus, quam illa, ad voti exsolutionem a Radulpho extorquendam esset apta, meminisse debuerit.

262. Verum, etsi id ita sit, certum quidem est

lectuosi illius spectaculi commemorationem futuram A fuisse ad commovendum Radulphi animum peropportunam maximeque accommodatam. Quare cum Brunonem, virum prudentem, in epistola, in qua, quo ad voti exsolutionem Radulphum inflectat, machinas omnes adhibet, horrendi ejusdem spectaculi, si publice id, absente licet Radulpho, accidisset, mentionem facturum fuisse, sat verosimile appareat, hancque nihilominus ille in tota ad Radulphum epistola, quam longa est, omittat, sane istud, quod nullis etiam aliis scriptorum, vel synchronorum vel coævorum testimoniis nititur, falsitatis vel ideo utcumque suspectum, aut certe difficultis creditu efficitur, etsi interim propterea certo falsum non sit. Ad secundum præsentii hoc § discutiendum argumentum negativum, quod Launoius Dissertatione hujusque cap. proxime cit. a Guigonis, quinti Carthusiæ prioris, silentio repetit, jam progredior. Launoius itaque e S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani, Vita, per Guigonem, quintum Carthusiæ Priorem, descripta, sequentia hæc verba describit : « in his (S. Hugo, Gratianopolitanus episcopus) agebat, et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno, vir religione scientiaque famosus, bonestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios magistrum Lauduinum, qui post eum Carthusiæ Prior exstitit, duos Stephanos Burgensem et Diensem, Hi sancti Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariae ei, abbate favente, sese conjunxerant Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, ex eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio, duos laicos, quos appellamus conversos, Andream et Guarinum.

263. « Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum, necdum reperiunt. Hac ergo spe et suavi sanctæ conversationis ejus odore trahente, ad virum sanctum venerunt, quos ille non solum gratanter, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit. Ipso namque consulente, juvante, comitante, Carthusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt. Viderat autem circa id tempus per somnium in eadem solitudine Deum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem, ducatum illi præstantes itineris. Erant vero et hiseptem; » ac deinde, quod in hisce Guigonis verbis nulla omnino de prodigio Parisiensi mentio occurrat falsum id esse innuens, ita concludit : « Hic auctor (Guigo nempe) Carthusianæ religionis incunabula describit, et minuta quæque diligentissime persequitur, nec tamen verbo attingit illa duo, » nempe Parisiense, quo sese damnatum doctor redivivus e feretro vociferatus sit, prodigium, secutumque hinc S. Brunonis in eremum secessum Ita Launoius. En modo, quid ad illa anonymus Carthusianus Ananialum ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor respondeat. « Ad hæc (a Launoio scilicet e Guigone proposita.) reponimus, » inquit Operis sui num. 92, « Guigonis unicum scopum fuisse, sancti

Hugonis, non sancti Brunonis Vitam conscribere ; quod nec etiam fecit, nisi a summo Pontifice prius adactus. Quam ob rem ex incidenti tantum aliqua de sancto Brunone habuit, quantum ea sanctum Hugonem tangebant ; nec plura de Ordine Carthusiensium narrare voluit, nec detentus ratione, de qua sic scripsit Petrus Cluniacensis : « Multa quidem in illo sacro Ordine Carthusiensium miracula contigisse, a pluribus accepi, sed ipsi humilitatis virtute, qua semper servi Dei miranda « opera sua, quanto possunt nisu, occultant, vix « aliquid ex his prodere voluerunt. »

264. « Sed nunc videamus, si Guigo incunabula Carthusiensis religionis ita descriperit, et minuta quæque ita diligenter prosecutus fuerit, ut silentium B ejus de spectaculo sit argumentum falsitatis illius. Narrat quidem paucissimis verbis Brunonem cum sex sociis, quorum recenset nomina, Hugonis sanctitatis fama attractum, ad eum venisse, ut locum, eremiticæ vitæ congruum, ab eo obtineret ; ipsoque consulente, juvante et comitante, Carthusiæ solitudinem intrassa, atque extruxisse. Quomodo vero hæc fuerunt transacta, non narrat. Neque etiam meminit unde venerit sanctus Bruno, an Remis, ubi canonicus erat, aut Parisiis, ubi ultimo vel docuerat, vel saltem consilium relinquendi sæculum susceperat, Silet de ejus dignitatibus in ecclesia Remensi, de laboribus, quos pro defensione libertatis et juris Ecclesiæ in diversis conciliis sustinuerat. unde et gloriosos titulos meruerat « Columnæ totius metropolis, et sinceri catholice « fidei defensoris. » Silet de collatione illa inter sanctum Brunonem, Radulphum et Fulcium, de voto recipiendi monachicum habitum, de persecutionibus Manassæ, ita ut nihil omnino habeat de causa et occasione conversionis illius quæcumque fuerint. Silet denique de cunctis rebus ab eo gestis ab exitu ex urbe Remensi usque ad secessum in Carthusiam. Quæ quidem omnia et alia multa hujusmodi, in quibus enumerandis non est diutius immorandum, vera erant minuta, licet maxima et ad incunabula Ordinis rite describenda plane necessaria; quæ nihilominus prætermisit Guigo, sicut et spectaculum Parisiense, quia nihil faciebant ad Vitam sancti Hugonis, quam solummodo scribendam susceperat. Si igitur ex Guigonis silentio cætera vacillant, quæ de Brunonis historia referri poterant, poterant, solum id tenendum erit, quod Guigo scripsit; quod dicere vel cogitare plus quam ridiculum censendum est. »

265. Hactenus Carthusianus anonymus laudatus, merito saepe contendens, contra doctoris Parisiensis anastasim, pulsumque ex hac in solitudinem Brunonem nihil omnino posse concludi ex silentio Guigonis. Præterquam enim quod multa alia, ad S. Brunonem pertinentia, subticuerit, nec Vitam hujus ex instituto descriperit, nullo ex capite verosimile apparet, futurum fuisse, ut prodigium illud, ut ut factum certo scivisset, in cit. S. Hugonis Vita, ad

quam id nullatenus spectabat, litteris consignaret. Sed quid modo de Guiberti, Novigentini in pago Laudunensi abbatis, quod præsenti § adhuc examinandum, silentio dicendum? Launoius Dissertatione, hujusque cap, supra cit. ita scribit: « Guibertus abbas de Novigento Tractatum de vita sua composuit, in quo pressius adhuc Carthusianorum originem et institutum exponit, et omnem quorundam recentiorum fabulis aditum intercludit, » magna-que deinde ex parte capituli 11 libri 1 Guiberti de Vita sua transcripto, subjungit: « Secundum hunc auctorem (Guibertum videlicet) locus nullus reliquitur prodigiosæ doctoris anastasi, quæ Brunonem in eremum Carthusiæ impulerit. Nam, quæ id fecerit, aliam omnino causam tradit his verbis: « Qui conversionis initia ex subjecta nactus occasione dig-
» gnoscitur: Manasses quidam post Gervasii famo-
» sissimi archiepiscopi decessum prædictæ urbis
» (Remensis) regimini simoniace se intrusit, vir
» quidem nobilis, sed nihil prorsus serenitatis, quæ
» prima ingenuitatem decet, habens. » Et post
alia: « Hujus ergo mores prorsus improbos et
» stupidissimos habitus cum omnis honestus horre-
» ret, Bruno, tunc in ecclesiis Galliarum opinatissimus,
» cum aliis quibusdam Remensium clericorum no-
» bilibus infamis illius odio excessit ab urbe. » Scilicet ubi consilium excedendi cepit, habita cum Radulpho collatione, ejus in epistola ad eundem Bruno mentionem facit.

266. « Sed quæso te, in hac bene longa narratione Guiberti, quo in loco verbum unum de Lutetia, quæ florentem omni litterarum genere academiam tunc habuerit? De doctore redivivo, qui damnatum se tribus vicibus inter solemnes exsequias dixerit? De solemnibus tandem exsequiis, quæ ordo ecclesiæ universus cohonestavit? » Ita Launoius. Ast veram recessus S. Brunonis in eremum causam a Guiberto, uti verbis recitatis est scriptor vult, non assignari, satis superque, quantum opinor, quæ § 9 in medium adduxi, evincunt. Quod vero ad ejusdem Guiberti de doctoris anastasi silentium pertinet, Columbius ad hoc in sua de Carthusiarum initiis Dissertatione num. 35 et seq. Launoius respondet hunc in modum: « Guibertus recitat Brunonem « initia conversionis » ex subjecta nactus occasione, » et ipse (Launoius) advertit eum tacuisse redivivum hominem, qui Parisiis ex feretro se horrenda voce exclamavit damnatum; et conversionem ex superius recitata occasione, per pios cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo sermones conceptam. votoque firmatam meditantem, grande fuit et omni oratione potentius incitamentum ad vitam longe asperius agendam in Carthusia, quam cogitaverat jam voveratque, Placet exclamanti exclamationem reponere. Quæso te, in hac bene longa narratione Guiberti quo loco verbum unum de hortulo adjacente domui Adæ, de disputatione Brunonis cum Radulpho et Fulcio, de Romaro itinere Fulcii, quod fecit, ut

A Bruno et Radulphus statim ab emissio voto non receperint habitum monachicum.

267. « Tu vero cur hæc igitur a Guiberto facita non rejicis, qui asseris illa (de doctoris anastasi nempe, pulsoque hinc in eremum Brunone) non habere veritatem, quoniam tacentur a Guiberto? Sed Guibertus, ut docui, occasionem, ex qua Bruno nactus est conversionis initia, dicendam sibi proposuit, non illa conversionis causas, quæ igitur ab illo dici non debuerunt, et a nobis in ipsius oratione postulari non debent. Duæ fuerunt hæc, disputatio in hortulo, adjacente domui Adæ extra Remos loco ignoto. « De falsis oblectationibus et perituris mundi » hujus divitiis, nec non de perennis gloriæ gau-
» diis, » cum Radulpho et Fulcio; horribiles Parisiis ac funestæ hominis redivivi voces e feretro, se accusatum, judicatum, damnatum exclamantis. Prima illa fecit, ut Bruno voverit cum Radulpho et Fulcio conversionem et habitum monachicum: secunda ista eum, de conversione voto firmata cogitantem, compulsi in Carthusiam cum Lauino et quinque aliis sociis, omni sermone disputationeque potentius. Ut ergo primam, quæ Radulphum spectabat, sine secunda quæ ad illum non pertinebat, posuit Bruno in sua ad ipsum epistola, ita Guibertus utramque tacuit, quia de causis conversionis Brunonis dicere non proposuerat, sed de occasione, ad quam neutra earum pertinebat. » Isthæc Columbius: verum, cum Guibertus equidem Brunonis sæculo renutiandi propositum, uti etiam recessum in eremum seu perfectam conversionem, recenset, eoque ipso loco, quod id facit, occasionem, qua illius initia sanctus nactus sit, exponat, fuisset verosimillime etiam, quæ hac, si locum unquam habuisset, multo notatu digniore exstitisset eique etiam perfecta, conversionis causam seu doctoris anastasi commemoratus, »

268. Nec ad rem facit, nonnulla alia, ad Brunonem spectantia, collationem scilicet cum Radulpho et Fulcio, Romanum ejus iter, secutamque hinc tum horum, tum Brunonis ad implendum habitus monachici suscipiendi votum animi remissionem, a Guiberto silentio esse præterita; hæc enim omnia, uti consideranti patebit, sunt hujusmodi, ut facile ab hoc scriptore ignorari potuerint; Parisiense autem doctoris redivivi prodigium, si publice, ut nonnulli, quorum narrationem hic examinamus, memorie prodidere, innumera propemodum coram hominum multitudine sit factum, ignorasse Guibertum, rei gestæ synchronum, nulla ratione verosimile apparet. Quod porro pertinet ad conversionis S. Brunonis initiorum occasionem, quam solam, non autem etiam conversionis causas, commemorare, Guiberto propositum fuerit, efficere id non potest, ut quoquo modo verosimile evadat, Guibertum fuisse prodigium illud, si accidisset, silentio præteritum. Quis enim non in animum inducat, hunc scriptorem, dum non tantum conversionis S. Brunonis initia, verum etiam perfectam conversionem seu recessum in eremum

recensuit, voluisse seu propositum sibi habuisse, initiorum illorum occasionem seu improbos Manassis mores, minus memoratu dignos, potius commemorare, quam conversionis perfectæ causam, seu illam, si locum unquam habuisset, doctotis Parisiensis anastasim, rem utique, si acciderit, omni omnium sæculorum memoria longe dignissimam? Anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor, ut a Launio contraferalem doctoris damnati historiam adductam e Guiberti silentio argumentum enervet, aliam viam init.

269) Etenim et ipsomet Guibertum rerum ad S. Brunonem Carthusianosque spectantium imperitiæ arguit, et Vitæ Guibertinæ libri primi caput 11, quo doctoris damnati historia commemoranda fuisset, et tamen silentio præteritur, insigniter esse interpolatam aut etiam, alium, quam Guibertum, habere auctorem, contendit. Argumenta præcipua, seu magis valida, quibus hanc opinionem suam probare, aut nititur, aut etiam reipsa probatam dare, videri potest, ipsimet iterum illius verbis huc transcribo. Primo itaque lucubrationis suæ num. 94, nonnullis, quæ hic prætereo, præmissis, sic habet: « Describit (Guibertus nempe loco cit.) majorem Carthusiam eo modo, quo erat post mortem Guigonis nostri, qui obiit anno 1136 « Clastrum quidem, inquit, satis idoneum pro cœnobiali consuetudine habentes, » sed non claustraliter, ut cæteri cohabitantes. Hæ bent quippe singuli cellulas per gyrum claustrum » proprias, » etc, Quibus verbis exprimit novum Carthusiæ monasterium, ab anno 1132 extractum post nive oppressos (adi Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ mss. pag. 640) in priori loco monachos. Nam eo tempore, quo Guibertus creditur scripsisse, nempe ante vel circa annum 1124 cellulæ per gyrum claustrum non erant dispositæ, sed ab ipso claustro penitus separatæ, ut probabimus in Annalibus ad annum 1134. Dum vero subdit: « Aquam » autem tam haustui, quam residuo usui ex ductu » fontis, qui omnium obambit cellulas, et singulorum » per certa foramina ædiculis influit, habent, » his innuit tempora sancti Antelmi, septimi Carthusiæ Prioris, qui, ut ait Vitæ illius auctor, « Apud ductus » multo, sed infatigabili labore fabricans, longis meatibus ad cellas, coquinam cætarasque officinas aqua » rum tantam direxit abundantiam, » etc. Quod quidem opus primum Guigo aggressus fuerat, sed morte præventus illud per cellas deducere non potuerat.

270. « Scribit (Guibertus nimirum loco supra cit.) Carthusienses « nusquam pene locui, nam si quid » peti necesse est, signo exigitur. » Sed videamus ex Guigonis nostri consuetudinibus, an Guibertus recte mores nostros calluerit. Sic igitur loquitur Guigo: « Soli degentes signa cœnobiorum aut nulla, » aut pauca novimus, sufficere putantes linguam » solam, non etiam cæteros artus reatibus implicare » loquendi; et ideo si tanta necessitas urget, uno » vel duobus, aut certe paucissimis verbis, quod » res postulat, maluimus indicari. » Non igitur si-

gnis, ut vult Guibertus, sed lingua, quæ nobis necessaria sunt, exigimus. « Sunt autem, inquit Guibertus, infra montem illum (Carthusiæ) habitacula laicos, vicenarium numerum excedentes, fidelissimons retinentia. » At idem Guigo sic sanxit: » Laicorum autem numerus, quos « Conversos vocamus, sedecim status est. » Hinc suspicamus, vel Guibertum non obiisse anno 1124, et vixisse usque ad tempora Basilii Prioris Carthusiæ, id est, post annum 1150, vel capitulum illud (xī nempe lib. 1 supra cit.) Operi Guiberti a quodam alio fuisse insertum. Nam circa tempora Basilii numerus conversorum et mercenariorum cœpit augeri, ut patet ex chartis capitulorum generalium, et confirmatur a Petro Cluniacensi, qui in capite 28 lib. n de Miraculis, quem circa annum 1150 edidit, ut suo loco dicemus, scribit numerum conversorum tunc fuisse ocldecim. Asserit Guibertus Carthusienses tanto » cæptæ contemplationis fervore ferri, ut nulla » temporis longitudine a sua institutione desistant, » nec aliqua arduæ illius conversationis diuturnitate tepescant. » Ex his certe verbis colligimus magnam » temporis longitudinem » seu « diuturnitatem conversationis » ab institutione Ordinis effluxisse usque ad tempus, quo hæc scribebantur, ita ut esset admirationi, quæ profecto non fuisset, si ultra ætatem Guiberti, qui fuit S. Brunonis cœvus, non extenderetur. Nec propterea adeo fuissent laudandi Carthusienses.

C 271. « Pergit, Guibertus suam circa sanctum Brunonem imperitiam prodere, nicens: « Inde etiam » (de Carthusia) qua nescio occasione, mirabilis iste » Bruno recedens, postquam his, quæ prælibavimus, rudimenta multa dictorum et factorum inculeatione præstiterat, ad Apulos, nescio, Calabria brose concessit, et ibidem huic quiddam simile » vivendi genus instituit. » Sanctus Bruno invitus e Carthusia recessit, jubente et cogente Urbano II summo Pontifice, quem piis consiliis, per aliquot annos juvit, maxime in conciliis, tunc temporis celebratis. Sed hæc omnibus nota solus ignoravit Guiberrus, qui fatetur se nescire qua occasione sanctus Bruno Carthusiam dimiserit. Deinde putat sanctum patriarcham recta via a Galliis se transtulisse in Apuliam vel Calabriam, sed ad utram revera concesserit, ignerat. Sanctus Bruno, dum in aula Urbani versabatur, a clero Regiensi in archiepiscopum, annuente Pontifice, postulatus, electioni assensum præbere noluit, acceptaque ab ipso Urbano licentia, in solitudinem, quam in Calabria elegerat, secessit. Sed Guibertus, horum omnium ignorans, scribit eum, dum in eremo latitabat, suarum nihilominus virtutum fulgore proditum, a summo Pontifice, ut fieret episcopus, quæsitum et tentum, aufugisse. « Ibi. inquit » Guibertus (an in Apulia vel in Calabria nescit) » cum multa humilitate se ageret, et omnimoda » piorum exemplorum præbitione circum quamque fulgeret, ad episcopi dignitatem ab Apostolica Sede » quæsitus et tentus fugit. » Ex his patet Guiber-

tum penitus ignorasse, an sanctus Bruno unquam Urbano papæ adhæsisset, quod tamen apprime scire debuerat; quandoquidem et Urbani cœvus fuerat, et quasi eadem provincia genitus. Nam ipse ex urbe Bellavaco oriundus erat, postea factus abbas de Novigento in diœcesi Laudunensi, utraque civitate sub metropoli Remensi; Urbanus vero exteriorio et clero Remensi erat, ut ipsemet Guibertus scribit.

272. « Post verba, a Launoio ex Guiberto exscripta, prout ea superius retulimus, statim subjungit Guibertus in eodem capitulo: « Hæc, inquam, personæ » conversionem tunc temporis extulere primordia. » His cohesere continuo virorum feminarumque » greges, omnis protinus ordo concurrit. » Et inferius: « At feminae itidem insignes, maritorum » celeberrimæ jugalitate deserta, et a piis cordibus » liberorum abstenta, collatis inibi opibus, ecclesiasticis se stipendiis contradebant, » Quid hæc sibi volunt? Guibertus obiit circa annum 1124 et tamen loquitur de feminis sive monialibus Carthusiensibus, quas in Ordinem admissas tantus fuisse circa annum 1143, in Annalibus probabimus. Et de feminis quidem loquitur, quæ « deserta maritorum jugalitate, » nostrum institutum amplexæ fuerant, cum constet nullas unquam in partheniis nostris susceptas fuisse mulieres sive viduas, sive nuptas, sed tantum feminas seu virgines, nuptiarum omnino expertes, propter consecrationem, quæ semper in usu fuit apud nostras moniales, quæque solis virginibus conceditur. Præterea toto primo Ordinis nostri sæculo unum tantum parthenium Carthusienae fundatum exstitit. Pergit ibidem Guibertus: « Quid de » ætatibus loquar, cum decennes et undecennes » infantuli similia meditentur et multa castigatiora gererent, quam ætatula pateretur? » Quis unquam talia audivit, vel scripsit de Ordine Carthusiensis? ad quem pueris nullus unquam patuit aditus; imo semper prohibitus juxta statutum R. P. Guigonis, sic de ætate suscipiendorum scribentis: « Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia » per eos monasteriis multa contigisse dolemus... » sed viros, qui juxta præceptum Domini per manum Moysi viginti ad minus annorum sacra possint ad bella procedere. »

273. « Sunt et multa alia his similia in eodem capitulo apud Guibertum, a nostri Ordinis institutis ita aliena, ut nobis ea legentibus subierit in animum, vel ea non esse Guiberti, vel saltem ad nos nullatenus spectare, licet Dacherius, vir alioquin sagacissimus, contrarium sentiat, in scholiis ad marginem eorundem verborum sic scribens post Notulas de sancto Brunone: « Viri ac feminae illius vivendi genus » arripiunt. Etiam decennes et undecennes infantes. » Innumera constituit (nempe Bruno, qui præter » Majorem Carthusiam et monasterium in Calabria » nullum aliud edificavit) monasteria. » Et in Indice ad eundem Guibertum: « Carthusiensis Ordinis origo pag. 465 seu 467, Carthusiæ descriptio 466 seu

468 Viri, feminae ac pueri illud vivendi genus arripiunt. Innumera constitunt monasteria, ibid. » Abunde ditantur. 467, » etc. Scriptis quidem eodem loco Guibertus, hominibus sive Carthusiensibus sive aliis, de quibus locutus est, « capisse ubique loci nova construi monasteria, et, undecunque » confluentibus magnos alimentorum reditus adhiberi. » sed nobis, abditiora rerum Carthusiensium perscrutantibus, horum innumerorum monasteriorum fundationes nusquam occurrerunt; imo patebit in nostris Annalibus, ante annum 1124 vix quinque aut sex Carthusias tunc fuisse fundatas, et eas quidem pauperrimas. » Hactenus Carthusianus anonymus, merito sane, contra ac antea opinatus fuerat Dacherius, existimans, ad Carthusianos non spectare, quæ a Guiberto de ingenti feminarum puerorumque, religiosæ monasticæ vitæ sese dedentium, multitudine lib. et cap. cit. traduntur.

274. Etenim hæc, quæ suis ibidem de S. Brunone dictis proxime subjungit, sequentia verba, « Hæc... personæ conversionem tunc temporis extulere primordia, » non ad solum S. Brunonem, sed etiam ad S. Simonem Crispeinensem Ordinis S. Benedicti e comite monachum, in Opere nostro ad 30 Septembris diem jam datum, Ebrardum, Britoliensem comitem, aliosque, ad vitam monasticam aut saltem meliorem, a Carthusiana tamen diversam, conversos, de quibus proxime ante habitum de S. Brunone sermonem egerat, referenda sunt, ac proin quæ deinde subdit, « His (personis nempe, quæ conversionem tunc temporis extulere primordia) cohesere continuo virorum feminarumque greges, omnis protinus ordo concurrit. Quid de ætatibus loquar? Cum decennes et undecennes infantuli senilia meditentur, et multo castigatiora gererent, quam ætatula pateretur. Fiebat in illis conversionibus, etc. » ita accipienda sunt ut significant, tunc feminas virosque, imo etiam pueros, meliori quidem castigatiorique vitæ sese dedisse, non tamen omnes institutum a Brunone Ordinem, sed vel hunc vel alium, prout cujusque sexus aut conditio ferebat, esse amplexos, itaque Brunoni aliisque, de quorum conversione Guibertus egerat, cohasisse, cuidam scilicet e diversis, quæ hi vel instituerant, vel sectati fuerant, melioris vitæ generibus sese dedendo. Jam vero, cum id ita sit, non est sane cur, quæ apud Guibertum lib. et cap. cit. de viris, mulieribus, puerisque memorantur, erroris falsitatisve arguantur, hincque Guiberto, veluti qui talia litteris mandare non potuerit, abjudicentur. Quod alioquin fieri deberet, cum certe ætate Guiberti, qui anno 1124, ut Mabillonius Annalium Benedict. lib. lxxiv, num. 71, et post hunc Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. X, pag. 438 docent, vita functus est, nullæ omnino, quæ Carthusiensis Ordinis essent, moniales exstiterint, nec ullæ umquam in hunc viduæ nuptiasve expertæ mulieres fuerint admissæ.

275. Sed quid decedunt de aliis, a Guiberto pariter memoratis, quæ scriptorem, ut Carthusianum

noster anonymus putat, anna 1124 posteriorem A exigunt, quæque proinde, ni Guibertus ultra hunc annum vitam protraxerit, litteris abs illo mandata esse non possunt? Talia sunt (adi num. 269) laicorum seu conversorum numerus, temporis subsecuto duntaxat conveniens, cellularum per gyrum claustris exstructio, ac tandem ductus fontis, cellulas omnes ambientis atque in has influentis. Verum laicorum seu conversorum numerum maiorem, quam esset, facere potuit Guibertus e narratione erronea sibi facta. Potuit etiam eodem ex capite in cellularum situ (de hoc tamen quid contra Guibertum num. 269 vellet Carthusianus anonymus, non satis intelligo) assignando errare. Quod autem ad fontis ductum pertinet, cum a Guigone, qui ab anno 1110 Carthusiæ ad annum usque 1136 præfuit, opus illud, uti ipsemet Carthusianus noster anonymus docet, fuerit inceptum, quid si Guibertus, quod magna industria ac labore a Guigone inchoatum intellexerat, ad apicem etiam perductum sibi persuaserit? Quid si fontis, omnes Carthusiæ cellulas ætate Guiberti ambientis aquisque respergentis, ductui præstantior ab Antelmo post aquæ ductus fuerit substitutus? Necesse itaque non est ut hæc vel ab alio, quam a Guiberto, scripta sint, vel ut hic ultra annum 1124 vitam produxerit. Id etiam dicendum de sequentibus, quibus Guibertus cit. Vitæ suæ libri primi cap. 11 Carthusiensis celebrat, hisce verbis: «Tanto ceptæ contemplationis fervore feruntur, ut nulla temporis longitudine a suavis intentione desistant, nec aliqua arduæ illius conversationis diuturnitate tepescant.» Ut quid enim hæc de Carthusiensibus, qui jam triginta aut etiam viginti duntaxat annis in suscepta austerissima in Carthusia vitæ norma, a Brunone anno 1084 institui primum ceptæ, constanter perseverassent, pronuntiare Guibertus, anno demum 1124 vita functus, nequiverit.

276. Jam vero, cum hæc omnia ita habeant, laudatum Guibertinæ Vitæ caput 11 ipsummet Guibertum non habere auctorem, dictove hujus Operi a scriptore posteriore fuisse insertum, in medium supra ex annalista Carthusiano anonymo adducta minime evincunt, etsi interim fatendum sit, palam ex hisse, Guibertum rerum omnium ad S. Brunonem institutumque ab eo Ordinem spectantium, haut satis gnarum fuisse, Quod dum dico, non est cur continuo putes Guibertum etiam et in aliis, quæ de Brunone narrat, a veritate aberrasse et Parisiense quo hic in eremum pulsus sit, prodigium ignorasse, ac proin mirum nimini illius de hoc silentium debere accidere. Ea enim, quæ sanctus noster in Carthusia ab omnium fere hominum conspectu semotus, ac deinde in Calabria, procul Callis Novigentinaque abbatia dissita, gessit, distinguenda sunt ab iis, quæ Remis aliisque in locis, Novigento haud multum remotis, præstitit. Etsi enim in illis subinde errasse deprehendatur Guibertus, in hisce tamen idcirco, utpote quibus non tantum tempore, sed et loco fuerit vicinus, pariter errasse censendus non est, nisi solida,

quæ id probet, ratio aliunde posita affertur. Quod vero ad Parisiense prodigium nominatim pertinet, cum publice coram innumera propemodum hominum multitudo in opinione, quam hic discutimus, nec admodum procul a Novigentina abbatia eveneri, id Guibertum ignorasse, nullo modo verosimile fieri potest ex eo, quod aliqua Sancti velin Carthusia vel in Calabria procul a Novigento aut certe extra omnium fere hominum conspectum gesta satis explorata perspectaque haud habuerit.

277. At vero Trauctatus de S. Brunone a Carthusianishujatibus necum communicati, auctor lucubrationis suæ num. 36 ea præterea scribit, quibus opus, a Guiberto de Vita sua scriptum atque a Dacherio editum, pro suspecto interpolatoque indicat habendum. En ejus verba: «Cum Claudius Hemeræus doctor Sorbonicus opus satis grande anno 1672 Brunoni d'Affringens ordinis nostri præposito generali dicasset, inscriptum Carthusianus sive Iter ad sapientiam et ad ejusdem Operis calcem Fragmenti ex Guiberti Tractatu S. Brunonis et instituti nostri laudes complectens curasset adjungi, de hujus Fragmenti fide hæc idem præpositus generalis ad Joannem de Bacca Carthusiæ Paularistanæ in Castella Priorem scripsit: «Imprudenter fecit ille dominus» Hemeræus, qui in suo Carthusianò inseruit Fragmentum de Origine nostri Ordinis, quod est falsum et fictitium, ut monuit me Prior Parisiensis, scribens de præfato domino Hemeræo, auctore dicti libri, qui inscribitur CARTHUSIANUS. Et revera Lucas d'Acherv, monachus Benedictinus, de Ecclesia ob editos codices bene meritis, totius tractatus apographum fateatur esse recentiori manu scriptum, mendis scatens quam pluribus, inversa verba, sententias interdum aut mutatas aut prorsus sublatas, ut nonnulla penitus insipienti sibi fuerint vix non divinanda. Quam ob rem cum cuncta Guiberti Opera in lucem vellet emittere, omnem movit lapidem, ut præfati tractatus autographum, quod paulo ante in manus cujusdam doctoris Parisiensis devolutum fuisse audiverat, comperire posset; sed frustra.»

298. Ita ille: ast quamvis Dacherio Operis, quod Guibertus de vita sua scripsit, apographum duntaxat præluxerit, isque librorum mss., in bibliothecis latentium, diligentissimus editor pluribus id mendis scatere, nec autographum diligentissima facta indagine, sese invenire potuisse in Admonitione prævia, quam editis a se Guiberti Operibus præmisit, edoceat, illud tamen Operis istius apographum non videtur ita fuisse corruptum, ut capita integra, aut etiam capitum Fragmenta notata utcumque digna, qui Guiberti non essent, sibi haberet inserta. Fas est id colligere ex ipsis, quæ hac de re in laudata Admonitione prævio occurrunt, Dacherii verbis. Ea idcirco hæc transcribo. Sic habent: «Abbatis nostri (Guiberti) librorum de Vita sua apographum tantummodo invenire fas fuit, graphice quidem ac recentiori manu scriptum, sed mendis scatens quam pluribus, iuversa versa, sen-

tentiæ interdum (verbi scilicet unius alteriusve, uti ex sequentibus apparet, scriptiōne aut erronea, aut lecta difficili) aut mutata aut prorsus sublata, ut nonnulla penitus inspicienti mihi fuerint vix non divinanda; cætera vero, quæ me præterire verba eorum loco puncta supplevi, seu margini ascripsi alia quedam. Audiveram sane et multoties repetitum agnoveram, autographum ad nostra tempora inter ecclesiæ Laudunensis vetustos codices asservatum, ac postmodum antiquæ rei perito viro D. Dey doctori Parisiensi, qui pridem obiit, collatum; quas autem in manus posthac devolutum fuerit, omnem movi lapidem, quatenus comperire valerem, sed frustra. » Hæc Dacherius : ast, cum verba duntaxat sententiasque eo, quo jam monui, modo mendis laborasse, edicat, quis hinc capita integra, insignisque Fragmenta, quæ Guiberti non essent, Operi fuisse adjecta, concludat? Jam vero, cum id ita sit, supra plus semel citatus hujus locus quo initiorum conversionis S. Brunonis occusio memorari, pro additamento, ad Guibertum facto, haberi non potest, ac proin, quod ex servato ibidem ab hoc scriptore de doctoris Parisiensis anastasi silentio formatum, argumentum negativum vim omnem, quam supra ei attribui, conserpat.

§ XXI. *Quid de Ordinis Carthusiensis, uti id Launoïus vocat, et Petri Vederabilis silentio censendum.*

279. Quæ apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum mss. pag. 638 et binis seqq. exstant, quinque primorum Carthusiæ Priorum elogia summo antiquitatis merito gaudere, ac nominatim quidem quatuor priora ante annum 1138 scripta esse, satis superque, quæ § I inmedium adduxi, evincunt. Hinc illorum auctores, aut potius, si de quatuor duataxat primis sermo sit, auctorem non immerito antiqui, qui S. Brunonis minerunt, scriptoribus in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione cap. 1 Launoïus accenset. Ast an pariter ibidem ex servato in quinque illis elogiis, in veteri ms. Statutorum et Consuetudinum Ordinis Carthusiensis codice inventis, de prodigiosa doctoris anastasi silentio Carthusianorum, cuius hoc vocat, Ordinem contra illam testari, non immerito arguit? Antequam, quæ mea hæc de resit opinio, edicam, Launoïi verba una cum Carthusiani nostri anonymi ad hæc in Annalium Ordinis sui libro quarto hactenus non vulgato responsione hæc transcribo. Launoïus itaque post descriptum e codice ms. mox laudato sancti nostri elogium ita disserit : « Hic mentio nulla doctoris vel canonici Parisiensis mortui, qui solemnes inter exsequias damnatum se esse responderit, aut hujusce portenti, quod beatum Brunonem in eremum Carthusiæ impulerit : quæ tamen duo rata esse apud antiquos omnes, Raynaudus scribere non dubitavit. Antiquis porro scriptoribus non possum non accensere eos, qui codicem illum Statutorum Parisiis, ubi nunc apud Carthusienses asservatur, vel alio in loco descripserunt, et quinque primorum Carthusiæ Priorum historiam ita edi-

derunt, ut, si quid in iis miraculi deprehendendum est observarint.

280. « Quam ob rem nihil est admodum cur causeris, hos auctores, de quibus loquimur, ea silentio præterisse; quæ ad commendandam Priorum illorum conversionem et sæculi fugam conducerent. Neque vero causa mihi ulia suppedit, cur vetustiores Carthusiani præcipuum originis suæ monumentum omisissent, quod recentiores ex iis nonnulli in libros et parietinas tam rapide conjuciunt et « horrendum » dum sæculisque omnibus memorandum spectaculum » appellant. Hoc certe monumentum ejusmodi non est, ut antiquos omnes Carthusianos lauerit, et solis notum esse potuerit recentioribus, qui hæc in parte si recte saperent, non nisi ex antiquiorum commentariis sapere deberent. « Quod enim, inquit Baronius, de rebus adeo antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, con-temnuntur. » Ita ille : audi modo, quæ reponat laudatus Carthusianus anonymus. « Lectorem benevolum, inquit Annalium suorum lib. cit. num. 102, testem appellamus, utrum quæ supra de Brunone et successoribus ejus (quatuor proximis se licet) in jejuno illo (Adi Labbeum Bibliothecæ Novæ loco proxime cit.) vitæ eorum Breviario fam paucis verbis auctor codicis (qui ex nunc præced. Launoïo præluxit) præmisit, tanti sint ponderis, ut ex iis juste et merito Launoïus ducere potuerit hanc consequentiam : « Antiquis inquit, scriptoribus « non possum non accensere eos, qui codicem illum « Statutorum Parisiis, ubi nunc apud Carthusienses « asservatur, vel alio in loco descripserunt et quin- « que primorum Carthusiæ Priorum historiam ita « ediderunt, ut, si quid in iis miraculi deprehensum « est, observarint. » Ecce quantas projicit ampullas juxta poetæ effatum, ut stylo tumido suis extollat auctoritates. « Non possum, inquit, eos, qui « codicem illum descripserunt. » Nonne melius veriusque dixisset eum qui codicem illum descripsit, « cum vix triginta foliola contineat, nisi velit totidem fuisse scriptores, quot sunt codicis folia? »

281. Sed levia sunt hæc. Audi tumidiora. « Ii, qui « codicem illum descripserunt, quinque primorum « Carthusiæ Priorum historiam ita ediderunt, ut, si « quid in eis miraculi deprehensum est, observa- « rint. » Sed, quæso, quenam sunt hæc miracula, quæ in tam brevi narratione, uno folio contenta, scriptores illi observarint? Nulla certe, saltem in elogiis quatuor primorum Priorum, quæ superius ex omnium hujusmodi codicum antiquissimo (Adi dicta num. 4) retulimus. De Guigone enim nunc tacemus, quia ejus elogium, ut monuimus, a recens manu superinductum fuit. Nunquid propterea nihil miraculi inter hos primos Patres, aut ab eis factum est? Pro nobis iterum respondeat Petrus Cluniacensis. « Multa, inquit, in illo sacra (Carthusiensium nimirum Ordine miracula contigisse, a pluribus accepi. Ita igitur falsa sunt, quia seriore codicis de iis siluerunt? Sed ad sanctum Brunonem

redeamus. Scriptores sive potius scriptor hujus A
codicis, ut correctius modo loquamur, totam ejus
vitam ab infantia illius usque ad secessum in Car-
thusiam his paucissimis verbis complectitur: « Bru-
« no Teulonicus, ex urbe Colonia parentibus non
« obscuris natus litteris tam secularibus quam di-
« vinis valde munitus, ecclesie Remensis canonici-
« cus et scholarum magister, relicto sæculo, ere-
« mum Carthusiæ fundavit et rexit sex annis. Ecce
totam conversionem S. Brunonis, quinque verbis
comprehendit, « Relicto sæculo, eremum Carthu-
siæ fundavit, » quod de cujus libetsæculo abrenun-
tiantis conversione dici potest. An tam paucis verbis
historiam Brunonis » ita edidit « scriptor ille, « ut,
« si quid in ea miraculi deprehensum est, observa-
« rit, » ut vult Launoius? Sed, sicut tacuit de vi-
sione septem stellarum, sancto Hugeni exhibita, de
sex sancti Brunonis sociis, de persecutionibus Manas-
sæ, de voto illius, et de multis aliis, præclare ab eo ge-
stis, ita non mirum, si et spectaculum prætermisit.

282. Denique notandum est videri scriptoris scop-
pum hunc fuisse unicum, nempe catalogum Priorum
Carthusiæ contexere, et annos prelationis eorum de-
signare. Nihil enim accuratius describere videtur,
cum maxime de Brunone observet, quod » sex annis
Carthusiam rexerit, et in Calabria obierit » unde-
cimo plus minus anno post egressum Carthusiæ. Quod
et diligenter de aliis annotat, ita ut sub finem annos
summatis repetat, qui a fundatione Carthusiæ usque
ad mortem Joannis Tusci effuxerant. « Colliguntur
« itaque, inquit, a primo magistri Brunonis anno
« usque ad hujus (Joannis) ultimum anni viginti
« quinque (qui ante obitum ejus, qui est Nonis Oc-
« tobris) circa nativitatem B. Joannis Baptistæ com-
« plentur; tali quippe tempore a magistro Brunone
« præfata cœpit eremus habitari. « Quod etiam ob-
servavit ille, qui Guigonis elogium eidem codici in-
seruit. » Ita habet anonymi Carthusiani ad putitum
a Launoio e codicis num. 279 laudati silentio argu-
mentum negativum responsio. Et vero, cum Codicis,
id est, quatuor primorum Carthusiæ Priorum Chro-
nici auctor sancti nostri vitam ac gesta omnia ex
instituto non descripserit, multaque de Brunone
subticeat, quæ tamen apprime, maxime si, ut ap-
paret, Guigo is fuerit, explorata habuit, formatum
ex illius silentio atque argumentum vim aut prorsus nul-
lam aut certe perexiguam hic obtinet, maxime
cum ratio afferri non queat, quia utcumque verosi-
mile evadat, scriptorem illum commissurum non
fuisse, ut Parisiense prodigium, quod, si factum
fuerit, haud dubie cognovit, silentio præteriret.

283. Ad alterum modo, quod § præsentis etiam
examinandum, quodque e Petri, cognomento Ve-
nerabilis, silentio formatur, argumentum negati-
vum progrediamur, Vir hic, anno circiter 1093 natus,
cum gloriosam per annos aliquot operam militiæ
navasset, monachis Cluniacensibus, sæculo relicto,
sese adjunxit, cumque deinde abbas hisce anno
1122 fuisset præfectus, hocque munus triginta qua-

tuor amplius annis obisset, anno 1156 ad Domi-
num migravit, sanctitate vitæ juxta ac viriis Operi-
bus, quæ concinnarat, post se relictis illustris. Hæc
inter unum est, de miraculis conscriptum atque in
duos libros divisum. In horum altero, sese « ad robo-
randam fidem et mores instituendos miracula, » vel
ipso suo « tempore, vel circa sua tempora gesta,
quorum cognitio indubia datur, scribere » propo-
suisse, Petrus præfatur et tamen miraculi seu pro-
digii, quo doctor Parisiensis se damnatum, innume-
ræ astanti populi multitudini publicæ denuntiavit,
nuspam in toto laudato suo Opere mentionem facit.
Hinc, omnem de luctuosa hac historia narrationem
in fabulis esse habendam, Launoius in sua de
vera causa secessus S. Brunonis in cremum Dissertat-
ione cap. 3 pronuntiat. Verum an merito hic, Pa-
pyrium Massonum supergressus, tanto in pretio ha-
buit Petri Venerabilis illa de re silentium? Cartu-
sianus noster anonymus, qui Annalium Ordinis sui
brum quantum hactenus non vulgatum concineavit,
quo Petrum Parisiensis prodigii in toto suo de
miraculis Opere meminisse non debuisse, ostendat
nonnulla primum de scopo, quem in hoc contex-
endo sibi præfixum habuit sanctus is cluniacensis
abbas, in medium adducit, simulque, quæ et qua-
lia in illo referat miracula, examinat, ac deinde,
quæ Launoium, ut magnam contra doctoris dam-
nati anastasin, Petri de hac silentio vim inesse pu-
taret, impuleret, rationes rationibus contrariis con-
futare conatur. Totum, quod hunc in finem insti-
tuit, ratiocinium, cum id ad confutandum Lau-
noium, plurimum valere autemet, ob rationem, num.
185 in fine datam, integrum huc, ut ut valde lon-
gum sit, transcribo, adjecturus etiam ad calcem,
quæ mea sit de re isthac opinio.

248. Sic itaque Operis sui num. 105 præfatur: « Cu-
jus (Petri Venerabilis) silentium de nostro (doctoris
redivivi ac damnati) spectaculo tantifacit Launoius
post Papyrium Massonum, ut inde illam narratio-
nem in fabulis habendam esse, audacter pronuntiet
Sed antequam argumentationes ejus refellamus,
præstat Petri Venerabilis Opus, de quo quæstio est
ab auctore inscriptum « De miraculis, » minutatim
expendere, ut ex accurato illius examine cessent
lectores admirari, quod de tam stupendo prodigio
siluerit; « ac deinde rem ipsam mox aggrediens
hunc prosequitur in modum: « Hoc Opus in duas
partes, sive libros distinguitur. In prioris libri Præ-
fatiuncula hanc reddit sanctus abbas rationem, cur
de hac materia (de miraculis scilicet) scribere ag-
gressus fuerit, nempe ne « Ea miracula, quæ no-
« stris, inquit, temporibus proveniunt, cum non
« sit, qui ad illa scribenda animum applicet, quæ
« prodesse legentibus manifestat apoterant, in fru-
« ctuosum silentio tecta disperant. » Hic liber vi-
ginti octo comprehendit capitula, quorum vi-
ginti et unum completuntur res mirabiles, quæ vel
in ipso Cluniacensi abbacia, vel in aliis ejusdem Ordi-
nis monasteriis peractæ sunt. In quinque aliis capi-

tulis referuntur historiae, quae in locis a Cluniaco non remotis contigerunt, si unum aut duo excipias. Nam ipse abbas in capitulis nono, et vigesimo tertio declarat, se relaturum, quae in Cluniacensi monasterio, vel circa accidisse audierat. Alia denique duo faciunt mentionem de quodam sacerdote, et quodam juvene in Teutonicis partibus, divinis mysteriis et sacra communione abutentibus.

285. « Unum acceperat Petrus ab episcopo Claramontensi, qui videtur esse Aymericus, antea abbas Casae Dei ordinis Cluniacensis, aliud a priore et fratribus cujusdam monasterii, in iisdem locis siti. Quid vero hic intelligat per Teutonicas partes, videtur postea indicare, ubi de urbe Matiscone, in cujus diocesis situm est Cluniacum, loquens sic scribit: « Est eadem Matisca in finibus regni Francorum, quod a Teutonicorum vel Romanorum imperio Arar fluvius, a Lotharingia sumens initium, » Rhodanusque, in mare Mediterraneum habens » profluxum, disternit. » Ex quibus verbis licet conjicere, haec duo miracula etiam facta fuisse in regione a Cluniaco non remota. Unde Petrus copius fuisse videtur, tantum ea narrare, quae in suo ordine gesta fuerant, additis nihilominus quibusdam, quae casu audierat circa Cluniacum accidisse. Quae quidem omnia, in his viginti octo capitulis contenta, videntur patrata, ipso abbate jam praesidente, id est, post annum 1122 praeter quaedam ad ordinem Cluniacensem pertinentia, quae gesta sunt sub Hugone, qui eandem abbatiam rexerat annis circiter sexaginta, in ejus regimine mortuus anno 1109. Praeterea notandum est, quod cuncta, in hoc libro a Petro recensita, exceptis duobus aut tribus exemplis, ei relata fuerint a personis ejusdem ordinis, inter quas etiam annumerandus est, ut diximus, Aymericus episcopus Claramontensis.

286. « In posterioris libri prologo sic scribit venerabilis abbas: « Quoniam ad roborandam fidem et » mores instituendos miracula, nostro tempore vel » circa nostra tempora gesta, quorum cognitio in » dubia datur, scribere proposui, » etc. Haec non solum ad sequentem librum, sed ad primum spectant, id quo, ut monuimus, quaedam circa tempora illius, in est, tempore sancti Hugonis abbatis; et quidem de rebus tantum, Cluniacensem ordinem tangentibus, gesta fuerant. Hic alter liber de miraculis triginta duo continet capitula, in quorum primo Petrus ex communi fama narrat, quomodo quidam comes Matisconensis olim visibiliter a diabolo raptus est. In secundo agit de homine, « Qui terra obrutus » per sacrificia et orationes Ecclesiae ab angelo pascebatur; » quod in Gratianopolitano episcopatu evenisse asserit, et forsitan acceperat veniens ad Carthusiam Majorem, ad quam non semel ascendisse suis locis in Annalibus dicemus. Ac capitulo tertio ad capitulum vigesimum tertium inclusive vitam Matthaei monachi Cluniacensis et episcopi Albanensis, anno 1139 sanctissime defuncti, perscribit. In vigesimo quarto et vigesimo quinto, vigesimo sexto, vigesimo septi-

mo, trigesimo primo, et trigesimo secundo capitulis, quae recenset, eo praesidente, in suo ordine contigerant. In vigesimo octavo capitulo tractat « De institutis Carthusiensium monachorum. » In vigesimo nono « De quodam fratre Carthusiensi, qui » mira vigilans vidit. » In trigesimo « De miraculo » cereorum Romanorum, » quod affirmat singulis annis fieri in ecclesia S. Mariae Majoris, « usque ad » hanc nostram aetatem, » inquit, « et quantum » deinceps Deo placuerit. » Ex his triginta duobus capitulis viginti septem spectant ad ordinem Cluniacensem: duo prima cum vigesimo octavo et vigesimo nono, quae sunt de Carthusiensibus, res comprehendunt in regionibus, a Cluniaco non remotis, transactas. Solum capitulum trigessimum rem narrat, blongae a Cluniaco patratam, nempe Somae, quam forsitan ipsemet ante aliquot annos ibidem degens vel audierat vel viderat.

287. « Totum igitur illud opus, duobus libris distinctum, continet sexaginta capitula, quorum quadraginta octo sunt de miraculis, apud Cluniacenses sub ipso Petro abbate vel sub S. Hugone, qui eum monachum fecerat, perpetratis. In aliis decem (nam de duobus Carthusiensibus spectantibus modo non loquimur) agit de rebus mirabilibus, quae, Petro vivente vel etiam praesidente, ut ex earum narrationibus conjicere licet, si unum portentum de comite Matisconensi excipias, evenerunt ordini quidem Cluniacensi extraneae, sed vel circa Cluniacum (ut ipse abbas monuit) solo fere dempto Romano miraculo, actae vel a monachis ejusdem ordinis Petro enarratae praeter quinque aut sex, quas ab hominibus externis, sed fide dignis et Cluniaco vicinis dicerat. Haec autem omnia diligenter, et forte paulo latius examinata satis evidenter declarant, silentium Petri Cluniacensis nihil veritati nostrae historiae detrachere. Quid enim mirum, si inter quinque aut sex miracula, ad suum ordinem non pertinentia, spectaculum nostrum non recensuerit? Haec praeter unum aut duo acta videntur circa Cluniacum, Petro vivente, et ei ab amicis vicinis relata fuerunt; prodigium vero damnati hominis Parisiis satis longe a Cluniaco, et forsitan inter privatos parietes (si etiam coram paucis, nullam sane petitiu ex Petri silentio argumentum vim habet) contigit, et annis fere quindecim, antequam idem abbas nasceretur. Nec etiam dubium esse debet, quin multa alia prodigia in Galliis, in Hispaniis, in Anglia, in Italia, Petri temporibus, vel circa ejus tempora evenerint, et tamen, his exceptis, quae ad suum ordinem affinent, de nullo meminit, licet in has exterarum regiones profectus fuisse legatur, non solum monasteriorum sui ordinis, sed totius Ecclesiae negotia promoturus. Cur igitur nostrum potius, quam illa alia prodigia, suo operi inseruisset?

288. « Sed audio, qui pro Launoio respondeat: » Petrum statuisse miracula, quae suo tempore » ubique contigerant, litteris consignare. » n. Sin-

» gula miracula, quæ suis usurpaverat oculis, vel
 » quæ ab hominibus fide dignis acceperat, duobus
 » libris comprehendisse. » III « Ad secundi libri
 » calcem Carthusianæ religionis initium, statuta et
 » mores uberiori oratione depinxisse. » IV « Sese
 » dolere plurimum, testatum fuisse, quod plura non
 » posset referre miracula, quæ ad amantissimum
 » sibi Carthusianorum ordinem spectant. » V « Inter
 » miracula quæ suo tempore passim in Galliis facta
 » commemorat, et inter ea, quæ de prima Carthu-
 » sianorum origine et miraculis disseruit, stupen-
 » dam hominis mortui narrationem desiderari. »
 Postremo ipsum Petrum « dixisse, Carthusiensium
 » ordinem suo tempore institutum esse. » Hæ sunt
 rationes, quas cum ex verbis, tum ex silentio Pe-
 tri venerabilis contra veritatem prodigii Parisien-
 sis deduxit Launoius. Ad I respondemus, Petrum
 quidem dixisse, consilium fuisse, « Miracula ubili-
 » bet suo tempore facta ad posterorum memoriam
 » transmittere, » sed probavimus, eum etiam dixisse,
 mentem suam fuisse, narrare ea, quæ circa Clunia-
 cum gesta fuerant; et ex discussione totius operis
 comperimus, cuncta fere ab eo conscripta miracula,
 quæ suum ordinem non respiciunt, patrata fuisse
 in regionibus, a Cluniasco non multum remotis:
 quæ vero in exteris vice remotioribus locis contige-
 rant, vel in sui ordinis monasteriis acta fuisse, vel
 a personis ejusdem sibi relata. Ad II fecimus satis,
 cum ostendimus, eum toto suo opere comprehen-
 disse tantum miracula, ad suum ordinem spectantia.
 præter decem, quorum quatuor aut quinque a Clu-
 niacensibus monachis, cætera ab amicis Cluniasco
 vicinis didicerat.

289. « Ad III. Fatemur, Petrum longa narratione
 statuta et mores nostri ordinis depinxisse, sed non
 ita ubertim initia ejus depinxit, ut vult Launoius.
 Sic enim de his habet : « Servatur, » inquit, « in
 » Burgundiæ partibus inter omnes Europæ nostræ
 » monastici ordinis professiones professio quædam,
 » multis aliis ejusdem monastici propositi sanctior
 » et cautior, instituta nostro tempore a quibus-
 » dum Patribus magnis, doctis et sanctis, magistro
 » Brunone Coloniensi, magistro Lauduino Italico,
 » ac quibusdam aliis vere magnis, ut dixi, et Deum
 » timentibus viris, qui quorundam antiquorum
 » monachorum tepiditate, negligentia ac desidia
 » prædocti, sæculo abrenuntiare volentes, cautius
 » sibi suisque in via Dei sectatoribus, consuluerunt, »
 etc. Deinde multa de vestibulis, de redditibus, de
 moribus ac statutis addit. Hæc est ejus uberior,
 sive potius sterilior narratio de initio ordinis. Nam
 ibi tantum dicit, quod « professio quædam aliis
 » sanctior instituta fuerit a magistro Brunone Co-
 » loniensi, magistro Lauduino Italico ac quibusdam
 » aliis vere magnis Patribus. » Sed postea ut recte
 annotavit Launoius, « Uboriori oratione depingit
 » statuta et mores ordinis. » Hic enim erat scopus
 illius, ut sapienter monuit doctus Sausseius, nempe
 » Agere de instituto, non de institutione Carthusiani

» ordinis. » Et revera si decrevisset, institutionem
 ordinis depingere, multa alia narasset, quæ igno-
 rare non poterat. Unde nihil de causa institutionis,
 sive illa orta fuerit ex collatione sanctum Bruno-
 nem inter et alios clericos Remenses habita, sive ex
 persecutionibus Manassæ, aut ex terrificis dammati
 hominis clamoribus : nihil etiam de modo, de sancti
 Brunonis, et sex sociorum ejus Gratianopolim
 adventu, nihil de accessu ad sanctum Hugonem
 episcopum, nihil de septem stellarum eidem epi-
 scopo facta visione profatus est; quæ tamen igno-
 rasse minime credendus est : imo ne verbum qui-
 dem unum de sancto Hugone sibi optime noto pro-
 fert, quo consulente, juvante, comitante, Carthusiæ
 solitudinem primi Patres adierant, et extruxerant;
 B adeo est Petrus propositi sui tenax sive scopi, quo
 de institutis Carthusiensibus tantum loqui aggressus
 fuerat. Et quod magis est observandum, nec ipsam
 Carthusiam, nec ipsum ordinem, de quo loqueba-
 tur, nominat. Unde dubitari posset, de quo verba
 faciat, nisi suam narrationem tali iuscriberet ti-
 tulo : « De institutis Carthusiensium monachorum. »
 Non est igitur irridendus a Launio Sausseius, quod
 distinxerit institutionem ab institutis.

290. « Ad IV. Ignoramus, quid sibi velit Launoius,
 dum Petrum Cluniacensem describit, « Delentem,
 » quod plura non possit referre miracula, quæ ad
 » amantissimum sibi Carthusianorum ordinem spe-
 » ctant. » Si nihilominus divinare licet, credimus,
 eum his verbis ingeniosis subtiliter voluisse de-
 clinare objectionem sibi ex verbis venerabilis
 abbatis faciendam, cujus vi omnes consequentias,
 quas ex silentio ejus ducit, penitus corrutras præ-
 videbat. Nam per hæc verba significat pius abbas
 alia quidem miracula in ordine Carthusiensi fuisse
 patrata, sed dolore se affici, quod ea non possit
 referre. Statimque causam sui doloris hanc fuisse
 sanctus vir enuntiat his verbis jam superius præci-
 tatis, sed, hic necessario repetendis : « Multa
 » quidem, » inquit, « in illo sacro ordine miracula
 » contigisse, a pluribus accepi; sed quia ipsi humi-
 » litatis virtute, quæ semper servi Dei miranda opera
 » sua, quanto possunt nisu, occultant, vix aliquid
 » ex his proderet alicui voluerunt, rara, imo rarissi-
 » ma, quibus omnimoda fides accommodanda esset,
 » ad me miracula pervenerunt. Quæ tamen absque
 » dubio certa comperi, tacere nec volo, nec proposui. »
 Deinde duo mirabilia de quodam fratre converso, nec
 plura de eo, vel de aliis narrat. Hæc scripsit Petrus
 diu post annum 1143. ut ex capitulo 23 libri secundi
 colligimus, ubi sic loquitur : « In primordiis pontifi-
 » catus domini papæ Eugenii, ad visitandum tam
 » ipsum, quam communem matrem Romanam Ec-
 » clesiam, Romam adii. » Electus est Eugenius anno
 1143, sed quando hæc Petrus scribebat, plures
 jam annos effluxisse, innuit dicens : « In primordiis
 » pontificatus domini papæ Eugenii. » Cum igitur
 tantum meminerit de ordine nostro capitibus 28 et
 29 ejusdem libri, patet ea, quæ de antiquis Patribus

refert, ab eo tantum scripta fuisse diu post annum 1145. Unde non mirum, si a Carthusiensibus, opera sua occultantibus, spectaculum illud etiam Petro celatum fuit, quod jam fere ab annis septuaginta vel etiam amplius contigerat, et diu ante ortum ejusdem abbatis, ut mox probabimus.

291. «Ad v. Huic rationi factum est satis ex superioribus responsis, quibus probavimus, pleraque miracula, quæ suo tempore passim in Galliis facta commemorat, spectare monasteria Cluniacensis ordinis; paucissimas vero, quæ ad eum non pertinent, edita fuisse circa Cluniacum; quæ licet daremus passim etiam facta in Galliis, nihil etiam nobis obsesset Petri silentium, qui tam pauca in toto suo opere describens multa alia vel ignoravit vel tacuit. Ad ultimum, concedimus, Petrum scripsisse, institutam fuisse suo tempore Carthusiensium religionem, sed ejus verba non ita stricte sumenda esse, ex hoc ipso liquet, quod constet, eum pluribus post conditum ordinem annis natum fuisse. Nam cum dicatur electus abbas anno Christi 1122, ætatis vero (aliter statue ex num. 283) suo vigesimo ferme octavo, debuit tantum nasci anno 1095, vel circiter, id est, quatuordecim post editos damnati hominis clamores annis. Ergo non petri tempore, sed ante ejus tempora ordo institutus est. Nec juvat reponere illum etiam retulisse historias et miracula, circa sua tempora perpetrata, quod quidem verum est erga res Cluniacensium, sed non erga prodigia eidem ordini extranea, quæ fere omnia, uno aut duobus duntaxat exceptis, vivente vel etiam præserte Petro, accidisse, ex præcedenti examine ostendimus. Denique multa miracula Petrum fugisse aut latuisse, colligimus ex ejus præfatione ad secundum librum de miraculis; ubi sic conqueritur, quod non sit, qui ad miracula scribenda animum applicet: «Ad tantum autem,» inquit «jam fructum» infructuosus hujus silentii segnitias pervenit, ut quæcumque in Ecclesia Dei sive in regnis christianis a quadringentis vel quingentis ferme annis facta sunt, universa pene nobis et omnibus ignota sint.

292. «Tanta enim apparet distantia nostrorum temporum, ut, quæ ante quingentos et mille annos gesta sunt nobis notissima quæ vero exinde ipsis quoque diebus nostris acta sunt, prorsus ignota sint. Inde est, quod Historiis antiquis, ecclesiasticis gestis, libris multiplicis doctrinæ, Patrum instructiones et exempla continentibus, abundamus eorum autem quæ temporibus nostris his contiguis contigerunt, nescio, si vel unum habemus.» Hæc ille, qui superius dixerat, «Dolere se et supra quam multis forte credibile sit, torpori multorum irasci, qui, cum scientia, litteris et atque eloquio abundent. miranda omnipotentis Dei opera, quæ sæpe in diversis terrarum partibus ad instructionem Ecclesiæ fiunt, memoriæ posterorum mandare scribendo pigritantur.» Quamobrem sub finem proficitur, se «secundum vires a

» Deo datas, si quid dignum vel utile invenire potuerit, ad Dei laudem vel profectum legentium modernis vel posteris manifestaturum.» Et tamen, cum hujusmodi tanto teneretur desiderio, nihil de sui temporis thaumaturgo, sancto scilicet Bernardo sibi amicissimo et familiarissimo dixit, cum amplius sibi pateret miraculorum ab ipso frequentissime patratum campus, ex quo saltem pauca, eaque insigniora excerptare potuisset, in quibus esset illa notatu digna ducis Aquitanie Guillelmi conversio. Nihil de sanctis Noberto et Roberto de Arbricello; nihil de tot aliis viris sanctissimis, qui eodem cum Petro vivebant tempore; nihil de ordinibus monachorum, qui tunc multis claruerunt signis et virtutibus; nihil, inquam, de his omnibus scripsit. Cumque plura de Carthusiensibus referre potuisset, quos ille in quadam epistola, quam deditus anno 1156, fatetur «innumeris per orbem» diffusis miraculis claruisse, quæ ideo illum latere non potuerant, unius tamen fratris conversi solum meminit, non solum quia primi Patres sua opera prædicare nolebant, sed certe etiam ex defectu suæ memoriæ, ut constare videtur ex historia illa miraculosa Auduini monachi Chartusie, intra nives et ruinas monasterii post dies duodecim vivi reperti, quam omisit Petrus, licet eam optime nosset, cum de casu illo nivium et rupium consolatoriam scripserit ad Guigonem epistolam, quam suo loco in Annalibus dabimus.

293. «Sed quod magis miraberis, nihil Petrus de sancto Hugone abbate Cluniacensi, a quo monasterium habitum suscepit, præter quamdam visionem, narravit; a quo tamen multa præclara et stupenda miracula, tum in vita, tum post mortem patrata, legimus in ejus Vita. Debilem itaque argumentationem ex silentio Petri Cluniacensis rimatus est cum Massono Launois, qui sola illa ratione historiam hanc nomine fabulæ et anilis narrationis traxit. Cujus si regulis teneremur, inter fabulas etiam censeremus, quidquid de aliis sanctis Petrus tacuit.» Hæc omnia Carthusianus noster anonymus. Sed an negativo, quod e Petri Cluniacensis silentio formatur, argumento vim omnem adimunt? A Petro Venerabili, ait quantum ad substantiam, duntaxat quinque aut sex, quæ ad Cluniacensem ordinem non spectent, miracula recensentur, ac proin pauca hæc inter non inveniri prodigiosam doctoris damnati anastasim, mirum non est, maxime cum Petrus stellarum septem visionem, S. Hugoni Gratianopolitano episcopo, dum ad eum S. Bruno cum sex sociis accederet, oblata. aliaque nonnulla ad S. Brunonem spectantia, silentio etiam præterierit. Atque hæc quidem, ob quam petum e Petri silentio contra doctoris damnati historiam argumentum enerve putat ac infirmum, rotio videtur præcipua; verum etsi omnia fere miracula, quæ Petrus litteris consignavit, ad Cluniacensem ordinem spectent, hic tamen scriptor propositum sibi habebat ad posteros transmittere etiam miracula, quæ alibi,

quam in Cluniacensi suo ordine, evenissent. «Hæc, A
inquit lib. II, cap. 28,..., in toto isto opere principa-
lis, ut sæpe jam dixi, fuit mihi causa scribendi, hoc
est miracula ubilibet, et quolibet tempore facta ad
præsentium vel posterorum memoriam transmittendi.» Audi etiam, quæ huc facientia in eodem
libro secundo fuerat præfatus. «Quoniam ad robo-
randam fidem (verba sunt Petri) et mores instituen-
dos miracula nostro tempore vel circa nostra tem-
pora gesta, quorum cognito indubia datur, scribere
proposui. Post eo, quæ præmissa sunt, alia quoque
legentibus vel audientibus non minus, ut credo,
utilia adjungenda sunt.

294. «In quibus, ut supra jam dixi, nullum tem-
poris ordinem servo, nullius generis miracula vito,
sed sicut ea vel olim didici, vel quotidie a diversis
et fide dignis discere possum, scripturæ commendo.»
Ut quid ergo Petrus, cui, ut ex hisce recitatis verbis
intelligitur, quæcunque et ubicunque gesta mira-
cula in litteras mittere propositum erat, silentio
preteriit, si factum unquam sit, horrendum illud
prodigium, quo doctor Parisiensis tantisper redi-
vit, justo Dei iudicio se damnatum, publice coram
innumera propemodum populi multitudine efere-
tro proclamari? Ais quidem, multa alia prodigia ac
miracula silentio pariter a Petro involvi; verum
isthæc, quæ pariter ab hoc scriptore non me-
morantur, sunt hujusmodi, ut facile ab eo vel igno-
rari, vel cum scriberet, in memoria non haberi,
vel denique velut minus notatu digna præteriri
potuerint. At vero Parisiense prodigium, utpote quod
in opinione, quam hic discutimus, coram innumera
propemodum populi multitudine factum, longeque
proinde ac late divulgatum atque ad posteritatem
transmissum fuisset, ignorari haud facile ab eodem
Petro potuisset, a quo etiam proinde, utpote si-
mul et notatu dignissimum, et ad finem præterea
a Petro intentum, seu «ad fidem (adi ejus verba proxi-
me recitata) roborandam» bonosque mores inspi-
randos longe aptissimum verosimiliter et in mente
habitu, et commemoratum fuisset, maxime cum
Petrus in super studium et operam posuerit, ut, quæ
ad ordinem Carthusiensem spectabant, miracula un-
decunque conquereret, compertaque litterarum mo-
numentis consignaret, uti ipsemet libro II, cap. 29
indicat hisce verbis. «Multa quidem in illo sacro
(Carthusiensium scilicet) ordine miracula contigisse,
a pluribus accepi, sed quia ipsi humilitatis virtute,
qua semper servi Dei miranda opera sua, quanto
possunt nisu, occultant, vix aliquid ex his prodere
aliqui voluerunt. Rara, imo rarissima, quibus
omnimoda fides accommodanda esset, ad me mi-
racula pervenerunt; quæ tamen absque dubio com-
peri, tacere nec volo, nec proposui.»

295. Ad hæc Petrus lib. II, cap. 28 sic scribit:
«Servatur in Burgundiæ finibus inter omnes Europæ
nostræ monastici ordinis professiones professio quæ-
dam, multis aliis ejusdem monastici propositi san-
ctior et cautior, instituta nostro tempore a quibus-

dam Patribus magnis, doctis et sanctis, magistro Bru-
none, magistro Lauduino Italico ac quibusdam aliis.»
Quibus verbis cum pauca saltem de Carthusiensis
ordinis institutione commemoret, verosimile appa-
ret, scriptorem illum, qui totus est in referendis
miraculis apta hac exponendi, quæ sacri illius in-
stituendi ordinis causa fuisset, occasione obtenta,
lucuosam juxta ac prodigiosam doctoris damnati
historiam, silicet unquam hæc obtinuisset, silentio
non fuisse præteriturum. Omnibus itaque, quæ Car-
thusiani anonymi verbis supra recitatis includuntur,
rationibus rite expensis, argumento negativo, quod
e Petri Venerabilis silentio contra doctoris Parisien-
sis anastasim formatur, omnem prorsus vim dene-
gare non ausim, etsi interim multum absit, ut
Launoio assentiar, qui in sua de vera causa secessus
S. Brunonis in eremum Dissertatione vel ob solum
Petri Venerabilis de prodigiosa doctoris anastasi
silentium fabulis commentis hanc accensendam
autumat. Et vero, cum Petrus (adi ejus verba num.
præced. recitata) diserte affirmet, sese rara, imo
rarissima, quæ ad ordinem Carthusiensem specta-
rent, fidemque omnimodam mererentur, miracula
intellexisse, eaque nihilominus, quæ indubitata
esse, comperit, litteris mandasse, fieri potest, ut
horribilem doctoris damnati historiam, ut ut sibi
non ignotam, commemorandam non duxerit, quod
eam, utpote quam forte nullis prorsus litterarum
monumentis, sed sola traditione populivæ fama in-
tellexisset, pro omnino certa atque indubitata non
haberet.

§ XVII. Quid de aliorum, quos Launoius præterea
laudat, scriptorum antiquorum silentio statui de-
beat.

296. Inter scriptores antiquos, silendo, ut vult Lau-
nouis, prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim a
vero alienam testatos, esse etiam nonnullos, quorum
silentium aut nulla, aut valde exigua contra hanc
vi pollet, jam supra indicavi. Verum iis, de quorum
silentio duobus proxime prægressis §§ disserui, hic
adhuc ex recensitis a Launoio alios nonnullos, a
Bulæo in Universitatis Parisiensis Historia t. I ad-
ductos, addere idcirco lubet, quod illorum omnium
silentium contra hunc scriptorem, maximi id fa-
cientem, nullius prorsus esse roboris contendat
Carthusianus anonymus, Annalium ordinis sui libri
quarti hæcenus non vulgati auctor, cujus argumenta
omnia, doctoris damnati historiæ utcumque suf-
fragantia, in medium statui proferre. A Sieberto
Gemblacensi duco initium. Hic in chronographia
ad annum 1084 de sancto Brunone sic scribit: «Bru-
no natione Teutonicus ex urbe Colonia, litteris ap-
prime eruditus, Remensis ecclesiæ canonicus et schola-
rums magister, relicto sæculo, eremum Carthusiæ
fundat, propositumque monasticæ conversationis sa-
tis arduum instituit. Hujus sancti propositi cooperato-
r et æmulator beatæ memoriæ Hugo, Gratianopolita-
nus episcopus ab eodem Brunone habitum mona-
chicum sumpsit, cunctisque ibi habitantibus insigne

præbuit exemplum. » Launoius, in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum dissertatione recitatis etiam hisce verbis, subdit : « Hæc ex editione Pistorii, quæ in editione Miræi desunt. Miræus tamen in editione sua unum Sigeberti manuscriptum codicem et bibliotheca Justi Lipsii citat, in quo hæc erant de Brunone : « In vasta eremo, quæ Carthusia dicitur, apud Gratianopolim monasterium et cellas ædificare incipit. »

279. « Hæc omnia lectorem celare nolui, ne sibi fucum ex Sigeberto fieri queratur. Sed sive Lipsii codicem, sive Pistorii editionem sequamur, inde constabit semper, apud antiquos omnes ratam non esse de doctore narrationem. » Ita Launoius, recte sane hic innuens, Chronographiæ Sigebertinæ per Pistorium editionem in verbis proxime ex hac recitatis a genuino Sigeberti textu deflectere. Id porro Carthusianus noster anonymus operis sui num. 101 amplius declarat hunc in modum : « Sigebertus dictur obiisse anno 1113. Quod si ita est, concedi necessario debet hæc verba (supra jam mox recitata) ab aliquo alio ejus Chronographiæ addita fuisse. Nam, ut superius adnotavimus, sub teste quinto Sigeberti de Brunone pars prior eisdem ferme verbis habetur in Chronico quatuor primorum priorum Carthusiæ, quod constat editum tantum post mortem Sigeberti. Nec auctor chronici dici debet ea mutuatus fuisse a Sigeberto; nam quæ sequuntur apud Sigebertum, apertissime declarant, ea fuisse scripta mortuo jam sancto Hugone, qui Sigeberto annis fere viginti superfuit. « Hujus sancti » propositi, » inquit ille subditus Sigebertus, cooperator et æmulator beatæ memoriæ Hugo Gratianopolitanus episcopus ab eodem Brunone habitum monachicum sumpsit, cunctisque ibi habitantibus insigne præbuit exemplum. » Quis non videat, hic verba fieri de Hugone tanquam mortuo et jam inter sanctos relato, cum ornatur titulo « B. memoriæ » et dicatur in præterito « insigne præbuit exemplum? » Præterea constat, in eisdem verbis crassissimum irrepisse errorem, ubi sanctus præsul dicitur habitum monachicum ab eodem Brunone sumpsisse, quod falsissimum probamus in Annalibus ad annum 1087.

298. « In hos certe errores Sigebertus non impegisset, qui vivebat eodem tempore, quo sanctus Hugo Carthusiam frequentabat, et pluribus ante eum annis obiit. Sed etsi hæc concederentur ab eodem Sigeberto scripta fuisse, nihil nobis obsessent, cum ille minus historicus dicendus sit, quam compendiator qui nihil habet eorum, quæ a cæteris digeruntur. » Sane verba, e Sigeberti Gemblacensis Chronographia supra huc transcripta, Sigeberti non esse, sed scriptoris posterioris, qui in hac illa intrusit, Carthusianus noster anonymus, sibi etiam Launoium, uti proxime recitata hujus verba satis indicant suffragantem habens, merito hic contendit. Atque id quidem etiam sufficienter, ne dicam invictè, probatum dat, etsi interim, per verba, quæ

assignat, de Hugone, tanquam mortuo, jamque inter sanctos relato, sermonem fieri, perperam existimet et solo, quo hic in illis ornatur, « beatæ memoriæ; titulo, utpote viventibus adhuc, ut Cangius in Glosserio ad vocabulum « Memoria, » alique docent, per scriptores antiquos subinde etiam attributo. Verum an silentium, quod de prodigiosa doctoris anastasi in laudatis Chronographiæ Sigebertinæ verbis servatur, merito etiam, si hæc Sigeberti vere esse concedantur, nihili fecit? Ita omnino existimo, quod nulla plane occurrat ratio, ob quam verosimile utcumque evadat, futurum fuisse, ut Sigebertus luctuosam illam historiam, ut ut optime etiam sibi perspectam, in paucissimis, quæ de Brunone memoriæ prodiit, commemoraret. Atque hinc etiam nullius plane ponderis apparet silentium in iisdem verbis servatum, quæseque demum sit scriptor antiquus, a quo hæc uti ex dictis factum in Sigeberti Chronographiam fuisse illata.

299. Dispicimus modo, an validius contra Parisiense prodigium ex Roberti de Monte, qui Sigeberti Chronographiam continuavit, silentio arguatur. « Multa, » inquit de hoc scriptore in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum dissertatione cap. 1 Launoius, « de Carthusianorum institutis, consuetudinibus, et origine ipsa disserit, nec ullum tamen damnato doctori testimonium præbet. » Verba omnia, quæ Roberto de Monte attribuit, huicque suæ contra Parisiense prodigium objectioni Launoius præmittit, Carthusianus noster anonymus transcribit, simulque ad hanc respondet. Textum ejus integrum una cum Roberti, quæ includit, verbis huc transfero. Sic habet : « Robertus de monte... Carthusiensium monachorum ad annum 1131 meminit his verbis : « Monachi Carthusienses paulatim pullulabant, qui, præ cæteris continentes, pesti aværatiæ, qua plurimos sub religionis habitulaborare videmus, terminos posuerunt, dum certum numerum hominum, animalium, possessionum, quem eis prætergredi nullo modo liceat, statuerunt ; et ipsi singulas singuli cellulas habentes, ac raro nisi vel ob Dei cultum, vel ob mutuum in charitate solatium convenientes, perfectius mori mundo, et cæteris tanto diligentius, quanto secretius vivere Deo elegerunt, » Hæc Robertus in editione, qua usus est Launoius ; nam in editione, quam modo præ manibus habemus, facta anno 1651 Lutetiæ Parisiorum apud Joannem Billaine studio et opera doctissimi ac religiosissimi Lucæ Dacherii nihil prorsus ad præfatum annum 1131, neque in tota Appendice de Carthusiensibus habetur, sicut neque ad annum 1132, ubi Launoius hæc de sancto Hugone in suo exemplari legit : « Obiit vir sanctus, Hugo Gratianopolitanus episcopus, ejus religiosam admodum vitam conscripsit Guigo prior Carthusiæ. »

300. « Codicem, quem habuit Dacherius, antographum existimat ; unde liquet, ea, quæ de sanctis Brunone et Hugone in aliis codicibus reperta sunt, a quadam recentiore fuisse adjecta. Quod etsi nobis

sufficeret ad rejiciendam verborum a Launoio re-
latorum auctoritatem, nihilominus ac si essent ge-
nuina Roberti verba, Launoio respondemus, i Robertum in tota sua Appendice ad Sigebertum jux-
ta nostram editionem nihil referre eorum quæ acci-
derant ante annum 1101, quo Chronicon Sigeberti
persequi cepit, nisi quando agit de principum ge-
nealogia vel episcoporum successione, quæ quidem
altius nonnunquam, licet raro repetit. ii Verba a
Launoio relata, non de initiis ordinis loqui, sed de
ejus progressu, ut ex ipsissimis verbis apparet,
« Monachi Carthusienses paulatim pullulabant. » Et
revera eorum anno 1131, id est, fere quinquaginta
post fundatum ordinem annis erant tantum quin-
que aut sex domus Carthusiensis instituti in tota
Ecclesia. iii Roberti præcipuum in hac Appendice
scopum fuisse, Northmannorum et Anglorum histo-
riam describere, quod ipsemet profitetur in prologo
his » verbis : « Igitur quia prædictus Sigebertus
» Chronica sua incipit ab anno Incarnationis Domi-
» nicæ 381, et produxit ea usque ad annum eju-
» sdem Dominicæ Incarnationis 1100, ergo exinde...
» usque ad annum 1182 ea, quæ in diversis pro-
» vineiis et maxime in Northmannia et Anglia eve-
» nerunt, et ad meam notitiam pervenerunt, sub
» annis Dominicæ Incarnationis colligere aggre-
» diar. Et hoc ideo libentius, quia volo gesta pri-
» mi Henrici, strenuissimi regis Anglorum et du-
» cis Northmannorum a quo habeo incipere, sum-
» matim per singulos annos adnotare. »

301. « Stetit promissis Robertus; nam per totum
suum opus nullum præterit annum, quo de North-
mannis et Anglis multa non referat, sæpe nihil vel
paucissima de aliis provinciis scribens iv Robertum
nihil fere de aliis ordinibus aut de eorum originibus
et institutis scripsisse in hac Appendice; unde non
mirum, si de Carthusiensibus etiam siluerit, aut tam
pauca dixerit juxta citationem a Launoio factam.
Denique notandum, hunc auctorem in suo prologo
innuere quidem, multa se relaturum prodigia, ut
etiam fecit, sed constat, eum tantum de iis memi-
nisse, quæ evenerunt ab anno 1101, ut jam supra
monuimus. Non est igitur Robertus annumerandus
inter auctores, « Qui famosam damnati hominis
» anastasim non prætermisissent, si etiam aut
» legissent) aut audivissent accidisse. » Neque con-
trarium concludi debet ex verbis ejusdem Roberti,
qui in Tractatu de immutatione ordinis monacho-
rum de abbatibus et abbatibus Northmannorum capite
ii de origine Carthusiensium hæc habet : « Eodem
» fere tempore, quo ordo Cisterciensis in Cabillo-
» nensi parochia exortus est, Carthusiensis etiam in
» episcopatu Gratianopolitano adinventus est. Genus
» hoc eremitarum sub priore agit, nec numerum
» tertium decimum multitudo transcendit. Unus-
» quisque in cella sua privatis diebus separatus ab
» aliis orat, dormit et manducat; quæ tamen cellæ
» contiguae et loco conjunctæ sunt. Festis diebus
» ad ecclesiam et ad mensam conveniunt, et de

» spiritualibus inter se conferunt, Instituta vero et
» diurni et nocturni officii secundum regulam
» sancti Benedicti persolvunt. »

302. « Hæc ille, qui causam vel occasianem, quæ
sanctum Brunonem in eremum impulit, non affert,
quia nihil omnino de Sancto Brunone, nec ipsius
nomen habet. Sed tantum loquitur de quibusdam
Carthusiensium moribus, quos ex Guigonis nostri
Consuetudinibus videtur hausisse. Sic et de aliis
aliorum ordinum fundatoribus et patriarchis tam
summam meminit. ut nihil fere de iis referat
memorable, contentus tempus conversionis eo-
rum assignare cum anno, quo vel sæculo abrenun-
tiaverunt vel suam institutionem inchoaverunt. »
Luculentissime profecto hæc evincunt, aut parum ad-
modum aut nihil luctuosæ damnati historiæ officie-
re servatum de hac a Roberto de Monte silentium.
Neque vero vel hoc, vel quod supra jam memora-
tum, Sigeberti Gemblacensis scriptoris antiqui,
qui in hujus Chronographiam num. 296 hæc trans-
scripta verba intulit, silentium ad horridi prodigii
falsitatem monstrandam multum conducere, exi-
stimavit ipsemet Launoius, utpote ex recitatis am-
borum scriptorum illorum verbis, in quibus nihil
omnino de infasti doctoris anastasi occurrit, contra
Raynaudum duntaxat inferens, ratam hanc
apud omnes scriptores antiquos non esse; quod, ut
verum sit, falsum esse luctuosum illum eventum,
non requiritur. Sed hæc de Sigeberti Robertique de
Monte, qui hujus Chronographiam prosecutus est,
silentio dicta sufficiant. Inter scriptores antiquos a
Launoio recensitos, quorum de damnato doctore
silentium majori in pretio Bulæus habuit, locum
etiam obtinet Gaufredus Vosiensis prior, qui
Chronicon, a Labbeo tom. II Bibliothecæ novæ li-
brorum mss. publici juris factum, sæculo duodeci-
mo senescente contextuit.

303. Scriptor ille in hoc suo opere cap. 21 sic
scribit : « Ordo Carthusiensium sanctissimus incepit
hoc tempore, scilicet anno 1086 (imo anno 1084,
uti infra probabimus) per Brunonem virum san-
ctum, natione Alemannum de Colonia Agrippina,
magistrum in theologia, cum sex aliis venerabili-
bus viris in diocesi Gratianopolitensi. Hic ordo,
teste B. Bernardo, inter omnes ecclesiasticos ordines
primatum tenet, non ratione temporis, sed vi-
gore sanctitatis : unde ipse vocat eum speciosissi-
mam columnam Ecclesiæ. Victor papa, dum esset
monachus Cassinensis, per somnium vidit Deum,
sue dignationi in solitudine Carthusianæ habitacu-
lum construendum, et dicitur, quod spiritu prophæ-
tiæ pollebat. » Verum an ex eo, quod damnati histo-
riæ Gaufredus hic non meminerit, recte contra
hanc, veluti vel idcirco fictitiam aut certe commenti
suspectam, Launoius et post hunc Bulæus arguunt?
Carthusianus noster anonymus, postquam Gaufredi
verba jam nunc recitata in opus suum intulit, ita
subjungit : « Hæc Gaufredus, qui nova et hactenus
inaudita atque a nullo commemorata nobis revelat,

dum dicit, Victorem papam spiritu prophetico fundationem ordinis (qua de re quid sit, infra examinabitur) praevidisse, de cuius visione dicemus anno 1086. His Gaufredi verbis (jam proxime recitatis) subiungit Launoius: «Hic de damnato doctore et canonico loquendi locus erat amplissimus, » Gaufredus tacuit, quia tunc illud otiosi homines » nondum invexerant.»

304. « Sed illud jam, non quidem invexerant, sed prouta fide dignis sibi fuerat relatum, scriptis mandaverant anonymus noster Carthusiensis et Cæsarius Eisterbacensis Gaufredi cœtanei. Neque mirum, si Gaufredus illud tacuerit, cum et fere alia omnia de sancto Brunone et ordine dicenda tacuerit, qui etiam historiam, jam ab annis centum et ultra peactam, ejusque memoria tunc apud solos pene Carthusienses servata fuerat, ignorare poterat. » Quod si historia illa publice ingenti hominum asstante multitudine, acciderit, nulla ratione verosimile apparet, ejus memoriam ætate Gaufredi, qui centum nondum, imo forte ne sexaginta quidem, a Brunonis » obitu elapsis annis floruit, apud solos pene Carthusienses superfuisset. Quis ergo factum credat, ut horrendum prodigium ignoraret, ideoque ejus » me » inerit Gaufredus? Attamen cum hic scriptor, ut recte etiam observat Carthusianus anonymus alia fere omnia ad Brunonem spectantia omittat, nec ullo ex capite Parisiense prodigium, ut ut perspectum exploratumque id habuisset, pauca inter, quæ de sancto tradit, commemoratur fuisse videatur, argumentum sane, quod ejus silentium suppetat, admodum infirmum apparet. Verum, quibus nonnihil plus roboris inesse videtur, nunc subdo. Monachus Antissiodorensis, qui sub finem sæculi xii et initio sequentis, aut certe, Innocentio III summo pontifice, floruit, apud Launoium Dissertatione de vera causa secessus S. Brunonis in eremum cap. 1 sic scribit: « Circa id tempus S. Hugo, Gratianopolitanus episcopus, vidit per somnium in solitudine Carthusiæ Deum suæ dignationi habitaculum construentem, stellas etiam septem ducatum sibi præstantes itineris. Et ecce, sanctitatis ejus odore tracti ad ipsum veniunt septem viri, qui omnes uno desiderio succensi locum eremiticæ vitæ congruum quærebant, necdum repererant. Horum primus magister Bruno, vir religione scientiaque famosissimus alii quatuor litterati, duo laici, quos sanctus Hugo gratanter suscepit, et voli composites fecit. Ipso namque juvante, consulente, comitante, Carthusiæ solitudinem intraverunt. Sic cepit ordo Carthusiensis, inter cæteros ordines puritate mentium ac theoriæ studio singularis. »

305. Launoius, qui, ut jam innui, in laudata sua Dissertatione verba hæc recitat, iis deinde subiungit: « Non magis » apud hunc, monachum nempe Antissiodorensem, » quam apud alios, » quos nimirum jam ante retulit, » rata est de doctore narratio, et terribilis eventus, qui Brunonem in eremum abegerit. Neque profecto horribile illius doctoris

A anastasim præterisset monachus ille, qui passim memorat incertos rerum exitus, et in plerisque hominibus ancipitem vitæ fortunam, spectra et id genus prodigiorum. » Accipe modo, quid ad hæc responat Carthusianus noster anonymus. Sic itaque Annalium ordinis sui lib. iv, num. 116 habet: « Hæc (verba videlicet monachi Antissiodorensis e Launoio proxime huc transcripta) ille anonymus apud Launoium, qui, ut videtur, hæc omnia ex Vita sancti Hugonis a Guigone edita exscripsit, mutato tantum verborum ordine, cujus propterea testimonio eadem opponimus, quæ superis Guigonis testimonio (adi num. 263 et sequentem) opposuimus. Præterea quid ponderis habeat auctoritas negativa, judicent viri docti. Monachus Antissiodorensis nihil habet de spectaculo, ergo falsum est spectaculum. Si liceret ita argumentari, ipse etiam ruentem evangelicæ veritatis, quarum multæ in sola nituntur traditione. Sed esto, quod monachus ille « passim memoret. » ut asserit Launoius, « incertos rerum exitus, et in » plerisque hominibus ancipitem vitæ fortunam, » spectra et id genus prodigiorum, » nunquid omnes memorat, vel in omnibus hominibus memorat? Quod certe asserere, videtur temerarium. Quosdam igitur, imo et permultos rerum exitus omisit, et inter illos istud prodigium omittere potuit, sicut et tres sancti evangelistæ piscinam probaticam nimis admirandam, et Lazari suscitationem stupendam omiserant.

C 306. « Postremo monachus ille, ut habet Launoius, floruit sub Innocentio III, summo pontifice, quo tempore noster anonymus Carthusiensis (videsis hujus testimonium num. 199 et seq., uti etiam dicta num. 12 et seq.) primus omnium cepit hanc historiam scriptis mandare, cujus memoria apud solos fere Carthusienses, adhuc paulatim tantum pullulantes custodiebatur. Unde non mirum, si monachus ille Antissiodorensis, cui forsân cum Carthusiensibus nulla intercedebat consuetudo, veram non noverit ordinis originem, cujus nullam propterea causam attulit, sed sola verba exscripsit, quæ in Vita sancti Hugonis legerat. Denique cum præfati auctoris Chronicon modo non habeamus præ manibus, plura ex eo contra Launoium elicere non possumus. » Ita ille; an autem in omnibus recte, nunc dicendum. Ac primo quidem, cum dubium non appareat, quin monachus Antissiodorensis supra huc transcripta verba ex Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, per Guigonem quantum Carthusiæ priorem scripta, depromperit, servatumque ab hoc in illis de doctoris Parisiensis anastasi silentium nulla omnino fit, ut nec, quod in iisdem monachus Antissiodorensis de eadem servat, magni roboris sit. Quod vero pertinet ad silentium, quo hic omnibus etiam aliis Chronicis sui locis horrendum prodigium præterit, inde etiam, falsum hoc esse, haud recte concluditur. Cum enim, ut Carthusianus noster anonymus recte observat, non omnes prorsus rerum

exitus commemoret, horribile doctoris exitium esse A potest ex iis, quos silentio suppressit. Attamen cum monachus ille, ut Launoius innuit, multus equidem sit in recensendis prodigiis, minus verosimile apparet, futurum fuisse, ut Parisiense, si contigisset, damnati spectaculum, cæteris omnibus, quæ narrat, prodigiis memoratu utique longe dignius, litteris consignare omitteret.

307. Atque hinc jam fit, ut ad eorum qui luctuosum eventum negant, opinionem e laudato Antissiodorensi monacho, silentio hunc prætereunte, robor qualecunque accedat. Nec juvat reponere, horrendam historiam, utpote cujus vere facta memoria apud solos fere Carthusienses sæculo tertio decimo superfuerit, Antissiodorensi monacho, qui tunc ex dictis floruit, fuisse ignoratam; quam parum enim verosimile id sit, ex jam supra dictis liquet. Porro rationes, similes fere ac pares iis, ob quas, ut modo docui, monachi Antissiodorensis silentium contra prodigiosam doctoris anastasim robor obtinet, faciunt etiam, ut eidem Malleacensis Chronici, cujus auctor circa annum 1140 floruit, silentium officiat. De hoc enim Chronico Launoius in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum dissertatione, cap. 4, ita loquitur: « Plenum est visionibus et eventis memorabilibus, quæ ab auctore cupidissime narrantur; ut vel inde judices, nusquam prætermisurum fuisse tale spectaculum, si contigisset et ea contigisset ratione, quæ libris auctorum omnium implevisset; » Launoio autem in iis, quæ hic de Malleacensi Chronico, seu potius de hujus auctore affirmat esse assentiendum, ipsum inspectum docebit hoc Chronicon, quod apud Labbeum tomo II Bibliothecæ novæ librorum mss. modo exstat insertum. Nec omni etiam vi destituitur de doctoris anastasi silentium ab auctore Florum mss. Historiarum Adamo, Vincentio Bellovacensi et scriptore Chronici S. Martini Turonensis servatum. Etsi enim tres hi scriptores, ut Carthusianus noster anonymus recte observat, verba sua, a Launoio recitata, vel ex Guigone quinto Carthusiæ priore, vel ex Gaufrido Vosiensi, vel ex aliis denique, quorum silentium ex dictis aut nihil omnino, aut certe parum admodum prodigiosæ anastasi obest, indubie acceperint, alios tamen etiam non paucos scriptores, sæculo xii, quo floruerunt, antiquiores, adhibere atque in hisce si quid memoratu dignum invenerunt, id in lucubrations suas passim intulere.

308. Quare cum nullam uspiam in hisce doctoris redidivi, qui, sese justo Dei judicio damnatum, publice e feretro astantibus denuntiavit, mentionem faciant, argumento id est, apud scriptores illos, e quibus forte aliqui temporum injuria modo etiam perire, a Vincentio alisque duobus laudatis scriptoribus feralem historiam non fuisse inventam. Unde fit, ut contra hanc non parum faciant tres isti scriptores, utpote silentio suo silentium aliorum omnium, a se adhibitorum, quodammodo testantes

involentesque, quorum tamen aliqui saltem luctuosum hujusmodi notatque dignissimum eventum, si locum unquam habuisset, verosimiliter scituri memoraturique fuissent. Cæterum scriptoribus antiquis, qui silentio suo horribili prodigio, utpote id pariter, si fuisset, verosimiliter vel argumenti, quod tractarunt, ratione, vel aliqua quacunque de causa commemoraturi, utcumque officiant; addi etiam possunt, tum Hugo Flaviniacensis multique alii, a Launoio non memorati, quos hic enumerare necessum non est, tum maxime ascetici, divinique verbi præcones, qui, cum, ut homines et a vitiis peccatisque invocarent, et ad virtutem inflammarent, sermones pios habuerint, tractatus sacros ediderint, religiosas meditationes composuerint, horribile illud prodigium, si contigisset, alicubi in hisce verosimiliter commemorassent, utpote quo nihil fere ad finem ase intentum magis aptum magisque conducens excogitare aut fingere potuissent. Hinc Launoius dissertationis sapissime jam laudatæ cap. 4 scriptoribus antiquis, quorum silentium prodigiosæ doctoris anastasi officit, etiam Humbertum Burgundum, quintum prædicatorum generalem magistrum, et S. Bernardum, Claravallensem abbatem, accenset: ac priorem quidem recte; ad non item posteriorem, habita etiam ratione epistolæ, ad fratres de Monte Dei conscriptæ.

309. Hic enim sanctus, quo ad vitia vitanda virtutemque amplectendam legentes audientesve excitet, unice fere, quæ sacra Scriptura suppeditat, incitamenta in sermonibus piis, quos habuit tractatibusque sacris, quos edidit, adhibere est solitus: epistolam autem, ad fratres de Monte Dei scriptam, non Bernardi, sed Willelmi, monasterii S. Theodoric prope Remos abbatis, fetum esse, Mabillonius tom. II Operum S. Bernardi pag. 498 et post eum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. XI pag. 654 dilucide ostendunt, certeque sancto huic abbati non posse attribui, apud omnes modo eruditos in confesso est. Nec est tamen, cur hinc modo inferas Willelmum S. Theodoric prope Remos abbatem, cujus ex jam dictis laudatæ epistola est, auctoribus antiquis, quorum silentium luctuosæ damnati doctoris historiæ officit, esse accensendum. Etsi enim Willelmus vere sit antiquus, nihil tamen occurrit, quo verosimile utcumque fiat, futurum fuisse, ut horribile prodigium, si factum id scivisset, in epistola illa commemoraret. Quod modo ad alios, quos Launoius in rem suam adhuc adducit, scriptores pertinet, iis hic, quod tales, si forte Joannem de S. Victore exceperis, non sint, ut famosam doctoris anastasim, si eam aut legissent uspiam, aut audivissent accidisse, commemoraturi verosimiliter fuissent nominatim recensendis, ut supra facturum me monui, supersedeo, et ad discutiendas, ad institutum nostrum præcipue spectantes, quas ex auctorum a se laudatorum silentio Launoius format, conclusiones progredior.

§ XVIII. *Conclusiones præcipue, quas Launoius ex A scriptorum antiquorum, a se adductorum, silentio format, discutuntur.*

310. Ut quid contra luctuosam doctoris damnati historiā, et tantum, quantum Launoius vult, antiquorum scriptorum silentium se potius formata ex hoc argumenta negativa valeant, magis adhuc eluceat, iuverit, hisce modo discussis, conclusiones etiam quas Launoius ex iisdem sequi asserit, examinare. Atque id quidem, ne vel huic scriptori, cuius de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertationem librorum prohibitorum Catalogo Romana censura novi ascriptam, nimium attribuisse, vel, quæ Launoio anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti haecenus non vulgati auctor opponit, argumenta infirmasse videar, ea ratione præstabo, ut ipsa tum hujus, tum illius verba plerumque descripturus sim, ac tum demum, quæ mea de Launoii conclusionibus, Carthusianique ad has responsionibus sit opinio, adjuncturus. Launoius itaque ex auctorum omnium, quos adduxit, silentio primum concludit, « Coloratam illam et picturatam (in Carthusia scilicet Parisiensi præcipue) historiā, quæ secedendi in eremum causam Brunoni dedisse fertur, obui contumaci silentio auctorum omnium, qui ab anno Christi 1084 ad annum 1322 et eo amplius claruerunt. Quod apud cordatos atque eruditos homines sufficit ad fabulæ confutationem. In cumulum accedit hinc auctoritas Brunonis ipsius, Carthusianorum fundatoris, qui non Lutetiæ Parisiorum, sed Durocortori Remorum abundi in eremum causam accepisse se scribit; inde Guiberti Novigntini abbatistestimonium, qui certam abitus in eremum causam peculiariter designat. Uterque Parisiensem de canonico et doctore redivivo fabulam excindit, et simplicem veritatis rationem exponit. »

311. En modo quid, recitatis hisce Launoii verbis Carthusianus noster anonymus reponat. Hæc, » inquit, « habet Launoius, quasi diceret: Hi scriptores hanc historiā tacuerunt, ergo eam veram esse negaverunt. De robore hujusmodi argumentationis iudicet lector. Sed nos dicamus, quod in superioribus satis docuimus, nempe auctores illos hoc prodigium siluisse, sicut alia S. Brunonis præclare facta siluerunt. Nullus enim ex tot allatis a Launoio scriptoribus Vitam S. Brunonis describere aggressus est; sed omnes, quidquid de eo vel de Carthusiensium ordine scripserunt, paucissimis verbis more compendiorum illud tradiderunt. Imo plerique S. Brunonem de solo nomine appellarunt; alii nec ipsum nomen expresserunt: aliis vero, qui fusius de eo locuti sunt, satis fuit, quatuor aut quinque lineis dicere, quod fuerit institutor ordinis Carthusiensis, illumque tali anno et sub tali pontifice instituerit. Quidem erga Carthusienses bene affecti plura de eorum statutis, moribus et consuetudinibus scripserunt; sed nullus de institutione eorum, de causa originis aut de aliis ab eis et apud nos præclare gestis singulariter tractare in animo habuit

Unde non mirum, si apud citatos auctores nihil occurrat de redivivi hominis spectaculo. Sed quando Carthusiensis ordo cœpit propagari, anonymus noster, qui primus circa annum 1220 (imo verosimiliter, ut num. 12 et seqq. docui, non ante annum 1250) de industria suscepit initia illius mandare litteris, fusius ac prolixius Acta S. Brunonis describens, hanc anastasis secessus illius in eremum causa fuisse, edisserere non omisit. »

312. Hæc ille, transcriptis deinde, quæ jam recitavi, hisce Launoii verbis. « In cumulum accedit, » etc., sic pergens: « Jam supra satis ostendimus, sanctum Brunonem non Durocortori Remorum, sed Lutetiæ Parisiorum consilium secedendi in eremum accepisse, ut etiam censet doctus Buleus. Præterea quam incertum sit Guiberti testimonium, patet ex tot hallucinationibus, quas in textu narrationis illius deteximus. » Ut quæ de hisce modo measit opinio, paucis edicam, sane Launoius ex omnium, quos in medium adducit, auctorum de funesta doctoris anastasi silentio perperam hanc in fabulis habendam, seu indubie falsam esse, concludit, uti infra ostendam, cum, quid contra luctuosum eventum universale de hoc scriptorum omnium tum æqualium, tum aliorum posteriorum silentium valeat, inquiram. Enerve autem ac elumbe prorsus non esse aliquorum, quos Launoius citat, scriptorum silentium, seu negativa, quæ ex hoc formantur, argumenta omni prorsus vi non carere, supra probavi, ac nominatim quidem negativo, quod ex Guiberti, Novigntini abbatibus, silentio deducitur, argumento roboris non nihil inesse satis superque, quantum opinor, quæ num. 267 et seqq. in medium adduxi, evincunt, etsi interim rerum, ad S. Brunonem institutumque ab eo ordinem spectantium, Guibertus sat peritus habuisset, uti etiam falendum esse ibidem edixi. Ad secundam Launoii conclusionem progrediamur.

313. « Alterum, » inquit, quod ex auctorum adductorum silentio sequitur, est, « Romani Breviarii correctores in iis, quæ e sancti Brunonis Lectionibus expunxerunt, apprimè secutos esse Ecclesiæ canones, quibus sancitur, ut quidquid a veritate alienum in sacrorum officiorum codices irrepsit, tollatur. » Sed quid modo ad hæc Carthusianus noster anonymus? « Ergo, » inquit, « si vera est hæc Launoii argumentandi ratio, quidquid Breviarii Romani correctores e Lectionibus sancti Brunonis expunxerunt, a veritate alienum erat: ergo et præclara illa fidei professio, a S. Brunone in extremis posito emissa et e Lectionibus ejusdem sublata, aliena est a veritate. Quis hoc dicat aut dicere cogit? Certe nec ipsum Launoium hæc dicturum fuisse credimus, si rem attentius observasset. Veram igitur causam, quæ censors Romanos, viros doctissimos ac sapientissimos movit, ut cum spectaculum illud, tum professionem fidei a Breviario auferrent, hanc fuisse ipsimet censors significaverunt, nempe quod ille lectiones essent justo prolixiores. » Sane

e Lectionibus S. Brunonis prodigiosam doctoris Anastasim non ideo, quod falsa putaretur, fuisse expunctam, indubitatum faciunt, quæ num. 190 et binis seqq. in medium sunt adducta. Nec est, quod quis pro Launoio reponat, solam deprehensam falsitatem esse posse causam, ob quam quidē Breviario expungatur. Id enim a vero alienum non obscure fatetur ipsemet Launoius in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione cap. 5 in conclusione sic scribens: « Alia nulla potior causa (e Breviario scilicet quid expungendi) ecclesiasticis præscribitur regulis, quam deprehensa falsitas » Quibus verbis cum affirmet, potiorē falsitatem quidquam e Breviario expungendi causam non dari, aliam utique dari præterea posse agnoscit.

314. Sed quid porro Launoius e citatorum a se auctorum silentio pergit concludere, audiamus. « Tertium » est, inquit, « quod Bruno Parisiensis theologus fuerit, scholasque Lutetiæ aliquando rexit, posse adhuc ex nocturnis illius vigiliis tolli, non solum quia veterum auctorum nemo Brunonem magistrum Parisiensem fecerit, vel scholas Lutetiæ rexisset dixerit, uti vidimus, sed etiam quia ante Brunonis ætatem statum fuisse Parisiis theologiæ studium, atque ibi magisterium in theologia dari solitum, vix probaretur. » Quod ad hæc respondet Carthusianus noster anonymus, nullius momenti est; neque enim Balaus, ut ait, Lutetiæ aliquando studuisse scholasque rexisset Brunonem, auctoritatibus argumentisque, quæ adducit, ullatenus evincit. Res liquet ex supra dictis, ac præcipue ex iis, quibus Brunonem Parisiis verosimillime nunquam doctuisse, dubiumque etiam esse, an ibidem unquam studuerit, ostendimus. Launoio itaque, S. Brunonem nec theologum Parisiis fuisse, nec scholas ibidem rexisset, contendenti refragari non possum. Attamen hic scriptor perperam in dubium revocat, an ante sancti nostri ætatem statum Parisiis theologiæ studium fuerit; etsi enim tunc ibidem magisterium in theologia (neque enim usitati modo in universitatibus scholas diversi execogitati adhuc fuerant) dari non soluerit, artes tamen liberales omnisque generis scientiæ tradebantur, celeberrimæque ac florentissimæ jam tum Parisiensis civitas gaudebat academia, cui ad universitatis splendorem nihil fere præter nomen deerat, uti probant, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VII pag. 102 et seqq. docent. Quartam modo Launoii conclusionem examinemus.

315. « Quartum, » inquit, quod ex laudatorum antiquorum silentio sequitur, est « a Theophilo Raynaudus perperam assertum, eam de triplici doctoris anastasi narrationem, quæ Brunonem in eremum exegerit, apud antiquos omnes ratam esse; deinde falso quoque additum, « quod silentium Petri Cluniacensis de prodigiosa doctoris anastasi et inde impulsio ad solitudinem Brunone suppleant auctores » perantiqui et illius perique temporis, quo res gesta » proditur. » Siquidem planum fecimus, Petrum Clu-

niacensem in iis rerum et temporum conditionibus scripsisse, ut ex ejus silentio æquipollens affirmationi ratio ducatur; deinde nullos esse Brunonis vel Petri Cluniacensis æquales, suppare auctores, qui huic de doctoris anastasi historiæ patrocinentur. Quin etiam unicus Guibertus abbas de Novigento productus id habet, quod et sumptum ex silentio Petri Cluniacensis argumentum solide confirmat, et omnem institutæ Carthusiensium religionis causam dilucide exponit. » Nec hic quidquam, quod hanc Launoii conclusionem evertet, Carthusianus noster anonymus reponit. Et vero hanc quantum ad primum, quod complectitur, veritati esse dissonam, nullæ ex capite apparet. Cum enim scriptores antiqui, numero sane non pauci, quos Launoius in rem suam citavit, Parisiensis prodigii, seu luctuose damnati doctoris historiæ nusquam meminerint, quæ veritatis specie, esse hanc apud omnes antiquos ratam, possit asseverari? Quod autem ad Petri Cluniacensis et Guiberti silentium pertinet, vim aliquam, non tamen, quam Launoius contendit, formati inde argumentis negativis inesse, supra ostendi. Launoius interim. Petri Cluniacensis de prodigiosa doctoris anastasi silentium « per auctores antiquos et illius plerosque temporis, quo res gesta traditur, non suppleri, » merito affirmat. Quos enim scriptores hujusmodi Raynaudus laudavit, ex Polycarpo de la Rivière laudavit, quam malè in hisce obtrudendis fidei existitis, Launoius contendit, taciteque Columbibus et post hunc (adi num. 196) Papebrochius noster agnoscunt.

316. « Quintum » est (ita in conclusionibus suis pergit Launoius) « didascalum scriptorem non satis accurate perpensis vel certè dissimulasse omnia momenta epistolæ, quam ex Apulia (imo Calabria) Bruno ad Radulphum Remensem præpositum misit... Deinden non minus aberrasse, cum docuit, Petrum Venerabilem ideospectaculum memoratum non recensuisse, quod ea tantum miracula, quæ suo tempore contigerant, recensere statuisset. Quasi Petrus ipse conceptis verbis non affirmaret, Carthusiensium ordinem fuisse suo tempore institutum. » Ad hæc Carthusianus noster anonymus ita reponit: Certe, quod hic Sausæio Launoius exprobat, id etiam ei magis justè exprobari potest. Nam si accurate hæc verba perpensisset, quibus sanctus Bruno fatetur post votum emissum « intervenientibus causis divinum amorem elanguisse, refriguisse animum, fervoremque evanuisse; » et ea æquiori iudicii lance cum narratione Guiberti de Novigento examinasset, non conclusisset, sanctum Brunonem votum Remis emisisset et statim post relictam urbem Remensem sine ulla mora Carthusiam petiisse. Constat enim ex superius a nobis fere probatis, sanctum Brunonem non nisi octo post Remis excessum annis in eremum abiisse. Quod autem spectat ætatem Petri Cluniacensis, liquido etiam demonstravimus, ordinem institutum fuisse pluribus, antequam ipse abbas nasceretur, annis, eumque nihil de miraculis apud Carthu-

sieneses patris scripsisse præter quasdam visiones, quibus opus suum de miraculis edidit, id est, annis fere septuaginta post institutionem ordinis. Hinc lector iudicet, si accurate Launoius-Petri Cluniacensis verba perpendat, cum asserit, ordinem illius ætate institutum. Sed pro Launio reponet quis, Petrum Venerabilem conceptis verbis id affirmare. Nam sic loquitur præfatus abbas: « Ser-
vatur in Burgundiæ partibus... professio quædam instituta nostro tempore. »

317. « Verum est, hæc verba esse Petri, sed verum est etiam, quod hæc scripserit septuaginta annis post damnati hominis spectaculum; nec modicum istud est temporis intervallum, imo permagnum, quod, junctis variis, quibus ratione officii detinebatur, negotiis, satis sufficiens fuit, omnem ab ejus animo dicti spectaculi recordationem auferre, sicut et abstulit recordationem multorum mirabilium, sua ætate a viris sanctissimis tam in ordine suo, quam in aliis Ecclesiæ ordinibus gestorum. » Elsi negativis, quæ ex ipsiusmet S. Brunonis in scripta ad Radulphum Viridem epistola et Petri Venerabilis de prodigiosa doctoris anastasi silentio petuntur, argumentis vis tanta, quantam eis tum supra, tum hic in suis conclusionibus Launoius attribuit, nequiquam competat, omnino tamen illa non esse infirma, acrobore destituta, supra ostendi, nec contrarium evincunt, quæ hic Carthusianus noster anonymus Launio reponit. Elsi enim, Petrum non ante elapsos a Parisiensi prodigio septuaginta annos suæ de miraculis lucubrationi manum admovisse, detur, hoc tamen ab illo, utpote qui tunc in miracula, ad Carthusiensem ordinem spectantia, sedulo ex dictis inquisierit, vel ex ignoratione, vel ex memoriæ lapsu prætermisum fuisse, parum verosimile apparet. Nec refert, alia etiam miracula, et quidem quæ et ætate sua et in ordine suo gesta essent, silentio venerabilem scriptorem præterisse. Cum enim, ut verbis, num. 393 huc transscriptis, ipsemet indicat, ea recensere miracula, quæ « ad roborandam fidem et mores instituendos » conducerent, propositum sibi habuerit, miracula nonnulla, etiam ad ordinem suum spectantia, potuit omittere, non quod ea incomperta illi essent memoriæ antea scita excidissent, sed quod ad modicum finem haud satis viderentur idonea; ad quem cum vix aliud quidquam magis conducens, quam Parisiense prodigium, fingi queat fit mihi vel hinc minus verosimile, luctuosum hunc eventum, si locum habuisset, commemorandum non fuisse a Petro Venerabili, cui nihilominus tum cognitus, ut jam dictum, verosimillime fuisset.

318. Sexta et septima conclusione unice fere, quid in ratiocinando discrimini Raynaudum inter et Saussæum intercedere existimet, Launoius assignat ut nos hic morari non debeat. Conclusionem octavam affirmat, « vulgare conversionis sancti Brunonis causam, » seu horribile, quo doctor tantisper redivivus, justo Dei iudicio sese damnatum, publice e

A feretro astantibus denuntiari, Parisiense prodigium, « si revocetur ad natales suos tum demum revocari ad publicum sine auctore rumore. » Ast contra illam conversionis S. Brunonis causam, si ad natales suos revocata fuerit, non ad publicum si ad natales suos revocata fuerit, non ad publicum sine auctore rumore sed ad ipsummet S. Brunonem ejusque socios revocatum iri contendit, probareque etiam nititur Carthusianus noster anonymus. « Hi enim, » inquit Annalium ordinis sui lib. iv hæctenus non vulgato, num. 124, « probe novērunt, ob quam causam et quia ratione mundo abrenuntiarent, et id absque dubio suis tradiderunt sequacibus. Neminem vero esse arbitramur, qui vellet obstinate asseverare, sanctum Brunonem et socios ejus sequaces suos non edocuisse, qualiter et ob quam causam tam arduum vitæ genus amplexati fuissent; aut ipsum ordiæm Carthusiensem ignorasse occasionem et causam suæ institutionis. Hos autem inter sequaces repertus est, qui octoginta aut circiter annis post eorum mortem (de anonymo num. 199 et seq. adducto hic loquitur, qui quo circiter tempore verosimiliter floruerit. num. 12 et seqq. docui) causam hanc scriptis mandavit, quod forte etiam ante eum aliquis fecerat, cujus codex lapsu temporum disperire potuit. Crescente vero domo-
rum ordinis numero, crevit et codicis, a nostro anonymo editi, exemplarium numerus, ita ut circa finem sæculi tertii decimi et initium quarti decimi in omnibus ordinis provinciis reperiretur, et inde historiæ hujus fama in omne vulgus emanaret. » Ita hæctenus ille: rectene, an secus, seu an vera æque-
nuina traditio, cui prodigium Parisiense seu vulgaris conversionis S. Brunonis causa superstruatur, in ordine Carthusiensi detur, infra discutiam. Ad reliquas Launoi conclusiones pergamus.

319. « Nonum » est, inquit hic scriptor, « vix ullum reperiri figmentum in historia, quod validius, juxta et frequentius (quam prodigium Parisiense scilicet) confutetur, validius quidem, si spectetur instructa tot scriptoribus acies, quæ in eam de horribili doctoris spectaculo narrationem, et quæsitum ex ea Carthusianorum initium dirigit; frequentius vero, si considerentur ex iis scriptoribus plures, qui seorsim eandem narrationem et narrationis appendicem evertunt. » Ita Launoius, falsam scilicet esse celebrem de doctoris damnati spectaculo narrationem, contendens, tum quod de horribili illa historia omnes prorsus, quos laudavit, scriptores sileant, tum quod ex his plures sint, qui, cum eandem, si contigisset, scituri scitæque commemoraturi fuissent, particulari suo silentio, ut pro comperta falsitate haberi debeat efficiunt. Carthusianus noster anonymus paulo aliter, et forte non immerito, proxime recitata Launoi verba accepit, uti liquet ex illius ad hæc responsione, quæ sic habet: « Quis non miretur his in verbis vanam hyperbolen, qua soli simplices decipi possent? nullus ex tot scriptoribus a Launio allatis historiam refutat aut negat, sed omnes tantum modo

eam non narrant, imo narrare possunt aut debent juxta propositum suum, nam omnes parum de sancto Brunone, et nihil de illius conversione habent, ut videre est supra, si unum excipias Guibertum de Novigento. Et nihilominus audet Launoius pronuntiare, « vix ullum reperiri figmentum, quod « validius juxta et frequentius confutetur, » cum e contrario nihil sit invalidius auctoritate negativa qua utitur, tot testimonia producents, nihil adversus veritatem hujus historiæ testificantia.

320. « Quod autem addit, et frequentius confutetur, si considerentur ex iis scriptoribus, » quos citavit. « plures, qui seorsim eandem narrationem » et narrationis appendicem evertunt, » id certe verum non apparet ex discussione, quam de scriptorum eorum auctoritatibus superius fecimus, cum ne unus quidem eorum seorsim, nec conjunctim dictam narrationem, aut ejus appendicem evertat, sed nec tantisper concutiat. » Hactenus Carthusianus anonymus, volens nimirum, argumento negativo contra Launoium, qui ei nimium attribuit, nullam omnino vim inesse, ac proin prodigiosum doctoris anastasim scriptorum antiquorum de hac silentio non tantum non negari, sed nec ulla ratione concuti, nedum convelli. Verum contra hanc roboris non nihil habere præcipuorum e laudatis a Launoio scriptoribus antiquis silentium, jam supra edocui; quantum autem scriptorum prorsus omnium, quod, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente, floruerunt, silentium contra eandem valeat, § sequens aperiet, uti etiam an Launoius in conclusione, de qua hic, celebrem de doctoris damnati spectaculo narrationem, e solo auctorum, quos laudat, silentio pro falsa merito habeat, et velut commentum ac fabulam explodat conclusione decima et ultima de qua ut nonnulla ante hic adhuc dicam, instituti mei ratio exigit.

321. Ultimo itaque, uti hac vult, ex unanimi auctorem omnium, quos adduxit, silentio sequitur, « post annos a condito Carthusianorum ordine ducentos quadraginta et amplius, fictam esse illam de doctoris vel canonici Parisiensis anastasi narrationem, quæ S. Brunonem in eremum impulerit. Hic est, » inquit, « palus terminalis, quæ hæc narratio defixa retinetur, hæc est temporis epocha, quæ nullum fabularum vindicibus tergiversandi locum relinquit. » Famosa ergo de doctore, qui publice et feretro sese damnatum, vociferatus sit, narratio post annum demum 1324, utpote ad quem a condito primum Carthusianorum ordine seu ab anno ex dicendis 1034 effluxere anni omnino 240, ab otiosis hominibus tuerit conficta, si Launoio assentiendum hic sit, Verum narrationem illam, si reipsa, quod an factum sit ex infra dicendis statues, fuerit conficta, diu ante dictum annum 1324 confictam esse, necesse est. Eam enim jam ante hunc annum litteris prodidere scriptores nonnulli antiqui, §§ 11 et 12 recensiti, acin primis quidem, ut reliquos missos faciam, Carthusianus anonymus quinque primorum Carthu-

sia priorum Chronici auctor, et Carthusianus Majorevensis iidem anonymus, quorum alter (adi num. 12 et seqq.) certo ante annum 1313, alter anno 1298, uti ipsemet affirmat, scriptiioni manum admovit. Paulo plura, huc facientia, Carthusianus noster anonymus, qui aanalium ordinis sui librum quartum hactenus non vulgatum contexit, suppeditat. Verba tamen ejus huc transcribere visum non est, quod pauca jam adducta, quod probandum erat, sufficienter evincant. Nec hoc tantum ex illis habetur, verum etiam Gersonem, contra hæc Launoius in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione cap. 2 præterea vult, primum non fuisse, qui anno circiter 1420 feralem de infausto Parisiensi doctore narrationem, aut, quemadmodum hanc vocat, fabulam, aliquandiu jam ante confictam, in litteras miserit. Ad alia modo, quæ sequenti § discutienda. mox dixi, progrediamur.

§ XIX. *Quid contra prodigiosam anastasim, qua doctus Parisiensis, sese damnatum, publice et feretro denuntiavit, universale scriptorum omnium, qui, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente, floruerunt, silentium valeat, et an, hoc stante, certam illam aut etiam verosimilem possint efficere testimonia antiqua supra adducta.*

322. Ex adductis a Launoio contra luctuosas doctoris Parisiensis historiam esse nonnullos, qui huic nonnihil silentiosus officiant, quatuor § § proxime prægressis edocui. Nunc dispiendum, quid contra feralem illum eventum universale illorum omnium, ac maxime eorum, qui, integro primo ac forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente, seu, cum hæc nondum litteris mandata fuisset, floruerunt, scriptorum antiquorum silentium valeat. Launoius Dissertationis suæ sæpissime jam laudatæ locis non paucis mirandum illud memoratque, si accidit, dignissimum prodigium, veluti indubitatum falsitatem, anilem fabulam, putidumque commentum traducit, idque unice, quod a scriptoribus antiquis, quos laudat, litteris commendatum non sit. Verum an recte? Neutiquam sane, uti ex tis. quæ num. 258 modo dixi, satis patet, ampliusque ex iis, quæ jam nunc dicturus sum, patecet. En unum alterumve, ut alia omittam, exemplum, quo, quæ facta traduntur nec tamen a scriptoribus synchronis litteris consignata reperiuntur, fabulis continuo commentisque accensenda non esse, docemur, Benedictus XIV papa de servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione lib. III, cap. 10. num. 3, circa finem ita memoriæ prodit: « Fama erat, sanctos Faustinum et Jovitam, patronos Brixianæ urbis, in armis aureis apparuisse ad ejusdem tutamen adversus Nicolaum Picininum, Mediolanensium copiarum præfectum, ipsam obsidentem ac maxima vi oppugnantem. Sed a plerisque dubitabatur de miraculo hujus insignis apparitionis, silentibus videlicet historicis Brixianis æquævis, illudque narrante Elia Capreolo, qui octoginta integris annis post solutam obsidionem decessit et fabulosa quædam suis com-

mentariis inseruit; cum opera et studio cardinalis A Angeli Mariæ Querini binæ litteræ inventæ sunt Ludovici Fuscarenæ ad sanctum Laurentium Justinianum, tunc patriarcham Venetiarum, quæ rem totam in aperto ponerent. »

323. « Etenim cum quatuordecim annis post Brixiam ab obsidione liberatam Fuscarenus ejus civitatis administrationem suscepisset, sibi a Veneto senatu demandatam, biduo post aditam provinciam rumor increbuit, consilium initum fuisse a quibusdam religiosis viris inde asportandi Venetias corpora sanctorum Faustini et Jovitæ; ac nisi ipse religiosos illos opportune servasset, populi ira ferroque periissent. Fuscarenus in allatis epistolis causam aperiens pii furoris, qui mentes Brixianorum incenderat, hæc habet : « Memores sunt, cum circumvallati, » inclusi fame laborarent, ultima experientur pericula, visos ab hostibus lutores sanctissimos aureis » armis Brixiam tueri : quo miraculo attonitus Nicolaus Picinimus, dux fortissimus, potiundæ urbis » spem perdidit, supplicii petendi, aurumque habendi aviditatem remisit. Quas ob res difficilius » his corporibus carerent. » Fuscarenæ epistolæ integræ insertæ sunt in epistola prædicti cardinalis typis edita et ad Patrem Cyprianum Benagium abbatem et præsidem generalem congregationis Casinensis data. Post quæ idem doctus cardinalis hæc ad rem subdit : « Superest tandem, ut una mecum fa- » tearis, argumentum, quod negativum criticæ artis » magistri vocant, quoque aliqui ex ipsis haud ita raro abutuntur ad convellendam monumentorum » ecclesiasticorum auctoritatem, facile accidere » posse, ut omni ipsum auctoritate destitutum com- » periatur. Certe triumphare illud quam maxime » videbatur in subjecta huic epistolæ materia, nam » veterum scriptorum silentium eo vehementius in » eandem torqueri poterat, quod plures modo » suppetant commentarii, Brixianæ obsidionis tem- » pore de obsidionis illius rebus scripti.

324. « At quam vanus foret ille triumphus detectæ » a me Fuscarenæ litteræ ostenderunt. Undenam, » per Deum immortalem, certo divinare se posse, » confidet criticorum illorum natio, priscis illis » monumentis, quibus ipsi præcipiti ausu bellum » indicunt, testimonia hujusmodi olim defuisse, » cum tot sæculorum lapsu, forte malo fato, aut » omnino interierint, aut in tenebris adhuc deli- » tescant ? » En sane præclarum facti exemplum, quod, etsi revera acciderit, ab auctoribus tamen synchronis memoriæ proditum non invenitur, quodque idcirco semper aut pro falso habitum, aut certe in dubium revocatum fuisset, nisi Fuscarenæ litteræ, quæ lucidissimum ei testimonium perhibent, ab eminentissimo cardinale Querino detectæ fuissent; qui interim hinc argumenti negativi vim nimium elevare videtur. Etsi enim hoc non sufficiat, ut quilibet, cui opponitur, a vero pronuntietur alienum, id tamen (adi num. 258) roboris sibi non rara habet adjunctum, ut factum, contra

quod militat, vel magis, vel minus, prout rerum temporumque adjuncta fuerint, vero efficiat absimile; ad quod, ni argumentis negativis locum nunquam esse velis, non requiritur, ut certum, sed tantum ut verosimile sit, rem a scriptoribus antiquis, qui perierint, memoriæ proditam non fuisse; hoc autem habetur, si certo sciatur, a nullis scriptoribus antiquis, modo adhuc exstantibus, litteris consignatam inveniri, quorum aliqui aut unus saltem alterve verosimiliter tales sint, ut eam, si fuisset, scituri, scitamque commemoraturi fuissent. Accipe alterum modo rei, quæ accidit, nec tamen a scriptoribus synchronis memoratur, exemplum.

325. Ab Honorio tertio, summo pontifice, celeberrimam indulgentiam, quæ « Porciunculæ » dicitur, B petitiæ ac porro impetrasse S. Franciscum Assisiensem, nulli prorsus scriptores, synchroni, imo ne ipsi quidem, qui vitam ejus omnem ac gesta ex instituto diligentissime descripserunt, Thomas Celanus et S. Bonaventura. Hinc sæculo sexto decimo potissimum non defuerunt, qui indulgentiam illam S. Francisco ab Honorio unquam fuisse concessam, vel animo obfirmato negarint, vel saltem in dubium revocarint, hæc insuper ratione ad id impulsus, quod disciplinæ usibusque, qui S. Francisci ætate in ecclesia viguerunt, indulgentiæ tam amplæ, quam sit Portiunculana, concessio minime congrueret. Verum sæculo proxime elapso ex antiquis codicibus in lucem tandem (Adi operis nostri tom. II Octobris, p. 887 et sequenti) fuere prolata testimonia, quadraginta circiter post obitum S. Francisci annis, cum indulgentia illa jam tum, quod nullæ de ea litteræ pontificiæ exstarent, in dubium revocata aut etiam negata a nonnullis fuisset, a B. Benedicto Aretino, per ipsum S. Franciscum in ordinem olim admissu, atque a Raynerio de Mariano, hujus Benedicti socio, reddita, quibus hi ambo, dictam indulgentiam et per S. Franciscum petitam et ab Honorio tertio concessam fuisse, e narratione, sibi hæc de re a fratre Masseo de Marignano, qui præsens adfuerat, facta, testantur. Accessit potissimum et testimonium aliud, quo Petrus Zalfanus (videsis eundem operis nostrum. II Octobris, p. 890) testatus est, sese in ecclesia Sanctæ Mariæ de Portiuncula præsentem adfuisse, cum in ea S. Franciscus, septem astantibus episcopis, acceptam ab Honorio indulgentiam promulgaret. Tria porro hæc testimonia dubitare non amplius sinunt, quin insignis illa indulgentia et per S. Franciscum reipsa fuerit petita, et eidem per Honorium concessa, et tamen rei hujus, ut jam dictum, nulli prorsus scriptores contemporanei ac ne ipsi quidem Francisci biographi, ut ut res omnes, ab eo gestas, calamo diligentissime complexi, meminerunt; quod sane argumento est perquam valido, continuo consequens non esse, ut res, quæ a scriptoribus contemporaneis non memorantur, indubie falsæ sint.

326. Jam vero, cum pronum admodum sit, ut res, quæ, etsi gestæ, a scriptoribus contemporaneis non memorantur, silentio etiam a sequioris ævi scripto-

ribus prætereantur continuo sane non est, quod tam ab his, quam ab aliis subiectur, pro falso seu pro non facto habendum, ac proin perperam Launoius prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim, quod nec a scriptoribus contemporaneis, nec ab aliis, qui serius post rem gestam floruerunt, litteris consignata reperiatur, velut inane commentum anilemque fabulam explodit, a veritate omni dubio procul longissime alienam. Nec est cur pro Launoio reponas, antiquae quidem testimonia jam adducta pro indulgentia Portiunculana exstare, legitimamque, ob quam hujus mentio scriptoribus synchronis haud fiat, rationem posse afferri; etsi enim servati a scriptoribus contemporaneis ipsisque S. Francisci biographis de indulgentia Portiunculana silentii ratio non inepta, uti iterum in eodem operis nostri t. II Octobri, p. 890 videre licet, repa adducatur, fieri tamen potest, ut tam undecimi, quo prodigiosa doctoris anastasis contigisse narratur, quam sequentis sæculi scriptores ob causam nobis ignotam hujus non meminerint: aut, si id displiceat, omnem prodigii illius luctuosique eventus mentionem omittere poterunt, non quidem, quod legitima quoddam ad id impulsus fuerint causa, sed quod in rebus, tempore suo gestis, memoriæ prodendis accuratorem aut nullam fere, aut certe mediocrem duntaxat adhibuerint. Apparitionem, qua SS. Faustinus et Jovita Nicolaum Picininum, Mediolanensem copiarum ducem ejusque milites, civitatem Brixianam vi maxima obsidentes, terruerunt, litteris non mandarunt historici Brixiani æquævi, et tamen silentii hujus rationem quæ sat certo sit legitima nullam invenio afferri; unde ea, quam admisere, omissio vel ignotæ nobis causæ, vel modicæ, quam hi in temporis sui rebus adnotandis adhibuerunt, accusationi attribuenda videtur.

327. Quod autem ad supra laudata testimonia, quæ, silentibus licet auctoribus contemporaneis, indulgentium Portiunculanam certam efficiunt, spectat, nihil hoc ad rem facit; liquet enim vel hinc, fieri posse, ut, licet factum quoddam, re centioribus relatum, ab omnibus scriptoribus contemporaneis silentio prematur, re tamen ipsa acciderit. Quod cum ita habeat, perperam sane publice e feris, qui, sese damnatum, astantibus falsam doctro retro denuntiavit, historiam indubie falsam pronuntiaris hac sola de causa, quod ab auctoribus contemporaneis litteris commendata non sit. Nec, quod præterea a scriptoribus aliis, qui serius floruerunt, silentio prætereatur, recte eam Launoius, ut jam dixi, indubie falsam asserit. Verum an saltem luctuosus ille eventus, quod a scriptoribus omnibus tum synchronis, tum aliis qui, integro primo et forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente, floruerunt, silentio prematur, pro admodum dubio aut etiam pro probabiliter, seu etiam verosimiliter falso nequit haberi? Ita omnino existimo; etsi enim ex omnibus, quæ horum aliquod supra etiam adductorum de ferali historia silentium suppeditat, argu-

mentis negativis vix ullum, seorsum sumptum, sit admodum validum, omnia tamen simul accepta, nunquam eam habuisse locum, verosimile sane reddunt eo fere modo, quo rationes plures, quæ ad assertionem quampiam stabilendam concurrunt, solide hanc probabilem nonnunquam, si simul accipiantur, efficiunt, etsi interim singulæ, seorsum acceptæ, parum sint validæ. Et vero cui verosimile non appareat, nunquam habuisse locum prodigium hujusmodi, quod a scriptoribus omnibus proxime dictis silentio præteritur, quodque tamen, si accidisset, per omnium ora et calamos fuisset volitaturum, utpote simul futurum et notatu dignissimum et in opinione, quæ hic discutitur, quæque id publice coram innumera propemodum populi multitudine factum, statuit, omnibus passim notissimum?

328. Neque hic reponas, prodigiosam illam anastasis, qua doctor tantisper redivivus feralis de se judicii denuntiatione ingentem hominum multitudinem terruerit, ut ut silentio a scriptoribus æqualibus et subæqualibus sit suppressa, ab iis tamen, qui non adeo diu post hosce floruerunt, commemorari. Et enim, qui primus luctuosam hanc historiam in litteras misit, Carthusianus est anonymus, qui quinque primorum Carthusiæ priorum Chronicon, ejus § 1 notitiam dedi, concinnavit; hic autem, ut ibidem etiam docui, scriptio manu verosimillime non ante annum 1250, imo forte ne ante annum quidem 1300 circiter admovit, idque proinde non prius fecerit, quam cum jam anni amplius centum et quinquaginta, imo forte ducenti post gestam seu post horribilem eventum essent elapsi. Dices quidem, scriptorem illum forte jam inde ab anno circiter 1220 aut paulo etiam citius floruisse, sibi quæ prælucentem habuisse scriptorem antiquiorem, e quo, quæ de doctoris redivivi prodigio pulsoque hinc in eremum sancto Palre suo refert, deprompsit. Ast nec unum, nec alterum veritati consonum ullatenus apparet. Imo vero, ut ad id, quod ultimo loco ponitur, primo respondeam, scriptorem nullum antiquiorem, e quo sua hauserit, primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctori præluxisse, ex ipsa, qua hic initio utitur, loquendi formula colligendum videtur. Hæc enim sic habet: « Anno Dominicæ Incarnationis 1082 vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisiis, etc., tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor, » etc. Quibus verbis anonymus ille chronologus indicare videtur, sese, quod subjungit doctoris redivivi, prodigium, non in scriptoribus monumentive antiquioribus legisse, sed ab aliis, viva voce rem narrantibus, accepisse.

329. Ad hæc idem chronologus, si quid alibi e scriptoribus se prægressis acceptum in sancti nostri Vitam intulit, lectorem rei monet, imo etiam horum nomen prodit. Num 10. transcripturus, quæ de S. Brunone ejusque sex sociis in S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, a Guigone, quinto Carthusiæ priore scripta, leguntur, verba hæc præmit-

tit : « Ut utar omnino verbis scriptis in *Legenda Vitae S. Hugonis* episcopi memorati » ac deinde recitatis omnibus, quæ ad S. Brunonem ejusque socios spectant, Guigonis verbis subjungit : « Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in *Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi*. » Num. 24 et ultimo ubi tempus, quo sanctus post egressum e Carthusia diem extremum clausurit, e quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronico, antiquis Guigonis (adi num. 6) Consuetudinibus præfixo, designavit, mox subdit : « Sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Carthusiæ, continetur. » Quod si itaque, quam narrat, prodigiosam doctoris anastasium e scriptoribus vetustioribus hausisset, id verosimillime etiam aut indicasset, aut hos etiam nominasset, maxime cum feralem illam historiam narraturus, præmittat : « Tale prodigium ibi dicitur accidisse, » facileque ac opportunum, ut rei adeo miræ fidem faceret, fuisset adjungere, a quibus ea dicatur seu narretur. Jam vero, cum hæc ita habeant, verosimillimum utique, ne dicam indubium, apparet, scriptores antiquiores, a quibus Parisiense prodigium memoriæ proditum fuerit, anonymo quinque primorum Carthusiæ priorum chronologo, seu vetustiori sancti nostri biographo non præluxisse; ut proinde hoc ex capite fidem majorem suæ de doctoris damnati anastasi narrationi nequeat adjungere. Porro cum laudatus chronologus seu sancti biographus, ut jam dictum, scriptores antiquiores, si quos ad horribilem de doctore narrationem adhibuisset, nominaturus verosimillime fuisset, nec tamen Cæsarium nominet, consecrarium fit, ut scriptoris hujus num. 244 datam narrationem verosimillime aut non viderit, aut hanc a sua existimarit diversam.

330. Quod jam pertinet ad annum 1220, quo circiter aut etiam paulo citius anonymus quinque primorum Carthusiæ priorum chronologus seu sancti nostri biographus floruerit, id ex dictis num. 12 et seqq. verosimiliter secus habet. Nec, etsi ita haberet quidquam inde, quo luctuosa doctoris Parisiensis historia sat certa aut etiam verosimilis redderetur, posset confici. Fac enim, laudatum chronologum, qui primus eam litteris commisit, anno circiter 1220 manum scriptiõni reipsa admovisse sic equidem adhuc annis circiter quadraginta et centum a re gesta abfuerit ac proina temporis spatio longiori, quam ut ei fidem indubitam conciliare queat. Quamvis enim subinde fiat, ut factum, etsi a scriptoribus, qui integro amplius post id gestum sæculo floruerunt, duntaxat commemoratum, pro verosimili, imo etiam pro certo sit habendum, id tamen, ut apparet, locum habere non potest, quando, uti hic fit, factum seu res, quæ controversatur, est hujusmodi, ut, si contigisset unquam, ab ipsis etiam scriptoribus synchronis ac cœvis verosimiliter commemorata fuisset. Ast, inquires, cædes S. Maurilii, sociorumque, legionis Thebææ militum martyrum, a scriptoribus contemporaneis memoriæ prodita non

invenitur, talisque videri potest. ut, si contigisset, commemorata verosimiliter ab hisce fuisset, nec propterea tamen illam falsam esse, aut parum verosimilem, merito quis pronuntiavit. Fateor, sic habet : verum quid tum ? Cur eadem illam, ut ut notatu dignissimam notissimamque, scriptores synchroni silentio præterierint, rationes non ineptæ apud nos tom. IV Septembris, in quo de sanctis illis martyribus a pag. 308 actum, in Comment. ad horum Acte prævio, § 7 redduntur; quod cum fieri potest, seu potius fit, argumentis negativis, quæ a scriptorum silentio petuntur, vim nullam inesse, apud omnes in confesso est.

331. Accedit, de celeberrimorum illorum martyrum cæde (unde, quidquid contra hanc probabilitatis ex auctorum silentio oriri posset, eliditur) constare tum e multis in Comment. proxime cit. adductis, tum maxime e S. Eucherio Lugdunensi episcopo, qui primus illam in litteras misit, quique quamvis sæculo demum quinto floruit, e genuinæ tamen traditionis fonte, quem ipsemet assignat, sua deprompsit. At vero nec universalis silentii, quo, qui integro, amplius primo post rem gestam sæculo labente floruerunt, scriptores prodigiosam doctoris anastasim prætereunt, ratio ulla sat idonea reddi potest, nec de horrenda hac historia ex ullo monumento constat, nedum ex anonymo primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctore, qui, unde illam hauserit, non edicit, nec aliunde habetur compertum. Et vero, cum hic, ut jam docui, scriptores antiquiores, e quibus hauserit, sibi prælucentes haud habuerit, quo tandem ex fonte, qui tuto fidere possumus, narrationem suam deprompsisse queat ? An forte ex fama publicoque rumore ? Verum quam incertus hic auctor sit, nemo non novit. An ex ordinis sui traditione ? Ita sane, qui Parisiensis prodigii pulsique hinc in eremum S. Brunonis historiam tuentur, existimant, ac porro, ut opinionem suam propugnent affirmare debent. Verum an illa ordinis Carthusiensis traditio genuinæ traditionis nomen mereatur, cui etiam, quanti ad asserendam prodigii Parisiensis veritatem valeat, infra discutiam, cum prævie, quod præsentii § facere constitui, examinare, an reliqua pro Parisiensis, qui sese damnatum publice denuntiavit, doctoris anastasi §§ 11 ac 12 adducta scriptorum antiquiorum testimonia certam eam aut etiam verosimilem, stante universalis scriptorum silentio proxime dicto, possint efficere.

332. Cum scriptores illi omnes narrationem suam vel ex ipsa jam discussa quinque primorum Carthusiæ priorum chronographi narratione, aliqua duntaxat in hac facta pro arbitrio mutatione, acceperint, aut certe e scriptoribus aliis, quorum etiam narratio suam isti originem debeat, indubie depromperint, prodigio utique fidem majorem, quam, qui primus illud in litteras misit, dictus chronologus mereatur, conciliare non possunt, etsi interim, ut jam supra docui, eorum testimonia evincant, prodigiosam doctoris Parisiensis anastasim fuisse et

diutissime pluribus indubitanter creditam, et diu A etiam ante Joannis Gersonis aetatem, contra ac Lau-
noius vult, litteris consignatam. Quid itaque sin-
gularum illorum scriptorum, quos §§ 11 et 12 vi-
desis enumeratos, auctoritas hic valeat, pluribus
indagandum non est. Verum, ut ut res ita habeat,
nec ratione ulla satis solida contrarium queat pro-
bati, sunt tamen, qui, quemadmodum ex Notitiis
mss. penes me exstantibus intelligo, Joannis Iperii
testimonium, num. 222 huc transcriptum, magni
faciendum contendunt. Ita autem idcirco autmant,
quod, quamvis Iperius ante saeculum quartum
decimum non floruerit, ac proin, spectato diuturno
temporis spatio, quo a praestituta Parisiensis prodi-
gio epocha seu anno 1082 abfuit, certum id atque in-
dubitatum sola sua auctoritate facere non possit,
auctorem tamen antiquiorem rei quae gestae synchro-
num, e quo, quae de hac tradit, hauserit, sibi prae-
lucentem habuerit. Quod postremum ut aestimaretur,
efficit Marteneus praevia sua ad Iperii seu S. Bertini
Chronicon, tom. III Thesauri Anekdotorum insertum
Admonitione. In hac enim sub finem ita loquitur :
« Hinc colliges, Chronicon istud Bertinianum tanto
majorem apud eruditos promereri fidem, quo anti-
quiores habet auctores, qui suitemporis res gestas,
prout viderant, aut a testibus oculatis audierant,
scriptis mandarunt, nec mirum videri debere, a
subsecutis auctoribus tanti habitum fuisse, ut, quae
dicenda de rebus Belgicis habuerunt, ab eo accipere
non dubitaverint. »

333. Iperius ergo, uti hic docet Marteneus, nar-
ratas in Chronico suo res ex antiquioribus, quae eas
aut ipsimet viderant aut ex testibus oculatis audie-
rant, scriptoribus accepit, hique, ut idem Marteneus
in laudata Admonitione praevia etiam docet, numero
tres fuere, videlicet Folquinus Bertinianus monachus,
qui vetera monasterii sui instrumenta saeculo decimo
in unum volumen retulit, Simon Sythiensis seu Bertinianus abbas
quadragesimus secundus anno 1148 defunctus, qui Chronica Bertinianae
seu Sithiensis Ecclesiae a tempore Roderici, id est,
ab ineunte saeculo xi, quo monasterio Sithiensi
Rodericus abbas praerarat, ad suam usque aetatem
descripsit, ac tandem anonymus, qui anno 1229
scribebat, Simonisque opus ad suum usque tempus
prosecutus est. Jam vero cum unus duntaxat,
nimirum Simon abbas, e tribus hisce scriptoribus,
qui Iperio in contextendo Bertiniano Chronico
praeluxere, luctuose doctoris damnati historiae,
uti ex mox dictis liquet, fuerit synchronus, fuisse
hanc ex illo ac proin ex auctore contemporaneo,
qui eandem saltem e testibus oculatis audiisset ab
Iperio in chronicon Sithiense illatam summamque
adeo fidem promereri inde concludere. Et vero si lato
a Marteneo de Sithiensi Chronico, per Iperium
conscripto, iudicio standum sit, erit sane, cur quis,
damnati historiam et Simonis abbatis opere reipsa
esse ab Iperio depromptam, non immerito suspicetur.
Verum multum abest, ut Martenei de laudato Chro-

nico iudicium pro accurato possit haberi. Quod ut
pateat, unaque ex Iperii de luctuosa doctoris dam-
nati historia testimonio nihil omnino ad hanc
aut certe parum admodum ponderis posse accedere,
studiosus lector intelligat, subministratam a Stil-
tingo nostro tom. II Septembris, pag. 553, a num. 23
ad Martenei de Iperii Chronico iudicium respon-
sionem huc transcribo.

334. Sic itaque ibidem habet : « Mallem ego, ut
laudatus editor (Marteneus nempe) accuratam de
hoc Chronico crism dedisset, quam laudes exagger-
atas : ita enim lector studiosus melius intellexisset,
quid ex eo amplecti tuo possit, a quibus contra
cavere debeat. Certe chronotaxis plerumque vitiosa
est in prioribus, hujus Chronici saeculis, ut patebit
per decursum. Imo ne facta quidem relata in hoc
Chronico tam certa esse tamque immunia ab erro-
ribus, ut correctione sat frequenti non indigeat,
non raro ostendere cogar. Conatur Chronici autori-
tatem probare Martenius, quia Iperius secutus est Fol-
quinum diaconum, Simonum abbatem et eorum
continuatorem anonymum saeculi xiii, quem ait
scripsisse anno 1229. » — « Ex quibus, » inquit, « ita
» Chronicon suum conficisse videtur Joannes Iperius
» ut eorum integras lucubrationes operi suo inseruis-
» se merito censendus sit. » Ostendere id conatur ver-
bis quibusdam allegatis quae Iperius de se proferre non
poterat, quae quidem idcirco antiquioribus attribuenda
sunt scriptoribus, quorum dicta eatenus non mutata
Chronico suo Iperius inseruit. Verum vehementer
suspicio, Martenium nunquam contulisse Chronicon
Iperii cum tribus illis scriptoribus, a quibus eum
tam multa mutuatum dicit. Certe si diligenter verba
Iperii contulisset cum verbis anonymi continuatoris,
qui est compilator Vitae S. Bertini, a Mabillonio editae,
vidisset totum verborum sensum mutatum ab Ipe-
rio in facto, quod referetur in Appendice miraculo-
rum num. 23, ut ibidem observabo.

335. « Praeterea si istos auctores tres diligenter
contulisset et examinasset, vidisset paucissima ab
iis narrari tanquam visa, sed pleraque ut longe
praeterita : eaque de causa non dixisset : « Chronicon
» istud Bertinianum tanto majorem apud eruditos
» promereri fidem, quo antiquiores habet auctores,
» qui sui temporis res gestas prout viderant aut a
» testibus oculatis audierant, scriptis mandarunt. »
» Inconsiderate et sine sufficienti examine haec dicta
sunt : nam pauca ex scriptoribus, qui viderant, aut
facta suo tempore scripserant, hausit Iperius, sal-
tem in primis saeculis Chronici sui longe plura ex
iis scriptoribus, qui gestis, quae referebant, longe
erant posteriores. Quin et plura ex aliis, quorum
tantum non continuarem facit Martenius. Haec
de Iperio observanda censui, ne quis immodicis
Martenei laudibus deceptus, me statim reprehenden-
dum existimet, ubi viderit auctoritati istius scri-
ptoris non acquiescentem. Nolim tamen debita laude
laudare Iperium, cujus Chronicon utile et minime

contemnendum Judico, sed non cæce sequendum. Unde ille sua hauserit, quantaque fide scripserit, indicet ipse in prologo secundo his verbis : « Præ- » sens Opusculum ex multis voluminibus scriptisque » authenticis grato labore collegimus, sumendo de » quolibet, quod ad propositum spectare visum est, » nihil inserendo, quod non authenticis scriptis ap- » probatur. » Deinde explicat, quid per scripta authentica designet, multas videlicet Vitas sanctorum, Chronica item non pauca, antiquitates: Annales, Historias et archiva tam ecclesiæ Sithiensis, quam aliorum monasteriorum Belgii et Franciæ, libros alios historicos, ac demum chartas privilegiorum.

338. « Ex hisce omnibus monumentis Chronicon suum concinnasse asserit: « Ex die et consule » tempora temporibus et ex causis in eo contentis » negotia negotiis concordando. » Non dubito, quin id et diligenter et bona fide præstiterit vir pius et doctus; at sine erroribus factum non esse, luce clarius est. Et sane tale opus illo sæculo, quo vixit Iperius, sine variis erroribus conscribere, humanæ non erat industriæ, tum quod monumenta multa, quibus utendum erat, omni carerent errore, tum quod varia per conjecturas erant concilianda. Hæc autem conciliatio tanto erat difficilior, quanto minus ad perfectionem hodiernam accedebat scientia chronologica et critica. » Hactenus Stillingus noster, qui, quæ hic de Iperii Chronico affirmat, loco deinde non uno in Commentario ad vitam S. Bertini prævio validissime juxta ac luculentissime probat, uti cuique, hunc evolventi, manifestum evadet. Jam vero. cum Iperius, ut alia omittam, non solam e tribus scriptoribus. a Marteneo memoratis. Folquino nimirum Sithiensi monacho, Simone abbate, et continuatore anonymo, verum etiam e multis aliis, a Stillingo mox assignatis, narratas in Chronico suo res hauserit, non est, cur prodigiosam, quam narrat, doctoris Parisiensis anastasim e Simonis, Sithiensis abbatis, chronicis depromptam existimemus, ruitque proinde, quæ alioquin famosæ de ea narrationi accederet summa fides. Imo vero, cum res ita habeat, ne quidem ex Iperii Chronico Parisiense prodigium verosimile utcumque efficitur, uti ex jam supra dictis pronum est eruere.

§ XX. *An prodigium, quo doctor, sese damnatum, publice distantibus denuntiaret, certum aut saltem verosimile, stante universali scriptorum ante doctorum silentio, reddere etiam non possit traditio.*

Innocentius le Masson, ex recensione Morotii prior Majoris Carthusiæ 49, in opere, a se contacto, quod Annales Ordinis Carthusiensis inscripsit, annoque 1687 typis Correrianis vulgavit, lib. 1, cap. 4 de prodigiosa, qua S. Bruno in eremum pulsus fuerit, doctoris anastasi multa disserit, sui-que etiam, quo hanc vere configisse probet celeberrimi ordinis traditionem adducit. Ne quid, quod ad horribilem illam historiam probandam aut saltem verosimilem reddendam conducere utcumque possit,

PATR. CLII.

A silentio a me præteritum quis queratur, ex opere illo, quod omnium passim manibus non teritur, totum huc spectans, utut prolixum ac parum urgens, Massoni ratiocinium transcribo. Hisce num. 8 et seq, ibidem positus verbis concipitur : « Falluntur qui putant per abstinenciam a carnibus, etiam in morbis, et alias austeritates vitam Carthusiensium abbreviari; nam experimento videmus, plures apud nos usque ad decrepitam senectutem vivere, et octogenarium, imo aliquando fere nonagenarium annum attingere. Videmus ergo non raro monachos sexaginta et amplius annos vixisse in ordine, etiam hoc sæculo, quando longitudinem vitæ humanæ diminutam esse omnes fatentur, si cum præcedentibus sæculis comparetur. Pro exemplo nobis sit hujus firmioris sanitatis sanctæ memoriæ reverendus Pater dominus Joannes Pegon prædecessor noster, qui ultra sexaginta sex annos vixit in ordine, 85 annos ætatis habens obiit, et tanto animi vigore pollebat, ut pridie quam moreretur, adhuc calamo uteretur ad dispositiones faciendas in Ordine. Sint etiam pro exemplo duæ moniales, quæ nostris diebus diem clausuræ extremum : quarum una 70 annos vixerat in Ordine, altera 72. Plures similes in promptu esset hic referæ, qui nostro sæculo obierunt,

338. « At si ad præterita sæcula retrogrediamur, reperiemus personas, quæ 80 et amplius annos vixerunt, imo unam præ cæteris, quæ ultra centum annos vixit in Ordine. Occurreret nobis R. P. Jance- » linus, qui 58 annis præfuit toti Ordini. Supputatio- » ne autem facta et longiori ætate reducta ad 70 tan- » tum annos in ordine exactos, quam ætatem plures attigisse in singulis sæculis, imo longe superasse, certum est, reperiemus, senem illum, qui hoc sæculo 70 annis vixit in Ordine, potuisse videre et discere ab alio ejusdem ætatis senem, quæ audierat ab alio senem, qui postremus senex etiam ab alio didicerat et audierat historiam, de qua agitur, et sic traditio illorum quatuor senum fere ad trecentos annos extenditur; quam traditionem a se invicem facile accipere potuisse, perspicuum est, cum tres ex illis se videre et mutuo alloqui, nulla vi illata communi naturæ cursui, potuerint; nihil enim obstat, quin ultimi primordia cum primi extremitate concurrerint, et monachus, vigesimum annum agens, nonagenarium viderit et audierit. Habemus ad manum icones in capite veterum statutorum præfixas, quæ a centum et octoginta annis typis excusæ sunt, in quibus videtur historia illa depicta, addita narratione quam supra retulimus. Si ergo constituamus nobis pro epocha tempus illud quo icones illæ typis excusæ sunt, et præcedere faciamus quatuor illos seniores, reperiemus, illos potuisse discere ab his, qui immediate primis Patribus ordinis successerunt, historiam illam; imo potuisse tunc reperiri in pago Carthusiæ vicinio rusticos qui S. Brunonem et ejus socios viderant. Nam rustici in istis rupibus, ubi aura purior

est, et valde frugalis vivendi modus, diu vivunt. A

339. «Vidi ipse et non semel interrogavi senem domesticum domus Carthusiæ, vocatum Nicolaum Planes, e pago Corbello oriundum, qui viderat R. P. D. Bernardum Carrassum, vita functum circa annum 1586 et narrabat plura, quæ audierat in juventute sua ab aliis, in decrepita ætate tunc constitutis, qui viderant R. P. Franciscum a Puteo, circa annum 1521 defunctum. Centum circiter annorum erat iste Nicolaus, dum diem clausit extremum anno 1677. Et ut adhuc res viciniis et enucleatius exponatur et exprimatur, ponamus, aliquem sociis S. Brunonis vixisse trīginta tantum annis a die accessus eorum ad rupes Carthusiæ, quemdam etiam ex his, quem ad institutum suum primi Patres receperant, 70 annis ei supervixisse, ecce jam fere centum annos tenemus, et sic annum 1184 attingimus; quibus si addatur ætas quatuor illorum seniorum, quæ ad 280 annos pervenit, annum 1464 habebimus, sicque ætatem R. P. Francisci a Puteo attingemus, viri in utrisque litteris versatissimi et insignis doctoris, qui statuta ista vetera typis mandari turavit, in quorum capite icon, historiam illam representans, posita est cum prædicta narratione; quam, si suspicionem fabulæ habuisset, nunquam tanti ingenii vir effingi permisisset. His addite, quod domus Carthusiæ pluries incendiis absorpta veteres scripturas habebat, ex quibus liquido de istius historiæ veritate constabat; quæ a pluribus lectæ et visæ fuerunt, prout etiam nos a senioribus monachis, quos in juventute nostra vidimus, didicimus; qui ab oculatis testibus id audierant. Et tandem hæc traditio semper et ubique in ordine, nemine unquam reclamante, viguit. Quis ergo non fateatur talem traditionem esse firmis fundamentis innixam?»

340. Hactenus Massonus, prolixa sua hac oratione unice ostendans, traditione continua, quam jam inde a S. Brunonis ejusque sociorum ætate inceptam, Carthusianorum alii ad alios transmiserint, fieri potuisse, ut feralis de doctore damnato historia usque ad Francisci a Puteo, qui eam, ligno incisam, editis a se anno 1540 ordinis sui statutis præfixit, cognitionem pervenerit. Verum id reipsa ita factum, nullo modo, ut consideranti patebit, probatum dat, quod tamen omnino erat necessum, ut quidquam pro prodigio adstruendo, seu potius pro vera jamque a rei gestæ initio inchoata, qua hæc Puteano innotuerit, traditione stabilenda conficeret. Fieri enim facile potest, ut, quod post trecentos amplius annos, a re gesta elapsos, jam inde ab hujus initio, uti a Massono fit, tradi potuisse asseritur, diu dumtaxat post tradi re ipsa inceptis sicque non a vera traditione, sed ab incerto rumore trahat originem. Hinc non satis capio, cur Carthusianus noster anonymus Lucubrationis suæ sepiissime laudatè num. 47 sic scribat: «Quod spectat ad Patrum traditionem, hanc satis superque solida ratione stabilivit R. P. (Innocentius le Masson

scilicet). libro 1., cap. 1, dilucide luculenterque ostendens, omnes, quotquot fuerunt et sunt in orbe Christiano, Cathusienes nullam unquam aliam instituendæ nostræ religionis causam seu occasionem agnovisse præter funestam hujus hominis anastasim, quam asserunt se accepisse ab antiquioribus, qui et ipsi eam a Patribus suis, ad quos a S. Brunone et sociis ejus, eorumque discipulis ac sequacibus per longam multorum annorum traditionem pervenerit, didicerunt.»

341. At vero, etsi ita hic loquatur ille, tacite tamen agnoscit, Puteani ætatem, ad quam Parisiense prodigium traditione perducit Massonus, esse a re gesta remotiorem, quam ut huic illa, utpote ex jam dictis dubii dumtaxat nominis traditio, fidem certam atque indubitatem facere queat eo modo quem Massonus assignat. Verbis enim proxime recitatis, ut longam illam traditionis deductionem contrahat, sequentia hæc subdit: «Verum ne res tam insolens et stupenda tamque ad credendum difficilis ex tam longa traditionis deductione plane videatur incredibilis, præsertim hominibus hujus sæculi nequam, qui nihil fere credunt, quam quod, ut vulgari dicitur proverbio, in oculos intuentium proslit, hoc argumentum, ex traditione petitum, quinque fere sæculis, si ita loqui liceat, decurtabimus, hujusmodi traditionem non longiori quam sexaginta, aut ad summum octoginta annorum ducta ab obitu sociorum sancti Brunonis protrahentes, ut sequitur C Qui primus ex Carthusiensibus hanc historiam scriptis mandavit, vivebat circa annum 1220, vel etiam ante (ut inferius probabimus), id est, octoginta post annis et non multo amplius, quam obierat Stephanus Diensis, unus ex sociis sancti Brunonis. quem in nostris Annalibus videbimus adhuc fuisse supertitem circa annum 1136. Nec impossibile est quosdam alios ex septem primis ordinis fundatoribus diutius vixisse. Quis enim inficias eat, inter eos quosdam, qui annum ætatis vigesimum quintum non attigerant, quando in solitudinem se receperunt, postmodum ad septuagesimum, aut etiam octogesimum vitæ annum, Christi vero millesimum centesimum quadagesimum et ultra pervenire potuisse?»

342. «Hic primus hujus historiæ scriptor plures procul dubio monachos viderat, qui noverant aut saltem novisse poterant quosdam ex discipulis præfatorum septem ordinis primipilorum; quos quidem discipulos vitam scimus protraxisse ultra annum 1200, ut sunt sanctus Artaldus, professor domus Portarum, qui ad fundandam Carthusiam Arverie missus circa annum 1132, postea ibidem factus prior et ecclesiæ Bellicensis episcopus, ac tandem redux apud Arveriam obiit anno 1206, annos natus centum quinque. Garnerius, dominus de Balmeto, confundator domus Majorie, erectæ anno 1116, qui, post mortem uxoris factus ibidem conversus, annum vidit millesimum ducentiesimum decimum quartum. Frater Aynardus conversus,

professus Majoris Carthusiæ, qui forsân sanctum Brunonem viderat, cum constet ex Vita sancti Hugonis Lincolniensis, eum tantum obiisse anno ætatis suæ centesimo vigesimo sexto, qui fuit annus Christi millesimus ducentisimvs quartus vel paulo amplius, ut ex eadem Vita, ab auctore cœvo conscripta, discimus et suis locis fusius narrabimus. Constare igitur debet, præfatum scriptorem hanc potius accepisse historiam a monachis, qui cum his et aliis sociorum sancti Brunonis discipulis convixerant, (inter quos et annumerari potest R. P. Jaucelinus Carthusiæ prior, qui post regimen annum fere sexaginta obiit anno 1233, quem et ipse noster auctor procul dubio agnoverat) quam « ex » incerto credulæ plebis rumore, et quorundam » recentiorum fabulis, » ut nobis, tanquam otiosis hominibus, objecit Launoius.

343. « Unde, quæso, tunc temporis ille « incertus » rumor » nostris claustris dispergi potuit? Nonne potius ex iisdem claustris longe lateque paulatim diffusus fuisse dicendus est? Et quidem ab ipsorum Patrum alumnis, viris utique gravissimis et sanctissimis; quorum et successorum eorum fidem tanti faciebat Guillelmus Durandus, magni nominis et eruditionis auctor, ut in Speculo juris, quod Adriano V dicavi' eo tempore, quo hæc historia jam a nostris vulgata fuerat, censuerit « Regulam Juris, » qua neminilicet in sua causa testimonium dicere, » non habere locum in Carthusianis et Cisterciensibus propter eorum sanctimoniam. » Dum hæc scribebat Durandus, florebat in ordine Boso, prior Carthusiæ, et Guillelmus de Hyporegia monachus ejusdem, qui ambo vel saltem eorum alter hujus in suis scriptis historiae meminere, ut mox dicemus. Hos certe, quos tam dignos fide existimabat Durandus, non sibi persuasisset huic anastasi sive commento, ut volunt adversarii, dedisse initium, ut Ordinis sui cunabula turgentibus buccis in populos concreparant ex tam insolito prodigio. Sed quam levis et puerilis sit hujusmodi vanitas, per se patet, quæ profecto prius in ore calumniantium nos nata fuit, quam in corde nostrorum concepta. Licet enim istud fabula foret, aut ad fabulam accederet, non tamen minus in Ecclesia Dei Carthusiensium religio haberetur, quam omnes norunt satis aliunde insignibus præfulgere prærogativis. » Hactenus Carthusianus noster anonymus, volens potissimum, scriptorem anonymum, qui primus ex Carthusiensibus prodigiosam doctorem Parisiensem anastasis litteris mandavit, contextoque a se primorum quinque Carthusiæ priorum Chronico inseruit, sexaginta aut ad summum octoginta dumtaxat annis a sociorum S. Brunonis obitu seu jam inde ab anno circiter 1220 floruisse, remque ab ipsis horum discipulis, ac proinde ex vera traditione, « non ex incerto credulæ plebis rumore, » accepisse.

344. Ratiocinium hæc jam transcriptum, quo hæc probare Carthusianus noster anonymus nititur, ano-

nymus itidem tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctor additionibus nonnullis amplificatum exhibet. Atque hic quidem, dum id facit, rem quampiam postea probare proponens, ait: « Ut suo loco in Annalibus dicemus, » alibique etiam hosce, veluti a se edendos, laudat. Hinc autem, quod hac occasione observandum duxi, non immerito dubitari potest an Massonus supra laudatus, Ordinis sui Annales scripturus, Tractatum illum, e quo deinde a Carthusiano nostro anonymo in Annalium Carthusiensium librum IV hactenus non vulgatum nonnulla fuerint illata, non concinnarit. Ut ut sit, et ejus verba, ne quid, quod asserendæ genuinæ de prodigio Parisiensi traditioni suffragari utcumque queat, omissem videar, huc transcribo. Sic habent: « A fundatione Ordinis ad Bosonis ætatem, qui domos S. Hugonis et Majoris Carthusiæ cum toto Ordine rexit ab anno 1372 ad 1313, quo decrepatus decessit, altum in suis claustris silentium Carthusienses tenuerunt, nec quidquam aut de sui Ordinis ortu, aut de mirabilibus, quæ passim inter eos fiebant, sinebant propalari. Hoc de his testatur et amice conqueritur Petrus Venerabilis, Cluniacensis abbas: « Multa, inquit, in « illo sacro Ordine miracula contigisse a pluribus » accepi; sed ipsi humilitatis virtute, qua semper » servi Dei miranda opera sua, quanto possunt æstu, occultant, vix aliquid ex his prodere voluerunt. » Neque a Patrum tramite deflexisset Boso, nisi ad suum institutum a quorundam alterius Ordinis religiosorum calumniis vindicandum hujus humilis ac sancti silentii leges tandiu servatas violare coactus fuisset, edito tractatu fusissimo sive suo Marte, ut quidam volunt, sive suo jussu, usus nempe calamo Guillelmi de Hyporegia Carthusiensis Italiviri docti, quem tribus circiter ante suum obitum annis ad majorem Carthusiam evocaverat.

345. « Hunc tractatum inscripsit De origine et veritate perfectæ religionis ad defendendum ordinem Carthusiensem. Nihil in eo de tragico hominis damnati fine egit (neque enim tunc temporis hæc questio mota fuerat), sed ad illius calcem voluit adjicere Chronica de exordio ordinis Carthusiensis, hanc historiam enarrantia, ab auctore incerti nominis, ejusdem tamen Ordinis professo, olim conscripta, quem propterea anonymi nuncupatione deinceps designabimus. Unum codicem tam Bosonis sive Guillelmi de Hyporegia tractatum, quem, præfati anonymi Chronicon completentem, e Montis-Dei Carthusia habuimus, sub initium sæculi quarti decimi id est circa finem regiminis Bosonis exaratum, ut ex caractere colligimus; quod etiam nobiscum sensit vir quidem doctissimus et in hujusmodi characteribus versatissimus, quem Parisiis cujusdam amici interventu consulimus. Cum igitur Boso medio sæculo decimo tertio nostrum professus sit institutum, non dubium est quin auctor Chronici anonymi ipso sit paulo antiquior; quod etiam probari potest ex

bibliothecæ Colbertinæ codice, in quo ejusdem Chronici exemplum reperitur exscriptum ante medium dicti sæculi tertii decimi, ut nos Stephanus Baluzius. vir doctrina clarissimus et de quovis bene merendi studiosissimus, per litteras his verbis commonuit : « In codice 3806 est quædam tabula continens capita » 11 de perfectione et privilegiis Ordinis Carthusien- » sis. Est imperfecta et incipit in capite xvi. Codex » ille est cpl. annorum, » id est circa annum 1240. « Con- » tinet chronicon de exordio Ordinis Carthusiensis » (Sic etiam in nostro codice inscribitur) « usque ad » annum 1137, quo obiit Guigo. Deinde sequitur » Bernardus de contemplatione. Incipit : Cum die » quodam » Verosimilime est, apographum istud ex » ipso authographo, « quod modo periit, » expressum » fuisse, » et a quodam ex primis Carthusiæ Parisien- » sis e majori Carthusia illuc allatum, quod postea » bibliothecæ Thuanæ, tandem Colbertinæ adscrip- » tum fuit. »

346. « Cum igitur hic anonymus suum Chronicon scripserit circa vel ante 1240, potuit ineunte eodem sæculo fieri monachus, et ideo hanc historiam accipere ab antiquioribus Patribus, qui eodem tempore superstites erant, ex quibus quosdam sociorum sancti Brunonis, et cum eo nostri propositi fundatorum discipulos fuisse constat, ut fuerunt B. Artaldus, qui, regente ordinem sancto Anthelmo, prior domus Arverniæ effectus est, et deinde Bellicensis episcopus, tandemque, abdicatis infulis, vitam protraxit ad annum 1206, quo centenarius major in cella occubuit, et Aynardus conversus, Majoris Carthusiæ professus, de quo res mirabiles narrantur in sancti Hugonis Lincolnienensis Vita, ubi et dicitur sanamente obiisse ætatis suæ anno centesimo vigesimo sexto, quatuor circiter post S. Hugonem annis, scilicet circa 1204. Quod vix credi posset, nisi qui illum cognovit, id scriptis asseruisset, ut suo loco in Annalibus dicemus. Hos inter annumerari merito possunt venerandi plane senes Bovo, S. Hugonis Lincolnienensis, in Withamiensi prioratu successor, licet annis in Ordine transactis multo major Jancelinus, qui matrem Carthusiam et totum ordinem paulo post Basilium, S. Anthelmi successorem, sexaginta fere annis moderatus est; Guifridus, Carthusiæ conversus, anno 1212 sexagenarius in Ordine, testatus est quibusdam in litteris, se vidisse fratrem Olmarum, Magni Guigonis tempore conversum, et qui procul dubio quosdam ex septem Ordinis fundatoribus noverat. Ab his igitur et quibusdam aliis ejusdem fidei et auctoritatis monachis hanc historiam noster anonymus, aut certe, qui eam ipsi Bosonique et ejus cœtaneis retulerunt, potius acceperant, quam ex incerto credulæ plebis rumore, et quorundam recentiorum fabulis, ut objicit Launoïus.

347. Unde enim, quæso, tunc temporis ille incertus rumor nostris claustris dispersi potuit? Nonne potius ex iisdem claustris longe lateque paulatim diffusus fuisse dicendus est, et quidem ab ipsis primorum Patrum alumnis, viris utique gravissimis et

A sanctis, quorum et successorum fidem tanti faciebat Guilelmus Durandus, magni nominis auctor, ut in Speculo juris, quod Adriano V eo tempore dicavit, quo primi florebant hujus historiæ scriptores, censuerit regulam juris, qua neminilicet in sua causa testimonium dicere, non habere locum in Carthusiensibus et Cisterciensibus propter eorum sanctimoniam. Hos certe quostam dignos fide existimabat Durandus, non sibi persuassisset hujus anastasis narrationi, si commentum fuisset, ut volunt adversarii, dedisse initium, ut Ordinis sui incunabula turgentibus buccis in populos disseminarent ex tam insolito prodigio, ex quo, sive verum, sive falsum esset, nihil tamen gloriæ aut dedecoris, nihil utilitatis aut damni suæ religioni, satis abunde insignibus præfulgentis pietatis prærogativis, conferre poterant; nec credidissent, ut exprobrat Launoïus, non satis illustrem Brunonis historiam, quæ jam illo eventu careret. Si enim tam ipsi, quam eorum posterii, amabant, ut quidam (Columbius scilicet in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione num. 20) pro nobis observari, queritabantque illustria, et ad populi admirationem idonea dicere de Brunone, profecto longe illustriorem fecissent vitam ejus et maxime ad vulgus admirationem suspendendum aptam, si quæ de Paulo, Antonio aliisque, seu monachis seu anachoretis, antiquioribus, legimus affinxissent Brunoni et sociis ejus. At viri, veritatis amantes ac omnis fictionis osores, ingenue, quæ a Patribus audierant, de Brunone narraverunt juxta illud Moysis : « Interroga patrem tuum et annuntiabit » tibi, majores tuos et dicent tibi. »

348. « Itaque cum noster anonymus hanc historiam exscripserit ex ore narrantium, qui Brunonis socios noverant, vel saltem institutum nostrum professi fuerant ante sæculum tertium decimum, id est durante primo Ordinis nostri sæculo, hinc sequitur, traditionem istam ultra sexaginta aut septuaginta post quorundam ex nostri Ordinis auctoribus mortem annos auctoritate scripturæ non caruisse; quod vix reperire est in multis sanctæ Ecclesiæ traditionibus. Quot enim (extra omnem comparisonem loquor) quantaque fuerunt, non solum per unum, sed per duo, tria et adhuc plura sæcula ab Ecclesia credita, culta, servata, observata, quæ sola traditione, scriptis nondum firmata, nitebantur? Unde nihil hostes ejus habuerunt, nec hodie habent antiquius, quam ipsius impugnare traditiones. Quibus etiam armis contra nos potissime usus est Launoïus, ut postea videbimus. » Hactenus auctor anonymus laudatus, toto suo ratiocinio huc jam transcripto potissimum spectans, ut suadeat, anonymum primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem, qui primus Parisiense doctoris tantisper rediivi seque damnatum publice vociferati prodigio in litteras misit, hausisse id seu intellevisse ex ipsis primorum S. Brunonis sociorum discipulis, aut certe ex ejusdem instituti monachis, qui illud ex hisce audiverant; quod postremum duntaxat velle videtur ra-

tiocinio suo pariter huc jam transcripto Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor. Ambo sane, ut alterutrum suadeant, non immerito laborant. Quod si enim feralem historiam aut anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum auctor, aut qui huic illam narrarunt, e sociorum S. Brunonis discipulis audierint, quis falsam eam pronuntiare facile audeat? Verum qui anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem e probato adeo fonte narrationem suam hausisse, probant?

349. « Cum igitur, » inquit tractatus de S. Brunone a Patribus Carthusianis hujatibus mecum communicati auctor, » hic anonymus (primorum scilicet quinque Carthusiæ priorum Chronici scriptor) suum Chronicon scripserit circa vel ante 1240, potuit ineunte eodem sæculo fieri monachus et idcirco hanc historiam accipere ab antiquioribus Patribus, qui eodem tempore superstites erant, ex quibus quosdam sociorum sancti Brunonis et cum eo nostri propositi fundatorum discipulos fuisse constat. » Ita ille; a quo anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor non multum abludit. « Qui primus, ait, ex Carthusiensibus hanc historiam scriptis mandavit, vivebat circa annum 1220; » ac deinde, nonnullis interpositis: Hic primus hujus historiæ scriptor plures procul dubio monachos viderat, qui noverant aut saltem novisse poterant quosdam ex discipulis præfatorum septem Ordinis primipilorum; quos quidem discipulos vitam scimus protraxisse ultra annum 1200..... Constare igitur debet præfatum scriptorem hanc... accepisse historiam a monachis, qui cum his et aliis sociorum sancti Brunonis discipulis convixerant. » Anonymum itaque primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem eo ipso tempore, quo aliquot e S. Brunonis sociorumque ejus discipulis in vivis superstites adhuc erant, vitam jam duxisse aut etiam Carthusianum jam fuisse professum, autumant, hincque ex his luctuosam historiam aut illum ipsum, aut certe eos, qui hanc ei narrarunt, hausisse, Verum an jam tum anonymum, qui primus prodigium Parisiense litteris mandavit, in vivis fuisse, aut etiam Carthusianum existitis, alicunde constat? Scriptorem illum ante annum 1230 scriptioni manu verosimiliter non admovisse, num. 12 et seqq. ostendi, nec plura de ejus ætate, seu tempore quo vivere monachumve agere incepit, disputare decreveram; verum cum duo, de quibus hic, scriptores jam inde, ut modo dictum, a sæculi tertii decimi initio anonymum, qui primus Parisiense prodigium litteris consignavit, in vivis fuisse velint, hincque præcipue illum hoc aut ex S. Brunonis ejusque sociorum discipulis, aut certe ex iis, qui hisce aliquando convixerant, didisse contendant, lubet modo adhuc, an anonymi dicti ætatem non nimium maturent, aut etiam in hunc jam inde a sæculi tertii decimi initio vixisse, utcumque probent, examinare.

350. Annalium Carthusiensium libri quarti ha-

ctenus non vulgati auctor anonymum quidem illum, quod Chartularii in Carthusia exstantis, « circa » cujus « principium litteræ papales (Urbani II) et Siguini instrumentum (tum hoc, tum illæ infra recitabuntur) inveniuntur, » mentionem faciat, anno circiter 1151 Chronicon suum non scripsisse, nobiscum (adi num. 12) omnino sentit; verum quo illum eodem jam inde ab anno circiter 1220 vixisse probet, sequentem disserit in modum: « Hunc tamen (anonymum nempe primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem) conjecimus vixisse ante tempora reverendi Patris Bosonis, qui, circa annum 1260 ordinem nostrum ingressus, Carthusiæ regimen iniit anno 1277. Quam conjecturam sic stabilimur ex Chartulariis, quæ nunc habemus in Carthusia.

Ibi enim duo reperiuntur, unum sub regimine R. P. Francisci a Puteo, et illius cura confectum anno 1507, continetque duo volumina, in quorum priori sub finem, non circa principium, ut dicitur in citato Chronico, sunt litteræ pape Urbani II. Instrumentum vero Siguini ante describitur, sed multum post medium. Unde liquet, auctorem tractatus non meminisse hujus chartularii. Et revera codex Thua-neus, quen omnes consulere possunt, licet nostro codice recentior, longe ante hoc chartularium exaratus est. Alterum Carthusiæ chartularium tribus ex voluminibus conflatum erat, quorum primum ultimo incendio periit, ut nobis cum dolore affirmant officiales Carthusiæ; alia duo adhuc asservantur illæsa et integerrima diversis characteribus exarata, quorum prius, quod fuit secundum, talem præfert titulum ad frontem indicis chartarum in eo contentarum: « In hoc volumine continentur chartæ et » litteræ domus Carthusiæ ad comitatum Sabaudie » pertinentes. »

351. Deinde ad verticem primi folii, quod continet primum instrumentum, datum anno tantum 1303, sic legitur: « Hic incipit chartularium novum de » comitatu. » Ex his verbis « Chartularium novum » intelligimus quoddam aliud fuisse antiquius, quod etiam olim periit. Secundum hujus voluminis instrumentum datum est anno 1306. Deinde sequuntur multa alia diversis temporibus transacta ab anno 1207 ad annum 1326, uno excepto dato anno 1331, sed quod in folio separato describitur. Cum igitur charta, quæ hoc volumen inchoat, data sit anno 1303; charta vero recentior sit anno 1336, hinc recte colligimus idem volumen fuisse compositum sub regimine et cura Aymonis prioris Carthusiæ, qui præfuit ab anno 1313 ad annum 1330; et quidem post deplorandum illud incendium, quod accidit anno 1320; cujus flammis eum forsitan antiquius chartularium fuisse et consumptum, novum describuerat R. P. Aymo. Alterum volumen, quod erat tertium, pluribus etiam scriptum est manibus, quarum tamen nulla videtur recentior character prioris voluminis; unde et colligimus, illud fuisse inchoatum sub eodem Aymone et continuatum sub ejus successoribus usque ad annum 1346, quo datum est instru-

mentum recentius hujus voluminis; quod etiam conjicimus ex his verbis ad caput Indicis oppositis in hunc modum: « Ligetur istud chartularium ex » integro cum postibus, quando videbitur esse satis » grossum et perfectum; et postea incipiatur aliud. » Deinde sequuntur bullæ summorum pontificum ab Alexandro IV ad Joannem XXII inclusive. Post quas alio caractere describuntur instrumenta, quorum primum datum est anno 1300, cui talis præfigitur inscriptio: « Hinc incipit cartularium novum de » Delphinatu. »

352. « Denique indiscriminatum, ut in priori volumine, inseruntur chartæ et litteræ ab anno 1215 ad annum 1346. Et in quibusdam transumptis quædam etiam antiquiores, ut sunt litteræ sancti Hugonis Gratianopolitani et aliæ. Sed in neutro amborum voluminum reperiuntur bullæ Urbani II et instrumentum Siguini abbatis. Non est igitur dubium, quin et primum ejusdem Chartularii volumen, quod nunc desideratur, procurante eodem R. P. Aymone, descriptum fuerit, in quo, si adhuc exstaret, forsitan præfatæ bullæ et Siguini instrumentum reperirentur, quod tamen non constat. Sed licet id daremus, non sequeretur, idem esse, de quo loquitur auctor noster anonymus. Imo ex duobus sequentibus voluminibus, quæ dicta fuisse nova, vidimus, consequens est, hoc quoque primum volumen recens fuisse tunc temporis. Ac proinde aliud fuisse ab eo quod flammam incendii anni 1320 devorasse credimus. Sed hæc omnis dubitatio adimitur ex tractatu R. P. Bosonis De origine et veritate perfectæ religionis, in quo Chronicon nostri anonymi de exordio ordinis Carthusiensis totum reperiit insertum. Cum enim Boso præfuerit domibus vallis Sancti Hugonis et Majoris Carthusiæ ab anno 1272 ad annum 1313, quo decessit; inde liquet chartularium, in præfato Chronico citatum, ante Bosonis tempora fuisse conscriptum, ac propterea ipsum auctorem etiam ante annum 1272 floruisse, cujus vitæ tempus assignantes circa annum 1220, nullum inde nos subire vituperium putamus, cum etiam potuerit aliquot ante annos vixisse, ac etiam vidisse beatum illum senem Jancelinum, priorem Carthusiæ, et alios plures monachos, discipulos discipulorum sancti Brunonis aut etiam sociorum ejus. Ita Carthusianus noster analista anonymus, Operis sui loco non uno etiam indicans, chronographum anonymum, quem jam inde ab anno 1220 aut etiam citius in vivis fuisse, hic statuit, ab hoc ipso etiam anno aut citius suam de primis quinque Carthusiæ prioribus lucubrationem elaborasse. Verum in toto ejus huc jam transcripto ratiocinio nihil omnino occurrit, quod evincat, chronographum illum anonymum seu primum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem anno illo inter vivos jam egisse, aut, si id ita habuerit, Chronicon suum concinuisse.

353. Fac enim Chartularium, cujus in hoc, veluti pontificias Urbani II litteras et Siguini abbatis instrumentum in capite præferentis, meminit, non

A esse illud, quod, durante Aymone Carthusiæ priore post annum 1320 fuit conscriptum, sed aliud antiquius, quod V. G. jam inde ab anno 1120 aut etiam, si velis, citius fuerit confectum, hinc consequens erit, ut chronographus anonymus qui illud laudavit, jam inde ab eodem etiam anno aut in vivis fuerit, aut dictam lucubrationem suam adornarit! Cum Chartularium antiquius, quod pontificias Urbani II litteras et Siguini abbatis instrumentum completebatur, anno demum 1320, quo Carthusiæ incendium accidit, flammis fuerit fortassis consumptum, aut certe citius periisse non constat, ut qui id chronographus anonymus, etiamsi non demum 1290 aut etiam non nihil serius scriptioni manum admovisset, laudare non potuerit? Nec quidquam ad rem facit, B quod Carthusianus noster anonymus (adi ejus verba proxime recitata) adjungit de Bosone, qui ab anno 1272 usque ad annum 1313 domibus Vallis Sancti Hugonis et Majoris Carthusiæ præfuerit. Fuerit enim reipsa, quod in suo quinque primorum Carthusiæ priorum Chronico auctor anonymus laudat, Chartularium ante Bosonis ætatem conscriptum, hinc tamen consecrarium nondum erit, ut ante hanc pariter seu ante annum 1272 anonymus iscriptor floruerit, suamque lucubrationem adornarit. Quidni enim, ut ut diu etiam post hunc annum scripsisset, Chartularium multo ante confectum nequirit laudare? Ad hæc ex eo etiam, quod Boso concinnato aut a se aut jussu suo, qui De origine et veritate perfectæ religionis inscribitur, tractatui primorum quinque Carthusiæ priorum Chronicon integrum inseruerit, C consequens neutiquam est, ut hujus auctor anonymus ante annum 1272 id exararit.

354. Boso enim, ut tractatus de S. Brunone a Carthusianis hujatibus mecum communicati auctor modo huc transcriptis verbis docet, tribus duntaxat annis ante obitum suum, qui anno 1313 evenit, tractatum proxime laudatum aut ipsemet scripsit, aut conscribi fecit; nihil autem impedit quo minus in hunc quinque primorum Carthusiæ priorum Chronicon, ut id ut auctor a decem duntaxat aut etiam paucioribus annis concinnasset, potuerit inferri. Fuisse itaque hanc lucubrationem anno circiter 1220 aut etiam citius elaboratam, nihil plane ex omnibus, quæ verbis proxime recitatis ab Annalium Carthusiensium libri quarti auctore anonymo adducuntur in medium, evincit. Imo vero ne quidem ex hisce ullo modo etiam consequitur, ut lucubrationis ejusdem auctor anonymus jam inde ab eodem dicto anno 1220 aut etiam citius inter vivos agere jam cœperit. At vero anonymus tractatus de S. Brunone a Carthusianis hujatibus mecum communicati auctor, viam aliam ingreditur, quod probatum det, eundem primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem anonymum ab anno circiter 1220 vixisse, imo jam tum Carthusianum fuisse professum, ac proinde de prodigiosa doctoris Parisiensis anastasis memorie prodit, e S. Brunonis sociorum discipulis, aliisve saltem qui rem ex hisce audissent, intelli-

gere potuisse aut etiam reipsa intellexisse, Ait ergo, A primorum quinque Carthusiæ priorum Chronicon, non quidem jam inde ab anno 1220, sed saltem ab anno circiter 1240 fuisse exaratum, ac proin hujus auctorem jam inde ab anno 1220 non tantum vixisse, sed et Carthusianum fuisse professum. Verum anne rem utcumque evincit? Chronici illius exemplar, quod in bibliotheca Colbertina asservatur, Stephanus Baluzius epistola ad Carthusianos data ab annis quadringentis quinquaginta, ac proin, cum hæc sæculo præterito, ad finem fere jam pro vecto, scripta sit, anno circiter 1240 scriptum edocuit. Ita quantum ad substantiam, quem proxime laudavit, tractatus de S. Brunone a Carthusianis hujavitur mecum communicati auctor anonymus.

335. Verum unde illud Chronici dicti exemplar tan- B tæ antiquitatis esse rescivit Baluzius? Id sane vir clarissimus, ut sibi hac in re fidem faceret, debuisse ad- jungere. Reor ego, unice illum e characteribus, quibus idem Chronici exemplar scriptum esset, tantam illius, quantam asserit, antiquitatem collegisse. Verum etsi quidem e characteribus, quibus antiqua monumenta exarata sunt, sæculum propemodum, quo exarata sunt, determinari utcumque queat, quis tamen inde etiam annum circiter, quo exarata ea contigerit, sat certo determinet? Qualecumque igitur fuerit de tempore, quo, quod in bibliotheca Colbertina asservatur, primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici exemplar scriptum sit, Stephani Baluzii iudicium, dubium mihi neque ac ante manet, an Chronicon illud triginta aut etiam quadraginta C annis serius, quam hic statuatur, scriptum non sit. Nec dubium illud mihi adimit, quod, ut Carthusianus proxime hic laudatus Lucubrationis suæ num. 24 docet, Majoris Carthusiæ chartularium, quod in Chronico, de quo hic, laudatur, anno circiter 1240 verosimiliter fuerit confectum. Ut quid enim hoc a Chronici auctore, diu duntaxat post, imo triginta aut quadraginta etiam annis serius scribente, laudari non potuerit? Jam vero, cum hæc omnia ita habeant, dubiumque proinde sit, an anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctor non tunc primum, cum jam uno alterove decennio sæculum decimum tertium medium esset elapsum, florere incepit, dubium pariter sit, necesse est, an D primorum S. Brunonis sociorum discipulos, aliosque, qui hosce in Carthusiensi instituto proxime sunt secuti, videre potuerit, discereque ex iis, quæ, ut communiter creditur, primus omnium de prodigiosa doctoris Parisiensis anastasi litteris mandavit.

336. Atque hinc porro jam fit, ut ambigendum sit, verane traditio, seu an ab ipsomet S. Brunone ejusque primis sociis, rei gestæ synchronis, seu viva voce seu alio quovis modo fuerit feralis de doctore damnato narratio ad posterum transmissa, a quibus deinde ad sequioris ætatis Carthusianos ac tandem ad anonymum, qui eam primus omnium litteris consignavit, pervenerit. Quod cum ita sit, manet Patriensi prodigium pro parum verisimili habendum,

A maxime ob universale scriptorum omnium antiquorum de hoc silentium, quos inter, ut jam supra docui, nonnulli verosimiliter sunt qui illud, si fuisset, scituri, scitumque commemoraturi fuissent. Atque ita sane in opinione, qua primorum quinque Carthusiæ priorum Chronologus jam inde ab anno circiter 1226 non vixisse, nedum Carthusianum egisse, statuitur, res sese habet. Nec aliter etiam sese haberet, etsi cum jam tum in vivis egisse Carthusianumque fuisse professum, tantisper daremus. Etsi enim illud, si jam inde ab anno circiter 1220 Carthusianus extiterit, feralis de doctore damnato narrationem e sociorum S. Brunonis discipulis, aut certe ex iis, quibus hi illam retulerant, intelligere potuisse, bini scriptores anonymi verbis suis proxime recitatis recte doceant, id tamen reipsa factum, neutiquam probant. Rem quidem potius ex hisce, quam ex incerto credulæ plebis rumore didicisse laudatum chronologum existimandum indicant; ast, præterquam quod nec id ulla ratione probatum dent, contrarium existimandum videtur, tum quod, unde narrationem suam hauserit, non edicat, idque nihilominus, si e probato adeo fonte eam hausisset, verosimiliter, ut num. 329 jam docui, fuisset facturus, tum quod prodigium Parisiense narraturus dicat, «Tale ibi (Parisiis nempe) prodigium dicitur accidisse,» sique ambigebitis potius quam asseverantis in modum de horrenda historia loquatur, de qua tamen, si ei vel a sociorum S. Brunonis discipulis, vel ab iis, qui eam ex hisce audivissent, fuisset relata, dubitaturus verosimiliter non fuisset.

337. Ad hæc anonymus quinque primorum Carthusiæ priorum chronologus, ut ut jam inde ab anno circiter 1220 vixisse statuatur, quadraginta equidem et centum circiter annis a prodigio Parisiensi abfuerit; etsi autem subinde quidem rontingat, ut, quæ a scriptoribus non synchronis memorie produntur, vera ad hosce traditione pervenisse sint credenda, id tamen locum vix obtinere potest, quando, uti hic fit, quæ narrantur, sunt hujusmodi ut si contigissent, a scriptoribus etiam synchronis verosimiliter commemorata fuissent, nec tamen ab horum ullo commemorata inveniuntur. Nec quidquam ad rem facit, quod de Ecclesiæ traditionibus addit Tractatus a Carthusianis hujavitur mecum communicati auctor; cum enim, quæ traditionibus hujusmodi accepta fuere, diu fuisse, imo per unum, duo, tria aut etiam plura sæcula in Ecclesia credita, culta et ebserveata dicat, de traditionibus divinis et apostolicis indubie loquitur; «quemadmodum autem nihil (verba sunt Papebrochii nostri in suis ad Exhibitionem errorum Responsionibus articulo 19, num. xi) pro divina et apostolica traditione recipitur, quon ex sanctis Patribus non probatur ipsorum auctoritate fuisse observatum in Ecclesia universali, tanquam ab initio sic traditum; ita nec humanas, præteritas ut tales, prudenter admittimus, quæ vel cum certioribus auctoritatibus pugnant, vel nequiverant ab antiquioribus non attingi aliquando, si

veræ forent. « At vero, inquires, unde ergo de Parisiensi prodigio, si traditione vera acceptum id non sit, ortus esse potest incertus, ut vult Launoïus, in Carthusianorum clausuris rumor? Illudne hi forsitan confinxerint? Ita fere etiam bini Carthusiani anonymi supra laudati. Verum, etsi id anonymus primorum quinque Carthusiarum priorum chronologus vera traditione non didicisse statueretur, consequens tamen hinc non sit, ut id vel ex incerto rumore vel e Carthusianorum antiquorum figmentis acceperit. Quid si enim horrenda damnati historia non publice, sed intra privatas defuncti aedes coram paucis acciderit, temporisque deinde lapsu in adjunctis, nullo licet interveniente figmento, fuerit corrupta? Fieri sane id potuisse, ex infra dicendis patescet, uti et modus, quo factum esse queat.

§ XXI. *Alia quædam facientia pro prodigio, quod doctor Parisiensis, sese damnatum, adstanti multitudini publice e feretro denuntiavit, rationum momenta afferuntur, et an ex his tandem illud vero simile utcumque non fiat, examinatur.*

Quod e titulis funebribus, quæ Sancto nostro Ecclesiæ monasteriaque diversa parentarunt, nonnulli, eum e divinorum iudiciorum infernique timore in eremum secessisse, haud obscure indicent, hinc in illis ad luctuosam damnati doctoris historiam alludi, anonymus Tractatus de S. Brunone a Carthusianis huiusmodi necum communicati auctor conjicit; quod si autem ad feralem eventum reipsa in dictis Titulis alludatur, consequens est, ut hic non tantum acciderit, verum etiam ut publice acciderit, utpote quem aliquin ecclesiæ monasteriaque, quorum ii sunt, perspectum haud habuissent. Ne quid itaque, quod prodigio Parisiensi utcumque favere videri potest, inobservatum præteream, laudati auctoris anonymi verba, memoratam con-jacturam complectentia, una cum titulis funebribus quibus hanc ille superstruit, huc transcribo, deinde etiam, quæ mea hac de re sit opinio, ad-juncturus. Sic habent : « Veram illius (S. Brunonis videlicet) secessus » in eremum « causam nulli ita apprimè cognoscere potuerunt, quam Ecclesiæ, in qua Sanctus olim egerat canonicum, Sanctæ Mariæ Remensis canonici, qui eam suo Titulo, qui inter edendos locum 54 tenet, sic insinuant :

*Judicis examen venturi Bruno pavescens,
Mundanæ contempsit opes, eremumque petivit ;
Atque suavis ibi fructus emisit odoris,
Ad Christum revocans, quos gloria vana fefellit.*

359. « Radulphus Viridis præposituræ dignitate in ea ecclesiâ tum gaudebat, qui forsitan hujus tituli auctor ad invitationem, qua paulo ante per epistolam ad monasticum habitum ex voto induendum a Brunone incitatus fuerat, tacite alludit his verbis : « Ad Christum revocans quos gloria vana fefellit. » Ecclesiæ Remensi adstipulatur particularis ecclesiâ S. Bartholomæi in monte Or, non longe ab eadem urbe dissita, cujus elogium, inter Titulos funebres edendos ordine 65, totum est de mortis et inferni

A horrenc, quo territus Bruno dicitur eremum penetrasse. »

*Orbis amarescens claudessit pondere mortis,
Et trahit ad speciem humanæ per devia sortis.
Mergit et exilio propriorum quæque tabescens :
Unde tumescis homo miser hac ætate senescens
Fonte Carybdeo mergeris ad ultima finis :
Ac cinis in cineres solveris ut umbra lucernis.
Est labor ejus amor, et inextricabilis error,
Defectu cujus animam complectitur horror,
Postquam nudata fuerit de carcerc carnis
Vel Satanae ducibus huc circumsepta catervis.
Quod metuens animosus in hoc discrimine Bruno
Servitio penetrat eremum certaminis uno,
Linqvit opes mundique decus, ne gloria pœna
Fiat in interitum, etc.*

B 360. « Simile quid primariæ Ecclesiæ Parisiensis canonici amico Brunoni parentantes (Titulo nempe inter recudendos 109) succinunt : »

*O vos mundani, qui re gaudetis inani,
Spernite culturam carnis subito perituram.
Corpus enim vastum varia pinguedine pastum
Quo magis impletur, putidum magis efficietur.
Cur impinguatur caro, qua vermis satietur ?
Cur adeo cupimus bona, quæ retinere nequimus ?
Quos male seducit mundus, per devia ducit,
Et sectatores cornu fallit per honores,
Blandaque præterditi, dum nobis retia tendit.
Est et in hoc mundo mundanæ sollicitudo,
Pœnaque lucratur pœnam ; caro bis cruciatur.
Qui lucra sectantur, subita nece præcipitantur,
Et subeunt antrum carnis animumque barathrum.
Hæc satis attente pertractans Bruno repente,
Ille magistrorum decus, informatio morum,
Remigium turbæ Remensis major in urbe
Mundum desepxit, iter ad cœlestia flexit,
Vilibus indutus pannis te, Christe, secutus,
Huic igitur cœli pateant populoque fidei,
Cum quo letatur Bruno, semper sociatur.*

C 561. « Monachi quoque Sancti Germani ejusdem urbis (Parisiensis nempe) tertantur (in Titulo funebri nimirum 26) Brunonem ultimi iudicii recordatione perterrefactum fuisse : »

*Mentibus in nostris deberet semper haberi
Lux, in qua reprobi mali tollent, seu bona justi.
Hanc timuit Bruno, sophiæ qui verus amator.*

D Ex his et quibusdam aliis titulis, qui similia indicant; non absurde conjectare possumus, Brunonis amicos in eis implicite alluisse redidivi hominis spectaculo; illos vero non clare historiam designasse, ne famam illius ejusque consanguineorum violare viderentur. Fatemur eadem de quolibet alio, mundo valedicente, cujus conversionis causa latet, dici posse, sed cum apud omnes Carthusienses semper ratum fuerit, Brunonem ex horrendo damnati magistri iudicio tremefactum mundo abrenuntiassè, gravis inde conjectura elicitur, idem iudicium in prædictorum titulorum verbis contineri. Cur enim amici ei chariores, qui optime callebant

quænam illius conversionis causa fuerit, non aliam præter mortis, iudicii et inferni timorem attulerunt? Cur nihil de Manassæ Simoniaci accusationibus, aut ejus perversis moribus meminerunt, si Brunonem in eremum impulerunt, ut Launoius ex Guiberto necessario consequi vult? » Ita haectenus ille, qui cum fateatur, quæcumque in Titulis funebribus huc jam transcriptis aliisque continentur, esse hujusmodi, ut de quolibet alio, qui mundo valediceret, possint pronuntiari, formatæ a se ex hisce conjecturæ multum roboris non inesse, haud obscure agnoscit; qua sane in re assentiendum ei hic est, uti consideranti patebit. Ad alia modo, quæ pro prodigiosa doctoris anastasi facere utcumque videntur, progrediamur.

362. Sausseus in didascalica sua Epistola, supra plus semel jam laudata, quæ anno 1643 typis Coloniensibus in lucem prodiit, in Parisiensis prodigii subsidium etiam vocat imagines et celebrem Carthusiæ Parisiensis picturam, horribilem damnati doctoris historiam exprimentes. Ac primo quidem de hoc argumento pag. 22 sic scribit: « Accedebant figuræ et imagines, quibus funestum illud spectaculum repræsentabantur. Hæ expressæ erant in sacrarum precatiuncularum, quas Horas vocitant, libellis, imo etiam in Breviariis aliquot, atque Missalibus non modo hujus (Parisiensis nempe) diœcesis, sed aliarum quoque nonnullarum. Ac deinde eadem pag. 22 sic habet: Insuper ostendebatur nobis celebris illa pictura, quæ in monasterii Patrum Carthusianorum hujus (Parisiensis) urbis clauastro Ecclesiæ propinquiore etiamnum cernitur, seriem exprimens vitæ miseri hujus hominis et funesti excessus horrendæque illius damnationis, ab ipso publice in ecclesia post mortem declaratæ, et ejjectionis ejus cadaveris in profanum locum horribilem catastrophæ. » Hæc ille; verum ad posteriora Launoius in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione ita respondet: « Hæc pictura nihil plus habet auctoritatis, quam libri ex quibus originem trahit. Designatum argumento suo tempus non excedit, sed longo post intervallo sequitur. Ad annum quippe 1582 delineata est, ut scriptum nuper videbatur super portam, qua e minore itur ad majus claustrum: nuper, inquam, cum, vertente superiori anno pictura illa celebris partim deleta sit, partim novis, quæ parietinis adhærent, substructionibus, iisque cum lapideis, tum ligneis arcuatis dispositis occultetur.

363. « Deinde recentem fuisse figuram omnino testabatur forma pilei, quo tectus Bruno auditores suos hinc inde docebat. Hoc enim capitis operimentum, quod in veteribus academiæ libris birretum rotundum et vocabatur et erat, ad annum 1520 aliter deformari cœpit, et in cornutum quadrum desinere; cujusmodi erat pileus seu birretum magisterii insignis quo, ut diximus, Brunonis caput tegebatur. Cæterum qui pinxit prodigium, et qui fratres pingi curarunt, illud ita evenisse, ut pingebatur, opinor, ceciderunt, sed decepti fuere ab iis qui pingendæ rei falsæ argumentum dederunt; »

ad priora autem ita reponit: « Vidimus quoque multos ejusmodi libros, in quibus nihil tale comparebat. Cur autem in quibusdam Parisiensis et aliarum diœcesium libris hæ figuræ et imagines pingerentur, in aliis pingerentur, conjecit qui voluerit. Nos tamen auctori (Sausseio videlicet) fidem habemus. Sed hæ figuræ et imagines nullius sunt momenti, cum iis tantum fulciantur auctoribus, quos rejecimus. Eas vero imagines, quæ Brunonis tempore depictæ essent, tanquam veritatis testes amplecteremur. » Ita Launoius; et sane rectissime: » Ex picturis enim et imaginibus, uti deinde in Dissertationis suæ cap. 3 conculsione tradit, non ante solidum argumentum duci potest, quam quo expressæ fuerint, certum tempus definiatur; ratio autem est, quia, ut ibidem etiam addit, pictores ad exemplar rerum, quæ suo tempore creduntur vulgo, vel geruntur, imaginines suas efformare solent, ita ut, si fingamus imaginem quæ centum aut ducentos abhinc annos depicta sit, consecrarium futurum sit, rem, quæ ea exhibetur, ita tunc creditam vulgo, vel gestam esse. » Hinc Parisiensi prodigio fidem conciliare nequeunt, quibus id exprimitur, seu imagines et picturæ sæculi quarti decimi, num. 220 hic memoratæ, seu tabellæ, Ordinis Carthusiensi statutis et consuetudinibus anno 1510 Basileæ excusis præfixæ; hic enim argumento duntaxat sunt, feralem historiam tum sæculo quarto decimo, tum anno 1510 creditam fuisse; unde minime consequitur ut locum hæc umquam certo habuerit. Sed hæc de picturis imaginibusque luctuosum eventum repræsentantibus, dicta sufficiant.

364. Sausseus in horribilis historiæ probationem eadem iterum pag. 22 Epistolæ suæ didascalicæ ait, factam illam sibi ex eo probabiliore, quod, uti intellexerat, in Parisiensi de Defunctis Officio e Lectione quarta illud hujus exordium, « Responde mihi, » fuisset aliquando deletum, « quod clerico in Officio funeris hæc verba de more pronuncianti responderet miser ille defunctus: « Justo Dei iudicio » accusatus sum, deinde judicatus sum, demum » vero damnatus. » Verum Sancti nostri ætate in Parisiensi de Defunctis Officio verosimiliter vel nullas fuisse Lectiones recitatas, vel hæc, et quibus proinde aliqua ab his verbis, « Responde mihi, » incepisset, e libro Job non fuisse depromptas, jam supra ostendi. Jam vero, cum id ita sit, dubium sane admodum est, ne amplius quid dicam, an vera prædicarint, qui ob causam, proxime recitatis verbis expressam, verba illa, « Responde mihi, » in Parisiensi de Defunctis Officio e Lectione quarta fuisse aliquando expuncta, Sausseio retulerunt. Vide, quæ huc spectantia in sua de vera causa secessus S. Brunonis in eremum Dissertatione suppeditat Launoius, cui hæc in parte a nemine contradicere invenio. En aliud adhuc, quo pro Parisiensi prodigio

adducitur, argumentum. In Parisiensi, aiunt, ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici dicata, capella est, quæ Dammati capella dicitur, hocce adeo nomen a damnato seu canonico seu doctore, qui in dicta ecclesia justo Dei iudicio se accusatum, iudicatum ac tandem etiam damnatum, publice coram innumnera propemodum populi multitudine proclamavit, haud dubie sortita. Verum Parisiensem, quæ modo exstat, S. Mariæ ecclesiam nondum fuisse S. Brunonis ætate exstructam, docet nos Robertus de Monte in Sigeberti Appendice ad annum 1177 sic scribens: « Mauricus episcopus Parisiensis jam diu est, quod multum laborat et proficit in ædificatione ecclesiæ prædictæ (Parisiensis) civitatis, cujus caput jam perfectum est, excepto majori tectorio. Quod opus si perfectum fuerit, non erit opus citra montes, cui aperte debeat comparari »

365. At vero, aiunt, eo loco, quo Mauricius episcopus Parisiensem S. Mariæ ecclesiam exstruxit, alia ante exstitit ecclesia, dammati capellam complexa, hæcque in novo ædificio fuit retenta et conservata. « Scilicet, » ait loco proxime citato ironice Launoius, « ad memoriam rei tantæ sempiternam, ut nomen illius, cui sepultura honos denegalus fuerat, basilica talico honestaretur. Tantum abest, ut, quem Parisiensis clerus Morboniam abire jusserat, perpetua inobscuraret oblivio. In has, velint nolint, compelluntur angustias, qui verum a falso non discernunt. » Ita ille, iterum nimirum innuens, in fabulis indubie habendam luctuosam dammati historiam. Et vero hæc, ut jam supra docui, elsi certo fabula seu commentum non sit, parum equidem verosimilis apparet, nec quidquam ei verosimilitudinis potest adjungere capella, quæ Dammati vocatur. Quid si enim hæc ita a populo, feralem historiam, ut ut nunquam factam, in præfata tamen ecclesia accidisse, per errorem existimante, fuerit vocata? Quid si a dammati, non quidem, qui ibidem damnationem suam publice declaravit, sed alterius quuscumque, imagine seu figura, ibidem exstante, nomenclationem illem acquisierit? Quid si etiam hinc lapsu temporis factum sit, ut erronea de canonico seu doctore, qui, sese damnatum, in eadem dicta ecclesia publice proclamavit, apud populum invaluerit opinio? Ut ut reshabeat, non una sane de causa orta esse potest illa capellæ Parisiensis ecclesiæ nomenclatio, ac proin ex hac pro luctuosa doctoris dammati historia valide argui non potest. Atque hæc sunt rationum momenta præcipua, quæ pro Parisiensi prodigio præterea inveni, quæque pro hoc adstruendo aut nihil, aut certe parum admodum faciunt, uti ex jam dictis palam est. Alia, quæ minoris adhuc, quam hæc, roboris sunt, omitto, ne rem plane inutilem præstem ac supervacaneam.

366. Atque hinc etiam signatas anno 1084 foundationis Carthusiæ tabulas exaratumque anno 1115 Grandimontensem codicem nec hic, nec supra commemorare, initio statueram. quod ethunc, et illas,

A pro prodigio Parisiensi mala fide aut saltem immerito, non secus ac nonnulla alia, hic proinde non memoranda, a Polycarpo de la Riviere, Ordinis Carthusiensis alumno, allegari, Papebrochii nostri verbis, num. 196 huc transcriptis, persuasum mihi haberem. Verum cum modo intelligam, fieri posse, ut bina illa monumenta a præfato scriptore Carthusiano in Opere, quod Angelica inscribitur, quodque anno 1626 typis Lugdunensibus in lucem prodiiit, nec mala fide, nec etiam immerito laudari, adductæ a Theophilo Raynaudo in Hercule Commediario rationes non memini suadeant, lubet et hasce, antequam prodigii Parisiensis discussioni finem imponam, lectori ob oculos ponere, simulque, cujus sint ponderis, examinare. Raynaudus itaque in Opusculo cit., serie 2, quæsito 3, ut foundationis Carthusiæ chartam, in qua prodigium Parisiense memoretur, mala fide a Polycarpo de la Riviere non fuisse citatam, ostendat, sic scribit: « Optimus et religiosissimus pater, Justus Perrot Parisinus, qui paulo ante ex Carthusiæ scriba evectus in Generalem excessit e vita sanctissime, visam a se eam (foundationis scilicet Carthusiæ) chartam, nec recenti manu, sed antiquissima exaratam, doctoris dammati prodigium in libri capite continentem, confirmavit. Nec ego id solus assero, qui ejus Nestoris alloquiis et benevolentia, cum me in Carthusiam benigne advocasset, honestatus sum, sed idipsum ab ore ejus acceptum, non semel, sed sæpius domnus Chrysanthus Paulinus, prior Vallis Benedictionis secundum Avenionem, vir suo merito et antiquitatis prærogativa inter primarios Carthusiæ Ordinis patres annuerandus testatur, et attestantur superstitēs alii bene multi, ut non possit esse, nisi ex mera obfirmatione, dubitandi locos.»

C 367. Hæc ille; e quibus sane, foundationis Carthusiæ Chartam a Polycarpo mala fide pro prodigio Parisiensi non fuisse laudatam, mihi sat verosimile apparet. Verum quid sitam hic scriptor, quam laudatus a Reynaudo Justus Perrot in Charta illa esse, quod vere in ea non erat, per errorem existimavit? Qui factum id esse queat, seu potius factum sit, docent nos hæc Carthusiani nostri anonymi num. 206 huc transcripta verba: « Inter quos (libros ab Aymaro Savelli, Carthusiæ Majoris professore, conscriptos) unus adhuc exstat scriptus anno 1435, in quo hæc nostra (De damnato doctore) historia iisdem prorsus verbis, quibus habetur in veteri nostro auctore anonymo, exprimitur cum tali inscriptione ad frontem: « Quomodo Ordo Carthusiensis habuit « originem. » Statimque post enarratam historiam sequuntur litteræ foundationis Carthusiæ anni 1084. Unde putamus, natum errorem D. Polycarpi de la Riviere, inter auctores, qui hujusmodi prodigii meminere, easdem litteras recensentis, contra quem propterea, velut malæ in scribendo fidei hominem, Launoius dulo acris invehi visus est. » Quidquid igitur de Chartæ foundationis Carthusiæ, in qua prodigii Parisiensis mentionem inveniit, Perrotus

Carthusiensis Ordinis Generalis affirmarit, id verosimillime duntaxat per errorem eo modo, quem hic Carthusianus noster anonymus exponit, admissum affirmarit, ut proinde, etsi quidem forte non mala fide, perperam tamen seu immerito pro luctuosa historia monumentum illud, utpote hujus mentionem non faciens, allegari Polycarpus, uti hic etiam ingenue agnoscit Carthusianus noster anonymus. Nec est, cur hic cum Raynaudo reponas, chartam fundationis Carthusiæ a charta donationis ejusdem esse diversam, prodigii quæ non in hac, quæ modo adhuc exstat, sed in illa, quæ Carthusiæ conflagratione perierit, mentionem factam fuisse. Chartam enim fundationis, quæ a charta donationis Carthusiæ esset diversa, aliquando exstitisse, nec verosimile apparet, nec ullo argumento potest probari.

368. Quod jam ad codicem Grandimontensem, a Polycarpo pro prodigiosa doctoris anastasi pariter laudatum, pertinet, fidem quidem Launoio, qui, quæ in codice illo seu Chronico de prodigio scripta inveniantur, recentiori, imo recentissima manu scripta esse asseveravit, elevare conatur Raynaudus; verum Launoio, id post inspectum suismet oculis codicem asserenti, fidem adhibendam puto, tum quod, quæ Raynaudus adducit, magni roboris non sint, tum quod Columbus in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione Grandimontense Chronicon pro prodigiosa doctoris anastasi non laudet, quique, cum illud, ni vera prædicasset Launoius, haud dubie fuisset laudaturus, malam Polycarpi in monumento illo citando fidem tacite agnoscit, ut jam ante me verbis num. 196 huc transcriptis Papebrochius noster observavit. Accedit, de Polycarpi in citandis monumentis pluribus aliis mala fide constare, ut vel hinc, fuisse eum et in citandis Grandimontensi Chronico mala fide usum, verosimilimum evadat. Jam vero cum res, ut jam dictum, de hoc monumento et charta fundationis Carthusiæ habeat, nequit etiam vel ex hac vel ex illo prodigium Parisiense certum effici. Neque vero, quod coronidis quodammodo loco hic adhuc adnotare lubet, ipsemet Carthusianus Annalium Ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor feralem historiam, si publice accidisse statuatur, pro omnino certa habuit.

369. Ita enim lucubrationis suæ num. 127 loquitur: « Cur igitur... anonymo nostro (primorum quinque scilicet, qui luctuosum eventum publice accidisse scribit, Carthusiæ priorum Chronici auctori) fides derogetur, non videtur; » ac deinde, nullis prorsus aliis verbis interpositis, num. proxime seq. subjungit: « Fidem dicimus et exposcimus non divinam, sed humanam, sive potius fidei pietatem. Fatemur enim, hujus spectaculi veritatem non esse de fide; quapropter sive admittatur, sive non, nihil refert. Verumtamen non putamus, a cordatis lectoribus ei posse denegari locum inter veritates illas, quæ sine fidei læsione aliquam apud

A pios homines creduntatem obtinere possunt. De quibus Joannes Gerson, vir æque pius ac doctus, sic loquitur in Declaratione veritatum quæ credendæ sunt de necessitate salutis: « Demum in sexto » gradu, qui quartus est mode dicto, collocantur » veritates illæ, quæ tantummodo faciunt ad nutriendam vel fovendam devotionis religiosam pietatem » quæ magis inducuntur ad inflammandum affectum, quam ad instruendum intellectum, ubi pietas devota magis aspicitur, quam veritas certa, » etc. His Gersonis verbis non labefactatur, nec falsitatis damnatur, aut arguitur nostra de damnato homine narratio. Imo quisnon videat, eam aptissime posse collocari inter « veritates illas, quæ tantummodo faciunt ad nutriendam vel fovendam devotionis religiosam pietatem? » Et licet in eis » Pietas devota magis aspicatur, quam veritas » certa, » nihilominus « Veritates eas » appellat piissimus doctor, et in sexto gradu « Veritatum credendæ » collocat. Quid convenientius confirmandæ stabilientiæque veritati nostræ narrationis dici poterat? Quam quotidie experimur multum » Facere ad nutriendam vel fovendam devotionis » religiosam pietatem, » cum multi et « devotam » pietatem et veritatem in ea aspicere non contemnunt. »

370. « Attamen Gerson non minus prudens, quam religiosus, ne « veritatem » sub specie « pietatis » devotæ » negligere videretur, præcitis verbis moderamen statim adjecit dicens: « Ubi hoc unum » reprobat, si adesset assertionis temeritas, » priusquam elucidaretur alio modo per Ecclesiam, » vel rationem certam ipsa veritas » Si videlicet temere res aliqua assereretur, de cujus veritate taliter dubitaretur, et esset adeo dubia, ut « Per » Ecclesiam vel rationem certam » merito esset elucidanda. Atqui nulla hic adest in asserta de damnato homine veritate « Assertionis temeritas, » neque ullam in eo esse temeritatem ipse Gerson, credidit, quando postea, « de plurimis, » ut ipse loquitur, « exemplum hoc unum et celebre » proposuit ad inspirandum « exercitatis » timorem Domini, et « ad nutriendam vel fovendam devotionis » religiosam pietatem. » Nec opus fuit ut illa per » Ecclesiam vel rationem certam elucidaretur, » quæ satis erat lucida, quamque propterea « celebrem » vocavit Gerson, utpote ab institutione Ordinis (dubium admodum ex supra dictis hoc est) absque contradictione recepta et approbata. Quam tot auctores asseruerint, nullas damnari, cui hactenus universus populus Christianus aures accommodavit; quam universus Ordo Carthusiensis, etsi non nisi valde remote spectet ad laudem ejus, per sexcentos annos (dubium iterum valde hoc est ex supra dictis) ad hanc usque diem constanter, perseveranter et unanimiter certam et veram esse crediderit et credat, solo uno eam impugnante Launoio. Cui denique summi pontifices annuerint, et Gregorius XV et Urbanus VIII hanc aperte in Officio san-

cti Brunonis appositam approbarint, licet postea A sacrae Rituum Congregationi visum fuerit, eam cum professione fidei, a sancto Brunone animam efflante edita, et lectionibus Breviarii rescindere, non aliam ob causam, quam quod ex utraque factae fuissent nimium longiusculae, ut postea sapientissimi censores causam rescisionis suscitantes declararunt.

371. « Et revera, si tanquam fabulosa e Breviario tunc sublata fuisset, cur postea aliis Breviariis, annis 1648 et 1652 recens editis, restituta fuisset? Cur quotidie doctores Legendas sanctorum suis chirographis combrobant, in quibus Vita sancti Brunonis cum ejusdem spectaculi narratione describitur? Id certe ab eis sic agitur et a sacra Rituum Congregatione sinitur, quia nihil in hac narratione fidei contrarium deprehenditur. Juxta quod idem magister Gerson loco citato censuit, Vitas Sanctorum contineri sub sexto gradu veritatum credendarum. » Respicit, inquit, iste gradus Legendas » et miracula Sanctorum, Vitas Patrum, visiones » devotarum personarum, recitationes et opiniones » sacrorum doctorum, quae omnia suscipit Ecclesia » et legi permittit, non quod determinet talia de » necessitate salutis esse credenda, sed quia proficiunt ad commovendos affectus pios fidelium et in » aedificationibus ipsorum, dum in talibus nihil de » certitudine scitur esse falsum, quamvis etiam » nesciatur illud certitudinaliter esse verum. » Hæc Gerson, qui cum superius dixisset in genere, « in » sexto gradu collocandas esse veritates illas, quæ » tantummodo faciunt ad nutriendam et favendam » devotionis religiosam pietatem, » hic, quænam sint illæ in specie, declarat, « Legendas » scilicet, etc., et Miracula Sanctorum, Vitæ Patrum, Visiones, etc., quæ omnia inter veritates collocantur et pro talibus recognoscuntur, et censentur ab Ecclesia, quæ illa legi permittit, neminem tamen cogens ad ea credenda, sicut cogit ad Biblia, sed legi permittit, non prohibendo, nec, ut credantur esse vera, præcipiendo. Et quidem permittit legi, « Quia, ut ait Gerson, proficiunt ad movendos affectus pios fidelium et in aedificationibus ipsorum. » « Et hoc cum » tali conditione, dum in talibus nihil de certitudine » ne scitur esse falsum, quamvis etiam nescitur D » illud certitudinaliter esse verum. »

372. « Vitas igitur et miracula sanctorum, visionesque et miracula hujusmodi juxta effectum domini Gersonis permittit Ecclesia legi et inter veritates reponi, id est, vera esse judicat et non falsa, quamvis « non determinet, talia de necessitate salutis » esse credenda, dum in talibus nihil de certitudine » scitur esse falsum. » Hoc autem de damnato homine miraculum sive res mirabilis ad Legendam sancti Brunonis spectat, et nihil in eo « De certitudine » scitur esse falsum, quamvis etiam nesciatur » illud certitudinaliter esse verum. Ergo juxta magistri Gersonis regulam, ab Ecclesia receptam, « inter veritates esse reponendum, » hæc hactenus

Carthusianus noster anonymus, Parisiensi prodigio vix quidquam amplius, quam nos ei attribuiamus, postulans attribui. Postulat enim duntaxat, id reponi inter veritates, quæ debent solummodo nominis veritates sunt, quæque unice veris seu assertionibus conveniunt, nec certo rebus, nec etiam certo falsis. Atque hac quidem in re Carthusianum nostrum inter et nos apprimè convenit, utpote qui pariter prodigiosam illam historiam nec certo veram, nec etiam contra ac ex dictis Launoius facit, certo falsam asserimus. Verum id etiam nos inter et eundem Carthusianum nostrum discriminis intercedit, quod hic utique lucluosum eventum, utpote quem et ab Ecclesia (quod tamen secus habet) verum judicari, et ab universo ordine Carthusiensi per sexcentos annos ad suam usque ætatem constanter, perseveranter et unanimiter certum et verum creditum affirmat, pro verosimili ut minimum debeat habere, nos autem eundem pro parum verosimili, nedam, pro verosimiliter falso, habeamus, si nempe publice is coram infinita propemodum populi multitudine evenierit, prout evenisse statuit, quam hucusque discussimus, opinio. Cæterum Ecclesia, quod contra Carthusianum nostrum anonymum bene notandum, Vitas Miracula, etc., Sanctorum, dum ea legi permittit, hoc ipso vera non judicat. Expendamus modo, quid de lucluosa historia censendum sit in opinione eorum, qui eam intra privatos domus defuncti parietes, paucis duntaxat hujus amicis, hosque inter S. Brunone ejusque aliquot sociis præsentibus, nec tribus diebus diversis, sed uno eodemque evenisse statuunt.

§ XXIII. *Opinio, quæ damnati prodigium intra privatus defunctis aedes coram paucis evenisse statuit, proponitur, et, an velut incepta noviterque conficta reputanda non sit, examinatur.*

Carthusianus noster anonymus, qui doctoris damnati prodigium, si publice factum adstruat, pro certo ex jam nunc dictis non habet, veritati id indubie consonum, si, non publice, sed intra privatas defuncti aedes coram paucis duntaxat accidisse statuatur, existimare videtur; in hoc autem casu feralem historiam, variis, adjunctis, quæ apud alios scriptores reperiuntur, hujusque ex jam dictis verosimilitudini plurimum officiant, omissis ac resectis, ita concipienda proponit: « Anno 1082 quidam homo scientia et vitæ probate, ut ex indicis externis apparebat, spectabilis, Parisiis defunctus est, qui, cum domi, donec ad ecclesiam efferretur, ab amicis preces pro suæ animæ refrigerio funderentur, e feretro caput attollens, voce terribili ter repetita se justo Dei judicio accusatum, judicatum ac tandem condemnatum declaravit. Quo audito perterritus ac compunctus magister Bruno tunc præsens, adjunctis sibi sociis, quorum quidam eidem adferant spectaculo, sæculi fugam piis suis adhortationibus persuadens in desertum Carthusiæ aufugit anno 1084. Ita ille, mox etiam subdens: « Re sic considerata, non est sane quod quis miretur silentium auctorum coævorum, qui hujus historie non meminerunt

Neque etiam nobis exprobrari potest, quasi novam hujus prodigii narrationem comminiscamur, cum in ea nihil proferamus, quod non apud vetustiores auctores scriptum reperitur. Omnes siquidem conveniunt, virum doctum, cum in speciem pie vixisset et obiisset, in feretro positum ter caput sustulisse et stupentibus, qui aderant, trina vociferatione se damnatum renuntiassse.

574. « Quidam referunt, tale spectaculum non in Ecclesia, sed in aula domus ejusdem defuncti evenisse. Quidam non tribus diebus, sed eadem die, eodemque recitationis Officii tempore trinam vocem reddisse. Alii narrant, amicos, non vero multitudinem hominum, præsentes fuisse, inter quos erant Bruno et quidam ex sociis, quicum eo postea sæculo nuntium remiserunt. » Hæc Carthusianus noster anonymus; ei autem hæc in re jam præverat Innocentius Le Masson supra laudatus, in ordinis sui Annalium libro 1, cap. 1, num. 3 et seq. sic scribens: « Circa historiam illam doctoris, ut vulgariter dicitur, damnati non modicæ inter criticos ortæ sunt difficultates, aliis verissimam, esse asserentibus, aliis fere inter aniles fabulas illam referentibus; aliis vero dicentibus, historiam veram quidem esse in substantia, sed variis circumstantiis auctam fuisse, quæ fabulis non sunt absimiles. Inter quas maxime reponitur trina illa ad tres dies diversos remissa deliberatio circa statum defuncti, per cada-veris exanimis ora clamantis dignoscendum, dum interim hora congrua repeterentur cæremoniæ funerales, precesque pro defunctis ab Ecclesia institutæ, et sic rumore se per totam civitatem spargente, quisque libere posset ad spectaculum illud videndum convenire, ac si ex conducto per tres illos distinctos clamores, dum eadem verba « Responde mihi » repeterentur, redeuntes, Deus debuisset signum dare per os cada-veris loquentis, quo potuisset unanime ab adstantibus de defuncti damnatione ferri judicium. Id tentare Deum volentium est, quod ideo ab episcopo nunquam fuisset permissum, maxime in illa florentissima civitate, quæ tot doctis et sapientibus viris abundabat.

373. « Quidquid sit de tertia illa opinione, quæ plausibilior videtur; nam abstrahendo circumstantia historię, et dicendo rem istam inter privatos parietes domus defuncti evenisse, ubi sanctus Bruno et ejus socii pensum charitatis circa corpus exanime chari sibi defuncti recitando Officium defunctorum persolvebant, quo durante, tribus vicibus distinctis, veluti a somno mortis evigilatus defunctus horrenda voce clamavit, se accusatum, judicatum et condemnatum, corruunt argumenta omnia, quæ ex silentio auctorum coetaneorum petuntur, qui, de S. Brunonis in eremum Carthusiæ accessu loquentes, nihil prorsus referre dicuntur de illa historia. Licet enim auctores illi coævi fuerint sancto Bruno, facile fuit casum illum ignorasse, qui diu et quantum potuit, silentio pressus fuit et sub secreto servatus propter honorem tum insignis viri defuncti, tum ejus

familiæ. Sed insuper tunc temporis aberat facultas tam prompte communicandi exteris regionibus, quod in aliqua regione evenerat; deerat enim veredariorum et cursorum publicorum commoditas, quæ tunc valde rara erat. Quidquid, inquam, sit de illa opinione, » etc. Sane, si prodigiosa damnati historia eo modo, quo a nonnullis, teste hic Massono, et ab ipso Carthusiano nostro anonymo verbis proxime recitatis exponitur, accidisse statuat multo minus hæc habebit, unde a verisimilitudine abhorreat. Verum quæri hic jam potest, primo quidem, an narratio, quæ res ita facta perhibetur, pro noviter inepteque conficta haberi non debeat, seu potius an et quibus queat antiquitatis testimonii confirmari; secundo autem, an et quàm fidem mereatur, seu an prodigiosa damnati anastasis, prout hanc illa tradit, reipsa evenierit, atque in eremum Sanctum nostrum impulerit. Ac primum quidem ex his præsentibus, alterum vero sequenti § lubet discutere. Non raro fit, ut facta historica, etiam ea quæ a nemine prorsus revocantur in dubium, certissimeque etiam locum habuere, adjunctis averitate longissime alienis prorsusque commentitiis, si rite examinentur, inveniuntur ornata.

376. Sacros martyrum agones, sævas a tyrannidis in Christi fideles motas persecutiones, commissa inter exercitus inimicos prælia, factas urbium obsidiones, aliaque quam plurima, quæ seculis retro lapsis gesta sunt, historici tum sacri, tum profani in litteras misere. Verum quot hisive ab impostoribus credulæ plebis rumoribus decepti, sive animi præposteris affectibus abducti, sive denique alia quacumque ex causa in errores illapsi, res seu facta, quæ narrant, falsis omnino ac fabulosis adjunctis non deturpavere! Sanctæ Crucis inventio, per Helenam, Constantini Magni matrem, facta, rebus historica fide certis accensenda est, litterisque a Theodoretum primum fuit commendata. Verum figmentis quam plurimis postmodum fuit foedata, uti apud nos tom. I Maii pag. 363 fas est videre. Sancti Maurilii Soricorumque Thebæorum militum martyrum gloriosum pro fide certamen certum omnino atque indubitatum est. Verum id adjunctis falsis non paucis Suriani sanctorum illorum martyrum Acta exhibent vestitum, uti, quæ de hisce apud nos tom. VI Septembris pag. 340 et seqq. dicta sunt, dilucide ostendunt. Plura non addo, cum vix quidquam magis sit obvium, quam veras historias falsis commentitiisque adjunctis invenire corruptas. Atque hinc jam sit, ut in factis historicis, contra ac Launois in sua De vera causa successus S. Brunonis in eremum dissertatione vult, rei gestæ substantia ab ejusdem adjunctis sit distinguenda, atque non continuo ex eo, quod hæc falsa sint, falsam pariter esse illam, sit consequens. Falsa ex jam dictis sunt, quibus apud Surium SS. Thebæorum martyrum passio ornatur, nam nulla adjuncta hæc quo nihilominus pro certissima est habenda.

377. Idem obtinet in pluribus aliis aliorum marty-

rum agonibus aliisque factis historicis, quorum A tantæ multitudinis haud capaci, factum esse, verosimile haud existimaret. Eadem forte de causæ actum factum fuerit, ut, tres damnati vociferationes, non tribus diebus diversis, sed uno eodemque rediisse, memoriæ prodiderint nonnulli, quorum Sutor lib. 1 De vita Carthusiana, tract. II, cap. 2, meminit.

379. Et vero, cum horrendum prodigium, si unquam locum habuit, ad anonymum primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem traditione, in adjunctis, ut dictum, verosimiliter vitiata, pervenerit, illi sane, quod in hisce minus verosimile videbatur, mutantes, infausti doctoris vociferationibus, non dies diversos tres, ut ille, sed unum duntaxat non inepte assignasse videntur, maxime cum narrationis substantia sive uno sive B tribus diebus diversis tres illæ vociferationes factæ statuuntur, integra maneat, atque illæ, uti num. præcedenti dicta consideranti patebit. Jam vero, cum id ita sit, verosimiliusque etiam appareat, horrendum prodigium, si unquam acciderit, non publice coram innumera populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes, paucis adstantibus, evenisse, nec is sene, qui illud et posteriori hoc modo et uno eodemque die factum statuerit, inepte facturus videtur, maxime cum ne hinc narrationis substantia num. præcedenti assignata lædatur. Verum nonne saltem sic noviter quid confictum attulerit? Nec hoc ex capite, ut apparet, ejus fuerit repudianda narratio. Fuerunt enim etiam C antiqui, qui damnati vociferationes tres diversas et uno eodemque die, et inira privatos domus defuncti parietes evenisse, crediderunt. Fas est id colligere an auctore, qui Commentarium, quem De quatuor paradisi fluminibus ad purgandam animæ civitatem inscripsit, sermone Gallico contexit. Hujus de damnato doctore narrationem, Latine a se redditam, Launois in sua De vera causa secessus S. Brunonis in eremum dissertatione cap. 2 recitat, eandemque deinde in *Annalium ordinis sui librum quartum* hactenus non vulgatum sermone tum Gallico, quo primitus fuit conscripta, tum etiam Latino intulit Carthusianus noster anonymus.

378. Quid si ergo hanc historiam, omnibus fere adjunctis nudatam, quidam temporis lapsu, quo qui adjunctis nudatam, quidam temporis lapsu, quo qui accidisset, exponerent, adjunctis pro arbitrio assumptis, iisque quæ vero magis existimabant similia, ornarent, hæcque deinde ita ornata ad anonymum proxime laudatum pervenerit? Fieri sane non nunquam, ut scriptores res, quas adjunctis destitutas invenimus, adjunctis verosimilibus pro arbitrio exornent, aut etiam adjunctis, quibus eas vestitus inveniunt, nova alia, quæ verosimiliora censent, substituant, argumento esse potest in hac ipsa, quam tractamus, materia Chronographus Carthusiensis, num. 203 memoratus, qui sub Elizario Carthusiæ priore sæculo quarto decimo floruit. Hic enim etsi, quam apud anonymum primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctorem invenerat, integram de damnato docto narrationem adoptavit, horrendam tamen historiam quam anonymus in aula defuncti contigisse refert, in Ecclesia factam scribit; hanc autem, quantum opinor, in anonymi narratione mutationem idcirco fecerit, quod hic ad ferale spectaculum totam fere Parisiensem civitatem convenisse tradat, illeque hoc in aula defuncti, utpote

D 380. Atque hic quidem id facturus, de auctore dicti Commentarii, qui in Parisiensis prodigii adjunctis ab anonymo primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici auctore dissonat, hunc præfatur in modum: « Hic est auctor manuscripti codicis in membrana caprina character et stylo obsoletis, in archivo Castellionæ familie reperti et in bibliotheca collegii Societatis Jesu Metensis modo asservati, in quo habetur historia illa Gallico sermone conscripta. Ejus vero scriptorem inter Carthusienses receasemus, quod profiteatur tatam suam narrationem a grandævo gravissimoque nostri ordinis monacho accepisse. Codicem non vidimus, sed ex transumptum hujus historie testimonium, prout a R. P. Claudio Tifanio Societatis Jesu, Campaniæ provinciæ præposito, et collegium Metense lustrante anno 1639 missum fuit ad V. P. Carolum le Bret

Carthusiæ Montis Dei priorum, hic de verbo aut A
verbum, ne apice quidem pratermisso, aut immu-
tato, subijcimus, ut de ejus antiquitate, et nostris
in illud notis lector sanius certiusque judicet. »
Deinde vero conceptam verbis Gallicis de domnato
doctore narrationem, Latina etiam hujus adjecta ad
calem interpretatione, transcribit. Hanc solam huc
transulisse ad institutum meum suffecerit. Itaque
sic habet: « Narratur, quemdam Parisiis magistrum
existisse. qui omnes alios illius temporis magistros
ingenio et scientia superabat. Hic, prout apparebat
exterior, honestæ erat conversationis, nec in eo ulli
deprehendebantur perversi mores, aut quodcumque
turpe vitium, nisi forte vanitas ob insignem scien-
tiam et eximium judicium, quibus a Domino egregie
instructus fuerat. Contigit vero ejus tempore, B
ut tres præcipue nobilitatis scholastici Parisios
studiorum causa accederent, qui confestim se in
disciplinam præfati magistri tradiderunt, quippe
qui omnium aliorum magistrorum esset eminens-
tissimus.

381. « Cumque sub eo vacassent studiis, post lon-
gum tempus motus est ille. Unde multum contri-
stati discipuli, quem in vita dilexerant magistrum,
etiam post mortem honorare pergentes, noctem
illam circa defuncti corpus ex speciali devotione
vigilias agere constituerunt. Dicto vero mortuorum
officio, psalterium inchoarunt, Cumque primum
absolvissent Matutinum, sive Nocturnum, corpus,
quod hic jacebat mortuum, erexit se et residens in
feretro hæc verba protulit : « Æquus est, qui me
judicavit. » Tunc hi tres clerici et socii, qui aderant,
circa corpus, etsi vehementer conterriti, nihilomi-
nus ab opere pio non destiterunt, sed alterum psal-
terii nocturnum prosecuti sunt, quo expleto, de-
functi corpus, sicut prius eregens se dixit : « Justus
et æquus est ille, qui me judicavit et condemnavit. »
Tunc tres illi clerici magis adhuc obstupefacti,
quam antea fuerant, crucis signum sibi imprimentes
tertium Nocturnum devotissime inceperunt; quo
expleto, idem corpus tertio caput erigens, dixit :
« Justus et æquus est ille, qui me judicavit et con-
demnavit et terroribus addixit et tradidit. » Hisque
dictis, defuncti corpus quasi subitaneus turbo adve-
niens abruptum ex omnium oculis asportavit, nec
deinde, quid de eo factum fuerit, recipi potuit. Ili,
vero tres clerici, qui ejus fuerant discipuli, stupore
vehementi acerbique dolore percussi sunt ex tam
infelici magistri existu. Tunc ad propria se reci-
pientes sciscitati sunt per notos et familiares, quan-
nam de causo vir tantus pœnis æternis addictus esset.
Et post factam sedulam inquisitionem nihil agnos-
cere potuerunt, quod mortale peccatum secundum
externa indicia judicandum esset, excepta vana
gloria. Quam ob rem hi tres clerici, viri potentia et
generis nobilitate conspicui, concepto divinatorum
judiciorum timore, communi statuere consilio ad
salvandas animas suas et perpetuè periculum dam-

nationis evadendum mundi conversationem dere-
linquere, et in solitudine duram ac severam vitæ
rationem suscipere et obire.

382. « Divino igitur concitati scriptu in Burgundiam
ad locum desertum et incultum, montibusque obsi-
tum perrexerunt, ubi inter montes, constructis
cellulis, religiose admodum et austere vixerunt. Et
sic per hos viros tres sanctos, et eos, qui exemplum
illorum secuti, idem vitæ genus duxerunt, cœpit et
adhuc stat, et observatur ordo Carthusiensis, sicut
a quodam ex majoribus et antiquioribus ejusdem
ordinis, hæc omnia narrante, coram domina fe-
mina Sancti Pauli comite audivi. » Ita habet tota de
infausto doctore auctoris libri De quatuor Paradisi
fluminibus e Carthusiani nostri anonymi interpreta-
tione narratio; sequentia autem, ut tempus, quo
circiter libri illius auctor floruerit, determinet, sub-
jungit : « Auctorem narrationis hujus circa Gersonis
vel Antonini tempora tantum vixisse, putat Mau-
noius et ex duobus conjicit, ex Gallica locutione,
quam ad illorum ætatem pertinere vult, et ex modo
loquendi, quem etiam contendit notitiam reinon-
dum satis compertam et receptam importare. Sed
docti alii aliter sentiunt. Claudius Tifanius, de quo
supra, ex stylo tam ejusdem narrationis, quam
totius codicis censuit esse sæculi decimi tertii;
idque etiam probari potest ex his vocibus subob-
scuris, quas in eadem narratione (uti etiam revera
in hac occurrunt) occurrere asserit Raynaudus. Una
est Useille, altera Graigneur. Prima significat Vigi-
liam, posterior significat Magnum. Quæ ultima vox
in eodem capite citati codicis reperitur, ubi auctor
hæc verbo Ecclesiastici : « Quanto magnus es, hu-
C
« milia te in omnibus, » sic idiomate illo Gallicano
desito vertit, « De tant humilie toy plus, comme tu
« seras Graigneur. » Et in apographo, a præfato Clau-
dio ad Montem-Dei transmissio, hæc adhuc dictiones
antiquissimæ et obsoletæ leguntur : « Que Dieu
« absoille, id est, Deus absolvat. »

383. « Ex his omnibus auctorem hujus narrationis
esse antiquiorem, quam putavit Launoius, satis evi-
dens est. Et adhuc evidentiùs erit, si quænam sit
hæc femina Sancti Pauli omnes consideretur. Haud
dubium, quin cujusdam comitis Sancti Pauli uxor
fuerit. Historiam familiæ dominorum de Castellione
super Matronam, a quibus antiqui comites Sancti
Pauli, ab Audrea Du Chenio editam perlegimus, et
inter comitum Sancti Pauli uxores nullam reperimus
erga nostrum Ordinem dræcipue propensam præter
Mariam Joannis II ducis Britanniae et Beatricis ab
Anglia filiam, Guidonis III comitis Sancti Pauli
uxorem, matrem vero Mathildis, comitis Valesii
conjugis, et cum eo Carthusiæ Fontis Beatæ Mariæ
fundatrici. Guido ejus maritus fuit comes Sancti
Pauli post mortem Joannæ, suæ consanguineæ, filiæ
et hæredis Joannis comitis Blesensis, ejusdem Gui-
donis patris. Hanc Joannam Petri comitis Alenconii
uxorem (quo mortuo sine liberis anno 1283 vidua

remansit) primum existimavimus eam esse, emnam comitem Sancti Pauli, de qua in praeſata narratione, quia fuit magna benefactrix Carthusiæ vallis Sancti Petri, et quasi altera fundatrix Parisiensis, in qua quatuordecim cellas ædificavit et dotavit. Sed licet reſtitibus comitatibus Sancti Pauli usque ad annum 1291, quo obiit, fruiſa fuerit, nusquam tamen nec in documentis utriusque Carthusiæ, nec in citata Duchennii Historia reperimus, eam titulum gessisse comitis Sancti Pauli, sed tantum Alenconii et Blesarum. Quam ob rem hanc feminam comitem, in cuius præſentia hæc narratio facta est, censuimus esse potius præſalam Mariam, cuius parentes materni, reges videlicet Angliæ, magni fautores nostri ordinis exſtiterunt. Hæc autem vixit cum Guigone marito ab anno 1292 ad annum 1337, quo ille obiit, cui diu superſuit, in viduitate perseverans usque ad mortem, quam oppetiit anno 1349. Cum igitur istius codicis ſcriptor cœtaneus fuerit præſatæ comitis, hancque historiam acceperit, ut ibidem teſtatur, a quodam Carthusiensi monacho antiquissimo, hinc colligimus, hunc fuiſſe ſuppærem nostro anonymo, qui primus historiam ſcriptis mandavit, cum jam in ordine nostro vivere potuerit ante annum 1280, ac proin patet, rem illam indubitam jam fuiſſe ſæculo decimo tertio, id est, annis ut plurimum octoginta poſt mortem ſociorum ſancti Brunonis, et eo tempore, quo Carthusienſis ordo cœpit e primaria domo latius diffundi. »

381. Hæc Carthusianus noster anonymus, ut, quo circiter tempore narrationis proxima hæc transcripta auctor floruerit, determinet. Et ſane ex iis, quæ de comitiſſa S. Pauli in medium adducit, ſat verosimile apparet, floruiſſe eum aut ſæculo tertio decimo jam prope elapſo, aut potius tunc, et aliquot ſæculi proxime ſequentis annis. Nec contrarium evincunt duæ Launoii conjecturæ, quarum alteram hic ſcriptor repetit a Gallica locutione, alteram a modo loquendi tam hunc, quam illam ad Geronis et S. Antonini ætatem pertinere contendens. Modus enim loquendi, quem auctor adhibet, notiſſiam rei nondum ſatis compertam et receptam, ut vult Launoius, reiſpa importet, nondum tamen hinc conſequens erit, ut narratio ejus ad Geronis et S. Antonini ætatem pertineat, itaque duntaxat exiſtimavit Launoius, quod Geronem, qui de prodigio dubitant fere in modum loquitur, primum fuiſſe velit, qui id in litteras miſerit. Aſt id a vero alienum eſſe, ex jam ſupra dictis ſatis liquet. Ad hæc, cum Launoius, feralem de doctore damnato narrationem, antequam a Gersono ſcriptis conſignaretur, fuiſſe confictam, affirmet, quidni de ea, veluti de re nondum ſatis comperta receptaque, loqui potuerit, qui ante Geronis ætatem ſcripſerit? Quod modo ad Gallicam, quæ de cuius ætate hic diſſerimus, auctor libri De quatuor Paradisi fluminibus utitur, locutionem pertinet, cum is, ut Carthusianus noster anonymus verbis proxime recitatis docet, feralem, quam ſuppeditat, de doctore damnato narrationem e Carthusiano grandævō

A coram Maria Sancti Pauli comite, quæ ad annum usque 1339 vitam protraxit, intellexerit, fieri poſteſt ut hoc non diu ante hunc annum acciderit, cumque fieri queat, ut rem, cum primum eam audierat, in litteras non miſerit, id forte duntaxat anno circiter 1350 fecerit; quo tempore locutionem Gallicam ab ea, quæ Geronis ætate ſeu ſæculi decimi quinti initio fuit, tam fuiſſe diverſam, ut idde, tunc primum, qui illam adhibuit, ſcripſiſſe auctorem, concludere potuerit Launoius, mihi ſat verosimile non apparet, quod quinquaginta duntaxat aut paulo etiam plurium annorum ſpatium in linguas ſeu idiomata non ſoleat tantam mutationem inducere.

383. Atque hinc jam ſit, ut nec indubitanter ad hæſere auſim Tifanio, qui narrationem, de qua hic, integrumque, qui hanc includit, codicem ſæculi tertii decimi eſſe, e ſolo, quo auctor utitur, ſtylo cenſuit. Neque enim video, cur hic anno circiter 1350 talis fere adhuc eſſe nequierit, qualis fuiſſe putatur ſæculo tertio decimo jam ſeneſcente ſeu anno 1292, ante quem narratio illa litteris mandata verosimiliter non fuit, uti ex iis, quæ verbis proxime recitatis Carthusianus noster anonymus docet, pronum eſt eruere. Ut ut ſit, cum eandem narrationem ab auctore, qui eam in litteras miſit, fuiſſe tunc primum, cum Maria, Joannis II ducis Britannię filia Sancti Pauli comes eſſet, ſeu eo temporis ſpatio, quod ab anno 1292 usque ad annum 1339 excurrit, e proſpecta admodum ætatis Carthusiano audita, ex iisdem Carthusiani nostri anonymi verbi, etiam intelligitur, tempus equidem, quo circiter illa auctori, a quo ſcriptis conſignata fuit, verosimiliter innotuerit, definitum habemus; quod præſumptum hic eſt, atque ad inſtitutum præſens fere ſufficit, licet interim, an proſpectæ admodum ætatis Carthusianus, e quo hic luctuoſas historiam didicit, non ſerius, quam octaginta poſt ſociorum S. Brunonis obitum annis floruerit, dubium admodum idcirco appareat, quod nullum ex his ultra annum 1445 vitam protraxiſſe inveniam, fierique, uti ex jam dictis pronum eſt eruere, facile poſſit, ut, qui historiam litteris mandavit, eam non ante annum 1330 ex illo proſpectæ ætatis Carthusiano audierit. Quale porro de præſat narratione Carthusianus noster anonymus judicium ferat, nunc habe. « Hujusmodi, inquit, narratio ſatis ingenua ac ſincera videtur, totiusque historiæ medullam prorsus candide exprimit ex antiquorum teſtimoniis. Ibi enim habes prodigium illud accidiſſe Pariſiis, nec non ejus occasione Carthuſienſe inſtitutum habuiſſe originem.

386. « Trina quoque vociferatio perhibetur a ſol damnati magiſtri amicis in ejus domo audita. Nihil que occurrit priſtinæ nostri anonymi narrationi non conſentaneum præter trinam illam vocem repetitionem, quam non tribus diebus, ſed eodem die ter factam dicit. Quod vero ibi narretur cadaver ab oculis adſtantium venti turbine ſublato diſpa-

ruisse, nullam fert contradictionem, cum noster anonymus et alii citati auctores, quid de eo factum fuerit, siluerint, Nam illud in sterquilinio sepultum fuisse soli recentiores meminere ex consequentia idonea, quia damnatio ejus certa erat. » Ita ille; verum plus aliquid, quam hic assignet, inter anonymi primorum quinque Carthusiæ Priorum Chronographi narrationem, aliamque, quam libri De quatuor Paradisi fluminibus auctor suppeditat, discriminis intercedit. Ille enim, contra ac abs hoc fit, innumeram populi multitudinem ad ferale doctoris justo Dei judicio sese damnatum vociferati, spectaculum accurrisse eique adeo adfuisse, non obscure indicat, quod interim adjunctum si a narratione abfuerit, minus hinc evadet isthæ creditu difficilis veroque abissimilis, uti ex jam dictis satis patet, magisque adhuc patecet ex iis que dicturus sum, postquam quæ Launoio, prædictam narrationem ut futilem explodenti. Carthusianus noster anonymus opponit, huc transcripsero. Sic itaque post verba proxime recitata prosequitur : « Launoio, qui veterum et modernorum circumstantias confundit, eorumque dissonantiam multis exaggerat, in hanc narrationem velut « ineptam plenamque ignorantiam » insurgit ex tribus maxime : primo, quod « Adolescentibus seu tribus clericis vel scholaribus Carthusianorum ordinis initium ascribat; » Secundo quod ejusdem ordinis « Furdamenta in » montibus Burgundiæ jacta fuisse referat : tertio » quod, quæ de sublato magistri cadavere tradit, » cum picturis et parietinis monasterii Parisiensis » non concordent. »

387. « Ad primum respondemus, eam narrationem fuisse verbotenus solummodo factam ab illo monacho, et ideo codicis scriptorum, qui forsitan ea diu post scripsit, fallente memoria, facile decipi potuisse, Nam fatemur, ibi de tribus tantum clericis nominatim commemorari, cum revera septem fuerint, inclusis duobus laicis, qui ordinis fundamenta posuerunt, quos tamen omnes non constat spectaculo adfuisse. Sed indene recte inferatur totius historię falsitas, cordatus lector judicet. Imo, quod ibi ab aliis auctoribus discrepat, ex contextu ejusdem narrationis sine labore conciliatur. Etsi enim auctor trium tantum in cursu suæ narrationis meminerit, plures tamen ordinem instituisse inquit, cum sub finem sermonis addit : « Et par ces trois » saints hommes, et par ceux, qui prendrent exemple à eux, et vesquirent et converserent aussy » comme eux, fut commencé, et est encore main- » tenue et gardée l'Ordre de Chartreux, » id est, » Et sic pex hos viros tressanctos et eos, qui exemplum illorum secuti sunt, et idem genus vitæ duxerunt, cepit et adhuc stat et observatur ordo » Carthusiensis. » Et superius : « Lors ces trois » clercs et lor compagnie, qui estoient environ le » corps : Tunc hi tres clerici et socii eorum, qui » erant circa corpus. » Nonne quatuor alii, qui cum tribus his clericis initium ordini dederunt, con-

tineri potuerunt in illo cœtu? Sed etsi daremus nullam prorsus ibi fieri mentionem nisi de tribus clericis, nonne fieri potuit quod ex illo septenario numero tres quidem tantum funeri adfuerint, sed qui alios quatuor postea se cum in solitudine traxerint?

388. « Nam revera eos idem vitæ genus pluribus aliis persuadere voluisse conjicimus ex Radulpho et Fulcio, quos lucrari Deo sanctus Bruno adnissus fuerat, etiam voto cum eis emissio habitum induendi monasticum; de quibus nihilominus jure dubitari potest, an præsentés fuerint spectaculo, quandoquidem et ante illud patratum tale votum emisisse potnerunt. Præterea ex septem primis Patribus tres tantum videntur proprie clerici dicendi, nempe S. Bruno, Landuinus et Hugo; nam ex quatuor aliis duo erant canonici Sancti Ruffi, et duo laici. Denique in illa narratione magister ille dicitur defunctus fuisse diu, postquam tres illos clericos docuisset. Sic enim ibi legitur : « Et quant illi orent estè et » lonc tème leur mestre mourut, » id est, « Cum » sub eo studuissent, diu post magister eorum defunctus est, sive ut reddidimus supra: Dumque » sub eo vacassent studiis, post longum tempus » mortuus est ille. » Launoio vero hæc verbo sic interpretatur : « Qui cum illos aliquandiu docuisset, abiit e vita » Sed in hac interpretatione, inviti dicimus, non fuit sincerus; nam « Aliquandiu » non significat « long-temps » sive « Per longum tempus, » sed « Per aliquod tempus. » Cum igitur ille homo obierit diu, postquam illos tres clericos docuisset, non erant tunc illi in statu *adolescentis* stricte sumpto, ut videtur sumptum a Launoio, ut narratio hæc inde ineptior appareret. Nec etiam scholares erant, sed duo ex ipsis jam doctores et magistri, ut constat de S. Brunone et Landuino. Neque id impedit quominus quidam ex aliis sociis S. Brunonis scholares forsitan tunc fuerint; nam duo Stephani satis juvenes erant, qui nondum ad sacerdotium erant promoti.

389. « Nihil ergo ineptum in hac narratione occurret cuicunque lectori, verborum illius sensum benigne et sine ulla animi occupatione interpretanti. Quidquid ad hæc reponent adversarii, fundum tamen, uti ita loquamur, ipsius historię totaque illius substantia constanter perseverabit, nec illam subvertere poterunt tam leves in adjunctis dissonantiæ. Haud satis possumus mirari Launoii, viri perspicacissimi, in hac observatione inconsiderantiam, qui cum prius cap. 1 suæ Dissertationis, in expositione testimonii Petri Cluniacensis legisset, et scripsisset, « Servari in Burgundiæ finibus, » sive « partibus, » ut alibi legitur, « professionem quamdam, » id est, Carthusiensem, « multis aliis » monastici propositi sanctiorem, » et in expositione testimonii Jacobi de Vitriaco, « Est alia sanctorum » congregatio, quos Carthusienses appellant, in » ultimis Burgundiæ partibus, » hic nihilominus auctorem codicis ineptiæ et ignorantie arguit, quod

fundamenta ordinis in Burgundiæ montibus jacta fuisse relulerit. Licet enim Major Carthusia modo sita in Delphinatu censeatur, olim tamen in Burgundia computabatur, quia et Subaudia et Delphinatus erant partes veteris Burgundiæ. Unde et astruitur codicis Castellionei antiquitas, cujus auctor si scripsisset post annum 1346, quo vel circa Delphinatus regno Franciæ ascribi cœpit, aliter de Delphinatu locutus fuisset. Ad 3 jam superius fecisse satis arbitramur, cum diximus recentiores tantum, inter quos picturas et parietinas Cathusiæ Parisiensis ascribimus, adinvenisse hujusmodi sepulchram in sterquilinio, licet similior vero videatur, quam illa a turbine asportatio. » Hæc sunt, quæ Launoio. suppeditam a libri De quatuor Paradisi fluminibus auctore narrotationem veluti ineptam ignorantieque plenam, explodenti, Carthusianus noster anonymus opponit.

390. Et vero Launoius immerito sane eam reputat vel ex eo quod Carthusiensis ordinis fundamenta in Burgundiæ montibus jacta referat, vel quod infasti doctoris cadaver a demone arreptum ac sublatum, contra ac Carthusæ Parisiensis picturis exprimitur, insinuet, Vere enim montes, Majorem Carthusiam complectentes, sancti nostri ætate ad veterem Burgundiam spectabant, uti liquet ex iis quæ in Notitiis Galliarum ad vocabulum Burgundia in medium adducit Valesius. Quod vero de damnati cadavere non idem, quod in Carthusiæ Parisiensis picturis exprimitur, factum prodat, nihil plane ad rem facit, cum Parisiensis Carthusiæ picturæ, dato etiam, Parisiense prodigium accidisse, non ea polleant auctoritate, ut, quod cum hisce pugnat, rejiciendum sit. Nec inepta etiam, de qua hic, reputanda est narratio, quod tribus adolescentibus seu clericis seu scholaribus Carthusianorum ordinis initium ascribat. Hos enim, cum id fecerunt, adolescentes non amplius fuisse, innuit. Ad hæc etsi horrendo damnati spectaculo tres duntaxat adfuisse tradat, plures tamen ordinem instituisse, orationis contextu indicat, nec eos omnes scriptorum antiquorum ullus, qui spectaculi meminerit, præsentibus eidem astitisse affirmat. Sed etsi id plerique ex his diserte etiam assererent, consuetarium duntaxat foret, hos inter et libri De quatuor paradisi fluminibus auctorem in adjunctis exacte non convenire. Verum quid tum? Id duntaxat argumento est, hunc non ex eodem fonte, e quo illi, hausisse, non autem narrationem, quam suppeditat, a narratione, quam illi, in substantia esse diversam, aut hanc idcirco a veritate existere alienam. Potest enim, uti ex jam supra dictis liquet, narrationis ejuspiam substantia veritati esse exactissime consona, licet interim adjunctis aut certo falsis aut dubie duntaxat veris sit vestita. Et vero hujusmodi esse adjuncta omnia, quæ vestiunt tum narrationem, quam primorum quinque Carthusiæ priorum Chronologus alique hunc secuti suppeditant, tum alteram, quæ libri De quatuor paradisi fluminibus auctori ascribitur,

A persuasum idcirco habeo, quod, quibus tum hæc tum illa ornatur, nata sint e sola traditione, ad tempus usque, quod a rei gestæ origine centum amplius annis distat, deducta, quæ, cum tandiu absque scripturæ munimine durat, facere solet, ut ad rei gestæ substantiam adjuncta non pauci, quæ initio erant ignota, accedant.

391. Hinc dato etiam, lucuosam damnati historiam accidisse, dubium mihi semper erit an Sanctus noster, quod tamen ex libri De quatuor Paradisi fluminibus narrotatione supra huc transcripta concludendum apparet, Parasiis unquam studerit Dubium itidem, etiam hoc dato, semper manebit, clericusne, an doctor exstiterit, qui damnationem suam astantibus e feretro manifestavit. Doctorem tamen eum supra plerumque nominavi, quod hoc titulo a primorum quinque Carthusiæ priorum Chronologo, aliisque hunc secutis ornetur. Etsi itaque, qua de hic disputamus, narratio ab ea, quam antiquior sancti nostri biographus alique hunc secuti suppeditant, in adjunctis differat, repudiandam propterea esse consequens non est. Nec est, quod reponas, solam esse, quæ doctoris damnati prodigium, non publice, sed intra privatas defuncti ædes coram paucis accidisse statuatur. Etsi enim id ita sit, illam auctor libri De quatuor paradisi fluminibus, a quo in litteris missa fuit, e propectæ ætatis Carthusiano, ut supra dictum, didicit. Quare cum hic færale historiam e Carthusianis, quibuscum vivebat, haud dubie audivisset, debet hæc testimonii multorum instar haberi, hincque de eadem, veluti a pluribus tradita, supra etiam sum locutus. Accedit, testimonia antiqua supra adducta, quæ prodigium publice factum statuunt, ex anonymi primorum quinque Carthusiæ priorum chronographi narratione esse accepta, omniaque proinde simul sumpta testimonium quodammodo non nisi unum constituere. Jam vero cum hæc ita sint, nihilque præterea contra libri De quatuor paradisi fluminibus narrationem militet, nec hæc, nec opinio, quæ in hac præcipue fundatur, quæque Parisiense prodigium non publice, sed coram paucis duntaxat factum statuit, rejicienda est, veluti inepta noviterque conflictata.

D § XXIII. *Quam fidem mereatur opinio, quæ doctoris damnati anastasim in privata hujus ædibus coram paucis accidisse statuatur, et quid tandem de hac etiam ita considerata censendum.*

Non raro, quæ traditione duntaxat noscuntur, facta historica, ut ut adjunctis falsis vestita, veri etiam aliquid completi, e dictis § proxime prægresso prout est eruere. Attamen ut, quæ modo de luctuosa damnati historia dicenda hic sunt, luctulentius pateant, lubet adhuc quedam, a præsentis instituto non omnino aliena, quæ Papebrochius noster suppeditat, in medium proferre. Hic itaque in suis ad Exhibitionem errorum Responsionibus, articulo xix, num, 10, ita scribit: « Contingit... sæpe, traditionis substantiam talem esse, ut, licet non nisi temere possit in dubium revocari, etiam

coævorum testimoniis destituta; puta quod aliqua S. Ursula cum plurima turba sociarum a barbaris fuerit ante urbis Coloniensis, ab iis obsessæ, muros interfecta, etc.; quod S. Dionysius episcopus Roma missus in Galliam, Parisiis fidem prædicaverit, et suo sanguine consignarit, aliaque similia; contingit, inquam, sæpe, ut ea, quæ primæ traditionis substantiæ postea accesserunt tanquam ex traditione aut revelatione (ut factum per compositiones Legendarum, puta Legendæ Dionysianæ seculo IX, Ursulanæ seculo XI,) merito rejiciantur, ut recentiorum somnia commentaque, toti retro antiquitati ignota: recentiorum, inquam, non respective ad nos hodie viventes, sed respective ad rem, ipsos sæculis multis prægressam. » Ita rectissime, ut mihi equidem apparet, laudatus Papebrochius, qui deinde eodem articulo num. 13 hæc etiam huc spectantia suppediat: Traditionibus popularibus, sacris vel profanis..., plerumque veritatis aliquid quoad substantiam subest, sed multum furfuris successive aspersum, a quo difficile sit eas sic purgari, ut hominis prudentis intellectus iis, tanquam eatenus certis, citra formidinem acquiescat: ac postea num. 19 etiam ista: « Fama, principio plerumque minimo et sæpe non vero orta,

Mobilitate viget viresque acquirit etndo,

Parca metu primo, mox sese attollit in auras

Ingrediturque solo et caput inter nubila condit.

393. « Eodem fere modo se habet traditio popularis. Principium ejus plerumque est factum aliquid memorabile, vel quod reipsa contigit aliquando, sed cursu temporis talibus ornamentis atque addamentis induitur, ut seipsum postea miretur et vix agnoscat; vel quod ab otioso ingenio priscae rerum origines in sui suorumve commendationem indagentis, fingitur contigisse; et a levi vulgo, avide, quod optat, credende, adoptatur pro vero, et colitur pro tali per multa sæpe sæcula. Exempla tam in sacra quam profano historia occurrunt. » Hæc omnia de traditionibus Papebrochius, et sane, ut jam dixi, rectissime. Quamobrem, cum secundum hæc non raro contingat, ut, quamvis traditiones aut, si mavis narrationes, quæ solis traditionibus superstruuntur, falsitatibus plurimis sint infectæ, veræ tamen in substantia sint, aut certe veri aliquid quantum ad hanc contineant, fieri facile potest ut Carthusianorum de horrendo, quo S. Bruno in eremum pulsus fuerit, prodigio Parisiensis traditio, aut, si mavis, anonymi primorum quinque Carthusiæ priorum chronographi aliorumque supra laudatorum scriptorum de eodem narratio, e traditione illa primitus profecta, in substantia vera sit, aut certe veri aliquid quantum ad substantiam contineat, etsi ad eam non pauca adjuncta falsa eo modo, quem supra exposui, temporis lapsu accesserint. Ut clarius loquar, fieri potest ut, sanctum nostrum prodigio, quo defunctus, in feretro jam positus, primo sæse accusatus, deinde judicatum ac tandem condemnatum, astantibus declarasset, in eremum pulsus

fuisse, primi ejus socii discipulive sequacibus suis narrarint, horumque deinde posteris, re temporis lapsu falsis adjunctis aucta, prodigium illud publice coram infinita propemodum populi multitudine accidisse, damnatæ voces tribus diebus diversis redidisse, crediderint, licet interim feralis historia intra privatas defuncti ædes coram paucis duntaxat, quorum unus fuisset S. Bruno, accidisset, damnatæ voces, non tribus diebus diversis, sed uno eodemque repetitæ fuissent.

394. Quid si ergo res posteriori hoc modo evenerit? Sane, qui ita vere factam autmarit, haud multum a verisimilitudine ejus abhorrebit opinio, imo vero potuerit utuncque verosimilis videri. Ita puto, quod, ut jam supra satis insinuavi, subinde etiam fiat, ut facta historica, etiamsi silentio a scriptoribus omnibus contemporaneis sint suppressa, ad eosque, a quibus tandem litteris fuere commendata, traditione duntaxat, quæ centum amplius annis a reigestæ origine distet, fuerint transmissa, pro veris sint habenda, nec, quo minus Parisiense prodigium si non publice, sed coram paucis tantum intra privatas defuncti ædes accidisse statuatur, factis, hujusmodi accenseri queat, universale de eo scriptorum omnium, qui integro primo, et forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente floruerunt, obstet silentium, utpote ejus ratio non inepta, a facti ignoratione repetita, occurrit. Cum enim luctuosus eventus, si non publice acciderit, Guibertum de Novigento aliosque scriptores antiquos supra recensitos facile latere potuerit, non est sane cur eorum de hoc mirum accidat silentium, aut rem ex hoc falsam esse arguamus. Ad hæc, nisi Parisiense prodigium, quo in eremum actus sit S. Bruno, coram paucis saltem intra privatas defuncti ædes locum habuisse admittatur, oportet; ut vel ipsimet Carthusiani horribilem historiam ex toto confinxerint, vel ut jam ab aliis confictam adoptarint; primum autem fecisse viros religiosos, veritatis amantissimos, fabularumque osiores, quis facile in animum inducat? An ergo in alterum ipsos impegisse asseremus?

395. « Si fabula est, inquit de damnati historia in opere, quod ordinis Carthusiensis Annales inscripsit, lib. I, cap. I, num. 11 Massonus supra laudatus, a quibusnam, quæso, composita? Certe non ab aliis, quam a sæcularibus hominibus dici potest excogitata. Quonam autem modo a primis Carthusianis ac suis deinde successoribus talis fabula, a sæcularibus fabricata, pro re verissima admitti potuit, et posteritati suæ tam firmiter et absque ulla unquam contradictione aut reclamatione transferri? Id profecto moraliter impossibile esse nemo non videt. » A primis certe Carthusianis, id est, a S. Brunonis sociis horumve discipulis feralẽ de damnato narrationem, si fabula sit, non fuisse adoptatam, atque ad posterōs transmissam, quique facile agnosceret; verum, inquit non nemo, quidni factum esse queat, ut posterioris ævi Carthusiani,

id est, qui saeculo tertio decimo floruerunt, historiam illam, ut ut commentitiam, pro vera ab impostore decepti acceperint? Imo vero erit fortassis, qui hic Blomenvennam objicial, in contexta a S. Brunonis Vita tria diversa narrantes prodigia, quorum unum quidem omni dubio procul commentum est, duo vero reliquat commenti, ne quid pejudicam, vehementissime sunt suspecta. Tria illa prodigia seu potius fabulas, ne sinistre de antiquis Carthusianis suspicandi ansam darem, in medium hic non proferre animus primum fuerat; verum cum officii mei ratio exigat ut tam quæ obesse, quam quæ prodesse Carthusianum de prodigio quo Bruno in eremum actus fuerit, traditioni queunt, studioso lectori exhibeam, nec intra paucorum manus sit contexta a Blomenvenna sancti nostri Vita, ipsa scriptoris hujus verba, praefata miracula seu potius fabulas complectentia, huc transcribo, ad calcem deinde, tum quæ ex hisce contra Parisiense prodigium difficultas formari queat, tum quid ad hanc responderi debeat, adjecturus.

396. Sic itaque habet hic sancti nostri biographus: « Non est silentio prætereundum quod in primo ingressu in Carthusiam, antequam normam sibi vivendi instituissent, stupendum legitur evenisse miraculum. Cum quadam vice beatus Hugo ex more suam visitaturus diocesim (sicut in Adventu et Quadragesima consueverat) valediceret fratribus, eosque benediceret, carniurn refectioe missa. Ipsa Dominica quinquagesimæ, peracto divino officio, hora prandii, benedictis prius mensis, sanctus Bruno, homo profundi cordis, loco lectionis admonitionem saluberrimam proposuit, inter alia dicens: Attendamus, oro, fratres charissimi, quia antiquus hostis nos decipit. Venimus enim in eremum hanc ad poenitentiam agendam more antiquorum Patrum Pauli primi eremitæ, Antonii, Arsenii, Hilarionis, Macharii, etc. Numquid hi carniibus vescabantur, ut nos cæpimus? Responderunt ei, qui in opposita mensa sedebant: An sumus nos, venerande Pater, majores ac meliores apostolis, quibus præcepit Dominus, in quacunque domum intraveritis, etc., edentes et bibentes, quæ apud illos sunt. Brunone vero cum illis, qui in sua sedebant mensa, contrarium tenentibus, usque in vespemam disputatio protracta est. Tandem fatigati inclinantēs se usque ad terram obdormierunt. Reversus autem a visitatione episcopus misit nuncios ad sanctos fratres, significans eis de reditu suo, et quod more solito vellet sequenti, hoc est, die Cænæ Domini sumere cum eis mandatum novum. Nuncios autem inveniētes eos dormientes juxta mensas, intuens simul carnes fumantes supra mensas, scandalisatus valde, reversus renuntiavit domino suo quæ viderat. At ille verbis illius non credidit donec nuncio secundo tertioque misso, idem nunciaretur. »

397. Stupefactus episcopus, nec adhuc fidem adhibuit, dicensque: Nisi ipse videro, non credam, ascenso equo, venit in montem. Ubi cum omnia

invenisset, ut famuli ante nunciaverunt, aversus ab ipsis, atque cum indignatione recessurus statim ut pedem in limine posuit, sanctus Bruno cum suis expegefacti reverenter episcopum salutaverunt, devotas illi gratiarum actiones referentes pro universis beneficiis sibi ab eo collatis. Consueverat enim ipse episcopus de suis facultatibus eis liberaliter erogare, et singula necessaria ministrare. Interrogans autem episcopus Brunonem, ait: Quæ dies est hodie? At ille respondit: Dominica Quinquagesimæ. Et episcopus: Quare, inquit, tandiu tardastis ad prandium? Narrante autem Brunone ordinem gestæ rei, et de disputatione inter ipsos habita, episcopus, accersito clam dispensatore domus suæ, interrogat utrum eadem sint hæ carnes quas Dominica Quinquagesimæ ministrasset. At ille diligenter considerans, easdem esse renunciavit. Tunc stupefactus episcopus, conversus ad fratres, ait: Noveritis, fratres mei charissimi, quia hodie est feria quarta post Dominicam Palmarum. Cumque ministri jussu episcopi carnes auferre vellent, mox ut eas tetigerunt, versæ sunt in pulverem, mirantibus cunctis et stupentibus. Quod cum episcopus vidisset, una cum familia sua flexis genibus veniam a sancto Brunone et fratribus humiliter petierunt super falso judicio, quo eos judicare cøperant. Fratribus vero istud fuit occasio, ut carniibus perpetuo abstinere proponerent; quod postmodum, aliis miraculis succedentibus, strictissime sanctum usque hodie servant.

C 398. « Alio namque tempore quidam juvenis genere nobilis, egregie doctus, in domo Carthusiæ monachum induens laudabiliter in senium usque vixit, in spirituali vita adeo proficiens, ut prophetia quoque spiritum habere mereretur. Ad extremum vero confectus senio cum ægritudine gravissima teneretur, ardenti desiderio petiit a priore, eum visitante, carnes sibi ministrari. At ille reputans, eum, agente senio vel ægritudine, non esse sanæ mentis, aut certe astutiis antiqui hostis illudi, illa vice dissimulans abiit. Post tres vero dies redeunte ad se Priore, infirmus desiderio carniurn æstu ns dixit, se gradia Dei nequaquam mente alienatum talia dixisse; sed quoniam sciret, se pro certo moriturum nisi carniurn sibi usus concederetur; et hæc dicens obstetabatur Priorem, nisi ocius suo desiderio satisfaceret, de sua morte in die judicii rationem se redditurum sciret. Quibus auditis, Prior sciens infirmum virum esse sanctum, multum expavescens, conventum convocavit et rem omnem exposuit. At illi concorditer decreverunt, ut in extrema necessitate constituto carnes ministrarent. Interrogatus deinde infirmus, quas potissimum carnes desideraret, respondit, perdicis. Statimque Prior, accersito juvene quodam nobile monacho novitio de Gratanopoli, jussit ut a venatoribus acceptam perdicem afferet infirmo. Ille vero sine mora perrexit propter superioris obedientiam, tum propter charitatem erga infirmum, cujus discipulus fuerat, et

non attendens ire pontem, per quem communis erat transitus, super aquas ambulans, lumen transivit, celeriterque perdidit altit.

399. « Quam cum Prior optime coctam infirmo, præsentem conventu, præsentasset, ille suspiciens in cælum cum lacrymis ait: Domine Jesu Christe, exaudi me peccatorem famulum tuum, suppliciter precantem bonitatem tuam, ut, si iste tam vehemens appetitus tuæ est placitus voluntati, proveniat mihi ad salutem corporis et animæ hoc edulium. Sin alias, piissime Domine qui vitæ et mortis tenes imperium, digneris huic creaturæ tuæ, quæ mei causa occisa est, redde vitam, ut avolans in viam suam nos famulos tuos cognoscere faciat, contrarium esse voluntati tuæ, me vel quemcumque nostræ religionis monachum quacunque occasione vel infirmitate carnes comedere. Cumque in conclusione orationis omnes, qui aderant, respondissent Amen, illico avis, recepta, vita, plumis vestita repentino volatu disparuit, videntibus cunctis qui aderant, et stupentibus ac gratias agentibus Deo, qui facit mirabilia magna in cælo et in terra. Alio etiam tempore cum quidam episcopi et alii, ante Quinquagesimam Carthusiam venientes, vidissent quosdam senes debiles, carniū carentiæ hoc attribuentes, rogaverunt Priorem instantissime, ut debiles illi de carnis, quibus totus mundus illo in tempore uteretur, aliquid haberent refocillamen, addentes, multos doctos viros et timuisse et timere de nimia in hoc ordinis duritia. Cum vero Prior nullatenus assentiret, rogaverunt ut saltem pro se et suis comitibus carnes emi faceret. Quid multa? Emptæ carnes Carthusiamque perlatae, apertis sarcinulis cernebantur versæ in veros et optimos pisces, colore, odore, sapore. Quo viso, Prior, Videtur, inquit, quia non est voluntas Domini, ut carnis carnem nutriamus. Deinde pisces cocti conventui et aliis sunt propositi, atque eorum gustu infirmi ac debiles sanati et confortati. Non crediderunt episcopi carnes in pisces conversas. donec mittentes ad macella et diligentissime inquirentes, de te tam stupenda evidentissima testimonia audierunt. »

400. Talia sunt tria diversa a Blomenvenna relata prodigia: ac primum quidem ex his, ut jam dixi, omnino dubio procul commentitium est. Guigo enim, quintus Carthusiæ Prior, in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, illius non meminit; dubium autem nullum est, quin prodigium huiusmodi, utpote simul et ad Carthusiensem ordinem et ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, qui partem non minimam in eo habuisset, spectans, biographus is, si contigisset unquam, sciturus scitumque commemoraturus fuisset in lucubratione qua S. Hugonis vitam omnem gesta que etiam minus memorabilia diligentissime est complexus. Quod vero pertinet ad duo alia prodigia, a Blomenvenna pariter commemorata, eunt et hæc, ut jam monui, verosimillime commentitia; etsi enim, quo id invictè probatum sit, argumentum sat validum haud suppetat, ita

tamen velidecirco autumo, quod tam hæc, quam primum, ut perpetuam a carnis abstinentiā a Carthusianis, periculose etiam decumbentibus, servari solitam, Deo omnino probari contra obtractores ostenderetur, conficta fuisse videantur, uniceque hunc in finem a Blomenvenna, cum jam ante fuissent conficta, in eam, quam contexit, S. Brunonis Vitam sint illata. At vero, inquit, non nemo, cum e tribus illis, quæ Blomenvenna refert, prodigiis unum indubie, duo reliqua verosimiliter sint fictitia, quid si ergo olim etiam fuerint in Carthusianorum, non secus atque in aliorum ordinum monasteriis, inventi viri pii quidem, sed simul ita simplices, ut nova pro arbitrio prodigia, quæ vel ad ordinis sui splendorem commendationemque, vel ad Dei sanctorumque gloriam conducerent, comminisci sibi facile putarent, reque ipsa etiam sæculo tertio decimo, quo præcipue plures fabulis fingendis operam in cænobiiis dedisse noscuntur, nonnulla subinde sint commenti?

401. Quid si e commentis illis unum sit doctoris tantisper redidivi, qui sese damnatum, publice e feretro proclamavit, horrendum prodigium, dicto sæculo tertio decimo primum litteris, uti ex supra dictis liquet, commendatum? Quid si id tunc, ut vitæ austerissimæ, a S. Brunone institutæ, quam nonnulli olim carpebant, ratio redderetur, fuerit confictum? Eo deducunt relata a Blomenvenna prodigia seu potius figmenta. Verum, quidquid sit, nec hæc facere possunt ut feralem damnati historiam pro indubitato commento fabulæ habeam, maxime in opinione, qua illa, uti hic modo fit, non publice coram innumera propemodum populi multitudine, sed intra privatos domus defuncti parietes coram paucis duntaxat facta statuunt. Etenim nec omnia, quæ sæculi decimi tertii scriptores in litteras miscrunt, commentitia sunt, nec, etsi tria præmemorata prodigia seu potius commenta a Blomenvenna in S. Brunonis Vitam sint illata, ea universus Carthusianorum ordo pro veris aut habere aut umquam habuisse deprehenditur, videturque, proinde is nec pro vero etiam indubitatoque, uti constanter per plura sæcula jam habuit, habiturus fuisse Parisiense prodigium, si commentum duntaxat fabulaque id fuisset. Ut ut sit, opinio eadem, quæ Parisense prodigium inter privatos domus defuncti parietes factum statuit, a verisimilitudine multo minus abhorret, quam quæ id publice coram innumera propemodum populi multitudine evenisse astruit. Anne interim reipsa luctuosa historia, sive publice, sive intra privatos domus defuncti parietes accidisse statuatur, locum unquam habuerit, sanctumque nostrum in cretum impulerit, studioso lectori ex omnibus, quæ jam fuse de ea disputata sunt, dijudicandum relinquo, non sufficientibus, ut mihi eadem appareat, rationibus supra adductis, ut illam vel certo veram vel certo falsam pronuntiem. Rerum modo, ad sacrum nostrum spectantium, seriem prosequamur.

§ XXIV. *Remisne, an Parisiis sanctus in solitudinem secesserit, quandam id fecerit, et an tunc recta Carthusiæ eremum adierit.*

Anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus, qui prolixius sancti nostri elogium, vite antiquioris nomine, ut supra monui, edendum, contexit, Franciscus a Puteo seu Puteanus, Petrus Blomenvenna, alique recentiores ejus biographi, qui Parisiense prodigium, quo doctor sese damnatum, e feretro publice vociferatus sit, in litteras miserant, Brunonem, postquam id accidisset, vehementissima efficacissimaque habita oratione, ut nonnulli, qui et ipsi horrendo spectaculo adfuissent, sæculo nuntium remittere unaque cum illo in eremum sedere decreverint, effecisse, memoriæ produnt. Et anonymus quidem, qui sanctum Parisiis tunc docuisse non scribit, fuisse illos omnes hujus socios sui familiares indicat; recentiores vero, qui Brunonem tum ibidem magistrum egisse volunt, quosdam etiam ex illis faciunt hujus discipulos. Verba huc spectantia tum anonymi, tum recentiorum, seu potius, qui, quod ei reliqui ex his consentiant, omnium locum tenebit, Blomenvennæ huc transcribo. Anonymus itaque num. 5 sic scribit : « Ea tempestate erat ibi magister Bruno, natione Theutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus, Ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in theologia, qui superscriptis vocibus (doctoris scilicet, sese damnatum, vociferati) salubriter territus atque compunctus allocutus est quosdam socios ibi præsentis, » ac, recitata deinde, quam ad hocce sanctus habuerit, oratione, num. 8 subjungit : « His vel similibus verbis atque sententiis sanctus Bruno seipsum et quosdam socios alloquens et exortans deliberaverunt ipse et sex alii probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuam poenitentiam peragendam eremi deserta competentia quæreve, » etc.

403. En modo, quæ Blomenvenna commemoret. « Territus igitur, inquit, et salubriter (S. Bruno nimirum) compunctus, vocatis nonnullis ex sibi magis familiaribus sociis atque discipulis, inter quos erat magister Lauduinus, qui post eum primus Carthusiæ prioratum suscepit, duo Stephani, unus Burgensis, alter Diensis, ambo canonici Sancti Rufi, Hugo etiam, quem appellabant capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis officio fungeretur, et duo laici, Andreas scilicet et Guarinus, qui omnes præfatis horribilibus defuncti clamoribus interfuerant, his vel similibus verbis eos lacrymabiliter affatus est dicens : O amici et sodales, etc. » Hæc ille, quosdam ex iis, quos S. Bruno post visum auditumque horrendum prodigium vehementissima oratione fuerit affatus, sancti hujus fuisse discipulos, non obscure utique docens. Verum id, dato etiam, horribile doctoris damnati historiam reipsa habuisse locum, idcirco mihi parum verosimile apparet, quod verosimillime sanctus, ut § VIII ostendi, nec eo tempore, quo luctuosus casus contigisset, nec un-

quam alias Parisiis docuerit seu magistrum egerit. Accedit, apud anonymum primorum quinque Carthusiæ priorum chronographum seu antiquiorem sancti nostri biographum, qui majoris utique, quam Blomenvenna alique recentiores, auctoritatis est, sociorum duntaxat, non autem etiam discipulorum nomine venire eos, ad quos a sancto post feralem eventum orationem habitam perhibet. Ut ut sit, quosdam æquidem ex iis, quos sanctus in eremum secum attraxit, ejus ante exstitisse discipulos, hacque occasione factum, ut eis secedenti secum in eremum consilium inspirarit, nullo plane e capite vero appareat absimile, maxime cum Remos, docente ibidem Brunone, ingens undequaque, non modo indigenarum, ast etiam extraneorum alienigenarumque multitudo litteras discendi ergo confluerit, ut supra num. 171 docui.

404. Verum quæri hic jam potest, Remisne an Parisiis in solitudinem sanctus abierit, itemque quo anno id fecerit. Blomenvenna, Puteanus alique recentiores, qui in S. Brunonis Vita, quam ex instituto describere, fuisse hunc, Parisiis docentem, horrendo redivivi prodigio in eremum pulsum tradunt, Parisiis etiam illum, compositis rebus, eo secessisse, non obscure indicant. Idem etiam facit antiquior noster biographus seu primorum quinque Carthusiæ priorum chronographus, etsi interim. Parisiis docuisse sanctum, memoriæ non prodant, uti jam mox docui. Verum Sanctus, cum in eremum secessit, Remis versabatur, pristino ibidem post Manassis archiepiscopi, expulsionem statui restitutus. Ita docent nos hi qui quo ecclesiæ cathedralis Remensis canonici sancto parentarunt, titulum funebrem inter recudendos 52, ex parte constituunt, sequentes de Brunone versiculi, num. 154 adhuc recitati :

*Qui cum multimode nostra polleret in urbe,
Solamenque suis atque decus fieret,
Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
Hunc præferremus omnibus et merito ;
Namque benignus erat omnique peritus in arte,
Facundusque satis divitiisque potens,
Omnia postpositis Christo, nudumque secutus
Christum, cum multis suscipit hunc eremus.*

D Jam vero, cum hoc ita habeat, Brunonem sane, dato etiam, cum prodigio, quo doctor sese damnatum denuntiaret, Parisiis præsentem astitisse, hincque esse factum, ut sæculo nuntium remisit, in eremum sese, non Parisiis, sed Remis, quo hinc facto jam prodigio, res suas compositurum redierit, contulisse, verosimillimum, ne dicam indubium, apparet.

405. Atque hoc quidem primum est, quod definiendum hic erat ; quod jam ad secundum, seu ad tempus, quo sanctus eremum, sæculo relicto, petierit, pertinet in opinione eorum, qui pro luctuosus doctoris damnati historia pulsoque hinc in eremum S. Brunone stant, id certe ante annum 1082 circiter factum non esse, necesse est, cum hoc circiter anno ferale

spectaculum evenisse unanimi consensu scribant, A uti tres diversas sancti nostri Vitas, commentario huic ex dictis subdandas, insipienti patescet. Verum cum feralis historia certa ex supra dictis non sit, alia via, qua vel secessus S. Brunonis in eremum epocha, vel etiam duntaxat tempus, ante quod hæc figi haud queat, tutius certiusque determinetur, necessario ineunda est. Sanctus noster, uti dicta § viii manifestant, in pristinum Remis statum ante annum 1081 restitutus non fuit, ac proinde, cum ex mox dictis non prius in eremum, quam cum id factum fuisset, sese receperit, consectorium omnino est, ut hoc postremum ante eundem annum 1081 non fecerit; ut proinde a vero deviare videantur Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, dum hujus operis sui tom. IX, pag. 236, Brunonis in eremum B secessum vel anno 1078 vel certe tunc, cum Manasses exactoratus Remensis archiepiscopus armis sibi asserere male acquisitum archiepiscopatum conaretur, seu anno 1080 contigisse, affirmant. Nectantur laudati scriptores sancti nostri in solitudinem secessum loco citato nimium maturant, verum etiam socios, qui eum ad hanc comitati sunt, e clero Remensi, cujus an eorum illus fuerit, est dubium, existitisse asseverant. Ast de hoc infra tractabo; nunc in tempus, quo sancti in solitudinem secessus acciderit, ante omnia inquirendum. Scriptores proxime laudati, qui hunc, ut jam dictum, cum anno 1080 aut etiam cum anno 1078 component, facere id videntur, quod sancti cum Radulpho C Viridi et Fulcio Monoculo de falsis mundi delectionibus æternumque duraturis cæli gaudiis collationem, de qua jam supra fuse actum, anno circiter 1077 accidisse statuunt, Brunonemque simul, qui una cum hisce sæculo renuntiandi, monachicumque habitum assumendi votum tum emiserat, Deo id exsolvere haud diu distulisse, existimari. Ast votum sese non statim implevisse, ipsemet sanctus in epistola supra plus semel laudata, qua ad hujus exsolutionem Radulphum Viridem hortatus est, non obscure indicat.

406. In hac enim ad Rodulphum sic scribit : « Reminiscitur quippe dilectio tua quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuisset in hortulo adjacenti domui Adæ, ubi tunc D hospitabar, de falsis oblectionibus et perituris mundi hujus divitiis, nec non de perennis gloriæ gaudiis aliquandiu, ut opinor, tractarem, unde divino amore ferventes promissimus ac vovimus Spiritui sancto in proximo fugitiva sæculi relinquere et æterna captare, nec non monachicum habitum recipere; quod et in vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius Romam abiisset, ad cujus reditum peragenda distulimus, quo moram faciente aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. » Ita sanctus noster, qui sane, utpote in plurali numero dicens, peragenda distulimus, non solum de Radulpho, qui voti emissi exsolutionem distulerit, sed etiam de

A seipso, qui id pariter fecerit, indubie loquitur, ut proinde promptitudine, quam Bruno ad voti obligationem exsolvendam attulerit, laudati Historiæ Franciæ scriptores moveri non debuerint, ut ejus in eremum discessum vel ipsi, quo votum satumt emissum, anno 1078 affigerent, aut certe ultra annum 1080 non differrent. Nec est etiam cur quis ob Guiberti abbatis Novigentini supra sæpissimo jam laudati auctoritatem sancti nostri in solitudinem secessum ante annum 1081 contigisse existimet. Scribit quidem hic scriptor lib. I de Vita sua, cap. 11 : « Hujus ergo (Manassis Remensis archiepiscopi Simoniaci) mores prorsus improbos et stupidissimos habitus cum omnis honestas horreret, Bruno in Ecclesiis tunc Galliæ opinatissimus. cum aliis quibusdam Remensium clericorum nobilibus infamis illius odio excessit ab urbe Remensi ac deinde, nonnullis interpositis, subjungit. At Bruno, urbe (Remensi scilicet) deserta, sæculo etiam abrenuntiare proponit, qui suorum notitias horrens ad Gratianopolitanum processit territorium. Ibi in arduo et admodum terribili promontorio, ad quod difficillimum et valde insolens iter intenditur; sub eo etiam præruptissimæ vallis vorago dehiscit, habitare deligens, hujusmodi mores instituit, et sequaces ejus hodieque sic vivunt. »

407. Verum, etsi is scriptor, uti ex illius huc jam transcriptis verbis liquet, sancti nostri ex urbe Remensi discessit secessum in Carthusiæ eremum subjungat, hunc tamen inter et illum nullum plane aut perexiguum duntaxat temporis spatium intercessisse, seu Brunonem, statim atque ob improbos Manassis mores urbe Remensi excesserat, in eremum abiisse, non edicit, nec salva veritate, edicere id potuit, uti ex supra dictis tum de tempore, quo sanctus ex urbe Remensi abiit, tum de rebus, quæ deinde gessit, pronum est eruere. At vero, inquires, nihilne etiam aliud Guibertus, unde sancti in eremum secessus tempus utcumque determinari possit, supeditat? Recitatis proxime binis textibus sequentia verba interserit : « Quem (Manassem) postmodum proceres, clerus atque Burgenses, cum ab Hugone, qui Diensis agnominabatur, archiepiscopo Lugdunensi, apostolicæ sedis legato, viro in fenore justitiæ clarissimo creberrimo anathemate feriretur, et ille manu militari thesauros ecclesiæ dilapidare niteretur, a sede, quam male obsederat, popularunt, et exilio relegatus æterno, cum se ad excommunicationem tunc temporis Heinricum imperatorem ipse etiam excommunicatus contulisset, hac illacque oberrans, sine communione postremo defungitur; » cum autem scriptor ille hæc verbis, quæ et binis ejus num. præcedenti huc transcriptis textibus posterior includit, proxime præmittat, Manassis ex urbe sedeque Remensi expulsionis sancti nostri in eremum secessum postponit, hincque fieri potest, ut huic illam prævisse, Guibertus indicare non nemini videatur, ac proin, si scriptore hoc standum sit, S. Bruno ante annum 1081, utpote ante quem

ex urbe sedeque Remensi Manassem expellii non contigerit, in eremum noc abisse. Verum etsi Guibertus Manassis expulsionem Brunonis in eremum recessum postponat, propterea tamen consequens non est ut huic illam praevisse significatum voluerit.

408. Etenim sibi, sancti nostri relato ob improbos Manassis mores ex urbe Remensi excessu, propositum duntaxat habuisse videtur, quid deinde tum de hoc, tum de illo factum esset, lectorem edocere, nulla interim ordinis, quo quæque gesta essent, ratione habita. Ita omnino apparet, quod dum reipsa, quid tum de Manasse, tum de Brunone eveniret, onarrat Manassis etiam mortem sancti in eremum secessui prænarrat, quo temen illam diu posteriore fuisse dubitandum non est. Manassem enim diu duntaxat, postquam ex urbe Remensi fuisset ejectus, diem extremum clausisse, ipsemet Guibertus verbis proxime recitatis, uti hæc consideranti patebit, indicare videtur, idque omnino suadent, quæ Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. VIII, pag. 653 et seq. memoriæ produnt; sanctum autem non diu admodum post Manassis ex urbe Remensi expulsionem in solitudine sese recepisse, ex hic dicendis facile colliges. Jam vero, cum res ita habeat, ex eo sane, quod Guibertus Manassis expulsionem sancti nostri in eremum secessum postponat, consecrarium neuliquam est, ut huic illam praevisse, significatum velit, etsi interim ex dictis § VIII revera non ante in eremum sanctus quam ex urbe Remensi Manasses fuisset expulsus, sese receperit.

409. Atque hinc jam consequitur, ut Guibertus nec sancti nostri sæculo renuntiandi propositum, etsi et hoc Manassis expulsionem per verba supra recitata postponat, fuisse hac posterius, significatum voluerit; quod hic accurate notandum ideo duxi, quod ex hisce contendere non nemo pisset, monachici habitus induendi votum, quod in collatione, cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo habita, sanctus emisit, esse pariter, contra ac supra statimus, facta anno 1081 Manasis ex urbe Remensi expulsiōe posterius. Res hæc interim, quod bene etiam notandum, nec ita indubie sese haberet, etsi etiam Guibertus, sæculo renuntiandi proposito, de quo per verba num. 406 et alibi recitata loquitur, Manassis ex urbe Remensi expulsionem praevisse, diserte assereret. Sitne enim scriptori huic per verba illa de emissio a sancto secedendi in eremum sæculoque renuntiandi voto, an de ipso, qui utique cum secedendi consilio seu proposito fuit conjunctus, secessu illius in eremum sermo, admodum est dubium, maxime cum Guibertus, qui ex supra dictis rerum, a S. Brunone publice non gestarum minus gnarus existit, facile ignorare potuerit votum, quod sanctus noster cum Radulpho Viridi et Fulcio Monoculo intra privatos domus Ade, in qua hospitabatur, parietes ab aliorum hominum consortio se junctis emisit. Atque hinc est cur § VI pro stabilienda opinione, quæ habitam a Brunone cum Ra-

adulpho Viridi et Fulcio Monoculo collationem emissumque in hoc sæculo renuntiandi eremumque petendi votum post illius ex urbe Remensi discessum collocat, recitata supra, quæ huc faciunt, Guiberti verba in subsidium non vocarim, licet interim hæc eidem opinioni, quod forte equidem iis de voto, per sanctum emissio, loqui Guibertus voluerit, suffragari, num 177 edixerim. Hisce modo notatis, in tempus, quo sanctus, quod ex dictis ante annum 1081 non evenit, in eremum secesserit, inquirere pergamus.

410. Carthusiæ eremum S. Bruno anno 1084 omni dubio procul, uti infra ostendam, primum est ingressus; quare, si eremus quam sanctus, mundo nuntium remittens, primum adiit, Carthusiana exsuerit, seu, si recta tunc Carthusiam adierit, dubium non erit, quin eodem anno 1084 mundo primum valedixerit, seseque in solitudinem abdidit. Atque hoc sane annuum Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus, qui doctoris sese damnatum vociferati prodigium anno 1082 accidisse statuit, omnino contendit, idque, ut apparet, quo illud vere habuisse locum, tueatur, seu potius, ut aptam silentii, quo istud Guibertus Novigentinus abbas præterit, rationem reddere queat. Et vero si dictum prodigium anno 1082 sanctique in solitudinem secessus anno demum 1084 contigerit, fieri facile potuerit ut, an hujus illud causa exstiterit, Guibertus ignorarit, ac proinde ut luctuosam historiam, etsi optime sibi compertam silentio præterierit, dum de sancti conversione hujusque initiis lib. I de Vita sua, cap. 41, tractaret. Audi, qui laudatus Carthusianus anonymus, cui deinde, ut Guiberti silentio seu formato ex hoc contra prodigium argumento negativo vis suas proximè assignata maneat, responsurus sum, in proxime iterum cit. Annalium ordinis sui lib. quarto hactenus non vulgato num. 99 sub finem de hac re loquatur. « Nec juvat, inquit, respondere, Guibertum tacuisse de spectaculo. Tacuit enim, quia vel illud ignoravit, si tantum inter privatos parietes evenit; vel, si publicum fuit, et coram ingenti hominum multitudine actum, nescivit utrum fuerit causa secessus sancti Brunonis, qui tantum anni fere duobus post illud recessit, ut legitur apud anonymum nostrum, et in citatis Chronicis, ab auctoribus Carthusiensibus editis. »

411. « Unde non mirum, si solis Carthusiensibus hæc causa innotuerit; et maxime cum soleant ejusmodi consilia servari secreta, et non nisi paucis intimisque aperiri et communicari; quod sanctum Brunonem fecisse, credibile est juxta illud celebre placitum, a Petro Cluniacensi, ut jam diximus, commendatum, quo sanctus Patriarcha suis sequacibus inspiravit, « Miranda opera, quanto possent nisu, « occultare. » Quod nihilominus de præsentium tantum et propriis operibus intelligendum est, non vero de præclaris antiquiorum Patrum gestis, quæ posteris ad ædificationem commendare jubet Deus

per Ecclesiasticum dicentem : « Laudemus viros A gloriosos et parentes nostros in generatione sua. » Ita haecenus ille ; tacite interim agnoscens, futurum fuisse, ut Guibertus, Parisiensis prodigio in eremum pulsum fuisse S. Brunonem, exploratum haberet, si brevi hic in illam, postquam feralis historia publice evenisset, sese receperit. Et sane, si sanctus, statim atque prodigium accidisset, aut certe non diu post in eremum, sex sibi sociis adjunctis, abiisset, fuisset utique, fecisse hoc illum, horrendo eventu impulsus, Guiberto aliisque passim notissimum, maxime cum sanctus cum eos quos secum in solitudinem attraxit, tum alios, non paucos horribili ido damnati doctoris exemplo ad poenitentiam agenda excitavit, quemadmodum omnes, qui prodigium propugnant, unanimi consensu contendunt. B At vero, ait Carthusianus noster anonymus, sanctus non prius, quam cum jam biennium fere a prodigiosa doctoris anastasi esset elapsus, in eremum sese recepit, hincque id fecisse illum, horribili eventu impulsus, ignoravit Guibertus. Verum cui, quæso, verosimile appareat, Brunonem, qui jam inde ex voti dudum emissi religione ad habitum monasticum suscipiendum tenebatur, hincque obligationi satisfacere diutius differens gravioris novæ periculo sese erat expositurus, non prius in solitudinem, quam cum biennium fere a prodigio, quo, ut loquuntur nonnulli, animitus fuerat concussus, esset elapsus, secessisse ?

412. Id sane incenso, quod, viso horribili spectaculo, conceperit, salutis æternæ rerumque celestium desiderio minime congruit. Nec est, quod reponas, tanto temporis spatio rebus suis componendis, parandisque, quæ ad novum suscipiendum vitæ genus opus erant, indiguisset sanctum. Etsi enim dubitandum non sit quin post prodigium, si reipsa locum id unquam habuit, temporis aliquod spatium, quo res suas componeret, necessariaque ad novum vitæ genus pararet, vere impenderit, fuisse tamen illud aut esse debuisse duorum circiter annorum, nulla omnino ratio suadet. Quid ni enim bonis suis sese abdicare, amicis valedicere, paucaque, quæ ei, pauperrimam vitam ducturo, necessaria essent futura, parare duorum etiam duntaxat triumve mensium spatio potuerit ? Ast, inquit Carthusianus noster anonymus, sanctum anno 1084 Carthusiæ eremum esse ingressum, primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus seu antiquior sancti nostri biographus num. 11 diserte tradit, eique, qui post floruerunt Carthusiani alii, pro prodigiosa doctoris damnati anastasi testati, jamque in medium § XI adducti, etiam consentiunt. Fateor, sic habet : verum quid tum ? Sanctum equidem post factum prodigium in solitudinem, ab eremo Carthusiana diversam antequam hanc adiret, sese non abdidisse, nuspiam affirmat. Nec, etsi id affirmaret, consequens propterea fieret, ut, spectatis iis, quæ is scriptor memorie prodit, sanctus noster, antequam in solitu-

dinem secederet, biennium circiter a prodigiosa anastasi siverit elabi. Etsi enim anonymus ille chronologus, seu antiquior noster biographus, definito anno 1084 Bruonem in Carthusiæ eremum secessum innecat, suo tamen scribendi modo non efficit, ut Parisiense prodigium anno 1082 necessario sit innectendum. Etenim id relaturus num. 4 ita memorat : « Anno Dominicæ Incarnationis 1082 vel circa illum, dum solemne studium floreret Parisiis, præcipue in philosophia et theologia et jure canonico, sicut generaliter consuevit, tale prodigium (quo scilicet doctor Parisiensis tantisper redivivus, sese damnatum, et feretro astantibus denuntiari) ibi dicitur accidisse. »

413. Prodigiosa ergo doctoris damnati anastasi, spectatis iis, quæ antiquior noster biographus memorie prodit ; non definito anno 1082, sed vel hoc ipso anno, vel uno aut altero proxime seu prægresso seu secuto, evenit, nec quidquam alibi occurrit, quod feralem illam historiam, si unquam accidit, determinato anno 1082 cogat innectere. Quid si ergo illa, si contigit, ipso anno 1083, ad finem fere jam propecto, reipsa etiam, ut ex dictis fieri potest, contigisse statuatur, ita sane hanc inter et sancti in Carthusiæ eremum secessum, qui ex dicendis anno 1084 circa diem, S. Joanni Baptistæ sacrum, evenit, non biennium circiter, sed actius longe temporis spatium intercesserit, quod sanctus rebus suis componendis parandisque, quæ ad consilii sui executionem opportuna arbitrabatur, impendere potuerit, quodque, si longius adhuc videatur, quam ut a sancto rebus suis componendis necessariisque vitæ eremiticæ amplectendæ parandis impensum fuisse credatur, contrahi adhuc potest differendo etiam ad annum usque 1084 Parisiense prodigium utpote quod nec necessario ante hunc annum ex jam dictis acciderit. Quoquo modo itaque res habeat, biennii circiter spatium annum inter, quo sanctus in Carthusiæ eremum abiit, prodigiique Parisiensis epocham intercessisse, ex iis quæ anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus seu antiquior sancti nostri biographus memorie prodit, consequens non est. Atque id quidem, nec immerito ob jam dicta, statuimus, Carthusiano nostro anonymo dantes tantisper, sanctum nostrum cum mundo valedicturus Remis excessit, recta in Carthusiæ eremum secessisse, seu ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, a quo in hanc ex dicendis ductus fuit, sese contulisse.

414. Verum sanctus, antequam hoc faceret, solitudinem a Carthusiæ eremo diversam adidisse, in eaque aliquandiu commoratus fuisse videtur. Ita opinandi ansam seu fundamentum præbent varii funebres sancti Tituli, uti etiam Mabillonius in ordinis sui Benedictini Annalibus, lib. LXVI, num. 66. Hic enim scriptor ibidem, de sancto nostro, qui Carthusiam adiens, magni nominis eremitam, si Blomenvenna ex Henrico Calcar recte notet, in via consuluerit, sermonem faciens, hæc sequentia pro-

dit memorie: « Quinam sit ille magni nominis eremita, quem Bruno adeundo Carthusiam consuluit, nemo haecenus, ne quidem divinando, assecutus est. Conieci bam aliquando fuisse Stephanum Tiernensem, qui tum Mureti apud Lemovicos non sine magni nominis fama eremiticam vitam cum suis agebat. At quibusdam monumentis adducor, ut credam, illum magni nominis eremitam non alium esse quam Robertum, abbatem Molismensem, Exstat in illius monasterii tabulario Rainardi de Barro, et Johannis de Laniaco charta, qua « terram apud « Siccā-Fontanam, labore hominum » partim » jam complanatam, » laudante Valentinio comite Brenensi et Barrensi, cuius « hoc casamentum » erat, ecclesie Molismensi conferunt.

415. « Cum vero ecclesia loci illius, quam ædificaverant Petrus et Lambertus, discipuli magistri » Brunonis, qui cum eo in territorio illo erant, et » eremitice vixerant, a domno Roberto Lingonensi » episcopo in honore beatæ semper virginis Mariæ » dedicaretur, atriumque benediceretur, prædictus » comes eidem Reynardus et Acelenus cum multis » aliis præsentibus fuerunt. » Ex quibus intelligitur, Brunonem apud Siccā-Fontanam, qui locus est diocesis Lingonensis, in archidiaconatu Barri super Albam, aliquandiu eremitice vixisse cum prædictis Petro et Lamberto ipsius discipulis et de proximo consulere potuisse Robertum Molismensem abbatem, magni tum nominis, qui eremiticam passim vitam agebat. Nulla prædictio instrumento apponitur Chronica nota; sed ad marginem recentiori manu ascriptus est annus 1081, qui temporis recessus Brunonis apprime convenire potest. Nec obstat, quod Rotbertus Lingonum præsul et ipse Brunonis discipulis, qui Siccæ-Fontanæ ecclesiam dedicavit, non ante annum 1083 hanc sedem inierit. Nam hæc dedicatio aliquanto post recessum Brunonis facta est. Certe Brunoni Remis Gratianopolim adeunti obvium erat Molismense monasterium, adeoque Rotbertus ejus abbas, quem nullus tum eremitarum aut monachorum, ad perfectionem illis in partibus contentendum, non rectorem ad ducem habere cupiebat. » Ita ille: e titulis autem funebribus, e quibus, sanctum recta in Carthusiam, cum mundo valedixit, non recessisse, existimo, primus S. Petri Trecorum est, locumque inter edendos 47 tenens sic habet:

Ut Titulus dicit, mundi tentamina vicit

Bruno vir sapiens jussa Dei faciens.

Sprevit opes multas, sibi nec fuit ulla facultas;

Sed quidquid potuit, fratribus exhibuit.

Fugit ab hac vita, monachus fit et hinc eremita.

Dum sic abstinuit, regna poli meruit, etc.

416. Secundus, qui monialium Tituli S. Joannis Baptistæ est, locoque 68 recedetur, binos hosce una cum aliis nonnullis complectitur versiculos:

Vivit adhuc Bruno, sibi traditur a Patre vita.

Clericus ipse fuit, fit monachus, hinc eremita.

Tertius, inter recedendos 139, quo Albertus. Eccle-

sie Beverlacensis canonicus, sancto parentavit, hexametro duntaxat pentametroque constat.

Det pietas Christi tibi, Bruno, quod meruisti.

Factus in hac vita monachus prius, hinc eremita.

Quartus, sæc 143 inter recedendos, quem sancto Castrensis S. Petri ecclesia inscripsit, hisce potissimum versiculis concipitur:

Gloria iustorum, solatia sola reorum

Bruno fuit vivens, parque dolor moriens.

Totius cleri decus, exemplar quoque veri

Mors dolor eripuit, dum Pater occubuit.

Effectus monachus prius, hinc eremitaque rectus,

Gratia summa Dei propitiatur ei.

Sanctus itaque, uti ex hisce jam recitalis funebribus titulis ejus apparet, monachus prius induit Begitque, quam vitam eremiticam fuerit amplexus. Ita scilicet, quemadmodum Historiæ literariæ Franciæ scriptores tom. IX, pag. 237 observant, titulorum illorum auctores designare voluerint tempus, quo sanctus, antequam in Carthusiæ eremum secederet, solitudinem inhabitavit, seu, quod eodem recidit, solitudinem a Carthusiæ eremo diversam, antequam in hanc sese abderet, sanctum nostrum inhabitasse, vitamque in ea monachicam duxisse.

417. Ita fere quantum ad substantiam illi, addentes etiam locum, in quo sanctus, antequam in Carthusiæ eremum secederet, aliquandiu fuit versatus, Siccæ-Fontanæ solitudinem exstitisse. Et sanctum sane in hac, antequam Carthusiam adierit, aliquanto temporis spatio habitasse, mihi sat verosimile, ne dicam certum, faciunt, quæ Mabillonius, quem etiam in margine laudant, loco supra citato in medium adducit. Verum cum ex hisce ibidem, non monachicam, sed eremiticam duntaxat vitam duxisse sanctus intelligatur, qua ratione veritati congruunt tituli diversi funebres proxime recitati, quibus Brunonem primo monachum, ac deinde eremitam factum esse docemur? Difficilis sane implicatusque valde hic nodus videtur. Verum quid si sanctus a monachico habitu, quem mox, cum in Siccæ-Fontanæ solitudinem sese abdidit, indueri primo quidem monachus, eremita vero post a vivendi norma, quam et tunc deinde amplexus sit, factus fuisse in prefatis titulis funebribus dicatur?

Quid si etiam id fiat, quod in Molismensi abbatiâ, Siccæ-Fontanæ solitudini vicina, reipsa monachum, monachico etiam habitu assumpto, egerit, ac deinde tum in Siccæ-Fontanæ solitudine, tum in Carthusiæ Calabriæque eremibus vitæ eremiticæ sece dederit? Sane ut postremum hoc verosimillimum putem, aciant tum dicti tituli funebres, tum votum induendi monachum, a sancto ex dictis ante emissum; ut autem alterutrum astruatur, suadere etiam videtur, quo sancto ab Ecclesiæ seu abbatiæ Molismensis seu Molerniensis monachis parentatum fuit, funebri titulus, inter recedendos 40. Hoc enim, miliarissimum sibi fuisse S. Brunonem, laudati monachi produunt. « Nostris inquit, versiculis, qui habitamus Molernium addentes vobis, qui estis Turri,

innatescimus, quod pro Domino Brunone patrono A nostro autem familiarissimum, missarum solemnibus diebus triginta celebravimus; etiam ejus obitus anniversarium diem in catalogo fratrum nostrorum conscripsimus.»

418. At vero, inquires, etsi primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus seu antiquior sancti nostri biographus alique recentiores non impediunt, quo minus Parisiense prodigium, si unquam contigit, ultra annum 1082 queat differri, stantibus tamen iis, quæ scribunt, sanctus noster, cum sæculo valedixit, recta in Carthusiam secessisse videtur, nec alibi, atqueam eo sese conferret, aliquandiu esse commoratus. Etenim, ut ab antiquiori nostro biographo ducatur initium, mox hic, recensita quam sanctus, viso horribili pectaculo, habuerit, oratione ita proseguitur: «His vel similibus verbis atque sententiis seipsum et quosdam alios alloquens et exhortans deliberaverunt ipse et sex alii probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuam penitentiam peragendam eremi deserta competentia quærere, et ibidem, relictis omnibus divitiis et deliciis et honoribus hujus mundi, accipere singulis cruces suas et nudum Christum sequi per arctam vitam quæ ducit ad vitam, et latam ac spatiosam deserere, quæ amatores et sectatores mundi perducit ad supplicia damnatorem. Et ideo, quia audierant famam sanctitatis sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, qui prius aliquo tempore ejusdem magistri Brunonis in scholis creditur socius extitisse, sancto Spiritu inspirante, proposuerunt ad memoratum sanctum episcopum simul accedere et ejusdem auxilium et consilium requirere, ut in ejus diocesi, quam audierant multis desertis montibus abundare, mererentur locum congruum obtinere, in quo suum sanctum et salubre propositum possent effectui mancipare. Septem igitur sancti viri supra scripti prædicta de causa ad prædictum sanctum episcopum, duce sancto Spiritu, pervenerunt.» Cum igitur orationi, a S. Brunone post prodigium habitæ, mox hujus sociorumque Hugonem accedendi consilium, proximeque sæculum ad sanctum hunc episcopum accessum, nullius prorsus rei, quæ mediis intercesserit, mentione facta, subjungat, sanctum sane, facto Parisiensi prodigio, recta ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum se contulisse, ne alibi ante aliquandiu esse commoratum, non obscure indicat, uti quisque, quantum opinor, rem attente considerans, facile agnoscet.

419. Nec minus clare id ipsum indicat in contexta a se sancti nostri Vita Blomenvenna. Oratione enim, qua Bruno, viso doctoris damnati spectaculo, vocatos ad sese et discipulis suis familiaribusque nonnullos allocutus atque ad penitentiam agendam adhortatus primum fuerit, recensita, duos Stephanos, Burgensem unum, Diensem alterum, quos hisce accenset, ita primo loquentes inducit: «Non longe a civitate Valentia, cui nostrum adhæret monasterium sancti Rufi prope fluentia Rodani in

confinio diocesi Diensis est civitas Gratianopolis atque in ea beatus Hugo, ejusdem civitatis episcopus, quem frequenter vidimus et cognoscimus virum utique sanctum, justum et rectum ac timentem Deum, virum in omni virtute exercitatum atque perfectum. Is habet in diocesi sua montes altissimos, in quibus sunt deserta loca plurima, ab omni hominum transitu et consortio separata, ac per hoc ad penitentiam agendam accommodatissima. Iste etiam, exemplo et monitis ad penitentiam omnes invitans, in adventu nostro, si ipsum accesserimus, gaudebit et voti compotes faciet. Est enim supra modum pius, benignus et misericors. Nos vero, qui viam, qua ad eum itur, frequenter ambulavimus, ad ipsum vos ducere valemus;» ac deinde qui Bruno B ejusque socii, probato mox omnium calculis, quod hisce verbis includitur, utriusque Stephani consilio, ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, rebus suis compositis, consultoque in via magni nominis eremita, sese contulerint, enponit, nulla plane, quæ illorum ad hunc accessui præaverit, commorationis alio in loco mentione facta. Puteanus porro in edenda, quam concinnavit, sancti Vita ad amussim fere (neque enim, eum consulti in via eremitæ non meminisse, quidquam ad quam hic facit) Blomenvenna consonat, ut proinde tam secundum hosce sancti nostri biographus, cum secundum alterum, num, præced. memoratum seu primorum quinque Carthusiæ priorum chronologum Bruno C ejusque socii, cum sæculo nuncium remisere eremumque petiere, recta sese ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, a quo ex dicendis in Carthusiæ solitudinem haud multo post ducti fuere, sese contulerint.

420. Verum cum Puteanus et Blomenvenna sæculo demum sexto decimo suam de sancto lucubrationem elaborarint, hisque antiquior primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus non prius ex supra dictis, quam cum jam anni amplius centum a Brunonis essent obitu elapsi, floruerit, recentiores remotioresque ab hujus in Carthusiæ eremum secessu omnes sunt, quam ut iis unquam, quæ de hoc narrant, fidem certam atque indubitam facere possint, nedum quando cum antiquiori fidei integræ monumento pugnant; locum autem hoc postremum hic obtinet. Sanctum enim, antequam in Carthusiæ eremum sese abderet, in Sicce-Fontenæ solitudine vitam eremiticam aliquandiu dixisse, antiqua, quam verbis supra recitatis Mabillonius laudat, monasterii Molismensis charta prodit, nec ullo ex capite vetus hoc sanctoque nostro æquale monumentum supposititium spuriumve apparet. Ad hæc opinioni, quæ sanctum, cum mundo valedixit, in Carthusiæ eremum non recta secessisse, statuit, etiam Guigo, quintus Carthusiæ prior, in conscripta a se S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita suffragatur. Etenim, ubi Brunonis sociorumque ejus (adi, quæ ex ea num. 422 huc transcribentur, verba) ad Hugonem accessum refert, ita de illis scribit:

«Querebant autem locum, eremiticæ vitæ congruum, A § XXV. Sancti ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessus, quales ejus fuerint socii, et an tunc sacerdotio initiatus exstiterit.

«Querebant autem locum, eremiticæ vitæ congruum, necumque repererant.» Quibus verbis non obscure indicat, Brunonem ejusque socios, antequam ad Hugonem venissent, operam jam dedisse ut locum eremiticæ vitæ aptum invenirent; hinc autem fit, primo quidem, ut a vero alienum videatur, Brunonem ejusque socios, cum post prodigium jam jam mundo valedicturi essent, communi consilio, ut laudati mox biographi docent, statuisse, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, ut ab eo in diocesis Gratianopolitanæ montibus locum eremiticæ vitæ aptum impetrarent, sese conferre; deinde vero, ut vel hinc, sanctum nostrum, antequam ad Hugonem accederet, in Siccæ-Fontanæ solitudine, quo, an locus hic vitæ eremiticæ aptus esset, exploraret, aliquandiu fuisse commoratum, verosimile evadat, ac proinde laudatæ a Mabillonio monasterii Molismensis chartæ, quæ id ex dictis factum prodit, pondus qualecunque accedat.

424 Accedunt tituli funebres supra laudati, qui, si sanctus noster cum mundo valedixit, recta in Carthusiam, ubi eremiticam vitam duxit, secesserit, veritati haud satis apte intelligentur congruere. Omnibus itaque sedulo perpensis, dubitandum vix apparet quin sanctus, cum sæculo nuntium remisit, non recta in Carthusiam, sed alio prius concesserit. Et locum quidem, quem tunc petiit, atque aliquandiu inhabitavit, Siccæ-Fontanæ solitudinem fuisse, laudata supra a Mabillonio monasterii Molismensis charta fidem facit. Verum quanto quidem temporis spatio Bruno in hac; antequam ad Charthusiæ eremum seu Hugonem Gratianopolitanum episcopum se conferret, fuit moratus? Nihil omnino, ut quid certi hac de restatuatur, occurrit. Cum ecclesiæ seu monasterii Molismensis, solitudini Siccæ-Fontanæ adjacentis, monachi in titulo funebri, quo Brunoni parentarunt, familiarissimum suum ex jam dictis esse pollerent, sanctum sane, quo eis adeo notus esse potuerit, temporis spatio satis longo in solitudine illa aut etiam in ipso, in quo ex dictis monachum egerit, Molismensi monasterio esse commoratum, sat verosimile apparet. Quid si ergo per annum circiter aut adhuc diutius ibidem hæserit, ac tum demum, cum locum vitæ eremiticæ, cui se dederit, minus aptum experiretur, ad Hugonem Gratianopolitanum, ut ab eo aptiorem obtineret, sese contulerit? Id sane a verisimilitudine minime abhorreere mihi videtur. Jam vero, cum hæc ita sint, sanctusque, ut supra docui, certe non ante annum 1081 in solitudinem, sæculo relicto, abierit, nec serius ex dicendis, quam anno 1084 circa diem S. Joannis Baptistæ sacrum Carthusiæ eremum sit ingressus, consequens fit, ut vel anno 1081 vel altero e binis sequentibus in solitudinem, quæ ex dictis Siccæ-Fontanæ indubie fuerit, sese, sæculo relicto, primum abdidit. Alia, ut tempus, quo id eveniret, propius determinem, invenire haud quivi. Ad alia modo, quæ post secuta sunt, discutienda progrediamur.

Cum sanctus noster, sexque ejus socii, quibus ille, ut apparet, eremiticæ vitæ desiderium inspirarat, locum hactenus huic vitæ generi satis aptum, ut ut diligenter questum, haud invenissent, ut Hugonem tandem Gratianopolitanum episcopum, ut ab eo, de cujus virtutibus plane eximius vitæque sanctitate inaudierat, locum quemdam proposito suo idoneum impetrarent, pervenerunt. Hæc aliaque nonnulla fas est colligere ex Guigone, quinto Carthusiæ priore, in sancti illius antistitis Vita, apud nos tom. I Aprilis edita num. 11 ita scribente: «In his (Sanctus Hugo) agebat, et, ecce, tribus necdum in episcopatu, post monasterii reditum, completis annia, adest magister, Bruno, vir religione scientiaque famosos, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios magistrum Landuinum, qui post eum Carthusiæ prior exstitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi S. Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotibus fungeretur officio; duos laicos, quos appellamus conversos, Andream et Guarinum. Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum necdumque repererant. Hæc ergo spe, simul et suavi sanctæ conversationis ejus odore trahente, ad virum sanctum venerunt. Quos ille non solum grantanter, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit. Ipso namque consulente, juvante, comitante, Carthusiæ solitudinem intraverunt atque extruxerunt. Viderat autem circa id tempus per somnium in eadem solitudine Deum, suæ dignationi habitaculum construendum, stellæ etiam septem, ducatum sibi præstantes itineris. Erant vero et hi septem.»

423. Scriptor anonymus, qui e primorum quinque Carthusiæ priorum chronologo supra sæpissime laudato, aliisque brevem ordinis Carthusiensis historiam, a Marteneo tom. VI amplissimæ collectionis a col. 151 insertam, contexit, narrationem quoque, qua, uti hic a Guigone fit, et sancti nostri ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum et visionem huic divinitus oblatam refert, suppeditat; verum a jam huc transcripta Guigonis narratione non nihil discrepat, licet interim et hæc e Guigone a quinque primorum Carthusiæ priorum chronologo esse depromptam, et hunc ipsis Guigonis verbis usum fuisse, profiteatur. Lubet et ejus verba huc spectantia, quod nonnulla annotanda offerant, huc transcribere. Ab iis, quibus sancti ad Hugonem accessum exponit, duco initium. Sic habent: Adest magister Bruno, vir religiosus scientiaque famosos, honestatis, gravitatis actotius maturitatis quasi quoddam simulacrum, habebat autem idem socios propositi sui, magistrum scilicet Landuinum, qui post eum exstitit prior Carthusiæ

et duos, Stephanos, Burgensem et Diensem : iambo Beati Rufi canonici fuerunt ; sed desiderio solitariae vitæ, eis abbate eorum favente, sese ei conjunxerant; Hugonem quoque quem cognominabant Capellanum eo quod solus ex iis sacerdotio fungeretur, duos autem laicos, quos appellabant conversos, Andream scilicet et Guarinum. Quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum et necdum reppererant: vigilante autem prædicto episcopo et de visione septem stellarum (quæ ei scilicet paulo ante fuerat oblata) cogitante, adsunt præfati septem viri, scilicet magister Bruno cum sex præfatis sociis suis. Caden- tibus autem iis septem ante pedes sancti viri, conferebat ipse sanctus vir in corde suo de septem stellis quas in visione viderat ; qui eos benigne levavit ad pacis osculum, et inquisita et diligenter intellecta, qua de causa, venissent, dixit eis : Scio locum vestrum, a Deo vobis paratum, et duxit eos non sine grandi labore ad locum, ubi steterunt stellæ septem, et ait : Ecce locus vester. »

424. Ita anonymus laudatæ Historiæ ordinis Carthusiensis auctor, non nihil sane et a Guigone et ab anonymo, qui Guigonis verba proxime recitata in opusculum suum intulit, primorum quinque Carthusiæ priorum chronographo seu antiquiore Sancti nostri biographo dissonans, ut illius verba proxime pariter hic recitata cum Guigonis verbis conferenti patebit. Audi modo, qui, Hugoni Gratianopolitano episcopo, cum ad sanctum hunc antistitem sanctus noster accessit, visionem, de qua ex dictis etiam Guigo, huncque secutus dictus anonymus, paucis duntaxat hisce verbis memorant, « Viderat autem præfatus episcopus (Hugo scilicet) circa idem tempus (quo nempe ac eum S. Bruno ejusque socii accedebant) per somnium in eadem (Carthusiæ) solitudine Dominum suæ dignationi habitaculum construentem) stellas etiam septem ducatum sibi præstantes itineris, prolixius ille, additis etiam nonnullis, quæ a Guigone absunt, adjunctis, hunc in modum proxime ante verba supra recitata exponit, « Septem igitur viri infra descripti (Bruno videlicet sexque ejus socii) præfata de causa (ut nempe locum vitæ eremiticæ aptum invenirent) ad prædictum sanctum episcopum (Hugonem Gratianopolitanum), duce Spiritu sancto, pervenerunt. Cumque intrarent præfatam civitatem (Gratianopolim) contigit, ut præfatus sanctus episcopus in camera sua obdormiret: viditque in somnis sanctam visionem : et ecce, septem stellæ cadebant ante pedes ejus, et postea ascendebant per diversos montes et multa deserta usque ad quemdam locum horridum valde, et a populis remotum, Carthusia nuncupatum, steteruntque ibi. » Hactenus laudatæ ordinis Carthusiensis Historiæ auctor; qui, cum præterea, narrationem, num. præced. hunc transcriptam, daturus, ipsi sese id primorum quinque Carthusiæ priorum Chronici verbis facturum insinuet, præ manibus habuisse videtur opusculi hujus exem-

plar, iis adjunctis auctum, quæ, qui illa eidem adjecit, scriptor recentior verosimilia arbitratus est, nec tamen, quantum opinor, in auctore monumentove vetustiori invenit.

425. Ita vel idcirco quantum ad hoc postremum autumo, quod tum primum, cum jam Bruno ejusque sex socii urbem Gratianopolitanam ingrederentur visionem S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, oblatam fuisse scribat, idque cum narratione Guigonis non satis conveniat. Illud enim hic S. Hugonis biographus, non per, sed, « circa idem tempus » qua Bruno ejusque socii Gratianopolim venerunt, factum prodiit, ut proinde, spectata Guigonis auctoritate, oblata S. Hugoni visio aliquanto temporis spatio sancti in urbem Gratianopolitanam ingressum præcesserit. Recentiores sancti nostri biographi, Puteanus videlicet, Blomenvenna et Surius, qui variis adjunctis, nec a Guigone, nec ab antiquiore nostro biographo expressis, sancti nostri ad S. Hugonem Gratianopolitanum accessum, oblatamque huic visionem exornant, de tempore, quo hæc acciderit, verosimilius atque ad Guigonis narrationem accommodatis loquuntur. Ac Puteanus quidem visionem nocte, quæ Brunonis sociorumque ejus in urbem Gratianopolitanam adventum præcessit, Hugoni oblatam refert, Blomenvenna vero et ex hoc Surius tunc, cum Sanctus nostra sexque ejus socii Gratianopolim pergerent. Omnia Blomenvennæ verba, visionem illam sanctique nostri ad S. Hugonem accessum spectantia, ob ea, quæ num. 23 dixi, huc transcribo. Primo itaque, sanctum nostrum, Gratianopolim pergentem, magni nominis eremita in via consulto, iter prosecutum fuisse, narrat, ac deinde, quæ ad institutum præsens pertinent, subjungit.

426. Sunt autem hæc : « Videras eodem tempore sanctus Hugo episcopus in somnis Deum in solitudine Carthusiæ suæ dignationi habitaculum construentem ; septem quoque stellas aureas in modum coronæ dispositas atque a terra paululum elevatas, a cæteris in firmamento fixis situ, motu, colore et splendore differentes, itineris sibi ducatum præstantes. Cogitante autem eo de visione, affuerunt viri supra dicti (Bruno nimirum ejusque socii) præ foribus palatii episcopalis. Hujus rei meminit vir venerabilis Guigo in Vita ejusdem sancti Hugonis in hæc verba : « Adest, inquit, magister Bruno, vir religiosus scientique famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi « quoddam simulacrum. Habebat autem socios suos præ nominatos. » Quærebant vero locum eremiticæ vitæ congruum, necdumque reppererant. Cum ergo nunciatum episcopo fuisset, viros præfatos ipsius postulantes colloquium præ foribus præstolari, confestim eos introduci jubet. Quibus ingressis et ad pedes ejus humiliter prostratis optatam largitus est benedictionem. Cum vero elevati ab ipso secum pariter consedisent, causam adventus ipsorum diligenter sciscitatus est. Bruno autem pro-

sequente ea, quæ Parisiis in clamoribus prædicti doctoris acta fuerant, nec non confederationem mutuum in proposito solitarie vitæ, auxilium etiam ad inveniendum locum aptum pœnitentiæ rogitante episcopo præ novitate rei primum obstupuit, ad ipsorum tamen conversionem, animi stabilitatem, ardui propositi, pluribus profuturi sibi quæ ostensæ visioni accommodi utilitatem oculis deflectens, amplexans viros cum ingenti gaudio non solum gratanter, verum etiam reverenter suscepit, et benigne tractavit. Facto quoque in se Spiritu Domini, intellexit visionem eisque per ordinem cuncta, quæ viderat, enarravit, et locum, quem quærebant, jam sibi divinitus revelatum asseruit.

427, « Septem quippe viros, terrena despicientes, deserta quærentes et per desiderium æternorum, velut astra micantes, septem stellarum numero designari non hæsitavit. » Hactenus Blomenvenna, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, visionem non tunc primum, cum jam Bruno ejusque socii urbem Gratianopolitanam ingrederentur, sed aliquando citius, cum scilicet in itinere versus hanc adhuc versarentur, fuisse oblata, memoriæ prodens, ut jam monui. Et vero visionem illam vel tunc vel certe, ut Puteanus ex jam dictis tradit, nocte illa, quæ sancti ejusque sociorum in præmemorata urbem adventum proxime prægressa est, non autem tunc primum, cum Grulianopolim illi jam ingrederentur, evenisse verosimillimum est, tum quod ex dictis cum Guigonis narratione id magis congruat, tum quod visio illa, utpote per somnium Hugoni oblata, nocte verosimillime acciderit, sanctusque ac ejus socii, non noctis, sed diei tempore, Gratianopolim verosimillime sint ingressi. Alia modo, quæ Blomenvenna aliique de visione Hugoni oblata memorant, etiam discutiamus. Secundum hunc scriptorem Hugo episcopus, cum jam Bruno ejusque socii Gratianopolim advenissent, præque foribus palatii episcopalis starent de visione sibi divinitus oblata cogitavit, Idem etiam memoriæ prodit brevissima ordinis Carthusiensis Historia, a Materneo tom. VI amplissimæ collectionis ex dictis incerta, uti etiam in sancti nostri in Vita num. 29 Puteanus. Et vero, si vel tunc primum, cum Bruno ejusque socii Gratianopolim ingrederentur, vel nocte, huic eorum ingressui proxime prævia, visio illa acciderit, Hugonem sane de ea tunc, cum illi ad ostium, alloquium ejus petentes, jam adstarent, cogitasse, vero neutiquam apparet absimile.

428. Licet enim, Hugonem episcopum, dum Bruno ejusque sex socii ei jam præsentés astarent, de visione sibi oblata cogitasse, Guigo verbis supra recitatis duntaxat insinuet, nihil tamen impedit quo minus et tunc et paulo ante, cum scilicet in episcopi conspectum Bruno ejusque socii nondum fuissent adducti, de eadem visione Hugo congitarit. Attamen cum hæc ex dictis verosimillime non tunc primum, cum Bruno ejusque socii Gratianopolim

ingrederentur, Hugoni fuerit oblata, dubiumque itidem ex dictis sit, nocte illa, quæ sancti in urbem Gratianopolitanam ingressum proxime præcessit, an aliquando citius id evenit, nec, si postremum hoc locum habuit, ulla ratio suppetat, quæ Hugonem Gratianopolitanum episcopum, sancto ejus alloquium ad palatii ostium adhuc præstolante, de visione meditatum fuisse suadeat, fecerint id tunc vere sanctus ille antistes, pro certo asseverari non potest, cum id nec in Guigonis, nec in alterius cujuscunque scriptoris antiqui auctoritate fundamentum habeat. Hinc etiam, an stellæ septem quæ Hugoni in memorata visione apparuerunt, tales exstiterint, quales eas extitisse, Blomenvenna, cui hæc in re Puteanus in sancti Vita num. 29 etiam consonat, verbis proxime hæc transcriptis tradit, mihi admodum dubium apparet, uti etiam an eo modo, quem vel bini hi S. Brunonis biographi, vel brevissima plus semel jam laudata ordinis Carthusiensis Historia assignat, sese Hugoni spectandas exhibuerint, itemque an una ex hisce, qua S. Bruno designatus fuerit, cæteris lucidior exstiterit; quod etiam non quidem apud Blomenvennam aut Puteanum, sed apud Zachariam benedictum in sancti nostri Vita, stylo ligato sub sæculi sexti decimi initium ex supra dictis conscripta, aliosque nonnullos recentiores, quos hic nominare nihil attinet, memoriæ proditum invenio.

429. Versus omnes, quibus tum id, tum integram stellarum septem visionem, Hugoni oblata metricus ille sancti biographus canit, lubet hæc quod id futurum sperem lectori non ingratum, transcribere. Sic habent :

*Jamque propinquabat Bruno, stipante cætera,
Gratianopoli; a priscis fuit olim dicta Misora.*

Ac deinde, nonnullis interpositis :

*Mox igitur septem stellas ex æthere summo
Demisere poli; quibus una nitentior ibat
Ante alias, nec non Phœbi nascentis ab ortu
Ferre videbatur gressum ad sublimia tecta
Præsulis Hugonis, rigidumque ascendere montem,
Qui vicinus erat, celsoque incumbere saxo.
Talia, quum dulci decumberet ille sopore,
Suspicit; et somno postquam expergiscitur, omne
Mente agit factum, pensat secum atque repensat.
Quid, bone, vult, Deus, hoc, inquit, mirabile si-*

[gnum ?

*Quid, rogo, portendunt hæc septem sidera mundo?
Altius hæc igitur dum cogitat, imminet urbi
Sex sociis doctor comitatus et introit ædem
Pontificis, quem se secreto affamine dixit
Visere velle. Intra penetralia adductur aulæ
Et comites pariter. Flectens genua, oscula figit
Sacratiss manibus Bruno, sicque incipit ore, etc.*

430. Nec tantum visionis, Hugoni Gratianopolitano episcopo oblata, adjuncta proxime hic jam memorata, quæ a Puteano, Blomenvenna, Zacharia benedicto alisque recentioribus absque antiquo vade referuntur, ancipitis admodum ac dubiæ sunt

fidei, verum etiam, quod Blomenvenna (adi ejus verba proxime huc transcripta) dea relata Brunone Hugoni episcopo luctuosa damnati doctoris Parisiensis historia affirmat. Præterquam enim, quod huic unquam fuisse locum, certum ex jam supra dictis non sit, feralis prodigii apud Hugonem meminisse sanctum nostrum, a nullo prorsus alio scriptore, qui fidem utunque rei facere natus sit, litteris commendatum invenio. Ut ut id sit e modo interim, quo tum Blomenvenna, tum alii jam laudati scriptores dictam stellarum septem visionem hujusque adjuncta referunt, veritati liquet esse apprime consonum, quod § 22 docui, in rebus scilicet seu factis historicis rei substantiam ab ejusdem adjunctis esse distinguendam, fierique nonnunquam, ut quæ adjunctis vel nullis fere vestita vel omnibus prorsus destituta apud scriptores antiquos invenerunt recentiores, ea ipsi adjunctis, quæ verosimilia rebantur, pro arbitrio ornarent. Guigo in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi (adi ejus verba num. 422 recitata) visionem duntaxat refert, qua Hugo in somnis viderit Deum, in Carthusiæ solitudine dignationi seu majestati suæ habitaculum construentem, stellasque præterea septem, quæ itineris, ad id ducentis, Hugoni sese duces offerrent; scriptores autem proxime citati et modum et tempus visionis aliaque adjuncta rei hujus substantiæ adjecerunt, quæ tamen omnia et singula, contra ac illi existimasse videntur, verisimilia non sunt, uti palam est ex jam dictis. At vero, invenio etiam, qui visionem illam alteri, quam Hugoni Gratianopolitano episcopo oblatam fuisse scripserit. Gaufredus is est Vosiensis prior.

431. Res hæc, ut fidem supra datam liberem, modo examinanda. Hic itaque scriptor in Chronico suo apud Labbeum tom. II, bibliotheca novæ librorum mss. pag. 289 ita memorat : « Ordo Carthusiensium sanctissimus incepit hoc tempore scilicet anno 1086 (imo ex dicendis anno 1084) per Brunonem virum sanctum, natione Alemannum de Colonia Agrippina, magistrum in theologio, cum sex aliis venerabilibus viris in diocesi Gratianopolitaniensi. Hic ordo, teste B. Bernardo, inter omnes ecclesiasticos ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis; unde ipse vocat eum speciosissimam columnam Ecclesiæ. Victor papa, dum esset monachus Cassinensis, per somnium vidit Deum suæ dignationi in solitudine Carthusiæ habitaculum construentem, et dicitur, quod spiritu prophetiæ pollebat. » Gaufredus sæculo duodecimo, ac proinde annis nondum centum, imo forte ne quinquaginta quidem ab obitu S. Brunonis elapsis, floruit; unde videri potest, quæ de Brunone institutoque per eum ordine in litteras misit, sat probe explorata habuisse: verum, quidquid de Gaufredi ætate auctoritateque sit, hæc equidem in re Guigone, quinto Carthusiæ prior sanctique Hugonis biographo standum est. Præterquam enim quod Hugoni Gratianopolitano episcopo fuerit æqualis

A familiarisque, quæcunque in hujus Vita, summi pontificis jussu a se contexta, memoria prodit, vel, ipsemet oculis suis aspexit, vel e testibus oculatis aut ex ipso etiam S. Hugone didicit, ut verosimilime, et quod de visione præmemorata Hugoni oblata scribit, ex hoc ipso etiam audierit. Ast, inquires, etsi id ita sit, nondum tamen est consequens, ut Gaufredus Victori III papæ, antea Cassinensi monacho nomine Desiderio, visionem qua hic Deum, in solitudine Carthusiæ habitaculum sibi construentem viderit, perpetuum ascribat. Deus enim et Victori et Hugoni, quid in Carthusiæ solitudine facturus esset, visionibus duabus diversis revelare potuit.

432. Fateor, sic habet: verum de una eademque visione, de qua Guigoni sermo est, sermonem etiam esse Gaufredo, vel ex eo liquet, quod sequentia verba, « Vidit Deum, suæ dignationi in solitudine Carthusiana habitaculum construentem, » quibus hic illam exponit, ad apicem fere etiam occurrant in narratione Guigonis, num. 422 data. Imo vero consequi hinc videtur, Gaufredum verba illa ex Vita S. Hugonis, per Guigonem scripta, aut certe e scripto alio, in quod eadem ex hac fuissent illata, mutuatum esse, visionemque, per illa sancto isti antistiti attributam, casu nescio quo, Victori papæ perperam ascripsisse. Accedit, a Gaufredo, dum hoc facit, nova et inaudita revelari, ut Carthusianus anonymus Annalium ordinis sui libri quarti hæcenus non vulgati auctor verbis num. 303 huc transcriptis recte observat; neque enim scriptorum etiam illorum, qui Victoris papæ meminerunt, ullus est, qui, quæ de hic agimus, visionem ei fuisse oblatam, memoriæ prodant. Ad hæc quorsum, quæso, visionem hujusmodi Victori adhuc Cassinensi monacho Dominus obtulisset, Hugoni autem illam Deus obtulit, tum ut quis Brunoni ejusque sociis Gratianopolim venturis assignandus esset eremiticæ vitæ ducende locus, Hugoni aperiret, tum ut hunc, quo Brunoni ejusque sociis favorum opemque impenderet, excitaret. Fas est id colligere e verbis, quæ Guigo, quam narrat, visioni præmittit ac deinde etiam subjungit.

433. Etenim verbis num. 422 huc transcriptis, quibus visionem Hugoni divinitus oblatam refert, mox subjungit: « Erant vero ethi septem. Quapropter non istorum tantum, sed et qui successerunt eis, consilia libenter amplexus est, et usque ad mortem Carthusiæ habitatores consiliis fovit semper et beneficiis. » Quibus verbis non obscure indicat, per stellas septem, quæ S. Hugoni in visione apparuerant, designatos fuisse S. Brunonem ac sex ejus socios, hincque factum, ut sanctus ille Gratianopolitanus præsul, qui id sibi, agente intus Deo, persuasam habebat, toto vitæ suæ tempore non solum in S. Brunonem ejusque socios, verum etiam in eorumdem sequaces beneficis exstiterit. Nec alia etiam ex causa factum esse, ut Hugo Brunoni ejusque sociis Carthusiam inhabitandam assignaret, comitem sese hanc adeptibus junxerit, necessariaque

œdificia extruentibus auxilium opemque attulerit, Guigo pariter sat clare innuit, ut verba ejus num. 422 Huc transcripta consideranti patescet. Jam vero cum id ita sit, fuit sane, cur narratam a Guigone visionem divina benignitas Hugoni offerret. Ast quorsum, iterum peto, simili favore Victorem papam, Cassinensem adhuc monachum affecisset? Id sane (neque enim Victor, uti infra docebo, institutum a Brunone ordinem confirmasse est putandus) nullius plane utilitatis futurum fuisse videntur, ac proinde vel hiuc, factum non esse, apparet. Posse quidem modo hinc de S. Hugonis erga S. Brunonem ejusque socios benevolentia, de hisce per illum in Carthusiam inductis aliisque nonnullis huc spectantibus tractari; verum id § seq. commodius præstabitur, cum hic nonnulla adhuc, quæ ad sanctum ejusque socios pertinent, dilucidaro. «Hababat autem» (Guigonis sunt de S. Brunone, ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accedente, verba num. 422 jam recitata) » socios magistrum Landuinum, qui post cum Carthusiæ prior exstitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi S. Rufi canonicus fuerant, sed desiderio vitæ solitariæ ei, abbate favente, sese conjunxerant) Hugonem etiam, quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio; duos laicos, quos appellamus conversos, Andream et Guarinum.»

434. Sex itaque sanctus, cum ad S. Hugonem Gratianopolitanum antistitem accessit, socios tantum sibi habebat adjunctos, verum cum hi omnes una cum sancto, quemadmodum Guigo per verba num. 422 recitata fidem facit locum eremiticæ vitæ aptum quasierint, talemque, cum ad Hugonem venirent, nondum invenissent, aliquanto temporis spatio omnes una cum sancto nostro in solitudine Siccæ-Fontanæ vitam eremiticam, antequam Gratianopolim ad Hugonem sese conferrent, duxisse videntur. Jam vero cum in monasterii Molismensis charta, supra e Mabillonio laudata partimque recitata, Petrus et Lambertus, qui sex socii, una cum Brunone Gratianopolim profectis, a Guigone non accensentur, Brunonis in solitudine Siccæ-Fontanæ discipuli fuisse tradantur, sanctus plures, quam sex socios, cum mundo validicturus Remis excessit, aut saltem, cum in solitudine Siccæ-Fontanæ jam versaretur, verosimiliter sibi habuerit adjunctos, sex videlicet supra a Guigone enumeratos, Petrum ac Lambertum, in laudata e Mabillonio charta memoratos, et nonnullos forte adhuc alios, qui una cum duobus hisce in solitudine Siccæ-Fontanæ versati sint, quando inde cum enumeratis a Guigone sociis sanctus noster, locum proposito suo exsequendo aptiorem quaesiturus, Gratianopolim ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum se contulit. Verum an hi omnes e clero Remensi exstiterent? Fuisse quosdam, qui cum sancto in solitudinem sese recepere, e clero Remensi, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. IX, pag. 236, non obscure docent. Ast an vere e clero illo Petrus et Lambertus, qui ex dictis

A sancto cum Remis in eremum abiit, aut certe cum in solitudine Siccæ-Fontanæ jam versaretur, adhæserent, exstiterint, compertum haud habeo; quod vero ad sancti socios, a Guigone recensitos, pertinet, fuerintne horum ullus ex eodem clero, valde est dubium. Ita apparet ex iis, quæ de singulis eo ordine, quo a Guigone supra recensentur, jam nunc adducam in medium,

435. Landuinus apud Labbeum tom. 1, bibliothecæ novæ librorum mss. pag. 639 in antiquissimo, cujus num. 4 et seqq. data notitia, primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronico insigne sibi contextum habet elogium. His verbis concipitur: » Landuinus. natione Tuscus ex urbe Luca, litteris et ipse divinis et humanis eruditus, annis decem Carthusiæ præfuit. Qui cum ad magistrum Brunonem pergeret, indicit in manus Guthberti schismatici, quod multum horrebat. Adversus cujus minas et promissiones, dolos et violentias, divina juvante gratia, modis omnibus perseveravit inflexus. Quem in suo defunctum errore lacrymabiliter planxit, adeo ut a circumstantibus argueretur, quod eum fleret, a cujus perversitate Ecclesiam suam Christi bonitas liberasset. Post ejus obitus septimum diem etiam ipse defunctus est, positusque in monasterio S. Andræ ad pedem montis Siraptis, cui vicinum est castrum, ubi captus in custodia tenebatur.» Tale est in vetustissimo illo fideique dignissimo monumento Landuini elogium in quo sane ne vel verbum occurrit, e quo fuisse illum cleri Remensis, utcumque colligas. Imo vero, cum natione Tuscus fuisse elogii illius, huc jam transcripti, initio dicatur, alterius potius cleri, quam Remensis fuisse videtur. Landuino proxime Guigo subjungit ambos Stephanos, Burgensem unum, Diensem alterum, qui cum fuerint, teste eodem Guigone, S. Rufi canonici, regulares scilicet, cleri Remensis clerici indubie non fuerunt, Audi interim, quid e ambobus illis canonicis, ut quæ ad eosdem spectant, magis elucidentur, Carthusianus anonymus Annalium ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor supra sæpissime laudatus loquatur.

436. «A Guigone,» inquit, «dicuntur simpliciter (duo Stephani scilicet) « canonici sancti Rufi et desiderio vitæ solitariæ, abbate favente, sese sancto Brunoni conjunxisse. » Sed utrum fuerint ex ipso Sancti Rufi monasterio totius ordinis capite, aut ex aliquo ejusdem ordinis, non habet. Surius post anonymum auctorem Vitæ sancti Brunonis, operibus illius (apud Bertholdum Remboldum, ut supra docui, excusis) præfixæ, scribit, eos fuisse alumnos monasterii Sancti Rufi, quod quidem non est inverisimile, at erratum cum suo anonymo, dicens monasterium illud secus Valentiam tunc fuisse constitutum, Sic enim præfatos Stephanos cum sancto Brunone inducit colloquentes: « Non longe a Valentia Diensis, unde alter nostrum originem duxit,

» est civitas Gratianopolis, » etc. Verum constat, abbatiam Sancti Rufi, canonicorum regularium caput, primitus fuisse constructam Avenione extra urbem. « Ast fremente, » inquit Chopinus, lib. II Monast. tit. I, num. 4, Albiorum (Albigensium) » bello sacro, coacti sunt religiosi homines alio se- » des laresque transferre Valentiam versus Delphi- » natum, ubi cœnobiū majus beati Rufi nomine » erigitur. » Hancque translationem factam fuisse tantum anno 1210 scribunt Sammarthani, alii alius eam referunt; sed nihil ad nos. Ergo corrigendarum quæ apud Surium et alios lectitantur de eodem monasterio juxta Valentiam constituto, quod adhuc stabat juxta Avenionem tempore instituti ordinis Carthusiensis. Apud Sammarthanos loco citato extant litteræ Urbani papæ II, datæ anno 1096, quibus summus pontifex confirmat abbatiam Sancti Rufi extra muros Avenionensem ecclesiam Sanctæ Mariæ infra urbem Lugdunensem et Sancti Petri secus Diam.

437. « Posset quidem fieri, ambos nostros Stephanos canonicos fuisse prefatæ ecclesiæ Sancti Petri Diensis, sed non constat, an illis temporibus hujusmodi ecclesiæ sive prioratus, quas et cellas vocabant, novitios admitterent ad profitendum, aut canonicos jam professos ex archimonaisterio Avenionensi recipere, ut conjicere erit ex subjecto exemplo. Inter titulos infra annum obitus sancti Brunonis conscriptos legitur Titulus fratrum sancti Rufi in Costa Sancti Andreæ, in finibus Allobrogum juxta Viennam metropolim, in quo Titulo (inter recedendos 14) sic loquuntur canonici ejusdem ecclesiæ: « Nos fratres ex canonicis Sancti Rufi commorantes in quadam cellula Sancti Andreæ, quæ » vulgo Costa vocatur, pro piissimi animæ Brunonis » per septem dies continuos matutinas et missas » celebrabimus. Et sicuti uni ex nobis pro animæ » ejus solatio præbendam dabimus. Et in catalogo » fratrum nostrorum nomen ejus scriptum habebimus. » Cum se dicant « Fratres ex canonicis Sancti » Rufi commorantes in quadam cellula Sancti » Andreæ, » etc., aperte innuunt, se fuisse alumnos principalis abbatie Sancti Rufi. Ex qua etiam nostros Stephanos fuisse verisimilis est, et recte colligendum videtur ex verbis Guigonis nostri, qui dicit, eos, « Favente abbate, » qui non potest esse alius, quam abbas Sancti Rufi Avenionensis, » sese sancto Brunoni conjunxisse. » Præterea cum prefati canonici, cellulæ Sancti Andreæ tunc incole, tantum beneficium contulerint sancto Brunoni, nomenque ejus catalogo fratrum suorum ascripserint, non levis est conjectura, eos id beato Viro concessisse, rogantibus duobus Stephanis, suis quondam in primario Sancti Rufi monasterio commilitonibus, tunc vero Carthusiensibus monachis. » Haec Carthusianus noster annalista anonymus, duo hic potissimum evincere contendens, videlicet primarium canonicorum regularium S. Rufi monasterium Brunonis ætate prope Avenionem situm

fuisse, hujusque alumnos exstitisse se duos Stephanos, Burgensem et Diensem, Sancti nostri socios.

438. Ac primum quidem contra Surium, huncque prægressos Puteanum et Blumenvenam, qui monasterium illud Valentiae tunc fuisse adjectum, afficta a sese alteri e Stephanis oratione indicant, indubitatum efficit; quod vero ad secundum pertinet, verosimile saltem id reddit. Verum cujuscumque demum monasterii alumni exstiterint duo Stepiani, canonici equidem regulares fuerunt, ac proinde, quod huc potissimum spectat, indubie non e clero Remensi, ut supra jam monui. Superest ut de Hugone, qui, e sociis S. Brunonis ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum comitatus, ultimo loco nominatur, qualemcumque notitiam nunc demus. Eum Morotius in Theatro chronologico sacri ordinis Carthusiensis inter Majoris Carthusiæ priores loco sexto collocat, sequentique ornat elogio: « Hugo sex Brunonis a mundo recedentis, symmystarum quartus et capellani titulo a reliquis distinctus, quod, iis sacerdotio minime initiatus, a sacris foret, Carthusiam, primo suæ conversionis tempore inchoatam, effeta jam ætate biennio rexit. Eo exacto, successorem enixe deprecatur lætabundus cum excepisset, septennium supervixit, quo toto sese ad æternitatem composuit. » Cuigo, quintus Carthusiæ prior, anno 1137 diem extremum clausit; quare, si vera hic memoret Morotius, ad annum usque 1145 vitam Hugo protraxerit, ut verba scriptoris hujus jam nunc recitata consideranti patebit. Ut ut res hæc habeat, nihil equidem verbis recitatis suppediat Morotius, unde Hugonem fuisse e clero Remensi, utcumque conficiat, ac proinde, utpote quod nec aliunde possit probari, admodum est dubium, etsi interim nihil etiam occurrat, unde Hugonem ex altero potius quam e Remensi clero fuisse merito arguas. Dubium itaque, uti ex omnibus in medium modo adductis (neque enim Andreas et Guarinus, utpote laici, commemorandi hic sunt) manifestum efficitur, est admodum, an ullus e sociis quos Sanctus, sæculo novitium remittens Remisique excedens, sibi habuit adjunctos, cleri Remensis exstiterit.

439. Nec aliquot ex hisce clericos Remenses fuisse, asseruissent laudati Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, si considerassent Sanctum his alio migraturum urbe Remensi excessisse; primo quidem, quo Manasse archiepiscopum vitaret, anno secundum jam dicta vel 1076 vel sequenti; secundo autem, ut in eremum, postquam pristino statui aut forte etiam meliori, Manasse expulso, Remis restitutus fuisset, anno 1081 aut altero, ut supra jam docui, e binis sequentibus; ac certe quidem priori vice, at non item posteriori, Sanctum ex ante dictis aut maxime e Guiberti abbatis Nivigentini testimonio clericos aliquot Remenses socios sibi habuisse adjunctos. Porro Guigonis verba, num. 122 huc transcripta, ulterius ori adhuc commutatione indigent. Cum enim is dicatur Hugo, e so-

ciis S. Brunonis unus, capellanus appellatus fuisse, A
 » eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio;»
 quæri hic jam potest, primo quidem an Sanctus
 reliquique ejus tres clerici socii, ambo scilicet Ste-
 phani et Landuinus sacerdotio unquam fuerint ini-
 tiati, secundo autem an Sanctus, jam tum cum ad
 Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit,
 ad dignitatem illam non fuerit evectus. Et Landui-
 num quidem alterumque e duobus Stephanis, Bur-
 gensem nempe, etsi tunc, cum Gratianopolim cum
 Brunone venerunt, sacerdotes nondum fuerint,
 postea tamen ad dignitatem hanc fuisse promotos,
 Barthusianus noster annalista anonymus sat apte
 probare videtur. Verba ejus proinde eo facientia
 huc transcribo :

440. « Postea, inquit, ad sacerdotii dignitatem » B
 fuisse evectos Landuinum et Stephanum Burgensem,
 « extra omne dubium esse debet, » quia nempe, ut
 subdit, » alioquin non potuissent regimen animarum
 habere in ordine, sicut habuerunt Landuinus in
 Majori Carthusia, cui præfuit post sanctum Bruno-
 nem; Stephanus vero Burgensis in domo Majori,
 cujus proprior a Guigone institutus fuit. Nec opo-
 poni possunt exempla quorundam abbatum, qui
 monasteria gubernarunt, etiamsi nunquam fuissent
 sacerdotes. Eo enim tempore, quo Carthusiensis
 ordo cœpit, sancitum erat, ut nullus fieret abbas,
 nisi etiam fieret sacerdos juxta decretum in synodo
 Romana sub Eugenio II, quod expresse habet, ut
 abbates sacerdotalem quodque honorem sint adepti;
 et renovatum fuit sub Hugone et Roberto Francorum
 regibus, ut videre est inter canones Abbonis abbas
 Floriacensis capite nono decimo: « Abbates qui pre-
 » sbyteri non sunt, presbyteri fiant aut prælationes
 » amittant, » prout decreverat concilium Pictaviense,
 anno 1078 celebratum ab Hugone Diensi legato
 apostolico; quod postea insertum fuit decretalibus.
 Juxta hæc decreta sanctus Bruno sequaces suos
 eruditis præcepit ne ullus in priorem eligeretur,
 nisi posset ad sacerdotium promoveri, Unde Guigo
 consuetudines ordinis, sicut eas sanctus Bruno diu
 ante eum viva voce et exemplo instituerat, descri-
 bens declarat, quod mortuo priore, conventuales
 » majorum meliorumque consilio ex seipsis unum
 » eligant, aut sacerdotem aut ad sacerdotium pro-
 » movendum, qui in festis solemnioribus, et cum
 » frater aliquis professionem facturum est, missam
 » cantat majorem. »

441. Hæc ille, e quibus sane, Landuinum et
 Stephanum Burgensem sacerdotio fuisse aliquando
 initiatos, indubitatim apparet. Quod modo ad
 Stephanum Diensem et ipsummet S. Brunonem per-
 tinet, fuerintne Stephanus ille unquam sacerdos,
 admodum est dubium, nec quidquam, quo id tolli
 queat, occurrit; Brunonem autem, si non tunc
 cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum
 accessit, postea equeidem sacerdotem fuisse, suadet
 mihi vel solus collatus ab eo, servatis omnibus
 Ecclesiæ caeremoniis, comitis Rogerii filio Baptismus,

ut postea videbimus. Ad hæc, sacerdotem sese fuisse,
 ipsemet Sanctus noster suo in Epistolæ 1 ad Corin-
 thios cap. 10, Commentario utcumque indicare vide-
 tur. Ibi enim sic scribit: « Fugendum vobis est a cul-
 tura idolorum, quia calix, id est sanguis Christi, ca-
 lix, dico, benedictionis, per quem benedictiones gra-
 tiarum accipimus, quia per sanguinem Christi, si
 digne sumimus, et a prioribus peccatis liberamur,
 et contra venientia confortamur: cui calici nos
 benedicimus, laudantes eum, quod nunquam hujus-
 modi cadix fuerit, qui et a peccatis liberaret, et ne
 ultra peccaremus, confortaret. Vel calix benedi-
 ctionis, id est, quem ipse Deus benedicit et conse-
 crat; et cui nos benedicimus per officium nostrum;
 Deus enim hoc efficit per sacerdotem ministrum. »

Per hæc verba Bruno eo modo hic loquitur quo, si
 sacerdos non exstiteret, locuturus fuisse non vide-
 tur ac proin sacerdotem se, uti apparet, utcumque
 indicat.

442. Verum an jam tum cum ad Hugonem Gra-
 tianopolitanum episcopum accessit, ad dignitatem
 illam errat evectus? « Adest, » inquit loco supra cit.
 de S. Brunone ad Hugonem Gratianopolim acceden-
 te Guigo, « magister Bruno. .... Habebat autem socios
 magistrum Landuinum... Duos Stephanos, Burgen-
 sem et Diensem.... Hugonem etiam, quem cognomi-
 nabant Cappellanum, eo quod solus ex eis sacer-
 dotis fungeretur officio. » Quibus e verbis, utpote
 quibus eo ipso loco, quo tam de Brunone, quam de
 ejus sociis sermo sit, solus Hugo sacerdotis officio
 functus fuisse asseritur, concludendum apparet
 Sanctum nostrum, cum ad Hugonem accessit, sacer-
 dotio initiatum nondum fuisse. Attamen, inquit
 nonnulli, hosque inter Carthusianus noster anna-
 lista anonymus supra sæpissime laudatus, recitata
 Guigonis verba, quibus solus Hugo sacerdos fuisse
 affirmatur, non de ipso S. Brunone, sed de ejus
 dumtaxat sociis videntur intelligenda. Cum enim,
 aiunt, sociorum clericorum, quos Sanctus secum
 habebat, recensitis nominibus, Guigo statim de
 Hugone subjungat, « Quem cognominabant Capel-
 lanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur
 officio, » videntur duo hæc verba « Ex eis » ad solos
 clericos Sancti socios, non autem etiam ad Bruno-
 nem, referenda. Ita illi; verum nescio, an futurum
 sit, ut hæc verborum Guigonis interpretatio sat
 accurata et ad auctoris mentem accommodata appe-
 reat. Sane hæc verba: « Quem cognominabant Capel-
 lanum » tam de S. Brunone, qui Hugonem Capella-
 num appellavit, quam de Sancti sociis, Landuino
 et duobus Stephanis, intelligenda videntur, ac proin
 non video, cur et hæc duo alia « Ex eis » æque ad
 Brunonem, quam ad ejus socios referenda non sint.

443. Accedit, integrum verborum Guigonis textum,
 in sensu magis obvio et naturali, quem hic scriptor
 indubie secutus fuerit, acceptum, videri exigere,
 ut Guigo intelligatur de sacerdotio, quo tum gavisus
 fuerit solus Hugo, Sanctusque ac reliqui ejus socii
 earuerint, ut proinde, si verba Guigonis eo modo,

quo verosimilius debent, intelligantur, Sanctus A noster, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, sacerdotio initiatus nondum fuisse videatur, nisi forte, quod tamen etiam adstruere vix ausim, a Guigone solum Hugonem sacerdotis functum officio asseverare velis, non quo solus sacerdos esset, sed quod solus munia, sacerdoti convenientia, obiret, ipsomet Brunone reliquisque ejus sociis prae humilitate aliave ex causa ab iis abstinens. Ast, inquit, Sanctus in pluribus titulis funebribus Ecclesiae murus, ecclesiarum lux, metropolis Remensis columna, etiam ante suum in eremum Carthusiae secessum, exstitisse, aut diserte asserit, aut certe non obscure innuit. Fateor sic habet: Verum quidni titulis hujusmodi condecorari potuerit, quod plane insigni esset tum doctrina, qua Remensis aliarumque ecclesiarum alumnos, Remos ad Sanctum audiendum magno concursu confluentes, erudiisset, tum etiam virtute, qua diu ecclesiam Remensem adversus impios Manassis, Simoniaci antistitis, conatus fuisset tutatus? Nequit itaque etiam ex honorum titulis, quibus Sanctus sive in versibus illis funebribus, sive alibi afficitur, quidquam roboris accedere ad opinionem, quae fuisse illum jam tum, cum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessit, sacerdotio initiatum, statuit, ac proin revera illum tum sacerdotem nondum fuisse, longe mihi, omnibus consideratis, verosimilius apparet. Rerum ad Sanctum spectantium seriem modo prosequamur.

§ XXVI. *Sanctus Carthusiae eremum ingreditur: quandonam id acciderit.*

444. Cum Hugo Gratianopolitanus episcopus, S. Brunonem sexque ejus socios supra nominatos, quos per stellam septem, sibi in somne divinitus ostensas, designatos fuisse nullus dubitabat, Carthusiae eremum seu montem esse illis a Deo destinatum eremiticae vitae ducendam domicilique constituendo locum, narrata, qua Deum sibi in eremo illa habitaculum edificantem conspexerat, visione edocuisset, verbisque etiam, ut apparet, quo locum illum sibi inhabitandum deligerent, fuisset adhortatus, omnes illi ad divinae voluntati obsequi et in horridam solitudinem secedere paratissimos sese exhibuerunt. Nec multum temporis fatigatis e via corporibus in episcopali palatio, curante benignissime Hugone, reficiendis impenderant, cum itineri sese Carthusiam versus commiserent, ipsomet S. Hugonem episcopum socium ac comitem sibi habentes ad junctum. » Ipso namque (Hugone scilicet Gratianopolitano episcopo) consulente et juvante ac comitante Carthusiae solitudinem intraverunt atque extruxerunt, » inquit de S. Brunone ejusque sociis in Sancti illius antistitis vita loco supra cit. Guigo. Dubitandum non apparet quin sanctissimus hic praesul necessaria tum itineri isti, tum qualibuscunque seu domibus seu cellulis et sibi et Brunoni ejusque sociis in Carthusiae eremo extruendis necessaria parari, eoque deferri curarit. Atque id ipsa etiam factum, Za-

charias Benedictus in metrica Sancti nostri Vita, iis ante, quae pridie Sancti nostri ejusque sociorum in eremum secessus hos inter et S. Hugonem gesta adstruit, narratis, non obscure indicat, quapiam etiam Carthusiae solitudinis descriptione adjecta. Versus, quibus in exsequitur, huc transcribo.

445. *Summis quaque jugis afferret Jupiter aethram,
Atque diurno novo sole intervalla redirent,
Mandat equos praesul, pulmentaque multa parari
Atque legi varios fabrilis ex arte magistros.
Omnia sunt praesto, cursant per tecta magistri.
Comenta et lateres ac ligna feruntur onusta.
Hinnitus jumenta gravi sub pondere mittunt.
Jam montana petunt omnes; in culmen apricum
Orbita difficilis fert, imae concava vallis
Ora patent, jamque incessu speculantur ab alto
Plantitem terrae, turresque ac oppida circum.
Quadrupedando super tumulos hiat agmen eorum.
Stapegeri sudant, certatimque ire laborant.
Ad supremum igitur tandem venere cacumen,
Hernica saxa vident, horrentesque undique rupes.
Non arbuta illic seu tigna ferentia structus.
Vix ibi sunt herbae virides humilesque genestae,
Et larices abiesque et tensae in sidera pinus.*

Blomenvenna, etsi de iis, quae hic de paratis jussu episcopi itineri sedique in Carthusia figenda necessariis memorat Benedictus, nullo plane verbo mentionem faciat, Hugonem tamen antistitem Brunoni ejusque sociis, qualis esset Carthusiae solitudo, cum adituri hanc jam forent, ita exponentem inducit: » Locus. .. vobis a Deo designatus est eremus quaedam in montibus altissimis, appellaturque Carthusia. Ampla quidem sed penitus inhabitata [non habitata], solis feris pervia, hominibus vero et caeteris domesticis animantibus propter loci asperitatem pene ignota.

446. » Altis et tanquam excisis hinc inde rupibus et scopulis circumvallata, infructuosis arboribus consita, supra modum frigida et per majorem partem temporis nivibus operata; adeo etiam praerupta, sterilis et infructuosa, ut nihil in ea aut seri valeat aut meti, ad quam etiam est ascensus gravis et laboriosus; ingressus vero difficilis et periculosus, utpote inter duas mirae altitudinis rupes, quae velut rectae lineae sursum se erigentes, in culmen tandem coeunt, ita ut introeuntibus horrore sint et terrori. In medio vero ejus est parvus fluvius, qui GNERUS MORTUUS, quasi quaedam imago mortis, dicitur, ex circumstantibus undique montibus collectus, cum strepitu maximo torrentium aut inundantium aquarum more fluens, et, ut paucis agam, tanta est loci illius asperitas, tantus horror, ut carcer potius aut purgatorii locus, quam humanae vitae habitaculum dici possit. » Haecenus Blomenvenna, sua haec fere omnia, ut non raro alibi, e Puteano mutuatus. Atque ita quidem tum e Benedicto, tum e Blomenvenna, et, si velis, etiam e Puteano generalem quampiam modum habes, stuidose lector eremi Carthusiae seu notitiam seu descriptionem; distinctam

longe magis atque ad præcipuas ejus partes exten-
sam suppeditat Innocentius le Masson supra adhuc
plus semel laudatus lib. 1, cap. 2 operis, quod
ordinis Carthusiensis Annales inscripsit, annoque
1687 typis Correrianis vulgavit. Lubet et hanc, quod
Massonum ex dictis, in ipsa Carthusia pluribus
annis commoratum, eorumque proinde, quæ de
illa scribit, apprimè gnarum, auctorem habeat,
nec dictum ejusdem Massoni Opus omnium passim
manibus teratur, huc transcribere, ut sic qualis
illa, quæ milliariibus circiter decem seu tribus leu-
cis septemtrionem versus Gratianopoli abest, atque
a Sancto nostro inhabitata primum fuit, celeberrima
eremus sit, unusquisque habeat in promptu. His
itaque descriptio illa verbis concipitur: « Eremus
hæc nostra tunc temporis (cum in illam Sanctus
sese abdidit) longe asperior, quam nunc visitur,
apparebat; erat enim omnino inculta accessusque
ejus plane difficilis.

447. « Silvæ omnia fere occupabant, quæ postea
in plerisque locis eradicatæ, in prata satis amœna
conversæ fuerunt. Hujus eremi figura est veluti
oblongi amphitheatri, excelsis rupibus undique
cincti; ejus arena a parte meridionali longe depres-
sior est, et in modum monticulorum sensim se
in vicem superantium assurgit, donec in loco, ubi
est situm sacellum divi Brunonis, alti montis adin-
star erecta sit, qui statim præruptis fere rupibus
clauditur. In ejus declivi constructa nunc est
domus Carthusiæ, ab illo sacello distans eo spatio,
ad quod pedibus conficiendum opus est sesquiqua-
drante horæ. In declivi ergo et submissiori parte
arenæ nostri ab ipsa natura formati amphitheatri,
quæ pars aspicit meridiem, præterfluit torrens, fon-
tibus e variis deserti locis circumquaque scaturien-
tibus et illic confluentibus primo compositus;
deinde ab aquis pluviarum et nivium liquescentium
ex rupibus altissimis defluentibus tumefactus, amnes
mediocres communiter æmulatur. Sed quando abun-
dantia pluviarum est, magnis tunc adæquatur fluvii.
Optimos etiam fert pisces, qui truttæ saxatiles
dicuntur. In superiori vero parte, quæ septentrio-
nalis est, cingitur illa rupe, quæ le Col vocatur, in
cujus vertice situm est amplum et, amœnum pratum,
quod rupi illi impositum est diadematæ ad instar. A
dextris habet rupem, quæ vocatur Bovinant, et a
sinistris aliam, in cujus apice (nunc rupes istæ
quasi pro gradus se in vicem superantes in sublime
origuntur) altissima illa rupes, quæ Alienard dici-
tur, rita est.

448. « A parte Orientali assurgunt et se in vicem
quasi manu tenent altissimæ rupes, inter quas
primas obtinet illa, quæ dicitur le Grand-Son, quod
latine sonat magnam summitatem, quia omnium
rupium censetur altissima; et sic in modum muro-
rum se protendunt rupes illæ, donec ad locum, ubi
nunc est pons Carthusiæ, per præruptum præcipi-
tium deficientes, ingressum ad eremum aperiant
triginta aut quadraginta pedes tantum modulum.

Nam statim alia prærupta rupe ex alia parte tor-
rentis assurgit, ita ut duæ istæ rupes se erigere
videantur, ut in altiori parte viciniore effectæ,
quasi in mutuos ruant amplexus, quod certe mirum
naturæ artificium est. Inter utramque rupem præ-
terfluit torrens, ibique stat pons ille, per quem
datur accessus ex parte urbis Gratianopolitanæ ad
eremum et domum Carthusiæ. Ibidem etiam do-
munculam sanctus antistes Hugo construi curavit,
ut custos in ea habitaret, qui aditum ingredi volen-
tibus concederet vel negaret. Media circiter via
inter pontem illum et domum Carthusiæ sita est
domus Correriæ, quæ in consuetudinibus R. Patris
Guigonis Domus inferior dicitur, ubi procurator et
conversi ad rem familiarem agendam morabantur;
et inter pontem illum et sacellum S. Brunonis, in
quo loco primo constructa fuit domus Carthusiæ,
iter unius horæ intercedit; unde conjici potest
quanta sit longitudo arenæ amphitheatri nostri a
parte meridionali ad septentrionalem. Ultra torren-
tem videtur amœnissimum pratum, vocatum Valom-
brey quod cingitur rupibus sensim se in vicem su-
perantibus et tandem in sublime caput quasi cer-
tatim attollentibus; quas omnes superat illa, quæ
vocalur Charmanson, in cujus capite latissimum
pratum cernitur, quod vix ab intuitibus rupem
istam e domo Carthusiæ credi posset, cum ad mo-
dum dentium alicujus scopuli summitas ejus ter-
minari videatur.

449. « Sed maxima pars illorum, quæ ultra tor-
rentem sita sunt, primis Patribus non fuerat donata
et termina illorum torrente clauderentur; quæ ta-
men pars postea a piis sæcularibus fuit domo Car-
thusiæ dono data, ut suis locis in secundo volumine
latius explicabitur. Ex illa parte meridionali ad
occidentalem pergentibus statim occurrunt rupes
altissimæ a se in vicem separatæ, inter quas fluit
torrens versus urbiculum Sancti Laurentii de ponte.
In cujus torrentis ripa magno labore sive evulsis
sive sectis aut pulvere tormentario excussis saxis
aperta est via, qua ex parte Sancti Laurentii ad
Carthusiam pervenitur. Exinde oculis se objicit ru-
pes illa, in cujus cacumine sita est grangia, Char-
trousette vocata; ubi rem agrariam et pecorum
nutrimenta primos Patres locasse credimus; ibi enim
sunt prata et pascua amplissima, et agri quidam,
qui scalcantur. Pergunt sic murorum ad instar ru-
pium in vicem se tangentium situs, donec perveniant
ad eam, cui supereminere diximus altissimam ru-
pem de Alienard et amphitheatri nostri circulum
claudant. Illud autem quasi medium secat interfluens
amniculus, qui a fonte Sancti Brunonis ortum acci-
piens et aquas vicinarum rupium etiam recipiens,
a parte septentrionali usque ad meridiionalem de-
ducit, donec in torrentem mergatur. Porro in nostro
amphitheatro a natura, ut diximus, oblonge for-
mato, tres distincti gradus elevationis intuitibus
apparent, in quorum inferiori sunt prata virentia,
in secundo silvæ annosis arboribus refertæ; quæ

silvæ in modum amplissimæ faciæ locum cingunt. Tertiò denique visuntur rupes, quæ per inæquates summitates stridoris dentium ab invicem paululum distinctorum speciem gerunt. » Hæc est eremus, in quam sanctus, cum plane adhuc esset inculca, sese una cum sex sociis suis, Landuino, duobus Stephanis, Burgensi ac Diensi, Hugone, Andrea et Guarino, sese recepit, comitante eos Hugone Gratianopolitano episcopo, necessariaque tum victui, ut apparet, tum habitaculis, in quibus commorari possent, ædificandis suppeditante.

50. Ac statim quidem illos, atque eremum ingressi essent, operi manum admovisse, indubitatum apparet. Verum hæc de re infra tractabo; nunc in tempus, quo Sanctus ejusque socii ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserint, Carthusiæ eremum, sancto hoc antistite comitante, ingressi primum sint, monasterioque ibidem extruendo manum admovere inceperint, unice inquirendum. Alii id anno 1084 factum statuunt, alii contra pro anno 1085 aut etiam pro anno 1086 decertant. Ac Baronius quidem Sancti nostri sociorumque ejus ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum, eorumdemque, duce Hugone, haud dudum post secutum in Carthusiam ingressum cum anno 1086 in annalibus ecclesiasticis ad hunc ipsum annum componit, ita ibidem scribens : « Cum superius dictum sit ex sancti Hugonis (Gratianopolitani episcopi nimirum) Vitæ actis, ipsum anno millesimo octogesimo creatum fuisse episcopum Gratianopolitanum, post duos vero annos adisse Cluniacenses, ibique moralum annum unum, inde ad episcopatum reversum in eo transexisse tres annos, planum invenies, sexto anno a suo ordinatione cum sociis, hoc nempe anno, petisise Carthusiam. » Hanc igitur, quam assignat, S. Hugonis sanctique Brunonis ac sociorum ejus in eremum secessus epocham eruditissimus annalibus ecclesiasticorum parens et S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani, actis seu potius ex Guigone, quinto Carthusiæ priore, qui horum auctor est, collegit; quare cum hic scriptor tam S. Hugoni, quam S. Brunoni æqualis fuerit, rerumque tam ad hunc quam ad illum spectantium apprime gnarus, nec aliquo ex capite fidei queat esse suspectæ aut infirmæ, fieri sane vix poterit, quin Baronio assentiendum sit, si modo hic Guigonem rite interpretatus sit, quod propterea nunc examinandum.

451. Columbius, in sua de Carthusianorum initiis dissertatione num. 102 et seq., sententias duas diversas, Carthusianorum antiquorum unam, Baronii alterum, de anno, quo S. Bruno ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserit sequi in Carthusiæ eremum receperit, circumferri præfatus, posteriorem quidem; quæ ex S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, actis, per Guigonem scriptis, pro anno 1086 stat, falsam; priorem vero, quæ pro anno 1084 militat, veram asseverat, ac deinde subiungit: « Ut hæc aperta sint, age, componamus utramque (sententiam scilicet de anno secessus

A S. Brunonis in Carthusiam) cum verbis Guigonis. Ita loquitur « Hugo (Gratianopolitanus episcopus) « duobus post consecrationem » (hæc Romæ anno, uti infra docebo, 1080 facta fuerat) « expletis annis, » contemptis omnibus, Casæ-Dei ordinis Cluniacensis factus est monachus, ibi novitiis annum vixit. » Post hoc « seu post hunc novitiatus annum atque adeo tertium a consecratione Romana : « Cogente » Gregorio septimo, e monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est reversus; pro claustrum cum inspectionem habens pervigilem..... pro abbate » justitiam... pro congregatione aut religiosos, qui » bus carere numquam voluit, socios, aut universalem Ecclesiam..., in his agebat, » seu ita claustrum, abbatem, congregationem habere sibi videbatur, » et ecce, tribus necdum in episcopatu post « monasterii reditum, completis annis, adest magister Bruno. » Hactenus Guigo. Baronius sic interpretatur ejus verba, ut Hugo primum annos duos solidos post consecrationem Romanam exegerit, et in Casæ-Dei monasterio tertium; deinde e Casa-Dei Gratianopolim reversus, alios fere tres in episcopatu posuerit ante adventum Brunonis. Vult igitur Brunonem ad eum venisse, cum non longe erat a fine anni sexti episcopatus. Neque immerito ita sentit Guigonisque voces interpretatur. Omnino enim, si tres « in episcopatu anni, qui necdum completi » feruntur, censeantur fluxisse post reditum e monasterio Casæ-Dei, quem tres anni « post consecrationem » Romanam præcesserant, ut prima specie videtur postulare Guigonis oratio, sex Hugo circiter, non pauciores a consecratione usque ad Brunonis adventum duxisse annos existimandus est. »

452. Hæc laudatus scriptor, a Baronio et recitata a se Guigonis verba, spectato, quem prima fronte offerunt, sensu, recte exponi, et ex iis, S. Brunonis in Carthusiæ eremum secessum cum anno 1086 non immerito componi, affirmans. Verum cum nihilominus Carthusianorum antiquorum, qui anno 1084 hunc eventum innexuere, opinioni adhærendum censeat, verba illa alio modo, quam quo prima specie accipienda videatur, reque ipsa a Baronio fuerint accepta, interpretanda contendit. « Verum, subdit mox verbis proxime huc transcriptis, « nihil » cogit ita, » ut scilicet Baronium fecisse præmisit, » Guigonem interpretari, et quod dicitur « post » monasterii reditum, » sic possumus exponere, ut sit idem atque « secundum monasterii reditum, » seu statim, neque multo post monasterii reditum, et loco non suo positum fuerit ante voces « completis annis. » Igitur erit hæc sententia : « Ecce tribus » necdum in episcopatu completis annis, adest monasterio post monasterii reditum tempore magister » Bruno. » Sed, vide, qui necdum completi feruntur, annos esse in episcopatu post consecrationem et Roma reditum positos, inque curæ episcopali collocatos. Nam si ab Hugonis consecratione Romana censeas annos, jam tres expleti erant, et quartus fluebat, cum Bruno ad ipsum venit, scilicet, ut di-

xerat Guigo, « Duobus post consecrationem expletis annis, » Hugo fuit in monasterio Casæ-Dei novitius per annum unum. » Talis est, quam recitatis a se Guigonis verbis Columbius affingit, interpretatus; verum violenta omnino est atque coacta.

453. Præterquam enim quod hæc verba « Post monasterii reditum » a Guigone, qui tamen ataxiæ in scribendo temere in simulandus non est, loco non suo posita esse, adstruat, a Columbio, ut quæ supra recitavit, Guigonis verba, stante etiam, quæ S. Brunonis in Carthusiam secessum anno 1084 affigit, opinione, vera esse intelligantur, studiose nimium videtur quæsitæ, estque, ut reliquos, quibus laborat, defectus omittam, a quacumque usitata annos, quos episcopi in episcopatu exegerint, computandi ratione prorsus aliena. Id sic ostendo : Sanctum nostrum ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, cum hic tres necdum annos in episcopatu implevisset, venisse, Guigo, ut Columbius vult, verbis supra recitatis tradit; quæ ita idem Columbius interpretari debet, ut per « annos illos tres in episcopatu » necdum impletos intelligantur anni, a sancto illo antistite, cum anno 1080 ineunte Romæ episcopus consecratus fuisset, Gratianopoli ab eodem anno 1080 ultra mensem Junium jam provento usque ad anni 1084 Junium, quo ad eum S. Bruno ex dicendis venit, in episcopali curo exacti; cum autem a priori e duobus hisce chronicis terminis usque ad posteriorem anni necdum impleti, non tantum tres, sed quatuor excurrerint, ex hisce annum unum, quem Hugo iterea in Casæ-Dei monasterio, in Arvernina sito, novitius absque cura episcopali exegit, subducat, necesse est, ut ita « tres illos annos in episcopatu, » seu, ut exponit, « episcopali cura necdum impletos, » post quos ad sanctum illum præsulem Bruno venerit, obtineat.

454. Verum, etsi quidem anni, quos episcopi in episcopatu exegerint, non solum a tempore, quo vel electi vel consecrati fuerunt, sed etiam ab eo, quo jam consecrati episcopatus possessionem adierunt, computari subinde soleant, nuspiam tamen id ita factum invenio, ut anni, quibus episcopi, a grege suo absentes, curam ejusdem haud gessere, ex annis, in episcopatu exactis, quo accuratus horum numerus habeatur, subducantur; quod cum ex dictis in interpretatione, Guigonis verbis a Columbio afficta, fieri debeat, apta sane hæc haud apparet. Nec ad eam, quantum opinor, quo opinionem, Sancti nostri in Carthusiam secessum anno 1084 illigantem tueretur, recursurus fuisset ipsemet Columbius, si omnia et singula verba, quibus tempus, a S. Hugone post episcopalem ordinationem, antequam Casæ-Dei monasterium peteret, exactum a Guigone tum apud Surium, tum apud nos tom. I Aprilis pag. 40 definitur, præ oculis habuisset. Etenim is S. Hugonis biographus ibidem non dicit, « Hugo duobus, sed Hugo necdum duobus post consecrationem expletis annis... Casæ-Dei ordinis Cluniacensis factus est monachus, » ut vel Columbius

Guigonis textu, quem supra transcribit, voculam « necdum » per errorem omiserit, vel totum, e quo hæc ab altero fuisset erasa, sibi præluculentem habuerit, hincque sit factum, ut quo Sanctum anno 1084 in Carthusiæ eremum secessisse tueretur, sinistre interpretari coactus fuerit Guigonis verba, quæ alias aptissime ad Guigonis mentem ita possunt exponi, ut et Guigo vera scripsisse intelligatur, et opinioni, quæ S. Brunonis in Carthusiæ eremum secessum anno 1084 innectit, minime officiat, uti ostendam, dum Pagium in criticis tantisper convenero.

455. Hic scriptor, qui contra Baronium Brunonis in eremum secessum sui ordinis Carthusiensis foundationem anno 1084 pariter illigat, ad annum 1086 num. 7 sic scribit : « Baronius ideo sanctissimi ordinis (Carthusiensis nimirum) foundationem in hunc annum dictulit, quia Guigo scriptor Actorum Vitæ S. Hugonis, cui necessitudine conjunctissimus fuit, ita loquitur : « Hugo duobus post consecrationem expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei ordinis Cluniacensis factus est monachus. Ibi novitius annum « vixit. Post hoc » (seu post hunc novitiatus annum, atque adeo tertium a sua ordinatione) cogente Gregorio « septimo, e monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est reversus... Et ecce tribus necdum « in episcopatu post monasterii reditum completis « annis, adest magister Bruno. » Quæ verba Baronius sic interpretatur, ut Hugo primum annos duos solidos post consecrationem Romæ, ubi ea facta, exegerit, et in Casæ-Dei monasterio tertium; deinde a Casæ-Dei Gratianopolim reversus, alios fere tres in episcopatu posuerit ante adventum Brunonis, et sexto anno a sua ordinatione, currenti nempe, cum sociis Carthusiam peterit. Ita quidem prima fronte locus ille explicandus videtur, sed charta foundationis Carthusiæ, quam Baronius non viderat, huic interpretationi adversatur, demonstratque ita intelligendum, ut « Bruno post monasterii reditum, » id est, statim vel paulo post ad Hugonem venerit, qui eo tempore necdum tres in episcopatu compleverat annos. Nec refert, quod Guigo dicat, Hugonem « duobus post consecrationem expletis annis » monachum induisse. Nam in Dissertatione Hypatica, quemadmodum et in hac Critica variis passim testimoniis ostendi, scriptores his loquendi formulis « tribus annis elapsis » vel « triennio transacto » similibusve sæpe intelligere annos tres utrinque incompletos, et biennium sumere pro unico anno, si res nempe in fine unius incepta et initio sequentis absoluta fuerit. »

456. Ita hactenus Pagius, qui, quamquam pleraque sua e Columbio, uti hujus illiusque verba conferenti patescet, mutuatus hic sit, ab eo tamen nominando abstinendum duxit. Feceritne id pro more suo, quo auctores fere dumtaxat, dum eos refutat, nominare solet, an quod aliquantulum etiam a Columbio dissentiat, compertum haud habeo. Verum ut ut sit, re equidem vero a Columbio

nonnihil discrepat. Etsi enim Guigonem tempus, A quo sanctus noster ad S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum accesserit atque in Carthusiam sese receperit, iisdem plane verbis, quibus supra Columbius, deficientem inducat, non tamen, quo id non serius quam anno a consecratione episcopali Hugonis quarto factum probet, sequentia hæc Guigonis verba, « Et acce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno, » de annis tribus, ab Hugone in episcopali cura, cum ad eum S. Bruno accessit, nondum exactis cum Columbio interpretatur; Verum hæc alia Guigonis verba: « Hugo duobus post consecrationem (episcopalem scilicet, Romæ anno 1080 acceptam) expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei ordinis Cluniacensis factus est monachus, ubi... novitius... annum fecit... Post hoc, cogente... Gregorio septimo, ad episcopatum e monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est reversus... et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno. » Cum tam anni duo, quos S. Hugo, antequam in Casæ-Dei monasterio monachum indueret, ab accepta consecratione episcopali exegit, quam anni tres, quos idem sanctus antistes, e Casæ-Dei monasterio jam reversus, in episcopatu ante S. Brunonis adventum vixit, pro annis incompletis, seu priores quidem non pro integro biennio, posteriores vero non pro integro triennio accipiantur, totus Guigonis textus cum opinione, quæ Sancti nostri ad Hugonem accessum anno 1084 illigat, nullo potest negotio conciliari; imo vero etiam potest exponi, qui S. Hugo, cum e Casæ-Dei monasterio rediisset, tres in episcopatu annos necdum completos, seu duos amplius annos ante S. Brunonis ad Hugonem adventum exegerit, hicque nihilominus anno 1084 contigerit. Ut rem ordinate dilucideque exponam, dispendium primum est, quandonam S. Hugo Romæ fuerit consecratus episcopus. Guigo apud nos tom. I Aprilis in S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, pag. 37, num. 5, sic scribit: « Aliquanto dehinc exacto temporis spatio, idem legatus apud Avenionem non ignobilem Provinciæ civitatem grande celebravit ignobilem Provinciæ civitatem grande celebravit concilium, in quo multa ad Dei honorem et Ecclesiæ utilitatem præconio digna patravit.

457. Verum, etsi id Pagio tantisper dederimus, locum tamen habere non potest, quando actores ipsi met suo scribendi modo dicant, accipiantne pro completis, an pro incompletis annos aliaque temporis spatia seu intervalla, de quibus sermonem instituunt. Id autem in textu, voces hæc « duobus expletis annis » complete, Guigo facere, si eum Columbius et Pagius recte recensent, esset existimandus, ac proinde dictas voces pro duobus Christi annis incompletis seu pro anno uno integro, qui initium et finem cum duobus diversis Christi annis habeat conjunctum, non accipere. Etenim in eodem illo apud Columbius et Pagium textu agens de annis tribus quos S. Hugo, antequam ad eum Sanctus noster accederet, « in episcopatu post monasterii reditum » exegerit, fuisse illos incompletos, adjecta vocula *necdum* significat: « Ecce, inquit, tribus *necdum* in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno. » Quam ob rem si in eodem textu per hæc voces « duobus expletis annis, » post quos, a consecratione Romana elapsos, Hugonem Casæ-Dei monachum factum scribit, annos duntaxat incompletos seu annum unum aut paulo amplius temporis spatium, initium et finem cum duobus diversis Christi annis habens conjunctum, significare voluisset, id pariter haud dubie vocula *necdum* aut simili adjectiva indicasset; quod cum in textu illo apud Columbius et Pagium non faciat, perperam binos dictos annos de annis incompletis seu de anno, qui initium et finem cum duobus diversis Christi annis, id est, cum anno 1080 et sequenti habuerit conjunctum, Pagius interpretatur. Quod si interim res secus haberet, ac proinde, admissio etiam pro ge-

nuino, prout a Columbio et Pagio recensetur, Guigonis textu, Hugonem anno 1081 Casæ-Dei monasterium petiisse, posset admitti, textus ille, etiam sic acceptus, cum opinione, quæ Sancti nostri in Carthusiæ eremum secessum anno Christi 1804 innectit, apprime congrueret, Res ex jam nunc de textu genuino, quo, quandonam S. Bruno ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum accesserit, Guigo exponit, dicendis patescet.

458. Textus ille apud nos, tom. I, Aprilis pag. 40 ita habet: « Hugo... necdum duobus post consecrationem expletis annis, contemptis omnibus, Casæ-Dei ordinis Cluniacensis factus est monachus, ubi... novitius... annum fecit... Post hoc, cogente... Gregorio septimo, ad episcopatum e monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est reversus... et ecce, tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum completis annis, adest magister Bruno. » Cum tam anni duo, quos S. Hugo, antequam in Casæ-Dei monasterio monachum indueret, ab accepta consecratione episcopali exegit, quam anni tres, quos idem sanctus antistes, e Casæ-Dei monasterio jam reversus, in episcopatu ante S. Brunonis adventum vixit, pro annis incompletis, seu priores quidem non pro integro biennio, posteriores vero non pro integro triennio accipiantur, totus Guigonis textus cum opinione, quæ Sancti nostri ad Hugonem accessum anno 1084 illigat, nullo potest negotio conciliari; imo vero etiam potest exponi, qui S. Hugo, cum e Casæ-Dei monasterio rediisset, tres in episcopatu annos necdum completos, seu duos amplius annos ante S. Brunonis ad Hugonem adventum exegerit, hicque nihilominus anno 1084 contigerit. Ut rem ordinate dilucideque exponam, dispendium primum est, quandonam S. Hugo Romæ fuerit consecratus episcopus. Guigo apud nos tom. I Aprilis in S. Hugonis Gratianopolitani episcopi Vita, pag. 37, num. 5, sic scribit: « Aliquanto dehinc exacto temporis spatio, idem legatus apud Avenionem non ignobilem Provinciæ civitatem grande celebravit ignobilem Provinciæ civitatem grande celebravit concilium, in quo multa ad Dei honorem et Ecclesiæ utilitatem præconio digna patravit.

459. « Ad hoc concilium episcopo carentes et episcopum quærentes Gratianopolitani veneri canonici, compergo, præfatam juvenem conventui præesse præsentem, petierunt suppliciter, suffragante concilio, ab ejus venerabili patrono, cui grata officium societatis exhibebat, ut hunc sibi sine dilatione daret episcopum. Quibus ille protinus gratulabundus assensit, tum dilecti comitis gaudens honoribus, tum ecclesiæ favens profectibus, cuius etiam sacris officiis futurum non dubitavit opportunitatem. » Ita ille, nonnullis deinde interpositis, etiam docens, S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum absoluto Avenionensi concilio, cum Hugone Diensi, sedis apostolicæ legato, Romam ut ibidem a summo pontifice consecraretur episcopatus, esse profectum. Idem etiam memorie prodit apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum mss. Hugo Flaviniacensis

sis, de Hugone Diensi, sedis apostolicæ legato, sic scribens: « Celebavit et septimum apud Avenionem concilium, in quo depositus est Achardus Arelatensis inceptor, et electus est Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum... Hugo in Gratianopolitano episcopum... quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a papa, qui concilium Romæ indixerat. » Hugo ergo Gratianopolitanus in Avenionensi concilio ecclesiæ Gratianopolitanæ in episcopum postulatus datusque fuit, ac deinde, absoluto concilio Romam, ut ibidem, quod et factum, a summo pontifice episcopus ordinaretur, cum Hugone, sedis apostolicæ legato, est profectus.

460. Verum quo fuit tempore concilium illud celebratum? Cum a tempore, quo factum id sit, definitio temporis, hic ex dictis indagandi, quo Hugo consecratus fuerit Romæ episcopus, utrumque dependeat, concilii quoque illius celebrationem alii quidem anno 1078, alii vero, idque communius, anno 1080 affigant; lubet hac occasione, ut tandem, quo hæc anno contigerit, pro certo sciatur, operosius nonnihil in hunc inquirere. Ac primo quidem concilium illud anno 1078 celebratum non fuisse, liquet ex epistola, anno 1079, Kalendis Martii descripta, qua Gregorius VII papa clerum et populum Arelatensem (adi Labbeum tom. X Conciliorum col. 213) admonuit ut archiepiscopum sibi eligerent, qui in Avenionensi, in cuius hic epocham inquirimus, concilio designatus fuit, uti e proximè recitatis Hugonis Flaviniacensis verbis intelligitur. Quod jam ad annum, cui alii concilium illud illigant, 1080 pertinet, tractatus a Carthusianis hujatibus mecum communicati auctor hujus luebrationis sic num. 17 de dicto concilio Hugoneque in hoc electo Gratianopolitano episcopo ita scribit: « Præfatum Avenionense concilium et Hugonis electio in annum 1080 a Baronio et aliis rejiciuntur; sed ad præcedentem esse revocanda, facile est probatu. Scribit enim (in Vita scilicet S. Hugonis Gratianopolitani) noster Guigo, cujus etiam auctoritate usus est Baronius, S. Hugonem e vita decessisse prima Aprilis anno 1132, ætatis suæ ad minus octogesimo mense quarto, id est, septuagesimo nono et quatuor menses.

461. « Unde recte colligimus, eum natum fuisse anno 1052 circa novembrem, ac poinde eodem tantum mense anni 1079 vigesimum septimum ætatis annum explevisse; cum vero ab eodem auctore dicatur fuisse annorum fere viginti septem, quando a Gratianopolitano clero in pastorem postulatus est in Avenionensi consilio: hinc videtur necessario faciendum, istud concilium eodem anno ante Novembrem coactum fuisse; quod etiam ex Gregorii VII epistola, Laterani quarto Kal, Julius, indictione secunda data conjicere licet, qua summus pontifex quemdam Bosonem admonet, quod si aliquid iustitiæ in ecclesia (de qua scilicet agebatur) se habere confidit, ante legatum, Diensem episcopum,

A in concilio, quod proxime celebraturus est, se præsentare debeat. Nec certe Gregorius loquitur de consilio Lugdunensi, quod tantum mense Januario anni sequenti habendum esse testatur in alia ad Manassem, archiepiscopum Remensem, epistola. Præterea, juxta eundem Guigonem, Hugo Romam cum Hugone legato postea profectus est, ut a sedis apostolicæ summo consecraretur antistite. Idem refert Hugo Flaviniacensis de eodem legato agens. » Celebavit, inquit, et septimum apud Avenionem » concilium, in quo depositus est Achardus Arelatensis inceptor, et electus est Gibilinus in Arelatensem archiepiscopum... Hugo in Gratianopolitano episcopum... quos post expletionem concilii secum Romam duxit, et consecrati sunt a » papa, » qui concilium Romæ indixerat anno 1080 in quadragesima, cujus prima Dominica Kalendis Martii occurrit; cui quidem concilio Hugonem legatum et consequenter Hugonem nostrum adfuisse, ex Gregorii Epistolis discimus.

462. « Ex his ilterum patet, Hugonis ad episcopatum electionem, quam Baronis a consecratione non discernit, sicut et synodi Avenionensis celebrationem referendas esse ad præfatum annum 1079; consecrationem vero ad sequentem; quod etiam absolute faciendum est ex verbis Guigonis, addendis, eum obisse « Anno consecrationis ad minus » quinquagesimo secundo, » quem ex juxta supplicatione, ab anno 1080 deducta, invenimus jam expletum fuisse mense Martio 1132, quo, ut diximus, prima Aprilis defunctus est. » Ita ille, e Vita præcipue S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, per Guigonem, scriptorem æqualem fideque dignissimum, litteris mandata, contendens, et concilium Avenionense anno 1079 celebratum fuisse, et S. Hugonem, qui in hoc fuit Gratianopolitanis postulatus datusque in episcopum, anno 1080 Romæ consecratum fuisse. Et sane concilium illud anno, quem assignat, celebratum fuisse, spectatis, e quibus id probatum dare nititur, præfatæ S. Hugonis Vitæ verbis, indubitatum apparet. Etenim, ut Guigo ait, S. Hugo « obiit anno... ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimo secundo, ætatis... suæ ad minus octogesimo, mense quarto... »

D Kalendis Aprilis; » quod perinde est, ac si diceret, Hugo obiit anno 1132, vel cum jam octogesimum ætatis suæ annum ageret, vel etiam cum octogenario esset major; verum si octogenario major obiit, consequens est, ut ante annum 1052 natus sit, ac proin, ut concilium Avenionense, cui, teste Guigone, annis ferme viginti septem natus interfuit, ante annum 1079 celebratum fuerit; quod cum ex dictis admitti non possit, anno ætatis suæ octogesimo, mense quarto obiisse est dicendus, ac proin concilium Avenionense, cui ex dictis viginti septem ferme annis natus interfuit, anno 1079 fuisse celebratum.

463. Verum Hugo Flaviniacensis, auctor pariter æqualis, oculo huic per verba, proxime recitatis

auctoris, qui Tractatum de S. Brunone a Carthusianis hujatibus mecum communicatum contexit, verbis inclusa, adversari videtur. Hæc enim ille Chronici Virdunensis scriptor sex diversorum, quæ Hugo Diensis, sedis apostolicæ legatus, in Galii celebrarat, conciliorum recensione proxime subiungit, sicque Avenionense sex hisce, quorum tamen unum, Lugdunense nempe, ante annum 1080 ex communi eruditorum omnium opinione celebratum non fuit existisse posterius, ac proin etiam ante eundem annum 1080 celebratum non fuisse, indicare videtur. Ita contra calculum, quo concilii Avenionensis celebratio cum anno 1079 componitur, potest argui. Verum cum Hugo Flaviniacensis (Adi Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. X, pag. 79 et seqq.) in factis tam undecimi, quo floruit, quam anteriorum sæculorum recensendis ordinem non semper, quo quæque gesta sunt, observet, fieri potest ut hunc nec in Avenionensi, sexque aliis conciliis quæ Avenionense fuerint prægressa, recensendis observarit. Nec est, quod reponas, a scriptore illo, postquam de sex aliis conciliis sermonem fecit, Avenionense *septimum* deserte vocari; fieri enim potest, ut ita, non ordinem, quo tunc hoc, tum sex alia celebrata fuissent, sed illum unice, quem ipsemet in iis commemorandis servat, spectarit. Ad hæc Hugo Flaviniacensis (Adi iterum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. proxime cit.) in narrandis etiam iis, quæ ætate sua gesta sunt, subinde et a vera chronologia et a veritate historica aberrat, hocque nævo laborare Guigo non deprehenditur, ut proinde, etsi etiam ab Hugone Avenionense, in cujus hic epocham inquirimus, concilium anno 1080 disertis verbis affigeretur, credendum tamen potius adhuc foret, celebratum id fuisse, non tunc primum, sed anno proxime prægresso, id est, anno 1079, uti e suppeditis a Guigone characteribus chronicis a Tractatus, quem Carthusiani hujates mecum communicavere, auctore anonymo verbis supra recitatis eruitur.

464. Necque hic cum Mabillonio Præfatione in Seculivri Benedictini parte II, num. 86 pro Hugone Flaviniacensi, seu potius pro tempore, quo ex hoc scriptore, concilium Avenionense celebratum, a nonnullis colligitur, in medium adducas epistolam, a Gregorio VII, summo Pontifice ad clerum et populum Arelatensem, qua hic, ut archiepiscopum sibi eligeret, fuit admonitus, Kalendis Martiis anno 1079 conscriptam atque a Labbeo tom. X Conciliorum col. 213 insertam. Licet enim hac clerum et populum Arelatensem, ut archiepiscopum sibi eligant; summus pontifex admoneat, fueritque huic pontificio monito in concilio Avenionensi obtemperatum, inde tamen minime consequitur, ut id non prius quam anno 1080 fuerit celebratum, Quid ni enim post Kalendas Martias ejusdem anni 1079, quo proxime dictam epistolam Gregorius scripsit, celebrari potuerit? Sane, quo minus id tunc factum credatur, nimis augustum haud est tempus ela-

A psum a Kalendis Martiis anni 1079 usque ad anni proxime sequentis initium, Mabilloniusque anno 1080, cui illud concilium loco proxime cit. primum ligarat, annum 1079 substituendum, in Annalibus lib. 66, num. 34 non obscure innuit. Porro pro anno 1079, cui Tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctor præmemoratum Avenionense concilium innectit, utcumque etiam militat epistola, quam hic verbis supra recitatis laudat, ab eodem summo pontifice ad Bosonem quemdam quarto Kalendas Julias anno 1079 conscripta. In hac enim pontifex concilii ab Hugone Diensi, legato suo, proxime celebrandi meminit; ita autem, quod proinde ipso anno 1079 celebratum fuerit, concilium Avenionense idcirco designare videtur, quod duo proxime post Kalendas Julias anni 1079 celebrata concilia sint Avenionense et Lugdunense hocque postremum ante annum 1080 certe locum non habuerit.

465. Consideratis itaque omnibus, dubitandum non apparet quin Avenionense concilium, in quo S. Hugo Gratianopolitanis postulatus datusque fuit episcopus anno 1079 fuerit celebratum, idque ante hujus mensis Novembrem, uti etiam ex Guigone supra docet laudatus Tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctor, licet interim, quam concilio isti præstituit, epocham minime confirmet, quæ ibidem etiam addit de S. Hugonis gone, sedis apostolicæ legato, itinere, post Avenionense concilium Romam versus suscepto, ejusdemque ibidem tum ordinatione episcopali, tum præsentia in concilio, anno 1080 in Quadragesima celebrato. Etenim Hugo legatus, non anno 1079, sed sequenti tantum Romam, ut concilio ibidem celebrando præsens adesset, profectus est. Liqueat id ex concilio Lugdunensi, quod, antequam id faceret, celebravit, quodque postquam anno 1080 (adi quæ num. 147 dicta sunt) post tertiam Januarii diem celebrarat, celebrare aliud Avenione, antequam Romam se conferret, potuisset. Quod modo ad S. Hugonis ordinationem episcopalem, præsentiamque in concilio, Romæ celebrato, pertinet, fuit hoc, ipsomet laudato Tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctore (adi num. 461) docente, in quadragesima, cujus Dominica prima in Kalendas Martii incidit, anno 1080 celebratum, ut hoc ipso anno 1080 jam inchoato Hugo legatus et concilium Avenione celebrare, et hoc facto, Romam, ut concilio, ibidem in Quadragesima celebrando, interesset, pervenire potuerit, ac proin ut, quamvis ex dictis concilium Avenionense anno 1079 celebratum fuerit, id tamen tunc factum, ex asserta S. Hugonis, episcopi Gratianopolitani jam electi, in concilio Romano præsentia argui non possit.

466. Nec id tunc factum, ærgui etiam potest ex ordinatione episcopali, quam S. Hugo anno 1080 Romæ a summo pontifice accepit. Etenim nihil omnino cogit hoc illam anno tam parum profecto

statuere, ut Romæ ad eandem suscipiendam esse nequirit, nisi jam inde ab anno 1079 Avenione, eo se collaturus, iter fuisset aggressus. Et vero S. Hugonem ante annum 1080 Romam versus non perxisse, indubitatum est, quod itineri illi sese dederit cum Hugone sedis apostolicæ legato, hique illud non ante annum 1080; imo vero non ante hujus mensem Februarium suscepit; quod sic ostendo: Gregorius VII, summus pontifex, Manassen, Remensem simoniacum archiepiscopum, epistola «Tertio nonas Januarii, Indictione secunda,» id est ex dictis num. 147, anno 1080 (adi Labbeum tom X conciliorum col. 223) signata, admonuit, ut concilio, Lugduni ab Hugone sedis apostolicæ legato celebrando, præsentem se sisteret; dubitandum autem non apparet, quin inter epistolæ hujus scripti conciliique Lugdunensis celebrationem tantum temporis spatium intercesserit, ut eo et dicta epistola ad Manassem perferri et hic, illa accepta, Lugdunum ad concilium pervenire potuerit. Jam vero, cum ad hoc non minus quam quatuor aut quinque hebdomadarum spatium necessarium fuisse videatur, consequens est, ut Lugdunense concilium ante anni 1080 Februarium celebratum non fuerit, ac proin ut et S. Hugo et Hugo legatus, utpote ex dictis Romam demum, concilio Lugdunensi jam celebrato profecti iter illud ante idem tempus non suscepint.

467. Quod cum ita sit, S. Hugo sane ordinationem episcopalem Romæ anno 1080 tam parum provecto non acceperit, ut ibidem tunc esse nequirit, nisi jam inde ab anno 1079 Avenione versus civitatem illam itineri sese dedisset. Atque hæc de tempore, quo concilium Avenionense celebratum fuerit, argumentisque, quibus id seu probetur seu non probetur, anno 1079 celebratum fuisse, dicta sufficiunt. Verum quandomam post id jam celebratum S. Hugo Romæ ordinatus fuit episcopus? Cum ex dictis Romam cum Hugone legatè profectus non sit, nisi jam Lugdunensi celebrato concilio, hocque itidem ex jam dictis ante anni 1080 Februarium celebratum non fuerit, Romam verosimillime ante mensem Martium anni 1080 non pervenerit, ac proin nec ante hoc tempus ibidem a summo pontifice fuerit consecratus episcopus. Verum nonne aliquanto etiam temporis spatio serius id evenit? Cum S. Hugo, uti apud nos tom. I Aprilis pag. 46 in ejus Vita num. 33 Guigo testatur, «anno... ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigésimo secundo... consecrationis... Ad minus quinquagesimo secundo, Kalendis Aprilis... migrarit ad Dominum,» sintque a prima die mensis Martii anni 1080 usque ad anni 1132 prima Aprilis diem, qua S. Hugo obiit, anni quinquaginta duo una cum aliquot dumtaxat hebdomadis elapsi, fuisse hunc non serius etiam, quam mense Martio anni 1080 a summo pontifice episcopum consecratum, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet, ac proin cum nec ante eundem dicti anni mensem consecrationem episcopalem Romæ a

A pontifice ex dictis acceperit, consecrarium sit, ut id ipso illo anno et mense verosimillime acciderit.

468. Tempus itaque, quo S. Hugo Romæ fuerit consecratus episcopus, modo etiam habemus. Proximum nunc est, ut et ostendamus, qui in opinione, quæ S. Brunonis ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum ejusdemque in Carthusiæ eremum secessum anno 1084, ad Junium ex dicendis jam provecto, affligit, veritati possint intelligi consona ex Guigone num. 458 recitata verba, quibus hic fidei omnino probatæ scriptor, quandomam S. Bruno ad S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum accesserit, Carthusiæque eremum petierit, definit seu potius indicat. Cum ex dictis S. Hugo mense Martio anni 1080 Romæ fuerit consecratus episcopus, quid si anno 1081 ad mensem Maium aut Junium jam provecto, Casæ-Dei monasterium, uti reipsa fieri potuit, petierit, monachum, contemptis rebus omnibus, induerit, cumque novitium anno circiter, seu novem (neque enim annum integrum hic indicare Guigo videtur) decemve mensibus ibidem egisset, ad episcopatum, jubente summo pontifice, anno 1082 mense Martio circiter e dicto monasterio fuerit reversus? Ita sane a Guigone «necdum duobus post consecrationem expletis annis,» Casæ-Dei monachus factus esse, anno ibidem novitius vixisse, ac tandem Gratianopolim, «tribus necdum in episcopatu post monasterii reditum,» id est, a suo, e Casæ Dei reditu, «Completis annis,» venientem S. Brunonem anno 1084 excepisse absque ullo veritatis dispendio dici potuerit, ut unusquisque, quantum opinor, qui rem attente perpendit, facile perspicit, remque proinde modo jam assignato reipsa gestam esse, concipiatur, aut, si mavis admittatur, necesse est, ne alioquin, cum equidem S. Brunonis ad S. Hugonem accessum anno 1084 innectendum, aliunde constet, veritati dissona Guigo scripsisse sit credendus.

469. Ast, inquires, ita Hugo post consecrationem quidem anno duntaxat uno et duobus circiter mensibus in Casæ-Dei monasterio monachum induerit, post suum vero ex hoc reditum annis dumtaxat duobus totidemque circiter mensibus, antequam ad eum S. Bruno accessit, in episcopatu egerit videnturque e recitatis Guigonis verbis hæc quidem «Necdum duobus expletis annis» amplius aliquod temporis spatium, quam annis unius duorumque mensium, illa vero «Tribus necdum completis annis,» quam duorum annorum totidemque mensium significare. Fateor; res sane, si in sensu magis obvio accipiatur, ita omnino habet; vetum, si secundum strictam verborum significationem consideretur, non video, cur Guigo annum quidem unum mensesque duos per annos duos necdum expletos, annos vero duos totidemque circiter menses per annos tres, necdum completos, designatos velle non potuerit. Enimvero, qui annum duntaxat unum mensesque duos biennium nondum integrum, item-

que qui annos dumtaxat duos totidemque menses, A triennium integrum nondum implevit; nec video, a veritate futurum devium, qui annum dumtaxat unum mensesque duos biennii necdum completi nomine, itemque, qui duos tantum annos totidemque menses triennii necdum expleti appellatione designarit. Ut ut sit, prædicta equidem, de quibus hic, Guigonis verba modo jam assignato accipienda videntur, tum ne, quod absonum nec sat fundatum apparet, sequentia horum tria « post monasterii redditum » loco non suo posita cum Columbio dicere cogamur, tum ne pugnare idem Guigo, in quem falsitatis suspicio haud cadit, asserendus sit cum opinione quæ S. Brunonis ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessum, secessumque in Carthusiæ eremum anno 1084 innectit, namque B omni dubio procul veritatesse apprime consonam, non pauca in medium modo adducenda suadent. A charta donationis Carthusiæ duco initium.

470. Hæc, quam integrum infra ex apographo, a Michaele Morkensio ad Chronologico-diplomaticæ, quam de S. Brunone contexit, Diatribæ calcem adjecto, editus sum, sub finem sic habet : « Præfata quidem terra (Carthusiæ videlicet) his terminationibus (supra nimirum determinatis) conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cœpit inhabitari et construi anno ab Incarnatione Domini 1084; episcopatus vero Domini Hugonis Gratianopolitani episcopi quarto, qui videlicet laudat et corroborat hoc donum, quod fecerunt supra scriptæ personæ, cum omni conventu clericorum suorum et quantum ad se pertinet, quidquid sui juris esse videtur, omnino concedit. » Sanctum itaque anno 1084 Carthusiæ eremum esse ingressum, ex ipsa, qua fundata hæc fuit, charta habetur compertum; qui autem, uti in hac innuitur, quartus episcopatus S. Hugonis annus, qui ex dictis jam inde a mense Martio anni 1080 episcopus consecratus fuit, in cursu adhuc, cum Carthusiæ eremum Sanctus noster primum ad inhabitareque anno 1084, ad Junium ex dicendis jam provecto, cœpit, esse potuerit, infra exponam, quando chartam illam integrum, uti me facturum modo monui, huc transcribam. Sancti ad Hugonem Gratianopolitanum accessum atque in Carthusiæ eremum secessum D anno 1084, accidisse, modo hic ulterius probandum. Sanctus, uti infra docebo, ab Urbano II, summo pontifice, qui illius olim fuerat discipulus, e Carthusia Romam fuit vocatus, Carthusiæque eremum, quod, eo abeunte, Landuinus pariter alique, quibusum in sacram illam solitudinem sese abdidit, discede ex hac vellent, Siguino, Casæ-Dei abbati resignavit, qui postea eandem eidem Landuino aliisque Sancti discipulis, cum ad locum a se desertum, suadente Sancto, redirent, media charta publica restituit; hæc autem anno 1090 data notatur, ut hoc anno Landuinus alique Sancti nostri discipuli, ad Carthusiam, quam, Brunone Romam abeunte, deseruerant, jam rediissent.

471. Jam vero cum in quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronico, summæ utique (adi quæ de hoc § 1 dictasunt) antiquitatis fideique monumento, Sanctus noster, antequam Romam pontificiæ voluntati obsecuturus peteret, Carthusiam sex annis rexisse dicatur, hique, si pro completis sint habendi, ab anno 1090, usque ad Junium, quo ex dicendis in eremum illam primum sese abdidit, provecto, aut, si pro incompletis, quales ex dicendis vere fuerunt, debeant haberi, ab eodem anno 1090 nondum ad Junium, aut ab anno 1089, ultra Junium jam provecto, ordine retrogrado computati, deducant ad anno 1084, fit vel hinc, S. Brunonem hocce anno ad S. Hugonem venisse Carthusiamque adisse, omnino indubitatum. Ad hæc in eodem illo Chronico seu potius in Sancti nostri, quod in illo continetur, elogio vitam hanc mortalem cum immortali Bruno commutasse traditur « post egressum Carthusiæ (videsis num. 7) undecimo plus minus anno; » quare cum Sanctus, ut jam dictum, Carthusiam, antequam ex hac a summo pontifice accessit usque egrederetur, annis sex rexisset, consecratus sit, ut annus 1101, quo, uti inter omnes convenit, diem extremum clausit, septimus decimus fuerit ab ejus in illam ingressu, ac proin ut eandem anno 1084 primum fuisset ingressus. Atque id tunc factum, etiam ex Guigonis, quinti Carthusiæ prioris, quod apud Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum ms. pag. 639 et seq. ad primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronicon exstat adjectum, quodque ab auctore S. Brunoni aut aquali aut certe bubæquali, contextum videtur, elogio conficitur. Et enim in hoc Guido obiisse asserit, « cum ab exordio Carthusiensis eremi annus quinquagesimus tertius ageretur ; » quare, cum Guigo, quemadmodum inter omnes convenit, anno 1137 diem extremum clausit, computatique ab hoc anno ordine retrogrado anni quinquaginta et tres ad annum 1084 deducant, consequens est ut hoc anno Carthusiæ eremus initium acceperit, seu, quod eodem recidit, ut in hanc tunc primum Sanctus noster fuerit ingressus.

472. « Denique, » inquit Mabillonius, præfatione in sæculi sexti Benedictini part. II, num. 86) esse id tunc factum, etiam « probat sancti Brunonis epitaphium, e veteri codice descriptum in hæc verba : Anno milleno, quarto quoque, si bene penses. Ac octogeno sunt orti Carthusiensis.

His ortum tribuit excelsus Bruno magister, » etc. Quantæ antiquitatis sit codex, e quo hosce versiculos deprompsit, Mabillonius nuspiam edicit, nec alibi id comperire quivi. In confirmationem adduci hic præterea posset Sigeberti Gemblacensis testimonium, et charta, mense Julio anni 1084 ab Hugone Gratianopolitano episcopo, ut Mabillonius loco proxime cit. memorat, in Carthusianorum favorem concessa; verum cum hæc ad manum non sit, verbaque, quæ de S. Brunone Pistorii editio Sigeberto attribuit, supposititia ex dictis num. 298 sint, nec, quæ in editione Miræi occurrunt, characteribus iis-

dem, quibus, quæ certe Sigeberti sunt, exprimantur, faciendum id non duxi; neque vero ullatenus fuit necesse, cum ex aliis, quæ in medium jam adduxi, certum omnino atque extra omnem controversiam positum videatur, Sanctum nostrum anno 1084 ad Hugonem Gratianopolitanum accessisse, Carthusiæque eremum fuisse ingressum.

473. Quod cum ita sit, Guignonis verba, e quibus id anno 1086 factum Baronius aliique existimavere, eo modo, quem supra exposui, omni dubio procul sunt intelligenda, cum præterea Sancti in Carthusiam secessum mense Junio acciderit, uti jam nunc ostendo. Quatuor primorum Carthusiæ priorum chronologus, qui quam fidem mereatur, § 1 exposui, apud Labbeum tom. 4 Bibliothecæ novæ librorum mss. pag. 639 in Joannis Tusci, quarti Carthusiæ prioris, elogio ita prodit memoriæ: « Colligitur ita a primo magistri Brunonis anno usque ad hujus (Joannis Tusci nempe) ultimum anni viginti quinque, qui ante obitum ejus, qui est Nonas Octobris, circa nativitatem B. Joanni Baptistæ compleretur. Tali quippe tempore a magistro Brunone præfata cœpit eremus habitari. » Sanctus ergo, uti ex his verbis liquet, in Carthusiæ eremum primum sese eque lucem S. Joanni Baptistæ sacram, recepit. Quare, cum sancti Præcursoris Domini festum in vigesimam quartam Junii diem quotannis incidat, nec Sanctus noster ejusque socii, postquam Gratianopolim advenissent, diu apud Sanctum civitatis hujus antistitem, antequam Carthusiam adirent, commemorati fuisse videantur, dubitandum non videtur, quin eodem mense Junio, in quem festiva Præcursoris Domini lux incidit, et ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accesserint, et, hoc comitate necessariaque fini quem intendebant, subministrante, Carthusiæ eremum adierint novique in ea ordinis, qui a loco illo, in quo initium accepit. Carthusiensis appellatur, fundamenta posuerint. Atque ita modo anno, mense ac ipso etiam promemodum die, quo res, memoratu sane dignissima, acciderit, determinato, proximum est, ut quid deinde Bruno sociique ejus, locum eremiticæ vitæ aptissimum pro voto suo jam nacti, egerint, vitæque rationem, quam ibidem inierint, examinemus.

§ XXVII. *Quid Sanctus ejusque socii, Carthusiam jam ingressi, primum egerint, et quem videndi modum tenuerint.*

474. De S. Brunone ejusque sex sociis, Carthusiam comitante S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, jam ingressis, Blomenvenna in sancti illius ordinis sui Patriarchæ Vita sic scribit: « Ibidem (in Carthusiæ eremo) in parte superiori montis, loco qui nunc dicitur ad beatam Mariam de Casalibus, ædificare cœperunt ecclesiam, nec non et parvas cellulas, juxta fontem quemdam, qui usque in hodiernum diem vocatur fons Sancti Brunonis, haud procul ab ea distantes, a se invicem distinctas et aliquantulum separatas, ne alter alterius solitudinem impediret. In his et bini per singulas habitantes cellulas,

more antiquorum Ægyptiorum monachorum silentio, lectioni, orationi, puritati cordis contemplationique studebant, ac deinde etiam operi manuum, maxime in conscribendis libris, insistebant » Ita laudatus Sancti nostri biographus, a quo Puteanus in contexta a se S. Brunonis Vita haud nullum albludit. Et sane verissima esse, quæ verbis hîc memorat Blomenvenna, argumento esse possunt, quæ Guibertus de Novigento lib. 1 de Vita sua cap. 14; Petrus Venerabilis lib. 11 De miraculis, cap. 28, et Guigo, quintus Carthusiæ prior, in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi, num. 12 memoriæ produnt vel de S. Brunone ejusque sociis in Carthusia jam degentibus vel de Carthusianorum institutis. Singulorum verba, quæ huc potissimum facere possunt, lubet transcribere. Ab iis quæ Guigo suppeditat, duco initium.

475. Loco itaque jam cit. de S. Hugone, in Carthusiæ eremo cum Sancto nostro ejusque sociis commorante, sic habet: « Licet vero et prius (cum scilicet nondum Carthusiam cum Brunone adisset) divini amoris totus arderet incendiis, non aliter tamen ad disciplinæ cœlestis exercitia eorum (S. Brunonis ejusque sociorum) exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti qui faci plures circumponat alias arduentes. Erat cum eis non ut dominus aut episcopus, sed ut socius et frater humillimus, et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus, adeo ut vir venerabilis Guilhelmus, prior tunc S. Laurentii, postea S. Theofredi abbas, magistro Brunoni etiam ipse religiosa devotione non mediocriter alligatus, B. Hugonis contubernalis (hini quippe tunc per singulas inhabitabant cellas) apud magistrum Brunonem non leviter conquereretur, quod pene omnia, ad humilitatem spectantia, intra cellam sibi præderet officia, et episcopus non secum saltem ut socius, sed potius conversaretur ut famulus: non licere sibi, tristis asserens, ex survilibus operibus quidquam attingere, quæ juxta morem debebant pervices efficere, eo sibi cuncta præripiente. » Hæc Guigo; ex quibus compertum habetur, primo quidem cellulas a S. Brunone ejusque sociis, Carthusiæ eremum primum ingressis, fuisse extructas; secundo non singulos in singulis cellis monachos, ut postea factum esse, quæ de Carthusianorum institutis a Guiberto et Petro Venerabili locis supra cit. traduntur, manifestum efficiunt, sed in una eademque cella binos et binos, ut Blomenvenna verbis proxime recitatis docet, tunc fuisse commoratos; tertio duos quosque, qui eandem cellam incolebant, alternis vicibus ministeria domestica debuisse obire. Accipe modo, quæ huc spectant, Guiberti verba:

476. « Ecclesia, inquit loco cit., ibi (in Carthusiæ eremo) est non longe a crepidine montis, paulo sinuatum devexum habens, in qua tredecim sunt monachi; claustrum quidem satis idoneum pro cœnobiali consuetudine habentes, sed non claustraliter, ut cæteri cohabitantes. Habent quippe singuli cel-

lulas per gyrum claustrii proprias, in quibus operantur, dormiunt ac vescuntur.» Ita ille, qui cum anno, ut num. 170 docui, 1124 circiter e vivis abierit, ecclesiaeque, quam aetate sua in montis crepidine exstructam Carthusiae eremus fuit complexa, mentionem faciat, ecclesiam, a Blomenvenna memoratam, utpote ab hac verosimillime non diversam, a Sancto nostro ejusque sociis jam tum cum Carthusiam primum essent ingressi, fuisse exstructam, verosimillimum, ne dicam indubium, apparet. Et vero quin Sanctus ejusque socii id tunc fecerint, dubitare non sinit eximius plone eorum in Deum amor, quo verosimillime factum fuerit, ut Carthusiam jam ingressi nihil habuerint antiquius, quam sacram unice cultui ejus domum seu ecclesiam aut saltem sacellum extruere. Ad haec, ut ad Petri Venerabilis verba, huc potissimum spectantia jam veniam sequentia haec de Carthusianis, suo tempore seu saeculo duodecimo, quo, ad annum usque secundum supra vigesimum provento, abbatis munere apud Cluniacenses fungi cepit, Carthusiae eremum incolentibus, lib. II De miraculis, cap. 28 suppeditat: «More antiquo Aegyptiorum monachorum singulares cellas (S. Bruno ejusque socii, Carthusiam primum ingressi, bini et bini, ut jam dictum, persingulas cellas, quod forte haec monachorum numerum non aequarent incoluere) perpetua inhabitabant; ubi silentio, lectioni atque operi manuum, maxime in scribendis libris, irrequieti insistent. In eisdem cellis debitum regularum horarum, hoc est, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Completorium signo Ecclesiae communiter Deo persolvunt. Ad Vesperas et Matutinas in ecclesia cuncti conveniunt.»

477. Cum ergo Petri Venerabilis aetate Carthusiensis eremi incolae statis temporibus, uti ex his Petri verbis intelligitur, ad Matutinas et Vesperas convenire essent soliti, hique vitam suam ad normam quam S. Bruno ejusque socii moribus suis expresserant, omni dubio procul exegerint, ambigendum non est quin et Sanctus ejusque socii ad Matutinas et Vesperas convenire pariter voluerint; ut proinde, quo locum, in quo id facerent, haberent, qualemque saltem ecclesiam seu sacellum statim atque Carthusiae eremum essent ingressi edificari verosimillime, ne dicam indubie, curarint, sumptus liberalissime suppeditante S. Hugone, Gratianopolitano episcopo. Porro Massonus, supra non raro jam laudatur, in opere, quod ordinis Carthusiensis Annales inscripsit, lib. I, cap. 2, num. 10 ad quaestionem, qua, «qualiter... S. Bruno et socii ejus domicilium sibi constituere ceperint in ista (Carthusiae) eremo, in praesentem illo loco, ubi sacellum sancti Brunonis (adi num. 447) nunc visitur,» seipsum interrogat, sequentibus hinc, ut Sanctum ejusque socios, Carthusiae eremum primum ingressos, monasterio seu cellulis, ecclesiae seu sacello aedificandis manum admovisse, confirmet, verbis respondet: «Traditione constat, eum (S. Brunonem videlicet) cellam illuc habuisse, imo et

A sacellum vicinum, in quo missam celebrabat: altare enim istius sacelli huc usque immotum perseverasse creditur. Ibidem etiam tria aut quatuor magna fragmenta rupium, olim ab aliis rupibus soluta et decisa, cernuntur, a se invicem paululum separata, ad quorum pedes tuguria tunc illos fabricasse multi suspicati sunt; et quidem id quasi in transitu factum fuisse, probabile est.

478. «At statim illos cum S. Hugone, et sub ejus ope de parvo monasterio ibi construendo, et de locis regularibus erigendis tractasse, credendum est. Visio enim, quam viderat in somnis sanctus antistes, Christi sibi domum in ista eremo construendis, ad id impellebat.» Haec Massonus, addens praeterea, quo tunc a Brunone ejusque sociis tum ecclesiam, tum nominatim monasterium statim extrui ceptum probet, tempore Guigonis jam plurima aedificia extitisse exstructa, nec futurum id fuisse, ni Sanctus statim a suo in Carthusiam ingressu manum operi ad moveri curasset. Verum cum a tempore quo Sanctus ejusque socii in Carthusiae eremum primum sese abdidere, ad tempus usque quo Guigo Carthusiam gubernandam accepit, anni sex supra viginti, uti ipsemet loco cit. Massonus fatetur, excurrerint, non video qui aedificia, quae Carthusia Guigonis aetate complectebatur, exstructa esse jam tum nequissent, etiamsi Bruno ejusque socii iis construendis statim a suo in Carthusiam ingressu initium non dedissent. Ut ut sit, eadem tum jam supra dicta, C tum, qua pressi indubie fuerunt Bruno ejusque socii, sese adversus aeris injurias tutandi necessitas dubitare non sinit, quin statim a suo in Carthusiam ingressu cellulas qualescunque, quae omnes simul quamdam monasterii speciem praeferrent, aedificarent. Ait quidem in Stylita mystico puncta 2, num. 3. Raynaudus, tunc ipsos in rupium cavitatibus sedes fixisse; usosque tuguriis, opere tumultuario extructis, alii asseverant; verum id, ut ut ita fors initio habuerit, diu tamen non durasse, cellasque interea ac ecclesias a Brunone ejusque sociis aedificatas fuisse, vel sola fides facit foundationis Carthusiae charta infra recitanda, in qua praeter alia haec luguntur: «Praefata... (Carthusiae) terra, his terminationibus conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cepit inhabitari et construi anno ab Incarnatione Domini 1084.»

479. Porro ecclesiam ac cellulas juxta fontem, qui hodieque Fons S. Brunonis dicitur, fuisse tunc a S. Brunone ejusque sociis exstructas, Blomenvenna recitatis num. 474 verbis affirmat. Atque hoc quidem certum apparet, nec, quin qualiacunque illa aedificia («Ad honorem Dei et beatae semper Virginis Mariae et beati Joannis Baptistae» fuerint exstructa, dubitandum est, cum ita in Guigonis, testis omni exceptione majoris, consuetudinibus cap. 23 diserte asseratur. Verum sunt, qui fontem illum miraculo excitatum fuisse scribunt; ac alii quidem, quorum Raynaudus in Stylita mystico puncto 2, num. 3 meminit, id meritis S. Brunonis, alii contra hosque

inter Dorlandus Chronici Carthusiensis lib. II, cap. 8, precibus S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, attribuit. Zacharias Benedictus, fontem illum precibus et S. Brunonis et aliorum omnium, qui cum eo in Carthusia, dum primum in hanc ingressi ædificia necessaria construerent aquaque penuria laborarent, a Deo fuisse impetratum, in metrica se adornata Sancti nostri Vita hunc canit in modum:

*Planitie in summa cellaque et phana struuntur,
Christiparæque sacrum Genitrici ad ara dicatur.*

Ille locus privatus erat fluvialibus undis.

Non ibi cisternæ puteusque nec ullus ibidem.

In fovea tanquam phœvias lymphæ manebat

Mortua, et interdum luteo fetebat odore.

In mœrore omnes incommoda tanta ferebant ;

Sed quid certa fides non impetrat atque meretur ?

Se dedit in lacrymas oravitque inclutus ille

Catus, et obtinuit supplex quod ab arce petivit ;

Namque statim in dura fodere crepidine rupis ;

Nec mora, continuo latices fluxere recentes

Et rivos egere amplos vel fluminis instar.

Lætati fremuere omnes laudesque dederunt,

Atque salutarunt ex imo pectore cælum.

Lambit adhuc curvo fons ille cacumina cursu,

Cellarumque hortos vitreo circumfluit amne.

480. Hactenus laudatus Benedictus, qui quamvis fontem, de quo loquitur, hodieque fontem S. Brunonis appellari non edicat, eundem tamen fontem, quem ita in hodiernum usque diem nominari, auctores supra laudati affirmant, indubie celebrat, cum tam fons, de quo hi, quam fons, de quo ille, miraculo feratur exortus. Ast verene fonsis miraculo suam debeat originem? Id equidem non puto. Quod enim a scriptoribus recentioribus, uti hic fit, nullo prorsus vade antiquo adspiciente, miraculo factum asseritur, miraculo vere factum esse, credi non debet, nisi ratio omnino solida ac convincens contrarium suadeat. Quid autem, quæso, occurrit, ut fontem, qui a S. Brunone in Carthusiæ hodieque nomen conservat, prodigio olim excitatum, in animum inducamus? An quod hodieque « fons S. Brunonis » vocetur? Verum quidni nomenclationem hanc contrahere atque in hodiernum usque diem conservare potuerit, quod Sancto ejusque sociis aquam, quam quotidianis suis usibus necessariam habebant, subministrarit? Quid ni etiam ita vocari potuerit, quod prope eum Bruno cellulam, in qua habitavit, exstructam habuerit? Ut ut sit, Puteanus equidem, Blumenvenna et Surius, etsi omnes fontis cui S. Brunonis cella fuerit adjuncta, mentionem faciant, de miraculo tamen, quo hic fuerit excitatus, altum silent, qui tamen, ac maxime Puteanus, utpote cui Zachariæ Benedicti metrica S. Brunonis Vita, in qua id memoratur, anno 1510, seu quinquennio antequam suam de hoc sancto Patre suo lucubrationem adornaret, ab ipsomet auctore inscripta ac dedicata fuerit, perspecta haud dubie, quæ de prodigioso fonte dicebantur, apprime habuerunt; ut proinde silentio suo ea sibi minime

probari indicare videantur. Sed hæc de fonte, qui prodigio cum Sanctus ejusque socii Carthusiam essent ingressi, excitatus fuerit, dicta sufficiant; quæ plura de eo desiderat, adeat Surianum in suis in caput 12 Suri Observationibus, num. 12, et Raynaudum in Styliæ mystico, puncto 2, num. 3.

481. Zacharius Benedictus in metrica, quam concinnavit, Sancti nostri Vita prodigio fontis, divinitus excitati, novæ ecclesiæ, unacum aliis qualibuscunque ædificiis in Carthusia, statim atque Sanctus ejusque socii eremum hanc fuissent ingressi, ædificari ex dictis cæptæ, jamque ad umbilicum cum iis perductæ, consecrationem, quæ ab Hugone Gratianopolitano episcopo summo apparatus facta fuerit, subjungit. Ut et hic præstem, quod curioso lectori futurum spero non ingratum, versus præcipuos, quibus metricus ille biographus rem hanc describit ac celebrat, huc transcribo. Sic habent :

Jamque dies sollemnis erat, quo machina surgens

Hospitio poterat monachos servare decenti.

Hugo ciet clerum civesque invitat ab urbe

Ad summos aditus incultaque limina montis

Visuros fieri festivi encænii templi.

Æs sublime sonat, clamatque ad festa catervas.

Tunc delubra parant, foliisque virentibus ornant.

Aptatur paries hederis, pendente corymbo ;

Hicque ligant buxos, et quas Tritonia frondes

Servat ; ab excelsis trabitus Paneia laurus

Frondet, et hirsutæ coeunt inserta myricæ

Sparguntur flores violæque per ardua tecta

Lilia non desunt, narcissus, achæntis et ajax

Purpureæque rosæ ; quæ per vicina ministri

Oppida legerunt ; crocus est et myrtus odora.

Esse hic Pæstano hortos et rura putares.

Hic aulæa patent ; hic picta tapetia fulgent

Misit ephemerides varias et munera præsul

Ad nova phana, quibus muri tegebantur et aræ.

Ostro et luminibus stellant altaria circum.

482. Versibus his Benedictus alios nonnullos, quibus ipsos etiam cœlicos ad solemnitatem convenisse memorat, seu potius more poetico, et quidem non nihil, quam par sit, licentiori, fingit, mox subnectit, ac deinde ita prosequitur :

Præsul adest, sacras solito capit ordine vestes

Et decus imponit capiti, bifidamque tiaram.

Fumus odoratus veniens e thure Sabæo

Altius ascendit, phanisque volumina complet.

Pontifici cathedram parat ille, hic stragula sternit,

Jamque sacerdotes æquo discrimine vocum

Incipiunt cantus, rutilas assurgit ad aras

Pastor et erectis cœli ad fastigia palmis

Mystica sancta litat superis et munera libat.

Implentur clangore tubæ, cava tibia dulces

Ad numeros instabat ebur, dant organa plausus.

Alternant litui parito carmine versus ;

Plectra lyreque aderant, Phœbeaque cuncta su-
[pellex.

*Dedicat interea templum claustrumque sacerdos,
Sitque novæ domui nomen Carthusia mundat.*

*Condendasque domos habituras nomen ab illa,
Prædia, donavit, donavit pinguis vilæ*

Jugera, quo monachi sine quæstu vivere possint.

Ita laudatus metricus Sancti nostri biographus. Et vero Carthusiæ ecclesiam, cum ad umbilicum fuisset adducta, a S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, consecratam fuisse, unusquisque, quantum opinor, etiam absque vade antiquo facile credet, etsi interim tanto id apparatu, quanto hic innuitur, peractum fuisse, persuadere natus haud sit is scriptor, qui præterquam quod a re gesta quatuor amplius sæculis remotus vixerit, poetarum loquitur in morem, qui plerumque res, quas tractant, variis fagmentis, ornamentorem quodammodo locum tenentibus, amplificat.

483. Verum multum abest, ut propense adeo credam, quæ deinde idem Benedictus absque ullo pariter vade antiquo tradit de habitu monastico, quem S. Bruno ejusque socii eo ipso die, quo præmemorata Carthusiensis ecclesiæ dedicatio facta est, a S. Hugone susceperint. Audi, qui rem illam statim atque solemnem ecclesiæ Carthusiensis dedicationem retulit, metricæ exponat. Hisce ejus oratio versibus concipitur:

*Tunc adyta ingreditur Bruno, senique sodales,
Singulis exiit preciosis atque lacernis
Mollibus, atque trahunt crepidas e curibus omnes
Confestim, tondent generoso e vertice crines,
Apparent juvenum generosa et lactea membra,
Nudatque manent, genibusque et corpore flexi.
Dulcia mittebat suspiria pectus anhelum;
Nec poterant retinere pios pia pectora planctus.
O juvenum fervor, divique affectus amoris!
Candida doctoris fratrumque tenerrima dorsa
Mox operit liguens cilicino tegmine pastor,
Atque rudi sacco, niveumque imponit amictum
Virgine de lana, nivea tum cannabe cingit,
Atque tegit scapulas albo clausoque cucullo,
Indicium eternæ clausuræ munditiæque.
Innumera astabant turbæ, cunctique gement
Hoc tanto exemplo moti et dulcedine tanta.*

484. Addit præterea laudatus metricus Sancti nostri biographus, angelorum, rebus die illa in Carthusia gestis applaudentium, voces auditas fuisse. Verum de re hac censendum quid sit, facile ex jam dictis quisque intelliget; quod vero pertinet ad habitum monasticum, quem tunc Bruno ejusque socii ab Hugone Gratianopolitano episcopo acceperint, etsi quidem, ipsos in Carthusia vilioribus asperioribusque, quam ante, vestibis usos esse, e Petro Venerabili lib. II De miraculis, cap. 28, colligendum appareat, Sanctum tamen habitu monastico ab Hugone primum fuisse indutum, haud credo. Præterquam enim quod id a nullo prorsus scriptore antiquo memoriæ proditum inveniat, Brunonem jam inde ab eo tempore, quo in Sicca-Fontanæ solitudine adhuc versaretur, ac proin Carthusiam nondum adisset, habitu monastico indutum fuisse, neque etiam ipsa manachum exstisse, suadent, quæ

A § xxiv in medium adducta jam sunt. Necesse, quod reponas, Sanctam a Guigone in S. Hugonis Gratianopolitani Vita eo loco, quo ad hunc accessisse narratur, Magistri titulo decorari, ac proin eum, cum ad S. Hugonem accessit, habitu monastico indutum nondum fuisse, nedum monachum exstisse, præterquam enim quod tum Sanctus, quia a Landuino aliisque, qui cum eo Gratianopolim venerant, seque in illius disciplinam dederant, Magistri titulo honorabatur, magister a Guigone appellari potuerit, potuit etiam, ut ut Remensium scholarum magisterio seu præfectura jam sese abdicasset, ita adhuc ob id olim gestum vocari. Ac posteriori quidem hoc sensu Sanctum a Guigone vocari Magistram idcirco existimo, quod ibidem et Landuinus Magister ab eo vocetur, nec alia de causa, quam quod olim scholarum alicubi Magisterium gessisset, altioris ordinis scientias docuisset, talis huic nomenclatio videatur potuisse attribui. Ut ut sit, Sanctum equidem ex eo, quod a Guigone eo loco, quo ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, cum sex sociis accessisse narratur, magister nuncupetur, habitu monastico indutum tum nondum fuisse, argui non potest, cum etiam in charta donationis Carthusiæ infra huc transcribenda, dataque anno 1086, quo Carthusianum biennio jam egerat, Magister vocetur, eodemque etiam titulo, cum post in eremo Calabrina jam versaretur, ad mortem usque honoratus fuerit.

485. Ad vivendi modum, quem Sanctus ejusque socii in Carthusia tenuerint, sermonem modo convertamus. Quem S. Bruno ejusque socii in Carthusia tenuerunt vivendi modum, eundem etiam aut certe non multum absimilem servasse, qui quadraginta nondum post Sancti obitum elapsis annis seu Petri Venerabilis ætate floruerunt, religiosos Carthusiensis eremincolas, ambigendum non apparet. Ut ergo, quam illi vivendi rationem fuerint seculi, lectorem utcumque edoceam, Vitæ ab hisce ductæ capita præcipua e Petro Venerabili ei exhibeo. Hic itaque scriptor, fide utique hac in re longe dignissimus, lib. II De miraculis, cap. 28, de sui temporis Carthusianis ita memorat: « Ad edomandum jumentum corporis sui, et ad subigendam juxta Apostolum legem membrorum suorum, repugnanti legi mentis suæ, duris carnem ciliciis semper exasperant, continuatis pene acerbis jejuniis corpora affligunt, extenuant et desiccant. Inde est quod pane furfureo semper utuntur, vino adeo adaquato, ut merito magis villum, quam vinum dicatur. Ab omni carnis esu tam sani quam ægri in perpetuum abstinent. Pisces nunquam emunt, sed forte ex charitate datos accipiunt. Die Dominico et quinta feria tantum caseum vel ova ad vescendum admittunt. Tertia feria ac Sabbato, aut legumine aut olere cocto utuntur. Omni secunda, quarta et sexta feria pane solo et aqua contenti sunt. Semel in die semper comedunt, exceptis octo diebus Natalis Domini, octo diebus Paschæ, octo diebus Pentecostes, Epiphania Domini, Representatione ejus

hoc est, Purificatione sanctæ Mariæ, Annuntiatione Domini, quando Paschali tempore provenit; Ascensione Domini, Assumptione ac Nativitate jam dictæ sanctæ Virginis, Matris ejus, et exceptis festis duodecim Apostolorum, sancti Joannis Baptistæ, sancti Michaelis, sancti Martini, et illo, quod in Calendis Novembris celebratur, festo Omnium Sanctorum.

486 « Super hæc omnia more antiquo Ægyptiorum monachorum singulares cellas (tempore S. Brunonis ex dictis num. 475 bini in singulis cellis morabantur) perpetuo inhabitant, ubi silentio, lectioni, orationi atque operi manuum, maxime in scribendis libris, irrequieti insistent. In eisdem cellis debitum regularium Horarum, hoc est, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Completorium, signo ecclesiæ communiter Deo persolvunt. Ad Vesperas et Matutinas in ecclesia cuncti conveniunt, ibique, non perfuntorie, ut quidam, sed i. a. t. e. n. t. i. s. s. i. m. e, oculis in terram demissis, cordibus cælo infixis, Deo preces, Deo gratiarum actiones persolvunt; totumque suum tam interiorem, quam exteriorem hominem habitu, voce, vultu, rebus visibilibus excedentibus, spretis cunctis aliis, intentum, imo affixum esse, ostendunt. Ab hoc more excipiunt illos festivos dies, qui supra scripti sunt, in quibus bis comedunt, et in quibus more monachorum non per cellas, sed simul habitantium, non solum omnes Regulares Horas in ecclesia decantant, sed et in refectorio tam post Sextam, quam post Vesperas, nullo sospite excepto, communiter edunt. Quibus tantum diebus antiquorum eremitarum æmulatione, ab aliis sacris operibus, licet dignitate inferioribus, impediuntur, salutare omnipotenti Deo pro salute sua ac mundi sacrificium offerunt, quod ex usu jam veteri tracto nomine, quia Deo mittitur, Missa vocatur. His sacris diebus, qui singulari privilegio a Domino vel ejus Resurrectione Dominici dicuntur, ac sæpe dictis ipsius vel Sanctorum ejus solemnitatibus missas celebrant. Diebus, quibus eis legumine uti licet, illud ipsi, ad mensuram accipient, sibi aptant et coquant.

487. « Hoc vero tunc, quando non communiter in refectorio, sed quando eos in cellis scissolos comedere eremitica institutio præcipit. Vinum nullo tempore ante mensam vel postea sumunt. Sed si quis tunc sitim passus fuerit, aqua ei, non vino, uti, licet. » Eadem fere aut certe non multum absimilia, quæ a Carthusianis, etate sua florentibus, fuerint observata, Guibertus de Novigento sæpissime supra laudatus, qui anno 1124 e vivis excessit, lib. 1. de Vita sua, cap. 41 recenset; ad quem proinde curiosum lectorem remitto, Petri Venerabilis verba, huc spectantia, quid majoris utique fidei auctoritatisque quam Guibertus hac in re est, in medium protulisse contentus. Non possum tamen, quin huc transcribam verba, quibus hic scriptor Carthusiensium studium, a S. Brunone parente ad eos indubie transmissum, in conscribendis libris prædicat. « Cum,

A inquit lib. 1. de vita sua, cap. 41, in omnimoda paupertate se depriment, ditissimum tamen bibliothecam coaggerant. Quo enim minus panis hujus copia materialis exuberant, tanto magis illo, qui non perit, sed in æternum permanet, cibo opereose desudant. » Confirmat id deinde comitis Niversis exemplo, qui, cum argentea, quæ Carthusianis miserat, munera rupudiata fuisse, accepisset, Boum tergora et pergamena plurima eis transmisisset, quæ pene inevitabiliter ipsis (ad conscribendos consuendosque scilicet libros) necessaria esse cognovit. » Cur porro summam diligentiam operamque in describendis libris ponerent, docet nos Guigo, in Consuetudinibus cap. 23 sic scribens: « Libros..., tanquam sempiternam animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri et studiosissime volumus fieri; ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur. » Addi potest, partim etiam id fecisse illos, tum ut inopiæ suæ (pauperes enim vere erant, seque ipsos vel *Pauperes* vel *Pauperes Christi*, uti apud Cangium ad vocem *pauper* videre est, appellabant) consulenter, tum ne Ecclesiæ viderentur prorsus inutiles, hincque eorum institutum calumniandi ansam malevoli arripenter.

§ XXVIII. An Sanctus novam Regulam scripserit, et an ad ullam ex ante scriptis ac nominatim Benedictinam observandam se suosque discipulos adstrinxerit.

C 488. Austeram admodum, quam Sanctus ejusque discipuli in Carthusia duxere, fuisse vitam, vel sola normæ, ad quam hanc exegerint, § præcedenti e Petro Venerabili proposita capita sufficienter ostendunt; verum quæri hæc jam potest, primo quidem an hæc S. Bruno aliæque Regula quapiam præscripta discipulis suis observanda injunxerit; deinde vero an hocse cum a seipsum ad ullam ex ante scriptis, ac nominatim S. Benedicti Regulam obstrinxerit. Innocentius le Masson in Opere, quod ordinis Carthusiensis Annales inscripsit, lib. 1, cap. 3, num. 3, sic scribit: « Nullam vivendi normam a sancto Brunone scriptam fuisse, credimus: sed sancti illius viri documenta et exempla erant illis quasi vivens Regula, quam adimplere et ad suos successores per exempla etiam ipsi transferre dedicerant. Ipsam tamun eandem esse non dubitamus, quam postea R. Pater Guigo scriptis mandavit; nihilque in ejus Consuetudinibus reperiri credimus, quod quasi ab ore sancti Brunonis per discipulos, qui eum viderant et audierant, non didicerit. Vix enim ante quinque aut sex annos sanctus Bruno obierat, quando Guigo noster ad Ordinem venit. In istis ergo scriptis a R. Patre Guigone Consuetudinibus firmiter credendum est sancti Brunonis mentem, documenta et dirigendi modum depingi et contineri, acsi propria ejus manu scripta fuissent. Quod eo facilius quisque sibi persuadebit, quo certior fieri debet B. Landuinum, quem sanctus Bruno sociis, ad eremum Carthusiæ revertentibus, præfecerat, viam

longissimam arripuisse, ut ipsum Carthusiensis Institutii fundatorem, in eremo Calabriae tunc degentem, adiret, cum eo de observantiis Carthusiensibus tractaturus, et ab ipsius ore audiret, quid et qualiter in Carthusiana conversatione et vivendi modo esset a suis asseclis observandum. Primae ergo Carthusianorum constitutiones legi gratiae non erant assimilabiles; nam potius scriptae erant in tabulis cordis carnalibus, non littera, sed spiritu, quam in manuscriptis codicibus.»

489. Ita Massonus, nullam a S. Brunone regulam scriptam fuisse, docens; qua sane in re non possum non ei assentiri, cum id a sancto factum, a nullo hactenus scriptore sive recentiori sive antiquiori memoriae proditum invenerim. Ast an nulli pariter regulæ ex ante scriptis, nec nominatim Benedictinæ, sese suosque astrinxit? Mabillonius in sæculi sexti Benedictini partem secundam Præfatione num. 87 sic scribit: « Nunc postulat locus, ut de prima regula Carthusiensium agamus, quam sanctus Bruno eis præscripsit, antequam prima illius ordinis statuta a Guigone in scripta redigerentur. Hanc autem regulam sancti Benedicti fuisse, multis constat argumentis. Primo Guigo ipse statuta sua edidit ad mentem hujus regulæ, ut docet inscriptio eorumdem statutorum in codice Portarum, in quo illa habentur sub hoc titulo: « Statuta Guigonis Carthusiæ prioris et aliorum Patrum juxta regulam sancti Benedicti. » Unde Guigo ipse in præfatione sua hæc statuta scribere se distulisse ait « quod vel in epistolis beati Hieronymi, vel in regula beati Benedicti seu in cæteris scripturis authenticis, omnia pene, quæ hic religiose, inquit, agere consuevimus, contineri credebamus. » Certe non aliam in capite 23 formulam professionis, quam Benedictinam proponit. Deinde Eugenius III in privilegio Carthusiæ Montis-Dei concessio, statuit, « ut ordo monasticus secundum beati Benedicti regulam, normam quoque in institutiones fratrum Carthusiensium perpetuis ibi temporibus inviolabiliter conservetur. » An hæc Paschalis II Lanvino Squillacii post sanctum Brunonem priori indulget, ut in quadam ecclesia juris eremi, quæ apud Squillacium sita erat, monasterium constitueret, « ut fratres austeritatem eremi ferre non valentes, juxta beati Benedicti regulam illic possint omnipotenti Deo deservire: « quam nimirum habitationem per præpositum et decanum, » inquit, « gubernari disponique præcipimus; sic tamen ut eremi præpositus semper præferatur et major habeatur, et sic ut idem monasterium eremi dispositioni subjaceat, item ejusdem loci præpositus et decanus subiaciat magistro eremi. Data Lateranis vi Kal. Februarii. »

490. « Ex quibus intelligitur, duplex illic Carthusiensium genus fuisse, anachoretarum et cœnobaritarum, ut apud Camaldulenses; et utrisque priorum eremi præfuisse secundum regulam sancti Benedicti, qui utrosque in regula sua instituit. Hoc

A autem diploma intelligitur de monasterio Mentauri, quod Squillacio tribus millibus distabat, ut fusi in Annalibus nostris referemus, ubi utrumque, scilicet anachoretarum et cœnobaritarum Squillacensium, constitutiones referemus. Denique Carthusienses ante sancti Brunonis canonizationem sanctum Benedictum in sua confessione Patrem suum dicebant, retinentque etiam nunc dispositionem officii divini ex regula sancti Benedicti, cujus festum solemniter pro more suo ritu semper observant. » Ita hactenus Mabillonius contendens S. Brunonem, qui ex dictis novam regulam non condidit, particularem tamen regulam suis præscripsisse, seu se discipulosque suos uni cuidam particulari regulæ astrinxisse, hancque S. Benedicti regulam fuisse.

B Verum anne argumenta, quæ in medium adducit, rem plane evincunt? Id equidem non puto; imo vero ex hisce, quæ Guigo in præfatione, conscriptis a sese Carthusiæ consuetudinibus seu statutis præmissa, suppeditat, quæque Mabillonius pro se laudat, sequentibus cerbis: « A quo negotio (conscribendis nempe Carthusiæ consuetudinibus) rationabilibus, ut putamus, de causis diu dissimulavimus videlicet quod vel in epistolis beati Hieronymi, vel in regula beati Benedicti, seu in cæteris scripturis authenticis omnia pene, quæ hic (in Carthusia nimirum) religiose agere consuevimus, contineri credebamus, » consecrarium potius videtur, ut nulli prorsus particulari regulæ S. Bruno sese suosque astrinxerit.

C 491. Audiri, qui Massonus in opere, quod ordinis Carthusiensis annales inscripsit, verba illa commentatur. « Hinc (e recitalis nempe Guigonis verbis) patet, inquit, libertas, quæ S. Bruno et successoribus ejus voluerunt propositum et modum sibi vivendi eligere, et componere, prout spiritus et prudentia suggererent, et non se astringere ad illas regulas seu constitutiones specificas, quæ in variis ordinibus monasticis sive in Oriente sive in Occidente jam dudum fuerant cœditæ. Nihil sibi elegit S. Bruno pro vivendi modo, quod non esset sanctorum Hieronymi, Benedicti et aliorum scriptis laudatum, sed non ideo illorum regulis se addixit, quamvis inde veluti spiritualis apis collegerit, unde mel et ceram propriam componeret. Non ergo impropere potest sui instituti professoribus, quod has vel illas sanctorum sive Antonii, sive Climaci sive Benedicti sive Bernardi aut veterum Orientalium Patrum instituta et praxes non sequantur, quia sui propositi non sunt, nec illas servandas sibi elegerunt. » Sane, cum Guigo verbis recitalis doceat, non in sola S. Benedicti regula, sed vel in S. Hieronymi Epistolis, vel in S. Benedicti regula vel denique in scriptis aliis, quod ad tempus usque, quo scribebat, in Carthusia religiose agi solitum fuisset, contineri, satis utique indicat, fuisse tunc Carthusianos non uni S. Benedicti regulæ observandæ obstrictos, sed ea secutos esse optima vivendi instituta, quæ sive apud S. Hieronymum, aut Bene-

dictum, sive apud alios quoscunque sanctos Patres ei vitæ generi, quod amplexi erant, magis existimabant idonea; ut annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor anonymus merito contendat, S. Brunonem ejusque discipulos nunquam sese determinatæ alicui ex monasticis regulis astrinxisse, sed pro arbitrio accepisse ex antiquorum tum scriptis, tum exemplis, quod vitæ eremiticæ perfectioni accommodatum videretur. »

492. At vero ait verbis proxime recitatis Mabillonius, condita a Guigone statuta in codice Portarum hunc præferunt: « Statuta Guigonis Carthusiæ prioris et aliorum Patrum juxta regulam sancti Benedicti. » Primum hoc est, quod pro opinione sua is scriptor adducit, argumentum. Verum præferant, ut inquit, hunc in codice illo titulum Guigonis statuta, hinc tamen, ut vult, consequens non est, ut hæc ad regulæ Benedictinæ mentem Guigo exegerit. Cum enim titulus ille ipsummet, ut apparet, Guigonem non habeat auctorem, fieri potest, ut ab aliquo, qui, qua ratione Guigo statuta sua condidisset, minus habebat compertum, præfatio codici fuerit ascriptus. Ut ut sit, ad solius regulæ Benedictinæ mentem statuta suo non exegisse seu condidisse Guigonem, ipsemet in præfatione, quam hisce præfixit, non obscure indicat. Ait enim, sese, non nova seu præcepta seu statuta, sed Consuetudines scriptis mandare, id est, quæ agi tunc solerent in Carthusia; quare, cum hæc, uti ipsemet verbis supra huc transcriptis indicat, non in sola S. Benedicti regula, sed vel in hac, vel in Epistolis beati Hieronymi, vel in aliis scripturis authenticis continentur, consequens fit, ut Guigo statuta sua ad solam S. Benedicti regulam non exegerit, ac proinde, ut ad hanc unice servandam se suosque sequaces non astrinxerint S. Bruno ejusque discipuli. Nec Sanctum ejusque discipulos sese uni S. Benedicti regulæ astrinxisse, evincit, quod Mabillonius etiam laudat, privilegium Carthusiæ Montis-Dei ab Eugenio III concessum.

493. Hoc enim pontifex statuit, ut ibidem ordo monasticus inviolabiliter servetur nontantum « secundum beati Benedicti regulam, » sed etiam secundum normam et institutiones fratrum Carthusiensium; » ut proinde privilegii illius pontificii vi in Montis-Dei monasterio non una, imo ne tota quidem S. Benedicti regula fuerit observanda, sed ex duntaxat hujus partes, quæ cum particularibus Carthusiensium institutionibus convenirent; ex eo autem, quod aliqua regulæ Benedictinæ instituta a S. Brunone ejusque discipulis horumve sequacibus adoptata fuerint atque observata, consequens non est, ut ad unam ac totam illam regulam observandam sese S. Bruno ejusque discipuli voluerint obstringere. Hinc pro opinione sua Mabillonius nihil posset conficere, etsi etiam ei, quod præterea in argumentum adducit, tantisper daremus, Carthusianos hodieque divini officii dispositionem retinere ex regula S. Be-

nedicti. Verum ne hoc quidem veritati exacte videtur consonum. Elenim Massonus in opere, quod ordinis Carthusiensis annales inscripsit, in hæc statutorum Guigonis verba: « In quo (officio divino nimirum) cum cæteris monachis multum, maxime in psalmodia regulari, concordantes inveniantur; » ita commentatur: « Non dicit, « in totum, » quia revera in componendo divino officio Carthusiano ritus quidem monasticus in duodecim psalmis, tribus Canticis et duodecim Lectionibus et aliis similibus assumptus est, sed non pauca etiam ei adjuncta fuerunt ex ritibus tum ecclesiæ Lugdunensis, tum Gratianopolitanæ, in cujus diocesi sita est Carthusia, ut probari potest ex antiquis Missalibus ecclesiæ Gratianopolitanæ et modo celebrandi missam tunc ibi usitato, quæ in nostris ad unguem ferre feruntur; itemque ex veteribus antiphonariis et precibus, quæ ab ecclesia Lugdunensi in nostrum usum constat fuisse transumpta. »

494. Carthusianus anonymus, annalium ordinis sui libri quarti hactenus non vulgati auctor, in auctiori hujus operis sui exemplari, quod penes me non exstat, quodque Carthusiæ Vallis-Dei est, nonnulla etiam huc spectantia pag. 56 suppledit. Verba, quibus id facit, Carthusianus Parisiensis supra adhuc laudatus, qui illud, ut mihi ipsemet significavit, ad manum habet, quique sum nomen subterici omnibus modis vult, describere, necumque communicare pro summa sua humanitate est dignatus. Sunt autem hæc: « Sanctum Benedictum, cœnobiticæ vitæ in partibus Occidentalibus instauratorem, ab ipsius ordinis incunabulis nostri venerati sunt, ejus festum præ cæteris solemne semper colentes, ut ex consuetudinibus Guigonis videre est. Nec immerito, cum ex ejus regula cœnobiticæ vitæ accommodata quædam depromperint, maxime ea, quæ circa divinum officium versantur. Unde Robertus de Monte, in tractatu de abbatibus et abbatiis de origine Carthusiensium agens, ait: « Instituta vero nocturni et diurni officii secundum regulam sancti Benedicti persolvunt. » Et noster Guigo in prologo suarum Consuetudinum dicit, « quod in « divino officio cum cæteris monachis multum, « maxime in psalmodia regulari, concordantes inveniantur. » Non tamen ita strictè ritus sancti Benedicti observamus, quin in quibusdam discrepemus ab eis, maxime circa cæremonias tum missæ, tum divini officii, circa lectiones Matutinarum, preces Horarum, cantus, hymnos, et alia hujusmodi, quæ partim recenset cardinalis Bona. » Ita ille, simul etiam suggerens, cur Carthusiani solemne semper habuerint S. Benedicti festum, quod scilicet, non quidem solam ac totam sancti hujus monachorum Patris regulam, sed aliquot saltem ex hac capita ordinis sui seu statutis seu Consuetudinibus ascripsissent. Atque hinc factum etiam esse potest, ut Carthusiani ante S. Brunonis canonizationem S. Benedictum in sua confessione « Patrem suum » dixerint; ut proinde hinc etiam, S. Benedicti regulam

a S. Brunone primis Carthusiensibus fuisse præscriptam, neutiquam evincat Mabillonius.

495. Nec id porro etiam evincit duobus aliis hic adhuc discutiendis argumentis, quorum alterum a privilegio, per Paschalem II Lanvino, Squillacii post S. Brunonem priori concessio, alterum a professionis formula, apud Carthusianos usurpata, repetitur. Quis enim ex eo, quod hæc eadem sit, quæ Benedictinorum, merito concludendum putet, regulam, quæ horum est, Carthusianorum pariter esse? Professionis formula eadem fere est quantum ad substantiam in plerisque, ne dicam in omnibus, religiosi ordinibus, nec propterea tamen horum omnium eadem pariter est quantum ad substantiam regula. Nec refert, professionis formulam tum Carthusianorum, tum Benedictinorum iisdem plane verbis concipi. Uti enim ex eo, quod quæpiam regulæ Benedictinæ statuta verbotenus etiam in Carthusianorum regulam sint illata, consequens secundum jam dicta non est, ut hanc totam ac solam primis Carthusianis observandam S. Bruno præscriperit, ita nec hoc, ut consideranti patebit consecrarium esse potest ex eo, quod, quibus verbis apud Benedictinos professionis formula concipitur, iisdem etiam hanc sibi usurpandam Carthusiani acceperint. Quod modo ad privilegium, a Paschale II Lanvino concessum pertinet, unice in hoc agitur de particulari monasterio Mentauri, a Lanvino, pontifice indulgente, tribus a Squillacio miliaribus erecto, in quo, qui vitæ eremiticæ idonei non erant, vivendi modum, a Carthusianorum reliquorum vivendi modo diversum, tenuerunt; quare, etsi etiam novis monasterii illius incolis solam et integram S. Benedicti regulam diserte fuisse præscriptam, tantisper daremus, consecrarium inde nondum foret, ut hæc pariter primis Carthusiensibus a S. Brunone fuerit præscripta. Atque ita modo nullo prorsus ex argumentis, quibus Benedictinæ regulæ Carthusienses a S. Brunone fuisse strictos, Mabillonius contendit, evictum id utcumque dari, ex omnibus jam dictis satis liquet.

496. Et vero, ut meam modo hac in re aperte dicam sententiam, Sanctum nostrum nec se, nec suos ad solam ac totam S. Benedicti regulam observandam obstrinxisse, vel ex eo palam est, quod, quæcumque observanda sibi suisque imposuit, reque ipsa observavit, ea fere omnia in Consuetudinibus Guigo scripto expresserit, multumque absit, ut hæc solam ac totam Benedictinam regulam comprehendant. Vidit id tandem, quantum opinor, Mabillonius, hincque a priori opinione nonnihil deflectens, Brunonem duntaxat « S. Benedicti regulam, quatenus anachoretarum ferebat institutum, sibi suisque secutandam » proposuisse, *Annal. Bened. lib. LXVI, num. 65* scripsit. Verum ne hoc quidem, uti ex jam dictis ac porro dicendis pronum est colligere, supra adducta ex scriptore illo, quem tamen hic Veterum Script. tom. VI in Præfat., num. 32 Marteneus sequitur, argumenta evincunt. Ast contra, speciale quoddam

A vitæ genus S. Brunonem ejusque sequaces assumpsisse, seu speciali cuidam regulæ, quæ et a Benedictina et ab aliis quibuscunque ante conditis esset diversa, sese astrinxisse, merito contendit Carthusianus anonymus, annalium Carthusiensium libri quarti hæctenus non vulgati auctor, ita hujus lucubrationissuæ, ut Carthusianus Parisiensis num. 494 iterum laudatus me etiam docuit, loco ibidem citato scribens: « Hæftenus., libro primo Disquisitionum monasticarum, tractatu nono de regulis, duodecimo sæculo scriptis, disquisitione quarta statuta nostra, quæ vere dici regulam fatetur, a regula sancti Benedicti distinguit. Et tractatu secundo libri secundi, disquisitione quinta de Carthusiensibus loquitur, tanquam diversis ab ordine Benedictino: « Ut eos B » omittam, » inquit, « qui sub S. Benedicti regula Deo » serviunt (qui potius unius ordinis variæ congrega- » tiones, quam distincti ordines censendi sunt) » ordo Cathusianus plurima a S. Benedicto mu- » tuatus est, etc. » Quibus verbis aperte innuit Carthusienses, etsi plurima a sancto Benedicto mutuati sint, non tamen sub ejus regula Deo servire. Et revera tractatu sexto ejusdem libri, disquisitione quarta recensens ordines, Benedictinam regulam profitentes, nullam facit mentionem Carthusiensium.

497. « Idem censuit ante ducentos annos sanctus Antonius, ita (part. nimirum II hist., tit. 13, cap. 14) scribens: « Post Benedictum omnes monachi Occidentis militant sub regula beati Benedicti et ipsum habent in patrem, exceptis Carthusiensibus, qui habent speciales suas constitutiones. » Et revera cum Guigo, primus legifer noster dicat loco citato: « In Epistolis B. Hieronymi vel in » regula B. Benedicti seu in cæteris scripturis authenticis omnia pene, quæ in Carthusia religiose » agere consuevimus, contineri, » his verbis satis aperte innuit, Carthusienses sibi aliquam specialem vivendi normam præscripsisse, a cæteris regulis diversam. Quam ob rem Franciscus a Puteo, explicans illud Raynaldi nostri statutum, quo prohibetur, ne professi in ordine Cisterciensium et consilium, ad nos transeuntes, possint habere aliquam obedientiam, declarat, quod per illud verbum D CONSILIIUM intelligantur monachi omnes, qui militant sub regula sancti Benedicti. Quis non videat, nostrum Puteanum tacite Carthusienses a cæteris sancti Benedicti monachis distinguere, tanquam alteri regulæ subditos. Noster Boso, scribens contra eos qui dicunt ordinem Carthusiensem non habere regulam, agnoscit quidem statuta nostra ex diversis sanctorum Patrum scriptis composita esse: « Pa- » tel namque, » inquit, « in eisdem statutis, quod » illa, quæ ibi scripta sunt, aut sunt de regula B. » Benedicti, aut de epistolis B. Hieronymi, aut de » collationibus Patrum seu de Vitis Patrum vel etiam » de libris Cassiani, et aliorum sanctorum doctorum » Ecclesie. » Deinde multas recenset regulas, subditque: « Sed ordo Carthusiensis nullam potuit as-

» sumere de his prædictis, quia omnes prædictæ A
» regulæ sunt vel fuerunt de vita communi et cœ-
» nobitica instituta; de vita vero eremitica inveni-
» tur regula laudabilis et devota, a Petio Damiano
» stylo eloquentissimo edita et digesta, sed nec il-
» lam potuerunt et noluerunt Carthusienses assu-
» mere, quia vita Carthusiensium, ut supra osten-
» sum est, quamvis a majori et digniori parte sit
» eremitica iudicanda, tamen est composita ex so-
» litaria et communi.

498. « Et ideo omnino oportuit, cum nulla prius
» esset talis religio, quod sibi facerent regulam spe-
» cialem. Quia secundum regulas supra dictas beati
» Augustini, Benedicti et aliorum supra scriptorum
» monachi vel canonici simul habitare debent, simul
» comedere, simul dormire et sic de singulis, sicut B
» exigit vita cœnobitica et communis. Carthusienses
» ergo, qui pro majori parte anachoreticam vitam
» ducunt, et soli frequenter comedunt et soli dor-
» munt, sicut superius est ostensum, non potuerunt
» sumere aliquam regulam de prædictis. Sed sibi
» novam, sanctam et rationabilem ediderunt, sancto
» Spiritu inspirante, quam, eodem Spiritu operante,
» sancta Romana Ecclesia ex certa scientia perfe-
» ctissime confirmavit, ut alibi probabimus. » Ex his
» et aliis, quæ diximus supra, patet, Carthusienses
» speciale quoddam vitæ monasticæ genus assumpsisse
» ac proinde ordinem, ab aliis ordinibus diversum,
» constituere in Ecclesia Dei. » Ita hactenus Carthusi-
» anorum anonymus laudatus, e rationibus, tum quas C
» Bosone ipsis hujus verbis recenset, tum quas
» aliunde repetit, contendens, regulam a regulis om-
» nibus antecessentibus diversam, Carthusianos ac
» proin S. Brunonem, qui hos illam suo exemplo vi-
» vendique modo docuerat, sibi servandam statuisset.
» Et vero cum, ut Bosone ait, Carthusianorum vitæ ratio
» partim eremitica, partim cœnobitica sit, nec ulla e
» regulis, ante S. Brunonis ætatem conscriptis, hu-
» jusmodi vitæ generi foret accommodata, aliam sane,
» quæ hac prærogativa gauderet, sibi suisque sequa-
» cibus præscribere seu hisce exemplo suo effingere,
» necesse habuere. Sanctus noster primique ejus
» discipuli, idque proinde, ut verbis recitatis annua-
» lium Carthusiensium auctor anonymus contendit,
» re etiam vera fecisse existimandi sunt; quod cum
» præterea ex aliis etiam supra dictis satis manife-
» stum appareat, finem rei hujus discussioni impono.

§ XXIX. An Victor III papa Carthusiensem ordinem
» approbavit, et qui sanctus Hugonem Gratianopo-
» litanum episcopum sui reverenter habuerit, Carthu-
» siæque eremum sibi donari impetravit.

499. Gaufredo, Vosiensi priori, qui, ut supra docui,
» Victori III papæ visionem, qua hic Dominum, in
» Carthusiæ eremo habitaculum sibi construentem,
» viderit, divinitus oblatam refert, in metrica, quam
» adornavit, Sancti nostri Vita fidem adhibuit Zacha-
» rias Benedictus, hincque, visionem illam a Deo, qui
» nihil facit frustra, Victori indubie, non quidem
» adhuc monacho, ut Gaufredus ait, sed jam papæ

quo ex hac factam a sancto Carthusiæ fundationem
» Dei opus esse, intelligeret, itaque ad hanc aposto-
» lica auctoritate confirmandam moveretur, oblatam
» fuisse, ratus fuisse reipsa abs illo Carthusiæ fun-
» dationem confirmatam, in animum induxit, ut se-
» quentes, quibus rem hanc canit, versus fidem
» faciant.

*Septimus excelsis titulis in sede Latina
Gregorius residens orbis retinebat habenas;
Quo moriente, habuit Petri moderamina Victor,
Isque ad olympiacos tum forte asperit in axes,
Felicem choros vidit splendore corusco
Sedibus e sanctis lætum associare Tonantem;
Qui Carthusiacos pergens invisere colles,
Hi sibi fundabat dignas in cotibus ædes
Obstupuit, montes illos et clima notavit,
Cursorumque illuc celerem celeresque tabellas
Misit et Hugoni visa hæc miracula scripsit.
Illo admiratus, quodcumque venerat illo
Tempore rescripsit, quæce in confinis illis
Egerat Omnipotens, calamo dat nota volanti,
Doctorem et senos comites a turbine mundi
Conversos, septem stellarum lumina nec non
Ordinis incepti seriem, strictumque rigorem.
500. Nuncius abscessit, Latiamque rediit ad
urbem.*

*Maximus ut Pastor cepit nova nuncia, gaudens
Convocat extemplo patres, sanctumque senatum,
Quos Romana facit sublimes purpura, pandit
Omne, quod acciderat, factum, et divinitus auctum
Confirmavit opus votis concordibus aulae,
Divinisque illud, confecto grammate, donis
Munivit, variisque effecit dotibus alnum,
Servanturque notis signata bifrontibus æra.
Hic fuit ante gradum supremi culminis abbas
Montis Oliviferi, cui nomen ab urbe Casinas,
Quæ fuit Æneadam celebrata colonia quondam.
Hoc et idem plures summi fecere parentes,
Qui caput excelsum triplici diademate cingunt.*

Ita ille, et visionem, quam hic canit, Victori papæ,
non adhuc, ut jam dixi, Cassinensi monacho, aut,
si mavis, abbati, sed jam, contra ac Gaufredus scri-
» bit, creato summo pontifici, fuisse oblatam, et abs
» illo Carthusiæ fundationem, cum hanc a S. Bru-
» none factam, ex Hugone, Gratianopolitano episcopo,
» intellexisset, datis litteris apostolicis confirmatam
» fuisse, memorie prodens. Verum confirmationis
» hujus nec ipsemet Gaufredus, qui visionem Victori
» papæ oblatam scribit, nec ulli alii, quos quidem
» hactenus viderim, meminerunt scriptores, Zacharia
» Benedicto antiquiores. Hinc fit, ut illam ex con-
» jectura tantum, quam e credita sibi, quæ Victori
» fuerit oblata, visione formavit, metricum illum
» Sancti nostri biographum astruxisse, vehementis-
» sime suspicer, ne dicam, pro indubitato habeam.
» Verum cum ex supra dictis Gaufredus, dum visio-
» nem, qua Victor III papa Deum, in solitudine Car-
» thusiæ habitaculum sibi construentem viderit, lit-
» teris mandavit, a veritate aberravit, ab hac pariter,

quam ex visione illa format, conjecturam dictam aberrare ambigendum non est.

501. Ad hæc Victor anno 1086 ad solium pontificale fuit evectus, nec vitam protraxit ultra annum proxime sequentem, quo ei Urbanus II successit; non existisse autem ante tempus, quo Urbanus II S. Petri cathedram occupare cepit, pontificias litteras, ordinis Carthusiensis facientes mentionem, anonymus primorum quinque Carthusiæ priorum chronographus, seu antiquior Sancti nostri biographus, qui majoris utique fidei auctoritatisque est quam metricus, de quo hic, biographus Zacharias Benedictus, non obscure docet; postquam enim ab Urbano II litteras infra hæc transcribendas, quibus Siginus, Casæ-Dei abbas, Carthusiam Landuino hujusque socii, qui eam, Brunone abeunte Romam, deseruerant, restituere jussus fuit, scriptas fuisse, num. 19 retulit, num. proxime sequenti subjungit: « Et istæ videntur primæ litteræ papales, quæ inveniuntur de ordine Carthusiensis facere mentionem. » Jam vero, cum litterarum illarum, quas ex dictis Urbanus scripsit, primæ sint, quæ ordinis Carthusiensis mentionem facere inveniuntur, litteris scriptis a Victore III Carthusiæ fundationem confirmatam seu approbatam non fuisse, proindubitat, accedente præterea generali de re hac scriptorum omnium antiquorum silentio, est habendum; ut proinde Zacharias Benedictus id factum, perperam notarit. Nec ex hoc tantum metricus hic sancti biographus erroris arguendus venit; verum etiam ex eo, quod S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, Carthusiensem habitum a S. Brunone suscepisse, Carthusianisque adeo fuisse etiam ascriptum, memorie prodatur; etenim rei hujus nuspam meminit Guigo, Hugonis accuratissimus fideique dignissimus biographus, qui tamen eam, si fuisset, omni dubio procul sciturus, scitamque litteris commendaturus fuisset.

502. Ast hic error, a subditio Sigeberto (ad num. 297) primum profectus, utcumque excusandus videtur: etsi enim Hugo habitum Carthusiensem nunquam induerit, Carthusianus tamen quodammodo æstimari potuit, tum ob desiderium, quo, ut Carthusianum, abdicato episcopatu, profiteri posset, arsisse dignoscitur, tum ob singularem, quo in Carthusianos ferebatur, affectum frequentemque cum hisce in Carthusia commorationem. Ac maximum quidem S. Hugonis in S. Brunonem Carthusianosque affectum fuisse, palam est tum ex Guigonis verbis supra hunc transcriptis, tum ex eo quod, ut Guibertus de Novigento lib. 1 de Vita sua cap. 11 docet, « abbas » quodammodo ac « provisoris » domus Carthusiensis « vices, » cum scilicet ex ea Bruno jam discessisset, agere gravatus non sit sanctus ille antistes. Accedit antiquior Sancti nostri biographus, qui eum ita in ordinem domumque Carthusiensem beneficium fuisse, num. 14 scribit, ut tum hujus, tum illius cum S. Brunone dici possit « fundator, et quamvis non primus, tamen quodam-

A modo præcipuus institutor. » Quod autem ad Hugonis in Carthusia commorationem pertinet, fuisse hanc sane admodum frequentem, ejusdemque illum tempore ad Carthusianorum exemplar ac normam, unde et pro Carthusiano quodammodo haberi potuerit, vitam suam ad amussim exegisse, docet nos iterum Guigo in conscripta a se sancti illius antistitis Vita partim verbis supra hæc jam transcriptis, partim hisce, quæ nunc subdo: « In tantum autem (S. Hugo videlicet) eremum (Carthusiæ cum S. Brunone ejusque sociis) devotus incolebat et sedulus, ut eum magister Bruno nonnunquam exire compelleret, ite, dicens, ite ad oves vestras, eisque, quod debetis, exsolvite. Eo tempore, magnæ paupertatis et humilitatis ardore succensus, voluit equitaturas suas cunctas vendere, et diviso pauperibus pretio, propriis pedibus in prædicatione discurrere. Sed homo profundus cordis, magister Bruno scilicet, cujus consilii non aliter, quam præceptis obtemperabat abbas, non consensit timens, ne apud se forsitan extolleretur, aut a cæteris de singularitate judicaretur episcopis; aut (quod dubium non erat) id ipsum propter asperitatem et inæqualitatem itinerum consummare non posset. »

503. Nec tantum, quod jam dixi, ex hisce Guigonis verbis intelligitur, verum etiam Hugonem non minori in S. Brunonem veneratione, quam affectu fuisse, tantamque eam existisse, ut illum abbatis quodammodo loco haberet. Hinc merito antiquior Sancti nostri biographus transcriptis tum hisce, tum aliis, quæ jam supra data sunt, Guigonis verbis num. 14 subjungit: « Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, quæ hic inserenda judicavimus, quia in eis primordia fundationis Carthusiæ declarantur, et magistri Brunonis excellentia innoscitur et in hoc quod eidem tam venerabilis, tam sanctus episcopus cum tanta reverentia sic ferventer et humiliter adhærebat. » Maximo porro in amore ac pretio apud S. Hugonem existisse Sanctum nostrum ejusque socios, recte etiam concluderis tum ex charta, quam, si Mabillonius (neque enim an hæc uspiam existat, novi) Pæfatione in sæculi VI Benedictini parte II, num. 86 recte notet, vix uno mense integro post S. Brunonis ad Hugonem accessum presbyteris et laicis sui episcopatus sanctus ille antistes scripsit, præcipiens, « Ut ne feminæ (Verba sunt Mabillonii) transeant per terram Carthusiæ fratrum, qui, Deo placere cupientes, mundum et turbas fugiebant; et ne quisquam intra terminos ipsorum possessionis piscationem aut venationem exerceat, et sua animalia pasceda deducat, » tum ex eo quod Sancto ejusque sociis, quidquid sibi in Carthusiam juris competere, libens cesserit, verosimillimeque etiam, ut Blumenvenna, Puteanum iterum aliosque Sancti biographos sibi consentientes habens, affirmat, effecerit, ut alii, qui in eandem eremum juris quidpiam habent, ei data charta publica in S. Bruno-

nis ejusque sociorum favorem renuntiariint. Integram illam, ut locus exigere videtur, modo huc ex apographo, Chronologico-diplomatica Morkensii Diatribæ supra jam sæpius laudatæ inserto, transcribo. Sic habet: « Gratia sanctæ et individua Trinitatis misericorditer nostræ salutis admoniti, recordati sumus humanæ statum conditionis et vitæ fragilis lapsus inevitabiles, quam sine termino ducimus in peccatis. Itaque judicavimus, nos peccati servos de manu mortis redimere, temporalia pro cælestibus mutare, æternam hæreditatem pretio perituræ possessionis comparare, ne duplici contritione conteramur, et præsentis vitæ miseria laborum et dolorum initium sumamus.

504. « Itaque magistro Brunone et his, qui cum eo venerunt, fratribus, ut Deo vacarent, ad inhabitandum solitudinem quærentibus, ipsis eorumque successoribus in æternam possessionem spatiosam eremum concessimus, Ego Humbertus de Miribel, una cum Odone fratre meo et cæteris, qui juris aliquid habebant in prædicto loco; hi vero scilicet, Hugo de Tolnove, Anselmus Garcinus; deinde Lucia et filii ejus Rostanus, Guigo, Anselmus, Pontius atque Boso, precibus et interventu prædictæ matris eorum; Bernardus quoque Longobardus cum filiis suis; similiter et domnus abbas Siginus de Casa-Dei cum suorum fratrum conventu, quidquid ibi juris habere videbantur, supradictis concesserunt fratribus. Ipsa vero, quam eis dedimus, eremus hos habet terminos, scilicet infra locum, qui vocatur Clusa, et rupem claudentem vallem et pertingentem usque ad molarem claudentem et dividentem Combam-Caldam, et pervenientem usque ad rupem mediam, quæ est super Borghesos; deinde molarem alium, qui descendendo perducitur per usque ad rupem a Bonviant. Exinde molarem alium, qui descendendo perducitur per crepidinem plataneti a Bonviant usque ad rupem, quæ est supra furnum de la Follia. Similiter ab illo monte qui de eadem rupe porrigitur usque ad montem Aillinart et a monte Aillinart descendendo extenditur juxta Mortam contra Occidentem usque ad rupem, quæ est super Corrieriam, et ab hac rupe porrigitur usque ad rupem de Pertuso. In le postremo protenditur descendendo usque ad flumen, quod vocatur Guerus mortuus. Inde quoque ab eodem clauditur usque ad Clusam. Si qua vero persona potens aut impotens hanc donationem infregerit, tanquam sacrilegi rea a Omnipotentis Dei gratia et fidelium consortio separata anathemate maranatha feriatur æterni ignis incendio, nisi digne satisfecerit, cum Dathan et Abiron et Juda proditore concremanda.

505. « Præfata quidem terra, his erminationibus conclusa, a magistro Brunone et ab his, qui cum eo erant, fratribus cepit inhabitari et construi anno ab Incarnatione Domini 1084; episcopatus vero domini Hugonis, Gratianopolitani episcopi, quarto, qui videlicet laudat et corroborat hoc donum, quod fecerunt supra scriptæ personæ, cum emni conventu

A clericorum suorum, et quantum ad se pertinet, quidquid sui juris esso videtur, omnino concedit. Testes Hugo decanus, Joannes de Podio, et Rostagnus Guigo de Lanz, et Galterus Bueta, Petrus et Gilbertus, Agelbertus et Aldelemus, Petrus et Ricardus. Lecta est autem hæc charta Gratianopoli in ecclesia beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ, quarta Feria secundæ hebdomadæ Dominici Adventus in præsentia prædicti domini Hugonis, Gratianopolis episcopi, atque canonicorum suorum, aliorumque multorum, tam sacerdotum, quam cæterorum ordinum clericorum, celebrantium sanctam synodum quinto Idus Decembris. » Cum hæc charta, quæ, ut characteres chronici, quibus munita est, testantur, hebdomadæ secundæ Adventus Feria quarta, quæ in nonum Decembris diem incidit, lecta est, S. Brunone Carthusiam adhuc inhabitante, seu temporis spatio, annum 1084, quinque sequentes et partem anni 1090 complectente, data haud dubie sit, tuncque, ut computanti aut etiam Chronologiam Technicam Labbei duntaxat inspicienti patet, Feriam, quartam hebdomadæ secundæ Adventus in quintum Idus seu diem nonum Decembris incidere solo anno 1086, contigerit, fuisse chartam, quæ huc jam transcripta est, hoc ipso anno lectam seu datam, manifestissimum est.

506. Atque hoc primum est, quod in illam notandum occurrit. Ne porro erronea in notis chronici a quoquam putetur, exponendum modo, qui in ea a Sancto ejusque sociis, quod anni 1084 mense Junio ex dictis factum, Carthusiæ eremus C inhabitari cæpta recte dicatur anno quarto episcopatus Hugonis, Gratianopolitani episcopi, qui interrim, ut supra ostendi, jam inde ab anno 1079 electus, annique proxime sequentis initio consecratus fuit Gratianopolitanus episcopus, quique adeo, cum Carthusiæ eremus inhabitari a Sancto cepit, quintum jam inde episcopatus annum egerit, si modo episcopatus ejus anni vel ab electione vel a consecratione sint computandi. Verum idne ita fieri necesse est? Anonymus Tractatus de S. Brunone a Carthusianis hujatibus mecum communicati auctor annos episcopatus Hugonis non ab electione, aut consecratione sed ab adita episcopatus possessione computari solitos fuisse, Hugonemque non ante D exeuntem annum 1080 episcopatum Gratianopolitani possessionem adiisse, præfatus, ita mox, quo tam hoc, quam illud evictum dat, subjungit: « Asservatur in Majoris Carthusiæ tabulario donatio per Guigonem comitem et reginam Mathildem illius uxorem domui Calesiensi facta, quæ data est anno Incarnationis Domini 1110, xi Kal. Novembris anno, pontificatus domini Hugonis, episcopi Gratianopolitani xxx. Hic annus pontificatus Hugonis non est electionis aut consecrationis; alias enim (cum scilicet, ut iterum mox monui. Hugo anno 1079 electus, annique proxime sequentis initio consecratus sit Gratianopolitanus episcopus) notandus fuisset xxxi aut xxxii, Dicendus est igitur annus possessionis, quam nondum (illum) adeptum fuisse anno 1080

menſe Octobri ſequitur ex die designata xi Kal. Novembris.

507. « Idem neceſſario conficiendum eſt ex alio inſtrumento, quod extat editum De uſu feodorum Delphinati, cujus initium et finis ſic habent: » Ego Hugo, Gratianopolitanus epiſcopus, rogatu » canonicorum conceſſi abbati Boſoni beate Mariæ » Crudatensis, et ſucceſſoribus ſuis tres eccleſias.... » Facta eſt hæc donatio de tribus prædictis eccleſiis.... iv Nonas Novembris anno Incarnationis » Domini 1110, anno pontificatus domini Hugonis » epiſcopi xxx. » Ergo necdum epiſcopatum Hugo inierat ſub initium Novembris anniſæpe dicti 1080. » Ad hæc ut, quod hic inſtituti mei ratio poſtulat, adjungam, cum Hugoni, utpote ex dictis anno 1079 electo, ineunteque anno 1080 conſecrato Gratianopolitano epiſcopo, anno 1110 ad iv Nonas ſeu ad ſecundam Novembris diem jam proſecto, annus ab electione conſecrationeque non trigeſimus, ſed trigeſimus primus fluxerit, et tamen inſtrumentum, cujus hic initium et finem Tractatus de S. Brunone auctor anonymus exhibet, anno epiſcopatus Hugonis trigeſimo datum notetur, conſequens eſt, ut tam in hoc, quam in altero, quo Guigo comes ejusque uxor Mathildis domui Caleſienſi benefecit, anni epiſcopatus Hugonis, Gratianopolitani antiſtitis, non ab electione conſecratione, ſed ab adita poſt conſecrationem ſedis illius poſſeſſione numerentur. Jam vero, cum res ita habeat, uti laudatus Carthufianus anonymus ſupra affirmat, annosque adeo epiſcopatus Hugonis non ab electione conſecratione, ſed ab adita primum poſſeſſione computari ſolitos fuiſſe, veritati conſonum appareat, non eſt ſane, cur ſupra huc transcripta donationis Carthufiæ charta erroris in notis chroniciſ ſuſpecta habeatur, accuſeturque ex eo quod Carthufiæ eremum anno epiſcopatus Hugonis Gratianopolitani antiſtitis quarto a S. Brunone ejusque ſociis inhabitari ceptam prodat; quod ex ſupra dictis verum eſſe non poteſt, niſi inſtituto computo a tempore, quo Hugo epiſcopatus poſſeſſionem iniiit.

§ XXX. *Sanctus, a ſummo pontifice arceſſitus, Carthufiam, rite jam ordinatam, incolarumque numero auctam, diſerere cogitur: quandoſnam id, et quanto diſcipulorum Brunonis luctu factum.*

508. Quatuor aut quinque, aut etiam paucioribus a Sancti ejusque ſociorum in Carthufiam ingreſſu elapſis annis, eo jam inde modo, qui vitæ eremiticæ maxime congruit, rite omnia, tum quantum ad religioſorum eremi incolarum habitacula, tum quantum ad vivendi normam, fuiſſe ordinata, dubitandum non apparet, uti etiam Sanctum ejusque ſocios ſuſceptæ vitæ aſtutitate juxta ac Sanctimonia longe lateque inclaruſſe. Atque hinc factum reor, ut et nonnulli alii ad incultam antea ac pene inacceſſam eremum venerint, atque in celeberrimi, qui hanc moderabatur, Viri diſcipulorum numerum cooptari poſtularint Ac primo quidem, Petrum et Lambertum, qui una cum Sancto, Carthufiam nondum in-

A greſſo, in Siccæ-Fontanæ ſolitudine vitam eremiticam, uti plus ſemel e Mabillonio jam laudata monaſterii Molimienſis charta fidem facit, aliquandiu duxere, inſtitutum a Brunone vitæ genus tandem etiam ſive in Carthufia ſive in Calabria eſſe amplexos, Hiſtoriæ litterariæ Franciæ ſcriptores tom. IX, pag. 241 non obſcure indicant. Ibi enim opinari ſeſe, manifeſtant, Petrum quidem a Petro, qui, quamvis Bethunæ natus eſſet, a diuturna tamen ſua in Francia commoratione Francus cognominatus fuit, ſecundusque a S. Brunone (adi Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum mſſ. pag. 639) Carthufiæ prior exſtitit, Lambertum autem a Lamberto, qui Carthufiæ Calabrinæ prior ſeu magiſter religioſis hujus incolis optimas leges præſcripſit, diverſum non eſſe. Et vero, cum facile factum eſſe queat, ut Petrus et Lambertus, qui prius Brunonem e Siccæ-Fontanæ ſolitudine Gratianopolim abeuntem, ſequi noluerant, conſilium poſtea, cum de fixa a Sancto in Carthufia ſede inaudiviſſent, mutarint atque in horridam hanc eremum, Sancto annuente, conceſſerint, reiſpa id feciſſe illos, neutiquam vero apparet aſimile, licet interim Lambertum, qui cum Sancto in Siccæ-Fontanæ ſolitudine verſatus eſt, eundem cum Lamberto, Carthufiæ Calabrinæ priore, aſſeverare non auſim.

509. Aſt quocunque modo res habeat, fuiſſe equidem, dum Sanctus e Carthufiæ eremo diſceſſit, diſcipulos ejus numero plures, quam cum primum hanc ſolitudinem ingrederetur, ſuadent mihi binæ chartæ, infra integræ huc tranſcribendæ, quarum altera Rogerius, Calabriæ et Siciliæ comes, eremum Calabrinam S. Brunoni ejusque ſociis donat, altera donationem hanc Rogerius Apuliæ, Calabriæ Siciliæque dux, cujus Rogerius comes patruus erat, confirmat. In priori enim comes ita loquitur: « Rogerius Dei gratia omnes Calabriæ et Siciliæ omnibus fidelibus ſuis et Eccleſiæ Dei filiis tam præſentibus quam futuris ſalutem. Notum eſſe volumus fraternitati veſtræ, per Dei miſericordiam a Galliarum partibus ad regionem iſtam Calabriæ ſanctæ religionis, viros Brunonem videlicet et Lanvinum cum ſociis eorum perveſſiſſe, etc. » In poſteriori vero Rogerius dux hunc fatiur in modum: « Rogerius Apuliæ, Calabriæ, Siciliæ Dei gratia dux, omnibus fidelibus Chriſtianiſ præſentibus et futuris in Domino ſalutem. Notum eſſe volumus fraternitati veſtræ de duobus viris Brunone ſcilicet et Lanvino, qui ſanctæ religionis ſtudio accenſi cum ſociis ſuis in terram Calabriæ a Galliarum partibus, diſponente Deo, venerunt, etc. » Sanctus ergo, cum in Calabriam, quod ex dicendis non diu admodum ab ejus e Carthufia egreſſu factum, ad comitem Rogerium venit, ſocios ſibi aliquot, e Gallia appulſos, quorum in hiſce chartis mentio fit, habebat adjuncos; quare, cum unus ſaltem ex hiſ, Lanvinus videlicet, ab omnibus ſex Sancti ſociis, Carthufiæ eremum cum eo primum ingreſſiſ, ſit diverſus, conſectarium fit, Sancti diſcipulos, dum hic e Carthufiæ eremo pontificem

aditurus discederet, numero plures fuisse, quam cum A solitudinem eam primum ingrederetur; Lanvinum autem, in binis laudatis chartis memoratum, ab omnibus sex dictis Sancti sociis, seu potius, quod hic potissimum dubium non nemini videri queat, a Landuino esse diversum, sic ostendo: Sanctus, uti ex dicendis patescet, non prius cum Lanvino in Calabrinam eremum secessit, dictisque binis chartis sibi illam donari ac confirmari impetravit, quam cum Carthusiam majorem, quam deseruerant, Landuinus una cum discipulis, seu Carthusianus, quibus a S. Brunone fuerat praeffectus, repetiisset, ut proinde, hunc ab illo diversum esse, sit necessum.

510. Ad hæc Lanvinus, qui cum Sancto in Calabrinam eremum secessit, in Normannia, Franciæ provincia, Landuinus vero, qui, monente S. Brunone, Carthusiam Majorem repetiit, in Tuscia natus erat. Accedit, Landuinum Tuscum anno 1100, cum e Carthusia Majori, cui prior præerat, Brunonem in Calabriam venisset invisum, diem extremum (adi Labbeum tom. I Bibliothecæ novæ librorum mss. pag. 639) clausisse; Lanvinum autem S. Brunoni, qui anno ex dicendis 1101 obiit, vixisse superstitem, eique in Carthusiæ Calabrinæ præfecturam fuisse suffectum, uti videre licet apud Mabillonium Annalium Benedictinorum lib. LXX, num. 30. Lanvinum itaque, qui cum Sancto in eremo Calabrina commoratus est, a Landuino Tusco esse distinctum, indubitatum est, quod, ne unum cum altero in decursu confundas, bene est notandum. Porro e Sancti sociis, quorum binæ chartæ proxime memoratæ mentionem faciunt, aliquod saltem adhuc alii verosimillime fuerunt a sex Sancti sociis, Carthusiæ eremum cum eo primum ingressis, diversi; ut proinde hi, cum inde Sanctus abiit, Calabriamque petiit, numero jam aucti extiterint. Nec est, quod reponas, socios, quibuscum Sanctus in Calabriam venisse in laudatis binis chartis memoratur, ac nominatim Lanvinum (adi in Brunonis Vita cap. 17 Zanottium) non prius ei sese, quam cum, relicta Carthusia, in Italia jam existeret adjunxisse; Sanctum enim brevi temporis spatio, quod ex dicendis, antequam in Calabriam secederet, apud pontificem commoratus est, invenisse statim Romæ, qui in disciplinam ejus sese dederint, appulsos e Galliarum partibus viros, quod tamen, ut quidquam hic contra opinionem nostram posset confici, requiretur, parum verosimile apparet.

511. Quod cum ita habeat, esse sane non videtur, cur an Sanctus, cum e Carthusia discessit, discipulorum suorum numerum auctum viderit, revocetur in dubium, magisque eum adhuc augeri indubie vidisset, si diuturnior ejus esse potuisset in Carthusia commoratio. Verum, cum sex annis, quorum ultimus saltem incompletus ex dicendis fuerit, Carthusiæ eremum prior seu potius (is enim illi proximisque ejus successoribus titulus ab omnibus fere scriptoribus tribuitur) magister rexisset, pontificum fuit allatum mandatum, quo ei, ut ad Romanam curiam

A sese conferret, severissime ab Urbano II papa, ad pontificalem apicem anno 1088 evecto, injungebatur. Hic olim Sancti nostri Remis, ut jam supra docui, fuerat discipulus, hincque raram viri prudentiam ingenique sagacitatem apprime perspectam habens, eum apud se, quo ad consilia adhiberetur, habere volebat in difficillimis illis temporibus, quibus a papa dissidente frequenterque arma in pontificios in Italia movente imperatore Henrico IV, deplorandum in modum res Ecclesiæ in Italia et Germania erant turbatæ. Ut nuntius ille ad Brunonis discipulorum aures pervenit, ingens mox omnium animos luctus subiit. Audi quæ huc spectantia Blumenvenna id Sancti nostri Vita a se conscripta commemoret. * Et ecce, inquit, vix Bannis sex in tali conversatione exactis, rursum tentatur... Papa nempe Urbanus II, prius dictus Otto, abbas Cluniacensis, qui olim discipulus fuerat beati Brunonis, cum pontificatum summum adeptus esset, cupiens illum digne administrare, non immerito excellentissimæ doctrinæ et probitatis ejusdem sui præceptoris, vocavit eum ad sanctæ Ecclesiæ obsequium, addito etiam obedientiæ præcepto.»

312. « Quo perlecto mandato, vox in Rama audita est, ululatus et prolatus multus filiorum sancti Brunonis, nolentium consolari obstantiumque Patrem, quod ejus orbatu solatio nullo pacto in loco horroris et vastæ solitudinis perseverare possent. Sed si maneret, manerent, si abiret, abiret et ipsi. Quorum fletibus piissimus Bruno vehementer turbatus et ad compassionem motus, cum sibi quoque durissimum esset, post tam placidæ et tranquillæ solitudinis quietem rursum externis curis et inquietudinibus implicari. Nisus est tamen eorum animos sedare et consolari. Sciebat ipse scriptum esse: « Qui vos audit, me » audit, et quod semel loquitur Deus, et secundo id » ipsum non repetit. » Et ideo non aliter Apostolici jussionem, quam cœlesti oraculo ad se delapsam vocem accepit. » Quapropter alloquens suos ait: Manere vobiscum, fratres mei dilectissimi, gratissimum mihi est, separari a vobis gravissimum. Sed mandatis apostolicis obedire necessarium mihi est. Quid enim prodesset hic vobiscum exterius carnem D jejunii et abstinentiis atterere, si per inobedientiam animæ meæ damnationem contingat acquirere, etc. » Aceinde nonnullis adhuc, quibus ultro citroque discipulos, interpositis, subjungit: « Audiens hæc beatus Bruno, cum videret eos consolationem non recipere, nec persuaderi eis posse, ut manerent, metuens, ne post suum et eorum recessum eremus Carthusiæ, locus jam Deo dicatus, ad manus laicæ et profanas iterum deviniret, cogitans scilicet illam cum suis repetere, commendavit et dedit eam venerabili viro domino Siguino abbati monasterii Casæ-Dei, qui unus fuerat ex primis donatoribus, de quibus diximus, confecto super hoc publico instrumento. Sicque beatus Bruno, suscepta bene-

dictione a sancto Hugone, episcopo Gratianopolitano, obedientia cogente, Romam profectus est. »

513. Ita hactenus ille, Puteano, equo iterum sua fere omnia mutuatus est, apprime consonans, nec pugnans cum antiquiore Sancti nostri biographo seu primorum quinque Carthusiæ Priorum Chronologo. Atque hi omnes tres quidem, uti etiam, qui suæ duobus horum recentioribus, Puteano scilicet et Blomenvenna, deprompsit, Surius, universos Sancti discipulos summo fuisse, cum eum e Carthusia a Pontifice accersiri intellexerunt, mœrore affectos Carthusiamque, abunde Sancto, deserere statuisse, litteris recte consignasse videntur. Id enim, ut ut nullo prorsus auctore synchrono seu æquali memoriæ proditum veniatur, veritati tamen e restitutionis Carthusiæ infra huc transcribenda charta, utpote in qua ex hac eremo S. Brunonis socii ob hujus absentiam recessisse innuuntur, consonum videtur. Verum indicant etiam recentiores laudati Sancti nostri biographi, Brunonem, cum Carthusiam Siguino dedit, atque ex hac, ad pontificem se collaturus, exiit, isthuc postea redire statuisse; quod, cum instrumento, quo Sanctus, ad pontificem tendens, Siguino Casæ-Dei abbati Carthusiam donavit, nulla omnino de hac Brunoni ejusque sociis, si redirent, reddenda mentio ingeratur, parum verosimile mihi apparet. Nec verosimilius est, quod tamen etiam nonnulli volunt, instrumentum, quo Sanctus Carthusiam Casæ-Dei abbati Siguino contulit, datum ei jam tum fuisse, cum ejus discipuli e Carthusia ob dilecti ex hac Magistri discessum nondum dilaberentur, dilapsurique tantummodo brevi post a Sancto præviderentur.

514. Etenim in charta restitutionis Carthusiæ dicitur Bruno Carthusiam, cum « loci, fratribus recedentibus propter absentiam ejus, destitutionem videret, » Siguino abbati dedisse ac commendasse; ut præinde instrumentum, quo Carthusiam Siguino Sanctus dedit, collatum ei, primis Carthusiæ Majoris incolis Sancti discipulis nondum dilabentibus seu Carthusiam relinquentibus, haud fuerit, maxime cum id in fratrum seu discipulorum Sancti e Carthusia recessu factum, diserte tradatur in epistola infra pariter huc transcribenda, qua Urbanus II papa Siguino abbati, ut Carthusiæ eremum S. Brunonis discipulis, ad hanc redeuntibus, restituit, injungit. At vero, inquires, si Sanctus chartam, qua Carthusiam Siguino dedit, dilabentibus e Carthusia discipulis suis, seu in horum ex eremo illa recessu impertit, qui verum intelligitur, esse illos ob Sancti absentiam seu eo in itinere e Carthusia versus pontificem jam existente, uti charta restitutionis Carthusiæ jam pluries laudata indicat, e Carthusia dilapsos? Mabillonius in Annalibus Benedictis lib. LXXVII, num. 92, sic scribit: « Eodem tempore, quo natus est Bernardus, Bruno, Carthusiæ Majoris primus institutor, ab Urbano II, qui ipsius apud Remos discipulus fuerat, Romam evocatur, ut ejus consiliis in Ecclesiæ moderamine uteretur,

A Egre hanc discessionem tulit novellus grex, tanti Pastoris solatio destitutus; cunctisque, eo absente, intolerabilis visa est Carthusiæ habitatio et vitæ asperitas. Sed tandem parendum fuit summi pontificis auctoritati, qui locum Seguino, abbati Casæ-Dei, commendavit. Recessit itaque Bruno e Carthusia post annos sex, quam eam incolere cœperat. Ejus discessu conturbati fratres, quæ humanitatio est in rebus arduis deficiente magni meriti duce, locum deserunt; quod ubi Bruno rescivisset, litteris ad Seguinum, Casæ-Dei abbatem, scriptis Carthusiam ei ejusque monasterio concessit. »

515. Ita Mabillonius, Brunonem scilicet tunc demum, cum in itinere Romano aut etiam Romæ versaretur, instrumentum, quo Carthusiam in Seguino abbatem transcripsit, confecisse epistolaque ad eum misisse, indicans. Et sane, re ita considerata, facile quisque intelliget, qui, cum Sanctus jam absens esset, seu in itinere versus pontificem aut Romæ existeret, discipuli ejus dilabi e Carthusia, ipseque hisce dilabentibus seu potius dilapsis, instrumentum publicum, quo hanc Siguino Casæ-Dei abbati tradidit, donare potuerit, salva eorum omnium veritate, quæ in charta restitutionis Carthusiæ occurrunt. Attamen cum Sanctus, antequam iter Romanum susceperet, in ipso discipulorum suorum e Carthusia recessus actu Carthusiam in Siguinum Casæ-Dei abbatem transcripsisse videatur, ita malim rem gestam concipere: S. Bruno, cum e Carthusia, Landuino in locum suum substituto, jam excesserat, ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum, uti reipsa fecisse a Blomenvenna aliisque narratur, sese, ei valedicturus, contulerit, discipulique interea, quos in Carthusia reliquerat, audito Sancti discessu, Carthusiam pariter, desiderium ejus ferre haud valentes, reliquerint. Ita sane facili etiam negotio intelligitur, qui et Sanctus, e Carthusia discedens, dilabentibus ex hac discipulis suis, mox id audire et instrumentum, quo Carthusiam Siguino Casæ-Dei abbati commendavit, conficere, confectumque aut ipsemet ad hunc deferre, aut etiam ab altero deferendum curare potuerit.

516. Porro ex charta restitutionis Carthusiæ etiam collige, opinionem eorum, qui Sanctum in itinere, quod pontificem versus suscepit, omnes prorsus suos in Carthusia discipulos comites habuisse statuunt, veritati neutiquam posse congruere. In illa enim charta, qua hisce Siguinus Carthusiam restituit, Bruno abiens Landuinum omnibus aliis suis discipulis in Carthusia commorantibus præposuisse dicitur; qui autem factum id esse queat, si cum Sancto et Landuino et reliqui omnes ejus discipuli iter versus pontificem suscepierint? Verum nonne Sanctus aliquot saltem ex hisce socios itineris sibi habuit adjunctos! Est sane, cur id non nemo sibi persuadeat, cum, ut supra docui, in chartis Rogerii comitis, et Rogerii ducis Sanctus cum sociis sibi adjunctis e Gallie partibus in Cala-

briam dicatur advenisse, nec satapte dici id posse videatur, nisi Sanctus una cum sociis, quos sibi habebat adjunctos, iter Calabriam versus ex ipsa Gallia inchoarit. Quod si interim id displiceat, dubitandum equidem non est, quin Sanctus, cum omnes ejus Carthusienses discipuli consecuti eum in Italia essent, aliquot ex hisce, in Carthusiam remissis aliis, apud se retinuerit. Unde enim alioquin cum ad comitem Rogerium (adi num. 309 et seq.) in Calabriam accessit, socios sibi, qui e Galliarum partibus venissent, habuisset adjuncto? Sed hæc de discipulis, quo Sanctus, cum Carthusiam summi pontificis jussu deseruit, curiamque Romanam petiit, sub disciplina sua habuerit, dicta deserta; in tempus modo, quo sese, Carthusia desertæ, ad curiam Romanam contulerit, inquiramus.

517. Baronius id anno 1092 factum statuit, quod Sanctus, uti intellexerat, anno commorationis in Carthusia sexto ad curiam Romanam fuisset evocatus, sexque anni ab anno 1086, quo, ut supra vidimus, Sancti in Carthusiam secessum consignat, ad dictum annum 1092 deducant. Verum cum ex supra dictis Bruno non anno primum 1086, sed jam inde ab anno 1084 in Carthusiæ eremo sedem fixerit, seque ut antiquissimum fideque ex dictis dignissimum primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronicon in Sancti elogio, num. 7 huc transcripto, testatur, Romanam ad curiam, cum eremum Carthusiæ rexisset sex annis, contulerit, consectorium fit, ut id anno 1090, ultra mensem Junium, quo ex dictis sese in Carthusiam Sanctus abdidit, jam provecto, indubie fecerit, si anni sex, quibus in Carthusia commoratur a primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronologo traditur, pro completis sint abendi. Ac Mabillonius quidem in Annalibus Benedictinis lib. LVII, num. 92 Sancti e Carthusia egressum anno 1090 innectit. Mabillonio consonant Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, pag. 239, uti etiam Pagius in Criticis, aliique eruditi passim omnes. Verum in Vita Urbani II papæ Mabillonii et Ruinartii Operum posthumorum tom. III inserta, pag. 69 posterior e binis hisce scriptoribus, postquam, Urbanum II papam anno 1089 concilium seu synodum Melphi celebrasse, Barii ossa S. Nicolai transtulisse, Eliam episcopum conse-

Calabros, ut paulo post datus ei fuerit locus in ea regione ad inhabitandum, quem reipsa anno sequenti cum nonnullis e suis incolebat. Id constat ex Rogerii comitis diplomate, quod G. Surianus in Notis ad Vitam S. Brunonis, et Ughelles tom. IX simul cum Theodori Squillacensis episcopi confirmatione ediderunt. »

518. Quod si ergo recte hic notet Ruinartius, Sanctus noster jam inde ab anno 1089, et quidem, hoc nondum ultra mensem Septembrem provecto, ad Urbanum II papam accesserit; Urbanum enim, ut vult, in Apuliam anno illo proficiscentem comitatus est, concilioque, ibidem tunc mense Septembris, ut docet, celebrato, cum eo interfuit. Verum nihilne est, quod hanc Ruinartii opinionem vellet amplecti, seu a vero alienam esse evidenter evincat? Antiquior Sancti nostri biographus num. 24 ita de Brunone prodit memoriæ: « Eremum Carthusiæ rexit sex annis, et post, ut prædictum est, a papa vocatus, et non diu post ad eremum Calabriæ, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum anachoretarum rector exstitit et minister, et ibidem felici vitæ suæ cursu peracto, migravit ad Dominum post egressum Carthusiæ undecimo anno, nec plus, nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Carthusiæ, continetur. » Ita ille, cui si assentiendum sit, Sancti e Carthusia egressum seu accessum ad Urbanum II papam anno 1089, ultra Septembrem non provecto, Ruinartius omni dubio procul perperam innectit. Cum enim Sanctus, uti apud omnes in confesso est, infraque probatur anno 1104, vi Octobris die, e vivis abierit, ejus de Carthusia egressum, si annus, qui ab hoc cucurrit. Undecimus, cum mox dicto emortuali ejus anno 1104 verbis recitatis ab antiquiore nostro biographo recte componatur, non anno, ut statuit Ruinartius, 1089, ultra Septembrem nondum provecto, sed anno 1090, et quidem ultra vi Octobris diem jam provecto, evenisse, necesse est, eum ab anno quidem 1089 ultra Septembrem nondum provecto, usque ad anni 1104 sextam Octobris diem anni amplius duodecim completi, anno autem 1090, ad vi Octobris diem nondum provecto, ad eandem sextam anni 1101 Octobris diem anni amplius undecim completi excurrerint, sique, contra ac antiquior noster biographus scripbit, Sanctus non undecimo, sed vel duodecimo aut etiam decimo tertio post suum e Carthusia egressum anno vivere desisset. Verum anne hic primorum quinque Carthusiæ priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus annum 1101, Sancto emortualem, eum definito post ejus e Carthusia egressum anno undecimo recte componit?

519. Neutiquam sane: Sanctum enim, antequam annus 1090 ad Octobrem, imo ad septimam decimam Septembris diem esset provectus, e Carthusia sese ad Urbanum II papam contulisse, e charta infra huc transcribenda, qua Siguinus Casæ-Dei abbas

Carthusiam redeuntibus ad hanc, a quibus, Brunone ad Urbanum abeunte, fuerat relicta, Carthusiam reddit, certum omnino est atque indubitatum, cum » anno ab Incarnatione Domini 1190, xv Kal. Octobris » data notetur, annique amplius undecim a septima decima anni 1090 Septembris die usque ad sextam anni 1101 Octobris diem, Sancto nostro emortuale, excurrerint. Atque ita quidem jam liquet, annum Brunoni emortuale definitum anno post ejus e Carthusia egressum undecimo ab antiquiore Sancti nostri biographo perperam innecti. Imo vero id faciens, cum simul, Sancti discipulos, dum hic Romam ad Urbanum II papam abierat, e Carthusia in fine sexti a suo in hanc ingressu anni recessisse, num. 23 dicat, ipsemet seipsum pugnat, ut consideranti patebit. Verum an ne etiam perperam non citat libros Consuetudinum domni Guigonis, aut an horum exemplar, quod ad manum habuit, in notis chronicis, annum, quo Sanctus a suo e Carthusia egressu obierit, experimentibus, non fuit corruptum? Corruptum sane fuisse, omnino necesse est. Etenim libri Consuetudinum, quos laudat, alii indubie non sunt, quam Guigonis (adi, quæ § 1 a num. 4 usque ad num. 7 dicta sunt) Statuta seu consuetudines, quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronicon, seu horum quatuor elogium sibi habentes præfixa, in quibus, non autem in ipsis Consuetudinibus, notas chronicas invenit, quibus, quo anno Sanctus post suum e Carthusia egressum obierit, definit; atque, altissimum autem ac genuinum (adi iterum § 1) primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronici exemplar, Sanctum nostrum « post egressum Carthusiæ, » non, ut antiquior ejus biographus e libris consuetudinum Guigonis sese facere affirmat, « undecimo anno nec plus, nec minus, » sed « undecimo plus minus anno » abisse, memoriæ prodit.

520. Jam vero cum hæc ita habeant, ex eo sane, quod antiquior noster biographus, Brunonem a suo e Carthusia egressu « undecimo anno nec plus, nec minus obiisse; » scribat, argui non potest, a veritate esse deviam Ruinartii opinionem, quæ ex dictis Sancti e Carthusia egressum seu accessum ad Urbanum II papam anno 1089, ultra Septembrem nondum provento, consignat. Verum nonne eidem opinioni officit quatuor primorum Carthusiæ priorum Chronicon, in quo Sanctus ad Dominum migrasse post suum e Carthusia egressum « undecimo plus minus anno » traditur? Cum hac loquendi formula significari videatur, Sanctum non definitum post suum e Carthusia egressum anno undecimo, sed vel undecimo post egressum illum anno, vel aliquanto temporis spatio seu ante seu post hunc obiisse, itaque, ut non nemini forte appareat, temporis spatium, quod nec multo antea, nec multo etiam anno illo sit posterius, designetur, nescio, an stante, quam primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologus adhibet, loquendi formula prædicta, obitus Sancti nostri, qui ex jam dictis ante duodecimum a suo e Carthusia egressu annum vita

A functus rto non est, tanto temporis spatio post undecimum ab egressu illo annum collocari queat, ut is in annum usque ab illo Sancti e Carthusia egressu tertium decimum, prout Ruinartii exigit opinio, possit differri, nulla omnino ratione alia id suadente. Ait quidem Ruinartius, Brunonem eo animo ab Urbano accersitum fuisse, ut in rebus difficillimis, frequenter tunc emergentibus, consiliarius adhiberetur, idque proinde tam mature factum fuisse, ut non nisi tertio decimo anno post Bruno e vivis abierit. Verum non video, qui accidisse nequeat, ut Urbanus, etiamsi Brunonem, magistrum olim suum, et maximo in pretio haberet et ad consilia adhibere omnino vellet, ab eo tamen ad se evocando ad annum usque 1090 seu duobus circiter B annis, postquam jam summus creatus fuisset pontifex, abstinere voluerit.

521. Nec id jam inde ab anno 1089 factum, etiam suadet nota Sancti, quam Ruinartius etiam in argumentum adducit, ab eo tempore apud Calabros sanctitas; præterquam enim quod hac jam tum apud populum illum inclarusse Brunonem, Ruinartius non probet, potuit etiam sanctitatis fama, quam is vita, in Carthusiæ solitudine austerissime acta, divitiarumque dignitatum ac mundi contemptu per totam late Galliam sibi pepererat, ad Calabros etiam jam tum fuisse perlata. Atque hinc fit, ut neque ex loco, quem ex dicendis jam inde ab anno 1090 aut certe sequentis initio ad inhabitandum in Calabria Sanctus obtinuit, neque ex ipsa etiam ejus; quæ eodem tempore accidit, ad Rhegiensem archiepiscopatum electione pro stabilienda Ruinartii opinione sat solide argui posse existimen. Ad Hæc etsi ex eo, quod anno 1090 a Rhegiensibus electus fuerit archiepiscopus, speciali quodam modo hisce notus exstitisse, ac proin in Rhegiensi civitate, quæ in extremo Calabriæ angulo sita est, jam inde ab anno, quo eam ex dictis Urbanus II papa invisit, 1089 versatus fuisse, non nemini queat videri, fieri tamen potest, ut a Rhegiensibus, etsi iis vix non omnino esset igotus, in archiepiscopum, quod, ut primorum quatuor Carthusiæ Priorum chronologus testatur, « papa Urbano volente, » factum, e sola hujus commendatione fuerit D electus. At vero, ait, qui pariter Sancti e Carthusia egressum atque ad Urbanum accessum anno 1089 innectit, in Chronologica-diplomatica sua de S. Brunone Diatriba Morkensius, inter Sancti e Carthusia discessum, et discipulorum ejus, qui delectissimi Patris absentiam ferre non valentes, in Italiam pariter, eo abeunte, Carthusiam relinquentes, abierant, factum, tandem ad hanc reditum anni ut minimum unius spatium interessisse, res tempore utrumque inter eventum medio gestæ requirunt, ac proin, cum ad Carthusiam ex jam dictis ac porro dicendis S. Brunonis discipuli ante Octobrem anni 1090 sint reversi, abisse hunc ex illa anno 1089, ad Octobrem nondum provento, necesse est. Ita fere quantum ad substantiam ille.

522. Verum non vido, inter Sancti e Carthusia discessum, illiusque discipulorum ad hanc reditum res tot tantasque evenisse, ut ex longe etiam minori, quam anni unius, spatio geri nequierint. Quid enim? Bruno, relicta commendatque seu donata Signino, Casæ-Dei abbati, Carthusia, in Italiam ad summum pontificem Urbanum II, a quo evocatus fuerat, sese contulit, discipulos, qui abeuntem, relicta pariter Carthusia, in Italiam fuerant secuti, benigne ad se venientes excepit, reditum iis ad Carthusiam suasit, utque reipsa ad dilectam hanc sancto Patri suo eremum Pontificis ad Signinum, Casæ-Dei abbatem, quibus huic, ut Carthusiam restitueret revertentibus ad hanc S. Brunonis discipulis, Urbanus papa imperabat, litteris muniti redirent, etiam effecit. Verum quidni hæc omnia sex circiter duntaxat aut septem mensium spatio gesta esse potuerint? Imo vero quid ni etiam Sanctus, uti vere ex infra dicendis factum, eo ipso anno, quo Carthusiam deseruit, atque ad Urbanum II pontificem venit, in Calabriam, oblata ab hoc ad eremiticam vitam redeundi facultate, sese recipere potuerit? Non magis itaque, quæ Morkensius affert, quam quæ supra e Ruinartio adducta sunt, Sancti nostri e Carthusia discessum, atque ad Urbanum II, a quo accersitus fuerat, accessum ante annum 1090 cogunt statuere. Quod cum ita sit, ut, quæ mea tandem sit opinio, aperte edicam, Sanctus noster absque solida ratione statui non potest obisse temporis spatio post suum e Carthusia egressum longiori, quam pati videatur loquendi formula, qua, ut jam dictum, a primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologo « post egressum Carthusiæ undecimo plus minus anno » diem extremum clausisse traditur; quare cum nullum plane, quod Sanctum jam inde ab anno 1089, ad Octobrem nondum provento, unde eum tali tempore obisse, foret consequens, e Carthusia ad pontificem discessisse, evincat, argumentum sat validum occurrat, id illum ante annum 1090, ut Mabillonius alique communius statuunt, non fecisse, in animum induco.

523. Verum quo circiter anni illius mense res hæc acciderit? Cum « Bruno post egressum e Carthusia undecimo plus minus anno, » primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologo, a quo ex dictis non recedendum, testante, e vivis, quod anno ex dicendis 1101 factum, abierit, hique proinde eventus non valde diu, postquam undecimus a Sancti e Carthusia egressu annus esset elapsus, statui posse videatur, dicti anni mense Martio circiter e Carthusia Bruno verosimiliter discesserit, sequentique mense Aprili aut certe Maii initio ad pontificem Urbanum, qui tunc, ut Ruinartius in hujus Vita supra plus semel jam cit. luculentissime probat, ex Apulia et Calabria Romam erat reversus, pervenerit. Ita rem factam idcirco præcipue existimo, tum quod in hac opinione Sanctus noster, utpote anno 1101 vita functus, non serius, quam cum jam quinque aut sex circiter menses post undeci-

um a suo e Carthusia egressu annum essent elapsi diem extremum clauserit, nec quo minus ejus obitus tanto temporis post undecimum illum annum spatio statui queat, impedire videatur loquendi formula, qua « post Carthusiæ egressum undecimo plus minus anno » obisse, a primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologo asseritur; tum quod etiam in eadem opinione facili negotio, qui, quæ inter Sancti e Carthusia discessum, illiusque discipulorum ad hanc reditum gesta traduntur, reipsa etiam geri potuisse intelligantur, uti ex iis, quæ § sequenti suppeditaturus sum, magis elucescet. Ad hæc cum Sanctus haud diu e Carthusia antequam eum sequerentur discipuli, abiisse videatur, opinioni isti, ut, consideranti patebit, etiam suffragatur antiquior noster biographus, utpote num. 23 scribens, e Carthusia illos recessisse « in fine sexti anni » a suo in hanc ingressu, qui ex jam supra dictis mense Junio anni 1084 evenit.

§ XXXI. *Sanctus Romam ad Urbanam papam venit, discipulis, ut Carthasiam reperant, suadet, litteras his ad Signinum abbatem a pontifice impetrat, archiepiscopatum Rheingensem recusat, et, ut sibi a curia in eremum iterum secedere liceat, ab Urbano obtinet.*

324. Blumenvenna in contexta a se Sancti nostri Vita ita prodit memoriæ: « Beatus Bruno, suscepta benedictione a sancto Hugone, episcopo Gratianopolitano, obedientia cogente, Romam profectus est; de cujus adventu summus pontifex ineffabili repletus gaudio benignissime eum suscepit (utpote quem intime diligebat et venerabatur) atque inter primos et præcipuos sibi peculiare familiaresque consiliarios et fideles amicos semper habuit, utens ejus semper consiliis in arduis Ecclesiæ negotiis. » Ita ille Sancti nostri biographus, sua iterum ad verbum fere hic mutuatus e Puteano, qui tamen, quod etiam Surrius facit, Brunonis ad Urbanum accessum Romæ accidisse, seu Urbanum tunc, cum ad eum Bruno venit, Romæ exstitisse, diserte magis, quam Blumenvenna, tradit. Ast num vere etiam Urbanus, cum ad eum Sanctus noster venit, Romæ fuit versatus? In opinione eorum, qui Sanctum jam inde ab anno 1089, ultra Septembrem nondum provento, ad Urbanum accessisse statuunt, Romæ verosimillime, cum id accidit, Urbanus papa, utpote quem quatuor ultimis anni illius mensibus vel in Apulia, ubi et mense Septembris Melfitanum concilium celebravit, vel in Calabria exstitisse, adducta a Ruinartio in Pontificis illius Vita probant, versatus haud fuerit. At vero cum Urbanus, ut idem Ruinartius in ejus Vita pag. 77 ostendit, Romam anno 1090, quinto Kalendas Aprilis, seu xxviii Martii reversus jam fuerit, ibique ad mediam usque ætatem circiter substiterit, in opinione sane, quæ Sanctum non ante anni 1090 Aprilem ad Urbanum venisse, supra statuimus, Romæ hic pontifex, cum ad eum Sanctus noster venit, indubie exstitit.

525. Quod modo ad reliqua, proxime recitatis Blumenvennae verbis comprehensa, pertinet, veritatis

esse hæc apprime consona, indubitatum apparet, ac in primis quidem Sanctum ad consilia ab Urbano, utpote a quo hunc in finem, teste primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronologo, evocatus esset, fuisse adhibitum. Ad alia modo hic discutenda sermonem convertamus. Haud diu admodum, quantum apparet, ad pontificem Sanctus noster pervenerat, cum ad dilectissimum Parentem, Carthusia relicta, pariter venisse ejus discipulos, omnes Sancti nostri biographi unanimi consensu affirmant. «Venerunt autem (subdit verbis suis proxime hunc transcriptis Blomvenna) ad eum, Spiritu sancto operante, sui omnes, qui in Carthusia cum eo fuerant, dolentes plurimum (ipse vero amplius) quod locum prædictum Carthusiæ, quem Dominus sibi elegerat, et in quo locum sibi exstruere visus fuerat, reliquissent. In mente etiam veniebant eis, non carnes, cucumeres aut pepones (sicut murmuratoribus illis in deserto), sed devotæ meditationes, orationes, lectiones, et spirituales consolationes, quas prius in eremo Carthusiæ habuerant; et ideo, cum se jam viderent in curia post tam jucundum quietis suæ silentium maximo circumdari tumultu ac strepitu, a lacrymis abstinere non poterant.» Hactenus Blomvenna, cui iterum Puteanus, e quo sua hausit, uti etiam Sursius, ad amussim ferre consonat. Verum duo hic jam quæri possunt. Alterum est, an Sanctum vere in Italiam ac Romam secuti sint ejus discipuli; alterum vero, an, si res ita habeat, singulari quodam prodigiosoque modo divinitus impulsus id fecerint, prout jam mox recitata Blomvennæ verba innuere videntur.

526. Ut ab eo, quod primum est, ducam initium, Sancti nostri discipulos ad eum, in Calabriæ eremum, pontificia curia relicta, nondum profectum, sese contulisse, concludendum apparet ex charta præsentis § transcribenda, qua Siguinus, Casæ-Dei abbas, Carthusiam Landuino, ejusque sociis, od hanc redeuntibus, restituit; in hac enim ut hi celeberrimam illam eremum, quam dilectissimo Patre suo ad pontificem abeunte, deseruerant, unanimi consensu repeterent, Bruno Romam jam profectus atque apud pontificem existens effecisse innuitur hisce verbis: «Rogatu patris nostri papæ Urbani, et precibus præmemorati fratris Brunonis, et iisdem (hujus nempe discipulis) fratribus, ut ibidem remanerent, a priore eorum Brunone plurimum confortatis, fratri Landuino, quem magister Bruno discedens (e Carthusia scilicet ad pontificem) cæteris fratribus præposuit, ipsi et cæteris fratribus sub eo degentibus et eorum successoribus donum, quod nobis prædictus Bruno (ejus videlicet discipulis, uti chartæ hujus initio dicitur, e Carthusia recedentibus) fecerat coram congregatione nobis commissum... Ego ipse frater Siguinus, prædictæ Casæ-Dei abbas... reliqui; quare cum Sanctus noster, ut unanimi consensu ad Carthusiam quam reliquerant, discipuli sui reverterentur, verosimilime, ni sibi præsentem habuisset, vel nulla omnino ratione vel certe non nisi ægerrime litteris

A efficere potuisset, reipsa hi tunc Sancto adfuisse ac proin eum post suum e Carthusia egressum secuti in Italiam videntur. Accedit, tum Carthusianorum traditio, tum antiquior noster biographus, qui, omnes Sancti discipulos ad eum, in curia pontificia existentem, accessisse, num. 19 indicare etiam videtur: ut, id vere factum esse, tum hæc, tum maxime, quibus Siguinus, Casæ-Dei abbas, Carthusiam, ut mox dixi, redeuntibus ad hanc S. Brunonis discipulis restituit, litteræ publicæ mihi sane verosimillimum, ne dicam indubitatum, reddant.

527. Quod nunc pertinet ad modum, quo factum sit, ut ad Sanctum, in curia pontificia existentem, omnes ejus discipuli, Carthusia relicta, accesserint, in prodigio illum pariter constituere videtur antiquior noster biographus; Sancti enim discipulos non statim a suo e Carthusia egressu dilectissimum Patrem suum in Italiam esse secutos, sed tunc alio atque alio abiisse, indicat, ac deinde cum Sanctum, ut e curia pontificia in eremum iterum secedere sibi fas esset, ab Urbano impetrasse, narravit, subjungit: «Prius tamen, quam de curia recederet, ejus, ut creditur, meritis et precibus divina misericordia omnes ejus socios et subditos revocavit, ita quod omnino omnes redire Carthusiam consenserunt; » quibus verbis utique, eorum simul, quibus ante, Sancti discipulos a suo e Carthusia egressu varias in partes fuisse dispersos, insinuat, ratione habita, prodigium astruere videtur divinitus factum, quo hi ad Sanctum, antequam e curia pontificia discederet, confluerint atque ad Carthusiam redire consenserint. Verum etsi quidem, ut jam dixi, ad Brunonem, in curia pontificia existentem, accessisse e Carthusia ejus discipulos, vix non indubitatum putem, prodigio tamen ullo interveniente id factum, haud facile crediderim quod res hæc, ut discipulorum Sancti in Italiam ad hunc accessus, in Siguini, Casæ-Dei abbatis, charta sæpius jam laudata fundata non sit, nec biographi nostri horumque etiam vetustor, a quibus memoria præditur, satis antiqui sint, ut rebus, quas soli de Sancto ejusque discipulis narrant, fidem indubitam facere queant. Quid Sanctus, cum ad eum, quos in Carthusia habuerat, discipuli Romam accessissent, potissimum egerit, modo dispiciamus.

528. Curasse illum apud pontificem, ut commodo hospitio, in quo statui suo congrua exercitia obire possent, exciperentur, dubitandum non est, etsi interim id nullo prorsus scriptoris antiqui testimonio firmari queat. Verum cum Sanctus dilectam sibi Carthusiæ eremum a religiosis suis incolis esse desertam, ægerrime ferret, hisce, ut ad hanc redirent, suadere, identidem fuit conatus; nec frustra: cum enim, ut ut hospitio, statui suo congruo, verosimiliter, ut dictum, excepti, solita tamen, qua in Carthusia gavisii fuerant, quiete non gauderent, hincque desertæ Carthusiensis eremi eos pœniteret, reditum ad hanc suadenti Brunoni faciles aures præbuere, munitique tiliter, tum pontificiis, quibus Urbanus

papa Siguino, Casæ-Dei abbati, ut Carthusiam redeuntibus ad hanc S. Brunonis discipulis restitueret, præcipiebat, tum aliis, quibus illud ipsum Bruno hunc abbatem enixissime rogabat, itineri tandem ad illam, quam reliquerant, eremum revertentes, sese dederunt, ut biographi nostri unanimi consensu tradunt. Illas Urbani litteras, ex supra laudato Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non Vulgati Vallis-Dei exemplari exscriptas, mecumque a jam sæpius laudato, qui sese nominari nullaratione vult, Carthusiano Parisiensi communicatas, huc transcribo. Hisce concipiantur verbis: « Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Charissimo filio Siguino, abbati Casæ-Dei, et omni congregationi salutem et apostolicam benedictionem. Eos, qui ob Ecclesiæ Romanæ obedientiam laboribus fatigantur, Romanæ quoque Ecclesiæ ope dignum est relevari, Quia ergo nos ad sedis apostolicæ servitium Brunonem, charissimum filium, evocavimus, ipso ad nos perveniente, ut ejus cella detrimenti aliquid patiat, pati non possumus, quoniam nec debemus. Vestram ergo dilectionem rogamus, et rogando præcipimus, ut eandem cellam in libertate pristina remittatis, chyrographum quoque quod vobis de eadem cella prædictus filius noster in fratrū dilapsione fecerat, pro nostra dilectione restituat, ut in liberta pristina valeat permanere. Nunc enim fratres, qui dilapsi fuerant, Deo inspirante, regressi sunt, nec aliter acquiescunt in eodem loco persistere. Sane postquam hæ vobis perlatae sunt litteræ, intra triginta dies præfatum chyrographum pro nostræ jussionis reverentia restituere ne moremini. »

529. Porro Siguinus, statim atque hæ ac S. Brunonis litteræ exhibitæ ei fuerunt, pontificio mandato, uti omnes iterum Sancti biographi scribunt, obtemperans, Carthusiam Landuino aliisque S. Brunonis discipulis, ad hanc redeuntibus, restituit. Chartam publicam, supra sæpiissime jam laudatam, qua id fecit, subjungo. Sichabet: « Ego frater Siguinus, abbas Casæ-Dei, notum fieri volo presentibus et futuris, quod frater Bruno a D. papa Urbano Romam evocatus, videns loci destitutionem, fratribus recedentibus propter absentiam ejus, dedit locum Carthusiæ nobis et Congregationi nobis commissæ. Postmodum vero rogatu Patris nostri papæ Urbani, et precibus præmemorati fratris Brunonis, et eisdem fratribus, ut ibidem remanerent, a priore eorum Brunone plurimum confortatis, fratri Landuino, quem magister Bruno discedens cæteris fratribus præposuit, ipsi et cæteris fratribus sub eo degentibus, et eorum successoribus donum, quod nobis prædictus Bruno fecerat, coram congregatione nobis commissæ in capitulo nostro sub præsentia Gratianopolinatis episcopi Hugonis. Ego, ipse frater Siguinus, prædictæ Casæ-Dei abbas, cum consensu fratrum nostrorum reliquit et eis et successoribus eorum {locum prædictæ Carthusiæ pro voluntate eorum omnino liberum feci, et juri eorum omni nino

A tradidi. Sed charta, quam prædictus Bruno nobis fecerat, ideo non est reddita, quoniam a fratribus nostris in capitulo sub interdicto requisita non potuit inveniri; et si unquam inventa fuerit, eorum ipsa charta sit juris. Factum est anno ab Incarnatione Domini 1090, xv Kal. Octobris. Ego Siguinus abbas subscripsi, et in præsentia archiepiscopi Hugonis hanc chartam ex integro confirmavi. »

530. Morkensius, e cujus apographo, in chronologico-diplomaticam, quam de S. Brunone contexit Diatribam illato, atque ad autographum, uti ait, recognito, chartam hanc descripsi, Hugonem archiepiscopum, in cujus præsentia sese jam recitatam chartam ex integro confirmasse, Siguinus, Casæ-Dei abbas, affirmat, merito ab Hugone, Gratianopolitano episcopo, utpote qui archiepiscopus non fuerit, distinctum pronuntiat, aliumque eum non esse, quam Hugonem, anno 1080 ex episcopo Diensi sedis apæ apostolicæ legato, supra sæpiissime laudato, Lugdunensem archiepiscopum creatum, insinuat. Idem etiam in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione num. 108, ubi huc jam transcripam chartam pariter transcribit, Columbius observat, et recte quidem; alium enim Hugonem archiepiscopum, quem Siguino, recitatam chartam confirmanti, astitisse verosimile sit, non novi. Nec est, cur mirum accidat, Hugonem alium in charta, alium in chartæ subscriptione commemorari; nihil enim ob stare videtur, quo minus Siguino, Casæ-Dei abbati, tunc quidem, cum Landuino ejusque sociis Carthusiam restituit, Hugo, Gratianopolitanus episcopus; tunc vero cum chartam, qua restitutionem hanc fecit, confirmavit, Hugo, Lugdunensis archiepiscopus, adfuisse credatur. Quod si id displiceat, vide, num hæc chartæ verba, « Donum, quod nobis prædictus Bruno fecerat, coram congregatione nobis commissæ in capitulo nostro sub præsentia Gratianopolitani episcopi. Hugonis ego ipse frater Siguinus... reliqui, » interpunctione post verbum « fecerat » omissa, positaque post nomen Hugonis legi nequeant, ut sensus chartæ sit, Brunoni quidem, dum Carthusiam Siguino Casæ-Dei abbati donavit, Hugonem Gratianopolitanum episcopum; Siguino autem, dum hanc Landuino D ejusque sociis restituit, Hugonem, Lugdunensem archiepiscopum, presentem astitisse. Utrolibet modo reshauerit, ita equidem apparet, non esse, cur e duobus Hugonibus diversis, quorum alter in ipsa charta, alter in hujus subscriptione memoratur, antiquum hocce monumentum pro suspecto habeatur.

531. Ex hoc porro præter alia non pauca, de quibus jam supra actum, etiam habemus, Landuinum aliosque Sancti discipulos Roma, quo Brunonem fuerant secuti, ab anni 1090 decimo quinto Kalendas Octobris, seu septima decima Septembris die, qua dictum monumentum datum notatur, ad Carthusiam fuisse reversos. Atque hinc jam consequitur, ut non uno amplius anno, quemadmodum nonnulli absque vade antiquo contendunt, sed paucis duntaxat men-

sibus apud pontificem cum Brunone sint commorati. Verum ane omnes, qui ante Carthusiam inhabitabant, cum Landuino id hanc tunc rediere? Omnes sane propemodum id fecerint, si Zanottio, qui, duos duntaxat, Lanvinum nimirum et Lambertum, apud Sanctum mansisse, in conscripta a se Brunonis Vita seu Historia, p. 89, affirmat, sit credendum. Verum, etsi numerum eorum, qui cum Landuino ad Carthusiam redierint, aliorumque, qui cum Brunone manserint, definire haud possim, plures tamen posteriores hosce fuisse, quam duos, a Zanottio ex dictis memoratas, palam est ex duobus supra adhuc citatis diplomatibus, quorum alterum a Rogerio, Apuliae et Siciliae duce, alterum a Rogerio itidem, hujus patruo, Calabriae et Siciliae comite, in S. Brunonis ejusque sociorum, qui in Calabriam, aliis Sancti discipulis ad Carthusiam jam reversis, secesserant, favorem fuit concessum. Tamen uno enim, quam in altero (adi num. 509) dicuntur Bruno et Lanvinus a Galliarum partibus cum sociis in Calabriam advenisse; ut proinde, Landuino aliisque nonnullis Carthusiam repetentibus, plures apud Sanctum, quam Lanvinus et Lambertus, manserint. Quomodo enim aliquin (videsis num. 510) Bruno simulque Lanvinus, si, cum in Calabriam venerunt, unus ipsis Lambertus adfuit, socios sibi e Galliarum partibus habuisse adjunctos, dici in duobus praefatis diplomatibus potuere? Quin itaque Sanctus duos ut minimum praeter Lanvinum socios, aliis in Carthusiam remissis, apud se retinuerit, dubitandum vix apparet.

532. Examinemus modo, quid hisce Sanctoquo deinde sit factum. Quatuor primorum Carthusiae priorum chronologus in Sancti nostri elogio (videsis Commentarii hujus num. 7) de Brunone apud pontificem Urbanum jam versante, sic scribit: « Sed cum tumultus et mores curiae (pontificiae scilicet) ferre non posset, relicta curia, contempto etiam archiepiscopatu Rhegiensi ecclesiae, ad quem, ipso papa volente, electus fuerat, in Calabriae eremum successit, » seu, ut alias melius scribitur, *secessit*. Sanctus itaque, qui, uti hic a scriptore fide nimvero dignissimo docemur, in Calabriam, pontificia curia relicta, secessit, ad Rhegiensem etiam archiepiscopatum, antequam in regionem illam secederet, fuit electus; ut proinde, cum secessus is ex dicendis currente adhuc ipso anno 1090 acciderit, certe non serius, quam hoc etiam anno ad dignitatem illam fuerit postulatus. Verum ane id etiam non citius, quam eodem anno 1090 evenit? Id sane nullo ex capite apparet; Bruno enim ex jam dictis ante eundem dictum annum 1090 ad pontificem non venit, nec ulla ratione verosimile videtur, fuisse eum, cum nondum ad Urbanum, discipulum olim suum, venisset, a Rhegiensibus in archiepiscopum electum. Ad haec Ughellus, t. IX Italiae sacrae in archiepiscopis Rhegiensibus, col. 324, Sanctum nostrum sequenti ornat elogio: « Moritur (Arnulphus Rhegiensis archiepiscopus) anno... 1090. Ejus in loco clericorum sonatus sanctum Brunonem, Car-

thusianorum patriarcham, in archiepiscopum suum delegisse fertur; verum eum illam dignitatem recusasse, ac solitudinis amore dignitatem humiliter respuisse scribunt. Tunc Bruno, excusso mundanae gloriae jugo, eremum apud Scyllacium in Calabriae finibus petiit, ubi, constructo caenobio S. Stephano sacro, ac, Rogerio duce, ibidem angelicam vitam traduxit, meritis plenus, sanctitate non minus, quam miraculorum ac doctrinae fama clarus obdormivit in Domino anno 1101, sepultusque est in supra relato caenobio, ubi haec tunc honorifice colitur. »

533. Ita ille, Sanctum nostrum non tantum, quod mox iterum laudatus primorum quatuor Carthusiae priorum chronologus facit, ad archiepiscopalem Rhegiensem ecclesiam sedem electum fuisse, affirmans, verum etiam Arnulphum Rhegiensem archiepiscopum, post cujus obitum id accidit, anno 1090 diem extremum clausisse. Ipsum porro etiam, ut Morkensius in chronologico-diplomatica sua de S. Brunone diatriba docet, Severus a Neapoli, ordinis Carthusiensis alumnus, in ms. antiquo Rhegiensium archiepiscoporum catalogo notatum invenit; ut proinde Arnulphum dicto anno 1090 obiisse, dubitandum non sit, maxime cum nihil occurrat, quod aliam eventui huic epocham praestituere, utcumque suadeat. Jam vero cum res ita habeat, atque Arnulphus, ut laudatus Ughellus locos proxime cit. etiam docet, Gregorio VII, qui anno 1085 obiit, S. Petri cathedram occupante, aut certe, si id, quod Arnulphi decessor anno 1086 adhuc in vivis fuisse videatur, displiceat, Urbano II ad illam nondum evecto, Rhegiensium creatus fuerit archiepiscopus, consecrarius est, ut sub Urbani pontificatu sedes Rhegiensis ante annum 1090 non vacarit, ac proin ut etiam ante hunc annum Sancti nostri ad illam electione, utpote papa Urbano, quemadmodum primorum quatuor Carthusiae priorum chronologus verbis proxime recitatis memoriae prodit, volente, facta non contigerit. Nec serius eandem, ut jam supra probatum, contigisse, simili ratiocinandi modo facile etiam probabitur, si modo Rangerius ad archiepiscopatum Rhegiensem ipso anno, ut verosimilius factum, 1090 fuerit electus; cum enim ille ad annum ut minimum 1106 sedem illam tenuerit, consequens erit, ut Sancti nostri ad eandem electione post annum 1090, utpote post quem ita, vivente Urbano, sub cujus pontificatu haec ex dictis accidit, sedes illa non amplius vacarit, certissime haud contigerit.

534. Hinc Ruinartius in Urbani II papae Vita jam pluries laudata num. 81 merito sic scribit: « Ad hunc annum (1090 scilicet) Brunonis ad Rhegiensem archiepiscopatum electionem, quam vulgati auctores anno 1095 consignare solent, ideo revocamus, quod hoc solummodo anno sub Urbani pontificatu sedes illa vacua fuerit, morte scilicet Arnulphi archiepiscopi, cui, recusante dignitatem illam Brunone, substitutus est sub hujus anni finem Rangerius. Ille quippe privilegium Theodori Squillacensis episcopi supra laudatum (infra id recitabimus) confirmavit

die 17 Decembris anno 1090 archiepiscopus Rhegiensis electus, ac deinceps ad annum 1106 variis conciliis et publicis instrumentis subscripsisse memoratur sub archiepiscopali titulo, ut videre est apud Ughellum tom. IX Italiae sacrae. » Sanctum itaque Brunonem nec serius, nec citius, quam anno 1090 ad archiepiscopatum Rhegiensem fuisse electum, certum omnino atque extra omnem controversiam argumentis modo in medium adductis positum videtur; ut proinde biographi nostri recentiores, aliique scriptores, qui, Sanctum nostrum in Placentino concilio, seu hujus, ante annum 1095 non celebrati, tempore a Rhegiensibus in archiepiscopum postulatum primum fuisse, volunt, audiendi non sint. Verum quo circiter anni 1090 mense S. Brunonem in Rhegiensem archiepiscopum eligi evenit? Cum ante Aprilem dicti anni 1090 Sanctus ex dictis Romam ad Urbanum papam impulsus non sit, nec ante suum ad hunc accessum, ut pariter ex dictis apparet, ad Rhegiensem sedem electus postulatusve fuerit, consequens est, ut nec hoc ante dicti anni 1090 Aprilem acciderit; ipsone autem hoc mense, an serius, definire haud quo, omnibus prorsus, quæ ad id utrumque sufficiant, argumentis deficientibus. Attamen dispiciamus, an ex iis, quæ discipulorum S. Brunonis ad Carthusiam reditum excipere, nihil omnino, quo Sancti ad Rhegiensem archiepiscopatum electionis tempus propius adhuc definiatur, possit elici.

535. « Visum est, » inquit de Urbano papa in hujus Vita num. 82 Ruinartius, « circa hujus anni (1090 nimirum) medium, cum ei Romæ vix respirare liceret, provincias, Rogerio (Apuliæ scilicet, Calabriæ et Siciliæ duci) et Boamundo (præcedenter fratri) subiectas, adire, ut ibi paulo liberius rerum ecclesiasticarum curam ageret. Certe eum sub medium mensis Augusti hoc anno in Campania exstilis, constat ex privilegio sancti Basoli, quod Sinuessæ datum est hoc anno die xviii Kalendas Septembris, Burchardo ejusdem loci abbati inscriptum. » Ut Urbano Romæ, quemadmodum hic ait Ruinartius, respirare tunc vix licuerit, factum indubie fuerit ex eo quod, cum Henricus imperator, Alpes transgressus, infesto agmine ita ex Bertholdi Constantiensis presbyteri ad Hermannum Contractum appendice ad dictum annum 1090 intelligitur, in pontificem ejusque adiutores ferretur, Romani antipapæ Guiberti asselæ, audaciores inde facti, in officio contineri vix possent, tutamque Urbano Romæ commorationem nullo modo relinquerent. Verum, ut ad rem jam veniam, erit fortassis, qui, quod Urbanus tunc in Campaniam Roma sese receperit itaque tunc Rhegiensi civitati propior sit factus, Sanctum nostrum, pontifice illo, quem in Campaniam secutus fuerat, agente, ad Rhegiensem archiepiscopatum fuisse electum, suspicetur. Et vero, si Urbanus, uti anno 1089, ita etiam anno 1090 Rhegi fuisse, esset sane, cur quis non immerito id suspicaretur. Verum cum in Campania pontifex, postquam Roma esset egressus, reliqua anni illius parte commemoratus fuisse videatur, nec

minus efficaciter, cum Romæ adhuc existeret, quam cum in Campania jam versaretur, S. Brunonem in Rhegiensem archiepiscopum eligendum curare potuerit, feceritne id ille, cum adhuc Romæ, an cum jam in Campania ageret, plane est incertum, ac proin etiam an ante, an post mediam anni 1090 æstatem, quo tempore, ut jam dictum, Urbanus Roma in Campaniam abiit, Sanctus noster fuerit Rhegiensis electus archiepiscopus. Ut sit, id equidem anno 1090, et quidem ut minimum ad hujus Aprilem jam provento, factum, indubitatum est ex supra dictis.

536. Nec minus, utpote in irrefragabili primorum quatuor Carthusiæ priorum chronographi testimonio (adi num. 532) fundatum, indubitatum est, S. Brunonem, cum sublimem maxime dignitatem sibi oblatam recusasset, « in Calabriæ eremum, cui Turris nomen est, » secessisse. Verum quandonam id Sanctus fecit, aut, ut ab eo, quod prius indubie fuerit, incipiam, quandonam id faciendi facultatem a pontifice Urbano obtinuit? Blumenvenna in conscripta a se Sancti nostri Vita ita prodit memoria: « Beatus... Bruno, cum summo pontifici propter obedientiam annis paucis adhærens non modicum Ecclesiæ profuisset suis consiliis, prudentia et sapientia incomparabili, prout ex ejusdem papæ Urbani decretis et aliis factis conjici datur, in quibus sanctus Bruno (haud dubium) in defesso labore desudaverat, semper tamen ad dilectæ suæ Rachelis amplexus, ad eremi et solitudinis quietem redire desiderans, curiæ strepitus et tumultus molestissime semper ferebat, cumque non posset ultra flammam tranti desiderii comprimere, antequam præfatus summus pontifex de Placentia transiret in Galliam, cum multa instantia vix tandem obtinuit licentiam, relicta curia, eremum, quam incoluerat, repetendi, aut aliam, si placeret, eligendi. » Hactenus Blumenvenna, præcipua saltem, quæ hic memorat, e Vita, per Puteanum contexta, mutuatus, nec Surius, qui ex ambobus hisce biographis suam de S. Brunone lucubrationem concinnavit, multum sive ab uno, sive ab altero hic dissentit; quod si autem recte notent, Sanctus a pontifice secedendi in eremum curia pontificia relicta, facultatem non prius obtinuerit, quam cum jam hic, celebrato Placentiæ concilio, in Galliam esset abiturus; quod cum anno 1095, uti inter omnes convenit, factum sit, consequens erit, ut Sanctus nec ante hunc annum, nec ante quinquennale circiter apud Urbanum (ad eum enim ex dictis anno 1090 venerat) commorationem recedendi a curia pontificia repetendique eremum facultatem impetrarit.

537. Verum, uti Sanctum ante annum 1095, contra ac iidem Brunonis biographi scribunt, electum fuisse Rhegiensem archiepiscopum, ita etiam illum ante eundem annum eremi viteque solitariæ repetendæ facultatem ab Urbano obtinuisse evincunt infra hic transcribendæ chartæ Rogerii comitis, Mesimerii, Squillacensis episcopi, aliaque, e quibus

Sanctum ante annum 1095, imo jam inde ab anno 1090, aut certe ab anno 1091 in eremo Calabrina, pontificia curia relicta, fuisse versatum, manifestum est, uti quisque ex infra dicendis facile intelliget. Et vero laudati biographi, seu potius ii, e quibus horum antiquior Puteanus id hausit, Sanctum nostrum tandem apud Urbanum papam commoratum esse, non alio forte ex capite in litteras misere, quam quod priori binguennio, quo Calabram eremum inhabitavit, subinde a Pontifice illo, consilii ejus in rebus arduis implexisque, difficillimis iis temporibus frequenter emergentibus, uti volente, e solitudine sua fuerit evocatus, uti infra docebo. Ut ut sit, Sanctum equidem non quinque annis, sed totidem duntaxat, aut forte etiam paucioribus, mensibus apud Urbanum post suum e Carthusia egressum mansisse, palam est ex eo quod ad hunc ex dictis non ante anni 1090, Aprilem aut Maium accesserit, eoque ipso anno adhuc currente, in Calabria jam exstiterit atque ibidem eremum, quam aut eodem anno 1090, aut certe non diu post inhabitare cepit, a Rogerio, Calabriae et Siciliae comite, sibi concessa charta publica impetravit, uti infra dicenda aperient. Nec Sanctum diutius, quam jam statuerim, apud Urbanum papam, antequam a suo e Carthusia egressu Pontificia acuria secedendi facultatem obtineret, Calabriamque peteret, commoratum esse, credidere, ut apparet, vetustiores Carthusiani.

538. Etenim primorum quinque Carthusiae Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus, qui ex supra dictis saeculo XIII floruit, de S. Brunone primo quidem num. 16 et seq. ita prodit memoria: » Venerabilis Pater, ad, summum Pontificem veniens, eidem, non longe, sed brevi tempore assistens, consiliis et auxiliis salutaribus ejus multa onera supportabat, et multum in regimine sanctae Dei Ecclesiae ejus sollicitudinem sua promptitudine subiebat. Diu tamen patienter dissimulare non potuit tristitiam et dolorem conceptum de suorum dispersione filiorum, et strepitus et tumultus curiae, impediens dulcedinem et quietem, qua frui et pasci in eremo consueverat, graviter ferens et diutius ferre non sustinens, exposita summo Pontifici sua desolatione, cum summa instantia imploravit et impetravit a curia separari et quod posset ad eremum et cellae jam praegustatam dulcedinem et desideratam requiem repedere; » deinde vero num. 24 sequentia, quae huc etiam faciunt, suppeditat: » Bruno igitur, vir sanctissimus et gemina scientia praeditus, tam divina scilicet, quam humana, ... eremum Carthusiae rexit sex annis, et post, ut praedictum est, a Papa vocatus, et non diu post ad eremum Calabriae, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum et anchoritarum rector exstitit minister. » Ita ille utrobique, quantum apparet, S. Brunonem, non quinque annis, sed longe breviori temporis spatio, antequam curiae relinquere facultatem

tem obtineret, atque in Calabriam secederet, apud Urbanum papam fuisse commoratum, suis quas adhibet loquendi formulis indicans. Quare, cum Carthusiani antiquiores, qui quidquam de sancto Ordinis sui Institute litteris consignavere, sua fere omnia e laudato, cujus hic jam recitata verba sunt, primorum quinque Carthusiae Priorum chronologo hauserint, verosimillime hujus inhaerentes vestigiis Sancto nostro, non quinquennale, sed longe minus diuturnam apud Urbanum papam commorationem attribuerint; nec sane immerito, cum Sanctus ad hunc ante anni 1090 Aprilem non venerit, hocque ipso anno Pontificiam curiam reliquerit, uti ex jam supra dictis satis liquet, magisque ex dicendis patet.

B § XXXII. *An Sanctus a Rogerio Calabriae comite, venationem exercente, in Calabriae specu, in quo se cum sociis abiderat, fuerit repertus; quo, relicta Pontificia curia, primum concesserit, et cur tunc Carthusiam non repetierit.*

539. Sanctum nostrum, Pontificia curia ex Urbani Papae consensu relicta, in Calabriae eremum, cui Turris nomen, secessisse, sedem ibidem, casis humilibus exstructis, fixisse, in speluncis, in quibus cum sociis morabatur, a Rogerio Calabriae et Siciliae comite, qui eum tunc nondum cognoverit, venationem exercente, fuisse inventum, hacque occasione factum, ut eremum illam ab hoc principe obtinuerit, memoriae produnt omnes praecipui, quos ad manum habeo, saeculo quinto decimo posteriores, S. Brunonis biographi, videlicet Zacharias Benedictus, Puteanus, Blomenvenna et Surius. Solius Blomenvennae, quod reliquos sibi adamussim fere consonantes habeat, horumque proinde omnium locum tenere queat, verba huc spectantia, reliquis fere omnibus omissis, transcribo. Sic habent: » Cum voluntate itaque et benedictione summi Pontificis dimissus (S. Bruno nimirum) Calabriae deserta petiit cum aliquot ejusdem propositi viris, quos ferventissimis suis exhortationibus ad mundi contemptum induxerat. Audierat enim, illic deserta esse loca plurima ad penitentiam agendam solitariamque vitam sectandam aptissima. Optabat, prout frequenter decreverat, redire Carthusiam ad fratres suos charissimos, quos praemisera; sed quia summus Pontifex cum sua curia transibat in Galliam, in cujus finibus Carthusia sita est, metuebat, ne curiam, quam fugiebat, ibi declinare non posset. Et ideo ad Calabriae potius deserta se contulit. .... Venit itaque Vir sanctus ad quamdam Calabriae eremum, cui Turris nomen est, in dioecesi Squillacensi, ibique non cellas pretiosas, quia sumptus ad eas non suppetebat, sed casas humiles de vili materia, sed in Christo pretiosa, aedificaverunt. ....

540. » Cum autem dictam eremum primum inhabitare cepissent, contigit, Domino hoc operante, ut quodam die comes Calabriae Rogerius, cum suo non parvo comitatu et eorum multitudine copiose

in eadem eremo Turris venationi insistens, ad locum, ubi servi Dei habitare cœperant, deveniret: canes autem, olfactu suo diversa ferarum vestigia insequentes, ad speluncas seu casas, in quibus sanctus Bruno cum suis habitabat, devenerint. Ubi fixis pedibus, latratibus multis domino suo indicabatur magnam se invenisse prædam. Quo viso, comes, cum suis concito cursu veniens, reperit Patres prædictos in eisdem speluncis, flexis genibus erectisque in cœlum vultibus ac manibus simul orantes et Deum laudantes. Videns hoc comes, magna admiratione repletus, equo, cui insibebat, desiliens, devote et humiliter ipsos salutavit, deque causa adventus statuque ipsorum sollicite interrogavit. A quibus cum singula per ordinem didicisset, gavisus est valde laudans Deum et glorificans, quod tali eum dignum iudicasset præda. Sperabat enim religiosus comes, se terramque suam eorum meritis et precibus adjuvari apud Deum atque in pace conservari. Et propterea, ut possent ibidem quietius vivere, diutiusque perseverare, dedit eis ecclesiam Beatæ Mariæ et Beati Stephani de eremo; ubi eos frequenter visitans, de vitæ necessariis providebat, documentaque salutis ab eis libenter audiebat, beatum vero Brunonem, ipsorum omnium pastorem ac Patrem, quem præ cæteris arctius diligebat, ad se frequenter evocabat. Quem etiam in magna reverentia semper habuit, et tanquam primum in domo sua, ejus consiliis acquiescens, ejus orationibus, quibus plurimum confidebat, se jugiter commendans.

541. Hactenus Blomenvenna, seu potius omnes supra laudati S. Brunonis biographi: nunc singula aut saltem præcipua, quæ verbis recitatis adstruuntur, examinanda, ac in primis quidem, an Sanctus, obtenta a Pontifice eremum repentem facultate, recta in Turritanam Calabriæ eremum sese receperit, ibique a Rogerio, Calabriæ et Siciliæ comite, venationem exercente, nondumque, ut recitata Blomenvennæ verba indicant, eum noscente, in specu fuerit repertus. Rogerius, Roberti Guiscardi Rogerii comitis mox dicti fratris filius, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ dux, in diplomate infra huc transcribendo, quo Calabrinæ eremi donationem S. Brunoni ejusque sociis a comite Rogerio patruo suo factam, anno 1093 ex dicendis confirmavit, ita loquitur: « Notum esse volumus fraternitati vestræ de duobus viris, Brunone scilicet et Lanvino, qui, sanctæ religionis studio accensi, cum sociis suis in terram Calabriæ a Calliarum partibus, disponente Deo, venerunt, et meo ductu in terram, quæ prædicta est, locum, qui eorum proposito conveniret, quæsierunt, quem cum sibi idoneum penes me non invenissent, elegerunt manere inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Locum autem illum Rogerius, comes Siciliæ, patruus meus,.... illis donavit: de comitatu enim ipsius per meam concessionem erat. » Cum ergo Sanctus noster ejusque socii, uti hic Rogerius dux

A declarat, in Calabrium, partim huic, uti infra docebo, partim comiti Rogerio tunc subditam, venerint, ibique, cum ante ipsiusmet ducis Rogerii ductu in terris huic subditis locum proposito suo aptum quæsisissent, nec invenissent, talem tandem in Rogerii comitis comitatu seu terris huic subjectis elegerint, consecrarium est ut, obtenta a Pontifice curiam relinquere eremumque petendi facultate, non recta, ut Blomenvenna verbis proxime recitatis docet, in Turritanam Calabriæ eremum Rogerio comiti subjectam, sed in terras duci Rogerio subditas, locum eremiticæ vitæ aptum ibidem quæsituri, sese contulerint.

542. Imo vero cum, ut jam dixi, loco in hisce, quem proposito suo idoneum arbitrarentur, non invento, talem in terris, uti diplomatis a Rogerio duce collati proxime recitata verba fidem faciunt, Rogerio comiti subjectis, quæsierint, verosimiliter ad hunc ante Sanctus ejusque socii, quo voti sui compotes fieri, locumque ab hoc principe, si quem proposito suo aptum in terris ejus invenirent, impetrare possent, a duce Rogerio fuerint adducti. Quod ut credam, etiam facit, quo Rogerius comes S. Brunoni ejusque sociis Calabrinam eremum concessit, diploma. In hoc enim comes sequentem fatur in modum: « Notum esse volumus fraternitati vestræ, per Dei misericordiam a Galliarum partibus ad regionem istam Calabriæ sanctæ Religionis viros, Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis eorum pervenisse, qui, contempta mundialis gloriæ vanitate, soli Deo elegerant militare. Horum itaque desiderium ego cognoscens, et ipsorum meritis et precibus apud Deum adjuvari desiderans, ab eorum charitate precibus multis obtinui, ut in terra mea locum sibi habitabilem eligerent, in quo ad serviendum Deo qualia vellent habitacula præpararent; » quibus verbis cum sese comes effecisse indicet, ut Bruno ejusque socii in terra sua, seu in Turritana Calabriæ eremo, uti ex consequentibus intelligitur, locum proposito suo aptum, in quo qualia vellent habitacula construerent, elegerint, consecrarium est ut, antequam id facerent, cum comite Rogerio de re egerint, ad eum adeo a duce Rogerio, qui eos ductu suo in quærendo in terris suis loco antea ex dictis juverat, verosimiliter adducti. Atque hinc porro jam consequitur ut, electa jam sibi in prædicta eremo sede, habitaculisque qualibuscunque constructis, a Rogerio comite, rei hujus, ut Blomenvenna supra recitatis verbalique laudati biographi indicant, plano inscio, inter venandum inventi non fuerint.

543. Quare, ut Rogerius comes Brunoni ejusque sociis loci in ditione sua, qui eremiticæ vitæ aptus foret, optionem fecerit, contigisse puto non occasione venationis, in qua eos in specu additos orationique intentos repererit, sed duce Rogerio interveniente, e quo cum de austerissimis Brunonis ejusque sociorum vita, sanctissimisque moribus nonnulla inaudivisset, viros hujusmodi, ut ote quo-

rum precibus ac meritis auxilium sibi a Domino, uti ipsemet proxime recitatis diplomatibus suis verbis indicat, adfuturum speraret, in ditione sua sedem figure desiderarit, atque ad sese adductos, ut in ea quem vellent locum sibi eligerent, rogarit. Et vero quod de S. Brunone ejusque sociis, quos, ante sibi nunquam visos penitusque ignolos, inter venandum comes Rogerius in specu Deum intentissime orantes invenerit, plurimisque idcirco beneficiis auxerit, a laudatis Sancti nostri biographis memorie proditor, haud sat apte, quemadmodum modo abunde indicavi, cum duobus jam citatis diplomatibus concordare, ante me in Neapoli sacra apud Surianum Annotationum in contextam a Surio Sancti nostri Vitam pag. 189 a Cesare de Eugenio jam observatum invenio. Nec observationem hanc a vero alienam pronuntiare ausi sunt Carthusiae Coloniensis alumnus Morkensius in sua chronologico-diplomatica de S. Brunone Diatriba et Zanotius in adornata eae Bononiensibusque in Italia Carthusianis inscripta Sancti ejusdem Vita seu Historia; vere tamen Sanctum nostrum ejusdem socios a principe Rogerio, venationi operam dante, in specu orantes fuisse inventos, hincque, ut hic in illos plurima beneficia contulerit, factum esse, conantur ostendere, idque viis duabus diversis.

544. Ac prior quidem, Sanctum non a comite Rogerio in Turritana seu Squillacensi Calabriae eremo, sed a duce Rogerio in quodam ditionis suae antro seu spelunca eum Lanvino aliisque, quos sibi habebat adjunctos, sociis inventum fuisse, astruit: cum autem sese huic potius opinioni, quam alteri, quæ Sanctum, non a Rogerio duce, sed comite, inventum statuit, ob supra recitata concessi a Rogerio duce diplomatibus verba adherere edixit, rationem etiam ob quam fuisse equidem reipsa Sanctum, orationi in specu vacantem, ab alterutro Rogerio, venationem exercente, inventum existimet, lectori reddit, de historia, quæ id factum prodit, sequentem scribens in modum: « Hæc pro veritate historię, quam ex traditione majorum agnosco verissimam, et agnoverunt compilator Fasciculi temporum, Henricus Kalkariensis De ortu et progressu Ordinis Carthusiensis, Puteanus scriptor Vitæ, scriptoresque domestici omnes. » Ne quis vero contra illam, uti ait, traditionem etiam arguat ex eo quod Sancti, in speluncis a Rogerio sive duce sive comite, venationem exercente, inventi, mentio non occurrat in utriusque hujus principis diplomatibus supra citatis, mox verbis proxime huc transcriptis sequentia hæc subjungit: « Necesse est cur quis hæsitet dubitare de veritate rei ex eo quod neque dux, neque comes, ambo Rogerii, iste in præfato diplomate, hic in suis chartis (plures enim infra recitandas, quam jam supra plus semel memoratam, in S. Brunonis ejusque sociorum favorem dedit) ullam de ea faciunt mentionem, qui tamen postremus in altera sua charta longe post data meminit Capuanæ prodictionis, sibi a S. Brunone in visu

nocturno revelatæ; alia enim hujus et alia istius est conditio. In isto donat locum, ab hominum cultura desertum, et poterat legitime, nulla etiam data ratione; in illo vero Capuanæ prodictionis reos capite damnatos tradit S. Brunoni in perpetuam servitutem; cujusmodi mancipationis causa secundem leges formanda erat. »

545. Hactenus ille, contendens scilicet non fuisse cur, etsi Sanctus vere a Rogerio seu duce seu comite, venatione animum relaxante, in spelunca una cum sociis Deum orans inventus esset, rei hujus in præmemoratis diplomatibus mentio fieret, falsamque proinde illam ex horum silentio argui non posse. Verum sit ita; fuisse equidem Sanctum, uti verosimilius esse autumat, a Rogerio duce inter venandum inventum, nullo omnino potest scriptoris sive recentioris sive antiquioris testimonia confirmari; ut proinde Morkensio id omnino gratis videatur conflictum, licet interim contra hanc illius opinionem, uti contra Blomenvennæ aliorumque biographorum nostrorum, qui Sanctum in Turritana Calabriae eremo a comite Rogerio, morari in hac illum ignorante, fuisse inventum statuunt, opinionem fieri potest, nullum omnino ex jam sæpe laudatis diplomatibus argumentum positivum queat formari, nihilque etiam aliunde obstat, quo minus a duce Rogerio in quadam ditionis suæ spelunca inventus fuisse credi queat Sanctus noster, quem, priusquam Rogerii comitis terras adiret, in terris ducis Rogerii exstitisse, recitata supra ex hujus diplomate verba fidem faciunt. At vero Surianus, qui pro opinione, Sanctum nostrum a comite Rogerio, cui prius adhuc ignotus erat, deserto in specu fuisse repertum, astruente, seu potius pro Surio illam tradente stat, in suis in hunc Annotationibus pag. 192, contra Cæsarem de Eugenio, qui, ut jam dictum, historiam illam cum diplomatibus supra citatis haud sat apte componi in sua Neapoli sacra observat, diploma seu privilegium, infra recitandum, quod a Mesimerio, Squillacensi episcopo, Bruno accepit, in præsidium advocat.

546. Ita enim ibidem scribit: « Ait præfatus Cæsar exquisitam se diligentiam in hac veritate (de Brunone scilicet a Rogerio comite, qui adhuc penitus ignotus erat, in deserti seu eremi Calabriae latebris reperto,) pervestiganda adhibuisse: non negaverim. Sed nihilominus non vidisse diploma vel certe leviter expendisse Mesimerii, episcopi Squillacensis, multa persuadent. Si enim librasset illud, quod ille dicit, S. Brunonem in desertis Calabriae locis per tempus satis longum degisse, priusquam ad Squillacensem transiret eremum, utique non in fixis tentoriis, sed in olivis specubus, et hujusmodi subterraneis diversoriis habitasse consentiret. » Hactenus ille; ast S. Brunonem in desertis Calabriae locis, priusquam ad Squillacensem eremum transiret, per tempus satis longum degisse, Mesimerii, Græcus Squillacensis episcopus, contra ac his verbis vult, in suo diplomate, Græce

scripto, nuspiam tradit. In hoc enim, quibus id facere videri queat, de S. Brunone ejusque sociis sequentia duntaxat e versione Morkensii commemorat : « Qui quidem in desertis locis degentes per tempus satis longum illic transmigrarunt ad partes Stili in mea diocesi; » aut, si mavis, e versione Ughelli tom. IX Italiae sacrae, col. 425, isthæc : « Qui cum per multos annos in locis solitariis vitam transgessissent, huc ad partes Styli in mea diocesi transmigrarunt; » hisce autem verbis, fueritne Sanctus in Calabriae desertis, an in aliis per tempus satis longum, antequam in Squillacensem eremum sese abderet, cum sociis suis commoratus, non edicit. Quid si Mesimerius de Carthusiæ et Siccae Fontanæ desertis, in quibus Sanctus, antequam Calabriam adiret, per longum satis tempus seu per multos annos fuerat versatus, duntaxat loquatur? Id sane nullo ex capite vero absimile, nedum incredibile, apparet.

547. Ad hæc de aliis etiam, quam de Carthusiæ et Siccae Fontanæ eremis, Mesimerio sermo sit, hincne consequens erit ut in hisce Sanctus noster a comite Rogerio, cum huic adhuc omnino esset ignotus, inter venandum fuerit inventus? Neutiquam sane, uti quisque, quantum opinor, haud difficulter agnoscat. Verum, inquires, ita equidem facile factum esse potuerit, ut, ad quod credendum Morkensius ex dictis propendit, Sanctus noster, non quidem a comite Rogerio, sed a duce homonymo, cujus is patruus erat, cum illi adhuc plane esset ignotus, in spelunca, in quam sese cum sociis receperat, inter venandum fuerit inventus. Fateor, sic habet, nec quo minus ita factum esse potuerit, repugnant diplomata supra dicta; verum anne reipsa ita factum sit, dubium mihi vel ideo semper erit, quod res nullo plane probatæ ac certæ fidei monumento queat probari. Ad Zanottium modo veniamus. Hic, ut Sanctum, quod Surius aliique Sancti biographi tradunt, a comite Rogerio, venationi operam dante, in spelunca fuisse inventum, teatur rem hanc non ante, sed postquam Sanctus comiti Rogerio notus esset, Turritanamque seu Squillacensem Calabriae eremum inhabitandam ab eo jam accepisset, gestam esse statuit; quod cum ne inspeciem quidem, ut consideranti patebit, cum diplomatibus supra citatis pugnet, ac proin, quominus tunc gestum credatur, impedire hæc non possint, Zanottii non minus, quam Morkensii opinio credibilis apparet; sitne tamen reipsa veritati consona, dubium plane est, quod in nullo antiquo sat certæ fidei seu auctore suo monumento sit fundata, nec certam eam facere possint supra laudati Sancti nostri biographi, qui præterquam quod aliis eam, quam Zanottius, adjunctis vestiant, recentiores omnes sunt, quam ut sola sua auctoritate rebus, quas de S. Brunone narrant, fidem certam atque indubitam facere possint.

548. Quare, omnibus rite libratiss, Sancti e curia Pontificia in Turritanam Calabriae eremum secessum

A eo fere, quem hic subdo modo accidisse, verosimillimum puto. Pontificem Roma in Campaniam subjectasque Rogerio duci ejusque fratri Boamundo ditiones media anni 1090 æstate abeuntem comitatus est ex supra dictis S. Bruno, ibidemque ab illo curiam relinquendi eremumque repetendi facultatem enixissime petit. Hac tandem obtenta, mox in Calabriam, ubi deserta loca esse plurima audierat, ad Rogerium ducem, quem forte alicubi in Campaniam viderat, suumque redeundi ad vitam solitariam desiderium edocuerat, sese contulit; cumque, eo consentiente ducenteque, in Calabriae parte, ei subjecta, locum eremiticæ vivæ aptum quævisisset, nec invenisset, ad comitem Rogerium ab eodem principe, qui ad eum forto alias ob causas B properabat, ductus fuerit, impetrataque ab illo, cui a Rogerio duce ob insignem vitæ sanctitatem valde fuerit commendatus, eligendi sibi in Calabriae parte, quæ ei parebat, quencumque proposito suo idoneum arbitraretur locum, facultate, Turritanam eremum elegerit, hancque sibi, uti mox videbimus, a dicto comite Rogerio donari impetravit. Res ita ordinata conceptaque nihil sane habet, quod vel cum diplomatibus supra laudatis pugnet, vel utcumque a verisimilitudine abhorreat. Quod cum ita sit, eo modo, quo jam dixi, Sanctum in Calabriam secessisse, Turritanamque eremum sibi donari impetrasse, vix non certum indubitatumque puto. Quod si interim, Sanctum, Deum intentissime orantem, in sibi jam data hac eremo a comite Rogerio, venationi operam dante, inventum fuisse, cum Zanottio quisquam contendat, aut id ei in Apulia a duce Rogerio obvenisse, cum Morkensio præfracte astruat, ei equidem haud magnopere refragabor, cum hæc equidem ejus opinio, ut ut minus verosimilis, cum diplomatibus supra citatis pugnature non sit. Verum utcumque tandem hæc omnia habeant, equidem Sanctus noster, cum e curia Pontificia abiit, in Turritanam Calabriae eremum, ut jam dictum, secessit. Ac illum quidem, cum in itinere versus hanc existeret, Barensem S. Nicolai, ac S. Michaelis in monte Gargano ecclesias invississe, archangelum hunc bisi sibi apparentem habuisse, aliaque nonnulla in contexta a se Sancti D Vita cap. 18 narrat Zanottius; verum ea nullo prorsus antiquitatis testimonio vel ipse firmat, vel alibi firmata invenio.

549. Modo itaque examinandum hic restat, cur tunc sese in Calabriam potius recipere, quam ad dilectam sibi Carthusiam redire, Sancto visum fuerit? « Optabat (verba sunt Blumenvannæ supra adhuc recitata) redire ad Carthusiam ad fratres suos charissimos, quos præmiserat, sed quia summus Pontifex (Urbanus II) cum sua curia transibat in Galliam, in cujus finibus Carthusia sita est, metuebat, ne curiam, quam fugiebat, declinare non posset, et ideo an Calabriae potius deserta se contulit; » ita ille : verum Brunonem non ob rationem, quam his verbis allegat, in Calabriam potius secessisse,

quam ad Carthusiam rediisse, sola ratio temporis, quo Urbanus Papa in Galliam transit, Sanctusque in Calabriam secessit, evincit. Urbanus enim, uti inter omnes convenit, non ante annum 1095, quo, postquam Placentiæ in Italia celebrarat concilium, in Galliam, Claro-monto aliud longe celeberrimum, in quo sacrarum adversus infideles pro Terræ Sanctæ recuperatione expeditionum fundamentum jactum fuit, celebraturus concessit; Bruno autem, uti ex jam dictis ac porro dicendis pronum est eruere, in Calibrium e curia Pontificia anno 1090 sese recepit. Sanctum ergo in Calabriam potius sese contulisse, quam ad Carthusiam rediisse, reor, quod Pontifex, difficillimis, quibus vivebat, temporibus, futurum præscius, ut subinde, Roma relicta, in terras Rogerio duci comitique homonymo subiectas, sese recipere cogeretur, Brunonem, quem interdum ad sese evocare, atque ad consilia adhibere volebat, in Galliam seu ad Carthusiam, procul ab utriusque Rogerii ditionibus dissitam, abire noluerit.

550. Ea mihi sedet sententia, quod reipsa Sanctum, cum jam in Turritana eremo versaretur, ab Urbano subinde, sive ut indictis interesset conciliis, sive alia quacunq; de causa evocatum fuisse, suadeat, cujus fragmentum Mabillonius lib. lxx. *Annalium Benedictinorum* num. 30 suppediat, epistola a Paschale II papa, proximo Urbani successore, ad Lanvinum, Sancti nostri discipulum, proximunque in eremi Calabrinæ prioratum successorem, vi Kal. Decembris anno 1104 conscripta. Hæc enim, quam integram, ex *Annalium Carthusiensium* libri quarti hactenus non vulgati Vallis Dei exemplari descriptam, supra plus semel jam laudatus Carthusianus Parisiensis mecum communicavit, sic habet: «Paschalis episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Lanvino, salutem et Apostolicam benedictionem. Quod magnopere desideravimus, et vehementi desiderio expectavimus, hoc, Domino propitiante, peractum est. Revertente siquidem fratre R. [Richardo] Albano episcopo, pacem et concordiam eremi reformatam, et te in locum sanctæ memoriæ magistri Brunonis successisse cognovimus. Sit ergo in te ejusdem Viri spiritus, idem sit eremiticæ disciplinæ rigor, eadem morum et gravitatis constantia; quia nos, opitulante Domino, quidquid auctoritatis et potestatis ipsius Magistri probabilis sapientia et religio ab Apostolica Sede promeruit personaliter, hoc tibi, eodem te spiritu concomitante, concedimus. Volumus autem, ut in proxima Quadragesima nos visitare debeas, quatenus cordis secreta os ad os plenius proloquamur. Interim vero monemus ut de resarcienda pace terræ, quam vehementer turbatam audivimus, cum fratribus nostris et religiosis viris, qui circa te sunt, satagas, et alios ad hoc communere procures. Abbati Sancti Juliani, quem reprehensibilem audivimus, præcipe ex nobis ut nostræ audientiæ se representet; eumque de contemptu litterarum legati nostri vehem-

enter argue. Datum Romæ sexto Kalendas Decembris. »

551. Cum ergo, uti ex hac Paschalis papæ epistola liquet, fuerit ab hoc proximo Urbani II in S. Petri Cathedrali successore Romam evocatus Lanvinus, proximus Sancti in eremi Turritanæ prioratum successor, fuisse quoque ipsum S. Brunonem, quem summis laudibus Paschalis hic effert, ab Urbano II evocatum, dubitandum non apparet. Quod cum ita sit, summum hunc pontificem, quod ad sese subinde evocare Brunonem facile posset, haud procul a regionibus, in quibus se non raro commoraturum prævidebat, discedere voluisse, hincque factum ut Bruno ad Carthusiam non redierit, sed in Calabriam se receperit, non immerito conjeceis. Hæc porro conjectura utcunque etiam confirmatur tum ex ordinis Carthusiensis, uti vocatur, traditione, tum ex eo quod, teste omni exceptione majori quatuor priorum Carthusiæ priorum chronologo in hoc transcripto num. 7 Sancti nostri elogio, evocatus hic e Carthusia ab Urbano II pontifice fuerit, ut consiliis suis hunc adjuvaret; unde verosimile fit, Urbanum dum Brunoni e curia sua discedendi facultatem concessit, consiliis ejus uti deinceps adhuc voluisse, huncque in finem, dum a Calabria non nimium abesset, subinde illum ad se evocasse. Ad hæc, nisi Sanctus, quod pontifex eum haud procul a locis, in quibus ipse versabatur, commorari dictum in finem vellet, in Calabriam secessisse astruatur, quænam tandem, cur hoc post obtentam a pontifice in eremum secedenti facultatem fecerit, nec potius ad Carthusiam redierit, ratio afferretur?

§ XXXIII. *Sanctus Turritana Calabriæ eremo a comite Rogerio donatur, eique deinde a Mesimerio, Squillacensis episcopo, ac post ab Urbano II papa donatio hæc confirmatur.*

552. Sanctus, facta sibi eo modo, quo § præcedenti exposui, a Sicilia et Calabria comite Rogerio eligendi in ditionibus principi huic subjectis, locum, quem eremiticæ vitæ ducendæ maxime idoneum arbitraretur, Galabriam mox diligenter perlustravit, eumque in hanc eremum, cui Turris nomen, inter Stilum et Arenam sitam intraque diocesis Scyllacensis, seu, ut alii scribunt, Squillacensis terminos conclusam, quam proposito suo percommodam, utpote montosam valde, adituque arduam ac difficilem, judicabat, invenisset, hunc illi locum comes Rogerius publico confecto instrumento seu diplomate benignissime est largitus, donationemque deinde Mesimerius Scyllacensis episcopus ac Urbanus II papa confirmarunt. Chartas seu instrumenta, quibus in fecerunt, lectoris oculis, quod nec passim omnia ad manum sint, nec paucis, quæ de Sancto jam dicta sunt ac porro dicentur, lucem afferant juxta subjecisse, observatis ad singulorum calcem nonnullis, sive de notis chronicis, quibus muniuntur, sive de personis, quarum nomina notantur, sive de nique de aliis quibuscunque, quæ elucidatione com-

mentationeve indigerint. A Rogerii comitis diplomate transcribendo exordior. His verbis ex Morkensii recensione concipitur: « Rogerius Dei gratia comes Calabrie et Sicilie omnibus fidelibus suis et Ecclesie Dei filiis tam presentibus quam futuris in Domino salutem. Notum esse volumus fraternitati vestre, per Dei misericordiam a Galliarum partibus ad regionem istam Calabrie sancte Religionis viros, Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis eorum pervenisse, qui, contempta mundialis glorie vanitate, soli Deo elegerunt militare.

333. « Horum itaque desiderium ego cognoscens, et ipsorum meritis et precibus apud Deum adjuvari desiderans, ab eorum charitate multis precibus obtinui, ut in terra mea locum sibi habilem eligerent, in quo ad serviendum Deo, qualia vellent, habitacula præpararent. Elegerunt si quidem in terra mea quemdam solitudinis locum situm inter locum qui dicitur Arena, et oppidum quod appellatur Stilum. Hunc ego locum ad honorem Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti, et ad honorem beatissime Mariæ semper Virginis genitricis Christi Dei et Domini nostri omniumque Sanctorum donavi eis, eorumque successoribus ibidem Deo servituri cum tota silva et terra et aqua et monte in spatium unius leugæ [al., leuce] in omni parte adjacenti, concedens et constituens, quatenus locum istum libere et quiete cum hac adjacentia sua in perpetuum possideant; nec ex hoc mihi vel alicui personæ angariam vel servitium faciant. Contestor autem et contradico ex parte Dei omnipotentis et sancte Mariæ perpetuæ Virginis et omnium sanctorum et mea, ne sit aliquis meorum aut extraneorum, stragotus [al., strategus] videlicet aut vicecomes, rusticus aut miles, servus sive liber, qui in loco isto pascue, vel agriculturæ seu etiam piscationis aut lignorum occasione, aut ex quacunque causa servis Dei molestiam aut injuriam faciat; sed in eorum potestate sit prædictum locum cum tota adjacentia sua secundum voluntatem suam possidere, disponere, ordinare et erogare. Quod si quis deinceps contra hujus paginæ constitutionem venire præsumperit, imprimis nisi digne satisfecerit, iram Dei et maledictionem incurrat, et conatu tali ad nihilum redacto, pro præsumptione tanta centum librarum auri pœnam in curia nostra sustineat.

334. « Igitur ut constitutio hæc inviolabilis et omnino firma permaneat, concedente uxore mea Adelai comitissa et filio meo Gofrido in præsentia bonorum hominum donationem istam feci et sigillo meo sigillari præcepi. Ego Gofridus, Melitensis Ecclesie episcopus, licet indignus, chartam hanc manu mea scripsi rogatu comitis Rogerii, laudans et confirmans constitutionem hanc, anathemate vero et excommunicatione damnans eum, quicumque hanc infringere præsumperit, nisi tamen respiciens satisfecerit. Facta sunt hæc anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo. Insuper donavi Mule cum filiis suis ad custodiendam silvam. Testes autem

A affuerunt hii: Stephanus presbyter, Giraldus presbyter, Petrus de Moritono [al., Moritonio], Ricardus Malelus, Ragnulfus elemosinarius, Nicolaus notarius et alii plures. » Morkensius, e cujus recensione, ut jam monui, hanc chartam hic exhibeo, integre recitatæ subjungit: « Nota, hanc chartam donationis eremus Calabrinæ, etc., ad Italia ex autographo desumptam accepi. Est quoque in Annotatis (pag. nempe 199 et tribus seqq.) ad Vitam S. Brunonis Suriani nostri. Ex hac manifeste constat, S. P. N. Brunonem cum Lanvino et aliquot sociis jam anno 1090 ex Gallie partibus in Calabriam venisse, atque a Rogerio comite fuisse rogatum ut in ea terra sua remaneret, eligeretque eremum proposito suo ac commodam. » Ita ille, et recta sane, quantum mihi B apparet: sunt tamen, qui recitatam donationis a Rogerio factæ chartam ante annum 1091 datam non fuisse, contendunt, quod mense Januario aut Februario scriptam hanc esse velint, hique duo menses, spectata, quam Rogerius fuisse secutus sit, annos Domini, non ab ejus Nativitate, sed ab Incarnatione consequendo nos tribus mensibus, computandi ratione, non in annum 1090, cujus mensibus Januario et Februario Sanctus verosimillime, ne dicam indubie, in Carthulia adhuc versabatur, sed in annum 1091 incidisse debeant.

335. Verum Rogerium annos Domini, non ab ejus Incarnatione, sed a Nativitate computare solitum fuisse, varia ejus apud Rochem Pirrum, Ughellum aliosque exstantia diplomata fidem faciunt, ut quisque, qui hæc consulere voluerit, facile deprehendet. Porro Mabillonius lib. LXVIII Annalium, num. 32 recitatam modo donationis chartam cum charta, infra a nobis etiam recitanda, qua postea Rogerius comes C Turritanæ eremo, quam Brunoni ejusque sociis jam ante donarat, terminos circumscriptis seu assignavit, confundit, hancque præterea Rogerio duci perperam attribuit; quod utrumque non possum non mirari, cum hæc ipsa charta, quam ex parte eo ipso loco transcribit, quamque, ut monui, Rogerio duci attribuit, in capite, non Rogerii ducis, sed Rogerii comitis nomen apud eum præferat, sequentiaque in contextu verba contineat: « Hunc ergo locum, situm scilicet inter locum qui dicitur Arena, et oppidum quod appellatur Stilum, seu Turritanam eremum et omnia undique in circuitu adjacentia in spatium unius leucæ Deo et B. Mariæ, ad ipsos eorumque successoribus in proprietate, sicut nostra fuerunt, sub omni immunitate atque libertate donavimus. ... Rogavimus insuper venerabilem virum, Melitensem episcopum Gofredum super hac donatione nostra confirmationis chartam conscribere, quam et sigillavimus. ... hanc autem donationem nostram tam domnus apostolicus noster Urbanus, quam Squillatinus episcopus Theodorus, in cujus episcopatu ipse locus situs est, laudaverunt, privilegiis confirmaverunt atque terribili anathemate munierunt; » quibus cum dicatur Urbanus papa Turritanæ Calabrie eremi donationem, S. Brunoni

a comite Rogerio factam, confirmasse, chartaque, A qua id fecit, anno 1092, uti ipsemet Mabillonius loco cit. fatetur, data fuerit, non video, qui merito hic scriptor chartam, quam ex parte recitat, quamque anno 1093 signatam exhibet, pro charta qua Rogerius dictam eremum S. Brunoni ejusque sociis primum donavit, accipere potuerit.

556. Attamen, cum Mabillonius supra recitatam, qua Rogerius Calabriae et Siciliae comes Turritanam eremum Sancto nostro vere donavit, chartam ad manum non habuisse videatur, hinc forte in hunc errorem incidit; verum nihil hujusmodi utcumque excusat errorem alium, quo, ut jam monui, quam ex parte transcribit, chartam a Rogerio comite profectam, Rogerio duci, cujus est patruus erat, attribuit; hunc enim ab illo esse diversum, quicunque Historiam Siculam vel a limine salutavit, habet perspectum, nec ipsemet ignoravit Mabillonius, ut proinde id hic probare, supervacaneum foret. Attamen ut et quisque inter utrumque Rogerium distinguere, et de chartarum huc transcribendarum, quas tam Rogerius dux, quam comes, in S. Brunonis ejusque sociorum favorem dedit, ingenuitate ferre queat judicium, lubet huc nonnulla, quæ ad ambos illos principes eorumque stirpem Normannicam ac progeniem potissimum pectant, in medium proferre Trancedus ab Alta-villa, ut Gaufredus Malaterra, auctor synchronus, Historiæ Siculæ a se contextæ lib. 1 refert, prope Constantiam in Normannia, Gallie provincia, nobili loco natus, sæculo undecimo floruerit, eque duabus uxoris diversis filios genuit duodecim, e priori quidem, cujus nomen excidit, Guilielmum, cognomine Ferrea-brachia, Rogonem, Hunifredum, Gaufredum et Serlonem; e posteriori vero, quæ Fransendis cognominata fuit, Robertum, postea Guiscardum appellatum, Malgerium, Guilelmum, Alveredum, Humbertum, Trancedum ac tandem Hunifredum, qui omnes, duobus exceptis, qui in patrio solo hæreditatis paternæ carpendæ causa manserunt, Italiam petierunt, factisque bellicis in Apulia potissimum et Campania clari, regiones hæc vicinasque alias, Græcis Sarracenisque, earumdem dominis, expulsis, paulatim sibi subjecerunt. Præcipue tamen eos inter enituisse Robertus, Guiscardus cognominatus, et qui omnium junior erat, Rogerius, in S. Brunonem beneficiis, nec minus singulari in personas alias locaque sacra liberalitate, quam armis magnum sibi nomen apud seam eremam etiam posteritatem adeptus.

557. Ac Robertus quidem Apuliæ ducatum una cum Calabriae parte aliisque aliquot ditionibus vicinis tenuit, annoque 1085 vitam cum morte commutavit, tres quatuorve post se filios relinquens, quorum secundo genitus Rogerius in ducatum Apuliæ ac potiore hæreditatis paternæ partem successit, uxoremque habuit Adelam, Roberti Frisii comitis Flandriæ filiam; Rogerius vero, qui, quamvis Calabriae partem duntaxat teneret, supremumque totius regionis hujus dominum penes Guiscardum ac

A deinde penes filium ejus Rogerium existisse videatur, Calabriae non minus quam Siciliae comes audiit, tres uxores diversas, si harum tamen prima, quæ ab Orderico Vitali Normannorum Historiæ lib. III, pag. 484, Judith, a Gaufreddo autem Malaterra Historiæ Siculæ lib. II, cap. 29, Delicia vocatur, uxoris legitimæ nomine venire queat, matrimonio sibi junctas habuit. Prima nullos ipsi, uti laudatus Ordericus Vitalis loco cit. docet, liberos peperit; secunda, apud Malaterram lib. IV, cap. 44 Elemburga, apud Cangium in Stemmate Siculo, Annotationibus in Annam Comenian inserto Eremburgis appellata, filium Gaufredum, seu, ut ab aliis scribitur, Goffredum, filiasque aliquot genuit; tertia nomine Adelais, seu, ut aliisignat, Adelasia, quæ Bonifacii, Marchionis Montis-ferratensis, filia erat, anno 1089 matrimonio ei fuit collocata, ex eaque procreavit duos filios, quorum alter, nomine Simon, infans obiit, alter, ut pater, Rogerius appellatus, Siciliae rex postea factus est. Atque hæc, ut, quæ in diversa comitis Rogerii diplomata, unumque Rogerii ducis, in S. Brunonis ejusque sociorum favorem concessa, annotanda erunt, intelligantur, partim ex Gaufreddo Malaterra, partim ex Orderico Vitale præmittenda hic duxi. Ac primo quidem ex his jam liquet, nihil contra proximè huc transcripti, quo Rogerius comes Turritanam seu Squillacensem Calabriae eremum S. Brunoni anno 1090 concessit, diplomatis sinceritatem posse opponi ex eo quod, comitis uxore Adelai filioque Gaufrido concedente, datum dicatur. Nec est cur monumentum illud suspectum fiat ex eo quod in Calabria datum fuerit, comesque Rogerius anno 1090 exeunte, quo datum fuit, in Calabria existisse non sciat; etsi enim, principem illum ibi tunc fuisse, Malaterra aliique, qui res ab eo gestas litteris mandarunt, expresse non edicant, nihil tamen etiam, unde contrarium certo consequatur, memoriæ produnt.

558. Venio modo ad chartam, qua Theodorus Mesimerius, Squillacensis episcopus, in cujus diocesi Turritana eremus, ut jam monui, sita erat, factam hujus S. Brunoni a comite Rogerio donationem approbavit. Instrumenti hujus, quod Græce a Mesimerio utpote in Calabria, instrumenta publica Northmannicæ etiam dominationis initio Græce exarare solita, Ecclesiæ Græcæ episcopo, primitus datum fuit, egraphum ex ipso Græco autographo desumptum atque ex Italia sibi submissum, Morkensius, ut in suis ad illud Annotationibus ait, præ manibus habuit, idque Latine a se redditum ad chronologico-diplomaticæ, quam de S. Brunone adornavit, Diatribæ calcem adject. Operam dediit et Græcum monumenti illius apographum, lectori hic exhibendum, nanscisci possem; verum cum frustra laborarim, alienaque interpretatione, scilicet vel Suriani in Annotationibus in scriptam a Surio Sancti Vitæ pag. 207 et seq., vel Ughelli tom. IX Italiae sacræ in episcopis Squillacensibus, vel denique Morkensii, cogar esse contentus, instrumentum illud, prout a po-

steriori hoc scriptore in linguam Latinam est conversum huc transcribo. Sic itaque ex ejus recensione habet : « Theodorus Mesimerius Dei misericordia episcopus Castrorum, Seyllacei, Stili et Tabernæ, ac protosyncellus, petitioni clarissimi comitis, domini nostri Rogerii, qui me rogare dignatus est pro honoratissimis monachis et eremitis, domnis scilicet Brunone et Lanvino, non quidem summa et tyrannica auctoritate mecum agens; sed, ut dixi, me rogare dignatus pro superscriptis monachis, locum a Deo servatum, qui Turris dicitur, incolentibus in veneranda admodum ecclesia gloriosissimæ dominæ nostræ Dei Genitricis ac Sancti Joannis Baptistæ præcursoris, qui quidem in desertis locis degentes per tempus sotis longum illum transmigrarunt ad partes Stili in mea diœcesi.

559. « Et sicut dominus noster comes vobis donavit montem, campos et molendina circa ecclesiam usque ad duo miliaria, ipsa in perpetuum possideatis, vos monachi superius laudati, et socii et successores vestri, qui hunc locum inhabitant usque ad sæculorum finem citra alicujus prohibitionem aut molestiam; tributum vero aut decimam, vel quamlibet vexationem vobis cæterisque sociis et successoribus, nullus nec ego ipse, vel alii, qui post me in episcopos eligentur, inferant; si quidem autem ausus fuerit hoc nostrum sigillum (id est diploma) contemnere, habeat anathema a Patre et Filio et Spiritu Sancto, et a trecentis decem et octo (concilii scilicet Nicæni I) deiferis Patribus. Istud sigillum firmum et inviolabile ad sæculorum finem permaneat. Etenim ego hoc præsens sigillum bullatum pro supradictis monachis feci, et bullans mea bulla plumbea signavi. X mensis Decembris septima, indictione decima quinta anni millesimi nonagesimi. Ego Raingerius Dei clementia electus archiepiscopus sanctæ metropolitanæ Ecclesiæ Rhegii præsens confirmavi, prout omnino scriptum habetur, et apud ipsos Dei servos, quorum supra mentio facta est, Brunonem, Lanvinum et cæteros socios; sed et apud eos, qui successuri sunt, ratum fixumque permaneat et usque ad sæculorum finem validitatem obtineat. » Græcæ Mesimerii chartæ, hic ex recensione Morkensii jam datæ, ascripta exstat, quemadmodum hic scriptor et Surianus pag. 209 testantur, et altera Latina, seu potius paulo liberior dictæ chartæ Græcæ ab ipsomet, ut apparet Mesimerio facta interpretatio. Ut de approbata per Mesimerium, quam Rogerius comes S. Brunoni fecit, donatione suam ferre queat studiosus lector judicium, lubet et Latinam illam chartam huc transcribere.

560. His verbis concipitur : « Ego Theodorus Mesimerius, Dei gratia episcopus de Squillatio, et de Stilo et de Taberna, et protosynquillos, deno gratias, non coactus, sed comitis Rogerii precibus et consilio plurimorum procerum suorum acquiescens, terram de Turribus, scilicet duo miliaria circa ecclesiam, in monte constitutam, ex omni parte domno Brunoni et Lanvino sociisque eorumque suc-

cessoribus, illum montem inhabitantibus, eo modo et tenore, ut in vita libere habeat et possideant, et post eorum decessum successores eorum similiter libere possideant montem atque terram cum bosco infra fines supradictorum duorum miliarium ab omni parte circa ecclesiam in supra dicto monte constitutam, non episcopo Squillati nec comiti, neque cuilibet personæ aliquid servitium persolventes, etsi ordinationem aliquam facere voluerint, aut consecrationem, prout liberit, agant. His autem quicunque contraire voluerit, cum Juda proditore pereat nisi ad satisfactionem et emendationem fratribus Ecclesiæ venerit. Ego Raingerius Rhegii electus hanc chartulam confirmo et laudo, » En modo etiam, quid præcipue præter id, quod jam dixi, ad instrumenti hujus a se transcripti calcem Morkensius observet. « Πρωτοσυγκελλός Mesimerius (in facta scilicet ex dictis ab ipso Mesimerio, quæ Græcæ hujus chartæ exstat ascripta, interpretatione) Latine scripsit PROTOSYNQUILLOS, ego, imitatus quosdam Latinos, scripsi *protosyncellus*, alius forte vertet *primus sacellanus*, sed nihil ad rem, legat quisque, ut ut volet. Originale appensum habet ex cannabe alba parvam plumbeum bullam, in cujus una parte est Sanctus quidam, brachiis et palmis expansis. Arbitror esse sanctum Agacium martyrem, Syllacensium patronum, in altera vero parte sunt characteres Græci minutissimi vix legibiles. »

561. Itaque. Et recte quidem vocabulum Græcum Πρωτοσυγκελλός Latine vertit *Protosyncellus*; verum anneidem vocabulum Græcum recte etiam quis verterit *primus sacellanus*? Protosyncellus seu Πρωτοσυγκελλός idem significat, quod syncellorum primus; qualis autem significatio vocabulo *syncellus* competat, pro certo nequeo dicere. Adi Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabula *Protosyncellus* et *syncellus*. Adea quæ chronica, quibus Græca Mesimerii charta munitur, notæ observanda dilucidandaque offerunt, accedo. Annus, quo instrumentum illud datum notatur, cum indictione non convenit. Quid ergo de eo hic statuemus? Spuriusne idcirco aut supposititium pronuntiabimus? Chartas, quod difficultates chronologicas complectantur, haud facile rejiciendas esse, apud Cangium in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum *Annus* solide probatur. Verba omnia, ut ut prolixiora, quibus id fit, juerit huc transcripisse, ne quis recitatam Mesimerii chartam, maxime si dicta, qua laborat chronologica difficultas utcumque tolli queat, facile repudiet, aut etiam suspectam duntaxat habeat. Sic habent : « Invenit nihilominus quedam pontificum diplomata, inquit idem auctor (Mabillonius de Re diplomatica, lib. II, c. 25, n. 9), quorum calculus recentiorum nostrum prævertit. Ejus generis duo Callisti II nobis suppeditat cruditis Chiffletius in Hist. Threnorchensi. Primum est « Datum « Albæ per manum Grigisoni S. R. E. diaconi card. « ac bibliothecarii xv Kal. Junii, ind. xiv Inc. Do- « minicæ an. 1122. Pontificatus domini Callisti

» papæ anno III. » Alterum habet eadem notas.

562. « Atqui indictio xiv convenit non anno 1122 secundum calculum nostrum, sed anno præcedenti. Unde idem Chiffletius in lemmate prioris privilegii notat datum esse privilegium an. 1122, a die 23 Martii deducto, scilicet quatenus Incarnationem novem mensibus præcedit: sed anno Dionysiano 1121, ut ostendit indictio xiv. Alia ejus generis pontificia diplomata videntur. Verum quædam reperiuntur, quorum calculus uno anno Dionysianum præcedit, non solum mensibus nivem quæ proinde non possunt ad calculum Pisanum, ... » qui ab Incarnatione Dominica, prout hæc novem mensibus Nativitatem præcessit, ducit initium, itaque totidem mensibus calculum communem prævertit, « accommodari. Exstat hujusmodi autographum non dubium in archivo Dionysiano datum « xiv Kal. April. ind. x, Incarnationis Dominicæ anno 1103 pontificatus autem domni Paschalis » secundi papæ III. » Quæ indictio, sicuti annus Paschalis tertius anno 1102 conveniunt in Martio, nec sequenti anno convenire possunt, etiamsi calculus Pisanus admittatur; nisi integro anno dicatur hoc diploma Dionysianum præcessisse. Occurrit et aliud apud Puricellum pag. 512 ejusdem Paschalis plane consimile. « Datum Laterani per manum » Joannis S. R. E. diaconi cardinalis, xvi Kal. » Martii indicti x, Incarnationis Dominicæ anno 1103, » pontificatus autem domini Paschalis secundi papæ » III. » Hic idem cancellarius, eadem chronologica nota, quæ erudit discutiende proponuntur, aliaque similes haud raro occurrentes. Hæc fere ad verbum ex Mabillonio, fusius quidem, sed haud inutiliter ab ostendendum non facile rejiciendas esse chartas, in quibus chronologicae difficultates occurrunt, cum et in iis animadvertantur diplomatibus, quæ nullo modo possunt in dubium revocari. »

563. Hactenus ibidem, et recte quidem, ut jam monui. Verum qui modo chronologicam, quæ in Mesimerii charta occurrit, difficultatem tollemus? Dicemusne, vel in anno, vel in indictioe errore cubare, a libriorum oscitantia profectum, qui quis annus quæve indictio per litteras Græcas, Rogerii chartæ subscriptas, designetur, haud sat accurate notarint? Verum characteres chronici, quibus hujus instrumenti non tantum autographum, verum etiam quod Morkensio præluxit, apographum seu ecgraphum munitum fuit, non compendio per litteras numerorum locum tenentes, sed integris, uti notula in margine adjecta ipsemet hic scriptor docet, vocibus erant expressi hunc in modum : Μην Δεκεμβριου εις τας επτα, ἡδικοτὸν δεκατὴν πεμπτὴν τοῦ ἑνεακοστοῦ χιλιοστοῦ ἔτους, id est, « Mensis Decembris septima, indictione decima quinta anni millesimi nonagesimi, » uti recte interpretatur Morkensius, etsi enim substantivum non adsit, cum quo feminini generis articulus τὰς conveniat, subintelligitur tamen substantivum accusativi pluralis numeri ἡμέρας cum participio προδεδηκότι, quod ad substantivum μηνι refertur, ita ut sensus sit μηνι Δεκεβριου εις τας επτα

ἡμέρας προδεδηκότι, id est, « mense Decembri septem dies jam provecto. » Sic in Appendice ad Bernardi Montfauconi Paleographum pag. 512 sequens codicis Octateuchi, in collegio universitatis Oxoniensis asservati, Græca inscriptio seu potius clausula, Τῶτος εἰληγεν ἡ Οκτάτευχος βίβλος Νομῶν εις τὰς x' Latide redditur, « finem accepit Octateuchus Novembris vigesima. » Ex iis quidem quæ Surianus in suis ad contextam a Surio Sancti Vitam annotationibus suppeditat in apographo quod scriptori huic præluxit, exaratum fuisse videtur εις τῆς non autem εις τας επτα; verum id vel in descriptis errorem, vel in dialectum, quam forte Mesimerius fuerit secutus, est refundendum. Ut ut sit, errore equidem, qui a librariis commissus sit, in characteribus chronicis, quibus Mesimerii charta seu potius hujus apographum, ex Morkensii recensione huc jam transcriptum, signatur, cubare non videtur. Verum qui tandem ergo chronologica, quam characteres illi offerunt, difficultas e medio tolletur.

564. Morkensius, ad chronologico-diplomaticæ suæ calcem nonnulla pro chronicis, quibus varia, quæ potulit, diplomata seu instrumenta publica muniuntur, characteribus in concordiam revocandis lectori, proponens, de Mesimerio ait, eum « more Siculo nos consequi anno uno, atque ideo datam illius producendam esse usque ad subsequentem annum nostrum; » Quod si verum sit, Squillacensis illius antistitis charta supra recitata, quæ anno 1090 data notatur, anno proxime sequenti data fuerit, siquæ indictio xv, qua signatur, cum anno quo vere data fuit, apprimè congruet omnique chronologica difficultas, qua instrumentum illud laborat, evanescet. Verum, cum hæc annos Christi computandi ratio in usu apud Siculos passim fuisse non noscatur, certumne etiam sit, nunquam cuiquam usurpatum fuisse, dispiciendum. Rochus Pirrus in Ecclesiæ Panormitanæ Notitia prima ad annum 1144, annum Christi natalem cum anno ab orbe condito 5308 a Græcis communiter componi, haucque computandi rationem ab iis in Siciliam manasse, præfatus, sic scribit : « Fride-ricus Sylburgius Fastos Siculos exhibet, e chronico erutos, quod in vetusta Sicilia bibliotheca inventum est ab Hieronymo Surita, ac deinde ab Antonio Augustino in Italiam, post in Hispaniam translatum est; in eo vero annum Christi natalem statui refert sub coss. Lentulo et Pisone, et anno ab orbe condito 5307, Neque varietas hæc lectorem commovere debet, si nimirum advertat plures scriptores uno aut altero anno communem Christi æram anteveruisse. Sentio igitur in Sicilia nostra juxta hanc computandi methodum in diplomatibus explicandum esse annum ab orbe condito numerum, ut scilicet rejicias annos 5308, et qui numerus erit residuus, is Christi annum in hæc communi et vulgari æra, qua nunc utimur, signabit; putavit enim Sicilia, Christum esse natum post annum ab orbe condito 5308, et primum Christi annum incidere in annum 5309. »

565. Hactenus ille. Quidsi ergo, ut alii, de quibus

hic Rocchus Pirrus, communem Græcorum Christi aram, qui est annus ab orbe condito 5508, uno alterove anno anteverterunt, ita Mesimerius anno uno subsecutus sit, Christumque, non anno ab orbe condito 5508, sed 5509 natum existimarit? Sane, cum alii aliis ab orbe condito annis Christum natum statuunt, Mesimerium, Squillacensem seu Scyllacensem episcopum, fuisse in ea opinione, mihi nequitiam vero apparet absimile; secundum hanc autem annus ab orbe condito 6599, qui, ut computanti patebit, secundum jam dictam Siculorum et Græcorum aram communem anno Christi 1091 erat in cursu, anno Christi 1090 cucurrerit; ut proinde posterior hic Christi annus, quo charta, a Mesimerio in S. Brunonis ejusque sociorum favorem concessa, signatur, proprie pro anno 1091 sit habendus; cui, ad septimam Decembris diem, uti eadem charta fert, jam provecto, indictio quinta decima, in eodem illo instrumento signata, apprime consonat, ut computanti patescet. Atque hinc jam fit, ut illud ego, quod vere ex jam dictis, non anno 1090, quo notatur, sed anno 1091 datum fuerit, pro spurio suspectove habere non ausim, maxime cum id tanquam genuinum Ruinartius in conscripta a se Urbani II papæ Vita pag. 86, alique viri eruditi in variis, quæ concinavere, operibus laudent, integrumque etiam non tantum suis in contextam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus Surianus, verum etiam Ughellus tom IX Italiæ sacræ inseruerit, nec scriptorem ullum hactenus invenerim, a quo censura minus faventi notetur.

566. Nec est porro, cur etiam suspectum habeatur, quod eremi Squillacensis seu Turritanæ, a Rogerio comite S. Brunoni concessæ, magnitudinem duobus milliariis definiat, quam unius leucæ facit danationis per Rogerium comitem factæ charta supra huc jam transcripta; licet enim leuca pro tribus passuum millibus sub inde ab antiquis fuerit accepta, id tamen semper apud horum quoscunque locum non obtinuit, nec, etsi secus foret, propterea dicendus esset Mesimerius cum Rogerio comite pugnare in magnitudine, quam eremo, S. Brunoni in possessionem datæ, attribuit. Leuca enim in laudata Rogerii charta pro mensura terræ, uti apparet, accipitur; leuca autem, hoc sensu accepta, apud Francos seu in Francia, e cujus provincia Normannia Rogerius erat, duobus passuum millibus seu milliariis constabat, uti in Glossario ad vocabulum Leuca docet Gangius. At vero, inquit non nemo, in charta, a Mesimerio concessa, Rangerius vocatur «archiepiscopus Rhegiensis electus,» ut tunc, cum hæc data fuit, consecratus seu ordinatus nondum fuisse videatur; cum autem ex supra dictis anno 1090 ad sedem Rhegiensem fuerit electus, fuisse cum anno 1091, ad 7 Decembris jam provecto, quo tempore dicta charta data notatur, nondum consecratum seu ordinatum episcopum, verosimile haud apparet, consequensque proinde fit, ut instrumentum illud, non anno 1091, quo a datum, nobis sta-

tuitur, sed anno 1090, quo reipsa signatur, verosimiliter datum fuerit, ac proin ut indictionem cum anno, quo signatur, pugnantem præferat. Ita præterea ab iis, qui Mesimerii chartam pro spuria habendam voluerint, potest argui. Verum, etsi quidem, ipso anno 1090, quæ Rhegiensem sedem Sanctus noster recusarat, fuisse ad hanc electum Rangerium, verosimilius ex dictis sit, id tamen omnino certum non est. Quid ni enim factum esse queat, ut, cum ad dignitatem illam promoveri Bruno renuisset, alium ad eandem eligere Rhegienses sive sponte sua, sive aliunde, quo minus id facerent, impediti, aliquandiu distulerint?

567. Ut ut sit, Rangerium equidem, si eum anno 1091, ad Decembrem provecto, nondum fuisse consecratum Rhegiensem archiepiscopum, jamque tamen ab anno 1090 fuisse electum, admitti haud queat, ad dignitatem hanc, non anno 1090, sed anno 1091 fuisse promotum, idcirco statuendum est, quod memorata charta, quam tanquam Rhegiensis electus confirmavit ac laudavit, ante annum 1091 data esse posse haud videatur; quod sic ostendo: Brudo ejusque socii gloriosissimæ dominæ nostræ Dei Genitricis ac S. Joannis Baptistæ ecclesiam, in eremo Squillacensi seu Turritana sitam, incoluisse in charta illa dicuntur; hæc autem ecclesia, uti infra docebo, edificata primum fuit, cum eremus illa a comite Rogerio S. Brunoni fuisset donata; quare cum id ex supra dictis non prius, quam cum annus 1090 ad finem jam vergeret, factum fuerit, jam inde ab hoc anno ecclesiam, gloriosissimæ Dei Genitrici et S. Joanni Baptistæ sacram, quam Sanctus ejusque socii hoc ipso etiam anno inhabitant, in eremo Turritana exstistisse, nequitiam verosimile est, ac proin præfatum Mesimerii chartam, in qua hoc innuitur, non anno 1090, sed anno 1091 datam fuisse, necesse est. Atque ita ruit etiam, quod contra chartæ a Mesimerio date sinceritatem afferri adhuc poterat, argumentum, hæcque adeo pro spuria habenda non est. Proximum nunc est ut, quo ea, quæ § præsentii facere statui, opere exsequar, modo etiam Bullam, qua Urbanus II papa supra recitatas Rogerii comitis et Mesimerii, episcopi Squillacensis, chartas confirmavit, novoque favore Brunonem ejusque socios affecit, huc transcribam. His itaque verbis concipitur: «Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis Brunoni et Lanvino salutem et apostolicam benedictionem. Piæ voluntatis affectus studio debet prosequente compleri. Quia igitur nostri officii interest, servorum Dei quieti, prout Dominus posse dederit, providere, petitionibus vestris, filii in Christo charissimi et reverentissimi, clementer annuimus.

568. Per hujus ergo apostolici privilegii paginam apostolica auctoritate statuimus, ut locus ille, quem inhabitationi vestræ, disponente Domino, elegistis, a jugo, potestate, injuria, molestia omnium hominum omnino liber cum tota silva et monte, terra et

aqua in spatium unius leugæ [*al.*, leucæ] in omni parte adjacenti in vestra omni modis et successorum vestrorum dispositione permaneat, sicut a vobis a dilecto nostro filio Rogerio comite condonatus est, et a confratre nostro Theodoro, Squillacino episcopo, confirmatus. Nemini intra prædictum spatium liceat pascuæ, agriculturæ seu piscationis aut lignorum occasione aut quacunque ex causa vobis aut vestris successoribus injuriam aut molestiam irrogare, sed totum secundum voluntatem vestram possideatis, disponatis, ordinetis et erogetis. Si quid præterea episcopalis officii indigueritis, ad quem potissimum vicinorum antistitum volueritis, recurrendi præsentis decreto liberam licentiam indulgemus. Decimarum quoque usum ex vestris, vel puerorum vestrorum laboribus vestri juris esse censemus. Quod si quæ puerorum vestrorum offensa contigerit, id vestra tantum manu omnis eorum correctio maneat. Nec ullus de his, quæ ad vos pertinent, sine vestra voluntate occasione aliqua intromittat, quatenus omnipotentis Dei speculationi liberis mentibus insistatis, et ad ejus faciei dulcedinem, ipso præstante, pervenire valeatis. Sane si quis in crastinum archiepiscopus aut episcopus, imperator aut rex, princeps aut dux, comes aut vicecomes, judex aut persona quælibet potens aut impotens, hujus nostri privilegii paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonitus, si non satisfactione congrua emendaverit, eum honoris sui et officii periculo subiacere decernimus, et a Christi atque Ecclesiæ corpore auctoritate potestatis apostolicæ segregamus. Conservantibus autem pax a Deo, et misericordia præsentibus ac futuris sæculis conservetur. Amen. Amen. Datum per manum Joannis S. R. E. diaconi cardinalis, pridie Idus Octobris, indictione prima, anno Dominicæ Incarnationis millesimo nonagesimo secundo, pontificatus autem domini Urbani secundi anni quinto. »

569. Morkensius, e cujus chronologico diplomaticæ de S. Brunone Diatriba pontificiæ hæc Urbani II litteræ depromptæ sunt, sequentem hanc eidem annotationem subjungit. « Bullahæ, inquit, Urbani II papæ, uti ab Italia perscribitur, est deperdita; exemplar tamen ejus exstat in perantiquo ms. codice, qui Breviarium privilegiorum domus Calabrinæ inscribitur. In eo continentur omnia privilegia in membrana conscripta, quæ ab anno 1090 usque ad annum 1200 huic eremo donata fuere. » Hæc ille: ne autem, quibus recitatæ Urbani litteræ signantur, notas chronicas seu annum 1092 et indictionem quintam decimam sese inter non convenire quis putet, annum a Januario, indictionem vero ab anni præcedentis aut Septembris initio more Græcorum, aut certe vii Kal. Octobris seu xxiv Septembris die computare Urbanus inceptit, e tribus vulgaris indictionum generibus Constantinianam seu Cæsaream secutus. Liquet id e diversis a pontifice hoc datis bullis, ac nominatim, ut reliquas omittam, e bulla alia, in S. Brunonis favorem anno 1098 con-

cessa, infraque huc transcribenda, quæ data notatur « Salenti mense Septembri, indict. 6. » alteraque, quæ ab illo, cum Barii Eliam archiepiscopum consecrasset, fuit concessa, quæque data notatur « apud Barum anno Dominicæ Incarnationis 1089, pontificatus ii, indict. xiii, ix Octobr. » Jam vero, cum id ita sit, atque a Septembris quidem initio Constantinopolitana seu Græcorum, a xxiv vero Septembris, die Cæsarea, indictione prima, anno 1092 currere incœperit, annus et indictio, quibus huc transcriptæ Urbani papæ II, quem hoc anno et mense in Calabria fuisset, Ruinartius in Vita ejus num. 116 et seq. docet, litteræ netantur, apprime inter se conveniunt, omnisque proinde, ob quam non nemo forsitan hæc spurias autumet, difficultas chronologica evanescit.

§ XXXIV. *Quid post factum a Rogerio comite eremi Calabrinæ donationem Sanctus egerit. qui hanc deinde Rogerius dux confirmavit, terminisque Rogerius comes circumscriptis.*

570. Rogerium comitem, non tantum Turritanam eremum, verum etiam ecclesiam, sanctissimæ Dei genitrici Mariæ sanctoque Stephano sacram, S. Brunoni ejusque sociis statim atque hos in specu orantes invenerat, dedisse, Blomenvenna verbis num. 540 huc transcriptis indicare videtur, nec ab eo hac in re Puteanus et Surius dissentiunt. Ast id a vero alienum apparet. Ea enim eremus, non, ut ipsi statunt, anno 1095, sed anno 1090 S. Brunoni ejusque sociis data fuit, tuncque nondum, ut videtur, ecclesiam, quæ sive sanctissimæ Dei Genitrici sive Stephano sacra esset, complectebatur. Ita autem, quod eremi illius ecclesia, S. Stephano sacra, diu duntaxat post, uti ex infra dicendis patet, fuerit extructa; ecclesia vero, quæ sanctissimæ Dei genitrici Mariæ sacra esset, ante annum, uti pariter ex infra dicendis patet, 1094 consecrata non fuerit; unde eam, ipsomet Sancto nostro curante conditam fuisse, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet. Bruno scilicet, uti, cum primum Carthusiam fuerat ingressus, ecclesiam ad honorem Dei, sanctissimæ Dei genitricis et S. Joannis Baptistæ exstrui ex supra dictis caravit, ita etiam in Calabriæ eremo, cum hanc a Rogerio obtinisset, fieri verosimillime curavit. Atque in hac quidem opinione maxime confirmor ex eo quod Rogerius comes in charta supra huc transcripta, qua prafatum Calabrinam eremum S. Brunoni ejusque sociis dedit, Ecclesiam, quæ in hac sanctissimæ Dei genitrici sacra esset, non meminere, ejusque nihilominus, utpote eremi pene inculte ac desertæ, quam instrumento illo Brunoni impertiit, partem præcipuam constituentis, mentionem verosimillime, si jam tum exstisset, facturum fuisse videatur.

571. Porro in altera charta, infra huc transcribenda annoque 1099 ex dicendis data, indicari invenio, quod tunc, cum eremus Calabrina Sancto primum data fuisset, gestum videtur, hicque proinde recensendum est. In hac itaque charta Rogerius

comes de S. Brunone sequentem loquitur in modum: A
 « Rogavi quoque humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam : renuens ille recipere dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret libere Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea, quasi primus et magnus ; » hisce autem verbis, Sanctum aliquandiu in Rogerii comitis domo commoratum esse, apparet. Atque id quidem post datam ei Turritanam eremum, dum in hac, quæ maxime necessaria essent, ædificia quacunque extruerentur, contigisse opinor; verum anonymus annal. Carthusiensium libri IV hactenus non vulgati auctor, etsi quidem, Sanctum, in Rogerii comitis curia aliquandiu commoratum existimet, id tamen, antequam Sanctus in Carthusiam secederet, factum putat. Audi, qui operis sui hactenus non vulgati num. 13 loquitur. « Qui gesta, inquit, sancti Brunonis tenuiter norunt, forsân arbitrati sunt, nos graviter hallucinatos, cum diximus, sanctum Patriarcham aliquando apud Rogerium comitem Calabriae fuisse commoratum ante suam conversionem, qui non nisi post plantatam Carthusiam Majorem in Calabria visus fuisse perhibetur. Nova quidem fatemur nos revelare, sed ea verissima astruimus ex litteris, quas idem comes dedit sancto Brunoni, non solum jam converso, sed etiam Calabriae Carthusiæ magistro, seu priori jam consistenti, in quibus dicit quod sanctus Bruno renuerit accipere plurimas donationes, ab ipso Rogerio sibi oblatas, eo « quod ad hoc domum sui patris, meamque » (sunt verba Rogerii in diplomate) « dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret » libere Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea quasi » primus et magnus, » etc. Ex quibus verbi colligimus (si bene opinamur) beatum virum mansisse in curia, et comitatu Rogerii, non post, sed ante conversionem; nam gravitas eremitici instituti istud fieri potuisse, prohibet cogitare. Sagaci tamen lectori aliter sentire posse per nos licet. »

572. Ita ille: verum opinio, quam his verbis proponit, mihi neutiquam placet: præterquam enim quod, uti ipsemet fatetur, nova omnino, sit, nullo penitus fundamento innititur. Quod enim ait, eremitici instituti gravitati contrariam futuram fuisse Sancti in curia Rogerii commorationem, nihil omnino evincit. Quid ni enim Sanctus, impetrata jam a Rogerio comite Calabriae eremo, aliquandiu apud hunc, donec et ecclesia aliaque maxime necessaria ædificia extructa essent, commorari poterit, cumque ut diutius ibidem pergeret versari, urgeretur, humaniter id recusasse? Rem sane ita gestam, verosimillimum mihi apparet, maxime cum non videam, quo potiori modo præfatæ chartæ num. præced. huc transcripta verba veritati possint intelligi congrua, nec Sanctus ante suum in Carthusiam ingressum in Italia fuisse uspiam legatur. Ad chartam modo, qua factam a Rogerio comite eremi Calabriae donationem Rogerius dux confirmavit, progre-

dior. Sic habet: « Rogerius, Apuliæ, Calabriae, Siciliae, Dei gratia dux, omnibus fidelibus Christianis, præsentibus et futuris, in Domino salutem. Notum esse volumus fraternitati vestræ de duobus viris, Brunone scilicet et Lanvino, qui sanctæ religionis studio accensi cum sociis suis in terram Calabriae a Galliarum partibus, disponente Deo, venerunt et meo ductu in terram, quæ prædicta est, locum, qui eorum proposito conveniret, quæsierunt, quem cum sibi idoneum penes me non invenissent, elegerunt manere inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Locum autem illum Rogerius comes Siciliae, patruus meus et fidelis, ipsorum precibus apud Deum desiderans adjuvari, toto cordis affectu illis donavit; de comitatu enim ipsius per meam concessionem erat et a totius servitutis debito et ab omni angaria in perpetuum liberavit; ita siquidem ut aliquis suorum vel extraneorum stratigobus aut vicecomes, rusticus aut miles, servus aut liber, non sit, qui in eo loco pascue, aut agriculturæ, sive piscationis aut venationis aut lignorum occasione aut ex quacunque causa servis Dei molestiam seu injuriam faciat, sed in eorum potestate sit omnino locus prædictus, ut secundum quod voluerint, possideant, ordinent et disponant.

573. « Talem ejus loci donationem, et libertatis prædictæ concessionem ego Rogerius dux laudo et corroboro, et quoniam terra illa de meo ducatu est, nullam in perpetuum patiatur calumniam, modis omnibus contradico. Quod si quis contra sententiam, quæ data est, agere præsumperit, et nostrum violaverit præceptum, certissimum habeat, quia aut de cunctis finibus nostris in æternum exterminabitur, aut gladio meo sive successorum meorum ferietur. Ut omnia igitur superius concessa firma et illibata permaneant, hanc chartulam cuidam nostro clerico Rodolpho ego Rogerius dux et uxor mea Adela scribere præcepimus, et sigillo nostro signavimus. Anno Dominicæ Incarnationis millesimo nonagesimo quarto. Indict., ima. » Morkensius, postquam chartam hanc integram ad suæ de S. Brunone Diatribæ calcem transcripsit, subjungit, sese ejus apographum inter Garnefeldtii, Carthusiæ Coloniensis alumni, editis eremitarum antiquorum Vitis clari, Analecta repperisse, idque cum autographo concordare: Surianus autem, etsi monumentum illud cum aliis, quæ ad S. Brunonem remque Carthusianam spectant, instrumentis publicis in suas ad conscriptam a Surio Sancti Vitæ annotationes inferendum non duxerit, id tamen pag. 395 laudat, aitque, anno 1094 datum fuisse. Verum, etsi etiam hunc annum ea ipsa charta exhibeat, non tunc tamen, sed anno 1093 data fuisse videri potest ex indicatione 1, quæ ei apponitur, quæque non anno 1094, sed anno 1093 congruit. Nec ex eo, quod binæ hæc notæ chronicae, quibus charta illa seu diplomata munitur, sese inter non concordant, pro supposito id est habendum, cum ex supra dictis instrumenta publica

non facile ut spuria rejicienda sint, fierique possit, A ut vel in dictos characteres chronicos librariorum vitio error irreperit, vel ut tabellio, qui Rogerii ducis jussu instrumentum hic memoratum exaravit, annos Christi, non a Nativitate, ut communiter fieri assolet, sed Pisanorum more ab Incarnatione, prout hæc Nativitatem novem mensibus præcessit, numerarit; qua computandi methodo ab anni 1093 vigesima quinta Martii die seu sanctissimæ Dei Genitricis Annuntiationis festo annus ab Incarnatione Domini 1094 jam erat in cursu, cucurritque per reliquam ejusdem anni 1093 partem, sequentisque idem sanctissimæ Dei Genitricis festum.

574. Opponi quidem hic potest, hanc computandi annos Christi methodum Rogerio duci usitatam fuisse, nullis omnino, quæ ejus nomine vel in Sicilia vel in Calabria data fuerint, diplomatibus posse probari; verum, præterquam quod contrarium etiam probari diplomatibus hujusmodi non possit, fieri potest, ut quamvis etiam in Calabria et Sicilia annos Christi a Nativitate ejus, aut, si mavis, a Kalendis Januarii et Rogerius dux et plerique alii numerare inciperent, tabellio tamen, qui diploma seu instrumentum, de quo hic, exaravit, computandi annos Christi modum minus etiam ibidem usitatum fuerit secutus. Sane, etsi in numerandis Christi annis Sicilia olim, contra ac Zanottius in contexta a se S. Brunonis Vita cap. 16 vult, a communi aliorum more non discederet, is tamen, ut laudatus Rochus Pirrus in Ecclesiæ Panormitanæ Notitia ad annum 1144 docet, in tabellionum instrumentis usque ad scriptoris hujus ætatem mos viguit, « ut anni initium statuerent ipsi die xxv Martii, licet a Kalendis Januarii numerarent populus imo et magistratus; ubi ergo nos dicimus, die xvii Febr. anni 1630, dixissent ipsi die xvii Febr. anni 1629. » Quemadmodum ergo tabelliones, de quibus hic Rochus, annos Christi, non a Nativitate, sed contra receptum morem ab Incarnatione trimestri spatio Nativitatem subsequendo numerarunt, ita eorumdem computum novem mensibus, uti vere accidit, hanc prævertendo calculumque Pisanum sequendo ab Incarnatione seu vigesima quinta Martii die inire potuit, qui supra recitatam, de qua hic, Rogerii ducis chartam concipit. Quod si autem ille ita reipsa annos Christi numeravit, fuerit hæc secundum calculum communem anno, ut considerant patebit, 1093 ante Septembrem concessa, sicque indictionem cum anno, quo vere data fuit, pugnantem haud præferet. Porro charta illa Annalium Carthusiensium lib. iv hactenus non vulgato integra exstat, ibique, uti ex notitiis, a Carthusiano Parisiensi sæpissime laudato mihi submissis disco, anno 1094, indictione 2 data notatur: quod si autem notis hisce chronice chartæ autographum vere sit munitum, nulla plane id, cum indictio 2 anno 1094 congruat, difficultate chronologica laborat, consequensque est, ut in illius exemplari, quod Morken-
sio præluxit, error cuberit.

575. Verum cum hic scriptor dicat, in ipso autographo, uti e litteris, ex Italia, id est, quantum opinior, e Carthusia Calabrina acceptis, didicit, cum anno 1094 indictionem 1 componi, ipsimet anonymo Annalium Carthusiensium auctori apographum erroneum verosimilius præluxerit. Ut ut sit, cum eundem vel hunc scriptorem sequendo, vel annos Christi computandi methodum Pisanam in diplomate, de quo hic, admittendo, omnis, qua id laborare videtur, difficultas chronologica evanescat, rejiciendum ob hanc non est. Ego interim chartam illam, contra quam quoque ex Adelæ, ducis Rogerii uxoris, nomine ei incluso nihil posse objici, e dictis num. 537 liquet. hoc loco recensendam duxi, quod verosimilius, uti ex jam dictis pronum est eruere, anno 1093 data sit, forteque adeo etiam præcessit chartam alteram, hoc ipso anno etiam datam, qua Rogerius comes donatæ a se antea S. Brunoni Calabrinæ eremo terminos assignavit, donationamque magis firmavit ac ampliavit, Lubet et illam tum alias ob causas, tum maxime ne deinceps vel Mabillonii exemplo cum charta, qua eremum illam Sancto Rogerius comes primum largitus est, a quopiam confundatur, vel pretiosum antiquitatis monumentum studioso lectori desiderandum relinquatur, integram hic transcribere. Sequentibus hisce verbis concipitur: « In nomine sanctæ individue Trinitatis Rogerius, divina clementia comes Calabriæ et Siciliæ: notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus tam futuris, quam presentibus, quoniam miseratio divina sanctæ religionis viros. Brunonem videlicet et Lanvinum cum sociis suis, ad nos usque transmisit, sancto suo proposito aptum solitudinis locum quærentes; quorum nos desiderio congaudentes, meritisque talium ac precibus apud Deum adjuvari confidentes, multis eos exhortati sumus precibus, ut in terra nostra locum sibi habilem eligerent, in quo ad serviendum Deo, qualia vellent, habitacula præpararent.

576, « Elegerunt itaque quemdam solitudinis locum, situm inter locum, qui dicitur Arena, et oppidum, quod appellatur Stilum. Hunc ergo locum et omnia in circuitu adjacentia in spatium unius leugæ [al., leucæ hic et infra] Deo et beatæ Mariæ ac ipsis eorumque successoribus in proprietatem, sicut nostra fuerunt, sub omni immunitate atque libertate donavimus cum omnibus rebus infra sitis, terris, silvis, aquis, pascuis ac cæteris omnibus cultis vel incultis, mobilibus vel immobilibus. Rogavimus insuper venerabilem virum, Melitensem episcopum Gofredum, super hac donatione nostra confirmationis chartam conscribere, quam etiam sigillavimus. Sed cum postea gratia commendandi nos ipsorum orationibus supra dictos visitassemus fratres, eorumque societatem (Deo gratias) suscepissemus, prædictæ spatium leugæ his in circuitu terminis distincte per nos ipsos designavimus, ac terminorum nomina in memoriam futuris conscribere jussimus: de parte Orientis castellum, qui locus est

in acumine montis de Stilo, inde vadit per serram A
ejusdem montis usque ad Malareposta, scilicet ad
superiorem collem montis, et inde per magnam cavam,
quæ versa est ad Occidentem, usque ad pedem
montis descendit, in qua aqua decurrit, et inde
transit duos ruseletos et vallonem in directo usque
ad jugum montis, quod est apud Occidentem, sicut
prædicta cava respicit, et inde per jugum ejusdem
montis usque Brontismenon, et inde transit vallo-
nem recte ad viam, quæ venit de Arena, et vadit ad
locum, qui vocatur Sancta-crux, et inde in directo
[at, in directe] usque super cacumen montis Em-
bacabt, et inde descendit per cavam, sicut aqua
decurrit, per spatulam usque ad flumen Enchinar, et
inde ascendit illud flumen usque ad aliud flumen,
quod vocatur Alba, et inde ascendit idem [at. illud B
flumen usque ad magnam cavam, quam Græci vo-
cant Bachiriache, et ascendit per eandam cavam
usque ad castellum, unde incepimus.

577. «Hanc autem donationem nostram tam Do-
minus apostolicus Urbranus, quam Squillacinus epis-
copus Theodorus, in cujus episcopatu ipse locus si-
tus est, laudaverunt, privilegiis confirmanerunt, at-
que terribili anathemate munierunt. Quapropter
præcipiendo rogamus, et rogando præcipimus ex
parte Dei omnipotentis, beatæ Mariæ, quibus ipsum
concessimus locum, et nostra, ut nullus aliquando,
cujuscunque dignitatis sit vel potestatis, noster aut
extraneus, in toto prædicto spatio quidquam ma-
gnum vel parvum sibi vindicat, nec nos ipsi. Nul-
lus unquam occasione aliqua vel causa fratribus
ibidem Deo servituri injuriam aut molestiam irro-
get, vel ullam inquietudinem faciat, et illi [at, nec
illi] neque homines eorum aliquam angariam, aut
servitium omnino faciant. Nulli, nec nobis ipsis,
aliquam ibi culturam facere, ullum animal pascere,
ligna incidere, venari vel piscari, aut quidquam om-
nino sine fratrum licentia liceat, sed in eorum po-
testate sit, quæcunque intra prædictum continentur
spatium, juxta voluntatem suam possidere, dispo-
nere, ordinare et erogare, tanquam Dei possessionem
et suam immunem atque liberam. Quod si quis
aliquando hanc nostram constitutionem in aliquo
violare præsumpserit, fratribus ibidem degentibus
digne satisfaciatur. Quod si contempserit, principi D
terrarum, qui fuerit, centum libras auri persolvat. Ut
igitur constitutum hoc inviolabilis et omnino firma
permaneatur, concedente uxore mea Adelai comitissa,
et filio nostro Gofrido, in præsentia bonorum ho-
minum donationem istam fecimus et sigillo proprio
signavimus.

578. « Insuper donavi Mule cum filiis suis ad
custodiendam silvam. Data in pratis Squillacii, ubi
tunc collecto exercitu morabamur. Anno ab Incar-
natione Domini millesimo nonagesimo tertio, indi-
ctione prima, Nonis Maii.

- » ✠ Rogerius comes.
- » ✠ Adelais comitissa.
- » ✠ Goffredus filius comitis Rogerii.

- » ✠ Guilelmus de Alta-Villa.
- » ✠ Guilelmus Gulchebrel.
- » ✠ Goshertus de Luciao.
- » ✠ Rogerius presbyter de Stilo.
- » ✠ Bastardus. »

Morkensius, e cujus sæpissime jam laudata de S.
Brunone Diatriba instrumentum hoc etiam accepi,
ita in illud ad calcem observat : « Chartam hanc
reperi inter Analec'a nostri Georgii Garnefeltii; sed
quoniam hinc inde interpolata esset, subveritus, ne
forte et vitata; quare visum est mihi eam ad auto-
graphum » id est, ni fallar, ad autographi (neque
enim hoc Morkensio ad manum fuisse reor) ægra-
phum, « conferre; feci et istas interpolationes in
magine notavi. Ab autographo dependet in serica
B albi coloris corda bulla plumbea, et in ea imago
Dei genitricis Mariæ brachio sinistro tenentis Fillum,
in dextra suahabentem avem. » Interpolationes, quas
hic memorat Morkensius, quasque in margine sese no-
tasse ait, lectione fero duntaxat variantes sunt, eas-
que proinde ut tales in margine pariter ascripsi.

579. Porro Morkensius in sua mox iterum lau-
data S. Brunone Diatriba, eo loco, quo rerum ad
hunc spectantium Chronologiam texit, ad annum
1093 ita de Rogerio comite scribit : « Anno 1093
fratres (S. Brunonem scilicet ejusque socios) in
eremo invisens enixe se commendat illorum preci-
bus, participemque meritum ut se faciant, ef-
flagit, et voti compos effectus, conscripta 7 Maii
charta limites eremi satis ample designat ac cir-
cumscribit accurate, efficitque, ut Rogerius dux
C Apullæ, ejus ex fratre nepos, dato eodem adhuc
anno (et quidem forte, ut jam innui, ad dictam 7
Maii diem) diplomate (id num. 572 et seq. jam reci-
tavi) donationes factas corroboret. » Ita ille e duabus
scilicet hac jam transcriptis chartis, quarum altera
Rogerii ducis, altera Rogerii comitis est, deducens
quæ hic memorat; et sane, quantum ad ea, quæ
ex hac posteriori deducit rectissime, ut conside-
ranti patebit. Etenim Rogerius comes, ut ipsemet
in proxime recitata charta sua docet, S. Brunonem
ejusque socios « gratia commendandi se ipsorum
orationibus anno 1093 invisit, eorumque societatem
(pro qua re etiam Deo gratias agit) suscepit; » qui-
bus e verbis sane, Rogerium comitem a Sancto
ejusque sociis, ut meritum suorum participem eum
efficerent, flagitasse votique etiam factum esse com-
potem, recte concludi videtur. Ait quidem in suis
in concinnatam a Surio S. Brunonis Vitam Annota-
tionibus pag. 221 Surianus, iisdem jam recitatis
diplomatibus, a Rogerio comite concessi, verbis inni-
xus, principem hunc anno 1093 a Brunone ejusque
sociis, « ut eum in societatem suam recipere, et
nomen ejus inter nomina sua scribere dignarentur, »
postulasse, idque re etiam vera impetrasse; ve-
rum hoc cum interpretatione, quam transcriptis
diplomatibus, a Rogerio concessi, verbis Morkensius
applicat, neutiquam pugnat, locumque etiam licet
interim rem hanc revocari inveniam in dubium,

verosimiliter obtinuit, uti ex infra adhuc laudando, A quod apud Ughellum tom. IX Italiae sacrae, col. 426 exstat, Latini in civitate Squillacensi episcopatus foundationis diplomate, quod in hoc Lanvinum « fratrem suum » vocet Rogerius comes, colligendum videtur.

580. Quod modo pertinet ad diploma, quo a Rogerio duce factae antea S. Brunoni donationes, comite Rogerio, ut Morkensius ait, agente, confirmatae fuerint, spontene sua, an Rogerii patris impulsu chartam illam Sancto impertierit dux Rogerius dubium mihi admodum idcirco apparet, quod is optime etiam, uti ex supra dictis satis liquet, in S. Brunonem fuerit affectus, ac proin stimulo, ut huic benefaceret, haud indiguerit. Porro ne quis forte cuiquam contra proximae huc transcriptam Rogerii comitis chartam scrupulus oboriatur ex eo quod a comite, in pratis Squillacii cum exercitu tunc comorante, data notetur, Boamundus, Rogerii ducis frater, anno 1093 in Calabria versabatur, cumque hunc vita functum esse falso rumore inaudiisset, castra nonnulla, ad eundem in Calabria spectantia, occupavit; qua re ad iram commotus comes Rogerius militibus suis, ut Boamundum armis lacerarent, accepit, cumque e tota Calabria expulit. Ita quantum ad substantiam saepius hic jam laudatus ac porro laudandus auctor synchronus Gaufridus, ordinis Benedictini monachus, cognomento *Malaterra*, lib. IV, cap. 20, Historiae Siculae, quam ipsiusmet Rogerii comitis jussu concinnavit, uti Muratorius, qui hanc tomo quinto Rerum Italicarum scriptorum inseruit, in sua ad eandem praefatione docet. Nihil itaque obstat, quo minus Rogerius comes, collecto exercitu, anno 1093, uti in ejus, de qua hic, charto asseritur, in pratis Scyllacii commemoratus fuisse credatur. Imo vero, cum hinc, principem illum ibidem re ipsa exstittisse, dubitandum non sit, Syllaciumque haud procul a Turritana Calabriae eremo situm sit, facile etiam factum esse potest, ut Rogerius comes, quod in eadem charta se fecisse, hic praeterea ex dictis ait, S. Brunonem ejusque socios inviserit, precibus eorum se comandaverit, chartamque, de qua hic, iisdem concesserit. Quae cum ita sint, notaeque chronicae, quibus haec notatur, seu annus et indicio inter se convenient, nec quidquam praeterea, quod contra D instrumenti illius sinceritatem faciat, aliunde occurrat, non est enim vero cur id pro suspecto, nedum pro spurio habeatur, et alia proinde, quae ad Sanctum nostrum spectant, sermonem converte.

§ XXXV. *Sanctus constructam in eremo Calabrina ecclesiam magno apparatu consecrari curat, et magis ac magis comitem Rogerium benevolam erga se experitur.*

581. Cum Bruno ecclesiam, quam ex dictis, statim atque a comite Rogerio Turritanam Calabriae eremum obtinuerat in honorem Dei, sanctissimae Dei Genitricis et S. Joannis Baptistae aedificari ibidem curavit, ad umbilicum videbat adductam, apud comitem Rogerium, ut eam solenni ritu consecran-

dam curaret, verosimillime egit. Utcunque res habeat, illa equidem ecclesia summo apparatu ab Aicherio, Panormitano archiepiscopo, quinque assistentibus episcopis, consecrata fuit, idque fieri laudatus come, Rogerius non tantum curavit, verum etiam sacram illam aedem donis non paucis, S. Brunoni collatis, hac occasione ditavit, uti liquet ex charta in illius ecclesiae sanctique Brunonis favorem ab eodem comite tunc concessa. Chartae hujus, seu diplomatatis partem duntaxat Ughellus tom. IX Italiae sacrae, col. 425, recitat, idemque etiam in Ecclesiae Catanensis Notitia facit Rocchus Pirrus. Verum ego illam, ne venerandae antiquitatis monumentum, quod integrum typis excusum publicae luce donatum videre nondum mihi obtigit, curiosi lectoris oculis subtraham, B integram huc e recensione Morkensii transcribo.

582. Sic habet: « In nomine Dei aeterni et Salvatoris nostri Jesu Christi, anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo quarto, indictione secunda, cum ego Rogerius comes Calabriae et Siciliae pro Dei amore et animae meae remedio, et pro salute animae Roberti Guiscardii fratris mei, gloriosissimi ducis Apuliae et Calabriae, et pro remedio animarum fratrum meorum atque omnium parentum et uxorum mearum vellem dedicari facere ad honorem Dei et beatae Mariae et beati Joannis Bapt. ecclesiam de eremo, quae sita est inter Arenam, et oppidum quod dicitur Stilum, super territorio dicti oppidi Stili, per venerabiles et sanctissimos Patres Panormitanum archiepiscopum, Militensem [al., Miletensem], Tropiensem, Neocastrensem, Cataniensem et Squillacensem episcopos collaudantibus eisdem sanctissimis Patribus, dedi beato patri Brunoni, magistro ejusdem eremi, sibi et successoribus suis monasterium Sanctae Mariae de Arasia cum omnibus pertinentiis suis, ubicunque sint, eximendo eandem ecclesiam seu monasterium de Arasia ab hodierno die in antea in perpetuum de omni temporali servitio, et Turri ad quae tenebatur, oppido meo de Stylo, ut ecclesia de eremo et fratres in perpetuum illam quiete habeant sine omni calumnia et sine temporaliservitio, omni remoto tremari et placario, et horum omnium remotis infestationibus.

583. « Haec autem donaria ecclesiae praedictae de Bosco, et fratribus ibi Deo servientibus, dotem dedi Adelade conjuge mea consiliente et laudante et concedente Goffrido filio meo, Malgerio filio meo. Quod monasterium Arasiae capella mea erat exempta ab episcopali jurisdictione per sacro sanctam Romanam Ecclesiam, quod constare feci praedictis archiepiscopo et episcopis, qui testes sunt hujus donationis, et testes sunt Gosbertus de Luciacio, Paganus de Gorgis, Rogerius Bonellus [al., Tonellus], Fulco Capellanus meus, qui haec scripsit. Haec autem dedi testimonio suprascriptorum testium et hi termini et limites Sanctae Mariae de Arasia, videlicet ab arbore quercus etc. « Sequitur, » inquit hic Morkensius, « terminatio limitum, quam omitto,

« quia ad rem nostram parum aut nihil facit et so- A
 « lum exscribo loca, hac circumscriptione inclu-
 « sa. » Cum duobus casalibus interclusis, scilicet
 de Sancto Andrea et Roseti, liberis et exemptis ob
 omni communitate casalium meorum de oppido
 Stili; item locum, qui dicitur cum duobus casali-
 bus Vingi et Buungi similiter liberis et exemptis
 ab omni communitate casalium meorum de dicto
 oppido Stili; item ecclesiam Sancti Fantini exem-
 ptam ab episcopi jurisdictione Giracei [al., Gira-
 cii], quæ ad eandem ecclesiam Arsasie pertinet,
 quæ posita est in pertinentiis Agrotterie in tini-
 mento Giraci [al., Giracii] cum omnibus rationibus
 et pertinentiis suis; item casale Arunchi in perti-
 nentiis civitatis Squillacii cum omnibus rationibus
 et pertinentiis suis sicut tenere et habere eadem
 ecclesia Arsasie consuevit.

584. « Hæc autem pernotata [al., prænotata] C
 loca dono et concedo pro eadem ecclesia in do-
 tem domino Patri Brunoni, et successoribus ejus
 cum omnibus rationibus, aquarum decursibus, mo-
 lendarinis, nemoribus et arboribus, cultis et incultis
 mineris æris et ferri et omnium metallorum, pas-
 cuis et omnibus juribus, quæ ego et curia mea
 habere hactenus consuevit, ita ut nemo aliquid ne-
 mo aliquid ibi, nisi dicta ecclesia eremi habeat,
 sicut ex tunc nemo aliquid juris habuit, nisi ego.
 Item concedo eidem Ecclesie eremi in reliqua ter-
 ra mea usum liberum mineriarum æris et ferri, et
 pascua libera in eadem terra mea pro animalibus
 ejusdem Ecclesie, atque custodum, nec non et eo-
 rum, qui in dictis casalibus habitant. Concedo
 etiam, ut dicta Ecclesia eremi commendatos habe-
 re possit in supra dictis casatibus et locis, quæ ei-
 dem Ecclesie cedi. Nemo in supra dictis locis suo
 vel meo nomine autheretur et successorum meo-
 rum præsumat; aliquid prosequi vel habere, nec
 ego, sed omnia conserventur eidem Ecclesie soli-
 da et intacta, quia parum est pro Dei amore suis
 tribuere famulis, qui mihi multa præstitit larga
 manu. Si vero persona aliqua, filius meus aut aliquis
 hæres aut successor hoc meum quassaverit donum
 seu privilegium, mihi vel posteris meis aut Ecclesie
 Romanæ centum libras auri persolvat, nisi ad con-
 dignam venerit satisfactionem, fratrum ibi Deo D
 servitium et perpetuæ subjaceat damnationi.

585. « Hæc autem acta sunt mense Augusti, cum
 regressus essem de expeditione, quam feceram su-
 per Guillelmum et ab obsidione Castri-Villæ, et hoc
 mecum privilegium ad perpetuam firmitatem jus-
 siet mandavi et feci mea pendente bulla communiri.

« ✠ Rogerius comes.

« ✠ Adelais comitissa.

« ✠ Goffridus, filius domini comitis.

« ✠ Malgerius filius comitis Rogerii.

« ✠ Paganus de Gorgis.

« ✠ Josbertus de Luciaco.

« ✠ Rogerius Bonellus [al., Tonellus].

« ✠ Ego Fulco, domini comitis Rogerii capella-
 nus, de mandato ejus hoc privilegium
 scripsi et me subscripsi. »

Habe modo etiam, quam chartæ huic a se tran-
 scriptæ annotationem subnectit Morkensius. « Hanc,
 inquit, Ecclesie eremi constitutionem etiam inter
 Analecta Garnefeltii nostri reperi interpolatam et ad
 autographum recognitam rescripsi, ascripsique in
 margine interpolationes, asterico notatas. Sigillum
 est plumbeum, uti superius, et pendet ex corda cro-
 ceei coloris. » Interpolationes, quas iterum hic scriptor
 memorat, duntaxat fere sunt lectiones nonnihil
 variantes; eas interim ad marginem pariter hic
 adjei. Verum sunt et alia in idem instrumentum no-
 tanda. Ac primo quidem notæ chonice, quas in ca-
 pite præfert, seu annus 1094 et indictio 2 sese inter
 apprime conveniunt. Nec est cur scrupulum cuiquam
 injiciat, quod, cum Rogerius comes ab expeditione in
 Guillelmum suscepta, atque a Castri-Villæ obsidio-
 ne reversus esset, datum in fine dicatur.

586. Etenim, teste Historiæ Siculæ lib. iv. cap.
 21 et seq. Gaufredo Malaterra, Guillelmus de Gran-
 tavul seu, ut ab aliis scribitur, de Grantemanil, qui
 Mabilie, Rogerii ducis sorori, matrimonio junctus
 erat, anno 1093, cum et ipse non secus ac Boamun-
 dus, de quo jam supra, Rogerium ducem e vivis
 abiisse, falso ad se delato rumore credidisset, va-
 ria ad principem illum, uxoris suæ fratrem, perti-
 nentia tum castra, tum oppida, hæcque inter Cas-
 tri-Villam, occupavit, cumque hæc, audita licet
 memorati rumoris falsitate, domino suo legitimo,
 Mabilie uxoris ad illa jux prætexens, reddere non
 vellet, bello eum dux Rogerius appetiit, unaque
 cum Rogerio comite, patru suo, qui ei sese adju-
 xerat, Castri-Villam obsedit, ac expugnavit. At
 vero in illo Rogerii comitis diplomate alia, quæ id
 forte non nemini suspectum reddat, difficultas oc-
 currit. Cum enim, ut supra docui, Rogerius comes
 e priori uxore sua Judith, seu, ut aliter etiam vo-
 catur, Delicia nullos prorsus liberos habuerit, præ-
 terque plures filias unicum duntaxat filium e se-
 cunda, Elemburga seu Eremburga cognominata quæ
 anno 1089 jam obierat, procreavit, unde aut quisille,
 qui recitato diplomati subscribitur, Rogerii comitis
 filius Malgerius? Hunc sane e nulla uxorum suarum
 legitimarum genuisse Rogerius videtur. Quid ergo?
 An nothum dicemus? Verum obstat Gaufredus Ma-
 laterra, Historiæ Siculæ lib. iv. cap., 18 de Jorda-
 no qui comitis Rogerii, uti idem auctor lib. iii,
 cap. 36 docet, filius domini erat, sequentem scri-
 bens in modum: « Jordanus... filius comitis,
 propter strenuitatem suam omnibus amabilis, quem
 plures, quia jam Gaufredum, quod dolorem non
 minuit, morbus elephantinus pervaserat, comitis
 hæredem futurum suspicabantur (nam neque
 alium masculum habebat) apud Syracusam, sui
 juris urbem febris typo percussus est. »

587. Cum ergo, uti ex his Gaufredi verbis intelli-

giture, Rogerius comes dum Jordanus, filius ejus notus seu spurius febris apud Syracusos, quod anno 1092 contigisse, laudatus Malaterra lib. iv, cap. proxime cit. docet, correptus jaceret, prolem aliam masculam, quam dictum Jordanum et Goffredum non habuerit, consequens est, ut nec notus seu spurius comitis Rogerii filius existerit Malgerius, qui chartæ proxime huc transcriptæ, annoque 1094 a Rogerio comite datæ subscribitur. Restat ergo, ut vel secunda Rogerii comitis uxor Elemburga, aut tertia Adelasia, dum cum eo matrimonium iniit, vidua fuerit, filiumque e prioribus nuptiis Malgerium habuerit, vel ut Malgerius ille, qui tamquam comitis Rogerii filius nomen suum adscripsit, de sacro fonte ab eo levatus aut etiam in filium adoptatus fuerit, vel denique, ut Rogerius comes præter filias, quas ei, singulis suo assignato marito, Stemma Siculum, Adnotationibus ad Annam Comnenam a Cangio insertum, et principum Normanorum Arbor genealogica Malaterræ Historiæ Siculæ apud Muratorium tom. V Rerum Italicarum Scriptorum præfava, attribuunt, aliam saltem adhuc habuerit, huicque Malgerius ille matrimonio junctus fuerit. Ut ut sit, cum aliquo quidem ex hisce captivis factum esse queat, ut Malgerius ille Rogerii comitis filius, appellatus, fuerit, non est, cur huc transcripta principis hujus charta pro spuria suspectave ob solum, quod ei adscribitur, Malgerii filii comitis nomen habeatur. Plus aliquid contra illam facere videri potest Beati titulus, quem Sancto (adi num. 382) adjungit: attamen, cum is, etsi a chartæ autographo abset, egrapho forsitan a librario dumtaxat recentiori e veneratione in Sanctum fuerit imprudenter adjectus, huicque adhuc viventi ab ipso met comite Rogerio, qui Brunonem, uti ex dicendis amplius patescet, pro Sancto habebat, Beati titulum fuisse attributum, prorsus incredibile non sit, ego nec idcirco instrumentum illud; quod alias suppositionis notas non habet, rejicere ausim, ut certo spurium, maxime cum veritati consonent, quæcumque in eo de Turritanæ ecclesiæ consecratione temporeque, quo hæc facta est traduntur.

588. Ut, quam nihil hic a vero alienum pronuntiem, studiosus lector perscipiat, instrumentum publicum, apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra, Ughellum tom. IX Italiæ sacræ col. 425, aliosque scriptores exstans, huc ex Morkensii recensione lubet transferre; hoc enim, ecclesiam illam, quinque assistentibus episcopis, Melitensis videlicet, Tropicensis, Neocastrensis, Catanensis et Squillacensis, fuisse consecratam, ipsemet Alcherius, Panormitanus archiepiscopus, qui solemnitate illam magno apparatu ac pompa peregit, testatur, recitatæque adeo Rogerii comitis chartæ, in qua idem traditur, monumentum illud suffragatur. Sequentibus hisce verbis concipitur: « Anno Domini nostri Jesu Christi 1094 mense Augusti, festo beate Mariæ assumptæ ego Alcherius Hic..., archiepiscopus Panormitanus, consecravi ecclesiam istam in honorem Dei

A et B. Mariæ Virginis, et B. Joannis Baptistæ in præsentia Melitensis, Tropicensis, Neocastrensis, et Squillacensis episcoporum una cum domino Rogerio comite Calabriæ, Adelaide comitissa, magistro Brunone et Lanvino, et ceteris Patribus assistentibus, et in præsentia bonorum hominum.

Ego Alcherius archiepiscopus Panormitanus.

Ego Tristerius, Tropicensis episcopus interfui.

Ego Angerius, Catanensis episcopus.

Ego Theodorus episcopus Squillacensis.

Ego N. Neocastrensis episcopus interfui. »

Porro cum proxime huc transcripta Rogerii comitis charta, in qua de Turritanæ ecclesiæ consecratione, veluti de re quam primum futura, mentio fit, mense Augusto (Adi num. 385) data notetur, jamque recitatum Alcherii, Panormitani archiepiscopi, testimonium consecrationi isti quintam decimam Augusti assignet, apprimè, quibus utrumque hoc instrumentum signatur, notæ chronice sese inter conveniunt.

580. At vero) cum ipsum a Morkensio huc transcriptum Alcherii testimonium, non secus atque recitata Rogerii comitis charta, consecrationem tradat quinque adstiteris episcopos, Melitensem scilicet, Tropicensem, Neocastrensem, Catanensem et Squillacensem, nec tamen quinque, sed quatuor tantum, Tropicensem nimirum, Catanensem, Squillacensem et Neocastrensem, qui solemnitati isti adfuerint, episcopos, Melitensi omissis, subscriptos exhibeat, oportet, ut vel Testimonii illius apographum, in episcoporum subscriptione corruptum, Morkensio præluxerit, vel ut ipsemet in eo describendo errarit, maxime cum testimonium illud tam apud Rocchum Pirrum in ecclesiæ Catanensis Notitia ad annum 1094. num. 10, quam apud Ughellum tom. IX Italiæ sacræ, col. 425 episcopos non tantum quatuor jam laudatos, sed etiam Melitensem, subscriptos sibi habeat hoc modo ;

» Ego Alcherius Nic..., archiepiscopus Panormitanus.

Ego Tristanus Tropejensis episc. interfui.

Ego An. Catanensis episc. interfui.

Ego Theodorus episc. Squillacensis præsens f.

Ego Goffridus Melitensis episc. interf.

Ego Henricus Neocastren. episc. interfui. »

Morotius, qui in Chronologico sacri Ordinis Carthusiensis Theatro, parte vi, ad annum 1090 idem monumentum recitat, inter subscriptos ei episcopos Melitensem etiam non recenset, contra ac nihilominus, e quo illud se desumpsisse ibidem ait, Camillus Tutinus in Historiæ Ordinis Carthusiensis Prospectu facit.

390. Hinc Morkensium e Morotio, cui proinde, quod abs eo omissione ex dictis peccatum, attribuendum est, Alcherii huc jam transcriptum testimonium deprompsisse existimo; in hac autem opinione maxime etiam confirmor, ex eo, quod sequentia hæc verba, « Qui omnibus vere penitentibus et

confessis... quadraginta dies de vera indulgentia... A penitentiae relaxavit archiepiscopatus sui anno...» quæ in monumento isto locis proxime citt. apud Ughellum et Rocchum Pirrum vocibus hisce « In præsentia bonorum hominum » subduntur, atque a Morotio, ut ut apud Camillum Tutino exstantia, omissa sunt, pariter omissa sint apud Morkensium, qui, unde, de quo hic disserimus, deprompsit monumentum, non edicit. Porro in diversis testimoniis, ab Alcherio dati, exemplaribus jam memoratis lectiones variantes occurrunt non tantum duæ modo expositæ, quibus a Roccho, Ughello et Tutino Morotius et Morkensius dissonant, verum etiam aliæ, quibus a Morotio, Tutino et Morkensio Ughellus et Rocchus hique etiam duo invicem discrepant in monumento illius tum contextu, tum episcoporum, qui eidem subscripserunt, nominibus. Ut præcipuas, reliquis prætermisissis, recenseam, pro lectione, qua Morotius et Morkensius in testimonio contextu legunt, Magistro Brunone et Lanvino et ceteris Patribus (Tutino habet *Fratribus*) assistentibus, Ughellus quidem, omissa post vocem Brunone conjunctione et, commateque ei substituto, legit « Magistro Brunone, Lanvino B. et cæteris fratribus eremitis assistentibus; » Rocchus vero, omisso etiam commate, habet. « Magistro Brunone Lanvino et cæteris fratribus heremitis assistentibus; » verum posterior hæc lectio, ut per se pater, omni dubio procul mendosa est.

591. Ex ea interim præcipue est factum, ut Rocchus et Brunone et Lanvino unam eandemque personam perperam fecerit, loco supra cit. in recitatum a se Alcherii testimonium ita observans: « Ex iis verbis et Magistro Brunone Lanvino » facile intelleges, diploma illud, quod in Notit. Messan. ad annum 1094, num. VIII retulimus, a Paschali II Pontifice transmissum fuisse huic Brunoni; in eo enim habes: « Paschalis episcopus, servus servorum Dei. Dilecto filio Lanvino salutem et apost. benedict. de Messanensis episcopi causa » etc. Ex episcopis, qui testimonio subscribuntur, Panormitanus archiepiscopus, qui id dedit, a Tutino, Morotio et Morkensio Alcherius, ab Ughello et Roccho Archerius, facta in nomine litteræ unius mutatione, additoque, quod per *Hic* Morotius et post hunc Morkensius in chartæ textu supplent nominis fragmento apud Ughellum quidem *Nic.*, apud Rocchum autem *Nico.*, vocatur. Ast, cum archiepiscopus ille apud ipsummet Rocchum ecclesiæ Panormitanæ Notitia, ad annum 1094, num. 6 in diplomate quod Rogerius, Siciliae et Calabriae comes, ecclesiæ Panormitanæ anno 1095 dedit, Alcherius appelletur, nomen ejus, uti a Tutino, huncque secutis Morotio et Morkensio fit, Alcherius potius, quam Archerius efferendum puto. Quod autem pertinet ad nominis fragmentum *Nic.* aut *Nico.*, quod apud Rocchum et Ughellum duntaxat in chartæ subscriptione legitur, id forte, quod integra vox non esset, omittendum duxerit, Tutinus; verum, ut cujus nominis illud pars vero-

A similiter sit, lectorem edoceam, Rocchus loco proxime cit., ubi Alcherium ab anno 1083 ad annum ut minimum 1099 archiepiscopalem ecclesiæ Panormitanæ sedem occupasse, edixit, Alcherio fortassis « Nicodemi appellationem sive uti secundum nomen, sive uti cognomen attributam » fuisse, dici posse arbitratur, idque, quæ ibidem affert, sat veros mile efficiunt.

592. Inter episcopos, testimonio de Turritanæ ecclesiæ consecratione subscriptos, proxime post Alcherium, ecclesiæ Panormitanæ archiepiscopum, comparet Tropiensis, seu, ut ab aliis scribitur, Tropiensis in Ulteriori Calabria ecclesiæ antistes; qui apud Ughellum et Rocchum locis supra cit. Tristanus; a Morotio vero et Morkensio Tristerius B nuncupatur, licet interim a Tutino Tristenus vocetur. Ughellus tom. X Italiae sacræ in episcopis Tropiensibus col. 450 de episcopo illo ita scribit: « Justegus vel Justeyrus, et Tusteius, qui et Tristanus est, primus Latinorum Tropiensis ecclesiæ munus episcopale suscepit circa annum Dom. 1094, » subditque, nonnullis interpositis, concessum anno 1094 a Rogerio, Apuliae, Calabriae et Siciliae duce ecclesiæ Tropiensis diploma, in qua, qui hujus tum antistes erat, Justegus nominatur. Qui ex episcopis, testimonio subscriptis, post Tropiensem sequitur, Catanensis prioribus duntaxat duabus nominis sui litteris ab Ughello et Roccho designatur; a Tutino vero huncque secuto Morotio Augerius et a Morkensio Angerius vocatur. Antistitem hunc proprie nuncupatum fuisse Anserium, sedisseque ab anno. 1091 ad annum usque 1124, liquet ex iis. quæ de illo in ecclesiæ Catanensis Notitia ab anno 1091 Rocchus Pirrus in medium adducit. Quod ad Squillacensem et Melitensem episcopos, quorum subscriptio Catanensis episcopis subscriptioni proxime subditur, jam spectat, prioris exhis, qui, quemadmodum infra contra Ughellum docebo, anno 1095 aut sequenti mortalitatem explevit, eodem ubique modo nomen efferitur, nec ullam etiam posterioris, quod ex dictis a Morotio huncque secuto Morkensio omittit, variationem patitur a quod Rocchum, Ughellum et Tutino, a quibus recensetur.

593. Notandum porro est. hunc. non celeberrimæ Melitensis insule, sed Melitensis seu potius Melitensis, Calabriae Ulterioris civitatis, exstitisse antistitem, uti patet ex iis, quæ Rocchus Pirrus id Melitensis ecclesiæ Notitia proxime ante annum 1089, et Ughellus tom. I Italiae sacræ in episcopis Melitensibus col. 942 et seq. in literas mittant. Ad Neocastrensem nunc tandem, qui omnium ultimus Alcherii de Turritanæ ecclesiæ consecratione testimonio subscripsit, episcopum venio. Hic, quem ab anno 1094 usque ad annum saltem 1112 sedisse adducta ab Ughello tom. IX Italiae sacræ col. 402 et binis seq. suadent, Henricus a Roccho et Ughello nuncupatur; licet autem a Tutino, huncque secutis Morotio et Morkensio inter episcopos testimonio mox iterum laudato subscriptos, recenseatur, nomine tamen vel

Henrici vel altero, quia forte nullum in testimonio illius exemplari, quod sibi praeluxit, Tutinus invenit, haud afficitur; ut proinde et hic a Tutino huiusque sequacibus Rochus Pirrus et Ughellus lectionis diversitate sat notabili differant. Verum, etsi id ita habeat, cum equidem inter hosce omnes, quantum ad lectionem tum anni 1094, tum sanctissimæ Dei Genitricis, in cælos assumptæ, festi, quo ecclesiæ Turritanæ consecratio fuerit peracta, apprimè conveniat, nec aliunde, cur monumentum illud, quod tam varie ex dictis apud varios legitur, pro spurio suspectove habeatur, quidquam occurrat; neutiquam id ut tale ob varias variorum exemplarium variantes lectiones, quæ amanuensium librorumve errores duntaxat plerumque sunt, rejiciendum est. Atque hinc jam, partimque e proxime recitato Rogerii comitis diplomate fit, ut ambigendum non sit, quin illa dictæ ecclesiæ, quam perperam Tutinus, uti ex hoc etiam instrumento liquet, cum ecclesia S. Mariæ de Arsafia pag. 7 Prospectus confundit, dedicatio et anno 1094, ut jam dictum, et ipso sanctissimæ Dei Genitricis in cælos assumptæ festo fuerit peracta.

§ XXXVI. *An concilio Placentino, in quo Præfationem de beata composuerit, sanctus interfuerit, et cur, si ita sit, eo celebrato, ad majorem Carthusiam non redierit.*

594. Post sancti e curia pontificia in Turritanam Calabriæ eremum recessum duo fuisse ab Urbano II papa haud procul inde ante annum 1095 celebrata concilia, Beneventi scilicet in Campania unum, Trojæ in Apulia aliud, ex ipsis temporis hujus scriptoribus monumentisque habetur compertum. Ad primum, quod anno 1091, ut Bertholdus, Constantiensis presbyter scriptorque synchronus, in sua ad Hermannum Contractum Appendice testatur, adversus Guibertum antipapam ejusque sequaces celebratum fuit, tot episcopi et abbates, quemadmodum in veteri, e quo Labbeus illius canones edidit, codice Romano legitur convenerunt, « Ut eorum numerus facile adnotari non potuerit. » Nec patrum, qui ad secundum convenire, exiguis exstitit numerus, uti fidem facit concilii illius titulus a Labbeo in tom. X Conciliorum ex antiquis codicibus mss. illatus, hisque verbis conceplus: « Anno Domini Incarnationis 1093, v Idus Martii convenit Trojæ in Apulia concilium episcoporum fere 75 abbatum 12. » Brunonem quidem ad duo hæc concilia, haud procul admodum a Calabria, eremoque, in qua versabatur, celebrata, ab Urbano e solitudine sua evocatum fuisse, verosimile vel idcirco apparet, quod, cum in eremo Calabrina jam commoraretur, subiade ex hac a pontifice illo, prudentissimi viri concilii in majoris momenti negotiis uti volente, verosimilime accessit fuerit, ut jam supra docui.

595. Verum anne etiam sanctus ad celeberrimum numerosissimumque concilium, anno 1093, ut Bertholdus presbyter iterum mox laudatus testatur, loco a Calabria non nihil remotiori, Placentiæ nimi-

rum, celebratum, aliudque, quod huic prævit, quodque (neque enim in eo quidquam statutum fuisse legitur) non tam concilium, quam præparatio ad Placentinum concilium exstitisse videtur, Guastallæ, seu, ut ab aliis scribitur, Guardistallæ aut Ewardastallæ anno 1094 exeunte habitum, ab Urbano papa fuerit evocatus? Brunonem sane jam dicto, in quo iterum Guibertus antipapa et Henricus imperator communione ecclesiastica fuere privati, concilio Placentino interfuisse, Blumenvenna, cæterique ejus biographi, sæculo quinto decimo posteriores, qui sanctum virum a suo e Carthusia discessu ad annum usque 1095 Urbano adfuisse, tuncque demum, Rhegiensi, ad quem electus, archiepiscopatum recusato, pontificiaque curia relicta, in Turritanam Calabriæ eremum sese recepisisse volunt, unanimi consensu affirmant. Et vero, etsi hanc eorum assertionem nullo testimonio satis antiquo firmare queam, vero tamen neutiquam puto absimilem, cum factum facile esse queat, ut pontifex, qui sanctum celebratis Trojæ et Beneventi conciliis interesse, verosimiliter ex jam dictis voluerat, eum quoque ad Placentinum, in quo gravissimi ponderis negotia tractanda erant, e Calabrina solitudine arcessierit. Pontifici, « inquit, in jam sapius laudata Urbani papæ II Vita num. 171 Ruinartius, « in eadem synodo » [Placentinæ scilicet] « consiliarium adfuisse sanctum Brunonem, parentem Carthusianorum, omnes ferme vulgati auctores tradiderunt, nec animus est hanc opinionem impugnandi; at illis assentiri non possum, qui asserunt, huic sancto Viro tunc temporis oblatum fuisse a pontifice archiepiscopatum Rhegiensem in Calabria. » Ita ille, non multum, ut apparet, abluens ab opinione, qua sanctum Placentino concilio verosimiliter interfuisse, nec tamen, in hoc illi archiepiscopatum Rhegiensem fuisse oblatum, existimo.

596. At vero sunt etiam, qui Brunonem concilio isti non tantum interfuisse, verum etiam e Præfationibus, in Missa recitari solitis, decimam quæ est de beata Maria, quæque in concilio isto promulgata fuerit, concinasse contendunt. Ac in primis quidem ita opinatur Surianus, in suis ad contextam a Surio S. Brunonis Vitam Adnotationibus pag. 192 et seq., ac deinde in sua ad eandem Vitam Chronotaxi pag. 396. Verba ejus omnia, quorum primis, concilio Placentino interfuisse sanctum, probare potissimum nititur, hac transcribo. Priori loco hisce sequentibus utitur: « Paris difficultatis esse censetur, quod concilio dicitur (S. Bruno nempe) interfuisse Placentino, quod anno 1095 celebratum est, cum diplomata donationis » (Turritanæ eremi per Rogerium comitem) « factæ anno 1090 et confirmatæ ab Urbano II biennio post, repugnent. Sed nec hoc suo destituitur fundamento, cum Antonius Beuler, chronographus Valentinus, antiquitatum in legator egregius, in suo, quem inscripfit *de Missæ præfationibus*, libello et non obscure asserat, dum ad Præfationem, qua decima est, de B. Maria Virgine tunc ab eo fuisse compo-

sitam. Potuit igitur adhuc circa Placentini temporis A concilii adhaesisse pontifici, et suo nihilominus praefuisse Turrensi monasterio; nam id solemne et solitum tunc fuisse, probant acta varia, praesertim S. Bernardi Clarae-Vallensis; in quibus legitur eum sexennio et amplius a sua abfuisse Clara-Valle, variis pro sede apostolica laboribus peregrinationibusque susceptis, ut de aliis taceamus, qui ad commune restringendum schismatis incendium ex remotissimis orbis partibus acciti fuere; » posteriori verostis: « Antonius Beuterius chronographus Valentinus, antiquitatum mirus observator, in libello, quem edidit de partibus et caeremoniis Missae, refert, Praefationem de B. Maria Virgine in hoc concilio, quod Urbanus Placentiae habuit, a Carthusiano fuisse compositam. Quis ille, nisi S. Bruno, cujus sapientiam in quodam diplomate extollit Paschalis papa, dicitque multum auctoritatis apud sedem apostolicam obtinuisse. »

597. Hactenus ille, pro opinione, quae Praefationem de B. Maria Virgine a S. Brunone concilii Placentini tempore compositam fuisse statuit, Antonium Beuterum duntaxat allegans; verum, cum hic scriptor, utpote longissimo temporis intervallo a sancti nostri concilii Placentini aetate remotus, sola sua auctoritate fidem indubitam rei iste facere haud possit, potissimum modo, unde hanc is hauserit, dispiciendum. Cum laudatum a Suriano, quo commodius certiusque facere id possem, Beuteri Opus necessarium foret, nec id ad manum sit, opportune hic succurrit Morkensius in Chronologico diplomatica sua de S. Brunone Diatriba ms. ita memorans: « Sequenti anno 1094, cum Guibertini, teste eodem Bertholdo, Turrim Crescentium adhuc obtinerent, et Urbanus minime tutus foret ab hostibus, excessit Urbe in Longobardiam, ac Guastallae ad Padum flumen, adunato sacerdotum antistitum coetu, Ecclesiae necessitatibus consuluit, in quo Praefationem B. V. Mariae vulgavit. Catalogus ms. Rom. Pontificum apud Papebrochium in Urbano; Sigonius et Leander Albertus in Descriptione Lombardiae de Guardistallo. Praefationem illam, quae decima est, a Carthusiano compositam, reperit inter antiqua monumenta Antonius Beuterus in suo libro de partibus Missae; vult tamen in concilio Placentino promulgatam, D forte in hoc posteriori, utpote celebriori, reiteratam. Beuterus ergo, quod de composita a Carthusiano, quae de B. Maria Virgine est, Praefatione asseverat, ex antiquis monumentis hausit. Verum cum simul, quantae haec antiquitatis fuerint, Morkensius, quodida Beutero notatum verosimillime non invenerit, haut edicat, verene a Carthusiano, uti e monumentis illis Beuterus didicit, composita fuerit dicta Praefatio, dubium admodum mihi adhuc apparet, cum monumenta illa, quae Beutero praefluxere, sublestae duntaxat fidei fors fuerint.

598. Ad haec, etsi etiam tantisper daremus, monumenta antiqua, e quibus id Beuterus didicit, probatae omnino notae ac fidei fuisse, nondum tamen

hinc consecretarium fuerit, a S. Brunone Praefationem decimam, quae de B. Maria Virgine est, fuisse concinnatam. Hanc enim ille, non a S. Brunone, sed a Carthusiano, non definiendo, sanctusne is, an alius fuerit, compositam fuisse, e monumentis, quae laudat, duntaxat tradit. Reponi quidem potest, non alium Carthusianum, quam Brunonem, concilio Placentino interfuisse; verum si sanctus, uti verisimile ex dictis est, concilio isti re ipsa interfuit, socium sibi habuisse adjunctum, verosimillimum, ne dicam indubitatum, apparet. Nec est cur, hoc dato, Brunoni equidem potius, quam alteri cuivis Carthusiano, qui ad concilium Placentinum comitatus eum fuerit, opus illud attribuendum putes, quod huic ille adornando, utpote summa eruditione vir, fuerit aptissimus; praeterquam enim, quod ad id magna eruditione opus haud fuerit, sanctus, uti ipsemet in sua infra huc transcribenda ad Radulphum Viridem ecclesiae Remensis praepositum epistola docet, socios nonnullos, aut, si mavis, discipulos probe eruditos in Turritana Calabriae eremo sibi habuit adjunctos; ut proinde abs horum uno, quem ad dictum concilium secum sanctus duxisset, Praefatio illa composita esse potuerit. At vero sunt qui hanc nec Brunonis, nec alterius cujuscunque Carthusiani, sed ipsiusmet Urbani II papae opus esse contendunt; ac in primis quidem cardinalis Bona lib. II Rerum Liturgicarum cap. 10, num. 3, et Ruinartius in contexta a se Pontificis hujus Vita num. 176. Omnia posterioris hujus scriptoris verba, vel idcirco quod antiqua, e quibus quae huc spectantia ibidem litteris mandat, deprompserit, seu testimonia seu monumenta comprehendant, huc transcribo.

599. Sic habent: « Recepta est apud auctores vulgatos traditio, Urbanum papam in hoc concilio » (Placentino nempe) « decimam Praefationem, quae est de beata Maria, novem antiquis addidisse. Id disertè habetur in veteri codice ms. archimandritae Remigiani apud Remos, ab annis circiter quingentis scripto, ubi post relatum sub Pelagii papae nomine de novem Praefationibus decretum, eadem manu adduntur haec verba: « Decima addita fuit in » concilio Placentino sub Urbano papa celebrato. » Rem vero sic contigisse ferunt. Cum pontifex Apud sanctam Mariam de Campania, vetustissimae pietatis templum, sacris operaretur, ut Deus incepta concilii bene verteret, jamque Praefationem offerret; repente ex instinctu divino in illa dulcissima verba, populo demirante prorupit: « Et te in » veneratione beatae Mariae virginis collaudare, bene » dicere et praedicare; quae et Unigenitum tuum » sancti Spiritus obumbratione concepit et virgini » tatis gloria permanente, huic mundo lumen aeternum effudit Jesum Christum Dominum nostrum, » per quem, » etc. Quam Praefationem universalis postmodum Ecclesia adoptando probavit, et etiam nunc retinet, Hanc nonnulla beato Brunone editam fuisse volunt; at eam ab ipso Urbano factam fuisse,

diserte tradit Pandulphus in ejus Vita, non quidem A in Placentina, sed in Ewardestallensi, ut jam (num. videlicet 168) monuimus, synodo. Plura de hac Præfatione habet Petrus Maria Campus in Historia Placentina, lib. XI ad an. 1095, quæ cum non satis sibi constent, huc referre visum non est. »

600. Hactenus Ruinartius. Atque ex his quidem ejus verbis intelligitur, Præfationem, quæ de B. Maria Virgine est, non certo in concilio Placentino, sed vel in hoc, si codici Remigiano, quem laudat, fides sit, vel in Ewardestallensi seu Guastellensi, si Pandulpho erendum sit, factam fuisse. Verum, sive in hoc, quod verosimilius reor, sive in illo e binis hisce conciliis facta fuerit, vera esse potest eorum opinio, qui sanctum nostrum illius faciunt auctorem, cum nihil omnino obstet, quo minus hic tam Guastellensi, quod ex dictis anno 1094 exeunte celebratum fuit, quam Placentino, quod Guastellensi, haud multo fuit posterius, interfuisse credi queat. At vero, cum verba, e codice Remigiano a Ruinartio adducta, nihil omnino suggerant, quod dictam Præfationem ab ipsomet Urbano compositam fuisse suadeat, potissimum hic jam dispendium, primo quidem, an Pandulphus, qui eam ab Urbano factam asseverat, fidem indubitam mereatur; deinde vero, an illa ejus assertio tam clara tamque distincta sit, ut nullum supersit dubium, quin ea, Præfationem illam ab ipsomet Urbano concinnatam fuisse, significatum voluerit. Ac Pandulphum quidem dignum esse, cui fides indubitata adhibeatur, dubitandum non videtur. Etsi enim eum, contra ac nonnulli censent, a Pandulpho Masca, quem Lucius II, ad pontificatum anno 1181 evectus purpuratorum Patrum senatui adscripsit, diversum esse, Muratorius tom. III Rerum Italicarum scriptorum pag. 274 verso cum Pagio recte doceat, Urbano tamen secundo pontifici fuit æqualis aut certe suppar, uti liquet ex iis quæ de eodem scriptore loco cit. idem Muratorius docet, hunc scribens in modum: « Quandoquidem Ambrosianæ bibliothecæ ditissimum promptuarium quorundam summorum pontificum Vitas a Pandulpho Pisano conscriptas exhibet, has etiam collectioni præsentari inserere socii palatini atque ego utilissimum putavimus.

601. « Incipiunt autem a Gregorio VII et desinunt in Alexandrum III atque a scriptore proficiscuntur qui isdem temporibus in vivis erat atque ea scriptis mandabat. Jamque, testibus Felino, Onuphrio Panvino. Ludovico a sancto Carolo aliisque, noveramus Pandulphum ejusmodi Vitas elucubratum fuisse; et ex iis etiam multa in suos Annales derivarat summus ecclesiasticæ historiæ illustrator Baronius. Imo Constantinus Caietanus anno 1638 typis Romanis tradidit, ac notis illustravit Gelasii II Vitam, ab eodem Pandulpho conscriptam, ex qua intelligimus scriptorem hunc anno 1118, ecclesiasticæ militiæ adscriptum, in Romana curia vixisse. » Quin itaque Pandulphus fidem mereatur in iis quæ de Urbano II papa memorie prodii, dubitandum non

apparet. Dispicimus modo an Præfationem, quæ de B. Maria Virgine est, a pontifice illo compositam fuisse, tam diserte tamque expresse edicat, ut id illud proprio marte fecisse, innuat. Verba ejus huc spectantia apud Papebrochium in Propylæo Maii in Conatu chronico-historico ad Romanorum Pontificum Catalogum in Urbano II, et apud Muratorium tom. III Rerum Italicarum Scriptorum pag. 352 hæc sunt: « Sex concilia (Urbanus II, papa) celebravit, unum apud Clarimontem; alterum apud Guardestallum Longobardiæ, in quo fecit Præfationem de festivitibus B. Mariæ Virginis; aliud vero apud Melfiam, et alterum Romæ in ecclesia B. Petri. Aliud apud Trojam in Apulia, et alterum apud Placentiam, » Hactenus Pandulphus. Atque hisce quidem verbis, fuisse ab Urbano II papa Præfationem, de qua hic, proprio marte compositam, diserte asserere visus est Ruinartio, fuisseque sane eam proprio marte ab Urbano compositam, erit dicendum, si res eo modo, quo eam (adi Ruinartii verba num. 599 recitata) contigisse ferunt, reipsa contigerit. Verum, ut ad id, quod posteriori loco hic ponitur, primo respondeam, præterquam quod ii, ac in primis Petrus Maria Campus, a Ruinartio laudatus, a quibus res ita gesta narratur, recentiores omnes sint, fidemque proinde indubitam facere haud nati, Placentiæ illam (adi iterum Ruinartii verba num. 599, locoque hisce citato Mariam Campum) ita gestam statuunt, ut ne quidem alibi initium accepisse potuerit, sique cum Pandulpho, utpote qui eamdem Guastallæ seu Guardestalli accidis, tradat, tantopere pugnant, ut ne quidem modo, per Morcensium supra assignato, in concordiam possint adduci.

602. Quod nunc pertinet ad mox huc transcripta verba, quibus, Præfationem de beata ab ipsomet Urbano compositam fuisse, diserte tradere Pandulphus Ruinartio est visus, cum non raro fiat, ut reges, imperatores, pontifices aliæque in potestate constitutæ personæ fecisse dicantur etiam ea, quæ non proprio ipsarum marte, sed jussu duntaxat facta sunt, nescio an futurum sit, ut quisque ob dicta Pandulphi verba Urbano papæ Præfationem illam tanquam proprio marte abs eo compositam, indubitanter adscribat. Quod ad me pertinet, cum res ita habeat, nihilque ex dictis obstet, quominus sanctus noster, ut Placentino, ita etiam Guastellensi concilio, ejus tempore Præfationem de beata concinnatam fuisse, recitata Pandulphi auctoritate, quantum reor, codici Remensi per Ruinartium supra laudato præferendi, verba verosimillimum saltem faciunt, interfuisse creditur, eam ego Brunoni indubitanter abjudicare non ausim, licet interim, an ejus opus vere sit, vehementer dubitem, tum ob jam supra dicta, tum quod opinionem quæ eandem Urbano papæ, tanquam proprium ejus opus, attribundam statuit, longe verosimiliorem ideo autem, quod ei recitata Pandulphi verba, in sensu magis naturali et obvio accepta, suffragentur.

tur. Accedit, Præfationem illam (adi Historiæ literariæ Franciæ Scriptores tom. VIII, pag. 533 et 534) fortassis et Urbano et Brunone esse antiquiorem. Sed hæc tam de decima e Præfationibus in Missa recitari solitis, quæ a nonnullis sancto attribuitur, quam de ejus in conciliis Guastellensi et Placentino præsentia disseruisse sufficit. Dispicimus mode, quo Bruno, finito Placentino concilio, cui ex jam dictis forsân interfuerit, sese contulerit, curtunc saltem Carthusiam Majorem non repelierit, et quæ tum primum egerit, seu potius egisse tradatur.

603. Statim sanctum Turritanum Calabriæ eremum a Placentino concilio esse reversum, scriptores prorsus omnes, qui huic illum interfuisse adstruunt, unanimi consensu affirmant. Verum multum abest ut cos inter quantum ad rationem, ob quam tunc sanctus Calabriam petierit, nec ad Carthusiam Majorem redierit, tam recte conveniat. Alii enim, hosque inter Puteanus, Blumenvenna, et Surius, sanctum id fecisse volunt, quod, cum pontifex tunc in Galiam, in qua sita est Major Carthusia, proficisceretur, metueret, « si ipse quoque (verba sunt Surii) eo se conferret, ne aut curiam declinare non posset, aut illam non reliquisset, sed sequi videretur; » alii contra alias, quas hic omnes commemorare necesse non est, rei illius causas allegant. Verum, etsi ita sit, nec, quemadmodum supra jam docui, allegata a biographis nostris causa effecerit, ut sanctus anno 1090 ad Carthusiam non redierit, pugnare inter se idcirco dicendi non sunt, cum factum esse queat, ut diversas ob causas ad Carthusiam Majorem redire noluerit. Ac mihi quidem, quidquid tandem de causis, per alios allegatis, sit, idcirco potissimum Carthusiam Majorem non repeliisset, sed ad Turritanam Calabriæ eremum rediisse Bruno videtur, tum quod hanc cura sua summopere adhuc indigere nosset, tum quod Calabriæ et Siciliæ comes Rogerius, sanctum Virum, quem, nondum fere cognitum, quod sanctissimis ejus precibus præsidium sibi ditionibusque suis a Domino speraret adfuturum, obnixissime ex dictis, ut quem vellet, locum in ditione sua sibi diligenter, jam inde ab anno 1090 erat precatus, quemque, jam probe sibi cognitum, non secus ac sanctum colebat, reverti in Calabriam omnibus modis vellet, nec Bruno posset non satisfacere desiderio principis tam pii tamque benevoli, quem in se sociosque suos, ut jam viderimus, maxime beneficium fuerat expertus.

604. Ut ut sit, Sanctus equidem a concilio Placentino, si forte huic interfuit, in Calabriam rediit, nec Carthusiam, ut ut id facere maxime fortassis desideraret, petepere ei visum fuit. Ac sanctum quidem, cum e concilio illo Calabriam repeteret, ad locum, duobus miliaribus Senis dissitum, divertisse, aliquandiu ibidem commemoratum esse, vicinos Senenses aliquoties hinc adisse, ac tandem monitis suis, ut ad Urbani papæ II, a quo, quod Guiberto antipapæ adhererent, sub interdicto posita fuerat

A eorum civitas, obedientiam accederent, effecisse, Zanottius in S. Brunonis Historia seu Vita cap. 25 memoriae prodit, citans etiam pro hac sua narratione Vitam S. Brunonis ms., cujus auctor sit Fulgentius Ceccaronius; verum, cum fuisse illud a Sancto nostro factum, a nullo prorsus scriptore alio commemoratum inveniam, nec Fulgentius Ceccaronius, e quo id Zanottius hausit, pro scriptore antiquo, habita ætatis, qua post S. Bruonem floruit, ratione, possit haberi, commemorari hic a Zanottio, quæ veritati consonent, asseverare haud queo, remque proinde in medio relinquens, ad ea quæ Sancto, ad eremum Calabrinam jam reverso, obvenire, discipulique ejus in Carthusia passi esse narrantur, sermonem converto.

B § XXXVII. *Gravissimam, absente sancto, religiosi Carthusiæ Majoris incolæ tentationem patiuntur; natum comiti Rogerio filium sanctus baptizat, novoque abs illo beneficio affectat.*

605. Non redisse S. Bruonem a celebrato, cui ex dictis forsân interfuerat, Placentino concilio ad Majorem Carthusiam, religiosi hujus incolis importunum sane quam maxime accidit, si vera memorent nostri biographi; gravissimam enim, si hi recte scribant a dæmone tentationem passum, in qua, si dilectis discipulis Vir sanctus adfuisset, solatio eis juxta ac auxilio esse potuisset. Tentationem illam, quæ, si locum vere habuit, haud ita dudum, uti ex dicendis intelliges, post Placentinum concilium, aliudque, quod proxime hoc excepit. Claromontanum verosimilius acciderit. Blumenvenna verbis commemorare hic lubet. Is itaque Sancti biographus, e quo et Putaneo, quæ eodem spectantia Surius suppeditat, mutuatus est, sic scribit: « Non defuit in paradiso hoc spirituali (Carthusia nimirum) etiam serpens antiquus. Præsentiens nempe, quanta damna accepturus esset ex ordine illo, cujus fundamenta jam tunc jaciebantur, maxima illo, pusillanimitate et perplexitate turbavit, maxima illos pusillanimitate jam tunc jaciebantur, præcipue per linguas, id est eos, qui novitatis ipsos arguentes, scilicet periculum occisionis propriæ ingerebant, adeo ut prorsus nescirent, quid agendum sibi esset tum propter vitæ institutæ rigorem, tum propter eremum horribilem, in qua se periclitari, illorum moti sermonibus, formidabant et ipsi. Econtra vero timebant, si abirent, duces suas stellas Deumque offenderent.

606. Tali fuere a maligno spiritu Carthusiæ Majoris incolæ, Brucone absente, tentatione vexati; cui sane dispellendæ opportunus maxime Sanctus fuisset; verum quod hic absens præstare non potuit, benignissime id, si fides iterum scriptoribus mox dictis, præstare dignata est divina clementia. « Cumque » (subdit verbis proxime recitatis Blumenvenna) « his aliquandiu exagitati essent perplexitatibus, ecce, benignissimus Dominus, qui, nunquam deserit sperantes in se, misit ad eos, de hac re colloquentes (sicut de Spiritu scribitur, Nescis, unde veniat, aut quo vadat) virum honorabilem, crispas ac canos

habentem capillos, dicentem eis: » Perplexi estis, » fratres, utrum manere in loco hoc, an recedere » debeatis, sed ego dico vobis ex parte Dei, quia » beata Dei Genitrix semper Virgo Maria conser- » vabit vos in loco isto, si Horas ejus legeritis ante » Horas canonicas; completorium vero post eas. » Quo dicto, diparuit homo; illi vero gavisii sunt gaudio magno, elegeruntque beatam Virginem Mariam in patronam ordinis, in patronum vero sanctum Joannem Baptistam. Hominem autem illum sanctum apostolum Petrum fuisse, ex illo vel maxime conficiebant, quod successor ejus Urbanus secundus in concilio Clarimontensi Horas beatæ Mariæ a clericis quotidie dici instituit. Ex hac autem visione adeo sunt confortati in Domino, ut nec mors, nec vita ipsos posset separare a charitate Christi. » Hactenus Blomenvenna; nunc in verba ejus, seu potius in ea, quæ hisce memoriæ prodit, docetve, quædam observanda.

607. Ac primo quidem, quod pertinet ad apparitionem, qua S. Petrus primis Carthusiæ incolis seu Landuino ejusque sociis, senis specie assumpta, spectandum sese præbuerit, ad quotidianam eos pravi de sanctissima Virgine Maria Officii recitationem exercitarit, factumque sit, ut illi et periculosissima tentatione liberati fuerit, et in ordinis sui patronam quidem eandem sanctissimam Virginem Mariam, patronum vero S. Joannem Baptistam elegerint; eventum illum quidem, ut ut nec scriptoris, nec monumenti satisfactum qui æqualis testimonio auctoritate confirmatum, indubitanter negare idcirco non ausim, quod ei tum constans, uti eam vocant, totius ordinis traditio, tum assiduus in eodem recitandi parvi de Sanctissima Virgine Officii usus suffragetur; verum nihilne etiam est, ob quod, an apparitio illa, eave, quæ hanc secuta narrantur, locum unquam habuerint, dubitandum queat videri? Sanctissima Virgo Maria in patronam, et sanctus Joannes Baptista in patronum, utpote in quorum honorem ex supra dictis Carthusium S. Bruno condiderit, diu ante memoratam apparitionem a Sancto ejusque discipulis verosimiliter fuere electi; ut proinde an electionis hujus causa, ut verbis recitatis Blomenvenna innuit, apparitio illa exstiterit, sit dubium, maxime cum ea (vides Blomenvennæ verba proxime data) Landuino ejusque sociis, non S. Joannes Baptista, sed S. Petrus Apostolus videndum sese obtulisse memoretur, posterioremque proinde e duobus hisce Sanctis, non autem priorem, si electionis, quam Blomenvenna memorat, præfata apparitio causa ex stitisset, in patronum sibi illi electuri fuisse videntur. Adhæc Ruinartius in Vita Urbani II Papæ sæpissime jam laudata num. 226 sic scribit: » Ferunt etiam, hac ipsa sacræ expeditionis occasione preces horarias beatæ Mariæ, quæ jam antea a Petro Damiano in suis monasteriis erant institutæ, a clericis, imo et ab ipsis laicis ex Urbani præscripto (in Claromontana scilicet synodo, in qua sacræ

in Terram Sanctum expeditiones decretae fuerunt, condito) frequentari cœpisse, ut eo pacto, qui expeditioni suscipiendæ inhabiles essent, his saltem precibus milites adjuverant, eis tantæ Virginis patrocinium promerendo. »

608. Cum ergo, ut preces illa horariæ de beatissima Virgine, quæ vulgo ejus Officium appellari consueverunt, a clericis recitarentur, ab Urbano Papa, uti recitata Ruinartii verba declarant, clericis injunctum fuisse feratur, imo re ipsa, ut apparet, in concilio Claromontano (adi Labbeum tom. X Conciliorum col. 517) fuerit injunctum, Carthusiani, ut idem facerent, recenti illo Urbani præscripto moveri potuere; quare, cum ad id apparitione, Blomenvennæ verbis jam relata, opus haud habuerint, fuerintne hac vere, ut preces illas recitandas assumerent, impulsii, dubitari posse videtur. At vero, erit fortassis qui, ut id dicta apparitione factum tueatur, concilii Claromontani celebratione fuisse hanc anteriorem, cotendat. Atque in hac quidem opinione fuisse videtur Petreus. Etenim in suis in Dorlandi Chronicon Elucidationibus lib. IV, cap. 4 sic scribit: » Apparens eis (Carthusianis) D. Petrus apostolus consilium salutare suggestit, quatenus Horas canonicas in honorem sacratissimæ Virginis quotidie decantarent, quod deinde etiam clerus universus, uti ex decretis Claremontensium concilii constat, imitandum suscepit. » Ita ille; verum quod hic asseverat, nullo plane argumento probat, nec sola sua auctoritate, ut fidem ei adhibeamus, facere potest. Dorlandus, quem sua illa observatione elucidare Petreus voluit, Sanctum Petrum Carthusianis, quibus apparet, ita loquentem inducit: » Unum noveritis, sacratissimum Dei Matram Mariam vos hic ab incommodis omnibus servaturam, et patronam vestri Ordinis futuram, tantum Horas ejus, ut nuper in Romana Ecclesia institutum est, decantetis. »

609. Carthusianis ergo S. Petrum apparuisse, eosque, ut Horas beatissimæ Virginis Mariæ decantarent, admonuisse eo tempore, quo haud ita pridem Horarum beatissimæ Virginis recitatio in Ecclesia Romana statuta fuerat, Dorlandus existimavit, ac proin, cum hæc alibi, quam in Claromontano concilio, statuta fuisse non reperitur eo circiter tempore, quod dicta apparitio contigerit, concilio illo hanc exstitisse posteriorem. Atque hoc ipsum etiam existimavit Blomenvenna, uti satis manifestant, quæ, postquam dictam apostoli Petri apparitionem narravit, mox subjungit, sequentia hæc ejus supra adhuc recitata verba: » Hominem autem illum sanctum apostolum Petrum fuisse, ex illo vel maxime conficiebant quod successor ejus Urbanus secundus in concilio Clarimontensi Horas beatæ Mariæ a clericis quotidie dici instituit. » Blomenvenna porro assentitur etiam Surius; et si autem nec hic, nec Blomenvenna et Dorlandus ullum afferant, quo opinionem suam firment, testimonium monumentumve antiquum, tribus tamen hisce scriptoribus,

si memorata S. Petri apostoli apparitio locum unquam habuit, potius adhaerendum autumo, quam uni Petreio. Ille enim illam concilio Claromontano anteriorem facere duntaxat videtur ex præconcepta opinione, qua Horas sanctissimæ Virginis Mariæ recitandi consuetudinem a Carthusianis primum usitatam ac deinde ab hisce ad alios propagatam fuisse existimat. Ast ea a veritate omni dubio procul est devia.

610. Etenim, teste Petro Diacono in Reg. S. Benedicti cap. 64, Horæ sanctissimæ Virginis jam in monte Cassino addebantur quotidie Officio majori ex constitutione Gregorii II papæ, qui anno 715, ac proin diu ante ortos Carthusienses pontificatum iniit. Adhæc earundem Horarum recitationem in quodam suorum monasteriorum, in quibus frequentari hæc solebat, divinitus confirmatam fuisse, contra Bozonem monachum, sanctæ illius consueudinis improbatorem, Petrus Damianus, qui ante Carthusiensis Ordinis initium, conciliumque Claromontanum ad superos jam migrarat, epistola 32 ad eremitas Gamugnenses docet. Jam vero cum id ita sit, præfatam, qua S. Petrus Carthusianis apparuerit, eosque, ut quotidianum sanctissimæ Virgini Mariæ Horarum pensum solverent, monuerit, apparitionem concilio Claromontano posteriorem existitisse, ob Dorlandi simul, Blumenvennæ et Suriî auctoritatem, quæ ob jam dicta unius Petreii auctoritatem potior hic esse debet, verosimilius existimo. Jam vero cum res ita habeat, fueritne, ut quotidianus recitandi parvi de sanctissima Virgine Maria Officii usus apud Carthusianos invalesceret, apparitione illa factum, dubitari posse, ut jam dixi, videtur, ac proin, cum merito præterea, an hi, ut sanctissimam Virginem Mariam in Patronam, sanctum vero Joannem Baptistam in patronum eligerent, eadem ista apparitione impulsivi fuerint, dubitandum ex jam supra dictis sit, habueritne hæc ipsa unquam locum, dubitandum etiam apparet. Mihi interim eam hic commemorare visum est, quod, quamvis ex dictis, si locum unquam habuit, concilio Claromontano fuerit posterior, fortassis tamen ipso adhuc anno 1095, cujus Novembri celebratum id fuit, acceiderit, hicque de rebus, hoc circiter tempore gestis atque ad Sanctum spectantibus, esset tractandum. Rerum modo, propius nonnihil hunc tangentium, seriem prosequamur.

611. Haud dudum Bruno e Placentino concilio, si tamen huic illud interfuisse verum sit, erat reversus, cum Rogerius comes, quanto in pretio ac amore eum haberet, aliter etiam, quam donationibus, in Turritanam Calabriae eremum, uti ante fecerat, liberalissime collatis, manifestavit. Camillus Tutinus proxime iterum laudatus in Historiæ Ordinis Carthusiensis Prospectu ad annum 1097 ita memorat: « Nascitur comiti Rogerio ex Adelaida filius, quem Bruno in ecclesia Militensi baptizat, et Lanvinus a fonte levat. Fuit is Rogerius primus Siciliae rex. Interfuit Maraldus et ipse Carthusianus, qui

A melicum in hac functione Rithmum edidit. » Ita ille; verum an Rogerii, primi post exactos e Sicilia Saracenos insulæ hujus regis, natiuitatem anno 1097 recte consignat? Romualdus Salernitanus, auctor synchronus, in Chronico apud Muratorium tom. VII Rerum Italicarum Scriptorum col. 196 de Rogerio; Rogerii comitis filio primoque Siciliae rege, sic scribit: « Gloriosissimus rex Rogerius postulat victorias et triumphos apud Panormum febre mortuus est et sepultus in archiepiscopio ejusdem civitatis anno vitæ suæ quinquagesimo octavo, mensibus duobus, diebus quinque, die xxvi mensis Februarii, anno regni sui xxiv; anno autem Dominicæ Incarnationis 1152, Indict. 1. » Ita Romualdus; qui cum optime, quo ætatis suæ anno Rogerius rex obierit, exploratum habere poterit, reipsa hunc, ut verbis recitatis tradit, ætatis suæ anno quinquagesimo octavo obiisse, in animum induco. Rogerium quidem, non anno, uti hic Romualdus seu potius recitata scriptorique huic attributa verba signant, Dominicæ Incarnationis 1152, sed anno 1154, ad xxvii Februarii diem provento, vitam cum morte commutasse, Pagius in Criticis ad hunc annum luculentissimis argumentis evincit, nec dubium est, quin alii adhuc errores in Chronicis, quas Romualdi huc transcriptus textus exhibet, notis cubent.

642. Verum hæc compendio per litteras, numerorum locum tenentes, scriptæ duntaxat sunt; in quas librariorum oscitantia errores facillime nec raro irrepere, experientia habetur compertum; quoto autem ætatis suæ anno diem extremum Rogerius clausurit, non compendio litteris numericis, sed vocibus integris, in quas errorem difficulter aut certe non tam facile tamque frequenter irrepere, eruditi omnes norunt, in recitato Romualdi textu exprimitur; ad hæc nihil plane uspiam occurrit, quod Rogerium altero vitæ suæ anno obiisse, suadere utcumque sit natum; de proinde, si non certum, verosimilimum saltem sit, eum assignato in Romualdi textu Vitæ suæ anno 58, et quidem, uti infra docebo, duobus jam mensibus ac quinque diebus, qui integris pariter in eodem textu vocibus exprimuntur, jam completo, diem suum obiisse. Jam vero, cum id ita sit, annique quinquaginta octo, menses duo, dies quinque, ex anno Incarnationis Dominicæ 1154, ad 27 Januarii diem jam provento, quo Rogerium regem e vivis abiisse, Pagius ex dictis luculentissime probatum dat, subducti, ad Dominicæ Incarnationis annum 1095, prope jam terminatum, deducant, consecrarium est, ut Rogerius rex, in cujus tempus natale hic inquirimus, posteriori hoc anno, ad Decembrem jam provento, natus sit.

613. At vero, inquit, Gaufridus Malaterra, non raro jam supra laudatus, qui majorem utique hic fidem, quam Romualdus mereri videtur, lib. iv Historiæ Siculæ, cap. 26 de Capua, per Rogerium, Apuliæ, Calabriae et Siciliae ducem, huiusque patrum Rogerium, Calabriae et Siciliae comitem, obsessa, sic scribit: « Anno Dominicæ Incarnationis 1097

ibi (in castris scilicet ante Capuam obsessam) seim- A
prægnavit comitissa Adalasia de comite Rogerio ; »
cum autem hic de Rogerio postea rege ab Adalasia
seu Adelaide concepto sermo sit, nec, quemadmo-
dum ex infra dicendis de tempore, quo Capuæ obsi-
dio acciderit, patescet, Rogerius comes Adalasie
maritus ante Pentecosten, quæ anno 1097 in vige-
simam quartam Maii diem incidit, in Castris ante Ca-
puam, dato etiam, civitatem hanc anno ille a Rogerio
comite fuisse obsessam, exstitisse potuerit, consecra-
rium e recitatis Gaufredi Malaterræ verbis fit, ut
Rogerius, primus Siciliæ rex, non anno 1095 fere
jam finito, sed anno demum 1098 ineunte natus sit.
Fateor, sic habet : verum, præterquam quod sic
equidem nondum nativitas illa anno 1097, cui eam
ex dictis Camillus Tutinus innectit, acciderit, esse
de Rogerio postea rege, quem Adalasia in castris
ante Capuam e Rogerio comite marito suo concepe-
rit, in huc translatis e Malaterræ Historia Scula
verbis sermonem, probari non potest. Nec, etsi secus
foret, quidquam inde pro Rogerii regis nativitate
anno 1097 affigenda haberetur, cum verba illa
Malaterræ attribuenda non sint, sed ad paginæ oram,
e qua deinde in ipsum textum ab imperito librario
fuerint traducta, ab inepto adnotatore fuerint ad-
scripta, uti infra ostendam, cum tam de Capuanæ
obsidionis tempore, quam de diplomate, quo post
hanc S. Brunonis eremoque Calabrinæ multa bona
Rogerius comes contulit, sermonem instituum.

614 Mihi itaque, omnibus consideratis, Rogerium, C
Rogerii comitis filium, posteaque Siciliæ regem,
non anno 1097, ut statuit Tutinus, sed anno 1095
exeunte natum esse, verosimilius adhuc manet par-
tim ob sequentia, quæ supra adhuc recitavi, Ro-
mualdi de Rogerio rege verba, « Mortuus est... anno
vitæ suæ quinquagesimo octavo, mensibus duobus,
diebus quinque, » partim quod hæc, quamvis Ro-
mualdus in Chronico suo annum, numero ordinali,
quem ei adjungit, designatum, pro anno comple-
to absque additione, qua fieri id a se aperte edi-
cat, accipere non solet, de anno tamen quinquage-
simo octavo, duobus jam mensibus ac quinque
diebus completo, interpretanda hic sint, uti liquet
e sepulchrali inscriptione regis Rogerii, quæ apud
Rocclum Pirrum in regum Siciliæ Chronologia, D
Siciliæ Sacre tom. I præfixa, pag. 8 exstat, quæ-
que sic habet : « Vix. an. 59, regn. 34. obiit 1154. »
Jam vero, cum id ita habeat, annique quinquagin-
ta octo, menses duo et dies quinque, a vigesima sep-
tima Februarii die anni 1154, quo ex dictis idem
princeps omni dubio procul vita functus est, ordi-
ne retrogrado computati, ad annum 1095 fere ela-
psum deducant, consequens est, ut tum, quemad-
modum jam dictum, Rogerius rex natales sit con-
secutus. Quod cum ita sit, simul etiam tempus,
quo baptizari cum a Brunone contigerit, determi-
natum habemus. Vurum unde constat, Sancto id
honoris a Rogerio comite delatum fuisse, ut bapti-
zari ab eo filium suum voluerit ?

615. Inter erem Calabrinæ incolæ, qui post S.
Brunonis obitum novi Prioris seu Magistri, qui
toti eremo præesset, electioni interfuerunt, Maral-
dus recensetur in infra huc transcribendo eorum-
dem Catalogo, qui in antiqua charta, cui singuli
nomina sua ipsemet inscripserant, fuit repertus.
Maraldi etiam, Carthusiensis monachi, qui Chroni-
con quoddam digesserit, Rocchus Pirrus in regum
Siciliæ Chronologia alibique non raro meminit,
eumque poetica vena divitem fuisse, atque ad an-
num 1095 floruisse, Morotius in Chronologico Ordini
Carthusiensis Theatro affirmat. Atque ex his om-
nibus jam fit, ut et Maraldum, Carthusiæ Calabrinæ
alumnum, Rogeri postea regis baptismo, ut Tutinus
ait, vere adstitisse, et a Sancto nostro Rogerium,
primum post exactos Saraceos Siciliæ regem, uti
is in Rhythmo melico, quem ea de re, Tutino alii-
sque testantibus, cecinit, nos docet, baptizatum
vere fuisse, persuasum mihi habeam, futurumque
putem, ut idem mecum e monumento isto studio-
sus lector persuasum sibi habeat. Id proinde inte-
gram huc e Tutino transcribere, operæ pretium
existimo, licet interim locis nonnullis ita male vel
ab ipsomet auctore versiculis tornati, vel describen-
tium errore vitati sint, ut vix ac ne vix quidem,
quid iis significetur, intelligas.

616. His itaque constat versiculis.

*Totus orbis claret orbis
Claro natalitio
Marchionis Militonis
Bonifacii Itali
Neptis ornat, quem exornat
Uxor Adelasia,
Brutiorum Sculorum
Comitem Rogerium;
Et Northmannum venerandum
Donat fetu femina
Generosa, gloriosa,
Quem enixa peperit.
Avitum [an auctum?] sensit, se præsensit
Comes ille filio,
Mense deno qui terreno
Tectus exit pondere
Melitensis fit immensis
Urbs antiqua gaudiis.
Inma cuncta stant injuncta
Lætis et Trinacria.
Chorus lætus ac discretus
Læta ludit carmina,
Pro lavacro divo sacro
Undæ tun lustralis
Comes orat et exorat
Brunum Alemanicum,
Nim tenetur, et ligetur
Illius devotio.
Accersitus non invitus
Jubilosus advenit.
Baptizatur et lavatur
Sacro puer fœmine,*

*Lanvinus est patrinus
Nobilis Northmanicus,
Tunq̃ue sacro de lavacro
Olivo Bruno inungitur.*

617. *Sistunt bellum post puellum
Christo Deo supero.*

*Felix omen, tenet nomen
Puer hic Rogerius,
Canunt omnes, stant insomnes
Metris jubilantibus.*

Ardet forus [an focus? E. P.]. gaudet thorus

*Nimio prae gaudio.
Militensis nam ostensis*

*Gaudebat ecclesia,
Quia tapete cum abieta*

*Exornata cernitur;
Fronde viret, nemo silet,
Cuncti ludunt gaudiis.*

*Tum Urbanus, sed humanus
Jubilat natalibus,*

*Hic secundus, totus mundus
Quem adorat protinus*

*Christi sede cum mercede
Regni beatissimi;*

*Hic precatur, dum levatur,
Puerili Domino*

*Salutarem atque parem
Vitam Christi calibem.*

*Ergo nato, sed renato
Christus regna puero*

*Donet celi dono zeli
Simul et justissimo.*

*Summo jugis laus frugis
Deo sit in saecula. Amen.*

618. Habueritne Adelasia, comitis Rogerii uxor, ut patrem, ita etiam avum aut patruum, nomine Bonifacium, ex horum versiculorum tertio et tribus seqq., quod admodum obscuri sint, definire non ausim; e reliquis autem, quorum quinam praeterea obscuritatis vitio maxime laborent, quisque facile, me etiam tacente, perspiciet, notandi potissimum, qui et Sanctum a comite Rogerio, ut filium suum baptizaret, rogatum fuisse, et id illum muneris obisse, docent, sunt sequentes:

*Pro lavacro divo sacro
Unde tum lustralis
Comes orat et exorat
Brunum Alemanicum,
Nam tenetur, ut ligetur
Illius devotio.*

*Accersitus non inivitis
Jubilosus advenit,
Baptizatur et lavatur
Sacro puer flumine,
Lanvinus est patrinus
Nobilis Northmanicus
Tunq̃ue sacro de lavacro
Olivo Bruno inungitur.*

Atque hisce quidem versiculis quid significetur, satis-

A liquet: ne quis tamen de ultimi significatione, quae huc potissimum spectat, forte dubitet, Bruno in hoc datus est, a nomine Brunus, quod poeta hic, uti e duobus hisce anterioribus ejus versiculis, «Comes orat et exorat Brunum Alemanicum» manifestum fit, pro nomine Bruno usurpat, deductus, proque ablative cum praepositione a praecedente Graecorum more adhibitus; ut versiculi illius sensus sit «Olivo a Brunone inungitur,» doceatque cum nonnullis proxime antecedentibus et consequentibus, Rogerium, Rogerii Calabriae et Siciliae comitis, filium, a S. Brunone Mileti in Calabria solemniter ritu idque anno, uti ex jam supra dictis pronum est eruere, 1095 exeunte fuisse baptizatum.

619. Haud multum porro temporis spatium a Rogerii, postea Siciliae regis, baptismo erat elapsum, cum sanctus benevolum iterum in se Rogerii, Calabriae et Siciliae comitis, animum fuit expertus. Docet id me Surianus, in suis ad conscriptam a Surio S. Brunonis Vitam Adnotationibus pag. 397 sic scribens: «Anno 1096 Rogerius comes villanos quosdam donat S. Brunoni, dato diplomate, in quo se Christianorum adiutorem intulatur.» Donatio, quam hic Surianus commemorat, eadem haud dubie est, de qua ad eundem hisce Suriani verbis notatum annum 1096 in Ordinis Carthusiensis Historiae Prospectu Camillus Tutinus ita loquitur, «Additur et alia ab eodem comite Brunoni et Lanvino, eorumque in dicto monasterio (Turritano scilicet in Calabria) successoribus donatio quinquaginta hominum familiae unius in eosdem ligii et homagii. Privilegium Graeco idiomate exaratur.» Privilegium seu diploma, quo donationem illam Sancto factam, Camillus Tutinus et Surianus verbis recitatis asseverant, invenire nusquam potui, non dubito tamen, quin id alteri horum scriptorum, Tutino nempe, qui id Graece exaratum dicit, ad manum fuerit. Quare et donationem illam Sancto vere etiam a comite Rogerio factam fuisse, persuasum mihi habeo, licet interim, quo rem certioram lectori reddere possem, privilegium illud seu diploma, hic ei exhibendum vellum habere.

§ XXXVIII. *Mortuo Theodoro Mesimerio, Graeco Squillacensi episcopo, Joannes de Nicephoro Latinus ut substituat, Sanctus suadet, et ab hoc deinde privilegium amplissimum, quod et a pontifice confirmari curat, Turritanae eremo, novo jam in hac constructo S. Stephani monasterio, impetrat.*

620. Quandiu Graecis orientis imperatoribus Calabria paruerat, non alii fere Scyllacii, quam qui Ecclesiae Graecae essent, sederant episcopi. Verum Regione illa a gente ac principibus Normannis, qui Ecclesiae Latinae ritum sequebantur, saeculo undecimo subacto, in Theodori Mosimerii, Graeci Scyllacensis episcopi anno 1095 aut sequentis initio e vivis sublato, locum non alium, quam qui Ecclesiae Latinae esset, sufficere episcopum Rogerio, Calabriae et Siciliae comiti, ad cujus ditionem Scyllacium aut, ut alii scribunt, Squillacum seu Squillacium spectabat, est visum suadentibus id autem ei una cum nonnullis ri-

tus Latini episcopis S. Brunone et Lanvino, in primum sedis illius ritus Latini episcopum Joannem de Nicephoro delegit. Docet hæc omnia exstans apud Ugheillum tom. IX Italiae sacre in episcopis Squillacensibus col. 426, annoque, unde ab hoc scriptore Mesimerii obitum cum anno 1096 exeunte aut sequentis initio perperam loco citato componi liquet, 1096, in dictione quinta signatum diploma, quo tunc præterea idem Rogerius in Scyllacensem sedem bona non pauca contulit, ac de novo quodammodo eam fundavit. Verba illius, eo facientia, sic habent: « Ego Rogerius Siciliae comes et Calabriae, una cum uxore mea, nomine Adelasia.... consilio Cassanen-sis episcopi Saxonis, et Vicarii D. Urbani papæ, atque D. Roberti Messinensium, Stephani.... Angerii Cathanensis, Stephani Mazariensis, Engerlandi Agri- gentinensis, Rogerii Siracusan. episcoporum assen- su, atque D. Brunonis et fratris nostri Lanvini eremi- tarum, virorum sanctorum, consiliis D. Joannem de Nicephoro, qui canonicus et decanus venerabilis sanctæ Militensis Ecclesiæ erat, vir honestus vir pruden- s, atque omni copiosus honestate, ibique in ma- gistrum elegi et pontificem, et ecclesiam suam quot et quantis mihi placuit beneficiis dabi, et honesta- tui dignitatibus, et quantum ad me pertinuit, destina- vi et descripsi suam parochiam, » etc.

621. Cum Rogerius S. Brunonem ac Lanvinum « virorum sanctorum » titulo hic condecoret, horumque partim consilio, uti ipsemet prodit, Scylla- censi sedi Joannem de Nicephoro episcopum bona- que non pauca impertierit, argumento sane etiam dictum diploma est, quanto in pretio apud princi- pem illum Lanvinus, ac nominatim S. Bruno exstiterit. Haud dudum porro Mesimerio, Ecclesiæ Squil- lacensis ritus Græci episcopo vita functo, Joannes de Nicephoro, qui ritus Latini erat, a comite Rogerio, Sancto nostro ac Lanvino suadentibus, fuerat suffec- tus, cum Bruno in Turritana Calabriae eremo no- vam ecclesiam monasteriumque sub sanctissimæ Virginis Mariæ et S. Stephani protomartyris nomine condere incepit. « Creverat, » inquit in Historiæ Ordinis Carthusiensis Prospectu ad annum 1097 pag. 12 Camillus Tutinus, « jam multitudo monachorum in eremo S. Mariæ, et cum locus ille numerum non caperet, Rogerio comite jubente, prope eremum sub titulo ejusdem Virginis, et protomartyris Ste- phani per amplum ac magnificum construitur mona- sterium. » Sanctus ergo, si Tutino hic fides sit, non tantum priori monasterio, quod ex dictis statim a suo in Carthusiam Calabrinam ingressu in sanctis- simæ Virginis Mariæ et S. Joannis Baptistæ hono- rem extruxerat, novum addiderit, sed etiam id fecerit, quod et ita fieri vellet comes Rogerius, et ad eam jam multitudinem monachi excrevisset, ut eos sacrum S. Mariæ et S. Joanni Baptistæ mona- sterium haud caperet. Et partim quidem ob poste- riorem hanc causam id fecisse Brunonem, verosimile mihi vel idcirco apparet, quod anno, quo ex dicen- dissanctus ad Dominum migravit 1101, ac proin quin-

A quennio duntaxat post Joannis de Nicephoro ad ca- thedræ Scyllacensem promotionem elapso, mona- chi amplius triginta in Turritana eremo exstiterint, uti fidem faciant hæc adhuc laudatus monachorum hu- jus, qui post sancti parentis obitum Lanvino, veluti e- remi magistro, obedientiam promiserunt, Catalogus, e charta antiqua, cui singuli eorum nomina sua inscrip- serunt, excerptus, atque in Annalium Carthusiensium librum quartum hætenus non vulgatum illatus.

622. Monumentum illud, e libri hujus Vallis-Dei exemplari descriptum, mecum, ut multa alia, com- municare dignatus est Carthusianus Parisiensis jam supra sæpius laudatus, idemque etiam ego, quod et hic et antea citatum jam fuerit infraque citandum adhuc veniat, cum lectore, cui id minime futurum reor ingratum, communicare operæ pretium existi- mo. His verbis concipitur: « Frater Vugo promisi obedientiam magistro Lanvino. Similiter et frater Leo; similiter et frater Maldus; similiter et frater Romanus; similiter et frater Stabilis; similiter et frater Radulphus de Crucifixo; similiter et frater Ur- sus subdiaconus; similiter et frater Rainerius subdia- conus; similiter et frater Guildericus; similiter et frater Girardus; similiter et frater Tricus; simili- ter et frater Gualterius Morinus; similiter et frater Landulphus; similiter et frater Herchen (hoc nomen, notat dicti Annalium Carthusiensium libri quarti auctor anonymus, non integrum extat, quia corro- sa est charta); similiter et frater Renaldus Cæmen- tarius; similiter et F. Albertus; similiter et F. Rem- baldus et F. Ugo; similiter et F. Odo, similiter et F. Longuisus; similiter et F. Odo; similiter et F. Ansel- mus; similiter et frater Gumbertus; similiter et frater Bernardus; similiter et frater Durandus; si- militer et frater Loinus; similiter et frater Hato; similiter et frater Fulco diaconus; similiter et fra- ter Heldicus; similiter et frater Guarinus subdia- conus; similiter et frater Lambertus. » Ita laudatus Catalogus, triginta amplius, ut computanti patebit, Turritanæ eremi monachos, qui post sancti obitum Lanvino obedientiam promiserunt, complectens; ut proinde horum numerum quinquennio etiam circi- ter ante, seu, promotum primum ad cathedræ Scyl- lacensem Joanne de Nicephoro, majorem multo, quam initio exstitisse, hincque partim, ut novum S. Stephani monasterium Sanctus extruxerit, factum esse, verosimile sane, ut jam dixi, appareat.

623. Verum causam, ob quam id Bruno fecerit, longe diversam assignet Annalium Carthusiensium libri quarti hætenus non vulgati auctor anonymus. En ejus, quod huc spectant, verba e dicti libri Vallis-Dei exemplari descripta mihi quæ sæpissime jam laudato, qui nomen suum prodi vetat, Carthu- siano Parisiensi submissa. « Ipsam porro Calabrinam eremum, quam a Rogerio S. Bruno obtinuit, in honorem S. Mariæ et S. Joannis Baptistæ, quos jam in specialibus patronos in Carthusia elegerat, construi voluit eum vidimus in litteris (supra jam recitatis Squitiacensis episcopi) Theodori, et sub

iisdem nominibus dicari curavit anno 1094 cum A magno apparatu... Quale vero fuerit desertum hoc, quod colebat S. Patriarcha, sic ipse descripsit in epistola ad Radulphum, Remensis ecclesiae tunc praepositum, dicens: « In finibus Calabriae cum fratribus religiosus, » etc. Usque ad haec verba inclusive: « Arcus enim si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad officium aptus. » Haec S. Bruno de sua solitudine, ubi saepius morabatur cum illis ex sociis suis, quos ad vitam anachoreticam ducendam a Deo vocatos exploraverat. Cum enim videret multos diversae conditionis diversarumque virium homines ad se venire conversionis gratia, statuit, fortiores et in quibus vocationem ad id divinam probaverat, secum in sua eremo detinere, caeteris vero, quos minus eremiticae vitae idoneos censebat, B monasterium construxit, in honorem S. Stephani protomartyris consecratum, unum circiter milliare ab eremo distans, in quo vitam agerent, eremiticam quidem, sed paulo remissiore minusque rigidam. »

624. Bruno itaque, si laudato Annalium Carthusiensium libri quarti haecenus non vulgati auctore anonymo atandum sit, novum S. Stephani monasterium, quod infirmati eorum, qui eremiticae vitae minus apti erant, subventum vellet, aedificavit; quod etiam verum esse potest, cum nihil omnino obstat quo minus id partim ob rationem hanc, partim ob supra assignatam fecisse credatur. Quoquo modo interim res habeat, Sanctum equidem monasterio, sanctissimae Dei Genitrici et Joanni Baptistae sacro, quod et monasterium S. Mariae de eremo seu de Turri dicebatur, adiecisse aliud, eidem sanctissimae Dei Genitrici et S. Stephano protomartyri dedicatum, indubitatum est, uti etiam id anno 1099, secunda Augusti die jam fuisse inhabitatum. Etenim Rogerius, Calabriae et Siciliae comes, in diplomate infra huc transcribendo, quod in S. Brunonis favorem anno illo et die concessit, monasterii S. Stephani, quod tunc in eremo Turritana exstiterit, atque a fratribus inhabitatum fuerit, mentionem facit. « Nota esse volo, inquit, omnibus fidelibus Christianis benefici, quae mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, piissimi Patris fratrum qui habitant in ecclesiis Sanctae Mariae de eremo, et S. protomartyris Stephani, quae site sunt in terra mea inter oppidum quod dicitur Stilum, et Arenam. » Atque hinc jam liquet, Blomenvennam a veritate omni dubio procul aberrare, dum, postquam jam dictum, quo Rogerius comes S. Brunoni multa donavit, diploma ex parte transcripsit, mox subiungit: « Vigore itaque huius donationis aedificavit ibi (in Turritana Calabriae eremo) primo ecclesiam ad honorem beatae Mariae Virginis juxta spolianeam seu antrum quoddam subterraneum, in quo ipse manebat. Aedificavit et aliam haud procul ab illa distantem ab honorem sancti Stephani protomartyris cum contiguo illi monasterio, in quo ceteri fratres habitabant, sub cura et regimine tanti Patris Chrisio militantes. »

625. Ita ille, a sancto nostro non prius S. Stephani ecclesiam seu monasterium fuisse exstructum, tradens, quam cum per diploma, cuius partem recitat, donationem, in hoc expressam, Rogerius comes ei fecisset; quare, cum in hoc ipso diplomate monasterii illius, veluti jam exstantis seu exstructi, mentio fiat, errorem sane admittit manifestissimum, hunc autem, in quem duo etiam alii, nempe ante illum Puteanus et post illum Surius prolapsi sunt, maxime vel idcirco mirari subit, quod in ea ipsa dicti diplomatis parte, quam tam hi, quam ille, recitant, monasterii S. Stephani, veluti jam exstructi, mentio instituatur. Adhaec, in eremo Calabrina ecclesiam, sanctissimae Dei genitrici sacram, non prius etiam fuisse a Sancto exstructam, quam cum memorato diplomate donatio, quae in hoc exprimitur, a Rogerio comite in Sanctum nostrum collata fuisset, tam Blomenvenna verbis proxime recitatis, quam duo alii mox laudati biographi nostri, Puteanus scilicet et Surius, tradunt; quae eorum narratio non minus, quam praecedens de S. Stephani ecclesia, erronea est, cum, dictam sanctissimae Dei genitricis ecclesiam jam inde ab anno 1090 aedificari ceptam, annoque 1094 consecratam fuisse, ex jam supra dictis constet. Nec video, qui, quae tres jam dicti biographi nostri de S. Stephani ecclesia, in eremo Calabrina a Sancto nostro post datum, de quo jam hic, diploma primum extracta, tradunt, cohaerere queant cum aliis eorum verbis, quibus, S. Mariae et S. Stephani ecclesias S. Brunoni a comite Rogerio, cum illum hic nondum sibi notum in Turritana eremo inter venandum invenisset, donatas fuisse, jam antea memoriae prodidere. Etenim, si Sanctus unquam a comite Rogerio, venationem exercente nondumque cum noscente, fuit inventus, id certe, uti ipsimet laudati biographi admittunt ex jam supra dictis debent non serius, quam anno 1095 vel sequentis initio contigerit; quod cum ita sit, quomodo verum esse potest, Brunoni tunc S. Stephani ecclesiam largitum fuisse comitem Rogerium, et tamen hanc primum post supra memoratum diploma, non citius, quam anno 1099, ex infra dicendis datum, fuisse aedificatam?

626. Fuerintne forsani Sancti nostri aetate quatuor D in eremo Calabrina ecclesiae, quarum duae quidem, altera nempe S. Mariae, altera S. Stephano sacra, ante Brunonis solitudinem illam ingressum exstiterint, duae vero, altera itidem S. Mariae, altera S. Stephano sacra, post Sancti in eadem solitudinem ingressum exstructae primum fuerint? Ast id nec verosimile apparet, nec ab ullo prorsus scriptore sive recentiore, sive antiquiore memoriae proditum invenio. Et vero non quatuor, sed duas dumtaxat ecclesias seu monasteria, a Brunone ejusque discipulis inhabitata, quae Sancti nostri aetate in Turritana Calabriae eremo exstiterint, anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti haecenus non vulgati auctor commemorat, ad annum 1114, uti iterum sepiissime jam laudatus, quem, quod nolit, non no-

mino, Carthusianus Parisiensis me docuit, ita scribens : « Annis 1090 et 1097 vidimus, jam duo exstisse (in Turritana scilicet Calabriae eremo) monasteria tempore sancti Brunonis, unum B. Mariæ (addi potest, et S. Joanni Baptistæ) dicatum, ubi ipse morabatur; aliud non multum a priori dissitum, in ejusdem B. Mariæ et sancti Stephani honorem ædificatum, in quo cum omnibus conversis quidam etiam monachi sive minus ferventes, sive potius infirmi facti debebant, quorum ipse Lanvinus erat prior; sed omnes usque ad præsentem annum (1114 videlicet) eremitice vixerant, quasi unum tantum conventum componentes, ut constare videtur ex epistola encyclicæ, post mortem sancti Brunonis ad amicos ejus missa, in qua (Adi hanc, Titulis funebribus edendis præfixam) unus tantum monasterii mentionem faciunt, cum se inscribant « Humiles eremiticæ Calabriae monasterii sanctæ Dei genitricis Mariæ.

627. « Et in plerisque litteris a Paschali II Lanvino datis, quas superius suis locis exscripsimus, ipse papa Lanvinum vocat « Eremitarum præpositum » et multarum anchoratarum patrem et magistrum. » Nec loquitur nisi de uno tantum monasterio : Pacem, inquit, et concordiam eremi (Adi num. 550) reformatam cognovimus. » Et ad omnes scribens, « Lanvino et cæteris fratribus, domni Brunonis eremum habitantibus salutem. » Et ad ipsum magistrum eremi, « Fratres tuos, eremi » cohaboratores, salutamus. » Sicque eremitæ dicti sunt perstiterunt, donec tandem præsentis anno (1114 nimirum) aliud tertium erigeretur monasterium pro cœnobitis apud Squillacium, ut in supra scriptis litteris dicitur. » Hactenus ille, duo duntaxat, ut jam dixi, a Carthusianis inhabitata, quæ non tantum S. Brunonis ætate, sed etiam diu post hanc seu ad annum usque 1114 in eremo Calabrina exstiterunt, monasteria recensens. Atque unum quidem ex his, sanctissimæ Dei genitrici et S. Joanni Baptistæ dicatum, ejus prioris seu magistro monasterium S. Stephani, ut ut etiam proprium priorem habens, parebat, anno 1090 candi ex dictis ceptum, anno 1094 solemniter magnoque apparatu, ut jam supra docui, fuit consecratum; alterum vero, eidem sanctissimæ Dei genitrici et S. Stephano protomartyri sacrum, quod postea monasterium S. Stephani de Bosco seu de Nemore nuncupatum fuit, anno 1099, secunda Augusti die, qua supra memoratum diploma notatur, jam erat exstructum, uti liquet ex iis quæ hæc de re jam disserui. At vero quanto quidem tempore citius construi cœpit? Cum ex supra dictis monasterium seu ecclesia, sanctissimæ Dei genitrici sacra, ante annum 1094 solemniter ritu consecrata haud fuerit, nec antequam hoc fieret, condici ceptum fuisse videatur S. Stephani monasterium, hujus constructio verosimillime, uti ex jam dictis quisque facile colliget, inter annum 1094 et annum 1099 evenierit; ut proinde eam Camillus Tulinus in Historiæ ordinis Carthusiensis Prospectu anno 1097,

A quod et anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor facit, recte fortassis consignet.

628. Et vero cum in diplomate, quod, ut supra docui, Rogerius comes S. Brunoni anno 1096 concessit, nulla omnino, quantum reor, monasterii S. Stephani, veluti jam tum exstantis, mentio fiat, fiatque tamen in altero, ejus jam proxime memini, anni 1099 diplomate monasterium illud S. Brunonis cura anni circiter 1097 condici ceptum fuisse, verosimillimum vel idcirco reor, quod, cum ex omnium consensu amplum exstiterit, anni saltem duo ad ejus structuram requisiti fuisse videantur, jamque ad umbilicum anno 1090 esset adductum, uti ex jam dictis nemo non intelliget, haud dudum porro postquam ædificium hoc condici ceptum fuisset, evenit ut Joannes de Nicephoro, quam benevolens in Sanctum nostrum, ejus consilio ex dictis ad Squillacensem cathedram fuerat evectus, Turritanamque eremum animo esset, manifestarit. Etenim anno millesimo nonagesimo octavo, cum anno forte nondum integro sedisset, Henrico Neocastrensi episcopo aliisque præsentibus donationes omnes privilegiaque omnia S. Brunoni ejusque in monasterio S. Mariæ de Turri successoribus concessa confirmavit, ac tanta insuper aceterium illud libertate donavit, ut sibi ipsi et successoribus suis episcopale in idus ademerit, quemadmodum instrumentum publicum, seu privilegium, quod id præstitit, fidem facit. Illud iterum, ex Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgeti Vallis-Dei exemplari descriptum, mecum pro summa sua humanitate communicare dignatus est Carthusianus Parisiensis sæpissime laudatus, idque tanquam pretiosum antiquitatis monumentum, hincque, quantum opinor, futurum non ingratum, cum lectore pariter communicare hic libet.

629. Hisce itaque verbis concipitur : « In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Ego Joannes, voluntate Dei Squillacinæ sedis episcopus, SS. Patrum præcedentium vestigia secutus, facta eorum et decreta religiosa vola imitari, et pro posse meo conservare inviolata. Monasterium ergo, quod dicitur S. Maria de Turri, cui præest venerabilis pater Bruno, liberum esse laudo, assero, et confirmo, qua libertate a Rogerio comite est fundatum, et a B. PP. Urbano donatum, et ab antecessore meo bonæ memoriæ Theodoro episcopo confirmatum. Noverint ergo fideles quique et amatores veritatis, præfatum monasterium, insuper locum illum, qui Arsafia dicitur, de quo præfatum monasterium dotatum est, cum omnibus pertinentiis suis et cum omnibus hominibus, tam de clero, quam de populo, quos ad præsens prædictum monasterium habet, vel in posterum habiturum est, et extraneis quoque omnibus, qui in potestate habitant, vel sunt habitaturi, hæc libertate donatum; nec ego, nec quilibet successorum meorum ullum episcopale jus sibi habeat, absque communi spontanea voluntate fratrum præ-

dicti monasterii. Consecrationes, ordinationes, a chrisma; cæteræque episcopalis officii indigentias, a quo polissimum episcopo consequantur longe vel prope, et non sit qui prohibeat. Decimæ eorum ipsis sint. Offensa subjectorum et correctio ad eos respiciant. Hæc, quæ diximus, auctoritate et privilegio mei antecessoris Theodori, natione Græci, confirmata sunt. Hæc et nos privilegio præsentis et auctoritate, quam a Deo consecuti sumus, testificamur, confirmamus, et nec mihi ipsi quandoque aliter, quod absit! sapienti, vel alicui successorum meorum hæc violare liceat. Si quis igitur pertinaciter hanc sententiam nostram, veraciter prolatam, scriptam, signatamque in signum stabilitatis, ingenio vel potentia delere studuerit, deleatur et ipse de libro viventium. Assentientibus vero et defendentibus pax et vita cum vivente et regnante in sæcula sæculorum. Amen. »

630. Diploma hoc seu privilegium, quod nullas, neque initio, neque in fine notas chronicas sibi hic adjunctas exhibet, anno 1098, indict. 6, septimo idus Maii seu nona mensis hujus die datum notari affirmat Carthusianus anonymus, e cujus illud, ut jam monui, Annalium Carthusiensium libro quarto hactenus non vulgato communicatum mecum fuit. Verum notasne illas chronicas in ipso, quod sibi præluxit, privilegii illius seu autographo seu exemplari, an alibi, invenerit, non edicit. Hinc primo an instrumentum illud anno 1098 datum vere fuisset, hæsi dubius, donec eandem ei epocham ab Ughello tom. IX Italiae sacræ col. 427 assignari comperi. Verum, etsi quidem diplomati isti seu beneficiis, per id Sancto collatis, Ughellus et laudatus Carthusianus anonymus eundem annum, uti etiam indicationem, assignent, in mense tamen, quo id dari contigerit, neutiquam consonant. Hic enim, ut jam docui, nona Maii die, ille contra nona Martii die privilegium datum affirmat. Ast debetne ob id discriminis monumentum illud antiquum pro suspecto haberi? Camillus Peregrinus in adnotationibus, quas ad Lupi Protospatæ chronicon ad annum 1098 adjecit, ita observat: « Mensem Martium pro Maio sæpe alias suppositum, manifestum est; idque ex ea forte occasione datum, quod, nomina propria cum sub Nortmannorum ætate capitalibus tantummodo litteris depictis compendiarentur, Martius mensis, sic descriptus, pro Maio a recentioribus libraribus sæpe numero receptus. Sicut in Calendario antiqui etiam Breviarii Campani, in quo festum S. Potentianæ virginis perperam notatur ad diem 19 Martii, quod colitur 19 Maii. » Forte itaque mensis, quo Joannis de Nicephoro privilegium, supra huc transcriptum, S. Brunoni datum fuerit, littera capitali M primitus duntaxat fuerit expressus, hincque id librariorum seu describentium alii quidem mense Maio, alii contra mense Martio datum notarint.

631. Jam vero, cum res ita habeat, non est sane cui antiquum illud monumentum, quod mense Maio

a Carthusiano anonymo laudato, Martio contra ab Ughello datum notetur, pro suspecto habeatur, etsi interim hinc fiat, ut, utro mense datum reipsa fuerit, determinari haud queat. Atque ita quidem ut existimen, etiam facit, tum quod nihil omnino aliud, unde diploma illud seu privilegium suspectum utcumque reddatur, uspiam occurrat, tum quod reipsa a Joanne de Nicephoro, Squillacensi episcopo, datum fuisse S. Brunoni diploma seu privilegium, fidem faciat diploma aliud, quo, quod ab eo fuerat concessum, Urbanus II papa confirmavit. Lubet et illud, quod non minus quam præcedens ad Sanctum nostrum spectet, ex Ughello, apud quem tom. IX Italiae sacræ col. 427 et seq. exstat. huc transferre. Ita habet: « Urbanus episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis Brunoni et Lanvino salutem et apostolicam benedictionem. Quia igitur nostri officii interest, servorum Dei quieti et commodis, prout in Domino possederit, providere, petitionibus vestris, filii in Christo carissimi ac reverendissimi, clementer annuimus. Per hujus igitur apostolici privilegii paginam apostolica auctoritate concedimus, et firmam et stabilem et in perpetuum permansuram confirmamus donationem terrarum, quæ vobis datæ sunt in Squillacensi territorio, et conscriptæ et determinatæ et designatæ per terminos certos a dilecto nostro filio R. comite, et, Joanne confratre nostro, Squillacensi episcopo, concedente, et confirmata.

632. « Quocirca prædicta auctoritate præcipimus, statuimus et ea, quæ vobis concessa sunt, licentia interdicens, ut a die in antea neque comiti ipsi, neque alicui heredum suorum supradictam vestram donationem et hanc nostram confirmationem violare vel deartare liceat. Neque de his, quæ confirmamus, aliqua re intromittat personam sine vestra voluntate, quatenus omnipotentis Dei speculationi mentibus liberis insistatis, et ad ejus faciei dulcedinem, ipso præstante, pervenire valeatis. Si qua vero persona aut hæres comitis ipsam violaverit, nisi ad condignam venerit satisfactionem, eum honoris vel officii sui periculo subjacere decernimus, et a Christo ac ecclesiæ corpore segregatus atque in æterno examine districtæ subjaceat ultioni sine intermissione et remedio; conservantibus autem pie a Deo et misericordia ejus præsentibus et futuris sæculis conservetur. Amen. Si vero tam legalis comes, aut ejus hæres addere aliquid huic voluerit donationi, sub hac nostra confirmatione ratum esse statuimus.

Urbanus catholicæ Eccl. episcopus.

Ego Rainerus card. subscripsi.

Ego Joannes card. SS.

Ego Alphanus Salernitanus archiepiscopus SS.

Ego Amatus capellanus et sacerdos SS.

Ego Dis Capellanus SS.

Ego Constantinus Catacensis episcopus SS.

Datum Salerni mense septembri, indict. 6, anno ab Incarnatione Dominica 1098. »

633. Ruinartius in Urbani II papæ Vita, narrato pontificis hujus cum Rogerio, Calabriae et Siciliae comite, post Capuam mense Junio anni 1098, uti infra probabo, a principe illo expugnatam, in urbe Salernitana congressu, pag. 299 ad eundem annum 1098 ita memorat: « Paulo post id tempus, die scilicet 20 Julii sequentis pontifex ad alterius Rogerii nempe ducis Apuliae, et Alfani archiepiscopi preces insigne privilegium Salernitanæ ecclesiæ concessit, collato ei primatu in duas metropoles, Compasnam et Acherontinam, quæ olim ipsi jure metropolitico subjectæ fuerant. Data est bulla die 13 Kalendas Augusti anno 1099, ut præferunt ejus exemplaria, sed qui a mense Martio anni præcedentis inchoandus est, ut ad præsentem annum revocari possit, At indictio 4, quæ ibi apponitur, excusari nequit, nisi error in amanuensis rejiciatur. Locus hic esset de altero Urbani rescripto agendi, quo in gratiam ejusdem ecclesiæ privilegia Cavensis monasterii revocantur, si datum Romæ non diceretur, et indictio 7, quam præfert, huic anno convenire posset. De eo inferius. At sincerum omnino et penitus indubium est illud, quod mense Septembris hujus anni (1098 nempe) Urbanus sancto Brunoni, Carthusianorum parenti, qui tunc in Squillacensi eremo morabatur, concessit, a dei confirmanda et asserenda omnia bona, quæ a Rogerio comite et Joanne, Squillacensi episcopo ipsius monasterio collata fuerant. Illud datum est Salerni hoc anno (1098 nimirum, ut jam monui) mense Septembris, indictione 6; unde conjicimus, Urbanum ea in urbe usque ad Barensæ concilium,» quod dicto anno 1098 mense Octobri celebratum fuit, » permansisse. »

634. Hæc de supra recitato, quod Urbanus papa S. Brunoni concessit, diplomate Ruinartius. Atque ex his quidem habemus, anno 1098 Salerni, quo loco et anno diploma datum notatur, Urbanum exstistisse; ut forte, cum civitas illa Turritana eremo non admodum sit remota, Sanctus noster, cujus ac Lanvini petitione sese, quod jam recitavi, privilegium dedisse pontifex innuit, Salernum sese ad hunc cum Lanvino tunc contulerit, Barensique concilio, haud dudum post datum privilegium celebrato, interfuerit; quod vero ad notas chronicas, quibus privilegium pontificum signatur, pertinet, cum Urbanus II papa, quemadmodum num. 569 docui, indictione Cæsarea seu Constantiniana us sit, hujusque generis indictio septima, non sexta, a vigesima quarta septembris anni 1098 die usque ad eundem Septembris anni sequentis diem fuerit in cursu, consequens est ut privilegium pontificum utpote anno 1098, indictione sexta menseque Septembris notatum, mense hoc ad vigesimam quartam diem nondum profecto datum fuerit,

§ XXXIX. Sanctus comitem Rogerium præsentissimo periculo per visionem, qua hujus illum monet, in obsidione Capuana liberat, novamque hac occasione, qua plurima ei bona Rogerius confert, diploma obtinet.

635. Inter omnia diplomata, quæ Sanctus sive co-

mite Rogerio, sive ab aliis quibuscunque in Turritanæ in Calabria eremi favorem impetravit, nullum est illustrius magisque a scriptoribus celebratum, quam quod Capuanæ obsidionis occasione ab illo principe anno, uti infra probabo, 1099 obtinuit. Accidit, inquit Gaufredus Malaterra Historia Siculæ lib. iv, cap. 25, « ut Ricardus Juvenis, Jordanis principis filius, princeps et ipse Aversæ, defuncto patre orbus, pusillus superstes, fraude Longobardorum urbe Capuana injuste jam dudum privatus, cum jam ad intelligibilem ætatem pervenisset, damnum sibi illatum videns et dolens, ac de auctoribus ultionem petere disponens, ad sibi consanguineum comitem (Calabriae nempe et Siciliae Rogerium) prudentes viros supplex illorum (*supple mittit*,) ut sibi auxilium laturus accelerare non differat cum servitio suo. » Comes consanguinei sui legatione motus non exiguum collegit exercitum, hocque in illius suppetias in Campaniam adducto, et cum Rogerii ducis, cujus patruus erat, ab Richardi Aversani principis, cognati sui, copiis conjuncto Copuam, uti infra docebo, anno 1098 obsedit ac expugnavit. Verum obsidionis tempore magnum comes incurrit periculum. Sergius Græcæ, quem ducentis nationis Græcæ armigeris præfecerat, pecunia cum Capuanis pactus erat, sese eis, quo noctis tempore in Rogerii exercitum ex improviso irrumpere, itaque eum cedere ac comitem ipsum necare possent, aditum aperturum. Nox jam aderat, quæ affectum sortitura erat proditio, Capuanorumque copiæ, ut, quod cum hisce Sergius pactus erat, exsequerentur, paratæ adstabant, cum S. Bruno se potius ex dicendis, facientibus id hujus meritis ac precibus, sub Brunonis habitu ac specie angelus comiti in somnis apparuit, imminetisque periculi eum commonuit. Comes hinc timore percussus, itaque expergefactus milites exivit ad arma, structas sibi insidias dispulit, hostes fugavit, plerosque proditoris reos cepit, Capuamque haud dudum post subegit.

636. Hæc porro ad felicem exitum expeditione perducta, primo se Salernum, ubi cum eo Urbanus II papa colloquium habuit, atque aliquanto temporis spatio fuit versatus, ac deinde Squillacium in Calabriam contulit. Cumque ibi quatuordecim dierum spatio adversa valetudine laboraret, S. Bruno, quo cum in morbi molestiis consolaretur, ad amantissimum sui principem, quatuor aliis religionis eremi Calabrinæ incolis, sibi adjunctis, venit. Comes sanctum Virum benignissime de more excepit, eique quod sui etiam absens in obsidione Capuana curam gessisset, summas gratias egit, multa ei grati animi ergo dona offerens. Verum hæc Bruno, qui non se, sed angelum, principibus tempore bella adstantem, in obsidione Capuana comiti apparuisse, asseverabat, noluit accipere. Attamen, cum postea Sanctus aliqua saltem a comite sibi donari consensisset, dato hic diplomate Turritanæ eremi possessionis auctores longe, quam ante fuisset, reddidit, militesque proditoris Capuanæ reos, quos secum

ex hac Squillacium morte plectendos duxerat, vitæque tamen, Sancto nostro intercedente, donarat, ei Turritanæque eremo in servitutem perpetuam tradidit. Constant hæc omnia partim ex Gaufrido Malaterra cap. proxime cit. et duobus seqq., partim ex ipso, quod dicta bellica expeditione finita, Sancto nostro Rogerius comes dedit, diplomate. Ac id quidem tum hæc de causa, tum quod a Putcano, Blumenvenna, surio in contextis a se S. Brunonis Vitis, Baronio in Annalibus ecclesiasticis, Summontio in Neapolitani regni Historia, aliisque fere omnibus scriptoribus, a quibus memoratur, ex parte duntaxat exhibeatur, integrum e Morkensii recensione § præsentii, additis etiam ad calcem, quæ commode in id hic notari poterunt, lectoris oculis subjicere; definitionem autem temporis, tum quo datum illud fuerit, tum quo obsidio Capuana acciderit ac proin S. Bruno, comiti Rogerio in somnis apparens, imminenti periculo eum eriperit, in § sequentem, ne alioquin præsens in nimiam molem excrescat, differre est visum.

637. Sic itaque monumentum illud habet: « In nomine Dei æterni Salvatoris nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo nonagesimo octavo, indictione sexta, gloriosus rex David spiritu præventus: « Narrabo, inquit, omnia mira-
« bilia tua, » propter quod ego Rogerius divina misericordia comes Calabriæ et Siciliæ notum [al. nota] esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, piissimi Patris Fratrum qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo, et sancti protomartyris Stephani, quæ sitæ sunt in terra meainter oppidum quod dicitur Stilum, et Arenam. Cum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii, et præfecissem Sergium natione Græcum principem supra ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum, qui satanica suasionem præventus principi Capuæ, promittenti auri non modicam quantitatem, ad invadendum me meumque exercitum, noctu aditum est pollicitusque præbere. Nox proditiōis advenit et princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumque me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, adstitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, scissis vestibus non valens lacrymas continere. Cui cum in visu dicerem, quæ causa ploratus et lacrymarum, visus est mihi durius lacrymari. Iterato quærenti mihi, quis esset ploratus? Sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis; sed exurgens quantocius arma sume, si liberare te Deus permiserit, et tuorum animas pugnantium. Hic per totum mihi videbatur, velut si esset per omnia venerabilis pater Bruno.

638. « Expergefactus sum cum terrore grandi, pro visione pavescens, illico sumpsit arma, clamans et militibus ut armati equos ascenderent, visionem, si vera esset, satagens comprobare. Ad quem strepi-

lum et clangorem fugientes impius Sergius, ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes in dictam civitatem confugium sese habituros; ceperunt autem milites intervulneratos et sanos eorum et sexaginta duos a quibus visionem fere veram probavimus. Reversus sum, Deo volente, vicesimo nono Julii mensis Squillacium, post habitam Capuæ civitatem, ubi fui per quindenam continuam infirmatus; venit vero ad me jam dictus venerabilis pater Bruno. cum quatuor de fratribus suis, qui me sanctis devotisque colloquiis consolati sunt; cui reverendo viro, et visionem retuli, et humiles egi gratias, quod me etiam absente curam insuis orationibus habuisset. Qui se humilians asseruit, non ipsum fore [al. fuisse], quem credidi, sed angelum Dei, qui stat pro principibus tempore belli. Rogavi quoque humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam; renuens ille recipere, dicebat quod ad hoc domum sui patris, meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deserviret libere Deo suo. Hic fuerat in tota mea domo, quasi primus et magnus. Tandem vix cum ego impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum.

639. « Donavi autem eidem patri Brunoni, ejusque successoribus ad habendum in perpetuum absque temporalis servitio monasterium S. Jacobi de Nuntauro [al., Mentauro] cum castro, quod est subtus dictum monasterium, antiquitus constructum et castrum ligneum situm in cacumine montis versus mare qui mons per directum fabricati castris descendit, quod castrum Belvider a loci incolis nuncupatur, et casale S. Mariæ, quod est ad ripam dicti montis inter Orientem et Meridiem; domum etiam meam, quæ Buttarium dicitur, cum Buttis, quæ in ea domo sunt, quæ fuerunt Roberti Guiscardi fratris mei, et dedit mihi Rogerius dux, Carissimus nepos meus. Casalia Mentabri, et Oliviani, et Gasparinam, ubi antiquitus casale fueras, cum omnibus pertinentiis eorumdem, sicut hic divisæ scribuntur: videlicet a terra Coxani» etc. (descriptionem terminorum terræ hujus, quod, ut ait, nihil ad rem suam faceret, hic omisit Morkensius) « omnia autem quæcumque intra [al. infra] hos sunt terminos, tam vasallos, qui in dictis casalibus habitant nunc, quam qui habitaturi sunt, tui juris, tuorumque Fratrum tibi succedentium, pater Bruno, esse concedo. Concedo etiam, ut recommendatos habeas tu, et successores tui, tam de comitatu Calabriæ et Siciliæ, quam extra undecunque sint. Habitationes casalium tibi, successoribusque tuis, quandoecunque volueritis, commutare licebit et etiam monasterium ipsum S. Jacobi, quod donavi, et omnia in eadem, et de eadem terra facere, quæ ego facere potui, cum licebat.

640. « Nemini inter has divisas licebit aliquid proprium suum dicere, vel habere, cum omnibus, qui inibi possessiones habebant, voluntarium et cambium dederim satis gratum, cui terras, cui denarios, quibusdam vero, quia villani erant, perpetuas liber-

tates. Multæ intra al. infra has divisas terræ sunt, quæ ad te, pater Bruno, spectant, et successores tuos, quas cum Arsafia dedi majori ecclesiæ vestræ tempore dedicationis ipsius. Nullus intra [al., infra] has divisas aviare, venari, aut in mari piscari audeat sine dictorum fratrum consensu, et de iis omnibus dicti fratres habeant jura tua, pascua sumere sive glandes, ligna incidere, aquas divertere, forestas habere, vel prata: nec quisquam omnino in iis terris contra facere, vel venire, occasione alicujus consuetudinis, prætextu nobilis vel baronis aut ab eis, sive vasallis, sive villanis, eorum, tam, illorum, qui sunt, quam quos habituri sunt, aut recommendatis alicujus exigere servitii temporalis; nec eosdem vasallos, vel villanos cogere, ut communitates habeant cum terra Squillacii, aut Severeti, vel casalium eorumdem; sed in solida libertate, et ipsorum fratrum usus, et dominium proserventur ad perpetuos habitus. Et in mari juxta terminos, quos taxavi, jus omne habebunt, quod et ego habui temporibus retractis.

641. « Ad petitionem fratris Lanvini hic jussiaponi terminos casalis Arunchi, et tenimenti sui, quod ab antiquo pertinet ad Arsafiam. Dedi etiam eidem patri Brunoni, et successoribus suis viridarium sancti Nicolai, quod proprium tenebam in manu mea. Dedi etiam eidem hæreditatem Calogerici villani mei, qui mortuus fuerat sine lingua et filiis, et vasallos et villanos in eodem casali commorantes, et in eadem libertate et usu tranquillo, quo sunt, et alia loca superius condonata, et per meam voluntatem liberata ab omni jure servili tam ad dictos fratres, quam ad vasallos, recommendatos, et villanos omnique libertate gaudent in isto loco, qui Arunchum dicitur, et omnibus locis, qui conjungi valeant, his divisis, quos, Deo volente, habituri sunt, seu villanos, tam dominis et fidelibus Christianis, quam in locis scriptis superius, gaudere ipsos prævidi. Dono quoque tibi patri Brunoni, et successoribus tuis in perpetuum meum molendinum, et fullonem, quæ sunt subtus Squillacium juxta fontem, qui dicitur Alexi, sub omni libertate et immunitate, ut nemini teneamini pro eisdem, nec mihi, nec successoribus meis. Ab ipsa mea flomaria possitis totam aquam assumere, et positionem aquæ ductus molendini et fullonis, in ipsa terra mea, si volueritis in melius commutare, absque contradictione aliqua hominis alicujus, et mea, et successorum meorum, et de aquis, quæ in terra vestra sunt, omne beneficium faciatis ad vestræ arbitrium voluntatis.

642. « Dono etiam tibi patri Brunoni, et successoribus tuis in servos perpetuos et villanos centum duodecim lineas servorum et villanorum eorumque filios in perpetuum ubicumque sint, et morentur, cum omnibus bonis eorum, quos ad tui tuorumque successorum obsequia reservavi, qui inventi sunt apud obsidionem Capuæ in prodicionis consortio Sergii pestilentis. Hos morti obnoxios in reversione mea Squillacium servaveram, diversis mortibus pu-

niendos, sed tuis postulationibus liberatos, filiosque eorum, tibi, et successoribus tuis obligo, et filios filiorum in æternum servos perpetuos, et villanos ad beatæ Mariæ et protomartyris Stephani personalem et perpetuam servitutem. Insuper concedo ad petitionem tuam, frater Lanvine, quod animalia vestrorum vasallorum, recommendatorum et villanorum per tenimenta terrarum et locorum circum adjacentium libere pasci possint, et per omnia mea memora glandes habere. Hoc privilegium scriptum est secundo mensis Augusti, anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo nono, indictione septima, per manus. Fulconis capellani mei, apud Squillacium in capella Sancti Matthæi, præsentem et confirmantem venerabili, et sanctissimo patri Joanne Squillacensi sedis episcopo, residente ibi juxta fores Ecclesiæ et concedente Adelaide comitissa conjugæ mea, residentibus quoque mecum et testibus hujus donationis Rodulpho comite de Lorotello nepote meo, Guilielmo de Altavilla, Odone Bono-markisio; Josberto de Luciac, Borello Malgerio filio meo, Malduitho Berengerio, Niello de Ferlit, Ricardo de Treveris, Rodulpho Pain evin, Huberto de Solma, Renaldo de Chincham, Roberto de Cuculo, Ermenfredo capellano de S. Matthæo, Roberto de Layna stratigoto villæ, Basilio protospatrio, Theodoro Manchino.

643. « Nullus contra hanc voluntariam donationem meam et desideratam præsumat in aliquo minimo, vel magno aliquid facere, vel dicere, si quidem, si fuerit rusticus, vel Burgensis, curiam meam, si quid ipse habuerit, habituram credat de rebus mobilibus, et nihilominus ipsis fratribus dæcem auri libras persolvat, et eorum fratrum damna si quæ perpersi fuerint, de illorum maleficorum bonis reficiantur, si accusatus fuerit, et convictus, Quod si miles aut baro, ducentas auri libras persolvat successorum meorum curiæ, sive meæ; quod si tantum non habuerit, ejus mobilia omnia mea erunt, et eisdem fratribus, nisi satisfecerit condigne, quinquaginta libras auri persolvat. Nec mihi, nec successoribus meis de omnibus, quæ libere per me datasunt, liceat in antea aliquid innovare, facere, vel contradicere in aliquo parvo vel magno. Quod si ego, quod absit, aliquando, vel successores mei contrarium fecerimus, in aliquo parvo vel magno, in omnibus supradictis iram sempiterni Dei, et beatæ Mariæ, et beati protomartyris Stephani incurramus. Et isdem pater Joannes episcopus ad petitionem meam contra tales in majori ejus ecclesia omni præsentem populo, et istis, qui supradicti sunt, testibus anathema gravissimum promulgavit; conservantibus autem communionem sanctorum, et meritum bonum a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Amen, Amen, Amen.

✠ Rogerius Comes.

✠ Adelais Comitissa.

✠ Guilielmus de Altavilla.

« ✠ Rodolphus Comes de Lorotello,

« ✠ Odo Bonus Markisius,

« ✠ Josbertus de Luciaco.

« ✠ Niellus de Ferlit.

« ✠ Malgerius Filius Comitis Rogerii.

« ✠ Rodolphus Pain evin.

« ✠ Ricardus de Treveris.

« Ego Fulco domini Rogerii Capellanus de mandato ejus hoc privilegium scripsi, et subscripsi. »

644. Tale est amplissimum illud juxta ac celeberrimum, cujus autographo bullam plumbeam esse appensam, Morkensius ad calcem notat, privilegium seu diploma, S. Brunoni a comite Rogerio, cum ejus, sibi apparentis, monitu ac meritis liberatum sese præsentissimo periculo in obsidione Capuana fuisse non amigeret, concessum. Nunc in id quædam observanda, ac in primis quidem in visionem, qua, S. Brunonem aut certe senem, qui sanctum huic virum facie totiusque corporis habitu referret, in somno a se visum, monentemque auditum fuisse, Rogerius comes affirmat. Ut id eo, quo convenit, modo præstem, suffecerit fere, tantum hic recitasse, quæ huc spectantia anonymus Annalium Carthusiensium libri quarti hactenus non vulgati auctor in litteras misit, quæque interum, ex Operis hujus Vallis-Dei exemplari descripta, Carthusianus Parisiensis sæpissime laudatus mecum communicavit. Sic itaque ille ordinis Carthusiensis annalista habet: « Ex apparitione S. Brunonis (comiti Rogerio factæ) quæstio oriri potest, an vere S. Bruno comiti Rogerio apparuerit, quoniam ipsum comitem post reditum ab obsidione (adi num. 638 diploma huc jam transcriptum) infirmum conveniens præsentialiter negavit, se ipsum fuisse, qui apparuit, sed angelum Dei, qui adstat principi tempore belli, ut legitur in priori (jam recitato scilicet) diplomate: utrum hoc S. Bruno ex humilitate dixerit, an ex rei veritate, resolvi potest ex eis, quæ scribunt (lib. nempe De cura pro mortuis cap. 10 et seq., et lib. De spiritu et anima cap. 29) S. Augustinus et post eum (lib. vi videlicet, cap. 35 De offic. mort.) Durandus, dicentes quia viventes plerumque apparent in somnis dormientibus, dum ipsi se nesciunt apparere, et ab eis, qui hoc somniaverunt, audiunt dicentibus, quod eos in somnis agentes aliquid vel loquentes viderunt. Unde credibile est operationes esse angelorum, apparentium sub forma et habitu eorum, ob quorum merita apparitiones fiunt propter dispensationem providentiæ Dei ad quaecumque solatium vivorum. Sicque probabile est, angelum Dei apparuisse comiti Rogerio sub forma et habitu S. Brunonis, cujus gratia et meritis facta fuit apparitio. Videat lector Thyræum libro De apparitione spirituum, et cardinalem Bonam De discretionem spirituum, præclare ista tractantes. »

943. Ita ille, et recte quidem, quantum apparet. Cum porro huc diplomatis recitati verbis: « Nota esse vobis beneficia, quæ mihi concessit Deus ora-

A tionibus R. viri F. Brunonis, pissimi Patris Fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo et sancti Stephani protomartyris, » ecclesiarum duarum, scilicet S. Mariæ de eremo et S. Stephani protomartyris, veluti si essent, uti etiam ex jam dictis vere fuerunt, duo monasteria diversa, mentio fiat, hisque ambo S. Bruno præfuisse innuat, ita in illa observat: « Quamvis S. Bruno dicatur Pater fratrum utriusque Ecclesiæ, id tamen intelligendum est tantum de suprema auctoritate, quam in utraque habebat, tanquam patriarcha; nam Lanvinus in altero (quod scilicet anno 1101 datum fuit infraque recitabitur) diplomate dicitur prior S. Stephani. « Ad petitionem, » inquit, « Rogerius F. Lan- » vini prioris ecclesiæ S. Stephani, » Attamen bona, B a Rogerio concessa, utrisque communia erant. Hoc patet ex priori (jam dato nimirum) diplomate, in quo Rogerius conjuratores, « et filios filiorum » (eorum videlicet) « in æternum ærvo perpetuos et villanos » ad beatæ Mariæ et S. Stephani protomartyris personalem et perpetuam servitutem concedit. » Cæterum, cum in transcripto diplomate monasterii S. Jacobi de Mentauro, a Rogerio S. Brunoni ejusque discipulis collati, principisque Capuani, cui Rogerium Sergius prodere voluit, mentio occurrat, tam principis hujus, quam monasterii S. Jacobi de Mentauro notitiam qualemcumque idem etiam auctor suppeditat. Ac de principe quidem sic scribit: » Nomen principis Capuæ, » cui Sergius ad invadendum Rogerium aditum noctu esse pollicitus C » præbere, » non potuisse apud scriptores inveniri, fatetur Michael monachus in Sanctuario Capuano, a se edito anno 1630; sed in recognitione sui Operis, anno 1637 facta, nomen dat hujus hactenus ignoti principis: « Ignoratum, inquit mihi principis nomen tandem cognitum: D. Camillus Tutinus, Neapo- » litanus antiquitatum indagator, assertat Chronicon » ms., in quo legitur, Landonem, Theani comitem, » ex genere principum Longobardorum, electum » fuisse a Capuanis in principem, ejecto Richardi » filio. » At vero, cum princeps, qui a Capuanis ejectus fuit, non Richardi, sed Jordani, ut Mala-terra lib. iv, cap. 26 docet, filius fuerit, contra ac in Chronico illo ms., apud Tutinum asservato, legitur, suspectum mihi hoc apparet, ac proin facere non potest, ut, Landonem fuisse Capuanorum principem, cui Rogerium tradere voluerit Sergius, pro certo habeam.

646. Quod modo ad monasterium S. Jacobi de Mentauro pertinet, ita de hoc laudatus Ordinis Carthusiensis annalista observat: « Monasterium S. Jacobi de Mentauro, a Rogerio concessum S. Brunoni, juxta notas nostri Constantii est grangia, quæ modo dicitur S. Anna, in qua sub initium recuperationis hujus Carthusiæ unus conversus assidue morabatur. Ibidem post mortem S. Brunonis Lanvinus quosdam monachos, vitæ eremiticæ minus idoneos, cum licentia pontificis constituit, qui cœnobiticam vitam agerent, ut suo loco dicemus. » Atque

id etiam, quod hic postea se dicturum spondet laudatus Annalium Carthusiensium auctor, re etiam ipsa ad annum 1114 executus est, ita ibidem scribens: « Quod autem pertinet ad res Carthusienses in Calabria, hoc anno (1114 videlicet) Lanvinus, cum juxta licentiam anno elapso a Paschali (summo pontifice) obtentam, multos non solum e gentibus, sed etiam ex longinquis partibus, ut loquuntur bullæ pontificiæ, ad vitam eremiticam recepiisset, cernens, quosdam ex eis minus ad eam aptos esse, decrevit aliud monasterium constituere, in quo saltem cœnobitice conversarentur. Id ille sapienter excogitavit; cum enim juxta Regulam, a sancto Patriarcha non scriptis, sed viva voce traditam, ea tantum conditione inter nos reciperetur novitius, « ut, si forte « nostrum nequiret aut nollet tolerare propositum, « ad sæculum nequaquam rediret, sed aliquid potius aliud religionis genus, quod ferre posset, acciperet. » Sic honori et salutis consulebatur egredientis novitii, qui ex eremo statim ad cœnobiū transmeare poterat. Utriusque monasterii curam magister eremi habebat, et qui cœnobitis præerat sub nomine præpositi vel decani, vel etiam prioris, eidem magistro, tanquam supremo priori, morem gerebat juxta decretum summi pontificis Paschalis, a quo sequentes litteras Lanvinus in hunc finem obtinuit. Paschalis episcopus servus servorum Dei, » etc.

647. Hæc laudatus Annalista anonymus; alia porro fere non sunt, quæ in scriptum Rogerii comitis diploma observanda hic sint; posset quidem quidpiam præterea notari in verbis, quibus, Sanctum aliquandiu in Rogerii comitis domo commemoratum esse, in instrumento illo innuitur; verum de hisce num. 371 et seq. actum jam satis, est, uti etiam num. 586 et seq. de Malgerio, qui in diplomatis et contextu et subscriptionibus comitis Rogerii filius vocatur, nec tamen filius ejus seu legitimus seu nothus exstitit. Quod vero pertinet ad alios, qui diplomati aut subscribuntur, aut donationi, per hoc factæ, testes interfuisse in instrumenti ejusdem contextu memorantur, Rodolphus comes de Lorotello, quem in hoc « nepotem suum » Rogerius comes vocat, patrum hunc, ut e Cangio in Annotationibus in Annam Comnenam pag. 238 et seq. facile intelliges, verosimiliter habuit; e reliquis autem, quorum aliqui aliis etiam jam datis Rogerii comitis diplomatis subscribuntur, non pauci instrumentis nonnullis publicis, apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra exstantibus atque a Rogerio comite datis, subscripti etiam, uti quisque, hæc consulere voluerit, deprehendet, reperiuntur; quod hic saltem, cum distinctam singulorum notitiam dare non possum, juverit notasse. Cæterum, ne Commentarius, qui mole sua modum jam fere excedit, absque necessitate adhuc crescat, quid quæque in diplomate hic dato occurrentia vocabula barbara significant, non expono; atque ita tum ad hoc, tum ad alia Sancto nostro concessa diplomata faciendum haud

A gravate duxi, quod a studioso lectore vocabulorum illorum significatio, tum in Indicibus nostris onomasticis, tum in Cangii mediæ et infimæ Latinitatis Glossario, facile inveniri queat.

§ XL. *Quo tempore Rogerius comes Capuam obsederit, et an eodem anno, quo id accidit, diploma, quod, civitate hæc subacta, Brunoni hic princeps contulit, datum fuerit.*

648. Quo tempore a comite Rogerio Capuam obsiden contigerit, ipsemet nos hic princeps in proxime hæc transcripto, quod S. Brunoni concessit, diplomate sat aperte docet. Etenim hujus initio ita loquitur: « In nomine Dei æterni et Salvatoris nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejusdem millesimo nonagesimo octavo, Indictione sexta, gloriosus rex David, Spiritu Sancto præventus, « Narrabo, » inquit, » omnia mirabilia tua. » Propter quod ego Rogerius, divina misericordia comes Calabriae et Siciliae, nota esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi viri F. Brunonis, pissimi patris fratrum, qui habitant in ecclesiis sanctæ Mariæ de eremo, et S. protomartyris Stephani, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum quod dicitur Stilum et Arenam, cum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii et præfecissem Sergium, natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum, etc. » Hisce ausem, sese anno 1098 in Capuæ obsidione fuisse, significat. Etenim verba omnia, quæ inter duas hæc voces « Indictione sexta, » et alias hæc « cum essem in obsidione Capuæ » interjiciuntur, pro præfatiuncula duntaxat, parenthesi inclusa, debent haberi, ita ut sensus sit, « Anno ab Incarnatione ejusdem (Jesu-Christi) 1098, Indictione sexta... cum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martii. » Ita autem, primo quidem, quod in altero diplomate, infra hæc transcribendo annoque 1101 dato, ipsemet Rogerius comes, obsidionem Capuanam anno 1098 contigisse, apertissime indicet hisce verbis: « Hæc sunt nomina eorum... qui inventi sunt in obsidione civitatis Capuæ Kalendis Martii, Incarnationis Domini anno 1098, indictione sexta, quos ego Rogerius, etc. » Deinde vero quod in dicto diplomate, in cuius epocham præsentis § inquirendum, annus, quo hoc datum sit, per annum 1098 designari non possit, cum id Sancto ex dicendis comes Rogerius ante annum, qui obsidionem Capuanam ac proin oblatam in hac principi isti Sancti apparitionem, proxime exceperit, non impertierit, annoque 1098 bellicam hanc expeditionem contigisse, aliunde constet, uti jam nunc probare aggredior.

649. Lupus Protospata auctor synchronus, qui, quod bene notandum, annum more Græcorum a Septembri inchoat, apud Muratorium tom. V rerum Italicarum scripturum pag. 17 sic scribit: « Anno 1098 mense Octobris apparuit stella cometes... et hoc anno comprehensa est Capua a Rogerio comite

mense Martii. » At vero Michael monachus in Sanctuario Capuano, diploma, de quo hic disserimus, e cameræ regie actis integrum exscriptum, legendum sibi traditum fuisse, præfatus, ita scribit: « Lupus Protospata editus a P. D. Antonio Carraciolo scribit, annum 1098 fuisse Capuæ obsidionis annum; sed non est recedendum a computatione Baronii, qui juxta Gaufridi narrationem obsidionis annum notat 1097; cui anonymus Cassinensis, cum eodem Protospata impressus, consentit; imo et hoc privilegium astipulatur. En Rogerius ab obsidione Squillacium redit vicesima nona Julii. Idem secunda Augusti privilegium hoc sancto Brunoni concedit. At quia inter privilegii concessionem et Rogerii reditum multi intercedunt dies, præsertim illi quindecim, per quos Rogerius (adi num. 638) infirmatur, a sancto Brunone visitur, de facienda donatione tractat, ideoque Julius et Augustus, nominati menses, ad eundem annum pertinere non possunt, sed Julius cum sua vicesima nona est anni 1097, et Augustus cum sua secunda die est anni 1098. » Hactenus ille: et recte quidem, mensem Julium, quo Squillacium ab obsidione Capuana reversus est comes Rogerius mensemque Augustum, quo diploma datum notatur, ad duos annos diversos spectare, affirmat; comes enim, uti ipsemet (adi iterum num. 633) in diplomate docet, vicesima nona Julii Squillacium rediit; diploma vero secunda Augusti die datum signatur; ut, si comitis reditus, et diplomatæ concessio ad diversos annos non spectarent, hanc inter et illum tres duntaxat dies intercessissent; quod, uti ex ipsiusmet diplomatæ contextu (vide sis de novo eundem num. 638) apparet, verosimile non est.

650. Verum, etsi quidem recte, ut jam dictum, mensem Julium, quo Squillacium comes Rogerius ab obsidione Capuana rediit, mensemque Augustum, quo diploma percelebre Sancto dedit, ad duos annos diversos laudatus scriptor referat, Capuanam tamen obsidionem contra apertum Lupi Protospatæ testimonium anno 1097 cum Baronio, a quo non recedendum pronuntiat, perperam innecit ob Gaufridi Malaterræ, scriptoris pariter synchroni, auctoritatem. Etenim, etsi quidem in Sicula Scriptoris hujus Historia lib. iv, cap. 26 verba, quibus obsidio illa anno 1097 non obscure consignatur, occurrant, ea tamen Malaterræ non sunt, certeque, quam eventui isti Lupus Protospata proxime huc transcriptis verbis præstituit, epocha retinenda est. Duo hæc asserta ex jam nunc dicendis patescent. A posteriori seu a veritate epochæ, quam obsidioni Capuanæ Lupus Protospata, anno 1098 eam illigans, assignat, demonstrandæ duco initium. Romualdus Salernitanus, auctor suppar, in Chronico de cruce signatis Christianis, bellum in Oriente contra infideles gentibus, sic scribit: « Ceperunt Antiochiam, civitatem famosissimam, in anno Incarnati Verbi millesimo nonagesimo octavo, Indict. vi; » ac deinde, nonnullis, quæ huc non faciunt, interpositis, subjun-

git: « Ipso quoque anno, eadem Indictione, Rogerius dux una cum Rogerio Siciliæ comite urbem Capuanam obsedit, et quadragesimo die ejus obsidionis acquisitam eam Riccardo principi reddidit. » Reponi quidem hic potest, in notis chronicis, quibus Romualdus rerum, quas narrat, tempus determinat, errores sæpenumero cubare; verum, etsi id ita sit, id tamen fere; ut Romualdi opus expendenti palam fiet, locum duntaxat obtinet, cum characteres chronicos compendio per numeros, litterasve, numerorum locum tenentes exprimit; expugnatæ autem a Christianis Antiochiæ annum 1098, quo etiam a duce Rogerio, ejusque patruo comite Rogerio Capuam fuisse obsessam, memoriæ prodit, non compendio per numeros, litterasve numerorum locum tenentes, sed per voces integras designat, vereque fuisse a Christianis anno, ut notat, 1098 Antiochiam expugnatam, apud omnes in confesso est; ut proinde, cum in anno 1098, quo id factum, signat, non erret, errare etiam censendus non sit, dum eodem loco obsidionem Capuanam eidem anno 1098 affligit.

651. Verum res hæc secus habeat, parvique faciendum hic sit Romualdi testimonium, Capuanam equidem obsidionem ab hoc scriptore et Lupo Protospata anno 1098 recte consignari, Eadmerus, qui non tantum obsidionis illius tempore floruit, verum etiam ei præsens adfuit, indubitatim facit. Hic S. Anselmus, Cantuariensis archiepiscopo, ut toto vitæ tempore, ita etiam anno 1099 ex Anglia Romam discedenti ac deinde ad Rogerium, Apuliæ, Calabriae et Siciliæ ducem, in castris ante Capuam obsessam existentem, properanti comes adhæsit assiduus, illiusque, uti apud nos tom. II Aprilis, pag. 865 videre licet, non tantum vitam in duos libros divisam contexit, verum etiam a Seldeno typis vulgatos ac deinde in præfatum operis nostri tomum illatos historiæ Novorum in Anglia sex libros, quorum quatuor prioribus res quoque, ad eundem sanctum Canthuariensem archiepiscopum spectantes, ac nominatim dictum iter ejus Romanum, atque ad ducem Rogerium ante Capuam accessum complexus est; hujus autem historiæ apud nos lib. II, cap. 2, num. 49 in fine, postquam, qui tandem post multas molestias Anselmus Romam advenandi facultatem a rege anglie impetravit, lectorem edocuit, subiungit: « Anno ab Incarnatione Filii Dei millesimo nonagesimo septimo acta sunt hæc, feria quinta, quæ fuit Idus Octobris; » ac deinde, nonnullis, quæ haud dudum post quintam decimam Octobris diem anno hisce verbis assignato gesta fuere, interjectis, sancti illius antistitis iter, Roman versus susceptum, enarrat; ut proinde hoc ille eodem anno 1097 indubie sit aggressus. Porro Anselmus in itinere illo, uti partim ex ejus vitæ, ab Eadmero ex dictis pariter conscriptæ atque in præfatum operis nostri tomum illatæ lib. II, cap. 4, partim et dictæ historiæ, quæ eundem Eadmerum auctorem habet, lib. II item II, cap. 2 et seq. intelligitur, natalitiam

Christi festivitatem cum sancto Hugone abbate Cluniaci celebravit, inde Lugdunum progressus est, hincque iter prosecutus, cum Segusio ignotus transisset, apud sanctum Michaelē de Clusa in Pedemontio passionis ac resurrectionis Dominicæ sollemniter celebravit, feliciterque Guibertinorum, quæ paratæ ei erant, evitatis insidiis, Romam tandem haud dudum post pervenit.

632. Porro, diebus decem Romæ transactis, ivitatus a Joanne, suo olim apud Beccum discipulo, tunc vero abbate Sancti Salvatoris prope Telesium, urbem in terra laboris, ad eum diverit; cum autem ab hoc in villam monasterii sui, nomine Sclaviam, in vicino monte sitam, ductus fuisset, ibique aliquanto temporis spatio degisset, ad ducem Rogerium accessit, qui, in castris ante Capuam obsessam tunc versans, insignemque viri sanctitatem edoctus, cum, ut ad se veniret, invitarat. Ita fere quantum ad substantiam, ut jam monui, Eadmerus, partim in conscripta a se S. Anselmi Vita, partim in Novorum Angliæ Historia locis supra cit. Jam vero cum Anselmus, teste Eadmero, auctore ex dictis synchro-
C
nographo, sanctumque hunc antistitem in itinere illo comitato, anno 1097, mense Octobri ex Anglia Romam versus iter arripuerit, eoque haud dudum post resurrectionis Dominicæ festum, quod anni 1097 Octobrem proxime excepit, appulserit, nec multo post ad Rogerium ducem, qui una cum patruo suo comite Rogerio, cognatoque Richardo Capuam tunc obsidebat, accesserit, ex iis sane, quæ Anselmus, auctor omni exceptione hic major, memorie prodit, consecrarium est, ut Capua anno 1098 omni dubio procul fuerit obsessa. Atque hoc primum, quod hic ostendendum erat, alterum est, ut verba, quibus in Sicula Gaufredi Malaterræ historia, Capuæ obsidionem, qua durante, S. Bruno comiti Rogerio apparuit, imminente periculo eum cripiuit, anno 1097 contigisse indicatur, scriptoris hujus non esse, probatum nunc dem. Verba illa ita habent: « Anno Dominicæ Incarnationis 1097 ibi (in castris nempe ante Capuam obsessam) se imprægnavit comitissa Adelasia de comite Rogerio; » hæc autem, ut ante me Peregrinus in suis ad lupi protospatæ Chronicon recte observavit, glossula dumtaxat sunt, ab otioso adnotatore ad paginæ oram adscripta, et ex hac deinde in ipsum auctoris textum ab imperito librario translata.

633. Id sic ostendo: Malaterra Historiæ Siculæ libro iv, cap. 26 sub finem sic habet: « Ipse autem comes (Rogerius scilicet) omni diliculo ante lucem surgens, utrumque exercitum, pontem transeundo (« quem nempe, » ut laudatus Peregrinus loco cit. notat, « super Vulturum construxerat, ut suo exercitui, et ducis Rogerii principisque Richardi comitis munis, facilis pateret via, qui trans flumen » ad septentrionem Capuam obsidebant) » invisens, utrum attentis essent ad excubias, visum ibat Porro ipsi rubore perfundeabantur, quod juvenes ipsi et ad quos peculiariter negotium attinebat, signiores

A forent comite provecioris ætatis, et corporis plagarum laborumque asperitatis viro vigilantioris existente. Nam et ab omni exercitu ejus vigilantia admirationi erat, omnesque in ejus exemplo vigilantiores reddebantur. » Ita hactenus textus, qui Malaterræ extra omnem controversiam est; huic autem, quæ dictum libri quarti cap. 26 terminant, quæque an Malaterræ sint, hic quaerimus, recitata num. præced. de imprægnata ante Capuam Adelasia verba proxime subduntur, ac deinde sequitur caput 27, quod ita inchoatur: « Cum ista aguntur, papa Urbanus colloquium ducis et comitis desiderans a Roma progrediens. Capuam, ubi obsessionem tenebat, venit. » Tale est, quod historiæ Siculæ libri quarti caput 27 apud Malaterram habet, initium; verum quis non videt, per verba de imprægnata in castris ante Capuam Adelasia, quæ hoc inter et Malaterræ genuinum, quem jam recitavi, quemque caput proxime præcedens suppeditat, textum interjiciuntur, continentem scriptoris hujus narrationem perturbatam reddi ac divisam? Quod cum ita sit, nec vitiosus adeo in narrandis rebus modus in Malaterram quadrare videatur, verba illa non ipsi, sed inepto adnotatori, ut jam dixi, attribueda sunt. Ut res certior evadat, juverit eam alio adhuc argumento firmasse.

634. Malaterra in præfatione lib. ii operis sui, seu historiæ Siculæ a se conscriptæ, temporum sese annorumque ordinem in narrando servaturum pollicitus, id ipsum sese facturum, lib. iv, cap. 18 ejusdem operis iterum proficitur; postquam autem temporum annorumque in narrando ordini ita sese his obstrinxit, eodem libro quarto, cujus cap. 18 hanc sibi obligationem secundo imposuit, cap. 25 narrat, qui comes Rogerius filiam, Hungarorum regi in matrimonium dederit, eamque ab Henrico, Leocastrensi episcopo, anno 1097, mense Maio in Pannoniam itinere maritimo duci curarit. En ipsa ejus verba: « Anno itaque, inquit, Incarnationis millesimo nonagesimo septimo, apparatis, quæ necessaria erant, mense Maio cum trecentis militibus usque Thermas conducere facit (comes Rogerius filiam suam) Henricum Leocastrensem episcopum et quosdam de fidelibus suis, abinde maritimo cursu usque Pannoniam cum puella procedere faciens, D
qui, navibus apparatus puellam cum multis sponsalibus intromittentes, velis vento commissis, prospera aura flante per æquora feruntur usque dum in portum Albæ, qui juris regum Ungarorum est, impune applicant. » Hæc, quæ anno 1097 partim mense Maio, partim paulo serius gesta sunt, dicto lib. iv cap. 25 Malaterra; qui autem comes Rogerius a Richardo, principe Aversano et a Rogerio duce consanguineis suis, ut suppetias eis adversus Capuanos, Richardo rebelles, ferret, missa etiam ad eum a Rogerio duce uxore sua, rogatus fuerit, cap. proxime seq. exponit, ac deinde eodem cap. subiungit; « Comes autem pietate consanguinei principis et multis verbis ducisse, sibi a duce delegatæ, legatione deprecatoris et humilitate exponentis il-

lectus et persuasus, exercitum, qualem nunquam antea habuisse dignoscitur, ab omni Sicilia et Calabria forti imperio conflato, prima hebdomada Agrilis secunda pace Pharium transiens illorum (versus Capuam nempe seu, quibus suppetias laturus ibat, versus Richardum, Aversanum principem, et Rogerium ducem) accelerat. »

653. Hæc loco cit. Malaterra, ibidem etiam mox tradens, qui Rogerius, cum Pharium mense Aprili trajecisset, per Calabriam et Apuliam exercitum duxerit, ducem Rogerium in via obvium habuerit, Pentecosten prope flumen, « Sabatum » seu, uti ipse scribit, « Sabbatum » vocatum, celebrari, ac castra tandem ad Capuam posuerit, hancque urbem una cum duce Rogerio et Richardo principe Aversano obsederit; cum autem, postquam, quod anno 1097 mense Maio gestum fuerat, narravit, scriptor ille, qui sese temporum annorumque ordinem in narrando servare profitebatur, ea omnia, uti ex jam dictis liquet, in litteras mittat, oportet, ut secundum ipsammet narrationem ejus et Aprilis, quo Pharium comes Rogerius trajecit et Pentecoste, quam prope flumen Sabatum celebravit, ipsumque adeo etiam tempus, quo brevi post castra ad Capuam posuit, urbemque hanc obsedit, non ad annum 1097, sed ad proxime subsequentem spectent. Et vero, nisi ita res habeat, Malaterra secum ipsemet pugnare erit dicendus; cum enim, uti ex dictis narrat, comes Rogerius, postquam Pharium mense Aprili trajecisset, Pentecostenque prope flumen Sabatum celebrasset, Capuam obsederit, si Aprilis ille cum anno 1097, quo Pascha quinta Aprilis ac proinde Pentecosten vigesima quarta Maii celebrari contigit fuisse conjunctus, consequens erit, ut dicti, anni 1097 mense Maio comes Rogerius partim in Calabria aut certe Apulia, partim in castris ante Capuam exstiterit. Atqui Malaterra hunc principem eo ipso anno et mense neque in Calabria Apuliave, neque in castris ante Capuam, sed in Sicilia præsentem facit, libro IV, scilicet, cap. 25, ut jam docui, memoriæ prodens, abs illo, in Sicilia, uti ex eorum, quæ ibidem scribit, contextu liquet, tunc existente, e regione hac filiam suam in Pannoniam matrimonium regni hujus regi conjungendam, eodem anno ac mense sub Henrici Leocastrensis episcopi ductu D

maritimo itinere missam fuisse.

656. Jam vero, cum hæc ita habeant, ne Malaterra, quem, quæ sese inter pugnent, scripsisse, nemo dixerit, Rogerium comitem, quem toto mense Maio anni 1097 præsentem in Sicilia facit, eo ipso mense in Apulia et in castris ante Capuam, a Sicilia procul dissitis, præsentem sistere sit dicendus, necesse omnino est, ut mensis Aprilis, quo Rogerius comes, ut scriptor ille narrat, Pharium trajecit, Pentecoste, quam prope flumen Sabatum celebravit, tempusque, quo brevi post Capuam obsedit, non ad annum 1097 sed ad proxime sequentem etiam secundum ipsum Malaterram spectarint. Hinc porro jam consequitur, ut hic scriptor obsidionem Capuanam non alio,

A quam Lupus Protospata, anno consignet, ac proin, ut vel verba de imprægnata anno 1097 in castris ante Capuam Adelasia supra huc transcripta Malaterra non sint, vel ut, si ipsi, non autem inepto adnotatori, debeant attribui, error in annum 1097, quo illa afficiuntur, librorum vitio oscitantive irreperit, proque anno illo annus 1098 debeat substitui. Porro Pagius in criticis, Malaterram, a quo obsidionem Capuanam anno 1097 consignari, ob memorata verba de imprægnata ante Capuam Adelasia arbitrabatur, cum Lupo Protospata, qui eadem obsidionem anno 1098 innectit, in concordiam adducere volens, fuisse anno 1097 Capuam obsideri ceptam, annoque demum 1098, ad mensem Maium provento, expugnatam astruxit. Verum, cum ex jam dictis non anno 1097, ut nonnulli ob verba de imprægnata anno illo ante Capuam Adelasia persuasum sibi habuere, sed anno 1098 Capuanam obsidionem accidis, ipsemet Malaterra tradat scriptor ille corrigendus est.

657. Quod si enim ipso standum foret, consecrarium esset, ut pluribus mensibus Capuana obsidio tenuerit; hoc autem a vero alienum esse constat, tum ex Malaterra, qui Rogerium comitem anno 1098 prope flumen Sabatum Pentecosten, quæ anno isto in sextam decimam Maii incidit, celebrasse, tunc demum exercitum Capuæ obsidendæ admovisse, nec diu admodum post urbem illam deditione accepisse, partim lib. IV, cap. cit., partim, quæ hoc proxime excipiunt, cap. 27, et duobus seqq. docet, tum etiam ex Romualdo Salernitano et monacho Cassinensi anonymo, ab Antonio Caracciolo primum ac deinde a Camillo-Peregrinio luce publica donato tandemque a Muratorio, additis etiam posterioris hujus editoris Annotationibus, una cum Lupo Protospata in tomum V verum Italicarum scriptorum illato; qui ambo Capuam quadragesimo obsidionis die deditionem fecisse, seu a duce Rogerio patruoque ejus comite Rogerio subactam fuisse, in chronicis suis diserte tradunt, prior quidem verbis num. 650 huc transcriptis, posterior vero hisce sequentibus: « Dux Rogerius cum comite Rogerio Capuam per quadraginta dies obsidentes receperunt, et Richardo Jordani filio restituerunt, » Isthæc quidem ad annum 1097, unde pro obsidione Capuana anno huic affigenda non nemo forte arguat, in codice Cassinensi 47, e quo monachi illius anonymi Chronicon a Caracciolo primum fuit editum, apud hunc et Muratorium referuntur; verum Peregrinius in hunc codicis illius locum ita observat: « De more annum anticipa Codex XLVII, et ex eo editus. Non sic codex CXCIX, in quo ista sub anno sunt 1098. » Ita ille: Capuæ autem, uti ex iis, quæ in suo ad Chronicon illud monito prævio observat, facile perspicies, obsidionem deditionemque in codice Cassinensi 47 ad annum 1097 referri, non laudato monacho anonymo, qui eodem circiter tempore, quo Capua fuit obsessa, floruit, sed librario recentiori, qui, quæ hic in litteras miserat, pro suo

arbitrio digesserit, annisque distinxerit, est ad scribendum. Quod cum ita sit, nihil etiam contra opinionem, qua obsidionem Capuanam anno 1098 affligimus, e monacho illo anonymo habetur, manetque adeo a Lupo Protospata, qui hoc ipso anno bellicam illam Rogeriorum ducis et comitis expeditionem consignat, non esse recedendum.

658. Verum, etsi quidem ita quantum ad annum, quo hic scriptor Capuæ deditionem consignat, res habeat, aliter tamen de mense, cui eam affigit, censendum est. Etenim civitatem illam « mense Martio a comite Rogerio comprehensam » notat; id autem serius, quam anno 1098 ad mensem Martium provento, evenisse, liquet tum ex S. Anselmi, Cantuariensis archiepiscopi Vita, per Eadmerum conscripta, tum etiam ex Gaufrido Malaterra. Ut id ex dicta Anselmi vita constare, primo probem, Eadmerus in hac apud nos lom. II Aprilis pag. 886 et seq., Resurrectionis Dominicæ festum, quod anno 1098 in vigesimam octavam Martii incidit, se simul ac S. Anselmum in S. Michaelis cœnobio, in ditio- ne Pedemontana sito, celebrasse, Romam deinde advenisse, decem diebus ibidem transactis, in terram Laboris ad S. Salvatoris monasterium, a cuius abbate, suo olim discipulo, amicissime invitatus fuerat, diversisse, actandem ad Rogerium ducem, qui Capuam obsidebat, quique eum, ut ad se veniret, rogari iusserat, accessisse aliquantoque temporis spatio apud eum mansisse, memoriæ prodit. Jam vero, cum id ita sit, nec, si anno 1098 jam inde a Martio deditionem Capua fecisset, S. Anselmus, Cantuariensis archiepiscopus, qui ex jam dictis obsidione Capuanæ aliquandiu interfuit, nullo modo ei, uti ex omnibus, e Sancti hujus antislitis vita modo adductis, quisque facile intelliget, interesse potuisset, fit sane ex hac, comiti Rogerio anno 1098 mense Martio Capuam sese non dedidisse, omnino perspicuum. Nec minus id ex Malaterra manifestum efficitur. Cum enim, uti ex jam dictis scriptor hic memoriæ prodit Rogerius comes non prius, quam cum Pentecosten, quæ anno 1098 in sextam decimam Maii diem incidit, prope flumen Sabatum celebrasset, Capuæ obsidendæ copias admoverit, ei enimvero civitatem hanc jam inde ab anni illius mense Martio deditam non fuisse, e Malaterra indubitan- D tum est.

659. Ast, inquires, quis ergo pro Martio, quem urbis Capuanæ deditioni Lupus Protospata assignat, mensis substituendus? Pagius in Criticis ad annum 1098, Henschenius in suis in Eadmeri Novorum Angliæ librum II, cap. 2 annotationibus, aliique eruditi pro Maio pronuntiant; Peregrinus vero in suis in Lupum Protospatam annotationibus, an Junius etiam Martio in Protospatæ de Capuæ deditione textu, supra huc transcripto, non passus substitui, subdubit. Ita enim ibidem scribit: « Capua itaque recuperata est, ut citius, extremo mense Maio, atque ingruente æstate, numerandi cum videantur qua-

A draginta dies obsidionis (a Romualdo scilicet ut supra docui, et anonymo Cassinensi assignati) non ab accessu comitis, sed ab die, qua principes Richardus II, qui Aversam proximam urbem retinuerat, Capuam solus circumvallaverat; nam aliquo receptam eam fuisse, dicendum est, mense Junii; quod equidem non recusaverim, si in Lupo mensis Martii restitui debeat Junii, non Maii. Verum enimvero mensem Martium pro Maio sæpe alias suppositum, manifestum est, idque ex ea forte occasione natum, quod nomina propria, cum sub Nortmannorum ætate capitalibus tantummodo litteris depictis compendiarentur, Martius mensis, sic descriptus, pro Maio a recentioribus librariis sæpenumero est acceptus. Sicut in Calendario antiquietiam Breviarii Campani, in quo festum S. Potentianæ virginis perperam notatur ad diem 19 Martii, quod colitur 19 Maii. »

660. Ita ille, nonnihil quidem, ut jam monui, an pro mense Martio, quo in Lupi Protospatæ Chronico Capua capta narratur, reponendus sit Maius, subdubitans, simulque tamen in opinionem, quæ Martio Maium substitui omnino vult, magis propendens, hincque, ut eam tueatur, urbem Capuanam, cui obsidendæ exercitum suum certe ante decimam sextam Maii diem, uti ex supra dictis facile est colligere, Rogerius comes non admovit, a Richardo principe Aversano circumvallatam fuisse, et a tempore, quo hoc factum est, non autem ab eo, quo ad castra cum exercitu suo Rogerius comes primum accessit, quadraginta dies, quibus ex Romualdi Salernitani et anonymi Cassinensis, scriptorum supra laudatorum, testimonio, obsidio Capuana tenuit, numerandos esse, pronuntians. Verum Capuam nec ante comitis Rogerii adventum circumvallatam, nec, currente adhuc mense Maio, quo ad eam princeps is castra posuit, subactam fuisse, ex iis, quæ Malaterra Historiæ Siculæ lib. IV, cap. 26 et binis seqq. memoriæ prodit, concludendum apparet. Etenim Rogerius comes, uti ibidem is scriptor narrat, cum versus Apuliam e Calabria exercitum duceret, obvium sibi apud Liscum habuit ducem Rogerium, tractatuque sese inter habito, hic quidem Melfam, ille vero Beneventum versus movit exercitum; ut proinde, propterea jam ad Capuam obsidendam comite Rogerio, ad civitatem hanc nondum castrametaretur ducis Rogerii exercitus, quo eam princeps Richardus, proprias ex dicendis, quibus id fecisset, copias sufficientes haud habens, circumvallatam jam tum tenere potuerit. Porro comes Rogerius, Benevento, cum aliquanto temporis spatio prope hanc urbem refecisset exercitum, movens, ad Sabatum fluvium castrametatus est, cumque ibi Pentecosten festum, anno illo, qui fuit ex supra dictis a Christi Nativitate 1098, in sextam decimam Maii diem incidens celebrasset, nec diu pos, ut apparet, e legatis quos ad Capuanos miserat, nullo modo hosce vel pacis consilia admittere, vel cum principe Richardo

in gratiam velle redire, intellexisset, cum exercitu tandem Capuam obsessurus Capuanos fines est ingressus.

661. Audi modo, quæ præterea huc spectantia cap. 26 Malaterra suppediet. « At, inquit de comite Rogerio, ubi legatis regredientibus, eos (Capuanos) nil moliri, sed prorsus in malitia sua superbe persistere audit, inde (a fluvio Sabato) commovens Capuanos fines pervadit, quo diluculo cum mille armatis exercitum præcedens ad urbem (Capuanam nempe) accedit, extractos plurimos militarily dejectos domnose indicavit, multosque amplius læsisset, ni pulvis, equorum pedibus excitatus, et a vento condensissime agitatus, intercessisset. Sic ad castra sua reversus in crastinum cum toto exercitu urbi se viciniorem confersa Meridiana plaga obsidione vallando a ripa Orientali usque ad Occidentalem cingit. » Cum ergo Capuani, uti ex his Malaterræ verbis intelligitur, in comitem Rogerium, qui ad eorum urbem, antequam exercitum suum ei admovisset, mille duntaxat militibus stipatus accesserat, armatam militum manum emisissent, circumvallatam Capuam tum nondum fuisse, apparet. Ad hæc cum Malaterra comitem Rogerium, exercitu suo capuæ jam admoto, ab orientali hanc occidentaliq; plaga cinxisse, verbis proxime recitatis tradat, hisque sequentia, « Dux autem et princeps cum suo exercitu ab aquilonari parte obsidentes urbem tendunt prægravari, » mox subjungat, innuere videtur, Capuam eo ipso tempore, quo eam a meridionali et occidentali plaga comes Rogerius cinxit, a septentrionali plaga per ducem Rogerium et principem Richardum circumdatam primum fuisse; ut proinde illam hic ante comitis Rogerii accessum circumvalasse putandas non sit.

662. Et vero principi Richardo, ut id tum faceret, copiæ sufficientes fuisse non videntur. Præterquam enim, quod solam Aversam, parvumque civitati huic adjacentem terrarum tractum sub ditione sua teneret, Malaterra verbis jam nunc recitatis etiam hæc proxime adjungit: « Porro comes, cujus consilio omnes incedebant, quia sollicitior, quia prudentior in omnibus agendis vigilandi cura erat, pontem ex lignis erigens ita trans flumen (Vulturum nempe) ordinavit, ut suo exercitui et ducis, libero aditu patente, fieret transitus, sicque urbs ab utroque exercitu in tantum oppressa est, ut nulla ex parte arida vel liquida egrediendi tuto vel ingrediendi aditus pateret. » Hisce autem e verbis, utpote quibus Malaterra duos duntaxat exercitus, alterum Rogerio comiti, alterum Rogerio duci parentem, commemorat, colligendum apparet, paucas duntaxat copias principi Richardo, qui tamen, quas habebat, haud dubie omnes fere ad expeditionem illam, quod, felix hujus successus maxime illius interesset, adduxerit, in ducis Rogerii exercitu fuisse, licet interim hic tam Richardi, quod nimirum aliquas sallem hic princeps copias in illo haberet, quam Rogerii ducis exercitus a Malaterra verbis

A aliis supra huc transcriptis etiam vocetur. Jam vero, cum principi Richardo parum admodum, uti ex jam dictis videtur, a copiis fuerit prospectum, Capuam ante comitis Rogerii ad eam adventum abs illo, cui neque tum ex dictis ducis Rogerii exercitus aderat, circumvallatam, fuisse, parum verosimile apparet.

663. Hinc porro jam consequitur, ut verosimiliter Capuana obsidio tunc primum, cum urbi huic exercitum comes Rogerius admovisset, initium accepisset, ac proin ut mense Maio, cum sic ex dictis ante sextam decimam mensis hujus diem inchoata non fuerit, diesque quadraginta tenuerit, ad exitum adducta non fuerit. Verum, demus etiam tantisper, a principe Richardo Capuam ante comitis Rogerii B ad eum cum exercitu suo accessum circumvallatam fuisse, nec sic civitatem illam mense Maio deditionem fecisse, verosimile evadet. Cum enim, uti ex supra dictis liquet, comes Rogerius ad Sabatum fluxum a Benevento haud procul, sexta decima Maii die, in quam anno 1098 Pentecoste incidebat, cum exercitu suo substiti, hocque festum ibidem celebravit, nec statim post cum eodem inde movisse videatur, ad Capuam eum ante vicesimam Maii diem castra non posuisse, verosimillimum apparet; ut proinde, si urbs hæc, currente adhuc Maio, deditionem fecerit, consecrarium futurum sit, ut diebus duntaxat decem circiter obsidioni ejus interesse comes Rogerius potuerit. Verum diebus amplius decem bellicæ isti expeditioni principem illum adfuisse, C quæ tum Malaterra Historiæ Siculæ lib. iv, cap. 26 et binis seqq., tum Eadmerus in S. Anselmi Cantuariensis archiepiscopi Vita, apud nos tom. II Aprilis pag. 887, num. 45 et seqq., memorie produnt, manifestum apparet. Ut quæ huc spectantia Malaterra loco cit. suppediat, remque minus, quam quæ Eadmerus suggerit, dilucide evincunt, brevitatis ergo omittam, posterioris duntaxat scriptoris hujus verba, nec nisi quæ huc potissimum faciunt, lubet transcribere.

664. Postquam itaque, S. Anselmum, ut ad ducem Apuliæ Rogerium, Capuana obsidione occupatum, ad quam expeditionem bellicam, ut ait, Rogerius Siciliæ comes multa Saracenorum milia adduxerat, eique proinde tum intererat, sese conferre dignaretur, invitatum fuisse, paucis narravit, mox subdit: « Ascendimus, ivimus et plures in obsidione dies exegimus, remoti in tentoriis a frequentia et tumultu perstreptantis exercitus. Erat autem, ubi eramus, quedam ecclesiola penitus deserta et juxta ostium cisterna desuper dirupta, magnæ profunditatis hiatum sua diruptione prætendens. In qua ecclesiola velut in camera, pro velle conversabamur, tam quieti, quam operi in ea indulgentes, et ducem ipsum cum suis nobiscum singulis diebus, ut volebamus, in promptu habentes. Quadam vero nocte, cum in ea dormiremus, contigit Anselmum sui corporis necessitate silentio surgere, et, ne inquietar-remur, suo more lento pede ad ostium tendere. Quod

cum exisset, et immemor fovæ per tenebras in partem divertisset, iu profundum cecidit clamosa voce cadendo dicens : Sancta Maria ! Ad quem sonitum nos ac socii nostri, qui in tentoriis quiescebant, ex-pergefacti lectis posuimus, accurrentes hominem in profundo vidimus, et præ timore simul et angustia cordis exanimati fere sumus. Quod ipse percipiens, mox levato capite, vultu jucundo, intuitu nobis innuit, nil læsionis sese perpressum. Descendentes igitur quidam ex nostris ex altera parte ipsius præcipit, qua via erat descendendi, eduxerunt cum a loco sanum omnino atque incolumem.

663. « Cum post hæc sedis apostolicæ pontifex Urbanus illo adventaret, ei ab Anselmo et principibus totius exercitus obviam itum esset, ingenti mundialis gloriæ pompa prosequens ductus est in tentorium, quod iuxta nos sibi cæteris excellentius constitutum erat. Sicque, donec civitas in deditionem transit, obsidio illius dominum papam et Anselmum vicinos habuit, ita ut familia utrorumque magis videretur una, quam duæ, nec facile quis declinaret et papam, qui non diverteret ad Anselmum. Papa namque colebatur a cunctis, quemadmodum pater et pastor communis; Anselmus vero diligebatur ab omnibus, sicut homo mansuetus et mitis, et cui suo iudicio nihil debebatur a quovis. » Cum ergo, uti verbis hic jam recitatis Eadmerus docet, S. Anselmus, qui tunc, uti idem Eadmerus paulo ante tradidit, in S. Salvatoris prope Telesam monasterii villa Scavia versabatur, a Rogerio duce, ut ad se ad castra ante Capuam veniret, invitatus fuerit in hisce, quibus tum, teste iterum paulo post verba jam recitata Eadmero, comes Rogerius intererat, per plures dies fuerit moratus, post hosce ad eadem castra Urbanus II papa accesserit, et cum Anselmo, donec obsidio deditione urbis terminaretur, ibidem manserit, Eadmerus sane, dum hæc omnia, durante obsidione Capuana, præsentique comite Rogerio, accidisse tradit, diebus amplius decem obsidionem illam, cum ei jam præfatus comes interesset, tenuisse, omnino indicare videtur, maxime cum verbis proxime recitatis nonnulla etiam adjungat, quibus Anselmum, durante obsidione, in ducis comitisque castris frequenter fuisse, non obscure indicat. Jam vero, cum hæc ita habeant, diebus amplius decem Capuanæ obsidioni Rogerius comes verosimillimè interfuerit, ac proin, dato etiam, illam ante hujus accessum inceptam jam fuisse, non fecisse tamen, mense Maio adhuc currente, Capuanæ deditionem ex iis, quæ Eadmerus narrat, verosimillimè adhuc, ne dicam, indubitatum erit. Ad hæc, non verno, sed æstivo tempore Capuam fuisse subactam, Petrus Diaconus in Chronico Cassinensi lib. iv, cap. 10 docet, eique etiam Eadmerus, utpote S. Anselmum in villa Scavia, et qua ad castra ante Capuam a duce Rogerio invitatus fuit, ætatis tempore esse versatum in sancti hujus antistitis apud nos Vita num. 43 tradens, suffragatur. Quare, cum Maium strictè loquendo æstivum tempus

A non complectatur, Capua hoc mense, stantibus iis, quæ Petrus Diaconus et Eadmerus scribunt, subacta haud fuerit.

666. Et hanc quidem civitatem, mense Maio adhuc currente, deditionem non fecisse, fusius hic operioiusque probare volui, tum ut quam proxime fieri potest, apparitionis; qua comitem Rogerium præsentissimo periculo Sanctus, seu potius, ut supra dictum, sub hujus specie angelus exemit, tempus noscatur, tum ut pro Martio, cui Capuæ deditionem Lupus Protospata affigit, non Maium, sed Junium, aut etiam, quod tamen minus placet, Julium reponendum esse, pateat, sicque ob mensem, quo civitatis illius deditionem accidisse, Rogerii comitis diploma, ultimo huc transcriptum, exigit, suspectum id non habeatur. Cum enim, sese (adi num. 648) in Capuana obsidione « Kalendis Martii » exstitisse, Rogerius comes in illo affirmet, hique certe, uti ex jam supra dictis liquet, ante sextam decimam Maii Capuæ obsidendæ exercitum non admoverit seu, quod eodem recidit, in civitatis hujus obsidione non fuerit, sane pro Martio, cujus Kalendis seu prima die in obsidione Capuana sese exstitisse ait, non Maius, sed Junius aut forte etiam Julius debet substitui. Ne vero ob chronicum illum errorem instrumentum illud, velut spurium supposititiumque quis rejiciat, unde ortus is esse queat, reque etiam verosimiliter ortus sit, expono. Cum sus Nortmannorum ætate, ut Peregrinus in suis in Lupi Protospatæ Chronicon annotationibus supra docet, nomina propria capitalibus tantummodo litteris depictis compendiariis fieri potest, ut hoc modo mensis, quo, sese in Capuana obsidione exstitisse, Rogerius comes in dicto diplomate affirmat, tantummodo fuerit expressus, utque deinde, capitali illa littera, qua mensis iste erat expressus, vel velutate in autographo exesa, vel casu quopiam detrita, librarius minus peritus, qui id describebat, eo loco, quo litteram, quam aut quod fere detrita esset, aut etiam præ formæ singularitate legere non poterat, exstitisse aut adhuc existere animadvertēbat, ad vocem « Kalendis, » ut sensum completeret, « Martii » adjecerit, ratus scilicet Lupi Protospatæ, cujus Chronicon forsā legerat, auctoritate ac fide civitatem Capuanam, cujus obsidioni sese interfuisse, loco illo comitem Rogerium asseverare observabat, deditionem mense Martio fecisse.

667. At vero, inquires, etsi quidem modo jam exposito factum esse queat, ut error chronicus, supra notatus, in proxime recitatum Rogerii comitis diploma seu potius hujus sive apographum sive egraphum irrepperit, id tamen vere ita factum esse, nullo argumento indiciove sat certo potest probari. Fateor, sic habet; verum si non illo, alio certe modo, quo in documenta etiam sincera seu potius horum egrapha errores illabī noscuntur, memoratum errorem in instrumentum illud irrepsisse necesse est, cum eodem et nullo prorsus alio, quo pro suspecto, nedum pro certe spurio, haberi debeat,

vitio laboret, et a scriptoribus quam plurimis, tanquam genuinum ac sincerum, laudetur, nec ab ullo prorsus, quod sciam, rejiciatur. Restat modo, ut id non anno 1098, quo Capuam obsideri contigit; sed anno 1099, datum ostendam. Monumentum illud antiquum, seu potius, e quo id transcripsi, exstans in Chronologico diplomatica de S. Brunone Morkensii Diatribis, illius apographum ita sub finem habet: « Hoc privilegium scriptum est secundo mensis Augusti anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo nono, indictione septima; » fuit itaque, in cuius epocham hic inquirendum, diploma, non anno 1098, seu eodem anno, quo Capua fuit obsessa, sed anno, qui obsidionem hanc proxime exceperit, 1099 a comite Rogerio S. Brunoni concessum. Verum duos, qui nobis hic adversantur, scriptores probe eruditos invenio, Michaellem monachum supra adhuc laudatum et Camillum Peregrinium in suis ad Lupum Protospatam annotationibus. Ac prior quidem, etsi alio anno, quam quo Capua fuit obsessa, diplomata datum velit, id tamen, cum simul urbis hujus obsidinem anno 1097 accidisse contendat, anno 1098 datum putat; hæc autem ei sedet sententia, quod, ut ait, in diplomatis exemplari, quod in actis cameræ regie asservatur, anno 1098 datum id fuisse, legerit. Verum sit ita: cum equidem idem instrumentum et secunda Augusti die et indictione septima etiam notari fateatur, errorem in laudato a se cameræ regie exemplari vel quantum ad annum, vel quantum ad indictionem curbare fateatur, necesse est.

668. Etenim ab anni 1097 prima Septembris die usque ad anni 1098 primam idem Septembris diem indictio sexta, et a prima iterum hujus posterioris anni Septembris die usque ad primam idem anni 1099 Septembris diem indictio septima occurrit; ut proinde diplomatæ cameræ regie exemplar, quod Michaeli monacho legere datum fuit, quodque, ut ait, secunda Augusti anno 1098, indictione septima signatur, annum cum indictione non convenientem præferat, utque adeo, cum in notis chronicis esse corruptum, hinc constet, per sese annum nobis, quo vere datum fuerit, certum atque indubitatum reddere non possit. Quod cum ita sit, Rogeriumque diploma secunda Augusti die ipsiusmet anni, cuius (adi num. 638) vigesima nona Julii die, ac proinde tribus tantum diebus ante, Squillacium ex obsidione Capuana, anno ex dictis 1098 facta, advenerat, Brunoni impertiisse, parum verosimile appareat, notis chronicis, quæ, quo tempore instrumentum illud datum seu scriptum fuerit, in hujus huc transcripto e Morkensii Chronologico-diplomatica de S. Brunone Diatriba exemplari signant, standum puto, idque proinde anno, uti in hoc notatur 1099 datum fuisse. Verum, ut ad Camillum Peregrinium, qui Capuam anno 1098 a comite Rogerio, fuisse obsessam, eodemque anno diploma, de quo hic, Sancto nostro a principe illo concessum vult, jam veniam, hic in annotationibus, quas Lupi Protos-

A patæ Chronico ad annum 1098 subnexuit, de diplomate, in cuius epocham hic inquiremus, sequentem scribit in modum: « At hoc ipso in diplomate aliud insidere mendum, legendumque in eo opinor, Rogerium reversum » Vigesima nona Junii mensis « Squillacium, » non Julii, « nisi mavis » nona « Julii, perhabita Capuæ civitate, et per quindenam « continuum fuisse ibidem infirmatum; » privilegiumque fecisse « die 2 Augusti anno ab Incarnatione Domini 1098 indictione vi » (male nonnulli edunt indictione vii) « confirmante Joanne Squillacensis sedis episcopo, residente juxta fores ecclesie. »

669. « Nec cum viro docto sentiendum est, privilegium datum quidem in anno 1098, minime tamen Capuam obsessam, receptamque, ut Lupus perhibet, eodem anno, sed anno antecedenti, sicut habet Gaufredus Malaterra, qui ejus obsidionis tempore » affirmat, ibi imprægnatam in anno 1097 comitis « sam Adelesiam de comite Rogerio; » haud, inquam, annus dati diplomatæ ab anno Capuanæ obsidionis ægotantisque comitis Rogerii distinguendus videtur; nec comes ultroneam « suam donationem post susceptum beneficium in annum sequentem distulisse, nulla interim exposita ejusmodi dilationis occasione, que sane nul a: quin imo convenientissime dixerimus, non revoluta nec universario anno Rogerium rediisse Squillacium; sed cum primum e Capua illic appulit ac per valetudinem valuit, præfatum privilegium indulisse. » Ita hactenus Peregrinus diploma seu privilegium eo ipso anno, quo Capua a comite Rogerio fuit obsessa, eique reddita, S. Brunoni datum fuisse, idcirco, ut apparet, potissimum, ne dicam unice, contendens, quod, privilegium illud, Sancto nostro a comite Rogerio grati animi ergo, quod, eo apparente monenteque, gravissimum periculum ante Capuam evasisset, liberalissime concessum, anno amplius post beneficium acceptum integro a principe illo, in Brunonem optime affecto ac maxime benevolo, dilatum fuisse, verosimile haud putarit, ita scilicet an imo comparatus, quod nullam comiti, ob quam in annum id differret, esse potuisse causam, crediderit, aut certe, quænam illi esse potuerit, haud compererit. Verum, etsi quidem comes eo ipso anno, quo ab obsidione Capuana rediit, privilegium illud amplissimum S. Brunoni impertiri paratissimum fuerit, reque etiam ipsa, si liberum id ei omnino fuisset, haud dubie impertiisset, rationem tamen, ob quam id tunc non fecerit, ipsummet diploma seu privilegium suggerit.

670. Etenim in hoc Rogerius comes (adi num. 638) de se, cum primum ab obsidione Capuana Squillacium esset reversus, ita loquitur: « Rogavi quoque (S. Brunonem videlicet) humiliter, ut pro Dei amore in terra Squillacii sumere dignaretur largos redditus, quos donabam: renuens ille recipere dicebat, quod ad hoc domum sui Patris meamque dimiserat, ut a mundi rebus extraneus deser-

viretlibere Deo suo. Hic fuerat in tota mea domo quasi primus et magnus. Tandem vix cum eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum manus meum. » Quod itaque ipso anno 1098, quo Capua obsessa subactaque a comite Rogerio fuit, amplissimum, de quo hic nobis sermo, privilegium S. Brunoni concessum a comite Rogerio non fuerit, in causa fuit, non hic, sed ipsemet S. Bruno, qui nimirum donationes largissimas liberalissimasque, sibi, tunc ab hoc principe oblatas, noluerit accipere, quique tandem, cum scilicet annus amplius integer a tempore, quo sibi a comite Rogerio donationes illæ Squillacii oblatæ fuerant, esset elapsus, quampiam harum partem in se publico instrumento transcribi ægre consenserit Quod si pro vigesima nona Julii die, qua post captam Capuam Rogerius Squillacium in diplomate dicitur reversus, poni posset, ut Peregrinio placet, vigesima nona Junii, aut etiam nona Julii dies, neuiquam sane ipsum hoc instrumentum, quo minus anno 1098 datum crederetur, characteribus chronicis sibi inclusis obstaret; verum cum cubare in instrumentis antiquis errores, de quibus non omnino constat admittendum non sit, nec in instrumento, de quo hic, vigesimam nonam Julii perperam notari alicunde constet, Peregrinio hac in re assentiri non possum, idque non ante annum 1099 datum ob rationes jam adductas existimo, maxime cum anno illo apud Surianum etiam signetur, ipsumque etiam autographum eodem anno notatum, quemadmodum, quæ mecum Carthusianum Parisiensis sæpissime laudatus e quarti annalium Carthusiensium libri hactenus non vulgati, quod ad Vallis Dei Carthusiam spectat, exemplari communicavit, excerpta me docent, Serverus a Neapoli inveniit. Nec est, quod adhuc opponas Rogerium comitem anno 1098 Squillacii existitisse, diplomaque, de quo jam disputatum, Squillacii etiam datum notari; quid ni enim Rogerius anno 1098, iterumque anno 1099 Squillacii esse potuerit?

§ XLI. *Ducem etiam Rogerium benevolum in se iterum Sanctus experitur, visitur a Landuino Carthusiæ Majoris priore, perque hanc, quem ægre a se dimittit, ad Carthusiæ fratres literas scribit. Hæc una cum litteris, ad Radulphum Viridem scriptis, hic producuntur.*

672. Non tantum post obsidionem Capuanam, in qua ex dictis præsentissimo periculo, facientibus id Sancti meritis, comes Rogerius fuerat liberatus, principem hunc de novo beneficium erga se sensit Sanctus noster; verum etiam, cujus ille patruus erat, Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ ducem Rogerium. « Anno 1099, » inquit Surianus in suis ad conscriptam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag. 400, « Rogerius dux Apuliæ, Calabriæ et Siciliæ, anno ducatus sui xiv dedit ecclesiæ S. Mariæ, quæ in eremo sita est, loco, qui ab incolis Turris dicitur, villanos, quos apud Squillacium habebat, pro Dei amore et M. Brunonis, qui monasterio præerat, reverentia. Diplomati subscripserunt Rogerius, archi-

A episcopus Regitanus; post quem Rogerius dux, Fallo Castanensis episcopus et papæ vicarius; Arnulphus Cusentinus archiepiscopus, Tustenus episc., Guido Roberti ducis filius. » Donationem hanc memorat quoque in Historiæ Carthusiensis Prospectu pag. 44 Camillus Tulinus; verum, cum diplomata, quo facta a Suriano traditur, ad manum non sit, plura de hac addere consultum non duco, ac proin ad alia progredior.

672. Surianus in suis in contextam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus pas. 172 hæc Surii de Sancto verba « Crebro ad eos » (religiosus Carthusiæ Majoris incolas) scripsit, ita commentatur: « Cum... de die in diem differretur ejus (S. Brunonis nempe) reditus, mittitur ad eum Landuinus prior ex Carthusia, qui cum eo comitia quodammodo auspicaretur, et conferret de universali Ordinis instituto. Et ille quidem magnis itineribus ad eum profectus cum eo contulit, quantum res et tempus patiebantur, cumque regredi cœpisset itinere, quo venerat, incidit in manus antipapæ, a quo cum nullis precibus aut minis adduci posset, ut legitimum pontificem negaret, in tetricum carcerem conjectus est, ubi et extinctus est, veram in Christi vicarium testatus fidelitatem ad ultimum usque spiritum. » Itaille; ac primo quidem Landuinum ad S. Brunonem in Calabriam venisse, litteræ, præsentis § ricitandæ, quæ per hunc, cum ad majorem Carthusiā reverteretur, ad suos in hac commorantes discipulos Sanctus misit, indubitatim ipso statim sui initio faciunt. Quare elogii, quo a primorum quatuor Carthusiæ priorum Chronologo, fide ex dictis § longe dignissimo, apud Labbeum tom. 4 Bibliotheca novæ librorum mss. pag. 639 Landuinus ornatur, sequentia de secundo hoc Carthusiæ Majoris priore verba: « Qui cum ad magistrum Brunonem pergeret, incidit in manus Guiberti schismatici, » ita debent intelligi, ut simul Landuini ad S. Brunonem accessum, ejusdemque ab hoc reditu seu totum, quod sancti Patris sui visendi causa Landuinus confecit, iter complectantur. Cum enim, uti idem Chronologus docet, Landuinus, in Guiberti antipapæ manus illapsus, in carcerem, in quo abiit, fuerit conjectus, consecrari foret, ut ad Brunonem in Turritanum Calabriæ eremum non pervenerit, si cum in itinere, ut sanctum Patrem suum inviseret, versus hanc esset, in manus Guiberti inciderit, ut recitata laudati chronologi verba prima fronte significare videntur.

673. Quod autem ad causam, ob quam Landuinus longissimo periculosissimoque itinere ad Sanctum in Calabriam venerit, nunc spectat, id ille non tantum, ut cum sancto Patriarcha de communi vitæ, quod sequebantur, instituto conferret, verum etiam ut, si fieri quoquo modo posset, et Calabriā ad Carthusiam sanctum Virum reduceret, verosimillime fecerit. Ita mihi persuasum habeo, tum quod Landuinus, aliique, qui sub eo in majori Carthusia vivebant, religiosi viri summo sancti Patris sui desiderio, uti

ex dictis de illorum, ob hujus absentiam e Carthusia recessu manifestum est, teneantur, tum quod Sanctus scriptas ad hosce, quas, ut jam dixi, per Landuinum misit, infraque integras huc transcribam, litteras ita concludat : « De me, fratres, scitote, quoniam mihi unicum post Deum est desiderium veniendi ad vos et videndi vos. Et, quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante ; » quibus e verbis apparet, Sanctum a suis Carthusiæ discipulis, aut si mavis, horum nomine a Landuino, ut ad hanc reverteretur, rogatum fuisse. Landuinum, ut reditum ad Carthusiam S. Brunoni suaderet, ad Turritanam Calabriæ eremum venisse Zanottius quoque in contexta a se sancti Patriarchæ Vita cap. 29 existimat; et recte quidem, uti ex jam dictis apparet; verum, quod addit de fratre converso ad Carthusiam antea cum litteris a Brunone e Calabria misso, cum quo isthuc revertente ad sanctum Patrem suum Landuinus sese contulerit, antiquo certæ fidei monumentum nec ipse firmat nec ego firmare queo. Citat quidem, ut sæpe alias, in inferiori paginæ margine Monumenta Calabriæ mss., verum quæ qualiaque illa sint, nusquam edicit. Imo vero ea, utpote, an quæ narrant, vera sint, dubitare sese, subinde indicans, pro certæ indubitataque fidei documentis nec ipsemet habuisse videtur.

674. Verum, etsi id ita habeat, Landuinum tamen, ut pariter ibidem narrat, a S. Brunone amicissime fuisse exceptum, nemo est, qui revocet in dubium, uti etiam Sanctum interet illum de Carthusianæ vitæ instituto fuisse tractatum. Silent quidem de hisce scriptores antiqui; verum præterquam quod horum, ut similia credantur, testimonium non requiritur, a Sancto cum Landuino de Carthusiensi instituto hujusque in Carthusia sectatoribus sermones habitos fuisse, fidem facit jam bis laudata epistola quam per reverentem ad Carthusiam Landuinum misit ad suos in hac commorantes discipulos. In ea enim, de religiosa horum Vita, disciplinæ rigore, sanctisque moribus sese nonnulla e Landuino intellexisse indicat, ut eam evolventi patescet. Nec minus ex eadem patescit, Landuinum a S. Brunone, non secus atque amantissimum filium a patre exceptum fuisse. En verba, quæ id manifestum faciunt. « Fratrem..., inquit Sanctus, Landuinum nobiscum detinere volui propter graves et crebras infirmitates nostras; sed quia sibi nihil sanum, nihil jucundum, nihil vitale et utile sine vobis reputat, non acquievit, protestans mihi in lacrymarum fonte pro vobis emanante, et suspiriis multis, quanti apud eum sitis, et quam perfecta charitate vos diligat. Unde coactionem nullam facere volui, ne læderem eum aut vos, quos charissimos pro merito virtutum vestrarum habeo. » Ita Sanctus : qui vero nunc summo amore ac benevolentia non exceperit arbitretur illum, quem apud se, gravibus jam assidue fere, ut verba recitata fidem faciunt, infirmitatibus conflictatum, tam libenter detinuisse? Verum Landuinus, utut benevole adeo ac amantera

a sancto Patre exceptus, utque longiori temporis spatio apud eum in Turritana eremo commorari vellet, enixissimè rogatus, dilectissimos sibi Carthusiæ incolas, ne diuturniori sua absentia eos affligeret, maluit revisere, ne illi revertendi ad hosce Sanctus, etsi id ex obedientiæ virtute, qua virum sibi tenebat obstrictum, facere potuisset, facultatem noluit negare.

675. Qua itaque Landuinum, ad se in Calabriam venientem, amoris ac benevolentiae significatione exceperat, eadem illum a se dimisit, tradita ei, quam scripserat, quamque Landuinum, cum in Carthusiam rediret, religiosus hujus incolis dare debebat, in manus epistola. Verum Landuinus, cum eadem, qua ad Sanctum venerat, via Carthusiam repeteret, a Guiberti antipapæ sectatoribus captus est, ab iisque, quod hunc pro legitimo Christi in terris vicario nollet agnoscere, in tetrum carcerem conjectus, in quo inedia consumptus occubuit. Præcipua, quæ huc spectant, primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologi verba, supra jam recitata, iterum huc transcribo, quo ex his maxime innotescat tempus, quo circiter et S. Bruno jam memoratam epistolam scripserit, et Landuinum eum in Calabriæ eremo inviserit, postque a Guiberti asseclis captus diem extremum, eximio plane in sedem apostolicam fidei relicto exemplo, in carcere clausit. Hunc itaque scriptor ille de Landuino scribit in modum : « Incidit in manus Guiberti schismatici, quod multum horrebat. Adversus ejus minas et promissiones, dolos et violentias, divina juvante gratia, modis omnibus perseveravit inflexus. Quem in suo defunctum errore lacrymabiliter plangit, adeo ut circumstantibus argueretur, quod eum fletet, a cuius perversitate Ecclesiam suam Christi bonitas liberasset. Post ejus obitus septimum diem etiam ipse defunctus est, positusque in monasterio S. Andreae ad pedem montis Saptis, cui vicinum est castrum, ubi captus in custodia tenebatur. » Landuinus ergo, uti hisce verbis scriptor ille, fide utique ex dictis dignissimus, indubitatum facit, septimo post Guiberti antipapæ obitum die e carcere, in quem, quod a legitimi Papæ partibus discedere non vellet, fuerat conjectus, ad Dominum migravit.

676. Quam ob rem, cum Guibertus antipapa, ad annum 1100 Pagius in Criticis ex Hugone Flaviaciensi docet, anno 1100, concilio Valentino, quod hoc ipso anno 11 Kal. Octobris, id est, trigesima Septembris die inchoatum, brevique post finitum fuit, durante, vita functus sit, consequens est ut Landuinus, utpote qui septem duntaxat diebus Guiberto fuerit superstes, anno 1100, mense Octobri currente, vitam hanc mortalem cum immortalī commutavit. Attamen Landuinus, uti e Chronologico-diplomatica Morkensii de S. Brunone Diatriba disco, 14 Septembris obiisse, in Carthusiæ Menologio notatur. Et vero cum Hugonis Flaviaciensis textus, e quo tempus, quo Guibertus pseudo-pontifex obierit, loco cit. Pagius definit, verbis hisce, « In spatio

temporis, quo Valentinense celebratum est concilium, obiit Wibertus, » duntaxat constet, nescio, an Hugo ita nequeat intelligi, ut, Wibertum seu Guibertum antipapam eo circiter tempore, quo Valentinense celebratum fuit concilium, e vivis excessisse, significatum duntaxat voluerit; quod si autem Hugo ita queat intelligi, Guibertum septima Septembris die, quo scriptor ille cum Menologio Carthusiensi in concordiam adducatur, obiisse, erit dicendum. Ut sit, certum equidem ex dicto Hugonis Flaviniacensis textu est, Guibertum antipapam ac proin ex dictis etiam Landuinum anno 1100 obiisse, huncque, cum id accidit, ad Septembrem ut minimum fuisse proventum. Jam vero, cum id ita sit, consequens est ut certe serius, quam anno 1100, nec Landuinus S. Brunonem, in Turritana Calabriae eremo commorantem, inviserit, nec hic per illum, e Calabria Carthusiam repetentem, epistolam plus semel jam memoratam ad religiosos hujus alumnos, amantissimosque suos discipulos miserit. Verum anne hæc etiam ante eundem annum 1100 non evenere?

667. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum 1099, num. 109, sic scribit: « Hoc anno Landuinus Majoris Carthusiæ prior ad Brunonem, in Calabria degentem, profectus est, tum ut eum inviseret, tum ut de variis instituti sui dubiis consuleret. Ejus adventus tam gratus ac jucundus fuit venerabili Patri, ut eum secum retinere tentaverit. Verum non tulit Landuinus fratres suos, quos in Majori Carthusia reliquerat et de suo reditu certiores fecerat, ejus præsentia et directione fraudari. Tam justo ejus proposito acquiescens Pater sanctus, cum a se discedere passus est, datis ad fratres Majoris Carthusiæ litteris, quarum priorum partem hic afferre lubet. » Transcribit modo Mabillonius priorem litterarum, quas hic memorat, partem, ac deinde, postquam etiam, nonnullis interpositis, posteriorem earundem partem recitavit, subjungit: « in fine » (litterarum scilicet, quarum verba non pauca in Opus suum intulit) « testatur Vir sanctus, unicuique sibi post Deum esse desiderium eos revisendi et primo quoque tempore se id opere executurum, si fieri possit. At neque Brunoni datum est in Galliam reverti, neque Landuino ipsi, qui in reditu a Guiberto antipapa comprehensus inflexusque ad ejus minas et promissiones, tandiu in carcere detentus est, quoad schismaticus superstes fuit, scilicet usque ad annum sequentem. » Existimavit itaque Mabillonius, anno 1099 et Landuinum ad S. Brunonem in Calabriam venisse, et, cum inde ad Carthusiam Majorem reverteretur, a Guiberto captum et in carcerem conjectum fuisse; ut adeo et scriptoris illius opinione etiam litteræ, per Landuinum ad Carthusiæ Majoris alumnos a sancto missæ, in quarum epocham præcipue hic inquirendum, anno 1099 scriptæ fuerint.

678. Verum cum laudatus Mabillonius nullam plane, cur ita existimar, rationem adducat in medium, annique 1100 menses octo, mensem hujus Septembrem, ante quem ex dictis Landuinus certe

non obiit, prægressi, temporis spatium satis longum constituent, ut eo Landuinus S. Brunonem, in Calabriae eremo versantem, invisere, aliquandiu apud eum morari, ac in reditu deinde ad Carthusiam a Guiberto captus atque in carcerem conjectus inedia in hoc interire potuerit, dubium mihi admodum est, annone 1099, an sequentis initio Landuinus Brunonem inviserit, litterasque hic ad primævos suos Carthusiæ discipulos per illum horum priorem, a se abeuntem, miserit. Quoquo modo interim res habeat, ea equidem vel anno 1099 vel proxime sequenti ac proin etiam non citius, quam anno 1099, facta esse, satis ex jam dictis liquit. Atque hinc est, carne ab ordine chronico, quem quantum fieri commode potest, in rebus ad Sanctum spectantibus recensendis sequi statui, deflectam, agere hoc loco voluerim tum de Landuini ad Sanctum nostrum in Calabriam accessu, tum de epistola, quam, religionis hujus incolis tradendam, Landuino abeunti Vir sanctus dedit. Hæc porro, quamvis Landuino reverti in Galliam haud obtigerit, ad eorum tamen, quibus erat inscripta, manus pervenit, si Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, pag. 249, recte notent. Et sane recte eos notare, verosimile ex eo videtur, quod pretiosum illud monumentum ad posterum pervenerit. Integrum id cujus duas partes duntaxat Mabillonius in Benedictinis a se contextos Annales intulit, Sancti Opera, Coloniae Agrippinæ anno 1611 ac deinde iterum 1640 excusa, tom. III complectuntur, uti etiam Suriani in concinnatama Surio Brunonis Vitam Annotationes. Lubet illud ex hisce hic transferre.

679. Sic habet: « Fratribus suis unice dilectis in Christo F. Bruno salutem in domino. Cognito rationabilis, et vere laudandæ disciplinæ vestræ inflexibilis rigore, ex crebra ac dulci relatione beatissimi fratris nostri Landuini: nec non audito sancto amore vestro, et incessanti studio erga ea, quæ integritatis et honestatis, sunt exsultat spiritus meus in Domino. Vere enim exsulta et feror in laudem et gratiarum actiones Domino, et tamen amare suspiro. Exulto quidem, ut justum est, pro incremento frugum virtutum vestrarum, me autem doleo et erubesco, inertem et scordem jacere in sorde peccatorum meorum. Gaudete ergo, fratres mei charissimi, pro sorte beatitudinis vestræ, et pro larga manu gratiæ Dei in vos. Gaudete, quia evasistis fluctantis mundi multimoda pericula et naufragia. Gaudete, quia quietam et tutam stationem portus secretioris obtinuistis, ad quem cum multi venire desiderant, multi quoque non nullo conatu contendunt, non perveniunt tamen. Multi vero postquam potiti fuere, exclusi sunt, quoniam nulli eorum desper concessum est.

680. « Ideo, fratres mei, certum ac probatum sit vobis, quod, quicunque optabili hoc usus est bono, si quocunque modo id amiserit, usque in finem dolebit, si quis respectus, vel cura salutis animæ suæ sibi fuerit. De vobis, dilectissimis fratribus meis

laicis, dico : Magnificat anima mea Dominum, quia magnificentiam misericordiae suae supervos intueor secundum intimationem prioris vestri et Patris amantissimi, qui multum gloriatur pro vobis et gaudet. Gaudemus et nos, quoniam cum scientiae litterarum expertes sitis, potens Deus digito suo inscribit in cordibus vestris, non solum amorem, sed et notitiam sanctae legis suae. Opere enim ostenditis, quod amatis, quidve nostis. Nam cum obedientiam veram cum omni cautela et studio observatis (quae est executio mandatorum Dei, et clavis, ac signaculum totius spiritualis disciplinae, quae nunquam est sine multa humilitate et egregia patientia, quam semper comitatur castus amor Domini et vera charitas) manifestum est, vos sapienter legere ipsum fructum suavissimum et utilem Scripturae divinae. Ergo, fratres mei, permanete in eo, ad quod pervenistis, et morbidum gregem quorundam vanissimorum laicorum ad pestem vitae, qui chartulas suas circumferunt mussitantes, quae non intelligunt, nec amant, quibus verbis et factis contradicunt. Qui otiosi et gyrovagi, quotquot bonis et religiosis detrahunt, et se in hoc laudabiles putant, si laudandos infamaverint, quibus obedientia et omnis disciplina odio est.

681. «Fratrem vero Landwinum nobiscum detinere volui propter graves et crebras infirmitates nostras: sed quia sibi nihil sanum, nihil jucundum, nihil vitale et utile esse sine vobis reputat, non acquievit protestans mihi in lacrymarum fonte pro vobis emanante, et suspiriis multis, quanti apud eum sitis et quam perfecta charitate vos diligat. Unde coactionem nullam facere volui, ne læderem eum, aut vos, quos charissimos pro merito virtutum vestrarum habeo. Quapropter fraternitatem vestram sedulo moneo, et submisce atque unice precor, ut charitatem, quam corde gestatis, executione operis in ipsum, utpote in priorem et Patrem vestrum charissimum, ostendatis, benigne et provide subministrando, quae sibi pro multimoda valetudine sua necessaria sunt. Quod si vobis in hoc humanitatis officio non consenserit, malens periclitari de salute et vita, quam aliquid de disciplinae corporalis rigore omittire, quod prorsus improbandum est, forsitan erubescet, ut, qui primus in religione est, in hac parte posterior inveniatur, metuens ne occasione sui aliquis ex vobis remissior vel tepidior fiat, quod nullatenus formidandum puto. Ne hujus gratiae expertes sitis nostram vicem in hoc tantum vestrae charitati concedimus, ut liceat vobis reverenter eum cogere ad ea, quae salutis suae commodastis.

682. « De me, fratres, scitote quoniam mihi unicuique post Deum est desiderium veniendi ad vos, et videndi vos. Et quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante. Valet. » Surianus, ubi hanc epistolam integram recitavit, ita mox in eam observat : « De hac parennetica dicere liceat, quod Petrus abbas Cellensis epist. 3, lib. II scripsit ad priorem et fratres Carthusiae de Monte Dei : « In crassitudine ani-

mae bene pastae, in abundantia dulcedinis Dei scripsistis, et sicut adipe et pinguedine spiritualis laetitiae fauces meas replevistis. Sermo namque vester talis non est, qui adulterinis formis superinductis speciem pietatis repraesentet, et virtutem abneget. Hoc enim illorum est, qui in corde, et corde loquuntur, vel qui molliunt sermones suos super oleum, cum ipsi sint jacula. Non autem verbum vestrum sic insulsum, sed gratiae plenitudine confortatum viscera replet Sanctorum, etc. » Hæc Petri Venerabilis verba, quae de epistola, a Brunone ad Carthusiae Majoris alumnos scripta, merito pronuntiari posse Surianus affirmat, non minori jure pronuntiaris de altera epistola, supra jam saepissime laudata, qua Vir sanctus Radulphum Viridem, Remensis ecclesiae prepositum, ad voti, in habita olim cum eo et Fulcio Monoculo de faisis mundi delectationibus collatione emissis, exsolationem vehementissime hortatus est. Tanto hæc animi erga antiquum amicum affectu, tanta cordis, ut ita dicam, effusione, tanta Spiritus divini unctione scripta est. Integram eam Commentarii hujus initio videre non licuit, quod, quibus nulla sui parte mutila inserta est, libri nulli, nec ipsa Opera S. Brunonis, Coloniae Agrippinae anno 1611 impressa, annoque 1640 ibidem recusa, ad manum essent.

683. Verum cum hæc tandem urbibus Carthusiani pro sua humanitate commodare mihi dignati sint, descriptum ex hisce pretiosum illud monumentum lubet etiam huc transferre, ut et id, quod paucis duntaxat libris insertum invenitur, quodque ne quidem in Sancti Opera, apud Judocum Badium anno 1524 Parisiis excusa, penesque nos exstantia, illatum fuisse miror, lectori in promptu sit, et ita simul fidem supra plus semel datam liberem. Sic itaque habet : « Domino suo venerando Radulpho, Remensi preposito, sincerissimæ charitatis cultu observando, Bruno salutem. Veteris approbatæ amicitiae fides eo præclarior et laude ampliori dignior in te conspicitur, quo rarior apud homines reperitur. Quoniam enim longo terrarum tractu et prolixiore temporis spatio corpora ab invicem sejuncta sint, animus tamen benevolentiae tuæ ab amico avelli non potuit. Quod quidem litteris tuis suavissimis (in quibus mihi amice blanditus es) nec non beneficiis, non solum mihi, verum etiam fratri Bernardo causa nostri large impensis, aliisque iudiciis nonnullis satis ostensum est. Unde grates, non quidem meritis pares, sed tamen ex puro fonte manantes, benignitati tuæ rependimus, Peregrinum quemdam in aliis legationibus satis fidelem cum litteris ad te dudum direximus, sed huc usque non comparet. Dignum judicavimus unum ex nostris charitati tuæ transmittere, qui omnia, quae circa nos sunt (quia minus ad hæc calamo et atramento sufficimus) copiosius viva voce prosequatur

684. Notificamus ergo dilectioni tuæ, dignationi tuæ, quoniam in tibi non ingratum putamus, nos corpore (utinam sic mente) valere, et quæ ad exte-

riora pertinent, satis esse pro voto. Verum etiam operior, supplicans divinæ misericordiæ manum, quæ omnes inferiores sanet infirmitates meas, et satiet in bonis desiderium meum. In finibus autem Calabriæ cum fratribus religiosis, et aliquot bene eruditis (qui in excubiis persistentes divinis expectant reditum Domini sui, ut, cum pulsa verit, confestim aperiant ei) eremum incolò, ab hominum habitatione satis undique remotam. De cujus amœnitate aerisque temperie et sospitate vel planitie ampla et grata, inter montes in longum porrecta, ubi sunt virentia prata et florida pascua, quid dignum dicam? Aut collium undique se leniter erigentium prospectum opacarumque vallium recessum cum amabili fluminum, rivorum fontium que copia quis sufficienter explicet? Nec irrigui desunt horti, diversarumque arborum fertilitas. Verum quid his diutius immoror? Alia quippe sunt oblectamenta viri prudentis, gratiora et utiliora valde, quia divina. Verumtamen arctiori disciplina, studiisque spiritualibus animus infirmior fatigatus, sæpius his relevarur ac respirat, Arcus enim si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad officium aptus. Quid vero solitudo eremique silentium amatoribus suis utilitatis jucunditatisque conferat, norunt hi solum, qui experti sunt. Hic namque viris strenuis tam redire in se licet, quam libet; et habitare secum, virtutumque germina instantè excolere, atque de paradisi feliciter fructibus uti. Hic oculus illo conquiritur, cujus sereno intuitu vulneratur Sponsus amore, quo mundo et puro conspicitur Deus. Hic otium celebratur negotiosum, et in quietà pausaturatione.

685. Hic pro certaminis labore repensat Deus athletis suis mercedem optatam, pacem videlicet, quam mundus ignorat, et gaudium in Spiritu S. Hæc est illa Rachel formosa, pulchra aspectu, a Jacob plus dilecta, licet minus filiorum ferax, quam Lia fecundior, sed lippa. Pauciores enim sunt contemplationis, quam actionis filii. Verumtamen Joseph et Benjamin plus sunt cæteris fratribus a patre dilecti. Hæc pars illa optima, quam Maria elegit, quæ non auferetur. Hæc Sunamitis pulcherrima sola in omnibus finibus Israel reperta, quæ David foveret senem et calefaceret. Quam tu, frater charissime, utinam unice diligeres, ut ejus amplexibus fœtus divino caleres amore! Cujus si charitas semel animo insederit, mox illecebrosa illa et blanda deceptrix gloria mundi tibi sorderet, sollicitasque opes (menti sane onerosas) leviter abjiceres; nec non voluptates fastidires prorsus, æque animo corporique nocivas. Novit namque prudentia tua, quis dicat: « Qui diligit mundum, et ea, quæ sunt in mundo » (quæ sunt voluptates carnis, concupiscentia oculorum, atque ambitio sæculi) « non est charitas Patris in eo. » Et item: « Qui est amicus mundi hujus, inimicus Dei » constituitur. » Quid ergo tam iniquum, quid sic insanæ et præcipitæ mentis, quid tam est perniciosum quidve infelicius, quam contra eum, cujus potentia resistere, ejusve ultionem justitiæ effugere

A non vales, inimicitias exercere te velle? Nunquid fortiores illo sumus? Nunquid, quia patientia pietatis suæ nos modo ad pœnitentiam provocat, injurias contemptus tandem non ulciscetur?

686. Quid enim est perversus, quid tam rationem, justitiam ipsamque naturam oppugnans, quam creaturam plus diligere quam Factorem? Quid ergo agendum censes, charissime? Quid nisi divinis cedere consiliis, cedere veritati, quæ fallere non potest? Consulit namque in commune dicens: « Vene ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos; » Nonne pessimus et inutilis est labor, concupiscentia distendi, sollicitu inibus et anxietatibus, timore et dolore, pro concupitis incessanter affligi? Quod vero onus est gravius, quam quod mentem a sublimi dignitatis suæ arce in infirma deprimit, quod est injustitia omnis? Fuge ergo, frater mi, fuge has molestias et miseras omnes, et transfer te a tempestate hujus mundi in tutam et quietam portus stationem. Novit etiam prudentia tua, quid nobis Sapientia dicat. « Nisi quis » renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest » meus esse discipulus. » Quod quam pulchrum, quam sit utile, quamque jucundum in schola ejus sub disciplina Spiritus S. manere, divinam adipisci philosophiam, quæ sola dat beatitudinem veram, quis non videat? Quapropter opere pretium est, diligenti examinatione prudentiam tuam ista perpendere; quod si amor Dei te non invitat, tantorum præmiorum utilitas te non provocat, saltem necessitas et timor pœnarum ad hoc complere debet.

C 687. Scis namque, qua sponsione obligatus es, et quam omnipotens est ac terribilis sit, cui temetipsum munus gratum et omnino acceptabile devovisti; cui nec mentiri licet, nec expedit. Nec enim patitur inulte se irrideri. Reminisce quippe dilectio tua, quod, cum ego et tu et Fulcius Monoculus quadam die simul fuissimus in hortulo a jacenti domui Adæ, ubi tunc hospitabat [*al. melius.*, hospitabatur], de falsis oblectationibus et periculis mundi hujus divitiis, nec non de perennis gloriæ gaudiis aliquandiu ut opinor, tractaremus; unde divino amore ferventes promissimus ac vovimus Spiritui S., in proximo fugitiva sæculi relinquere, et æterna captare, nec non monachicum habitum recipere, Quod et in vicino peractum esset, nisi tunc Fulcius Romam abiisset, ad cujus reditum peragenda distulimus. Quo moram faciente aliisque intervenientibus causis, divinus amor elanguit, refriguit animus, fervorque evanuit. Quid ergo super est, charissime, nisi a tanti debiti nexibus te citius expedire, ne pro tam grandi tamque diuturno mendacii crimine iram incurras Potentissimi, et propter hoc cruciatus immanes? Quis namque inultum relinqueret, se a quolibet sibi subdito defraudari munere promisso, maxime si id magnæ foret sibi æstimationis et pretii? Quapropter erede, non mihi, sed prophætæ, imo Spiritui S. dicenti: « Vovete et reddite Domino Deo vestro omnes, a qui in circuitu ejus offeritis munera. Terribili et ei,

« qui aufert spiritum principum, terribili apud reges A
« terræ. » Cur hæc omnia inculcat Spiritus Dei, nisi
ut te vovement perurgeat reddere, quod vovisti.

688. Quid vero reddere gravaris, quod nullam
bonorum tuorum facit jacturam vel imminutionem,
quodque tua potius, quam illius, qui persolveris,
accumulat lucra? Quocirca non te detineant divitiæ
fallaces, quia inopiam expellere nequeunt: nec
dignitas preposituræ, quæ non sine magno admini-
strare possunt periculo animæ. Aliena namque,
quorum minister sis et non possessor, in proprios
usus convertere (ut pace tua dicam) tam est odiosum,
quam iniquum. Quod si splendoris et gloriæ appet-
tus multam volueris retinere familiam, nonne cum
tua, quæ ex justo habes, non suppetunt, necesse est,
ut quoquo pacto eripias aliis, quod aliis largiaris? B
Quod non est, esse beneficium aut liberale: nihil
enim est liberale, quod non idem justum. Verum
et hoc dilectioni tuæ persuasum cupio, ne pro do-
mini archiepiscopi necessitudine, qui plurimum consi-
liis tuis credit et nititur, quæ non omnia justa vel
utilia facile dantur, a tam sublimi declines aposi-
tione; divina revocetis charitate, quæ quanto est
justior, tanto et utilior. Quid autem tam justum
tamque utile, quidve naturæ humanæ sic insitum
et congruum, quam diligere bonum? Et quid aliud
tam bonum, quam Deus? Imo quid aliud bonum,
nisi solus Deus? Unde anima sancta, hujus boni
incomparabilem decorem, splendorem, pulchritu-
dinem ex parte sentiens, amoris flamma succensa, C
dicit: « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum,
« quando veniam et apparebo ante faciem Dei. »

689. « Utinam non asperneris amicum monentem;
utinam non surda aure audias verba Spiritus Dei,
utinam desiderio longæque expectationi meæ satisfac-
tissimæ, dilectissime, ne diutius crucietur pro te ani-
ma mea curis sollicitudinibusque atque timore.
Nam si venerit (quod Deus avertat!) te prius, quam
debiti votum solveris, ab hac recedere vita, me con-
tinua tristitia sine aliqua spei consolatione tabe-
scentem relinques. Quapropter et te exoratum et
imprecatum cupio, ut vel causa orationis ad sanctum
Nicolaum, inde ad nos usque venire digneris, qua-
tenus videas eum, qui te unice diligit, et statum
rerum nostrarum ac religionis ordinem, nec non
quæ ad communem utilitatem spectant, mutua viva
voce tractare possimus. Et confido in Domino, quod
non penitebit tanti itineris subiisse laborem. Epi-
stolaris brevitatis excessi modum, quia dum corpore
te habere non possum, saltem diutius sermocinando
tecum morabor; fraternitatem tuam diu incolumem
memore consilii nostri nec voti immemorem vige-
res edulus exopto. Vitam S. Remigii nobis transmit-
tas, oro, quia nusquam in partibus nostris reperitur.
Vale. » Hanc a Sancto epistolam, cum in Turritana
Calabriæ eremo versaretur, scriptam fuisse, ipsa-
met ejus verba num. 684 posita manifestant; ut
autem, cur sub hujus finem ad S. Nicolaum Bruno
Radulphum invitet, habeatur perspectum, sciendum

est, sancti illius præsulis Myrensis corpus Myra Ba-
rium, Apuliæ civitatem, anno 1087, ut Lupus Pro-
tospatha in Chronico aliquo docent, fuisse transla-
tum; quod cum plurimis ab eo tempore miraculis
ibidem inclaruisset, peregrinationibus frequentissi-
mis, ad id Barium et remotissimis etiam regionibus
susceptis, honorabatur.

690. Porro, antequam jam recitatam epistolam
ad Radulphum Viridem Sanctus scriberet, litteris
jam ab eo fuerat conventus, aliasque ad antiquum
illum, cui tamen an reddita fuissent, est dubium,
amicum suum miserat. Fas est hæc omnia colligere
ex ipsa, quam jam dedi, Sancti nostri ad Radul-
phum epistola. Hæc enim initio sic habet: « Quan-
quam longo terrarum tractu et prolixiori temporis
spatio corpora ab invicem sejuncta sint, animus
tamen benevolentie tuæ ac amico avelli non potuit.
Quod quidem litteris tuis suavissimis (in quibus mihi
amice blanditus es) nec non beneficiis non solum
mihi, verum etiam fratri Bernardo causa nostri
large impensis aliisque indicis nonnullis satis osten-
sum est. Unde grates, non quidem meritis pares,
sed tamen expuro fonte manentes, benignitati tuæ
rependimus. Peregrinum quemdam in aliis lega-
tionibus satis fidelem cum litteris ad te dudum di-
reximus, sed hucusque non comparet. Dignum ju-
dicavimus unum ex nostris charitati tuæ transmit-
tere, qui omnia, quæ circa nos sunt, quia minus
ad hæc calamo et atramento sufficimus, copiosius
viva voce prosequatur. Notificamus ergo dilectioni
tuæ, etc. » Tale est epistolæ, a Sancto ad Radulphum
Viridem scriptæ, initium; et verbis autem jam datis,
quibus constat, fuisse illam ad hunc antiquum Bru-
nonis amicum per aliquem e Turritanæ eremi alum-
nis missam, manifestum est. Verum quia fuerit, qui
idonus Sanctus injunxerit, procerto nequeo edicere,
uti nec quis exstiterit ille frater Bernardus, cui San-
cti nostri causa benefecisse Radulphus Viridis me-
moratur proxime huc translati epistolæ ad hunc
verbis. Antiquus quidem, quem supra adhuc lauda-
vi, Catalogus monachorum, qui post Sancti obitu-
m Lanvino, tanquam priori, obediunt in Turri-
tana eremo promissere fratrem quemdam, nomine
Bernardum, exhibet.

D 691. Verum hunc cum fratre Bernardo, qui Bru-
nonis causa a Radulpho amatissime fuit exceptus,
asseverare eundem idcirco non ausim, quod Bernar-
dus in dicto Catalogo memoratus, si res ita ha-
beret, e Turritana eremo ad Radulphum a Sancto
missus fuisse deberet, idque factum non fuisse appa-
reat, cum Bruno, si id fecisset, epistolam per eum
ad Radulphum verosimiliter misisset, et tamen,
antequam ad hunc epistolam huc jam transcriptam
daret, unam duntaxat ad eum adhuc aliam, quam
per peregrinum misit, scripsisse et datis epistolæ
ad Radulphum verbis videatur. Porro, uti quibus Bernar-
dus ille, a Radulpho Brunonis causa benignissime
exceptus, exstiterit, in obscuro est, ita etiam annus,
quo epistola, quam per unum e suis ad Radulphum

Sanctus misit, scripta sit, omnino me latet. Verum etsi id ita sit, eam tamen idecirco commemorare hic libuit, quod epistola, quam ad primos suos in Carthusia discipulos Sanctus scripsit, recensenda foret, rectusque ordo ut tam de una quam de altera uno eodemque loco tractetur, exigere videatur. Atque hinc etiam est cur jam supra eo ipso loco, quo de binis jam memoratis Sancti epistolis agi conveniebat, de reliquis etiam omnibus, quæ vel Sancti vere sunt vel ei saltem attribuantur, lucubrationibus serie continua agere constituerim, reque etiam vera §§ binis sequentibus sim acturus.

§ XLII. *Sanctus Commentarios in Psalmos et in S. Pauli apostoli Epistolas, qui nomine ejus circumferuntur, re etiam vera adornavit; quandonam id et qua methodo fecerit, et quoniam præterea lucubrationes certo ei debeant attribui.*

692. Commentarios duos, alterum in Psalmos, alterum in omnes S. Pauli apostoli, Epistolas, una cum nonnullis Opusculis seu Tractatibus Sermonumque collectione sat ampla Judocus Ascensius e ms. quod a Guiljelmo Bibaucio, Carthusiæ Majoris Priore, acceperat, S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, nomine, Parisiis anno 1524, typorum beneficio divulgavit; eademque deinde Opera omnia, additis etiam nonnullis aliis, volumineque unico, quo ab Ascensio edita fuerant, in tres tomos diversos, quorum prior Commentarium in Psalmos, secundus Commentarium in S. Pauli Epistolas, ac tertius denique Opuscula Sermonesque complectitur, discreto Colonie Agrippinæ anno 1611 iterumque anno 1640 Brunonis pariter Carthusiani nomine fuere recusa. Verum alia ex iis sunt, quæ Sanctum nostrum certo habent auctorem; alia contra, quæ an illius sint diceptatur. Ac de prioribus quidem præsentī §, quo, quæ Opera præter duas § præcedenti recitatas Epistolas sancto Carthusianorum Parenti debeant attribui, lectorem edocere statui, agere jam nunc aggredior, tractatu de posterioribus in § sequentem rejecto. A Commentario in Psalmos duco initium.

693. Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, pag. 243, a nonnullis non aliam ob causam, quam quod S. Brunonem Signiensem cum S. Brunone Carthusianorum fundatore confuderint, ex Operum abs hoc concinnatorum Catalogo Commentarium quempiam in Psalmos erasum fuisse, præfatis, ita fere quantum ad substantiam subjungunt: Quo difficultas isthæc melius elucidetur, nosse refert, unius nondum integri sæculi spatio, ab anno scilicet 1040 usque ad annum 1123 tres floruisse Brunones, qui celebres omnes nominis fuerunt, Psalmis explanandis commentandisve omnes operam dederunt. S. Bruno scilicet, Herbipolensis episcopus, anno 1045 vita functus; S. Bruno, de quo hic nobis sermo; et S. Bruno, episcopus Signiensis, anno 1123 e vivis sublatus. Prioris in Psalterium Opus una cum aliis ejus lucubrationibus jam inde ab anno 1494 typis fuit excusum, et ab his deinde se junctum Herbipoli anno 1531 ac deinde iterum Lipsiæ anno 1533, quæ posterior editio ad proximè antecessen-

tem, a Joanne Cochleæ factam, fuit exacta. Tandem in Bibliothecam Patrum fuit illata, extatque in Lugdunensi hujus editione tom. XVIII. Episcopi Signiensis Commentarius luce publica donatus est a Marchesio, Operumque ejus tomi primi, in quo inter Commentarium in Deuteronomium, interque Commentarium in Cantica canticorum ponitur, partem constituit.

694. Hæc fere, ut jam dixi, quantum ad substantiam illi; atque ita quænam, tum S. Brunoni Herbipolitano, tum S. Brunoni Signiensi, qui ambo Psalmos commentati sunt, expositio in hosce attribuenda sit, lectorum potissimum edocent; antequam autem, quænam S. Brunoni, Carthusianorum institutori, quem Psalmos pariter explanasse admittunt, ascribenda sit, exponant, argumenta primum, quibus re etiam vera commentatum esse Psalmos Sanctum nostrum probare nituntur, in medium adducunt. Eadem fere, quo id ipsum probem, adhibere hic lubet, cum alia, quæ validiora sint, invenire haud potuerim. Paucis e versiculis, quibus inter funebres Sancti Titulos recedendus tit. 107 Miciaensis prope Aurelianum abbatie monachi Sanctum celebrant, primum locum obtinet sequens hic: « Doctus palmista, clarissimus atque sophista. » Regulares Noliensis S. Vincentii in Inferiori Pictavensi provincia monasterii canonici in titulo funebri 173, quo Sancto parentarunt, ita habent: « Bruno namque veram scientiam et prudentiam liberalium artium, nec non ceteras cardinales virtutes habuit, et servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum siquidem Ecclesiæ sedis Remensis summus didascalus, utpote in Psalterio et ceteris scientiis luculentissimus, et columna totius metropolis diu exstitit. » Cum ergo altero e binis hisce Titulis funebribus Sancti nostri in Psalmis doctrina, altero, ut apparet, in his explanandis commentandisve claritas celebretur, ad expositionem commentariumve, quem in hosce ille concinnarit, alludi videtur; hinc autem, fuisse vere a Brunone Psalmos commentario explanatos, concludendum cum supra laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus, apparet.

695. Atamen, cum fieri queat ut præfatis binis Titulis funebribus, non ad Psalmorum, quem Sanctus in litteras miserit, Commentarium, sed ad eorumdem, quam, cum Remis alibi ætioris ordinis litteras doceret, viva voce fecerit, explanationem alludi non nemo forte contendat, Commentarium a Brunone in Psalmos fuisse reipsa compositum, aliis adhuc argumentis cum laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus lubet firmare. Sæculo eodem quo Sanctus obiit, fuisse ab hoc in Psalmos Commentarium contextum, tam firmiter habebatur persuasum, ut librarius, si in simile fors, quod auctoris nomen non præferret, scriptum incidisset, acceptum ex hoc egraphum tam in capite et ad calcem epistolæ dedicatoriæ, quam in ipso Operis titulo S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, nomine insigniret. Egraphum hujusmodi Mabilonii

« qui aufert spiritum principum, terribili apud reges A
« terræ. » Cur hæc omnia inculcat Spiritus Dei, nisi
ut te voventem perurgeat reddere, quod vovisti.

688. Quid vero reddere gravaris, quod nullam
bonorum tuorum facit jacturam vel imminutionem,
quodque tua potius, quam illius, qui persolveris,
accumulat lucra? Quocirca non te detineant divitiæ
fallaces, quia inopiam expellere nequeunt: nec
dignitas præposituræ, quæ non sine magno admini-
strare possunt periculo animæ. Aliena namque,
quorum minister sis et non possessor, in proprios
usus convertere (ut pace tua dicam) tam est odiosum,
quam iniquum. Quod si splendoris et gloriæ appet-
tens multam volueris retinere familiam, nonne cum
tua, quæ ex justo habes, non suppetunt, necesse est,
ut quoquo pacto eripias aliis, quod aliis largiaris? B
Quod non est, esse beneficium aut liberale: nihil
enim est liberale, quod non idem justum. Verum
et hoc dilectioni tuæ persuasum cupio, ne pro do-
mini archiepiscopi necessitudine, qui plurimum consi-
liis tuis credit et nititur, quæ non omnia justa vel
utilia facile dantur, a tam sublimi declines apon-
sione; divina revocetis charitate, quæ quanto est
justior, tanto et utilior. Quid autem tam justum
tamque utile, quidve naturæ humanæ sic insitum
et congruum, quam diligere bonum? Et quid aliud
tam bonum, quam Deus? Imo quid aliud bonum,
nisi solus Deus? Unde anima sancta, hujus boni
incomparabilem decorem, splendorem, pulchritu-
dinem ex parte sentiens, amoris flamma succensa, C
dicit: « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum,
« quando veniam et apparebo ante faciem Dei. »

689. « Utinam non asperneris amicum monentem;
utinam non surda aure audias verba Spiritus Dei,
utinam desiderio longæque expectationis meæ satisfac-
cias, dilectissime, ne diutius crucietur pro te ani-
ma mea curis sollicitudinibusque atque timore.
Nam si venerit (quod Deus avertat!) te prius, quam
debiti votum solveris, ab hac recedere vita, me con-
tinua tristitia sine aliqua spei consolatione tabe-
scentem relinques. Quapropter et te exoratum et
imprecatum cupio, ut vel causa orationis ad sanctum
Nicolaum, inde ad nos usque venire digneris, qua-
tenus videas eum, qui te unice diligit, et statum
rerum nostrarum ac religionis ordinem, nec non
quæ ad communem utilitatem spectant, mutua viva
voce tractare possimus. Et confido in Domino, quod
non penitebit tanti itineris subiisse laborem. Epi-
stolaris brevitatis excessi modum, quia dum corpore
te habere non possum, saltem diutius sermocinando
tecum morabor; fraternitatem tuam diu incolumem
memore consilii nostri nec voti immemorem vige-
resedulus exopto. Vitam S. Remigii nobis transmit-
tas, oro, quia nusquam in partibus nostris reperitur.
Vale. » Hanc a Sancto epistolam, cum in Territana
Calabriæ eremo versaretur, scriptam fuisse, ipsa-
met ejus verba num. 684 posita manifestant; ut
autem, cur sub hujus finem ad S. Nicolaum Bruno
Radulphum invitet, habeatur perspectum, sciendum

est, sancti illius præsulis Myrensis corpus Myra Ba-
rium, Apuliæ civitatem, anno 1087, ut Lupus Pro-
tospatha in Chronico aliquo docent, fuisse transla-
tum; quod cum plurimis ab eo tempore miraculis
ibidem inclaruisset, peregrinationibus frequentissi-
mis, ad id Barium et remotissimis etiam regionibus
susceptis, honorabatur.

690. Porro, antequam jam recitatam epistolam
ad Radulphum Viridem Sanctus scriberet, litteris
jam ab eo fuerat conventus, aliasque ad antiquum
illum, cui tamen an reddita fuissent, est dubium,
amicum suum miserat. Fas est hæc omnia colligere
ex ipsa, quam jam dedi, Sancti nostri ad Radul-
phum epistola. Hæc enim initio sic habet: « Quan-
quam longo terrarum tractu et prolixiore temporis
spatio corpora ab invicem sejuncta sint, animus
tamen benevolentiae tuæ ac amico avelli non potuit.
Quod quidem litteris tuis suavissimis (in quibus mihi
amicæ blanditus es) nec non beneficiis non solum
mihi, verum etiam fratri Bernardo causa nostri
large impensis aliisque iudiciis nonnullis satis osten-
sum est. Unde grates, non quidem meritis pares,
sed tamen expuro fonte manentes, benignitati tuæ
rependimus. Peregrinum quemdam in aliis lega-
tionibus satis fidelem cum litteris ad te dudum di-
reximus, sed hucusque non comparet. Dignum ju-
dicavimus unum ex nostris charitati tuæ transmit-
tere, qui omnia, quæ circa nos sunt, quia minus
ad hæc calamo et atramento sufficimus, copiosius
viva voce prosequatur. Notificamus ergo dilectioni
tuæ, etc. » Tale est epistolæ, a Sancto ad Radulphum
Viridem scriptæ, initium; et verbis autem jam datis,
quibus constat, fuisse illam ad hunc antiquum Bru-
nonis amicum per aliquem e Territanæ eremi alum-
nis missam, manifestum est. Verum quia fuerit, qui
idonus Sanctus injunxerit, procerto nequeo edicere,
uti nec quis exstiterit ille frater Bernardus, cui San-
cti nostri causa beneficisse Radulphus Viridis me-
moratur proxime huc translati epistolæ ad hunc
verbis. Antiquus quidem, quem supra adhuc lauda-
vi, Catalogus monachorum, qui post Sancti obitum
Lanvino, tanquam priori, obediuntiam in Tur-
ritana eremo promissere fratrem quemdam, nomine
Bernardum, exhibet.

D 691. Verum hunc cum fratre Bernardo, qui Bru-
nonis causa a Radulpho amatissime fuit exceptus,
asseverare eundem idcirco non ausim, quod Ber-
nardus in dicto Catalogo memoratus, si res ita ha-
beret, e Territana eremo ad Radulphum a Sancto
missus fuisse deberet, idque factum non fuisse appa-
reat, cum Bruno, si id fecisset, epistolam per eum
ad Radulphum verosimiliter misisset, et tamen,
antequam ad hunc epistolam huc jam transcriptam
daret, unam duntaxat ad eum adhuc aliam, quam
per peregrinum misit, scripsisse e datis epistolæ ad
Radulphum verbis videatur. Porro, uti quibus Ber-
nardus ille, a Radulpho Brunonis causa benignissime
exceptus, exstiterit, in obscuro est, ita etiam annus,
quo epistola, quam per unum e suis ad Radulphum

Sanctus misit, scripta sit, omnino me latet. Verum etsi id ita sit, eam tamen idecirco commemorare hic libuit, quod epistola, quam ad primos suos in Carthusia discipulos Sanctus scripsit, recensenda foret, rectusque ordo ut tam de una quam de altera uno eodemque loco tractetur, exigere videatur. Atque hinc etiam est cur jam supra eo ipso loco, quo de binis jam memoratis Sancti epistolis agi conveniebat, de reliquis etiam omnibus, quæ vel Sancti vere sunt vel ei saltem attribuantur, lucubrationibus serie continua agere constituerim, reque etiam vera §§ binis sequentibus sim acturus.

§ XLII. *Sanctus Commentarios in Psalmos et in S. Pauli apostoli Epistolas, qui nomine ejus circumferuntur, re etiam vera adornavit; quandonam id et qua methodo fecerit, et quoniam præterea lucubrationes certo ei debeant attribui.*

692. Commentarios duos, alterum in Psalmos, alterum in omnes S. Pauli apostoli, Epistolas, una cum nonnullis Opusculis seu Tractatibus Sermonumque collectione sat ampla Judocus Ascensius e ms. quod a Guilielmo Bibaacio, Carthusiæ Majoris Priore, acceperat, S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, nomine, Parisiis anno 1524, typorum beneficio vulgavit; eademque deinde Opera omnia, additis etiam nonnullis aliis, volumineque unico, quo ab Ascensio edita fuerant, in tres tomos diversos, quorum prior Commentarium in Psalmos, secundus Commentarium in S. Pauli Epistolas, ac tertius denique Opuscula Sermonesque complectitur, discreto Colonie Agrippinæ anno 1611 iterumque anno 1640 Brunonis pariter Carthusiani nomine fuere recusa. Verum alia ex iis sunt, quæ Sanctum nostrum certo habent auctorem; alia contra, quæ an illius sint diceptatur. Ac de prioribus quidem præsentī §, quo, quæ Opera præter duas § præcedenti recitatas Epistolas sancto Carthusianorum Parenti debeant attribui, lectorem edocere statui, agere jam nunc aggredior, tractatu de posterioribus in § sequentem rejecto. A Commentario in Psalmos duco initium.

693. Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores tom. IX, pag. 243, a nonnullis non aliam ob causam, quam quod S. Brunonem Signiensem cum S. Brunone Carthusianorum fundatore confuderint, ex Operum abs hoc concinnatorum Catalogo Commentarium quempiam in Psalmos erasum fuisse, præfatis, ita fere quantum ad substantiam subjungunt: Quo difficultas isthæc melius elucidetur, nosse refert, unius nondum integri sæculi spatio, ab anno scilicet 1040 usque ad annum 1123 tres floruisse Brunones, qui celebres omnes nominis fuerunt, Psalmis explanandis commentandisve omnes operam dederunt. S. Bruno scilicet, Herbipolensis episcopus, anno 1045 vita functus; S. Bruno, de quo hic nobis sermo; et S. Bruno, episcopus Signiensis, anno 1123 e vivis sublatus. Prioris in Psalterio Opus una cum aliis ejus lucubrationibus jam inde ab anno 1494 typis fuit excusum, et ab his deinde se junctum Herbipoli anno 1531 ac deinde iterum Lipsiæ anno 1533, quæ posterior editio ad proximam anteceden-

tem, a Joanne Cochleæ factam, fuit exacta. Tandem in Bibliothecam Patrum fuit illata, extatque in Lugdunensi hujus editione tom. XVIII. Episcopi Signiensis Commentarius luce publica donatus est a Marchesio, Operumque ejus tomi primi, in quo inter Commentarium in Deuteronomium, interque Commentarium in Cantica canticorum ponitur, partem constituit.

694. Hæc fere, ut jam dixi, quantum ad substantiam illi; atque ita quænam, tum S. Brunoni Herbipolitano, tum S. Brunoni Signiensi, qui ambo Psalmos commentati sunt, expositio in hosce attribuenda sit, lectorum potissimum edocent; antequam autem, quænam S. Brunoni, Carthusianorum institutori, quem Psalmos pariter explanasse admittunt, ascribenda sit, exponant, argumenta primum, quibus re etiam vera commentatum esse Psalmos Sanctum nostrum probare nituntur, in medium adducunt. Eadem fere, quo id ipsum probem, adhibere hic lubet, cum alia, quæ validiora sint, invenire haud potuerim. Paucis e versiculis, quibus inter funebres Sancti Titulos recedendus tit. 107 Miciaensis prope Aurelianum abbatie monachi Sanctum celebrant, primum locum obtinet sequens hic: « Doctus palmista, clarissimus atque sophista. » Regulares Noliensis S. Vincentii in Inferiori Pictavensi provincia monasterii canonici in titulo funebri 173, quo Sancto parentarunt, ita habent: « Bruno namque veram scientiam et prudentiam liberalium artium, nec non ceteras cardinales virtutes habuit, et servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum siquidem Ecclesiæ sedis Remensis summus didascalus, utpote in Psalterio et ceteris scientiis luculentissimus, et columna totius metropolis diu exstitit. » Cum ergo altero e binis hisce Titulis funebribus Sancti nostri in Psalmis doctrina, altero, ut apparet, in his explanandis commentandisve claritas celebretur, ad expositionem commentariumve, quem in hosce ille concinnarit, alludi videtur; hinc autem, fuisse vere a Brunone Psalmos commentario explanatos, concludendum cum supra laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus, apparet.

695. Atamen, cum fieri queat ut præfatis binis Titulis funebribus, non ad Psalmorum, quem Sanctus in litteras miserit, Commentarium, sed ad eorundem, quam, cum Remis alibi ætioris ordinis litteras doceret, viva voce fecerit, explanationem alludi non nemo forte contendat, Commentarium a Brunone in Psalmos fuisse reipsa compositum, aliis adhuc argumentis cum laudatis Historiæ litterariæ Franciæ Scriptoribus lubet firmare. Sæculo eodem quo Sanctus obiit, fuisse ab hoc in Psalmos Commentarium contextum, tam firmiter habebatur persuasum, ut librarius, si in simile fors, quod auctoris nomen non præferret, scriptum incidisset, acceptum ex hoc egraphum tam in capite et ad calcem epistolæ dedicatoriæ, quam in ipso Operis titulo S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, nomine insigniret. Egraphum hujusmodi Mabillonii

tempore in Silviniaciensi Ordinis Cluniacensis monasterio, duarum horarum spatio a Molinis in Burgundia sito, asservabatur; in eo enim, uti ipsemet hic scriptor, qui illud ibidem invenit, Operam posthumorum tom. II, pag. 29 testatur, legebatur, «Incipit Epistola Brunonis Carthusiensis præpositi ad Hugonem Astensem episcopum. Domino suo Hugoni, etc.... Explicit Epistola Brunonis Carthusiensis præpositi, etc. Incipit expositio Psalterii, excepta a Brunone, Carthusiense præposito, ex tractatibus sanctorum Patrum;» ac Mabillonius quidem, e egraphum illud composita a S. Brunone, episcopo Signino, in Psalmos Commentarii exemplar, cujus initium ab exemplaribus excusis differret, esse existimavit lib. 70 Annalium Benedictinorum num. 29; verum, aiunt Historiæ lit. Franciæ scriptores loco citato, neque Operis quod ab hoc antistite compositum, neque illius, quod a sancto Carthusiensis Ordinis Fundatore fuit contextum, exemplar est. Prima, quæ in Operis contextu leguntur, verba ostendunt, concinnatum esse ab Odone, Astendi monacho, Commentarium, quem Marchesius ad Operum Brunonis Signici, cui in scriptis est, calcem publici juris fecit. Librarius itaque, de quo jam mox sumus locuti, non solum in auctoris, cui scriptum illud attribuendum, verum etiam in Mæcenatis, cui dedicatum fuit, nomine erravit, nisi forte, quod subinde etiam alias factum reperitur, duobus diversis, Hugoni nempe, Astensi episcopo, uti in Ms. exemplari legitur, et Brunoni Signino, uti exemplar excusum præfert, fuerit inscriptum.

696. Ita quantum ad substantiam Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores laudati. Jam vero, cum librarii antiqui, si quem forte auctoris nomine destitutum in Psalmis Commentarium invenire, nomen ei S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, ascripserint, in ea sane illos, qua Opus huiusmodi a Sancto illo fuisse concinnatum, existimarunt, opinione fuisse, dubitandum non est; quod proinde re etiam vera fuisse a Sancto factum, argumento est perquam valido. Ad id porro accedit, a scriptoribus fere omnibus, qui celebriores in re litteraria auctores, scriptosque ab hisce libris recensent, Commentarium in Psalmos, qui a S. Brunone, Ordinis Carthusiensis fundatore, adornatus sit, commemorari. At vero, inquiet fortassis non nemo, sola plurium Brunonum homonymia factum esse potest ut Commentarius in Psalmos, quem ex iis unus, a S. Brunone Carthusiano diversus, contexuerat, huic tamen per errorem a librariis fueris ascriptus. Fateor, fieri id ita omnino potuit; verum ita etiam re ipsa factum esse, parum mihi verosimile appareat. Quod si enim, ut Sancto nostro quispiam in Psalmos Commentarius attribueretur, sola plurium Brunonum, a quorum aliquod Opus huiusmodi fuerit compositum, homonymia sit factum, quidni etiam hac accedit ut Commentarii, tum qui a S. Brunone, Herbipolitano episcopo, in omnia Veteris et Novi Testamenti Cantica, tum qui a S. Brunone Signino in Moysis libros, in Job, in Cantica canticorum et Apocalypsim sunt

A contexti, Brunoni nostro fuerit ascripti? Sane, cum a nullis prorsus scriptoribus sive antiquioribus sive recentioribus id factum inveniat, et tamen, ut jam dictum, ab hisce fere omnibus quispiam in Psalmos Commentarius Brunoni Carthusiano attribuitur multum enim vero vel hinc confirmatur opinio, quæ vere ab hoc Commentarium in Psalmos fuisse elaboratum astruit, eaque adeo, utpote tum idcirco, tum alias ob causas jam adductas, longe verosimillima aut etiam prorsus indubitata, est standum.

697. Cum porro res ita habeat. dubitandum etiam non apparet, quin Commentarius a S. Brunone Carthusiano in Psalmos conscriptus, is ipse sit qui primum anno 1524 Parisiis apud Judocum Ascensium, ac deinde anno 1611, iterumque anno 1640 B typis Coloniensibus prodiiit. Hic enim Commentarius a Commentario, qui Brunoni Herbipolitano episcopo tribuitur, multum differt, nec contra ac a nonnullis, qui propterea Sancto nostro contexti in Psalmos Commentarii honorem perperam ademerant, putatum ex errore aliquando fuit, cum Commentario, qui Brunonis, episcopi Signini, nonem præfert, est idem; quod iterum, fuisse a Sancto nostro in Psalmos Commentarium elaboratum, argumento est; ut omnia, quo hic illi ascribatur, concurrant, quemadmodum Historiæ litterariæ Franciæ scriptores, quorum fere omnia hactenus hic adducta sunt, tom. IX, pag. 245 recte observant, mox etiam ibidem. quid de hoc S. Brunonis, Carthusianorum institutoris, Opere censeant, sequentem fere exponentes in modum: Quicumque id attentione vel mediocri evolverit, difficile admodum, esse fatebitur, invenire generis huius scriptum, quod simul sit magis solidum et clarum, magis concisum et ab obscuritatis vitio alienum. Si notum magis fuisset magis etiam fuisset usitatum, neque adeo, quam hic usque fuit, neglectum; recte Psalmorum intelligentiæ inspirandæ iudicatum fuisset aptissimum. Auctorem præfert scientiarum omnium gnarum, Deique spiritu repletum, qualem S. Brunonem, post eos qui melius illum novere, exhibuimus. Ita fere quantum ad substantiam illi; quam autem hæc quæ de dicto Sancti Opere generatim hic affirmant, veritati consonent, ostendunt quæ deinde, nonnullis interpositis, quantum ad methodum in eo servatam magis particularia adiungunt.

698. Atque ea quidem eo propemodum recidunt: Postquam Sanctus, quid per Psalterium intelligatur, sensusque diversos, litteralem scilicet, moralem et mysticum, in Psalmis distinguendos, brevi Præfatione exposuit, ad textus expositionem progreditur. Methodum hanc ita servat, ut, cum sensum litteralem assignat, semper eum ad sensum spirituales seu mysticum, a Spiritu sancto in Psalmis præcipue intentum, referat. Ita Bruno Jesum Christum ejusque membra, seu hunc ejusque Ecclesiam ubique fere monstrat. Et vero sola hæc via est quæ ad perfectam Psalmorum intelligentiam deducat. Sanctus noster antiquos Patres, qui ante illum

nosce explanant, evolverat, eosque interdum, ac nominalim S. Ambrosium et S. Augustinum etiam citat, verbis tamen illorum non transcriptis, ut quæ ex iisdem accepit, ea sibi quodammodo propria reddiderit, integrumque Opus ex ipsa ejus penu sit depromptum. Dum singulorum Psalmorum, quod, multa rebus obscuris luce affusa, facit, titulos exponit, liguam Hebraicam calluisse sese manifestissime prodit. Idem liquet e variis in Operis contextu occurrentibus locis, uti etiam eum ad primigenium seu Hebraicum textum, ut, quem Vulgata offert, melius exponat, recurrere. In toto Commentarii decursu mirationem de se concitat, ac potissimum, dum Jesu Christi myteria, ac quempiam Psalmorum locum per alium sacræ Scripturæ textum exponit. Stylo utitur conciso, simplici, nervoso, claro, nitido tamque probe Latino, quam cujuscunque alterius, qui eodem, quo Sanctus, sæculo floruit, scriptoris stylus esse potuerit. Eximii hujus Commentarii editiones alias, quam quas Opera, S. Brunonis nomine tum Parisiis anno 1324, tum Colonie Agrippinæ anno 1611, ac deinde iterum anno 1640 typis excusa, in capitæ præferunt, non novimus, ut jam supra dictum. Optandum interim foret ut Opus omnium fidelium, ac maxime eorum qui publico precum divinarum ministerio consecrati sunt, manibus tereretur.

699. Tale est quod de præclaro Sancti nostri in Psalmos Commentario Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores ferunt judicium; quod mihi sane apparet æquissimum, sit tamen exceperis quod de Opere illo integro e propria sancti penu deprompto et tamen partim e Sanctis Patribus accepto involvit. Restat modo, ut quo id tempore Bruno elucubravit, determinem. Cum Sancto nostro, ut sacræ Scripturæ studio vacaret, tum maxime, dum in Carthusia Majori ac deinde in Turritana Calabrie eremo versaretur, otium fuisse videatur fuisse tunc ab illo, de quo hic nobis sermo, Commentarium concinatum verosimile potest videri. Attamen, cum nihil omnino obstat quo minus id etiam dum Remis adhuc scholarum præfecturam gereret, altiorisque ordinis scientias doceret, fecisse queat, nec quidquam quod anachoretarum potius, quibus in solitudine præerat, quam aliorum quorumcumque fidelium instructionem spectet, in illa Sancti nostri lucubratione occurrat, hanc ille, cum sæculo nuntium jam remisisset, ante adornavit, dubium admodum ac incertum apparet. Nec quo tempore lucubratio altera, seu in omnes S. Pauli apostoli Epistolas Commentarius, qui inter Opera Sancti nomine excusa non infimum locum tenet, integrumque Coloniensis horum editionis tomum secundum implet, concinnatus sit, certius definiri potest, uti patescet ex iis quæ dicam, cum Brunoni Carthusiano Opus illud vere attribuendum ostendero.

700. Plurimum Brunonum homonymia, quæ, ut Sancto nostro in Psalmos, quem tamen adornarat, Commentarius adjudicaretur, aliquando ex supra

A dictis fecit, locum hic habere nulla prorsus ratione potest. Etenim scriptor auctorve nullus est Brunoni homonymus, qui eodem, quo hic sæculo, aut saltem ætate floruerit, Commentariumque in S. Pauli apostoli Epistolas concinnarit. Quare, si, S. Brunonem, Carthusianorum Institutorem, hanc esse commentatum, argumento sat solido, alicunde quæsito, possit probari, omnia penitus Operis exemplaria, quæ Sancti nomine insigniuntur, opinioni eorum, qui huic illud ascribunt, suffragantur; re autem vera sat solidum, quod S. Pauli apostoli Epistolas commentatum esse Sanctum nostrum ostendit, argumentum ex ejus in Psalmos Commentario, cum contextus hic ab illo ex dictis certo sit, deducitur. Idem enim stylus, eademque methodus, quam in Psalmis commentandis secutus est Sanctus, in Commentario etiam, quo S. Pauli Epistolas exposuit, invenitur. Voces, id est, quas in explanandis Psalmis, quo præcedentem auctoris locutionem locutione altera seu phrasi clariorem melius explicatam reddat, non raro adhibet, frequenter etiam in S. Pauli apostoli Epistolarum Commentario recurrit. Ad hæc, quod quin postremum hoc Opus S. Brunonis vere sit, dubitandi omnem locum adimit, clausula est, in antiquo Commentarii hujus exemplari a Mabilonio reperta hisque verbis concepta: » Explicit Glossarius Brunonis eremite super Epistolas B. Pauli apostoli. »

701. Atque ita Sancto, qui nomine ejus editus est, scriptum in omnes S. Pauli Apostoli Epistolas Commentarium merito attribui, modo habemus; de tempore adeo quo hunc a Brunone concinnari contigerit, nunc dicamus. Sunt quidem qui sanctum, cum in solitudine seu Carthusiana seu Turritana jam versaretur, Opus illud contextuisse verosimilius autmant: et sane, cum tunc omni alia cura liber conscribendis libris vacare facile potuerit, esse videtur curid eum tunc fecisse non immerito æstimes; attamen cum Bruno, dum Remis adhuc, sæculo nondum relicto, versaretur, studiis animi assidue excoleverit, facileque interea Opus illud concinnare potuerit, non est etiam cur id tum certo non fecisse sit credendum. Quapropter idne tunc, an cum in solitudinem jam secessisset præstiterit, ambigendum quam maxime videtur; cum autem, quo dubium id esse desinat, non tantum non in ipso illo Opere, sed nec alibi quidquam occurrat, tempus, quo Commentarium proxime memoratum Sanctus scripserit, non minus sane, quam quo Commentarium in Psalmos adornarit, apparet incertum: idque adeo in medio relinqueas, quæ de methodo, quam in Opere illo adornando secutus est sanctus noster, dicenda sunt expedit. Integrum primo capitis ejusque textum transcribit, singulasque deinde ex ordine sententias clare ac succincte exponit, unice studens ut omnia quæ in hisce continentur, seu ethicæ seu fidei ac dogmatis capita lectori manifesta efficiat. Sententiarum verba ad Grammaticæ leges nonnunquam explanat; nonnunquam etiam, quæ verbis aliis

Græcæ et Hebraicæ, quod utramque hanc linguam A eum calluisse argumento est, significatio competat, exponit. Hæc fere etiam, quantum ad substantiam, omnia de methodo quam in suo in S. Pauli Epistolæ Commentario Sanctus noster tenuit, Historiæ litterariæ Franciæ Scriptores laudati tom. IX, pag. 247 suppeditant, addentes etiam nonnulla de Sancti quantum ad Dei gratiam et liberum hominis sub hæc arbitrium doctrina.

702. Verum cum hæc ad methodum a Sancto in suo, de quo hic nobis sermo, Opere servatam non spectent, longiusque, quam par sit, ab instituto nostro, quod duntaxat, quæ Sancto attribuantur Opera, et quo, quæ illius vere sunt, tempore, modoque scripta sint, examinari exigit, nos adducerent, missis iis, de Parænetico ad celestia capessenda Epigrammate, præclaraque fidei confessione, quæ e scriptis Sancto nostro indubio attribuendis commemoranda adhuc hic restant, quæpiam proferre in medium nunc lubet. Ac primo quidem Paræneticum illud Epigramma seu, ut ab aliis vocatur, Elegiam de mundi contemptu Brunonis certo esse, vel ex eo liquet quod auctori alteri neque a recentioribus neque a vetustioribus scriptoribus attribuat; quanti autem pretii id sit, cuique tum ex Opusculi, quod integrum num. 56 jam recitavi, inspectione; tum et sæpius repetitis ejusdem in Opera varia, quæ omnia hic recensere operæ pretium non est, illationibus dijudicandum relinquo. Quod modo ad præclaram, quæ Sancti etiam certo est, fidei confessionem spectat, hanc Vir sanctus cum morti sese vicinum sentiret, emisit, eique nominatim, quæ ad SS. Trinitatis ac divini Verbi Incarnationem spectant, insuerit; in fine etiam, verosimillime ut, pro more (adi num. 69) tunc usitato, quantopere Berengarii hæresim detestaretur ostenderet, adjungens: « Credo etiam Sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum Sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum et in spe salutis æternæ. » Scripti hujus fragmenta duntaxat aliqua in conscriptas a se Sancti Vitas intulerant ejus biographi; verum id integrum Surianus in suis ad contextam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag. 253 et seq., ac deinde etiam Mabilionius, quarto Analectorum tomo p. 400 et seq. publici juris fecit. Integrum id nos pariter, cum de tempore, quo Sanctus obiit, tractabimus, Commentario huic inseremus; de Operibus quæ Sancto attribuantur, nec tamen ejus certo sunt, modo agendum.

§ XLIII. *An opera, a jam memoratis diversa, quæ Sancti nomino edita sunt, vere eum habeant auctorem.*

703. Lucubrationes quæ Sancti nomine editæ sunt, et tamen an eum vere habeant auctorem disceptatur, in opuscula seu tractatus particulares, et in ser-

mones seu homilias dividuntur. Ut, quæ in decursu dicenda sunt, studioso lectori clarius quantam propin, singularum illarum lucubrationum qualemcunque notitiam, antequam an Sanctum nostrum vere habeant auctorem inquiram, præmitto, translatis huc titulis saltem, quibus quæque tom. III Operum, nomine Brunonis Colonie Agrippinæ anno 1611 iterumque anno 1640 editorum, afficiuntur. Ac primo quidem tituli, quibus opuscula horumque capita insigniuntur, sequentes hi sunt: « Liber de laudibus Ecclesiæ; capita octo, nempe 1 de Paradiso, II De arca Noe, III De tabernaculo fœderis, IV De templo Salomonis, V De muliere, per quam significatur Ecclesia, VI De civitate sancta Hierusalem, VII De Basilicis, quæ ab episcopis ordinantur, VIII De evangelicis lectionibus. Liber de ornamentis Ecclesiæ, continens capita duodecim, 1 De fide, II De spe, III De charitate, IV De quatuor virtutibus cardinalibus, V De humilitate, VI De misericordia, VII De pace, VIII De patientia, IX De castitate, X De obedientia, XI De abstinentia, XII In quibus virtutibus Ecclesia ornatur. Liber de novis continens capita decem, nempe 1 De novo mundo, II De cælis novis, III De nubibus novis, IV De montibus novis, V De arboribus novis, VI De animalibus novis, VII De potestatibus novis, VIII De novo mari ac novis piscatoribus, IX De avibus novis, X De fluminibus novis. »

704. Atque hi quidem opusculorum, ad quorum etiam primi caput ultimum sermo de ecclesiæ dedicatione adjicitur, tituli sunt sermonum vero seu homiliarum, quas liber, qui de festivitatis festivitatum inscribitur, comprehendit, sequentes: « De SS. Trinitate sermones tres. De Nativitate Domini sermo unus. In octava Epiphaniæ sermo unus. In Ramis Palmarum sermones duo. In Cœna Domini sermo unus. In die Parasceves sermones duo. In die sancto Paschæ sermo unus. In Ascensione Dominica sermones duo. In die sancto Pentecostes sermones duo. Sermones quinque de beata Virgine, 1 De laude B. Mariæ Civitatis Dei, II De Nativitate ejusdem, III In Purificatione, IV In Annuntiatione, V In Assumptione, Sermones quinque, 1 De Martyribus, II De Christo vite, et ejus vinea, III De Martyribus, IV De bonis et malis fratribus cohabitantibus, aut martyribus simul occisis, V De laudando Deo instrumentis musicis, per quæ martyrum cruciatu et confessorum afflictiones et confessiones designantur. » Sermonibus hisce seu homiliis, quas, quæ jam supra memoravi, Sancti nomine edita opera complectuntur, sermones de SS. Confessoribus undecim, alique tres subduntur. Ac horum quidem posteriorum primus inscribitur. « De Virginibus, II De sancto Michael archangelo, III De contemptu divitiarum; » aliorum vere undecim, qui hosce præcedunt, primus est « De sale et luce ex verbis Domini, et civitate in monte posita de apostolis et ceteris doctoribus ac confessoribus, II De lucerna posita super candelabrum, applicata Salo-

moni, Christo et beato Benedicto, in cuius festo habitus est, et applicabilis cuilibet confessori, iii De diversis oculis et de episcopis, iv De puteis Abraham id est, sacrae Scripturae, quos aperiunt apostoli et catholici, doctores, v De lumbis praecinctis et lucernis ardentibus confessorum, vi De talentis unicuique, sed praecipue episcopis et aliis praelatis ad lucrum faciendum in illis a Domino creditis, vii De confessoribus, quibus vigilandum est, viii De continentia et mundo corde, deque pontificum officio per rationale significato, ix De quovis Sancto, qui relictis omnibus, Deum secutus est, etiam de Virgine, x De apostolis, evangelistis et doctoribus sanctis, xi De doctoribus et praedicatoribus sanctis. »

705. Atque haec sunt opuscula omnia seu tractatus, itemque homiliae seu sermones, qui operum Sancti nostri nomine, curante Theodoro Petreio, Coloniae Agrippinae anno 1644, iterumque post huius obitum anno 1640, typis excusorum, tomum tertium constituunt. Verum Historiae litterariae Franciae Scriptores tom. IX, pag. 242, opusculis omnibus seu tractatibus, ac sermonibus, qui Brunoni Carthusiano tum in hac operum ejus editione, tum in altera, supra memorata atque a Judoco Badio, seu, uti a patria etiam vocatur, Ascensio anno 1524 adornata, attribuuntur, generatim recensitis, subjungunt : « Verum e grandi illo scriptorum, in duabus illis editionibus S. Brunonis nomine excusorum, numero expungi debent hinc opuscula omnia seu tractatus particulares, hinc sermones omnes seu homiliae. Nec hi, nec illi, ut ut nomine ejus condecorati, adeum pertinent, tantumque per errorem, ex ipso illo nomine natum, contigit ut ascripti ei fuerint. Totidem sunt fetus calami S. Brunonis Signini episcopi, anno 1123 vita functi, ac proin Carthusianorum Institutiori aequalis. Dubitari hac de re non potest, dum huic illos a Petro Diacono Cassinensi que bibliothecario, qui ante idem (duodecimum) saeculum medium scripsit, in operum suorum duobus, opusculo nempe De viris illustribus Cassinensibus, et Chronico monasterii Cassinensis, ubi eos singulatim enumerat, attribui videmus. Et vero Mauro Marchesio, Cassinensi decano, curae fuit asserere eos ac reddere vero suo auctori, sub cuius nomine Venetiis imprimi eos fecit, duobus tomis discretos, qui non nisi unum molis justae volumen constituunt. Editio est anni 1641, et exacta ad plura antiqua mss., quae complectuntur alia ejusdem antistitis opera, quae inter nonnulla sunt, quae Petri Diaconi diligentiam fugerant. »

706. Haecenus illi; verum cum inter opera, quae Maurus Marchesius anno 1651 Venetiis S. Brunonis Signini seu Signiniensis episcopi nomine edidit, sint etiam, uti ipsimet hic fatentur, nonnulla, quae in supposito a Petro diacono operum, quae Sanctus hic ordinis Benedictini antistes contexuit, elencho non occurrunt, cur Marchesio, nae etiam S. Brunonis Signini esse contententi, assensum, uti verbis recitatis faciunt, praebuerit? An quod in antiquis

A mss., opera alia, quae Signini praesulis certo sunt complectentibus, fuerint a Marchesio reperta? Hanc sane ob causam ita opinatos illos esse, ex ultima verborum huc translatorum periodo apparet. Verum cum ex Brunonis nomine, quod Sanctus Carthusianorum institutor cum sancto ordinis Benedictini Signino episcopo habet commune, factum esse queat, imo reipsa, quemadmodum laudati Historiae lit. Franciae scriptores verbis recitatis volunt, factum sit ut opera quae a Petro diacono S. Brunoni Signino diserte attribuuntur, S. Brunoni Carthusiano a librariis fuerint adscripta, quidni etiam factum eodem ex capite esse queat ut opuscula seu opera quae Bruno Signinus composuit, Catalogo expresse non memorata, huic per errorem a librariis, mss. antiquorum, in quibus a Marchesio fuere inventa, auctoribus fuerint ascripta, licet interim non illius, sed S. Brunonis Carthusianorum institutoris essent? Aiunt quidem illa in mss. hisce antiquis, e quibus a Marchesio eruta fuere, adjuncta fuisse aliis operibus, quae Brunonis Signini esse, certum omnino est atque indubitatum. Verum quid tam? Codex ms. antiquus, e quo S. Brunonis Carthusiani opera anno 1524, Judocus Ascensius edidit, alterque, qui tum in Carthusia Majori asservabatur, scriptis in Psalmos et in omnes S. Pauli apostoli Epistolas Commentariis, qui Sancti nostri certo sunt, adjuncta etiam, ut laudatus Judocus Ascensius in praefixa hisce epistola dedicatoria fidem facit, alia habebat opuscula, quae una cum Commentariis illis hic vulgavit, quae tamen omnia S. Brunonis Carthusiani non sunt, uti mox. praefatis scriptoribus, qui nulla ex hisce ei attribuunt, partim assentiendo docebo.

707. Atque ego quidem, ut ea in dictos mss. codices seu in horum unum, e quo deinde alter sit transcriptus, fuerint illata, factum reor ex ignorantia praecipitive iudicio librarii, qui, cum omnia Sancti nostri opera describenda sibi sumpsisset, forteque fortuna in opuscula quae Brunonis simpliciter nomen, nullo, addito nomini huic titulo, praerferrent, ea Brunonis nostri, aut nullo plane aut perexiguo praemisso examine, esse existimavit ea D que propterea aliis a se jam descriptis genuinis huius operibus adiecerit. Verum cum res ita habeat quidni etiam simili ratione factum esse queat, ut in codices mss. antiquos, qui Marchesio praeluxere, aut saltem in horum unum, et quo reliqui deinde fuerint descripti, opuscula aliqua, quae S. Brunonis, Signini episcopi, non sunt, fuerint illata? Ex opusculis itaque homiliisque, quae Sancti nostri nomine Parisiis ac deinde Coloniae Agrippinae in lucem prodire, atque a Marchesio interim huncque secutis Historiae litterariae Franciae scriptoribus S. Brunoni, Signino episcopo, attribuuntur, vere huic illa attribuenda videntur, quae tum tituli parum vulgaris, quem praerferunt, tum argumenti, quod tractant, ratione conveniunt cum operibus, quae a Brunone,

Signino seu Signiensi episcopo, concinnata fuisse, A Petrus Diaconus in Opusculo De viris illustribus Casinensibus cap. 34 alibi disertè testatur. Ea sedet sententia, quod, quamvis hic scriptor a veritate etiam subinde deviasse deprehendatur, nec cum Leone Marsicano, qui, quod deinde Petrus continuavit, Casinense Chronicon incepit, gravitate et auctoritate comparandus videatur, Brunoni tamen Signino opera, quæ sancti hujus antistitis non essent, ascripsisse censendus non sit, cum haud dudum, postquam hic ad Dominum migrasset, in monasterio Casinensi, uti, qui primus ejus De viris illustribus Opusculum publice juris fecit, apud Muratorium tom. VI Rerum Italicarum scriptorum Joannes Baptista Marus in sua in id præfatione alique bibliographi passim docent, bibliothecarium B egerit, credibileque proinde sit, ad manum eum habuisse opera, quæ a Sancto illo præfatus, qui et ipse aliquandiu in monasterio Casinensi monachum atque etiam abbatem egerat, scripta esse, loco citato asserverat.

708. Hinc cum Petrus Diaconus, fuisse a Brunone Signiensi expositionem in Psalterium, in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Numerum, in Deuteronomium, in Cantica canticorum et in Judicum conscriptam, capite citato præfatus, mox subjungat : « Fecit et Sermones hos: De laudibus Ecclesiæ in dedicatione templi, De Paradiso, De arca Noe, De tabernaculo fœderis, De templo Salomonis, et de muliere, per quam Ecclesia significatur. De civitate sancta Hierusalem; De basilicis, quæ ab episcopis dedicantur. Item De evangelii; De ornamentis Ecclesiæ, De fide, De spe, De charitate, De quatuor virtutibus, De humilitate, De misericordia, De pace, De patientia, De castitate, De obedientia, de abstinencia : Ubi Ecclesia ornatur, De novo mundo, De cœlis novis, De nubibus novis, De montibus novis, De arboribus novis, De potestatibus novis, De mari et piscatoribus novis, De avibus novis, De fluminibus novis, De animalibus novis, » libros seu tractatus tres, num. 703 memoratos, Sanctoque nostro in præfatis operum ejus editionibus ascriptis, quorum primus, in capita octo divisus, « De laudibus Ecclesiæ, » secundus, capita duodecim complectens, « De ornamentis Ecclesiæ, » ac tertius denique, capitibus decem discretus, De novis inscribitur, a S. Brunone, Signino seu Signiensi episcopo, fuisse reipsa contextos, verosimillimum e titulorum, argumentum, quod tractant, experimentium, insolentia, seu novitate, apud Petrum Diaconum quoque hic occurrente, apparet. Verum, quod ad librum, qui « De festivitatibus festivitatum » inscribitur, spectat, cum hic, prout sive Sancti nostri sive Brunonis Signini nomine est editus, sermones non paucos, quos neque ex titulo singulari seu parum vulgari, qui apud Petrum Diaconum quoque loco proxime cit. occurrat, neque aliunde sancti illius antistitis esse certo constat, complectatur, sintne huic illi, an Sancto nostro attribuendi,

A est dubium, cum, præterquam quod prioris e binis hisce Sanctis esse, neque e Petro Diacono neque aliunde, ut jam dictum, constet, fieri possit ut in mss. codices, in quibus a Mauro Marchesio, una cum operibus Brunonem Signiensem certo habentibus auctorem, fuere inventi, ratione supra exposita, ut ut vere sancti hujus antistitis non essent, fuerint illati.

709. At vero, inquires, Petrus in Chronici Casinensis supplemento, lib. iv, cap. 31, de Brunone Signiensi sic scribit : « Non autem idem vir otiose hic vixisse credendus est, qui tales ac tantos nobis Scripturarum exposuerit libros, de quibus summam. illorum scilicet qui in nostris manibus venire, pandere curamus, super Psalterium, super B Genesim, super Exodum, super Leviticum, super Numerum, super Deuteronomium, super Isaiam, super Cantica canticorum, super Judicum, super Apocalypsim. De totius autem anni festivitatibus atque diebus Dominicus composuit sermones sexaginta novem, homelias centum quinquaginta quinque. » Quibus verbis cum Petrus Diaconus plures sermones homiliasque S. Brunoni, Signiensi episcopo, attribuat, quam cap. 34 De viris illustribus recenseat, simulque sese omnia, quæ a Sancto hoc antistite composita fuere, opera ad manum non habuisse innuat, fieri facile potest ut sermones in Operum S. Brunonis Carthusiani editionibus supra memoratis Sancti hujus Patriarchæ nomine vulgati, ut ut apud Petrum Diaconum in homiliarum sermonumque S. Brunonis Signini elencho titulis parum usitatis insolitis affecti non reperiantur, concinnati tamen vere ab hoc fuerint. Fateor, sic habet : verum cum equidem homilias sermonesque dictos Brunonem Signiensem habere auctorem, e Petro Diacono certum, ut jam dictum, non sit, fuerintque ex jam supra dictis iidem tam in codicibus mss. antiquis, qui, quæ S. Brunonis Carthusiani certo sunt, opera complectebantur, quam in codicibus itidem mss. antiquis, qui, quas nemo Brunoni Signino negat, lucubrationes continebant, reperti, sintne huic Sancto ex ordine Benedictino præsul, an potius S. Brunoni, Carthusianorum institutori attribuendi, manet adhuc dubium.

D 710. Nec est quod reponas, constare saltem e Petro Diacono, plures fuisse a Brunone Signino sermones compositos, eosque proinde, de quibus hic disserimus, huic potius esse, quam Brunoni Carthusiano ascribendos : uti enim, quin Bruno Signiensi plures, imo plurimos sermones concinnarit, ambigendum non est, ita nec, quin id Bruno noster fecerit, revocari potest in dubium, Ita colligendum reor e Sancti tum Epitaphio, tum Titulo funebri, inter recudendos 166; in priori enim e binis hisce monumentis antiquis, quod Brunonis tumulo fuit ascriptum, Sanctus hic Carthusianorum Institutor ita loquens inducitur :

Primus in hac eremo Christi fundator ovilis.

Præmerui fieri, qui tegor hoc lapide.

*Bruno mihi nomen, genitrix Alemania, meque
Transtulit ad Calabros grata quies eremi.*

Doctor eram, præco Christi, etc.

In posteriori vero, quo Andegavensis S. Mauricii ecclesia Sancto nostro parentavit, sequens una cum multis aliis de S. Brunone legitur versiculus: » Multos sermones faciebat per regiones. » Cum ergo Sanctus noster, uti e jam recitatis, quæ præfata bina monumenta antiqua suppeditant, testimoniis manifestum est, præconem Christi egerit, dubitandum non est, quin sermones etiam, quos ad populum dixit, concinnarit. Quodcum ita sit, non est sane cur, obsermonum a S. Brunone, Signiensi episcopo, compositorum multitudinem, huic potius, quam Brunoni nostro attribuamus editos hujus nomine sermones, qui titulis, argumentum quod tractant exprimentibus, insolitis seu parum vulgaribus haud distinguuntur.

711. Reponi quidem potest, sermones quos Sanctus ad populum habuit, non lingua Latina, sed idiomate vulgari fuisse indubie conscriptos, ac proinde ex horum quos concinnarit multitudine, pro sermonibus Latine conscriptis, de quibus hic disputamus, ei attribuendis argui non posse; verum ex eo quod multos Bruno idiomate vulgari sermones adornarit, multos etiam eum, quos ad suos vel in altioris ordinis scientiis Remis discipulos vel in Carthusiæ Calabriæque eremis monachos dixerit, Latine concinasse, credibile apparet. Quare quorundam saltem ex iis qui nomine ejusque prodierunt, nec a Petro Diacono Brunoni Signiensi diserte attribuuntur, revera ipsum esse auctorem, vero prorsus absimile non est, licet interim id de omnibus illis, ac nominatim de eo qui inter undecim ei attribuitur De confessoribus sermones secundum locum obtinet, asseverare non auiam, quod, quemadmodum Marchesius, in sua De S. Brunone Signino ejusque operibus dissertatione historica, hisce præfixa, recte notat, in fine ea contineat, quæ non nisi a monacho, Regulam Benedictinam professo, dici potuisse videntur. Primi quidem Carthusiani jam inde ab ipsis S. Brunonis temporibus S. Benedictum Patrem suum appellavere, ejusdemque festum solemniter hodieque celebrant; ut proinde, etsi etiam et in sermone illo auctor, quod tamen non facit, Patris nomine condecoraret S. Benedictum, propterea tamen Brunoni, Carthusianorum institutori, esse eum certo abjudicandum, consecrarium nondum foret; verum in fine ejusdem ea præterea tum de S. Benedicto, tum de domibus Benedictinis proloquitur, quæ nescio an in virum S. Benedicti Regulam non profectum quadrare facile admissuri sint omnes qui illum, de quo hic, sermonem attente evolvent.

712. Ut sit, aliquos equidem et sermonibus, qui Sancto nostro in operum ejus editionibus supra laudatis attribuuntur, re etiam vera ad eum fortassis pertinere, ex iis quæ jam ante adduxi in medium, in animum induco, etsi interim in iis plane eadem

A non videatur, quæ in aliis Sancti operibus, styli ratio; aliquantulum enim diversam in diversis scriptio-
B nionis generibus styli rationem ab uno eodemque scriptore subinde adhiberi, quid mirum? Verum quandonam sermones illos Sanctus composuerit? Cum exhortationes, quas complectuntur, monachis ut plurimum convenient, fuerint verosimiliter iidem ut plurimum jam versaretur, compositi, atque ad eos, qui in disciplinam ejus ibidem sese dederant, pronunciati. Nec propterea tamen putes verosimile non esse Sanctum nostrum, cum Remis adhuc versaretur, verba ad populum, contra ac num. 95, docuimus, unquam fecisse: etsi enim Latinos, de quibus hic, sermones tunc verosimillime haud habuerit, habere potuit alios, idiomate vulgari contextos, qui modo intercederint aut nunquam etiam in litteras missi fuerint. Idem etiam puta de sermonibus, si quos forte Sanctus, cum in solitudinem, sæculo relicto, jam secessisset, ad populum unquam habuerit; quod re etiam ipsa factum esse vero haud apparet absimile. Quidni enim factum esse queat ut Sanctus noster, etsi jam eremitarum, quorum ad populum verba facere non est, vitæ institutum amplexus, sermones subinde ad populum habuerit aut in itineribus, quæ ex dictis confecit, aut in ecclesiis, eremo seu Turritanæ, seu Carthusianæ, quam incolebat, vicinis, ad eas ab episcopis, per pia incensaque Viri, cujus raram vitæ sanctitatem perspectam habebant, monita gregi sibi commisso prodesse volentibus, evocatus? « Multos sermones (verba sunt proxime laudati, quo Sancto parentatum fuit, Titulifun-
C nebris) faciebat per regiones. »

713. Sed hæc de sermonibus; quod Sanctus composuerit atque ad populum discipulosve suos dixerit, disseruisse sufficiat. Sunt porro duo adhuc alia opera, quæ Sancto nostro præter jam supra recensita attribuuntur Primum horum est, cujus meminit Possevinus in Apparatu sacro, operum omnium, quæ vel Sanctus vere contextuit, vel contexta ab eo credi a nonnullis sciebat, elencho subjungens: « Exstat autem ms. liber De laudibus vitæ solitariae, ab eodem Brunone conscriptus, apud Paulum Rogerium, Carthusianum, Carthusiæ Venetæ. » Hinc
D Theodorus Petreus, cum omnia S. Brunonis opera Colonia Agrippinæ recudi esset curaturus, librum illum, quo una cum hisce imprimeretur, habere desiderans, in Carthusiana, quam adornavit, Bibliotheca pag. 33, enumeratis omnibus quæ Brunonis esse putabat operibus, adjecit: « Quibus (operibus nempe a Brunone compositis) Possevinus addit librum De laudibus vitæ solitariae, quem dicit Veneta in Carthusia apud Paulum Rogerium, nostræ familie Religiosum, manuscriptum asservari; quo utinam potiri liceret! ut nimirum simul cum cæteris Divi Brunonis operibus, jamjam per nos de superiorum voluntate revidendis recudendisque prelo committatur. » Libri quoque De vitæ solitariae laudibus, qui apud Paulum Rogerium, Carthusiæ Venetæ

alumnum, asservatur, e Possevino in suis in contextam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus pag. 231, Surianus meminit. Verum cum Petreius ea, quæ jam dixi, id contexta a se, annoque 1609 typis vulgata ordinis Carthusiensis Scriptorum Bibliotheca in litteras mittat, nec tamen laudatus, qui a Brunone scriptus sit, De vitæ solitariæ laudibus liber in lucem hæcenus, quod sciam, fuerit prolatus, multum dubito, an errore factum non sit, ut librum illum ms. apud Paulum Rogerium, Barthusiæ Venetæ allatum, exstare existimarit Possevinus.

714. Quid si apud Paulum Rogerium liber quispian exstiterit, opuscula nonnulla, S. Brunoni Carthusiano attributa, complectens, eique, quod epistolam quoque a Sancto ad Radulphum Viridem scriptam, in qua nonnulla in vitæ solitariæ laudem commemorantur, contineret, titulus libri De vitæ solitariæ laudibus fuerit ascriptus? Atque hæc de primo e duobus operibus, quæ in operum, Sancto attributorum, editionibus non sunt, et tamen ei, ut jam monui, a nonnullis ascribuntur; quod modo ad secundum ex hisce pertinet, oratio hæc est ad Jesum crucifixum, a vocibus hisce: « Ante oculos tuos, Domine, culpas nostras ferimus, » etc., incepta, quam Meleager Pentimalli, brevi a se concepta, annoque 1622 typis Romanis vulgate S. Brunonis Vitæ præfixit, Sanctoque huic Carthusianorum Institutori attribuit. Verum, inquit fere quantum ad substantiam in sua de S. Brunone Historia seu Vita Zannottius, sæpius jam supra laudatus, multum hic errat Pentimallius, cum oratio illa, ut Antonius Maggus, Augustinianus Bononiensis, in opere quod anno 1700 typis editit, probatum dat, S. Augustino vitæ Hipponensi, cujus episcopus erat et a Wandalis undique obsessa, fuerit composita, quo ea et gregem sibi commissum ad divinum auxilium implorandum animaret, et propria sua peccata ante Crucifixum genuflexus amare plangeret. Alia de operibus, quæ vel Sancti sint, vel ei attribuantur, dicenda non invenio, ac proin ad alia, quæ ad eum pertinent, jam propero.

§ XLIV. *Benevolum interum erga se Sanctus comitem Rogerium, decretorio morbo jam decumbentem, experitur, huncque deinde vitam functum haud dudum post sequitur, confirmatis ei antea a Paschali papa donationibus omnibus, privilegiisque, quæ vel a comite Rogerio vel ab aliis acceperat.*

715. Milites omnes, qui in obsidione Capuana Rogerium comitem, dominum suum, Capuanis prodere voluerant, captique, cum conditionis consilium executioni jamjam essent madaturi, fuerant, Sancto nostro hic in servitutem perpetuam, dato, quod § XXXIX integrum fere recitavi, diplomate, anno 1099 ex dictis jam tradiderat; verum cum in hoc singulorum illorum militum, filiorumque eorumdem, quos simul Sancto Turritanæque eremo in servitutem perpetuam eis principes pariter tunc dederat, nomina non essent expressa, Lanvinus, monasterii S. Stephani Prior, ad majorem donationis

firmilitatem a comite Rogerio ex ægritudine, e qua obiit, Mileti decumbente, diploma aliud, in quo hæc singillatim exprimuntur, postulavit, princepsque singulari suo in S. Brunonem amore, ut dubitandum non apparet, non parum ad id impellente, postulationi ejus annuens diploma, quale is cupiebat, impertit. Exstat id, sed initio, quantum opinor, mutilum, apud Surianum in Annotationibus ad conscriptam a Surio Sancti Vitam pag. 234 et sequentibus.

716. Hisce verbis concipitur: « Hæc sunt nomina et lineæ servorum et villanorum centum duodecim, qui inventi sunt cum Sergio proditore in obsidione civitatis Capuæ Kalendis Martii, Incarnationis Domini anno millesimo nonagesimo octavo, indictione sexta, quos ego Rogerius, Calabriae et Siciliae per Dei voluntatem comes, pro miraculo, quod Deus dignatus est mihi visibiliter ostendere orationibus B. Brunonis ad salutem fidelium Christianorum, qui mecum erant, et meam, donavi eidem P. Brunoni, ejusque successoribus non solum ipsos, sed etiam filios filiorum suorum usque in sempiternum, in servos perpetuos et villanos cum omnibus bonis eorum mobilibus et stabilibus, habitis et habendis, ubique locorum sistentibus, cujusunque sint artis sive negotii, sive marinarii; quos proditor ex sententia interfici diversis generibus suppliciorum damnaveram; sed ad petitionem dicti P. Brunonis tum eis mortem perniciosam peperi; et ad ecclesiarum B. Mariæ de eremo et B. prothomartyris C Stephani obligavi perpetuas servitutes et villanigia, et inde fieri feci chirographum apud Scquatillum cum donatione quam feci de monasterio S. Jacobi de Muntauro et tenimenti sui. Sed eorum nomina et lineæ non habentur in eodem chirographo. Ad petitionem autem F. Lanvini, Prioris ecclesiæ S. Stephani, isto privilegio jussi poni in memoriam sempiternam, et hæc nomina et lineæ dictorum servorum et villanorum. »

717. Rogerius modo familiarum, quas in servitutem perpetuam S. Brunoni ejusque successoribus dedit, nomina recenset, quæ, qui volet inveniet loco citato apud Surianum, qui primo quidem in horum nonnulla, quæ transcribit, ita observat: « Nomina harum familiarum impræsentiarum perseverant pro magna parte, et degunt in pagis monasterio (Territano scilicet in Calabria seu S. Stephani de Nemore) subjectis in utroque foro, qui sunt Serra, Spatul, Bivungium, Gasparina et Montaurum, et in Monte-pavone in temporalibus tantum subjecto, uti putatur fuisse Olivianum vel Arunchum, et in aliis circumpositis pagis et oppidis. Quædam mutaverunt vocales litteras vel syllabas paucas. » Deinde vero, reliquarum, quas Sancto in servitutem Rogerius dedit, familiarum allatis nominibus, diplomatis, seu privilegiis, cujus jam initium dedi, finem seu clausulam subnectit: sic autem hæc habet: « Hæc sunt centum duodecim lineæ servorum et villanorum, quos dedi P. Brunoni et successoribus ejus

cum omnibus bonis eorum, ubicunque sint, in perpetuum, et habitent ubicunque; et id fuerunt quasi omnes de tenimento Squillacii et Suberati. Hoc privilegium scriptum est quarto Junii mensis in capella S. Martini, quæ sita est in medio civitatis Mileti, infirmo existente Domino meo comite, per manus mei Fulconis capellani dicti domini comitis, et recitatum in camera, ubi idem dominus meus comes infirmus jacebat, præsentem dominam meam Adelaidem comitissam et concedente Malgerio domini comitis filio, præsentibus Petro de Moritonio, Roberto de Layna, Toraldo Carbonello, Raynaldo de Climpcam, Uberto de Selona, Incarnationis Domini nostri Jesu Christi anno millesimo centesimo primo, indictione nona. Amen. † Rogerius comes, Adelais comitissa. Petrus de Moritonio. Malgerius, filius comitis Rogerii. Robertus de Layna. Thoraldus Carbonellus. Raynaldus de Climpcam. Ubertus de Solona. Ego Fulco domini comitis Rogerii capellanus de mandato ejus hoc privilegium scripsi et me subscripsi. »

718. Morkensius, qui in chronologico-diplomaticam, quam de S. Brunone digessit, Diatribam ms. instrumenti hujus partem intulit, sigillum plumbeum autographo e corda esse appensum, e litteris, quas ex Italia, id est, e Turritana, ni fallar, Carthusia acceperit, observat, atque adamussim fere cum Suriano tum in dicti instrumenti clausula, quam integram dat, tum in personis, eidem instrumento subscriptis, convenit. Nec inobservatum relinquit, non uno eodemque modo eorum, qui diplomatibus, quæ dedit, subscripserunt, nomina ubique exarari; illum enim, qui exempli gratia in uno diplomate Ubertus de solma vocatur, in altero Ubertum de Solona aut de Selona appellari; verum addit, quod et mihi hic dicendum est, sese, cum instrumentorum illorum autographa ad manum non habeat, sintne hoc vel isto modo nomina illa scribenda, definire non posse. Atque hæc quidem in instrumentum illud Morkensius; verum, cum fieri possit ut non nemo forte, an Rogerius, qui conditionis Capuanæ reos Brunoni in servitutem tradidit, Sanctusque, qui eosdem hoc modo sibi subijci permisit, contra mansuetudinem christianam non peccarit, hæreat dubius, e more, Brunonis ætate justis de causis recepto, omni hunc fuisse culpa immunem, Surianus in suis in contextam a Surio Sancti Vitam Annotationibus pag. 247 et sequentibus recte ostendit. Porro, si auctori huic fides sit, Rogerius comes, non solum, quo de agimus, diploma seu privilegium in S. Brunonis Turritanæque eremi favorem anno 1101 concessit, verum etiam duo adhuc alia.

719. Etenim, postquam in Chronotaxi, quam sui in S. Brunonis Vitam Annotationibus adjecit, factam diplomatibus, quo datos a se S. Brunoni in servitutem prodictionis Capuanæ reos, expressis singulorum nominibus, Rogerius comes recensuit, concessionem verbis supra datis ad dictum annum 1101 commemoravit, mox ad eundem annum subjungit: Item alio sub diplomate dedit prædictus Rogerius comes

A ecclesiæ B. Mariæ de eremo, et magistro Brunoni casale Arunchium cum omnibus pertinentiis suis, et omnes villanos. Insuper concessit eidem ecclesiæ B. Mariæ et supradictis fratribus suis molendinum subtus Squillacium, constitutum ad fontem de Alexi. Hanc donationem rursus confirmavit prædictus comes in grandi et peremptoria sua ægritudine coram Roberto, electo Melitensium episcopo, et Joanne Squillacino episcopo. » Ab hisce, quæ hic Surianus tradit, non prorsus abludit in Historiæ ordinis Carthusiensis Prospectu Camillus Tutinus, ita ad annum 1102 scribens: « Comes Rogerius donat monasterio S. Mariæ de eremo, nec non Brunoni et Lanvino monachis et successoribus in perpetuum tria castra Aruncum, Montem-aureum et Olivianum et eorum cives atque insuper molendinum in civitate Squillacii. » Verum, præterquam quod Tutinus hæc ad annum 1102, quo ex dicendis comes Rogerius jam obierat, perperam indubie commemorat, non satis capio qui verum esse queat, vel tria castra, Aruncum nempe, Montem-aureum seu Mentaureum, et Olivianum una cum Squillacensi molendino, ut Tutinus hic scribit, vel etiam duntaxat Aruncum et præfatum molendinum, ut Surianus ait, Sancto nostro post annum 1099, uti ambo hi scriptores tradunt, a comite Rogerio concessa primum fuisse; etenim, ut diploma, num. 637 et seqq. recitatum, fidem facit, molendinum illud et duo e tribus dictis castris, Mentaureum nimirum et Olivianum seu Olivianum, fuere ab hoc principe S. Brunoni Turritanæque eremo jam inde ab anno 1099 collata, tertiumque, quod alii Aruncum seu Arunchum, alii Aruncium vocant, jam inde etiam ab anno 1094, ut e diplomate, num. 582 et binissequæ transcripto, liquet. Credo itaque, aut binos laudatos scriptores tantum velle, a comite Rogerio castrorum illorum seu (adi num. 717) pagorum donationes, Sancto nostro prius factas, novis datis diplomatibus semel atque iterum fuisse post annum 1099 confirmatas, aut, quod verosimilius reor, non tantum Tutinum, quod quisque, cum in ipso anno, quo res gesta sit, ex jam dictis certo erret, facile admittit, verum etiam Surianum hallucinari.

720. Atque id quidem etiam, quantum ad posteriorem hunc scriptorem, haud admodum difficulter induco in animum, quod in diplomate, mox memorati annoque ex dictis 1099 dati, parte, quam ipsemet operis sui pag. 223 et seqq. recitat, tum Aruncii, tum Squillacensis molendini donatio, S. Brunoni a comite Rogerio facta occurrat. Nec est quod pro Suriano hic reponas, comitem Rogerium reorum duntaxat, quos Sancto per diploma anni 1099 in servitutem tradidit, et monasterii S. Jacobi de Mentauro, quod S. Brunoni per diplomata idem anni 1099 impertiit, in diplomate anni 1101, quo donationes anno 1099 Sancto a se factas recenset facere mentionem, ac proin, non Surianum, qui Arunchum et molendinum subtus Squillacium S. Brunoni anno 1101 a comite Rogerio datum fuisse scribit, hallu-

cinari, sed diploma anni 1099 num. 637 et seqq. A huc translatum, quo et hæc et alia multa, proxime recitatis Tutini verbis partim memorata, Sancto comes dederit, esse corruptum; Arunchum enim seu Aruncum S. Brunoni comes non primum per diploma anni 1099 impertiit, sed jam antea (adi num. 583) per diploma anni 1094 impertito terminos seu limites (videsis num. 641) jussit apponi; quod vero pertinet ad molendinum subtus Squillacium, hoc quidem una cum Oliviano seu Olivano aliisque nonnullis per diploma anni 1099 Sancto primum largitus est comes Rogerius; verum præterquam quod non pauca ex his ad Monasterium S. Jacobi de Mentauro spectarent, sique hujus mentionem in dicto anni 1101 diplomate faciens Rogerius mentionem pariter illorum faciat, fieri potest ut hic princeps donationes, quas in S. Brunonem anno 1099 contulerat, non omnes, sed præcipuas duntaxat commemorare in præfato anni 1101 diplomate voluerit; ut proinde, quas in hoc non recenset; factus dicto anno 1099 non fuisse, consequens non sit. Jam vero cum hæc ita habeant, non Tantum Tutinus, sed etiam Surianus, dum, anno 1101 Arunchum et Squillacense molendinum Sancto nostro a comite Rogerio datum fuisse scribit, fuerit hallucinatus.

721. Atque id ex eo factum suspicor, quod, cum comitem Rogerium, Arunchi, molendini Squillacensis, aliarumque multarum rerum donationes, quas Sancto antea fecerat, anno 1101 confirmasse aliquibi legisset, confirmationem hanc pro prima donatione quantum ad Arunchum et molendinum Squillacense acceperit, in erroneam hanc opinionem inductus, partim quod datum num. 582 et binis seqq. diploma ad manum non habuerit, animumque ad recitatum a se anni 1099 diploma non adverterit, partim quod diplomatibus, quo anni 1101 donationes omnes, antea a se S. Brunoni factas, comes Rogerius confirmavit, partem duntaxat, supra huc allatam, in quo nec Arunchi, nec molendini Squillacensis mentio fit, ad manum habuerit. Ne vero quis putet, perperam a me, quod ex comitis Rogerii anni 1101 diplomate supra huc transcriptum est, pro hujus duntaxat parte haberi. Morkensius in chronologico-diplomatica sua de S. Brunone Diatriba ad annum 1101 sic scribit: « Rogerius comes Calabriae et Siciliae in peremptoria ægritudine sua donationes, immunitates ac privilegia S. Brunoni ac fratribus eremi Calabrinæ hactenus concessa confirmat data charta apud Miletum 4 Junii, in qua et Capuanæ prodictionis reos nomine quemlibet suo exprimit. » Hæc Morkensius, qui, ut ipsemet ait, integrum comitis Rogerii diploma, postremo huc transcriptum, præ manibus habuit; cum autem diploma, cujus verbis recitatis meminit, quarta, ut ait, Junii datum fuerit, de alio sane diplomate, quam quo Rogerius comes singulorum, quos Sancto in servitutem tradidit, nomina expressisse a Suriano narratur, non loquitur; quod cum ita sit, consequens est ut hoc Rogerius non tantum nomina illa recensuerit, verum etiam dona-

tionem omnes, S. Brunoni antea factas, confirmarit, utque proinde, cum diploma illud. prout apud Surianum exstat, confirmationem illam non complectatur, non pro instrumento integro, sed pro ejusdem parte duntaxat possi haberi.

722. Surianus porro, postquam hanc in medium adduxit, paucis duntaxat, quæ hic commemorari necesse non est, interjectis subjungit: « Cæterum hoc ipso, » quo nempe ultimo jam memoratum diploma datum notatur, « mense Junio (xvi die, ut in emortuali libro Carthusiæ illius, Calabrinæ nempe S. Stephani, legitur, vel xxi ut in Cassinensi) Rogerius comes obiit anno 1101, ut habet Chronicon Lupi Protospathæ, qui hoc tempore vivebat in Apulia, quamvis male Julium habet pro Junio, forte scriptoris vitio. Felix vel hoc nomine princeps, quod post hanc liberalissimam donationem, velut in altero sæculo recepturus mercedem ad Deum statim migravit pulcherrimis misericordiæ fructibus coonestatus; quem trimestri tantum post evoluta spatio sequutus est S. Bruno, eodem, quo Rogerius, anno de istis mundi turbinibus extractus, de morte jam proximalatus et de vicina accestione securus, postquam præcessisse eum vidit, de cujus adhuc unius salute cogebatur esse sollicitus. Quem etiam tanto cecius et festinantius sequi voluisse visus est, ut apud summum judicem Deum pro animæ ejus absolutione, si forte locis obnoxia purgatoris tenebatur adhuc, fiducialius intercederet, oblati prius sacrificii corporis et sanguinis illius, qui a Matre C quinque siclis olim fuerat redemptus. » Ita ille et recte quidem, quantum opinor, Rogerium comitem mense Junio, non Julio, ut Lupus Protospatha scribit, obiisse, e Carthusiæ S. Stephani Necrologio contendit, licet interim Fazellus lib. vii, decade 2 et post hunc Rocchus Pirrus in regnum Siciliæ Chronologia pro mense Julio stent; mensum enim hunc Rogerio emortualem a Fazello notari, sola Lupi Protospathæ, ni fallar, auctoritate est factum, nec raro fit, ut in Lupi Chronico, quod in hujus autographo, ut apparet, mensium nomina unica duntaxat capitali seu initiali littera exarata fuerint, mensis Martius pro Maio aut contra, itemque mensis Julius pro Junio aut contra a librariis positus inveniat. Jam vero, cum res ita habeat, Rogerius septem duntaxat aut octodecim dies a dato, quo, quascunque antea S. Brunoni facerat, donationes confirmavit, diplomate in vivis mansis superstes.

723. Sanctum nostrum una cum Lanvino ad Rogerium, extremo suo morbo Mileti laborantem, accurrisse, piisque adhortationibus et monitis in gravissimis decretoriæ ægritudinis molestiis assidue eundem esse consolatum, Zanottius in conscripta a sese Sancti Vita seu Historia, uti eam vocat, cap. 30 scribit, addens etiam Brunonem cum Mileto, e vivis jam sublato comite Rogerio, in Turritanam eremum esset reversus, exsequias pro principe illo, cui sane plurimum erat obstrictus, celebrari, magnumque Missarum numerum fieri curasse, ac monachis suis

præterea injunxisse ut precibus, jejuniisque ac aliis pœnitentiæ operibus multiplicatis divinam misericordiam pro principis in Turritanam eremum beneficentissimi anima implorarent. Ita loco citato ille. Et sane hoc postremum, quod etiam a Sancto factum fuisse Surianis verbis proxime recitatis in fine innuit, nemo facile, quantum opinor, qui Sanctum ab ingrati animi vitio longissime haud dubie exstitisse alienum, considerarit, in dubium revocavit, etsi interim res nullo plane antiquitatis testimonio confirmata inveniatur. Nec, quin Sanctus aut ipsemet ad comitem Rogerium, gravissimo morbo, quod diem extremum clausit, Mileti decumbentem, quo eum in ægritudinis molestiis solaretur, piisque monitis ad æternitatis iter præpararet, sese contulerit, aut saltem Lanvinum aliumve e suis, qui id præstaret, miserit, ambigendum videtur, cum anno 1098, ut supra vidimus, eundem comitem Rogerium, ut eum in morbo, qui ab obsidione Capuana reversus Squillacii tum decumbebat, molestiis solaretur, quatuor etiam sibi adjunctis sociis, adierit, nec Miletum a Turritana eremo multo longius, quam Squillacium, sit remotum.

724. Attenen, cum Sanctus jam inde ab anno 1100 aut etiam (adi num. 678) jam inde ab anno 1099 continuis fere ac gravibus, uti ipsa epistola supra jam data, quam tunc per Landuinum ad Majoris Carthusiæ fratres misit, fidem facit, infirmitatibus laborarit, nec dudum post, uti infra videbimus, e mortali hac vita ad immortalem migrarit, fueritne tunc ille, quo minus ipsemet comitem, adversa valetudine Mileti laborantem, adiret, morbo impeditus, non parum ambigo, licet interim, quin vel ipsemet Sanctus id fecerit, vel alium sui loco ad Rogerium miserit, dubitandum non arbitrer, ut jam dixi. Ut ut interim res habeat, summæ equidem curæ amantissimi principis, a quo plurima beneficia acceperat, salutem S. Brunoni fuisse, facile quisque ex jam dictis intelliget. Nec vero apparet absimile, precibus suis apud Deum effecisse illum, ut comes Rogerius vitam, inter assiduas fere belli turbas actam, felici exitu tandem terminaret, e misera hac lacrymarum ærumnarumque valle ad æterna cœli gaudia translatus. Haud dudum porro, ut jam monui post Rogerii comitis obitum Sanctus quoque e vivis excessit; ante tamen quam id fieret, donationes, immunitates, diplomata omnia, Turritanæ eremo hactenus concessa, a Paschale II, summo pontifice, qui Urbano II anno 1099 e vivis sublato, in S. Petri cathedram successerat, confirmari imperavit. Anno scilicet 1101, ad Julium jam provento, Miletum venerat Paschalis, hacque occasione postulari ab eo curavit, aut etiam ipsemet per se Sanctus postulavit, ut, quæ Turritanæ eremo sive a comite Rogerio, sive ab aliis quibuscunque fuerant collata, ea ipse concessa bulla roboraret, sancti autem viri postulato benignissime pontifex annuit.

725. Paschalis papa, inquit ad annum 1101 in Chronotaxi, suis ad contextam a Surio S. Brunonis

A Vitam Annotationibus addita, pag. 403 Surianus: « Mileti existens vi Kal. Augusti ad petitionem S. Brunonis et Lanvini donationem loci, quem pro habitatione sua (Bruno scilicet ejusque socii) elegerant, factam ab egregiæ memoriæ comite Rogerio, et confirmatam, ab Urbano II, rursus diplomate suo confirmat, itemque donationes alias et privilegia eisdem concessa. » Tutinus, donationem duntaxat, qua Rogerius comes S. Brunoni tria castra Aruncum, Montem aureum, et Olivianum, atque insuper Squillacense molendinum impertierat, a Paschali confirmatam fuisse, in Historia Carthusiensis Prospectu pag. 14 scribit. Verum Suriano assentientium mihi suadet Morkensius, qui bullam aut, si mavis, Breve, quod Brunoni Paschalis impertiit, B integrum hactenus in Calabrina S. Stephani domo seu Carthusia asservari, in chronologico-diplomatica sua de S. Brunone Diatriba affirmat, huncque præterea scribit in modum: « Paschalis II papa vi Kal. Augusti anno 1011 Mileti existens omnes donationes, immunitates cæteraque privilegia, a Rogeriis duce et comite concessa, ab episcopis (adi num. 558 et seq.) Rheginensibus et Squillacensibus approbata, et ab Urbano II confirmata, data bulla corroborat. » Ita ille, et recte quidem, quantum opinor, licet interim ipsam bullam pontificiam, quo certius de illis, quæ hic memoriæ prociit, pronuntiare possem, ad manum vellem habere.

726. At vero, cum modicum duntaxat temporis spatium post concessam a Paschale Bullam esset elapsum, languore seu infirmitatibus, quibuscum Sanctus, ut dictum, jam ab anno 1100 aut etiam paulo citius fuerat conflictatus, paulatim ingravescentibus, gravissimum incidit in morbum, quo tandem ad extrema deductus e mortali hac vita ad immortalem, vocante eum ad cœlestes nuptias Domino, migravit; ut autem vir Sanctus mortem sibi appropriare sensit, fratressus seu discipulos ad se vocavit, eisque totius vitæ suæ ab infantia cursum exposuit, aliaque præstitit, quæ in encyclica, quam de sancti Patris sui obitu scripserunt, quamque integram Titulis funebribus præmittam, epistola religiosi Turritanæ eremi incolæ exponunt. « Sciens, inquit, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et totius temporis sui scientia et sententia dignum, » id est, ut Mabillonius in Annalibus lib. LXX, num. 29 interpretatur, « divina animadversione dignum proclamavit. Postea fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic. » Professionis fidei modo, quam Sanctus tunc emisit, partem subjungunt; verum hanc, tum ut, quod supra promisi, præstem, tum ne hic pretiosum venerandæ antiquitatis puraque ac illibata Sancti nostri fidei monumentum studioso lectori desiderandum relinquam, integram huc transferre lubet e quarto, cui ad pag. 400 exstat insertum, Analectorum Mabillonii tomo.

727. Ita habet : « Credo firmiter in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Patrem ingentum, Filium unigenitum, Spiritum Sanctum ex utroque procedentem, et has tres personas unum Deum. Credo quod idem Dei Filius conceptus sit de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Credo quod Virgo castissima fuerit ante partum, virgo in partu, et post partum, virgo in æternum permanserit. Credo, quod idem Dei Filius conceptus sit inter homines, ut verus homo, sine peccato. Credo quod idem Dei Filius invidiose a perfidis Judeis captus sit, injuriose tractatus, injuste ligitus, consputus, flagellatus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferos, ut captivos suos indeliberaret, descendit propter redemptionem nostram, et resurrexit. Ascendit ad cælos, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo Sacramenta quæ Catholica credit et veneratur Ecclesia : et nominatim, quod consecratur in altari, verum corpus esse, veram carnem et verum sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quem et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, in spem salutis æternæ. Credo carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen. Confiteor et credo sanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum naturalem, unius substantiæ, unius naturæ, unius majestatis atque virtutis. Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingentum profiteamur, Ipse Pater a nullo originem ducit, ex quo Filius nativatem, et Spiritus sanctus processionem accepit. Fons ipse igitur et origo est totius divinitatis : ipse quoque Pater essentia quidem ineffabilis, substantia sua Filium genit ineffabiliter, nec tamen aliud, quam quod ipse est. Genuit Deus Deum, Lux Lucem. Ab ipso ergo est omnis paternitas in cælo et in terra. Amen. »

728. Monumentum hoc apud Mabilonium sequentem in capite titulum aut, si mavis, scriptam a Sancti discipulis notulam præfert : « Fidem magistri Brunonis, quam communiter fratribus suis protestatus est, cum horam sibi appropinquare sensisset, ut omnis carnis viam ingrederetur, scriptam servare curavimus, eo quod satis intime coram Deo nos illius fidei testes esse rogaret. » Surianus, qui quoque monumentum illud integrum, a Mabiloniano exemplari in nonnullis distaxat exigui momenti lectionibus diversum, in suis ad concinnatam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus pag. 253 et seq. recitat, fuisse id in domo S. Stephani anno 1514, quo hanc postliminio a Carthusiensem ordinem revocari contigit, in fine cujusdam veteris Menologii repertum, observat ; ut proinde, qua id Sancti discipuli, Calabrinam eremum incolentes, servari sese curasse, produnt, exstans apud Mabilonium, moxque huc transcripta notula pro suspecta habenda non sit. Nec est cur scrupulum cuiquam moveat, quod religiosi Turritanæ eremi incolæ in epistola encyclica proxime laudata de Sancto dicant : « Fidem suam de Trinitate protracto et pro-

fundo sermone exposuit et conclusit sic, « Credo » etiam sacramenta quæ sancta credit et veneratur Ecclesia ; et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, et in spe salutis æternæ, » nec tamen verbis hisce concludatur modo data, quam Sanctus morti proximus emisit, fidei professio ; etsi enim hisce de recondito Eucharistiæ sacramento verbis alia nonnulla, quæ ad fidem de sanctissima Trinitate spectant, in jam recitato a Mabilonii Analectis monumento subdantur, ipso tamen etiam hujus initio verba, quibus suam Sanctus de eadem sanctissima Trinitate fidem exposuit, ponuntur, nec nisi post verba, quibus, quæ alia adhuc crederet, Sanctus professus est, sequuntur proxime huc transcripta, quibus suam de sanctissimo reconditoque Eucharistiæ sacramento fidem fratribus astantibus declaravit.

729. Quod cum ita sit, merito utenque Turritanæ eremi incolæ seu S. Brunonis discipuli in præfata epistola encyclica, sanctum Patrem suum, quam jam moriturus emisit, fidei suæ professionem iis, quæ de Eucharistia crederet, conclusisse seu terminasse, aiunt, licet interim verbis, per laudatos Sancti discipulos allatis, quibus id fecit, alia nonnulla de sanctissima Trinitate subdantur. Quod si id displiceat, dicendum equidem potius videtur, Turritanæ eremi Sancti discipulos in loquendo minus fuisse exactos, quam antiquum, quod e Mabilonii Analectis dedi, documentum esse corruptum, aut in ordine, quo, quæ complectitur, tam apud hunc, quam apud Surianum posita sunt, esse perturbatum. Quid hoc præterea ratione doctrinæ, doctrinæ Berengarianæ e diametro quantum ad sanctissimum Eucharistiæ sacramentum oppositæ, annotandum offerat, facile quisque ex iis, quæ num. 68 et seq. dicta sunt, perspiciet. Quare eo remisisse lectorem contentus, ea modo, quæ de tempore, quo Sanctus ad Superos migravit, dicenda hic restant, expedio. Sancti in Turritanæ eremo discipuli in epistola encyclica, ad diversas ecclesias monasteriaque scripta jamque sæpius laudata, qua hisce dilectissimi Patris sui obitum nuntiarunt, preces pro ejus anima ab eis demum postularunt, ita sub finem scribunt : « Proxima die Dominica sancta illa anima (Brunonis videlicet) carne soluta est pridie Nonas, id est, sexta die, Octobris anno Domini millesimo centesimo primo. » Et carminibus, quibus Epitaphium, Sancti tumulo appositum infraque huc transcribendum, constat, penultimum sic habet : « Carnis vincula dies Octobris sexta resolvit. » Quare, cum proxime a Sancti obitu dicta epistola encyclica scripta sit, nec dudum etiam post epitaphium illud Sancti tumulto appositum fuisse videatur, dubitandum sane nullo modo est, quin Bruno et anno 1101 et sexta Octobris die ad Dominum migrarit ; ut enim vero mirandum sit, Tutinum in Historiæ Car-

thusiensis Prospectu, pag. 14 S. Brunonis obitum anno 1102 innexuisse.

730. Nec minus mirandum est, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. IX in inferiori paginæ 239 ora notare, concipi non posse qui Ruinartius in Urbani II papæ Vita; num. 2 pag. 8, S. Brunonis obitum anno 1099 innectat; ibi enim Ruinartius, non de Brunone; sed de Urbano II papa, qui hoc anno obierit, sermonem facit, nec alibi, quod sciam, in eadem Urbani papæ Vita alio anno, quam nos, Sancti nostri obitum consignat; ut proinde illum male interpretati laudati scriptores verosimillime fuerint. Porro antiquior Sancti nostri biographus de eo num. ultimo ita prodit memoriæ: « Migravit ad Dominum post egressum Carthusiæ undecimo anno nec plus nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Carthusiæ, continetur; » verum in verbis hæc errorem cubare, vocibusque « undecimo anno nec plus nec minus » substituendas esse, quas suppeditatum a primorum quatuor Carthusiæ Priorum chronologo hieque num. 7 jam datum Sancti elogium exhibet, has sequentes, « undecimo plus anno, » palam est ex iis, quæ § XXX de tempore quo Sanctus e Carthusia Romam ab Urbano II papa arecessit fuit, disserens num 318 et seq. in medium adduxi. Atque hæc de anno et die quo Bruno e mortali hac vita ad immortalem migravit, dicta sufficiant; ad ea modo, quæ Sancti obitum secuta sunt, gradum faciamus.

§ XLV. *Quia in eremi Turritanæ Ecclesia Sanctus fuerit sepultus, et quid de miraculis, sepulturam ejus secutus, aliisque nonnullis ad eum utuncque spectantibus ac tempus, quo in Sanctorum, seu potius beatorum album relatus fuit, progressis, sit censendum.*

751. Cum duæ, ut jam supra docui, in Turritana eremo Ecclesiæ, quarum una sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ et S. Joanni Baptistæ, altera eidem Dei Genitrici et S. Stephano protomartyri sacra esset, Sancti nostri ætate extiterint, fueritne is in hac, an in illa terræ mandatus, potest non immerito dubitari, aliis pro priori e duabus illis ecclesiis, aut certe pro hujus quæ simpliciter etiam « Ecclesia S. Mariæ de eremo » dicebatur, cœmeterio; aliis contra pro posteriori e duabus dictis ecclesiis pronuntiantibus, licet interim in concordiam omnes utuncque fortassis queant adduci, uti ex infra dicendis pronum erit colligere. Ac Brunonem quidem in S. Stephani Ecclesia, quæ et temporis lapsu « Ecclesia S. Stephani de nemore seu de bosco » dicta fuit, sepultum fuisse, Blomenvenna huncque secutus Surius in conscripta a se sancti Vita diserit, ut apparet, affirmant. Binis hæc Sancti biographis sese deinde junxerunt Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. 70, num. 29, Historiæ litterariæ Franciæ scriptores tom. IV, pag. 240 aliique nonnulli. At vero Camillus Tutinus in Historiæ ordinis Carthusiensi. Prospectu, Sanctum nostrum in Ecclesia S. Mariæ de eremo sepulturam nactum esse, non

minus diserite tradit, pag. 13 sic scribens: « Corpus S. Brunonis a monachis sepulturæ traditur in Ecclesia sanctæ Mariæ de eremo prope ejus altare. » Ad hæc, Sancti vita jam functi corpus, cum trium dierum spatio publicæ venerationi in ecclesia S. Mariæ de eremo expositum fuisset, ad extremam deinde cœmeterii, huic adjuncti, partem, uti ipsemet injunxerat, delatum, in arca marmorea ibidem sepultum fuisse, in S. Brunonis Vita seu Historia cap. 31 Zanottius scribit, Monumenta Calabriæ mss. pro se laudans; etsi autem, qualia hæc aut quantæ antiquitatis sint, nuspiam edicat, sanctum tamen, non in Ecclesia S. Stephani, sed vel in Ecclesia S. Mariæ de eremo, ut Tutinus tradit, vel saltem in adjuncto huic cœmeterio, ut Zanottiuse Monumentis illis memoriæ prodit, terræ mandatum fuisse, credendum videtur, quod eum in monasterii, in quo ex dictis decem circiter annis vitam eremiticam duxerat, Ecclesia aut saltem in hujus cœmeterio potius, quam in monasterii alterius, quod nunquam incolerat, monachisque, vitæ eremiticæ minus aptis exstruxerat, Ecclesia sepeliri voluisse, verosimile appareat.

732. Ad hæc Morotius in Chronologico ordinis Carthusiensis Theatro pag. 226 sic scribit: « S. Brunone in sanctorum album relato, ejus corpus ab Ecclesia S. Mariæ de Turri ad aliam S. Stephani de nemore translatum est. » Ita ille; cui cum præterea alii nonnulli scriptores hic assentiantur, vere fuisse S. Brunonis, sanctis seu potius ob dicenda beatis jam ascripti corpus ad Ecclesiam S. Stephani ex Ecclesia S. Mariæ translatum, indubitatum apparet, maxime cum nullus prorsus scriptor occurrat, qui contrarium prodant memoriæ. Jam vero cum id ita sit, Sanctusque e loco, quo terræ fuerat mandatus, ad S. Stephani Ecclesiam verosimiliter fuerit translatus, fuisse eum in Ecclesia S. Mariæ de eremo sepulturam nactum, verosimile apparet. At vero inquires, postquam monasterium S. Stephani a Carthusiensi instituto ad Cisterciense anno 1192 defecerat, abbates illius veriti, ne Carthusiani sacras Instituturis sui reliquias repeterent, summa eas semper cura, ut Blomenvenna et post hunc Surius in suis de Brunone lucubrationibus e facta per Carthusianorum Neapolitanorum (adi num. 780) Priorem relatione memoriæ produnt, custodierunt; quod ut faceret securius, nunc hoc, nunc illo loco, abbate duntaxat, alioque viro fide digno rem noscente, sacra illa pignora collocarunt; ut proinde ex eo quod hæc e S. Mariæ de eremo Ecclesia ad Ecclesiam S. Stephani de nemore seu de bosco, cum anno 1514 sanctorum seu beatorum catalogo Brunonem ascribi contigisset, fuerint translata, consecrarium nequitiam sit, ut in eadem S. Mariæ Ecclesia terræ fuissent mandata. Ita contra opinionem qua Sanctum, non in Ecclesia S. Stephani, sed in Ecclesia S. Mariæ aut saltem in hujus cœmeterio sepulturam nactum arbitramur, potest argui.

733. Verum quid si ad præfatum Carthusiano-Arum priorem, quod de occultatis a Cisterciensibus S. Brunonis reliquis Blomenvenna et Surius memorant, falso duntaxat rumore fuerit delatum? Esse sane apparet, cur ita factum putetur. Etenim sacrum Sancti corpus anno 1513, Sancti canonizationem, uti eam vocant, proxime prægresso, in S. Mariæ Ecclesia, ut Tutinus in Historiæ ordinis Carthusiensis Prospectu ad annum 1513 memoriæ prodit, fuit repertum, nec verosimile videtur, factum id fuisse ex eo, quod abbates S. Stephani pretiosum thesaurum, quo eum occultaret, e monasterio S. Stephani, commorationis suæ loco, in cujus Ecclesia primitus fuisset reconditus, ad Ecclesiam S. Mariæ, a dicto monasterio sejunctam seu dissitam, transtulissent. Jam vero cum id ita sit, fuisse, S. Brunonem in Ecclesia S. Mariæ aut saltem in adjuncto huic cæmeterio terræ mandatam, verosimilius, omnibus consideratis, apparet. Nec est, quod hic objicias anno 1513 datam infraque recitandam Leonis X papæ bullam, in qua ad num. 733) sequentia isthæc, « In ejus (Monasterii nimirum S. Stephani) Ecclesia corpus S. Brunonis, dicti ordinis institutoris, dicitur esse reconditum, » verba occurrunt; præterquam enim quod ex aliorum duntaxat, qui facile decipi potuere, relatione seu opinione pontifex ita ibidem loquatur, cellulæ a S. Brunone prope Ecclesiam S. Mariæ de eremo extructæ, quamdamque una cum hac monasterii speciem præferentes, jam inde ab anno, quo religiosi hujus, monasterique S. Stephani incolæ ad Cisterciensem ordinem sese ex dicendis transtulere, 1192 aut etiam citius inhabitari, ut apparet, deseruerit, ecclesiæ S. Mariæ curam interim ac dominium monasterio S. Stephani gerente; adeo ut hoc ab illo tempore duas ecclesias, alteram nempe S. Mariæ, alteram S. Stephani dictam, habuerit, utque sub monasterii S. Stephani de Bosco nomine, non hoc tantum, sed etiam S. Mariæ de eremo monasterium venisse videatur. Ita omnino autumo, quod in monumentis omnibus, anno 1192 posterioribus, in quibus de religiosis Turritanæ eremi ædibus sermo fit, solum S. Stephani de Bosco monasterium memoretur.

734. Jam vero, cum id ita sit, S. Brunonis corpus, ut ut S. Mariæ Ecclesia esset reconditum, in monasterii S. Stephani Ecclesia jacere, a Leone papa dici absque veritatis dispendio in bulla cit. potuit. Nec apparet, Blomenvennam aliosque, qui sancti corpus in monasterio S. Stephani seu in hujus Ecclesia sepultum fuisse, scribunt, de Ecclesia sanctæ Mariæ non posse intelligi. Verum siue tandem Sanctus in hac, siue in illa eremi Calabrinæ Ecclesia tumulum nactus fuerit, sequens equidem ad hunc, uti in scripta a se Sancti Vita Blomenvenna, sermonem de Brunonis sepultura instituens, testatur, Epitaphium fuit appositum:

Prophas in hac eremo Christi fundatur ovilis

Promerui fieri, qui tegor hoc lapide.

Bruno mihi nomen, genitrix Alemannia, meque

Transtulit ad Calabros grata quies eremi
Doctor eram, præco Christi, vir notus in orbe,
Desuper illud erat gratia, non meritum,
Carnis vincla dies Octobris sexta resolvit,
Spiritus requiem, qui legis ista, pete.

Ita ille Sancti nostri biographus: ei autem in concinnata a se sancti Vita Puteanus etiam consentit; in posteriori tamen hujus editione, apud Judocum Ascensium Parisiis anno 1524 adornata, in carminibus, quibus jam datum Sancti epitaphium constat, mutatio quæpiam facta est. Pro primo enim hexametro, verosimillime quod in eo contra prosodiæ leges secunda syllaba in vocabulo eremus contrahatur, positum est hoc aliud: « Primus in hac Christi fundator ovilis eremo; » secundo autem pentametro eadem verosimillime de causa substitutum est hoc sequens aliud: « Transtulit ad Calabros grata quies memoris. » Ad hæc Surius pro ultimo epitaphii recitati pentametro sequens exhibet: « Ossa manent tumulo, spiritus astra petit. » Verum cum et in antiquiori Vitæ a Putaneo contextæ editione, Basilæ haud dudum post annum 1514 adornata et in antiquis documentis, ad editionis hujus calcem adjectis, tria jam dicta carmina eodem modo, quo apud Blomenvennam, legantur, fuisse sane eodem etiam modo primitus scripta, Sanctique tumulo apposita, verosimillimum, ne dicam, indubitatum apparet.

735. Discutiamus modo quæ post Sancti sepulturam contigisse narrantur. « Sepultus est autem, » inquit in sancti Vita Blomenvenna, « vir Dei in monasterio suo Sancti Stephani protomartyris post summum altare; ad cujus sepulcrum fons emanat vivus, qui divina clementia et ejus meritis multis fidelium optatæ remedia confert sanitatis Ubi etiam ut alibi legitur, est videre mirabile, caecos illuminari, surdos ad auditum restitui, mocos mutilatosque sanari, leprosos mundari, a demone obsessos oculus repurgari. Verum his omnibus miraculis, si divo Hieronymo creditur, illud est magis mirandum quod ferme omnes in rotulo (titulorum funebrium edenderum [seriem, E. P.] complexo) prædicto stupere se ostendunt, dum toties replicant ac consona voce prædicant, gloriam illum et honorem tantum calcare et in tanta vitæ austeritate, veritate et perfectione cursum vitæ feliciter consummare potuisse. » Ita ille: ne autem quisquam de fontis, ad Sancti tumulum, uti hic astruere videtur, prodigio excitati, veritate fortassis ambigat, mox subjungit: « Non debet autem cuiquam sepulcrum movere, si fons ille jam ad sepulcrum Viri Dei non cernatur; fontes quippe miraculose ducti non semper sunt perpetui sicut nec fons olei, qui tempore nativitatis Christi Romæ legitur emanasse. Vidi ego ad sanctum Mauricium in loco decollationis ejus foran: en sine oleo, per quod olim emanasse oleum ab accolis loci illius vasserebatur. Miracula enim a Domino fuit in revelationem et commendationem sanctitatis servorum ejus, et ideo, ubi eorum sanctitas perfectæ in-

notuerit, non nunquam miracula cessant. De sancto Nicolao legitur, quod ex sacris ossibus ejus oleum emanaverit; sed ob demerita populi, uno e successoribus suis de sede sua injuste expulso, fluere desierit.

736. « Pari modo existimandum est de fonte S. Brunonis, nimirum exulante a monasterio ejus religione, ab ipso sanctissime inchoata. Cum enim vir Sanctus obdormisset in Domino, mansit monasterium ipsum in proposito vitæ eremiticæ sive ordinis Carthusiensis, quam prius in eremo Carthusiæ et postea in Calabriæ eremo sanctus Bruno instituit. Successerunt ei in regimine dictæ domus quinque Priores usque ad temporavenerabilis Guigonis, Prioris Majoris Carthusiæ. Cunctis vero diebus seniorum, qui viderant et audierant et novebant omnia opera Domini, quæ per servum suum Brunonem operari dignatus est; quibus tandem succedentibus aliis, qui hæc non noverant, cum jam ordo Carthusiensis in Gallia circa Carthusiam et alibi multiplicari cœpisset, monasterium illud Calabriæ solum remansit a sanctitate et fervore tanti Patris per teporem degenerans. Cum vero a domo Carthusiæ visitatores et reformatores petens, propter distantiam nimiam habere non posset, ad aliud propositum, ordinem scilicet Cisterciensem, qui tum recens plantatus et a sancto Bernardo verbo atque exemplo rigatus, in magno fervore perseverabat, se contulit, cum jam in proposito Carthusiensis ordinis, in quo fundata fuerat, annis sexaginta durasset. » Ita hactenus Blomenvenna, iterum hic sibi, ut sæpe alias, quantum ad substantiam Surium, non tamen Puteanum, utpote qui Sancti meritis multa post ejus obitum miracula operari Domium dignatum esse, generatim duntaxat scribat, consentientem habens. Verum quid modo de fonte, qui ad Sancti tumulum prodigio excitatus fuerit, de miraculis ad hunc, facientibus id Sancti meritis, magno numero palatis, de tempore, quo is exaruerit seu esse desierit, ac tandem etiam de causa, ob quam hoc acciderit, sentiendum est?

737. Ut a prodigio excitati ad tumulum fontis ducam initium, cum hujus nec Puteanus in conscripta a se Brunonis Vita, nec ullus, quod sciam, scriptor seu æqualis seu suppar mentionem faciat, esse sane videtur cur, an vere ad Sancti tumulum miraculo fons eruperit, in dubium a non nemine revocetur. Et vero cum inventi fuerint qui, quemadmodum supra vidimus, in Carthusia, cum hanc Sanctus ejusque socii primum fuissent ingressi, divinitus fuisse excitatum fontem, confixerint, aut saltem ex errore crediderint, quidni etiam factum esse queat ut, vel ex errore vel ex fingendi licentia, prodigio ad Sancti nostri tumulum ebullisse fontem, in litteras missum fuerit, propensiusque deinde ac facilius, quam par esset, a prodigiorum amatoribus creditum? Atamen cum sequentia hæc verba, « Juxta sepulcrum ejus (S. Brunonis nimi-

rum) immediate fons vivus emanat, qui divina clementia in hujus Viri sancti meritis multis languoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis, » primorum quinque Carthusiæ Priorum chronologus seu antiquior Sancti nostri biographus num. ultimo suppeditet, isque, ut jam supra docui, sæculo tertio decimo, ac proin, duobus forte nondum post Sancti obitum sæculis elapsis, floruerit, nec eum, quod de fonte, ad Sancti tumulum prodigiose excitato, verbis recitatis memorat, aut ex antiquiori monumento, aut saltem e traditione hausisse, vero appareat absimile, e terra ad Brunonis tumulum, aut, si mavis, ex hoc ipso non erupisse prodigiosum fontem, indubitanter asseverare non ausim, licet interim de re, quod indubitatæ prorsus ac certæ fidei vade non innitatur, multum dubitem.

738. Nec dubitationem, quæ, quod non amplius, ipsomet Blomenvenna verbis recitatis fatente, ad Sancti tumulum fons inveniat, non parum augetur, tollere queunt quæ potissimum hic Sancti biographus in causa fuisse scribit ut prodigiosus fons ille exaruerit seu esse desierit. Dato enim, vere fuisse fontem ad Sancti tumulum prodigio excitatum, desiisse eum, quod, ut per verba num. 736 recitata (utpote per vocem Religio (adi num. 742) idem ibidem, quod per vocem Ordo, intelligens) velle videtur, religiosi Turritanæ eremi incolæ Cisterciense institutum essent amplexi, parum vero simile apparet, cum hi duntaxat id fecerint, ut, collapsa apud eos religiosa disciplina, a vita minus austera, ad quam, primævo instituti sui rigore relicto, defecerant, ad vivendi normam magis rigidam magisque sanctam transeuntes Deo perfectius possint famulari, quemadmodum ipsemet Blomenvenna verbis recitatis indicare videtur, fidemque etiam facit mox recitanda Cælestini pape bulla seu breve. Sunt quidem qui illos a Carthusiensi instituto ob causas quæ Deo minus placere debuissent, resiliisse contendunt; verum hisce assentiendum non esse alii volunt, nec quorum ex parte veritas stet, multum ad rem nostram facit. Demus enim etiam, justam omnino, ob quam Turritanæ eremi incolæ a Carthusiensi ad Cisterciense institutum deflexerint, causam non existisse, nec sic tamen verosimile evadet, factum esse ut fons, qui ad tumulum S. Brunonis prodigio excitatus fuisset, ob eorum ad Cisterciense institutum defectionem, exaruerit. Qualiscunque enim ea fuerit, sese equidem ad vitæ institutum nullo prorsus e capite contemnendum multisque nomini ussum opere commendandum transtulere, nec id, nisi assentiente ac approbante summo pontifice Cælestino, fecere, uti e bulla, qua hic eis ad Cisterciensem ordinem transeundi facultatem fecit, manifestum est.

739. Hanc idecirco e Suriano, quem cum suis adcompositam a Surio S. Brunonis Vitam Annotationibus seu potius Chronotaxi hæc adjectæ pag. 469 et seq. inseruit, transferre hinc lubet. Sic habet: « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, di-

lectis filiis fratribus cœnobii S. Stephani de Bosco A in Calabria salutem et apostolicam benedictionem. Ad religionis ordinem propagandum et ad suos palmites extendendos ex officii nostri debito propensiori cura debemus intendere, et ipsum divina flagrantia pullulantem tenere pro viribus, et fovero. Cum igitur divina inspiratione præventi sub Cisterciensis ordinis observantia volueritis militare et super hoc confirmationem apostolicam et favorem Prior vester, ad nos veniens, obnix petierit, fratrum nostrorum communicato consilio, cum dexteræ Excelsi mutatio videatur, vestrum hoc propositum commendamus, et, ut amodo sub eadem observantia et correctione abbatis et fratrum Fossæ-Novæ vivere debeatis, et gratum Deo famulatum Deo impendere, auctoritate apostolica, salvo Ecclesiæ Romanæ jure, confirmamus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ constitutionis et confirmationis infringere, etc. Datum Laterani, III Idus decemb. Pontificatus nostri anno 2. » Cum ergo, uti e Pontificia hæc bulla seu brevi intelligitur, cœnobii S. Stephani de Bosco in Calabria fratres seu religiosi Turritanæ eremi incolæ, non tantum non repugnante, sed etiam probante propositumque eorum laudante pontifice, ad Cisterciensem ordinem migrarint, sicque id faciendo contra Deum indubie non peccarint, nescio enim vero, an futurum sit, ut quicque sat verosimile arbitretur, illum eorum transitum causam esse potuisse, ob quam Turritanæ eremi fons, qui ad Sancti tumulum prodigio excitatus fuerit, existere desierit, aut, si mavis, exaruerit. Jam vero, cum res ita habeat, manet sane ex supra dictis, ac maxime ex eo, quod fons, qui prodigio excitatus fuerit, non amplius existat, æque ac ante dubium, an miraculo hujusmodi locus unquam fuerit.

740. Nec multum ad rem facit, prodigiosos fontes non esse semper perpetuos; etsi enim id verum esse dederimus, consequens duntaxat erit, ut, etsi ad Sancti tumulum fons non amplius inveniatur, fons tamen prodigiosus ibidem existere aliquando potuerit; unde reipsa etiam fontem hujusmodi ibidem olim existisse, non indubitato nullus certe habebit. Quod si interim fons prodigiosus ad Sancti nostri tumulum unquam exstiterit, atque ob causam, ad laudatis scriptoribus adductam, duntaxat desierit, is equidem diutius, quam annis quinquaginta aut sexaginta durarit. Etenim cum Celestinus II papa anno 1144, quo monasterium S. Stephani de Bosco ad Cisterciensem ordinem nondum fuisse translatum, ac proin fontem, qui ad S. Brunonis tumulum prodigio fuerit excitatus, nondum esse desiisse, apud omnes, qui miraculum istud admittunt, in confesso est, vitam cum morte commutarit, nec tamen serius, quam sæculo duodecimo, dictum monasterium ad Cisterciensem ordinem transierit, Celestinus papa, qui bullam jam recitatam monasterii S. Stephani de Bosco fratribus impertiit, alius esse non potest, quam Celestinus III; quare, cum

hic anno 1191, ad Aprilē jam provento, ad supremam Ecclesiæ cathedram fuerit evectus, bullaque tertio Idus seu 11 Decembris die, anno Pontificatus ejus secundo data notetur, consecrarium est, ut monasterii S. Stephani de Bosco fratres seu religiosi Turritanæ eremi incolæ anno demum 1192 aut sequentis initio ad Cisterciensem ordinem transierint, ac proin, ut monasterium illud non tantum annis circiter sexaginta, ut Blumenvenna verbis supra huc transcriptis tradit, sed centum propemodum et amplius in vitæ, quod in eo secutus fuerat S. Bruno, instituto durarit, pluresque etiam, quam quinque, instituti Carthusiensi, antequam ad Cistercienses transiret, priores habuerit.

741. Et vero Camillus Tutinus in brevi, quod suo B Historiæ ordinis Carthusiensis prospectui attexuit, Chronico Priores non tantum quinque, sed tredecim, qui ad S. Brunonis præscriptum Turritanam S. Stephani domum, antequam hæc Cisterciense institutum amplecteretur, ad annum usque 1192 rexere, suo singulis nomine apposito, recenset, eorumque, qui post quintum a S. Brunone floruit, anno 1138 obiisse notat. Et sane a Tutino plures etiam, quam quinque, qui ad normam, a Sancto nostro in Turritana Calabria eremo institutam, vitam exegerint, Priores recte enumerari, verosimillimum apparet, tum ex jam dictis, tum etiam ex iis, quæ huc facientia in sua de Carthusianorum initiis Dissertatione num. 20 et aliquot seqq. Columbius, uti hunc consulenti patescet, in medium adducit. Jam vero, cum hæc ita habeant, nec fons, qui prodigio ad S. Brunonis tumulum ortus sit, exaruisse, seu esse, antequam S. Stephani monasterium ad Cisterciensem institutum transisset, desiisse a Blumenvenna, aliisque, qui ejusdem cum eo opinionis sunt, statuatur, consequens est, ut fons ille non tantum quinquaginta circiter aut sexaginta, sed nonaginta amplius annis post Sancti nostri obitum debeat durasse, etsi interim id in opinione dictorum scriptorum, qui eremi Calabrinæ ad Cistercienses defectionem jam inde ab anno 1160 aut etiam citius factam statuunt, a veritate omnino sit alienum. Atque hæc sunt, quæ tum de prodigioso illo fonte, ad Sancti tumulum, uti a scriptoribus supra laudatis refertur, exorto, tum de tempore quo, et causa ob quam esse is desierit, dicenda occurrunt. Proximum est ut de miraculis, quæ magno numero per Sancti merita fuisse patrata, ac maxime in favorem eorum, qui e memorato prodigioso fonte bibissent, contigisse Blumenvenna verbis supra huc translatis alique memorie produnt, nunc tractem.

742. « Licet, inquit de S. Brunone Blumenvenna, miraculis multis claruisse legatur, tamen, quod sine dolore recolere nequeo, non sunt hujusmodi miracula ea, qua decuit, diligentia conscripta; aut, si conscripta fuerunt, alterius religionis (Cisterciensis videlicet) monachis in monasterium ejus intrantibus, primum negligentius scripta custodita, deinde deperdita sunt. » Ita ille, adamussim etiam sibi Su-

rium, et quantum ad miraculorum, quæ generatim Sancti meritis patrata fuerint, multitudinem Puteanum pariter consentientem habens; verum nullum prorsus, quod a Sancto patratum fuerit, miraculum in particulari recensent; assertionem autem quia multa a Sancto patrata fuisse miracula generatim traditur, scriptoris saltem synchroni fideque digni testimonio confirmari velim. Fuisse quidem multos male habentes, qui e fonte, ad tumulum prodigiose exorto, bibissent, pristinae sanitati restitutos, antiquior etiam Sancti nostri biographus verbis supra datis affirmat; verum nec hic sat antiquus est, ut tuto ei fidere possimus. Nec quidquam facit, quod præsentis temporis verbis utens sequentem scribat in modum, «Juxta sepulchrum ejus immediate fons vivum emanat, qui divina clementia in hujus viri Sancti meritis multis langoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis,» sicque de fonte prodigioso, qui ætate sua adhuc existerit, miraculisque, quæ tum haustis ex hoc aquis patrata fuerint, sermonem facere videatur; dato enim etiam hunc nostrum biographum de miraculis tempore suo gestis facere sermonem, fidem is sibi, cum in Carthusia majori a Turritana eremo non parum dissita scripserit, certam undequaque atque indubitam ægre admodum in eorum narratione conciliaturus apud omnes est. Ad hæc historicorum in morem, qui, quæ temporibus præteritis gesta sunt, per præsentis temporis verba non raro exponunt, fortassis hic loquitur.

743. Blumenvenna et Surius eo ipso loco, quo fontem, ad Brunonis tumulum prodigio excitatum, ætate sua non amplius exstitisse fatentur, de eo, non secus atque si adhuc exstitisset, per præsentis temporis verbum loquuntur, prior quidem hoc modo: «Ad cujus (S. Brunonis nempe) sepulchrum fons emanat vivus;» posterior vero isto: «Ad ejus sepulchrum fons vivus prorumpit.» Nec alterius, quam præsentis temporis verbo, quo, multis olim hausta e fonte illo aqua sanitatem fuisse restitutam, declarant, ibidem utuntur; ut proinde ex eo, quod antiquior Sancti nostri biographus de miraculis, quæ S. Brunonis meritis patrata fuerint, per præsentis temporis verbum loquatur, consequens non sit, ut hæc ætate sua gesta esse significatum voluerit. Jam vero, cum id ita sit, an non de iis duntaxat, quæ dudum etiam ante ætatem suam gesta fuerint, sermonem instituat, admodum est dubium, ac proin, quod de miraculis magno numero per Sancti merita gestis, memoriæ prodit, certum omnino atque indubitatum facere non potest, licet interim, quin aliquot saltem miracula Sanctus, beatis nondum adscriptus, patrarit, e sanctitatis fama, quæ apud Calabros ante id tempus per quadringentos amplius annos inclaruit, dubitandum non appareat. Et vero Surianus, in suis ad S. Brunonem Vitam annotationibus, multa miracula, quæ Deus ad declarandam S. Brunonis, confessoris sui, gloriam operari ad ejus invocationem dignatus est, ad

nostram cognitionem scriptorum inopia temporum, quæ injuria non pervenisse, pag. 314 præfatus, non pauca, quæ post factam Brunonis, uti eam vocant canonizationem, evenisse ejus intercessione narrantur, in medium adducit, hisque etiam duo præmittit, quæ, antequam Bruno in sanctorum seu beatorum album referretur, accidere.

744. Cum de rebus modo, quæ, priusquam Sancto cultus, Sanctis, proprius, pontificia auctoritate deferretur, evenere, hic tractem, lubet huc et duo illa prodigia transferre, lectori, quantum reor, in summa multorum miraculorum, Sancti meritis ante permissum ejus cultum ecclesiasticum patratum, quæ ad cognitionem nostram pervenerant, paucitate futura non ingrata. Primum, in quo tamen, an Sanctus partem habuerit, est dubium, sic habet: «Anno Domini 1131 cum illustri Gaufridus de Lorotello, comes Cantazarii in Calabria, filius Rodulphi comitis de Lorotello, nepotis comitis Rogerii, fundatoris ac dotatoris eremi S. Mariæ de Turre revocasset donationes cujusdam ecclesiæ omnium Sanctorum, et terrarum et vinearum in tenimento oppidi Badulati, a se et a matre sua Berta factas, Deo vindice, gravi apostemate est in pectore sauciatus, unde et ad extrema devenit, atque, condito testamento, cum morti proximus esset, a Rogerio de Arenis admonitus, ut res injuste ablatas restitueret, simul ac ablata restituit, sanguine ex ore et naribus fluente, sanitati pristinae est redditus; quod clarius ex ipsiusmet verbis et instrumento restitutionis patebit, ubi sic ait: «Anno ab Incarnatione » Domini 1131, indict. viii mense Octobris, cum » ego Gaufridus de Lorotello, Cantazari comes, » juvenili cupiditate tenerer, ne, quod domina » mater mea venerabilis Berta pro ecclesia omnium » Sanctorum de tenimento de Padulato, quam de » dera B. Mariæ de eremo ac beato Protomartyri » terras cultas et incultas, arbores domesticas et » silvestres quoque vilianos et vineas confirmarem, » sed potius revocarem, plus expetens temporalia » quam æterna, Deo permittente, post meæ revoca- » tionis triennium in stomacho sui horribili aposte- » mate sauciatus adeo dure, ut, vitalibus spiritus » diminutis, a medicis desperarer.

745. «Verum post conditum testamentum dixit » mihi dominus Rogerius de Arenis, qui modo testis » adfuit testamento apud Castellum novum, ubi eo » tempore infirmabar: Confirma puro restituendi » proposito, quæ revocasti B. protomartyri Ste- » phano; est enim tanti meriti apud Deum, quod te » poterit ab isto apostemate liberare. Quibus verbis » auditis, jussi per novum testamentum, quod in » momento iterum condidi, confirmari. Mirum in » modum cepi subito sanguine pulido, fluente de » ore et naribus, liberari. Quo viso miraculo devo- » tus misi litteras fratribus eremitis eo die, quo na- » vis Genuensium, ab Alexandriaveniens in portum » Castelli novi, ruinam est passa. Venit autem ad » me ad castrum meum Cantazarii Rodulphus de

» Crucifixo, eremitarum S. Mariæ, et S. protomartyris S. Stephani magister, et cum eo frater Arnaldus et Odo, et Guido monachi, quibus presentibus præcepi præsens privilegium per manus scribere Roberti conscribi, et quæ domina mater mea dederat, » etc. Tale est et Suriani recensione primum, quod hic commemorandum duxi, miraculum, instrumento etiam publico confirmatum. Cum vero, nec forte immerito, an in hoc partem quampiam S. Bruno habuerit dubitari posse videatur, dicto instrumento publico, quo id firmat, mox subiungit: « Quod (miraculum nempe jam relatam) etiam S. Brunoni tribui debere ob curam quam in cælo posita domus suæ gerit, nemo est qui ambigat. » Ita ille, partem saltem in relato miraculo S. Brunoni attribuendam, sese non dubitare indicans; verum in altero, quod hic etiam dandum, miraculo seu potius apparitione partem habuisse Sanctum, certum omnino est, uti quisque facile fatebitur, qui vel id duntaxat perlegerit.

746. En verba, quibus a laudato Suriano pag. 317 et seq. refertur. « Circa annum 1310 Valentiæ in Aragonia Joannes Aloysius Bertranus Tabellio, qui multo tempore fuit benefactor et procurator Carthusiæ Portæ-Coeli, ob magnam, quam erga S. Brunonem devotionem gerebat, ex diuturna ægritudine ad mortis confinia devenerat ante feriam quartam Majoris hebdomadæ, et cum a medicis de ejus salute conclamatum esset, subito aperiens oculos petit vestes ad induendum) atque interrogantibus respondit, sanctos Vicentium Ferrerium et S. Brunonem ad se intrasse, et sibi dixisse nequaquam hac vice se morituro, sed ad ecclesiam ea feria quarta ad divina officia audienda accedere debere, quod et reipsa præstitit. Atque ob id adeo in posterum S. Brunonem dilexit, ut, cum postea anno 1314 Leo X ejus festum solemniter in ecclesiis Ordinis concessisset, ipse suis sumptibus, eandem Carthusiam petens; ejus festivitatem tam in ecclesia quam in trichoro peregrini procuraverit ad obitum usque. » Joannes Aloysius Bertranus, cui apparitio hic relata obtigit, e secunda uxore, quam priori mortuam, duxerat, S. Ludovicum Bertrandum ordinis prædicatorum, de quo ad ix mensis hujus diem, quo colitur, apud nos agitur, postea genuit. Docet id nos tum ipsa, in qua eadem apparitio narratur, sancti hujus confessoris Vita, a Vincentio Justiniano Antist, Valentino ordinis S. Dominici alumno, idiomate Hispanico conscripta ac deinde altero ejusdem ordinis religioso in linguam Italianam versa, tum etiam laudatus Surianus in apparitionis alterius eidem Aloysio Bertrano oblate infraque in Appendice ad gloriam posthumam memorandæ, quam apparitioni jam narratæ proxime subiungit, relatione. Atque itaque, cum memorata apparitione, factentibus id tam S. Brunonis quam S. Vincentii Ferreri meritis, Aloysius Bertranus, periculosissime decumbens, subito atque insperato pristinae fuerit sanitati restitutus, miraculum modo habemus,

A quod partim saltem Sancti nostri intercessione, fuerit patratum, quodque etiam ejus canonizationem, seu vivæ vocis oraculum, quo ex dicendis Leo X papa cultu Sanctis proprio in ordine Carthusiensi cum coli permisit, præcessit; verum aliam patrata, in quibus Sanctus partem habuerit, diligentissimè licet facta indagine, invenire haud quivi.

747. Porro Zanotius, qui in contexta a se S. Brunonis Vita cap. 34 jam relatam, patricque S. Ludovici Bertrandi oblatam S. Brunonis et S. Vincentii Ferrerii apparitionem etiam refert, cap. 32, quo e Sancti nostri tumulo fontem prorupisse cum nonnullis aliis se prægressis scribit, e mss. quæ laudat, Calabriæ monumentis addit, virtutem, dieti fontis aquis a Deo sanandi morbos inditam, ad parvulus, in quo Sanctus, cum in vivis esset, corpus suum, quod id castigaret, mergere subinde solebat, aquas transiisse, cum primum Turritanum S. Stephani monasterium a Carthusiensi instituto ad Cisterciensem deflexisset. Quo autem id probet, nostra adhuc ætate, ac maxime Pentecostes, qua sacrum Sancti corpus ex ecclesia S. Mariæ ad ecclesiam S. Stephani fuit translatum, tribus diebus festis aquarum illarum virtute innumera propemodum quotannis beneficia divinitus conferri, miraculaque patrari, adjungit idem scriptor penes quem tum quantum ad hæc, tum quantum ad virtutem, a prodigiosi fontis aquis ad præfati lacus aquas translata, fides sit. Cæterum ut miraculo, quod jam inde a Sancti obitu ceptum, hodieque perseverare fertur, § hunc claudam, C Blomenvenna, quem dein secutus est et Surius, sub finem a se contextæ Sancti Vita sic scribit: « A monasterio autem isto (Turritano nempe S. Stephani) per crepidinem torrentis plano itinere 1300 passuum pervenit ad antrum devotissimum. Montibus siquidem artum satis et cinctum nemoribus, ejusdem vallis extrema clar dentibus, devotis et solitariis, nec ultra aditum humano usui præbentibus. Supra istud antrum ædificatum est haud grande sacellum cum altari sub titulo sancti Brunonis, Coloniensis magistri, sanctæ Mariæ de Turri, ordinis Carthusiensi institutoris primi, cuiusvis imago depicta cernitur. In hoc antrum item Dei servus ex eo tempore, quo primum illuc venit, usque in diem mortis suæ incredibili fervore permansit. Ad indicium et commendationem vero eximie sanctitatis ejus usque in hodiernum diem locus, in quo post excessum contemplationum laxa membra nuda humo collidebat, herbam nunquam reddit in spatio, quo tum ipsius sacri corporis mensura tendebatur, cum tamen circumquaque crescere cernatur. Hoc tam evidens miraculum omnes loci illius accolæ constantissime asseverant. »

748. Hactenus ille: verum quidquid sit de perseverante hodieque miraculo, quod verbis hinc memoratur, quodque in medio relinquendum arbitror, Sanctum equidem, contra ac Blomenvenna hic tradit, a die quo Turritanam S. Mariæ in Calabria eremum primum ingressus est, ad suum usque ob-

itum in antro, per verba recitata designato. commoratum non esse seu habitasse, certum omnino atque indubitatum mihi facit vel solum Mesimerii, Squillacensis episcopi, diploma seu privilegium num. 558 et seq. datum. In hoc enim antistes ille sequentem loquitur in modum : « Me rogare (comes Rogerius) dignatus est pro honoratissimis monachis et eremitis, domnis scilicet Brunone et Lanvino... locum a Deo servatum, qui Turris dicitur, incolentibus in veneranda admodum ecclesia gloriosissimæ Domine nostræ Dei genitricis, ac sancti Joannis Baptistæ præcursoris; quibus verbis cum tam Brunonem quam Lanvinum in sanctissimæ Dei genitricis ecclesia habitasse, non obscure hic innuat, toto Sanctum tempore, quo in eremo Calabria versatus est, in præfato antro commoratum esse, Blomenvennæ aliorumve, absque antiquo vade id asserentium, auctoritate prudentem quis credat? Blomenvennæ quidem alii scriptores recentiores suffragantur; verum nec hi ullum pro se laudant autorem monumentumve antiquum. Nec est cur pro iis in medium hic quisquam adducat, quæ memorato antro, ut Zanotius in sancti Vita cap. 31 in fine testatum facit, inscripta leguntur, sequentia verba : « In summa veneratione ac reverentia habendus est locus iste, fratres carissimi, in quo fidelis Christi servus ac sacræ paginæ doctor Bruno multiplice pœnarum genere corpus suum afflixit; in quo post hujus miseræ vitæ cursum ad cœlum evolavit; » fuisse enim hæc vel statim a Sancti obitu, vel saltem haud dudum post antro apposita, pro certo quis asserat? Quod ad me pertinet, multum dubitandum reor, an Sancti canonizatione, uti eam vocant, antiquiora sint. Brunonem itaque subinde quidem, quo orationi divinarumque rerum meditationi ac contemplationi quietius vacaret, in antrum, a Blomenvenna memoratum, quod a S. Mariæ de eremo ecclesia seu monasterio, quod Sanctus incolebat, haud multum aberat, secessisse, haud difficulter crediderim; habitari tamen in eo, hærebo dubius, donec validiora, quæ omnem de hoc dubitationem animo eximere nata sint, argumenta producantur in medium.

§ XLVI. *Leo X papa ordini Carthusiensi Turritanum in Calabria S. Stephani monasterium jubet restituï, cultumque Sancti ecclesiasticum permittit.*

749. In Titulis funebribus non paucis infra recendis seu diversarum ecclesiarum monasteriorumve ad litteras encyclicas infra pariter recendendas, quibus S. Brunonis obitus nuntiatus eis a Sancti e Turritana eremo discipulis fuerat, responsorii non tantum a doctrina virtuteque eximia Sanctus laudatur, verum etiam cum non tam illorum, qui responsorias illas dabant, quam hosce tant illius precibus indigere declaratur; quod sane illum pro viro sancto cognitum jam tum universim fuisse argumento est. Verum, etsi res ita habuerit, annu tamen jam amplius quadringenti, quod mirum videri potest, ab ejus obitu erant elapsi, cum needum a quopiam, quan-

tum apparet, tentatum quidquam fuerat, quo Vir ille celeberrimus juxta ac sanctissimus, qui et clarissimum ordinem instituerat, et virtutibus suis plane eximii Carthusiam primum ac deinde Calabriam potissimum illustrarat, seu sanctorum seu beatorum numero a summo pontifice adscriberetur.

750. Addit Bailletus tom. III Vitarum, col. 91, Sancti memoriam toto illoquadringentorum annorum spatio in Calabria apud homines adeo fuisse neglectam, ut nullus plane ab hisce religionis cultus tum illi fuerit delatus. Verum hac in re falsum fuisse scriptorem illum, ex iis, quæ sub contextæ a se Sancti Vitæ finem in litteras mittit Blomenvenna verosimile apparet. Etenim ibidem sic habet : « Al hæc loca (nempe ad autrum, in quo Sanctus habitavit, et ad ecclesiam S. Mariæ de eremo) populum catervæ, senes cum junioribus, parvuli et mulieres, nobiles et ignobiles, principes et domini ob sanctissimi Brunonis venerationem et devotionem ad ejus etiam beneficia obtinenda, quasi degat in humanis, eum attendentes, certatim confluent, reverenter accedunt, orant, adorant. Præcipue vero antrum seu specum, de quo supra, in quo fere semper solus Domino famula batur, tanta reverentia et affectu, incredibilique fide frequentatur, quod etiam quandoque plures cernuntur non nisi nudis pedibus a monasterio præfato (S. Stephani nempe) illud accedere. Alii flexis genibus ambulando antrum sacrum, terram et saxa ex devotione lingen- C tes, lacrymisque infusi circumeunt. Porro de antro ipso seu rupe aliquid pro maximis habituri reliquis detrahunt, atque ita ad propria remeant cum gaudio.

751. « Quanta vero devotione ad hunc sanctissimum Patrem Brunonem afficiantur Calabriae episcopi, abbates, prælati, religiosi, principes etiam, comites, barones vulgusque universum, nemo verbis explicare sufficiet. Est præterea non longe a monasterio præfato spatio passuum 300 nemo amplissimum, quod Golo nominant, ab ipso servo Dei deputatum apud instaurationem monasterii ejus duntaxat. Si quis vero ausu temerario contra sancti viri ordinationem venire attemptaverit (fama est omnium Calabriae populorum longa experientia firmata) divinam ultionem non evadit. » Hæc ille : quæ cum, Sancto nondum diu per Leonem X in sanctorum, seu potius ex dicendis beatorum, album relato, in litteras miserit, nec tunc primum, cum id factum a pontifice illo fuisset, eximium plane ac singularem, qualem verbis recitatis depingit, cultum in Calabria sancto fuisse delatum, verosimile appareat, Bailletto asserenti, Brunonem, cum beatis a Leone papa adscriberetur, fuisse et ex omnium fide in Calabria memoria deletum, et nullo ibidem cultu affectum, indubitanter assentiri non ausim, maxime cum ex veneratione, qua erga Sanctum, etiam beatis nondum adscriptum, Calabriae populus fuisse, recitata Blomenvennæ verba indicant, verosimile

appareat, fuisse illi etiam cultum Sanctis proprium ab hisce delatum.

752. Verum, ut ut sit, fuisse eum equidem, etiam cum nondum beatorum honoris a Carthusianis publice sibi deferri obtinuisset, pro Sancto ab hisce aliisque habitum honoratumve, ex apparitionis, quæ Bruno sese una cum S. Vincentio Ferrerio spectandum Aloysio Bertrano ægrotanti exhibuit, relatione jam data, ut pote in qua erga Brunonem, tanquam sanctum, modo peculiari affectus fuisse traditur, fas est colligere uti etiam ex eo, quod Carthusianitandem, quicum fatente ipsomet. Baillet, privatim saltem sanctorum honoribus in Carthusia a Calabrina diversis colebant, de illius seu canonizatione seu beatificatione procuranda etiam cogitavit. Camillus Tutinus sæpissime jam laudatus, in historia ordinis Carthusiensis prospectu ad annum 1504, pro quo tamen perperam scribitur 1503, ita proditi memorie: « In generali (Carthusianorum) capitulo, hoc anno celebrato, priores Carthusiani tractarunt de procuranda canonizatione S. Brunonis, et de recuperanda Carthusia S. Stephani de nemore, quæ fere annos tercentum penes Cistercienses, et deinde (sæculi nimirum, si in brevi monasterii S. Stephani de nemo Chronico apud Tutinum pag. 195 recte notetur, quinti decimi initio, aut etiam nonnihil citius) ad abbates commendatarios pervenerat. Hinc ad litem prosequendam Jacobus de Aragonia, prior Carthusiæ Neapolitanæ, Matthæus prior Bononiæ, Ludovicus prior Mantuanæ Carthusiæ, et Hugo prior Carthusiæ Romanæ deputantur. Erat ea tempestate abbas commendatarius Ludovicus cardinalis de Aragonia, Ferdinandi I regis Neap. nepos. Jacobus igitur, quem supra memoravimus, cum esset cardinalis affinis, Romæ cum eodem cæterique priores de restitutione agunt, et plurimis hinc inde articulis discussis, et conditionibus apposis, cardinalis se exuere passus est. Verum cum ejus redditus jure emphyteotico ab Evangelista Tornafrancia Catacensi possiderentur, quo [an qui?] etiam suo juri cedere promiserat, Jacobus cætera impletus Neapolim venit sed Evangelista, quem oblate conditionis pœnituerat, fuga dilabatur; verum regis adhibitis diligentibus interceptus, ac promisso stare coactus est. »

753. Ita ille, non tantum Carthusianos sancti Patris sui canonizationi procurandæ, verum etiam Calabrinus S. Stephani monasterio de nemore recuperando animum adjecisse operamque pōro dedisse, tradens. Neque vero religiosorum illorum viro- rum frustra hic conatus fuit; primo enim S. Stephani domum seu monasterium ordinis suo restitui, ac deinde in album, si non sanctorum, beatorum saltem, primum suum institutorem pontificia auctoritate referri obtinuerunt, uti patescet ex iis quæ de duobus hisce capitibus pro instituti mei ratione dicenda hic sunt. A Calabrinis monasterii recuperatione, quod hæc Sancti canonizationem seu potius beatificationem præcesserit, duco initium. Ac primo quidem an Carthusiani de monasterio illo recupe-

rando jam inde ab anno 1504 cogitavit, ipsemet Camillus Tutinus, qui id jam tum ab iis factum, verbis mox datis scribit, dubitare me facit. Etenim in chronico, quod concinnato a se ordinis Carthusiensis prospectui attexuit, ita memorat: « Anno 1505 Carthusiani monachi in capitulo generali Jacobo de Aragonia Carthusiæ Neapolitanæ, Matthæo Bononiensis, Ludovico Mantuæ, Hugoni Romanæ prioribus demandarunt, ut monasterium S. Stephani religioni restituendum curarent. Hi post varios eam memoratis cardinali et Tornafrancia tractatos, post decennium protractos, mutuis hinc inde petitionibus conclusis, eo controversiam adduxerunt, ut monasterium in summi pontificis Leonis X manibus cardinalis resignaret, quo adimpleto, pontifex Carthusianis cum omnibus ejus bonis iterum concessit et tradidit, et abbatialem titulum suppressit per bullam dat. Romæ 1513. » Quare, cum Tutinus, ordinis Carthusiensis prioribus hic nominatis a capitulo generali, ut monasterii S. Stephani recuperationem tentarent, anno demum 1505, quod jam inde ab anno 1504 factum fuisse, verbis supra recitatis in prospectu docuerat, in mandatis datum fuisse, hic scribat, hocne, an illo anno Carthusiæ S. Stephani recuperationem tentare decreverint Carthusiani, dubium sane ipsemet efficit.

754. Attamen, cum monasterium illud postquam anni jam decem ab incepto de restituendo eo Carthusianis tractatu essent elapsi, iu manus pontificis, qui id deinde Carthusianis reddidit, resignatum fuisse, verbis proxime datis etiam tradat, fuisse vere jam inde ab anno 1504 a Carthusianis de dicto monasterio recuperando tractatum, verosimilius apparet, quod bulla, quid eis pontifex Leo X reddi jussit, anno 1513, ut ipsemet etiam Tutinus verbis recitatis fatetur, data notetur, facileque quidem ab anno 1504, non tamen ab anno 1505 ad annum usque 1513 annos decem excurrisset, queat intelligi. Instrumentum illud, quod et ei locum hic concedi, postulatum a me fuerit, et nonnulla, quæ jam dicta sunt, confirmet, huc transcribo. Hisce verbis concipitur: « Leo episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Pro commissio nobis de super apostolatus officio quo universalis Ecclesiæ regimini præsidemus, de ecclesiarum et monasteriorum, aliorumque regularium locorum omnium statu prospere et salubriter dirigendo continua reddimur attentione solliciti: unde aliqua ex eisdem monasteriis et locis, ut in eis gravior Deo vigeat observantia, crescat divinus cultus, et fidelium augeatur devotio, novis nonnunquam committimus gubernanda rectoribus, per quorum solertia studium et providam diligentiam monasteria et loca ipsa, etiam alias votivis in spiritualibus et temporalibus proficiant incrementis.

755. « Sane monasterio S. Stephani de Bosco Cisterciensis ordinis Squillacensis diocesis, quod dilectus filius noster Aloysius sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis ex concessione et dispen-

satione apostolica in commendam nuper obtinebat A (commenda hujusmodi ex eo, quod idem Aloysius cardinalis illi hodie in manibus nostris sponte et libere cessit, nosque cessionem ipsam duximus admittendam cessante) adhuc eo, quo, dum eidem Aloysio cardinali commendatum fuit, vacabat, modo vacante; nos vero, ultimum dicti monasterii vacationis modum, etiamsi ex illo quævis generalis reservatio et in corpore juris clausa resultet, præsentibus pro expressis habentes ad provisionem super ipsius monasterii regimine celerem e et felicem, ne monasterium ipsum longæ vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam desuper cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad dilectos filios fratres Carthusienses, ordinis, in quibus regu- B laris disciplinæ observantia, vitæ sanctimonia, et exemplares mores in dies tam quam novi palmities in agro Domini pullulare noscuntur, direximus oculos mentis nostræ. Sperantes, quod si in monasterio prædicto, in cuius ecclesiæ corpus S. Brunonis dicti ordinis Carthusiensis institutoris dicitur esse reconditum, et quod, ut ab aliquibus asseritur, olim ejusdem Carthusiensis ordinis domus fuit, dignitas abbatialis et Cisterciensis ordo perpetuo supprimerentur et exstingerentur, et ordo Carthusiensis hujusmodi institueretur, et plantaretur: et de cætero monasterium ipsum domus sub eadem invocatione S. Stephani nuncuparetur, et dicti Carthusiensis ordinis fratribus per eos juxta ipsorum ritus et mores ac regularia instituta prout aliæ ejusdem Carthusiensis ordinis domus reguntur et gubernantur, regendum et gubernandum perpetuo concederetur, ex hoc gratia Deo et accepta in dicto monasterio introduceretur bene beateque vivendi norma, augeretur divinus cultus, aliasque ejusdem monasterii statui in spiritualibus et temporalibus cum circumvicinorum fidelium spirituali consolatione feliciter consuleretur.

756. « Quibus omnibus debita meditatione pensatis, de dictorum fratrum consilio, auctoritate apostolica, tenore præsentium in eodem monasterio quovis modo, et ex cujuscumque persona vacet, etiamsi ejus provisio ex quavis causa ad sedem apostolicam specialiter vel generaliter pertineat, dignitatem abbatialem et Cisterciensem ordinem hujusmodi perpetuo supprimimus et exstinguimus, et dictum Carthusiensem ordinem, ita quod de cætero non monasterium, sed domus ejusdem S. Stephani sit et denominetur, instituiimus; illudque cum omnibus et singulis ejus mobilibus et immobilibus bonis, juribus et pertinentiis suis, dictis fratribus per unum priorem et fratres in decenti numero juxta eorum ritus et mores ac instituta regularia prædicta, et prout aliæ dicti Carthusiensis ordinis domus reguntur et gubernantur, regendum et gubernandum perpetuo concedimus. Itaque liceat dilectis filiis modernis dicti Carthusiensis ordinis visitoribus in provincia remotioris Lombardiæ juxta morem ejus-

dem Carthusiensis ordinis, infra cujus provinciæ limites dicta domus S. Stephani consistit, Carthusiensis ordinis et illius fratrum hujusmodi nomine corporalem domus S. Stephani bonorum ac jurium et pertinentiarum prædictarum possessionem per se vel per alium seu alios propria auctoritate libere apprehendere, et, sicut præmittitur, regendam et gubernandam perpetuo retinere, illiusque, fructus, redditus et proventus in fratribus et domus eorum usus utilitalemque convertere, diocæsani loci et cujusvis alterius licentia super hoc minime requisita.

757. » Ac priori et fratribus in ipsa domo S. Stephani pro tempore degentibus, quod ipsi et dicta domus omnibus et singulis privilegiis, gratiis, immunitatibus, indulgentiis, exemptionibus, præeminentiis, favoribus, et indultis spiritualibus et temporalibus, quibus aliæ dicti Carthusiensis ordinis domus aut priores et fratres in illis pro tempore degentes generaliter utuntur, potiuntur, et gaudent, ac uti, potiri, et gaudere poterunt quomodolibet in futurum, uti, potiri, et gaudere libere et licite possint, de simili consilio auctoritate præfata indulgemus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac dictorum ordinum juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus cæterisque contrariis quibuscunque. Nos enim ex nunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ suppressionis, extinctionis, concessionis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo tertio decimo, decimo septimo Kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno primo. » Carthusianis itaque, ut ex huc jam transcripta Bulla manifestum est, Calabrinum S. Stephani de Bosco monasterium, si a Ludovico seu Aloysio de Aragonia, S. Mariæ in Cosmedin diacono cardinali, de quo in Pontificum et cardinalium Vitis tom. III, col. 187, Oldoinus, risignatum, anno 1513, 16 Decembris die, Leo X restituit; hujus autem haud dudum post possessionem illi adiere.

758. « Jacobus de Aragonia, » inquit in suo ordinis Carthusiensis prospectu ad annum 1514 Camillus Tutinus, « prior Neapol. cum priore Clarimontis, aliisque monachis et fratribus conversis Carthusianis die 27 Februarii monasterii S. Stephani de nemore possessionem cepit. » Dicti itaque monasterii possessionem anni 1514 vigesima septima Februarii die ac proin trahens nondum postquam id eis restitutum fuisset, elapsis mensibus, possessionem adiere Carthusiani; qui autem factum id sit, Zanottius in sua de S. Brunone Historia cap. 33 se-

quentem fere in modum exponit: Jacobus de Aragonia, Carthusiæ Neapolitanæ prior provincieque visitator, ac Petrus Acerri, Claromontanæ in Basilicata regni Neapolitani provincia Carthusiæ prior convisitorque, qui designati ad id fuerant, priores Bononiensem, Mantuanum et Romanum adjuuctos sibi habentes litterisque pontificis ac regis muniti, auxilio, quod eis Adamus Toraldus, Badulati baro, præstitit, sese ad S. Stephani monasterium contulerunt; quo cum pervenissent, a Cisterciensibus, qui voluntatis pontificis, per acceptas ab hoc litteras, jam ante facti fuerant certiores, supplicium in morem inter festum æris campani sonitum obviam venientibus recepti ecclesiam mox sunt ingressi, cumque litteras pontificias ac regias prælegissent, modo a jure præscripto, monasterii possessionem, solemnibus postremam factam Deo actis gratis, adierunt. Ita fere quantum ad substantiam ille e Calabria monumentis mss., quæ, quod recentiori memoria gesta memorent, fidem hic mereri puto. Leo porro, qui erga Carthusianos benevolens sese præfati monasterii restitutione monstrarat, alio haud dudum post majori adhuc favore eos affecit. Etenim eodem anno 1514 miraculis, quæ a S. Brunone patrata ferebantur, via judiciaria non discussis, Carthusianis, ut festum ejus annuum officio ecclesiastico celebrare, ejusque in precibus horariis commemorationem quotidie agere possent, vivæ vocis oraculo concessit. Id littere, quas ea dere Antonius cardinalis Papiensis, Carthusianorum protector, ipso anno 1514 ad hos dedit, manifestum faciunt. Eas adeo, quod et ad Sancti nostri gloriam multum faciant, e Benedicti XIV papæ de beatorum canonizatione et servorum Dei beatificatione lib. 1, cap. 44, huc transcribo.

749. His verbis concipiuntur: « Antonius miseratione divina tituli sanctæ Prædix sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis Papiensis necnon totius ordinis Carthusiensis protector universis, et singulis præsentibus nostras inspecturis, et lecturis salutem in Domino sempiternam. Cum ex nostro protectionis officio benevolentiaque, ac pietate, qua universo Carthusiensi ordini prædicto afficimur, hodie ad pedes sanctissimi domini nostri Leonis divina providentia papæ X præsentavimus venerabiles religiosos viros DD. Matthæum Bononiæ, Ludovicum Mantuæ, Jacobum Neapolis, et Hugonem S. crucis in Urbe ejusdem Carthusiensis ordinis domorum priores; et tam nos, quam religiosi prædicti plura de laudibus, præconiis, ac vitæ sanctitate beati Brunonis confessoris, ejusdem ordinis Carthusiensis primi fundatoris, ac institutoris, sanctitati suæ retulissemus, et exposuissemus; qui Vir beatus, declinante Christiana militia, et propter iniquitatis abundantiam charitate plurimum frigescente, tanquam dux strenuus ad resistendum hostibus novum in Ecclesia instruxit instauravit exercitum, et in vineam, quam Dominus sua dextera plantaverat, jam vitiorum vepribus et spinis obsitam, veluti solertissimi

mus pater familias, tot fideles conduxit operarios, ut ubiores in dies ex ea fructus sanctæ Ecclesiæ proveniant, et odorem suavitatis proferat, et sanctitatis.

760. « Ipsius namque beati confessoris multiplex doctrinæ, vitæ castigatissimæ, innocentiae, ac munditiæ exemplum plurimos generans sancta adoptionis filios, generatque, et nutrit in dies incessanter; cujus meritis ordo præfatus exornatur, et comprobatur miraculis, et assidue, quasi de virtute in virtutem, crescit, rigans montes de superioribus suis, et de fructu odorum suorum satiat terra. Ideo nos una cum præfatis prioribus ab eodem Domino, Domino nostro, venerabilium virorum Francisci de Puteo moderni generalis, aliorumque priorum, et universorum monachorum, monialium, conversorum, et personarum dicti ordinis nomine humiliter supplicavimus, ut pro omnipotentis Dei gloria, qui in suorum exsultat veneratione Sanctorum, ac beati prædicti confessoris honore, illiusque evidentissimis sanctitatis operibus, signi que virtutum, quibus in carne positus claruit, et ad cælos evocatus perpetuo splendet, proque tam præclari ordinis decore de apostolica munificentia, et benignitate sub sexta Octobris die, qua die, posita carnis sarcina, idem beatus Bruno confessor ad perpetuam evolavit gloriam, festum quotannis in ejus memoriam, ac solemne officium dignis in Domino laudibus, et honoribus celebrandi, et commemorationem ejusdem cæteris diebus faciendi licentiam concedere dignaretur; quamvis idem beatus Bruno confessor non reperitur aliter canonizatus per summos pontifices prædecessores suos, ut moris est.

761. « Qui præfatus sanctissimus Dominus noster papa asserens, se jamdudum de laudibus, ac sanctitate ejusdem beati confessoris plurima intellexisse, arbitralis dignum esse, ac consonum rationi, ut, quem Deus in hoc sæculo tantis donis et gratiis insignivit, assumptum in cælis, magis ac magis venerandum, et cui viventi dederat cor omnipotens ad præcepta, et legem vitæ, et disciplinæ, eidem nunc apud thronum divinæ gloriæ esistenti impendatur in terris debita devotionis obsequium; hujusmodi nostris, et præfatorum priorum supplicationibus libenter annuens, dictis domino Francisco moderno, ac pro tempore generali existenti, et aliis prioribus, monachis, monialibus, conversis ac personis dicti ordinis, in ipsius ordinis duntaxat domibus, et eorum ecclesiis, seu capellis, festum prædictum solemnitè colendi, et devotione debita celebrandi, præfate Brunonis corpus, et memoriam dignis in Domino laudibus prosequendi, et venerandi, officiumque conveniens in honore ipsius beati confessoris agendi, et decantanti necnon commemorationem singulis diebus faciendi, ex tunc, et de cætero in perpetuum cum Dei benedictione licentiam vivæ vocis oraculo nobis facto benigne, ac favorabiliter, concessit pariter, ac indulgit; non obstante quod idem beatus Bruno confessor

non inveniatur aliter canonizatus, ut supra : præsentibus quoque ibidem reverendissimo in Christo patre D. D. Laurentio Putio tituli sanctorum quatuor coronatorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali et reverendo patre domino Francisco Amellino cameræ apostolicæ clerico.

762. « Quare, ne apud quemquam de hujusmodi concessione possit aliquod dubium suboriri, præsentis manu propria subscriptas, et nostri soliti sigilli appensione munitas confici jussimus, et per nostrum quoque secretarium subscribi fecimus in fidem, robur, et testimonium præmissorum, et veritatis. Datum Romæ in apostolico palatio die 19 mensis Julii anno 1514, pontificatus vero Domini nostri anno secundo. Antonius cardinalis Sanctæ Prædix protector manu propria. Antonius Testa Verulanus. » Tales sunt litteræ, quibus Antonius, S. R. E. tituli Sanctæ Prædix presbyter cardinalis Papiensis, ordinisq. Carthusiensis protector, publice testatus est, quibuscumque ad hunc ordinem spectantibus sive viris sive mulieribus facultatem deferendi S. Brunoni cultum, iisdem litteris expressum, Leonem decimum, summum pontificem, vivæ vocis oraculo indulsisse. Zanottius in adornata a se S. Brunonis historia seu Vita, cap. 33, ita fere quantum ad substantiam scribit : Leo decimus papa anno 1514, die decima nona Julii, Brevis, ab Antonio cardinali Papiensi, ordinis Carthusiensis protectore, sibi oblato, subscripsit, quo, ut monachi, moniales, atque aliæ quæcumque personæ S. Brunonis institutum profitentes, in monasteriis suis S. Brunonis festum solemniter ritu officioque proprio sexta Octobris die quotannis celebrare, ejusdemque sancti Patris sui commemorationem in quotidiano officio ecclesiastico facere possint, concessit. Brevis hujusmodi autographum in majore Carthusia modo asservatur, in eoque pontificiæ approbationis testes fuisse leguntur cardinalis Laurentius Pucci et Franciscus Armellinus, reverendæ cameræ apostolicæ clerici.

763. Ita fere, ut jam monui, quantum ad substantiam ille. Verum recitatas Antonii cardinalis Papiensis litteras fuisse abs hoc scriptore pro Brevis, quod Leo decimus papa concesserit, perperam acceptas, dubitandum non est, cum datum hoc fuisse scribat eodem anno et die, quo illæ datæ notantur, easdemque, quarum tamen nomina paulo aliter scribit, personas etiam, nempe S. R. E. cardinalem Laurentium Putium, et Franciscum Amellinum, Cameræ apostolicæ clericum, qui pontifici, cum vivæ vocis oraculo præfatam facultatem Carthusianis concessit, in ipsis recitatis Antonii cardinalis Papiensis litteris adfuisse memorantur, Brevis pariter, quod Leoni decimo Antonius cardinalis, ordinis Carthusiensis protector, obtulerit, approbationi seu subscriptioni, per pontificem hunc factæ, præsentibus adstipulis affirmet. Ad hæc Leonem, non Brevis, quod concesserit, sed vivæ duntaxat vocis oraculo, Carthusianis, ut sanctum ordi-

nis sui institutorem honorare modo jam dicto present, anno 1514, 19 Julii die indulsisse, Antonii cardinalis recitatas litteras, eo ipso anno 1514 ac die 19 Julii, quo breve hujusmodi ex Zanottii opinione datum fuisset, signatas, fidem faciunt; ut sane, quin is scriptor hallucinatus hic sit, dubitari nullatenus debeat. Nec ii qui S. Brunonem a Leone decimo canonizatione, æquipollenti saltem, Sanctis fuisse ascriptum contendunt, ab errore immunes videntur, quemadmodum § sequens aperiet.

§ XLVII. *An Leo X papa Brunonem etiam canonizavit, et quemam, ad gloriam Sancti posthumam facientia, concessam ab hoc pontifice cultum ei deferendi facultatem proxime sint secuta.*

764. Leonem X papam non tantum, ut ecclesiasticus Brunoni cultus deferretur, concessisse, verum etiam Sanctis eum ascripsisse seu canonizasse, nonnulli existimant; ac imprimis quidem ex his existisse videtur eruditissimus Annalium ecclesiasticorum parens Baronius, utpote in suis ad Martyrologium Romanum adnotationibus hodie de Brunone ita observans : Vita functus est anno Domini 1101, relatusque est inter sanctos a Leone decimo pontifice. » Verum aliter longe sensit Benedictus XIV papa; etenim in suo De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione opere, lib. I, cap. 41, § III, nullo pacto dici posse sanctum Brunonem a Leone X canonizatum fuisse, contendit, et sane non immerito, alii probant, tum quæ ipsemet ibidem adducit, tum quæ nos modo adducere hic sumus. Cum canonizatio, uti infra docebo, cultus præceptum importet, non fuisse sane Brunonem vivæ vocis oraculo, quo, ut ei cultus ecclesiasticus deferri posset, anno 1514 duntaxat impertisse Leonem X papam, et recitatis cardinalis Papiensis litteris intelligitur, in sanctorum numerum ab hoc pontifice relatum seu canonizatum, manifestum est. Quare ut, sanctum Carthusianorum institutorem canonizatum a Leone fuisse verum esse queat, oportet ut altera hic illud post declaratione, vel vivæ itidem vocis oraculo vel litteris expressa, fecerit. Verum declarationis, vivæ vocis oraculo factæ atque a declaratione, in cardinalis Papiensis litteris memorata, distinctæ, qua in sanctorum numerum Leo papa Brunonem retulerit, nullus omnino scriptor meminit.

765. Quod autem a litteris seu bulla expressam, qua id fecerit, declarationem spectat, Tutinus quidem in Historiæ ordinis Carthusiensis prospectu, pag. 135, postquam, Leonem X, ut publicus S. Brunoni cultus deferri posset, anno 1514 vivæ vocis oraculo concessisse, narravit, ad annum 1515 subjungit : « Leo X bullam canonizationis sancti Brunonis generali ordinis Carthusiensis transmisit, et in ea plura in ordine servanda injungit. » Tutino porro, bullam a Leone, qua Sanctus canonizatus fuerit, datam fuisse, hic tradenti, alii etiam nonnulli assentiuntur. Nescio tamen, an hæc accenseri debeat Surius. Etsi enim ad scriptæ a se Sancti

nostri Vitæ caleem metricè hunc in modum ejus A
canonizationem describat :

*Papa Leo, gestis et majestate reverendus,
Cardineis patribus celebri circumdatus actu,
Certiore factus, quam sancte vixerit olim
Bruno; quod obsequium, dum vixit, præstitit urbi,
Quodque per hunc cultu divino Ecclesia crevit.
Hujus et audierat certo miracula quædam.
Propterea votis Patrum concordibus illum
Rettulit in Divos; festum concessit eidem
Octobris sexta celebrari luce quotannis;
(Illo nempe die moriens ascendit olympum)
Erigere huic statuas, ac ædificare sacella
Permittens; super his confecta diplomata confert.
Ordinis hæc nostri mater Carthusia servat
Inter Romani multa instrumenta senatus;*

huic tamen descriptioni præfigit hunc titulum :
« Canonizatio, ut vocant, S. Brunonis carmine conscripta; » quibus et vocibus, fuerint vere a Leone papa Bruno canonizatus, dubitasse potest videri. Ad hæc per diploma, cujus hic meminit, cum Zannotio (adi num. 762) Breve duntaxat, quo Sancti cultum Leo permisit, fortassis intelligit, Ut ut sit, bullam equidem, qua S. Brunonem Leo X canonizavit, datam non fuisse, pro indubitato debet haberi.

766. Id sic ostendo : quod si bulla hujusmodi, quæ, facta licet tum Romæ, tum alibi diligentissima indagine, inveniri haud potuit, anno 1515 a Leone data fuisset, ea utique aut generali reverendorum Patrum Carthusianorum capitulo, die septima Maii et sequentibus dicto anno 1515 in Carthusia Majori celebrato, si Maium sit prægressa, aut certe, si mense hoc fuerit posterior, generali eorumdem reverendorum Patrum capitulo, anno 1516 die 21 Aprilis et sequentibus in Majori itidem Carthusia celebrato, nota fuisset : neutri autem e capitulis hisce generalibus nota illa fuisse ullo modo videtur. Patres enim, ut quotannis, prout a Leone pontifice fuerat concessum, S. Brunonis festum sexta Octobris die solemnè ritu celebraretur, officium conveniens de eo agatur, quotidianaque in officio ecclesiastico commemoratio instituat, in priori e duobus illis capitulis generalibus ordinaverunt, hancque ordinationem nova condita in posteriori capitulo ordinatione confirmaverunt, injungentes præterea ut S. Bruno et in Litanis conventualibus invocetur, et martyrologio inscribatur; bullam autem, qua Brunonem canonizavit, cultumque illum ei deferri pontifex jusserit, non commemorant, facere id utique, si bullæ hujusmodi cognitionem habuissent, non omisissent. Ut quam verum id sit, studiosus lector perspiciat, nihilque, quod ad gloriam Sancti posthumam spectet, præteream, ambas ordinationes illas, et Majori Carthusia a Carthusiano Parisiensi supra sæpissime jam laudato mihi procuratas huc transcribo. Prior seu illa, quæ in capitulo generali anni 1515 condita fuit, sic habet : « Cum sanctissimus dominus noster dominus Leo divina providentia papa decimus et modernus, nobis et ordini no-

stro sua gratia dederit et concesserit licentiam et auctoritatem, ut in singulis domibus dicti nostri ordinis, et earum ecclesiis seu capellis possimus festum beati Brunonis Patris nostri solemniter colere, et debita devotione celebrare, ejusque corpus et memoriam dignis in Domino laudibus prosequi et venerari et officium conveniens in honorem ipsius agere et decantare, nec non commemoracionem singulis diebus de eo facere, et alias, prout in desuper confectis litteris (nimirum cardinalis Papiensis, quas § præced. dedi) plenius continetur.

767. « Propterea ne tantam gratiam neglexisse videamur, ad Dei et ejusdem Patris nostri laudem et honorem, Ordinis incrementum, et nostram nostrorumque omnium salutem, consolationem, et B pacem, dictarum litterarum mentem et tenorem insequentes, volumus et ordinamus, quod de cætero annis singulis perpetuis futuris temporibus die sexta mensis Octobris, qua die idem Pater noster, carne solutus, beata fuit immortalitate vestitus, festum prædictum in omnibus et singulis domibus totius Ordinis nostri prædicti et earum ecclesiis seu capellis in honorem et sub nomine et vocabulo ejusdem beati Brunonis confessoris cum candelis solemniter celebraretur, et ab omnibus et singulis prioribus, monachis, conversis, et aliis personis dicti nostri Ordinis debita devotione colatur, ejusque corpus et memoria dignis in Domino laudibus veneretur, fiatque et decantetur de eo ipsa die sexta Octobris solemne officium cum duodecim lectionibus, capitulo, refectorio, et cæteris cæremoniis, quæ in solemnibus festis candelarum solent observari, in hunc videlicet, qui sequitur, modum. Ad primas Vesperas Antiphona super psalmos, Sint lumbi. Responsorium, « Beatus servus. » Ad Matutinas octo primæ lectiones, sermo beati Augustini episcopi, qui incipit : « Dominus noster Jesus Christus, » sicut in festo S. Martini. Quatuor vero ultimæ, Homilia beati Gregorii papæ, quæ incipit : « Sancti Evangelii, » super Evangelio secundum Lucam : « Sint lumbi vestri, » sicut in festo S. Benedicti. Ad Missam dictum evangelium : Sint lumbi vestri. » Cætera omnia tam in Missa, utriusque Vesperis, Matutinis, quam cæteris Horis fiant sicut unius confessionis non episcopi, exceptis orationibus, quæ dicuntur prout infra in pede præsentis ordinationis sunt notatæ. Volumus pariter et ordinamus, quod in vigilia dicti festi fiat abstinencia et in die fiat sermo in capitulo monachorum et conversorum ad laudem ejusdem Sancti, et ad reformationem Ordinis, et cesset ipsa die ab omnibus operibus, ut divinis laudibus facilius et devotius intendere valeamus.

768. « Item ordinamus, quod dictum festum scribatur in Calendariis ordinis sub dicta die sexta Octobris, et in Letaniis post sanctum Benedictum ponatur, scribatur, et ab inde dicatur « Sancte Bruno, » ora pro nobis. » Item pariter Ordinamus, quod singulis diebus, quibus cætera dicuntur solita suffragia in Matutinis et Vesperis, immediate post

commemorationem sancti Joannis fiat de eo memoratio in hunc modum : Antiphona, Similabo. Versus, Justum deduxit. Oratio, » Omnipotens semper piterne Deus, etc. Ut per ejus intercessionem et » merita divinam in presenti gratiam, et æternam » in futuro gloriam consequi mereamur. » Sequuntur Orationes ad Missam dicendæ, quarum prima dicitur in die ad utrasque Vesperas, Laudes et Tertiam, et quotidie ad commemorationem in Matutinis et Vesperis. ORATIO. « Omnipotens sempiternus Deus » qui renuntiantibus sæculo mansiones paras in » cœlo, immensam clementiam tuam humiliter imploramus, ut, intercedente beato Brunone confessoris tuo, vota, quæ proficundo fecimus, fideliter » implere, et ad ea, quæ perseverantibus in te dignatus es promittere, valeamus salubriter pervenire. Per. » SECRETA. « Sacrandum tibi, Domine, » munus offerimus, majestatem tuam suppliciter » exorantes, ut per intercessionem et merita beati Brunonis confessoris tui, a peccatis omnibus et » peccatorum omnium penis absoluti, acceptum » tibi sacrificium in tuæ Passionis et nostræ Redemptionis memoriam offerre valeamus. Qui vivis. » etc. » vis. » COMPLENDA. « Per hæc sancta, quæ sumpsimus, Domine Deus, pium in nobis accende sanctæ Religionis affectum, ut ejus, quem ut patrem in » terris colimus, vestigia insequentes, quod, te donante, promisimus, te operante, implere, et cum » vitæ finis advenerit, ad te, qui via, veritas, et vita es, pervenire mereamur. Qui vivis, » etc.

769. Posterior, seu quæ anno 1516 fuit præscripta, his verbis capititur : « Ordinationem in præcedenti capitulo factam circa celebrationem festi beati Brunonis Patris nostri confirmamus, et eam perpetuo in Ordine nostro observari volumus et mandamus, hoc addito, quod, sicut in Letaniis privatis, ita et in conventualibus ponatur et scribatur, et ab inde dicatur : « Sancte Bruno, ora pro nobis. » Et in Martyrologio sub die sexta Octobris scribantur hæc verba : in Calabria depositio beati Brunonis confessoris, primi institutoris ordinis Carthusiensis. Et nihilominus ordinamus, quod de vita ejus noviter impressa legatur in refectorio singulis annis in singulis domibus Ordinis in dicto festo. » Duas has ordinationes, quæ e codice ordinationum, a capitulis generalibus conditarum, in titulo, iis in capite præfixo, desumptæ notantur, cum ipsis autographis concordare testatur ipemet, qui iisdem subscribitur, reverendissimus ordinis Carthusiensis minister generalis Franciscus Biclet. Expende modo, studiosè lector, quo ista jam recitata documenta, vixque dubito quin futurum sit, ut fateare, in horum saltem posteriori Carthusianos generalis anno 1516 celebrati capituli Patres pontificiarum, quibus S. Bruno canonizatus fuisset, litterarum facturos fuisse mentionem, si ad illorum hæc cognitionem venissent, missæque adeo, ut Tutinus verbis proxime recitatis memoriæ prodit, ad ordinis Carthusiensis generalem fuissent. Cum enim, quæ pontifex, publice San-

ctum coli, vivæ duntaxat vocis oraculo impertierat, facultatis mentionem in priori facere capituli generalis anni 1515 Patres non omiserint, quis Bullæ pontificiæ, cultum Brunonis ecclesiasticum non tantum permittentis, sed etiam decernentis seu præcipientis, si bullam hujusmodi novissent, mentionem, arbitretur, capituli anni 1516 Patres facturos non fuisse in dictorum documentorum posteriori, quo confirmarunt, quod antea de cultu sancto Patri suo deferendo, cum is a pontifice, non præceptus, sed permissus duntaxat fuisset, statuerant ?

770. Adhæc in posteriori e duabus recitatis ordinationibus, anno ex dictis 1516 condita, generalis capituli tunc celebrati Patres bullæ pontificiæ, a Leone decimo papa ad ordinis Carthusiensis generalem missæ, quæ hic pontifex S. Brunonem canonizavit, non tantum non meminere, sed bullam hujusmodi a Leone ad ordinis sui generalem missam non fuisse, in hac ipsa ordinatione sua conjiciendi ansam præbent. Dum enim hac, ut sanctus ordinis sui institutor martyrologio inscribatur, præcipiunt, non cum Sancti, sed cum Beati duntaxat titulo fieri id jubent, secus tamen verosimillime facturi, si bullæ pontificiæ vi, quæ Bruno canonizatione saltem æquipollenti, ut vocant, canonizatus fuisset, Sancti titulum ei competere spectum habuissent. Nec est, quod reponas, Brunonem in præfata ordinatione, utpote quæ per voces hasce, « Sancte Bruno, ora pro nobis, » in Litanis conventualibus invocari jubetur, Sancti titulo etiam decorari : e cœlibus enim, qui in Litanis hujusmodi, publice recitari haud solitis, invocantur, tam ii qui sunt, quam ii qui non sunt, in sanctorum album canonizatione seu formali seu æquipollenti relati, Sancti titulo solent affici. Verum demum etiam, nullius plane roboris esse, quæ e capitularibus Carthusianorum ordinationibus contra assertam a Camillo Tutino, quam ad ordinis Carthusiensis generalem anno 1515 Leo X papa miserit, canonizationis S. Brunonis bullam in medium hactenus adduximus ; bullam equidem hujusmodi a pontifice illo datam nunquam fuisse, ac proin nec ad ordinis Carthusiensis generalem missam, indubitatum esse vel idcirco debet, quod S. Bruno, Carthusianorum parens ac institutor, a Leone decimo canonizatione nec formali nec æquipollenti Sanctorum numero fuerit adscriptus, uti, quæ jam nunc dicturus sum, manifestum efficit.

771. Ante omnia, ut, an vere Sanctus a Leone canonizatus fuerit, melius persciatur, quid et canonizatio et beatificatio sit, siquæ quidam hanc inter et illam discriminis intercedat, videamus. Canonizatio, ut Benedictus XIV De servorum Dei beatificatione, et beatorum canonizatione lib. 1, cap. 41, num. 1 docet, duplex est, alia formalis, alia æquipollens. Formalis, quæ fit a summo pontifice, servata forma judiciali prolataque sententia, et observatis consuetis caeremoniis. Æquipollens, cum Deiservus, in antiqua cultus possessione existens, fama virtutum et miraculorum celebris, nulla prolata sententia

nec servato ordine judiciali, omnisque consuetis A
 caeremoniis, qui jubetur in universa Ecclesia certo
 tempore fieri officii et missae recitationem celebrationem-
 que, ritu etiam, contra ac in canonizationis formalis
 bullis (adi laudatum Benedicti XIV opus lib. 1, cap. 38, num. 5 et seq.) fieri assolet, seu duplici
 seu semiduplici, quo fieri illud debeat, expresse ac
 nominatim, uti e variis canonizationis æquipollentis
 exemplis, a Benedicto XIV operis, mox iterum ci-
 tati, lib. 1, cap. 41, adductis, intelligitur, determi-
 nato seu præscripto, ulteriorique proinde (adi ite-
 rum laudatum Benedicti XIV opus lib. 1, cap. 38,
 num. 5 et seq.) constitutione, ut Sanctus, qui cano-
 nizatione æquipollenti canonizatus fuit, ita colipos-
 sit, non requisita. Quod modo ad beatificationem
 spectat, hæc, non secus atque canonizatio, in for-
 malem, atque æquipollentem dividitur: formalis
 quidem est, quando, prævia formali discussione vir-
 tutum et miraculorum, pontifex indulget ut servus
 Dei colatur, tanquam beatus, in aliquo certo loco;
 æquipollens vero, cum summus pontifex, prævia ju-
 diciali probatione famæ virtutum et miraculorum,
 approbat sententiam latam a iudice ordinario vel
 delegato super casu excepto a decretis Urbani VIII.
 Ita quantum ad substantiam in opere laudato lib. 1,
 cap. 42, num. 8, idem Benedictus XIV.

772. In eo itaque canonizatio seu formalis seu
 æquipollens a beatificatione seu formali seu æqui-
 pollenti potissimum differt, quod beatificatio per-
 missionem duntaxat, canonizatio cultus præceptum
 importet, itemque quod in beatificatione cultus ad
 aliquam provinciam, diocesim, civitatem religio-
 samve familiam contrahatur, in canonizatione ad
 Ecclesiam universam extendatur. Jam vero, cum
 hæc ita habeant, ac maxime quidem cum in iis, quæ
 ad beatum, qui canonizatur, spectant, examinandis
 judicialis ordo seu forma ad canonizationem forma-
 rem requiratur, Brunonem sane hæc Sanctis non
 fuisse a Leone adscriptum, manifestum est. Neque
 vero id quisquam contendit. Quod autem ad cano-
 nizationem æquipollentem pertinet, nec hæc Bruno-
 nem sanctis Leo adscripsit. Hunc enim in universa
 Ecclesia per officium et missæ celebrationem coli,
 eo modo, quem canonizationis æquipollentis descri-
 ptio, num. præced. dat a, includit, nunquam præcep-
 tit. Liquet id ex eo, quod, quemadmodum in Ap-
 pendice ad gloriam Sancti posthumum probabo,
 anno 1623 a Gregorio XV papa, ut « festum S. Bruno-
 nis... die sexta Octobris... in Missali et Breviario
 Romano reponi, officiumque de eo semiduplex
 (verba sunt bullæ, a Gregorio hac de re datæ, in-
 fraque recitandæ) ab omnibus ubique fidelibus re-
 citari libere et licite posset ac valeret, » Carthu-
 sianis supplicantibus, concessum demum fuerit;
 unde consequitur, ut enimvero, Sanctum in uni-
 versam Ecclesiam per officium et missæ celebrationem
 coli, eo modo, quem canonizationis æquipollentis
 descriptio, num. præced. data, involvit, Leo X papa
 jam antea haud præcepisset. Atque hinc, simulque

ex ante dictis ulterius consequitur, ut nec bullam,
 qua S. Brunonem canonizavit, anno 1515 dederit,
 nedum ad ordinis Carthusiensis generalem mis-
 erit, contra ac verbis supra recitatis Camillus Tuti-
 nus tradit, alique nonnulli, ab eo, quantum opi-
 nor, in errorem inducti, hodieque existimant.

773. Porro cum Sanctus noster, qui ex jam dictis
 a Leone X canonizatus non fuit, non aliter quam
 vivæ vocis oraculo, quo, ut cultu ecclesiastico offi-
 cere cum possent, Carthusianis fuit concessum, a
 præfato pontifice beatis fuisse adscriptus inveniatur,
 non fuisse etiam id abs hoc factum beatificatione
 formali, sed tantum æquipollenti, facile, quantum
 opinor, quisque intelliget partim e jam data tum
 formalis, tum æquipollentis servorum Dei beatifica-
 tionis descriptione seu notitia, partim ex modo, quo
 in cœlitum honoribus S. Brunoni concedendis Leo
 papa processisse asseritur tum a Blomenvenna
 huncque secuto Surio in concinnatis a se sancti Viti-
 tis, tum ab Antonio S. R. E. cardinali Papiensi in
 litteris supra huc transcriptis. Ad formalem enim
 (adi num. 771) beatificationem formalem, quæ huic
 præest super prævia sit, virtutum miraculorumque
 servi Dei, qui beatis adscribendis proponitur, dis-
 cussio requiritur; modus autem, quo Leo decimus
 in concedendis S. Brunoni cœlitum honoribus pro-
 cessit, sequens fuit: Cum hic pontifex, cui, ut S.
 Brunonem festo annuo officioque ecclesiastico hono-
 randi quotidianamque de eo in precibus horariis
 commemorationem faciendi facultatem ordini Car-
 thusiensis concedere dignaretur, priores Carthusiani
 deputati, et Antonius S. R. E. cardinalis Papiensis
 totius mox dicti ordinis, ejus protector erat, no-
 mine supplicabant, « jam dudum de laudibus ac
 sanctitate ejusdem beati confessoris plurima intel-
 lexisset, arbitratus dignum esse ac consonum rati-
 onis, ut, quem Deus in hoc sæculo tantis donis et
 gratis insignivit, assumptum in cœlis magis ac
 magis venerandum, et cui viventi dederat cor om-
 nipotens ad præcepta et legem vitæ et disciplinæ,
 eidem nunc apud thronum divinæ gloriæ esistenti
 impendatur in terris debitæ devotionis obsequium, »
 postulationi eorum lubentissime consensit.

774. Ita supra jam datæ num. 759 et seqq. Anto-
 nii cardinalis litteræ. Nec ab hisce ea in re Blo-
 menvenna, cui etiam in substantia Surius ad amu-
 sim consonat, multum ablutit. En ejus hæc spectan-
 tia verba. Sic habent: « Sanctissimus dominus noster
 (nimirum Leo decimus papa) cum multorum rela-
 tione de eximia sanctitate beati Brunonis frequenter
 audisset, posthabita miraculorum inquisitione, in-
 dignum arbitratus est, eum, quem Deus tantis in
 hoc sæculo ornasset donis et gratis, nunc assumptum
 in cœlis maximis non offerri præconis, et cui de-
 disset omnipotens cor ad præceptum et legem vitæ
 et disciplinæ, eidem nunc, apud thronum divinæ
 gloriæ quiescenti, debitæ devotionis obsequium non
 impendi in terris. Et propterea non modo generose
 auctoritate apostolica annuit, verum etiam voluit ut

in singulis domibus totius ordinis Carthusiensis.... A festum sanctissimi Brunonis confessoris annis singulis die sexta Octobris... solemniter colatur, et congrua debitaque devotione celebretur.» Jam vero, cum Leo papa non formali virtutum miraculorumque discussione præmissa, sed sanctitatis dumtaxat, uti e jam datis Antonii cardinalis litterarum et Blomenvennæ verbis intelligitur, fama impulsus, cultum ecclesiasticum, hisce itidem expressum, S. Brunoni deferri permiserit, manifestissimum sane est, formali id eum, utpote ad quam formalis virtutum miraculorumque discussio ex dictis requiritur, beatificatione non fecisse, ac proin ne hac, sed tantum æquipoletenti, qualis tunc erat in usu, quæquesententiæ, a iudice ordinario vel delegato super excepto ab Urbani VIII decretis, utpote tum nondum existentibus, casu latæ, approbationem pontificiam non exigebat, Sanctum nostrum beatissimum fuisse adscriptum.

775. Verum qualiscumque demum modus fuerit, quo Brunonem, sanctissimum Carthusianorum institutorem, beatis adscribi, a Leone decimo, summo pontifice confiteri, fuit eadem ab hoc, ut illi cælestium honores publice deferre possent, Carthusianis concessum. Nec dudum hi facultatem illam irritam esse siverunt. Etenim ut in singulis ordinis sui domibus permissus a summo pontifice cultus ab omnibus prorsus seu clericis seu conversis sancto Parenti suo deferretur, in capitulo generali, quod anno 1515, dictæ facultatis concessionem proxime secuto, celebratum fuit, districte, quemadmodum ordinatio in hoc condita supraque hæc transcripta fidem facit, statuerunt, jamque ab ipso anno 1514, quo concessa eisa pontifice dicta facultas fuerat, corpus S. Brunonise S. Mariæ de Turri, quemadmodum, nemine eis hac in re contradicente, Tutinus in Historiæ ordini: Carthusiensis prospectu pag. 136 aliique docent, ecclesia ad ecclesiam S. Stephani de nemore transtulerant. Id quidem loco cit. dictus Tutinus, eodem demum anno 1515, quo condita fuit in generali ordinis Carthusiensis capitulo memorata ordinatio, factum scribit; verum quemadmodum hic scriptor, qui non prius quam seculo proxime elapso floruit, ac proin diu a re gesta abfuit, in asserenda bulla, ad Carthusianos missa, qua Leo decimus papa S. Brunonem canonizari, hallucinatus ex dictis est, ita etiam hic in assignando anno, quo sacræ Sancti reliquæ ex ecclesia S. Mariæ ad ecclesiam S. Stephani de nemore fuerint translata, omni dubio procul hallucinatur. Blomenvenna enim, qui eo ipso tempore, quo memorata sacrarum Sancti reliquiarum translatio contigit, in vivis exstitit, Carthusiæque Coloniensis (adi in chronologico ordinis Carthusiensis Theatro Merotium et in Bibliotheca Carthusiana Petreum) priorem egit, fuisse illam jam inde ab anno 1514 factam, in contexta a se S. Brunonis Vita e Mathæi, Carthusiæ Bononiensis prioris, qui rei gestæ interfuerat, relatione memoriæ prodit, omnesque prorsus scriptores alios, de re illa tra-

ctantes, quos quidem viderim, sibi consentientes habet.

776. Verba, quibus Blomenvenna dictam translationem anno 1514 e laudati Bononiensis prioris, qui præsens huic adfuerat, testimonio affigit, sequentia hæc sunt: «Anno domini... 1514 dominus Matthæus, prior domus Bononiæ, qui et ipse ad negotium supra dictum (restitutionem monasterii S. Stephani) urgendum deputatus fuerat, cum translationi ossium sancti Brunonis personaliter interesset, sacrum illius caput, ne cum ossibus altari imponeretur, tenebat in manibus; turbis vero congregatis et amantissimi sui Patroni sanctis reliquiis privari formidantibus, satisfaciebatur dicendo, opus, sacrum caput, ab ossibus segregatum, auro et argento vestiri lapidibusque pretiosis ornari: atque ita diligentis custodiæ suspicionem ipsis auferens, ex speciali licentia summi Pontificis partem aliquam capitis detraxit, et alis communicavit, et præcipue venerabili patri Gregorio, priori domus Friburgensis, portionem modicam de eodem capite dedit anno Domini 1515 tempore capituli generalis, quam ille, minutatim dividens, per domos provincie Rheni, sibi tanquam visitatori principali commissas, distribuit. Quia vero sanctus Bruno natione Coloniensis fuit, præfatus dominus Matthæus reservaverat portionem parvam de eodem capite pro priore domus Coloniæ, eique in præsentia reverendi prioris Majoris Carthusiæ donavit plurimum gaudenti et devotione magna suscipienti anno 1516; qui Colatium reversus eodem anno pretiosissimum gratissimumque ibi munus in ecclesia domus suæ depositum die Inventionis sancti Stephani; pulveres vero, ex divisione decedentes, distribuit domibus provincie Teuthoniæ, scilicet sancti Salvatoris prope Trajectum, sanctæ Mariæ in Monichusen, sancti Andree prope Amsterdam, et sancti Bartholomei prope Delft.

777. « Translatum est autem corpus sancti Brunonis anno Domini 1514 per dominum Joannem Rufi abbatem, et. ut mihi retulit dominus Matthæus, de quo supra, impositum majori altari, ex candido marmore constructo, circumposito tabulato spissitudinis quatuor digitorum, cratæ etiam ferrea undique gyrante ipsum altare, cuius etiam mensa est de marmore candido. Est autem altare istud locatum in capite ecclesiæ sancti Stephani de Busco.» Ita ille, apertissime sane docens, sacrum S. Brunonis corpus anno 1514 fuisse translatum. Nec hoc tantum e recitatis Blomenvennæ verbis habemus, verum etiam per Joannem Rufi abbatem, qui melius fortassis a Surio aliisque Joannes abbas S. Rufi vocatur, translationem fuisse peractam, eique etiam Matthæum, Carthusiæ Bononiensis Priorem, interfuisse. Ait porro in Sancti Vita a se conscripta cap. 33 Zanotius, solemnitati isti non tantum hunc, verum etiam Neapolitanæ, Claromontanæ in Basilicata regni Neapolitani provincie, Mantuanæ et Romanæ Carthusiarum priores præsentibus adstitisse. Et vero, licet id scriptoris synchroni æqualisve testimonio confirma-

tum nuspiam inveniam, vel ex eo tamen, quod iidem priores, ut Turritanum S. Stephani monasterium Ordini suo restituendum curarent, deputati antea fuerint, verosimillimum autumo. Sed hæc de iis, quæ ad sacri thesauri translationem spectant dixisse sufficit; nunc de hoc ipso nonnulla dicamus. Ex eo, dum solemnitas ista perageretur, per Matthæum, Carthusiæ Bononiensis priorem, capitis partem fuisse modo, quem exposuit, decreptam, Blomenvenna verbis proxime datis docet, uti etiam partis illius portionem unam Gregorio, Carthusiæ Friburgensis priori, anno 1515, alteramque Carthusiæ Colonien- sis priori anno 1516 a laudato Mattheo, Carthusianorum Bononiensium priore, fuisse donatam.

778. Ac prior quidem Colonien- sis, cui sacrum hoc donum fuit collatum, ipsemet qui isthæc in litteras mittit, quique, quod Leidæ seu Lugduni Batavorum natus sit, Leidensis etiam a patria nominatus non raro invenitur, Blomenvenna existit, uti liquet tum ex tempore, quo Carthusiæ Colonien- si a Petreo et Morotio præfuisse memoratur, tum ex Surio, qui eadem, quæ verbis jam datis Blomenvenna, in conscripta a se Sancti nostri Vita memo- rans, sequentia prodiit memoriæ: « Quia sanctus Bruno patriam habuit Coloniam Agrippinam, idem dominus Matthæus ejus capitis parvam portionem donavit domino Petro Leidensi, Carthusiæ Colo- niensis priori, cui munus illud fuit longe gratissi- mum, quique domum reversus anno 1516 donum pretiosissimum in ecclesia Carthusiæ Colonien- sis die 3 Augusti reverenter deposuit. » Ita SURIUS. Ve- rum qui factum, ut Matthæus, Carthusiæ Bononiensis prior, capitis S. Brunonis portionem Gregorio, Carthusiæ Friburgensis priori, provincieque Rheni visitatori anno 1515, uti Blomenvenna verbis reci- tatis testatur, in generali ordinis Carthusiensis capitulo, de more in Carthusia celebrato, imper- tierit, nec tamen eodem tempore partem capitis, Carthusiæ Colonien- sis quæ et ipsa in Rheni pro- vincia sita est, destinata, Blomenvenna, quæ etiam tunc provincie Rheni visitator erat, in manus tradi- derit? Cum e duobus singularum ordinis Carthu- siensis provincialium visitatoribus unus dumtaxat, uti in opere quod ordinis Carthusiensis Annales inscripsit, Innocentius le Masson lib. III, cap. 22 docet, ad capitulum generale, in Carthusia Majori celebrandum, teneatur quotannis accedere, capitulo- que generali anni 1515 Gregorius, Carthusiæ Fri- burgensis prior, tanquam dictæ Rheni provincie visitator, interfuerit, facile intelligitur, qui factum esse queat, ut Blomenvenna, licet et ipse provincie Rheni visitator esset, capitulo generali anno 1515 non interfuerit, utque adeo ipsi Matthæus, Carthu- siæ Bononiensis prior, parvam capitis S. Brunonis portionem, quam Carthusiæ Colonien- si, quod in hac civitate natus Sanctus esset, destinarat, ante an- num 1516 in manus non tradiderit, seu ad illud usque tempus, quo illum capitulo generali interfu- turum sciebat, in manus tradendum reservavit.

A 779. Porro translationis Sancti nostri occasione non tantum sacrorum ejus ipsius partem Carthusiæ Friburgensis prior, alteramque Colonien- sis Carthusiæ prior, qui cum aliis Provincialium Rheni et Teutoniæ seu Belgii Carthusiis, ut Blomenvenna etiam verbis supra hæc transcriptis docet, sacrum donum communicarunt, obtinere; verum etiam e sacro Carthusiensium ordine alii non pauci, ut dubitandum non apparet. Ac imprimis quidem Carthu- siæ Parisiensis alumni os digiti, quod hodieque, ut Bailletus tom. III Vitarum col. 91 docet, ad pedem statuæ, Brunonem exhibentis, cernitur, sibi impetra- vere: At vero Zanottius in contexta a se Sancti Vita cap. xxxiii assertionem præterea huc facientem sup- peditat, quæ, an veritati consonet, animi pendeo. B Ait enim, eo ipso tempore, quo sacrum Sancti nostri corpus transferri contigit, Jacobum de Aragonia, Carthusiæ Neapolitanæ priorem, e S. Brunonis cor- pore inferioris mandibulæ partem una cum duobus dentibus, facta sibi ad hoc a Pontifice facultate, cepisse, sacraque illa ipsa ad Franciscum a Puteo, Carthusiæ Majoris priorem, qui ad solemnem Sancto cultum procurandum non parum contulerat, dono misisse; Blomenvenna autem, qui ex jam dictis rei gestæ fuit æqualis, eamque etiam e Matthæo, Carthusiæ Bononiensis priore, qui Sanctis transla- tionis præsens adstitit, verosimiliter audivit, sacrum illud donum Francisco a Puteo, Carthusiæ Majoris priori, citius quam anno 1514, factum fuisse, idque C ei non dono missum, sed ab ipso met Jacobo de Ara- gonio, Carthusiæ Neapolitanæ priore, coram obla- tum fuisse, memoriæ prodiit.

780. En ejus huc facientia verba: » Cum negotium, inquit, hujus restitutionis (Calabrimi scilicet S. Ste- phani monasterii) urgeretur seu tractaretur, tem- pore, quo capitulum generale Carthusiæ celebrabatur, venit prior domus Neapolitanæ, cui negotium hoc commissum erat, et presentavit reverendo patri domino Francisco, priori domus Majoris Carthusiæ, partem mandibulæ cum duobus dentibus sancti Brunonis, narravitque cunctis audire cupientibus, abbates domus sancti Stephani, in qua sacrum cor- pus beati Brunonis requiescit, tanta diligentia sacras reliquias ejusdem metu Carthusiensium, ne scilicet illud substraherent, custodivisse, ut, ossibus sepa- ratim atque ad diversa secretiora loca repositis, eis- sacre essent reliquie, præter abbatem et alium fide dignum. » Hactenus ille. Atque his quidem suis verbis, ut consideranti patebit, apertissime tradit, Sancti mandibulam una cum duobus ejus dentibus ad Puteanum, Majoris Carthusiæ priorem, a Neapo- litanorum Carthusianorum priore dono non fuisse submissam, sed hunc ipsum, contra ac Zanottius scribit, dicto Carthusiæ Majoris priori, cum capiti generalis tempore præsens ei adesset, sacrum illud munus obtulisse; quod autem ad tempus, quo res acciderit, spectat, tunc eam, cum, ut S. Stephani monasterium ordini suo restitueretur, Carthusiani

instarent, gestam scribit, ac proin antequam id A
hiscæ restitutum fuisset. Jam vero cum restitutionis
hujus negotium anno 1514 mense Februario ex supra
dictis Pontificii decreti, anno 1513 dati, quo ea fieri
jubebatur, executione terminatum fuerit, tuncque
generale anni 1514 Carthusianorum capitulum, ejus
tempore Jacobus, Neapolitanus prior; præfatum
sacrum donum Francisco a Puteo offerre potuerit,
celebratum certe (neque enim ante Pascha generalia
sua capitula Carthusiani unquam habent) nondum
fuisse, ex iis sane, quæ Blomenvenna verbis reci-
tatis scribit, consecrarium omnino est, ut ante an-
num 1514, contra ac Zanottius tradit, Sancti nostri
mandibulam una cum duobus ejus dentibus Fran-
cisco a Puteo, Carthusiæ Majoris priori, per Jaco-
bum, Neapolitanæ Carthusiæ priorem, offerri con-
tingerit.

781. Ast, inquires, cum Cisterciensis, dum penes
ipsos esset S. Stephani monasterium, studiose
admodum ac callide, quemadmodum ex ipsismet
recitatis Blomenvennæ verbis intelligitur, sacra
S. Brunonis ossa occeulerint, qui factum; ut ex
hiscæ mandibulam, quam una cum duobus Sancti
dentibus Carthusiæ Majoris priori dono daret, Ja-
cobus, Carthusiæ Neapolitanæ prior, antequam
monasterium illud Carthusianis restitutum esset,
obtinuerit? Fateor, est sane cur nodus hic solutu
appareat difficilis. Attamen cum locus, quo S. Bru-
nonis corpus, aut, si mavis, sacra ejus ossa es-
sent recondita, Antonio Sabino, bonorum omnium ac
redituum monasterii S. Stephani procuratori seu
præfecto per cardinalem de Aragonia, commendat-
arium hujus abbatem, constituto, jam inde ab
anno 1513, si Tutinus recte nolet, aut etiam, si
Zanottio fides sit, jam inde ab anno 1502 divinitus
fuerit revelatus, fieri potest, ut mandibulam ex iis
duosque dentes ante annum 1514 a dicto cardinali,
qui bene erga Carthusianos erat affectus, Jacobus,
Carthusiæ Neapolitanæ prior, affinitate cum eo con-
junctus, acceperit. Quod cum ita sit, mandibulam
S. Brunonis cum duobus ejus dentibus ante an-
num 1514 Francisco a Puteo, Carthusiæ Majoris
priori, datam fuisse, ohea, quæ Blomenvenna, au-
ctorsynchronus, ea de re memoriæ prodit, verosim-
ilium, quam oppositum, a Zanottio, auctore recen-
tiore, traditum, mihi apparet, licet interim huic D

etiam suffragetur Camillus Tutinus, in Historiæ or-
dinis Carthusiensis prospectu scribens, anno 1514
reliquias, aliquot, de Brunonis corpore collectas,
Carthusiis Majori, Coloniensi et Parisiensi distribu-
tas fuisse; cum enim is scriptor, quantum ad san-
cti reliquias, quas Coloniensis Carthusia anno 1514
obtinerit, ex jam supra dictis certo erret, pondus
iis, quæ de tempore, quo Sancti mandibula una cum
duobus ejus dentibus Francisco a Puteo seu Carthu-
siæ Majori tradita fuerit, Zanottius in litteras mittit,
addere non potest.

782. Cæterum etsi duidem, quæ de tempore ac
modo, quo capitis S. Brunonis mandibulam una
cum duobus dentibus a Jacobo de Aragonia, Carthu-
siæ Neapolitanæ priore, Franciscus a Puteo, Car-
thusiæ Majoris prior, obtinuerit, Zanottius in litte-
ras mittit, pro certis atque indubitatis, uti jam
dicta probant, haberi haud queant, ei tamen, resi-
duam capitis S. Brunonis partem, hermæ argenteo,
Sanctum representanti, inclusam, in Calabrino
S. Stephani monasterio honorifice hodieque asser-
vari, lucubrationis suæ sæpissime laudatæ cap. 33
proxime cit. asserenti, absque ullo scrupulo assen-
tiendum apparet. Præterquam enim quod Matheus,
Carthusiæ Bononensis prior sacrum Sancti caput
a reliquis ossibus sejunctum, auro et argento ve-
stiendum, gemmisque ornandum esse, populo ad-
stanti, ut Blomenvenna verbis supra recitatis docet,
in Sancti translatione declararit, scriptor ille e
Calabriæ monumentis, quæ sæpissime laudat, certo
rescire potuit quæ ea de re memoriæ prodit, at-
que vel hinc dubitandum etiam non est quin veri-
tati consonet, quod de reliquo Sancti corpore in
S. Stephani monasterio sub magnifico altari in arca
marmorea hodieque asservato e Calabriæ pariter,
quantum opinor, monumentis loco cit. docet, licet
interim hæc in rebus, ab ætate nostra remotioribus,
fidem indubitatum facere non possint, hincque non
pauca, quæ ex hisce Zanottius hausit, quæque data
opera confutare operæ pretium non erat, asserta
silentio prætereunda seu negligenda in commentarii
hujus decursu duxerim, non secus ac nonnulla alia
quæ ab aliis scriptoribus recentioribus traduntur,
nec sat probato veritatis aut etiam verisimilitudinis
fundamento suffulta arbitratus sum.

VITA ANTIQUIOR,

Auctore primorum quinque Carthusiæ priorum chronologo anonymo,
Ex antiquissimo bibliothecæ Carthusianorum Coloniensium ms. deprompta (1).

CAPUT UNICUM.

*Occasio conversionis S. Brunonis: solitudinem pe-
tere statuit, alios in idem propositum, attrahit,
Gratianopolim pergit, in Carthusiæ eremum secedit.*

(1) De hac Sancti Vita, auctore, a quo, et tem-
pore quo scripta videtur, Commentarii prævii

*ad pontificem, ex hac erematus, se confert, solitudi-
nem repetendi facultatem ab eo impetrat: in Turi-
tanam Calabriæ eremum se abdit, ibique moritur.*

1. Anno Dominice incarnationis 1082 vel circa
illum, dum solenne studium floreret Parisiis, præ-

num. 8 et seqq. quæ necessaria congrua-
que arbitratus sum, in medium adduxi, uti etiam de

cipue in philosophia et theologia, et jure canonico, A sicut generaliter consuevit, tale prodigium ibi dicitur accidisse. Quidam enim doctor præcipuus, et vita, ut videbatur, fama atque doctrina et scientia inter omnes doctores Parisienses excellenter honoratus, et mirabiliter graciosus, gravi et ultima infirmitate præventus, non diu decumbens diem clausit extremum.

2. Cumque tota die, qua defunctus est, more Parisiensi in aula, funere in feretro decumbente, fuissent continue decantata divina officia, in crastino mane, congregata ibidem universitate (2) Parisiensi tam scholarium quam doctorum, ut tam honorabili viro solemnem et honorabilem præberent funeralis officii sepulturem, cum reverendi viri feretrum, in quo funus jacebat, vellent elevare ad ecclesiam deferendum, subito, cunctis stupentibus, qui mortuus videbatur et erat, elevato capite, resedit in feretro, et, omnibus audientibus, alta et terribili voce clamabat: Justo Dei judicio accusatus sum, et, hoc dicto, caput deposuit, et decubuit mortuus, sicut prius.

3. Qua voce cuncti attoniti et terrii deliberaverunt, ipsum illo die nullo modo fore sepeliendum, sed usque in crastinum reservandum. Mane ergo sequenti cum multitudo maxima convenisset, et dictum funus, sicut prius, vellent ad ecclesiam deportare, defunctus, sicut prius, elevato capite, dolorosa, et terribili voce intonuit: Justo Dei judicio judicatus sum.

4. Quam vocem multitudo, quæ aderat, clare intelligens et audiens stupuit plus quam prius, et alterutrum conquirentes quid sibi vellent innuere tam insoliti et inexperti defuncti clamores, adhuc determinaverunt ipsum ad aliud crastinum usque nullatenus tumulandum, Tertio vero die cum propter ista prodigia civitas convenisset, et funus, cunctis præparatis, vellent ad tumulum deportare, defunctus, sicut prius, jam tertio altissimo et mortuissimum clamore personuit: Justo Dei judicio condemnatus sum (3).

5. Qua horribili sententia audita, quasi omnes immenso fuerunt timore et tremore percussi, certi facti de condemnatione tanti viri, qui inter alios et

antiquissimo, e quo deprompta illa fuit ac nobiscum communicata, ms. primorum quinque Carthusiarum priorum chronici exemplari.

(1) Hanc Sancti Vitam ante sæculum tertium decimum concinnatam non fuisse, verosimilimum, imo propè indubitatum, apparet ex *Universitatis* nomine, quo hic condecoratus Parisiensis academia. Ad Commentarium prævium num. 12 et 13; iis autem, quæ ibidem dicta sunt, addi potest, pontifices Romanos Innocentium III, qui anno 1216 obiit, Honorarium itidem III, Innocentium IV et Alexandrum pariter IV sæculo xii privilegia academice Parisiensi impertisse, cumque litteræ, hunc in finem datæ, a vobis *Noverit universitas vestra, aut Universitas magistrorum et scholarium* inchoarentur, factum hinc, ut inter eruditos fere omnes modo convenit, primum esse ut academia Parisiensis nuncupata fuerit *Universitas*.

super alios videbatur honestate vitæ, claritate famæ, dignitatis excellentia, et multiplici scientia ac sapientia præfulgere. Ea tempestate erat ibi magister Bruno (4), natione Teutonicus, de civitate Colonia non obscuris parentibus natus (5), ecclesiæ Remensis canonicus et ibidem scholarum magister in theologia (6), qui supra criplis vocibus salubriter terribus atque compunctis allocutus est quosdam socios ibi præsentis infrascriptis vel similibus verbis:

6. «Eia, charissimi, quid faciemus? Omnes simul peribimus, non salvabitur, nisi qui fugerit. Si in viridi hæc fiunt, in arido quid fiet? Si homo tantæ dignitatis, tantæ litteraturæ, qui videbatur tam honestæ vitæ, qui erat, tam celebris famæ, sic indubitanter damnatus est, quid nos miserissimi homunculi faciemus? Si lugubri voce unius homuncionis tam horribili et stupendo timore et tremore concussi et stupefacti sumus, quid faciemus, dum rugitus leonis, cum extremi judicii tuba aures nostras perculerit? Cum omnes audiemus: Surgite, mortui, venite ad judicium? Quo tunc fugiemus? Quomodo in tam horrendo judicio, ubi columnæ cæli contremiscent, et angeli terre buntur et terrii purgabuntur (an turbabuntur?), apparere poterimus? Ubi tunc latebimus?»

7. «Impossibile erit latere, intolerabile apparere; fugiamus igitur a facie gladii Dei, præoccupemus faciem ejus in confessione, venite adoremus, et procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos. Postquam igitur hodie vocem ejus stupendam audivimus, non obduremus corda nostra, sed exeamus de medio Babylonis, egrediamur Pentapolim, igne et sulphure jam successam, et exemplo beati Pauli eremite, beatorum Antonii, Arsenii, Evagrii aliorumque sanctorum cum beato Joanne Baptista antra deserti quæramus, in montibus nos salvos faciamus, ut æterni Judicis iram, et sententiam damnationis æternæ, et diluvii (an diluvium?) peccatorum in arca Noe, et in navicula Petri, in qua Christus ventum et tempestatem cessare fecit, id est, in navi penitentiae evadere valeamus et pervenire possimus ad portum et tranquillitatem salutis æternæ.»

8. Iis vel similibus verbis atque sententiis se-

D (3) Quid de hic narrato Parisiensis defuncti, qui, sese damnatum, e feretro vociferatus sit, horrendo spectaculo, sive publice ad coram multis, sive, paucis duntaxat presentibus, factum adstruat, sentiendum sit, uti etiam an ferali historia *S. Bruno* in eremum pulsus fuerit, studioso lectori ex iis quæ de hac Commentarii prævii §§ X et tredecim seqq. disserui, dijudicandum relinquo.

(4) Dato etiam, horribile damnati spectaculum Parisiis accidisse, eique etiam *S. Brunonem* interfuisse, hinc tamen consequens nondum erit ut tum ibidem Sanctus docuerit. Vide Commentarii prævii num. 173 et seqq.

(5) De nobili *Brunonis* genere videsis Commentarii prævium § II.

(6) Theologiam scilicet Remis *Bruno* docuit, uti Commentarii prævii num. 78 et seqq. ostendi.

ipsum et quosdam socios alloquens et exhortans deliberaverunt ipse et sex alii probi viri secum abrenuntiare mundo et pompis ejus, et ad perpetuum penitentiam peragendam eremi deserta competentia querere, et ibidem, relictis omnibus divitiis et deliciis et honoribus hujus mundi, accipere singuli cruces suas, et nudi nudum Christum sequi per arctam viam, quæ ducit ad vitam, et latam ac spatiosam deserere, quæ amatores et sectatores mundi perducit ad supplicia damnatorum.

9. Et ideo, quia audierant famam sanctitatis sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, qui prius aliquo tempore ejusdem magistri Brunonis in scholis creditur socius exstitisse (7), sancto spiritu inspirante, proposuerunt ad memoratum sanctum episcopum simul accedere, et ejusdem auxilium et concilium requirere, ut in ejus diœcesi, quam audierant multis desertis montibus abundare, mererentur locum congruum obtinere, in quo suum sanctum et salubre propositum possent effectui mancipare. Septem igitur sancti viri superscripti prædicta de causa ad prædictum sanctum episcopum, duce sancto spiritu, pervenerunt (8).

10. Et, ut utar omnino verbis scriptis in legenda Vitæ S. Hugonis episcopi memorati, per summum pontificem, qui eum canonizavit, approbata, et con-

(7) Actum apud nos est de sancto isto Gratianopolitano episcopo ad 1 Aprilis diem, quo nomen ejus Martyrologio Romano exstat insertum: Anno autem ab incarnatione Domini, uti ibidem Guigo, quantus Carthusiæ majoris prior, Hugoni æqualis sanctaque amicitia, quamdiu vixit, conjunctus, in illius Vita, quam, jubente summo pontifice Innocentio II, concinnavit, num. 33 testatur, *millesimo centesimo trigésimo secundo, ætatis... sue ad minus octogésimo, mense quarto, e mortali hac vita ad immortalem migravit*; quare, cum ante annum 1052 natus haud fuisse videatur; Bruno autem jam inde ab anno circiter 1030, uti in Commentario prævio § II docui, natales sit consecutus, docereque itemis jam inde ab anno 1060 aut etiam citius e dictis ibidem § IV incepit, ex utriusque etate liquet, hujus potius illum in *scholis discipulum*, quam *socium*, contra ac biographus noster ferri hic ait, aliquando exstitisse, licet interim nec hoc, utpote nullo etiam antiquitatis testimonio firmari valens, asseverare ausim.

(8) Sanctum nostrum ejusque socios, viso Parisi ferali damnati spectaculo, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, recta sese contulisse, biographus hic docet; at hoc a vero alienum esse probant, quæ in Commentario prævio, num. 441 et seqq. in medium adduxi.

(9) Guigoni quidem, quinto Carthusiæ majoris priori, Innocentius II papa, postquam anno 1134 (adi operis nostri tom. I Aprilis pag. 36, num. 4) in concilio Pisano Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, biennio duntaxat ante vita functum, sanctis adscripsisset, in mandatis dedit, ut hujus sancti antistitis gesta omnia literis consignaret; verum lubricationem, qua id Guigo, pontificio præcepto obtemperans, fecit, a pontifice illo, uti hic biographus noster tradit, confirmatam approbatamque fuisse, a scriptoribus antiquis memorie proditum non invenio, licet interim res vero neutiquam appareat absimilis.

(10) De Landuino, duobus Stephanis, Burgensi scilicet ac Diensi, monasterio S. Rufi, e quo fuerunt, nec non Hugone capellano, qui sanctum ad

A firmata (9): « Adest magister Bruno vir religiosus, scientia famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturitatis quasi quoddam simulacrum; habebat autem socios magistrum Landuinum, qui post eum prior Carthusiæ exstitit, duos Stephanos, Burgensem et Diensem (hi Sancti Rufi canonici fuerant, sed desiderio vitæ solitariae eis, abbate favente, sese conjunxerant), Hugonem etiam (10), quem cognominabant Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungeretur officio (11), duos laicos, quos appellamus conversos, Andream et Guarinum; quærebant autem locum eremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant (12). Hæc ergo spe, simul et suavi sanctæ conversationis odore trahente, venerunt; quos episcopus, non solum grater, sed et reverenter suscepit, tractavit et voti compotes fecit.

11. « Ipso namque consulente et juvante ac comitante, Carthusiæ solitudinem intraverunt atque exstruxerunt anno Domini millesimo octogésimo quarto; episcopatus vero dicti sancti Hugonis quarto (13). Viderat autem præfatus sanctus episcopus circa idem tempus per somnium in eadem solitudine Dominum suæ dignationi habitaculum construendum, stellas etiam septem ducatum sibi prebentes itineris (14). Erant vero et hi septem;

Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, comitati esse hic narrantur, videsis Commentarii prævii § XXV, a num. 434 usque ad num. 441.

C 14) An ex his Guigonis verbis consequens sit ut Sanctus, cum ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accessit, sacerdotio initiatus non fuerit, Commentarii prævii num. 442 et seqq. discussum invenies.

(12) Quid ex hisce Guigonis verbis consecrarium appareat, Commentarii prævii num. 420 vide expositum.

(13) Anno Christi hic signato vere esse sanctum, comitesque ejus Carthusiæ eremum ingressos, luculentissime, quæ in Comm. præv., num. 470 et tribus seqq. in medium protuli, contra Baronium potissimum aliosque, anno 1086 id factum, contententes, evincunt. Nec eventum illum cum anno quarto Hugonis episcopatus, etsi etiam ad hunc ille jam inde ab anno 1079 fuerit promotus, perperam componi, palam est ex iis quæ ibidem num. 506 et seqq. hanc in rem disserui. Verba interim omnia, quæ tempus ingressus S. Brunonis ejusque sociorum in Carthusiam exprimunt, quæque, veluti a Guigone in Vita S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, suppeditata, hic citantur, ab hac Guigonis lubricatione, tum apud nos, tum apud Surium abant; ut adeo vel exemplaria, e quibus tum apud nos, tum quod Surium conscripta a Guigone S. Hugonis Vita prima juris facta est, dictorum verborum omissione fuerint vitata, vel ut biographo nostro, qui præterea in nonnullis aliis lectionibus a dicta, prout apud nos et Surium edita est, sancti illius antistitis Vita dissonat, Vitæ ejusdem exemplar corruptum præluserit, Ac postremum quidem hoc verisimilius vel ex eo puto, quod eloqui quoque, Commentarii prævii num. 7 dati, exemplar, quod ei præfuit, quodque tamen pro incorrupto habuit, fuerit corruptum, uti liquet ex iis quæ ejusdem Commentarii prævii num. 519 dicta sunt.

14) De obblata hac S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, visione ejusque adjunctis videsis Commentarii prævii num. 423 et aliquid seqq.

quapropter non istorum tantum, sed et qui successerunt eis, concilia libenter amplexus est, et usque ad mortem Carthusiæ habitatoribus semper fovit, et beneficiis et conciliis; licet vero et prius divini amoris totus arderet incendiis, nec aliter tamen ad disciplinæ cælestis exercitia eorum exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti quis faci plures alias circumponat ardentis.

12. « Erat cum eis non ut dominus aut episcopus, sed ut socius, sed ut frater humillimus et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus; adeo ut vir venerabilis Guillelmus prior tunc S. Laurentii (15), postea S. Theofridi abbas magistro Brunoni etiam ipse non modica religiosa devotione alligatus, beati Hugonis tunc contubernalis (bini quippe per singulas habitabant cellas), apud magistrum Brunonem non leviter conquerebatur quod pene omnia ad humilitatem spectantia intra cellam præriperet officia episcopus, non saltem secum ut socius, sed potius conversaretur ut famulus.

13. « In tantum aulem eremum devotus incolebat et sedulus, ut eum magister Bruno non nunquam exire compelleret, Itē, dicens, itē ad oves vestras, eisque, quod debetis, exolvite. Eo tempore magnæ paupertatis et humilitatis ardore succensus dictus episcopus voluit equitaturas suas cunctas vendere, et de ipsarum pretio pauperibus erogare, propriis pedibus in prædicatione discurre; sed homo profundi cordis magister Bruno, cujus consiliis non aliter quam præceptis obtemperabat abbas, non consentit, timens ne apud se de hoc forsitan extolleretur, aut a cæteris de singularitate judicaretur episcopis, aut, quod dubium non erat, id ipsum propter asperitatem et inæqualitatem consummare non posset itinerum. »

14. Omnia prædicta sunt verba domni Guigonis scripta in Vita S. Hugonis Gratianopolitani episcopi, quæ hic inserenda iudicavimus, quia in eis primordia foundationis Carthusiæ declarantur, et magistri Brunonis excellentia innotescit et in hoc, quod eidem tam venerabilis, tam sanctus episcopus cum tanta reverentia, sic ferventer et humiliter adhærebat, et cum eodem vere dici potest domus et ordinis

(15) Cella est seu prioratus in urbis Gratianopolitane suburbio, a mox hic subiecto S. Theofridi, de quo operis nostri tom. I Aprilis, pag. 41, in Antontatis ad lit. d, monasterio dependens huius autem et cellæ illius priore postea abbas hic memoratus Guillelmus, licet vitam eremiticam seu solitariam in Carthusia cum Hugone et Brunone duxerit, propterea tamen non magis, quam prior et binis huius Sanctis Carthusianus exstitit. Ad Galliam Christianam auctam tom. II, col. 766.

(16) Prior e tribus huius pontificibus anno 1085 excessit e vivis, cumque, qui ei fuerat successus nomenque « Victoris assumpserat, » Desiderius anno 1087 etiam obiisset, ad S. Petri cathedram evectus tandem est Otto seu Odo, qui Urbani II nomen accepit, quique S. Brunone Remis magistro usque aliquando fuerat ut in Commentario prævio num. 96 ostendi.

A Carthusiensis patronus et fundator; et quamvis non primus, tamen quodammodo præcipuus institutor. Feliciter igitur fundata et inchoata fuit domus, et ordo Carthusiensis tempore summi pontificis Gregorii septimi, cui in papatu successit papa Victor, qui valde modicum, id est, tantum uno anno et mensibus quatuor circiter vixit. Quo mortuo, Urbanus secundus creatus est, cujus magister Bruno prius præceptor fuerat et magister (16).

15. Hic cito post creationem suam recordatus sapientiæ et sanctitatis et discretionis eximie magistri sui Brunonis, statim cogitavit eum habere, ut eum dirigeret et juvaret ad apostolatolus sollicitudinem et onera perferenda (17). Cum igitur præfatus magister Bruno jam sex annis eremum Carthusiæ inhabitasset, et vocatus ad curiam Romanam, oporteret eum summo pontifici obedire, et filiorum suorum cellicularum societatem gratissimam, saltem ad tempus, deserere, ipsi subditi sui tanto sunt propter hoc dolore concussi, et tanta tristitia perturbati, quod omnino etiam ipsi dixerunt, se nullo modo in Carthusia mansuros, si eosdem accideret, tam dulcissimi et dilectissimi Patris orbari præsentia et providentia spoliari.

16. Magister igitur Bruno propter istam filiorum desolationem non leviter desolatus, obedientiæ tamen debitum summo pontifici non volens nec valens licite denegare, ne locus Carthusiæ, a cellicolis derelictus, ad profanas et indignas manus, aut usus sæcularium deveniret, ipsum Casæ-Dei abbati, qui fuerat unus de primis fundatoribus, facta donatione et cessione, reliquit, confecto super hoc ei publico instrumento (18). Deinde venerabilis Pater, ad summum pontificem veniens, eidem non longo, sed brevi tempore assistens, consiliis, et auxiliis salutaribus ejus multa onera supportabat, et multum in regimine sanctæ Dei Ecclesiæ, ejus sollicitudinem sua promptitudine sublevabat.

17. Diu tamen patienter dissimulare non potuit tristitiam, et dolorem conceptum de suorum dispersione filiorum, et strepitus et tumultus curiæ, impediens dulcedinem et quietem, qua frui et pasci in eremo consueverat, graviter ferens et diutius ferre non sustinens, exposita summo pontifici sua

D (17) Fuisse Sanctum ab Urbano II papa e Carthusia evocatum, e primorum quatuor Carthusiæ priorum chronologo apud Labbeum tom. I bibliothecæ novæ librorum mss. pag. 638 indubitatum est, uti etiam Brunonem, antequam id fieret, Carthusiam, uti mox hic subditur, rexisset sex annis; verum posteriorem ex hisce non pro completo, sed pro incompleto duntaxat habendum esse, facile quisque colliget ex iis, quæ § XXX de tempore, quo Sanctus ad Urbanum II papam accessit, disserui.

(18) De instrumento hoc, per S. Brunonem Segno, celeberrimi diocesis Claromontensis in Alvernia monasterii Casæ-Dei abbati, qui recte hic, quemadmodum recitata commentarii prævii num. 503 et binis seqq. donationis Carthusiæ litteræ fidem faciunt, e primis huius donatoribus unus existisse dicitur, concessio, adi Comment. prævium num. 513 et binis seqq.

desolatione, cum summa instantia imploravit et impetravit a curia separari, et quod posset ad eremum et cellæ jam prægustatam dulcedinem et desideratam requiem repedare.

18. « Et cum summus pontifex vellet eum confirmare in archiepiscopum Regiensem, ad quam ecclesiam, ipso papa annuente, electus fuerat (19), nullo modo consensit, sed ipso spreto atque contempto, apostolico valefaciens ad Calabriæ quandam eremum, cui Turrus nomen erat, Deo duce, pervenit, ibique, multis clericis et laicis congregatis, monasterium instituit, in quo usque ad finem vitæ suæ in solitariæ vitæ proposito humilitate constans, charitate flagrans, devotione fervens, Deo semper adhæsit, et ibidem itinerarii sui cursum feliciter consummavit (20). Quem gloriosum Patrem adeptum fuisse bravium, et coronam felicitatis æternæ divina clementia per nonnulla miraculosa indicia declaravit.

19. « Prius tamen quam de curia recederet, ejus, ut creditur, meritis et precibus, divina misericordia omnes ejus socios et subditos revocavit, ita quod omnino omnes redire Carthusiam consenserunt (21). Et ideo magister Bruno impetravit a summo pontifice litteras ad venerabilem virum Siginum abbatem monasterii Casæ-Dei, quatenus locum Carthusiæ derelictum per magistrum Brunonem omnino infra triginta dies a receptione papalium litterarum redderet et restitueret sociis ac subditis magistri Brunonis cum omni pristina libertate.

20. « Et istæ videntur primæ litteræ papales, quæ inveniuntur de ordine Carthusiensi facere mentionem (23); quæ circa principium Cartularii Carthusiæ sunt conscriptæ. Abbas vero Siginus, recepto mandato apostolico, grater et hilariter obedit, et magistro Landuino ac suis sociis locum Carthusiæ libere et liberum reddidit per publicum instrumentum, quod circa principium Cartularii Carthusiæ est transcriptum (23). Prædictum autem fratrem Landuinum magister Bruno priorem ordinaverat Carthusiæ, antequam ad partes Calabriæ transmearet (24).

21. « Quia igitur judicia Dei sunt incomprehen-

(19) Ad Rheiensem in Calabria archiepiscopatum Sanctus noster electus seu postulat fuit anno 1090, uti probant, quæ huc spectantia in commentario num. 532 et seq. adduxi.

(20) Anno scilicet, ut commentarii prævii num. 729 docui, 1101, cum sibi jam in Turritana eremo triginta circiter discipulos adjunxisset, uti e Turritanorum, qui Landuino post Sancti obitum obedientiam promiserunt, monachorum catalogo in commentarium prævium num. 622 illato, fas est colligere.

(21) Ut omnes Brunonis discipuli Romam ad eum convenerint, miraculo factum, innuere hic videtur noster biographus; quæ re, quid sentiam, Commentarii prævii num. 527 edixi.

(22) Pontificias illas litteras commentarii prævii num. 528 integras dedi; in iis autem, non ordinis Carthusiensis, sed cellæ duntaxat seu monasterii, a Brunone constructi, mentio fit.

(23) Instrumentum istud in commentarium præ-

sibilia et abyssus multa, non est locus Carthusiæ indignior judicandus ex eo, quod, postquam sex annis fuerat divino cultui dedicatus, a prædictis sanctis viris fuerit derelictus; sed potius propter hoc est mirabilior et dignior reputandus, quasi, qui etiam derelictus, tantæ virtutis fuerit, quod suos incolas meruerit ac prævaluerit revocare, nec sine Dei cultoribus, nec absque divinis laudibus potuerit remanere.

22. « Sicut etiam divinæ dispensationis Providentia apostolos, jam cæli et terræ principes, æterna prædestinatione constitutos, in passione Christi nihilominus cadere permisit, et a veritate Christianæ fidei separari (25), ita etiam quod aliqui ex discipulis, civitate sanctificata Jerusalem derelicta, ad castella extrinseca infidelitatis vento dispersi desperationis fluctibus vacillabant, Christo verumtamen corporaliter resurgente, resurrexerunt et ipsi spiritualiter, constantiores et firmiores in fide, et amore Christi postmodum permansuri, et quia jam recesserant ab Jerusalem stadiis sexaginta, eodem die redeuntes fuerunt Christi visione cum aliis discipulis reformati; ita Deus Carthusiæ incolas primo dimisit recedere, ut postea redeuntes firmiores existerent, et in sancta perseverantia fortiores.

23. Qui enim in fine sexti anni recesserant, in septimo anno redierunt (26), ut daretur eis intelligi, quod, sicut septima die Dominus in creatione primaria a laboriosis operibus requievit, et post passionem eodem die quievit similiter in sepulcro, et septimus annus in lege generali [al., naturali] fuerat deditus requiei, et septies septimus annus dicitur jubilei, ita septimo anno habitatores Carthusiæ redeuntes, ibidem a similibus cessantes operibus peccatorum, spirituali contemplationis requie recreati et in sepulcro Christi, id est in claustris et cellis absconditi quiescentes, tandem ad septimum septenarium jubilei, laudem et requiem æternam æternæ gloriæ designantis, ipsi tunc numero septem feliciter pervenerunt.

24. Bruno igitur, vir sanctissimus et gemina scientia præditus, tam divina scilicet quam humana,

vium intuli num. 529. Cæterum quid de tempore: quo floruerit hic Sancti nostri biographus, e Cartulario Carthusiensi, ejus hic meminit, concludendum apparet, videsis commentarii prævii num. 12 et seqq. expositum.

(24) Landuinum S. Bruno, non tum primum, cum apud pontificem jam existeret, uti hic indicari videtur, sed cum e Carthusia abiit, priorem constituit, ut liquet e recitat in commentario prævio num. 529 litteris, quibus Carthusiam Landuino aliisque Sancti discipulis Siginus, Casæ-Dei abbas, restituit.

(25) Omnes apostolos in Christi Passione a fide defecisse, soli heterodoxi asserunt; quare a vero hic aberrat biographus.

(26) Liruet hinc, etiam secundum hunc biographum nostrum annos sex quibus S. Bruno, antequam ab Urbano II papa Romam evocaretur, Carthusiam rexit, incompletos duntaxat fuisse.

eloquentia Tulliana præclarus, discretione, devotione, morum excellenti honestate præfulgens, cælestiumque virtutum copioso thesauro ditatus atque dotatus, Deo et hominibus dilectus et gratus, eremum Carthusiæ rexit sex annis, et post, ut prædictum est, a papa vocatus, et non diu post (27) ad eremum Calabriæ, cui Turris nomen est, transiens, ibi, sancto constructo monasterio, multorum Dei servorum anachoretarum rector exstitit et minister

A [al., magister], et ibidem, felici vitæ suæ cursu peracto, migravit ad Dominum post egressum Carthusiæ undecimo anno nec plus, nec minus, sicut in libris Consuetudinum domni Guigonis, quæ sunt in domo Carthusiæ, continetur (28). Juxta sepulcrum ejus immediate fons vivus emanat, qui divina clementia in hujus Viri sancti meritis multis languoribus fidelium optatæ confert remedia sanitatis (29). »

VITA ALTERA

Auctore Francisco a Puteo Carthusiæ Majoris priore,

Ex editione Basiliæ anno circiter 1515 adornata.

PROLOGUS.

Cur Sancti Vitam describere aggrediatur, auctor exponit.

1. Non solum Dominum in sanctis ejus, sed etiam ipsos sanctos in Domino laudare jubemur, sicut scriptum est : « Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua (30). Homines divites in virtute, et pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domibus suis. Quorum corpora in pace sepulta sunt : et laudem eorum nuntiat Ecclesia. » Laudemus, inquam, et verbo et imitatione dignos laude monstremus viros, sic a virtute dictos, non quidem viatores, cum Veritas dicat : « Neminem salutaveritis in via (31); sed gloriosos, scilicet in gloriam jam receptos, et de sua immortalitate securos; et parentes nostros spirituales, quorum fidem et opera imitari debemus, et quorum doctrina et exemplis Deo geniti sumus, secundum illud Apostoli : « Per Evangelium ego vos genui (32). » In generatione sua, id est, secundum ea quæ fecerunt in vita sua.

2. « Homines divites in virtute. » Nam virtutes veræ divitiæ sunt, quæ violenter auferri non possunt. « Pulchritudinis studium habentes. » Per veram fidem et debitam ordinationem cogitationum, affectionum et operum. « Pacificantes, » id est, pacem habentes et facientes in domibus suis. Quorum corpora in expectatione pacis perfectæ, quæ dabitur in resurrectione, sepulta sunt : et laudem eorum nuntiat Ecclesia, eorum videlicet exempla, et gloriosa facta narrando ad Dei honorem et aliorum informationem. Hoc est enim illud jube sacrificium quod in Dei Ecclesia sine intermissione offer-

B tur. Sacrificium acceptabile, holocaustum pingue, non hircorum aut vitulorum, sed laudis; dum scilicet laudatur Deus in sanctis suis ab homine, quem creavit, quem redemit, cui et regnum cælestis promissit. Hoc est sacrificium Deo gratum, credentibus vero utile et necessarium. Necessarium quidem, cum per prophetam Dominus dicat : « Immola Deo sacrificium laudis (33). » Ei vero gratum et acceptabile, quia « sacrificium laudis, inquit, honorificabit me (34). » Nobis autem utile, quia illic ostendat illi salutare Dei, Christum scilicet, qui caput est omnium sanctorum, et merces eorum.

3. Laudemus igitur, dilectissimi fratres, Dominum in sanctis ejus : et præcipue in hoc beatissimo patre nostro Brunone, cujus hodie festivitas agitur, quinos in Christo genuit : qui vitæ viam nobis in eremo præparavit, et vivendi normam suo exemplo monstravit. Et quamvis eum ut dignum est laudare non sufficiamus; ab ejus tamen laude cessare non debemus. Exaltemus itaque eum et laudemus, quantum possumus, quia major est omni laude. Narremus mirabilia ejus, quæ fecit ; annuntiemus inter gentes opera ejus, ut ex eis glorificetur Deus, et ut nos eum, quem Patrem habere meruimus in terris, socium et confratrem, ejus nos adjuvantibus meritis et precibus, habere mereamur in cælis.

CAPUT PRIMUM.

Occasione defuncti, qui sese damnatum, inter sollemnes exsequias e feretro proclamant, in solitudinem secedere Bruno statuit, alios in idem propositum attrahit, iterque cum his ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, suscipit.

4. Temporibus Gregorii septimi, Romani pontificis (35), et Henrici quarti imperatoris (36) circa

(27) Paucis duntaxat mensibus Bruno apud Urbanum papam, antequam in Turritanæ Calabriæ eremum secederet, commemoratus est, uti manifestum fit ex iis, quæ commentarii prævii § 31 dicta sunt.

(28) Errorem hic in biographo nostro cubare, indubitatim est. Ad commentarii prævii § 30.

(29) De prodigioso, qui hic memoratur, fonte, miraculisque, quæ aquaram ejus virtute fuerint patrata, videsis commentarium prævium num. 735 et aliquot seqq.

(30) Ecclesiastici XLIV, 1.

(31) Ita fere Lucæ x, 4.

(32) Ad Corinthios IV, 15.

(33) Psalmo XLIX, 14.

(34) Psalmo XLIX, 23.

(35) Sanctus hic pontifex ad S. Petri cathedram anno 1073 fuit evectus, annoque 1085 obiit, uti ad 25 Maii diem, quo colitur, Romanoque inscriptus est, in comment. Vitæ ejus prævio docuimus.

(36) Henrico patri anno 1056 successit, annoque

annum salutis nostræ octogesimum secundum supra millesimum, cum in Parisiensi civitate solemne floreret studium, abundans tum multitudo scholarium et perquam copiosa caterva doctorum solemnum in omni doctrinarum genere, tale in ea contigit horrendum et memorandum spectaculum. Quidam enim selemnis doctor, inter cæteros doctores præcipuus, scientia et moribus excellenter ornatus, ac præ cæteris honoratus, gravi quadam infirmitate præventus, lecto decumbens, vitæ suæ diem clausit extremum. Cui cum solemnes de more pararentur exsequiæ, ad eum honorandum convenit magistrorum, studentium, et quorundam civium multitudo copiosa. Quibus comitantibus et funus prosequentibus, defuncti corpus ad ecclesiam, in qua sepulturæ dandum erat, delatum est. Cumque ab invitatis ecclesiasticis, qui tunc aderant, defunctorum solitum decantaretur Officium, cum ventum est ad eam lectionem, quæ incipit: « Responde mihi, » surrexit, qui erat mortuus, et erecto paululum capite, resedit in feretro, cunctisque videntibus et audientibus, ac præ novitate rei stupentibus, alta, licet horrenda, vece clamare cœpit et ait: **IUSTO DEI JUDICIO ACCUSATUS SUM.**

5. Quo dicto, iterum recubuit. Illi vero, qui hæc audierant et viderant, non modicum nec immerito terri, decreverunt consulte quidem et provide, sepulturam ejus in crastinum differendam, rei exitum præstolantes. Die itaque sequenti cum tantum spectaculum jam fuisset in tanta civitate divulgatum, ad dictam ecclesiam convenit maxima et quasi innumerabilis utriusque populi multitudo. Ubi receptis et inde continuatis exsequiis, dum ventum est ad ejusdem lectionis initium, idem defunctus, ut pridie, de loculo, in quo mortuus jacebat, exsiliens, dixit: **IUSTO DEI JUDICIO JUDICATUS SUM.** Et hoc dicto, infra feretrum iterum se recepit; unde crevit inter astantes admiratio non parva. Quia tamen ex hoc nondum fuerant de ejus reprobatione certi: cum verba illa accusatus sum et judicatus sum, possent etiam in bonam partem interpretari, tanquam ipse primò injuste fuisset ante tribunal

1106 vivere desiit, uti ad utrumque hunc annum Pagius in Criticis aliique scriptores docent.

(37) Quid de tota illa luctuosa dammati Historia sentiendum sit, colligere potest studiosus lector ex iis, quæ in commentario prævio § 10 et tredecim sequentibus fuse in rem illam disputata sunt. Notet interim imprimis, horrendi prodigii narrationem, a Puteano hic suppeditatam, a narratione, quam concinnata ab antiquiore sancti nostri biographo Vita complectitur, non parum in adjunctis discrepare. Præterquam enim, quod hæc sepulturæ in sterquilinio non meminerit, prodigium non publice in ecclesia, ut hic Puteanus ait, sed intra privatos domus defuncti parietes, cum corpus ejus, terræ mandandum, ad ecclesiam deferendum esset, evenisse refert, licet interim, non secus ac Puteani narratio, rem coram ingenti populi multitudo gestam memoriæ prodcat.

(38) Fugiatne S. Brunonis aetate illæ in Parisiensi defunctorum Officio Lectiones recitatæ, est

Christi ab eo, qui perdere cuncta festinat, indebitè accusatus, et inde justo Dei judicio ab ejus calumniosa accusatione liberatus, cunctis placuit et insequentem tertium diem ejus sepulturam proferre.

6. Tertia itaque die factus est concursus nimis virorum et mulierum, ita ut pene tota civitas ad tam mirandum Dei judicium agnoscendum conflueret. Et ecce, cum priore more exsequiæ continuarentur et fierent, surrexit jam tertio idem defunctus, et voce valida, cunctis mortalibus metuenda, dixit: **IUSTO DEI JUDICIO CONDEMNATUS SUM.** Quæ vox, tam stupenda et horrenda, et a sæculo inaudita, omnes, qui astabant, pene exanimis reddidit. Qui tamen omnes, eum tanquam a Domino reprobatum, et ejus justo judicio (ut ipse idem attestatus erat) condemnatum, omni Ecclesiæ suffragio, necnon et ecclesiastica sepultura indignum judicantes, in sterquilinio sepeliri fecerunt (37). Unde cum in Parisiensi et cæteris vicinis ecclesiis quarta lectio in agendis justis defunctorum incipiat per quantas habeo iniquitates, omissis verbis seu dictionibus illis prioribus: Responde mihi, fertur a nonnullis, quod dicta verba fuerunt ex tunc inde deleta ob perpetuam et indelebilem tam expavendi judicii memoriam (38).

7. Aderat autem tunc huic tam horrendo spectaculo inter cæteros doctores beatus Bruno, natione Teutonicus ex civitate insigni et regia Agrippina Colonia, de parentibus, non tam genere quam virtute claris et nobilibus ortus (39), Remensis ecclesiæ canonicus, doctor et scholarium Parisiensium magister (40). Doctor utique in divinis præcipue litteris, ut ejus scripta testantur (41), eruditissimus et præ cæteris honoratus. Qui ex his tam insolitis, tam horribilibus, et toties iteratis vocibus salubriter territus, et quasi consternatus, vocatis nonnullis ex sibi magis familiaribus sociis et discipulis (inter quos erant magister Landuinus, qui post eum primus prior Carthusiæ fuit, duo Stephani, unus Burgensis, alter Diensis, ambo canonici sancti Rufi secus Valentiam Allobrogum, Hugo Capellanus, et duo laici (Andreas scilicet et Guarinus) ait (42):

dubium, uti etiam an, si vere recitatæ fuerint, una ex hisce a vocibus *Responde mihi* incoeperit. Adī commentarii prævii num. 228 et seq.

(39) Sanctum nobili genere Coloniae Agrippinæ natum esse, inter omnes convenit.

(40) Brunonem scholarum seu, quemadmodum hic scribitur scholarium, non Parisiensium, sed Remensium magistrum existuisse, in ejus elogio, commentarii prævii num. 7 dato, diserte traditur. Neque vero sanctus, dato etiam, eum ferali dammati prodigio Parisiis astitisse, litteras unquam ibi docuit, uti ostendunt, quæ huc facientia comment. prævii § 8 adduxi in medium.

(41) In primis scilicet duo commentarii, quorum alterum in psalmos, alterum in omnes S. Pauli apostoli Epistolas concinnavit. Adī commentarii prævii § 42.

(42) De Landuino, aliisque, quos sanctus allocutus hic memoratur, uti etiam de S. Rufi monasterio

Frequenter, cum Apostolum legeremus, audivimus, A nunc vero etiam experimento didicimus, fratres mei in Christo dilectissimi et desiderantissimi, quam incomprehensibilia sint judicia Dei et investigabiles viæ ejus.

8. Hunc enim defunctum, dum adhuc viveret, et vidimus et cognovimus, virum utique humana sapientia doctum, virtutibus (si tamen verè in talibus virtutes sint) ac moribus ornatum, et secundum exteriorem sapientiam castum, prudentem, pudicum, domui suæ bene præpositum et ab omnibus honoratum, ac magno in pretio habitum, nunc vero ex ore ejus audivimus, justo Dei judicio esse condemnatum. Justo quidem, quoniam justus Dominus et justitias dilexit, ejus propterea judicia non possunt esse nisi justa, licet plerumque et ut plurimum occulta sint: Justo, inquit, Dei judicio condemnatus sum. Vox profecto terribilis et metuenda; quæ, o utinam, sonaret jugiter in auribus nostris, et cordis intima penetraret, ut cum ejus judicium effugere non possumus, timeremus, et timendo fugeremus a ventura ira, et salutis, dum tempus est, quæreremus opportuna media! Consideremus, quæso, fratres mei, quid isti nunc in inferno prodest tanto labore quæsitæ scientia, cum continua et perpetua labore cæcitate et ignorantia? Quid divitiæ, cum nec guttam aquæ ad refrigerandam linguam habere valeat (43)? Quid honores, quid deliciæ? cum tot nunc cogatur subire tormenta, quot in mundo habuit oblectamenta.

9. Vidimus corpus ejus nunc sine honore sepeliri in sterquilinio, cogitemus, animam ejus sepultam esse in inferno, æternis incendiis cum impiis æternaliter cruciandam; ubi vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur; ubi ardor incomparabilis, fœtor intolerabilis, dolor interminabilis. Ubi quærent homines mortem, nec invenient. Nam tunc mors immortalis erit, quæ depascet eos, non ut moriantur, sed ut ad pœnas iterum renoventur. Quid igitur faciemus? Ad ejus consilium fugiemus? Num enim nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit; nec est, qui faciat bonum, non est usque unum. Omnes peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Omnes nos filii iræ sumus, pari propterea pœna digni, nisi nos inde eripiat misericordia Christi. Quid faciemus? Nonne et omnes simul peribimus? Nonne, si huic non pepercit, nec angelis peccantibus, nec ramis naturalibus, putamus quod neque parcat et nobis? Putamus quod sit abbreviata manus ejus, ut ultra misereri non possit? Aut quod cotinebit in ira sua misericordias suas? Absit.

10. Quid igitur faciemus? O fratres mei, in re

tam perplexa, tam ardua, et tam gravi, ne in viribus propriis confidisse videamur, quæramus consilium. Non a Judæis, qui in sola legis observatione justificari se credunt. Non a Græcis et antiquis eorum philosophis, qui in sua virtute confidunt. Non a cæteris sæculi hujus conquisitoribus et sapientibus, qui ignorant quæ Dei sunt: sed potius ab iis qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Consulamus igitur primo advocatum nostrum, quem habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, qui est propitiatio pro peccatis nostris, et, quid dicat, audiamus. Quoniam, inquit, impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei, pœnitentini et credite Evangelio (44), quia nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis (45). Audiamus et B Domini præcursores Joannem, de quo scriptum est, quod inter natos mulierum non surrexit major eo (46). Ipse enim prædicans in deserto Judææ baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ait: «Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum (47).»

11. Et iterum ad Phariseos et Sadducæos: «Geminima (inquit), viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? «Facite igitur dignos fructus pœnitentiæ (48).» Audiamus etiam principem apostolorum Petrum dicentem in Actibus apostolorum ad populum Judæorum: «Pœnitentini et convertimini ut deleantur peccata vestra (49).» Et iterum, cum quidam ex eis compuncti corde dicerent ad Petrum et ad reliquos apostolos: «Quid faciemus, viri fratres?» Petrus vice omnium respondit: «Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti (50).» Hinc propheta ait: «Si pœnitentiam egerit gens ista a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei (51).» Et Sapiens, «Si pœnitentiam (inquit) non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum (52).» Hoc itaque sanum est et salubre consilium, fratres mei, si Dei justam vindictam et tremendum ejus judicium effugere volumus, ut pœnitentiam agamus. et lacrymis peccata purgemus. Hæc namque est via quæ ducit ad vitam. Hæc secunda post naufragium tabula per quam peccatores salvantur, et per quam Deus ad misericordiam inclinatur.

12. Propterea, dilectissimi, abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ, suscipiamus in mansuetudine insitum verbum, quod potest salvare animas nostras. Convertamur ad Dominum, et miserebitur nostri, quoniam benignus est et præstabilis super malitiā; nec vult mortem peccatorum,

videdis, quæ commentarii prævii num. 433 et aliorum seqq. adducta sunt.

(43) Ad divitem Epulonem hic alluditur.

(44) Marci i, 15.

(45) Ita fere Lucæ xiii, 3.

(46) Matthæi xi, 11.

(47) Matthæi iii, 2.

(48) Ita fere Lucæ iii, 7, 8.

(49) Act. iii, 19.

(50) Act. ii, 38.

(51) Jeremiæ xviii, 8.

(52) Ecclesiastici ii, 22.

sed magis ut convertantur et vivat. Nec converti differamus in crastinum; quia, qui poenitentibus veniam spondit, peccantibus diem crastinum non promittit. Unde qui congrui poenitentiae tempus perdunt, frustra ante regni januam cum precibus veniunt. Quibus per Salomonem Dominus ait: « Vocavi, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quod in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis. quod timebatis, advenit. Cum venerit repentina calamitas, et interitus, quasi tempestas, ingruerit, quando venerit super vos tribulatio et angustia; tunc invocabit me, et non exaudiam; mane surgent, et non invenient me (33). »

13. Simus igitur factores verbi hujus, et non auditores, fallentes nosmetipsos. Imitemur saltem Ninivitas illos, qui conversi sunt in praedicatione Jonæ, et prædicaverunt jejunium, et involuti sunt saccis, et egerunt poenitentiam. Et vidit Dominus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala, et misertus est super malitia, quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. Sic et nos faciamus; quia major est, quam Jonas hic, qui ait: Poenite-mini et credite Evangelio. Aperiamus pulsanti, vocantem sequamur. Quid dico vocantem, omni certe trahentem et cogentem intrare. Non enim vox ista, quam nunc audivimus, facta est propter eum, qui defunctus est, quia, quamvis sit apud inferos poenitentia, sera tamen et infructuosa, sed propter nos, ut nobis vox ipsa proficiat, quos adhuc divina patientia longanimitè expectat. Non igitur ultra de die in diem differamus: quia, qua hora Dominus venturus, sit, ignoramus, nec incertam mortis horam prævidere valemus.

14. His auditis, unus ex astantibus, magister scilicet Landuinus, natione Tuscus, ex civitate Luca, vir utique doctus et timoratus, ait: « Magister bone, jam scimus quia verax es, et legem Dei in veritate doces; » verba enim tua verissima sunt, quia Dei iram et justam indignationem effugere non poterimus, nisi lacrymis peccata purgemus. Verum quia scriptum est quod « omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (34); » quis, queso, innocens inter malos tutus vivere aut dignos poenitentiae fructus agere potest, ubi superbia inflat, avaritia enervat, luxuria inquinat? Ubi lites, contentiones, æmulationes, obloquutiones, invidia? Ubi fiunt latrocinia, perpetrantur homicidia, falsa proferuntur testimonia, committuntur adulteria, incestus, fornicationes, sacrilegia, veneficia, et si-

milis? Ubi periit in conversatione simplicitas, in societate caritas, in actione justitia, in locutione veritas, et in proximorum necessitate pietas? Ubi denique refixit caritas et superabundavit omnis iniquitas, teste propheta, qui ait: « Non est misericordia, non est veritas, non est scientia Dei in terra (35). » Aspexi illam, et ecce vana erat, et coelos, et non erat lux in eis. Vidi montes, et ecce movebantur, et omnes colles turbati sunt. Intuitus sum, et ecce non erat justus, et omne volatile cæli recessit (36).

15. Unde difficile videtur. imo pene impossibile, mundum quemquam et ab omni peccato liberum, in mundo posse vivere aut dignos in eo agere fructus poenitentiae. Nam, ut Augustinus ait, inanis est poenitentia, quam sequens culpa coinquinat (37). Nilque prosunt lamenta, si replicantur peccata. Et vulnus iteratum sanatur tardius. Et Gregorius: Qui, inquit, admissa plangit, nec tamen deserit, poenæ se graviori subjicit; unde ad veram poenitentiam (38) necessario requiritur ut peccatorum causæ penitus excidantur. Et propterea si ad hunc poenitentiae perfectæ gradum pervenire volumus (quia mundum istum sensibilem, quem cercimus, quandiu in carne vivimus, omnino deserere non possumus) necesse est ut saltem, quæ in mundo sunt, omnia penitus relinquamus, dicente Domino: « Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus (39). » Et iterum ad adolescentem de vita æterna interrogantem: « Si vis, inquit, perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me (40). »

16. Qui, cum hæc audiens tristis abscessisset, ait ad discipulos Dominus: « Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum (41). » Hinc ait Sapiens: « Qui confidit in divitiis, corruet (42); et qui festinat ditari, non erit innocens. » Et iterum: « Si dives fueris, non eris immunis a delicto (43). » Nam « qui volunt divites fieri, inquit Apostolus, incidunt in laqueum diaboli (44). » His igitur omnibus, juxta Domini consilium, calcatis, distractis et pauperibus erogatis, Christum sequamur et imitemur. « Qui, cum dives esset, egenus factus est, ut nos ejus ditaremur inopia. » Et quia, doctissime Magister, te docente, veritatis viam et justitiæ semitam agnovimus, cum periculo sum sit, vicino serpente dormire, et inter flammillas illæsis pedibus ambulare difficile, restat ut locum nobis inquiramus, in quo, licet in mundo, quasi sine mundo ab hominum consortio separati, peccata nostra delere et poenitentiae dignos fructus facere

perfectionem contendant.

(39) Lucæ xiv, 33.

(40) Ita fere Mathæi xix, 21.

(41) Mathæi xix, 23.

(42) Ita fere Proverbiorum xi, 28.

(43) Ecclesiastici xi, 10.

(44) Epist. i ad Timotheum vi, 9.

(33) Proverbiorum i, 24, 28,

(34) Epist. i Joannis ii, 16.

(35) Ita fere Osce iv, 1.

(36) Paulo aliter Jeremiæ iv, 23-25.

(37) Non quod ea haud fuerint vere poenitenti peccata antecedentia remissa, sed quod, qui relabitur, relatum ex eadem fructum amittat.

(38) Eam scilicet, qua quis, relicto peccato, ad

valeamus. Doce nos igitur, quæso, et locum talem nobis ostende, et quidquid inde decreveris, faciemus. Nam salus nostra in manu tua est.

17. Ad hæc beatus Bruno respondit : Viri fratres et Patres, audite, non me, sed mecum simul audiamus, inquam, illum summum secretorum Dei conscium, et prophetam eximium David, cui Dominus incerta et occulta sapientiæ suæ manifestavit. Audiamus primo quid dixerit, audiamus deinde quid fecerit. Ipse enim tunc, sicut et nos nunc, contristatus in exercitatione sua, et conturbatus a voce inimici et a tribulatione peccatoris, dixit : « Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me; timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ. » Et dixit : « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? » Deinde subiecit, et ait : « Ecce, elongavi fugiens, et mansi in solitudine (65). » Ecce, inquit, elongavi ab omni occasione et circumstantia peccatorum, et mundum istum mente et corpore fugiens, et mansi perseveranter, non in civitate, sed « in solitudine. » Ille enim fugiens se elongat, ut Gregorius ait, qui a turba desideriorum terrenorum in altam Dei contemplationem se sublevat; manet vero « in solitudine, » qui perseverat in remota mentis intentione. Unde immet Propheta, ut Dei virtutem et Dei gloriam videre mereretur, se solitudinis locum petiisse testatur, dicens : « In terra deserta, et in via, et in aquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam (66). »

18. Solitudo namque est viæ, quæ ducit ad vitam; ubi pro terrenis cælestia, pro transitoriis mutantur æterna. Hæc est locus poenitentiae, via iustitiæ, semita gratiæ, scala gloriæ. Hæc est, inquam, scala illa, quam vidit Jacob in solitudine in terra stantem et cælum tangentem; quæ homines vehit in cælum, et angelos ad nostrum recipit auxilium. Hæc est virtutum nutritrix, patientiæ custos, purissimæ simplicitatis magistra et fraudulentæ duplicis ignara. Hæc est quies laborantium, consolatio mœrentium, et in æstu refrigerium, in qua est turris David ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clipei pendent, et omnis in ea armatura fortium. In qua est campus divini certaminis, angelorum spectaculum, et palæstra viriliter dimicantium luctatorum. In qua Adam tandiu salvus fuit, quandiu solus mansit. Data vero ipsi in auxilium muliere, mox cecidit. Unde raptus est Henoch in solitudinem paradisi, ne malitia immutaret eum. In qua Abraham, dum solus sederet subilis illicem Mambrae; tres vidit, et unum adoravit. In qua Jacob dum, præmissis omnibus, solus manet, benedictione simul et nominis mutatione felix efficitur, plus as-

secutus uno momento solus quam toto vitæ suæ tempore comitatus.

19. Moyses, cum minasset gregem ad interiora deserti, Dominum in ardenti rubro videre et audire meruit dicentem sibi : « Solve calcementa de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est (67). » Cui nunquam, nisi cum solus esset, Dominus apparuit. David, ad deserta fugiens, Saulis evasit insidias. Jeremias poscens aquam dari capiti suo, et oculis suis fontem lacrymarum, ut lugeret interfectos populi sui, locum quoque, ubi se tam sancto possit in opere liberius exercere postulat dicens : « Quis dabit mihi diversorium viatorum in solitudine (68), » tanquam hoc ei in civitate facere non vacaret, hoc modo iadicans, quod impedirent socii gratiam lacrymarum. Quin etiam, cum dixisset : « Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei, » addidissetque : « Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua, » adjecit et ait : « Sedebit solitarius et tacebit, quia levabit se supra se (69), » Elias, in monte ad ostium spelunçæ, solus, Dominum transeuntem agnovit. Et Eliseus duplicem ejus spiritum, dum tolleretur, accepit. Joannes Baptista, ab ulero Spiritu sancto repletus, nec mirabili nativitate, nec parentum sanctitate securus, frequentiam hominum tanquam periculosam fugiens, solitudinis deserta petiit, ubi quid virtutis, quidve meriti acquisierit, baptismus Christi, et pro justitia mors suscepta monstravit. Talis enim factus est in solitudine, ut dignus esset lavantem omnia Christum, solus lavare, et pro veritate nec carcerem, nec mortem declinare.

20. Quid plura? Jesus Christus Dominus noster, cujus virtus nec secreto juvari, nec publico poterat impediri, ductus est in desertum, non dubium, quin a spiritu suo, ut tentaretur a diabolo. Christus idem, relictis turbis, ascendit in montem solus orare. Christus in deserto turbas pavit, suo exemplo nobis quantum solitudo proposit, insinuans. Sancti etiam et venerabiles Patres, Paulus, Antonius, Hilarion, duo Macharii, Eulalius, Arsenius, Evagrius, Basilus, Benedictus, et cæteri nobis innumerabiles, quantum in solitudine profecerint, vosipsi considerate. Et probabit, suavitates psalmodiarum, studia lectionum, fervores orationum, subtilitates meditationum, excessus contemplationum, baptismus lacrymarum, magis nulla re quam solitudine posse juvari. Hinc est, quod de peccatrice anima, quam cupit ad se Dominus revocare, propheta ait : « Adducam eam in solitudinem, et ibi loquar ad cor ejus (70). » De ea vero quæ, carnis vinculis absolutæ, æterna gaudia intrare meruit, in Canticis dicitur : « Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? (71) »

(65) Adi Psalmum LIV, 3, 8.

(66) Psalmo LXII, 3.

(67) Exodi III, 5.

(68) Ita fere Jeremiæ IX, 2.

(69) Threnorum III, 27, 28.

(70) Ita fere Osee II, 14.

(71) Cantic. canticor, VIII, 5.

Quæ non invenitur per vicos aut plateas civitatis, sed in solitudine. Igitur, fratres mei, oremus deum ut nobis locum talem dignetur ostendere, in quo, quæ jam, eo inspirante, mente concepimus, possumus opere perficere.

21. Facta itaque oratione, duo Stephani, Burgenensis et Diensis, canonici, dixerunt: Patres et præceptores venerabiles, non longe a civitate Valentia, cui coheret monasterium nostrum Sancti Ruffi (72) prope fluentia Rhodani, in confinibus diocesis Diensis, unde alter nostrum originem duxit, est civitas alia Gratianopolitana, sic dicta vel quia sub Gratiano imperatore condita, vel ab etymologia nominis, quasi gratiosa, nobilis et populosa. Et in ea est beatus Hugo, ejusdem civitatis episcopus, qui ante sui assumptionem ad episcopalem dignitatem, erat canonicus Ecclesiæ Valentianæ oriundus de Castro Novo super flumen Isaram, quod quatuor duntaxat milliariis a civitate distat (73). Quem nos ipsi, et vidimus et cognovimus virum utique sanctum, justum et rectum ac timentem Deum.

22. Si enim laudatur castitas, quis illo mundior? Si sermonis veritas, quis in loquendo cautior? Si Dei charitas, quis ferventior? Si proximi, quis benignior? Si humilitas, quis dejectior? Si elemosyna, quis largior? Si oratio, quis devotior? Si lacrymarum flumina, quis in illis effusior? Si contemplatio, quis sublimior? Si tolerantia, quis in tribulatione fortior? Si justitia, quis districtior? Si prudentia, quis circumspicietior? Si temperantia, quis moderantior? Exceptis iis, que clero et plebi per eum bona advenerant. Hic itaque habet in diocesi sua montes altissimos, et in eis deserta loca quam plurima ab omni hominum transitu et consortio separata, ad hanc pœnitentiam arctam peragendam propterea optime disposita. Cumque ipse exemplo suo et doctrina homines ad pœnitentiam invitaret et traheret, si ad eum libet accedere, locum, quem quærimus, poterimus ab eo faciliter impetrare. Pius enim, benignus et misericors est. Qui et in adventu nostro gaudebit et voti compotes faciet. Nos quoque vos in via dirigemus, quam et novimus et frequenter ambulavimus.

23. Tunc Hugo, quem rognominabant Capellanum eo quod solus sine canonico aut pastoralis beneficio sacerdotio sacellani inter eos fungeretur (74), ait: Audivi certe plura de viro hoc, ejus fama jam ubique redolet, quia vir Dei et sanctus est, salutem animarum sitiens. Qui propterea, quia charitas, quia

A ipse plenus est, nunquam excidit, nos libenter (ut spero) accipiet. Et quamquam ego jam senex sum et debilis, et via hæc arcta est, et difficilis, quia tamen « arcta via ducit ad vitam, lata vero ad perditionem, » cum nulla sit ætas ad pœnitentiam secura, dicente Domino: « Quacunque hora ingemuerit peccator, non recordabor amplius iniquitatum ejus (75). » Qui et reddi jussit singulis in vinea sua laborantibus denarios singulos, novissimis sicut et primis; si decreveritis illuc accedere, et hanc viam aggredi, et ego sequar, et quocunque perrexeritis, pergam. Et quæcunque vos terra receperit, me recipiet, ibique locum capiam sepulture, solaque mors nos ab invicem separabit.

24. Hæc audientes reliqui duo, Andreas scilicet et B Guarinus, pariter dixerunt. Nos semper avidimus et ex auditu credimus quia benignus est et misericors Deus et præstabilis super malitia, qui neminem vult perire, sed omnes potius salvos facere, et ad agnitionem veritatis venire, apud quem non est personarum acceptio, sed in omni gente, qui fecerit voluntatem ejus, acceptus est illi. Et quamquam nosambo litteras ignoramus, Christum tamen et hunc crucifixum, fide novimus, sine quo omne scire nescire est. Et quicquid Ecclesia credit, firmiter credimus, et simpliciter confitemur, sperantes in hac fide salvari, et remissionem peccatorum accipere per verbum ejus. Vellemus tamen informari, cum Dominus per plusquam prophetam suum nos admonet, ut faciamus dignos pœnitentiæ fructus, quales sint isti digni fructus. Quibus beatus Bruno respondens, pœnitentia, inquit, est arbor, quam in medio Ecclesiæ suæ plantavit celestis agricola. Cujus radix est contritio cordis, rami sunt opera bona, folia, confessio integra, fructus vero, satisfactio nis pœna.

25. Unde ille facit pœnitentiam, sed non dignos fructus, qui tantum dolet de commissis. Ille vero agit pœnitentiam et fructus, sed non dignos fructus, qui et dolet, et in parte satisfacit. Sed ille facit dignos fructus, qui in dolore cordis tantum affligitur per pœnam, quantum deliquit per culpam, secundum illud Apocalypsis: « Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum (76). » Et in Deuteronomio: « Pro mensura peccati tui et plagarum modus (77). » Unde non solum fructus pœnitentiæ, sed etiam dignos fructus pœnitentiæ admonet esse faciendos. Nam hoc justitia exigit, ait Gregorius, ut, si quis in culpam lapsus est, tantopere a se debeat licita abscindere, quanto

(72) De hoc monasterio videsis commentarium prævium num. 436.

(73) De sancto hoc antistite, de quo ad diem I Aprilis, quo colitur, actum apud nos jam est, videsis etiam. quæ Vitæ præced. subnexa sunt, Adnotata ad lit. g.

(74) Guigo, de S. Brunone ejusque sociis, ad S. Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, accedentibus, in scripta a se sancti hujus antistitis Vita verba faciens, solum ex illis Hugonem, qui capellanus dicebatur, sacerdotio functum fuisse, tradit; illum autem Pateanus ita hic interpretatur, ut

significatum duntaxat voluerit, Hugonem tunc solum existisse, non quidem qui sacerdotio initiatus esset, sed qui præterea dignitate seu canonici seu pastoris auctus foret? Verum hujusmodi interpretationem verbis Guigonis (vide hæc comment. prævii num. 442) parum admodum esse accommodata, quis non videat?

(75) Ezechielis xviii, 21, 22: *Si... impius egerit pœnitentiam... omnium iniquitatum ejus... non recordabor.*

(76) Apocalypseo xviii, 7.

(77) Deuteronom. xxv, 2.

se noverit illicita perpetrasset. Non igitur ultra negligamus, fratres mei dilectissimi, poenitentiae tempus, nec ultra de die in diem differamus. Quia, quae hora Dominus venturus est, ignoramus, et nemo nostrum scit, utrum amore, an odio dignus sit. Jam securis ad radicem arboris posita est. Jam iste, quem viventer cognovimus, ut ex ejus ore jam frequentes audivimus, iusto Dei iudicio damnatus est et aeternis cruciatibus datus.

26. Quid igitur faciemus nos peccatores et miseri, qui ex operibus, quae fecimus, justificari non possumus? Nunquid personarum acceptor est Deus? Absit. Non est enim apud Deum transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio, sed quibus vult, misereatur, et quos vult, indurat. Quid, inquam, aliud faciemus, nisi ut fugiamus a ventura ira? Dedit enim Dominus metuentibus se significationem, ut fugiant a facie auri. Hinc et propheta ait: «Fugite de medio Babylonis, ut salvet unusquisque animam suam (78);» et iterum: «Recedite de medio Babylonis, et de terra Chaldaeorum egredimini, et estote quasi haedi ante gregem (79).» Et iterum: «Fugite, salvate animas, et eritis quasi miricæ in deserto (80).» Item alius propheta: «Oh! oh! oh! fugite de terra aquilonis, quoniam in quatuor ventis caeli dispersi vos (81).» Et beatus Job: «Fugite, inquit, a facie gladii, quoniam iniquitatum gladius est, et scitote esse iudicium (82).» Et sponsa in Canticis ad sponsum: «Fuge, dilecte mi, et assimila-re capreae, hinnuloque cervorum, super montes aromatatum (83).» Quid, inquam, aliud hortantur omnes isti, nisi ut mundum istum contemnendo fugiamus, qui recte per Babylonem et aquilonem designatur. Nam Babylon interpretatur confusio; ab aquilone vero pandetur omne malum.

27. Fugiamus igitur, quia eum non melius quam fugiendo superamus. Fugiamus, inquam, non sicut Jonas, a facie Domini, sed ad ipsum Dominum, ubique praesentem, humiliter deprecantes, ut per suam misericordiam avertat a nobis indignationem suam, quam iuste meruimus, ne et nos omnes cum isto et cæteris impiis pariter pereamus (84). Haec dicens tamen ipse, quam qui aderant cæteri, lacrymas ultra continere non valentes, fleverunt pariter, et prostrati in terram levaverunt voces suas dicentes: Domine Deus omnipotens, cuius misericordia omne superexcedit iudicium; qui non letaris in perditione morientium, sed eis potius poenitendi tempus concedis et spatium, qui Abraham servum tuum de terra sua et de cognitione sua et de domo patris sui exire praecipisti, qui populum tuum in manu potenti edi-

xisti de terra Aegypti, qui vero poenitentibus veniam promissisti, extende super nos, quæsumus, misericordiam tuam, et mittere digneris sanctum angelum tuum de caelis, qui doceat nos, quid agere debeamus, et dirigat nos in via iustitiae, et in semitis mandatorum tuorum, et locum, quem elegeris, nobis ostendat; in quo tibi digne servire, mundi hujus pericula evadere, et dignos poenitentiae fructus facere valeamus.

28. Defende nos, Domine, ab insidiis inimicorum nostrorum, qui festinant cuncta perdere, et non intres in iudicium cum servis tuis; sed per meritum passionis Jesu Christi Filii tui Domini nostri ab omnibus peccatis expiatis, fac nos post hujus vitae exitum, ad eum, qui via, veritas et vita est, ab omni poena liberos feliciter pervenire, Dominum nostrum Jesum Christum qui tecum in unitate Spiritus sancti vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Cumque respondissent omnes: Amen, surgentes inde, uno animo eademque sententia viderunt et pauperibus dederunt omnia sua, et vale dicentes omnibus suis charis et notis, Spiritu sancto ducti venerunt, licet longa et laboriosa via, angelo Domini eos antecedente, dirigente et protegente, ad memoratum beatissimum Hugonem Gratianopolitanum episcopum (85).

CAPUT II.

Bruno una cum sociis suis ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, venit, Carthusiae eremum ab eo obtinet, austere admodum in hac vivit, ac post sexennium circiter a pontifice evocatur, vocantique obtemperare statuit.

29. Factum est autem, dum appropinquarent civitati, vidit idem episcopus in somnis Deum, in solitudine Carthusiae dignum sibi habitaculum construentem. Vidit etiam stellas septem aureas, in modum coronae dispositas, a terra paululum elevatas, et a cæteris, quae in firmamento sunt, in situ, motu, colore et splendore differentes, ejusdem numeri viris septem (tot enim ipsierant) itineris ducatum praebentes (86). Mane autem facto, cum esset super visionem hujusmodi sollicitus, adfuerunt pulsantes ad fores episcopalis palatii dicti septem viri, beatus scilicet Bruno cum suo, licet brevi, sancto tamen collegio. Quod cum fuisset eidem episcopo nuntiatum, confestim jubet eos introduci. Ipsi vero ingressi, et ad pedes ejus humiliter prostrati, petita et oblata benedictione, sui ad eum adventus causas enarrantes, petierunt, ut locum aliquem dignaretur eis in sua dioecesi ostendere, et sua benigna clementia, pia erogatione concedere, in quo a mundi hujus periculis, et ab hominum cæterorum consortio

(78) Ita fere Jeremiae LI, 6.

(79) Jeremiae I, 8.

(80) Jeremiae XLVIII, 6.

(81) Ita fere Zachariae II, 6.

(82) Ita fere Jobi XIX, 29.

(83) Cant. cantic. VIII, 14.

(84) Benigna interpretatione hic indiget biographus; neque enim, Jonas, uti velle videtur, perisse seu damnatum esse, putandum est.

(85) Adi, quæ in vitam præced. ad not. 8 additata sunt.

(86) Quid de hic memorata stellarum septem visione, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, divinitus oblata, ejusque adjunctis, quæ hic referuntur, nec tamen in Guigone, sancti hujus antistitis biographo, aliòvade antiquo fundantur, sentiendum sit, commentarii prævii § 25 vide expositum.

segregati, desiderium suum perficere, soli Deo digne servire, et dignum ipsi habitaculum possent exstruere.

30. Hæc audiens beatissimus episcopus, tanquam non amplius de visione, quam jam impletam videbat, sollicitus, eos cum ingenti gaudio, non solum gratanter, sed etiam reverenter suscepit, et benigne tractavit. Quibus et visionem illam, quam nocte illa per somnum viderat, enarravit, et ait: Fratres et filii mei in Christo dilectissimi, propositum et desiderium vestrum non solum non reprobo, sed etiam vehementer commendo. Mundus enim iste, talibus et tantis plenus est laqueis, periculis, calamitatibus et miseriis, ut electos plerumque cogat prospera quæque despiciere, et Deum per adversa quærere, cum non possint Deum simul cum mundo diligere. Nam duo isti amores duas civitates constituunt, quæ sibi invicem adversantur Dei scilicet et diaboli. Deus autem bonus, imo summum bonum est. Mundus vero totus in maligno positus est. Hinc præ cæteris magnis dilectus apostolus ait: « Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo (87). » Unde cum decrevisset Deus Sodomorum civitates delere, ait angelus ad beatum Lot, qui ad Deicivitem pertinebat, « Salva, inquit, animam tuam, et noli respicere post tergum, nec stes in omni loco circa regionem, sed in monte salvum te fac, ne et tu similiter pereas (88). » Sancti enim illi, quibus dignus non erat mundus, Apostolo teste, « egentes, angustiiati, afflictii, circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis et in cavernis terræ (89). »

31. Et ideo testimonio fidei probati inventi sunt. Quorum vestigia sequi et imitari laudabile est et utile, sed difficile in regionibus istis frigidis maxime, quæ non sunt sicut Ægyptus, Thebais, Scythia (90), aut Palestina. Est enim in montibus istis altissimis, quos cernitis inter cæteras solitudines, eremus quædam, quæ Carthusia nuncupatur, decem fere milliariibus a civitate distans, ampla quidem, sed penitus inhabitata, solis feris pervia; hominibus vero et cæteris mansuetis animantibus propter loci asperitatem pene incognita, altis et tanquam excisis hinc inde rupibus et scopulis circumvallata, infructuosius arboribus consita, supra modum frigida, et pro maiore parte temporis nivibus operata, et adeo prærupta, sterilis, et infructuosa, uti nihil in ea seri valeat sive meti. In cuius medio est quidam parvus fluvius, qui Gnerus mortuus, quasi quædam imago mortis, dicitur, ex circumstantibus undique

A montibus collectus et cum strepitu maximo, torrentium aut inundantium aquarum more, fluens. Ad quam quidem Carthusianam eremum est accessus gravis et laboriosus, ingressus vero difficilis et periculosus, utpote inter duas miræ altitudinis rupes, quæ velut rectæ lineæ sursum se erigunt, et in culmen tandem pene coeunt, ita ut introeuntibus horri sint et terrori.

32. Et ut paucis agam, tanta est loci illius asperitas, tantus horror, ut carcer potius aut purgatorii locus, quam humanæ vitæ habitaculum dici possit (91). Unde difficile videbitur sine singulari dono Dei, apud quem nihil est impossibile, homines illic habitare posse, aut saltem diu perseverare; scitis autem, fratres mei, quam grave sit post missam manum ad aratrum retro aspicere. Unde metuendum est exemplum uxoris Lot, quæ retroscepit, et ubi aspexit, ibi remansit, et in salem conversa est, ut suo prudentes condiret exemplo (92). Cum autem verbis illis finem fecisset beatissimus episcopus, B. Bruno respondit: Reverendissime Pater, terribilis profecto est, ut audivimus, et jam in parte cernimus, locus iste. Nos autem locum talem ad penitendum quærimus. Et quanquam infirmus sum et fragilis, in Dei tamen, qui potens est, misericordia confidimus, et speramus, ut qui nobis dedit huc veniendi voluntatem, dabit et perseverandi potestatem cum non sit abbreviata manus ejus, quominus, sicut olim, ita et nobis nunc magnalia sua possit ostendere. Ipse enim scopulos torrentium inclinavit, ut requiesceret populus in Arnon, et recumberet in finibus Moabitarum. Ipse Jonathan et armigerum ejus, reptantes manibus et pedibus, per eminentes petras et scopulos, in modum dentium præruptos, de hostium manibus, data ipsis de illis victoria, liberavit.

33. Ipse tantam multitudinem filiorum Israel et vulgus innumerabile in deserto manna de celo misso nutrit. Nunquid et nunc panem dare non poterit, aut parare mensam populo suo? Ipse corvis præcepit ut pascere Eliam in Carmelo, qui et paverunt Paulum in Ægypto. Ipse prandium, quod messoribus Habacuc paraverat in Judæa, Danieli misit in Chaldeam. Ipse panes in deserto multiplicavit, ex quibus D tantam hominum multitudinem satiavit. Ipse dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Ipse pascit volatilia cæli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea Nonne et nos Domino pluris sumus illis? Non itaque, etiamsi nobis defuerint humana solatia, de Dei præsentia diffidemus, et providentia, cum potens sit

(87) Joannis Epist. I, II, 15.

(88) Ita fere Genesios XIX, 17.

(89) Ad Hebræos XI, 37, 38.

(90) Loquitur hic indubie noster biographus, non de Scythia, septentrionali Asiæ regione, in qua non minus quam in terrarum tractu, Carthusiæ eremum complectente, frigida est aeris temperies, sed de Ægypti deserto Schenes seu Sciti, *Scythia* etiam a nonnullis nuncupato, quod, non secus atque alias Ægypti ac Palæstinæ solitudines, ingens

olim, uti apud Rosweydam in Vitis Patrum videre licet, anachoretarum multitudo incolebat.

(91) Ut, quam horrida fuerit Carthusiæ solitudo, antequam hanc cum sociis suis sanctus noster ingrederetur, distinctius explanatum invenias, adi commentarium prævium § 26.

(92) Orationem hanc, seu exhortationem, quam S. Hugo ad Brunonem ejusque socios habuerit, penitus esse a biographo confictam, unusquisque, quantum opinor, propense in animum inducet.

de lapidibus istis, quos vidimus, panes facere, et aquam in vinum convertere. Qui etiam, cum voluerit, potens est dare nivem sicut lanam, et nebulam sicut cinerem spargere. De tanta igitur ejus paientia et bonitate confisi, iterum ac iterum humiliter supplicamus, ne desiderium nostrum ultra differas, aut nos in hac nostra petitione confundas (93). Tunc beatus Hugo, eorum constantiam, et in cæpto proposito perseverantiam considerans, ne eorum vocationi, et divinæ voluntati resistere videretur, ait: Desiderium vestrum, dilectissimi, ego pariter implere desidero, nec ideo distuli, ut auferatur, sed ut dilatione potius augeatur.

34. Videns itaque voluntatem vestram, in Christi charitate radicatam et fundatam, vobis et iis, quos eadem charitas vobiscum traxerit, nunc et in posterum, fratres, locum prædictum, et quidquid juris vel actionis in eo habeo, plena libertate concedo. Et hoc idem a cæteris omnibus, qui jus aliquod in eo habent, fieri procurabo, vobisque et vestris omnibus omnem possibilem mihi humanitatem, quandiu vixero, libenter exhibebo. Et nihilominus pro pace et quiete vestra ad removendum ea quæ vestra proposito contraria sunt, domum unam super pontem, qui inter duas rupes prædictas situs est, in introitu dictæ solitudinis ædificari volo, et auctoritate divina prohibebo, ut feminae per terminos vestros nullatenus transeant, neque viri arma portantes. Prohibebo pariter intra dictos terminos piscationem, venationem, et avium captiviam, ovium, cararum, atque omnium domesticorum animalium pascua et transitum, Deum rogans, ut obedientes huic nostræ donationi et prohibitioni in sua gratia multiplicet, et in omnibus bonis, quæ ibidem usque in sæculi finem gerenda sunt, partem eisdem tribuat; inobedientes vero divino iudicio puniendos relinquo, quos et per sæcularem potestatem puniri curabo (94).

35. His dictis, surgens amplexatus est eos, flevitque præ gaudio super singulos eorum, laudans et benedicens Deum de adventu ipsorum. Et deinde benedixit eis dicens: Omnipotens sempiternus Deus, cujus misericordiæ nec mensuras ponere possumus, nec tempora finire; qui, quos vis, vocas, et quos

(93) Esse pariter Brunoni hanc responsionem pro arbitrio hic afflictam, uti et Hugoni verba, quæ proxime subduntur, indubitatum apparet.

(94) Mabillonius præfatione in sæculi sexti Benedictini part. II, num. 86 meminit chartæ, mense Julio anni 1084 ad diocesis Gratianopolitanæ, in qua Carthusia sita est, presbyteros a laicis datæ, in qua, ne feminae per Carthusiæ fratrum, qui Deo placere cupientes, mundum et turbas fugiebant, terram transeant, et ne quisquam intra terminos ipsorum possessionis piscationem aut venationem exerceat, et sua animalia pascenda deducat, Hugo episcopus præcepit; verum ego, facta licet diligentissima indagine, chartam illam nusquam invenire quivi.

(95) Recte hanc Brunonis in Carthusiam ingressui epocham a Puteano hic præstitui, liquet ex iis quæ commentarii prævii num. 470 et seqq. adduxi.

A vocas, hos justificas et magnificas, respice, quæsumus, oculis clementiæ tuæ super hos famulos tuos, quos ad tuæ servitutis obsequium invitare dignatus es, et præsta auxilium gratiæ tuæ, ut, quæ tibi placita sunt, tota virtute perficiant. Reple eos venerabilibus virtutibus tuis, quibus muniti, carnis, mundi et dæmonum insidiis superare, et inde victoriæ coronam immarcescibilem recipere valeant, crescereque eos facias in mille millia, et eos, necnon et illos qui eorum vestigia secuti fuerint, et in dicta solitudine usque in finem vitæ suæ in vera humilitate et charitate perseveraverint, ab omni culpa et pœna liberos, sanctorum tuorum collegio sociare digneris. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

B 36. Post hæc autem, quia dictus Bruno et ejus sodales omnes erant propter itineris labores non modicum nec immerito fatigati, retinuit eos idem beatissimus episcopus in suo episcopali palatio, et eos sua solita benignitate procuravit et recreavit per dies aliquot. Quibus expletis et præparatis ac dispositis omnibus quæ necessaria erant in via, ascenderunt in montem et intraverunt ac inhabitare cœperunt dictam eremum Carthusiæ circa solemnitate nativitatis sancti Joannis Baptistæ, anno salutis nostræ supra millesimum octogesimo quarto (95), antecedente et dirigente eos, ac in omnibus et per omnia adjuvante, et de necessariis providente præfato beato Hugone episcopo (96). Et ibidem in parte superiore montis, quæ nunc dicitur. C Ad Beatam Mariam de Casalibus, ædificare cœperunt ecclesiam, necnon et parvas cellulas, non longe a dicta ecclesia distantes, circa quemdam fontem, qui usque in præsentem diem vocatur fons Brunonis, de se tamen invicem distinctas et aliquantulum separatas, ne alter alterius solitudinem impediret (97). In quibus singuli per singulas more illorum antiquorum Ægyptiorum monachorum habitabant (98). Ubi silentio, lectioni, orationi atque operi manuum, maxime in conscribendis libris, jugiter insistebant (99). Qui exinde dicti sunt fratres Carthusienses, a nomine loci nomen sibi imponentes, a quibus etiam ordo iste Carthusiensis originem sumpsit pariter et nomen.

D (96) Vera hic prædicari, liquet ex iis, quæ commentarii prævii num. 502 et seq. dicta sunt.

(97) De fonte, S. Brunonis nomine hodieque distincto, alisque, hic memoratis, consule commentarium prævium § 27.

(98) Puteanus, qui in pierisque, quæ de S. Brunone ejusque sociis, Carthusiam primum ingressis, scribit, cum Blomenvenna consentit, perperam ab eo hic dissentit; illos enim tunc, non singulos, sed binos singulas inhabitasse cellas, Guigo in Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Vita, ut commentarii prævii num. 475 videre licet, memoriæ prodit; hoc autem scriptore, utpote synchrono fideique dignissimo, standum est, etsi interim Carthusiani haud dudum post sancti obitum non bini, sed singuli singulas cellas occuparint.

(99) Consule comment. præv. num. 487.

37. Ipsi enim septem (beato Brunone cæteros, qui sibi eum in priorem et animarum suarum pastorem elegerant, et ejus obedientiæ, beato Hugone episcopo annuente, se submiserant, dirigente [100]) volentes mundum, quem reliquerant, et quæ in mundo sunt, omnia, quæ sunt concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, sibi subicere, quamdam vivendi normam satis arduam instituerunt, quam et ipsi tenuerunt, et posteris suis tenendam mandaverunt. Nam contra superbiam, quæ initium est omnis peccati, et contra ejus nefandam sobolem, invidiam scilicet, ambitionem et vanam gloriam, et si quas sunt alia, fecerunt sibi vestes breves et angustas de grosso panno albo, vili et rudi, quæ eos contemptibiles intuitibus redderent et abjectos, et illis horrirentur, potius, quam ipsis honori. Et quamvis in sordido habitu interdum superbia lateat, fecerunt tamen ipsi ad eam profugandam, quidquid facere potuerunt. Contra cupiditatem vero, quæ radix omnium malorum dicitur, et avaritiam, quæ idolorum servitus nuncupatur, certos terminos juxta locorum suorum fertilitatem aut sterilitatem majores minoresve præfixerant, ita ut extra eos, etiamsi totus mundus eis offerretur, nec saltem, quantum pes humanus occupare potest, liceret possidere.

38. Certum etiam numerum, quem transgredi nullo modo liceret, animalibus et pecoribus imposuerunt. Et ut non esset eis quandoque necessarium, vel plus terræ quam dictum est, possessioni suæ addere, aut pecorum numerum augere, duodecim tantum monachos cum tertio decimo priore, ac sexdecim conversis, paucisque mercenariis, nullo prorsus superaddito, in suis domibus esse perpetuo decreverunt. Ad edomandam autem carnis concupiscentiam, et legem membrorum, quæ repugnant legi mentis, duris semper ad carnem pilicis utebantur. Secunda, quarta et sexta feriis, pane et aqua et sale, sicut placebat, contenti erant. Tertia vero, quinta et Sabbato legumina vel aliquid hujusmodi et vinum, et in feria quinta etiam caseum vel aliquid aliud a coquinario recipiebant, ab omni tamen esu carniarum tamen sani quam infirmi perpetuo abstinebant. Panes albos non comedeant, sed solum tortas (101), licet de tritico. Vinum purum nunquam bibebant, sed bene dilutum, quod vocant limphatum, et hoc duotaxat in prandio et cœna, et diebus illis, quibus eo uti et cœnare licebat. Jejunii fere continuis et prolixis vigiliis carne macerabant. Pisces nunquam

A emebant, sed si forte gratis eis dabantur, eos in charitate recipiebant, et juxta offerentium voluntatem (diebus tamen, quibus eis vesci licebat) distribuebant.

39. Officium divinum, diurnum pariter et nocturnum, tam in ecclesia, diebus et horis illis quibus in eam conveniebant, quam per cellas, non perfuntorie, ut quidam, sed intentissime, oculis in terram demissis, cordibus vero in cœlum fixis, devotissime persolvebant. Totum quoque suum, tam interiorum quam exteriorum, hominem habitu, voce, vultu, rebus visibilia excedentibus, spretis cunctis aliis, intentum, imo affixum Deo, exhibebant. Diebus vero Dominicis et certis sanctorum festivitibus tantum antiquorum eremitarum more, ne ab aliis sacris operibus, licet dignitate inferioribus, impedirentur, missæ sacrificium offerebant, quo omnes pariter conveniebant. Et ipsis diebus in rectorio simul ad ritum monachorum comedeant. Aliis vero diebus in cellis suis sub arcto silentio, orationi, meditationi, contemplationi, et cæteris piis et devotis exercitiis siue intermissione vacabant, ita ut, ubi prius fuerant specus et cubilia ferarum, tunc videres choros castrorum, cuneos prophetarum, conventus monachorum, et cœtus angelorum (102).

40. Memoratus autem episcopus sanctus Hugo eos frequenter visitabat, et ut filios tenerrime diligebat; quos usque ad mortem suam et non tantum eos, sed et qui eis exinde successerunt, conciliis semper fovit, et beneficiis. Eratque inter eos, non ut dominus aut episcopus, sed ut socius et frater humillimus, et ad cunctorum (quantum in ipso erat) obsequia paratissimus. In tantum autem devotus eremum incolebat, ut eum interdum beatus Bruno inde exire et ad oves suas redire compelleret. Ite, inquit, ite ad oves vestras, et quod eis debetis, exsolve (103). Ipso etiam beatissimo episcopo instante et procurante, circumvicini omnes, tam ecclesiastici quam nobiles et populares, videntes beati Brunonis et ejus sodalium tam sanctam ac tam honestam ac devotam conversationem, dederunt eisdem, quidquid juris habebant in dictis montibus, et intra fines et limites dictæ solitudinis (104). Isti itaque sunt, o felix Carthusia, primi Patres illi, qui hanc vastam solitudinem primi inhabitare cœperunt, et in ea ordinem hunc, qui a te nomen velut oleum ubique terrarum effusus accepit, primi fundaverunt. Isti sunt septem columnæ, quas Sa-

(100) Cum Sanctus, antequam in Carthusiam se abderet, aliquandiu eremitice, ut commentarii prævii num. 414 et alioquot seqq. docui, in Siccæ Fontanæ solitudine vixerit, dubitandum apparet, an a sociis, in Carthusiam eum secutis, in Priorem, cum nondum cum hisce ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, venisset, electus non fuerit, contra ac iis, quæ hic scribit. Puteanus existimasse videtur.

(101) Consuetudinum Guigonis cap. 34, num. 3 ita habet: *Panis, quamvis de tritico, torta est; panem enim album non facimus*: Massonus autem

in opere, quod Annales Carthusienses inscripsit, in Adnotat. ad dictum cap. tortam interpretatur *panem subrafitum*.

(102) De vivendi norma, quam Sanctus ejusque socii in Carthusia tenuerint, videsis commentarii prævii num. 485 et binis seqq.

(103) Sanctus vere ita Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, obsequentem habuit. Consule commentarii prævii num. 502.

(104) Instrumentum, quo id illi fecerunt, commentarii prævii num. 503 et seqq. integrum dedi.

pientia exiit, et in quibus sibi domum edificavit. Isti sunt septem boves ascendentes de fluvio, et septem spicæ in culmo uno. Et septem buccinæ, quarum usus erat in jubileo.

41. Isti sunt septem candelabra, in quorum medio Joannes scribens septem Ecclesiis, quæ erant in Asia, perhibet se vidisse similem filio hominis vestitum potere, tenentemque in dextera sua septem stellas, quæ septem Ecclesiarum sunt angeli; et in medio throni Agnum stantem, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei, in omnem terram missi. Isti sunt septem sportæ fragmentis plenæ, et septem signacula libri clausi, et septem viri Spiritu sancto pleni, quos in diaconos ad ministrandum elegerunt apostoli, et septem gradus, quos vidit Ezechiel ad ascensum exterioris atri. Iste est septenarius, propter septem Spiritus sancti dona sacratus. Iste septenarius numerus primus in monadibus perfectus est redditus ex suis partibus aggregatus. Nam unum et sex, duo et quinque, tria et quatuor, quæ sunt partes ejus aliquotæ, septem faciunt. Hinc est, quod septimus dies, et septima hebdomada, et septimus mensis, et septimus annus, tanquam perfecti, erant lege ferati.

42. Septem etiam diebus agitur et repetitur omne tempus. « Et septimo die cessavit Deus ab omni opere. » Et septimo die Christus in sepulcro quievit. In quibus omnibus notatur hujus sacrati septenarii numeri, et in eo hujus sacræ religionis (quæ ab ejusdem numeri viris istis septem primo instituta est) perfectio. Quæ recte figurata dicitur per stellas illas septem, quas in eorum adventu magnum hujus septenarii demonstravit, tam propter magnum hujus septenarii sacramentum, quam propter stellarum sublimitatem, stabilitatem, claritatem, puritatem et quantitatem. Istæ namque virtutes religiosus omnibus nedum conveniunt, sed etiam necessarie sunt: qui debent sicut stellæ esse in cælo, per contemplationem in mentis affectum, non in terra. Nam species cæli est gloria stellarum, ait sapiens (105), secundo debent esse in cæpto religiosus proposito firmi et stabiles. Nam ideo posuit Deus stellas in firmamento ut essent in signa et tempora, et dies, et menses et annos. Unde scriptum est quod stellæ manentes in cursu suo et ordine, pugnaverunt contra Sisaram (106), id est contra diabolum; sic enim Sisara interpretatur *excludens gaudentem*. Tertio debent esse in tribulatione patientes, ut sint sicut stella matutina in medio nebulæ.

43. Fecit enim Deus lunam et stellas, ut præsent nocti. Quarto sicut in stellas non cadit corruptio, nec casus, nec error secundum philosophum; ita et ipsi debent servare carnis integritatem sine corruptione, ut dicere possint illud Apocalypsis :

« Ego sum genus et radix David, stella splendida et matutina (107). » Et ne de eis dicatur, quod stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus. Quinto, sicut stellarum quælibet major est tota terra, quamvis brevis et quasi punctalis, et modica, videatur in exteriori apparentia, sic religiosi debent semper crescere per charitatem, minui vero per humilitatem. Hæc enim duo, humilitas scilicet et charitas, sunt duo religionis extrema, initium et finis, sine quibus cætera, quæ mediant, omnia sunt potius pœna, quam merito digna. O igitur iterum atque iterum felix Carthusia, tandiu sterilis, nunc vero fecunda ! Felices montes, qui tales meruerunt habere incolas et cultores ! Felix denique religio ista divinitus instituta, quæ religiones cæteras post Augustinum et Benedictum antiquitate præcedit, et has illas etiam vitæ austeritate ! De cujus origine hæc pauca, ut ad cæptum propositum redeamus, sufficiant.

44. Beatus itaque Bruno, de quo nobis sermo, in hac vitæ austeritate cum suis in dicta solitudine fere sex annorum spatio perseveravit, die ac nocte sine intermissione jejuniis, orationibus et aliis exercitiis religiosus vacans (108). Contigit autem ut, mortuo Gregorio septimo pontifice Romano, succederet ei in papatu Victor tertius; quo item pest paucos menses mortuo, successit ei Urbanus secundus, prius dictus Otho, monachus et abbas Cluniacensis, qui ejusdem beati Brunonis, dum in minoribus ageret, fuerat discipulus (109). Qui paulo post sui assumptionem ad apostolatul apicem, non immemor doctrinæ et probitatis ejusdem beati Brunonis, sui olim præceptoris, volensque in sibi a Christo credita administratione ejus uti consiliis, vocavit eum ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ obsequium, addito etiam obedientiæ præcepto. Dictus vero beatus Bruno, percepto hujusmodi mandato, non modicum turbatus est, quippe qui jam solitudinis dulcedinem gustaverat. Tenebat enim eum Maria, ut quiesceret, trahebat Martha, ut laboraret, rogabant fratres, ne se desereret, papa, ut obediret. Terrebat curia, si illuc accederet : consuetudine vero timorata ignorabat quid in re tam perplexa ageret.

45. Tandem obedientia vicit. Sciebat enim quod vera obedientia moras non recipit, nec excusationem aut dilationem admittit. Hinc ad fratres et discipulos suos ait : Manere vobiscum, fratres mei dilectissimi, gratissimum ; a vobis separari gravissimum ; mandatis vero apostolis obedire necessarium mihi est. Nam in majoribus est regendi ac jubendi auctoritas : in minoribus vero obsequendi necessitas. Unde quasi peccatum ariolandi, est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, propterea quod Apostolus ait, ut « omnis anima sublimioribus potestatibus subdita

(105) Ecclesiastici XLIII, 10.

(106) Judic. v, 20.

(107) Apocalypseos XXII 16.

(108) Notata adi in Vitam præced. ad not. 17.

(109) Videsis, quæ in Adnotatis in Vitam præced. ad not. 16 adduxi.

sit, quia non est potestas nisi a Deo; quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt, et qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit : qui autem resistit, ipse sibi damnationem acquirit (110). » Quid igitur mihi prodesset exterius hic vobiscum jejuniis et abstinentiis carnem atterere, et per inobedientiam, animæ meæ damnationem acquirere? Nolite itaque, fratres, super recessu meo contristari, ne superaddatis dolore dolori, sed potius in ea vocatione, in qua vocati estis, perseverate. Et ego, expleta mihi injuncta obedientia, ad vos revertar, Domino concedente.

46. Tunc omnes cum lacrymis et ejulatu magno clamare cœperunt dicentes: Cur nos, Pater deseris, aut cui nos desolatos relinquis? Tu es enim post Deum omnis spes nostra, totumque refugium. Tu nobis in adversis præsidium, in prosperis solatium, in tentatione consilium, in infirmitate subsidium. Quid igitur, te recedente, faciemus, aut ad quem, te absente, recurramus? Erimus profecto sicut oves errantes, non habentes pastorem. Si igitur te ad Romanum pontificem obedientia trahat, trahet nos tecum supereminens charitas, quæ est in Christo Jesu, quam separare non poterit, neque mors, neque vita, neque creatura aliqua. Beatus itaque Bruno hæc audiens, timens ne propter suum et suorum inde discussum locus prædictus, jam Deo dicatus, ad manus laicas et profanas iterum deveniret, nolensque illum omnino deserere, sed post expletam sibi impositam penitentiam eum intendens cum suis repetere, commendavit et dedit illum venerabili viro domino S. guino, abbati monasterii Casæ Dei, qui fuerat unus ex primis donatoribus prædictis, et habebat quandam cellam sibi vicinam prope Gratianopolim subter castrum Curnilhonis (111).

CAPUT III.

Sanctus e Carthusia Romam se confert, secutis huc discipulis, ut Carthusiam repetant, suadet, ipseque in Calabria, obtemperans pontifici sedenti facultate, recusatoque Rhegiensi archiepiscopatu, deserta sese abdit, benevolam ibi erga se comitem Rogerium habet, novas Ecclesias condit, sanctissimeque vivit ac moritur.

47. Et deinde a beato Hugone episcopo benedictione suscepta, Romam accessit (112). Urgebat enim apostolicum imperium. Quem pontifex, de ejus, quem

A intime diligebat, adventu plurimum gaudens benigne suscepit, et inter primos et præcipuos sibi peculiares ac familiares consiliarios et fideles amicos habuit. Cujus in majoribus causis et arduis Ecclesiæ negotiis utebatur et adhærebat consiliis. Conveniunt autem ad eum, Spiritu sancto hoc operante, cæteri fratres omnes (113), qui prius cum eo in Carthusia fuerant, dolentes plurimum, ipse vero magis, quod locum prædictum Carthusiæ, quem dominus sibi elegerat, et in quo dignum illi habitaculum construxerat (114), reliquissent. Dum enim eis in mentem venirent, non sicut murmuratoribus illis in deserto, carnes, cucumeres, aut pepones, sed devotæ illæ meditationes, orationes, lectiones, et spirituales consolationes, quas prius in solitudine prædicta Carthusiæ habuerant; et viderent tumultus, strepitus, et pericula curiæ, non poterant se a lacrynis continere.

48. Tandem vero suasu et inductione ejusdem beati Brunonis, cum nondum posset ipse pro se licentiam seu commeatum redeundi a pontifice obtinere, tanquam illi in tunc occurrentibus negotiis necessarius, omnes unanimiter consenserunt ad Carthusiam reverti, obtentis prius ab eodem summo pontifice litteris ad prædictum abbatem Signinum pro restitutione dicti loci (115); quem illi beatus Bruno inde discedens (ut jam dictum est) remiserat. Magistro itaque Landuino, quem cæteris fratribus beatus Pater Bruno in priorem loco sui præposuerat (116), ductore, omnes Carthusiam repetiverunt. Quibus Signinus abbas rogatu summi pontificis et ejusdem beati Brunonis, cum consensu sui conventus et in præsentia præfati beati Hugonis Gratianopolitani episcopi, et alterius Hugonis Lugdunensis archiepiscopi, locum prædictum Carthusiæ libere remisit (117), ac juri eorum et successorum eorumdem tradidit perpetuo possidendum. Et extunc dictus Landuinus prior, et cæteri fratres ac eorum successores usque in præsentem diem dictam crementum Carthusiæ cum suis finibus et juribus tenuerunt et possederunt, perseverantes in ea sub communi obedientia capituli generalis potius Carthusiensis ordinis, quod ibidem annis singulis celebratur juxta vivendi normam ab eodem beato Brunone primo, et deinde a cæteris Carthusiæ prioribus, et a dicto generali capitulo eis datam (118).

49. Dictus vero beatus Bruno eidem Urbano tus oblatam, de qua videsis commentarii prævii § 25.

(115) Litteras illas integras commentarii prævii num. 528 exhibui.

(116) Cum nimirum e Carthusia ab Urbano II papa accessisset Romam se contulit. Adi Comment. prævii num. 516 et 529.

(117) De hac Carthusiæ restitutione, per Signinum Casæ Dei abbatem, facta, illiusque adjunctis, quæ hic memorantur, videsis commentarium prævium num. 528 et hinc seqq.

(118) Sub S. Anthelmo, septimo ex recensione Moroli Carthusiæ Majoris priore, de anno cecidit totius ordinis capitulo regitari primum apud Car-

(110) Ad Roman. xiii, 1 et 2; ibi tamen pro hîsce vocibus, *Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt*, istæ aliæ de potestatibus leguntur: *Quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt*.

(111) Charta, qua id sanctus fecit, reperta postea haud fuit. Adi comment. prævii num. 529.

(112) Anno scilicet 1090, ad Martium circiter profecto, uti in commentario prævio num. 523 docui.

(113) Miraculo interveniente, id factum non est. Consule comment. prævium num. 527.

(114) Nimirum secundum visionem, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, paulo ante S. Brunonis ejusque sociorum ad hunc accessum, divini-

pontifici charus, in regimine Ecclesiæ utiliter et fideliter inserviebat. Erat enim tunc Ecclesia in turbatione maxima propter persecutionem Henrici quarti imperatoris prædicti, qui quemdam Gilbertum, quem Clementem vocavit, de facto in papalum intruserat (119). Qui ambo, Henricus scilicet et anti-papa Clemens, verum pontificem Urbanum persequebantur. Quorum furorem idem Urbanus declinans, cum in Romanis (et merito) minime confideret postquam in Melphi consilium habuisset, Placentiam venit, et tibi aliud concilium celebravit (120), in quo inter cætera petulantiam quorundam ecclesiasticorum, Gratiano teste, animosissime compe-scuit. Et plura in eos decreta fecit, maxime contra ecclesiasticos incontinentes et simoniacos, et contra proprietarios et instabiles monachos (121). Deinde nec ibi securus, ejusdem imperatoris iterum furorem fugiens, relicta Italia, in Gallias transmigravit (122). Ubi denuo de salute fidei cogitans, aliud concilium apud Clarum montem, civitatem Alvernorum, convocari fecit, in quo, eodem Gratiano teste, plures alias constitutiones ordinavit, quæ ad erigendum labentis Ecclesiæ statum respiciere videbantur. Et inter cætera statuit, ut Horæ beatæ Mariæ a clericis quotidie dicerentur, et ut in Sabbatis ejus Officium solemniter celebraretur (123).

50. Legi autem in quadam historia, quæ Fasciculus temporum dicitur, quod hoc beata Virgo fratribus in Carthusia revelaverat, haud dubium, quin beato Brunoni et ejus sodalibus, cum ipsi soli adhuc Carthusienses dicerentur (124). In eodem etiam concilio rem memoratu dignam fecit. Nam principes Galliæ, et cæteram multitudinem, quæ ad

thusianos cœpit, idque sub Basilio, proximo Anselmi successore, executioni demum fuit mandatum, ut Colombius in sua de Carthusianorum initiis dissertatione num. 37 et seq. ostendit. Quod cum ita sit, non omnia, quæ hic biographus memorat, accuratè veritatè consonant.

(119) Factum id est anno 1080, quemadmodum in sua ad Hermannum Contractum Appendice ad hunc annum decet Bertholdus, Constantiensis presbyter, assentientibus ei etiam scriptoribus aliis, qui tractant de calamitatibus, quas ab Henrico IV, aliis III, sub Gregorio VII potissimum et Urbano II, Romanis pontificibus, Ecclesia passa est.

(120) Urbanus II papa, uti in hujus Vita Ruinari-tius dilucide ostendit, concilium Melphi anno 1089, Placentiæque deinde aliud anno 1095 celebravit. Quare is pontifex non statim a celebrato, Melphi concilio, prout quis e scribendi, quo biographus hic utitur, modo putare posset, sed sex duntaxat annis post Placentiam se contulit. Nec, quo Henrici furorem declinaret, id tunc, contra ac præterea Puteanus hic docet, Urbanus fecit; tunc enim Pontifici adversus Guibertum antipapam, ejusque sectatores ubique fere, quemadmodum laudatus Bertholdus presbyter ad annum 1095 docet, prævalebant, idque ita, ut in media Longobardia in civitate Placentina inter ipsos schismaticos, id est Guibertinos, et contra ipsos generalem synodum condixerit, reque etiam ipsa circa medium Quadragesimam Placentiæ dicto anno 1095 celebravit.

(121) De rebus, ab Urbano II papa in concilio Placentino statutis, consuli etiam potest auctor synchronus Bertholdus, Constantiensis presbyter, ad

concilium convenerat, ad expeditionem contra Turcas pro recuperatione Terræ Sanctæ taliter animavit, ut trecenta milia hominum nomen suum in militiam Christi dederint, signumque crucis suscep-erint. Inter quos erat Gotfridus de Bouillon, dux Lotharingiæ; quo duce moventes per Germanorum fines atque Pannoniam, Bysantium vadunt, ac deinde, transmissis Hellesponto, Nicæam primo, mox Antiochiam, et plures alia de Sarraenenorum urbes, deinde Hierosolymam civitatem sanctam, et omnem circa regionem capiunt (125). Ubi dum vellent Christiani dictum Gotfridum in regem coronare, renuit ipse, dicens se nolle auream terre coronam in ea urbe, ubi Christus spineam tulerat (126). Tenuerunt autem dictus Gotfridus et septem alii reges Christiani post eum annis octoginta octo dignum regnum Hierosolymitanum (127), devictis Babyloniis et Ægyptis cum magna infidelium strage, et maximo incremento nominis Christiani. Quibus omnibus causam dedit idem pontifex Urbanus in dicto Claromontensi concilio.

51. Cum itaque beatus Bruno eidem pontifici propter obedientiæ meritum certis annis, licet paucis, adhæsisset, et non modicum Ecclesiæ sanctæ Dei circa ejus reformationem et circa recuperationem Terræ Sanctæ suis consiliis profuisset, ut ejusdem Urbani inde secuta decreta, et alia ejus acta prædicta testantur, nec posset diutius tantas inquietudines, et curiæ tumultus ac strepitus sustinere, ad solitudinis ac cellæ, quam dimiserat, quietem jugiter aspirans, antequam idem pontifex de Placentia transiret ad Galliam, humiliter et cum geminata instantia ab eodem pontifice petiit et tandem obti-

num 1095, et Labbeus, tom. X Concil. col. 500 et quinque seqq.

(122) Concilium Claromontanum, quod decernendæ parandæque in Terram Sanctam expeditionis causa convocatum præcipue fuit, quodque nulla re magis, quam hac, omnibus passim notum est, anno etiam 1095 mense Decembri, uti inter omnes convenit, fuit celebratum; unde simul et ex mox dictis ad not. 120 manifestum est, Urbanum papam tunc, cum id, uti mox hic subditur, convocavit, in Galliam, quo Henrici furorem declinaret, non concessisse, contra ac hic traditur.

(123) Ad hac de re Ruinari-tium in Urbani papæ Vita num. 226, uti etiam commentarium prævium num. 607 et seqq.

(124) Operis, *Fasciculi temporum* nomine distincti, in quo vere id ad annum 1094 legitur, auctor est Wernerus Rolevinck, ordinis Carthusiensis alumnus; verum hic, utpote qui ante sæculum xv haud floruit, recentior est, quam ut reisti fidem certam atque indubitam conciliare possit.

(125) Veritati, quæ hic affirmat Puteanus, esse apprime consona, uti etiam quo singula tempore gesta sint, videre est ex Historiis, quas de sacris in Terram Sanctam expeditionibus scripsere Guilielmus Tyrius, aliique antiqui expeditionum illarum scriptores, anno 1641 Hanoviæ typis Wechelianiis sub titulo *Gesta Dei per Francos* simul editi.

(126) Ita Tyrius, lib. ix, cap. 9.

(127) Fuit scilicet anno 1099 Hierosolyma a Christianis expugnata, iisque anno 1187 a Saladino erepta, uti omnium, qui de re illa tractant, scriptorum concurs fort testimonium.

nuit veniam et com meatum, ut relicta curia, eremum, quam reliquerat, repeteret, aut aliam sibi quaereret, quam Dominus ipsi dignaretur ostendere (128). Et cum idem pontifex voluisset eum confirmare in archiepiscopatu Ecclesiae Rhegensis, quae est prima metropolis totius Calabriae, ad quam, eodem annuente pontifice, electus fuerat, ipse electioni a se factae, sciens ex iis, quae in Scriptura sacra legerat, et ex iis, quae in curia et viderat et audierat, qualia et quanta sint in praelatione pericula, consentire recusavit (129), non quidem pertinaciter, sed solo quietis amore et desiderio, servata semper (ut decens est) ad superiorem obedientiam et humilitate, et ad proximos charitate.

52. Tunc enim, ut dicebat beatus Gregorius, ante Dei oculos vera servatur humilitas, cum hoc, quod quis utiliter subire praecipitur, pertinaciter non recusat. Unde potest quis etiam idoneus laudabiliter ex humilitate praelationis officium recusare, eodem Gregorio dicente, quod praelatio propter meliorem intentionem fugienda est, maxime cum ad hoc superna voluntas agnoscitur. Cum voluntate igitur, venia et benedictione pontificis idem beatus Bruno, relicta curia, Calabriae deserta penetravit, non quidem solus, sed iunctis sibi quibusdam aliis ejusdem propositi viris, quos bonus odor vitae ipsius ad solitudinem quaerendam traxerat (130). Audiverat enim, illic deserta esse loca et solitaria quamplurima, ad peragendum poenitentiam aptissima. Et quamvis intenderet et optaret, prout jam saepius decreverat, Carthusiam repetere, quam reliquerat, et illuc fratres suos sequi, quos ante praemisera, quia tamen (ut praedictum est) pontifex cum curia sua transibat ad Galliam, in cujus finibus sita est Carthusia, ne curiam, quam fugiebat, sequi videretur, sed ut elongaretur ab ea, Calabriam potius elegit, quam Carthusiam (131), cum ea tamen semper intentione et voluntate, ut, sedatis rebus, ut primum commode posset, Carthusiam repeteret, prout in quibusdam ejus litteris, quas ex Calabria scripsit

fratribus suis, qui erant in Carthusia, apparet,

(128) Citius Bruno, quam, cum Urbanus II papa, celebrato Placentiae concilio, Gallias petit, solitudinis repetendae facultatem ab eo petit, ac obtinuit. Videsis commentarii praevii num. 536 et binis seqq.

(129) Non serius, quam anno 1090, contra ac existimavit biographus, ad archiepiscopatum Rhegensensem, quem recusavit, electus fuit Sanctus. Ad comment. praev. hum. 532 et binis seqq.

(130) Ex his unus fuit Lanvinus Northmanus, a Landuino Tusco diversus, Sanctus autem hunc, aliosque, quibuscumque pontificia curia Calabria deserta petiit, ad solitariae vitae propositum non tunc primum, cum Romae versaretur attraxisse, sed jam inde ab eo tempore, quo in Carthusia adhuc morabatur, sibi habuisse adjunctos videtur, ut facile colliges ex iis, quae commentarii praev. num. 510 dicta sunt.

(131) Urbanus II papa, cum Sanctus in Calabriam secessit, Galliam non adiit, ac proin ratio, ob quam tunc Carthusiam non repetiisse hic asseritur, non subsistit. Videsis commentarium praevium num. 549 et binis seqq.

A quamam verba sunt haec: De me, fratres, scitote, quoniam mihi unicum post Deum est desiderium veniendi ad vos, et videndi, et quando potero, opere adimplebo, Deo adjuvante (132).

53. Venit itaque cum suis praedictis ad quamdam eremum in finibus Calabriae, quae dicitur Turris in diocesi Squillacensi (133), ibique non cellas, quia sumptus ad eas non suppetebant, sed speluncas plures sive cavernas eremitis congruentes de vili quidem materia, sed in Christo pretiosa aedificavit, in quibus nocturnis excubiis pariter atque diurnis ipse et qui cum eo convenerant fratres, divinis laudibus et orationibus insistebant, in ea austeritate vitae, quam ipse prius in Carthusia tenuerat, et suis tenendam praecederat. Contigit autem, Domino hoc operante, dum quadam die princeps Calabriae Rogerus (134) cum suo non parvo comitatu, et cum canum multitudine copiosa in dicta eremo Turris venaretur feras, canes olfactu suo diversa ferarum ipsarum vestigia insequentes, ad dictas speluncas, in quibus beatus Bruno, et qui cum eo venerant, fratres pariter habitabant, devenirent. Ubi, fixis pedibus, latratibus multis domino suo indicabant, se praedam magnam aliquam invenisse. Ad quos dictus princeps cum suis concito cursu veniens reperit patres praedictos in dictis speluncis, flexis genibus et erectis in caelum vultibus et manibus simul orantes et Deum laudantes (135).

54. Quod ille intuens, magna admiratione repletus, de equo, cui insidebat, desiliens devote et humiliter salutavit, et de eorum illic adventu, et singulorum statu diligenter interrogavit. Quibus cognitis, gavisus est valde, Deum laudans et glorificans, quod tali se dignatus esset praeda dignum facere, sperans et se et terram suam eorum meritis et precibus adjuvari, et in pace tueri. Et propterea ut possent ibidem quietius vivere et diutius perseverare, dedit eis ecclesiam Beatae Mariae et Sancti Stephani de eremo (136); ubi eos frequenter visitabat, et de vitae necessariis providebat, documentaque salutis ab eis libenter audiebat. Et beatum Bruno-

(132) Cum verba haec integram § 41 datam, quam Sanctus ad Carthusiae fratres, per Landuinum, ad hosce revertentem, misit, epistolam claudant, haec haud dubie ea ipsa est, cujus hic meminit Sancti nostri biographus.

D (133) De hac eremo videsis commentarii praevii num. 552 et seqq.

(134) Princeps hic seu potius Calabriae et Siciliae comes quis fuerit, commentarii praevii num. 556 et seqq. explanatum invenies.

(135) Sanctum nostrum, cum comiti Calabriae et Siciliae Rogerio ignotus adhuc esset, non fuisse ab hoc, venationis operam dante, in speluncis reperiunt, dilucide, quantum apparet, probant quae commentarii praevii num. 541 et binis seqq. in medium adduxi.

(136) Duas hasce ecclesias, uti hic biographus noster indicare videtur, S. Brunoni ejusque sociis a comite Rogerio, statim atque hos, in specu orantes, inter venandum invenerat, donatas fuisse, a vero alienum apparet. Ad commentarium praevium num. 570.

nem, ipsorum omnium pastorem et Patrem, quem A præ cæteris intime diligebat, ad se frequenter evocabat; quem in magna reverentia semper habebat, et quasi primum in domo sua; cujus consiliis acquiescebat, et ejus se orationibus jugiter commendabat, in quibus plurimum confidebat (137).

55. Nec eum fefellit opinio. Nam Deus cum Brunonis meritis a præparata in eum prodicione in obsidione Capuanæ civitatis (138) liberavit, ut idem princeps in suis patentibus litteris (139) per hæc verba testatur: Ego Rogerius divina misericordia comes Calabriae et Siciliae notum [A. L., nota] esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quae mihi peccatori concessit Deus orationibus reverendi mei fratris Brunonis, piissimi Patris fratrum, qui habitant in ecclesiis Sanctæ Mariæ de Eremito, et Sancti Stephani protomartyris, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stillum, et Arenam. Cum essem in obsidione Capuæ Kalendis Martiis, et præfēcissem Sergium, natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum; qui Satanica persuasione præventus, prius ipsi principi Capue promittente auri non modicam quantitatem, ad invadendum me meumque exercitum noctu aditum pollicitus est se præbiturum.

56. Nox prodicionis advenit, princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumquæ me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, astitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, vestibus scissis, non valens lacrymas continere. Cui cum in visu dicerem: Quæ causa ploratus? Sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis simul. Exsurge quamprimum, sume arma, si liberari Deus permiserit, tuorumque animas pugnatorum. Hic mihi per totum videbatur, veluti si esset per omnia venerabilis Pater Bruno. Expergefactus sum cum terrore grandi provisione pavescens, Illico sumpsi arma, clamans militibus, ut armati equos conscenderent, visionem,

(137) Quæ hic de comitis Rogerii erga S. Brunonem veneratione summa ac amore memorantur, veritati sane apprime consonant, uti abunde probant, quæ comment, prævii locis non paucis disserui.

(138) De occasione, qua ob-idio hæc contigerit, periculoque, quod hujus tempore comes Rogerius ex prodicione, in se parata, fuerit expositus, videsis commentarii prævii num. 635 et seq.

(139) Litteras hasce seu diploma in commentarium prævium num. 637 et sex seqq. intuli; id autem non anno 1098, quo, quemadmodum commentarii prævii § 40 probavi, obsidio Capuana commisit, sed anno 1099 datum fuisse, probant, quæ eodem § 40 adduxi in medium.

(140) Fueritne inter captos, an fuga evaserit prodicionis dux Sergius, compertum haud habeo; quod si interim inter captos vere fuerit, oportet, ut veniam a Rogerio comite non obtinuerit, sed morte fuerit multatus, cum nomen ejus inter captos prodicionis Capuanæ reos, quos omnes Rogerius S. Brunoni Turitanæque eremo in servitutum

an vera esset, satagens experiri. aA quem strepitum et clamorem, fugientes impius Sergius ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes se in dictam civitatem confugium habituros. Ceperunt autem milites nostri inter vulneratos et sanos centum sexaginta duos (140) quibus et visionem fuisse veram comprobavimus.

57. Reversus sum, Deo volente, vicesima nona Julii mensis Squillacium, præhabita Capua civitate, ubi fui per quindenam continuam ægotians. Venit vero jam dictus venerabilis Bruno cum quatuor de fratribus suis, qui me suis sanctis devotisque colloquiis consolati sunt. Cui reverendo Viro visionem retuli et humiles gratias egi, qui de me etiam absente, suis in orationibus curam habuisset. Qui se humiliter asseruit, non ipsum fuisse, quem vidisse credidi, sed De angelum, qui astat principibus tempore belli (141). Rogavi quoque ipsum humiliter, ut propterea de rebus meis in terra Squillacensi sumere dignaretur largos redditus, quos donabam, renuens ille, recipere nolle dicebat, quod ad hoc domum sui patris meamque dimiserat, ut omnino de rebus extraneis liber deserviret Deo nostro. Hic fuerat in tota domo mea quasi primus et magnus (142). Tandem vix ab eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum.

58. Donavi enim eidem Patri Brunoni ejusque successoribus ad habendum in perpetuum, absque temporali servitio monasterium Sancti Jacobi cum Castro, et complures res, compluraque bona alia, cum amplissimis libertatibus, in dictis litteris specificè declaratis. Ædificavit itaque beatus Bruno inibi vigore donationis prædictæ primo ecclesiam quamdam ad honorem beatæ Mariæ virginis juxta speluncam seu antrum quoddam subterraneum, in quo solus ipse manebat. Demum vero pariter ædificavit ecclesiam aliam, a superiore non longe distantem, cum contiguo illi monasterio sub vocabulo Sancti Stephani protomartyris (143), in quo cæteri fratres habitabant, et sub cura et regimine tanti

dedit, apud Surianum in illorum elencho non reperitur.

(144) De apparitione, a comite Rogerio hic narrata, quæ huic fuerit, non per S. Brunonem, sed per angelum, sub ejus specie ac habitu oblata, videsis commentarii prævii num. 644.

(142) Consequens ex his verbis non est, ut Sanctus ante suum in Carthusiam secessum in Rogerii comitis curia versatus aliquandiu fuerit. Adi commentarii prævii num. 571 et seq.

(143) Sanctus quidem, ut § 38 commentarii prævii docui, præter ecclesiam, sanctissimæ Dei Genitricis sacram, quam in Turritana eremo prius extruxerat, ecclesiam alteram, S. Stephano dicatam, extruxit: verum vel unam vel alteram e duabus hisce ecclesiis, uti hic biographus indicat, extrui non prius ceptam fuisse, quam cum per diploma, quod supra ex parte hic recitatur, donationem, in hoc expressam, S. Brunoni comes Rogerius fecisset, omni dubio procul a veritate alienum est uti quisque, qui commentarii prævii num. 624 et binis seqq. dicta expendit, hand difficulter agnoscat.

Patris Christo Domino militabant (144). Cum quibus ipse usque ad diem mortis suae perseveravit in ea observatione, quam prius coeperat et docuerat in Carthusia, nec declinavit ex ea. Veniens autem ad mortem, sciens quod venit hora ejus, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab infantia singulas aetates suae recensuit, et totius temporis sui scientia et sententia dignum (145) proclamavit, exportans eos et admonens ad charitatem et humilitatem et ad perseverantiam.

59. Postea vero fidem suam de Trinitate protrahit et profundo sermone exposuit et conclusit sic: Credo etiam sacramenta, quae sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quae consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem, quae et nos accipimus in remissionem peccatorum, et in spe salutis aeternae (146). Proxima autem die Dominica sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris, anno Domini millesimo centesimo primo. Corpus vero ejus fratres ibidem honorifice condiderunt. Ad ejus sepulcrum tale fuit appositum epitaphium *Primus in hac eremo Christi fundator ovilis*

Promerui fieri, qui tregor hoc tunulo.

Bruno mihi nomen, genitrix Alemania, meque

Transulit ad Calabros grata quies eremi.

Doctor eram, praeco Christi, vir notus in orbe,

Desuper illud erat, gratia, non meritum.

Carnis vincula dies Octobris sexta resolvit,

Spiritus requies, qui legis ista, pete (147).

60. Hanc autem ejus sanctam vitam mortemque pretiosam secuta sunt miracula multa, quae Dominus gloriosi sui confessoris intercessionibus et meritis operari dignatus est, quamvis miracula sanctum non faciant, cum non neget Apostolus montes sine charitate posse transferri, Et propterea non sunt in talibus expetenda seu quaerenda miracula, quae cum malis possunt haberi communia. Nam et magi Pharaonis incantationibus suis multa signa fecerunt.

(144) In monasterio isto Monachos, vitae eremiticae minus aptos, sanctus constituisse putatur, eisque, suprema sibi servata praefectura, Lanvinum praefecit priorem. Adi Comment. praev. num. 623, 626, 645 et 716.

(145) Quid verosimilius phrasi hac significetur, videtur Comment. praev. num. 726.

(146) Integram fidei professionem, a Brunone morti proximo emissam, nec tamen hisce verbis terminatam, in Comment. praev. num. 727 intuli.

(147) Hic, uti etiam aliis locis nonnullis, a Basiliensi Vitae hujus editione (adi comment. praev. num. 734) nonnihil dissonat posterior Parisiensis anni 1524; hanc autem, etsi non hic, alibi tamen subinde, cum lectiones meliores magisve arridentes offerret, sum seculus, quod lubricatio isthaec tanti non sit, ut primævum ejus textum scrupulose ubique exprimi, multum interstet.

(148) Nonnihil aliter Matthaei vi, 22 et seq.

(149) Lucae x, 20.

(150) Sanctorum numero S. Thomam Aquinatem anno 1323, uti apud nos ad diem 7 Martii, quae de sancto illo Ecclesiae doctore egimus, videre est,

A Judas etiam, filius perditionis, vivens miracula fecit, qui et cum cæteris apostolis ejiciens daemonia potestatem accepit. Multi etiam alii signa fecerunt, nec tamen ob hoc sanctiores, imo potius deteriores et damnabiliores effecti sunt. Qui cum in judicio dicent: « Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonio ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Respondebit illis Dominus: Quia non novi vos. Discedite a me, omnes operarii iniquitatis (148). » Hinc est, quod, cum eidem Domino discipuli redeuntes dicerent: « Domine, etiam daemonia subjiciuntur nobis in nomine tuo, ait illis: Nolite gaudere quia spiritus subjiciuntur vobis. » Et tanquam quaererent: « In quo ergo, magister bone, gaudebimus? In hoc, inquit, gaudeat, quia nomina vestra scripta sunt in caelis (149). »

61. Multi vero e contrario sancti sunt, a quibus nulla vel pauca facta leguntur miracula, sicut complures martyres, de quorum sanctitate nullus dubitat. Complures etiam confessores, qui ad fidei illuminationem multa scripserunt, in eminentia doctrinae, sanctitatis probationem habentes, ut Augustinus, Gregorius et similes. Unde cum in canonizatione sancti Thomae Aquinatis de miraculis quaererent, respondit papa non esse de eis inquirendum. Nam tot miracula fecit, quot quaestiones terminavit (150). Plures igitur fuerunt, qui in eremo vixerunt in asperitate vitae a conversatione hominum

C elongati, in continua pugna contra tentationes et vitia perseverantes, scipso abnegantes, patrem, matrem et omnia, quae possederant, relinquentes, crucem suam portantes, et Christum sequentes, sicut Paulus primus eremita, cujus respectu Antonius ait se solum monachi gerere nomen. Sicut et Arsenius, Hilarion, Macharius, Eulalius et cæteri plures. Sicut et hic pater noster beatus Bruno, qui non minus cæteris fecisse videtur. Quibus omni sufficit pro sanctitatis testimonio verbum Domini dicentis in persona Sapientiae:

Joannes XXII papa ascripsit; hic autem de miraculis, quae S. Thomas patrasset, non esse inquirendum, haud dixit, sed contra diligentissime in ea fecit inquire. Liqueat id tum e dicti Sancti canonizationis bulla, tom. I Bullarii a Laertio Cherubino inserta, tum ex processu inquisitionis factae super vita,

D conversatione et miraculis recond. mem. fr. Thomae de Aquino; ad praefatum 7 Martii diem in operis nostri primum mensis hujus tomi pag. 686 et seqq. illato. Ad haec etsi quidem, quemadmodum in conscripta a se S. Thomae Aquinatis Vita, eidem Martii tomo apud nos intexta, num. 81 Guilhelmus de Thoco, auctor synchronus, memoriae prodit, Joannes papa Dominicanorum deputatus, qui ad eum, ut inquiri in S. Thomae miracula apostolica auctoritate juberet, postulatum venerat, dicimus affluat. Spiritu dixerit, sese credere S. Thomae doctrinam non potuisse esse sine miraculo, aliaque deinde nonnulla, quae hanc plurimum commendant, in consistorio coram cardinalibus protulerit, illum tamen, quae hic Puteanus scribit, de S. Thoma asseruisse, nuspiam invenio; neque vero a pontifice illo, tot hunc Sanctum fecisse miracula, quot quaestiones terminasset, dictum fuisse, sat verosimile autumo.

« Qui elucidunt me vitam æternam habebunt » A
(151). »

62. Et iterum de eadem sapientia loquens,
« supra salutem, inquit, et speciem dilexi illam: »
et proposui pro luce habere illam, quam sine fi-
ctione didici, et sine invidia communico, et hone-
statem illius non abscondi. Infinitus enim est the-
saurus ejus, quo qui usi sunt, participes facti sunt
amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commen-
dati (152). Et in Evangelio, cum dixisset Simon
Petrus ad Christum: « Ecce nos reliquimus omnia.
et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? » Respon-
dit: « Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres,
vel sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut
filios, aut agros propter nomen meum, centuplum
accipiet et vitam æternam possidebit (153). » Et B
iterum ad discipulos suos: « Amen dico vobis quia
vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum se-
derit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sede-
bitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duo-
decim tribus Israel (154). » Et ad adolescentem de
vita æterna interrogantem ait: « Si vis perfectus
esse, vade et vende omnia, quæ habes, et da pau-
peribus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum
in cælo (155). »

63. His itaque solis sanctitatis patris nostri Brunonis testimoniis sanctissimus papa noster, dominus Leo decimus hoc tempore pontifex Maximus (156), sine aliqua miraculorum inquisitione contentus, dignum arbitratus est et rationi consonum, eum quem Deus tantis in hoc sæculo donis insignivit et gratiis, nunc assumptum in celos maximis efferendum præconis, ut cui viventi dederat Omnipotens cor ad præceptum et legem vitæ et disciplinae, eidem nunc, apud thronum divinæ gloriæ quiescenti, debitæ devotionis obsequium impendatur in terris. Et propterea voluit idem pontifex, et nobis et ordini nostro apostolica auctoritate concessit, ut in singulis domibus totius nostri ordinis et earum ecclesiis seu capellis festum ejusdem patris nostri Brunonis confessoris annis singulis die sexta mensis Octobris, qua die illa ejus beata anima, carnis vinculis exuta, ad cælestia regna migravit, solemniter colatur (157), et congrua ac debita devotione celebretur, ejusque corpus et memoria dignis in Domino laudibus veneretur, et

conveniens Officium in honorem ipsius agitur et decantetur, et ut de eo diebus singulis commemorationem facere valeamus. Idem etiam pontifex domum prædictam sancti Stephani, quam (ut jam sæpe dictum est) beatus Bruno pater noster in finibus Calabriae post erectam prius per eum Carthusiam fundaverat, et in qua corpus ejus conditum jacet (158), per monachos alterius ordinis multis annis occupatam, ordini nostro restituit, et sub cura juxta ritum, mores ac regularia instituta ejusdem nostri ordinis regendam et gubernandam commisit, prout in desuper confectis litteris apostolicis continetur (159).

64. Gaudeamus itaque omnes, mei dilectissimi, gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes sub honore beati Patris nostri Brunonis de cujus solemnitate gaudent angeli et collaudant Filium Dei. Hæc namque est dies illa, quam fecit Dominus. Dies, inquam, illa, quæ ab angelis in cælis continua, a nobis vero in terris ad Dei laudem et tanti Patris memoriam annua devotione recolitur. Exsultemus igitur et lætemur in ea, et omnipotenti Deo, qui per suam misericordiam hujus nostræ militiæ ducem et principem tantis ac talibus donis et gratiis prævenit in via, et tantis dotibus ac tanta gloria deinde remuneravit in patria, dignas, quas possumus, laudes et gratias humiliter referamus, et ejusdem sancti merita dignis efferamus laudum præconis. Præceptum enim habemus de honorandis parentibus, nedum carnalibus, sed et tanto magis his, qui nos in Christo genuerunt, spiritualibus. Unde scriptum est quia gloria hominis ex honore patris sui est, et dedecus filii pater sine honore; et quia, qui honorat patrem suum, vita vivet longiori, et jucundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur, et superveniet ei benedictio a Deo, et benedictio illius in novissimo manet (160).

65. Agamus insuper Deo laudes et gratias, qui, sicut post quadringentos et triginta annos a repositione facta Abraham, filios Israel per manum Moysi de servitute Ægyptiarum liberavit, ita et nunc post totidem annos, quadragentos scilicet et triginta, hunc Patrem nostrum, et per eum fundatam domum prædictam sancti Stephani per manus summi legislatoris, Romani pontificis, Christi in

(151) Ecclesiastici xxiv, 31.

(152) Sapientiæ vii, 40, 43-44.

(153) Matthæi xix, 29.

(154) Ibid., 27 et seq.

(155) Ita fere etiam ibid., 21.

(156) Scripsit hanc Sancti nostri Vitam Puteanus anno circiter 1515; Leo autem X, ab anno 1513 ad annum usque 1521 S. Petri cathedram occupavit.

(157) Cum Leo X papa sanctum nostrum canonizatione nec formalis, nec æquipollenti, quæ utraque cultus præceptum importat, sanctis ascripserit, sed tantum, ut commentarii prævii § ultimo probavi, beatificatione æquipollenti, per solam cultus, quæ in cardinalis Papiensis litteris, Commentarii prævii

§ 46 datis, exprimitur, permissionem facta, biographus noster, quæ veritati accurate consonent, hic non scribit, si per præteriti temporis verbum *voluit* idem hic intelligat, quod per præteriti itidem temporis verbum *injunctum*.

(158) Modo quidem sacrum sancti corpus in Turritana S. Stephani ecclesia honorifice asservatur; verum in ecclesia S. Mariæ verosimiliter terræ fuit mandatum. Adi Comment. præv. num. 731 et binis seqq.

(159) Bullam seu litteras apostolicas, quibus hoc pontifex ille fecit, Commentarii prævii num. 754 et tribus seqq. integras dedi.

(160) Paulo aliter Ecclesiastici iii, 6, 7, 13.

terris vicarii, de manu alienorum redimere, et sub nostri ordinis possessionem et obedientiam restituere dignatus est. Tot enim anni, quadrageati scilicet et triginta, numerantur ab ejusdem ordinis initio, quasi quodam divino præsagio, usque ad annum millesimum quingentesimum quartum decimum (161), quo anno idem pontifex eundem Patrem nostrum et dictam ejus domum, in qua, ut jam sæpe dictum est, conditus jacet, a prædicta servitute liberavit. Et quia tunc Dominum in sanctis ejus, et sanctos in Domino digne veneramur et colimus, cum sanctorum virtutes et mores imitatur et sequimur, sicut et ille Deum perfecte diligit, qui ejus mandata custodit.

66. Propterea, venerabiles patres et fratres in Christo dilectissimi, si veri filii sumus, non degeneres, sequamur, et quantum, Domino cooperan-

A te, poterimus, imitemur hujus Patris nostri beati Brunonis mores et vestigia. Decet enim filios similes esse patri, cum Dominus, de seipso loquens, dicat non posse Filium a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Et quod quæcunque ille fecerit, hæc et filius similiter faciat (162). Quem admodum igitur ille fecit, ita et nos pariter faciamus. Carthusienses enim sumus, et a Carthusia, ut jam audivimus, nomen accepimus. Carthusia autem juxta etymologiam sui nominis secundum Hieronymum in interpretatione Hebraicorum nominum dicta est a chartus, quod interpretatur perfecte vocatus, vel perfecta vocatio; et ia, quod est dominus vel dominator, quasi a Domino perfecta vocatio; et inde Carthusianus dictus est, tanquam a Domino perfecte vel ad perfectionem vocatus (163).

(161) Anno scilicet 1084, quo sanctus ejusque socii Carthusiæ eremum primum sunt ingressi, Carthusiensis ordo initium accepisse censetur.

(162) Joannis v, 19.

(163) Non pauca adhuc, quæ non secus atque jam data Vitæ S. Brunonis nomine notavit vulgavitque Puteanus, hic adjiciuntur; verum cum nihil plane, quod a sancto gestum sit, complectantur, tantumque una cum iis, quæ tribus ultimis numeris modo hic dedi, orationem ad Carthusianos hortatorium constituent, ab iis, cum merito pro parte Vitæ sancti nostri haberi haud queant, recensendis abstinendum duxi. Ea interim, quæ in hic supplevit a biographo nostro Carthusiæ etymologiam Theophilus Raynaudus in Stylita mystico, puncto 4, num. 9 observat, lubet hic lectori proponere. Sic itaque ibidem habet: *Quidquid sit de vocis (Carthusiæ: nimirum originatione primæva, quæ negat ad veritatem dixisse eum, qui Carthusiæ nomen a carne tusa et C*

qui sciam, ante apulsos illuc S. Brunonem ac socios id jam fuisse loco nomen, ut liquet ex cap. ix et x Actorum a Surio scilicet editorum S. Brunonis. Nisi si post sanctorum illic habitationem et exceptas illic ab eis macerationes et contusiones corporis, contigit inditam tunc appellationem retrorahi ad tempus, priusquam a Sanctis incooleretur, siquidem de anteriori illo tempore incideret sermo. Nam ipsa quoque Scriptura plerumque nomina locorum desumit a posterioribus eventibus, ut fuse prosequitur S. Chrysostomus. Quamvis igitur notatio nominis Carthusiæ, a carne tusa et macerata, videri possit incerta; tamen notationi illi subjecta notio perspicue est ad veritatem. Quadrat sane multo magis, quam illa alia, pro qua (post Puteanum nempe hic) satagit Petrus Sutoris, derivans Carthusiæ vocabulum, a duplici Hebraica voce, quarum altera CARTUS juxta S. Hieronymum perfectum vocalionem sonet; altera, hoc est, ia, Deum designet, ita ut sensus sit, Carthasian esse perfectam vocalionem Dei. Hæc adde iis, quæ Commentarii prævii num. 28 dicta sunt.

VITA TERTIA

E Vitis per Puteanum et Blomenvennam scriptis, a Surio collecta.

CAPUT PRIMUM.

Defunctus, sese damnatum, e feretro publice proclamatus; spectaculi hujus occasione in solitudine ad penitentiam agenda secedere Sanctus statuit, cum aliquot aliis, quos ad idem faciendum moritur, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, iter arripit, benigneque ab hoc excipitur.

1. Beatissimus Bruno, sacri Carthusiani instituti primus auctor et architectus, natione Germanus, in insigni Colonia Agrippina parentes habuit et genere et virtute claros (164), quibus tamen ille, atque adeo toti familiæ suæ, majorem, vitæ suæ sanctimonia attulit splendorem. Ab ipsis autem incunabulis,

D gratia Dei illum dirigente, semper ad meliora proficere studuit, et cum adhuc puer esset, nihil præ se puerile tulit, sed ætatem morum gravitate vincens et quasi futuræ religionis speciem quoddam exhibens, multorum monachorum pater et institutor divinitus parabatur. Sortitus vero a Domino est animam bonam, ut Scripturæ verbis utamur, præclaram indolem, illustre ingenium, memoriam tenacem, voluntatem ad optima quæque consectanda studiose propensam.

2. Itaque missus est Lutetiam Parisiorum, ut illie litteris et disciplinis liberalibus erudiretur. Ubi tan-

(164) De S. Brunonis patria, parentibus ac nobili genere videsis Commentarii prævii § 2, uti etiam annotanda in titulum funebrem 97.

tum ille profecit præ cæteris coetaneis suis, ut inter A primos philosophos numeratur (165), et scholarum magister effectus sit (166). Ad sacræ quoque theologie studia se confers, in theologis doctissimus et celeberrimus habitus est, possuntque ei reitimonium haud vulgare perhibere scripta ejus, quæ exstant (167). Fuit vero etiam Remensis ecclesiæ canonicus (168). Per id tempus cum in hujusmodi optimis studiis versaretur Bruno, Gregorio VII Romano pontifice sanctissimo (169), et Henrico tertio imperatore (170), circa annum salutis millesimum octogesimum secundum; Parisiis litterarum studia florebant, et erat illic tum magna turba studiosorum, tum non pauci doctores insignes. Accidit autem sane horrendum et sæcnlis omnibus memorandum in ea tum urbe spectaculum, quod Carthusianæ vitæ instituendæ occasionem præbuit, divina id agente providentia, quæ multorum voluit consulere salutem.

3. Quidam enim valde celebris doctor, præ cæteris multa doctrina et eximia morum honestate instructus, quantum quidem ex vitæ consuetudine homines, qui externa sola intuentur, pectoris arcana videre non possunt, conjicere et existimare possent; tum etiam ante alios illius ipsius et doctrinæ probitatis causa honoratus, in gravem morbum incidit. et lecto decumbens, morbo ingravescente, diem clausit extremum, antetamen, more Christiano, ut vir catholicus, ecclesiasticis munitis sacramentis, cumque ei ex recepta apud Christianos consuetudine celebres pararentur exsequiæ funeris ejus cohonestandi gratia, magistrorum, studiosorum, et civium ingens advenit multitudo; quibus funus ipsum prosequentibus, defuncti examine corpus in templum, ubi sepulture mandandum erat, illatum est. Viris autem ecclesiasticis, quoad id invitati fuerant, solitum officium peragentibus et preces illas, quas vigiliis defunctorum vocant, recitantibus, ubi ventum est ad eam lectionem, cujus initium est. Responde mihi, is, qui erat vita functus, in ipso feretro erexit se, et, paululum elevato capite, cunctis videntibus et audientibus, et ad tantam rei novitatem non immerito stupentibus, alta et horrenda voce dixit: JUSTO DEI JUDICIO ACCUSATUS SUM; et his dictis, rursum in feretro deposuit caput.

4. Qui vero ejus verba audierunt, et gestus vide-

(165) Incepta Colonie Agrippinæ politioris litteraturæ studia Remis absolvit sanctus, Turonisque deinde sub Berangerio philosophia p. acita exceptit, nec scitur ullis aliis altioris ordinis scientiis Lutetie Parisiorum operam dedisse. Adi commentarii prævii § 3 et 4.

(166) Parisiis etiam nunquam docuisse Brononem, verosimillimum sane evadit ex iis, quæ Commentarii prævii § 8 disserui.

(167) Hæc inter præcipuum locum tenent Commentarii duo, alter in Psalmos, alter in omnes S. Pauli apostoli Epistolas conscriptus, de quibus quid sentiendum sit, Commentarii prævii § 42 exposui.

(168) Vopissimum sane hoc esse probant, quæ Commentarii prævii num. 84 adduxi.

runt, non mediocriter perterriti, consulte quidem et provide decreverunt sepulturam ejus in diem crastinum differendam, tam inusitata rei exitum præstolaturi. Altera luce, cum jam facti hujus fama tota urbe esset diffusa, et omnium aures implevisset, ad eam ecclesiam innumera prope hominum utriusque sexus turba confluit. Tum vero denuo repetitis exsequiis, postquam lectionis supradictæ initium recitari cepit, idem defunctus, erecto capite, ingenti rursus voce clamat, JUSTO DEI JUDICIO JUDICATUS SUM, moxque in feretrum se reponit. Corripuntur astantes omnes summa et incredibili admiratione, horrendumque spectaculum stupore afficit universos. Sed quia tamen necdum ea, quæ hactenus dixerat, se justo Dei judicio et accusatum, et judicatum, B apertam habebant damnationis ejus significationem, cum possent etiam in bonam accipi partem, quod primo quidem inique ad Christi tribunal accusatus esset ab eo, qui perdere cuncta festinat, et qui a studio calumniandi diabolus, id est, calumniator recte dictus est, postea vero ab ejus calumniis æquissimi Judicis sententia vindicatus esset, cunctis visum est, etiam in tertium diem ejus protrahere sepulturam.

5. Eo autem illucescente, tota fere civitas accurrit, tam inusitatum et terribile Dei judicium nosse cupiens, cumque eodem modo iterarentur exsequiarum ritus, et ad lectionem, quam diximus, perventum esset,

C Tum rursus exanimus feretro caput extulit alto,
Atque infelicem se contemplando, locutus,
Sic ait immenso luctu grandique boatu:
Parcite funeribus, mihi nil prodesse valetis.
Heu infelicem cur me genuere parentes?
Ah! miser æternos vado damnatus ad ignes.
Indeque conticuit semper, jecitque supinus (171).

Ad eam vocem quis tam possit esse ferreo pectore, ut non totus a se discedat? Recte dixit Propheta: «Judicia Dei abyssus multa.» Notus erat vir ille omni plebi, et cum nemo de illo quidquam minus suspicaretur, justo Dei judicio damnatum se dixit. Penetravit illa terribilis vox, Juxta Dei judicio damnatus sum, ipsas ossium medullas videbanturque D astantes omnes pene exanimas.

(169) Vide dicta ad not. 33 Vitæ præcedentis cap. 1.

(170) Princeps hic, qui tum in Vita præcedenti, tum in altera, a Blomenvenna contexta, Henricus quartus vocatur, tertius a Surio ad plurimum scriptorum aliorum exemplar duntaxat hic dicitur, quod Henricum I, cognomento Aucupem, qui, quamvis ab anno 919 usque ad annum 936 Germaniæ regnum tenuerit, imperator tamen nunquam coronatus fuit, imperatoribus accensendum haud duxerit.

(171) Carmina hæc e metrica, de qua videsis commentarium prævium num. 19, sancti Vita, per Zachariam Benedictum descripta, sunt deprompta, modica dumtaxat in tertio et quinto mutatione facta.

6. Non enim vulgare illis propenebatur exemplum, nec erat illa res ludiera aut parvi momenti. Damnatum ille se justo Dei judicio clamabat, qui sic inter homines vixisse visus esset, ut ab omnibus sanctus putaretur. Dicebant alii ad alios: Si sic accidit huic tanto viro, tam insigni, quid nos miseri expectare debemus? Tandem ea tamen omnium fuit sententia, quandoquidem ille palam confessus esset, se justo Dei judicio condemnatum et reprobatum, ut omni Ecclesiae suffragio et ipsa quoque ecclesiastica sepultura indignus censeretur, et in loco profano in sterquilinio sepeliretur; quod etiam factum est (172). Sunt, qui affirmant, ob perpetuam hujus expavescendi judicii memoriam, ab eo tempore in ea, quam toties jam commemoravimus, lectione, omnia esse duo hæc verba, Responde mihi (173). Fuit sane multis efficax incitamentum ad vitam animumque corrigendum tam inauditum miraculum.

7. Nam et ipse venerabilis Bruno, cum præsens adesset, et suis oculis atque auribus omnia dicta factaque hausisset, nimium formidando obstupefactus exemplo, totus in lacrymas resolutus, acerbe plorabat, cogitans secum divini judicii severitatem, incertum hujus vitæ exitum, et quam horrendum sit incidere in manus Dei viventis. Territus ergo et salubriter compunctus, accersivit ad se nonnullos ex magis familiaribus sociis et discipulis suis, magistrum Landuinum, qui post eum primus fuit Carthusiæ præfectus, sive prior, duos Stephanos, Burgensem et Diensem, ambos canonicos Sancti Rufi, Hugonem, quem dicebant Capellanum, quod solus inter eos sacerdotio initiatus esset (174), duos laicos, Andream et Guarinum, qui et ipse hunc spectaculo interfuerant, atque lacrymabundus ad eos: Ecce, fratres et amici mei, in Christo unice chari, vidimus per hos dies et audivimus admiranda plane atque stupenda, quæ tamen nobis possint magnam afferre utilitatem, si ita, ut par est, defuncti hujus, modis omnibus infelicissimi, non periculum aut casus dubius, sed certissima damnatio cautos nos faciat, et sollicitos ad placandum Dominum, cujus manum effugere nemo potest.

8. Et quis, obscuro, tam saxeo sit pectore, quem tale exemplum ad agendam pœnitentiam non invitet? Sed etiam impellat? Aut quis tam lethali pressus sit somno vitiorum ut deplorati hominis hujus infaustis clamoribus, imo et tonitruis non exciteletur et expegefiat ad curandam salutem suam? Novimus hunc virum multa sapientia præditum, moribus ornatum, castum, pudicum, prudentem, ab omnibus honoratum et magno in pretio habitum.

A At nunc ex ejus ore audivimus justo eum Dei judicio condemnatum. Qua voce quid possit aut dici, aut fingi terribilius? Quis ad ejus auditum non totus contremisceat? Quid est enim damnatum esse, nisi in ea incidisse mala, quæ nulla mens capere, nulla lingua explicare potest? Quæ tamen si quandoque finem haberent, possent saltem utique videri tolerabilia; jam vero cum sint longe acerbissima, nec ullum unquam etiam post infinitas annorum myriades finem accipiant, non possunt non esse omnium miserrimi et infelicissimi, qui ad ea devolvuntur.

9. Videamus nunc, fratres mei, quid apud inferos prosit ei tam multo labore parta scientia, cum illic sempiterna laboret cecitate et ignorantia? Quid B opes et copiæ, cum nec una ei suppetat aquæ gutta, qua possit æstuantis gehennæ ardoribus exustam refrigerare linguam? Quid honores et deliciæ, cum tot nunc in omnem æternitatem cogatur ferre tormenta, quot in mundo habuit oblectamenta? Vidimus corpus ejus cum summa ignominia sepeliri in sterquilinio, cogitemus animam ejus sulphureis semper arsuram flammis, sepultam in inferno, ubi vermis eorum non morietur, nec ignis exstinguetur, ubi ignis sævit intolerabilis, fœtor cruciat abominabilis, dolor vastat ineffabilis. Cogitemus hæc, fratres mei, nec perfunctorie, sed serio cogitemus, et salutari animarum nostrarum amplectendo remedio nobis prospiciamus, ne etiam nos cum illo pereamus. Unicum autem superest remedium vera pœnitentia, cum ipse Salvator dicat: « Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter pœnibitis (175). » Plena est Scriptura vocibus ad pœnitentiam hortantibus. Hanc itaque nos amplectamur, fratres charissimi, si volumus justum Dei effugere judicium. Sint nobis lacrymæ nostræ panes die ac nocte, et iis diluamus sordes peccatorum nostrorum.

10. Voces illæ, quas audivimus, non propter illum editæ sunt, qui defunctus est, sed propter nos, ut nobis proficiant, quos adhuc divina patientia longanimitè expectat. Non differamus, quæso, vitæ correctionem de die in diem, cum nesciamus, qua hora Dominus noster venturus sit. Qui enim, ut ait beatissimus pontifex Gregorius, pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non premissit. His verbis compuncti sunt corde omnes illi, et ardenti desiderio cupiebant dare se pœnitentiæ, sed modum et locum necdum videbant. Itaque percontanti de his Landuino, viro docto et pio, sanctus Bruno respondit: Spectaculum, quod vidimus, quod nos salubri mœrore affecit, quod conturbavit et exterruit nos, et pœnæ sempiternæ formidine adduxit

(172) Adi, quæ in Annotatis, præcedentis sancti Vitæ capiti 1 subnexis, ad not. 37 dicta sunt.

(173) Adi, quæ in antecedentis sancti Vitæ caput 1 ad not. 38, notata sunt.

(174) De Hugone Capellano, qui solus ex iis, quos

sanctus ad se accersierit, sacerdotio initiatus fuisse hic dicitur, itemque Landuino et aliis, hic recensitis, videsis commentarii prævii § 25 a num. 431 usque ad finem.

(175) Ita fere Lucæ xiii, 3.

ad pœnitentiam, id efficiat in nobis, ut mundum hunc toto pectore contemnamus, et quoad ejus fieri potest, extra illum aufugiamus. Succurrat nobis, quid de se olim dixerit S. David, contristatus in exercitatione sua, et conturbatus a voce inimici, et a tribulatione peccatoris; quando cor ejus intra ipsum conturbatum fuit, et formido mortis cecidit super eum, timor quoque et tremor venerunt super eum, et contexerunt eum tenebræ, quæ omnia, ut nostis, nos quoque experti sumus.

14. « Quis dabit mihi, inquit, pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? Ecce, elongavi fugiens, et mansi in solitudine (176). » Fugere nos admonet hominum frequentiam et peccandi occasiones, et degere in solitudine, quæ locus est opportunus agendæ pœnitentiæ, virtutum doctricæ, gloriæ revelatrix. Eam ergo nos par est studiosissime inquirere, in ea diligentissime commorari, et usque ad supremum vitæ diem extra eam pedem non efferre. Habemus exempla in ipso Salvatore, quem constat sæpe deserta expetisse loca, ut nos ad similia provocaret. Joannes Baptista, quo inter natos mulierum nemo surrexit major, in desertis fuit usque ad diem ostensionis suæ. Longum sit, cæteros commemorare homines sanctissimos, qui se in intimas solitudines abdiderunt, nihil cum hoc mundo fallacissimo commercii habere volentes. Inter hæc inflammantur eorum animi, et ardent solitarie vitæ desiderio; sed cum incertum haberent, quem potissimum locum expeterent, sanctus Bruno aliquem virum bonum et fidelem inquirendum dicit, qui eis locum opportunum indicet. Tum Stephani duo, Burgensis et Diensis, non longe, aiunt, a Valentia, cui nostrum Sancti Rufi adhæret monasterium (177), urbs est Gratianopolis, et in ea beatus Hugo episcopus, quem nos sæpe vidimus et bene cognitum habemus (178).

12. Est ille vir sanctissimus, justus ac rectus et timens Deum, atque in omni virtutum genere probe exercitatus. In ejus diœcesi sunt montes altissimi, in iis deserta loca permulta, ab omni hominum consuetudine et habitatione separata, atque ea causa pœnitentiæ agendæ maxime opportuna. Et cum sanctus episcopus verbis et exemplis omnes invitet ad pœnitentiam, ubi ad eum venerimus, adventus noster ei erit gratissimus, facietque nos voti compotes. Est enim perhumanus, benignus et clemens. Habebitis autem nos hujus itineris duces, quod nos

A crebro emensi sumus. Mox etiam Hugo sacerdos: Audi, inquit, et ego multa de viro hoc, quippe ejus fama jam ubique redolet; habeoque exploratissimum, eum virum esse sanctum, et animarum saluti summopere studentem; nec dubium, quin libentissime nos accepturus sit, et modis omnibus nobis opem allaturus. Et licet ego jam affecta ætate et infirma sim valetudine, viaque hæc ardua et difficilis, quando tamen arcta via est, quæ ducit ad vitam, nec ulla ætas sera est ad pœnitentiam, si statueritis eo proficisci, ego me vobis comitem præbebo, nec quidquam nos separabit, nisi sola mors, Christi charitate perenniter copulatos atque conjunctos. Eamdem animi alacritatem et promptitudinem exhibere etiam Andreas et Guarinus, B homines laici et idiotæ, petieruntque breviter doceri, quo pacto dignos pœnitentiæ fructus Deo offerrent.

13. Quod cum a beato Brunone factum esset et quædam etiam de vitæ hujus fragilitate et instantia, de mundi vanitate et fallacia, de incerto ab hac vita exitu, de doctoris recenti damnatione ille commemorasset, ab omnium oculis dulces lacrymarum rivuli dimanarunt, moxque in novam Christi æterni regis militiam simul omnes conjurant, rogant omnipotentem Deum, ut ipsos in sancto proposito confirmet, et angelum suum bonum ad ipsos mittat, qui sit itineris dux, et ad locum suæ majestati gratum ipsos perducatur. Deinde cum de rebus et facultatibus suis constituissent, et omnia sua recte expedivissent, valedicunt amicis et notis. Et sancto eos ducente Spiritu, atque angelo Domini antecedente, dirigente ac protegente, longo et molesto ac duro itinere ad beatissimum Hugonem, episcopum Gratianopolitanum, se conferunt (179). In ipso autem itinere ad quemdam magnæ religionis eremitam divertunt, ut ab eo, tanquam experto, discant de vita solitaria (180). Ejus autem sermonibus et piis adhortationibus alacriores effecti, majorique amore in eam vitam inflammati, pergunt ire Gratianopolim.

14. Per idem autem tempus vidit sanctus Hugo episcopus in somnis, Deum in ea eremo, quæ Carthusia dicebatur, suæ majestati domum exâdificantem, septem quoque stellas colore rutilo, in orbem dispositas, et a terra paululum sublevatas, ab illis cœlestibus situ, motu, colore et splendore discrepantes, itineris ducatum sibi præstantes (181). Et

(176) Psalmo LIV, 5-8.

(177) In assignando monasterii hujus situ cum Puteano et Blomenvenna, quos secutus est, Surius hic errat. Adi Commentarii prævii num. 436.

(178) Vide, quæ de sancto hoc Gratianopolitano episcopo Annotata in antiquiore sancti Vitæ ad not. 7 suppedient.

(179) An Sanctus, dato etiam, eum prodigio defuncti, qui se damnatum et feretro vociferatus sit, in eremum pulsum fuisse, recta sese, uti hic biographus indicare videtur, ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, cum sociis contulerit, in

Commentario prævio a num. 414 discussum est.

(180) De hoc eremita, a sancto ejusque sociis in via consulto, quem apud Blomenvennam ex Henrico Kalbar, non apud Puteanum etiam, Surius commemorari invenit, videsis Commentarii prævii num. 414.

(181) De visione hac, S. Hugoni, Gratianopolitano episcopo, oblata, adjunctisque, quibus hic a Surio binisque eum progressis sancti nostri biographis, Puteano videlicet et Blomenvenna, ornatur, videsis Commentarii prævii num. 423 et alia sequ.

cum de ea visione cogitaret, septem viri, beatus Bruno cum sex sociis, ad fores pelatii assistunt. Ejus rei meminit vir venerabilis Guigo in Vita, quam scripsit, ejusdem beati viri. Adest, inquit, magister Bruno, vir religione scientiaeque famosus, honestatis et gravitatis ac totis maturitatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem socios supra memoratos : quærebant vero locum eremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant. Hæc Guigo (182). Cum ergo nuntiatum esset episcopo viros septem stare præ foribus, qui cupiant cum ipso colloqui, confestim eos jubet introduci. Ingressis illis, et ad pedes ejus humiliter prostratis optatam impertit benedictionem, cumque ab eo elevati pariter consedisent, causam adventus eorum diligenter inquiri. Sanctus Bruno, quid Parisiis vidissent et audissent, et quemadmodum ipsi inter se de vita solitaria complectenda sancte conspirassent, exponit, et locum pœnitentiæ aptum petit ab episcopo.

15. At ille præ rei novitate primum obstupescit ; sed tamen accurate contemplans eorum conversionem, animi constantiam, ardui propositi, pluribus quandoque profuturi, et visioni suæ accommodati, magnam utilitatem, cum ingenti gaudio eos amplexatur, et non modo libenter, sed etiam reverenter excipit illos, et tractat peramanter ac benigne. Divino quoque Spiritu eum docente, intelligit jam visionem, eisque totam commemorat, locumque, quem expererent, sibi jam divinitus demonstratum dicit. Septem enim viros, terrena respuentes, deserta loca inquirentes, et pro cœlestium desiderio, studio ac amore, instar stellarum micantes, nihil ambebat illis, quas viderat, stellis esse designatos (183). Itaque volens eos hortari ad perseverantiam, quæ sola obtinet æternæ salutis amplissimas coronas, ex apostolo Paulo locum illum protulit, ubi sic ait : « Sancti, quibus dignus non erat mundus, egentes, angustii, afflictii circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ (184). » Horum exempla, inquit, sequi, et in eorum vestigiis insistere, laudabile et valde salutare est, sed difficile certe, in his præsertim regionibus frigidis, quæ non sunt uti Ægyptus et Palestina (185).

16. Vobis autem locus divinitus assignatus est

(182) Nimirum num 11 in citata hic mox a Suario S. Hugonis, Gratianopolitani episcopi, Vita, tomo I Aprilis apud nos edita, quam, jubente Innocentio II papa, conscripsit. Adi etiam, quæ in antiquiore S. Brunonis Vita ad not. 9 notavi.

(183) Etsi pleraque Brunonis ejusque sociorum cum S. Hugone, Gratianopolitano episcopo, congressus adjuncta, quæ hic Surius e Blomenvenna et Puteano refert, vero neutiquam apparent absimilia, nullo tamen antiquitatis testimonio queunt firmari. Atque hoc quidem nominatim locum obtinet quantum ad factum a Brunone de doctore

eremus quædam in altissimis montibus, quam Carthusiam vocant. Ampla illa quidem, sed prorsus inculta, atque a nemine habitata, solis feris pervia, hominibus vero et cæteris domesticis animantibus propter loci asperitatem pene incognita et inaccessa. Altas et tanquam excisas hinc inde rupes et scopulos, arboresque silvestres et infrugiferas habet, estque supra modum frigida, et magna anni parte nivibus operta. Tum quoque adeo prærupta, sterilibus et infructuosa est, ut nihil in ea neque seri neque meti possit. Ad eam vero etiam accessus et aditus difficilis et periculosus est propter duas præcelsas rupes, quæ, cum directe in sublime sese subrigant, in ipso vertice propemodum coalescere videntur, ita ut introeuntibus et horrore sint et terrori. In ejus medio fluviolus est, qui, ex montibus illis collectus, cum ingenti murmure instar torrentium aut aquarum inundantium decurrit.

17. Et ut multa paucis comprehendam, tanta est ejus eremi asperitas et horror tantus, ut carceris ejusdam potius, quam humanæ habitationis nomen mereatur ; nec facile sane videtur, ut quisquam illuc absque singulari Dei præpotentis beneficio habitare, aut certe diu perdurare queat (186). Nostis autem vos ipsi, fratres mei, quam turpe et probrosum sit, post missam manum ad aratrum retro aspicere. Nostis uxorem Lot, ubi respexit, ibi constituisse, et in salis statuum conversam esse, ut suo prudentes condiret exemplo. Hæc et pleraque alia cum dixisset ille beatissimus antistes, S. Bruno respondit : Revera terribilis est locus iste, reverendissime pater, et posset sua ista immanitate abstertere nos, si nos huc alio animo accessissemus, quam ut talis nobis detur locus, omnia Christi amore perferre cupientibus. Et licet fragiles nos simus et infirmi sane, attamen divina freti misericordia, qua nos nitimur et non viribus nostris, plane nobis persuademus, qui nobis præstitit huc veniendi animum et promptam voluntatem cum quoque perseverandi daturum facultatem.

18. Quam ob rem humiliter et obnixè precamur, ne nostrum differas desiderium, neque nos in hac petitione nostra patiaris ferre repulsam. Cernens vero beatus antistes eorum constantiam, et immotum perseverandi propositum, ita ait ad eos : Equidem sanctum hoc desiderium vestrum, dilectissimi,

dammato sermonem. Adi Commentarium prævium num. 430.

(184) Ad Hebræos xi, 38.

(185) In pluribus olim Ægypti et Palestinæ, quæ regiones calidiore, quam, quæ Gratianopoli adjacent, aeris temperie gaudent, solitudinibus ingens anachoretarum multitudo fuit versata, uti in Vitis Patrum apud Rosweydam videre licet.

(186) Prolixam eremi Carthusiæ descriptionem ex Innocentio Massono lectioni exhibui in Commentario prævio num. 447 et binis seqq.

et probo valde, et summopere complere appeto, et jam nunc ad locum optatum et ostensum divinitus vos perducam. Deditque eis eremum Carthusiæ, et quidquid in ea juris et actionis haberet. Promisit etiam se idem impetratum ab aliis, qui aliquid sibi in ea juris vindicarent (187); tum quoque constructurum se domum in ponte, qui est inter eas, quas diximus, rupes duas, ut possent ab ingressu arceri feminæ, atque etiam viri arma ferentes. Denique prohibuitur illic venationem et piscationem omnem (188). Post hæc complectens eos flevit super singulos præ gaudio, laudans et benedicens Deum pro illorum adventu, detinuitque eos apud se, et ex itinere fatigatos pro sua humanitate ad dies aliquot reficiendos curavit.

CAPUT II.

Carthusiæ eremum Sanctus ingreditur, ex hac, in qua sanctissime vivit, ab Urbano II papa evocatur, discipulis, Romam eum consecutus, ut Carthusiam repetant, suadet, Rhegiensem archiepiscopatum recusat, ac deinde a pontifice repetendæ solitudinis facultatem impetrat.

19. In exactis diebus, ascenderunt in montem, atque incolere cœperunt Carthusiæ solitudinem circa solemnitatem nativitatis sancti Joannis Baptistæ anno salutis nostræ millesimo octogesimo quarto (189), antecedente, comitante ac dirigente et adjuvante eos in omnibus, res quoque necessarias eis suppeditante beato Hugone episcopo. Exstructa tum ab illis est in editiori montis parte, quæ nunc dicitur ad Beatam Mariam de Casalibus, ecclesia, et parva domicilia vel cellulæ apud fontem, qui usque in præsens fons sancti Brunonis appellatur (190), haud procul ab ea ecclesia distantes, sed inter se tamen aliæ ab aliis separatæ, ne alter alterius quietem et solitudinem inturbaret. Atque in iis cellulis singulis bini fratres degebant (191), et quemadmodum prisci illi Ægypti monachi, silentio, orationi, lectioni, cordis puritati, et rerum divinarum contemplationi vacabant, certis etiam horis operi manuum, præsertim conscribendis libris, incumbentes, tum ut suæ inopie consulerent, tum etiam, ut ne quam darent occasionem illis, qui quærunt occasionem, sanctum eorum institutum calumnian-

A di, quod nullam Ecclesiæ Dei navarent operam, sed suis duntaxat rebus studerent (192).

20. Solent enim imperiti homines eos otiosos et sanctæ Ecclesiæ parum utiles existimare, qui, ab hominibus separati, soli Deo et sibi duntaxat vacent. Nesciunt enim id genus spiritualium rerum ignari et rudes, quantum possint apud Deum efficere preces sanctorum hominum, etiam in abditissimis solitudinibus commorantium, idque ob vitæ puritatem et innocentiam, quam facilius tueri possunt, qui extra homines vivunt, quam qui hominum turbis admiscuntur, nisi sancta, ut id faciant, eos cogat obedientia, quando etiam ethnicus quidam dicere potuit, se nunquam fuisse inter homines, quin seipso minor rediret. Sed tamen sanctissimi Patres nostri, qui Carthusianæ vitæ prima jecere fundamenta, nihil tale sibi tribuentes, etiam libris scribendis operam dare voluerunt, et, ut sui successores id facerent, hortati sunt, ut saltem manibus verbum Dei prædicarent, quando ore non possent. Sic enim loquuntur statuta Patrum antiquorum (193).

21. Itaque his et aliis piis exercitiis sese occupantes, omnem curam suam, ut Psalmista admonet (194), super Dominum jactabant, nec quidquam de crastino solliciti erant earum rerum, quæ ad diem crastinum pertinerent, cogitatione omni in Dominum rejecta, non ignorantes illud propheticum: Ego autem mendicis sum et pauper, sed Dominus sollicitus est mei, cujus est terra et plenitudo ejus, qui dat jumentis escam ipsorum et pullis corvorum invocantibus eum (195). » Tanta vero in illis charitas inerat, ut alii alios mutuis officiis intervertere conarentur, tantaque Sumilitas, ut certatim eorum, quæ recte fecissent, laudem et gloriam in alios transferre singuli cuperent. Sed ita fiebat, ut, dum quisque vult sub alterius umbra delitescere, repercussus virtutum splendor omnes præclarus illustraret. Erat in cunctis spectata morum gravitas et maturitas, et nihilominus inter tot virtutum ornamenta horror et contemptus vanitatis omnis, quæ, haud secus actinea pannos, virtutes et merita omnia exedit. Licebat in eis angelicam admirari vitam. Vivebant in multa patientia, in vigiliis, in

post Blomenvennæ et Puteani ætatem constructum, conjicio.

(191) Haud diu post S. Brunonis obitum Carthusiani jam non bini, sed singuli singulas cellas inhabitabant. Adi Commentarii prævii num. 475 et 486.

(192) Vivendi modum, quem Sanctus ejusque socii in Carthusia tenuere, Commentarii prævii num. 485 et binis seqq. exposui.

(193) Consuetudines nempe, a Guigone conscriptæ cap. 28, uti Commentarii prævii num. 487 et binis seqq. exposui.

(194) Consuetudines nempe, a Guigone conscriptæ cap. 28, uti Commentarii prævii num. 487 docui.

(194) Psalmo LIV, 25.

(195) Psalmo xxxix, 18.

(187) Adi Commentarii prævii num. 503 et binos seqq.

(188) Videsis, quæ in secundum Vitæ præcedentis caput ad not. 94 Annotata sunt.

(189) Carthusiæ eremum vere anno hic assignato, menseque Junio, cujus dies quarta supra vigesimam S. Joanni Baptistæ sacra est, ingressum esse S. Brunonem, Commentarii prævii num. 470 et tribus seqq. invicte probatum dedi.

(190) Ibi modo (adi Commentarii prævii num. 447, 448 et 477) exstat sacellum, S. Brunoni sacrum, cujus cum nec Surius hic, nec Blomenvenna et Puteanus in conscriptis a se Sancti Vitis uspiam meminerint, fuisse illud primum post Suri, aut certe

jejunis, in castitate, in scientia, in longanimitate, A in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei.

22. Initio quidem, cum in eam solitudinem pervenissent, casas verius quam cellas, sibi extruxerunt. Inter eos autem degens vir sanctissimus Bruno, et fundamenta Carthusianae religionis jaciens, verbis et exemplis praeclare eos instituebat. Ulenim inter astra sol, sic ille inter alios vitae sanctitate excellere videbatur. In ejus pectore aeterna Patris aeterni sapientia Christus Dominus tanquam in sublimi arca residebat, et Spiritus sanctus sibi gratissimum considerat domicilium; sublimis enim et ardui instituti futuris et architectus singulari debuit coelestis gratiae praerogativa emineret. Apparet autem sane, etiam ante Carthusiae habitationem virum eum fuisse rarae cujusdam probitatis, integritatis, et gravitatis (196), quod partim testantur ea, quae supra dicta sunt, et confirmabunt etiam alia, quae dicturi sumus. Inde ergo colligi facile potest, qualem ille se tum praeberet, cum jam, toto mundo contemplot, vitam voluit ducere eremiticam, id est, rebus hujus mundi emortuam, et solis coelestibus inhiantem.

23. Qui enim, inter homines degens et mundi hujus prosperis successibus florens, virtutis studiosus fuit, multo sane praeclearius et sublimius in horrida illa solitudine ita se comparavit, ut non solum virtutis studiosus, sed etiam virtutum omnium eximio splendore ornatas videri jure posset. Nec dubium quin in ab ejus excellenti sanctitate in omnia Carthusiani instituti monasteria illustria virtutum dimanarint exempla, quibus effectum sit, ut Carthusianus ordo hodieque praeceteris, quod tamen pace omnium dictum volumus, prae se illum rigorem suum retinere videatur, non quod nihil de eo remisit, sed quod non ab eo sic deflexerit, ut magnam aliquam ruinam fecisse censendus sit. Remissae sunt nonnihil paucis tolerabiles abstinentiae illae, sed tamen manet perpetuus piscium esus, multa jejunia, prolixae vigiliae, diuturnae preces, multaque alia carni sane molesta. Porro beatissimus Hugo episcopus, cujus sanctitatis fama celebris jam in omnes se regiones effuderat, tametsi eos omnes, qui cum sancto Brunone in Carthusiae eremo degabant, multo amore et veneratione prosequeretur, at ipsum tamen Brunonem, quod in eo majora cernebat divinae gratiae ornamenta, in tanto honore et reverentia habuit, ut ejus consiliis non aliter, quam praecceptis abbatis, obtemperaret.

24. Et licet, ut ait in ejus Vita Guigo, etiam prius

(196) Quam id apprime veritati consonet, liquet potissimum ex iis, quae Commentarii praevii § 4 et quatuor seqq. dicta sunt.

(197) Ad quae ad not. 15 in Vitam antiquiorem supra annota sunt.

(198) Et apud nos tom. I Aprilis, cui eadem sancti

divini amoris totus arderet incendiis, non aliter tamen ad disciplinae coelestis exercitia eorum exemplis et familiaritate inferbuit, quam si flammanti quis facit plures circumponat alias ardentes. Et tunc cum eis non ut dominus aut episcopus, sed ut socius et frater humilimus et ad cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratissimus, adeo ut vir venerabilis Guilhelmus, prior tunc sancti Laurentii (197), postea S. Theofredi abbas, magistro Brunoni etiam ipse religiosa devotione non mediocriter alligatus, beati Hugonis contubernalis (bini quippe tunc per singulas inhabitabant cellas) apud magistrum Brunonem non leviter conqueretur, quod penne omnia, ad humilitatem spectantia, intra cellam sibi praeberet officia, et episcopus non secum saltem ut socius, sed potius conversaretur ut famulus non licere sibi, tristic asserens, ex servilibus operibus quidquam attingere, quae juxta morem debebant per vices efficere, eo sibi cuncta praeferente. In tantum autem eremum devotus incolebat et sedulus, ut eum magister Bruno nonnunquam exire compelleret, ite dicens, ite ad oves vestras, eisque, quod debetis exsolvit.

25. Volebat etiam eo tempore, magna paupertatis et humilitatis ardore succensus, equitaturas suas cunctas vendere, et diviso pauperibus precio, propriis pedibus in praedicatione discurrere. Sed homo profundi cordis magister Bruno non consensit, timens ne apud se forsitan extolleretur, aut a ceteris de singularitate judicaretur episcopus, aut (quod dubium non erat) id ipsum propter asperitatem et inaequalitatem consummare non posset itinerum. Ita quidem in beati Hugonis Vita, quam lector offendet, primo Aprilis die (198), scribit is, quem diximus, Guigo, gravis in primis auctor et fide dignissimus. Potest autem ex his perspicue animadverti, quantae auctoritatis et existimationis fuerit beatus Bruno apud tam insignem episcopum, ut qui ei haud secus, atque suo abbati, raro eximiae humilitatis exemplo obdierit, ob ejus procul dubio excellentem sanctitatem et sapientiam. Sunt, qui scribant, eundem episcopum a beato Brunone Carthusiani instituti habitum monasticum accepisse (199).

26. Eo quoque instante et efficiente, circumvicini omnes, tam ecclesiastici, quam nobiles et plebei, prona voluntate dedere beato Brunoni et fratribus ejus, perspecta eorum tam sancta, honesta et religiosa conversatione, quidquid juris obtinerent in Carthusiae montibus, et intra limites ejus deserti (200). Etsi autem beatus Bruno, olim in mundo celebris, jam omni mundi hujus calcata gloria, in

illius Gratianopolitani episcopi Vita exstat inserta, pag. 40, num. 11 et seqq.

(199) A veritate, qui hoc scribunt, aberrant. Ad Commentarii praevii num. 501 et seq.

(200) Chartam publicam, qua id anno 1086 fecerunt, integrum intuli in Commentarium praevium num. 303 et binis seqq.

eremo latitare, solique Deo ardenti amore ac desiderio inherere, gustare, quam suavis sit Dominus, atque extra eum prorsus nihil appetere summopere studeret, non potuit tamen usquequaque voto potiri suo. Nam cum non totos sex annos in illa exigua quidem, sed sancta sodalitate exegisset, pontifex Urbanus secundus, qui olim beati viri discipulus fuerat, cum ad illud sublime præcipui honoris fastigium evectus esset, cuperetque tantum munus accurate implere, non immemor egregiæ virtutis et illustris doctrinæ ejus sui præceptoris, accivit eum per litteras ad sanctæ Ecclesiæ præstanda officia, graviter præcipiens, ne venire ad Urbem cunctaretur (201).

27. Illo pontificis mandato perlecto, ingens dolor invasit fratres et filios ejus omnes; nec admittebant consolationem, protestantes, nullo pacto in ea vasta solitudine posse perdurare, si tanti Patris præsentia orbarentur; se quidem mansuros, si maneret ipse; sin abiret, se pariter abituros. Eorum lacrymis vir piissimus valde consternatus, et multa commiseratione permotus, cum ipsi quoque acerbissimum videretur post tantum amicæ solitudinis quietem, tantam animi tranquillitatem et conscientie serenitatem ad mundi hujus curas et strepitus revocari, eos blande consolari nitebatur. Sciebat enim scriptum esse: « qui vos audit, me audit (202): » itemque: « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit (203), » atque ea causa pontificis mandatum non aliter accepit, quam cœlesti oraculo ad se delatam vocem esset accepturus, atque ad fratres: « Manere vobiscum, mihi, in Domino dilectissimi fratres, gratissimum; separari a vobis, gravissimum: sed mandatis apostolorum obedire, ut ipsi quoque nostis, necessarium est.

28. « Scitis in ejus locum successisse pontificem, cui dictum est a Christo, «Pascere oves meas (204). » Non potest ergo numerari in ovibus Christi, qui non vult illi parere, cui Christus commisit pascendas oves suas. Ecquid vero mihi prodesse queat, hic vobiscum corpus afficere inedia et jejuniis, durisque suscepti instituti laboribus et exercitiis atterere, si interim per inobedientiam perdam animam meam? Nolite igitur, fratres mei, importunis hisce lacrymis affligere cor meum, et dolores meos doloribus

vestris cumulare; sed in qua vocatione vocati estis, in ea permanetis, atque in hoc loco perseveretis. Confido autem in Domino, qui per nos humiles sibi habitaculum in hoc deserto construere visus est beato Hugoni episcopo; quod propositum gratiæ suæ hoc nostro divortio non patietur irritum redigi: sed potius præstabit pro benignitate sua, ut ego in hac tentatione, mihi sane permolesta, obediens et fidelis inventus, ejus auctus benedictione, ad vos lætus revertar. Nec dubitare debetis, etiamsi corpore ad tempus a vobis abero, quin semper vobiscum spiritu sim futurus. »

29. Hæc illo dicente, omnes cum lacrymis elevant vocem, aiuntque ad eum: « Tunc Pater venerande, post Deum spes nostra, tu refugium nostrum tu consolatio et consilium nostrum. Te ergo recedente, quid nos facturi sumus? Aut, te absente, ad quem recurremus? Erimus profecto sicut oves non habentes pastorem. Quamobrem si ad pontificem te trahit obedientia, tecum nos una trahat supereminens charitas, quæ est in Christo Jesu, quem separare et convellere non poterit neque mors, neque vita, neque ulla creatura. » Audiens hæc beatus Bruno, cernensque eos nullam admittere consolationem, nec persuadere se illis posse, ut in Carthusia manerent, ne locus ille jam Deo dicatus, ad manus laicas et profanas rursus devolveretur, quod prudenter ille timebat, commendavit et dedit eum venerabili viro Siguino abbati Casæ-Dei, qui fuit unus ex primis donatoribus (205), sed ita tamen id fecit, ut omnino constitueret reverti cum suis ad Carthusiam (206). Peractis autem omnibus perceptaque berlissimi Hugonis episcopi benedictione, urgente pontificis mandato, Romam profectus est.

30. Potest autem ex his quoque non obscure perspicui, quam eximia fuerit virtute præditus a quo sic pendebant religiosi fratres illi, ut vitam ipsam prorsus insuavem et molestam sibi putarent, si ejus præsentia frustrari ipsos oporteret. Ubi autem beatus Bruno Romam venit, pontifex, ejus adventu mire ex hilaratus, humanissime eum excepit, quippe quem unice amaret et veneraretur, atque in primis et intimis consiliariis et fidelibus amicis semper eum habuit, ejus consiliis in arduis Ecclesiæ negotiis nunquam non utens. Convenerunt autem ad eum, agente

(201) De evocato e Carthusia S. Brunone per Urbanum II papam, qui, quemadmodum Commentarii prævii num. 96 docui, ejus aliquando Remis discipulus fuerat, videsis Commentarii prævii § 30, intelligesque ex iis, quæ ibidem disserui, Sanctum nostrum vere, uti hic Surius ait, non integros sex, sed annos duntaxat quinque, et sex aut septem menses in Carthusia commemoratum fuisse, quando ex ab Urbano, qui anno 1088 ad supremam Ecclesiæ cathedram fuerat evectus, arcessitus fuit.

(202) Lucæ x, 16.

(203) Ad Rom. xiii, 1.

(204) Joannis xxi, 17.

(205) Celeberrimæ hujus in Arvernica abbatiæ regimini, quemadmodum Mabillonius in Annalibus Benedict. lib. lxx, num. 35 docet, admotus fuit hic nominatus abbas anno 1078, annoque 1094, ut laudati operis lib. lxxviii, num. 103 idem auctor tradit, munere illo sese abdicavit; fuisse autem eum ex iis, qui Carthusiæ eremum Sancto dedere, fidei facit Commentarii prævii num. 503 et binis seqq. recitata, qua hæc Sancto ejusque discipulis anno 1086 data fuit, charta publica.

(206) Parum hoc verosimile apparet. Adi Comment. præv. num. 513.

id Spiritu Dei, fratres omnes, quos in Carthusia apud se habuerat (207), et multo dolore afflicto, ipso vel maxime dolente, quod Carthusiæ solitudinem, quam Dominus sibi elegerat, reliquissent. In mentem enim eis veniebant, non carnes, aut cucumeres et popenes, ut illis murmuratoribus Israelitis in deserto, sed sanctæ meditationes, ferventes orationes, studiosæ lectiones, et spirituales consolationes, quibus in Carthusiano deserto perfrui erant, nec poterat erumpentes cohibere lacrymas, cum cernerent ex tam alta quiete et tranquillo silentio in molestissimos strepitus et varios rerum tumultus se coniectos esse.

31. Sed cum beatus Bruno a pontifice recedendi copiam necdum impetrare posset, persuasit fratribus, ut ad Carthusiam redirent, obtinuitque a pontifice litteras ad abbatem Siguinum (208), ut Carthusiæ eremum ipsis restitueret. Præfecit quoque eis suo loco priorem Landuinum, quo duce omnes ad Carthusiam reversi sunt (209). Animadvertit ex his quoque lector, quæ vir fuerit beatus Bruno, quem tanti fecerit ipse totius pastor Ecclesiæ, quemque tantum apud se familiaritatis et auctoritatis locum habere voluerit. Nos nolumus exaggerare singula, ne prolixi simus. Postquam autem fratres cum Landuino in Carthusiam venere, et pontificis litteras Siguino abbati exhibuerunt, fratribus ejus cœnobii assentientibus, præsentem S. Hugone Gratianopolitano episcopo, et Hugone Lugdunensi archiepiscopo, libere eis desertum Carthusianum remisit, et tum illis, tum successoribus eorum perpetuo tradidit possidendum (210). Et hæc quidem primæ fuere Romani pontificis litteræ de Carthusiano instituto, quæ magno sunt documento, ab ipsis Carthusianæ religionis initiis, eam a sede apostolica approbatam esse (211).

32. ab eo autem die Carthusiana solitudo semper in Carthusianorum ditione permansit, simulque Carthusiana religio usque in præsens illic perducatur. Ubi vero sanctus Bruno, in pontificis curia degens, fratres illos incolumes ad Carthusiam revertisse, locumque illum oblinere, et tranquillâ pace ac quiete frui cognovit, crebro ad eos scripsit, hortans illos, ut in via Domini constanter perseverarent. Verum non deficit in hoc spiritali paradiso tortuosus ille coluber et serpens antiquus. Præsentibus enim jam tunc, quanta ad ipsum reditura essent damna ac detrimenta ex illo præclaro sublimis et angelicæ

A vitæ instituto, cujus fundamenta tum substruebantur immodicam illis fratribus pusillanimitatem et perplexitatem iniecit, adhibitis ad eam rem, tanquam aptissimis instrumentis, quorumdam malignorum hominum linguis fraudulentis et fallaciosis, qui, novitatis eos insimulantes, aiebant, illos in mortis discrimen sese conjicere. Et effectum sane est ab illis, ut optimi patres prorsus dubitarent, quidnam agendum ipsis esset, tum propter susceptæ vitæ austeritatem, tum propter deserti illius horrorem et vastitatem, in qua, illorum nequam hominum moti sermonibus, in vitæ periculum se venturos etiam ipsi jam formidabant. Contra autem non parum verrebantur, si inde recederent, se Deum et stellas ducere, quas episcopus Hugo viderat, offensuros.

B 33. His perplexitatibus aliquandiu bene multum exagitatis illis, ecce, benignissimus Deus, qui nunquam deserit sperantes in se, mittit ad eos, his de rebus inter se colloquentes, virum venerabilem, cano capite, crispo capillo, qui ait ad eos: « Perplexi estis, fratres, utrum hoc in loco permanere, vel ex eo excedere debeatis. Sed ego dico vobis verbis omnipotentis Dei Genitricem, Virginem perpetuam, vos in hoc deserto loco conservaturam, si in ejus honorem quotidie legere velitis preces ejus horarias. » His dictis, repente ab eorum oculis ablatum est. At illi, incredibili affecti gaudio, illam sacrosanctam Virginem, cui scirent ejus Filium, regem immortalem omnium sæculorum, nihil negare posse, patronam totius Carthusiani instituti sibi delegerunt, et beatissimum Domini præcursorem Joannem patronum. Hominem autem illum, qui eis apparuit, sanctum apostolum Petrum fuisse, inde vel maxime conjiciebant, quod ejus successor Urbanus secundus in concilio Claromontensi beatissimæ matris Dei preces horarias a toto clero dicendas instituit. Ex hac autem visione adeo sunt confortati in Domino, ut neque mors, neque vita illos separare posset a charitate Christi (212).

34. Cum autem beatus Bruno summo pontifici ad annos paucos strenuam navasset operam, nec parum Ecclesiæ Dei profuisset consilio, prudentia et sapientia sua, molestissime interim ferens curiæ strepitus et tumultus, quibus posthabitis, optabat semper redire ad tranquillum vitæ solitariæ portum, tandem ultra ferre non sustinens tanti desiderii flammam, antequam pontifex e Placentia abiret in Gallias multa precum instantia vix tandem obtinuit ad

(207) Videsis Comment. præv. num. 527.

(208) Commentarii prævii num. 528 integras hæc studioso lectori exhibui.

(209) Landuinum a Brunone Carthusiæ fratribus tunc primum, cum hi Romam ad Sanctum jam venissent, Carthusiamque repetere consensissent, præfectum fuisse, innuere hic videtur Surius; verum id jam inde ab eo tempore, quo Sanctus, pontificio obtemperans mandato, relicta Carthusia, Romam petiit, factum esse, fidem facit publicum, quo Sancti discipulis Carthusiæ eremum Siguinus restituit, instrumentum, Commentarii prævii num. 529 recitatum.

(210) Videsis quæ de hac Carthusiæ restitutione Commentarii prævii num. 529 et seq. in medium fuere adducta.

(211) Vivendi modum, quem S. Bruno ejusque socii in Carthusia tenuere, Urbano II. summo pontifici, placuisse, argumento sane sunt litteræ hic memoratæ; verum in hæc (adi Commentarii prævii num. 528) cellæ dumtaxat seu monasterii S. Brunonis, non instituti Carthusiani, mentio fit.

(212) Videsis quæ de visione hæc adjunctisque, eam comitatis, dicta sunt Commentarii prævii num. 605 et quinque seqq.

suam eremum recedendi, aut certe aliam, si se vivam esse, expetendi, copiam et facultatem. Per id tempus, annuente eodem pontifice, electus fuit vir sanctissimus Rheimensis Ecclesiae, quæ est prima totius Calabriae metropolis, archiepiscopus, multisque in eo erat Urbanus pontifex, ut eum in ea dignitate confirmaret; sed non ignorans ille, quot periculis, quot curis et molestiis ejusmodi ecclesiasticæ functiones obnoxie sint, noluit electioni præbere assensum (213). Neque id pertinaciter tamen, sed modeste et humiliter, solo quietis amore, servata erga pontificem obedientia et submissione, et erga proximos charitate.

35. Tandem cum bona venia et benedictione pontificis a curia discedens, Calabriae deserta loca expetiit, adjunctis sibi aliquot ejusdem propositi viris, quos jam vitæ ejus odor bonus et ferventes exhortationes ad mundi contemptum adduxerant (214). Didicerat enim in Calabriae regione multas esse solitudines, agendæ penitentiae et vitæ solitariae consecrandæ aptissimas, Maluisset ille quidem quod etiam crebro apud se constituerat, redire in Carthusiam ad fratres charissimos, quos eo remiserat; sed quia summus pontifex cum sua curia proficiscebatur in Galliam in cujus finibus Carthusia sita est, verebatur, si ipse quoque eo se conferret, ne aut curiam declinare non posset, aut illam non reliquisset, sed sequi videretur. Potius igitur visum est Calabriae petere, nihil interim mutata voluntate suos in Carthusia revisendi; compositis sedatisque rebus (215). Satis hoc declarant litteræ, quas ex Calabriae solitudine fratribus in Carthusia degentibus scripsit, in quarum calce sic habet: De me autem fratres, scitote, quoniam unicum mihi post Deum est desiderium veniendi ad vos et vivendi, et quando potero, opere ad implebo, Deo adjuvante (216).

36. In ipsa autem Calabria venit ad quamdam eremum, cui Turris nomen est, in diocesi Squillacensi (217), ibique non cellas alicujus pretii, quod sumptus non suppetarent, sed casas humiles ex vili quidem materia, sed in Christo pretiosa edificarunt. Quanta autem vitæ integritate et sanctitate cum suis illic versatus sit, quibus vacaverit pietatis et religionis exercitiis, quis verbis explicare queat? Potest quidem id aliqua ex parte innoscere ex epistola, quam vir sanctus scripsit ad Radulphum Remensis Ecclesiae tunc præpositum, postea episcopum, ubi inter cætera ait: »In finibus Calabriae cum tribus religiosus, et aliquot bene eruditus, qui, in ex-

cubiis persistentes divinis, expectant reditum Domini sui, ut, cum pulsaverit, confestim aperiant tei, eremum incolò, ab hominum habitatione satis undique remotam. De cujus amenitate aerisque temperie et sospitate, vel planitie ampla et grata, inter montes in longum porrecta, ubi sunt virentia prata et florida pascua, quid dignum dicam? Aut collum undique leniter se erigentium prospectum, opacurumque vallium recessum, cum amabili fluminum, rivorum, fontiumque copia, quis sufficienter explicet? Nec irrigui desunt horti, diversarumque arborum fertilitas. »

37. Verum quid nis diutius immoror? Alia quippe sunt oblectamenta viri prudentis, gratiora et utiliora valde, quia divina. Verumtamen arctiori disciplina studiisque spiritalibus animus infirmior fatigatus, sæpius his relevatur ac respirat. Arcus enim, si assidue sit tensus, remissior est, et minus ad officium aptus. Quid vero solitudo eremice silentium amatoribus suis utilitatis jucunditatisque conferat, norunt hi solum, qui experti sunt. Hic namque viris strenuis tam in se redire licet, quam libet, et habitare secum, virtutumque germina instanter excolere, atque de paradisi feliciter fructibus uti. Hic oculus ille conquiritur, cujus sereno intuitu vulneratur sponsus amore, quo mundo et puro conspiciat Deus. Hic otium celebratur negotiosum, et in quieti pausat actione. Hic pro certaminis labore repensat Deus athletis suis mercedem optatam, pacem videlicet, quam ignorat mundus et gaudium in Spiritu sancto. Hæc est illa Rachel formosa, pulchra aspectu, a Jacob plus dilecta, minus filiorum ferax, quam Lia fecundior, sed lippa. Pauciores enim sunt contemplationis, quam actionis filii. Verumtamen Joseph et Benjamin plus sunt cæteris fratribus a patre dilecti. Hæc pars illa optima, quam Maria elegit, quæ non auferetur. Hæc Sunamitis pulcherrima sola in omnibus finibus Israel reperta, quæ David fovaret senem et calefaceret. Hæc in illis litteris (218) scribit vir sanctus, e quibus in ejus eximiam prædicationem multa peti possent, sed nos ad alia transimus.

CAPUT III.

In Turritana eremo a comite Rogerio invenitur, præsentissimo periculo hunc liberat, duo ibi ejusdem liberalitate monasteria exstruit, horum altero ad mortem usque sanctissime vivit, post obitum miraculis claret, tandemque pontifice permittente, a Carthusianis celitum honoribus afficitur.

38. Postquam in ea turrensi eremo beatus Bruno

sistere rationem, ob quam. cum in Calabriam secessit, Carthasiam non repetiisse hic asseritur.

(216) Litteras, quas hæc voces terminant, quasque ad Carthusiæ fratres per Landuinum, ad hanc e Calabriam revertentem, Sanctus misit, Commentarii prævii num. 679 et seqq. integras dedi.

(217) Adi comment. præv. num. 552.

(218) Quo vera hic prædicari a biographo deprehendas, adi Commentarii prævii § 41, quo litteras illas integras recitavi, eaque, quæ congrua duxi, in easdem notavi.

(213) Sanctus sub concilii Placentini, anno 1095 celebrati, tempus nec primum ad Rhegiensem archiepiscopatum fuit electus, nec eremum rependi facultatem a pontifice obtinuit, contra ac Surius hic docet. Adi Commentarii prævii num. 532, 533, 536 et seq.

(214) Consule, quæ in tertium Vitæ præced. caput ad not. 130 notavi.

(215) Cum pontifex anno 1093, celebrato Placentiæ concilio, in Galliam abierit, Calabriamque Bruno jam inde ab anno 1090 adierit, liquet sanè non sub-

primum habitare cœpit cum sociis, accidit, Deo id efficiente, ut quodam die Rogerius comes Calabriae (219), cum non parvo suorum grege et multa canum frequentia in eadem solitudine venationi incumbens, ad eum locum, quem sibi incolendum sumperant servi Dei, totius rei nescius parveniret. Ubi cum canes sagaciter diversa ferarum vestigia explorarent, ad casas, in quibus beatus Bruno cum fratribus commorabatur, accurrerunt, atque illic, fixis pedibus, magno latratu indicabant domino suo, opimam se reperisse prædam. Comes, id conspicatus, ocius cum suis advolat, offendit Patres illos in speculosis suis flexis genibus, erectisque in cœlum vultibus ac manibus simul orantes et laudantes Deum (220). Tum ille, magna admiratione repletus, ab equo, cui insidebat, desilit, pie et comiter illos salutat, quæ causa eo advenierint, et quæ eorum sit conditio, accurate perquirat. Postquam ex iis didicit omnia, impense lætatus est, laudans et glorificans Deum, qui talipsum præda dignum iudicasset.

39. Persuadebat enim sibi, neque id temere, se terramque suam eorum meritis et precibus apud Deum adjutum et in pace conservatum iri. Atque ea causa, ut possent illic quietius vivere et diutius permanere, dedit eis ecclesiam Sanctæ Mariæ et Beati Stephani de eremo (221). Ubi sane etiam crebro eos invisit, et res vitæ degendæ necessarias eis tribuit, et ea, quæ ad salutem animæ pertinerent, libenter ab eis audivit. Ipsum vero beatum Brunonem, aliorum pastorem et patrem, non solum præ cæteris artius completebatur, sed etiam sæpius ad se evocabat, multamque ei præstans reverentiam, semper eum primo loco habuit in domo sua, ejusque consiliis libenter parebat, et precibus, quibus plurimum fidebat, perpetuo sese commendabat (222): nec eum fefellit opinio. Ejus enim beati viri meritis Dominus apertissimo periculo et structis ei periculis illum liberavit; id quod comes ipse in Dei gloriam, et ob divulgandam ubique sancti Brunonis sanctitatem litteris suis testatum reliquit in hæc verba:

40. « Ego Rogerius, divina misericordia comes Calabriae et Sicilia nota esse volo omnibus fidelibus Christianis beneficia, quæ mihi peccatorum concessit Deus orationibus reverendi mei fratris Brunonis, piissimi patris fratrum, qui habitant in ecclesiis Sanctæ Mariæ de eremo, et Sancti Stephani protomartyris, quæ sitæ sunt in terra mea inter oppidum, quod dicitur Stilum, et Arenam. Cum essem in obsequio Capuæ (223) Kalendis Martii, et præfecis-

(219) Pro principis hujus notitia adi Comment. præv. num. 356 et seq.

(220) De fictitia hæc, ut apparet, sancti ejusque sociorum per comitem Rogerium, venationi vacantem, inventionem videsis Commentarium prævium num. 544 et hinc seq.

(221) Quid de duabus hisce ecclesiis, quas S. Brunoni ejusque sociis, statim atque hosce in specu orantes invenerat, comes Rogerius donarit, sentendum sit, Commentarii prævii num. 570 aperuit.

(222) Vide, quæ in Vita præcedentis caput 3 notavi ad not. 137.

A sem Sergium natione Græcum, principem super ducentos armigeros nationis suæ, et exercitus excubiarum magistrum; qui Satanica persuasione præventus, prius ipsi principi Capuæ, promittenti auri non modicam quantitatem, ad invadendum me neumque exercitum, noctu aditum pollicitus est se præbere.

41. Nox prodicionis advenit; princeps Capuæ ejusque exercitus juxta promissum est paratus ad arma, dumque me sopori dedissem, interjecto aliquanto noctis spatio, astitit cubili meo quidam senex reverendi vultus, vestibus scissis, non valens lacrymas continere. Cui cum in visu dicerem, quæ causa ploratus et lacrymarum esset, visus est mihi durius lacrymari. Iterato quaerenti mihi, quis esset ploratus sic ait: Fleo animas Christianorum, teque cum illis simul. Exsurge quamprimum, sume arma, si liberare te Deus permiserit, tuorumque animas pugnatorum. Hic mihi per totum videbatur, velut si esset per omnia venerabilis pater Bruno. Expergefactus sum cum terrore grandi, pro visione pavescens. Illico sumpsit arma, clamans militibus, ut armati equos conscenderent, visionem, si vera esset, satagens comprobare.

42. « Ad quem strepitum et clangorem fugientes impius Sergius ejusque sequaces subsecuti sunt principem Capuæ, sperantes se in dictam civitatem confugium habuisse. Ceperunt autem milites, inter vulneratos et sanos, centum sexaginta duos (224), a quibus visionem fore veram comprobavimus. Reversus sum, Deo volente, vicesima nona Julii mensis Squillacium, perhabita [al., præhabita] Capuæ civitate, ubi fui per quindenam continuam infirmatus. Venit vero jam dictus venerabilis Bruno cum quatuor de fratribus suis, qui me suis sanctis devotisque colloquiis consolati sunt. Cui reverendo viro visionem retuli, et humiles gratias egi, qui de me etiam absente suis in orationibus curam habuisset.

43. « Qui se humiliter asseruit non ipsum fore, quem credidi, sed Dei angelum, qui astat principi tempore belli (225). Rogavi quoque ipsum humiliter, ut propterea de rebus meis in terra Squillacensi sumere dignaretur largos redditus, quos donabam. Renuens ille, recipere nolle dicebat, quod ad hoc domum sui patris neamque dimisorat, ut omnino de rebus extraneis liber, deserviret Deo suo. Hic fuerat in tota domo mea, quasi primus et magnus (226). Tandem vix ab eo impetrare potui, ut gratis acquiesceret sumere modicum munus meum. Donavi

(223) Obsidio hæc, cujus occasionem Commentarii prævii num. 635 exposui anno 1098 eventum quemadmodum Commentarii prævii § 40 docuit.

(224) An Sergius hos inter fuerit, est dubium. Consule quæ in Vita præcedentis caput 3 annotata sunt ad not. 140.

(225) De visione hæc, comiti Rogerio in somnis oblata, videsis Commentarii prævii num. 644.

(226) Ne ex his comitis Rogerii, verbis putes, S. Brunonem ante suum in Carthusiam secessum aliquandiu fuisse in principis istius aula versatum. Adi Commentarii prævii num. 571 et seq.

enim eidem patri Brunoni ejusque successoribus habendum in perpetuum absque temporali servitio monasterium S. Jacobi cum castro, et quam plura, res et bona alia, cum amplissimis libertatibus, in dictis litteris (227) specificè declaratis. » Hæc comes ille.

44. Hæc autem comitis liberalitate et donatione fretus beatus Bruno condidit ibi primo ecclesiam in honorem Matris Dei apud specum quamdam subterraneam, in qua ipse morabatur. Deinde exstruxit etiam alteram, haud procul ab illa distantem, in honorum sancti protomartyris Stephani (228), cum monasterio illi conjuncto, in quo cæteri fratres habitabant, sub cura et gubernatione tanti Patris Christo militantes (229). Cum quibus vir sanctus usque ad diem vitæ extremum in ea perseveravit vivendi ratione et vitæ asperitate, quam antea in Carthusiâ cœperat et docuerat, interim etiam sollicitè curam eorum gerens, qui in Carthusiæ eremo degebant (230), præfecto eis, ut ante diximus magistro Landuino.

45. Qui quidem vir venerabilis, ne a vestigiis et institutis tanti Patris et præceptoris sui deflecteret, neve aliter suos institueret, quam ab illo cum sociis fratribus didicisset, iter longissimum suscepit ad ipsam usque Calabriæ eremum, singula accuratius ex illo percontaturus. Sed cum a sanctissimo viro rediret, in manus Giberti schismatici incidit, et cum non posset a sententia deduci, projustitiæ defensione in custodia detentus est; unde paulo post dimissus, non multo interjecto tempore, impollutum Christo spiritum reddidit (231).

46. Incidit vero etiam beatissimus Pater Bruno in gravissimam valetudinem, morboque augmenta capessente, quemadmodum sese habuerit, fratres et filii ejus his verbis in scripto quodam explicant: Ut sciatis, quanta fiducia, quam certa spe liberationis ejus preces fundatis, transitum illius brevi titulo innotescimus, ut in sancti viri consummatione veritatem et perfectionem transactæ vitæ colligatis. Sciens enim quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et totius temporis sui cursum scientia et sententiâ dignum (232) proclamavit.

47. Postea fidem suam de Trinitate, protracto et (227) Integras hæc Commentarii prævii num. 637 et sex. seqq. recitatas invenies,

(228) Nec Sanctus, postquam in Turritanam eremum secessit, continuo in specu, uti hic Surius velle videtur, commemoratus est, nec binas ecclesias, hic memoratas, post datum, ejus partem proximè hic recitatur, diploma primum condidit. Ad Commentarii prævii num. 624 et bis seqq. itemque num. 748.

(229) Monasterio huic Sanctus Lanvinum præfecit priorem. Consule Comment. prævii num. 626, 643 et 716.

(230) Verissimum sane hoc apparet ex litteris, in Commentario prævio § 41 recitatis, quas ad Carthusiæ fratres per Landuinum, ad hosce e Calabria revertentem, Sanctus misit.

(231) Landuinus, qui, ex Calabria, quo Brunonis vivendi causa ierat, Carthusiam repelens in manus

A profundo sermone exposuit et conclusit sic (233): Credo etiam sacramenta, quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum, quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem, quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, et in spe salutis æternæ. Proximo inde Dominico die sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris anno Christi millesimo centesimo primo, corpusque ejus fratres illic honorifice condiderunt.

48. Ad ejus sepulcrum hujusmodi epitaphium appositum est:

Primus in hac Christi fundator ovilis eremo

Promerui fieri, qui, tegor hoc lapide.

Bruno mihi nomen, genitrix Germania, meque

Transtulit ad Calabros grata quies nemoris.

Doctor eram, præco Christi, vir notus in orbe,

Desuper illud erat gratia, non meritum.

Carnis vincula dies Octobris sexta resolvit,

Ossa manent tumulo, spiritus astra petit (234).

Ejus autem sanctissimam vitam mortemque pretiosam consecuta sunt multa miracula, quæ ob ejus præclara merita Christus effecit. Post obitum ejus et sepulturam fratres monasterii ejus chartas miserunt, ut habet consuetudo, in diversas provincias, atque in ipsam quoque Britanniam, quibus et ejus e vita decessum significarunt, et et preces pro sancta illius anima Domino offerrentur, petierunt (235).

49. Sciebant enim non esse justum, qui non peccet. Et primo quidem fratres et discipuli ejus, deinde etiam alii, qui eum noverant, quibusque cognita erat ejus eximia eruditio et vitæ sanctimonia, testimonium de iis, vel prosa, vel carmine in iis chartis ascribere. Quæ omnia commemorare si velimus, nimium prolixi erimus; si prætermittere omnia tot gravissimorum hominum testimonia, ingrati tudinis et impudentiæ notam non effugiemus, præsertim quando ex iis eximia beati viri sanctitas non obscure potest adimadverti; et expedit sane non ignorari ea, quæ annotaturus sumus, vel ob id potissimum, quod quidam inepti insuli homines, et sibi et aliis persuadere ausi sunt, hunc beatum virum eum esse doctorem, quem uos in hujus historiæ initio damnatum esse diximus; quod quidem vanissimum est, nescio, cujus somniatoris, commentum, cum satis constet, illum damnatum doctorem beatis Guiberti antipathæ incidit atque in carcerem fuit conjectus, inedia in hoc, quemadmodum ex iis, quæ Commentarii prævii § 41 disserui, fas est colligere, interit; ut proinde a veritate aberret Surius, qui illum non prius, quam cum e carcere, in quem conjectus fuerat, dimissus paulo post esset, obiisse, hic scribit.

(232) Pro pharsis hujus significatione adi Commentarium prævium num. 726.

(233) Integræ fidei professionem, a Sancto, morti vicinum se sentiente, emissam, Commentarii prævii num. 727 studioso lectori exhibui; verbis interim, quæ hic subdixit, ibidem haud terminatur.

(234) E veribus hisce aliquot dissonant a versibus, quibus sancti Epitaphium primum fuit concepit. Consule Commentarium prævium num. 734.

(235) Consule Comment. præv. num. 24 et seqq.

simo Brunoni et sociis ejus occasionem præbuisse de vita sanctius instituenda serio cogitandi, et, relictis omnibus hujus mundi rebus, in horridam solitudinem commigrandi (236).

50. Hæc tantorum virorum, totinsignium collegiorum et personarum præclara testimonia (237) abunde, ni fallor, sufficiunt ad ostendendam beatissimi Patris Brunonis excellentem doctrinam, morum honestatem, et vitæ sanctimoniam, etiamsi nulla ejus miracula exstarent. Atqui vero multis etiam miraculis claruisse legitur, sed ea tamen, quod sine dolore commemorare non possum, non ea diligentia, qua par erat, annotata sunt, aut si annotata sunt, alterius instituti monachis, ejus monasterium occupantibus, primo quidem negligentius custodita, deinde vero etiam perditæ sunt. Sepultus est vir præstantissimus in monasterio suo S. Stephani post summum altare (238). Ad ejus sepulchrum fons vivus prorumpit, qui Christi virtute et ejus meritis multivaria affert permultis remedia sanitatis. Illuminantur illic cæci, surdi audiunt, et manci et mutili redintegrantur, leprosi mundantur, dæmoniæ oculi expurgantur. Sed his omnibus miraculis illud admirabilius est, quod, sicut toties repetunt jam allata testimonia, gloriam et honorem omnem respuere, et in tanta vitæ austeritate, integritate et perfectione perseverare potuit.

51. Non debet autem cuiquam scrupulum movere, si fons ille jam non cernatur ad beati viri sepulchrum. Fontes enim miraculose ebullientes, non semper perpetui sunt, et interdum propter hominum demerita ejusmodi Dei beneficia subtrahuntur. Fiunt enim miracula divinitus, ut commendentur et declarentur merita sanctorum; quæ ubi satis innotuisse videntur, cessant nonnunquam miracula. Nec valde mirandum est, si fons ille ablatus est, exsulante ab ejus monasterio sanctissima illa vivendi ratione, quam illic vir sanctissimus instituerat (239). Cum enim obdormisset et Domino, in Carthusianæ vitæ instituto perseveraverit illud monasterium sub quinque prioribus, qui ei successerunt, usque ad tempora venerabilis Guigonis prioris Carthusiæ. Inde in Gallia crescente ordine Carthusiensi, solum illud

(236) Ita hic Surius: et recte sane, ut impiam de sancto columniam confutet, mox subjungit nonnullos, quibus sancto a variis ecclesiis parentatum fuit, titulos funebres; ast cum non hos tantum, verum etiam omnes alios, quibus Brunonem, vitam functum, Italie, Gallie et Anglie Ecclesie plurimæ ac personæ celebrarunt, daturus infra sim, ab iis, quos Surius recenset, huc transcribendis abstinco.

(237) Titulis funebribus nimirum, quos ex dictis nota præcedenti recitavit, expressa.

(238) De Turritanæ eremi ecclesiæ, in qua sepultus nactus sit S. Bruno, videsis Commentarii prævii num. 731 et binis seqq. disputata.

(239) De fonte, qui ad Sancti tumulum, uti hic traditur, prodigio excitatus fuerit, rationeque, ob quam fons ille desisse seu exaruisse simul asseritur, consule, quæ Commentarii prævii num. 735 et aliquot seqq. dicta sunt.

(240) De S. Bernardo, primo Claravallensi abbate, apud nos tom. IV Augusti ad 20 hujus mensis diem,

Calabriæ monasterium a beati Patris Brunonis fervore et sanctitate tepescendo degeneravit. Et petebant quidem ejus habitatores a Carthusia visitatores et reformatores, sed nimia locorum intercapedo non facile id obtinebat.

52. Itaque ad Cisterciense institutum illi setransultre, quod, tum recens ortum, incomparabilis viri beati Bernardi abbatis Claravallensis insigni sanctitate, multoque labore mirifice propagatum, in magno fervore durabat (240). Ad illud autem tempus in Carthusianæ religionis professione permanserat illud monasterium annos sexaginta (241). Sed Cisterciensi quoque religione successu temporis ibi tepescente, tandem monasterium sancti Brunonis factum est commendatitium (242) usque ad hæc sanctissimi pontificis Leonis decimi tempora. Is pontifex, cum multorum relatione de eximia beati Brunonis sanctitate crebro audiisset, omnia miraculorum inquisitione indignum arbitratus est, eum, quem præpotens Deus, in hac vita tot auxisset donis et charismatibus, et nunc cælesti afficeret beatitudine, in terris non eximia laude et prædicatione efferri, nec debita piæ devotionis officia persolvere apud thronum divinæ gloriæ quiescenti, cui dedisset Dominus cor ad præceptum et legem vitæ et discipline.

53. Itaque non modo auctoritate apostolica clementer annuit, sed etiam voluit, ut in singulis monasteriis totius ordinis Carthusiensis, et earum ecclesiis sive sacellis festum sanctissimi Brunonis confessoris annis singulis die sexto Octobris, quo decessit e vita, solemniter colatur, et congrua debitaque devotione celebretur; ipsius etiam corpus atque memoria dignam in Domino laudem habeat ac venerationem; conveniens etiam officium in honore ipsius agatur et decantetur, nec non quotidie in divino officio de eo commemoratio fiat (243). Domum præterea sancti Stephani, quam beatus Bruno in Calabria condiderat, et in qua sacrum ejus corpus quiescit, idem pontifex a Cisterciensibus ad Carthusianos revocavit anno salutis millesimo quingentesimo decimo quarto (244), ut deinceps illic Carthusiano more et instituto vivatur. Cum autem hæc res ageretur,

quo colitur Romanoque Mrl. exstat insertus, actum jam est; is autem Cisterciensi Ordini, qui, anno 1098 primum inceptus, anno 1100 a Paschali II papa approbatus fuerat, anno 1113 nomen dedit, vitæque in eo sanctissime actam, anno 1152 felicissime terminavit, uti probant, quæ in præfato tomo de sancto illo abbate dicta sunt.

(241) Turritanum S. Stephani monasterium diutius, quam hic statuitur, Carthusiansi instituto mansit addictum. Adi Commentarii prævii num. 740 et seqq.

(242) Pro tempore, quo id factum sit, adi Comment. prævii num. 752.

(243) Videsis, quæ in Vitæ præcedentis caput 3 annotata sunt ad not. 457.

(244) Bulla, qua Leo X papa Turritanum S. Stephani monasterium Carthusiansi restituit, anno 1513 data notatur; hi autem possessionem illius adierunt anno 1514. Adi Commentarii prævii § 46, quo Bullam illam integram dedi.

prior Carthusiæ Neapolitanæ, cui ejus urgendæ et promovendæ negotium datum erat, exhibuit reverendo Patri domino Francisco, Magnæ Carthusiæ priori, partem mandibulæ cum duobus dentibus sancti Brunonis (245), aitque abbates sancti Stephani, ubi, ut dictum est, sacrum corpus beati Brunonis quiescit, tanta cura illius sacras reliquias semper asservasse, veriti [veritos], ne Carthusiani eas repeterent, ut ossibus in diversa occultata luco repositis, iisdemque locis crebro mutatis, nemo præter abbatem et alium virum fide dignum, quidquam de illis comperti haberit (246).

54. Porro anno Christi millesimo quingentesimo decimo quarta sacra illa ossa translata sunt et ei translationi interfuit dominus Matthæus prior Bononiensis Carthusiæ. Is sacrum illius caput, ne cum ossibus altari imponeretur, manibus tenebat, turbisque amantissimi Patroni sanctis reliquis se privatum iri reformidantibus ita satisfecit: Oportet, inquit, sacrum caput, ab ossibus segregatum, auro, argento et lapidibus pretiosis ornari. His verbis vulgo suspicionem omnem adimens, summi pontificis specialis permissu partem quamdam de capite detraxit, alisque inde communicavit, præsertim venerabili Patri Gregorio priori Friburgensi, qui per domos provinciæ Rhenanæ, ejus erat visitator, particulas distribuit anno 1515. Et quia sanctus Bruno patriam habuit Coloniam Agrippinam, idem dominus Matthæus ejus capitis parvam portionem donavit domino Petro Leidensi, Carthusiæ Coloniensis priori (247), cui munus illud fuit longe gratissimum, quique domum reversus anno 1516 donum pretiosissimum in ecclesiâ Carthusiæ Coloniensis die 3 Augusti reverenter deposuit.

55. Ipsum vero beatissimi Brunonis sacrum corpus transtulit Joannes abbas sancti Rufi, anno, ut dictum, 1514, imposuitque ecclesiæ sancti Stephani summæ aræ, ex candido marmore extractæ. Ab hoc monasterio ad passus mille quingentos abest specus valde religiosa, inter montes angusto loco sita, nemoribus cincta, quæ illius vallis extrema claudunt, prorsusque devia et hominibus inaccessa sunt. Supra hanc specum conditum est haud grande sacellum cum altari, ubi titulus habetur sancti Brunonis Coloniensis magistri eremi sanctæ Mariæ de

A Turri Ordinis Carthusiensii institutoris primi, cuius etiam imago illic pietate cernitur. In hac specu ille vir Dei ab eo tempore, quo primum illuc venit, usque ad obitum incredibili spiritus fervore permansit (248). Porro in argumentum et commendationem sanctitatis ejus, usque in hodiernum diem locus ille, in quo post excessus contemplationum defessa membra nudæ humo allidebat, nunquam herbam gignit ad mensuram corporis ejus, cum tamen circumquaque herbescat. Hoc tam illustre miraculum omnes loci ejus accolæ constantissime asseverant (249). Est præterea illic ad lapidis jactum ecclesiæ beatissimæ Mariæ, a comite Rogerio constructa pro servo Dei magistro Brunone, et magistro Lanvino Nortmanna ejus socio (250).

B 56. Ad hæc loca populorum catervæ, senes et pueri, viri ac feminae, nobiles et plebei, principes et magnates, ob sanctissimi Brunonis venerationem et piam erga illum animi devotionem, atque etiam ob impetranda ejus beneficia, perinde ac si degat in humanis, eum animis contemplantes, certatim confluent, reverenter accedunt, venerantur et orant. Præcipue vero specum illum, in qua fere solus semper Deo serviebat, tanta reverentia, fide et affectu frequentant, ut complures non nisi nudis pedibus a jam dicto monasterio eo accedere conspiciantur. Alii genibus reptando, sacram illum specum, terram et saxa ex animi pietate lingunt, et lacrymabundi circumcumeunt, atque de ipsa specu quidpiam abradunt pro magnis reliquiis habituri, sicque alacres ad sua abscedunt. Nec quisquam sane verbis explicare queat, quanta animi devotione et studio virum sanctissimum prosequantur Calabriæ episcopi, abbates, prælati, religiosi, itemque principes, comites, barones, et plebs universa (251). Denique non longe a supradicto monasterio nemus amplissimum est, quod Folo vocant a viro Dei non nisi instaurando monasterio deputatum. Quod si quis temerarius contra hanc ejus voluntatem venire ausus sit, quemadmodum fama apud omnes Calabros longo usu firmata testatur, divinam ultionem non evadit, faciente et hoc et permulta alia, ad declarandam fidelissimi Servi sui sanctitatem præpotente Deo, cui est honor et gloria in sæculorum. Amen.

(245) Puid ex iis, quæ hic Surius post Blomenvennam tradit, sit consequens, videsis Commentarii prævii num. 779 et seqq.

(246) Eo modo, quo hic asseritur, occultatas fuisse ab abbatibus S. Stephani S. Brunonis reliquias, certum non est. Consule Comment. prævii num. 733.

(247) Anno scilicet, quo ipsemet hic prior generali ordinis Carthusiensium capitulo interfuit, 1516. Adi Comment. prævii num. 777 et seqq.

(248) Quid de continua, quæ hic asseritur, Sancti in specu commoratione sentiam, Commentarii prævii num. 748 edixi.

(249) Miraculum hoc in medio reliqui, Comment. prævii num. 748.

(250) Ecclesiæ hujus, ut ex Comment. prævii num.

733 intelliges, curam gerunt Carthusiani, qui Turritanum S. Stephani monasterium incolunt, hocque, quod modo, Brunonis nomine ad Stephanum nomen adjecto, « SS. Stephani et Brunodomus » vocatur, non id ipsum est, quod S. Bruno exstruxit, sed aliud, quod ab hoc jam collapsa sagittæ circiter jactu est dissitum, uti intelligo ex notitiis, quas ex Annalium Carthusiensium libri 4 hactenus non vulgati Vallis-Dei exemplari descripsit, mecumque communicavit Carthusianus Parisiensis, sæpissime in Comment. prævio laudatus.

(251) Summa hodieque apud Calabros in veneratione esse S. Brunonem, docet in contexta a se ejus Vita cap. 34 Zanottius.

EPISTOLA ENCYCLICA ⁽²⁵²⁾

a S. Brunonis obitum quaquaversum nuntiarunt ejus in Turritana eremo discipuli, solitaque pro illius anima suffragia postularunt

Primo loco, quem primum et caput in Ecclesia A credimus et confitemur, apostolicæ sedis præsum totamque illam principalem curiam humiles eremiti Calabriæ monasterii Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, ejus fundator pater Bruno fuit et prælatus, dum in carne viveret, debita subjectione veneramur et salutamus, sanctique Patris nostri obitum pridie Nonas Octobris denuntiamus, ut meritis eorum et precibus adjuvetur apud Deum. Salutamus quoque universam sanctam Ecclesiam in ordinibus et professionibus suis, canonicos, monachos, eremitas, Deo dicatas sanctas virgines, quibus et omnibus spirituali præsentia prosternimur, ut defuncti Patris nostri memores esse velint; ut dilectæ illi animæ si adhesit macula (cum non sit justus qui non peccet) multiplicatis intercessoribus et precum instantia detergatur, et transeat ad requiem. Precamur quoque ut quorumcumque locorum congregationes, aut personæ religiose, ejus agant memoriam, se nominatim non pigeat in hac charta subscribere; separatim vero, si qui volunt ejus memoriam scriptam et anniversariam observare, scribantur, ut congruam vicem singulis rependamus, prout pauci

sufficimus. Ut autem sciatis quanta fiducia, quam certa spe liberationis ejus preces fundatis, transitum illius *[supple ad]* utilitatem brevi titulo innotescimus, ut in sancti viri consummatione veritatem et perfectionem tractatæ vitæ colligatis. Sciens quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, convocatis fratribus suis, ab ipsa infantia singulas ætates suas replicavit, et totius temporis sui scientia et sententia dignum proclamavit. Postea fidem suam de Trinitate protracto et profundo sermone exposuit et conclusit sic: « Credo etiam sacramenta quæ sancta credit et veneratur Ecclesia, et nominatim panem et vinum quæ consecrantur in altari, post consecrationem verum corpus esse Domini nostri Jesu Christi, veram carnem et verum sanguinem quæ et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum et in spe salutis æternæ. » Proxima die Dominica sancta illa anima carne soluta est pridie Nonas Octobris anno Domini millesimo centesimo primo. Orate pro eo et pro nobis peccatoribus. Fratrem nostrum, harum litterarum latorem, obedientiæ gratia peregrinantem, vestræ charitati commendamus. Valete.

(252) Epistolæ huic quaquaversum ex more tunc usitato (adi Commentarii prævii num. 24 et seq.) pro annuntiando Brunonis obitu missæ, titulusque Funebribus seu datis ad hanc responsoriis, quæ ad Vitæ S. Brunonis, per Puteanum scriptæ annoque circiter 1315 typis Basilensibus excusæ, eadem ad- jiciuntur, præfixæ, septem præmittuntur versiculi, qui ibidem pro altero Sancti epitaphio obtruduntur; alii autem titulum funebrem, quo ab ipsis religiosis Turritanæ eremi incolis Sancto parentatum fuerit, esse illos contendunt. Verum mihi nec unum, nec alterum placet; non primum, quod epitaphii speciem præferre haud videantur; non secundum, quod versiculis illis ad jam datam epistolam, quod tamen, ut titulum funebrem constituerent, ex dictis in Commentario prævio num. 11 esset necessum, responsum haud fuerit. Ut ut sit, ethopiam, qua S. Brunonis mores lectori ob oculos ponuntur, haud inepte dixeris, nec mihi vero prorsus apparet absimile, a sancti discipulis, quo, qualis hic fuisset, utcumque doceret, epistolæ encyclicæ jam datæ fuisse adjunctos. Ut illos adeo, antequam ad titulos funebres progrediar, huc etiam modo transcribam, locus

exigit. Sic habent:

Laudatus Bruno fuit in multis et in uno.
Vir fuit æqualis vitæ, vir in hoc specialis.
Semper erat festo vultu, sermone modesto.
Cum terrore patris monstravit viscera matris.
Nullus cum magnum, sed mitem sensit ut agnum.

Prorsus in hac vita verus fuit Israelita.
Hunc Deus a pœnis rape, sedibus infer amœnis.

Porro Adnotationibus nonnullæ, quæ in Funebribus Sancti Titulis, jam mox hic subdendis, occurrunt, illustraturum me, in Comment. prævio num. 24 significavi; ne autem supposititios hosce esse quis putet, locorum etiam sacrorum, quæ non nomine signantur, et tamen, cum pœro idque adducere existimaro, indicabo, aut certe, an et quid de iis comperire potissimum poterim, post singulas, quibus dictos titulos discreturus sum, sectiones notabo, licet interim vitia, quibus hi contra proposita rectaque constructionis leges laborant, plerumque inobservata, quod nimis frequentia sunt, præterire sit fixum.

TITULI FUNEBRES

Seu diversæ ad epistolam præcedentem responsoriæ (253)

SECTIO I.

Titulus fratrum montis Amati (254).

1. Notum autem facimus sanctitati vestræ, nos fratres de vivo, humiles habitatores montis Amati, una cum domino nostro priore Hyeronimo in communi statuisset, pro reverendissimo charissimoque Brunone, vestræ Congregationis patre, septem diebus pro ejus venerabili transitu Vigiliis (255) et Missas celebrare, in matricula (256) conscribere, anniversarium diem agere. Oramus et obnixè petimus ut nostri in omnibus bonis vestris memores sitis. Valete.

Fratrum Fiscielensis cænobii (257).

2. Nos Fiscielenses fratres pro reverendissimo

(253) De modo quo, rationeque ob quam Titulos funebres seu datas ad epistolam encyclicam, qua S. Brunonis obitum quaquaversum nuntiaverunt ejus discipuli, responsorias etiam hic edere visum sit, Consule commentarium prævium num. 24 et seq., ubi etiam invenies unde quid de hisce generaliter sentiendum sit statuas.

(254) Lubinus in Brevi abbatiarum Italiæ Notitia pag. 226 recenset ordinis S. Benedicti abbatiam, Titulo S. Salvatoris Montis Amati insignitam atque in territorio et diocesi Clusina Veteris Etruriæ sitam, quam anno circiter 743, uti in Episcopis Clusinis tom. III Italiæ sacræ Ughellus et post hunc Mabillonius tom. II Annalium Benedictinorum lib. xxii, num. 24 docuit, Rachis seu Ratchisus, Longobardorum rex, fundavit; fuisse autem ex hac abbatia fratres, quorum nomine funebri hic Sancti Titulus signatur, mihi vix non indubitatum apparet, licet interim monasterium, ejus illi fuerunt, non *Mons Amatus*, sed unius litterulæ suppressione *Mons Amatus* hic appelletur.

(255) Id est officium, pro defunctis cani solitum, prout id hodieque vocatur.

(256) Vox hæc catalogum hic significat, cui defunctos, pro quibus specialiter orare statuerant, monasteria ecclesiæ solebant inscribere.

(257) Abbatia est Lucanæ seu Lucensis in Italia diocesis, Titulo S. Salvatoris nobilis sæculoque x fundata. Adi in abbatiarum Italiæ Brevi Notitia pag. 134 Lubinum, qui tamen abbatiam illam seu monasterium, non *Fiscielense*, sed vel *Fiscieense*, vel *Fictieli*, aut etiam *Fiscieense* appellari, ibidem docet.

(258) In epistola encyclica, obitus S. Brunonis nuntia, jam supra Titulis funebribus præmissa, petunt Calabrimi ejus discipuli, ut, qui, hac accepta, universarium defuncti Patris sui diem essent acturi, ii, non rotulo, præfatam epistolam complectenti, sed chartæ separatæ sese seu suas ad eandem responsorias inscribant: quare, cum facile factum esse queat, ut e duobus monasteriis, Fiscielensi nimirum et Montis Amati, utpote haud procul admodum invicem distantibus, unum proxime post alterum, qui epistolam encyclicam, obitus S. Brunonis nuntiam, circumtulit, adierit, anniversarium-

A ac religiosissimo domino Brunone, eminentissimo eremita, supplicationum preces intentissime, libenti valde animo, Creatori Deo cum oblationis sacræ libamine persolvemus, et ejus venerabile nomen inter amantissima fratrum nostrorum nomina conscribemus, ejusque anniversarium diem, prout charitas vestra petit, devotius celebrabimus (258).

Rangerii Brunonis discipuli.

3. Ego Rangerius, viri venerabilis Brunonis quondam discipulus (259), precum supplicationes offerre desidero Deo omnipotenti, ut, qui illum tanta honestavit gratia, tanta pietate decoravit, secundum suæ fidei meritum conferat et coronam. Specialiter autem et pro debito speciali et amoris privilegio

que Brunonis diem sese celebratura, eadem duo monasteria in suis ad hanc responsoriis seu Titulis funebribus promittant, putò hosce eo ordine, quo hic ponuntur, eidem chartæ separatæ fuisse inscriptos; quod etiam existimo quantum ad nonnullos alios, inter titulum proxime sequentem et Titulum quintum decimum interjectos, quibus expresse anniversariæ Sancti lucis celebratio promittitur; qui enim dictam epistolam encyclicam circumtulit, ex Etruria, duo præfata monasteria, Fiscielense nimirum et Montis Amati, complectente, Lugdunum petiit: quare cum loca sacræ, quorum Tituli isti sunt, haud multum a via quæ ex Etruria Lugdunum ducit abducant, tunc ea omnia, idque eo ordine quo idem hic subduntur, verosimillime adit.

(259) Sunt qui velint Rangerium, ejus hic Titulus nomine insignitur, eum ipsum esse Rangerium qui, postquam Sanctus noster Rhegiensem, ad quem anno 1090 electus fuerat, archiepiscopatum recusasset, ad cathedram banc, uti apud Ughellum tom. IX Italiæ sacræ in archiepiscopis Rhegiensibus videre licet, fuit promotus; verum ms. de S. Brunone Tractatus, quem Carthusiani hujates mecum communicare, auctor anonymus censet Rangerium, qui Titulum hunc scripsit, sequi in hoc S. Brunonis discipulum vocat, esse potius illum Rangerium, qui, quemadmodum Ughellus tom. I Italiæ sacræ in Episcopis Lucensibus docet, anno 1098 Lucensem cathedram occupabat, annoque 1112 excessit e vivis. Elvero cum inter duos Titulos, eidem chartæ separatæ (adi dicta ad not. præced.) inscriptos, quorum altero a S. Fiscielensi diocesis Lucensis monasterio, altero a S. Frigiani cænobio, in ipsa ex dicendis civitate Lucensi sito, anniversaria sancti commemoratio fuit promissa, Titulus Rangerii nomine notatus, quo factum pariter id fuit, mediis hic ponatur, fuerit verosimiliter et hic eidem chartæ separatæ inscriptus; quod cum ita sit, Rangerius, qui eum scripsit, aut in dicta civitate Lucensi aut ab ea haud procul, cum id fecit, verosimiliter exstiterit, satque proinde probabilis laudati auctoris anonymi opinio potest videri, licet interim nullo modo pro certa queat haberi, quod nec ex ipso, de quo hic, Titulo, nec ex inscriptione, quam hic præfert, Rangerium, quem habet auctorem, episcopum exstisse constet.

anniversariam ejus memoriam exhibebo pro opportunitate rerum et temporis.

S. Frigiani Lucensis ecclesiae.

4. Nos, humiles Sancti Frigiani (260) Lucensis ecclesiae fratres, pro tanto viro et tam glorioso voluntariae officium commemorationis impendimus (261), credentes nos apud Deum ejus sanctis commendari meritis.

Ecclesiae Placentinae.

5. Nos sanctissimae Mariae, sanctaeque Justinae Placentinae matricis ecclesiae (262) parvi meriti fratres, pro tam venerabilis viri gloriosissima anima debitas ardenti animo exsequias agere voluntarie promittimus, ejusque sanctam memoriam in nostra matricula (263) amatissime inseremus.

Monasterii Sancti Sepulchri (264).

6. Monasterii Sancti Sepulchri congregatio voluntarie adimplebit quod petitis (265).

Ecclesiae S. Martini de S. Petra.

7. Ecclesiae nos canonici Sancti Martini, quae dicitur Petra (266), gratanter hanc chartam accipientes, humilique mente recordationem in nostra matricula conscribentes, religiosi hujus viri, Brunonis scilicet, memoriam in die ejus anniversarii facientes.

Clusini cenobii (267).

8. Clusinum collegium, satis humile et exiguum,

(260) Intra civitatis Lucensis muros, quemadmodum Lubinus in Abbatiarum Italiae brevi notitia pag. 192 docet, monasterium, saeculo sexto fundatum, concluditur, quod S. Frigidiani seu *Frigiani* appellatur : quin adeo hujus ipsius sit praesens funebribus Sancti Titulus, dubitandum non apparet.

(261) Nescio an qui hunc Titulum scripserunt, anniversariam Sancti lucem sese acturos hac loquendi formula non promiserint. Ut ut sit, promissum eadem id fuisse videtur tam hoc, quam duobus adhuc aliis, rem pariter discrete non experimentibus, funebribus Titulis, sexto nempe et nono, quorum alter monasterii S. Sepulchri, alter ecclesiae Segusiensis est : cum enim omnes tres pluribus Titulis, qui chartae separate (vide dicta ad notam 258) fuere inscripti, interseerantur, fuisse eos eidem chartae separate pariter inscriptos, verosimile apparet; hoc ipso autem, quod chartae separate fuerint inscripti, sese illi, qui eos scripserunt, anniversarium Sancti diem celebraturos, promississe videntur ex iis quae in not. 258 dicta sunt.

(262) Id est, ecclesiae cathedralis. Adi Cangium in Glossario mediae et infimae Latinitatis an vocabula *Ecclesia Matris*.

(263) Adi notam 256.

(264) Cum ecclesiae cathedralis Placentinae Titulo proxime subdatur hic Titulus, monasterium S. Sepulchri, cujus nomen praefert, aliud indubie quemadmodum ex modo dictis ad litt. notas 258 et 271 facile colliges, non est, quam quae nomine illo insignitur, Placentina ordinis S. Benedicti abbatia, anno 1056 fundata, ut Lubinus in Abbatiarum Italiae brevi Notitiae pag. 300 docet.

(265) Vide notam 261.

(266) Monasterii hujus notitiam nusquam invenire quivi : id tamen infer Placentiam et Clusinum diocesis Taurinensis est cenobium, cujus Titulus proxime hic subiungitur, situm fuisse existimo ob ea quae supra dixi in not. 258.

(267) Lubinus in Abbatiarum Italiae brevi Notitia duas ordinis Benedictini abbatias, a Clusa nomen ha-

pro Brunone, religionis socio, insignisque fidei magistro eximio, ac suis orationibus in vita sanctissimi viri Patris nostri Benedicti dedito, merens se fore destitutum tanti viri solatio, dietim (268) exorabit Dominum, imponendo fratribus Missas, et Psalterium suum complendo videlicet tricennarium (269) Quem, etiam inter nomina fratrum diligenter habebit impositum, ejusque festum devote celebrabit annum, ut sibi det requiem, Michaelae precante, perennem. Orationum vestrarum clypeo muniri optamus quibus ascisci inter sanctorum consortia nos et defunctos nostros minime dubitamus.

Segusiensis ecclesiae (270).

9. Auctoritas sanxit divina, nec non apostolica habet sententia invicem fratres portare onera ; hujus ergo auctoritatis dogmate fulcita Segusiensis ecclesia nostra humilis et exigua, fundendo preces, Dei exorat clementiam, ut tanti religiosi viri anima, videlicet Brunonis functi, delictorum veniam consequatur, perenni Dei gratia (271).

Præposturae Ulcienensis.

10. Nos humiles fratres sancti Laurentii Ulcienensis ecclesiae, quae alio nomine Plebs martyrum vocatur (272), pro tanto viro, tamque religioso, pro quo etiam totus orbis terrarum preces incessanter fundere debet, officium cum tricenario (273), et deinceps an-

bentes, quarum altera S. Victori, altera S. Michaeli sacra est, pag. 104 recenset; quin autem harum posterior sit Clusinum hic memoratum monasterium, dubitandum non est, tum quod ea sola Sancto sit antiquior, tum quod Titulus subjectus hunc includat versiculum :

Ut sibi det requiem, Michaelae precante, perennem.

(268) Id est, quotidie.

(269) Id est, Officium triginta missarum, diebus totidem pro defunctis absolvendum. Adi Cangium in Glossario mediae et infimae Latinitatis ad vocabulum *Tricennarium*.

(270) Segusium, incolis *Susa* urbs Italiae est in Pedemontio ad radices Alpium Cottiarum, quibus in Sabaudiam et Galliam est transitus. Cum urbs illa eo tempore quo Sanctus noster obiit, seu saeculi xii initio, praeter S. Justii abbatiae ecclesias plures adhuc alias, quarum tamen nulla erat cathedralis, fuerit complexa, an et quarum harum in particulari, et an non omnes potius simul hic designentur, definire non possum. Anne forsitan abbatiae S. Justii ecclesia, quod illius abbas, ut in S. R. E. cardinalium, archiepiscoporum et Penemontanae regionis chronologica Historia cap. 22 Franciscus Augustinus ab Ecclesia docet, episcopalia jura non pauca Segusii exerceret, *Segusiensis ecclesia* per excellentiam nominatur?

(271) Adi iterum notam 261.

(272) In geographica Delphinatus vicinarumque regionum tabula, historicis, quae anno 1711 Parisi prodire, monumentis praefixa, Segusio haud procul Lugdunum versus occurrit. Eodem pagus haud dubie, qui, in aliis Delphinatus geographis tabulis eodem situ positus, nomine Gallico *Ode* distinguitur. Fratres adeo, qui pagi illius ecclesias, S. Laurentio sacram, administrabant, sui praepositorum incolebant, Titulum hunc (adi dicta ad notam 258) verosimillime scripserunt.

(273) Id est, ni fallar, Officium de defunctis, quod *Vigiliae* vocant, una cum triginta missis. Vide not. 269.

niversarium ejus, divina subministrante gratia, A
persolvemus.

Ecclesiae Gratianopolitanae.

11. Gratianopolitana ecclesia, quam dominus Bruno Monachus atque cremita sibi eremum facere, habitationemque prius destinavit (274), quanto tunc gavisus est in ejus praesentia, eam nimirum existans perpetuam habere, tanto nunc magis dolet praeter ceteris super tanti tamque incomparabilis viri absentia. Quocirca officium ejus commemorationis assiduum usque tricesimum (275) libenter persolvit. Panem quoque et vinum cum ceteris ferculis, quae fratres ejusdem Congregationis interim sumpserunt, eadem pro ejusdem viri anima pauperibus largita sunt. Diem vero migrationis suae, quo animam suam, memoratu dignam, Deo reddidit, in catalogo summorum illustrium virorum ponens, anniversariam et celebrem se habere indesinenter repromisit. Nos itaque humili prece vos precamur ut nostri sitis memores, quatenus orationum precumque vestrarum possimus fieri participes.

Eremi Carthusiae prope Gratianopolim.

12. Nos quoque Carthusiae fratres piissimi Patris nostri Brunonis, viri valde clarissimi, solatio miserabiliter praeter omnibus destituti, quid pro ejus dilecta anima et sancta faciamus definire nequimus. Vincunt enim merita beneficiorum ejus erga nos, quidquid possumus, et valemus. Itaque sicut pro unico patre ac domino nostro nunc et sine fine orabimur, et qualiscunque missarum, ceterique spiritualis exercitii consuetudo circa defunctos apud nos tenetur, pro illius anima omni tempore tantquam filii persolvemus (276).

Fratrum Casae-Dei subtus Curnillionem prope Gratianopolim.

13. Nos fratres et servi servorum Casae-Dei habitantes in cellula Beatae Mariae, quae alio nomine di-

(274) Carthusiae eremus scilicet, quam Sanctus, priusquam in Calabriam secesserit, inhabitavit, in diocesi Gratianopolitana sita est.

(275) Diem nempe. Adi Cangium in Glossario mediae et infimae Latinitatis ad Vocabulum *Trigesimum*.

(276) Anniversarium sancti Patris sui diem sese acturos, sat aperte etiam hic promittunt religiosi eremi Carthusiae incolae.

(277) Cellula haec seu prioratus, a celeberrima Ordinis et Benedicti in Alvernia Casae-Dei abbata dependens, Gratianopolitanae urbis parti, Lugdunum respiciens, ad dexteram Isarae fluvii ripam adiacet, quemadmodum disco e laudata ad lit. u Delphinatus Tabula geographica.

(778) In eadem Tabula geographica Gratianopolim inter et Lugdunum locus occurrit, *Gosta S. Andreae* vocatus, qui proinde aut ipsa est, quae hic memoratur, cellula seu prioratus, a S. Rufi monasterio, prope Valentium modo sito dependens, aut hunc certe, si adhuc subsistat, complectitur.

(279) Officium, quod olim *Septenarium* vocabant, quodque per septem dies continuos pro mortuis agebatur, hic promittitur. Adi Cangium in Glossario ad Vocabulum *Septenarium*.

citur Cornelio (277), et est vicina eremo Carthusiae, pro sanctitate tanti viri, cujus doctrina, et exemplo stirps tanta in Christo fructificavit, septem diebus celebrabimus officium et missas, et dabimus panem et vinum cum ceteris ferculis pauperibus, sicut uni ex fratribus nostris, et memoriam anniversariam ejus in catalogo nostro scribemus.

Fratrum S. Rufi in costa S. Andreae.

14. Nos fratres ex canonicis Sancti Rufi, commorantes in quadam cellula Sancti Andreae, quae vulgo Costa vocatur (278), pro piissimi anima Brunonis, per septem dies continuos Matutinas et missas celebrabimus (279), et sicuti uni ex nobis pro ejus animae solatio praebendam (280) dabimus et in catalogo fratrum nostrorum nomen ejus scriptum habebimus.

Athanacensis cenobii Lugduni (281).

15. Athanacensis vero coetus divino oraculo praemonitus, pro anima religiosi Deoque dilecti Brunonis generale officium (282), simulque preces, et orationes persolvit, et conscriptis cum eo fratribus obsequia commendationis exhibuit.

Majoris ecclesiae Lugdunensis.

16. Sic mors prudenti parit, velut insipienti.

Prudens Bruno fuit, cito morte ruit.

Nempe jacet Bruno tumulo depressus in uno,

Qui quantum potuit, iustitiae studuit.

Floruit et vita factus simplex eremita.

Si fuit iste reus, tu sibi parce, Deus,

Cui dantur frustra pro Psalmis carmina pulchra.

Plus prodesset ei ter Missere mei.

S. Mariae Blesensis (283).

17. Non est defendendum, nec patris morte dolendum.

Non obiit Bruno, qui partem fixit in uno (284).

Hunc Deus excepit, comitem pia turba recepit.

(280) Praebenda, ni fallar, hic significat elemosynam, positione monachica, seu monasterii constantem; ut fratres, quorum hic Titulus est, per septem sese dies tantum cibi ac potus quantum interea ipsorum communitas esset sumptura, pauperibus esse daturos, etiam promississe videantur. Adi Titulum xi.

(281) Olim extra Lugduni muros erat, modo ipsius inclusum est hoc ordinis Benedictini monasterium, ad confluentes Araris et Rhodani saeculo vi aut etiam citius exstructum. Consule Galliam Christianam auctam tom IV, col. 233.

(282) Id est, Officium solemniori, quo potest, ritu pro defunctis celebratur. Adi in Glossarii Cangiani Supplemento Carpentierum ad vocabula *Officium generale*.

(283) In civitate Blesensi, quemadmodum Galliae Christianae auctae scriptores tom. VIII, col. 1388 docent, conspicitur canonicorum regularium, cui saeculo ix canonici saeculares serviere, abbatia, *beata Maria Blesensis* etiam *Burgus-Medius* appellata. Isthaec haud dubie per S. Mariam Blesensem hic designatur.

(284) Alludi videtur ad illud Lucae x, 42: *Pocro animae est necessarium. Maria optimam partem elegit.*

S. Petri Cliniacensis cœnobii (285).

18. Jure dolor poni debet pro morte patroni (286).

Gaudeat et mater, gaudet ut ipse pater.

Fecimus obsequium quod chartula jussit agendum.

Et nobis iidem vos faciatis idem.

S. Romani de ecclesia Lugdunensi archidiaconi (287).

19. Domine tibi Bruno, qui semper rege sub uno

Sacram servasti legem, nec eam violasti,

Finis adest vitæ, tristantur ob hoc eremitæ.

Sunt tibi post fatum summæ data gaudia vitæ.

Non ergo pro te gemitus edant eremitæ.

Nam mundo vivens loca deserta subiisti.

Nunc cœlos nactus lætaris in agmine Christi.

S. Vincentii Cabillonensis ecclesiæ (288).

20. Cum bene præteritam testetur littera vitam,

Et cum posse mori nulli dematur honori,

Fletus deponi debent pro morte patroni.

Namque Deus sedem superam sibi tradidit ædem.

Nunc igitur, fratres, psalmos missasque canentes

Reddamus Christo laudes et carmina nostro,

Ut prosit cunctis, quod nos adolebimus isti.

S. Mariæ Belvensis ecclesiæ (289).

21. Ivit ab hac vita Bruno simplex eremita;

Tollitur arce poli, terris super astra relictis,

Et sic cum Christo mundo requiescit ab isto,

Orans pro cunctis viventibus, et modo functis (290).

S. Anthonii Contiensis (291).

22. Quidquid habet mundus, quidquid vitale voca-
[tur,

Si bene discrevi, sub mobilitate moratur.

Unde sub incerta mutabilitate tenemur.

Res quoque non stabiles et nos et nostra videmur.

Volvitur in fatis, voluntur fata diurna.

Ipsa quidem titubant, quasi commoveantur in urna.

Dulcedo mundi res labilis et metuenda,

Et sibi suppositi velut ignis flamma cavenda.

Accipiunt omnes tali dulcedine letum.

Dulcedo pereat, quæ confert fel et acetum.

Decipit hæc cunctos sibi grata compede junctos,

Deceptis tandem mercedem donat eandem,

Merces illa quidem datur omnibus exitus idem.

O miser omnis homo, quamvis, quod decipieris,

(285) Cum monasterium, quod *Cliniacense* vocetur, nuspiam inveniam, in modum quo scriptum est hoc nomen mendum irrepsisse puto, proque *Cliniacensis* legendum *Cluniacensis*; ut hoc anno 910 conditum monasterium hic designetur.

(286) Id est, magistri, domini aut etiam prioris.

(287) Quid hæc Tituli subjectisibi velit inscriptio, haud satis intelligo.

(288) Cabillonensis seu Cabillonensis cathedralis ecclesiæ jam inde ab anno 541 S. Vincentii martyris, priori, quod habuerat, S. Stephani relicto, nomen accepit; ut alia haud dubie quam hæc in isthac inscriptione non designetur.

(289) In civitate Belvensi, seu, ut modo communis scribitur, Bellovacensi, præter ecclesiæ cathedralis, S. Petro apostolorum principi sacram, sex sunt ecclesiæ collegiate, quarum una sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ dedicata est; ut ad hanc, ni forte hic *Belvensis* pro *Belvensis* perperam scriptum sit, urbisque adeo Belnæ, quæ in Burgundia a civitate Cabillonensi haud admodum procul sita est,

A Cernas, ipse tamen modicum curare videris,

Et probo deceptum te lumen cordis habere.

Obscuratur enim, possis ne damna videre.

Nec retinenda tenes, nec vis removenda movere.

Heu! miserræ mentes, metuenda parum metuentes,

Quæ breviter curant quæ longo tempore durant,

His nimis intentæ, quæ sunt mutata repente!

Mors, timidum nomen, miserabile præbuit omen

Venturæ genti primo male nota parenti.

Mors subit, et moritur vivens, nec finis habetur

Certus in hac vita: Bruno probat hoc eremita.

Bruno ruit, cui sylvæ domus, cibus herba fuere;

Qui, quia mundus erat, mundum contempsit ha-
[bere.

Sancta parens Christi, quæ sola Deo placuisti,

B Concedas, ut ei data sit sedes requiei.

Ejusdem.

23. Bruno Dei, cultor, vitiorum nobilis ultor,

Ante Dei faciem possideas requiem.

Lector securus quia nunc sospes subiturus,

Huic completa tamen debita dicat: Amen.

S. Petri Carnotensis (292).

24. Concio Silvestris, lacrymarum parce fluentis:

Pastoris vita, fidei cultu redimita,

Votum lætandi nobis dat, non lacrymandi.

Si mundo moritur, paradisi sede potitur.

Perduntur carnem; dum cæli tendit ad arcem

Se sociat Christo mundo dum migrat ab isto.

Si qua tamen carnis violavit viscera Patris

Culpa, licet parva, tergat miseratio larga

C Ejus quam toto properavit cernere voto.

O miles Christi, qui pugna victor abisti,

Quam bene certasti, quia certo superasti!

Spernens terrena, stipendia carpis amœna,

Vivis et exsultas, et ad aulæ limina posita.

Christe, tuo fesso, quia te petit, obvius esto

Dans illi requiem, dans sine fine diem.

S. Dionysii prope Parisios.

25. Si prosa, vel versus possent conferre salutem,

Nec prosa, nec versus tollent tibi, Bruno, salutem,

Nam prosa vel versus de te volat ore dicaci,

Quæ tibi sic prosunt: Serpentis ab ore minaci

ecclesiæ SS. Dei Genitrici sacra designetur, subjectus Titulus verosimillime spectet.

(290) In cœlum receptum esse S. Brunonem, oraque ibi pro viventibus, haud obscure in hoc Titulo indicatur. Idem etiam fere fit in quatuor Titulis proxime progressis, infraque in multis aliis, quod sane cum proxime etiam post suum obitum pro Sancto a non paucis habitum fuisse, argumento est. Consule etiam Comment. prævium num. 749 et Sancti Vitam a Surio scriptam num. 45.

(291) Anne hic forte curata, quæ in generali diocesis Ambianensis beneficiorum Catalogo anno 1648 Parisiis excuso, pag. 22 recensetur, Contiensis seu Contiacensis S. Antonii in Picardia ecclesiæ designatur?

(292) Jam ante sæculum x, uti in Gallia Christiana auct. tom. VIII, col. 1213, videre licet, ad radices montis, cui urbs Carnotensis superimposita est, existit ordinis Benedictini monasterium, quod *Sanctus Petrus in Valle* appellatur. Hoc ipsum haud dubie per S. Petrum Carnotensem hic designatur.

Si tormentari prohiberent, atque vorari,
 Si prosa, vel versus possunt conferre salutem.
 Cum strepitu vocis sonet ergo melodia cordis,
 Ut prosa, vel versus, quod continet, id meditemur,
 Quodque sonat, fieri Dominum de corde precemur.
 Bruno digne pater, ut eo salveris ab igne,
 Qui non justorum, sed semper erit reproborum.
 Et si quid minus est, quod non perfectio donet,
 Id tibi donari defectibus et superaddi
 Nostra luis possit devotio, si Deus audit.
 Sed Deus audiet, et faciet, quia justa rogamus.
 Audiat ergo Deus, et det quæ justa rogamus,
 Ut tibi fine carens celestis lux tibuatur
 Et tecum nostris, et cunctis hic titulatis.

S. Germani Parisiensis ep. (293).

26. Mentibus in nostris deberet semper haberi
 Lux, in qua reprobi mala tollent, sen bona iusti.
 Hanc timuit Bruno, sophiæ qui verus amator,
 Exiit hic veterem mortali carne parentem.
 Ipsum de terra Christus devexit ad astra.
 Serve Dei Bruno, te suscipiat tuus auctor.
 Perpetua possis uti requie paradisi,
 Hanc habeant omnes nostri cunctique fideles.

S. Maglorii Parisiensis (294).

27. Occiduis Morbis resolutis, cur dolet orbis?
 Consumpta poena, si pace fruuntur amœna,
 Non opus est flendi, quia gaudent luce perenni.
 Est homo laudandus: tamen est hac vos juvandus,
 Parce Redemptor ei terrene materiei.

S. Petri Fossatensis (295).

28. Anima ejus in Christi nomine requiescat in
 [pace. Amen.

Nil prosunt animæ; versus si fecero mille;

Vos orate tamen, pace quiescat, amen.

(293) Aliud Porisius S. Germani, Parisiensis episcopi, seu templum, seu monasterio non est, quam quod S. Germanus a Pratis dicitur; quare hoc, quod jam inde a sæculo sexto fuit fundamentum, in hac subjecti Tituli inscriptione designari puto.

(294) Exinctum modo est hoc, quod diu ante S. Brunonis ætatem fundatum fuerat, Parisiense monasterium. Adi Galliam Christianam auctam, col. 306 et tribus seqq.

(295) Additur in Basileensi horum titulorum editione: *Quo loco sanctus Maurus beati Benedicti discipulus corpore quiescit*; ut adeo monasterium, quod hac inscriptione designatur, aliud non sit quam Fossatense S. Mauri, quod sæculo nono, uti Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. VII, col. 282 et 284 docent, fuit extructum modoque est abolitum.

(296) Amplam hujus monasterii, quod S. Brunone multo est antiquius, notitiam subministrant Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. VIII, col. 1688 et binis et seqq.

(297) Hoc monasterium, quod ad lævam Matronæ ripam duabus leucis infro Castrum-Theodorici in diœcesi Suessionensi situm est, sæculo nono, imo octavo, creditur antiquius. Adi Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 427 et seqq.

(298) Ecclesiæ cathedralis Carnotensis beatam Mariam in cælos assumptam, uti Galliæ Christiana aucta tom. VIII, col. 1091, me docet, veneratur patronam; quare non aliam hic quam istam designari puto ecclesiam. Porro cum inter hujus Carno-

A *S. Crucis Sanctique Faronis Meldensis* (296).

29. Cognitus iste satis doctrina erat atque beatis
 Moribus et vita Bruno sapiens eremita,
 Principiis primis, summis, fulgebant et imis.
 Post monachus factus, jam cœlica gaudia nactus.
 Ecce jacet Bruno tumulo conclusus in uno.
 Nam sic tolluntur sapientes, dum moriuntur,
 In domni castra; pollentia desuper astra.
 Nullus miretur, si Bruno sanctus habetur:
 Hoc meruit vita dici simplex eremita.
 At si peccavit quod necdum forte piavit,
 Hoc sibi condonet Dominus, cœloque coronet.

S. Petri Casiacensis cœnobii (297).

30. Qui pro salute hominum dignatus est fieri
 Homo, dignetur concedere veniam vestro patrono.

B

SECTIO II.

Titulus ecclesiæ S. Mariæ Carnotensis (298).

31. Ecclesiæ murus Bruno fuit haud ruiturus:
 Nam bonus, atque piæ mentis fuit, atque sophiæ.
 Doctor erat verus: flect ipsum plebs bona clerus.
 Justus, sincerus, morum gravitate severus
 Mortuus est Bruno, pugnando rege sub uno.
 Qui sic pugnavit, Ducis hostes quod superavit.
 Cujus miles erat, quapropter præmia quærat
 A duce Sanctorum lætissima regna polorum.
 Et nos mille modis, Psalmis orems, et odis,
 Ut det Christus ei lucem summæ requiæ.
 Nam si promeruit hanc mercedem quis habere,
 Nullus Brunonem putet hæc mercede carere.

C

Versus scholares (299).

32. Quis fuerit Bruno, momento temporis uno,
 Nescius, huc veniat, discere si cupiat.
 Iste fuit justus, sapiens nimis, atque venustus;
 Sed nulli nocuit discere quod potuit.

tensis ecclesiæ Titulum hic subjectum, Titulumque vigesimum quartum, qui monasterii S. Petri, in Carnotensi civitate siti, est, nonnulli alii Tituli, videlicet S. Dionysii prope Parisios, S. Germani a Pratis, Maglorii Parisiensis, S. Petri Fossatensis, S. Faronis Meldensis et S. Petri Casiacensis, in diœcesi Suessionensi siti, interjiciantur, nec ullo modo verosimile appareat, eremi Turritanæ fratrem, qui epistolam encyclicam, obitus S. Brunonis nuntiam, circumtulit, in itinere, quod hunc in finem confecit, Carnotum iterum, postquam ex hac urbe Parisios, Meldasque deinde et Casiacum, diœcesis Suessionensis cœnobium, se contulisset, fuisse reversum, certum appareat, Titulos funebres omnes, qui chartæ separatæ, in Adnotatis, sectioni præcedenti subnexis, notam 258 memoratæ, non fuisse inscripti, non accurate eo ordine, quo in Rotulum seu Rollum (adi Comment. prævii num. 24) fuisse coniecti, in Basileensi, quam sequor, editione recenseri: ii autem, qui hanc curarunt, ordinem illum maxime, ut appareat, interrumpere Titulorum nonnullorum interpositione, qui chartis separatæ, quod iis anniversariæ Sanctis lucis celebratio promitteretur, erant inscripti. Res ex his quæ infra suis locis annotabuntur magis patescet.

(299) Cuilibet olim cathedrali ecclesiæ sua erat schola, in qua, qui volebant, politiori litteratura alisque scientiis imbeuebantur. Titulus itaque, qui huic inscriptioni subditur, eorum est qui ecclesiæ cathedralis Carnotensis scholam frequentabant.

Cui pia votadamus, nostrumque patrem rogitamus, A

Ut fugiens rabiem, possideat requiem.

Si Bruno vixit sicut vixisse putatur,

Vivat in æternum paradisi sede fruatur.

Flos erat hic patrum, solamen, gloria fratrum,

Veri sectator, divinæ legis amator,

Semita justitiæ, fons hic, et origo sophiæ,

Lux, speculum mundi, rerum sublime cacumen,

Labentum baculus, miserorum dulce levamen;

Nec mens fracta malis, nec erat nimis alta secun-
[dis.

Hic sibi non vixit, sed mundo, quem bene rexit.

Non hic, sed vita spoliata flet hoc eremita.

Vita non eguit, qui mundo, non sibi, vixit.

Ut narrem breviter, quis narret sufficienter?

Quam, phœbe phœbo quam cætera sydera lunæ, B

Tam, totus mundus ascit tibi, Gallice Bruno (300).

S. Margaritæ cœnobii (301).

33. Cum Patresit Nato laus et cum Flamine sacro,
Mundum sustentat, cælum ditione gubernat.

Angeli cum seraphim, pariterque beata cherubim

Cum cæteris sanctis, justis, simul atque beatis.

Occurrant illi simul exultantes, et læti.

Et tamen cum ipsis, astantibus undique turmis,

Virtutum thronis, et potestatibus justis

Vere beatificent Dominum, regem quoque laudent,

Inclity Brunonis adsint animæque parati.

Abraham mox, Isaac, et Jacob, Job et Helias,

Isaïas, Daniel, David, sanctissimus Johel,

Abacuc, Abdias, Sophonias et Hieremias

Cum vatum cæteris sistent obtutibus Christi.

Supplices, et læti deprecant dono ditari,

Et nos cum ipsis demus pia cantica laudis

Quamvis indigni, mereatur luce barei;

Exsultat cælum, terra gemit, nunc, et resultat.

S. Mariæ Novi Monasterii (302).

34. Nos fratres Novi Monasterii, sicut postula-

(300) Ne hinc inferas, S. Brunonem natione
Gallum fuisse. Adi Commentarium prævium num.
42.

(301) Additur in editione Basileensi: *Quod situm
est in eremo.* Verum nec cœnobium, nec ecclesiam
inveni, cui hæc inscriptio conveniat. Nec cœnobium
istud asseverare ausim aut in diocesi Carnotensi aut
prope illam situm fuisse. Neutrum enim ex eo, quod
Titulus ejus hic Titulo ecclesiæ cathedralis Carno-
tensis subjungatur, potest concludi, cum Tituli
funebres, chartæ separatæ, de quâ in Annotatis, sec-
tioni præcedenti subnexis, notam 258, non inscripti,
eo ordine, quo in Rotulo funebri, epistolam ency-
cliam, mortis S. Brunois nuntiam, completente
positi fuer, non semper recenscantur, quemad-
modum ad notam 253 jam docui.

(302) Nisi ad Novigentinam diocesis Laudunensis
abbatiam, santissimæ Dei genitricis nomine insi-
gnitam, annoque ut Galliæ Christianæ auctæ Scrip-
tores tom. IX, col. 603, docent, 1076 fundatam,
spectet Titulus subjectus, definire pariter nequeo
quodnam hic monasterium designetur, aut quonam
circeit loco, quod hic *Novi S. Mariæ monasterii*
titulo insignitur, situm fuerit. Causa quantum ad
hoc postremum liquet ex iis quæ ad not. præced.
dicta sunt.

(303) Monasterium, S. Benigni nomine insigni-

stis pro Patre vestro, sanctæ recordationis viro
domino Brunone, clementia Domini prompto ani-
mo exorabimur.

S. Benigni Divionensis (303).

35. Est quia surgendum, non est de morte dolen-
[dum.

Parcere mors nescit, justus bene morte quiescit.

Mutua vota damus nostris eademque rogamus.

S. Stephani Divionensis (304).

36. Qui regit omne quod est, hunc noxa solvat ab
[omni

Hunc societ justis, qui regit omne quod est.

Quæ petitis vestris eadem persolvite nostris

Obsequia, psalmos cantica, vota, preces.

Spiritus in cælo Brunonis suscipiatur

Et sit cum Christo, dum vixit, quem sequebatur.

Impetret et nobis, quod se possumus adire,

Quos cupit hic mundus peccati fæce perire.

S. Petri Besuensis (305).

37. Transit ab hac vita Bruno summus eremita,

Quem dellent cuncti sapientes atque periti.

Hic sapiens vixit, sapiens et alta migravit.

Jam cælum teneat, jam Christo sedulus astet,

Pro sibi devotis securus fratribus orans.

S. Mariæ Castellionensis (306).

38. Bruno vir hic magnus fuit ac simplex, velut
[agnus,

Qui mundum cernens vilesceat cunctaque spernens
Vitam mutavit corpusque fame maceravit.

Post monachus factus, eremi vastissima nactus,

C Hanc linquens sedem cœli descendit ad ædem,

In qua detur ei locus optatus requiei,

Et si quem læsit vel si quod crimine adhæsit,

Hoc condonet ei gratia magna Dei.

Lingonensis ecclesiæ episcopi (307).

39. Robertus, Lingonensis ecclesiæ servus, rogabat
ejusdem ecclesiæ canonicos et sacerdotes, mona-

tum, cujus hæc est inscriptio Titulusque subjectus,
in diocesi Lingonensi situm est. Adi Galliæ Chris-
tianæ auctæ scriptores tom. IV, col. 668, qui id
anno circiter 500 fundatum fuisse, Ibidem docent.
(304) Vetus secularis S. Stephani Divionensis in
diocesi Lingonensi ecclesia, quæ anno 1113 S. Au-
gustini regulam amplexa, anno 1611 a statu regu-
lari ad secularem est reversa, sua proprie nescit
exordia, ad Galliæ Christianæ auctæ Scriptores,
qui hæc interim ab ineunte sæculo nono duntaxat
repetunt, tom. IV, col. 752, docent.

(305) Ordinis S. Benedicti monasterium hoc est,
in diocesi Lingonensi quatuor ab urbe Divione leu-
cis situm, quod sæculo septimo fuit extractum.
Adi Galliæ Christianam auctam tom. IV, col. 703.

(306) In suburbana (adi Galliam Christianam
auctam tom. IV, col. 770 civitatis Castellionensem
ecclesia, quæ S. Mariæ nomine decorabatur, cano-
nici primo a Brunone episcopo Lingonensi (in diocesi
enim Lingonensi civitas illa sita est) sub sæculi
decimi finem fuere instituti, indeque parochia ac
tandem abbatia exstitit. Illa huc dubie hic desi-
gnatur.

(307) De hoc Lingonensi episcopo, cujus subjec-
tus titulus est, videsis Commentarium prævium
num. 96 et seq.

chos, eremitas, in episcopatu Lingonensi Domino A
servientes, ut orent pro anima charissimi magistri
sui Brunonis, et elemosynas pauperibus largiantur
memoriamque obitus sui, in quibus poterit, eccle-
siis, scriptam observari faciet.

S. Mariæ Molismensis (308).

40. Tempore dispositio migrat de corpore Bruno,
Cujus, dum fixit, vita Deo placuit.

Subveniant illi, quibus est permissa potestas,
Ut sit ei requies et sine fine dies.

Nostris versiculis, qui habitamus Molernium, ad-
dentes vobis, qui estis Turri, innotescimus, quod
pro domino Brunone, patrono vestro, nostro autem
familiarissimo (309), Missarum solemnibus diebus tri-
ginta celebravimus, ejus etiam obitus anniversa-
rium diem in catalogo fratrum nostrorum conscri-
psimus.

S. Michaelis Tornodrensis cœnobii (310).

41. Mors pia justorum, fruitur quia regna polorum,
Morte sua sacro sociatus in agmine Bruno
Vivat et in requie potiatur dona sophiæ :
Gaudeat hic felix, videat faciem quoque Patris,
Cernere quam Christus faciet sine fine beatos.

S. Germani Antissiodorensis (311).

42. Manio Brunonis sit perpes cœlitus omnis,
Cumque Deo vita fiat ei socia,
Nobis vota dari semper curate precari
Illius meritis sedibus æthereis.

S. Stephani Antissiodorensis (312).

43. Bruno pius pastor, puræ pietatis amator,
Dæmonis ignitas superavit ubique sagittas,
Subjectis largus fuit hic nimis et sibi parcus,
Factis implebat, quidquid per verba docebat,
Non se prælatus, sed se cupiebat amatum,
Gaudeat in cœlis, quia vixit corde fidelis.

(308) Celebre omni dubio procul hic designatur
ordinis S. Benedicti monasterium, quod Molismi
aut etiam Molernii nomine distinguitur, quodque a
S. Roberto, primo illius abbate, sæculo undecimo,
quemadmodum ad xxix Aprilis, quo apud nos de
hoc Sancto actum jam est, docuimus, multum jam
profecto in finibus Lingonum Montembarrum inter
et Mussiacum in sanctissimæ Virginis Mariæ hono-
rem fuit exstructum.

(309) Hinc confirmatur opinio quæ, S. Brunonem, D
Carthusianorum institutorem, antequam in Carthu-
siæ eremum secederet, in Sicca-Fontane solitudi-
ne aliquandiu esse commoratum, astruit. Consule
Comment. prævium num. 417.

(310) Hoc ordinis S. Benedicti monasterium, quod
in diocesi Lingonensi in monte Voluto, urbi Torno-
drensi imminente, situm est, anno 980 a Mila-
ne, Tornodrensi comite, cooperante Widrico diœ-
cesano, instauratum fuit, Ad Galliam Christianam
actum tom. IV, col. 712.

(311) Antiquissimum hoc ordinis S. Benedicti
monasterium in ipsa Antissiodorensi urbe situm est,
fuitque diutissime ante S. Brunonis ætatem constru-
ctum, ut videre licet ex iis quæ de eo Sammartha-
ni fratres in Gallia Christiana antiqua tom. IV, pag.
477, suppeditant.

(312) Cathedralis Antissiodori seu Antissiodori eccle-
sia S. Stephano sacra est. Hujus adeo esse puto sub-

S. Mariæ et S. Joannis Reomensis cœnobii (313).

44. Dans bona, Christe, poli famulo da regna Brunoni,
Mutanti florem mundi cunctumque decorem
Deserto vili, quod regno charius illi
Hac fuit in vita. Jam cessant plurima scripta :
Debita doctori reddantur vota Brunoni,
Atque suis cunctis nostris quoque reddite functis,
Christi veraces famuli justique sequeas,
Qui charam fortis ererum colitis modo Turris ;
Quæ vos, ut vestrum, perducet ad astra Magistrum.

Notum sit vobis, charissimi, nos Reomenses fra-
tres vestri memoriam Patroni in missis et orationi-
bus triginta egisse diebus, ipsiusque nomen cum
nostrorum nominibus fratrum, sicut decet, scri-
psisse.

Lamberti abbatis Putrariensis (314).

45. Ego frater Lambertus, Pultariensis mona-
sterii ex necessitate apostolicæ obedientiæ servus et
procurator exiguus, hujus eximii magistri Brunonis
in litteralis doctrinæ scientia a primordio meæ con-
versationis de sæculo in eruditione catholicæ con-
versationis et veræ religionis discipulus, ejusdem
piissimi Patris nostri et informatoris memoriam in
septenariis et tricenariis officiis et anniversaria die
sui obitus, cum canticis spiritualibus, et pauperum
refocillatione quotannis recolenda, cum commissis
mihi filiis et fratribus procurare et devote prose-
qui non fatigabimur, et quos poterimus, ad oran-
dum pro eo excitabimus (315).

S. Petri Aremaresis cœnobii (316).

C 46. Fons et origo boni, Jesu, pius esto Brunoni
Ne leo tangat ovem, fer, bone Pastor, opem,
Agnus Bruno tuus sit, sit non dæmonis hædus,
Si meruit penas, parce reo, bonitas.

S. Petri Trecorum (317).

47. Ut titulus dicit, mundi tentamina vicit

jectum Titulum; neque enim video cuius alterius seu
ecclesiæ seu monasterii esse queat.

(313) Dubitandum non est quin hic designetur
Reomaense seu Reomense diocesis Lingonensis mo-
nasterium, quod, cum primitus sanctissimæ Virgini
Mariæ fuisset dicatum, postea etiam a S. Joanne,
primo suo abbate, qui id anno circiter 440 funda-
vit, appellatum fuit. Ad iterum Galliam Christianam
actum tom. IV, col. 658.

(314) De Lamberto abbate, cujus est Titulus sub-
jectus, monasterioque Pultariensi, cui ille præfuit,
videsis Commentarium prævium num. 97 et seq.,
uti etiam Galliam Christianam actum tom. IV, col.
724 et seq.

(315) Egrege enim vero sese gratum erga S. Bru-
nonem, magistrum olim suum, hic præbet Lamber-
tus, Pultariensis abbas; ut autem videas quid per
septenariis et tricenariis officia hic promittat, con-
sule not. 269 et 279.

(316) Hoc ordinis S. Benedicti cœnobile, quod
in diocesi Trecentiensi quatuor ab urbe Treccina
leucis situm est, anno 837 fuit fundatum, quemad-
modum videre est apud Sammarthanos fratres in
Gallia Christiana antiqua tom. IV, pag. 78.

(317) Cum nullus Trevis, qui S. Petri nomine in-
signitus sit, locus sacer præter cathedralem eccle-
siam existat, hæc haud, dubie hic designatur.

Bruno vir sapiens, jussa Dei faciens.
 Sprevit opes multas, sibi nec fuit ulla facultas,
 Sed quidquid potuit, fratris exhibuit.
 Fugit ab hac vita, monachus fit et hinc eremita;
 Dum sic abstinuit, regna poli meruit.
 Sed quia jure pari decet hoc pro fratre precari,
 Poscimus ut requies sit tibi quaque dies.

S. Petri insulæ Germanicæ (318)

48. Mortua, mors, utinam ve carcere clausa fuisses,
 Nec tantum mundo Doctorem subripiisses,
 Pro quo nos petimus Christum, fontem bonitatis,
 Ut det Brunoni munus solitæ pietatis.
 Christe, Patris Verbum, regnum concede supernum
 Brunoni famulo, qui se tibi pectore puro
 Vivens conjunxit mundanaque gaudia sprevit.
 Vos igitur, fratres, eremitica claustra colentes,
 Quod nos pro vestris facimus, nunc reddito nostris,
 Subtracti leto potiantur quo paradiso.

S. Stephani Catalniensis ecclesiæ (319).

49. Commisit protoplastus homo, cur postera proles
 Patris facta luens tendat in interitum?
 Omnes intereunt, sed non omnes cruciantur.
 Mors venit injustis, vita salusque bonis.
 Hic igitur Bruno, vir sanctæ religionis,
 Mundum contemnens, cœlica promeruit.
 Nos ergo Dominum devota mente precamur,
 Ut qui justus erat justificetur adhuc.

S. Petri cænobiî de Monte (320).

50. Nos gessit moriens Christus de morte resurgens;
 Spes in morte Deus, gloria sola Deus.
 Brunoni requiem tu confer, Christe, perennem,
 Gaudia cum sanctis sint sibi pro meritis.

S. Basili (321).

51. Brunopolum subeat, quem streua qua vita venustat,
 Quod merito fidei gloria crescat ei.

S. Mariæ Remensis metropolis.

52. Hic Pater eximius fundator religionis
 Exemplar sese fratribus exhibuit,
 Dans illis formam spernendi vilia mundi,
 Cœlestis patriæ præmia dum sequitur
 Pro cuius culpa non credimus esse gemendum,
 Quem jam gaudentem credimus in requie.

(318) Loci hujus notitiam nuspiam invenire quivi.

(319) *Catalniensis* pro *Catalaunensis* mendose hic scriptum puto civilitalique adeo *Catalaunensis* cathedralis, quæ S. Stephanum protomartyrem, ut Gallicæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 888 et 889 docent, agnoscit patronum, ecclesiam designari.

(320) Situm est hoc monasterium in diœcesi Catalaunensi, eratque jam inde sæculo undecimo extractum. Ad Gallicæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 927.

(321) Hoc monasterium, quod in diœcesi Remensi situm est, a S. Nivardo, Remensi archiepiscopo, anno circiter 673, quemadmodum ad primum Septembris diem, quo de illo apud nos actum, ostendi-

A Nam si cui sancto requiem bona vita meretur,
 Huic quoque pro meritis summa datur requies;
 Qui cum multimode nostra polleret in urbe,
 Solamenque suis atque decus fieret;
 Cumque faveret ei fortuna per omnia, jamque
 Hunc præferremus omnibus et merito :
 Namque benignus erat omnique peritus in arte
 Facundusque satis divitiisque potens,
 Omnia postpositi Christo nudumque secutus
 Christum, cum multis suscipit hunc eremus (322).
 Propterea requiem sibi credimus esse paratam.
 Si tamen ulla levis hæsit ei macula
 (Nam patet in terris nullum sine labe morari),
 Ilanc Deus abstergat dando sibi veniam.

Alius ejusdem ecclesiæ.

B 53. Ut servire Joseph dominæ contempsit amori,
 Et fugit amplexus incestos mente virili,
 Sic contempta jacet, Bruno, tibi gloria mundi.
 Amplecti dum te cuperet tibi brachia tendens
 Multas mundus opes multos obtendit amores;
 Tuque fuga lapsus, pompali veste rejecta,
 Amplectens eremum vestiris sorte beata.
 Hunc tantum talem cœlestibus esse sodalem
 Credimus, hunc rogat fratrum devotio tota,
 Ut Domino pro se dignetur fundere vota :
 Pars tamen interior si traxerit ab exteriore
 Quid sordis, Deus, hoc pietatis dilue rore.

Item alius ejusdem.

C 54. Judicis examen venturi Bruno pavescens
 Mundanas contempsit opes eremumque petivit (323)
 Atque suavis ibi fructus emisit odoris,
 Ad Christum revocans quos gloria vana fefellit.
 Nocte dieque Dei præceptis invigilabat
 Omnibus exemplar, eremi quos vita decorat.
 O quam felici meriti mercede fruuntur,
 Qui socii turmis cœlestibus efficiuntur,
 Lucis et inveniunt loca, quæ sunt nescia pestis,
 In quibus æternis celebrantur gaudia festis,
 Ad quæ suspirans hic dissolvi cupiebat,
 Posset ut in Christo sic conregnare beatis!
 Denique finito certamine carne solutus
 Optatisque fruens concessit ad æthera liber.
 Verum si quid ei terrenæ sortis [sordis] adhesit,
 D Quatenus ad tumulum [cumulum] mercedis nil sibi
 [desit,

nus, e vivis sublato, extractum fuisse docent Gallicæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 196.

(322) Hinc collige, Brunonem, cum in eremum secessit, non Parisiis, sed Remis, summus inter fortunæ secundæ favores fuisse versatum. Adi commentarium prævium num. 154 et binis seqq.

(323) Ad Parisiense defuncti, qui suam ipsemet damnationem denuntiavit, prodigium hic alludi conjicit anonymus Tractatus de S. Brunone, a Carthusianis hujatibus mecum communicati, auctor. Verum conjecturæ isti pro astruenda ferali historia multum roboris non inesse ipsemet fatetur scriptor. Consule Commentarium prævium § 21.

Pulsemus Dominum precibus, quem cuncta verentur,
Nulla quod inferni tormenta sibi dominantur.

Alius iterum ejusdem.

55. Iste vir Eliæ par Baptistæque Johanni,
Hic eremi cultor fuit et bonitatis amator,
Hic Abrahæ similis pius exstitit atque fidelis;
Iste velut Petrus Domini mandata secutus
Omnia contempsit et Christo pauper adhæsit;
Maluit hic Christo pauper, quam vivere mundo
Dives, sicque Dei plene præcepta peregit.
Sed quia, quæ mundi sunt, mors rapit omnia se-

(cum,

Mundo sublato junxit cælestibus istum.

Nos vero Domini deposcamus pietatem,
Ut tanto Patri mundani si quid adhæsit
Pulveris, abstergat Deus illud fons pietatis.

Adhuc alius ejusdem.

55. Quem tenerum docuit mater Remensis alum-

(cum (324),

Propositi tenuisse fidem lætata Brunonem,
Migrantem ad Dominum lacrymis precibusque
[salutat.

SS. Martyrum Sergii et Bacchi Andegavensis (325).

57. Justi vel reprobi manet unica sors moriendi
Et simul ad finem deducit transitus idem;
Sed iudex operum sedes discernit eorum
Vir bonus ad requiem transit, peccator ad ignem.

S. Petri cænobiæ puellarum (326).

58. Vitæ forma piæ, totius æcclæ sophiæ,
Bruno pater, vita, si transmigravit ab ista,
Ad Domini nutum liquet illum carne solutum,
Qui justum merita voluit donare corona;
Quem licet æthereis fidamus inesse choreis,
Haud tamen obsequi deerunt solacia nostri.

S. Symphoriani martyris in urbe Remensi (327).

59. Si quid lugere de morte juvetque dolere,
Tunc nos tristemur, super hoc quoque Patre

[fleamus;

Sed quia nec luctus nec clamor ad æthera ductus

(324) Hinc colligimus, S. Brunonem, adhuc admodum juvenem, litteris operam in civitate Remensi dedisse. Adi Comment. prævium num. 54.

(325) Monasterium horum sanctorum martyrum nomine insignitum, quod in civitatis episcopalis Andegavensis suburbio situm est, sæculo octavo fuisse constructum, aiunt religiosi illius incolæ. Adi in Gallia Christiana veteri tom. IV, pag. 820, Sammarthanos fratres.

(326) Duo olim in urbe Remensi S. Petri nomine distincta existere sacrarum virginum monasteria, quorum alterum Superius, alterum Inferius nominabatur. Postremum ex his (vide Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 178), verosimillime ætate S. Brunonis jam erat abolitum; primum adeo, quod sub finem sæculi sexti, uti apud dictos Scriptores tomo eodem, col. 270, est videre, fuit extructum, quodque modo adhuc superstes est, hic designari conjicio, ne forte quod tamen non puto, pro puellarum, quod alibi situm sit, cænobio pronuntian- dum potius sit.

(327) Sæculo undecimo condito fuit hæc ordinis S. Benedicti abbatia. Adi Galliæ Christianæ auctæ

A Quemquam de morte valet ad vilam revocare,
Oremus Christum, pro nobis in cruce fixum,
Cœlesti vita potiatur ut hic eremita.
Scribimus hæc vobis et idem, petimus, date nobis.

Ecclesiæ SS. Trinitatis (328).

60. Ut petitis, fratres, a nobis, sic faciemus;
Sed Bruno cum Christo regnat, sicut reputamus,
Quem cruce prælata sectatus hic est eremita,
Illecebris mundi constanti mente repulsis.

S. Dionysii Remensis (329).

61. Cunctas liquit opes, cunctos simul orbis honores
Pro te, Christe Pater, pro cœli munere pauper
Bruno fatus iter, quorum fuit ante magister (330)
Quattuor ut fontes, ex una parte meantes,

B Quos paradisus habet, mundi per regna fluentes
Exundant terras, sic hic quos imbuit, ornat,
Implet et informat, inflammat, dirigit, armat,
Cudit et illustrat et adhuc regit, excolit, optat.
Syderis instar orat cunctis, quos ipse docebat.
Inter cœlicolas Christi requiescat in aula.

S. Remigii Francorum apostoli (331).

62. Ne doleatis, oves, Pastoris funere flentes;
Nam non est flendus, fuerat cui vivere Christus
Atque mori lucrum superando dæmonis astum,
Hic Pater eximius, nobis merito venerandus;
Nec solum nobis, sed quos sol flammeus urit.
Quem fovet ipse Deus, quem jam retinet paradisus
In requie pacis, cur talem, quæso, doletis?

C Raptus enim mundo donatur vivere cœlo,
Et vivit vere, studuit quia vivere juste.
Conregnare tibi, Deus, annue, quæsumus, illi
Æterna requie dans tecum perpetuari.

S. Nicasii Remorum archiepiscopi (332).

63. Deus, fidelium lumen et animarum, animam
hujus viri catholici ab omni solvat vinculo delictorum.

SS. Martyrum Timothei et Apollinaris (333).

64. Hujus Doctoris fuit hæc vis cordis et oris,

Scriptores tom. IX, col. 807.

(328) Quisnam hic locus sacer designetur, pro certo determinare non possum.

(329) Remense hoc monasterium diu ante S. Brunonis ætatem fuit conditum, uti liquet ex iis quæ de illo Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. IX, col. 228, memoria producit.

D (330) Brunonem exemplo suo effecisse ut nonnulli, quos antea scientias seu sacras seu profanas docuerat, in eremum sese pœnitentiæ agendæ ergo receperint, non omnino inepte ex hoc funebri ejus Titulo conjeceis.

(331) In urbe Remensi situm est insigne hoc monasterium, nec paucorum annorum cursu S. Brunonis ætatem præcessit, Adi Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col. 219 et seqq.

(332) Est et hoc monasterium in urbe Remensi situm, ac S. Brunonis ætate longe antiquius. Adi iterum Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom. IX, col. 204 et seqq.

(333) Remis existit collegiata ecclesia, quæ S. Timothei dicitur. Hæc, ni fallar, hic designatur.

Ut toto cunctos superaret in orbe magistros:
 Sic meditando bonusfuit atque loquendo disertus.
 Huic se tota dedit sapientia totaque sedit
 Hujus in arcanis dives penetralibus hospes.
 Quod dico, novi, mecum quoque Francia novit,
 Et totus novit per climata quattuor orbis.
 Hæc illum docuit res hujus spernere mundi
 Et solum fecit perquirere gaudia cœli.
 Huic si quid sordis de carnis lege cohæsit
 (Nam cuncti penitus carnali lege gravamur)
 Omnipotens tollat, qui crimina nostra relaxat,
 Impleat atque sibi votum, quod semper amavit.

S. Bartholomæi apostoli in monte Or (334).

63. Orbis amarescens claudescit pondere mortis,
 Et trahit ad speciem humanæ per devia sortis,
 Margit et exsilio propriorum quæque tabescens.
 Unde tumescis, homo miser, hac ætate senescens?
 Fonte Caribidneo mergeris ad ultima finis,
 Ac cinis in cineres solveris, ut umbra lucernis.
 Est labor ejus amor et inextricabilis error,
 Defectu cujus animam complectitur horror,
 Postquam nudata fuerit de carcere carnis
 Vel Satanae ducibus, heu! circumsepta catervis.
 Quod metuens animosus in hoc discrimine Bruno
 Servitio penetrat eremum certaminis uno;
 Linquit opes mundique decus, ne gloria pœna
 Fiat in interitum, sed currens nectare vena
 Dulcescat fluctus animi cordisque tenorem
 In se constringens scelerum constringat amorem
 Per cursus varios operum virtute honorum,
 Mortificando caput mortis cum jure malorum.
 Quapropter meruit consortia Cœlicolarum
 Liber ab hoste stygis am reum tartarearum,
 Et sociatur ei per quem reparabitur orbis,
 Quam longus meta tam purus denique morbis,
 Quo requiescat amen misere de morte resurgens
 Nec lædat serpens fœda pruriginæ turgens.

SECTIO III.

Titulus S. Mariæ Laudunensis (335).

66. Bruno decus cleri, decus et prudentia mundi,
 Dum fuit in terris, florebat acumine mentis,
 Dum fuit inter nos (336), florebat et in documentis.
 Integritas morum cumulum supplevit honorum;

(334) Cum S. Bartholomæi nomine, quemadmodum Gallia Christ. auctæ scriptores tom. IX, col. 181, docent, S. Theodorici monasterium, in monte, veteribus Gallis *Or* nuncupato, tribus ab urbe Remensi milliariibus situm, annoque circiter 500 constructum, olim etiam venerit, dubitandum non apparet quin hic illud designetur.

(335) Laudonensis seu potius Laudunensis cathedralis ecclesia sanctissimæ Dei Genitricis sacra est; ut vel hinc; spectare ad hanc subjectum Titulum, dubitandum non apparet.

(336) Gallos scilicet, aut, si mavis, archidiocesis Remensis, cujus Laudunensis episcopatus suffraganeus est, incolas.

(337) Intra urbis Laudunensis ambitum (adi Galliam Christianam auctum tom. IX, col. 587 et seq.). S. Salaberga virgo seculo vii ædificavit parthenonem, S. Joannis Baptistæ nomine per longissimum temporis spatium postea vocatum, in quo sacre

A Sed postquam nostra delegit cedere vita,
 Vester collega vestrisque locis eremita
 Deposuit curam pœnitus totius honoris,
 Amplectens curam Christi solius amoris.
 Vos igitur, fratres, eremi deserta colentes,
 Fallacem mundum sic jam superas videntes
 Egregium Patrem, ne triste faratis obisse,
 Quem nos regna poli divina putamus adisse.
 Cum sit cœlicola, potuit quid majus habere?
 Dum fuit in terris, hæc illi videri solet.

Alius ejusdem.

67. Gaudens doctorem, quem Francia, Bruno, re-
 [cepit,

Clauderis in terra Calabrinus nunc eremita;
 Quod clamant omnes, ut tibi sit requies.

B *Monialium S. Joannis Baptistæ* (337).

68. Bruno laudaris, tua vita decens renovatur
 Versibus et scriptis, nec, quanta fuit, memoratur.
 Ipse pius, simplex, plenus Deitatis amore,
 Impiger et mundus fuit, omni dignus honore.
 Vivit adhuc Bruno, sibi traditur a Patre vita.
 Clericus ipse fuit, fit monachus, hinc eremita.
 Nunc jacet exsanguis corpus, tamen hoc veneratur.
 Vivit adhuc Bruno, cujus flatus gratulatur.
 Ipse fatigatus per tempora necque reatus,
 Nunc sibi concedat Deus, ut semper requiescat.

S. Nicolai de Saltu Vedocii (338).

69. Haud doleat quisquam, morti succumbere quem-
 [quam,

C Cum vivat potius. Qui corporis enecat æstus,
 Hic in perpetuum jus mortis vitat acerbum;
 Et tibi det jugem cum Sanctis, Bruno, quietem.

B. Mariæ Noniandi (339).

70. Egregius Bruno non est laudandus in uno,
 Qui docuit clerum, pater exstitit et monachorum,
 Atque Deo charus per claros splenduit actus.
 Omnibus hic nobis sit semper commemorandus,
 Ipsius ut statum capiat Deus immaculatum,
 Missis et psalmis societur civibus almis.

Alius ejusdem.

71. Dum vixit Bruno, monuit fecitque monendo,
 Ut nobis mundus vilescat, ne pereamus.
 Mundus habet fraudes, istis conjungit et artes.

D vsrgines perseverarunt ad annum usque 1128, quo sanctimonialibus monachos substituere in coacta Atrebatî provincie Remensis synodo fuit decretum. Hujus itaque parthenonis indubie est Titulus subjectus, qui, quod etiam hic notandum, per hunc, quem includit, versiculum sequentem, *Clericus ipse fuit, fit monachus, hinc eremita*, opinioni eorum, qui S. Brunonem, cum mundo valedixit, non recta in Carthusiam secessisse astruunt, suffragatur, quemadmodum Commentarii prævi num. 416 docui.

(338) Hoc cœnobium, quod tribus circiter leucis ab urbe Lauduno in silva Vedogia, seu Voegia, *Saltus Vedocii* nomine hic distinctum, situm est, anno circiter 1080 natales videtur fuisse sortitum. Adi Galliam Christ. auct. tom IX, col. 610 et seq.

339) Locus sacer, qui hoc nomine hodie appellatur, olim fuisse appellatus, nuppiam a me fuit inventus.

Calabriæ reverendis eremitis, in monasterio sanctæ Dei Genitricis semper virginis Mariæ Deo famulantibus, Petrus sancti Johannis Suessionensis canonicorum regularium humilis abbas, totaque fratrum cum eo degens et Deo serviens congregatio, bene incœpisse, melius persevera, feliciter consummare. Audito beato fine sancti Patris vestri et magistri mei Brunonis, a cujus ore sanæ doctrinæ fluentia plerumque haurire contigit, et, si opere non complevi, de absentia vehementer tristamur, carnales evasisse angustias et requiem adeptum esse et cum Deo vivere, prout conjecturam de mundicia et perfectione transactæ vitæ, nobis satis notæ, facere possumus, vehementius congaudemus. Ejus ergo memoriam tum quia magister noster fuit, tum quia precibus ejus et vestris confidimus, tanto apud Deum efficacioribus, quanto sanctioribus, hoc modo habituros, promittimus triginta diebus missas ei Vigiliis pro remedio ejus vestrorumque fratrum defunctorum celebrantes. In libro autem, ubi nomina fratrum defunctorum scripta sunt, nomen ejus conserimus, anniversarium depositionis ejus diem debita veneratione, Deo volente, celebrabimus, et omnium beneficiorum quæ apud nos fiunt et in locis quæ ad nos pertinent, eum participem desideramus et vos participes suscipimus.

S. Symphoriani martyris Belvacensis (347).

80. Abbatem sanctum narrant hunc scripta fuisse, Commissumque gregem virtutis iter docuisse; Ergo si vixit rotulus (348) testatur ut iste, Te sibi perpetuam requiem petimus dare, Christe.

S. Quintini Belvacensis (349).

81. Humilis congregatio sancti Quintini Belvacensis, sperans, patrocinio reverendi Patris sui Brunonis apud Deum se adjuvari, obedienter ei tricesimum (350) ascribit et cum fratribus suis memoriam ipsius vestrumque omnium amodo tenebit.

Raptus ab hac vita Christum sitiens eremita,

Ne mala mutarent sanctam præsentia vitam,

Quidquid proposuit vivens, moriendo probavit,

monasterii illius abbate, cujus subjectus Titulus est, videsis Commentarium prævium num. 97 et binis seqq. Notandum porro ex subnexis sectioni secundæ Adnotatis ad notam 298, nec hunc Titulum, duos prope antiquiores et 773 eo ordine, quo hic ponuntur, rotulo funebri fuisse inscriptos.

(347) Hoc monasterium in colle, urbi Bellovacensi imminente, sæculo xi initium accepit, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptorum tom. IX, col. 807, docent.

(348) Pro vocis hujus significatione adi Commentarium prævium num. 24.

(349) Hoc monasterium in sancti martyris Quintini honorem et memoriam haud longe a menibus Bellovacii anno 1067 fuit exstructum. Ita Gallia Christiana tom. IX, col. 818.

(350) Vocabuli hujus significationem in adnotatis, sectioni primæ subnexis, ad notam 269 supradeditavi.

(351) Sæculo sexto fuit hoc monasterium trecentis a Bellovaco passibus exstructum. Ad iterum Galliam Christianam auctam tom. IX, col. 778.

Proderit Ecclesiæ fidei vestigia nosse.

Quidam frater de præfata Ecclesia, Gauherius nomine, sanctæ recordationis viro, quem multum diligebat et solum nostris temporibus mundo renuntiasset, prædicabat, tricesimum faciet et quandiu vixerit, inter familiares suos in memoria diligenter habebit.

S. Luciani Belvagorum apostoli (351).

82. Dux eremitarum, lux corruit ecclesiarum, Hunc eremus plorat, quem quisque fidelis honorat. Est etenim dignus, quoniam fuit ipse benignus. Num mundum sprevit mundanaque cuncta reliquit,

Exercens vitam de se faciens eremitam.

Verus in ætheris eremita sit ipse choreis,

B Vivens cum nostris hic fratribus attulatis (352).

S. Fusciani de Sylva (353).

83. Bruno, vir excellens, probus et vitiosa repellens.

Discipulus Christi, vita testante, fuisti, Vita, quies, sine nocte dies, reparatio mira, Ipso dante tibi, pateant ad gaudia vera.

S. Petri Corbeie (354).

84. Divitias Bruno mundanas postposuisti, Exemplo tuo postponendas docuisti, Et loca deserti pro Rege poli coluisti, Dulcebus alloquiis multorum corda rigasti, Talibus exemplo factis exstas imitator Sanctorum Patrum, qui doctrinis viguerunt, Illic insidias hostis per tempora multa Passus mansisti, cujus fraudes superasti. Nunc tamen in Christo complisti fine beato Mortalis vitæ cursus, et gaudia vitæ Perpetuæ defunctus habes, hæc est tua merces.

S. Quinteni Vermandensis (355).

85. Dum moritur Bruno, moritur, quod traxit ab uno.

Stat meritum ejus, quia vivit spiritus ejus.

Vita beatorum, spes atque corona piorum,

Ipsum syderei societ super astra choreis.

(352) Hinc colligendum puto Titulo huic fuisse ascriptos nonnullos vita functos, pro quibus a religiosi Turritanæ eremi incolis orari postularint monasterii S. Luciani monachi.

(353) Illic indubie designatur diocesis Ambianensis monasterium, quod a Galliæ Christianæ auctæ Scriptoribus tom. X, col. 1302, *S. Fuscianus in nemore vocatur*, quodque uti ex iis, quæ ibidem in litteras militum, manifestum est S. Brunonis etate longe est antiquius.

(354) De hoc monasterio, quod sæculo septimo quatuor ab urbe Ambianensi leucis, præcipua ejus basilica SS. Petro et Paulo dedicata, fuit exstructum. Videsis denuo Galliam Christianam auctam tom. X, col. 1263.

(355) Hoc monasterium, quod etiam *S. Quintinus de Monte* nuncupatur, primo ab urbe Perona lapide in pago Veromannensi diocesis Noviomensis situm est, stetitque, quemadmodum ex iis, quæ de eo Galliæ Christianæ auctæ Scriptorum tom. IX, col. 1097 et quinque seqq. memorant, statuendum apparet ante sæculum undecimum.

S. Petri Lehunensis ecclesie (356).

86. Mortuus hic vivit, quia, spretis omnibus, ivit
Cum cruce post Christum, dum mundum linqueret
[istam
hic nullum lesit, Domino quia semper adhæsit.

Hinc vitans pœnas sedes sortitur amœnas,
Ad quas Allitonans, iustus pia prœmia donans,
Ad convivendum nobis donet veniendum.

S. Fursei Peronæ (357).

87. Hic vir virtutis, virtutibus inde secutis,
Per meriti florem capiat sine fine decorem.
Ipse Deus, quo quæque reguntur et omnia con-
[stant,

Bruno, tuo donet gaudia spiritui,
Terra licet tua membra tegat carnalia vilis,
Spiritus in cœli transeat alta tuus.
Bruno pius pastor, vitam ducens eremitæ,
Attribuente Deo, mereatur gaudia vitæ.

B. Mariæ Alrenensis ecclesie (358).

88. Sancte Bruno, venerande Pater, veneranda
[propago,
Cœlica jussa tenens, vivas cœlestis imago.

S. Petri Ducurtensis ecclesie (359).

89. Declinare mori nescit sapientia mundi,
Nec rem cum voce declinat sexus uterque.
Ast ego, ni fallar, Bruno declinat utrumque.
Sed ruit in Libra (360), merito quia sors fuit æqua.
Pura fuit vita, sapiens fuit hic eremita.
Appensus libræ discrimen nesciat iræ.

Notificamus igitur vobis, fratres charissimi, prout
flagitastis, nos huic Ecclesie catholica filio tricen-
narium et anniversarium diem et in catalogo fra-
trum nostrorum inscriptione devote conscripsisse.

S. Salvatoris Aquiciensis cœnobii (361).

90. Ego Aimericus, hujus prætitulati cœnobii

(356) Cellæ Lehunensis meminerunt Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col. 411, credibileque est ex iis quæ ibidem scribunt, eam jam inde ante S. Brunonis ætatem existisse.

(357) Erchinoaldus, Clodovei II major-domus, S. Furseo, patria Scoto, monachisque ejus sæculo vii juxta castrum suum Peronense extruxit monasterium, monachisque in hoc jam inde a sæculo nono canonicorum collegium hodieque superstes, quod proinde hac inscriptione designari puto, successit, Ad Galliam Christianam auctam tom. IX, col. 1035 et seq.

(358) Nec locum sacrum, hoc nomine insignitum, invenire uspiam quivi, ut mendose expressum id hic esse putem.

(359) In diocesi Cameracensi (adi Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col. 112) ad Scaldim fluvium haud procul ab oppido S. Quintini situm est monasterium, quod in divisione monasteriorum regni Lotharii, anno 870 inter Ludovicum et Carolum Francorum reges facta, memoratur, quodque ab aliis quidem Hunnorum, ab aliis vero aliter, magna tamen in hoc nomine mutatione haud facta, appellatur. Non abud, quam hoc monasterium, in hac Tituli subjecti inscriptione designari puto.

(360) Sanctus scilicet sexta Octobris die seu eo tempore quo sol Zodiaci signum, Libræ nomine distinctum, motu proprio percurrit, ad superos migravit.

A abbas, animæ inclyti et famosi magistri Brunonis precibus, licet exiguis, æternam ab æterno et pio Salvatore requiem imploro et diem abitus ipsius Brunonis in Calendario notavi.

Cœnobii Marcemensis (362).

91. Excessit tandem, defuncto corpore pridem,
Excedens animo famosis carmine Bruno,
Qui tulit exilium vivens in corpore mundum.
Hinc se submodit, eremita bonus lativavit;
Sed bene sic latitat, eperum dum luce coruscat.
Delectatur ibi cernendæ spe Deitatis,
Qua nunc perpetuo cœlis fruitur penetratis.

S. Amandi Elbonensis ecclesie (363).

92. Hic, quia dum vixit, mentis consedit in arce,
B Huic quoque displicuit, quidquid fit dæmonis arte.
Post mortem carnis cœlesti conditur urbe,
Sedes pro meritis datur huic, quæ digna sophiæ,
Cui vivens studuit non ficto cordis amore.
Hinc pro morte Patris luctus omittat ovile,
Orbatur quamvis sit multæ lucis honore.
Gaudet ad merito, sicut gaudet Pater ipse.
Quod facimus vestris eadem nostris facitote.

S. Petri Islensis ecclesie (361).

93. Vera fides Christi lavat peccamina mundi,
Cujus facta caro ligno crucis hostia Patri.
Quod qui corde bone credens votis imitatur,
Ipsius vitæ consortia læta meretur;
Cujus Bruno pater concivis ut efficiatur,
Judicis ad thronum devotio digna feratur;
Prosit defunctis oratio mutua nostris.

S. Mariæ Mecinensis ecclesie (365).

94. Commemorande Pater Bruno Christi pia Mater
Dignetur Natum pro nobis in cruce passum
Poscere, cœlestis donet tibi prœmia regni;
Quo tecum fratres nostri sint atque sorores.

(361) Dubitandum non apparat, quin monasterium, ad quod subjectus Titulus spectat, illud ipsum sit, quod apud Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col. 408 Aquicentinum seu Aquicintense aut etiam Aquicinense S. Salvatoris monasterium nominatur, quodque sæculo undecimo extructum, ad Scarpim fluvium secundo ab urbe Duaco milliari situm est.

(362) Designari hic autumo ordinis S. Benedicti monasterium, quod a Gallie Christianæ auctæ scriptoribus tom. III, col. 393, Marchianense appellatur, sæculoque septimo fuit extructum.

(363) Tribus circiter ab urde Tornaco leucis ad Elbonem fluvium situm est hoc ordinis S. Benedicti monasterium, ab ipsomet S. Amando sæculo septimo extructum. Consule Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. III, col. 254.

(364) Cum Insulensis in Flandria civitas Islæ etiam nuncupata reperiatur, habeatque insigne collegialam ecclesiam, S. Petro sacram, eam hic designari indubitatum appareat.

(365) Haud dubie hic designatur ordinis S. Benedicti nobilium virginum abbatia, quæ ab aliis Messinensis, ab aliis Misseniensis vocatur, sæculoque undecimo secundo ab urbe Iprensi lapide fuit extructa. Ad Galliam Christianam auctam tom. V, col. 341.

S. Mariæ Formosellensis ecclesiæ (366).

95. Frustra conquerimur justus si morte sopitur.

Omnibus una via proveniens varia

Tristia damnatis, dat gaudia plena beatis.

Ergo beatus erit qui bene transierit.

Felix hic Bruno, cui consonat ore sub uno

Laus modulata piis, comptaque tot studiis.

Nosque precamur ei lumen lucere diei,

Qui non temporibus cecidit aut vicibus.

Vos quoque pro nostris oretis commemoratis,

Sic sic concludo breviter, celeberrime Bruno,

Cui famularis, Christo sine fine fruaris.

S. Donatiani Brugensis ecclesiæ (367).

96. Hic cultor veri, dum vixit, gloria cleri,

Carne resolutus habeat nunc gaudia tutus.

Quæ petitis vestris, fratres, impendite nostris

Et qui lector ades, dic Sit ei requies.

S. Nicolai Mellensis ecclesiæ (368).

97. Mors breve nomen habet, sed nomine dura sub

[ipso

Sors latet, et sors, quæ non breve jus habeat.

Calcat opes et sceptras quatit, cathedrasque supi-

[nat,

Nemoque novit ubi, quando vel unde venit.

Sensus, honor, meritum, species, vis, res, genus,

[ætas,

Omnia vaneunt mortis in articulo.

Hæc cum cuncta forent tibi, Bruno (369), pridie

[Nonas

Octobris tamen es mortuus ipse modo.

Magne Pater, qui cuncta potes, cui competit uni

Interiora viri cernere funditus, et

Parcere peccatis, dare post obitum medicinam,

Parce viro tanti, sisque medela sibi.

SECTIO IV.

Titulus S. Petri Pictavis (370).

98. Sunt duræ sortis nigræ spectacula mortis.

Ullius exors et fortunæ libera mors est,

(366) Hec monasterium, quod non prope Furnas, ut Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. V, col. 351, tradunt, sed prope Ipras situm esse, anno 1068 fuit fundatum, ut iidem ibidem docent.

(367) Hæc ecclesia, quæ cathedralis modo est, S. Brunonis ætate collegiata duntaxat erat.

(368) Cum nec templum, nec monasterium, quod Mellense vocetur sanctoque Nicolao dedicatum sit, inveniam, quoniam hic designetur locus sacer, definire non possum.

(369) Dignitatibus, opibus ac genere præstitisse Bruno non obscure hic traditur; quare tam hinc, quam ex iis, quæ Commentarii prævii § 2 in medium adduxi, nobili eum stemmate ortum esse, pro certo debet haberi.

(370) Cum S. Petro apostolo nuncupata sit, quæ sæculo quarto S. Hilarium habuit episcopum, cathedralis Pictavensis ecclesiæ, huic indubie attribuendus est Titulus subjectus.

(371) Rotulum scilicet funebrium, qui et epistolam encyclicam, obitus S. Brunonis nuntiam, et Titulos plures funebres seu datas ad hanc responsorias, in quibus non pauca de Sancto memorantur, complectitur.

(372) Plures sunt in urbe Pictavensi ecclesiæ, sanctissimæ Dei Genitricis nominæ insignitæ, qua-

A Cunctorum cladem trutina quæ librat eadem.

Sicut privato, sic parcit nobilitato,

Angustusque lares vacuat, sicut populares.

Nam juvenis, flores, decus, et decor, res et honores

Præter divina sunt omnia sub Libitina.

Hunc obiisse Virum, non ergo sit hoc tibi mirum.

Sed qualis fuerit, si forte rudis mihi quærit,

Solvat et evolvat cartham (371) rursusque revolvat.

B. Mariæ Pictavis (372).

99. Vivis et in cœlis gaudes, eremita fidelis,

Quem felix esse sequitur, fugit omne necesse.

O Patrem sanctum, pro quo scelus est dare plan-

[ctum,

Cujus gaudere nequit ulla lues abolere;

Vivere qui Deus est, cui lux, cui vera salus est!

B Euge, Dei verna frueris mercede superna.

Accipis inventum modico sudore talentum,

Quod prudens Domino solvisti fœnore bino.

Pro meritis tantis tibi clamant verba Tonantis

Uttere, serve bone, necum summa regione.

S. Hilarii Pictavis (373).

100 Brunonis vitæ seriem spectent eremitæ,

Mundum florentem, mundanos decipientem

Qui dum conspiceret, sed mundi labe careret,

Dum sibi vilescit, dum fœtida gaudia nescit,

Inhærens Christo seculo discessit ab isto.

Hæc caruit vita Bruno, felix eremita,

Est Dominum nactus, cum dictis consonet actus.

Non igitur flemus quem sic migrasse videmus.

C

Altijs ejusdem.

101. Hoc dum vixisti mundo, vestigia Christi

Pluribus exutus vitiis, es, Bruno, secutus;

Ergo tibi Christus præstabat regna polorum,

In quibus exultat lætissima turba bonorum.

S. Radegundis Pictavis (374).

102. Rex immense Deus, qui verbo cuncta creasti,

Qui sanctis requiem celestia regna parasti,

rum una, quæ collegiata est, et jam inde a sæculo decimo exstitit, *S. Maria Major* appellatur; hanc autem hic per S. Mariam, solitarie positam antonasticque acceptam, designari autumo.

(373) Cum duæ sint, quemadmodum apud nos ad diem 13 Januarii, quæ de S. Hilario, Pictavensi episcopo, egimus, videre licet, in urbe Pictavensi ecclesiæ, S. Brunone antiquiores, quarum altera *S. Hilarius de Cella* seu *Minor*, altera *S. Hilarius Major* seu *Magnus* nuncupatur, dubitari non immerito posse videtur, utrius sit Titulus subjectus. Attamen, cum per S. Hilarium, solitarie seu absque addito, ut hic fit, positum, per antonomasiam, non Minor, sed Major S. Hilarii ecclesia intelligenda videatur, pro hæc potius quam pro illa pronuntiare velim.

(374) Sancta Radegundis regina, de qua apud nos ad 13 Augusti diem actum, post factum cum Clotario, Francorum rege, marito suo, divortium, sese Pictavium recepit, hæcque in urbe, ut ibidem docuimus, duas ecclesias, alteram viris, alteram sacris virginibus, condidit. Prosterior una cum adjuncto parthenone S. *Croci* nomine hodieque decoratur; prior vero, cui *S. Mariæ* nomen inditum initio fuit, postea S. *Reginæ* seu S. *Radegundis Basilicæ*, uti Gallie Christianæ auctæ scriptorum tom. II, col. 1299,

Quique tuos ducis ad cœlica gaudia lucis,
Fac hunc gaudere cum sanctis sede polorum,
Qua gaudet vere cœtus sine fine bonorum.

B. Mariæ ac S. Cypriani martyris (375).

103. Omnis imago boni sis clemens, Christe, Bru-
[noni;

Hic eremita fuit, unde tibi placuit.

Quæ post oblitus cupiens hoc visere litus,
Te non per speciem, sed videt ad faciem.

S. Joannis evangelistæ Pictavis (376).

104. Gallia, festivas postponens carminis odas,
Nunc lugubres cantus et mœstos exripe planctus;
Namque tuus doctor, quondam per cœlica ductor,
Bruno pius moritur, flos feni subtumulatur.

Hinc est quod doleas, sed vivit, pone querelas,
Vere pro meritis justis sonatur [sociatus] in astris, B
Cum quo sint nobis, tibi nec non gaudia lucis.

S. Petri Virionensis cœnobii (377).

105. Turrinis monachis sit pax per sæcula cunctis.
Dum Phœbus radios, percosmum tendere fulvos

Inciperet, bajulus vester, pro funere Patris

Deflens, huc venit, quem mors inimica peremit,
Cujus nos pro anima celebravimus ordine vota,

Ut mos Ecclesiæ sanctæ cognoscitur esse,
Ipsiusque animam Christo commissimus almam.

Nam donec vixit, Domino servire cupivit,
Moribus instructus, divino lumine fultus,

Fratribus atque Deo mansit dilectus in ævo.

S. Martini pleni pedis (378).

106. Quoniam nullus suarum virtutum precumve
remige hujus exitialis vitæ naufragium inevitabile
quoquomodo potest evadere, cœlestisque immar-
cessibile proemium obtinere; quod catholicam de-
cet religionem, fratres, exposcit. Ut igitur, ejus
vestrisque precibus nostrorum rubigine criminum
saluberrima decocta, purgemur, vestri Patris diem
recoleamus anniversariam.

S. Maximini Miciacensis cœnobii (379).

107. Doctus psalmista, clarissimus atque sophista,
[i. e. philosophus.

Gallia quem mire sua deberet sepelire,

disco, fuit nuncupata; ut isthæc proinde ecclesia,
quæ collegiata est, verosimillimè, ne dicam, indu-
bie hic designetur.

(375) Certum apparet hic designari veterem ac
nobilem S. Cypriani abbatiam, a Pippino Aquita-
niæ rege, anno 828 (adi Gallie Christianæ auctæ
scriptores tom. II, col. 1230) in suburbio Pictavensi
exstructam, quæ varias passa est, non tantum vi-
cissitudines, sed et nominis mutationes.

(376) Hoc monasterium, quod ordinis S. Bene-
dicti est, in urbe Pictavensi sub titulo S. Johan-
nis evangelistæ sæculo XI fuit exstructum. Adi ite-
rum Gallie Christianæ auctæ scriptores tom. II,
col. 1263 et seq.

(377) In diœcesi Bituricensi situm est hoc cœno-
bium duque ante S. Brunonis ætatem fuit extruc-
tum, ut liquet ex iis quæ de illo Gallie Christia-
næ auctæ scriptores tom. II, col. 133, et tribus seqq.
memoriæ produnt.

(378) Hæc ordinis S. Augustini abbatia, quæ in
diœcesi Bituricensi duabus ab Avarico leucis sita
est anno circiter 1080 fuit fundata. Ita Gallie

A Ut fertur Calabris nunc Bruno sepultus in agris,
Hæc functus vita, sub temporibus stabilita,
Transeat ad vitam sine temporibus stabilitam.

Alius ejusdem.

108. Bruno consurgat Regi, cui crimina purgat,
Sanctorum Christo, cui mundo vixit in isto.

Excessit vita monachus, sapiens eremita,
Hinc clerus tristis moneatur versibus istis
Præmia donantem Dominum rogare tonantem,
Ut det ei requiem, plebs pia dicat Amen.

S. Mariæ Parisiorum (380).

109. O vos mundani, qui re gaudelis inani,
Spernite culturam carnis subito perituram.

Corpus enim vastum, varia pinguedine pastum,
Quo magis impletu, putidum magis officietur.

Cur impinguatur caro, qua vermis satiatur?
Cur adeo cupimus bona, quæ retinere nequimus?

Quos male seducit mundus per devia ducit,
Et seclatorem carnis fallit per honores,

Blanda que præterdit, dum nobis retia tendit.
Est et in hoc mundo mundanis sollicitudo.

Pœna que lucratur pœnam, caro bis cruciatur
Qui lucra sectantur, subita nece præcipitantur

Et subeunt antrum carnes animæque barathrum.
Hæc satis attente pertractans Bruno repente,

Ille magistrorum decus, informatio morum,
Remigium turbæ Remensis, major in urbe,

Mundum desepit, iter ad cœlestia flexit,
Vilibus indutus pannis te, Christe, secutus.

Huic igitur cœli pateant populoque fideli,
Cum quo lætatur Bruno, semper sociatur.

S. Petri Resbacensis (381).

110. Temporibus nostris, finis dum proxima orbis,
Exstitit in mundo proximus iste Deo;

Nam dives fuerat, mores sapienter agebat,
Contempsit cuncta, post pauper et est eremita

Factus pro Domino, qui solus regnat in alto.
Iste viam carnis tenuit: per sæcula felix

Sit pietate Dei, qui sæcula morte redemit.
S. Petri Latuniacensis (382).

111. Arbore de quadam fructum gustaverat Adam,

Christianæ auctæ scriptores tom. II, col. 186.

(379) Hoc diœcesis Aurelianensis cœnobium, quod
partim a Miciano agro, in quo fuit exstructum, par-
tium a S. Maximino, secundo suo abbate, ad diem
15 Decembris, quo colitur, in opus nostrum infe-
rendo, ita vocalur, sæculo sexto ineunte initium
accepit. Adi Galliam Christianam auctam tom. VIII,
col. 1526 et seq.

(380) Sub nomine beatissimæ Virginis Mariæ de-
dicata est cathedralis Parisiensis ecclesia; quare
hanc, quæ jam inde a primis regum Franciæ tem-
poribus initium accepit, hic designari verosimilli-
mum arbitror.

(381) Hujus monasterii, a S. Audeno, Rothoma-
gensis archiepiscopo, in diœcesi Meldensi sæculo se-
ptimo exstructi, notitiam invenies apud Gallie Chri-
stianæ auctæ scriptores tom. VIII, col. 1679 et seq.,
uti etiam apud nos tom. IV Augusti, quo de S. Au-
dengo actum, pag. 812 ad lit. m in Adnotatis.

(382) Pro *Latuniacensis* hic substitutum puto
Latiniacensis; ut designetur Latiniacense diœcesis
Parisiensis monasterium, in pago Briegio ad flumi-

Arbore post de qua sors imminet omnibus æqua. A
 Si non peccasset, genus humanum recreasset.
 Sed quia peccavit, morti mala cuncta paravit.
 Ergo dolor, luctus, lacrymarum fundite fluctus,
 Quod mors sic mordet, sævit, ruit, omnia sorbet.
 Hac ruit omnis homo pro gustato male pomò.
 Hic valet et vivit mox terræ membra reponit
 Sic caro flos feni, sit fenum gloria mundi,
 Dum juvenum flores marcescunt atque decores.
 Cum parvo magnus, cum justo transit iniquus.
 Hoc probat omnis homo, sed, homo quod compro-

[bat omnis,

Intulit ipse pater, sed quod pater intulit ipse,
 Expulit ipse Deus, sed quod Deus expulit ipse,
 Nobile fecit opus, sed opus, quod nobile fecit,
 Sentit origo sequens; sed ethoc, quod sentit origo, B
 Sensit et hic Bruno: quoniam Bruno sentit et iste,
 Vivit in æternum, non ergo fleamus ob ipsum.
 Si qua tamen gessit, Domino quæ non placuere,
 Os, mens, lingua Deum non denegat ista rogare
 O Theos, alpha boni, da cælica regna Brunoni.

S. Petri Neocastrensis (383).

442. Hac vixit vita dum felix hic eremita,
 Dictus Bruno bonus, noster per cuncta patronus,
 Quo vexit pago, vivens permansit imago
 Veræ justitiæ, doctrinæ, philosophiæ,
 Exemplum cunctis qui dans ratione potitis
 Struxit structuram, quam novit non ruituram
 Ætheream sedem, per sæcula cuncta manentem
 In summis cælis, ubi gaudet Bruno fidelis,
 Cujus mirantes vitam; mores imitantes
 Omnes oremus prece, qualicunque valeamus,
 Hic ut tam dignus, tam verax tamque benignus
 Pro nobis toto fundens oracula voto,
 Quo gaudet lætus, cælesti culmine fretus
 Nos congaudere faciat secumque manere

S. Trinitatis Faleciæ (384).

443. Tanti doctoris fuerat de morte dolendum,
 Omnibus atque bonis noctesque diesque gemendum,
 Si possent luctus hominem revocare sepulchrum,
 Et lacrymæ fructus facerent, non plagere stultum,

nis Matronæ ripam positum, quod S. Furseus, nobili-
 lis Hibernus, uti ad 16 Januarii diem, quo de illo
 apud nos actum docuimus, sæculo vi extruxit, D
 quodque, cum deinde a Northmannis ruinam passum
 fuisset, sæculo x instaurandum curavit Herbertus III
 comes. Herberti II Veromanduorum comitis filius.
 (383) Cum non patet, quæ *North-castrum* seu *Neocastri*, Gallicè *Neufchâtel*, nomine distinguitur,
 loca inveniuntur, nec ullum, cujus ecclesiam S. Petro
 nuncupatum essetiam, reperire poterimus, quisnam
 hic locus sacer designetur, pro certo determinare
 haud queo.

(384) Falecia, Gallicè *Falaise*, Northmanniæ infe-
 rioris civitas, castrum, in rupe situm, sibi habet
 adjunctum, binasque, ut Martiniereus in Dictiona-
 rio Geographicò docet, complectitur parochiales
 ecclesias, quarum altera *SS. Trinitatis*, altera
S. Gervasii appellatur; dubitandum itaque non ap-
 pareat, quin ad priorem ex his spectet Titulus sub-
 jectus.

(385) In editione Basileensi additur *Castri*; ut
 posterior e duabus ad not præced. memoratis eccle-

Sed quia missarum lacrymis suffragia præstant
 Atque preces hominem justæ super æthera gestant
 Hymnis et Psalmis, præcibus grex ergo fidelis
 Christi poscat opem, missis omnino querelis,
 Ut faciat cælis animam residere Brunonis,
 Ne populetur ovem, conservet ab ore prædonis.

S. Gervasii ejusdem loci (385).

444. Gallia multorum mater, nutrixque virorum,
 Isti quando pares eshabitura mares?
 Iste tuus quondam doctrinæ præbuit undam
 Gentibus et cleris: heu bona fama peris!
 Francigenæ gentis nil confert littera, sentis,
 Hoc obeunte quidem, nunc habes inde fidem.
 Istius fossa Calaber tumulus tegit ossa.

Vivere præstat ei gratia magna Dei.

S. Mariæ Tornacensis (386).

445. Quem genuisse Colonia, Francio vult aluisse (387).
 Gloria Bruno pater, genti communis utrique,
 Ascensu facili sociatur ac agmina cæli,
 Quorum civis erat, etiam dum vita manebat.
 Non tamen hinc frustra comes est oratio justa.
 Conferat hoc Dominus, meritis quod defuit ejus.

S. Petri Blandinensis cænobii (388).

446. Est commune mori, mors nulli parcit honori.
 Mors est vita piis, pœna diurna malis.
 Ibimus absque mora, sed qua nescimus in hora,
 Est quia vita brevis, fluxa, caduca, levis.
 Ecce, satis scimus, quod non evadere quimus,
 Et quis erit finis, vermis et inde cinis.

C Dum vixit, vita nituit satis hic Eremita,
 Mortuus ipse tamen pace quiescat: amen.

S. Leodegarii martyris (389).

447. Poscitis auxilium, præbeat quod Christus in
 [ævum.

Brunoni petimus migranti corpore Summus

Quatenus optati concedat munera regni.

S. Bavonis in Gandavo (390).

448. In verbis quanquam nobis sit magna facultas,
 Non pro posse tamen, sit prode verba voluntas,
 Sed flentes breviter dicamus: Summe magister,
 Brunoni charo tibi Rex, in carne fideli,

siis, quæ Falesiense castrum complectatur, verosi-
 millime hic designetur.

(386) Cathedralis Tornacensis ecclesia sanctissi-
 mæ Dei Genitricis sacra est; ut huic proinde ascri-
 bendus sit Titulus subjectus.

(387) Quid ex hoc discamus vericulo, videsis
 commentarii prævii num. 42.

(388) Nobilissimum hoc Gandense monasterium
 solo hodie *S. Petri*, sub ejus et *S. Pauli* patrocinio
 fuit extractum, nomine venire solet, licet primitus
 a monte Blandinio urbi Gandavensi vicino, in quo
 a S. Amando sæculo vi fuit extractum, *Blandinien*
 fuerit vocatum. Ad de S. Amando operis nostri
 tom. I Februarii, pag. 822, ubi etiam Gallicè Christ.
 auctæ, scriptores tom. V, col. 184.

(389) Cum varia sint, uti ad secundam Octobris
 diem in commentario, Actis S. Leodegarii prævio,
 docuimus, loca sacra, Sancti hujus nomine insigni-
 ta, nec Tituli funebres eo ordine, quo rotulo fuere
 inscripti, recensentur, quodnam hic seu templum
 seu monasterium designetur, definire haud queo.

(390) Insigne monasterium, quod *S. Bavonis* no-

Cui super omnes bonum placuerunt gaudia cœli, A
Illud des esse, quod nusquam novit abesse.

S. Mariæ Connatrensis in Anglia (391).

119. Hunc pietate sua rex Christus in arce polorum
Collocet, atque frui requie concedat eorum.

S. Audomari episcopi (392).

120. Exemplum miseris mortalibus esse solebas,
Ut colerent Christum, quem semper, Bruno, colebas;
Pro quo divitias sprevisi totius orbis,
Ut tibi perpetuas daret auctor totius orbis.
Ergo vera fides, quam tu semper coluisti,
Te trahat ad Christi requiem, quam, Bruno, petisti.

S. Pauli apost. Lundoniensis (393).

121. Tanti fama viri diffusa sub ultima mundi
Excitat ardentem in digna precamina mentes,
Et licet, ut quimus, complere petita velimus.
Vota probatorum passim promissa virorum
Nos pro posse movent, Dominum memorare Bru-
nonem,

Decessumque sui missis celebrare quotannis.

Archidiacono Rengerius, Walterus, Quintilianus,
Robertus, Durandusque scholasticus, Theobaldus,
Arturus, ceterique omnes canonici ecclesiæ sancti
Pauli Lundoniensis salutamus fraternaque dilectione
impertimus eremitas ecclesiæ sanctæ Dei genitricis
Mariæ Turris Calabrie, concedimusque ut peti-
stis, anniversarium fieri singulis annis reverendo ma-
gistro domino Brunoni servo Dei cunctisque fratri-
bus cœnobii vestri pridie Nonas Octobris; id conce-
ssimus publico consensu fratrum nostrorum no-
menque ejus nominibus fratrum nostrorum ascri-
psimus in memoriam prædictæ commemorationis.

S. Petri Cassellensis ecclesiæ (394).

122. Brunonis vermes carnem pascentur inermes,
Proh dolor! immensi vas sensus et bonitatis.
Non tamen est inde, quod defleo; nam mihi constat,
Illum sanctorum concivem, sed quia cœtus
Ipsius mœret privatus Patre benigno.

S. Mariæ Atebatensis sedis (395).

123. Lux æterna Deus, præter quam nil valet esse,

men postea accepit, in castro Ganda ad Scaldis et
Legiæ seu Lisæ confluentes sæculo vii aS. Amando
conditum fuit; post varias autem vicissitudines sæ-
culo tandem xvi a statu regulari (monachorum enim
Benedictinorum erat) ad statum canonicorum sæcu-
larium transiit, cumque deinde in arcem converten-
dum esset, hi ad S. Johannis basilicam tunc paro-
chiale, nunc vero cathedralem, *S. Bavonis*, nomine
Johannis depositi, appellatam, commigrarunt, cathe-
drale deinceps in hac episcopatus Gandensis,
recens tunc erecti, canonicorum collegium constitu-
tur. Ad Operis nostri tom. I Octobris Gloriam
posthumam S. Bavonis § 3, uti etiam Sauderum
Rerum Gandens. lib. iv, cap. 3 et Galliæ Christ.
auct. scriptores tom. V, col. 171 et tribus seqq.

(391) Cum locum sacrum, qui ita nominetur,
neque in Monastico Anglicano, neque alibi inveniam,
puto, in illius descriptionem mendum hic irrepisse,
proque *Connatrensis* legendum *Conventrensis*; ita ut
hic designetur cathedralis hujus nominis in Anglia
ecclesia, quæ, sanctissima Dei Genitrici nuncupata,
S. Brunonis ætate est antiquior. Ad Mabillonium
tom. IV Annal. Bened. lib. LVIII, num. 69, et Mona-
sticon Anglicanum tom. II, pag. 128.

Qui nobis voluit nasci de semine Jesse,
Participem faciat te, Bruno, suæ bonitatis,
Qui fons multifluus et mirificæ pietatis.

Alius ejusdem.

124. Rectæ Bruno, viæ dux et fons philosophiæ
Non aliter docuit, vivere quam studuit.
Dum bene vivendo fecit, quodcunque loquendo
Vir boni ostendit, cœlitus emicuit.
Unde sibi merces donetur gloria perpes
Ac diuturna quies et sine nocte dies.

S. Vedasti Nobiliaci cœnobii scholæ (396).

125. Ploret vita brevi serie quod transeat ævi;
Transit enim, quiddam jam præsens cernitur esse.
Sic deest, idque petit, quod habet natura necesse.
Gloria stat rerum, perit hæc in tempore finis.

B Nil habet æternum, nisi sint imitamina veri.
Ergo quisquis homo vult prudens esse videri,
Diligat hæc tantum, quæ sunt sibi dona salutis.
Si bene stant curæ, bona lucis amando futura,
Non procuret ea, quæ sine fugiunt, velut aura.
Quiddam habet mundus, est quædam captio mentis,
Ut seducat eam, semper vigil aris inimici.
Ille leo rugiens, quærens, quem devoret, hostis
Nunquam dormitat, nec præstat membra quieti.
Irrequieta manet omnis sua cura per horas,
Nec habet occasum furor hic, nec sacra voluntas.
Unde, rogo, caveas homo, ne tenearis ab illo.
Mente sed intentus superis et sensibus omne
Impendas studium, vero quo functus honore,
Divino semper puroque fruaris amore.

C Deperit omne, quod est, sapiens simul insipiensque,
Pauper, inops, dives, quos vilis contegit urna,
Lege necis sumpta, sic fiunt pulvis et ossa.
Justus obit, moritur. Aliquo fit crimine læsus,
Nec caret macula communi lege creatus.
Cedit enim sorti, nimirum quam pater Adam
Permatrem meruit, quam littera nominat Evam.
Mens mea dum queritur super his, per plura vaga-
tur,

Ampla nimis ratio per mentem multiplicatur.

(302) Puto, hic designari monachorum cœnobium,
operis nostri tom. præcedenti in commentario ad
Vitam S. Gerardi, Brononensis abbatis, prævio
num. 245 memoratum, quod jam inde a sæculo nono
canonicorum secularium factum fuisse, ibidem do-
cuimus.

(393) Cathedralis Londinensis in Anglia ecclesia
S. Paulo sacra est; quæ ad hanc puto spectare
Titulum subjectum.

(394) Casletum, Flandriæ occidentalis oppidum,
quod Gallice et Flandrice *Cassel* appellatur, hincque
ab iis, qui subjectum Titulum scripsere, *Cassella*
seu *Cassallum* Latine dici potuit, duas habet colle-
giatas ecclesias, quarum altera *S. Petri*, altera
S. Mariæ nuncupatur; ut proinde priorem ex his
hic designari, fas sit conjicere.

(395) Atebatensis cathedralis ecclesia, sanctissi-
mæ Dei Genitrici sacra, indubie hic designatur.

(396) Atebatense S. Vedasti monasterium, quod
prius *Nobiliacum* dictum fuit, sæculo septimo fuit
constructum. Dubitandum itaque non apparet, quin
a schola, quam pro more, sæculo duodecimo ineunte
usitata, monasterium illud instituebat, Titulus sub-
jectus processerit.

Glare pater Bruno, peto, sit tibi vita perennis,
Dicat Amen quisquis mihi respondendo fidelis.

Aliis ejusdem.

126. Lumen et ordo viæ ducentis ad alta sophiæ
Occidit, hinc cedens naturæ Bruno recedens
Par pecudis brutæ Tibi, Bruno, magister acute,
Viluit hic flore mundus, sterilique decore.
Flos fuit in feno, viguit sub sole sereno,
Dum tua cantaret, studio dum musa vacaret,
Dum modo lactaret Remos, modo pane cibaret (397).
Hinc tamen, abjectis opibus studiisque rejectis.
Clausus in obscuro frueris labamine duro,
Nilque sequens Bruno varium, fundatus in uno,
Sic Pater, o Bruno, capis unum captus ab uno (398).

SECTIO V.

Titulus S. Mariæ Morlivenensis ecclesiæ (399).

127. Floruit in mundo vir prudens ore profundo
Utilis est forma sors ejus et ultima norma.
Scivit enim vere, mundum non posse manere.
Calcavit flores ejus, contempsit honores.
Nunc requies sibi sit quoniam sacra pagina dixit :
Non est damnosa mors justis, sed preliosa ;
Bruno Hierusalem consendit spirituale.

SS. Petri et Augustini Anglorum apostoli (400).

128. Bruno pia vita cælo vivas eremita,
Reddidimus vestris, reddantur debita nostris.

S. Edmundi regis martyris (401).

129. Transit ab hac vita Bruno pater ac eremita,
Transeat in requiem spiritus ejus : Amen.

Aliis ejusdem.

130. Annuat huic Dominus Brunoni gaudia verus,
Aginia sanctorum, qui continet alta piorum.

S. Mariæ Spalinguæ ecclesiæ S. Nicolai Andegavensis (402).

131. In mundo rutilat solis jubar et rutilando

Transit et excedit sidera clara poli ;

Sic et Brunonis sapientia tanta refulsit,

Inter Francorum sidera solus ut hic

Esset cunctorum flos et fons philosophorum.

Flos speciosus erat, fonsque profundus erat.

Ex hoc manavit sapientia tanta per orbem,

Ut quos imbueret, philosophos faceret.

Splendor sermonis fuit et lux religionis,

(397) Sanctum Remis poemis docuisse, hinc concludendum apparet. Adi. comm. præv. num. 77.

(398) Alludi videtur et hic ad illud Lucæ x, 42 : « Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit. »

(399) Cum locum, qui seu *Morlivan*, seu *Morlica* vocitur, nusquam inveniam, occurrat autem in Britannia Minori civitas, quæ *Morlavan*, Gallicè *Morlais* seu *Morlaix*, nominatur, ecclesiamque sanctissimæ Dei Genitricis sacram, habet, spectare ad hanc Titulum subjectum, verosimile apparet perperamque adeo *Morlivenis* pro *Morlævensis* hic exarari.

(400) Insigne hic puto designari Cantuariense monasterium, quod S. Augustinus, Cantuariensis in Anglia episcopus, *Anglorum Apostolus* nominatus, de quo apud nos ad diem 26 Maii actum in honorem S. Petri apostoli Cantuariæ sæculo septimo extruxit. Adi. tom. I. Monastici Anglicani pag. 23, uti etiam operis nostri tom. VI Maii, pag. 440.

A Ejus religio scitur ubique satis ;

Ejus doctrina sunt facti tot sapientes,

Quos mea mens nescit et mea penna tacet ;

Ejus in exemplo sunt multi religiosi

Et sectatores discipuliqua crucis.

Ipsæ crucem Christi tulit et sua cuncta reliquit,

Seque negando sibi profuit ipse sibi.

Dives, famosus, facundus et generosus

In mundo nituit, sed sibi displicuit.

Mundus et ipsius res et mundana potestas

Non sibi chara fuit, omnibus abstinuit.

Nullus amor vel honor nocuere Deum sitienti ;

Sed quarendo Deum fuit [fugit] in exilium.

Exsul erat patriæ loca præsidiumque Mariæ

Obtinuit, cujus filius ipse fuit.

B Felix exsul erat, quem virgo Maria recepit.

Hæc sibi refugium præstet et auxilium

Fiat ei portus, cujus fuit integer ortus

Filius æternus, sit tibi certa salus.

Religiosis fratribus in loco, qui Turris appellatur,

Deo devote famulantibus Lambertus abbas et tota

congregatio Sancti Nicolai salutem et dilectionem.

Dolori vestro et desolationi charitatis visceribus

compatientes dominoque Brunoni ex hoc mundo ad

Patrem ; ut credimus, transeunt congaudentes et

triumphalis funeris debitum exsolventes justis peti-

tionibus vestris et desideriis satis facimus, annuen-

tes, at illius depositio in Martyrologio nominibus

fratrum nostrorum interscribatur et perpetua me-

moria recolatur.

C

S. Mariæ ecclesiæ Lincolnienensis (403).

132. Transisti mundo securus, maxime Bruno,

Quem quia previsti, nil nocuisse puto.

Te voluit rebus fallacibus illaqueare,

Sed tibi prospiciens non cadis in laqueum.

Obtulit iste quidem, quæ pronus stultus adorat,

Hoc est, divitias et bona, quæ pereunt.

Et quia nemo potest horum splendore beari ;

Quippe nihil prosunt, sed nimis officiunt,

Omnibus adjectis, eremum lætus petisti,

Hoc solum cupiens posse placere Deo.

Nec bona fama viri latuit dispersa per orbem,

Sed vaga permultos communuit populos.

(401) Vide de hoc monasterio Monastici Anglicani tom. I, pag. 284 et binis seqq., ubi ea traduntur, ex quibus palam est, diu illud fuisse ante S. Brunonis ætatem constructum.

(402) Andegavense ordinis S. Benedicti monasterium, qui a S. Nicolao nomen est inditum, sæculo undecimo, quemadmodum intallia Christiana veteri Sammarthani fratres tom. IV, pag. 688 docent, fuit fundatum; atque hoc quidem hic per Andegavensem S. Nicolai Ecclesiam designari autumo ; per aliud autem, quod huic præmittitur, S. Mariæ Spalinguæ nomen unam ex ecclesiis, quas de more plures enim olim majoribus cœnobii erant ecclesiæ monasterium illud habebat.

(403) Lincolnienensis cathedralis in Anglia ecclesia sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ, uti tom. III Movastici Angl. pagg. 257 et 259 videre licet, sacra est ; quare dubitandum non apparet, quin ad hanc referendus sit Titulus subjectus.

Profruit et multis dans exemplum famulandi
 Illi, qui bonus est, qui Dominus Deus est.
 Hoc igitur melius quis homo posset meditari?
 Ista salus multis profuit atque tibi
 Quis tam felicem novit atque sapientem?
 Non novi talem nec tibi consimilem.
 In te revera patuit sapientia vera,
 Te pietas Domini nutrit et docuit.
 Hunc elegisti præ cunctis, hunc et amasti,
 Quem quicumque colit, non coluisse pudet.
 Sit tibi lux, patria, requies et gloria parta,
 Cui servire fuit gloria sola tibi.

S. Mariæ Eboracensis (404).

133. Filius ecclesiæ mortali carne solutus,
 Bruno vir sapiens, quod sua facta ruiturus,
 Spes, amor atque fides, quod mernere, tenet.

Alius ejusdem.

134. O si voce rei divini pompa trophæi
 Posset laudari, vel plene notificari!
 Sed quia deficeret, nisi se mea vox cohereret
 Quod mihi velle datur, perfecte posse negatur.
 Sed tamen absque mora surgat mea per mare prora,
 Ut, si fas detur, Christum laudando precetur.
 Laus tibi, summe pater, cui subditur inferus ater
 Laus tibi, laus, Christe, cui mundus subjacet iste.
 Cœlestis doni da præmia, quæso, Brunoni
 Ut tibi, qui vixit, qui mundo se crucifixit,
 Vivat in æternum nec mortis tangat avernum.
 Quod petitis vobis, impendite mutuo nobis.

S. Petri Eboracensis Angliæ metropolitis (405).

135. Pro quo Bruno brevis reprobavit noxia vitæ,
 Ipse rependat ei munera perpetuæ.

Alius ejusdem.

136. Fama prius nobis retulit, quam littera vestra,
 Non de morte quidem, sed bonitate viri.
 Gemma domus Domini Bruno fuit atque columna,
 Et fidei verus cultor apostolicæ.
 Vera fides ejus, virtutibus ædificata,
 Æthereas aëdes ædificavit ei.
 Gloria, divitiæ, persona, scientia rerum
 Illi clara satis, sed pede pressit ea.
 Sunt quæ dant homini post mortem vivere posse,
 Nec tamen hæc possunt morte carere dare.
 Mors premit omne caput, quæ si cui parcere posset,
 Certe Brunoni parcere debuerat
 Mors bona, mors felix, si mors est illa vocanda,
 Quam sequitur requies vitæque perpetua.

(404) Hoc monasterium, S. Mariæ nomine insignitum, diu pariter ante S. Brunonis ætalem fuerat constructum. Ad Monast. Anglic. tom. I, pag. 384, et Mabil. in Annal. Bened. lib. vii, num. 69.

(405) Dubium non est, quin hic designetur cathedralis, quæ S. Petros sacra est, Eboracensis Ecclesia.

(406) Hæc ecclesia, quæ collegiata est atque in agro Beverlacensi sita, diu ante S. Brunonis ætatem existit, uti videre est tum ex iis, quæ de S. Joanne Beverlacensi, archiepiscopo Eboracensi, ad 7 Maii diem, quo de hoc apud nos actum, docuimus, tum etiam ex iis, quæ tom. III Monastici Anglicani in Col.

A Si quid ei terrena dedit contagio sordis

(Nam sine peccato vivere nemo potest)

Abluat illa Deus, qui trinus vivit et unus

Et det ei requiem, dicat et omnis : Amen.

Quod petitis vestris jam fecimus et faciemus,

Et petimus, nostris ut faciatis idem.

S. Joannis archiepiscopi Beverlacensis ecclesiæ (406).

137. Bruno, quod sprexit vivens, in morte reliquit

Nam mundum fugit mundanaque vilia dixit.

Christo servivit, quare cœlum penetravit.

Ipsius tales transmittere sed quia fratres

Chartam fecerunt, nostri domini voluerunt

Pro famulo tanto postremo tempore functo

Officium servis gratum persolvere cunctis.

Ricardi (407).

B 138. Qui casu mortis, sublato Patre, doletis,

Ponite tristitiam, manet omnes exitus idem.

Hinc est pensandum, quia mundi gloria fenum,

Ad tempus floret, florens pertransit et aret ;

Et quia sic floret florens, sic transit et aret,

Declinemus eam, magis inquirendo futuram.

Jam præcessisti, jam regula, Bruno, fuisti,

Jam conclusisti, quod caute proposuisti.

Florebas mundo fragili, sed flore caduco

Sprexisti mundum fragilem, floremque caducum,

Contemplativæ quærens succedere vitæ,

Quam tibi concedat, qui secula per omnia regnat.

Alberti.

139. Det pietas Christi tibi, Bruno, quod meruisti

C Factus in hac vita monachus prius, hinc eremita

Turiani.

(408).

140. Sit tibi, Bruno, quies, sit lux, sit gloria perpes,

Sit tibi vera salus, vera medela Deus.

Richardi.

141. Æternam sedem nobis invidit et ædem

Æternæ sedis factus prior exsul et ædis,

Arboris illicite dum gustum suggerit Evæ

Gustat, fit gustans mortalibus addita fatis,

Porrexitque viro, casu simili ruituro.

Immortalis erat, sicut Deitatis imago,

Immortalis erat, costis educta virago ;

Sed mox post gustum mortales efficiuntur

Dejectuque gravi paradiso deiciuntur

Intravit mundum mors effera, subdidit illum

D Legibus illa suis, moritur, qui nascitur, omnis.

Parcere non novit, sad nec tibi, Bruno, pepercit.

Apposuit patribus, jam sit tibi vivere Christus

Et raptum mundo te restituat paradiso.

legiatis Angliæ Ecclesiis pag. 1 in litteras missa sunt.

(407) Hic, qui Titulo subjecto, alique, qui quatuor Titulis proxime sequentibus Sancto nominatim parentantur, collegiata Beverlacensis ecclesiæ canonici indubie fuerunt. Singulorum porro nomini in editione Basiladensi additur *Ad eundem*; quod quid verosimiliter significetur, ex Adnotatis, sectioni sextæ ad not. 421 subdendis, collige.

(408) Opinioni eorum, qui Sanctum, cum mundo valedixit, non recta in Carthusiam secessisse statuunt, suffragatur hic Titulus. Ad commentarium prævium num. 415 et seqq.

Wilhelmi.

142 Carmina si possent tanto prodesse Patrono,
Jam prodesset ei musa canora mei.
Carmina cantasset titulo fruitura perenni,
Mille modis tanto psalleret illa viro,
Psalleret illa viro, studiosa mente manueque
Linguaque magnificum magnificaret eum.
Sed quia defuncto nil prosunt carmina laudis,
Virtus summa Dei propitiatur ei.

Torruerat phœbus bis sex octoque diebus
Libram, cum vita discessit ab hac eremita (409)

S. Petri Castrensis ecclesiæ (410).

143. Gloria iustorum, solatia sola reorum
Bruno fuit vivens parque dolor moriens.
Totius cleri decus, exemplar quoque veri,
Mors dolor! eripuit, dum Pater occubuit.
Effectus monachus prius, hinc eremitaque rectus,
Gratia summa Dei propitiatur ei.

Huc tendunt vota, quæ propitiatio tota
Sit fragili vitæ sub brevitæ site.
Huic fuit Octobris immanibus edita probris
Finis sexta dies, sit sibi jam requies.

Alius ejusdem.

144. Personæ titulus sub nomine prætitulatus
Virginis et Matris, quam post Dominum colit orbis,
Diversos luctus mundus sonat undique totus,
Ad multas mortes secum ducendo cohortes.
Prosternit cunctos sacro baptismate lotos,
Sicut demonstrat Brunonis clara lucerna.
Is cum multorum laudetur voce virorum,
Sit meritis morum spectabilis eximiorum,
Lege tamen mortis sors hunc tulit impia portis.
Flemus vobiscum, sed opus quid ad hæc nisi Chris-
[tum]

Poscere, quod requies sibi sit post funera perpes.
Ut vestris functis dedimus, sic vos date nostris.

145. *Mariæ et S. Adelmi Malmesbenensis ecclesiæ* (411).

Hic bonus athleta, cuius celeberrima vita
Istic narratur, laudabilis esse probatur.
Nam si sic vixit, præsens ut chartula dixit,
Et si munificus fuit et pius atque pudicus,
Si sibimet parvus fuit, indignus quoque largus,
Si calcator opum, si spreto deliciarum,
Si verbis cultus fuit et bene morigeratus,
Est quid opus verbo, quid dicere plura laboro?
Jam nunc tantorum cælum tenet arte bonorum,
Nam sibi pro meritis est redditus astriger axis.
Nunc igitur Bruno lætatur et hæret in uno,

(409) Anno nimirum 1101, quo S. Bruno obiit,
nondumque Gregoriana Calendarii correctio facta
erat, signum Libræ sol fuit ingressus die 17 Septem-
bris, a quo ad diem 6 Octobris, Sancto emortualem,
dies viginti, computato utroque extremo, effluxerunt.

(410) Hic fortassis collegiata Angliæ Ecclesia de
Cestre, quæ S. Petro sacra sit, designatur.

(411) Malmesburiense, de quo tom. I Monastici
Anglicani pag. 49 et seqq. agitur, monasterium, in
agro Wiltoniensi situm, verosimiliter hic designatur,
perperamque proinde *Malmesbenensis* pro *Malmesburiensis* scribitur.

(412) Cum ecclesia cathedralis Rotomagensis

A Unum suscepit Bruno, qui multa reliquit.

Est tamen hoc solum cunctis præstantius unum.
Si quam sit magnum, juvat hoc addiscere lucrum,
Sat dicam breviter, paucisque docebo patenter.
Suscepit Christum solamen dulce laborum,
Quid prodest igitur, quod nos sibi versificamur?
Sed puto, proficere, si dico : Deus, miserere.
Ast quoniam nemo peccaminis est sine nævo,
Si quod habet facinus, tu bono terge Deus.

S. Mariæ Rothomagensis ecclesiæ (412).

146. Ecclesiæ sancta totius luceat ordo,
Humani generis flens irreparabile damnum
Mundo decessit mudani victor honoris
Bruno pater, sanctæ fundator Religionis,
Cujus tanta pia vitam commendat honestas,

B Ut sit eum cuiquam non aequiparare potestas.

Ipse fuit sapiens, vir nobilis, indole fulgens,
Imbutus fonte totius philosophiæ ;
In quo cum virtus probitatis viva niteret,
Glorificos fasses, qua promeruisse valeret,
Proculcator opum, cunctorum spreto honorum,
Et mundi stultam pede contudit ambitionem
Et studio sanctam fundavit Religionem.

Mundum declinans, mundi sublimia vitans
Elegit potius privata degere vita.

Sed quamvis humilis claris meritis eremita,
Cujus magnificæ quoniam seriem pietatis
Nemo referre valet, actusve piæ bonitatis,
His prætermisissis, precibus nos invigilemus,

C Atque Patrem summum devota mente rogemus,
Ut Pater eximius vitali luce fruatur

Justus et agminibus iustorum consocietur.
Nos Rothomagensis metropolis ecclesiæ canonici
singulis annis venerabilis viri Brunonis anniversa-
rium faciemus.

S. Trinitatis Rothomagi (413).

147. Quamvis mens hominis nescit discernere, finis
Qui sit cunctorum; sed fons et origo bonorum,
Cui patet occultum, nec quid dimittit inultum,
Nos tamen, ut mores designant exteriores,
Dulcis et emeritæ pia consummatio vitæ,
Credimus, ad Superos quod vester transiit Heros.
Quæ vos oratis de votis concelebratis,
Hac eadem nostris exposcimus ut faciatis.

D Ut vivant Christo, quos carcere solvit ab isto.

S. Leodegarii (414).

148. Hic Leodegarii titulus describitur almi.
A facie mortis nequit ullus sistere fortis.

sanctissimæ Dei Genitrici sacra sit, illam hic desi-
gnari, indubitatum apparet.

413) Hoc monasterium, quod in monte prope Ro-
tomagum situm erat, sæculo xi fuit extractum,
et ad annum usque 1397, quo mensa abbatialis
Carthusiæ Gallionensi attributa est, sub abbatibus
perseveravit, ut Gallie Christianæ auctæ Scriptores
tom. XI, col. 124 et seq. docent.

414) Pratellense S. Leodegarii cœnobium, quod
in diceosi Lexoviensi situm est, sæculoque xi, ut
Gallie Christianæ auctæ Scriptores tom. XI, col. 853
docent, fuit extractum, verosimiliter hic desi-
gnatur.

Sed fumo similis vita viri sterilis.

Labitur ut ventus pulcherrima nata juvenus.

Æque tolluntur pessimus atque bonus.

Omnes morte ruunt, terramque cadavera quærunt,
In nihilum veniunt, vermibus esca fluunt.

Corpora putrescunt, quæ viva superba fuerunt

Horrida fit caro mortua cuncta caro.

Mox homo cum moritur, statim sua fossa paratur,

Charus post nullus curet habere suos,

Sed sociat cineri jam foetens corpus amici.

O quam vanus amor, cum cadit omnis honor!

Brunoni dedimus, quod debitus exigit usus,

Vos et idem nostris persolvite subtitulatis (415)

S. Mariæ Pontileviensis (416).

449. Exiit e mundo Vir, mundi spretor, ad illum,

Qui mundum fecit quem sine fine videt;

Ellicet hic, tanquam tenebrosus, Bruno vocetur (417),

Est tamen et fama lucidus et meritis.

Luce Dei fruitur, quia lucem respuit istam,

Et pro deserto cœlica regna colit.

Vos igitur, fratres, pro læto ne doleatis,

Esse suos lætos lætus et ipse cupit.

Si quid ei minus est, Deus illi compleat illud

Et nostras vestris jungat ei precibus.

SECTIO VI.

Titulus S. Mariæ Bajocensis ecclesiæ (416).

450. Strenuus et fortis conservator monachorum,

Providus et mortis, fundator cœnobiorum,

Solatorumque Patrum prius et clemens imitator,

Solamen fratrum, sanctæ virtutis amator,

Morum corrector justus, pia spes miserorum,

Justitiæ rector, custos et ubique bonorum,

Moribus ornatus, vas et plenum pietatis,

Fortiter armatus clypeo veræ probitatis,

Humanæ Bruno subiit jus conditionis,

Cœtibus angelicæ conjungendus legionis.

Non ibi raptore habitant, nec turba rebellis

(415) Ad notam 352.

(416) Hoc cœnobium, quod sanctissimæ Virgini Mariæ sacrum est, quodque ab aliis *Pontilevium* vocatur, in diœcesi Blesensi situm est, sæculoque undecimo, ut Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. VIII, col. 1379 docent, fuit exstructum.

(417) Alluditur ad nomen Brunonis, quod a nomine Teutonico *Braun*, Flandrico *Brayn* et Gallico *Brun*, idem, quod Latine *Fuscum* seu *Subnigrum* significante, deductum videri potest.

(418) Sanctissimæ Dei Genitrici sacra est, quemadmodum Galliæ Christianæ auctæ scriptores t. XI col. 346 docent, cathedralis Bajocensis ecclesiæ; quare ad hanc referendum puto Titulum subjectum.

(419) In Adnotatis sectioni secundæ subnexis docui singulis fere cathedralibus suas olim fuisse scholas, in quibus, qui volebant, litteras docebantur: verum, cum præter scholas hæc, quæ *episcopales* vocabantur, monasticasque, quæ monasteriis instituebantur, essent etiam in urbibus nonnullis scholæ, quæ a magistris, ab episcopo approbatis, extra cathedrales ecclesias monasteriaque instituebantur, nesciamque, qui res in urbe Bajocensi S. Brunonis ætate habuerit, specietne ad episcopalem, an ad aliam Bajocensem scholam Titulus subjectus, pro certo nequeo edicere, potestque is profectus esse ab omnibus simul civitatis Bajocensis scholis, si plures forte ibidem fuerint.

A Nec pravi mores ibi sunt, sed quisque fidelis.

Quo nobis aditum tribuat Rex perpetua,alis,

Mortis post obitum protectio spiritualis

Spiritus hic summa Brunonis pace fruatur

Luceque splendida pietate Dei potiatur.

Versus scholares ejusdem urbis (419).

451. Hic dolor, o Bruno, plus quam processit ab

[uno,

Unde dolet, plangit, quam mors tua funditus angit!

Non lacrymando parum communis turba scholarum

Atque genu prono tali viduata Patrono

Pro merito dando diffundit vota precando,

At Regem poscit, qui cuncta latentia noscit,

Ut tibi det vitam, te suscipiens eremitam.

S. Georgii ejusdem urbis (420).

B 552. Floremitarum, lumen mirabile, clarum

Syds, Bruno, patrum vigor, ordo, regula fratrum

Exemplarque viæ cœlestis, fonsque sophiæ,

Has tetigit metas, quibus omnis clauditur ætas.

In numero fratrum te scripsimus, optime patrum,

Sedula devote fundendo precamina pro te,

Ut pietate Dei tibi detur pars requiei.

S. Stephani (421).

453. Si vel per gemitum vel per lacrymas dare

[vitam

Hic mundus posset, mundus utrumque daret,

Ut sibi sublatum semel eliceret redivivum

Brunonem, miseris spem, decus, auxilium;

Qui sectans eremum, propriamque crucem bajuo

[lando

C Actu complevit, ore quod edocuit,

Remigiumque tenens fidei spem fixit in astris,

Et rate felici jam mare transiit:

Et quia non per se valet ullus posse beari,

Hunc immensa Dei gratia justificet.

S. Vigoris Cerasiæ cœnobii (422).

454. Humilis grex cœnobii Cerasiensis beati Vigoris,

(420) In generali beneficiorum diœcesis Bajocensis elencho, anno 1648 typis Parisiensibus excuso, pag. 23 curatis civitatis Bajocensis ecclesiis accensetur ecclesiæ, *S. Georgii* dicta; quare cum loco sacrum alium, vel abolitum, vel modo adhuc existentem, cui in civitate Bajocensi vel sit, vel olim fuerit a S. Georgio nomen, hanc reperiam, ecclesiam illam hic designari conjicio.

(421) In editione Basileensi habetur *S. Stephani ad eundem*, id est, ni fallar, ad *eundem Titulum*; hujusmodi autem inscriptio, cum vocem *Titulus* subinde etiam ad epistolam encyclicam, obitus ejuspiam nunciam, significandam S. Brunonis ætate fuisse usurpatam, ex ipsa proxime ante funebres hosce Titulos descripta epistola encyclicæ, mortis S. Brunonis nuncia, manifestum sit, æquivalet huic sequenti: *Responsio S. Stephani ad eandem epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nuntiam*. Jam vero, cum diœcesis Bajocensis situm in urbe Cadomensis, quod *S. Stephani* nomine distinguitur sæculoque undecimo fuit exstructum, monasterium complectatur, processisse ab hoc Titulo funebrem, seu subjectam ad encyclicam, qua mors S. Brunonis quaquaversum nuntiata fuit, epistolam responsonem, verosimile apparet.

(422) Hoc diœcesis Bajocensis monasterium, *Cerasium* etiam appellatum, quod a Northmannis adhuc ethnicis Neustriamque infestantibus, fuerat destru-

præmonitus oraculo divino, pro anima religiosi ac A
Deo dilecti Brunonis generale officium (422) persolvit, orans ut ei parcat summa Dei pietas.

S. Mariæ Constantiensis ecclesiæ (424).

155. Christus doctorum doctor, fons atque bono-
[rum,

Donet Brunoni, quod meruere boni.
Esse Deum verum sequitur non esse severum,
Huic igitur placidus sit sine fine Deus.

Nam genus humanum, confectum crimine vanum,
Iste Pater docuit quam melius potuit,
Christi mandatum pandens, dare munus amatum
Servanti vitam dat quia perpetuam.

Nec solum verbis, ut durus doctor, acerbis
Perdocet; ast factis persequitur propriis.

Perpetua vita cur non caret hic eremita,
Est quoniam verus solus in orbe Deus.

Quod petitis vestris, hoc Christus det quoque
[nostris,

Insimul ut socii sint sine fine Dei

Versus scholares ejusdem (425).

156. Bruno multorum præceptor grammaticorum
Cunctis corporeum nuntiat interitum
Grammaticus, rhetor, dialecticus astrologusque
Effugerent mortem, si fugienda foret.

Sed quia mors nulla nequit auferri medicina,
Semper quisque suum cogitet interitum.

S. Michaelis de periculo maris (426).

157. Mira Dei virtus mirandos perficit actus.
Quosdam justificat, quosdam de morte repulsat.
Quos vult, ignorat, quos vult, solide sibi firmat;
In quibus hic Bruno, vir religionis amator,
Colligitur, capitur, felicitat annumeratur,
Hujus sicut opus rotuli contestificatur.

clum, ab iisdem, factis Christianis, sæculo undecimo
fuit instauratum, consule Galliam Christianam
auctam tom. XI, col. 408 et seqq.

(423) Adi notam 282.

(424) In inferiori Northmannia sita est urbs episcopali sede nobilis Constantia; hujus autem cathedralis ecclesia, quemadmodum Galliae Christianæ auctæ scriptores tom. XI, col. 863 docent, sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ nuncupata est; quare locum sacrum ab Ecclesia illa distinctum, D
hic designari non puto.

(425) In editione Basileensi additur *Urbis* Vide notam. 419.

(426) De hoc diœcesis Abrincensis monasterio, quod ab aliis *S. Michaelis in periculo maris* appellatur, sanctique Brunonis ætatem longo temporis spatio præcessit, adi operis nostri tom. VIII, Septembris pag. 80 et 3 seqq. uti etiam Galliae Christianæ auctæ scriptores tom. XI, col. 510 et tribus seqq.

(427) Locum sacrum, qui hoc nomine distinguitur, dicique aliqua veri speciei is, qui hic designatur, possit, nuspiam invenio.

(428) Monasterium, in diœcesi Cenomanensi situm, quod *Louleyum* vocatur, sæculo undecimo fuit exstructum. Liqueat id ex ipso, utpote cui Sigefridus, sæculo undecimo non multum provecio, ut Galliae Christianæ auctæ scriptores tom. XI, col. 680 docent, Sagiensis episcopus, subscriptis, suppeditato a Sammarthanis fratribus tom. IV, pag. 579 et seqq. foundationis instrumento. Istud porro monasterium,

S. Petri Casalis (427).

158. Vita Brunonis, fides et opera si talis exstiterit, ut dicit littera.

Non est lugendus, cum sit Superis sociatus;
Sed si, dum fragilis toleramus pondera carnis,
Nullus compareat, qui sic sine crimine vivat,
Ut caveat factis aut non delinquere verbis;
Idcirco Christum deprecamur, ut, si in aliquo
offendit iste Pater, dignetur indulgere.

S. Mariæ Louleii cœnobii (428).

159. Audito transitu beatissimi eremitæ Brunonis, Cenomanensis mater ecclesia trigenerium ei fecit (429), anniversarium depositionis diem celebratura.

S. Juliani Cenomanensis (430).

B 160. Morte tua flendum non credimus, optime
[Bruno,

Qui, fugiens vanos mundi pereuntis honores,
Angelicam in terris vitam sapiens imitatus
Corpore adhuc vivens celestia mente petebas.
Corporis ergo malis, Christo miserante, solutus
Sedibus æthereis æterna pace frueris.
O utinam tua sancta sequi vestigia possem,
Corporis istius quo lætus dama subirem!

Alius ejusdem.

161. Vixit in Ecclesia firmissima Bruno columna,
Occidit, unde decus Ecclesiæ titubat.

Mundalis luget, cœlestis curia gaudet.
Hæc perdit, tantum suscipit illa Virum.

C Debita naturæ solvit meliora seculis,
Cui pro morte brevi vita perennis erit.

Alius item ejusdem.

162. Ad Superos Superum cultor sociusque recessit.
Commendans terræ Bruno, quod ejus erat,

quod, quemadmodum ab iisdem Sammarthanis fratribus ibidem traditur, in sanctissimæ Virginis Mariæ honorem fuit conditum, esse puto illud ipsum, quod hac in inscriptione, litterulæ unius facta mutatione, *Louleii cœnobii* nomine distinguitur. Mirum interim accidit, in Titulo subjecto exponi, non quid hoc, sed quid *Cenomanensis mater*, seu cathedralis, *Ecclesia* pro *S. Brunone* præstiterit, sequentique etiam tempore sit præstitura.

(429) Adi notam 269.

(430) Cum Cathedralis Cenomanensis Ecclesia S. Juliano, primo Cenomanensium episcopo, nuncupata sit, nec ab hac distinctus, cui a S. Juliano nomen fuerit, convenireque posse Titulus subjectus videatur, locus sacer ullus in Cenomanensi seu civitate seu diœcesi sæculo duodecimo, cujus anno primo Sanctus noster obiit, exstitisse inveniatur, cathedralem illam ecclesiam hac in inscriptione designari, existimo; quod si autem vera sit hæc mea opinio. Claudium Robertum et post hunc Sammarthanos fratres, qui, cathedralem Cenomanensem ecclesiam, cum primo B. Mariæ ac deinde S. Gervasio consecrata fuisset, anno demum 1201 S. Juliano, translato in illam sacro hujus corpore, dedicatam fuisse, in convinctum a se Gallie Christianis scribunt, a veritate aberrare necesse est, nisi forte, quod tamen non puto, isthæc Tituli subjecti inscriptio ab iis solummodo, qui funebres Sancti Titulos sæculo 16 edendos curarunt, fuerit profecta.

Sarcinulasque leves et agentem Prothea mundum A
 Despicit, æternas pauper adeptus opes.
 Depositum interea cineri miscetur, idemque
 Sperat et expectat præmia sorte pari.
 Suspitor, angelicas huic exsultare cohortes,
 Et cœli cives plaudere cive novo.
 Sexta dies Octobris erat, cum Bruno, sæculus
 Naturam, Superos exoneratus adit.

Alius adhuc ejusdem.

163. Iste superna petens sincera religione,
 Regnat cum sanctis in cœlesti regione.
 Iste laboravit, felix labor, unde vocavit
 Gloria sanctorum, merces miranda laborum
 Te, tibi se, Bruno, dans regnum Rege sub uno :
 Rege sub hoc dico, majestas cujus olympo
 Fulget et est Sanctis lux, gloria, vita perennis. B
 Istius ergo decet nos commendare laborem
 Muneris æterni decet et laudare datorem.
 Impetret et nobis nostræ devotio laudis,
 Munere divino regnemus Rege sub illo.

S. Vincentii Cenomanensis (431).

164. Si posset lacrymis et planctu vta reduci,
 Cum gemitu magno et lacrymis planctuque pro-
 [tervo
 Totius florem mundi clerique decorem
 Tristis Brunonem lacrymarer luce carentem.

B. Juliani de prato (432).

165. Isti Brunoni tribuatur vita perennis,
 Spiritus atque suus, cœlesti sede receptus
 Regnet cum Domino, felix sit nunc et in ævo. C
 Hic vir præclarus vita doctorque beatus
 Cum tibi descriptas laudes omnino probemus
 Nosque tuis meritis fulciri posse putemus,
 Ut tamen orantum fratrum precibus faveamus,
 Effudisse preces pro te nos notificamus,
 Unde vicem nobis reddendam non dubitamus.

S. Mauricii sedis Andegavensis (433).

166. Gallia tristatur, Calaber populus lacrymatur.
 Doctoremque bonum gemit ista, flet illa patro-
 num.
 Vitæ præsentis hæc laudat eum documentis,
 Ejus et eximia celebratur ubique sophia.
 Plusquam Maronis laudatur lingua Brunonis.

(431) Hæc ordinis S. Benedicti abbatia, quæ in uno civitatis Cenomanensis suburbio sita est, sæculo sexto fuit ædificata a S. Domnolo, Cenemansensi episcopo. Ita docet in Annalibus Benedictinis lib. vi, num. 43, Mabillonius.

(432) Situm est in diœcesi Cenomansensi, hoc sanctimonialium Benedictinarum monasterium, diuque ante S. Brunonis ætatem exstitit, utliquet ex iis, quæ de eo lib. i et ii Annalium Benedictinorum memorat Mabillonius.

(433) Dicata est S. Mauritio cathedralis Andegavensis ecclesia; quare dubitandum non est, quin hæc per sedis seu cathedræ Andegavensis S. Mauritium hic designetur.

(434) Ne hinc putes, *S. Brunonem* a fidei orthodoxæ veritate devium aliquando exstitisse. Adi commentarium prævium num. 69 et seq.

(435) De S. Florentio, presbytero confessore, ad vigesimum secundum Septembris diem, quo in martyrologio Romano aliisque fastis sacris memoratur, vitamque, sæculo quinto circiter ineunte, cum morte commutavit, actum apud nos jam est, ibique in

Gloria Platonis vilescebat laude Brunonis.
 Hic præcellerat doctoribus, hic faciebat
 Summos doctores, non instituendo minores.
 Doctor doctorum fuit hic, non clericulorum.
 Nam nec honestates verborum, nec gravitates
 Sumpsit Brunonis, nisi vir magnæ rationis.
 Rectio prudentis superabat acumina mentis,
 Ut documentorum doctor satis exstitit horum.
 His plus perfectam voluit præponere sectam,
 Nuntiat egregiam divina docendo sophiam,
 Primaque destruxit et tanquam frivola duxit,
 Dux prius erroris monstravit iter melioris
 Postea doctrinæ (434), quæ gaudia dat sine fine.
 Sed nil mundana sapientia dat nisi vana.
 Hæc facit elatos pompa, facit illa beatos.
 Factis complebat operando, quod ore docebat.
 Multos sermones faciebat per regiones
 Urbem transivit Romam, Calabrosque petivit.
 Hic abbas factus est tandem cœlica nactus,
 Hinc gens illa gemit, quia patrem casus ademit,
 Cumque virum talem plorat tam spiritualum,
 Non mors pastoris, sed damnum causa doloris.
S. Florentii Glamuensis cænobii (435).

167. In variis membris corpus distinguitur illud,
 Cui caput est Christus, regnator catholicorum;
 In quo nos monachi, mediocria membra, locati
 Credimus excelsos in eo veros eremitas,
 De quorum numero te, Bruno magne, fatentes,
 Spretus honor mundi quod nobis testificatur,
 Et sanctæ vitæ finis bonus astipulatur,
 Cum tibi descriptas laudes omnino probemus
 Nosque tuis meritis fulciri posse putemus,
 Ut tamen orantum fratrum precibus faveamus,
 Effudisse preces pro te nos notificamus,
 Unde vicem nobis reddendam non dubitamus.

S. Nicolai ejusdem urbis (436).

168. Necdum vester nostros lares rolliger (437)
 attigerat, cum Lambertus abbas noster jam eum
 susceperat et de tanto Patre dignos jam versus as-
 criperat, illud autem, quod promissit, libenter con-
 cedimus et augere jam promissis iterum promitti-

commentario, actis ejus prævio, expositum, qui monasterium, in hodierni ducatus Andegavensis monte Glonna, aliis Glomea aut etiam Glomma situm, quod a Sancto illo nomen habet, quodque modo, ut a novo S. Florentii monasterio, prope Salmurum serius exstructo, distinguitur, *S. Florentius vetus* appellatur, sæculo decimo post duplicem eversio-
 nem, quam primo a Britonibus, ac deinde a Northmannis acceperat, instauratum denuo fuerit. Sa-
 crum illud asceterium, de quo etiam in Gallia Christiana antiqua tom. IV pag. 388 Sammarthani fratres, illud ipsum omni dubio procul est, quod hic *S. Florentii Glamuensis*, litterulæ unius, verosimillime per errorem, facta in hoc vocabulo mutatione, *cænobii* nomine distinguitur.

(436) Id est, ni fallar, Andegavensis; ut hic Andegavense, de quo in Adnotatis, sectioni præcedenti subnexis, quæpiam jam ad not. 402 memoravi, S. Nicolai monasterium iterum designetur.
 (437) Adi pro hujus vocabuli significatione Commentarium prævium num. 24.

mus (438) pro Brunone, quem jam cum Deo reg- A Et quia membra jacent, gemitus pro funere cessant,
nare credimus. Pro gemitu quoniam nulus habet veniam.

Bruno fuit fons doctrinæ, norma veri dogmatis,
Aristotelis profunda superans et Socratis,
Supergregiens Platonem sacri domo chrismatis.

Vixit homo, plus quam homo pressus mole car-
[nea,

Vivens tamen pressit carnem, tendens ad ætheream,
Supernens mundum moribundum ob regna cœ-
[lestia.

Vivat Bruno felix cœlis cum supernis cœtibus,
Cernat Regem, ejus legem conservavit actibus;
Vosque patres et confratres orate pro fratribus.

S. Mariæ Dolensis cœnobii (439).

69. Prout vestra dignatur expellere sanctitas, et
nos Dolensis cœnobii fratres, fraternitatis vestræ
desolationi compassi, pro beati Patris nostri ac ma-
gistri Brunonis (440) anima devotissimarum oratio-
num suffragia, mox, ut ejus audivimus obitum, om-
nipotenti Domino persolvere curavimus, ac præter
cætera missarum tricennalium (441), necnon eleemo-
synarum suffragia annuæ sibi misse beneficium,
quod quotidie et, annuente Domino, persolvitur,
paternæ devovimus dilectionis affectu. Insuper et
ejus memoriam nostræ scripto matriculæ (442)
commendamus, ut quotannis fraternæ devotionis
affectus ad commendandum eum omnipotenti Do-
mino, ejus lecto nomine, excitetur.

S. Michaelis eremi (443).

170. Mors hominum sæva, quam nobis attulit C
[Eva.

Omnibus illa nocet, ut liber iste docet.

Omnes illa terit, regnum super omnia quærit.

Justus Bruno fuit, ut liber hic docuit.

Bruno fuit justus, simplex, humilisque, venustus,

Mors tamen ut voluit, vivere non potuit;

(488) Titulum hunc ab Andegavensis S. Nicolai
monasterii monachis, aliumque ordine 151 supra
datum abs abbate illorum Lamberto fuisse descrip-
tum, hinc liquet. Nota etiam, cum nonnullorum
aliorum locorum Tituli interjecti hunc inter et il-
lum sint, fuisse binos hosce vel chartæ separate
(adi notam 290) seorsum inscriptos, vel certe, si res
secus habeat, non eo, quo in rotulo funebri com-
muni fuere exarati, ordine editos.

(439) Cum nec Dolæ in Britannia Minori, nec
Dolæ in Comitatu Burgundiæ cœnobium existat
sanctissimæ Dei Genitricis sacrum, indubitatum
apparet, hic designari Dolense monasterium, quod
in ejusdem sanctissimæ Dei genitricis honorem in
Biturigibus, uti apud Mabillonium tom. III Anna-
lium Benedictinorum lib. XLII, num. 12 videre li-
cet, ab Ebbone, toparcha Dolensi, sæculo decimo
fuit exstructum monachis Benedictinis, quibus tan-
dem, ad Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom.
II, col. 148 docent, canonici sæculares anno 1623
fuere substituti.

(440) Quid hinc concludendum appareat, videsis
Commentarii prævii num. 165.

(441) Id est, ni fallar, pertriginta dies, aut etiam
forte annos, celebrandum.

(442) Vocabuli hujus significationem in nota 256
assignavi.

(443) Perantiquum hoc ordinis S. Benedicti mo-
nasterium, quod *S. Michael in eremo* communiter

Et quia membra jacent, gemitus pro funere cessant,
Pro gemitu quoniam nulus habet veniam.
Nos ergo instemus Dominumque Deum rogemus,
Ante suam faciem, quod sibi debet requiem.

S. Mariæ Lucionensis (444).

171. Fratres, qui estis in vallem, quæ dicitur Turris,
notum sit omnibus vobis, quod pro domino Bru-
none agamus charitative septem vigiliis (445) et
septem missas, et panem et vinum, domino Regi-
naldo abbate (446) imperante.

S. Petri apostoli Maliacensis (447).

172. Concedatur ei locus a Domino requiei,

Quem semper coluit, vivere domo potuit.

S. Vincentii cœnobii Noliensis (448).

B 173. Noliensium conventum in beati Vincentii
ecclesia juxta summi Patris Augustini instituta Ho-
ris regularibus psallendo attentum, visa schedula,
quæ Brunonis incomparabilis philosophi obitum pa-
tefecit, tantus timor tantusque horror occupavit,
quod vix debitum Officium complere prævaluit. Quis
enim non obstupesceret, imo ab intimis cordis in-
gemisceret, cum tantum virum totius scientiæ et
pene omnium clericorum lumen et fundamentum
naturæ concessisse audiret? Sed quia inevitabile
constat, et Salvatore nostrum legem mortis ad
horam subiisse credimus, quod in aliis lugeremus,
mœrorem in Brunone gaudio mutamus. Bruno nam-
que veram scientiam et prudentiam liberalium ar-
tium, necnon cæteras cardinales virtutes habuit et
servavit, quas in bono fine consummavit. Dudum
siquidem ecclesiæ sedis Remensis summus dida-
scalus, utpote in Psalterio et cæteris scientiis lu-
culentissimus (449) et columna totius metropolis diu
exstitit. Sed quia hoc totum vere transitorium per-
pendit, post vitam eremiticam arctiorem et inusita-

modo vocatur, in diœcesi Lucionensi situm est fuit
que anno circiter 680 ab Ansoaldo, Pictavensi epi-
scopo, fundatum. Adi Galliam Christianam auctam
tom. II, col. 1418.

(444) Hæc abbatialis olim ecclesia, sanctissimæ
Dei Genitricis sacra, quam in cathedralem Joannes
XXII, Papa anno 1317 evexit, sæculo octavo est an-
tiquior, uti liquet ex iis, quæ de ea memorant
Galliæ Christianæ auctæ Scriptores tom. II, col.
1404 et seq.

(445) Provocis hujus significatione adi notam 255.
(446) Hic abbas inter Geoffridi, Lucionensis abba-
tis, qui anno 1091 obiit, successores primus re-
censetur in Chronico Malleacensi. Adi Galliæ Chri-
stianæ auctæ Scriptores loco proxime citato.

(447) Celeberrima hic indubie designatur Mallea-
censis seu Maliacensis jam a sæculo decimo extru-
cta sanctoque Petro sacra abbatia, quæ in episcopatu
Pictavensi sita olim fuit postque ipsamet a Joanne
XXII Papa episcopalis facta est. Adi iterum Galliam
Christianam auctam tom. II, col. 1362, et binis seqq.

(448) Hoc ordinis S. Augustini cœnobium, quod
olim Malleacensis, nunc Rupellensis diœcesis est in
Chronico Malleacensi ms., uti Galliæ Christianæ
auctæ Scriptores tom. II, Col. 1395 docent, anno
1068, al. 1069 adificari ceptum fuisse legitur.

(449) Ad Commentarium, quo Sanctus omnes
Davidis Psalmos dilucide exposuit, hic alludi vide-
tur. Adi Commemarium prævium num. 694.

tissimam eremum in transmarinis partibus expe-
titi (450), et inde, Domino vocante, ad summi Re-
gis convivia lætus perrexit; ubi, licet angelicum
Psalterium credamus cum Christo decantare, tamen
si quid maculae, quoad viveret, ex originali parente
seu ex actuali vita, oblivione seu incuria, contem-
psit abolere, totius pietatis nec non misericordiae
Fontem prece et mente oremus assidue, quatenus ei
velit indulgere et ut pro eo illud impetremus, con-
tinuis septem diebus Officium, mortuis debitum,
Christo persolvemus.

Schola ejusdem (451).

174. Lumen erat Bruno, dum vixit, Francigena-
[rum,

Lux cleri, fruitur nunc lumine cœlicolarum.
Est etenim tali condignus honore potiri,
Qui vitam vita cœlestem duxit in ista.
Delirat plane, cor habet rationis inane,
Quisquis testatur secus, aut aliud meditatur,
Ut narrat, chartam nobis qui delulit istam.
Si de terrena sibi quidquam fœce cohæsit,
Illud ab hoc tergat, qui mundi crimina purgat.

Alius ejusdem.

175. Lux fuerat, mundo Bruno dum vixit in isto,
Sed modo relucet, quia cœli sede relucet.

Novit Psalterium (452), sed nunc canit organa sur-
[sum,

Edocuit multos, nunc cernit in æthera sanctos,
Doctor doctorum nunc unus cœlicolarum.
In terris doctor, nunc Christo plaudet in alto
Funde preces ergo pro nobis, inclyte Bruno,
Et nos econtra nitemur reddere vota.
Nam cupimus tecum cum Christo vivere sursum,
Et decimo cuncti flagitamus in ordine poni.

S. Pauli apostoli Cormariensis (453).

176. Dominis et fratribus meis, Deo omnipotenti
in monasterio Sanctæ Mariæ de eremo, quæ Turris
dicitur, servientibus, Mainardus uti mundo, frui Deo.
Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi
millesimo centesimo secundo Kalendis Novembris

(450) Qui titulum hunc scripsere, non sat novisse
videntur, quo loco Turritana, in quam tandem
Sanctus, Gallia relicta, sese abdidi, eremus sita sit;
neque enim hæc, ut hic innuit, in transmarinis
partibus ratione Galliarum sita est. Sed forte per
errorem, a librariis profectum, *transmarinis*, pro
transalpina hic scribitur.

(451) Monasterii nempe Noliensis seu potius, ut
Galliae Christianæ auctæ Scriptoris loco proxime
citato exaratur, Noliensis; ut ad scholam, quam
isthuc monasterium pro more tunc usitato institue-
bat, spectent indubie bini Tituli proxime hic sub-
jecti.

(452) Alludi iterum hic videtur ad concinnatum
a Sancto in omnes Davidis Psalmos Commenta-
rium, aut certe ad eximiam plane, qua enituit, ho-
rum intelligentiam.

(453) Hoc ordinis S. Benedicti monasterium,
quod in diocesi Turonensi situm est, sæculo octavo
in S. Pauli apostoli honorem fuit exstructum, ut in
Gallia Christiana antiqua tom. IV, pag. 299 docent
Sammarthani fratres.

(454) Qui ergo epistolam encyclicam, mortis S.

A suscepi rotulum istum (454). Legi in eo, beatam,
ut puto, animam suavissimi magistri mei Brunonis
sæculi hujus vaporem transitorium perseverando in
vera charitate efflavisse, pennisque virtutum cele-
stia regna subisse. Gavisus utique super tanti viri
glorioso fine, sed quia intentio indefessa mihi inerat
ad eum in brevi pergere, eumque videre et audire
omnesque animi mei æstus in illum refundere, et
vobiscum sub ejus ducatu sanctissimæ Trinitati obe-
dire, ultra quam dicere possim, de inopinato trans-
itu ejus conturbatus sum, nec retinere potui habe-
nas ultro profluentium lacrymarum. Mainardus,
inquam, ego in Cormariensi monasterio mona-
chorum plurimorum nomine, non opere, Prior
(455), Remorum civitatis oriundus fui, domini hu-
jus Brunonis aliquot annis doctrinam audivi, Deoque
volente, admodum profeci, profectusque mei grates
domino Brunoni et si in hac vita reddere non po-
tui, nunc saltem animæ illius exhibere statui. Ha-
bebo itaque illum omnesque in Christo dilectores
ejus in memoriali meo, quando spirare potero,
universosque convictores meos, filios ac fratres
spirituales ad idem opus pro posse meo provocabo,
excitabo, promovebo, preces, oblationes, elemo-
synas pro eo non aliter, nec minus, quam pro
meipso offeram Deo, Trinitati, quandiu fuerit spiri-
tus in naribus meis.

S. Salvatoris mundi sanctique Gildasii conf.
Dolensis (456).

177. Quoniam pro omnibus, hominibus, quos sancta
C virgo mater Ecclesia per aquam et Spiritum sanctum
per universa mundi climata ab omni errore et primo
originali peccato emundans per dies regenerat, de-
bet fideliter ad Dominum oratio fundi, maxime pro
illis precum instantia orationumque perpes memo-
ria debet ab omni catholico adhiberi, quorum adju-
torio et beneficio credimus posse adjuvari. Quocirca,
hujus excellentissimi viri Brunonis audita a Domino
vocatione, tria officia in conventu pleniora statuimus
peragere. Anima ejus requiescat in pace.

Brunonis nunciam, circumtulit, Cormaricense mo-
nasterium non adiit, nisi cum jam annus a S. Bru-
nonis obitu aliquandiu esset elapsus; quare existimo
illum Angliæ loca sacra, quorum supra exstant fu-
nebres de S. Brunone Tituli, prius adisse, ac tum
demum trajecisse in Northmanniam, e qua deinde
ad Cormaricense cœnobium aliaque loca sacra vi-
cina sese contulerit.

(455) De hoc S. Brunonis piissimo discipulo vi-
desis Commentarium prævium num. 97, 99 et seq.

(456) Hoc olim ordinis S. Benedicti monasterium
quod sedecim leucis ab Avarico Biturigum ad In-
drum fluvium in diocesi Bituricensi situm est, ab
Ebbone, castrî Dolensis principe memoratum ad
not. 439 cœnobii cognominis auctore, pro abbate et
monachis Ruensis S. Gildasii monasterii, North-
mannorum, Aremoricam, in qua hoc situm erat, sæ-
culo nono et decimo incipiente fœde vastantium,
furorem fugientibus, fuit fundatum; qui autem id
factum fuerit; Galliae Christianæ auctæ Scriptores
tom. II, col. 453 et binis seqq. exponunt, ut etiam
qui tandem monachis canonici sæculares anno
1623 fuerint ibidem substituti.

S. Mariæ Tropeiensis Ecclesiæ (437).

178. Unde gratus fuit Bruno, inde beatus.
Quem si laudarem, non hunc pro laude bearem.
Reddo Deo grates, quod habebat tot bonitates,
Quod possunt dici lingua sapientis amici.
Inde cutis colli teritur præ pondere rolli,
Rolligeri collum nequit ultra collere rollum (438),
Quo tot cum tantis scribuntur et aula Tonantis.
Et sol cum luna, stellarum cursus et una
Lux, polus, aer, humus, mare, tartara, sulphura,
[fumus.
Lividus, obscœnus fœtensque putredine plenus;
Quæ plaga Plutonis procul est a sorte Brunonis.

A Ampla fuit charta, nunc parva videtur et arcta;
Qua sors, qua fatum, quascribitur omne creatum,
Atque creatoris sine tempore tempus honoris.
Cujus in hac vita vitæ fuit hic eremita,
Quam pius et mitis, simplex, sine agmine litis.
Dicere si nossem, non est, quo scribere possem.
Intus et a tergo jam pellis scribitur ergo.
Ultra quid dicam? Jam nescio dicere quidquam.
Sed tamen, ut crescat benedictio, dico quiescat.
Pace dico datus, cum sit super astra locatus;
Si tamen in fossa fiat caro pulvis et ossa,
Non obiit, vivit, patriam redeundo petivit.
Vivere, quæ Bruno vivit, possumus in uno (433).

APPENDIX

SEU SUPPLEMENTUM AD GLORIAM SANCTI POSTHUMAM.

§ I. *Veneratio Sancto, Beatis jam ascripto atque ad ecclesiam S. Stephani translato, in Calabria exhibita, frequentiaque ad ejus invocationem miracula patrata, quorum aliquot, annum 1600 prægressa, recensentur.*

1. Postquam sacrum Brunonis, Beatis a Leone X papa, uti in commentario prævio § 47 docui, anno 1514 ascripti, corpus e Turrinana, in qua jacebat reconditum, sanctissimæ Dei Genitricis Ecclesia ad Turritanam itidem S. Stephani ecclesiam ipso dicto anno 1514 fuisset translatum, singularem, qua in sanctum ordinis sui institutorem ferebantur, venerationem Carthusiani universim omnes, ac nominatim Turritani magis ac magis non uno manifestavere indicio. Ac primo quidem, Turritanum S. Stephani monasterium, unice tunc, primævo S. Mariæ et S. Stephani nomine mutato, S. Stephani de Bosco seu de Nemore appellari solitum, sub cuius etiam tum, non secus ac hodie, nomine Turritana (adi Commentarium prævium num. 733). S. Mariæ ecclesia totumque ædificiorum, ad Turritanam eremum spectantium, complexum veniebat, non S. Stephani modo, ut Leo X papa (adi Comment. prævium num. 755 et seq.) statuerat, sed, ad sancti illius martyris nomen nomine S. Brunonis adjuncto, S. Stephani et S. Brunonis domum in sancti Patris sui honorem deinceps appellavere, eundemque

B etiam in finem temporis lapsu ordinis sui provinciam, quæ Turritanam Carthusiam modo complectitur, quæque antea provinciæ Lombardiæ ulterioris nomine distinguebatur, S. Brunonis provinciam, quo nomine hodieque isthæc gaudet, nuncupavere, uti disco partim ex Morotio in Theatro chronologico pag. 226, partim ex Camilli Tutini ordinis Carthusiensis ad annum 1514 Prospectu.

2. Verum in facta monasterio suo a S. Brunone appellatione, quod parum sane fuisset, neutiquam stetit Carthusianorum, Turritanam eremum, sibi a Cisterciensibus Leonis X papæ jussu tandem redditam, incolentium, eximia plane erga sanctum illum Patrem suum veneratione. Quod enim (Vide recitata in Commentario prævio num. 776 verba) de sacro Brunonis capite faciendum, populo astanti, dum pretiosa ejus lipsana transferrentur, dixerat Matthæus, Carthusiæ Bononiensis prior, executione id illi mandandum curantes hermæ argenteo, affabre elaborato sacrum Sancti caput, seu potius hujus, quæ penes ipsos adhuc mansit, partem includere. Nec contenti ita effecisse, ut pretiosum hoc pignus congrua debitaque reverentia custodiatur, haud dudum etiam, ut apparet, post annum 1514 instituire, ut quotannis, quo et apud populum incrementa caperet Sancti cultus, sacrum ejus caput, hermæ, ut dixi, argenteo jam

eremo haud multum remotam.

(438) *Rolli et Rolligert* significationem in commentario prævio num. 24 suppeditavi.

(439) *Futilia* sane et *vana*, quemadmodum in Glossario mediæ et infimæ Latinitatis ad vocabulum *Tibulus* Cangius affirmat, in Titulus funebribus, quibus olim parentari Vita functis contigit, scripta subinde fuisse, palam est vel ex nonnullis, quæ tum in hoc, tum in aliis nonnullis supra datis de S. Brunone Titulis funebribus occurrunt: licet interim iidem fere simul complectantur, quæ ad Brunonis tum doctrinæ, tum sanctitatis, qua statim ab obitu inclaruit, famam manifestandam conducent.

(437) Tropeia, episcopalis Calabriae ulterioris civitas, cathedrali gaudet Ecclesia sanctissimæ Dei Genitrici, ut Ugellus tom. IX Italiæ sacræ col. 449 docet, sacra. Hunc adeo, maxime quod locus sacer alius, cui competere queat Titulus subjectus, non occurrit, esse puto ipsam, quæ hac inscriptione designatur, Tropeiensem S. Mariæ ecclesiam, licet interim hanc, quæ epistolam encyclicam, mortis S. Brunonis nunciam circumtulit, post reliqua duntaxat, quorum Tituli funebres præcedentes sunt, loca sacra adisse e diversis, quibus Titulus subjectus concepitur, versiculis videatur, mirumque videri queat, tam sero eum, et non nisi, cum jamjam domum esset reversurus, adisse ecclesiam, a Turritana

inclusum, secundo Pentecostes festo e S. Stephani A ecclesia, in qua servatur, ad ecclesiam S. Mariæ solemnî ritu deferretur, postridieque ex hac ad S. Stephani ecclesiam eodem modo reportaretur. Et vero felici successu haud caruit hujus solemnîtatis institutio. Non solum enim ex hac multum increvit Sancti cultus; verum etiam subinde est factum, ut, qui ad illam venerant, infirmi, S. Brunonis implorato auxilio, pristinae sanitati fuerint restituti.

4. Ita testantur varii, qui, quæ Dominus ad manifestandam Servi sui gloriam operari tunc dignatus est, miracula in litteris misere. Aliquot ex hisce simulque nonnulla alia, quæ aliis etiam temporibus ad S. Brunonis invocationem ante annum 1600 fuere patrata, lubet præsentî §, servato, quo contingere, ordine chronico, recensere. Ne hunc adeo perturbem, abs illis, quæ extra præfatæ solemnîtatis tempus facta sunt, duco initium. Surianus in suis ad S. Brunonis Vitam, a Surio scriptam, Adnotationibus pag. 319 sic scribit: « Anno 1523 prima die Februarii V. P. Jacobus Aragonensis, professor Carthusiæ Neapolitanæ ac prior Carthusiæ S. Stephani supra dicti, et cæteri monachi conventuales scriperunt capitulo generali ordinis Carthusiensis sequentia miracula, quæ tunc recens postreceptam domum » (Calabrinam nempe S. Stephani) acciderunt: Istis diebus nostris nobilis Alphonsus Toraldus Neapolitanus, frater germanus excellentis domini adamî Toraldi, baronis de Badulato, valde erga S. Brunonem pie affectus, cum esset Tropææ, quæ est urbs Calabriæ maritima, animi causa deambulans juxta mare super quamdam declivem rupem altitudinis fere centum cubitorum, accidit ut, fallente pede, in præceps, capite inverso, laberetur. Qui cadens ruinosa maceriem manibus apprehendens, ne in ima corrueret, tentavit; sed ipsa eadem super eum delapsa est; unde et in eo describere positus S. Brunonem adiutorem invocavit, et mox aspexit monachum, vestibus albis aspectuque decorum, manum suam dexteram tenentem et ad ima loca se leniter deducentem.

4. « Quo factum est, ut nullam ex eo casu passus sit læsionem, cum tamen ejus comites, qui ad cadentem accurrerant, extinctum eum aut corpore confractum ex lapsu existimarent. Igitur pedestes domum est regressus, ne vehiculo quidem aut aliena opera indigens ad iter; quod beneficium maximum meritis S. Brunonis acceptum tulit. Accidit id circa annum 1422. » Camillus Tutinus idem etiam miraculum in concinnato a se ordinis Carthusiensis prospectu recenset; verum id, non ad annum circiter, uti hic Surianus, 1522, sed ad annum 1518 refert. At vero, etsi id ita sit, duo isti scriptores sese inter pugnare videtur propterea non sunt, cum Surianus miraculum illud, non districtè anno 1522 innectat, sed anno circiter 1522, quæ loquendi formula trium quatuorve annorum extensionem patitur, accidisse, duntaxat scribat. Ut ut sit, miraculum illud præcessisse videtur tria alia, quæ ex Jacobi Arrogoni reliquo-

rumque religiosorum Carthusiæ S. Stephani incolarum relatione in præfatis suis ad Vitam S. Brunonis annotationibus narrare pergit Surianus. Primum sic habet: « Domna laura Carrala, filia ducis Niverniæ, comitissa Arenarum, cum prægnans esset, in gravissimam incurrit valetudinem, quæcum in extremis ageret, vir ejus D. Franciscus, comes Arenarum, qui semper S. Brunonem vie coluerat, votum fecit, oblaturum se ad illius altare calicem argenteum; et tunc, sicut comes ipse et comitissa testati sunt, sanata est ab illa gravi infirmitate, et tempore opportuno enixa est infans, cui nomen S. Brunonis in baptismo imposuerunt. Et ne immemor unquam esset accepti beneficii mater, vovit vestes albas induere, qualibus indutus fuisse visus ipse S. Pater, qui in somnis ei apparuerat. »

5. Secundum his verbis concipitur: « Anno 1522 quidam ex oppido Zimbario Squillacensis diocesis, quatuor fere passuum millibus a monasterio » (S. Stephani nimirum) « dissito, nomine Garetus Scopacasa, cum uxore sua Isabella adduxerunt ad januam monasterii unicam filiam suam, habentem spiritum immundum, cumque ad eam allatæ fuissent reliquiæ sanctorum Stephani et aliorum divorum, ut demon ab ea ejiceretur, sicut alias factum fuerat, et nulla spes egressionis appareret, V. P. Vicarius P. de Corduba consilium parentibus puellæ dedit, ut ad specum S. Brunonis, quæ millario a monasterio abest, eam ducerent. Quo cum pervenissent, ter flexis genibus capellam devote orantes circumierunt. Dein puella post osculum pedibus imaginis S. Brunonis impressum hausit aliquid tantulum pulveris ex eadem specu. Mirabile dictu, post sumptum pulverem spiritus infestus cepit per viscera puellæ discurrere, ac inde immigrans in brachium ad manum tandem devenit; et, ut indicium excessus sui relinqueret, in summitate digiti unius tumore facto, latius apertis poris non sine sanguine exitum sibi providit et penitus abcessit. Tam malo hospite liberata puella cum parentibus ad monasterium regressa est, ubi Deo et S. Brunoni, liberatori suo, gratias immensas retulit. » En modo etiam postremum e tribus supra dictis miraculis. Sequentibus hisce apud Surianum pag. 323 verbis exponitur: « Per eadem tempora » (annum scilicet 1523, quo trium dictorum miraculorum certius redditum fuit generale ordinis Carthusiensis, capitulum, haud multum progressa) « in oppido Pizzone diocesis Melitensis, sexto lapide a monasterio » (Turritana S. Stephani nimirum) « dissito, sacerdos quidam e gremio cleri secularis nomine Sophranus Miriano, habens apostema in pectore circa vitales partes, votum nuncupavit S. Brunoni. Qui, continuo sanus effectus, sicut ipse scripto testatus est, facem ceræ [ceræ] virgineæ misit ad altare S. P. Brunonis, in qua curationis et sospitalis series legebatur. » Subdit modo hic Surianus alia miracula S. Brunonis meritis patrata, quæ, quemadmodum ait, « exscripta sunt ex schedis mss. D. Nicolai Riccii

de Taberna, professi ejusdem (S. Stephani) domus, » A continentur. Hoc connectum est Neapoli 18 Novem-
br. 1519 (error hic cubat, estque annus, quo resti-
tutionem illam factam, infra num. 43 invenies,
1529 substituendus) per notarium Virgilium de Bu-
luito de Neapoli inter V. P. D. Octavianum de Man-
tua, Priorem tunc domus S. Stephani ac visitato-
rem provinciae, et praefatum comitem, qui, ut in eo
scribitur, bonam fidem cognoscens et attendens de-
votionem maximam, quam se gerere dixit erga mo-
nasterium S. Stephani et propter reverentiam, quam
habet S. Brunoni, cujus sanctae reliquiae in mona-
sterio praedicto venerabiliter sunt repositae, cujus
merito et intercessionibus continuo exstitit adjutus,
et praesertim in obtinenda a Domino prole, atque
pro animae suae et praedecessorum suorum salute,
B certioratus prius et plene informatus de jurisdictio-
ne monasterii, etc., sponte, et bona, pura et Libera
voluntate relaxavit praedictum territorium de Ninfo,
ac per fustem resignavit V. patri Priori, etc. Cujus
capta fuit corporalis possessio 29 Januarii anno
1530 a praefato Octaviano Priore, praesente cum
aliis monachis D. Stephano de Suriano professo
ejusdem domus »

6. Verum cum primum ex his anno demum 1524
accidisse notetur, citiusque fortassis, quam hic me
relaturum, in Commentario praevio num. 746 spo-
pondi, S. Brunonis et S. Vincentii Terrerii apparitio,
Aloysio Bertrano seu Bertrando S. Ludovici
Bertrandi patri, divinitus oblata, evenit, lubet
hanc, antequam ullum ex iis recenseam, lectori hic,
ne ab ordine chronico deflectam, exhibere. A Su-
riano itaque pag. 318 et seq. hunc narratur in mo-
dum : « Isdem (pater scilicet S. Ludovici Bertran-
di) alia vice, defuncta prima sua uxore, pergebat
ad eandem domum (Carthusianam nempe) Portae-
Caeli, quae Valentia Hispaniae scilicet Tarraconensis
civitatis, in qua commorabatur quatuor leucis abest,
religiosum habitum petiturus, atque in itinere
iidem SS. Vincentius et Bruno se videndos praebue-
runt, dicentes, voluntatem Dei non esse, ut religio-
sus fieret, sed ut ad saeculum rediret. Qui ex secun-
da postea ducta uxore Joanna Angela anno 1526
sustulit B. Ludovicum Bertranum ordinis Praedica-
torum, qui, sanctitate et miraculis clarus, ad coe-
lum abiit anno 1581. » Ita loco citato Surianus,
ibidem etiam addens, relationem istam a P. Joanne
Madariaga part. 1 Vitae S. Brunonis cap. 22, § 3
e S. Ludovici Bertrandi Vita, per fratrem Justinia-
num Antist. exarata, fuisse descriptam : quod sane,
cum in hac relatio eadem reperitur, veritati puto
esse consonum. Ad miracula modo, quae ex Nicolai
Ricci schedis mss. deprompsit accuratiusque, teste
ex dictis Suriano, digessit aliisque nonnullis auxit
Severo a Neapoli, progredior.

7. Primum e Suriani recensione sic habet : « Anno
Domini 1524, cum esset Prior hujus (S. Stephani)
domus V. P. David de Charcascolis Mediolanen-
sis, professor Chartusiae Papiensis, excellens
dominus Joannes Baptista Carrafa de Neapoli, co-
mes tunc Agrotariae ac dominus Castri-Veteris nec-
non et Rocellae, infirmatus est usque ad mortem,
omnique medicorum auxilio destitutus cum ageret
in extremis, nocte quadam per visum objectus est
ipsi S. Bruno dicens : Joannes Baptista, si resti-
tuere distuleris territorium, per tuos injuste occu-
patum, domui meae S. Stephani de Nemore, morte
motieris et non vives. At ille, simili voce respon-
dens, ait : Quod territorium, Pater? Territorium,
intulit, quod vos de Ninfo dicitis, concessum mihi
et successoribus meis a comite Rogerio Northmanno,
et, his dictis, evanuit. Statuit praefatus comes intra
se de hoc certius aliquid cognoscere, ac omnia red-
dere. Mirum dictu! vix hoc apud animum suum
constituerat, cum melius habere coepit et febris
prorsus omnique vitae discrimine exemptus est. Dein
accessit notario et testibus visionem retulit, ac
territorium, multis jam annis occupatum, restituit,
ac quam plurima alia beneficia a S. P. Brunone
obtinuit, quae latius in instrumento restitutionis

8. Tale est primum, quod e mss. Nicolai Ricci
de Taberna schedis, a Severo de Neapoli accuratius
digesti atque aliunde auctis, Surianus loco supra
citato refert : huic autem sequens proxime subiun-
git : « Circa annum 1540, cum B. Catharina Tho-
masia Majoricensis, postea canonica Regularis Ordinis
S. Augustini in monasterio S. Mariae Magda-
lenae urbis Majoricarum, aetatis esset annorum cir-
citer quinque, et cum avo suo iter haberet in loco
declivi juxta Carthusiam Majoricarum, apparuit ei
monachus quidam in veste alba, quae Carthusien-
sium est propria, qui S. Bruno fuisse creditur,
quique et praelexit, eam Christi sponsam futuram,
et non, ut avus optabat, matrimonio copulandam.
Alia similiter vice, antequam decimum aetatis an-
num attingeret, cum antrum quoddam introgressa
in foveam lapsa esset, unde sine humano auxilio
exire non poterat; eo deficiente, divinum implora-
vit, quod continuo adfuit : nam asstitit ei humana
specie vir augustior in veste candida, qui ejus sen-
tentia Carthusiensis videbatur. Sed S. P. Bruno,
qui alias ei eodem schemate apparuerat, fuerit oportet;
qui et eam consolatus, ne timeret, admonuit,
atque ut baculum, quem manu tenebat, apprehen-
deret ac firmiter teneret; quo apprehenso, facilis
ei fuit ascensus e fovea, moxque ab ejus oculis sub-
tractus est. » Hoc duplicis apparitionis prodigium,
quod an Brunoni vere attribuendum sit, dubitari
posse videtur, non ex Nicolai Ricci schedis, sed
aliunde hausisse videtur Severus a Neapoli. Ita
opinari me facit Surianus, cum ad illius calcem
notet, esse id depromptum e Catharinae Thomasiae,
quae inter Praetermissos ad 5 Aprilis diem relata
apud nos est, Vita, Hispanico idiomate a V. P. Bar-
tholomae Valperga, Carthusiae Majoricensis mona-
cho, conscripta, annoque 1617 Majoricae typis ex-

9. En modo alterius generis miraculum, nimirum, A non quo cuiquam Sanctus beneficium contulit, sed quo, qui in eum fuerat injurius, divinitus fuit punitus. Id Surianus jam nunc narrato proxime subnectit itaque exponit: « Anno Domini 1544, 5 Octobris pridie illius diei, qui S. P. Brunoni sacer est, vir quidam nobiliset clarus genere, sed a callidissimo hæretico Martino Bucero misere seductus, in Carthusia Coloniensi sub tempus, quo Vespertinae preces horarie aguntur, sedebat in hypocausto, ubi hospites excipi solent, parum quid edens et bibens cum religioso P. Petro Boechem, tunc procuratore ejusdem Carthusiæ, postea Priore Confluentino, a quo cum audisset, die sequenti S. Brunonis celebrandum festum solemne, non sine stomacho respondit: Putatis vos, illum in divorum numerum relatum? Certe, si ille sanctus est, nunquam post haustum hoc poculum contingat prospera me uti valetudine. Dixit, bibit, moxque tanquam aliud agens cœpit sedere cogitabundus, ut solent phantastici. Paulo post equum conscendens ad castrum suum abiit. Nec mora: in lectum decedens, paucis post diebus ita, ut sibi ipse erat imprecatus, ex morbo perijt, vel invitus approbans S. Brunonis sanctitatem. » Prodigium istud, seu divinam de irrogata Servo suo injuria vindictam etiam refert in Sacratio Agrippino pag. 214 Erardus Winheimius; verum tam hic, quam Surianus, quod nomen fuerit viro nobili, qui ob prolata in S. Brunonem verba injuria misere interiit, non edicit, ita verosimillime ambo, ut nobilissimæ ac nobilissimæ hodieque familiæ, et qua is ortus fuit, honori parcerent, faciendum rati. Etsane laudando omnino consilio ita fecere; quare et ego eorum exemplo a prodendo viri illius nobilis nomine hic abstineo, licet interim id e Carthusiæ Liranæ antiquo, probatæque fidei monumento apprimè compertum habeam.

10. E miraculis, annum 1600 prægressis, quæ e mss. Nicolai Ricii de Taberna schedis, a Severo a Neapoli aliunde auctis, apud Surianum referuntur, hicque in medium adducenda sunt, alterum modo recenseamus. « Cum... monasterium S. Stephani » (adi Surianum in suis ad S. Brunonis Vitam, a Surio conscriptam, Annotationibus pag. 331 et seqq.) « in aliquam formam redigeretur anno Domini, 1553, Priore existente D. Petro Paulo Lumulo de Cajeta, professo domus Neapolis, cujus vita mansuetudine, pietate ac religione plena fuit, rectorij pars superna opere testudine fabricata, quam Italici incolæ Lamiam vocant, valde profecto nitida, multoque sumptu constructa, jam sibi cohærens ac constans videbatur, ut, humore desiccato, fulcra lignea, quæ lapides, cœmento compactos, sustinebant, subduci atque amoveri possent, opus illud aliquanto citius, quam oportuit, aggressi demoliri cœmentarii subito horribilem fragorem audiunt ex fatiscente testudine. Accidit vero, ut quidam, nomine Bonellus, operis mgister ac alij ejusdem artis illi assistentes, cum in tam præsentis dis-

A crimine versarentur ac periclitarentur, omnes una voce clamare cœperint: Sancte Bruno, fere opem nobis. Quo dicto, vident quemdam monachi specie, vultu venerabilem, qui eorum manus apprehendens, eos in aliam partem extra refectorium transtulit, et continuo testudo fatiscens collapsa est. Unde B. Brunonis meritis incolumes evadentes Deo beatoque Patri gratias ingentes retulerunt. » Egregie enimvero, quam potens sit in cœlis S. Brunonis patrocinium, e postremo hoc miraculo eluxit; ne autem de ejus veritate quis ambigat, apud Surianum mox subiungitur: « Hoc miraculum eo anno 1553 contigisse, præter Joannem Madariagam, id assertentem ex testificatione jurata V. P. Sylvii Prioris lib. 1, cap. 22, confirmat etiam pictura ejusdem refectorij quæ B opus (quod scilicet post collapsam anno 1553 prioris structuræ testudinem fuerat resumptum) indicat consummatum anno 1554 et etiamnum adhuc ibidem memoria viget a majoribus accepta. »

11. Nec minus, quanti apud Deum meriti sit S. Bruno, aliud, quod nunc etiam subdo, probat miraculum. Hicce apud Surianum pag. 335 et seqq. concipitur verbis: « Eodem fere tempore scilicet ante annum 1558 quidam dominus Stephanus Carozza ex oppido Suriano diœcesis Melitensis sex fere passuum millibus a monasterio (S. Stephani videlicet) ex primis professis domus hujus an. 1535, propter varia crimina (verba sunt chartæ capituli generalis anni 1535 in dispositione provincie et hujus domus) in magnum scandalum ordinis ab eo perpetrata et propter frequentes ejus apostasias, tanquam incorrigibilis, ab ordine expulsus et alienus denunciatus est. Qui deinde vixit in eodem oppido more secularium clericorum pluribus annis, ac tandem in maximum laterum dolorem et febrim incidit: unde et ad extrema deductus omnique prorsus destitutus auxilio elata voce clamare cœpit: Sancte Pater Bruno, adjuva me. Conspiciebatur torvis oculis ac tristi facie multos motus per cubile facere, et nihilominus semper magnis vocibus iterabat: Sancte Pater Bruno, adjuva me, nec alia verba in ore habens magis magisque cruciabatur. Hec animadvertens frater ejus Jacobus Carozza cum cæteris domesticis, commiseratione moti, priorem monasterij adierunt, qui, his auditis, mox P. Franciscum Micelottum de Binungio, professum et procuratorem hujus domus, destinavit cum plena sua potestate et facultate eum ordini reconciliandi et illius habitu induendi. Perrexit ille, atque intrans domum more recepto dixit: Pax huic domui, etc. Statimque infirmus, qui velut exanimis jacebat, exclamavit: Indue me, Pater, nam mori nequeo, nisi prius in gratiam receptus, habitum quoque, quem dimisi, recepero. Hoc mihi donum a Deo obtinuit pater sanctissimus Bruno. Qui simul hac habitu fuit indutus, melius habere cœpit, et eidem patri peccata confessus sacratissimum sacramentum Eucharistiæ humiliter petijt et accepit. Deinde cum magna cordis contritione sacro oleo est perunctus,

et sic munitus diem clausit extremum, atque ad monasterium corpus ejus delatum in communi cœmeterio tumulatum fuit. Hoc autem circa annum 1558 contigisse oportuit; nam anno 1559 Fr. Micelota institutus est per capitulum prior domus Trisulti et obiit 1560. »

12. Miraculum istud, seu beneficium, a S. Brunone sacerdoti, ordinis sui olim alumno, impensum, ex ordinis Carthusiensis capituli charta, uti relationis jam datæ initio indicatur, primitus haustum esse, Surianus etiam, qui id ex auctis per Severum a Neapoli Nicolai Riccii schedis accepit, ad calcem subjungit, ac deinde, aliis nonnullis, quæ brevitatibus causa omitto, interpositis, pag. 354 sequens, quod, in Fabricio Carrafa, cum terram de Ninfo, ab avo suo Joanne Baptista Carrafa (adi num. 7) Carthusiæ S. Stephani restitutam, iterum occupasset, patratum, in eadem schedas e Turritanæ S. Stephani Carthusiæ tabulario fuit illatum subnectit : « Anno, inquit, 1586 men-e Octobris dominus Fabricius Carrafa, marchio Castri-Veteris, Hieronymi F. ac Jo. Baptistæ Carrafæ nepos, cum majorum suorum contumacia in eo propagaretur in occupando atque indebite retinendo territorio sæpe dicto de Ninfo, et a priore illius temporis V. P. Petro Bono de Agrotaria in jus vocatus pro restitutione contemneret, in febrim incidit acutissimam, adeo ut a medicis de illius vita conclamaretur, familiares religiosissimam matrem adhuc superstem, in proximo oppido commorantem, accersierunt ad luctuosum sui nati funus deflendum. At illa ex infortuniis, quæ prædecessoribus suis ob prædicti territorii usurpationem evenerunt, edocta nuntiis respondit : Ego veniam et curabo eum, Deo dante, et S. Brunone suffragante. Illico ad filium pergens, jam morti proximum sic allocuta est : Merito hæc pateris, quia territorium de Ninfo S. Brunonis injuste occupas, et nunc audi sermonem meum, accersi priorem S. Stephani dictumque locum ei restitue, et statim liberaberis, sciesque, quia manus Domini super te est, affligens et eruens te.

13. « Statim ille matris monitis obtemperavit, ac coram multis astantibus se ita facturum protestatus est. Misericors autem Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat statim febrim imperavit ac recessit, atque incolumis effectus, quod sponderat, opere adimplevit, publico confecto instrumento 18 Octob. 1586, Indict. xv per manus Consalvi Ermogida de terra Spatulæ, in quo sanitatem miraculose recepisse confitetur his verbis : Pro summa devotione prædicti S. Brunonis et per merita et beneficia recepta et diversimode habita, et quæ a prædicto S. Brunone habere sperat, et in dies habet, et præsertim in præsentia sua magna infirmitate, etc., et confirmavit, cessionem Jo. Baptistæ sui avi 18 Novembris, anni 1529, ut (vide num. 7) supra. Eodem die etiam litteras dedit ad conventum, commendans se ejus precibus. » Venio nunc tandem ad miracula, e jam seq

A laudatis schedis hausta, atque in annua, quæ e Turritana S. Stephani ecclesia ad Turritanam itidem S. Mariæ ecclesiam sacrum Brunonis caput deferri ex supra dictis modo solet, solemnitate ad ejus invocationem patrata. Surianus pag. 356 sic scribit : « Anno 1589 convenientibus juxta morem ex castris, oppidisque circumpositis quamplurimis sacerdotibus et promiscui sexus turbis cum solemnibus supplicatione, quæ a monasterio S. Stephani Feria secunda post Pentecosten conventualiter a monachis deferitur simulacrum argenteum umbilico tenus, in quo asservatur caput S. P. N. Brunonis, et digitus integer S. Stephani protomartyris, in manu itidem argentea reconditus, qui ab Urbano II, instante comite Rogerio, huic domui » (Calabrinæ nimirum S. Stephani) « donatus fuisse perhibetur, ad ecclesiam B. Mariæ, milliario hinc distantem, juxta quam olim fuit eremus, a S. Brunone constructa, multi ex diversis languoribus Dei Genitricis auxilio et S. Brunonis meritis curati sunt, quos propriis oculis multi ex nostris viderunt; erant enim ibi monachi et conversi num. 25.

14. « Ibidem vidisses alios supplicabundos opem B. Virginis, alios S. P. N. Brunonis nomen inclamantes; nec frustra: sanabantur enim a quacunque detinebantur infirmitate. Adfuit tum inter eos mulier quædam ex vicino oppido, Pizzone dicto, muta, quæ decem et octo annos elocuta verbum non fuerat, et mox in illa præfata ecclesia clamare cœpit : Misericordia! tuncque loquendi liberum usum recepit. In ejus accepti beneficii memoriam habitum ordinis album mores sanctimonialium nostrarum semper gestavit, et quotannis ad festivitatem annuam ejusdem ecclesiæ inter primas advenit. Alia quædam mulier ex oppido Suriano ad præfatam ecclesiam accessit, quæ, duodecim annos habens in infirmitate sua, omnem fere substantiam frustra in medicos erogarat. Hæc coram omnibus flexis genibus orans clamare cœpit; Serve Dei S. Bruno, jam confessa sum, jam sanctissimum Eucharistiæ sacramentum suscepi, si expedit salutis animæ meæ, impetra mihi sanitatem; sin autem, felicem obitum; læta enim moriar, si hoc mihi contigerit in hæc ecclesia. Mirabile dictu! Continuo defuncta est, et quasi ridens ab omnibus conspiciatur, atque in eadem ecclesia sepulturæ tradita est. » Talia sunt duo, quæ præsentis § recensenda adhuc erant, seu miracula seu beneficia. Verum erit fortassis non nemo, qui, an primum ex his S. Brunonis patrocinio patratum fuerit, revocet in dubium, quod mulier muta, in ejus favorem obtigit, invocasse illum non legatur. Attamen, cum hæc album sanctimonialium Carthusiarum more habitum in accepti beneficii memoriam deinceps gestarit, acceptum id Brunoni retulisse, itaque sese hunc invocasse confessa videtur; quod cum ita sit, partem equidem in illo seu miraculo seu beneficio, nisi forte, quod tamen non puto, sanctissimæ Dei genitricis ascribendum potius totum id sit, habuisse

Sanctum, admittendum apparet. Ad ea modo, A ac statim liberatus ad obitum usque in columis permansit. Obiit vero postea 1 Aug. 1625. » Cum Ludovicus Suespeckh, qui, dum Turritanæ S. Stephani et S. Brunonis Carthusiæ prior esset, dæmonium, pulvere ex lapide antri S. Brunonis adhibito, e fratre Blasio energumeno, uti hic narratur, expulit, prior primum, quemadmodum apud Surianum loco cit. Severus a Neapoli docet. anno 1608 fuerit creatus, annoque 1611 obierit, oportet, ut tempore, inter utrumque hunc annum medio, prodigium istud acciderit; quare cum forte etiam annum 1609 præcesserit, visum est id hic præmittere aliis adhuc recensendis miraculis, quæ vel hoc ipso anno vel serius evenere.

§ II. *Aliquot miracula, sæculo XVII. ante annum tamen hujus XXIV. patrata, recensentur, et qui tandem Sancti cultus ad universam Ecclesiam extensus, festumque ejus tunc Colonia Agrippinæ celebratum fuerit, exponitur.*

15. Non pauca, pulvere abraso e lapide specus seu antri, in quo, ut nonnulli ex dictis in commentario prævio § 45 volunt, continuo S. Bruno post suum in Turritanam eremum secessum habitavit, reque etiam vera subinde (adi eundem commentarium prævium num. 748) commoratus fuisse videtur, in ægrotantium languidorumque favorem patrari miracula, Surianus in suis ad Brunonis Vitam. a Surio contextam, adnotationibus e Nicolao Riccio de Taberna supra laudato præfatus, sequens seu miraculum seu beneficium, quod, pulvere illo adhibito, patratum fuit, e recensione Severi a Neapoli, quid, ut præmittit, e Basilio, Carthusiæ Turritanæ fratre converso, reique gestæ oculato teste audivit, pag. 36† in medium adducit hisce ipsis Severi verbis: « Frater Blasius de Pace ex eadem Serra oppido vicino ad milliare, monasterii » (S. Stephani de Nemore) « conversus, professus ejusdem, Deo permitte, a maligno spiritu obsessus misere vexabatur. Cui V, prior prædictus » (Ludovicus Suespeckh nimirum) « summa, qua prædictus erat, caritate compatiens, cupiens ovem suam ab invasione infernalis lupi eripere, sciens etiam, genus quoddam dæmoniorum non nisi oratione et jejuniis ejici, tribus diebus pane et aqua duntaxat victitavit, atque, aliis negotiis intermissis, solum orationi vacans permansit. Post tertium diem, accuratori generali peccatorum confessione præmissa, in sacrarii altari, in quo in fabrefacto loculamento, ebene argenteoque permisto varie celato, asservantur caput S. P. Brunonis in argenteo simulacro, et alia sanctorum reliquæ, missam quam ad devotius potuit, celebravit, præsentem fratre Blasio, arreptitio et prædicto fratre Basilio.

16. « Post missam ventum est ad exorcismos, et cum dæmon egredi cunctaretur, recordatus est P. Prior lapidis specus S. Brunonis, ac statim mandavit F. Basilio, ut, consensu equo, quantocius lapidis pulverem, e specu sumptum, ad se perferret. Qui jussa complens, cum, accepto inde pulvere, domum rediret, in medio itinere derepente ventum validum contra se irruenter sensit. Quo violentior ex equo excussus in terram male acceptus cecidit. Eodem momento dæmon, in cachinnum solutus per os arreptiti in hæc verba prorupit Calabrorum dialecto: At come buono conzato se ne terra! quæ Latine sic sonant: At quam bene acceptus redit. Ita mihi præcise referente eodem fratre Basilio, equo sine sessorē recta ad monasterium redeunte, homines ad prostratum, ut existimantur, nec e terra adhuc surgere valentem, excurrerunt, domumque reduxerunt. A quo accepto pulvere atque contra dæmonium adhibito, illud exire ab homine coegit,

ac statim liberatus ad obitum usque in columis permansit. Obiit vero postea 1 Aug. 1625. » Cum Ludovicus Suespeckh, qui, dum Turritanæ S. Stephani et S. Brunonis Carthusiæ prior esset, dæmonium, pulvere ex lapide antri S. Brunonis adhibito, e fratre Blasio energumeno, uti hic narratur, expulit, prior primum, quemadmodum apud Surianum loco cit. Severus a Neapoli docet. anno 1608 fuerit creatus, annoque 1611 obierit, oportet, ut tempore, inter utrumque hunc annum medio, prodigium istud acciderit; quare cum forte etiam annum 1609 præcesserit, visum est id hic præmittere aliis adhuc recensendis miraculis, quæ vel hoc ipso anno vel serius evenere.

17. En adeo nunc unum, quod anno 1609 accidit, quodque, licet non pulvere, e Brunoniani antri lapide accepto, Sancti tamen patrocinio fuit patratum. Hisce exstat apud Surianum pag. 363 et seq. verbis expressum: « Sub eodem P. Priore » (monasterii S. Stephani Ludovico Suespeckh) « anno 1609, cum ad monasterium vectaretur magnus lapis, e vicina lapidicina excisus, quadratus, octo vel amplius palmos habens undique in longitudine, et unum fere cum dimidio diametrale, usui futurus pro tabula summi altaris ecclesiæ, tanti ponderis, ut a pluribus boum jugis supra ligneæ machinæ ægre advehi potuerit, et multus ad visendum populus accederet, quidam David Muller Brandeburgensis, in lapide et ligno egregius sculptor, qui suæ artis admiratione digna multa emblemata ex lignorum segmentis coagmentatis versicoloribus effecit in hoc monasterio, quique præfatæ machinæ structor et præfectus operis aderat, cum medio itinere flexo poplite currum adaptare vellet, ac sublus aspiceret altera ex rotis tibiam illius adeo valide pressit, ut in terra, penitus humo cedente ponderi, absconderetur, ipso David clamante, S. Bruno, opem fer mihi; cumque plurimi commiserationis ergo accurrissent, tibiam ejus comminutam existimantes, inventa est aliquantulum in nervis læsa, quæ etiam paulo post perfecte curata est. In eodem loco præfatus sculptor ædicularum seu parvulam capellam, in colle sitam, suis sumptibus erigendam ad rei futuram memoriam curavit, quæ adhuc exstat. » Duobus hisce jam relatis atque apud Surianum exstantibus miraculis aliud modo subjungo, typis hactenus, quod sciam, non subjectum, quod in S. Brunonis imagine Caballione, seu, ut ab aliis scribitur, Cavallione, episcopali Vindaseni in provincia ad sedem apostolicam spectantis comitatus civitate, anno 1610 patratum est, quodque cum Majoribus nostris e Magna Carthusia anno 1668, uti, quam ei ascripserunt, notitia me docet, fuit communicatum.

18. Sequentibus hisce verbis describitur: « Anno Domini 1610, mense Augusto, Alexander Maurissius, civis Cavallicensis, visa tabella quædam in choro PP. Capucinatorum Cavallensium in qua recenter a patre Bernardino effigies sancti

Ludovici, episcopi Tholosani ejusdem ordinis (S. A. Francisci Assisiatis) mirum; neque enim sec. xiii, quo S. Ludovicus Tholosanus floruit, capuccini adhuc inveniebatur) professi, deformata fuerat, illius elegantia supra modum delectatus et captus, accessit ad patrem Fabianum de Sault sibi familiarem, instantissimeque petiit et ab eo obtinuit, ut imaginuculum sancti Brunonis hic appensam, quam pro sua in eum antiqua devotione asservabat, superductis coloribus opera dicti patris Bernardi in similem sancti Ludovici representationem delinearet; huic igitur operi 20 ejusdem mensis primam admovebat manum P. Bernardinus et imaginis fundum indicio pro more oblinere aggreditur. Verum cum opus ob exiguitatem displiceret, supervenienti cuidam pictori, nomine L'Empereur, tradit penicillum, rogatque ut illud jam bene inchoatum ad instar imaginis sancti Ludovici absolvat, acquiescit pictor et imaginis fundum atque ipsum in cruce pendentem Salvatorem subjectamque calvariam atra fuligine oleo subacta inficit, candidam sancti Brunonis vestem in leucophæam demutat, capitium producit, manicas substringit, pro cuculla cannabinam plagulam assuit, totam denique imaginem, demptis Pontificis insignibus, pedo scilicet ac mitra, sanctique Brunonis capite, in aliam transfigurat. Porro, advesperascentē multum jam diē, sic affectam tabellam recedens P. Bernardino relinquit : qui sequenti diē, mane facto, alieni operis curiosus explorator, dum imaginem propius intuetur, hæret attonitus, et inusitato successu percussus, vix oculis suis credit, nullus penicilli ductus, nullum coloris, nullum indicii vestigium, pura omnia et veluti spongia deterasa existunt, sola sandaracha, velut in perpetuum rei gestæ monumentum, sed integris prioribus lineamentis, remanserat, sicut sanctus Bruno, rejecto ascititio chemate et colore, in veste nativa candidus apparebat. Ergo inter pavorem et gaudium dubius pater Bernardinus ad patrem Andream d'Arles cœnobii Guardianum accurrit, rem omnem communicat, sigillatim exponit, imaginem exhibet.

19. « Certatim omnes e domo Patres, audita rei novitate, adsunt, sciscitantur, audiunt, imaginem explorant, et una voce, ingens id esse miraculum, exclamant. Adest quoque Josephus L'Empereur pictor, promissi memor, pensum absoluturus, sed a patre Bernardino, quod acciderat, miraculum edoctus, prohibetur ultra manum operi (quando id inauspicato cesserat) adhibere, aut ullam deinceps alicujus Sancti effigiem in alterius commutare aggredi. His igitur omnibus visis et auditis, non sine rubore et metu dominus Maurissius imaginem, sibi restitutam, summa cum veneratione recepit, eandemque tandem, a multis visam et religiose spectatam, D. Dionysio Saily, priori Carthusiæ Bonipassus, dono dedit. Exstat de eare authenticum instrumentum, a reverendo officiali et vicario generali reverendissimi episcopi Cavallicensis, Alexandro

Maurissio, Josepho L'Empereur et Joanne Baptista Gemifrem notario et scriba Curie spiritualis Cavallicensis subscriptum et sigillo episcopali munitum, quod una cum prædicta imagine, supra exhibitâ, Carthusiam ab eodem D. Dionysio transmissum in tabulariis domus integrum asservatur. » Majores nostri, qui, quemadmodum supra jam indicavi, sese e Carthusia majori conceptam hinc verbis miraculi, in S. Brunonis imagine patrati, relationem accepisse, in margine ascripserunt, notula apposita etiam monent, sese et illam Sancti imaginem, et ipsum instrumentum authenticum, cujus sub finem jam datæ relationis mentio fit, in sacello, S. Brunoni in Carthusia majori sacro, vidisse, cum ibi anno 1662, versarentur. Porro imaginis illius exemplar ad majores nostros una cum miraculi relatione missum fuisse, et verbis, quibus hæc initio et fine concipitur, apparet; verum ego id, quod aliquin æri incisum lectori hic exhiberem, inter sepositas de S. Brunone notitias invenire haud quivi. Unum modo adhuc, quod miraculis, a Sancto factis, apud Surianum accensetur, quodque annum 1624 præcessit, studioso lectori, antequam ad alia, ad gloriam Sancti posthumam spectantia, sermonem convertam, hic exhibeo.

20. His verbis exponitur : « Anno 1623, cum esset prior D. Joannes Manduci de Seminaria oppido diœcesis Militensis, qui sacella SS. Stephani et Brunonis, sita in transversa parte ecclesiæ sub tholo marmoribus versicoloribus Roma magno sumptu advectis exornanda curavit, coaptandorum marmorum causa venit etiam hic in eadem Gaspar marmorarius, qui, humani generis hostes suggerente, et carnis formite titillante, quadam diē cum alio ejusdem artis socio, dicto Michaelē Siculo, intra ecclesiam S. Mariæ (De Turri nempe) solus cum eo de certa muliere ad inhonestam sollicitanda verba miscbat prope parvam januam ad dextrum latus dictæ ecclesiæ, tuncque repente audiunt, quatuor validis ictibus pulsari gradus, tunc ligneos, dein vere lapideos factos, quibus ab exteriori parte ecclesiæ ascenditur ad chorum super atrium ecclesiæ constructum. Ad quem strepitum exterritus Gaspar egressus est foras per eam lateralem januam, ac clare conspexit terga monachi nostro habitu induti vicinum nemus potentis ac penetrantis. Ex cujus aspectu majore timore est percussus, cum probe sciret monachos nostros nec illa diē et hora illic adesse, nec unquam solos eo advenire solere : unde nec vane opinatus est, S. Brunonem fuisse, cui cordi semper fuit, et est honestas ac sanctitudo Dei domum decens. Dein timore compunctus rem totam aperuit D. Mathiæ Nucifero professo, et tunc monasterii sacristæ : quo referente, hæc in Acta relata sunt. Eodem anno illa mulier interfecta est a cognatis, et Gaspar de nocte, tempore carnis privi, ad proximam villam divertens graviter est in capite vulneratus, sed brevi convalescit, S. P. N. Brunoni se commendans : qui et me hæc scribentem, ut

missam ad illius altare et honorem offerrem, exoravit; quod libenter, nesciens, rem occultam esse, praestiti. »

21. Cum hæc, quæ apud Surianum pag. 365 et binis seqq. Severus a Neapoli hic narrat, anno 1623 accidisse, ipsa prodita hac hujus relatio, eodemque etiam anno Sancti nostri cultum propagari contigerit, chronologicus, quem sequi statui, ordo exigit, ut de re hac modo hic tractem. Publica S. Brunonis veneratio ab anno 1514, quo fuerat in explicato in Commentario prævio §47 ritu in beatorum numerum relatus, apud solos fere Carthusianos locum habuerat, cum tandem, his agentibus, Gregorius XV papa concessit, ut S. Brunonis festum missali et breviario Romano inscribi officiumque de eo semiduplex die sexta Octobris in quam illud incidit, ab omnibus ubique fidelibus, qui ad Horas canonicas tenentur, libere ac licite recitari possit. Breve apostolicum, quo id fecit, Benedictus XIV papa e Carthusia majori, uti ipsemet docet, accepit, atque in contextu a se de Servorum Dei beatificatione, et beatorum canonizatione operis librum primum intulit: hisce autem ibidem cap. 41, num. 7 verbis concepitur: « Gregorius papa XV ad perpetuam rei memoriam. Domini nostri Jesu Christi, qui servos suos æternæ gloriæ præmio donat in cælis, vices, quanquam immeriti, gerentes in terris, ex adjuncto nobis pastoralis officii debito procurare tenemur, ut eorumdem servorem Christi debita veneratio indes magis promoveatur, et laudetur Dominus in Sanctis suis. Quam ob rem fidelium quorumlibet, præsertim vero sub suavi religionis jugo altissimo famulantium, votis, quæ peculiarem Sanctorum hujusmodi cultum et venerationem respiciunt, libenter annuimus, prout conspiciamus in Domino salubriter expedire. »

22. « Supplicationibus itaque dilecti filii D. Bernardi Gazii, ordinis Carthusiensis procuratoris generalis, nobis humiliter porrectis inclinati de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium sacris ritibus præpositorum consilio, quod de cætero perpetuis futuris temporibus festum S. Brunonis, ejusdem ordinis fundatoris, die 6 Octobris, qua in cælum evolavit, in missali et breviario Romano reponi, officiumque de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus recitari libere et licite possit et valeat, apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus et indulgemus. Quocirca venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, cæterisque ecclesiarum prælatis, in universo terrarum orbe constitutis, præcipimus et mandamus, ut in suis quibusque ecclesiis, provinciis et diocesis præsentibus nostras litteras solemniter publicari, et ab omnibus ecclesiasticis personis sæcularibus, et quorumvis ordinum regularibus omnino observari faciant, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, cæterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici

subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die 17 Februarii 1623, pontificatus nostri anno tertio. S. Cardinalis sanctæ Susannæ. Ita est. Silvester Spada, illustrissimi et reverendissimi domini Cardinalis vicarii notarius. » *Locus* ✠ *Sigilli*.

23. Apostolico huic brevi jam præverat sacre Congregationis rituum indultum, quo idem, quod per istud hic conceditur, anno 1622, jam fuerat concessum. Exstat id pariter apud Benedictum XIV loco proxime citato, sicque habet: « Supplicationi, a domino Bernardo Gazio, ordinis Carthusiensis procuratore generali, sacre rituum Congregationi porrectæ, eadem Congregatio communi illustrissimorum R. P. assensu inclinata, habita etiam Sanctissimi Domini nostri confirmatione, festum sancti Brunonis, ejusdem ordinis fundatoris, die 6 Octobris, quæ in cælum evolavit, in missali ac breviario Romano reponi, et officium de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus recitari concessit. Illi enim inter Sanctos præcipue universalem Ecclesiæ venerationem expostulare videntur, qui sacrarum familiarum institutores militanti eidem Ecclesiæ nunquam interitara suffragia reliquerunt. Sig. Franciscus Maria, Cardinalis a Monte. *Locus* ✠ *sigilli*. Joannes Baptista Rinuccinus secretarius. » Hoc instrumentum, quod, qui illud cum Benedicto XIV papa de mandato reverendi patris, ordinis Carthusiensis generalis, communicavit, Ambrosius Crollet, hujus scriba, 19 Novembris anni 1622 datum notat, Carthusianis petentibus a sacra rituum Congregatione fuit indultum, ipsomet annuente, uti recitata, quibus id constat, verba fidem faciunt, summo pontifice Gregorio XV; ut proinde hic illud ipsum, quod anno 1623 per Breve, num. 21 et seqq. recitatum, Carthusianis postulantiis concessit, vivæ vocis oraculo antea impertitiis videatur. Nec tantum hic pontifex, ut S. Bruno per universam Ecclesiam cultu publico affici posset, indulsit; verum etiam, quo re ipsa, etiam ab iis, qui ad Horas canonicas non tenentur, veneratione congrua honoraretur indulgentiam plenariam omnibus, qui luce ipsi sacra Carthusianorum ecclesias visitarent, exigique pro lucrandis plenariis indulgentiis solitas preces ibidem effunderent, propensissime concessit Exstantes apud Surianum litteras apostolicas, quibus id fecit, libet etiam hic transcribere.

24. Sequentibus itaque apud hunc vitæ S. Brunonis, per Surium concinnatæ, commentatorem verbis concipiuntur: « Gregorius papa XV ad perpetuam rei memoriam. Splendor paternæ gloriæ, qui sua mundum illuminant ineffabili claritate, pia vota fidelium, de clementissima ejus majestate sperantium, tunc præcipue benigno favore prosequitur, cum devota ipsorum humilitas Sanctorum precibus et meritis adjuvatur. Volentes igitur, omnes et sin-

gulas ecclesiæ monasteriorum monachorum Carthusianorum ubicunque existentium aliquo spirituali munere illustrare, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, vere pœnitentibus et confessis ac sacra communione refectis, qui aliquam ex dictis ecclesiis die festo sancti Brunonis, sexto mensis Octobris celebrari solito, a primis Vesperis usque ad occasum solis festi hujusmodi singulis annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum principum concordia, hæresum exstirpatione ac sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint; plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod præsentium transumptis etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo piscatoris die 3 Julii, anno 1623, pontificatus nostri anno tertio. »

25. Surianus, pontificia hac, qua quamlibet Carthusianorum ecclesiam die sexta Octobris seu luce S. Brunoni sacra frequentantibus indulgentia plenaria a Gregorio XV fuit concessa, pag. 266 et seq. recitata bulla, mox subjungit : « Hac autem bulla, velut classico personante, varii variarum regionum excitati populi, certatim quisque pro sua in sanctum Brunonem religiosiore observantia, exaggeratum cultum (eidem nempe S. Brunoni) impenderunt, » ac deinde narrat, quanta solemnitate ac pompa Sancti festum Colonia Agrippinæ nominatim, Leodii et Liège in Brabantia celebratum tum fuerit. Ut brevitati studeam, qui id in priori e tribus hisce civitatibus, quæ Sancto natalis obigit, factum fuerit, e laudato Sancti Vitæ, per Surium scriptæ, commentatore lectorem edocere duntaxat lubet. Ac primo quidem, antequam verba, quibus is scriptor rem exponit, huc transcribam, de anno quo solemnitas ista Colonia Agrippinæ acciderit, nonnulla dicenda sunt, ne quis forte illam, quod litteris apostolicis, mox recitatis annoque 1523 datis, proxime a Suriano subdatur, huc etiam anno, quod ex dicendis secus habet, evenisse arbitretur. Solemnitati itaque, qua, cum pontificia, quam proxime memoravi, bulla data fuisset, Colonia Agrippinæ S. Brunonis festum celebratum fuit, prævit edictum, quo Ferdinandus princeps elector et archiepiscopus Coloniensis omnes archidiocesis suæ clericos, ut instans S. Brunonis festum congrua debitaque devotione celebrarent, vehementer hortatus est, nonnullaque eo spectantia præscripsit. Lubet et monumentum illud, quod inter sepositas a majoribus nostris de S. Brunone notitias inveni, integrum huc transcribere, tum ne quid, notatu dignum, quod ad gloriam Sancti posthumam facit, præteream, tum quod ex eo, solemnitem, de

A qua hic nobis sermo, Colonia Agrippinæ, non anno 1623, sed anno 1624, celebratam fuisse, intelligatur, quemadmodum mox, cum id recitaro, ostendam.

26. His verbis concipitur : « Ferdinandus Dei gratia sanctæ Coloniensis ecclesiæ electus et confirmatus archiepiscopus S. Rom. Imp. per Italiam archicancellarius, et princeps elector, episcopus Paderbornensis, Leodiensis et Monasteriensis, administrator Hildesheimensis, Corbeiensis et Berchtesgadensis, princeps Stabulensis, comes Palatinus Rheni, utriusque Baviaræ, Westphaliæ, Angariæ, Bullionis dux, marchio Francimontensis, comes Lossensis, Longiensis, Hornensis, S. Sedis apostolicæ legatus natus, etc. Venerabili clero et universis, ac singulis Christi fidelibus civitatis et archidiocesis nostræ Coloniensis salutem in Domino sempiternam. Cum Deus Opt. Max. Pater ille misericordiarum pro paterna sua providentia et infinita erga nos charitate suos quibusque locis et temporibus Sanctos varie dispergitur, ut nobis in caliginoso isto mundo inter tot dogmatum ac morum errores faciem præferant, ac in viam salutis æternæ quasi manū ducant, tum vero jugiter hanc nostram Coloniensem ecclesiam oculis suæ benignissimæ misericordiæ respexit et cæteris orbis terrarum regionibus ac provinciis eminentiorem reddidit, dum clementissime voluit et concessit, ut plurimorum maximorumque Sanctorum parens, alitrix, domicilium et custos esset; quorum nimirum meritis et suffragiis, postquam fidem suscepit, recidiva non fuit, sed in fide stabilis, estque et audit Romanæ ecclesiæ fidelis filia aliaque quæ inde velut e perenni omnium bonorum fonte scaturiunt et derivantur, consequitur. Inter quos sane velut stella matutina refulget sanctus Bruno. Magnum Ecclesiæ Dei decus et ornamentum, civis Coloniensis, Colonia nobili Hartenfaust familia natus et educatus, anno partæ salutis post millesimum centesimum primo mortuus; post millesimum quingentesimo decimo quarto a Leone X inter Sanctos relatus, celebrerim iuxta et sanctissimi ordinis Carthusiensis (cujus laus est in Ecclesia) fundator et patriarcha. Porro nuper nobis exhibitæ et intimatæ fuerunt litteræ Sanctissimi domini nostri Gregorii felicit recordationis Papæ XV super celebratione festi admemorati S. Brunonis hujusmodi sub tenore. »

27. Hic modo Gregorii XV papæ, qui anno 1623 die 8 Julii, ac proin, antequam huc Coloniensis archiepiscopi edictum emitteretur, vita functus est, recitatur breve, num. 21 et 22 datum, ac deinde pergitur hoc modo : « Nos itaque tum pro ea obedientia, quam debemus S. Sedi apostolicæ, tum pro religioso nostro affectu et veneratione erga Sanctos Dei, eos præsertim, qui nos et ecclesiam nostram propius contingunt, tenore præsentium auctoritate apostolica nobis commissa, nec non de consilio et consensu venerabilis nostri capituli vobis supradictis litteras apostolicas notificamus, et pro illarum

exsecutione clericos tam seculares quam regulares A
enixe in Domino requirimus et monemus, ut diem
istum solemniter debita et exemplari cum devotione
juxta tenorem supra positi brevis apostolici cele-
brent, aliisque Christi fidelibus suo exemplo
præeant, ecclesiarum vero rectoribus, pastoribus
et divini Verbi concionatoribus districte serioque
præcipimus et mandamus, ut in festo S. Michaelis,
quod incidit in Dominicam 17 post Trinit., 29 Sep-
temb., Christi fidei populo alta et intelligibili voce
publicent et eundem, exposita Sancti vita, diligenter
adhortentur, quatenus festum ejus pie ac religiose
obeant, haud dubia spe, quod Sanctus iste origine
et educatione noster pio in patriam affectu nos gre-
gemque nobis commissum suis apud divinam ma-
jestatem precibus et suffragiis, hisce periculosissi-
mis exulceratissimisque locis ac temporibus, tueri
porro et conservare perget; id quod sane eo magis
nobis necessarium, quo graviora ab hæresi et a
bello circumstant pericula. Quo vero Christi fideles
ad debitam venerationem ac devotionem promptius
obeunt magis excitentur, significamus præterea
et attestamus supra memoratum SS. D. N. Grego-
rium papam XV aliis specialibus litteris (perpetuis
futuris temporibus valituris) omnibus utriusque
sexus Christi fidelibus vere penitentibus et confes-
sis ac sacra communione refectis, qui ecclesiam
Carthusianorum die festo S. Brunonis, 6 mensis
Octobris celebrari solito, a primis Vesperis usque
ad occasum solis festi hujusmodi singulis annis
devote visitaverint, et ibi pro Christianorum prin-
cipum concordia, hæresum extirpatione, ac Sanctæ
matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces
effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum
indulgentiam et remissionem misericorditer in
Domino concessisse.

28. «Quod quidem nos ita declaramus, ut fideles
feminei sexus (quibus aditus intra septa monaste-
rii et limina ecclesiæ præclusus est) ante ipsum
monasterium sive ecclesiam foris orando easdem
indulgentias lucrari possint, et valeant.» Cum anno
illo, quod Ferdinandus, Coloniensis archiepiscopus,
isthoc edictum emisit, Dominica post SS. Trinitatis
festum septima decima in vigesimam nonam, uti
ipsum illud instrumentum manifestat, Septembris
diem incidit, hocque non anno 1623, sed, ut com-
putanti patebit, anno 1624, quo Pascha die 7 Apri-
lis ac proin sanctissimæ Trinitatis festum die se-
cunda Junii celebratum fuit, evenit, edictum illud
posteriori hoc anno quo etiam apud Petrum Choli-
num Coloniæ Agrippinæ excusam ad calcem nota-
tur, editum fuisse, necesse est. Jam vero cum id Colo-
niensi, de qua hic disserimus, solemnitati, ut jam
dictum præiverit, consequens est, ut nec hæc ante
annum 1624 contigerit; quin autem hoc ipso anno
evenit, dubitandum non apparet, cum eque-
dem haud dudum a præfato edicto locum habuerit, quem-
admodum ex ipsis, quibus hoc concipitur, verbis
fas est conjicere. Verba modo, quibus ea a Suriano

describitur, huc transferamus. Sequentia hæc sunt:
«Festum (S. Brunonis nimirum) tota civitas (Colo-
niensis nempe) solemniter, jucundantique in
morem celebravit et encenaviit. Totus senatus in
Carthusia secundum faciem Sanctorum lætum diem
egit tam in choro, quam in trichoro. Universus
clerus et omnes omnino aliorum ordinum religiosi
contesserant. Et ne sequior sexus se doleret
et quereretur exclusum, ante portam pægma et
spectandæ magnitudinis ara fuit erecta. Quo
in loco confertissimæ mulieres missam et com-
munionem, concionemque avidis animis excepe-
runt.

29. «Phonascorum quoque non defuit in Vesperis
utriusque et missa gratissimus concentus. Processum
est subinde per peristylum majus cum ea gravitate
pompaque, quæ Sanctos deceret; pone sequente
senatu P. Q. Col. In ipso flagrante die festo mis-
sam cantavit baro et canonicus Ecclesiæ metropo-
litane, diaconum egit comes et canonicus, subdia-
conum canonicus presbyter. In octavis (nam per
totas octavas confluxus populi non defuit) vicarius
serenissimus principis missam quoque cecinit, cui
canonici duo subservierunt et phonasci tam in mis-
sa, quam in utriusque Vesperis suum officium egre-
gie sane impleverunt. Ut verbo absolvam, ex quo
stetit illa Carthusia, nihil illi solemnitati compa-
rabile, nihil æquale vidit. Totius tandem solemnitati
coronidem adjecit ipse serenissimus princeps elec-
tor et archipræsul, qui post Octavas proxima Do-
minica Carthusiam visitavit, S. Eucharistiam per-
cepit, hospitatusque ea nocte est in pastophorio.»
Coloniensis archiepiscopus Ferdinandus hic memo-
ratus Guillelmi V Bavarie ducis et Renata Lotha-
ringa exstitit filius, anno 1577 natus, qui, cum patruo
suo Ernesto, Coloniensi archiepiscopo, anno 1595
datus fuisset coadjutor, ei etiam, anno 1612 vita
functo, in Coloniensem successit archiepiscopatum,
quem ad annum usque quo obiit 1650 optime ad-
ministravit. Porro verbis proxime recitatis subdit
mox Surianus, qui Leodii ac deinde qui Liræ, post-
quam ut Sanctus sexto Octobris die per universam
Ecclesiam ritu semiduplici coli posset, a Grego-
rio XV papa anno 1623, fuisset concessum, festiva
ejus lux solemniter a primariæ etiam notæ viris,
qui Carthusiani ordinis non essent, fuerit celebrata.
Verum cum a verbis, quibus tum peractam in binis
hisce civitatibus solemnitatem scriptor ille exponit,
recensendis abstinere, brevitatís studio, ut jam
monui, sit fixum, ad alia, quæ ad gloriam
Sancti posthumam adhuc spectant, gradum modo
facio.

§ III. *Fueritne Sanctus anno 1623 a Gregorio XV,
an series dentur a Clemente X canonizatus,
examinatur, reliquaque, quæ ad gloriam ejus
posthumam faciunt, magisque videntur notatu di-
gna in medium proferuntur.*

30. Apostolicis litteris, § præcedenti recitatis, qui-
bus ut S. Brunonis festum die 6 Octobris, quæ ad cœ-

losismigravit, missali et breviario Romano inscribi, officiumque de eo semiduplex ab omnibus ubique fidelibus libere ac licite recitari possit, Gregorius XV papa anno 1623 concessit, æquipollenter canonizatum Sanctum non fuisse, Benedictus XIV papa in suo, quod commentarii prævii loco non uno laudavi, de Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione opere existimat: ita enim in hoc, lib. 1, cap. 41, num. 6 scribit: « Nullo certe pacto dici posse videtur (adi quæ huc facientia Commentarii prævii § 47 disputata sunt) sanctus Bruno a Leone X canonizatus; sed ejus æquipollens canonizatio, eximiis tanti viri meritis, præclarissimi ordinis fundationi, continuatæ insignium miraculorum famæ cultusque concessioni, primum quidem universo Carthusianorum ordini a Leone X factæ, postea loti Ecclesiæ ad libitum a Gregorio XV, innixa, assignanda videtur summo pontifici Clementi X, ut ex sequenti decreto colligitur: « Enixis precibus, » Sanctissimo domino nostro Clementi X porrectis » per Eminentissimum dominum Cardinalem Ni- » cardum nomine serenissimæ Hispaniarum reginæ, » præcipienti supplicabatur, ut dignare- » tur concedere, quod officium sancti Brunonis » confessoris, fundatoris ordinis Carthusiensis, » hæcenus ab Ecclesia universali sub ritu semidupli- » cipi recitatum (supple ad libitum) imposterum » sub duplici recitaretur ab omnibus utriusque » sexus tam sæcularibus, quam regularibus, qui » ad Horas canonicas tenentur, et remissis a San- » ctitate sua ad sacrorum rituum Congregationem, » eadem ad relationem eminentissimi domini car- » dinalis Sfortiæ censuit, prædictam gratiam conce- » di de posse, si eodem Sanctissimo Domino nostro » visum fuerit, die 3 Martii 1674. Et facta de præ- » dictis Sanctissimo relatione per me secretarium, » Sanctitas sua benigne annuit die 14 ejusdem men- » sis Martii, et anni 1674. »

31. Ita Benedictus XIV papa laudatus. S. Brunonem a Clemente X, ac proin non præfatis apostolicis Gregorii XV litteris, canonizatum fuisse, non obscure docens; ita autem opinatus est quod, quem admodum inserta sacrorum rituum Congregationis decreto, quod hic recitat, parentesi satis indeat, litteris illis cultus præceptum non includatur. Verum Ambrosius Crollet, reverendissimi patris generalis capitulique ordinis Carthusiensis scriba, qui easdem litteras, mandante eodem reverendissimo Patre, cum Benedicto XIV communicavit, aliter prorsus censuit, lisdem enim apud eundem Benedictum operis laudati lib. 1, cap. 41, num. 7 sequentia verba præmittit: « Anno 1623 supra memoratus Gregorius Papa præcepit, ut die 6 Octobris omnes sæculares et regulares ubique terrarum sub semiduplici ritu recitent officium sancti Brunonis confessoris, fundatoris nostri, nec non in breviario, Missali et Kalendariis imposterum imprimendis festum ejusdem sancti Brunonis describendum statuit; » e quibus sane

A manifestum fit, laudatum Ambrosium Crollet in ea opinione fuisse, qua supra recitatus Gregorii XV papæ litteras cultus ecclesiastici præceptum includere, existimavit. Verum utri assentiendum est? Huicne ordinis Carthusiensis alumno, an Benedicto XIV? Etsi Gregorius XV papa, sese, ut S. Bruno ab omnibus ubique fidelibus, ad horas canonicas obligatis, ritus semiduplicis officio die sexta Octobris coli licite possit, impertiri, in memoratis litteris primo duntaxat dicat, mox tamen adhibens verba, præceptum sonantia, subjungit, sese patriarchis, archiepiscopis, episcopis cæterisque ecclesiarum praelatis, in universo terrarum orbe constitutis, præcipere et mandare, « ut ab omnibus ecclesiasticis personis sæcularibus et quorumvis Ordinum regularibus observari faciant » litteras prædictas; hinc autem factum forte est, ut hisce omnes fideles, qui ad horas canonicas tenentur, ad officium de S. Brunone die sexta Octobris, qua is obiit, ritu semiduplici recitandum obstringere voluisse Gregorium, Crolletus existimarit.

B 52. Forsan etiam, ni, ut id illi facerent, Gregorius præcepisse statuat, haud satis intellexerit, qua ratione factum esse queat, ut Urbanus VIII papa, proximus Gregorii XV in S. Petri cathedram successor, officium de Brunone, novo, quo hunc coli præceperit, decreto non emisso, Breviario Romano (adi Commentarium prævium num. 188 et 195) jussit inscribi, Res sane, ut meam modo promam sententiam, admodum videtur implexa. Et vero cum sacræ rituum congregationis decretum Benedicti XIV papæ verbis, num. 30 huc transcriptis, inclusum, quo hæc, ut officium de S. Brunone, quod hæcenus ab Ecclesia universali sub ritu semiduplici recitatum duntaxat fuerat, sub duplici deinceps recitaretur, anno 1674, summo pontifice Clemente X annuente, concessit, nullum prorsus, quod cultus, S. Brunoni deferendi, præceptum aperte sonet, verbum includat, fueritne magis a Clemente X quam a Gregorio XV sancti cultus præceptus, in dubium revocari non immerito posse videtur. Quod cum ita sit, cultusque præceptum ad canonizationem necessario requiritur, S. Brunonem canonizatum, canonizatione scilicet, uti eam vocat, æquipollenti, a Clemente X potius, quam a Gregorio XV fuisse, pro certo asseverare non ausim. Neque vero id a Clemente factum fuisse, pro prorsus indubitato habuit ipsemet Benedictus XIV; etenim (adi ejus verba num. 30 recitata) canonizationem S. Brunonis Clementi X non affirmate assignat, sed, adhibita, quæ dubitantium esse solet, loquendi formula, pontifici huc illam assignandam videri, duntaxat ait. Verum est res ita sit, dubiumque simul an Sanctus seu a Clemente seu a Gregorio, ac proin an unquam in equeum pontifex, Clemente posterior, coli Brunonem præcepisse invenitur) canonizatus vere fuerit, ex omnibus jam dictis queat videri, fuit equidem, ut officium de eo, quod duntaxat sub ritu semiduplici recitari consueverat, ab omni-

bus deinceps, qui ad horas canonicas tenentur, sub A
ritu duplici recitari posset, a Clemente X, ut supra
a Benedicto XIV allegatum congregationis rituum
decretum fidem facit, anno 1674, supplicante Hi-
spaniarum regina, concessum. Atque id hic, quod
de ea Clementis concessione sacræque congrega-
tionis rituum, quo declarata hæc fuit, decreto fuerit
agendum, commemorandum duxi, etsi interim pon-
tificio isti indulto præverint tria et miraculis, præ-
senti § recensendis, quæ, ut id daretur, partim for-
tassis effecerint.

33. En adeo, cum de præfata pontificia concessio-
ne actum jam satis sit, studiose lector, nunc etiam
illa, continua serie, prout apud Surianum eschedis,
supra jam sæpius laudatis, deprompta pag. 369 et
seqq. exstant, recitata. Sic habent: « V. P. Bernardus Gort Barcinonensis, professus Carthusiæ Scala-
Dei in Catalonia, olim Olisiponensis, et post Ebo-
rensis in Lusitania prior, sequens miraculum
refert. Illustrissimus et reverendissimus D. Theo-
tonius a Bragantia, archiepiscopus Ebovensis, am-
plissimus fundator Carthusiæ Scala-Dei (aliis Scala-
cei celi) prope Eboram in Lusitania, obtinuit a
reverendo patre priore Carthusiæ ordinis generali
quamdam portionem seu reliquam capitis S. P. N.
Brunonis, quam in argenteo simulacro, effigiem
ejusdem umbilico tenus referente, recondidit, quod
simul cum multis emblematum, hyeroglyphicorum,
poematumque compositionibus eidem Carthusiæ
Eboresi donavit, ubi et reverenter hodieque asser-
vatur. Anno 1628, circa finem Januarii, cum præ-
cessisset magnus lunæ defectus, dux Bragantiæ
Theodosius II in maximam ac periculosam ægritu-
dinem incidit; de cujus valetudine adeo temere
ejus familiares, ut solis medicis ingressum ad eum
permitterent. Quod sciens V. P. Antonius Coello,
tunc Eboracensis Carthusiæ prior, cum D. Alvaro de
Fonseca procuratore ejusdem ad oppidum Villæ-
vitiosæ, ubi dux æger decumbebat, concessit, secum
deferens prædictam reliquam S. Brunonis, duci
adorandum exhibiturus, in memoriam eidem revo-
cans, eam reliquam esse olim a R. P. generali
transmissam domino Theotonico magno suo patruo.
Qui statim se decentissime composuit, et dictus
prior cum maxima reverentia ostendit duci sacram
reliquiam, recitatisque cum socio quibusdam præ-
dictus cum oratione prædicti Sancti, eamdem illi
adorandum obtulit, præsentibus duce Barcellesi
ejus primogenito, nunc duce Bragantiæ, aliisque
duobus filiis D. Edoardo et Alexandro, genibus flex-
is cereos accensos tenentibus. Cumque dux sacram
reliquiam adorasset, præsentibus filiis dixit, se valde
Deo fidere, sanitatem recepturum, quod in sua
ægritudine ab eo Sancto meruerit visitari.

34. « Recessit prior cum socio et cubiculo, se-
cum referens sacram reliquam, veritus, ne dux pe-
nes se eam retinere vellet; uti eum cupere noverat.
Postea dux cæpit morbo levare, atque eadem nocte
adeo convaleuit, ut a medico febre carens sit reper-

lus, et brevi est prorsus sanitati pristinæ redditus.
Anno 1631 quidam monachus, cujus nomen consulto
prætereo, quia adhuc superstes est, professus unius
ex domibus provinciæ S. Patris Brunonis, cum hos-
pitaretur in domo S. Stephani de Nemore, multo
tempore graves mentis angustias passus, tandem
ad id devenit, ut palam de ordine deserendo tra-
cetet, atque in Romana curia hoc per idoneum
hominem procuraret. Cujus rei procurator generalis
ordinis certior ab ipso factus non modo non con-
tradicebat, verum etiam annuebat illius ab ordine
egressui, ut ab illius importunitate se liberaret.
Insuper oculorum ægritudinem contraxerat, ut vix
de nocte lumen ad sacras preces recitandas susli-
nere posset. Demum S. P. Brunoni se commen-
dans abluvit oculos suos aqua ex lacu S. Brunonis
sumpta, quæ scilicet ex fluvio decurrente prope ne-
mus ecclesiæ S. Mariæ colligitur in alveum, muro
septum a parte viæ, in forma orbiculari oblonga,
in cujus medio crux lignea posita est, ex qua S.
Bruno bibere et lavari solitus dicitur. Simul ac ex
hac aqua oculos abluvit, statim exterius interiusque
illustratum se sensit, ac, deposito ordinis deserendi
consilio, in sancto proposito se confirmavit, atque
de sua hac illuminatione V. P. Josephum Laudium
priorem Carthusiæ Romanæ ac ordinis
in Romana curia procuratorem generalem, certiorum
fecit, per suas litteras ex hac domo, mense Decem-
bri 1631 datas, quas et aliis familiaribus suis legit.
C Vixit adhuc et sospes est. Ex aqua autem hujus la-
cus multi devotionis causa bibunt, et ad domos suas
asportant, quam etiam variis morbis profligandis
efficacissimam experiuntur, qui cum aliquo sensu
pietatis eam sumunt.

35. « Labente anno 1633, illustrissimus domi-
nus Henricus Loffredus Neapolitanus marchio Trivi-
ci et comes Potentiæ in Lucania urbis, ubi ex
gravissimo morbo de vita periclitabatur. Quare,
medicorum ope et opera abjecta, ad Sanctorum
præsidia confugit, adeoque hortatu fratris Angeli
Massei Neapolitani conversi, professi Carthusiæ
S. Laurentii prope Padulam, tunc commorantis in
grangia ejusdem Carthusiæ, sita intra civitatem
Potentiam, se commendavit S. P. Brunoni pio cor-
dis affectu, hausto etiam pulvere de specu ejusdem
Sancti loco pharmaci, ab eodem converso sibi ex-
hibito, qui Dei beneficio per merita S. Brunonis
brevi convaleuit, nec non ope B. Agidii Minoritæ,
cujus corpus apud Laurentianum oppidum integ-
rum asservatur, cui ab ejus matre commendatus
fuerat. Ob id anno 1634, ut Sanctis debitas grates
obsequiumque persolveret, circa initium Julii ad
prædictam Carthusiam Padulæ accessit S. P. Bru-
noni gratias redditurus. Quod clarius ex ejus epi-
stola, V. P. Joanni Baptiste Manducio priori ac
provinciæ visitatori directa, patebit. « Admodum re-
» verende Pater observandissime. Superioribus men-
» sibus ob gravissimum morbum vitæ tale discrimen
» incurri, ut considerans, jam vanam medicorum

» operam esse, ad Deum Op. Max. atque ad cœlites A
 » sanctos confugerim, sed peculiari affectu ad S.
 » Brunonem, atque ad B. Ægidium. Nunc ut multo,
 » quod his Sanctis debeo, satisfacere queam debito,
 » statui personaliter ad eos venerandos accedere,
 » patrem S. Brunonem istuc ad S. Laurentium de
 » Padula scilicet, et B. Ægidium Laurentianum.
 » Quare Paternitatem V. rogo, ut mihi gratiam con-
 » cedas et facultatem F. Angelo, ut mecum veniat:
 » nam ex parte cognoscens ab eo meam sospitatem
 » tum illius precibus, tum hortatu, ut me S. P.
 » Brunoni commendarem, a Paternitate vestra hanc
 » consolationem exopto, ut prædictus frater, sicut
 » auxilio mihi fuit ad sospitatem mihi impetrandam,
 » ita etiam sit ad gratias reddendas. Tandem offe-
 » rens me semper ad tui, ac tuæ religionis obsequia B
 » promptum, tuis me orationibus commendatum
 » cupio. Potentia, die 27 Junii 1634. »

36. Talia sunt tria, quæ sacræ rituum Congrega-
 tionis, a ritu semiduplici ad duplicem, annuente
 Clemente X, elevantis Sancti cultum, decreto præ-
 ivere, hicque recensenda duxi, ad S. Brunonis in-
 vocationem patrata miracula. Ac horum quidem
 secundum, etsi quod de virtute a prodigiosi fontis
 aquis (adi Comment. præv. num. 747) ad lacus,
 cui a S. Brunone nomen est, aquas translata Zano-
 ttius in contexta a se Sancti Vita tradit, neu-
 tiquam confirmet, prodigiosam tamen lacus illius
 aquis e Sancti nostri meritis virtutem vere inesse,
 argumento qualicunque est. Verum hanc plura lu-
 culentius commonstrant, quæ ipsemet Zanottius in
 laudata sua de S. Brunone Lucubratione cap. 34,
 narrat, miracula, aquarum illarum virtute præsen-
 ti sæculo ac proin post dictum, quod anno 1674 con-
 gregatio rituum dedit, decretum patrata. Lubet
 hæc, pluribus aliis, quæ tum apud Surianum ad-
 hue, tum aibi exstant, e lingua Italica in Latinam
 versa lectori hic exhibere, idque, cum pro iis nul-
 lum seu scriptorem seu monumentum, contra ac
 alias facere solet, laudet Zanottius, e sola hujus,
 quem ea nihilominus e probato fonte hausisse reor,
 scriptoris fide. Hisce itaque ab illo Sancti nostri
 biographo verbis narrantur: « Anno 1715 Oliva
 Spani Cantaciensis tali modo a maligno spiritu fuit
 obsessa, ut die quopiam abs illo violenter supra
 carbonum ardentium massam fuerit conjecta, unde
 vulnus insanabile contraxit. Maritus illius, quem gra-
 viter id affligebat, magna cum fide sanctum Patrem
 (Brunonem nempe) invocavit, cumque mulierem ad
 lacum S. Brunonis duxisset, ibique lavisset, con-
 tinuo vidit illam hoste infernali liberatam, atque a
 vulnere curatam. Anno 1719, die 28 Maii Joannes
 Bernardus S. Petri Cosentiensis, cum a septem jam
 annis morbo detentus, multisque corporis sui par-
 tibus, ita ut miseranda visu res esset, contractus
 fuisset, a parentibus suis, qui in brachia eum acce-
 pere, ad lacum S. Brunonis delatus, sese duntaxat
 lavando sanitati integræ mansit restitutus.

37. « Eodem anno Angela Rizzi Cantaciensis, a

pluribus mensibus a demone insessa sese ex in-
 gressu in dictum lacum liberam sensit, idemque eo-
 dem die multisalisi energumenis obvenit. Anno 1721
 baro Leffelhol, copiarum cæsarearum in Calabria
 capitaneus, secta Lutheranus, parvum S. Brunonis
 lacum, quo curiositati suæ satisfaceret, visitavit,
 vidensque uno die viginti quatuor miracula, a variis
 energumenis per Sancti intercessionem obtenta,
 interne ad fidem catholicam amplectendam motus
 est, et ideo vocationi divinæ obtemperans, dieque
 24 Junii Lutheranismum abjurans, fidei catholicæ
 professionem, patre Columbano Theysen Coloniensi
 Minorita Conventuali, militiæ cæsareæ sacellano,
 et Augustino Maria Lucanensi, concionatore Capu-
 puccino, presentibus, Rhegii in Calabria in Capuc-
 cinorum ecclesia emisit, duoque supradicti patres
 illum a censuris consueta sanctæ Ecclesiæ forma
 absolverunt. De hoc toto instrumentum authenticum
 cui duo supra dicti religiosi aliique præterea sub-
 scriberent, totumque verum esse, jurarent, confici
 voluit idem capitaneus, postque ipsemet anno se-
 quenti, cum gratias S. Brunoni sepulcrum ejus vi-
 sendo acturus venisset, scripturam hujusmodi au-
 thenticam in S. Stephani Carthusia deposuit. » Cum
 duobus posterioribus e tribus Pentecostes festis
 quorum altero sacrum Sancti caput ad Turritana-
 nam S. Mariæ ecclesiam ex ecclesia S. Stephani
 transferri, altero ad hanc referri quotannis solet,
 ingens fiat populi, quemadmodum eo ipso Lucu-
 brationis suæ capite, quo jam recensita refert mi-
 racula, Zanottius testatur, ad Turritanam Carthu-
 siam concursus, tuncque eo sanandi infirmi ener-
 gumenique undequaque soleant adduci, viginti qua-
 tuor miracula, per quæ, in totidem energumenis
 Sancti intercessione uno die patrata, copiarum cæs-
 arearum capitaneum ad fidem catholicam conversum
 fuisse, scriptor is hic refert, alterutro e dictis Pen-
 tecostes festis fortassis evenere; quod si autem re
 etiam vera ita res habuerit, fuisse e viginti quatuor
 energumenis uno eodemque die demone ejectum,
 magis erit, quam alioquin foret, credibile.

38. Ut ut sit, adhibitis equidem lacus, a S. Bru-
 none dicti, aquis non pauca miracula, quæ proinde,
 ut jam monui, prodigiosam harum virtutem lucu-
 lentius, quam unum num. 34 relatam, commons-
 trant, in energumenis potissimum patrata fuisse, cre-
 dendum apparet. Nec, quæ supra e Suriano alisque
 attuli, dubitare sinunt, quia plura etiam ad solam
 Sancti invocationem fuerint patrata miracula, idque
 præcipue in Turritana, cui modo et a S. Brunone
 nomen est, S. Stephani Carthusia. Libet nunc ibi-
 dem patratis jamque narratis unum præterea, quod
 alibi gestum est, seu miraculum, seu beneficium
 coronidis quodammodo loco adjungere. Morkensius
 in ms. sua, quam in Commentario prævio sæpissime
 laudavi, de S. Brunone Diatriba Chronologico-diplo-
 matica in fine sic habet: « Ut tandem disquisitionem
 hanc finiam, mirum istud, quod recentior in occasione
 hujus qualicunque scriptiois configisse paulo ante

memoravi, huc subjungo ex epistola viri clarissimi A
 Domini Judoci Hermanni Nunninghii J. U. doctoris,
 proto-notarii apostolici ac perillustriſ eccleſiæ col-
 legiatæ Vredensis ſcholæſtici, etc. Huic tranſmiſeram
 hanc meam de S. P. N. Brunone Diatribam, eatenus
 ut eam legeret, atque adjudicaret, mihiſque pro amore
 noſtro et amicitia reſcriberet, quid de ea ſentiret :
 ſatiſfecit affatim ; ante tamen quam ſententiam
 ſuam diceret, præfatur : « Verum antequam me tuis
 » accingam, præmitto caſum, mihi ſane, ex aliis
 » permirum, ac prodigium, ut candide loquar, plenum.
 » Jam manus meas ſubierat Diatriba tua de Vita
 » S. Brunonis mſ., quando reſiduus in venis ex
 » febribus calor inopinatum mihi excitat narium
 » ſtillicidium, a veſpera per plurimam noctem ſat
 » funeſto ſpectaculo protractum, cui evocati ex B
 » vicino oppido chirurgi congruam mature opem
 » contulere ; quod et medicus meus hæmorrhagiam
 » ſanitatiſ criticam bono omine interpretatus eſt.

39. « Interea evolvendis tuis ſcriptis cum ſedu-
 » lus diſtingo, intra octiduum me ex improviſo
 » alterum aggreditur, priori longe periculoſius.
 » Hora veſperæ circiter octava erat, qua infirmum
 » corpus requie donandum compono, vix caput re-
 » clinio, en copioſiſſimus eadem, qua nuper, venula
 » ſanguis prorumpit, inter modicas horas exani-
 » mandum præſagiens. Gemini per ora et nares
 » rivuli tanto impetu eaque cruoris jactura continuo
 » diſcurrunt, ut affligerent, atque in lacrymas
 » cogerent circumſtantes. Ego pacato animo ferre
 » malum, ceu e cœlo immiſſum. Interea nihilo C
 » remiſſiori profuſio in horam tertiam noctis excur-
 » rit, accersuntur denuo chirurgi Borckenses ; qui
 » tamen ob clauſas portas aliaſque militariſ præſi-
 » dii impedimenta, tum noctis opacum, ſegnius
 » accedunt. His moram aucto periculo trahentibus,
 » humana ope deſtitutus ad cœleſtem recurro, voto
 » ad divum Brunonem patriarcham facto, cujus
 » gloriæ tunc tui cauſa utcuſque inſerviebam, præſen-
 » ti mortis periculo eriperet, ſi pios conatus
 » proſequi cœlum decreviſſet : vix abſolveram vota
 » verbis et animo ; ecce, nihil obſtante ſanguinis
 » profluſu, caput ſupinum pulviniſ dimiſſum, ac
 » ſuavi mox ſomno conſopitum lethali ſtillicidio fi-
 » nem facit, germano fratre cæteriſque circum-
 » ſtantibus rem miram obſtupescitibus. Adequi-
 » tantes chirurgi demum circa quartam matutinam D

» miraculoſo didicere exemplo, quantum Superum
 » auxilia humanis omnibus ſint præſtantiora.
 » Ignosce profuſo calamo opera Dei indiſpenſabi-
 » liter manifeſtanti. »

40. Miraculi huius ſeu potius beneficii, Nunnin-
 ghio ad S. Brunonis invocationem collati, rela-
 tioni adjecta brevi clauſula, tractatum, quo res,
 ad Sanctum ſpectantes, fuſe ſeduloſque diſcuſſit,
 Morkenſius abſolvit. Verum, antequam et ego in-
 ceptum de iis, quæ de gloria Sancti poſthuma
 dicenda ſupererant, ſermonem hic concludam, lu-
 culentum adhuc, ut fidem Commentarii prævii ini-
 tio datam liberem, eximiæ prorsus, qua Sanctus in
 patrio ſolo, imo in ipsa, in qua natus eſſe exiſti-
 matur, domo Colonie Agrippinæ afficitur, venera-
 tionis argumentum commemorandum eſt. Augu-
 ſtinus Aldenbruck, Societatis, noſtræ ſacerdos, in
 epistoſa, quam poſt inſpectam domum illam, quæ
 (adi Commentarii prævium § 2) ad *Rubeam*
Stessam appellatur, anno 1767, die 27 Julii ad nos
 dedit, aliis nonnullis, ad S. Brunonem pertinentibus
 quæ memorat, ſequentia hæc addit : « Vidi etiam
 in antiqua domo (ad *Rubeam Stessam*, prout etiam
 nuncupatur) cubiculum, quod incolæ a S. Bru-
 none, dum Colonie adhuc degeret, inhabitatum
 dicebant, tanta ſemper reverentia cultum, ut nulli
 nocturna quies in eo concederetur. In eodem cubi-
 culo monſtrata mihi fuit ſponſa lecti, qua ad
 quietem uſus ſit, vetuſtiſſima, illa quidem e ligno
 querno, ſed, quod miratus fui, nullo teredinum
 morſu in hunc diem appetita, nedum vitiata. Quam,
 quod per domeſticos, famulos alioſque, qui ſpecta-
 tum admittebantur, nimis fruſtis identidem avulſis
 multaretur, nuper operculo incluserunt moderni
 ædium domini et inquilini. » Fuit ne vere S. Bruno,
 cum Colonie Agrippinæ adhuc verſaretur, et cubi-
 culo et ſponſa lecti, hic memoratis uſus, non
 inſpicio ; verum, ut ut id habeat, cura equidem ſin-
 gularis, qua ſponſa illa, a Sancto, ut putatur, ad
 quietem adhibita, cuſtoditur, ſtudioſumque, quo
 nonnulli, fruſtra ex ea ſibi acquirendi correpti
 fuere, eximiæ prorsus, qua erga Sanctum Colonie
 non pauci feruntur, venerationis argumento ſunt
 minime dubio, hincque non prius, quam id etiam
 adduxiſſem, huic ad gloriam Sancti poſthumam
 Appendici finem imponere eſt viſum.

SANCTI BRUNONIS

CARTHUSIANORUM PATRIARCHÆ PRÆSTANTISSIMI, AC THEOLOGI PARISIENSIS
ERUDITISSIMI

OPERA

*Studio P. THEODOR PETRÆI, Campensis, Carthusiæ Coloniensis alumni, nunc tandem recensita, ac
tribus tomis distincta*

(Coloniæ apud Bernardum Gualtheri, anno MD. LXX. XI.)

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI

AC DOMINO

D. BRUNONI D'AFFRINGUES

Majoris Carthusiæ priori, adeoque et totius sacre Carthusianorum familiæ GENERALI
dignissimo, etc.

Ex quo Carthusiensis familiæ solitudines in utriusque Germaniæ provinciis frequentare cœpi, reverendissime in Christo Pater, unum potissime admirationi fuit, quod omnia ibi comperirer inexpugnabilium civitatum et castrorum simillima; tergeminas ante sacra adyta unicuique excubias, loricas et cassides, quæ ferrum flammamque impune sufferant, annonam, ne terra marive intercipiatur, de cœlo submissam; stationes ab aperto hostium incursu conditione loci tutissimas; prælia omni exceptione ardentiora, quæ, ut fuso non restinguuntur sanguine, ita ignitis odio et amore armis animisque perpetuantur. Sed, quia infatigabilis atque immortalis Satanas est, adversus quem dispositi per omnem orbem Carthusianorum fratrum cœlus, quasi totidem, sub aquilis D. Brunonis, æratæ acies depræliantur, spectatorem me tam difficili certamini astare enim vero nec dēuit neclulit congregationis vestræ eximia nota vir, P. Theodorus Petrus; continuo quippe, ubi de meo in Carthusianam familiam affectu quam optime conjecisset, in partem sollicitudinis ac laboris sui me, præ reliquis unum accitum, voluit, ut sibi in reparandis monumentis memorati D. Brunonis, primi et sacratissimi Carthusianorum patriarchæ, obsequer. Et profecto Theseum se inclamasse testaturus est, quando enim non neminem deterruisset, vel librorum prolixitas, vel curarum et expansarum necessitas, quorundam vero prela alii id genus codices jam præripuissent. Ego tamen promptissimis accelerare animis, provinciam et vestigio aggredi, nec quidquam præterire quod ad dignitatem ac splendorem eorumdem pertinuisset.

Tribus autem præcipue causis huc impulsus fui. Primo, ne potentissimum horum librorum subsidium (postquam maxime præfati P. Petræi acri iudicio ab ærugine mendarum expoliti, ac doctissimis distinctionibus illustrati sunt) in domiciliis vestris deinceps desiderarentur. Secundo, ut imago gloriosi patriarchæ, in illis depicta, at lectitantium manibus et propemodum oculis detrita, typorum meorum coloribus revivisceret. Tertio, quo posteritas Carthusiana recordetur, beatissimi coryphaei sui monumenta reverendissimæ Paternitatis vestræ ætate et auspiciis restituta fuisse, quæ nomine simul et officio primi Brunonis aucta, Majorem Carthusiam in communi principum ac populorum commotione constantissime moderatur.

Quamobrem agnoscis, reverendissime in Christo Pater, et approbas, ad sperare jubeor, intentionem voluntatis meæ. Quod si pacifice laborem et solertiam acceptas, publico bono in hos tomos collatam, et in primum potissimo, quem tibi, nimirum universæ familiæ Patri ac primati, singulariter inscriptum consecratumque offero, preme pollicem, serena frontem, tanto ut certior lætiorque sim me tacitis animæ tuæ desideriis respondisse. Vale.

Coloniæ Ubior. anno 1611 ipso D. Brunonis.

Reverendiss. paternit. vest. devotissimus servus,

BERNARDUS GUALTERI

Civis ac bibliopola Coloniensis.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM

Cum viri aliquot sæculi hujus eruditi dolentes quærentur haud posse plura operum divi Brunonis reperiri exemplaria, utpote ab annis centum non recusa, accedereque insuper superioris nostri consilium ac voluntas nonnihil ut temporis ac laboris in recentia ordinanda editione ponerem, non potui non utrumque desiderio satisfacere. Ad quod quidem in me suscipiendum onus, eo qui propensior quod typographum essem nactus ejusmodi; qui non solum chartam sponderet nitidam, sed et characterem comprimis elegantem ac spectabilem. In quo etiam suo cum probe officio functum constat. Porro quia antiqui characteres variis scatebant abbreviationibus, quas hodie categraphiæ opere nequaquam capiunt, ea in re solliciti fuimus, singulaeque ut dictiones integris omnino characteribus experirentur. Dantes insuper operam ut Scripturarum citationes, margines hinc inde obidentes, suis etiam cum versiculis ubivis locorum collocarentur, sacræque Scripturæ verba, ab auctoris contextu alio characteris genere discriminarentur. Quæ quanto nobis tempore ac labore, inter tot quotidiana ordinis exercitia constituerint, haud facile dixerim. Cæterum, quia ea quæ in tomo tertio continentur, a nonnullis Brunoni episcopo Signiensi ascribuntur, hinc scire imprimis convenit perantiqua aliquot manuscripta exemplaria, quæ in alma matre Carthusia sunt reperta, ubivis B. Brunonis Carthusiani nomen præ se ferre. Sed Benedictum, inquit, Patrem vocat, cumque identidem commendat. Vocat et Abraham Patrem, quia eum imitandum hortatur, sessequæ ad D. Benedicti, utpote qui prius eremiticam, postmodum vero cœnobiticam vitam duxit, consecranda vestigia libens equidem componit. At scripsit in Exodus ac Apocalypsis Joannis? Nihil prohibet B. P. nostrum Brunonem in eosdem libros commentaria scripsisse, quæ temporum forsitan injuria hominumque incuria deperierint. Quod si quis aliter sentiat, per nos licet unicuique suo abundare sensu. Cætera quæ a nobis hoc in opere præstita sunt, tute ipse, lector integerrime, facile deprehendes. Interim vale, ac his frue.

DIVO BRUNONI

CARTHUSIANORUM FUNDATORI

PRO P. THEODORO PETRÆO CAMPENSI

EJUSDEM ORDINIS APUD UBIOS PROFESSO.

Hactenus infanti suppar, magnoque repulsus
Tui pavore, dive Bruno, numinis,
Qui residens astris, radiorum ardente corona
Fulges, et orbem recreas splendoribus :
Abstinaui merito me laudis ab æquore tantæ,
Et jam carmine hiseens inscio mortalitæ.
Vix neglectæ musæ renovarat amorem
Tui sequax, tui Petræus æmulus,
Urgebat prompta se promptum mente poema,
Ubi ille spiritus adhuc plenus tui
Cessa, ait, hosce mihi frustra meditaris honores
Qui nunc mihi palam esse desii meus.
Si quod inest animo studium, vel si qua voluntas,
Quo jura devenere transcripti mea,
Illo deveniat. Quodcumque paraveris, unus
(Qui vivit imo corde, meque proprium
Alternumque sibi devinxit) Bruno capessat.
Aut hunc cane, aut absiste cœpto carmine.
Dixit et erubui. Quid enim ? mens anxia sensus
Tantum supra humanos nequit se tollere.
Nam quot silva feris, quot vastum piscibus æquor,
Stellisque cœlum, inane quot volucibus
Funditur. Alme, tuæ, Bruno, tot munera mentis
Honora cœlo sunt, honora sunt solo.
Ecce autem tua cum Petræus scripta revisit,
Obitque sacra sedulus volumina,
Multa stilo corruptit edax veniente vetustas,
Librariorum incauta multa dextera,
Quod superest operum prelo nimis usque negatum
A pluribus desideratum quæritur.
Nil te, nil ergo toto magis ordine dignum,
Nil pulpitis foret sacrorumque ;
Quam si pura tuo sub nomine rursus aperte
Morum et fluentia prourant scientiæ.
Hoc cupit, hoc mandat dux præsidiumque tuorum
Haud nomine, haud Bruno tibi impar munere,
Ille tuus Bruno, non modo clarior alter,
Admurmurante quem ordo voce suscipit,
Seu jus fasque placent : unius pectore sacra
Astræa delixisse sedes creditur.

A Seu potius pietatis honos et collubet alma
Morum venustas : ipse hic concernitur
Relligionis apex. Sic uni cuncta dedisti
Quæ singula exornare cæteros solent.
Hæc vastos egressa sinus ignara teneri
Seu flamma ventis aucta, late promicant.
Et veluti Cynosura rales, Heliceque paventes
Regit tumultuante nautas æquore :
Sic recreat se ille præit, si forte clientum
Anhelet, aut quis lassus erret tramite.
Is jubet. At curæ quis par ? num debitus uni
Ligone quovis ille sudor durior ?
Ergo, velut volucrum princeps Jovis armiger ales
Se mente ad alta librat astra præpete,
Acclivusque tibi gemitum dat, et in sua vota
Partemque Petræus laborum te vocat
O pater, o nunquam voto frustrante vocatus
Auriga nostri idemque currus ordinis,
B Magna cupido rapit mentemque animumque; tuere,
Ceptis fave, clemensque cœpta permovere.
Tecum nascantur mihi, quæ te patre sub auras
Concepta primum prodierunt ingens ;
Tecum eadem surgant decumanos pignora in auctus
Hæc fatus imo corde versat cætera.
Cum tu, Dive, pio jam pridem pectus amore
Curisque saucius roganti ultra annuis,
Amplexu voti spem vultuque indice prodens
Mentis latebras, frontis et notas obis.
Inde velut pluviis tepida cum nocte rigatur,
Attollit horti lætior se flosculus :
Non aliter tua cui divinum gratia rorem
Affudit, Horarumne multa millia
Abnuat is? fatum hoc timeat? pigrum. Expetat? uno
Te promptus adiutore et audent auspicie
Aggreditur ; multa jam singula pensitat arte
Limatque multa paginas industria.
Jam felices, si quæ forte irrepserint, sequestrat.
Tuique ruris perbeatas ordine
Distribuit scito messes. Genialis ab ore
Seges tuæ refloret eloquentiæ.

Verum, ut vere novo reduces nascentia vitas,
 Udoque passim quæ refrondent cespite,
 Imbribus et Phœbo debent: propria utque clientum
 Suis patronis dona sunt communia:
 Hic quoque partitus sua tecum præmia palmæ,
 Quidquid laborum quidquid et laudum tulit,
 Prodigus ille tuis vovet aris; quasque futuras
 Majoris incrementi in annis spes feret
 Muneris esse tui cupit, ac arathema repostum
 Tholis dicatque consecratque fulgidis.
 Ergo tuo junctus Theodoro, dive per artus

A Splendente dispensans faces e pectore,
 Si germana patrem proles, si rite patronum
 Cluens honorat, haud amantem differas.
 Si, veluti vitreis cum surgit Phosphorus undis,
 Majore luce jam coruscas redditus,
 Ulterius ceptis astes, genique benignus,
 Nil ipse deperdens tuo de munere,
 Esse tui facias consortem, mente diserta
 Gnomas, tuis si non pares, at proximas
 Germinet, et seros pia sensa propaget in annos
 Te patre dives, et potens te præside.

APPROBATIO CENSORIS.

Opera hæc S. Patris Brunonis, tribus distincta tomis, ac diligenti studio P. Theodori Petræi, Carthusiæ Coloniensis alumni, revisa recensitaque, digna plane judicio quæ typis recusa in lucem eant; pristinam nimirum pietatem eruditionemque spirantia.

In conventu nostro Coloniensi. Anno 1641, 10 Augusti.

F. GISBETRUS SPECHTIUS,
*Conventus Prædicatorum prior, atque hæreticæ
 pravitatis inquisitor.*

VOLUNTAS

R. P. generalis ordinis Carthusiensis pro revidendis recudendisq. B. Brunonis Operibus.

Digna erit ingenii tui cogitatio in eam curam incumbere, ut opera D. Brunonis correctius limatiusque prodeant ad lucem famamque hominum; in quo puto paucorum fore mensium opus labore et potissimum tibi, valde jam in veteribus istis interpolandis detrimento. Urgete igitur alacriter hanc de bono publico bene merendi occasionem. Non enim possum satis laudare vestrum hoc sanctum otium, in multo occupatum, et ad communem totius Ecclesiæ utilitatem, magna cum ordinis laude consecratum.

Ex litteris datis in alma matre Carthusia. Anno 1608, die decimo Junii.

F. BRUNO D'AFFRINGUES,
*Prior Carthusiæ, ac generalis ordinis
 minister.*

VITA SANCTI BRUNONIS.

(*Exstat supra inter Acta S. Brunonis et est Vita tertia.*)

DIVI BRUNONIS

PRIMI CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS SANCTISSIMI ET THEOLOGI DOCTISSIMI

OPERUM TOMUS SEU PARS I.

EXPOSITIO IN PSALMOS

PROLOGUS.

Psalterium est quoddam musicum instrumentum quod ex superiori cavitate resonat. Et quia instrumentum tali psalmodum melos canebatur, ab instrumento suo nomen recte totum opus istud accepit. Sicut enim psalterium a superiori resonat, ita et opus hoc totum de superiori, id est de Dei laude, resonat. Intentio autem operis hujus multiplex esse per titularum singulorum diversitatem ostenditur. Tum enim de Incarnatione, Nativitate, Passione, Resurrectione et cæteris actibus Christi, tum de salvatione bonorum damnationeque malorum prophetare intendit; in quibus omnibus Dei laudes attenduntur. In passione enim, et cæteris ejus acti-

bus, in justorum salvatione, humilitatis ipsius et misericordiæ, in impiorum vero damnatione justitiæ laudes esse perpenduntur. Ideoque merito liber iste apud Hebræos Liber hymnorum dicitur, id est Dei laudum. Hymni vero laudes Dei metricè factæ proprie dicuntur, psalmi autem lyrico metro compositi fuerunt; ut Arator ait:

Psalterium lyrici composuere pedes.

Tria vero in divinis sicut in sæcularibus libris considerantur. Quia sicut sæculares partim ad physicam, partim ad ethicam, partim vero ad logicam tendunt, sic et divini quidam ad physicam, ita tamen quod in ipsa physica denotetur figura, ut in Genesi de mundi origine, et in Ecclesiaste de multis

rerum naturis mystice tractatur. Quidam autem loco logicæ ad ethicam tendunt, ut liber Job, et *Beati immaculati*, et alii quidem psalmi. Quidam vero loco logicæ et ethicæ ad theoricam, id est ad contemplationem tendunt, illi scilicet qui sublimia in se Dei mysteria et a communione cognitione remota continent; sicut Cantica canticorum. In quibus Deus Ecclesiæ, velut sponsus sponsæ, mirabili mysterio loqui introducit. Liber etiam iste etsi in quibusdam ad ethicam, principaliter tamen ad theoricam tendere videtur, cum præcipue de Incarnationis, Nativitatis, cæterorumque Christi actuum mysteriis intendat.

Plurima quidem prophetiæ genera esse sciendum est. Prophetia namque alia per facta, sicut de transitu filiorum Israel, cæterisque eorum factis; quæ « omnia (sicut dicit Apostolus) in figura contingebant illis (I Cor. x, 14). » Alia per dicta: sicut Deus Moysi cæterisque prophetis pluribus per angelos futura locutus fuisse legitur. Alia per revelationem, sicut Ezechieli et Danieli in portentis somniorum multa revelata fuisse dicuntur. Alia vero per occultam sancti Spiritus inspirationem, sicut David propheta mystica Dominicæ Passionis, cæterorumque actuum, non factis aut dictis qualibet revelatione intimata fuerunt, sed per occultam sancti Spiritus inspirationem.

Notandum vero est quod nimia sancti Spiritus agilitate, prophetæ de futuris quasi de præsentibus et præteritis loquuntur. Omne namque futurum Spiritui sancto præsens est, et quasi præteritum notum. Notandum etiam quod cum in psalmis aliquando orans et humiliter agens introducit Christum, secundum humanitatem; cum vero sublimiter, secundum divinitatem accipiendum est. Notandum quoque quare psalmus primus titulo careat, cum cæteri titulos habere videantur; ideo scilicet quia titulus omnium aliorum psalmorum esse consideratur. Nam cum de Christi laude in hoc psalmo sit intentio, in cæteris omnibus se de eo multipliciter tractaturum innuit. Intentio enim hujus psalmi est a Christo tres mortes illas quibus ad mortem primus homo devenit, remove. Et e contrario de trina obedientia qua primus homo caruit, eum laudare. Et est vox propheta damnationem generis humani per inobedientiam Adæ considerantis, futuramque ejus per Christum reparationem providentis. Et hoc ac si diceret:

IN PSALMUM I

Beatus vir, etc. Virum autem dicit, non quantum ab sexus discretionem, sed ad sensum maturitatem. Et hoc sic exponitur: Adam, per delectationem et consensum, et operationem et consuetudinem peccandi moriens, secum genus humanum omne traxit, et sic merito infelix fuit. Sed quidam futurus est, qui *vir* erit, acturus omnia, non debilitur ut Adam, sed viriliter et mature. Et quia *vir* erit, *beatus* erit id est a Deo virtutum et operum, immortalitatisque postmodum beatitudine adeo ditandus quantum nulli est aperire facultas. Et inde *beatus* esse proba-

bitur, quia scilicet erit talis: *qui non abiit*, id est non abiit, id est a Domino non recedet, ita ut sit positus *in consilio impiorum*, id est in delectatione et consensu peccandi, per quam Adam et Eva in mortem deyerunt. Et bene dicit *consilio*; nam prius quam scilicet peccatum agerent, peccandi consilium acceperunt, et in illo consilio delectationem habuerunt. Impios vero dicit, non secundum vocis hujus proprietatem ut Deum ignorarent, sed quoniam apostatantes exsistere, cum Dei notitiam retinerent. Impii namque, Deus ignorantes propriè dicuntur. *Et non stetit in via peccatorum*, id est non stabit in mala operatione, in qua Adam et Eva steterunt, qui peccatores, id est male operantes, fuerunt, dum pomum contra Dei præceptum comederunt. *Et non sedit*, id est non sedebit, id est non morabitur *in cathedra pestilentiae*, id est in consuetudine peccandi, in qua Adam et Eva cum se de peccato pomi excusarent, sederunt, sicut aliquis docens in cathedra sedet. Et inde nobis peccandi documentum attribuentes, in pestilentiam, id est in commune mortem adduxerunt. Pestilentia namque dici solet mors, quæ communiter populo ab aeris corruptione qualibet infertur. Notandum sane quod dicit in delectatione *abire*, in operatione *stare*, in consuetudine *sedere*. Nam cum aliquis alio tendit, primum, ut illuc perveniat, de loco in quo est abit, et illuc perveniens stat; postea vero immorari volens ibi assidet. Ita primi parentes, ad malam operationem tendentes, primum operationis malæ delectatione a Deo abierunt, id est recesserunt, et postea tandem in mala operatione steterunt, et ad ultimum, peccandi consuetudinem non abjicientes, *in cathedra pestilentiae* sederunt, id est ibi assidentes, id est plenarie immorantes, exemplo eorum alios ad mortem peccando adduxerunt. Et bene sedisse *in cathedra* per similitudinem dicuntur; docentes enim *in cathedra* sedere consueverunt. Et bene operatio dicitur *via*; propalata enim est, ut via trita, et publica est, delectatio vero latet. Notandum quoque non esse superfluum, postquam negavit *abire*, negavisse

etiam *stare* et *sedere*, cum in prima negatione duæ sequentes intelligantur ex necessitate. Omnis enim abiens non stat, non sedet. Hoc autem ad hoc facit, ut, hoc ordine a Christo negando, in Adam omnia ordine fuisse innuat.

Denegatis his tribus, tria alia his contraria, quibus Adam caruit, in eo fuisse sic insinuat: Non abiit, non stabit, non sedebit. *Sed in lege Domini complenda erit voluntas ejus*, id est legem Dei voluntarie complebit, non invile. Hic denotatur et quod delectabitur in completionem, sicut Adam delectatus est in prævaricatione, et legem Dei complebit bene operando, sicut Adam prævaricatus est male operando. Dico quod voluntate Dei legem complebit, et hoc non horarie, *sed in lege ejus complenda meditabitur die ac nocte*, id est omni tempore. Et bene dicit *meditabitur*, id est non negligenter, sed cum meditatione complebit. Denotatur etiam per hoc quod dicit

meditabitur, quod sicut Adam male operari consuevit, ita et ipse bene consuescet operari. Et quia non abibit, non stabit, non sedebit, et in lege Dei meditabitur, erit tanquam lignum, id est revera lignum vitæ aliis, quod præfiguratum est in illo ligno vitæ, quod legitur in paradiso fuisse (*Gen. ii, 9*). Et ostendit per quid erit aliis lignum vitæ, cum subjungit. *Quod plantatum est*, id est qui conceptus in Virgine, *secus decursus aquarum*, id est per infusiones donorum sancti Spiritus, quæ reficiunt et purgant sicut aquæ, ut impleatur illud Gabrieliticum: «(Spiritus sanctus superveniet in te (*Luc. i, 35*), » etc. Quasi dicat: Vere erit lignum vitæ, cum sit tale lignum quod plantatum est, id est erit conceptum in utero Virginis per operationem sancti Spiritus. Non erit lignum mortis, ut Adam. Vel ita: Erit lignum vitæ, ut quamvis lignum vitæ futurum sit, tamen erit tale lignum quod plantatum est, id est conceptum erit secus decursus aquarum,, id est juxta decursus populorum, quasi dicat. Quamvis sit lignum vitæ, tamen erit conceptus ut naturam habeat in mortem decurrendi, ut populi (qui aquæ ideo dicuntur quia labiles et defluentes sunt in mortem, ut aquæ defluunt) Et per hoc commendat ejus obedientiam usque ad mortem, et confirmat fidem nostram, ne, propter divinitatis sublimitatem, ignoremus mortalitatis humilitatem. Et quia dixerat eum lignum, ne putaret quilibet ex quo nasceretur, fructum pro quo veniret illico se daturum, determinat sic quid lignum dabit. Non statim ex quo erit, sed in tempore suo, id est in tempore mortalitatis suæ, *fructum suum*, reparationem scilicet generis humani, quæ erit fructus mortis ejus. Et cum sit lignum vitæ, *folium ejus*, id est verbum ejus non defluet, id est non annihilabitur, sicut ipse testatur: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (*Matth. xxiv, 35*). » Vel ita continuatur, secundum aliam sententiam: Et quamvis ipsum plantatum sit secus decursus aquarum, id est populorum, id est quamvis decurrat in mortem ut populi, tamen lignum, id est verbum ejus non defluet. Et bene verbum *folium* dicitur; sicut enim folia arborem ornant, et inter ea fructus latitat, sic et ipsa verba ornamentum Ecclesiæ sunt, et in eis est fructus adhuc latens, vita scilicet æterna. Vel potest hic esse similitudo sic. Et quia in lege

A faciet, ad utilitatem et ædificationem suorum cedet. Sequitur:

Non sic impij, etc. Cum dicit: *Non sic impij* erunt ut Christus dat intelligere, per aposiopesim, quia 4 pii sicut Christus erunt, sicut idem dicit: *Estote sancti sicut, quia ego sanctus sum* (*Lev. xi, 42; Matth. v, 48*). Non quod tantum sanctitatis, quantum ipse habuit, sanctus aliquis habuisset, sed quod unusquisque alius quidem multum, alius vero minus mundus, Deis sanctitatem retinet, ut ait Apostolus: «Qualis terrenus Adam, scilicet tales et terreni (*I Cor. xv, 48*).» ei scilicet conformes. Qualis spiritualis, id est Christus, tales et spirituales, id est ejus obeditores. Versus autem iste sic continuatur et exponitur. *Vir beatus non abibit, non stabit, non sedebit, sed in lege Domini meditabitur.* Et ideo erit tanquam lignum, et ipsi similes, pii scilicet, similiter erunt. *Impii vero non sic erunt, non sic.* Repetitio hæc ad hoc fit ut confirmet pios, et exterreat impios; quæ repetitio non est apud Hebræos. Sed ipsi erunt tanquam pulvis, id est similes pulveri, id est aridi a doctrina, *sicut pulvis* ab humore, quem projecit ventus, id est separat diabolus a facie terræ, id est a presentia Christi; cui fideles innituntur, sicut nos huic terræ innitimur. Et ideo quia pulvis erunt impij non resurgunt, id est non resurgent in judicio, id est ad hoc ut judicentur, testante Apostolo: « Quis sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (*Rom. ii, 12*). » Sciendum vero est, quod in judicii die alii resurgent in judicium, alii non in judicium, ut gentiles. In judicium autem alii ut judicent, sicut perfecti, alii, ut judicentur. Qui judicabuntur, alii salvabuntur, ut boni, alii damnabuntur, ut falsi Christiani, hæretici et Judæi. Dubium quidem est, cum inde non habeatur auctoritas, an in judicio vox futura sit elementaris, an non. Si vero, secundum quosdam, dicatur non futura, sic exponetur in judicio: *impij non resurgent in judicio*, id est ut tunc tandem certum sit eos esse damnandos, jam enim certum est; de falsis vero fidelibus, tunc tandem fiet judicium, id est certitudo. Manifestum enim tandem tunc omnibus erit illos damnatione dignos esse. Nam si jam certum esset, non utique pro eis orationes et sacrificium Deo vivorum sedulitas offerret. Perfecti autem cum judicabunt, id est sanctitatis comparatione sibi similes ostendentes salvandos, dissimiles vero damnandos.

Et quia dixerat impios non resurrecturos in judicio et in hoc multum eos depresserat, ne falsi fideles in judicio resurrecturi pro sola fide sine operibus se salvandos esse putarent, removet hoc sic: *Impii non resurgent in judicio, neque peccatores*, id est a Deo apostatantes in concilio pastorum, id est ad hoc ut sint in congregatione justorum, quamvis in judicio resurgant. In Hebræico vero habetur in Synagoga. Ideoque rectius est in Latino in concilio. Potest tamen legi in consilio. Concilium enim dicimus congregationem ad aliquid utilitatis sta-

tuendum eo adunatum. Synagoga vero interpretatur *A congregatio*. Vel ita legi potest versus iste: Si *impii* superius accipiantur generaliter et pro infidelibus et pro fidelibus peccatoribus, *impii non sic* erunt. Et ostendit per partes quare sic dicens. Et hoc ideo, quia *impii*, id est infideles non resurgunt in hoc mundo ab infidelitate sua *in iudicio*, id est per iudicium, id est ita ut per confessionem iudicent, id est damnent infidelitatem suam. « Nam si semetipsos (ut ait Apostolus) iudicarent, non utique a Domino iudicarentur (I Cor. ii, 31). » Neque peccatores, id est falsi fideles, resurgunt ad hoc ut sint in *consilio justorum*, id est ut sicut iusti voluntates suas Dei voluntatibus postponant. Potest et hoc utrumque dici de infidelibus, ut *impii* sint, id est Deum ignorantes, et in *iudicio* don resurgentes, et *peccatores*, id est suas voluntates Dei voluntatibus præponentes, ideoque in *consilio* vel *consilio justorum* non existentes. Sequitur: *Quoniam novit*, etc. Idem sic continuatur: Pii erunt *tantum lignum*, id est sicut Christus, et hoc ideo, *quoniam novit Dominus*, id est probavit, amavit *viam justorum*, id est bonam vitam in hoc mundo quæ via est ad vitam æternam. Et *impii* non sic erunt; et hoc ideo quia Dominus non novit *iter* eorum, id est vitam. Et cum debuit dicere, *non novit*, ponit æquipollenter effectum per causam, *perire* scilicet *pro non noscere*. *Inter impiorum peribit*, id est prava vita eorum, quæ est *itereis* ad infernum, *peribit* 5 id est eos perire faciet, cum a Deo ignoretur, id est non ametur, sicut idem in Evangelio testatur: *Amen, dico vobis: Nescio vos* (Matth. xxv 12), id est non amo. Vel aliter hoc continuatur, ut expositio non mutetur *Peccatores non resurgent in consilio* vel *consilio justorum*, et *impii in iudicio*; et hoc ideo erit, quoniam *Dominus novit viam justorum*, et *iter impiorum peribit*, id est ideo non vult eos esse cum iustis, quia *vita justorum ipsi* placet, *vita vero impiorum displicet*.

IN PSALMUM II.

Psalmus autem qui hunc sequitur, a quibusdam cum superiori dicitur unus, et a quibusdam, alius. Dicitur enim in Actibus apostolorum secundus iste psalmus (Act. xiii, 33). Primus, quod facile solvitur; titularum enim psalmonum primus est, cum primus titulo careat. Quantum vero ad ordinem psalmonum, secundus, aliquando enim centum quinquaginta non essent. Si vero sit secundas, sive cum primo idem, semper cum superiori continuatur. Sciendum est autem titulos psalmonum, intentiones, vel per rei gestionem, vel per vocis interpretationem, vel etiam per utrumque designare. Per rei gestionem, cum aliquid gestum quod ad figuram pertinet denotatur, ut quando dicitur: *David psalmus; cum fugeret a facie Absalon*, quod ad Christi figuram factum est. Per vocis interpretationem, quando sola vocis interpretatione, sine rei gestione psalmi designatur intentio, ut in hoc secundo psalmo, cuius titulus talis est: *Psalmus David*. Quod sic exponitur: Psalmus, id est tractatus iste attri-

buendus est Christo, qui jure dicitur David, David enim interpretatur *desiderabilis*. Christus vero desiderabilis est juxta illud Jacob: ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, 10). Interpretatur quoque David *manu fortis*. Christus etiam manu fortis est, quia diabolus debellavit, juxta illud: « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. xii, 31). » Psalmus autem aliquando pro ipso tractatur, aliquando pro bono opere ponitur. Psalmus enim symphonia est, quæ cum opere manuum musico instrumento fit, ideoque pro opere aliquando ponitur. Psalmus autem iste vox Capitis est, de Passione sua Judæos et gentes tribulantes se increpantis. Quod ideo facit, ut consequenter ostendat nullum fructi eos inde habuisse, sed contrarium damnationem in futuro recepturus, se vero Resurrectionis gloriam et Ascensionis totumque mundum recepisse, secundum quod homo erat et ejus imperium. Nam secundum divinitatem ante sæcula cum Patre Dominus omnium existeret. Et hoc sic dicit:

Quare fremuerunt, id est fremant gentes, id est Romani milites qui me crucifigunt? *Quare*, id est qua utilitate fremunt, id est irrationabiliter agent in me? Nulla. Fremere vero leonum est, qui irrationabiles sunt. Ideoque *gentes*, id est gentiles dicit in se in suicrucifixione *fremuisse*, id est irrationabiliter sine causæ oppositione eum crucifixisse. Judæi enim, etsi non habent causam, se tamen causam dicebant habere, juxta illud: « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Et alibi: « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Ideoque bene subjungit: *Et populi*, id est Judæi qui mihi in populum esse debent, sicut scriptum est: « Ego ero tibi in Deum, et tu eris mihi in populum (Lev. xxvi, 12). » *Quare*, id est qua utilitate assequenda, *meditati sunt inania*, id est meditantur me detinere in morte, ne mundus post me abeat, quod inaniter erit. Cum dicit *meditari*, notat eos multum in causa mortis ejus inveniendi laboraturos. Et non solum laboraverunt minores, sed etiam reges. Et non sui ipsius reges, sed et *reges terræ*, id est terreni: uterque; scilicet, Herodes unus in Nativitate, alter in Passione et Pilatus. *Quare astiterunt*, id est astabant. Et est positum pro institerunt, cum in Habraico sic habeatur: *Et principes sacerdotum*, id est Caiphas et Annas, et cæteri convenerunt, id est convenient in unum, malitiose agentes *adversus Dominum*. Patrem, et *adversus me Christum*, id est regem ejus id est ab eo constitutum. Cum autem dicit non Patrem sed Dominum, gravius ejus notat, quasi diceret: Cum ipsi servi, ille Dominus esset, indignum fuit eos illius adversari decreto, cum me regem ab eo constitutum respuerunt, 6 et in morte detinere voluerunt. Cum autem dicit: *Dirumpamus*, etc., apostropham facit ad suos, adhortans ne ab illis metu aut blanditiis incorporentur, ne ob id in futuro, sicut et ipsi, damnentur. Illi fremunt et meditantur, et convenient adversus Dominum.

Ego autem, et vos membra mea dirumpamus, id est destruamus *vincula eorum*, id est blanditias, quibus ad imitandum se volunt vos vincere. *Et projiciamus a nobis*, id est despiciet, vos, *jugum ipsorum*, comminationem scilicet tribulationum mortis, quæ volunt vos cogere, quasi jugo. Quasi dicat: Neque blanditiis educamini, neque metu terreamini. Quod vero dicit *dirumpamus et projiciamus*, non ideo dicit quod ipse jam non ruperit et projecerit, sed, ut magis ad hoc impellat, utitur hoc modo locationis, vel, ut innuat eos, non per se, nec sine suo auxilio posse dirumpere et projicere. Cum vero dicit: *Qui habitat*, etc., ostendit quid in illa aversatione assequatur, damnationem scilicet. Et sic continuat.

Dixi: *Quare fremuerunt*, etc. Ad hunc scilicet effectum deveniunt, quod ille *qui habitat*, non in impiis, sed in *calis*, id est in sanctis qui sunt in virtutibus excelsi, sicut cœli *irridebit eos*, id est in futuro dignos irrisione fuisse ostendet; cum suos, gloriosos, illos vero faciet apparere dejectos, juxta illud Salomonis: *Stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui te angustiauerunt* (Sap. v, 1). Et non qualicumque modo irridebit, sed *Dominus*, id est ille qui Dominus est in rebus, potens malos damnare, justos salvare, *subsannabit eos*, id est subsannatione dignos ostendet, id est irrisione propter indignationem. Subsannare enim est nares propter indignationem contrahere. Et tunc cum irridebit, *loquetur ad eos*, scilicet ad Judæos, *in ira sua*, id est in comminatione mortis, quæ solet esse malus effectus iræ, sic dicens: *Discedite a me* (Matth. xxv, 41), etc. Et postea *conturbabit*, id est damnabit *eos in furore suo*, id est in morte, quæ dicitur furor ejus, id est vindicta. Vindicta enim effectus iræ esse solet. Vel si dicatur: Vox ibi elementaris non futura, erit una expositio; alterius, sic: *Loquetur ad eos in ira sua*. Et hoc non verbaliter, sed *conturbabit eos in furore*, id est vindicta; et non in injusto, sed *suo*, id est justo. Ipse enim est iudex justus. Quod est dicere: Ipsa damnatio erit eis iudicii locutio. Sequitur: *Ego autem*, etc. Quod sic continuatur: Ipsi qui putaverunt sibi utilem mortem meam, conturbabuntur. *Ego autem* quem annihilare putaverunt, propter obedientiam mortis *constitutus sum*, id est ero, *rex ab eo super Sion*, id est super Judæos, illos scilicet qui sunt *Sion*, id est *speculantes æterna*. *Sion* dico existentem *montem*, id est qui per hoc quod sunt mons, scilicet *Sion*. Et exponit in quo sunt mons. Non in nequitia, sed in sanctitate; et hoc per eum, non per se. Et hoc est quod dicit *montem sanctum ejus*. Et per hoc erunt mons quod ego ero *eis prædicans præceptum ejus*. Et non solum *super Sion* constituitur, sed etiam super gentes. Et ostendit per auctoritatem sic: Nam *Dominus*, id est Pater, qui Dominus est in rebus, et potens est mihi cuncta subjugare, *dixit*, id est constituit in providentia, *ad me*, id est tale, quicquid ad me pertinet.

Et exponit quid dixerit: *Postula a me*, id est esto mihi obediens usque ad mortem. Et per illam obe-

dientiam, quasi verbis *postula a me* gentes. Et ego qui ut Dominus potens sum, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, id est ut sint hæreditas tua, ut excolas eas sicut aliquis hæreditatem excolit. Et non paucas gentes *dabo*, sed *terminos terræ dabo possessionem tuam*. Per *terminos terræ*, omnes gentes designat. Non quod omnes, sed quia de omnibus erat daturus, testante Apostolo: « In nomine Jesu omne genu flectatur (Philip. ii, 10), » id est omnimodi genu. Vel determinatio sic esse potest: *dabo gentes*, et non omnes, sed *terminos terræ*, id est terminantes in se terrenitatem, id est finientes. Et bene prius *hæreditatem*, post vero dicit *es possessionem*. In primis enim excolet eos ut hæreditatem, postea vero possidebit, id est dominabitur eis, *dabo gentes*, et *Sion* et merito. Nam *reges eos in virga ferrea*, id est in inflexibili regimine, *ut neque morte neque vita separantur a charitate* (Rom. viii, 38). Et ut bene regantur, *confringes eos, tanquam vas figuli*, id est in ea parte in qua sunt fragiles, ut vas figuli, secundum vitia scilicet. Et quia posset queri quare, propter mortis obedientiam, gentes ei sit daturus; cum nulli prophetarum, propter eum morientium, istud dederit. Quare, hoc exponendo præmittit sic: *Dabo tibi soli gentes*, nam *tu es Filius meus*, et non carnaliter genitus neque temporaliter, sed *ego genui te hodie*, id est perpetualiter. Et bene dicit *hodie*, nam in divinitate non est *transmutatio nec vicissitudinis obumbrato* (Jac. i, 17). Sed ibi *hodie*, id est, immutabile præsens. Et bene dicit *genui*, quod perfectum tempus est, ne quia dixerat *hodie*, videretur non incipere. Perfecte enim genitus est. Quasi dicat: Tu es Filius meus consubstantialis.

Demonstrato se regem esse ex paterna auctoritate, facit apostropham ad illos quorum rex est, adhortans illos et instruens sic: Et quando quidem rex vester sum, vos prius servi peccati, nunc autem reges effecti; mihi enim servire regnare est, *intelligite*. Et vos qui intelligere non potestis, intelligere namque perfectorum est, *erudimini a doctoribus*. Et exponit quos vocet *reges*, sic: Vos *reges* dico *qui judicatis*, id est dæmnatis in vobis per confessionem, *terram*, id est terrenitatem, dico *intelligite erudimini*, et sic *servite Domino*, et non negligenter; « maledictus enim qui facit opus Domini fraudulenter (Jer. xlviii, 10), » sed *in timore*: « Initium enim sapientiæ timor Domini (Prov. i, 7). » Et non in servili timore, sed *exsultate ei*, id est exultando et timendo *servite ei*. Quasi dicat: Casto timore servite ei, et sic exsultate, ne insolescat, sed semper sitis in timore, ut « qui stat videat ne cadat (I Cor. x, 12). » Et si in serviendo Domino occurrerit vobis disciplina, id est tribulatio, quæ est disciplina, id est correctio ejus *apprehendite ipsam disciplinam*, id est non inviti, sed libenter eam suscipite. Apprehendere enim libenter capere est. Et vos intelligentes, hoc facite duplici causa, *ne*, si non servieritis, et non apprehenderitis, *quando*, id est aliquando *irascatur Dominus*, quasi dicat: Non timore penæ,

sicut servi d'ominis, sed ideo ne offendatur Deus, A
sicut filius non timore pœnæ servit patri, sed ne
ipsi displiceat. Ut ideo *servite et apprehendite, ne
pereatis de via justa*. Quod est dicere : Ne pereat in
vobis iustitia quæ est via per quam venit ad
vitam. Quasi dicat : Ne perdati iustitiam, et vos,
erudimini, qui non estis adeo perfecti ut his de causis
serviatis et apprehendatis, *servite et apprehendite*
hac causa; nam beati erunt qui bene servientes
confidunt in eo. Nam in non servientibus non est
confidentia, sed præsumptio. Et per hoc quod dicit :
Beati qui confidunt in eo, datur intelligi e contrario.
per aposiopesim, quod miseri omnes qui non confi-
dunt. Et beatitudo illa et felicitas illa apparebunt,
cum ira, id est vindicta *ejus exarsit*. Et hoc futu-
rum est in brevi tempore. Bene dicit *exarsit*. Nunc B
enim ardet secundum animæ exaccationem, tunc
vero extra ardebit, id est plus ardebit, in corporis
scilicet, et animæ damnationem.

IN PSALMUM III.

Titulus tertii psalmi, *Psalmus David, cum fuge-
ret a facie Absalon filii sui*. Hic titulus hujus psalmi
terti, et secundum historiam denotationem et secun-
dum vocis interpretationem, intentionem psalmi
exprimit. Quod enim David a filio dicitur persecutus
fuisse, significabat Christum a discipulo suo, qui
filius ejus erat specialis, persequendum fore. Absa-
lon autem David filius, *patris par* interpretatur. Non
quod erga patrem pacem haberet, sed quia cum eum
persequeretur, pater erga eum pacem semper habe-
bat. Ita et Christus cum a Juda filio suo traderetur,
pacem erga eum habens, osculum etiam ei non
denegavit. Sicut autem ille pro nequitia perit sus-
pendio, sic et Judas perit pro venditionis flagitio.
Et bene titulum hunc ante titulum *Miserere mei*,
Deus (Psal. I), posuit, qui talis est : *Psalmus David
cum intravit ad Bethsabet*. In hoc quippe innuitur
non ad historiam psalmum istum intelligendum esse.
Si 8 enim ad historiam esset accipiendum, utique
post *Miserere mei, Deus*, secundum historiam seriem
esset ponendus Titulus vero sic exponitur : *Psalmus
David cum fugeret a facie Absalon filii sui*.
Quod est dicere : *Psalmus*, id est tractatus iste at-
tribuendus est *David*, id est Christo, continens illud
negotium quod contigit ipsi Christo *cum fugeret*, id D
est cum recederet, *a facie*, id est a præsencia Absa-
lon, id est Judæ filii sui, id est discipuli sui : « Tunc
cum misisset diabolus in cor ut traderet eum Judas
Simonis Iscariot (Joan. xii, 2). » Et est vox Capituli,
de multiplicatione persequendum se sine causa
admirative agentis, non ut admiretur, cum Dei
dispositione sciat esse futurum, sed quia posset inde
quilibet admirari. Quod, ut ostendat quid ex illa
persecutione sit assecutus, ne credentibus in se
admiratio aliqua relinquatur. Et hoc sic dicit :

*Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me ?
Quid*, est dicere : Cum, tu Pater, sis Dominus omni-
um, in regno tuo nil debeat esse temerarium, ad
quid futurum pecmisisti quod multiplicati sunt ini-

mici mei, tribulantes me operatione, consilio, vo-
luntate? Multiplicati erunt adeo quod discipulus
meus eis adjungatur. Sicut alibi dicit : « Tauri
pingues obsederunt me (Psal. xxi, 13'. » Sequitur,
et ex ipsis tribulantibus : *Multi insurgunt*, id est
insurgent *adversum me* accusatione, sicut in Evan-
gelio legitur : « Et accusabant eum in multis
(Marc. xv, 3). » Et ex ipsis tribulantibus etiam
multi animæ meæ, quantum in se nocivi dicunt, id
est dicunt : « Venite, occidamus eum (Sap. ii, 10),
quia non est salus ipsi in Deo ejus. » Quod est di-
cere : Creatorem facit Deum et patrem suum; sed
ipse dereliquit eum, sicut alibi dicitur : « Filium
Dei nominat. Venite, opprimamus eum, quia non
est qui liberet eum (ibid., 3). » Præmissa admira-
tione quam aliquis posset habere, ad ostendendum
passionis suæ fructum accedit, cum dicit : Ipsi tri-
bulant me morte, et multimoda anxietate : *Tu au-
tem, Domine*, qui potens es ad succurrendum, cum
sis Dominus omnium, es, id est eris, *susceptor meus*,
id est medicus et patronus, resuscitabis me. Susci-
pere enim medicorum est, ut ægros sanent, et pa-
tronorum, ut patrocinentur oppressis. Et ipsi di-
cunt : *Non est salus ipsi*. Tu vero non solum eris
salus resurrectionis, sed *gloria mea*, id est faciens
me gloriosum Ascensione, et totius mundi imperio.
Et ipsi *insurgunt* accusantes et detrahentes et de-
primentes, dicentes me seductorem. *Tu vero exal-
tans caput meum*, id est mentem meam virtutibus et
immunitate peccati. Caput dicitur mens, quia dignior
pars est hominis sicut caput corporis. Cum vero
dicit : *Voce mea*, etc., apostropham facit ad audi-
tores, instruens eos, ut, in tribulatione positi exem-
plo suo clament ad Dominum et exaudiantur, et hoc
sic dicit : O auditors, ut me suscipiat, et sit *gloria
mea*, et exaltet *caput meum*, ego *clamavi*, id est cla-
more intenso agam, *voce mea*, non vana voce, sed
voce mea, id est procedenti ex bona intentione
mea : vel *mea*, id est mihi utili : *ad Dominum*,
id est ad Deum, qui potens est succurrere. Nam Do-
minus omnium est. Et bono meo *clamavi*, id est
clamabo. Nam *exaudivi*, id est exaudiet me, id est
ita audiet me quod impetrabo. *Exaudivit*, inquam
(ut sciant unde illa exauditi procedet), *de monte
sancto suo*, id est de eminentia sanctæ justitiæ suæ,
quæ dicitur mons, eo quod alta et summa sit, sicut
alibi dicit : « Justitia tua sicut montes (Psal.
xxxv, 7), » vel exaudiet me de monte, id est pro
me, qui sum mons sanctus ejus, id est in virtutibus
excelsus, vel de monte exaudiet, id est propter hoc
quod ego futurus sum mons sanctus ejus, sicut
scriptum est : « Erit præparatus mons domus Do-
mini super verticem montium (Mich. iv, 1), » id est
munimentum totius Ecclesiæ, sicut mons munimen-
tum est confugientibus ad se juxta illud propheti-
cum : « Venite ascendamus ad montem Domini :
(Isa. ii, 3). »

Et necesse est ut exaudiat. Nam *ego dormivi*, id
est dormiam, et *soporatus sum*, id est soporabor, et

post qui a me exaudiatur, *exsurrexi*, id est exsurgam. Et bene dicit : Non surgam, sed exsurgam ; **9** id est extra aliorum resurrectionem surgam. Gloriosior enim ero cunctis aliis resurgentibus. Per hoc quod dicit *dormiam*, innuit quia non longa erit mors illa, sed ad horam, unde possit cito excitari, sicut aliquis de dormitione. Per hoc quod dicit *soporatus*, innuit quod cum quiete erit, et cum securitate resurgendi. Soporatus namque dicitur qui secure dormit, vel quia dixerat *dormiam*, id est brevem mortem patiar. Ne putaremus quod mox resurgeret, addit : *Soporatus* ero, id est aliquantulum dormiam. Ostensa utilitate sua de morte sua, ostendit et jam utilitatem membrorum; sic dico, quia Dominus susceptor meus erit, id est suscipiet me, id est resuscitabit : Non timebo millia populi circumdantis me, id est meos. Per hoc quod dicit *millia populi circumdantis*, designat multam fore persecutorum turbam. Quasi dicat : Quia ego vici, et mei vincent ; non timebo ne mei vincantur. Sicut alibi dicit : « Confidite, quia ego vici mundum (Joan. xvi, 33) : » dico : Non timebo. Et ut ipsi vincant, tu, Deus, qui potens es, et videris persequentibus impotens, exurge, id est potens appare. Et *salvum fac me*, id est meos ne cedant hostibus. Et dignum est ; nam es *Deus meus*, id est meorum, et non alius. Et hoc video, per contrariam sententiam, quia salvabis meos ; nam destrues adversarios. Ostensio per contrarium. Et hoc sic dicit : Salvabis meos. Et hoc inde scio quia *percussisti*, id est percuties, scilicet destrues, et in corpore et in anima, *omnes adversantes mihi* in passione *sine causa*, vel *mihi*, id est meis, et non solum minores, sed etiam *dentes peccatorum*, id est illos qui sunt dentes inter peccatores, id est incorporantes minores in malum, sicut dentes atterunt cibum ut incorporent. *Contrivisti*, id est conteres, id est destrues ex toto ; vel, *dentes*, id est corrosores detrahentes mihi vel meis. Et quia pro suis oraverat, diceret aliquis : Ad quid pro eis oras ? nam possent, si bene vivant, per se salvari. Et ideo adjungit : Necessario oro Deum ut exsurgat ; nam *Domini est salus*, id est nullus poterit salvari ab incorporatione inimicorum, nisi per eum qui Dominus est, potens justos salvare et malos damnare. Modo facit ad eum apostropham ex nimia affectione, sic : Per te est salus ab inimicis in hoc mundo, et non solum hoc, sed *benedictio*, id est aeterna remuneratio ventura *super populum tuum*, id est ventura de superioribus in illis qui, prius filii perditionis, sunt futuri populus tuus. Erit *tui*, id est per te data, sicut scriptum est : Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum (Joan. vi. 44). »

IN PSALMUM IV.

Sequitur titulus quarti psalmi ; qui talis est : *In fine psalmus cantici David*. Qui sic exponitur : *Psalmus*, canticum istud, id est tractatus est dictus psalmus cantici, eo quod principaliter tractat de psalmo, id est de bono opere, et secundario de can-

tico, id est de remuneratione boni operis. Attribuentus est *David*, id est perfectæ Ecclesiae ; quæ est manu fortis contra diabolum. *David*, dico, tendenti in finem, id est in Christum, finem prophetiæ et legis. Psalmus dicitur symphonia illa quæ manuum exercitio fit in aliquo instrumento musico, quæ vulgo *Luydas* dicitur. Et quia delectabile est, et opere fit manuum, pro bono opere ponitur ; quod cum exercitio manuum factum Ceum delectat. Canticum autem symphonia dicitur, quia viva voce expressa, magis quam psalmo animus delectatur, ideoque pro remuneratione futura quæ dulcior erit opere bono ponitur. Et est vox perfectæ Ecclesiae, imprimis minores exemplo sui informans, ut in tribulatione orare, sicut et ipsa, non cessent, et exaudiantur, sicut et ipsa ; postea vero infideles ab infidelitate ad fidem revocantis et ad penitentiam, et malorum cessationem bonamque operationem vocantis, et sic ad spem remunerationis exemplo suo eos inducentis. Et hoc sic dicit.

10 *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ*. Quod sic exponitur : O vos minores, invoke Deum in tribulatione vestra, et exaudiemini ; nam *cum invocarem exaudivit me*, id est audivit, ut impetrare, *Deus opifex justitiæ meæ*, id est qui fecit me justam, ut digna essem ad audiendum. Modo facit apostropham ad Deum ex nimia affectione, quasi gratias agens, et exponens in quo eam exaudivit, dico exaudisti. Et verum est ; nam *in tribulatione positæ dilatasti mihi*, id est dilatationem dedisti mihi. Quasi dicat : Cum tribulantes me, angustam vellent et parvam facere justitiam meam, fecisti e contrario magnam et dilatatam ; et tu, qui jam exaudisti, *exaudi iterum orationem meam*, id est mihi utilem, et ex mea intentione recta procedentem, et exponit unde exaudiet. Sic dico *exaudi*, id est *miserere mei*, ne cedam tribulantibus, vel mei, id est meorum ne cedant. Per hoc quod cum reiteratione orat, instruit minores incessanter orare, juxta illud Apostoli : « Sine intermissione orate (I Thess. v, 7) ; » et illud Evangelii : « Orate ne intretis in tentationem (Luc. xxi, 20). » Instructis minoribus paucis verbis, conversionem ad infideles facit, instruens eos pluribus verbis, cum majori egeant instructione quam qui aliquantulum sunt instructi, et prius ostendit vana esse quæ colunt, quantum ad gentiles, et mendacem excusationem, quantum ad Judæos : et sic dicit : *Filii hominum*, etc. Quod sic exponitur : Ego jam exaudita sum, et vos, si similiter clamaretis, similiter exaudiremini. Et, vos *filii hominum*, usquequo eritis gravi corde ? Hoc dictum est communiter, et Judæis et gentibus. Et bene dicit *filii hominum*, quasi dicat : Vos qui non ex irrationalibus animalibus, sed ex rationalibus processistis, ex hominibus scilicet, non creaturam sed Creatorem colentibus. Nullus enim, etiam gentilis est qui, ex illis qui Dei notitiam habuerunt, longa licet sanguinis serie non processerit, ut ex Abraham multi, et Noe cæterisque fidelibus.

Et omnes ab Adam et Eva qui Dei notitiam habuerunt. Et bene dicit *usquequo gravi corde*, quasi diceret: Vos qui usque ad adventum Christi grave cor et in terrenis depressum habuistis, *usquequo* habebitis, id est quare tandem post ejus adventum non convertimini? Et exponit in quibus grave cor habeant cum addit: Vos gentes, *ut quid*, id est propter quam utilitatem; *diligitis vanitatem*, id est adorare idola, quæ vana sunt et vacua a deitate quam in eis esse creditis? Et, vos Judæi, *ut quid queritis mendacium*, id est excusationem de incredulitate vestra, dicentes non advenisse Messiam? Quod mendacium est. Scitote illa esse vanitatem, o gentes, et excusationem vestram esse mendacem, o Judæi. Et cum hoc, *scitote quoniam Dominus*, id est Pater, qui cum sit Dominus, potens est ad eum mirificandum, *mirificavit*, id est mirum fecit miraculis, *sancitum suum*, id est Filium suum, qui antonomastice dicitur sanctus ejus. Et hoc effectu tali potest ostendi quod vere eum *mirificavit*; nam Dominus Pater *exaudivit me cum clamavero*, id est reclusa postulatione oravero ad eum, sicut scriptum est: «Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, fiet vobis (Joan. xiv, 13).» Vel ita dico, quia *mirificavit*, id est Dominum omnium fecit, et ipse factus Dominus secundum quod homo, exaudivit me, etc. Post orationem conversionis instruit eos ad pœnitentiam, et ad cessationem a malis et bonam operationem; sic dico imprimis *scitote*, etc. Et sic *trascimini* vobis, id est pœnitentiam habete de perpetratis sceleribus, et post, *nolite peccare*, et quia indefinite dixerat *nolite peccare*, et hoc impossibile est; nullus est enim qui saltem in cogitationibus non peccet, ut Joannes ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8), » determinat. Sic dico: *Nolite peccare*, et quia a cogitatione peccandi nequitis cessare, saltem *compungimini* ne perveniat ad consensum de his illicitis quæ dicitis, id est cogitatis in cordibus vestris, scilicet et in illis cordibus quæ tunc sunt cubilia ferarum, id est diabolorum. Cubilia enim proprie sunt ferarum. Post hoc instruit eos ad bonam operationem; [ ] sic dico: *Trascimini et nolite peccare*, et sic *sacrificate sacrificium*, antea enim non possetis. Et non *sacrificium* taurorum, sed *sacrificium justitiæ*, id est tale sacrificium quod faciat vos justos, bonam scilicet devotionem et operationem.

Et ideo *separate in Domino*, id est spem remunerationis habete in Domino. Et postea ne spem amittatis, ne sitis de illis multis qui multi dicunt: *Quis ostendit nobis bona?* Quod est dicere: Vos Christiani dicitis esse æterna bona, sed quis habens, demonstrans in se visibiliter illa bona, potest ostendere per hoc nobis revera esse illa bona? Nullus, ostenso hoc quod quidam infideles dicunt: et non esse scilicet æterna bona, dicit se non credere illa non esse, ut ad hæc speranda alios attrahat; sic ipsi dicunt. Nullus potest ostendere eis, Nobis au-

tem per rationem nostram ostensum est. Nam, o Domine, *super nos*, id est in superiori, id est digniori parte nostri, in anima scilicet est signatum, id est impressum lumen, id est claritas vultus tui, id est Filii tui; quasi dicat: Quia rationales sumus ad imaginem tuam, id est ad modum Filii tui, qui est vultus tuus et imago tua, id est similis et æqualis in divinitate, ita quod in nullo sit dissimilis, et bene dicit *signatum* per similitudinem. Nam sicut sigillum cum sit imago, ceræ impressum figuram sibi similem ibi ponit, quæ tamen in aliquo dissimilis est, ita rationalitas mentibus nostris est impressa ad similitudinem rationalitatis Filii Dei, qui vultus est Patris. Et quia rationalis sum, *dedisti lætitiā* mihi non terrenorum, sed rerum existentium in corde meo, id est quæ ego spero in corde meo, æternorum scilicet bonorum; illi autem qui dicunt: *Quis ostendit nobis bona?* e contrario lætantur in terrenis. Nam *multiplicati sunt*, id est multiplicem habent lætitiā provenientem a fructu frumenti et vini et olei sui, et bene dicit sui; nam illud non pro Deo erogantes sibi totum retinent. Et per has tres partes dat intelligendum esse omnia terrena, et quia dixerat *dedisti lætitiā in corde meo*, exponit ejus rei sit illa lætitia sic, ipsi *multiplicati sunt a fructu*, etc. Mihi vero *dedisti lætitiā* inde quod ego in futuro dormiam, et pro, id est *requiescam* a præsentibus tribulationibus, positus in pace, et non in pace commutabili, sed tendente in ipsum, id est in æternum: sicut scriptum est: «Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et jam non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor, quoniam priora transierunt (Apoc. xxi, 4).» Sequitur: *quoniam tu, Domine*, etc. Quod sic continuo, dico quod quiescam, et hoc ideo quia hoc solum spero, et hoc sic dicit æquipollenter, *quoniam tu, Domine*, id est tu, qui potens es et Dominus omnium. *Constituisti*, id est firmum fecisti, me in spe singulariter. Et hi in hac spe singulari, ut nihil sperem, nihil optem præter te.

IN PSALMUM V.

Sequitur titulus quinti Psal. qui talis est: *In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur. Psalm. David.* Dicit mittit nos ad historiam duarum mulierum Abraham, quarum una expulsa est ab hæreditate, Agar scilicet; altera vero hæreditatem consecuta est, Sara videlicet. Per Agar quippe ancillam Synagoga, quæ timore servili legicanaliter obediens fuit, exprimitur. Per filium quippe Agar, falsi Christiani et hæretici, qui, sicut Synagoga, sapiunt ea quæ carnis sunt, qui tamen Dei uxor fuerunt, ei scilicet in cognitione conjuncti. Ethī ab hæreditate gloriæ perennis depelluntur, sicut scriptum est: «Ejice ancillam, et filium ejus (Gen. xxi, 10; Gal. iv, 30).» Per Saram vero et filium ejus Ecclesia cum filiis suis exprimitur, quæ in futuro æterna gloria hæreditabitur. Titulus vero sic exponitur: *Psalmus iste attribuendus est David*; id est, perfectæ

Ecclesiæ *tendenti in finem*, id est in Christum, qui A finis, id est terminus est iustorum; citra quem et ultra quem nemo iustorum consistit, sed in eo, juxta Apostolum, « Multi unum corpus sumus in Christo (I Cor. xii, 20), » David dico, oranti pro ea quæ hereditatem æternæ patriæ consequitur: nunc spe, quandoque consecutura re, id est per se. Sed per hoc quod ponit *pro ea quæ* **12** *hereditatem consequitur*, quod innuit per contrarium aliam esse quæ non consequetur, id est Synagogam et falsos Christianos et hæreticos, intendit vero in hoc psalmo Ecclesia orare Deum, ut tandem illam hereditatem consequi possit. Postea vero enuntiatur hereditandam, illos autem expellendos esse, et ideo sic orat ut se non sola operatione et cogitatione, sed etiam voce exercendo majorem erga Deum affectionem habeat, Ideoque se hereditandam, illos autem exheredandos esse denuntiat, ut sic eos ab injustitia sua retrahat, et hoc sic dicit.

Verba mea, id est quæ vana et phantasmatica non sunt, sed talia qualia ego proferre debeo, ex recta intentione procedentia, *auribus percipe*, id est audi, Domine. Quod dicit *auribus percipe*, ad humanum modum dicit, quasi dicit audi ut impetrem. Bene dicit, Domine, cum posset dicere, sponse, ut humilior sit, quasi dicat : Qui Dominus meus es, cujus voluntates meis voluntatibus præpono. Et quia verbis nequeo semper orare, si aliquando bona devotione oravero, *intellige clamorem meum*, id est gratiam habere illam devotionem quæ te orat sicut intensus clamor, et ut verba mea magis magisque digna sint tua exauditione, *intende*, id est intentionem da, id est perseverantiam *voci orationis meæ*, id est voci meæ oranti, et merito. Nam rex meus, id est me regis, habeo me non secundum regnum meum, sed secundum regnum tuum, et *Deus meus*. Non sum de illis « quorum Deus venter est (Philipp. iii, 49), » non aufero locum deitatis tuæ in me, quasi dicat : Debes mihi acquiescere, quia habeo me secundum velle tuum, non secundum meum. Oratione facta, se exaudiendam enuntiat, sic : Dico *percipe intellige*, et revera *mane exaudies vocem meam*, id est in die iudicii quod clarum erit ut *mane*, perficies petitionem meam, o Deus qui potens es, cui me servam feci, quoniam ego et oro et orabo perseveranter ad D de promerendum, non ad aliquid terrenum, quasi dicat : Quia postulo quod postulare debeo, te scilicet. Cum dicit *mane exaudies*, innuit quia in ipso principio diei iudicii petitionem ejus perficiet. Mane namque principium est diei, et exponit de quo exaudiet? Sic dico *exaudies*, et sic *mane*, id est die iudicii *astabo*, id est præsens ero tibi corporali præsencia, secundum illud : « Ubi ego sum, illic et minister meus erit (Joan. xii, 26), » et illud : « Coheredes autem Christi (Rom. viii, 17), » et non solum *astabo*, sed *videbo* te facie ad faciem juxta Apostolum : « Videmus nunc per speculum, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). » et inde scio quod *astabo*, quoniam cum sis Deus et tuæ na-

ture, scilicet iniquitas repugnet, *non es volens iniquitatem*; iniquum enim esset si me tesolum, sicut petere debeo, petentem non admitteres, et per contrarium iterum certa sum, quia *astabo et videbo*; nam *neque malignus*, id est Judaicus populus qui malignus est, id est sterilis a bono, *habitabit juxta te*, id est non erit hæres hereditatis æternæ tecum, sicut testatus es. « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (Matth. xxi, 43) : » *neque injusti*, id est falsi Christiani qui ab injustitia sua non desistant, *permaneunt ante oculos tuos*, id est ante præsentiam tuam. Venient quidem ante te ad iudicium, sed *non permaneunt*, id est diu maneant ante præsentiam tuam, sicut scriptum est. « Tollatur impius ne videat gloriam Dei (Isa. B xxvi, 10). »

Vere non *permaneunt*, nam tu *odisti* et semper oderis omnes qui operantur iniquitatem, non qui operati sunt et cessaverunt, sed qui operantur quandiu vivunt, perseveranter; et tu *perdes* et in corpore et in anima omnes qui loquuntur mendacium, id est hæresim, quibus non sufficit cogitare, nisi proferant ore, non qui locuti sunt et respuerunt, sed qui cum perseverantia loquuntur, et quia indeterminate dixerat *mendacium*, cum multa mendacia venialia sint, determinat de quibus mendacibus intendat, faciens apostropham ad **13** auditores ut illos a mendacio illo deterreat; sic dico, quia perdet et verum est; nam dominus, id est ille qui dominus est et potens et justus, abominabatur, id est tam vehementer execrabatur, quod nec hominem esse reputabat, *virum effusorem sanguinum*, id est illum mendacem qui est vir sanguinum effusor, id est qui est interfector hominum, et exponit qualiter interfector sit, cum addit : *Et dolosum*, id est et illum *virum sanguinum*, dico qui interficit proximos suos dolo verborum suorum, id est hæresi sua. Et non dicit *sanguinum* eo quod sanguinem effundat, sed quia interficit sicut ille qui sanguinem effundit, et bene ponit non hominem sed *virum*, cum ad hoc omnibus viribus nitatur ut mentiat; et merito singulariter *virum* ponit, cum pluraliter omnes posuisset, ut ostendat in hoc quod mendaces sunt, unam massam esse; cum autem de his dicat *perdes et abominabitur*, et de aliis dixerat *non habitabit, non permaneunt*, innuit eos gravius esse puniendos.

Cum vero subjungit : *Ego autem introibo*, etc., idem est quod superius posuit verbis aliis : *mane astabo, et videbo*. Sed quia dixerat se astitutum et visurum propter merita sua, quia scilicet recte et quid orandum erat, orabat; repetit ut ostendat se non propter merita tantum, sed per Dei misericordiam etiam intraturum; et hoc sic dicit *dolosum abominabitur Dominus, ego autem introibo in domum tuam*, id est in Jerusalem celestem; confidens in *multitudine misericordiarum tuarum*, id est in multis misericordiis tuis, non in meis meritis tamen, et ut introire possim hic prius existens in timore, et non servili, sed *tuo*, id est in casto ti-

more : qui tuus est, id est tibi valde gratus ; *ad-A* *orabo te*, faciens te Deum, et me creaturam ; veniens *ad templum sanctum tuum* recipiendum, id est ad corpus tuum, quod est sanctum templum Deitatis : vel ita veniens ad hoc quod sim sanctum templum tuum juxta Apostolum : « Nescitis quia templum Dei estis (*I Cor. vi, 19*). » Et ut hic recte adorem et sic introeam, o Domine, me positum hic : *in justitia tua deduc*, id est due de virtute in virtutem, et ut deduci possim dirigere, id est directam fac in conspectu meo, id est in consideratione meam viam tuam, id est divinam Scripturam tuam quæ per te data nobis est via fidei ; quasi dicat. Non permittas me in illa deviare, sed rectum intellectum in ea da mihi : et hoc oro *propter inimicos meos*, qui mihi insidiantur, ut deviare faciant, et propter inimicos ideo oro ; *quoniam in ore eorum non est veritas*, id est falsa loquuntur, et hoc ideo, quia *cor eorum vanum*, id est vanis cogitationibus plenum : propter arrogantiam enim ut subtiles videantur, falsa de Deo loquuntur, et cum non sit in eis veritas, non solum se interficiunt, sed *guttur eorum est patens sepulcrum*, id est per vocem quæ procedit de gutture eorum sunt comparabiles sepulcro patenti. Sicut enim sepulcrum patet ut corpus receptum putre et fetidum faciat ; ita et eorum mala doctrina patet ut insontes in exemplum sui recipiant, et fœdos reddant : et ut *sepulcrum patens* essent prins *agebant dolose linguis suis*, id est verbis suis immiscentes prius veritatem falsitati, ut facilius deciperent. Et quia tales sunt, o Deus, qui justus judex es : *judica*, id est damna illos ; et hoc non est imprecatio, sed divinæ justitiæ concessio ; quia ad hoc facit ut eos exterreat, et exponit per partes quomodo judicet : hic scilicet decidunt de malo in malum secundum quod alibi dicitur : « Qui in sordibus est, sordescat adhuc (*Apoc. xxii, 11*) : » et iste casus non erit a duritia tua, sed a cogitationibus eorum pessimis, et in futuro expelle eos a regno tuo : quod sibi præsumptione sua attribuant, et hoc non secundum tuam inclementiam, sed secundum *multitudinem impietatum eorum*, id est ideo quia multas impietates habuerunt, et vere multas habuerunt ; quia *irritaverunt te*, id est cum dulcis esses naturaliter amicarerunt te Deum, cum tu Dominus, ipsi vero servi essent.

Facta concessione, orat per fidelibus suis hæreditandis **14** sic, ipsi expellantur, et e contrario lætentur in futuro *omnes qui sperant*, non in se sed in te. Facta oratione enuntiat futurum esse quod orat, ut fideles suos magis ad expectandum hortetur, et infideles intuitu hujus lætitiæ ad conversionem attrahat : dico *lætentur*, quod vere erit, vere *exsultabunt* et non horarie ; *sed in æternum*, et merito ; quia tu *inhabitatis in eis*, id est deitatis tuæ claritate effundes in eos, sicut alibi dicitur : Quando erit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv, 28*) et non parum exsultabunt, sed *gloriabuntur*, id est pro maxima gloria gaudebunt : et hoc *in te* non se, at-

tribuentes eam gloriam non sibi sed tibi. *Omnes qui diligunt nomen tuum*, id est qui non timent pro mala conscientia sua hoc quod Dominus est. *Sed diligunt nomen tuum*, id est hoc quod Dominus es, et digne gloriantur ; *quoniam tu* qui justus es, potens et misericors : *benedices justo*, id est æternam benedictionem eis impendes : et bene dicit *justo*, non *justis* : ut ostendat unum quid in se futurum sicut Apostolus dicit : « Occuremus in virum perfectum (*Ephes. iv, 13*) ; » dico quia *benedices*, et ut digni simus tibi benedictionem recipere : Deus qui potens es *coronasti nos*, id est circumcinxisti nos hic ut *scuto bonæ voluntatis tuæ*, id est bona voluntate tua, misericordia scilicet *ut scuto*, id est ut sit nobis munimentum, sicut scutato scutum munimentum est. Quod dicit, *coronasti nos*, per similitudinem dicit patronorum, qui oppressum ut eripiant scutatis militibus coronant, id est circumdant ; ita et Christus ut ab hostibus visibilibus et invisibilibus eruat, misericordiæ suæ nos virtutibus circumdat et munit.

IN PSALMUM VI.

Sequitur titulus sexti, sic : *In finem in carminibus pro octava psalmus David* : Quod sic exponitur, psalmus iste attribuendus David, id est pœnitenti, qui prius a diabolo per peccatum superatus, tandem iterum effectus est David, id est *manu fortis*, pugnare rursus intendens contra diabolum : et jam desiderabilis Deo per pœnitentiam : David dico *tendendi in finem*, id est in Christum in carminibus, id est per laudes, per hoc scilicet quod laudat eum pœnitentia et bona operatione sua, id est laudabilem eum ostendit. Carminibus dico actis *pro octava*, id est contuitu æternæ quietis, quæ futura est in octava die, id est in die judicii ; et videtur illud idem negotium in hoc psalmo esse quod in superiori. Pro æterna namque quiete tractat psalmus uterque : in hoc tamen differunt : quod in superiori fideles jam certi pro illa orant : in hoc vero pœnitens de peccatis dolens perpetratis, suspirans ad ipsam quietem quam se malis meritis videt amisisse, orat humiliter pro suorum delictorum remissione sic.

Domine, cui me servum per pœnitentiam facio, *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me* ; quasi dicat : Non reformido quidem hic tribulationibus argui, et corripi : nam secundum Salomonem : « Quem diligit Dominus corripit (*Prov. m, 12*). » Siquidem « flagellat Deus omnem filium quem recipit (*Heb. xii, 6*) ; » et alibi : « Qui parcit virgæ odit filium (*Prov. xiii, 24*) : » sed hoc oro ut *non arguas*, id est convincas et ostendas me mala fecisse per furorem tuum mihi illatum, id est per æternam vindictam, et quia multi non *in furores* sed *in ira*, id est in diuturna pœna purgatoria usque in diem judicii punientur, tunc tandem evasuri. Addit : *Neque in ira tua*, id est, in illa diuturna pœna *corripas me*, idem est hic corripas et hic arguas ; sed *misereere mei*, Deus, id est cum misericordia in hoc

mundo me flagellis transitoris argue et corrippe. Et necesse est ut hoc orem; *quoniam infirmus sum*, id est debilis, non potens per mesanari; vel *infirmus*, id est æger in peccatis, et *quia conturbata sunt ossa mea*, id est quia adeo sum infirmus quod etiam *ossa mea*, id est virtutes quæ sunt fortitudo animæ, sicut ossa corporis fortitudo: **15** *sunt conturbata*, id est penitus perdita et annihilata propter peccata; *sana me, Domine*, quia bonus medicus es et potens; vel sic continuatur: *infirmus sum*, id est per me non potens sanari. Et ideo *sana me, Domine*, qui potens es; et necesse est ut hoc orem. *Quoniam conturbata sunt ossa mea*, id est virtutes; debes mihi misereri, quia Dominus meus es, et ego infirmus sum. Et ideo adhuc: *Quia anima mea turbata est valde*, id est concuncta peccatis suis, et *tu, Domine*, cui me servum feci, *usquequo* differes consolari remittendo peccata? Quasi dicat: Noli diu differre, sed (ex nimio desiderio suspensive dicit) noli differre sed convertere per gratiam ad me, conversum ad te per pœnitentiam, et eripe, id est vi extrahe animam meam a peccatis, et post *salvum me fac*, restituens me in iustitiam in qua eram antequam tam graviter peccarem, et hoc non propter merita mea, sed *propter misericordiam tuam*, quia naturaliter misericors es, et ego non sum adhuc in morte, bene potest mihi medicina impendi, id est non sum in desperatione misericordiæ tuæ, et hoc probat a toto sic.

Quoniam non est in morte, id est in desperatione dicendus, *qui meor sit*, id est *tui*, id est qui memor est misericordiæ tuæ; et ego memor sum: ideoque non sum in morte, et quod nullus memor est in morte, ostendit per oppositam sententiam sic: nam quis positus *in inferno*, id est in desperatione, qua pervenit ad infernum, *confitebitur tibi*, id est laudabit te de misericordia tua? Nullus. Sequitur: *Laboravi*, etc. Sed sic continuatur: Dico quod debes misereri, ideo *quia anima mea est conturbata*, id est compuncta: et non solum hoc habeo, sed ego jam *in gemitu* positus laboravi in jejuniis, vigiliis, et aliis satisfactionibus, et in hoc ostendit se jam magis dignum exauditione: magis enim est jam laborasse, quam solummodo gemitisse, et adhuc *lavabo*, id est purgabo *lectum meum*, id est conscientiam meam, flendo, incedens *per singulas noctes*, id est per omnes noctes; non per partes noctium, id est recordans singularum noctium, id est peccatorum, quæ ad noctem ducunt, ad mortem scilicet æternam, et pro unoquoque peccato dellebo et satisfaciam, et sic purgabo conscientiam, meam, quæ hucusque fœda fuit, et post *rigabo*, id est irrigam faciam et fertile bonarum cogitationum Deo; *stratum meum*, id est conscientiam meam, quæ hucusque arida fuit et sterilis dum male cogitarem. Stratus vero per similitudinem dicitur lectus et stratus. Sicut enim lecto sanus requiescit, æger vero minime quiescere potest; ita et conscientia bonis et requies, malis vero tormentum et anxietas, et ideo

A laboravi; *quia oculus meus*, id est consideratio mentis meæ, *turbatus est*, id est compunctus, et hoc superius dixit aliter, sic. *Et anima mea turbata est valde*, sed ob hoc repetit, ut addat quare *turbatus est*, dico *turbatus est*, quæ turbatio processit a *furore tuo*, id est a cogitatione furoris, id est vindictæ perpetuæ, quia timebam furorem illum, et hoc ideo quia *inveteravi*, id est de novitate Christi in qua prius eram, in vetustatem Adæ cecidi, existens *inter omnes inimicos meos*, non inter quosdam, sed inter omnes visibiles scilicet et invisibiles, inter vilia quæ me peccare fecerunt, et peccatores qui me minis vel blanditiis vel malo exemplo suo a via iustitiæ revocaverunt. Perfecta satisfactione et de remissione securus, ex nimia lætitia apostropham ad hostes visibiles facit, dicens ne laborent eum amplius revocare, quia non poterunt, et hoc sic dicit: Ego prius inveteravi inter vos, et ideo satisfaciens oravi Deum ut me sanaret, et sanavit; et ideo vos *omnes qui operamini iniquitatem*, non qui operati estis et quievistis, sed qui adhuc *operamini*, et exemplo vestro me revocare vultis, *discedite a me*, id est cessate me revocare omnimodo, quia nequibitis; nam *Dominus*, cui me servum feci, *exaudivit*, id est audivit ut impetrarem, *vocem fletus mei*, id est orationem quam fecimus fletu meo, scilicet procedenti **16** ex culpa mea.

Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Et hoc ter repetit, quia præ nimia lætitia non sufficit ei semel dicere. C possunt hæc tria diversa esse sic: *Exaudivit Dominus vocem fletus mei*, dans peccatorum remissionem; *exaudivit Dominus deprecationem meam*, ut ilerum non caderem; *Dominus orationem meam suscepit*, iustitiam meam mihi restituens, quia pro se oravit et exauditus est: orat Deum ut eos converti ad exemplum sui faciat, quia per se converti nequeunt, et hoc sic dicit: Quia me exaudisti erubescem et convertentem, ut similiter eos exaudias, o Deus, per te *erubescant*, id est verecundentur de peccato suo, *omnes inimici mei*, et *conturbentur vehementer*, id est compungantur, et post *convertantur* ad te pœnitentia et satisfactione, dico *erubescant*, et sic dico *erubescant valde*, non parum; et velociter, non tarde. Qui enim promisit indulgentiam pœnitenti, non spondit diem crastinum dissimulanti (GREGOR. homil. 12 in Evang.), et notandum quod ideo introducit propheta hic pœnitentem orantem, ut nos instruat pœnitere, et pro peccatis ut impetremus, orare.

IN PSALMUM VII.

Titulus septimi. In finem psalmus David, quem cantavit Dominus pro verbis Chusi filii Jemini. Et ubi habemus hic *in finem*, Hebræi habent *victori*. Titulus iste ab auctoribus diverse accipitur, secundum enim Augustinum figuratiter introducit historia de Chusi, qui quondam cum Absalon in persecutione David manens, ipsi David omnia consilia Absalon ei nocitura mandabat. Dicitur autem idem Chusi con-

silium Achitophel quod Absaloni dederat dissipasse A
(II Reg. xvii, 7), persequendi scilicet patrem suum
per desertā, et secundum Augustinum, Chusi *silenti-*
tium interpretatur, sed quod subjungitur, *filiū Jemini*,
non bene videtur ad historiam accedere, scribit enim
beatus Hieronymus illum Chusi Arachitem fuisse,
non filium Jemini : Augustinum dicens non bene in
historia prospexisse, scribit etiam idem Hieronymus
in hoc nomine quod in hoc titulo est, unam litteram
apud Hebræos esse, quæ in nomine illius qui in histo-
ria legitur non scribitur, secundum quod Chusi
Æthiops interpretatur, et est hic Chusi appellati-
vum non proprium. Sicut in historia etsi sic Chusi
accipitur, nulla historia fortassis introducitur, cum
nullus Chusi filius Jemini in historia legatur, nisi
forte per hoc appellativum nomen in Chusi Saul B
accipitur, qui injuste persecutus est David. Qui Saul
vere fuit Chusi, id est Æthiops, niger scilicet in pec-
catis ; sicut Æthiops in corpore niger est. Qui etiam
legitur esse *filius Jemini*, id est Benjamin de tribu
ejus natus : Benjamin autem prius dictus est « Be-
noni (Gen. xxxv, 18), » id est filius doloris, eo quod
in partu ejus præ dolore mater ejus Rachel mortua
est : mutavit autem pater ejus nomen, vocans eum
Benjamin propter affinitatem vocis, id est filium
dexteræ, eo quod eum præ cæteris diligebat, et ad
ejus dexteram semper eum sedere faciebat. Legitur
vero in historia quod aliquando filii Benjamin di-
cuntur Jeminei, aliquando et filii Jemini. Per Saul
quippe qui David inique persequabatur, Judaicus po-
pulus, qui Christi persecutor injuste fuit, designatur.

Secundum Hieronymum quidem titulus sic expo-
nitur : *Psalmus iste*, id est verba, quæ in hoc trac-
tatu intelliguntur, attribuantur Christo, qui revera
est David, *perseveranti in finem*, id est in victoriam
ne cedat persecutoribus timore mortis : victoria
enim finis est belli. *Quem Psalmum*, id est quæ
verba hujus psalmi cantavit Dominus *Patri* in pas-
sione, id est cum maxima delectatione protulit,
sicut cantans cum delectatione profert voces ; dico
cantavit, et hoc pro verbis Chusi id est pro con-
tuitu verborum Chusi filii Jemini. Pro passione
scilicet : quæ ei contigit per verba Judaici populi
qui dictus est Chusi, id est Æthiops, niger videlicet
in peccatis, dictus tamen filius Jemini, id est, dex-
træ, secundum quosdam conversos ; qui salvandi
17 in die iudicii filii Dei, et ad dexteram ejus
erunt. Et est vox in hoc Psalmo Dominici hominis,
pro membris orantis et pro persecutoribus ; non
imprecativæ, sed concessivæ agentis. Non ut de se
vel de membris ambigat, sed ut nos in tribulatione
orare instruat, et hoc sic dicit.

Domine, Verbum mihi personaliter unitum, qui
cum sis alius Deus, tamen Deus meus es, id est mihi
magis Deus, *in te non in alio speravi semper*. Præ-
tensio meriti, et quia in te speravi, *salvum me fac*, res-
tituens immortalitatem et impassibilitatem. *Me dico* ;
exemptum *ex omnibus persequentibus me*, et prius *libe-*
ra me, et hoc præposteratum est, ut addat unde libe-

ret eum : sic libera me, *ne ut leo*, id est Judaicus po-
pulus frendens in me ut leo quærens quem devoret
(I Petr. v, 8), *quando*, id est aliquando, *rapiat ani-*
mam meam de bono proposito suo ut sibi incorpo-
ret : vult enim ad hoc me cogere, ut me denegem
tibi personaliter unitum ; sicut in Evangelio : « Se-
cundum legem debet mori quia filium Dei se fecit
(Joan. xix, 7). » Dico, *salvum me fac et libera*, sed
merito meo : ideo scilicet quia in te speravi, et dum
hoc est quod ego adhuc spero quod *non est alius qui*
me redimat, id est liberat, *neque qui salvum faciat* ;
et tali conditione oro te, Domine Deus meus : *si feci*
istud, id est causam istius persecutionis, et quia ipse
vere fecerat tale quid quod quidem erat hujus per-
secutionis causa licet non idonea, dicens se Dei
filium, et quod Judæus de templo expulserat dicens :
« Domus mea domus orationis vocabitur (Matth.
xxi, 13), » sicut alibi dicitur : « Zelus domus tuæ
comedit me (Psal. lxxviii, 10), » addit, dico *si feci*
istud, id est *si iniquitas est in manibus*, id est in
operibus meis ; manibus enim operamur ; quasi
dicat : Si aliquam iniquitatem feci pro qua sim
dignus persequi, et ut etiam illud removeam, quod
liberius inter homines videtur, hoc scilicet : *si red-*
didi mala retribuentibus mihi, id est Judæis quibus
ego multa bona opera feci : qui mihi mala retribue-
runt, tunc ego *inanis*, id est inanem habens spem, si
hoc est merito meo, non culpa tua, *decidam ab ini-*
micis meis, id est a spe inimicorum meorum. Spero
enim post mortem meam quosdam de Judæis
et gentibus mihi per prædicationem apostolorum
incorporandos esse, et de illa spe decidam, et non
solum hoc malum sit mihi ; sed etiam illud quod
multo pejus est contingat, scilicet : *persequatur ini-*
micus, id est Judaicus populus, *animam meam*, et
ita quod ut *comprehendat*, id est incorporet eam
sibi, quod hucusque facere non potuit, et *vitam*
meam, id est animam meam, quæ celum est, di-
gnitate virtutis *conculcet*, id est sibi subjiciat, et se
inferiorem faciat : *Conculcet dico in terram* deduc-
tam, id est in terrena, ut solummodo terrena sap-
iat et cupiat sicut menseorum, et *gloriam meam*, id
est gloriam resurrectionis meæ quam exspecto, *dedu-*
cat in pulverem, id est, me qui gloriosus esse expec-
to in resurrectione, detineat in morte, et sic faciat
reduci in pulverem, et hoc totum est ac si diceret : De-
bes me liberare et salvum facere, quia in te speravi
semper et non in alio, et adhuc spero, neque feci
iniquitatem pro qua dignus essem persecutione.

Neque reddidi retribuentibus mihi mala, et ideo
non sum dignus ut me persequatur, sic ut com-
prehendat et conculcet, et gloriam meam in pulve-
rem deducat, dico libera, salvum fac ex persequen-
tibus et quia me persequuntur, o Deus qui impotens
videris eis Judæis, *exsurge*, id est potens appare in ira
tua, id est in vindicta tua in eos exercenda, in ex-
cæcatione cordis scilicet, et non solum in ira tua,
sed etiam *exaltare*, id est potens appare in finibus
inimicorum meorum auferendis. Quod est dicere :

Excæca eos in mente, et fac eis auferri fines patriæ eorum, et sic potens in vindicta appare, et hoc non **18** est imprecatio, sed divini iudicii (ut justum esse, illud nobis inannual) concessio. Post concessionem divinæ justitiæ in inimicos, orat pro membris sic: In inimicos *exsurge in ira*, et e contrario ad opus eorum qui non sunt inimici sed discipuli, *exsurge in auxilium, in præcepto*, id est in obedientia præcepti, *quod mandasti eis per me*, ut se scilicet invicem diligant, et tollant crucem suam, et sequantur me (*Matth. xvi, 24*). Ac si dicat: Adjuva eos militando sanctu Spiritu ut possint obedire præcepto tuo per me mandato: ut te diligant et me sequantur, et aliis verba vitæ prædicent, et cæteris obediant, quæ eis præcepi, et si exsurrexeris per predicationem eorum. *Synagoga*, id est congregatio, *populorum circumdabit te*, id est erit in familiaritate fidei tuæ, et bene dicit *populorum*, etiam si ad solos Judæos referatur: multi enim populi, id est multæ turbæ Judeorum conversæ sunt; sic ut una die tria millia: alia vero quinque millia leguntur conversa fuisse (*Act. ii, 4*). Sequitur.

Et propter hanc in altum, etc., quod sic continuat: dixi quod *Synagoga circumdabit te*, et propter hanc Synagogam non solum propter discipulos *regredere in altum*, o Verbum, id est in altissimam æqualitatem Patris. Non quod ibi semper non fuerit, sed idem est ac si diceret: Tu qui ante sæcula Patri æqualis exististi et exstas, illis (quia me tribulanti permissis: quia inæqualis videris,) ostende te esse æqualem, me in cælos ascendere faciendo; ut eis Synagoga scilicet et discipulis, Paracletum mittas, et sic per ascensionem meam revertere in altum gloriæ tuæ, id est qui creditus es a prophetis multisque aliis fidelibus æqualis, et modo non crederis æqualis, reostende te æqualem esse, et sic revertere in altum, ut Paracletum eis mittas. Quod autem sequitur: *Dominus judicat populos*, conversio est ad auditores, ut ostendat quasi a toto se liberandum esse et salvandum, et sic continuat: Oro liberari et salvari; quod vere erit. Nam *Dominus*, Verbum, *judicat populos* omnes sicut judicandi sunt: in æquitate scilicet, et me in æquitate judicabit liberando et salvando, secundum quod alibi dicitur: « Non enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (*Joan. v, 22*). » Cum vero dicit, *judica me*, etc., apostropham facit ad Verbum sibi personaliter unitum: sic quandoquidam populos omnes judicas, ut judicandi sunt, et me judica, Domine, secundum quod innocentia mea promeruit et justitia mea, faciens scilicet resurgere, et in cælum ascendere, et mundum post me abire: et hoc sic est in libro: *Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et innocentiam meam*, Et bene dicit *meam*, specialiter enim erat ipsius, cum nullus a Deo justus et innocens, et quamvis dicam justitiam et innocentiam meam, tamen *super me*, id est de superiori date sunt, id est de Dei dispositione juxta; illud: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desur-

A sum est (*Jacob i, 17*). » Sequitur: Consummetur, etc. quod sic continuat: Dixi superius: Libera me et salvum fac, et postea interposui, sed non sic oro salvari et liberari ut mori fugiam, sed ut consummetur, id est perficiatur in me *nequitia peccatorum*, dando me in mortem. *Et sic diriges justum*, me scilicet, id est directum ostendes gloriose resuscitando et super cælos exaltando, mundumque subjungendo, qui modo dicor injustus et legis distortor. Et vere *diriges*. Nam tu es *scrutans*, id est sciens. corda, id est cogitationes, et *renes*, id est operationes vel delectationes, et cum omnes cogitationes et operationes vel delectationes scias, et meas scis justas esse; et ideo dirigis, et vere scrutaris corda et renes. Deus enim es. Non ideo ponit *scrutans*, B quod aliquid enim oporteat scrutari, omnia enim scit, sed quia scrutatio est scire, ponitur *scrutans* pro *sciens*. Renes ponit pro operationibus vel delectationibus: quia renibus generationem operamur, et ibi delectamur.

Quia superius dixerat: *Judica me secundum justitiam* [**19** *meam*, ne putaretur arroganter esse dictum, ostendit justitiam suam bene promeruisse, ut eum adjuvet, et hoc dicit: Bene dico, o auditores; *Judica me secundum justitiam meam*, nam *adjutorium meum est justum a Domino*, id est justum est ut me adjuvet, qui Dominus *salvos facit rectos corde*. Ostensio a minori. Quasi dicat: Quandoquidem omnes rectos corde salvos facit, qui indigniores me sunt, multo magis justum est ut me adjuvet, salvum faciendo. Sequitur *Deus judex*, etc. Et non *conversi*, etc. Et est secundus versus prius legendus, qui sic continuatur. Quia dixerat: Consummetur nequitia, facit apostropham ad ipsos peccatores, hortans ut penitentiam agant de nequitia illa, ne Deus vibret in eos gladium. Hanc vero exhortationem facit pro quibusdam salvandis: et ut nos instruat orare pro inimicis, sicut idem in Evangelio dicit: « Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est (*Matth. v, 44*). » Et sic continuat: dixi: *Consummetur nequitia*, et vere consummabitur. Et ne propter nequitiam illam percat, convertimini penitendo; nam *nisi conversi fueritis, gladium suum*, id est vindictam suam, *vibravit*, id est parabit super vos, et merito. Nam ipse *judex justus* non poterit vobis non retribuere quod dignum erit. Et fortis est ad hoc faciendum, sicut per Moysen dicit: « Non est qui de manu mea possit eruere (*Deut. xxxii, 39*). » Et vere fortis est et justus, nam Deus est. Et quamvis justus et fortis, tamen *patiens* est, id est patienter vos expectans ne pereatis, sicut idem dicit: « Nolo martem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii, 11*). » Et vere patiens. *Nunquid enim irascitur*, id est punit nos: in ira, id est in vindicta, *per diem singulos* cum hoc promereamur: Quasi dicat: Nisi patiens esset, nobis per singulos dies irasceret. Et ut non habeatis occasionem gladium evadendi, nisi convertamini, *tenet hic, id*

est aptavit *arcum suum*, id est Scripturam novæ legis et Veteris, quæ comminaretur mortem æternam non penitentibus, sicut arcus intensus mortem minatur persequentibus. Et non tendit in occulto, sed paravit illum, id est, posuit in aperto, sicut alibi dicitur: « In omnem terram exivit sonus eorum (Psal. xviii, 5). » Et bene ponit *tendit*, per similitudinem. Sicut enim cornua arcus prius longinqua a se, intendente chorda appropinquare videntur: ita duæ leges, quæ longe distantes a se videbantur, per Christum sibi appropinquantes et concordantes factæ sunt. Dico *arcum tendit et paravit*: et ut bene arcus ille manifestaretur, *paravit in eo*, id est instruxit et docuit, *vasa mortis*, id est illos qui sunt vasa mortis, scilicet prædicatores: qui sunt vasa prædicationis: quæ mors est non recipientibus, testante Apostolo: « Aliis sumus odor vitæ in vitam: aliis odor mortis in mortem (II Cor. ii, 49). »

Et ipsa vasa *effecit sagittas*, id est fecit efficaces sagittas. Et non ad malum, sed *suas*, id est ad utilitatem sui efficaces in *ardentibus* fide et charitate. Quod est dicere: Faciet eos sagittantes, id est percutientes in bono doctrina sua, futuros ardentes in fide et charitate. Quia superius oraverat liberari et salvari posset, quærit unde se orasset liberari, et hoc exponit: Oro liberari, et ecce in præsens est unde me oporteat liberari. Nam Judaicus populus *parturit injustitiam*, id est laborat perficere mortem meam; quod *injustum* est: ac similitudinem mulieris parturientis, id est, ut pariat laborantis. Et hanc injustitiam non vel a merito meo, vel ab alieno consilio, sed ipse per se *concepit* in corde suo, id est cogitavit, *dolorem*, id est mortem meam, unde contingit eis dolor. Et quia jam *concepit* et non *parturit*, *peperit*, id est parient, *iniquitatem*, id est mortem meam inique perficiet. Et per hoc quia *concepit*, et *parturit*, et *pariet*: *lacum aperuit et effodit*, id est effodiendo aperuit, id est apertum et amplum fecit: et *incidit*, id est postea incidet, *in foveam*, id est in lacum, *quam fecit*, id est quem paravit mihi. Quod est dicere: Quia me detinere vult in morte, similis **20** erit effodienti lacum et apertum facienti, in quem aliquem præcipitare intendit, et ipse met in eundem lacum cadit. Nam illa mors, quam mihi parat, erit ei causa ruinæ; et exponit apertioribus similitudinibus hunc casum ejus sic: Vere incidit in foveam. Nam *dolor ejus*, id est mortis supplicium quod mihi parat, *convertet in caput ejus*, id est in mentem ejus: quæ ideo excæcabitur: et non solum *in caput*, id est in mentem, sed *iniquitas ejus*, id est pena iniquitatis ejus, id est mortis meæ, *descendet in verticem ejus*. Et bene dicit *in verticem*: in vertice namque jugum poni solet. Et pro iniquitate eorum eis Romanorum jugum imponitur: quasi dicat: Non solum ob hoc excæcabitur, sed etiam servituti subicietur. Sequitur: *Confitebor*, et cæt. Loquitur ad auditores, ut eos confiteri et psallere Domino instruat: et sic continuat: *Dixi, Libera, Saluum fac, Exsurge, Ju-*

dica, et: *convertetur dolor in caput ejus*. Et ut hæc omnia fiant, o auditores, *Confitebor Domino*, Verbo, id est laudes ei dicam, *secundum justitiam ejus* mihi datam, id est, secundum mensuram justitiæ confitebor ei: sicut me cæteris justiore fecit omnibus, ita laudes agam ei præ omnibus. Et non solum confitebor, sed etiam *psallam*, id est hene operabor *nomini Domini*, id est ad honorem nominis Domini: exhibens me servum et ipsum Deum et merito ad honorem nominis Domini *altissimi*. Nam altissimus est, scilicet Dominus dominorum. Psallere proprie dicitur manu operatione in psalterio modulari, ideoque pro operari ponitur.

IN PSALMUM VIII.

Sequitur titulus octavi. *In finem pro torcularibus psalmus David*. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuentus est David, id est ipsi prophetæ: tendenti in finem, id est in Christum: vel in finem, id est in perfectionem bonorum, David dico agenti pro torcularibus, id est pro Ecclesia. Torcularibus vero dicit pluraliter: pro duabus Ecclesiis de Judæis et gentibus: vel pro multis singularibus Ecclesiis, quæ dicuntur torcularia per similitudinem. Quia sicut in torculari vinum et acinum, sic in Ecclesia boni malique continentur: qui tandem in judicii die separabuntur sicut vinum ab acino; juxta illud Dominicum: « Exibunt angeli et separabunt malos de medio justorum (Matth. xxiii, 49). » Et est in hoc psalmo vox proprie pro contuitu Ecclesiæ futuræ in Dei laude: ut alios eum laudare instruat, sic cum admiratione prorumpentis.

Domine Dominus noster existens, id est quem nos soli Judæi cognoscimus esse Dominum nostrum, gentes enim nondum te cognoscunt: *Quam admirabile est futurum*, id est cum quanta admiratione gloriosum, *nomen tuum*. Hoc scilicet quod tu Dominus omnium es, *in universa terra*, id est in gentibus universæ terræ? Ac si dicat: Qui modo solummodo in Judæa notus es, ab omni modi gentibus cognosceris; juxta illud: « Omnes gentes ad te current (Isa. iv, 3); » et alibi: « Omnes gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te, Domine (Psal. lxxxv, 9): » et exponit quomodo fiet admirabile, sic: Dico quod admirabile, et hoc ideo, *quoniam magnificentia tua*, id est Filius tuus, qui emphatice dicitur magnificentia, faciens suos magnificos, *elevata est*, id est exaltabitur *super celos*, materiales; vel *super celos*, id est divinas Scripturas, quæ sunt altæ respectu sæcularium: sicut cæli alti sunt, id est altior erit in sanctitate quam divinæ Scripturæ testatæ sint. Vel *super celos*, id est super rationales creaturas, id est dignior erit angelis et hominibus, qui digni sunt præ aliis animalibus: sicut cæli terra digniores sunt. ideoque cæli dicuntur: et ut appareat magnificentiam tuam elevandam esse, *perfectisti laudem*, id est perfectam facies laudem, *ex ore infantum*, et non magnorum, sed ut mirabile fit et *lactentium*, id est parvorum

rum **21** qui hoc non habuerunt a se, sed a sancti Spiritus operatione. Quod est dicere : Ut convincantur Judæi Christum magnificentiam tuam esse, et super cælos elevandum : puerorum infantia sancti Spiritus operante gratia, tibitestimonium per hibebit, dicens : « Hosanna filio David (*Matth. xxi, 15*). » Et hoc quod tu *per facies laudem* : facies propter inimicos tuos Judæos : qui te Dei Filium esse denegabant : ut eorum infantium mirabili testimonio destruas inimicum et ultorem vel defensorem, id est convincas mendacem esse probans Judaicum populum qui inimicus tuus erit, et dicet se ultorem et defensorem legis suæ, juxta illud : (*Joan. ix, 16*). « Hic homo non est a Deo : qui Sabbatum non custodit (*Joan. xix, 7*). » Et alibi dicitur : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. »

Et ideo elevabitur magnificentia, *quoniam* per ipsam magnificentiam *videbo* ego *cælos tuos*, id est prædicatores tuos qui erunt in virtutibus excelsi : hoc est ego modo video spe, quandoque videbo re : visu animæ non corporis per magnificentiam tuam elevatam super cælos tuos, id est prædicatores. *Cælos* dico : qui erunt *opera digitorum tuorum*, id est constituentur per digitos tuos, id est per dona sancti Spiritus, qui dicitur digitus eo quod per eum Pater operatur, sicut aliquis per digitos : secundum quod in Evangelio dicitur : « Si in digito Dei ejicio dæmonia (*Luc. 11, 20*) » : et per cælos videbo constitui lunam, id est universalem Ecclesiam : quæ dicitur luna, eo quod sicut luna aliquando videtur decrescere in tempore scilicet persecutionis, aliquando vero crescere in tempore pacis. Et stellas, id est particulares Ecclesias, quæ parvæ sunt ad comparationem universalis : sicut stellæ ad comparationem lunæ. Quæ, id est *lunam et stellas* tu Deus *fundasti*, id est fundabis, id est quæ non poterunt constitui per ipsos cælos, nisi te fundamentum ponente, ut ait Apostolus : « Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est : quod est Christus (*I Cor. iii, 11*). » Et iterum : Neque qui plantat est aliquid : neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (*Ibid.*) » Videns vero propheta cælos esse constituendos, et Dei magnificentiam elevandam : et hoc totum propter hominem futurum : quod vile et abjectum secundum corporis debilitatem videretur ; ut eum erga Deum benivolentiam reddat, sic in ejus laudem prorumpit. Quando quidem magnificentia elevabitur et cæli constituentur : et hoc totum erit propter hominem.

Quid est homo, id est quam magnum quid homo. et inde hoc potest videri quod tu *memor es*, id est eris, *ejus*, id est qui visus es eum oblivioni tradidisse, per culpam Adæ : memor eris ejus per obedientiam Christi, eum immortalem faciens. Post laudes hominis, filium hominis magis laudat, ut ei omnia subjecta esse ostendat sic dicens. Dico *quid est homo*. Aut ita dignus possum dicere. *Quid*, id est quam magnum, quid est *filius hominis*, id est Christus : et inde probari hoc potest magnum quid

esse : *quoniam* *visitas*, id est visitabis *eum* in hoc quod *minuisti eum*, id est minorem fecisti eum : *paulominus ab angelis*. Ac si dicat : Quia propter hominem redimendum eum angelis minorem facies redimendum eum angelis minorem facies, mortalem scilicet et passibilem, visitabis eum educens de ipsa mortalitate et passibilitate. Et exponit quomodo visitabit eum sic. Vere visitabis. Non coronasti, id est coronabis eum *gloria* resurrectionis : et *honore* ascensionis. Vel *gloria*, id est illustratione infernorum : ex hoc scilicet quod cum majestatis gloria descendet ad inferos. *Et honore*, id est victoria mortis, et postea *constituisti*, id est constitues eum *super opera manuum tuarum*, id est super rationales creaturas, quæ dicuntur Dei manu operatæ, id est

B præ cæteris dignæ, cum Dei manu dicantur factæ. Et non pauca opera : sed *omnia* opera *subjecisti*, id est subicies : *sub pedibus ejus*, id est sub humanitate ejus : quod est dicere : Non solum secundum Deitatem Dominum omnium eum constituisti, sed etiam secundum humanitatem. Et bene humanitas dicitur **22** pes : cum inferior fuerit deitate, sicut pes aliis membris inferior est. Et hoc probat a partibus sic. Scilicet *oves* ei subicies, id est illos qui sunt summæ simplicitatis et innocentie, velut oves : et *boves universas*, id est prædicatores qui bene dicuntur boves, id est excolentes minores, et pascentes eos doctrina sua : sicut boves agros excolunt, et vitulos suos lacte pascunt : insuper, id est etiam *pecora campi* subicies ei, id est voluptuosos qui ita sunt intenti voluptati, ut desideria sua expleant : sicut pecora in camporum pascuis demorantur ut ventri serviant. Et merito voluptas campo comparatur, cum ampla sit ad carnis desideria complenda : sicut campus amplus est. *Et volucres cæli* subicies, id est illos qui per vanitates irrationabiliter vagantur : sicut volucres per cælum. *Et pisces maris*, id est curiosos hujus mundi : qui mundi mare dicitur, eo quod crebris tribulationibus admodum maris inquietetur. Curiosi vero, id est hujus mundi scilicet avari, dicuntur pisces eo quod, sicut pisces in fluctibus, ita in sæcularibus sunt depressi sollicitudinibus. Qui pisces perambulant, id est circum natant, semitas, id est vias maris, id est negotia hujus sæculi : quæ viæ sunt per quas venit ad lucrum sæculare. Vel pisces dicuntur philosophi hujus sæculi, eo quod sicut pisces in mari, ita in sæculari scientia involvuntur. Et bene dicuntur perambulare semitas maris, id est subtiles sententias illius scientie secularis. Ostensis omnibus Ecclesiæ membris Christo subijciendis, sicut a laude inceptit : ita in laudem finire intendit sic inferens : Ergo quia oves, etc. : quæ dixi Dominico homini per te subijcientur : *Domine dominus noster*, et cæt. Et hoc ut superius exponitur.

IN PSALMUM IX

Sequitur titulus psal. noni : *In finem pro occultis filii, psalmus David*, quod sic exponitur. Psalmus iste

attribuendus est David, id est perfecta Ecclesia tendenti in finem, id est in Christum, ut ei sit conformis. David dico : agenti laudes *pro occultis filii*, id est pro iudiciis Christi : *qui antonomastice filius dicitur sicut idem testatur*. « Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36). » Quæ judicia multis occulta sunt. Et bene ponit *occultis*. Non enim de uno solo, sed de pluribus agit. Qualiter scilicet Deus occulte quosdam impiorum iudicat ut convertantur, quosdam vero ut magis excecati juste puniantur : qualiterque suos in hoc mundo iudicet puniri, sicut postea beatificari. Ad ultimum vero agit de persecutione futura in tempore Antichristi, quæ Dei occulto iudicio continget. Et est in hoc psalmo vox perfecta Ecclesie, ut minores instruat ad Dei laudem : se Deum pro occultis iudiciis suis ex quibus multi scandalizantur laudare promittentis, sic.

Confitebor tibi, Domine. Ac si dicat : Multi de occultis iudiciis tuis quæ eis injusta videntur scandalizantur. Ego autem *confitebor tibi*, id est laudabo te : *in toto corde meo*, id est in tota affectione cordis mei : nulla phantasmatica cogitatione intercurrente. Dominus enim es ideoque laude dignus. *Narrabo aliis ore omnia mirabilia*, id est omnia occulta iudicia : quæ pro dignitate et iustitia admiratione digna sunt esse tua, id est non temeraria ut quidam putant et injusta : sed talia qualia te decent : iusta scilicet. Vel *tua*, id est a Deo Patre tibi data. Juxta illud. « Omne iudicium Pater debet Filio (Joan. v, 22). » Sequitur. *Lætabor*, quod sic continuat. Dico quod *confitebor* : et hoc non invitus, sed in hoc *lætor* : et non modicum sed *exsultabo*, id est vehementer lætor. Exsultare namque dicitur tantam lætitiā habere : quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur. Dico *lætor et exsultabo* : et hoc *in te*, non in terrenis. Et non solum confitebor intentione : et narrabo aliis ore : sed *psallam*, id est bene operabor, **23** *nomini tuo*, id est ad honorem nominis tui, ut tu inde lauderis : non ut ego superbiam, o Altissime, id est dignum est ut *nomini tuo psallam* cum sis Altissimus. Vel *altissime* ponitur adverbialiter, id est altissima et recta intentione, quod est ac si diceret : Laudabo te affectione, ore, et opere, pro occultis iudiciis tuis. Et exponit ipsa *D* iudicia sic : *confitebor, Narrabo, Psallam*.

In Convertendo inimicum meum retrorsum, id est in consideratione conversionis, id est in hoc quod considero inimicum meum convertendum retrorsum, id est devincendum per constantiam meam, quod me non poterit bono proposito meo revocare : et dicit per similitudinem converti inimicum retrorsum. Victorum enim et fugientium esse solet, retrorsum converti. Et ostendit quomodo convertentur : *infirmabuntur* scilicet, id est infirmi et impotentes invenientur ad me vincendum. Et in futuro *peribunt a facie tua*, id est a præsencia tua recedendo, sicut in Evangelio legitur : « Ibunt hi in supplicium æternum (Matth. xxv, 26). » Vel infirmi

A mabuntur, id est qui fortes et firmi hic videntur, in futuro infirmi apparebunt : quando dicitur : « Discite a me, » etc. (*Ibid.*) Vel sic : *Confitebor, Narrabo, Psallam*. In convertendo inimicum meum retrorsum, id est in hoc quod considero me conversurum predicatione : et exempto inimicum meum, id est quosdam de inimicis meis retrorsum, id est faciam converti de malo ad bonum. Et exponit qualiter, scilicet *infirmabuntur*, id est qui fortes et firmi in infidelitate sua sunt, infirmi paulatim in ea fient. Et sic peribunt, id est ex toto secundum quod infideles sunt destruentur : et hoc continget a facie, id est a cognitione tua. *Inimicum* vero dicit singulariter, et *peribunt* pluraliter : quia et una massa et multi sunt : inimicum vero dicit et hæreticos, et externos hostes. Et ideo adhuc confitebor, narrabo et psallam, *quoniam fecisti iudicium esse meum*, id est mihi utile. *Et causam esse meam*, id est mihi utilem. Vel ita. *Quoniam iudicium meum et causam meam fecisti*, id est hoc quod iudicatus in causam ductus sum, fecisti, id est disposuisti : non fuit ex temeritate, ut quidam putant. Iudicium dicit quod Dei occulto iudicio tribulationibus affecta est. Causam vero, quod cum hæreticis vel infidelibus de Deo disputavit, et eos devicit : quæ omnia ad ipsius utilitatem cessere sicut Apostolus ait : « Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28). » Et hoc iudicium et causam ideo fecisti, quia *sedisti super thronum qui iudicas iustitiam*, id est hoc quod *C* iustum est. Non modo incipis sedere, sed semper sedisti et sedebis, id est quia tu iudex es omnium, et non injustus, sed iudicans iuste. Et cum debuit dicere iudicem esse, ponit descriptionem pro descripto, scilicet sedere super thronum. Iudicium enim est super thronum sedere. Thronus vero iudiciaria sedes dicitur.

Quia vero superius dixerat : *Confitebor in convertendo inimicum meum* : posset quæri quare pro inimici conversione confiteretur. Unde causam subdit sic : Digne confitebor pro conversione inimicorum : nam per me non potero eos convertere : sed tu *increpasti* interiore increpatione, id est increpabis metu iudicii gentes, id est inimicos gentiliter viventes : *Et perit*, id est peribit *impius* de impietate sua, id est cessabit esse impius. Et quia peribit, *nomen eorum delesti*, id est delebis eorum nomen quod est impius : quod nunquam eos impios reputabis, neque amplius eos inde punies, testante Scriptura : « Si averterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. xviii, 22). » Dico quod delebis. Et hoc *in æternum*, id est quod nunquam quandiu hoc sæculum durabit, reputabis eos impios esse. Et non solum in æternum : sed usque in *sæculum sæculi* hujus subsequativum, et in hoc sæculo et in futuro delebis. In æternum ponit, non pro omni tempore, sicut sæpe ponitur : sed pro omni spatio hujus sæculi sicut *alibi* : **24** « Dominus regnabit in æternum et ultar

(Exod. xv, 18. » Dico quod peribit impius et *sic defecerunt*, id est cessabunt. *In finem* cessationis quantum cessari potest, id est ex toto *frameas inimici*, id est tribulationes et tormenta quæ solebant inferre mihi. Per frameas tribulationes martyrii denotantur: quia frameis multi contribulantur. *Et destruxisti*, id est destrues *civitates*, id est conspirationes eorum: ut ultra non conspirant abversus me. Civitatem vero dicere solemus collectionem aliquam virorum, ut uno jure se habeant conspirant: ideo quo eorum multitudines adversus Ecclesiam in unum conspirantes, civitates dicuntur.

Cum vero dicit, *perit memoria*, etc., facit apostropham ad auditores: quia posset quæri an esset periturus impius, sicut dixerat. Et sic continuatur: Dixi quod increpabis gentes et peribit impius: et verum dico. Nam vere *perit memoriam eorum* inimicorum *cum sonitu*, id est peribit memoria nominis eorum, id est, nunquam amplius impii dicentur. Et *cum sonitu* peribit, id est cum magno rumore: quia multum divulgabitur: non erit clam. Et post *Dominus in æternum*, id est semper manet, id est permanebit in eis sicut idem dicit: « Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Et ipse qui in eis permanebit *judicabit*, id est remunerabit in futuro, *in æquitate orbem terræ*, id est illos qui futuri sunt ex terra: qui prius, scilicet terra erant orbis ejus, id est corona ejus in circuitu ejus. Orbem vero ponit pro corona: quia rotundus est. *Et populus*, id est infideles *judicabit*, id est remunerabit in justitia, id est juste damnabit: et si impius videatur non justum. Dico quod *judicabit orbem terræ*: et populus: et merito. Nam *ipse paravit thronum suum*, id est iudicium suum: *in iudicio* mortis pro Patris obedientia constitutus, id est iudicio mortis quod sponte subiit: totius mundi iudicium sibi acquisivit, Apostolo testante: « Christus factus est obediens Patri usque ad mortem: propter quod et Deus exaltavit illum (Philip. ii, 8). » Populus dicit malos, quia multi erunt ad comparisonem bonorum, quia illud. « Multi vocati, pauci vero electi (Matth. xx, 22). » Dico quod in futuro *judicabit*. Et hic interim factus est, id est fiet *Dominus refugium*, id est securitas, *pauperi*, id est illi qui tanta subjectionis humilitate se erga eum habebit, quanta pauper ut aliquid acquirat erga divitem. Vel *pauperi*, id est illi qui in hoc mundo propter eum esse pauper elegerit. Et non solum refugium, id est constantes et intrepidos faciens (multi namque hæretici in tribulationibus inutiliter inveniunt intrepidi), sed etiam *adjutor in tribulatione*, id est agens occulto iudicio quod ipsa tribulatio adjuvet eos ad augmentum meriti, sicut scriptum est: *Fiant clariores per exercitia laborum*. In tribulatione dico disposita a Deo in opportunitatibus, id est secundum quod opportunum est, ut pati possint ne deficiant si ultra modum fuerit: secundum quod alibi

A dicitur: « Potum dabit nobis in lacrymis in mensura (Psal. lxxix, 6). »

Cum vero dicit *et sperent*, etc., apostropham facit ad Deum orans pro minoribus: Dico, Deus, quia *judicabis orbem et populos*: et factus es refugium, et ut in futuro *judicentur*, ad misericordiam sperent in te non in terrenis: et ita quod non deficient omnes *qui noverunt nomen tuum*: te scilicet esse dominum omnium: et potentem justos salvare et impios perdere. Vel nomen tuum, id est te æternum esse: ut per te fiant æterni: et repetit causam aliis verbis pro qua oret eos sperare. Ideoque scilicet *sperent*: quia *non dereliquisti* neque derelinques querentes te, non mundana: in adjutos Deus: Quasi diceret: Nam Dominus omnium es: nihilque injustum facere potes: et hoc illud idem est quod superius dixit: factus es refugium pauperi adjutor in tribulatione. Post orationem, apostropham facit ad minores, hortans ut sicut ipsa laudat, ita et ipsi faciant. Quando quidem *judicabit*, et refugium et adjutor est: vos minores *psalite Domino*, id est bene operamini **25** ad honorem ejus: et præ-tendit quia utilitate, sic: *Qui habitat in Sion*, quod est ac si dicat: Qui in omnibus qui Sion sunt, habitat, et in vobis habitabit si Sion fueritis, id est speculatores patriæ cœlestis, sed non solum psallatis, sed *inter gentes*, id est gentilitur viventes incedentes. *Annuntiate eis studia ejus*, id est affectiones charitatis ejus, quanta scilicet affectione nos redemit, quantoque in futuro bonos remunerabit, et bene ponit *studia*. Non enim redemit neque remunerabit temerarie, sed magno studio atque potentissima ratione. Et bono vestro psalletis et annuntiabitis: *quoniam recordatus est*, id est recordabitur in futuro ut remuneret, clamoris pauperum et si modo videatur oblitus esse, id est recordabitur intensæ orationis pauperum: propter eum factæ, quæ procedit ex recta affectione et operatione.

Et quia dixerat *recordatus est*, videretur alicui non bene notanti eum oblitum fuisse, ideo sequitur correctio sic: Dico *recordatus est*, non tamen est oblitus unquam *clamorem pauperum*: sed ideo dixi, quia videtur quibusdam. Et quod recordabitur, remunerando monstrat ab opposito cum interponit: *D Requens sanguinem*, id est mortem eorum de manu impiorum ut puniat, sicut alibi dicitur. « Mihi vindictam, et ego retribuam (Deut. xxxii, 35), » quod est ac si diceret: Cum impios propter justorum persecutionem sit damnaturus, pauperesque pro se patientes est remuneraturus. Et apponit ipsum clamorem pauperum sic dicens: *Non est oblitus clamorem pauperum*, qui talis est. *Miserere mei, Domine*, id est misericorditer mihi retribue: cum sis Dominus in rebus, et omnia possis. Et ne desit causa retributionis: *Vide*, ad hoc ut tibi placeat, *humilitatem*, id est dejectionem, *meam de inimicis meis* illatam, tribulationem scilicet quam pro te patior. Dico *miserere tu*, qui tam *exaltas me* dignitate vitæ: me dico *exemptum de portis mortis*, id

est de vitiis, quæ sunt portæ per quas intratur ad mortem. Et ad hoc exaltas *ut quantum* aliis *omnes laudationis tuas*, id est occulta judicia tua unde laudari debes. Ego dico existens *in portis filiae Sion*. Intransitive dictum est : *Filiæ Sion*.

Quod est dicere: Ego existens in virtutibus, vel in sententiis apostolorum, quæ sunt portæ per quas Ecclesia, quæ Deifilia est et apostolorum, ingreditur ad vitam. Et ne intelligeretur filia Babylonis, determinat cum addit : *Sion*, quod est dicere, quæ est speculans futura. Et hoc totum ac si diceret : Scio quod mei misereberis, cum jam me facias exaltatum. Dico *miserere mei*, et sic *exultabo in salutari tuo*, id est in salutatione tua mihi data, id est in hoc quod reduces me in immortalitatem. Ostenso clamore pauperum, revertitur ad negotium quod inceperat : sic dicens. *Infixæ sunt*, etc. ; quod sic continuatur. Dixi superius, o minores : *Psallite Domino qui habitat in Sion*, ideo *quoniam recordatus est ; non est oblitus clamorem pauperum* ; et non hoc solo contuitu psallatis, sed etiam laudate intentione, et verbis, et operatione hoc contuitu, quia *gentes*, id est gentiliter viventes ; *sunt infixæ in interitu, quem fecerunt*, id est intus in animasunt fixæ, id est firmiter sitæ *interitu*, id est in excæcatione mentis, quem fecerunt sibi, non Deus, id est qui interitus eis contigit pro meritis suis malis, non culpa Dei. Ac si diceret : Non solummodo pro remuneratione justorum, sed etiam enim laudate pro excæcatione malorum ; quod etsi sit occulto iudicio factum, non tamen dubium est esse justum.

Et exponit quomodo in interitu infixæ sint sic : Merito *in interitu*. Nam *pes eorum comprehensus est in laqueo isto quem absconderunt*, id est occulte aliis paraverunt. Qui vero dicit *comprehensus est pes eorum*, a similitudine dicit hominis in abscondito ut aliquem capiat laqueum ponentis. In quo ipsemet illaqueatur. Quasi diceret : Merito interierunt, quia laqueum deceptionis aliis injuste paraverunt, et iste laqueus **26** causa fuit quare in interitum pervenerent, id est in cordis excæcationem. Et hoc quod ita eos iudicat Deus, non cognoscunt ipsi modo ; sed tandem in futuro, cum iuste perdet eos. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens*, id est cognoscetur quia Dominus in hoc mundo facit de impiis occultum iudicium. Et exponit quod iudicium sic. In hoc scilicet est faciens iudicium quod *peccator est comprehensus*, id est deceptus, et excæcatus in operibus manuum suarum, id est per pravas actiones suas, quia hic omnibus modis agit ut justos a via Dei retrahat. Actiones autem dicit opera manuum, quia manibus operamur. Illud vero quod sequitur. *Convertantur*, etc., non est imprecatio, sed divini iudicii concessio de hoc quod Spiritus agilitate videt esse futurum, ut inveniatur illud iustum esse, et sic continuatur : Dico quod gentes in interitu hic infixæ sunt, in futuro vero convertentur peccatores in infernum, id est, ab hoc iudicio excæcationis venient in iudicium infernæ damnationis, et quandoquidem

A futurum est, *convertantur peccatores, in infernum*, et exponit quos vocet *peccatores* sic : *Omnes gentes scilicet quæ obliviscuntur Deum*, id est quæ cum audiant prædicationem ejus, tradunt oblivioni, nec est eis cura obediendi, et quod convertentur probat ab opposito, cum dicit : Inde scio quod convertentur, quoniam *non erit oblivio pauperis tendentis in finem*, id est in perseverationem bonorum operum, id est non peribit patientia pauperum, id est remuneratio patientiæ pauperum tendentium in finem. Quod est dicere : Inde scio quod **1** damnabit peccatores : quoniam remunerabit pauperes, id est justos, vel non erit oblivio pauperis in fine mundi, et si modo videatur esse eorum oblivio. Vel sic : Si non invenitur paupertas oblivionis a principio usque in finem, non invenietur aliqua oblivio pauperis.

Cum autem dicit : *Exsurge, Domine, non confortetur* : Prævidens spiritu prophetico tribulationem, quanta nunquam fuit in tempore Antichristi, futuram, orat pro perseverantibus in tribulatione illa ne deficiant, et hoc non superiori litteræ, sed sententiæ sic continuatur. Dixi superius quod impii persequantur hic justos, et laqueis blanditiarum et humilliatione tribulationum, et non solum in hoc tempore erit istud, sed etiam quidam surget in diebus novissimis, Antichristus scilicet qui se Deum faciet, et homo simpliciter erit diabolo plenus, qui tuis multas inferet tribulationes. Et, o Domine, *exsurge* in auxilium tuis, ne confortetur homo ille super tuos, id est ne Antichristus qui simpliciter erit homo et non Deus, fortis inveniatur ad hoc ut convincat tuos, et quamvis dicam *non confortetur* super tuos, tamen concedo quod *gentes*, id est gentiliter viventes, *iudicentur in conspectu tuo*, id est excæcentur seductione ipsius : et cum hoc non appareat illis : hoc erit certum in conspectu tuo. Vel *iudicentur*, id est excæcentur *in conspectu tuo*, id est in anima quam tu solus conspicias. Quasi dicat. Quamvis orem ne confortetur super justos, concedo tamen : quod excæcandi ab eo per iustum iudicium tuum excæcentur, et exponit qualiter concedit ut iudicentur. Concedo quod *iudicentur*, id est *constitue, Domine*, qui potens es, *legislatorem super eos*, id est quia legi veritatis tuæ noluerunt obedire, pro malis meritis eorum *constitue super eos*, id est permittit dominari super eos Antichristum qui sit eis lator legis mendacii et excæcet eos. Et tandem in die iudicii, *gentes*, id est obediatores ejus gentiliter viventes, *sciunt quoniam homines sunt*, id est cognoscant, cum iuste damnabuntur, quoniam simpliciter homines sunt non deificati per Antichristum, sicut ipsi putabant.

Cum autem addit : *Ut quid Domine*, etc., facit quæstionem quam aliquis facere posset, et ut ipse solvat ; et sic continuatur. Oravi ne confortetur, cum sciam quod multum eos persequetur. Et cum permisisset persequi, o Domine, *ut quid recessisti* ? id est videberis recedere longe a tuis ? **27** Et exponit quomodo. Id est *ut quid despicias* : id est videberis despiciere tuos inauditos : in tribulatione inferenda

ab Antichristo. *In opportunitatibus*, id est in qua A tribulatione opportunum erit ut eis auxiliariis? Facta quaestione, sequitur solutio sic: Ideo scilicet videberis despiciere, ut permittas in eos Antichristum superbire: quia *dum superbit*, id est superbiat impius, id est Antichristus: antonomastice impius: *incenditur pauper*, id est purgabitur a residuis sordibus per incendia tribulationum: sicut aurum incendiando purgatur: pauper propter Deum, id est fidelis. Quod est dicere: Ideo permittes superbire, ut tui per ejus tribulationem probentur: et adhuc alia de causa, hac scilicet: *dum superbit*: complices ejus qui cum eo superbiunt, *comprehenduntur*, id est comprehenduntur: id est decipiuntur: sicut aves quæ in laqueo comprehenduntur: *in consiliis quibus cogitant*, tuos comprehendere: quasi dicat: Non solum ille damnabitur, sed et ejus fautores, quia alios interficere et in anima et in corpore meditantur, pro talibus consiliis *interficiuntur*, id est magis excæcabitur. Et addit causam quia ipse superbiat: Sic. Dico quod impius superbiat: et hoc ideo quia ipse peccator antonomastice laudatur, id est laudabitur a complicitibus suis in desiderii animæ suæ completis, id est ideo superbiat, quia laudabunt eum de completionem desideriorum ejus in tribulatione fidelium: sicut alibi dicitur: «Linguae adulantium alligant animas in peccatis.» Et non solum laudabitur: sed ipse *iniquus* antonomastice benedicitur, id est benedicitur, id est adorabitur ab eis.

Et quia superbiat peccator (antonomastice) *exacerbat*, id est exacerbabit Dominum peccator, id est quia dicendo se Deum blasphemabit Deum, sic ex dulci reddet sibi acerbum Et ideo Dominus non *queret eum*, id est non faciet converti secundum multitudinem iræ suæ, id est vindictæ suæ. Quasi dicat: Quia multum iram ejus promeruit, non *queret*, eum Deus. Quod dicit *queret*: a similitudine dicit pastoris, qui errantem ovem donec ad ovile reducat, querit Et ideo adhuc non *queret*, quia non est Deus in conspectu ejus, id est in consideratione mentis ejus, id est non considerat eum misericordem ut peniteat. Et ideo adhuc quia *viæ illius*, id est operationes ejus ad mortem *inquinatæ sunt*, id est a vitiis sordidatæ erunt: et hoc *in omni tempore vitæ* ejus. Et ideo adhuc non *queret* eum, Domine, quia *auferuntur*, id est auferentur *judicia tua a facie ejus*, id est a cognitione ejus. Adeo scilicet excæcabit eum vanitas sua, quod non cognoscat te in futuro iusto iudicio malos remuneraturum. Et ideo quia auferuntur *judicia tua a facie ejus*, et non putabit se damnandum, *omnium inimicorum suorum*, id est illorum qui noluerunt ei obedire, *dominabitur*: non in anima, sed in corpore tormentando. Et vere dominabitur: *Dixit enim in corde suo*, id est cogitabit hoc in corde suo: Oportet me dominari. Nam *sine malo*, id est sine tribulatione iustorum: non *movebor a generatione* hac, quæ me jam colit: in *generationem* illam quæ me adhuc non colit. Quod est dicere: Nisi mihi resistentes tribulavero, non

extendi tur dominium meum a cognoscentibus in non cognoscentes. Vel aliter, dixit in corde suo: Secure possum dominari. Nam non *movebor unquam a domino meo*, id est non inquietabor ab aliquo, sed ero sine malo, a generatione hac usque in generationem futuram tendendo, id est semper: hoc dicit in corde suo ille, *os cuius maledictione plenum est*, id est erit amaritudine, id est blasphemia in Deum, cum se solum quibat Deum. *Et dolo* in sanctos, id est blanditiis quibus eos devorare cupiet. Et *sub lingua ejus*, id est in corde est *labor et dolor*, id est erit cogitatio quomodo faciat eos laborare et dolere. Sub lingua dicitur cogitatio cordis, per similitudinem: sicut ea quæ in area sunt, dicuntur 28 esse sub clavi. Lingua enim clavis est secretorum cordis. Et hoc B totum est ac si diceret: Multum temere dicit in corde suo: Non movebor: cum os ejus sit futurum plenum amaritudine et dolo, et ideo dignus sit futurus poena Dico quia os ejus plenum erit dolo: et hoc non horarie. Neque solum erit plenus dolo, sed ipse *sedet*, id est sedebit, non stabit, id est multum morabitur in *insidiis* blanditiarum, *cum divitiis in oculis*, id est cum fautoribus suis, qui sicut ipse erunt divites: multum abundantes in vitiis quæ sunt omnibus occulta. Et ad hoc *sedet*, id est sedebit, *ut interficiat innocentem*. Ita scilicet, *oculi ejus respiciunt*, id est respicient. In *pauperem* est, id finget se misereri ipsi pollicendo: hoc dicit, ut eum seducat. Quod vero dicit, *Oculi ejus in pauperem respiciunt*, per similitudinem dicit. Cui enim aliquis miseretur, eum oculis benigne respicit: Dico quia oculi ejus respicient. Et sic *insidiatur*, id est insidiabitur, in *abscondito*, id est abscondendo perfidiam suam, et fingendo se misericordem, *quasi leo in spelunca sua* latens insidiatur dico: ad hoc ut *rapiat pauperem* ad conformitatem sui. Et quia rapere non solet dici, nisi quando aliqui vi capitur et insidiis, addit: *Rapere pauperem* dico, *dum attrahit eum* blanditiis. Quod est dicere: Merito dico rapere cum ad hoc idem intendat blanditiis ad quod intenderet per vim ad eum sanctum sibi incorporandum. Et si blanditiis trahere nequiverit, *humiliabit*, id est dejiciet et affliget eum in *laqueo suo*, id est in tribulatione quæ ipsi erit laqueus, id est illaqueatio excæcationis. Ideo enim magis a Domino excæcari permittitur. Dico, humiliabit.

Et cum dominatus fuerit *pauperem* affligendo, *inclinabit se*, id est dejiciet in mortem æternam. Et quia obscure dixerat *Inclinabit*, exponit sic. Inclinabit se. Et post, idem *cadet* per hoc in mortem. Et subdit duas causas quare dominabitur sic. Vere dominatus fuerit. Dixit enim, id est cogitabit in corde suo: Secure valeo dominari. Nam *Deus oblitus est eorum*: nunquam eis auxiliabitur. Et ideo adhuc, quia *avertit*, id est avertet *faciem*, id est cogitationem suam in finem aversionis, id est quantum potest avertere, ne videat persecutionem quam eis infero, ut ulciscatur. Quasi dicat: Secure dominari possum: quia Deus non adjuvabit eos, neque me ideo puniet.

Cum vero dicit : *Ersurge, Domine Deus*, etc., redditis singula singulis : sic. Antichristus dicit, Oblitus est Deus, et avertit faciem : sed tu, Domine, qui potens es. Et tu, Deus, qui justus es, exsurge, id est potens appare, qui impotens videris. Et exponit ad quod exsurgat : contra hoc scilicet quod ipse dicit : avertit faciem : exsurge adhuc ut *exaltetur manus tua* super eum, id est magna appareat vindicta tua, damnatio ejus scilicet. Quod dicit, *exaltetur*, a similitudine illius dictum est, qui manus exaltat ut vehementer aliquem feriat. Ac si dicat : Valde eum damna. Et hoc non est imprecatio, sed concessio. Et contra hoc quod ipse dicit : *Oblitus est Deus*. Exsurge in auxilium *ne obliviscaris pauperum*, id est fidelium tuorum. Et si visus fueris oblitus fuisse dum tormentabantur, ne obliviscaris tamen in perpetuum : Quasi diceret : Eripe eos quandoque.

Dum dicit : *Propter quid*, etc., increpat Antichristum, quia promittit Deum se non remuneraturum : cum in hoc injustus esset si non remuneraret eum. Et hoc sic dicit. Ipse dicit : *Deus avertit faciem suam*, id est non ulciscetur. Propter quod rationis, *irritavit*, id est irritabit *impius*, antonomastice, *Deum*, id est blasphemando irritabit, dicens eum injustum et non remuneraturum. Et vere irritabit. Dixit enim, id est dicit in corde suo : Deus non requireret a me ultionem : secure possum dominari. Et hoc est ac si diceret : Propter quam rationem irritabit blasphemis suis impius ille Deum, dicens in corde suo : Non requirit. Nullam rationem habebit. Inde scilicet facit apostropham ad **29** Deum annuntians Antichristi sectarumque ejus damnationem, ut deterreat auditores a conformitate ejus, sic dicens : O Deus ipse et qui ejus erunt dicent : Deus non requirit : sed tu jam *vides*, in dispositione tua, *ut tradas eos* in futuro, *in manus*, id est vindictas tuas, in mortem scilicet æternam. Et vere scio, quia *vides* : *Quoniam tu* qui omnia conspicias, *consideras laborem et dolorem* quem facient fidelibus tuis ; quod est dicere : Cum justus iudex sis : et videas laborem et dolorem quem injuste tuis inferunt, non poteris non ulcisci. Et ipse dicit : Oblitus est Deus ; et e contrario, *tu eris adjutor*, id est remunerator, *orphano*, id est fideli pro te assidue patienti, cujus pater diabolus quantum ad eum mortuus erit : et infidelitas quæ fuerit mater ejus. Et merito eris ei adjutor. Nam *tibi derelictus est*, id est commissus erit a Deo patri *pauper* ille. Orphanus et pauper hic pro eodem accipiuntur. Vel derelictus est tibi pauper, id est ipsemet pauper derelinquit se tibi, id est committit se auxilio tuo nil in se confidens. Hoc vero quod dicit, *contere*, et cæc., concessio est ex prophetica providentia sic facta. Dixi : quia *vides* ut tradas in manus tuas in futuro. Et non solum in futuro damnes : sed hic ad præsens *contere*, id est ex toto destrue *brachium peccatoris et maligni*, id est potentiam ejus quæ extenditur et fortis est ut brachium. Ejus dico : qui peccator erit quantum ad illos quos male tractabit. *Et malignus*, id est steri-

lis : quantum a se qui nullam virtutem habebit. Et necesse erit ut cito conteras : Nam *queretur* a multis *peccatum illius*, et non invenitur, id est ideo valde decipiet quia bonus videbitur : et multi quærent an forte possint in eo invenire peccatum ; et cum non poterunt invenire, adquiescent ei. Ideoque necesse est ut cito conteras ne omnes decipiat.

Cui vero dicit : *Dominus regnabit*, etc., apostrophæ est ad fideles ne timeant : nam post mortem corporum, regnabit in eis Dominus *in æternum*. Et hoc sic continuatur. Ego dixi Contere : et vere conteretur. Dominus autem regnabit in vobis, o fideles, id est, regnum suum faciet vos, et hoc in æternum solet poni pro spatio quod est in finem mundi, determinat sic. Dico in æternum. Et (pro scilicet) *in sæculum sæculi*, hujus subsecutivum id est semper. Postea facit apostropham ad impios, ut terrendo devocet eos ab impietate sua : sic. In bonis regnabit Dominus ; vos vero gentes, id est impij gentiliter viventes, *peribitis* de terra illius, id est de consortio terræ illius separati ; id est de consortio sanctorum, quos ipso excolit sicut aliquis terram suam. Juxta Evangelium : « Separabit oves ab hædis (Matth. xxv, 32) : » Dico, quia vos gentes peribitis. Et hoc patet ex opposito. Nam *desiderium pauperum* suorum *exaudivit Dominus*, id est exaudiet, id est ostendet se exaudivisse cum remunerabit. Et exponit quod desiderium : faciens apostropham ex nimia afflictione, scilicet *preparationem cordis eorum*, id est desiderium quod non habebunt a se,

sed tu præparabis in cordibus eorum. *Audivit*, id est audit *auris tua*, id est potentia misericordiae tuæ, quæ merito auris dicitur. Sicut enim aliquis per aurem, ita Deus audit per misericordiae potentiam. Et hoc est ac si diceret : Indè potestis videre quod peribitis, o gentes, quia justis salvabuntur. Vel aliter continuatur. Dixit : quia Dominus regnabit in suis, et verum est, quia auxidit, id est exaudiet Dominus desiderium pauperum, qui cum magno desiderio regnum ejus petunt, quod desiderium non habebunt a se : sed *preparationem cordis eorum audivit*, id est audit *auris tua*, id est illud desiderium audiens quod in eis præparasti : et in hoc commendat ejus misericordiam : quia non solum bene desiderantes audit, sed etiam bene desiderare facit.

Et exponit illud desiderium sic. Dico desiderium pauperum exaudiet, scilicet quod desiderant judicare pupillo et humili. Et bene ponit. Non pupillum et humilem, sed *pupillo et humili*, id est desiderant ut tale judicium facias quod sit utile pupillo **30** et humili, id est fideli : qui pupillus est mortuo patre suo diabolo : et humilis est erga te. Et exponit judicium quod desiderant : scilicet quod homo perditionis qui non erit Deus, id est antichristus, non apponat *ultra magnificare* se, tormentando super terram Dei, id super corpora sanctorum quæ sunt terra Dei. Bene ponit *apponat*, id est ille qui hic *super terram*, id est super corpora sanctorum, non super animas magnificus in tormentis fuerit ; huic magni-

ficientiæ non apponat, id est non adiungat aliam magnificentiã, ut iterum dominetur eis.

IN PSALMUM X.

Sequitur titulus decimi. *In finem Psalmus David.*

Titulus iste intentionem psalmi specialiter non designat. Omnibus enim psalmis convenire potest. Qui sic exponitur : Psalmus iste attribuendus est David, id est perfectæ Ecclesiæ : tendenti in finem, id est in perseverationem bonorum operum. Vel in finem, id est in Christum. Et est vox perfectæ Ecclesiæ increpative loquentis ad hæreticos, qui eam decipere volunt. Ostenduntis qualiter ad decipiendum bonos Scripturam sacram pervertunt, ut minores ab eis cavere doceat. Ostendit etiam, ad exhortationem bonorum, ipsos a Deo inadjutos non relinqui : eorum vero insidiatores justo et occulto Dei iudicio excecari. Et hoc sic dicit.

In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmiga in montem sicut passer. Quod sic exponitur. Vos, hæretici, *animæ meæ*, id est salutis animæ meæ nocere volentes, *quomodo*, id est qua ratione dicitis mihi : *Transmiga*, id est de humilitate sententiæ tuæ migra in montem, id est altam subtilitatem sententiæ nostræ. Tu, dico, qui nunc es *sicut passer*, id est inconstans et trepidans ad argumentationes nostras, sicut passer ad sonitum trepidus est. Vel. *sicut passer*, id est transmigra ut sis sicut passer qui in altis habitat. Quomodo ergo dicitis ut transmigrem in montem : cum ego confidam in Domino, qui mons firmus est, et me decipi a vobis non permittit : Quod est dicere : Frustra et sine ratione hoc dicitis. Et quia posset quæri cur hoc dicat, exponit sic. Ecce disseram cur hoc dixerim. *Quoniam peccatores* (antonomastice) hæretici scilicet intenderunt, id est intensum et bene subtiliter expositum fecerunt *arcum*, id est divinam Scripturam. Non ubique sed alicubi : quæ Dei arcus est, sicut in septimo psalmo dictum est. Et sicut *paraverunt sagittas suas*, id est sententias pravæ quæ interficiunt ut sagittæ, quæ sunt eorum, id est ab eis inventæ, non a Spiritu sancto datæ : dico *paraverunt*. Et hoc in *pharetra*, id est in mala conceptione sua, quæ sicut pharetra sagittas, ita ipsa continet sententias. Quasi dicat : Ideo intenderunt, id est bene alicubi exposuerunt, ut sic sententias suas latenter admiscerent. Vel : *Intenderunt arcum*, id est pro modo suo distorserunt ex exposuerunt : et sic *paraverunt*, id est protulerunt *sagittas suas* aptatas in *pharetra*, id est in mala conceptione sua. Et ad hoc paraverunt ut in occulto, id est in occulta calliditate, mentiundo scilicet eas bonas esse, *sagittæ*, id est in fide interficiant, *rectos corde*. Et quod ipsi intendendo arcum sagittas parant, non est culpa ipsius arcus, sed illorum. *Quoniam quæ perfectisti, Scripturas scilicet divinas, quas tu perfectas fecisti, destruxerunt* quantum ad se, non quantum ad ipsas, id est male exponendo perverterunt. *Iustus autem quid fecit Dominus ?* id est cum iustum sit ut suis auxilietur, et ipse iustus sit, quid fecit de suis ? Per-

misit eos in adjutos? Hanc questionem ex benevolentia facit, ut postmodum solvat. Quæro quid fecit : quod sic solvitur. Ipse fuit et est in templo sancto suo, id est in fidelibus qui sunt templum ejus. ut ait Apostolus : « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii) » Et sicut Dominus, id est, ita est in eis ut dominetur, ut regat ne decipiantur, dico : est in templo. Et hoc non horarie : sed *sedes ejus*, id est 31 diuturna, et æterna habitatio ejus, est in cælo, id est in ipsis fidelibus, qui non solum templum sed etiam cælum dicendi sunt, id est in virtutibus excelsi, et compluentes minores doctrina sua, sicut cælum terram compluit. Et adhuc dicit illud idem aliis verbis, ut interponat causam, dico : Est in cælo et oculi ejus, id est misericordia per quam cum videt, respiciunt in pauperem. Quod est dicere : Ideo quia cælum est pauper propter eum, et tali defectione se habens erga eum, quali pauper se habet erga divitem. Respicit in eum oculis misericordiæ id est misericorditer adjuvat eum. Quia vero supra posuerat : *Destruxerunt quæ tu perfectisti*, posset quæri cur Deus voluerit Scripturas adeo esse obscuras, ut sic valeant perverti : huicque satisfacit ita petitioni. Dico : *Destruxerunt*, et ideo taliter obscuras esse voluit ut possint perverti : quia *palpebræ ejus*, id est Scripturæ, dictæ palpebræ eo quod ad modum palpebrarum modo clauduntur ut malos excecant, modo aperiuntur, ut bonos illuminent, *interrogant*, id est probant, filios hominum. Interrogare ponit pro probare, ex quadam affinitate : quia probatio interrogationem sequi solet. Et quia dixerat, *Interrogant filios hominum*, ostendit per partes, sic : Vere per palpebras, interrogat, Dominus filios hominum. Nam *Dominus interrogat*, id est probat, *justum et impium* per palpebras, id est manifestos facit aliis : hunc excecando sic ut alios errorem trahere cupiat : illum illuminando sic ut alios illuminare sataget. Dico, quia probat justum et impium, *Ille autem qui diligit iniquitatem*, id est impius, *odit animam suam*, id est salutem animæ suæ, scilicet sanas sententias. Et bene dicit, *Diligit*, id est, qui quamvis non semper queat operari, semper tamen male operari diligit. Et hoc ideo ponit, ut descriptione ostendat quem dicat impium : illum scilicet qui diligit iniquitatem. Et ideo adhuc et consequenter sic addat : ergo quia odit animam suam, sanas scilicet sententias, merito *pluit Deus super peccatores* (antonomastice), id est super hæreticos, laqueos, id est, merito dat eis tales pluvias, id est Scripturas quæ sint eis laquei, id est decipientes et excecantes. Scripturæ vero dicuntur pluvie per similitudinem : quia sicut pluvie, cum in bonam terram cadunt, fructum optimum generant ; cum vero in malam, tribulos et spinas procreant : sic et Scripturæ in bonis, virtutum lumen : in malis vero excecitantem operantur. Et non solummodo pluit laqueos, sed *ignis et sulphur et spiritus procellarum est pars calicis eorum*, id est inebriationis eorum, in est inebriabit et replebit eos *igne*, id est

nimia ardore perverlendi Scripturas. Et *sulphure*, A id est fetore depravationis ipsarum Scripturarum. Et *spiritu procellarum*, id est nimia garritate quæ generat procellas, id est perturbationes in Ecclesia: sicut *spiritus*. id est ventus in mari procellas procreat; vel ignis potest poni pro ardore avaritiæ; sulphur vero pro fetore pravæ actionis qua corrumpitur proximus: et spiritus procellarum, pro illa æterna damnatione qua fiet per administrationem malorum spirituum: qui ministri sunt procellarum, id est tribulationum. Quasi dicat: Non solum pluit laqueos pro malis meritis eorum, sed etiam hic replet eos igne et sulphure; in futuro vero spiritu procellarum inebriabit. Sequitur: *Quoniam justus*, etc.; quod sic continuatur: Dixi quod *Dominus in templo*: et *in cælo sedes ejus*: et *oculi ejus in pauperem respiciunt*. Et merito. *Quoniam justus Dominus*: et ideo *justitias dilexit*, id est, cum sit justus judex, non potest non diligere justitias, id est auxilia suorum, Et bene ponit *dilexit*. Cum summa enim dilectione suis auxiliatus est et semper auxiliabitur. Ergo, ut dixi, pluit super peccatores laqueos. Et merito, quoniam justus est. Et ideo *cultus ejus*, id est virtuositas vindictæ ejus, *vidit æquilitatem*, id est impiorum æquam exæcationem. Ac si dicat: Non potest non pluere laqueos; quod æquum est, cum ipse justus sit.

32 IN PSALMUM XI.

Titulus undecimi. *In finem pro octava, Psalmus David*: quod sic exponitur: Psalmus iste attribuentis est David, id est, collectioni fidelium quæ fuit ante adventum Christi: Daxid dico tendenti in finem, id est in conformitatem finis, Christi scilicet, qui finis fuit prophetiæ et legis. Vel in finem, id est perseverantiam. David dico agenti pro octava, id est pro desiderio quietis æternæ: in octava die futuræ. Introducit hic propheta fidelium collectionem, qui ante Christi adventum fuerunt: orantem Deum ut mittat quem missurus est; per quem homines qui per Adæ peccatum et defectum æternam requiem amiserunt, salvabuntur. Orat etiam ne conformetur exemplo malorum, vanitates consecrantium. Ostendit quoque quia fiducia oret, hæc scilicet, quia Deus Pater per Spiritum sanctum Filium suum jam eis promisit; et horum verba ideo introducit propheta, ut nos instruat vehementem erga eum D habere amorem, cum tantam nobis proferat illorum affectionem. Et hoc sic dicit:

Salvum me fac, Domine, id est, Domine, qui potens es, me non repugnantem præcepto tuo sicut Adam, sed obedientem salvum fac, id est, mittendo quem missurus es, salva me: reducendo ad octavam diem quam amisi. Et necesse est ut hoc orem, *quoniam sanctus*, id est Adam, quem tu sanctum fecisti, ad imaginem scilicet et similitudinem tuam, defecti in præcepto tuo: ideoque se omnes nos pessumdedisti. Et ideo adhuc tantopere oro, *quoniam a filijs hominum*, id est a Judeis, qui filii prophetarum fuerint aliorumque fidelium, qui homines, id est rationales fuerunt, *diminutæ sunt veritates*, id

est minorati sunt appetitus æternorum honorum quæ vera sunt et certa. Quod est dicere: Ipsi qui exemplo patrum suorum æterna bona expetere deberent, de die in diem minus et minus expetunt, et exemplo suo me revocare volunt; ideoque necesse est ut sic orem. *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Et non eis sufficit minuire veritates in se et vanos esse, sed etiam *vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum*, id est locuti sunt ad proximos suos illa quæ vana sunt, ut sibi conformes facerent scilicet, dixerunt hæc terrena summa bona esse: quæ vana sunt. Quia vero generaliter dixerat *unusquisque*, ostendit hoc per partes, sic: Dico unusquisque locuti sunt vanitatem; et verum est: nam quidam existentes *labia dolosa locuti sunt in corde et corde*, id est in duplici corde. Non quod duplex cor habeant: sed quia aliud habent in corde, dum vere intelligunt hæc præsentia, summa bona non esse; et aliud ore mentiuntur se habere in corde: hæc scilicet summa bona. Et ob hoc dicuntur duplex cor habere et dolosi, cum aliud cogitent, et aliud fingant. Quod autem ponit *labia dolosa*, emphaticè dicit. Aliam vero partem illorum qui vanis inhærent hujus mundi bonis, utpote qui hæc vera bona falsis rationibus probant, et sicut probant credunt, innuit, ubi subsequenter ponit: *Qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus*: sed interponit orationem sic: Dico quia labia dolosa locuti sunt vana. Et ne amplius loquantur vana, disperdat Dominus universalibus labia dolosa, et linguam magniloquam etiam. C Non erat ut habentes labia dolosa et linguam magniloquam disperdat, sed dolositatem et magniloquentiam eorum ne sibi et aliis noceant. Et exponit quos dicat habere linguam magniloquam sic: Linguam magniloquam dico illorum *qui dixerunt*, id est, inter se statuerunt: *Magnificabimus*, id est magnam et gloriosam faciemus *linguam nostram*, id est facundiam nostram. Et hoc bene facere possumus. Nam *labia nostra a nobis sunt*, id est, facundia nostra ex nostra parte est, id est nobis ut illis valde est. Non est parva nec ullis: sed ampla est et insignis. Ideoque multum possumus eam magnificare et extollere. Et cum labia nostra a nobis sint. *Quis noster Dominus est*, id est, Quis dominabitur 33 et prævalebit facundia nostræ? Nullus. Sed magniloquos dicit illos, qui cum hæc sola præsentia credant, non etiam futura, ab hoc omnimodo laborant ut beati et facundi hic appareant. Et quia superius oraverat: *Salvum me fac*; posset queri, quia fiducia oret illud quod digne per Adam amisit. Et ad hoc respondet sic: *Oravi: Salvum me fac*. Et hoc bona fiducia dixi. Nam Dominus pater dixit mihi per Spiritum sanctum interius in mente: *Nunc*, id est ad præsens post parvum tempus, *exsurgam in auxilium*. Et hoc faciam *propter miseriam inopum et gemitum pauperum*, id est propter miseriam passibilitatis et corruptibilitatis in quam mei fideles devenerunt per Adam. Qui sunt inopes, id est sine ope, id est nullius sunt ope, nisi mea

liberandi. Et pauperes sunt, id est humiles erga A
me, sicut pauper erga divitem. Et ideo exsurgam :
quia non excusant se de miseria sua ut Adam, sed
humiliter pro ea gemunt. Et exponit quomodo exsur-
get. Dico : Exsurgam et illud exsurgere, id est illud
auxilium, *ponam in salutari*, id est in Christo Filio
meo, qui erit salutaris, id est salus pauperum, sicut
Isaías ait : « Ipse salvum faciet populum suum a
peccatis eorum (*Matth.* 1, 21). » Dico *Ponam in salu-*
tari : et cum posuero, *fiducialiter agam in eo*, id est per
eum secure voluntatem meam operabor. Non enim
defecit sicut Adam defecit. Et non in eo solo, sed et
in prædicatoribus ejus fiducialiter agam. Nam *eloquia*
Domini, id est prædicantes eloquia Filii mei, quem
ego Dominum in rebus constituam, sunt *eloquia*
casta, id est nulla falsitate corrupta : a simili-
tudine virginis, quæ dicitur casta, cum nondum
sit virili labe corrupta. Et sunt *argentum*, id est
nitentes in prædicatione sicut argentum nitidum
est, vel *argentum*, id est bene resonantes in doctrina
sua, sicut argentum præ cæteris metallis omni-
bus clare resonat. *Argentum*, dico *examinatum igne*,
id est probatum sancto Spiritu, qui jure dicitur
ignis, eo quod pectora fidelium inflammando, fide
et charitate ardentia facit ; juxta illud Dominicum :
» Ignem veni mittere in terram, et quid volo aliud
nisi ut ardeat ? (*Luc.* XII, 49.) » Et exponit unde sit
examinatum, sic : Dico *examinatum igne*, scilicet
probatum terræ, id est probatam et purgatum a
terra, id est ab omni terrena sorde. Et exponit
quomodo per ignem sit probatum, scilicet *purgatum*
septuplum, id est per septem dona illius ignis :
interposito hoc quod ipsa Domino specialiter dicitur ;
et ex nimia lætitia facit sic apostropham ad
eum. Quandoquidem hoc promissisti, vere secu-
rum : quia *tu, Domine, servabis nos*, etc., quod
in sequentibus exponitur. Ubi vero dicitur : *eloquia*
Domini, etc., possunt esse verba fidelium colle-
ctionis quæ superius locuta est ; si sic dicatur Do-
minus dicit : *Ponam in salutari*, etc. Et ista *eloquia*
Domini sunt eloquia casta, id est nulla falsitate cor-
rupta. Et ut magis commendat, alia similitudine sic
laudat : Et sunt *argentum igne*, etc., id est similia
argento igne examinato, *terræ*, id est ab omni ter-
rena sorde probato et purgato in fornace, *septuplum*,
id est sæpius. Quod est dicere : Sicut argentum hujus-
modi nitidum est, et omni sorde vacuum : sic et
ejus eloquia nitida sunt et omni falsitatis labe caren-
tia. Et quia sic nitida sunt et vera, et per ea nobis
hæc promittis : *Tu, Domine, qui per omnia verus*
es, servabis nos, id est salvabis nos in futuro, redu-
cens in impassibilitatem per obedientiam illius salu-
taris. Et ut ad hanc salvationem pervenire possi-
mus, hic interim *custodies nos a generatione hac*
dolosorum et magniloquorum, ne ab eis incorpo-
remur. Dico : *Custodies*, ducturus postea in æter-
num. Dico, quia nos custodies, ne simus dolosi, id
est promittentes beatitudinem in temporalibus. *Im-*
pii autem, id est dolosi et magniloqui, de quibus egi

superius, *ambulant in circuitu*, id est similes sunt
ambulanti in circuitu. Tam sicut ille nunquam per-
veniet ad finem, sic et illi dum in temporalibus
beatitudinem quærunt, nunquam ad finem perve-
nient. Et hoc ideo ponit, ut ostendat eos 34
occullo Dei judicio, ut in hoc juste pereant sic ditari.
Et hoc sic addit : Dico : *Ambulant in circuitu*, id est
in voluptate præsentium bonorum ; et sic excecantur.
Et hoc non fit injusto judicio : sed tu, Deus,
secundum altitudinem tuam, id est secundum altum
et inscrutabile judicium tuum, *multiplicasti* præsen-
tibus bonis *filios hominum*, id est sen prophetarum,
aliorumque fidelium qui rationabiliter agere debuissent,
et rationabiliter egerunt.

IN PSALMUM XII.

B Titulus duodecimi : *In finem psalmus David* :
quod sic exponitur : psalmus iste attribuendus est
David, id est fidelium collectioni tendenti in finem,
id est in Christum, vel in perseverantiam. Et intro-
ductur eadem collectio quæ in superiori psalmo
locuta est : suspirans præ nimio desiderio adventus
Christi, et orans Deum ut cito illum mittendo per
eum genus humanum respiciat. Non ideo tamen orat
sic, quod certa non sit se nunquam eum visurum,
sed quia hoc jam a Spiritu sancto concepit : quia
mittetur sicut in superiori psalmo ostensum est :
cum cupienti animo in hoc satis festinetur : orat ut
in tempore suo veniat, ut eum corporeis oculis
videre possit ; sicut et Moyses legimus orasse Deum
affectione nimia, quod contingere non poterat, cum
dixit : « Ostende mihi faciem tuam et sufficit mihi
(*Exod.* xxxiii, 18), » Orat etiam in hoc psalmo eadem
collectio, ut a morte peccatorum criminalium ipsam
liberet, ut in adventu ejus exsultare valeat. Et hic
ad hoc introductus Propheta, ut nos ad ipsius dilec-
tionem exemplo horum instruat. Et hoc sic dicit :

Usquequo, Domine, cui me servum feci, *oblivi-*
sceris me, id est videberis oblivisci, non restaurando
quod per Adam commisi ? Postea ipsam et respon-
det, ut minus perfectos doceat, quando oblivio ista
sit duratura : hoc facies tu *usque in finem*, id est in
Christum, qui venturus est finis prophetiæ et legis.
Vel *usque in finem* temporum miseriæ nostræ,
quando scilicet tempus plenitudinis veniet. Vel sic
potest legi, quod non sit responsio, sed suspiratio.
D *Oblivisceris me in finem* oblivionis, id est quantum
potest oblivio fieri, id est omni tempore. *Usquequo*
avertes faciem tuam a me, id est ab oculis meis :
quem mittere tardabis : et sic auferetur ne videam.
Et hoc non ponit interrogando, sed gemendo. Facies
dicitur Filius, eo quod per ejus visibilitatem Patris
invisibiles cognita est ; quem ad modum per faciem
totus homo cognoscitur ; sicut idem in Evangelio
dicit : « Philippe, qui videt me, videt et Patrem. »
(*Joan.* XIV, 9.) (*Quandiu penam consistis in anima*
mea, id est quandiu ego existens in hac dilatione,
ero similis homini posito in angustia ; qui diversa
consilia in anima ponit qualiter evadere possit : et
quemadmodum ponam per diem unumquemque, id

est quotidie *dolorem in corde meo*, quem habeo de hac dilatione? Per hoc quod dicit: *Ponam per diem*, innuit quod non semel ponebat, sed quotidie magis et magis. *Usquequo exaltabitur inimicus meus*, idem diabolus, *super me*, id est usquequo gaudebit de hoc quod per Adam, eo decipiente, amisi : et sic *exaltabitur super me*, id est reputabit se victorem, et me per Adam prostratum. Noli avertere diu faciem tuam : *sed respice me* per ipsam faciem tuam, mittendo eam. Et bene dicit : *Respice*, id est revisita : qui vidisti nos benigne in Adam quodam impassibiles fecisti, postea vero visus es per ipsius peccatum oblitus fuisse. Et missa facie illa : *exaudi me* per eam reducendo ad vitam quam ut reddas sæpius oro.

Domine qui potens es, *Deus meus*, cui non aufero locum divinitatis in me, sed tibi prout possum obedio. Videns hoc se nimio desiderio orasse, quod impossibile est, orat etiam quod contingere potest, sic : Quandoquidem certa sum quia non respicies sic, ut faciem tuam oculis corporeis videam, saltem *illumina* luce spirituali *oculos meos*, **35** id est oculos cordis mei, *ne unquam obdormiam* peccando : ita quod deveniam in mortem, id est in peccatum criminale, per quod venit ad mortem *nequando*, id est in iudicii die *dicat inimicus meus* diabolus : Prævalui *adversus eum*, id est devici eum. Non quod tunc loquatur cum incorporeus ipse sit, sed quia tribulatione quam malis inferet, eos se vicisse quasi verbis ostendit. Et ideo adhuc *illumina*, ne inimici, id est spiritus maligni exsultent, me criminaliter peccante, cum non deceat eos de me tibi subdito exsultare. Qui enim tribulant me prava suggestionem, exsultabunt si motus fuero, a devotione tua in peccatum deveniens. Ego autem, id est sed ego ut immobilis sim. In misericordia tua speravi, et spero, et sperabo, non in me. Et quia hic, *In misericordia tua speravi*, et spero : *exsultabit cor meum*, id est anima mea *in salutari tuo*, id est in adventu Salvatoris Filii tui, qui me liberabit. Et ut tunc exsultare valeam, hic interim *cantabo Domino*, id est laudabo eum bona affectione quæ ipsi canticum erit, id est delectatio magna. Qui Dominus *tribuit mihi bona* ista, ut in sua misericordia sperem. Et non solum cantabo, sed etiam *psallam*, id est bene operabor. Et hoc non ad superbiam, sed etiam *nomini Domini altissimi*, id est ad honorem nominis ejus ut inde laudetur. Et merito. Altissimus enim est, id est Dominus dominorum : ideoque dignus est ut ejus nomini psallam.

IN PSALMUM XIII.

Titulus tertii decimi : In finem psalmus David, quod sic exponitur : psalmus iste est attribuendus David, id est Christo, respicienti in finem, id est in salvationem justorum, et in perditionem malorum, quod in fine mundi erit. Introducit hic ipsum caput exprobrans in Judæos ; qui eum cum viderent, non ut Deum gloriæ susceperunt ; cum ostensum sit in superiori psalmo quanta affectione sancti patres eorum eum videre desideraverint. Ostendit etiam

A damnationem in peccatis maximam perventuram, suis veros salutem perpetuam, ut suis eorum infidelitate prorsus deterreantur et ad ejus obedientiam intentionis intantur. Et hoc sic dicit.

Dixit insipiens, id est Judæicus populus, antonomatico, insipiens, cum prophetarum dictis de me non credat : *in corde suo* hoc inveniens, non a Scripturis hoc habens. *Non est Deus* iste homo. Juxta illud evangelicum : « Hic homo non est a Deo qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Et alibi : « Tu homo cum sis, facis te ipsum Deum (Joan. x, 33). » Et ideo dixerunt : Non est Deus : quia *corrupti sunt* in mente sua, id est excecati. Et ideo corrupti, quia *abominabiles*, id est execrabiles *facti sunt* Deo *in studiis suis* persistentes, id est in cogitationibus et operibus malis in quibus valde studuerunt. Quasi dicat : Quia in malis studuerunt, Deus eos execratus est et sic excecavit. Quia vero dixerunt, Non est Deus : sed merito excecati sunt, quod non est aliquis qui faciat bonum. Et repetit, ut plus exprobet. *Non est* aliquis qui faciat bonum, id est usque ad unum, perveniat, id est ad fidem mei qui unus sum, id est, singularis, incomparabilis. Nullus enim alius Deus est et homo. Et bene ponit : non est qui faciat bonum. Non est qui usque ad unum perveniat : eodem in Evangelio testante. « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). » Ipsi dicunt : Non est Deus : cum tamen *Dominus*, id est Deus mihi unitus : *de celo*, id est de re cælo cælorum, antonomatico, *prospexit super filios hominum*, id est Judæos. Et bene dicit, *prospexit super*. Nam qui aliquem de superiori domo per fenestram prospicit, superior est : non ex toto se abscondens, nec ex toto manifestans : ita et divinitatis clementia per Dominicum hominem se ex parte manifestavit inferioribus, cum tamen nulli cognita esset penitus. Et ad hoc prospexit : *ut videat*, id est videre faciat suos. Si est in Judaico populo aliquis *intelligens* Deum fide : *aut requirens* bona operatione. Vel sic **36** videat, id est qui prius providentia videbat, videat ipsa rei experientia : si est intelligens, etc., id est ad hoc venit ut inexcusabiles sint, sicut in Evangelio idem dicit : « Si non venissem et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem inexcusabiles sunt de peccato suo (Joan. xv, 22). » Dico, qui Dominus prospexit : ipsi autem omnes *declinaverunt* ab intellectu fidei. Simul, id est una cum hoc quod declinaverunt *inutiles facti sunt*, id est infructuosi et perniciosi sibi et aliis. Et vere inutiles sibi. Nam non est qui faciat bonum, non est qui usque ad unum perveniat, id est ad Christum ad me scilicet. Et vere inutilis aliis. Nam *guttur eorum*, id est vox procedens de gutture eorum : *est patens sepulcrum*, id est comparabilis sepulcro patenti. Sicut enim sepulcrum ad hoc patet ut corpus suscipiat et putrefaciat, ita et ipsa vox ad hoc patet, ut insontes incorporando, putridos in cogitatione et operatione reddat. Et non solummodo patent ad alios putrefaciendos : sed prius in me *linguis suis*,

id est mendacibus et adulatricibus quibus digni erant *dolose agebant*, dicentes : « Magister, scimus quia verax es, etc. (*Matth. xxii, 16*). » Et cum dolose agerent, *venenum aspidum*, id est insanabile odium quod habebant, in me erat *sub labiis eorum*, id est in corde eorum, sicut dicitur per prophetam. « Populus hic labiis me honorat, Cor autem eorum longe est a me (*Isai. xxix, 13; Marc. vii, 6*). » Et bene odium eorum dicit venenum aspidum : sicut enim qui venenum aspidum bibit, nunquam evadit ; sic et ipsi odio quo pleni sunt non evacuabuntur donec moriantur. Dico : declinaverunt omnes : *quorum omnium os maledictione et amaritudine*, id est amara maledictione plenum est : sicut scriptum est : « Dæmonium habes (*Joan. vii et xiii*). » *Veloces sunt pedes*, id est affectiones eorum ad effundendum sanguinem meum, sicut scriptum est : « Et quærebant quomodo eum interficerent (*Ibid.*). » Affectiones dicuntur pedes, quod affectionibus graditur animus sicut pedibus corpus. Et bene dicuntur veloces : cum eum improvide interfecissent, nec etiam diem festum ex toto præterire expectantes. Et hoc totum est ac si diceret : In hoc potest videri quia declinaverunt, quod os eorum plenum est maledictione, et veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem meum, ut ait Apostolus : « Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I. Cor. ii, 8*). » Et quia declinaverunt, et tales et tales sunt *contritio et infelicitas*, id est infelix contritio in viis eorum erit, id est pro pravis operibus et cogitationibus eorum, quæ sunt eis viæ ad damnationem : venit eis infelix contritio a Romanis scilicet, Domino eodem in Evangelio testante : « Circumdabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternerunt te : et non relinquent in te lapidem super lapidem (*Luc. xix, 44*). » Et quamvis propter declinationem veniat eis contritio : tamen cum tandem cognoscere deberent non cognoverunt, id est non cognoscent *viam pacis*, id est me qui sum via qua venit ad pacem æternam, qui etiam sum pax æterna, sicut idem in Evangelio dicit : « Ego sum via, veritas et vita (*Joan. xix, 6*). » Et Apostolus : « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes. ii, 14*). » Et ideo non cognoscent, quia non est timor Dei ante oculos mentis eorum, D id est quia non timent Deum. « Initium enim sapientiæ timor Domini (*Eccle. i, 16*). »

Prædicta eorum contritione, ostendit etiam eorum damnationem cum increpatione suorumque remuneratione, sic : cum ipsi sint sepulcrum et dolosi et veloces ad effundendum sanguinem. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, id est, mortem meam, quæ inique infertur ab eis ? Et qui devorant, id est incorporando devorare et interficere volunt, *plebem meam*, id est fideles meos, sicut *escam panis* ? id est quotidie, sicut esca panis quotidie devoratur. Et ideo operantur iniquitatem, quoniam Dominum non invocaverunt, id est ideo permisit eos Deus incidere in iniquitatem : quia non invocaverunt

A eum, id est non posuerunt eum Dominum et se servos. Et ideo adhuc operantur iniquitatem : quia illic *trepidaverunt timore ubi non erat*, id est non debet esse timor : scilicet in amissione terræ, sicut in Evangelio legitur : « Quid facimus, quia hic homo multa signa fecit ? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani et tollent locum nostrum et gentem. » (*Joan. ii, 48*). Nonne cognoscent, cum modo cognoscere nolint, omnes isti qui tales et tales sunt, quoniam *Dominus es in generatione ista*, id est gratia ejus semper : in generatione ista ut remuneret eos quandoque. Quasi dicat : Vere cognoscent ipsi quandoque : quod Dominus est nunc in justis, ut quandoque eos remuneret qui nunc eis apparent viles. Et ex opposito datur intelligi quod B cognoscent, cum damnabuntur, quod Dominus in se non fuit. Modo facit apostropham ad eos, increpando sic : Vere devorare vultis plebem meam. Nam *confudistis*, id est confusibile judicastis, et adhuc iudicatis *consilium inopis*, id est consilium plebis meæ quæ est inops, id est, egens propter me. Hoc consilium scilicet quod habent : *quoniam spes ejus inopis*, id est ille in quo ipse spem habet est *Dominus omnium*, id est in me quem Dominum rerum esse credit. Et quia posset quæri quis sit ille Dominus, quærit ipsemet ut solvat. Dico : *Dominus spes ejus est. Quis ?* id est quis est ille Dominus ? Postea describit eum sic : Ille Dominus natus ex Sion, id est ex Judaico populo secundum carnem : *dabit salutem*, id est salutem Israel, id est unicuique videnti Deum C fide et contemplatione, id est hic salvabit Israel ab originali crimine : et in futuro *cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*, id est corruptibilitatem et mortalitatem corporis, *exsultabit Jacob*, id est minus perfectus. Et *lætabitur Israel*, id est perfectissimus. Et bene per Jacob minus perfectus, per Israel vero perfectissimus designatur, Jacob enim *supplantator* : Israel autem *videns Deum* interpretatur. Minus perfecti vero solummodo supplantatores vitiorum sunt, nondum Deum in contemplatione videntes. Perfecti vero et vitia supplantant, et Deum jam in contemplatione vident. Quasi dicat : Ego sum ille Dominus qui hic Israel salvabo, et in futuro, avertendo captivitatem, Jacob et Israel lætari faciam.

IN PSALMUM XIV.

Titulus *quarti decimi* : Psalmus David, id est Christo attribuentis. Et introducit Dominicus homo loquens, quia dixerat : Dabit salutare Israel, et *exsultabit Jacob et lætabitur Israel*, ne præsumeret quilibet qui solummodo Christiano nomine vocaretur se salvandum et lætaturum : intendit ostendere quis sit ille qui hæc habiturus sit. Et quoniam nullus sic lætaturus est, qui prius non sit hic in militia Christi : ex benevolentia querit quis hic sit in militia ejus esse dicendus, et in futuro æterna requie lætaturus est, ut postea solvat. Et ponit tabernaculum pro militia, quoniam tabernacula militantes facere solent. Et hoc sic dicit :

Dominus, quis habitabit, id est hic assidue manebit

in tabernaculo tuo, id est in militia tua ? Aut ita possum querere : *Quis requiescet in futuro in monte tuo*, id est sublimi Hierusalem. Monte dico sancto, id est in quo nullus erit nisi sanctus ? Sequitur solutio sic. Ille habitabit et requiescet *qui ingreditur*, id est graditur in vita ista *sine macula*, id est criminali peccato, id est qui est innocens : et qui *operatur justitiam*, id est qui est justus in opere. Non enim sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Et ostendit quid sit esse sine macula, id est innocentem esse : et quid sit operari justitiam, ponendo mistim aliquot partes innocentiae et justitiae. Dico quod ille habitabit et requiescet qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. Et illum intellige esse sine macula, id est innocentem, et operari justitiam, *qui loquitur veritatem in corde suo*, id est qui habet in conscientia cordis sui locationem veritatis, id est cogitationem verae fidei. Fides enim est fundamentum omnium virtutum, id est qui nec etiam errat **38** cogitatione in fide, sed veram fidem in corde loquitur, id est cogitat. Locutio enim cordis cogitatio est : et hoc pertinet ad justitiam. Juxta illud : *Justus ex fide vivit* (Rom. 1, 17). Et ille *qui non egit dolum in lingua sua*. « Dolosi et fraudantes, ut ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi, 9). » Non qui dolosi sunt ut laudant, sed ut aliquem laedant. Non agere vero dolum, pertinet ad innocentiam. *Nec fecit proximo suo malum voluntate vel ab actu quod est innocentia*. Et etiam *non accepit opprobrium adversus proximos suos*, id est non consensit, neque delectatus est de opprobrio illato proximis suis : quod etiam pertinet ad innocentiam. Et non solummodo non accepit opprobrium, sed etiam *malignus*, id est maligne agens in proximum *in conspectu ejus*, id est in consideratione mentis ejus *deductus est ad nihilum*. Non ad hoc ut nihil fiat, sed hoc considerat in mente sua quod ille qui a Christo vero esse maligne agendo secernitur : *ad nihilum*, id est ad non esse cum Christo deductur. Juxta illud Apostoli : « *Sicharitatem* (id est dilectionem) Dei et proximi non habeo, nihil sum (I Cor. xiii, 2). » Et hoc ad justitiam pertinet. Dico quod malignus deduci considerat ad nihilum. *Timentes autem Dominum*, id est cum casto timore servientes Domino *glorificat*, id est qui gloriosus reputat. Et hoc quidem **D** justorum est. *Qui jurat proximo suo et non decipit*. Non est autem intelligendum quod quilibet jurare debeat, Domino in Evangelio dicente : *Non jurabis per caelum, neque per terram, neque per caput tuum* (Matth. v, 36) : sed idem est ac si diceret : Qui similis est juranti proximo et non decipienti, id est sic veridicus est erga proximum, ut ille qui jurat et non mentitur : quod etiam justum est. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, quod ad innocentiam pertinet, sed etiam qui orationes, et si quod est aliud beneficium, pro Deo gratis proximis suis impendit. Juxta illud Dominicum : « *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8). » Et qui non accipit munera **I**deo ut sit super innocentem, id est ut opprimat

A eum. Et hoc quoque innocentium est, ne accipiant. *Qui facit haec* quae superius ostendi, et his similia, *non movebitur in hoc mundo a tabernaculo Dei : in aeternum in futuro deducendus*. Vel per supradicta possunt intelligi quatuor principales virtutes. Per hoc quod dicit *qui ingreditur sine macula*, et non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos, et pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit, denotatur temperantia, cum haec omnia partes ejus sint. Per hoc vero quod dicit *operatur justitiam*, intelligitur justitia, cujus partes intermiscet cum subjungit : *Timentes autem Dominum glorificat, et qui jurat proximo suo et non decipit*. Per hoc autem quod dicit : *Qui loquitur veritatem in corde suo*, prudentia intelligitur. Et per hoc quod ponit, *ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus*, fortitudo designatur.

IN PSALMUM XV.

Psalmi quinti decimi titulus : Inscriptio ipsi David, quod sic exponitur. Inscriptio tituli, id est victoriae quae in hoc psalmo continetur, attribuenda est David. Et non significanti David, id est prophetae : sed ipsi David, id est revera significatio David scilicet Christo. *Ipsi* ponitur ad determinationem, sicut in Ezechiele. « *Ecce ego ipse requiram oves meas* (Ezech. xxxiv, 11). » Et bene in hoc loco titulus pro victoria ponitur, cum aliquando victoria titulo soleat designari, ut hoc titulo Christi victoria de Judaeis designata est : « *Jesus Nazarenus rex Judaeorum*. » **C** Cum enim dicit *rex Judaeorum*, notat Judaeorum quosdam ab ipso convincendos, de malo scilicet in bonum reducendos, quorum rex futurus erat : de qua victoria in hoc psalmo agit. Orat enim hic Dominicus homo Deum Patrem, vel Trinitatem, ut conservet eum in passione ne cedat, ut inde victoria sequetur. **39** Et ob hoc orat, ut in tribulatione orare non instruat. Agit etiam in sequentibus de conversione Judaeorum, qui haereditas sua futuri sunt, determinando quos haereditatem suam esse dicat. Promittit quoque se Deum de passione et haereditate sua benedicturum : ut et nos Deo tam in prosperis quam in adversis benedicere doceat. **D** Agit insuper in fine de resurrectione et ascensione : ut in se sperantibus spem resurrectionis et immortalitatis exemplo sui tribuat. Et hoc sic dicit :

Conserva me in passione ne cedam, Domine, cui me servum feci. Et dignus sum conservatione, quoniam in te speravi, non in me. Et ideo, quoniam dixi Domino, id est statui in corde meo ad honorem tui, qui Dominus es, Deus meus es tu, non alius. Quasi dicat : Ideo dignus sum conservari, quia spem semper in te habui, et te Deum meum constitui. Non ideo tamen oro conservari, ut dicam te bonis illis egere, quae humano generi per me exhibenda sunt : peccatorum videlicet remissione et immortalitate, et impassibilitate ; quoniam tu non eges illorum bonorum meorum ; sicut alibi dicitur. Ideo est verus Dominus qui non indiget servo et qui indiget ser-

vns. Et in hoc nobis exemplum præbet humilitatis, A quem inebriat, lætitia replet. Nullam partem elegit nisi Dominum, id est noluit esse in parte diaboli, sed in parte Domini; sicut de Maria in Evangelio dictum est : « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42). » Cum autem addit : « Tu es, etc., apostropham facit ad Deum ex affectione nimia : sic quasi gratias agens. Dico : Dominus pars hæreditatis meæ, quam per me secundum quod homo sum non obtinebo, sed tu es, id est revera manes immutabiliter; juxta illud : « Esse Deo verum est et proprium. » Dico : Tu es qui restitues in beatitudine, de qua decidit per Adam, hæreditatem meam. Et hoc, mihi, id est ad honorem mei. Vel sic : Tu qui potens es et Dominus, es ille qui restitues mihi hæreditatem meam, quam habebam secundum quod Deus, et amisi per Adam; sicut idem in Evangelio dicit : « Tui erant : et tu eos mihi dedisti (Joan. xvii, 6). » Et ne qualescunque pro sola fide sine operibus in hæreditate illa se futurum esse præsumeret, determinat hæreditatem suam. Dico : Tu restitues hæreditatem meam. Et non qualescunque erunt hæreditas mea : sed funes, id est electiones, dispones. Sortes ceciderunt, id est cadent, mihi, id est contingent mihi, in præclaris, id est non eligam nisi illos qui erunt in virtutibus præclari. Funes vocat dispositiones suas per similitudinem, quia sicut funibus agri mensurantur et eliguntur, ita et Deus dispositionibus suis salvandos a perendis eligit. Et bene dicit : Ceciderunt : dispositiones enim Dei incognitæ sunt, sicut illæ quæ casu contingunt. Et quia dixerat in præclaris, cum quidam pannosi fuerint, posset quis dicere eos non esse præclaros; ideoque sic addit : Bene dixi præclari : etenim hæreditas mea præclara est mihi consideranti non secundum exteriorem, sed secundum hominem interiorem. Et quia præclaram hæreditatem mihi restituit, benedicam Dominum, id est, magnificabo, qui mihi tribuit intellectum, id est consilium redimendi illam hæreditatem. Et insuper benedicam de hoc quod renes mei, id est Judei parentes mei, de quorum renibus mater mea processit, increperunt me dicentes : « Vah ! qui destruis templum Dei (Matth. xv, 12) : » cæterasque blasphemias, id est, increpando persequuntur me usque ad noctem, id est, usque ad mortis obscuritatem me deducen- D tes. Dico quod me increperunt : ego autem providebam Dominum semper in conspectu meo, id est in consideratione mentis meæ providebo. Et bene et secure possum providere : quoniam hic ad præsens in tribulatione, a dextris est mihi, id est, in auxilium, ne commovear a bono proposito meo. Et bene dicit a dextris; per dextram namque prosperitas : per sinistram autem adversitas designatur. Quasi dicat : Quia est mihi a dextris, id est propter, secure providere possum quod in futuro resuscitabit; dico a dextris est. Et propter hoc lætatum est cor meum, id est anima mea. Et exultaverit lingua mea, id est exultando proferet lingua mea : « In manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii, 46). »

vns. Et in hoc nobis exemplum præbet humilitatis, quem aliquo modo Deum salute et servitio nostro egere putemus : sicut idem in Evangelio dicit : « Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : servi inutiles sumus (Luc. xvii). » Id est nihil utilitatis Deo afferentes. Vel sic : Vere es tu Deus : et ideo hoc videri potest, quoniam non egesset bonorum meorum. Et exprimit ipsa bona, faciens apostropham ad auditores, ut instruat eos, sic : Vere non eget ipse bonorum meorum, o auditores, hic scilicet quod ego mirificavi, id est mirificabo, id est miras videri faciam omnes voluntates meas sanctis qui sunt in terra ejus, id est spe in Jerusalem cælesti quæ est terra viventium, de qua alibi dicitur : « Placebo Domino in regione vivorum (Psal. cxiv, 9). » Voluntas meas dico in eis complendas, id est, non solummodo voluntates meas eis miras videri faciam, sed etiam complere instruem. Et antea quam mirificem voluntates meas sanctis qui sunt in terra ejus, multiplicatæ sunt, id est multiplicari faciam infirmitates eorum, id est hoc cognoscere faciam, et confiteri quod multiplicatæ sunt infirmitates eorum; ut ait Apostolus, in quo lex infirmabatur : « Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut destrueret peccatum de peccato (Rom. iii, 2); » et alibi : « Lex subintravit ut abundaret delictum (Rom. v, 20) : » Quasi dicat : In primis eis compunctionem dabo, ut cognoscant et confiteantur multas esse infirmitates suas; sicut Jacobus ait : « Confitemini alterutrum peccata vestra (Jacob. v, 16). » Et postea quam cognoscent esse multiplicatas infirmitates suas, acceleraverunt, id est accelerabunt ad Deum fide et operatione. Et sic accelerabunt quod amplius non congregabo, id est congregari non faciam conventicula, id est congregationes, eorum de sanguinibus, id est pro sanguinibus fundendis. De causativo est, id est : ita ad fidem accelerabunt, quod amplius non faciam congregari ad eos carnales observantias complendas. Et postquam accelerabunt, non memor ero nominum eorum, id est ut impropere eis nomina quæ pro suis sceleribus habuerunt, scilicet non eos infideles et impios et cæteris aliis nominibus vocabo. Dico : Nec memor ero per labia mea, id est quando videbor agere labii, dicens : « Discedite a me (Matth. xv, 41). » etc. Vel si dicamus eum non acturum labiis, sic exponemus : Nec memor ero nominum eorum. Et hoc manifestum per labia mea, id est per prophetas dictos labia mea, eo quod meas voluntates aperuerunt : sicut labia cordis voluntatem aperiunt, id est hoc jam manifestavi per prophetas meos. Juxta illud : « Si avertit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. xviii, 22). » Dico quod postea accelerabunt. Et adeo accelerabunt, 40 quod Dominus erit pars hæreditatis meæ et calicis mei, id est illi sancti, de quibus dixi : Mirificavi eos qui sunt hæreditas mea quos excolo. Et calix meus, id est inebriantes me bona vita sua, id est lætitia replentes : sicut optimus calix vini

Insuper et caro mea requiescet in sepulcro in spe resurrectionis, id est, ita quod, anima spem habebit carnem esse resuscitandam. Vel caro mea, id est, Ecclesia, quæ est corpus unum, cujus caput ego sum: requiescet in spe resurgendi: ut sicut ego surrexi, ita et ipsa resurgat. Et in hac spe requiescet, id est, multum delectabitur; juxta illud Apostoli; « Si credimus quod Jesus mortuus est et resurrexerit, ita Deus eo qui dormierunt, per Jesum adducet cum eo (1 Thess. iv, 14). » Et bene dicit Ecclesiam carnem suam; sicut ait Apostolus: « Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: dico autem in Christo et in Ecclesia (1 Cor. vi, 16; Ephes. v, 32). » Dico quod lætatum est cor meum; et exultavit lingua mea. 41 Et merito, quoniam non derelinqes animam meam in inferno, ut ibi detineatur sicut animæ peccatorum; sed, eo expoliato, cum sanctorum pompa revertetur: nec dabis sanctum tuum, id est sanctum corpus meum Filii tui, videre corruptionem, id est non permittes sacrosanctum corpus meum putrescere. Et ideo non derelinqes animam meam in inferno: quia notas mihi fecisti vias vitæ, id est præcepta tua, quæ obedientibus sunt vitæ ad vitam. Quasi dicat: Quia præceptis tuis a te mihi notificatis obedire satagi, non derelinqes animam meam in inferno. Et non solum non derelinqes, sed etiam adimplebis me lætitia cum vultu tuo, id est cum præsentia tua. Quod est dicere: Cum in cælo præsentia tua usus fuero, vehementer lætabor. Et postea delectationes erunt mihi in dextera tua, id est in potioribus tuis. Quod est dicere: Multum delectabor in fidelibus constituendis ad dexteram tuam quos mihi dabis. Et non parvæ delectationes erunt mihi, sed delectationes tendentes usque in finem, id est, usque in perfectionem, id est, perfectæ et magnæ.

IN PSALMUM XVI.

Titulus sexti decimi. *Oratio ipsius David, id est Christi: revera David. Et ideo sic iste psalmus intitulator, cum etiam in multis aliis oratio invenitur: quia principaliter et fere per omnia ad orationem spectat. Orat enim hic caput pro membris: et prius pro se, ut nos orare instruat. Agit etiam concessive de inimicis, prætendens merita: quia ipse sui que digni sint remuneratione. Et quia etiam inimici digni sint perditione. Et hoc sic dicit:*

Exaudi, Domine, justitiam meam, id est, exaudi me secundum quod promeretur justitia mea. Et ostendit unde exaudiat; inde scilicet: Intende, id est, rectam et intensam fac deprecationem meam, id est fac me intense te deprecari. Et sic postea aurius percipe, id est audi. Ad humanum modum dicit. Vel per aures designatur ejus potentia: cum potentiam audiendi habeant aures. Orationem dico meam, non in labiis dolosis factam: orare vero labiis dicimus, cum orantibus labiis, cordis cogitatio vagatur. Vel diversa esse possunt deprecatio et oratio: Deprecatio scilicet est pro membris, id est precatio de remotione vitiorum, cum dicit: Mirifica me-ri-

cordius, etc.; oratio vero pro se et membris: pro perfectione et perseverantia. Et si hoc modo diverse accipiamus, erit positum intende pro intellige. Dico: percipe orationem meam; hanc scilicet: De vultu tuo judicium meum prodeat, id est, judicium quo nunc a Judæis judicor: quod ab eorum consiliis solummodo prodire videtur: de voluntate, tua proderat, id est prodixisse videatur; sicut ab eodem Pilato dictum est: « Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi esset datum desuper (Joan. xix, 11.). » Voluntas autem idcirco vultus dicitur, quia in vultu voluntas hominis sæpe consideratur. Dico judicium meum prodeat de vultu tuo, per hoc scilicet quod oculi tui videant æquitates. Ad humanum modum dicit, id est tu videas æquitates, id est vide ut compleas ea quæ æqua sunt: me resurgere faciendo, et mihi mundum subjudgando, meosque salvando et perfectos faciendo, inimicos quoque meos juste remunerando. Et sic appareat te judicium meæ mortis voluisse, ut tales effectus sequerentur. Oculi vero poni possunt pro potentia Providentiæ, et præterdit meritum: quia hoc Deus pro eo facere debeat, sic: Vere debes orationem percipere, et æquitates videre: ideo scilicet quia probasti cor meum. Non quod probatione egeat quem res nulla latet; sed idem est ac si diceret: Voluntatem cordis mei sanctam, quæ omnibus fere erat incognita, probatam ostendisti. Et exponit quomodo probavit, sic: Dico: Probasti; et hoc taliter: Visitasti 42 me nocte, id est occulta tentatione, quæ illata fuit a diabolo; sicut legitur in Evangelio: « Et accedens tentator, etc. (Matth. iv, 3). » Et bene ponit visitasti. Tentatio enim visitationis magna fuit, et exaltatio; cum nullateus ei cesserit: igne, id est, aperta et gravissima tribulatione passionis me examinasti, id est examinatum et probatum ostendisti. Et sic non est inventa in me iniquitas, id est et hac duplici tentatione patere facias, quod nulla in me inveniri possit iniquitas: quod lotum est ac si dicat: Dignus sum ut oratio mea percipiatur, cum nulla in me sit iniquitas: quod per hoc patuit, quia a diabolo tentatus non cessi: et per hoc magis apparet quod in igne tribulationis non deficiam. Et hoc, quod non est in me iniquitas, sic manifestum erit: ut non loquatur os meum, id est ut non necesse sit hoc dicere os meum. Apertissimum enim erit. Et vere non est inventa in me iniquitas: nam ego custodivi, non rejeci, vias duras, id est opera hominum, scilicet illa quæ solent exerceri in homines, id est in illos qui non faciunt ea quæ Dei sunt, sed hominum: mala scilicet, id est libenter sufferam tribulationes, et crucis tormenta, quæ exerceri solent in male operantes: quæ sunt viæ tuæ, id est a te data: ut me deducant ad gloriam. Et bene ponit custodivi a similitudine itinerantium, cui cum rectam viam teneant, licet multum aspera sit, bene tamen custodiunt ne ab ea deflectant. Et has custodivi propter verba laborum tuorum complenda quæ hæc prædixerunt. Labia dicuntur prophetie, quia Dei voluntates aperuerunt,

sicut labia cordis voluntate... aperiunt. Vel sic potest distinguui : Dico : *Non est in me iniquitas*; et hoc sic dico : *Ut non loquatur os meum opera hominum*, id est ut non hæc loquar jactanter et superbe, quæ locutiones sunt opera hominum. Quod est dicere : Ita hæc loquor quod inde non superbiam, sicut homines de meritis suis superbire solent, vel sic : Dico : *Non est in me iniquitas* : et usque adeo non est in me iniquitas, ut etiam, quod maximum est, non loquatur os meum opera hominum, id est vanitates. Vanæ enim locutiones opera hominum sunt, id est ut nec in lingua peccem. Dico : *Igme me examinasti*. Ego autem Filius tuus et innocens propter verba laborum tuorum custodivi vias duras tribulationum. Et qui custodivi vias duras ut per has mei gressus perficerentur. *Perfice*, id est perfectos fac, *gressus meos*, id est discipulos per quos veniam in notitiam hominum. Et ideo dicuntur gressus mei *in semitis tuis*, quæ sunt semitæ ad vitam. Arduæ, scilicet carni et strictæ : sicut semitæ strictæ sunt; juxta illud : «Angusta est via quæ ducit ad vitam [Matth. vii, 14].» Et sic perfice ut non moveantur ab eis *vestigia mea*, id est exempla bonorum operum meorum, eorum cordibus impressa, id est perfectos et perseverantes effice. Hucusque pro perfectis : Postea vero pro infidelibus omnibus convertendis, sic orare intendit : *Ego clamavi ad te*, dicendo *Perfice*, etc. Et scio quia jam exaudisti me. Non quod re, sed quia jam dispositione complexisti. Et quoniam me sic orantem exaudisti, iterum oro : *inclina aurem tuam*, id est condescendere fac misericordiæ tuæ potentiam mihi, id est in illis qui mei sunt futuri, adhuc tamen infideles : *Et exaudi verba mea* pro eis fusa. Et bene dicit *inclina*, a similitudine medici inclinantis se ægris : qui præ nimia ægritudine illi nequeunt assurgere. Ita quippe et Dei clementia inclinat se, id est condescendit ægris in peccatis, qui per merita sua nequeunt illi assurgere. Dico *exaudi verba mea*; hæc scilicet : *Mirifica*, id est miras in virtutibus et operibus fac, *miserecordias tuas*, id est, illos qui, cum infideles sint, sola misericordia, non meritis suis, salvabuntur : *emphatice dicti misericordiæ*, eo quod largissima sit in eis misericordia tua. Dico, *mirifica*, qui salvos facis in anima a vitiis, *sperantes in te*, non in se, id est, discipulos meos : de quibus legitur : «Nos sperabamus quod hic redempturus esset Israel [Luc. xxiv, 21].» Et ut hi mirificentur et aliis præficiantur. **43** *a resistentibus dexteræ tuæ*, id est a Judæis qui me persequendo resistent Verbo tuo mihi personaliter unito, quod me regem constituit. Et quod est dextera tua : per quod a te juxta Joannem. «Omnia facta sunt; et sine ipso factum est nihil [Joan. i, 2].» *Custodit me*, ne cedam. Medico, ut pupillam oculi, existentem, id est similem pupillæ oculi. Sicut enim a pupilla, cum minima pars sit corporis, totum corpus illuminatur : ita a Christo, qui minimus visus est et exiguus, totum corpus ejus, id est Ecclesia, illuminatur; sicut idem dicit : «Ego sum lux mundi [Joan. viii, 12].» Dico

A custodi : ita scilicet *protege me*, ne lædar in anima : et si lædar in corpore : *me dico positum sub umbra alarum tuarum*, id est sub defensione charitatis et dilectionis : a similitudine volucris pullos aliis protegentis, ne ab æstu lædantur. Dico *protege a facie*, id est ab instantia Judæorum impiorum : *qui me afflixerunt*, id est affligent. Faciem pro instantia ponit, eo quod hostes dum instant, faciem ostendunt. Et ostendit quomodo affligent, ut ex malis meritis eorum concedat eis penam futuram : quod æquum erit cum superius dixisset : *Oculi tui videant æquitates*. Vere me affligent, quia inimici mei, Judæi, *circumdederunt me*, id est circumvallabant consiliis suis *animam meam*, ut in morte detineant, dicentes : «Venite, opprimamus pauperem justum [Sap. ii, 10].» **B** Et hoc ideo facient, id est ideo tam stulti erunt, quia *adipem suum*, id est pinguem, id est carnalem sensum suum, *concluserunt*, id est firmiter in se retinuerunt : non projecerunt quod facere debuissent putantes me hominem tantum esse, non hominem et Deum. Et ideo os eorum locutum est, id est loquitur, *superbiam*, scilicet «Crucifige;» et «Non habemus regem nisi Cæsarem [Joan. xix, 15].» Et non solum contra me loquuntur superbiam, sed ipsi *projicientes me de civitate*, *nunc*, id est in hora eis a Deo concessa; sicut in Evangelio legitur : «Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum [Luc. xxi, 53];» quandoque quidem de eadem civitate expellendi, *circumdederunt*, id est circumdabant me fixum cruci, conspuentes et deridentes. Et hoc ideo facient : **C** quia *statuerunt declinare*, id est stabiliter declinare, *oculos suos*, id est considerationes mentis suæ, *in terram*, id est in desideria terræ suæ retinendæ, id est ideo hoc facient, quia per hoc putabant se retinere locum et gentem, per quod potius admitterent. Vel sic : Dico : *Circumdederunt me*. Et propter hoc statuerunt oculos suos declinare in terram. Similes scilicet erunt propter tantam crudelitatem suam crudeli cuilibet, qui aliquem punire faciens ut eum non videat, oculos in terram declinare studet : ne illius miseria commotus, indulgeat. Dico : *Projicientes me circumdederunt*, et multis modis afflixerunt; et hoc tamen potentia sua facere nequiverunt : sed *susceperunt me* traditum a Deo **D** Patre; sicut alibi dicitur : «Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum [Rom. viii, 32].» Dico *susceperunt* : existentes *sicut leo paratus ad prædam*, et *sicut catulus leonis*. Leo et catulus dico, *habitans in abditis*, id est similes leoni quantum ad majores et principes; et catulo leonis, quantum ad plebem, quæ generata erat a majoribus in hac nequitia, sicut catulus a leone generatur. Bene vero ponit, *paratus ad prædam*, et *habitans in abditis*. Ipsi enim quamvis hoc non qualicumque hora vellent facere possent, ad hoc tamen semper parati erant, occulte inde cogitantes. Ostensis malis meritis eorum, concessive de eorum ultione sic est : Quandoquidem hoc et hoc facient tu, Domine, qui impotens in afflictione mea videris,

exsurge, id est potens appare. Et ostendit in quo scilicet: *Præveni eum et supplantatum*, id est vince eum: sicut ille vincit qui prævenit, et ille qui supplantat aliquem. Et hoc duplici similitudine dicit, ad exaggerationem sceleris eorum. In hoc, scilicet, vince, *Eripe animam in eam*, quæ innocens est, ab *impio*, id est a voluntate impii Judaici populi, ne detineatur in morte. Animam meam dico existentem *frameantuum*, per cuius descensum ad inferos debellabis diabolum. Quasi dicat: Eripe eam cum sit framea tua, ab inimicis manus tuæ, id est a Judæis, qui inimici **44** sunt Verbi tui mihi personaliter uniti: quod est manus tua, per quam omnia fecisti; sicut alibi Psalmista: « Verbo Domini celi firmati sunt (*Psalm.* xxxii, 6). » Et non solum me ab eis eripias, sed *diride eos*. Et, ne intelligeretur de divisione illa quæ futura est in die iudicii, quando separabuntur oves ab hædis (*Matth.* xxv, 32, addit: *In vita eorum*, id est, in hac vita divide eos per totum mundum, separatos a paucis fidelibus, qui de eorum progenie sunt in Jerusalem: quibus dictum est a Spiritu, ut transferret se in regnum Agrippæ, ne affligerentur afflictione obsidionis Ierosolymitanæ. Et merito divides: nam *venter eorum*, id est carnalis voluntas eorum *adimpletus est*, id est eorum voluntati satisfactum est; *de absconditis tuis*, id est multum gaudebunt de tribulationibus et morte mea, quæ procedunt de absconditis iudicii tuis, non de eorum potentia. Et non solum adimpleti sunt, sed etiam *saturati sunt filii*, id est ad malum exemplum filiorum: ut inde filii qui nondum nati sunt salventur, id est delectentur malo exemplo eorum. Et non soli patres damnabuntur: sed etiam *diviserunt reliquias suas*, id est ultionem quæ eis pro saturatione illa relinquebatur a Deo, *parvulis suis*, dicentes: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth.* xxv, 25). » Postea ex affectione nimia facit apostrophon ad Deum: sic ipsi promeritis dividendur. *Ego autem*, qui modo vilis conspectui Judæorum appareo, *apparebo gloriosus conspectui tuo* præsens, cum in cælum ascendero. Et in fine sæculi satiabor, id est ex toto lætitia replebor, *cum apparuerit gloria tua* in meis qui modo viles sunt, id est æterna beatitudo a te danda; juxta illud Apostoli: « Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (*Coloss.* iii, 4). »

IN PSALMUM XVII.

Titulus sexti decimi: In finem puero Domini David qui locutus est Dominum verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul. Dicitur a quibusdam titulus iste mittere son ad historiam illam in qua narratur David a persecutione Saulis, omniumque aliorum inimicorum suorum post mortem Saulis fuisse liberatum, quod ad Domini figuram factum esse certum est. Per Saulem enim, qui *appetitus* interpretari dicitur, mors rectissime designatur. Quoniam sicut Saul contra Dei voluntatem a Judæis est appetitus: ita et mors ab Adam et Eva per præ-

variationem Dei voluntatis est appetita. Et quotidie etiam ab impiis per opera mala appetitur. Sicut vero David a Saule in ipsis nece liberatus est: sic et Christus a morte in resurrectione ipsa morte destructa ereptus est. Per alios vero inimicos David Judæos et Romanos milites Christum persequentes intelligimus a quibus omnibus in resurrectione liberatus est. Postest et hoc totum ad Ecclesiam referri: ut per David Ecclesiam quæ manu fortis est: per Saulem vero David persecutorem ducem diabolum, qui omnium Ecclesiæ persecutorum caput est. Per cæteros quidem inimicos David, visibiles Ecclesiæ persecutores, qui diaboli membra sunt, intelligamus: a quibus omnibus Ecclesia secundum animam jam liberata est, ne ab eis scilicet incorporetur. In futuro autem etiam ab eorum persecutionibus eripietur. Titulus autem sic exponitur. *Verba cantici hujus*, id est delectationis spiritualis: *hujus* non est positum ad designationem præsentis, sed dignitatis: ut superius dictum est in alio psalmo. *Ipsi David psalmus*: quasi dicat: Verba ista cum spirituali delectatione prolata, attribuenda sunt David. Et determinat cui David, scilicet *David puero*, id est servo Domini, *tendenti in finem*, id est in perfectionem et consummationem. Quod est dicere: Qui perfecte fuit obediens Domino; quod nullus alius post eum fuit. Quæ verba locutus est Domino, id est ad honorem Domini: partim loquens ad eum ut ad secundam personam: partim etiam ad membra sua instruenda ad ipsius honorem. David pro iudicio posito *in die*, id est in spe diei, **45** in qua die eripuit eum Dominus, id est in spe diei resurrectionis, in qua eripiet Dominus et ipsum, et membra ipsius de manu, id est de potestate omnium inimicorum suorum, id est Judæorum et militum Romanorum, quantum ad ipsum: et omnium persecutorum Ecclesiæ, quantum ad membra ejus. Et de manu Saul, id est mortis quantum ad ipsum. Juxta illud apostolicum: « Christus resurgens ex mortuis jam non moritur (*Rom.* vi, 9). » Et de manu Saul quantum ad membra, id est de manu diaboli, ne amplius potestatem habeat eos damnandi per peccatum originale. Juxta illud Evangelii: « Princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* xii, 31). » Et est hæc vox capitis in primis pro liberatione sui Deo gratias agentis, postea vero se a Deo liberandum esse referentis, ut et membris per se liberandis spem salvationis ingerat. Ostendit etiam ad fidei membrorum instructionem, et ad reddendam gratiarum actionem, quæ commoda de ipsius morte et liberatione contingere debeant. Et hoc si dicit:

Diligam te, Domine, id est cum modo ante mortem te diligam, et diligendo tibi usque ad mortem obedi-am: post resurrectionem cum nulla mihi obedientia restabit, saltem diligam te. Et in hoc innuit: quoniam et sanctis in futuro immortalitate suscepta nil restabit nisi dilectio sola. Juxta illud Apostoli: « Sive prophetiæ evacuabuntur, sive lingue cessabunt charitas nunquam exiit (*I Cor.* xiii, 8). » Et præ-tendit causam dilectionis, sic: Ad eo diligam te quia

es fortitudo mea : et in me et in membris, id est per quem ego et mei fortes sumus. Et exponit quomodo sit fortitudo sua quantum in se : faciens apostropham ad membra ut eis fidem et spem salvationis afidat, sic : Verum dico, auditores, eum esse fortitudinem meam : ipse enim est *firmamentum meum*, id est fulcimentum ne excidam a sanctitate mea : a similitudine domus quæ columnis fulcitur ne corruat. *Et refugium meum*, id est securitas, ne metuum hostium incursum : a similitudine munitæ turris, ad quam persecuti confugiunt ut securi sint. *Et liberator meus*, ne ab inimicis incorporer. Et ipse existens Deus, id est creator meus secundum carnem, est *adjutor meus*, id est cooperator boni. Quasi dicat : Sicut potens fuit ad creandum, ita quoque ad adiuvandum. Et quia firmamentum et refugium meum et liberator et adjutor meus est, *sperabo resurrectionem in eum* transiturus, id est in passibilitatem et gloriam ejus secundum quod homo sum. Quod est dicere : Hæc quæ prædixi, quasi arrha mihi sunt, et pignus resurgendi, et in eum transeundi. Vel sic : Sperabo resurrectionem in eum respiciens : ut sicut firmamentum est et refugium, et liberator et adjutor, ita sitietam mihi resurrectio. Et quia interposuerat, *sperabo in eum*, æquipollenti voce repetit, quod superius posuit adjutor meus, ut addat sic : Ipse est *protector meus*, ne inimici animam meam vulnerent incorporando : a similitudine defensoris clypeum opponentis ne jacula transeuntia saucient. Et non solum protector, sed ipse opifex *salutis meæ* ne incorporer : est *cornu meum*, id est expugnatio mea, sicut cornua sunt cornutorum expugnatio. Per quem scilicet Judæorum insidiatrices sententias et oppositiones expugno : sicut in Evangelio legitur : « Erubescabant omnes adversarii ejus (Luc. xiii. 17). » Et alibi : « Non est ausus quisquam eum amplius interrogare (Matth. xii. 46). » Et *susceptor meus* futurus est, resuscitando me : ut qui nunc mortalis existo, faciat immortalis : similitudine boni medici, qui infirmum suscipit ut eum sanum faciat, et exponit quomodo ad hoc ut suscipiatur perveniet. Et ideo erit *susceptor* : quia *invocabo Dominum* auxiliatorem, *laudans* eum affectione bona et operatione. Et sic *salvus ero* ab inimicis exemptus, id est suscipiat. Quæreret aliquis : Quare hoc dicis ? Quid tibi inferunt inimici ? Respondit : Per ipsos inimicos circumdederunt, id est circumvallabant **46** *me dolores mortis*, id est ad mortem me deducentes. Et ipsi dolores existentes *torrentes iniquitatis*, id est cito transitorii et immo dicuntur torrentes, ab iniquitate eorum non a meritis meis prodeuntes : *conturbaverunt*, id est conturbabunt me secundum carnem : ut in Evangelio : « Cæpit pavere et lædere (Mar. xiv. 33). » Et bene ponit *torrentes*. Cum impetu namque dolores illi ad modum torrentium affluerunt : ut citissime vitam extorquerent.

Et quia dixerat *dolores mortis*, ne putarentur secundum utramque naturam contigisse : repetit ut interponendo determinet sic, *Dolores inferni*, id est se-

A *cundum inferiorem naturam, secundum carnem* scilicet contingentes : *circumdederunt*, id est circumdabant me : et hoc ideo quia *præoccupaverunt me*, id est præcesserunt in *me laquei mortis* : mortalitas, scilicet et passibilitas, quæ sunt *laquei*, id est causæ quibus in mortem traher. Vel sic : Et ita *præoccupaverunt me*, id est prævalere se putabant in *me laquei mortis*, id est Judæi, qui causa meæ mortis erunt : dico quia dolores circumdabant. Ego autem in *tribulatione mea*, id est in tribulatione non invite, sed sponte mea suscepta, *invocaui*, id est invocabo *Dominum* adiutorem. Et hoc illud idem est quod superius dixit : *Laudans invocabo Dominum*. Sed ideo repetit, ut sic determinet qualiter invocabit, et adjungat se exaudiendum esse : dico **B** *invocabo* : et non fallaci invocatione, sed *ad Deum meum clamavi*, id est clamore intenso agam. Et bono meo clamabo : nam *exaudivit*, id est exaudiet *vocem meam*. Et hoc procedet de templo sancto ejus : de me scilicet quicum templum divinitatis ejus : de causative ponitur. Quod est dicere : Ego, qui sum sanctum templum ejus, causa sum quare exaudiar. Et quia superius dixerat : *ad Deum meum clamavi* : ut singula singulis reddat, addit : *Et clamor meus in conspectu ejus* factus, id est in beneplacencia ejus, *introivit in aures ejus*, id est auditus erit ab eo. Ad humanum modum dictum est. Vel introivit in aures ejus, id est susceptus erit ab auribus ejus, scilicet a potentia misericordiae ejus. Vel superius exponatur, **C** *ad Deum meum clamavi* sic, clamore cordis agam, ita exponetur : Et clamor meus in conspectu ejus habitus, id est in corde quod ipse solus conspicit, introivit in aures ejus. Tribulationibus suis, et tribulationum evasione ostensa, prædicat etiam commoda inde secutura, sic : Quia circumdabant me dolores et invocabo Dominum, et exauditus eripiar. Per hoc *commota est*, id est commovebitur terra ad fidem, id est illi qui nunc solis terrenis intenti sunt ; et prius *contremuit*, id est contremet de male actis suis. Et non solummodo ignobiles terreni, sed etiam *fundamenta montium*, id est sustentacula minorum, scilicet principum, ducum et comitum ; conturbati sunt bona conturbatione de peccatis suis, id est conturbabuntur. Et sic *commota sunt*, id est **D** *commovebuntur* ad fidem. Et hoc ideo *quoniam iratus est eis*, id est cognoscent Dominum eis in futuro irascibituri nisi resipuerint : et postquam commovebuntur, *ascendet fumus in ira ejus*. Vel ita continuatur. Dico quod terra contremet, quia *ascendit*, id est : ascendit in ipsis terrenis fumus, id est lacrymosa deprecatio, quæ oculos ad modum fumi provocabit ad fletum et hoc in ira ejus, id est in cognitione iræ ejus future. Et bene ponit *ascendit* : quasi diceret : In eis erit fumus qui ascendet ad Deum, id est ipsi placebit. Et post fumum, *ignis exarsit*, id est ardor divinae dilectionis vehementer in eis crescit : et hoc *a furore ejus*, id est a cognitione ejus. Ascendendo enim ad Dominum et illuminatur conscientia, et corroboratur voluntas, data

ipsi intelligentia qua videat, et charitate qua ferveat. *Et ab eo igne carbones succensi sunt*, id est illi qui prius in Adam vivi facti, postmodum per peccatum ejus fuerunt extincti : et ideo merito dicuntur carbones, id est mortui in dilectione Dei. *Succensi sunt*, id est succenduntur et vivificabuntur.

Et quia posset quæri quibus ministris **47** hæc fierent ostendit sic : dico quod terra commovebitur, et etiam fundamenta montium, et hoc fiet per celos. Nam Deus *inclinavit*, id est inclinabit celos, id est prædicatores : qui alti sunt in scientia, quemadmodum cæli alti sunt ad comparisonem terræ : humiles faciet in prædicatione juxta modum capientium. Juxta illud Augustini : « Sive sint parvi sive magni, habent unde alantur. » Et in Apostolo : « Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer (I Cor. ix, 22). » Et in Canticis : « Mel et lac sub lingua ejus (Cant. iv, 2). » Et per ipsos celos inclinatos *descendit* in notitiam hominum, id est ille qui præ altitudine sua cognosci non poterat, descendit, id est contemperabit se capacitati eorum : et sic, id est per descensionem illam *caligo* erit *sub pedibus ejus*, id est illi qui non ex toto sunt ignorantes, sed aliquantulum lucidi, subjicientur ei ut illi obediant : ad modum illorum qui sub pedibus principum gratia humilitatis prosternuntur : de quibus in Evangelio dicitur : « Adhuc modicum lumen in vobis est : ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant (Joan. xii, 35). » Et quosdam de caliginosis faciet Cherubim, id est plenos scientia. Et postea ascendit, in est ascendere faciet ad sui notitiam, ipsos factos Cherubim : *super Cherubim* tamen existens, non ex toto cognoscibilis ab eis : ut Joannes apostolus ait : « Deum nemo vidit unquam (Joan. i, 18). » Et sic incomprehensibilis quod impossibile sit eum aliquando comprehendere. Sed *volavit*, id est volabit *super pennas ventorum*, id est super agiles intellectus spiritualium virorum : qui venti propter intellectus sui velocitatem sunt dicendi. Et bene repetendo ponit *volavit* : quasi diceret : Cum de eo incipiunt meditari, ipse ab eis avolat. Et si ipsi paulatim appropinquaverint, ipse magis et magis avolat : sicut in Canticis anticorum ait sponsus sponsæ : « Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt (Cant. vi, 4). »

Et non solum per tribulationes meas hoc continget quod caligo erit sub pedibus ejus, quod ascendit super Cherubim. Sed etiam per hoc circumdederunt me dolores mortis. *Posuit*, id est ponet ipse Deus, id est faciet *tenebras latibulum suum* : de quibus per Joannem evangelistam dicitur : « Tenebræ eum non comprehenderunt (Joan. i, 5). » Quod est dicere : Impios qui tenebrosi erunt in infidelitate sua, luce penitus veritatis carentes, faciet tales in quibus lateat, id est latenter per eorum tribulationes piorum salutem operabitur. Juxta illud : « Impius pio vivit. » Et propheta : « Virga furoris mei Assur (Isai. x, 5). » Ipse vero non cognovit : dico quod tenebræ erunt latibulum, id est latebit eos quod Deus

A per ipsos operabitur. *Tabernaculum* autem ejus erit *in circuitu ejus*, id est, fideles qui militabunt ei ad modum militum tabernaculantium erunt in notitia ejus ad similitudinem eorum qui illum in ejus circuitu sunt cognoscunt ut Apostolus : « Nos autem revelata facie gloriam Dei speculantes, transformamur a claritate in claritatem (II Cor. iii, 18). » Quod est dicere, militantes ei manifeste scient quid in eis Deus operetur : et in hoc multum extollit eos, impios vero deprimit : cum eos ignorare quæ per eos operanturasserit : quoniam autem dixerat : *inclinavit celos* : et per eos descendit et ascendit, posset quæri quare per istos descendit et ascendit, et per prophetas non : et inde reddit singulas causas sic, per apostolos descendens, per prophetas non descendit : quia *tenebrosa aqua*, id est obscura doctrina erat *in nubibus aeris*, in prophetis scilicet qui complutores aliorum in doctrina sua juxta modum nubium exstiterunt : in alia vero translatione habetur : *in nubibus ætheris* : et bene nubes ætheris dicuntur : quia tempore priores apostolis fuerunt, sicut nubes ætheris, localiter inferioribus nubibus priores sunt, et ideo per celos descendit et ascendit quia ipsi erunt *præ fulgore nubes*, id est, præfulgidi complutores, *in conspectu ejus*, id est in consideratione ejus, id est de eo manifeste considerantes : et manifestam doctrinam prædicantes **48** sicut Apostolus : « Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod evacuatur, » etc. (II Cor. iii, 13).

Quod autem prophetas tenebrosos dicit, non ad eorum depressionem pertinet : sed ut hoc ostendo in sequentibus dicat per celorum doctrinam lucidam eorum obscuritatem esse manifestandam : et ipsi præ fulgore nubes non solis Judæis prædicabunt, sed *transierunt*, id est transibunt ad gentes prædicando eis, sicut eis præcipietur : « Ite in orbem universum, prædicante Evangelium omni creaturæ (Mar. xvi, 15), » et hoc ideo dicit : ut gentibus convertendis eorum doctrinam commendet, cum eos earum doctores futuros esse prædicat : dico quod nubes transibunt, nubes dico existentes *grando et carbones ignis*, id est in primis infidelibus vitia contuentes, et diei judicii ultionem comminantes : sicut *grando* messes contundit, et cum strepitu cadendo, lesionem comminatur. Postea vero eis fidelibus factis : sunt carbones igniti, id est accendentes eos in ardore fidei et dilectionis, sicut igniti carbones extinctos accendunt. Grando fuit Paulus, cum dixit : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 31). » Carbo vero ignitus, cum dixit : « Frates, obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, » etc. (Rom xii, 1.) Dico quod nubes *grando* sunt et carbones : et hoc non a se : sed *Dominus* existens in eis *grando* et carbones ignis *intonuit* per eos, id est comminabitur ad modum tonitruum ut Paulus dicit : « An exprimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus ?

(II Cor. xiii, 3).» Et post ipse *Altissimus* qui potens **A** est *dediit*, id est dabit per eos *vocem suam*, id est doctrinam suam, sicut Dominus in Evangelio dicit: «Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Mat. x, 20).» Dico, quod nubes transibunt, et non a se hoc habebunt, sed ipse Deus *misit*, id est mittet eos existentes *sagittas suas*, id est percussores infidelium, ut sagittæ percutiant: et sic *dissipavit*, id est dissipabit eos ad quos mittentur, id est dividet partem eorum prædicatione assumendo, partemque relinquendo: et ad ædificationem eorum qui assumentur: *fulgura multiplicavit*, id est multa miracula per eos operabitur: quæ merito fulgura dicuntur, eo quod ad modum fulgurum videntes stupidos reddunt: et per fulgura, *conturbavit*, id est conturbavit eos, id est compunget ad fidem: et eis conturbatis *apparuerunt*, id est apparebunt *fontes aquarum*, id est esse vasa puræ prædicationis. Quasi dicat, illi qui prius ab eis judicabant seductores, tandem ab illis judicabuntur purissimæ doctrinæ. Et per fontes revelata sunt fundamenta orbis terrarum, id est revelabuntur prophætæ obscuri, qui fuerunt fundamenta Ecclesiæ, quæ est orbis ex omnibus terris electus, id est corona Dei. Orbem ponit pro corona, cum rotunda sit. Dico quod fontes eis apparebunt, et hæc apparitio non procedet ab ipsis fontibus, o Domine, sed ab increpatione tua: increpabis enim eos latenter interius: et exprimit, increpationem sic. Et pro scilicet ab *inspirazione Spiritus iræ tuæ*, id est quia inspirabilis eos per Spiritum sanctum iram tuam venturam in incredulos: sicut scriptum est: «Si quis ignorat ignorabitur (I Cor. xiv, 38),» quem Spiritum *misit*, id est mittet Dens, o auditores, de summo, id est de summitate divinitatis suæ: et hoc dicit ad instructionem fidei nostræ, sicut et per Joëlem dicitur: «Effundam de Spiritu meo super omnem carnem,» etc. (Joel. ii, 28.) Et per ipsum Spiritum *accepit*, id est accipiet me, id est Ecclesiam meam, et *assumpsit*, id est assumet me, id est Ecclesiam meam de aquis multis electam, id est de populis meis multis, qui aquæ dicuntur eo quod decurrunt de generatione in generationem, ad modum aquarum currentium: ut in Apocalypsi dicitur: «Aquæ multæ populi multi:» vel sic: Quia dixerat commovebitur terra et conturbabitur, posset queri per quid, et hoc sic ostendit: dico quod commovebitur et conturbabitur, et hoc per me; nam Deus misit **49** Verbum suum de summo, id est de æqualitate sua. Et ipsum Verbum *accepit me*: Dominicum hominem, id est personaliter sibi conjunxit: et per me *assumpsit me*, id est Ecclesiam meam de aquis multis. Secundum autem primam sententiam accepit et assumpsit idem est, sed duplici similitudine dicitur: Accipere quidem a similitudine fugientium qui capiuntur. Assumere vero, a similitudine illorum qui, cum infirmi sint, a quolibet sumuntur ut ad alta ducantur. Deus autem et nos a lege et fide

sua recedentes accepit: et, ut ex imis altos faceret assumpsit. Et *eripuit me*, id est eripiet Ecclesiam meam de inimicis meis, id est suis fortissimis, de vitiis scilicet et spiritibus malignis, et etiam ab his qui oderunt me, id est a visibilibus hostibus, qui me, id est meos, sibi volunt incorporare: et necesse est ut eripias ab his qui oderunt me: quia confortati sunt, id est fortes fient super me, id est meos: et exponit quomodo scilicet *prævenierunt me in die afflictionis meæ*, id est prævalebunt meis ad modum cursoris prævenientes in tempore illo quo Deus me permittit affligi: et in illa afflictione Dominus factus est, id est fiet protector meus, id est meorum ne cedant, et non sic protector ut non affligantur, sed sic quod *eduxit*, id est educet me, id est meos ex afflictione ipsa in latitudinem fidei et charitatis, ut non ex afflictione in fide et dilectione fiant angusti, sed magis magisque dilatati juxta Apostolum: «Cum infirmor tunc fortior sum et potens (II Cor. xii, 10),» et hoc dicit ad confortationem fidelium affligendorum. Quia superius dixerat, *accepit et assumet me*, et non declaraverat, repetit æquipolenter ut determinet sic: dixi: Accipiet et assumet, et vere *salvum me fecit*, id est salvos faciet meos ab infidelitate et originali crimine, et hoc non ex eorum meritis, sed quoniam voluit me, id est sola gratuita voluntate, ut Apostolus: «Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit (Tit. iii, 5):» et quia gratuito salvabit: post *retribuet mihi*, id est mei Dominus **C** secundum justitiam meam, id est meorum, id est secundum quod juxta opera sua promerebuntur, ut qui justus est justificetur adhuc: illatio a majori: ut ait Apostolus: «Si enim cum inimici essemus, reconciliati simus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius (Rom. v, 10),» Et etiam *retribuet mihi secundum puritatem*, id est innocentiam manuum mearum, id est affectionum mearum: quæ bene dicuntur manus, eo quod causæ sunt operum bonorum: sicut et manus, operum causæ sunt. Quod est dicere, Retribuet meis secundum quod eorum innocentia promerebitur, scilicet qui erunt innocentes, id est a multis vitiis abstinentes: fiant innocentiores, id est a pluribus abstinentes: iterum illatio a majori. Et exponit secundum quam justitiam et secundum quam innocentiam. Secundum justitiam scilicet, quia *custodi vi*, id est mei custodient vias Domini, id est præcepta Domini, per quæ completores eorum ad vitam venient: ideoque viæ dicuntur: cum summa diligentia et custodia complebunt. Et secundum innocentiam retribuet, quia non *impie gessi a Deo meo*, id est non impie agent a Deo suo recedendo. Et his causis custodient vias Domini, et impie non gerent: quia *omnia judicia ejus sunt in conspectu meo*, id est omnia ejus judicia conspiciunt: hoc scilicet quod oculis judicis suis permittit hic malos exaltari, bonos deprimi: et in futuro hos salvabit, illos vero damnabit, et quia hæc causa non sufficeret, addit,

et illa considerabunt justa. Et hoc cum sit extra librum, ex libri verbis sequentibus concipitur, sed quoniam adhuc hæc secunda causa non sufficit, addit et tertiam : *Et justitias ejus*, id est judicia ejus justa considerata *non repuli a me*, id est non repellent a se; quod est dicere : non displicebunt eis, a similitudine illorum qui quod odio habent, a se repellunt : dico quod custodient et impie non gerent : et hoc non horarie; sed cum eo, id est cum auxilio ejus bene operans ero perseveranter immaculatus, id est mei erunt immaculati. Et pro, id est *observabo me ab iniquitate mea*, id est mei continebunt se ab iniquitate sua sibi a Deo indulta et remissa : et quia observabunt se, *retribuet mihi*, id est Dominus in futuro beatitudinem *secundum justitiam meam*, id est secundum meritum justitiæ meorum. et *secundum puritatem*, id est innocentiam *mentium mearum*, id est affectionum mearum, existentium in conspectu oculorum ejus, id est in beneplacencia ejus. Quasi dicat : Secundum meritum innocentie meorum qui ipsi placeant, ut idem in Evangelio testatur : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv, 13); et Apostolus de se dicit : *De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus justus iudex* (II Tim. iv, 8). Et in Canticis canticorum sponsus sponsæ : « Veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon. de cubilibus leonum, de montibus pardorum (Cant. iv, 8). » Quod vero ponit, in conspectu oculorum ejus, a similitudine dicit : quod enim nobis placet, sæpe oculis corporis conspiciamus. Quia superius bis ponendo retribuet mihi Dominus, ipsas retributiones non exposuerat : intendit has exponere faciens sic apostrophem ad Deum cum gratiarum actione. Dixi quod Dominus retribuet hic Ecclesiæ suæ secundum justitiam : et verum est. Nam Deus Pater tu sanctus antonomastico eris cum S. Spiritu cooperans, ut sanctior fiat. Et dixi quod retribuet hic secundum innocentiam : et verum est : nam tu antonomastico *innocens eris cum viro innocente* cooperans ut fiat innocentior, id est a pluribus vitiis abstinens. Quasi diceret : Sanctitate et innocentia ejus promerentibus ei cooperaberis, et adhuc aliud facies : tu electus quem mei eligent ut obediant tibi : *eris cum electo*, id est, cum vocato ad salutem cooperans ut innocens fiat, id est nec hoc quidem habebit a libero arbitrio quod post vocationem, innocens fiet, sed tu hoc cooperaberis, fide tamen ejus promerente. Et quod tu sanctus eris cum sancto, et innocens cum innocente, et electus cum electo, ex opposito videri potest : nam *perversis cum perverso*, cooperans perversionem suam, id est perverteris ab auxilio in perversionem cum illo qui se a te pervertit. Quod est dicere, nisi perversus esset a te, auxiliaberis ei : sed quia se a te pervertit ab auxilio quod ei impenderes, perverteris, id est converteris ad hoc ut eum perversas plus excecando. Exponit quoque futuram retributionem, sic : Dixi quod Dominus retribuet meis in futuro secundum justitiam et puritatem eorum; et verum est, Domine,

Quoniam in futuro tu qui potens es, salvum facies reducendo ad æternitatem *populum meum humilem*, id est qui erga te humilis erit, juxta illud : « Justi ibunt in vitam æternam (Matth. xxv, 46) » : et hoc videri potest ex opposito : Quoniam scilicet *oculos superbiorum*, id est superbiam eorum quæ per habitum oculorum intelligitur, *humiliabis*, id est annihilabis.

Ostensis commodis de passione sua proventuris, salute scilicet infidelium, orat pro ipsis ut et nos pro inimicis orare instruat sci : Dixi quod mittet, et accipiet, et assumet meos de aquis multis : et sic fiat, o Deus meus, cui non aufero locum divinitatis in me ut Adam : *illumina* luce fidei *tenebras meas*, id est illos tenebrosos qui fidei sunt futuri, et necesse est ut hoc orem cum per alium non possint illuminari, *quoniam* tu solus es ille qui jam *illuminas* fide et charitate *lucernam meam*, id est apostolos, qui sunt lucerna mea, id est vasa lucis meæ. Juxta illud : « Luceat lux vestra coram hominibus, etc. (Matth. v, 16). » Et de Joanne Baptista dictum est : « Erat lucerna ardens et lucens ante Dominum (Joan. v. 35). » Ostensio a simili, dico *illumina* tenebras, et utile est eis ut hoc orem, *quoniam* sic *inte eripiar* a tentatione, id est mei illuminati in te confidendo eripientur a tentatione, et non sic ut quod nullo modo tententur, sed in Deo meo *transgrediar murum*, id est quamvis tententur non peccabunt : sed per te quem Deum suum reputabant transgredientur massam peccatorum, qui murus est oppositus inter peccantes **51** et Deum : de quo muro dicitur per prophetam : « Opposui nubem tibi ne transeat oratio (Thren. iii, 44). » De ereptione vero muri dicit Apostolus : « Faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere (I Cor. x, 13). » Post facit apostrophem ad auditores, instruens quod debent eum habere Deum, ostendens unde hoc possit cognosci. Dico in Deo meo, id est meorum, transgredientur, et bene pono in eo spem meam, o auditores : nam *Deus meus* est, id est mei debent eum habere Deum, et inde hoc possunt videre : quia *impolluta* est *via ejus*, id est munda innocentia scilicet per quam ad eum pervenitur : et inde etiam quia *eloquia*, id est præcepta illius *Dominum* sunt *examinata*, id est comprobata et perfecta *igne* per **D** Spiritum sanctum : et ideo adhuc debent eum facere Deum suum : quia si hoc fecerint proteges eos. Nam *protector* est *omnium sperantium in se*. Non in tetrenis. Et juxta illud : « Eum qui venit ad me non ejiciam foras (Joan. vi, 37) » : et ideo adhuc debent eum facere Deum. *Quoniam quis Deus præter Deum*. Aut ita possum dicere : quis Deus est præter Deum nostrum : qui Deus meus est et meorum ? Nullus subaudi scilicet : Quia dicat, ideo debent habere Deum, quia nullus alius Deus dicendus est : et etiam per beneficia mihi ab eo collata potest videri quia Deus est : inde scilicet : quia Deus ille est qui *præcinxit me virtute* ne cederem in passione, id est munivit a similitudine militis, qui præcingitur gladio ut eo muniatur. *Et posuit immaculatam viam meam*,

id est firmam dedit mihi innocentiam : quæ via A munda est per quam ad ipsius gloriam perveniam, secundum quod homo sum, ut ait Apostolus, « sanctus, innocens, segregatus a peccatoribus (Hebr. iii, 26), » et vere Deus est. Qui *perfectit*, id est perfectos fecit *pedes meos*, id est affectiones meas, quibus graditur animus sicut pedibus corpus. *Tanquam cervorum*, id est ad modum pedum cervorum: ut sicut prompti sunt ad transilienda dumeta, sic et affectiones meæ promptæ sunt ad omnia vitia transilienda : et est, *statuens me*, spe *super excelsa*, id est in excelsis, cælestibus scilicet : et vere Deus est qui docet manus meas ad prælium, id est doctas facit affectiones meas ad præliandum contra diabolum : affectiones dicit manus, quia per eas debellamus diabolum, sicut aliquis hostem manibus debellat. Postea facit apostropham ad Deum : ex affectione nimia gratias agendo dico quia docuisti manus; et tu *posuisti brachia mea*, id est fortitudinem meam ut arcum æreum, id est irremissibilem, ut arcus æreus irremissibilis esset, si inveniretur. Similitudo a re quæ non est : brachia pro fortitudine ponit eo quod brachiis inesse fortitudo solet. Et per me factum æreum : *dedisti mihi*, id est dabis meæ protectionem *subtus*, id est salvationis tua, id est proteges ne cedant : quæ protectio erit eis causa salvationis. Et *dextera tua suscepit me*, in futuro, id est gratia tua collocans eos ad dexteram tuam : suscipiet meos. Juxta illud, « Venite. benedicti, etc. (Matth. xxv 34). » Et hic interim *disciplina tua*, id est adversitas temporalis a te permissa ut per eam clariiores fiant. *Correxit me in finem*, id est corrigit meos omnino : de qua per Salomonem dicitur : « Filii, noli negligere disciplinam Domini : neque fatigeris cum ab eo argueris (Prov. iii, 11; Hebr. xii, 5). » Et exponit per partes quomodo corrigit sic. Et pro scilicet ipsa *disciplina tua*, de qua hic egi, *docuit me*, id est quosdam de meis, qui aliquantulum purgandi sunt ne rursus cadant : juxta Apostolum : « Flagellat Deus omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 9, 6) » : et per disciplinam *dilatasti gressus meos*, id est dilatatos in dilectione tua facies perfectos, qui dicendi sunt gressus mei deferentes me in notitiam aliorum : *subtus me*, redigens eos per disciplinam, id est faciens humiliores erga me, ut in actibus Apostolorum : « Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41). » Et Apostolus : « Ipsi in nobis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitavit mortuos (II Cor. i, 9). » Et cum dilatentur per disciplinam : *non sunt* 52 *infirmata vestigia mea*, id est non infirmabuntur in eis notæ virtutum mearum eorum cordibus impressæ. Nam juxta Apostolum : « Virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). » Et per gressus *persequar doctrina inimicos meos*, id est fideles, qui inimicantur mihi mala vita sua. Et *comprehendam* : convincam scilicet rationabiliter ab errore, ut de Stephano legitur :

« Non poterant resistere sapientiæ et Spiritui qui loquebatur (Act. vi, 10). » Et *non convertar*, id est non cessabo a persequendo et comprehendo *donec deficiat ab infidelitate* : et per hoc deficiat, quod *confringam illos*, id est destruam terrenitatem illorum, ut alibi Psalmista : « Tanquam vas figuli confringes eos (Psal. ii, 9). » Et *confracti non poterunt stare amplius*, id est perseverare in infidelitate sua : sed *cadent subtus pedes meos*, id est humiliabuntur sub me ad modum eorum qui pedibus divitum humiliter prosternuntur. Et ut gressus valeant ad persequendum et comprehendendum. *Præcinxisti me*, scilicet munies meos *virtute ad bellum*, id est ad illorum inimicos debellandos, et per eos præcinctos *supplantasti*, id est vinces *insurgentes in me, subtus me* redigendos, id est Judæos mihi subdices : de quibus alibi per Psalmistam dicitur : « Insurrexerunt in me testes iniqui (Psal. xxvi, 12), » et *inimicos meos*, id est gentiles per eos gressus dedisti, id est dabis mihi dorsum, id est sequaces et imitatores : ad modum sequentium qui post dorsum pergunt. Et hoc dixit superius universaliter, ubi posuit cadent subtus pedes meos : sed hic per partes ostendit. Et *odientes me*, id est nolentes converti *disperdidisti*, id est disperdes : locum et gentem auferendo, et sic quod postea non repatriabunt : sed *clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*, id est clamabant in synagogis orando ut reducantur. Nec erit qui salvet eos reducendo de exilio. Ad Dominum dico clamabunt non ad Deum alienum. *Nec exaudivit*, id est exaudiet eos ut reducat. Et non solum exules fient : sed ego *comminuam eos* in virtutibus ut *pulverem ante faciem ventis* existentes. Sicut pulvis comminutus et a nullo imbre solidatus, ab impetu venti cito rapitur et dispergitur, ita ipsi in virtutibus comminuti, et ab imbre doctrinæ nolentes solidari, cito a spiritu maligno rapiuntur et perduntur. Et non solum hoc, sed etiam *delebo eos* de gloria in qua modo sunt : faciens eos *ut lutum platearum*, id est viles et ab omni prætereunte calcandos : ut lutum vile est et calcatur. Et bene addit *platearum*. Lutum enim platearum frequentius calcatur : ipsi ita pelebuntur, quod minime putant.

Me vero quem superare putant *eripies* resurgere faciendo de *contradictionibus populi*, dicentis : « Hic homo non est a Deo qui non custodit sabbatum (Joan. ix, 16) », id est ulterius non poterunt mihi contradicere. Et me ereptum *constitues in caput gentium*, id est facies ut sim caput gentium : ut alibi per Psalmistam dicitur. « Dabo tibi gentes (Psal. ii, 8), » Et in Osee : « Dicam non populo meo, Populus meus es tu (Osee. ii, 23). » Et quia posset queri an sit habiturus gentes, respondet faciens apostropham ad auditores, ut ipsas gentes magnificando sibi obnoxias reddat. Vere caput gentium fiam, nam *populus, quem non cognovi*, id est visus sum non cognovisse, non dando legem eis vel prophetas, *serviit*, id est serviet mihi : et ad hoc non erit tardus, sed *in auribus obediens mihi*, id est :

quam cito aure corporis prædicationem meam concipiet, mihi mox obediunt. Et bene ponitur *auris* ad exprobrationem Judæorum, quia cum illi et aure audissent, et testimonio Scripturarum, intellectu credere noluerunt. Gentes vero scriptis carentes, auditu solo acquieverunt: dico quia gentes obediunt: *fili* vero mei, id est Judei qui illi mei esse debent, *alieni* a me facti culpa sua: juxta illud prophetium: » Filios enutrivit et exaltavit: ipsi autem spreverunt me (*Isai.* 1, 2). » *Mentiti sunt*, id est mentientur: et hoc mihi, id est hoc continget ad honorem meum: dicentes illi filii: « Discipuli furati sunt eum, et dixerunt plebi: Surrexit (*Er. Matth. ult.*). » Ethoc ad honorem Domini fuit.

53 Cum enim dicerent quod dormientibus custodibus discipuli furati sunt, plane mendacium esse patuit. Qui enim tunc dormierunt, quomodo discipulos furantes corpus Christi cognoverunt? Et per hoc quod mentientur filii alieni *inveterati sunt*, id est in vetustate Adæ remanebunt: nolentes per Christi resurrectionem renovari. Et ipsi *inveterati claudicaverunt*, id est errabunt *a semitis suis* recedendo, id est a subtilibus intellectibus Scripturarum suarum. Claudus autem dicitur qui uno pede recte, altero vero inæqualiter pergit. Ita et ipsi claudicaverunt, intellectum unum rectum in Scripturis habentes, id est ad litteram; alterum vero tortum, id est allegoricum. Et vere mentientur: nam

Dominus vivit, id est, ego qui a Patre sum constitutus Dominus, in rebus vivam quem dixerunt non resurrecturum, juxta illud, « tertia die resurget » (*Marc.* viii, 31). Et quia vivam *benedictus*, id est landatus sit *Deus meus* et a me et a meis. *Et exaltetur*, id est glorificetur per resurrectionem meam: Deus auctor *salutis*, id est magnificaturus in virtutibus: *salutes regis ejus*. Juxta Apostolum: « Quos justificavit, hos et magnificavit (*Rom.* viii, 30). » Magnos, inquam, faciet salvandos a me qui sum rex ejus juxta illud: « Constitutus sum rex ab eo (*Psal.* ii, 6). » Salutes vero ponit emphatice: dico magnificans: et hoc non ex meritis eorum, sed in primis faciens, id est facturus *misericordiam Christo*, id est regi suo *David*, mihi scilicet in resuscitando: et post *semini ejus*, id est spiritualibus filiis ejus cundo *usque in sæculum* futurum, misericordiam faciendo degeneratione in generationem. Hoc autem quod interponit, *Deus, qui das, etc.*, apostrophe est ad Deum cum gratiarum actione de hoc quod superius ostendit Patrem daturum: ethoc sic dicit: Dico benedictus Deus et ita sit: benedictus sis Deus qui das, id est dabis *mihi vindictas* de Judeis id superius ostendit sic: Odientes me disperdidisti et comminasti eos et delebo eos, et benedictus sis *qui subdis*, id est subdes populos *sub me*, ut supra dixi: cadent subtus pedes meos, et populus quem non cognovi; etc. Et ideo adhuc benedictus sis, quia eris *liberator meus* ne cedam de *inimicis meis iracundis*, de Judeis scilicet qui propter

A iram solam flagellis erident me et occident. Iracundus dicitur qui facile et absque ratione irascitur. Et non solum liberabis sed *exaltabis me* faciendo ne cedam; me dico, *exemplum ab insurgentibus in me*, id est a potestate eorum. Et anlea quam *exaltes, eripies me*, resuscitando, *a viro iniquo*, id est a potestate Judæorum, qui singulariter vir dicuntur, eo quod in iniquitate unum sint, et *propterea*, quia exaltabis et eripies, *confitebor tibi in nationibus*, Domine, id est veros confessores pariam: et in gentibus ut idem in Evangelio: « Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili. Et illas oportet me adducere, et vocem meam audient (*Joan.* x, 16), » et non solum confitebor ore, sed *nomini tuo*, id est ad honorem nominis tui psalmum dicam, id est eas gentes bona operatione laudare faciam. Per has vero gratiarum actiones, nos reddere Deo gratiarum actiones instruit.

IN PSALMUM XVIII.

Titulus octavi decimi: Psalmus, attribuendus David propheta: in finem, id est in Christum respicienti: vel in finem temporum, id est in tempore plenitudinis, unde Apostolus: *Nos sumus in quos fines sæculorum deveniunt* (*I Cor.* x, 11). Propheta prævidens prædicatores ad instructionem Ecclesiæ a Deo mittendos: et eorum officio mirabili, legem per sanctum Spiritum exhibendam, quæ immaculata erit et sancta: ad successorum suorum instructionem, sancti Spiritus agilitate, quod futurum est quasi præsens, sic gaudento prædicare intendit.

54 *Cæli enarrant gloriam Dei*, id est apostoli, qui sublimitate virtutum dicendi sunt *cæli*. Extra narrabant, id est in propatulo, gloriosam essentiam Dei Filii, ut Joannes evangelista: « In principio erat Verbum, » etc. (*Joan.* i, 1). Et idem cæli alia consideratione dicendi *firmamentum* annuntiant, id est annuntiabant *opera ejus*, id est sancta opera quæ processerunt ex manibus, id est affectionibus ejus, id est opera quæ humanis existens corporaliter egit, ut Apostolus: « Non judicavi me scire inter vos nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (*I Cor.* ii, 2). » Et bene in hoc dicit eos *firmamentum*, cum enim in hoc annuntiando firmi forent, fidei firmamentum infirmioribus erant. Quamvis enim Christum Deum et hominem licet mortuum et afflictum humanis quoque necessitatibus circumventum; Dominum tamen omnium et regem Patrique consubstantialem annuntiando stulti ab incredulis esse judicarentur, in hoc tamen firmi et immobiles nullatenus erubescendo persistebant, ut Apostolus: *Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est* (*Rom.* i, 16): et alibi: « Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (*I Cor.* i, 15). » Quia dixerat eos annuntiaturos gloriam et opera, ne putarem quod indiscrete omnia omnibus annuntiarent, prædicat eos cum discretione hoc acturos sic: dico quod et gloriam

et opera annuntiabunt, et hoc cum discretione. A Nam *dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam*, id est ipsi dicendi dies, id est clari et fulgidi in doctrina illis qui sunt dies, id est splendidi in intellectu, ut Paulus Dionysio, eructant verbum : Filium Dei scilicet, id est ex profunda et interiori sapientia ipsis a Deo data profertur essentia verbi Dei ad modum ructantium ex interioribus productum. Unde Apostolus : « Spiritualibus spiritualia comparantes (I Cor. II, 13). » Et ipsi etiam existentes nox, id est parvi est non fulgidi multum in doctrina, quantum ad illos qui sunt nox in intellectu, id est parvi et non fulgidi, indicant scientiam eis, id est illa quæ eorum scientia, id est secularis intellectus capere non potest; unde Apostolus : « Lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. III, 2) : » et alibi : « Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus (Ibid.) : » et hoc faciunt mirifice. Nam *non sunt loquæ neque sermones*, etc., id est, non sunt lingue adeo diversæ, neque sermones adeo ornat, neque in dialectica neque in rhetorica, quorum *non audiantur*, id est in quibus non audiantur voces eorum. Quorum ponit pro ablativo more Græcorum, id est nulla est lingua neque ornatus sermonum quos ignorent : et quibus nequant adaptare voces suas, ut in actibus Apostolorum : « Loquebantur variis linguis apostoli (Act. II, 4). » Et hæc non annuntiabunt in occulto vel paucis, sed dilatate. Nam *in omnem terram exiit*, id est exiit, sonus, id est fama eorum, et *in fines orbis terræ verba*, id est prædicatio eorum. Unde Propheta : « In insulis quæ procul sunt dicite : Qui dispersit Israel congregabit eum, etc., (Jerem. XXXI, 10). » Eorum dico dicentium Deus pater posuit tabernaculum suum in sole, id est Domini, cum hominem in quo verbum suum militavit, ad modum equitum in tabernaculis militantium, posuit in æstu tribulationum, et ipse positus non invite sustinuit : sed qui per prophetas militaverat, ipse in persona sua *exultavit ad currendam viam*, id est ad cito complendam Patris obedientiam, quæ fuit ei via ad gloriam ex eo tempore quo fuit procedens de thalamo, id est de virginis utero : suo, id est sibi congruo : ipse dico existens tanquam sponsus, id est in illo revera factus sponsus carnis humanæ, quam sibi tunc conjunxit. Secundum divinitatem dico carnis suæ sponsus : De qua desponsationem in canticis sponsa Ecclesia Synagogæ dicit : « Egredimini, filie Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius (Cant. III, 11). » Est et Ecclesiæ sponsus : et si non adeo, ut idem in canticis : « Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, 55 soror mea sponsa (Cant. IV, 10) : » sed Ecclesiæ sponsus secundum adoptionem gratiæ tantum. Carnis vero suæ secundum unionem personæ. Thalamum dicit uterum virginis eo quod in eo carni sponsæ, Dei verbum conjunctum est, ut in thalamo sponsus sponsæ conjungitur. Dico quod exultavit ad currendam viam, et in ea currenda non

fuit debilis : sed ut *gigas* fuit, id est fortis ad comparisonem gigantem quem nullus impedire potest : dico quod fuit procedens, et quamvis ex thalamo virginis processit : tamen *egressio ejus*, id est genitura ejus est a summo cælo, id est a Patre, qui cælum est, dignitate Deitatis et sublimitate. *Summum* vero dicitur : non quod major sit Filius, sed quod ab eo ineffabiliter Filius genitus est juxta illud : « Generationem ejus quis enarrabit (Isai. IX, 8)? » Et quamvis secundum egressionem alius sit in persona, tamen *occursus ejus* est usque ad summum ejus, id est occurrit usque ad summitatem divinitatis ejus scilicet patris. Quod est dicere : Licet alius in persona, æqualis tamen est in essentia. Et bene ponit occursum, a similitudine eorum qui sibi occurrunt, ut in unam massam convenient : ita et Filius Patri in summitate occurrit, id est cum eo in divinitate convenit : secundum vero translationem Hebraicam, in qua habetur : « In sole posuit tabernaculum suum in eis, » sic dicitur, dixi quia cæli enarrant gloriam et opera ; et in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, et verum est : quia in eis, id est per eos posuit Deus tabernaculum suum, id est humanitatem Filii sui, in sole, id est in manifesto : quam propheta obscure prædixerunt : et hoc etiam per eos posuit in sole, quod ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam viam. Expositio non mutatur : ecce ostensio operum et scientiæ : unde supra dixit, opera manuum ejus annuntiat firmitatem, et nox nocti indicat scientiam : et gloriam Domini posuit per eos in sole : hanc scilicet quod a summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus : et hujus expositio non mutatur. Solem quia apertus omnibus est pro aperto ponit ; et cum ipse tanquam sit quod a summo cælo egressio ejus : et occursus ejus usque ad summum, non est aliquis audientium *qui se abscondat a calore ejus*, id est qui rationibus infidelitatem suam possit protegere ab expugnatione spiritus ejus, qui per prædicatores ejus loquitur. A *abscondere* dicit a similitudine pugnantium, qui protegendo se sub clypeis abscondunt : ipsi vero infideles quærentes se abscondendo humanis rationibus protegere, et excusabiles facere non possunt juxta Salomonem : « Non est fortitudo neque sapientia contra Deum » (Prov. XXI, 30) : Calorem vero dicit Spiritum sanctum eo quod sicut calor aquam in glaciem induratum resolvit, ita Spiritus sanctus in peccatis et in infidelitate induratos : in fide et virtutibus resolutos facit ; de quo Dominus in Evangelio dicit : « Cum venerit, » id est cum apostolis datus per eos loquetur, « ille arguet mundum, » id est inexcusabiles reddet mundanos : « de peccato quidem : quia non crediderunt in me, » id est convincet eos inexcusabiles esse de hoc quod non crediderunt in me, id est de infidelitate sua : quæ peccatum antonastice est, cum fidei virtus omnium virtutum fundamentum sit : « De justitia autem : quia ad Patrem vado,

et jam non videtis me (*Joan.* xv, 26), » id est ipsi prius dicebant se non posse justificari, cum nullum haberent omnino justum, ad cuius comparationem justii fierent : sed de justitia quam habere nolunt non ulterius erunt excusabiles. Nam ego penitus justus sum et sine macula, ad cuius exemplum justitiam habere possunt, et per hoc convincetur a Spiritu sancto me justum penitus esse et sine macula : « quia ad Patrem vado, » et ita quod jam non videbitis me corporaliter affligi et angustari et crucifigi sicut vidistis : sed amodo gloriosus ero et immortalis. Nisi enim justus et sine macula penitus essem, non utique sic gloriose ad Patrem ascendendo immortalis fierem. « De judicio vero, quia princeps hujus mundi jam judicatus est (*Ibid.*) : » Ac si dicat illi prius per judicium, id est per damnationem originalis peccati, sic se de infidelitate et justitia excusabant, ad quid fidem et justitiam haberemus ? Nunquam adeo fideles et justii erimus, quod judicium, id est damnationem originalis peccati non subeamus, sed de hoc judicio, id est per hoc judicium non ulterius excusare se poterunt : quia princeps hujus mundi, id est diabolus, qui hucusque mundi judicium habuit, jam judicatus est a me, id est, ablatum est potentiae ejus imperium, ne in fidelibus et justis jus originale ulterius habeat.

Hoc incidenti exposito, ad psalmum redeamus : dico quod non est qui se abscondat a calore ejus : per quem calorem dabitur lex. Et lex Domini scilicet Filii per calorem ejus data est immaculata, et hoc exponit, id est convertens animas a peccatis, non solum corpora ut vetus lex, quae timore poenae membra, non voluntates a peccatis retrahat : quod est ac si dicat : immaculata est, id est immaculatos faciens, adjutrice gratia cooperante. Et testimonium, id est lex Domini, est fidei, id est fidei faciens. Lex autem ideo testimonium dicitur : quia sicut testimonium a Patre, Filio dimissum, hereditatis pignus est et retentio : sic et lex a Deo nobis dimissa, aeternae hereditatis nobis pignus est et arrha : et ipsum testimonium est praestans parvulis, id est, humilibus sapientiam, id est intellectum spiritualem, juxta illud Evangelii : « Abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis (*Luc.* x, 21) : » et justitiae Domini rectae sunt, id est praecepta illius Domini justitiae dicenda recta sunt : et inde hoc probatur, quia ipsemet auctor praeceptorum prius ea complevit : ut in Actibus apostolorum : « Quae cepit Jesus facere et docere (*Act.* i, 1) : » et sunt latificantes corda fidelium : non contristantes ut vetus lex timore poenae, ut Dominus in Evangelio : « Jugum meum suave est, et onus meum leve (*Matth.* xi, 30) : » et praeceptum Domini illuminans oculos cordis in intellectu : hoc vero idem est aequipollenter quod supra posuit : Sapientiam praestans parvulis, sed ad hoc repetit ut causam interponat : quare oculos illuminet : ideo scilicet, quia lucidum est, id est manifestum ad intelligendum, non

obscure ut vetus lex : et per illud praeceptum concipitur timor Domini sanctus, id est sanctos faciens juxta illud Sapientis : « Qui timet Deus faciet bona (*Eccle.* xv, 1). » Et quia sunt duo timores, servilis scilicet et castus, et uterque sanctus : uterque enim a peccatis cessare facit : determinat de quo hic intendat sic : timor dico permanens in saeculum saeculi, id est semper postquam habetur duraturus, castus scilicet timor, de quo Apostolus : « Charitas nunquam excidit (*I Cor.* xiii, 8) : » servilis vero timor, adveniente casto, expellitur, Joanne Apostolo testante : « Perfecta charitas foras mittit timorem (*I Joan.* iv, 18) : » has vero laudes de lege Dei posuit : ut successoribus eam suscepturis commendaret. Repetit vero duas de superioribus laudibus, addens aliam quam non dixerat, ut ex his aliud addat. Et quia judicia Domini, id est praecepta quae judicantur complenda in lege Domini : sunt vera, et hoc est quod superius dixit : justitiae rectae : et quia sunt justificata, id est justos facientia : et hoc est quod superius posuit. Timor Domini sanctus : sed hoc tertium quod sequitur non fuit superius positum hoc scilicet, et quia sunt in semelipsa euntia, id est se concordia, non discordantia ut judicia saecularia : desiderabilia sunt in est desiderari debent super aurum et lapidem pretiosum multum, et per has summas divitias innuit quia omnibus divitiis desiderabiliora sunt, et dulciora sunt animabus fidelium super mel et fenum intransitivum est, id est super mel favi, quod delectabilis est melle jam expresso. Vel potest legi non intransitive, quoniam utrumque mel satis delectabile est : et per has duas delicias, quae dulcissima sunt, denotantur omnibus deliciis esse dulciora, ut alibi Psalmo : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua (*Psal.* cxviii, 103). » Et hoc ab auctoritate scit ostendit : vere desiderabilia 57 et dulciora. Etenim servus tuus scilicet non faciens se liberum suum, sed servum, et per omnia tibi obedientem. Custoditea : qui aliter non custodiret, id est non invitatus sed diligenter, et cum summa custodia complet ea, et bono suo custodit. Nam in custodiendis illis est retributio multa, et bene ponit custodiendis : haec enim retributio est solummodo quae pro illis custoditis in futuro retribuetur, sed hoc est quod a Deo custodiri permittuntur summa retributione.

Dico, quia tuus servus custodit judicia tua : delicta vero quis intelligit esse custodienda ? Nullus scilicet, nec ille qui facit. Ergo, Domine, munda me ab occultis meis delictis, quae ab occulto fomite mei peccati oriuntur. Ideoque occulta dicuntur. Et ab alienis (me auferendo), parce servo tuo, id est parce mihi ne maculet ab his quae a suggestionibus aliorum, vel ab instinctu diaboli nascuntur. Ideoque aliena dicuntur : de quibus Sapiens dicit : « Fili mi, si te lactaverint peccatores, non acquiescas eis (*Prov.* i, 10). » Dico : munda et parce. Et bono meo hoc facies. Nam si delicta non fuerint dominata mei, id est, non

nhī posuit: *Tribuat tibi*, etc. Sed ad hoc ponit ut in-
nuat non solum desiderio, sed hoc etiam se verbis
oraturum. Et ne putaretur ex dubitate orare, sed se
hoc quod orat certissime scire futurum, sic confir-
mat: Quamvis sic orem, tribuat tibi, etc. Tamen
nunc cognovi, id est jam certus sum; non solum-
modo cum fiet, cognoscam quia *salvum fecit*, id est
faciet Dominus pater *Christum suum*. Jesum scilicet,
id est resuscitabit. Et *exaudiet illum* orantem pro
membris. Et hoc de *cælo sancto suo*, id est pro hoc
quia est cælum sanctum ejus in sublimitate virtu-
tum; et hic de causativo est. Vel hoc scilicet exau-
diat; quod *salus*, id est salvati per eum dicendi sa-
lus emphatice, erunt in *potentatibus*, id est in poten-
tiis *dexteræ ejus*, id est erunt potentes in virtutibus
quæ dicuntur dextera Dei, eo quod digniora sunt
presentibus bonis ut dextera læva dignior est. Præ-
sentia 59 vero bona dicuntur læva, eo quod sint
minus digna, ut in Cant, sponsa de sponso: « Læ-
va ejus sub capite meo: et dextera ejus amplexa-
bitur me (Cant. II, 6). » Dico quod salvati erunt po-
tentes in dextera. Non salvati autem *hi*, id est alii
eorum *potentes in curribus*. Et *hi*, id est alii in *equis*.
Quod est dicere: Erunt potentes in sæculari pompa:
alii plus, alii minus. Per currus major pompa;
perequos vero minor designatur: major enim
triumphus erat qui in curribus, quam qui fiebat in
equis: Dico quod illi potentes erunt in curribus et
in equis. Nos autem, talia contemnentes, in nomine
Domini Dei nostri bene operantes *invocebimus*, id est
orabimus cum voce, operibus et bona affectione. Di-
xi quod illi potentes in curribus et in equis erunt.
Et per hoc putant se felices et stantes firmiter et
expeditos ad omnia facienda. *Ipsi* autem per hoc
obligati sunt, id est impediti ne salutem suam ope-
rentur. Et qui bene se stare credunt, *ceciderunt* in
mortem vitiorum. Nos autem quos depressos putant
surreximus, per bona opera a peccatis, et non per
nos, sed *erecti sumus* a te. Dixi quod lætabimur in
salutari Christi et magnificabimur; et ut hoc sit,
Domine pater, salvum fac resuscitando regem Fi-
lium tuum: et tu rex exauditus, *exaudi nos*, a dam-
natione originali educendo nos, id est me et mei
conformes, in die qua *invocaverimus te*, id est quam
cito te orabimus: illi qui vivi erunt opere et devo-
tione; illi vero qui mortui affectione spirituali.

IN PSALMUM XX.

Titulus vegesimi. In finem *Psalmus David*. Et hic
ut superior exponitur. Hic intendit propheta quod
in superiori psalmo oravit, ad fidem nostram et
contemporaneorum suorum enuntiare, Christum
scilicet viriliter acturum, et orbem salvaturum, et
inimicos juste. Et in hoc sæculo et in futuro dam-
naturum, Et hoc sic dicit:

Domine pater, rex, id est Jesus Filius tuus, lætabitur
in virtute tua, id est tu dabis ei virtutem constantiæ
in passione: et in ea sic viriliter aget quod ad læ-
titiā victoriæ resurgendo perveniet. Et non so-
lum pro virtute tua lætabitur, sed *exsultabit vehe-*

menter super salutari tuo, id est de salvandis tuis per se.
Vel exsultabit vehementer super salutare tuum respi-
ciens, id est considerans illos quos per eum salvabis.
Et vere lætabitur, et exsultabit Nam *desiderium cordis*
ejus tribuisti, id est tribues ei, id est resurgere et
mundum salvare: *Et non fraudasti eum*, id est non
diminues eum *voluntate labiorum* ejus, id est bona
voluntate, quam ut compleas, labiis orabit, id est
resurgere et mundum salvare. Et hoc est illud
idem quod dixit: Desiderium cordis ejus tribuisti
ei; sed ad hoc iterum sic ponit, ut eum non solum
desideraturum, sed etiam oraturum ostendat. Vel
non fraudasti eum, denegando voluntatem labiorum
ejus. Et ecce causam quare tribues et non fraudas-
bis. *Quoniam prævenisti eum*, id est prævenire facies
eum omnes alios: in *benedictionibus*, id est in exal-
tationibus *dulcedinis* virtutum, id est exaltabis
eum præ omnibus sanctis in dulcedine virtu-
tum, adeo scilicet ut nihil peccatisit in eo, quod nulli
alii continget. Juxta illud: « Nemo mundus asorde,
nec infans ejus est unius diei vita super terram
(Job. XIV). » Vel prævenisti, id est in principio incarna-
tionis suæ pones eum in benedictionibus dulcedi-
nis, id est in immunitatis a peccato, et in virtutibus,
cum cæteri prius soleant poni in maledictionibus
originalis peccati, quod in baptismo deletur. Et per
hoc dignus erit ut non fraudetur. Et exponit ipsam
voluntatem sic: et quia adeo dignus a te fiet, quod
sic prævenies eum, *posuisti ei*, id est dabis ei in
capite, id est in initio prædicationis suæ, *coronam*,
id est collectionem fidelium, quia circumdabitur et
ornabitur ut caput corona. Coronam dico sanctam
de lapide pretioso, id est de lapidibus pretiosis: de apo-
stolis scilicet qui fulgidisunt in virtutibus et Deo cha-
ri: sicut lapis pretiosus fulgidus et omnibus charus
est. Et postea *vitam petiit*, id est petet a te 60 et af-
fectione et bona operatione. *Et tribuisti*, id est tribues
ei, post completam obedientiam, *longitudinem dierum*
id est longissimam vitam, duraturam in *sæculum* is-
tud præsens, et in *sæculum sæculi* hujus subsequen-
tium, id est semper, ut ait Paulus apostolus: « Chris-
tus resurgens ex mortuis jam non moritur, etc. »
(Rom. XI, 9.) Et ipse volet habere magnam gloriam
in resurrectione: Et *magna erit gloria ejus in salu-
tari tuo*, id est in salvatione tua, quando suscita-
bis eum a mortuis. Et ipse volet habere gloriosa et
decora membra. Et tu impones, id est fundabis super
eum ut sit firmamentum et caput eorum, *gloriam*,
id est gloriosos scilicet, et *magnum decorum*, id est
magnifice decoros in virtute et sanctitate. Unde
Apostolus: « Superædificati super fundamentum
apostolorum et prophetarum, etc. » (Ephes. II, 20.)
Et dignum erit ut super eum imponantur.

Quoniam dabis eum in *benedictionibus* membro-
rum suorum, id est in exaltationibus, ut exaltet in
virtutibus suos, de generatione in generationem us-
que in *sæculum sæculi*. Interposita causa, revertitur ad
bona quæ daturus est ei Pater, quæ enumerare
cæpit: Dixi quia volet: et impones super eum ma-

grum decorem. Et volet etiam letari de gaudio beatitudinis suorum in futuro. Et tu *lætificabis eum in gaudio suorum* quod habebunt *cum cultu tuo*, id est quando erunt in præsencia tua in cœlis. Unde Apostolus : « Rapiemur obviam domino in aera, et sic semper cum Domino erimus (*II Thess. iv, 17.*) » Et merito habebit per te hæc omnia quæ dixi : *Quoniam ipse rex sperat*, id est spem habebit in te *Domino* : non in terrenis, et ideo *non commovebitur* a bono proposito suo. In *miser cordia sui Altissimi* confidendo, ut idem in Evangelio : « Non mea voluntas, sed tua fiat (*Luc. xxii, 42.*) » Facit apostropham ad ipsum regem satagendo de salvandis, et enuntiando de dammandis sic : Dixi quod sic gloriosus eris : sicut ostenditur continget. Et cum sic gloriosus eris, *inveniat manus*, id est potentia virtutis tuæ *omnibus inimicis tuis*, tam Judæis quam gentilibus, id est cognoscant te potentem et ad te convertantur. Manum ponit pro potentia, quia in manibus operamur et virtutem habemus. Et si per se non possunt invenire cum debiles sint, *dextera tua*, id est potentia misericordiæ tuæ *inveniat* per prædicatores *omnes qui te oderunt*, tam Judæos quam gentes, tibi credere et obedire nolentes. Non dicit omnes, ideo quod omnes inveniendi sint : sed tamen ex affectione nimia pro omnibus orat. Oro ut invenias omnes qui te oderunt. Et vere multos inveniens, et si non omnes. *Eos* vero quos non invenies, *pones ut cliibanus ignis*, id est similes cliibanis ignito. Quia sciet interius cliibanus ardet, ita ipsi interius mala conscientia ardebunt ; *in tempore vultus tui*, id est iræ tuæ : in die iudicii scilicet. Unde Paulus : « Testimonium reddente conscientia eorum, et cogitationum inter se invicem accusantium (*Rom. ii, 15.*) » Quia vero in vultu ira solet apparere, vultum pro ira ponit : ut alibi Psalmista : « Vultus Domini super facientes mala (*Psal. xx, 17.*) » et non solum ponitur ut cliibanus : sed et Dominus *conturbabit eos* tristitia et metu : *in ira sua*, id est quando videbitur eis iratus dicendo : « Discedite a me, maledicti, » etc. (*Matth. xxv, 41.*) Et eos conturbatos *devorabit*, id est submerget *ignis æternus* : ut in Evangelio : « Ibunt hi in supplicium æternum (*Matth. xxv, 46.*) » Et non tantummodo eos conturbabis : sed *fructum*, id est filios, imitatores scilicet, *eorum perdes*, de terra viventium delendo, ut alibi Psalmista : « Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur (*Psal. lxxviii, 29.*) » et non solum de terra viventium, sed hic etiam perdes *semen*, id est eosdem filios eorum, a *filii hominum* segregando hic, id est a fidelibus Ecclesiæ, qui sunt imitatores prophetarum et apostolorum, qui fuerunt homines, id est rationabiles : Dixi quod pones eos et conturbabis ; et merito. *Quoniam declinaverunt in te mala*, quæ timentur super se ventura, si te regem suum facerent, scilicet amissionem loci et gentis. Volverunt enim te mala passionis passurum, ne locum et gentem amitterent. **61** Unde Caiphas : « Expediit ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat (*Joan.*

xi, 50.) » *Et cogitaverunt consilia, quæ non poterant stabilire*, id est me in morte detinere, sicut ipsi ad Pilatum dixerunt : Jube custodiri sepulchrum (*Matth. xxvii, 64.*) » etc. Et inde hæc cæcitas eis continget ut hæc consilia cogitent. *Quoniam pones eos dorsum*, id est spreto a te, ut res quæ post tergum adjicitur, *dorsum*, eos empathice dicit. Et ne putaremus quod nullius esset postea miserturus, sic addendo determinat : Dico quia *pones eos dorsum*, et non omnes. Nam *præparabis adhuc*, id est restitues ; *vultum eorum*, id est visus eorum mentis qui exstinctus est per infidelitatem. Et hoc non in omnibus, sed *in reliquiis*, id est in illis quos relinques, salvandos, unde Apostolus : « Reliquiæ salvæ fient (*Rom. ix, 27.*) » Vel *præparabis vultum eorum in reliquiis tuis*, id est per Eliam et Enoch, quos ad hoc opus vivos reliquisti ; et ut hæc omnia fiant, o *Domine, exaltare*, id est potens appare ; *in virtute tua*, id est exercendo virtutem tuam quam prædixi, scilicet resurgendo, et tuos glorificando, et inimicos perdendo. Nos autem *cantabimus et psallemus virtutes tuas*, id est celebrabimus has virtutes tuas, cantico bonæ affectionis, et psalmo, id est bona operatione ; quod est dicere : Ad honorem virtutum tuarum bene cogitabimus a operabimur.

IN PSALMUM XXI.

Titulus vigesimi primi. In *finem pro assumptione matutina psalmus David*. Quod sic exponitur : Psalmus iste attribuendus est David, id est Christo tendenti in finem, id est in victoriam quæ finis est cursus obedientiæ ejus. Ubi vero nos hic habemus *in finem* : Hebræi habent, *victori*. Vel in finem, id est in perseverantiam ; David dico agenti pro assumptione matutina, id est pro resurrectione quæ configit mane, in qua Deus eum assumpsit de humilitate ad gloriam ; de mortalitate ad immortalitatem. In Hebraica vero translatione habetur *pro cerva matutina*, quod idem est in sententia. Quasi dicat : Agenti pro cerva matutina, id est pro lætitia cervæ, id est humanitatis suæ in mane gavisuræ. Quod est dicere : Pro lætitia resurrectionis. Cerva vero Christi humanitas per similitudinem dicitur. Cervarum enim et etiam cervorum est mane pro dici adventu nimis gaudere ; ita et Christi humanitas in matutina sua resurrectione pro æternitatis adventu gavisæ est. Bene vero feminine *cervam* ponit, cum ejus humanitas incarnati Verbi sponsa dicatur. Et est hic vox capitis, quiddam unde posset dubitari, ut solvat postea proponens : quare scilicet cum Deus, cum adeo justus esset, in passione dereliquisse visus est cum sic permisit eum affligi. Orat etiam de constantia in passione, et de resurrectione ostendendo potissime ad instructionem fidei nostræ, etiam genus passionis suæ, et quis fructus inde sit futurus. Et hoc sic dicit :

Deus qui omnium communiter es. Et *Deus meus* specialiter, id est mihi personaliter unitus : Vel, *Deus meus*, cui specialiter præ omnibus obediō : *respice me*, auxiliando ne cedam ; et ut resurgam, quem Ju

dai reputando vitem dignantur respicere ut miscerantur. Et hoc quod breviter penit. respice, in sequentibus libe. exponit. Dico *Deus meus*; et cum sis Deus meus, specialiter querendum esse videtur: *quare me dereliquisti?* id est quare visus es me dereliquisse? Sequitur solutio. *Verba delictorum meorum*, membrorum futurorum, id est postulationes quas mei futuri faciunt, pro delictis suis purgandis: petunt ut sis *longe a salute mea* corporali, id est ut non salves me a morte corporis. Non ponit *verba* eo quod verbis agant, sed quia sicut aliquis verbis postulat; ita et miseriis delictorum suorum ad eum clamabant, sicut de sanguine Abel ad Cain a Domino dictum est: « Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me » **62** *de terra (Gen. iv, 10).* » Quasi dicat: Postulationes meorum pro ablutione delictorum suorum, sunt causa quare a te sis derelinquar. Vel potest esse remotio sub interrogatione, sic: Dico, *quare me dereliquisti?* An *verba delictorum meorum*, id est petitiones peccatorum quæ fecerim agunt hoc ut sis *longe a salute mea* corporali. Quod est dicere: Expetunt hoc delicta mea ne me salves? Non scilicet. Et exponit in quo videatur esse derelictus, sic: Dico, *dereliquisti*. Et vere visus es dereliquisse, o Deus meus, specialiter. Nam ego *clamabo*, id est videbor a Judæis clamare mentis affectione, per diem totum passionis meæ ut evadam. *Et non exaudies*, id est videberis me non exaudire; vel revera clamabo et voce et affectione, ut liberer, nolens tamen exaudiri; sed ad confortationem debilitatis meorum qui timentes in tormentis futuri sunt, ne postea de præmio desperent clamabo: *et non exaudies* ut liberer, ut in Evangelio: « Pater, si possibile est, transfer calicem hunc a me: verumtamen non quod ego volo, sed quod tu (Matth. xxvi, 39). » *Et nocte*, id est, in mane resurrectionis cum adhuc tenebræ noctis erunt; *clamabo* ad te, non verbis, sed ipsa obedientia mortis, id est clamor ille non cedit *hæc insipientitudo mihi*, id est non inde atereptulabor insipientis et indignus impetratione, sed tunc *exaudies* me resuscitando. In alia translatione habetur: *Et non silebis*, id est respondebis meæ petitioni, non loquendo sed resuscitando. Vel sic: Et non silentium mihi a te erit, sed responsio. Et hic eadem sententia est: Dico, visus es dereliquisse, et esse longe a salute mea; *et non exaudies. Tu autem*, id est tu; quamvis hoc sit, *habitas*, id est indesinenter manes, licet videaris elongatus. In me Sancto sanctorum, antononastice, vel quia dixerat se derelictum esse in morte propter verba, id est propter petitiones delictorum suorum membrorum ut compleantur, ne putaretur quod similiter per omnia exaudirentur; hoc totum remotio sic esse potest: Dico quod verba delictorum illorum postulant ut sis longe a salute mea; et in hos exaudiantur, et tamen non putent se per omnia exaudiendo esse, o *Deus meus*. Nam ego *clamabo*, id est mei clamabunt ad te *per diem*, id est per prosperitatem, ne deficiat, *et non exaudies. Et nocte*, id est per adversitatem, ut deficiat. *Et non*

exaudies; et hoc quod non exaudientur, non erit ad *insipientiam mihi*, sed ad utilitatem et doctrinam. Nam, juxta Apostolum: « Virtus in infirmitate perficitur (II Cor, xii, 9). » Et alibi Psalmista: « Disciplina tua correxit me, » etc. (Psal. xxvii, 37). Dico quia *non exaudies*, et ideo videberis elongatus. *Tu autem habitas*, id est, tamen non exaudiendo, in *sancto*, id est in sancta collectione membrorum meorum. Unde propheta: « Inhabitabo in illis, et ero illorum Deus (II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12). »

Ostensa quadam causa, quare videatur derelictus, adjungit aliam vehementiorem, sic: *Dereliquisti*. Et vere videris dereliquisse, o tu, *laus Israel*, quem laudaverunt bonæ devotione et operatione patres antiqui de genere Israel. Vel qui futurus es per me *laus meorum Israël futurorum*, id est, te in contemplatione visurorum. Nam *in te speraverunt patres nostri*, qui minus digni quam ego fuerunt. Dico, *speraverunt*; et ideo *liberasti eos* a tribulationibus. Et non solummodo *speraverunt*, sed ex ore ad te *clamaverunt et salvi facti sunt*. Et hoc illud idem est quod superius posuit: *Liberasti eos*; sed ob aliam causam repetit, scilicet quia dixerat: *Ad te clamaverunt*. Et non solummodo *salvi facti sunt*, sed *in te speraverunt, et non sunt confusi*, id est superati ab hostibus, sed victores fuerunt ut filii Israel sub Moyse. Hic per litteram minus dicitur, et magis intelligitur. Nam cum dicit, *non sunt confusi*, intelligitur quod victores fuerunt. Dico quod illi *salvi facti sunt. Ego autem* adeo *justus, sum vermis et non homo*, id est, videor adeo vilis ad interficiendum ut vermis, qui sine quolibet respectu dampni perimitur. Et nec etiam homo ab **63** eis esse reputor, id est ita me interficiunt, quasi non essem homo. Vel ita: *Ego sum vermis*, id est vermi similis. Nam sicut vermis de nucis vel de aliquo fructu sine semine nascitur, sic et ego de Virgine sine semine natus sum: *et non homo* simpliciter, sed etiam Deus, et cum tantum dignus sim ut vermis sim et non homo, tamen sum *opprobrium hominum*, id est tantum videor eis vilis, quod omnibus hominibus, quorum sum particeps naturæ, opprobrium esse videar. Et, ut vehementius dicam: sum *abjectio plebis*, id est purgamentum omnis plebis cum interficio, sicut sordes cum a domibus adiciuntur eas purgant. Et quia sum opprobrium et abjectio, *omnes videntes me*, id est, considerantes me talem, id est opprobrium et abjectionem, non Deum et hominem, *deriserunt me*, conspuendo et colaphizando. Et non solum sic me deriserunt, sed etiam *locuti sunt labiis*, non corde solo; et loquendo *moverunt caput* derisorie. Dico, *locuti sunt*, dicentes: *Speravit in Domino*, id est dicit se sperasse in Domino; *eripiat eum* de potestate nostra. *Salvum faciat eum a morte, quoniam vult eum*, id est diligit eum sicut ipse asserit, ut in Evangelio: « Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult, » etc. (Matt. xxix, 43). Et hoc totum est ac si dicat: Hæc est causa quare derelictus videor. Nam patres nostros qui minus me digni fuerunt, exauditos de tribulationibus liberasti. Me vero

qui usque adeo dignus sum, ut tibiisim consubstantialis, ita vitem ut vermem, et opprobrium, et abjectionem, et derisum esse permisisti. Solutio quod proposuit, et incidentibus causis expositis, orat ne se Deus inadjutum relinquat ex toto, præmittendo quoque meritum per quod dignus sit exaudiri. Et hoc sic dicit: *Ipsi sic omnes deriserunt me*, putantes a te derelictum esse. Tu vero ne discesseris a me, ne cedam, et ut resurgam. Et vere scio quod non discedes, *quoniam tu es qui extraxisti me de ventre*, id est, tu solus causa fuisti quare nascerer. Aliorum vero quodammodo patres generantes causa sunt quare ipsi de ventre extrahantur et nascentur. Et tu es *spes mea ab uberibus matris meæ*, id est, in te semper speravi, ex quo matris ubera sugere cœpi. Et *ex utero projectus sum in te*, id est, ut tibi personaliter unire, cum omnes alii in prima nativitate in Adam projiciantur, ut sint ei in peccato originali conformes. Dixi quia est *spes mea ab uberibus*; et ut expressius dicam: *Deus meus es tu de ventre matris meæ*, id est habeo te Deum ex quo fui in ventre, ideoque ne discesseris a me, id est non me dimittas inadjutum. Et necesse est ut hoc orem.

Quoniam tribulatio proxima est, id est, in carne mea non in membris, neque in amissione rerum. Et non est qui adjuvet, nisi tu. Et exponit tribulationem sic: *Circumdederunt me*, ut caperent, *vituli multi*, id est, multi de plebe lascivi ut vituli, nulla causa, sed sola lascivia sua me capientes. Et me captum *obsederunt*, id est, accusationibus suis circumvallaverunt ne evaderem. *Tauri pingues*, id est, Judæorum principes cerviciosi et superbi ut tauri pingues. Et non ex meritis meis malis, sed sola pinguedine, id est, superbia sua. Et ipsi, et vituli et tauri, *aperuerunt os suum super me* existentes, id est se superiores me reputantes, dicentes: « Crucifige (Luc. xxiii, 21). » Existens *sicut leo*, id est, crudeles ut leo *rapiens* quantum ad vitulos, qui me rapuerunt, id est, irrationabiliter ceperunt. Et *rugiens*, id est, irrationabiliter in me frementes, ad modum leonis. Et hoc quantum ad omnes et vitulos et taurios. Et non solum hoc fecerunt, sed et *effusus sum*, id est anima effusa est de corpore. Dico *effusus sum* ego, dico existens *sicut aqua*, id est, similis aquæ, quæ effusa ruinam parare solet; sic et ego effusus hostibus meis ruinam parabo, id est destructionem. Unde in Evangelio: « Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel (Luc. ii, 34). » Vel sic: *Effusus sum in mortem sicut aqua*, id est cum tanta vilipensione, quanta aqua effunditur. Ideoque *dispersa sunt in fugam omnia ossa mea*, id est populi qui sunt robustiores in Ecclesia, sicut ossa robustiores partes corporis sunt. Unde scriptum est: « Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt (Matth. xxvi, 56). » Et propheta: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves (Zach. xiii, 7). » Et non solum *dispersa sunt*: sed etiam *cor meum*, id est doctrina quæ processerat de corde meo quam ostenderam, id est, me re-architectum, *ex factum luno, una cera*

A liquecens in medio, id est in communitate ventris mei, id est apostolorum, qui, cum prius ossa essent, id est, fortes in fide, facti sunt debiles ut venter. Quod est dicere: Sicut cera ad aspectum ignis liquecens, ita et fidei doctrina ad aspectum passionis meæ in ipsis deficit, et non in paucis, sed in omnibus communitur. Et ideo *cor meum factum est tanquam cera liquecens*; quia in eis *aruit virtus mea*, quæ prius floruit in miraculis, id est, defecisse visa est potentia mea, fragilis reputata ab eis *tanquam testa*, quæ cito frangi potest. Unde et ipsi dixerunt: « Nō sperabamus quod hic redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21). » Et ideo *aruit in eis virtus mea*; quia *lingua mea adhæsit faucibus meis* ut non loqueretur, id est, quia viderunt me tacentem ut reum. Et ideo *Badhuc quia deduxisti me in pulverem mortis*, id est, quia putaverunt ut sic me permisisses duci in mortem, ut pulvis efficeret sicut alii mortui. Et ideo visum sum deductus *in pulverem mortis*; quoniam turpissima mortē condemnatus sum. Et exponit quia morle.

Quoniam circumdederunt me ut caperent canes, id est ministri multi, irrationabiliter in me oblatrantes: qui ad eorum salutem veneram, sicut canes sæpe sibi auxiliantibus oblatrant. Et me captum *concilium malignantium*, id est, principum maligne in me agentium, *obsedit*, id est circumvallavit accusationibus ne evaderem. Et postea: *Foderunt manus meas et pedes meos in cruce*. Et adeo extenduntur, quod *diminuerunt recessus omnia ossa mea*, id est, diminuerunt potuerunt. Et hoc scelere patrato, non doluerunt; sed ipsi quos salvare veneram, quibus miracula feceram, *consideraverunt*, et (pro scilicet) *inspexerunt*, id est in delectatione aspexerunt me in cruce positum. Et postea *discesserunt sibi vestimenta mea*, et *super vestem meam*, quæ inconsuiliis erat, *miserunt sortem qui cederet*, « nolentes cum scindere (Joan. xix, 24), » quia pretiosa erat. In divisione vero vestimentorum, eorum avaritiam ostendit, prædicens etiam hoc propheticæ ad instructionem fidei successorum. Potest etiam in hoc figura denotari. *Vestimenta* enim discessa, Scripturas designant, quæ *vestimenta*, id est, munimenta Ecclesie sunt, quæ Dei corpus est, quæ ab hæreticis male exponuntur, *dissecundaverunt alibi Psalmista*: *Quæ in periculis destruxerunt (Psalm. x, 3)*. Vestis autem quæ indidivisa, sorte data fuit, fidem incorruptam significat; quæ vestis est fidelium, quæ scindi ab hæreticis non potest; quæ etiam sorte, id est, Dei electione fidelibus futuris datur, non eorum meritis. Vel ita potest legi ab illo loco ubi dixit: *Sicut aqua effusus sum*, etc. Dico quia *aperuit os super me* anima effusa, etiam *effusus sum* ab eis in mortem *sicut aqua* existens, id est comparabilis aquæ. Nam, sicut aqua lavat corpora, sic et ego morte mea animas originali labe abluo. Dico quia *effusus sum* ad hoc ut essem aqua, id est purgatio. Et sic scilicet in purgatio *dispersa sunt* scilicet ad purgandum et per totum mundum post mortem meam, *omnia ossa mea*, id est discipuli

mei, juxta illud Evangelii : « Illi autem profecti, A id est a prædicaverunt ubique, etc. (Marc. xvi, 20). » Et per illa ossa, *cor meum*, id est, doctrina prophetarum meorum, quæ processerat de corde meo, id est, de voluntate mea, quod cor prius erat durum intellectu, *factum est tanquam cera liquescens*, id est, molle et perceptibile intellectu, sicut cera prius dura admoto igne fit liquida. *Cor meum* dico existens *in medio*, id est, in communitate *ventris mei*, id est, existens communitate in discipulis, qui dicuntur **65** *venter meus*, eo quod mei retineant memoriam, sicut in ventre memoria est hominis, cum in ventre sit cor. Et per ipsa ossa *virtus mea*, quæ in morte visa est impotens et fragilis ; *aruit tanquam testa*, id est ostensa est potens et fortis, ad modum testæ : quæ cum prius mollis sit, fragilis est. B Quanto vero magis aruerit, tanto robustior erit. Et per hoc arguit *virtus mea*, quia *lingua mea*, id est, prædicatio meorum, *adhæsit faucibus meis*, id est præceptis, quæ de faucibus meis processerunt. Quod est dicere : Non secundum adinventiones suas, sed secundum quod eos docui, prædicaverunt. Et per ipsa ossa *deduxisti me*, id est, mei notitiam ; *in pulverem mortis*, id est, in infideles qui, cum in peccatis mortui essent, pulvis erant, id est, aridi doctrina et leves ad impulsione diaboli, sicut pulvis aridus est et a vento facile mobilis.

Postquam ostendit qualiter *aqua* sit, vult ostendere qualiter *effusus* fuit in mortem, sic dicens Dixi quia effusus sum. Et hoc modo scilicet : *Quoniam C circumdederunt me canes multi*, etc., usque ad *tu autem, Domine*, non mutantur. Et hoc totum quod agilitate prophetiæ præteritum dicit, futurum intelligendum est. Ostensa passione sua revertitur ad orationem suam ; quia breviter oraverat ut prolixius oret, et nos orare instruat, et postmodum fructum passionis et suæ resurrectionis ostendat. Et hoc sic dicit : Ipsi me ita circumdabant et fodient et putabant me derelictum, *tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me*, id est non prolongaveris auxilium resurrectionis usque in communem resurrectionem, sed post tres dies resuscita me. Et prius *ad defensionem meam conspice*, ne cedam in passione. Et hæc duo sic exponit singula singulari reddendo. Dixi : *Ne elongaveris auxilium tuum a D me*, id est : *Erue a framea, Deus, animam meam*, ne delineatur in morte. Et istud idem dicit aliis verbis ex nimia affectione, addens etiam causam sic : *Et de manu canis*, id est de potestate Judaici populi, irrationabiliter oblatrantis, ne me possint detinere in morte ut cupiunt ; *erue unicam meam*, id est animam meam, quia unica est, id est singularis bonitatis præ omnibus aliis. Et dixi, *ad defensionem meam conspice*, id est salva me ex ore leonis, id est Judaici populi, meam sanctitatem devorare cupientis, ut solet leo, ne eis cedam. Et illud idem ex nimia affectione aliis verbis repetit, addendo causam sic : Et salva *humilitatem meam*, id est me ; quia humilis sum ; a cornibus unicornium,

id est a superbis persuasionibus Judæorum, ne eis consentiam ; qui dicuntur unicornes, id est unicam superbia habentes, et excellentem præ cæteris omnibus : sicut unicornis unicam habet cornu, et bene eorum superbæ persuasiones cornua dicuntur, per quas eum expugnare intendebant, sicut animalia cornula cornibus expugnant. Facta oratione, ostendit resurrectionis suæ fructum, sic : Oravi ut eruas me et salves. Quod si feceris, *narrabo nomen tuum fratribus meis*, ut idem in Evangelio : « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi (Joan. xvii, 6), » id est, dabo notitiam nominis tui apostolis, docendo eos te Deum esse et Dominum ; qui sunt fratres mei, id est coheredes æternæ benedictionis mecum. Unde Apostolus : « Hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi (Rom. viii, 17). » Et per illos fratres, *in medio Ecclesiæ* per eos credituræ *laudabo te*, id est faciam te laudari et opere et devotione ab illis qui per eos sunt credituri. Unde idem Dominus in Evangelio : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matt. v, 10). »

Facit autem apostropham ad illos qui credituri sunt ; hortans ut laudent eum et opere et affectione, sic : Quando quidem quia circumdabor et fodiar pro vobis ; per hoc pariam vos veros laudatores : vos qui *timetis Dominum*, id est qui futuri estis timentes Deum, *laudate eum* verbis et operibus. Et hoc etiam dicit per partes, sic : Dico omnes **66** *qui timetis*, scilicet *universum semen Jacob glorificate eum*, id est vos omnes qui credituri estis de semine Jacob, id est de Judaico populo, qui luctatores eritis contra vitia : sicut ipse luctatus est (Gen. xxxii, 24), gloriosum ostendite eum bonis operibus et affectionibus et verbis. *Et timeat eum* casto timore *omne semen Israel*, id est illi qui, cum sint de semine ejus Jacob, visuri sunt Deum in contemplatione, ideoque dicendi *Israel*. Et bono suo laudabunt et timebunt, sicut ego bono meo eum laudavi et timui. Et vere bono meo. *Quoniam* ideo non *sprevit neque desepxit deprecationem meam pauperis* facti propter vos, ut ait Apostolus : « Cum dives esset, pauper pro nobis factus est, ut in illo divites essemus (II Cor. iii, 9). » Quod est dicere : Quia me orantem in passione non desepxit, neque vos imitatorum mei factos despiciet. Quod dicit, *sprevit, desepxit*, ex nimia affectione facit, bis idem dicendo *exequipolenter. Nec avertit faciem suam a me*, id est non fuit iratus mihi a similitudine iratorum, qui faciem ab iis quos odio habent avertunt, quasi dicat : Dilexit me. *Et ideo cum clamaveram ad eum*, et opere et verbis et devotione, *exaudivit me* ut impetrarem, faciendo me constantem et resurgere ; quia superius ostenderat se passurum, ne idcirco Patre minor ex toto crederetur, ostendit se sic æqualem esse : dixi quod *laudabo te*, id est faciam laudari in Ecclesia. Et non solum tu laudaberis personaliter, sed *apud te*, id est tecum erit *laus mea magna in Ecclesia*, id est Ecclesia laudando te laudabit et me. « Ego enim et tu, Pater, unum sumus (Joan. x, 30). » Et alibi in Evange-

lio : « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum (Joan. iii, 23). » Et sic scilicet pervenit ad laudem meam, quia ergo reddam vota mea. Quod est dicere : Ego, qui ab initio devoti eis ad salutem eorum me corpus et sanguinem meum daturum, reddam et hic in conspectu timentium eum, id est ita quod timentes eum Patrem, o auditores, pura fide conspicient illa vota, credentes scilicet sacramenta veraciter in corpus et sanguinem meum translata. Non imaginaria tantum, ut quidam hæretici falso asserunt, illud Evangelii exponendo perverse : « Hoc facite in meam commemorationem (Luc. xii, 19). » Solam enim corporis Domini atque sanguinis memoriam in sacramentis illis absque realitate esse intelligunt, Domino eis inclinante : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur (Ibid.). » Et paulo post : « Hic est sanguis meus, qui pro vobis fundetur (Ibid.). » Non igitur hæc corporis sui et sanguinis esse commemorationem vel signum asseruit. Sed « hoc est corpus meum ; » et « hic est sanguis meus, » apertissime testatus est. Hujus vero sententiæ quæ subjungitur : « Hoc facite in meam commemorationem, » dubitatio nulla relinquitur, si Apostoli sententia catholice consideratur. Ait enim : « Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis (I Cor. x, 26). »

Est igitur Domine passionis sacramentum hoc, non sui ipsius memoria. Nihil enim sui ipsius esse memoria potest. Panis autem et vinum non quantum ad naturam, sed quantum ad speciem et odorem, a Christiana veritate dicuntur. Illi namque qui carnem in utero Virginis assumptam, Verbo suo personaliter et ineffabiliter unire potuit, qui etiam mortalia corpora nostra imperii sui potentia faciet immortalia ; panis et vini materiam in sui corporis et sanguinis naturam transferre possibile est. Signa etiam sacramenta hæc et mystica rectissime vocantur : non sui videlicet signa, sed nostri. Magna enim in eis signa et mystica continentur. Nam materia illa, panis scilicet ex qua corpus Dominicum spiritali benedictione conficitur, ex granis plurimis mola attritis, conspersione aquæ conjungitur. Vinum etiam, quod in sanguinem transfertur, ex acinis multis, torcularis aut alienius ponderis impressione conficitur. Grana vero et acina cultorum labore cooperante procreantur ; ita et nos prædicatorum cultura in fide recreati ; postea vero jejuniis et vigiliis 67 attriti unum conficimur corpus, videlicet Christi, conspersione baptismi cooperante ; unde Apostolus : « Ita multi unum corpus sumus in Christo (Rom. xii, 5). » Signa etiam nobis et archa hæc sacramenta sunt beatitudinis æternæ, per ea si digne acceperimus adipiscendæ ; unde quoque viaticum dicuntur. Aqua vero ad hoc sacramentum conficiendum ad figuram nostri vino conjungitur. Ita etenim nos ad modum aquæ fluxus in mortem defluentes, passionis Domine mysterio efficiente, Christo gratiæ adoptione copulamur. Cum vero corpus

hoc a fidelibus accipitur, signum est corpora nostra mortalia, per Christi passionem esse reparanda. Per sanguinis autem acceptionem, animarum intelligentis reparationem. Circa sanguinem namque potius anima commoratur. Siquidem quamvis sacramentum hoc sit in partes divisum, totum ubique tamen est integrum, Andrea apostolo testante : « Cujus carnes cum comestæ sint a populo, et sanguis ejus sit bibitus : agnus tamen qui sacrificatus est integer perseverat et vivit. » Sequitur :

Edent pauperes, etc. Quod sic continuatur : Dico quia reddam vota mea in conspectu timentium. Ipsi vero timentes eo conspecto, edent illud pauperes effecti spiritu, id est se in anima humilantes, non superbientes. De quibus in Evangelio Dominus ait « Beati pauperes spiritu (Matt. iii, 3). » Et quia non sufficit comedere, addit : *Et saturabuntur*, id est replebuntur, re, id est significato sacramentorum scilicet unitate fidei, spei et dilectionis, quæ per sacramenta designantur, cum ex multis granis et acinis, ut diximus, unumquodque, unum quid efficiatur. Et sic, id est edendo et saturando, laudabunt Dominum illi qui requirunt eum tali laude, non terrena. Quod est dicere : Comestio illa et saturatio, laus Dei erit. Dico quod requirunt eum, in bono suo. Nam *vivent corda*, id est animæ eorum in sæculum sæculi, id est in æternum, ut Dominus in Evangelio : « Qui manducat me, vivit propter me (Joan. vi, 57). » Non quod corpora in futuro in æternum non vivant, sed a parte totum designat. Quia vero anima potius in corde dominatur, corda ponit pro animabus. Ostensa conversione Judæorum ubi dixit : *Timeat eum omne semen Israel, etc.*, ostendit et gentium conversionem sic, non solummodo semen Israel, et Jacob timebunt eum, sed universi fines terræ, id est multæ gentes de universis finibus terræ reminiscuntur Domini, quem in Adam cognoverunt, et postea per originalem culpam et infidelitatem oblivioni tradiderunt. Et sic convertentur ad Dominum fide et penitentia. Et post *universæ familiæ gentium*, id est multi de universis familiis gentium ; de nobilibus scilicet et innobilibus, adorabunt Dominum, id est venerabuntur laude et opere, se cognoscendo creaturam, illum autem esse Creatorem. Dico adorabunt existendo in conspectu ejus, id est semper de eo conspectum habentes, et nunquam postponentes. Vel adorabunt eum in conspectu ejus, id est in anima quam ipse solus conspiciat : et si semper in operibus adorare nequeunt. Et merito adorabunt, quoniam Domini est regnum : gentium, scilicet quod prius erat diaboli. Et post idem ipse, id est Dominus, dominabitur gentium, non diabolus, qui prius dominabatur. Dico quod convertentur et adorabunt. Et sic manducaverunt, id est manducabunt, vota mea scilicet, et post adoraverunt, id est adorabunt.

Hoc vero idem est cum hoc quod superius dixit, saturabuntur. Quod est dicere, adorabunt, id est venerabuntur : repleti res sacramenti, id est unitate fidei, et spei, et dilectionis, quæ per sacramentum

ut diximus, designatur. Dico manducabunt et ad-
 orabunt *omnes pingues terræ*, id est omnes omnis modi
 divites in terrenis, non solummodo pauperes. Si
 enim soli pauperes adoraturi et salvandi essent,
 non itaque Paulus apostolus ad inveniendum eos,
 discipulum suum sic admoneret: *Præcipe divitibus
 hujus sæculi, non superbe sapere (I Tim. VI, 17).* » Et
 benedixit *pingues terræ*, non spiritu. Pingues et divites
 spiritu sunt, qui de terrenis superbiunt, et in eis ut in
 vero bene *semper* ponunt. Pauperes autem spiri-
 tu, qui etsi terrenis abundant non inde superbiunt,
 neque spem ponunt: sed indigentibus ea large dis-
 tribuunt. Dico quod *pingues* adorabunt. *Omnes autem
 qui descendunt in terram*, id est in terrena desideria
 tantum, cadent in mortem scilicet. Et hic est constans
 in *conspectu ejus*; cuiusque non sit constans. B
 Dico quod *illi cadent*; et *anima mea*, id est meorum,
 illi adhaerendo *vivet*. Quia Judæorum et gentium
 conversionem ostenderat, ne putarem quod in uno
 statu tantum essent: hoc ostendit sic per multas
 generationes hanc conversionem futuram usque in
 finem mundi de generatione in generationem. Dico
 quod *anima* meorum *vivet illi*. Et per illorum meo-
 rum prædicationem, *semen meum serviet ipsi*, id est
 filii eorum imitatores bonitatis eorum, per ipsorum
 prædicationem servient ipsi, ut vivant. Et iterum
 per illud semen *annuntiabitur Domino generatio ventu-
 ra*. Quæ compendiosa oratio sic resolvitur: Per
 annuntiationem prædicationis illius seminis con-
 vertetur ad Dominum alia generatio ventura post
 illud semen. Et quidam de illa generatione facti
cæli, id est complutores et prædicatores aliorum,
annuntiabunt iustitiam ejus, id est iusta præcepta ejus;
 alii *populo qui post eos nascetur, quem fecit Dominus*,
 id est quem disposuit jam esse salvandum.

IN PSALMUM XXII.

Titulus vigesimi secundi. *Psalmus David*, id est
 fidelium, de quibus enuntiatum est in superiori
 psalmo quod credituri essent et adoraturi. Et ad
 instructionem successorum ostendit beneficia sibi a
 Deo collata, ut et ipsi ad hæc bene vivendo nitan-
 tur. Postea vero apostropham faciunt ad Deum,
 gratiarum actionem agentes de beneficiis impen-
 sis, unde dicunt:

Dominus regit me in loco pascuæ, id est ipse est D
 rector meus, ne oberem in Scripturis divinis, quæ
 sunt locus in quibus pascuntur animæ fidelium dul-
 cedine doctrinæ: Et quia talem habeo rectorem,
nihil mihi deerit in loco pascuæ, id est nullus intel-
 lectus mihi deerit in illis Scripturis, qui me in-
 struere debeat. Et vere *nihil mihi deerit in loco pa-
 scuæ*. Nam *ibi me collocavit*, id est frequenter studere
 fecit. Et non solum hoc beneficium mihi contulit;
 sed etiam prius *super aquam refectionis*, id est su-
 per aquam baptismatis fundatum *educavit me*, id est
 enutrivit lacte doctrinæ, et prius *animam meam
 convertit* de infidelitate ad fidem. Merito autem aqua
 baptismatis aqua refectionis dicitur; quia per eam
 iustitia et innocentia nostra, quæ defecit in Adam.

reficitur. Baptisma quoque cæterorum bonorum
 fundamentum est et initium. Et non solum *colloca-
 vit, educavit, et convertit*; sed etiam *deduxit* de
 virtute in virtutem, de bona operatione ad bonam
 operationem. Vel *deduxit* ne deficiam me constitu-
 tum super semitam *iustitiæ*, id est super virtutes
 et opera bona quæ sunt arcæ viæ ad vitam. Et bene
 ponit *super*. Nam cum in primis eis difficiles nimis
 erant, tunc subitus esse dici poterant, id est ab
 exercitio eorum corporaliter affligi et deprimi.
 Cum vero jam in usu habentur, et non adeo diffici-
 les sunt; tunc fideles super eas esse dicuntur, id
 est in suo jure promptas habere, adjuvare tamen
 gratia cooperante. Dico quod *me deduxit*. Et hoc non
 propter merita mea, sed *propter nomen suum* ma-
 gnificandum. Et non solum *deduxit*, sed adhuc de-
 ducit. Et hoc inde: *Nam ego non timebo mala*, id
 est exempla et persuasiones inimicorum, vel tribu-
 lationes ab eis illatas. *Et si ambulavero viam vitæ*
 hujus, id est quamvis converser in medio umbræ
 mortis, id est inter iniquos, qui sunt umbra mortis,
 id est frigidi a calore sancti Spiritus, et obscuri
 in intellectu, sicut umbra frigida est et obscura;
 et alios ad mortem æternam, exemplis et persuasio-
 nibus suis *deducentes*, sicut umbra herbas quæ
 sub se diu sunt interit. Et ideo *non timebo mala*, id
 est eorum flecti, *quoniam tu qui omnipotens es, tecum es*
 ut corroboret. Quasi dicat: Non ex me sed ex te
 contingit securitas ista. Diceret aliquis: Cur dicis
 te non timere mala? Saltem tribulationes times,
 quæ mala sunt; respondet: Non.

Nam *virga tua*, id est minor tribulatio, quæ di-
 sciplina tua est per quam corrigis et doces; et *baculus
 tuus*, id est major tribulatio, per quam iterum
 me flagellando castigas; *ipsa quæ viderentur me
 perturbare*, potius *me consolata sunt*, cum per ea
 intelligam me a delictis meis purgari, et a superbia ca-
 veri, juxta Apostolum: « Ne magnitudo revelationum
 extollat me: datus est mihi stimulus carnis meæ
 (II Cor. xii, 7). » Et ideo *me consolata sunt*; quia
 tu *parasti*, id est statuisti mihi, *adversus eos qui
 tribulante me*, ne per tribulationes deficiam; *mensam*,
 id est corporis et sanguinis tui refectionem, quæ in
 altaris mensa suscipitur. *Mensam* dico positam in
conspectu meo, quam conspicio esse signum mortis
 tuæ: ut et ego pro te tribulari et mori non timeam.
 Et quia solus conspectus non sufficeret, *inpinguasti
 in oleo caput meum*, id est mitem fecisti mentem
 meam, non rebellem in gratia sancti Spiritus, quæ
 oleum dicitur, eo quod mentem mitem faciat ad
 patientiam, sicut oleum caput quod impinguat miti-
 gat. Et ideo *calix meus*, id est oleum illud *inebrians*
 me, ne tribulationes graviter nimis sentiam, *quam
 præclarus est*! id est multum præclarus mihi appa-
 ret. Dicitur autem oleum, id est gratia calix, eo
 quod, ut dictum est, fideles inebriat, a similitudine
 calicis vini, qui bibentes inebriat. Et me jam im-
 pingatum, *in gratia tua*, id est gratia tua, *subsequen-*

tur, id est me comitabitur omnibus diebus vite mee, ut de bono provehar in melius. Et adeo subsequetur, *ut per eam in futuro inhabitet in domo Domini*, in paradiso scilicet, eundo in longitudo dierum, id est in aeternitatem.

IN PSALMUM XXIII.

Titulus vicesimi tertii. *Psalmus David*, id est Prophetæ, in prima Sabbati, id est agentis in consideratione victoriæ Christi, quæ contigit in prima Sabbati, scilicet in die Dominica, quæ nuncupatur prima Sabbati, id est prima post Sabbatum. Judæi enim dies ita computabant prima Sabbati, secunda Sabbati, etc. Septimam vero diem dicunt Sabbatum. Adhortatur hic Prophetæ fideles, post adventum Christi existentes, ut ad Christum regem suum cum triumpho recipiendum se bene præparent; in virtutibus et bonis operibus magis magisque crescendo et vitia removendo, a similitudine illorum qui ad regem suum cum triumpho recipiendum se præparant, cum alicunde victor redeat. Portasque civitatis elevant et dilatant, ut facile præda et triumphantium chorus introcat. Christus enim victor ab inferis rediens, regnum quod diabolus usurpaverat, Ecclesiam scilicet, obtinuit. Ostendit etiam Prophetæ quæ sint Ecclesiæ membra, ne quilibet indignus istud sibi attribueret. Et hoc sic dicit :

Domini Christi est terra, id est Ecclesia, cui prius diabolus dominabatur; quæ dicitur terra, eo quod stabilis sit et bonorum operum ferax, et a prædicatoribus exculta, sicut terra stabile elementum est et ferax, et a cultoribus colitur. Et illa terra non est parva, sed plenaria. *Et plenitudo ejus terræ est illius Domini*, non quod ante ipsius non esset. Sed sic modo dicitur ipsius ut ejus voluntati obediat, quod prius non facebat. *Et orbis terrarum*, id est Ecclesia ex omnibus terris electa, est Domini. Et hoc idem est quod superius dixit, *Domini est terra*; sed ex nimia lætitia repetit, ut ostendat perfectam esse, nec vitii sordidam, a similitudine rei rotundæ, quæ et orbis dicitur, quæ perfectior est re quadrata vel triangulata, nullum scilicet habens principium et finem, sed semper in se retorquetur.

70 Neque possumus sordes facile ad habere. *Et universi qui habitant in eo*, scilicet orbe, id est in unitate fidei et dilectionis ejus orbis sunt Domini. Et hoc idem est quod hic dixit *orbis terrarum est Domini*. Sed ad hoc aliis verbis repetit, ut, quia indefinite dixerat *orbis*, universaliter dicat. Dico quod orbis est Domini. Et inde hoc videri potest, quia ipse *fundavit eam super maria*, id est firmum adeo fecit ut non timeret, sed contemneret maria, scilicet populos amaros sibi in tribulationibus, sicut maria amara sunt. Et etiam *super flumina præparavit eam*, id est firmum et excelsum in virtutibus statuit super principes, ut eorum tribulationes sperneret. Principes vero flumina dicuntur, eo quod eorum cura defluat in plebem subditam, sicut in mare flumina decurrunt. Quoniam autem dixerat *universi qui habitant in eo*, ne quilibet falsus se habitare

putaret, querit quis dicendus sit habitans, ut, postmodum solvendo, nos ut effici habitantes nitamur, exhortetur sic : Dico quia habitantes in eo sunt Domini.

Et *quis ascendit in montem Domini*, id est in Ecclesiam, quæ est sublimis virtutibus a Domino facta? Aut potius *quis*, postquam ascenderit, *stabit*, id est habitabit in loco sancto ejus, id est in Ecclesia, quæ est locus sanctus in quo ipse Deus habitat? Multi namque sunt ascendentes, qui postea deficiendo non sunt habitantes. Respondetur : *Innocens manibus habitabit*, id est innocens operibus quantum ad proximum. Et quia hoc non sufficeret, addit : *Et mundo corde* existens, id est nullam habens immundam cogitationem adversus proximum. Et *qui non accipit in vano animam suam*, quatum ad se, id est qui non habuit acceptibilem animam suam in vanitate. Quod est dicere : Si anima ejus aliquid vanitatis ex fragilitate carnis, vel per suggestionem impulsæ cogitavit, in hoc non fuit ei acceptabilis ut consentiret, sed omnino illud respuit. Et non solum fuit *innocens manibus et mundo corde*, quantum ad proximum, sed *nec juravit in dolo proximo suo*, id est non firmiter promisit, sic ut eum deciperet. Et per hoc genus locutionis, scilicet per dolosam locutionem, removet omnia genera malæ locutionis in proximum. Et ne putarem quod hic per se staret in loco sancto Domini, addit : *Hic qui talis est, accipiet hanc benedictionem a Domino*, id est hanc exaltationem, ut stet in sancto loco ejus. Et hoc non solum accipiet propter merita sua, sed hanc *miserecordiam accipiet a Deo salvatori*, id est Salvatore suo. Et merito accipiet hanc *miserecordiam a Deo*. Nam hæc generatio est generatio quærentium Dominum, et (pro scilicet) *quærentium faciem*, id est notitiam in futuro, *Dei Jacob*, id est fortium luctatorum. Quasi dicat : Non ad hoc innocentes sunt; et tales quales dixerim ut aliud acquirant, nisi gloriosam in futuro notitiam tuam, quam hic plenarie non possunt habere. Unde Apostolus : « Videmus nunc per speculum, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). » Et bene ponit, *generatio*, ne putarem unum solum esse, quia singulariter posuerat *innocens manibus*.

D Hoc exposito ad instructionem nostram, revertitur ad hoc quod incepit sic : Dixi : *Domini est terra et orbis*. Ergo, o principes, id est fideles, prius peccati servi, modo vero per Dominum principes et liberi facti, attollite, id est elevate, portas vestras. Et post, id est vos emphatice dicti, portas æternales, id est habentes in vobis virtutes, quæ sunt portæ ad æternam, elevamini de bono in melius. Vel sic : Attollite, id est auferte portas vestras, non Dei, scilicet vitia quæ sunt portæ clausæ, non admittentes introitum Dei. Unde Sapiens ait : « In malevolam animam non introibit sapientia (Sap. i, 1). » Et illis ablatis, elevamini, id est crescite in fidelibus, portas æternales, id est virtutes, et sic introibitis, gloriæ datus, sicut Christus, ut dicitur in Evangelio : Et

ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Vel, vos principes tenebrarum, id est demones, *attollite*, etc. Alia non mutantur, quia dixerat **71** *Rex gloriæ*, ne putaretur qualiscunque rex, sic eum magnificare intendit: Dico *Rex gloriæ*. Et quis, id est quantus, est iste *Rex gloriæ*? Vere magnus est. Nam ipse est Dominus in rebus, fortis in resuscitando carnem suam, qui in passione videbatur infirmus, et potens qui videbatur impotens. Et vere Dominus est potens, et hoc in prælio, id est propter prælium quod obediens fecit cum diabolo, et prævaluit ei, fecit eum Deus Pater videri potens in ipsis ascensione. Unde Apostolus: « Propter quod et Deus exaltavit illum, etc. (Philip. ii, 9). » Ego quia fortis et potens est, *attollite portas*, etc. Et hoc ut superius exprimit. Et quis est iste *Rex gloriæ*? eodem modo ut superius conjungitur et exponitur. Sed aliud hic quiddam, ut vehementius eum magnificet, sic dicit: Dominus virtutum supernarum, id est spirituum cælestium, non hominum tantum, ipse scilicet quem hic accepi, non alius, id est Christus est *Rex gloriæ*. Et vere Dominus est virtutum supernarum. Unde Apostolus: « In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Ibid.). » Quam vero dicit bis *attollite*, et quis est iste *Rex gloriæ*, ad nostri facit exhortationem et Christi magnificationem, sive bis dicit hoc propter duplicem Ecclesie parietem, Judæos scilicet et gentes.

IN PSALMUM XXIV.

Titulus vicesimi quarti. *Psalmus David*, id est minus perfectorum fidelium orantium post relicta peccata, ut deus faciat eos perseverare ne cedant, et ne sic erubescant. Præteridit etiam meritum quare debeat exaudiri. Orat quoque ne Deus eis gratiam subtrahat pro delictis et ignorantis eorum. Ostendit insuper ad instructionem nostram Deum, cum dulcis sit miserando, rectum etiam esse malos juste puniendo. Et in finem orat, et pro inimicis et pro bonis. Unde dicit:

Ad te, Domine, amplexandum, levavi animam meam, a terrenis desideris exemplam, Levavi bene operando, o Deus meus Creator meus, cui non aufero locum divinitatis in me. In te confido, non in me, quia adhuc magis et magis levabo. Et quia levavi et confido, non erubescam, id est non deficiam, et sic non erubescam. Erubescerem enim, si deficerem. Oro ne erubescam. Neque irideant me deficientem inimici mei, et visibiles et invisibiles, id est non gaudeant de defectu meo, quoniam gauderent si me deficientem viderent, rogo non erubescam neque irideant. Et hoc bona fiducia oro. Et enim universi qui substinent te, id est qui patienter expectant te auxiliaturum et remuneraturum, vel qui sustinent te, id est qui patienter ferunt præcepta tua, complendo ea, non confundentur, id est non erubescant. Et ideo quia te sustineo, non confundar, sed iniqua agentes supervacue, id est sine utilitate, qui in illis iniquis quæ agunt se putant utilita-

tem habere, confundentur, quia te non sustinent. Et quia hoc video futurum, concedo non imprecando. Confundantur, id est erubescant, in conscientia sua et in hoc mundo et in futuro, omnes iniqua agentes supervacue, quia nullus adeo iniquus, qui in conscientia sua de iniquitate sua non erubescat. Et hanc concessionem ideo facit ut iniquos de iniquitatibus suis deterreat. Postea revertitur ad orationem sic: Dico non erubescam: et ut hoc sit: Demonstra mihi vias tuas, id est illa præcepta tua quæ sunt viæ communes omnibus salvandis ad vitam, sine quorum completionem nemo salvetur. Non dicit demonstra quod ignoret, cum superius dixerit: ad te levavi, etc. Sed demonstra, id est fac habere in memoria, ut compleam. Et semitas tuas doce me, similiter ut compleam; semitas vocat, præcepta illa majora quæ pauci complent, sicut per semitam **72** pauciores quæ per viam gradiuntur, scilicet vendere omnia et dare pauperibus, et cætera similia quæ perfectissimis solis conveniunt. Et per illas vias et semitas dirige me, bene operando. Et hoc in veritate tua, id est in conformitate Christi positam, qui est veritas a te egrediens, ut idem in Evangelio: « Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). » Christus dicitur veritas emphatice, cum ab eo omnis veritas procedat. Et ut per vias et semitas dirigat, doce me, id est instrue in illis intellectum meum, ne in eis oberem. Et tu potens es ut hoc facias, quia tu es Deus, id est Creator, et Salvator, id est reparator meus.

C Et dignum est ut hoc facias. Nam te sustinui, id est patienter expectavi; vel patienter præcepta tua compleri, tota die, id est toto tempore ex quo incepi. Cum ponit die, a parte totum tempus designat. Oro, dirige, et tu dirigas, tu qui visus es me oblivioni dedisse, cum ante baptismum te ignorando peccavi, reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt in te, id est ab æterno. Quod est dicere: Reminiscere quantas miserationes hominibus impendisti a mundi principio, et quantum in natura sis misericors, et sic mei misere sicut aliorum miseris es. Misericordia dicitur, quæ in Deo est naturaliter. Miserationes vero, beneficia quæ per misericordiam impenduntur. Quamvis autem pluraliter ponat misericordiarum, in Deo tamen simplex intelligenda est misericordia; sed secundum multos effectus, pluraliter ponit misericordiarum. Dico reminiscere miserationum et misericordiarum. Et ne sim immunis a misericordia, Domine, ne memineris ut punias delicta juventutis meæ, id est peccata venialia, quæ commisi postquam in baptismo veterem hominem exuendo, juvenis in fide factus sum. Et ignorantias meas, id est peccata quæ ignoranter ante baptismum commisi. Vel sic: Delicta juventutis, id est temeritatis meæ. Juvenes enim magis temere peccant quam senes, ideoque juventutem pro temeritate ponit. Quasi dicat: Magna delicta quæ temere ago, non necessario, ne memineris. Et ignorantias meas, id est venialia quæ ignoranter ago. Et non meminiscent delicta, memento mei ut mise-

rearis, qui visus es oblitus esse, dum infidelis essem, **A** tu, o Domine, qui solus potes sic misereri. Et hoc propter bonitatem tuam, id est misericordiam quam naturaliter habes non propter merita mea tantum. Et non parum miserearis, sed secundum misericordiam tuam, id est ac modum misericordiæ tuæ sicut multum es misericors, sic et multum miserearis.

Quoniam vero Dei bonitatis mentionem fecerat, ne quilibet nimis in bonitate illa confidens in peccatis perseveraret. Dicit etiam eum rectum esse ad ulciscendum peccata perseverantium, sic. Dico propter bonitatem, et vere dulcis est Dominus, id est bonus, et tamen rectus, id est iustus ad ulciscendum; et inde hoc potest videri quod dulcis est et rectus. Nam propter hoc dabit legem, id est doctrinam delinquentibus positam in via morum, id est delinquentibus venialiter. Nam qui criminaliter peccant, extra viam morum sunt. Quod est dicere: Dabit eis doctrinam, ne criminaliter peccando pereant, et in hoc dulcis et rectus esse comprobatur. Nam si tantum dulcis esset, superfluo legem daret, cum omnia peccantibus omnibus dimissurus esset. Si Vero tantum iustus, nunquam misericordiæ legem daret, sed omnes iuste damnaret. Vel legem vocat disciplinam tribulationum, quam ad suos corrigendos et docendos infert. Unde alibi Psalmista: «Disciplina tua correxit me (Psal. xvii, 37).» id est edocebit. Et in iudicio, id est in lege illa per quam scienti iudicare quid tenendum sit et quid fugiendum, ideoque iudicium dicitur: Dicit mansuetos de bono in melius, non rebelles. Et ut bene dirigantur, docebit specialiter ipsos vias suas, per quas ad eum perveniet. Et quia posset queri: quæ sunt illæ viæ? exprimit: Universæ viæ Domini sunt hæ: Misericordia et veritas. Misericordia scilicet, **73** ut sui unusquisque misereatur, ne peccet et peccando pereat, et ut pro malis bona retribuat. Veritas, id est iustitia scilicet, ut quod justum est, Deum super omnia diligat, et pro bonis bona retribuat. Misericordia et veritas dico inventa a requirentibus testamentum ejus, et testimonia ejus. Quod est dicere: Si quis requirendo perscrutetur novam legem et veterem, non inveniet plures vias istis. Et bene veterem legem testimonia dicit pluraliter, cum a multis testibus adventus Christi, a prophetis scilicet ministrata fuerit. Nova autem lex singulariter testamentum nuncupatur, eo quod ab uno solo teste vitæ æternæ data sit, id est a Christo. Apostoli quidem et cæteri doctores non fuerunt legis datores, sed expositores. Ostendo hoc quod Dominus dulcis est et rectus ad instructionem nostram: quia oraverat superius ex bona confidentia se impetraturum annuntiat, et alios ad petendum gratia impetrandi instigat, sic. Oravi; secundum misericordiam tuam, memento mei: quod vere facies. Vere propitiaberis peccato meo, propter nomen tuum augmentandum. Et dignum est ut propitius. Multum est enim, id est multum esse a me reputari. Quod est dicere: Non excuso me parvipendendo

illud, sed potius accuso multipendendo; ideoque veniam mereor: Et quia dixerat sibi multum esse peccatum suum, ut et hoc nobis insinuet, scilicet multipendere peccatum, et sic veniam promereri, subjungit: Dixi multum est: et bonum est multum esse. Nam cui multum est, ille Deum timet.

Et quis est homo, id est quam magnus et quam felix est homo qui timet Dominum, et inde hoc apparet. Nam statuit ei qui eum timet legem, id est firmitatem, ne deficiat in via bonorum morum quam elegit. Legem ponit pro firmitate; quia illud præceptum quod firmum et stabile est, lex dici solet. Et per illam legem anima ejus de corpore exiens, demorabitur, id est habitavit in bonis cælestibus. Et in futuro semen ejus hæreditabit terram, id est bona opera quæ hic seminautur, erunt causa quare in futuro corpus et anima simul hæreditabunt terram viventium. Semina dicuntur opera bona, eo quod causæ sunt præmiorum, sicut semina causæ sunt messium. Quia vero dixerat, statui legem, exprimit ipsam legem sic: Dico Dominus statuit legem, id est Dominus est firmamentum timentibus eum, ne cedant. Et ipsis firmatis testamentum, id est promissio illius datur: hoc scilicet ut manifestetur illis, in futuro ut idem in Evangelio: «Manifestabo ei meipsum (Joan. xiv. 21). Nulli enim præsentī hoc tempore Deus sic manifestatur, ut in futuro manifestandus est Testamentum ponit pro promissione, eo quod testamentum hæreditatem promittit. Et quia Dominus firmamentum est timentibus, oculi mei, id est affectiones quibus eum aspicio ad modum oculorum, sunt semper ad Dominum. Quod est dicere: Et ut meum firmamentum sit, nunquam ab eo diverto oculos a similitudine boni servi, cujus oculi semper ad Dominum suum sunt, ut etiam ad nutum ipsi protinus obediat. Unde alibi Psalmista: «Sicut oculi servorum in manibus dominorum (Psal. cxvii, 2).» Et merito oculi mei sunt ad Dominum, quoniam ipse evellet quandoque de laqueo pedes meos, id est eruet de laqueo mortalitatis et passibilitatis, quibus modo vehementer impedor. Quod autem ponit pedes meos, a similitudine dicit eorum qui per pedes illaqueantur. Et quia oculi mei ad te semper sunt, respice in me, id est esto mihi benevolus. A similitudine Domini dictum est, qui servum quem diligit saepe respicit. Et bene ponit in me. Quasi dicat: Non horarie me respicias, sed respice in me figendo aspectum non cito auferendo, et respiciens misere me indulgendo. Et dignum est, quia ego qui hoc oro, unicus sum et pauper. Præposterus ordo. Quod est dicere: Quia sum pauper spiritu, non superbus, id est humilians me erga te in Omnibus. Quid vero sit pauperem spiritu esse in psalmo xxi **74** dictum est. Et usque adeo sum pauper, quod etiam sum unicus, id est in numero filiorum Ecclesiæ, quæ unica tua est, scilicet ita chara sicut unicus filius patri charissimus est. Unde in Cantico cantecorum sponsus Christus Ecce

sire sponsae: «Unica mea, columba mea (Cant. vi, 8).» Et exponit per partes paupertatem suam.

Exponendo quoque per partes in quibus ei miseretur: Vere sum pauper, in hoc scilicet, *tribulationes cordis mei multiplicatae sunt*, id est multas habeo tribulationes et dolores in corde de peccatis. Et ideo *erue me de necessitatibus meis*, id est de venialibus, quae ex carnis fragilitate necessario contingunt: «Sacrificium enim Deo, spiritus contribulatus (Psal. l, 19),» Et non solummodo de necessitatibus meis eruas me, sed etiam *vide*, id est misericorditer aspice, *humilitatem meam*, id est in quantum me humilium erga te; et *laborem meum* quem habeo jejunando, omni modo me pro delictis meis affligendo. Et propter has causas, *dimitte universa delicta mea*, non solum venialia, sed et criminalia. Postquam vero dimiseris peccata, ne recidam, *respice inimicos meos* qui volunt me devocare, ut inefficaces facias. Et necesse mihi est ut respicias, *quoniam multiplicati sunt*, id est multi sunt, ideoque insufficiens sum resistere sine te: et non est illis ratio qua mihi inimicentur, sed *oderunt me iniquo odio*, non bono, id est odiunt in me bonitatem, quod odium iniquum est. Non malitiam, quod rectum odium esset. Unde Augustinus: «Recte in malis odinus malitiam.» Dico *respice inimicos, quoniam multiplicati sunt*, et sic non erubescam. Neque justum est, *quoniam speravi in te*, non in me, id est speravi, et adhuc spero per te crui et custodiri. Erubescerem enim, si non erueres et custodires. Et quamvis istud idem superius dixerit, scilicet *non erubescam*, non tamen superfluum iudicatur, quia non sufficit ei quod nimis desiderat semel orare, vel quod dicit *respice*, potest esse oratio pro inimicis. Jubemur enim pro inimicis a Domino sic orare: «Orare pro persequentibus et calumniantibus vos (Luc. vi, 28).» Et hoc sic continuit: Oravi, *erue me*, dimitte. Et non solum pro me oro, sed et pro inimicis: *respice misericorditer inimicos meos*, ut convertas eos. Et dignum est ut hoc orem. *Quoniam multiplicati sunt*, et odio *iniquo oderunt me*, id est quia multi sunt, et magnum damnum esset, si tanta massa periret. Et multum perniciosi sibi sunt cum *iniquo odio oderunt me*. Ergo pro inimicis sic oravi; et quidquid de illis sit, saltem *custodi animam meam*, etc. Hae non mutantur. Dixi *non erubescam*, ideo quia *speravi in te*: et ideo adhuc quia *innocentes et recti*, id est iusti in operibus per me facti *multi adhererunt mihi*, ideo quia *sustinui te*, id est speravi in te, et exemplo meo sperarent. Quod est dicere: Quia multos ad te sustinendum exemplo meo provocari, non deficiendo, non erubescam. Ne et ipsi forte exemplo meo malo deficientes, erubescant. Orat quoque pro ipsis innocentibus et rectis sic: Dico quod *innocentes et recti adhererunt mihi*, id est exemplo meo. Ergo *Deus libera ipsos jam factos Israel ex omnibus tribulationibus suis*, ne cedant.

IN PSALMUM XXV.

Titulus vigesimi quinti. *Psalmus David*, id est

A fidelium collectionis insequaque perfectorum concedentium ex securitate innocentiae et iustitiae suae, ut Deus iudicet eos in futuro, secundum quod eorum innocentiae et iustitiae promeretur. Ostendent etiam per partes innocentiam et iustitiam suam, et promittunt se magis in his esse intendendos, ut minus perfectos ad haec exemplo suo vehementer invitent. Vel potest hic oratio esse, ut Deus scilicet eos iudicet, id est discernat in futuro a massa perditorum, ne cum ipsis misti sint, sicut in hoc mundo sunt. Cetera de intentione non mutatur: istud vero sic incipit:

75 *Judica me, Domine*, in futuro secundum quod justum est. *Quoniam ego*, qui hoc concedo, *in innocentia mea positus ingressus sum*, id est in necessariam mandatorum tuorum. Quod est dicere: Quoniam in innocentia mea perseveravi. Vel sic ut sit oratio: *Judica me*, justo iudicio tuo discerne me, Domine, in futuro, a perditis cum quibus hic conversor. Hoc autem quod sequitur (ut Augustinus dicit) non est superbia elati, sed confessio non ingrati. Dico *judica me*. Et merito, *quoniam ego* sic orans *in innocentia mea ingressus sum*, id est perseveravi, et adhuc faciam, scilicet *non infirmabor* in perseverantia, *in Domino sperans* non per me solum perseverandi spem habens. Oro, *judica*, et ut hoc iudicium bona spe expectem, hic prius proba me. Præposteratio. *Tenta*, id est tentatum per tribulationes et inefficaces suggestiones, *me*, mihi et aliis adhaerentibus ostende. Et post *proba me* id est nil agente in me tribulatione vel suggestionem qualibet criminali probatum ostende. Dico *tenta*. Sic scilicet: *Ure*, id est igne spirituali omnimodo consume *renes meos*. Et exponit in qua significatione ponat hic *renes*, et (pro scilicet) *cor meum*, id est illicitos motus cordis mei, qui renes dicuntur, eo quod in illis delectamur sicut in illicito renum exercitio. Quia vero pro sola innocentia nemo salvabitur, «in conspectu namque Dei non justificabitur omnis vivens (Psal. CLXII, 2)»: orat etiam se per misericordiam salvari. Dixi *judica me, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*. Et non pro sola innocentia salvari oro, sed et ideo *quoniam misericordia tua ante oculos meos est*, scilicet ante cordis considerationes. Quasi dicat: Quia in misericordia tua confido, et ideo adhuc, quia *complacei in veritate*, id est in conformitate veritatis tuae, Filii tui scilicet, prout valeo positus et in opere et in virtutibus. Exponit autem innocentiam suam per partes sic:

C Vero *ingressus sum in innocentia*, quia non *sedi cum consilio vanitatis*, id est quavis cum eis corporali praesentia converser, tamen in anima *non sedi*, id est consentiendo non immoratus sum cum illis qui sunt consilium vanitatis, id est concordantes simul in appetitu terrenorum, quae vana sunt. Dico *non sedi*, et adhuc promitto, quia *non introibo* per consensum cum iniqua gerentibus, falsis scilicet Christianis. Et bene ponit *introibo*, introire namque dicimus in aliquod occultum intrare. Omnis autem iniqua gerens introit, id est in rem occultandam

infrat, in peccata scilicet, quæ occultandasunt, ut Dominus in Evangelio: Omnis qui male agit, odilicet (Joan. iii, 20.) » Et non tantum non sed, sed etiam odii ecclesiam malignantium, id est odio habui mala opera eorum, non creaturam.

Et non solum non introibo cum iniqua gerentibus, falsis scilicet Christianis; sed et non sedebo, id est in consensu non immorabor cum impiis, id est cum hæreticis et idololatriis. Quod est dicere: Non consentiam infidelitati et sententiis eorum. Sed inter innocents consistens, lavabo manus meas, id est mundabo quod mundandum est in affectionibus meis, quæ manus ideo dicuntur, quia par eas sententias attingimus, sicut manibus corporeis corporea tractamus. Innocentia sua per partes ostensa, videns hoc non sufficere, promittit quoque se bene operari, sic: Dico lavabo manus meas, et manibus lotis circumdabo, id est bonis operibus et virtutibus adornabo, Domine, altare tuum, fidem scilicet, super quam omnes virtutes fundantur et opera bona Deo sacrificantur, ideoque altare dicitur, cum super altare sacrificari soleat. Unde Apostolus: « Sine fide nemo placebit Deo (Hebr. xi, 6). » Circumdabo positum est pro adornabo, a similitudine altaris, quod cum adornatur pallis sive auro vel argento, saepe circumdatur. Dico circumdabo, et hoc ideo ut audiam vocem laudis tue, id est ut intelligam qua voce velis laudari, voce scilicet iusti. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Bene quidem

76 ponit audiam, pro intelligam, Auditus enim animæ intellectus est, et etiam ut enarrem aliis mirabilia tua, id est præcepta et opera tua quæ sunt mirabilia, præ nimia sui excellentia. Alioquin autem idoneus enarrare non essem. Unde alibi Psalmista: « Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? (Psal. xlix, 16) etc. Dico circumdabo, quod revera faciam, o Domine; nam ego dilexi decorare domum tuam, id est me facere domum tuam decoram virtutibus, et dilexi locum habitationis gloriæ tue, id est desideravi me bene operando facere talem, in quo tu dignanter habitando per bona opera mea ab aliis glorificeris, iuxta illud Evangelii: « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum (Matth. v, 16). »

Quia vero dilexi, et circumdabo, et lavabo, et non sedebo, et non introibo. Ne perdas cum impiis in futuro, id est cum hæreticis, et idololatriis, Deus animam meam, et cum viris, effusoribus sanguinem, falsis scilicet Christianis, ne perdas vitam meam, id est animam quæ ideo vita dicitur, quia per eam vivimus. Viri sanguinem dicuntur qui malo exemplo et persuasionem animas interimunt, sicut illi qui eorum quorum totum effundunt sanguinem corpora perire faciunt. Qui viri sanguinem et qui impii digne perdentur, et ecce causæ: In quorum manibus iniquitates sunt, id est in affectionibus. Quod est dicere: Etsi non semper male operari queunt, semper tamen male operari cupiunt, Et si aliquando bene operentur, non intentione bona agunt, sed

A ideo quia dextera, id est illa bona operatio, coram repleta est muneribus. Per dextera, quidem bona per sinistram vero, mala designari usitatissimum est. Quod est dicere: Ideo bene operantur ut favore populi, terrenisque commodis repleantur. De quibus in Evangelio Dominus ait: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Matth. vi, 16). » Viri sanguinem et impii tales sunt, ideoque digne perdentur. Ego autem hic agens in innocentia mea ingressus sum. Istud vero ex affectione nimia repetitum, ut superius exponitur. Ergo quia ingressus sum, redine me a peccatis, per mortem scilicet quam pro me passus es, et mei redempti miserere æterna gloria beatificando me, et non pro sola innocentia redimas et miserearis, sed ideo adhuc, quia pes meus, id est affectio mea stetit, id est perseveravit in directo, id est in operatione bona quæ directa est, non distorta. Affectiones pedes dicuntur, eo quod per eas cogitando graditur animus sicut pedibus movendo graditur corpus. Dico quod pes meus stetit in directo, et adhuc, o Domine, benedicam, id est glorificabo et magnificabo te, bene operando, in ecclesiis, id est in conspectu conventuum fidelium, ut et ipsi te exemplo meo glorificent, et magnificent bene operando.

IN PSALMUM XXVI.

Titulus vicesimi sexti. Psalmus David priusquam liniretur. Hic mittitur ad historiam de David, qui ter fuit in regnum inunctus. Primo, in Bethleem in domo patris sui, quod signum fuit a Deo cum regem electum esse. Secundo, post mortem Saulis in Hebron, ut regnaret super tribum Juda. Tercio quidem, ut super omnem Israel regnaret. Hæc autem omnia ad Ecclesiæ figuram præcesserunt. Inunguntur enim Ecclesiæ filii in baptismo, in oleo sacrosancto, ut per hoc eos a Domino electos esse designetur, ut, qui servi diaboli fuerant, ipsi ipsius reges gratia spiritali fiant. Secundo vero, in confirmatione ab episcopis inunguntur, ut copiosius Spiritus sancti gratiam accipiendo, sui qui jam Juda, id est Deo confitentes effecti sunt, magis magisque reges sint. Tercio quoque a Deo in futuro æterna beatitudine inunguntur, ut omnimodo sui, qui Israel tunc erunt, sic Deo auxiliante reges sint, ut neque visibiles, neque invisibiles hostes aliquatenus eis dominentur. Videtur autem hic agere collectio fidelium, quæ in præcedenti psalmo locuta est de beneficiis sibi jam a Deo datis, antequam ad æternam unctionem pervenerit, et hoc ad instructionem aliorum, 77 ut qui eadem bona habent, a Deo se habere sciant; et qui nondum habent, ad habendum omnimodo festinent. Ostendit etiam se unctionem illam omnimodo expectare, pro qua adipiscenda orat, ut et nos eam expectare; et pro ea instruatur. Quod sic in titulo breviter denotatur. Psalmus iste attribuendus est David, id est Ecclesiæ perfectissime agenti de beneficiis a Deo acceptis. Priusquam liniretur, id est illa perfectissima unctione a Deo in regem ungeretur. Æterna vero beatitudo, unctio recte dicitur, per quam ab omni corruptibilitate sanabitur

sicut unctione agri sanari solent. Hic autem psal-
mus sic habet principium :

Dominus illuminatio mea, emphatice dictum est.
Quod est dicere : Dominus illuminavit me fide in bap-
tismo, et *salus mea*, et hoc quoque emphatice, id est
ipse salvavit me a peccatis. Et cum hæc jam impende-
rit, *quem invisibilem hostem timebo* ut me superet ?
Nullum scilicet, et *Dominus protector vitæ meæ*, quod
est dicere : Mihi qui mortuus eram in Adam ori-
ginaliter in anima, restituit vitam, et ipse est *protec-
tor* illius vitæ, ne peccando criminaliter eam per-
dam. Ergo a quo visibili hoste expugnatus *trepidabo*,
dum illi *quinocentes* mihi voluntate (etsi actu ne-
queant) *super me* existentes, id est superiores et
digniores me quantum ad corpus, *appropiant*, id
est se præparant, *ut edant*, id est tribulationibus
consumant *carnes meas* ? A nullo trepidabo, subau-
di. Vel *edant carnes meas*, sic exponitur : *Appro-
pian*, inquam, ad hunc effectum, licet non inten-
derint, deveniunt ut, tribulationibus mihi illatis,
edant carnes meas, id est consumant et ad nihilum
redigant carnales voluntates meas, ne, dum tribu-
latus fuero, liceat eis in me quidlibet efficere. Un-
de et in superiori psalmo sic oravit : « Ure renes
meos (Psal. xxxv, 2). » Et jure non trepidabo, hoc
considerans, de inimicis scilicet *qui tribulant me*.
Ipsi qui per hoc videntur aliis potentes et ex-
celsi, et in dominio firmi, potius per hoc *infirmati
sunt*, id est visi sunt mihi jam infirmi et miseri. Et,
ut plus dicam, jam *ceciderunt* mihi, id est jam ca-
sum eorum futurum prævidi. Exponit autem quo-
modo appropiant. Dico *non trepidabo, dum appro-
pian*. Et verum est. Nam si *consistant adversum me
castra*, id est si apparent multitudines hostium, ut
adversum me tribulationibus pugnent, *non timebit
cor meum*, sic ut timore cedam. A similitudine ho-
stium dictum est, qui, cum aliquo prælium inire
velint, prius in terram ejus intrantes, ibi castra
metantur. Dico non timebo castra consistentia. Et
etiam, ut plus dicam : *Si exsurgat adversum me
prælium* tribulationum, non solum dico non time-
bo, sed etiam *in hoc ego*, qui forsitan hostibus ti-
mens videbor, *sperabo*, id est per hoc prælium in
quo viriliter agam, *sperabo* me adepturum unum
quid, quod a Domino exspecto. Et vere unum quid
exspecto, quoniam *unam rem petii a Domino* et ope-
re et voce et affectione, scilicet æternam beatitu-
dinem, et *hanc merito vitæ meæ requiram*. Et ex-
primit ipsam beatitudinem per partes, scilicet hæc
requiram ut in habitem in domo Domini, id est in
Hierusalem cœlesti, et hoc non horarie, sed *omni-
bus diebus vitæ meæ*, id est in æternitate qua utitur
vita mea, Christus scilicet. Unde Apostolus : « Cum
apparuerit Christus vita vestra, tunc et vos appare-
bitis cum ipso in gloria (Col. iii, 4). » Et hoc quoque
requiram, in domo Domini constitutus, *videam* per-
fecte *voluntatem Domini* : quam hic perfecte vi-
dere nequeo. Unde Apostolus : « Nunc cogno-
sco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et

A cognitus sum (I Cor. xiii, 12). » Et videndo *volunta-
tem* existem, id est videam *templum ejus*, scilicet Domi-
nici corpus hominis, quod fuit templum divinita-
tis. Unde idem in Evangelio : « Solvite templum
hoc, et post tres dies excitabo illud (Joan. ii, 19). »
Dico quod hæc *requiram*. Et hæc est fiducia talium
beneficiorum, quæ mihi jam impendit :

Quoniam *abscondit me in tabernaculo suo*, id est po-
suit 78 me jam in *abscondito tabernaculi sui*, scilicet
in fide et spe beatitudinis, quam per Christum
habiturus sum, qui fuit tabernaculum Dei. Quæ
beatitudo a nobis est abscondita nunc : quando-
que quidem apparitura. Unde Apostolus : Fides est
sperandarum substantia rerum, argumentum non
apparentium (Hebr. ii, 1). » Et alibi de beatitudine
B sic dicit : « Vita nostra abscondita est cum Christo in
Deo (Col. iii, 3). » Et non solum abscondit ; sed etiam
me positum in *abscondito tabernaculi sui*, *protegit in
die malorum*, id est in hoc tempore in quo omnia
mala abundant, defendit sui gratia ne cederem.
Unde Apostolus : « Redimentes tempus, quoniam
dies mali sunt (Ephes. v, 16). » Et non solum
petra, id est in Christo qui firmus est ut *petra* ; vel
abscondit et protegit, sed etiam me positum in
petra, id est in constantia et fortitudine, exalta-
tum in virtutibus. Et exprimit quando exaltatum.
Dico *exaltavit*. Et (*pro* scilicet) nunc in tempore
persecutionis, cum omnino depressus videor ;
exaltavit caput meum, id est mentem meam, etsi
corpus deprimi permisit, *super inimicos meos*. Quod
C est dicere : Magis exaltatus sum in virtutibus con-
tra eos, quam ipsi in tribulationibus adversum me.
Ostensit beneficiis gratia Dei concessis sibi, per
quæ fiduciam habet beatitudinem adipiscendi, os-
tendit quoque merita liberi arbitrii sic : Non solum
hac fiducia spero me habere beatitudinem quam
requiram, ideo quia *me abscondit, protegit et exal-
tavit*, sed ideo quia *circuivi*, id est ne temerarius
aut remissus essem diligenter investigavi, qualiter
ipsi sacrificare deberem. Et positus in *taberna-
culo ejus*, id est in fide Christi tabernaculi ejus,
immolavi ipsi hostiam vociferationis, scilicet vir-
tutes et operationem bonam, quæ sunt hostiæ
multum clamantes ad Dominum, juxta illud Pro-
D spero :

Nec Christi exemplo suavior exit odor

*Quam cum homo castorum profert tibianina morum,
Et de virtutum munere sacra litat.*

Cum dicit *hostiam vociferationis*, idem est ac si
diceret : Hostiam multum dignam impetratione, a
similitudine illorum qui, cum multum vociferent,
citius impetrare solent quam qui remisse agunt.
Circuivi dicit, a similitudine illorum qui, quando
aliquid diligenter investigant ; multum *circuire* so-
lent. Non solum *circuivi et immolavi*, sed adhuc *canta-
bo Domino*, id est bene de eo cogitabo ; quod illi
dulce erit ut canticum. Et non solum cantabo, sed
et jam *psalmum dicam*, id est bonum opus meum
in evidenti ponam, ut alios attraham exemplo

meo. Bene quidem ponit, *dicam*, dicta namque in A evidenti sunt, cogitationes autem in occulto.

Beneficiis atque meritis quibus se beatitudinem adepturum confidit ostensis, orat ut consequatur sic : Dixi unam petii, et requiram et tu, Domine, exaudi vocem meam qua clamavi, id est clamore egi non remisit ad te promerendum. Et non pro solis meritis exaudias, sed *miserere mei et exaudi me*, id est misericorditer exaudi. Dico *clamavi*. Et vere vox mea clamor fuit. Nam dum voce agerem, non aliud in corde habui; sed *tibi dixit cor meum* illud idem quod et os. Alioquin enim vox mea clamor non esset, sed remissa. Vel sic : Dico *clamavi*, et non ore, sed *tibi dixit cor meum* istud. Et exprimit quid dixerit : *O Domine, exquisivi te facies mea*. Quod est dicere : Diligenter et opere et affectione quasivi ut quem nunc in ænigmate video, facie ad faciem videam. Et adhuc, *Domine, faciem tuam requiram*, bene cogitando et operando. Ergo *ne avertas in futuro faciem tuam a me*, etsi modo avertis. Quod autem addit *ne declines*, idem est quod *ne avertas faciem*. Sed ideo repetit ut addat sic : *Ne declines faciem*, scilicet *in ira*, id est propter iram, quam in me de peccatis meis habeas, quoniam a nullo declinabis, nisi cui iratus apparebis. Unde Psalmista alibi : « Tunc loquetur ad eos in ira sua (Psal. 11, 5). » Dico *ne declines a me, servo tuo* scilicet, quasi dicat : Non est dignum ut declines, cum servus tuus sim, in omnibus tibi prout possim obediens. Oro *ne declines, imo adjutor* 79 *meus esto ad bene operandum*, et sic *adjutor ne derelinquas me*

in solo libero arbitrio, quia per me insufficiens essem; etsi aliquando me reliqueris, ut, cum cecidero, me insufficienter esse non dubitem, sicut Petrum te negantem reliquisti, ne postea in se confideret. Dixerat enim in se confidendo : « Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo (Matth. xxvi, 35). » Saltem *ne despicias me*, id est non sic derelinquas, ut post non auxilieris, sicut Judam despexisti. Et non debes despiciere, quia *Deus es*, id est Creator, *salutaris meus*, id est Salvator. Quasi dicat : Quia te solum habeo Deum et Creatorem, et necesse est ut non derelinquas et despicias, *quoniam pater meus et mater mea*, Adam scilicet et Eva, *dereliquerunt me*, id est dejecerunt in mortem. A similitudine patris et matris; qui cum infantem parvulum derelinquendo exponunt, quantum in se est, interimunt. Fame namque periret, nisi ipsi alius succurreret. Sic et Adam et Eva qui, exemplo suo bono, nos debuissent ad Deo obediendum instruere, et sic secum ad vitam trahere, deficiendo in se nos instruere dereliquerunt, et sic ad mortem pertraxerunt. Dico quod ipsi me *dereliquerunt*; *Dominus autem assumpsit me*, ut infirmum sanctificaret, id est ad immortalitatem reduceret; et hanc apostropham ad auditores facit, ut qui assumpti sunt, non hoc sibi, sed Domino sui exemplo attribuant, et non assumpti ut assumantur omnimodo sustineant.

Post apostropham revertitur ad orationem sic : Dico, Domine, quia me assumpsisti, et ne assumptus rursus debiliter, *Domine*, mihi posito *in via tua*, id est in via mandatorum tuorum, in completionem scilicet, quæ via est ad vitam, *pone legem viandi*, id est moderamen, ne retro eam, nec dextrorsum nec sinistrorsum; retro quidem dicitur ire, qui ex toto deficit. Dextrorsum, autem, qui dum nimis in sanctitate intendit modum excellendo, ad id quod disposuit attingere nequit, ut eremita Joannes parvus, qui angelice vivere tentando defecit. Et bene istud dicitur dextrorsum ire. Per dextram namque bona solent designari; virtutes vero bona sunt. Illud autem ire, virtuti videtur accedere. Nullus enim ignavus in virtute qualibet ultra modum intenditur. Sinistrorsum quidem ire dicitur qui etsi non ex toto, nimis tamen in virtute remittitur. Quoniam per sinistram vitia designantur; mala enim sunt. Mala vero per sinistram sæpe denotantur. Remitti quidem in virtute nimis, vitiosorum est. Namque nemo sanctus in virtute remittitur. Nimis igitur remitti, recte sinistrorsum ire dicitur. Ante autem ire in via Dei dicitur, quineque remittendo nimis, neque modum excellendo deflectitur, sed æquo modo Dei viam incedit. Via quidem Dei dicuntur communia præcepta, sine quibus nemo salvabitur, ut in psalmum xxi exposuimus. Dico *legen pone in via*, et non solum hoc, sed etiam *dirige me*, id est directum me fac in semita recta. Recta vero semita, singularia præcepta dicuntur, quæ paucis competunt, ut in eundem psalmum dictum est.

Et hoc quod oro *pone legem et dirige*, propter inimicos meos facio, qui me volunt deflectere, a quibus eripe me, ne mihi prævaleant. Et sic, id est, eripiendo, *ne tradideris me in animas*, id est in voluntates, *tribulantium me*. Quod est dicere : El si tribulari me permittas ab his, non tamen hoc quod volunt sinas eos in me penitus efficere, scilicet ut me deflectant. Oro *ne tradideris*, et hoc mihi orandum est. *Quoniam insurrexerunt in me*, tribulando, suggerendo, *testes iniqui*, id est illi qui iniqua testantur, et opere scilicet et verbis, id est mundanis adherere summum bonum esse. *Et iniquitas*, id est, ipsi dicti per emphasim iniquitas, *mentita est*, ut me deflecteret, afirmando bona esse quæ mala sunt, id est, vitia; mala etiam esse quæ bona sunt, id est, virtutes. Dico *mentita est*, et hoc non ad incommodum meum; sed *sibi*, id est ad damnationem 80 suam. « Os enim quod mentitur, occidit animam (Sap. 1, 11). » Facta oratione ne videretur ex diffidentia orasse; enuntiat se firmiter credere, quod oravit adepturum, sic : Oravi, o auditores, ne Deus avertat faciem, et hoc non ex diffidentia oravi. Nam *credo me videre*, id est visurum, *bona Domini*, id est faciem ejus et voluntatem, quæ sunt vera bona. Et hoc non in presenti vita, sed *in terra viventium*, id est in paradiso, ubi non nisi perpetuo vivens habitabit. Ergo,

auditor, mei exemplo *expecta Dominum*, credendo id illum tibi eadem bona daturum. Unde Apostolus: « Nolite amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem (Hebr. x, 35). » Dico *expecta*; et in expectando non sis remissus in operibus; sed *viriliter age* operando, orando, bene cogitando. Et, cum viriliter egeris, non cesses prætedio, sed *confortetur* in hoc *cor tuum*. « Nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). » Et si Dominus moram fecerit, *sustine*, id est patienter *expecta, Dominum*, me murmures.

IN PSALMUM XXVII.

Titulus vicesimi septimi. *Psalmus ipsi David attributus*, id est Christo. Et bene ponit *ipsi David*. Quasi dicat: Non David loquenti per membra sua, sed ipsi, id est David in propria persona agenti, et orat hic prætendendo meritum, id est bonam intentionem suam, ut Deus exaudiat eum orantem de resurrectione. Agitque etiam concessive de retributione inimicorum, annuntiatque salutem suorum, et in fine pro eis orat.

Ad te, Domine, Trinitas, obtinendum clamavi et clamabo, id est bona intentione quæ tibi est clamor intensus, agam. Non dicit ad te obtinendum, quod in eo plenarie semper Deus non existeret, sed idem est ac si dicat: Ad hoc clamabo ut qui secundum mortalitatem tibi sum non conformis, tuæ conformer immortalitati et impassibilitati; obtineam scilicet immortalitatem et impassibilitatem secundum quod homo sum. Vel, clamabo ad te misericordem respiciens, quasi diceret: In misericordia tua confidens. Ergo *Deus meus, ne sileas a me* elongatus. Quod est dicere: Responde petitioni meæ. Respondere Dei est petitionem perficere. Et habetur in alia translatione *ne obsurdascas mihi*, id est ne fias mihi surdus. Et hoc idem est quod *ne sileas a me*. Et quia dixerat *ne sileas*, ne putaremus quod mox vellet petitionem suam compleri, determinat: *Ne taceas a me* elongatus dico, quando, id est aliquando. Quod est dicere: Et si modo taces, non perficiendo, non tamen taceas, dum non tacendum erit. Quasi dicat: Perfice in me aliquando quod perficiendum est, ut me immortalem et impassibilem facias. *Ne taceas et ne sileas* idem est pro determinatione repetitum. Velse i: *Ne taceas quando*, id est aliquo modo, quin me meosque facias immortales. Oro *ne taceas*. Nam si taceris, non solum non immortalis ero, sed *assimilabor*, id est similis illam, *descendentibus in lacum*, id est in profunditatem mortis, non resurrecturis usque in communem resurrectionem. Lacum diciunt foveam profundissimam, ideoque hic pro profunditate ponitur, in alia translatione habetur: *ne forte taceat te, comparer descendentibus in lacum*. Dixi clamabo, intentione scilicet. Et etiam clamabo, voce deprecationis, id est voce elementari a deprecatione mea procedenti, scilicet ab intentione cordis, quæ te deprecatur intense. Et, tu, *exaudi vocem deprecationis meæ*, id est audi, ut impetrem, vocem quæ procedit

a bona intentione mea, quia te deprecor. Et dignum est ut exaudias: *dum hoc est quod oro ad te obtinendum*, non aliquid terrenum, et, dum hoc est quod non deprimor, sed *extollo*, id est, intensus facio *manus*, id est, affectiones, *meas, ad templum sanctum tuum* constituendum. Quod est dicere: Dum ad hoc **81** affectiones meæ intendunt, ut constituam Ecclesiam, quæ erit *sanctum templum tuum*, in quo habites. Unde Apostolus: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (II Cor. iii, 17), » vel sic: *Dum extollo*, id est elevo *manus meas* in cruce *ad templum sanctum tuum* constituendum. Cætera non mutantur.

Quia vero dixerat, *exaudi*, ostendit unde exaudiat, sic. De hoc scilicet exaudi. *Ne tradas me in mortem simul cum peccatoribus*; autonastice, quasi diceret: Non oro quidem ut non tradas in mortem, sed oro *ne tradas simul cum peccatoribus*, id est consentiendo desiderio peccatorum, qui me volunt detinere in morte, ne resurgam. Et quia obscure dixerat, exponit: Dico *ne simul tradas me cum peccatoribus*, quod est ac si dicerem: *Et*, id est scilicet, *ne perdas me*, id est destruas ex toto, quin resurgam. Cum operantibus iniquitatem, id est consentiendo Judæis, operantibus mortem meam, quæ emphatice dicitur iniquitas, quantum ad eos. Qui operantes iniquitatem, *loquuntur pacem*, id est, verba pacifica cum me *proximo suo*, decorum genere juxta carnem nato, dicentes: « Magister, scimus quia verax es, » etc. (Matth. xxii, 16.) Dico quod *loquuntur pacem*. *Mala autem*, id est, male cogitationes de me sunt *in cordibus eorum*. Hoc autem dicit ad exaggerationem scilicet eorum, ut postea concessive agat de eorum damnatione, sic: Dico *loquuntur pacem*, et *mala sunt in cordibus*. Ergo da illis secundum opera ipsorum, id est, retribue damnationem, quam promerentur opera eorum; mors mea scilicet, quam etsi non actu, consilio tamen et verbis operantur. Ne vero putarentur opera justa vel ex temeritate, sic determinat. Et, id est scilicet, *da illis secundum nequitiam adinventionum ipsorum*, id est, secundum quod promeruerunt nequam consilia, quæ adinvenrunt de morte mea. Et non solum des *secundum opera* non manibus facta, sed *tribue illis secundum opera manuum ipsorum*, id est, secundum hoc quod in manibus exercuerunt, flagellando, et quasi latronem me tractando. Et quia dixerat *da et tribue*, exponit quid orat dari, sic: Dico *da et tribue*, scilicet redde *retributionem* illorum, id est, præmium retributionis eorum *ipsis*. Retribuerunt enim mihi mala pro bonis. Versus autem qui supra est, scilicet *quoniam non intellexerunt*, sic præposterate legitur: Dico *redde retributionem*, quod vere facies; *destrues illos*, et hic de terra sua, et in futuro de terra viventium, quam se habere præsumunt. *Et post non edificabis eos* nec in hac, nec in illa; et de his causis: *Quoniam non intellexerunt opera Domini*, id est, noluerunt intelligere per opera sua eum Dominum esse in rebus, scilicet per gloriosa miracula, quæ

coram eis operatus est. Nullus enim alius cæcum natum illuminavit, quadriduanum resuscitavit. Et non intellexerunt in opera manuum ejus, id est, per excellentissima opera eum Dominum esse, scilicet per hoc quod innocentiam per Adam ablatam restituit. Peccatum originale destruxit, immortalitatem mundo reparavit, et cætera quæ mirabiliter operatus est, quæ dicuntur opera manuum ejus, eo quod præ cæteris egregia sunt. Magis enim egregia sunt opera quæ manibus exercentur, quam quæ instrumentis aliis aguntur.

Quoniam autem dixerat, exaudi *vocem orationis meæ*, etc., ne crederetur ex diffidentia orasse, inuendo se exaudiendum, laudat Deum quasi jam exaudierit, sic : Oro, exaudi : et jam mihi videor exauditus : et benedictus, id est, exaltatus sit Dominus, et a me et a membris meis. *Quoniam exaudivit*, id est, præ nimia certitudine quam habeo, jam videtur exaudivisse *vocem deprecationis meæ*, id est, procedentem a bona intentione mea. Et ostendit unde exaudivit : sic de hoc scilicet *exaudivi*, quia Dominus erit *adjutor meus* ut resuscitet, et *protector meus*, ne cedam in tribulationibus ; **82** et merito. Nam in ipso, non in alio *speravit cor meum* : et ideo *adjutus sum* ab eo. Et bene ponit *speravit cor meum*. Sperare namque corde et mente dicimur, cum rationabiliter et quæ ad salutem pertinent, speramus. Sperare vero sensualitate, cum sola quæ corpori dulcia sunt et utilia speramus. Quia vero dixerat *adjutus sum*, exponit in quo sit adjutus, sic : *Dico adjutus sum* ; et quia me adjuvit, *refloruit caro mea*, id est, reflorabit caro mea ; gloria resurrectionis, quæ florida fuit gloria Nativitatis, cum sine concupiscentia de Virgine nata est. Unde per Iasiam dicitur : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (Isa. xi, 1). » Et in Canticis idem sponsus et Ecclesiæ sponsæ dicit : « Ego flos campi (Cant. ii, 1). » Et quia reflorabit caro quæ marcida in passione videtur, *confitebor ei*, id est laudabo eum in meis futuris. *Ex voluntate mea*, id est secundum voluntatem meorum. Scilicet pariam ei confessores, qui non servili timore, ut Judæi, sed voluntarie laudabunt eum affectione bona et operatione. Dico quod *confitebor ei* in meis : Dominus autem *erit fortitudo plebis suæ*, id est, Dominus faciet fortes in virtutibus illos confessores quos ei pariam, qui erunt plebs ejus, *Et erit protector*, ne deficiant, *Salvationem Christi sui*, id est, salvandorum a me Christo suo, qui per emphasim salvationes dicuntur. Enuntiata salute suorum, orat pro eis sic : Dico quod eris *fortitudo et protector* ; et ita sit. *Salvum fac Domine*, a vitiiis *populum tuum futurum*. *Et benedic hæreditati tuæ*, id est exalta virtutibus illum populum quem excoles per prædicatores ut aliquis hæreditatem excolit, ideoque hæreditas tua dicentur. *Et rege eos* ne deficiant. *Et extolle illos*, id est exalta de bono in melius : *usque in æternum*, id est, in æternitatem deducturus eos.

IN PSALMUM XXVIII.

Titulus vigesimi octavi. *Psalmus David*, id est, propheta in consummatione tabernaculi agentis, id est, in consideratione consummationis tabernaculi, id est Ecclesiæ : quæ tabernaculum dicitur, eo quod in ea fideles existentes. Deo militant contra vitia pugnando, ad modum militum in tabernaculo militantium. Titulus iste juxta similitudinem historiæ positus esse videtur. Legitur enim cum David Domini tabernaculum consummasset, populum Israel ibi plurima sacrificia obtulisse. Tabernaculum autem istud præfigurabat Ecclesiam, a Christo, vero David, ex utroque populo consummandam in virtutibus et operibus bonis : quam consummationem propheta prævidens, adhortatur eos qui in tabernaculo, scilicet in Ecclesia sunt futuri, ut cum a Christo fuerit consummatum, semetipsos ad sacrificandum afferant : exemplo apostolorum, qui arietes dicuntur, eo quod omnium fidelium duces sunt, sicut arietes duces sunt ovium : vel quia duo fortia cornua habent, id est, duo Testamenta, auxilio quorum errores omnium repellunt, sicut arietes duobus cornibus obstantia depellunt. Ostendit quoque qualiter hoc sit tabernaculum consummationem.

Afferte Domino, o adoptivi filii Dei futuri ; afferte vos ipsos ad sacrificandum *filios arietum*, id est, imitatores apostolorum. Quod est dicere : Offerte vos ipsos Domino, ut apostoli fecerunt. Vere filii Dei fideles dicuntur, id est, ab eo specialiter regenerati. Unde Joannes evangelista : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. i, 12) : » filii etiam dicuntur apostolorum, eo quod eorum doctrina Deo regenerentur, et eorum imitatores pro posse suo existant. Unde Apostolus. « Filioli mei, quos iterum parturio (Gal. iv, 19), » etc. Quia vero bis dicit, *afferte*, sic dicit : Dico, *afferte vos filios arietum* : et in hoc se licet sitis filii arietum. *Afferte Domino*, sicut ipsi fecerunt gloriam, ut bene **83** cogitetis de gloriosa essentia deitatis. Et *afferte honorem*, in alia translatione habetur *imperium* ; quod est dicere : Intelligite cum secundum humanitatem ab omnibus esse honorandum, et super omnia potestatem habere et imperium. Unde idem in Evangelio : « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18). » Et Apostolus : « Donavit illi nomen quod est super omne nomen (Phil. ii, 9). » Dico *afferte Domino gloriam et honorem* ; et hoc quantum in vobis est bene de eo intelligendo, et etiam quantum ad illos ; *afferte Domino gloriam nomini ejus*, id est, facile eum in aliis gloriosum magnificando nomen ejus et adorante Dominum, id est, veneramini bonis operibus ; in *atrio sancto ejus*, id est, in vobis effectis atrium sanctum ejus, id est, non angustis in charitate, sed dilatatis sicut atrium amplum est. In alia translatione habetur in *audi sancta ejus*. Quod idem est in sententia, scilicet ut sitis habitatio ejus in charitate amplissima, ad modum aule, quæ habitatio amplissima est. Dico *afferte filios arietum*, et

afferendum est ; nam jam est tabernaculum consummatum, ideoque sacrificandum est in eo.

Et ostendit quomodo sit consummatum, et quid sit illud tabernaculum : hoc quod futurum est ex nimia certitudine annuntiando præterite, sic : Vere afferendum est. Nam *vox Domini*, id est prædicatione, ejus per prædicatores intonuit *super aquas*, id est, ad modum tonitruum, quod aperte sonat omnibus et comminatur ; aperte gentibus sonuit, et damnationem non respicientibus comminata est : et bene ponit *super*. Nam vox illa de superiori dispositione Patris processit. Gentes quidem aquæ dicuntur, eo quod ad modum aquarum defluentium, per illicita defluunt ; et quia dixerat *vox Domini*, ne qualiscumque Dominus videretur, commendat eum sic : Et iste Dominus existens *Deus majestatis*, id est, omnipotentiae, intonuit *super aquas multas* : et ideo repetit *super aquas*, ut quia indeterminate posuerat, addat *multas*. *Vox Domini* dico operantis in *virtute*, id est, in constantia quam dedit prædicatoribus, ut neque mors neque vita separaret eos a charitate Christi (Rom. viii, 35). Et *vox Domini*, dico operantis in *magnificentia* miraculorum prædicatorum. Unde in Evangelio : « Domino cooperante et sermonem confirmando, sequentibus signis (Marc. xvi, 20) ; » et exponit quid operatus sit in *virtute et magnificentia*, sic : Et *vox Domini* dico *confringentis* de malo in bonum *cedros*, id est, sublimes in superbia, ad modum cedri quæ sublimis arbor est.

Cum dicit *cedros*, simpliciter intelligit omnes superbientes contra Deum inobedientia, et non solum parvas cedros confringet, sed et *cedros Libani* confringet *Dominus*, id est, superbientes de nitore nobilitatis et divitiarum. Qui ideo cedri Libani dicuntur. Libanus enim *nitor* interpretatur. Dico quod *cedros confringet*, et adhuc aliud faciet quod mirabilis erit, hoc scilicet : *cedros confringet*, et eas confractas *comminet*, id est valde humiliabit in tribulationibus. *Eas* dico existentes *tanquam vitulum Libani*, id est, acceptabiles Deo per ipsas tribulationes, sicut vitulus Libani acceptabilis est ad sacrificandum, cum pinguiissimus sit propter bona pascua Libani, in quibus pastus est. Pingues namque vituli sacrificio habiles erant. Dico *comminet eas*, et ne comminui videatur eis ignominiosum, *dilectus*, antonomastice, id est Christus, de quo vox paterna ait : « Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii, 17) ; » *comminetur*, id est, in tribulationibus humiliabitur. Et ne crederetur secundum divinam naturam comminui, determinat sic : *Quemadmodum filius est unicornium*, id est ad eum modum, ad quem modum est filius Judæorum, qui dicuntur unicornes, propter unicam et singularem superbiam quam præcæteris habuerunt. Vel propter unicam legem. Nullæ namque gentes legem tunc habuerunt. Quia autem dicit eum filium Judæorum, id est, de eorum sanguine natum ; ad ipsius humilitatem commendandam dicit qui nec etiam de eorum sanguine, quos se crucifixuros 84 cognoverat, nasci dedignatus est. Ne

A vero putaretur illas solas cedros confringere et comminuere, quæ quamvis Libani sint, non tamen adversariæ sunt Ecclesiæ, ostendit quoque se illas interficere quæ sunt adversantes fidelibus, sic. Et *vox Domini* dico *intercedentis*, id est, dividit *flammam ignis*, id est persecutores, alios assumendo, et alios relinquendo. Qui bene dicuntur flamma, eo quod fideles tribulationibus devorent ad modum flammæ ligna devorantis. Et bene post *flammam* subjungit *ignis*. Nam sicut flamma ex igne, sic et eorum persecutio procedit ex nimio iræ et odii fervore.

Postquam ostendit vocem Domini intonuisse super gentes, quæ aquæ dicuntur, et hoc in *virtute et magnificentia*, et confregisse cedros Libani, et eas comminuisse *tanquam vitulum*, et interfecisse *flammam ignis*, enuntiat eadem voce concutiendum et commovendum *desertum Cades*, per quod Judæi figurantur. Cades, juxta Augustinum, *sanctum legis* interpretatur. Ipsi vero *desertum* sunt a *sanctitate legis*, scilicet sanctitate legis carentes, et carnalia præcepta solummodo retinentes. Vel *desertum sanctitatis legis* sunt, id est, desererentes legis sanctitatem quam eis Dominus proposuit : et hoc idem est in sententia diverse explicatum. Unde Dominus in Evangelio : « Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram (Matth. xv, 6). » Et Apostolus : « Voluntatem suam quærentes statuere, lege Dei non sunt subjecti (Rom. x, 3). »

Cades quoque, juxta Hieronymum, *comestio tineæ* dicitur. Judæi vero *desertum* existentes, ad modum tineæ per pseudo apostolos innocentes comedere, id est, sibi confirmare studeverunt. Et de eorum commotione ad fidem sic dicit : Dixi quod *vox Domini* intonuit *super aquas*, *vox domini* dico *concutientis* per penitentiam *desertum*, et exprimit quod *desertum*. Et, id est scilicet, *commovebit* Dominus per penitentiam *desertum Cades*, id est Judæos. A similitudine cultoris, qui terram concutit et commovet aratris, ut fertilis fiat. Et *vox Domini præparantis cervos* ex ipso deserto, id est facientis quodam cervos, id est, devorantes venenum serpentium, et per hoc præparabit cervos, quia *revelabit eis condensa*, id est obscuritates Scripturarum prophetarum. Dixi quod *vox Domini* intonuit *super aquas*, et *confringet et comminet cedros* : et *commovebit desertum Cades*, et omnes isti, scilicet aquæ, cedri, et desertum in templo ejus existentes, id est membra Ecclesiæ, quæ est templum eius, *dicent gloriam* ei, id est, glorificabunt eum bonis affectionibus et verbis et operibus, et per hoc dicent gloriam, quia *Dominus facit*, id est faciet eos *inhabitare diluvium*, id est immobiliter statuet eos in spe beatitudinis, quæ per baptismum fidelibus a Deo datur. Quod diluvium dicitur, eo quod in eo omnia peccata diluuntur, sicut in diluvio omnis caro deleta est. Et per diluvium *sedebit*, id est habitabit in eis *Dominus rex*, id est, ut regat de bono in melius, in æternum, id est hic et in futuro, et exprimit quomodo reget : Hic, scilicet *Dominus virtutem po-*

pulo suo dabit, id est constantiam, ne deficient, et in futuro *benedicet populo*, id est, exaltabit populum suum : *in pace* constituendo, ne amplius in aliquo sollicitetur.

IN PSALMUM XXIX.

Titulus vicesimi noni. *Psalmus cantici in dedicatione domus David*. Titulus iste juxta similitudinem historię positus est. Propheta namque pręvidens Salomonem filium suum domum Deo ædificaturum, et postea dedicaturum, et in illa dedicatione pręfigurandam esse dedicationem corporis Christi et Ecclesię ; quod utrumque Dei domus, id est habitatio est, introducitur Christum promittentem se bene operaturum, ut a Deo in resurrectione dedicetur, id est, ad immortalitatem et gloriam et Dei laudem destinetur, sicut domus Salomonis fuit dedicata, id est ad hoc ut Deus in ea laudaretur destinata. Enuntiat quoque ipsam dedicationem resurrectionis suę, adhortando membra ad bene operandum, **85** et Deum laudandum, ut ipsi in futuro dedicentur, id est, remota mortalitate, ad immortalitatem et lætitiā et Dei laudem destinentur. Ostendit quoque constantiam suam orandi pro illa dedicatione, ut et nos constantes in oratione faciat. Quia autem ponit in titulo scilicet *Psalmus cantici*, quidam unam partem; quidam vero duas esse dicunt. Cum una pars est, sic titulus exponitur : Tractatus iste dictus *Psalmus cantici*, eo quod in se contineat psalmum, id est bonam operationem ; et canticum, id est de bono opere retributionem : factus est in consideratione dedicationis domus David, id est, corporis Christi vel Ecclesię : quod utrumque est domus David, id est Christi, veri David. Si autem *Psalmus cantici* duę partes sint, quamvis idem sit in sententia, diverse sic exponitur : Iste psalmus, id est bona operatio, quę continetur in hoc tractatu, est causa cantici, id est, lætitię. Cantici dico in dedicatione domus David futuri in ipsa domo. Vel ita ut in sententia sit diversitas : Psalmus iste, id est tractatus, est psalmus, id est tractatus cantici in dedicatione domus David futuri.

Exaltabo te, Domine, id est, te altum et magnum reputabo, bene de te cogitando ad honorem tuum, et bene operando : et merito ; *quoniam* propter exaltationem suscepisti, id est suscipies, *me* de mortali faciendo immortalem, a similitudine medici, qui ægrum suscipit ut sanificet. *Nec delectasti*, id est, permittes delectari *innicos meos* Judęos *super me* se extollentes : delectarentur enim si detineret in morte. Dico suscipies ; ut autem suscipiar, Domine omnium, Deus meus specialiter : *ad te misericordem respiciens clamavi*, id est, voce intensa oravi ; et ideo sanasti, id est sanabis, *me*. *Sanasti* idem est quod et suscepisti. Et exponit quomodo sanabit ; ita scilicet sanabis : *Domine, eduxisti*, id est, educes *ab inferno animam meam*, videlicet a locali inferno, reducendo eam ad corpus die tertia, et ut dignus essem ad deducendum de inferno. *Salvast me* ab omni peccato. Me dico separatum a descendantibus

in lacum, id est, a consorcio descendantium in profunditatem vitiorum. Ostensa sanatione sua, adhortatur membra ad psallendum et Domino confitendum, ut et ipsa sanata lætentur : Dico quod sanavit me. Ergo ut sanemini, o mei sancti filii ejus existentes, *psallite Domino*, id est, bene operamini ad honorem Domini. *Et confitemini memorię sanctitatis ejus*, id est, laudate eum voce et affectione de memoria sanctitatis ejus. Quod est dicere de hoc quod memor erit promissionis suę, ut vos scilicet per me sanctificet, qui per Adam peccatores effecti estis. Dico *confitemini*, et hoc duplici intuitu. *Quoniam ira*, id est, vindicta eis quam hominibus intulit propter Adam, erit in indignatione, id est in brevi furore. In alia translatione habetur *ira ejus* ad momentum, quod idem est in sententia : Indignatio enim est momentaneus furor. *Et vita erit in voluntate ejus*, quod est dicere : Deo ipsi debetis confiteri, quia cum juste vos damnare posset, brevem vobis vindictam intulit, scilicet mortalitatem et passibilitatem non diu duraturam. Et quia vita dabitur in futuro *in voluntate ejus*, id est, per gratuitam voluntatem ejus, et ideo adhuc *confitemini*. Quoniam ad *vesperum*, id est, ad Adam respicientibus ei conformentur, *demorabitur fletus*, id est, æternus in futuro erit fletus ; et *ad matutinum*, id est me Christum, respicientibus *demorabitur lætitia* beatitudinis. Quod est dicere : *Confitemini* ; nam qui non confitentur, sed ad Adam respiciendo, ipsi conformantur, fletibunt. Qui vero ad me Christum respiciendo psallunt et mihi conformantur, lætabuntur. Vesper bene dicitur Adam, qui a peccando obscurus factus est, et ex eo mors nostra secuta est, sicut vesperum sequitur nox, quod mane obscurus est. Matutinum autem Christus est, **86** quod in eo fidei nostrę lux principium habuit : et clarus in sanctitate fuit ad modum mane, quod clarum est, in quo lux diei incipit. Dixi : Quia ad *vesperum* scilicet respicientibus *demorabitur fletus*.

Ego autem non respexi ad vesperum, sed in *abundantia mea*, id est, plenitudine sanctitatis meę positus. Dixi, id est, mecum statui : *non movebor* ab hac *abundantia in æternum*. Et hoc ideo dicit ut nos instruat exemplo sui ; ne a sanctitate moveamur. Dixi, *non movebor* : et hoc tamen non per me, sed tu, Domine, *pręstitisti virtutem*, id est, constantiam *decori meo*, id est, abundantię sanctitatis meę ; *in voluntate*, id est in gratia tua. Et ostendit quam virtutem, hanc scilicet ut nec in tribulatione desistam clamare ad te, quamvis me tribulari sinas. Dico quod *pręstitisti virtutem*, et usque adeo quod *avertisti faciem tuam a me*, id est videberis avertere aspectum misericordię tuę a me in passione, permittendo me affligi ; et factus sum *conturbatus*, id est, spontanee conturbabor in anima timore passionis, et tamen non ero remissus. Sed ad te Domine misericordię, respiciens *clamabo*, id est, clamosa affectione agam ; et ad te Deum, id est, Creatorem meum respiciens *deprecabor* voce sic dicens : Quę

utilitas erit in sanguine Deo effundendo, dum de- A
scendo, id est, si hoc est quod descendam in corru-
ptionem, id est, in putredinem? Quod est dicere: Ne
permittas me in corruptionem descendere. Cum
enim magna utilitas de morte mea, si resurrexero,
sit futura; si hoc est quod non resurgendo in cor-
ruptionem descendero, quæ utilitas erit in effusione
sanguinis mei? Nulla scilicet. Et exponit ipsam uti-
litatem sic: Vere nulla erit utilitas tunc in sanguine
meo; Nunquid enim confitebitur, id est, veros con-
fessores pariet tibi pulvis? Aut annuntiabit ille pul-
vis veritatem tuam, scilicet te veracem esse, qui pro-
misisti per prophetas te me resuscitaturum? Quod
est dicere: Si non resurgens, pulvis effectus fuero;
non pariam tibi confessores, nec annuntiabo in B
membris meis te veracem esse, quia me resusci-
tando promissionem tuam compleveris. Hoc autem
sub interrogatione dicit ex affectione nimia, ut ma-
gis eum ad perficiendum quod possit commoveat.

Facta oratione, ne videatur ex diffidentia orasse,
 præ certitudine quam habet jam se exaudiri, dicit:
 Cum nondum sit in re. Et hoc sic dicit: *Quæ utili-*
tas, etc. Et quamvis hæc ita dico, non tamen quod
 oro, futurum esse dubito: certus enim sum quia
audivit, id est, audivit, me Dominus. Ostendit autem
 quia et propter misericordiam, et propter merita
 audivit eum, sic: Dico, *audivit.* Et hoc ideo, quia *et*
misertus est mei; et quia factus est adjutor meus.
 Quod est dicere: Et ideo audivit, quia miserebitur
 mei. Et quia meritis meis feci eum mihi adiutorem.
 Demonstrat vero in quo erit adjutor, apostropham.
 Demonstrat vero in quo erit adjutor, apostropham
 ad eum cum gratiarum actione faciendo, sic: Vere
 adjutor fies. Nam *convertisti, id est, convertes, plan-*
ctum meum, id est, tristitiam passionis meæ, in gau-
dium resurrectionis. Quod est dicere: Destrues
planctum meum, dando mihi gaudium. Et consci-
disti saccum meum, id est, omnino destrues morta-
litatem meam. Et circumdestisti me, id est, ex toto
ditabis me lætitia immortalitatis. Bene autem mor-
talitas Christi saccus dicitur; quia cum peccatum
non haberet, mortalitas ejus pœna peccati nostri
fuit, sicut saccus quo pœnientes induuntur, pœna
suorum peccatorum est. Dico quod circumdabis me
lætitiis; et hoc ideo, ut cantet tibi gloria mea glo-
riosa, id est, ut resurrectio mea dicat tibi laudem
non verbis, sed ipsa sui evidentia. Et dixi quod
concidisti saccum meum, et ideo non compungar
ultra timore mortis. Unde Apostolus: « Christus
resurgens ex mortuis, jam non moritur (Rom. vi,
9). » Et quia non compungar, Domine Deus meus,
confitebor tibi in æternum, id est, laudabo te in meis
omnimoda laude. Vel ita: Dico quod conscidisti sac-
cum meum, et hoc ideo, ut cantet tibi gloria mea,
 id est, 87 ut laudent te omnino gloriosa mem-
 bra mea, et sic ut non compungar, id est, non pœ-
 niteant cantasse tibi vel metu, vel alicujus princi-
 pis favore. Sed o Domine Deus meus, usque in
 æternum, eundo de generatione in generationem.
 confitebor tibi, id est, laudabunt te.

IN PSALMUM XXX.

Titulus tricesimi. In finem Psalmus Davi. Solus
 autem Augustinus habet: In finem psalmus David
 pro exstasi. Quod sic exponitur: Psalmus iste attri-
 buendus est David Christo, tendenti in finem, id est,
 perseverantiam et victoriam; Psalmus dico habitus
 pro exstasi, id est, subtili consideratione sua. Ex-
 stasis vero duobus modis accipitur: Exstasim enim
 dicimus, nimium mentis præ timore vel admiratione
 stuporem. Unde in Actibus apostolorum legitur:
Repleti sunt stupore et exstasi in eo quod contigerat
illi (Act. ii, 10). Hujusmodi vero exstasis in Christo
 fuisse nunquam dicenda est. Exstasim etiam dici-
 mus arcanum mentis excessum, quotiescunque per-
 fectorum contemplatio in secreta Dei consilia specu-
 lando, secularibus omnino cogitationibus post-
 positis, immoratur. Pro hujusmodi autem exstasi
 hic in psalmo agitur. Considerans namque Domini-
 cus homo, se immensa et excellentissima disposi-
 tione divinitatis in mortem esse tradendum, et ex
 morte illa salutem generis humani secuturam, orat,
 merita præferendo, ut Deus in passione constantem
 eum faciat, ne cedat et ut resuscitetur. Prædicat
 quoque passionem suam futuram præterite de ea
 agendo. Ostendit quoque suorum salutem, et pro
 eis orat. Adhorturque eos ut viriliter agant in
 præceptis Dei. Agit quoque concessive de inimico-
 rum damnatione et erubescencia. Ethæc sic incipit:

In te, Domine, fundatus et firmus, speravi, id est,
 spem constantiam et resurrectionis meæ posui. Ecce
 prætentio meriti. Ergo quia in te speravi, non
 confundar in æternum, id est, nunquam erubescam.
 Vel sic: Et si videbor ad horam in passione eru-
 bescere, non tamen hoc sit in æternum. Quia vero
 dixerat generaliter non confundar, particulariter
 ostendit unde non confundatur, sic: Inde scilicet
 confunderer, si a morte non liberarer, vel si in
 passione cederem. Et ideo libera me a morte, et
 hoc in justitia tua. Quod est dicere: Quia justus es,
 et hoc ego in te sperando promerui. Et ut liberer,
 inclina ad me aurem tuam. Superius ostendit meri-
 tum, ponendo in te speravi et in justitia libera me.
 Hic autem orat ex misericordia liberari, cum dicit:
 Inclina ad me mortalem, aurem tuam, id est, con-
 descendere fac humilitati mortalitatis meæ benigni-
 tatem tuam, a similitudine medici, qui ex benigni-
 tate infirmo aurem inclinat, quando non potest præ
 infirmitate loqui, ut eum, infirmitate sua cognita,
 curet. Auris bene Dei benignitas dicitur, per quam
 preces humilitatis nostræ suscipit. Oro libera, et
 hoc non differas usque in communem resurrectionem,
 sed accelera ut eruas me, id est, accelera
 erue me, post tres dies scilicet. Non solum autem
 oro a morte liberari, sed hoc etiam oro: Estomihi
 in Deum protectorem. Quod est dicere: Te reputo
 Deum, et ex Deo cedas mihi in protectorem, ne
 deficiam. Et in domum refugii, id est, in securitatem
 sicut domus munita ad se fugientibus, est causam se-
 curitatis. Multi vero protegentur, qui securi non

sunt, ideoque bene addit. *Et in domum refugii:* A Dico esto mihi protector et domus refugii, ut sic saluum me facias a morte. Aliter enim non salvarer. Vere debes esse protector et refugium, quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu, id est, quia te reputo fortitudinem, id est, protectorem meum, et refugium, id est securitatem. Et sic in hac tentatione mortis debes esse protector et refugium, quoniam in aliis tentationibus inimicorum visibilium, et in tentatione diaboli, es tu mihi semper fortitudo et refugium. Et ideo deduces me de bono in bonum, perseverare **88** faciendo, et per deductionem enutries me, id est, confortabis me, faciens immortalem, a similitudine nutricis quæ parvum nutrit, ut fortis fiat ex debili. Exponit autem quomodo enutriet, sic: Scilicet enutries; Educes me de laqueo quem absconderunt mihi, id est, de præsentis morte quam abscondite putant se præparasse mihi, a similitudine illius qui in abscondito laqueum ponit, ut avem vel bestiam ignorantem decipiat, Et merito educes. Nam in manus tuas, id est in potentiam tuam, commendabo spiritum meum, id est, committam animam meam, ut per te qui potens es eam recipiam, ita quod non sint aperiens inimici potentes eam auferre a corpore, sicut nunc sunt: a similitudine illius qui aliquid commendat, ut quando voluerit illud recipiat; et bona fiducia commendabo, quoniam tu es, id est tu eris, protector meus in passione, ne deficiam.

Ostendit vero quod commodum inde sequatur, sic: Dico educes, et me educto redemisti me, id est, redimes meos a morte, o Domine existens Deus, veritatis, id est, dator veritatis, faciens eos expetere vera bona. Vel Deus veritatis, id est Deus verus, qui hoc promisisti, et non potes non complere. Non enim mei morte mea redimerentur, nisi de laqueo hoc educerem. Dixi quod meos redimes, quibus eris dator veritatis. Observantes autem vanitatem, id est, cum summa diligentia complectentes bona secularia, quæ vana sunt; et hoc supervacue, id est sine qualibet utilitate, odisti, id est odio habebis, et ideo non redimes illos, quos odio habebis. Ego autem non ero tibi odio, id est, mei non erunt tibi odio. Ego enim in Domino sperabo, id est, mei in te Domino non in vanis spem ponent. Et ideo exsultabo et lætabor, id est, exsultabunt in futuro de corporis beatitudine. Exsultare namque proprie corporis est; componitur enim a saltare. Et lætabuntur de animæ beatitudine, et hoc in misericordia tua, non in solis meritis suis. Et vere exsultabunt in corpore, quoniam respexisti humilitatem meam, id est, misericorditer considerabilis, ut inde eos eruas per dejectionem corporis meorum. Subjacent enim angustiis omnibus. Quod dicit respexisti, a similitudine illorum dicit, qui oppressum benigne respiciunt et ejus misereantur. Et vere lætabuntur in anima. Nam salvasti, id est, salvasti animam meam, id est, meorum, de necessitatibus, id est, de fragilitatibus quæ

contingunt per peccati originalis necessitatem. Fragilis enim est, cum plena illa, quam haberet (nisi Adam peccasset), Dei cognitione careat, Fragilis etiam est, cum timeat et tristetur, et cuncta talia patiatur: et non solum hoc habebunt ut exsultent et lætentur in futuro; sed etiam in hac vita non conclusisti me in manibus inimici, id est, non permittes meos concludi in potestate diaboli, ut possit eos irretire per suggestiones impiorum, et in conformitatem suam traducere, a similitudine capti qui comprehenditur prius, et in carcerem postea concluditur. Vere non permittes concludi: Sed potius statuisti pedes meos in loco spatioso, id est statues affectiones meorum in spatioitate fidei et dilectionis a similitudine illius qui, de angusto carceris eductus, in loco spatioso statuitur. Enuntiata suorum salute, apostrophatice Deum orat ut in eis compleat quod enuntiaverat, sic dicens:

Enuntiavi quod mei exsultabunt et lætabuntur, et ut hoc sit, Miserere mei, id est, meorum, Domine. Et necesse est eis, quoniam tribulor, id est, mei tribulantur. Et exponit ipsam tribulationem per patres, Vere tribulantur; nam conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus, id est, debilitatus est in vindicta quam accepisti de peccato Adæ contuitu rationis meorum. Conturbatus ponitur a similitudine oculi, caligine vel aliquo morbo conturbati, qui debilis est ad vivendum. Et conturbata est anima meorum, id est, debilitata est vitalitas et sensualitas meorum, et debilitatus est venter, id est, corpus **89** eorum, a molliori parte totum corpus designat, ut illud rem debilissimam esse innuat. Exponit autem quomodo sit anima conturbata, sic. Vere anima, id est vitalitas, debilitata est, quoniam ipsa vita mea, id est vitalitas meorum, deficit in dolore, id est, defectibilis facta est per dolorem, quod non fieret nisi Adam peccasset. Quod est dicere: Talis naturæ facta est quod per aliquem dolorem potest deficere. Et anni mei sunt defectibiles in gemitibus; anni et vita hic idem est. Quod est ac si dicat: Non tantum defectibiles dicenda est eo quod per dolorem cito finiri potest, sed ideo etiam quia, dum durat in crebris gemitibus adversitatum constituta, deficit a beatitudine lætitiæ, quam haberet continue, si perseverasset obedientia Adæ; per ostensionem autem defectionis vitalitatis innuit et corpus defecisse, quod a vitalitate vegetatur. Innuit quoque sensualitatem defecisse. Quæ vere deficit. Minus enim etiam corporaliter videmus et sentimus. Sciendum et animam et sensualitatem et vitalitatem idem esse; sed secundum diversa officia diversis nominibus nuncupatur. Anima autem ejus principale vocabulum est. Sensualitas vero dicitur eo quod per corporea instrumenta diversos sensus exerceat, ut per oculos videt, per aures audit. Vitalitas quidem dicitur eo quod corpus vegetando illud vivere faciat. Cum autem dicitur vitalitas et anima deficere, et anima perpetua esse videatur; idem est

ac si dicat: Deficit in officii sui exercitio, non autem in sui essentia. Nam si ejus ex toto perimeretur essentia, non esset utique perpetua.

Exponit etiam quomodo sit oculus conturbatus, sic: *Vera conturbatus est oculus*, qui et virtus meorum dicitur, propter sui dignitatem. Nam *virtus mea* id est ratio meorum, *infirmata est in paupertate*, id est, laborat ad modum infirmitatum, propter indigentiam plenae cognitionis Dei. Et quia virtus infirmata est, *ossa mea conturbata sunt*, id est, virtutes meorum debilitate sunt; dicuntur autem *ossa*, propter fortitudinem quam habent, ad modum ossium quae fortiora sunt carne. Ostensa una causa quare debeat misereri, scilicet propter eorum tribulationem: aliam subjungit, passionem, videlicet suam et injuriam pro eis patiendam, quam etiam ostendit. Et hoc sic dicit: Dico misereri meorum, quoniam tribulantur. Et ideo adhuc, quia ut tu eis misereris, *super omnes inimicos meos factus sum opprobrium*, id est, finam inimicis meis opprobrium et derisio, plus quam ipsi futuri sunt opprobrium et derisio, gentibus, cum ab eis captivi ducentur et dispergentur. In alia translatione habetur: *Apud omnes inimicos meos*, id est, omnibus inimicis meis fiam opprobrium. Et etiam *vicinis meis*; id est, illis qui aliquantulum appropinquaverunt ut me cognoscerent, nondum tantum noscentes, sicut multi fuerunt ex Judæis; *factus sum opprobrium*, id est, verecundabantur se vicinos meos fuisse; *et timor*, id est, causa timoris *fiam notis meis*, id est, apostolis, ne me confiteri audeant timore mortis. Unde legitur: «Noti mei quasi alieni recesserunt a me (Job x, 13): » Dixi quod *vicinis* fiam opprobrium. Et ideo ipsi vicini, *qui videbant me foras*, id est, qui videbant me secundum forinsecam naturam, scilicet secundum humanitatem, qua patiar; et nunc considerantes secundum divinitatem, *fugerunt*, id est ex toto recedent a me, id est, a spe quam in me habebant. Vel sic: *Qui videbant*, id est cognoscent aliquantulum me, *fugient a me, foras* euntes, id est, eis cedentes qui foris sunt a cognitione mea, Judæis scilicet. Et non ita fugient ut revertantur post, sed *oblivioni datus sum*, id est dabor, *tangam mortuus sum a corde*, id est, secundum animam in peccato; sicut me mortuum in corpore videbunt. Quod est dicere: Putabunt me per peccata in anima mortuum, ideoque non resurrecturum.

Et *factus sum*, id est fiam, *es tanquam vas perditum* 90, quod est dicere: Ponentes in me prius spem salvationis, reputabunt me ad salvandum eos inutilem, sicut *vas perditum*, id est fractum, quod inutile est aliquid in se capere, cum illud quod in eo ponitur, inde citissime diffluat. Et ideo reputabunt me *vas perditum quoniam audivi*, id est patienter (non respondendo) audiam, *vituperationem multorum commorantium in circuitu*, id est, non in mei dilectione et notitia, sed in elongatione, ad modum circuitus, qui longe est a puncto quod in medio est. Vel *commorantium in circuitu*, id est, in appetitu

terrenorum, quæ bene dicuntur circuitus, eo quo nunquam firma sunt, sed eunt in circuitum, id est, semper volvuntur aliquando in prospera, aliquando in adversa. Quod est dicere: Ideo reputabunt me *tanquam vas perditum*; quia cum vituperatus ero, me videbunt tacere quasi eum. Et ideo adhuc *factus sum tanquam vas perditum*; quia Judæi existentes in eo circuitu quem divi; dum convenirent, id est dum convenient, congregati corporaliter *adversum me*, id est, ut mihi detrahant, ipsi simul manentes, id est, in eadem voluntate mortis meae concordantes *consiliati sunt*, id est consiliabuntur, *accipere animam meam*, id est, auferre vitam meam, a similitudine illius qui ab hostibus accipitur ut perdatur. Quod est ac diceret: Quia videbunt eos de morte B *me consiliari*, et hoc ad effectum deducere me non resistente, reputabunt me quasi *vas perditum*. Dixi, quod consiliabuntur *accipere animam meam*. Ego autem in te speravi, id est, in te spem ponam, Domine. Et dixi, id est dicam; et verbis, et opere, et affectione, o Domine, *eripe me de manu*, id est de potestate, *inimicorum meorum Judæorum*, ne eis conformer. Et *eripe me a persequentibus* me Judæis. Quod est dicere: Eripe me a potestate Judæorum ne mihi prævaleant, qui sunt inimici mei et persequentes. Multi namque inimici sunt, qui non sunt persequentibus. Ideoque bene addit, *a persequentibus me*.

Et præmittit causas de quibus eripiat, sic: Dico, *eripe*; et dignum est. Nam *Deus meus es tu*; reputo te Creatorem meum. Et quia *sortes meæ sunt in manibus tuis*, id est, electiones meæ sunt in voluntatibus tuis. Quod est dicere: Quia solas voluntates tuas eligo; *sortes pro electionibus ponit*, quia per *sortes* electiones fieri solent; quia vero ex voluntatibus opera procedunt, manus dicuntur. Manibus enim opera exercentur. Oro, *eripe*. Et non solum hoc, sed etiam *illustra faciem tuam*, id est, illustrem ostende et claram fac benignitatem tuam. Respicendo super me *servum tuum*, id est, omnino tibi obediens. *Faciem* ponit pro *benignitate*, eo quod in facie sæpe benignitas denotatur. Bene etiam ponit, *super servum tuum*, quasi dicat: Cum tu superior sis me humano servo tuo, condescende mihi; et per hoc benignitatem tuam illustrem ostende. D *Oro, illustra*, sic scilicet: *Salvum me fac a morte*. Et hoc *in misericordia tua, Domine*, ne confundar: quod esset, si salvis non fierem; neque dignum est, *quoniam invocari*, id est, oravi te. Vel ita: *Quoniam invocavi te*, id est, bona affectione et verbis et operatione vocavi te in habitatorem meum. Dico, ne confundar; *impii vero*, id est, Judæi inimici mei *erubescant* in resurrectione mea, et post *deducantur in infernum*, localem infernum videlicet. Dico: *Erubescant*, et etiam *muta, fiant labia dolosa* eorum. Non dicit sic *muta* quod nihil omnino dicant; sed *muta*, id est, nihil mali de me, quod verum videatur, dicentia. *Labia dolosa* dicuntur habere, qui aliud cogitant, aliud dicunt; quæ Judæi habuerunt.

Cum enim ratione sua et miraculis Christi coacti, vere Deum esse cognoscerent, ore tantum denegabant. Potest etiam hoc oratio esse, si se exponatur: Oro, *salvum me fac*. Et me salvato, *erubescant impii* Judæi de morte mea, in bonum scilicet erubescant. Et ut vehementius erubescant, *deducantur cogitatione sua in infernum*, in profunditatem **91** peccatorum suorum. Quod est dicere: Considerent profunditatem peccatorum suorum: et sic *muta fiant labia dolosa* eorum a vituperatione mei. Ostendit autem in quo sint *dolosa* cum subjungit: *Quæ labia loquuntur adversus me justum*, id est, detrahendo mihi justo: et hoc in *superbia* et *abusione*, id est, superbe et abusive. Superbe quidem loquebantur, cum dicebant: « Ave, rex Judeorum (Matth. xxvii, 29; Marc. ej. 18; Joan. x, 3). » Abusive autem, cum ad ejus detractionem falsis vocabulis abutebantur, dicentes eum, qui justus erat et innocens, peccatorem et seductorem (Matth. xxvii, 63). Vel ita: *Loquuntur in abusione*, id est, abutuntur libero arbitrio suo loquende adversum me.

Cum enim ad hoc datum sit eis liberum arbitrium, ut cessando a malo, et bonum operando vel dicendo, meliores fiant quam si solummodo potentiam bene operandi haberent; abutuntur ipso libero arbitrio male de me loquendo. Ostendit autem quis fructus sequatur de salvatione sui, sic: Oro, salva me. Et per me salvatum apparebit *quam magna*, id est valde *magna multitudo dulcedinis*, id est misericordiae tuæ, *quam multitudinem abscondisti*, a perdendis, et hoc *timentibus te*, id est, ad opus timentium te. Quod est dicere: A te non *timentibus abscondisti* ne cognoscat eam; *timentibus* autem revelasti, juxta illud Evangelii: « Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis (Luc. x, 21). » Et non revelasti sic ut non sint habituri; sed *perfectisti*, id est, perficies, illam multitudinem meis timentibus: *qui sperant in te in conspectu filiorum hominum*, id est, qui confitentur se sperare in te in conspectu imitatorum malignorum, non denegantes te timore mortis. Unde Dominus in Evangelio: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo (Luc. xii, 8). » Malignos hic homines vocat, eo quod solummodo homines sunt, id est, solummodo humana considerantes, nec etiam spiritalia. Ostendit vero multitudinem *dulcedinis*, quam superius posuit, sic per partes. Dixi quod perficies in eis multitudinem *dulcedinis*; hanc scilicet: *Abscondes eos separatos a conturbatione hominum*, id est, malignorum. Et hoc in *abscondito faciei tuæ*, id est, abscondes eos a malignis, ne eorum gloriam videant, et eos conturbent sicut modo faciunt. Et statues eos in præsentia tua, quæ a malignis abscondita erit. Unde scriptum est: « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei (Isa. xxvi, 10). » Dico quod in futuro *abscondes*; et hic *proteges eos* existentes in *tabernaculo tuo*, id est, in militia tua; a *contradictione linguarum*, id est, a contradicentibus linguis hære-

ticorum et aliorum vana suggerentium, ne prævaleant eis. Hanc autem apostropham ad membra: *Benedictus Dominus* de hoc, quia meis videt futurum quod prædixit. Dixi quod Deus abscondet et proteget vos, o sperantes; et ita erit. Et ideo *benedictus*, id est, laudatus sit Dominus, et a me et a vobis. Repetit autem quare sit laudatus aliis verbis, sic: *Quoniam mirificavit misericordiam suam mihi*, id est, mirabilem misericordiam suam faciet Deus meis, vobis scilicet. Et hoc in *civitate munita*, id est, in Hierusalem cœlesti, quæ dicitur civitas munita, eo quod nullus assultus hostium in eam fieri potest. Unde scriptum est: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (Isa. lxiv, 4; I Cor. ii, 9). » Facit autem apostropham ad Deum repetens causam salvationis suorum, ut eos sibi magis obnoxios fuciat. Dixi quod mei protegentur, abscondentur. *Ego autem* ut ipsi protegantur *projectus sum*, id est ero a *facie oculorum tuorum*, id est, a præsentia misericordiae tuæ. Quod est dicere: Videbor in passione esse projectus a misericordia tua, et hanc projectionem dixi, id est, intellexi ego, qui projiciendus sum, quam alta et rationabili dispositione fiat, dico, dixi; et hoc in *excessu*, id est, in sublimi subtilitate *mentis meæ*. Quæ bene dicitur excessus, eo quod omnes omnium hominum et angelorum subtilitates excedit.

Per hoc autem quod dicit se hoc intellexisse, innuit se hoc libenter passurum, et non hoc ignorare. Dico quia *projectus* ero. Et ideo *exaudivisti vocem orationis* **92** *meæ dum clamarem ad te*, id est, audies sic ut impetrem orationem meam voce proferendam, dum clamabo ad te pro meis. Apostrophatice quidem suos adhortatur ut Deum diligant, et viriliter agant, ut sic oratio sua et projectio eis proficiant, quæ aliter non proficerent. Dico quod *projectus* ero pro vobis, et exaudiri dum clamabo. Ergo *diligite Dominum omnes sancti ejus filii* per me futuri; *quoniam hanc veritatem*, id est hanc justitiam, dilectionem scilicet, *requirit Dominus* a vobis, per beneficia, quæ vobis per me dabit, et quæ jam dedit. Æquum enim est et justum ut creatura Creatorem, et reparati diligant vitæ reparatorem. Unde scriptum est: « Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo (Deut. vi, 5; Matth. xxii, 37; Marc. xii, 31; Luc. x, 41). » Et ideo adhuc: *Diligite*, quia *retribuet abundanter*, id est, magnam et abundantissimam retributionem dabit *facientibus superbiam* in se. Quod est dicere: Qui se facient superbos contra eum, dedignando ejus dilectionem. Quod est ac si dicat: Ideo *diligite*. Nam si non diligentes superbi fueritis, cum omnibus superbientibus retribuerit, retribuet et vobis: Dico, *diligite*. Et quia dilectio nihil est sine bono opere; *viriliter agite* in bonis operibus. Unde beatus Gregorius (Homil. 30, in Evangel.), « Probatio dilectionis, exhibitio est operis. » Et Apostolus: « Non coronabitur nisi qui legitime certaverit (I Tim. ii, 5). » Et viriliter agen-

do ne deficiatis, sed confortetur in hoc cor vestrum. A
id est, silis in hoc perseverantes, o vos qui speratis
in Domino salvationem. Aliter enim non spes, sed
presumptio esset.

IN PSALMUM XXXI.

Psalmi trigesimi primi. Titulus. *Intellectus huic David*: Quod sic exponitur: Huic David, id est, huic
fidei qui in hoc psalmo agit, est intellectus. Quod
est dicere: Hic fidelis qui hic loquitur, vere sa-
piens est, et bene intelligens. Cum autem ponitur
intellectus indefinite, magis cum esse intelligentem
innuit, quam si determinaret. Illos enim qui sapien-
tissimi sunt, sapientes indeterminate dicere consu-
vimus. Ut Salomon sapiens dicitur indeterminate.
In hoc vero psalmo, fidelis quilibet agit, qui prius
intelligebat se beatificari posse per liberum arbi-
trium sine remissione peccatorum; nunc autem er-
rore tali postposito, ad aliorum instructionem ostendit
nullum nisi per peccatorum remissionem
posse beatificari, seipsum inde proponens exem-
plum; dum enim hunc errorem habuit, omnino debilitatus
est in virtutibus. Tandem ergo cognito errore,
et inde confessionem agens, et veniam postulans
impetravit: et sic beatitudinem justitiæ adeptus
est, et in futuro magis beatificatur. Adhortatur
etiam alios ne in hoc errore decepti intellectum remissionis
a se repellant. Et quia ad hoc per se sunt
insufficientes: pro eis postmodum orat. Bene vero
psalmo præcedenti supponitur. Nam in superiori de
remissione actum est, et de beatitudine fidelium.
In hoc autem qualiter ad beatitudinem pervenitur,
instructio datur, ne quilibet ad hanc se per liberum
arbitrium attingere præsumat.

Beati quorum, etc. Iste versus sic præposterate
legitur. Quasi dicat: Multi per liberum arbitrium
solum ad beatitudinem pervenire nituntur, sed illi
soli sunt *beati quorum peccata sunt tecta*, id est sic
abscondita, vel per baptismum solum, vel etiam per
confessionem, quod ea Dominus non videat, sic ut
ulciscatur. Et *quorum iniquitates sunt remissæ*, id
est, postquam eorum *peccata tecta sunt*: sic eorum
male concupiscentiæ, id est, cogitationes sunt *remissæ*;
id est, inefficaces, ut eis non prævaleant, a
similitudine arcus remissi, qui invalidus est ad tra-
hendum. Ne vero aliquis, post peccatorum tectiorem
sic iniquitates remitti putaret ut nullo modo pec-
caretur: vel, si peccaretur, ut non amplius ad beatitu-
dinem attingere posset, addit: Et *beatus vir ille cui
non imputavit Dominus peccatum*, quasi dicat: Con-
cedo quidem nullum a peccato post peccatorum tectiorem
immunem posse existere: sed ille tantum
vir est *beatus*, id est iustus, vel erit *beatus* in futuro,
cui non imputabit Dominus peccatum, sum ad vin-
dictam æternam, id est qui non peccabit criminaliter,
vel nimis consuevit, id est usualiter, sicut postea
non satisfaciat Deo confitendo et corpus affligendo,
et eleemosynas dando. Illi namque peccatum
ad penam imputabitur, qui post peccatorum tectiorem
criminaliter, vel nimis consuevit peccat, sic ut

postea Deo non satisfaciat. Unde propheta: «Si aver-
terit se justus a justitia, nunquid vivet?» (Ezech. xviii.
27.) *Nec est in spiritu ejus*, id est in anima beati viri
dolus. Quod est dicere: Et ille vir beatus est qui non
deficit, sed in bono proposito suo persat, quoniam
ille dolosum spiritum dicitur habere, qui cum Deo
fidem promiserit, et obedientiam opere complere
perseveranter abnuat. Per hoc autem datur intelligi
non esse beatum illum qui, quamvis ejus *peccata
tecta et iniquitates remissæ* sint, tamen in spiritu dolo-
sus est. Unde scriptum est: «Melius est non vovere,
quam post vota non perficere (Eccl. v. 5).» Sequitur.
Quoniam tacui, etc. Quod sic exponitur: Nunc intelligo
quod *beati sunt quorum remissæ sunt iniquitates*, etc.
Alii vero minime, hoc autem *tacui*, id est non in-
tellexi, dum per liberum arbitrium me beatificari
posse putavi. Bene *tacere* ponitur pro non *intelli-
gere*! Sicut enim loqui mentem dicimus dum intel-
ligit, ita quoque tacere dum non intelligit. Dico
quia quod nunc dico prius *tacui*. Et *quoniam tacui*,
inveteraverunt ossa mea, id est debilitata sunt ratio,
liberum arbitrium, virtutesque meæ, quæ ossa,
pro sui similitudine, dicuntur. *Inveteraverunt* ponit,
a similitudine vestis, quæ quanto veterior tanto de-
biliores est. Quasi diceret: Quia per me sufficere præ-
sumpsi, ossa mea in quibus confidebam debilitata
sunt! Dico quia *tacui*, dum tamen *clamarem tota die*,
id est jugiter. Illud idem quod tacebam. Quod est
dicere: Dum ipsa mea miseria, quasi clamore, com-
probarem illud quod in intellectu tacebam, scilicet
illos solos beatos esse, *quorum remissæ sunt iniquita-
tes*, etc.

Exponit vero quomodo clamabat, sic: Vere cla-
mabam, *quoniam manus tua*, id est vindicta tua, o
Deus, quam de me accepisti, ideo quia sic tacebam,
die ac nocte, id est assidue *gravata est super me*, id
est gravis et ponderosa facta fuit super me. Quasi
dicat: Ipsa miseria quam vindicta tua mihi gravis-
simam inferebat, illud quod tacebam clamabat, os-
sium scilicet meorum debilitatio. Dico quod *manus
tua gravata est*, et cum gravaretur, tandem *conver-
sus sum* ad te intelligendo quod prius tacebam. Et
hoc *in ærumna mea*, id est in consideratione ærum-
næ meæ. Quasi dicat: Considerando ærumnam
meam, ab eadem admonitus sum ut ad te conver-
terer, et sic conversus sum. Dico *in ærumna* quæ
vere fuit ærumna, *dum configitur spina*, id est dum
configeretur in me peccatum, quod dicitur spina eo
quod pungat in conscientia ad modum spinæ, quæ
corpus pungit. Dum ponitur *configitur*, innuit quia
multa peccata in eo simul figebantur. In alia trans-
latione habetur, *dum exardesceret messis mea*. Quod
est dicere: Dum destruerentur virtutes meæ, quæ
messis dicuntur, eo quod eis anima sustentatur ne
pereat, sicut messe corpus sustentatur dum come-
ditur. Dico quod *conversus sum*. Et *conversus deli-
ctum meum cognitum tibi feci*. Potest et hoc quod
hic expositum est alio modo exponi et distingui,
scilicet sic: Dixi quod *conversus cum*: Et sic con-

fracta est in me *spina*, id est superbia. Spina dicitur A ossium collectio illa, quæ a collo usque ad renes attingens, corpus erectum esse facit. Quæ si frangatur, illico corpus incurvatur et humiliatur. Ideoque pro *superbia* ponitur. Superbia namque cor hominis adversus Deum erigit. Si vero confringatur cor, protinus erga Deum humiliatur. Dico quia fracta est in me *spina*, et dum confringitur, id est dum fracta est in me *spina*, id est superbia, *cognitum feci*, id est manifestavi tibi dilectum suum : Non quod prius ignorares, sed quia prius excusando me, quantum ad me, non quantum ad te **94** abscondebam, confitendo et me accusando manifestum tibi esse intellexi illud delictum, et *injustitiam meam non abscondi*, sicut prius, sed confitendo manifestavi sicut et delictum : delictum quidem dicitur, quando B quod faciendum esset derelinquimus, scilicet bene facere, Deum colere ; et cætera talia ; injustitia vero cum quod faciendum non est, facimus, ut hominem occidere, aliena rapere, et cætera talia Dico quia *cognitum feci*.

Et exponit quomodo, sic : Et hoc prius *dixi*, id est mente statui, sic aïens : *Confitebor injustitiam meam Domino* et hoc faciam adversum me agens, id est accusabo me de iniquitate mea, confitendo eam Domino, qui prius superbe me excusabam, hoc dixi ego : *Et non abscondi*, et ideo tu misericors remisisti impietatem peccati mei. Non solum peccatum, sed et impietatem ipsius peccati, id est superbiam peccati non confessi. Ostendo hoc, quia per confessionem venit ad remissionem, ne putaretur ipse solus qui prius peccator fuerat remissione eguissse, sancti vero minime, subdit : Dico quia tu remisisti, remissione qua non solus ego, sed pro hac *orabit omnis sanctus ad te*, ad obtinendum scilicet, in tempore opportuno, id est in hoc sæculo, quod aptum est ad pœnitendum. Futurum enim ad hoc inopportunum est. Unde Apostolus : « Ecce nunc tempus acceptabile (II Cor. vi, 2). » Dico quod *orabit*. Et hæc oratio non erit infructuosa, *verumtamen*, quamvis futurus sit in diluvio aquarum multarum, id est in die iudicii, quæ continebit multas tribulationes et subitas, *ad eum non approximabunt* illæ aquæ, id est tribulationes ; dies iudicii diluvium dicitur, quod ex improvise veniet sicut diluvium ex improvise adventit. Unde in Evangelio : « Dies Domini, sicut fur veniet (I Thes. v. 2). » Quod est ac si dicat : Bono suo *orabit*, ideo namque in die iudicii nullis tribulationibus attingetur. Facit autem ad Deum apostropham, orans ut qui se a superiori tribulatione, ab impietate eripuit, eripiat quoque ab exteriorum inimicorum tribulatione, qui multis modis volunt eum devocare. Et hoc sic dicit : Dico quod remisisti impietatem. Ergo similiter, tu qui es *refugium meum*, id est ad quem fugi a tribulatione intimiori, quæ circumdedit, id est multum occupavit me, scilicet ab impietate peccati. Et qui etiam es *exultatio mea*, id est causa exultationis eruens me ab ea, erue quoque me a circumdantibus me, id est valde persequentibus me tribulatio-

nibus et suggestionibus, ne eis cedam. Quod est dicere : Fac me perseverare, ne deficiam ; et hoc facere debes, nam promisti mihi hoc in interiori, sic dicens : Ego dabo tibi intellectum, et instruum te in via hac quia gradieris. Præposterate legendum est hoc : Ego instruum, id est docebo te in via hac quia gradieris, id est docebo qualiter incedere debeas perviam mandatorum meorum. Et postea non relinquam, sed *firmabo super te*, id est firmiter ponam super te, ne deficias, oculos meos, id est benignitatem meam. Quod est dicere : Te perseverare faciam. Et sic dabo tibi intellectum ut intelligas arcana consilia mea ; aliter enim non haberes intellectum.

Facta oratione pro se, adhortatur auditores ne repellant a se intellectum remissionis, sic : Dico quia Deus mihi remisit impietatem, et ut vobis similiter remittat, *nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*, id est qui sunt irrationabiles. Quod est dicere : Nolite fieri comparabiles equo et mulo, ut sitis stupidi et pigri ad hunc intellectum remissionis, ad modum muli, qui stupidum animal est et pigrum. Et nolite superbi esse, ut putetis vos per liberum arbitrium posse beatificari, ad modum equi, quod animal superbum est. Orat etiam pro eis, quia videt eos ad hoc per se insufficientes, sic : Dico ne fiant *sicut equus et mulus* ; sed quoniam hoc per se cavere non possunt, tu Deus in camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant, id est qui per se insufficientes sunt approximare ad te, id est ad tui obedientiam et cognitionem. Quod dicit *maxillas eorum constringe*, idem est ac si dicat eos constringe. Similiter quia posuerat equus et mulus, qui per maxillas stringuntur, **95** ab eorum similitudine ponuntur. Per camum quidem intelligimus gravius gubernaculum ; per frenum autem levius. Camus quippe qui vulgo canifrenum dicitur, non capistrum, ut plures asserunt, gravius freno coercet equum. Sic et piissimus gubernator, illos qui graviori egent gubernaculo, gravius constringit tribulationes inferendo, ut castigati non pereant. Quibus autem leviori opus est gubernaculo, levius constringuntur. Unde Prosper : « Misericorditer adhibet temporalem severitatem. Ne iuste inferat æternam damnationem. » Et Salomon : « Castigat Deus omnem filium quem recipit. » (Prov. iii, 12 ; Hebr. xii, 6.) Dico, *nolite fieri sicut equus et mulus*. Quod si fiatis, malo vestro fietis. Nam in futuro multa erunt flagella peccatoris : illius, scilicet qui hic nolet remissionem adipisci. Sperantem autem hic in Domino remissionem, *misericordia circumdabit*, id est amplectetur penitus in futuro, et in anima et in corpore. Per hoc autem multum invitat non sperantes, ut sperent in Domino, nam sic misericordia circumdabuntur. Facit etiam apostropham ad sperantes, adhortans eos ut de spe bona non in se, sed in Domino latentur, sic dicens : Ergo quia sperantem in Domino circumdabit misericordia, letamini pro spe vestra, in Domino, id est in laude Domini, o

justi, non in vobis, attribuendo vobis spem istam. A Et non parum *lætamini*, sed *exsultate*, id est valde lætamini : quæ lætitia corporis etiam saltatione demonstratur. Et etiam *gloriamini* in Domino, id est gloriam vestram attribuite Domino : non meritis vestris, o vos *omnes recti corde*, id est *justi rectum habentes cor* in cogitando bona, non districtum in cogitando perversa, ut Apostulus ait : « Qui gloriatur in Domino gloriatur (*I Cor. i, 31*). »

IN PSALMUM XXXII.

Titulus trigesimi secundi. *Psalmus David*, id est fidelium quibus dictum est in præcedenti psalmo : *Lætamini in Domino, exsultate justi* : exhortantium se ut exsultent in laude Domini, scilicet ut laudent eum et in cithara et in psalterio. Et etiam cantent ei novum canticum in vociferatione. Prædicit autem honestissimas causas cur hoc faciendum sit. Ostendit etiam in *finem*, nullum nisi Dei gratia adjuvante salvari. Dicit ergo :

Exsultate justi in Domino, id est in laude Domini. Quod est dicere : Exsultantes laudate Dominum. Et exsultandum vobis est in hoc : Nam vos *rectos corde*, id est *justos decet* laudatio Domini. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris : » (*Eccl. xv, 9*), illius scilicet qui respicere non vult et rectus fieri. Exponit vero per partes in quo laudent eum, sic : Dico, *exsultate*, in hoc scilicet. *Confitemini Domino in cithara*, id est laudate Dominum in laude mortificationis carnis vestræ. Quod est dicere : Mortificate membra vestra, etc. Bene vero mortificatio hæc cithara dicitur : Nam ab inferiori parte, id est a sensualitate mortificata resonat Deo, id est eum laudat. Non voce, sed ipsa sui evidentia ad modum citharæ, quæ ab inferiore concavitate resonat. Sensualitas namque per carnis mortificationem mortificatur, ne tantum ut prius vanitati sit intenta. Et in *psalterio decem chordarum*, id est in psalterio habente decem chordas, *psallite illi*. Quod est dicere : Laudate eum in vivificatione mentis vestræ, quæ vivificatur per decem chordas quashabet, id est per completionem decem legis præceptorum, quæ dicuntur chordæ, eo quod suavem Deo cantum non in voce vel sono, sed in ipsa rei evidentia reddant, ad modum chordarum dulcem cantum resonando reddentium. Merito quippe laus vivificatæ mentis psalterium dicitur, eo quod a superiori, id est digniori parte nostri resonat, scilicet a mente ad modum psalterii ex superiori concavitate resonantis. Et *cantate ei canticum* 96 novum,

id est laudate eum novo cantico, scilicet completionem præceptorum quæ novus Adam construxit : in qua Deus delectatur sicut in cantico. Unde Apostolus : « Exuentes veterem hominem cum actibus suis, induite novum hominem qui secundum Deum creatus est (*Ephes. iv, 24*) ; » scilicet « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (*Luc. vi, 27*). » Et : « Vendite omnia quæ habetis, et date pauperibus, et sequimini me, dicit Dominus (*Matth. v, 44*; *Luc. ix, 12*). » Et etiam talia præcepta complete,

quæ noviter a Christo data sunt, non etiam in lege veteri habita, quæ sic dicebat : « Diliges amicum, et odio habebis inimicum. » Dico, *cantate ei novum canticum*, et non remitte. Sed *bene psallite ei in vociferatione*, id est in nimia mentis intentione laudate eum, quæ ideo vociferatio dicitur, quia nimis ad modum elementariæ vociferationis impetrationem expetit. Unde scriptum est : « Maledictus homo, qui fecerit opus Dei negliger (*Jer. xliii, 10*), » id est sine intentione. Subdit autem causas quare confitendum sit et psallendum. Sic dico *Confitemini, psallite*, Et sic faciendum est quia *rectum est verbum Domini*. Quod est dicere quia hoc *verbum*, id est præceptum cantandi est *Domini* ; et ideo *rectum*. Est enim *rectum* ut servo Dominus et creaturæ creator imperet. Et ideo *cantate et confitemini ei*, sicut dicimus, operando : quia *omnia opera* eis quæ ipse precepit operari, sunt *recta in fide* positus, quamvis incredulis videantur injusta. Unde scriptum est : « Nisi credideritis, non intelligetis (*Isai. vii, 9*). » Et ideo adhuc *cantate et confitemini* : quia *diligat naturaliter misericordiam et iudicium*. Quasi dicat : Cum ipse naturaliter misericors sit, miserebitur vestri, si ei cantaveritis, juxta illud Joelis : « Misericors est, et præstabilis super malitia. » (*Joel, ii, 13*). Et cum ipse naturaliter justus, justum iudicium diligit, justo iudicio vos damnabit nisi ei cantaveritis et confessi fueritis. Unde scriptum est : « Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. » (*Deut. xxxii, 35*; *Rom. xii, 19*). Dico quod *diligat misericordiam*. Et inde hoc videri potest, quia *misericordia Domini plena est terra*, id est Ecclesia, quæ Dei terra est, quam prædicatoribus excolit. Exponit autem quomodo *misericordia sit plena*, sic : Vere plena est misericordia ; hac scilicet, *Verbo Domini*, id est per Filium Domini *cali*, id est prædicatores firmati sunt in fide et sanctitate. Et postea *omnis virtus eorum* quam habent innocentia et sanctitate, (confirmata) est *spiritu oris ejus*, id est per Spiritum sanctum, qui non solum a Patre, sed etiam a Filio procedit. Qui Filius os Dei dicitur, eo quod nobis per eum Dei secreta revelata sunt, sic ore cordis secreta revelantur.

Nam cum ipsi prius per Christi doctrinam et fidei et sanctitatis essent virtute firmati, per sanctum postea spiritum in eadem virtutesunt omnino confirmati. Qui nimirum per Isaiam « spiritus consilii et fortitudinis dicitur (*Isa. xi, 2*), » eo quod fortes faciat et firmos. Dico quod virtus eorum est confirmata *Spiritu oris ejus*. Quæ ad hoc est confirmata ut sit *congregans*, id est conjungens *aquas maris*, id est iniquos, qui defluendo per illicita sicut aquæ defluunt : amari Deo sunt ut mare, sicut aquæ congregantur in utre. Quod est dicere : Virus eorum conjungit et constringit per legem impositam in unitate fidei et dilectionis et operationis, eos qui prius ad modum voluntatis eorum per quolibet illicita defluabant ; sicut aquæ quæ prius defluentes erant in utre conjunctæ a defluendi facultate coercentur.

Vel sic: *Congregans sicut in utre*, id est utpote in A utre. Quod est dicere: Coniungens eos in unitate Ecclesiæ, quæ uter bene muncupatur, cum ex eis solummodo constituatur. Qui mortificati sunt in carne, sicut uter fit ex mortuorum animalium pel- libus, iuxta illud Apostoli: « Qui autem sunt Chris- ti, carnem suam crucifixerunt (*Gal. v, 24*). » Dico *congregans aquas*; et non solum pravæ aquas, sed etiam (quod mirabilis est) *ponens etiam abyssos*, id est illos qui profundissimi sunt in pec- catis, ut abyssus est profundissima in *thesauris*. Quod est dicere: Illos qui abyssi sunt ex abyssis thesauros facis, id est adeo doctrina et sanctitate 97 refertos, ut et alios inde locupletent, ad mo- dum thesauri divitiis secularibus sæculares locu- pletantis. Unde Apostolus: « Habemus thesaurum B istum in vasis fictilibus (*Cor. iv, 7*). » Causis osten- sis, ad exhortationem revertitur, sic: Ergo *quia rectum et verbum Domini, et opera ejus in fide, et diligit misericordiam et judicium, timeat eum casto timore omnis terra*, id est Ecclesia: « Initium enim sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*). » Et Aposto- lus: « Cum metu et tremore vestram salutem ope- ramini (*Phil. ii, 12*). » Orat etiam pro eis, sic: Dico: *Timeat*; quoniam autem per se insufficientes sunt, *ab eo*, id est ab ejus gratia *commoveantur* ad timorem *omnes inhabitantes*, non deserentes, *orbem*, id est Ecclesiam. Quæ *Dei orbis* est, ut in psalmum xxxii diximus.

Conjungit quoque causas alias quare timendus C sit, sic: Dico *timeat*, et timendus est, *quoniam ipse*, adeo potens, *dixit*, non verbaliter, sed in sua dispositione constituit, *et facta*, id est formata, *sunt omnia*, ut in Genesi historialiter legitur. *Ipsæ mandavit*, id est præcepit in sui dispositione, *et creata sunt*, rudi et informi creatione. Quod est di- cere: Materia eorum unde ipsa postea formata sunt, id est elementa informia, cælum scilicet et aer et terra creata sunt, ut in Genesi legitur: « In prin- cipio creavit Deus cælum et terram (*Gen. i, 2*). » Terra autem erat inanis et vacua, etc. Dico quod *facta sunt; mandavit, et creata sunt*. Et per hoc, imo quia omnia quæ ipse dicit et mandabit fient similiter. Ea vero quæ gentes stultæ et supervacue adversus Deum et Ecclesiam verborum consilio disponunt, et quæ etiam cogitant, non fient. Nam *Dominus dissipat*, id est destruit illa *consilia gentium*; *reprobat autem cogitationes populorum*, id est gen- tium, quæ supervacue putant Ecclesiam minis, aut tribulationibus, aut suggestionibus devorare. Et non solum consilia plebis, sed etiam *reprobat con- silia principum*, id est reprobando ea, deducit ad nihilum, ut non prævaleant suis. Unde Salomon: « Non est prudentia, neque consilium, neque for- titudo contra Dominum (*Prov. 21, 30*). » Et notan- dum quod non omnes cogitationes sive consilia eorum dissipat; quædam enim ad utilitatem Eccle- siæ sive ad impiorum justam damnationem fieri per- mittit, videlicet suos persequi, affligi, occidi;

malos etiam florere in terrenis. Sed quæ ad suorum incommodum complerentur, omnino reprobant et destruit, videlicet ne eorum exemplo sive sugges- tioni cedant; et si qua præter hæc sunt, quæ suis completa noceant. Dico quod cogitationes et consilia populorum et principum reprobantur et dissi- pantur. *Consilium autem Domini*, id est consilium quod verbaliter disponunt fideles ad Ecclesiæ utilita- tem, cooperante gratia Domini, *manet in æternum*. Id est non dissipatur. Et non solum *consilium*, sed et *cogitationes cordis ejus*, id est illa quæ cogitant ad utilitatem suam et aliorum corda fidelium suo- rum, manent eundo in *generationem* hanc præsen- tem, et *generationem* futuram, id est manent in æternum. Et hoc totum est ac si dicat: Vere Deus ti- mendus est a vobis, quia potens est dissipare con- silia quæ contra vos sunt. Potens quoque est in æternum statuere quæ a vobis, operante eo consilio, fiunt et cogitantur. Gentes autem timendæ non sunt, cum earum consilia cito dissipentur. Unde Dominus in Evangelio: « Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non possunt occi- dere. Sed potius eum timeite qui corpus et animam potestatem habet mittere in gehennam ignis (*Matth. x, 28*). »

Dixi quod Dominus adeo potens est quod *ipse dixit et facta sunt*, et *dissipat consilia gentium et con- silium ejus manet in æternum*. Ergo quia tantus est, *beata est gens cujus est Dominus Deus ejus*, id est quæ Deum suum reputat Dominum, ut ei obediat in omnibus, nec serviat ventri neque vitii. Et hoc, quod Deum reputant Dominum, non habent ex se. Sed *populus* ille beatus est, *quem elegit Dominus*, id est separavit a massa perditorum, *in hæreditatem sibi*, id est ad hoc ut sint hæreditas sua. Quasi dicat: ad hoc elegit eos Dominus ut cum sint possessio ejus, colant eum ut Dominum, 98 et per hoc sint beati. Unde Apostolus: « Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (*I Cor. xi, 3*). » Ex- ponit vero quomodo *elegit*. Sic scilicet elegit: *Do- minus respexit de cælo*, id est cum summus esset et invisibilis, visitavit genus humanum de humana natura Christi. Unde Apostolus: « Ubi venit plenitudo temporis, nisi Deus Filium suum natum de mu- liere, » etc. (*Gal. iv, 4*). Dico quod *respexit de cælo* cælorum Christo, et per illud cælum *vidit* (ut mi- sereretur) omnis modi *filios hominum*, Judæos scilicet et gentes, pauperes et divites, servos et liberos.

Quod est dicere: Misertus est omnis modi filiorum hominum. Ubi nos hic habemus filios hominum, He- bræi habent filios Adæ. Sed bene ponitur *filios ho- minum*, priorum scilicet hominum Adæ et Evæ. Qui non solum filii sunt in genere, sed et filii in crimine. Dico quod *de cælo respexit*, et non solum *de cælo*, sed etiam *respexit super omnes*, id est om- nis modi *qui habitant terram*, id est qui manent in hac terra, *de preparato habitaculo suo*, id est per doctrinam apostolorum, qui sunt habitaculum ejus preparatum, id est ab eo gratuita voluntate electum.

Unde ipse in Evangelio : « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (*Joan. xv, 16*). » Vel sic : *Resperxi* qui superior erat *super omnes qui habitant terram suam*, id est qui possident et dominantur terræ suæ, id est carni. Dico *ipse resperxit*. Ipse dico qui post *fixit sigillatim* vel singulatim *corda eorum*. Quod est dicere : Quoniam eis non sufficeret, si solummodo resperceret, remittendo peccata, et postea eos desereret, constituit eis singularia corda, id est varias bonas voluntates, iuxta Apostolum, dicentem : « Unusquisque proprium donum habet a Deo ; unus quidem sic, alius vero sic (*I Cor. vii, 7*). » Bene vero ponit *fixit*, id est facile composit. Fingere namque dicimus, facile componere aliquid de cera vel luto, sive aliqua molli materia. Quia vero adhuc non sufficeret fingere corda, addit : *Qui intelligit omnia opera eorum*. Compendiose positum est. Quod est dicere : Qui facit eos facere opera ad intellectum pertinentia. Quasi dicat : Non vana opera et irrationabilia ; sed talia quæ sunt secundum hoc quod ipsi intelligunt.

Hujusmodi vero grammatica invenitur in Apostolo, cum dicit : « Spiritus postulat pro nobis, id est nos *postulare facit*, gemitibus inenarrabilibus (*Rom. viii, 26*). » Dico quod *resperxit*, et *fixit*, et *intelligit*. Et sic salvatur unusquisque fidelis dictus rex, eo quod sese regat, a malis coercendo, et gigas, eo quod sit fortis in bene operando. Sed non salvatur rex ille *per multam virtutem*, suam scilicet : *Et ipsemet gigas existens non salvabitur in multitudine*, id est per multitudinem virtutis suæ reputatæ. Quod est dicere : Concedo quidem quod *per multam virtutem* Dei gratia datam salvabitur, sic tamen ut eam suam esse non reputet. Nam si eam suam, id est ex se esse reputaret, non salvaretur. Dico quod ille qui rex est et gigas, non salvatur *per multam virtutem* suam reputatam. Si quis vero non existens rex et gigas ascenderit equum, id est superbam cogitationem, putando per se salutem attingere ; quæ cogitatio bene per equum designatur, quod superbissimus animal est, equus, id est, cogitatio illa fallax est ad salutem adipiscendam. Quod est dicere : Decipiet eum cogitatio sua. Non enim salutem attinget, ut cogitat. Unde legitur : « Si quis putat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. (*Gal. vi, 3*). » Et non solum fallax erit equus illius qui rex non erit et gigas in virtute, sed et si rex et gigas abundans prius in virtute, equum ascenderit *in abundantia virtutis suæ*, id est etiam per virtutem qua prius abundabat, non salvabitur. Ad nihilum enim redigetur, iuxta illud Ezechielis : « Justitiæ ejus quas feceret, non recordabuntur (*Ezech. xviii, 22*). » Hoc autem quod dicit : *Non salvatur rex et fallax equus*, etc., ad hoc ponit ne quilibet per se salvari præsumat, sed Dei gratiæ sui salutem attribuat. Diceret aliquis : Cum per se non salvetur, quomodo ergo salvatur ? Respondetur. 99 Ecce in evidenti pono per quod salvabitur. *Oculi Domini*, id est benignitas, sunt *super timentes eum*, respicientes

ut in bono perseverent ; et *in eis*, id est super eos metuentes. Dico esse oculos Domini qui sperant super, id est de misericordia ejus. Quod est dicere : Qui non timent eum metu pœnæ, sed spe misericordiæ. Unde per Salomonem dicitur : « Qui timet Deum, faciet bona (*Ezech. 15, 1*). » Dico quod *oculi Domini sunt super metuentes eum*, ad hoc scilicet ut in futuro eruat a morte, id est a damnatione animas eorum, et hic interim alat eos, id est corroboret pane vitæ, id est bona operatione et intellectu bono. Eos dico positos in fame justitiæ, id est in nimio desiderio. Nisi vero justitiam esurirent, non eos ita aleret. De quibus idem in Evangelio : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (*Matth. v, 6*). » Ergo quia *oculi Domini sunt super metuentes eum*, ut eruet et alat ; anima nostra sustinet, id est patienter expectat Dominum. Et hoc bona fiducia, cum inde jam arrham habeat, hanc scilicet : *Quoniam adjutor ad bene operandum, et protector noster est*, ne cadamus in tribulationibus. Dico quod *sustinet Dominum*, et bono suo. Quia tandem in eo, id est in adeptione ejus, letabitur cor nostrum, id est anima nostra. Et ut tunc lætari possimus, speravimus, id est spem lætitiæ habuimus : et adhuc etiam habemus in nomine sancto ejus degentes, id est in magnificatione sancti nominis ejus. Quod est dicere : Ad hoc intendentes, in nomen sanctum ejus magnificemus. Hoc autem est expositio, quomodo anima nostra sustinet Dominum, quod superius dixi ; scilicet sustinet eum sperando in nomine ejus. Vel sic : *Speravimus in nomine sancto ejus*, id est in eo quod designatur nobis per nomen sanctum ejus ; quod est misericors : quod sibi antononastice attribuitur. Quod est dicere : In misericordia ejus speravimus. Ergo quia in nomine tuo et speravimus et speramus, oramus : Domine, fiat in futuro misericordia tua super nos, id est, descendat beatitudo misericordiæ tuæ super nos debiles et infirmos ; quemadmodum speravimus, id est spem posuimus in te. Quod est dicere : Non fiat surper nos remisse, sed tam ample quemadmodum ample speravimus in te.

IN PSALMUM XXXIII.

D Titulus trigesimi tertii. *Psalmus David cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit*. Historia nobis in hoc titulo innuitur, quæ talis est. David, invidia Saulis a regno Judæorum expulsus, eo quod de eo caneatur : « Saul percussit mille, et David decem millia (*I Reg. xviii, 7 ; I Reg. xxi, 11*). » David ad Achis Philistæorum regem confugit, ibique aliquandiu latuit. Qui etiam Achis communi nomine principum terræ Philistæorum Abimelech dicebatur. Omnes enim Philistæi reges, quoque nomine prius vocarentur, communiter Abimelech dicebantur : sicut Aegypti reges Pharaones. Quoniam autem David in Judea prius manens Goliath, qui Philistæus fuerat, multos quoque Philistæorum interfecerat ; unde etiam de

eo ut superius diximus, caneatur : « David percussit decem millia, » Philistæi contra eum partim odio et invidia, partim vero metu commoti. Timebant enim eum, cum esset et in bello strenuus, regnum eorum esse occupaturum; apud Achis illum frequenter accusando, ut ad eum interficiendum David adduceretur effecerunt. Qui cum ad occidendum quærebatur, in porta civitatis manentibus tympanisabat. Ast ubi, mortis suæ consilio sancti Spiritus indicio revelato, se vi nullatenus evadere posse cognovit, insaniam sibi affore simulando epilepticorum more, spumas in barbam emittendo, et sese manibus deferendo, vultu quoque penitus immutato, pronus cæpit volutari. Quæsiros tamen ejus, qui ab Achis misi fuerant, quamvis eum insanire crederent, eum arripientes, ad regem attulerunt. Quo viso, et insano existimato : « Ut quid mihi, inquit, arreptitum hunc adduxistis? » (I Reg. xxi, 11.) Protinus igitur dimissus abiit David et evasit. In hac autem historia diligenter inspecta talis juxta Augustinum continetur Christi figura. Per David enim 100 apud Abimelech latitandum, Christi humanitas intelligitur, quæ vehementem a diaboli membris, quæ per Saulem figuratur, persecutionem sustinens, apud Judæos qui per Abimelech denotantur, aliquandiu humiliter latuit. Bene vero Saul qui *appetitus* interpretatur, diabolum exprimit: quem iniquorum operatio mala et devotio frequenter appetit. Convenienter quoque per Abimelech, qui *regnum patris* interpretatur, Judæi designantur : qui sæculariter per patres suos. David scilicet regis contemporaneos, ejusdem David regis regnum fuerunt : qui Christi pater secundum carnem dictus est, eo quod de ipsius semine Christus natus est. Unde in Evangelio cæcum dixisse legimus : « Fili David, miserere mei (Marc. x, 47). » Qui David, id est Christus cum apud Abimelech, id est Judæos a Phariseis et summis sacerdotibus et Scribis accusatus, ad perniciem quæreretur, in porta civitatis manentibus tympanisavit, id est apostolis in fide jam positus, quæ introitus est Hierusalem civitatis æternæ, sonum dulcem de tympano protulit : doctrinam scilicet carnis mortificandæ, et sic dulcem cantum Domino prolaturæ, quæ per tympanum figuratur ; quod ex pellibus mortuorum animalium compositum, dulciter sonat. Qui etiam Christus salivam in barbam emisit, sese manibus detulit : et etiam vultu immutato coram Abimelech insanus visus est, et dinissus ab Abimelech abiit. Salivam in barbam emisit cum apostolis carnem suam comedere, et bibere sanguinem præcepit. Quod præceptum ideo saliva dicitur, quia multis non intelligentibus, stulle et pueriliter prolatum esse visum est : ad similitudinem salivæ de puerorum ore manantis. Unde quidam etiam de discipulis dixisse leguntur : « Quomodo hic nobis carnem suam dabit ad manducandum? » (Joan. vi, 52). Saliva quidem ista in barbam cecidit, id est in apostolos, qui, viriles ejus milites existentes, eam non adjecerunt, sed diligenter intelligendo

susceperunt. Unde Petrus dixisse perhibetur : « Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes (Joan. vi, 68). » Barba vero, quæ signum virilitatis est, viriles significat. Sese autem mirabiliter manibus detulit, cum corpus suum et sanguinem in manibus ferens, in cena discipulis tradidit, dicens : « Accipite, hoc est corpus meum (Matth. xxvi, 26). » Et paulo post : « Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus (Ibid.). » Vultum, id est voluntatem sacrificandi, coram Abimelech, id est Judæis immutavit, cum ipse, qui antea figuraliter sacrificia legalia voluerat, quinque millibus Judæorum, quos de quinque panibus et duobus piscibus saturaverat, corporis sui et sanguinis hostiam offerendam esse, ut scribitur a Joanne, monstravit. Quare quoque insanus eis visus est non intelligentibus : ideoque ab eisdem Abimelech dictis dimissus. Sic igitur ab eis aliens ad gentes se transtulit : de quibus idem antea dixerat : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili ; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient (Joan. x, 16). » Vultus autem pro voluntate ponitur ; quia in vultu voluntas sæpiissime denotatur. Historiæ figura et serie prout fuit possibile pertractata, ad tituli verba exponenda accedamus. *Psalmus*, id est tractatus iste est David, id est Christi ; intellectus a fidelibus vel insistentibus a fidelibus id est complendus, cum ipse David, id est postquam ipse Christus immutavit vultum suum, id est voluntatem suam sacrificandi, coram Abimelech, id est Judæis : et postquam Abimelech dimisit eum Christum, et ipse Christus abiit ad gentes, et ab eis Judæis recessit. Antea namque quam immutasset vultum, neque psalmus iste intelligebatur, neque a multis complebatur. Et est hic vox primitivorum fidelium, apostolorum videlicet et cæterorum discipulorum promittentium quod, quandoquidem David vultum, id est voluntatem sacrificii immutabit, eum benedicent, id est laudabunt eum bene vivendo, et aliis exemplum bonæ vitæ tribuendo, secundum quod sacrificium ejus expostulat ; et etiam ore. Adhortatur etiam alios ad Deum magnificandum, ostendendo sui exemplo quæ utilitas inde sequitur. Docet quoque eos corpus Domini cum sanguinem non temere, sed cum timore gustare : quid sit etiam timor Domini exponendo. In fine quoque agitur, de eum timore gustantium salute, ut ad gustandum alliciantur ; et de malorum non bene gustantium damnatione, ut eos terrendo retrahat et ad bene gustandum attrahat. Dicit ergo :

101 *Benedicam*, id est quando quidem David immutavit vultum, laudabo illum existentem *Domino*; bene operando, secundum quod vultus, id est voluntas sacrificii ejus, quem immutavit, expostulat. Et hoc in *omni tempore*, id est in prosperis et in adversis. Et non solum benedicam opere, sed *semper laus ejus erit in ore meo*, id est semper laudabo eum et ore corporis et ore cordis. Et sic benedicam et laudabo, quod *anima*, id est vita bona mea in *Domino* posita, id est in laude et obedientia ejus, laudabitur

ab aliis pro bono exemplo suo. Hac autem quod David A immutavit vultum, et ego ideo *benedicam Dominum*. *Audiant* aure cordis *mansueti*, id est fideles, qui non sunt contumaces, sicut illi qui dixerunt. « Quomodo carnem suam nobis dabit ad comedendum (Joan. vi, 12). » Et audiendo *lætentur*, nec contristentur sicut illi contristati sunt. Facit autem fidelium collectio, quæ in hoc psalmo loquitur, apostropham ad mansuetos adhortando eos ad Dominum magnificandum, sic : Ergo quia promitto quod *benedicam*, et sic opere complebo vos *mansueti* exemplo me *magnificate Dominum mecum*, etc. Potest hoc aliter continuari : Dixi *benedicam* et laudabo ; et ut alii istud idem exemplo mei faciant, audiant aure cordis adhortationem meam quam eis faciam. Et hanc *mansueti audiant*, id est assentientes, non rebelles, et *lætentur* de ea, nec contristentur. Quæ exhortatio talis est : *Magnificate Dominum mecum*, id est laudate, sicut ego, et opere et ore. Et hoc non faciamus ego et vos horarie, sed *exaltemus nomen ejus*, id est magnificemus eum qui Dominus vocatur, exaltatione tendente in *idipsum*, id est in perseverantiam. Quod est dicere : Exaltemus eum perseveranter. Et in hoc non ideo magnificetis ut aliquid præter eum inde quærat. Sed mei exemplo exquirite Dominum magnificando eum, et ipse vos audiet. Nam ego *exquisivi Dominum*, id est extra omnia quæsi Dominum magnificando eum : et ipse *exaudivit me*, id est audivit ut impetrarem. Et sic *ex omnibus tribulationibus meis eripuit me* ne cederem eis ; non ut eas non paterer ; vel *eripuit*, id est eripiet in futuro. Dico, *magnificate*. Et ut bene magnificare possitis, *accedite ad eum* passibus fidei, et accedentes *illuminamini* intellectu spirituali. Accedendo enim ad Dominum, illuminatur ignorantia. Et postquam illuminati eritis, *facies vestrae non confundentur*, id est cogitationes quas habebitis de Deo bene intelligendo non conturbabuntur ; sicut eorum facies, qui, cum audissent a Domino : « Nisi comederitis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 60), » abierunt retro. *Facies pro cognitione*, ponitur ; quia oculis, qui in facie sunt, cognoscimus ; vel quia in facie quilibet citius cognoscitur. Dico : Quia *exquisivi Dominum*, et *exaudivit me*. Et hoc non solus feci. Sed ut libentius hoc vos faciatis, scitote quod D *iste pauper*, quem Dominum dixi superius, dicendo : *benedicam Dominum*, etc., id est Christus, *clamavit*, id est intenso clamore operis et oris exquisivit Dominum. Et Dominus *exaudivit eum*, etc. Et hoc, ut superius exposuit : Christus enim cum Dominus omnium esset, *pauper* factus est, id est Patri obediens per omnia, ut pauper diviti obediens est. Vel potest esse repetitio, quia interposuerat *accedite*, etc., ut addat : Et loquitur de se fidelium collectio, quæ in hoc psalmo agit, ut de tertia persona, sic : Dixi quia *exquisivi* ; et verum est ; *iste enim pauper*, qui loquitur, id est ego, *clamavit*, id est clamore intenso exquisivit Dominum, etc. Sequentia hujus

versus non mutantur. Et quia *pauper* est, *clamantem exaudivit*, et salvavit.

Imitet angelus Domini in circuitu timentium eum, id est Christus qui est *angelus*, id est nuntius Domini Patris ; qui *angelus* dicitur magni 102 consilii : immissionem faciet angelorum bonorum in *circuitum timentium eum*. Quod est dicere : Muniet eos circumquaque angelis suis. Et sic *eripiet eos* a tribulationibus ne deficiant, vel eripiet in futuro. Unde idem in Evangelio : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (Matth. xviii, 10). » Dixi : *Accidite et illuminamini* ; et sic *gustate corpus Domini et sanguinem*. Dominus enim dicit : « Qui manducat me, vivit propter me (Joan. vi, 57). » Et gustando *videte*, id est cognoscite ipsa rei experientia in futuro cum B beatificabimini, *quoniam Dominus* quem gustabitis *suavis* cibis est, id est, delectabilis, dans vitam fidelibus. Unde in Canticis sponsa de sponso : « Fructus ejus, id est corpus et sanguis, dulcis gutturi meo (Cant. ii, 3). » Dico *videte* in futuro : et hic iterum sperate quia videbitis. *Beatus enim vir* erit qui sperat in eo. Dixi : *Magnificate*, et *accedite et gustate* : et sic time, id est, cum timore veneramini Dominum omnes sancti ejus. Et bono vestro timebitis ; quoniam non est inopia veri boni timentibus eum. Unde alibi dicitur : « Timentibus Deum nihil deest (Eccl. i, 28). » Dixi quod *timentibus non est inopia* ; *divites autem eguerunt et esurierunt*. Præposteratum est. Quod est dicere : *Divites* spiritu, id est superbi, *esurierunt* et *esurient* semper, id est desiderabunt illud bonum. Nullus enim adeo impius qui summum bonum non desideret, quamvis ad ipsum recte non tendat. Et *eguerunt* illo bono et egebunt semper, id est carebunt. Unde Dominus in Evangelico. « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum cælorem intrare (Matth. xxix, 24), » divitem spiritu scilicet. Quia vero posuerat *non est inopia timentibus eum*, exponit *non est inopia*, sic. Dico quia *divites eguerunt et esurierunt* ; *inquirentes autem Dominum*, id est pauperes et timentet, valde quærentes Dominum, *non minuentur omni bono*, id est nunquam habebunt minus, quod ipsi quærent Dominum qui est omne bonum, id est, cum sit summum bonum, ab ipso est omne bonum. Quia vero dixerat, *time, et postea doceat eos timorem Domini*, sic adhortatur ad audiendum : Dixi, *time*. Et ut sciatis timere, o vos, *filii*, non secundum carnem sed secundum doctrinam, *venite* passibus affectionis, et *audite* me auditu cordis, et sic *timorem Domini docebo vos*. Ut autem magis instintiget ad hoc quod dicturus est, sic quasi interrogat præhortatur eos : Dico quod *docebo vos*. Et ne frustra doceam, *qui est homo qui vult vitam* ? Et exponit quam *vitam*, cum adjungit scilicet : *quies est homo qui diligit videre ipsa rei experientia dies bonos*, id est dies vite æternæ, in quibus nulla tribulatio erit, ideoque boni dicuntur. Isti vero dies mali dicuntur, non quod in essentia sua

mali sint, sed quia in eis mala diversarum tribulationum imminet. Hoc autem est ac si dicat : Tu homo, qui vis vitam, audi quidquid alii faciant ; et sic docebo te timorem Domini, scilicet prohibe linguam tuam a malo, id est ab amaris verbis. Et quia quidam non amari in verbis dolosa loquuntur, et sic timentes non sunt, addit : *Et labia tua ne loquantur dolum*, id est dolosa verba ; et etiam *diverte a malo actu* ; et quia non sufficeret, *fac bonum*, et hoc non pro humano favore, sed per hæc *inquire pacem æternam* ; et non tepide, sed *persequere eam*, id est perseveranter sic inquire eam. Quod est dicere : Cum diverteris a malo, et feceris bonum, fac hoc contuitu pacis æternæ, id est Christi, qui est pax vera. Juxta illud Apostoli : « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. II, 14). » Dico, *B diverte a malo*, etc. Et ad hoc te Deus adjuvabit.

Oculi namque domini sunt super justos respicientes, id est gratia ejus respicit super eos ut confirmet, ne deficiant a similitudine illius, qui quem diligit respicit. *Et aures*, id est ipsa gratia, sunt in precibus eorum, id est prope precibus eorum, ut exaudiat eos, et sit eis cooperator in bonum. Gratia vero bene dicitur et auris et oculis, eo quod per eam a Domino et exaudiamur et videamur. Vel quod dicit *prohibe linguam* 103 *tuam a malo*, specialiter legi potest sic : Dixi : *Gustate et timete*, id est cum timore gustate. Et ut cum timore gustes, tu qui vitam diligis, *prohibe linguam tuam a malo*, id est a blasphemia sacramenti ; et etiam *labia tua ne loquantur dolum*, id est verba dolosa de ipso sacramento, ut dicas bene de eo, et male intelligas. Cætera vero non mutantur. Hoc autem quod dicit *prohibe linguam* etc., non est timor Domini, sed effectus timoris. Et per effectum causam designat. Sequitur : *Vultus autem*, etc. Quia dixerat oculis Domini super justos esse, ex opposito ostendere intendit quid malis continget, ne sese putent impunitos, sic : Dico quod *oculi Domini sunt super justos*. Ex opposito autem *vultus*, id est vultuositas Domini est super facientes mala, id est ira ejus super eos, ut perda de terra viventium etiam memoriam eorum, ut nec de eis ibi mentio fiat nec oratio. Vultum pro ira ponit, quia ira solet in vultu apparere. Ira vero Dei nihil aliud est quam vindicta. Dixi quod *aures Domini sunt in precibus eorum*. Et hoc potest videri per simile. Nam clamaverunt justi, id est clamore intenso egerunt justi in veteri lege, Abraham scilicet et Isaac, et cæteri hujusmodi. *Et dominus exaudivit eos* : et sic ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Ideoque per exemplum eorum potest comprobari quod *juxta*, id est prope est Dominus his qui sunt contribulato corde, id est illos exaudit qui scindunt corda, gemendo de peccatis, et non vestimenta. Et ipsos justos *humiles spiritu*, non superbos *salvabit*. Cause insertio. Quod est dicere : Ideo *salvabit* quia sunt *humiles in spiritu*. Et necesse est ut salvet. Multæ namque sunt tribulationes justorum, et quæ per se contingunt, ut febricitari, et cætera hujus-

modi ; et quæ ab aliis inferuntur, ut flagellari, occidi. *Et ex omnibus his liberabit eos Dominus*. Hoc autem est expositio hujus quod superius posuit : *humiles spiritu salvabit*. Dico quod *salvabit* in futuro. Et interim *custodit Dominus omnia ossa*, id est omnes virtutes eorum, sic quod *unum ex eis non conteretur* id est non destructur. Dixi quod *justos salvabit*, postquam scilicet morientur morte corporali, quæ erit eis porta vitæ. *Mors autem pectorum* non erit porta vitæ, sed *peissima* erit, id est porta mortis perpetuæ. Et dixi : *Dominus custodit ossa eorum* justorum ne peccent. Et ex opposito *qui oderunt justum*, id est peccatores, *delinquent* eundo de malo in pejus. Exponit autem quomodo liberabit justos, et quomodo custodit hic justos, sic : Dico quod liberabit justos, scilicet *redimet*, id est eruet Dominus per pretium mortis suæ ab ipsis tribulationibus *animas servorum suorum*. Et dico quod *custodit ossa eorum* ; et sic *non delinquent* criminaliter *omnes qui sperant in eo*, id est, nulli delinquent quispem ponunt in eo.

IN PSALMUM XXXIV.

Titulus tricesimi quarti. *Psalmus ipsi David*, id est significato David, Christo scilicet attribuentis. Ubicunque ponitur in psalmis ipsi David, intelligitur. Christus, verus David. Introducitur hic caput agens concessive de Judæorum judicio, ut excæcati pro malis meritis suis in mortem eum tradant. Orat etiam de superatione inimicorum, et de constantia, ne cedat in passione, et de resurrectione. Orat postmodum pro quibusdam inimicorum salvandis. Et concessive agit de quibusdam perdendis. Ostendit quoque causam damnationis eorum ; mortem videlicet et opprobria, quæ ei gratis intulerunt : quæ postea ample satis exponit, ostendendo quoque quantam erga eos habuerit humilitatem et benevolentiam. Hoc autem ea intentione videtur agere, ut et inimicos de impietate ipsorum exterreat, et eos (pro quorum salute orat) sibi magis obnoxios redat.

Judida, Domine, nocentes me. Quasi dicat : Scio quod exigentibus malis meritis suis judicandi sunt Judæi a te, id est, excæcandi ; ut mihi noceant 104 in voluntate, non in actu, volendo scilicet in morte me detinere. Et quia scio, concedo. *Judica Domine*, eos excæcando ut sint *nocentes me*, non in actu, sed mente. Et etiam *expugna*, id est expugnari sine eos a prima concupiscentia sua, ut illi, qui aliquantulum resistent in amore mei, sed, secundum quod ratione sua coguntur acquiescere prævæ voluntati suæ de morte mea, expugnati ab ipsa voluntate, sic ut cedant ei, sint *impugnantes me* secundum carnem ut me interficiant. Facta concessione, orat de superatione inimicorum, et de constantia, sic : De illis concessi ut judices, ut autem mihi auxiliaris, oro *apprehende arma et scutum*, id est fac me apprehendera arma, id est rationes firmas, et miracula, et alia opera quibus aperte eos convincam ut armis. Et fac me apprehendere scutum, id est spem protectionis tuæ quæ me protegat, ad similitudinem

senti, ne convincar. Vel sic sola similitudine legi potest : *Apprehende arma et scutum*, id est simili esto apprehendenti arma in hoc ut me facias superare sicut ille qui apprehendit arma ut adjuvet amicum ad superandum. Et similis esto apprehendenti scutum protegendo me ne convincar, sicut ille qui scutum apprehendit et opponit jaculis inimicorum, protegendo amicum ne convincatur. Et sic, id est apprehendo arma et scutum, *exsurge in adiutorium mihi*, ut convincam et non vincar. Dico *iudica et expugna*. Et post mortem meam *effunde frameam*, id est multiplica vindictam tuam super eos. *Et conclude*, id est conclusionem in eos fac, id est *adversus eos*, id est conclusionem quæ sit adversus eos, qua convincatur non potentes resistere. Quod est dicere: Aperte convincere rationibus et miraculis discipulorum et resurrectione et assumptione mei illos qui persequuntur me ad modum qui conclusionem vincuntur. Framea vero pro *vindicta* ponitur, quia framea vindicta solet exerceri. Dico *conclude*, sic scilicet *dic animæ meæ: Salus tua ego sum*. Quod est dicere: Per hoc *conclude* quod dicas *animæ meæ*, non verbis, sed ipsa rei experientia, scilicet resuscitando me, salus ipsi in Deo ejus. Vel sic *exsurge in adiutorium mihi*, in passione scilicet, et post in resuscitando me *dic animæ meæ: Salus tua ego sum*.

Vel sic versus iste legipotes: *Exsurge in adiutorium*, et post *effunde*, id est notifica, gentibus *frameam tuam*, me scilicet qui sum gladius tuus, per quem diabolus convincens, et per mei effusionem *conclude adversus eos qui persequuntur me*, id est conclusionem fac adversus eos. Quod est dicere: Ipsi nimis superbe de me loquendo quasi vagi videntur, sed tu fac in eos conclusionem quæ valde sit eis contraria, id est coarcta eos per mei exaltationem et notificationem, ne possint ita in verbis adversum me vagari, a similitudine illius qui in carcere concluditur, ne vagandi habeat libertatem. Dico *effunde* et sic scilicet *effunde: Dic animæ meæ*, resuscitando: *Salus tua ego sum*. Quod est dicere: Resuscita me et sic notifica, quia paucis cognitisum. Sequitur oratio pro inimicis salvandis, sic: *Dixi effunde me*, et sic eos *conclude*, et cum conclusi fuerint per mei effusionem, quidam eorum salvandi *confundantur*, id est erubescant, et confusi *revereantur*, id est timeant penam, eo quod fuerint *querentes animam meam* auferre, et reverendo *avertantur* ab impietate sua, retrorsum, id est post me incedentes. Quod est dicere: Qui modo voluntates suas meis voluntatibus præponunt, et sic me anteceperunt, suas e converso postponant meis, et sic post me eant, id est sequaces mei sint, et, postquam avertentur retrorsum post me eundo, *confundantur*, id est erubescant semper magis et magis de hoc quod fuerint *cogitantes malo mihi*, id est adversum me: Quasi dicat: Non solum antea quam *avertantur, confundantur*; sed post aversionem in confusione magis et magis perseverent, ut tanto magis veniam mereantur. 105 Facta oratione pro salvandis, con-

cessio sequitur de perdendis, ut fiant tanquam pulvis ante faciem, id est præsentiam venti. Quod est dicere: in initio exaccationis suæ fiant comparabiles pulveri; qui cum aridus existens nullo humore terræ conglutinetur, a facie ipsius venti leviter huc et illuc impellitur: ita et ipsi nullo humore virtutum, Ecclesie, quæ firma terra est, adherentes, a mala concupiscentia sua facillime per illicita impellantur. Quæ concupiscentia ideo ventus dicitur, quia ad male agendum impellit ad modum venti pulverem impellentis. Dico: *fiant tanquam pulvis ante faciem venti*, et, ut pejus adhuc eis sit, *Angelus Domini*, id est angelus malignus, qui vindex est Domini in malos, sit *coarctans eos* suggestionibus ad illicita.

Et notandum quod priusquam aliquis ab angelo malo coarctetur, a mala voluntate ex se orta impellitur. Postquam vero fient *tanquam pulvis*, et ab angelo coarctabuntur: *fiat via illorum* per quam venient ad mortem *tenebræ*, id est ignorantia, et *lubricum*, id est lubricatio de vicio in vitium, de malo opere in pejus. Quod est dicere: Postquam a vento concupiscentiæ impulsus, ab angelo coarctabuntur, in tenebras cadant ignorantie, ne quandoque resipiscant; et sic labantur de malo in pejus, et hoc sit eis via ad mortem: et ut magis eant lubricando, angelus Domini, malignus scilicet, sit *persequens eos*, ut per omnia illicita deducat. Et bene ponit *tenebræ* et *lubricum*, per similitudinem, quasi diceret: Tam male contingat eis, sicut illi qui, cum eum inimicus suus persequitur, per tenebras et lubricam viam incedit: ipse enim facillime cadit. Supponit autem causam quare hoc eis debeat contingere, sic: Concedo quod fiant tanquam pulvis, etc. Et merito; *quoniam gratis*, id est sine causa, *absconderant mihi interitum laquei*, id est absconce parare mihi putaverunt interitum qui esset causa laquei, id est causa quare illaquearet et detineret ne resurgerem: a similitudine illius qui, cum laqueo detentus sit, non habet libertatem eundi qui velit. *Laquei* dico ipsis futuri, id est per quem in mortem ipsi illaqueabuntur, et *exprobraverunt animam meam*, id est probra intulerunt animæ meæ, dicendo eam seductricem peccatricemque; unde eos dixisse in Evangelio legitur: « Nos scimus quia hic homo peccator est (Joan. ix. 24); » et alibi: Seducit turbas (Joan. vii. 42); » vel quem *supervacue* id est falso, vacui valde omni rationabili causa. Et ideo bene ponitur, *supervacue*, quasi multum vacue. Dico qui absconderunt mihi interitum laquei, et ideo *veniat illi* ex improvviso *laqueus*, id est mors a Tito et Vespasiano *quem ignorat* nunc; unde Dominus in Evangelio: « Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis (Luc. xix. 42): » vel quem ignorat id est ignorabit sibi contingere pro meritis suis. Adeo namque induratus erit, ut nec in vindicta peccati positus, ipsam vindictam cognoscat, et veniat illi *capitio quam abscondit*, id est in abscondito mihi parare putavit. Quod est dicere: Captio mei qua me cepit, sit causa quare et ipsi captio veniat. Dixi: Veniat illi laqueus,

et sic sit, cadat scilicet in laqueum, in ipsum quem A mihi parare voluit: ut delinearet in morte, sicut me detinere voluit. Quod ponit: *cadat in laqueum*, idem est quod superius dixit, veniat illi laqueus: sed ideo repetit ut determinet, addendo *in ipsum*. Notandum autem quod captio ponitur et laqueus secundum diversos. Quidam ex eis capti sunt: quidam illaqueati morte: dico quod illi veniat *laqueus et captio*, et ita erit. *Anima autem mea ex opposito* quæ putabitur illaqueata *exsultabit in Domino* de resurrectione mea. Et etiam *delectabitur super salutari suo*, id est de salvatione sui, quæ continget humano generi per me. Et etiam *omnia ossa mea*, id est discipuli qui sunt fortiores mei, dicent et verbis et cogitatione: O Domine, quis est similis tui in potentia? Nullus. Tu, dico, Domine, qui es *eripiens inopem* populum tuum, de manu fortiorum ejus

106 id est de potestate malignorum spirituum: qui lucusque fortiores fuerunt, deducendo in mortis tenebras per culpam Adæ. Quod autem ponit fortiorum ejus more Græcorum facit: qui pro ablativo quo carent, genitivum ponunt.

Et tu etiam es eripiens *egenum et pauperem* populum tuum a diripientibus eum, ne amplius diripiant, id est a malignis spiritibus, qui sibi virtutes suas antea diripiebant: inops dicitur, qui sine ope alterius est: pauper autem, qui sine sua: egenus vero, qui idem est quod et mendicus: ille dicitur cum utraque ope careat; mendicat, id est cum gemitu et confusione quærit eam. Quod totum in humano populo fuit. Nunquam enim neque sua neque legis ope potuit liberari, ideoque sua ipsius miseria liberari mendicavit. Quoniam autem posuerat eripiens, etc. Quia posset quæri quomodo est eripiens: hoc exponere intendit sic, ipsa ossa dicent, quod ego sum eripiens, et sic est. Et per hoc sum eripiens, quod hæc omnia quæ dicam patienter passus sum. Notandum autem quod illa quæ hic ex nimia certitudine præterite denuntiantur, future accipiendasunt: scilicet *surgentes in me testes iniqui, quæ ignorabam, non sapientia, sed rei experientia interrogabant me*, id est imponebant mihi a similitudine illorum qui tale quid aliquem interrogant, quod ignorat, ut in Evangelio dixisse leguntur, « Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? (Joan. viii, 48.) » Et *retribuiebant mihi mala pro bonis*, quæ eis feceram prædicando, mortuos suscitando, et alia miracula faciendo, et exponit in sequentibus quæ mala retribuiebant. Et etiam *retribuiebant quantum ad impietatem suam, sterilitatem animæ meæ*, ut cum per prædicationem vellet eos quantum ad gratiam et benevolentiam parere, sterilem eam quantum ad sese facerent, juxta quod in Evangelio legitur: « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, et noluiti (Luc. xiii, 34.) » Dixi quod animam meam sterilem faciebant. Ego autem cum mihi molesti essent pro illa sterilitate, inducbar illis cilicio futuris, non re scilicet, sed spe. Quod est dicere: jam provide-

bam quod eos induerem, id est mihi conjungerem, a similitudine vestis, quæ, dum induitur, corpori conjungitur; et bene dicit cilicium futuros, id est penitentes: cilicio namque penitentes induuntur; et cum hoc providebam quod eos induturus eram, humiliabam in jejuniis animam meam. Quod est dicere: Cum possem libere super eos vindictam meam exaltare quia me jejunium a sui incorporatione facerent, illud jejunium humiliter in secreto animæ patiebar, et hoc ideo quia oratio mea in sinum meum convertetur. Emphatice dictum est, id est illi pro quibus oravero, ideoque oratio mea dicuntur, ad protectionem meam convertentur, a qua malevivendo discesserunt. Mittit hic nos ad similitudinem historiæ de Moyse, cui Dominus præcepit ut manum in sinum missam inde extraheret (Exod. iv). Quæ cum extracta leprosa apparuisset, præcipiente Domino, rursus immissa, sanata est: hoc autem ad Judæorum factum est figuram. Qui Domini protectioni subditi, sani in virtutibus exstiterunt: inde vero suis malis meritis extracti, variis peccatorum maculis, ad modum lepræ, corrupti sunt. Cum vero pars eorum ad ipsius protectionem per apostolorum prædicationem reversa est, resanata est. Et hoc est quod hic dicit. Oratio mea in sinum meum convertetur, dico quod humiliabam animam meam in jejuniis. Et etiam sic complacebam mihi, admonendo eos, id est sic delectabar ibi quasi in admonendo proximum. Et exponit quem proximum, cum addit: Quasi in admonendo fratrem nostrum. Cum dicit nostrum, innuit trinitatem personarum. Quod est ac si dicat: Ita delectabar in admonitione eorum, cum quilibet in admonitione fratris: et sic humiliabar, id est affligabar mœrore, meorum induratione; quasi pater vel amicus lugens et contristatus de morte filii vel amici. Sequitur expositio malorum, de quibus superius 107 dixit: *Retribuebant mala*. Dico quod humiliabar pro eis, et ipsi e contrario lætati sunt et convenerunt

Præposteratum est. Convenerunt adversum me capiendum et lætati sunt de me capto, et ab eis congregata sunt super me, id est ad opprimendum me, flagella; et ignorabam causam qua flagellabar. Non quantum ad sapientiam, sed quantum ad rei experientiam. Quod est dicere: Non eram reus. Per hoc quod ponit, congregata sunt flagella, diversitatem et multipliciter flagellorum innuit. Multimode namque (ut in Evangelio legitur) flagellatus est (Matth. xxvii, 26). Et quia hæc fecerunt, dissipati sunt, id est destructi, in virtutibus, nec compuncti sunt postea ad pœnitentiam; a Deo fuerunt dissipati. Vel sic: Cum congregarent super me flagella dissipati sunt, id est divisi a quibusdam de eodem populo, qui condolerunt morti meæ, qui etiam leguntur flevisse, quibus et ipse dixit: « Nolite flere super me (Luc. xxiii, 28.) » Nec sunt compuncti erga me pietate exemplo eorum. Per hoc eundem eorum duritiam nimiam innuit fuisse; vel sic. Quia lætati sunt et convenerunt, dissipati sunt, id est dissipabantur per totum orbem. Nec ideo compun-

eti erunt ad pœnitentiam cum tunc compungi deberent. Et sic quoque eorum duritiam innuit: Dixi quod *convenerunt*, etc. Et etiam *tentaverunt me*, dicentes: «Prophetiza quis est qui te percussit?» (*Luc. xxi 64*.) Et *subsannaverunt*, id est nimia derisione: «Vah qui destruis,» etc. (*Marc. xv. 29*.) Subsannare est ad nimiam derisionem nares corrugare, ideoque hic pro nimia derisione ponitur. Quod autem addit *subsannatione*, ad nimiam subsannationem, expressionem facit. Et etiam *frenduerunt dentibus suis super me* existentes, id est ad opprimendum me parati, a similitudine illius qui super aliquem stat ut eum opprimat. Cum dicit *frenduerunt dentibus*, idem est ac si dicat: Tanta contra me ira exarserunt ut nec loqui possent, sed dentibus frendeant: Ostensa passione futura per tempus præteritum. Sequitur oratio de resurrectione sic: Dixi quod ita ut narravi mihi fecerunt, et cum humiliter paterer, visus sum oblivioni traditus. Et tu, Domine, quando respicies, qui videris me oblivioni dedisse? Noli amplius oblivioni me tradere, sed restitue corpori animam meam, a malignitate eorum extortam. Quod est dicere: quam ipsi maligni de corpore auferent. Et apponit causam qua debeat restitui, sic: Et restitue unicam meam a leonibus extortam. Quod est dicere: Et ideo restitue, quia unica est, id est singularis in sanctitate, et ipsi leones sunt, id est crudeliter, crudelitate eam auferentes, non merito. Quam si restitueris, confitebor tibi in Ecclesia magna, id est laudem tibi agam, per magnam congregationem membrorum meorum, quæ non erit parva, sicut Synagoga fuit. Et illa Ecclesia non erit levis ad deflectendum in vitia, ut Synagoga, sed *laudabo te in populo gravi*. Quod est dicere: Populus meus gravis, id est ponderosus in virtutibus non cito mobilis, laudabit te omnimoda laude. Dixi ideo *restitue animam*, quia unica est, et quia *confitebor*. Et ideo adhuc, *ne supergaudeant mihi qui adversantur*, id est sunt contrarii mihi inique, non ex merito: Quod est dicere: Ne gaudeant de retentione mei in morte, qui tunc essent super me, id est superiores me, convincentes me. Quoniam autem dixerat indefinite, *adversantur* ne quidam sicut *pacifice* loquentes viderentur non adversantes, et sic inexcusabiles addit. Et quamvis omnes adversentur, quidam annuunt, id est favent oculis meis. Quod est dicere: Faventes sunt ante oculos meos, id est in præsentia mea, sed cum non sunt ante me, multum *adversantur*, vel *annuunt oculis*, id est secundum gestum oculorum suorum, non secundum carnis assensum, ut illi qui dixerunt: «Magister, scimus quia verax es, etc.» (*Marc. xii. 14*).

Exponit autem per præteritum, quomodo annuunt sic: Verum est quod dico illos mihi annuere, quoniam mihi quidem *pacifice* loquebantur, et loquentes cogitant dolos adversum me ut me perderent. **O** et hoc iracundia terræ suæ amittendæ. Metuebant enim per me terram amittere, vel sic, non in bona ira, sed in iracundia terræ, id est terrenis pertinente, non spiri-

tualibus; iracundia vero bonorum, est contra vitia irasci. Unde alibi Psalmista: «Irascimini et nolite peccare (*Psal. iv. 5*)» Dico quod *pacifice* locuti sunt, et non solum hoc, sed etiam *super me* existentes, id est superiores me pro reputatione sua, *dilataverunt os suum*, id est dilatate et superbe locuti sunt dicentes: «Crucifige (*Marc. xv. 13*).» Et gaudent *dixerunt: Euge, euge*, id est bene nobis est; *viderunt enim oculi nostri*, quod desiderabamus, eum viderelicet turpiter morientem. Dico quod *dilataverunt et suum* et cætera quæ ostensa sunt, fecerunt, et ego omnia humiliter sustinebam, et tu *vidisti, Domine*, et mei dejectionem et justitiam meam et eorum iniquitatem et arrogantiam. Ergo *ne sileas* in eos scilicet a redargutione vindictæ, etsi modo videris silere. Quod est dicere: Comproba eos male egisse per vindictam quam inferes juste, ac si verbis ostenderes. Et respiciendo humilitatem meam, *ne discedas a me*, etsi videaris discessisse; quasi dicat: Noli auxilium tuum elongare a me. Sed *exsurge, Domine*, id est potens appare, auxiliando mihi, qui eis impotens videris. Et *intende iudicio meo*, id est intense diligenter considera, non secundum considerationem, cum semper omnia videas, sed secundum remunerationem: iudicium meum quidem injustum est, cum in mortem ab eis iudicatus sim, et hoc pro tui obedientia humiliter sustinui. Quod est dicere: Remunera mihi, quod pro te iudicatus sum injuste, tu qui es *Deus meus*, id est creator, et tu qui es *Dominus meus*, cui per omnia servio, *intende in causam meam*, pro qua passus sum, quam honesta sit. Et ideo remunera. Non enim causa cujuslibet delicti passus sum, sed causa salutis hominum. Et etiam *iudica me*, non solum supra dictum iudicium et causam, sed secundum justitiam tuam, id est resuscita, glorifica, et quia iudicatus sum pro te et propter hanc causam et quia justus es. Et justum est ut hoc facias cum promeruerim; et ideo adhuc *iudica me* secundum quod iudicandus sum, ut non *supergaudeant mihi*. Et hoc, ut superius exponitur, quod ex affectione nimia repetitum est. Non enim semel orare sufficit, quod valde desiderat. Et ostendit unde non gaudent, cum addit, scilicet: *Non dicant in cordibus suis: Euge, euge animæ nostræ*. Quod est dicere: Illi qui verbis, ut superius ostendi, dixerunt, *Euge, euge*, non dicant hoc in cordibus, id est ut intelligant sic esse, ut vocibus dicunt, sed me resurgente appareant sibi mendaces in conscientia sua, etsi verbis illud negent. Ostendit autem unde non dicant *euge* cum addit scilicet, *non dicant in cordibus devorabimus eum*, id est ex toto destruximus ne resurgat ad modum escæ quæ devoratur. Nam si revera possent dicere *devorabimus*, utique dicerent *euge*, et sic supergauderent mihi: dico non *supergaudeant*, sed *erubescant* in bonum et *revereantur*, id est timeant damnationem de hoc quod male egerunt in me, illi qui gratulantur solummodo de malis meis simul cum illis qui et gratulantur et operantur. Multi enim

fuere gratulantes, qui nihil operati sunt. Quod est dicere, et illi *erubescant* qui operati sunt, et qui solummodo gratulati.

Notandum autem, quod non pro omnibus, sed pro salvandis orat, aliquin infructuose oraret. Superius vero istud idem oravit, sed ex affectione nimia repetitum est, dico *erubescant et revereantur*, et non parum, sed *induantur confusione*, id est ad modum corporis induti quod vestibus circumdatur, *erubescant* et reverentia circumdantur, et in anima et in corpore. *Qui maligna loquuntur super me*, id est de me, et sic poeniteant. Et ex opposito *exsultent et lætentur*, qui volunt *justitiam meam*, id est resurrectionem quæ mihi juste contingit, discipulis scilicet. Quod dicit *exsultent et lætentur* præposteratum est. 109: Quod est ac si dicat: *Lætentur*, et non parum, sed *exsultent*, id est multum lætentur, vel qui volunt *justitiam meam*, in quantum possunt imitari. Et ipsi qui volunt *pacem servi ejus*, id est pacem æternam adipisci, quam ego jam habeo, qui sum servus ejus, scilicet Domini Patris secundum carnem, id est per omnia ipsi obediens, dicant ac ore et affectione et opere; *Dominus magnificetur* semper, id est laudetur de generatione in generationem, in conversione fidelium, et in bona operatione eorum. Et si exsultaverint *lingua mea*, id est meorum *meditabitur*, id est cum diligentia proferet et prædicabit aliis *justitiam tuam*, id est quam justus fueris in hoc, quod me bene promeritum resuscitasti, et *tota die*, id est jugiter *meditabitur laudem tuam*, id est cum diligentia prædicabit aliis et ore et exemplo ut laudent te omnimode, Quod dicit *meditabitur*, idem est ac si ponat diligenter enuntiabit, a similitudine bene meditantium, qui nihil temere dicunt. Non autem ponitur *meditabitur*, ut discipulos meditari oporteret, de ipsis discipulis enim legitur: «Nolite cogitare quid loquamini,» etc. (Matth. x, 19.) Vel si ad alios fideles referatur, potest tunc *die meditabitur*, id est meditare proferet, non temere.

IN PSALMUM XXXV.

Titulus trigesimi quinti. In finem servo Domini David Psalmus. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuentis est servo Domini, id est cuilibet fideli, qui prout potest servum se fecit Domini; servo dico, existenti David in fidem, id est, qui manu fortis est in perseverantia, viriliter agendo contra diabolum et vitia. Intendit hic fidelis quilibet injustos se de peccatis excusantes, et culpam suam necessitati divinæ providentiæ attribuentes convincere: non ponendo ipsa verba injustorum, sed contra eos agendo: ostendens quod peccatum omne non a Deo, sed a liberi arbitrii abusione procedit. Commendat etiam Dei misericordiam, sine qua nemo perfectus effici potest, quæ etiam hic et bonos et malos corporali salute, salvat. Agit quoque de bonorum beatitudine, pro qua adipiscenda orat.

Dicit *injustus, ut delinquit in semetipso*; quasi dicat: Quidam se excusantes, dicunt se ex necessitate peccare, sed nemo rationabiliter inde se excusare

A potest. Nam iniquus dixit *ut delinquat*, id est statuit prius in corde suo *ut delinquat*, et non ex necessitate providentiæ divinæ, vel ex necessitate naturæ suæ, sed hoc est *in semetipso*, id est, sui juris est: potest hoc ex libero arbitrio facere et dimittere. Nihil ergo inde culpandum est, nisi ipse.

Quæreret aliquis: Cur ergo delinquit? Respondetur: Quia *non est timor Dei* in illo, secundum effectum scilicet *Timor* dico *ante oculos ejus* propositus, ante oculos cordis scilicet, et in hoc apparet quod *non est timor Dei* in eo, sic ut eum cessare faciat, quoniam dolose egit, et hoc in conspectu ejus. Quod est dicere: Quod ipse conspiciat, licet homines lateat, et sic dolose egit, *ut inveniat*, id est ita ut intelligatur ab eodem ipso *iniquitas ejus*, esse ad B odium apud Deum; quod est ac si dicat: Vere non est timor Dei in ipso. Nam sic dolose egit, quod intellexit iniquitatem suam odio esse Deo; exponit autem iniquitatem ejus per partes sic: Diceret aliquis, quid dicis iniquitatem? Respondetur: *Verba oris ejus iniquitas et dolus*, intransitive dictum est; quod est dicere: Dolosa verba oris ejus sunt *iniquitas*: et hoc est *iniquitas*, quia *non vult intelligere ut bene ageret*, id est non vult intellectum quem habebat beneficiendi ad hoc deducere, *ut bene ageret*. Nullus adeo brutus est et stupidus, qui bene agendum esse non intelligat. Et *iniquitatem meditatus est in cubili suo*, id est in corde suo. quod cubile dicitur eo quod in eo diabolus cubet: et hoc est *iniquitas*, quod *astitit omni viæ non bonæ*, id est libenter stetit operando

C in omni prava actione, quæ est via non bona, sed mala, ad mortem ducens: vel 110 astitit, id est perseveranter stetit. Bene quidem per similitudinem operari, stare dicitur. Sicut namque quilibet incedens, postquam quod tendebat pervenit ibi stat; sic et aliquis per malam cogitationem prius incedens, postquam ad actum pervenit, ibi subsistit; dixi quod invenitur, id est intelligitur *iniquitas ejus ad odium*: *Malitiam autem non odivit*, id est scilicet ideo non odivit ipsam malitiam, id est iniquitatem. Postquam ostendit quod injustus non ex necessitate, sed per se ipsum peccat, ostendit quod hoc quod fideles cælum sunt ex misericordia Dei est, sicut dixi quod injustus cum delinquit, in semetipso delinquit, o Domine; sed D in eo est *misericordia tua et veritas*, id est justitia tua. Quod est dicere, hoc quod aliquis delinquit, ex se est, sed hoc quod aliquis est cælum, efficit misericordia et justitia tua; quasi dicat: Non hoc ex eo est: *Misericordia et veritas* dico, potentes *usque ad nubes* constituendas, id est quæ ipsum cælum possunt facere nubes, id est predicatorum et alios compluant, ad modum nubium terram complunt, et *justitia tua*, id est justii tui sunt per eandem misericordiam et veritatem *sicut montes Dei*, id est a te Deo constituti. Quod est dicere, sunt firmi in virtutibus, et stabiles ad modum montium immobilium; vel sunt refugium minorum, propter sanctitatem suam, sicut montes refugium sunt timentibus propter hoc quia loca munita sunt.

Quæreret aliquis : Cum justos Deus faciat montes, quare injustos non justificat, ut etiam faciat montes? Respondetur: O Deus, hæc *judicia* quod injustos judicas esse repudiandos, sunt *abyssus multa*, id est multum profunda. Quod est dicere, inscrutabilia sunt ad modum abyssi profundissimæ, cujus nequit meta attingi; dixi, quod in *cælo* est *miser cordia tua*, et etiam *homines et jumenta*, id est et illos qui rationabiliter se habent ut *homines*, id est justos, et illos qui irrationabiliter ut *jumenta*, scilicet injustos *salvabis*, Domine, misericorditer corporali salvatione, dando eis secularia necessaria. Ergo, o Deus, *quemadmodum*, id est qualiter, *multiplicasti misericordiam tuam?* Quod est dicere inde apparet, quam multiplicem habes misericordiam; hoc autem admirative dicit ad laudem misericordiae Dei. Dixi quod *salvabis* tali salvatione *homines et jumenta*, et *jumenta* nullam aliam quærent salvationem; *filius autem hominum*, id est illi qui rationabiles sunt ut *homines*, id est justus, *sperabunt* aliam salvationem, futuram scilicet, positi in *tegmene alarum tuarum*, id est in protectione duarum legum, quæ solatio sententiarum suarum protegent eos, ne deficiant in prosperis aut in adversis, ad modum alarum volueris, quæ protegent pullos ab æstu et pluvia; vel sic: Domine, in *cælo misericordia tua* erit: scilicet et ipsum cælum constituetur ex hominibus et jumentis, id est ex sapientibus, et bene rationabilibus, qui ideo *homines* hic vocantur, et jumentis, ex rudibus scilicet et simplicibus nec multum rationabilibus, qui ideo *jumenta* vocantur. Ergo *quemadmodum*, etc. Hæc non mutantur. Et non solum hoc habebunt, ut sunt cælum *filius autem hominum*, id est scilicet ipsi jam cælum *filius hominum* existentes, id est rationabiles, in *tegmene alarum tuarum* positi *sperabunt* aliam salvationem. Et hæc non mutantur, dico *sperabunt* aliam salvationem, scilicet sperabunt inebriari *ab ubertate domus tuæ*: et revera *inebriabuntur*, id est copiose replebuntur *ab ubertate*, id est a copia *domus tuæ*, scilicet beatitudine quam habent illi qui jam sunt in domo tua, Hierusalem cælesti. Bene vero ponit *inebriabuntur* per similitudinem, id est, sic replebuntur ut omnis terrena sensualitas ab eis expellatur, ad modum ebriorum, qui omnibus curis expediti sunt. Exponit autem istam ubertatem sic: dico *inebriabuntur* et hoc per te. Tu enim *potabis eos*, id est satiabis, *torrente voluptatis tuæ*, id est delectabili gloria tua, quæ bene torrens dicitur, id est abundantissime ut torrens, vel depellens omnia adversa a fidelibus, ad modum torrentis, qui cum impetu fluens omnia obstantia depellit. [ ] Vere potare eos inde potes. Quoniam apud te est fons vitæ Christus, a quo torrens ille procedit; unde Joannes: « In principio erat verbum (Joan. 1, 4). »

Cum autem ponit *apud te*, diversitatem personarum innuit, et quia, *fons vitæ* est *apud te*, in lumine tuo, id est in Filio tuo, qui est lumen tuum, ut Joannes testatur: « Erat lux vera, » etc. (Joan. 1, 9.)

Volebimus te lumen verum, contemplatione spirituali. Unde idem in Evangelio: « Qui videt me, videt et Patrem (Joan. xix, 9). » Orat autem pro ipsa inebriatione, sic dico *inebriabuntur filii hominum*, et ut inebrientur, prætende, Domine, hic *miser cordiam tuam scientibus te*, id est misericordia tua innocentes fac fidem erga te jam habentes, nondum tamen innocentes. Et *his qui recto sunt corde*, jam innocentes prætende *justitiam tuam*, id est ante inebriationem illam, ut ad illam pervenire possint, da eis *justitiam tuam*, id est eos *justifica*. Quod est acsi dicat: Illos ex nobis, qui innocentes non sunt, innocentes fac, ut postificentur, et sic salventur. Innocentes quoque *justifica*, et sic salventur. Postquam autem recti corde erimus, *non veniat mihi*, nec illis *pes*, id est affectio *superbiæ*, ut in nobis ex rectitudine gloriando corruamus. Pes vero pro affectione ponitur, eo quod animus affectionibus gradiatur. Et manus, id est impulsio suggestionis peccatoris, id est diaboli, antonomastice peccatoris, vel peccatoris cujuslibet, *non moveat me* nec illos, a bono proposito, quoniam autem manibus impellimus: manus pro impulsione ponitur, *ibi enim*, id est in superbia, *ceciderrunt* in damnationem, qui operantur *iniquitatem* incessanter, id est diaboli: et ideo expulsi sunt de cælo, *nec poterunt postea stare* et ipso cælo, vel sic, *ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*, Adam et Eva, et ejus conformes, qui adhuc in successoribus operantur iniquitatem, et ideo expulsi sunt ab innocentia et vita, *nec poterunt postea stare* in ea per se, nisi Dei gratia succurrente.

IN PSALMUM XXXVI.

Titulus tricesimi sexti. *Psalmus ipsi David* attribuentus, id est Christo: vel si dicamus *Psalmus David* solummodo juxta quosdam expositores, erit vox perfecta Ecclesiae. Adhortatur hic Christus, vel Ecclesia, simpliciora membra, ne cum viderint impios in hoc mundo florere, et bonos opprimi, irascantur inde, putando vel Deum injustum esse, vel res mundanas non curare, neque velint eos, quia florent, in malignando imitari, sed potius hæc occulta Dei judicia patienter sustineant. Ostendit quoque ad quid impiorum prosperitas, bonorum vero deventura sit adversitas, admonet eos ut non in se, sed in Domino sperent et delectentur, et si peccaverint ei humiliter confiteantur, sic veniam impetrando, justitiam adipiscantur.

Non æmulari, id est irasci in malignantibus, id est in consideratione prosperitatis malignantium, dicendo Deum injuste eis hoc concedere: *Neque zelaveris*, id est dilexeris, ut imiteris *facientes iniquitatem*. Hoc autem in sequentibus lucidius dicit, dico: *Noli æmulari*. Quoniam *arescent velociter* a flore prosperitatis suæ cum morientur, *tanquam fenum* existentes, quod cito arescit a flore viroris, et cito decident ab illa prosperitate, existentes *tanquam olera herbarum*, id est olera viridia, quæ secta cito marcent. Notandum quod per fenum denotantur mi-

mus divites. Per olera vero ditiores. Pretiosiora namque feno olera sunt, dum utrumque in virore subsistit, dico *noli æmulari*, sed *spera in Domino*, id est spera æterna bona, quæ sunt in Domino, quia spes sine opere præsumptio est, *fac bonitatem*, id est bona opera, et *inhabita terram tuam*, id est posside, et rege, et bene excole sensualitatem terrenæ carnis tuæ, resecano vitia et mala opera, ad modum boni habitatoris qui bene excolit terram, resecano spinas et cætera inutilia : et si inhabitaveris, *pasceris*, id est reficieris in anima, in *divitiis* 112 *ejus terræ* : scilicet in operibus bonis, quæ procedent ab exercitio illius terre. Bene quidem positum est *pasceris* : sicut enim cibo corporeo corpus pascitur, ita bonis operibus anima saginatur, et faciendo bonitatem, et inhabitando terram, non delecteris in te attribuendo tibi hoc : Sed *delectare de hoc in Domino*, id est gaudium et delectationem habe de hoc in Domino, hoc ipsi attribuendo, et si feceris, *dabit tibi* quandoque *petitiones cordis tui*, id est, hoc quod sperando petit cor tuum bona affectione, scilicet æterna bona. Et si peccaveris, quod humanum est, *revela quantum ad te, Domino*, humilli confessione, *viam tuam*, quam jam novit provida consideratione, id est peccatum quod via tua esset ad mortem, si excusando te, illud occultares ut Adam. Et revelando *spera in eo veniam*, et *ipse faciet*, id est complebit quod sperabis, et, postquam indulserit, justificabit te. Et hoc est extra librum, sed ex sequentibus innuitur cum dicit : *Et educet*, id est notificabit aliis *justitiam tuam tanquam lumen* existentem, id est ita apertam faciet sicut lumen in tenebris, ut et alii exemplo tuo justitiam operentur, juxta illud Isaïæ : « Orietur in tenebris lux tua (Isai. LVIII, 10). » Et *judicium tuum*, quo tu judicas te ut servum Deo et Domino in omnibus obedire, *educet tanquam meridiem*, id est apertum faciet aliis ad modum meridiei, ut et alii exemplo tuo illud idem judicium habeant. Et cum sic educet, noli inde superbi-
 re, sed *subditus esto Domino* magis et magis, et ora eum ut non deficias, sed magis justificeris, repetit autem quod in principio posuit, ut lucidius dicat sic : Ergo quia educet justitiam sicut lumen, si subditus ei fueris, *noli æmulari in eo*, id est noli irasci in consideratione ejus, qui prosperatur in via sua, scilicet noli irasci in homine faciente injustitias, id est noli irasci in prosperitate hominis facientis injustitias, quæ erunt ei via ad mortem : sed potius *desine ab ira parva*, et *derelinque furorem*, id est magnam iram. Quod est dicere : Non habes inde neque parvam neque magnam iram. Repetit etiam aliam partem quam in priori versu posuit, dicendo *ne zelaveris*, etc. Ut causas supponat, dixi *noli æmulari*, id est irasci in homine faciente injustitias : et etiam *noli æmulari*, id est imitari eum hominem, ut maligneris exemplo ejus, ut et similiter prospereris. Nam si malignatus fueris, malo tuo facies. *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur*, id est extra terminos superne patriæ expellentur. Quod

est dicere : Exhæredabuntur a terra viventium, quam se possessuros nequidquam præsumunt : *Sustinentes autem Dominum* ex opposito, id est sine murmure patientes judicia Domini, qui judicat hic malos florere, et bonos opprimi, *ipsi qui viles hic videntur et abjecti, hæreditabunt terram viventium*. Quia vero posuerat, *sustinentes Dominum hæreditabunt terram*, ne cuilibet sustinere illud esset tedio, dicit quod parum sustinendum erit, sic dixi quia *sustinentes hæreditabunt*. Et ipsi adhuc *pusillum* sustinebant, et post hoc *pusillum*, non erit peccator in hoc statu in quo nunc est, scilicet ita florens et justos opprimens ut modo, et tu aliquis *quæres* ratione et cognitione tua *locum ejus*, et non *invenies*. Quod est dicere : Si tu ratione et meditatione qua-
 B siseris, an habiturus sit ibi locum superbiendi, et bonos opprimendi, non invenies locum, id est opportunitatem ejus. Postquam enim aurum bene probatum est, ignem in fornace ardere non est opportunum. Vel *quæres locum ejus*, id est statim an ibi sit mansurus cum justis, et non invenies. Unde Dominus in Evangelio dicit : « Exibunt angeli et separabunt malos de medio iustorum (Matth. XIII, 49). » Dico quia peccator non habebit locum : *Mansueti autem hæreditabunt terram viventium*. Juxta illud Evangelii : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v. 3), » hoc autem superius posuit cum dixit *sustinentes* 113 *hæreditabunt terram*, sed repetit ut addat, et cum *hæreditabunt* non in sollicitudine *hæreditabunt* : sed *delectabuntur* in illa terra in *multitudine pacis*, id est in multâ pace. Quod est hæreditabunt terram illam cum delectatione et pace. Non vero ponit multitudinem pacis : quod multæ paces ibi future sint, sed quia una pax æterna de tribulationibus multis, imo de omnibus eis ad futura, et per hoc venit ad illam pacem, quia hic *observabit peccator justum*, id est insidiabitur justo, ut decipiat eum. Et *stridzbit dentibus super eum* existendo, id est habebit iram immoderatam et irrationabilem ad eum opprimendum, more animalium irrationalium, quæ irata dentibus strident : et post, *gladium evaginaverunt*, etc. Ut decipiant *pauperem*, etc. Et hoc totum est ac si dicat : Per hoc deveniet ad illam pacem, quod hic insidiabuntur eis peccatores, et stridebunt dentibus : et evaginabunt gladium, et trucidabunt eos, et intendent arcum ut decipiant, et non poterunt : dico quod peccator observabit et stridebit : *Domus autem deridebit eum*, cum hoc fecerit, id est dignum derisione judicabit eum in providentia sua : *quoniam prospicit*, id est provide videt, quod *venit dies ejus*, id est dies judicii, qui erit dies retributionis ejus.

Sequitur : *Gladium evaginaverunt*, etc. Iud sic præposterate legatur. Nam summummodo *super cum dentibus stridebunt*, sed *peccatores intrinsecum arcum suum* id est intensam facient deceptionem suggestionum suarum, ut decipiant blanditis *pauperem et inopem*, id est justum quem erant pauperem

esse, id est insufficientem ope sua liberari : et inopem, id est carentem alterius ope ad liberandum. Cum autem non poterunt decipere arcu, *gladium evaginaverunt*, id est apertam tormentorum et mortis persecutionem proferent, *ut trucident*, id est interficiant corporaliter *rectos corde*, id est justos. Arcus autem, quia per eum in abscondito et ignoranter percutitur, pro deceptione ponitur. Plures enim impii, servos Dei blanditiis sibi conformare nituntur : quoniam vero in gladio aperte percutitur, pro aperta fidelium persecutione ponitur. Quia cum justos impii blanditiis nequeunt attrahere, aperta saltem minarum et tribulationum persecutione, nituntur revocare : ergo quia evaginabant gladium concedo quod *gladius eorum intret in corda ipsorum*, id est pro gladio illo contingat mors in animabus eorum : B
 A similitudine illius, cujus gladius in cor suum convertitur, cum alium eo cogitat sauciare ; et *arcus*, id est deceptio blanditiarum *eorum conteratur*, id est ex toto destruat, ne justis prævaleat. Notandum sane quod gladium non orat confringi : ad augmentum enim est coronæ fidelium spontanee patientium, juxta illud Dominicum : « Beati qui persecutionem patiuntur, propter justitiam. » etc. (Matth. v, 10.) Arcum vero, quia justis inutilis est, orat confringi. Dixi quod mansueti hæreditabunt terram, et quod gladius peccatorum intret in corda ipsorum : ideoque *melius est justo modicum esse*, id est pauperem et inopem, *super divitiis peccatorum multas* id est quam quod ipse multas habeat divitiarum et peccator sit. Et subjungit causam sic, ideo scilicet *est justo melius, quoniam brachia peccatorum conterentur*, id est destruentur ex toto divitiarum et potentia eorum, quæ brachia dicuntur, eo quod in eis confidunt ceu quilibet in fortitudine brachiorum ; *justos autem confirmat Dominus* per ipsas tribulationes, ut clariores fiant et fortiores in virtutibus. Et ideo adhuc *melius est modicum justo*, quia *novit Dominus*, id est jam in providentia providit *dies immaculorum*. scilicet dies quos immaculatis, id est justis est daturus. Exponit autem quales dies illi futuri sint, cum addit : *Et hæreditas eorum in æternum erit duratura*, scilicet illi dies beatitudinis quos Deus dabit immaculatis ; et ideo

114 adhuc *melius est modicum justo*, quia *non confundentur*, id est non conturbabuntur timore pœnæ in tempore malo, id est in die judicii. Et non solum non confundentur, sed etiam *saturabuntur æterna gloria in diebus famis*, id est in diebus vitæ futuræ, in qua impii esurient præ inopia veri boni. Dies pluraliter ponit, quia dies illa quæ unica et æterna erit, dierum istorum multitudinem, diuturnitate superabit.

Quæreret aliquis quare vocatur tempus illud malum, et dies mali ? Ad hoc autem respondet, reddendo causam sic : *Quia peccatores peribunt tunc*, et non solum tunc peribunt, sed *inimici Domini*, id est etiam ipsi peccatores qui sunt inimici Domini mala vita sua. Ponatur quod *mox*, id est ab infantia honorificati fuerint, honore scilicet, et exaltati in

A potestate ut sint reges vel alterius modi principes, tamen interius deficient : *deficientes quemadmodum funis* in divitiis, id est ad modum fumi, qui quanto altius ascendit, tanto citius deficit. Dico quod peccatores peribunt, et merito, quia *peccator mutuabitur a Domino*, intellectum scilicet et divitias et sanitatem : et cætera beneficia, *et non solvet Deo in usuram*. Et bene ponit non mutuatur, sed *mutuabitur*, scilicet perseveranter : dat enim Deus uni intellectum ut bene prædicando usuram, id est lucrum filiorum convertendorum Deo solvat ; dat etiam alii sanitatem et divitias, ut usuram operum bonorum Deo reddat. Ipse vero cum hæc beneficia mutuo suscipiat a Deo, nihil solvit. *Justus autem ex opposito miseretur* sui ipsius, bene vivendo. Undescriptum est : « Miserere animæ tuæ, placens Deo (Eccl. xxx, 24) ; » ille vero sibi crudelis est qui male vivendo sese trahit ad damnationem. Et etiam *tribuet* aliis exemplum bene vivendi, et sic miseretur aliorum. Et quia hoc non sufficeret, tribuet illis quæ necessaria erunt, quibus doctrina necessaria erit, doctrinam ; quibus autem sæcularia beneficia, sæcularia beneficia. Notandum tamen quod nullis tantum bona voluntas sufficit, qui voluntatem ad actum nequeunt perducere. Et hoc totum est ac si diceret : Peccatores non omnes peribunt, sed illi qui mutuabuntur et non solvent, et ideo quia non solvent. Justus autem ideo in æternum hæreditabitur, quia *miseretur et tribuet*. Et hoc non faciet gratia favoris humani, sed hoc tali intuitu, *quia benedicentes ei*, id est laudantes eum bona vita sua, *hæreditabunt terram viventium*, *Maledicti autem ei*, id est vituperantes eum mala vita sua, *disperibunt*, id est ex toto peribunt, et in anima et in corpore. Quod est dicere, ideo miseretur et tribuet : et sic Deum benedicit ut terram hæreditet, et non pereat cessando a Dei benedictione, et sic eum vituperando. Certus est enim, quia omnes benedicentes hæreditabunt, et maledicentes disperibunt. Sciendum est autem, quod sicut bene vivendo, Deum quilibet benedicit, id est laudat, ita male vivendo ipsi maledicit, id est eum vituperat. Apostolo testante : « Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes (Rom. ii, 24). » Et hoc modo non habebit a se justus quod sic miserendo retribuet, et per hoc hæreditabitur : sed *apud Dominum*, id est in dispositione Dei. *Gressus hominis*, id est bonæ affectiones et operationes justii, rationabiliter se habentis, ad modum hominis, quibus ad vitam graditur, *dirigentur* perseveranter de bono in melius. In alia translatione habetur a Domino. Bene tamen ponitur, *apud Dominum*, per similitudinem : quia sicut apud aliquem principem, id est in secreta ejus dispositione totius regni ejus moderamina pertractantur, sic apud divinam dispositionem quidquid a bonis agitur, ordinatur. Et per hoc quod Deus dirigit gressus hominis, *volet* magis et magis ipse homo viam ejus Dei : *viam* scilicet mandatorum ejus, per quam ad vitam veniet, vel sic ; Non solum dirigit gressus ejus postquam justus erit, sed et

viam ejus, id est bonam vitam ejus, quæ erit ei via ad vitam, voluit et ipse Deus eum habere, id est gratuita **115** voluntate ei dabit. Exponit autem quomodo diriget sic. Et sic diriget quod eum ei dederit tribulationes exteriores, *non collidetur* in anima ut deficiat, ideoque non colliditur. *Quoniam Dominus supponit ei manum suam*, id est sustentat eum a similitudine illius, qui cuilibet nutanti manum supponit, ne cadat, vel sic. Ne putaret aliquis quod sic dirigeretur, ut nullo modo caderet, addit: Sic dirigetur gressus ejus, quod *cum ceciderit* in parvo peccato, *non collidetur*, id est gravissime non lædatur, deveniendo in criminalia: vel *cum ceciderit* in suggestiones *non collidetur*, criminaliter peccando. Sequentia versus hujus non mutantur.

Quæreret aliquis unde scis quod justus *non collidetur*? Sequitur responsio sic dicenda, si Christus in hoc psalmo agat. Ego *junior fui* in membris meis, id est in tempore primorum justorum. Quod est dicere: Habui membra juniora, vel sic, si Ecclesia agat. *Junior fui* in primis justis meis, id est in tempore Abel et cæterorum primorum, qui juniores dicuntur, vel quia primi fuerant, vel quia non adeo in virtutibus maturi, ut illi qui post Christi adventum exstiterunt. *Et in illa juventute non vidi justum derelictum*, id est a Deo non adjutum. Diceret aliquis: Quid si in juventute non vidisti? Tamen postea forsitan contigit justum esse derelictum. Ad hoc autem sic interponit: Non contigit scilicet. *Et enim senii* postea, id est senes fideles habui, apostolos scilicet et martyres, et confessores, qui senes dicuntur: vel quia tempore posteriores, vel quia in virtutibus exstiterunt maturiores, *nec in senio vidi semen ejus*, justi qui junior fuit, *quærens panem*, id est carens pane vitæ et intellectus, ad modum illorum qui panem non habentes, mendicando quærant, nec inveniunt, sicut de quinque fatuis virginibus per similitudinem in Evangelio legitur (*Matth. xxv, 5*) quæ non habendo oleum, mendicaverunt, nec invenerunt. Panis quidem vitæ et intellectus Dei doctrina dicitur, quæ fidelium animæ satiantur et confortantur, et ad vitam æternam perducuntur. Panis quoque vitæ et intellectus, beatitudo illa dicitur, in qua fidelium animæ post mortem perpetue vivendo, et de Deo profundius intelligendo, jocundantur. Apostoli vero et cæteri Novi Testamenti fideles, semen primorum justorum, patriarcharum scilicet et prophetarum bene dicuntur, eo quod Dei cooperante gratia, eorum doctrina in fide generati sunt. Unde Dominus ad apostolos dixit: « Alii laboraverunt (*Joan. iv, 38*), » patriarchæ videlicet et prophetæ: « et vos in labores eorum introistis » (*ibid.*) vel sic: *Junior fui* in primis fidelibus.

Quæreret aliquis quare dicis *fui* et non dicis *sum*? Respondet: *Et enim senii* in apostolis et eorum successoribus, *et non vidi* nec in juventute, nec in senio *justum a Deo derelictum*, id est in tribulationibus non adjutum, nec *semen ejus*, id est bona opera, quæ sunt causa vitæ æternæ, sicut semina causa

sunt messium: vidi *quærens panem*, id est irremuneratum carendo pane vitæ et intellectus, ab eadem similitudine, quæ in superiori sententia posita est. Et inde apparet, quod a Deo non derelinquitur. Nam *tota die*, id est jugiter, *miseretur* et ejus et aliorum, *et commodat* aliis bonam prædicationem et cætera beneficia. Et bene ponit *commodat*, id est mutuo dat, ut et ipsi aliis indigentibus tribuant, et sic Dei dona multiplicentur: hoc autem superius posuit, sed quia indeterminate dixerat, repetit, apponendo tota die. *Et quia miseretur et commodat, semen iustum*, id est bona operatio, *erit in benedictione*, id est erit ei causa benedictionis, id est exaltationis in futuro. Ergo *quia peccatores peribunt*, tu qui salvari vis, *declina a malo* universaliter. *Et quia benedicentes Dominum* bona vita sua *hereditabunt terram, fac bonum*, et non horarie, Sed *inhabita* illud bonum usque in *sæculum sæculi*, id est persevera in eo bono semper. Et ecce causæ quibus declinandum sit a malo, et faciendum bonum. *Quia Dominus amat judicium istud*, ut hoc scilicet nobiscum judicemus et compleamus. *Et ideo adhuc*, quia *non derelinquet inadjutos sanctos suos*, qui hoc secum judicabunt, sed **116** *in æternum conservabuntur* a Deo. Et ideo quoque declinandum est a malo, *quia injusti punientur* in futuro. Ne vero putaret aliquis eos esse salvandos, pro aliquot operibus bonis, quæ pro favore faciunt, addit: *Et semen impiorum peribit*, id est bona operatio quæ contulit favoris agitur non remunerabitur. Unde Dominus in Evangelio: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam » (*Matth. vi, 5*). » *Justi autem ex opposito hereditabunt terram viventium, et inhabitabunt in sæculum sæculi*, id est in æternum *super eam*, innitentes et fundati, ne amplius ab ea dimoveantur. Hoc autem superius positum ideo repetit, ut sit causa illius sententiæ, *declina a malo*, etc. Quasi dicat: Ideo *declina et fac*, ut cum aliis justis heredites terram, id est Christum, qui firma terra est, cui fideles innituntur.

Quæreret aliquis qui sunt illi justi qui hereditaturi sunt? Hoc autem determinat sic, ne quis temere se hujusmodi justum esse diceret. *Os justii* illius qui hereditaturus est, *meditabitur sapientiam*, id est sapienter vivere, quantum ad se. *Et etiam lingua ejus loquetur* aliis, id est prædicabit *judicium* istud, quod se complere judicabit, tu et ipsi compleant, scilicet sapientiam loquetur ipsis. Et non meditabitur et loquetur sic, ut postea deficiat, sed *lex ejus semper in corde*, id est in voluntate ejus, id est semper diligit eam et vult eam complere. *Et sic est in corde*, quod *non supplantabuntur gressus*, id est affectiones ejus ab illa lege. Quæreret aliquis estne quisquam qui eum velit supplantare? Respondetur illa: *Considerat enim peccator justum in lege illa perseverare; et quare?* blanditiis vel tribulationibus *eum mortificare*, id est ab eadem lege retrahere, et sic male operari faciendo in mortem animæ deducere. *Dominus autem non derelinquet inadjutum* ne cedat. *Eum, in manibus ejus positum*, id est faciet

eum constantem, cum erit in potestate peccatoris **A** tum ad eos, id est non aderunt eis: vel sic: Opera bona pro favore facta, quæ post mortem relinquunt, *interibunt*, id est annihilabuntur. Has vero causas superius posuit. Sed hic ad aliud repetit. Et ideo adhuc inculcat, ut bonos ad melius ultrahat, et impios perterrefaciat. Ne vero iusti de salute sua aliquatenus in se glorientur, omnem eorum salutem a Domino esse sic dicit: *Dixi quod iusti hæreditabunt terram, et cum ceciderit iustus, non collidetur*; et *Domini non derelinquet eum in manibus peccatoris*, et hæc salus non est ab ipsis iustis: *Salus autem*, scilicet salus iustorum, a Domino est. Exponit autem salutem per partes sic: *Et protector eorum est in tempore tribulationis*, ne cedant. *Et adjuvabit eos ad bene operandum, et liberabit eos a peccatis, et* **B** *eruet eos a peccatoribus*, id est a potestate peccatorum ne corporibus occisis in animas habeant potestatem. *Et postea salvabit eos a mortalitate et passibilitate, reduciendo ad beatitudinem æternam.* Et hoc ideo, quia speraverunt in eo, non in se.

IN PSALMUM XXXVII.

Psalmi tricesimi septimi Titulus. *Psalm. David in rememoratione sabbati*; quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est David, id est Christo agenti in rememoratione Sabbati æternæ quietis. Per Sabbatum enim quod quies interpretatur, requies æterna designatur. Est autem in hoc psalmo vox capituli, orantis pro membris futuris: ne in futuro damnentur. Quæ membra per Adam, æternam quietem oblivioni tradiderant, tandem vero per Christum illius quietis rememoratura erant, et de peccatis ante baptismum, et post baptismum penitentiam actura. Ut autem affectionem nimiam erga eos se habere ostendat, pro eis, quasi pro se orat: ut etiam facilius impetret, ostendendo causas quare pro eis orandum sit. Addendo quoque causas plures quare debeat pro eis exaudiri: scilicet quia penitebunt et de peccatis dolebunt, et solum Deum desiderabant: et quia pro eis passurus est et resurrecturus. Quam passionem etiam partim ostendit. Et quia parata erunt ipsa membra ad subeunda pro Christo flagella, sicut pro eis ipse flagellatus fuit: et quia peccata confitebuntur, et pro eis satisfacere cogitabunt.

Domine ne in furore tuo arguas me, et cætera.

D Quasi dicat: Domine, ne arguas meos, id est ne convincas meos male egisse, arguendos eos in furore iudicii tui, cum damnandis dices: « Discedite a me maledicti, » etc. (*Matth. xxv, 41.*) *Neque in ira, id est vindicta tua æterna, corripias me*, id est punias meos a similitudine illius, qui, cum corripitur, punitur; et hoc est ac si diceret: Volo quidem hic eos per transitoria flagella argui et corripi, non autem in futuro, quando in furore fiet redargutio. Quæreret aliquis: Estne eis necesse, ut pro eis orandum sit? Respondetur ita: *Quoniam sagittæ tuæ, id est mortalitas et passibilitas, quas comminatus es Adæ, antequam peccaret, dicendo: « Quacunque die comederis, morte morieris (Gen. ii, 17), » infixæ sunt mihi*, id est meis: et plus dicam, *confirmasti super*

eum secundum animam, sed secundum corpus; *nec damnabit eum Dominus, cum iudicabitur*, id est cum hoc sit quod ipse iustus damnabitur a peccatore per corporalia tormenta. Et hoc ipsi, id est ad sui ipsius utilitatem: quasi dicat: Iudicium illud non erit ipsi ad damnationem, sed ad utilitatem; vel sic: Nec damnabit eum peccator sicut putat, cum iudicabitur illi, id est cum hoc sit quod iudicium illud quod peccator faciet adversus iustum tribulando illum, potius fiat ad damnationem illius peccatoris. Dixi: *Declina a malo et fac bonum*. Et si mox non acciperis inde præmium, noli murmurare sicut filii Israel fecerunt, qui cum cito non possent ad terram promissionis pervenire in Egyptum, ad ollas carnum reverti voluerunt (*Num. xiv, 4*). Sed *exspecta Dominum sine murmuratione in brevi remuneraturum*. Et exspectando *custodi viam ejus*, id est legem ne deflectas ab ea, quæ erit tibi via ad vitam: alioquin enim inanis esset exspectatio tua. Ideoque custodi ut hæreditate capias terram viventium, id est ut sit tibi hæreditas. Hanc autem terram videbis, cum perierint peccatores in futuro, vel sic. Cum cæperis terram hæreditate, videbis cum perierint peccatores, id est videbis perditionem peccatorum. Per hoc autem eum a peccato revocare intendit, ne cum peccatoribus pereat. Quæreret aliquis unde scis peccatorem perituro? Hoc autem confirmat sic auctoritate sua. Vere scio quod peribunt. Nam ego *vidi*, id est consideravi in mente mea, *impium in hoc mundo super pios exaltatum et elevatum in divitiis sicut cedros Libani*, quæ arboribus aliis magis elevatae sunt. Et postea consideratione *transivi ad novissima ejus*. Et ecce non erat, id est fuit in præsentia considerationis meæ, quod ipse non erat sic exaltandus; quod est dicere: Consideravi illum caritutum exaltatione tali. Et *quæsi vi eum*, id est diligenter ratione investigavi locum ejus, scilicet an in futuro habiturus esset locum superbiendi, et bonos opprimendi. Et non est inventus a me considerante, *locus ejus*. Sciendum autem quod hanc sententiam superius in secunda persona posuerat sic: Quæres locum ejus **117** et non invenies. Hic vero auctoritate sua confirmat, ideoque diversum est. Ergo quia si expectaveris, exaltabit te, et quia amplius sicut ostendi non erit. *Custodi innocentiam*, quantum ad ipsum impium, ne, quia te tribulat, velis ei nocere dictis sive factis. Et vide æquitatem esse, id est hoc esse æquum, ut erga eum sis innocens. Et bono tuo custodies, *quoniam homini pacifico*, id est innocenti sunt reliquæ, id est æterna bona quæ sibi ipse reliquit, sæcularibus contemptis: *injusti autem disperibunt*, id est omnino peribunt et in anima et in corpore. Simul cum ipsis reliquæ impiorum, id est sæcularia bona quæ sibi reliquerunt, contemptis æternis, *interibunt*, juxta illud: « Cælum et terra transibunt (*Luc. xxi, 33*), » vel sic: *Reliquæ impiorum*, id est æterna bona, quæ sibi post mortem præsumptuose relinquunt, peribunt quan-

tum ad eos, id est non aderunt eis: vel sic: Opera bona pro favore facta, quæ post mortem relinquunt, *interibunt*, id est annihilabuntur. Has vero causas superius posuit. Sed hic ad aliud repetit. Et ideo adhuc inculcat, ut bonos ad melius ultrahat, et impios perterrefaciat. Ne vero iusti de salute sua aliquatenus in se glorientur, omnem eorum salutem a Domino esse sic dicit: *Dixi quod iusti hæreditabunt terram, et cum ceciderit iustus, non collidetur*; et *Domini non derelinquet eum in manibus peccatoris*, et hæc salus non est ab ipsis iustis: *Salus autem*, scilicet salus iustorum, a Domino est. Exponit autem salutem per partes sic: *Et protector eorum est in tempore tribulationis*, ne cedant. *Et adjuvabit eos ad bene operandum, et liberabit eos a peccatis, et* **B** *eruet eos a peccatoribus*, id est a potestate peccatorum ne corporibus occisis in animas habeant potestatem. *Et postea salvabit eos a mortalitate et passibilitate, reduciendo ad beatitudinem æternam.* Et hoc ideo, quia speraverunt in eo, non in se.

IN PSALMUM XXXVII.

Psalmi tricesimi septimi Titulus. *Psalm. David in rememoratione sabbati*; quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est David, id est Christo agenti in rememoratione Sabbati æternæ quietis. Per Sabbatum enim quod quies interpretatur, requies æterna designatur. Est autem in hoc psalmo vox capituli, orantis pro membris futuris: ne in futuro damnentur. Quæ membra per Adam, æternam quietem oblivioni tradiderant, tandem vero per Christum illius quietis rememoratura erant, et de peccatis ante baptismum, et post baptismum penitentiam actura. Ut autem affectionem nimiam erga eos se habere ostendat, pro eis, quasi pro se orat: ut etiam facilius impetret, ostendendo causas quare pro eis orandum sit. Addendo quoque causas plures quare debeat pro eis exaudiri: scilicet quia penitebunt et de peccatis dolebunt, et solum Deum desiderabant: et quia pro eis passurus est et resurrecturus. Quam passionem etiam partim ostendit. Et quia parata erunt ipsa membra ad subeunda pro Christo flagella, sicut pro eis ipse flagellatus fuit: et quia peccata confitebuntur, et pro eis satisfacere cogitabunt.

Domine ne in furore tuo arguas me, et cætera.

D Quasi dicat: Domine, ne arguas meos, id est ne convincas meos male egisse, arguendos eos in furore iudicii tui, cum damnandis dices: « Discedite a me maledicti, » etc. (*Matth. xxv, 41.*) *Neque in ira, id est vindicta tua æterna, corripias me*, id est punias meos a similitudine illius, qui, cum corripitur, punitur; et hoc est ac si diceret: Volo quidem hic eos per transitoria flagella argui et corripi, non autem in futuro, quando in furore fiet redargutio. Quæreret aliquis: Estne eis necesse, ut pro eis orandum sit? Respondetur ita: *Quoniam sagittæ tuæ, id est mortalitas et passibilitas, quas comminatus es Adæ, antequam peccaret, dicendo: « Quacunque die comederis, morte morieris (Gen. ii, 17), » infixæ sunt mihi*, id est meis: et plus dicam, *confirmasti super*

me manum tuam, id est valde firmam et ponderosam. **118** fecisti super meos vindictam tuam. Bene vero ponit *super*, a similitudine illius qui, eum aliquem dure percutit, graviter et firmiter super eum manum premit; exponens autem in quo confirmavit manum, addit: in hoc scilicet *confirmasti manum tuam super meos, quod non est sanitas in carne mea*, id est meorum. Quod est dicere: Caro meorum quæ a fomite peccati sana erat, infirma facta est, in se semper habens malam concupiscentiam, quæ fomes peccati dicitur, eo quod ab ea delectatio et occupatio mala oriatur. Unde Apostolus: « Est peccatum in corpore vestro, sed non regnet (*Rom. vi, 12*). » Et hoc quod non sana est, contingit a *facie iræ tuæ*, id est a præsentia vindictæ tuæ, quam in eam propter Adæ peccatum exeres; quoniam autem caro non sana est, non est *pax ossibus meis*, id est rationi et virtutibus meorum. Semper enim sollicitantur, et hoc contingit a *facie*, id est ab instantia *peccatorum meorum*. Quod est dicere: Ideo non est eis pax, quoniam peccata, id est malæ concupiscentiæ quæ etiam fomites peccati dicuntur, instant, quæ ipsam rationem et virtutes subvertere nituntur, juxta illud Apostoli: « Caro concupiscit adversus spiritum (*Galat. v, 17*). » Vel quod dicit *sagittæ tuæ infixæ sunt*, etc., sic legitur ut per sagittas plusquam in superiori sententia intelligatur. Superius enim per sagittam solummodo mortalitas et passibilitas intelligebantur, quæ bene sagittæ dicuntur, eo quod de longe per eas Deus Adæ comminatus est antequam peccaret, sicut sagittæ de longe trahendæ comminantur: vel quia per eas genus humanum afficitur, ad modum illius, qui sagittarum vulneribus affligitur. Aliiter autem *sagittæ* latius accipiuntur sic: *Sagittæ tuæ infixæ sunt meis*, id est mortalitas et passibilitas et fomes peccati. Et non horarie, sed tu *confirmasti*, id est firmam et perseverantem fecisti *super meos manum tuam*, id est vindictam tuam, scilicet supradictas sagittas. Et exponit quomodo confirmavit sic: Ita *confirmasti* et infixisti, quod non est sanitas in carne meorum a *facie iræ tuæ*, id est propter præsentiam vindictæ tuæ, id est infirma est, mortalis, passibilis, fomiti peccati subjacens. Non quod caro patiatur vel concupiscat, sed quia per ejus fragilitatem in anima fit passibilitas et concupiscentia, quæ fomes est peccati, et ipsa non existente sana, non est *pax ossibus meis*, quod contingit a *facie*, id est ab instantia peccatorum meorum membrorum, malarum scilicet concupiscentiarum eorum. Et ideo adhuc orandum est ne arguantur in furore, et corripantur in ira, quoniam *iniquitates meæ*, id est pravæ concupiscentiæ meorum, *supergressæ sunt caput meum*, id est prævaluerunt menti meorum, deducendo eam in delectiones peccati. Et etiam *gravatæ sunt super me, sicut onus grave*, id est graves factæ sunt super meos, quos opprimunt, ad modum oneris gravissimi. Quia sicut aliquod onus grave illum quem supprimit, erigere non permittit;

A sic et concupiscentiæ mentem eorum aggravant, ne ad cælestia contemplanda sinant eam eniti. Et hoc totum est ostensio à minori, quasi dicat: Quandoquidem pro peccato Adæ sic eos, ut ostendi, multasti, scilicet sagittas infixisti, manum confirmasti; multo magis est timendum ne pro iniquitatibus quibus aggravantur, in futuro gravius multentur. Dixi quod *iniquitates supergressæ sunt caput meum, et gravatæ sunt sicut onus grave*. Et hoc intelligendum est ante baptismum: et cum ex ipsis iniquitatibus expedientur in baptismo; iterum *putruerunt*, id est putrebunt, et *corruptæ sunt*, id est corrumpentur post baptismum, *ciatvices meæ*. Præposteratum est sic. Mei cicatricosi, id est sanati a peccatis, quæ ante baptismum egerunt, a similitudine carnis cicatricosæ quæ a vulnere sanata est, corrumpentur post baptismum a malis concupiscentiis, ducti in consensum et delectionem, a similitudine carnis cicatricosæ, quæ si sibi gladius impingatur, corrumpitur. Et populus prave agendo et consenscendo, et aliis malum exemplum dando, putrebunt a similitudine cadaveris, et hoc quod putrebunt et corrumpentur continget a *facie insipientiæ meæ*, id est ab instantia fomitis peccati meorum, qui dicitur insipientia, eo quod insipientiæ causa sit. Vel sic: A *facie*, id est a præsentia, *insipientiæ meæ*, id est meorum: quasi dicat: **119** Nihil inde culpandum erit, nisi eorum *insipientia*, et quia corrumpentur et putrebunt? *Miser factus sum*, id est miseri fient cum prius in baptismo purificati felices exstiterint. Et *curvatus sum*, id est deprimentur a peccatis suis, *usque in finem curvationis*; id est quantum poterunt curvari. ne possint oculos mentis ad æterna bona erigere, et eorum contuitu bene agere: a similitudine curvati, qui sursum aspicere nequit. Vel hoc totum quod dicit, *iniquitates supergressæ sunt*, etc., potest dici post baptismum, sic: Vere orandum est pro eis, ne sic arguantur et corripantur.

Quoniam *iniquitates meæ supergressæ sunt*, id est supergredientur *caput meum* post baptismum: et sicut *onus grave gravatæ sunt*, id est gravabuntur, diceret aliquis: Nonne eruentur ab istis in baptismo? Respondetur: Eruentur, sed postea corrumpentur, et putrebunt cicatricosi mei a *facie insipientiæ suæ*: et sic miseri fient, et curvabuntur usque in finem. Expositio horum omnium non mutatur. Ostensis causis quibus pro eis orandum sit, alias supponit causas quare non debeant argui et corripri, sic: Oro ne arguas, ne corripas, neque si corripendis sunt aut arguendi.

Quoniam *tota die*, id est jugiter, *contristatus grediebar*, id est mei contristati de peccatis ingredientur de magno mœrore in majorem, id est jugiter magis et magis contristabuntur de peccatis suis, ideoque non debent in futuro argui et corripri pro eis. Vel sic: *Tota die*, id est jugiter ingredientur, id est incedent viam vitæ hujus contristati de peccatis. Et non solum contristabuntur; sed etiam *afflictus*

sum et humiliatus sum nimis, id est valde affligent se in corpore jejuniis et aliis anxietatibus, et humiliabunt se in anima, suas voluntates suis voluntatibus postponendo, qui prius superbiierunt inobedientes existendo. Et etiam ut vehementius quid dicam, *rugiebam*, id est rugient, dolebant scilicet vehementer, ut leo qui, cum contristatus sit, vehementer rugitus emittere consuevit: vel rugient, id est valde sibi de peccatis irascuntur; a similitudine quoque leonis, qui rugit etiam cum iratus sit. Et non rugient voce exterius: sed rugitus ille procedet a *gemitu cordis mei*, id est meorum. Quasi dicat: Prius in corde gement, et post eorum gemitus excrescent in rugitus; quod est dicere, in corde rugient, sicut prius gement. Ideo vero contristabuntur, et affligentur, et humiliabuntur, et rugient: *quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*, id est corda meorum, quæ ideo dicuntur lumbi, quia ab eis procedit cogitatio mala, quæ hominem coinquinat, sicut a lumbis luxuria, plenas sunt malis delectationibus, quæ sunt illusiones malorum spirituum. Et ideo sunt pleni, quia non est sanitas in carne mea, ut superius ostensum est; quod est dicere: Et hoc contingit ex fragilitate carnis eorum quæ infirma est. Hoc autem partim verbis aliis superius positum est, cum dixit: *Sicut onus grave*, etc. Sed ad aliud repetitur. Et hoc totum est ac si diceret: debes ideo eis misereri, ne arguas, aut corripas, quia de peccatis omnimodo poenitebunt.

Et ideo adhuc debes misereri, quia *omne desiderium meum*, id est meorum, est ut sint ante te, id est in præsentia tua, quandoque beati illa gloria quam per Adam amiserunt, quod est dicere: Nihil præter te desiderant, et desiderando ad hoc gemunt et suspirant. Et ille gemitus meorum non est a te absconditus, sed tibi cognitus est et gratus; ideoque minime decet ut sit irremuneratus. Vel sic: Et gemitus meorum, quem de peccatis agunt, ad beatitudinem suspirando, non est a te absconditus, sed cognitus et gratus. Quereret aliquis: Gement ne? Respondetur sic: Vere cor meum, id est meorum, conturbatum est gemendo. Et hoc ideo, quia dereliquit me virtus mea, id est meos dereliquit per Adam omnis virtus eorum: humilitas scilicet, castitas et cæteræ virtutes. Non quod omnes ex toto dereliquerunt: sed quia quædam ex toto, illæ vero quæ restant valde minoratæ sunt, vel virtus mea, id est liberum arbitrium, ut non possint eo ad salutem uti. Et ideo conturbatum est cor, quia lumen **12** oculorum meorum, id est intellectus cordium meorum, vel lumen, id est sol justitiæ Christus, qui oculos cordium meorum illuminabit: et ipsum lumen dico, sine quo nihil esse dicendus sum, non est mecum, ut meos illuminet. Supponit quoque causam aliam: passionem videlicet suam, pro qua debeat eis misereri, sic: Et ideo debes eis misereri, quia ideo passus sum quod amici mei, etc. Potest quoque superior versus quantum ad passionem legi sic: Dico ne arguas eos neque corripas. Nam ut eis miserearis,

cor meum conturbatum est, id est anima mea conturbabitur spontanea in passione. Unde scriptum est: «Capit payere et tædere (Marr. xiv, 33),» et dereliquit me virtus mea, id est videbitur quibusdam dereliquisse me potentia mea. Unde alibi dicitur: «Aruil tanquam testa virtus mea (Psalm. xxi, 16),» Et lumen oculorum meorum, et ipsum lumen dico, sine quo nihil essem, non est mecum, id est videbitur a quibusdam non esse mecum: divinitas scilicet, quæ mei cordis oculos illuminat. Unde quidam dixisse legitur: «Deus dereliquit me (Isa. xlix, 14),» Per hoc autem videbitur virtus mea, et lumen meum non esse mecum.

Quoniam amici mei simulati, et proximi mei, id est consanguinei, et appropinquarunt, id est appropinquabunt, adversum me, ut capiant. Et steterunt, id est stabunt perseveranter in accusatione mei dicendo: «Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (Joan. xix, 12).» Et quia juxta me, id est in familiaritatem mei erant, discipuli scilicet de longe steterunt, id est stabunt me relicto præ timore Judæorum. Et qui quærebant, id est quærent omnimodo animam meam auferre, Judæi scilicet, vim faciebant, id est mihi violentiam inferent, flagellando et crucifigendo (Joan. xix). Et qui inquirebant, id est inquirent, mala mihi consiliis suis videlicet, qualiter occidant et videtineant, locuti sunt, id est loquentur vanitates, dicendo: Hic dixit: «Possum destruere,» etc. (Math. xxvi, 61.) Et has vanitates non loquentur immediate, sed ad cumulum nequitie eorum tota die dolos meditantur, id est jugiter meditantur vana et dolosa verba contra me.

Ego autem non econtrario eis respondebo: sed non audiam tanquam surdus, id est non loquens ero quasi non audiam ut surdus, et sicut existens mutus non aperiens os suum. Quod est dicere: neque faciam aliquid signum indignationis gemendo vel plangendo, comparabilis muto, qui non solum non loqui, sed nec etiam os aperire potest ut vocem quamlibet emittat. Multi namque muti sunt, qui saltem clamant et gemunt. Repetit quod dixit, Ego tanquam surdus non audiebam, ut addat sic: Et factus sum, id est factus ero, sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. Quod est dicere: Videbor ideo sic tacere ut surdus, quod non habeam unde eos redarguam, cum in multis possim eos redarguere. Et hoc totum est ac si diceret: Ideo debes eis misereri, quia talia et talia pro eis patiar. Quia vero mors sine resurrectione, valens causa non esset, addit:

Et ideo debes misereri, ut per meam resurrectionem, eorum miserearis: speravi in te, Domine, id est spem resurrectionis posui. Et tu exaudies me orantem, Domine Deus meus, ut me resuscites. Et non solum exaudies quia speravi, sed etiam quia dixi, id est verbo orabo dicens: O Domine, resuscita me, ne quando, id est aliquando supergaudeant mihi inimici mei. Quod est dicere: qui supergaudent in morte, non supergaudent aliquo modo in quosus-

pergaudendum non est. Exponit autem in quo non supergaudeant, cum addit : *Et dum commoveantur pedes mei*, id est si commoverentur a proposito suo affectiones meae, scilicet si eis cederem, supergauderent. Et inde hoc scio, quia super me existentes in passione, magna, id est superba, locuti sunt dicendo: dixit enim : Filius Deusum (*Matth.* xxvi, 64). Vel sic: Non supergaudeant mihi quando non est supergaudendum, scilicet in retentione in morte. Et inde scio quia supergauderent, quoniam super me magna, id est superba, locuti sunt, id est loquentur, *dum commoveantur*, id est dum commovebuntur a me gressus mei, id est discipuli mei, relinquendo me in passione **121** qui dicuntur gressus, eo quod portabant nomen meum intergentes; vel sic: Ne supergaudeant mihi quando supergaudendum non est, id est in retentione in morte. *Et dum commoveantur pedes mei, super me magna locuti sunt*, id est et non loquantur, magna, id est superba super me existendo, dicendo se superasse me, dum hoc sit quod commoveantur a proposito *pedes mei*, id est affectiones meae, id est dum hoc sit quod eis cedam. Quod est ac si dicat: Non permittas commoveri pedes meos, ne super me existentes magna loquantur. Multum enim superbe loquerentur, si sic mihi praevalerent. Ad hanc autem tertiam sententiam mittit nos Hebraica translatio, quae sic habet: *Ne dum vacillaverint pedes mei, super me magnificentur*, id est magni fiant in superbia. Et ideo adhuc debes misereri.

Quoniam ego in flagella per me suscipienda paratus sum, id est mei parati erunt pro me pati flagella, sicut et ego pro eis pati, alioquin enim passio mea mihi eis proficeret. *Et ideo adhuc quia dolor meus, id est meorum, erit in conspectu meo*, id est meorum, *semper*, id est semper habebunt in consideratione sua dolorem peccatis suis. Et ideo adhuc: *Quoniam annuntiabo iniquitatem meam*, id est mei annuntiabunt aliis humiliter per confessionem iniquitatem suam juxta illud Jacobi apostoli: «Confitemini alterutrum peccata vestra (*Jac.* v, 16); » et quia hoc non sufficeret, *cogitabo pro peccato meo*, id est cogitabunt satisfacere Deo pro omni peccato suo, jejunando et aliis anxietatibus corpus affligendo. Dixi quod ipsi cogitabant pro peccato carnem mortificando; *inimici autem mei, id est meorum, scilicet impii qui persequuntur eos multimode, vivunt*, id est vivent prospere in hoc mundo in divitiis florento. *Et confirmati sunt*, id est confirmati erunt in perseverantia super me, id est super meos, extollendo se. *Et multiplicati sunt*, id est multi erunt, *qui oderunt me*, id est odio habebunt meos, et hoc inique. Exponit autem quomodo *inique* sic, scilicet *qui retribuunt*, id est retribuunt meis, *malum pro nobis*, quod iniquorum est. Et hoc etiam exponit in parte cum addit: *Scilicet detrahebant mihi*, id est detrahebant meis, *quoniam sequebar bonitatem*, id est quia perseverabunt in bonitate, quod est dicere, quia eis bonum exemplum dabunt, ipsi illis inique detrahent.

A Ergo quia multiplicabuntur inimici super meos, *ne derelinquas me, Domine Deus meus*, id est meos in adjutos in tribulationibus, sed constantes fac ne cedant. Et si videberis derelinquere, permittendo affligi, et interdum in peccatis cadere, ut post humiliores sint *ne discesseris a me*, id est ne elongaveris penitus ab eis, quin postea eis auxiliaris; sed potius *intende in adjutorium meum*, id est meorum, *Domine Deus meus*. Quod est dicere: Quem mei reputabunt Dominum et Deum suum.

IN PSALMUM XXXVIII.

Psalmi tricesimi octavi Titulus. *In finem pro Idithum, Canticum David*. Idithum interpretatur transiliens Titulus sic exponitur: *Canticum* istud, id est tractatus iste, in quo continetur canticum, id est jucunditas futura, scilicet aeterna beatitudo, vel jucunditas, id est laetitia nimia pro spe beatitudinis aeternae, est *David*, id est Ecclesiae perfectae, factum istud canticum, id est iste tractatus pro *Idithum in finem*, id est pro hoc quod est ipse David transiliens usque in finem, scilicet transiliens de vitiis ad virtutes, de terrois bonis ad aeterna bona: quae sunt finis expectationis iustorum. Vel sic: Canticum istud, id est jucunditas futura, vel jucunditas, id est laetitia jucunditatis futurae, est *David*, id est Ecclesiae perfectae. Canticum dico habendum si de futura jucunditate dicatur, vel habitum si de laetitia futurae jucunditatis dicatur, per hoc quod David qui hic loquitur est Idithum, id est transiliens usque in finem. In hoc autem psalmo perfecta Ecclesia jucundando, ostendit se de vitiis ad virtutes transilisse, sic ut nec in lingua peccare disponat, quod magnum est. Dicit etiam se orasse cum insufficiens per se esset, ut sibi Deus, finem, id est modum tacendi modumque loquendi, notificaret; et contuitum bonorum aeternorum sibi notum faceret, ut sic, saecularibus contemptis, ad **122** illa bona se transiliret. Ostendit quoque se impetrasse, et se solummodo bona illa expectare, et hoc non ad arrogantiam, sed ad aliorum narrat instructionem, ut sui exemplo ad hoc idem intendant. Redarguit quoque eos qui vanitatis intenti sunt, ut eos a vanitate ad ea bona quae vera sunt transilire faciat. Orat quoque ut exemplum orandi aliis tribuat; quatenus Deus eum ab omnibus iniquitatibus eruat, ut ad hoc ad quod suspirat se pervenire queat. Alioquin enim non ad hoc attingeret. Orat insuper ut Deus tribulationes suas alleviet, ne sub nimio pondere deficiat, et sic quod exspectat, amittat. Dicit quoque jam sibi debere parci cum purgata sit diutissime patiundo.

Dixi: *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Quasi dicat: Ego bene jam custodiavi affectiones et operationes meas, sed in eis peccarem, quae mihi viae erunt ad vitam; ne quia possem harum utilitatem viarum amittere, nisi peccare in lingua desisterem: unde apostolus Jacobus dicit: «Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, seducens eor suum, hujus vana est reliquo (*Jac.* i, 26); *Cum peccator consti-*

steret adversum me, non paratus rationabiliter contradicere: sed inverecunde et improbe veritati semper resistere, ne in litigium et garrulitatem; et sic fortassis in blasphemiam devenirem, sicut multoties ante deveni. *Dixi*, id est in corde disposui: *custodiam perfecte vias meas*, sic ut non delinquam in lingua mea, contra eum peccatorem ne quidquam agendo, sanctum videlicet canibus dando, et margaritas ante porcos ponendo (*Matth. vii, 6*). Non enim fructuose vias custodirem, si in lingua delinquerem, garrule agendo. Unde Salomon: «In multiloquio non deerit peccatum (*Prov. x, 19*).» Et non hoc solummodo dixi; sed et opere complevi, scilicet posui ori meo custodiam, id est custodivi os meum, ne loquendo peccarem, id est obmutui. Et non ex indignatione, sed humilitas sum in hoc, id est ex humilitate hoc feci; vel sic: *Et humilitas sum*, id est cum obmutescerem humilis ab eis reputatus sum, et victus, neque valens resistere. Per hoc autem innuit quod non ex indignatione, sed ex humilitate debemus adversus peccatorem obmutescere: etsi in hoc victi videamur et viles, non est curandum, sed cum gaudio sustinendum. Et adeo obmutui, quod et silva a bonis. Quod est dicere: Non solum ab amaris, sed et a bonis verbis silui, timens me bene loquendo, et ei improbe resistendo in litigium iterum devenire; vel sic: Non solum adversus peccatorem obmutui, sed et silui a bonis, id est ab instructione bonorum, ne peccator cum eis corporali præsentia manens audiendo resisteret, et verba mea in irritum duceret. Et quia vidi malum esse a bonis silere, dolor meus renovatus est. Quod est dicere: Qui prius de nimia loquacitate doleram, de taciturnitate nimia rursus dolui, et inde contigit doloris renovatio, quia conculcavit cor meum, id est inferbuit amare erga eos, quibus silebam. Qui calor erat intra me absconditus, cum verbis propalare non auderem. tunc cœpi meditari quod mihi facerem, videlicet an loquerer an tacerem. Et in illa meditatione mea exardescit ignis, id est cœpit magis et magis exrescere amor quem habebam, a similitudine ignis exardescens,

Quoniam autem insufficiens sui disponere, quid mihi agendum esset, locutus sum orando Deum. In lingua mea, id est in tali lingua, quali soleo orando loqui, rationali scilicet, et competenter orante, in lingua cordis scilicet, vel in lingua corporis. Sic videlicet locutus sum: Notum fac mihi, Domine, divinitus inspirando, finem meum, id est modum quem habere debeo in tacendo, et in loquendo. Et postquam illum notificaveris, etiam notum fac numerum dierum meorum, id est numerositatem dierum meorum æternorum, quos in futuro sum habiturus. Numerum ponit hic pro multiplicitate. Multiplices enim res, numerosas dicere consuevimus. Non quod ibi dies multiplices sint futuri, sed quia dies illa sola et unica et æterna, multiplicitatem dierum nostrorum exsuperabit, Numerum dico qui est, id est revera existit, nunquam defecturus; vel sic:

A Notum fac mihi numerum, qui revera est. Numerum dico, auctorem dierum meorum futurorum, Christum scilicet, per quem dies æternos habiturus sum. Qui bene numerus dicitur, eo quod ab eo, cum sit Patris sapientia, numerabilia cuncta consistunt: sicut etiam veritas dicitur, eo quod ab eo omnis veritas est: sive etiam quia incommutabilis est: ad modum numeri, qui, licet in mutabilibus rebus consideretur, in se tamen incommutabilis est: ut tria et septem simul juncta, incommutabiliter decem faciunt, quod est ac si diceret: Da mihi subtilem intellectum illius numeri, ut considerem quantus sit, licet non perfecte: ut hoc considerando, sciam, id est intelligam, quid, id est quam magnum quid desit mihi, cum tanto bono caream, et sic magis et magis secularibus spretis, ad illum numerum intendam et aspirem.

B Facta oratione, et certus de impetratione, se jam impetrasse enuntiat: ut si oraverimus ejus exemplo spem impetrationis nobis tribuat. Ego sic locutus sum orando. Et ecce, id est in præsentia mentis meæ mensurabiles posuisti dies meos, id est fecisti mihi divinitus inspirando cognoscere dies, quos hic habeo, non æternos esse, sed mensurabiles et transitorios. Et per hoc etiam innuit, quod et dies futuros ostendit ei æternos et immensurabiles. Unde namque videret hos esse mensurabiles, nisi comparatione illorum qui sunt immensurabiles? Et etiam posuisti hic in consideratione mea quod substantia, id est esse essentia mea, quam modo habeo, tanquam nihilum est ante te comparata, id est ad respectum illius substantiæ quæ futura est ante te, id est cum ero in præsentia tui in futuro; vel sic: Tanquam nihilum est ante te comparata, id est ad tui comparationem, ad cujus conformitatem attingendam suspiro; vel sic: Tanquam nihilum est ante, id est reputatur in mente mea, quæ est ante te quam solus vides. Bene vero ponit, non nihilum, sed tanquam nihilum. Nihil enim non est: sed tanquam nihilum, id est defectibilis, adeo ut videatur fere redigi in nihilum moriendo, quatenus in hoc appareat quod ex nihilo a Deo factasit. Omnia namque fecit Deus ex nihilo. Dico quod dies nostri mensurabiles sunt, et substantia nostra tanquam nihilum.

D Verumtamen licet hoc sit, omnis vivens homo non Deus, id est male vivendo confirmans se homini Adæ scilicet, qui humane se habuit et debilitet; non autem suspirans et enitens: ut conformetur Deo bene se habendo, est universa vanitas, id est universæ vanitati subditus. Quod autem ponit universa vanitas, ad nimiam eorum redargutionem per exphasim facit: verumtamen quamvis vanitas sit, inexcusabilis est. Nam pertransit in vanitatem a certitudine veri boni, cui deberet inhærere. Ipse dico in imagine Dei degens, id est cum sit factus ad imaginem Dei: rationalis scilicet, ut sciat videre quid expetendum sit, ei quid non. Unde in Genesi legitur: «Fecit Deus hominem ad imaginem suam (*Gen. i, 26*)»; » vel sic: Verumtamen quamvis vani-

tati subjectus sit, id est appetitui terrenorum quæ vana sunt, pertransit de vita ad mortem in imagine, vel pertransiit in ipsam vanitatem, degens in imagine, id est in similitudine imaginis vultus aliqujus, quæ in speculo considerata, cito transit juxta illud beati Jacobi apostoli: «Consideravit se et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit (Jacob. 1, 24).» Per hoc autem multum eos a vanitate revocat, ac si diceret: Non ita deberet adherere mundanis quæ vana sunt, cum sit transitorius sicut imago. Dico quod vanitas est, id est vanitati subjectus: et non solummodo pro se, sed et, id est etiam frustra conturbatur, id est sollicitatur in appetitu vanorum pro aliis. Et exponit quomodo, cum addit: *Theaurizat enim, et cum putet se filo vel* **124** *amico thesaurizare, sed ignorat cui, id est ad opus cujus congregabit ea* Contingere namque potest quod vel hostis, vel servus unde non sperat, hæres ejus sit futurus; *et nunc* id est quando quidem homo pertransiit in imagine, et mensurabiles sunt dies mei, *et substantia mea tanquam nihilum, quæ est expectatio mea? Nonne Dominus?* Notandum quod *nunc* non est signum temporis, sed causæ; quasi dicat: Dixi quod homo pertransiit in imagine. Et mensurabiles sunt dies mei, et substantia tanquam nihilum. Et nunc, id est et ideo, Dominus solus est expectatio mea, id est illum solum, mundanis postpositis, expecto.

Notandum vero, quoniam hoc ex lætitia nimia et ad nostram etiam exhortationem interrogative ponit. Et quia te expecto, substantia mea, quæ quantum apud hunc statum, tanquam nihilum reputatur, apud te, id est in conformitate tui a me considerata est jam, id est videtur jam mihi verum esse habere. Quod est dicere: Cum considero quod futura sit in vero esse, cum erit apud te, id est in tui presentia et conformitate, jam spe video quod in vero illo esse sit, et ut substantia mea apud te verum esse habere queat, *ab omnibus iniquitatibus venialibus erue me* indulgendo, quasi dicat; Ego bene custodivi, ut in principio psalmi ostendi vias meas a criminalibus, sed tu indulge venialia. Et sic ab omnibus iniquitatibus ero liberatus. Aliter enim ad illud esse non attingerem, cum nihil sordidum in regno tuo futurum sit (*Apoc. xxi, 27*), et erucere debes. Nam *opprobrium insipienti dedisti me*, quod est dicere: cum sæcularibus contemptis, ad te solum spectem, ut expressius dicam, derisio sim et opprobrium insipienti populo, et hoc pro te. Unde Prosper: «Qui volunt pie vivere, necesse est ut patiantur opprobria ab impiis et dissimilibus.» Et cum eis opprobrium sim nihil amare respondi, sed *obmutui*: et sic quod nullo modo *operui os meum*, ut gemendo vel modo aliquo murmurando signum moreris, aut indignationis ostenderem. Orat etiam ut Deus plagas suas alleviet, ne si plus nimio graves fuerint, sub eorum pondere deficiat, et sic quod expectat non attingat. Et hoc sic dicit: Non solum oro ut me ab iniquitatibus eruas, sed etiam oro, *amove a*

me plagas tuas. Non ex toto amove, sed partim, quod est dicere: Allevia tribulationes quas ad purgandum me mihi intulisti. Et amovere debes *quoniam tu fecisti jam me perfectum*, et purgatum per ipsas plagas. Exponit autem hoc, cum subjungit: Vere tu fecisti me. *Ego* namque *defeci jam a sordibus meis in increpationibus*, id est per tribulationes quibus increpasti, *et corripuisti me*: increpationibus dico illatis a fortitudine manus tuæ, intransitive dictum, quod est dicere: Illatis a forti manu tua, id est a forti potentia tua, vel vindicta tua. Et increpationes istæ injustæ non fuerunt; nam *propter iniquitatem* perpetratam, *corripuisti his increpationibus hominem me* scilicet, qui hominem vixeram non Deum. Quoniam vero dixerat, ego defeci, exponit in quo defecit sic: dico quia corripuisti, et corripiendo *fecisti tabescere*, id est deficere per ipsas increpationes, *animum meam a sordibus delectionum* suarum *sicut araneam*, id est ad modum arancæ, quæ per opera sua paulatim deficit. *Veruntamen* quamvis adeo perfectus sim, et mei exemplo possent alii deficere, et sic fieri perfecti. *Omnis homo*, id est hominem vivens adhuc *conturbatur vane*, id est sollicitatur in appetitu terrenorum, quæ vana sunt.

Ostensa defectione non sua, sic ad orationem revertitur: Ergo quia sic fecisti me tabescere, *Exaudi, Domine, orationem meam* voce prolatam: et *deprectionem meam*, ex intensione cordis procedentem, *et percipe auribus pietatis tuæ lacrymas meas*. Vel sic: *ne sileas*, id est perfice quod postulo, *quoniam ego existens jam spe apud te*, id est in presentia et conformitate tui *sum advena et peregrinus, sicut omnes patres mei fuerunt*, antecessores videlicet, quorum sanctitatis filius **125** *existo*, quasi dicat: Non filius hujus mundi, sed de alia regione sum, ad quam tendo, ad Hierusalem scilicet æternam. Peregrinus et advena idem est, sed ex affectione nimia sic inculcatur: ideo autem Patres advenas et peregrinos fuisse dicit, ut eorum saltem auctoritate nos ab hujusmodi peregrinatione abstrahat. Oro, exaudi, et in hoc exaudi: *Remitte mihi peccata, priusquam habeam* de hac vita, ut, illis remissis, *refrigerer* in futuro, id est in refrigerio quietis sim, qui hic jugiter tribulationibus propter te affligor. Et si non remiseris antequam abeam, *amplius non ero* in vero esse quod expecto.

IN PSALMUM XXXIX.

Titulus tricesimi noni. *Psalmus* attribuendus David in finem, id est Christo existenti David, id est manu forti usque in finem, id est in perfectionem viriliter agendo contra diabolum, et devincendo eum, et bene complendo obedientiam sibi a patre injectam. Intendit autem in hoc psalmo caput ostendere ad instructionem et conformitatem membrorum, quanta constantia Deum expectaverit, et intense susceptorum se quod expectaverit, ut et membrorum exemplo expectent, ne denarium ante vesperum exigant, sed in fine, quod bene expectabant intente recipiant. Ostendit quoque se non so-

lum expectasse, sed et hoc orasse, et in hoc exaudito fuisse, subjungendo causam qua dignus sit exaudiri; demonstrat quoque se multos imitatores habiturum in expectatione: ut etiam nobis innuat quod si expectaverimus, multos in hoc imitatores habebimus. Indicat insuper quo ordine alii ejus imitatores efficiuntur, per mortem scilicet suam, et suorum prædicationem. Orat postea de resurrectione, ostendens ad quid necessaria sua sit resurrectio. Orat etiam pro inimicis et pro membris.

Expectans expectavi Dominum. Cum dicit expectans, perseverantiam innuit expectationis, quasi dicat: Non fastidivi, non murmuravi, sed expectavi remunerationem. Expectans, id est non deficiens, sed perseverans in expectatione: et quia expectavi, et adhuc expectabo, *intendit mihi*, id est intense mihi dabit quod expectavi, resuscitando me et glorificando. Hoc autem cum futurum esset ex certitudine nimia, quasi præteritum posuit. Non solum autem expectavi, sed pro hoc quod expectavi oravi: hoc extra librum cum sit, ex sequentibus habetur. Et quia oravi, *exaudivit preces meas*, et hoc accipiendum est future, quasi diceret: Orabo, et exaudiet me, et ut dignus essem exauditione, prius *eduxit me de lacu miseriæ*, id est de profunditate vitiorum, in quem alii miseri descendunt, non dixit eduxit, quod in eo fuissent iniqua, sed quia quantum ad debilitatem humanitatis, nisi gratia divinitatis obstitisset, posset contingere: quasi dicat, immunem me fecit a peccato. Bene vero peccatorum profunditas lacus dicitur, eo quod instabiles et fluxos faciat et insolidos, quemadmodum lacus instabiles fluxus et insolidus est. *Et eduxit me de luto facis.* Hoc autem idem est, quod et de lacu facis: sed aliud denotat, scilicet nimiam sorditatem et fetorem mali exempli, sicut lutum defæce sordidius est et putridius alio luto. Nam qui in lacu miseriæ sunt, et fetidissimi existunt, et alios exempli malifetore corruptunt. Et non solum eduxit, sed et *statuit*, id est stabilivit *pedes meos*, id est affectiones meas *supra petram*, id est super firmitatem virtutum. *Et direxit gressus meos*, id est ipsas affectiones meas perseveranter de bono opere in bonum opus. *Et immisit in os meum, in os cordis scilicet, canticum novum*, scilicet *carmen*, id est laudem *Ieo nostro* competens. In Hebræo habetur *hymnum*, Novum canticum dicit, suis voluntatibus Deo voluntatem præponere, quo velus homo Adam et ejus membra caruerunt: qui suis voluntatibus obedire maluerunt. Istud autem novus homo Christus, et ejus conformes habuerunt. Notandum, prophetas aliosque fideles qui Christi adventum prævenerunt, **126** Christi membra fuisse, jam in fide et spe, licet nondum esset natus de Virgine: quod prefiguratum est per quemdam in Veteri Testamento, cujus manus in natiuitate caput præcessit, Dico: Expectavi, et ipse intendit. Et oravi, et exaudivit, et hæc *videbunt*, id est intelligent *multi*, sicut intelligendum est. Et videndo, exemplo mei *timebunt Dominum*,

A timore casto, id est diligenter et timendo *sperabunt in Domino* remunerationem. Et quia timebunt et sperabunt, *beatus vir* erit in futuro, *cujus viri Domini nomen est spes ejus*, id est qui spem salutis ponit in nomine Domini, quod diligit et magnificat. Quod autem ponit singulariter *vir*, cum pluraliter posuisset timebunt et sperabunt, ideo facit ut eos unum quid esse in spe et timore ostendat.

Quoniam autem hoc non sufficeret, addit: *Et ille beatus vir non respexit*, id est non retro aspiciet, *in vanitates et in insanias*, declinando. « Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, et aspiciens retrorsum, aptus est regno Dei (Luc. ix, 62). » Vanitates dicit appetitus terrenorum, quæ vana sunt. Insanias autem *falsas* dicit ipsa bona, quoniam homines insanire faciunt, dum eos a lege Dei deviant. Falsa vero quod ipsa appetentibus beatitudinem promittendo fallunt; vel insanie falsæ, idolorum cultus dicuntur. Quid enim fallacius quam creaturam dicere creatorem, aut quæ major insania quam cultum Deo debitum creaturæ impendere? Vel insanie falsæ vitia dicuntur, eo quod homines Deo retrahendo insanire faciunt, et cum desiderabilia dixerim esse, non quantum ad sui naturam, sed videantur esse, fallunt. Dico quod non respiciet in vanitates, id est in terrena. Et quamvis ea vana quantum ad hominum reputationem, qui dicunt ea summa bona esse, cum non sint. Tamen, ne ipsa vituperare videar, dico *quod tu, Domine Deus meus, fecisti multa mirabilia*, scilicet illa terrena, mirabilia existentia, dico tua esse: quod est dicere: Quæ creaturæ tuæ sunt, non creator, vel sic. Non respiciet in insanias, id est in idololatriam, nec est illic respiciendum, sed in te, Domine, ut colaris. Nam tu, Domine, fecisti multa mirabilia tua; quod est dicere: Multas fecisti mirabiles creaturas, per quas tu cum sis invisibilis, cognosceris esse Dominus et Creator, ideoque in tui cultum respiciendum est. Unde Apostolus: « Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur (Rom. i, 20). » Et ea mirabilia fecisti *cogitationibus*, id est dispositionibus, tuis, non alterius dispositionibus. Unde idem Apostolus: « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? » (Rom. xi, 34) Nullus scilicet: ergo quia fecisti multa mirabilia cogitationibus tuis, apparet quod *nullus est qui similis sit tibi* usquequaque, ut sit scilicet rerum creator, ideoque sicut tu debeat adorari. Quereret aliquis: Dicis quod multi videbunt, etc. Per quid ergo videbunt? hoc autem ostendit, cum addit. Per hoc videbunt, quod ego *annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum*, quod est dicere: Mei annuntianti eis et loquentur, et per hoc ipsi multiplicabuntur super numerum definitum, id est plures erunt quam numerari possint. Annuntiare et loqui diversa sunt, annuntiantibus scilicet testimonio prophetarum, qui futura locuti sunt.

Annuntiare namque proprie est de futuris, et lo-

quentur auctoritate et rationibus suis : loqui vero de præteritis et præsentibus. Exponit autem quid annuntiabunt et loquentur, cum adjungit, hoc scilicet annuntiabunt, quod tu noluisti sacrificium legale et hostiam legalem. Multa namque in lege offerebantur, quæ sacrificia non dicebantur, ut panes, et cætera hujusmodi. Et dico quod *sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, id est scilicet intellectum perfectum dedisti mihi, quod est dicere : Et hoc annuntiabunt, quod tu perfectum intellectum dedisti mihi. Aures quidem ponuntur pro intellectu, quoniam auribus **127** audiendi intelligimus. Et hoc etiam quod tu non postulasti, et, id est etiam holocaustum pro peccato quod magnum esse reputabatur. Cum dicit, non postulasti intelligendum est per lyptoten *sprevisti*. Lyptote quippe est, cum minus dicitur, et plus intelligitur. *Holo vero totum, causis autem combustio sonat*. Inde holocaustum sacrificium dicebatur, quod pro peccato aliquo factum, totum comburebatur. In aliis autem sacrificiis non totum, sed pars comburebatur. Dico quod hoc annuntiabunt, quia tu *perfecti mihi aures*, et hoc etiam quod tunc dixi non voce sed corde, quod est dicere : Quandoquidem *perfecti*, stabilivi mecum hoc. *Ecce venio*, id est paratus accedo passibus voluntatis, ut *faciam, Deus voluntatem tuam* illam scilicet singularem voluntatem, quæ antonomastice voluntas tua dicitur et etiam *faciam legem tuam*, id est compleam legem a te datam, quæ adhuc est imperfecta, ut idem in Evangelio testatur : « Non veni solvere legem, sed adimplere (Matth. v. 17). » Hoc autem scilicet ut *faciam voluntatem tuam et legem* extra librum suppletur, ut melius continuatio procedat. Et dignum est, ut *faciam voluntatem et legem tuam*. Nam scriptum est, id est ratum et firmum est jam diu, ad modum Scripturæ : ut *facerem voluntatem tuam et legem tuam*, existentem, in medio cordis mei, quod est dicere : Quam ego habeo non circa cor, ut parum de ea curem, sed in medio cordis memoriter teneo. Dico quod scriptum est, et ostendit ubi sit scriptum, scilicet in capite libri. I Psalterii ubi dicitur : « Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte (Psaln. 1, 2). » Vel in capite libri 1, in Verbi dispositione, mihi personaliter uniti, quod est caput meum secundum humanitatem qui sum liber.

Unde Paulus : « Caput mulieris vir, caput autem viri Christus, Christi vero Deus (I Cor. xi, 3). » Liber autem dicitur Christus, eo quod ad correctionem morum nostrorum in ejus vitæ exemplo studere debeamus, cuilibet in libro causa instructionis studet, unde alibi Psalmista : « In libro tuo omnes scribentur (Psal. cxxxviii, 16). » Quoniam autem dixerat : In capite libri scriptum est, ne videretur ex necessitate, et non ex voluntate complere, interponit Deus meus hoc volui, ego ut faciam, non ex necessitate cogor. Alioquin enim non magnum meritum meum esset.

A Non autem annuntiabo tantummodo, quod *sacrificium noluisti*, etc. Sed etiam *annuntiavi*, id est annuntiabo per membra mea in Ecclesia magna, constituta ex utroque populo, non parva, sicut Synagoga significatum fuit, *justitiam omnem esse tuam*, id est ex te, non ex operibus legis, ut quidam male asserunt ; vel *justitiam tuam* id est a te fidelibus dandam, quam per Adam amiserunt. Dico, annuntiabunt. Ecce hoc est mihi quia præsens, præ nimia certitudine, quod non prohibebo labia mea, id est mei non prohibebunt ab annuntiatione labia sua timore poenæ. Et ideo non prohibebunt, o Domine, quia tu scisti, id est tu voluisti hoc, quod dicere : Quia scient te hoc velle. Unde in Evangelio :

Cum audieritis prælia et seditiones, nolite terreri (Luc. xxi, 9). » Et etiam *justitiam tuam non abscondi in corde meo*, id est justitiam a te fidelibus dandam, non abscondent, id est non celabunt mei negligenter in corde suo, nolendo eam aliis propagare. Sed dixi, id est dicent aliis *veritatem et salutare tuum*, id est prædicabunt me Filium tuum, qui sum dictus Veritas, eo quod a me veritas omnis procedat, et qui sum Salvator tuus, per quem mundum salvabis. Notandum autem quod cum dixisset *annuntiavi*, non superflue supposuit, non prohibebo labia, et non abscondi misericordiam, cum idem sit. Cum enim ponit non prohibebo, innuit quod timore mortis non tacebunt. Cum vero dicit non abscondent in corde, innuit quod negligentia non cessabunt. Imputaretur enim eis, si negligentia cessarent, juxta illud prophetæ : « Si non annuntiaveris impio impietatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (Ezech. iii, 18), » et non abscondi, id est mei non abscondant misericordiam et veritatem tuam, id est me filium tuum, emphatice dictum *misericordiam*, eo quod per me Deus humano **128** generi miserebitur, et veritatem, eo quod a me veritas omnis procedat. Notandum quoque, nec hoc superflue repetitum esse. Repetitum enim est ut sic addat : non abscondent, non dico a paucis, sed nec concilio multo. Unde superius psalmus : « Non timebo in meis millia populi, circumdantis me (Psal. iii, 7), » id est meos. Potest hoc etiam esse diversum, sic : Dixi quod mei non abscon-

D dent veritatem et salutare tuum, me scilicet. Et etiam non abscondent a concilio multo *misericordiam tuam*, id est remissionem peccatorum, quam misericorditer hominibus per me impendes. Et veritatem, id est justitiam tuam, per quam justos in futuro remunerabis. Cum autem ponit non abscondent a concilio, intelligendum est per lyptoten, prædicabunt concilio multo misericordiam et veritatem tuam. Summa vero sententiæ litteraturæ hujus ab illo loco, ubi positum est, *annuntiaverit laetatus sum*, usque ad tu autem Domine, hæc est : Per hoc videbunt multi et timebunt et sperabunt in Domino, quod mei annuntiabunt, et loquentur eis sacrificia et hostias legales, quæ Novi Testamenti umbra præcesserunt, per mortem meam evacuata esse, ipsum

que Novum Testamentum per eandem mortem completum, cui amodo adhærendum est. Et etiam annuntiabant me, existentem veritatem et salutare tuum. Annuntiabant quoque misericordiam tuam, per me hominibus impensam, et veritatem, qua justos in futuro remunerabis; quod est dicere: Per hanc prædicationem meorum, quæ dixi videbunt, et timebunt, et sperabunt.

Tu autem, Domine ut mei annuntient, et illi videant, ne longe facias miserationes tuas, id est beneficia misericordiæ tuæ, a me. Nam si longe faceres, mei non annuntiarent, nec multi viderent et timebant, quod est dicere: Beneficia quæ mihi misericorditer concessisti, scilicet quod me immunem a peccato fecisti, et me circumcinxisti, ne auferas a me, ducendo ea in irritum, non resuscitando me, id est ne permittas illa tanta beneficia inutilia esse; quia si in morte detineret, inutilia essent: et hoc est ac si diceret: Resuscita me, ut mei postea multis, quod superius ostendi, annuntient, et illi quibus annuntiabant videant, timeant et sperent. Diceret aliquis: Fecit ne tecum miserationes? Ad hoc autem sic respondet ita: Nam *misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me*, id est custodierunt, quod est dicere: Semper fuisti susceptor meus, id est patronus et defensor, ne in aliquo deficerem, et in omni bono abundarem. Et hoc propter misericordiam fecisti, ut per me mundum misericorditer salvares. Et propter veritatem, ut verus esses in hoc quod promiseras, vel propter veritatem, id est iustitiam. Iustum enimerat, ut me iustum semper susciperes. Suscipere dicit, a similitudine patroni, qui aliquem suscipit ut sibi patrocinetur. Subjungit autem causas ut facilius impetret, quare non de beat longe facere miserationes, sic: *dico ne longe facias*, et necesse est ne hoc facias, *quoniam me*, id est meos, *circumdederunt*, id est circumvallaverunt, propter peccatum Adæ mala tribulationum diversarum, *quorum non est numerus definitus*, id est quæ non possunt numerari, a quibus malis nunquam liberarentur, si longe faceres, et ideo adhuc *ne longe facias*, quia *comprehenderunt me iniquitates meæ*, id est prævaluerunt meis iniquitatibus suæ, et devicerunt, et eos captos subjugarunt, a similitudine illius, qui aliquem adeo persequitur, quod etiam devincit et comprehendit. Unde Apostolus: «Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in legem peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23);» et adeo *comprehenderunt meos*, quod non potui *ut viderem*, id est non fuerunt potentes ut bene viderent, interiori scilicet visione cognoscerent, quid faciendum esset, et quid non, quæ iniquitates non sunt paucae. Sed *multiplicate sunt super capillos capitis mei*, id est meorum, quod est dicere: Excesserunt numerositate sua multiplicatam capillorum meorum. Quoniam vero dixerat *comprehenderunt meos iniquitates suæ*, ne quilibet eos excusare volens, diceret eos sic debiles a Deo creatos esse,

A addit: Et hoc quod *comprehenderunt eos*, inde contingit quia *cor meum dereliquit me*, id est ratio cordis meorum, quæ perfecta creata est a Deo, dereliquit meos ex maxima parte, id est imperfecta est.

Notandum vero, quod sicut ratio in Adam perfecta creata, per ejus peccatum debilitata est, sic et in iniquoque anima perfecte rationalis creatur, quæ postea per ipsius carnis vitiosæ cui conjungitur oppressionem, debilitatur. Dixi quod meos *circumdederunt mala*, et *comprehenderunt iniquitates*, ut autem et a malis, et ab iniquitatibus eruantur. *Complaceat tibi, Domine, ut eruas me*, a morte resuscitando. Alioquin enim ipsi non eruerentur; et ut ego dignus sim erui. *Respice misericorditer ad adjuvandum me*, ab bene operandum, et ne deficiam. *Respice* dicit, a similitudine illius, qui illum quem adjuvare vult, sæpe respicit, quod dicitur: *Adjuva me ad bene operandum*. Cum dicit *complaceat*, denotat Trinitatem. Cum autem dicit *tibi*, denotat essentialitatem unitatem; et postquam me erueris, *confundantur bona confusione, et revereantur*, id est timeant qui *quærent animam meam, ut auferant eam*, non ut imitentur: et non solum qui quærent, sed et simul cum quærentibus qui *volunt mihi mala*, convertantur de nequitia sua, *retrosum* post me incedentes, id est ut sint mei sequaces et revereantur, id est timeant, vel sic: Simulcum lætitia, quam de morte mea habuerunt, revereantur in resurrectione, et sic *convertantur retrosum*, præposteratè hoc in loco ponitur. Multi vero fuerunt voluntatis male, qui non quæsierunt. Et illi quoque qui *simulatorie dicunt mihi: Euge, euge*, simulando se amicos meos ferant *confestim*, id est indilate post resurrectionem meam, *confusionem suam*, id est ad sui utilitatem credentes. Bene vero ponit *ferant*, a similitudine illius, qui grave onus fert, a quo valde comprimitur, quod dicitur: Comprimantur a confusione sua, et sic *convertantur*. Et hoc est ac si diceret: Non solum oro pro aliis volentibus et quærentibus mala, qui non sunt amici mei simulatorii, sed pro simulatoriis, de quibus minus videretur.

Notandum autem quod non pro omnibus, sed pro salvandis tantum orat, inutiliter enim pro perendis orare. Dico quod inimici *confundantur et revereantur*. Ex opposito autem, *omnes quærentes te bona vita sua*, scilicet discipuli mei, *exsultent et lætentur*. Præposteratio. *Lætentur* et non parum, sed *exsultent*, id est valde lætentur, super te fundati ne moveantur. Et ipsi quærentes te qui *diligunt salutare tuum*, id est me diligunt per quem mundum salvabis, non odio habent, ut impii Judæi, dicant velin-terius vel exterius: *magnificetur semper Dominus*, id est glorificetur magis et magis in conversione impiorum, qui jam in resurrectione glorificatus est. Dico me esse salutare. *Ego autem*, id est etiam mendicus sum et pauper, o audiores, secundum humanitatem scilicet; quod est dicere: Non solum salvator sum, sed etiam ut sic vos salvem, *pauper sum*,

id est insufficiens ope mesalvari; et mendicus, id est querens opem alterius, Patris, scilicet, aliter enim non salvaremini. Et quia me humiliter mendicum et pauperem reputo, Dominus sollicitus est mei, id est, providit mihi ut remuneret, a similitudine patroni, qui illius quem remunerare intendit sollicitus est. Cum autem se, qui omnipotens est, mendicum et pauperem dicit, suæ nos exemplo humilitatis instruit, ne in nobis confidamus, sed nos mendicos et pauperes reputemus, et sic tandem remuneretur, sicut ipse remuneratus est. Orat quoque de remuneratione resurrectionis, ut et nos orare instruat, sic: O Deus meus, quandoquidem sollicitus es mei, tu qui es adiutor, id est cooperatus meus, ut resurgam, et protector, ne in tribulationibus deficiam; ne tardaveris resurrectionem meam usque in communem resurrectionem, sed post tres dies resuscita. Cum ponit adiutor, innuit se meritis suis operari resurrectionem, ostendendo quod et eam gratia divina cooperabitur, ut et nos bene agendo salutem nostram operari instruamur.

IN PSALMUM XL.

Titulus quadragesimi. Psalm. David, id est Christi respicientis in finem, id est in futuram beatitudinem, quæ finis erit expectationis iustorum, vel in se finem prophetiæ et legis, qui etiam finis est totius 130 sanctitatis. Est quoque finis ad quem attingendum omnes boni nituntur. Quoniam autem se mendicum et pauperem dixerat, ne simpliciter secundum humanitatem consideratus solummodo mendicus et pauper intelligeretur, membra instruit ut aliud in se supra mendicum et pauperem intelligant, Deum scilicet: quod illi non intellexerunt qui eum morti dederunt. Ostendit etiam duplicem utilitatem eos inde adepturos, hic scilicet et in futuro. Orat quoque pro eis, dicens se passione sua hæc promereri, ut pro eis exaudiat, quam passionem partim ostendit. Orat insuper de resurrectione, ut sic inimicis quod merentur retribuatur, et per hoc suos ab eorum conformitate deterret. Dicitque se exaudiendum, cum innocens sit, ut et nos si innocentes exstiterimus, exaudiendos esse innuat.

Beatus qui intelligit super egenam et pauperem, quasi dicat: In psalmo superiori me mendicum et pauperem dixi. Quidam vero sunt qui me simpliciter hominem considerando, solummodo mendicum et pauperem intelligunt, Judei scilicet, sed beatus erit ille qui intelligit aliud in me, quod est super egenam et pauperem, Deitatem videlicet, quæ dominatur humanitati, quæ mendica et pauper est. Ostendit autem partem beatitudinis, cum subjungit: In die mala liberabit eum Dominus a morte perpetua in die iudicii, scilicet quæ dies dicitur mala, eo quod in malis damnatio tribuetur. Unde scriptum est: « Dies illa dies iræ (Soph. 1, 15), » calamitatis et miserie. Ostendit quoque aliam partem beatitudinis, sic: in futuro liberabit; hic autem conservabit et vivificabit, et beatum faciet in terra, et non tradet eum in animam, id est in manus inimi eorum ejus.

Hoc autem extra librum est, sed ex sequenti oratione percipitur. Dico: liberabit et conservabit, etc., et ita sit. Dominus conservet eum et vivificet eum: Præposterus ordo. Dominus vivificet eum interius in anima, restituendo virtutes quas per Adam amisit. Et beatum faciet eum in terra, quod est dicere: Faciat eum bene dominari et excolere terram, sensualitatem suam, scilicet ut bene excolta germinet fructum bonum, id est opera bona, non tribulos et spinas, id est peccata, sicut prius, quod præsignatum est per Adam, cui dictum est a Domino: « Terra tua tibi germinabit tribulos et spinas (Gen. 3, 13). » Et sic postquam erit bene culta terra, beatum faciet eum, etiam in hoc mundo: in terra, id est in bonis fructibus terræ suæ. Et post conservet eum perseveranter, in vivificatione animæ, et in beatitudine terræ. Et in hoc modo scilicet conservet. Non tradat eum in animam, id est in voluntatem inimicorum ejus, quod est dicere: Et si tradat in manus, ut possint eum affligere, non tradat saltem in desiderium, ut eum possint aliquo modo a vivificatione animæ, et beatitudine terræ retrahere, quod est ac si dicat: Sic conservet, ut non possint eum inimici revocare, et etiam Dominus opem ferat illi in futuro, eruens eum a mortalitate et passibilitate. Illi dico existenti super lectum doloris ejus, id est dominanti corpori suo, quod est lectus animæ, et lectus doloris, in quo huiusmodi dolores regnant. Bene vero ponitur lectus doloris, per similitudinem. Sicut cui lectus doloris dicitur, in quo aliquis infirmus cubat, nec in eo requiescere potest, sic et corpus in quo anima infirmata manet, nec in eo requiescere potest, sed multumode cruciatur, lectus doloris ejus dicitur. Exponit autem quomodo factum sit corpus lectus doloris.

Sic diceret aliquis: Quomodo factum est corpus lectus doloris? Respondet: O Domine, tu versasti universum stratum ejus, id est, tu commutasti totum stratum ejus, id est, commutasti lectum illum per omnes partes suas, faciens eum lectum doloris, cum esset lectus quietis, in quo anima quiesceret, nisi Adam peccaret; a similitudine lecti, qui, cum sit bene compositus, sic ut in eo possit aliquis bene quiescere, versatur, et fit incompositus, ut jam in eo nequeat quies haberi. Stratum dico positum in infirmitate ejus, quod est dicere, non injuste versasti, sed malo merito ejus; quia prius se posuit in infirmitate transgrediendo præceptum tuum in Adam: hanc autem apostropham facit ex 131 nimia affectione, quasi dicat: Tu, Domine, qui iuste stratum versasti, et potens es reficere, clementer refice, ex strato doloris faciendo lectum quietis. Ego oravi: Dominus conservet, etc., et sic erit, nam hoc promerui oratio mea. Ego enim, qui idoneus eram, et ad hoc veneram, ut pro eis orarem, dixi vel interius vel exterius: Domine, miserere mei, id est meorum, sic scilicet miserere: Sana animam meam, id est meorum, et inde sananda est, quia peccavit, id est peccaverit tibi, id est a te solo per remissionem sanandi, dico causans cur adjuvare debes.

Nam ut sanes, hoc totum patiar, scilicet *inimici mei dixerunt*, id est dicent, *mala mihi*, hoc scilicet : *quando morietur*, etc., quæ sequentur usque ad, *Tu autem, Domine*, vel hoc sic continuari potest : Dico quod beatus erit qui intelligit *super egenum et pauperem*, et merito, quia nolet non intelligere, cum multi non intelligentes sint, quorum malum exemplum posset eum revocare : *Inimici* namque *mei* Judæi *dixerunt*, id est, dicent mihi mala, id est incommodum meum non secundum reiveritatem, sed secundum eorum æstimationem, hæc mala scilicet dixerunt : *quando morietur* iste homo, et sic quod *peribit nomen ejus*, id est fama nominis, quæ tanta est; et hoc est ac si diceret : Occidamus eum, et definendo in morte deleamus famam nominis ejus. Non solum autem hæc mala dicent, sed etiam *etsi*, id est quamvis aliquis eorum *ingrediebatur*, id est ingrediat familiaritatem, et præsentiam, et cohabitationem meam, non ingredietur bona intentione, sed solummodo *ut videret*, id est ut videat. Potest etiam *etsi* esse duæ partes, sic hæc mala dicent mihi : *et si* aliquis eorum dicentium *ingrediebatur*, id est ingrediat familiaritatem et cohabitationem meam, ad hoc ingredietur *ut videret*, id est exploret si quid in me dignum reprehensione sit.

Et cum nihil videbit, *vana* tamen, id est falsa loquebatur, id est, loquetur de me, ut quidam dixisse leguntur : In Beelzebub principe demoniorum ejicit dæmonia (*Luc. xi, 15*); et non solum *vana* loquebatur, sed etiam *cor ejus congregavit iniquitatem*, id est congregabit iniquas cogitationes de me, et *sibi*, id est ad damnationem sui. Et post *egrediebatur*, id est egredietur *foras* de familiaritate et cohabitatione mea; et loquebatur, id est loquetur, mala de me locutione tendente in *idipsum*, id est in perseverantia; quod est dicere : loquetur de me mala perseveranter, vel Loquetur de me *in idipsum* vanitatis tendendo, quod loquetur dum mecum erit; quod est dicere : Et mecum existens, et a me egressus, *vana* loqui non cessabit.

Et non solum iste *vana* de me loquetur, sed et *omnes inimici mei* Judæi, *adversum* me existentes, *susurrabant*, id est susurrando de me loquentur male, juxta illud : « Murmurabant Pharisei, » etc. (*Luc. xv, 2*.) Et alibi : « Murmur multus erat de eo in plebe » (*Joan. vii, 12*). » Et non solum *susurrabant*, sed et *cogitabant*, id est cogitabant mala *adversum* me. Et hoc mihi, id est ad exaltationem mei, juxta illud : « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam » (*Luc. xxiv, 7*) » Et non solum cogitabant, sed *verbum iniquum constituerunt*, id est constituent *adversum* me, dicendo : « Reus est mortis » (*Matth. xxvi, 6*). » Dico quod ipsi cogitabant sic, et loquebantur. Et cum hoc fecerint, *numquid quid dormit*, id est dormiet in morte, *non adjiciet ut resurgat* ? Hoc autem ad eorum increpationem sic interrogative ponit, quasi diceret : Putat me non resurrecturum, sed illi qui voluntatem habet dormiendi (ego scilicet) huic voluntati, adjiciet quoque volunta-

tem resurgendi. Unde idem in Evangelio : « Ego ponam animam meam, et iterum sumo eam » (*Joan. x, 17*). » Dixi quod *inimici mei* sic cogitabant et loquebantur adversum me, et hoc bene credibile est, quia majus quid et mirabilius mihi continget.

Et ecce homo pacis meæ, id est Judas homo simpliciter non specialis, compos *pacis meæ*, id est erga quem pacem habeo, ferendo eum patienter, cum ipse mihi nimis adversetur, vel simulator *pacis meæ*, id est qui simulabit se mecum habere pacem, ut me osculo tradat, *qui edebat panes meos*, id est qui convictor meus est, ¹³² vel panes meos speciales, id est doctrinam qua pascuntur animæ fidelium, et sacramentum corporis et sanguinis mei, *super* me existens, id est superior pro reputatione sua, *magnificavit supplantationem*, id est magnam parabit mihi deceptionem, ut osculoscilicet me tradat Non tamen deceptionem quantum ad me, sed quantum ad existimationem suam. Hoc autem non ponit ad suorum inimicorum excusationem, sed idem est ac si diceret : Ideo dignum est ut beatus sit qui intelligit, quoniam non removebuntur a bono intellectu suo malo, exemplo illius qui me tradet.

Dico quia *inimici* sic cogitabant et loquebantur adversum me, et *homo pacis meæ magnificabit super me supplantationem*. Tu autem, Domine, miserere mei. Et sic quidem miserere. Resuscitame scilicet, et resuscitatus *retribuam eis* quod promeruerunt, scilicet duplicem damnationem in corpore et in anima. Oravi : miserere, quod vere facies; et in hoc *quoniam voluisti*, id est dilexisti me faciendo immunem a peccato, *cognovi quoniam non gaudebit inimicus meus* populus Judaicus *super me*, id est de me non resuscitato. Quod est dicere : Tua erga me dilectio est inde pignus et arrha, *inimicus non gaudebit*.

Me autem propter innocentiam suscepisti, id est scilicet me, quia innocenssum, suscipies, more medici duendo de mortalitate ad immortalitatem : et post me existentem in *conspectu* tuo, id est in beneplacencia tua, vel in *conspectu* dixit ad similitudinem servi fidelis, qui semper in *conspectu* Domini existens, paratus est etiam ad nutum ei obedire, quod est dicere : Me semper paratum tibi obedire confirmasti, id est confirmabis in æternum, id est in æterna gloria, ne ultra moriar, juxta illud : « Christus resurgens ex mortuis jam non moritur » (*Rom. vi, 9*), » etc. Facit autem apostropham ad auditores, adhortando eos ad Deum inde benedicendum, sic : Ergo, quia me suscipiet et confirmabimini, *Benedictus*, id est laudatus, sit Dominus Deus ab Israel, id est a videntibus Deum, a *sæculo*, hic incipiendo, et usque in futurum *sæculum* eundo : *fiat, fiat*. Hoc autem geminat, vel ad nimiam exhortationem, vel propter geminium Ecclesiæ parietem, ac si dicat : *fiat* hoc in Ecclesia de Judæis, et *fiat* in Ecclesia de gentilibus.

IN PSALMUM XLI.

Psalmi Titulus XLI. *In finem intellectus filius Chore*, Hic non ponitur *Chore* ad historiæ figuram, sed ad

solum nominis interpretationem. Chore namque *Calvaria* interpretatur : quoniam autem in Calvaria loco nominis noster passus est, hic pro ejus passione Chore ponitur. Notandum vero melius eum Chore (quod Calvariam sonat) propter similitudinem posuisse, quam si Golgotha posuisset, quod etiam unomen est loci in quo Christus passus est : quia sicut Chore contemporaneus David filios habuit carnales, sic et Christus, ejus passio per nomen Chore accipitur, filios habet spirituales, qui passionis et bonitatis ejus, in quantum eis possibile est, existunt imitatores. Exponitur autem sic titulus suprapositus. *Filiis Chore*, id est imitatoribus passionis Christi tendentibus *in finem*, id est in summum bonum. Per hoc quod sunt filii Chore, intellectus attribuendus est, id est dicendi sunt bene intelligentes cum se per Christi passionis imitationem intelligant in finem ad quem tendunt perventuros. Introducitur in hoc psalmo vox Ecclesiae martyrurum, in tribulationibus depressa, et intelligentis se per tribulationes illas ad finem perventuram, ad quem in hoc psalmo valde suspirat, cujus quoque finis contuitu se de tribulationibus suis consolatur, unde etiam oraturam se dicit.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum pervenire, post consumptionem serpentis; *ita desiderat anima mea ad te, Deus*, pervenire, postquam jam vitia in me consumpsi et destruxi. Ecce hic suspirat ad summum bonum tendendo; bene vero ponit non aquas simpliciter, sed *fontes aquarum*, quod est dicere: Ad aquas indefectibiles, quae semper fluunt,

133 et nunquam exsiccantur. Cervus enim serpente devorato, ad fontem vivum, cui aqua nullo tempore deficit, nimio ardore exstans properat, ejusque refrigeratione et potatione juvenis efficitur; sic et fidelis quisque veneno vitiorum in se absorpto, ad fontem vitae indeficientis Christum bonorum operum cursu, et patientia tribulationum assidue tendit; ad quem cum carnis vetustate deposita pervenerit, ineffabili juventute per ipsius fontis refrigerium et inebriationem renovabitur. Unde in Apocalypsi : « Ecce nova facio omnia (*Apoc* xxi, 5) : » Ostendit autem propter quid ad Deum pervenire desideret, apostropham ad auditores faciendo, ut et eos hoc idem desiderare instruat, cum subdit : Dico, o auditores, quod *anima mea desiderat*, et non parvo desiderio : sed *sititit anima mea*, et adhuc sitit, id est, tanto desiderio desideravit, quanto ille qui sitiens est, pervenire *ad Deum fortem (fontem)*, id est impassibilem, cui nullus hostis prevalere potest, *vivum* indeficientem, juxta illud : « Vivo ego in aeternum (*Isa*. xlix, 18) : » quasi diceret : Ideo *sititit* ut per eum *vivum* et fortem vivus efficiar et fortis. Et ego qui sic sititit et sitio, *quando veniam*, onere carnis deposito, *ante faciem*, id est praesentiam Dei, qui dum in hac sum peregrinatione, elongatus videor. Et postquam venero, apparebo inimicis vivus et fortis, qui hic existens debilis in carne, et assidue mortis periculo subjacens, nec etiam ali-

A quid esse videor ? Hoc autem ex nimio desiderio interrogative ponit.

Quereret aliquis : Quare adeo venire suspiras ? Ad hoc ergo sic respondet : Ideo suspiro dicendo, quando veniam et apparebo, quia in tribulationibus posita sum, a quibus erui vellem. *Fuerunt enim mihi et sunt lacrymae*, id est miseriae, quae sunt causae lacrymarum, *panes*, id est assidue ad modum panis, qui cibis assiduus et quotidianus est. Exponit autem in qua significatione ponat panes, cum addit, *die ac nocte*, scilicet fuerunt, id est assidue : *dum*, id est quandoquidem *dicitur mihi* ab inimicis *quotidie*, id est jugiter, et verbis et ipsis tribulationibus quas inferunt : *Ubi est Deus tuus*, qui te non liberat a manibus nostris ? Nusquam. Vel sic : Ubi est Deus tuus, quem digito nequis ostendere, sicut nos solem et lunam, et ceteros deos quos colimus ? Nusquam. Dico quod fuerunt mihi lacrymae. Et quia dicunt : Ubi est Deus tuus ? Haec tamen, id est lacrymas, et hoc quod dicitur Ubi est Deus tuus ? *Recordatus sum*, id est saepe consideravi. Et ideo *effudi animam* : et non extra me ; sed in me diffudi, id est dilatavi animam meam in laetitia. Unde Augustinus : « Laetitia, animi diffusio. Tristitia, animi contractio. Cupiditas, animi progressio. Timor, animi fuga. » Et ideo effudi animam, quoniam per haec quae patienter fero, *transibo* de hac convale lacrymarum, usque *ad domum Dei*, scilicet Hierusalem caelestem, quae non est transitoria ut tabernaculum : sed permanens ad modum domus : de qua apostolus Paulus ad Corinthios : « Aedificationem ex Deo habemus domum Dei, non manufactam, aeternam in caelis (*II Cor.* v, 1). » Dico quod transibo usque ad domum Dei : Ego dico qui transivi *in locum*, id est in opportunitatem *tabernaculi admirabilis*, Ecclesiae scilicet, quae est Dei tabernaculum admirabile, in quo Deo a fidelibus militatur. Quod est dicere. Transivi ab idololatria et appetitu mundanorum ad hoc ut sim filius Ecclesiae, per quam deveniam ad domum Dei. Bene quidem ponit, in locum tabernaculi, id est in opportunitatem. Quod est dicere : in opportunum tabernaculum : Hic enim tabernaculum opportunum est, ut per illud perveniamus ad domum. Cum autem tabernaculum, quod transitorium est, admirabile dicit : propter excellentiam fidelium qui in eo militant, innuit domum quae aeterna futura est, multo magis admirabilem. Dico quod transibo usque ad domum Dei existendo tunc *in voce*, id est in manifestatione *exultationis et confessionis* id est laudis. Vocem vero ponit pro manifestatione, quia per eam cogitationes manifestantur. Quod est dicere : **134** Cum transibo, manifeste exultabo in eo, et confitebor ei, id est laudabo eum. « Nunc enim videmus quasi per speculum, tunc autem facie ad faciem (*I Cor.* xiii, 12). » Subjungit vero causam vocis exultationis et confessionis, sic : Dico in voce exultationis et confessionis. Et *sonus* iste, id est vox est sonus, id est manifestatio exultationis et confessionis meae *epulantis*. Quod est dicere : Ideo

exultabo manifeste et confitebor, quia epulabor, A non in terrenis epulis, sed in aeterna beatitudine, quæ mihi erit epulum. Unde alibi Psalmista : « Jusli epulentur in lætitia (Psal. LXXVI, 4). » Sonus etiam quia sicut et vox res manifesta est, pro manifestatione similiter ponitur. Vel sic : Fuerunt mihi continue.

Et exponit : Dico quando veniam ante faciem Dei. Et certa sum quia veniam. Fuerunt enim mihi lacrymæ meæ die ac nocte, id est jugiter. Quod est dicere : Miserias pro eo jugiter sustinui : dum dicitur mihi quotidie. Ubi est Deus tuus? Lacrymæ dico existentes panes animæ meæ. Ac si dicat : A quibus anima reficitur et confortatur, dum a sordibus per eas expiatur : etsi caro inde crucietur. Et quamvis mihi lacrymæ essent die ac nocte, tantum hæc quæ ego dicam, recordatus sum qui aliquando per tribulationes oblitus fueram, scilicet quoniam per lacrymas transibo usque ad domum Dei, existens in voce exultationis, quæ vox erit sonus meus epulantis. Ego dico qui jam transivi in locum tabernaculi admirabilis. Et quia transibo ad domum, et jam transivi in locum tabernaculi, effudi in me animam meam. Ergo quia per tribulationes transibo : *Quare tristis es, anima mea*, in tribulationibus ? *Et quare conturbas me*, id est reddis me turbatam pro tristitia tua ? Hoc autem ex affectione nimia ponit sub interrogatione : Quasi diceret : Desine tristis esse, et conturbare me. *Et spera*, id est spem pone in Deo : *quoniam adhuc futurum est quod confitebor illi*, id est laudabo illum perfecta laude, in beatitudine constituta. Vel sic. Quoniam adhuc sperando usque in finem vitæ, confitebor illi. Ac si dicat : Quoniam si perseveranter speravero, laudabo eum perfecte, aliter vero non confiter. Et sperandum est in eo : Quoniam *salutare*, id est salvator, est *mei vultus* existens, id est meæ similitudinis, scilicet homo sicut ego. Ideoque mei miserebitur qui ejusdem naturæ sum. *Et Deus meus* est, id est Creator meus. Vultus pro similitudine ponitur quoniam in vultu præcipue solet hominum similitudo denotari. Dico, o auditores, quare tristis est anima ? Et quia tristis est, *conturbata* est indignatione *anima mea ad meipsum*, id est indignata est anima mea adversum semetipsam : quia unde non oportuit tristari, de tribulationibus scilicet, tristis facta est. In hoc autem innuit, quia similiter adversum nos indignari debemus : si contigerit aliquando pro tribulatione tristitia, et sic a tristitia recedere. Dixi quod transibo usque ad domum Dei *Et propterea* quia de hoc certa sum, *memor ero tui* ad te semper tendens. Non amodo oblivioni te tradens. Quæ memoria continget de terra Jordanis : de me scilicet, quia facta sum a te terra Jordanis, id est terra irrigua et fertilis per Jordanem, id est, per baptismam, quæ prius eram terra sterilis ab opere bono per peccatorum ariditatem. Jordanis, quia in eo Dominus baptizatus est, pro baptismo ponitur : *Et illa memoria procedet de Hermonium*, id est, de me, quia facta sum per con-

fessionem Hermon, id est anathematizans peccata mea. Et procedet a monte modico, id est de me : quia fecisti me montem, id est in virtutibus excelsum, ad modum montis. Et modicum tamen, id est humilem, non de virtutibus superbientem, de et a causative hic ponatur. Quod est ac si dicat : Ideo tui memor ero, quia me fecisti terram Jordanis et Hermonium, et montem modicum. Et adhuc memor ero tui, propter abyssum, id est profunditatem meam, id est propter multitudinem tribulationum mearum. Et hoc extra librum suppletur.

Diceret aliquis : Quare propter abyssum memor eris ? Respondet. *Abyssus* enim hæc, id est profunditas tribulationum *invocat*, 135 id est in mente mea vocat per considerationem *abyssum*, id est profunditatem damnationis futuræ, quæ aeterna erit. Quod est dicere : Cum video me hica te permitti tribulationibus affligi, quia per peccata te oblivioni tradidi, considero quod gravius in futuro damnabor, si perseveranter oblivioni te tradidero, et sic per ipsas tribulationes tui memor ero : *Invocat* dicit a similitudine alicujus, qui aliquem separatim ab aliquo vocat, ut illi præsens per vocationem suam fiat : *Invocat*, id est in mente vocat. *Et invocat in voce cataractarum tuarum*, id est in aperta atestatione prophetarum tuorum, qui testati sunt abyssum illam futuram. Ac si dicat : Per hoc *invocat*, quia videt prophetas hæc testatos esse. Vox vero, sicut superius, pro manifestatione ponitur. Cataractæ dicuntur prophætæ, eo quod pereos in humanum genus aqua doctrinæ descendit : sicut per cataractas aquæ pluviarum in terram defluunt. Cataractæ namque dicuntur proprie viæ per quas aquæ pluviarum in terram defluunt. Unde in Genesi legitur : « Cataractæ cæli apertæ sunt (Gen. vii, 11). »

Diceret aliquis : Estne abyssus in te ? Respondetur a Patribus, ita : *Omnia enim excelsa tua*, id est, magnæ tribulationes, a dispositione tua illatæ : *et fluctus tui*, id est minores tribulationes, *transierunt*, id est venerunt sicut transirent, *super me*, ut opprimerent me. Cum dicit *transierunt*, innuit quod sieverunt ut transirent, ut instruat eas non esse timendas, cum sint transitoriae. *Fluctus* dicuntur tribulationes, eo quod opprimunt carnem, sicut fluctus opprimunt navem. Quæ excelsa et quos fluctus nobis in die, id est in prosperitate, constituit *mandavit Dominus*, per scripturas doctorum, esse *miserecordiam suam*, id est per misericordiam Dei nobis inferri, ut, per eas purgati, non in futuro damnemur, juxta illud Augustini : « Misericorditer adhibet temporalem severitatem, ne juste inferat æternam ultionem. » Bene dicit quidem in die, id est in prosperitate, *mandavit*, quia tunc fidelibus studio Scripturarum vacare licet, cum a tribulationibus quiescunt. *Et mandavit per easdem Scripturas, in nocte*, id est in adversitate habendum esse *canticum ejus*, id est jucunditatem in eo, juxta illud Evangelii : « Gaudete et exsultate cum vos oderint homines, et exprobraverint vos, et ejecerint nomen vestrum

tanquam malum propter Filium hominis: Merces enim vestra multa est in cœlo (*Luc. vi. 22*). » Diem, quia clarus est, pro prosperitate ponit; noctem autem, quia obscura, pro adversitate. Quoniam autem mandavit tribulationes esse misericordiam, et in nocte habendum esse canticum, *aquid me*, id est in corde meo erit oratio facienda Deo, opifici *vite mee*, id est orabo intra me Deum auctorem vite mee, scilicet *dicam* interius Deo: O Deus, tu *susceptor*, id est medicus et patronus *meus* es.

Quare ergo oblitus es mei, id est videris esse oblitus mei? Exponit autem in quo videtur oblitus, sic scilicet: *quare contristatus incedo*, id est quare permittis me constriatam incedere viam vite hujus, *dum*, hoc est quod, *affligit me inimicus* tribulando? Et *dum*, hoc est quod. *confringuntur ossa mea*, id est debilitantur fortitudines patientie mee, cum ægre feram tribulationes, de quibus non esset tristandum. Ossa pluraliter ponit quantum ad plures fideles Ecclesie. Et quare contristatus incedo, dum inimici mei, qui me tribulant, *exprobraverunt mihi*, id est probra mihi intulerunt, dicentes me stultam et insanam esse, quæ amitto bona præsentia, et promitto mihi invisibilia ac futura? Et *dum dicunt mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus*, qui te non liberat et quem ostendere nequis? Hanc autem orationem ex ingenti desiderio sic interrogative ponit. Et est hoc totum ac si poneret: Noli sic mei oblitus esse, ut de afflictionibus quas pro te patior constrikeris, et ut confringantur ossa mea, et ut tristis sim de probris ab inimicis pro te illatis. Facit autem apostropham ad se consolando animam suam de tristitia sua, sic: Dico quod Deus est *susceptor meus*. Ergo *quare tristis es* **136** *anima mea?* et *quare conturbas me?* Noli contristari et conturbare me. Sed *spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus*. Hoc autem hic, ut superius exponitur.

Notandum autem, hoc quamvis superius positum sit, hic etiam non superflue poni, cum ad aliud ponatur, hoc etiam ex affectione nimia sic ingeminat. Quod enim multum desiderat, semel dixisse non sufficit.

IN PSALMUM XLII.

Titulus quadragiesimi secundi. *Psalmus David*, id est Ecclesie martyrum. Superius videtur egisse Ecclesia martyrum, suspirans in tribulationibus, illatis ab inimicis qui extra Ecclesiam sunt: qui etiam dixerunt bis: « Ubi est Deus tuus? » (*Psal. xli. 11*.) Hic autem Ecclesia martyrum agit in tribulationibus falsorum fidelium posita, orans ut Dei iudicio causa sua a causa ipsorum discernatur, scilicet ut tunc manifestetur, quæ potior sit, quod nunc a multis ignoratur. Orat etiam ut ab eorum consortio eruatur post corporis dissolutionem, quæ modo multa patitur per eorumdem infidelium, cui præsentia corporum conjuncta est, iniquitatem et dolositatem. Consolatur quoque se de tribulationibus suis, nullam inde habendam esse tristitiam ostendens

Judica me, Deus, quasi dicat: Non reformando iudicium tuum, ut impii, sed oro, *judica me* sicut iudicare debes. Et hoc modo *judica*, scilicet *discerne* in futuro *causam meam*, id est negotium meum de gente non sancta, id est de causa falsorum Christianorum, qui se sanctos esse simulant et non sunt; ut cum nunc multis incertum sit, qui melius negotium habent et meritum in futuro, reveletur per tui, iusti iudicis, iudicium, cum nos propter meritum nostrum salvabimur, ipsi vero propter suum damnabuntur. Prius autem quam ad iudicium illud perveniatur, *erue me* per corporis dissolutionem, *ab homine iniquo*, id est ab iniquorum hominum consortio, falsorum videlicet Christianorum, qui apertam mihi inferunt verbis vel factis persecutionem, ut Arius, et cæteri falsi fideles et hæretici, qui fideles veros omnimode persecuti sunt. Et *erue me a doloso homine*, id est a doloroso consortio: falsorum videlicet Christianorum et hæreticorum, qui dolosam mihi et latentem inferunt persecutionem. *Homine* dicit singulariter, quia unum quid in malitia sunt; dignum est autem ut iudices et eruas, *quoniam tu es fortitudo mea*, id est fortis sum per te ne deficiam in tribulationibus, etsi, quia de eis constriktor, minus videar esse perfectus. Præteritio meriti. *Quare ergo cum me sic jam fortem fecisti, me repulisti*, id est visus es a gratia repulisse? scilicet *quare tristis incedo*, id est dum maneo incedendo de tristitia in tristitiam? *dum*, hoc est quod, *affligit me inimicus* omnimoda afflictione. Quod est dicere: Cum jam per fortitudinem, quam a te habeo non repelli promeruerim, noli repellere sic ut de tribulationibus quibus ab inimicis pro te affligor, dimittas me tristem incedere. Dico: *judica me*. Et etiam iudicando *emitte* in me, id est manifeste mitte in me, ut plenius cognoscam, *lucem tuam*, id est sapientiam tuam, quæ dicitur lux tua, eo quod humanam naturam sibi personaliter unitam illuminet, et postea omnia ejus membra, juxta illud: « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i. 9*). » Et *emitte veritatem tuam*, id est manifeste mitte in me veritatem tuam, id est humanam naturam, ut flam ei conformis in impassibilitate et in immortalitate. Dicitur autem ideo humana natura veritas, quod cum impassibilis sit et immortalis, penitus incommutabilis est. Unde scriptum est: « Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (*Jac. i. 17*). » Bene vero ponit *emitte*, quasi diceret: Jam in me misisti lucem tuam, id est cognitionem et perspicacitatem lucis tue; sed obscura est et quasi per speculum. Et veritatem in me misisti, ut aliquantulum ei sim conformis in virtutibus. **137** Sed in futuro *emitte*, id est ex te in me mitte: ut, quæ in te abscondita est, in me plenarie fiat, in quantum possibile est, scilicet ut lucem illam plenarie cognoscam: in quantum mihi possibile est cognoscere, qui nunc cognosco ex parte. Et qui conformis plenarie non sum veritati tue, plenarie, in quantum possibile est,

habeam in me conformitatem veritatis, ut impassibilis existens et immortalis penitus incommutabilis existam.

Et dignum est ut emittas lucem et veritatem in futuro. *Ipsi* enim lux et veritas *me deduxerunt et adduxerunt*. Præposteratum est: ipsa me adduxerunt, id est Christus, qui lux est secundum divinitatem, et veritas secundum humanitatem, me adduxit de convalle erroris in montem sanctum *taum*. Exponit autem in quem montem, cum subiungit *et in tabernacula tua*: Dico in illum montem in quo sunt perfecti militantes tibi, scilicet in altitudine virtutum, per quam dimicant contra vitia. Et postquam lux et veritas *adduxerunt me*: *deduxerunt* quoque de hono in melius, et perseverare fecerunt in ipso monte. Hoc vero quod oravit, *emitte*, etc., ex certitudine quam habet promittit se adepturum, ut et nos ad orandum invitet exemplo sui, ut similiter adipiscamur. Dico quod *me adduxerunt et deduxerunt*. Et per hoc quod jam adductus sum: *introibo* in futuro, id est admitat *ad altare Dei*, id est ad intuitum et conformitatem Dominici hominis: quod *altare Dei* dicitur, eo quod in eo, id est in ejus fide sacrificia omnia Deo a fidelibus offeruntur. Alioquin autem inutilia essent. Et per ipsum *altare*, id est per conformitatem et intuitum ejus *introibo ad Deum*, id est ad cognitionem et subtilem contemplationem divinitatis. Deum dico, *qui lætificat*, id est lætificabit tunc *juventutem meam*, id est qui me juvenem facit et novum, carnis sordida vetustate deposita, *vel lætificat* jam spe *juventutem meam*, id est me juvenem futurum.

Cum dicit *introibo*, innuit rem secretam, et adhuc nobis incognitam esse: *introire* enim in secreta dicimus. Dico quod tunc *introibo*: Et ut *introire* merear, hic interim, o *Deus*, qui es communiter omnium *Deus* et creator, et *Deus meus* præ infidelibus, cui obedio scilicet, *confitebor tibi*, id est laudabo te in *cithara*, id est in mortificatione carnis, quando pro te a tribulationibus illatis mortificabitur. Tu vero, *anima mea*, quandoquidem per tribulationes *introitus* sum, *quare tristis* es in tribulationibus? *Et quare* per tristitiam *conturbas me*? Noli contristari et conturbare me: sed *spera in Deo*, quoniam adhuc *confitebor illi salutare vultus mei* et *Deus meus*. Hoc autem ut in superiori Psalmo exponitur.

IN PSALMUM XLIII.

Psalmi hujus quadragesimi tertii titulus idem est qui Psalmi quadragesimi primi. *In finem intellectus*, aut *ad intellectum filiis Chore*. Et exponetur ut illie. Est enim vox Ecclesiæ præcipue martyrum imitantium Christi passionem quæ per Chore significatur; et precantium per Christum liberari ab inimicis, præsertim in die iudicii. Unde dicunt:

Deus, auribus nostris audivimus. Bene ponit *auribus nostris*. Quasi dicat: Non per somnia audivimus, neque per cogitationes, sed *auribus nostris*, id est certissime *audivimus*: Et non *audivimus* a qualibuscunque recitatoribus: Sed *patres nostri*, viri aucto-

ritate præstantes, per scripta sua *narraverunt nobis*. Et non tale quid narraverunt, quod ignorarent: sed *opus quod operatus es in diebus conum*, quod ipsi oculis viderunt. Ne vero putaretur *opus* illud *operatus* fuisse in diebus non antiquorum Patrum, addit. *Et, id est scilicet, in diebus antiquis operatus es opus* istud. Bene vero apponit *opus*, ut innuat hoc magnum quid fuisse quod cum eis fecit Deus. Illud enim quod magnum est, *opus* et negotium vocare consuevimus. Exponit autem quod *opus*, cum adiungit: hoc scilicet quod *manus tua*, id est potentia tua, *gentes disperdidit*: Gebusæos scilicet et Amoræeos, et Phereæos, 138 et cæteras gentes de terra promissionis: et illis gentibus dispersis, in loco illarum *plantasti eos* patres. Cum dicit, *plantasti*, innuit, sic ibi eos posuit, ut multiplicarentur et crescerent, non ut statim inde discederent: a similitudine herbæ vel arboris, quæ alicubi plantatur ut ibi crescat.

Quoniam autem dixerat: *disperdidit*, ne crederentur ignavia, metus, aut negligentia terræ disperdere, ad augmentationem potentiæ Dei, et ut major sit questio, ipsas *gentes* afflictione dicit expulsas. sic; dico: *Manus tua gentes disperdidit*. Sic scilicet: *Afflixisti populos* bellis et aliis multis cladibus: et sic *expulisti* eos de terra promissionis: Gens et populus, hic eodem significant. Quod est dicere: Multimoda afflictione *expulisti* populos illos. Diceret aliquis: Quare dicis quod Dei manus *gentes disperdidit* et *afflixit*? Nonne ipsi patres bellis eas afflixerunt, et sic terram ipsi acquisierunt? Ad hoc autem sequitur remotio sic: Vere *manus tua disperdidit*. Non enim ipsi patres possederunt terram promissionis in *gladio suo*, id est per gladium suum: et *brachium suum*, id est fortitudo sua, non *salvavit* eos ab ipsarum gentium bellis et insidiis: sed *dextera tua*, id est prosperitas victoriæ per te datæ; et *brachium tuum*, id est fortitudo tua; et *illuminatio vultus tui*, id est lucidum consilium sapientiæ tuæ vel gratiæ tuæ, salvaverunt eos. Vultus hic pro gratia ponitur, quia in vultu sæpe gratia cuiuslibet potest denotari: Sive Dei sapientia, id est Dei filius, *vultus Dei illuminatio* dicitur, eo quod per ejus visibilem humanitatem mundo Patris invisibilis Deitas innotuit, sicut in vultu sæpe cordis secreta dignoscuntur.

Et propter eorum merita non eos salvasti: sed quoniam *complacui*sti tibi in eis, id est, complacuit tibi in eis salvandis. Quod est dicere: Solo placito misericordiæ eos salvasti. Vel sic: Vere *dextera tua* et *brachium* et *illuminatio* in eorum salute operatæ sunt. Et adeo manifeste, quod per hoc *complacui*sti aliis gentibus in eis salvatis, id est, in eorum patrum salvatione. Quod est dicere: Aliis quoque gentibus viditibus te eorum salutem operari placuit, ut te verum Deum esse cognoscerent, ut quidam dixisse leguntur: « Non est alius Deus, præter Dominum Deum Israel (Dan. iii, 17), » Dixi quod patres sic salvasti. *Tu es ipse* qui eos salvasti, *rex meus* et *Deus*

meus, id est te reputo regem meum et Deum meum, et non alium. *Qui non solum mandasti salutes patri- bus per prophetas, sed etiam mandas per Scripturas salutes Jacob*, id est nobis, qui sumus luctatores et victorum supplantatores. Has scilicet salutes *mandas*, quod *in tecorum*, id est per te expulserunt *ventilabimus*, id est separabimus a nobis *inimicos nostros*, infideles scilicet, cum sedebimus super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (*Matth.* xix, 28). Vel *ventilabimus*, id est causa crimis meritis nostris, quare a nobis ventilantur, id est separantur, a similitudine palarum, quæ a granis cornibus furcæ separatæ ventilantur, id est a vento rapiuntur. Sic et infideles in futuro a nobis separati, ab impetu malignorum spirituum rapiuntur.

Et hoc mandas, quod non confidentes *in nomine tuo*, id est in honore nominis quod glorificamus Vel confidentes *in nomine tuo*, in hoc nomine scilicet quod est misericors, spernemus, nullo modo timeado, *insurgentes in nobis*, id est diaboli *insurgentes* adversum nos. Et non exterius, sed *in nobis*, id est in interiori nostro: in anima scilicet malas cogitationes suggerendo. In alia translatione habetur *insurgentes in nos*. Et secundum hoc possunt intelligi vel exteriores inimici, vel interiores. Diceret aliquis: Dicitis quod per Deum ventilabilis inimicos et spernetis: Nonne per vos poteritis spernere, confidendo in fortitudine vestra? hoc autem removet sic. Vere per eum spernemus. *Non enim sperabo in arcu meo, et non salvabit me gladius meus*. Quod est dicere: Non putabimus nos posse salvari per arcum et gladium nostrum. Per arcum denotatur occulta defensio, quæ consilio fit et astutia, ad modum **139** arcus, qui in occulto percutiendo hostem, percussorem ab hoste defendit. Per gladium vero, quo pugnatur cominus et aperte, defensio aperta designatur. Vel, per arcum, minores virtutes quæ occultæ sunt; per gladium autem, majores quæ abscondi nequeunt, præ sui magnitudine, intelliguntur, per quas adversum hostes et exteriores et interiores, fideles præliantur. Quod est dicere: Nunquam vel per arcum vel per gladium meum putabo me liberari posse, nisi misericordia tua cooperante. Et merito non sperabo in arcu et gladio, sed *in te*: *salvasti enim*, id est salvabis, *nos sicut mandas de afflictis nobis*, et exterius et interius. Et *odientes nos confundisti*, id est confundes, exteriores scilicet destruendo, interioresque invictoriosos reddendo. Et hoc mandas *quod tota die*, id est jugiter, *laudabimur* ab ipsis inimicis exterioribus: *in Deo* existentes, id est in participatione beatitudinis Dei. Qui etiam inimici dicunt: « Nos inmensati eorum vitam æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei? » (*Sap.* in, 4.) Et hoc mandas, quod *confitebimur tibi in sæculum*, id est laudabimus te in æternum.

Has vero salutes sic proponit Deum mandasse, quasi in præsentis sæculo compleri deberent. Quæ

A non complebuntur, ut magis eos attrahat: sed ideo non determinat quando complebuntur, ut magis eos ad hoc investigandum instiget: Dixi quod patres nostros *plantasti et salvasti*, et eorum inimicos *afflixisti et expalisti*, et nobis has salutes mandas. *Nunc autem*, id est in tempore plenitudinis *repulisti et confundisti nos*, et adeo quod *non egredieris, Deus, in virtutibus nostris*, id est in exercitiis nostris. Quod est dicere: Ad hoc *confundisti et expalisti*, quod non ultra poterimus contra hostes congregare exercitus, in quibus egrediaris ad auxilium per ministerium angelorum, sicut apud patres antiquos fuit. Legitur enim sepe quando cum hostibus dimicare pararentur, auxiliores angelos cum eis ad prælium processisse. Et hoc modo per ministros suos dicebatur Deus egredi in exercitiis eorum ad auxilium. Exercitus autem, bene virtutes dicuntur, eo quod in eis constet virtus principum præliandi. Exponit vero per partes sic: Quomodo Deus eos repulit: Dico *repulisti nos* sic: scilicet *repulisti*. *Avertisti nos retrorsum*, id est permisisti quosdam averti a sanctitate nostra impetu tribulationum, et *retrorsum* ire, scilicet *post inimicos nostros*, ut cedendo timore pœnæ sequamur inimicorum exemplum, et eis conformemur. Et ne putaret aliquis quod omnes essent averti *retrorsum*, determinat, cum subiungit: *Et sic dico avertisti*, quod illi *qui oderunt nos*, inimici scilicet: *diripiébant sibi*, id est ad suam conformitatem quosdam ex nobis, quasi dicat: Non omnes avertébant sed partem; a similitudine illius qui, cum non potest rem aliquam totam accipere, diripit inde sibi partem. Dico quod permisisti nos averti, secundum partem deficientem. Et secundum partem non deficientem, sed in bono perseverantem, *dedisti nos in potestate inimicorum, tanquam oves escarum*, id est ut nos sine respectu misericordiæ occiderent, sicut oves, quæ ad huc natæ sunt ut ex eis escæ fiant, sine respectu misericordiæ occidantur. *Et in gentibus*, id est inter gentes *dispersisti nos*, id est permisisti dispergi et exules fieri.

Unde Dominus in Evangelio: « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (*Matth.* xx, 23). » Dixi quod *dedisti nos tanquam oves escarum*, ut sine respectu aliquo pietatis interimeremur, et inde non contigit aliquis fructus Ecclesiæ, ut exemplo constantiæ nostræ alii converterentur: sed *vindidisti populum tuum*, nos scilicet, *sine pretio*, id est, ita permisisti nos interfici ut similes, essenius venditi, et pretium inde non accipienti. Quod est dicere: Idecirco videris populum suum permittere debere interfici a filiis Ecclesiæ per eorum constantiam parias, et hoc sit pretium mortis eorum. Sed cum quibusdam interemptis, nulla conversio infidelium sequatur, videris vendidisse, et pretium nullum accipere. Et si in morte quorundam fuit **140** aliqua conversio infidelium, non tamen fuit multum commutatio bonis eorum, id est non sic commutasti eos ut multos filios pro eorum morte susciperes. Notandum vero quod quidam dati sunt in

mortem sine pretio aliquo. Quidam autem parvo pretio, quidam etiam magno. Sed de illis qui pro magno pretio dati sunt non proponit, cum de eis nihil querendum sit.

Et *posuisti nos opprobrium vicinis nostris*, ut cum nos permitteres affligi vel interfici, illis qui iam vicini nostri erant exemplo nostro volentes converti opprobrium essemus, ut in se verecundarentur se voluisse unquam imitatores nostri fieri. *Et his qui sunt non in vicinitate, sed in circuitu nostro*, id est in elongatione a nobis. Vel, *in circuitu nostro*, id est qui circumierunt nos, et circumvallaverunt minis et tribulationibus, a similitudine illorum qui aliquem circumveniunt ne evadat. *Posuisti nos subsannationem et derisum*, id est causalem subsannationem et derisionis. Subsannare dicimus quando quilibet ex indignatione nimia nares corrugat. Ideoque subsannatio pro indignatione ponitur. Quod est dicere: *Posuisti nos tales, contra quos ipsi indignarentur, et quos deriderent*, Et *posuisti nos in similitudinem*: id est in parabolam *gentibus*, ut, quando reum aliquem videbant, dicerent: Tali morte dignus es quali perit ille aut ille. *Et posuisti nos in populis*, id est intra populos *commotionem capitis*, id est causam commotionis capitis. Quod est dicere: Adeo permisisti affligi ut infideles populi inde caput derisorie moverent, non esse stultos et insanos asserentes.

Postquam exposuit quomodo Deus eos repulit, exponit quomodo confundi permisit, sic: Quoniam autem *posuisti nos opprobrium, subsannationem et derisum, et similitudinem, et capitis commotionem, tota die*, id est jugiter, *est contra me*; id est ante me, in conspectu meo scilicet, *verecundia mea*, nunquam a me discedens. Et hæc parva non est. Sed *confusio faciei meæ*, id est verecundia non existens interior a conscientia criminis, sed exterius in facie ex debilitate carnis, *cooperuit me*, id est tanta fuit quod me nimis exterius occupavit, a similitudine amplæ vestis, quæ corpus totum cooperit.

Confusio dico, quæ contigit a voce *exprobrantis*, id est inimici, mihi prora multimoda inferentis. *Et obloquentis*, id est contra me loquentis, et veritatem a me prolatam rationibus humanis improbare conantis. *Et a facie*, id est ab instantia, *inimici*. Et, id est etiam, *persequentis me tribulationibus*, non solum *exprobrantis et obloquentis hæc omnia* quæ diximus, *venerunt super nos*, id est ad oppressionem nostri, *nec oblii sumus te*. Et hoc modo non sumus oblii, scilicet inique non egimus in testamento tuo relicto, id est, non male operati fuimus recedendo a testamento tuo, id est a promissione quam in baptismo tibi promisimus, sub patrinorum testimonio, scilicet quod tibi soli, pompis diaboli postpositis, obediremus. Et hoc etiam modo non sumus oblii, scilicet non recessit cor nostrum, id est voluntas cordis nostri a te, retroeundo, id est ad infidelitatem deflectendo. Quod est dicere: Non solum inique non egimus, sed nec etiam recedere a te volumus, quod

levius est. Et hoc non per nos, sed per te habuimus. Nam non *declinasti*, id est declinari non permisisti *semitas nostras*, id est operationes nostras, quæ sunt semitæ nobis ad vitam, a *vía tua*, id est a via mandatorum tuorum. Quod est dicere: Non permisisti nos multum operari tale quid, quod extraneum esset a mandatis tuis. Ideoque magis mirum est, cum adeo perseverantes in bono fecisti, quare sic *repulisti et confadisti*, quasi hoc male vivendo promeruissemus. Quæret aliquis: Quare dicitis quod non fuistis oblii, cum non fuisset vobis causa oblivionis? Respondetur: Vere nobis fuit, *quoniam humiliasti nos*, id est tribulationibus afflixisti, id est affligi permisisti. *In loco afflictionis*, id est in hoc mundo, in quo est locus **[4]** afflictionis; in futuro enim locus afflictionis non erit.

Et adeo humiliasti quod *cooperuit nos umbra*, existens causa mortis, id est omnino occupaverunt nos tribulationibus illi qui emphatice dicuntur umbra, id est umbrosi et obscuri in errore, et qui sunt aliis causa mortis, quos sibi incorporant malo exemplo, suggestionibus, minis et tribulationibus: Diceret aliquis: Quare iastastis vos non fuisse obliis, cum oblii fueritis? Respondetur: Vere non fuimus oblii. Nam *si oblii sumus nomen Dei nostri*, non reputando eum Deum et Dominum, nos autem servos et creaturam; et *si obliviscendo nomen Dei nostri expandimus manus nostras corporales ad Deum alienum*, adorando eum. Vel si expandimus manus nostras, id est intendimus affectiones nostras ad Deum alienum, ut etiam ipsi supplicare vellemus, *Nonne Deus requirit ista in futuro, ut ulciscatur?* Requirit vere. Ac si dicat: Verum dicimus, nos non obliis esse perhibentes. Nam si oblii essemus, ad quid hoc mentiretur, cum sciamus hoc in futuro Deum requisitum? Quasi dicerent: Non dicemus hoc, nisi verum esset. Diceret aliquis: Non requirit, quoniam hoc ignorat. Ad hoc respondet, sic: Non ignorat hoc, *Ipse enim novit universaliter abscondita cordis*. Sequitur autem oratio pro positus in afflictione, sic: Dixi quia humiliasti nos, et tamen non sumus oblii. Ergo *quoniam propter te tota die*, id est assidue, *mortificamur in carne*; et dum mortificamur, *æstimati sumus a persecutoribus sicut oves occisionis*, id est æstimati sumus occidendi sine respectu misericordiæ, sicut oves quæ ad hoc natæ sunt ut occidantur et comedantur; *exsurge, Domine*, id est potens appare, qui videris impotens. *Quare obdormis nobis*, id est negligis nos? Obdormire namque Dei est ipsum aliquem negligere. Ac si dicat: Noli obdormire nobis, sed exsurge. Et hoc modo exsurge: *scilicet ne repellas nos ab auxilio tuo in finem repulsionis*, id est in æternum. Et si modo videaris repellere, ne repellas universaliter. Dictum est et de tristantibus. quod sequitur: *Et quare avertis faciem tuam*, id est benignitatem gratiæ tuæ? hoc modo scilicet avertis: *Oblivisceris inopiam nostræ*, id est inopum nostrorum. *Et tribulationis nostræ*, id est videris oblivisci quorundam ex nobis

qui sunt inopes, id est tristes in tribulatione sua : A cum sic permittas eos tritari unde gaudendum esset. Inopes autem dicuntur fideles illi qui in tribulatione sua tristantur, ac si se Dei ope dubitarent posse liberari. Inopes enim dicuntur, qui sine alicujus opo sunt. Abundantissimam tamen spem habent liberandi. Ac si diceret : Noli avertere faciem, et noli oblivisci inopum. Orat quoque pro deficientibus, sic non solum oro pro inopibus, sed *quoniam anima nostra*, id est anima quorundam ex nobis humiliata est, id est *dejecta* et deffectibilis est a sanctitate sua : et hoc *in pulvere*, id est in tribulatione pulveris sui, carnis scilicet suae; quæ nihil aliud est quam pulvis et terra. Et quoniam *venter noster*, id est debilissima pars nostra, *conglutinator est in terra*. id est conjunctus est terrenis et conformis in desiderio terrenorum. Quod est dicere : Quia quidam ex nobis sunt ex toto deficientes, sic ut non sint in terra conglutinati, quidam vero sic ut sint conglutinati, *exsurge, Domine*, id est potens appare. Et hoc modo scilicet exsurge : *Adjuva nos* secundum illos qui sunt inopes, non tamen deficientes, ut, auxiliante non deficiamus, *Et redime nos* a defectu, secundum partem eorum qui deficiunt. Quod est dicere Mors tua sit pretium quo eruamur a defectu per quem ex toto periremus. Oro, *adjuva, redime*. Et hoc fac non propter merita nostra, sed *propter nomen tuum* magnificandum, et a nobis, si non defecerimus, et ab aliis, exemplo nostro ad hoc commovendis.

142 IN PSALMUM XLIV.

Titulus quadragesimi quarti. *In finem pro his qui commutabuntur, filius Chore ad intellectum, canticum pro dilecto* : Filios Chore non hic solummodo dicit imitatores passionis Christi : sed et omnes qui filii sunt adoptivi Ecclesie per passionem, titulus autem sic exponitur : *Canticum*, id est tractatus iste in quo continetur jucunda laus, propositum est *filio Chore ad intellectum*, id est ad hoc ut diligenter scrutentur hoc canticum quod gravissimum est, et sic ad intellectum perveniant. Canticum dico habitum et compositum a propheta *pro his qui commutabuntur in finem*, id est in perfectam consummationem, scilicet de mortalitate in immortalitatem : de passibilitate in impassibilitatem, id est pro salvandis. « Omnes enim resurgemus : sed non omnes immutabimur (*I Cor. xx, 15*). » Et habitum pro dilecto, antonomastice Christo scilicet, qui dilectus est a Deo Patre et Ecclesia. De quo vox paterna sic intonuisse in Evangelio perhibetur : « Hic est Filius meus dilectus, » etc. (*Matth. iii, 17*). Et in Canticis, de eo sponsa Ecclesia testatur : « Dilectus meus candidus, etc. (*Cant. v, 10*). Bene quidem ponit pro his qui commutabuntur ; et pro dilecto : pro, enim causative ponitur. Quasi poneret causam eorum qui commutabuntur, et pro dilecto, id est, ad honorem eorum facit hoc canticum : ut cum hoc tractatu

eorum laus habeatur, alios ad eum laudandum et honorandum invitet. Introducit enim Deus Pater, agens ad laudem ejus et nostræ fidei instructionem de genitura ineffabili et æterna Filii sui. Laudans insuper eum secundum humanitatem de innocentia et justitia ejus, et adhortans eum ad prædicandum. Laudat quoque eos qui in finem commutabuntur, id est Ecclesiam primitivam, quæ Deisponsa est, de perfectione virtutum : et adhortatur ipsam primitivam ad audiendum et vivendum, ut, sic decora facta, diligatur. Et ipsius exemplo et prædicatione dicit Ecclesiam de gentibus successuram, quæ etiam in finem commutabitur.

Eructavit cor meum verbum bonum. Cor hic ponitur pro essentia paterna ; eo quod ipsa arcana sit B et incognita, ad similitudinem cordis, quod secretum est et incognitum, nisi soli Deo, et illi cujus cor est. Verbum autem Dei Filius, id est Dei sapientia per similitudinem dicitur, eo quod per ipsum incarnationem divina nobis voluntas innotuit, sicut cordis secreta per verba revelantur. Verbum etiam dicitur eo quod per ipsum Deus Pater omnia disposuit, et ad esse perducit : sicut aliquis princeps quæ complere intendit, verbo suo disponit, et ejusdem verbi imperio ad hoc quod dispositum est complendum sibi subditos cogit. Cum autem ponit, *Eructavit*, innuit quod illum ex secreta essentia protulit et genuit, ante mundi principium ineffabiliter, a similitudine ructatus, qui ex interioribus et secretis corporis partibus profertur. Unde alibi : « Ante Luciferum genuit te (*Psal. cxv, 9*). » Qualiter vero Pater generet, qualiterve Filius generetur, qualiter etiam Spiritus sanctus procedat, investigabile nobis est et incognitum, firmissima tamen est fide credendum, Unde legitur : « Generationem ejus qui enarrabit : » (*Isa. LIII, 8*). Nullus. Bonum autem, non hic adjective, sed substantive ponitur : hoc autem quod supra positum est, *eructavit*, etc., sic exponitur : *cor meum*, id est secreta essentia mea, eructavit, id est protulit, genuit *verbum*. Et non quaecunque verbum ; sed tale verbum quod est *bonum* consummatum et summum, ex quo bona omnia bona sunt, Quia vero præterite dixerat *eructavit*, id est genuit, ne videretur nunc etiam non generare, et sic in D essentia divina mutabilitas esse videretur, et non perfecta æternitas (nihil enim æternum quod commutabile factum), addit : Non sic eructavi, ut nunc non erucem : Sed nunc etiam ego quidem sum in essentia cum eo, *dico opera mea regi*, id est dico non verbis, sed ineffabili dicere scilicet dispono, et concipio opera mea per ipsum Verbum, quod rex omnium est, cum idem mecum sit in essentia, et ego rex sim. Unde legitur :

Corde Patris gentium creat et regit omnia Verbum.

Non quod Pater et Spiritus non creent et regant, 143 cum unum sint, sed quia per Verbum ineffabiliter omnia disponant, creent, et regant. Aequi pollenter autem est secundum Augustinum *Patrem dicere opera regi, et Patrem Filium gignere*. Filii

namque dicit esse generationem paternam, per eum A dispositionem et conceptionem.

Non solum autem dico, id est dispono opera mea per eum : Sed etiam *lingua mea*, id est verbum meum, est *calamus meus scribæ, velociter scribentis*, per ipsam linguam. Quod est dicere : Per ipsum omnia *velociter* compono. Hoc autem per similitudinem ponitur. Sicut enim scriba per calamum figuras ponit, sic et ipse Pater per Filium rebus formas impressit. Bene vero ponit *velociter*, cum sine mora suæ voluntatis imperio quidquid sibi placitum est erect. Juxta illud : « Omnia quæcunque voluit fecit (Psal. cxiii). » Et alibi : « Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (Psal. cxlviii). » *Lingua* quidem bene pro verbo posita est, cum linguæ auxilio verbum formetur.

Ostensa Verbi sui ineffabili genitura, de eo secundum humanitatem agit, laudans et adhortans ad prædicandum, sic : *Speciosus forma*, etc. Versus qui hunc sequitur, scilicet *accingere*, etc., sic ante legitur : Dico *eructavi verbum*, et tu *potentissime*, id est, tu Verbum, æqualem mecum habens divinitatis potentiam, *accingere gladio tuo super femur tuum* : secundum humanitatem, id est simile sis optimo duci, præparanti se ad bellum, qui accingitur gladio suo *super femur*, quo destruat inimicum ; ut similiter præpares te ad prædicandum, quia prædicatione vitia aliorum destruas, more gladii quo corpus destruitur. Unde Paulus : « Gladium spiritus quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17). » Vel sic : Accingere gladio tuo, scilicet verbo prædicationis, id est præpara gladium tuum, a similitudine illius qui gladium præparat ad bellum, dum eo accingitur. Gladio dico posito *super femur*, id est super humanitatem. Quod est dicere : Quem gladium non habebit a se humanitas, sed dabitur ipsi desuper, id est a divinitate. Juxta illud Jacobi apostoli : « Omne donum perfectum desursum est (Jacob. i, 17). » *Femur* pro humanitate ponitur, eo quod ex femoribus humana generatio procedat. Unde Abraham legimus servum suum dextram sub femore ponere, et per Deum cæli jurare fecisse, ne alieni sanguinis uxorem filio suo adduceret (Gen. xxiv, 2) : præsignantem ex femore suo quemdam esse nasciturum, qui homo et Deus cæli perfecte existeret. Dico *accingere*, id est præpara te ad prædicandum : et idoneus es ad hoc.

Nam *speciosus es forma*, id est pulchritudine interiori, innocentia scilicet : *præ filiis hominum*, id est ante fideles, qui rationaliter se habent ut homines. Quod est dicere : Cum perfecte præ omnibus innocentibus sis innocens, idoneus es ad prædicandum, quoniam in te reprehensibile nihil invenitur. Et necesse est ut accingaris, quoniam *in labiis tuis*, id est per prædicationem quæ procedet a labiis tuis *diffusa est gratia*, id est diffundetur gratia sancti Spiritus in genus humanum scilicet, remissio peccatorum. Et propterea quia *speciosus es*, et diffundetur *gratia in labiis tuis, benedixit*, id est magnificabit te

Deus in æternum, ex mortali et passibili immortallem faciens et impassibilem. In hoc autem innuit. quod qui, prout possibile fuerit, similiter *speciosus* erit, in futuro quoque benedictur. Vel sic : Dignum est ut accingaris. Propterea enim ut accingaris, *benedixit te*, id est magnificavit te in innocentia, faciendo immunem a peccato : Deus ego scilicet qui Deus tuus sum, secundum humanitatem, quæ benedictio erit in æternum Quoniam autem speciosus es, *intende speciem tuam*, id est intensum te fac in specie tua, id est in innocentia tua : non secundum augmentum, sed secundum perseverantiam. In Dominico enim homine, perfecta semper fuit a principio innocentia. Et intensum te fac in pulchritudine tua, id est in perfectione virtutum perseverando, et in perfectione bonorum operum eundo de bono opere in bonum opus. Non enim simul omnia opera sua bona fecit.

Et intendendo *procede* § 44 *prospere* ad debellandum vitia, prædicatione tua, et ad debellandum diabolum. Et sic *prospere* : scilicet *regna* in fidelibus : debellatis vitiis et diabolo, dico *regna*. Et hoc propter *veritatem*, id est propter prædicationem quam eis facies. Et propter *mansuetudinem*, id est quia non rebellis, sed mansuetus eris in passione. Juxta illud Isaïæ : « Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus (Isa. lxi, 11). » Et propter justitiam tuam quam habes, ad cujus similitudinem et ipsi justi fient. Vel propter justitiam quam eis dabis. Quod est dicere : Veritas tua et mansuetudo et justitia causa erunt quare in eis regnabis, Dixi *regna propter veritatem*, et in illud regnum *deducet te*, id est dilatabit te *dextera*, id est potentia tua. Et hoc *mirabiliter*, id est per mirabilia quæ operaberis. Quod est dicere : Per miracula quæ potentia tua operabitur, deduceris in regnum. Et etiam *sagittæ tuæ* deducunt te, id est sententiæ prædicationis, quæ dicuntur *sagittæ*, eo quod per eas ad modum sagittarum corda percuties. Nam *sagittæ tuæ acutæ* sunt, id est penetrantes usque ad cor et efficaces. Et per ipsas sagittas *populi infideles* ab eis percussi *cadent*, id est morientur *in corde inimicorum regis*, id est secundum illam voluntatem cordis cadent, secundum quam erunt inimici tui regis. Quod est dicere : Secundum quod mali sunt, destruentur. *Populi* dico sub te redigendi, id est qui tuæ ditioni subjicientur : Et hoc est ac si sic poneret : Per sententias prædicationis tuæ, quæ efficaces erunt, *populi* tibi subjicientur, et sic regnum tuum dilatabitur. Hoc autem æquipollenter supra posuit, cum dixit, *regna propter veritatem*. Idem enim est veritas, quod et sagittæ. Sed quia non posuerat, antequam illa prædicationis veritas efficax esset futura, repetit æquipollenter cum dicit : *Sagittæ tuæ* te deducunt in regnum, ut addat *acutæ*. Quod est dicere : Quæ non erunt retusæ, sed efficaces. Dico quod *populi sub te cadent*. Et post ipsi *populi* erunt *sedes tua*, o Deus. Quod est dicere : O Fili, qui non simpliciter es homo, sed

etiam Deus, *populi ipsi erunt habitatio tua*. Et non solum in hoc saeculo, sed *et in saeculum saeculi* hujus subsecutivum. Juxta illud: Anima justī, *sedes* est Dei.

Et postquam in eis sedebis, si aliquando distorte ierint recedendo a subjectione tua, male operando et cogitando, *reges eos virga*, id est correctione tribulationum: a similitudine equi, qui cum distorte eal, *virga* perculitur, et in viam reducitur. Hoc autem extra librum suppletur, sed ex sequentibus habetur, cum addit: Et illa *virga regni tui*, id est correctio per quam reges tuos fideles, id est qui subjectioni regimini tuo, erit *virga directionis*, id est virga dirigens eos, et in viam reducens. Unde Psalmista alibi: » Visitabo in virga iniquitates eorum, » (Psal. lxxxviii. 33.) etc. Exponit autem quomodo diriget, sic: Dico quod *virga regni tui* erit *virga* per quam diriges eos. Et hoc modo scilicet *dilexisti iustitiam* et *odisti iniquitatem*, id est facies eos per ipsam virgam diligere *iustitiam*, et odio habere *iniquitatem*. Vel sic: Dixi duod populi erunt sedes tua, et eos diriges, et ad hoc es idoneus. Nam *dilexisti iustitiam*. Quod est dicere: Justus es, ideoque potens eris eos dirigere. Et hoc patet ex opposito quod *dilexisti iustitiam* nam *odisti iniquitatem*. Dixi quod *dextera tua deducet te*, et *populi sub te cadent*: et erunt *sedes tua*, et diriges eos *virga*, et hoc ideo quia *dilexisti iustitiam* et *odisti iniquitatem*. Et ut haec omnia fiant, o Deus, tu scilicet Fili, qui non solum es homo, sed et Deus: *Deus tuus*, ego scilicet *unxi te oleo laetitiae*, id est, replevi te gratia speciali et immunitate peccati, per quam te laetificarem *prae consortibus tuis*, id est ante alios fideles qui sunt consortes tui, id est cohæredes et participes sanctitatis tue. Juxta illud Apostoli: « Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (Rom. viii. 17). » Unctum esse *oleo* dicit, a similitudine illius qui *oleo* sacro unguitur ut rex efficiatur. Sic et Christus ut rex esset *oleo* gratiae specialis et immunitatis unctus est a Patre. Et inde videri potest quod unctus est *oleo laetitiae*. Quia 145 *myrrha*, id est incorruptibilitas post passionem; et *casia*, id est exaltatio ascensionis in cælum; et *gutta*, id est humilitas in passione, spirabant a *vestimentis tuis*. Pluralem ponit pro singulari, vestimentis scilicet pro vestimento. Quod est dicere: Ab humanitate tua, quæ dicitur vestimentum divinitatis, eo quod in ea lateat et ei conjungatur, ut intra vestimentum corpus latet et ei conjungitur, redolebant fidelibus tuis incorruptibilitas et exaltatio post passionem, et humilitas habenda in passione: et exemplo tui *myrrha* et *gutta* et *casia* spirabant a *domibus eburneis*, id est bene redolebant tibi infidelibus tuis, qui dicuntur domus tuæ, eo quod in eis habites. Et eburnæ, id est perfectione virtutum nitentes et candidæ: quod contigit eis per multas anxietates atque labores, scilicet ut nitidi sint in perfectione virtutum, sicut ebur: quod cum prius ni-

lore careat, assiduo exercitio limarum candidum fit et nitidum.

Notandum autem quod *myrrha*, id est, incorruptibilitas; et *casia*, id est, exaltatio in Dei præsentia, in futuro a domibus eburneis spirabunt. In hac autem vita, *gutta*, id est, humilitas spirabit. Si vero ad solam animam referatur, spirabit etiam in hac vita incorruptibilitas fidei et exaltatio in virtutibus. Ex quibus scilicet *myrrha* et *gutta* et *casia*, ex eis spirantibus, in *honore tuo*, id est, ad hoc ut inde honorificeris, non ut inde superbiant, sibi hæc attribuendo; *delectaverunt*, id est delectabant, te *filiae regum*, id est ipsi fideles, qui superiores dicti sunt domus eburnæ. Quod est dicere: Ex his valde delectaberis. Vel sic: Ex quibus ex se spirantibus delectabant te fideles, qui erunt secundum doctrinam *filiae regum*, id est apostolorum, qui reges erunt Ecclesiæ. Unde Apostolus: « Filioli mei, quos iterum parlurio (Gal. iii. 19): » et in Psalmo: « Et nunc, reges, intelligite (Psal. ii. 10); » *filiae regum* dico: et hoc in *honore tuo*, id est, sic sunt *filiae regum*, ut in hoc honorificeris ab ipsis filiabus; quod gratia tua sunt *filiae*. Sciendum quod ideo *myrrha* pro incorruptibilitate ponitur, quia corpora ea inuncta fiunt incorruptibilia. *Gutta* vero species est medicorum, quæ ad tumorem depellendum idonea est: ideo pro humilitate ponitur, quæ ad superbiam tumorem deprimentum est valida. *Casia* quidem, quia juxta Hieronymum arbor est in altum excrescens, pro exaltatione hic posita est. Vel sic potest legi versus iste: Quia dixerat, *Unxit te Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis*, videtur eos consortes esse minus inunctos. Aliter enim male positum esset, *prae consortibus*. Ob hoc vero quereretur aliquis: Suntne consortes aliquatenus uncti *oleo laetitiae*, id est gratia speciali? Ad hoc autem sic respondet: Vere uncti sunt *oleo*; et inde hoc apparet, quoniam a *vestimentis tuis*, id est, a consortibus, qui vestimenta dicuntur, eo quod te fide ambiunt, sicut vestimenta corpus ambiunt, spirant *myrrha*, id est, virginitas; et *gutta*, id est humilitas vel castitas; et *casia*, id est fides. Dico quod a vestimentis spirant hæc, scilicet a domibus eburneis, id est a consortibus, qui et vestimenta dicuntur et domus eburnæ, per similitudinem ut jam dictum est. Ex quibus, id est, *myrrha* et *gutta* et *casia*, *delectabant te filiae regum in honore tuo*: hæc non mutantur.

Myrrha quidem, quia carnem a se unctam incorruptibilem facit, pro virginitate ponitur, per quam caro incorrupta a luxuria existit. Per *guttam* vero, qua venena omnia deprimuntur, charitas intelligitur, per quam omnia venena vitiorum exstinguuntur. Per *casiam* autem, quæ in aquis locis nascitur, baptisma denotatur. Per baptisma vero fides, per quam ad baptismam pervenitur, ideoque *casia* pro fide ponitur. Notandum autem quod fideles non filios, sed filias dicit, ut eos humiliet ne in se confidant, cum debiles sint et fragiles, et ad cadendum

faciles; ad modum feminini sexus, qui debilior est masculino; seu etiam ut ostendat maximo cultu prædicationis eos egere: ad modum filiarum, quæ majori cultu egent quam filii: et per hoc eas multum subditis faciat prædicationibus **146** qui in eorum cultu valde laborant. Juxta illud apostoli: « Obedite præpositis vestris, et subjaceite eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes (Heb. xiii, 17). Peracta admonitione, et laude sponsi, ad laudandum et admonendum sponsam intendit, ut eam attentionem ad obediendum sponso reddat. Et hoc sic facit: *Astabit regina*, etc. Quod sic continuat: Dico, Fili, quod adeo speciosus eris forma. *Regina* autem, id est, Ecclesia primitiva sponsata tibi, id est, sub matrimonio conformitatis et fidei conjuncta: quam de ancilla reginam, de serva liberam morte tua facies: *astabit*, id est, astabit tibi: parata ad obediendum; more boni servi, qui ante Dominum semper astat, ad nutum etiam obedire paratus. Et hoc ipsum quod *astabit*, procedet a *dextris tuis*, id est, a propitiatione tua, non a meritis ejus: dexteram pro propitiatione ponit, quia ad Dei dexteram dicuntur concessuri, qui divina propitiatione sunt in futuro salvandi. Dico astabit: et hoc *in vestitu*, et non fœdo, sed *deaurato*, id est, in perfectione virtutum qua ornabitur, sicut vestimento pretioso corpus ornatur. Per aurum autem quod metallum pretiosum est et solidum, perfectio virtutum accipitur. Et non in simplici vestitu, id est, in una sola virtute, sed *circumdato*, id est, adornata *varietate* virtutum: a similitudine sponsæ, quæ variis gemmis adornatur.

Notandum autem quod ideo eam per similitudinem visibilium ornamentorum laudat, ut magis ad virtutum perfectionem attrahat. Magis enim quam invisibilia, visibilia solent exempla provocare. Sequitur autem laudem exhortatio, cum dicit: *Audi, filia*, etc. Filiam ex affectione nimia vocat, quia eam per fidem regenerabit. Et bene filiam feminine, quia de ea ut de regina ut de sponsa agere inceperat, quod sic continuat: Dico quod astabit regina in vestitu deaurato. Ne vero vestitum hunc dimittas, o *filia*. Filii mei sponsa, *audi vocem* Sponsi: et non solum auditu exteriori; sed et *vide*, id est, intellige quæ audies, ut perficias. Vel sic: *Audi*, vide, et sic intellige. Nisi enim crederes, non intelligeres: Et ecce vox Sponsi quam audies: *Obliviscere populum tuum*, id est, carnales observantias populi tui Judaici, quæ umbræ erant Novi Testamenti. Et etiam *obliviscere domum patris tui*, id est, conversationem diaboli, qui hucusque pater tuus exstitit. Juxta illud Evangelii: « Vox ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44). » *Domum* pro conversatione ponit, eo quod in domo conversatio hominum est. Vel sic: *Audi, filia*, prophetata a prophetis de Sponso tuo. Et audiendo vide, id est intellige. Et intelligendo *obliviscere populum tuum*, id est, vitia in te existentia quæ dicuntur populus, propterea quia multa sunt, a similitu-

dine populi. Et *obliviscere domum patris tui* diaboli, ne ultra velis esse domus ejus et mansio. Et hoc ponit a similitudine sponsæ, quæ sponso quem diligit valde conjuncta, ejus amoris causa *populum suum* et *domum patris* obliviscitur. Ostendit autem quæ illi inde utilitas continget, si obliviscatur, ut magis eam ad hoc attrahat, sic: Et si audieris et videris et oblita fueris: *rex*, id est Sponsus tuus Filius meus, qui te reget, *concupiscet decorem tuum*, id est, adamabit te propter decorem virtutum tuarum, ad similitudinem sponsæ, quæ pro decore suo a sponso adamatur. Et vere audire debes eum, et oblivisci propter eum populum tuum, et domum patris tui, quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Æquum enim est ut Domino ancilla, et Deo creatura sua obediat.

Annuntiat quoque conversionem gentilitatis, cum dicit: *Et adorabunt eum et filiæ Tyri*, etc. Quod sic continuatur: Dixi quod Filio meo astabit regina, id est ecclesia primitiva, et non solummodo hæc illi astabit, sed *adorabunt eum et*, id est etiam, *filiæ Tyri*, id est animæ gentilitatis, factæ *filiæ* per fidem. Per Tyrum vero, quia locus est gentium, gentilitas intelligitur. In Hebræa translatione habetur: *adorabunt eum fortissimi Tyri*, id est, venerabuntur eum martyres de gentibus, qui fortissimi erunt in angustia tribulationum. **147** Tyrus enim *angustia* interpretatur: et non adorabunt vacuæ a muneribus; sed *in muneribus*, id est, in offerendo seipsas munera. Juxta illud: Quisquis cogitat quod voveat Domino, seipsum præparet et voveat. Hoc enim exigitur, hoc debetur Non solum autem pauperes de Tyro adorabunt te: sed et *omnes*, id est, omnismodi *divites plebis*, id est, divites in plebeis, id est in terrenis *deprecabuntur vultum tuum*, o regina, id est, deprecabuntur Deum ut det eis vultum similem vultui tuo, scilicet pulchritudinem virtutum ut et ipsi adorare possint. Quoniam enim pulchritudo in vultu potius apparere solet, vultus pro pulchritudine ponitur. Vel vultum dicit visum interiore, id est intellectum, per quem intelligitur quomodo sit adorandus Deus. Et bene vultus pro visu ponitur, cum in vultu sit visus corporeus.

Quoniam autem laudaverat reginam de vestitu aureo, ne putaretur gloria decoris ejus exterioris esse in corpore, determinat hoc sic: Dixi quod *regina* astabit *in vestitu deaurato*: et gloriose vestitus iste non intelligendus est exterior esse in corpore, sed *omnis gloria ejus filiæ regis*, id est filiæ Filii mei, quam superius reginam dixi, erit *ab intus*, id est, ab anima, coruscans *in fimbriis aureis*, id est in perfectione charitatis, quæ per opera bona apparet. Per fimbrias quidem perfectio denotatur, eo quod in fine vestium supponantur. Per aurum quidem charitas, quæ omni alia virtute pretiosior est, sicut aurum cæteris metallis pretiosius est. Et non solum gloriam habebit *in fimbriis aureis*, sed etiam erit *circumamicta*, id est, ornata *varietatibus* virtutum. Et hoc etiam superius positum fuit, cum dixit *circum-*

data varietate; sed quia causa determinationis dixerat *omnis gloria*, etc., ne in solis *finibus* crederetur gloriosa, hoc repetit. Vel potest hoc diversum esse, sic: Dixi quod *gloria filiae regis* erit *ab intus*, et etiam ipsa filia erit *circumamicta*, id est *circumdada, varietatibus*, id est variis gentibus: quia ejus exemplo credent, et eam adorabunt ad modum vestium, quæ circumdando corpus, adornant illud. Quæreret aliquis: Quomodo erit *circumamicta varietatibus* gentium? Ah hoc respondet sic: Ita *circumamicta* erit: *Adducentur* scilicet per doctrinam Patrum, id est apostolorum, *regi*, id est Christo Filio meo, *post eam* reginam, *aliæ virgines* de gentibus, id est, fideles animæ quæ erunt incorruptæ in fide, ad modum virginum quæ incorruptæ sunt in corpore: et ipsæ *virgines* non erunt alienæ a conformitate, etsi sint alienæ in genere. Sed ipsæ *proximæ* ejus existentes in conformitate, *afferentur* tibi id est, ad cultum honoris tui, o Fili, per doctrinam Patrum. Bene vero dicit *afferentur*, ut eas humiliores faciat, innuendo eas non posse accedere perse, cum debiles sint in intellectu; sed per Patrum doctrinam *afferentur*, more infirmi, qui ab alio fertur, cum perse non possit ire. Et hæ *virgines* non *afferentur* invitæ ad te; sed *afferentur* in lætitia; et non in parva lætitia; sed et, id est scilicet, in *exultatione*, id est in maxima lætitia. Et notandum est quod in hæc vita sic *afferentur*. In futuro autem *adducentur* a te in templum tui regis, in Hierusalem scilicet cœlestem, quæ est templum et habitatio tua. Notandum autem æquipollenter esse idem, *circumamicta varietatibus*, et *adducentur regi virgines post eam*: sed idem repetit, ut, quoniam magis eas ad hoc attrahit, ostendat quod ob hoc adducentur in templum regis in futurum.

Diceret aliquis: Dicis quod *afferentur regi virgines* per doctrinam Patrum. Quod verum esse confiteor, sed mortuis Patribus, qui vere moriuntur, cum homines sint, non *adducentur* aliquæ *virgines*? non enim erit qui adducat. Ad hoc autem sic respondet: *Adducentur* utique per filios, id est, per episcopos et sacerdotes, cæterosque Ecclesiæ pastores, apostolorum successores. *Pro patribus* enim id est in loco Patrum, apostolorum scilicet, *nati sunt*, id est, nascuntur in fide et officio prædicandi, *filii*, id est episcopi et cæteri pastores: et hoc tibi, id est, ad opus tuum; et *eos filios constituit principes super omnem terram*, id est, omnem Ecclesiam, quæ stabilis est et solida ut terra: 148 et quæ tibi generabit fructus, opera bona scilicet ad modum terræ, quæ fructus messium profert. Ita scilicet *constituit principes*, ut quæcunque ligaverint vel solverint super terram, sint ligata vel soluta et in cœlis (*Matth.* xvi, 19). Ipsi vero principes constituti, non erunt atiosi; sed *memor ero nominis tui*, id est ipsos memores esse faciam nominis tui, ut prædicent illud in *omni generatione* Judæorum, et *generatione* gentium, per successionem generationum. Nulla enim usque ad finem mundi generatio erit Judæorum

sive gentium, in qua nomen Dei non prædicetur; Propterea vero quia filii erunt memores prædicando, *populi Judæorum* et gentium *confitebuntur tibi*, id est, laudabunt te credendo, in *æternum*, id est, quandiu mundus iste durabit, *usque in sæculum sæculi* hujus subsequendum. Potest etiam psalmus iste legi in persona Prophetæ; ut planior sillectio, si solummodo duorum versuum primorum expositio mutetur. Si autem in prophetæ persona accipiat, non agit de ineffabili genitura verbi, quemadmodum in persona Patris agitur; sed in primis duobus versibus quasi proœmium facit, ut auditores attentiores reddat: proponens unde in hoc opere agat; de rege scilicet, id est Christo antonomastice rege. Cui postea non adhortative neque imperative, sed concessive et deprecative dicit ut gladio prædicationis accingat. Non enim creatura adhortari debet Creatorem, ignarus scientem, neque Domino servus imperare.

Laudat vero post ipsum regem, Ecclesiæ sponsum, ad instructionem nostram et conformitatem, ut etiam nos ad ipsius laudem invitet, dignumque laude eum ostendat. Laudat quoque sponsam ejus Ecclesiam primitivam, de ancilla reginam effectam, ut laude sua commoveat eam ad obediendum Sponso, per quem sponsa speciosa est. Quem etiam adhortatur ad audiendum vocem Sponsi et ei obediendum; filiam eam ex affectione nimia dicendo; vel sui Prophetæ secundum doctrinam, vel ipsius Christi secundum regenerationem. Enunat quoque prophetice gentium ad fidem adductionem, per apostolorum et eorum filiorum prædicationem. *Eructavit cor meum verbum bonum*; quod est dicere: Cor meum disposuit loquendo proferre verbum bonum. Per hoc vero quod dicit *bonum*, invitat nos ad ipsum verbum diligenter attendendum, quia bonum est. Ostendit autem quomodo bonum sit, cum addit: Vere bonum erit. Nam *opera mea*, scilicet verbum meum, *dico* ego, id est, de voveo et consecro regi, id est, Christo antonomastice regi. Quasi dicat: De rege hic agam, cui hoc opus meum *dico*. Et declinatur *dico*, non *dico dicis*, sed *dico dicas*, quod est de voveo et consecro. Hoc autem quod verbum istud eructabo non a me erit, sed *lingua mea* erit *calamus scribe*, id est, sancti Spiritus *velociter scribentis* per ipsum calamus. Hoc autem per similitudinem dicit. Sicut enim calamus non perse, sed scriba movente litteras format; sic et *lingua* mea non per se, sed Spiritu sancto movente, verba formabit. Et bene ponit *velociter scribentis*. *Velociter* namque sine præmeditatione per eum Spiritus sanctus loquitur, ut in hoc ostendatur verba ipsa non a seipso Propheta, sed a Spiritu sancto esse: et ecce *verbum* quod eructare cor meum disposuit. *O potentissime rex*, Christe, *accingere gladio tuo super femur tuum*. *Speciosus* enim eris *forma præ filiis hominum*, etc. Quæ amodo non mutantur, sed ut superius ita nunc quoque leguntur.

IN PSALMUM XLV.

Titulus qualragessimus quinti. *In finem filiis Core, pro arcanis Psalmus David.* Psalmus iste est *David*, id est Ecclesiæ primitivæ, quæ manu fortis est, viriliter agens in tribulationibus, propositus *filiis Core*, id est filiis Crucifixi fide et conformitate. Filiis dico tendentibus *in finem*, id est, consummationem veri boni et summi. Habitus iste psalmus *pro arcanis*, id est contuitu et occasione arcanorum scilicet secretorum consiliorum Dei, quod videlicet » cæcitas contigit in **146** Israel, ut plenitudo gentium intraret. » (*Rom.* xi, 25); et quod in futuro reliquæ Israel salvæ fient, et quod suos permisit affligi in primitiva Ecclesia a Judæis. Qui sui postea conversi sunt ad prædicandum gentibus, ubi quoque vehementer sunt tribulationibus attriti. Quæ omnia arcana sunt, et a paucis vel a nullis cognita, quare sint a Deo sic dispensata. Et notandum quod hic introducuntur fideles primitivi, non præterite agentes, dicendo se constantes fuisse; sed promittentes se constantes futuros in tribulationibus, quæ a Judæis inferentur et a gentibus, in prædicatione apostolorum, et hoc ad instructionem aliorum filiorum Core. Et melius future introducuntur quam præterite, ut, cum se prophetico Spiritu jam præscios constantes et intrepidos ostendunt, successores filios Core ad constantiam exemplo sui invitent. Ostendunt etiam prædicatores in tribulationibus a Domino esse lætificandos et confirmandos et adjuvandos, ut filiis Core quibus agunt istud idem innuant esse futurum si non defecerint. Dicunt quoque non esse mirandum si contra prædicatores in prædicatione terra commoveatur, cum et contra Domini vocem sit commota. Qui etiam vocem et utilitatem quæ per vocem illam contingit, ad instructionem et exhortationem eorumdem filiorum Core exponunt.

Deus noster, refugium et virtus. Quod est dicere: Non in aliquo terreno refugium habemus, sed *Deus noster*, id est ille quem nos Deum reputamus, est *refugium nostrum* in omni necessitate. Et non qualecunque refugium, sed *virtus*, id est firmum et inexpugnabile. *Virtus* autem per emphasis ponitur: et non solum *refugium* ne cedamus, sed etiam *in tribulationibus* est *adjutor*, id est cooperator, ut inimicos vincamus, incorporando eos nobis, *In tribulationibus* dico, quæ *invenerunt nos*. Quasi dicat: Nos non quæsimus eas, nec invenimus malis meritis nostris, sed ipsæ tribulantes Ecclesiam, volendo eam ex toto destruere, *invenerunt nos*: ethoc *nimis*, id est non solum in ereptione rerum nostrarum, sed et in afflictione nimia carnis, et usque ad sanguinis effusionem. Et propterea quod *Deus noster* est *notrum refugium et virtus et adjutor*, non timebus, cum *turbabitur terra* contra prædicatores. Terra, id est Judæa, quæ prius fuit terra Dei, quam excoluit per doctrinam prophetarum; vel quæ est terra, id est terrenis adhærens, non spiritualibus. Quod est dicere: Non erimus timentes, sed constantes in tribulationibus, quas inferet conturbata; et dum hoc

A erit quod *montes*, id est apostoli sublimes altitudine sanctitatis et innocentie *transferentur* a Judæis *in cor maris*, id est in profunditatem gentium, quæ diffusæ erant in omnia vitia quasi mare, et amaricantes Deum, idolis serviendo. Cor autem pro profunditate ponitur, quia in interioribus est. Quasi dicat: Non in quamdam particulam solummodo transferentur, sed usque in plenitudinem gentium. Vel sic: *Transferentur montes*, id est doctrinæ montium *in cor maris*, id est gentium, ut non solum corporis aure sed etiam eas percipiant corde. Ne vero putarentur montes ideo transferendi esse in gentes, ubi timide laterent, non ut eis prædicarent, addit. Dico quod *transferentur in cor maris*, et ibi non latebunt, sed *sonuerunt*, id est aperte eis prædicabunt, ad modum soni aquæ res aperta est; et eorum sono, id est prædicatione, *turbatæ sunt*, id est turbabuntur; ita adversus montes, *aquæ eorum*, id est populi ejus maris. *Eorum* ponit pluraliter, quia mare collectivum nomen est, et multa significat. Cur autem populi aquæ dicantur, in psalmo primum dictum est. Velturbabuntur, id est turbidæ et lutosæ esse ostenduntur *aquæ eorum*, id est doctrinæ eorum quas agunt de superstitiosa cultura idolorum. Quæ ideo dicuntur aquæ, quia ex eis stultos sibi acquiescentes potant. Quod est dicere: *Aquæ eorum*, id est doctrinæ, quæ videbantur bonæ et lucidæ et utiles, ad modum aquæ claræ, quæ ad bibendi usus utilis est; ostenduntur per sonitum eorum esse turbidæ et **150** inutiles et fœdæ, ad similitudinem aquæ turbidæ, quæ lutosæ, fœdæ et inutilis est. Et *montes*, id est ipsi prædicatores *conturbati* sunt, id est conturbabuntur carnali timore. Homines enim sunt *in fortitudine ejus maris*, id est in fortiebullitione tribulationum ipsius maris. Sed tamen non deficient in conturbatione. Nam *fluminis impetus*, id est abundantia sancti Spiritus, *lætificat*, id est lætificabit interius *civitatem Dei*. Montes scilicet, qui civitas sunt bene virtutibus munita, flumen dicitur Spiritus sanctus, eo quod suos sapientia et consilio rigat et potat, ad similitudinem fluminis quod copiose rigat. Unde Dominus in Evangelio: « Qui credit in me (sicut dicit propheta) » flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu (*Joan.* vii, 38).

D Et lætificando in ipsis tribulationibus, *sanctificavit*, id est confirmabit in constantia, ille qui est *Altissimus* et Potens, *tabernaculum suum*, id est civitatem prædicatorem sibi militantem.

Hoc autem dicit ad exhortationem filiorum Chore successorum, quibus agunt, ne ideo deficient, si in tribulationibus timeant ex carnis fragilitate, sed confidant se similiter esse lætificandos et confirmandos. Dico *Altissimus sanctificavit*, qui *Altissimus* est *Deus in medio ejus civitatis* semper existens, id est in ratione ejus non localiter sed specialiter adhærens, ut constans sit. Quæ ratio per similitudinem medium dicitur, quia sicut per mensuram puncti, quod medium est, totus circulus æqualiter fit, qui vix aut numquam alio modo recte procederet; sic et

per rationis mensuram totus homo dirigitur, alioquin vero distorqueretur. Quoniam autem Deus est in medio ejus, non commovebitur in tribulationibus a proposito constantiæ. Et non solum sanctificabit ne cedat, sed ut vincat inimicos *adjuvabit eam Deus mane*, id est *diluculo*; scilicet illuminatione consilii et sapientiæ suæ. *Mane* vero hic idem significat quod et diluculum, illuminationem scilicet; sed, ne videretur esse positum ad matutinum tempus designandum, quod etiam alibi significat, apponit diluculum, ad determinandum istud. Affinis enim est vox ista quæ est diluculum, secundum compositionem, huic voci, quæ est lux. Domino autem adjuvante, *conturbabunt sunt*, id est conturbabuntur gentes bona conturbatione ad fidem. Et non paucae gentes, sed *regna inclinata sunt*, id est multæ gentes ad fidem accedendo humiliabuntur, infidelitatis suæ superbia postposita, regna vero bene pro multitudine ponit. Cum enim in uno solo regno multæ gentes habeantur, multo magis in multis multæ habentur. Vel sic: *Inclinata sunt regna*, id est ad hoc humiliatæ sunt, ut efficiantur regna Dei, quæ prius erant servientes diabolo. Supra autem dixerat, *turbabitur terra* contra prædicatores, ne hoc mirum esse videretur, quare Deus hoc pateretur, dicit contra ipsius Dei prædicationem etiam terram esse commotam, ideoque non esse dignum admiratione, si contra discipulos commoveatur. Unde ipse in Evangelio: « Si me persecuti sunt, et vos persequentur (Joan. xv, 20.) » Hoc autem quod contra Deum mota est terra sic dicit, quod *terra turbabitur* contra montes, nec hoc mirandum est. Nam etiam *Dominus virtutum* celestium id est ille qui Dominus est angelorum, non hominum solummodo, *dedit vocem suam* id est prædicationem; et contra eum *mota est terra*, id est Judæa, mala commotione, dicens eum seductorem et peccatorem. Ubi vero nos habemus *Dominus virtutum*, Hebræi habent: *Adonai Sabaoth*, quod est, *Domini exercituum*, supernorum scilicet. Et exponit quomodo dedit, sic: Dico quod *Dominus virtutum dedit vocem nobiscum*, scilicet existens, id est in nostra humanitate. Quod est dicere: Non secundum divinitatem dedit vocem, sed secundum naturam humanam in Hebræo habetur *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*.

Diceret aliquis: Non est multum culpanda terra, si contra eum est commoda, cum nobiscum existeret, id est homo esset sicut et nos. Ad hoc autem addit: Vere culpanda est. Nam *nobiscum* 151 existens *suscceptor noster est*, id est medicus et patronus. Quod est dicere: Ideo homo factus est, ut medicus noster sit et patronus morte sua. Et ideo adhuc culpanda est, quia recens Deus non est: sed *Deus Jacob*: ille Deus quem coluit Jacob, æternus scilicet Deus. Quæ ergo major insania quam contra Deum et medicum et patronum suum aliquem insurgere? Diceret aliquis: Quid mirum si contra ejus vocem est terra commota? Fuitne ad aliquid utilis vox illa? Ad hoc ergo respondendo, ad videndum

quæ utilitas per vocem illam contingit, adhortatur exponendo ipsam utilitatem sic: Dixi quod Dominus dedit vocem, quæ tamen valde utilis fuit: et si quæ ratas ad quid utilis fuit; *venite fide, et videte intellectum opera Domini*, quæ per illam vocem *posuit prodigia*, id est mirabilia, *super terram*, id est super Ecclesiam, quæ est terra ejus. Bene vero dicit super terram. Nam ad similitudinem civium supernorum, posuit illa opera in terra. Exponit autem opera, sic: Scilicet est *auferens bella*, id est inimicitias quas habebant erga Deum et proximum, male vivendo. Et non in paucis gentibus: sed auferens bella, *usque ad finem terræ*, id est ubique terrarum. Vel sic: Et non in parte tantum auferens bella, sed usque ad finem terræ, id est usque adeo ut finiatur in eis omnis terrenitas. Et hoc est ac si dicat: Pacem dedit terræ suæ, et erga Deum et erga proximum, quam pacem habent cives superni. Unde angeli in ejus nativitate cecinisse leguntur: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus, » etc. (Luc. ii, 14.) Et ipse in Evangelio: « Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. xiv, 27.) » Ut autem ex toto auferantur bella, *conteret*, id est destruet in terra sua, *arcum, et confringet arma et scuta*, id est ex toto destruet. Et exponit quomodo destruet, sic: scilicet *comburet hæc omnia igni*, id est consumet Spiritu sancto. Per arcum quidem designatur dolositas et contra Deum et contra proximum. Per arma vero, manifesta impugnatio (et contra Deum vituperando, et in proximum male tractando). Per scutum, falsis rationibus errorum defensio. Quæ omnia destruit in suis Deus, quoniam aliter pax eis plena non adresset.

Ostensa utilitate vocis, adjungit etiam ipsam vocem adipisorem quibus agit instructionem, ut ejus verbo erendant. Dixi quod Dominus dedit vocem hanc scilicet: Vos membra mea futuri, vacate a terrenorum sollicitudinibus, et idolorum cultibus, et sic videte intellectu, quia aliter non intelligeritis quoniam ego, qui vobis loquens sum homo, Deus vestrum sum, secundum quod in Evangelio ipse ait: « Ego principium, qui et loquor vobis (Joan. xiii, 25); » et ego, qui Deus sum, *exaltabor in gentibus* ad præsens. Unde Apostolus: « Cæcitas contingit in Israel ex parte, ut plenitudo gentium intraret (Rom. xi, 25); » Et in terra *exaltabor* in fine mundi, id est in Judæa. Unde propheta: « Reliquiæ salvæ fient (Isa. x, 21; Rom. ix, 27). » Et in Psal. xi: « In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. » Quod est ac si dicat: Cultus meus exaltabitur ad præsens ubique gentium; in futuro vero apud Judæos. Repetit autem hoc quod superius dixerat: *Dominus virtutum*, etc. Inculcando ut ipsum verbum hic positum commendat sic: Hanc vocem quam posui vacato, etc., bene credere debetis. Non est enim vox ejusque, sed ille hanc protulit, qui est Dominus virtutum, et *suscceptor noster* et *Deus Jacob*. Hoc vero ut superius exponitur.

IN PSALMUM XLVI.

Titulus quadragesimi sexti. *In finem pro filiis Chore psalmus.* Quod sic exponitur : Psalmus iste compositus est pro filiis Chore, id est pro utilitate filiorum Crucifixi, tendentium in finem, id est in consummationem veri boni : introducuntur hic apostoli, adhortantes omnes filios Chore, ad laudandum Deum opere et affectione, et etiam voce exultationis. Adjungunt vero plures causas quare debeant laudare, quia scilicet excelsus est et terribilis, et quia cælum ascendit, et omnem mundum sibi subjugavit. In fine autem ostendunt quomodo subjugavit.

152 *Omnes gentes, plaudite manibus.* Ac si dicat : Non solum Judæi ut in lege veteri; sed vos omnes gentes, et Judæi et gentiles, *plaudite* Deo Christo *manibus*, id est gaudete in Dei laude bonis operibus : a similitudine illorum qui præ nimia lætitia manibus plaudunt. Quoniam autem manibus operamur, pro operibus manus ponuntur. Et non solum manibus plaudatis, sed et *jubilare* Deo, id est laudate Deum jubilo, id est lætitia interiori, quæ nec litteris nec syllabis exprimi potest. Et sic jubilate ut perseveretis in voce exultationis, id est in voce exultandi eum laudando et eum prædicando. Dicit enim idem in Evangelio : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Luc. xii, 8) : » Et ecce causæ quare debetis ei plaudere, jubilaré et exultare, *quoniam* ipse Christus qui in passione vilis visus est, quasi servus : *Dominus excelsus* est omnium. Juxta quod alibi Psalmista : « Elevata est magnificentia tua super cælos (Psal. viii, 2). » Et qui visus est perterritus, *terribilis* erit injustis in futuro. Unde beatus Gregorius : « Et placidus justis, et terribilis apparebit injustis. » Et Apostolus : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 34) : » et qui visus est et impotens, *rex magnus* est. Et vere magnus. Nam rex est *super omnem terram*. Unde alibi : « Ego constitutus sum rex ab eo (Psal. ii, 6). » Et in hoc apparet eum magnum regem et Deum esse, *qui nobis* quoque servis suis *subjecit populos* Judæorum ; fideles scilicet *et gentes* misit *sub pedibus nostris*, id est multum nobis subjecti ; a similitudine illius qui subjicitur pedibus alicujus. Quod est dicere : Credituros ex Judeis et gentibus, regimini nostro subdidit ; et in hoc apparet quod multo magis ipsi subditi sunt. Hoc autem quod gentes nobis subjecti, non contingit ex earum meritis, sed ipse *eiegit nobis hæreditatem suam*, id est ex electione misericordiæ suæ subjecti nobis gentes, quæ sunt hæreditas ejus quam per nos excolit. Quoniam autem non omnes sunt hæreditas ejus, exponit quam hæreditatem elegit. Sic scilicet elegit *speciem Jacob*, id est speciositatem gentium, figuratam per Jacob. Per Jacob enim, qui benedictionem majori fratri subripuit, gentes præfiguratæ sunt, quæ in locum Judæorum erant successuræ. *Quem Jacob dilexit* Dominus, Esau neglecto, de quo scriptum est :

A « Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Malac. i, 3 ; Rom. ix, 13). » Vel aliter ; Elegit speciem Jacob, id est speciosum Jacob, id est illos de gentibus qui speciosi sunt minoribus, luctatores et supplantatores vitiorum. Quem Jacob dilexit, id est quos speciosos dilexit ante mundi constitutionem, in providentia sua. Et ideo adhuc plaudite, jubilate et exultate, quia ipse *Deus ascendit cælos*, qui simplex homo videbatur. Et hoc in *jubilo* apostolorum, id est gauditibus nobis apostolis interiori lætitia, quæ jubilum dicitur. Et ipse *Dominus* existens omnium ascendit in voce *tubæ*, id est in attestatione angelorum voce elementari facta ; quæ fuit ad modum sonitubæ manifesta ; ideoque vox tubæ dicitur, quia angeli dixisse leguntur : « Viri Galilæi, » etc. B (Act. i, 11.) Ergo quia sic ascendit, et quia excelsus, et terribilis et rex magnus : *psallite Deo nostro*, id est, bene operamini ad laudem ejus, quia Deus noster est. Dico *psallite*. Et *regi nostro psallite*, id est psallite ei quia rex noster est. Psallite vero toties repetit, ut magis exhortetur. Et non solum quia rex noster est, id est nostrum apostolorum. Sed *quoniam* Deus est *rex omnis terræ*, id est omnis modi terræ, psallite ipsi. Et hoc *sapienter*, id est sicut psallendum est, non cum arrogantia et negligentia. Diceret aliquis : Quare dicis quod rex est omnis terræ, cum non sit Deus nisi Judæorum ? Ad hoc vero sic addit : Bene posui *omnis terræ*. Non enim super Judæos tantum, sed etiam *regnabit Deus super gentes*. Exponit vero super quas gentes, sic : C Non autem sic regnabit, ut modo non regnet, sed et nunc *sedet* in æternum, sessurus *super sedem sanctam suam*, **153** id est super eos de gentibus sedet, qui sunt sedes sancta sua, ut eos dirigat de bono in melius. Unde Propheta : « Regni ejus non erit finis (Mich. iv, 7 ; Luc. i, 33). » Quæreret aliquis : Quomodo sibi regnum in gentibus paravit ? Ad quod sic respondet, quod *principes populorum*, id est reges, duces, et cæteri *congregati sunt* ad fidem : non cum recenti Deo, sed *cum Deo Abraham*, id est cum Deo æterno, quem coluit Abraham, vivendo bene, non dissentiendo ab eo, vivendo perverse. Et per principes sunt congregati minores. Posset etiam quæri : Suntne per liberum arbitrium congregati ? Respondetur : Nequaquam. Sed per nos qui sumus *dii terræ*, id est Ecclesiæ, quæ Dei terra est ; vel dii terræ, id est edificati ex terrenis, quod prius eramus. Quoniam dii terræ, nos scilicet, *fortes* in constantia prædicationis, vehementer *elevati sunt* in potentia miraculorum, « Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (Marc. xvi, 20). » Et per prædicationem et miracula illorum deorum *congregati sunt principes populorum*. Dii quidem apostoli benedicuntur, eo quod dii filii sunt spirituales : et in sanctitate vitæ prout possibile fuit, Christo, qui Deus est, exstiter conformes : et in cælis quoque post carnis absolutionem, ejus sunt gloriæ participes. Unde per Psalmistam bicitur : Ego dixi : Dii estis (Psal. lxxxi, 6),

IN PSALMUM XLVII.

Titulus quadragesimi septimi: *Psalmus cantici, florum Core secunda Sabbati*, Quod sic exponitur: *Psalmus*, id est tractatus iste est psalmus *cantici*, id est tractatus lætitiæ, continens foundationem Ecclesiæ. Unde debet haberi lætitia ab omnibus fidelibus. Vel psalmus lætitiæ, id est ostendens in quanta lætitia fuerit Ecclesia in ipsius foundatione. In hoc psalmo introducuntur filii Core: apostoli scilicet agentes de hoc quod significatum est, per hoc quod contingit in secunda Sabbati, id est de re præsignata per firmamentum quod creatum est a Deo in secunda Sabbati, quem Latini dicunt diem Lunæ, Hebræi vero, dies a Sabbato computantes, secunda Sabbati dicunt. Per firmamentum namque quod a Deo factum est secunda Sabbati, post lucis creationem, præfiguratum est Ecclesiæ fundamentum; quod contigit post luculentam Christi resurrectionem, quæ resurrectio est nostri intellectus illuminatio. Unde etiam totum tempus a resurrectione Christi usque ad finem mundi ab Augustino secunda Sabbati vocatur: eo quod per totum tempus illud a Deo Ecclesia fundatur de generatione in generationem: sicut in secunda Sabbati accipimus firmamenti fuisse constitutionem. Quæ jure Ecclesiæ firmamentum appellatur, eo quod in virtutum perfectione firmatur. De qua Dominus Petro in Evangelio dixisse legitur: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). » De hac autem Ecclesiæ foundatione in hoc psalmo apostoli agunt, dicendo quanta exultatione omnium gentium sit facta ex Judæis et gentibus: et quam constans sit ne aliquo modo metu terrenorum principum deficiat, sed exemplo constantiæ et admiratione suæ gloriæ foundationis eo ad sui conformitatem attrahat. Et quia talis ab eo fundata est, ostendit Dominum Christum magnum in hoc videri et laudabilem, ut auditores in laudem sui alliciat. De cujus foundatione cives qui in ea sunt ex Judæis et gentibus jubet lætari: gentesque quæ imperfectiores sunt, fideles de Judæis perfectiores imitari: et, ut tantummodo bonos æmulentur, a falsis prædicatoribus cavere hortatur. Agit autem ideo de hac Ecclesiæ gloriosa foundatione, ut eos qui nondum cives ejus sunt, ad eam invitet accedere: factosque jam cives sic admoneat in ea perseverare:

Magnus Dominus Jesus. Non dico quantum ad corporis magnitudinem, sed quantum ad potentiam sublimitatem. *Et laudabilis*, id est, dignus laude. *Et hoc nimis*, id est, super humanam facultatem in civitate Dei nostri: ejus Christi scilicet in monte sancto ejus. Quod est dicere: Dominus Jesus qui **154** magnus et laudabilis apparet in foundatione civitatis suæ, id est ecclesiæ, quæ est mons sanctus ejus, id est in virtutibus excelsa facta ad modum montis: ipse Jesus non solum videbitur esse Dominus, sed et *Deus* esse cognoscetur in domibus ejus civitatis, id est in consideratione fidelium qui sunt domus ejus civitatis: quos ipse inhabitat, et in

A omni virtute confirmat. Quod est dicere: Non solum per gloriosam civitatis suæ foundationem, Dominus esse magnus et laudabilis apparebit; sed etiam per admirabilem domorum civitatis ejusdem firmitatem eum Dominum esse constabit. Velsic: A quocunque non cognoscetur Deus; in domibus ejus civitates cognoscetur esse Deus, in fidelibus scilicet. Et cognoscetur cum suscipiet eam civitatem ad conservandum, in tribulationibus ne deficiat: a similitudine patroni, qui oppressum ab aliquo suscipit ut protegat. Quoniam vero dixerat magnum esse Dominum et laudabilem in civitate, posset quæri. Quare laudabilis est in civitate? Ad hoc autem respondet, interponendo causam quare magnus et laudabilis videre debeat in civitate, sic: Vere magnus et laudabilis est in civitate: nam illa civitas Regis magni, Domini Jesu scilicet, fundatur ab ipso Rege, id est firma constituitur: et hoc cum exultatione universæ terræ, id est sic fundatur quod omnes populi et gentiles et Judæi exultant in ejus foundatione. Et quia possent intelligi exultare sicut non essent in illa civitate, ostendit ex eis utrisque eam constitui, cum addit: Et ipsa civitas est mons Sion: et latera aquilonis, id est constituitur ex monte Sion, et ex lateribus aquilonis, id est ex Judæis et gentibus. Mons vero Sion Judeorum plebs dicitur: non quod in virtutibus esset sublimis, sed quantum ad Dei cultum quem exercebat, et eum exercendo Deum contemplabatur, quo cultu gentium infidelitas carebat. Latera quidem aquilonis, id est diaboli gens dicitur: eo quod ejus diaboli satellites existentes eum semper duces habebant: a similitudine cliatum, cui cum Domini sui latus includent eum sequendo, ejus latera dicuntur, id est, constipatores laterum ejus. Aquilo vero diabolus dicitur, eo quod cum a fervore charitatis divinæ frigidus sit, alios sibi consentientes in hoc frigidus facit, et sic ab opere bono steriles: ad modum aquilonis, qui, cum frigidus ventus sit, terram frigidam faciendo stringit, et a generatione florum detinet.

Unde in Canticis sponsus: « Surge, aquilo, et veni, auster, etc. (Cant. iv, 16). » Quoniam autem dixerat: Cum suscipiet eam civitatem in tribulationibus ut conservet, posset quæri: Quare ergo est civitati necessarium ut eam suscipiat? Ad quam interrogationem sic respondet: Ideo necessarium est ut suscipiat, quoniam ecce ad præsens reges terreni congregati sunt, id est congregabuntur. Et exponit quomodo congregabuntur, cum addit scilicet: Convenerunt, id est convenient in unam malitiæ affectum, ut ipsam civitatem persequantur; et ipsi qui ad hoc convenient videntes eam sic esse fundatam, scilicet ex monte Sion, et lateribus aquilonis, et cum exultatione universæ terræ; et Dominum ejus esse magnum et laudabilem admirati sunt, id est admirabuntur ejus firmitatem et constantiam; et admirando conturbati sunt, id est conturbabuntur bona conturbatione, dolendo quia eam persecuti fuerint, et conturbati commoti sunt, id est commo-

vehuntur de infidelitate ad fidem, de pravitate ad A justitiam: et non parum conturbabuntur, sed usque adeo quod tremor apprehendit, id est apprehendet eos: tantus videlicet timor, qui etiam tremore corporis ostendatur. Bene quidem ponit, *apprehendet*, ipsi nitentur, instigante diabolo evadere mortem frustra: nam adeo persequetur eos, quod etiam comprehendet; a similitudine illius qui, cum nititur evadere, comprehenditur. Ostendit autem ad quid commovebuntur per conturbationem, sic: Dixi quod tremor apprehendet eos: et *ibi*, id est in illo tremore non infructuosi dolores, **155** sed ut parturientis. id est similes doloribus parturientis, quæ ad hoc dolorem patitur ut post pariat. Quod est dicere: Ex doloribus hujus tremoris sequetur partus sanctitatis et bonæ operationis.

Ne vero putarentur per liberum arbitrium esse conturbandi et commovendi, addit: Et hoc quod conturbabuntur non erit ex eis; sed tu, Deus Christe, in Spiritu sancto vehementi ad hoc, id est forti et efficaci, *conteres*, id ex toto in eis destrues, *naves Tharsis*, id est discursus et sollicitudines explorationis, gaudii mundani scilicet. Quod est dicere: destrues hoc in eis, ne sint discurrentes et solliciti in explorando, quo modo in mundanis gaudere queant. Quod est æquipollens ac si poneret: Destrues in eis sollicitudinem terrenorum, ne in eis gaudere quærant, et sic suis faciet esse conformes. Sollicitudines vero naves dicuntur, eo quod per eas cogitando discurremus, sicut navis per mare discurretur. Tharsis quidem interpretatur *exploratio gaudii*. Secundum Remigium vero apud Hebræos interpretatur *mare*, secundum quod sic exponitur. *Conteres naves Tharsis*, scilicet destrues in malo, edificaturus in bono: ipsos reges qui dicuntur naves maris, id est hujus mundi, eo quod ad similitudinem navium, quæ deferunt homines per mare, deferant ipsi quoque subditos imperii sui regimine. Mundus autem mare dicitur, eo quod ad modum maris turbine tribulationem uberrimo conturbatur. Cum vero dicit, *sicut audivimus*, etc., ostendit verum fuisse prophetarum de Ecclesiæ fundacione testimonium, cum in ea penitus quæ ab eis prædicta sunt videantur esse completa: ut per hoc innuat Ecclesiæ fundamentum haudquaquam esse vile quilibet et abjectum, cum tantorum vivorum antiquissima fuerit auctoritate confirmatum. Quod sic continuatur: Ergo quia sic est fundata Ecclesia ex utroque populo, ut supra diximus; et adeo constans, ut non solum non cedat, sed etiam superet, sicut a prophetis fuerat prædictum; revera affirmare possumus quod, *sicut audivimus* auditu intelligentiæ in libris prophetarum, sic vidimus completum in civitate Domini virtutum, id est exercitum supernorum scilicet in civitate Dei nostri, id est Christi, non in civitate alterius Domini virtutum: dico cum nullus alius sit præter eum Dominus in Ecclesia videlicet. Exponit autem quid sit in ea completum, sic: Hoc scilicet vidimus completum in civitate Domini virtutum, quod Deus fundavit

eam fundacione mansura in æternum. Posset quæri. Quibus ministris? Respondetur: per nos videlicet fundavit, sic: Quia in primis *suscipimus misericordiam tuam*, o Deus Christe, id est Spiritum paracletum, per cujus donum hominis misertus es, ideoque misericordia dicitur: et hoc in medio templi tui, id est in manifestatione templi tui.

Quoniam autem ea quæ in medio ponuntur manifesta sunt, medium pro manifestatione ponitur. Quod est dicere: Adeo suscepimus Spiritum sanctum, quod ejus per nos in miraculis gratia cooperante manifestetur per hoc nos esse templum tuum. Et per nos justos factos, o Deus Christe, *secundum nomen tuum*, id est secundum mensuram nominis tui: sic et, id est etiam, *laus tua* est magna, scilicet usque

B in fines terræ dilatata est. Quod est dicere: Adeo dilatavimus laudem tuam, ut ubique terrarum divulgetur, sicut hoc nomen quod est Deus, vel aliquid æquipollens huic nomini, divulgatur in omni loco terrarum. Sicut apud Hebræos hoc nomen quod est *Hel*; apud Græcos vero *Θεός*, et apud cæteras gentes alia nomina hujusmodi. Quoniam autem posset in omni regione divulgari laus Dei, et in unaquaque in paucis, ne pauci viderentur esse, addit: Et non apud paucos laus tua divulgatur, sed *dextera tua*, id est potentia tua, vel pietas tua *plena est justitia*, id est justis. Quod est ac si diceret: Non sunt pauci justi quos pietas et **156** potentia tua per nos acquisivit, sed multi. Omninoque plenus eis es, et circumdatus, a similitudine manus, quæ cum multa teneat plena est ipsis et referta. Dextera vero ponitur pro potentia, eo quod in dextera potior virtus sit et potentia quam in sinistra. Ponitur quoque pro pietate, eo quod per eam labenti subvenit, sicut dextera cujuslibet labenti sæpius auxilium porrigit. Hoc autem quod dicit per se Dei laudem divulgatam esse, non dicit ex superbiæ tumore, sed ex gratiarum actione. Adhortatur autem hujus civitatis cives, ut Dei judiciis latentur: cognoscendo ea esse justa, non de eis murmurantes, sic: Ergo quoniam a Deo firmiter Dei civitas est fundata, talique regi subjecta, vos cives ejus lætamini ad ejus laudem, scilicet *laetetur mons Sion*, id est collectio fidelium de Judæis: et *exsultent filiæ Judæ*, id est fideles de gentibus, quos peperit in fide Juda, id est confessio prædicatorum primitivæ Ecclesiæ de Judæis. Quod est dicere: quos acquisierunt Deo prædicationis suæ confessione, ideoque dicuntur eorum filiæ; et bene *filæ* dicuntur, non filii, eo quod in virtutibus speciosissimi sunt. Species enim major inesse solet filiabus quam filiis. Juda vero confessio interpretatur. Vel filiæ tuæ, id est primitivæ Ecclesiæ, quæ fuit de tribu Juda. Dico *laetentur exsultent*: et hoc propter judicia tua, Domine: quia tu judicasti Ecclesiam ex Judæis et gentibus constituere. Exhortatur quoque filias Judæ ut imitari studeant omnimode fideles perfectos de Judæis, id est prædicatores qui perfectiores sunt, cum longius unius Dei notitiam habuerint.

Dixi vobis, o filiae Judæ, exsultetis; hoc etiam admono: *circumdate Sion*, id est imitamini perfectos de Judæis, investigando eorum sanctitatem; a similitudine alicujus, qui aliquem circumdat, et circa eum versatur, ut ejus actus inspiciat: et ut perfecte imitemini, *complectimini*, id est diligite eam. Quoniam diligentem est completi, ponit completi pro diligere. Exponit per partes quomodo imitentur cum addit: Dico *circumdate Sion*, id est imitamini: hoc modo scilicet: *Narrate aliis in turribus ejus*, id est in conformitate prædicatorum ejus primitivæ Ecclesiæ; qui dicuntur turres, eo quod inexpugnabiles sunt a vitiis, Ecclesiamque sanctitatis a fortitudine ad modum turrium munientes. Et non solum in narratione imitamini, sed, utin virtute eam Sion imitemini, *ponite corda vestra*, id est considerationem cordium vestrorum *in virtute ejus*, id est considerate quantum habeat virtutem, ut et vos in virtute ipsi conformemini. Virtutem dicit, vel vim constantiæ ejus, vel charitatem quam habet erga Deum et proximum; quæ antonomastice dicitur virtus, eo quod aliis virtutibus excellentior sit. Dixi: *narrate in conformitate turrium*; ne vero seducamini a falsis apostolis, « qui, » veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 13), » *distribute*, id est sequestrate *domos ejus Sion*, id est turres, ab illis pseudoapostolis. Quod est dicere: Discretionem habete inter pseudo apostolos et turres, ut sic enarretis in conformitate turrium *in progenie altera* successura, non solum in hac præsentī. Vel sic: *Enarretis* non solum in persona vestra, sed etiam in, id est per, progeniem alteram successuram. Quod est ac si dicat: Si conformaremini pseudoapostolis, non essent auctorizabiles enarrationes vestre, neque recitarentur de generatione in generationem; sed conformamini turribus, et hoc quod enarrabilis auctorizabile erit. Enarrabit etiam aliis altera generatio successura, hoc autem enarretis per progeniem alteram, id est, hoc enarratum a vobis enarret progenies altera. *Quoniam hic*, id est in Ecclesia, est Deus; et non alienus, sed *Deus noster* Christus; usque *in æternum*, id est quandiu mundus iste durabit: *et usque in sæculum sæculi* hujus subsecutivum, nunquam dimissurus eam. Et non sic est in ea, ut nihil ibi operetur; sed ipse idem Deus noster reget nos, ne a via sua distorqueamur 157 usque in sæcula sempiterna: hoc autem dicit ut infideles esse filios Ecclesiæ plus invitet.

IN PSALMUM XLVIII.

Titulus quadragesimi octavi. In finem filiis Core. Psalmus David, quod sic exponitur: Psalmus iste est David propheta vel apostolorum. David dico loquentis filiis Core, ut nitantur esse filii usque in finem filiationis, id est in quantum esse queunt filii. Quod est dicere ut sint filii in perseverantiam et perfectionem. Intendunt autem in hoc psalmo apostoli vel prophetae revocare omnes filios Core, et in Judæis et in gentibus, et perfectos et imperfectos, et

A divites et pauperes ab iniquitate: ab hac scilicet ne confidant in virtute sua, et ne glorientur in multitudine divitiarum suarum; ostendendo solam iniquitatem causam esse quare in futuro timeant et damnentur, sic ut nunquam redimantur; et ut magis eos ab iniquitate revocent, justos non esse redimendos affirmant. Ut autem ad hanc instructionem eos quibus loquuntur reddant attentos, adhortantur eos ad audiendum, sic ut percipiant, promittendo se sapientiam locuturos, et non impræmeditate; quam etiam non a se habebunt, sed a magistra Veritate interius ipsis præsentante.

Audite auribus cordis hæc quæ vobis dicturus sum, o omnes gentes, id est omnes fideles de gentibus: et vos fideles de Judæis qui habitatis orbem, id est qui non mobiles et horarii estis in orbe, id est in perfectione virtutum; sed habitantes et immobiles percipite hæc auribus, id est, sic audite hæc exteriori auditu, ut etiam corde percipiat. Orbem, quod idem est quod et rotunditas, pro perfectione ponit. Quia sicut corporibus rotundis sordes abhærere nequeunt, sic nec vitia adhærere possunt in virtute perfectis. Non autem solummodo Judæos ideo orbem inhabitare dicit, id est perfectionem, quod etiam multi de gentibus non inhabitassent, et adhuc inhabitant; sed quia quidam ex Judæis in primitiva Ecclesia perfectiores aliis exstiterunt, dixit universaliter: *audite, omnes gentes*, et omnes qui habitatis orbem. Hoc autem exponit per partes, sic: scilicet *audite hæc*, non solum perfecti, sed et *quique terrigenæ*, et *quique filii hominum*, id est et omnes terrenis adhuc inhærentes, qui imperfecti estis: et *filii hominum*, id est ratione utentes ut homines, qui perfecti estis; et non solummodo divites aut pauperes, sed et hoc audiat *dives*, et hoc audiat *pauper*: in unum concordia eundo, id non remitte unus, et intende alius, sed ambo intende. *Dives* quidem audiat, ut discat in divitiis non gloriari, cum ostendero eas damnationem operari, plus quam salutem. *Pauper* autem, ut hæc eadem intendendo, de paupertate consoletur, divitias spernendo. Reddit autem eos ad audiendum intentos, sic: Dixi, *audite*, et audiendus sum. Non enim vana loquar et inutilia, sed *os meum loquetur sapientiam*, id est tale quid quod ad sapientem vitam pertinebit: *et hoc non impræmeditate loquar*, sed *mediatio cordis mei* proferet *prudentiam*, id est sapientiam. Bene quidem ponit, humiliando se, non *ego loquar*, sed *os meum loquetur*: nam si poneret *ego loquar*, posset videri quod de se illud haberet. Cum autem ponit, *os meum loquetur*, innuit quod non a se erit, sed os suum solummodo hujusce locutionis erit instrumentum; quod plane in sequentibus ostendit, scilicet quod non erit a se, sic: Dico quod *os meum loquetur sapientiam*: quam sciatis a me non esse, ut eam auctorizabiliorem habeatis: sed a magistra Veritate interiorum mihi præsentante, et a sancto Spiritu. Ego namque *inclinabo aurem meam in parabolam*, a similitudine boni servi, qui ad audienda diligenter

verba Domini, aurem inclinat, *Inclinabo ego*, id est affectabo aurem cordis in parabolam, id est ad opus parabolæ audiendæ interius, ab illa magistra Veritate : et postquam inclinata aure didicero, *operiam*, id est manifeste ostendam *propositionem meam*, 158 id est parabolam, non solum ore, sed in psalterio, id est bona operatione. Quod est dicere : Non tantum ostendam voce, sed et bona operatione ; quæ ostensio per operationem multo efficacior est, quam per vocem solam.

Quantum vero psalterium est quoddam instrumentum musicum, per quod cantilena exprimitur operatione manuum, psalterium pro bona operatione ponitur. Parabolam vero dicit hanc quam facturus est instructionem, eo quod non fiat apertis verbis, sed quasi per quasdam similitudines : cum ponit calcaneum pro statu, et cum dicit, « comparatus est jumentis (Psal. xlviii, 13), » etc., hujusmodi : quæ etiam parabola propositio dicitur, eo quod ad correctionem aliorum proponatur : et quoniam ex hujusmodi locutionibus, cum obscuræ sint, quæstiones soleant generari, facta exhortatione incipit hoc quod promissit, sic : Dixi, *audite*, hoc scilicet : *Cur timebo in die mala* ? Quod est ac si dicat : Beatus ille qui non timebit in die mala, id est in die iudicii ; quæ erit dies mala, quantum ad impios : dies scilicet calamitatis et miseriæ. Quia, si fuerit in die mala ut timeam damnationem, *cur timebo* ? id est quæ causa erit hujus timoris ? Hanc autem quæstionem non in se assumit, eo quod se timere dubitet, cum timorishujus causa careat ; sed ut in sui transfiguratione hanc quæstionem propositam ad utilitatem audientium solvat, et doceat eos ab iniquitate cavere, sic : Dixi, *cur timebo* : quod sic solvo : Ideo timebo in die mala, si timuero quod *iniquitas circumdabit me*, id est multum occupavit me. Quod est dicere : Quia conscius ero, si timuero, mihi multam iniquitatem inesse. *Iniquitas dico calcanei mei*, id est procedens ex affectione mea, quam scilicet in affectione gesserim. Affectionem vero calcaneum dicit ; quod per eam animus cogitatur graditur, sicut a corpore calcaneo itur. Vel sic : *Iniquitas*, dico, *prostratrix calcanei mei*, id est destructrix status sanctitatis meæ ; quæ scilicet nunquam alio modo me tunc circumdabit, nisi hic sanctitatis meæ statum obruerit. Quia per calcaneum statur, pro statu calcaneum ponit. Status autem sanctitatis nihil aliud videtur esse quam in sanctitate perseverantia. Vel sic : *Iniquitas dico calcanei mei*, id est perseverantiæ meæ. Ac si diceret : Non me circumdabit iniquitas, nisi fuerit iniquitas, calcanei, id est talis in qua perseverem usque in finem. Calcaneus vero, qui finalis pars est hominis, pro perseverantia ponitur, quæ usque in finem procedit. Per hoc autem instruit ab iniquitatis esse perseverantia valde cavendum. Exponit autem qui sint illi qui habeant iniquitatem, ut consequenter ostendat eos hac de causa damnandos esse, ut sic auditores ab ea penitus absterreat. Dixi quod *iniquitas circumda-*

bit me si timuero, tamen hac ego carco ; sed hanc illi habent *nisi confidunt in virtute sua* interiori, id est qui sine Dei gratia sanctitatem suam, quæ nec etiam sanctitas est dicenda, ad salutem suam sufficere credunt. De quibus alibi Psalmista : « Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ (Psal. xxxii, 16). » *Et illi habent iniquitatem qui gloriantur* non in Deo, sed in *multitudine divitiarum suarum*, ponendo in eis spem quasi vera bona et summa essent. Quos confidentes et gloriantes quod hujusmodi sunt, *frater non redimit*, id est Christus, qui frater est omnium bonorum, participes erunt beatitudinis ejus. Unde post resurrectionem de apostolis dixit : « Ite, nuntiate fratribus meis, etc. (Matth. xxviii, 10) ; » Et alibi : « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater, » etc. (Matth. xii, 50). Quod est dicere : Cum frater pro omnibus passus sit, ut omnes redimat passione sua, quantum ad suam pietatem : tamen non redimit eos quos supra dixi, quantum ad eorum iniquitatem ; quia nolentes ei conformari repellunt a se redemptionem. Et cum non redimantur a fratre, *redimet eos homo*, id est Adam vetus homo, qui sunt conformes ? Nequaquam. Vel sic : Frater homo non redimit eos hic, id est, Christus qui frater noster est, secundum quod homo, non redimit eos hic morte sua ab injustitia eorum. Redimet ergo eos in futuro ? 159 Minime. Et hoc est quod dicit : vere *non redimet* ; nam *non dabit* ille frater *Deo placationem suam*, id est placationem eorum in futuro. Quod est dicere : Non faciet pro eis orationem Deo Patri, per quam ejus iram placet quam habet contra eos. *Et hic non dabit eis pretium redemptionis animæ suæ*, id est eorum. Quod est dicere : Mors ejus quæ pretium redemptionis animæ justorum, non erit pretium redemptionis animæ injustorum ; quia ille confidens et gloriantur, ut supra diximus. Et quia ille confidens et glorians non redimetur a fratre, *laborabit* ille misere, in æternum cruciandus in futuro.

Et prius hic adhuc, id est aliquantulum non diu vivet prospere, vita ducente eum in finem, id est in vitam illam æternam. Juxta illud Salomonis : « Prosperitas stultorum destructio est illorum (Prov. i, 32). » Dixi quod in futuro *laborabit*. Et hic prospere degens, *non viderit interitum* consideratione interiori, interitum, inquam, suum, quo in futuro *laborabit*. Obæcabitur enim ne videre queat, *cur viderit* in hoc mundo *sapientes* juste viventes, *morientes*. Quod est dicere : Cum non viderit hic sapientes propter justitiam suam æternos fieri, sed etiam sicut injustos morte corporea mori ; non putabit se propter iniquitatem suam in futuro damnatum iri. Sicut enim in vivificatione justorum Deum opinatur impotentem aut neglectorem, sic etiam in sui damnatione eum arbitratur invalidum aut non ulcisci curantem : et quamvis non videat *interitum*, in futuro tamen *simul*, id est interitu perpetuo *peribunt stultus et insipiens* : *Stultus* dicitur ille qui

cum aliquid non ignorat, illud tamen ex negligentia dissimulat. Et sic potest dici non videns, ad utilitatem scilicet suam non videns. *Insapientes*, vero dicitur, qui penitus ignorat, cuius damnatio justa est, quatenus ad hoc ne ignoraret labore ex pigritia dimiserit. Unde Apostolus: « Ignorans ignorabitur (1 Cor. xiv, 38). » Vel sic: Dico quod *laborabit*: et cum hoc sibi continget, *non videbit* in futuro *interitum* sapientum: cum tamen hic *viderit* sapientes morte corpore *morientes*. Dico quod *sapientes* videbit *morientes*; et non solum ipsi moriuntur, sed simul cum ipsis sapientibus, morte carnis *insapiens et stultus peribunt*. Quasi diceret: Si mortem sapientum posset effugere, tunc saltem qualicunque modo esset eis tolerabile. Sed cum nequeant istam etiam evadere, constantissimum eis est maximum miseriarum cumulum imminere.

Notandum sane de iustorum hic impunitate, de iniquorumque pariter idcirco agi damnatione, ut et impios iustorum impunitatis ostensione ad eorumdem iustorum conformitatem attrahat, et ipsos impios futuri interitus comminatione a sua perseverantia iniquitatis exterreat. Notandum quoque de iniquis et singulariter et pluraliter, idcirco quia, cum in eis sit personarum multiplicitas, est etiam in eisdem iniquitatis unitas. Sequitur: *Et relinquent*, etc. Quod sic continuatur: Dixi quod *peribunt*, et pereundo nec secum deferent *divitias* ad eorum solatium, quarum congregandarum fuerit eis usque adeo studium, sed *relinquent divitias suas alienis*: nam etsi filii relinquant, ipsi tamen filii erunt ab auxilio eorumdem patrum alieni. Non enim eis beneficio aliquo poterunt auxiliari, cum meritis suis exigentibus fuerint in perpetuo damnati; et cum ipsi tot hic domus amplissimæ edificaverint, nulla post mortem domorum illarum eis supererit, sed *sepulcra illorum erunt domus illorum in æternum*, id est quandiu mundus iste durabit. In domibus autem amplis nullam utilitatem habebunt, nisi vanam famam; nam *tabernacula eorum*, id est domus illorum, quæ nec etiam domus dicendæ sunt, sed *tabernacula*, cum ad modum tabernaculorum sint transitoria, *vocaverunt nomina sua in terris suis*, id est causa erunt quare solummodo vocentur eorum nomina; et non in longinquis terris, sed tantum in terris suis. Dicitur 160 enim: Hæc domus fuit Octaviani, hæc autem Pompeii, et de cæteris similiter: et hoc in *progenie* præsentis et *progenie* futura, id est in multis progeniebus. Quod vero sequitur: *et homo*, etc., causa est quare *laborabit iniquus*, sic: Dixi quod *iniquus laborabit*, et merito; quia ipse *homo* id est qui erat humanæ naturæ et deberet habere se ut homo, rationaliter scilicet, non ut jumentum irrationabiliter; cum in honore positus esset, id est factus rationalis ad similitudinem Dei, quod honorabile nimis est: *non intellexit*, id est intelligere non curavit; cum ex ratione posset intelligere interitum suum, eumque bene vivendo effugere: sed *comparatus est jumentis*, id est compara-

bilis factus est *jumentis*, secundum insipientiam. ut irrationabiliter se haberet. Ne vero putaretur falso comparatus, addit: Et hoc modo comparatus, quod *similis factus est illis*, in insipientia; dixi quod insipientes sunt ut jumenta et hæc *via ipsorum*, id est hæc insipientia per quam incedunt augmentando de die in diem: ideoque *via* dicitur, erit *ipsis scandalum*, id est causa scandali, scilicet æternæ mortis. Vel sic: Dixi, positi sunt in honore, id est in rationalitate. Et hæc rationalitas, quæ *via ipsorum* esset ad vitam, nisi se ab ea distorquerent, quoniam eam postponunt, erit *scandalum ipsis*, id est causa scandali. Dixi quod iniqui *comparati sunt jumentis* in insipientia. Non autem eis sufficit quod insipientes effecti sunt, sed et *postea* quam insipientes sunt, *complacebunt* aliis insipientibus per se factis *in ore suo*, id est in suggestione oris sui. Quod est dicere: Suggestent aliis ore, non solum exemplo, confidere in virtute, et in divitiis gloriari, quod summa insipientia est. Et hæc eorum suggestio eis quibus fiet complacere, et conformabuntur.

Quoniam igitur insipientes ut jumenta facti sunt, et aliis in ore suo complacerebunt, *positi sunt*, id est ponentur in *inferno* ut sint *sicut oves*, id est devorentur a morte perpetua ad similitudinem ovium, quæ ad hoc natæ sunt ut devorentur. Ne vero putarentur sic devorari, ut ex toto perirent sicut oves, et sic postea mortis tormenta non sentirent, addit: *Mors depascet eos*, id est ita consumet ut tamen in tormentis vivant; ad modum herbæ, quæ cum depascatur, tamen restat: hoc autem dicit ad exaggerationem calamitatis eorum. Melius enim esset ex toto mori, quam depasci. Dico quod depascantur a morte. Et ut magis doleant, *justi*, quibus hic dominantur, et quos affligunt, *dominabuntur eorum*, id est judicabunt eos: *in matutino*, id est in matutina resurrectione. Juxta illud: « Judicabunt sancti nationes, et dominabuntur populis (Sap. iii, 8). » Et *auxilium eorum iniquorum in inferno* positorum *veterascet*, id est deficiet, ad similitudinem vestis veteris quæ deficit. Quod est dicere: Non ibi amicorum suorum obtinebunt *auxilium*; hoc autem quod *auxilium veterasceat*, procedet a gloria eorum, id est gloria superbæ quam hic habent erit inde causa. Vel aliter: *Auxilium*, quod nunc expectant a gloria eorum, in inferno eis positus deficiet. Dico quod *mors* sic *depascet eos*, et non redimentur a fratre. Verum tamen quamvis videar similiter perire et non redimi, cum hic omnibus miserijs subjaceam, *Deus redimet animam meam de manu*, id est de potestate inferi. Quod est dicere: Quamvis carnis mortem subeam, tamen mors Domini redemptionis mea erit, ne infernum introeam, cum hoc sit quod acceperit me, id est humanitatem meam ut me redimeret. Per hoc autem innuit quod similiter alios sibi conformes *redimet*. Et ideo quia impii depascantur, et anima mea et mihi conformium redimetur, tu, juste quilibet, ne timueris illum qui simpliciter est *homo*, nec etiam deificatus, iniquum scilicet, cum dives factus fuerit

ipse homo, et potens ad affligendum te. *Et cum multiplicata fuerit hic gloria* id est excellentia domus ejus, quoniam non omni tempore durabunt hæc.

Sed cum homo interierit morte corporis, non sumet omnia, id est non habebit aliquid divitiarum, unde contra te in futuro superbiat. Neque descendet cum eo in infernum gloria domus ejus, in qua gloriatur et superbit. Et vere non sumet aliquid, neque exaltabitur gloria domus ejus: quia anima ejus, id est sensualitas ejus benedicetur, id est exaltabitur tantum in vita ipsius. Quod est dicere; Vere in futuro non exaltabitur, quia tantum in hac vita sensualitas ejus exaltabitur in omnimoda voluntate. Ostensio quasi a repetitione. *Anima ejus*, dico, dicentis sibi: Benefac animæ tuæ in omni voluntate. Nam cum benefeceris ei, confitebitur tibi, id est laudabit te aliquis dicendo te probum et dapsilem. Sequitur: *Introibit*, etc. Quod sic continetur: Ita dicit iniquus secum, scilicet confitebitur, etc., et benefaciet animæ suæ. Et tamen quamvis hic sibi benefaciat, introibit usque in progenies patrum suorum, id est usque in infernum: quo introierunt progenies aliorum iniquorum, quorum filius est in malitia. Vel sic: Usque in infernum quo introierunt diaboli patres eorum per superbiam suam: qui dicuntur progenies, id est gignentes eum iniquum in infidelitate. Et postquam introierit, usque in æternum non videbit lumen, id est Dei cognitionem. Et ideo introibit, et non videbit, quia homo cum in honore esset, etc. Hoc autem ut superius exponitur: quod ideo repetit, ut eum ajumentorum similitudine retrahat.

IN PSALMUM XLIX.

Titulus quadragesimi noni: *Psalmus Asaph*. Asaph, Eman, Elhan, Ydithun, quatuor modulatōres fuerunt: qui modulatoribus aliis præerant, qui David Psalmos modulabantur. Hic autem non videtur Asaph vox hæc apposita ad quamlibet historiæ figuram, sed propter sui interpretationem. Asaph enim illud idem quod et Synagoga interpretatur; *Congregatio* videlicet: ideoque hic ponitur *psalmus*, id est tractatus iste est Asaph, id est congregationis fidelium ante adventum Christi. Sciendum autem collectionem illam ante adventum Christi, non ideo dictam esse Synagogam, id est congregationem, quod ad irrationabiles et coactos pertinet; quia multi eorum, cum perfectissimi essent, dicti sunt Ecclesia, id est convocatio: quod ad rationabiles pertinet, et non coactos, qui sola convocazione accedunt; sed secundum maximam partem, qui non ratione sua eos ducente ad hoc legi deservebant, sed timore pœnæ, more irrationabilium animalium, quæ non ratione ea ducente, sed vi in unum congregantur. Introducuntur autem in hoc psalmo fideles ante adventum Christi existentes, dicentes Deum qui super prophetas ante locutus fuerat, per Filium suum incarnatum mundo locutum. Et sacrificiis legalibus quæ tantummodo signum novæ legis existerant exinanitis, sacrificium laudis institutum; quod in

peccatoribus non esse ostendit, ut ipsi sic a peccato, etsi non amore, saltem timore retrahantur. Ideo vero istos introducit Propheta, ut hoc quod hic prophetatur tantorum virorum testimonio magis sit confirmatum.

Deus Deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. Quasi dicat: Ille qui Dominus est in rebus, et cum Dominus sit, potestatem habet sua pro modo suo immutandi et disponendi; et qui Deus est, id est creator omnium, ideoque in omnibus credendus, et non talis Deus qui ab alio deificatus sit, quemadmodum multi fideles perfecti; sed *deus deorum*, id est spirituum cœlestium, et perfectissimorum hominum; qui ideo dii dicuntur quia ejus sunt divinitatis participes: *Iste Deus locutus est*, id est tempore plenitudinis per Filium populo suo loquetur; qui jam sapius antea per oracula prophetarum est locutus. Unde Apostolus: «Multifarie multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime locutus est nobis in Filio (Hebr. 1, 1).» Et postquam fuerit per Filium locutus, *vocavit terram a solis ortu usque ad occasum*, id est vocabit ad fidem per prædicatores de omnibus habitatoribus terræ, a solis ortu usque ad occasum. Cum autem subsequenter ponere deberet quid loquetur, interponit quod ex Judæis nasceretur, vel a Judæis incipiet vocationem suam: ut Judæos infideles, qui eum negaturi erant esse Deum, auctoritate sua convictos, ad audiendum quæ locutus est, et obsequendum invitet. Interponit etiam ignem in conspectu ejus exarsurum, et tempestatem in circuitu ejus esse futuram. Et eum cœlum, id est apostolos, et terram, id est mediocres fideles, a perendis separat. Qui etiam apostoli annuntiabunt aliis, qui terra erunt, justitiam ejus Dei: ut cum hoc tanto ante tempore prophetizet, Judæos incredulos ad audiendum et obediendum Christo et discipulis ejus incitet. Adhortatur quoque ipsos cœlos ad Dei fideles futuros prædicatione sua congregandum, ut innuat quantam jam, tanto ante tempore existens, hujusce rei habeat affectionem, et eandem affectionem doceat aliis habendam esse. Hoc notato, ad verba libri redeamus. Sequitur. *Ex Sion species, etc.* Quod sic continuatur: Dico quod loquetur per Filium incarnatum. Et *species decoris ejus* filii procedet ex Sion, id est ipse speciosus in innocentia, et decorus in omnibus virtutibus, nasceretur ex plebe Judaica: quæ designatur per Sion, quæ turris est in Judæa. Vel sic: Dico quod vocabit omnem terram; et species decoris ejus Dei, id est prædicatores ejus, speciosi in innocentia et decori in virtutibus, procedent ex populo Judaico. Vel sic: Advocabit terram. Et *species decoris ejus* terræ incipiet ex Sion, id est primi speciosi et decori terræ quos ipse vocabit, erunt de Sion: Ecclesia scilicet primitivorum. In hoc autem Judæos benevolos reddit ad eum audiendum, cum ex eis nasci dignatur sit et ex eis vocationem suam inepturus.

Dixi quod Deus loquetur per Filium, et ipse Filius

Deus existens cum Patre. Et secundum hoc invisibilis veniet, non localiter, sed in notitia hominum *veniet manifeste*, id est manifestus et visibilis secundum quod homo. Dico *Deus* et non recens: sed *Deus noster*, quem nos et patres nostri colimus. Et ipse *Deus non silebit* se esse Deum. Quod est dicere: Et voce et opere se ostendet esse Deum. secundum quod in Evangelio legitur: « Ego in Patre et Pater in me est (Joan. xiv, 40). » Dixi quia veniet, et postquam venerit, *ignis in conspectu ejus exardescet*, id est fervor dilectionis augmentabitur, ad modum ignis exardescentis; in conspicientibus eum speciali aspectu, in fidelibus scilicet. *Et tempestas valida*, id est excecatio vehementissima: quæ ideo dicitur tempestas, quia eos ad modum tempestatis dejiciet, et per illicita rapiet. Erit *in circuitu ejus*, id est, in infidelibus, qui neglexerint ei appropinquare. Et erunt *in circuitu ejus*, id est, in elongatione ejus. Vel sic: valida tempestas, id est excecatio, erit in conspicientibus: non in divinitate, sed *in circuitu ejus*, id est in humanitate solummodo. Quod est dicere: in illis *tempestas erit*, qui eum simplicem hominem esse opinabuntur. Humanitas autem per similitudinem circuitus dicitur. Non quod in se divinitatem localiter comprehendat, sed quod in ea occulte et spiritualiter ipsa divinitas habitet. Cum enim intra rem aliquam habitamus, eadem re circumdamur. Quoniam autem dixerat, *vocabit terram*, et non exposuerat, ne hoc ignoraretur ostendit. Dico quod vocabit terram: et hoc modo, scilicet: prius *advocabit*, id est ad fidem vocabit *cælum*, id est apostolos, qui sublimitate virtutum dicuntur cælum.

Ne vero putaretur amittere divinitatem, propter assumptam humanitatem, addit *desursum* existens. In sublimi scilicet æqualitate divinitatis cum Patre: ac si sic diceret: Quamvis homo sit manifestus et visibilis, et humana voce vocans et loquens; tamen *desursum* erit. Per hoc autem Judæorum perfidiam expugnat, qui eum hominem simpliciter esse mentiantur. **163** Unde ipse testatur: « Vos de deorum estis, ego de supernis sum (Joan. viii, 23). » Dixi quod prius *cælum* advocabit. Et per cælum advocabit *terram*, id est alios fideles qui erunt terra ejus, complendi doctrina ipsorum apostolorum; sicut terra a pluvia celum compluitur, ut per hoc sit fertilis. Volens per ipsum cælum discernere a massa perditorum populum suum, id est terram suam. Quod est dicere: Per cælum jam vocatum, vocabit et terram ad fidem, ut separet eam a perditis: et si non a conversatione perditorum in presenti, saltem a conformitate eorum et in futuro a præsentia quoque.

Sequitur exhortatio ad ipsum cælum, quæ talis est: Dico quod per vos, o cælum, *advocabit terram*; et quoniam hoc tale vobis injungitur officium, diligens huic officio adhibete studium. Scilicet prædicatione vestra congregate in unitatem fidei: et hoc *illi*, id est: ad honorem ejus, non ad vestri extol-

lentiam *sanctos ejus*, id est illos quos accedentes ad se fide sanctificabit. Determinat vero qui sint illi sic: *Sanctos* dico illos scilicet *qui ordinant*, id est qui ordinabunt *testamentum*, id est legem novam ejus, *super sacrificia* legis veteris. Quod est dicere: sacrificia reputabunt inferiora, id est indigniora; et testamentum superius, id est dignius: similitudine illius qui ordinat lapidem super lapidem, et cætera talia. Exhortatione interposita, redit ad hoc quod incoeperat, sic: Dico quod *advocabit cælum*, et per cælum *terram*; et ipsi *cæli annuntiabunt* ipsis quos vocabunt *justitiam ejus*, quod ipse justus est. Et quoniam ipse qui *Deus*, est *Judex* est: quod est dicere, ut illos a peccatis exterroat, annuntiabunt eum justum esse Judicem, qui in futuro peccata ulciscetur. Vel hoc totum ab illo loco ubi dicit. *Deus manifeste veniet*, usque ad *audi populus*, de secundo adventu legi potest, de quo ideo interponit ut, cum ipsum Filium, quem loquentem vult introducere, terribilem Judicem in secundo adventu adventurum ostenderit, incredulos ad audiendum, et illi obediendum, timore saltem instiget. *Deus manifeste*, etc. Quod sic continuatur: Dixi quod Deus per Filium loquetur et vocabit terram, et quod *ex Sion erit species decoris ejus*. Et ipse Filius qui, cum humilis erit, non apparebit incredulis esse Deus, *manifeste* *veniet* ad judicium in futuro, id est cum potestate et majestate. Et sic apparebit esse Deus, secundum quod in Evangelio legitur: « Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate (Luc. xxi, 27). » Dico quod Deus Filius veniet, qui non est recens Deus, sed *Deus noster* quem colimus. Et ipse veniens *non silebit* a vindicta, sicut in priori adventu. Quod est dicere: ulciscetur in eos apparens in majestate, qui negligent eum venientem prius in humilitate. Exponitur autem quomodo ulciscetur, sic: *vere non silebit*; *ignis* enim *elementaris exardescet in conspectu ejus*, id est in præsentia ejus. Notandum autem quod ignis iste non erit ille ignis æternus quo postea impij sine fine torquebuntur? Sed ut beatus Petrus affirmat, erit « In resurrectione mortuorum iste ignis, tantum altitudinis aeris attingens, quantum diluvij inundatio descendit (II Petr. iii, 10-12); » quo igne omnis aeris fœditas expiabitur; per quem ignem fidelium corpora et animæ simul conjunctæ, sicut modo sunt, velocitate summa sine læsione qualibet, Domino obviam in aera occurrent ad judicium. Unde Paulus (I Thes. iv, 17): « Rapiemur obviam Domino in aera, » impij vero peccatorum mole gravati, multum læsionis in se ferentes, transibunt ad judicium, in æterni protinus ignis mittendi cruciatur. Sequitur: Et cum ignisibi futurum sit, et *in circuitu ejus*, id est circa eum localiter, vel *in circuitu*, id est in elongatis ab eo in impiis scilicet, erit *tempestas valida*, ventus vehementissimus, scilicet multitudo angelorum **164** malignorum. Qui dicuntur tempestas per similitudinem, quia sicut tempestas, id est ventus, si grana et palcas mista

invenerit, grana quidem non movet, paleas vero rapit et defert; sic et ipsi fideles non tangentes, infideles vero rapientes, in ignem detrudent perpetuum.

Sequitur: *Advocabit*, quod sic continuatur: Dico quod *Deus manifeste veniet*. Qui veniens localiter *desursum*, id est de sublimi sede ejus, quæ est ad dexteram Patris, *advocabit cælum*, id est perfectissimos, et *terram*, minus perfectos, volens per judicium cæli discernere populum suum, id est minus perfectos a damnandis. Juxta quod idem in Evangelio dicit: « Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Math.* xix, 28; *Luc.* xxiii, 30). » Cum dicit *congregate*, et., adhortatur angelos bonos ex affectione nimia ad congregandum bonos, sic: quandoquidem tempestas rapiet impios, vos angeli boni, quorum ministerio sancti decenter ad gloriam, *congregate* illi, id est ad honorem illius Filii sanctos ejus, id est cælum et terram. Et determinat qui sint illi sancti, cum addit: *Qui sancti in hoc mundo ordinant*, id est, recto ordine reputant *testamentum ejus*, id est æternam beatitudinem, quam ipse promittit in Novo Testamento esse super sacrificia, id est præcellere dignitate sua bonas operationes et virtutes quas ipsi Deo sacrificant, quod est dicere, qui pluris esse reputant æternam gloriam quam merita sua, juxta illud Apostoli: « Existimo quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (*R.m.* viii, 18). » Dixi, *congregate sanctos* in gloriam, et ipsi cæli, id est sancti congregati, *annuntiabunt justitiam ejus*, scilicet Dei. Et exponit quam justitiam, cum addit: scilicet *annuntiabunt quoniam Deus judex est*. Quod est dicere. Non voce; sed gloriæ suæ beatitudine, infidelibus ostendent, quasi si annuntiando ostenderent, quoniam Deus judex justus est, qui eos digne remunerabit. Post interpositionem utilem, incipit enarrare Dei locutionem quam superius promisit, sic: Dixi quod *Deus deorum* loquetur per Filium, quæ locutio est hæc: *Audi, populus meus Israel*. Quod est ac si diceret. Tu collectio Judæorum, quæ populus meus peculiaris es, cui tot impendi beneficia, qui debes esse *Israel*, id est contemplans cælestia, non cor habens depressum in terrena: *audi* auditu interiori quæ dicam, et ego qui homo existens, humane loquor, *testificabor tibi*, id est testimonio Scripturarum tuarum et bonorum operum meorum comprobabo tibi quia *Deus sum* et non alienus, sed *Deus tuus*. Ac si dicat: Debes audire me, et audiendo obedire, quia *Deus tuus sum*, quod Scripturarum et operum testimonio comprobatur. Dico *audi*; et hoc scilicet *audi*: Noli ulterius offerre mihi sacrificia legalia, quæ hucusque signa fuerunt, modo vero postquam eorum signatum advenit, signa non sunt, ideoque inutilia.

Non enim amodo *arguam te in sacrificiis tuis* legalibus, non datis; quasi diceret: si dum signa erant legis novæ nondum existentis, ea non obtulisses, te utique per prophetas et Scripturas, et per

tribulationes temporales arguissem. Nunc autem quia signa non sunt novæ legis jam existentis, *non arguam te* si non obtuleris, quia amodo non curo ea; *holocausta autem tua* significata non significantia sunt *semper in conspectu meo*, id est in beneplacencia mea; quod est dicere: holocausta non de bobus et cæteris animalibus, sed holocausta tua, id est de te facta mihi placent, id est si tua vitia penitus in te sancti Spiritus igne combusseris, et si te mihi totum obtuleris, quod designabatur per holocaustum pro peccato factum quod totum comburebatur, illud mihi placebit. Quia vero dixerat indefinite, *non in sacrificiis arguam te*, per partes hoc removet, sic: vere *non arguam te in sacrificiis*; non enim accipiam *ultra vitulos*, id est sacrificia 165 vitulorum, *de domo*, id est de familia tua. Neque accipiam *hircos*, id est sacrificium hircorum, *de gregibus tuis* sumptum. Per hæc autem duas partes, dat etiam intelligere de aliis partibus. Quod est dicere: Nulla sacrificia tua mihi erunt acceptabilia. Posset dici: etiam si non sunt signa, cum tibi ista dare velimus, accipe. Contra hoc vero sic addit: Cum vobis non essent utilia, sicut prius dum signa erant, non oportet ut accipiam. Non enim mihi egeo, *quoniam mea sunt omnes feræ silvarum*, quarum vos potestatem non habetis. Et *mea sunt jumenta pascentia in montibus, et boves*, id est non solum domestica animalia mea sunt, sed et silvestria, scilicet feræ, boves et jumenta in montibus pascentia, quibus dominari non potestis. Ac si diceret: Dum vobis profuit ut ea acciperem, accepi, scilicet cum signa erant. Constat autem quod nusquam mihi profecerunt, neque proficient. Sed cum amodo vobis non proficerent, quia jam eorum significatum advenit, ad quid ea acciperem, quasi his egerem? Non egeo quidem, cum omnia animalia quadrupedia, et domestica et silvestria sint mea. Non solum autem mea sunt quadrupedia, sed etiam *cognovi omnia volatilia cæli*, id est cum Creator eorum sim, cognosco eorum omnium naturam. Et non solum volatilia mea sunt, sed et *pulchritudo agri mecum est*, id est pulchræ menses, et fructus agrorum, in dispositione mea sunt. Ego enim Creator eorum. Ac si diceret: Non egeo, ut des mihi volatilia et menses in sacrificium tibi inutile. Hæc enim omnia mea sunt. Cum dicit *cognovi volatilia*, innuit quod suæ creaturæ sint. Cum autem et quadrupedia et volatilia mea sunt, et pulchritudo agrorum, si hoc sit quod *esuriero*, quod nunquam tamen continget, *non dicam tibi* ut mihi ista offeras. Et repetit causam quare non dicat, ut confirmet, sit: vere non dicam, nec oportet. *Meus est enim orbis terræ*, id est omnis terra, et *plenitudo ejus*, id est omnia quæ in eis sunt. Ac si dicat: Cum non sint signa, videris offerre ad hoc, ut hæc esuriam. Sic ideo non oportet; nam si esurirem, non quererem ista a te: possem enim egomet accipere, cum omnis terra sit mea, et quidquid est in ea. Quia vero dixerat, *si esuriero*, putaret aliquis quod aliquomodo esuriret. Quod removet sic: quamvis di-

xerim : *Si esuriero, numquid manducabo carnes laurorum aut sanguinem hircorum potabo ?* nequaquam. Quod est dicere : Non est necesse ut te moneam ad hæc offerenda mihi. Ego namque non manduco carnes taurorum, neque poto sanguinem hircorum.

Postquam ostendit hæc sacrificia se nolle, ad illud quod sibi placet sacrificium invitat, cum dicit, *Immola Deo*, etc. Quod sic continuatur : Dixi quod sacrificia de vitulis et hircis non curo ut immoles, sed potius immola mihi Deo *sacrificium laudis*, id est hoc sacrificium, ut me laudes et affectione et bona operatione, et etiam voce; et hoc quoque quod me laudabis, non putes a te habere, sed *et redde mihi Altissimo vota tua*, id est sacrificia laudis; quod est dicere : Reputa quod ego tibi hoc dabo, ut si mihi sacrifices, et mihi ista vota reddas ex debito, non donare te credas ex dono. Vota dicuntur hujusmodi sacrificia, quod a fidelibus in baptismo Deo voventur. Et si *sacrificium laudis* immolaveris, *invoca me* Liberatore *in die tribulationis*, id est in extrema die tui obitus, quando occurrent tibi spiritus maligni, volentes te in tribulationes deducere; *et eriam* te ab omni tribulatione; *et inde erutus, honorificabis me*, id est laudabis in æternum, in gloria perpetua constitutus. *Honorificabis* scilicet non voce, sed affectione. Quoniam autem dixerat immolandum esse Deo *sacrificium laudis*, ne putarentur hoc sacrificium posse peccatores immolare, qui laudare videntur eum voce exteriori: quod non est dicendum esse **166** laus, cum discordent in affectione et opere, ostendit fidelis Asaph ex ipso auctoritate divina, peccatorem nulla utilitate sua Dei laudem voce solum annuntiare, sic : Dixi Deum præcepisse immolandum esse *sacrificium laudis*, et voce, et opere, et affectione. Sacrificium hoc offert justus, maxima utilitate sua; *peccatori autem non pœnitenti dixit Deus* per Scripturas, et dicit etiam per Filium suum : *Quare tu enarras justitias meas*, id est qua utilitate enarras aliis præcepta mea, quæ justa sunt? *et qua utilitate tua assumis testamentum meum*, id est legem meam *per os tuum* loquendo tecum, et me sola voce laudando? nulla utilitate tua hoc agis. Quod est dicere : Justus maxima utilitate sua Deum voce laudat, cum in vita non discrepet, peccator autem ut ipsa Dominica auctoritate convincitur, nulla utilitate sua Deum voce laudat, cum vel secum vel aliis Dei laudem annuntiat. Ostendit autem in persona ipsius Dei, quare sit eas laudare inutile, sic : Dico quod *enarras justitias meas* aliis voce, *et assumis per os tuum*, quas justitias justii enarrant opere et patienter, ferendo disciplinam meam, et ideo ipsis utiles sunt. *Tu vero* eas enarras et assumens *odisti*, et adhuc odio habes *disciplinam*. Quod est dicere : Si aliquando te pietate paterna, propter peccata tua corrigenda, disciplina tribulationum affligo, non eam patienter et cum dilectione fers; sed odio eam habendo, cum tædio et murmure inutiliter sustines. Et non solum *odisti disciplinam*, sed *et projecisti re-*

trorsum sermones, meos id est neglexisti præcepta mea male vivendo.

Ostendit autem per partes quomodo projecit : sic : Vere *projecisti sermones meos*; ego enim præcepi non furari, et tu *si videbas furem, currebas cum eo*, id est celeriter consentiebas ei vel actu vel assensu. Et ego dixi non esse adulterandum, et tu *si videbas adulteria exercentes, cum ipsis adulteris ponebas portionem tuam*, id est participationem tuam. Quod est dicere : Particeps fiebas adulterii cum ipsis, vel actu vel consensu; præcepi etiam non esse blasphemandum, et *os tuum abundavit malitia blasphemiarum* in proximum. Statui quoque non esse decipiendum proximum in dolo, *et lingua tua concinnabat dolos*, id est concordando et commiscendo veritatem, ut magis falleret, proferebat dolos adversum proximum. Dico quod *os tuum abundavit malitia blasphemiarum* in proximum, et hoc non semel tantum, sed *sedens*, id est immobilis et perseverans *loquebaris adversum fratrem tuum* malitiam blasphemiarum. Et quia frater potest intelligi æquivoce, scilicet vel frater secundum genus tantum, vel etiam secundum fidem, vel insuper secundum impietatem, determinat de quo fratre hic agat, cum addit : Dico, *sedens adversum fratrem loquebaris*, et, id est scilicet, *adversum filium matris tuæ* Ecclesiæ *ponebas scandalum*. Quod est dicere : Si peccasses contra fratrem illum qui solum frater est in genere, vel adversum eum qui frater est in impietate, licet malum esset, non tamen adeo esset intolerabile. Sed quod multo gravius est, scandalizabas malitia blasphemiarum eum qui frater tuus erat secundum unitatem Ecclesiæ. Ideoque, quia sic *sermones meos projecisti* et multis aliis modis, nulla utilitate tua laudas me, enarrando ipsos justos sermones. Dico quod *si videbas furem, currebas cum eo*, et cætera similia faciebas, et verum est : *hæc omnia fecisti* revera, et ego *tacui*, id est non redargui te, damnando protinus pro his commissis. Et quia *tacui*, o *iniqua, existinasti quod ero tui similis* consentiendo iniquitati tuæ, non puniendo. Vel *iniqua* potest legi adverbialiter, sic : quia *tacui, existinasti quod ero tui similis*, non ulciscendo iniquitatem tuam, et hoc *iniqua existinasti*, id est non fuit vera existimatio tua : nam ego *arguam te* in futuro, damnatione tua, *et sic arguam quod statutum te contra faciem tuam*, **167** hoc autem per similitudinem dicitur, quasi poneret : Adeo manifeste *arguam*, quod, velis, nolis, faciam te cognoscere iniquitatem tuam, quam modo cognoscere negligis; a similitudine alicujus, qui, si *contra faciem* cui libet statuitur, cognoscit eum. Notandum quod hoc de peccatore ideo interponit, ut terrendo cum a peccato retrahat, et ad penitentiam adducat.

Postquam vero peccatores externuit, ad intelligendum quod sacrificium facturi sint, invitat, ut in ultimo instruat, sic : Dixi quod nulla utilitate sola voce peccator me honorificat. Ergo vos, peccatores, qui modo *obliviscimini Deum*, me scilicet, non obe-

diendo præceptis meis, *intelligite*, id est diligenter percipite hæc quæ dixi, ut non sola voce enarrelis justitias meas, neque projiciatis sermones meos retrorsum : ne, si non intellexeritis, quando, id est aliquando, *rapiat* vos Deus ad vindictam, ego scilicet, et tunc non sit qui eripiat vos de damnatione. Ac si poneret : Cum diabolus aliquando ad malum rapere vos intendat, eripio ego vos : sed si ego rapuero, nemo poterit vos eripere. Quoniam autem eos de peccatis exterruerat, possent quærere : Quando quidem enarrare justitias tuas, sic ut sermones tuos projiciamus, tibi non placet, quid agamus, nos instrue, qui petitioni sic respondet : Dixi quid non valet sic enarrare justitias meas, cum hoc non sit ad honorem meum ; sed *sacrificium laudis honorificabit me*, id est hoc erit ad honorem meum, quod laudet et voce, et opere, et affectione : *et illic*, id est in illo sacrificio erit *iter*, quod itinere ostendam illi qui hoc egerit, *salutare Dei*, id est salvationem quam Deus dabit suis in futuro. Ac si dicat : Insistere debet unusquisque ad *sacrificium laudis* ; quod erit *iter*, id est via per quam ille qui insisterit, videbit salvationem quam Deus dabit suis in futuro, ego scilicet. Vel sic potest versus iste continuari, ut expositio non muletur : Ergo qui inutiliter enarratis sola voce justitias meas, *intelligite* hæc quæ vobis dicam : *sacrificium laudis honorificabit me*, etc.

IN PSALMUM L.

Psalmi titulus quinquagesimi : *In finem psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bersabee*, quod sic exponitur. *Psalmus* iste attribuendus est David propheta, respicienti in finem, id est in Christum, finem prophetiæ et legis, per cujus misericordiæ et passionis fidem putat se de homicidio et adulterio, quod commisit, esse salvandum : factus iste psalmus cum hoc sit quod *venit ad eum Nathan propheta*. Cum in hoc loco causative ponitur ; ac si diceret : Causa quare nunc psalmum componeret, exstitit Nathan propheta veniens ad eum. Quia vero ad eum multoties venerat, ne ignoraretur in quo adventu ipse cansa fuit hujus psalmi, determinat hoc cum addit : *quando intravit ad Bersabee*. Quando hic causativum est ; quasi poneret : *Cum venit ad eum Nathan propheta* ad corrigendum eum jussu Domini : quandoquidem ipse David *intravit ad Bersabee*, et commisit adulterium. Cum dicit *intravit ad Bersabee*, rem turpem occulte indicat, nec oportuit apertius dici, cum historia nota sit. Quæ historia breviter attingenda est, propter ipsius figuram. Legitur quidem David de solaro suo Bersabee Uriæ uxorem de lavacro prodeuntem aspexisse, ejusque pulchritudinem concupivisse (II Reg. x). Qua in adulterio cognita, quoniam eam propter infamiam, marito superstita, in conjugio retinere non poterat, eundem maritum ejus Uriam fraudulenter fecit interfici, et sic eam sibi conjugio conjunxit. Cæterum quia, se, de peccato tanto secure habens, Deo per penitentiam et afflictionem satisfacere negligebat, jussu Dominico per prophe-

tam Nathan correptus, et, de peccato pœnitens, hunc psalmum condidit. In quo Deum vehementi affectione de peccati sui remissione orat, et ejus benevolentiam in 168 ultimo captat. Orat etiam de omnium iniquitatum suarum remissione. Promittit quoque sibi ex confidentia divini clementiæ et potentiæ, se per fidem Domini passionis et baptismi futuri mundandum esse, rogans ut, cum mundatus fuerit, non permittat eum Deus ad peccata reverti. Ostendit quoque, ut magis Dei clementiam ad condonandum moveat, quod, si Deus ei indulserit, multi peccatores ejus exemplo pœnitescentes ad eum convertentur. Excusaturque se ideo sacrificia legalia non offerre, quia scit Deum eis peccata non condonare. Ostendit insuper quod per sacrificium spiritus contribulati, quod Deo gratissimum est, peccata condonantur. Quod sacrificium quia prævidet in Ecclesia futurum, orat ex affectione nimia pro ea, ut eam Deus benigne constituat, quæ constituta seipsam super altare fidei Deo sacrificabit.

Notandum autem quod, ad utilitatem nostram, David offensio et penitentia et remissio de peccato suo nobis proponitur, ut cum tantum virum, usque adeo in sanctitate provecum, sic graviter cecidisse viderimus, nos usquequaque debiles, nullatenus in nobis fiduciam habentes, casum semper timeamus, et omnimodo caveamus. Si autem ad modum ejus, vel multo etiam gravius ceciderimus, ejus exemplo ad penitentiam reducti, pro peccato nostro flendo, et omnibus modis Deo satisfacere satagendo, de remissione, cum affectione immodica oremus, et sic veniam consequemur. In hac historica figura continetur, quæ, tametsi ad hujus intentionem psalmi non videtur attingere, non tamen dicenda est audientium utilitate carere ; quæ figura hæc esse dicitur : Per David qui *manu fortis et desiderabilis* interpretatur, Dominus Jesus qui contra diabolum agendo viriliter manu fortis exstitit, et ante tempus plenitudinis a fidelibus veris desideratus fuit, intelligitur, qui de solio, scilicet de misericordiæ suæ sublimitate, considerans Ecclesiæ de baptismi lavacro prodeuntis pulchritudinem sanctitatis et innocentie, concupivit eam. Quæ Ecclesia per Bersabee figurabatur ; quæ *puteus satietatis* interpretatur. Ecclesia namque est puteus doctrinæ Dominiæ dogmate satius, juxta quod in Evangelio legitur : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38). » Ut igitur Ecclesiam Christus sponsam sibi conjungeret, diabolum, cujus sponsa fuerat, in infidelitate posita, morte sua non secundum essentiam, sed secundum potentiam peremit, ut in eo videlicet propter Adæ peccatum nullum ulterius usurparet imperium. Quod peccatum per ipsius Christi fuit obedientiam deletum, qui diabolus per Uriam Bersabee sponsum, a David interfectum, præsignabatur ; qui *lux mea Dei* interpretatur, diabolus namque recte *lux mea Dei* dicitur. Qui de naturæ suæ lucidissima specie superbiens, non se humiliter erga Deum ut creatura ejus

habuit, sed non voce, imo arrogantiae suae cognitione, secum ait : Lux mea est lux Dei. Quod est dicere : Quoniam a Deo lucidissima naturae existo, non ut creaturam, sed ut Deum me habebō, hac enim mea tanta luce, me Deum esse comprobatur, quia diabolus, non voce sed affectione dixisse perhibetur : « Ponam sedem meam ad aquilonem (Isa. xiv, 14), » id est in frigore dilectionis Altissimi, et sic « similis ero altissimo (Ibid.). » Ac si diceret : Si dilectionis ejus igne fervens, me ut creaturam ipsi subdidero, licet lucidissimus existens, tamen ei dissimilis, cum ipse Deus, ego vero ejus creatura reputabor ; sed sedeo in aquilone, id est in frigore dilectionis ejus immorabor, nec ei subditus ero, et similis ei ero, id est cum tantae lucis sim, Deus sicut ipse existimabor. Notandum sane, non ignominiosum esse, si per Bersabee adulteram Ecclesia quae sponsa Christi virgo est et casta ; per David vero peccatorem Christus a peccato immunis ; per Uriam quoque innocentem et injuste preceptum diaboli nocens et juste Dei morte interemptus, fuerit figuratus : non enim magis ignominiosum est quam quod saepe diaboli nomen litteris aureis, Dei autem nomen atramento, id est colore nigro describitur, quoniam nec atramenti vilitas aliquid Deo offert decoris, nec auri pretiositas diabolo quidlibet honoris attribuit.

169 *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Quod est dicere : Cum tu Deus sis, et tui sit misereri, *miserere mei.* Et non parum, sed ad modum magnae misericordiae tuae ; ut, cum scilicet magna sit misericordia tua, et peccatum meum magnum, secundum quod magna est misericordia tua *miserere mei*, cujus peccatum magnum est. *Et miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum*, id est secundum beneficia misericordiae tuae, quae multa sunt, quae beneficia miserationes dicuntur. Quod est dicere : Non solum ad mensuram magnitudinis misericordiae tuae oro, ut peccati mei magnitudini miserearis, sed ad mensuram multitudinis *miserationum tuarum*, ut, cum scilicet multae sint miserationes tuae, miserearis mihi per ipsas, qui multa delicta per Bersabee commisi. Peccavi namque in adulterio peccavi in homicidio, peccavi et in negligentia tui, et in hoc quod Bersabee nocentem feci. Per hoc quod Dei magnam esse misericordiam dicit, et multas esse miserationes ejus, innuitque magnum esse peccatum suum et multiplex, benevolentiam Dei capta, se accusando et Deum magnificando. Ostendit autem in quo sui misereatur, cum addit, sic scilicet : *Miserere : Dele iniquitatem meam*, id est dele a memoria tua iniquitatem meam, ut non punias ; vel sic : *dele* ab anima mea maculam iniquitatis meae. Et sic *dele*, scilicet *lava* me ab iniquitate mea, amplius quam de aliis iniquitatibus laveris. Ac si dicat, de aliis iniquitatibus me jam lavisti, quae non tam amplae fuerunt, sed cum ista sit amplior quam illae essent, ampliori ego lavatione. Ideoque *amplius me lava*.

A Vel sic amplius *lava* me quam sciam te rogare, non enim te tantum rogare scio nec possum, quantum oportet. Et non parum *lava*, sed *munda* me ex toto, per magnam misericordiam tuam. *A peccato meo*, peccatum idem est quod iniquitas, vel peccatum potest intelligi concupiscentia mala, iniquitas vero actus ipse. Gravius enim videtur notare iniquitas, quam peccatum.

Quia se mundari oraverat, supponit causam qua mundari debeat, sic : oro, *munda* me, et mundare debes. *Quoniam ego*, quia te oro, et qui peccavi, *cognosco iniquitatem meam*, id est non me laet iniquitas mea. Et non ad horam cognosco, sed *et peccatum meum*, id est iniquitas mea, *est semper contra me*, id est in conspectu meo interiori, quod est dicere : Semper

B aspicio oculis interioribus peccatum meum ut de illo gemam, a similitudine rei contra aspectum aliquis positae, quam semper conspicio. Et hoc est ac si sic poneret : Mundare me debes ex misericordia ; nam, cum sciam peccata omnia criminalia vel a Deo, vel ab eo qui committit esse punienda, non dedignor iniquitatem meam cognoscere, sed in interiori meo semper eam conspiciendo, punio eam gemitu et lacrymis, et assidua poenitentia et oratione. Hoc autem totum est ac si breviter diceret : Mundare me debes, nec ulterius punire, cum justus sis. Nam ego jam in me frequenter iniquitatem meam punio. Hoc ostendo, quod ex magna misericordia debet ejus Deus misereri, et ex justitia, quia jam in se iniquitatem suam puniat, subjungit quoque quod ex potentia debet eum mundare, cum ipse solus immunis a peccato et justus possit peccata condonare : oro, miserere, ut iniquitatem meam deleas, et hac fiducia oro, quia *peccavi tibi soli*. Quod est dicere : Quia cum tibi peccaverim, tu talis es qui condonare potes, nam solus es, id est singularis potentiae, qui peccata potes indulgere. Nemo namque mundus a sorde, nisi tu : ideoque solus es potens ad indulgendum : ideo quoque, oro, *miserere*, quia *malum feci coram te*, id est sic ut te non lateat, sed sit coram te, id est in conspectu tuo ut videas. Ac si poneret : Si iniquitatem meam scirem te latere, **170** excusarem utique me ; non ut misertus esses orarem. Sed quia te, omnia videntem, scio peccatum meum non latere, nolo me inutiliter excusare, sed humiliter, oro, *miserere*. In hoc autem quod Deum singularis esse potentiae dicit, et omnia videre, multum eum benevolum reddit : Quoniam autem dixerat : *Tibi soli peccavi*, ne male notando *soli*, intelligeremus sic eum velle dicere ut solum contra Deum peccasset, et non contra Uriam, quem injuste occiderat, et sic mendax videretur, determinat qualiter intelligat soli, sic : Dixi *tibi soli*, et sic dico *soli*, quod es solus ut *justificeris in sermonibus tuis*, id est verax inveniaris in omnibus quae per prophetas locutus es, et quae etiam per Filium loqueris. Unde apostolus : « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax (Rom. iii, 4). » Et sic etiam solus es, ut *vincas cum*

judicaris, id est ut bonitas tua vincat et superexcellat bonitatem omnium, quotiescunque fit a consideratione iustorum iudicium inter bonitatem tuam, et inter bonitatem aliorum honorum. Quod est dicere: Quotiescunque fideles tui compensant bonitatem tuam et aliorum, tua semper excellit. Unde in Evangelio: « Nemo bonus nisi solus Deus (Marc. xiii, 19). » Ostendit autem unde possit videri quod ipse vincat, cum addit: *Ecce enim in iniquitatibus*, etc. Quod sic continuatur: Dico *vincis cum iudicaris* a fidelibus, et verum est.

Ecce enim in presenti est, unde possit hoc percipi, quod *vincis* et me et omnes in humano genere. Nam cum tu sis immunis a peccatis, ego *in iniquitatibus* originalibus *conceptus sum*; quod est dicere: Ego existens prius *in iniquitatibus* originalibus, *conceptus sum* a matre mea. Ac si dicat: Antequam a matre conciperer, cum adhuc in lumbis patris essem, jam *in iniquitatibus* originalibus eram. Unde Apostolus: « Mors in oia pertransiit (Rom. v, 12). » id est peccatum originale, per quod ad mortem venit, nisi baptisma purgetur. Non so'um ante conceptionem fui *in iniquitatibus* originalibus, sed et me *concepit mater mea, in peccatis*, id est *in iniquitatibus* originalibus, id est sed et in ipsa conceptione fui *in ipsis iniquitatibus* originalibus. Et hoc totum est ac si breviter poneret: In hoc et me et omnes humanos *vincis*, quia tu semper immunis es a peccato, ego vero et omnes humani, et ante conceptionem, et in ipsa conceptione *iniquitatibus* originalibus aggravamur. Bene quidem ponit iniquitates pluraliter. Multipliciter enim Adam peccavit, scilicet delectatione, et actu, et exemplum peccandi aliis derelinquendo. Et vere *vincis* omnes bonitate. *Ecce enim* in presenti est unde hoc possit videri, quod bonitate, et me et omnes *vincis*.

Nam tu *dilexisti veritatem*, id est veram poenitentiam et cognitionem meam de peccato. Quod est dicere: Cum ego negligenter me habens, de peccato meo poenitentiam odio haberem, tu piissimus *dilexisti veritatem*, id est ut veram poenitentiam agerem, et ad hanc me per prophetam Nathan commovisti. Per quod apparet quod me bonitate *vincis*. Nam cum ego contra memetipsum impius essem, in iniquitatis meae obstinatione, tu pius exististi in poenitentiae admonitione.

Et in hoc etiam comprobatur quod *vincis* bonitate, quod mihi, qui non promerueram, et adeo graviter casurus eram, *manifestasti* spiritu prophetico *incerta et occulta* mysteria sapientiae tuae, id est Filii tui; quod est dicere: Revelasti mihi Spiritu sancto mysteria incarnationis et passionis Filii tui, et quod mundum morte sua reparaturus esset, quae incerta multis sunt, qui, tametsi a prophetis audierunt, non tamen horum plenarie per Spiritum fidem habent, et acculta sunt multis qui nihil penitus inde audierunt; ac si diceret: Ut per fidem horum mysteriorum salvare a peccato originali, gratuita pietate ista mihi manifestasti. Unde constat

A quia *vincis*, cum sine merito aliquo haec ad salutem meam mihi revelasti; 171 et inde adhuc apparet quod *vincis* bonitate, quoniam *asperges me hyssopo*, id est facies me similem illi qui aspergitur hyssopo; et sic facies me similem quod *mundabor*. Quod est dicere: mundabis me per aspersionem sanguinis Christi, qui erit sparsus hyssopo, id est in humilitate. Quod in veteri lege praefigurabatur. Cum enim leprosus cum fasciculo hyssopi sanguine sacrificii aspergebatur, a lepra mundabatur (Levit. xiv, 6). Per hyssopum autem quae humilis est herba, et in petrosi locis existens, et ad pulmonis tumores de primendis valens, humilitas Christi, qui petra firma est praesignabatur; qui diabolicae potentiae tumorem, per sui sacri sanguinis effusionem depressit. B et peccatorum generis humani lepram exinanivit.

Per cujus humilitatis fidem, promittit se David a peccato suo mundari, cum dicit: *Asperges me hyssopo*, id est me similem facies leproso, qui sanguine aspergitur per hyssopum. Et exponit quomodo faciet similem, cum addit *et id est scilicet, mundabor*, id est in hoc facies similem: quod sicut leprosus ille in corpore mundatur, sic et ego perfidem aspersionis sanguinis Christi in humilitate a peccato meo in anima mundabor, et non solum per fidem passionis Christi mundabor, sed etiam *lavabis me*, id est mundabis me ab ipso peccato, in fide baptismatis Christo dedicandum. Et ego totus in fide baptismatis, *dealabor* in anima *super nivem*. Quod est dicere: Majorem candorem virtutum in anima habeo, quam sit candor nivis suo modo. Quia majorem candorem in corporibus invenire non potui, de nivis candore comparisonem fecit. Et inde etiam apparet, quod bonitate *vincis*, quia *auditus meo* interiori, id est intellectui meo *dabis gaudium* remissionis peccati mei. Quod est dicere: nunc quidem contritor de peccati mei oppressione, erit autem quando intelligam misericordia tua deletum esse, id est per poenitentiam quam ago, et sic gaudium mihi dabis de ejusdem peccati remissione, etiam dabis gaudium interiori auditui, de hoc quod ego, qui modo propter peccata arcana tua concipere nequeo, quandoque remissione percepta, id est plenarie, arcana illa concipiam. Et in futuro dabis *letitiam* praemii, cum mihi, per gratiam justificato, vitae aeternae reddes retributionem. Eter hoc etiam *vincis* bonitate, quod *exsultabunt ossa mea humilata*, id est facies me exsultare de ossibus meis, de ratione scilicet, et libero arbitrio, et virtutibus; quae cum modo sint per peccatum humiliatae, quandoque rursus erunt per peccati remissionem et justitiae meae restitutionem exaltatae.

Benevolentia Dei captata per bonitatis ejus commendationem, ad orationem suam congrue reddit, sic: Ostendi multimode quod bonitate *vincis*. Quoniam igitur adeo bonus es, *averte faciem*, id est considerationem tuam, a peccatis meis, quae per Bersabee commisi. Non sic dico *averte*, ut non videas, quod impossibile est; sed sic *averte*, ne punias. Avertere *faciem a peccatis* dimissis, id est non sic videre ut

puniantur: advertere vero *faciem* peccatis, sic considerare ut puniantur. Quoniam autem in facie visus est, facies pro consideratione ponitur. Non solummodo vera a peccatis per Bersabee commissis, oro, faciem avertas, sed et omnes iniquitates meas, quasunque commisi, dele, sic ut non punias. Quibus deletis, cor mundum crea in me, Deus, id est tale cor quod omni errore mundum sit, per quod tua mysteria valeam intra me contemplari. Et spiritum rectum, id est Filium tuum, per quem omne quod rectum est efficitur, innova, id est, noviter inhabitare fac in visceribus meis. Quod est dicere: Sapientia tua, id est Filius tuus antea quam sic graviter peccarem, secundum gratiae operationem in anima mea inhabitavit, quam a me peccando repuli. Quam oro ut rursus in me facias habitare. Innuat propter quid orat, ut innovetur, id est reddatur sibi spiritus, id est Filius, cum interponit rectum. Quasi diceret, propter hoc scilicet ut cum ipse spiritus rectus sit, me quoque rectum in operatione faciat, qui me a rectitudine peccando distorsi. Innovare dicit, non quantum ad essentiae spiritus renovationem, cum immutabilis sit: sed quantum ad bonorum operum reparationem, quae in eo defecerant: quasi diceret: Redde mihi spiritum rectum, per cujus inhabitantem gratiam renoventur in anima affectiones bonae, quae defecerunt, quibus affectionibus opera bona exerceam, viscera pro anima ponit: quia circa viscera potissimum anima regnat.

Et postquam spiritum rectum mihi reddideris, ne projicias me a facie tua, id est ne permittas ut ego per peccatum iterum me projiciam a rectitudine faciei tuae, id est Filii, qui facies Patris dicitur, eo quod per ejus obedientiam nos Patris misericordia ut salvarem asperxit; sicut per visum qui est in facie, aliquis aspicit. Et ne auferas a me, id est ne permittas amplius auferri a me per peccatum, Spiritum sanctum tuum, id est inhabitantem per gratiam Spiritus tui, et illius scilicet personae, quae vulgo Spiritus dicitur, quae etiam a Patre et Filio procedit; Quod est ac si dicat: Fac in me constanter inhabitare gratiam Spiritus paraclети. Et sic: Redde mihi laetitiam salutaris tui, id est Filii tui qui mundi Salvator erit; ac si diceret: Propter peccati mei gravitatem, Salvatoris Filii tui amisi laetitiam. Scio namque quia in ejus adventum nihil utilitatis habeo, nisi hic peccati remissionem per poenitentiam adeptus fuero; unde, precor, indulge, et sic laetitiam Salvatoris venturi mihi redde: Et in illa laetitia confirma me, id est perseverare me fac, ne peccando criminaliter rursus ea caream. Dico: In ea me confirma, et hoc Spiritu principali, id est per te Patrem in me specialiter habitantem. Pater autem Spiritus principalis dicitur, non quod Filio et Spiritui sancto principetur, et eis major existat; sed quoniam ab eo ineffabiliter gignitur Filius, proceditque Spiritus. Bene quidem in primis agit de Filio; ubi dicit. Spiritum rectum innova, etc. Postea vero de Spiritu sancto, cum ponit: Spiritum sanctum tuum, etc. In

A ultimo quoque de Patre cum subjungit: Spiritum principali, etc. Si enim de Patre prius ageretur, ab aliquo forsitan erroneo Pater excellere Filium et Spiritum dignitate crederetur, cum Pater principalis dicatur. Nunc autem quia de eodem ad ultimum agit, cum minore non esse constet, paritatem obtinere nequaquam ambigitur. Notandum sane, non inconvenienter Patrem et Filium, Spiritum nuncupari. Omnis namque substantia incorporea, recte Spiritus appellatur. Pater autem et Filius, substantia incorporea sunt.

Postquam ostendit quod, per misericordiam et potentiam et bonitatem Dei, debent ejus peccata remitti ut veniam citius impetret, quod commodum ex sui venia secuturum sit, ostendit sic: Oravi misere et iniquitates dele, et cor mundum crea in me, et alia etiam multa rogavi, quae si in me compleveris, exemplo meo docebo iniquos, id est alios criminaliter peccantes vias tuas, id est misericordiam per quam peccata mihi induleris; et justitiam per quam me jam justificatum magis justificaveris, quae misericordia et justitia dicuntur viae tuae, eo quod per ipsas ad te venit, quod est dicere: Si per misericordiam mihi induleris, et justificaveris, et post me justificatum ad majorem justitiam per justitiam tuam provexeris, exemplo innocentiae et justitiae meae a te datae, misericordem esse te et justum ostendam aliis similiter peccantibus. Et impii, id est similiter sicut ego peccantes, ad te convertentur, per poenitentiam, exemplo meo adducti. Ut autem hoc sit quod impii exemplo meo ad te convertantur, o Deus, id est Creator meus et 173 Deus salutis meae, id est Creator salvationis meae, quae mihi salutem restitues, quam peccando amisi: Libera me de sanguinibus, id est de peccatis meis, adulterio scilicet et homicidio, per Bersabee commissio, quae sanguines dicuntur, eo quod ex nimio sanguinis humore processerunt vel de sanguinibus, id est de multis mortibus quas operatus sum. Interfeci namque in corpore Uriam innocentem. Interfeci etiam me in anima, adulterium exercendo. Interfeci quoque Bersabee, eam ad adulterii consensum impellendo. De quibus omnibus mortibus me libera, indulgendo clementer, ne per eas ad mortem trahar, cruciandus perenniter. Sanguis quidem pro morte ponitur, eo quod in interfectione solet saepe sanguis effundi. Unde propheta: « Si non annuntiaveris iniquitatem suam, sanguinem ejus, » id est mortem, « de manibus requiram (Ezech. iii, 15). » Et si me de sanguinibus liberaveris, non solum exemplo meo iniquos docebo, sed et lingua mea exsultabit justitiam tuam, id est exsultanter annuntiabit te esse justum: qui me justificaveris; vel sic, annuntiabit aliis iniquis justitiam tuam, quam mihi dederis, ut et ipsi ad te conversiificentur. Promittit vero hoc quod oravit, se adipisci ex divinae misericordiae confidentia, et in hoc quoque veniam meretur: quod non de Deiclementia diffidit, sed confidentie sibi spem attribuit. Dixi quod si liberaveris, quod lingua mea

justitiam tuam annuntiabit, et sicut ex misericordia tua esse confido, quod me liberabis, et per mei liberationem, *Domine, labia mea aperies*, id est idonea facies ad laudandum justitiam tuam; ac si diceret: Dum non mundatus a peccatis exstitero, idoneus ad te laudandum nullatenus ero, et sic jure labia clausa habebō. «Non enim est speciosa laus in ore peccatoris» (*Ecclesi. xv, 9*). » Ast ubi me a peccatis munda-veris, mox idoneum ad laudandum te, me constitues, et sic *tabia mea aperies*, id est jus te laudandi mihi concedens. Et postquam aperueris *labia, os meum annuntiabit laudem tuam*, id est laudabit misericordiam et justitiam tuam. Quoniam adeo ingemuerat de peccato et oraverat pro eo, posset aliquis dicere: Quare in tantum gemis? Noli gemere, sed sacrificia legalia Deo offer pro peccatis, et sic liberaberis. Ad quod excludendum sic addit: Necesse est ut gemam et orem: nec utile quidem est ut sacrificia legalia offeram, quæ ego non offeram. *Quoniam si voluisses sacrificium*, si intellexissem te velle me offerre legale sacrificium, *dedissem jam utique*, id est certe; *tu non delectaberis holocaustis*, id est sacrificiis legalibus. Notandum autem, Deum holocaustis quodammodo delectatum fuisse in Veteri Testamento. Alioquin enim irritè fieri per Moysen præcepisset. Delectabatur vero holocaustis, ut sacrificiorum in nova lege futurorum signa essent: et quod spiritualiter intellectorem debiliū intelligentia capere non poterat, per legalium sacrificiorum imaginem utcumque notaret, ne a fide gratiæ futuræ aliena penitus existeret. Non delectabatur autem holocaustis, ut per ea peccata condonaret, si sacrificiorum ab eis significatorum fides abesset. Id eoque dicit non *delectaberis holocaustis*, sic scilicet ut per ea peccata condones. Notandum sane, David cum sub lege veteri esset, in qua holocausta præcipiebantur offerri, ea non obtulisse, et hoc non ex negligentia, sed ad instructionem fidelium sub Novi Testamenti gratia futurorum dimississe: ut cum jam fide vir Novi Testamenti esset, fidelibus in Novi Testamenti tempore futuris innueret, ab illis hujusmodi sacrificia esse nullatenus offerenda; quæ advenientibus eorum signatis, erant penitus evacuanda. Post hoc ostendere intendit, quod sacrificium ad peccata remittenda idoneum exstat. Si dixi, quod *holocaustis non delectaberis*, o Deus, sed *sacrificium tibi Deo* acceptum pro peccatis est *spiritus contribulatus*, id est anima doloribus et gemitibus afflicta, **174** et non parum contribulata, o Deus. Sed non *despicias*, id est acceptabile habebis *cor contritum et humiliatum*, id est animam valde contritam, et ex toto afflictam, in omnimoda satisfactione. Providens autem Propheta hujusmodi sacrificium in Ecclesia primitiva, et in Ecclesia ex Judeis, et gentibus constituenda, penitus esse futurum, pro utraque orat. Sic: Dixi quod sacrificium acceptabile Deo est, *spiritus contribulatus*, quod sacrificium scio et in Sion, id est in Ecclesia primitiva futurum, quæ, terrenis neglectis, cælestia contemplabitur: et in Hierusa-

lem, id est in Ecclesia ex utroque populo constituenda, quæ Hierusalem erit, id est *videns pacem* æternam spe, vel videns pacem in se, non inimicans Deo male agendo, sed cum eo pacem habens, bene vivendo. Ergo, Domine, quia hoc sacrificium futurum est in Sion et in Hierusalem, *benigne fac Sion*, id est large beneficia ei impende, sublimando eam in innocentia et sanctitate, et non propter merita sua, quæ nulla sunt: *sed in bona voluntate tua*, id est per gratuitam voluntatem tuam, quæ ex bonitate misericordiæ tuæ procedet: *ut ædificentur* ab ipsa voluntate tua *muri Hierusalem*, qui destructi fuerunt in Adam, virtutes videlicet et innocentia, quibus ad modum murorum Hierusalem muniatur. Muros Hierusalem dicit per similitudinem, quasi diceret Hierusalem quæ constituta fuit ex angelis et hominibus, et postea per Adam quantum ad homines destructa, quantum ad angelos autem semper inviolata, restituetur, quando homines ejus restituentur cives. A similitudine civitatis, cujus muri in parte destructi reædificantur. *Tunc*, id est postquam ædificaveris Sion et Hierusalem, *acceptabis*, id est acceptabile habebis, *sacrificium justitiæ* significatum scilicet non significans, quod tibi offeretur a Sion et Hierusalem. *Sacrificium* dico existens revera, non significative *oblationes et holocausta*, id est quod sacrificium significatum per *oblationes et holocausta* legalia. Revera dicendum est oblatio et holocaustum. Oblationes vero et holocausta legalia, ideo sic vocabantur, quia hæc signa erant verarum oblationum, et holocaustorum futurorum. Exponit autem ipsum *sacrificium justitiæ*, sic: Dico quod *acceptabis sacrificium justitiæ* quod offeretur tibi a Sion et Hierusalem. Et vere *sacrificium justitiæ* tibi offerent, id est tale sacrificium, quod justum sit pro indulgentia peccatorum offerri. Nam *tunc imponent*, id est offerent se *vitulos*, id est se sacrificia nova per baptismum: sicut vituli juvenes et novi sunt: et hoc facient *super altare tuum*, id est super fidem fundati, quæ altare dicitur, eo quod super eam omnia sacrificia Deo acceptabilia offeruntur.

IN PSALMUM LI.

Titulus quinquagesimi primi: *In finem intellectus David, cum venisset Doecl Idumæus, et annuntiavit Saul, et dixit ei: Venit David in domum Abimelech.* In hoc titulo ad figuram designandam introducitur historia, quæ talis est: David Saulis persecutionem fugiens quadam die in Abimelech sacerdotis domum venit, ibique panes propositionum comedit (*I Reg. xxi*). Videns autem hoc quidam Doecl Idumæus, qui custos erat mulorum Saulis, eidem Sauli nuntiavit dicens: *Venit David in domum Abimelech.* Qui Saul in Abimelech ira commotus, quia videlicet David in domum suam susceperat, eum cum omni familia peremit. Figura quidem hujus historiæ talis est: per Doecl Idumæum, qui *motus terrenus vel motus sanguineus* interpretatur, Antichistus signatur, qui bene motus terrenus vel sanguineus per emphasim dicitur, eo quod omnem terram a Dei cultu ad sui

cultum movere intendet per tribulationem, etsan-
ginis sibi credere nolentium effusionem. Per Abime-
lech autem, qui *regnum patris mei* sonat, collectio
signatur fidelium in tempore Antichristi futurorum
qui David, id est Christum in domum suam recipient,
id est in se qui domus ejus erunt, non abnegantes
eum timore pœnæ. 175 Quos cum viderit Anti-
christus recepisce David, nec velle dimittere, dicit
Sauli ut ipsos interficiat, id est præcipit, non voce
sed affectione, morti, ut interficiat Abimelech, id est
illam collectionem fidelium, quæ David receperit,
quod est dicere : Interficiet, omnes illos qui erunt
Abimelech, id est regnum patris ipsius David, scilicet
in quibus regnabit Deus Pater Christi. Per San-
lem vero, qui interpretatur *appetitio*, bene mors de-
signatur, quæ frequenter ab infidelibus per mala
opera appetitur.

Cum autem non de historia, sed de significato
historiæ Propheta sit in hoc psalmo acturus ; titulus
tamen juxta historiæ similitudinem, non ut de
futuro, sed quasi de præterito ponitur, cum de
futuro intelligatur ; qui sic exponitur : *Intellectus*
hujus psalmi, id est intellectus qui concipitur in
hoc tractatu, attribuendus est David prophætæ, res-
picienti in *finem mundi* : habitus iste intellectus,
cum venisset Doeck Idumæus, id est cum conside-
rasset quod veniet Antichristus, id est regnabit, et
annuntiavit Saul, et dixit ei : *Venit David in domum*
Abimelech. Non dicit annuntiavit et dixit quod ali-
quid sit cum morte locuturus : cum ipsa mors aut res
incorporea sit aut potius nihil ; sed ad similitudinem
historiæ dicit ; ita suscitabit mortem adversus fide-
les ; quia suscipient David, id est Christum in se
domum ejus existentes, sicut Doeck Idumæus com-
movit Saulem adversus Abimelech, ut eum interfici-
ceret, cum venisset ad ipsum Saul, et annuntiavit,
et dixit ei quia venit David in domum Abimelech,
et receptus est ab eo. Dico annuntiavit Saul et
dixit ei, id est secum in cogitatione sua annun-
tiabit et dicet morti ut interficiat fideles, ideo quod
David, id est Christus veniet in domum Abimelech,
id est recipietur ab Abimelech, qui erit domus ejus,
id est collatione fidelium, vel sic, Doeck Idumæus,
id est Antichristus veniet, id est regnabit et
annuntiabit Sauli, id est interfectoribus ministris
suis : et scilicet dicit eis : *Venit David in domum*
Abimelech, id est receptus est Christus a fidelibus
suis, qui domus ejus facti sunt. Ideoque interficite
ipsos fideles. Bene quidem ministri ipsius dicuntur
Saul, vel juxta similitudinem, vel juxta ipsius vocis
interpretationem. Juxta similitudinem quidem eo
quod sicut Saul Abimelech innocentem interfecit,
quia David Christum Domini juste receperat ; sic
et ipsi ministri in fine mundi fideles innocentes
interficiant, eo quod juste Christum Domini Patris
Jesum, in fide recipiant. Secundum vero vocis
interpretationem, quia Saul *appetitio* dicitur, ipsi
vero ministri ab Antichristo omnibus modis appe-
tentur, ad fidelium perniciem. Est autem in hoc
psalmo vox Prophætæ intelligentis Antichristum in

A fine mundi futurum, et fideles persecuturum, quem
de malitia sua increpat, ostendens quod eadem ipsi
erit causa omnimodæ destructionis, ut ipsos fideles
in tempore ejus futuros, quos ipse persequetur cor-
roboraret in constantia, et eos ab illius conformitate
retrahat Quos etiam fideles, ad ipsorum solatium,
prædicat erga Deum timorem habituros, et eum lau-
daturus, prævidendo mortem ipsius Antichristi, ne,
si defecerint a timore et laude Dei, sic et ipsi sicut
Antichristus pereant, et in judicii die promittit ip-
sis fidelibus, ad eorum consolationem quod ipsum
Antichristum deridebunt.

Quid *gloriaris in malitia*, id est, propter quam
utilitatem *gloriaris*, id est, lætaris in malitia verbo-
rum, et cogitationum et actuum, contra fideles, tu
Antichriste, qui *potens es in iniquitate*, id est, cui
permittitur a Deo potestas iniquitatis exerceunda in
ipsos fideles, propter nullam utilitatem scilicet ?
Quasi diceret : Ita *gloriaris in malitia*, quasi esset
res honesta, vel quasi quælibet utilitas inde esset
secutura, sed neque malitia res honesta est, neque
inde continget utilitas, sed damnatio, Exponit autem
ipsam malitiam per partes, ut appareat esse res
inhonesta. Dixi : *Quid gloriaris in malitia*, et vere
gloriaris in ea. Nam *tota die*, id est, jugiter, *lingua*
tua interior, id est, meditatio cordis tui *cogitavit*,
injustitiam, id est, injustas cogitationes, quomodo
scilicet fideles a lege Dei revocares. Quoniam autem
cordis loqui, nihil aliud est quam meditari, medi-
tatio pro lingua dicitur, et 176 non solum cogi-
tasti, sed etiam *fecisti dolum*, id est dolosa verba,
dicens te Deum esse, cum solummodo te esse homi-
nem intelligeres. Tu dico existens *sicut novacula*
acuta, id est comparabilis novaculæ acutæ, sic sci-
licet promptus ad malitiam peragendam, *sicut nova-*
cula acuta ad officium suum exsequendum. Vel sic :
comparabilis novaculæ, ut sic sub specie rectitu-
dinis quosdam latenter in fide corrupas et lædas,
sicut aliquando novacula, cum pilos radere debeat
cutem vulnerat, Vel sic : similis novaculæ, ut, sicut
novacula superflua pilorum auferendo cutem purgat
et nitidiorum efficit, sic et tu, licet non ad hoc inten-
das, persecutionibus tuis fideles a peccatorum super-
fluis sordibus mundabis, et nitidos in sanctitate
D facies : quod est dicere : Causa eris quare ipsi mun-
di fiant et nitidi. Dico quod *fecisti* et cogitasti *dolum*,
et hoc non invitum, quod tolerabilius esset ; sed
dilexisti malitiam, malas et asperas cogitationes
super benignitatem, et bonas cogitationes non ; ac si
diceret : Si ratio tuæ moneret aliquando ut bene
cogitares, cum nullus adeo sit iniquus quem aliquan-
do ratio sua ad cogitandum bene non adhortetur,
contempta bona cogitatione, cogitasti malitiam. In
hoc autem eum damnatione dignissimum ostendit,
cum malum bene scienter præferat, et *dilexisti in-*
iquitatem, id est iniqua et blasphema verba et aspera
loqui contra fideles, ut eos tibi conformares, *nugis*
quam lingua acquirat, id est aqua verba et bona,
quod est dicere : Aspera et iniqua verba dilexisti
loqui, non autem aqua : cum dicit *nugis quam acqui-*

tatem, innuit quod interdum a ratione monitus, ut bene loqueretur, bene loqui spreuit, et male locutus est. Non solum vero *dilexisti* iniqua verba et aspera, sed etiam *dilexisti verba præcipationis*, id est omnia verba per quæ posses fideles in errorem cultus tui præcipitare, scilicet et minantia verba et blanda. Tu, dico, existens *lingua dolosa*, emphatice dictum est: quod est dicere: Existens dolosus in lingua, ut dicas te Deum, cum hominem te esse intelligas. Hoc autem totum, quod more prophetico præterite ponitur, future intelligendum est. Dixi quod *dilexisti militiam* etc.

Et propterea Deus destruet te in finem destructionis, id est omnino, vel destruet te promotum in finem, id est in perfectionem malitiæ: quod est dicere: postquam venies ad finem, id est ad cumulum malitiæ, destrueris a Deo: et hoc modo, scilicet *evellet te Deus de tabernaculo tuo*, id est de hac vita, et potentia tua, quæ transitoria erit ut tabernaculum, et in qua diabolo militabis, et emigrabit te, id est emigrare faciet de hoc tabernaculo in pejus. Ostendit vero per remotionem unde faciet te migrae cum addit: dico: *Evellet te de tabernaculo tuo*, et etiam *radicem tuam evellet de terra viventium*, id est propter vanam superbiam potentiæ tuæ *evellet te de terra viventium*, ac si dicat: Tu per potentiam tuam, qua te Deum facis, putas te in terra viventium radicaturum, sed Deus propter tuam superbiam, te inde *evellet*: vel *radicem tuam evellet*, per solam similitudinem dicit, id est ex toto destruet, a similitudine arboris et herbæ, quæ radicibus evellitur. Per hoc quod dicit quod *evellet eum de tabernaculo*, id est de hoc mundo, et de *terra viventium*, innuit quod migrare faciet in infernum, cum nullus alius status restet post hos duos, a quibus *evelletur*. Hoc autem quod Deus sit destructurus te, *videbunt*, id est prævidebunt *justi* quos persequeris, et *timebunt* sibi exemplo tuo, ne, si tibi conformentur, tecum perdantur, et ideo cavebunt sibi: et in die perditionis ejus, id est in die iudicii, supra te existentes, qui in hoc mundo a te deprimuntur per tribulationes, *ridebunt*, id est te dignum irrisione iudicabunt, et *dicent*: Ecce nunc apparet quia hic est homo solummodo, non Deus, ut dicebat: *Qui homo non posuit Deum esse adiutorem suum*, id est non reputando se creaturam sed Deum, noluit orare Deum ut eum adjuvaret. Sed *speravit*, id est confidentiam habuit efficiendi quod vellet: *in multitudine divitiarum suarum*, id est per multas divitias suas, et interiores et exteriores. 177 Divitias interiores dicit, facundiam et sapientiam mundanam, quam habebit. Divitias autem exteriores, aurum et cætera terrena, et *in vanitate sua*, id est in vana superbia prævaluit, id est ante omnes valuit, ut majorem haberet potentiam præ cunctis, vel sic *in vanitate* potentiæ suæ positus, prævaluit nobis, non in animarum, sed in corporum læsione. Vel sic: *In vanitate* spei suæ positus prævaluit, id est se nobis prævalere putavit, ut ei conformaremur. Dico quod ipse *speravit* in

divitiis multis, *Ego autem speravi in misericordia Dei in æternum*, id est quamdiu sæculum transitorium duravit, et cundo usque in sæculum æternum, sæculi prioris subsecutivum.

Ego dico existens tunc in domo Dei, id est in Ecclesia; non sterilis ab opere bono, sed *sicut oliva fructifera*, id est fructum ferendo bonorum operum ad modum olivæ fructiferæ, et semper viridis in fide, et in prosperis et in adversis, ad similitudinem olivæ, quæ nec ætate nec hieme caret virore. Vel sic: Existens *sicut oliva fructifera in domo Dei*, id est secundum hoc quod eram domus Dei; ac si diceret: Non per me fructifera, sed per Deum, cujus domuseram. Dico quod tunc *speravi in misericordia*, cum ipse speraret in divitiis. Ego dico sic: Mecum dicens: O Deus *confitebor tibi in sæculum*, ac si dicat: Non denegabo te timore Antichristi, sed *confitebor*, id est laudabo te respiciens in sæculum æternum, in quo mihi reddes spei meæ præmium. Et ideo *confitebor, quia fecisti me olivam fructiferam*, et non faciam me in hoc sæculo Deum. Sed *expectabo*, id est patienter expectabo *nomen tuum*, quod mihi dabis in futuro, hoc scilicet nomen quod est Deus, quod mihi dabis in futuro, cum me participem facies divinitatis tuæ; et merito illud *nomen expectabo, quoniam bonum est*, existens jam in conspectu, id est in interiori consideratione sanctorum tuorum; quod est dicere: Jam considerant illud nomen spe; vel sic: *expectabo*, id est diligenter considerabo nomen tuum, quod est Deus, id est non attribuiam mihi hoc nomen quod est Deus, vel Antichristo, sed hoc nomen tuum esse considerabo, quoniam hoc nomen bonum summum significat, id est te et non illud, et hoc est constans in conspectu interiori sanctorum tuorum, cuiusque non constet. Vel sic *expectabo*, id est diligenter considerabo *nomen tuum*, id est magnificationem honoris nominis tui, id est, hoc considerabo, quod nomen tuum honorandum est magnifice, non nomen Antichristi, *quoniam bonum est nomen tuum*, id est honor nominis tui in conspectu sanctorum tuorum; quod est dicere: Ideo considerabo, quia video quod sancti tui reputant esse bonum hoc considerare.

IN PSALMUM LII.

D Psalmi quinquagesimi secundi Titulus: *In finem pro Amalech intellectus David*. Quoniam notissima est hæc historia, quæ in hoc titulo ad figuram inducitur, breviter eam innuit, cum dicit *pro Amalech*. Quæ historia talis est: Amalecitas Siceleg civitatem parvulam, in qua filii David et uxor ejus habitabant, vi captientes, eosdem filios et uxorem captivos duxerunt. Quo audito David, manu maxima collecta, insecutus est eos, et devicit, et uxorem suam, et filios eripuit (I Reg. xxx). Figura quidem hujus historiæ talis est. Per David Christus, per Amalech, qui *dolens* vel *parturiens* interpretatur, infideles ex utroque populo intelliguntur, qui fideles in hoc mundo persequuntur, et per tribulationes captivos ducunt, in eorum corporibus dominando: qui infi-

deles digne dicuntur parturientes et dolentes, eo A quod hic semper mala opera ad pœnas æternas parturiunt de quibus in futuro sine fine dolébunt. Per uxorem David et filios ejus ab Amalech ereptos, denotatur Ecclesia primitiva specialis Christi sponsa, et alii fideles per ipsius Ecclesiæ prædicationem et exemplum filii Christi facti, qui in futuro ab infidelium potestate penitus eripientur, cum æterna gloria ditabuntur. Ipsi vero infideles in perpetuum damnabuntur. Tituli vero 178 verba sic exponuntur: *Intellectus David in finem respicientis, habitus est pro Amalech*; quod est dicere: *Intellectus quem habuit David in componendo psalmum istum, habitus est pro Amalech*, id est occasione Amalech. *David dico respicientis in finem*, id est in Christum, ac si diceret: Amalech devictus a David significans infidelium collectionem, a quibus Deus suos eruet in futuro, causa fuit quare David intellectum haberet finis, id est Christi, respiciendo in ipsum finem, id est Christum, et propter hunc intellectum istum psalmum componeret ad honorem ipsius finis, considerando quod ipse finis, suos etiam erepturus, et infideles damnaturus. Introducit autem in hoc psalmo Propheta ipsum caput Christum, de infideli et insipienti populo suos persequente agentem, qui in persecutione fideliem Deum ultorem esse non reputant, quos corruptos in moribus, et Deo abominabiles esse dicit, propter iniquitates suas: quos etiam inexcusabiles esse ostendit, cum salutem sibi a Deo propositam contemnunt, sese videlicet Christum a Patre pro mundi redemptionem missum, a quo omnimodo declinant.

Demonstrat quoque ipsorum infidelium, et hic et in futuro damnationem, et fidelium et hic et in futuro salvationem.

Notandum sane quod cum psalmus iste superius in tredecimo loco sit positus, non absque ratione, eisdem fere verbis hic est repetitus. Cum autem in superiori loco titulus iste in quo inducitur historia de Amalech non præponatur, sed solummodo psalmus David, nobis innuitur nondum victoriam Amalecitarum accidissee, cum a Propheta psalmus compositus fuerit. Si enim accidisset, titulus ibi præpositus esset. Postea vero Amalech devicto, et uxore David et filiis ereptis, videns ipse Propheta, negotium victoriæ hujus illud quod in psalmo de Christo prædixerat figurare, psalmum eundem repetiit occasione hujus historia, ut innueret hanc filiorum et uxoris ereptionem, ereptionis Christi filiorum futuræ fuisse figuram. Sicut autem instruit hanc ereptionem negotium quoddam legis novæ portendisse, innuit quoque cuncta legis veteris acta, ad legis novæ negotia designanda præcessisse, Paulo apostolo sic attestante: *Omnia in figura contingebant illis* (Cor. x, 11). Illos autem tres versus qui superius in hoc psalmo leguntur: in repetitione vero nec ipsi nec aliqua verba illis æquipollentia inveniuntur, asserunt quidam Prophetam non possuisse. Cæterum quia Paulus hos tres in Epistola

ad Romanos posuerat, uno versu modico hujus psalmi istis addito, propter Apostoli auctoritatem, in hunc psalmum perhibentur fuisse recepti. Ponit enim sic Apostolus. « Sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt (Rom. iii, 10-12), » etc. Illi vero tres versus hi sunt. *Sepulcrum, etc. Quorum os, etc., contritio, etc.* Quoniam vero psalmus iste superius ample, et prout nobis possibile fuit, diligenter expositus est. Cum etiam hic fere eadem littera sit et sententia, de eodem iterum agere prolixè superfluum esse judicantes, breviter eum attingere videmus esse idoneum, ut si quidlibet incognitum, ejus nondum tunc scientiam attigeramus, in superiori tractatu non posuimus, B in hoc saltem suppleamus. Sive etiam si hic pars aliqua diversa posita sit litteraturæ, ipsam quoque nitamur pro posse nostro utcumque exponere. In primis autem dicendum est, quod cum superius dixissemus ipsum caput in hoc psalmo Judæos exprobrare, sciendum esse non solum de Judeis, sed generaliter de omnibus sui membrorumque persecutoribus in hoc psalmo agi posse.

Dixit insipiens Judaicus populus et gentilis, mei meorumque persecutor, *in corde suo: Non est Deus* iste Christus, ut possit seulicisci et suos. Vere utique populus *insipiens* cum me saltem per opera et miracula mea meorumque, Deum esse non cognoscit. Quoniam vero dixerunt: *Non est Deus, corrupti sunt*, id est magis et magis corrumpuntur interiorius per excæcationem, et corrupti abominabiles facti sunt, id est execrabiles fient Deo, *in iniquitatibus suis* perdurando; ac si dicit: Non solum corrumpuntur et abominabiles Deo erunt, ideo quod dixerunt: *Non est Deus*, sed etiam propter iniqua opera sua, et adeo corrumpuntur: quod non est, id est non erit 179 *inter eos qui faciat bonum opus*. Potest quoque versus iste legi præterite, sic: Hoc quod dixerunt: *Non est Deus*, inde contigit quia *corrupti sunt*, id est, excæcati et adeo corrupti, quod *abominabiles facti sunt* Deo. Et in hoc apparet eos esse corruptos et abominabiles, quod *non est* eorum aliquis *qui faciat bonum opus*, Bonum quidem multis modis dicitur. Deum enim dicimus bonum, verum et summum; D bonum etiam dicuntur virtutes et opera quæ per eas exercentur; bonum quoque dicuntur omnes creaturæ, secundum quod a Deo create sunt, unde legitur: Quæcumque auctore bono condita sunt, bona sunt. Bonum insuper diximas, beneficia, a quacumque impensa, et si non sint virtutis alicujus exercitio facta. Quamvis autem insipientes *corrupti sint et abominabiles*, et dicant: *Non est Deus*, inexcusabiles tamen sunt de hac insipientia. Deus enim Trinitas prospexit misericorditer de cælo, id est de me humana natura super filios hominum universaliter, id est super omnes homines, ut *videat*, id est videre faciat si est aliquis *intellectus, aut requirens Deum*, quod est dicere: Ut in aperto ponat qui sunt intelligentes et requirentes, et qui non. Ipsi vero omnes

insipientes *declinaverunt* se ab illo prospectu, id est, A et minores, cum Deus Trinitas averterit captivitatem plebis suæ Jacob et Israel, id est mortalitatem et passibilitatem.

Et ostendit quomodo *inutiles* sibi. *Non est enim aliquis qui faciat bonum, non est qui usque ad unum fide perveniat*, id est ad me qui sum unum et summum bonum, juxta illud : « Ego et Pater unum sumus (Joan. x. 30), » vel potest legi, *Deus de celo*, etc. Sic, ne putarentur omnes homines *corrupti*, sic dicit : *Dixi*, insipientes esse corruptos. Filii vero hominum non sunt corrupti; nam *Deus prospexit de celo*, id est per doctrinam apostolorum, *super filios hominum*, id est super fideles sese rationabiliter habentes, *ut videat si est intelligens, aut requirens Deum*, id est ut in evidenti ponat quis eorum est recte *intelligens aut requirens Deum*, qui possit alios ad hoc instruere. Multi namque sunt fideles, qui non adeo sunt intelligentes, ut aliorum queant esse instructores. Dixi quod *super filios hominum prospexit* ut et per ipsos alii intelligerent. Insipientes vero nolentes per eos intelligere, omnes ab intellectu *declinaverunt*, etc.

Dixi, quod dicunt quod ego non sum Deus, sed nonne cognoscent in futuro omnes qui operantur iniquitatem, id est faciunt iniqua opera, qui devorant tribulationibus *plebem meam*, ut *cibum panis*, id est assidue : quod ego sum Deus quem modo negant, verè cognoscent ? Hoc autem interrogative ponit, ut sic eos increpando a tali errore retrahat. Et ideo sic excecati sunt, ut operentur iniquitatem, quia me *Deum non invocaverunt* adiutorem, et quia *illic trepidaverunt timore*, ubi non erat timor habendus. Judæi scilicet timuerunt carnales observantias dimittere; gentiles vero idola sua non colere, quæ utraque timenda non essent. Cum autem posuerit, *trepidaverunt*, non superfluo addit *timore*; multi namque trepidant non causa timoris, sed pro febre, vel aliqua re tali. Ideo autem sic excecati sunt, quod *Deum non invocaverunt*, quoniam Deus Trinitas dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent. Quod est dicere : Deus debilitavit ad modum rei dissipatæ, quæ debilis efficitur, liberum arbitrium et rationem eorum, ne eum invocare vellent, et non injuste *dissipavit*, sed ideo quia placent hominibus in persecutione fidelium, id est ideo persequuntur eos ut placeant D in hoc mundo *salutare Israel*, id est dabit salvationem fidelibus ne excecantur contra hoc quod dissipavit hic ossa insipientium, et contra hoc quod in futuro confundet ipsos. In futuro *exsultabit Jacob et lætabitur Israel*, id est gaudebunt fideles et majores

IN PSALMUM LIII.

Titulus quinquagesimi tertii. *In finem in carminibus intellectus David, cum venissent Ziphæi et dixissent ad Saul : Nonne David absconditus est apud nos ?* Hic etiam titulus iuxta historiam positus esse videtur quæ talis est : Cum a Saule David fugaretur, ad vicum Ziph nomine, ubi sui contribules habitabant, confugium faciens, ibi se abscondit. Ziphæi vero qui cum ejus essent consanguinei, eum occultare debuissent, Saulem adeuntes dixerunt ei : Quare non interficis David, cum eum nunc habeas interficiendi potentiam? Nonne enim absconditus est apud nos, ubi eum potes invenire? Hoc dicto eum Sauli prodiderunt (I Reg. xxiii). Figura vero historiæ hujus hæc est : Per Ziphæos David Sauli prodentes, qui *florentes* interpretantur, Judæi signabantur, qui cum in terrenis florent, sui floris arrogantia commoti, Christum qui revera est David, Sauli prodiderunt, id est morti, metuentes amittere locum et gentem. Qui Christus secundum deitatem apud eos latebat, id est in carne quam de eorum sanguine in Virgine sumpserat, absconditus erat. Quare vero per Saulem mors figuretur, sæpe jam dictum est. Verba quidem tituli, sic explananda sunt. *Intellectus David* Prophetæ quem habuit in componendo hunc psalmum : David dico respicientis in finem, id est in Christum; in carminibus, id est in laudibus, quod est dicere : Respicientis sic in finem, ut laudet eum componendo carmina, hæc, id est hunc psalmum ad laudem ejus. Habitus est iste *intellectus* ab ipso Prophetâ, cum hoc fuerit quod *venissent Ziphæi et dixissent ad Saul : Nonne David absconditus est apud nos*, ubi potes eum interficere? Et post eum Sauli prodiderunt, quod est dicere : Prophetâ considerans Ziphæos contribules suos, qui eum occultare debuissent, ad Saul venisse et ei dixisse : *Nonne David absconditus est apud nos ?* et postea eum Sauli prodidisse, et per hoc negotium in se completum, intelligens sancto Spiritu Christi proditionem ad mortem a Judæis faciendam præfigurari respiciendo in ipsum Christum, hunc psalmum in ejus laudem composuit. In quo eum introducit secundum humanitatem, divinam Trinitatem orantem, ut eum in passione constantem faciat, ne timore cedat cum Ziphæi prodent eum Sauli. Orat quoque de resurrectione et pro inimicis, et ostendit passionem suam, pro qua eum oporteat orare, et promittit semetipsum esse voluntarie in cruce offerendum, contuitu resurrectionis, quod sacrificium causa est, quare Deus eum orantem debeat exaudire. Hoc vero quod positum est in titulo : *Nonne David*, nihil ad figuram videtur operari in psalmi intensionem, sed ad historiæ ostensionem.

Deus Pater, salvum me fac, ne cedam. *Me* dico in nomine tuo, id est in honorem nimis tui perseverantem, juxta illud : « Non quero gloriam meam.

sed ejus qui misit me Patris (Joan. viii, 50); » et *judica* A me sicut judicandus sum, faciendo scilicet resurgere in *virtute tua*, id est in potentia tua. Quod est dicere: Quia potenses ad me resuscitandum. Ostendit autem se dignum exauditione, cum non solum verbis, sed et affectione oret, cum addit: Oro *salvum me fac* et *judica me*, et hoc oro et affectione et verbis. Ergo, Deus, exaudi orationem meam affectione factam, et auribus percipe, id est, audi verba oris mei, id est, orationem quam verbis profero. Auribus percipe, dicit ad humanum modum. Necesse est autem ut orem te, ut me salvum facias ne cedam; quoniam alieni, id est Judæi qui deberent esse amici, cum sint contritules mei, ipsi vero sunt alieni a me facti, per superbiam et invidiam suam: *insurrexerunt adversum me*, capiendo, verberando et blasphemando, B 181 et ipsi fortes esse volentes, ad hoc ut me detineant in morte, *quæsierant animam meam*, id est, quærent ut auferant vitam meam. Et cum deberent considerare me Deum esse, et sic non persequi, non *proposuerunt*, id est non proponent ante conspectum suum interiorum, Deum verbum, mihi personaliter unitum, esse mihi auxiliatorem, quod est dicere: Non considerabam me esse hominem et Deum. Diceret aliquis: Habesne Deum tibi personaliter unitum adiutorem. Respondit: Ita. Vere Deum proponere deberent. Ecce enim in præsentia est, quod Deus *adjuvat me*, faciens constantem, et ideo deberent constantiæ meæ contuitu, *um ante conspectum suum* proponere: et Dominus mihi personaliter unitus, C *susceptor est animæ meæ*, id est suscipiet animam meam, ut ad corpus post tres dies reducat. Sequitur oratio pro inimicis sic: Quamvis insurgant *adversum me*, et quærant animam meam, tantum oro, Domine averte mala, quæ merentur ab inimicis meis. Et disperde illos secundum quod mali sunt, in *veritate tua*, faciendo existere, id est in conformitate mei, qui sum veritas tua, juxta illud; « Ego sum, via, veritas et vita (Joan. xiv, 6), » vel potest esse concessio divinæ justitiæ, sic: Dico quod fortes quærent animam meam detinere in morte, et ideo concedo, averte mala hæc a me, ne delineat et cedam, et ad inimicis meis hæc mala, scilicet ut ab hostibus Romanis vincantur, et in æternum damnentur. Exponit autem partem malorum, cum addit: In *veritate tua*, id est in vero Iudicio tuo et justo disperde illos, id est destrue per Titum et Vespasianum, vel disperde destructione mortis æternæ. Adjungit vero causam, quare debeat eum Deus exaudire sic: Oravi te, Deus, ut me salvum facias et judices, et dignum est. Nam *voluntarie*, id est libenter non invite, *sacrificabo tibi* memetipsum in cruce. Et post *confitebor*, id est veros confessores pariam nomini tuo, id est ad honorem nominis tui, Domine, quoniam bonum est confiteri, id est bonum est ut confessores pariam. Et ideo *sacrificabo*, quoniam certus sum quod ex omni tribulatione ista eripisti, id est eripies me, faciendo immortalem, et oculus meus, id est consideratio mea, desperit super inimicos meos, qui modo inferiorem se reputant.

Quod est dicere: Despiciam, id est deorsum aspici faciam ipsos inimicos, super eos apparens, partem mihi subjungendo, salvando scilicet, partem per mundum dispergendo. Et hoc est ac si diceret: Debes me orantem exaudire, ut a tribulatione eripias. Nam ideo *sacrificabo tibi*, quia fiduciam habeo, quod me ex omni tribulatione eripies, et post despiciam super inimicos meos qui me modo in humilitate positum despiciunt, id est inferiorem se reputant.

IN PSALMUM LIV.

Psalmi quinquagesimi quarti titulus. In *finem*, in carminibus, intellectus ipsi David, quod sic exponitur. Intellectus hujus psalmi ascribendus est ipsi David, id est Christo perseveranti, in carminibus, id est in laudibus, ut laudet Deum intentione, voce et opere, non desistens etiam in ipsa passione, ubi potius Deus laudandus est. In carminibus dico perseveranti usque in *finem*, scilicet vitæ, id est donec vita ejus per mortem crucis finiretur, vel sic perseveranti in carminibus usque in *finem*, id est usque in consummationem eternitatis. Quod est dicere, perseveranti in carminibus, id est in Dei laudibus, et in prosperis et in adversis, donec Deus reduceret eum in perfectam et consummatam immortalitatem. Ubi vero ponitur in carminibus, solet sæpius psalmus de Passione agere: et innuit nobis quod sicut Christus in passione sua in laude Dei perseveravit, ita et nos in tribulationibus minime debemus a Dei laude cessare. In hoc autem psalmo introducit caput orans, ne in passione cedat, et ut resurgat, ostendens passionem suam, pro qua eum necesse est orare. Agit etiam de repulsiōe Judæorum, et conversione gentium, de quorum Judæorum damnatione et in corpore et in anima concessive agit; prædicit quoque se constantem futurum, et resurrecturum et ad cælos ascensurum, et hoc totum ad instructionem 182 convertendorum ponit, ut de salute sua Deum diligant, et in perditione infidelium sibi caveant, ne si a Deo discesserint, similiter damnentur. Unde dicit:

Exaudi, Deus, orationem meam, ut me resuscites, et immortalem facias et exaltes, et ne desperis deprecationem meam, quia oro ne permittas me in passione deficere. Orare proprie dicimur, quando ad hoc precamur, ut aliquid consequamur, deprecari vero quando ad hoc, ut aliquid incommodi prece nostra a nobis depellamus. Intende mihi, id est, da mihi intentionem perseverantiæ in virtutibus, et in bono proposito meo, ut te scilicet assidue laudem Et hoc modo, inquam, exaudi me, dando mihi intentionem. Hoc autem addit ex ingenti affectione, vel quia in passione labor maximus est, seu in qualibet exercitatione, ponitur exercitatio pro passione, dico exaudi. Et dignum est: nam si in *exercitatione mea*, id est in passione contristatus sum, id est contristabor pro Judæis, quia doctrinæ meæ nolunt acquiescere ac si dicat: Ideo dignus sum ut exaudiat quia pro te ero in exercitatione passionis, et adeo prius ero, quod de inimicorum obstinatione incre-

dulcitate contristabor. Passio quidem exercitatio A
dicitur per similitudinem, eo quod sicut per exercitacionem artium secularium pervenitur ad divinæ paginæ noticiam, ita et per passionem pervenit Christus ad immortalitatis sublimitatem, vel sic. *In exercitacione doctrinæ meæ*, id est in perseveratione doctrinæ meæ, *contristatus sum* de Judæorum obstinatione. Ostenso merito quo debeat exaudiri, præterditi necessitatem, sic: Oro, *exaudi*, et necesse est. Nam *conturbatus sum a voce inimici*, id est Judaici populi, *et a tribulatione peccatoris* ejusdem populi, scilicet antonomatico peccatoris; quod est dicere: Contristabor timore spontaneo secundum carnem. Qui timor continget *a voce minantis* Judaici populi, id est quia minabitur mihi mortem, dicendo: Crucifige, *et a tribulatione peccatoris*, quia scilicet mihi tribulationem inferet, capiendo, ut latronem ducendo, conspuendo et verberibus affligendo.

Exponit autem cur a voce illorum conturbabitur sic: *A voce eorum ideo conturbabor. Quoniam iniquitates* quas habent *declinaverunt*, id est declinant a se *in me*, ut sic me possint interficere, ut cum ipsi seductores sint et blasphemii, me seductorem et blasphemum esse mentiantur. Unde legitur: «Sinon esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum (Joan. xviii; Marc. ii). » Et alibi: «Hic blasphemat (Matth. xxvi; Joan. x). » Et a tribulatione timebo, ideo quia *molesti erant mihi*, id est prævidet quod molestam tribulationem mihi inferent. Et non propter merita mea, sed *in ira*, id est propter impietatem irrationabilis iræ suæ. Quia dixerat se conturbandum esse, ne putaretur non sponte, sed invite conturbandus esse, repetit se conturbandum esse, ut determinet sic: Dixi: Conturbabor *a voce et a tribulatione*, et sic erit: quia *cor meum conturbatum est*, id est anima mea conturbabitur timore vocis et tribulationis. Et hæc conturbatio erit *in me*, id est in meo jure. Quod est dicere: Potestatem habeo conturbandi et non conturbandi. Ac si dicat: Sponte mea conturbabor. Non solum vero timebo propter vocem et tribulationem, sed *et formido mortis cecidit super me*, id est continget mihi. Cum dicit cadet *super me*, innuit quod gravissima erit illa formido, adeo ut illum vehementer opprimat; a similitudine rei ponderosæ, quæ si super aliquem ceciderit, nimis eum opprimat.

Ostendit autem istam formidinem per partes sic: Vere *formido cadet super me*, et non simplex formido, sed *super me venerunt*, id est ad mei oppressionem venient in me, *timor in anima, et tremor in corpore*, et non erit inanis timor iste, nam *contererunt me tenebræ*, id est ex toto occupabit mors corpus meum, contegere ponit a similitudine rei, quæ cum contegitur, penitus a re qua contegitur occupatur.

183 Mors dicitur tenebræ, eo quod oculos corporales tenebrosos faciat. Dico quia *declinabunt in me iniquitates et molesti erunt in ira*: et contristabunt me nolendo doctrinæ meæ acquiescere. Et tunc dixi, id est: Dicam et voce et affectione: *Quis dabit*

mihi pennas, sicut columbæ, et volabo et requiescam? Istud sub interrogatione positum, oratio est, sed ex affectione nimia interrogative ponit. Majus enim pondus affectionis tales interrogationes habere solent. Ac si diceret: O Deus, mihi existenti sicut columbæ, id est revera columbæ. Ita scilicet simplici ut est columba, et sine felle iræ et odii, et amore charitatis pleno ad similitudinem columbarum, quæ ex dilectione sibi invicem oscula præbent, da pennas, id est agilitatem resurgendi, ut non differatur resurrectio mea usque in resurrectionem communem. Sed cito fac me resurgere, post tres dies scilicet. *Pennas* pro agilitate ponit, quia pennatæ volucres agiles sunt. Et postquam dederis pennas *volabo*, id est, citissime ibo ad gentes per prædicatores meos, non localiter: sed fide quia in me scilicet credent, *et requiescam* in eis, id est delectabor in eorum fide. Quandoquidem Judæi me repellunt, dico: Da *mihi pennas*. Nam mihi sicut columbæ existenti, scilicet mihi carente felle amaritudinis, ad modum columbæ; *quis alius dabit pennas et volabo et requiescam?* Nullus, nisi tu scilicet. Quia dixerat. *Quis dabit*, etc., ne videretur hoc ex incertitudine sic posuisse, apostropham ad auditores faciens, se inde certum esse ostendit, prædicans quod volabit sic. Dixi: *Quis dabit*, etc. Cujus rei tamen minime sum incertus. Nam scio quod ecce, id est in presenti, *elongavi*, id est elongabo a Judæis *fugiens*, id est coactus ab eis, quia me respuunt, a similitudine fugientis, qui coactus de loco aliquo discedit. Et post *mansi in solitudine*, id est in æternum manebo in gentibus, quæ solitudo dicebantur, eo quod desertæ erant et ab omni opere bono et virtute, carentes doctrinæ rore, a similitudine solitudinis, id est desertæ terræ, quæ omnium bonorum fertilitate caret; vel sic: *Quis dabit mihi pennas*, id est agilitatem resurgendi, *et volabo*, id est citissime tendam in immortalitatem et impassibilitatem; *et requiescam*, id est delectabor, qui hic multis anxietatibus affligor. Ac si dicat: Da *mihi pennas, et volabo et requiescam*. Nam quis alius dabit nisi tu? Nullus scilicet. Hujus etiam rei ostendit se certum esse, sicut et in sententia superiori, sic. Quamvis dixerim, *Quis dabit et volabo*, tamen non quia huic rei incertus. Nam securus sum quia ecce in presenti elongabo a morte *fugiens*, id est citus ad modum fugientis: et manebo perenniter *in solitudine*, id est in solitaria beatitudine. Et vere solitudo est beatitudo ejus. Cum ad tantum beatitudinis nemo præter eum solum pervenerit, neque perventurus sit. Licet ad hanc omnes fideles perventuri sint. Quoniam autem dixerat: *Quis dabit*, ne putaretur ignorare ipsum dorem, addit: Dixi: *Quis dabit*, o auditores, et tamen non ignoro ipsum dorem pennarum: sed *expectabam eum*, id est ego bene cognoscens, et expecto et expectabo eum patienter, sine murmure vel tædio, *qui salvum me fecit*, id est faciet, a pusillanimitate spiritus, id est ne habeam pusillanimitatem et iratum, et faciendo in pas-

sione. Illi namque pusillanimum spiritum habere dicuntur, qui timore cedunt; et *salvum me faciet a tempestate*, id est a commotione mentis, ne commovear in passione ira et odio contra Judæos. Bene quidem hujusmodi commotio tempestas dicitur, eo quod mentem turbat, virtutesque pessumdat, a similitudine aeris, quæ vulgo tempestas dicitur, a qua aer perturbatur et segetes pessumdantur. Ait autem concessive de inimicis sic: Inimici declinabunt in me iniquitates et molesti erunt, et ideo circa eis ad gentes volabo. Qui inimici, ut prævideo, postea præcipitabuntur ab honore, unde modo superbiunt. Et ita concedo, *præcipita*, Deus, eos ab honore, et quia possent **184** ab honore præcipitari sic, ut in patria remanerent, addit: *et præcipitando divide linguas eorum*, id est divisas fac et diversas. Ac si diceret: Dum in patria sua sunt, una tantum eis lingua necessaria est. Sed tu eos ubique terrarum disperge, et sic eis erit necesse diversas linguas habere. Et hoc quod dico *præcipita*, non dico causa malevolentiae: sed pro malis meritis eorum: *quoniam vidi in civitate*, id est, in congregatione eorum, *iniquitatem*, id est iniquas cogitationes et opera iniqua, *et contradictionem*. Quod est dicere: *Vidi eos iniquos in cogitationibus et operibus esse, et contradicentes veritati*. Ideoque concedo, *præcipita*. Civitas per metonimiam pro congregatione ponitur, eo quod hominum congregationem contineat. Et hanc *iniqui a'em* nunquam postponent; sed *die ac nocte*, id est, assidue: vel *die ac nocte*, id est et in prosperis et in adversis *circumdabit eam iniquitas*, id est ex toto occupabit. A similitudine civitatis, quæ ab hostibus circumdatur. Ostendit autem per partes ipsius civitatis iniquitatem eam circumdare, id est ex toto occupare, sic. Dico *quod iniquitas circumdabit eam*. *Iniquitas* dico existens super muros ejus, id est subjugans sibi principes ejus civitatis. Summos videlicet sacerdotes et scribas, et Phariseos, qui muri dicuntur, eo quod ad modum murorum munire doctrina sua minores deberent, cum alti sint in scientia. *Et in medio ejus*, id est in plebe, *est labor et injustitia*, id est laboratio ad habendam injustitiam. Quod est dicere: Laborant omnino ad hoc, ut injustisint. Medium dicitur plebs, eo quod a majoribus muniri debet. Sicut civitatis medium a muris munitur, vel sic: *Die ac nocte circumdabit eam iniquitas*, existens super muros ejus, id est prevalens custodiæ murorum; ne muri possint eam munire, angeli scilicet, qui illis a Deo dati erant ad custodiendum, quorum ipsi custodiam per iniquitatem a se repellunt. Quod est dicere: Tanta est ejus iniquitas, quod muri eam custodire non possunt. Et ideo *in medio ejus civitatis*, id est in plenitudine ejus civitatis *est labor et injustitia*, id est laboratio ad injustitiam. Quod est dicere: Non pauci laborant ad injustitiam, sed tota plenitudo civitatis illius.

Quod dicit injustitiam esse *in medio ejus*, a similitudine hostium positum est, qui postquam me-

diu civitatis occupaverunt, circumquaque in ea dominari possunt. Ac si dicat: Injustitia totam illam civitatem occupavit. Vel sic ad litteram legi potest: *Die ac nocte circumdabit eam iniquitas*, existens super muros ejus lapideos, id est excellens altitudinem murorum ejus. Quod est dicere: Cum ipsius muri pro modo suo sublimis salis sint, altior tamen est eorum iniquitas pro modo suo. Et ideo *in medio ejus*, id est in aperto *est labor et injustitia*. Quod est dicere: Aperte et inverecunde laborant ad injustitiam. Quia illud quod *in medio* est, apertum est, medium pro aperto ponitur. Et exponit per partes injustitiam, sic. *Et de plateis ejus*, id est de publico, *non defecit usura et dolus ad litteram*. Ac si diceret: In plateis etiam aperte usuram et dolositatem exercent, vel sic. *De plateis ejus*, id est de principibus, *non defecit usura*, id est nimia vindicta *et dolus*. Quod est dicere: Si aliquis in eos peccat, plus exigunt vindictæ, quam sit offensio; a similitudine usurarii, qui plus pecunie a debitore exigit quam commodaverit. Si autem aliquando nequeunt de peccantibus in se usuram accipere, id est manifestam vindictam, dolose contra eos agunt. Plateæ principes recte dicuntur, eo quod per eorum regimen et doctrinam minores incedere debent, sicut per plateas itur. Quoniam vero de eis egerat concessive, posset aliquis dicere: Quare potius concedis hos præcipitandos esse, cum multi etiam sint gentiles qui tibi non obediunt, de quibus non dicis ut præcipitentur. Ad hoc autem sic respondet, ostendendo causam quare potius isti sint non sustinendi quam gentiles, si ei maledixissent, et super

185 eum *magna* locuti fuissent: et respondendo facit ad eos apostropham increpative, et eos cum multi sint personaliter, singulariter hominem vocat quia unus sunt in malitia. Dixi concessive, *præcipita*, et digne concessi. Indignum enim est ut te sustineam, id est, patienter differam penitus penam tuam usque in futurum. *Quoniam si inimicus meus*, gentilis populus, qui nunquam mentitus est esse amicum meum, sicut tu plebs Judaica mentiris, dicendo: « Magister, scimus quia verax es, etc., (*Matth. xii, 14*), qui gentilis populus aperte mihi inimicatur, non habens mei fidem, *maledixisset mihi*, non voce, sed re, id est, depressisset me in tribulatione, sicut tu maledices, id est, deprimes: *utique sustinuissem*, id est, patienter ejus penam omnino distulisses usque in futurum, non concederem ut hic præcipitaretur sicut de te concedo. *Et si is qui aderat me*, aperte male vivendo, non fingendo se amicum sicut tu fingis: gentilis populus scilicet *super me se extollens* per arrogantiam, ad modum tui locutus fuisset ore *iniqui*, id est, superbia sicut tu dicendo: « Omnis qui se regem facit, contradicit Casari, *Juan. xix, 12*, » et caetera talia, *forsitum*, id est, revera *abscondissem me ab eo*, id est, abscondissem potentiam meam *ab eo*, differendo vindictam usque in futurum. Non hic cum præcipitando, sicut te præcipitabo. Hoc autem quod præterite posuit, sic

gendum est : *Si inimicus meus malediceret mihi, sicut tu maledices, utique sustinerem. Et si is qui odit me super me magna loqueretur, revera absconderem potentiam meam ab eo. Tu vero populus Judaicus, existens homo*, id est, animalis non spiritualis, *unanimis*, id est, amicissimus mihi simulatione, non re, non secundum omnes : *dux meus* secundum illos quos constitui duces populi, licet bene illos non ducant, scilicet secundum summos sacerdotes et cæteros principes, qui claves scientiæ habent, neque intrant, neque alios intrare permittunt (*Matth. xxiii, 13*) ; dicti tamen duces, quamvis non ducant, eo quod ducendi habeant officium : *et notus meus*, id est, consanguineus, secundum quosdam, qui eadem tribu sunt : vel notus secundum quosdam, eo quod cum sim corporaliter nutritus, et cum eis ab ætate puerili conversatus : *qui simul mecum capiebas dulces cibos*, id est, dulcia præcepta legis, quæ cibi sunt animæ, et *simul capiebas*, id est, in eodem loco. In Synagogis scilicet et in templo. Quod est dicere : Omnes capiebamus, et in eodem loco, et in domo Dei, id est, in templo *ambulavimus cum consensu*, id est, cum concordia, ut ibi pariter sacrificia et alia instituta legalia compleremus. Tu, inquam, populus Judaicus, qui talis est talis es, ut dixi, es a me sustinendus? Minime. Quod est ac si diceret : Vere debeo concedere ut præciperis, neque debeo te sustinere usque in futurum ullationem tuam protelando, quoniam *tu es homo unanims, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*, et cum quo in domo Dei ambulavi *cum consensu*; et quamvis hæc omnia sint, tamen contristabis et conturbabis me et repelles cum deberes non repellere : sed mihi utpote regi et Salvatori tuo subijci, quem prophetarum testimonio cognoscere potuisti, et sic me lætificare. Ideoque dignus es omnino ut præciperis. Dico quod te non sustinebo, cum hoc et hoc sis, et tamen me et contristes et conturbes. Inimicum quidem gentilem populum, qui me aperte odit, sustinerem *si mihi malediceret, et ab eo potentiam meam absconderem si super me magna loqueretur*, cum non sit notus, et unanimis, et dux meus. Non enim adeo dignus est gentilis populus damnatione, qui nunquam me perlegem qua carebat cognoscere potuit, quantum tu, qui me per legis testimonium cognoscere potuisti. Et qui nunquam fraudulenter se mihi fecit unanimum ; 186 nec est a me dux constitutus sicut tu, neque mihi exstitit consanguineus. Cum ponit *tu vero homo*. Illud vero non quantum ad sententiam, sed quantum ad ordinem litteræ videtur operari.

Cum autem dixit *maledixisset*, ponitur maledicere pro deprimere, sicut benedicere saepe ponitur pro exaltare. Facta concessione de damnatione Judæorum in hoc mundo futura, et ostensis causis quibus debeant hanc damnationem subire; agi consequen-

ter de damnatione in die iudicii futura, sic : *Dixi, præcipita et divide*. Et non solum præcipientur et dividantur: sed etiam quandoque, *veniat mors perpetua super illos*, qui ignorant me Deum esse, super plebem rudem scilicet, quæ adhortatione principum in me peccat, et *descendant in infernum viventes*, id est, illi qui prudentes et scientes se interficiunt in me peccando, cum me Deum esse non ignorant. Mittit autem ad similitudinem historiæ de Dathan et Abiron et eorum consentaneis (Num. xvi). Nam Dathan et Abiron, cum sacerdotio Aaronico contradicerent, et se contra Deum illius sacrificii disponentem agere non ignorarent, multos quoque sibi consentientes, ignorant tamen ipsos contra Deum agere haberent, a terra vivi absorpti, in infernum descenderunt. Reliqui vero ignoranter eis consentientes igne cremati sunt. Per Dathan igitur et Abiron, qui viventes perierunt Judæorum pars illa portendebatur, qui cum Chistum Deum esse non ignorarent, tamen erant illi contradicitori, et in ipsius Christi cognitione viventes et prudentes, in inferni damnationem erant descenduri. Per consentaneos autem eorum igne consumptos, qui ignoranter peccabant. Judæorum pars illa figurabatur, quæ cum Christum Deum esse ignoraret, eique contradiceret, infernali igne superveniente, et eos demergente, perituri erant, non quia vivi et prudentes, sed quia ex ignorantia negligentia perverse agerent. Hujus autem historiæ similitudini alludit, cum ponit. *Veniat mors super illos*, qui ignorantes me Deum esse, mihi contradicunt, sicut super consentaneos Dathan et Abiron ignis venit, qui eos consumpsit. Et bene positum est super eos per similitudinem, ac si poneret : Siceos perpetua mors opprimat, ne possint surgere inde et evadere, ad modum illorum, qui ab aliquo pondere supercadente adeo deprimuntur, ne surgere sit eis licitum. Et illi qui sunt viventes, id est, non ignoranter peccantes, descendant in infernum, id est, veniant in profundissimum interitum quod denotatur, cum dicit descendant. Descendere namque dicimus ad profunda venire, dico descendant in infernum, et veniat mors super illos. *Quoniam nequitia*, id est, nequam opera sunt in *habitaculis eorum*, id est, in corporibus quæ habitacula sunt animarum. Et nequitia, id est, nequam cogitationes sunt in *medio eorum*, id est, in corde quod dicitur medium, eo quod in medio corporis sit situm. Vel medium dicitur per simile eo quod per ejus mensuram corporum actus fiunt, sicut ad mensuram puncti, quod medium est, circulus constituitur. Cum vero addit : *Ego autem*, etc. Salutem suam annuntiat, ne videatur ex incertitudine orasse. Et hoc sic continuatur. *Dixi* quia illi sic destruentur, et hic et in futuro. *Ego autem ad Dominum clamavi*, intentione devotionis, et *Dominus salvabit me*. In perficiendo constantem, in *vespere*, id est, in passione : quæ contingit circa vesperum ; circa nonam videlicet, quæ præfigurabatur per agnum, qui

immolabatur in lege veteri ad vesperum. *Et salva-
bit me in mane*, id est in resurrectione quæ contin-
get in mane faciens immortalē et impassibilem. *Et
salvabit me in meridie*, id est in ascensione quæ
circa meridiem erit, exaltando me super cœlos, et
mihi mundum totum subiiciens. *Et ego narrabo* per
prædicatores meos omni mundo has salvationes
postquam acciderint. Et cum adhuc futuræ sint, *an-
nuntiabo* eas discipulis meis, ut ipsi omnibus nar-
rent, postquam factæ fuerint. **187** Narrare qui-
dem dicitur de præterito: Annuntiare vero de futuro;
vel sic: Dominus *salvabit me vespere et mane*, et *me-
ridie*, id est et in prosperis et in adversis, ne me
scilicet prospera elevent, nec adversa deprimant.
Per vesperum et mane, quia tunc aer caret fervore,
prosperitas denotatur. In qua tribulationum fervor
minime dominatur. Per meridiem autem, qui solis
fervoribus exæstuat, adversitas intelligitur: in qua
tribulationum fervoribus quilibet opprimitur. Et
quia *salvabit me* per prædicatores, *narrabo* beneficia
quæ mihi dederit; et *annuntiabo* beneficia quæ fi-
delibus meis in futuro retribuentur; vel sic: *Nar-
rabo* per prædicatores minora beneficia, ab eo mihi
jam data, scilicet immunitatem a peccato, et virtu-
tem miraculorum, et exercitium operum honorum,
et *annuntiabo* majora beneficia quæ dabit, scilicet
immortalitatem et impassibilitatem, et totius mundi
subjugationem. *Dixi* quod clamavi interioris affec-
tione, et non solum hoc, sed et voce orabo. Et hoc
non est in libro, sed ex hoc intelligitur quod addit
et *exaudiet vocem meam*. Et hoc modo *exaudiet*,
quod *redimet*, id est eruet *animam meam in pace*
perpetua constituendam et hoc superius obscure
positum est, cum dixit: *Salvabit me vespere*: sed
ideo repetit æquipollenter, cum dicit *redimet*, ut lu-
cidius post enarret et ostendat a quibus redimet,
cum addit, *ab his redimet qui appropinquant mihi*.
Et quia appropinquare est et ad bonum et ad ma-
lum, determinat hoc sic. Dico quod *redimet* a Ju-
dæis, qui appropinquant mihi. Et necesse est ut *ab
his me redimat*, quoniam erant *mecum*, id est sunt
in familiaritate mea, *inter multos* existendo, id est
ita ut sint in numero infidelium qui multisunt, non
in numero fidelium qui pauci. Quod est dicere: Sic
mihi appropinquant, ut infidelitatem suam non de-
serentes, insidentur mihi; ut redarguere queant,
et occasionem meæ mortis inveniant.

Annuntiata salute sua, annuntiat quoque dupli-
cem inimicorum damnationem, de qua superius ege-
rat concessive ubi dicit: *Præcipita*, etc. *Et veniat
mors*, etc. Ut igitur hanc annuntiet consequenter
damnationem, repetit quod superius posuit, ut con-
firmet sic. *Exaudiet*, inquam, *Deus* verbum me, ut
redimat, et ex opposito *humiliabit illos* inimicos meos
ab honore mundano, et terra sua præcipitando,
Deus Verbum mihi personaliter unitum dico *ante
 sæcula* existens, id est ab æterno, quod ipsi dicunt
mihi non unitum. Quod est dicere: Ego, qui Deus
et homo sum secundum quod Deus æternus, secun-

A dum quod homo in tempore natus, humiliabo illos,
quia ipsi solum me hominem considerantes negant
ab æterno existere. Diceret aliquis: Periiitne, adeo
misericordiæ ut cum ipsi forsitan aliquando commu-
tandi sint de impietate sua eis non misereatur Deus
ne humilientur? Ad hoc autem sic respondet, di-
cendo eos nunquam esse commutandos. Dico quod
humiliabit eos Deus Verbum, et merito. *Non enim
est illis commutatio*, id est nolunt unquam de ma-
litia sua commutari, ut boni fiant. Ac si dicat: Si
commutarentur, non humiliarentur, sed quia nolunt
commutari, *humiliabit eos* Deus, et ideo *non est illis
commutatio*, quia *non timuerunt Deum* Verbum, id
est non proposuerunt ante considerationem suam
Deum verbum metuere. Quod profecto si timerent,
B et commutationem expeterent.

Agit autem de damnatione in die iudicii futura sic:
Dixi quod *Deus illos humiliabit*, et non solum hanc
vindictam de ipsis accipiet, sed adhuc *extendit ma-
num suam*, id est adhuc amplificabit vindictam suam
in retribuendo damnationem maiorem pro malis me-
ritis eorum. A similitudine percipientis, qui cum
aliquem graviter vult percutere, valde manum exten-
dit. Manus vero bene pro vindicta ponitur, eo quod
manuum percussione, **188** de hostibus sæpe vin-
dicamus. Et merito *extendet manum*, quia *contami-
naverunt testamentum ejus*, id est corruperunt legem
ejus, male exponendo. Juxta quod in psalmo decimo
legitur: « Quæ tu perfecisti, destruxerunt (*Psal.
x, 3*). » Contaminaverunt quidem legem, non quan-
tum ad ipsam legem, quæ sancta est et munda, sed
quantum ad suam sinistram interpretationem. Quod
est dicere: Corruptam de lege dederunt expositio-
nem. Apposita causa quæ extendet vindictam, exponit
ipsam vindictam sic: Dico *extendet manum* hoc mo-
do, scilicet quod *divisi sunt ab ira vultus ejus*, id est
dividentur in die iudicii a regno Dei, quod temere
habitare præsumunt. Et hæc divisio continget *ab ira
Dei*, id est propter hoc quod eis erit iratus. Quod
autem dicit *ira vultus ejus*, humano more dicit, eo
quod ira soleat in vultu notificari, nihil est plus
ab ira vultus quam ab ira simpliciter, vel *ab ira
vultus ejus*, id est ab ira mea quando in iudicii die
apparebo in majestate iratus. His a quibus neglectus
sum, veniens in humilitate pacificus, qui Dei vultus
dicor et facies, eo quod per me Deus genus huma-
num misericorditer respiciat, sicut vultu quilibet
respicit; vel sic legi potest, *extendit manum suam
in retribuendo*. Dico quod non est illis commutatio
de malo ad bonum, et hoc ideo quia *non timuerunt
Deum* ut obedirent præceptis ejus. Et licet cum non
timerent, tamen *extendit manum suam*, id est am-
plam fecit largitatem misericordiæ suæ *in retribuendo*
bona pro malis. Ut cum scilicet nequam essent, et
legis præceptis non obediētes, mitteret eis miseri-
cordiam, id est Filium suum, me scilicet qui eos
ad viam vite reducerem. Et ipsi non cognoverunt
misericordiam Dei, sed contaminaverunt testamen-
tum ejus, male exponendo, et detorquendo ad aliud,

quidquid ibi scriptum est de me, ideoque dividuntur **A** in futuro *ab ira vultus ejus*, Quod dicit *manum extendit*, a similitudine ponit, quia cum alicui beneficia impendere volumus, ipsi manum extendere solemus. Dico quod illi dividuntur a regno Dei, et ex opposito « cor illius Dei appropinquavit (*Matth. xxv, 34*), » id est appropinquavit regno Dei, ut illud possideat. Unde legitur: « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xxv, 34*). » Cor Dei boni dicuntur eo quod ejus secreta sciunt, vel usualiter cor Dei dicuntur. Amicissimos enim nostros, cor nostrum vocare consuevimus. Et merito appropinquavit cor illius. Quia non contaminavit Testamentum, sed sermones ejus *molliti sunt illi super oleum*, id est precepta ejus quæ austera aliis videbantur, mollia ad intelligendum et levia facta sunt, suo modo plusquam oleum molle sit et leve suo modo.

Quia dixerat *molliti*, etc., eo quod mollesolet aliquando poni pro fragili et invalido, ne hic similiter poni videatur pro fragili et invalido, addit, et *ipsi sermones sunt jacula ipsi cordi*. Quod est dicere: Quamvis dixerim sermones esse molles quodam respectu, tamen *jacula* sunt alio respectu dicenda, eo quod eum eis catholicæ fidei adversarios fideles repercutiunt, sicut jaculis hostes percutiuntur. Quoniam vero sermones dixerat esse *jacula*, unde datur intelligi, quod fideles aliquando tribulationes et rixas ab infidelibus patiuntur. Adhortatur ne timeant, si aliquando persecutionem passi fuerint, sed omne onus curarum suarum *super Deum* rejiciant, et ipse bene inde eos expedit. Dixi quia *sermones Dei sunt jacula cordis Dei*, id est fidelibus contra infideles. Qui infideles si contra te tribulationes et rixas moverint, o cor, ne timeas, ne sis sollicitum, *sed jacta super Dominum curam tuam*, id est pone super eum omne onus sollicitudinis tuæ, a similitudine ponderis, quod super aliquem ponitur. Quod est dicere: Noli sollicitus esse quomodo possis evadere, sed securus esto, et omnem curam salvationis tuæ Domino attribue, et ipse Dominus **189** *te eruet* in sermonibus suis, id est pascet et confortabit ut fortis sis et prudens hujusmodi jaculis hostes referire. Et si corporea tribulatio tibi ab hostibus illata non fuerit, *non dabit Deus tibi justo fluctuationem*, id est non permittet te fluctuare, id est laborare, cum hoc sit quod es justus; quod est dicere: Propter justitiam tuam sic te constantem faciet, quod nullo modo fluctues. Facit apostropham ad Deum agens, annuntiabo de impiorum morte perpetua sic: Dixi quod non fluctuabit.

Eos vero qui cor tuum persequuntur. *deduces tu Deus Verbum* qui potens es, id est, deduci permitte a malignis spiribus. *In puteum interitus*, id est, in profundissimum interitum. Unde non poterunt emergere, a similitudine putei profundissimi. In quem si quis ceciderit, non poterit inde exsurgere, de quo puteo interitus legitur: « Os ejus claudetur, vermis ejus non morietur, nec ignis exstinguetur

(*Isai. lxxvi, 26*). » Et hoc est ac si ponerent: Non solum *ab ira vultus ejus* dividuntur, quod valde miserum est, sed etiam post divisionem *in puteum interitus* deducuntur. Et merito: nam ipsi *viri sanguinum* existentes et *dolosi non dimidiabunt dies suos*; præposteratio, ipsi dolosi cum per blanditias bonos sibi conformare nituntur, et post quia blanditiis non prævalent; existentes *viri effusores sanguinum*, id est, aperte et per effusionem sanguinis eos a sanctitate retrahere cupientes *non dimidiabunt dies vitæ suæ*, id est, non discernent, ut cum partem præteritam nequam operibus, et cogitationibus impenderint, futuram bonæ operationi et cogitationi attribuant. Quod est dicere: Nunquam saltem partem aliquam vitæ suæ sancte et innocenter deducant; sed omnibus diebus suis nequiter vivent.

Ideoque juste deducuntur *in puteum interitus*; vel sic: Diceret aliquis: Dicis quo deducuntur, nonne prodest eis ut non deducuntur, quod aliquando bene operantur ad horam, et post deficiunt? Contra hoc sequitur remolio sic: Vero deducuntur, et si bene operentur ad horam, et post deficiunt.

Nam *viri sanguinum et dolosi, non dimidiabunt dies suos*. Quod est dicere: Non licet eos dimidiare dies suos; ut alternatim partim Deo, partim vero serviant diabolo, juxta quod Dominus in Evangelio dicit: « Non potestis Deo servire, et mammonæ (*Matth. vi, 34*); » vel sic potest legi: Ut spectet ad hoc quod superius positum est, ubi dicitur: *Humiliabit illos Deus a regno*. Dico quod *humiliabit eos Deus*, et hæc humiliatio non diu morabitur. Nam *viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt in terra sua dies suos*, ac si poneret: Putant se fore ibi de generatione in generationem, omnibus diebus, quibus mundus iste durabit, sed nec per medietatem dierum illorum, quos sibi et filiis suis attribuit, ibi erunt cum in quadragesimo secundo anno inde sint expellendi. Dixi quod ipsi deducuntur *in puteum interitus, ego autem sperabo in te, Domine*. Quod est dicere: Mei autem non sperabunt in terrenis sicut infideles faciant, sed *in te* sperabunt, id est, spem salvationis ponent, Ideoque non deducuntur *in puteum interitus*.

IN PSALMUM LV.

D Psalmi quinquagesimi quinti titulus. *In finem pro populo qui longe factus est a sanctis ipsi David*: in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. In hoc autem titulo, etsi quædam verba videantur esse posita juxta historiam, videlicet ista, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. Sunt tamen ibi quædam apposita, quæ nos plane revocant ab historiæ intellectu, ubi dicitur *in finem pro populo, qui longe factus est a sanctis*. Hæc enim verba nusquam in historia leguntur. Unde supradicta verba: hæc scilicet *cum tenuerunt eum Allophyli in Geth*, secundum interpretationem solummodo accipienda sunt. Per hanc quidem vocem quæ est Allophyli qui alienigenæ interpretantur, Judæi intelliguntur, qui prius existentes filii, modo vero facti sunt alie-

nigenæ, id est, alieni, juxta quod in psalmo decimo septimo legitur: **190** « Filii alieni mentiti sunt mihi (*Psal.* xvii. 48). » Per Geth quidem qui *toreular* interpretatur, passionis pressura notatur, eo quod torcularis esse solet premere. Hoc notato, ad tituli verba exponenda accedamus.

Psalmus iste est agens pro populo Judaico commutando per fidem, *in finem*, id est, in conformitatem et subjectionem Christi, qui finis est prophetiæ et legis, *pro populo dico, qui longe factus est a sanctis*, id est, valde dissimilis factus est ab apostolis, et aliis fidelibus veteris legis; qui Christum regem Judæorum esse crederent, sicut fuit Joseph ab Arimathia et Nicodemus, et Gamaliel alique multi et eorum contemporanei, et ante tempus eorum existentes. Dico quod *longe factus est a sanctis*, in hoc scilicet longe factus est in inscriptione tituli facta *ipsi David*, id est, Christo a Pilato: quæ inscriptio hæc est: « Jesus Nazarenus rex Judæorum (*Joan.* xix. 19). » In tituli inscriptione dico commutata ab eodem populo, cum Allophyli, id est, ipse populus existens Allophyli, id est, alieni. Prius autem filii tenuerunt eum in Geth, id est, putaverunt eum tenere in pressura mortis, ne resurgeret. Commutavit enim iste populus titulum, quantum ad credulitatem suam dicens ad Pilatum: « Noli scribere rex Judæorum, sed quia ipse dicit: Rex sum Judæorum (*Ibid.*, 21). » Et hoc totum est, ac si dicit: Psalmus iste agit pro utilitate populi Judaici, qui prius longe factus est a sanctis, per hoc quod commutavit inscriptionem tituli et voce et affectione, cum ipse alienus voluit Christum in morte detinere: nolens videlicet Christum regem suum esse. Qui populus commutandus est ab incredulitate et duritia sua, in fidem Christi. Et bene dicitur psalmus iste agere pro utilitate populi commutandi. Cum enim in superiori psalmo de passione, et de parte populi damanda agens, Christus introductus sit. Introducitur in hoc orans ante passionem ne cedat, et ut resurgat. Ostendens passionem suam, et populis alivandam commutationem. Quod ad ejus utilitatem dicit, ut per hoc quod ejus commutatio prædicitur, ad ipsam commutationem incitetur.

Misere mei, Deus, ut me constantem facias et resuscites, et necesse est ut hoc orem, et dignum etiam est ut miserearis; *quoniam Deum me et Creatorem concultavit homo*, id est, conculcabit Judaicus populus, qui homo est, id est, creatura: quod indignum est ut creatura Creatorem conculcet. Cum dicit *conculcavit*, alludit similitudini de torculari, quia posuerat in titulo *Geth*, quod interpretatur torcular: torcularis enim est uvas concalcare, vel sic: Conculcabit *me homo*, id est, Judaicus populus, qui simpliciter est homo, id est, animalis non utique spiritualis. Exponit vero quemodo conculcabit, cum adjungit: Dico conculcabit: ita scilicet *tribulavit me*, id est, cruciabit tribulationibus *tota die* passionis meæ, *impugnans me* verbis dicendo: « Ille dicit: Possum destruere templum Dei (*Matth.* xxvi. 61), »

etc. Bene quidem ponit *tota die*. Nunquam enim illa die ab ejus tribulatione impugnatione cessaverunt, vel sic tribulavit me in die passionis, impugnans me prius ante passionem verbis maledicis, *tota die*, id est, assidue, dicens: « Dæmonium habes (*Joan.* x. 20), » et cætera similia. Notandum autem, hic Christum introduci agentem ante tempus passionis suæ. Quoniam autem se conculcandum esse prædixerat, ne videretur pro meritissus esse conculcandus, repetit addendo causam conculcationis sic: Dico quod conculcabit *me homo*, et non in Deo quod promeruerim: sed *conculcaverunt me inimici mei tota die*, id est, conculcabant me *tota die* passionis, ideo quia sunt *inimici mei*. Quod est dicere: Inimicitia sola erit causa, non aliquod meritum meum.

Ne videretur autem quod timorem habiturus esset in ipsa conculcatione, removet hoc sub interrogatione sic: Dixi quod me conculcabant, *et quoniam multi bellantes* et verbis et tribulationibus erunt *aversum me*, qui alti erunt, id est, superbi in dominatione. quæ permittitur eis in me, *timebo* **191** *ego ab altitudine diei*, id est, habeo timorem propter superbiam dominationis temporalis et brevis. Quod est dicere: Timebo quod eorum altitudo, id est, dominatio ducens me ad mortem, sit causa quare detinear in morte. Nequaquam. Cum ponit *dici*, innuit quia brevi tempore duratura est dominatio illa, quoniam dies unus breve tempus est. Ac si poneret, non generabitur mihi timor, non resurgendi *ab altitudine*, quæ per diem solum duratura est. *Ego vero in te sperabo*. Ac si diceret: Non *timebo*, sed ego qui sum innocens, justus, tibi obediens. *sperabo* resurrectionem, *in te*, id est, in consideratione potentiæ et misericordiæ tuæ: Notandum autem quod ante passionem, cum ipse passioni proximus esset, ad instructionem suorum sponte Christum timuisse perhibetur. In passione vero jam positus, timuisse non legitur. Quia vero sperare sine bona vita, non spes, sed præsumptio dicenda est, addit: Dico *sperabo*, quæ spes præsumptuosa non erit, nam ego ante passionem *in Deo* existens, id est, in operatione et laude Dei, *laudabo sermones*, id est, laudabiles ostendam bona vita mea prædicationes meas. Quod est dicere: Bene vivendo prædicationem meam laudabilem ostendam. Unde in Actibus apostolorum legitur: « Copit Jesus facere et docere (*Act.* i. 1). » Nam si ea quæ prædicabat opere non compleret, non utique ejus prædicatio laudabilis exstiteret.

Quoniam vero dixerat *in te sperabo* (in passione scilicet) ne videretur innui ante passionem non sperare, addit non solum in passione sperabo, sed et *in Deo speravi* semper ideoque *non timebo quid faciat mihi caro*. Quod est dicere: Neque timebo propter eorum altitudinem, ut in morte detineat, neque timebo tribulationes et blasphemias et insidias quas facient mihi illi qui solummodo carnales sunt, non etiam spirituales. Exponit autem quid facient per partes, sic: Hoc scilicet *mihi*, facient *caro* *tota die*, id est, jugiter *exsecrabantur*, id est, execrabilia judica-

bunt *verba mea*, dicendo : « Abraham mortuus est propheta, et tu dicis; Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in aeternum (Joan. viii, 52), » et cætera similia. Et ideo *exsecrabuntur verba mea*, quia omnes cogitationes eorum erunt adversum me, et quia multi cogitant adversum aliquem, non ut ei noceant, sed ut eum secundum quod perversus est, destruant. Addit : *In malum erunt cogitationes eorum*, non in bonum. Quod est dicere : A malis cogitationibus quas adversum me cogitant, procedet execratio verborum meorum. Unde in Evangelio legitur : « Ex abundantia cordis os loquitur (Luc. vi, 45), » et ipsi *exsecrantes inhabitabunt familiaritatem meam, et abscondent causam inhabitantis* : non quantum ad me, qui omnia video : sed quantum ad existimationem suam. Quod est dicere : Cum ipsi mala intentione inhabitet, bona intentione se inhabitare fingent. Ostendit vero quare *inhabitabunt*, addendo sic : Dico *inhabitabunt*, et ipsi *inhabitantes observabunt calcaneum meum*, id est expectabant finem meum, ut cum in principio nihil in me habeant quod notent, saltem quod possint redarguere in fine inveniant. Bene quidem calcaneus pro fine ponitur, eo quod sit finalis corporis pars. Vel sic *observabunt*, id est expectabant *calcaneum meum* lapsurum. Quod est dicere : Expectabant an forte me viderint in aliquo crimine labi. Quia per calcaneum aliquis labitur, calcaneus pro lapsu ponitur. Sententia quidem eam in his verbis concipitur. quæ etiam in superioribus. Dixi quod *observabunt calcaneum meum*. Sicut *sustinuerunt animam meam*, id est utpote illi qui sustinebant vitam meam, id est quibus erit vita mea oneri et tædio, et ad modum alicujus, pondus aliquod grave sustinentis, cui pondus illud maximo tædio est. Quod est dicere : Hoc quod vita mea erit eis tædio, causa erit quare me observabunt. Agit autem id inimicorum commutatione et salute sic.

192 Dixi quod me conculcabunt, et exsecrabuntur, et *calcaneum meum observabunt*. Et quamvis hæc omnia perverse faciant, tamen *pro nihilo*, id est sine aliquo merito eorum, *salvos facies eos* ; hic ab originali crimine, et ab actualibus, vel sic : Dico quod in me *calcaneum observabunt*. Et tamen *salvos facies illos pro nihilo*, sicut *pro nihilo*, id est, sine causa sustinebunt *animam meam*. Sententia fere eadem est quæ et superius, sed distinctio mutatur, et in superiori lectione *sicut*, pro *utpote* legitur. Hic autem comparative accipitur. Et priusquam *salvos facias, confringes populos*, id est multitudines inimicorum secundum quod mali sunt, in *ira*, id est in cognitione iræ tuæ futuræ. Quod est dicere : Per cognitionem iræ tuæ; quam eis dabis, confringetur eorum impietas. Cum ponit populos pluraliter, innuit quod non pauci erunt, sed multi ; sicut una die tria milia, alia vero quinque leguntur conversa fuisse (Act. ii, 41 ; iv, 4). Et ipsi priusquam confringantur. O Deus, vitam meam *annuntiavi tibi*, id est ipsi mei futuri, annuntiabunt tibi per confessionem fe-

ditatem vitæ suæ. Et hoc totum est ac si sic poneret : Mei annuntiabunt peccata sua per confessionem, et tu illos confringes secundum quod peccatores sunt, et sic *salvos facies illos* hic, et per hoc quod hic illos salvabis, in futuro *posuisti in conspectu*, id est pones in præsentia et beneplacencia tua *lacrymas meas*, id est ipsos eosdem pro quibus sæpe lacrymosas preces fudi. Vel *lacrymas meas* per emphasim, id est, pro quorum morte lacrymatus sum in morte Lazari (Joan. xi, 35). Notandum enim eum tunc non pro Lazaro flevisse, qui mox resuscitandus erat, sed pro illis quorum mors in morte Lazari figurabatur, qui adeo scilicet in peccatis mortui erant quod jam aliis malo exemplo suo feteabant, ad modum Lazari quatruidani (*Ibid.*, 39). B Dico quod salvabis, et quod pones eos in conspectu tuo, *sicut et*, id est etiam *in promissione tua* est hæc constans, id est promisi per prophetas, quorum promissionem et ipsum confirmat Evangelium, ubi angelus Joseph viro Mariæ salvatorem nasciturum enuntians, ait : « Salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. i, 21). » Et hoc est ac si diceret : Et hoc ego annuntio, et tu hoc promisiisti. Dixi quod annuntiabunt et *confringes*, etc., et tunc ipsi *inimici mei convertentur ad me retrorsum* incedentes, id est mei sequaces, a similitudine illius qui aliquem sequitur. Quod est dicere : Bene vivent ad mei conformitatem, mei prout poterunt sequaces effecti. Dico quod *convertentur*, et non solum in prima ætate suscipies eos, vel in secunda ; sed *in quacunque die invocavero te*, id est in quocunque tempore ætatis invocabunt te per veram compunctionem, sic ut post non revertantur. Juxta illud propheticum : « In quacunque hora peccator ingemuerit (sicut ingemendum est) salvus erit (Isai. xxx, 15, secundum LXX). » Quia vero dixerat, *mei annuntiabunt vitam suam*, quoniam annuntiatio nequit esse, nisi prius habeatur Dei cognitio, subdit : Dico quod annuntiabunt, et prius *ecce*, id est in præsentia, *cognovi quod Deus meus es*, id est fide cognoscent mei, quod tu es Deus eorum. Et quia fides sine operibus mortua est, ipsi existentes in *Domino*, id est in operatione Domini, *laudabunt verbum*, id est laudabile ostendent verbum suum, bona vita sua, in *Deo et in Domino* idem est. Sed verbum et sermo differunt. Sermonem namque proprie et usualiter dicimus quando aliquis non composito scripio, vel composita et ornata locutione, sed vulgari loquitur ad aliquem, aut ad plures. Verbum autem quando compositione Latinitatis seu vulgaris locutionis ad quemlibet agit. Et hoc totum est ac si poneret : Postquam fide Deum cognoverint, bene operantur, et sic et sermonem et verbum suum laudabile esse ostendent. Si enim male viverent, contemptilia esse facerent. Juxta illud beati Gregorii. « Cujus vita despicitur, restat ut prædicatio despicatur » (hom. 21 in *Evang.*), vel sic legi potest, ut tota Trinitas hic denotetur. Dixi quod annuntiabunt, et ut annuntiare valeant, ecce in præsentia *cognovi*,

193 id est, cognoscent quia *Deus meus* est, id est *Deus Pater*, est *Deus meorum*. Quod est dicere : Cognoscent Deum Patrem, et in *Deo* Patre, id est in aequalitate Dei Patris, *laudabo*, id est laudabunt Verbum ; id est Filium scilicet : et in *Domino* laudabo sermonem, id est in aequalitate Domini Spiritus laudabunt me Filium, qui sermo sum Patris, per quem dixit, id est disposuit, et facta sunt omnia (*I Joan.* 1, 3). Et hoc totum est ac si diceret : Cognoscent Patrem esse Deum, et me quem prius æqualem Patri esse negaverunt et contempserunt, cognoscent Deum æqualem Patri et Spiritui ; et sic me laudabunt fide, opere, et devotione. Et cognoscent et laudando Deum Trinitatem, in ipso *Deo speravi*, id est spem salvationis æternæ habebunt, ideoque *non timebo*, id est non timebunt, *quid faciat mihi homo*, id est sibi homo, id est persecutor, qui solummodo homo est, id est animalis non spiritualis. Quod est dicere : Non timebunt tribulationes, mortem, damna terreni census, quæ sibi inferrentur a persecutoribus ; diceret aliquis : Vere timendus est persecutor, quia auferet terrena bona, et postea non habebunt unde legalia vota solvant, contra quod subiungit. Dico quod non timebunt *quid faciat sibi homo*, neque timendum est ; nam licet auferat terrena, non tamen auferre potest quin tibi sacrificent : in me enim, id est in meis sunt vota, id est sacrificia tua, quæ reddam, id est reddant tibi, laudationes scilicet. Quod est dicere : In se habent quod tibi sacrificabunt, scilicet ut te laudent voce, opere, et devotione, quod nullus persecutor potest eis auferre, et dignum erit ut reddant. *Quoniam eripuisti animam meam de morte*, id est eripies animam meorum de multitudine peccatorum per quæ venirent ad mortem, nisi eis indulgeres ; et postquam eripies a morte per peccatorum indulgentiam, eripies *pedes meos*, id est affectiones meorum a lapsu, ne corrumpant sanctitatem per malam concupiscentiam aliquam, ut placeam, id est placeant *Deo in lumine viventium*, id est in conformitate mei positi, qui sum lumen omnium in perfectione virtutum viventium, non in peccatorum mole mortuorum. Quod est dicere : Ideo eripies ut tibi placeant conformes mei facti, qui sum illuminator omnium bene viventium. Ipsi dico placeant coram Deo existentes, id est in manifesta cognitione Dei, ut eum revelata facie specialiter videant a similitudine illius qui manifeste videt eum coram quo est.

IN PSALMUM LVI.

Titulus quinquagesimi sexti. *In finem ne corrumpas [disperdas], ipsi David. In tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncam.* In hoc titulo sicut in superiori quedam verba secundum historiam videntur apposita, quæ sunt hæc ; *cum fugeret a facie Saul*. Sed quod adiungitur non in speluncam, sed in spelunca non procedit, si ad historiam referatur. Est etenim ibi positum in *speluncam*, cum expositores habeant in spelunca. Legitur

A quippe David, Saul persequente in speluncam fugisse (*II Reg.* xxii) : illud quoque quod apponitur in titulo, scilicet in *tituli inscriptione*, nullatenus ad historiam videtur attinere, cum David propheta nusquam legatur inscriptio tituli facta fuisse. Idoneum ergo videtur, non iuxta historiam, sed iuxta vocis interpretationem, titulum hunc accipere ; qui sic exponitur. Psalmus iste spectans in finem, id est in Christum, adhortatur ne tu quicumque lector *corrumpas David*, id est Christum, quantum ad te. Et ostendit in quo non corrumpas, addendo sic : *Ne corrumpas* dico, in *tituli inscriptione* facta *ipsi David*, id est Christo a Pilato. Quam in superiori psalmo ostendimus. Quod est dicere : Ne corrumpas inscriptionem tituli, id est illud quod in inscriptione tituli notatur, scilicet Christum regem esse. Quod tu corrumperes, quantum ad te ; non quantum ad eum si eum regem esse denegares, vel affectione, vel voce, vel negligentia præceptorum ejus sicut Judei corrumpere voluerunt, quando eam commutaverunt : Dico *ne corrumpas, David*, in *tituli inscriptione* **194** commutata, facta *ipsi David*, cum *fugeret a facie Saul in spelunca*. Quod est dicere : *Ne corrumpas*, cum hoc sit, quod ipse latens in spelunca, id est in humanitate, secundum divinitatem fugit, id est ad modum fugientis omnino discessit : a *facie Saul*, id est a præsentia cognitionis Judaici populi. Ac si poneret : Judaicus populus ideo corruptit inscriptionem tituli commutando eam, quia ipse Christus latens in humanitate, discessit ab ejus cognitione, id est non cognovit eum esse Deum. Sed tu, lector, *ne corrumpas* ideo, quod in spelunca latens, id est in humanitate, fugit a *facie Saul*, id est a præsentia cognitionis Judaici populi, qui bene dicitur Saul, id est appetens mortem per mala opera sua, vel ideo dicitur Saul, quia persecutus est Christum, sicut Saul persecutus est David. Spelunca quidem humanitas recte dicitur, eo quod humilis fuit, et in ea divinitas latuit, sicut spelunca humilis res est, et in ea latere aliquis potest. Notandum quod, cum dicamus hunc psalmum adhortari lectorem ne corrumpat, non tamen aperte hoc admonet. Sed si bene ejus verba notentur, innuit non esse corrumpendum. Introducitur enim in hoc psalmo Dominicus homo, orans ante passionem, ut in passione Deus se constantem faciat et resuscitet, et ostendit passionem suam. Agit vero postea de resurrectione et exaltatione, et totius mundi subjugatione, per quod datur intelligi eum Dominum esse et regem, cum resurrexurus sit et exaltandus, et sic ei sit totus mundus subjiciendus ad regendum, et per hoc innuit lectori inscriptionem non esse commutandam nec corrumpendam, cum ipse Christus rex sit omnium.

Miserere mei, Deus Pater, ut constantem facias, *miserere mei*, ut resuscites et exaltes, vel sic : *Miserere mei* ut constantem facias et resuscites et exaltes ; et *miserere mei*, id est meorum ut morte mea salventur. Et dignum est ut hoc facias : Quo-

anima mea confidit in te, id est in tua misericordia, et potentia, et iustitia. Dico quod *in te confidit anima mea*, et adhuc *sperabo in umbra albrum tuarum*, id est in refrigerio protectionis tuæ, donec transeat iniquitas, id est donec consummetur in me mors, quam Judæi inique operabuntur. Quod est dicere: *Sperabo in protectione tua indesinenter*, donec a morte liberer, quæ protectio est mihi refrigerium a tribulationis aestu, sicut umbra refrigerium est a calore solis æstuantibus. Alas ponit pro protectione, eo quod alis protegit avis pullos suos a pluvia et aestu, et rapacium voluerum impetu. Notandum sane certius esse confidere quam sperare; sed hic tamen pro eodem accipitur, nisi quod unum præsens est, scilicet *confidit*, alterum autem futurum, scilicet *sperabo*. Dixi quod *sperabo*, et non solum hoc, sed etiam *clamabo*, et devotione, et voce, et opere, *ad Deum altissimum*. Ac si dicat: Cum altissimus sit, et altitudo dignitatis ejus expostulet ut intense clamem, *clamabo*, ego intense, *Deum*, inquam, *qui benefecit mihi*. Benefecit, et præterite intelligendum est, et future, quasi diceret: Ideo *clamabo*, quia jam mihi beneficia contulit, et adhuc alia conferet. Exponit autem quod beneficium contulit, cum addit, *misit de cælo*. Ac si dicat: Hoc beneficium mihi humanæ naturæ contulit, quod de cælo misit Verbum, quod mihi personaliter uniretur, et immune me faceret a peccato. Notandum autem, quod Verbum non est de cælo missum localiter. Absit enim, Deum localem esse confiteri! Sed quod dicitur, *de cælo misit* Deus Pater Verbum, sic exponitur. Verbum ejus solummodo notitiam habebant cives cælici, de cælo, id est de cognitione civium cælestium, misit, specialiter ad cognitionem hominum, cum fecit ipsum humanæ naturæ personaliter uniri. Quod est dicere: Cognitionem ejus quam habebant cives cælici, ab ipsis usque ad homines dilatavit per humanam naturam cui unitum est. Exponit etiam beneficia quæ humanæ naturæ conferet, cum addit: Dico quod *misit de cælo* Verbum, sed et per ipsum Verbum *liberavit*, id est liberabit me, humanam 195 naturam innocentem et sanctam a potestate Judæorum, et dedit, id est dabit in opprobrium, dispergendo eos ubique *conculcantes me*, id est Judæos affigentes me morte et vilipendentes, a similitudine rei vilissimæ, quæ conculcatur.

Quia vero dixerat, *misit de cælo*, et non exposuerat quid *misit*, et etiam dixerat liberabit me; et non ostenderat a quibus liberabit, exponit utrumque cum repetitione, sic. *Misit*, inquam, *Deus misericordiam suam et veritatem suam*, ut mihi uniretur idem Verbum, et per ipsum Verbum *animam meam eripuit*, id est eripiet de medio catulorum leonum, id est de communi desiderio plebis Judaicæ, desiderantis me in morte detinere: Quæ plebs per similitudinem dicitur catuli leonum, id est principum ut leones ferocium, eo quod ipsa plebs a principibus in malitia generanda sit, sicut a leonibus catuli generantur.

A Ostendit autem quomodo de medio catulorum liberabit, sic: Dico quod me liberabit de medio catulorum, et necesse erit. Nam ego conturbatus timore spontaneo, dormivi, id est dormiam in morte per ipsos catulos. Cum ponit *dormiam*, innuit brevem futuram esse mortem, ad modum dormitionis. Verbum quidem peremphasim misericordiae et veritatis dicitur, eo quod per ipsum Deus humano generi misertus est, et in eo completum est quidquid Deus per prophetas promiserat. Exponit autem qui sint illi catuli, qui ipsum in morte dormire facient, et quibus armis interficient, ne quis vellet eos excusare, quoniam ipsum sagittis et gladio non peremerunt. Et hoc sic dicit: *Filii hominum*, etc. Usque ad *exsurge*, et non sunt legenda verba hæc ita seriatiim ut ponuntur, sed construenda sic. Dixi quod dormiam conturbatus, et verum est. Nam *filii hominum*, id est Judæi qui rationabiliter se habere deberent ut homines, cum sint *filii hominum*, id est prophetarum, qui rationabiliter se habuerunt ut homines, laqueum paraverunt pedibus meis, id est mortem parabant affectionibus meis, per quam eas ab affectu detineat: a similitudine volucris, quæ pedibus illaqueata, ne possit evadere, detinetur: ut cum scilicet affectionem habeam resurgendi, et exaltandi, et mundum mihi subjugandi, ipsas affectiones ab effectu detineant et in irritum ducant. Dico quod parabant laqueum, id est mortem, et in ipsa morte *incurnaverunt*, id est humiliter putabant *animam meam*, sic ut non resurgat. Repetit autem alia similitudine hoc quod dixit, parabant laqueum, id est mortem, ut innuat non parari illam mortem sibi ignorantibus, sed scientibus. Et per hoc datur intelligi eum Deum esse, cum futura prævideat. Dixi quod parabant laqueum, et hoc non inscienti, sed *foderunt foveam ante faciem meam*. Quod est dicere: Sed parabant profundissimam mortem mihi de qua non evadam, a similitudine illius qui fodit foveam, id est profundissimam foveam facit, in quam aliquem detrudat, qui inde exire nequeat. Et illam foveam fodient *ante faciem meam*, id est, sicut cognoscant et prævideant, ad modum illius qui illud videt, quod ante faciem suam est. Et hoc totum est, ac si diceret: Hanc mortem non sic mihi parabant, ut ignorem, sed, sicut sit *ante faciem*, id est cognitionem meam. Et *inciderunt*, id est incident in eam foveam. Quod est dicere: Cum mihi parent mortem æternam, me liberato, inde cadent ipsi in eam, sic ut nunquam inde emergant: a similitudine illius qui cum foveam foderit, ut quemlibet in eam deiciat, ipse in eam cadit, nec postea exurgit. Ostendit vero quomodo ipsam mortem sibi parabant, cum interponit: *dentes eorum*, etc. usque ad *exaltare*. Quod sic continuatur. Diceret aliquis: Quare dicis quod filii hominum parabant tibi mortem, cum neque sagittas, neque gladium, neque aliquid unde te interficiant contra te sint accepturi. Ad quod sic dicit: Vere mihi parabant laqueum, id est mortem. Nam *dentes eorum*, id est, ira et odium eorum, quæ

dicuntur dentes, eo quod sæpius cum fremitu dentium ostendantur, **196** erunt *arma*, id est instrumenta mortis meæ. Ostendit vero quæ arma, cum addit: *Et*, id est scilicet *sagittæ*. Quod est dicere. Odium et ira eorum erunt longinqui apparatus mortis meæ, sicut sagittæ longinqua arma sunt, id est de longe mortem minantia: et *lingua eorum* erit *gladius acutus*, id est vox eorum erit aperta causa mortis meæ. Cum dicent: « Crucifige (*Luc. xxiii, 21*) » et: « Si hunc dimittis, non est amicus Cæsaris (*Joan. xix, 12*); » A similitudine gladii, quo manifeste quilibet interficitur. Et hoc totum est ac si poneret: Non sunt excusabiles, et si me armis et gladio non interficiant, nam propter odium et iram, non propter hoc quod meruerim, mihi fraudulenter mortem parabunt, et voces sua manifeste postea eam expetent. Illud vero quod sequitur *exaltare*, etc., oratio est ex affectione nimia interposita antequam illud quod incœperat finiret, quod sic continuatur.

Dixi quod filii *hominum* parabant mihi laqueum, sed tu *Deus Pater exaltare super celos* me exaltando. Quod est dicere: Exalta me, secundum quod homo sum super celos, id est super cœlestes rationabiles creaturas, super angelos scilicet, ut qui modo vilis videar, et abjectus, videar super eos magnus et exaltatus in potentia, cum gloriose cœlos ascendam. Et super me exaltatum, exaltare et tu, id est videre tu magnus et altus in potentia super ipsos angelos, cum apparebis potens exaltando me, *et gloria tua dilatetur in omnem terram*. Quod est ac si dicat: Non solum apud paucos exalteris per exaltationem meam sed in *omnem terram* dilatetur *gloria tua*, id est, ubique terrarum glorificeris de exaltatione mei. Cum dicit, *paratum cor meum*, etc., ostendit se libenter passurum, ut nos reddat magis obnoxios, pro quibus libenter passus est. Et hoc sic continuatur. Ipsi fodient mihi foveam, ad quam subeundam, *o Deus Pater*, est *paratum cor meum*; *paratum cor meum*, id est parata voluntas cordis mei. Quod est dicere: Jam voluntatem habeo illam subeundi. Repetit autem *paratum cor meum*, ut ostendat quantam pro humani generis salute moriendi habeat affectionem; et quia *paratum cor meum: cantabo*, id est prædicabo doctrinam vitæ, quæ erit canticum et delectatio et mihi et Deo. *Et etiam psalmum dicam*, id est bona opera mea in manifesto ponam: a similitudine dicti, quæ res manifesta est. Psalmus autem pro bono opere ideo ponitur, quia fit exercitio manuum, et hoc totum est, ac si diceret: Quandoquidem mortem subire paratus sum, cum certis sim quia canticum, id est prædicatio mea et psalmus, id est bona operatio causæ erunt, quibus me interficient, tamen non cessabo a cantico, non cessabo a psalmo. Cum dicit, *exurge*, etc., gratulando de resurrectione sua, exhortatur corpus suum ad resurgendum. Quod sic continuatur. Dico quod paratus sum ad subeundam mortem, de qua tu *psalterium et cithara* dicitur *exurge*, *exurge*, id est tu humanitas mea *exurge* de

A morte illa. Psalterium dicitur Christi humanitas, eo quod a superiori, id est a divinitate sonuit, ad modum psalterii, quod a superiori sonat. Quod est dicere. Ex ipsa divinitate fama miraculorum prodiit, per operationem humanitatis: operabatur enim in miraculis humanitas, eundo ad mortuos resuscitandos, super ægros manus imponendo, loquendo et multis aliis modis. Cithara vero dicitur eadem humanitas, eo quod ad modum citharæ ab inferiori sonuit, id est ab inferiori dulcem sonum Deo protulit, id est dulcem obedientiæ laudem: cum corpussum quod erat inferius divinitate, in arā crucis Deo obtulit: et quia etiam in obedientia positum esuriit et sitivit. Dico *exurge* a morte humanitas, quæ es *psalterium et cithara*, tu dico futura *gloria mea*, emphatica dictio. Quod est dicere: Quæ humanitas futura es immortalis et impassibilis, in qua gloriabor et gloriosus ero. Dico *exurge*, et ita erit: *exurgam dilecto*, id est in matutina resurrectione. Ostendit autem, quod commodum sequeretur **197** de resurrectione sua sic. Dico quod *exurgam*, et *exurgens confitebor tibi in populis*, id est veros confessores acquiram in populis Judæorum. Quod est dicere: Multos ex Judæis efficiam laudatores tui, et *psalmum dicam tibi in gentibus*, id est pariam tibi inter gentes multos, dicentes *psalmum tibi*, id est ponentes opera sua bona in manifesto ad honorem tuum. Quod est dicere: Multos efficiam ex gentibus bene operantes ad honorem tuum, per gloriosam resurrectionem meam. Ostendit autem quomodo constituit et confessores et *psalmum* dicentes, sic. Dixi quod pariam tibi confessores in populis, et *psalmum* dicentes in *gentibus*, et hoc faciam per cœlos et per nubes, id est per prædicationem apostolorum, qui dicuntur cœli propter sublimitatem sanctitatis suæ, et nubes eo quod alios complant doctrina, ad modum nubium terram compluentium. *Quoniam magnificata est usque ad cœlos* constituendum *misericordia tua*, id est ego Filius tuus, et *misericordia tua* magnificabor usque adeo, id est in tantum potens ero, quod discipulos meos faciam cœlos. *Et veritas tua* magnificabitur *usque ad nubes* constituendus, id est ego qui sum veritas tua, ero adeo magnus et potens quod ipsos cœlos faciam nubes. Notandum, non ideo dici magnificandum cum esse usque ad cœlos et nubes, quod jam non esset magnus et potens ad hoc faciendum, sed quia magnitudo illa et potentia nondum apparebat. Ac si diceret: Qui modo vilis videor et impotens, magnus usque ad cœlos et usque ad nubes apparebo. Et ut ego confitear *tibi in populis*, et *psalmum dicam tibi in gentibus*, *exaltare super celos Deus Pater* exaltando me. Hoc autem ut superius exponitur, præ nimio desiderio repetitum, et per exaltationem meam *super omnem terram* dilatetur *gloria tua*, id est gloriatio tua superne ad homines pervenient, dilatetur ubique terrarum, vel potest esse exhortatio ad verbum sibi personam alteri unitum, cum dicit: Exaltare, Deus, verbum, id est appareat

altitudo tua per exaltationem mei humanæ naturæ, quæ altitudo tua modo non apparet, et super omnem terram gloria tua, hoc non mutatur.

IN PSALMUM LVII.

Titulus quinquagesimi sexti. *In finem ne disperdas ipsi David in tituli inscriptione.* Quod sic exponitur. Psalmus iste respiciens *in finem*, id est in Christum admonet, ne tu quicumque *disperdas David*, id est destruas regnum Christi veri David, denegando eum esse regem, incommutata tituli inscriptione facta *ipsi David*, id est Christo. Loquitur in hoc psalmo Propheta adhortans Judæos, ut eum legant in veteri lege de Christo et intelligant; recte judicent de eo, attribuendo ipsi quod de eo libri prophetarum loquuntur, scilicet eum esse regem. Juxta quod Micheas testatur: « Exiet dux qui reget populum meum Israel (*Mich. v, 2*). » Et alii: « Rex tuus venit tibi mansuetus (*Zach. ix, 9; Isa. LII, 11*). » Notandum autem quod cum in superiori psalmo possit denotari exhortatio, ne corruptio fiat diverso tamen modo est ibi. Superius enim agendo de resurrectione et exaltatione sui et totius mundi subjugatione innuit non esse corrumpendam tituli inscriptionem. Hic autem plane adhortatur Propheta, ut cum Christum in libris prophetarum loquantur esse regem justum, non corruptam denegando regnum ipsius. Et ostendit quorundam male in corde operando titulum corruptentium damnationem, ut inexcusabiles sint, et cuncti timore damnationis eorum revocentur.

Si vere loquimini in libris prophetarum *justitiam*, id est Christum antonomastice *justitiam* a quo omnis justitia est, qui propositus est nobis a Patre redemptio et justitia, sicut ait Apostolus (*I Cor. I, 30*). Quod utique facitis, id est *justitiam loquimini, o filii, hominum*, id est vos Judæi filii prophetarum, **199** qui eorum exemplo debetis homines esse, non irrationales: *recte judicate* de ipsa justitia, id est de Christo, attribuendo ipsi regnum. — Injuste enim judicabitis, si cum in prophetis dicatis Messiam regem esse Jesum, quem per opera et prophetarum signa Messiam esse constat, Messiam et regem esse negetis, et alium venturum, qui Messias et rex futurus sit, affirmetis. Notandum autem quod more prophetico ita loquitur Propheta de futuris, quasi presentibus. In posterioribus autem aliquando ut præteritis. Cum dicat *alienati sunt*, etc. Aliquando vero ut futuris, cum dicit Deus *conteret*, etc. Semper tamen future intelligendum est. Sequitur *etenim*, etc. Quod sic continuatur, quia eos adhortatus erat ad recte judicandum, posset dici: Ad quid nos sic adhortaris? Nonne recte judicamus? Ad quod sic respondet: Necessaria vobis est exhortatio mea, cum injuste judicetis, *etenim in corde operamini iniquitates*, id est in corde molimini operari iniquitates, id est capere Christum et interficere, et regnum ei auferre, quod reputabitur vobis pro opere. Cum enim in vobis cogitando jam ipsi regnum auferatis, idem est ac si jam abstulissetis. Dico quod *operamini*

in iniquitates in corde. Etenim *in terra*, id est in consideratione terrenæ carnis Christi, quia consideratis eum solummodo hominem terrenum non etiam Deum, vel *in terra*, id est in timore terræ amittendæ quia scilicet metuitis terram amittere, si eum regem suscipiatis: vel *in terra* operari molimini *iniquitates*, id est in terrena carne Christi, scilicet ut verberetis, conspuatis, interficiatis. Vel operari molimini *iniquitates in terra*, id est in terrena et impia affectione vestra. Quod est dicere: Iniquitates quas adversus Christum molimini, non molimini bono zelo, ut putetis contra eum agere, quasi contra legis destructorem, sed hoc facitis affectione terrena, id est ira et odio: cum per opera et prophetarum signa, de eo prædicta, eum Deum et regem esse et cognoscere possitis. Non solum autem *operamini iniquitates in corde* cogitando, sed etiam *manus vestræ concinnant injustitias*, id est operationes vestræ concordanter exercent inquantum possunt injustitias, id est ad actum perducunt cogitationes injustas. Quod est dicere: Concordatis in injustis operibus, et injustis cogitationibus, ut sicut cogitationes vestræ injustæ, sic et opera vestra injusta sint. A similitudine concinentium, id est concorditer cantantium quia sicut illi in cantu concordant, sic cogitationes et opera vestra in injustitia. Ostendit autem quæ sit causa quare operentur iniquitatem, faciendo apostropham ad auditores, ut eos instruat, ne propter eandem causam operentur injustitiam.

C Dico quod operantur iniquitates, et hæc ideo faciunt, quia ipsi *peccatores* antonomastice, cum deberent per fidem generari, ut essent filii Ecclesiæ, *alienati sunt* per incredulitatem a *vulva*, id est a spiritali Ecclesiæ genitura. *Vulva* per similitudinem pro genitura ponitur, eo quod in vulva fit generatio. Exponit autem per partes illorum alienationem, cum addit: Scilicet *erraverunt* in cogitatione *ab utero* Ecclesiæ remoti, id est ab ejus spiritali conceptione. Quod est dicere: Nolentes ejus filii spirituales effici, uterus quidem quia in eo concipitur, pro conceptione ponitur. Hic autem idem videtur esse uterus et vulva, errare vero et alienari non sunt idem ex toto, quia errare pars alienationis est. Sequitur autem alia pars alienationis, cum addit, *locuti sunt falsæ*. Quod est dicere. Non sufficit in cogitatione errare, sed etiam de Christo falsa loquentur, dicendo: « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 16*). » Et alibi: « Commovit populum, docens a Galilæa usque huc (*Luc. xxiii, 5*). » Et iterum. « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram (*Luc. xxiii, 2*). » Et rursum: « Non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. xix, 15*). » Vel sic oportet legi, ut continuatio non mutetur. *Peccatores* antonomastice **199** qui filii Christi esse deberent, *alienati sunt* a filiatione ejus et hæc alienatio contingit a *vulva*, id est a carnali Christi conceptione. Et exponit ipsam alienationem per partes, cum addit: Scilicet erraverunt in fide. Quæ erratio contingit *ab utero*, id est a conceptione Christi: et ideo

locuti sunt falsa, negando eum Deum esse et regem. A Quod est dicere : Ideo ab ipso *sunt alienati et erraverunt et falsa locuti sunt*, quia viderunt eum in vulva, et utero Virginis concipi secundum carnem, quod minime quidem ignominiosum est. Vel potest versus iste non generaliter de Judeis legi, sed specialiter de perpendis sic : Dico quod operantur *iniquitates in corde*; et quidam ipsorum operantium *alienati sunt*, id est repudiati sunt a Deo, *a vulva*, id est a tempore conceptionis sui, et *erraverunt*, id est erronei provisi sunt a divina providentia; *ab utero*, id est a conceptione sui, et *locuti sunt falsa*, id est prævisi sunt locuturi falsa. Quod est dicere : Ideo Deus eos alienavit a vulva, id est repudiavit, quia prævidit eos erraturos in fide, et falsa locuturos. Cum vero sint alienati, et errantes et falsa loquentes, furor, id est dementia est illis secundum similitudinem serpentis, id est secundum hoc quod sunt similes serpenti. Et hic ostendit cui serpenti, cum addit : *Sicut aspidis*, id est utpote aspidis.

Notandum quod non dicit eos habere furem ad comparationem aspidis, cum illa non habeat furem, sed calliditatem. *Cam non audit vocem incantantium*, qui eam interficerent si eos audiret; sed dicit eos habere furem secundum hoc, quod aspidi similes sunt. Ostendit autem in quo sunt similes aspidi, cum subiungit : *Surdæ*, quod est dicere : Et in hoc sunt similes, quia obscurdesunt sicut aspis, ne vero putaretur aspis naturaliter esse surda, ad cuius similitudinem et ipsi naturaliter surdi essent, ideoque excusabiles; addit, et obturant aures suas. Quod est dicere : Quæ sponte sua surda est obturando aures, unam quidem terræ fortiter applicando, alteram vero cauda obturando : demonstrat autem qua causa aures obturet, subiungendo : *quæ postquam aures obturaverit, non exaudiet vocem incantantium*, et ostendit pro quo incantante obturat aures cum addit : *Et*, id est scilicet non exaudiet *venefici, incantantis sapienter*. Quasi diceret. Non obturat propter vocem insipientis incantatoris, quæ nihil ei noceret, sed ad hoc ut non exaudiat *vocem venefici incantantis sapienter*, qui eam obdormire faceret et interficeret, et inde venenum eliceret. Et hoc totum est, ac si sic poneret : Adeo sunt furentes, quod sponte aures rationis obturant, partim cauda, id est consuetudine prætorum malorum, quæ per caudam designantur, quæ posterior pars corporis est, eo quod ipsa mala jam præterita posteriora sunt; partim vero aures rationis obturant, applicatione terræ, id est per hoc quod applicant se terrenis et impiis affectionibus ad modum aspidis, quæ unam aurem obturat, terræ eam applicando, alteram vero cauda. Et idcirco obturant ut non audiant vocem : id est prædicationem incantantium, et non insipientium incantatorum, sed veneficorum incantantium sapienter, apostolorum scilicet, et aliorum prædicatorum, quæ dicuntur ideo incantatores et venefici, eo quod ipsos peccatores prædicatione sua obdormire in pec-

catis faciunt, id est cessare, et sic eos secundum quod mali sunt interficiunt, et venenum pravæ concupiscentiæ auferunt : sicut venefici incantatores aspidem obdormire voce sua faciunt et interficiunt, et venenum eliciunt. Quod est æquipollens, cum aleinati sint, tantum furem habent quod per malas affectiones præteritas et præsentis obturant rationis aures, ne vocem prædicatorum audiant : et a peccatis cessantes veneno malæ concupiscentiæ careant, et sic boni fiant.

Ostendit autem quorundam ipsorum alienatorum et salvandorum scilicet destructionem in malo ut boni fiant. sic : **200** Dixi quod *peccatores alienati sunt*; et cum tales sint, quoniam aliter salvari non possent, *Deus conteret* per impugnationem prædicatorum suorum *dentes eorum*, id est parvas corrosiones et detractores eorum, quorundam scilicet qui salvandi sunt. *Et Dominus confringet* per eosdem prædicatorum *molæ leonum*, id est maximas corrosiones ipsorum, qui sunt leones, id est sanctos verbis suis et tribulationibus devorantes, ad modum leonum devorantium. Et hoc *in ore ipsorum*, id est in responsione oris ipsorum. Quod est dicere : Adeo faciet suos sanctos facundos, quod facundia sua destruent, quidquid impii male de Deo et de ipsis loquantur : et hoc etiam per attestationem oris eorum, id est sic rationabiliter cum eis disputabunt, quod ipsa voce eorum per inconvenientia eos deducente destruent, et minores plasmias et majores : *dentes* pro corrosionibus verborum ponit, pro minoribus scilicet, et *molæ* pro majoribus, quia dentium est corrodere, et quia molares dentes majores sunt, quam dentes qui non sunt mole : anteriores scilicet dentes : vel *dentes eorum* qui sunt in ore, id est illas corrosiones quæ jam sunt in aperto, *in ore* scilicet, id est mala verba eorum, et *molæ*, id est occultas corrosiones, cogitationes scilicet, quibus secum devorant Deum et sanctos, quæ occultæ sunt ut molæ; *conteret* Dominus, id est destruet ex toto per prædicationem fidelium, ne amplius eos corrodant, vel cogitando, vel loquendo; postquam vero dentes et molæ conterentur, *ad nihilum devenient* de malitia sua *tunquam aqua*, id est ad modum aquæ *decurrentis*. Quod est dicere : Sicut aqua quæ collecta pluvia crescit, cito decurrit, et ad nihilum deducitur, id est de loco per quem currit cito defluit; sic ipsi de malitia sua cito annihilabuntur, et per hoc *devenient ad nihilum*; quia Dominus *intendit arcum suum*, id est intensam faciet comminationem Scripturæ suæ per prædicatorum, *donec infirmetur* in malitia sua, id est donec malitia eorum deficiat.

Ostenso hoc quod Deus conteret dentes et molas quorundam, et sic annihilabuntur de malitia sua, ne pereant, damnationem aliorum ostendit, sic : Dixi quod *Deus dentes* quorundam alienatorum et *molæ* conteret, et sic annihilabuntur ne pereant. Ceteri vero qui damnandi sunt, *auferentur* de terra *sicut cera quæ fluit*, id est ad modum ceræ, quæ

fluit *a facie ignis*. Quod est dicere : Sicut cera inconstans est ante praesentiam ignis, sic et ipsi inconstantes erant et infirmi ante instantiam inimicorum, Romanorum scilicet, ab eis enim devincentur, et captivi ducentur. Notandum autem quod illi ex Judæis qui conversi fuerant, non sunt ablati et captivi ducti. Prius enim quam Hierusalem obsideretur, a Spiritu sancto commoniti fuerunt, ut transferrent se in regnum Agrippæ, ubi quieti essent (EUSEB. lib. III *Hist.* cap. 5). Vel sic *auferentur* in futuro a facie iudicantis Dei : in infernum fluxuri, *sicut cera quæ fluit a præsentia ignis*. Et hic interim in hoc mundo, *super cecidit ignis*, id est super eos cadet ignis, id est fervor malarum concupiscentiarum : cum dicit *super*, innuit quod tantus erit ignis concupiscentiarum, quod eos omnino deprimet, ad modum oneris desuper cadentis. Quod est ac si diceret : Cum ipsi per malas concupiscentias suas cæci sint, multiplicabit in eis fervorem malarum concupiscentiarum, ut magis excaecentur. Et hoc ideo erit, quia *non viderunt* per fidem, *solem* iustitiæ, Christum, qui totum mundum fide et virtutibus illuminat, ad modum solis mundum splendore illuminantis. Et iste ignis *absorbet eos sicut viuentes*, id est devorabit excaecando rationem eorum, qui sunt non revera viuentes, sed *sicut viuentes*. In corpore tantum secundum sensualitatem viuentes. In anima vero per peccatum mortui. Dico quod absorbebit, et hoc sicut *in ira*, id est, non in illa Dei, id est vindicta, quæ revera est dicenda ira, id est in **201** *ira* perpetua, sed quasi *in ira*, id est in tali ira quæ erit quasi ira, id est umbra iræ perpetuæ. Quod est dicere : Hæc vindicta, per quam Deus eos igne concupiscentiarum hic absorberi permittit, non erit perpetua ira qua dammandi sunt, sed umbra illius iræ. Et hoc ideo dicit, ne quilibet existimaret, quod nulla alia ira damnandi essent, nisi hac excaecatione temporalis. Facit autem apostropham ad ipsos impios, innuendo eis æternam damnationem adfuturam, ut et si illi non exterrerentur, alii saltem ab impietate exterreantur, sic : Dico quod absorbebit vos ignis et hæc absorptio erat *priusquam spinæ vestræ intelligerent rhamnum*, id est quam peccata vestra, quæ quandoque intelligunt, ipsa rei experientia intelligant rhamnum, id est damnationem æternam. Non ideo dicit peccata intelligere, quod aliquid intelligere queant : sed per metoniam, ac si diceret : Priusquam vos propter spinas, id est propter peccata vestra intelligatis in futuro sentiendo æternam damnationem, qui hic eam intelligere negligitis, ut ab ea caveatis. Rhamnus est virgultum, quod in juventute non habet spinas, neque asperum est : postquam vero exrescit et indurescit, spinis multis circumdatur et asperum est. Ponitur ergo pro damnatione perpetua, non ea similitudine, quia dum est tenerum leve tactu non asperum est ; sed ea potius quia postquam induruit spinis horrescit, et asperum est. Perpetua namque damnatio, præ omnibus asperiora futura est. Et hoc

A totum est, ac si dicat : Hic antequam ad damnationem æternam venialis, igne excaecationis absorbeamini, in futuro vero damnatione perpetua consumemini.

Notandum autem quod secundum hoc quod exposuimus, ab illo loco ubi dicitur ; *Deus conteret*, usque ad *lætabitur*, cum sint quatuor versus, duo sunt expositi de contritione alienatorum salvandorum in bono : hi duo scilicet *Deus conteret*, et *ad nihilum* ; alii vero duo de damnatione perdendorum, et hic et in futuro. Hi duo scilicet, *sicut cera et priusquam* : possunt autem omnes quatuor de perdendis legi, ut in parte sententiæ diversitas habeatur. In parte vero identitas, si sic exponantur, ut illi sententiæ continuentur, secundum quam illi tres versus, scilicet *alienati sunt*, et *furor illis* ; et *quæ non exaudiet*, de perdendis specialiter exponuntur, et sic continuatur. Dixi quod ille *a vulva*, id est, a conceptione sui *alienati sunt*, id est repudiati sunt. Et hoc ideo, quia erraturi et falsa locuturi a Deo prævisi sunt : et quod illis est *furor secundum similitudinem aspidis surdæ*, et cum tales et tales sint, et hic et in futuro damnabuntur. Hic enim *Deus conteret* per faciundiam prædicatorum *dentes eorum*, id est minores corrosiones et blasphemias, quas faciunt in Deum et in sanctos, et molas *leonum*, id est majores blasphemias *confringet* Dominus ; et hoc more ipsorum, id est in propria voce ipsorum, quod propria responsione a sanctis devincentur, non ut erubescendo pœniteant, sicut superius in alia scientia, quæ fuit de salvandis, sed ut solummodo erubescant non habentes quid proferant, et aliis mendaces appareant. Vel sic : *Dentes eorum*, id est apertas blasphemias et molas, id est occultas *confringet* Dominus in ore ipsorum, id est in propria voce ipsorum. Juxta quod de beato Stephano legitur : « Non poterant resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur (Act. vi, 10). » Et non solum hoc erit, quod dentibus et molis eorum contritis, mendaces appareant ; sed de hac potentia et prosperitate quam habeant *ad nihilum devenient*, *tantum aqua decurrens*, cum a Romanis obsidebantur. Quod est dicere : Transitoria erit hæc eorum prosperitas, ad modum torrentis citissime defluentis, et vere *ad nihilum devenient*. Deus enim *intendit arcum suum*, id est intensam in eis faciet impugnationem suam, donec *infirmetur* ex toto : **202** Legitur enim ex Josepho, quod cum ab inimicis exterius expugnarentur, ipsi adinvicem adeo excaecati iram et odium exercentes semet impugnabant, ut sæpius in civitate inter se pugnarent, donec penitus infirmati, et a se et ab inimicis deficerent (JOSEPH. lib. v *Bell. Jud.* cap. 20). Arcum pro expugnatione ponit, eo quod arcu inimicum expugnamus. Et ipsi infirmati, *auferentur* de terra sua, et captivi ducentur sicut cera quæ fluit. Vel *auferentur* in futuro a facie iudicantis Dei, *sicut cera quæ fluit*. Hoc autem quod sequitur : *Super cecidit*, etc., usque ad *lætabitur* nullo modo mulatur.

Dico quod impii sic damnabuntur. *Justus autem* A quicumque *lætabitur, cum viderit vindictam* impiorum hic. Non de vindicta quidem impiorum *lætabitur*, sed de innocentia sua, cum de ipsa hujusmodi vindicta non capitur, ut supercidat in eum ignis excæcationis, et cæteræ damnationes quæ in impiis contingent: et *lavabit manus suas in sanguine peccatoris*, id est, affectiones suas mundabit in consideratione sanguinis, id est mortis peccatorum. Quod est dicere: Cum consideraverit mortem peccatoris, et hic secundum excæcationem, et in futuro secundum damnationem ne et ipse similiter moriatur, mundabit affectiones suas, ut nihil peccati criminalis operetur. *Et dicit* secum homo, *si est fructus*, id est utilitas, *justo de* justitia sua, ut magis a Deo justificetur, quod utique est: *Deus utique est judicans*, id est damnans eos impios, excæcando in terra hac præsentem, acsi diceret: Cavendum est mihi a malitia ne excæcer, nam vere excæcarer a Deo. Quod potest per simile videri. Nam cum justus pro justitia sua magis a Deo justificetur, utique impius pro impietate sua excæcatur, ut in futuro sine fine damnetur. Hoc autem dicit ad instructionem nostram, ut cum cognoverimus justum pro justitia sua justificari, impium autem pro impietate excæcari, impietatem fugiamus, et justitiæ adhareamus. Vel hoc ideo dicit ut removeat illud quod quidam opinantur, scilicet quod asserunt nullum in hoc mundo quidquam detrimenti pati judicio et dispositione Dei, sed omnia casu contingere.

IN PSALMUM LVIII.

Titulus quinquagesimi octavi. *In finem ne corrumpas, ipsi David in tituli inscriptione, quando misit Saul* ad custodiendam domum ejus, ut interficeret eum. Quod sic exponitur: Psalmus iste est respiciens in finem, id est in Christum, adhortans sui evidentia ne tu quicumque *corrumpas David*, id est Christum, auferendo ipsi regnum quantum ad te. *In tituli inscriptione* facta ipsi David commutata. Quod est dicere: Ne corrumpas eum commutando inscriptionem tituli, quæ affirmat ipsum regem esse, quod verum est: Dico *ne corrumpas* eum in commutando ejus inscriptionem, *quando misit Saul*, id est quandoquidem, hoc est quod Judaicus populus misit custodes milites ad custodiendam domum ejus, id est sepulcrum *ut eum interficeret*, secundum famam et honorem, quem jam interfecerat secundum carnem et tamen nequivit eum sic interficere. Hoc quod nequivit eum interficere, non habetur in titulo: sed intelligitur ex psalmo, ubi dicit in fine psalmi, *factus es susceptor meus*, id est resuscitator. Ideoque ad corroborandum causam suppletur hoc extra librum, et est æquipollens ac si diceret: Non debes eum corrumpere denegando esse regem, quandoquidem apparet eum regem omnium esse. Cum hoc sit quod Judaicus populus volens eum interficere, id est, famam et honorem nominis ejus exstinguere, misit custodes milites ad custodiendum sepulcrum dicens quod, nisi custodiretur, discipuli furarentur

corpus ejus, et dicerent plebi quia surrexit, et sic in eum credere facerent non potuit tamen eum interficere, id est famam nominis ejus exstinguere. Ipse namque non a discipulis furatus, sed die tertia palam custodibus perterritis resurgendo, ab omni gente cognitus per glorificationem resurrectionis suæ, totum mundum regimini suo **203** subjugavit. Et multum quidem custodes ad sepulcrum positi, ad resurrectionis ejus testimonium valuerunt, quamquam pecunia corrupti, eum a discipulis furatum esse, sese dormientibus mentiti sunt. Namque per eorumdem custodum fallaciam. Judæorum manifeste falsitas patuit, Christum scilicet ubi ipsi falso perhibebant in morte detentum non fuisse, sed procul dubio surrexisse. Cum enim custodes præ-sentes essent, ad hoc deputati ut custodirent, utique se videntibus corpus ejus furto subtrahi non permitterent. Si vero eis dormientibus discipuli ad illud furandum accessissent, cum lapis suprapositus sine tumultu auferri a discipulis non posset, utique tumultu excitati fuissent.

Concedatur vero, licet omnino falsum sit, discipulos sine tumultu lapidem potuisse revolvere, nec tamen minus custodum falsitas apparebit. Unde namque sciunt corpus ejus subtractum fuisse furto cum se perhibeant tunc temporis fuisse sopore gravatos? Sicigitur eorumdem falsissimo sermone deprehendi potest, eum de sepulcro surrexisse. Quod sepulcrum domus ejus dicitur, non quod in eo longo tempore, sed quod parvo spatio corpus ejus in pace quievit. Notandum autem quod hoc de futuro propheta intelligi voluit, licet titulum more prophetico præterite posuerit. Nobis autem jam præteritum est. Notari etiam potest quod in tribus titulis posuit, *ne disperdas*, vel *corrumpas* in tituli inscriptione, propter tria genera linguarum, quibus omnibus titulus scriptus est, posuisse. Scriptus namque fuisse legitur, Hebraice, Græce et Latine (*Joan. xix, 20*). Cum igitur ter ponit, *ne corrumpas*, innuit in nulla harum trium linguarum titulum corrupendum esse. Notandum quoque psalmum istum non aperitis verbis adhortari lectorem ne corrumpat, sed ipsa sui evidentia et devotione. Cum enim hic Dominicus homo de conversione gentium et dispersione Judæorum, et in fine de salvatione reliquiarum Israel agat, et etiam de sua resurrectione, per quam hæc omnia contingent, pro certo datur intelligi Rex et Salvator Judæorum et gentium esse. Et cum eum regem esse intelligatur, non esse corrupendum inscriptionem tituli, quæ eum regem asserit, certissime probabitur. Orat autem in principio psalmi de resurrectione, ne in morte juxta velle Judæorum detineatur, quos postea dicit eum interfectoros, et in morte detinere putaturos. Orat etiam de salute gentium convertendarum, et concessive agit de dispersione Judæorum, et orat de salute reliquiarum in fine mundi convertendarum.

Exipe me de inimicis meis, Deus meus. Quod est dicere: Cum omnium *Deus*, *meus* specialiter es,

vel quia personaliter es unitus mihi, vel quia prae omnibus obedio tibi. Ergo *eripe me* de desiderio inimicorum meorum Judaeorum, qui mihi inimicantur invidia et ira, ne me in morte detineant, et gloriam nominis mei exstinguant, et sic regnum mihi auferant. *Et ab insurgentibus in me libera me*, id est, a Judaeis, ne in morte detineant, *eripe me*, faciendo resurgere; *de operantibus iniquitatem*, id est de Judaeis operantibus mortem meam, quae antonomatice est iniquitas quantum ad eos. *Et a viro sanguinum*, id est, a potestate Judaeorum qui sunt viri sanguinum exemptum *salva me*, resuscitando. Sciendum idem esse, *eripe et libera*, et *salva*, et eosdem esse inimicos et insurgentes, et operantes iniquitatem, et viros sanguinum. Sed ideo toties repetit, ut ostendat gradatim eos in primis inimicos futuros, in corde male de eo cogitando; postea quidem in eum insurrecturos, blasphemias et accusationibus et verberibus; postea vero iniquitatem operaturos interficiendo eum: ad ultimum autem viros sanguinum futuros, id est viros interfectores, et sui ipsius et filiorum suorum, per peccatum et malum exemplum suum, sicut ipsimet concesserunt. «Sanguis ejus, id est peccatum mortis ejus, super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 23)» Vel viri sanguinum effusores fuerunt, qui autem non solummodo Christum, sed multos etiam sanctorum 204 interfece- runt, sicut Stephanum et Jacobum, multos quoque etsi non occiderunt, usque ad sanguinis effusionem afflixerunt. Necessae quidem est ut orem: *Eripe, quia* ecce in praesenti ceperunt *ceperunt animam meam*, id est, se capere putabunt animam meam, id est in morte detinere, ne resurgere possit: a similitudine capti, qui inclusus in carcere nequit inde exire. Et prius *irruerunt*, id est irruet, *in me fortes*; id est desiderii sui efficaces, ut me dent in mortem, seu desiderant. Hoc autem praeposteratum est, ac si diceret: Interficiunt me: et interfectum et in sepulcro positum, non resurrecturum putabunt.

Notandum quod dicit eos inimicos et caetera quae postea ponit. Ideo facit ut ipsorum impietatem ostendat, et comprobet non eorum desiderium esse complendum, ut eum possint in morte detinere. Se quoque, ut facilius impetret quod orat, innocentem esse sic ostendit: Oro, *eripe*, quod facere debes: *nam neque iniquitas mea ulla est, neque peccatum meum ullum est, Domine. Iniquitas* scilicet in cogitatione, *peccatum* in operatione. Vel *iniquitas* quantum ad proximum, quod proprie ponitur *peccatum*, quantum ad se. Quod est dicere: Neque docens sum in cogitatione, neque in opere. Vel sic: neque peccator in me, neque peccator contra proximum. Non solum autem non iniquus, sed ego existens *sine iniquitate*, id est non iniquus, *cucurri*, id est cito peregi opera bona, et non solum hoc, sed et *direxi* alios, qui distorte ibant, ad viam bene operandi, discipulos meos scilicet. Et ideo quia *neque iniquitas. neque peccatum meum*: et quia *cucurri* et *direxi*, *exsurge*, id est potens appare, in occur-

su meum eundo, id est resuscitando et exallando me. Quod est dicere: Cum tibi occurram non localiter, sed bene agendo, pro te patiendo, et tu mihi occurre remunerando, resuscitando scilicet et exallando a similitudine patroni qui ad se fugientem occurrat, ut eum in securitatem deducat. *Et vide*, id est videri fac per totum mundum occursum tuum, hoc scilicet quod me resuscitabis et exallabis. Quod est dicere: Manifestum fac ubique gentium per praedicalores meos resurrectionem et exaltationem meam. Notandum idem esse: *Ersurge in occursum et eripe, libera, salva*, quod superius dicit.

Sed ideo repetit, ut adderet, et *vide. Dico exsurge et vide. Et sic tu, Deus*, qui potenses, tu, dico, Deus virtutum caelestium, et Deus Israel, id est Judaeorum. Quod est dicere: Tu quem jam cognoverunt esse Deum et caelestes spiritus, et populus Israeliticus. *Intende*, id est intantum te fac, *ad visitandum omnes gentes*, id est omnimodi gentes. Quod est dicere: Tu qui jam tui notitiam caelestibus spiritibus revelasti, et Israel, id est populo Judaico, manifesta etiam gentibus et sic visita eas ut ad fidem venire facias, et sic salves: et hoc intense, hic scilicet ab originali crimine, et in futuro aeterna salvatione. Virtutes dicit omnes caelestes spiritus, ponens partem pro toto. Cum pars eorum virtutes dicantur. Et bene virtutes, cum eis sit virtus maxima divinae contumionis. Dico: Gentes visita. Et ex opposito concedo, quod justum est, hoc scilicet quod *non miserearis* visitando per fidem *omnibus qui operantur iniquitatem*, id est mortem meam, sic ut non poeniteant. Facta oratione de conversione gentium, earum conversionem ostendit, sic: Dixi: *Intende ad visitandas omnes gentes*, et sic erit, vere visitabuntur. Nam *convertentur* ab errore ad fidem: et hoc *ad vesperum*, id est in sexta aetate, ac si poneret: Illae quae a mundi principio otiosae fuerunt a bona vita, tandem modo in fine saeculorum, in sexta aetate scilicet, convertentur. Dicitur autem sexta aetas vesperum, eo quod sit in fine mundi, sicut vesperum est finalis pars diei. Dicitur autem vesperum illa aetas, quae est a tempore Christi, usque ad finem mundi. Quae etiam a Domino in Evangelio per similitudinem undecima hora vocatur (Matth. xx, 6). Et non solum convertentur, sed et quidam ut canes 205 existentes, id est praedicatorum custodientes Ecclesiam fideliter, et oblatrantes inimicis haereticis, scilicet per sententias, ne impetum in Ecclesiam faciant more canum, domum domini fideliter custodientium, et hostibus et furibus oblatrantium, *patientur famem*, id est desiderium sibi incorporandi alios per praedicationem. *Et ipsi* qui erunt ut canes *circuibunt civitatem*, id est, bene munient et custodient Ecclesiam, quae est civitas Dei, a visibilibus hostibus, id est haereticis, et invisibilibus, id est malignis spiritibus, praedicatione et exemplo bonae vitae suae et oratione, ne ipsi hostes in Ecclesia praevalcant: a similitudine bonorum custodum, qui diligenter custodiunt civitatem sibi commissam, circum-

eundo eam, ne hostes impetum faciant et fures latenter seubeant. Non solum autem *patientur famem*; sed *ecce*, id est palam, *loquentur*, non in corde, vel in scripto, sed *in ore suo* loquentur verbum prædicationis: *et gladius erit in labiis eorum*, ac si diceret: Prædicatio eorum non erit inefficax, sed *in labiis eorum erit gladius*, id est, talis prædicatio quæ comparabilis erit gladio: interficiens in animavitia et in corpore mala opera, ad modum gladii interficientis. Notandum quod *ecce* ideo ponit pro palam, quia de re quæ in præsentī est et palam consuetum est dici *ecce*.

Diceret aliquis: Dicis quod palam loquentur ac si hoc mirum esset et magnum. Nonne cæteri homines palam loquuntur? Ad quod sic addit: Vere mirum est, *quoniam quis audivit ea*, quæ ipsi loquentur? Nemo; ac si dicat: Incognita loquentur et inaudita, hominem scilicet de Virgine natum, fuisse mortuum et tertia die resurrexisse, et cælos ascendisse, et, quod mirabilis est, Deum et hominem esse. Agit etiam annuntiatio de damnatione inimicorum, sic: Dixi quod *non miserearis omnibus* operantibus *iniquitatem*. Et non solum non misereberis, sed *et tu, Deus*, qui potentes et iustus, *deridebis eos*, id est dignos derisione ostendes eos, cum dejicies ab honore et loco suo. Et dixi quia gentes convertentur, et *omnes gentes* conversas *deduces ad nihilum* de impietate et malitia sua. Quia vero de inimicis dixerat: *Non miserearis et deridebis eos*, posset aliquis dicere: Quandoquidem, o Christe, qui operantes sunt iniquitatem, misericordiam non sunt consecuturi, ad quid eos ad præsens ex toto non destruis? Quod sic solvit: Quamvis concedo quod misericordiam non consequantur, non tamen eos hic ex toto destruiam in corpore et in anima, sed *custodiam fortitudinem meam*, id est potentiam meam reservabo usque in futurum, ne eos damnem ex toto, ad te, Pater, respiciens, id est ad dispositionem tuam, qua disposuisti ut custodiam. Facit autem apostropham ad auditores, ostendens quare fortitudinem suam custodiet, sic: Dixi quod *custodiam fortitudinem meam*; et hoc ideo faciam, *quia Deus Pater, susceptor meus*, ut resuscitet Deus meus creator, et *misericordiam ejus præveniet me*, id est præ aliis veniet in me. Quod est dicere: Major erit in me, quam in aliis; ut me scilicet exallet, et totum mundum mihi subjiciat: *Deus*, in quam, *ostendit mihi* in interiori meo, mihi dico, consideranti *super inimicos meos*, rationabiliter perscrutanti quid de eis esset agendum. Hoc scilicet *ostendit* ne destruerem, sed pro eis ipsum Patrem sic orarem. O Deus Pater, *ne occidas eos* ad præsens usque in futurum et in corpore et in anima, *ne quando*, id est aliquando, populi Christiani *obliviscantur me*, id est beneficii a me impensi, scilicet quod pro eis mortuus sum ut salvarentur, vel, *ne obliviscantur populi mei* Christiani prophetarum, qui me prædixerunt. Et hoc est ac si diceret: Cum hoc sit quod Deus Pater sit *susceptor meus* et creator et quod *misericordia ejus præveniet me*, obedire ei debeo, qui mihi

A ostendit in ratione mea, ut pro eis orem, ne occidantur corporali occisione, ut sint testes mortis meæ; et reservent libros prophetarum ad testimonium **209** mei, qui in illis prædictus sum, et ad instructionem fidei meorum. Nam si ipsi destruerentur, neque mei haberent libros prophetarum in quibus testimonium resurrectionis et mortis meæ continetur, et quandoque oblivioni traderent: sed cum Judæos ubique dispersos propter mei mortem videbunt, ejusdem mortis memoriam sine fine retinebunt. Dico: *Ne occidas*, sed *disperge illos* ubique terrarum *in virtute tua*, id est in potentia tua: cum sis potens ad dispergendum eos. Quia vero sic dispersi possent, ut alicubi honorem relinerent, addit: *Et tu, Domine*, qui es *protector meus*, ne cedam, *deponere eos* ab omni honore. Orat autem de salute in fine mundi convertendorum, sic: Dico: *Ne occidas eos* hic in corpore, sed in salvandis occide *delictum oris eorum*, id est, destrue delictum quod habebunt, quia me ore blasphemabant exemplo patrum suorum. Et postquam *delictum* occideris, occide et blasphemum sermonem *labiorum ipsorum*, id est, ne amplius in me loquantur blasphemiam. Et sic *comprehendantur* a ratione sua *in superbia sua* errasse, id est, ratione comprehendant se errasse, cum superbe locuti fuerint in me blasphemiam et mihi cultum denegaverint.

Ostensa causa una quare fortitudinem suam custodiat, usque in futurum scilicet, quia Deus ostendit ei ut pro ipsis oraret, adjungit aliam, sic: Et ideo adhuc custodiam fortitudinem, *quia annuntiabuntur*, id est annuntiatione prædicatorum, id est doctrina convertentur de execratione et mendacio in quo prius erant, *in consummationem*, id est in perfectionem virtutum. Quod est dicere: De hoc quod prius erant exemplo patrum suorum, execrantes me, et mendaces dicendo me non esse Deum et Regem, efficiuntur in virtutibus consummati, per prædicationem prædicatorum Heliae, scilicet et Henoch, et cæterorum. Dico quod convertentur, et hoc *in ira consummationis*, id est in consideratione iræ futuræ, quæ erit ira consummata, id est perfecta: non talis scilicet quæ sit transitoria, sed quæ sit æterna. Quod est dicere: Quod considerabam iram perpetuam super eos futuram, timore illius iræ convertentur, et post non erunt impii quod prius. Et ipsi qui prius non cognoscent me dominari et Judæis et gentibus, scient, id est *cognoscent*, *quia Deus dominabitur Jacob et finem terræ*. Quod est dicere: Cognoscent quod ego qui non simplex homo, sed et Deus sum, dominabor et Jacob, id est Judaico populo, et omnibus gentibus usque ad fines terræ. Finesterræ pro ipsis gentibus ponit per meloniam. Ostendit autem in quo tempore, sic: Dico quod annuntiatione, id est doctrina prædicatorum convertentur, et hæc conversio non erit ad præsens, sed *ad vespem convertentur*, id est in fine sæculi ætatis. In fine mundi scilicet, *et tunc omnes* quidam existentes eorum *fatum petentur*, incorporandi sibi alios, *et circumstant civitatem*, id est bene custodiet Ecclesiam. Hic

autem versus, hic ut superius exponitur, nisi quod A
vesperum superius accepit pro principio sextæ ætat-
tis, quæ tota vesperum dicitur; hic vero vesperum
dicit finem sextæ ætatis, et hoc proprie, quia ves-
perum accipimus finalem partem diei. Non solum
autem *famem patiuntur*, sed *et ipsi dispergentur* per
multa loca *ad manducandum*, id est ad incorporan-
dum sibi alios Judeos infideles, more cibi, qui dum
manducatur incorporantur. *Si vero non fuerint satu-
rati*, incorporatione aliorum, id est, si multos sibi
incorporare nequiverint, non solum dolebunt corde,
sed *et murmurabunt ore*, id est conquerentur ad
Deum orando ut satientur. In hoc autem innuit eos
valde perfectos futuros, cum etiam pro aliorum con-
versione oraturi sint.

Ostensa conversione Judæorum et gentium, agit B
etiam Deo gratias de fortitudine et misericordia ejus,
promittens quod laudabit Deum, et bene ope-
rabitur contuitu fortitudinis et misericordiæ illius.
207 Dixi quod gentes et Judæi convertentur per
mortem et resurrectionem meam; *ego autem*, ut hæc
omnia fiant, *cantabo ore et devotione fortitudinem*
mibi dandam, *et exsultabo*, id est exsultanter lauda-
bo *misericiordiam tuam* mane mibi adfuturam. Quod
est dicere: Laudabo te ore et affectione; et de for-
titudinis constantia, quam mihi dabis in passione,
et de misericordia resurrectionis matutinæ. Exponit
autem quod in hoc versu dixit, cum subdit: Dixit
quod laudabo te de misericordia matutina, scilicet
laudabo te *quia factus es id est fies, susceptor meus*,
id est medicus, resuscitando et ad immortalitatem
deducendo; et dixi quod laudabo te de fortitudine tua,
scilicet de hoc quod fies *refugium meum*, id est securi-
tas, ne cedam *in die tribulationis*, id est passionis meæ.
Dixi quod *cantabo tibi* et de fortitudine et de mise-
ricordia. Non solum autem *cantabo ore et devotione*,
sed *psalmum tibi*, id est bene operabor ad honorem
tui, et quia eris *adjutor meus* ne cedam, *et quia tu*,
Deus Pater, eris *susceptor meus*, ut me resuscites, et
quia es *Deus meus*, id est creator secundum quod
homo sum, et quia es *misericiordia mea*, emphatica
dictio. Quod est dicere: Misericors es erga me, non
in hoc solum quod resuscitabis, sed quia immunem
a peccato fecisti, et multa alia beneficia conferes.

IN PSALMUM LIX.

Titulus quinquagesimi noni. *In finem prophæti quæ
commutabuntur, ipsi David in tituli inscriptione. In
doctrinam cum succendit Mesopotamiam Syriæ et
Syriam Sobal, et convertit Joab et percussit Edom in
valle Salinarum duodecim millia.* In hoc titulo etsi
videatur historia innui, non tamen juxta similitu-
dinem historiæ psalmus videtur esse compositus.
Cum enim in historia habeatur, David viceis ini-
micos et occidisse, hic non de victoria agitur, sed
de repulsione et destructione; unde convenienter
videtur titulus iste non juxta historiæ accipi similitu-
dinem, sed juxta vocum interpretationem. Per
David igitur Christus accipitur: per Mesopotamiam
Syriæ, et per Syriam Sobal, Ecclesia intelligitur de

Judæis quæ succensa est a Christo vero David igne
Spiritus sancti: Mesopotamia namque *elevato voca-
tio* interpretatur; Syria vero, *sublimitas*. Ecclesia
autem de Judæis congrue dicitur elevata vocata
sublimis. Igne namque spiritus per mortem Christi
succendenda vocata est ad fidem per apostolos, et
per pœnitentiam a vitiis elevata, et sic in virtutibus
sublimis facta. Per Syriam vero rursus positam,
quæ sicut dicimus, *sublimitas* interpretatur, et per
Sobal quæ *vana vetustas* sonat, denotatur sublimitas,
id est superbia veteris legis; quæ lex vana erat,
non quod bona non esset, sed quia non sufficiebat
ad mundi salutem sicut multi opinabantur. Quam
superbiam igne Spiritus sancti David, id est Chri-
stus, vel Ecclesia de Judæis succendit, id est peni-
tus destruxit. Per Joab autem qui *inimicus* inter-
pretatur, et Edom qui *terrenus* vel *sanguineus*, gentium
populus ad fidem conversus intelligitur, qui con-
versus est de inimicitia, quam contra Deum male
vivendo habebat, ad pacem bene vivendo; et, cum
terrenus esset, id est terrenis intentus, et sangui-
neus, id est effusor sanguinis fidelium, persequen-
do, vel sanguineus, id est effusor sanguinis victimarum,
quas idolis immolabat, percussus est a Christo
per prædicatores, mortem perpetuam non conver-
tendis comminantes, vitamque perpetuam conver-
tendis pollicentes. Quod est dicere: Destructa est
in eisternenitas, et fidelium persecutio, et idolorum
cultura; per vallem vero quæ res humilis est hu-
militas; per salinas metonymicos e contiguo sal ac-
cipitur, quoniam sal in salinis conficitur. Per salem
quippe, qui cibos omnes condit et sapes facit, sa-
por humilitatis intelligitur. Humilitas namque vir-
tutes alias condit, et acceptabiles Deo efficit, cum
sine ea aliæ virtutes habita inutiles essent et Deo
inacceptabiles, nec etiam virtutes in te vocarentur,
sed virtutum simulationes. Unde etiam nuncupatur
regina virtutum, sicut superbia regina vitiorum.

In qua 208 humilitate Christus Mesopotamiam
Syriæ succensam, et Joab et Edom conversum et
percussum posuit. Judaicum scilicet populum et
gentilem, ut in ea perseverando ad exaltationem
pervenirent. Per duodecim millia illud idem acci-
pitur, quod et per Mesopotamiam Syriæ, et per Joab
D et Edom: Judaicum scilicet populum et gentilis; sed
aliud quiddam denotat. Cum superius namque in-
definite per Mesopotamiam Syriæ Judaicum populum
intelligeretur, per Joab autem et Edom gentilis,
similiter indefinite per millenarium numerum qui
adeo perfectus est, ultra quem numerum nulla pro-
cedit varietas, perfecta plenitudo utriusque populi
accipitur, ad fidem conversa, et adhuc per sextam
ætatem totam usque ad finem mundi convertenda:
de qua in superiori psalmo actum est, quæ tanta
est, quanta ante sextam ætatem nunquam fuit.
Quia vero si solummodo millenarium numerum po-
nuisset, posset intelligi maxima plenitudo non ta-
men ex omnibus mundi partibus, apposuit duode-
cim; per duodenarium quippe numerum, qui per

ternarium et quaternarium multiplicatur, omnis A mundi populus ex omnibus quatuor mundi partibus ad fidem Trinitatis in sexta ætate conversus accipitur: ter namque quatuor, vel quater tria, duodecim faciunt. Per ternarium etiam et quaternarium qui partes sunt septenarii, quibus duodenarius multiplicatur, septem dona sancti Spiritus accipiuntur, quibus populus ad fidem conversus uberrime repletur. Singularum vocum interpretatione denotata, ad tituli verba adaptanda accedendum est. Agitur in hoc psalmo *pro his qui commutabuntur in finem*, id est Christo facta quam susceperunt. Quod est dicere: Ideo perfecte in futuro commutabuntur, quia Christum Jesum regem susceperunt, quod in *tituli inscriptione* designatum est.

Quia vero non sufficeret eum regem esse cognoscere et suscipere, nisi etiam ejus præceptis obediretur, juxta quod idem in Evangelio testatur: « Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, ipse intrabit in regnum cœlorum (Matth. vii, 21). » additur, *in doctrinam*; quasi diceret: Dico quod *commutabuntur* ideo quia susceperunt tituli inscriptionem, unde tamen *in doctrinam*, id est, quia intendunt in doctrinam ejus ut ei obediant. bene operando, et a vitiis cessando sicut præcepit. Ne vero putaret aliquis quod per liberum arbitrium illi qui commutabuntur, sine auxilio gratiæ Dei tituli inscriptionem suscepissent, et in doctrinam complendam ejus intenderent, ostendit per gratiam Spiritus sancti eos ad hoc attigisse cum addit, *cum succendit*, etc. Quod sic adaptatur: Dico quod pro his qui commutabuntur per susceptionem inscriptionis et completionem doctrinæ in psalmo agitur, et non per liberum arbitrium suffecerunt ad susceptionem tituli et obedientiæ completionem: sed susceperunt titulum et obdierunt doctrinæ; cum hoc fuit quod ipse David, id est Christus, *succendit Mesopotamiam Syriæ*, id est accendit fervore gratiæ spiritualis plebem Judæicam factam Mesopotamiam Syriæ, id est vocatam ad fidem et elevatam a vitiis et sublimem in virtutibus; et in ipsa Mesopotamia succendit, id est destruxit; et totam ad modum rei quæ succenditur, *Syriam Sobal*, id est sublimitatem vanæ vetustatis, superbiam scilicet veteris legis, ne in ea amplius confidendo superbiret: et cum hoc fuit quod ipse David *convertit Joab*, id est inimicum gentilem populum scilicet ab errore ad fidem: et *percussit Edom*, id est, percussit per prædicationem fideliem ipsum Joab secundum quod erat Edom, id est terrenus vel sanguineus, ut in eo terrenitatem destrueret et spirituatem faceret: et hoc quod sanguineus erat, id est persecutor et idololatra in eo consumeret, et pacificum et mitem et Dei cultorem faceret.

Dico quod *succendit Mesopotamiam, et convertit Joab*, et hoc totum fecit in valle Salinarum, id est in sapida humilitate, 209 ut ex superbis humiles faceret: et non parum *succendit de Mesopotamia et convertit de Joab*, sed *duodecim millia succendit et percussit*, id est maximam plenitudinem de Judæis et gentibus ex omnibus mundi partibus congregatam. Ubi dicit *cum succendit*, illud *cum* est causativum; et hoc totum est ac si diceret: In hoc psalmo agunt fideles ex Judæis et gentibus, orantes *pro his qui commutabuntur in finem*, id est pro se ut Deus commutet eos in perfectam beatitudinem, qui jam eos commutavit per mortem suam de peccato originali ad vitam innocentiam: et ideo commutet, quia susceperunt tituli inscriptionem, et obediunt doctrinæ ejus, per hoc quod Christus succendit gratia spiritali Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, id est destruxit in Judæis superbiam vanæ veteris legis: et per hoc fecit eos elevatos a vitiis et sublimes in virtutibus, vocando eos ad fidem per doctrinam apostolorum; et convertit ipse Christus Joab ab errore ad fidem, et percussit eum secundum quod erat Edom: et hoc totum fecit in sapida humilitate, et non paucos *succendit et convertit et percussit de Mesopotamia et Joab*, sed *duodecim millia*. In principio vero hujus psalmi ostendunt ipsi fideles, qui hic agunt, in quantam miseriam devenerunt per Adam: de qua partim erepti sunt, partim vero adhuc eripiendi; quod ideo ostendunt ut conquerendo de ea penitus eripi mereantur: et postea orant ut ex toto eripiantur, cum hoc sit quod pro Deo dura patiantur, et ad fidem jam pervenerunt; et dicunt eos ex toto in futuro debere eripi, cum istud per Filium suum Deus promiserit, quem terram loquentem intraducunt: promittunt quoque se in nullo confidere, nisi in ipso Deo.

Deus, repulisti nos, per Adam, a cognitione tui manifesta, quam haberemus, nisi Adam peccasset; et *destruxisti nos* a beatitudine quam haberemus, faciens omnibus miseriis subjacere, frigori scilicet et calori, et infirmitatibus, et moribus, et cæteris hujusmodi passionibus; et hoc non fecisti ex injustitia, sed *iratus es nobis*, id est, hoc fecisti propter iram tuam, id est propter justum vindictam, quam D. exercuisti in humanum genus propter culpam Adam. Ira vero Dei nihil aliud est quam vindicta ejus, et post *misertus es nostri* per mortem tuam, ut redimeres de originali peccato. Exponit autem quemodo misertus est, cum addit: *Commovisti terram, et conturbasti eam*. Præposteratum est. Dico *misertus es*, et sic scilicet *conturbasti terram*, id est, nos qui terreni eramus, bona conturbatione, comminando per prædicatores, quod « qui non crediderit condemnabitur (Marc. xvi, 16). » et sic commovisti eam ad fidem, eripiens de ignorantia in qua prius detinebatur propter originalia et actualia peccata sua. Et tu, qui jam eam in parte sanasti, ut ex ignorantia eam eriperes, et per baptismum ejus peccata redimeres, *sana contritiones ejus*, id est, sana eam in futuro de

contritionibus ejus, ut cum hic omnibus doloribus et passionibus conteratur, quæ pœna sunt peccati originalis, in impassibilitatem reducta non ulterius conteratur. Quod est dicere: Qui jam eam de peccato sanasti, sana quoque in futuro de pœna peccati. Et sanare debes contritiones ejus in futuro, quia jam commota est de errore ad fidem, ut te Deum et creatorem et regem suscipiat, cui prius cultum denegabat. Ostendit etiam aliam causam, quare debet terram sanare, sic: Dixi ut sanes terram, ideo quia commota est, et ideo etiam quia ostendisti populo tuo dura. Quod est dicere: Ostendisti nobis, qui populus sumus tuus et terra tua, exemplum patienti duras tribulationes, cum pro nobis dura et aspera passus sis: et hoc ostenso, potasti nos vino compunctionis, id est replevisti **210** nos compungenti vino, id est poculo tribulationum, ut per eas in fine commutemur, qui ante conversionem dulci vino potati fuimus, id est poculo voluptatis. Et hoc totum est ac si diceret: Ideo nos sanare debes, quia pro te potione tribulationum potamur. Unde nobis exemplum in morte Dominici hominis dedisti. Vinum vero compungens, tribulatio dicitur, eo quod corpori amara sit et austera, ad modum vini compungentis, quod amarum est et austerum. Dicitur quoque voluptas vinum dulce, eo quod dulcis est, et homines dementat, dum eos a Deo retrahit ad modum vini, dementantis eos quos inebriat. Dicuntur etiam tribulationes potiones per similitudinem, quia sicut amaris potionibus medicorum morbus depellitur, sanitasque restituitur; sic etiam tribulationum amaritudo vitiolorum fœditas expiatur, et vita perpetua reparatur. Unde Dominus in Evangelio dicit: « Potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum (Matth. xx, 22). »

Demonstrat vero quia utilitate ostendit suis dura esse patientia, sic: Dico quod ostendisti populo tuo dura patientia esse, et per illa dura dedisti metuentibus te significationem; id est, ad hoc dedisti eis dura, ut sint eis significatio, id est, signum futuri iudicii, scilicet ut cum viderent Deum hic ultionem accipere de peccatis fidelium per tribulationes, per hoc iudicent multo magis ultionem accepturum de peccatis non confitentium. Juxta quod Apostolus dicit: « Quas sustinetis in exemplum justii iudicii Dei (II Thess. i, 4). » Dixi quod per dura dedisti fidelibus metuentibus te significationem, ad hoc scilicet, ut contuendo hæc signa tribulationum, per correctionem vitæ suæ fugiant a facie arcus, id est a præsencia comminationis ejus, id est a damnatione perpetua, quam tribulatio mundana comminatur, cum sit signum ejus, Bene quippe tribulatio temporalis arcus dicitur: quia sicut arcus de longe minatur, ita et ipsa mundana tribulatio mortem æternam non convertendis comminatur, cujus signum est.

Facies quoque bene pro præsencia ponitur, eo quod coram facie positos, presentes esse dicamus. Et ideo fugiant hic metuentes te a facie arcus, per vitæ suæ correctionem, ut dilecti tui, id est metuentes te, liberentur a facie arcus, id est a damnatione

perpetua in futuro. Et ita sit Deus ut liberemur. *Salvum fac*, scilicet salvatione perpetua, me populum tuum: in dextera tua constituendo, id est in favore gratiæ tuæ, non in sinistra constituendo cum perendis. Et de hoc quod oro *salvum me fac*: exaudi me, id est, sic audi ut impetrem. Ostendunt vero se salvationem adepturos, et in fine mundi a malis esse disgregandos ex ipsa promissione Dei, quem hic loquentem introducunt: et per Dominicum hominem bonos ad perendum separatum et suscepturum: et ideo eum loquentem inducunt, ut auctorizabilis sit, quod eum promittere dicunt. Dixi ut Deus me populum suum salvum faciat, et vere faciet: Deus, enim locusus est in sancto suo, id est in Dominico homine, antonomasie sancto.

Lætabor et partibor Sichimam, id est, lætante partibor a perendis Sichimam, id est humeros illos scilicet, qui in humeris suis patienter jugum meum ferunt, id est in humeris cordis legem meam, quæ jugum suavissimum est, memoriter gerunt, a similitudine illorum qui jugum super humeros portant. Sichima quippe *humerus* interpretatur, et dicitur esse locus in Judæa: unde per Sichimam fideles de Judæis intelliguntur; quia indeterminate posuerat Sichimam, non datur plane intelligi quos humerosos partietur, cum sint quidam etiam qui jugum diaboli deferunt, et quidam qui etsi jugum Domini ferre videntur, non tamen in humilitate patiuntur, sed inviti sustinent. Ideoque determinat quos humerosos partietur, sic: **211** Dico quod partibor Sichimam, et, id est scilicet, metibor convallē tabernaculorum; id est tabernaculantes in convalle, scilicet militantes Deo in humilitate patientiæ. Quod est dicere: Colligam eos a conventu malignantium, a similitudine metentis, qui colligit spicas a culmis. Unde legitur: « Separabit eas gentes ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis (Matth. xxv, 32). » Convallis congrue eo quod sit humilis, pro humilitate ponitur: tabernaculum vero pro militia, eo quod in tabernaculis habitare militantium est: et non metibor illos militantes in convalle, qui deficiunt a militia, timore tribulationis et martyrii. Sed meus est Galaad, id est, illi mei sunt ad metiendum qui sunt Galaad, martyres scilicet militantes, perseveranter non denegantes nomen Dei etiam in tribulatione, ubi videretur locus timoris et denegationis, Galaad nempe *acervus testimonii* interpretatur. Unde congrue per Galaad martyres intelliguntur, qui testes Dominicæ fidei etiam in tribulationibus existere non metuunt. Quod etiam per hoc nomen intelligitur, quod est martyr. *Martyr* enim Græce, *testis* sonat Latine. Ille vero non juste dicitur testis, qui timore mortis a veritatis testimonio desistit. Acervus vero dicitur martyres, quia multi sunt. Acervum enim dicimus, multarum rerum collectionem. Potest etiam unus alia similitudine acervus dici, eo quod in altitudinem perfectionis per tribulationes excrescit ac modum acervi, qui in altum excrescit.

Quoniam vero quidam fuerunt, qui usque ad mortem testes Dominicæ fidei exstiterunt; et non charitate commoti, sed favore hominum instigati; Unde dicit Apostolus: « Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (*I Cor. xiii, 3*), » determinat quem Galaad dicat esse suum, cum addit: *Et*, id est scilicet, *meus est Manasses*, id est obliuio. Quod est dicere: Illi martyres mei sunt, qui sunt Manasses, id est obliviscentes omnem terrenum favorem, et pro sola charitate in tribulatione militantes. Manasses quippe *obliuio* dicitur: et iste Galaad qui est Manasses, existens etiam *Ephraim*, id est fructificans alios in fide per prædicationem et constantiam suam, est *fortitudo mei capitis*, id est, computat se fortem esse in constantia tribulationum per me, qui sum caput suum, id est gubernator suus. Ephraim autem *fructificatio* interpretatur. Et hoc totum est ac si diceret: Illos humeros partibor ego a malis: metibor et mihi qui mei erunt testes, etiam in tribulationibus, et omnem favorem humanum obliviscentes, et alios, prout possunt, in fide fructificantes, et omnem fortitudinem constantiæ suæ, non sibi sed mihi capiti suo attribuentes. Galaad locus est in Judæa. Ephraim autem et Manasses, homines Judæi fuerunt. Unde per hæc vocabula, martyres ex Judæis intelliguntur. Ne vero viderentur confessores ex Judæis non esse sui, ipsos etiam addit, sic: *Et Juda rex est meus*, id est confessores ex Judæis mei sunt, qui se regunt ne per illicita defluant. Parum enim aut nihil alicui confiteri Deo voce proderit, nisi etiam se bene regendo ab illicitis abstinuerit, et bene operari studuerit. Unde Prosper: « Bene loqui et male vivere, nihil est aliud quam sua se voce damnare. » Et Joannes apostolus: « Si quis dicit se nosse Deum, et manda' a ejus non custodit, mendax est (*I Joan. ii, 4*). » Juda quidem *confessio* interpretatur. Convenienter ergo per Judam, qui vir Judæus fuit, Jacob scilicet filius, confessores ex Judæis designantur.

Postquam martyres et confessores ex Judæis suos esse ostendit, et in futuro partiendos esse, ne fideles ex gentibus exclusi partentur, quorum multi martyres, multi autem exsisterent confessores, ipsos quoque sic adjungit universaliter: et *Moab est olla*, id est refectio, *spei* 212 *meæ*. Quod est dicere: Gentilis populus ad fidem conversus est meus, pro quo spero me gaudii refecti, cum in futuro eum a malis partiar. Moab filius fuit Loth, quem ex filia sua genuit: decujus sanguine gentilium generatio maxima processit, qui etiam Moabitæ dicti sunt (*Gen. xix, 7*). Moab igitur *calix* interpretatur, eo quod contra legem de filia sit generalis. Per Moab ergo gentilis populus accipitur, qui semper contra legem sine lege fuit, dum Deo cultum debitum denegavit. Per ollam refectio non inconvenienter accipitur, eo quod ex cibis in olla coctis, corpus reficitur. Vel sic potest legi, ut et sententia et distinctio mutetur. *Moab olla est spei meæ*, id est, ille gentilis populus,

A qui excoctus est ab omni terrenitate per ignem tribulationis, ad modum ollæ quæ excoquitur igne ut robustior sit, attinet spei meæ, id est, illum spero in futuro a malis parti. Vel sic: *Moab olla* attinet *spei meæ*, id est gentilis populus qui fidelium meorum olla fuit, id est, excoquens eos per ignes tribulationum ab omni sorde, ad modum ollæ in qua cibi excoquantur a nocuo humore. Et quia posset quaeri: Quomodo acquies tibi Moab, id est gentilem populum? modo ostendit quomodo acquireret, sic: Dico quod Moab attinet ad spem meam, quem Moab mihi acquiram, sic per hoc scilicet, quod in *Idumæam*, id est in gentilem populum, *extendam calceamentum meum*, id est prædicatores qui doctrina eum sua mihi acquirunt.

B *Idumæa terrena* dicitur; unde per *Idumæam* plebs gentilium denotatur, quæ ante conversionem soli terrenitati vacabat. Calceamentum autem dicuntur congrue prædicatores, eo quod Ecclesiam prædicatione et exemplo et oratione sua muniunt, sicut pes a calceamento munitur. Vel per calceamentum e contiguo pedes accipiuntur, eo quod calceamentis utuntur; per pedes vero prædicatores: quia sicut pedes corpus deferunt, sic et prædicatores nomen Domini in gentes detulerunt. Vel sic: Per hoc acquiram mihi gentilem populum, quia in *Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, in notitiam *Idumææ*, gentilis populi scilicet, extendam notitiam calceamenti mei, id est humanitatis meæ, ut me qui C Deus eram, hominem esse factum pro totius mundi salute cognoscens, mihi spontanea subjiiciatur. Calceamentum autem ex pelibus mortuorum animalium efficitur, ideoque pro humanitate Christi ponitur, quæ per multas tribulationes ad ultimam passionem crucis mortificata est. Unde Joannes Baptista: Post me temporaliter venit vir, Christus scilicet, qui ante me factus est (*Joan. i, 27*), secundum humanitatem, non temporaliter sed dignitate. Quod est dicere: Qui factus est dignior me, cum sit posteriori tempore secundum quod homo. Corrigan calceamenti cujus non sum dignus solvere (*Ibid.*), id est, minimam particulam mysteriorum ejus humanitatis non sum dignus explicare. Quod est dicere: Nec etiam dignus sum et sufficiens ad explicandum aliquod minimum secretum ejus humanitatis, ne dum aperire non sufficim mysteria ineffabilia ejus Divinitatis. Corrigan vero quia minima pars est calceamenti, pro minima parte mysteriorum humanitatis Christi jure ponitur. Vel sic: Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, id est questionem humanitatis ejus, hæc scilicet quæ a quibusdam quaeritur qualiter ille, qui Deus erat, homo sit effectus. Questio quoque convenienter corrigia dicitur, quia sicut corrigia necit calceamentum, sic et questio licet illud unde fit. Dixi quod in *Idumæam extendam calceamentum meum*: et sic *alienigenæ mihi subditi sunt*, id est *Idumæi* mihi subditi, qui hucusque fuerunt alienigenæ, id est de alia generatione, id est generati a diabolo, et alieni a cognitione

mei. Notandum **213** quod etsi non inveniuntur A
hæc in Evangelio, quæ hic dicuntur a Domino dicta fuisse, his tamen æquipollentia Deus locutus fuisse in Evangelio legitur, quæ alicui investiganti facillime apparebunt.

Postquam verba Dominicæ passionis introduxit de hac promissione fidelium collectio gratulans, quasi sub interrogatione orat deduci in civitatem munitam, id est in Jerusalem celestem, in qua non fiet assultus hostium : et hoc sic dicit et orat, ut hic magis ac magis dilatetur de die in diem. O Deus, promisti quod partieris Sichimam et Moab ollam a perdis me, scilicet Ecclesiam de Judæis et gentibus : et ita fiat ut me partiaris, et partitam in civitatem munitam deducas. Nam quis deducet me in civitatem munitam ? et quia promisti quod extends calceamentum in Idumæam, dilata hic me usque in Idumæam, id est usque in illos qui adhuc sunt terreni, ut ipsi scilicet mihi adjungantur : nam quis deducet, id est dilatabit, me usque in Idumæam, id est adeo ut Idumæi mihi adjungantur ? Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, id est qui videris nos hic repellere in tribulationibus positos, et qui hic non egrediens in virtutibus nostris, id est in exercitiis nostris, ut nos scilicet facias exercitus contra hostes congregare ; et cum ipsis exercitiis egrediaris ad pugnam adversus inimicos nostros, sicut egressus es cum exercitiis patrum nostrorum, per ministerium angelorum. Et hoc totum est, ac si diceret : Cum hoc promiseris, quod nos in futuro a malis partitos in civitatem munitam deduces, et hic in Idumæam calceamentum extends, etsi videar a te repulsa, tamen in futuro deduc me in civitatem munitam ; et hic dilata me usque in Idumæam : nam quis potest hoc facere nisi tu ? nullus. Hoc autem ex ingenti desiderio ponit interrogative. Dixi quod repulisti nos, id est, videris hic repellere in tribulatione positos ; et ideo quia hic nos permittis in tribulatione, da nobis auxilium de tribulatione, id est per hanc tribulationem, quam patimur. Quod est dicere : Fac ut hæc tribulatio sit nobis auxilium, id est causa salutis, dum per eam excoquimur a sordibus nostris ; et ideo oramus per tribulationes adjuvari, quia vana est salus hominis. Ac si diceret : Oramus adjuvari per tribulationem, non per humanum auxilium, quia salus humana vana est, id est humanum auxilium vanum a salute. Dixi, o auditores, quod Deus non egrediatur in virtutibus nostris ; nos enim non congregabimus a modo virtutes, sed in Deo faciemus virtutem nostram, id est, Deum habebimus pro virtute, et in eo confidemus magis quam in aliqua virtute, ut ipse faciat nos inimicos nostros superare ; et ipse deducet tribulantes nos ad nihilum, id est de malitia sua per prædicationem nostram faciet eos bonos. Vel deducet in futuro ad nihilum tribulantes nos, id est potestatem tribulantium nos, ne nobis in futuro prævaleant sicut modo in corpore prævalent. Hanc autem apostropham ad auditores facit, ut sui exemplo

instruat eos solo Deo confidere, non in terrena virtute.

IN PSALMUM LX.

Psalmi sexagesimi titulus. In suam in hymnis, Psalmus David. Quod sic exponitur : Psalmus David, id est Ecclesiæ perfectorum perseverantis in hymnis usque ad finem vite, id est perseverantis in Dei laudibus, opere, voce et devotione : vel sic tendentis in finem, id est in beatitudinem perfectam, in hymnis perseverando, id est in Dei laudibus. Orat autem perfectorum collectio ut Deus exaudiat orationem suam quam facit, ut in hoc sæculo habitet in tabernaculo Dei, et in futuro hæreditatem æternam possideat : et orat ut exaudiat deprecationem quam facit **214** ut Deus proteget eam a vitis, ea removendo a se : et prolegat de pœna perpetua. Ubi notandum quod oratio dicitur, quod sit de adeptione rei cuiuslibet ; deprecatio vero de remotione. Ostendit autem se adepturam quod orat et quod deprecat : id est confidentia meriti et exemplo beneficiorum, quæ jam adepta est, et hac confidentia qua adipiscetur se psalmum dicturam pollicetur.

Exaudi, Deus, deprecationem meam, ut me protegas a vitis et pœna perpetua, removendo ea a me. Intende orationi meæ, id est diligenter audi orationem meam : vel intende, id est intensum te fac orationi meæ ; scilicet sicut intense oro, ita et tu intense quod oro largire, scilicet ut qui jam habitare cœpi in tabernaculo tuo, id est in militia tua, hic magis ac magis inhabitem, et in futuro hæreditatem meam possideam. Et dignum est ut exaudias : nam clamavi et ore, et opere, et mente, ad te promerendum, non aliquid terrenum ; et iste clamor processit a finibus terræ, id est terrenitatis. Quod est dicere : Per hoc deveni ad hunc clamorem, quod in me finivi omnem terrenitatem, ut non terrenis, sed spiritalibus inhiarem, prætentione meriti. Ostendit autem beneficia jam adepta, quorum exemplo se credit adepturam quod orat. Dico exaudi, et quod oro et quod deprecor : et exaudire debes cum hæc beneficia jam impenderis, scilicet quod exaltasti in petra, id est in conformitate Christi, qui firma petra est, me, quæ ante depressa eram in vitis. Quod est dicere : Exaltasti me in virtutibus, ut conformis essem Christo. Petra vero Christus dicitur, eo quo l ad similitudinem petræ firmum fundamentum sit omnium fidelium, ne in illo fundati aliquo modo moveantur. Unde Apostolus : « Petra autem erat Christus (1 Cor. x, 4) ; » et propheta : « Erit in lapidem offensionis, et petram scandalii duabus domibus Israel (Isa. viii, 14). » Ostendit quoque unde exaltavit, apponendo sic : Dico : Exaltasti, dum, hoc est quod, anxietetur ex conscientia criminum cor meum, id est, cor dum meum erat, non tuum Tunc cor dicitur esse peccatoris, cum male cogitat : tunc vero Dei, cum bene. Unde Prosper : « Non nostri est muneris, cum recte cogitamus. » Et hoc totum est ac si diceret : Exaltasti me ab anxietate criminum

exemptum. Vel sic : *Exaltasti me*, et necesse erat dum hoc esset, ut anxietur cor meum, prius enim contristabatur, quia per me non poteram exaltari. Ac si diceret : Necesse erat ut me exaltares, cum per me insufficiens essem ad exaltandum, unde nimis anxiam. Nimis enim aliquid anxietur, cum id ad quod valde nititur, attingere non potest. Et me exaltatum *deduxisti*, id est perseverare in illa exaltatione fecisti, ne caderem ; vel, deduxisti de magno ad majus, ut me exaltatum magis de die in diem exaltares. Promittit vero sibi ex certitudine spei, quam habet, se adepturum quod orat, cum addit : *Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici*.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum. Quod sic continuatur et construitur, ut singulis singula reddantur. Dixi : *Exaudi deprecationem meam*, ut me protegas a vitiis et pœna perpetua, et *intende orationi meæ*, ut magis magisque facias inhabitare in tabernaculo tuo : et hujus rei quam deprecor et oro adipiscendæ certa sum, scilicet quia *factus es spes mea*, id est, quia per hoc quod me *exaltasti et deduxisti*, *factus es talis*, in quo sit *spes mea*, certa sum quia *inhabitabo in tabernaculo tuo*, id est in militia tua magis eundo in *sæcula* mundana, id est, quandiu *sæcula* mundana durabunt, perseverabo in militia tua, qui incæpi deduci in ea. **215** Hoc quod dicit : *Factus es spes mea*, emphatice ponit. Et quia factus es *turris fortitudinis a facie inimici*, id est, quia factus es mihi forte munimentum ab instantia inimici visibilis et invisibilis me eripiens, certa sum quia existens in *velamento alarum tuarum*, id est in defensione tua *protegar* : et hic indesinenter a vitiis, et in futuro a pœna. Quod dicit in *velamento alarum*, non dicitur quod alas habeat, sed a similitudine volucris ponit, quæ pullos ab æstu et pluvia et volucrum rapacium impetu alarum velamento protegit. Et est æquipollens ac si diceret : Proteges me in defensione tua. Vel per alas possunt accipi duæ leges, vetus et nova, seu etiam gemina dilectio, Dei scilicet et proximi. Quarum exercitio Ecclesiæ fideles assidue refrigerati, et hic protegentur, ne a tribulationibus superentur, et in futuro, ne pœna perpetua puniantur, sicut aliis **D** volucris pulli ab omni læsione protegentur.

Non solum autem spero quod *inhabitabo in tabernaculo tuo*, ideo quod *factus es spes mea*, sed ideo quoque quoniam tu, Deus, qui potens es ad complendum quod oro, *exaudisti orationem meam*, id est disposuisti complere orationem meam, scilicet ut inhabitem in tabernaculo tuo in *sæcula* : et non solum dabis ut hic inhabitem in tabernaculo, sed in futuro *dedisti*, id est dabis, *hæreditatem æternæ beatitudinis* *timentibus nomen tuum*, scilicet cum timore casto venerantibus hoc nomen tuum, quod est Dominus, non dolentibus et blasphemantibus hoc, quod Dominus es. Hæreditatem vero, æternam beatitudinem persimilitudinem dicit, eo quod eam

A fideles per mortem Christi filii adoptivi facti, perenniter habebunt, sicut filii patris hæreditatem, post ipsius patris mortem, quandiu vivunt obtinent. Exponit autem ipsam *hæreditatem*, cum subiungit : Dico quod dabis *hæreditatem* ; scilicet, *adjicies dies regis super dies regis*. Quod est dicere : Cum hic habemus dies conformes diebus Christi, autonomastice regis, ut hic pro posse nostro militemus, sicut ipse tibi Deo in hac vita militavit, *adjicies* nobis post mortem carnis alios dies conformes aliis diebus Christi regis, qui erunt *super nos dies regis* præsentibus digniores. Dies scilicet æternos, id est, vitam perpetuam, quæ conformis erit vitæ Christi, quam post mortem carnis adeptus est : sicut ipse testatur : « Ego vivo et vos vivetis (Joan. xiv, 19). »

B Quia vero dixerat *dies*, ne viderentur parum quid esse, digniori eos vocabulo vocat, cum addit : scilicet *adjicies annos regis super annos ejus*, scilicet regis. Anni et dies hic pro eodem habentur. Notandum non dici vitam perpetuam dies vel annos pluraliter, quod in ea sit dierum multiplicitas futura, sed quia dies illa sola dierum istorum multiplicitatem excedet : dico quod *adjicies dies super dies regis* : et hoc facies in diversis justis *usque in diem generationis et generationis*, id est, dabis illos dies secundum animam diversis justis in diverso tempore. Hodie quidem uni de hac vita migranti, cras alii, et post cras alii : et sic semper per successionem usque in diem iudicii, qui erit *dies generationis et generationis*, id est duplicis generationis, in quo fideles dupliciter in æternitate generabuntur, et secundum corpus scilicet, et secundum animam : qui mox post carnis obitum secundum animam generantur. Hæc autem dies, a Domino dies regenerationis nuncupatur, cum dicit : « In regeneratione cum sederit filius hominis (Matth. xix, 28), » etc. Vel dicitur *dies generationis et generationis*, eo quod omnes in eo spiritualiter generati in fide, æterna beatitudine simul generabuntur : quæ generatio et generatio *permanet in conspectu Dei in æternum*, id est, qui spiritualiter generati vel in corpore et in anima generati, permanent in æternum, in **216** præsentia et beneplacencia Dei, juxta illud Apostoli : « Sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv, 16). » Diceret aliquis : Dicis quod permanent in conspectu Dei, ac si magnum esset. Ad quod sic addit : Vere magnum est illud permanere. Nam

quis requireret postea misericordiam, id est peccata remitti, et de tribulationibus eripi ; et *veritatem*, id est æternum et verum esse, et incommutabile ? Nemo. Ac si dicat : Felices erunt, qui permanent, nam cum fuerint misericordiam et veritatem penitus adepti, Deum de misericordia et veritate amplius orare necesse non erit. Ergo ut permanent in conspectu tuo, o Deus, *psalmum dicam nomini tuo*, id est bona opera mea in evidenti ponam ad honorem nominis tui, non ad favorem hominum ; et hoc non faciam horarie neque invitus, sed faciam *de die in diem* opera mea, quæ dicuntur *vota*, eo quod voto et des

siderio cordisflunt, non invite: et hoc faciam usque in sæculum, scilicet sæculi hujus subsecutivum. Quod est dicere, quandiu mundus iste durabit.

IN PSALMUM LXI.

Titulus Sexagesimi primi. *In finem pro Idithum. Psalmus David.* Quod sic exponitur: Psalmus iste est David, id est Ecclesia perfectorum, compositus per Idithum in finem, id est pro ea consideratione quod est Idithum: in finem, id est ea occasione quod ipsa Ecclesia est transiliens eos, contra quos hic disputat: in finem tendens, id est in conformitatem Christi finis prophetiæ et legis. Disputat enim in hoc psalmo Ecclesia perfectorum contra hæreticos et gentiles et Judæos qui volunt eam a lege Dei devocare et a subjectione ejus, ostendens quod nullatenus eam devocabunt: et ostendit causas plures quare non poterunt eam devocare. Exprobrat autem eorum impietatem, ut sic revocet eos vel alios, qui adhuc sunt insontes, bonos vide licet ab eorum conformitate retrahat. Adhortatur etiam animam suam, ne eorum exemplo a Dei subjectione discedat: bonos quoque ut in Deo sperent admonet, non in rapinis et divitiis: dicens in fine psalmi, quod Deus unicuique juxta opera sua reddet: sperantes in se salvando, et in divitiis sperantes juste condemnando.

Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ac si diceret: Vultis eam, o fidei catholicæ adversarii, a Dei subjectione remove, si poteritis hoc efficere, ne sit subjecta: nequaquam, vere subjecta erit, non poterit a vobis moveri. Et merito subjecta erit: *ab ipso enim est salutare meum*, id est salvatio mei. Quod est dicere: Ipse me salvabit. Diceret aliquis: Estne potens ad te salvandum? Ad quod sic respondet: Ita vere ab ipso potest esse salvatio mei. *Nam et ipse est Deus meus*, id est recreator mei, per mortem suam, qui perieram in Adam, *et susceptor meus* erit in futuro, id est medicus meus qui me faciet ex mortali et passibili immortalem et impassibilem. Vel sic continuetur, ut sententia non mutetur: Ideo subjecta erit ei anima mea, quia *ab ipso est salutare meum*: et ideo adhuc, *nam et ipse est Deus meus et salutaris et susceptor*. Ac si diceret: Non solum est salutaris, sed et Deus, et salutaris, et susceptor: et cum tantæ causæ sint ei subiiciendi, non movebor amplius ab ejus subjectione: cum dicit *amplius*, non ex necessitate datur intelligi, quod aliquando mota esset, sed æquipollens est ac si diceret: Nunquam movebor. Vel sic: *Non movebor amplius*, postquam tibi subijci inæpui, quæ antequam subijcerer, a te per infidelitatem remota fui. Postquam autem contra omnes adversarios egit, specialiter contra manifeste impugnantes per tribulationes, Judæos scilicet et gentiles, agit; ostendens nequidquam eos ipsam velle devocare, et per hoc semetipsos potius in animam interficere, ut hoc modo eos devocet. Vel si devocari noluerint, inexcusabiles reddantur: et hoc sic dicit, dico: *Non movebor*: et cum sim immobilis, quousque, id est usque ad quod tempus, ir-

ruitis per tribulationes in me 217 *hominem*, id est in me, qui adhuc homo sum, id est mortalis et passibilis, in quo facultatem irruendi habetis. Hoc autem increpative positum æquipollens est, ac si diceret: Cum immobilissim, desistite ut propter hoc in me irruatis, ut me revocetis: nam irruendo interfecistis vos, universi. Quod est dicere: Hoc quod in me irruitis, causa est quare in anima interficiamini et vobis loquor existentibus, *tanquam parieti inclinato*, id est comparabilibus parieti jam inclinato, quæ presto est ad ruendum: et est hoc ac si diceret: Cum Deus vos fecerit rationabiles, et liberum arbitrium habentes, et sic vos habiles effecerit, ut Ecclesiæ paries essetis, vos prave vivendo inclinastis vos, id est fecistis aptos ad cadendum in mortem, sicut paries inclinat usque ad cadendum.

Demonstrat autem adhuc eos esse debiliores, cum addit: *Et vobis loquor existentibus tanquam maceria depulsæ*, id est, maceriæ comparabilibus et non maceriæ rectæ sed maceriæ depulsæ, id est quæ jam impulsæ est, et ad cadendum prona. Maceria proprie dicitur congeries lapidum sine cemento vel ligatura quælibet subalternatim positorum, quæ cito dirui potest: paries vero, lapidum congeries subalternatim positorum cemento vel junctura aliqua ligaturum, quæ non est adeo facilis ad cadendum, ut maceria. Unde congrue maceriæ comparantur, qui sine junctura fidei et concordie existentes, et a vitiis impuls, ad ruendum in mortem faciles existunt: et hoc totum est ac si poneret: Cum jam propter malam vitam vestram sitis ruituri, sicut maceria depulsa, deberetis utique fidei et subjectionis Dei cemento ligari, ne rueretis. Facit autem apostropham ad auditores, ostendens adversariorum desiderium ut ipsam Ecclesiam a subjectione Dei retrahant, et sic etiam Deum, cui inhiat, sibi auferant. Agit quoque de hæreticis, qui exterior ore bene loquendo allicere eam nituntur, ut veris locutionibus falsas admiscendo eam decipiant, et sic sibi conformet: ostendit quoque suam in bono perseverantiam, ut hoc de se dicendo instruat ipsos auditores ab eisdem adversariis cavere, et in bono perseverare; et sic dicit: Dixi quod non movebor, o auditores, propter supradictas causas. Dixi etiam quod interficiunt se adversarii mei, dum in me irruunt. Verumtamen quamvis his duabus causis deberent dimittere, cogitaverunt a me repellere pretium meum, id est, cogitaverunt quomodo me a Dei subjectione repellent, et sic pretium laboris mei mihi auferrent, Deum scilicet, cui penitus inhiio, ad quem omni labore operum bonorum tendo. Non solummodo vero illi qui in me tribulationibus irruunt, judæi scilicet et gentiles, cogitaverunt me repellere, sed etiam hæretici; nam cum ego cucurri per viam bonorum operum, et hoc in siti, id est in desiderio eos mihi incorporandi, per exemplum eorumdem operum bonorum, ipsi ore suo benedicebant, id est quedam bona verba simulatorie proferebant: et idem, ipsi corde suo maledicebant, id est, eadem

verba, quæ bona videbantur in oris prolatione, reputabant mala et deceptoriam in cordis conceptione. Quod est dicere : Quædam deceptoriam verba, quæ bona videbantur, ore proferebant, ut his falsa latenter admiscendo, me deciperent, et sic mihi a Dei subjectione remotæ laboris mei pretium auferrent; facit autem ad animam suam exhortationem, cum addit : *Veruntamen Deo subjecta esto, anima mea.* Quod est dicere : *Veruntamen* quanquam ipsi nitantur omni modo te a subjectione remove, et sic pretium tuum a te repellere, noli malo exemplo et exhortationi cedere, sed magis ac magis Deo *subjecta esto, anima mea.* Diceret aliquis : Si subjecta existens eorum exhortationi, cedere noluieris, multas tribulationes patieris, ad quod sic addit : *Non emigrabo* ab ipsius subjectione, timore tribulationum, sed tribulationes pro eo patienter feram, **218** *quoniam ab ipso est patientia mea,* id est, exemplum patientiæ meæ, dedit enim mihi exemplum patiendi, cum pro me passus sit. Vel *ab ipso est patientia mea,* id est, ipse dedit mihi patientiam, ne pro eo patiream, et ideo adhuc *non emigrabo, quia ipse cui subjecta sum, est Deus meus,* id est, Creator et Salvator meus, remittendo peccata, et adiutor meus, ut bene operer. Notandum has causas quas hic ponit, dicendo quia *ipse Deus meus,* etc., non superfluo repetitis, cum superius easdem posuisset, quoniam superius eas posuit contra adversarios agendo, hic vero ad aliud sese, videlicet exhortando.

Innuat vero salvationem suam a solo Deo fuisse, non ab aliquo merito suo præcedenti, ne quis putaret quod in ejus salvatione aliquid cooperatum esset liberum arbitrium aut ullum meritum ejus, sicut in bona operatione liberum arbitrium cooperatur, sic : Dixi, quod *Deus est salvator meus et salvatore meum,* id est, ipsa salvatio mihi data in Deo solo, id est, in sola Dei gratia data fuit; quod *gloria mea,* id est hoc quod fecit me gloriosum et vita laudabilem propter salvationem mei, in solo Deo est, non in merito quolibet, aut in libero arbitrio meo. Ne vero bona operatio ex libero arbitrio penitus esse videretur, et non etiam ex Deo, addit, et *Deus est auxilii mei opifex.* Quod est dicere : Cum gratuita voluntate me salvaverit, et gloriosum fecerit, auxiliator quoque mihi est ad bene operandum, libero arbitrio meo cooperante. Ideo ergo quia gratuito me salvavit, et gloriosum fecit, et etiam auxiliator est ad bene operandum, *spes mea est in Deo* : id est, cum tot jam impenderit mihi beneficia, spem habeo adipiscendi ea quæ in Deo sunt, scilicet immortalitatem et impassibilitatem. Exhortatur vero bonos ad operandum in Deo, sui exemplo, cum subiungit sic : Dico quod *spes mea in Deo est,* Unde exemplo mei *sperate in eo, omnis congregatio populi,* id est, vos qui non estis disseparsi a Christo mala vita vestra et hæresibus, sed quicumque in populo mundano congregati estis in fide, et conformitate Christi, et in hoc unum estis, ut ait Apostolus : « Multi unum corpus sumus in Christo (Rom. xii, 5). » Et ut spes

vestra recta sit et firma, *effundite corda vestra,* id est, evacuate corda secundum hoc quod vestra sunt et non Dei : quod est dicere : Evacuate corda vestra a cogitationibus malis, quæ ex vestra parte sunt et non Dei : ut effundendo corda sitis *coram Deo,* id est in beneplacencia Dei ; nisi enim effunderetis, non coram Deo essetis, et effundere debetis ; nam sic *Deus adiutor noster erit,* id est, adjuvabit et me et vos ad bene operandum, *in æternum* nos deducturus, per illud auxilium gratiæ suæ. Exprobat vero adversariorum duritiam ad utilitatem fidei, quos proxime adhortatus est, ne ipsi eis conformentur, cum subdit : Dixi, *o congregatio populi,* ut in Deo speretis, et corda effundatis, et sic coram eo sitis, et adiutor vester sit. *Veruntamen* quanquam sperantium corda coram Deo sint, et eum habeant adiutorem, *fili tamen hominum* veterum conformitate, id est adversari mei gentiles conformes vetustalis Adæ et Evæ *vani* sunt, id est nolunt in Deo sperare, quæ spes certissima esset, sed *vani* sunt, id est vanis adherentes, terrenis scilicet. Ubi nos hic habemus, *fili hominum,* Hebraica translatio habet, *fili Adam.* Et *fili hominum,* Judæi et hæretici, *mendaces* sunt *in stateris,* id est, in divinis Spirituris quas sinistre exponunt.

Dictum est a similitudine mercatorum, qui cum deberent in statera ponderare æqualiter, mentiuntur ponderando inæqualiter. Dicuntur vero statera, divinæ Scripturæ, eo quod examen totius sint justitiæ, sicut statera justis ponderis examensunt. Quod est dicere : Cum utrisque ex Judæis et hæreticis Scripturæ propositæ sint ad examen rectitudinis, ipsi motu illarum Scripturarum nolunt effundere corda sed mentiuntur exponendo perverse ipsas Scripturas, **219** *ad hoc, ut decipiant bonos, ipsi,* qui boni quibusdam videntur, eundo de *vanitate in idipsum,* id est in vanitatem, quod est dicere, ut decipiant fideles, tendendo de vana et falsa locutione in magis vanam et falsam. Facta exprobratione inimicorum, revertitur ad exhortationem bonorum, sic : Dico *sperate in Deo, nolite sperare in iniquitate* generaliter, ut videlicet speretis ex iniquitate qualibet a dipicis aliquid utilitatis, vel sic *nolite sperare in iniquitate,* id est in divitiis quæ iniquitas dicuntur, eo quod iniquum sit eas congregare, et non pauperibus erogare. Unde Dominus dicit : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis (Luc. xvi, 9). » Quod est dicere : *Nolite sperare* utile esse divitias retentare : et vos, carentes divitiis, *nolite concupiscere rapinas,* id est divitias quæ dicuntur rapine, vel quia vi seu fraude alicui rapiuntur, seu etiam quia nulli tribuuntur ; juxta illud Prosperi : « Quæ nulli tribuit, pauperibus rapuit ; » et *si divitiæ affluant,* id est abundant vobis, *nolite illis cor apponere,* id est de desiderium cordis applicare, ut eas plus nimio diligentes, Deum obliviscamini. Unde apostolus : « Avarus, quod est idolorum servitus, non habet partem in regno Christi et Dei (Eph. v, 5). » Vel, *nolite apponere cor* cordi, id est, adju-

gere superbiam superbiæ cordis vestri, scilicet cum A magis et magis divitiæ vobis affluerint, non ideo magis magisque superbi efficiamini; unde Paulus ad Timotheum: «Præcipite divitibus hujus sæculi, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (II 2. Tim. vii, 17).» Quia vero dixerat esse sperandum in Deo, et non in divitiis, ut ad hoc attrahat auditores, dicit Deum potentem esse ad puniendum in divitiis sperantes, et misericordem ad bene remunerandum in se sperantes. Dixi, *congregatio populi, sperate in Deo*, et non in divitiis, et *nolite cor apponere*, et hoc obedienter complere debetis. Nam *Deus locutus est* et per scripturas, et per humanam naturam, et hoc *semel*, id est incommutabiliter. Quod est dicere: Tale quid locutus est, quod incommutabile erit, et necesse est ut compleatur. Illud quippe unum recte d'imus, quod nullius mutabilitatis obtinet diversitatem, sicut Deus cum in personis sit trimus, unus dicitur, eo quod in sententia sit incommutabilis et indiversus. Unde *semel* pro incommutabiliter hic ponitur. Dico quod *Deus locutus est*, et inter ea quæ in locutione ejus percepi, audiui duo, propter quæ est in eo sperandum, et non in divitiis, et sunt corda effundenda: Hæc scilicet duo, *quia potestas est Dei*, id est, tua, o Deus, quia tu Deus potens es, et tibi, Domine, est *misericordia*, id est, et tu, Domine, misericors es: hæc autem breviter exponit subdendo, sic: Dico quod tibi est *potestas et misericordia*, quod est ac si dicerem, *quia tu reddes unicuique juxta opera sua* in futuro hoc autem tolum est, ac si breviter diceret: Effundenda sunt corda et sperandum in Deo, et non in divitiis; quoniam tu, Deus, loquens nobis verissima et incommutabiliter locutione hæc ostendisti: qui cum sis potens ad damnandum negligentes te, reddes in futuro unicuique juxta opera sua, scilicet negligentibus te pœnam; sperantibus autem in te et effundentibus corda sua, salutem perpetuam; vel sic: *Semel locutus est Deus*, id est, æternæ et incommutabiliter disposuit omnia, et adhuc disponit. Quod est dicere: Incommutabiliter et æternæ genuit Filium, et adhuc gignit investigabiliter. Gigni quippe Filium a Patre, non est aliud quam per eum cuncta disponere: Dispositionem autem Dei vocamus ineffabilitatis locutionem, et in illa locutione duo hæc audiui interni, etc.; hæc non mutantur.

220 IN PSALMUM LXII.

Psalmi sexagesimi secundi titulus. *Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ*. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuitur David, id est Christo: habet ista psalmus ab ipso David, *cum ipse David esset*, id est conversaretur corporaliter in deserto Idumææ, id est in populo Judaico, qui desertum erat propter Idumæam, id est propter terrenitatem suam. Quod est dicere: Quia terrenis intenti erant, et legem Dei propter traditiones suas irritam fecerant, deserti erant a gratia Dei, et infertiles bonorum operum, ad modum terræ desertæ, quæ infertilis est. Ostendit autem in hoc psalmo Dominicus homo

ante passionem desiderium suum perveniendi ad Deum. Unde se vigilare in bono opere asserit, ut ad eum pervenire possit, et promittit perseveranter se Deum laudaturum et voce, et bona vita sua, et orat gratia spiritali perseveranter repleti, ut a laude non desistat; hoc autem facit ad instructionem suorum, ut et ipsi exemplo suo vigilant, et ad Deum pervenire desiderant, et eum omnimode laudent, et orant spiritali gratia repleti, ut sic in ejus laude perseverent: aliter enim non possent. In fine vero psalmi agit de hoc quod quærent eum inimici frustra in morte detinere. Agit etiam de eorumdem inimicorum multiplici damnatione, et de lætitia resurrectionis, et de laudatione suorum in futuro.

Deus, qui omnium communiter es Deus, meus specialiter, cui præ omnibus obedio qui me penitus immunem fecisti a peccato, *vigilo*, bene vivendo, ad te obtinendum. Quod est dicere: Non me negliger habeo in voluntate tua, sed *vigilo*, id est curiosus et sedulos nitor ad te adipiscendum, id est ad hoc ut tui conformitatem oblineam, secundum hoc quod homo sum, ut videlicet flam immortalis et impassibilis sicut tu, a similitudine boni servi, qui expectando dominum suum non dormit sed vigilat, de quo in Evangelio legitur: «Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit vigilantem (Luc. xii, 37).» Dico *vigilo*, et hæc vigilatio contingit de luce virtutum et cognitionis tuæ, qua interioris repleor. Quod est dicere: Maxima lux virtutum, et tuæ cognitionis mihi ingesta, causa est quare vigilem perseveranter. Vel, vigilia mea contingit de luce, id est de sapientia tua, mihi personaliter unita, quæ animam meam incessanter illuminat, et inde quoque contingit bene vigilatio mea: quia *sitit anima mea in te*, id est, anima mea vehementer desideravit et adhuc desiderat illud quod in te est, impassibilitatem scilicet; quod est dicere: Tantum habet desiderium in te, id est, in impassibilitate conformari, quantum ille qui valde sitit desiderium habet bibendi, et caro mea sitit tibi adhærere quam multipliciter? Quod est dicere: In carne mea multo plures causæ sunt quam in anima, quibus sitio tibi confirmari. In anima sola illa causa est, quare te sitiat, quia passibilis est; in carne vero, et quia multo passibilior anima, et quia mortalis, quod anima non est. Dico quod anima et caro sitit tibi: anima et caro dico posita in terra deserta, etc. Vel sic continuatur, ut expositio non mutetur, Dico quod *vigilo ad te*, ego dico, positus in terra deserta et invia et inaquosa; ac si diceret: Etsi converser inter Judæos qui terra sunt, id est omnino terreni et ipvi, id est sine via, nolentes me recipere, quisum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6): et ideo quia terreni sunt et invii, sunt etiam inaquosi, id est non aquati gratia spiritali, sed steriles ab omni bono et sicci; tamen a vigilatione mea non revocor per eos, et si posset esse locus desistendi: eum autem dicit in terra deserta, talia verba juxta titulum ponit, in quo dictum fuit: *Psalmus David, cum esset in deserto*

Idumææ. Quia vero dixerat *vigilo*, ne videretur hoc ex jactantia **221** dixisse, et non ex vero, confirmat se vigilare ex ipsa auctoritate Patris, cum subjungit: Dixi quod *vigilo* et *sitivi* et *in sancto apparui tibi*, id est, in hac sancta vigilatione et siti notus sum tibi. Quod est dicere: Quod me dico vigilare et sitire, non est vanum, nam in hoc *sancto apparui ego tibi*, id est, notus sum, *sic ut viderem virtutem tuam*, id est, notus sum tibi in hac vigilatione sancta et siti perseverare, ut hanc virtutem et *gloriam* revelationis videam, id est reputem esse *tuam*, non meam. Per hoc autem nos instruit, quod quidquid boni habemus, Deo, non nobis imputemus. Dixi quod *vigilo*, et hoc ideo, quia *miseriordia tua*, id est, vigilando vivere, quod contingit et *miseriordia tua*, *melior est super vitas*, id est melior est omnibus vitis sæcularium virorum, quantumcumque sint felices, et longe vel *melior est super vitas*, id est utilior et dignior omnibus institutis vivendi, quæ a philosophis inventa sunt. Quod est dicere: Ideo vigilare dispasui, quia vita hæc omnibus vitis longe melior est.

Cum dicit, *super vitas*, et non oportet ponere nisi omnibus vitis, ad inculcationem ponit, ac si diceret, multo melior est omnibus vitis: promittit vero se de cætero laudaturum, cum addit: Dico *vigilo* laudando te voce et vita: et non sic ut quandoque dormitans a laude tua desistam, sed *labia mea exteriora laudabunt te* incessanter, et sic quod *benedicam* etiam ideo exaltabo et in bona vita mea, id est, bene vivendo, et *in nomine tuo*, id est, in honorem nominis bene operando, *levabo manus meas*, id est sublimabo opera mea. Quod est dicere: Bene operabor in honorem nominis tui, et sic sublimia et digna erant opera mea; si vero in nomine meo operarer, potius deprimerem, quam exaltarem opera. Orat autem interiori sapientia et robore gratiæ spiritalis repleri incessanter, ne aliquatenus a laude deficiat, cum subjungit: Dixi quod laudabo te labiis et benedicam vita, et hoc sic: *repleatur anima mea sicut adipe et pinguedine*, id est, sapientia interiori, quæ est sicut adeps, id est, comparabilis adipi, interiori scilicet latens in anima, sicut adeps in visceribus latet, et robore gratiæ spiritalis, quod est sicut pinguedo, id est comparabilis pinguedini, exteriori scilicet apparens per opera, sicut pinguedo apparet exterius per membra. Adeps quippe proprie dicitur, qui vitalia cooperit interiori latens, pinguedo vero quæ exterius apparet membra corroborans; non dicit *repleatur*, quod non sit semper repleta sapientia interiori et robore gratiæ spiritalis exterius, per opera apparentis, sed idem est ac si diceret: anima mea, quæ jam repleta est, non deficiat aliquo modo, sed perseveret in repletionem sicut adipis et pinguedinis, et etiam *labia exsultationis*, id est, mea exsultantia labia *repleantur sicut adipe et pinguedine*, id est verbis procedentibus a sapientia interiori et gratia spiritali, et taliter *laudabit te os meum*. Vel ita, ut etiam littera diversa sit: Dico *repleatur anima mea*, et sic *laudabit te os meum labiis exsultationis*, id est

exsultantibus labiis. Comprobat autem exemplo recordationis, se deinceps Deum laudaturum, cum addit: Dico quod laudabo te exsultantibus labiis, quod revera faciam si, hoc est quod, *memor fui tui assidue super stratum meum*, id est in strato meo existens. Quod est dicere: Inde potest comprobari quod laudabo te incessanter, quia ego hucusque semper memor fui tui, id est tuæ laudis, in strato meo, id est in puritate conscientiæ meæ, quæ *stratum* dicitur, eo quod in ea omnimode sancta quiescit et delectatur, sicut aliquis in strato optimo quiescit et delectatur. Cum dicit, *super stratum*, idem est quod et in strato; sed quia super stratum aliquis jacet, ea similitudine ponitur hic super.

Non solum autem laudabo te *labiis exsultationis*, sed ego *in te* respiciens, id est, intuitu adipiscendi immortalitatem et impassibilitatem, quæ **222** in te sunt, in *matutinis meditabor*. Vel sic, *in te*, id est per te, adiutorem *meditabor in matutinis*, id est, in operibus bonis complendis, scilicet per auxilium tuum curiosus ero, ut in bonis operibus complendis te laudem: quæ ideo matutina dicuntur, quia splendida sunt et clara sicut mane; et inde comprobari potest quod meditabor in bonis operibus incessanter, quia *fuisti adiutor meus* ad bene operandum hucusque. Quod est dicere: Sicut hucusque me adjuvisti, ita deinceps adjuvabis. Dixi *repleatur anima mea sicut adipe et pinguedine*, ut per hoc te laudem et ore et in *matutinis*; et ego sic te laudans, non timebo ne deficiam in tribulationibus, ut videretur locus timendi et deficiendi: sed *exultabo* positus in *velamento alarum tuarum*, id est exsultanter bene operabor, consistens in refrigerio protectionis tuæ. Quod est dicere: Protectio clementiæ tuæ mihi refrigerium erit in tribulationibus, ne desistam ab opere bono. *Velamento alarum*, pro refrigerio protectionis, a similitudine ponitur, eo quod volucris velamento alarum pullos refrigerat ab æstu et a læsione protegit: et ideo exsultabo, quia *adhæsit tibi glutine dilectionis anima mea*, post te existens, id est te sibi præponens, et te præ se diligens. Quod est dicere: Idcirco *exsultabo* in protectione tua, quia tibi anima mea nimia dilectione conjuncta est, et inde certus sum quod *exsultabo*, quia *suscepit me dextera tua*, id est patrocinatus est semper mihi favor gratiæ tuæ, ut in nullo permetteret me crimine offendere. Dextera pro favore ponitur, eo quod illos quibus favere solemus, ad dexteram ponere consuevimus.

Dixi quod *meditabor in matutinis*, et *exultabo in velamento alarum*: ipsi vero, quod minime deceret, ad quos docendum et salvandum adveni, Judæi scilicet, de quorum sanguine natus sum, *quæsierunt*, id est quærent, *animum meum* detinere in morte, ne amittant locum et gentem: et hoc faciunt *in vanum*, id est, vana erit hæc spes eorum, nam a patria expulsi, *introducunt in inferiora terrarum*, id est, cum a sua terra quæ fertilis est, expulsi fuerint, *introducunt* in peiores et in inferiores partes terræ: vix dum enim

aliqua pars terrarum adeo infertilis est in qua pars eorum non possit inveniri; et hoc dicit ad aggerationem calamitatis eorum, quia si a patria expulsi in aliquam regionem fertilem dispergerentur, minus ulique grave videretur quam quod in asperima mundi loca maxima pars eorum dispersa est; vel sic, quærent animam meam, et malo suo, nam ideo *introbunt in inferiora terræ*, id est in infernum, qui est in inferioribus terræ partibus. Unde quoque infernus dicitur, quasi infimus; et quidam *tradentur in manus*, id est in potestatem gladii, ut interficiantur: et postquam interfecti fuerint, *erunt partes vulpium*, et cæterarum ferarum, ut ab ipsis eorum corpora non sepulta comedantur; vel sic, secundum illam sententiam in qua diximus, *introbunt in inferiora terræ*, id est in infernum; non solum introbunt in infernum, et *tradentur in manus gladii*, sed et quidam eorum *partes vulpium erunt*, in est partiti erunt, et captivi ducentur a vulpibus, a principibus scilicet, qui vulpes dicuntur, eo quod callidi fuerunt ad expugnandum eos, sicut vulpes callidissimum animal est. In hoc autem multum exaggerat eorum nequitiam, cum illos ostendit ab extraneis dispergendos. Dico quod ipsi *introbunt in inferiora terræ*, et *tradentur in manus gladii*, et *erunt partes vulpium*. *Rex vero lætabitur in Deo*, id est, ego antonomastice rex, lætabor in misericordia Dei, dum me resuscitabit et glorificabit: et non solum *rex lætabitur*, sed *et omnes qui jurant in eo*, id est, in baptismo firmiter promittunt se perseverare in eo, id est, in voluntate ejus laudabuntur, id est, in futuro laudabiles etiam inimicis apparebunt, cum æterna gloria ditabuntur, qui hic abominabiles videntur, dum assidua tribulatione macerantur, qui etiam dicturi esse leguntur: **223** « Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei (*Sap. v, 4, 5*). » Dico quod *lætabitur rex*, et merito, *quia obstructum est*, id est obstruetur, *os loquentium iniqua*, Judæorum scilicet, qui me negant esse Deum, imo seductorem et blasphemum asserunt. Quod est dicere: Ita testimonio resurrectionis et exaltationis meæ convertentur, quod nihil quod de me dicant, habentes, velint, nolint, tacebunt, qui mihi modo multis verbis maledicis insurgunt.

IN PSALMUM LXIII.

Titulus sexagesimi tertius: *In finem Psalmus David*. Quod sic exponitur: Psalmus David, id est Christi respicientis in finem, id est in perfectam sui consummationem, post mortem futuram; vel in finem, id est in perfectam suorum consummationem in die judicii futuram, « quando erit Deus omnium in omnis (*I Cor. xv, 28*). » Orat in hoc psalmo Dominicus homo de resurrectione, et deprecatur ut Deus eripiat se a timore inimici. Agit quoque de occulta et de manifestis a inimicorum persecutione; de resurrectionis exaltatione, et inimicorum inefficacitate, et postea de operum Dei quæ per prædicatorum fiet annuntiatione, et de justorum in futuro lætitia ac lau-

atione, quando ditabuntur æterna remuneratione.

Exaudi, Deus, orationem meam, ut me resuscites, et eripe a timore inimici, Judaici populi, *animam meam*, ne cadat in eorum conformitatem, cum ego *deprecor* te. Quod est dicere: Tunc *eripe*, cum ego *deprecor* assidue, scilicet, sicut hoc ego assidue deprecor; enuñtiat autem illud futurum esse quod oravit, cum addit: Dico *eripe*, et ita facies. *Protestisti me*, id est proteges me, a conventu malignantium Judæorum, id est ut non cedam eis timore, cum in me insurgunt malignis verbis, et non solum me proteges a timore eorum, cum malignis verbis insurgunt in me, accusando et detrahendo, sed etiam proteges me a *multitudine operantium iniquitatem*, id est proteges me faciendo constantem, ne pro timore cedam multitudini, id est conventui Judæorum operantium mortem meam antonomastice iniquitatem. Quod est dicere: Neque cum malignantes erunt, timebo eos, neque cum erunt iniquitatem operantes. Ne vero excusentur ab iniquitatis operatione, cum eum neque manibus neque armis occiderint, adjungit: Vere operabuntur mortem meam, et si non armis et manibus, quia *exaceruerunt*, id est exacuerunt, *linguas suas et gladium*. Quod est dicere: Adaptabunt verba linguarum suarum, ut efficacia sint ad me in mortem trahendum, dicendo: « Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (*Joan. xix, 12*), » et cætera talia, per quæ cogent Pilatum qui me quæret dimittere, ut crucifigat, a similitudine gladii, qui executur ut efficacior sit ad interficiendum. Et priusquam exacuant linguam, *intenderunt arcum*, id est intantam faciant deceptionem suam, ut blande loquendo capiant me in sermone, improvidum et incautum, et sic tradant ministris Cæsaris ad damnamandum, vel accusent de legis prævaricatione. Interrogabunt enim me quasi magistrum: « Licet census dare Cæsari, an non? » (*Matth. xxii, 17*) ut si dixerō non esse dandum, ministris Romanis tradant me, utpote tributi Cæsarei prohibitoem; si vero esse dandum asseruero, legis mihi prævaricationem imponant, injustum judicem me vocando, qui eos Dei cultui subditos, regi Romano deservire judicavero. Et hoc est quod obscure ponit æquipollentur: intendunt arcum, *amaram rem* scilicet, et si dulcis videatur, id est deceptorum verba parabant, quæ et si videantur dulcia, erunt tamen amarissima, ut *sagittent immaculatum*, id est, lædant me insontem, sicut ille læditur, qui sagittatur. Et hoc *in occultis* faciant, id est, sic sagittent, ut occultum mihi sit, ne cavere valeam. Notandum quod *gladium*, id est apertam eorum persecutionem, non dicit esse *rem amaram*, quia constat; *arcum* vero qui res **224** dulcis videtur, *rem amaram* vocat: postquam autem intenderint *arcum*, subito *sagittabunt eum* immaculatum, quantum ad opinionem eorum, id est, certi esse putabant quod revera me *sagittabunt*, et hoc subito, id est ex improvviso, quod nesciam cavere: et non timebunt me sagittare, cum hoc valde timere deberent pro doctrina sancta mea, quam audient, et

pro miraculis et operibus meis bonis, quæ frequenter aspiciunt. Et cum me sagittare nequiverint, *firmaverunt*, id est firme et constanter proferent, *sermonem nequam*, dicendo: « Crucifige (*Luc. xxiii, 21*), » et hoc *sibi*, id est ad incommodum et destructionem sui, quia hujusce rei gratia destruentur. Vel sic: Postquam exacerint *linguas*, firme et constanter proferent ad incommodum suum *sermonem nequam* dicendo: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth. xxvii, 25*). » Dico quod intendunt *arcum ut sagittent*, et me sagittare putabunt, et postquam sagittatio eorum inefficax erit, *narraverunt*, etc. Vel sic continuatur, ut expositio non mutetur: Dico quod firmabunt *sibi sermonem nequam*, scilicet. « Sanguis ejus, » etc.; prius vero quam firmant *narraverunt*, id est narrabant in dispositione sua, *ut absconderent laqueos*, id est, ut absconditam mortem mihi parent, qua me detineant, ne mundus mihi subiciatur, et ne refugiam a similitudine volucris, quæ laqueis delinetur ne evadat, et *dixerunt*, id est dicent, secum cogitando: *Quis videbit eos*, id est laqueos, id est, quis cognoscat nos, operatos esse mortem ejus? nullus; ac si diceret: Disponent in cogitationibus suis ut latenter parent mihi mortem, tradendo me per discipulum, et interficiendo me per Romanos milites, et putabunt quod nullus existimet eos hujusce rei culpam habere, cum nihil manibus agent. Unde eos dixisse legitur (*Aug. in hunc Psal.*): « Omnia faciamus sic, ut nihil fecisse videamur, » et has iniquitates, id est *ut laqueos absconderent*, scilicet ut me per discipulum meum tradant, per milites Romanos interficiant, *scrutati sunt*, id est investigabant quomodo possint efficere, et frustra, nam *scrutantes* hæc *scrutinio*, id est cum summa et diligenti scrutatione, *defecerunt*, id est hæc efficere nequibunt, ut hujusce rei non appareant esse rei. Dico quod disponit parare mihi *laqueos*, id est absconditam mortem, quasi præsciendo vellem eam effugere, sed non oporteret ad hoc eos laborare. Nam ad mortem sponte *accedet homo*, id est, ego, quem simplicem hominem opinantur, accedam sponte ad mortem in hoc quod homo sum, et hanc accessionem faciet *cor altum*, id est alta et investigabilis dispositio sapientiæ meæ. Summum enim mysterium hoc est, quare potius homines morte sua redimere voluit, cum eosdem potentiæ suæ imperio salvare potuerit, quod eisdem conveniens fuit, ut eos scilicet mortali facto, cum a diabolo in morte sua instigante injuste invaderetur, idem diabolus humani generis potestate, quam jure obtinebat, sic privaretur.

Dico quod homo accedet ad mortem, et sic *exaltabitur Deus*, id est, exaltabor resurgendo et cælos ascendendo, et tunc apparebo etiam Deus, qui non videor homo purus: Oportet enim pati Christum, et ita intrare in gloriam (*Luc. xxiv, 26*); et vero exaltabitur resurgendo, nam *plagæ eorum*, quibus me ducunt ad mortem, *factæ sunt sagittæ parvulorum*, id est fient comparabiles sagittis parvulorum, quia sicut illæ cum fragiles sint, de ligno vel de aliqua fra-

gili materia factæ, parum lædunt, et earum læsio si aliqua est, citissime sanatur; ita et eorum plagæ parvo tempore lædentes, brevi tempore sanabuntur; quoniam post tres dies resurgam (*Matth. xxvii, 63*), et postquam exaltabor, *linguæ earum infirmatæ sunt*, et hoc *contra eos*, quod est dicere: Hæc verba quæ de me mentientur, fingendo non resurrexisse, sed corpus meum a discipulis furatum fuisse, infirma apparebunt et falsa: et quæ etiam *contra eos* erunt, id est idonea ad eos **225** mendaces esse comprobandum. Si enim, ut asserunt, custodes, cum furatum corpus fuerit, dormierunt, unde furatum esse cognoverunt? Dico quod infirmabuntur linguæ eorum, et omnes qui *videbant*, id est qui videbant eos infirmatos, non solum exteriori sed et interiori visione, sua ratione *conturbati sunt*, id est conturbabuntur bona conturbatione, timendo pœnam, quia in morte ejus consenserunt: et post conturbationem, id est post timorem servilem, *timuit omnis homo*, id est timebunt eum timore casto omnes illi conturbati, qui erunt homines, id est ratione non carentes, sicut multi qui irrationabiles existentes, neque conturbabuntur neque timebunt: et timentes facti, *annuntiaverunt opera Dei*, et *facta ejus intellexerunt*; hoc sic præposterate legitur: Postquam timentes erunt, id est diligentes, intelligent facta Dei, id est, intelligent mortem, et resurrectionem, et ascensionem, et cætera opera mea esse facta dispositione pietatis Dei, non casu; et intelligendo, annuntiabunt ipsa opera Dei.

Dico quod ipsi conturbabuntur; *justus autem quisque lætabitur in Domino*, id est, discipuli mei qui justi sunt, lætabuntur in exaltatione Domini mei, et *sperabit in eo*, id est spem firmam ponet in eo qui potens erit eum in futuro beatificare, et qui potens erit se post diem tertium suscitare, quod prins ab ipsis justis discipulis quibusdam dubitabitur, an sit videlicet potens resuscitandi se, ideoque in ipso Domino, in me scilicet, non audebunt firmiter sperare. Unde dubitando dixisse leguntur: « Nos putabamus quod hic redempturus esset Israel (*Luc. xxiv, 21*). » Dico, quis lætabitur in exaltatione scilicet Domini mei, et in futuro *laudabuntur omnes recti corde*, id est laudabiles apparebunt *justi recti corde*, cum gloriosi et impassibiles efficientur. Possunt autem hi tres versus de apostolis sic legi, ut sic continuentur: Dixi quod abscondente laqueos et intendente arcum ad sagittandum me, et omnes discipuli mei ratione utentes, ut homines timebunt penam ipsorum Judæorum, quam ex cæcati timere nesciant, et timendo annuntiabunt eis opera Dei, ut convertantur, id est annuntiabunt opera mortis et resurrectionis, et miraculorum meorum facta fuisse dispositione Dei, et *facta ejus intellexerunt*, id est intelligere facient ipsos Judæos quosdam salvando: qui nunc intelligere negligunt: *Justus autem lætabitur in Domino*, et *sperabit in eo*: hoc autem pluraliter legendum est et exponendum, ut in supradicta sententia, et sic continuatur: Dico quod justi qui vide-

hunt eos exercitos, discipuli mei scilicet, conturbabuntur, id est contristabuntur de excoecatione eorum, qui tamen justi lætabuntur in Domino, id est in exaltatione Domini, scilicet mei, et sperabunt in eo, id est firmam spem in me habebunt, quia poterō eos in futuro remunerare, cum potens sim me resuscitare. Unde prius dubitaverunt, ut jam supra diximus, et in futuro laudabuntur omnes recti corde: hoc non mutatur.

IN PSALMUM LXIV.

Titulus sexagesimi quarti: *In finem, Psalmus David, canticum Jeremiæ et Aggei, de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci.* In hoc titulo videtur innui psalmum istum juxta similitudinem historie, de reditu peregrinationis Judæorum de Babylonia compositum esse: quam peregrinationem Jeremias et Aggeus spiritu prophetico, et ipsius peregrinationis reditum prædixerunt. Aggeus quoque in ipsa peregrinatione et reditu fuit. Cæterum, an ex hujus historie consideratione Psalmista psalmum istum ediderit, dubitatur: manifestum enim est longe post ipsius tempus historiam istam contigisse; possibile tamen fuit ut qui multa Spiritu sancto præviderat, istum quoque peregrinationis reditum prævidisset, per quem peregrinationis totius generis humani reditus ad Jerusalem cœlestem præsignabatur: et hæc tali consideratione de hoc totius generis humani reditu in hoc psalmo egisset. Esdras autem scriba, qui Psalmis titulos asservit adaptasse, qui post Babylonicæ peregrinationis reditum fuit, videns in Spiritu sancto hujus historie similitudinem ad præsentis psalmi negotium posse attingere, juxta historiam titulum adaptavit. Qui sic exponitur: *Psalmus iste est David prophete respicientis in finem mundi, quando ad cœlestem patriam omnium fidelium reditus erit, vel respicientis in finem id est in perfectam et consummatam beatitudinem, in qua fideles ad patriam cœlestem de hac miseria- rum convalle reversi resituentur; vel in finem, id est in finem sæculorum, in sextam etatem scilicet quæ ab Apostolo finis sæculorum dicitur (I Cor. x, 11): in qua gentium plenitudo de infidelitate sua ad Dei notitiam et cultum reversura est, vel in finem, id est in Christum per quem ad patriam redeundi facultas nobis conceditur: et est ipse psalmus, canticum Jeremiæ et Aggei, id est delectatio et jucunditas maxima omnium vite reditum quem futurum esse prævident, quem etiam quandoque assequuntur. Qui nimirum fideles per Jeremiam et Aggeum convenienter accipiuntur. Jeremias quippe excelsus Domini interpretatur: Aggeus vero festivus sive sollemnis: fideles autem jam in Domini contemplatione excelsi, quorum « conversatio, ut ait Apostolus, in cœlis est (Philipp, iii, 20), » merito excelsi Domini dicuntur, in perfectione virtutum jam a Domino sublimati. Bene etiam sollemnes nuncupantur et festivi, cum, omni temporalium bonorum sollici-*

tudine postposita, solummodo solemnibus et festivis cœlestibus gaudiis intuitu suæ contemplationis immorentur.

Dico quod iste psalmus est canticum Jeremiæ, et Aggei, agens de verbo peregrinationis: de verbo scilicet, id est de cogitatione Adæ et Evæ, qui cogitando in corde dixerunt: « Erimus sicut dii (Gen. iii, 5), » si ponam a Deo vetulum comederimus; quod verbum fuit causa peregrinationis totius generis humani, et duplicis quidem peregrinationis. Peregrinabamur enim a Domino propter verbum istud, dum ab ejus fide et contemplatione et virtutum perfectione, ante Christi mortem, qua redempti sumus, alienabamur. Peregrinamur etiam nunc post redemptionem, dum mortales et passibiles illius verbi gratia existens a divina presentia angelorum consortio dividimur. De hoc autem verbo breviter in hoc psalmo agitur: ubi dicit, *verba iniquorum prævaluerunt super nos*, et etiam agit iste psalmus de hoc, *quando incipiebant proficisci*, id est, quando et per quem incipient redire de peregrinatione, et in patriam proficisci, cum dicit: *Beatus quem elegisti*, et cætera usque in finem psalmi. Quod est dicere: De duplici reditu hujus peregrinationis duplicis agit, et quando et per quem uterque reditus incipiet. Et sciendum quod reditus uterque per Christum: unus quidem usque in finem mundi duraturus, in tempore incipit; quando genus humanum, quod antea peccatorum suorum et originalium et actualium mole maxima gravatum erat, eorumdem peccatorum per Christi mortem indulgentia percepta, ad fidem Dei, et contemplationem et virtutum perfectionem quam per supradictum verbum amiserat, redire cepit usque in finem mundi de generatione in generationem semper rediturum. Secundus autem in die judicii incipiet et perficietur per ejusdem mortis Christi redemptionem, quando omnis peccati poena, id est, mortalitate et passibilitate et omni imperfectione in nobis assumpta, immortales et impassibiles effecti, et perfectam Dei naturam habentes, ad æternam patriam redibimus, ibi feliciter sine fine mansuri. De primo vero reditu agit Propheta, qui in hoc psalmo loquitur, ab eo loco ubi dicitur: *Beatus quem elegisti*, usque ad illum locum ubi habetur: *Benedices*; et ostendit per quem et quibus ministris et quomodo fiet. De secundo autem egit ubi dicit: *Benedices*, et cætera usque in finem psalmi. **227** Orat etiam ut Ecclesia ex omni populo constitutur, quæ sic reditura est. Orat autem et pro reditu, ut fiat, cum dicit: *Exaudi nos, Deus*, et se etiam Ecclesiæ fidelibus adjungit cum dicit: *Exaudi nos*, licet adhuc illis futuris: et merito, cum ipse jam et si ante temporaliter existens, Ecclesiæ tamen membrum fide esset: hunc itaque tractatum ad utilitatem omnium et jam conversorum, et adhuc convertendorum facit, ut conversos scilicet, qui jam primum reditum attigerunt, ad secundum reditum magis et magis invitet; convertendos autem ad utrumque reditum eliciat,

cum autem erat de hoc reditu, dat nobis orandi exemplum.

Te decet hymnus, Deus, in Sion, id est in Ecclesia quæ Sion erit specula terrena, erit *hymnus*, id est laus, talis, quæ te, Deus Verbum, *decet*, id est decebit. Quod est dicere: Ecclesia a te constituenda laudabit de decenti laude, scilicet fide, voce, opere et devotione. Quod Synagoga non facit, dum carnalibus observationibus plus nimio immoratur et confidit, et in *Jerusalem cælesti*, reddetur tibi votum, id est persolvetur tibi perfecta laus omni voto et omni desiderio ab eadem Sion, quando ipsa ad *Jerusalem reversa*, de qua per Adam cecidit, sine fine beatificabitur. Reddere votum a similitudine ponitur; sicut enim reddere votum perfectius bonum est quamovere, cum utrumque sit bonum; ita laus illa quæ in *Jerusalem cælesti* persolvetur a fidelibus, perfectior erit laude hac, quæ in præsentis sæculo fit, fide, voce, opere et devotione. Licet hæc laus sancta sit et Deo grata, hic enim etsi a fidelibus ita laudetur, in aliquo tamen ab eisdem offenditur, dum saltem aliquod peccatum veniale committitur. In futuro vero adeo perfecte intensa devotione laudabitur, ut nullatenus offendatur. Nullus enim tunc peccandi erit affectus, et quandoquidem Sion te decenti laudatura est: *exaudi, Deus Verbum, orationem meam*, pro ea factam, ut eam Sion constituas. Quia vera posuerat *Sion*, et per hanc vocem solet sæpe plebs Judaica designari; ne ex Judæis solummodo crederetur Ecclesia esse constituenda, addit: Dico quod *te decet hymnus in Sion* et hæc Sion non ex solis Judæis constituitur, sed *ad te venit* per fidem *omnis caro*, id est omnimodi homines et Judæi, et gentiles, et pauperes, et divites, qui nunc caro sunt, id est carnales, carni scilicet penitus obedientes. Ex quibus constitues Sion. Quia vero dicenda: *Ad te omnis caro venit*, dabatur intelligi quod a Deo caro recessisset, ostendit quomodo a Deo recesserit addendo, sic: Vere *ad te venit*, a quo per verba *iniquorum*, Adæ scilicet et Evæ, recessit; nam verba, id est prævæ cogitationes, quæ fuerunt verba cordis iniquorum, a Deo apostatantium, cum cogitaverunt: «Erimus sicut dii (Gen. iii, 5),» *prævaluerunt super nos*, id est prævaluerunt nobis. Quod est dicere: Adeo fuerunt efficacia ut non solum Adam et Evam, sed etiam nos omnes et Judæos et gentes in mortem detruderent. Omnes enim iniquitatis eorum, quam in pomi comestione commiserunt, participes effecti sumus. Unde apostolus: «Per unum hominem peccatum introivit in mundum, et per peccatum mors, et sic in omnes pertransiit (Rom. iii, 12).» Ne vero putaretur quod per se caro ad Deum pervenire sufficeret, additur: Dico quod *verba prævaluerunt super nos*, et tu Deum Verbum, *propitiaberis impietatis nostris*, et est non ex meritis nostris, sed ex propitiatione tua nostras et actuales et veniales impietates delebis, et sic ad te qui vera vita es (Joan. xiv, 6), veniemus. Cum dicit: *Verba iniquorum prævaluerunt super nos*, equi-

pollens est ac si diceret: Ad hoc *prævaluerunt* ut essent *super nos*, id est opprimerent nos, a similitudine rei, quæ ab aliquo gravi pondere supercandenti vehementer opprimitur. Ostendit autem per quem propitiabitur, sic: Et hoc facies per quemdam omnino *beatum*, Dominum Jesum scilicet, qui immunis a peccato future est, *quem tu eliges* 228 ex omnibus hominibus præ cæteris fidelibus dignum et egregium. Juxta quod in Canticis de eo sponsa Ecclesia dicit: «Dilectus meus candidus et rubicundus ex millibus electus. (Cant. v, 10).» Et *assumes eum*, id est tibi personaliter unies, juxta quod et Athanasius testatur: «Deus et homo unus est Christus (Athanas. in Symbolo).» Et ille beatus *inhabitabit in atriiis tuis*, id est in amplitudine dilectionis tuæ, et bonæ operationis. Quod est dicere: Perfectissimus erit in omni charitate et bona operatione. Atrium dicitur aula amplissima, quæ intra domos nobilium est, ideoque pro amplitudine ponitur, vel, *inhabitabit* post resurrectionem suam in *atriis tuis* cælestibus, id est in celis quos ascendet, ut nos ad se trahat. Juxta quod idem in Evangelio asserit. «Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (Joan. xii, 32);» et iterum «Ubi ego sum, illic et minister meus erit (Ibid. 26).» Et hoc extra librum adaptatur, sed ex sequentibus notatur, cum sic additur: Vere per beatum *propitiaberis*.

Beatus enim quidem futurus est quem elegisti, id est quem eliges et *assumpsisti*, id est assumes, et ipse *inhabitabit in atriiis tuis*, et postquam propitiatus fueris impietatis nostris, delendo cas, *replebimur bonis domus tua*, existendo in bonis ipsis id est in corpore et in anima, *replebimur bonis* Domini hominis, qui erit domus tua in qua habitabis. Et per ipsum beatum replebimur illis bonis. Cum dicit *replebimur bonis*, per emphasis ostendit quod valde replebimur illis bonis, a similitudine illius qui, cum sit in aqua vel in aliqua tali re, repletur interius ipsa aqua. Quod est dicere: Valde replebimur ipsis bonis et exterius in corpore, et interius in anima per ipsum beatum. Et exponit partem ipsorum bonorum sic: Vere bona habebit domus tua, nam *sanctum est*, id est erit, *templum tuum*, id est ille beatus, qui domus et templum tuum erit, omni sanctitate plenus erit, et non parum sanctam erit; sed *mirabile* erit in *æquitate* sanctitatis suæ, id est adeo æquus erit et sanctus Dominicus homo, quod mirabilis omnibus erit: quas sanctitate et æquitate per eum replebimur; scilicet ut sancti et in cogitatione et in operatione efficiamur, licet non adeo ut ipse. Orat autem ipse Deum Verbum, ut propitiatur impietatis ipsius, qui tanto ante tempore existit per fidem Domini Jesu, quam jam habet: et impietatis eorum propitiatur, qui in tempore plenitudinis fideles erant, et eos sanctificet, et ipsum ab actualibus peccatis exemptum, in opere et devotione augmentet, et in tempore plenitudinis eum licet jam mortuum in corpore, tamen emundatum ad

æternam patriam reducat; fideles autem vel in tempore plenitudinis futuros, et ab actualibus et originali expiet, et in opere et devotione sanctificatos, ad æternam patriam inducat, et hoc sic dicit: Dico quod *propitiaberis nobis, et replebis homines per beatum illum, et ut hoc sit, exaudi nos, Deus Verbum salutaris noster*, id est salvator noster futurus per ipsum me, scilicet, exaudi nunc de propitiatione et repletionem orantem, et fideles futuros te de hac eadem re quandoque oraturos. Tu, dico, qui eris *spes salutis omnium finium terræ*, id est omnimodi hominum et Judæorum et gentilium, existentium in omnibus finibus terræ: et ut plus dicam, *spes eris omnium in mari longe* positum, id est in insulis marinis, quæ *longe in mari* positæ sunt. Quod est dicere: Spes eris salutis omnium et in terra, et in mari habitantium.

Unde legitur: Veniens evangelizavit pacem his qui longe sunt, et his qui prope (*Ephes. II, 17*); vel sic: *Spes eris salutis omnium finium terræ*, id est jam omnium finientium in se terrenitatem fidelium, scilicet ex Judæis, qui jam ejus notitiam et fidem ante ejus adventum adepti sunt, et in futuro *spes eris in mari longe* positum, id est infidelium, qui adhuc longe, id est valdesunt in amaricatione infidelitatis suæ; qui ad te convertentur tempore Dominici hominis. Mare congrue pro amaricatione ponitur, quia res amarissima **229** est. Ostendit autem ipsorum positum in mari conversionem et salvationem per apostolos, quos Deus præparabit, faciens eos *montes*, id est in vita sublimes, et hoc sic dicit: Dico quod *spes eris omnium finium terræ, et in mari longe*, et tu eris, *præparans montes*, id est apostolus, *in virtute tua*, id est in constantia prædicationis, et in omnibus virtutibus, quæ eis dabis: et eris *accinctus potentia*, id est ipsis apostolis potentibus in miraculis, qui erunt emphatice potentia tua, circumvallatus, a similitudine strenui ducis, qui militibus suis accingitur. id est circumvallatur, ut per eos inimicos suos expugnet. Quod est dicere: Præparabis eos, ut sint in beneplacencia et obedientia tua, qui *conturbas profundum maris*, id est conturbabis per prædicationem eorum bona conturbatione illos qui profundi sunt in mari, id est in infidelitatis amaricatione, gentiles scilicet: et postquam conturbaveris secundum hoc quod sunt mare, conturbabis etiam *sonitum fluctuum ejus* maris, id est contradictionem et persecutionem illorum, qui propter amaricationem infidelitatis erunt fluctus, id est exundantes contra tuos in tribulationibus ad modum fluctuum exundantium. Quod est dicere: Postquam eorum infidelitatem destruxeris, destrues etiam eos in hoc ne tuis ulterius contradicant, et eos persequantur. Digne quippe eorum contradictiones sonus dicuntur, eo quod cum magno sono factæ sunt. Repetit autem quod posuit, *conturbas profundum maris*. ut addat *turbabuntur*, inquam, *gentes*, quæ sunt profundum maris: ut timeant de peccatis suis servili timore scilicet, et

post *timebunt* te timore casto, id est diligente te, et hoc quod turbabuntur, continget a signis tuis, id est miraculis prædicatorum.

Postquam autem *conturbabuntur et timebunt, delectabis*, id est delectabiles facies in eis, *exitus matutini* in vespere, id est exitus prosperitatis in adversitatem, et exitus *vespere* in matutinum, id est exitus adversitatis in prosperitatem. Quod est dicere: Sic facies eos exire de adversitate in prosperitatem, et de prosperitate in adversitatem, ut nec adversitate frangantur, nec prosperitate extollantur, et in talibus exitibus delectaberis. Mane quidem quia vespera clarius est, pro prosperitate ponitur. Vespera vero, quia mane obscurior, pro adversitate. Per hoc autem ostendit eos perfectissimos futuros, cum tales exitus solummodo perfectissimorum sint, et per hoc *delectabis* in gentibus *exitus matutini et vesperæ*: Quod *visitasti terram* omnem scilicet, id est visitabis et gentes et Judæos qui terreni sunt, et hoc modo, scilicet quod *inebriasti eam*, id est replebis eam Spiritu sancto qui non permittet post eam sentire, vel prospera ut eleveetur; vel adversa, ut frangatur; ad modum vini, quod ex magna parte sensum aufert illi quem inebriat. Quod est dicere: Terram visitabis, sit ut eam repleas gratia spiritali, et non simplici gratia: sed *multiplicasti*, id est multiplicabis, *locupletare eam*, terram, id est multipliciter locupletabis eam a diversis donis sancti Spiritus. Juxta illud Joëlis propheta: «Effundam de spiritu meo super omnem terram (*Joel. II, 28*).» Diceret aliquis: Suntne multiplices locupletationes gratiæ spiritalis? Ad hoc sequitur responsio, sic: Vere multipliciter locupletare poteris eam gratia Spiritus sancti; nam *flumen Dei repletum est aquis*, id est Spiritus sanctus qui dicitur flumen, eo quod fideles refrigeret et satiet ad modum fluminis, repletus est aquis, id est multis donis diversis, quibus fideles potantur sicut aqua, ex ipso flumine *parasti*, id est parabis, *cibum illorum*, quoniam in anima satientur. Quod est dicere: Ipsum flumen facies esse cibum illorum, qui cibis est panis vitæ et intellectus: *quoniam ita est præparatio ejus*, cibi, id est præparatur ita, per te scilicet. Quod est dicere: Necesse est ut tu eis cibum præpares, quoniam aliter non posset præparari. Orat vero ut quod nuntiavit, futurum sic contingat. Cum addit, dixi quod inebriabis terram, et sic fiat, Deus, *rios ejus*, terræ **230** *inebria*. In alia translatione habetur, *sulcos ejus*, etc., et bene, quod in hac translatione *rios* pro sulcis ponit, eo quod rivorum sulci obtineant similitudinem, cum ad modum rivorum ripas habere videantur. Dico *rios ejus* terræ *inebria*, id est reple gratia spiritali corda illius terræ, scissa et sulcata vomere prædicationis, id est aperta ad prædicationem recipiendam, quæ prius clausa erat per infidelitatem, ad modum terræ quæ ad hoc scinditur, sulcatur, vomere aperitur, ut semen suscipiat, et inebriando sulcos ejus, *multiplicata genimina ejus*, id est multa da illi genimina: multos

scilicet successores filios spiritales, de doctrina et a ejus fide germinantes: et si hoc feceris, *germinans* quisque *lætabitur in stillicidiis ejus*, fluminis, suscipiendis, id est lætanter suscipient genimina ejus terræ, stillicidia ejus fluminis, id est doctrinas quæ ab eo stillabunt: vel sic possent hi tres versus legi: *Exitus matutini et vespere delectabis in gentibus; et per hoc delectabis, quia visitasti terram*, id est gentes solummodo, et sic visitasti quod *inebriasti eam*, multiplicasti locupletare eam hæc mutantur.

Ostendit autem quo ordine visitabit terram, sic: Dico quod visitabis terram, et hoc facies per flumen, id est per primitivam Ecclesiam de Judæis, quæ dicitur flumen, eo quod ex ea prædicatores procedunt, sicut de flumine rivi procedunt. Nam illud *flumen Dei repletum est*, id est replebitur, *aquis*, id est multos habebit prædicatores, qui dicuntur aquæ, eo quod alios ad modum aquarum doctrina sua potent. Et tu, Deus, *parasti cibum illorum*, id est parabis cibum illi flumini, dabis scilicet ei Spiritum sanctum, qui erit ei cibus, id est panis vitæ et intellectus. Non incongrue vero *illorum* refertur ad flumen, quoniam et si in literatura singulare, in sensu tamen est plurale. Dico quod parabis cibum illorum, *quoniam ita est*, id est erit, *præparatio ejus*, cibi, id est aliter præparari non posset. Orat autem pro ipsis prædicatoribus, cum addit: Dico quod *flumen Dei* replebitur *aquis*, id est prædicatoribus, et tu, Deus, *rios ejus inebria* gratia spiritali, prædicatores scilicet qui ex flumine prodeunt ut rivi, et per rivos inebriatos *multiplica genimina ejus* fluminis, id est multos fac germinare filios de rivi ejus fluminis. Quod est dicere: Multos de incredulis in Judæa fac germinare in fide de generatione in generationem, per prædicationem rivorum; et si rivos inebriaveris *in stillicidiis ejus* fluminis, id est in doctrinis quæ stillabunt a rivi fluminis, *lætabitur germinans*, id est gentilis populus in fide germinans. Quod est dicere: Non solum Judæorum populum germinare facient, sed etiam gentilem. Et hoc totum est, ac si brevier diceret: Hoc ordine visitabis terram, gentes scilicet, quod prius Ecclesiam primitivam de Judæis constitues, quæ multos habitura est prædicatores, per quos terra, id est populus gentilis, germinabit in fide et inebriabitur.

Ostendo primo peregrinationis reditu, secundum ostendere intendit, sic: Dixi quod terram visitabis et inebriabis per rivos fluminis, et hoc scilicet, facies in hoc mundo: in sexta videlicet ætate; in futuro autem *benedices coronæ anni benignitatis tuæ*, id est, exaltabis in cælesti gloria universalem Ecclesiam tuam, et ex Judæis et ex gentibus, quæ erit *corona anni benignitatis tuæ*, id est multitudo redempta in anno benignitatis, id est in tempore passionis tuæ. In quo benigne ages cum humano genere. Coronam enim, multitudinem circum astantium dicere consuevimus. Ideo digne pro multitudine ponitur fidelium, qui in æterna gloria præsentie Domini Jesu circum astantur vel corona

pro victoribus ponitur, cum victores caronis sæpius honorentur; et sic exponitur: *benedices coronæ anni benignitatis tuæ*, id est gloria sublimibus victores salvandos in anno benignitatis tuæ, omnes scilicet fideles, qui hunc mundum benefivendo devinent. Cum dicit: *Benedices coronæ*, de universa Ecclesia agit.

231 Quod etiam per partes exponitur, sic: Dico quod *benedices coronæ*, ita scilicet, quod et *campi tui*, qui erunt pars illius coronæ, scilicet fideles Judæi qui dicuntur campi, eo quod jam habentes Dei notitiam habiliores fuerunt quam gentes ad doctrinæ semen recipiendum: sicut campi habiliores sunt quam montuosa terra ad semen suscipiendum *replebuntur*, in futuro, *ubertate* beatitudinis æternæ et in anima et in corpore. Et *speciosa deserti*, quæ sunt alia pars coronæ, id est gentes, quæ ex hoc quod prius desertum erant, scilicet, lege et Dei notitia carentes, speciosæ factæ sunt in fide et in omni virtutum et honorum operum perfectione, *pinguescent*, id est replebuntur eadem et gaudebunt ubertate qua et campi. Pinguescere dicit a similitudine divitis, qui omnibus divitiis repletus, pinguescit, et gaudet in eis. Quæ vero et *deserti speciosa et campi* habent etiam suas partes: prælatos scilicet, qui colles dicuntur, eo quod aliis præsent ut colles vallibus, et subjectos dictos valles, quia prælati subjiuntur sicut valles collibus, et insuper majores et altiores prælatos, qui omnium et collium et vallium duces sunt, sicut arietes et ovium et agnorum duces existunt. Ostendit autem per partes quam ubertatem habebunt et *campi et speciosa deserti*, cum sic subjungit: Dico quod *campi replebuntur ubertate, et speciosa deserti pinguescent*; et sic erit. Nam et *colles*, id est minores prælati et camporum et deserti, *accingentur*, id est replebuntur et circumvallabuntur et in corpore et in anima, *exsultatione* beatitudinis æternæ, a similitudine illius qui re aliqua accingitur, id est totus circumdatur, et *arietes*, id est majores prælati, ovium duces, id est minorum, *induti sunt*, id est induentur eadem exsultatione, qua et colles, id est et in anima et in corpore replebuntur. Hoc autem dictum est per emphasim, a similitudine alicujus corporis, quod vestibus quibus indutum est cooperitur et circumdatur: et *valles*, id est subditi et collibus et arietibus, *abundabunt frumento*, id est beatitudine præsentie Christi qua pascentur spiritaliter et in anima et in corpore, ad modum frumenti quod magis egregium est cæteris messibus ad pascendum. Dicitur etiam frumentum Dominus Jesus, qui nos pane doctrinæ suæ satiat. De quo legitur: «Nisi granum frumenti [Joan. xii, 24],» etc.; et ipsæ *valles* quæ *abundabunt, frumento clamabunt*, et ostendit hoc a parte clamoris; sic vere *clamabunt, et enim hymnum dicent* Deo, id est laudem non ore, sed interioris devotionis intentione.

IN PSALMUM LXV.

Titulus sexagesimi quinti, *In finem canticum psalmi resurrectionis*. Quod sic exponitur: In hoc tractatu continetur canticum id est jucunda remu-

neratio. *psalmi*, id est bonæ operationis, quod canticum est resurrectionis, tendentis in finem, id est in perfectam et incommutabilem consummationem. Quod est dicere: Hic agit de jucunda remuneratione, quæ dabitur fidelibus pro bona devotione et operatione, in illa perfecta et consummata resurrectione, in die iudicii futura, de qua remuneratione agit breviter: ubi dicit: *Eduxisti nos in refrigerium*, et cætera usque ad, *venite et narrabo*. Agit etiam secundum unam sententiam de ea, ubi ponit, *in flumine pertransibunt*, et cætera usque ad, *qui dominatur*. Introducuntur autem apostoli in hoc psalmo, invitantes omnes gentes jam conversas, ad Dei laudem, contuitu æternæ remunerationis; ut autem Deum in humilitate laudent, considerare hortantur ejus opera terribilia, quod electos repudiat, Judæos scilicet, et repudiatos gentiles elegit, in quo utroque opere terribilis esse perpenditur. Cum enim electos repudiet, timendum est, ut et gentes si superbierint, abjiciat. Cum autem ipsas gentes sola gratia elegerit, ab eisdem valde, ne graviter offendantur, metuendum est; ne offensus eas quibus clementer indulsit, gravius damnet. Agitur vero de repulsione Judæorum breviter ubi dicitur: *Mentientur tibi inimici tui*: de electione gentium, ubi ponitur, *qui convertit*, etc., usque ad *benedicite*: **232** pro quibus orant sui, ubi habetur *omnis terra*, etc., usque ad *venite*. Adhortantur quoque ad benedicendum Deum corde, opere et voce, et ne timeant timore pœnarum eum coram infidelibus benedicere; et præferunt etiam constantiam suam, quam habent in multimodis tribulationibus: ut ipsæ gentes exemplo eorum efficiantur in tribulatione constantes; et hoc est in illo loco ubi dicit. *Benedicite* usque ad illum ubi habetur, *transivimus*: ubi incipit agere de remuneratione quam in futuro pro constantia sui accipiet: ut eas gentes spe ejusdem remunerationis ad constantiam invitent. Ubi vero habetur: *Venite et narrabo*, etc., usque in finem psalmi, ostendunt beneficia jam sibi a Deo collata merito bonæ vitæ suæ: ut et gentibus quibus loquuntur inuam ista eadem sibi danda esse, si bene vivere perseveraverint, et sic ad bonam vitam invitent.

Jubilare Deo, omnis terra. Quod est dicere: Vos omnes gentes conversæ, quæ adhuc estis terra et cinis, id est mortales et terreni, nondum scilicet spirituales et immortales facti, etiam cum adhuc terra sitis, laudate Deum interiori jubilo mentis, quod nec voce nec scripto plane potest explicari, scilicet laudate eum intensa devotione, quia vero non sufficit solo jubilo laudare, *psalmum dicite nomini ejus*, id est bonum opus manifeste. Insistit non ad favorem hominum, sed ad laudem nominis ejus, « ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est (Matth. v, 16): » et sic dicendo *psalmum* scilicet *nomini ejus*; *date gloriam laudi ejus*, id est facite gloriosam laudem ejus, quam ei opere exhibebitis. Quod est dicere: Ideo *psalmum dicite nomini ejus*, ut hæc laus quam Deo

A reddetis, per psalmum sit gloriosa et Deo grata. Si enim ad humanum favorem psalmum diceretis, non esset utique gloriosa laus vestra. Unde Apostolus: « Bonum est mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet; nam si evangelizavero non est mihi gloria (I Cor. ix, 15, 16). » Vel sic: Dico *jubilare et psalmum dicite*, et sic *date gloriam laudi ejus*, id est facite gloriosam laudem ejus. Quod est dicere: Tunc gloriosa erit laus Dei, si eum et jubilo et psalmo laudaveritis Solummodo vero jubulare, vel psalmum dicere non sufficeret; et ut in inhumilitate jubiletis, et psalmum dicatis; *Dicite Deo*, in interiori dictu, id est ne de jubilo et de psalmo superbiatis, cogitate hoc vobiscum ad honorem Dei: O Deus, *quam terribilia sunt opera tua*, id est quantum possumus exerrare contuitu operum tuorum! Et exponit partem ipsorum operum sic: Dico quod *terribilia sunt opera tua*. Et ecce hoc opus tibi est terribile quod disponis, scilicet, quod *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*. Quod est dicere: Judæos qui prius fuerunt amici, nunc mala vita sua facti sunt inimici, adeo permittis excæcari et obdurari, quod et mentiti sunt et mentiuntur, et perseverant *mentientur*. In consideratione multitudinis *virtutis tuæ*, scilicet cum considerant multipliciter potentiam tuam in resurrectione tua, et totius mundi subjugatione, et in miraculis quæ operatus es, et adhuc per tuos operaris, et contuitu illius deberent te laudare, et Deum esse confiteri. E contrario mentiuntur denegando te resurrexisse, et Deum esse, et *mentiuntur* perseverant. Si vero a mendacio cessarent, tolerabile esset Bene vero ponit, non mentiuntur, sed *mentientur*, ut perseverantiam eorum in mendacio ostendat. Dico quod *mentientur*, et hoc tibi, id est ad tuum honorem continget. Nam propter tantam excæcationem eorum, continget quod *omnis terra*, id est omnis modi populus gentilis, *adorabit te*, qui adhuc *terra* est, id est terrenis intentus. Quod est dicere: Illis expulsis, gentilis populus venerabitur te fide et devotione, cognoscens te Creatorem et se reputans creaturam. Et sic sit Deus, *omnis terra adoret te*, et qui ad hoc non sufficeret, *psallat tibi*, et exponit istud tibi addendo, sic: scilicet *psalmum dicat nomini tuo*, id est **233** ad bonum opus manifeste insistat, ad honorem nominis tui, non ad extollentiam.

Adhortatur autem ipsas ad videndum non solum illud terribile opus, quod Judæos repellit, sed alia *terribilia* opera, scilicet quod easdem gentes gratuita pietate sibi acquirit, ut inde magis eum timeant, et hoc sic dicit: Ostendimus unum opus Dei terribile, hoc scilicet quod *inimici mentientur*. Et adhuc sunt alia *terribilia* contuitu quorum operum ut Deum timeatis, vos *venite*, gentes, et devotione et fide, id est præparate vos, et sic *videte* interiori visu rationis illa opera Domini existentis *terribilis in consiliis habitis super filios hominum*, id est in consiliis quæ exercet in gentibus, quæ filii dicuntur Adam et Evæ

primorum hominum, secundum malæ vitæ confor-
mitatem. Quod est dicere : Hoc quod valde *terribilis*
est, apparet *in consiliis* ejus existentibus *super* ho-
mines, id est quibus dominatur hominibus, com-
plendo in eis quidquid sibi placet : et hoc denotan-
tur cum dicit *super*. Ostendit autem ipsa *opera ter-
ribilia* subdendo sic : Dico *videtete opera* Domini,
quod Dominus *convertit mare in aridam*, id est gen-
tes quæ amare fuerunt et diffluentes in vitia, ut *mare*
amarum est et diffluum, *convertit in aridam* terram,
id est ad hoc ut sint terra sua, quam excolat vo-
mere prædicationis : et ut sint aridi, id est siti-
entes doctrinam, quam prius neglexerunt, ad modum
terre aridæ quæ aquam silit. Non solum autem hoc
beneficium impendit, ut convertat gentes *in aridam* :
sed istud etiam quod ipse *in flumine* existentes
transibunt illud flumen *pede*, id est per humilitatem
in qua perseverabunt. Quod est dicere : Faciet eas
transire flumen, in quo sunt *pede*, id est merito hu-
militatis suæ : vel *pede*, id est cum securitate : vel
pede, id est velociter : flumen dicitur hoc mortale
 sæculum, eo quod ad modum fluminis cito fluat.
Quod faciet eas transire reducendo ad immortalita-
tem, et hoc pro humilitate sua, et velociter post
parvum tempus et secure, ut in discessu hujus vitæ
non timeant pœnas ex conscientia delictorum, qui-
bus prius emundabuntur. Pes pro humilitate ponitur,
eo quod sit inferior pars corporis. Ponitur
etiam pro velocitate, eo quod velocitas in pedibus
hominis fundetur : ponitur quoque pro securitate,
eo quod pedibus secure nitimur. Vel, *pertransibunt*
flumen, id est continent affluentiam sæcularium
honorum, quæ dicitur flumen, eo quod cito fluat,
et hoc facient *pede*, id est velociter, et in humilitate,
ut non inde superbiant : et *ibi*, id est *in illo*
transitu *lætabimur*, et nos apostoli et gentes per-
transeunt in ipso Deo, non contristabimur de
amissione temporalium ; vel secundum sententiam
priorem : *In ipso lætabimur*, id est in adeptione
ipsius cum de hoc mundo pertransibimus.

In ipso dico qui dominatur in æternum in virtute
sua, id est in potentia sibi congrua, non in virtute
aliena : vel *in virtute sua*, id est in potentia resurre-
ctionis. Quod est dicere : Per hoc Dominus effectus
est, quia passus est et resurrexit. Juxta illud Apo-
stoli : « Dedit illi nomen quod est super omne no-
men (Phil. ii, 10). » Quod est dicere : Non frustra
lætandum est in eo, cum ipse dominetur *in virtute*
sua in æternum. Quia vero dixerat : *convertit mare*
in aridam, ne gentes putarent se salvari meritis
suis, addit sic : Dico *convertit mare*, id est gentes *in*
aridam, et hoc non merito gentium, sed *oculi ejus*
misericordiæ *respiciunt*, id est misericorditer gentes
respicit ut salvet, a similitudine pii patrcni, qui de
sublimi solio imperii sui aliquem oppressum oculis
pietatis suæ respicit, ut eum salvet. Faciunt autem
apostropham ad conversos de Judeis, qui affirma-
bant nullos præter Judeos in fide recipiendos es-
se, dicentes Dominum Jesum pro Judeorum so-

lummmodo salute advenisse, et adhortantur ne insultent gentibus, quandoquidem *oculi Domini respiciunt super gentes*, et sic dicitur quandoquidem *oculi Domini respiciunt super gentes*, non *super* Judæos 234
tantum : non *exaltentur*, id est non superbiant amplius *in semetipsis*, id est in genere et in notitia sua : et hoc secundum quod sunt de genere Abrahæ, et Dei notitiam prius habuerunt. Illi qui *exasperant* pietatem Dei, quantum ad reputationem suam, non quantum ad Deum, qui in sua natura semper mitis est. Quod est dicere : In hoc eam reddunt asperam, quod solummodo judicant ipsam pietatem debere misereri Judæis, non etiam gentilibus. Adhortantur autem gentes ad benedicendum Deum, sic : Ergo quia *oculi ejus respiciunt super vos, benedicite, gentes, Deum nostrum*, id est laudate omnimoda laude devotionis et operis. Cujus *oculi super vos respiciunt*, qui Deus est, et noster, id est homo nostræ naturæ existens, et non solum opere et devotione laudatis ; sed *audiam facite vocem laudis ejus*, id est laudate eum manifeste, ut audiant alii et exemplo vestro laudem ejus. Sequitur :

Qui posuit animam meam ad vitam, ac si dicat : Si in laude persecutiones vobis ingruerint, nolite metu desistere a laude, sed patienter sustinete, ut per hoc ad vitam perveniatis, sicut et nos patienter sustinemus ut ad vitam perveniamus. Deus enim *posuit animam meam*, dicit Ecclesiæ apostolorum, id est humiliavit sensualitatem meam in tribulationibus, id est affligi permisit, et hoc *ad vitam* adipiscendam, id est ut per hoc vitam adipiscamur æternam. Ponere proprie dicimus, quando res de superiori loco sumpta, inferius mittitur. Ideoque convenienter pro humiliare ponere accipitur, et quamvis me *posuit*, non tamen *dedit in commotionem pedes meos*, id est non permisit in commotionem dari affectiones meas, ut præ timore pœnarum a bono proposito commoverentur. Posset objici : fuit ne aliquid unde possetis commoveri ? Ad quod sic additur, faciendo apostropham ad Deum cum gratiarum actione, de constantia sua : Vere fuit unde commoveri possemus. *Quoniam tu, Deus probasti nos*. Exponit vero quomodo probavit, cum addit, scilicet *examinasti nos igne* tribulationum, et non ad incommodum nostrum, ut ex toto consumamur *igne* tribulationum : sed ita *examinasti, sicut examinatur argentum*. Quod est dicere : Sicut argentum in igne positum *examinatur*, id est omni sorde expiatur ; ita nos *igne* tribulationum expiasti. Notandum quod non ideo dicit *probasti* quod prius eorum constantiam ignoraret, sed idem est ac si diceret : Nos probatos ostendisti, qui prius non videbamur constantes. Demonstrat autem ipsas tribulationes per partes, sic : Dico *quod probasti nos igne*, et ecce ignem scilicet *inlaxisti nos*, id est permisisti nos induci *in laqueum*, id est in diversas captiones carcerum, ciporum, compedum, catenarum, vinculorum, et cætorum hujusmodi : *posuisti*, id est permisisti *tribulationes in dorso nostro*, ut diversis verberibus

a'lligeremur; *imposuisti homines*, id est imponi a permixti impios, qui iure dicuntur *homines* non spirituales, *super capita nostra*, id est dominandi capitibus nostris eis potentiam concessisti, ut possent occidere nos, vel *imposuisti super capita nostra*, id est subiecasti nos potentiae eorum. Et quid tibi irem per singula?

Transivimus per ignem et aquam, id est per prospera et per adversa, sic ut nec asperitate fracti, nec prosperitate simus elevati. Ignis recte dicitur adversitas, eo quod torqueat et cruciet, et suo modo urat sicut ignis. Aqua quidem prosperitas, eo quod suo modo sicut aqua refrigerat; vel sic: *transivimus per ignem et aquam*, id est per omnimodi tormenta quae fiunt in igne et in aqua: et per hæc duo dat intelligere cætera tormenta. Et quia per hæc omnia

transivimus, non deficientes, *eduxisti*, id est educes nos ab his omnibus, ducendo in refrigerium æternæ quietis. Exponit autem in quod refrigerium deducet, sic addendo: Vere in refrigerium me deduces. Nam ego introibo in domum tuam, scilicet in Hierusalem cælestem. Ego dico existens in holocaustis, id est in consummata et perfecta combustione: **235** ut in me prius quidquid, id est terrenum est et mortale et passibile consummatur, et perfecte spiritalis fiam et immortalis, juxta illud Apostoli: «Oporet corruptibile hoc induere incorruptionem (I Cor. xv, 53).» Holocaustum sacrificium illud dicebatur, quod ex toto comburebatur. Ideoque pro perfecta combustione ponitur, et postquam introiero domum, *reddam tibi vota mea*, id est persolvam tibi in æternum laudes meas, ex omni voto et desiderio; quæ vota labia mea interiora, labia scilicet cordis, id est cogitationes meæ *distinuerunt*, id est distincta et divisa, et excellentia intellexerunt præ omni laude quæ in hoc mundo fit. In hoc enim mundo imperfecte et aliquando cum tædio Deus laudatur; in futuro quidem, et perfecte et absque tædio laudabitur. *Reddam vota*, eadem similitudine dicit, quæ in alio psalmo proximo dictum est: Tibi reddetur votum in Hierusalem (Psal. LXIV, 2); et hæc vota esse reddenda, locutum est os meum etiam in tribulatione mea. Quod est dicere: Nec etiam in tribulatione tacui reddenda esse hæc vota, ubi videretur locus tacendi. Dico introibo in domum, et ut introeam quandoque hic interim holocausta medullata offeram tibi, id est sacrificia cum medulla, scilicet cum interiori dilectione, quæ medulla dicitur, eo quod interior est in anima ut medulla. Exponit autem ipsa holocausta, cum addit scilicet: offeram tibi boves incensos, id est incensionem boum cum incenso arietum, id est et incensionem arietum, et cum hircis, id est et incensionem hircorum. Quod est dicere: Incendam in me bovem, id est omnem recalcitrationem, ne recalcitrem iugo præceptorum tuorum, et castigationibus tuis per tribulationes, ut bos sæpe iugo recalcitrat et stimulo; sed patienter jugum portem, et verbera, et incendam in me arietem, id est rebellionem et superbiam: ne tibi

rebellis sim vel superbus, sicut aries rebelle animal est et superbum, et incendam hircum, id est luxuriam quæ fetet tibi ut hircus qui fetidum animal est: et istæ incensiones erunt tibi dulcissima holocausta, quæ præfigurabantur per holocausta quæ in lege veteri ex bobus et hircis et arietibus offerri præcipiebantur. Adhortantur vero ad videndum beneficia, sibi jam a Deo collata: ut et ipsi bene vivendo ad hoc nitantur, sic: Dixi venite et videte opera et terribilia Dei, et enarravi vobis ea, ut eorum contuitu Deum cum timore laudetis.

Ut autem ad hanc laudem magis magicque nitamini, *venite*, id est præparate vos ad audiendum, aure cordis more venientium, qui ad aliquid audiendum currunt. Et audite, et narrabo, vobis omnes qui tuncis Deum, timore casto, quanta beneficia fecit animæ meæ: quæ beneficia vobis faciet, si bene nobis conformemini. Non timentibus enim hæc beneficia narrare infructuosum esset. Et ecce beneficia hæc scilicet in me effecit, quod clamavi, id est clamore intenso egi: Ore, et non vano ore, sed meo, id est tali ore quali clamare soleo, devoto scilicet et attento. Et hoc iterum in me effecit, quod exultavi sub lingua mea, id est in corde meo de puritate innocentiae meæ. Quod est dicere: Dedit mihi innocentiam, unde nimis exultarem. Duo vero versus qui sequuntur, præposterate leguntur sic: Dico sub lingua exultavi, de innocentia mea quam diligo. Et propterea quia innocentiam diligo, et de ea exulto, exaudivit, id est exaudiet me orantem Deus de perfectione virtutum. Et attendit voci deprecationis meæ, id est diligenter et attente exaudiet me deprecantem de remotone vitiorum. Et hoc probat ex opposito, cum præponit sic: Vere exaudiet me propter innocentiam quam dilexi, et de qua exultavi. Nam si asperxi iniquitatem in corde meo, id est si dilexi iniquitatem, et de ea exultavi in corde meo, non exaudiet me Dominus. Aspicere quidem pro diligere et exultare ponitur, eo quod rem quam diligimus, et de qua exultamus, sæpius aspicimus. Et etiam hoc effecit in me, quod non amovit, id est amoveri non permisit orationem meam a me, id est frequenter fecit me orare se, quod est summum beneficium. Et non amovit misericordiam suam a me sed multiplicavit, id est multum **236** beneficium per misericordiam datum amovit a me, sed omnia augmentavit. Ideoque benedictus, id est laudatus sit Dominus omnimoda laude, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me. In hoc autem datur auditoribus exemplum benedicendi Deum de collatis bonis, ut augmententur.

IN PSALMUM LXVI.

Titulus sexagesimi sexti. In finem, psalmus David. Quidam autem expositores habere dicuntur, In finem in hymnis psalmus cantici David. Hieronymus autem Hebraice veritatis investigator diligentissimus habet: in finem psalmus David, quod est dicere, psalmus iste est David, id est apostolorum respectum in finem, id est in perfectam consummatio-

nem, quam Deus daturus est gentibus conversis, et in hoc sæculo secundum fidem et omnes virtutes, et in futuro secundum æternam beatitudinem, quæ longe perfectior erit hac præsentī consummatione. Vel, *in faem*, id est in Christum, quem pro se et pro gentibus orant, cum per eum ista perfectio fiat. Et in hoc dantipsi gentibus exemplum orandi, quæ imperfectiores existunt, cum ipsi longe perfectiores pro se orent, quibus non adeo oratio videretur esse necessaria.

Deus Pater misereatur nostri, ut carnales motus nostros comprimat, ne prævaleant motibus spiritalibus, et *benedicat nobis*, id est exaltet motus nostros spiritales, ut prævaleant, motibus carnalibus. *Illuminet cultum suum super nos*, id est det illuminationem Filii sui in animam nostram, quæ est super nos existens, quantum ad corpus, id est superior et dignior pars est nostri, regens corpus et dominans illi; scilicet det nobis clarum et manifestam cognitionem Filii sui ut per hoc ad ipsius Patris notitiam attingamus, qui idem est in essentia cum Filio. Vultus bene Filius dicitur, eo quod per eum Patris invisibilitas cognita est, sicut per vultum, totus homo cognoscitur. Ut vero innuat carnales motus nunquam in hoc sæculo penitus esse comprimendos, ideoque de eorum compressione frequenter orandum esse, etiam post benedictionem et illuminationem, ne prævaleant, repetunt sic: Et postquam benedixerit et illuminaverit *misereatur nobis*, semper comprimendo motus carnales in nobis. Et nimio quidem impetrandi desiderio, apostropham sic ad Deum faciunt: Diximus, miserearis, benedicas, illumines, ut hic modo *cognoscamus viam tuam in terra*. Alioquin vero minime cognosceremus, quod est dicere: Videamus cognitionem Filii tui esse in nobis, et *in gentibus*, qui adhuc sumus terra, id est animale corpus habentes, non spirituale, juxta quod in Oratione Dominica oratur: « Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra (Matth. vi, 10); » quod est dicere: Sicut vis notitiam Filii tui esse in cælestibus spiritibus, in angelis scilicet, ita quoque velis in hominibus esse. Filius via dicitur, eo quod per eum ad Patris notitiam venit, juxta quod ipse testatur: « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). » Et non in paucis *cognoscamus esse viam tuam*, sed in omnibus, id est in omnimodi gentibus *cognoscamus esse salutem tuam*, in est, videamus esse notitiam Filii tui, qui est salutaris tuus, per quem mundum salvas. De quo prædictum est per prophetam: « Mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos (Psal. xxix, 20). » Notandum vero apostolos de hac cognitione pro se orare, non ideo quod careant, sed ut in eis augmentetur, ut exemplum orandi, sicut supra diximus, aliis tribuant. Postquam autem miseris fueris et benedixeris, et illuminaveris gentes: *Confiteantur tibi, Deus, populi*, id est laudent te gentes omnimoda laude, et non pauci populi, sed *confiteantur tibi populi omnes*, id est omnimodi, qui antea gratam laudem tibi non redderent,

A « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccl. xv, 9). »

Versus autem qui sequitur, sic præposterate legitur, singula singulis reddendo: Diximus ut miserearis, et benedicas, et illumines, et sic laudent te, et te hoc faciente, *lætentur gentes*, quoniam **237** dirigis de bono in melius. Vel dirigis de malo in bonum ipsas gentes, in hac terra, id est hoc sæculo. *Et exsultent*, id est tantam lætitiā habeant, quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur, de hoc quoniam *judicas*, id est judicabis in futuro, populos *in æquitate*, reddendo unicuique secundum opera sua, justos salvando, et injustos dammando. Si vero non miseris eis, et cætera, non esset eis gaudendum de justo judicio tuo, per quod juste propter B injustitiā suam dammandi essent. Vel sic hi duo versus aptantur ut diversa sit sententia prioris, et eadem sententia secundi. Diximus: *Deus misereatur*, et *nostri* et gentium. Et quia ad hoc *populi*, id est gentes non possent attingere: *Confiteantur tibi populi, Deus*, peccata sua, pœnitendo de eis; et non pauci, *populi*, sed *confiteantur tibi populi omnes*. Et sic *lætentur et exsultent gentes*, quoniam *judicas*, in futuro, *populos in æquitate*, et *gentes in terra dirigis*, quæ aliter non gauderent et exsultarent, sed potius tristarentur. Repetit autem quod dixit *confiteantur*, ut addat causam quare confitendum est, sic: *Confiteantur*, inquam, *tibi populi, Deus*, *confiteantur tibi populi omnes*. Et amodo confitendum est quoniam C *dedit terra fructum suum*, id est Deus Verbum *terra* factus pro nobis et homo. *Dedit* in parte *fructum suum*, innocentiam scilicet per peccatorum remissionem, et virtutum perfectionem, et Dei cognitionem, et partem fructus daturum se promisit in futuro, cooperante gratia totius Trinitatis, scilicet benedictionem æternam. Et quia eadem dandam esse promisit: *Benedicat nos* in futuro *Deus Pater*, *benedicat Deus noster*, id est *Filius*, qui nostræ humanæ naturæ est particeps, *Benedicat nos Deus Spiritus sanctus*; et quia aliter non possent ad illam benedictionem pertingere; hic interim *metuant eum*, timore casto *omnes fines terræ*, id est omnes justi finientes in se terrenitatem, vel *omnes fines terræ*, id est omnimodi gentes habitantes in omnibus finibus D terræ.

IN PSALMUM LXVII.

Psalmi sexagesimi septimi titulus. *In finem psalmus David cantici*; quod sic exponitur: Psalmus iste est David propheta respicientis in finem, id est in consummationem Ecclesiæ futuram per Christum, et hic secundum perfectionem virtutum, et in futuro secundum perfectam beatitudinem: vel respicientis in finem sæculorum, id est in sextam ætatem, in qua Deus constructurus erat Ecclesiam, ei in finem mundi, quando illam remunerabit æterna beatitudine; *psalmus David*, dico existens *psalmus cantici*, id est nimis jucunditatis. Jucundatur enim in hoc psalmo propheta agens de gloriosa Christi resurrectione futura, quam optat; et de beatitudine justo-

rum primitivorum et hic, et in futuro, quoadhor-
tatur ad cantandum Deo, et psallendum, et prædi-
candum a ii. Acit quoque de universali Ecclesie
constitutione, quomodo fiet, et per quos, et de ascen-
sione Christi. Dicit etiam multos perfectos qui vide-
buntur esse Christus, nequaquam esse. Agit etiam
de futura Ecclesie remuneratione, et in hoc sæculo
de hæreticorum in Ecclesie superatione, et increpa-
tione. Et in his omnibus quæ futura prævidet ju-
cundando, dat exemplum nobis, in his eisdem in
Dei laude jucundari. Jam pars completa est. De alia
vero parte complenda certi existimus. Agit quoque
non oplando, sed concedendo de inimicorum, et hic,
et in futuro damnatione: ut nos perterrendo retra-
hat ab eorum conformitate, et ut magnam esse
Christi potentiam innuat.

Ersurgat Deus Christus, ac si diceret: Prævideo
Christum, secundum hoc quod homo erit, moriturum,
et resurrecturum, et in hoc esse Deum appa-
riturum. Et quia hoc prævideo futurum, concedo et
exopto ut *ersurgat*, Deus per hoc appariturus: et
prævideo quod inimici ejus Judæi, qui in eum insur-
gent blasphemis et tribulationibus, dissipabuntur,
ideo ubique terrarum, *et fugient a facie ejus*, in hoc
sæculo: *et in futuro deficient sicut fumus, et peribunt a facie Dei*. Et hoc concedo, ut *dissipentur hic inimici ejus ubique* 238 *terrarum: et fugiant a facie ejus qui oderunt eum*, id est sponte recedant a cognitione ejus more fugientis: ut excecati nolint eum cognoscere. Et hoc ideo contingat, quia *oderunt eum*, id est odio eum prosequuntur, non ex merito ejus. Et in futuro *deficiant* ob omni quiete, et ab omni commodo quod se putant habituros, qui erunt exaltati flamma odii et prave concupiscentie sue, *sicut deficit*, id est evanescit *fumus* a flamma exaltatus. Vel *deficiant*, in pœnis, id est consumantur et eruciantur, non sic ut ex toto destruantur: *sicut fumus exaltatus deficit*, non ut nihil efficiatur, sed dispergitur ut non appareat. Juxta quod alibi dicitur: «Mors depascet eos (Psal. XLVIII, 13),» et ut magis miseri sint, *sicut fluit cera a facie ignis*, id est sicut inconstans est cera ante præsentiam ignis, *sic pereant peccatores*, antonomastice Judæi scilicet *a facie Dei*, id est a præsentia et a contemplatione Dei remoti, juxta illud quod legitur: «Tollantur impii ne videat gloriam Dei (Isa. xxvi, 10).» Esset enim aliqua eis refrigeratio, si in pœnis constituti, Dei contemplatione perui possent, quod esse non poterit. Consequenter agit de justorum duplici beatitudine, cum dicit:

Et justi epulentur, ac si diceret: Sicut prævideo quod inimici et hic et in futuro damnabuntur; ita prævideo ex opposito, quia justi in hoc sæculo exaltabuntur et exultabunt, et in futuro delectabuntur: et ita concedo et exopto. *Justi epulentur, et exultent in conspectu Dei*, id est reficiantur diversis donis sancti Spiritus, ad modum epulantis, qui variis ferulis reficitur. Et *epulando exultent in conspectu Dei*, id est in anima quam solus Deus conspiciat. Vel

Arsolent in conspectu Dei, id est in hoc quod spem habebunt se Deum in futuro conspecturos. *Et in futuro delectentur in lætitia* beatitudinis æternæ, ubi nullum fastidium erit, sed æterna delectatio est. In hoc enim sæculo aliquando Deo fastidiosus servitur. Hoc autem dictum est de primitivis justis. Facit autem apostropham ad ipsos justos, hortans ad cantandum Deo et psallendum, ut ad lætitiâ illam attingere mereantur, sic: Dico, o justis, quod delectabimini in lætitia. Et ut hoc sit: *Cantate Deo*, id est laudate Deum in contemplatione, theoricæ vitæ studendo: *et psalmum dicite nomini ejus*, in practica vita, id est bene operamini ad honorem nominis ejus. Hoc autem dictum est, quantum ad diversos, ut minus perfecti scilicet practica vita Deum lau-

Bdent, et perfectiores theoricæ. Practica vita est quæ activa dicitur, bene operari, nudos vestire, et cætera similia; sic tamen ut non ex toto terrena sollicitudo ambiatur: theoricæ vero, quæ contemplativa dicitur, omnibus terrenis omissis, solis orationibus, et contemplandis secretis Dei vacare. Non solum cantetis et psalmum dicatis, sed *iter facite ei qui ascendit super occasum*. Hoc dicit quantum ad prædicatores, quod est dicere: Prædicatione vestra facite ejus notitiæ iter in cordibus infidelium, quæ per infidelitatem clausæ sunt: et *iter* facere debetis, cum adeo potens futurus sit quod ascendet *super occasum*, id est conteret morte et in se et in suis, ad modum illius qui rem conerit quam caleat et super quam ascendit. Mors autem occasus recte dicitur, eo quod ad defectum corpus deducit. Et tamen alia causa est quare debetis iter facere ei, quia scilicet illi est nomen *Dominus*. Magis autem dicit, subjungendo: *Dominus nomen illi*, quam si simpliciter poneret *Dominus est*. Innuat enim per hoc, quod nomen hoc proprie et præ cæteris competit ei, et *iter* ei faciendo, *exultate in conspectu ejus*, ac si diceret: Si in faciendo iter persecutio ingruerit, nolite deficere, sed *exultate in conspectu ejus*, id est in spe conspectus ejus; vel *in conspectu ejus*, id est in anima, quam ipse solus conspiciat. Et si exterius in carne tristes appareatis, et exultandum est, cum sitis eos prædicatione vestra superaturi. Nam vobis prædicantibus, *turbabuntur infideles bona conturbatione*, et hoc continget, *a facie ejus*, id est a cognitione ejus Dei, quam nunc ignorant. Ejus dico, existentis *patris orphanorum* in hoc sæculo, et futuri *judicis viduarum*, post hoc sæculum, quod est dicere: Qui Pater est hic vestrum, id est pie patrocinans vobis more piissimi patris ne in tribulationibus deficiatis, qui orphanis 239 estis mortuo patre vestro diabolo. Orphanus proprie dicitur, cujus pater mortuus est; et in futuro iudex erit vestri, ut vos secundum merita vestra juste remuneret, qui viduæ per similitudinem dicimini, eo quod a solatio terrenorum destituti estis, quæ in vobis mortua sunt, soli Deo adhærentes, sicut viduæ a marito sui jam mortui solatio destituitur. Et per hoc eos attrahit ad obediendum ei, in faciendo *iter*, cum et hic pater eorum sit, et in fu-

turo iudex futurus sit. Non solum autem turbabuntur, sed post turbationem, *Deus in loco suo* apparens *Deus inhabitare facit*, id est faciet eos existentes *unius moris in domo*, quod est dicere: Cum ipse Deus sit, potens est, qui inhabitare faciat eos *in domo*, id est perseveranter faciat habitare in Ecclesia, quæ est domus sua, eos factos *unius moris*, id est ejusdem consuetudinis, et ejusdem voluntatis, et ejusdem concordia: quod est ac si diceret: Faciet eos postquam turbati fuerint eundem habere morem credendi, et bene agendi, et sic in Ecclesia perseverare faciet, nec unquam ab ejus participatione aberrando discedere.

Hoc autem quod dicit *in loco suo sancto Deus*, ad hoc interpositum est, ut ostendat in quo comprobari possit eum esse Deum. Dico Deus Christus faciet eos *inhabitare in domo*. *Deus dico in loco sancto suo*, Deus apparens, id est qui comprobatur esse Deus per fideles suos, qui erunt locus ejus in quo inhabitabit, quos adeo gloriosus faciet in miraculis, et in virtutibus et operibus bonis perfectos. Nisi enim Deus esset, non utique tales eos efficere posset. Et quia posset quæri: quomodo faciet inhabitare? ostendit hoc cum addit, sic: *Educat a peccatis vinctos* ipsis peccatis *in fortitudine* ponendos, id est quos ab infirmitate peccatorum expeditos fortes faciet et constantes. Notandum, quod de illis vinctis dicit, qui, licet peccatis graviter onerati, nondum tamen in profunditatem peccatorum deveniunt. Et similiter sicut *vinctos*, *educet eos* etiam qui exasperant Deum, id est qui Deum, cum in natura sit dulcis et mitis, asperum faciunt, nunquam respicere volentes. Qui vero sint illi exprimit, cum addit: Scilicet *eos educet*, qui jam *habitant in sepulcris*, id est in morte cæcitatatis, qui jam desperant salutem, propter peccatorum suorum profunditatem, quod est dicere: Et illos *educet a peccatis*, qui solummodo vincti erunt, nondum tamen mortui, et illos qui jam per desperationem erunt mortui *educet*, et *eos inhabitare in domo faciet*. Sepulera hic pro morte ponuntur, eo quod in sepulcris mortuorum corpora ponantur. Et priusquam eos educas. *O Deus, terra mota*, id est ipsi terreni, et in Judæis, et in gentibus movebuntur de infidelitate ad fidem. Et hoc tunc erit, cum egredereris, id est egredieris apparens in conspectu populi tui, Judaici, qui tui notitiam jam aliquantulum attigit; quod est dicere: Tu qui ei nunc es obscurus, et in magna parte ignotus, apparebis manifeste in conspectu, id est in consideratione fidei populi tui: Et tunc *terra mota* erit ad fidem: cum *pertransieris in desertum*, id est cum a Judæis transiens in notitiam gentium, qui desertum modo sunt, et sine doctrina et lege, et fructu bonorum operum sunt sicut desertum; et ostendit per quos ministros ad fidem movebuntur, addendo sic: Vere *terra movebitur*

Etenim cæli, id est predicatorum *distillaverunt pluviam voluntariam*, id est diverso modo stillabunt doctrinam voluntariam gratis, et sine pretio datam, vel voluntariam, id est gratuita Dei voluntate datam,

A sine quolibet merito illius terræ. Et vere diverso modo stillabunt doctrinam, ut capacioribus magna, minus vero capacibus parva loquantur. *Pluviam* dico procedente *a facie Dei*, id est a cognitione et illustratione et præsentia Dei, et non recentis Dei, sed Dei *Sinai*, id est Dei datoris veteris legis, et Dei Israel, id est Jacob; ac si dicas: Qui etiam ante legem in Sinai datam, existens fuit Deus, vel *Deus Israel*, id est novi populi videntis Deum in contemplatione; quod est dicere: Deus est et veteris legis et novæ. Sinai vero interpretatur *tentatio*. Unde bene pro lege veteri ponitur, quæ causa erat per prævaricationem sui peccandi, sicut tentatio 240 peccare facit. Peccata namque prohibebat, non ad cessandum adjuvabat. Unde Apostolus: « Peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me (Rom. vii, 11). » Vel quia in Sinai fuit data, Sinai pro lege ponitur. In hoc enim damnat impiorum Judæorum errorem, qui eum Deum esse denegant, cum dicat non recentem Deum esse, sed Deum Sinai, et Deum Israel. Dico quod *pluviam* distillabunt cæli, et illam *segregabis Deus* a perdendis, et hoc *hæreditati tuæ*, id est ad opus fidelium qui participes erunt hæreditatis tuæ, scilicet beatitudinis æternæ; vel qui erunt hæreditas tua, quos tu per prædicationes excoles, et in eo multum eos attentos reddit, et subditos, cum eis dicit solummodo dandam esse rem adeo sanctam et pretiosam. *Et infirmata est*, id est infirmabitur ipsa terra in nequitia sua, propter *pluviam voluntariam*. Tu vero, qui ad hoc potens es, *perfectisti eam*, id est *perfectam* facies in omni bono postquam fuerit infirmata. Vel sic: Dico quod segregatim dabis *pluviam hæreditati tuæ*, et hæreditas *infirmata est*, id est infirmabitur in tribulatione carnis propter suspensionem; quod est dicere: Qui doctrinam suscipiens, et obedire sataget, multis tribulationibus infirmabitur ab impiis. Tu vero qui potens es, *perfectisti eam*, id est: sed quia propter te infirmabitur, tu perfectam facies eam in futuro, et omnino beatam, ac si dicat: Non est curandum si infirmetur pro pluvia; infirmatio enim illa, causa erit, quia eam in futuro perficies. Et hoc totum ab illo loco, ubi dicitur *Deus in loco*, æquipollens est, ac si sic ordo poneretur: Per hoc *turbabuntur* gentes, quod *cæli* distillabunt *pluviam*, per quam *terra* movebitur, id est turbabitur bona turbatione, cum egredieris in conspectu populi tui, et pertransieris in desertum. Et tunc *educes vinctos*, et eos qui *habitant in sepulcris*, et sic *inhabitare facies in domo*, et post dimittes tribulationibus infirmari, et in futuro perficies. Notandum quod cum idem sit *turbabuntur*, et *terra mota est*, ideo repetitum esse ut ostendat quando movebitur, et per quos. Quia vero dixerat, *segregabis hæreditati tuæ*, dedit intelligere quosdam esse qui non sunt in hæreditate; ideoque determinat qui sunt dicendi esse in hæreditate, ut sic appareat, qui in ea non sint, et ita esse in easatagunt, et hoc sic dicit: Dico quod *pluviam segregabis hæreditati tuæ*. In ea autem hæreditate *habitabant*, id est perse-

veranter manebunt *animalia*, id est illi qui sunt mansueti et simplices, sicut illa quæ vulgariter dicuntur animalia, boves scilicet, et non cujusque modi animalia, sed *tua*, id est tui fidem et dilectionem habentia, et jugo tuæ subjectionis subdita sicut animalia jugo subjeci idonea sunt. Multi namque sunt qui tametsi mansueti videantur, jugo tamen Dei non subjiuntur. Per hoc autem innuitur quia illi qui non sunt *animalia* Dei, non sunt in ejus hereditate. Ostendit autem doctrinam Dei non esse bonis austeram, ut nolentes recipere ad eam attrahat, sic : Dico quod *pluviam segregabis hereditati tuæ*, quæ non erit ei austeram, sed tu *Deus parasti*, id est parabis illam *pluviam pauperi*, id est ad opus pauperis hereditatis, scilicet quæ pauper erit spiritu. Et in *dulcedine* parabis, id est ita ut sit ei dulcis. In *dulcedine* dico *tua*, id est a te data, ac si dicat : Illam etiam dulcedinem a se non habebunt, sed a te. Et per hoc eam humiliat, ne a se boni aliquid esse existimet. Ostendit quoque prædicatoris doctrinam per liberum arbitrium a facie Dei non suscipere, sed a Dei dono habere, ut per hoc eos humiliet, et ut addat sic : Dixi quod *cæli stillabunt pluviam a facie Dei*. quam tamen a se non habebunt, sed *Dominus dabit verbum* prædicationis, quam superius *pluviam* vocavi, *evangelizantibus*, id est prædicatoribus, quos cælos vocavi. Et illud *verbum dabit cum virtute* multa, id est cum multiplici miraculorum virtute, ut non solum in prædicatione potentes sint sed etiam in miraculis : et per hoc etiam exponit quid vocaverit *pluviam*, et quos cælos. Dominus dico, *rex virtutum*. **241** *dilecti dilecti* existens, id est rector ipsorum evangelizantium, qui per emphasim dicentur virtutes Christi, *dilecti* a Deo Patre, secundum quod Deus, cum ei sit consubstantialis, et *dilecti*, quod homo cum futurus a peccatis omnibus sit immunis. Virtutes dicentur, eo quod omni virtute pleni erunt, et hoc est ac si diceret, *dabit evangelizantibus* et potentiam prædicandi, et miracula faciendi, et plenitudinem virtutum : quia hæc tria ad Ecclesiæ instructionem erunt utilia. Non enim eorum prædicationi crederetur, nisi miracula operarentur. Si vero et bene prædicarent, et miracula operarentur, et virtutibus carentes, male viverent, magi viderentur, et sic eis minime crederetur.

Dabit igitur et prædicare, et miracula agere, et bene vivere. Et non tantum *dabit verbum evangelizantibus*, et non tantum *Rex erit virtutum* ne deficiant, sed et *dabit dividere spolia*, id est dabit potestatem distribuere alios fideles, qui erunt spolia ablata diabolo per ipsos evangelizantes, ut alios faciant diverso modo in Ecclesia prælatos, alios vero subiectos. Dico *dabit dividere spolia*, et hæc divisio erit *speciei domus*, id est ad opus speciei Ecclesiæ, scilicet ut Ecclesia quæ domus Dei est speciosior sit, propter diversitatem filiorum suorum. Juxta quod Apostolus dicit : « Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes (1 Cor. xii, 28). »

A Facilius apostropham ad ipsa spolia, adhortans ut dormiant *inter medios cleros*, ostendens quam utilitatem inde habebunt, sic : Dixi quod *dabit eis dividere spolia*. Et, o vos *spolia*, ut sitis species *domus* Dei Ecclesiæ, *dormite inter medios cleros*, id est, quiescite ad modum dormientis *inter mediatos cleros*, quod est dicere : Sic quieti estote, ut sitis in medio duorum clericorum. Mediatam namque dicimus, quæ media habent. Clerus *electio* interpretatur, Ponitur ergo *clerus*, et pro multitudine filiorum hujus mundi, qui terrena magis quam cælestia eligunt, et pro multitudine civium supernorum, qui a Deo electi sunt. Sive *clerus* pro bonis temporalibus ponitur, quæ a terrenis eliguntur, et pro bonis cælestibus, quæ a viris sanctis eliguntur. Fideles B autem illi dicuntur dormire *inter medios cleros*, id est quiescere in medio harum duarum electionum, scilicet temporalium bonorum et cælestium, vel in medio sæcularium virorum et civium celicorum, qui jam egressi electionem terrenorum bonorum et jam spreta conformitate sæcularium virorum, cum bene vivendo ad cælestia bona tendant, et ad consortium civium supernorum, non lamen prope rant murmurando de dilatione electionis, quam expectant : neque revertuntur ad sæculares electionem, quam jam egressi sunt et spreverunt, sed in medio harum duarum dormiunt, id est quiescent bene vivendo, sic ut ad spretam non redeant, et ad eam quam expectant patienter non præproperent. Tunc autem præproperarent, si ante tempus a Deo dispositum, ad eam se non attingere dolerent vel sic adaptatur littera, ut sententia sit eadem.

Dormite id est quieti estote, non præproperantes existendo *inter medios cleros*, id est, inter collectiones fidelium, quæ sunt cleri id est electæ a Deo, et sunt medii cleri, inter terrenum clerum et cælestem clerum quiescentes ; ut jam terrenum reliquerint, et ad cælestem nondum pervenerint. Et hoc totum est, ac si diceret : Dormite existendo inter collectiones justorum, qui sunt cleri medii, inter duos cleros terrenum et cælestem.

Nam si dormiat *inter medios cleros*, id est, si non murmurantes, non præproperantes, sed dormientes, id est patienter expectando, quiescentes maneat in medio duarum electionum, temporalis scilicet et cælestis : eritis *deargentatæ pennæ columbæ*, id est eritis sublimantes Ecclesiam bona vita et oratione, et etiam prædicatione vestra ad similitudinem pennarum, volucrum sublimantium, dum eam per aerem devehint. Columba quidem Ecclesia dicitur, eo quod simplex sit et sine felle blasphemie **242** in Deum et in proximum, ad similitudinem columbæ, quæ avis simplex est et sine felle. Juxta quod de ea Sponsus in Canticis testatur : « Una es columba mea (Cant, vi, 8) » etc. Et tales *pennæ* quæ erunt *deargentatæ*, id est argentæ, scilicet in constantia perfectissimi eritis, ut per ictus tribulationum, ne deficiatis : sicut merum argentum ad ictus non crepat mallei. Et non solum pen-

næ eritis sed etiam *posteriora dorsa ejus*, scilicet A
Ecclesiæ. Intransitive dictum est, ac si diceret :
Eritis tales posteriores in Ecclesia, qui eritis dor-
sum, id est digni quibus imponatur onus regiminis
Ecclesiæ : quasi posteriores partes corporis, quas
nos dorsum dicimus, et habiles sunt ad onus defe-
rendum, quod est ac si diceret : Eritis dorsum Ec-
clesiæ, id est digni prælatione Ecclesiæ, scilicet di-
gni ut episcopi sitis vel presbyteri, et cæteri in Ec-
clesia prælati, qui subjecta Ecclesiæ membra præ-
dicatione et exemplo bonæ vitæ, et oratione vestra
portetis. Vos dico *in pallore auri* abundantes, id est
in pallido auro, scilicet in perfectione virtutum,
quæ designatur per pallidum aurum, quod perfecti-
onem est illo auro, quod album nimis est, vel rubrum
sicut cuprum ; quod est dicere : Merito eritis præ-
lati Ecclesiæ, quia eritis perfecti in omni virtute.

Vel sic versus iste exponitur : O spolia dormite
inter medios cleros, id est, usque ad dormitionem
mortis, studendo moramini inter cleros, id est inter
multos libros veteris et novæ legis, et non inter
omnes libros, cum multi eorum sint apocryphi, sed
inter medios, id est inter illos qui sunt communes
catholicis viris et auctorizabiles, qui a papa Gelasio
bene numerantur. Medium pro communi ponit, quia
res quæ in medio circumstantium ponitur solet eis
esse omnis. Clerum quidem dicimus usualiter cle-
ricorum multitudinem. Ideoque cleros hic ponit
pro multitudine librorum utriusque legis. Et non
hic denotatur interpretatio vocis hujus, quæ est
clerus. Et bene ponit *inter*, ac si diceret : Usque ad
dormitionem studete in auctorizabilibus libris, sic
ut sitis inter eos, id est in medio eorum confirmantes
alteros per alteros : novos scilicet per veteres, et
veteres per novos. Dico dormite ; nam *si dormiatis*
inter medios cleros, id est si usque ad dormitionem
studeatis in medio auctorizabilium librorum, eritis
pennæ columbæ, id est sublimatores Ecclesiæ, hoc
non mutatur, et tales *pennæ* quæ eritis *deargentatæ*,
id est habentes argentum, scilicet intellectum ad
litteram qui nitidus est ut argentum, et non solum
pennæ deargentatæ, sed etiam *posteriora dorsi ejus*,
scilicet Ecclesiæ, eritis, id est digni ad onus regi-
minis Ecclesiæ deferendum ; hoc quoque non muta-
tur. Vos dico *in pallore auri* abundantes, id est in
pallido auro, scilicet in mystico intellectu, quem Græci
anagogen dicunt, qui per pallidum aurum, quod
reliquo omni auro perfectius est, designatur eo quod
longe sit perfectior intellectu illo qui ad litteram
est ; quod est ac si diceret : Digni eritis ut *pennæ*
sitis Ecclesiæ, et dorsum, cum et intellectu ad lit-
teram, et mystico abundaveritis. Habent autem qui-
dam expositores, *in virore auri*, juxta quos sic expo-
nitur : *Si dormiatis inter medios cleros*, id est in me-
dio auctorizabilium librorum, eritis *pennæ colum-
bæ*, id est sublimatores Ecclesiæ. Hoc non mutatur.
Et *deargentatæ pennæ* : in hac sententia proprie po-
nitur *deargentatæ*. Deargentatum enim dicitur quod,
cum exterius habeat argentum, interius aliud habet.

Sic ergo exponitur : Exterius in ore claram et
resonantem facundiam habebitis quæ per argentum
designatur, quod clarum est et nitidum, et melius
omni alio metallo resonans, et non solum *pennæ*,
eritis, sed et *posteriora dorsi ejus* Ecclesiæ, id est
latores regiminis ejus. Hoc etiam non mutatur. Vos
dico abundantes *in virore auri*, id est in virore pro-
cedente ex auro, scilicet in charitate, quæ semper
in unoquoque fideli viridis est, et nunquam marcida,
quæ procedit ex interiori sapientia, quæ perfecta
est ut aurum et pretiosa. Dicitur quidem a multis
quia aurum optimum aliquando colorem habet viro-
ri vicinum. Velsic : Eritis *pennæ deargentatæ*, id est su-
blimatores nitidi in omni virtutum et operum perfec-
tione, sicut argentum, et hoc in hac vita, et in futura
B 243 eritis *posteriora dorsi ejus*, id est portitores
ejus Ecclesiæ *in pallore auri*, id est in pallido auro
scilicet in perfecta beatitudine, quæ per pallidum
aurum quod perfectum est accipitur, id est eritis
tales filii ejus Ecclesiæ, qui in futuro magnum et
gravidum pondus æternæ beatitudinis in vobis de-
feretis, ad modum dorsi quod onus deferit ; quod est
dicere : Et hic nitore virtutum, et operum, et præ-
dicationis Ecclesiam sublimabitis, et in futuro præ-
mium beatitudinis æternæ deferetis. Notandum,
quod in superioribus omnibus sententis postquam
eos pennas dixit, non superfluo dixerit eos dorsum.
Multi namque sunt *pennæ*, id est bona vita suasu-
blimatores Ecclesiæ, qui non sunt dorsum, id est
prælati. In hac autem ultima sententia pennas et
dorsum esse diversa perpatens est, cum unum in
præsentia accipiat, pennæ scilicet, aliud vero in
futuro, hoc est dorsum. Versus autem qui sequitur,
scilicet *dum discernit*, etc., duobus modis continua-
tur, sic tamen ut expositio non mutetur. Nam si ac-
cipiamus cleros pro duabus electionibus, terrena
scilicet et cælesti, sic continuatur : Dixi dormite
inter medios cleros, id est quieti estote in medio
duarum electionum, et *si dormiatis*, ostendi quod
inde sitis assecuturi. Non est autem horarie dor-
miendum, sed tandiu *dum*, id est tandiu *rex cæ-
lestis*, id est Deus Pater, *discernit reges super eam*
columbam, id est ordinat multos prælatos super
Ecclesiam, ut dominetur ei bona dominatione
regendo eam ; quod est dicere : Tandiu est dor-
miendum, quandiu hæc præsens vita durat, in qua
Deus *discernit reges super eam*. per hoc autem ipsos
prælatos subjectis commendat, cum a Deo dicit
eos super subjectos ordinari.

Notandum, quod nulli dormient *inter cleros* per
totam hanc vitam, cum non sint semper in hoc
mundo victuri, sed quantum ad omnes dictum est.
Inter omnes enim hanc dormitionem complebunt,
non unusquisque totam, sed unusquisque partem in
statu suo. Unus quidem viginti annos, alii vero tri-
ginta ; alii autem magis, alii minus, et sic de genera-
tione in generationem succedendo ; et unusquisque
in statu suo dormiendo per totam vitam istam dor-
mient *inter medios cleros*. Si vero cleros accipiamus

pro librorum multitudine veteris et novæ legis, sic continuatur : Dico eritis *pennæ*, et hoc tandiu, dum rex cælestis discernit reges super eam, id est per totam hanc vitam eritis *pennæ*, unusquisque scilicet in suo statu de generatione in generationem. Qui reges dealbabitur nive, id est puritate et candore fidei, quæ per nivem bene denotatur, eo quod res candidissima est; in *Selmon*, id est per Christum, qui congrue per *Selmon* accipitur. *Selmon* enim interpretatur umbra. Per umbram quippe refrigerium intelligitur, cum umbra laborantes æstu refrigerare solet. Unde per *Selmon* Christus denotatur qui umbra est perfectæ refrigerationis. In hoc autem prelatos humiliat, ostendens non per se dignos esse ut reges super Ecclesiam discernantur; sed per Christum, a quo prius fidei candore dealbantur. Diceret aliquis : Eritne Christus potens eos dealbare ? ad quod sic addit : erit utique. Christus enim erit *mons Dei* Patris, id est sublimatus a Deo Patre in omni potentia. Juxta quod in Evangelio dicitur : « Dedit ei omnia Pater in manu (Joan. iii, 35) : » Et talis mons qui erit *mons pinguis*, id est redundans pingui et perfecta sapientia, qua suos nutrit et confortat ad modum pinguis montis, qui inhabitantia in se animalia pinguius pascuis suis impingat et confortat. Et cum sit pinguis in sapientia et doctrina, quantum ad perfectos, erit *mons coagulatus*, id est lacteus, quantum ad minus perfectos, scilicet nutriendos eos parva doctrina, ad modum pueri, qui lacte nutritur. Coagulum quidem proprie lactis est. Unde per coagulatum, lacteus convenienter accipitur.

Et cum sit *mons pinguis*, quantum ad perfectos, et *mons coagulatus*, quantum ad imperfectos, erit etiam *mons pinguis*, quantum in se, id est abundans omni perfectione sapientiæ et virtutum. Et cum iste solus sit futurus *mons pinguis* : ut quid vos Judei suspicamini, id est suspicaturi estis, montes coagulatos esse hunc montem 244 pinguem. Injuste utique estis suspicaturi. Hoc autem corrective ponit, ac si diceret : Multi erunt sancti, qui præ nimia sanctitate sua putabuntur esse ille *pinguis mons* Christus, sicut Joannes, Jeremias, et cæteri tales, sed tamen erunt coagulati montes, non pingues, ad comparisonem ejus, id est erunt lactei, parvi scilicet in doctrina et sapientia ad comparisonem ejus. Quos igitur, cum sint coagulati, nolite suspicari esse illum pinguem montem. Dico quod *Selmon mons pinguis* erit, et adeo *pinguis* quod mons erit in quo beneplacitum est Deo, id est bene placebit Deo ex toto, ut in nullo displiceat, ac si dicat : Quamvis in montibus aliis placeat Deo, in eorum sanctitate tamen erit aliquid in quo ei displiceat. Nemo enim mundus a sorde, nec infans cujus unius diei vita super terram. Sed cum iste *pinguis mons* a peccato futurus sit immunis, in eo bene placebit per omnia Dei Patri. Juxta quod idem in Evangelio testatur : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. iii, 17). » Hoc est ac si diceret : In perfectione cujus montis

A bene placebit Deo, et etiam bene placebit Deo Patri habitare in eo monte pingui, et vere placebit ei habitare in eo monte, scilicet in *finem* in Dominico homine. *Etenim habitabit in eo in finem* habitationis, id est in perfecta habitatione, scilicet ut ei personaliter uniatur, et sic in eo habitet in perpetuum. Hoc autem quod dicit, *etenim habitabit in finem*, determinatio est qualiter inhabitabit. Facta adhortatione ad spolia, et facta commendatione montis pinguis, revertitur ad hoc quo agere incepit de prædicatoribus, et Ecclesiæ constitutione. Et in primis ipsos apostolos commendat, ut subjectos eis, magis subjectos et obediens faciat, et hoc sic dicit : Dixi quod Dominus dabit verbum evangelizantibus, qui accepto verbo cum multa virtute, erunt *currus Dei*, deferentes Deum in notitiam hominum cum concordia prædicationis, sicut currus ab equis concorditer tractus fert aliquem. Tametsi namque prædicator a prædicatorum in littera diversa sonare videatur, in eorum tamen sententia, concordia est intellectus. *Curus* dico existens *multiplex decem millibus*, quod est dicere : Collectio illa prædicatorum, multos habebit prædicatorum, decem millia scilicet, id est tales qui juste denotantur per hunc numerum, qui est decem millia, scilicet qui perfecti erunt in sanctitate et in fide solidi ad similitudinem hujus numeri, qui est decem millia, qui ab arithmetice dicitur perfectus et solidus, eo quod in solidum corpus videatur crescere, in corpus scilicet quantitatem, non in corpus substantiam, quod videlicet corpus ex superficiebus componi dicitur, quæ iterum superficies ex lineis constituuntur. Ponatur centum iste numerus, ut linea, et multiplicetur centum per denarium numerum, et dicatur : decies centum fiet mille, qui quasi superficies ab arithmetice dicitur ex decem lineis composita, scilicet ex decies centum. Multiplicetur quoque superficies hæc, quæ est mille, per denarium et centenarium numerum, et dicatur centum decies decies, quod est dicere : Decies mille, fiet decem millia, quod solidum corpus est, ex decem superficiebus compositum, scilicet ex decem millibus. Perfectus autem est, cum ultra millenarium numerum altior numerus nequaquam inveniatur. Cum sic igitur perfectus sit iste numerus, et solidus, rectissime per decem millia, prædicatorum accipiuntur, qui in virtute et opere, et in fide erunt solidi.

Et illa millia erunt lætantium, id est illi multi prædicatorum, perfecti et solidi erunt lætantes in tribulationibus, non deficientes timore ipsarum tribulationum. Et ideo lætantia erunt illa millia : quia Dominus erit in eis spiritaliter in *Sina*, id est in tentatione tribulationum, ne deficient. *Sina* quippe tentatio dicitur, scilicet in *sancto* erit in eis, id est in sanctitate, ut eos sanctos faciat, et constantes in ipsa tentatione, juxta quod idem in Evangelio testatur : « Ecce ego vobiscum omni diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. viii, 20). » Ostendit autem quomodo fiet currus, faciendo apostropham

245 ad Deum cum gratiarum actione, sic: Dixi quod fient *currus*, et per hoc fient *currus*: et habitabis in *eis* in *Sina* in *sancto*, quod ascendisti in *altum*, id est ascendens in coelum secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, non es localis, et per ascensum tuum, mittendo Spiritum sanctum in eis, fient *currus* tuus. Nisi enim abires, Paracletus, ad eos non veniret (*Joan.* xvi. 7). Et tu ascendens *cepisti captivitatem*, id est capies tecum et duces sanctos patriarchas et prophetas, qui ante adventum tuum morientes, captivi in inferno detinebuntur, quos resurgendo inde educes, et ascendendo tecum deduces. Per hoc autem vivos allicit ad obediendum sibi, ut et ipsi deducantur. Non solum autem *captivitatem* capies, sed etiam in *hominibus*, id est inter illos qui erunt homines adhuc in carne viventes *accepisti*, id est accipies *dona*, quod est dicere: Ex hominibus quosdam accipies per doctrinam *currus* tui, qui erunt dona tua, a tuo tibi scilicet Patre donandi. Hoc autem ostendit a parte, sic: Vere accipies quosdam ex hominibus, qui erunt dona tua.

Etenim accipies, o Dominice homo, non credentes inhabitare Dominum Deum, scilicet quosdam ex Judæis, qui erunt *non credentes inhabitare* in te *Dominum Deum*, qui hoc dicturi sunt verbum: « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan.* ix, 16). » Per hanc autem partem de Judæis innuit, quod etiam de gentibus partem accipiet. Facit autem apostropham ad auditores, enuntians salutem per Dominum futuram. Sic dixi, quod Dominus Jesus ascendit in *altum*, et accipiet *dona* in *hominibus*, et ipse *benedictus Dominus*, id est exaltatus Dominus existens, *die*, id est per illuminationem gloriæ suæ, quæ per diem accipitur, eo quod illuminat fideles, ad similitudinem diei mundum illuminantis: *Quotidie*, id est assidue de die in diem, *faciet nobis prosperum iter salutarium nostrorum*, id est salvationum nostrarum; quod est dicere: Illuminatio ejus nobis erit iter ad salvationes, ides: ad peccatorum remissiones, et ad vitam perpetuam obtinendam, id est illuminatio gloriæ ejus salvabit nos a peccatis, et ad vitam reducet. Cum dicit *nobis*, adjungit se fidelibus novæ legis, ostendens se jam fide Ecclesie membrum esse, ac si dicat: Et me ante tempus plenitudinis existentem, et fidem ejus habentem et illos quos in tempore plenitudinis assumet, *salvos faciet* a peccatis illuminando nos gratia sua spiritali, et ad vitam quam amissimus reducet. Nullus enim adeo sanctus exstitit, qui ante tempus plenitudinis a peccatis originalibus salvaretur. Et bene ponit *quotidie prosperum iter faciet*; quotidie namque fideles per gratiam Dei veniunt ad salvationem, unusquisque in suo statu. Dominus dico existens *Deus noster*, cui facimus locum deitatis in nobis obediendo, et nos ipsi subdendo, et existens *Deus salvos facienti*, potens, id est qui potens erit ad salvandum nos. Et hoc idem est quod superius posuit, *prosperum nobis*

iter faciet salutarium nostrorum; sed ad Dei laudem magnificandam repetitum est, et quamvis potens erit ad salvos suos faciendum, tamen *exitus Domini* illius, revera et antonomastice Domini existentis, erit *exitus mortis*. Quod est dicere: Exiet ad gloriam resurrectionis et immortalitatis per mortem. Juxta illud: « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (*Luc.* xxiv, 28); » ac si dicat: Ne existimetis me impotentem, quia morietur; nam per mortem exiit ad gloriam. Et per hoc innuit quia et fideles exiunt per mortem similiter ad gloriam. Et in hoc innuit non debere eos contristari de hoc quod sunt morituri.

Cum vero bis dicit *Dominus Domini*, ad laudem ejus hoc facit: ac si dicat: Illius Domini dicit, qui antonomastice Dominus est, cui omnis creatura subdita est. Quia vero dixerat eum moriturum, ne aliquo modo videretur eum depressisse, commendat eum sic: Dico quod *exitus Domini* erit *mortis exitus*. Veruntamen Deus existens, ipse qui Dominus simpliciter credetur, *confringet capita inimicorum suorum*, id est confringet potestatem spirituum malignorum, qui sunt capita infidelium, qui inimici Dei sunt. Et digne quidem capita infidelium dicuntur, quia eis dominantur, **246** sicut caput membris omnibus dominatur. Quod est dicere: Auferet malignis spiritibus potestatem, ne illis qui modo ei male vivendo inimicantur, dominari possint. Et *confringet verticem capilli per ambulatium in delictis suis*, id est superbiam levitatis eorum qui perambulant in delictis suis, id est perseverant eundo de delicto in delictum. Quod est dicere: Per hoc *confringet* in eis *capita*, id est potestatem capitum, quod confringet in eis superbiam, quæ procedit ex eorum vanitate, per quam eis capita dominantur. Vertex quidem quia alta pars est in homine, recte superbiam designat, quæ plus nimio mentem exaltat. Capillus vero quia levissima res est, et omni vento facillime cedens, pro vanitate competenter accipitur. Hoc autem ab auctoritate ostendit, sic: Vere Dominus *confringet* inimicos, convertendo eos ad se.

Nam Dominus dixit hoc mihi interius, spiritali revelatione, *Ex Basan*, id est ex confusione convertam quosdam, id est convertam quosdam ad me de inimicis meis: propter *Basan*, id est propter confusionem quam in se habebunt, de peccatis suis vecundando et gemendo. Basan quippe *confusio* dicitur. Cum dicit *ex Basan*, illud ex causativo ponitur. Ostendit autem per partes quos convertet, addendo sic, scilicet *convertam in profundum maris* existentes, id est illos qui profundi erunt in amaricatione vitiorum. Per hanc vero partem innuit quia multo magis convertet quosdam, nondum existentes in profundo maris. Facit autem apostropham ad Deum, cum gratiarum actione, sic: Dixi o Deus, quod convertes et confringes inimicos, et usque adeo confringes, *ut pes tuus intingatur in sa igni*, id est inimici facti pes tuus, id est disem-

sores tui qui te per mundum discurrunt confitebuntur, intingantur in sanguine martyrii. Exprimit autem ad quod efficiuntur *pes* cum subdit: *Pes* dico ex inimicis factus, *lingua canum tuorum*. Imtransitive dictum est, ac si diceret: Qui discussores ex inimicis efficiuntur linguosi tui canes: et hac *a teipso*, non a libero arbitrio suo. Quod est dicere: Facies eos similes linguosis canibus, qui fidelia animalia sunt dominis suis, et inimicis oblatrantes, ut ipsi similiter tibi fideles, hæretici et omnibus infidelibus oblatrent ubique gentium discurrunt, et doctrinæ semina spargentes, pro qua etiam non dubitabant intingere in sanguine martyrii. Quia vero pede currunt, *pes* pro discursoribus haud incongrue sumitur. Per hoc autem intingentur in sanguine quia viderunt ingressus tuos, id est videbunt gressus tuos, *Deus*, id est quod tu per mortem gradieris, Ideoque tui exemplo intingentur. In alia translatione habetur: *Viderunt itinera tua*. Qua de re et ingressus pro gressus positum esse colligimus. Ne vero inconveniens videretur cum *Deum* esse, et per mortem gradi confirmat hoc, ad instructionem auditorum, apostropham ad eos faciendo, sic: Dico quod videbunt gressus tuos. Et vere, o auditores, gressus tales erunt *Dei mei, regis mei, qui est*, id est habitabit in sancto Dominico homine; ac si dicat: Verbum Dei Deus meus existens cuicumque Deus non videatur et rex meus, secundum quod in sancto erit, gradietur per mortem, id est sanctus ille ipsi personaliter unitus morietur. Quod est ac si dicat: *Deus verbum dabit* eis exemplum moriendi gradiendi per mortem. Et ideo adhuc intingentur in sanguine, quia prævenierunt principes, id est apostoli, qui principes erunt Ecclesiæ, prævenient eos in intinctione sanguinis. Quod est dicere: Non solum Deus dabit eis exemplum intingendi, sed et apostoli qui prius intingentur.

Quoniam autem dixerat eos *principes*, ne videretur de principatu suo superbiere, addit: *principes* dico *conjuncti psallentibus*, id est qui conjungentur minoribus fidelibus bene operantibus, ut cum eis sint unus corpus Ecclesiæ, sic. Quod est dicere: Non dedignabuntur conjungi subditis, ut unus sint cum eis, sed una collectio cum eis erunt. Exprimit autem quibus psallentibus conjungentur, cum subiungit, scilicet erunt in medio *juvenularum tympanistrarum*, id est erunt existentes inter illos fideles ut sint una collectio cum eis, qui juvenulæ dicentur, eo quod in fide juvenes erunt, id est noviter ad fidem accedentes. Tympanistriae vero dicuntur, eo quod in tympano Deum laudabunt, id est carnis mortificatione, quæ tympanum intelligitur: quod musicum instrumentum est mortuorum animalium pellibus involutum. In hoc autem dant exemplum humilitatis, ne aliquis in Ecclesia prælatus contra subditos extollatur. Tympanistriae quidem subditos fideles feminine dicit, eo quod imperfectiores sunt apostolis in sanctitate, sicut femininus sexus imperfectior et debiliior est masculino.

Faciendo vero apostropham ad eos quos superius vocavit Dei pedes et linguosos canes, adhortatur ad benedicendum Deum, habitando in communitate Ecclesiæ, non superbe dividendo se ab ea, quod Deo esset ingratum, quandoquidem *principes conjuncti* erunt juvenculis. O vos convertendi ex *Basan* futuri pedes Dei, nolite superbiere de hoc quod pedes eritis, sed in Ecclesiis, id est in communitate Ecclesiarum de Judæis existentes, quas juvenculas vocavi. *Benedicite Domino Deo*, id est laudate illum Dominum qui Deus est potens remunerare laudem vestram, laudate scilicet voce, vita, et pro eo moriendo. *Dico benedicite Deo*, quod benedicere procedat de fontibus *Israel*, id est de exemplo fontium, id est Ecclesiæ, scilicet laudate eum in communitate Ecclesiæ de Judæis persistendo, sicut apostoli, qui dicuntur fontes Ecclesiæ, eo quod eam doctrina sua potant. Nihil enim proficeret bene facere, si superbiendo discederetis ab Ecclesiæ collectione. Juxta quod Apostolus testatur: « Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3). » Tunc quidem discederis ab Ecclesia, si vos solos sanctos esse judicantes, illos de Ecclesia judicaretis esse solummodo peccatores et indignos conversatione vestra, et sic charitatem erga eos non haberetis.

Diceret aliquis: Qui erunt fontes illi? Ad hoc autem sic respondet, *ibi*, id est inter illos fontes erit *Benjamin adolescentulus*, id est Paulus qui erit de tribu Benjamin, sicut idem testatur ad Philippenses. « Ego circumciscis octava die ex genere *Israel* de tribu Benjamin (Phil. iii, 5), » etc. Dicitur autem Paulus *adolescentulus*, eo quod ultimus apostolorum ad fidem venerit: non quod in fide et sanctitate imperfectior exstiterit, qui ideo abortivum se testatur sic: « Novissime omnium tanquam abortivo visus est, et mihi (I Cor. xv, 8). » Dico quod Benjamin, id est Paulus est futurus inter apostolos: et hoc in mentis extasi, id est per excessum mentis, scilicet extasim mentis in qua erit pergens Damascum, quando circumfulgebit eum lux de cælo, sicut in Actibus apostol. legitur (Act. ix, 3). Vel sic: *Benjamin* erit ibi existens in excessu mentis, id est qui erit in contemplatione secretorum cælestium scilicet cum rapietur usque ad tertium cælum, et audiret arcana verba quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4). Vel sic: *Benjamin* erit ibi. et hoc in excessu mentis hominum, id est in stupore. Stupebunt enim multi ejus conversionem audituri, cum prius Ecclesiæ persecutor futurus sit: Et ibi etiam, id est in collectione fontium *Israel* erunt principes *Juda*, et principes *Zabulon*, et principes *Nephtalim*, id est cæteri apostoli, quorum quidam erunt de tribu *Juda*, quidam de *Zabulon*, quidam vero de *Nephtalim*. De his enim tribus volunt quidam expositores apostolos fuisse, et si forsitan scriptum aliqui non habeatur. Quod hic denotat Propheta ad evidentiam prophetiæ suæ. Vel per *Judam* qui con-

fessio dicitur, fides accipitur; ex qua confessio Dei A generatur. Per Zabulon autem qui *fortitudo* sonat, spes intelligitur, quæ fortes in passione fideles facit. Per Nephtalim vero quæ dicitur *dilatatio*, charitas denotatur, quæ usque ad inimici etiam dilectionem dilatat. Apostoli quippe principes fidei, spei et charitatis Ecclesiæ exstiterunt, cum ista tria habenda esse prædicaverunt. *Principes* dico futuri *duces* illorum scilicet Israel, id est Ecclesiæ totius. Illorum autem etsi casus pluralis sit, ad Israel, qui singularis casus est congrue refertur. Est enim in sensu pluralis, in litteratura singularis.

Enuntiata 248 Ecclesiæ constitutione, orat Deum Patrem ut officio Filii istud quod prophetizavit compleatur, sic : Dixi quod gentes turbabuntur, et terra movebitur, et Deus confringet capita B inimicorum, et convertet eos ex Basan : et cætera talia quæ prædixi fient. Et ut hæc omnia compleantur, *Manda Deus Patër hoc virtuti tuæ*, id est impone hoc officium Filio tuo, qui per emphasim erit virtus tua, per quem diabolum mirabiliter expugnabis. Et postquam hæc per Filium compleveris, *confirma hoc* quod operatus es, id est *quod operatus es in nobis*. Quod est dicere : Constitue Ecclesiam ex utroque populo, et perfectam fac in omni sanctitate, et post eam confirma, ne deficiat. Cum dicit *nobis*, confert se in Ecclesiam futuram, quia fide iam Ecclesiæ membrum erat. Dico, *manda*, id est impone negotium constitutionis Ecclesiæ Filio tuo : Incipiens a templo sancto tuo, quod est in Hierusalem, id est incipiens constituere ipsam Ecclesiam ab il- C lis convertendis, qui existentes in Hierusalem, id est in Judaico populo, erunt templum sanctum tuum, in quibus fidelibus factis spiritaliter habitabis. Quod est dicere : A Judeis sit principium Ecclesiæ. Hierusalem vero quia civitas est in Judæa, pro Judaico populo congrue sumitur. Et si hoc Filio mandaveris, *tibi offerent reges munera*, id est multi ex gentibus et Judeis reges sui ipsius facti, offerent sese tibi munera, ut suas voluntates postponendo, se tibi subjiciant, et tibi soli obediant. Prævidens autem Propheta in Ecclesia multas hæreticorum seditiones esse futuras, orat Deum ut eas comescat sic : Non solum oro ut mandes hoc negotium virtuti tuæ, sed cum videam hæreticos multos in Ecclesia futuros, qui recte feræ dicuntur, eo quod feroces erunt et irrationabiles, et fidelium devoratores ut feræ, oro, *increpa*, id est increpatione prædicatorum tuorum convince, *feras arundinis* devoratrices, id est divinæ Scripturæ, quam corruptum interpretando sinistre : quæ Scriptura recte per arundinem accipitur, quia arundine antiquorum erat scribere. Quasdam, scilicet *increpa*, ut convertantur : quasdam vero non convertendas, sic ut manifestentur, ne ultra decipiant. Vel feras devoratrices arundinis, id est illorum fidelium, qui leves et instabiles erunt ut arundo, et qui omni vento doctrinæ circumferentur.

Necesse quidem erit ut increpes. Nam *congregatio*

taurorum, id est hæreticorum qui dicuntur tauri eo quod superbi erunt ut tauri qui cerviciosi sunt, erit in *vaccis* *populorum* fidelium, id est in jam dictis fidelibus, qui debiles erunt ad modum vaccarum, quæ debiliores sunt tauris. Quod est dicere : Multi erunt hæretici, qui sibi multos idiotarum conformabunt. Ne vero videretur Deus eos permittere dominari, sine omni suorum utilitate, quod inconveniens existimaretur, addit : Ad hoc scilicet *in vaccis populorum, ut excludant* a massa idiotarum *eos qui probati sunt*, id est perfecti in *argento*, id est in Scriptura, quæ nitida est ut argentum; vel in argento, id est in facundia bene resonanti, ad modum argenti. Quod est dicere : Ut per eorum separationem a fidelibus sapientibus, appareant et manifestentur ipsi fideles, in Scripturarum scientia et in eloquentia probati. Qui aliter non manifesti fierent, juxta quod Apostolus asserit, « Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis (I Cor. xi, 16). » *Excludant*, pro manifestent, per similitudinem ponit a similitudine scilicet illius, qui, cum alicubi sit inclusus, non apparet; si vero excluditur, apparet statim et fit manifestus. Notandum quidem quod majores hæreticos *feras* dicit, illos scilicet qui magistri sunt errorum, eo quod immittesunt ad modum ferarum. Non solum autem oro increpari feras, sed etiam oro : *dissipa gentes quæ bella volunt*, id est convince minores hæreticos, discipulos majorum. Quos gentes ideo dico, quod multi erunt. Dico, *dissipa*, id est divide scilicet ut quosdam sic convincas ut convertantur; quosdam autem perdendes, solummodo ut manifestentur. Et merito dissipabis, quia non volunt pacem, sed seditiones in Ecclesia et bella. Et ita erit. Vere feras increpabis et gentes 249 dissipabis prædicatores, qui legati tui erunt. Nam *venient legati ex Ægypto*, id est ex massa peccatorum in peccatis tenebrosorum, qui per Ægyptum competenter accipiuntur; Ægyptus quippe dicitur *tenebræ*. Quod est dicere : Multi ex peccatoribus legati tui facti, venient ad hoc ut prædicent. Et priusquam Ægyptus legatos habeat, *Æthiopia*, id est Ægyptus *præveniet*, id est ante festinabit dare *Manus ejus*, id est manus suas *Deo*, id est massa tenebrosorum salvanda festinabit se Deo subdere per fidem, a similitudine illius, qui cum subditus cujuslibet efficitur, manus suas dat illi. Æthiopia quidem illud idem hiesignificat quod Ægyptus, non quod ei eadem sit interpretatio, sed quia Æthiopie coloni nigerrimi sunt. Adhortatur vero omnes fideles psallere Deo et cantare, contuitu omnium horum supradictorum, sic : Ergo quia hæc omnia quæ prædixi complebuntur, *regna terræ*, id est vos omnes efficiendi regna Dei, ex terra, id est ex terrenis, *cantate Deo* Christo, id est laudate Deum cum cantico, id est juvenilitate contemplative vitæ. Et qui non potestis cantare, *psallite Domino*, id est laudate Dominum, psalmo, id est bona operatione activæ vitæ. Hoc autem superius in hoc eodem psalmo dictum est, ubi dixit :

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus. Sed superius ad primitivos dictum est, hic autem dicitur ad omnes fideles. *Psallite, inquam, Deo, qui ascendit super cælum cæli*, id est Deo quicquid humanitatem ascendit *super cælum*, id est super firmamentum *cæli aërii complexivum*, id est complexens in se totum aerem, terram mare et omnia quæ in eis sunt. Determinat quoque locum unde ascendit, ad fidei nostræ confirmationem, sic: Dico ascendet cælum et hoc ad orientem, id est versus orientem, scilicet a monte Oliveti, qui Hierusalem oppositus est ab orientali plaga. Vel ascendet, id est dignitate sua sublimabitur, usque ad orientem, id est usque ad hoc dignus erit ut personaliter uniatur Verbo Dei, quod in æternum et ineffabiliter oritur, id est generatur a Patre. Dico, ascendet, ipse dico existens sublimis *super cælum superius cæli inferioris complexivum*, id est dignior sublimioribus cæli civibus, qui in potestate principatus sui minores spiritus complectuntur. Dico, *psallite et cantate*, et hoc faciendo *date gloriam Deo*, id est date gloriosam laudem Deo; non reputantes vos a vobis hoc habere, quod eum laudare potestis, sed ab eodem Deo. Alioquin gloriosa laus non esset. Et dignum est ut hoc totum faciatis. *Ecce enim in præsentem non diu tardabit, scilicet post præsens sæculum quod brevissimum est, ad comparationem Dei, dabit voci suæ, vocem virtutis* esse, id est faciet vocem suam esse vocem virtutis et potentem, dicendo: « Discite a me, maledicti (Matth. xxv, 41), » etc., qui in passione humilem vocem habebit, dicendo: « Tristis est anima mea (Matth. xxvi, 38), » et cætera humiliter. Ac si dicat: Laudate eum qui potens apparebit in iudicio, nolentibus eum audire in humilis doctrinæ alloquio, ne vos tunc juste damnet, sit in ejus laude fueritis neglectores. Et ideo adhuc *date gloriam*, quia tunc *magnificentia ejus* erit super Israel, id est ex superiori dispositione sua magnificabit in gloria electos ex Israelitico populo, *et virtus ejus erit in nubibus*; id est beatitudo et potentia judicandi mundum ab eo data in apostolis, qui sunt nubes, id est erunt Ecclesiæ complexores in hac vita. Juxta quod dicit: « Sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). » Non solum autem nubes et Israel beatificando *mirabilis* apparebit, sed mirabilis *Deus* apparebit in omnibus sanctis suis, eos beatificando ex quocunque populo. *Deus Israel dico*, id est Deus Jacob patriarchæ, non recens Deus. Vel Deus Israel, id est totius Ecclesiæ, quæ tunc erit videns Deum. Exponit autem, in qua *re mirabilis erit in sanctis suis*, cum addit: Dico *mirabilis*, et in hoc quia *ipse dabit virtutem plebi suæ*, id est immortalitatem et impassibilitatem, quæ hic infirma est, eo quod sit passibilis et mortalis, et *dabit fortitudinem plebi suæ*, ut ulterius non possit decipi et peccare. Ipse dico *benedictus Deus* existens, id est **250** exaltatus Deus; ac si dicat: Cum ipse exaltatus sit. In sublimitate divinitatis suæ potest utique plebem

A suam in futuro exaltare, dando ei fortitudinem et virtutem.

IN PSALMUM LXVIII.

Psalmi sexagesimi octavi titulus. *In finem Psalmus pro his qui commutabuntur David.* Quod sic exponitur: Psalmus iste agit *pro his*, id est pro utilitate eorum qui *commutabuntur* David Christo, id est commutati de vetustate Adæ, conformabuntur novitati Christi. Dico *commutabuntur*, et hoc *in finem*, id est in perfectam commutationem. Hic scilicet *commutabuntur* et conformabuntur ei secundum sanctitatem et innocentiam, prout eis erit possibile, in futuro vero secundum immortalitatem et impassibilitatem. Et bene quidem intitulatur *psalmus*: Agere pro utilitate eorum qui *commutabuntur*. Cum et Christi resurrectio, futura sit causa hujus commutationis; et cum Christus hic introducat orans de constantia et de resurrectione. Orare etiā hand dubium est eum, pro suorum commutandorum utilitate. Ostendit quoque in hoc psalmo passionem suam, ut passione eadem redemptos obnoxios sibi reddat, et pro se patiendi exemplum tribuat. Agit insuper de inimicorum damnatione multimoda, ut suos ab eorum conformitate retrahat. In fine vero psalmi suos ad Dei laudem exhortatur, de quorum breviter agit salvatione.

Salvum me fac, Deus Pater, faciendo constantem, et resuscitandum. Et necesse est ut hoc orem, *quoniam aquæ*, id est Judei *intraverunt*, id est intrabunt usque ad animam meam, auferendam. Quod est dicere: Ipsi qui diu voluntatem, habuerunt mortem meam operandi, et non poterunt, eam nondum esset tempus meæ passionis a Deo dispositum, tandem intrabunt ad operationem passionis meæ, usque, adeo ut etiam animam meam auferant, permissione hac a Dei dispositione accepta, a similitudine illius qui diu aliquo intrare desiderans, et non valens, tandem intrare permittitur. *Intraverunt aquæ*, a similitudine dicit: sicut enim aquæ navem intrantes, navem submergunt, ita et ipsi inimici passionis ejus operationem ingressi, eum in mortem demerserunt. Unde etiam, scilicet quia eum in mortem demerserunt, aquæ dicuntur. Aquarum enim est mergere. Sive aquæ dicuntur eo quod diffusi sunt, et moventes se ad omne nefas, more aquæ, quæ res mobilis est et diffusa. Per hoc autem potestatem habebunt intrandi usque ad animam meam, quod *infixus sum in limo profundi*, id est, ego Verbum tuum, Pater existens, fixe et incommutabiliter unitus sum humanæ naturæ, quæ hucus dicitur, eo quod terrena est, et secundum mortalitatem fragilis, et profundus limus, id est infimus, inferioris scilicet naturæ quam divinitas. Profunda quippe res, infima est aliquando. Ideoque profundus sumitur pro infimo. Cum autem dicit *infixus*, quia immutabiliter unitus est, et firmiter humanæ naturæ intelligere datur. Illud namque quod immobile est et firmum, fixum vocari solitum est.

Bene vero non fixum, sed infixum ponit, quasi diceret interius fixum, ut innuat et se firmiter unitum esse, et humana natura latere, non visibilem apparere. Et in hoc fidem nostram instruit, cum se Deum esse et hominem asserit. *Et* quoniam infixus sum, non est substantia, id est non erit mihi subsistentia. Quod est dicere: Non subsistam, id est non vivam; quin moriar, cum sic a Patre meo dispositum sit. In alia translatione habetur. *Non possum consistere*. Vel sic: *Et ideo salvum fac, quia infixus sum in limo profundum*. Hoc autem per solam similitudinem ponitur, ac si dicat: Ideo necesse est ut me salves, quia similis ero infixo in limo profunditatis, qui non valens evadere, demergitur. Nam et ego in tribulationibus infingendus, non evadam, et quia similis ero infixo, non erit substantia; hoc non mutatur. Vel sic: Ideo intrahunt aquæ usque ad animam meam, quia infixus sum in limo profunditatis, id est quia ego existens, conversando inter Judæos, qui sunt limus profundissimus, sum infixus, id est interius firmus **251** et constans in anima, ne eis conformer timore, etsi videar exterius infirmus in carne. Limus quidem jure dicuntur, eo quod sordidi sunt in iniquitatibus, et cœnosi, ad modum luti, quod cœnosa res est et sordida. Et bene quoque profunditatis limus dicuntur, eo quod in sorditate sua profundissimi sunt.

Quia vero dixerat eos esse limosos, videretur alicui quod Deus eos naturaliter limum fecisset, et sic omnis culpa in eum transferretur, ipsis excusabilibus existentibus. Quod intendit removere, addendo sic: *Et hoc quod sum limus, non est substantia*, id est non est aliqua natura a Deo in eis creata. Quod est dicere: Non creavit eos Deus limosos et sordidos, sed ipsi per iniquitates suas limosi et sordidi facti sunt. Dixi quod aquæ intrahunt usque ad animam meam. Et hoc injuste sine aliquo merito meo malo. Ego namque *veni in altitudinem maris*. Id est gratuita voluntate accessi ad ipsos Judæos, qui alii sunt et profundi in amaricatione peccatorum suorum. Et veniendo *laboravi* ad hoc ut eos instrucrem, clamans ad eos et prædicatione et opere. Quod est dicere: Gratuita clementia ad eos veni, et *laboravi* intento clamore prædicationis et operum, ut eos ad salutis viam reducerem. *Et ex opposito tempestas demersit me*, id est ipsi facti tempestuosi. Scilicet in insurgentibus in me tribulationibus et blasphemis, more tempestatis demergent me, id est de vita in mortem mergent. Mitit autem nos ad figuram historie de Jona, qui a mortis tempestate demersus, et a ceto absorptus, post dies tres, ceto cum supra citatus evoement, evasit (*Jon.* n. 11). Sic et Dominus Jesus per tres dies in potestate Judeorum existens, a quibus est in mortem demersus, post tres dies surrexit. Dico quod *laboravi clamans*. Et dum clamarem, *ruine factus sum fauces maris*, id est fauces maris comparabiles erunt ruine faucebus, scilicet sicut ille cuius fauces ruine sunt non auferuntur, ita nec mea prædicatione ab illis audita est. Et hoc totum

A est, ac si diceret: Dignus sum salvari. Nam injuste me occidunt, qui ad eorum salutis instructionem veni, quem audire neglexerunt. Deprimendo quippe inimicorum partem, suam magis exaltare videtur. Ut autem salvationis suæ meritum augmentet, nimiam futuram esse tempestatem eum demersuram ostendit, cum sic addit: Dico quod demergit me tempestas, pro qua tempestate *defecerunt oculi mei*, id est deficient apostoli, qui dicuntur oculi, quia totum corpus meum, Ecclesiam scilicet, illuminent prædicatione et vita. Sic videlicet deficient, ut me solum reliquentes aufugiant. Dum hoc sit tamen quod ego *spero in Deo meo*; ac si dicat: Quamvis deficient a me, tamen exemplum deficienti non habebunt. Ego enim non deficiam, sed in Deo B meo qui præ cæteris obedio, spem resuscitandi habens, immobilis existam.

Et ideo necesse est ut me salvum facias, quia Judæi qui *oderunt me gratis*, id est, Judæi qui odio me persequuntur gratuito, *multiplicati sunt super capillos capitis mei*, id est multi erunt super numerum eorum, qui capilli erunt mei capitis, eorum existentis, id est plures erunt quam discipuli mei, qui sunt ornantes me bona vita sua, sicut capilli caput ornant. Et non solum multi erunt, sed *confortati sunt*, id est fortes erunt et efficaces divina permissione, *inimici mei* Judæi, qui persequuntur me innocentem. Hoc quod dicit *confortati sunt*, illud idem videtur dicere quod superius, ubi dicitur *intraverunt aquæ*, sed hic manifestius ponitur. Ideoque repetitur est. Et tunc quando me persequuntur, *exsolvam quæ non rapui*, id est exsolvam penas rapinarum Adæ et Evæ, *quæ non rapui*, id est quas rapinas non feci. Rapere dicitur qui quod suum non est sibi assumere presumit. Rapinas itaque Adam et Eva fecerunt, quando per pontem meum transire se delitcare putaverunt. Dico quod exsolvam penas alienarum rapinarum. Et hoc in identia maxima esse videbitur infidelibus ut, cum Deus sim, et innocens, mori velim pro peccatis alienis. Sed tu, Pater, qui omnia conspicias, *scis insipientiam meam*, id est disponis hoc quod insipientia videtur, quod potius **252** summa sapientia est. Unde Apostolus: « Quod studium est Dei sapientibus et hominibus (*1 Cor.* i. 25). » Dico quod *non rapui*. Judæi vero putant me rapinam facere, et peccatorem esse, eo quod me Dei Filium dicam, quæ est impietas. Et *delicta mea* a te non solvantur, quia delicta mea sunt quæ ipsi rapuntur a te delicto meo. Et penam summa justitia est, et veritas a te non solvantur delicta, id est tibi placent.

Quod dicit *a te non solvantur delicta mea*, per similitudinem ponit. Illa namque quæ nobis placent, non nobis abscondi volumus, sed sepi ostendimus. Et ideo adhuc *delicta mea* a te non solvantur, quia me non reusciat. Id est de hoc quod commisi, non satisfactionem in meo delicto, sed in te. Quia satisfactionem non habeo, sed in te. Rapinas enim alienarum restrum, sed etiam *virtutem* cælestium. Quod est

dicere : Non solum propter merita mea me resuscites, sed cum tu Dominus virtutum existens potens sis ad me resuscitandum, resuscita me, ne apostoli, qui in me spem salvationis suæ ponunt et mei resurrectionem expectant, erubescant. In me namque se sperasse erubescerent, si in morte remanerem. Non solum vero non erubescant, sed etiam non confundantur super me. Id est de me non resuscitato apostoli mei, qui *querunt te* bona vita sua *Deus Israel*, id est Deus qui facis Israel omnes te querentes; ac si dicat : Apostoli mei qui bene vivendo te querunt, ut eos facias *Israel*, id est spiritualiter videntes te, confunderentur a Judæis si non resurgerem. Id est verberarentur, et seductores et mendaces dicerentur, et etiam interficeretur. Et ideo quia per me *te querunt saluum me fac*, ne ipsi confundantur. Et ideo adhuc *salvum me fac, quoniam propter te sustinui opprobrium*, id est ut hanc obedientiam a te mihi injunctam compleam; obedientiam scilicet patiendi, sustinebo, id est patienter feram opprobrium, a Judæis illatum, cum dicent me mendacem et seductorem. Et *operuit confusio faciem meam*. Id est videbitur verecundia penitus occupare faciem meam. Quod est dicere : Illud patiar, unde solet operiri facies multorum confusione, sputa scilicet et blasphemias, et verbera. Et adeo sustinebo opprobrium, quod *extraneus factus sum*, id est fiam, *fratribus meis* apostolis, qui filii adoptivi sunt Patris mei, scilicet dimittent et denegabunt me ut extraneum, sicut Petrus qui dicit : « Mulier, non novi eum (*Luc. xxii, 37*). » Et *filii matris meæ*, id est Judæis omnibus filiis stirpis Judaicæ unde natus sum, fiam *peregrinus*, ut nullum misericordiæ respectum in me habeant, ac si peregrinus essem, id est alienigena. Vel *filii matris meæ*, id est progeniei meæ scilicet contribulibus meis fiam peregrinus, ut partem meam nunquam adjuvent, ac si alienigena essem.

Et ideo adhuc *salvum me fac, quoniam zelus*, id est indignatio *dominus tuæ*, id est templi tui male tractati, *comedit me*, id est causa erit comestionis mei, scilicet causa erit cur me morte devorabunt more cibi qui comeditur. Ac si poneret : Illud quod ego juste indignatus de templo tuo, quod faciunt speluncam latronum, emendo et vendendo in eo ipsos inde expellam (*Matth. xxi, 12, 13*), causa erit quare me interficient injuste. Ideoque dignus sunt salvatione. Et ideo adhuc, quia *opprobria*, id est pœnæ opprobriorum *exprobrantium tibi ceciderunt super me*, id est cadent super me, scilicet retorquebuntur in me, ut me opprimant, more ponderis, quod super aliquem cadens, eum opprimit. Ac si dicat : Tibi exprobrant Judæi, dum præceptis tuis omissis, traditiones suas observare nituntur. Opprobria namque tibi inferunt, dum, præcepta tua postponendo, traditiones suas prævalere innuunt. Quoniam autem eos de his opprobriis redarguenti, pœnas mihi inferent crucis, a quibus in mortem cadam, dignus sum salvatione. Et ideo

A adhuc quia ego *in jejuniu* incorporationis eorum existens *operui animam meam*, id est celabo animam meam esse potentem ad eos damnandum, quæ solo velle posset eos interficere. Et hoc quod celabo *factum est*, id est fiet *mihi in opprobrium*. Ac 253 si dicat : Cum ego de eorum incorporatione satiari voluero, me jejuniu facient, nolendo converti. Et cum eos ad hoc jejuniu statim damnare solo velle animæ meæ potero, patienter sufferam, ut eis exemplum patiendi relinquam. Et sic celabo animam meam esse ad damnandum potentem. Unde mihi opprobrium inferent, mendacem esse asserentes, quia me Dominum et regem asseruerim. Et quia adeo patiens ero in jejuniu, salvatione dignus existo. Operire quidem pro celare bene ponitur, quia rem quam celare volumus, aliquando operire solemus. Et ideo adhuc *salvum me fac*, quia *posui vestimentum cilicium*, id est ita contristatus sum de eorum perditione, sicut ille qui in morte amici sui ponit vestimentum suum cilicium, id est utitur illo vestimento, quod cilicium dicitur. Ut enim signum esset mœroris, in amicorum morte, antiqui cilicio utebantur. Et ideo adhuc quia *factus sum illis in parabolam*, id est de me eis paraboliæ locutus sum, ut eos mihi incorporarem. Verbi gratia, ubi locutus est de patrefamilias, qui misit filium ad vineam, quem agricolæ interfecerunt (*Matth. 28; Marc. xii*), et in multis aliis locis paraboliæ de se locutus est, ut eos sibi alliceret. Citius enim paraboliæ verba mentes audientium allicere solent quam si aperta locutio eis fieret. Et hoc est ac si dicat : Dignus sum salute, cum adeo pius sim quod de inimicorum perditione contrister, et de me, ut eos alliciam, paraboliæ eis agam.

Cum autem de eorum salute sollicitus ero, e contrario illi qui *sedebant*, et adhuc sedent in porta scientiæ, non introeuntes, neque alios malo exemplo suo introire permittentes (*Luc. ii, 32*), Scribæ et Pharisei scilicet, *adversum me loquebantur*, id est adversum me loquentur, agendo de morte mea. Et qui *bibeant vinum*, plebs scilicet quæ repletur et inebriatur carnali voluptate, quæ eos a vera voluntate et sensu revocat, more vini inebriantis, *psallebant in me*, agendo; id est psalmodia dulcissima eis erit, mihi detrahendo agere de morte mea; ac si diceret : Et principes qui aliquantulum austeram ducunt vitam, ut scientes æstimentur, ipsi tamen in porta scientiæ, non in ipsa scientia sunt, id est scientes apparent et stulti sunt. Ut petulans plebs omnimoda voluptate inebriata, contra me loquendo, in hoc valde delectantur. Vel sic : li qui sedent in porta civitatis ad judicia facienda (judicium enim erat in porta sedere, ut parati essent et intrantibus et exeuntibus iudicium facere), et illi qui bibunt vinum in conviviis, psallunt in me agendo, ac si dicat : Et ubi congregantur ad justitiam exercendam, et ubi ad voluptatem suam complendam, contra me semper agunt, et hoc est eis

psalmus dulcissimus, *Ego* vero, quamvis sic contra A me loquantur, orationem meam puram et sanctam, et ex recta devotione procedentem, ad te Deum Patrem dirigam pro eorum parte salvanda. Ideoque dignus sum ut salver, cum pro inimicis oraturus sum clementer. Quæ oratio mea talis est: O Deus Pater, tempus est beneplaciti tui, id est beneplacitis tibi gratiæ tuæ exercendæ in me existente multitudinem misericordiæ tuæ, id est exercendæ in humano genere, per me, qui sum multa misericordia tua, per quem multa beneficia misericordiæ generi humano impendes. Ac si dicat: Miserrere inimicorum meorum salvandorum; nam jam est tempus gratiæ, tempus plenitudinis, in quo debes et Judæorum et gentilium convertendorum, per me qui sum multa misericordia tua, peccata B remittere. Et quia tempus plenitudinis advenit, ut per me generi humano miserearis, prius exaudi me orantem in viritate, id est in consideratione veritatis salutis tuæ, id est qui hac fiducia te oro, quia considero te veracem futurum in hoc quod promissisti te salvatorem me, vel orantem in veritate salutis tuæ, id est in postulatione veræ et æternæ salutis a te dandæ; ac si dicat: Vere debes exaudire, cum te considerem veracem in hoc quod me salvandum esse a te promissisti. Et cum non quæram salutem hominum, quæ vana est. 254 sed salutem immortalitatis et impassibilitatis æternæ a te solo dandam, in hoc scilicet me exaudi.

Eripe me de luto, id est de carnis putredine. Quid enim caro putrida humore commisto aliud melius dici potest, quam lutum. Et non sic eripias de luto ut prius in lutum perveniam, sed ut non infigar in lutum, id est sic eripe ut nullatenus in putredinem veniam, sicut alibi dicitur: «Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv, 40),» Et in hoc quoque exaudi me, scilicet libera me ab his qui oderunt me, id est a Judæis, qui odio iniquo persequuntur me. Exponit autem quomodo se orat ab eis liberari, addendo sic: Et, id est scilicet, libera me de profundis aquarum, ut non me demergat tempestas aquæ, id est plebs Judaica existens aqua tempestuosa, quæ vult me in conformitatem suam trahere, more aquæ tempestuosa, qui existentem in se demergit, non habet potestatem ut me timore D mortis in conformitatem suam demergat. Neque absorbeat me profundum inferni. Absorbere dicimus, cum aliquis invitatus ab aqua vel abyso profundissima suscipitur: ac si dicat: Volo quidem in infernum ire, ut eum exspoliem, non sic tamen ut ab eo pro aliqua actuali vel originali macula invitatus absorbeatur, sicut ceteri omnes absorbentur. Neque putens, id est profunditas inferni, super me absorptum, urgeat, id est coarctet, vel claucat os suum. Quod est dicere: Neque me absorbeat, neque super me absorptum os suum claudat, ne egredi valeam, a similitudine putei, quem ai aliquis ingrederetur, et os putei clauderetur, ingressus non haberet egrediendi potestatem, sed interius retentus periret. Et

hoc est ac si dicat: Neque me infernus absorbeat, neque me retinendi facultatem habeat. Et ne aliquid horum sit, Exaudi me, Deus. Hoc autem ex nimio impelrandi desiderio repetit.

Et ideo exaudi quoniam benigna, id est larga est misericordia tua, id est quia naturaliter large misericors es, exaudi me misericorditer. Et respice in me misericorditer, id est miserere ut resuscites, a similitudine illius qui benigne respicit eum cui vult misereri. Dico respice in me. Et hoc secundum multitudinem miserationum tuarum, id est secundum multas miserationes tuas, scilicet secundum multa beneficia misericordiæ tuæ; ac si dicat: Cum multa beneficia omnibus creaturis tuis misericorditer impendas, multo magis dignum est ut mihi, qui tibi præ omnibus obedio, beneficia hæc quæ postulo tribuas. Oro, respice in me. Et oro etiam me avertas faciem, id est gratiam, tuam a puero tuo, id est a me servo tuo, secundum quod homo sum. Gratia per faciem designatur, eo quod in facie signum gratiæ solet apparere. Puer autem pro servo usitative ponitur. Quod est dicere: Cum gratia tua magna sit erga me, non permittas me in aliquo labi, ut per hoc gratiam a me avertas. Notandum eum non ideo orare quod labi timeat in aliquo, sed ideo ut exemplum orandi ne labamur nobis relinquant. Et quoniam tribulor, id est in tui obedientia sum tribulandus, exaudi me ut resuscites: et hoc velociter, post tres dies scilicet. Ideo repetit exaudi me, ut apponeret velociter. Et intende animæ meæ, id est intentionem famæ da vitæ meæ, ut ubique populorum palam sit me resurrexisse. Et ut intentionem ei des, prius libera eam a morte. Hoc autem illud idem est in sententia, quod et exaudi me velociter; sed ideo repetit, quia determinat quomodo liberet, cum subjungit scilicet eripe me, id est libera me manifestate, non occulte. Et hoc oro propter inimicos meos custodes, qui me custodient nam refugium ut ipsi confusi recedant; vel propter inimicos meos et Judæos et gentiles, qui mihi male vivendo inimicantur, ut propagata gloriosa resurrectione, in ea convertantur. Eripe me per similitudinem ponitur. Qui enim eripitur, non clam, sed manifeste, liberatur, ac si dicat: Libera me manifeste, velint nolint, et sic inimici mei convertantur. Et me eripere debes, nam tu qui omnia nosti scis improperium meum, a Judæis 255 inferendum, esse falsum; hoc scilicet quod improperando dicent me seductorem, fabri filium, et cætera talia.

Et scis confusionem meam, ab eis imponendam, esse falsam, hoc scilicet quod injuste reputabunt me in anima confundi de conscientia peccatorum, qui peccatum non feci, nec inventus est dolus in ore meo (I. Petr. ii, 22). Et tu scis esse falsam verecundiam, quam meam facient, scilicet quod dicent me habere verecundiam, id est erubescentiam de objectione falsorum criminum, cum me mentionetur esse peccatorem, de hoc quod me Deum assero et regem, unde nullam habeo verecundiam. Imper-

factorum enim est de impositione falsorum criminum erubescere. Et *in conspectu tuo*, qui omnium iudex es, *sunt omnes qui tribulant*, id est tribulationem me insonsem. Quod est dicere : Cum scias improprium meum esse falsum, consideras etiam tu qui nil dignum ultione dimittis impunitum, quam injuste me tribulabunt. Quod improprium et tribulationem non invitus patiar. Nam *cor meum*, id est anima mea expectavit, id est diu desideravit pati improprium istud et *miseriam istam* tribulationem, quod ipsi miseriam reputant, cum non sit miseria, sed summa felicitas. Et cum ad hanc miseriam pervenero, *sustinui qui simul contristaretur et non fuit*, id est patienter considerabo an sit aliquis qui mecum contristetur de perditione sua, et non erit qui contristetur. *Et qui consolaretur me, et non inveni*, id est et sustinebo an sit aliquis qui consoletur illam tristitiam meam, per conversionem suam, et non inveniam. Tunc enim tristitia mea aliquantulum consolaretur, si unusquisque de ignorantia sua converteretur. Et cum negligat contristari mecum, et tristitiam meam consolari, *dederunt*, id est dabunt *in escam meam fel*, id est amaritudinem. Quod est dicere : Cum vellem eos dulces esse, id est obedientes ut sint esca mea, id est ut eos mihi conformando incorporem, dabunt se amaro mihi, id est inobedientes, nolentes fieri esca mea dulcis. Quod est dicere : Dabunt amaritudinem in escam meam, id est facient se amaro, quos esse vellem escam meam dulcem. Et cum sitiam, id est valde desiderabo eos ut dulce vinum potare, id est in mei conformitatem trajicere, *potaverunt* id est potabunt *me aceto*, id est vetusto et acri vino *in siti mea*, id est in desiderio meo incorporationis eorum. Ac si dicat : Cum sitiam eos dulce poculum quo reficiar, et novum, id est mihi novo homini conformatum, ipsi facient se acetum, id est acre vinum et vetus, scilicet conformabunt se acerbitati veteris hominis. Et illo aceto potabunt meam sitim, id est amaritribulationibus, ad similitudinem veteris hominis, replebunt me, salutem eorum sitientem.

Notandum quod illud idem fere est *potaverunt me in siti mea aceto, et dederunt in escam meam fel*; nisi quia alia similitudine ad aggerationem impietatis eorum istud idem dicit, et per acetum tamen vetustatem eorum denotat, quæ per fel non denotatur. Acetum enim dicimus vetus vinum et acre. Quoniam autem dabunt *in escam meam fel*, et *in siti mea* potabunt *me aceto*, video quod *fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*, etc. Et quia hoc prævidéo, concedo : *Mensa eorum*, id est divina Scriptura, qua refici consueverunt spiritaliter, seu quilibet in mensa reficitur corporaliter, *fiat eis in laqueum*, id est in deceptionem; scilicet, male exposita, causat si quare illaqueentur, id est decipiantur, a similitudine volucris, qui occulto laqueo decipitur. Ne vero ipsa Scriptura adeo videretur gravis, quod ipsi nullatenus eam intelligere possent, et sic inexcusabiles essent, addit : *Mensa dico coram ipsis*

existens, id est in evidenti eorum existens, quantum ad ipsius Scripturæ evidentiam, non quantum ad ipsorum cæcitatium pertinaciam. Quod est dicere : Scriptura, quæ quantum in se manifesta esset illis, se crederent, obscura et decipiens et excæcans fiat illis, cum in incredulitate perseverent : *et fiat ipsis in retributionem*. Exponit autem in quam retributionem, cum adjungit. *Et id est scilicet in scandalum*, id est in casum de vitio in vitium. Quod est dicere : Ipsa Scriptura faciens eos **256** cadere de vitio in vitium, hoc modo sit eis retributio incredulitatis eorum. Exprimit autem singulis singula reddendo, quomodo Scriptura sit eis *in laqueum*, et *in scandalum*, sic : Dico : *fiat mensa eorum in laqueum*, hoc modo scilicet *obscurantur oculi eorum, ne videant*, id est excæcentur oculi rationis eorum, ne recte videant, id est recte intelligant Scripturam. *Et dorsum eorum semper incurva*. Hoc autem est expositio de hoc quod dixit, *fiat mensa eorum in scandalum*; et est dictum per similitudinem, ac sic dicat : Permitte eos adeo cadere in peccata ut nimia mole peccatorum graventur, ne possint inde exurgere, a similitudine illius cujus dorsum pondere gravissimo incurvatur, qui se nequit erigere. Non solum autem iram, id est vindictam tuam eis sic infundas, id est interius in animam fundas, ut excæcari et de peccato in peccatum cadere permittas, sed etiam *effunde iram tuam super eos*, id est exterius in corpore funde iram tuam, ut opprimat eos in hoc sæculo. *Et in futuro furor iræ tuæ subsecutivus comprehendat eos*, id est sic damnet ut nullatenus evadere queant. Furor dicitur vindicta illa æterna qua Deus eos in futuro puniet, quæ tanta erit ad comparisonem præsentis vindictæ, quanta res est furor ad comparisonem iræ. Cum dicit *comprehendat*, a similitudine ponit, ac si diceret : In hoc sæculo non ex toto comprehenditur; licet enim propter mala merita sua puniantur, se tamen hujusce rei gratia puniri falsis rationibus occultabunt. Sed in futuro gravius punientur, sic ut omnibus et eisdem ipsis causa poenæ eorum appareat; a similitudine illius qui, diu fugiens, tandem comprehenditur, sicut ulterius effugere non possit. Exponit autem quomodo ira effundatur super eos, addendo sic : Dico *effunde iram*. Hoc modo scilicet *effunde* : *Fiat habitatio eorum*, id est in qua habitant terra deserta. Et ne aliquis putaret sic concedere deserendum, ut nullus homo in ea habitaret, addit sic, ut determinet : Et sic concedo fieri desertum, ut in *tabernaculis eorum*, id est in domibus quæ tabernacula jure dicuntur, eo quod eas cito mutabunt ad similitudinem tabernaculorum, *non sit eorum qui inhabitet*, id est dominetur sicut modo. Ac si dicat : Concedo quidem ut exteræ nationes ibi inhabitent, ipsi vero minime. Et bene quidem ponit non *maneant* sed *inhabitent*. Multi namque eorum ibi ut servi remanserunt, nullus autem ulterius inhabitavit, id est dominatus est. Inhabitare quidem pro dominari usitate ponitur. Unde quoque cum qui se bene vivendo

regit, sui ipsius inhabitatorem dicimus. Hoc autem A jure eis continget.

Quoniam quem tu, qui potens es, percussisti mortalitate et passibilitate, persecuti sunt, id est persequuntur miscelict, ac sic dicat : Adam peccando se et totum genus humanum percussit, id est, mortale et passibile fecit. Ego vero, a peccato immunis, me non percussi, sed tua dispositio me percussit, mortalem faciens et passibilem, ut mundus per me salvetur. Et ipsi me insontem a te percussum persequuntur, ideoque dignum est ut a patria expellantur. Et ideo adhuc, quia *super dolorem vulnerum meorum addiderunt*, id est addent custodiam sepulcro, ut intra mortem æternam detineant. Quod est dicere : Post dolorem vulnerum quem mihi inferrent, addent etiam sepulcro custodes, ut omnino B nomen meum deleant, ideoque *appone*, id est apponi permittit *iniquitatem filiorum super iniquitatem eorum* patrum, ut major sit cumulus miseriarum; scilicet cum iniqui sint ipsi et obstinati, filios iniquos habeant et obstinatos usque in finem mundi cum reliquiæ salvæ erunt. Et utrique iniqui existentes, non intrent, id est non ingrediantur viam vitæ hujus in *justitiâ tuâ*, id est in justificatione permanendo. Quod est dicere : Non justificentur a te, per remissionem peccatorum. Exponit autem quod superius concessit, scilicet furor iræ tuæ comprehendat eos sic : **257** Dixi quod hoc totum in hoc sæculo contingat ut fiat habitatio eorum deserta, etc. Et in futuro *delegantur*, id est se deletos manifeste sciant de libro viventium, de dispositione tua scilicet, in qua omnes æternæ victuri ordinati sunt, sicut in libro aliquo multorum nomina scribuntur; ideoque liber dicitur. Non autem sic *delegantur* quod in illo libro scripti sint vel scribendi. Nullus enim in eo scriptus inde delebitur, sed ideo dicit *delegantur*, quia ipsi se reputant esse scriptos, ac si dicat : Qui modo sibi ipsis videntur scripti, appareant sibi in futuro deleti. Et ut ista deletio contingat eis in futuro, hic interim *non scribantur*, id est a Dei dispositione non ordinentur esse cum justis, id est non disponat eos Deus hic esse in consortio justorum, id est bene operantium. Non enim in futuro deleantur, et dignum est ut *delegantur*.

Nam per eos ego sum, id est ego ero, *pauper et dolens*, id est ipsi facient me dolentem, id est dolorem pati, et pauperem vitam, id est carentem vita scilicet, interficient me. Sed inde potius gaudeo, non contristor. Nam *salus tua, Deus Pater, suscipit*, id est suscipiet me, id est his de causis quia dolens ero et pauper, tu, Salvator, suscipies me, id est patrocinaberis mihi more pii patroni resuscitando me, scilicet, et quia me suscipiet, *laudabo*, o auditores, id est mea membra laudare faciem nomen *Dei cum cantico*, voce scilicet, cum jocunda affectione, et *magnifico eum in laude*, id est mei magnificam laudem agent ei bona operatione. Quod est dicere : Faciam ut mei cum laudent, voce, affectione et opere, et hæc laus *placebit Deo*, fundata

super virtutum novellum, id est super fidem vituli novelli, mei videlicet, qui ero sacrificium pro salute mundi oblatum. Quod designatum fuit per vitulum, quem in Evangelio legitur obtulisse paterfamilias pro fili reditu de peregrinatione, qui perierat inventus et est, mortuus fuerat et revixit (*Luc. xv, 32*). Vitulum se vocat, quia per hunc vitulum de quo diximus præsignatus est, et quia pro mundi salute sacrificandus erat, more vituli qui in lege veteri sacrificabatur. Novellum vero se dicit, quia cum novus homo esset, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Ephes., ix, 24*), venerat nos de vetustate primi patris eluere, et ad sui conformitatem revocare. Vitulum dico *producen-*
tem ungulas et cornua, id est habentem producta cornua, et productas ungulas, scilicet magnam potentiam expellendi inimicos Judæos, qui impotens reputatur, et magnam discretionem, qui stultus et insipiens videtur. Per producta cornua, recte magna expulsionis potentia notatur, quia potentior est bos qui producta cornua habet ad hostem expellendum, quam qui breviam. Per productas ungulas, maxima discretio accipitur, quia ungulæ fissæ et discretæ sunt. Et hoc est ac si dicat : Illa laus placebit Deo fundata in fide mei, qui sum vitulus novellus, habens producta cornua, et productas ungulas. Hoc autem ideo ponit, ut, in quantum possibile est, attrahat nos ad conformitatem sui, scilicet quatenus omnimode studeamus inimicos omnes visibiles et invisibiles expellere, et discretionem in omnibus habere. Sed etiam per cornua producta denotatur potentia maxima defendendi suos, etsi in passione sua se defendere noluit. Cornibus enim animalia cornuta se defendunt.

Adhortatur vero suos ad videndum et lætandum et querendum Dominum, sic : Dixi me pauperem esse, et dolentem, et esse salvandum, et vitulum novellum, et hoc totum *videant*, id est intelligant. *pauperes* spiritu, fideles mei scilicet, qui humiles sunt in spiritu, non superbi. Et *lætentur* de salute mea, per quam salvabuntur. Et quia hoc non sufficeret, o vos pauperes, *querite Dominum* bene operando, et per hoc *vivet anima vestra* in æterna gloria. Per vitam autem animæ, dat etiam intelligere vitam corporis, que in futuro donabitur. Et querendo Dominum, **258** orate eum ut de vobis vitam, *quoniam exaudivit*, id est exaudiet Dominus *pauperes* orantes, id est acquiescet precibus pauperum; et non despexit, id est non despiciet *vinetos* suos. Hic per litoteta minus dicitur, et magis intelligitur. Ac si dicat : Illos videlicet *vinetos* vinculis mortalitatis et passibilitatis, qui sui sunt, id est qui sibi subditi, non despiciet, exaltabit quos hic despiciere videtur : vel *vinetos suos*, id est unitos et conjunctos vinculo dilectionis et subjectionis. Ostendit autem quos vocet *pauperes*, cum addit : *Laudant, illum colit terra*. Sola pars ista que est, *laudent*, tantum continet, quantum istæ tres, *videant*, et *lætentur* et querant Dominum. Deum enim laudat

qui de eo recte intelligit, et lætatur, et eum quærit. Dico *videant pauperes*, etc.; scilicet laudent illum videndo, et lætando et quærendo, *cæli*, id est apostoli, et *terra*, id est Ecclesia de Judeis, et *mare*, id est Ecclesia de gentibus. Bene quidem per terram Judæi, per mare gentes accipiuntur. Quia sicut terra undique a mari circumdatur, sic et terra Juda, quæ terrarum pars est exigua, undique a gentibus clauditur. Ne vero viderentur *cæli*, et *terra*, et *mare* perse ad hoc devenisse ut Ecclesia fierent, humiliat eos, cum addit: *Et*, id est scilicet, *laudent illum reptilia in eis*, id est illi qui in eis scilicet inter illos sunt reptilia prius existentia. Intransitiva positio; Ac si diceret: *Cæli et terra et mare* dico, qui prius fuerunt *reptilia*, id est terrenis adherentes, non ad superna spectantes, more reptilium, quæ terræ serpunt. Quasi dicat: Laudare eum debent, cum ex reptilibus fecerit ad cœlestia tendentes. Dico *laudent*, et hoc ideo, *quoniam Deus salvum faciet Sion*, id est salvabit suos in futuro perfecta salvatione, reducendo in immortalitatem et impassibilitatem; suos dico factos Sion, cernentes scilicet Deum non per speculum, sed facie ad faciem, id est manifeste. Vel sic: *Salvum faciet Sion*, id est restituet super cœlestem Sion, quæ civitas sua erit ex angelis et hominibus, quæ, quantum ad homines, destructa erit per Adam, quantum ad angelos autem, minime. Et hic interim *edificabuntur* in virtutibus, *civitates Judæ*, id est Ecclesiæ fidelium confitentium Deum pura fide Juda quippe *confessio* interpretatur. Unde, per civitates Judæ Ecclesiæ fidelium denotantur, qui Dei confessores existunt, qui in virtutibus sunt minutissimi, ad similitudinem civitatum. *Civitates* bene pluraliter ponit.

Quamquam enim omnes fideles secundum fidem Ecclesia una catholica sunt, secundum tamen locorum diversitatem, Ecclesiæ multæ sunt. Dico quod hic *edificabuntur civitates Judæ*. In futuro autem *inhabitant ibi*, id est in Sion scilicet, in illa beata Dei contuitione et civitate Dei. Et hoc perse non habebunt, sed *acquirent eam* Sion *hereditate*. id est per hoc quod sunt Dei hæreditas, id est per mortem meam mei coheredes efficiuntur. Vel sic: *Acquirent eam* bona vita sua, et operibus, hereditate, id est ad hereditatem, ut sit eis hereditas æterna. *Et* in futuro *semen servorum ejus possidebit eam*, id est, semen procedens a servis ejus, causa erit quod ipsi servi sint eam possessuri, bona opera scilicet quæ hic in lacrymis seminant, ut in futura beatitudinem æternam cum gaudio metant (*Psal.* cxxv, 6). Quia vero bene operari nihil est sine charitate, determinat sic: Dico quod fideles *inhabitant Sion* per bona opera sua, et id est scilicet illi *habitant in ea*, qui *diligunt nomen ejus*, scilicet Dei hoc nomen quod est Dominus, id est diligunt casto amore quod est Dominus. Unde Apostolus: « Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habeam, nihil sum (*I Cor.* xiii, 3). »

Per hoc autem invitat nos ad bonam operationem, et Dei dilectionem, per quam venit ad patriæ cœlestis inhabitacionem. Vel sic isti tres versus legi possunt: Adhortor cœlos et terram et mare, ut Deum laudent. Cœlos autem et terram, id est apostolos et Ecclesiam primitivam ideo ad Dei laudem adhortor, **259** quia prævideo *quoniam Deus salvum faciet Sion*, id est per mortem meam salvabit remittendo peccata, et justificando Ecclesiam primitivam de Judæis, quam *faciet Sion*, id est sublimem in speculatione cœlestium secretorum, et mare, id est Ecclesiam de gentibus, ideo ad Dei laudem invitatoria prævideo quod per mortem meam *edificabuntur* a Deo Patre in virtutibus, *civitates Judæ*, id est Ecclesiæ gentium Deo confitentium quæ destructæ fuerunt per Adam, et illæ civitates ædificatæ *inhabitant ibi* in Sion, id est, assidue habitabunt in conformitate illius Sion, Ecclesiæ primitivæ, quæ longe perfectior erit; et sic *inhabitant* quod *acquirent eam hereditate*. *Acquirent* et *inhabitant* idem est, sed repetit ut determinet, addendo *hereditate*. Quod est dicere: *Acquirent* fide et opere bono conformitatem ejus Sion *hereditate*, id est hæreditario jure, id est, sic ut jure sint una hæreditas Dei cum ipsa Sion. Cum enim filiis Abraham sit facta hæreditatis promissio, etsi illi non sint filii Abraham secundum carnem, cum tamen mei filii spiritales futuri sint. qui filius sum Abraham secundum carnem, per me veri filii Abraham futuri, jure cum Judæis Dei hæreditas erunt. Hoc autem dictum est de gentium Ecclesiis primitivis. De successuris autem Ecclesiis agit, cum subjungit: *Et semen servorum ejus possidebit eam*. Ac si dicat: Non solum autem *civitates Judæ* primitivæ *inhabitant* in ea, sed et *semen servorum ejus possidebit eam*, id est illi qui erunt semen, id est filii spiritales servorum ejus, Dei apostolorum scilicet, et ipsarum civitatum primitivarum possidebunt eam Sion secundum conformitatem, sicut etiam civitates Juda. Determinat autem quos vocat *semen servorum*, cum addit: *Et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea*. Quod est dicere: Illos scilicet dico *semen*, et dico quod *inhabitant* in ea, qui *diligunt nomen ejus* quod est Dominus, non reformidant, scilicet quibus gratum est et jucundum eum Dominum esse, et diligunt eum dilectione pura.

IN PSALMUM LXIX.

Titulus sixagesimi noni: *In finem, Psalmus David in rememoratione, eo quod salvum fecit eum Dominus*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est *David*, id est verba ista sunt Christi. *in rememoratione*, id est in frequenti memoria habita, *eo quod salvum fecit*, id est faciet, *eum Dominus* salvatione in fine tendenti, id est in perfectionem et consummationem sui ipsius et suorum, sui ipsius, scilicet secundum immortalitatem et impassibilitatem et ineffabilem glorificationem, et suorum secundum peccatorum remissionem, et justificationem in presenti et in futuro, secundum perfectam corporis et animæ beatitudinem. Ac si

dicat; Christus ante passionem suam prævidens sui suorumque salvationem, frequenter hanc orationem fecit, in qua orat de resurrectione, et de constantia in passione, et de inimicorum salvandorum conversione, et de suorum lætitia et exultatione. Quos ad Dei invitat magnificationem et ipsorum humilitatem, et sui exemplo hortatur ad orationem.

Deus Pater, in adiutorium meum intende, id est fac te intuentem in adiutorium meum, ut, sicut intensam promereor salvationem, et ita et tui intense des, me resuscitando immortalem et impassibilem faciendo Et hoc adiutorium non differas usque in communem resurrectionem, sed *festina ad me adjuvandum*, ut post tres dies resuscitando me, in perfectam beatitudinem reduces. Et per hoc quod me adjuvabis, confundantur bona confusione, et reverentur, id est de peccatis suis timeant illi *qui quærent animam meam* auferre, Judæi scilicet, et non solum qui quærent animam meam, sed etiam *qui solummodo volunt mihi mala*. Avertantur retrorsum et erubescant Præposteratio erubescant, id est verecundentur de malitia sua, et sic avertantur ab ea retrorsum

260 post me euntes, id est mei sequaces effecti. Multi namque sunt mihi mala volentes, qui non sunt animam meam quærentes. Dico *avertantur*, et hæc aversio non differatur usque in sæculum futurum, sed *erubescant statim*, id est in brevi post resurrectionem meam, *avertantur* de malitia sua illi *qui*, volentes mala, *dicunt mihi! Euge, euge: «Magister, scimus quod verax es (Matth. xxii, 16),»* etc. quod est dicere: Illi *avertantur*, qui blanditiis suis me decipere nituntur, Dico *confundantur qui quærent animam meam*. Illi vero qui jam quærent te, bene operando mei exemplo, discipuli mei scilicet *exsultent* in futuro, *in te*, id est in adeptione beatitudinis quæ in te est: et hic interim *latentur* de spe adeptionis. Et ipsi idem *qui diligunt salutare tuum*, id est salvationem, quam eis in futuro dabis, per quam et ipsi et hic et in futuro salvabuntur. Vel *salutare tuum*, id est salvationem quam eis in futuro dabis, dicant in bono desiderio suo post resurrectionem meam *magnificetur Deus* Christus et hoc semper, ut qui jam magnificatus est per resurrectionem, et sui ipsius glorificationem, magnificetur hic semper remittendo suis peccata, et justificando eos de generatione in generationem, usque in finem mundi, et in futuro *magnificetur* per suorum perfectam glorificationem, Dico ut de me Deo dicant *magnificetur Deus*. De se vero dicant, *o Deus, adjuva me*, bene cooperando et me a peccatis eripiendo. Nam ego *egenus sum*, id est nullius alterius ope potens salvari, nisi tua. Et *pauper*, id est ope mea salvari impotens. Dico *adjuva me*, et tu, Domine, ne moreris, id est non sis tardus ad adiutorium et liberationem meam. Nam tu solus es *adiutor meus* ad bene operandum, et *liberator* a vitiis. Quod est dicere: Tu solus adjuvare me potes et liberare.

IN PSALMUM LXX.

Titulus septuagesimi: *Psalmus David filiorum*

Jonadab, et priorum captivorum. Innuitur hic figura historiae de Jonadab qui in lege veteri sacerdos Dei sanctissimus fuit, et filiis suis præcepit vinum non bibere, nec in domibus, sed in tabernaculis habitare (*Jer. xxxv, 6, 7*) cujus præceptis non defuit filiorum obedientia. Per Jonadab autem qui *spontaneus Domini* dicitur, Christus congrue figuratur, qui sacerdos in æternum juxta ordinem Melchisedech, non ex timore servili, sed amore spontaneo et casto, Domino Patri serviens obedientiae suæ cursum peregit.

Qui Christus filiis suis, spiritalibus fidelibus scilicet, præcepit vinum non bibere, id est carnalem voluptatem non amare, quæ homines sibi subditos a Deo retrahendo dementat, more vini inebriantis. Juxta quod in Evangelio idem asserit: «Qui vult post me venire, tollat crucem suam quotidie et sequatur me (*Luc. ix, 23*).» Præcepit quoque non in domibus, sed in tabernaculis habitare, id est, cum in terrenis habitent, non sic habitent ut in domibus, sed quasi in tabernaculis, id est putent ea esse manentia ad similitudinem domus, sed transitoria ad similitudinem tabernaculorum. Juxta quod Apostolus dicit: «Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (*I Cor. vi, 10*).» Et alibi: «Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (*Hebr. xiii, 14*).» Tituli vero littera sic adaptatur: *Psalmus* iste est *David* Christi orantis pro se, ut resuscitetur, et in passione constans efficiatur, et est psalmus iste *filiorum Jonadab*, id est Christi, et determinat quorum filiorum, cum dicit, et priorum captivorum. Quod est dicere: Qui prius captivi et a patria exsultantes fuerunt per Adam, postea vero per Christum ad patriam redacti. Et hoc dicitur ad differentiam spirituum cælestium, qui, cum filii sint adoptivi a Verbo Dei creati, non tamen prius existerent captivi. Et bene quidem dicitur Psalmus iste filiorum Jonadab. In hoc enim psalmo agit Christus de suorum filiorum salute, et laude et constantia prædicationis. Agit quoque concessivo de inimicorum confusione et pudore.

In te, Domine, speravi. Præsentio meriti Quod est dicere: Domine Pater, *speravi* ea quæ sunt in te, immortalitatem et impassibilitatem. Ergo 261 non confundar in æternum, etsi ad tempus videar Judæis confusus. Tunc autem confunderer, si quod *speravi* non adipiscerer. Dico non confundi me permittas, sed libera me in justitia tua, id est secundum quod justitia tua exigit. Justum enim est ut in te sperantem liberes, et non libera me in abscondito, sed eripe, id est libera manifeste, vi me eripiendo, et inclina cum sis sublimis ad me infirmum et humilem secundum humanitatem, aurem tuam, id est potentiam misericordiae tuæ qua clamantes ad te exaudis, ideoque auris dicitur. Quod est dicere: Condescendere fac sublimem potentiam tuam precibus meis infirmi et humilis, et sic salva me, et liberando, ut superius dixi, et gloriosum et immortalem et impassibilem faciendo, qui hic infirmior secundum

mortalitatem et passibilitatem. Et est dictum a similitudine melici, qui infirmo, assurgere nequeunt, aureas clauiculas habent, et cum sanctificat. Dico *scilicet*, et *et me postea saluum facias*, prius *esto mihi in Deum protectorem*, id est cum mihi Deus crearetur, scilicet ex Deo sis mihi tendens in Deum protectorem, qui me in passione protegas, ne timore penae deficiam. *Et esto mihi in locum munitionis*, id est in securitatem, ut nec etiam timeam sicut locus munitus securitas est ad se fugientibus. Multi quippe protegentur, qui securi non sunt, ideoque superflue non additur in locum munitionis. Et amodo esse debet protector et locus munitus, *quoniam lausque es tu firmamentum meum*, id est firmus protector meus et *refugium meum*, id est securitas.

Ac si dicat: Cum tu asque firmamentum et refugium meum existeris, ne in aliquo defecerim, deinceps refugium et firmamentum meum esse debes, ne in futuro deficiam. Vel sic: Ideo oro ut me *saluum facias*, quoniam *tu solus es firmamentum meum, et refugium meum*, id est quia tu solus potes me protegere et securum facere. Exponit autem quod superius dixit *eripe*, a quibus te oret eripi, sic: Dixi *esto mihi in protectorem*, etc.

Et tu etiam *Deus meus* speciali quadam obedientia mea, *eripe* resuscitando de manu, id est de potestate peccatoris, ne ulterius me affligendi licitum habeat. Exponit vero per partes *de manu* cuius peccatoris oret se eripi, cum dicit scilicet: *eripe me de manu contra legem agentis*, Judaici populi, in hoc quod mihi negligit obedire, cum ipsi sit a lege præceptorum. Juxta quod Moyses dicit: « Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vestertanquam me, ipsum audietis, et omnis qui non exaudierit prophetam illum, exterminabitur de populo meo (Deut. xviii, 13; Act in, 22, 23). » Et *eripe me de manu iniqui gentilis populi*, qui me crucifiget, et in sepulcro custodiet. Qui, cum non sit contra legem quam non habet, saltem iniquus est, id est infidelis et male operans. Repetit autem quod oravit, *esto mihi in Deum*, etc. Cum dicit *ne projicias*, etc., usque ad *quia dixerunt*, ut præponat causas quas superius non posuit, quæ causæ continentur ab illo versu.

Quoniam tu es patientia mea, etc., usque ad *ne projicias*. Quæ sic leguntur et construuntur: Oravi ut eripias me de manu peccatoris. Oro etiam *ne projicias* id est ne despicias me quin protegas in tempore senectutis positum, ante resurrectionem scilicet, quandiu temporalis sum. Post resurrectionem namque æternus ero et sine tempore. In tempore dico senectutis, id est vetustatis, in quo scilicet vetustatem Adæ retineo, non secundum peccatum, sed secundum penam peccati, id est in quo mortalis et passibilis existo, quod est pena peccati veteris Adæ. Et ideo non projicias. *Quoniam tu, Domine, es patientia mea*, id est, tu causa es patientiæ meæ; ut enim tui conformitatem obtineam, tribulationes pa-

tienter sufferam. Et ideo adhuc *ne projicias*, quoniam tu *Domine, es spes mea*, id est in te spem habeo remunerationis, quæ spes procedit a *juventute mea*, id est a provido consilio et strenuitate mea. Quod est dicere: Ideo spem habeo in te, qui provius sum in consilio, et strenuus in actu obedientiæ tuæ. Alioquin enim spes mea esset irrita. *Juventulem* quippe pro provido consilio et strenuitate ponit, quia juvenem est provido uti consilio, et in actu esse strenuos. Et ideo adhuc *ne projicias me*, quia in te existens *confirmatus sum*, id est, firmus factus sum, *ex utero*, id est ex tempore conceptionis meæ, non sum infirmatus in Adam per originale peccatum, sicut cæteri homines, qui, dum concipiuntur secundum legem concupiscentiæ, quæ pena est originalis peccati, fiunt et ipsi originalis peccati rei. Quod est dicere: Me conceptum absque lege concupiscentiæ, confirmasti a tempore meæ conceptionis in tui conformitatem, scilicet ut a peccato immunis essem, sicut tu. Vel sic: in te, id est in tui conformitate *confirmatus sum ex utero*, id est secundum humanitatem quam accepi in utero. Secundum deitatem enim in qua tibi par existo confirmatione non egui: et ideo adhuc *ne projicias me*, quia tu es *protector meus*, ne in aliquo caderem: *de ventre matris meæ*, id est semper me protexisti ex illo tempore ex quo processi de ventre matris meæ. Vel sic: *Protector meus es tu*, secundum illam naturam qua processi de ventre, scilicet secundum humanitatem. Quasi dicat: Quia hucusque protector meus fuisti, oro deinceps ne me projicias, et ideo adhuc *ne projicias*, quia in te est semper *cantatio mea* fundata, id est jucunda laus mea, id est quia te semper jucunde laudo, et affectione et operatione.

Vel cantatio mea est in te, id est omnis delectatio mea, et quia terrenis omnibus neglectis, in tui solummodo laude nitor, in te delector, *tantum prodigium factus sum multis*, id est impiis qui multi sunt ad comparisonem bonorum, quorum numerus parvus est: factus sum tanquam monstrum, ut me omnino respuant et abhorreant, quasi monstrum essem; et ideo adhuc *ne projicias*, quia tu es *adjutor fortis* ad bene operandum. Vel sic: Dico quod *factus sum prodigium multis*, et tu tamen es *adjutor fortis*, ne cedam ipsis multis. Orat autem ut Deus faciat eum in laude ejus perseverare, sic: Quia tu es *spes mea*, et per te *confirmatus sum: Repleatur os meum laude*, id est cum te jam laudaverim de his beneficiis collatis, fac omnino repleti os meum laude, id est fac me in laude tua perseverare, ut scilicet ego *totadie*, id est jugiter *gloriam cantem tuam et magnitudinem tuam*, id est, ut ego lætante ascribam tibi gloriam meam et magnitudinem meam. Quod est dicere: Ut repleam, quod sum gloriosus et magnus, hoc esse ex te. Vel sic: *Ut cantem gloriam tuam et magnitudinem tuam*, id est tu lætante tibi ascribam supradicta beneficia mea, quæ erunt gloria tua et magnificentia, id est causa erunt quod gloriosus videaris hominibus et magnificus, id est

potens. Et hoc totum est ac si dicat : Fac me in laude tui perseverare, hoc modo scilicet, ut omnia hæc beneficia supradicta tibi ascribam, non mihi.

Ostensis causis pluribus, et incidenter oratione interposita, ad ultimum illud ponit, cujus rei gratia causas apposuit, sic : Quia tot et tanta mihi contulisti beneficia, scilicet ut esses patientia, spes, confirmatio, et cantatio mea, *ne projicias me in tempore senectutis*, et repetit illud idem æquipollenti voce apponendo aliam causam, cum dicit : *Ne derelinquas, inquam, me*, id est *ne projicias in tempore senectutis*, cum hoc sit quod *defecerit virtus mea*. Defecerit, hic præteritum est, ac si dicat : Non debes relinquere, quia virtus omnis que in me est, sic defecit, ut non sit mea reputata, id est non reputo virtutem quam habeo, ex me habere, sed ex te. Vel potest esse determinatio, sic : *Ne derelinquas, inquam*, cum deficiet virtus mea, id est cum reputabitur potentia mea defecisse, in morte scilicet.

Vel potest in hac sententia legi *defecerit*, si non præterite accipiatur. Repetit autem quod superius dixit *eripe me de manu peccatoris*, æquipollentibus verbis, cum dicit : *Deus, ne elongeris a me*, etc., præponendo causas alias quas non posuerat, quæ continentur ab illo loco ubi habetur : *Quandixerunt, etc.*, usque ad *Deus ne* 263 *elongeris*. Quod sic legitur : Non solum oro *ne me projicias* in passione, sed oro etiam, o *Deus, ne elongeris a me*, ut differas resurrectionem meam usque in futurum. Sed tu qui *Deus meus* es, cui specialiter obedio, *respice in auxilium meum*, ut scilicet post tres dies me resuscites. Et hoc ideo oro, quia inimici mei Judæi *derixerunt*, id est dicent ad invicem, et hoc *mihi* id est ad damnum meum. Determinat vero quos vocet inimicos, cum addit : *Et illi inimici, inquam, qui custodiebant animam meam*, id est qui insidiabantur animæ meæ, si forte aliquid dignum reprehensionis viderent in ea, *fecerunt*, id est faciunt *consilium in unum* malitiæ eundo. In hoc autem quid gravius notat, cum dicit *consilium fecerunt*. Pejus enim est de malo agere per consilium quam temerarie. Dico quod *consilium fecerunt*, dicentes unus ad alium : *Persequimini eum* tribulationibus ; nam *Deus*, cujus Filium se asserit, *dereliquit eum*, id est contempsit. Et non solum persequimini, sed et *comprehendite eum*, ne evadat, id est interficite, *quia non est qui eripiat*. Ac si dicat : Ipse dicit quia *Deus* eripiet eum a morte post tres dies, sed ille non eripiet. Idcirco *comprehendite eum* morte. Agit autem cum concessive de inimicorum confusione, sic :

Dixi ut respicias in auxilium meum, et ex opposito *confundantur* in malo, id est erubescant et *deficiant* ab omni prosperitate mundana, *detrahentes animæ meæ* virtutes suas, id est Judæi qui mihi auferunt virtutes meas, quantum ad suam reputationem, dicendo me esse seductorem et legis destructorem, et non parum *confundantur et deficiant*, sed *operiantur confusione et pudore*, id est circumvallentur erubescencia et corporali destructione. A similitudine corporis, quod omni parte vestimentis

A operitur. Quod est dicere : Plenariam habeant confusionem et pudorem illi qui *querunt mala mihi*, scilicet ut interficiant et in morte detineant. Ac si dicat : Non solum habeant confusionem et erubescencia, quia mihi detrahunt, sed quia etiam *mala mihi querunt*. Confusionem superius accepit pro erubescencia. Et defectum pro destructione ubi dixit, *confundantur et deficiant*. Hic autem confusionem pro destructione ponit, et pudorem pro erubescencia. De spe vero suorum, et laude quam Deo facient, agit sic : Dico quod inimici confundantur. *Ego autem semper sperabo*, id est mei semper sperabunt in te perfectam in futuro salvationem exemplo salvationis meæ, et *adjiciam super omnem laudem tuam*, id est adjicient laudem tibi existentem *super omnem laudem tuam*, a priori populo datam.

Quod est dicere : Laudabunt te omnimoda laude quæ perfectior erit laude populi prioris, cum et ipsi perfectiores sint futuri. Et notandum non dici perfectiorem laudem apostolorum, et cæterorum in nova lege existentium, laude quorumdam, qui, etsi sub lege veteri essent, viri tamen erant Novi Testamenti per fidem, ut fuit Elias et cæteri perfectissimi, qui mundum omnino spreverunt. Sed laudem novorum dicit perfectiorem laudem illorum veterum, qui non adeo perfecti exstiterunt, quorum multus numerus fuit. Vel adjicient *laudem super omnem laudem tuam*, de rerum creatione tibi collatam, scilicet ut cum lauderis de mundi creatione, multo magis te laudabunt de generis humani reparatione. Dico quod *adjicient laudem*, id est laudabunt te innocentia et justitia sua, quam non reputabunt suum esse : Sed *os meum*, id est meorum *annuntiabit justitiam tuam*, id est omnem justitiam suam a te esse, et *tota die*, id est jugiter annuntiabit *salutare tuum*, id est salvationem futuram a te fore, non a meritis suis. Vel sic : Dico quod mei sperabunt in te semper, et hoc dico generaliter. *Os autem meum*, id est prædicatores, qui dicendi sunt os in corpore meo, id est Ecclesia, *annuntiabunt justitiam omnem tuam* esse, id est a te, et *tota die salutare tuum*. Hæc non mutantur. Et ideo annuntiabunt mei justitiam omnem a te esse.

Quoniam non cognovi litteram esse justificantem, **D** id est, mei cognoscent litteram legis veteris non posse 264 aliquem justificare. « Littera enim occidit (II Cor. iii, vi). » Quod est dicere : Cognoscent illud esse falsum, quod Judæi affirmabant aliquem ex lege justificari posse. Lex enim solummodo peccatum indicat. Non etiam ad abstinendum adjuvat. Et cognoscendo per litteram non posse justificari, *Introibo*, id est mei introibunt in *potentias Domini*. Quod est dicere : Qui prius se potentes existimabant ad bene operandum per liberum arbitrium et per legem, se per hoc insufficientibus cognitis ad bene operandum, introibunt in *potentias Domini*, id est ad hoc divina gratia inspirante ingredientur, ut se reputent potentias bene operandi et a vitiis abstinendi non a lege, sed a Domino ha-

bere. Unde in Evangelio legitur : « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). » Non solum annuntiabunt justitiam suam esse tuam, id est a te ; sed, o Deus, memorabor *justitiæ tuæ solius*, id est mei memorabuntur justitiæ tuæ, quæ sola est, id est singularis, id est incomparabilis, perfectissima. Unde legitur : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2). » Quod est dicere : Dicent te unicam et singularem et perfectissimam habere justitiam, et hoc memoriter dicent, non negligerent; Hoc autem quod justitiam suam tuam esse annuntiabunt, et solam et perfectissimam justitiam tuam memoriter prædicabunt, non ex se habebunt solummodo, sed te cooperante. Quia tu, *Deus, docuisti me*, id est docebis meos spiritali sapientia tua eis interius impendente, et ideo *pronuntiabo mirabilia tua*, id est mei pronuntiabunt aliis *mirabilia tua*, justitiam scilicet, quam generi humano per me restitues, et *salutare tuum*, quod in futuro daturus es. Hoc autem superius dictum est, ubi dixit : *Os meum*, etc. Sed ideo repetit ut ostendat pronuntiationis eorum perseverantiam, sic : Dico quod mei annuntiabunt mirabilia tua, et hoc *ex juventute mea*, id est ex tempore martyrum, qui juvenes erunt, id est in fide calentes et strenue agentes, more juvenum qui ferventes sunt ætate et strenui actione, et *nunc*, id est in ipsa juventute usque pronuntiabunt, id est assidue et constanter, mortis metu non deficientes, et ea usque *in senectate* pronuntiabunt mei, id est usque tempus confessorum, qui senes erunt, id est aliquantulum frigidiores martyribus, non mortem corporis pro Deo subeuntes, sicut senectus frigidior ætas est juventute.

Et pronuntiabunt usque *in senium*, id est usque in tempus Antichristi, in quo multi a fervore fidei frigescent, ideoque senium dicitur, eo quod senium ætas frigidissima sit et defectibilis. De quo tempore Dominus in Evangelio dicit : « Ex abundantia iniquitatis refrigescet charitas multorum (Matth. xxiv, 12). » Quod est dicere : Mei constanter te laudabunt, et illi qui erunt in juventute, et qui in senectute, et qui in senio. Vel martyrum tempus juventutem dicit; tempus autem confessorum senectutem, et tempus Antichristi senium, eo quod prius fuere martyres, post eos autem sunt temporaliter confessores, ad ultimum autem, tempus Antichristi erit. Ergo quod mei pronuntiabunt et in juventute, et senectute, et senio. *Ne derelinquas me*, id est meos, inadjuutos, *donec omni generationi*, id est donec annuntient omnimodi generationi, *quæ ventura est usque ad finem mundi, brachium tuum, et potentiam tuam, et justitiam tuam*, me scilicet qui brachium tuum sum, per quem diabolus fortiter expugnabis, sicut aliquis brachii fortitudine debilem hostem superat; et qui sum potentia tua, per quem facies fideles potentes ad resistendum vitiiis, et qui sum justitia tua, per quem fideles justificabis. Me dico *potentiam et justitiam tuam usque in altissima* pertingentem, id est qui non tantum in ho-

minibus potentiam habeo, sed in altissimis etiam cœlestibus spiritibus. Vel sic aliter legi potest, ut brachium non mutetur. Dico *donec* annuntient me *brachium tuum, et potentiam tuam, et justitiam tuam*, ab infimis rationabilibus creaturis usque in altissima eundo, id est usque in supercœlestes rationabiles creaturas. Quod est dicere : Donec annuntient **265** omnem potentiam et justitiam esse ex te; incipiendo ex potentia et justitia hominum, qui infimi sunt ad comparisonem angelorum, et eundo usque in potentiam ipsorum angelorum, ac si dicas : Hoc reputabunt esse ex te, quod ibi erunt potentes in futuro justii in operibus, et hoc quod angeli justii sunt in affectione dilectionis Dei, et potentes, id est alti in beatitudine.

B Commendat autem ipsos angelos ad Dei laudem, quasi admirative de eis agendo sic : Dico usque in *altissima*, et illa *magnalia*, id est altissima tua, quæ magnalia dicuntur, eo quod in excellentia dignitatis magna sunt, quæ, id est est quanta, *fecisti*, id est quam digna; et ideo *quid similis est tibi* in sublimitate potentiae? Nullus. Ac si dicat : Inde comprobari potest nullum tibi esse similem. Et quia nullus tibi similis est, cum adeo potens sis, quoniam Adam et Eva voluerunt se facere similes tibi per comestionem pomi, dicentes : « Erimus sicut dii (Gen. iii, 5); » *Quantas*, id est quam magnas *tribulationes ostendisti mihi*, id est meis, ne ulterius superbirent! et quam *multas et quam malas*, id est quam nocivas! mortem scilicet et omnimodi passionem, quæ animæ et corpori asperimæ sunt et nocivæ. Et tu *conversus* ab ira, id est a vindicta quam in eis per tribulationes exerces, *vivificasti me*, id est per mortem meam vivificabis meos, interiori vivificatione eos innocentes et justos faciens, et in futuro *reduxisti me*, id est retroduces meos, ad patriam, scilicet de qua per Adam sunt expulsi. Meos dico iterum *de abyssis terræ* educendos, id est de imo terrenitatis. Prius enim eos in Adam de humilitate et utilitate terrenitatis eduxisti, ut ex limo terræ faceres animatos et non morituros; qui per peccatum Adæ ad eandem imitatem præcipitati sunt, ut moriendo efficiantur cinis et pulvis, unde eos in futuro eripies. Abyssum dicimus nimiam profunditatem, ideoque pro imitate ponitur.

D Dico quod reduces eos de abyssis terræ; et tunc *multiplicasti magnificentiam tuam, Deus*, id est multiplicem in eis facies magnificam gloriam tuam, immortales faciens et impassibiles, et omni beatitudine felices. Et prius hic *conversus consolatus es me*, id est, vivificabis meos, et per hoc consolaberis, ut superius dixi, ubi posui *vivificabis me*. Hoc autem ideo repetit, ut per effectus ostendat qualiter de imis eos assumat. Per hos autem effectus comprobabitur te eos vivificasse.

Nam et ego confitebor, etc. Nam signum est positionis, et vèro bene positum est quantum ad ordinem. Ac si diceret : Tu vivificabis, et mei confitebuntur tibi, id est ad honorem tui, *veritatem tuam*, id est te veracem in promissione tua de mundi repa-

ratione per me completa et de futura salvatione complenda. Dico quod mei confitebuntur tibi. Mei, dico, quidam existentes in *vasis psalmi*, id est in psalterio, quod dicitur vas psalmi, eo quod fiat in eo psalmus, scilicet in contemplatione bonorum supernorum, per quam in Dei laude resonabunt ad modum psalterii quod ex superiori resonat. Vasis pluraliter ponit quantum ad plures fideles. *Et psalmam tibi*, id est quidam meorum bono opere te laudabunt, existendo in *cithara*, id est in activa vita. Quæ per citharam ex inferiori resonantem congrue denotatur, eo quod inferior sit contemplatione. Dico quod tibi psallent et confitebuntur. Tibi dico qui *sanctus es Israel*, id est adeo sanctus ut potens sis sanctificare, omnes fideles quos facis Israel. Cujus rei desiderio tibi psallunt et confitentur. Et hoc est ac si dicat : In hoc poterit videri te eos vivificasse, quia tibi psallent et confitebuntur : quod aliter non esset. *Et cum cantavero tibi*, id est cum me laudabunt te, *exultabunt labia mea*, id est meorum in ipsa laude. Et, ne acciperemus labia exteriora, addit : *Et hoc modo scilicet anima mea*, id est meorum, *quam redemisti*, id est mei exultabant laudando te affectionibus animæ suæ; ideo quia eam redimes per me. Affectiones autem labia dicuntur, eo quod per eas anima sibi interius loquatur. Non **266** solum autem anima meorum in tua laude exultabit, sed et lingua mea id est meorum, *meditabitur justitiam tuam*, id est in tua laude cum meditatione non temere annuntiabit omnem justitiam esse tuam, id est a te. Hoc autem superius positum, ubi posuit *os meum*, etc. Ideo repetit ut addat : Hoc contuitu annuntiabunt. *Cum hoc erit quod illi qui querunt mala mihi*, Judæi scilicet, *confusi in malo et reveriti fuerint*, id est erubescerent de resurrectione mea; et timentes in persecutione Vespasiani et Titi. Quod est dicere : Cum viderint justo judicio tuo illos esse factos erubescerent et timidos, hanc justitiam tuam aliis annuntiabunt, ut ab eorum conformitate retrahantur. Vel sic : Lingua meorum meditanter profertur justitiam tuam, id est dicet te esse justum judicem, cum confusi et reveriti fuerint qui *querunt mala mihi*, id est cum præviderint quod timebunt et confundentur in futuro omnimoda confusione. Illi qui querunt mala meis, qui hic non videntur reverentes, sed securi; nec confusi, sed beati. Quod est dicere : In hoc te justum judicem esse annuntiabunt, quod prævidebant inimicos suos justo judicio tuo futuros esse confusos et reverentes.

IN PSALMUM LXXI

Titulus septuagesimi primi : *Psalmus David in Salomonem*. Quod sic exponitur : *Psalmus* iste est David propheta : in *Salomonem* respicientis, id est in verum Christum Salomonem, id est verum pacificum, qui fecit utraque unum, et qui est pax nostra (*Ephes.* II, 14). Hic autem psalmus etsi videatur quædam habere quæ Salomoni filio David contigissent, scilicet cum dicit : *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis*. Et judicabit pauperes

A populi, et si qua cætera talia sunt, cum tamen quædam habeat quæ nullatenus eidem Salomoni contigerint : ubi scilicet dicit : *Permanebit cum sole et ante lunam, et adorabunt cum omnes reges, et cætera* similia, totus competenter in Christum verum et significatum Salomonem est referendus. Contuens namque Esdras, psalterii titulorum impositor, qui longe post Salomonem regem Israel temporaliter exstitit, ab eodem Salomone Christum significatum fuisse, et secundum nominis interpretationem, et secundum rei gestionem, Psalmum istum, qui de Christo legendus est, Salomonis nomine titulavit. In Salomonis namque tempore justitia et pax maxima fuit in Israel. Unde etiam idem *pacificus* dicitur. Et dilatatum fuit regnum ejus valde. Et ipse sapientissimus exstitit, sic etiam ut regina austri venisse legatur a finibus terræ audire sapientiam ejus (*III Reg.* x, 1). Sic et Christus qui verus pacificus fuit, mundum justificavit et Deo pacificavit. Et sapientissimus existens reginam a finibus terræ, Ecclesiam scilicet, quam ex captiva reginam et sponsam suam fecit, per prædicatores ad se vocavit; et sapientiam præceptorum ejus eam audire fecit. De dilatatione regni ejus Christi, et de justitia et pace in ejus tempore futura, et de ejus æternitate, et quomodo sibi regnum acquireret, et qui in regno ejus erunt, et de ejus regni benedictione et salvatione Propheta agit, in ipsius laude satis ample immorando. Pro quo in principio psalmi orat ut ei Deus Pater judicium et hic et in futuro ad utilitatem populi sui tribuat. Orat quoque ut montes et colles pacem a Deo suscipiant, quam susceptam populo suggerant. In fine vero psalmi eidem regi benedicendo, nobis ei benedicendi dat exemplum.

Deus, judicium tuum regi da, id est judicium quod tu cum sancto Spiritu de mundo exerces, et in futuro facturus es, da Christo regi, secundum quod homo est, quod jam habet, secundum quod Deus. Et ostendit quod judicium, et cui regi, cum addit : *Et justitiam tuam filio regis*. Hic autem per hendiadyin idem est justitio quod et judicium. Ac si dicat, scilicet Filio tui regis, Christo, da justum judicium tuum. Et bene dicit *tuum*, cum hoc judicium Patris sit, et Filii et Spiritus sancti. **D** Licet hoc a quibusdam astruatur. « Non enim **267** Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*Joan.* v, 22). » Quod nihil impedit, cum, sic intelligendum sit : « Pater non judicat quemquam » visibiliter, quia ipse invisibilis est; « sed omne judicium dedit Filio, » secundum quod homo est, cum, secundum quod Deus est, æqualis ei sit, et nihil ipsi ab eo conferatur. Sic scilicet dedit Filio omne judicium, ut ipse, visibilis apparens, totum in futuro judicet, cooperante tamen invisibiliter totius potentia Trinitatis. Et exponit ipsum judicium per partes, sic : Dico, da *filio tui regis* Christo justum judicium tuum, scilicet da ei *judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio*. Justitia et judicium idem est. Populum vocat minores, pauperes autem sa-

etiores, qui, mundum omnino spernentes, Christum nudi et inopes sequuntur. Et est ac si dicat: Da ei potentiam in futuro iudicando populum tuum, id est minores fideles, qui populus dicuntur, eo quod maxima multitudo erit eorum, ad comparationem maiorum. Vel sic hi duo versus leguntur: *Deus, iudicium tuum regi da*, et hic et in futuro; et ut iudicium illud prosit populo salvandorum, da *justitiam tuam*, id est justitiam quæ ex te est, *filio illius regis*, scilicet populo Christiano, qui filius erit spiritalis regis illius. Quod est dicere: Justifica illum regis filium, et secundum peccatorum remissionem, et secundum virtutum et bonorum operum perfectionem. Si enim injustus relinqueretur, justo iudicio regis damnaretur. Et exponit iudicium per partes, sic: Dico, da *iudicium*, scilicet da ei *iudicare* hic *populum tuum*, quem dixi filium regis; in *justitia*, id est secundum quod justitia ipsius populi promerebitur a te data, scilicet ut, cum idem populus in hoc mundo justus sit, plus ab eodem rege justificetur.

Et da ei regi *iudicare* in futuro in *iudicio* justo *pauperes tuos*, fideles scilicet qui non extra velle sunt pauperes; sed tui pauperes, id est, pro te. Per majores autem fideles, quos pauperes dicit, dat etiam intelligere minores; qui, si non sint mundum omnino relinquentes, in futuro tamen salvandi sunt. Ut autem istud iudicium fiat et hic in futuro, *suscipiant montes pacem populo* exhibendam, id est apostoli, qui alti sunt ut montes ad comparationem collium, suscipiant ab ipso rege pacem, id est dilectionem Dei et proximi, per quam pax erga Deum habetur et erga proximum. Ideoque pax jure dicitur, quam populo, id est minoribus annuntient. Et quoniam montes non sufficerent, *colles*, id est, minores prædicatores, qui dicuntur colles eo quod inferiores erunt in sanctitate, ad comparationem collium qui montibus sunt inferiores, *suscipiant* ab ipsis montibus justitiam *populo* annuntiandam. Justitia idem est quod pax. Et bene dilectio Dei et proximi justitia dicitur, eo quod omnis eam perfecte habens, perfecte justificatur. Enuntiat autem quod orando et optando dixit, ubi posuit *iudicare populum*, etc., sic: Dico, *suscipiant montes pacem*, et *colles justitiam*, populo exhibendam. Et postquam montes et colles pacem populo susceperint, *judicabit* ille rex in futuro *pauperes populi*, scilicet remunerabit justo iudicio suo illos quos dixi montes et colles, qui pauperes erunt hic in populo suo, mundum relinquentes; et *salvos faciet* æterna salvatione *filios pauperum*, subjectos scilicet qui filii erunt spiritalis apostolorum et prædicatorum, et *humiliabit calumniatorem*, diabolum scilicet deprimit, ne ulterius locum habeat suos tentandi vel accusandi. Qui quandiu mundus iste durat, calumniator est, id est accusator, non voce, sed mala sua conceptione. Est etiam calumniator, id est in quantum potest totius boni disturbator. Ilum enim usualiter calumniatorem dicimus qui bonum disturbare intendit. Vel *calumniatorem humiliabit*, id est quemcunque impium, qui hic

suis calumnias, id est scandala infert, ne ulterius locum habeat eis calumniandi.

Vel sic potest legi, secundum sententiam quam in duobus primis versibus exposuimus, ut continuatio non mutetur: 268 Postquam pacem susceperint montes, et colles, et populi, *judicabit* hic, id est remunerabit hic *pauperes populi*, majores scilicet, ut, cum justi sint, faciat eos justiores. Et per hanc partem innuit quod et minores, licet non adeo perfecte, juxta hoc tamen quod justitia eorum exigit, remunerabit, et *salvos faciet* in futuro salvatione æterna *filios pauperum*, id est minores. Et per hoc datur intelligi quod multo magis ipsos pauperes, quorum filii erunt, salvabit; et *humiliabit calumniatorem* in futuro. Hoc non mutatur. Laudat autem eum de æternitate sua, sic: Dico quod *humiliabit calumniatorem*, et idem rex qui eum humiliabit, *permanebit* in futuro *cum sole*, id est cum majestate Patris, secundum deitatem ei consubstantialis. Pater autem jure sol dicitur, cujus naturæ claritas a nullo potest perfecte contemplari, sicut solis claritas ab humano visu perfecte conspici nequit et sic permanebit quod erit *ante lunam*, id est, in præsentia lunæ secundum humanitatem. Secundum deitatem namque non est localis, scilicet in præsentia Ecclesiæ suæ erit, ut ad cumulum beatitudinis ejusdem Ecclesiæ ab eadem jugiter conspiciatur. Ostendit vero quod vocet lunam cum addit: In *generatione* scilicet et *generatione* erit, id est in præsentia generationis et generationis, id est omnis generationis justorum. Cum his ponat *generationem*, de omnibus justorum generationibus dat intelligere. Generatio et generatio idem est quod luna. Lunam Ecclesiam dicit, eo quod in tempore persecutionis decrescat per imperfectiorem filiorum, ut luna, et in tempore pacis crescat per filiorum regenerationis augmentum. Vel sic: *Permanebit cum sole*, id est quandiu sol durabit. Et hoc exponit cum in sequentibus addit: Scilicet usque in generationem hujus generationis subsequativam, et generationem ultimam. Cum bis generationem ponit, omnes generationes dat intelligere. Ac si dicat: Tandiu permanebit, quandiu mundi omnes generationes duraturæ sunt. Et ne putaretur post solem et generationes non esse permansurus, addit: *Et ante lunam* est ipse, id est dignior et durabilior erit luna scilicet omni re commutabili, quæ per lunam ideo designatur, quia luna sæpe commutatur. Vel sic: Ne videretur non fuisse ante mundum addit: *Et ante lunam* permansit, secundum quod Deus. Per lunam quippe, quæ pars est omnis creaturæ, omnem creaturam vult intelligere.

Quoniam autem eum regem dixerat, et iudicaturum pauperes, et filios pauperum, posset queri, quomodo eos acquireret in regnum? Quod sic ostendit: Dixi quod rex erit, et pauperes et filios pauperum iudicabit. Quos pauperes et filios sic in regnum sibi acquireret, quod prius *descenderet*, id est, veniet de sublimi invisibilitate sua in notitiam primitivæ Ecclesiæ de Judæis, sicut *pluvia* descendit in *vellus*, arca

existente sicca in tempore Gedeonis. Et post descendet in notitiam gentium, *sicut stillantia stillicidia*, id est, sicut stillantes pluviae *super terram* descendunt, id est super aream, vellere manente sicco. Et bene ponit *stillantia*, ut valeat ad similitudinem. Sicut enim stillicidium pluviae stillat, id est paulatim fluit; ita et ejus notitia paulatim per prædicationem in mentes hominum fluxit. Mittit autem nos ad figuram historiae de Gedeone. Quem cum Dominus dixisset, Israelae a gentibus, quæ nimirum illum oppresserant, liberatum, signum hujusce salvationis a Domino petiit quod est ei a Domino concessum, scilicet, ut vellus quoddam in area positum humidum inveniret, area sicca existente; altera vero die aream humidam sicco vellere (*Jud. vi, 37-40*). Per vellus ergo prius a pluvia infusum, Judaicus populus præsignabatur, qui se a Deo sine Dei detrimento aliquo abruperat sicut vellus ab ove, sine damno ovis abruptitur. Qui populus tamen secundum partem imbre gratiæ spiritualis erat infundendus, gentibus inde siccis existentibus. Per aream autem **269** quæ postea vellere sicco humida fuit, gentium populus præsignabatur, qui postea, Judeis siccis secundum maximam partem ab ipsa gratia, ea gratia erat replendus; juxta illud Apostoli: « Cæcitas contigit ex parte in Israel, ut plenitudo gentium intraret (*Rom. n, 25*). » Et bene per aream gentilis plebs portebatur. Quia sicut area vellus circumquaque ambebat, sic et infinitus gentium populus Judæos, quorum non tantus erat numerus, omni parte localiter circumdabat. Bene etiam area dicebatur qui terreni erant in affectionibus, nihil eorum quæ Dei sunt sapientes. Area namque nihil aliud est quam terra. Vel sic versus iste legi potest: Dico quod *judicabit pauperes et filios pauperum*, et prius descendet in uterum Virginis, non localiter, sed spiritaliter, *sicut pluvia descendit in vellus*. Quod est dicere: Sicut pluvia descendit in vellus illud, sine velleris corruptione; et inde exprimitur sine ejusdem velleris læsione, sic et Dei verbum descendet in Virginem, id est incarnabitur in Virgine, et nascetur sine Virginis corruptione, et post descendet in notitiam hominum, ut eos spiritali gratia imbutos, Deo bona opera fructificare faciat, *sicut stillicidia stillantia super terram* imbuunt eam, et germinare faciunt.

Laudat autem eum de justitia sua, sic: Dico quod *descendet, et in diebus ejus*, id est in tempore regni ejus, *oriatur justitia*, id est genus humanum, quod per Adam in injustitiam decidit, per eum justificabitur, quod per legem et per liberum arbitrium adipisci non potuit. Et non parva justitia, sed *abundantis pacis*, id est abundantissima pax, scilicet dilectio Dei et proximi, quæ et justitia et pax dicitur, ut superius est ostensum. A *bundantia pacis* dico, duratura donec auferatur luna, id est Ecclesia de hoc statu in perfectum statum. Vel luna quæ in cælo est, auferatur de hoc statu: in perfectum statum, Luna namque, et sol et cætera elementa immutabuntur.

A Juxta quod legitur: Ecce nova facio omnia (*Apoc. xii, 5*). Quod est dicere: tandiu pax ejus durabit, donec mundus iste transeat, non quod post non duret in æternum, sed talia genera locutionis sæpius habemus, velut cum dicimus: Expectame donec veniam, non quod postea velimus eum discedere. Laudat eum etiam de regni ejus amplitudine, sic. Dico quod *in diebus ejus oriatur justitia*, et ipse *dominabitur a mari orientali*, usque ad mare occidentale, et a mari australi usque ad mare septentrionale. Quod est dicere, dominum ejus durabit ab oriente usque in occidentem, et ab austro usque ad septentrionem, et a flumine incipiet dominari, id est a Jordane qui flumen antonomastice dicitur, eo quod dignissimus fluvius sit in Judæa. Per Jordanem autem dat intelligere baptisma, quia in Jordane Dominus est baptizatus. Ac si dicat: A tempore baptismi incipiet apparere dominium ejus, per prædicationem suam. Ante baptismum enim non prædicavit, non ut ignoraret, qui a tempore nativitatis suæ secundum quod homo erat, omnia scivit. Non enim, ut Augustinus asserit, locum habere poterat ignorantia, ubi personaliter erat indesinenter Patris æterni sapientia: sed usque post annum tricesimum et post baptismum prædicationem differre voluit, ut exemplum daret ante baptismum, et anni tricesimi ætatem, a nullo esse prædicandum.

Quia vero posuerat a mari usque ad mare, et cum maria multa sint, posset intelligi mediterraneum mare, vel aliquod proximum, et sic totus mundus C ejus dominio non intelligeretur esse subditus, additur a flumine, id est a baptismo, usque ad terminos orbis terrarum damnabitur, id est ubique terrarum. Vel a flumine incipiet damnari, id est a Judaico populo, de quo primitivum Ecclesiam constituit, qui melonomice per Jordanem, qui flumen antonomastice dicitur, accipitur, **270** eo quod in Judæa sit usque ad terminos orbis terrarum, id est usque in omnes nationes. Ne vero solummodo illi qui non erunt valde peccatores intelligerentur in regno ejus esse, ostendit illos etiam qui in peccatis erunt teterissimi in ejus regno futuros, ut per hoc magis ejus justitiam commendet, sic: Dico quod *dominabitur*, et ecce illi super quos dominabitur: *Æthiopes*, id est illi qui in moribus sunt nigerrimi, sicut Æthiops in corpore, *prociident*, id est se humiliabunt de superbia sua, et *coram illo*, id est in beneplacencia ejus. Vel, *prociident coram illo*, id est adorabunt eum. Adorantium autem est coram illo quem adorant procidere.

Et *inimici ejus* qui nolent coram illo procidere, *terram lingent*, id est terrenis nimio desiderio adhaerebunt; a similitudine illius qui, cum ei cibus comestus non sufficit, vas etiam lingit in quo positus fuit, vel a similitudine quorundam animalium, quorum natura est terram lingere. Ac si dicat: Iracundabiliter se habentes nimio desiderio terrena complectentur, quæ eis causa perditionis erunt. Hoc autem dicit ad cumulum miseriæ eorum. Ostendit

vero ad Dei laudem ipsos *Æthiopes* varias virtutes habituros, addendo sic : Dico quod precident *Æthiopes*, et ipsi effecti *reges Tharsis*, id est sui ipsius, et hoc sit ut sint reges contemplationis, contemplantes cœlestia, non terrena. Tharsis enim *contemplatio* interpretatur. *Offerunt munera* illi regi, scilicet contemplationem suam, et cæteras virtutes non sibi imputabunt, sed illius regis munera esse testabuntur : et sic ea munera ei offerent; et *Æthiopes* adhuc facti *insulæ*, id est innocentes et rejicientes procul a se omne circumstans peccatum, ad modum insularum, quæ maris circumstantis æstus a se repellunt, et siccæ persistent; *offerunt munera* illi regi, innocentiam scilicet, et cæteras, virtutes suas, quas non sibi sed regi attribuent; et ipsi *Æthiopes* facti *reges Arabum*, id est humiles et alios fructificantes : et effecti *reges Saba*, id est incensi igne charitatis, et ad fidem conversi, *adducent dona* regi, id est alios per prædicationem suam Deo adducent, quos se Deo donare facient per subjectionem. Per Arabes quidem congrue humiles et fructificantes accipiuntur. Arabia namque *humilis* dicitur, vel *campestris*. Per campestres quippe fructificantes intelliguntur, eo quod campi ad fructificandum habiles sunt. Per Saba vero quæ interpretatur *incensa* vel *conversa*, charitatis igne incensi, conversique ad fidem merito designantur. Et notandum, non omnes has virtutes omnibus convenire, scilicet ut sint contemplantes, et innocentes, et humiles, et fructificantes, et conversi, et charitate incensi; sed quibusdam perfectis scilicet omnes conveniunt, aliæ vero aliis, et aliæ aliis. Vel ad litteram intelligi potest, scilicet quod reges Tharsis illius regionis, et cultores insularum marinarum offerent se munera illi regi, per conversionem; et reges Arabum, illorum populorum, et reges Saba, illius terræ, adducent se dona Deo per fidem. Ne vero, si ad litteram acciperetur, soli *Æthiopes* illi populi, et reges Tharsis, et insularum cultores et reges Arabum et Saba essent adoraturi, addit :

Et adorabunt, id est venerabuntur eum per fidem et bonam operationem, *omnes reges*, id est omnis modi principes : Per reges, omnes terrarum principes designat, *omnes gentes*, id est omnis modi gentes, *servient ei* casto amore. Et merito, quia morte sua liberabit pauperem mundum, qui ope sua liberari nequit a potente diabolo, qui in eum potentiam per peccatum Adæ exercet. « Princeps enim mundi hujus ejicietur foras (Joan. xii, 31). » *Et pauperem*, inquam, *cui non erat adjutor* aliquis, id est qui nec per se nec per aliquem adiutorem poterat liberari. Cum vero dixerat pauperem, id est per se insufficientem, videretur per aliquem posse liberari, nisi adderet : *Cui non erat adjutor*. Et non solum liberabit a potente, **271** sed hic *parcet pauperi et inopi*; mundo scilicet, qui, quantum ad auxilium suum pauper, quantum ad alterius auxilium, inops est; *parcet*, id est peccata indulgebis. Posset enim a potente eum liberare; et peccata non remittere, et sic tamen mun-

dus damnaretur. Dico quod hic *parcet*; et in futuro *salvas faciet* æterna salvatione *animas pauperum*, fidelium scilicet suorum, qui sunt pauperes, id est in spiritu humiles. Cum dicit animas esse salvandas, de salvatione quoque corporum datur intelligi. Exponit autem versum hunc singulis singula reddendo, cum addit *Ex usuris*, etc.

Quod sic legitur præposterate. Dico : *parcet* hic *pauperi et inopi*, scilicet morte sua *redimet animas suorum ex iniquitate*, id est omni ex crimine pretio suæ mortis eruet. Et dico quod *salvas faciet* in futuro *animas pauperum*, *redimet ex usuris*, id est redemptione suæ mortis *redimet ex usuris*, id est ex penis æternis, quæ ideo dicuntur usuræ, quia majores et durabiliores erunt quam peccata, quæ hic fiunt, sicut usura major est fenore. *Et nomen eorum existentium coram illo*, id est in beneplacencia ejus erit honorabile. Quod est dicere : Quia in beneplacencia ejus erunt, honorabile nomen eis dabit, ut prius vocati servi peccati rei et injusti, et cætera talia nomina habentes, filii dicantur, et reges sui ipsius, et justi, et cæteris hujusmodi vocabulis nuncupentur. Vel sic : *Nomen eorum erit honorabile*, et hoc erit *coram illo*, id est in conspectu illius. Quod est dicere : Ipse reputabit nomen honorabile, cuiusque non videatur, et vivet in eis. Ac si dicat : Ideo nomen eorum erit honorabile, quia ipse *vivet in eis*, id est perenniter erit cum eis. Juxta quod idem dicit : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Vel sic, et *vivet* legitur : Quia superius dicendo, *redimet animas eorum*, dabatur intelligi eum morte sua redempturum, addit : Dixi quod *redimet* moriendo, et tamen postea *vivet in æternum* resurgendo, non in morte detinebitur, sicut Judæorum infelicitas mentietur. Juxta quod legitur : « Mors illi ultra non dominabatur (Rom. vi, 9). » Quia vero de conversione *Æthiopum* et *regum et gentium* agendo, de sapientium conversione nihil dixerat de hac etiam agit sic : Dixi quod *adorabunt eum omnes reges et gentes*; et etiam *dabitur ei* a Deo Patre de auro *Arabie*, id est quidam de sapientissimis philosophis hujus sæculi. Qui per aurum *Arabie*, quod omni alio auro pretiosum est, designatur, eo quod sapientia pretiosissima sit ad modum auri *Arabie*. Et ipsi qui erunt auro, orabunt semper eum, id est jugiter; de hoc ipso hoc accipientes, id est de doctrina ejus ut orent. Quod est dicere : Ipse dabit præcepta orandi, sicut in Evangelio legitur dedisse discipulis, sic : « Pater noster, qui es in cœlis (Matth. viii, 9), » etc. Vel orabunt, de ipso hoc habentes, non a seipsis. Ac si dicat : Hoc etiam quod eum orare poterunt, ab ipso habebunt, non a viribus suis. Vel sic : *Adorabunt eum*, id est venerabuntur fide et devotione; de ipso hoc habentes, non per seipsos ad hoc sufficientes; et *benedicent ei*, id est laudabunt eum, *tota die*, id est de tota illuminatione sua quæ tanta erit ut dies, scilicet hoc quod illuminati erunt fide et sapientia non sibi ascribent, sed illi; inde laudabunt

eum. Vel *tota die*, id est jugiter *benedicent ei*, id est laudabunt eum voce et opere, de beneficiis sibi ab eo collatis.

Et merito *benedicent*; nam ipse *erit firmamentum in summis montium*, existentibus *in terra* hac præsenti. Quod est dicere: Ipse firmos faciet in omni virtutum perfectione philosophos summos; qui prænimia scientia dicendi sunt summi montes montium, id est inter alios montes, scilicet alios philosophos. Vel intransitive dictum est *in summis montium*, id est in summis montibus. Dico quod eos firmos faciet, et in hac terra præsenti ubi locus est defectio- nis. Vel faciet firmos existentes *in terra*, id est, in terrene sua, in carne, scilicet. **272** Quod est dicere: Dum in hac terrena carne erunt, eos confirmabit ne deficiant. Non solum in futuro, ubi multo magis confirmabuntur. Et quia ipse *erit eorum firmamentum*, *superextolletur super Libanum fructus ejus*, id est ipsi montes quos firmabit, quos in fide fructificabit, superextolletur *super Libanum*, id est exaltabuntur in dignitate meorum candentes, id est prosperantes in terrenis, qui per Libanum designantur, eo quod Libanus *candor* interpretetur, et per candorem solet prosperitas æpissime denotari. Quod est dicere: Digniores erunt in terrenis florentibus. Et illi *de civitate*, id est de Libano scilicet, de Babyloniam, quæ est candens in terrenis, et est civitas diaboli, *florebunt* in præsentibus bonis *sicut fenum terræ*, id est utpote terrenum fenum, « quod hodie est, et eras in cibum mittitur (Matth. vi, 30). » Quod est dicere: Flos prosperitatis illorum qui cives sunt Babyloniam, id est civitatis impiorum, quæ est civitas confusionis, transitorius est sicut flos feni. Unde Isaias: « Omnis coram fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni (Isa. xl, 7). » Vel sic: Dico *quod fructus ejus superextolletur super Libanum*, et illi qui sunt fructus *de civitate* hac præsenti, id est de Ecclesia, quæ est civitas Dei munitissima, ituri in aliam civitatem, scilicet in Hierusalem cœlestem, *florebunt* in bonis operibus ad generandum messem, id est æternam beatitudinem in futuro suscipiendam, sicut fenum terræ floret ad hoc ut semen ex flore procreetur. *Fenum terræ* dicit, ad differentiam feni tectorum, cujus flos inutilis est ad seminis procreationem, quod fenum « priusquam evellatur exarescit (Psal. cxxviii, 6). » Et bene ponit *de civitate*; Ac si dicat: *De civitate* hac, id est de Ecclesia, quæ Dei civitas est, procedent flores justorum, id est opera bona, et in futuro colligentur messes operum bonorum, scilicet beatitudinis æternæ præmium, quoniam autem montes firmabuntur, et superextol- lentur, et florebut.

Sit nomen ejus regis benedictum, id est exaltatum usque in sæcula futura. Nomen usualiter pro gloria ponit. Illum enim qui gloriosus est, magni nominis esse dicere consuevimus. Dico ut a montibus benedicatur nomen ejus. Ante solem tamen *permanet nomen ejus*, id est gloria ejus. Per solem accipit mundi creationem, eo quod tunc sol creatus est. Et

est ac si dicat: Non adhortor ut gloriam ejus exal- tetis, niti ad utilitatem vestram. Nihil enim ei exal- tatio vestra conferet, cujus gloria manet ante mundi constitutionem. Quoniam vero dixerat: *Erit firma- mentum in summis montium*, ne putaretur solos ma- jores, non etiam minores firmaturus, addit: Dico *quod erit firmamentum in summis montibus*, et non solum hoc; sed *in ipso*, id est in fide ipsius, *benedi- centur*, id est exaltabuntur in omni morum et vir- tutum perfectione *omnes tribus terræ*, id est omnis- modi tribus terræ, tam Judæorum quam gentium. Juxta quod ad Abraham promissio facta est sic: « In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxvi, 4). » Et quia in ipso benedicientes, *omnes gentes magnificabant eum*, gentes et tribus idem est, quod est dicere: Sublimabunt eum laude omnes gentes, dicentes: *Benedictus Dominus Deus Israel*, id est exaltatus sit, quia Dominus est in rebus, et Deus fidelium, quos facit Israel, id est videntes se Deum in contemplatione; vel qui Deus apparet Israel, id est fidelibus cuiusque non appareat Deus. Qui facit, etc., ac si dicat: Ideo benedictus sit, *quia fecit mira- bilia*: et non qualiacunque, sed *magna*, et non alieno auxilio, sed *solus*. Mirabile namque est eum de virgine natum fuisse, et mundum morte sua rede- misse, desperatos ad vitam reducere, et multa alia innumerabilia egisse. Et non ad horam sit benedi- ctus, sed in æternum *benedictum sit nomen majesta- tis ejus*, id est gloria magnitudinis ejus, id est exal- tata sit gloria magna ejus. Dico *quod omnes tribus terræ benedicentur in ipso*: et hoc modo scilicet *quod omnis terra replebitur majestate ejus*, id est omnimodo terreni replebuntur magnitudine spir- itus ejus. Juxta quod dictum est per Joelem: « Effundam de spiritu meo super omnem **273** carnem (Joel. ii, 20). » Hoc autem ut replea- tur; fiat in Ecclesia de Judæis, fiat in Ecclesia de gentibus.

IN PSALMUM LXXII.

Titulus septuagesimi secundi: *Defecerunt laudes David filii Jesse Psalmus Asaph*. Quod juxta Au- gustinum exponitur: *Psalmus* iste est *Asaph*, id est fidelis synagogæ, habitus pro eo quod defecerunt laudes David filii Jesse, id est pro ea considera- tione quod defecerunt laudes Judaici populi qui consuevit Deum laudare contuitu temporalium ho- norum, non contuitu æternorum. Adveniente nam- que Christo, laudes hujusmodi defecerunt, cum præceptum a Christo datum sit, non de tempora- libus, sed de spiritalibus bonis debere sollicitari. Juxta quod ipse perhibet in Evangelio. « Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Scit enim Pater vester quod his omnibus indigetis (Matth. vi, 31-32). Et addit: « Querite ergo primum regnum Dei et, justitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis (Ibid., 33). » Congruè quidem additum est: *filii Jesse* ad differentiam Ecclesie et Christi, qui solent ac- cipi per hanc vocem, quæ est David: ut intelligatur

ad litteram David rex Israel, qui fuit filius Jesse. **A** Per David nimirum Jesse filium metonymice populus Israel accipitur, eo quod ejus idem David rex exstitit. Et bene etiam ea occasione quod *defecerunt laudes* Israelitici populi, psalmus iste dicitur compositus fuisse. Ecclesia namque, quæ et synagoga fidelis dicitur, quæ prius Deus de contuitu terrenorum laudaverat, videns post adventum Christi bonas affligi, malos vero prosperari, in indignationem deveniens, pene deficit. Et pene ex toto malignorum parti conformata est, ut et ipsa posset prosperari. Ab hujusmodi vero errore Dei gratia opitulante tandem exempta, malorum prosperitatem cognovit tendere ad eorum destructionem: bonorum vero adversitatem ad ipsorum salvationem. Et sic amodo non displicet, imo placet ipsi adversitas. **B** Ut igitur bonos ab errore et indignatione retrahat, et Deum non in terrenis sed in bonis æternis esse laudandum ostendat, in Dei laudem erupit, ostendens eum esse bonum etiam in afflictione bonorum. Redarguendo quoque se ostendit errasse: et quæ de causa erraverit, scilicet contuitu impietatis et malitiæ eorum, scilicet impiorum, quam multipliciter demonstrant; de quorum etiam agit consolatione futura. Tractat insuper ad exemplum aliorum de sui erroris commutatione, et sui erga Deum subjectione: dicendo se Deo amodo adhærere, in eo spem habere. De titulo quidem juxta Augustinum sic agit. Si vero ad Hieronymi sententiam recurramus, titulus hujus psalmi solummodo esse videtur *psalmus Asaph*. Istud igitur quod præponitur, scilicet defecerunt laudes David filii Jesse, affirmat beatus Hieronymus apud Hebræos hujusce tituli nequaquam esse partem, sed sententiam ad præcedentem psalmum spectantem ab Esdra competenter appositam. Considerans enim Esdras, titulorum compositor, in præcedenti psalmo negotium adventus et regni Christi contineri, in cujus tempore laudes Judaici populi deficient, quas pro contuitu agebant terrenorum, ad instructionem in tempore Christi futurorum hanc sententiam adjunxit; quam sic ponit ac si jam rex advenisset, quæ sic ad psalmum refertur: Quandoquidem rex ille, de quo in hoc psalmo superiori actum est, adveniet, qui talis est ut in hoc psalmo est ostensum, deficient laudes David filii Jesse, scilicet laudes actæ Deo a populo Israel contuitu temporalium. Quod est dicere: Ille rex instruet suos Deum non esse laudandum pro temporalibus, sed pro æternis. Has autem laudes defecisse innuit *psalmus Asaph* qui sequitur; cujus intentio cum superioris tituli expositione ostensa est.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. In Hebræica translatione habetur: *attamen quam bonus Israel Deus*, etc. Ac si dicat: Cum suos Deus affligi permittat, malosque prosperari, a quibusdam non recte considerantibus, non bonus in hoc **274** esse decernitur. Attamen ipse, qui Deus appareret omnibus qui sunt Israel, quibuscunque non

appareat *quam bonus*, id est valde et ineffabiliter bonus, apparet in hoc iis qui recto sunt corde, illis scilicet qui corde recto perpendiculari ad quid impiorum exaltatio, bonorumque deventura sit afflictio. *Mei autem pene moti sunt pedes*. Quod sic ad superiora conjungitur. Rectis corde quam bonus Deus apparet! Sed *mei pedes pene moti sunt* ab eo, id est ratio mea qua animus incedit, sicut pedibus corpus, pene separata ab eo, id est pene distorti ab eo rationis meæ contuitum. Et sic *pene effusi sunt gressus mei*, id est bona opera mea, quibus ad Deum incedo, quasi quibusdam gressibus pene effusa sunt, id est exinanita et in irritum deducta: ad similitudinem allicujus liquoris, qui, de vase effusus, in irritum deducitur. Si enim ab eo ratio mea mota esset, omnia bona opera mea ad nihilum redacta viderentur. Juxta quod Ezechiel dicit: « Si avertit se justus a justitia sua, omnium justitiarum ejus non recordabor (*Ezech. iii, 18*). » Adjungit autem causam quare pene moti sunt pedes ejus et gressus, sic: Ideo scilicet pene moti sunt pedes, *quia zelavi*, id est indignatus sum, considerando rationis intuitu super iniquos. Et exponit unde zelavit *super iniquos*, addendo sic scilicet: *zelavi videns pacem peccatorum*, id est de hoc indignatus sum, quia, considerando ipsos iniquos, videbam eos habere vitam pacificam et imperturbatam, cum peccatores essent et digni perturbatione. *Super iniquos* dicit, a similitudine illius qui, in alto loco consistens, super inferiores aspiciat. Accedit vero ad hoc ut solvat quæ de causa pax sit peccatoribus data, sic: Dico *zelavi, pacem peccatorum videns*. *Pacem* dico ideo datam a Deo, *quia non est respectus Dei morti eorum*, id est ideo concedit eis Deus pacem in futuro valde nocituram; quia non respiciat mortem eorum, quæ pro hac pace eis continget, ut eos inde elementem eripiat. Si enim eos inde eripere vellet, non eis utique pacem, imo adversitatem concederet. *Et non est firmamentum Dei in plaga eorum*, id est in eis plagatis vulnere peccatorum. Quod est dicere: Et ideo pacem eis concedit, quia non curat confirmare in sanitate eos plagatos; nam si eos adversitate castigaret, ipsos utique plagatos, per hoc in sanitate firmaret.

C Et merito non est *firmamentum in plaga eorum*, Nam in labore hominum non sunt, id est non sunt participes laboris hominum, fidelium scilicet, rationabiliter se habentium, ad modum hominum. Quod est dicere: Negligunt ad æterna bona adipiscenda laborare ad quæ fideles laborant. *Et ideo cum hominibus non flagellabuntur*, id est cum fidelibus non castigabuntur flagellis tribulationum. Vel aliter melius hi versus leguntur, ut adhuc addat causas quare zelavit, sic: Et ideo *zelavi quia non est respectus Dei morti eorum*, id est peccatis eorum, quæ dicuntur mors, eo quod causa sint mortis. Quod est dicere: Ideo zelavi quia Deus non respiciat peccata eorum ut in presenti ulciscatur, et quia *non est firmamentum in plaga eorum*. Quod est di-

cere : Si aliquando eis plaga contingit, id est adversitas. In illa plaga *non est firmamentum*, id est illam plagam Deus non confirmat, ut diu daret, prout eorum mala merita videntur exigere, sed cito transitoria est. Et ideo adhuc *zelavi*, quia *non sunt in labore hominum*, fidelium scilicet, id est non sunt participes laboris fidelium, ut eodem modo laborent in adversitatibus sicut ipsi. Et hoc exponit cum addit, *et*, id est scilicet, *non flagellabuntur* in hoc mundo, neque flagellantur flagellis tribulationum a Deo *cum hominibus*, id est cum fidelibus, quod est dicere : Ideo indignor, quia video fideles laborare et flagellari a Deo, malos vero minime ; si enim saltem boni non laborentur neque flagellantur, non adeo indignarer. Vel ita potest legi, ut superius expositum 275 fuit. Dico quod Deus non respicit mortem, id est peccata eorum, et ipsi tamen *non sunt in labore hominum*, id est fidelium, ut ad æterna laborent, sicut fideles, et cum ideo viderentur digni flagellatione, non flagellantur a Deo cum hominibus. Ac si dicat : Tanto magis indignatus sum cum videam bonos laborantes ad æterna flagellari ; ipsos vero ad æterna laborare negligentes, minime flagellari. *Ideoque* quia non flagellantur neque flagellabuntur, *superbia eos tenuit*, id est vinxit et alligavit numquam eos dimissura, et tanto magis magisque superbiunt.

Et ideo adhuc *operti sunt*, id est circumvallati iniquitate, id est iniqua cogitatione quantum ad proximum ; et *impietate* quantum ad Deum suam, id est ab eis precedenti non a meritis Dei et proximum. *Operti sunt* per emphasim dicit, a similitudine corporis, quod undique vestibus operitur. Ac si dicat : Valde repleti sunt iniquitate et impietate sua, quam sponte habent, nullo eis occasione dante, et *iniquitas eorum*, id est iniqua eorum cogitatio, *prodiit quasi ex adipi*, id est ex terrena prosperitate, quæ dicitur quasi adeps, id est similis adipi, quia sicut adeps pinguium animalium causa est, quare ipsa superbiunt, sic eorum prosperitas terrena quare superbiunt causa. Et ex *iniquitate*, id est ex iniqua cogitatione, *transierunt* usque in affectum cordis, id est usque in nimium desiderium cordis. Quod est dicere : Non solum cogitaverunt inique, sed etiam ad hoc transierunt, ut affectum haberent in corde, suæ voluntatis præve complende. Vel sic : Si dicamus in affectu cordis. Dico quod iniqua cogitatio eorum *prodiit ex adipi*. Et non fuit parva hæc iniqua cogitatio. Sed *transierunt* alios malos qui ita non prosperantur, sicut ipsi id pravo affectu cordis. Quod est dicere : Superaverunt omnes alios nequam, in pravo cordis desiderio ut pejora desiderent quam ipsi. Repetit autem, cum dicit, *cogitaverunt*, ut addat sic : Non sufficit eis transire alios in pravo affectu et prava cogitatione, sed *cogitaverunt nequitiam* iniqui. Et post *locuti sunt nequitiam*, et non in secreto quod utique tolerabilius esset, sed *iniquitatem locuti sunt in excelso*, id est in manifesto, ut alios ad eam attrahant, a similitudine illius qui in alium

locum ascendit ut vox ejus omnibus in circuitu existentibus manifesta sit. Et non qualemcumque iniquitatem *locuti sunt*, sed *posuerunt os suum in celo*, id est constans fecerunt os suum in blasphemia Dei cæli, vel *posuerunt in celum*, id est contra cælum, scilicet ut Deum cæli blasphemarent. Et sic tamen quod *lingua eorum prius transit in terram*, id est in ea quæ sunt in terra, quod est dicere : Prius blasphemaverunt homines et ea quæ in terra sunt, et ab eorum blasphemia ad Dei celestis blasphemiam transierunt, ut eum postea blasphemarent vel sic : Dixi quod *tenuit eos superbia*, et adeo *tenuit* quod *posuerunt os suum in celo*, id est in conformitate celestis Dei, ut sicut ille res disponit et dispositione perficit, sic et ipsi subditis imperando res futuras pro velle suo disponerent, et ad effectum pertrahere sui verbi imperio molirentur, et lingua eorum in terra existentium transivit terrenas cogitationes, scilicet ut cum terreni essent, non quasi terreni cogitarent, sed quasi dii reputantes se nimis sublimes, ac si dii essent. Ac si dicat : Cum ipsi terreni sint et sublimia nimis loquantur impune, causa sunt quare *zelavi*.

Quia vero dixerat se zelasse, et causas zeli ostenderat, posset ab aliquo quæri, Quare hoc dicis ? Ad quod sic respondet : Ideo hoc dico, quare *convertetur* ab hoc eodem errore *populus meus*, id est populus fidelium mei conformis, *hic*, id est in consideratione horum verborum. Ac si diceret : Ideo me talibus de causis zelasse demonstravi de quo tandem respici : quia occasione horum verborum *convertetur* populus fidelium mihi conformis 276 ab hac eadem indignatione si in ea fuerit et sic in eis fidelibus populi *inveniantur dies pleni*, id est plenitudinis. Quod est dicere : Talem habebunt vitam, qualis debet esse vita eorum qui sunt in diebus plenitudinis, id est sic vivent ut Deum in adversis laudent contuitu celestium utpote existentes in diebus plenitudinis, id est in tempore gratiæ. Vel sic : Et quia *convertentur* a zelo, in futuro *inveniantur in eis dies pleni*, id est dies æterni et indeficientes, quod est dicere : conversio causa erit, quare vitam æternam tandem sint adepturi, ut vero magis et magis retrahat, ostendit unde *convertetur*, sic : Dico quare populus fidelium *convertetur*. Et dixerunt ipsi fideles et voce et cogitatione : *Quomodo scit Deus*, id est quia ratione potest comprobari quod Deus sit sciens omnia, et *si est scientia in excelso*, id est si cum excelsus sit, omnia scit, injustus est. Hoc autem subintelligitur per aposiopesis ; sed quia ignominiosum est, ponere noluit, ostendit quoque unde in hunc errorem deciderunt, sic : Dicimus quod Deus videtur non scire omnia, aut si scit, injustus videtur esse, et ecce quare alterutrum horum videtur, quia ipsi, id est iidem homines *peccatores* existentes, et *abundantes in saculo*, id est in bonis secularibus, *obtinuerunt divitias*, id est diu habuerunt, quod utrumque injustissimum videtur. Ac si dicat : Si omnia sciret, illos utique qui peccatores sunt, non

permitteret abundare divitis sæcularibus. Quia si abundare permitteret, saltem eas obtinere non sineret, sed eos eis cito privaret. Si vero omnia scit, tunc injustus videtur. Cum ipsos qui sunt peccatores dimittit divitiis abundare. Et quod multo pejus videtur, eas divitias obtinere, qui potius digni essent omnimoda afflictione. Dico quod fideles dixerunt hoc quod superius posui, et ego dixi istud idem mecum et istud quoque quod sequitur. Ergo, si Dominus non scit, vel, si scit, et injustus est, sine causa, id est sine utilitate *justificavi cor meum*, bene cogitando, et sine utilitate, *lavi manus meas*, id est munda feci opera mea, inter noentes existens, quorum exemplo devocari possem et non sum devocatus, quod est dicere: Inutiliter bene cogitavi, et opera bona et munda feci, vel si Deus non omnia sciat, vel si sciens injustus sit, Et inde apparet quod sine utilitate feci, quia et *fuī flagellus a Deo tota die*, id est jugiter tribulationibus. Et *castigatio mei fuit in matutinis*, id est in celeritate. Quod est dicere: Si aliquid committo, inde me celeriter castigavi. Et tamen ipse me flagellavit, et ideo videor inutiliter cogitasse, et opera mundasse, cum propter hoc diceret me immunem a flagellis esse. In *matutinis* ponit, pro in celeritate, a similitudine illorum qui mane surgunt celeriter, ad opera sua complenda.

Ostenso errore suo, ostendit quoque quomodo sit inde conversus, sic, illa dixi ego quæ superius ostendi, et contra hoc dicebam. Si ego narrabo sic, id est affirmavero vel Deum inscientem esse vel in justum. Ecce tali modo in præsentī est hoc inconveniens, scilicet *reprobavi*, id est reprobatum ostendi, non quantum ad rei veritatem, sed quantum ad meam reputationem *nationem filiorum tuorum*, id est multitudinem fidelium, qui sunt filii tui spiritalēs, quod est dicere: Ostendi, quantum ad me, te reprobare omnem multitudinem fidelium, quos non remunerabis, si inscius aut injustus sis. Quod est inconveniens et incredibile ut non remunerentur, vel sic: Si hoc narravero, scilicet Deum esse inscium et injustum, et filios suos non remuneraturum, ecce in præsentī est hoc inconveniens scilicet *reprobavi*, id est contempsi *nationem filiorum tuorum*, id est auctoritatem multitudinis fidelium, qui affirmant Deum omnia scire, justum esse, et fideles remuneraturum quandoque. Et quoniam inde tale mihi inconveniens occurrebat, *existimabam ut cognoscerem*, hoc existimabam, non multum proprie appositum esse videtur, sed cum in Hebraica translatione habetur **277** *cogitavi*, videtur etiam existimabam, positum esse pro cogitabam. Ac si diceret: Cogitabam ut cognoscerem hoc, quare Deus cum omnia sciat et justus sit bonos deprimi, malos autem in præsentī permittit exaltari. Et labor iste ut hoc cognoscam est ante me, id est ultra me, scilicet major me, ut ad finem nequam illum deducere:

Donec intrem in sanctuarium Dei, id est donec a divina gratia admittar, in dispositionem Dei videntam, quæ sanctuarium dicitur, eo quod in ea sancta

A Dei mysteria continentur, quod est dicere: Labor hoc cognoscendi tantus est quod nunquam illum ad effectum perducam, donec gratia divina concedente admittar, ut aliquantulum mihi justa et occulta dispositio Dei manifestetur, per quam ista decerneretur. Quod autem ponit *intrem*, a similitudine illius dicit qui in aliquam domum diu habens intrandi desiderium, tandem admissus intrat. Et est iste labor ultra me, donec positus in *novissimis eorum* consideratione, *intelligam*, id est intellectum rectum habeam, quare hic Deus malos prosperari patiatur. Ac si dicat: Nunquam cognoscam, quare hic prosperari permittantur, nisi ad novissima eorum respexero tormenta, quæ pro prosperitate sunt eis ad futura.

Vel sic potest legi: Hoc labor est ante me, dico, B quia cogitabam ut cognoscerem, et hoc cognoscere labor est ante me, id est labor est cognoscere, considerando ea quæ sunt ante me scilicet præsentēs eorum prosperitates, et bonorum afflictiones, quæ sunt in conspectu meo. Quod est dicere: Si eorum aspiciam prosperitates, et bonorum adversitates; quæ ante me sunt, id est in mei præsentia, laboriosum est cognoscere quare hæc fiant. *Donec intrem in sanctuarium Dei*, et *intelligam in novissimis eorum*. Expositio hujus versus non mutatur. Quod est dicere: Non hoc cognoscam, donec ad Dei dispositionem, et ad eorum novissima me referam. *Verruntamen* potest hoc videri per ipsas eorum prosperitates, quare eis contingant, licet dixerim esse laboriosum hoc cognoscere, nisi per novissima considerata, nam *posuisti eis prosperitates propter dolos*, id est juxta dolos, scilicet ad similitudinem dolorum. Quod est dicere: Ita dedisti eis prosperitates, ut videantur esse doli, cum tamen ex justitia sic contingant. Et exponit quomodo sint similes dolis, sic vere juxta dolos posuisti. Nam *dum allevarentur* ipsis prosperitatibus, *dejecisti eos* interius, id est destruxisti eorum rationem ut magis excæcarentur. Quod est dicere: Cum eis dederis prosperitates ad eorum delectationem, videris dolose egisse, cum tamen justum sit, a similitudine illorum qui simulatoria bona prætendunt, ut per hoc aliquem decipiant. Ostendit autem eorum novissima, sic: Dico quod *intelligam in novissimis*. Et in ipsis novissimis

D quomodo facti sunt in desolationem, id est in quantum fient desolationem, amittendo bona temporalia, in quibus modo consolationem habere videntur, et de illa desolatione non poterunt cavere. Nam *subito defecerunt*, id est repente et improvide deficient, et desolabuntur a bonis temporalibus, juxta quod Apostolus ait: « Dies Domini sicut fur in nocte veniet (I Thess. v, 2), » et non solum deficient a temporalibus, quod utique tolerabile esset; sed etiam perierunt, id est peribunt sine fine propter iniquitatem suam, quam hic habent, juxta quod idem Apostolus dicit: « Cum dixerint pax et securitas, repentinus eis superveniet interitus (Ibid. 3). » Ostendit autem per similitudinem, quomodo deficient, sic.

Dico quod deficient, et hoc *velut somnium surgentium*, id est sicut deficient divitiæ, quæ quando somniantur a populis, eis scilicet surgentibus, a somno nihil esse apparent, ita et eorum prosperitas quæ vana est, deficit, eis in futuro surgentibus, et non solum tunc apparebunt nihil esse, sed hic etiam rediges ad nihilum in civitate tua, scilicet in Ecclesia, *imaginem ipsorum*, id est imaginaria **278** bona ipsorum, bona videlicet terrena, quæ ipsi reputant vera bona, cum non sint nisi imago, et quasi umbra bonorum. Quod est dicere: Ecclesiæ tuæ specialiter revelabis hæc imaginaria bona, quæ impii reputant magna, nihil esse, ad comparationem æternorum bonorum. Posset quæri unde scis quod mali desolandi sunt. Et quod hæc bona nihilum esse reputantur in Ecclesia. Ad quod sic respondet: Inde mihi notum est hoc. Quia *cor meum inflammationem est*, id est illuminatum et succensum flamma sapientiæ spiritualis: *et renes mei commutati sunt*, id est delectationes meæ, quæ per renes accipiuntur, eo quod in renibus delectatio carnalis est, commutatae sunt, ut qui prius delectabatur in sæcularibus, modo delecter in spiritualibus. Ostendit autem unde sit commutatus, sic addens: Et priusquam commutarer *reductus sum ad nihilum*, id est ad nihilum virtutum et rationis meæ, ut carerem ex toto vel ad nihilum, id est appetitum temporalium, quæ nihil sunt. Et adeo *sum reductus ad nihilum* quod nescivi quod agendum esset et quod dimittendum, et adeo postea *renes commutati sunt*, et *cor meum inflammationem*, quod ego qui prius rebellis eram et immanis apud te existens, id est in familiaritate, et beneplacencia tua, *factus sum ut jumentum*, id est domitum animal, et paratum ad deferendum onus præceptorum tuorum, ad modum jumenti, quod mansuetum animal est, et ad onus ferendum habile. Et *ego semper tecum ero*, non ulterius te deserturus. Ostendit autem quomodo factus est jumentum per eum, sic: Vere *factus sum jumentum*, non per me, sed per te. Nam tu tenuisti, id est perseverare fecisti, *manum dexteram meam*, id est bonam operationem meam, quæ per manum dexteram accipitur, per quam solet sæpe prosperitas intelligi, eo quod bona operatio cedat ad prosperitatem, et *deduxisti me in voluntate tua*, id est promoveri me fecisti de bono in melius in præceptis tuis, ut magis et magis ipsa complerem, et sic jumentum ferem, et in futuro *suscepisti*, id est suscipies me, de mortali et passibili faciens immortalem et impassibilem. Et hoc *cum gloria*, id est sic ut me facias gloriosum et in anima et in corpore. Agit autem de gloria illa admirative, ut eam esse magnam ostendat, sic: Vere me suscipis cum gloria.

Quid enim mihi est in cælo, id est quam magnum quidem mihi paratum in cælo, æterna gloria scilicet, et cum illud quod est in cælo magnum sit, et illud semper appetiis e debui sem, *quod valui ego miser dari mihi a te super terram*, id est quam vile quid petii dari mihi a te in hoc mundo, dum

zelavi pacem peccatorum videns, scilicet terrena bona volui mihi dari, quæ vilissima sunt. Ob hoc autem si se redarguit ut alios devocet ab appetitu terrenorum. Diceret aliquis: Unde scis te suscipiendum esse *cum gloria*, cum terrena prius appetieris? Ad quod sic adjungit: Inde confido me *cum gloria* esse suscipiendum, quia jam *defecit caro mea*, id est secundum quod mea, et cor secundum quod meum erat. Quod est dicere: Defecit in me carnalis appetitus, et cogitatio terrena, et quia Deus est cordis mei inhabitator spiritualiter, ut de illo solo cogitem, et *pars mea*, ut ex omnibus rebus eum solum partem eligam et appetam. Et hoc *in æternum*, et hic scilicet et in futuro. Quod est dicere: Ideo me *cum gloria* suscipiet. Quoniam, omnibus omissis, illum solum cogito et expeto. Subjungit vero causas, quare Deum cogitet et appetat singulis singulari reddendo, sic: Dico quod Deus cordis mei possessor est, et ecce in præsentem est causa, o Deus, quare te velim esse mei cordis possessorem, quia illi qui elongant se cogitatione a te peribunt sine fine. Et ne peream, a te nolo elongari. Et te partem meam eligo et expeto. Quia *perdidisti*, id est perdes omnem qui fornicatur abs te recedendo, et diabolus sequendo, qui adulterius maritus est. **279** A similitudine fornicariæ mulieris, quæ marito relicto, adulteros sociatur, et ne me perdas Nolo fornicari recedendo a te, velut qui fornicatur abs te recedendo, id est non obediens tibi, casto amore sed timore; a similitudine mœchæ mulieris, quæ potius timore quam amore marito obedit; quæ, si auderet, fornicatur. Dico quod illum perdes qui elongat se a te et qui fornicatur. Mihi autem bonum est, id est utile, adhærere tibi Deo cogitatione, et ponere in te Dominum omnium et Deo, id est creatore *spem meam*, id est appetitum meum. Quod est dicere: Sed me non perdes. Nam ego utile existimo de te solo cogitare, et te solum appetere, et est mihi bonum, id est utile, ut annuntiem aliis omnes prædicationes tuas, id est omnia præcepta tua, quæ tu jubes prædicari. Ego dico existens in portis filie Sion, id est in virtutibus, quæ sunt portæ per quas Ecclesia introibit ad Sion, id est ad consortium angelorum. Cujus Sien dicitur esse filia, eo quod ad ejus puritatem et innocentiam similitudinem, innocens et pura consistat: vel intransitive dicit, filie Sion, sic: Ego dico existens in prophetarum sententiis, qui per doctrinam portæ sunt; per quas Sion eorum filia, id est imitatrix, ad vitam introeat. Ac si dicat: Sic eis prædicabo ut in virtutibus perseverem: «Ne si aliter prædicaverim, reprobis efficiar (I Cor. ix, 27).» Vel sic. Sic prædicabo, ut a prophetis non dissentiam. Et quia bonum esse reputo sic prædicare, non perdet me Deus eum fornicantibus ab eo. Per hoc autem quod hoc dicit: aliis exemplum datur de eo adhærendi et in eo spem ponendi, et in portis filie Sion prædicandi.

IN PSALMUM LXXIII

Psalmi septagesimi tertii titulus. Involet tunc Asaph, id est fidelis Synagoga, vel ante tempus

Christi, vel in tempore persecutionis martyrum A
existentis. Quod est dicere : Psalmus iste in quo
occultus continetur intellectus, est fidelis Synagogæ
quæ hic agit conquerendo de repulsione et perse-
cutione Judæorum a Romanis facta. Pro quorum
Romanorum salute et conversione orat, cum perse-
cutionem illam non fecerint ea intentione, ut Deum
vindicarent, licet illa persecutio ad Dei vindictam
fieret, sed potius ea intentione, ut nomen Dei dele-
rent, et sibi ipsis triumphum requirerent. Agit etiam
de persecutione fidelium, pro quibus etiam orat, et
hoc ea intentione facit ut iusti iudicii Dei intelle-
ctum in nobis generet. Adjungendo causam, quare
infideles persecutionem patiantur ad damnationem
et quare fideles ad salvationem, quod utrumque B
obscurum erat. Cum autem et pro persecutoribus
et pro persecutis orat, nobis sic orandi exemplum
dat. Et notandum quod quando in titulo ponitur in-
tellectus, in psalmo aliquid obscurum intellectu
continetur, verbi gratia, in hoc psalmo, per
cujus evidentiam intelligitur, quare Deus bonos affligi sicut
et malos patitur, quod forsitan injustum esse vide-
tur, et quod ad intelligendum obscurum est. No-
tandum quoque quia si fidelis Asaph ante Christi
tempus existens, et damnationem successorum Spi-
ritu sancto prævidens, loqui introducatur. Hoc quod
more prophetico præterite ponit, future intelligen-
dum esse. Si vero illa fidelis Synagoga de Judæis.
quæ in tempore et post persecutionis tempus existi-
ti introducuntur loquens ; hoc præterite positum
præterite quoque legetur. Nolandum etiam quod
cum de eorum damnatione conquerendo et compa-
tienti agat ; admisceo etiam se, ex compassione
nimia numero, eorum, nobis exemplum dat, quod
etiam inimicis et damnandis compati debeamus.

Ut quid, Deus, repulisti in finem repulsionis, id est
omnimoda repulsione et in corpore et in anima ?
Determinata autem quos dicat repulos ; cum addit :
Et ut quod est iratus, id est vehementer accensus
furor tuus, super oves pascuæ tuæ, id est ad hoc ut
Judæos opprimat, qui fuerunt oves pascuæ tuæ, id
est quos tu pavisti in pascuis legis, ad modum pa-
storis qui 280 oves in optimis pascuis pascit. Ira
et furor aliquando idem est. Aliquando furor pro
nimia ira ponitur. Cum autem hic dicit iratus est
furor tuus, vehementiam furoris innuit. Ut quid,
Deus, repulisti, et iratus est furor tuus, idem est in
sententia, sed ideo repetit dicendo iratus est furor
tuus, ut addat ad determinationem, scilicet super
oves pascuæ tuæ. Et hoc est ac si diceret : Cum Ju-
dæos olim adeo dilexeris, mirum pluribus videtur
quæ causa est quare sic eos repulisti ; et sic adver-
sum eos furor tuus exarsit. Causam autem repulsi-
onis eorum postea ostendit, persecutionem ipsam
præostendens ; vel aliter medietas hujus versus legi
potest, sic : Ut quid, Deus, repulisti in finem Judæi-
cæ in populum. Hæc pars versus non mutatur. Est
etiam iratus, id est succensus furor tuus super oves
pascuæ tuæ, super nos scilicet, quos pascis ut oves

simplices pascuæ doctrinæ tuæ. Ac si dicat : Cum
etiam nos affligi sinas sicut infideles, facis ideo ut
sis nobis iratus. Hanc questionem facit, ut postea
solvat. Orat autem pro se sic : Dico quod populum
Judæicum repellis, et quidquid de illis sit qui æter-
nam damnationem promeruerunt. Saltem memor
esto congregationis tuæ, nostri scilicet qui sumus
congregatio tua, ne nos in perpetuum repellas, et
nobis iratus permanes. Quam congregationem per
antecessores nostros patriarchas, scilicet et prophe-
tas possedisti ab initio gentis nostræ. Ac si dicat :
Cum tu, Deus, possessor noster sis, a tempore an-
tecessorum nostrorum quorum fidem imitatur et
eis jam beneficia multa impenderis, et eorum me-
mor fueris, oro quoque nostri memor sis, ne a tua
gratia repellamur. Non enim alii possessori quam
tibi Deo subijci volumus, et ideo memor esto, quod
beneficium hoc nobis jam contulisti, scilicet redemi-
sti pretio mortis tuæ virgam, id est regnum hæredi-
tatis tuæ. id est nos qui sumus regnum tuum hæ-
reditarium, id est naturale regnum nulli alii Deo prius
subditum, a similitudine possessionis hæreditariæ,
quam possidet aliquis non sic ut eam alii Domino
rapuerit, sed quæ sibi ex atavis hæreditario jure con-
tingit. Ac si dicat : Cum nos utpote regnum tuum
hæreditarium existentes redemisti, oro quoque no-
stri memor esto, ne redemptio illa deducatur in iri-
ritum. Per virgam, quidem sceptrum ; per sceptrum
regnum accipitur, cum sceptrum regi sit signum.

C Quæ virga, id est quod regnum hæreditarium est
mons Sion, sublimis in virtutibus, scilicet ad modum
montis et speculans æterna. In quo monte tu, qui
omnia potes, inhabitasti non localiter : sed secun-
dum inoperantem gratiam. Ac si dicat : Non per se
est mons Sion, sed per hoc quod tu in eo inhabitas
secundum inoperantem gratiam, ut eum ad opus bo-
num promoveas. Et quia inhabitationem tuam ipsum
montem Sion effecisti, oro quoque memor ejus esto.

Dico in quo inhabitasti, in eo scilicet quod sunt
mons et Sion, id est in ea consideratione quod sunt
sublimis in sanctitate et speculans æterna. Vel sic
littera adaptatur, sententia tamen eadem existente
virga illa est mons Sion, in quo, id est consideratio-
ne cuius rei, scilicet quod est mons Sion, inhabitasti
in eo monte secundum inoperantem gratiam, nisi
enim inhabitares, nequaquam mons esse posset. Et
in eo quod mons est, te inhabitare considerari po-
test. Orat etiam pro persecutoribus Judæici populi,
Romanis scilicet. Qui cum populum persecuti sunt
non quantum ad Dei vindictam, sed quantum ad
ignominiam, sic : Dixi quod repulisti Judæicum po-
pulum a terra per Romanos, et tu, Deus, leva, id est
exalta, manus tuas, id est potentiam tuam : in finem
levationis, id est omnino in superbiis eorum depri-
mentas, per quos plebem Judæicam repelli permisisti.
Ac si dicat : Non solum oro ut nostri memor
sis, sed etiam oro ut exaltatam ostendas potentiam
tuam, deprinendo eorum superbiis, et humiles eos
et subditos tibi faciendo, vel sic : Leva manus tuas,

id est potentiam tuam, in **281** *superbias eorum* A deprimendas. Et hoc *in finem*, id est in consummationem. Quod est dicere : Adeo potentiam tuam super eos exalta ut eorum superbias ex toto consumas.

Ostendit autem partes earum superbiarum, cum addit : Vere ipsi superbias habuerunt, nam *inimicus* Romanus populus tibi mala vita sua inimicis, quanta *malignatus est in sancto* sanctorum, id est quam magnas malitias in sancto templo tuo exercuit. Sanctum sanctorum interior pars templi dicebatur, quam solus pontifex semel in anno cum sacrificiis intrabat, potest etiam totum templum sanctum dici, eo quod dedicatum esset, licet ab indignis cultoribus frequentaretur. Non solum vero malignati sunt sed *gloriantur* de malitia sua *qui oderunt te*. Denegando cultum tibi debitum, et nomen tuum delere cupientes, Romani scilicet, *in domo solemnitate tue* paschalis, id est in omnibus diebus solemnitate paschalis, quam licet indigne, tamen in honore tuo celebrare se putaverunt. Ideoque tua dicitur, quod est dicere : Gloriantur sunt Romani de tua obsidione et persecutione, et hoc ad intentionem odii et ignominie tue. Legitur namque quod quia in Pascha Judæi Dominum Jesum crucifixerunt, in quadragesimo secundo anno post Domini passionem, in Pascha a Romanis obsessi fuerunt (Joseph. *Bel. Jud.*). Et sicut Judæi in illo festo de Domini morte sunt gavisi, ita et Romani in eodem festo de eorum obsidione et persecutione sunt lætati, quod superbum valde fuit. Pejus enim est et superbius, de mali completionem gaudere quam ipsum malum complere. Et non solum gloriantur sunt, sed etiam quod superbum fuit, *posuerunt super summum*, id est super aliquem excelsum locum *signa sua* : signa scilicet, id est talia signa quæ ipsi non reputaverunt esse signa Dei, sed *signa sua*, id est signa victorie sue. Et sic *posuerunt sicut in exitu* solent, signa poni, id est in arcu triumphali, sub quo homines intrant et exeunt. Ideoque dicitur exitus. Vel in porta, per quam homines intrant et exeunt. Tangit autem morem antiquorum. Qui cum aliquam civitatem ceperant et devicerant, statuum vel signum aliquod, super arcum triumphalem, vel super portam, in memoriam victorie sue ponebant. Cæterum quia Romani, Hierusalem funditus eversa, portam in qua signa victorie sue ponerent non habuerunt, super aliquem summum locum posuerunt, qui non reputaverunt esse signa ultionis divinæ, quod debuissent facere ; sed sue victorie, quod utique superbissimum fuit. Vel *sicut in exitu*, id est ita posuerunt sicut victores ponunt signa *in exitu*, scilicet quando exeunt aliqua civitate devicta, et non cognoverunt hanc victoriam, non ex sua probitate, sed ex divisa dispositione contingere. Vel sic legitur, si super summo ibi sit, juxta Augustinum, et non cognoverunt, *sicut*, id est qualiter fit, *in exitu, super summum*, id est de summa Dei dispositione, quod est dicere : Non cognoverunt qualiter hæc victoria exivit de dispositione summi

regis. Quod utique si scissent, nunquam de ea superbissent. Demonstrat vero a partibus, quomodo *in sancto* malignati sunt, cum addit : Vere *in sancto* malignati sunt, nam *in idipsum* malitiæ tendentes, id est in eadem cogitatione mala concordantes.

Exciderunt securibus januas ejus templi, quasi in silva lignorum solet fieri. Silva lignorum proprie dicitur ea quæ ad hoc deputata est ut arbores ejus succidantur. Non ut defendatur ad opus pascuæ ferarum. Arbores enim incisæ, ligna dicuntur. Quod est dicere : Sine reverentia qualibet januas ejus exciderunt, sicut sine reverentia silva lignorum succiditur. Per excisionem januarum, quæ magis ornate partes templi erant, innuit quoque destructionem aliarum partium. Antiqui namque magis in portis ædificandis studebant, et non solum exciderunt, sed etiam *dejecerunt*, id est prostraverunt eas januas *in securi et ascia*, id est in percussione securis et ascie. Per hæc **282** duo, omnia ferramentorum genera designat. Cum vero ponit *in ascia*, innuit quantum habuerint templum destruendi voluntatem. Cum illud opus fabrilis, quod ferramentis magnis delere non poterant, ascia et ferramentis aliis parvis debebant. Et non solum dejecerunt januas, sed *incenderunt igni sanctuarium tuum in terra* positum, id est templum quod dicitur sanctuarium, eo quod in eo sancta continebantur, arca scilicet, et candelabra, et cætera talia. Quod enim supponit *igni*, non ideo dicit, ut succendi posset nisi igne, sed ad ostensionem vehementis incensionis hoc supponit. Et bene ponit *in terra*, ac si diceret : Illud quod *in terra* positum erat, incendi potuerat, in cælesti vero templo, quod per hoc significabatur, nihil juris habuerunt. Et per hoc ad illud templum nos niti adhortatur, in quo nullum patiemur ab hostibus assaultum. Priusquam vero incenderent, *polluerunt* homicidio et sacrilegio, et aliis perversis actionibus *tabernaculum nominis tui*, id est gloriæ tuæ, templum scilicet, quod ad gloriam *nominis tui* factum fuit, quod nimirum ad respectum supercælestis templi *tabernaculum* dicitur, eo quod illud æternum sit, istud vero transitorium : et inde hoc contigit quod *incenderunt et polluerunt*, quia *dixerunt in corde suo*. Et non pauci ex eis hoc dixerunt : Sed *cognatio eorum simul*, id est omnis eorum collectio unanimiter dixerunt *in corde suo*, *Faciamus quiescere*, id est cessare, a terra ista, scilicet a Judæa, *omnes festos dies Dei* Judæorum. Ac si dicerent : Ipsis diis nostris spretis, nescio quem Deum colunt cui festa faciunt. Sed nos templum destruamus, et sic faciemus quod amplius in hac terra illi festi dies non celebrabuntur. Et quia hoc *in corde dixerunt*, ad actum etiam perduxerunt.

Demonstrata igitur Judæorum persecutione, et Romanorum malitia et superbia, subiungit fidelis Asaph causam ipsius persecutionis, hoc scilicet quod tempus visitationis sue non cognoverunt. Et admisceat se collectioni eorum loquendo de illis, quasi et ipse Asaph eis fuisset conformis, ignorando tempus

visitationis (*Err.* xix, 44), non tamen quod eis con-
formis existisset, sed ideo sic agit, quia cum ejus-
dem originis esset, et nimium ei compatiatur, erro-
rem eorum suum reputat non secundum ejusdem
erroris habitudinem, sed secundum compassionem.
Dixi : *ut quid repelstis*. Et ostendi quomodo fuere
repulsi. Quod merito contigit nam nos *signa nostra*
non, id est nonne, *vidimus* ? Vere vidimus. Ac si di-
cat : Ideo jure contigit, quia tempus visitationis non
cognovimus quantum ad partem nostri, id est, multi
ex nobis cognoscere noluerunt. Cum tamen signa
viderimus a sanctis viris prædicta. Vel sic legitur
non interrogative, jure contigit. Nam *non videmus*,
id est quidam ex nobis non cognoverunt, *signa nos-
tra*, a prophetis prædicta. Quæ utique si videre vo-
luissent, et tempus visitationis cognovissent, et sic
repelli non promeruisse, et ecce quoddam ex si-
gnis, scilicet quod *jam non est propheta* nobis, qui
de Messia prophetizet, quod prædictum fuit a pro-
phetis. Quatenus post ejus adventum essent cessa-
turi, qui semper usque ad ejus adventum persevera-
rant. Unde legitur, « cum venerit Sanctus sancto-
rum, cessabit uctio vestra » (*Dan.* ix, 24). » Non
enim ulterius necessaria fuit prophetia, ubi conti-
git ipsa rei experientia. Et cum jam non sit nobis
propheta, apparet quod *nos non cognosceat amplius*
Messias, id est quosdam ex nobis repulsos, qui eum
venturum diceant, non ita visitabit ut ad eos cor-
poraliter veniens, de captivitate ipsorum eos ex-
trahat. Et hoc quod ulterius non veniet, signum
est tempus plenitudinis jam advenisse.

Causa repulsionis Judæorum ostensa, quia ad-
miratio et quæstio fieri posset, quare saltem fideles
persecutionem patiantur. De ipsorum persecutione
admirative agit, et quæstionem facit, ut post modum
283 solvat, sic : Ostendi Judæos esse repulsos, quia
videndo signa, noluerunt tempus visitationis cogno-
scere. Non solum vero est persecutio in paleis, id
est in infidelibus qui promeruerunt, sed etiam in
granis, id est in fidelibus, qui nihil promeriti sunt,
est persecutio et in dictis et in factis. Et quandoqui-
dem fideles persequuntur, *usquequo Deus impropera-
h't* tuis per dicta *inimicus*, id est infidelis populus !
Istud *usquequo* non est signum temporis, sed mensu-
ræ. Ac si dicat : Videbatur locus persecutionis esse
tantum in paleis ; sed postquam ad grana pervenien-
do non cessat, *usquequo*, id est ad quem modum per-
mittes inimicum inferre fidelibus tuis impropria per
dicta ? Quod est dicere : Putabatur impropria ces-
satura perveniendo ad grana. Sed cum jam in ipsis
granis locum habeat, ignoratur quæ mensura et quis
fianis sit futurus in ea. Et usque ad quem modum *ad-
versarius* infidelis populus ? *Irritat in finem* irritationis
nomen tuum. *Irritat* compendiose positum est. Quasi
poneret, *usquequo adversarius* irritando te *in finem*, id
est omnino per fidelium persecutionem, blasphemabi-
lit *nomen tuum*, non voce, sed ipsa fidelium persecu-
tione. Fidelium namque persecutio, Dei nominis est
blasphemia. Quasi dicat : A modo ignoratur quis

A finis et quæ mensura futura sit in irritatione fide-
lium persecutionis. Quandoquidem in granis non
cesset. Post admirationem facit quoque quæstionem
sic : Dico, *usquequo impropria* et irritabit ? Et
quidquid facias de infidelibus, qui juste repelluntur ;
ut quid saltem, avertis in finem, id est qua de causa
ex toto videris avertere de medio sinu tuo, id est de
omnimoda protectione tua, *manum tuam*. Et, id est
scilicet *dexteram tuam*. Quod est dicere : Ut quid
permittendo affligi manum dexteram tuam, scilicet
fideles per quos diabolus expugnas, videris eos aver-
tere omnino de protectione tua omnimoda. Et bene
ponit, non de sinu, sed de medio sinu. Ac si diceret :
Non dico quidem quod non prolegas aliquo modo,
cum eos constantes facias : sed non omnino prote-
gis, quoniam eos affligi permittis. Quæ ergo causa
est quod eos avertis. Et est hoc positum quod dicit
manum averti de sinu, a similitudine historie de
Moyse. Cujus manus de sinu extracta leprosa ap-
paruit (*Exod.* iv, 6), quasi diceret : Repellendo eos
secundum corpus a protectione tua, quæ figuraba-
tur per sinum Moysi, facis eos videri viles, qualiter
leprosa manus affecta vilis apparuit, per quam ma-
num ipsi denotabantur in passione viles apparituri.

Facta quæstione, accedit ad solutionem, sic : Dixi,
o auditores, quæstionem faciendo. *Ut quid avertis*,
etc. Et hoc quod quæsi scilicet quare suos Deus
affligi permittat videtur, forsitan fieri injuste, et sine
qualibet utilitate. *Deus autem*, id est scilicet Deus
C *noster rex ante sæcula*, per hanc fidelium aversionem
operatus est salutem et non paucorum salutem, sed
in medio terræ, id est in communitate terrenorum.
Quod est dicere : Non videatur fortuita vel injusta
eorum aversio ; nam per eam ille qui Deus est, id
est creator et *rex noster ante sæcula* existens, qui nos
rexit ab æterno ante sæcula dispositione, modo vero
regit ipsa rei experientia, *operatus est salutem* commu-
niter omnimodi terrenorum. Vel sic : Deus opera-
tus est salutem hominum per eorum aversionem.
Deus dico *rex noster in medio terræ* existens, id est
in Judæa corporaliter habitans, quæ in medio terra-
rum sita est. Et quamvis in medio terrarum habita-
verit, secundum quod homo, ante sæcula tamen
est secundum quod Deus. Ac si dicat : Dominus
D Jesus rex noster, per eorum passionem, mundi sa-
lutem operatus est. Quod quidem facere potuit ; nam
et si homo in terra apparuit, ante sæcula tamen
Deus existit. Vel, *in medio terræ* existens, id est in
medio Judæorum, qui simplex terra **284** sunt,
non spiritalia. Ostendit vero ipsam salutem, sic :
Vere operatus es salutem, o Deus. Nam *tu* qui ad
hoc impotens videbaris, *in virtute tua* fidelibus da-
ta, id est per constantiam quam dedisti eis in per-
secutione, *confirmasti in fide mare*, illos scilicet qui
diffui erant per errores, ad modum maris, quos fe-
cisti in fide stabiles. Multum nimirum operata est
constantia martyrum ad fidem infidelium. Quorum
profecto constantia, si defecisset, non utique tanta
infidelium multitudo per eorum exemplum credidisset.

set. Et non solum *confirmasti mare in virtute* tuorum, sed etiam eadem virtute cooperante per exemplum, *contribulasti*, id est destruxisti in aquis baptismatis *capita draconum*, id est principalia vitia. Quæ capita dicuntur, eo quod inter cætera vitia principalia sunt, sicut caput principalis pars est corporis; *capita* dico a draconibus per suggestionem illata, id est a spiritibus malignis, qui dracones dicuntur, eo quod astuti sunt et nocivi ut dracones. Quod est dicere: Non solum eos qui mare erant confirmasti in fide, sed etiam per baptismum in eis vitia principalia delevisti, a malignis spiritibus illata, et hoc fecisti per exemplum constantiæ tuorum, et non solum hoc, sed etiam tu per constantiam tuorum *confregisti*, id est omnino destruxisti in tuis confirmatis, *capita draconis*, id est principatus dæmonis, omnium dæmoniorum principis, quod est dicere: His potentias per constantiam tuorum in eis annihilasti, quas in eis obtinebat principalis diabolus, per peccatum primi hominis. Illis enim per tuorum martyrium ad fidem vocatis, potestates illæ deletæ sunt, quæ capita dicebantur, eo quod eis dominabantur, sicut caput aliis membris dominatur; et non solum *capita draconis confregisti*, sed etiam *dedisti eum draconem escam*, id est consumptionem *populis Æthiopum*, id est populi in fide confirmatis, quos mare vocavi superius, qui prius Æthiopes fuerunt, id est nigri in peccatis. Quod est dicere: Non solum potentiam originalem ei abstulisti, sed etiam hanc potentiam fidelibus tuis, per martyrum constantiam confirmatis, *dedisti*, ut eum consumerent, id est ejus insidias et in se et in aliis, et eum fugarent ab obsessis corporibus, devorarentque sicut esca consumitur. Vel sic: *Dedisti eum populis Æthiopum escam*, id est incorporationem, scilicet ut incorporarent eum sibi in fide, non secundum eum, sed secundum membra ejus. Quod est dicere: Dedisti eis facultatem, quædam ejus membra sibi incorporandi.

Non solum vero hæc omnia fecisti per constantiam tuorum, sed per hoc quod tu *dirupisti fontes*, id est exuberare fecisti sapientia ipsos martyres, ad modum fontis clausi, cujus clausura ex nimia ipsius fontis exuberatione dirumpitur. Quod est dicere: Nimiam sapientiam ex eis emanare fecisti, et ipsos *fontes fecisti torrentes*, id est fluentes cum impetu ad modum torrentis; et omne adversariorum objectiones impellentes, ut nullus possit resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur (Act. vi. 10). Et per ipsos *torrentes siccasti*, id est annihilasti ad modum aquæ exsiccatæ *fluvios Ethan*, id est varias et falsas doctrinas gentilis populi, quibus alios imbuebat ad modum fluviorum. Habebant enim quasdam doctrinas superstitiosas, quas theologicas dicebant, id est sermones de deorum origine, quæ per doctrinas prædicatorum exinanitæ sunt. Multum enim ad instructionem fidei obsesset, si hujus modi fallacia superesset. Ethan quippe *robustus* interpretatur. Unde per Ethan gentilis populus accipitur, qui in erroris sui fuit obstinatione robustus. Et per ipsos fontes fecisti diem et

noctem, id est quosdam valde claros in fide et intellectu, ad similitudinem diei; et quosdam simplices et obscuros in intellectu ad similitudinem noctis. Et ille *dies tuus est*, id est per te factum est officium prædicatorum, *et nox tua est*. Et hoc dicit ideo, ne putaretur conversio infidelium per solos prædicores contigisse, *et tu fabricaturus es* per fontes, id est tu fecisti *auroram et solem*, id est minus accensos in dilectione, qui per auroram designantur qua rutilante, frigus nocturnum **285** incipit depelli, licet non ex toto, et aer aliquantulum calere. Et *fecisti* magis accensos fervore charitatis, qui per solem merito intelliguntur, quo fervente frigus nocturnum magis expellitur, et aer calidus efficitur, *et tu etiam fecisti* per ipsos fontes *terminos terræ*, id est omnes terminantes et finientes in se terrenitatem, et etiam fecisti *æstatem et ver*, id est laborem hic et mercedem in futuro. Per ver quippe bonorum operum labor accipitur, eo quod in vere messes seminantur et flores procreantur. Per æstatem merces æterna, eo quod in æstate messes et fructus colligantur. Quod utrumque, per prædicores hominibus innotuit. Hoc autem quod per partes posuit.

Dicendo *tus est dies*, etc., confirmat universaliter ponendo sic: Vere tua sunt dies et nox, aurora et sol: Nam tu *plasmasti ea*, id est tu creasti ut talia essent, non utique a fontibus creata sunt, et quia tu *plasmasti ea* talia, *memor esto hujus plasmationis*, ut facias eam perseverare, ne in eis deficiat, et necesse est ut hoc orem. Nam *inimicus infidelis*, scilicet populus, *improperavit*, id est impropria inferet tibi *Domino* omnium; quodque magis nefandum est, ut eos devocet a te blasphemabit te verbis. Et **C** illis improprie devocentur, *Memor esto* ut perseverare facias, et non solum improperebit tibi dictis sed et *populus insipiens*, infidelis scilicet, *incitavit*, id est incitabit, *nomen tuum*, persequendo tuos. Incitabit compendiose positum est, quod est ac si dicat: Incitando te, id est exasperando te, blasphemabit nomen tuum, id est persequetur tuos, quæ persecutio erit blasphemia nominis tui, et per hoc incitabit te ad vindictam. Ne vero tui in incitatione illa deficiant præ timore, memor esto ut eos perseverare facias. Quia vero *populus insipiens improperebit tibi*, et *incitabit nomen tuum*, ut per hoc tuos sibi conformet. Oro, Domine, non ut tradas corpora ad affligendum, quod eis valde utile est; sed, *ne tradas animas confitentium tibi*. Animas scilicet fidelium tuorum, laudantium te omnimoda laude *bestiis*, id est infidelibus, bestialiter viventibus, id est irrationabiliter more bestiarum. Quod est dicere: Et si corpora permittis affligi, non saltem *animas* eorum permittas bestiis conformari, cum hoc sit quod te assidue laudent. Et *ne obliviscaris in finem oblivionis*, id est usquequaque. Et si videaris in persecutionibus oblivisci animas *pauperum tuorum*, tradendo eas bestiis. Tunc enim omnino eas oblivisceretur, si eas bestiis conformari pateretur. *Ne obliviscaris in finem*, idem

est quod et *ne trahas bestias*, sed causam interponit, A ubi dicit pauperum tuorum, ac sicut : Non debes oblivisci, cum pauperes sint spiritu, mundanis omnibus pro te omissis. Dico *ne obliviscaris*, sed potius *respice in testamentum tuum*, id est in firmam promissionem tuam ne in irritum deducantur. Promisisti enim : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Testamentum dicitur scriptum aliquod quod sub testium auctoritate confirmatur. Ideoque pro firma promissione ponitur, ac si dicat : *Ne obliviscaris*, sed adjuva eos sicut firmiter promisisti. Ostendit autem adversarios merito dici bestias, sic : Vere bestie sunt, quia repleti sunt iniquitatum ipsi qui obscurati sunt, id est excecati in intellectu in domibus terræ, id est in domibus terrenis habitando, quod est dicere : Solis corporibus, quæ sunt terræ domus, intenti sunt, voluptuose se habendo more bestiarum, ideoque penitus obscurati, et iniquitatum repleti. Vel in domibus terrenis habitando, id est similes illis qui jam mortui in terrenis domibus sunt, id est in sepulcris. Quod est dicere : Jam omnino in vitiis mortui, sunt iniquitatum repleti. Oro respice, et per hoc contingit, ne avertatur a te humilis populus, scilicet pauperum tibi subditus humiliter. Hoc autem idem est quod superius posuit animas pauperum tuorum ne obliviscaris, sed ideo repetit, ut ostendat effectum qui sequeretur, si averteretur.

Dico ne avertatur humilis. **286** dico factus confusus, si aversus fuerit, quod est dicere : Qui si averteretur omnimoda confusione confunderetur. Ideo oro ne avertatur. Quia si populus humilis a te non fuerit aversus, hoc continget quia pauper et inops laudabunt nomen tuum, id est singuli fideles de tuo humili populo, qui se reputabant pauperes, id est insufficientes per se liberari, et inopes, id est insufficientes per alium quam per te adjuvari. Laudabunt nomen tuum, id est laudando te voce, corde et opere, magnificabant nomen tuum. Et ideo exsurge Deus, id est potens appare adjuvando eos ; et hoc modo scilicet exsurgere : *Judica in tuis causam tuam*, id est justo judicio dispositionis tuæ, defende in eis causam tuam ; ac si dicat : Ipsius ceperunt causam tuam, ad defendendum contra catholicæ fidei adversarios ; sed quia per se insufficientes sunt, justo judicio tuo defende in eis causam tuam ; et non solum hoc, sed etiam *memor esto impropiorum, tuorum fidelium, eorum scilicet impropiorum quæ tota die*, id est jugiter ab insipiente infideli populo sunt eis collata, quod est dicere : *Ne obliviscaris* quando eos in futuro remuneres, quod pro te impropria sustinent ab impiis, etsi hic videaris oblivisci : Et *obliviscaris voces inimicorum tuorum*, id est impropria, quæ tuis inferunt per verba, quin in futuro remuneres, et si hic videaris oblivisci, et dignum est *Ne obliviscaris*. Nam *superbia eorum qui te oderunt*, tuos persequendo, *semper ascendit*, id est crescit et exaltatur.

IN PSALMUM LXXIV.

Titulus septuagesimi quarti. *In finem ne corrumpas. Psalmus Asaph cantici.* Asaph quidem qui Synagoga interpretatur, hic pro infideli Synagoga accipitur, quæ Christi membra conformare sibi intendit, contra quam Christus in hoc psalmo agens, confirmat suos in laude Dei, et in narratione mirabilium ejus. Nunquam ejusdem Asaph admonitione defectores, quos ostendit in judicii die se remuneraturum. Cum eos juste exaltabit, qui hic humiliantur, et eorum adversarios humiliabit, qui hic exaltantur. Adhortatur quoque infideles, ut desistant inique agere et inique loqui, ne juste a potente judice damentur. Ad hoc autem suorum perseverantiam in laude et mirabilium narratione Dei, et remunerationem suorum et infidelium ostendit ut sic perversam Asaph a fidelium persecutione devocando, ad Dei laudem exemplo suorum invitet. Titulus quidem sic adaptatur : *Iste psalmus cantici*, id est bonum opus, et canticum, id est jocunda remuneratio boni operis. Ideo dicitur *psalmus cantici* ; propositus est tibi, o Asaph infidelis, adhortans te sui evidentiæ, ne corrumpas ipsum tractatum, in finem respiciens, id est in Christum, cui eum ascribas, qui hic agere videtur. Nam si alii eum attribueres, utique corrumpes. Nulli enim nisi Christo competit, ut dicat : *Ego confirmavi columnas ejus, et omnia cornua peccatorum confringam*, etc., quæ hic dicit. Cum autem talia in se habeat quæ soli Christo conveniunt, ipsa sui evidentiæ te infidelem Asaph, quæ sinistre Scripturas interpretaris, admonet ne eum corrumpas, sed Christo attribuas.

Confitebimur tibi, Deus, Trinitas. Ego et mei ex nimia quidem dilectione, et quia unum est spiritaliter cum eis, se membris adjuncti, cum dicit *Confitebimur*, ac si dicat : Asaph infidelis a laude tua meos devocare intendit, quod frustra est. Nam ad mei exemplum confitebuntur, id est laudabunt mei, opere. Repetit autem ut addat sic : *Confitebimur*, inquam, opere, et etiam *invocabimus nomen tuum*, id est interius in anima bona devotione vocabimus nomen tuum, quod est Dominus, quod est dicere : Censuerunt mei te Deum esse, et nomen tuum in interiori suo vocando venerabuntur, vel sic : *Invocabimus ore nomen tuum*, quod est dicere : Nomen tuum, quod est Dominus, invocando orabant te, mei exemplo, et non solum hoc, sed et *narrabimus* **287** *aliis mirabilia tua*, quod est dicere : Ego per meos narrabo aliis mirabilia tua, scilicet incarnationem et natalitatem meam, et mundi redemptionem, et cætera mirabilia quæ per me operaris. Ut auditis mirabilibus istis, ad te convertantur, et bono suo mei confitebuntur, et invocabunt et narrabunt. Ideo namque cum accepero a paterna dispositione tempus judicandi, ego qui hic a Judæis judicatus sum injuste, *justitia*, id est justa judicia *judicabo*, remunerando meos, prout justum fuerit.

Dico quod mei narrabunt aliis mirabilia tua ut con-
vertantur, et necesse est. Nam *terra* quæ ad hoc
facta fuit, ut solida et firma in virtutibus esset, *li-
quefacta est*, id est inconstans et difflua facta est, in
vitiis et in infidelitate sua. Ad similitudinem liqui-
dæ rei, quæ difflua est. Ne vero intelligeremus hic
agi de terra hac, quam usualiter terram dicimus,
quæ utique liquefacta non est, determinat hoc eum
addit : *Et omnes qui habitant in ea* terra, quod est
dicere : Scilicet *omnes* homines dico liquefactos,
qui habitant in ea terra, tam gentiles quam Judeos;
sed *ego* qui impotens videor et humilis : *Confirmavi
columnas ejus*, id est mittendo Spiritum paraclatum
in fide et virtute, et doctrina prædicatores, qui
erunt columnæ ejus terræ, id est per prædicationis
officium et per exemplum, et doctrinam suam, erunt
sustentacula Ecclesiæ de terrenis constituta, quem-
admodum columnæ domorum sustentacula sunt.

Et per columnas confirmatas, *dixi iniquis*, id est
dicam infidelibus : *Nolite inique agere*, id est desi-
stite a prava actione, et *delinquentibus*, id est prave
agentibus, dicam : *Nolite exaltare cornu*, id est no-
lite sublimare superbiam vestram, gloriando de
prava actione. Cum enim malum sit prave agere, pe-
jus est cornu exaltare, id est de prava actione glo-
riando, superbiam augere et sublimare. Superbia ni-
mirum per cornu accipitur, quod in altum tendit et
rigidum est, eo quod ipsa cor illud, cui inest, nimis
altum et rigidum facit. Unde regina vitiorum dicitur
esse ; et *nollite extollere cornu vestrum*, id est subli-
mitate superbiam vestram in altum, id est contra
Deum altissimum. Exponit vero qualiter non extol-
lant contra Deum cornu, cum addit, *scilicet nolite
loqui iniquitatem adversus Deum*, blasphemando eum
aliquomodo. Ille quippe cor nimis in altum extollit
qui in Deum blasphemiam agit. Vel sic : *Nolite ex-
tollere in*, id est, contra altum Deum *cor vestrum*, id
est superbiam vestram, de eo male cogitando. Et
nolite loqui ore adversum Deum iniquitatem, id est
blasphemiam, hoc non mutatur. Dico : *Nolite in-
ique agere*, et *nolite loqui adversus Deum*, et hoc ideo
vobis est observandum, quia *judex* venturus est,
scilicet Christus, qui judicabit districte agentes in-
ique.

Judex dico neque ab oriente, neque ab occidente,
neque a desertis montibus, scilicet neque ab austro,
ubi sunt montes pro nimio aestu calentis zonæ des-
erti, neque a septentrione, qua montes pro frigida
zona deserti sunt, ac si dicat : Timendus est *judex*
ille, cujus præsentiam nemo poterit effugere. Non
enim localis est venturus ab oriente, vel ab occi-
dente, vel ab austro, vel a septentrione, sed ubique
est, et vere non est localis ab aliqua mundi plaga
venturus. *Deus enim judex* ille est. Et inde constat
localem eum non esse, secundum divinam naturam,
cum tamen secundum humanam sit localis ; et inde
constabit eum esse judicem, qui Deus est, qui ad
hoc potens est, quod *hunc humilitat*, id est populum
inique agentium humiliabit damnatione perpetua,

qui hic per superbiam exaltatur, et *hunc*, id est
alium populum, scilicet fidelium, qui hic Deo con-
fidentur, *exaltat*, id est beatitudine æterna exaltabit,
qui hic per tribulationes humiliantur ; et vere alios
humiliabit, et alios exaltabit, *quia in manu*, id est
in potestate, *Domini* Jesu venturi erit *calix plenus
misto*, id est mistura vini meri, quod est dicere :
In potestate Domini erit iudicium, redundans mi-
stura vini meri, id est in quo continetur mistura
æquæ remunerationis, quæ vinum dicitur, eo quod
alia pars ejus dulcis erit, quantum ad bonos, alia
vero amara quantum ad malos. Utraque tamen pars
mera erit, id est justa, et ab omni injustitia pura.
Calix autem **288** iudicium dicitur, eo quod in eo
mistim utraque remuneratio continebitur, sicut in
calice poculum, et hoc est ac si dicat : Vere potens
erit ad humiliandum et ad exaltandum. Nam ipse
in potestate iudicium habebit, in quo mistim dux
remuneratio continebitur, et hunc calicem *inclina-
vit*, id est extendet, *ex hoc* potato *in hunc* potan-
dum. A similitudine pincernæ qui uno potato, in-
clinat calicem ad alium. Et *ex hoc in hoc*, neutrali-
ter positum est, ac si dicat : Vix hoc potato *inclina-
bit*, id est promptum faciet iudicium suum, in alium
potandum, quod est dicere : Postquam suos sal-
vando remuneraverit, malos damnando juste re-
munerare intendet.

Quia vero utramque remunerationem vinum me-
rum vocaverat, ne sic ex toto mera intelligeretur,
ut in nulla parte amara videretur, eam austeram et
asperam esse ostendit, quantum ad damnandos, sic :
Dico *vini meri*. Verum tamen licet mera sit retribu-
tio, *fæx ejus calicis non est exinanita*, id est quamvis
illa retributio mera, sit, tamen fæx est quantum ad
impios austeram, scilicet et turbida ad modum fæcis :
et talis fæx, quæ nunquam erit exinanita, id est
quæ nunquam evacuabitur, sed æterna erit. Et ex
ea fæce *bibent omnes peccatores terræ* qui terra sunt,
id est solummodo terrenis inbiantes. Nam si abso-
lute omnes peccatores poneret, tunc omnes bonos
fæce potandos esse perhiberet. Nullus enim adeo
justus, qui saltem venialiter non peccet. Vel omnes
peccatores terræ, id est qui ubique terrarum sunt,
tam gentiles quam Judei, peccantes scilicet crimi-
naliter. Hoc autem totum dicit, ut malos exterren-
do, a peccatis eos retrahat. Postquam autem suos lo-
quentes introduxit, ab eo loco ubi positum est *Dixi
iniquis*, usque ad *ego sum*. Ipse etiam in sua perso-
na agens, ostendit aliis verbis suorum in bono perse-
verantiam, et in futuro eorum, et etiam malorum
retributionem, sicut in persona suorum utramque
remunerationem ostenderat, et id ad hoc facit, ut
utramque remunerationem ostendendo perversam
Asaph, contra quam hic agit, magis magisque a
malitia revocet, et hoc sic dicit : Dico quod de fæce
bibent peccatores. *Ego autem annuntiabo in seculum*,
id est sed mei fæce non potandi, annuntiabunt, id
est narrabunt mirabilia tua aliis, de generatione in
generationem, usque in seculum futurum, et *cantabo*

Deo Jacob, id est cum delectatione laudabunt Deum A
luctatorum, ut eos viriliter luctari faciat contra vitia.
Et ego in futuro confringam cornua peccatorum, id
est ex toto destruaui peccatores propter cornua, id
est propter sublimitates superbiæ suæ, et exaltabun-
tur cornua iusti, id est iusti exaltabuntur propter
sublimitates virtutum et bonorum operum suorum,
quæ in altum tendunt ut cornua. Vel aliter exponun-
tur, juxta Augustinum hi duo versus, scilicet hunc
humiliat, etc., et inclinavit, etc., si hoc quod dictum
est: Dixi iniqui, et nolite inique agere, et nolite lo-
qui adversus Deum iniquitatem, de solis Judæis dica-
tur; qui antonomastice iniqui sunt.

Et hoc sic dicitur: Dixi per meos iniqui Judæis :
Nolite inique agere, et exaltare cornu, etc. Ethoc ideo
quia Deus iudex est, qui non veniet ab oriente, etc.,
qui districte iudicabit vos secundum opera vestra,
et in hoc constat, quod in futuro districte iudicabit,
quia hic jam iudicio suo hunc humiliat, et hunc exaltat.
Judaicum, scilicet populum, qui sublimis erat
in notitia legis, ad gentium comparisonem, quæ
legem penitus ignorabant, humiliat excæcando, et
hunc scilicet gentilem populum, qui humilis erat
atque repudiatus, exaltat, illuminando eum spiritali
legis intellectu. Exponit autem qualiter hunc humi-
liet, et hunc exaltet, cum addit: Vere hunc humiliat
et hunc exaltat, quia in manu, id est in potestate
Domini est calix, vetus lex, scilicet quæ calix dicitur,
eo quod in ea intellectus continetur, ut poculum in
calice. Calix dico plenus meri vini, et plenus misto,
id est redundans puro et spiritali intellectu, quod
merum vinum dicitur, eo quod purum est et
dulcissimum, et lætificans corda 289 fidelium,
ad modum vini meri, et redundans misto vino,
id est turbido et austero, quod etiam fæx dicitur,
scilicet carnali intellectu ad litteram qui bene
mistum vinum et fæx dicitur, eo quod turbidum
est et austum. Ad similitudinem misti vini quod
fæx dicitur, et hunc calicem inclinavit ex hoc in
hoc, id est ex Judaico populo potatō convertit in
gentilem populum, quem inde potavit. Verum-
tamen, licet inclinet potando hunc et hunc, non
eodem modo potat utrumque, nam fæx ejus cal-
icis non est exinanita, id est carnalis intellectus
ejus legis non exinanietur a Judæis, sed in eis per-
severabit, quod est dicere: Ecce Judæos perseve-
rant potabunt. Per hoc autem innuit quod populum
gentilem mero vino potabit, et quamvis fæce hic
Judæi poterunt, gentes vero mero vino, tamen in
futuro de mero bibent omnes, id est omnimodi
peccatores terræ non solum gentiles, sed et Judæi.
Quod est dicere: Dabit in futuro intellectum spiri-
talem reliquiis Judæorum, quæ salvæ fient, et sic:
omnimodi peccatores mero potabuntur. Dico quod
Judæi tantum in fine mundi bibent merum. Ego
autem, id est mei, jam inde potati, annuntiabunt
in sæculum, et cætera quæ usque in finem psalmi
sunt, non mutantur.

IN PSALMUM LXXV.

Titulus septuagesimi quinti. In finem in laudibus
Psalmus. Asaph canticum ad Assyrios, quod sic ex-
ponitur. Psalmus iste est Asaph, id est fidelis Syna-
gogæ dirigentis se in finem, id est in Christum, et
non in vituperatione, sed in laudibus. Laudatenim
cum dici Tu terribilis, etc., et est psalmus iste canti-
cum, id est cum summa delectatione et jucunditate
prolatus ad Assyrios convincendos et convertendos.
Ad Judæos scilicet qui revera Assyrii sunt, propter
similitudinem pravæ actionis Assyriorum, quam re-
tinebant. Sicut enim Assyrii a lege Moysi alieni,
Judæos persecuti sunt, ita et Judæorum perversa
pars, veros Judæos ad fidem Christi conversos
usquequaque persecuti sunt. Secundum autem hujus
vocis interpretationem, quod est Assyrius, falso
Assyrii Judæi dicuntur. Assyrius enim dicitur diri-
gens. Assyrii igitur Judæi dicuntur, non quod sint
in divinis præceptis dirigentes se, sed quia sese
solos dirigentes esse mentiantur. Juxta quod in
Evangelio legitur: « Nos Moysi discipuli sumus
(Joan. ix, 28). » Alibi vero de ipsis legitur: « Popu-
lus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est
a me (Isa. xxix, 13; Marc. vii, 6). » Contra Judæos
quidem psalmus iste bene agere dicitur. Nam quia
Judæorum pars perversa de his vocabulis, quæ in-
juste sibi ascribebat, gloriabatur, dicendo videlicet
se Judæos dici, et Hierusalem, et Israel, et Sion.
Asaph fidelis eos humiliare intendit, comprobans
non juste his eos vocabulis uti. Ostendens quoque
qui juste dicantur Judæi et Hierusalem et Sion. De-
monstrans insuper et falsorum Judæorum in hoc
sæculo excæcationem, et in futuro maximum eorum
tremorem. Adjungens postea verorum Judæorum
salvationem: propter bonas cogitationes et opera
bona, quorum exemplo, ipsos perversos adversum
quos agit admonet, ad vovendum Deo bona opera
cogitando, et ad reddendum operando, adjungens
causam quare hoc faciendum sit.

Notus in Judæa Deus, ac si dicat: Nolite infideles
Judæi gloriari de hoc nomine, quod est Judæa, quod
injuste vobis ascribitis. In Judæa namque Deus no-
tus est, id est illi qui revera Judæa sunt, id est
Deum pure confitentes, Dei Christi notitiam habent.
D Qua cum careatis, non utique Judæa estis, et in
Israel magnum est nomen ejus, quod est ac si dicat:
Neque de hoc nomine quod est Israel, gloriemini.
In Israel enim magnum, id est gloriosum est nomen
ejus, id est qui revera Israel sunt, nomen Christi
glorificant et magnificant. Quod igitur cum apud
vos non magnum, sed vilissimum existat, non uti-
que Israel estis, id est Deum videntes, et factus est in
pace locus ejus. In alia translatione habetur in Salem.
Sed quia Salem pax interpretatur, pra Salem ponit
pacem, ac si diceret: De hoc quoque vocabulo quod
est Salem, superbire desistite. In Salem quippe fa-
ctus est locus ejus Christi, id est in illis qui revera
Solymitani sunt, scilicet 290 pacem habentes cum

Deo et cum proximo; manet Deus non localiter, sed spiritualiter, sicut aliquis in loco aliquo manet. Juxta quod Joannes evangelista testatur: « Qui manet in charitate (quæ revera et merito pax dicitur) in Deo manet et Deus in eo (I Joan. iv, 16). » Cæterum quia Dei locus esse renuitis, nec Salem juste vocamini; et habitatio ejus est in Sion, ac si poneret: Sion etiam hoc vocabulum, nolite vobis arroganter attribuere. In Sion quippe habitatio ejus Christi est, id est in illis qui Sion sunt veri, videlicet speculatores æternorum. Christus secundum inoperantem gratiam habitat. Verumtamen quia procula vobis est, minime quidem Sion estis. Inde vero constat eum in Sion habitare, quia ibi, id est in Sion et Israel confregit, id est omnino destruxit *potentias arcuum*, id est instrumenta illa per quæ arcus lædere possunt, quæ ideo potentia dicuntur, sagittas scilicet. Persagittas nimirum quæ quasi furtim et improvide accedentes lædunt, doli qui latenter nocet accipiuntur, et confregit ibi scutum. Per scutum quo protegitur aliquis, pertinacia peccatoris culpam suam defendentis intelligitur, scilicet omnem pertinationem in eis destruxit, ne se ulterius de peccatis excusent, sed potius homini confessione accusent, et gladium, id est manifestam persecutionem, quæ per gladium congrue denotatur. Quo manifesta fit persecutio, scilicet hoc in eis confregit, ne fideles ulterius persequi manifeste præsumant; et quid irem persingula, bellum omne ibi confregit, ut in nullo Deo vel proximo rebelles existant, quæ cum in vobis, o infideles Judæi, nondum contracta sint, constat utique vos neque Sion esse neque Israel. Ostendit autem per quid in eis confringit talia, faciens apostropham ad Deum, cum gratiarum actione, sic: Et per hoc in eis confringis hoc quod tu es illuminans eos o Deus fide et cognitione tui, et hoc mirabiliter, id est per manifesta miracula, per tuos operata, pux illuminationis per miracula processit a montibus, et non a malis montibus, sed a montibus æternis, scilicet ab apostolis, qui montes sunt in virtutibus, et æterni, id est ad æternitatem, alios prædicatione sua ducentes. De excæcatione quidem perversorum Judæorum socialiter interponit, ut eos increpando ab infidelitate retrahere nitatur.

Dico quod tu es Sion et Salem, et Israel, et Judæam illuminans, gentilem populum scilicet, de qua illuminatione turbati sunt invidia omnes insipientes corde, perversi scilicet Judæi, qui non solum insipientes sunt in opere, sed etiam in cordis cogitatione, cum propter mala merita sua excæcati sint. Sunt etenim plures qui tametsi insipienter agant, nequaquam tamen se male agere ignorant. Ideoque minime sunt insipientes corde. Unde in Actibus apostolorum legitur, audientes Judæi, quia Samaria recepit verbum Domini, et repleti sunt zelo (Act. xiii, 44). » Et turbati dormierunt somnum suum, id est sibi nocivum, scilicet complebunt infidelitatem suam, ut nunquam ab ea desistant, donec in tempore reliquiarum, in fine mundi a similitudine dor-

mentis, qui donec somnum compleat, non excitatur, Infidelitas autem somnus dicitur, eo quod gravat animas, sicut somnus corpora. Unde Apostolus: « Qui dormiunt, nocte dormiunt (I Thess. v, 7). » Et alibi: « Hora est jam nos de somno surgere (Rom. xiii, 11). » Et quia dormiunt, ipsi vivi divitiarum futuri pro reprobatione sua, non secundum rei veritatem, nihil invenerunt in manibus suis, quod est dicere: Ipse qui se solos opinantur futuros divites æterna gloria, in die judicii nihil beatitudinis in præsentia sui invenient, a similitudine dormientis, qui divitias inter manus habere somniat, et evigilans nihil in manibus invenit. Demonstrat vero unde dormitatio illa contigit, et propter quam causam: ne injuste a Deo permissa esse videatur, sic: Dormitaverunt, inquam, id est dormiunt; et hoc ab increpatione, id est ab induratione tua continget, o Deus Jacob, id est fidelium viriliter luctantium. Dormitaverunt idem est quod et dormierunt: et est utrumque pro futuro positum. Induratio quidem eorum, digne increpatione 29 dicitur, eo quod signum est, eos maligne contra Deum egisse, idque puniendos esse: sicut increpantia verba signa sunt, et præteritæ pravæ actionis, et futuræ ullionis, et est ac si dicat: Ideo dormiunt, quia tu eos excæcando indurasti. Apponit quoque causam dormitionis, sic: Omnes illic scilicet dormitabant qui ascenderunt, et qui perseveranter ascendunt equos, id est superbias, quæ per equos denotatur, eo quod superba animalia sint, quod est dicere, idem indurasti, quia se nimis in superbia sublimaverunt, et adhuc sublimant Christum negligendo, a similitudine illorum, qui equos ascendendo, se sublimes faciunt. Sequitur:

Tu terribilis es. Quod sic continuatur: Dico quod tu omnipotens es, Sion illuminans. Tu, inquam, qui terribilis es, id est terribilis eris veniens ad judicium, Gregorio sic attestante, et blandus justis, et terribilis apparebit injustis. Et quis resistet tibi tunc? nemo, ac si diceret: Nunc quæquomodo tibi resistunt, dicentes se solum hominem et impotentem, sed tunc nequaquam resistere poterunt. Nam extunc, id est ex illo tempore usque in æternum ira tua, id est vindicta tua, manifesta erit, modo latet. Juxta quod alibi Psalmista: « Cum exarserit in brevi ira ejus (Psal. ii, 12), » et tunc de celo veniens localiter secundum quod homo fecisti, id est facies judicium, et non occurrat sed auditum, id est audibile omnibus et manifestum. Juxta quod legitur: « Congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eas, » etc. (Matth. xxv, 32.) Dico auditores quia faciet audibile judicium. Terra autem tremuit, et quiescit, id est terreni peccatores, scilicet solis terrenis hic intenti timebunt, id est timebunt valde, et quiescent, velint nolint, id est cessabunt ab impietate sua, non tamen ad sui commodum qui hic cessare negligunt, cum exurgeret in judicium Deus, id est tunc tremebunt et quiescent, cum Deus Christus qui hic impotens videtur, exurgat in judicium, id est potens apparebit in judicium veniens, ut foret, id

est ut faciat *salvos* aeterna saluatione, *omnes mansuetos terræ*, id est fideles, qui ex terra quod prius erant facti sunt mansueti a Deo, id est mites, in nullo, Deo repugnantes, vel *omnes mansuetos terræ*, id est qui sunt in hac terra, tam Judæos quem gentiles. Hanc apostropham ad auditores facit, ut et timore pœnæ a malitia retrahantur, et amore præmii ad opus bonum impellantur. Et merito mansuetos *salvos* facies, o Deus, *quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi*, id est unusquisque mansuetus rationaliter sese habens, ut homo laudabit te, bona cogitatione sua, et *reliquæ cogitationis*, id est bona opera quæ relinquuntur post cogitationem, id est restant ad complendum, *agent tibi*, id est ad honorem tui, *festum diem*, id est celebrem et sanctam vitam in qua a pravis actionibus cessabunt, sicut in die festo a servili opere cessatur, Ideoque per similitudinem dicitur dies festus, quod est ac si diceret: Bona opera quæ ipsi agent, causa erunt quare ad tui laudem celebrem vitam deducant. Apostropham autem ad infideles Judæos facit, contra quos in hoc psalmo agit, ut ad Deum laudandum cogitatione et opere invitet; aut si facere hoc neglexerint, saltem inexcusabiles sint, ita dicens: Ergo quia mansueti propter bonas cogitationes et opera salvabuntur, ut et vos eodem modo salvemini.

Vovete Domino Deo vestro, id est bene cogitando promittite Christo bona opera, quia et Dominus est in rebus et Deus, id est creator vester, velitis nolit. Et postquam voveritis cogitatione, *reddite ipsa actione*. « Melius est enim non vovere, quam post vota non perficere (Eccle. v, 4). » Et vovere et reddere debetis. Nam *omnes qui sunt in circuitu*, id est in beneplacencia ejus, *afferent Deo munera bonarum cogitationum et operum*, quasi poneret: Ideo vovere et reddere debetis, quia nullus in circuitu ejus erit, nisi qui hic ei afferret munera bonarum cogitationum, et operum. *Domino Deo* dico, *terribili futuro* ut ostendi, ac si dicat: Cui vovendum est et reddendum cum *terribilis sit*, et ei *Domino* dico *qui aufert spiritum principum*, id est qui potentiam habet auferendi animas principum, scilicet eos interficiendi: **292** et non solum futuro *terribili*, sed et *terribili apud reges terræ*, id est quem etiam jam timent plures reges terræ, non solum modo principes. Vel *qui aufert spiritum principum*, id est qui adeo pius est, quod aufert superbum spiritum quorundam quos principes facit suipsum. Quod est dicere: Aufert a spiritu eorum superbiam, et dat eis humilitatem; et *terribili apud reges terræ*, id est apud fideles bene regentes terram suam, videlicet terrenam carnem suam, ne per illicita defluat. Vel *qui aufert spiritum principum*, id est spiritum rectum aufert a quibusdam principibus, propter aliqua eorum mala merita, a fidelibus scilicet quibusdam qui prius suipsum principes erant; sicut legitur a Salomone abstulisse, quoniam idolis caput inclinavit, et a Juda quoniam eum tradidit, qui prius miracula fecisse legitur, et a pluribus aliis. Et quid principi-

bus *spiritum rectum aufert* *terribili* existenti, hic apud *reges terræ*, timentes ne si ceciderint, similiter eis spiritum rectum auferat. Quanto vero eum *terribiliorem* indicat, tanto magis auditores ad ejus obedientiam invitat.

IN PSALMUM LXXVI.

Psalmi septuagesimi sexti titulus. *In finem pro Idithun*. *Psalmus Asaph*, quod sic exponitur. *Psalmus* iste est, *Asaph*, id est fidelis Synagogæ habitus *pro Idithun in finem*, id est pro ea occasione quod ipsa Asaph est Idithun, id est transiliens eos, de quibus insequentibus agit, ubi ponit *sicut oves*, etc., scilicet infideles Judæos, est transiliens usque in finem eundo, id est in Christum transilire se eos ostendens fide, bona operatione et investigatione et cognitione. **B** Eaigitur occasione quia transiliens est infidelitate m et omnia terrena: et in finem verum in Christum, scilicet tendens, ut sui exemplo infidelem Asaph ad transiliendum in finem invitet. Saltus suos ostendit quomodo, scilicet cum jam ad eum fide pervenisset, investigatione postea et operum Dei consideratione ad ipsius cognitionem et dilectionem jam ex parte pervenerit, in futuro quidem perfectius adhuc perventura. Ostendit quoque ut magis infidelem Asaph Judæos, scilicet ad transiliendum in finem impellat, gentes multas in Christum transiluisse fide et cognitione per doctrinam et miracula prædicatorum; et eorumdem Judæorum incredulitatem detestatur, cum hi ad eum qui eos deduxit in manu Moysi et Aaron cognitione nolint transilire.

C *Voce mea ad Dominum clamavi*, ac si dicat: Vos, infidelis Asaph, clamate ad Dominum, ut vos in finem transilire faciat, exemplo mei, et ipso vos exaudiet. Nam ego *voce mea* agens, id est non vana et inutili voce, sed firma et attenta, et mihi voce utili agens, *clamavi*, id est clamore interiori intense devotionis egi ad Dominum Patrem, *voce mea*, inquam, ad Deum Patrem egi. Cum bis ponit *voce mea*, idem est, sed cum ponit *ad Deum* et *ad Dominum*, diversas causas notat, ac si dicat: Vere clamare debui, cum ipse Dominus sit, id est gubernator et Deus, id est creator. Et quia clamavi, *intendit mihi*, id est intentionem magis clamandi dedit mihi, vel se intensum fecit mihi, ut quod intense clamando oravi, intense mihi daret. Quod est dicere: Exaudivit me de hoc quod intense clamando oravi. Exponit vero quid clamando oravit, et unde exaudita est, sic: inde scilicet clamantem exaudivit me Dominus, quia in die tribulationis ubi locus deficiendi videretur, *exquisivi Dominum* affectione et voce: vel in die tribulationis, id est in toto tempore vitæ meæ, in qua non sunt nisi diæ tribulationis. « Militia enim est vita hominis super terram. (Job vii, 1). » Dico Deum *exquisivi*, et hoc feci sicut faciendum erat. Nam *exquisivi manibus meis contra eum* extensis, id est operibus meis coram eo sublimatis per multiplicationem, a similitudine illorum, qui manibus extensis orant. Dico *manibus*, id est operibus sublimatis et dilatatis ad honorem Dei. Et hoc *nocte* etiam, id est in adversitatibus

ubi multi a bono opere cessant : quæ congrue **293** A nobis contigit hoc propter culpam primorum parentum, per quam etiam vitam æternam amisimus, quam donec recuperemus, incessanter existimemus. Et cogitando hoc, *meditatus sum* quoque nocte, id est tota vita mea vel nocte, id est etiam in adversitate, in qua plures desistunt ab hujusmodi cogitatione, *meditatus sum* scilicet an defectum hunc unquam evadere possemus. *Cum corde meo* agens, quasi cum alia persona, id est mihi in corde meo multa opponens et solvens. *Et in hac meditatione exercitabar*, id est frequens et sedulus eram. Et non parum *exercitabar* : sed *scobebar* [al., *scopebam*] *spiritum meum*, id est fodiebam animam meam, scilicet profundam faciebam animam meam valde, investigando : a similitudine foveæ, quæ fodiendo

Et quod quæsi jam ex parte dedit, et in futuro perfectius dabit : et exquirendo eum, non sum *deceptus* ab aliqua suggestione occulta sive prosperitate aliqua a diabolo, vel a quolibet ejus membro oblata, quæ me ab exquisitione Dei retraheret, quod est dicere : Neque suggestio neque prosperitas aliqua a diabolo, sive membro ejus illata me decipere potuit, ut ab exquisitione Dei me revocaret. Exponit autem quomodo non sit deceptus : Vere non sum deceptus ; nam *renuit anima mea consolari* ab aliqua re, nisi a solo Deo, quod est dicere : Omne solatium terrenorum bonorum contempni, et *memor fui Dei* solummodo, id est in memoria semper eum habui per fidem, et *exercitatus sum* in cognitione ejus ; ac si diceret : Cum in eum jam fide transissem, laboravi ad hoc ut cognitionem mysteriorum ejus haberem : et in hoc exercitio defecit *spiritus meus*, id est anima mea, id est insufficiens fuit mysteriorum ejus perfecte cognitionem attingere. Exponit quidem quomodo exercitatus est, addendo sic : Dico *exercitatus sum*, in investigatione cognitionis Dei, et non parum quidem *exercitatus* : nam *anticipaverunt vigilias* aliorum fidelium *oculi mei* interiores, quod est dicere : Ratio mea quæ oculus est anime, anticipavit vigilias, id est supergressa est alios fideles vigilantes et sedulos in exercitio cognitionis mysteriorum Dei, ut cum in hoc valde sint seduli, magis illis sedulus fuerim. Et cum anticipando vigilias, tamen defeci, *turbatus sum* in anima dolore quia deficiebam. Et licet dolerem de defectu, non sum tamen *locutus blasphemiam* in Deum, sicut multi illud blasphemant quod cognoscere nequeunt ; quasi diceret : Licet dolerem me deficere, non tamen indignatus sum hoc, aut aliquid *locutus* contra Deum blasphemie, et in hoc præcibit nobis formam non esse indignandum, sed patienter sustinendum, si quilibet ab alicujus mysterii cognitionem cito perlingere nequit.

Inde vero mihi patientia illa contigit, ut non essem *locutus*, quia *cogitavi dies antiquos*, in quibus Adam et Eva inobedientes facti de perfecta Dei cognitione, quam, si perseverarent, erant habituri, ad defectum pervenerunt, ad quem pariter nos omnes attraxerunt, et annos æternos, quos per Adam amisimus, id est vitam æternam in mente habui, quos si habuissemus, non utique deficientes essemus ; quod est dicere : Ideo patienter hunc defectum tuli, ne inde mumurarem, quia *cogitavi* quod merito

profunda fit. Quod est dicere : In profundas questiones deducebam animam meam : vel scobere ponitur pro purgare, sicut multi afferunt, sic legitur hoc : Et ut excoitationi meæ nulla cogitatio terrena noceret, *scobebar spiritum meum*, id est purgabam animam **294** meam ab omni sollicitudine sæculari. Ostendit autem in quo meditando *exercitatus* est, cum sic adjungit : Dico *meditatus sum cum corde meo*, scilicet sic agendo : *Nunquid in æternum projiciet nos Deus*, a perfectione cognitionis suæ, a qua per peccatum Adæ hic projecti sumus : Quod est dicere : Erimus semper imperfecte Deum cognoscentes, sicut modo sumus ? Et num, id est nonne *apponet Deus*, ut adhuc sit nobis *complacitor*, id est magis complacens et dilectus ? Quod est dicere : Ipse qui jam in nobis ex parte posuit, ut eum diligere, et nobis complacitis esset, nonne adhuc in futuro *apponet*, ut sit *complacitor*, id est magis et perfecte dilectus, nobis perfecte sui cognitione illustratis ?

Quoniam igitur indeterminate dixerat, *nunquid projiciet*, et non *apponet* indeterminate, et constet quia multi, omnes scilicet in infidelitate morituri, in æternum sunt projiciendi, et nunquam eis Deus *complacitor* futurus sit, determinate de regeneratis querit singula singulis reddendo sic : Dixi indeterminate. *Nunquid in æternum projiciet nos Deus* a perfectione cognitionis suæ ? Aut ita determinate possum querere : *abscindet Deus in finem* abscisionis, id est in perpetuum *miseri cordam suam*, scilicet perfectionem cognitionis suæ, quæ summa misericordia est et beatitudo a generatione prima quæ sit secundum vetustatem Adæ, usque in generationem secundam eundo, quæ fit secundum Spiritum ? Quod est dicere : Sicut perfectionem suæ cognitionis, quæ magna misericordia est, abscondet in finem, id est in æternum ab infidelibus, qui solummodo generantur prima generatione, quæ fit per concupiscentiam carnis, abscondet etiam eandem cognitionem in finem, et hic scilicet et in futuro a fidelibus, qui generantur secunda generatione per baptismum : Aut obliuiscetur misereri Deus ? Istud vero ad illud spectat quod supra posuit : *Et non apponet*, etc. Quod sic legitur : Dixi indeterminate : *Nonne appos*

net adhuc ut complacitor sit? Aut ita determinate possum dicere. *Obliviscetur Deus misereri*, id est cum Deus jam incepit misereri fidelibus, dando eis dilectionem sui, ex parte *obliviscetur* hanc misericordiam, non perficiendo eam inipsis, quod est inconveniens maximum, scilicet ut Deus aliquid obliviscatur? Singulis vero singulis redditus, ponit sententiam ad utrumque supradictum spectantem, cum addit: *Aut sic dicere possum: continebit in ira misericordias suas*, scilicet cognitionis sui et dilectionis perfectionem? Quod est dicere: Cum naturaliter praeſto sit ad miserendum fidelibus in futuro: per illuminationem sui perfectae dilectionis et cognitionis, continebit a fidelibus has misericordias suas, ne eis conferat propter iram quam contra genus humanum habet de peccato originali, quod inconveniens videtur.

Quaestionibus his factis, ad solvendum accedit sic: Dico quod *meditator sum cum corde meo* opponendo sic: *Nunquid projiciet Deus in aeternum nos?* Et contra hanc oppositionem dixi hanc solutionem. *Nunc capi*. Quod est dicere: Vere non *projiciet* nos in aeternum: et erit adhuc *complacitor*. Et inde hoc scio: quia *nunc capi* cognoscere; ac si diceret: Pars cognitionis et dilectionis ejus in principio ab eo mihi data arrha et pignus est, quod perfectius cognoscam eum et diligam. Et inde etiam scio; quia perfectius cognoscam et diligam, quoniam *haec mutatio est dexteræ Excelsi*, id est hoc quod mutamur de ignorantia Dei ad ejus cognitionem, et de odio ad dilectionem contingit per dexteram Excelsi, id est per Filium Excelsi Patris et omnipotentis: qui bene dextera ejus dicitur. Per eum enim diabolum debellavit. Quod est dicere: Cum Christus Patris Excelsi Filius, qui tantus est et tam potens, hanc mutationem incepit in nobis, haud quaquam dubium est quin eam perficiat in futuro, ut perfecte eum diligamus et cognoscamus. Ostendit igitur unde comprobari queat eum Patrem esse Excelsum addendo sic: Dico *dextera Excelsi*. Et ut eum Excelsum 295 et Omnipotentem esse comprobarem, *memor fui operum Domini* Patris, id est in frequenti recordatione habui, quam gloriose et mirabiliter operatus est a mundi principio, et per hoc eum Excelsum esse mihi apparuit. Ab hac itaque memoria non desistam, sed incessanter *memor ero mirabilium operum tuorum ab initio mundi factorum*. Hæc autem duo commoda mihi inde provenient: quatenus *et meditabor in omnibus operibus tuis*, adimplendis, et *exercebor operando in adinventionibus tuis*, id est in præceptis tuis quæ tu adinvenisti. Quod est dicere: Has duas utilitates adipiscar de consideratione mirabilium tuorum, quod *meditabor* quomodo tua præcepta opere compleam, et prout potero operabor. Facta interpositione, ut ostenderet per quid comprobaverit Deum Excelsum esse, æquipollenti voce repetit quod supra posuit: *Hæc mutatio dexteræ Excelsi*, ut ea occasione in laudem Dei prorumpat sic: *Dixi quod nunc capi*, o Deus ad dilectionem et

cognitionem tui venire. Et *via tua*, o Deus, per quam ad tui cognitionem et dilectionem perfectius venimus, in sancto sanctorum Christo nobis est proposito, id est in conformitate ejus. Quod est dicere: Per ejus conformitatem ad te venimus. Ergo quia viam tuam in eo proponis nobis, quis *Deus magnus* est sicut tu *Deus noster* existens, a quocunque non reputeris Deus? id est quis a gentibus *Deus* reputatus est *magnus*, sicut tu quem nos Deum reputamus? Nullus. Nam tu es *Deus qui facis mirabilia*, et nullus alius facit mirabilia: Et ecce *mirabilia*, scilicet *notam fecisti in populis virtutem tuam*. Quod est dicere: Istud mirabile fuit quod notum fecisti per prædicatores, in populis gentium et Judæorum Filium tuum, qui virtus tua dicitur: eo quod per eum mirabiliter et potenter operaris. Et ecce aliud mirabile quod in *brachio tuo*, id est in Filio tuo, dicto *brachio*, eo quod per eum diabolum expugnas, *redemisti* passionem crucis, *populum tuum* factum per fidem, *populum dico filios effectum*, id est qui filii tui per regenerationem effecti sunt. *Filios dico Jacob et Joseph*, id est Judaicum populum et gentilem. Congruè nimirum per Jacob accipitur Judaicus, per Joseph vero gentilis populus. Jacob namque cum angelo luctando, ab eo percussus uno pede claudus effectus est: et benedictionem suscepit (*Gen. xxxii, 24, 25, 29*). Sic Judæorum populus cum Domino luctans; dum ipsius præcepta in irritum duxit, a Domino cæcitate percussus, uno pede claudicavit, scilicet intellectu carnalium observantiarum: quo solam litteram intellexit: non etiam ad spiritum, alio tamen intellectu rectus remansens, intellectu videlicet moralium præceptorum, in quo littera tantum insistenda erat. In parte quoque salvandorum benedictionem adoptivæ filiationis suscepit. *Joseph* quidem *augmentatio* dicitur. Unde per *Joseph* gentilis populus accipitur, ad augmentum Ecclesiæ primitivæ de Judæis adjunctus. Et ecce aliud mirabile, quod per notitiam filii *viderunt* te fide, o Deus Pater, *aquæ*, quæ prius ignorantes erant scilicet gentes. Ad similitudinem aquarum inconstantes et diffusæ. Ut igitur addat, repetit sic:

Viderunt, inquam, te aquæ, et timuerunt; et turbatæ sunt abyssi. Præposteratio. Ac si dicat: et ipsæ aquæ quæ prius in infidelitate erant, ad modum abyssorum profundæ, turbatæ sunt bonaurbatione, et timuerunt de malis actis suis. Et non paucae aquæ: sed *multitudo sonitus aquarum*, id est multæ aquæ sonantes, id est cum nimio sonitu verborum, Dei præceptis rebellantes, Dico quod *notam fecisti virulem tuam*, et *viderunt te aquæ*. Et id per hoc contingit, quia *nubes*, id est prædicatores Ecclesiæ complures, *dederunt vocem* prædicationis, per quam aquæ ad Dei fidem et notitiam conversæ sunt. Posset quæri: Quare propter prædicatorum vocem *aquæ turbatæ sint*, cum ipsi solummodo de Judæis fuerint? Ad quod sic respondet: Vere propter vocem prædicatorum *aquæ* turbantur. *Etenim sagittæ tuæ transeunt*, id est iidem prædicatores *sagittæ tuæ*

dicti, eo quod eorum prædicatione infidelium corda saucias, transitum faciunt de Judæis regnum Dei respicientibus, **296** ad gentes. Ostendit vero quousque *transcunt*, cum addit scilicet: *vox tonitruū tui transit*, existens *in rota*, id est in toto orbe: qui, quoniam ad modum rotæ rotundus est, per rotam accipitur. Quod est dicere: Vox prædicatorum qui tonitruum dicuntur, eo quod manifeste prædicando mortem æternam non credituris comminantur, sic transit ut in rota manifestasit, id est in toto orbe. « Quoniam in omnem terram exivit sonus eorum (Psal. xvn, 5). » Non autem per solam prædicatorum vocem *turbatae sunt et timuerunt aquæ*; sed etiam *terra*, id est terrenus populus salvandus ex Judæis et gentibus *contremuit* de peccatis, *et commota est* ad fidem per hoc quod *illuxerunt orbi terræ coruscationes tuæ*, id est manifesta fuerunt omni mundo coruscantia mirabilia prædicatorum ad modum coruscationum aeris, quæ in tempore tonitruū lucent. Quod est dicere: Per miracula prædicatorum, terreni commoti sunt. Et sic post commotionem *in mari*, id est in populo gentili, qui prius omnino Dei notitia carebat: *via tua fuit*, id est cognitio Filii tui fuit, qui est *via* per quam ad te venit, sicut ipse testatur: « Nemo venit ad Patrem nisi per me (Joan. xiv, 6). » Et *semitæ tuæ sunt in aquis multis*, id est præcepta tua sunt in multis gentibus, quæ dicuntur *semitæ*, eo quod ad similitudinem semitarum carni arctissima sunt. Non dicit *viam* et *semitas* Dei esse in gentibus; ut velit innui, hoc non esse in parte salvandorum ex Judæis: sed ideo de gentibus specialiter agit, ut ea occasione infidelium Judæorum exsecretur incredulitatem, sic: Dico quod *vita tua et semitæ* sunt in gentibus, quæ nihil amplius de te per prophetas audierunt, quibus non tot beneficia contulisti ut Judæis. Sed *vestigia tua* id est præcepta tua et prædicatorum *in racula*, quæ sunt *vestigia*, per quæ pervenitur ad te, *non cognoscuntur* a populo tuo, scilicet ab infideli parte Judæorum, qui populus tuus esse deberent. Quem tamen *populum tuum deduxisti sicut oves*, id est de Egypto in terram promissionis duxisti, *in manu*, id est in ducatu *Moysei et Aaron*: utpote oves tuas, scilicet adeo diligenter eos pascens et custodiens, sicut pastor valde diligenter oves pascit et custodit. Ac si dicat: Gentes quas hucusque visus es neglexisse, præceptis tuis obediunt. Judæi vero increduli, quos *sicut oves in manu Moysei et Aaron* deduxisti, et quibus alia plurima beneficia contulisti, præceptorum tuorum et miraculorum prædicatorumque *vestigia* contemnant: quod utique facere non deberent. Ideo vero Judæorum incredulitatem detestatur, ut per hoc salvandorum pars ab eorum conformitate retrahatur.

IN PSALMUM LXXVII.

Titulus septuagesimi septimi. *Psalms intellectus Asaph* Quod sic exponitur. *Iste psalmus intellectus*, id est intelligentiæ in quo mysticus intellectus continetur, est *Asaph*, id est perfecte fidelis Synagoga,

A agentis ad minus perfectam fidem Asaph, et enarrantis pristina beneficia patribus eorum a Deo in temporibus antiquis collata. Et in principio hujus psalmi adhortantis eandem minus perfectam Asaph, ut quæ sibi in parabolis et propositionibus loquatur, attente et diligenter audiat, scilicet intelligendo ea beneficia mystice, non ad litteram tantum sicut patres eorum increduli fecerunt, qui neglectui ea habentes, ad solam litteram intelligentes perierunt. Ideo vero beneficia illa enarrat, ut instruat eos, quatenus quæ in priori populo contigerunt ad historiam, in Ecclesia quoque contingunt ad figuram. Et sciendum quod, cum psalmus iste, continualim juxta historiam legendus, in se allegoriam contineat; non tamen ad vix ubique juxta allegoriam continualim legitur. Notandum sane psalmum hunc, sicut et cæteros, bene ad prophetiam attinere, etsi ad historiam legatur; tum ideo quia fidelis Asaph quæ eo tempore nondum erat, a Propheta loqui introducit, tum etiam quoniam in his beneficiis quæ hic historialiter facta Propheta posuit, alia beneficia in Ecclesia futura mystice designavit.

297 *A attendite, popule meus, legem meam. Attendite*, pluraliter ponit, quia populus nomen est collectivum. Ac si diceret: Tu, fidelis Asaph, minus perfecta, existens populus meus, id est mei modi, quia scilicet et ejusdem gentis sumus, et ejusdem fidei, *attende*, id est diligenter *legem* veterem considera, non negligenter ut patres tui veteres. *Legem* dico jam *meam* factam per intellectum, id est quam jam *meam* jure possum dicere, cum eam intelligam, quæ aliter tua non erit, nisi eam intellexeris. Quoniam ergo legem indeterminate posuerat, ne hoc modo putaremus quod sic nos ad totam legem intelligendam mitteret, et nihil inde locutus esset, addit: Et ut totam legem veterem exemplo verborum meorum diligenter consideretis, *Inclinate aurem vestram eundo in verba oris mei* intelligenda. Hoc autem est a similitudine strenui discipuli, qui ut bene docentis verba percipiat, *aurem* inclinat. Ac si dicat: Diligenter audite verba quæ loquor: ut ea mystice intelligendo, cætera quæ in lege leguntur historialiter exemplo horum mystice intelligatis. Et necesse est ut attendatis, et aurem inclinetis; nam *aperiam os meum in parabolis*, id est paraboliæ loquar per similitudines, scilicet ideo diligenter attendendum, ut quod paraboliæ dicitur, mystice sentiat. Et non solum in *parabolis loquar*; sed etiam *loquar propositiones*, id est obscuras similitudines *ab initio legis veteris* incipiendo. Ideoque magis attente considerandum est. In Hebræo habetur ænigmata antiqua. Unde propositiones accipimus similitudines illas quæ intellectu sunt obscuriores, parabolas vero quæ manifestiores, quare etiam *propositiones* dicuntur, eo quod ad questionem proponantur. Quia vero parabola clariore sunt intellectu quam propositiones, innuit cum ponit: *Aperiam in parabolis os meum*, quasi diceret: *Aperite loquar in parabolis* Ut autem atten-

liores reddat, dicit se ea quæ dicit non finxisse, sed a patribus qui viri fuerunt magnæ auctoritatis audis- se et cognovisse. Dico quod loquar quæ non finxerim.

Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis. Quod est dicere : Hæc quæ loquemur quæ quanta sunt, id est valde magna, patres nostri auctorizabiles viri narraverunt nobis, et nos diligenter audivimus, et mystice cognovimus, et ideo nobis credendum est. Et hæc non sunt occulta a filiis eorum patrum, a nobis scilicet, in generatione altera, id est a nobis diversa. Quod est dicere : Non ea ex invidia occultavimus, quin generationi gentium intimaremus, quæ est altera, id est, a nobis secundum originem diversa. Et in hoc eos valde reddidit attentos : cum etiam gentes quibus ista beneficia non fuerunt collata, ea audierunt attente. Post hujus versus interpositionem ad hoc quod incepit revertitur sic : Dico quod patres magna narraverunt nobis. Patres narrantes dico laudes Domini, id est præcepta in quorum observantia Deus laudatur, et virtutes ejus, id est ea beneficia quæ quasi per violentiam virtutem operatus esse visus est. Scilicet de maris interruptione, de Pharaonis submersione, et de inimicorum superatione. Et mirabilia ejus quæ fecit, id est, beneficia illa quæ non quasi per violentiam, sed per solam potentiam operatus est mirabiliter, sicut manna quod pluit, aqua quam de petra dedit, et cætera talia. Ostendit igitur ubi hæc narraverunt sic : Vere narraverunt laudes, et virtutes et mirabilia Dei. Nam Deus per ipsos patres et suscitavit in Jacob, id est in populo Judaico testimonium, id est scripta virtutum et mirabilium suorum, quæ ideo testimonium dicuntur, quoniam eum potentem esse testantur, et in Israel, id est in populo Judaico, posuit legem per ipsos patres, id est scripta præceptorum suorum, quæ laudes rei sunt. Et bene ponit suscitavit, a similitudine rei mortuæ quæ suscitatur ; ac si dicat : Quia miracula et virtutes et præcepta ejus aliter morerentur, fecit ipsos patres scripta componere, in quibus mirabilia et virtutes et laudes ejus suscitarentur.

298 Et hoc compendiose dicit. Suscitavit testimonium in Jacob, id est ut mirabilia et virtutes suas suscitaret, scripta per Patres posuit in populo Judaico, vel testimonium suscitavit in Jacob, id est scripta carnalium observantiarum, quæ testimonium dicebantur, eo quod alia mystica per sui evidentiam in Ecclesia futura testabantur ; suscitavit in Jacob, id est posuit in populo Judaico, ad suscitanda præcepta sua, quæ in Adæ prævaricatione erant mortua. Et legem moralium præceptorum posuit in Israel. Israel et Jacob pro eodem habet. In quo testimonio, et in qua lege quanta mirabilia et virtutes et laudes mandavit patribus nostris, nota facere ea per scripta sua filiis suis ? nobis scilicet. Ea si dicat : Vere narraverunt nobis laudes Dei, et virtutes, et mirabilia. Nam cum Deus præcepit ut scripta nobis relinquerent, in quibus mandavit ut nobis filiis suis nota facerent magna ejus beneficia, scilicet laudes ejus

et virtutes et mirabilia : ut per nos ista eadem cognoscat, id est mystice intelligat, generatione altera, scilicet gentilis. Et notandum quod istud fere dixerat superius, ubi dixit quanta audivimus, usque ad narrantes.

Sed in hoc tamen diversum est, quia hic dicit eos hæc narrasse mandato Domini, quod superius non dixerat. Non solum vero generatio altera cognosceret : sed et filii qui nascentur ex nobis, et exsurgent, id est attenti erunt in hac cognitione mystice intelligentes : non jacentes, id est non ad solam litteram hæc accipientes enarrabunt filiis suis. Per hoc vero eos quibus agit hic, valde reddidit attentos, cum eos quibus agit hic, valde reddidit attentos, cum eos qui nascituri sunt, prædixit hæc non ignoraturos. Et ideo hæc eis narrabunt. Ut ponant in Deo spem suam, id est auditis his beneficiis patribus a Deo gratis concessis : nihil a se expectent, sed omnem spem beneficiorum in Deo ponant. Et non obliviscantur operum Dei, sicut patres obliti sunt, id est non obliviscantur beneficiorum quæ in eis Deus est operaturus ; quæ significata fuerunt per beneficia in patribus antiquis operata, quorum ipsi obliti sunt. Et ut mandata ejus Dei exquirant, id est attente cognoscat et diligant, quæ patres neglexerunt. Et ideo quoque narrabunt : Ne filii fiant sicut patres eorum antiqui, scilicet ne fiant generatio prava in moribus, et exasperans Deum in malis actibus sicut patres. Ostendit autem in quo prava fuit, cum dicit : Generatio scilicet quæ non direxit cor suum, ut bene de Deo cogitaret : et, id est scilicet, spiritus, id est ratio ejus non est creditus cum Deo, id est cum Dei auxilio bene cogitare, sed per se. Quod est dicere : Crediderunt per se sufficientes esse ad bene cogitandum sine auxilio Dei, et in hoc pravi fuerunt ; vel sic : Generatio quæ non direxit cor suum, ad bene cogitandum, hoc non mutatur. Et si quando bene cogitavit humano more, spiritus ejus cum Deo existens, non est creditus, id est non crediderunt rationis suæ quæ bene cogitando cum Deo erat, id est quæ placita Deo cogitabat, ut quæ rationabiliter cogitabant, opere complerent. Vel sic legi potest de patribus qui fuerunt in tempore Christi. Dico quod filii nostri qui nascentur narrabant filiis suis salvandis, ne fiant sicut patres eorum increduli, qui fuerunt in tempore Christi, scilicet ne fiant generatio prava in moribus, et exasperans Deum suis pravis actibus, de quibus in Evangelio Dominus testatur. « Generatio prava et adultera signum querit, » etc. (Matth. xii, 33.) Generatio scilicet quæ non direxit cor suum, ut de Deo bene cogitaret, et cum Deo Filio non est creditus spiritus ejus. Quod est dicere : Non credit Filio et sancto Spiritui. Et in hoc innuit quod nec Patri. Pater enim sine Filio et Spiritu sancto non cognoscitur, cum unum sint.

Verumtamen priori sententiæ de patribus antiquis qui fuerunt in tempore Moysi, melius videntur sequentia consonare. Dico quod patres tuerunt generationi quæ non direxit cor suum. Et non solum illi qui fuerunt inferiores in patribus, sed et illi qui

deberent esse *fili Ephrem*, id est, imitatores Ephrem, filii Joseph, cui benedixit Jacob, sacerdotes scilicet et Levitæ, qui, cum potiores essent in populo, **299** et hoc bona vita sua expetere debuissent: ut a Deo more Ephrem benedictionem (*Genes* iv, 8) susceperint, *intendentes arcum*, et *mittentes sagittas conversi sunt in die belli*. Hoc autem per similitudinem ponit. Scilicet facti sunt similes ignavis, qui ante bellum prælium facientes, intendunt arcum et mittunt sagittas, minantes se bene pugnatuuros, et in die belli postquam ad rem venit, convertuntur et fugiunt. Tunc enim arcum intenderunt et sagittas miserunt, cum se Deo bene obedituros promiserunt dicentes: Quidquid præceperit Dominus et Moyses servus ejus audiemus et faciemus (*Exod.* xix, 8; xx, 19): at simul ac ad observantiam mandatorum, et ad vitiorum bellum venerunt, illico *conversi sunt* ad scelera sua. Per Ephrem quippe, quod dicitur *fructificatio*, sacerdotes et Levitæ designantur, qui cum in populo opera bona fructificare debuissent ut sic essent filii, id est imitatores Ephrem, steriles fuerunt. Istud etiam in Ecclesia accidit. Nam complures in Ecclesia prælati, qui promittunt se viriliter acturos prædicatione et exemplo bonæ vitæ suæ in populo, postquam ad rem veniunt convertuntur. Ipsi vero filii Ephrem esse debent, scilicet honorum operum fructificatores. Ostendit autem quomodo conversi sunt *in die belli*, cum apponit, scilicet *non custodierunt testamentum Dei*, id est non compleverunt legem Dei, et si in aliquibus pauci custodierunt, *in lege ejus noluerunt ambulare*, id est in completionem legis non fuerunt voluntarie incedentes. Quod est dicere: Ea quæ compleverunt non ex voluntate, sed inviti ex timore compleverunt. Et cum ipsi saltem contulit benefactorum ejus, testamentum Dei diligere debuissent, *obliti sunt benefactorum ejus*, quæ quasi per violentiam operatus est, scilicet de Pharaonis submersione, et cæteris hujusmodi. Et etiam *obliti sunt mirabilium ejus*, quæ ostendit eis, id est quæ fecit palam eis. Mirabilia dicit illa beneficia quæ non quasi per violentiam, sed per potestatem mirabiliter operatus est: ut de manna et de cæteris hujusmodi. Dico quod *obliti sunt mirabilium* quæ ostendit, scilicet quæ mirabilia et beneficia fecit in Ægypto. Et exponitur in qua parte Ægypti, cum addit *in campo Taphneos* (*tal., Tameos*), scilicet fecit eis beneficia et mirabilia. Taphnis enim civitas est in Ægypto, ubi Deus multa pro eis mirabilia operatus est et beneficia. Et hæc mirabilia in Ægypto facta, fecit *coram patribus*, Moyse videlicet et Aaron, et cæteris ducibus Israel, qui patres dicebantur non secundum generationem, sed secundum paternam quam habebant in subditis affectionem, ac si diceret: Licet illa mirabilia populus ignoraret, tamen sic fecit ea ut *coram patribus* essent, id est manifestum esset eis quod significant. Postea igitur enumerat ea quæ fecit in Ægypto: cum prius enumeret ea quæ fecit post discessum ab Ægypto sic: Dico quod *obliti sunt mirabilium quæ*

ostendit eis. Et ecce mirabilia: Quando eos Pharaon persequabatur *interrupit mare* pro ipsis: *et per mare interruptum duxit eos*. Et ne aquæ nocerent eis aliquatenus, *statuit aquas maris*, id est stare fecit ne fluere, *quasi in utre* stant aquæ constrictæ ne fluendi facultatem habeant. Sic igitur cætera beneficia usque in finem psalmi ad litteram leguntur: quæ omnia in suo loco ad litteram exponuntur continue. Sed quoniam in singulis videtur allegoria contineri, pro longitudo tædio, per singula allegorica videntur exponenda esse mysteria, cum secundum allegoriam difficile sit, aut impossibile psalmum legere continuatum. Quapropter ad eorum quæ jam legimus ad litteram allegoriam accedamus, et ab eo loco ubi dictum est, *fili Ephrem* incipientes, prius aliter quam superius ad historiam hunc versum exponamus, postmodum autem allegoriam attingamus.

Quoniam itaque superius promiserat, *Aperiam in parabolis os meum*, facta interpositione sui, ut eos quibus agit ad intendenda verba sua redderet attentos, ad loquendas parabolas et propositiones accedit sic: Dixi me aperturum os in parabolis. Et ecce pono parabolas, ab illo loco ubi dico filii Ephrem usque in finem psalmi. Quarum prima est hæc: *Fili Ephrem*, id est imitatores et sequaces Jeroboam, qui fuit de tribu **300** Ephrem. Ideoque dicitur Ephrem non quantum ad nominis interpretationem, *intendentes arcum*, id est intensam facientes dolositatem suam, et *mittentes ab arcu sagittas*, id est mittentes ex ipsa deceptione sua deceptorias in proximis lectiones, *conversi sunt* a Hierusalem et a tribu Juda euntes in Samariam post Jeroboam, volentes esse *in die belli* potius quam in concordia, id est in rebellionis fervore contra tribum Juda, et contra tribum Benjamin, et paucos ex tribu Levi qui remanserunt Hierusalem cum Roboam rege filio Salomonis de tribu Juda. Et intendendo arcum et mittendo sagittas, *non custodierunt testamentum Dei*, etc., usque ad *coram patribus*, quæ ut jam superius exposita sunt, hic etiam exponuntur. Ille historia tangitur quæ talis est (*III Reg. xiv*): In tempore Roboam filii Salomonis regis Israel quidam alius ex tribu Ephraim filii Joseph Jeroboam nomine surrexit, qui abiens in Samariam sibi regnum ibi paravit. Quem tribus decem secutæ sunt: solummodo vero tribus Juda et Benjamin, cum quibusdam filiorum Levi in Hierusalem remanserunt cum Roboam rege. Illi vero qui cum Jeroboam abierunt dolose se habebant contra proximis, beneficia et mirabilia Dei in tempore suo et in tempore patrum a Deo operata obliti sunt, quorum contulit a dolositate sua revocari debuissent, et in Hierusalem cum tribu Juda habitare. Per Roboam nimirum Hierusalem regnantem, qui fuit de tribu Juda, Christus de tribu Juda rex æternæ Hierusalem et terrene fideles ostendit, quæ jam pacem æternam in contemplatione dei accipiunt. Per tribum autem Juda et cæteras qui cum Roboam in Hierusalem remanserunt, fideles, Christi membra

existentes, qui ei subijci malunt, et in Ecclesia permanere præsignabantur. Jeroboam sane qui, relictæ Hierusalem, in regione externa sibi regnum paravit, diabolum congrue figuratus est: qui, Hierusalem cælestis consortio per superbiam relicto, in infidelibus ab eadem Hierusalem penitus extraneis regnum per infidelitatem sibi paravit. Per decem vero tribus, quæ relictæ Hierusalem et Roboam rege suo Jeroboam regi perfido adhæserunt, hæretici portendebantur, qui Christo rege vero et sancto, et Ecclesiæ consortio contempto, diabolo subijciuntur. Sequitur alia parabola cum dicit. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos*, ad litteram ut superius ostendimus. Sic et Deus facit in Ecclesia mirabilia, dum infideles ad viam fidei reducit, et alia innumerabilia operatur. Et hæc mirabilia licet ab idiotis ignorentur, *coram patribus* tamen sunt, id est manifesta fidelibus in Ecclesia prælatis, qui paterna affectione populo præsident. Et hæc mirabilia facit in hac terra præsentī, quæ est terra afflictionis. Ægyptus quippe afflictio interpretatur. Et in campo Taneos facit, id est in planitie humilis mandati, scilicet, hæc miracula: quod infideles ad fidem vocat, facit per planam et intelligibilem doctrinam prædicatorum in humilitate factam, quæ non gravis est et obscura ut lex vetus. Unde congrue per campum Taneos intelligitur. Campus enim plana terra est. Taphnis [*Thānis*] vero humile mandatum interpretatur.

Sequitur alia parabola. Postquam egressi sunt de Ægypto, interrupit Deus mare pro eis, et per siccam duxit eos: et ne eis aquæ nocerent, statuit aquas quasi in utre, ne fluerent. Et hoc totum contingit ad historiam, juxta quod legitur: « Filii Israel ambulaverunt per medium sicci maris: aquæ autem erant eis pro muro ad dexteram et sinistram (*Exod. xiv, 22*). » Quod etiam allegorice contingit in Ecclesia. Interrumpit namque Deus mare, id est dividit gentilem populum per doctrinam prædicatorum: ut partem assumat ad salvationem, partem damnandam spernat. Et per fidem et opera bona ducit salvandos ad terram promissionis, scilicet ad patriam cælestem. Et ne aquæ, id est infideles diffusi 301 velut aqua possint bonos perturbare: statuit ipsos id est constringit sicut aquas in utre constringuntur, ne fluere valeant, nisi ad pincernæ libitum. Non sic quidem constringit impios, ut in bonos sæviendi nullam habeant facultatem; sed sic eos Deus permittit ad mensuram sæviendo fluere, ut cum bonos tormentis in corporibus interdum afficiant, nullatenus sibi conformare queant; vel interrumpit Deus Rubrum mare, id est dividit Deus baptismam, ut aliis sit ad salutem, justis scilicet, aliis, qui justi non sunt, ad damnationem. « Multi enim sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. xx, 16*). » Baptisma vero per mare designatur, eo quod ex aqua fit, et in eo vitia delentur, sicut in mari hostes filiorum Israel destructi, sunt. Rubrum quidem dicitur, eo quod per Christi sanguinis effusionem consecratum

est: et per ablutionem et fidem baptismi ducit suos ad terram viventium. Ne vero sui post baptismi gratiam ab aquis submergantur, id est ne a fluctibus malarum concupiscentiarum ad operationis prævæ mortem ducantur, statuit aquas quasi in utre, id est refrenat ipsos concupiscentiarum fluctus per carnis mortificationem, ne prævaleant. Quæ mortificatio per utrem congrue figuratur, eo quod uterex pelli- bus mortuorum animalium fit. Quod est dicere: Facit suos carne eorum jejuniis et aliis afflictionibus mortificare: et per hoc concupiscentias eorum refrenat, ne valeant eis prævalere. Sequitur: *Patet eduxit eos in nube diei*. Scilicet postquam mare filii Israel transierunt, e mari egressus duxit per desertum in nube per diem, id est sub nube quæ ei esset refrigerium ab æstu diei (*Exod. xiii, 21*). *Et tota nocte duxit in illuminatione ignis*, scilicet ne in noctis obscuritate offendicula paterentur, eis illuminationem igneæ columnæ præcedentis dedit. Similiter quoque suos Deus per hanc vitam, quæ ad comparisonem vitæ æternæ desertum dicitur, incedentes nube a die refrigerat, id est protectione humanitatis suæ quæ salutis nostræ causa est a vitiorum æstu et a prosperitatis fervida elatione refrigerat. Interpellat enim jugiter pro fidelibus apud Patrem Christi humanitas, ne aliquo æstu nocivo exæstuent. Juxta illud Apostoli: « Christus Jesus qui etiam interpellat pro nobis (*Rom. ii, 34*). » Congruè nimirum Christi humanitas nubes dicitur, quia suos a vitiorum æstu refrigerat, sicut nube obumbratur diei claritas. *Et tota nocte duxit eos in illuminatione ignis*, scilicet tota vita ista, quæ obscura est, ut nox et perfecta Dei cognitione carens, ducit eos de bono in melius, in illuminatione gratiæ Spiritus sancti, qui dicitur ignis eo quod bonos igne charitatis accendat. Sequitur: *Interrupit*. Quod sic ad litteram jungitur. Non solum autem filios Israel duxit in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis; sed etiam pro eis interrupit petram in eremo per Moysen: ut inde aquas educeret; unde legitur: « Percussit virga bis sili- cem; et egressæ sunt aquæ largissimæ (*Num. xx, 11*). » Et postquam petram interrupit adaquavit eos filios Israel plenarie, *velut in multa abyssus*, id est in profundissima aqua potest aliquis pleniter aduari. Duxit vero dixerat eos adaquatos esse, et nondum posuerat aquas de petra emanasse, addit: Dico interrupit petram, et de petra eduxit aquam. Et ne putare- mus quod talem aquam inde eduxisset, quæ in uno solo loco demoraretur, addit: *Et eduxit aquas de ipsa petra tanquam flumina* fluentes: et eos cum castra moverent per desertum sequentes, Apostolo testante cum dicit: « Consequente eos petra (*1 Cor. x, 4*). Quod est dicere: Consequenti eos aqua procedente ex petra. Per petram siquidem a bina virgæ percussione interruptam, unde aqua largis- sima per desertum eos comitans emanavit, unde saturati sunt, Christus, qui petra firma est et solida, signabatur. De quo clamat Apostolus: « Petra autem erat Christus (*ibid.*). » Per binam virgæ percussio-

nem duo crucis ligna præfigerabantur, unum qui-
 A in longum positum, alterum autem in obliquum
302 In qua cruce Dominicum corpus, quod fir-
 mam petram esse diximus, clavis est perforatum,
 et latus ejus ictu lanceæ interruptum. De qua in-
 terruptione nobis gratia remissionis emanavit, quæ
 nos per totam hujus vitæ eremum incedentes jugi-
 ter comitando, spiritualiter satiat, et usque ad mun-
 di finem indesinenter. Qua dere convenienter hæc
 gratia per aquam præsignata est, quæ de petra in-
 interrupta processit, et per crementum filios Israel se-
 quens corporaliter eos et assidue satiavit.

Sequitur. *Et apposuerunt.* Quod sic ad litteram
 continuatur. Dico quod Deus pro eis *interruptit petram*
 et cætera beneficia contulit. Et ipsi filii Israel
 cum ante hæc beneficia peccassent, cum beneficio-
 B rum contuitu debuissent a peccato cessare, *apposue-
 runt adhuc peccare ei.* Et adeo peccaverunt, quod *conci-
 taverunt eum in iram*, id est in vindictam: *in aquoso*
 id est in deserto. Ostendit autem quomodo pecca-
 verunt cum addit: Vere Dominum *in iram* conci-
 taverunt, *quoniam et tentaverunt Deum in cordibus*
suis, id est hæsitaverunt in cogitationibus de omni-
 nipotentia Domini, sic ut tentando peterent escas
animabus suis, id est vitæ suæ necessarias. *Et male*
locuti sunt de Deo. Dixerunt enim: *Nunquid poterit*
Deus parare mensam, id est plenariam refectionem
 nobis, *in deserto isto*, in quo non est aliquis cultus ho-
 minum? Vere non poterit. Quod est dicere: Ideo
 Deum in iram concitaverunt, quoniam eum impo-
 C tentem esse cogitaverunt, et de eo *male locuti sunt*
 ore dicentes hæsitando: Poteritne hic nobis dare
 cibum cum in deserto loco simus? Vere non poterit.
 Et si ratio eorum aliquando econtrario dicebat eis:
 Vere Deus poterit dare mensam, *quoniam ipse per-
 cussit petram et fluxerunt aquæ*, ipsi econtrario dice-
 bant: *Quoniam ipse percussit petram et fluxerunt*
aquæ, et non parvæ aquæ, sed et *torrentes inde inun-*
daverunt, nunquid et, id est etiam *poterit*, idcirco *dare*
panem populo suo, nobis scilicet? aut si parum pa-
 nis dederit, *poterit parare mensam nobis populo suo*?
 Nequaquam. Quod est dicere: Licet petram per-
 cutiens, aquas inde fluere fecerit, non tamen ideo
 nobis panem ad plenum dare poterit. Et ideo quia
 ipsi hæc dicentes, *non crediderunt in Deo*, ut potens
 esset eis dare panem: *nec speraverunt in salutari*
ejus, id est nec spem cibi habuerunt in consideratio-
 ne salvationis ejus Dei, scilicet non speraverunt
 quod sicut ex *Egypto* salvaverat, ita quoque cibum
 eis dare poterat. *Audivit Deus*, id est animadvertit eo-
 rum incredulitatem, et *distulit vindictam* quod stat-
 tim non punivit. *Et quanto magis distulit*, tanto ma-
 gis *ignis accensus est in Jacob*, id est vindicta aug-
 mentata est in filiis Israel, quam si eis peccanti-
 libus mox puniret. Et non parum *accensa est ira*, sed
ascendit, id est valde exerevit ira, vindicta scilicet *in*
Israel, id est in Judaico populo. Quod est dicere: Ideo
 quia sic increduli fuerunt, Deus animadvertit eo-
 rum incredulitatem; et differendo pœnam tanto

magis vindictam suam augmentavit. Et licet eum
 tentassent, et de eo male locuti fuissent, tamen ut
 omnipotentiam suam ostenderet, *mandavit desuper*
nubibus existentibus, scilicet nubibus cæli ut plu-
 rent eis manna. *Et aperuit januas cæli*, id est fecit
 catarractas cereas, per quas manna descenderet. *Et*
pluit illis manna ad manducandum, et panem cæli
dedit eis, id est cibum qui sine labore hominum in
 cælo, id est in aere creatus est, manna scilicet. Et
 homo *manducavit panem angelorum*, id est Judaicus
 populus homo simpliciter non spiritualis, manduca-
 vit illud manna, quod significabat panem angelorum
 Christum videlicet, quo spiritualiter angeli reficiun-
 tur. Dico quod panem cæli dedit eis et non parce:
 B sed *in abundantia misit eis cibaria*, scilicet panem cæli
 qui cibis eis esset. In alia translatione habetur *panem*
fortium; anhelii namque fortes dicuntur congrue
 ad comparisonem nostri, qui debiles sumus. Ipsi
 namque fortiter Christo vero pane reficiuntur, in
 ea natura qua Dei verbum est. Cæterum, quia de-
 bilitas nostra tanto pane in natura divina et nobis
303 invisibili vesci non poterat: « Verbum caro
 factum est (Joan. 1, 14), » et per carnis suæ com-
 estionem « habitavit in nobis (ibid.). » Hic igitur versus
 juxta litteram adaptatis, allegoriam attingamus.

Dixi quod Deus Pater *interruptit* per passionem
 petram in eremo. In hac vita videlicet Christum,
 qui solida petra est, et de cujus interruptione pro-
 cessit remissionis gratia. Et tamen hæretici multi,
 gratia hac per baptismum suscepta, apponunt pec-
 catis ante baptismum, *adhuc peccare ei* Deo post ba-
 ptismum. Et adeo peccant quod eum *in iram*, id
 C est in vindictam contra seipsos concitant. Et hoc
in iniquo, id est in ariditate cordis; scilicet quia
 gratia illa nolunt adaquari, Deum sibi iratum fa-
 ciunt. Et hoc quidem modo post baptismum pec-
 care apponunt. Nam et tentant *Deum in cordibus*
suis, id est de Dei omnipotentia dubitant, utrum
 scilicet sub panis specie corpus suum dare possit
 ad comedendum. Et sic tentant, ut tamen petant
 escas *animabus suis* utiles, scilicet petant quotidie
 corpus et sanguinem Domini sola voce non corde
 cum dicunt: « Panem nostrum quotidianum d
 nobis hodie (Luc. xi, 3), » id est corpus et san-
 guinem tuum. Quod corpus videlicet et sanguis
 una esca est indivisibilis et incorruptibilis, licet
 sub specie panis videatur frangi, et a dentibus
 fidelium conteri. Quod quidem mysterium inso-
 lubile est, videlicet quare frangi et conteri videat-
 ur, cum indivisibile permaneat: firma tamen fi-
 de credendum est. *Escae* autem pluraliter, illud
 quod unum est, vocat secundum plurium partici-
 pationem. Dico quod tentant cogitando. Et ten-
 tant quidem, et *male de Deo* loquuntur ore: di-
 cunt enim: *Nunquid Deus potest in deserto*, id est
 in hac vita quam corporaliter deseruit cum coe-
 lum ascendit, *parare mensam*, id est facere panis
 creaturam mensam, id est corporis sui refractionem
 Nequaquam. Quod est dicere: Cum hanc terram

desuerit, et corporaliter et localiter in cœlo sit, quo-
modo panis creaturam quæ modo est, potest adhuc
parare, ut caro sua efficiatur, quæ ante mille annos
est? Nullo modo. Cum autem eis a catholicis objici-
tur: Vere Deus hoc potest facere, cum ipse aliud
quod est magis mirabile fecerit, scilicet se petram
percuti permisit, unde aqua gratiæ spiritualis flu-
xit. Ipsi econtrario ore nequissimo proferunt: *Quo-
niam percussit, id est percuti permisit petram in pas-
sione, seipsum scilicet, et inde fluxerunt aquæ gratiæ
spiritualis, et non parvæ aquæ, sed torrentes, id
est aquæ copiosæ inundaverunt. Nunquid etc.*, id est
etiam consequitur Deo, quod et panem qui sit cor-
pus suum possit dare populo suo, id est populo fi-
delium. Aut ita planius dicere possumus: *Poterit
ideo panem parare mensam*, id est facere corporis sui
refectionem populo fidelium? Minime. Ac si dicat:
Et si per passionem suam remissionis gratiam con-
tulit, non tamen ideo consequitur ut ex pane cor-
pus suum efficiat, quo fidelium populum satiet. Et
ideo qui adhuc dicendo non crediderunt in Deo Patre,
nec speraverunt in salutari ejus, id est in Christo sal-
vatore a Deo Patre misso, scilicet quia non credi-
derunt quatenus cooperatione Patris et Filii et
Spiritus sancti posset panis Christi corpus confici,
Audivit hoc Dominus, id est animadvertit eorum in-
credulitatem, et tamen *distulit* pœnam corporalem
usque infuturum. *Et in anima accensus est ignis*, id
est fervor vindictæ suæ in Jacob, id est in ipsis hære-
ticis, qui debuissent esse Jacob, scilicet strenui lu-
ctatores, et defececerunt. Et non parum accensa est
vindicta, sed ira, id est vindicta, *ascendit in anima*, id
est valde crevit in Israel, id est in hæreticis qui Is-
rael esse debent: Deum scilicet videntes, et cæci
per superbiam facti sunt. Quod est dicere: Quia
noluerunt credere, et si nondum eos in corpore
Deus punivit, in anima tamen eos excecando dam-
navit. Et inde quia nolunt credere, inexcusabiles
sunt. Nam Deus et *mandavit nubibus desuper* existi-
tibus, scilicet apostolis, qui sunt sublimiores aliis fi-
delibus, quibus ipsi credere debent, mandavit,
id est præcepit hoc mysterium panis, qui corpus
suum efficitur, prædicare, et per nubes *aperuit* 304
januas cœli, id est apertas fecit scripturas prius occul-
tas, quæ januæ sunt cœli, id est introitus occultorum
Dei mysteriorum, quæ cœlum dicuntur, eo quod alta
sunt ut cœlum, et a pluribus cœlantur. Quod est
dicere: Per prædicatores Scripturas apertas fecit,
in quibus hujusce sacramenti mysterium et cætera
mysteria continentur. Non solum autem *mandavit
nubibus hæc pluiere*, id est hæc in Ecclesia divulga-
re, sed et per nubes *pluit illis manna*, id est corpus
suum ad manducandum, scilicet dedit per prædica-
tores illis hæreticis doctrinam corpus suum man-
ducandi. Manna quidem derivatum est ab Hebrai-
co, quod est manna: Judæi quippe mane in quo
primum cecidit surgentes, et illud cadere videntes,
admirantes dixerunt: *Manhu* (Exod. xvi, 15). Quod
est dicere: *Quid est hoc?* Unde quidem congrue cor-

pus Christi manna dicitur. Nam cum prius discipulis
dixisset: «Nisi manducaveritis carnem filii hominis,
non habebitis vitam in vobis» (Joan. vi, 54), » quidam
hæsitantes dixerunt: Quid est hoc? «Quomodo dare
poterit nobis carnem suam ad manducandum?»
(Ibid. 53.) Et non solummodo pluit doctrinam il-
lum panem manducandi, sed et *panem cœli dedit*
eis ad manducandum, se scilicet qui panis verus
est, quo cœlestes spiritus assidue reficiuntur. Juxta
quod idem in Evangelio (Ibid., 41) testatur: «Ego
sum panis vivus qui de cœlo descendi.» Et hunc
panem angelorum, scilicet quo angeli satiantur,
manducat homo ejusque modi, et fidelis, scilicet
et infidelis. Dico quod panem cœli dedit, et hoc non
parce sed eibaria corporis sui et sanguinis militis eis
B in abundantia, scilicet abundanter quandiu mundus
durat. In alia translatione habetur *frumentationem mi-
sit eis*. Congrue nimirum corpus Dominicum frumen-
tum dicitur, eo quod omni pabulo pretiosius existat,
sicut frumentum omni messe pretiosius est. Si vero
ad litteram legatur, bene manna dicitur frumentum
eo quod ad modum frumenti dulce fuerit et saporum

Sequitur: *Transtulit*, quod sic ad litteram jun-
gitur: Non solummodo filiis Israel manna dedit;
sed cum ipsi murmurarent, quia carnem non ha-
berent et in Ægyptum ad ollas carniū reverti
cuperent, licet manna carniū et omnium cibo-
rum quos optabant haberet saporem, *transtulit au-
strum de cœlo*, id est, abstulit austrum ventum il-
lum de altiori aere, in quo flabat, qui cœlum dicitur,
et africum, scilicet austrum, qui africus dicitur,
C eo quod ex Africa veniat, *induxit in aerem*
proximum terræ. Quod est dicere: Quia dum in
alto flaret, idoneus non erat ad deferendas cotur-
nices, quæ in terra manent, et in aere proximo
terræ volant. Africum de altiori aere sublatum
prope terram flare fecit, ut impetu suo coturnices
de terra illa in qua abundant, afferret. Vel si di-
camus austrum et africum duos ventos esse, sic
legetur: *Transtulit austrum de cœlo*, id est abstulit
penitus austrum de aere, qui ad hoc officium inu-
tilis erat: et *induxit africum ventum illum*, qui ad
hoc erat idoneus. Et hoc fecit in virtute, id est in
potestate sua. Omnipotens enim est. Hoc autem
D dicit ad exprobrationem eorum qui non eum om-
nipotentem esse judicant. In alia translatione ha-
betur: *Transtulit eum de cœlo*, qui ad negotium
hoc ineptus erat, cæteraque hujus versus non mu-
tantur; et per negotium afri *pluit super eos* carnes
abundanter sicut pulverem, id est ad similitudinem
pluviæ, super eos carnes fecit cadere large ut pulve-
rem. Exponit autem quas carnes, cum subdit: et
pro scilicet *volatilia pennata*, coturnices videlicet
pluit super eos abundanter sicut arenam maris. Non
dicit *pennata* quod volatilis sit aliquid non penna-
tum, sed per hoc Dei potentiam commendat, cum
volatilia pennata ita cadere faciebat, ac si pennis es-
sent carentia Et ut majus esset Dei beneficium non
oportuit illa volatilia cadentia quærere longe a castris

Nam ceciderunt in medio castrorum eorum, et circa tabernacula, id est circa castra eorum, scilicet et in medio ceciderunt, et foris juxta castra. Hic tribus versibus ad litteram adaptatis, ad allegoriam fiat accessus. Dixi quod 305 Deus per prædicatores pluit doctrinam comedendi corpus suum. Et ut etiam eis alia præcepta plueret per eosdem, transtulit de caelo austrum, id est abstulit de mysterio sublimis contemplationis prædicatores qui sunt ferventes igne charitatis et fidei : ad similitudinem austri, qui calidus est ventus, et a calida regione veniens. Et induxit in terram africanum, illos eosdem, scilicet induxit in terrenos, ut eis prædicarent. Auster et africanus eosdem notant, uterque namque a calida regione venit. Vel si dicamus : Eurum transtulit de caelo, erit ac si diceret : Prædicatores qui sunt lucidi in sublimi Dei cognitione, qui designantur per eorum qui a lucida mundi plaga venit, ab oriente scilicet, abstulit de contemplationis studio ut prædicationi vacarent. Et eos existentes africanum, id est in charitate fervidos allegavit in curam prædicationis. Et hoc fecit in virtute sua, id est in potentia sua. Et postquam induxit eos in curam prædicationis, per ipsos prædicatores, pluit super eos, id est hæreticos et fideles etiam carnes. Et ponit pluralem pro singulari, carnes videlicet pro carnem. Cum dicit super eos, innuit quod de sursum venit doctrina illa, ac si diceret : Pluit super eos carnem, id est doctrinam incarnationis Verbi Dei. Carnem dico existentem sicut pulverem, id est levem in omni virtute et opere bono, et immunem ab omni humore peccati, sicut pulvis est levis et sine humore, et non solum carnem pluit, sed et volatilia pennata, id est omnia præcepta salubria quæ sublimant fideles ad cœlestia, sicut pennæ volatilia. Et ipsa præcepta ceciderunt, id est desuper venerunt in medio castrorum eorum, id est in aperto, in medio, scilicet civitatum eorum quæ castra dicuntur, eo quod ad similitudinem castrorum transitorie sunt : et aliquando ceciderunt circa tabernacula eorum, id est circa domos in quibus breviter habitant, et ad horam ut in tabernaculis. Quod est dicere : Aliquando prædicaverunt præcepta salubria private in domibus ut auditores attraherent, aliquando cum idoneum esset prædicaverunt in manifesto in medio civitatibus.

Sequitur ; Dico quod Deus pluit filiis Israel manna et volatilia, et ipsi manducaverunt ea, et non ad mediocritatem, sed saturati sunt nimis, id est comedunt ad ingluviem : et licet ad ingluviem comederent, tamen desiderium eorum attulit eis, et non in parte, sed adeo quod non sunt fraudati, id est diminuti a desiderio suo. Quod est dicere : Quidquid desiderabant eis contulit. Et quia escam a Deo cum tentatione pelierant, et cum ingluvie comedeabant, adhuc erant in ore eorum escæ, id est adhuc comedeabant manna et volatilia, et ira Dei venit super eos, id est indilate vindicta Dei descendit, ut juste opprimeret eos. Exponit quomodo, cum subdit : Et ipsa ira occidit pingues eorum, id est superbos qui ex pinguedine prosperitatis arrogantes erant. Et

tot ex ipsis occidit quot electos ex Israel Moysen, scilicet et cæteros prælatos et sanctos impedivit quod non possent iter agere, disturbati eorum funere : vel impedivit orationem electorum ; id est inefficacem fecit ad modum rei impedita, ut cum scilicet pro eis orarent. non impetrarent : et cum cæteri qui superstites fuerunt, castigati esse debuissent, ne peccarent in consideratione supradictorum mirabilium, et hujusce vindictæ, tamen in omnibus his consideratis, id est in considerando hæc omnia peccaverunt adhuc, et non crediderunt Deum futurum ultorem in mirabilibus ejus, id est in consideratione mirabilium ejus. Quod est dicere : Cum in consideratione supradictorum mirabilium credere debuissent, Deum ultorem futurum, tamen credere noluerunt ut cessarent. Et ideo dies eorum in unitate existentium defecerunt. Quod est dicere : Via eorum defecit ut morerentur, quia vani erant. Velsic : Defecerunt in morem aliquorum in vanitate natorum. Quod est dicere : Ita mortui sunt, ut in vanum et sine qualibet utilitate viderentur esse nati, et non tarde defecerunt 306, sed annieorum defecerunt cum festinatione, id est indilate, dies et anni, idem hic sunt. Cum autem Deus occideret eos, illi qui supersites erant, timore coacti, querebant eum : precibus, et revertebantur pœnitendo de peccatis, et veniebant ad eum promissione obedientiæ. Et hoc diluculo, id est studiose, a similitudine clientium, qui circa negotium Domini studiosi diluculo surgunt. Et tunc rememorati sunt, quod obliiti erant in prosperitate, scilicet quod Deus adjutor est eorum, contra instantia pericula, et Deus exelsus, id est omnipotens redemptor eorum est, qui eos scilicet de manu Pharaonis et de mari Rubro redemit. Et tunc dilexerunt eum in ore suo, id est more simulatoris. Quod est dicere : Prætulere verba simulatoria, quæ ad dilectionem pertinere videbantur. Et ore diligendo, mentiti sunt ei in lingua sua, id est simulatoria, promittendo se eum diligere. Hoc autem exponit quomodo mentiti sunt, cum addit : Dico quod in ore dilexerunt ; Cor autem eorum non erat rectum : scilicet non erat cum eo Deo concors, ut illud vellet quod Deus. Rectum autem esset, si eum eo esset. Nec fideles habiti sunt bene operando, in testamento ejus, id est in promissione quam ei fecerunt. Quod est dicere : Bene operati non sunt, ut in promissione sua fideles essent. Ipse autem Deus cum juste posset de eis ulcisci, misericors est in sui natura. Et propitius fuit peccatis eorum, quantum ad reliquias eorum in fine mundi, scilicet propitius fuit in fine mundi peccatis nasciturorum adhuc, et non disperdet eos, id est non destruet posteros, sicut disperdidit patres incredulos. Hic per lyptoten intelligitur, quod salubritas eos, et quoniam si omnes patres interfecisset, filii non nascerentur quibus propitiaretur. Adeo abundavit misericordia, ut averteret iram, id est vindictam suam a patribus, et non sic averteret quod nullum interficeret, sed ita quod non accendit omnem iram suam, ut omnes perderet.

Ac si dicat: Partem occidit, partem autem ad creandum filios quibus miseretur in futuro dimisit, et ut misericordia abundaret, *recordatus est quod caro sunt*, id est carnalis materiei sunt et fragilis, et prone ad peccandum: et ideo fragiles quod *spiritus*, id est ratio eorum est *vadens*, id est a Deo recedens per peccatum, et non *rediens* per se. Quod est dicere: *Recordatus est* quod ratio eorum potest a Deo per se recedere, sed minime, nisi Dei gratia redcente, redire. Non dicit *recordatus*, quod unquam fuisset oblitus, sed quoniam occidendo eos in parte videbatur oblitus.

Horum duodecim versuum littera pertractata, allegoria attingatur. Dico quod *panem angelorum manducat homo* quisque, et fidelis et infidelis. Et manducant, inquam, fideles et infideles, et saturantur fideles ex eo, infideles vero minime, scilicet replentur per illum panem angelorum re sacramenti, scilicet unione Ecclesie et perfectione virtutum: et quia hic re sacramenti satiantur, afferet eis desiderium eorum, scilicet vitam æternam in futuro, quam per sacramentum adipisci desiderant: et non parce afferet desiderium eorum, sed adeo plene, quod non fraudabuntur, id est non diminuentur a desiderio suo, sed plenius obtinebunt quam desiderant. Dico quod manducantibus qui saturantur afferet desiderium eorum. Hos autem qui saturari nolunt punit hic indilate. Nam cum *adhuc escæ sint in ore ipsorum, ascendit ira Dei super eos*. Quod est dicere: In ipsa etiam comestione, multiplicatur ira Dei in oppressione eorum ipsos interius excæcando, quia irreverenter comedunt et indigne. Non solum autem *ira Dei ascendit super eos*, puniendo interius, sed et corporaliter occidit *pingues eorum superbos*, scilicet qui superbe et sine reverentia ad hujus sacramenti comestione accedunt. Unde dicit Apostolus: «Ideo multi inter vos infirmi et imbecilles, et dormiunt muti (I Cor. ii, 3)» dormitione mortis. Et pro eorum occisione impedit *electos* Israel, scilicet Ecclesie prælatos, facit impeditos **307** compassionem illorum quos occidit, cum nequeant eis orationibus subvenire. Vel sic: Non solum subditos si pingues sint punit, sed et electos Ecclesie si pinguescant impedit, vel morte corporea vel diminutione virtutum, cum eos ideo exercet. Hoc autem ponit ad correctionem et subditorum et prælatorum. Cum autem illi qui non occiduntur castigari deberent, consideratione vindictæ talibus malis exhibitæ et respectu mirabilium quæ Deus in eis operatus est, ut superius ostendimus, tamen adhuc peccant in omnibus his consideratis, id est cum hæc omnia considerent, et non credunt Deum ultorem futurum, in *mirabilibus ejus* consideratis, scilicet cum talia, ut ostendimus, sciunt eum mirabilia operatum fuisse, non tamen firmiter credere videntur eum potentem ad ulciscendum esse.

Et ideo sicut cæteri dies cæterorum de quibus hic proxime egimus *defecerunt*, dies quoque eorum superstitum in *vanitate* existentium deficiunt, id est

mortuntur, quia vani sunt. Vel sic: Deficiunt *dies eorum ut in vanitate* nati esse videantur, et sine utilitate, cum sic moriantur, et non defecit eorum vita tarde, sed *annus eorum*, id est vita eorum deficit cum festinatione, id est cito moriuntur. Et cum Deus occidit eos, superstites quærunt eum orando ut parcat, et revertuntur ad eum, promittentes obedientiam si pepercerit: et diluculo, id est studiosè veniunt ad eum per pœnitentiam: et quod per superbiam oblii erant rememorantur. Scilicet rememorantur, *quia Deus adiutor est eorum* ad bene cooperandum, et *Deus excelsus Redemptor eorum* est per mortem crucis, et tunc diligunt eum in ore suo, id est in ore fallaci: scilicet dicunt se diligere Deum, et *lingua sua mentiti sunt ei*, id est mentiuntur ei. **B** liagua fallaci, quæ eorum est non Dei, *Cor autem eorum non est rectum*, id est iniquum est, scilicet non est cum eo Deo in bona voluntate particeps. Nec habentur *fideles*, id est veraces in *testamento ejus*, scilicet non operantur bene, ut fideles sint in promissione quam ipsi baptismo fecerunt, sub patrinorum testimonio. Dico quod ipsi sunt infideles: *Ipsæ autem Deum* cum pro eorum falsitate justè posset eos omnes perdere, *misericors* est naturaliter ut non irascatur, et *propitius fiet peccatis eorum*, in futuro ea indulgendo, et non disperdet eas in futuro, ceu promerentur; sed clementer eos salvabit, et ne in futuro eos æterna perdat morte, abundat hic misericordia, ut avertat hic iram. id est vindictam suam, ne eos corporaliter interficiat, sed eis parcendo locum pœnitentiæ tribuat. Ne vero sic videretur iram avertere, ut nec flagellis transitoris afficeret, determinat hoc cum addit: Et sic dico avertet iram, ut non accendat omnem iram suam, id est non ostendat omnem vindictam quam jure posset ostendere. Ac si dicat: In parte se de eis vindicat, castigando eos flagellis transitoris pietate paterna; in parte vero parcens est, ne interficiat. Et ut erga eos abundet misericordia, recordatur *quia caro sunt*, id est carnales et fragiles, et quia *spiritus*, id est ratio eorum est per se *vadens*, id est a Deo recedens peccando, et non *rediens* per se pœnitendo, nisi hoc ipsum Dei gratia conferat ut pœniteat. Et quoniam sic eos considerat esse fragiles, avertit ab eis iram **D** et clementer parcat. Non dicit recordatur ideo quod unquam Deus obliviscatur, sed cum quosdam vindicando interficit videtur oblivisci; cum vero aliis parcat, videtur recordari. Per hoc autem quod dicit, Domini iram avertere, et recordari fragilitatis humane, Dei misericordiam commendat, et auditores humiliat, cum eos adeo esse fragiles ostendat.

Sequitur: *Quoties, etc.*, usque ad *Et tentaverunt et exacerbarunt Deum excelsum*. Quod sic ad litteram adaptatur; Dixi quod peccaverunt tentando Deum in cordibus filii Israel **308** *ut peterent escas animabus suis*; et Deus attulit eis desiderium suum, et vindicavit se postea de eis: et ipsi timore conversi, iterum peccaverunt, et ipse iterum misertus est. Et ipsi tamen se non castigaverunt, ut postea

cessarent. Sed quoties peccando exacerbaverunt eum *A* in deserto, scilicet in deserto post mare Rubrum multoties peccando, Deum qui naturaliter dulcis est, sibi acerbum fecerunt; et non parum exacerbaverunt, sed adeo quod in iram, id est in vindictam concitaverunt eum, quod quasi quadam vi coegerunt in inaquoso peccantes, id est in deserto, ubi multum esset locus timoris, cum ibi eos manna pasceret, et aqua de petra vi potentie ejus elicit potaret. Et hoc modo eum in iram concitaverunt, quia *aversi sunt* de Deo ad peccatum, et *tentaverunt Deum*, id est diffiderunt de potentia ejus, hæsitantes an posset eos liberare de manu imminuentium inimicorum Madianitarum, scilicet et cæterorum, et sanctum Deum Israel, id est Judaici populi exacerbaverunt, male operando, vitulum conflatilem faciendo, et ei caput inclinando, et cætera opera mala agendo. Quod quidem minime deceret, ut eum operibus malis exacerbarent, qui sanctus est, et obediens sibi sanctificare potest. Cum autem non debuissent Deum tentare, hæsitando de potentia ejus, et recordando qualiter eos redemit de manu tribulantis eos Pharaonis, et quas plagas dedit in Ægypto pro eis.

Non sunt recordati manus, id est potentie et auxilii ejus, manus dico in eis exhibitæ in die qua redemit eos de manu tribulantis, id est de potestale Pharaonis, qui eos diversis tribulationibus affligebat et non sunt recordati signorum quæ posuit in Ægypto, sicut posuit in Ægypto signa sua. Ac si diceret: Sciebant quidem Deum signa illa fecisse, sed non sic certe recordabantur, ut ipse gloriose posuit; scilicet non sic recordabantur, ut eorum conceitu de potentia ejus ulterius non diffiderent. Dico quod signa sua in Ægypto posuit, et non parva signa, sed prodigia, id est magna mirabilia sua, id est sibi congrua cum ipse magnus esset et potens posuit in campo Thaneos [Taphneos] in Ægypto, scilicet a parte quidem totum designat. Cæterum Taphnis vel Taphnæ, ut jam diximus, civitas est ubi pro eis multa prodigia operatus est (Ezech. xxx, 18). Et ecce prodigia scilicet et flumina currentia eorum Ægyptiorum, et imbres, id est aquas de cisternis, quas de pluviis collegerant ad usum bibendi propter inopiam fontium, convertit in sanguinem, id est fecit sanguineas, ne liberent eas ad refectorem. Ubi habemus imbres, beatus Ambrosius ponit pluviales aquas, et post hoc prodigium, misit in eos canomyiam, id est misit contra eos, ut eos affligeret, maximam multitudinem muscarum, et comedit eos, id est frequenter momordit. In Hebræo habetur omne genus muscarum; sed cum ponit canomyiam, a parte totum denotat, et post hanc plagam misit in eos, scilicet, Ægyptos, ranam, id est ranarum copiam, et dispersit eos, id est dispersos fecit. Non enim cohabitare poterant propter nimiam ranarum affluentiam, quæ eos sordidabat. Et post hac dedit fructus eorum ærugini ad consumendum. Æruginem quidem vult beatus Hieronymus esse quoddam ge-

nus vermium, quod latenter per arborum serpens, fructus cum foliis omnino consumit, quos vulgo canillas dicimus. Cæterum Augustinus dicit æruginem necentem nebulam esse, quæ fructus perdit. Volunt quidam æruginem esse brucum, et post hæc dedit labores eorum locustæ, scilicet messes quas laborando paraverant, dedit locustarum multitudinem ad devorandum, et occidit vineas eorum in grandine, id est destruxit fructum vinearum in percussione grandinis, et moros eorum in pruina. Per moros quidem omnes alias arbores designat. Quod est dicere: Fructum mororum et cæterarum arborum perdidit, 309 per nimiam pluviam, et post tradidit jumenta eorum grandini, ad percutiendum, et possessionem eorum, id est domos et cætera eorum igni ad comburendum. Hanc quidem plagam de igne, Moyses in Exodo cum cæteris plagis non posuit. Sed cum multa alia prætermisisset eum palam sit, creditur et hanc prætermisisset, quam propheta non minoris auctoritatis existens quam Moyses, apposuit, Spiritu sancto revelante.

Et ut universaliter dicam: Misit in eos iram, id est maximam vindictam indignationis suæ, id est, parvæ vindictæ suæ subsecutivam. Ne videretur hoc esse dictum intransive, scilicet ut idem esset ira indignatio, exponit cum adjungit, indignationem scilicet misit in eos, id est parvam vindictam, destruendo minores res eorum, et post, iram, id est majorem vindictam destruendo chariores res ipsorum, et post tribulationem, id est, multo majorem vindictam occidendo ipsorum partem, et omnem hanc inmissionem, indignationis, iræ, et tribulationis operatus est per angelos malos, id est per officium diabolorum. Hæc aut de malis angelis ponit, ut Ægyptiorum miseriam augmentet, cum ab eisdem dicat eos afflictos, quorum obeditores erant, et per hoc quoque auditores a subjectione revocat diabolorum. Ostendit quoque ordinem vindictæ suæ sic: Dico quod hanc inmissionem fecit per angelos malos, per quorum, scilicet officium fecit viam, id est amplitudinem iræ suæ semitæ prius existenti. Ac si dicat: Cum prius vindicta sua stricta esset ad modum semitæ, fecit eam amplam ad modum viæ. Per hoc quidem ostendit quod prius parva fuit ira, postea vero magna, et per hoc nos instruit ne parvam ejus vindictam negligamus, ne forte majorem incurramus. Ostendit ergo per partes majorem vindictam, cum ponit sic: Scilicet non pepercit eis a morte animarum eos auferendo. Quod est dicere: Interfecit eos interius in animalibus, excruciendo eos et indurando, ne filios Israel vellent dimittere. Unde legitur: «Induravit est cor Pharaonis, non vult dimittere populum Domini (Exod. vii, 9).» Et quia in animalibus interfecti populum volebant dimittere, jumenta eorum in morte conclusit, id est in morte finivit verberatione grandinis. Hoc autem et si superius dictum sit, ubi posuit, tradidit grandini jumenta, tamen hic aliud ponit, nec tamen superius plane intelligi potuit, quod jumenta interfecisset

quod hic quidem plane ponit. Ostendit autem malorum vindictam per parles, cum adjungit: *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti*, scilicet nocte illa in qua filios Israel eduxit de terra Ægypti: occidit omnia majoranatu, tam de hominibus quam de bestiis. Et prius percussit in tabernaculis Cham, id est in Ægypto ubi manserunt in tabernaculis filii Cham, *primitias omnis laboris eorum*, id est omnes primas et præcipuas fruges quas cum labore paraverant: vel *primitias laboris*, id est messes quæ magis paratæ erant ad maturandum, unde magis afflictifuerunt, quam si viliores aut tardiores percuterentur.

Dico quod Ægyptios tot et tot modis afflixit, et populum suum filios Israel videlicet abstulit a potestate Ægyptiorum, *sicut oves*, id est ut pote oves suas scilicet quibus curam insumebat, sicut pastor curam ovium habet: et eos filios Israel in deserto existentes, quod est inter mare Rubrum et Ægyptum, per desertum illud duxit, *tantum*, id est ut pote gregem suum. Repetit autem quod dixit, perduxit, ut addat: *Et deduxit eos*, inquam, per desertum: et hoc in spe evadendi et ita quod non timuerunt inimicos: *Et inimicos eorum Ægyptios operuit mare* et interfecit; et eos filios Israel de mari liberatos *induxit in monte sanctificationis suæ*, id est Hierusalem que in monte sita est: quam ipse sanctificavit: *montem*, inquam, *quem acquisivit dextera*, id est potentia ejus ad opus filiorum Israel. Et quia ipsi aliter in monte illo non possent libere habitare, *ejecit a facie*, id est a præsentia, et per instantiam eorum expulit gentes, quæ in monte illo habitabant, Jebuseos, scilicet et cæteros, et, gentibus ejectis, *divisit eis filios Israel* **310** *terram promissionis* sorte per tribus, et *in funiculo distributionis* per familias. Dico quod gentes ejecit, et in tabernaculis eorum, id est in dominiibus ipsarum gentium, *fecit inhabitare*, id est diu manere tribus Israel.

Et horum itaque versuum septemdecim serie ad litteram exposita, allegoria ostendatur. Dico quod Deus ab infidelibus et ab hæreticis *avertit iram suam*, recordando quod *caro sunt et spiritus vadens et non rediens*. Et tamen cum cessare deberent, contuitu misericordiæ Dei, quoties exacerbant eum in deserto, id est in ariditate cordis, scilicet quia deserti more steriles se faciunt a bono, et aridos a gratia spirituali. Et non parum exacerbant, sed adeo quod in iram concitant eum, id est in vindictam cogunt eum contra seipsos in *inaquoso*, id est in ariditate cordis. Desertum et in aquosum idem sunt, et vere concitant eum in iram per ariditatem suam. Nam et conversi sunt a bono ad malum et *tentaverunt*, id est tentant Deum diversis hæresibus, hæsitando de eo, et exacerbant male operando *Sanctum Israel*, Deum scilicet qui Sanctus sanctorum est, et qui sanctificat omnes qui non negligunt esse Israel. Et cum deberent recordari auxilii quod eis impendit in baptismo, et per hoc a malo cessare, non recordantur, sic ut cessent manus, id est auxilia ejus, manus dico ejus auxilia in die qua redemit

eos in baptismo, de manu tribulantis, id est de potestate diaboli, qui eos tribulabat ducendo per illicita. Et non recordantur eum posuisse *signa in Ægypto*, sic ut *posuit signa sua*, id est mirabilia in humano genere: quod erat Ægyptus, id est afflictum per originale peccatum. Ac si dicat: Non nego quidem quin aliquo modo recordentur; sed non recordantur sic ad plenum et gloriose. Dico quod *signa sua posuit*, et non parva signa, sed *prodigia*, id est maxima et mirabilia signa. Et hæc *signa posuit in campo Thaneos*, id est per planam et humilem doctrinam apostolorum. Magnum enim fuit et prodigiosum, quod per apostolorum doctrinam quosdam ex massa perditorum elegit, et cætera plurima prodigia fecit. Quod sibi enee memoriam reducerent, non Deum quiclementer eos elegit exacerbarent. Et ut peccando ad Ægyptum reverti metuerent; non recordantur quam vindictam Deus accipiat de his qui in Ægypto remanent, scilicet quid et *convertit flumina* quorundam eorum, id est scripta philosophorum, quæ dicuntur flumina, eo quod ad modum fluminum fluant in posteros, *id est in sanguinem*, id est in mortem, et *imbres*, id est verba ea, quæ dicuntur imbres, eo quod cito transeunt ad similitudinem imbrum, qui cadentes cito absorbentur et deficiunt, *in sanguinem*, id est in mortem, ne bibant ipsa flumina et imbres, id est ne reficiantur eis ad utilitatem, ut quilibet potu reficitur ad utilitatem. Per sanguinem mors accipitur, eo quod sæpius in morte sanguis effunditur. Quasi dicat: Philosophi adhuc existentes in Ægypto, de diversis erroribus suis, scripta et verba faciunt, quæ sibi ad salutis refectorem esse credunt, per quæ cæteros interficiunt; sed Deus convertit eis in mortem ipsa scripta, et verba eorum, scilicet ut non bibant ea. Non dico quidem quod non bibant ad mortem; sed non bibant, id est non sint eis refectio salutaris, quod opinantur, sicut potus refectio salutaris est bibenti.

Et in quosdam qui sunt in Ægypto, mittit Deus cœnomyiam et comedit eos, scilicet subtrahendo auxilium gratiæ suæ, permittit eis dominari omne genus terrenorum desideriorum; quæ eos interiorum mordent multis sollicitudinibus, sicut cœnomyia mordet exterius. Unde quia mordent, congrue per cœnomyiam accipiuntur. Et in quosdam, scilicet in poetas et sophistas, permittit venire *ranam* quæ disperdet eos scilicet inutilem garrulitatem, quæ per ranam recte designatur, quæ garrula est; quæ garrulitas *disperdit eos*, id est dispersos facit et diversos, scilicet ut poetæ quidem in fabulis, sophistæ vero in argumentationibus sint valde contrarii. Et si fructus aliqui bonorum operum sunt in quibusdam manentibus in Ægypto, cum sine bonis **311** operibus difficillime vita cujuslibet pessimi inveniat, fructus illos dat Deus *ærugini*, id est consumi, et ad interitum duci permittit ab ærugine, scilicet ut quia ærugo eis dominatur, omne bonum opus in eis annihiletur. Si secundum Hieronymum

æruginem pro canillis accipiamus: per æruginem A quæ latenter serpens paulatim, comedendo fructus omnino consumit, luxuria intelligitur, quæ quasi furtim subintrans, et paulatim miserum corpus occupans, si quod bonum opus in eo sit, illud ex toto destruit. Sine castitate enim, nemo Deo placebit. Sive si æruginem bruceos dicamus, intelligimus eodem modo luxuriam, eo quod bruceus fructus consumat. Si vero, juxta Augustinum, ærugo nocens nebula et occulta dicatur, quæ fructus occat et absumit, per æruginem superbam in mente gloriatio de bonitate accipitur, quæ virtutes et bonum opus omne suffocat. *Et labores eorum dedit locustæ*, id est bona opera quorundam in Ægypto infidelitatis existentium; in quibus laboraverunt permittit ad nihilum redigi, per temeritatem eis dominantem quæ per locustas intelligitur, eo quod temere incedunt, non habentes ducem ut examen apum. Et percussit in grandine vineas eorum, intransitive dictum est. Ac si ponat: Quosdam in Ægypto manentes, qui vineæ esse deberent, fructiferi scilicet in operibus bonis, sicut vineæ, in uvis permittit percuti a grandine, et eorum fructus destrui, videlicet a desperatione æternorum bonorum, quæ per grandinem convenienter accipitur. Grando nimirum est aqua quæ in nubibus celi congelatur. Unde sane desperatio dicitur grandio. Nihil enim aliud est desperatio quam bonorum cælestium spei congelatio. Qui ver desperat, inutiliter aliquid boni operatur. *Et moros eorum* permittit percuti in pruina, id est quosdam qui fructiferi esse deberent in bonis operibus, ad similitudinem mororum quæ fructifera sunt permittit uri, et eorum bona opera consumi, si qua sunt ab odio contra proximum, quod aufert charitatis ardorem, sicut pruina mane quam vulgo *frimam* dicimus, aufert solis fervorem. Ideoque odium recte pruina dicitur. Unde Joannes dicit: « Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scimus quoniam omnis homicida non habet vitam in se manentem (I Joan. iii, 25.) »

Et tradidit jumenta eorum grandini, id est destructioni, quæ per grandinem accipitur, eo quod grandio messes et fructus quassando destruit. Et hoc est intransitive positum, ac si diceret: Quosdam de his qui in Ægypto sunt, ex toto destruit, qui irrationabiliter se habent, et nimis voluptuose, ut jumenta. *Et possessionem quorundam, eorum*, scilicet opera bona quæ ipsi possident, *tradit igni* ad destruendum, id est permittit annihilari per nimium iræ fervorem, quæ eis assidue dominatur. Dico quod de quibusdam hanc vindictam accipit, ut eis ira dominetur, et in quosdam emittit æruginem, et cæteros aliis modis, ut ostendimus, punit. Et ut universaliter dicam; In eos omnes qui Ægyptum relinquere nolunt, *mittit Deus iram*, id est magnam vindictam *indignationis suæ*, parvæ vindictæ suæ subsequitivam. Hoc autem ne videatur intransitive dictum, exponit cum addit, scilicet *indignationem mittit in eos*, id est parvam vindictam, et iram, id est majorem, et tri-

bulationem, id est multo majorem, et *immissionem* hanc vindictæ per angelos malos, id est per officium diabolorum operatur. Exponit autem per similitudinem ordinem vindictæ, cum adjungit: Per quorum angelorum officium, *viam*, id est amplitudinem *facit semitæ iræ suæ*, id est parvitali vindictæ suæ. Quod est dicere: Cum prius vindicta ad modum semitæ parva sit et stricta, ipsa per angelorum malorum officium magnam et amplam eam facit. Et ostendit quomodo prius semita sit, cum addit: Vere prius semita est; nam prius non parvit eis, a morte *animarum earum*, liberando eos. Hic per lyptoten intelligitur quod prius interficit eos interius in animabus excæcando. Ostendit ³¹² etiam quomodo vindictam amplam faciat ut *viam*, cum addit: *Et postquam in animabus interfecti sunt, concludit*, id est finit in morte corporali *jumenta eorum*, id est ipsos Ægyptios jumenta existentes irrationabiles scilicet ut jumenta. Vel sic: Dico quod *viam fecit semitæ iræ suæ*, et hoc modo quidem facit iram amplam ut *viam*, quæ prius stricta est ut *semita*. Nam non parvit eis, ut a morte animarum eos liberet, sed interficit eos in anima excæcando, et finit in morte, id est interficit *jumenta eorum*, scilicet mansuetudinem et cæteras virtutes, si quæ in eis sunt, per superabundantiam vitiorum: quæ virtutes per jumenta designantur, eo quod mansuetia animalia sunt, et quæ sustentacula sunt hominum, ut jumenta. Et non solummodo ignobiles interficit, sed et percutit morte *omne primogenitum in terra Ægypti*, C id est omnes illos qui sunt digniores et præcipui in terrena Ægypto. Primogenitum pro digniori ponit, eo quod primogenita esse soleant digniora.

Et antea quam digniores morte corporis percutiat, ne aliquid boni sit in eis, quod salutis esse causa possit, destruit *primitias omnis laboris eorum*, id est permittit annihilari per superabundantiam malorum, omnia præcipua et bona opera in quibus laboraverunt, in *tabernaculis Cham*, id est in primogenitis in terra Ægypti qui sunt tabernacula Cham, id est habitacula callidi hostis diaboli, qui emphatice Cham dicitur, id est calliditas. *Et* ab omnibus his vindictis, *aufert Deus populum suum* qui reliquit Ægyptum, *sicut oves suas*, id est utpote illos de quibus D habet curam sicut pastor de ovibus. Et quosdam de populo suo, quicquid egressi de Ægypto infidelitatis, nondum tamen pervenerunt ad mare Rubrum, id est ad gratiam baptismi, sed adhuc sunt in deserto quod est inter Ægyptum et mare Rubrum, id est cum tantummodo, ut catechumeni notitiam habeant fidei, et adhuc sint in sterilitate bonorum operum, quorum nullus potest aliquid nisi post baptismum adipisci, ducit per desertum ad mare Rubrum, ne redeant ad Ægyptum, *tanquam gregem suum*, id est utpote illos qui jam grex ejus per fidem existunt. Adducit eos de deserto sterilitatis ad baptismum, in spe salvationis positos. Et postea non timent Pharaonem, id est diabolum, et inimicos eorum, id est peccatum originale, et actualia quæ egerunt, operit mare.

id est destruit baptismum. *Et post baptismum inducit eos in montem sanctificationis suæ*, id est in Ecclesiam, ut sint ejus filii, quam ipse sanctificando excelsam in virtutibus fecit ad modum montis. *Montem*, inquam *quem acquisiuit* morte sua, *dextera ejus*, id est Filius ejus. Per hoc autem nos obnoxios Deo reddit, quandoquidem morte sua nos acquisiuit. Vel *quem acquisiuit dextera*, id est potentia dextera ejus. Et ut secure in monte habitent, et sine perturbatione, *ejecit a facie eorum gentes*, id est propellit vitia ab eorum præsencia, ne possint eis dominari : quæ dicuntur gentes propterea, quia maxima est eorum multitudo; gentem quippe dicimus, maximam hominum multitudinem. *Et dividit eis terram promissionis*, scilicet dona Spiritus sancti, et hoc sorte, id est gratis. Sorte sane pro gratis ponitur, eo quod illud quod datur sorte, datur gratis. Dona nimirum sancti Spiritus per terram promissionis designantur, eo quod gratis a Deo donentur, sicut terra promissionis gratis filiis Israel data est. Dico quod dividit eis gratis dona Spiritus sancti, et hoc inæqualiter, sed in funiculo, id est in mensura distributionis, ut uni quidem magis, alii vero minus, prout vult, distribuat. Unde Apostolus dicit : « Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi (Ephes. iv, 7). » Funiculus quidem pro mensura ponitur, eo quos funiculo terra soleat mensurari.

Et *eiecit vitia facit habitare*, id est damnari in *tabernaculis*, id est in habitaculis eorum vitiorum, *tribus Israel*, id est congregationis fidelium qui sunt videntes Deum in contemplatione, quod est dicere : Facit ipsos factos Israel esse inhabitatores, id est dominatores, id est rectores **313** sui ipsius, qui prius erant habitacula vitiorum, id est sub iugo vitiorum. Sequitur. *Et tentaverunt*, et cætera usque ad finem psalmi. Quod sic ad litteram jungitur : Ostendi quod Deus filios Israel deduxit per desertum, et induxit in montem sanctificationis, et cætera multa beneficia contulit. Et ipsi tamen adhuc *tentaverunt*, hesitando an posset eos ab inimicis qui in circuitu erant circumquaque liberare, et exacerbaverunt Deum excelsum contra se ipsos. Et hoc modo quidem *exacerbaverunt* : Et, id est scilicet non custodierunt testimonia, id est præcepta ejus, quæ sub testimonio Moysi eis dederat. Et contemnendo ejus præcepta, *averterunt se a Deo*, *Et non servaverunt pactum*, quod cum eo pepigerant, cum promiserunt, quod omni tempore ipsi obedirent, si gentes a facie eorum eiecisset : *Et quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum prævum*, id est ad similitudinem infidelium patrum suorum, qui Deum offenderunt assidue, postquam eis beneficia multa contulerat, *conversi sunt* in similitudinem pravi, id est inertis arcus, Nam sicut arcus prævus cum prius intenditur, aliquantulum eiecit; postea vera paulatim remittendo, ex toto deficit; sic et ipsi prius in præceptis Dei valde promissionibus imensi, et aliquantulum operati, paulatim re-

mittendo ex toto defecerunt. Quod dicit : *non custodierunt testimonia ejus; et averterunt se*, idem est; sed ad cumulum miseriæ eorum inculcat. Sed cum dicit : *Non servaverunt pactum*, ostendit eos hoc promississe; et in hoc gravius notat quam si non promississent. Et cum dicit *conversos esse in arcum prævum*, ad similitudinem patrum innuit eos incepisse, et ad similitudinem patrum defecisse. Quod gravius est quam non incipere. Et *concitaverunt eum in iram*, id est coegerunt ad vindictam in *collibus* sacrificando ritu gentium; *collibus dico suis*, id est a se inventis, non a Deo præceptis. Præceptum enim erat in lege, ne quis in *collibus* propter locorum immunditiam Deo sacrificaret : sed solum in templo, aut in tabernaculo, aut in loco aliquo ad hoc opus consecrato. Ipsi vero in *collibus* ritu gentium immolabant, et quod pejus erat, non Deo, sed *sculptilibus suis*, id est idolis a se factis. Et in *sculptilibus suis*, id est in sacrificiis idolorum suorum *provocaverant*, id est vi coegerunt eum ad *æmulationem*, id est ad nimiam iram.

Audivit enim Deus, id est animadvertit Deus eos *sculptilibus* sacrificasse : quod ipsi non putabant. Et ideo *sprevit* eos, et *redigit Israel valde ad nihilum*, id est filios Israel permisit redigi ad nimiam destructionem, per instantiam Philistæorum, et cætero- rum circumstantium inimicorum, Et hoc modo quidem permisit eos redigi ad nihilum, quia *repulit tabernaculum Silo*, id est contempsit tabernaculum, inquam, *suum*, quod erat in Silo civitate; in quo tabernaculo ara erat, et ubi sibi a populo sacrificabatur : *tabernaculum*, inquam, *suum*, id est sibi consecratum, non idolis, ubi ipse habitavit. Et ne videretur in tabernaculo localiter habitasse, determinat cum addit : *In hominibus*, scilicet habitavit in tabernaculo in sacrificantibus ibi Judæis non localiter, sed secundum inhabitantem gratiam inhabitavit, quandoque homines fuerunt, rationabiliter se habentes ut homines; ac si dicat : Quia se inhoneste habuerunt, et eos et eorum sacrificia sprevit, et etiam tabernaculum in quo sacrificabant licet sibi dedicatum esset. Per hoc autem quod pro eis tabernaculum sprevisse dicit, eos valde odibiles fuisse innuit. Et illis spretis, *tradidit in captivitatem virtutem eorum*, id est arcam quæ in tabernaculo erat, cujus præsidio in bellis fortes erant, ideoque virtus eorum dicebatur, capi permisit ab Allophylis in maxima Silo civitate in qua erat eam capientibus (I Reg. iv, 11), ne arca postea Judæis esset causa virtutis. Et *pulchritudinem eorum* tradidit in manus inimici, Philisthiim scilicet. *Pulchritudinem* arcam dicit, quam et *virtutem* vocavit : sed aliud denotat, scilicet eam fuisse causam, **314**quare pulchri interius in virtutibus adeo fierent, cum eiculus pulchri ad honorem persolverent. Ne igitur ejus causa pulchri ulterius essent eam per Philistæorum instantiam eis abstulit. Et ablata arca, *concluserunt populum Judaicum prius suum in gladio*, id est permisit finire morte in percussione gladii Philisthæorum

(I Reg. iv, 10). Dico populum, et ut vehementer dicam, *hæreditatem suam*, id est illos quos prius excoluerat ut hæreditatem spreuit, et occidi permisit. In hoc autem gravius eos notat, cum prius dicat charissimos fuisse, postea vero malo merito suo villissimos exsistisse. Et ostendit a partibus quomodo populum occidi permisit, cum addit: Vere spreuit. Nam *juvenes eorum* filiorum Israel, qui fortiores erant ad præliandum ignis, comedit, id est comedi permisit id est fervor iræ Dei. Quod est dicere: Quoniam eis erat nimis iratus, *eorum juvenes* ab inimicis permisit occidi. *Et virgines eorum* partim occisæ, partim vero stuprum passæ, non sunt ab aliis lamentatæ: ac si dicat: Tanta ergo fuit persecutio, quod non fuit otium flendi virginum mortem et raptum. *Sacerdotes eorum ceciderunt*, id est mortui sunt, in gladio, id est in persecutione gladii, et non sunt lamentati, Ophni videlicet et Phinees filii Heli sacerdotis (I Reg. iv, 11), eo quod per ingluviem meliora sacrificii frustra subripuissent. *Et viduæ eorum* partim occisæ, partim incestum passæ non plorabantur.

Et post tantam persecutionem tandem excitatus est, id est excitatus visus est Dominus, miserendo eis, prius existens, *tanquam dormiens*, id est similis dormienti, dum eos affligi permitteret. Et non similis leniter dormienti, sed *tanquam potens crapulatus a vino*, id est similis cuilibet potenti, qui a vino crapulatus, et nimio somno oppressus, non providet domui, etsi fiat in ea tumultuosus hostium assultus. Et excitatus percussit inimicos suos Philistheos, qui non ad ejus vindictam, sed potius ad contumeliam filios Israel persecuti fuerant, in posteriora, id est in podicibus eos morbo gravissimo percussit, ut putrescere faceret. Et per hanc percussione, dedit eis sempiternum opprobrium. Hæc enim percussio eis a Judeis frequenter ad maximum opprobrium impropinata est. Et postquam adepta misericordia, filii Israel regem sibi dari a Deo poposcerunt, ex aliqua duodecim tribuum, *repulit Dominus tabernaculum Joseph*, id est maximam multitudinem tribus Joseph, quæ potior videbatur, contempsit, ne de ea regem eligeret. Tabernaculum pro multitudine ponit, eo quod ibi exercitus multitudo soleat demorari. Ostendit ergo a digniori parte, Deum tribum Joseph contempsisse. Vere tribum Joseph repulit, ne de ea regem eligeret. Nam et, id est etiam tribum Ephraim filii Joseph non eligit, ut de ea regem acciperet, quæ dignior pars erat tribus Joseph; sed eligit tribum Juda, ut de ea regem acciperet. Et non elegit aliquem locum in quo habitaret de aliqua aliarum tribuum, ut locus ille esset caput regni; sed montem. Sion elegit quem dilexit: Hierusalem scilicet elegit ut esset caput regni; quæ designatur a parte scilicet per montem in quo sita erat turris Sion. *Parte suam edificavit*, id est edificari fecit sanctificum suum, id est tabernaculum sanctum, quod fuit ante templum a David rege factum in terra quam fundavit, id est quam firmam et stabilem fecit in

A sæcula, id est in æternum, in Hierusalem scilicet. Hoc autem de significanti Hierusalem dici non potest, ut sit fundata in sæcula, cum postea fuerit destructa; sed de Ecclesia significata per Hierusalem dictum est, etsi cætera verba videantur juxta historiam esse posita. Cum autem ponit hoc quod ad historiam legi non potest, innuit psalmum istum non ad historiam legendum esse simpliciter. Dico quod *sanctificum edificavit: Sanctificum dico sicut unicornium*, id est ut pote unicornium. Quod est dicere: Tale sanctificum, in quo sibi unicornes sacrificabant: fideles scilicet Judæi qui unicornes dicti sunt, eo quod unum cornu habebant, id est fidem unius Dei firmam, et in altum tendentem, ad modum cornu quæ res firma est, et in altum excrescens. Dico quoniam elegit **B 315** *tribum Juda*, ut inde regem acciperet, et ex ipsa tribu elegit David servum suum, id est David per omnia sibi obedientem ut servum. *Et sustulit*, id est sublimavit eum de gregibus ovium acceptum. Ne vero videretur de illud causative esse positum ut sæpius habetur, addendo determinat sic: Scilicet accepit eum de hoc quod erat post fetantes, id est post oves patris sui Jesse pascens eas (I Reg. x, 19): pascere, id est ad pascendum Jacob servum suum. Quod est dicere: Ad hoc eum de pastore elegit, ut rex factus pasceret Jacob servum suum, id est recte gubernaret pastorio jure Judaicum populum Domini servum. Et quia dixerat servum, ne videatur eum depressisse, addit, et Israel, inquam, id est Judaicum populum *hæreditatem suam* existentem, id est quem Dominus procurat ut pote suam hæreditatem. Dico quod Dominus ad hoc cum elegit ut pasceret, et ipse bene pavit eos in innocentia, id est in exemplo innocentia cordis sui, dando scilicet eis in se exemplum innocentie. Et deduxit eos de bono in melius, in intellectibus manuum suarum, id est in rationibus operum suorum. Quod est dicere: Dedit eis exemplum bene operandi per opera sua quæ non temere operatus est, sed per rationabiles intellectus.

Horum igitur 14 versuum literatura exposita, allegoriam eorumdem attingamus. Dixi quod Deus aufert fideles suos qui sunt populus suus a damnationibus quas ipsi patiuntur, qui in Ægypto remanent: et quoniam inducit eos in montem sanctificationis, et cætera beneficia eis confert. Et ipsi tamen, cum a Dei tentatione et exacerbatione contuitu tanti beneficii cessare deberent ulterius, secundum quosdam tentant adhuc Deum per varias hæreses: et exacerbant Deum excelsum operibus suis. Et hoc modo scilicet exacerbant, quia non custodiunt testimonia, id est firma præcepta ejus testimonio apostolorum data scilicet non custodiunt, ut eorum jussu a malis operibus desistant. Et negligendo præcepta ejus, avertunt se ab eo eundo post diabolium. Et cum promiserint in baptismo se nunquam Deum deserturos, per hoc quod se avertunt, in eo non servant pactum ejus, quod secum pepigerunt, se illi semper obedituros, si eis peccata originalia et actualia remitteret: sed, quemadmodum patres eorum,

convertuntur *in arcum pravam*, id est ad similitudinem antecessorum infidelium, quorum filii dicuntur: non secundum generationem, sed secundum erroris imitationem, convertuntur in similitudinem pravi, id est inertis arcus, qui cum prius intenditur aliquantulum trajicit, et paulatim ad defectum venit. Sic et ipsi prius circa baptismum parum operantes, post ex toto deficient.

Exposito hoc qualiter eum *exacerbant*, exponit quoque qualiter tentant, cum adjungit: Dico quod tentant. Et hoc modo tentant, quod in iram quidam concitant eum, qui in collibus suis, id est in hæresibus suis quæ a sublimi superbia procedunt dum novi et subtiles videri quærant. Ideoque per colles designant qui sublimes sunt: et quidam provocant eum ad æmulationem, id est ad nimiam iram *in sculptilibus suis*, id est in sacrificiatione sculptilium suorum. Quod est dicere: Vere Deum tentant. Nam dum post baptismum quidam se hæresibus implicant, quidam autem idolis iterum sacrificant, Deum esse impotentem ad ulciscendum reputant. Sed tamen Deus hæc audit, id est animadvertit, et spernit eos, quos prius charos habuit, et adeo spernit quod valde redigit, id est redigi permittit ipsos qui prius erant Israel, *ad nihilum* sanctitatis quam prius habebant. Vel *ad nihilum*, id est ad massam peccatorum, per quam veniunt *ad nihilum* sanctitatis. Et exponit quomodo spernit, sic: Dico quod redigi permittit ad nihilum, propter mala merita eorum: et per hoc redigi permittit ad nihilum, quod repellit a gratia sui, *tabernaculum Silo*, id est abruptio. Silo enim interpretatur *abruptio* scilicet eos qui prius erant *tabernaculum*, in quo ipse spiritaliter manebat: repellit a gratia sui, quia se ab eo abrumpunt per hæresim et idolatriam et malam operationem. Et quia dixerat *tabernaculum*, et non addiderat *suum*, repetit ut addat sic: **316** *Tabernaculum*, inquam, *suum*, *ubi habitavit* secundum inoperantem gratiam, *in hominibus* scilicet *habitabit*, id est tandiu fuerunt ejus *tabernaculum*; et in eis *habitavit*, quandiu homines fuerunt, id est rationabiliter se habentes. Et postquam eos repellit, tradit, id est tradi permittit *virtutem eorum in captivitatem*, scilicet liberum arbitrium eorum quod prius erat firmum, et, ut ita dicam, virtuosum, permisit captivari, id est infirmum et impotens ad bene agendum fieri, ad similitudinem captivi qui virtute sua nequit uti.

Et *pulchritudinem* interiorum innocentie et ceterarum virtutum eorum permittit esse *in manus inimici*, id est in potestate diaboli. Quod est dicere: Pro malis meritis eorum, permittit Deus per impetum diaboli annihilari in eis innocentie *pulchritudinem*, et liberi arbitrii *virtutem*, ut nequeant illo uti sicut prius. Repetit autem æquipollentibus vocibus, quod dixit: *repulit tabernaculum Silo*, ut per partes ostendat, sic: Dico quod tradit *in captivitatem virtutem eorum*, et hoc modo, *conclusit populum suum in gladio*, id est concludit in vindicta sua illos, qui

A prius erant populus suus. Quod est dicere: Comprehendit eos in vindicta sua, a similitudine illius qui in carcere concluditur. Quia *gladio* fit vindicta, Gladius pro vindicta ponitur. Dico *populum*, et, ut majus quid dicam, *hereditatem suam* spernit, id est illos qui prius erant sua hæreditas spernit; concludendo eos *in gladio*. Quanto vero eos ostendit fuisse chariores tanto eos innuit cum spreti sint, esse miseros. Ostendit ergo per partes vindictam quam de eis sumit, sic: Vere concludit eos in vindictam: Nam *juvenes eorum comedit ignis*, id est eos qui prius erant juvenum more fortes scilicet in virtutibus, permittit consumi, eorum virtutem annihilari per ignem concupiscentie qui dominatur eis. Et *virgines eorum*, id est illi qui prius erant more virginum in fide et innocentia incorrupti, cum consumuntur a vitis, non lamentantur ab Ecclesie prælati. Quod est dicere: Adeo in reprobum sensum et in profunditatem vitiorum adducuntur, quod nulla cura est de eis, Ecclesie pastoribus, neque de eorum perniciæ, quam divino judicio vident contingere lamentantur. Et etiam sacerdotes eorum, qui præcipui esse deberent, et alios exemplo suo ad vitam adducere, malis operibus suis exigentibus cadunt a sanctitate quam prius habebant, *in gladio*, id est in vindicta excecationis Dei. Et *viduæ eorum* non plorantur scilicet multi inter ipsos, qui prius fuerunt similes viduis, mortuo in eis mundo, cui adhæserant ut mulier marito, apostatantes facti a sanctitate et perfectione illa malis meritis suis cadunt, et ad hoc vitiorum deveniunt, quod de eorum damnatione a fidelibus non ploratur.

Notandum de perfectorum damnatione ideo agi, ut per hoc illos qui minus perfecti sunt, a peccatis exterreat: quandoquidem illi qui adeo perfecti sunt ut sacerdotes sint, vel juvenes, vel virgines, vel viduæ dicantur, sic malis meritis suis adeo excecantur. Ostensa igitur quorundam qui post baptismum ad vitia revertuntur justa damnatione, ne videretur aliquis in peccata post baptismum recidendum salvari non posse, et sic auferretur locus poenitentiae, quorundam recidentium salvationem ostendit, cum adjungit sic: Dico quod Deus repellit, et *in gladio populum suum* concludit, qui post baptismum eum tentat et exacerbant. Et tamen secundum quosdam eorum salvandos excitatur Dominus, reducendo eos ad se: Dominus dico existens *tangquam dormiens*, id est similis dormienti, secundum maximam eorum partem quam concludit *in gladio*, ut superius ostendi. Et non similis leviter dormienti, sed existens *tangquam potens*, id est *tangquam* princeps aliquis *crapulatus a vino*, id est valde ebrius, qui graviter *dormiens* domui suæ nullam curam impendit. Dico excitatur, et hoc modo scilicet in quibusdam excitatur Percutit stimulus poenitentiae eos, inimicos suos existentes male vivendo. Dico percutit eos, et percussione scilicet tendente in *posteriora* sæcula, id est tali percussione quæ postea durat per omnem ætatem **317** eorum. Et quia hoc obscure dixerat, exponit, cum addit: Dico quod eos percutit *in posteriora*;

quod est dicere: Opprobrium sempiternum dat eis, ut quandiu vivunt, opprobrium de peccatis suis habeant et poeniteant. Quoniam igitur de quorundam Deum tentantium et exacerbantium damnatione, et de quorundam egerat salvatione, et hoc non determinaverat qui sint qui perdanter, qui vero salventur, determinat hoc cum subiungit: Dico quod quosdam percussit stimulus poenitentiae. Et idem repellit a sui gratia *tabernaculum Joseph*, id est illos qui cum prius ejus *tabernaculum* essent, in quibus habitavit; efficiuntur *Joseph*, id est similes *Joseph*: ut sicut ille venditus in *Aegyptum* fuit, ita ipsi per carnalium voluptatum pretium, quas amplectuntur, sese in *Aegyptum* vendant, id est in afflictionem perditionis aeternae. Quod est dicere: Illos qui perseveranter voluptatibus acquiescunt a se repellit: juxta quod legitur: « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (*I Cor.* xv, 50). » Et quia multi sunt qui tametsi voluptatibus non vacant, tamen justae a Deo aliis malis meritis suis repelluntur, addit: Et non eligit ad salvationem *tribum Ephrem*, id est universaliter omnes impios, qui sunt similes *tribui Ephrem*, relinquentes scilicet Ecclesiam et perseverantes in diaboli subjectione, sicut *tribus Ephrem* legitur Hierusalem reliquisse, et in regno Jeroboam contra Dei voluntatem perstitisse. Et idem eligit *tribum Juda*, id est multitudinem confitentium, id est laudantium Deum perseveranter, et opere, et ore, et corde. *Juda* quippe *confessio* interpretatur. *Tribum Juda* dico factam per gratiam Dei *montem*, id est in virtutibus sublimem, et *Sion*, id est aeterna speculans. Quem *montem dilexit*, ideo quia mons est et *Sion*. Et ex ipsa tribu *aedificavit sanctificium suum*, id est sanctum templum suum in quo habitat, scilicet Ecclesiam ex eis constituit. In sanctificatione dico fundatum in terra, id est in similitudinem terrae quam fundavit firmam et immobilem, usque in omnia saecula ista duraturam. Scilicet firmam facit eam et immobilem, ad similitudinem terrae, quod firmum elementum est, id est immobile et diu mansurum.

Dico quod sanctificium suum aedificat fundando illud in Ecclesia: Sicut, id est utpote sanctificium unicornium, id est tale sanctificium quod ex unicornibus constat, et ex sanctis viris, scilicet qui ideo dicantur unicornes, eo quod unam bonae voluntatis et charitatis concordiam firmam, et ad caelestia tendentem habeant, ad similitudinem cornu quod firma res est, et ad superiora tendens. Et quia ad hoc sanctificium aedificandum nullus prophetarum et caeterorum fidelium idoneus fuit, elegit ad hoc opus ex massa fidelium *David servum suum*, scilicet Christum verum manu fortem, servum suum secundum humanitatem, scilicet sibi fideliter obedientem, et in nullo resultantem. *Et sustulit*, id est sublimavit eum, *de gregibus ovium*, id est de multitudine quorundam fidelium Judaeorum apostolorum scilicet et caeterorum, qui tantummodo ejus notitiam habebant. Quod est dicere: De notitia paucorum

A Judaeorum fidelium sublimavit eum, adducens in notitiam gentium. Quoniam autem dixerat, *sustulit*, et verbum istud significat ablationem, ne videretur eum a notitia apostolorum abstulisse, cum innocentiam gentium adduxit ut determinet, addit: Dico abstulit eum *de gregibus ovium*, scilicet accepit eum de hoc quod erat post fetantes, id est regens doctrina sua apostolos a similitudine pastoris qui regit oves post eas incedens. Dicuntur quidem apostoli congruae fetantes, eo quod fetus Deo faciunt, dum fideles filios Deo per doctrinam pariunt. Quod est dicere: Cum ipse in notitia esset paucorum fidelium, inde eum accepit, id est in cognitionem gentium et dominationem protelavit. Cum vocat illos quos prius regebat fetantes, innuit quoniam eos non deseruit. Injustum enim esset, cum fetantes essent, eum eos deserere. Dico quod *David elegit pascere*, scilicet, id est ad pascendum doctrina ex exemplo, *Jacob servum suum*, id est gentilem populum fortem contra vitia lactorem, **318** et in omnibus ei obedientem. Per Jacob quidem illi designantur, qui adhuc in activa sunt vita viriliter luctantes. *Et pascere Israel hereditatem* scilicet suam usquequaque, id est perfectos contemplationi vacantes: quia jam sunt hereditaria possessio Domini. Dico quod *elegit eum* ut Jacob et Israel pasceret. Et ipse *pavit eos in innocentia*, id est in exemplo innocentiae cordis sui et deduxit eos de bono in melius in intellectibus manuum suarum, id est in exemplo operum suorum: quae non temere fecit, sed rationabilibus intellectibus. Quod est dicere: Fecit eos sibi conformes in innocentia, et intellectibus rationalibus, unde procederent bona opera, quae per manus designantur, eo quod manibus operemur.

IN PSALMUM LXXVIII.

Titulus septuagesimi octavi. *Psalmus Asaph*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est *Asaph*, id est fideles congregationis martyrum, videntium persecutionem Ecclesiae maximam compassive dolentium, quaedam Ecclesiae membra debilia per timorem tribulationum ab impiis incorporari; quaedam vero fortissima quia cedere nolunt infidelibus interfici, et eorum sanguinem vilitur ut aquam effundi, et morticina eorum inhumane bestiis et volatilibus tradi. Unde fideles opprobrium sunt vicinis, et illusio inimicis. Orat etiam fidelium collectio ne Deus eos permittat causa peccatorum suorum in tribulationibus deficere, ut aliis det exemplum orandi, ne deficient in tribulatione. Concessive etiam agit de quorundam adversariorum suorum damnatione perdendorum, et de salute quorundam orat salvandorum. Hoc autem quod Ecclesiae tribulationem ostendit, ea utilitate facit, ut posteris instruat, si eis tribulationes pro Christo inferantur, non debere graviter ferre, cum hoc idem audiant fideles primitivis pertulisse.

Deus, venerunt gentes, id est gentilibus viventes sive Judaei sive Gentiles, scilicet nationes impiae et crudelissimae venerunt impetu barbarico in heredi-

tatem tuam in Ecclesiam scilicet. Et quia non de-terminaverat ad quid in Ecclesiam venissent, ne putaretur ad bonum eos in eam venisse, ostendit quid in ea venientes effecerunt cum addit: Dico *venerunt*, et venientes *poluerunt* conformando sibi quosdam, qui erant prius *sanctum templum tuum*. Et interficiendo fortiores, *posuerunt Hierusalem*, id est Ecclesiam in *custodiam*, id est in similitudinem custodiæ *pororum*, scilicet in similitudinem cuiuslibet vilissimi tugurii siti in pomeriis, in quo solent manere custodes, qui poma custodiunt antequam colligantur; quibus collectis, tugurium illud deseritur. Sic et Ecclesia collectis multis fidelibus per mortem deserta fit et vilis. Non solum autem Hierusalem desertam fecerunt per mortem fortissimorum fidelium; sed etiam quod valde inhumanum est, *posuerunt morticina*, id est mortua corpora *servorum tuorum*, quæ crudeliter interfecerunt, *escas volatilibus cæli*, et *carnes sanctorum tuorum* pro te occisorum, *escas bestiis terræ*. Quod est dicere: Non solummodo crudeliter eos occiderunt, sed quod crudelius est, eos occisos in corpore, volatilibus et bestiis ad comedendum posuerunt. Non dicit *volatilibus cæli et bestiis terræ* ad differentiam; sed cum addit *cæli et terræ*, notat eorum intentionem sævissimam scilicet quod ad hoc eis morticina exponebant, non solummodo ut inde reficerentur; sed ut ea frustratim per terram et aerem dispergerent, ne a Christianis colligerentur. Et nullum respectum damni aut misericordiæ in eorum morte reputaverunt; sed *effuderunt sanguinem eorum* viriliter, et sine respectu damni alicujus, *tantum aquam* in cuius effusione neque misericordia aliquis movetur, neque damnum aliquid reputatur. Et non in 319 uno solo loco eorum *sanguinem effuderunt*, sed et in *circuitu Hierusalem*, id est circuitu totius mundi, ubicunque est *Hierusalem* id est Ecclesia. Quod est dicere: Ubique terrarum effuderunt, quia ubique terrarum dilatata est Ecclesia. Et non paucos occiderunt, sed tot quot non erat fidelium conventus superstes qui *sepeliret*, id est non supererant tot fidelium, qui sufficere possent ad sepeliendum corpora occisorum.

Et sic viliter et sine ultione manifesta, tuos permittis interfici; nos residui et superstites, *facti sumus opprobrium*, id est causa opprobrii *vicinis nostris*, id est illis qui jamjam ad fidem exemplo nostri accedere volebant, scilicet eis opprobrium est quod unquam nobis conformari voluerunt. Et his qui sunt in *circuitu nostro* id est qui sunt in elongatione, infideles usquequaque et ad fidem nullatenus accedere volentes, facti sumus *subsanatio* per gestum nasi, ut corrugent nares ad derisionem nostri; et *illusio* per verba, ut contumeliosa verba in nos evomant. Quod est dicere: Derident nos et gestu et verbis. Subsanare, est nasum ex alicujus despectu corrugare.

Ut vero postea solvat; ex nimia compassione, sic quæstionem facit: Dico quod sic viliter nos permittis affligi, et in hoc videris iratus. Et usquequo, Domine,

irasceris, id est usque ad quem modum erit hæc ira tua in nobis? Quod est dicere: Ad quid deveniet in nobis hæc ira? Irascerisne *in finem*, id est ex toto, ut penitus nos perdas? Sequitur solutio sic: Vere non iraseris in finem, sed *zelus tuus*, id est hæc persecutio, quæ non est zelus, scilicet videtur zelus, cum tamen sit summa misericordia, *accendetur* in nobis *velut ignis*, id est ad similitudinem ignis, scilicet sicut ignis auro adhibitus, sordes si quæ in eo sunt expiat, et ei nitorem subministrat; sic et ignis tribulationum in nobis non ad incommodum nostrum accensus, sordes peccaminum delebit, et gloriæ nitorem præcipuum donabit. Agit autem concessive de quorundam infidelium damnatione, cum addit: Dico quod *morticina servorum tuorum* exposuerunt *bestiis et volatilibus*, et *sanguinem eorum effuderunt tanquam aquam*. Et quia hæc fecerunt: *Effunde iram tuam in gentes*, quæ te non noverunt; ac si diceret: Vindictam tuam jam interius in eos fudisti, excæcando in anima; concedo quoque ut eam effundas, id est exterius fundas in corpora in futuro, mittendo corpus et animam in gehennam ignis. Et ideo *effunde*, quia te non noverunt, id est prædicatione nostra ad tui notitiam venire neglexerunt. Et in regna gentium *effunde iram*, quæ nomen tuum non invocaverunt. Regna et gentes pro eodem hic habet, sed aliam causam addit, quare super eos ira effundatur, scilicet quia non invocaverunt, id est quia nomen Dei, quod est Dominus, invocare neglexerunt.

Et ideo adhuc *effunde*, quia comederunt Jacob, id est devoraverunt fideles qui erant luctatores tui, partem, ut diximus, sui conformitate polluendo, reliquos autem occidendo. Et comedendo Jacob, *locum ejus desolaverunt*, id est illos qui voluerunt in loco ejus ad fidem succedere *desolaverunt*, perterrendo eos morte ipsius Jacob. Vel *locum ejus desolaverunt*, Ecclesiam scilicet in qua secundum unitatem fidei et charitatis concorditer manebant, ejus morte desolatam fecerunt. Pro seipsis autem, orant sic: De gentibus concedimus ut ira tua in eas effundatur. Pro nobis vero rogamus, ut nos pro iniquitatibus nostris antiquis deficere non patiaris. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, quia in baptimate remissæ sunt, scilicet quia postea in eas partem recipimus, non ipsas a nobis usque ad novissimum quadrantem exigas (Matth. v, 26), et pro his deficere permittas. Vel *iniquitatum antiquarum* quas patres nostri commiserunt, quæ tamen nostræ sunt cum earum participes fiamus. Aliter enim non oporteret de eis timere, nisi conscii essemus nos easdem participare. Filii enim non portabit iniquitatem patris, si eidem iniquitati assensum non adhibuerit. Vel *iniquitatum antiquarum*, id est jam longo tempore præteritarum, post baptismum tamen factarum. Dico ne memineris iniquitatum; sed 320 cito anticipent nos misericordiæ, id est miserationes tuæ, scilicet beneficia misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Antequam ad defectum ex debilitate veniamus, citissime subveniant nobis auxilia misericordiæ tuæ. Et neesse

est ut anticipent, quia per peccatum Adæ facti sumus nimis pauperes, scilicet cum prius pauperes essemus, id est insufficientes per nos, nimis pauperes facti sumus, id est nimis insufficientes et debiles. Ergo quia sumus nimis pauperes, o Deus salutaris, id est Salvator noster per mortem crucis, adjuva nos ad inimicos devincendos et incorporandos : et libera nos, ne vincamur. Et hoc non propter merita nostra : sed propter gloriam nominis tui, scilicet, ut nomen tuum inde glorificetur. Et ne a presentibus peccatis impediatur, propitius esto peccatis nostris, presentibus indulgendo : propter nomen tuum, ut hac occasione magnificetur nomen tuum. Et ideo libera ne cedamus, ne forte dicant in gentibus, id est ne gentes dicant hoc quod stultum et fortuitum esset, scilicet ne dicant : Ubi est Deus eorum ? ac si dicat : Ipsi Christiani jactabant se Deum habere, qui eos firmos et constantes faceret, ne cederent. Et ubi est modo ? vel nusquam est ; vel si usquam est, impotens est. Orat quoque pro parte salvandorum, sic : Oramus ut liberes.

Et hoc etiam oramus ut ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est. Ultio dico facienda a te in nationibus gentium innotescat, id est aperta fiat existens coram oculis nostris, id est manifestam in eis ultionem exerce, quam oculis videamus. Et ut hæc ultio coram oculis nostris innotescat, introeat ad hoc ut sit in conspectu tuo, id est in beneplacencia tua gemitus compeditorum, scilicet orationes quas cum gemitibus pro hac ultione fundimus, qui sumus compediti tui, scilicet vincti compede præceptorum tuorum, vel vincti pro te compede tribulationum. Exponit autem ipsam ultionem, cum addit : Dico ultio innotescat ; quæ ultio quidem sit hæc. Ipsas gentes factas filios spiritales mortificatorum posside : ac si dicat : Fac ut ipsæ filii nostri fiant : per nostram prædicationem acquisitæ, qui pro te mortificamur in carne, jugi tribulatione. Et post eas posside, id est tibi subde et rege. Et hoc fac secundum magnitudinem brachii tui, id est secundum magnitudinem magnæ fortitudinis tuæ, scilicet quod fortis et potens es ad hoc agendum. Hoc autem quod Deus eos possidebit vocat ultionem, cum utile sit eis, et ultio non soleat accipi nisi in malum ; sed per similitudinem dicitur ultio. Sicut enim victor de hoste superato a se, hanc ultionem, sæpius accipit, quod ducit eum post se ad libitum suum, et vinculis necit ; sic et Deus illos qui sibi prius male agendo repugnant, per prædicationem devotos suis sequaces efficit, et vinculo præceptorum suorum necit.

Dico posside, et quia ipse nobis opprobria inferendo tibi impropertant, illis factis vicinis nostris accedendo ad fidem, redde insinu, id est in corde eorum septuplum impropertiorum ipsorum : quod, id est eo quod exprobraverunt tibi, Domine, nobis opprobrium inferendo. Quod est dicere : Quia nobis impropertando tibi quoque exprobraverunt, fac eas nobis per fidem vicinas, et pro impropertio eorum nobis et tibi facto, redde eis hic præmium, scilicet

A septies majus impropertium in corde eorum quam nobis impropertaverint. Et hoc est ac si dicat : Fac ut septies tantum sibi impropertent quantum nobis impropertaverint, quod de hoc nobis impropertaverunt in corde gementes. Per septenarium quippe numerum, multiplicatam impropertationis, quam sibi facere debent, ostendit. Sive per septenarium septiformis accipitur gratia, qua imbuti sibi quod male egerunt multipliciter impropertabant. Dicitur autem cor sinus, eo quod ad modum sinus secretum sit et latens. Dico redde eis impropertium ipsorum. Nos autem si hoc feceris existentes populus tuus, et, ut magis dicam, existentes oves pascuæ tuæ, quas, scilicet doctrina pascis et sapientia interiori, confitebimur tibi in sæculum, id est laudabimus te et ore, B et corde, et 321 opere, quandiu sæculum hoc erit. Et etiam annuntiabimus laudem tuam, et in generatione hujus mundi : et eundo usque in generationem futuram, quando corpora nostra regenerabuntur. Quod est dicere : Et hic laudabimus te, et in futuro annuntiabimus laudem tuam, id est annuntiabimus infidelibus qui hic te negligunt, te laudabilem esse, per magnitudinem glorificationis nostræ.

IN PSALMUM LXXIX.

Titulus septagesimi noni. In finem pro his qui commutantur testimonium Asaph, Psalmus pro Assyriis. Quod sic exponitur : Iste psalmus est agens pro his qui immutantur in finem, id est et Judæorum et gentium utilitate, qui scilicet Judæi et gentes immutabuntur de vetustate in novitatem. Et hoc C in finem, id est in perfectionem : hic scilicet commutabuntur ex parte, secundum virtutum honestatem ; et in futuro secundum gloriæ perfectam accumulationem. Vel in finem, id est in Christum commutabuntur scilicet in conformitatem ejus redacti, qui finis est prophetiæ et legis. Et est etiam iste psalmus agens pro Assyriis, id est pro utilitate Assyriorum, Judæorum scilicet qui dicunt se Assyrios esse cum non sint, scilicet dicunt se dirigentes esse in lege, cum potius ibi sint distorquentes. Et est psalmus iste testimonium Asaph et fidelis et infidelis. Fidelis quidem Asaph est testimonium credulitatis ejus, scilicet quia bene credit salutem esse per Christum, cum dicit ; Ostende faciem tuam et salvaverimus. Infidelis quidem Asaph hoc modo D est testimonium, ut eam convincat errare de hoc quod Christum, negat esse salvatorem, cum aperte ostendat destructionem Judaici populi Christi contemporanei, quæ eis contingit, eo quod ipsum Christum, Salvatorem esse negaverunt. Hanc igitur destructionem ostendit, ubi dicit : Destruisti maceriam ejus, etc. Et bene dicitur agere pro his qui immutabuntur, et pro Assyriis. Collectio namque fidelium longe ante Christi tempus existens ; vel illa quæ circa tempus ejus existens, cum videre meruit, ut Simeon justus et Nathanael, et ceteri plures introducit in hoc psalmo, ex nimia affectione adventus Christi qui nimium ipsi differunt suspirans et orans ut Deus Pater mittens eum quem missurus

est, per ipsius adventum convertat et salvet omnes in tempore gratia salvandos, tam gentes quam Judæos. Orat quoque pro parte Judæorum in fine salvandorum, et ostendit destructionem Hierusalem, quia visitationis suæ tempus non cognovit. Hoc autem ideo facit, ut ostendendo quantum habuerit Christi adventus desiderium, et etiam ostendendo perditionem eorum, qui eum venerari neglexerunt, ad ipsius venerationem nos promiores reddat.

Qui regis Israel intende. Quod est dicere: O Deus Pater qui regis Israel scilicet fideles de Judæis deducendo de virtute in virtutem, oramus *intende*, id est intantum te fac in ipsius Israel regimine. Et tu qui deducis Joseph, id est deduces populum gentilem convertendum de bono in melius, qui erit Joseph, id est augmentatus, *intende*, id est intantum te fac ad Joseph deducendum, ac si dicat: Quia te potentem esse cognoscimus, ad Israel regendum et Joseph augmentandum, et hoc spiritu prophetico prævidemus, quod hoc utrumque facies, oramus ut festines ad intense regendum et deducendum. Dico quod Joseph deduces. Joseph dico, ut ovem, id est utpote ovem quem scilicet ex cane mansuetum facis ut ovem dico, *intende*, et hoc modo videlicet: Tu qui sedes super Cherubim, id est qui perseveranter habitas et dominaris in cælestibus spiritus, qui sunt Cherubim, id est pleni scientia tuæ cognitionis, manifestare, id est manifestum te fac per fidem, coram Ephraim, Benjamin et Manasse, id est coram fidelibus utriusque populi, qui cum modo sint filii adoptivi perditionis et iræ, fient a te Benjamin, id est filii dexteræ, scilicet filii adoptivi per fidem, qui ad dexteram maiestatis tuæ collocabuntur in futuro; et cum sint steriles in operibus bonis, facies eos Ephraim, id est in bono fructificantes; et cum sint in terrenis se delectantes, facies eos, Manasse, id est terrena obliviscentes. Benjamin quippe filii dexteræ. Ephraim autem **322** fructificatio. Manasses vero oblivio interpretatur; Cherubim autem plenitudo scientiæ dicitur. Et hoc est ac si dicat: Tu qui jam es in notitia angelorum, in quibus incessanter habitas, manifesta etiam te in notitia fidelium utriusque populi. Per Cherubim autem qui pars sunt cælestium spirituum, omnis angelorum multitudo accipitur. Dico hoc modo *intende*, ut manifestetur coram fidelibus, et hoc modo etiam *intende*.

Excita potentiam tuam, id est beneficia significata pridem per miracula potentiæ tuæ, ac si dicat: Illa miracula quæ in priori populo potenter operatus es, eripiendo eos de Ægypto, et interrumpendo mare et petram, et cætera agendo, quæ cum præterita sint, videntur esse mortua, *excita*, id est resuscita, scilicet ad memoriam reduc operando in Ecclesia beneficia abs te eis operata. Vel *excita potentiam*, id est beneficia significantia potentiam tuam pridem operatam. Et hoc modo quidem *excita*: Veni secundum auxilium ad nos. Et exponit quomodo veniat, ne locale venire intelligeremus, sic: Dico

A veni, ita scilicet dico *veni*, ut salvos facias nos; et hic a peccatis et in futuro perfecta salvatione; sicut ad priorem populum venisti, secundum auxilium gratiæ, ut ab Ægyptiorum servitute eos salvares. Dico *salvos facias nos*: et nos, scilicet ante tempus Christi existentes, qui eum non videbimus, id est eripiendo a tenebris, in quibus post mortem detinebimur pro originali peccato; et fideles nostri conformes, qui in tempore ejus erunt, eripiendo a peccatis: utrosque autem et nos, scilicet et eos, salva perfecta salvatione in futuro. Quoniam autem indeterminate dixerat salva nos, ipsam salvationem exponit, sic: Dico, salva. Et hoc modo quidem: O Deus ostende faciem tuam, id est Filium qui facies tua congrue dicitur, eo quod per eum cognoscitur, sicut lotus per faciem meo cognoscitur, ac si dicat: Filium tuum qui secundum quod Deus est invisibilis, fac incarnari; et sic eum hominem factum visibilem ostende. Et per faciem ostensam *converte nos*, scilicet nos jam tunc mortuos per eum *converte* a tenebris ad lucem; et nobis conformes futuros qui vivi erunt, *converte* a vitiis ad virtutes, et ab ignorantia ad tui perfectam cognitionem. Et hoc modo *salvi erimus* omnes in futuro, perfecta salvatione.

Ingemit autem fidelium collectio quæ hic agit, de dilatione expectationis suæ agendo sic: Dico *ostende faciem tuam*. Et cum ipsius faciei ostensionem differas: o Domine Deus, id est creator virtutum cælestium, quousque irasceris, id est usque ad quantum temporis videberis iratus nobis non respiciendo de summa dispositione tua *super orationem servi tui*, scilicet non complendo quod oramus ut faciem ostendas, qui sumus populus tibi serviens in omnibus prout possumus: ac si dicat: Quia tantum differs, nobis esse iratus appares. Et cum potens sis ad hoc agendum, Dominus enim es, et Deus cælestium virtutum, inquantum hoc differendo nobis videberis iratus. Oramus ut faciem ostendas. Verum tamen certum sumus quare nobis non conferes per eum copiam terrenarum deliciarum; sed potius postquam venerit; nos qui vivemus et ei adhærebitur, *cibabis pane lacrymarum*. Quod est dicere: Pro eo lacrymas multas patiemur, quibus cibabis nos, id est confirmabis ut pane, quatenus constanter efficiamur; sicut pane cibatus confirmatur. Juxta quod alibi habetur: «Panis cor hominis confirmat (Psal ciii, 14).» Et *dabis nobis potum*, id est gaudium in lacrymis, scilicet ut lacrymæ nobis sint causa gaudii, quia per eas certi erimus præmii; sicut potus vini lætitiæ causa est bibenti. Juxta quod alibi legitur: «Vinum lætificat cor hominis (Ibid., 15).» Dico quod gaudium *dabis in lacrymis nobis*. In lacrymis dico dandis in mensura, scilicet quas non dabis ultra modum, sed cum mensura, ut potati possimus ne deficiamus, juxta illud Apostoli: «Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis (I Cor. x, 13).» Quia dixerat *lacrymarum*, innuit tribulationes eos esse passuros, partem quarum ostendit, addendo sic: Dico quod *cibabis*

nos pane lacrymarum : et vere lacrymabimur ; nam **323** *posuisti nos*, id est pones in *contradictionem vicinis nostris*, id est contribulibus nostris, scilicet permittes ut Judæi qui vicini nostri sunt, de eadem gente, contradicant nobis, qui tunc residui erimus, eo quod ipsi adhærebitur ; et iidem vicini *inimici nostri* facti, *subsannaverunt*, id est deriserunt *nos* pro eo. Et quamvis hæc omnia sciamus pro eo nos esse passuros, tamen, tali pacto ut ipse veniat, pati non formidamus ista ; sed oramus, o *Deus virtutum*, *converte nos*, *ostende faciem tuam et salvi erimus*. Per hoc autem quod se pro eo pati non formidare dicunt, ut pro eo pati non fugiamus non instruant.

Facta oratione, et ostensa nimia affectione sua de adventu Christi, ostendere tendit quod detrimentum perperis sunt Judæi infideles, qui ipsius adventum neglexerunt. Et ut ostendat dignam hanc eorum perditionem esse, præmittit beneficia eis a Deo collata, quorum occasione debuissent adventum fitti Dei non negligere. Seutiam hac occasione beneficia ista præmittit, ut sic postea de Judæorum perditione conquerendo agat, dicens videri mirum quia Deus hos, quos adeo diligenter prius, utpote vineam suam, excoluit, sic postea vehementer affligi permiserit, et per hoc auditores ab offensione Dei deterreat ; cum Judæos, quos prius in tantum dilexit, usque adeo, quia eum offenderunt, punitos ostendat. Hoc autem sic dicit : Ostendit faciem tuam, et per eam converti, oramus et optamus. Et ut ostendatur et per eam fiat conversio, vehementer orandum est. Nam Judæi, qui prius vinea tua, o Deus, in bonis operibus fertiles exstiterunt, postea vero male vivendo steriles facti sunt, quia faciem illam sibi ostendi per fidem negligit et per eam converti, graviter puniuntur. Et tamen *vineam illam de Ægypto transtulisti*, auxilio gratiæ tuæ in terram promissionis ; et ut ibi secure maneret, *ejecisti gentes* ab eadem terra, ut in psalmo lxxvii dictum est, et in loco gentium ejectarum *plantasti eam*, id est firmiter eam statuisti, ut impetu vicinarum nationum dimoveri non posset. Vineæ sane Dei Judaica populus prius dictus est, eo quod ad modum vineæ fertilis in bono fuit, et quia Deus eum per prophetarum doctrinam excoluit. Dico quod *vineam transtulisti de Ægypto*, et in ipsa translatione *dux itineris ejus fuisti* : et hoc non in abscondito, sed in *conspectu ejus*. Quod est dicere : Adeo aperto ducatu eam duxisti, ut hoc oculis aspiiceret, nam nubes eis apparetur in die, et columna in nocte (*Exod.* xiii, 21). Repetit autem quod dixit *plantasti eam*, ut addat : Dico quod *dux fuisti in conspectu ejus*, et *plantasti radices ejus*, id est *plantasti eam* firmiter in terra promissionis ; a similitudine arboris, cujus plantatio firmiter est, si cum radicibus plantetur, quam si sine radicibus. Et plantata implevit, id est occupavit ex toto terram promissionis. Vel *radices* dicit principes, eo quod cura sua plebem sustineant, sicut radix arborem ; qui firmiter in ea sunt plantati, ne vicinarum gen-

A tium principes eis prævalendo inde ipsos expellere possent : quorum plebs sustentata regimine terram implevit. Sive patres antiquos *radices* dicit, ex quorum semine filii processerunt, et terram impleverunt, sicut de radice pullulant rami.

Et adeo *terram implevit*, quod etiam *operuit montes umbra ejus*, id est copia ejus non solum occupavit planam terram, sed et montana Judææ, quæ erant ardua loca et inculta, a similitudine vineæ maximæ, et adeo in altum excreverunt, quod etiam *montes umbra ejus operuit* ; et *arbusta ejus operuerunt*, id est occupaverunt, *cedros Dei*, cura regiminis sui ; id est humiles de ea vinea suffulti fuerunt a plantis, a regibus scilicet et iudicibus, et prophetis, qui fuerunt cedri Dei ; sublimes scilicet adeo facti ut cedri, in sanctitate et sapientia et virtute, a similitudine vitium, quæ et arbusta dicuntur ; quæ **324**, ut fertiliores sint, a sublimibus arboribus sustentantur, quas operiunt. Non enim, pro sui debilitate, in altum excrecendo se sustinere possent. Ostendit quoque magnitudinem extensionis ipsius vineæ, cum addit : El ipsa vinea, a cedris sustentata, *extendit usque ad mare occidentale palmites suos*, id est generationes filiorum suorum, quæ palmites dicuntur, eo quod ex ipsa Judaica plebe prodierint, sicut ex arbutis vineæ palmites prodeunt : et usque ad flumen Euphraten extendit *propagines ejus*. Propagines autem et palmites pro eodem habet. Juxta quod legitur : « A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri (*Deut.* xi, 24). »

C Quia igitur hanc vineam adeo diligenter plantasti, et in tantum dilatasti, et sic cum ea misericorditer egisti : ut quid *destruxisti*, id est destrues, *maceriam ejus*, id est protectionem tuam ab ea abstulisti, quia muniebat, sicut a circumsposta maceria vinea munitur ? Ac si dicat : Cum eam adeo in tempore patrum quos plantasti dilexeris, mirum et conquerendum esse videtur, et non sine causa præcipua futurum, quod sic eam spernes ut protectionem tuam penitus ab ea auferas. Et quia maceriam ejus destrues, *vindemiant*, id est consumant eam non solum Christi cultores, sed etiam, quod ei gravior est, *omnes qui præterpredicantur viam*, id est infideles gentiles, scilicet qui transeunt Christum, nolentes ad eum accedere per doctrinam prædicatorum, qui Christus via est ad vitam. Ostendit autem partem vindemiantium, cum subdit : Dico quod vindemiant cum prætergredientes viam, et vere vindemiantur : nam *exterminavit eam*, id est destruet eam *aper de silva* procedens, Vespasianus scilicet, qui ferus erit et immundus sordibus vitiorum, sicut aper ferum animal est et sordidum. Vespasianus, scilicet, procedens de Roma, quæ bene dicta est silva, eo quod inculta fuit doctrina et hostili feritate plena, ad similitudinem silvæ, quæ multas habet arbores, et ferarum est habitatio. Et *ferus singularis depastus est eam* : Titus scilicet qui eadem similitudine dicitur *singularis*, qua et Vespasianus

pater ejus, depascetur, id est consumet eam: a similitudine herbæ quæ depascendo consumitur. Vespasianus siquidem totam Judæam devastavit, et multos Judæorum interfecit, et plures captivos duxit. Titus autem obsidione Hierusalem cepit et destruxit; et Judæorum multitudinem maximam interfecit, et reliquos captivitate dispersit. Vel sic versus iste legitur: Non solum autem gentiles eam consumunt qui prætergrediuntur viam, sed etiam exterminabit, id est destruet eam hic in virtutibus, aper, id est diabolus ferus et sordibus recedens de silva, scilicet de gentibus, quæ venient ad fidem, quæ ab eo nunc occupatæ, incultæ sunt ut silva, et in futuro ferus singularis, diabolus depascetur, id est consumet eam morte æterna; non sic ut ex toto consumatur, ut non sit, sed ut semper consumendo in tormentis maneat; a similitudine herbæ quæ depascitur et semper manet.

Orat autem pro parte hujus vineæ in fine mundi convertendæ, sic: Conquerimur de hoc quod sic vineam de Ægypto translata permissis vindemiari et exterminari, et licet sic eam permissas malis meritis suis in parte consumi, oramus tamen, o Deus virtutum cælestium, qui potes complere quod oramus, convertere de ira ad misericordiam, et hoc modo convertere: Respice scilicet de cælo cælorum Christo; et hoc modo de eo respice, scilicet vult, id est videre fac per fidem; et visita, id est sana a peccatis vineam istam, secundum partem fide et merito passionis Domini: a similitudine piissimi medicus, qui infirmum visitat et sanat. Vel, respice de cælo, id est de altitudine dispositionis tuæ; et postquam visitaveris perfecte, id est perfectam fac in virtutibus eam vineam in parte, quam plantavit, ut dictum est, dextera tua, id est potentia misericordiæ tuæ in terra promissionis; et hoc modo perfecte, scilicet fundando eam super Filium, id est super fidem et protectionem Christi Filii tui: quem

325 confirmasti, id est innocentia firmum facies; et hoc tibi, id est ad honorem tui. «Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus (I Cor. in, 11),» super quem quisquis fundatur, firmus est. Dico perfecte; et vere perficies: nam ab increpatione vultus tui, id est per occultam et interiore increpationem Filii tui, qui vultus tuus est, ut jam satis dictum est, peribunt incensa igni et suffossa, scilicet per hoc quod Filius increpabit eos interius, audiendo doctrinam prædicatorum peribunt in eis quæcunque erunt incensa, id est corrupta igne concupiscentiarum: et suffossa, id est latenter commissa per timorem. Scilicet in eis peribunt omnia quæ per incendium prævæ concupiscentiæ et per latibulum timoris commiserunt. His namque duobus modis peccatur: aut voluntate scilicet, aut timore. Per suffossa quidem, peccata quæ per timorem fiunt convenienter designantur, eo quod latenter committantur. Res quippe suffossa latet. Hoc versu interposito, ad annuntiationem salutis reliquiarum illius vineæ,

A ad orationem revertitur sic: Dico quod incensa et suffossa peribunt, per increpationem Filii; et ut hoc sit, o Deus Pater, fiat, id est veniat manus, id est potentia tua super virum dexterae tuæ, scilicet super Christum, qui erit vir dexterae, id est pietatis, tuæ, per ejus obedientiam mundo propitiaberis. Quod est dicere: De superna dispositione tua da ei potentiam debellandi diabolum. Quoniam autem per dexteram sæpe prosperitas accipitur, congrue per dexteram pietas Dei designatur. Quæ enim prosperitas major quam divinæ pietatis exhibitio? Exponit autem quis sit ille vir dexterae, cum addit: Et, id est fiat manus tua super filium hominis, Christum scilicet, quem confirmasti tibi, ut jam dictum est. Cum dicit, non hominum, sed hominis, id est Virginis, Judæorum partem deprimit, qui eum hominem solum ex hominæ genitum asseruerunt; et si eum confirmaveris, non discedimus a te, id est nostri conformes qui ejus temporis erunt, tibi per fidem ejus firmiter adhærentes, non discedent a te postea, neque metu neque occasione aliqua. Et hanc firmitatem a libero arbitrio non habebunt; sed ideo quia invocabimus, id est interius in conscientia sua vocabunt nomen tuum, quod est Dominus; scilicet per hoc firmitatem eis conferes, quia non solum ore te Dominum vocabunt, sed et cordis credulitate. Et quia invocabunt, vivificabis nos, id est vivificabis in anima nostri conformes. Vel vivificabis nos in futuro, et in corpore et in anima, vivificatione æterna. Et ut hoc sit, Domine Deus virtutum, converte nos, ostende faciem tuam, et salvi erimus. Hic versus ut superius exponitur; qui ideo ter ponitur, ut personarum Trinitas innuatur. Ac si dicat: Tu, Deus Pater, ostende faciem, et tu, Deus Verbum, ostende faciem, scilicet Dominicum hominem: et tu, Deus Spiritus, ostende faciem. Quia autem dicit Deus virtutum, pondus habet ac si dicat: Cum sis Deus virtutum, quis faciem tuam videre non optaret?

IN PSALMUM LXXX.

Psalmi octogesimi titulus: In finem pro torcularibus, quinta Sabbati, psalmus Asaph. Torcularibus quidem pluraliter ponit pro duabus Ecclesiis, Judæorum scilicet et gentium; quas in hoc psalmo alloquitur ad exultandum in vivificatione spiritus, et in mortificatione carnis, et ad prædicandum aliis aperte utramque admonens. Denotat autem Ecclesiam de Judæis, ubi ponit quod præceptum in Israel est; Ecclesiam vero de gentibus, ubi ponit, testimonium in Joseph. Utraque igitur Ecclesia torcular dicitur, ea similitudine quia, sicut in torculari vinum et acinum, ita in Ecclesia utraque boni et mali continentur. Boni quidem, et secundum sacramentorum participationem, et secundum virtutes et bonam operationem, Ecclesiae pars sunt; mali vero tantummodo secundum sacramentorum participationem, quia videlicet baptizantur et corpore Dominico communicantur. Bonos ergo utriusque Ecclesie in hujus psalmi principio fidelis Asaph post adventum Christi ad exultandum in psalmo et cithara et buccina ad-

horlatur, in propria persona ad eos agens. Cæterum A
326 postea, ut terribilior et auctorizabilior sit admonitio, ad malos agentem Deum introduxit, ipsos malos ad obediendum sibi adhortantem, et beneficia quæ jam eis contulit prætendentem, quorum occasione sibi eos obedire decet: ostendentem quoque quid continget sibi non obedientibus, quid vero obedientibus. Unde bene in titulo ponitur *pro torcularibus*, id est pro utilitate Ecclesiarum, quas hic alloquitur. Verba vero hujus tituli sic adaptantur: *Psalmus iste est Asaph*, id est Synagogæ fidelis pro torcularibus agens iste psalmus: torcularibus dico significatis per negotium quod contingit in quinta Sabbati. Quinta namque die creavit Deus ex aqua volatilia (*Gen. 1, 20*), ad Ecclesiæ figuram. Ita namque filios Ecclesiæ ex aqua baptismi recreat, B
 quos omnes sublimis in innocentia in baptismate facit ad modum volatiliū, licet ipsi postea se per vitia dejiciant. Idecirco itaque addit *quinta Sabbati*, ut determinet quæ torcularia hic accipiat, illa scilicet quæ designata sunt per negotium quod contingit quinta Sabbati, id est utramque Ecclesiam. Dico quod psalmus iste est Asaph. Asaph dico adhortantis ipsa torcularia *in finem*, id est in perfectionem bonitatis, partim quidem in sui persona adhortantis, partim autem in persona Dei; vel adhortantis *in finem*, id est in conformitatem Christi finis prophetiæ et legis, scilicet ut exemplo ejus exsultent in psalmo, et cithara, et buccina.

Eexultate Deo adjutori nostri. Ac si dicat: Vos C
 boni Ecclesiæ utriusque filii, nolite in terrenis exsultare, sed potius ad honorem Dei exsultate, in his videlicet quæ ad Deum pertinent. Et nolite timere, cum sitis per vos insufficientes ad exsultandum; nam ipse est adjutor noster, qui vos ad exsultandum adjuvabit. Et non parum exsultetis; sed jubilate, id est intentione interioris lætitiæ, quæ verbis non potest explicari, *jubilare Deo Jacob*, scilicet Deo cui jubilandum est, qui Deus est non segnum, sed *Jacob*, id est viriliter luctantium, scilicet quem Jacob Deum reputat, quicumque neget, et qui Deus vester erit, si Jacob fueritis. Et ecce in quibus hortor vos exsultare; scilicet exsultanter *sonite a Deo psalmum*, quem per vos habere non potestis, scilicet spiritus vivificationem in innocentia et virtutibus quæ a superiori Dei clementia dantur, ideoque per psalmum accipiuntur. Psalmus enim est melos quod fit in psalterio, ex superiori resonans. Et ut psalmum sumere mereamini, *dante Deo tympanum*, id est carnis mortificationem, quæ per tympanum merito accipitur, quod corio mortui animalis supervestitur. Quod est dicere: Ad honorem Dei mortificate carnem jejuniis et vigiliis; nam *psalterium*, id est spiritus vivificatus, est *juvendum Deo*, id est valde delectabile, *cum cithara*, id est cum mortificatione carnis, quæ per citharam intelligitur, quæ ex inferiori sonat. Ac si diceret: Jucundum est Deo ut mortificando carnem spiritus vester vivificetur; ideoque in hoc decet vos exsultare; et exsultanter

quoque *buccinate tuba*, id est resonare aperta prædicatione, quæ per tubam designatur, eo quod tubæ sonitus sit manifestus. Vos dico existentes in *neomenia*, id est in renovatione lunæ, scilicet in renovatione humanitatis vestræ per baptismum; quæ bene luna dicitur, eo quod multis anxietatibus sæpius ad modum lunæ deficiat. Quod est dicere: Cum jam per baptismum humanitas vestra renovata sit, quæ per Adam in vetustatem deciderat, hanc renovationem non renovatis aperte prædicare, ut ad hanc accedant. Quod præsignatum est priori populo, qui in renovatione lunæ septimi mensis tuba clangere præcipiebatur. Neomenia quippe, *lunæ renovatio*, interpretatur. Dico quod jam estis in *neomenia scilicet in insigni die*, id est in nobilissima claritate *solemnitatis*, id est feriationis *vestræ*. Quod est dicere: Quæ neomenia vestra nihil aliud est, quam nobilissima et præcipua claritas fidei et intelligentiæ, per quam ab omni opere malo feriatis. Quod per Judæos præfiguratum est, qui in insigni et solemnī die neomeniæ feriabant ab omni servili opere. Dico exsultate, psalmum sumendo, et tympanum dando et buccinando.

327 Et hoc complere decet vos, *quia præceptum in Israel est*, id est in Ecclesia de Judæis, quæ jure dicitur Israel, eo quod sublimior in contemplatione Dei sit, quam Ecclesia ex gentibus; et hoc præceptum est *judicium*, id est justum. Judicium quippe dicitur, quasi *jure dictum*. Unde quoties alicubi judicium ponitur, neque falsum vel aliquid tale additur: idem est ac si justum poneretur. Et hoc præceptum justum *Deo Jacob*, id est strenue luctantium, est ascribendum. Ac si diceret: Si ab apostolis vel a cæteris prælatis esset præceptum, esset utique faciendum. Quanto magis ergo cum a Deo Jacob præcipiatur? Non solum autem est in *Israel præceptum*, sed et illud *testimonium*, id est illud præceptum quod testatur obedientibus salutem, et non obedientibus mortem *posuit Deus in Joseph*, id est firmite statuit in Ecclesia gentilis populi, qui Joseph dicitur, eo quod sit ad augmentum additus. Joseph quippe *augmentum* interpretatur. Et tunc quidem *cum per fidem et baptismatis ablutionem exiret de terra Ægypti*, id est de terrenitate afflictionis et tenebrarum ignorantia, *audivit* ab inspiranti interiorius sapientia, hanc *linguam quam non noverat*, scilicet hoc præceptum quod non ulterius audiverat. Quia lingua præcipitur, lingua pro præcepto ponitur. Ac si dicat: Dum in Ægypto afflictionis et ignorantia fuit, nunquam ut exsultaret in psalmo et tympano et tuba ei præceptum fuit, sed postquam Ægyptum exiit, hoc a Domino præceptum accepit. Quod equidem per Judaicum populum præsensum est, qui, dum in Ægypto fuit, nunquam a Domino legem accepit. At ubi, Ægyptum exiens, Rubrum mare transiit, lex ei a Domino data est. Ægyptus sane, *afflictio* vel *tenebræ* dicitur. Per hoc igitur instrumr, nulli præceptum hoc esse prædicandum, donec, Ægyptum relinquendo, baptismatis unda sit renatus. Dico *dum exiret de terra Ægypti*; et necesse erat ut inde eum

exire faceret, nam per hunc exitum *divertit dorsum*, id est conscientiam ejus ab oneribus peccatorum; scilicet cum, in Ægypto infidelitatis existens, peccatorum, sarcinis premeretur ejus conscientia, ad similitudinem dorsi quod gravatur mole nimia, Ægyptum exiens, ab oneribus illis per baptismi regenerationem liberatus est. Quod per populum Israel premonstratum est, qui, Ægyptum exiens, et mare Rubrum transiens, et pondere servitutis Ægyptiorum ereptus est. Oportuit autem ut ab oneribus dorsum ejus diverteret; nam dum in Ægypto fuit gentilis populus, manus, id est opera ejus servierunt diabolo in *cophino*, id est in impletione cophini, scilicet in hoc quod seipsum, qui cophinus erant diaboli, paleis et luto implebant, id est malis operibus; quæ bene dicuntur paleæ et lutum, eo quod sordida sunt ad modum luti, et habilia ad comburendum æterno igne more palearum; ex quibus paleis et luto, semetipsos diaboli civitatem ædificarent. Hoc autem in Israelitico populo contigit ad figuram, qui, in Ægypto manens, in cophino Pharaoni servivit, implendo videlicet cophinus paleis et luto, et dorso deferens, ut, lateribus ex his factis, inde Pharaoni civitatem construeret.

Exhortatione itaque ad malos facta, malos etiam adhortantem Deum sic introducit: Dico quod *Deus posuit illud testimonium in Joseph*, Deus, dico sic, adhortans vos, o perversi utriusque Ecclesie filii. *Audi, populus meus*, id est tu perversorum collectio, quæ populus meus esse deberes, cum in baptisate obedientiam mihi promiseris, *audi* quod præcipio, sic scilicet *audi* ut assentias. Et sic me quidem audire debes, cum hæc beneficia tibi contulerim: scilicet *invocasti*, id est orasti me jam ad fidem conversa in die, id est in tempore *tribulationis* ante baptismum, scilicet cum jam notitiam haberes fidei, et tamen pro peccatorum conscientia interius tribulationem nimiam patereris, ut ex hac tribulatione te liberarem; *et liberavi* te ab ea. Et postea *exaudivi* te orantem in *abscondito tempestatis*, id est in tempore absconditæ tribulationis; scilicet, cum post baptismum occulta suggestio suboriens ex prava consuetudine præteritorum vitiorum, interius et invisibiliter, ad modum sævissimæ **328** tempestatis inquietaret, et ad eadem vitia reflectere conaretur, ut inde te eriperem orasti, ne tibi prævaleret, et a me exauditus es. Quia vero non determinaverat quomodo eum a priori tribulatione, scilicet a peccatorum conscientia liberaverit, determinat hoc, cum addit: Antea quam de abscondito tempestatis te liberarem, *probavi* te *apud aquam Contradictionis*, id est te probum et mundum a peccatis feci in aqua Contradictionis, scilicet in aqua baptismatis, qui male vivendo contradicis, non agens quod in ea mihi promististi, et faciens irritam peccando iterum gratiam remissionis quam in ea percepisti. Ergo quia hæc beneficia tibi contuli, *audi* me secundum assensum, tu qui debes esse *populus meus*, et *contestabor* te, id est certum te faciam testimonio auxilii mei, o Israel, tu popule, qui Israel esse debes. Vel *contestabor* te, id est testimonio Scri-

pturarum comprobabo tibi quatenus, si audieris me sic ut assentias, *non erit in te Deus recens*, neque adorabis, id est veneraberis *Deum alienum*; scilicet non habebis in te vitium aliquod, quod adorando, id est obediendo et ipsi satisfaciendo, Deum tibi facias; quod recens quidem est, et a ratione tua alienum. Quod est ac si dicat: Si mihi assensum adhibueris, adjuvabo te, ne vitium aliquod tibi dominetur, quod ut Deum adores et excolas. Et vere alienum est ut alium colas et adores præter me.

Ego enim solus, qui tibi loquor, *sunt Dominus Deus tuus*, qui *eduxi* te de terra Ægypti, scilicet de terrenale afflictionis et tenebrarum, in quam per Adam deveneras. Ergo quia tantum beneficium tibi impendi, *dilata os tuum*, id est amplifica bene desiderando *cor tuum*, et *implebo illud* virtutibus, a similitudine pulli esurientis, qui dilatatur os ut a parente cibo repleatur. Cibus quippe animæ, virtutes sunt. Quasi dicat: Non solummodo vitia fugias, sed etiam nimis virtutes desidera, quibus a me repleberis. Exhortatione ad malos facta, quoniam videt eos eam non suscepuros, apostropham ad auditores facit, ostendens quid inde malis eveniet, quoniam inobedientes sunt, et quid etiam assensui fuissent, si obediennes existissent. Et hoc ideo facit, ut ipsos auditores et inobedientium damnationum ostendendo ab obedientia retrahat et eorumdem utilitatem narrando, quam habuissent si obediennes exstitissent, ad obedientiam attrahat. Dixi, o auditores, quod si *populus meus* audierit me, *non erit in eo Deus recens*. Et *populus meus* non *audire* assentiendo *vocem meam*, quam ipsi feci, non verbis, sed occulta inspiratione, dans ei rationem per quam a se vitia remota non coleret. Quæ quidem colit et adoratur, quod alienum est. Et dixi ut dilataret bene desiderando os cordis, ut virtutibus illud adimplerem, et *Israel non intendit*, id est non fecit intentionem mihi, ut os intense dilataret sicut præcepi; et ideo *dimisi* eos qui Israel esse deberent, et voluerint *secundum desideria cordis eorum* ire. Ac si dicat: Prius eos coercui piis verberibus, ne per illicita desideria diffunderent. Sed quia vidi hanc castigationem infructuosam esse, *dimisi* eos ire secundum quod pravum cor eorum desiderabat. Et quia *dimisi*, non ulterius eos coercens, *ibunt* de malo in pejus, persistentes in *adventu* iniquitatibus suis, id est in malis operibus quæ ipsi adinvenerunt, non ex Deo habuerunt.

Cæterum si ille qui *populus meus* esse deberet, *audisset* me per assensum, ut Deum alienum non adorasset, scilicet vitio nulli deservisset, et qui *Israel* esse deberet, si *in vris*, id est in præceptis meis ambulasset, non motu corporis, sed desiderio animi scilicet ut os cordis dilatasset, et virtutes a me sibi dari desiderasset, *pro nihilo*, id est leviter, sine labore, quod mihi quidem esset pro nihilo, *inimicos eorum* interiores humiliasset, scilicet, vitiorum eis dominantium potestatem depressissem et evacuassem, ne non eis insultarent. Dico humiliasset, et hoc forsitan, non quidem forsitan quantum ad me qui omnipotens sum sed quantum ad eorum dubitationem; dubitant enim

an hoc possem facere. *Et misissem super 329* *tribulantes eos, scilicet super vitia, manum meam, scilicet potentiam depressionis meae. Idem autem est, inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes misissem manum meam. Sed dum dicit tribulantes, notat aliud ad execrationem vitiorum, scilicet quod non solummodo inimicantur, sed et tribulant; unde fugienda sunt.*

Notandum quod cum Christum introducit ad malos agentem, quos tamen scit castigationem suam non suscepturos, et eis compatiensem, instruit quod malis compati debemus; et licet adhortationem spernant, tamen eos admonere debemus, ut animas nostras salvemus, cum Dominus per prophetam testetur: « Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (*Ezech. iii, 18*). » Postquam Deum ad malos agentem introduxit fidelis Asaph, apostropham ad auditores faciens, ut a conformitate malorum retrahat, ostendit quod jure mali damnantur, quia mendaces in promissione sua sunt. Ostendi, o auditores, quod Dominus malos adhortatus est, dicens: *Audi populus, etc.; et inimici Domini, qui populus ejus esse debent, e contrario mentiti sunt, non complentes quod in baptismo promiserunt, scilicet quod, vitiis abjectis, Deo obedirent. Dico quoniam mentiti sunt, et hoc ei, id est ita quod ipse mendacium eorum non ignorat, sed ei apertum est. Et ideo tempus ultionis eorum erit in saecula aeterna, post hoc saeculum ventura; vel tempus, id est defectus eorum in tormentis, erit usque in saecula aeterna. Tempus pro defectu ponitur, quia tempus defectorium est et cito transitorium. Et merito deficient in saecula; nam illi nolunt obedire, cum haec eis beneficia contulerit scilicet. Et cibavit eos ex adipe frumenti, id est ex frumento animas impinguante, scilicet ex sacramento corporis sui, quod animas impingat, ut frumentum corpora, et saturavit illos melle procedente de petra, scilicet, de dulcedine sapientiae, de Christo videlicet, qui petra firmissima est, prodeunte*

IN PSALMUM LXXXI.

Titulus octogesimi primi : *Psalmus Asaph.* Non quod hic Asaph loquatur, sed quia Propheta increpative agens ad infidelem Asaph, id est collectionem quae non cognovit tempus visitationis suae, Christum, quem hominem purum mentita est, Deum esse confirmat. Adhortatur quoque majores ad bene de eo judicandum, et minores ad eum eripiendum; et per hoc nos instruit, etiam non salvandos pietatis studio corrigere; cum illos quos praevidet a peccato non esse revocandos, ex nimia tamen affectione conatur a peccato, castigando, retrahere. Agit quoque de justa infidelis Asaph perditione, et de gentium ad fidem conversione.

Deus stetit in Synagoga eorum. Quasi dicat: Vos increduli Judei, Christum purum hominem esse dicetis, sed ipse stabit *Deus in Synagoga eorum*, id est constabit Synagoga fidelium, quos ipse deus faciet per gratiam, eum Deum esse, non hominem

purum. Et non erit Deus per gratiam, sicut ceteri homines fideles, licet homo sit. *In medio autem, id est sed ipse stans in medio, id est in aperto, scilicet existens homo visibilis, judicat deos, id est discernet fideles per eum deificatos, secundum diversa dona spiritus quae eis distribuet, et secundum diversa, ut alios quidem evangelistas, alios alterius modi praelatos faciat. Et per hoc innuit quod Deus erit naturaliter. Non enim Deos discernere posset, nisi in natura Deus existeret. Ergo quia Deus erit, et adeo potens quod deos judicabit, o principes Judaeorum, usquequo judicatis, id est judicabitis, iniquitatem? ac si dicat: Judicavistis iniquitatem in interfectione prophetarum, et usquequo, id est usque ad quem modum judicabitis iniquitatem? judicabitis adeo iniquitatem, ut eum qui fideliem Deus est dignum morte judicetis? Et vos, minores, usquequo sumitis facies peccatorum, id est usque ad quem modum sumitis conformitatem principum, antonomastice peccatorum? Ac si dicat: Conformes affecti fuistis principum in consentiendo eorum judicio de nece prophetarum, eritis etiam conformes in consentiendo eis de morte Christi? Nolite, vos principes, iniquitatem judicare, sed judicate egeno et pupillo, id est judicium justum facite ad honorem Christi, qui pro vobis erit egenus (cum sit tamen Deus excelsus), et pupillus, id est humilis et sine adjutorio, ut pupillus. Exponit autem quomodo ei judicent, cum subjungit: Dico judicate, et hoc modo quidem judicate: scilicet *justificale humilem et pauperem*, id est non peccatorem; sed justum eum reputate, qui pro vobis pauper et humilis esse non negliget. Humilis hic idem est quod et pupillus, et pauper idem quod egenus. Quia si principes, nolentes eum justificare, maluerint in mortem condemnare, vos saltem, plebs, eripite vi quadam ipsum pro vobis *pauperem*; et si vi non facitis hoc, liberate vel pretio vel aliquo alio modo illum *egenum de manu peccatoris*, scilicet potestate collectionis principum, qui peccatores sunt antonomastice, ne facultatem habeant dandi eum in mortem.*

Ostendit autem ad auditorum correctionem eorum incredulitatis obstinationem, sic: Ego dico quod ipse Deus stabit, et deos judicabit. Hoc autem *nesciunt*, id est nescient minores, incredulitate sua excusandi: *neque intellexerunt*, id est neque intelligent hoc principes, qui hujusce rei intellectum habere debent, investigatione et testimonio Scripturarum et ideo *in tenebris ambulat*, scilicet in tenebris ignorantiae suae Deus eos permittet perseverare, ut de malo ambulant in pejus. In loco vero eorum *moventur* ad fidem *omnia fundamenta terrae*, id est omnismodi principes terrenorum, qui eos cura sua sustinent, ideoque fundamenta dicuntur. Vel *moventur* ad fidem omnismodi fundamenta terrae, id est fundantes spem et desiderium suum in terrenis. Revertitur autem ad exhortationem suam, cum sic addit: Dico *justificale humilem et pauperem*, et utile quidem est hoc facere. Et ipsi nescient neque

intelligent *ego* tamen qui Propheta sum, cui credendum est *dixi*, et dico illis? *Dii estis*, id est dii eritis vos, minores; deificati scilicet, ut immortales sitis et impassibiles si hoc feceritis. *Vos autem* minores, qui facere negligetis, *moriemini* morte animæ hic, et morte corporis in futuro, decepti a maioribus quibus ignoranter consentitis: *sicut homines* primi mortui sunt, decepti a diabolo, Adam videlicet et Eva, qui noluerunt per obedientiam deificari, a qua tamen morte post longum tempus liberandi sunt per Christum, quia pœnituerunt. Et vos, majores, quia iniquitatem judicatis, cadetis in damnationem non decepti sed scienter peccantes, *sicut* diabolus, prius existens *unus de principibus* spiritibus cœli, cecidit in damnationem, non deceptus sed scienter peccans.

Et ut hoc sit, quod isti moriantur et cadant et fundamenta terræ moveantur ad fidem. *Surge, Deus, Christe*, a morte, qui resurrecturus es secundum quod homo, et *judica*, id est juste damna terram, terrenos scilicet, id est Judæos qui te in mortem dabunt timore terræ amittendæ; et ideo *surge, quoniam*, postquam surrexeris, *tu hæreditabis in omnibus gentibus*, id est omnimodi gentes ad fidem conversæ hæreditas tua erunt, Judæis repulsis. Unde testatur Apostolus: «Contigit cæcitas in Israel ex parte, ut plenitudo gentium intraret (Rom. n, 25).» Totus igitur iste psalmus, in persona Prophetæ expositus, potest etiam hoc modo legi, si in primo et in ultimo versu tamen Propheta in sui persona agens, per cæteros sex medios Christum Judæos increpantem inducit, ita tamen ut non multum sententia mutetur. Et hoc sic dicitur: Dico quod Deus Christus stabit in Synagoga deorum, et in medio stans deos dijudicabit, dicens ipse Christus: *Usquequo* vos, majores, *judicatis iniquitatem*? Judicatis usque in tantum, ut me dignum morte dicatis? Et vos, minores, *usquequo facietis*, id est conformitates, *peccatorum* majorum scilicet, *sunitis*? *Sunitis* usque intantum, ut eis de morte mea consentiatis, qui jam in morte prophetarum consensusis? **331** nolite vos, majores, judicare iniquitatem; sed *judicate* illud quod mihi *egeno* et *pupillo* pro vobis sit ad honorem, scilicet *justificate*, id est justum reputate me *humilem* et *pauperem*. Quod si facere noluerint majores, vos, minores, *eripite* vi me *pauperem*; etsi non vi, *liberate* vel pretio vel quolibet modo me *egenum* de manu peccatoris populi principum. Facit apostropham ad auditores, ut eorum majorum et minorum duritiam ostendat, sic: Dixi minoribus: *usquequo sunitis facies*? et *eripite* me de manu peccatoris; et ipsi nescierunt, quod eis dixi scilicet, sed male fecerunt. Et dixi majoribus, *usquequo judicatis iniquitatem*? neque ipsi intellexerunt se judicare iniquitatem, cum hoc investigatione Scripturarum intelligere deberent. Ideoque in tenebris ignorantie *ambulant*, id est perseverant, ut magis et magis exæcentur; et in loco eorum *movebuntur* ad fidem *omnia fundamenta terræ*. Hoc, ut superius, dupliciter exponitur: Et quia *fundamenta* ad fidem

A movebuntur, ego, qui Deus et omnipotens sum, ejus velle est facere, *dixi*, id est cum Patre disposui, *eos* fundamenta, quia ad fidem movebimini; *estis dii*, id est eritis immortales et impassibiles, ut dii, et eritis omnes per me adoptivi *fili Excelsi*, id est Patris omnipotentis. *Vos autem*, minores de Judæis, quia nescientes estis, *moriemini* in æternum, existentes scilicet *sicut homines*, id est Adam et Eva, videlicet a maioribus decepti, sicut Adam et Eva decepti sunt a diabolo; et vos, majores, a nullo decepti *cadetis* de hac prosperitate in qua floretis, quia per superbiam nolulistis intelligere; *sicut* diabolus, *unus* prius de principibus celestibus spiritibus, non deceptus ab aliquo, cecidit cum angelis suis de sublimitate cœlestis gloriæ per extollentiam arrogantiae suæ. Postquam Christum loquentem introduxit, in sua persona Propheta agit, apostropham ad eum faciens, sic: Dicis quod fundamenta ad finem mota dii erunt et filii Excelsi, et infideles Judæi morientur et cadent, et ut hoc sit, *surge, Deus Christe*, a morte, quem secundum humanitatem in mortem dabunt, et surgens *judica terram*, id est juste damna terrenos Judæos. Scilicet posset objici: Si Judæos damnaverit, qui ejus notitiam habent, in quibus postea regnabit? Ad quam objectionem sic respondet: Non ideo dimittas eos judicare, ut carere putes talibus qui sint hæreditarium regnum tuum; *quoniam* his judicatis, tu, qui hæreditas in Judæis, *hæreditabis in omnibus*, id est in omnimodi gentibus ad fidem conversis. Hoc autem prædicit ad instructionem fidei gentium, non ad hoc ut instruat Christum in quibus sit hæreditatus post dejectionem Judæorum.

IN PSALMUM LXXXII.

Titulus octogesimi secundi: *Canticum psalmi Asaph*. Quod sic exponitur: Istud *canticum psalmi*, id est iste tractatus, qui dicitur *canticum psalmi*, est *Asaph*, id est fidelium congregationi quæ fuit ante adventum Christi; quæ prævidens per Spiritum sanctum tribulationes in ecclesia futuras, et a falsis Christianis et hæreticis et infidelibus inferendas, eas ad utilitatem fidelium passurorum prædicit, et a quibus inferentur ostendit. Minus enim lædunt jacula quæ, prævidentur quam quæ subito feriunt. Ideoque ut constanter in ipsis tribulationibus existant, eas prædicit. Orat quoque de remuneratione illorum qui eas patientur, et concessive etiam agit de dejectione adversariorum et hic et in futuro. Et orat pro parte quorundam ex ipsis adversariis qui salvandi sunt; et per hoc nos instruit orare pro inimicis. Juxta quod Dominus in Evangelio dicit: «Orate pro persequentibus et calumniantibus vos (Luc. vi, 28).» Dicitur autem psalmus iste *canticum psalmi*, eo quod hic, licet breviter, agit de canticum psalmi, id est de jucunda remuneratione bonæ operationis fidelium, pro qua fidelis Asaph orat, ubi dicit: *Ne taceas, Deus*, a remuneratione eorum in futuro. De bona operatione non ita plane igitur, **332** nisi quod ubi dicit, *adversus sanctos tuos*, eos innuit esse bene operaturos. Non enim sancti recte

dicerentur, nisi bene operarentur. Tribulationes tamen ipsorum, quas enarrat, possunt congrue dici bonæ operationes. Quis enim dicendus est rectius bene operari, quam qui non fugit pro Christo tribulari.

Dens, quis similis erit tibi? nullus. Per hanc interrogationem innuit tristitiam quam habet de quibusdam qui se Christo præferent, tribulando servos ejus; de quorum perditione agit statim concessive, ac siciponat: Sunt multi qui se tibi præferent tormentando tuos, et se tibi æquiparabunt, ut reputent se non pendere ex te, sicut tu ex eis non pendes, sed tamen nullus eorum erit similis tibi. Vel hanc interrogationem quasi admirative ponit, ut innuat magnam esse potentiam. Ac si dicat: *Deus*, Christe, quem impotentem adversarii tui reputabunt, eo quod non statim tuos remuneras, nec adversarios punis: *quis tamen erit similis tibi*, id est adeo omnipotens ut tu? nullus. Ergo, quoniam adeo potens es quod tibi nemo potest as similari, tu qui modo taces a remuneratione tuorum, scilicet non remunerando eos in præsentia, prout merentur, *ne taceas* in futuro, sed remunera. *Ne quoque comescaris, Deus*, in futuro ab adversariorum vindicta, qui hic comesceris sola clementia. Posset queriquare hoc dicat, cum nondum sit aliquis qui ipsi adversetur? Ad quod respondet sic: Ideo dico *neque comescaris, quoniam ecce* in præsentia non diu morabitur, *quod inimici tui sonuerunt*, id est sonabunt, scilicet illi qui tibi inimicabuntur, in persecutione tuorum sonabunt, id est irrationabiliter frement adversus tuos contradicendo eis, a similitudine inanimatorum, ex quorum collisione fit sonitus. Et non solum sonabunt contradicendo; sed et qui *oderunt te*, id est inimici qui te odio habebunt, *extulerunt caput*, id est extolent contra te mentem. Et exponit quomodo extollent: hoc modo scilicet extollent caput, *quoniam malignaverunt consilium super populum tuum*, scilicet malignum consilium inierunt, id est iniunctis verbis ut opprimant populum tuum, et non qualemcumque populum; sed et *cogitaverunt adversus sanctos tuos*, id est cogitabant tale quid quod noceat servitibus corporaliter. *Dixerunt enim*, id est dicent, scilicet, sic secum disponunt, dicendo unus ad alterum:

Venite et disperdamus eos de gente. Ac si dicat: Ipsi fideles sunt gentes, id est maxima multitudo, sed promoveamur in eos, et disperdamus de gente auferendo, id est diminuat eos *ut non sint gentes*, id est multitudo, et usque adeo disperdamus, quod non memoretur nomen Israel ultra, id est adeo eos destruamus, quod nec etiam ulterius mentio fiat nominis eorum, qui se Israel esse dicunt. Diceret aliquis: Unde erit tanta fiducia nomen Israel exstinguendi? Ad quod respondet: Inde est eis fiducia nomen Israel exstinguendi, *quoniam hoc cogitaverunt unanimiter*, id est cogitabant una mala voluntate; et non solum cogitabant, sed *simul*, id est in uno animo *adversum te* existentes, scilicet tibi contrarii *disposuerunt*, id est disponent inter se testa-

mentum hoc, id est hoc firmissimum pactum, ut tuos disperdant, *tabernaculo*, id est transitorie et pronæ ad casum multitudines *Idumæorum*, id est terrenorum et sanguineorum, scilicet multitudines falsorum Christianorum, id est qui, licet sint ecclesiasticis initiati sacramentis, tamen terreni sunt, id est omni modo terrenis inhiantes, et crudeles contra bonos, sicut ille crudelis est qui proximi sanguinem effundit; et *Ismaelitæ* disponent *adversum te*, id est illi iidem Christiani, qui, cum Deo promiserant obedientiam, Ismaelitæ tamen sunt, id est sibi obediens in omnibus obsecnis voluntatibus suis. Idumæi quidem **333** *sanguinei* vel *terreni*, Ismaelitæ vero *sibi obediens* interpretantur, Ismaelita tamen obediens Deo dicitur; Ismaelitæ, dico, qui erunt *Moab*, id est non tantummodo sibi obediens; sed etiam sunt populus *exlex*, id est sine lege præceptorum Dei; vel ex patre diabolo per infidelitatem geniti; vel a *Patre* Deo separati, scilicet recedentes ab eo per infidelitatem, qui filii noluerunt esse per fidem; Moab quippe *exlex*, vel *ex Patre* interpretatur.

Et *Agareni* disponent *adversum te*; hæretici scilicet, qui, licet per baptismum regenerati, se tamen per hæreses a fide faciunt alienos. Agareni quidem interpretantur *proselyti*; proselyti vero, idem quod est alieni. Et *Gebal* disponent *adversum te* scilicet populus hypocritarum, « qui veniunt in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (Matth. vii, 15). » *Gebal vallis vana* dicitur. Unde per *Gebal* hypocritæ denotantur; qui, cum vani sint et superbi, se faciunt valles, id est humiles. Et *Ammon* disponent *adversum te*, id est *populus turbidus*, scilicet principes hæreticorum qui sunt turbidi, et turbidam doctrinam et obscenam propinantes. Et *Amalech* disponent, id est populus lambens, scilicet Simoniaci, qui lambentes sunt, id est per pecuniam et ambitionem Ecclesiastica dogmata, quasi cum ingluvie amplectentes. Amalech quidem interpretatur *lingens vel lambens*. Et *alienigenæ* disponent, Philisthæi quidem; quia semper existentes Judæis adversarii, hoc appellativum nomen, quod est alienigenæ, quasi proprium sunt sortiti. Deum igitur *alienigenæ* ponit, idem est ac si poneret *Philisthæi*. Per Philisthæos autem, qui *potione cadentes* interpretantur, illi falsi Christiani bonorum adversarii accipiuntur, qui obscena potione luxuriæ nimis inbuti, a bonorum consortio cadunt, et eis omnimodo adversantur. Dico quod omnes isti, licet sacramentis Ecclesiasticis initiati, scilicet falsi Christiani, et hypocritæ, et hæretici disponent *testamentum adversum te*: ipsi dico concordēs in hoc cum *habitantibus Tyrum*, id est cum habitantibus in Tyro, id est in angustia, scilicet cum infidelibus qui in hoc perseverant ut omnino bonos angustient. Tyrus autem alio vocabulo dicitur *sor*. Sor quippe *angustia* dicitur. Unde cum Tyrum ponat, idem est ac si diceret *Sor*. Dico quod et infideles et falsi Christiani, et hypocritæ et hæretici, dispo-

non *testamentum adversum te*: Et vero disponet. A

Etenim Assur, id est diabolus, *venit*, id est venit cum illis omnibus, per pravas suggestiones, ut eos hoc disponere faciat. Diabolus quidem bene dicitur Assur, id est *diligens vel deprimens*, vel *elatus*; illos enim quos decipit, ad mortem dirigit, id est recta via per peccata ducit, et bonos per instantiam malorum operum deprimit, et se semper contra Deum arroganter extollit. Qui diabolus per Nabuchodonosor præfiguratus est, qui ad historiam multitudinem gentium ad opprimendum Hierusalem adduxit; quietiam Nabuchodonosor Assur genere fuisse dicitur. Et illi omnes *facti sunt*, id est fient in *adjutorium filiis Lot*, id est filiis declinationis: Lot enim *declinatio* dicitur. Unde per filios Lot, maligni spiritus intelliguntur, qui, cum primum speciales filii fuissent, a Deo per arrogantiam declinaverunt; qui, quoniam per se bonos persequi nequeunt, iniquos omnes sibi in adjutorium adiungunt, quorum officio multimode illos affligunt. Concessive autem agit de perditione illorum adversariorum qui erunt ecclesiastici initiati sacramentis, sic: Ergo quia Moab et cæteri disponet *adversum te*, *fac illis sicut Madian*, id est utpote illis qui sunt Madian, id est *declinantes iudicium*, scilicet falsi Christiani et hæretici, qui reputatione sua declinant iudicium futurum, scilicet non timent ut tu justo iudicio

damnes eos in futuro, et *Sisaræ*, id est utpote illis qui sunt Sisaræ, id est *equi visio* vel *exclusio gaudii*, scilicet videntes in cognitione sua semper equum, id est luxuriam vel bellum contradictionis contra bonos, quod utrumque per equum intelligitur, qui luxuriosum animal est et bello aptum, et qui male vivendo excludat a se gaudium æternum. Et *fac illis Jabin*, id est damna, utpote illis qui sunt *Jabin*, id est *intellectus vel sapiens*: scilicet qui se reputant subtiliter intelligentes, cum erronei sint et sapientes solummodo carnalia. Hoc quidem hæreticis convenit. *Sicut Madian et Sisaræ, et Jabin* dico, existentibus in *torrente*, id est nimia abundantia Cisson, id est *duritiæ*, scilicet qui abundanter sunt in perfidia indurati. Torrens vero pro abundantia ponitur, eo quod aquis nimium exuberet. Dico quod initiatis sacramentis concedo ut facias sicut faciendum est, de quorum damnatione non est omnino constans, eo quod fideles esse videantur; de damnatione vero infidelium non oportet me concessive agere, cum jam in manifesto sit. Ipsi namque in *Endor* existentes, *disperierunt*, scilicet existentes solummodo in *fonte generationis* et nolentes esse in fonte generationis, id est in carnalitate sua scilicet, in qua generati sunt, ideoque dicitur fons, id est origo generationis, et nolentes pervenire ad baptismum, quod fons est salutaris regenerationis, disperibunt, id est omnino peribunt. Et quavis omnino pareant, non tamen videri debent inutiliter esse nascituri. Nam *facti sunt ut stercus terræ*, id est comparabiles stercore, fimo scilicet super terram disperso: qui, licet in se fetidus sit,

tamen humum impingat et fertilem facit. Sic et infideles in se fetentes et sordidi, bonos tamen, quos affligunt, per tribulationes in bonis operibus fertiles faciunt, et divina gratia impinguatos.

Interposita divisione damnationis et salutis, revertitur ad concessionem damnationis eorum qui sacris Christianis sunt initiati, sic: Dico *fac falsis Christianis sicut Madian et Sisaræ*. Principes autem eorum *pone sicut Oreb*, et *Zeb et Zebee, et Salmanna*, id est illos qui eos excitant ad errorem et ad bonorum oppressionem, *pone in damnationem sicut Oreb*, id est utpote illos qui sunt Oreb, id est *siccitas velut corvus* vel *foramen*, scilicet qui sunt sicci a gratiæ spiritualis rore; et aliorum bona nituntur exsiccare, et nigri in peccatis in modum corvi; et foramen serpentis, id est caverna serpentis, scilicet in quibus habitat diabolus qui antonomastice serpens venenifer dicitur. Ac per quos etiam sibilat et pungit, dum eorum linguæ officio perfidiam et erroris venenum aliis ingerit, a similitudine serpentis, qui in foraminibus et cavernis habitans, inde sibilat, et accedentes ad se pungit, et eis venenum ingerit. Hoc autem hæreticis convenit. Et *sicut Zeb*, id est, utpote illos qui sunt Zeb, id est *lupus*; devorantes alios tribulando, ad modum lupi. Et hoc infidelibus convenit, et qui sunt *Zebee*, id est *victima lupi*, scilicet, qui per opera mala diabolo sacrificant, et alios sacrificare cupiunt, qui lupus rapax antonomastice dicitur. Hoc vero congruit falsis Christianis, et qui sunt *Salmanna*, id est *umbra commotionis vel consummati*, scilicet qui sunt faciles ad hoc ut ad omne malum commoveantur, ut umbra quæ ad modum solis movetur, et qui sunt umbra, id est obumbrati cæcitate, et in malitia consummati, id est perfecti. Adjungit etiam causam quare de eorum dejectione sic concessive agat. Dico *pone in damnationem principes, omnes principes eorum*, inquam, *qui dixerunt*, id est qui dicent scilicet voce, quidam autem mala affectione, quidam vero dixerunt ipsa persecutione: *hærebite*, id est hæreditario modo, *possideamus in dominio nostro sanctuarium Dei*, id est sanctum populum Dei, scilicet ita possideamus et ad libitum nostrum excolamus populum Dei, ceu quilibet **335** hæreditatem suam ad libitum suum possidet et excolit. Ac si dicat: Ideo eos *pone*, quia dicent; *possideamus sanctuarium Dei hæreditate*.

Ostendit quidem quomodo concedat eos poni, cum sic addit: Dico *pone principes*, scilicet hoc modo *pone*, o Deus meus, *pone illos hic ut rotam*, id est similes rotæ, ut eleventur in posterioribus, id est in terrenis, quæ post tergum semper relinquuntur, dum transeunt, et dejiciantur in anterioribus, scilicet in bonis cælestibus, ne ea adipiscantur, ut præsumunt, quæ anteriora sunt, id est adhuc ventura; ad similitudinem rotæ, quæ in posterioribus elevatur et in anterioribus dejicitur. Quod est dicere: Permite eos in sæcularibus prosperari, ut in cælestibus dejiciantur, et *pone illos sicut stipulam*.

lam, ante faciem, id est ante impetum venti, scilicet, A
ut sic instabiles sint et inconstantes resistere suggestionibus diaboli, sicut stipula eradicata inconstans est ante impetum venti; et in futuro *persequeris illos in tempestate tua*, id est in iudicio tuo, quod dicitur tempestas, eo quod bonos a malis separabit, ut tempestas grana separat a paleis, paleas rapiens, et grana dimittens. Seu etiam tempestas dicitur, eo quod ipsum angelorum multitudinem comitabitur, quod bonos a malis separabit, ad similitudinem tempestatis, juxta quod alibi legitur: « In circuitu ejus tempestas valida (*Psal. xlii, 2*); » et post tempestatem in ira, id est in vindicta tua turbabis eos, cum in gehennam ignis æterna mittentur. Dico *persequeris, ita* scilicet persequeris sicut ignis persequitur silvam, qui comburit eam; et non qualemcumque silvam, sed sicut flamma, id est ignis flamma, *comburens montes*, id est silvas montium, persequitur ipsas montanas silvas. Quod est dicere: Sicut ignis in silvis montium ubi violentior est, pro nimio impetu ventorum, adeo ipsas silvas persequitur ut ex toto destruat, sic et tu, Deus, in futuro justo iudicio persequeris eos, ut omnino perdas. Orat autem de salute quorundam principum salvandorum: Dico *pone principes ut rotam*, illos scilicet qui dammandi sunt, *facies autem eorum*, id est conscientias quorundam eorum salvandorum *imple hic ignominia*, id est verecundia, scilicet ut se cognoscant ignominiosos quia peccaverant, et sic verecundentur. Et per hoc, o Domine, quærent bene vivendo nomen tuum, id est honorem nominis tui; conscientia quidem ideo facies dicitur, quia sicut in facie rubor, qui verecundiæ signum est, apparet, ita in conscientia ipsa verecundia manet.

Revertitur autem ad concessionem damnandorum sic: Dico ut facies salvandorum impleantur ignominia, damnandi autem in futuro erubescant ad damnum, qui hic erubescere nolunt ad commodum, et conturbentur in sæculum sæculi, id est doleant in æternum; repetit ut addat, et confundentur, inquam, id est conturbentur, et pereant æterna morte, et tunc cognoscent quod hic cognoscere nolent, scilicet quod tibi est nomen Deus, id est quod tu solus juste Deus vocaris, id est Creator, et alius non est præter te, et quod tu solus es Altissimus, id est Omnipotens dominans super omnem terram; Ac si dicat: dum hic suas voluntates facient et tuas spernent, se tibi assimilabunt, et te solum Altissimum esse non putabunt; quod tandem in futuro cognoscent cum juste peribunt.

IN PSALMUM LXXXIII

Psalmi octogesimi tertii titulus: *In finem pro torcularibus, filius Chore psalmus*. Quod sic exponitur: *Psalmus iste* est attribuendus adoptivis filiis Chore, id est, perfectis imitatoribus passionis Christi, agentibus pro torcularibus valentibus in finem, id est, agentibus pro pressuris tribulationem, quæ ad hoc valent ut parientes se ducant in finem, id est perfectionem æternæ beatitudinis. Vel filius

Chore in finem respicientibus, id est in Christum, per quem se ad beatitudinem venire confidunt, et agentibus pro torcularibus, id est ad laudem torcularium, quæ quibusdam inutilia esse videntur. Torcularia quidem pressuræ tribulationum dicuntur, eo quod 336, sicut torcularia uvæ expriment, et mustum ab acinis separant, et in apothecas Domini ipsum mustum fluere faciunt, acina remanent, sic et tribulationum pressuræ bonos deprimentes; ipsos corporali morte a malis separant, dum eorum animæ a corporibus separantur in cælum ascendunt; mali vero, tribulationibus deficientes, illuc pervenire nequeunt. Introducuntur autem filii Chore, hic agentes et ipsas tribulationes laudantes, per quas venit ad atria vitæ cælestis ab hac valle lacrymarum. Et hoc ideo faciunt, ut incitent auditores ad patientias ipsas tribulationes; quæ eis erunt utiles, ut per eas perveniant ad beatitudinem. Ne vero solo merito patientiæ tribulationum ad hoc se posse venire præsumat aliquis, ostendunt quod nullus ad hoc perveniet, nisi fundet opera sua in spe et fide et dilectione, et nisi etiam Deus eum adjuvet per gratiam suam ad ascensum beatitudinis; unde etiam orant ut Deus eos ad hoc adjuvet, per meritum bonitatis Christi, melius esse dicentes in æterna Hierusalem esse civem minimum, quam hic in Babylonia civitate peccatorum summum et præcipuum.

Quam dilecta tabernacula tua, id est militiæ tuæ per tribulationes quæ transitoriæ sunt, ad modum tabernaculorum, Domine Deus virtutum supernarum! Ac si dicat: Cum viris sæcularibus dilectum sit et charum, pro sæcularibus dominis sub multo tribulationem pondere militare, cum tu quidem adeo potens sis quod et virtutibus cælestibus domineris, quam dilecta sunt nobis tabernacula tua, id est valde nobis dilecte sunt militiæ tuæ, in gravissimo pondere tribulationum! Et per ipsa tabernacula, concupiscit anima mea pervenire in patria Domini, id est in amplitudinem Hierusalem cælestis, quæ civitas est Domini: Et non solum concupiscit, sed et deficit per tribulationes ab hac vita scilicet, dum a corpore per tormenta separatur, ut perveniat in ipsa atria Domini, a similitudine uvæ, quæ deficit in torculari, ut mustum expressum defluat in cellaria Domini. Quia vero dixerat quod anima concupiscit, et constat duas esse vires animæ, sensualitatem scilicet (quam hic carnem vocal, eo quod carnem vegetat, et ea quæ carnis sint sapit), et spiritualitatem, quæ etiam rationalitas dicitur (quam hic cor vocal, eo quod regit et disponit sensualitatem et ipsum corpus), ostendit hic utramque vim exsultanter cupere ad æternam beatitudinem, scilicet ad conformitatem vivi Dei pertingere; cum tamen sensualitas, nisi multis jejuniis et afflictionibus aliis dometur, soleat sæpe spiritualitati repugnare, juxta illud Apostoli: « Caro, id est sensualitas, concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem (*Gal. 5, 17*). » Cum igitur carnem, id

est sensualitatem dicat in tribulationibus exsultare, ut per hoc possit ad Deum vivum pervenire, innuit eam, per afflictiones plurimas domitam, spiritualitati consentire; et nos in hoc instruit carnalitatem nostram, ut spiritui non repugnet, similiter edomare. Et hoc sic dicit: Dico quod *anima mea concupiscit* per pressuras ad atria Domini pervenire; et non concupiscit hoc secundum unam vim tantum, sed *cor meum*, id est spiritualitas, et *caro mea*, id est sensualitas, *exsultaverunt*, id exsultanter concupiverunt in Deum vivum pervenire, per torcularia tribulationum, id est in conformitatem Dei vivi, in quantum ei possum conformari, scilicet ut in æternum vivam; et non superflue addit vivum: ac si dicat: Cum vivus ipse sit et immortalis, quis non concupiscat ad eum pervenire ut vivat? Ostendit autem quia fiducia se putat ad hoc pertingere, cum sic addit: Dico quod *anima mea concupiscit* pervenire in atria Domini, et confido quod perveniam.

Etenim passer invenit sibi domum et nidum, et turtur domum et nidum, ubi ponat et foveat pullos suos. Domum et nidum ad utrumque referri debet, sed propter brevitetatem, domum ad passerem adiunxit, et nidum ad turtur. Passer quidem 337 jure spiritualitas dicitur, eo quod ad alta semper tendit, et more passeris, quæ nunquam nisi in altis locis nidificabit. Turtur vero sensualitas dicitur, eo quod sub multis tribulationibus gemit, et per domationem tribulationum casta efficitur, ut non luxuriat neque spiritui repugnet, more turturis, quæ assidue gemit et casta est. Pullos vero bona opera dicit, eo quod a fidelibus procedunt, et ab eis semper augmentantur, sicut pulli ab avibus procedentes, ab eisdem avibus nutriuntur et foveantur. Charitatem vero vocat domum, eo quod non cito transitoria sit, sicut nec domus; spem vero et fidem nidum, eo quod ad similitudinem nidi ad tempus erunt, juxta illud Apostoli: « Charitas nunquam excidit (I. Cor. xiii, 8); » et iterum: « Major autem horum est charitas. (Ibid. 13). » Per hoc innuit quod fides et spes in futuro excident. In hac ergo domo et in hoc nido pulli ponuntur et foveantur, id est bona opera fundantur et augmentantur, quæ aliter perirent more pullosum, qui in nido positi foveantur, ne pereant. Verba vero versus istius sic adaptantur: Vere confido me pervenire in Deum vivum; etenim passer, id est spiritualitas, per gratiam Dei invenit sibi, id est ad utilitatem suam, domum, id est charitatem, et nidum, id est, spem et fidem, et turtur, id est sensualitas, invenit domum et nidum, ubi utraque ponat pullos suos, id est, fundet et augmentet bona opera sua; utraque namque avis sic bene operatur: ideoque utraque congrue dicitur opera ponere in domum et nidum. Dico quod passer invenit domum, et turtur nidum; quæ domus et nidus sunt altaria tua. Et vere altaria: quia sicut super altare offeruntur sacrificia, ita super spem, fidem et

charitatem debent Deo offerri omnia bona opera. Ostendit autem quare concupiscit venire in atria Domini: Et hoc ideo, o Domine, Deus virtutum supernarum existens, rex meus et Deus meus, quoniam beati qui habitant in domo tua, Hierusalem cælesti. Ac si dicat: Quis non concupisceret venire in atria tua, cum sis Deus, id est Creator, et Dominus virtutum, et rex, et cum omnes beati sint qui in domo tua habitant? Atria et domus, pro eodem hic habet. Cum dicit beati, innuit eos tantam habere beatitudinem, quanta intelligi potest; et inde constat eos esse beatos: quia laudabunt te devotionis amore in sæcula seculorum, id est in æternum. Non enim in æternum laudarent, nisi in æternum beati essent. Ad hanc autem beatitudinem per se nemo potest pertingere, licet habeat spem, fidem et dilectionem; sed beatus est vir ille, id est, ille solummodo vir ab hac beatitudinem pervenit, cujus est auxilium abs te ad ascensiones beatitudinis quas disposuit in corde suo. Quod est dicere: Ille solus dicendus est ad beatitudinem perventurus, qui, cum disponat in corde ad hanc beatitudinem ascendere, per multas ascensiones virtutum et bonorum operum a gratia tua suscipit auxilium. Per se namque nullus est ascendere, Domino scit testante: « Nemo ascendit in cælum, » per se scilicet, « nisi Filius hominis qui est in cælo (Joan. iii, 13). »

Dico quod ascensiones disposuit utpote existens in valle lacrymarum, id est in hac vita, quæ humilis est et plena lacrymis tribulationum, ad comparisonem alterius vitæ, quæ comparata huic mons dicenda est, et gaudio plena. Ac si dicat: Dignum est ut ascensiones disponat; quæ enim nollet, nisi demens, a valle lacrymarum in lætitiæ montem ascendere? Et ne immeritus videretur quilibet in valle lacrymarum esse, addit: In valle lacrymarum dico, in loco scilicet quem ipse homo posuit sibi peccando; ac si dicat: quem non habet homo qui libet culpa auctoris, sed culpa sui. Vel sic: Ne aliquis impatienter ferret in hac valle lacrymarum esse, addit: in loco scilicet quem posuit Deus humano generi, id est in quo constituit nos affligi propter crimen protoplasti. Quoniam autem dixerat: beatus vir cujus est auxilium abs te, posset aliquis querere: Auxiliatur ne Deus ad hoc? Ad quod sic respondet: vere auxilium est beatis a Deo. Etenim legislator, Christus scilicet qui nobis legem dedit, et dabit perseveranter benedictiones, id est multiplicia dona gratiæ, per quæ suos benedicit, id est exaltabit 338 beatitudinem, et per ipsas benedictiones, ibunt de virtute in virtutem ascendendo. Et in futuro in Sion cælesti videbitur Christus Deus deorum, scilicet qui, cum Deum sit, deificabit quoque suos; vel in ipsis Sion existentibus videbitur spiritualiter Deus deorum, Trinitas scilicet Deus. Quod est dicere: « Ratione videbunt in se Deum, quem hic videre nequeunt, erit enim Deus omnia in omnibus (I. Cor. xv, 28); » vel sic: Adeo ascendant, quod in hac vita

videbitur Deus deorum, et non corporaliter, sed in *A* *Sion*, id est in specula contemplationis. Ac si dicat: adeo suos beatificabit, et ascendere faciet *de virtute in virtutem*, quod etiam eos se faciet contemplari,

Orauteam pro ipsa visione Dei et beatitudine, sic: Dico quod *Deus deorum videbitur*. Et ut te videam et beatus fiam. *Domine*, qui potens es, quia *Deus virtutum* supernarum es, *exaudi orationem meam*, quia oro ut te videam. *Auribus*, inquam, *percipe*, id est, in potentia misericordie tue per quam clementer exaudis, *percipe* ipsam orationem, *Deus Jacob*. Ac si dicat: Ora, ut quia *Deus* es meus *Jacob*, sic etiam *Deus* meus Israel, ut scilicet, qui jam facis me strenue luctantem, facias quoque te contemplantem. *Exaudi orationem*, et *percipe auribus* et *aspice*, *Deus*; idem est ex affectione nimia toties repetitum; et tu, *Deus protector noster*, ne in tribulationibus hujus vitæ deficiam, *aspice* nos aspectu misericordiae, id est nobis misericorditer tribue ut tui contemplatores simus, qui hoc nobis impendis ut *protector noster* sis in tribulationibus. Et quod non hoc exigunt nostra merita ut nos *aspicias*, *respice in faciem*, id est in pulchritudinem virtutum et bonorum operum *Christi Filii tui*, capitis nostri, scilicet considera quod hoc pulchritudo Filii tui *Christi* exigit, ut nobis per eum miserearis. Faciem pro pulchritudine ponit, eo quod in facie hominum soleat eorum pulchritudo notari. Et ideo tantopere postulo te videre et ad vitæ æternæ beatitudinem pertingere, quia illa *una dies* et indeficiens, quæ est in *atriis tuis*, id est cælesti Hierusalem, *melior est super millia dierum* hujus vitæ, infinite. Quod est dicere. Ideo desidero ad te pervenire, et ad vitam æternam pertingere, quia illa una dies vitæ æternæ, quæ indeficiens est, dignior est et præstantior infinitis millibus dierum hujus vitæ, qui deficient. Per hoc autem quod sic vitam æternam commendat, auditores ad eam perquirendam instigat.

Et quia talis est illa dies una, *elegi abjectus*, id est minimus civis *esse in domo Dei*, Hierusalem cælestis, *magis quam habitare*, id est diu manere præcipuus et honoratus in *tabernaculis peccatorum*, id est in transitoria conversatione peccatorum sæcularium virorum. Abjectus quidem pro minimus ponit, non quod ibi aliquis abjectus futurus sit, sed quoniam minimos dicere consuevimus abjectos; et quidam erunt ibi minimi, quidam vero summi, juxta illud Apostoli : « Sicut stella a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum (*I Cor. xxv, 42*). » Dico quod *elegi abjectus esse in domo Dei*, ad quam domum non credo me meritis meis pertingere, o auditores, sed per misericordiam et veritatem Dei, quia *misericordiam et veritatem diligit Deus*, id est quia *Deus* misericors est et verus, qui promisit se nos perduciturum ad illam domum, Et quia *misericors est et verus*, *Dominus dabit gratiam et gloriam*, id est gratuitam gloriam in futuro, scilicet vitam æternam. Exponit autem quibus dabit,

et ostendit quod in perpetuum dabit, quod amplius, postquam dederit, *non privabit bonis* illius gloriæ *eos qui in innocentia existentes ambulant*, id est promoveantur de bono opere ad bonum opus. Quod est dicere : innocentibus qui bene operabuntur, dabit ea bona : et postquam dederit non privabit, et hæc bona nullus habebit, si de eis desperaverit; sed, o *Domine virtutum* supernarum, *beatus erit vir ille*, id est his bonis beatificabitur vir ille, *qui sperat ea quæ sunt in te*, scilicet bona ista. Ac si dicat : Cum *Deus virtutum* sis, quis beatior quam *qui sperat in te*? vel *beatus erit hic qui sperat in te*, non in se, scilicet qui non confidet se per merita sua ad hoc attingere, sed per te. Qui vero in se solo confidit, nunquam perveniet.

B 339 IN PSALMUM LXXXIV.

Psalmi octogesimi quarti, titulus : *In finem filii Core psalmus*. Quod sic exponitur : psalmus iste est respiciens in finem, id est in Christum, cujus beneficia narrat quæ humano generi contulit; et hoc filii Core, id est ad utilitatem illorum qui futuri sunt filii Core, id est imitatores Christi crucifixi. Per hujus psalmi narrationem non dicit *filii Core*, quod hic loquantur filii Core, vel quod hic ad eos agatur; sed quod hic Propheta, ostendens beneficia per Christum humano generi data, auditores ipsa narratione incitat ut ejus imitatores efficiantur, a quo eis tot beneficia collata sunt : istud enim eis utile nimium est. Ista vero beneficia, adhuc in tempore suo futura, quasi jam præterita more præterito enuntiat, et pro eis orat.

Benedixisti, id est benedices, *Domine Pater, terram tuam* futuram per benedictionem, prius per Adam maledictam. Ac si dicat : humanum genus, quod terra dicendum est secundum sensualitatem quæ terrenis est intenta, maledictum fuit per Adam, id est humilium ad vitia et mala opera. Quod præsignatum est per hoc quod dixit Dominus ad Adam : « Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi (*Gen. v, 17*) : » Sed tu, Domine Pater, benedices illud genus humanum, id est exaltabis in virtutibus et operibus : et per hoc facies illud *terram tuam*, ut tibi scilicet proferat fructum bonorum operum : Et priusquam benedices, *avertisti*, id est avertes *captivitatem a Jacob*, scilicet maxima generis humani parte, quam facies *Jacob*, id est viriliter luctantem contra diabolum, et vitia avertes ne sint in *captivitatem*, scilicet ne in subjectione diaboli teneantur captivi. Et postquam avertes *captivitatem*, *remisisti iniquitatem plebis tuæ*, id est remittes in plebe tua *iniquitatem*, scilicet comprimes in ea fomitem peccati, id est pravam concupiscentiam, ne ei prævaleat, et ad pravam actionem pertrahat. Et priusquam iniquitatem remittas, *operuisti*, id est operies, scilicet demerges et delebis in baptismo, *omnia peccata eorum* tam originalia quam actualia. Quod præfiguratum est in filiis Israel mare Rubrum olim transeuntibus; inimici quorum a tergo sequentes operiti sunt in mari, et demersi et mortui.

Notandum quod hæc beneficia non narrat ordine; prius enim fuit a captivitate per fidem averti, postea vero peccata operiri, et sic post iniquitatem remitti; et ad ultimum in bonis operibus et virtutibus benedici. Ne vero videretur quod nullum aliud beneficium esset collaturus, innuit quod multo perfectius dabit in futuro, cum addit *mitigasti*. Quod sic continuatur: Dico quod benedices, *captivitatem* avertes, *iniquitatem* remittes, *peccata* operies; et hoc modo *mitigasti*, id est *mitigabis omnem iram tuam*, id est omnimodi vindictam tuam; ac si dicat: vindictam tuam multumode in humano genere exerces, propter peccatum Adæ, cum illud diabolo per mala opera subijci permittis, et captivari, et iniquitatem ejus intendi, et mortale et passibile esse. Hanc autem vindictam non hic extoto auferes, sed aliquantulum mitigabis hic omnis modi vindictam, cum benedices et captivitatem avertes. In futuro vero *avertisti*, id est avertes te *ab ira indignationis tuæ*. Indignatio solet aliquando poni pro leviori ira; sed in alia translatione habetur *ab ira furoris tui*. Unde colligimus, indignationem hic pro nimia ira poni. Et est additum ad determinationem, ut sit dictio intransitiva, sic: in futuro avertes te *ab ira indignationis tuæ*, id est ab illa ira quæ indignatio dicenda est eo quod magna sit, scilicet avertes te a magna vindicta tua. Quasi poneret: Hic remittes eis parvam vindictam, quam pro peccato Adæ in eis exerces, intentionem scilicet iniquitatis, et cætera hujusmodi quæ minora dicuntur, eo quod non sic grave malos videntur, cum potius in eis delectentur; in futuro vero avertes ab eis majorem vindictam, quæ præ nimia magnitudine sua furor dicitur, scilicet mortalitatem et passibilitatem, quæ ipsos etiam **340** malos valde gravant, ideoque major vindicta dicuntur et furor.

Orat autem quod enuntiavit, sic: Dico quod benedices, et *captivitatem* avertes, etc. Et sic fiat, o *Deus salutaris*, id est salvator *noster*, *converte nos* a maledictione ad benedictionem, a captivitate in libertatem, ab intentione iniquitatis ad remissionem: a peccatorum instantia ad eorum optiorem et dimersionem.

Et dixi quod in futuro avertes iram indignationis; et ita sit: *Averte ex toto a nobis in futuro iram*, id est magnam vindictam *tuam*. Et ideo hoc oro, quia nunquid est credendum quod quidam falso asserunt, scilicet quod *in æternum irasceris nobis*, nos non resuscitando, et immortalitatem non reducendo? Esses enim in æternum iratus nobis, si non resuscitaremur, et ad immortalitatem non restitueremur. An si resuscitaveris, et immortales feceris, *extendes iram*, id est vindictam *tuam a generatione* hac terrena, usque *in generationem* futuram cum resuscitabimur? scilicet, cum hanc vindictam in nobis hic exerceas, ut simus passibiles, *extendes eandem* hanc vindictam usque in generationem futuram, ut et tunc passibiles simus, sicut quidam opinantur? Hoc autem sensisse videntur illi qui Dominum interrogasse in Evangelio leguntur, cujus esset in resurre-

ctione futura mulier quæ septem fratribus nupserrat; quibus Dominus respondit: « In regeneratione neque dubent neque nubentur (*Luc. xx. 33, 35*). » Hanc autem quæstionem per singula solvit, cum adjungit: Vere non *irasceris in æternum*: sed *tu Deus in futuro conversus* ab ira ad misericordiam *vivificabis nos*, resuscitando et immortales faciendo. Et non *extendes iram tuam, a generatione in generationem*; quia *plebs tua*, nos scilicet et nostri conformes, *lætabitur in te*, id est participatione impassibilitatis tuæ. Ac si dicat: nulla sollicitudine passionis anxiamur: sed de participatione gloriosæ impassibilitatis tuæ lætabimur.

Orat etiam de hoc, ut contingat, sic: Dico *vivificabis non in futuro, et lætabimur in te*; et ita sic, Domine, *ostende nobis in futuro hanc misericordiam tuam*, scilicet, vivificationem et lætitiā misericorditer dandam. Et non sic ostendas ut non des (sicut perendi, ad accumulationem miseræ suæ, bonorum gloriam videbunt, quam non habebunt), sed *ostende et da nobis salutem tuam*, id est salvationem illam vivificationis et lætitiæ; *Misericordiam et salutem* pro eodem habet.

Vel potest esse oratio de adventu Filii, per quem hæc beneficia erant conferenda sic: Dico quod vivificabimur et lætabimur; et, quia hæc contingere nequeunt, nisi Filius tuus incarnetur et visibilis appareat, ostende nobis, Domine Pater, misericordiam tuam, id est visibilem fac apparere filiis nostris, qui tunc erunt, Filium tuum incarnatum, per cujus obedientiam mundo misereberis, ideoque tua misericordia dicitur. Et quia non omnibus salvandis visibilis ostendetur, saltem *da nobis omnibus salvandis*, tam presentibus quam futuris, eum, *salutare*, id est salvatorem, *tuum*, scilicet da ut sit omnium credentium salvator, tam videntium quam non videntium. Quoniam autem Propheta beneficia hæc annuntiaverat, ut autorizabilia sint sua verba, ostendit non a se, sed a Spiritu sancto hoc habere, sic: Dico quod *Deus vivificabit nos*, et quod in eo lætabimur.

Hoc autem ex me non dico, sed frequenter audio, quod hæc et hujusmodi alia loquitur in me, non verbis sed occulta inspiratione, Dominus Deus spiritus. Et non solum hoc audio, sed et incessanter *audiam quid loquatur in me*, id est in interiori meo. *Dominus Deus*. Ac si dicat: Nulla sollicitudo terrenorum me ab hoc auditu poterit revocare. Et dignum est ut hoc semper audiam; quoniam non vile erit quod loquitur, sed *loquetur pacem* venturam *in plebem suam*. Judaicam, scilicet; pacem æternam, quando nulla passione inquietabimur, sed jugiter in Deo lætabimur. Per hoc autem quod se dicit frequenter auditurum, auditores instruit, **341** quod ad hanc pacem semper esse debeant intenti. Et bene plebs Judaica sua dicitur antonomatice, eo quod ejus notitiam semper habuerit. Ne vero putaretur super omnem Judaicam plebem, ventura determinat, cum addit: Dico quod

pax in *plebem suam* veniet; et, id est scilicet *super A sanctos suos* veniet, id est sancti qui erunt in plebe Judaica; et de superiori dispositione Dei dabitur illa pax. Et non solum in sanctos ex Judæis veniet illa pax, sed et in *eos* ex gentibus qui *convertuntur*, id est qui convertentur ab errore irrationalis infidelitatis, *ad cor*, id est ad rationem cordis, ut Auctorem suum cognoscant et adorent. Bene quidem dicit gentes esse convertendas *ad cor*. Fuerunt enim extra cor, cum cultum, Deo debitum, creaturis impenderent, cum idola scilicet adorarent. Dico quod in sanctis erit pax, *verumtamen prope timentes eum erit salutare ipsius*, non prope illos sanctos qui ex sanctitate superbientes deficient. Ac si dicat: Quamvis dixerim indeterminate sanctos, multi tamen sancti erunt quia sanctitate deficient, a quibus salvatio aeternæ pacis elongabitur; sed et salvatio *prope timentes* erit, id est: illis qui hic eum semper timebunt, ut non superbiant, erit propinqua illa salvatio per Christum, dum in hoc mundo erunt. Dico quod hic erit salvatio prope sanctos, et novissime *prope timentes*, ut tandem in futuro habitet, *in terra nostra*, id est in terrena modo carne nostra, scilicet ut non solum gloriosi simus in animabus, sed et in corporibus, juxta illud Apostoli: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem (I Cor. xv, 53). » Vel sic potest legi, ut determinet inter quos conversabitur, ad instructionem fidei nostræ; et ad hoc, ut Judæos, inter quos dicit eum conversaturum, magis obnoxios sibi reddat, vel ut etiam ad utilitatem fidei gentium determinet: Quia non illos suos inter quos conversabitur, glorificabit, sed omnes qui eum adorabunt et credent, dico quod pax ejus veniet et in sanctos ex Judæis, et in *eos qui convertentur ad cor*.

Verumtamen, quamvis et Judæis sanctis et gentibus convertendis ad cor sit pax daturus, *salutare*. id est Salvator ejus Filius, scilicet per quem mundum salvabit, conversabitur corporali presentia non apud gentes, sed *prope*, id est apud *timentes eum*, scilicet apud Judæos, qui jam a tempore Abrahæ notitiam ejus habent et timorem; et sic tamen ut non illos solos gloriosos faciat inter quos conversabitur, sed ita ut per ejus gratiam inhabitet in futuro gloria immortalitatis et impassibilitatis, non solum in anima nostra, sed et in terra nostra, id est in carne nostra, quæ modo terrena est. Vel potest superius jungi, ubi dixit: *Loquetur pacem* venturam in *plebem suam*, quia illi duo versus interpositi fuerunt. Dico quod pax erit in plebe ejus, et non sola pax, sed sic erit in nobis, qui plebs ejus, sumus, pax, *ut cum pace inhabitet gloria in terra nostra*. Expositio non mutatur. Et ad hanc pacem non per nostra merita attingemus, sed per misericordiam Dei et per veritatem ejus, quoniam verax est, et eum hoc promiserit, non potest non complere, et misericors in natura, vere per misericordiam et veritatem Dei ad hoc attingemus; ideo namque *misericordia et veri-*

tas obviaverunt sibi, id est concordabunt inter se hæc duo ad hoc efficiendum ut pacem et gloriam habeamus, a similitudine aliquorum, qui sibi obviam veniunt ad hoc ut aliquid concordanter efficiant. Ac si dicat: Nunc concorditer misericordia et veritas Dei cooperabuntur, ut pacem et gloriam adipiscamur, et per hoc etiam ad hæc deveniemus, quia per misericordiam Dei in hominibus *justitia*, id est remissio peccatorum, et *pax*, id est dilectio Dei et proximi *osculatae sunt*, id est concordabuntur valde, a similitudine concordantium, qui sese mutuo osculantur. Quod est dicere: Per hoc ad pacem æternam et gloriam homines deveniunt, quia *misericordia et veritas* Dei, et *justitia et pax* per misericordiam Dei hominibus **342** date, hoc cooperabuntur. Posset quæri: Quomodo eis dabitur justitia, id est remissio peccatorum?

Quod sic ostendit: Vere justitia erit in hominibus; nam *de terra*, id est ipsis hominibus qui modo terreni sunt non spirituales, *orta est*, id est orietur *veritas*, id est vera confessio peccatorum, et per veram confessionem *prospexit*, id est prospiciet, scilicet veniet ad eos *justitia*, id est peccatorum remissio, data *de celo* colorum, *Christe*, a similitudine illius qui, aliquem graviter oppressum clementer prospiciens, ad ei auxiliandum venit. Hanc autem confessionem ex se homines non habent; etenim *Dominus dabit benignitatem*, id est benignam illustrationem gratiæ suæ interius, unde vera illa confessio procedet, et per hoc confitendo et ad **C** justitiam remissionis attingendo non solum anima *dabit fructum* bonarum cogitationum, sed et *terra nostra*, id est terrena sensualitas nobis conformium, qui tunc temporis erunt, *dabit Deo fructum*, *fructum* scilicet bonorum operum. Cum dicit *nostra*, conformat se fidelibus Ecclesiæ futuris, quia secundum fidem jam Ecclesiæ membrum erat. Dico quod justitia et pax erunt in hominibus per veritatem, et postquam justi efficiuntur, *justitia ambulabit*, id est, ipsi promovebuntur de bono ad melius, et non ad favorem hominum, *sed ante eum* (Dominum) *ambulabit*, id est ad hoc ut ei bene placeat. Qualitatem ponit pro quali, justitiam scilicet pro justis. Et per hoc *ambulabit ante eum*, quia ipsa justitia *ponet gressus suos*, id est opera sua quibus ad vitam gradietur **D** *in via*, id est in Christo qui est « via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6), » scilicet quia conformes efficiuntur Christo in operibus; perse enim non sufficerent ad ambulandum de bono in melius. Vel sic: Dico quod *ambulabit*, et hoc non per se, sed per hoc quod Dominus *ponet gressus suos*, id est gressus adjutricis gratiæ in via, id est in ipsis justis, qui via Dei dicuntur, eo quod in eis spiritualiter ambulabit secundum inoperantem gratiam, non secundum motum localem, juxta quod idem dicit per Prophetam. « Inambulabo in illis, et ero illorum Deus (Levit. xi, 12). » Vel via dicuntur, eo quod ad modum viae directi erunt e Domino ad vitam.

JN PSALMUM LXXXV.

Titulus octogesimi quinti : *Oratio ipsi David*, scilicet Christo, ascribenda. Et si quædam in hoc psalmo enuntiative dicuntur, quia tamen principaliter ad orationem, spectat, oratio dicitur. Dominus enim Jesus circa tempus passionis orans, et de constantia ne cedat, et de resurrectione, et de gentium et Judæorum convertendorum salute in hoc psalmo introducit, ut nobis orandi exemplum et pro nobis et pro inimicis tribuat. Quod autem se pauperem dicit secundum humanam naturam, qui tamen secundum aliam naturam Deus et omnipotens erat, ad nostram instructionem facit, ut, qui simpliciter homines sumus et peccatores et fragillissimi, nos pauperes et inopes penitus esse reputantes, a divina gratia oremus clementer adjuvari.

Inclina, Domine Pater, aurem tuam, dictum est a similitudine medici, inclinatis aurem infirmo, qui præ nimia ægritudine non potest loqui, ut inclinando aurem percipiat quanta sit infirmitas, ejus, et mereatur ei. Auris vero potentia divinæ misericordiæ dicitur, eo quod sicut audita percipimus aure, sic et ipse quod oramus percipit, et complet potentia misericordiæ. Et est hoc ac si diceret : *Inclina aurem tuam*, id est condescendere fac potentiam misericordiæ tuæ mihi infirmo secundum humanitatem. Quod est dicere : Tu qui me infirmum semper consideras, oro etiam ut attente consideres infirmitatem humanitatis meæ, et exaudi me. Et necesse est ut mihi condescendendo **343** me exaudias, *quoniam ego*, qui Dei sum et omnipotens secundum deitatem, sum secundum humanitatem *inops*, id est insufficiens alterius ope liberari, nisi tua ; et *pauper*, id est insufficiens ope mea adjuvari. Et in hoc exaudi, scilicet *custodi animam meam*, ne deficiat a sanctitate, timore mortis, *quoniam revera sanctus sum* et in cogitatione et in opere ; et resuscitando *salvum me fac* ab hac infirmitate humanitatis meæ, *servum tuum, Deus meus* ; specialiter quadam singulari obedientia me *servum* dico, *sperantem in te*, non in aliquo alio adju tore. Ac si dicat : Cum servus tuus sim, in nullo resultans et in omnibus tibi obediens, et cum in te solo non in quolibet alio sperem, et sis Deus, specialiter præ cæteris obedio, dignum est ut animam meam custodias, et me salvum facias.

Et ideo adhuc *miserere mei*, resuscitando et custodiendo ; *quoniam tota die*, id est omni vita mea, quæ clare fuit et splendida in bono ut dies, *clamavi*, id est clamore intense devotionis egi, *ad te adipiscendum*. Et, ero etiam, *lætifica animam meam* in resurrectione, quæ modo tristis est in passione. *Lætifica animam*, fere idem est in sententia, quod et *salvum fac servum tuum* ; nisi quod, dum dicit *lætifica*, ostendit ad evidentiam fragilitatis suæ contristatam fuisse. Oro, *lætifica*. Et dignum est ; quia non depressi *animam meam* vacando vitis et malis operibus : sed *levavi*, id est sublimavi in virtutibus et bonis operibus *ad te promerendum*. Et non solum

A hæc occasiones valeant ad hoc ut me exaudias : sed, *quoniam tu, Domine, suavis es*, id est amabilis et jucundus cibus sanctis hominibus, qui tamen sunt utcumque peccatores, et longe me inferiores ; et *mitis es* peccatoribus nondum penitentibus, quos non statim juste damnas, sed patienter expectas ; et *multæ*, id est infinitæ *miseri cordiæ* es, remittendo peccata *omnibus invocantibus te*, id est affectuose orantibus de remissione : *Percipe orationem meam auribus*, id est potentia misericordiæ tuæ : et percipiendo *intende voci deprecationis meæ*, id est, intensum te fac voci meæ deprecanti te. Quod est dicere : Cum illis qui simplices homines sunt, et in aliquo te offendentes, hæc beneficia concedas, ut eis suavis sis et mitis, et multæ misericordiæ, mihi potius Deo et homini, et a peccato immuni, intense tribue quod oro. Et ideo exaudi quia *clamavi*, id est clamore intenso egi, *ad te promerendum in die tribulationis meæ*, id est in toto tempore vitæ meæ, quæ nihil aliud est quam tribulatio. Et hoc fere idem est quod superius dixit, *ad te clamavi tota die*, nisi quia aliud notat, cum dicit *tribulationis* : ac si poneret : Quamvis assidue in tribulatione fuerim, nunquam tamen a clamore cessavi, ideoque dignus sum exaudiri.

Ostendit autem quæ utilitas sequetur de exauditione sua, sic : Dico *Auribus percipe orationem meam* ; et ita facies. Et *quia exaudisti*, id est exaudies me, custodiendo et resuscitando *omnes*, id est omni-modi *gentes quas cumque fecisti*, per meam resurrectionem *venient ad te* fide, quæ longinquæ sunt incredulitate. Non vacat a pondere, quod ponit, *fecisti*. Ac si dicat : Dignum est ut ad te veniant, cum eas creaveris. Quid enim competentius quam ut Creatori creatura subiciatur ? Et postquam venerint, *coram te* existentes, id est in beneplacencia tua *adorabunt te*, id est venerabunt te devotione et humili oratione. Et etiam *glorificabunt* aliis *nomen tuum*, id est prædicabunt successoribus gloriosum esse nomen tuum. Versus autem qui hunc præcedit, scilicet. *Non est similis tui in diis*, etc., per phanthesim interpositus, sic post hunc versum qui est *Omnes gentes*, etc., legendus est. Dico quod *omnes gentes ad te venient*, relictis idolis. Et merito : *Non enim est similis tui in natura aliquis in diis*, id est in idolis eorum, quæ falso dii erunt ; et non est aliquis agens *secundum opera tua*, id est operans mirabiliter, ad modum mirabilium operum tuorum. Singula igitur singulis reddit, cum addit : Vere nullus in diis operatur *secundum opera tua* ; *quoniam tu solus magnus es*, id est potens et faciens mirabilia opera. Ipsi vero neque magni, neque mirabilia operantes ; et nullus **344** similis tui in natura ; quia tu solus Deus es, et nullus eorum Deus. Orat autem aut pro gentibus convertendis, sic : Dico quod *gentes ad te venient*, et pro eis, Domine Pater, scilicet *deduc* de virtute in virtutem me, id est ipsa *gen'es* meas futuras in via tua positas, id est in fide et cognitione tui, per quam *ad te venient* ; et *ingrediar*, id est ingredian-

tur mei ad vitam positi *in veritate tua*, id est in A
 veris præceptis tuis; vel ingrediantur, id est pro-
 moveantur in veris præceptis tuis. Et in hac dedu-
 ctione et ingressione *laetetur cor meum*, id est cor
 meorum, scilicet non contristetur in completionem
 præceptorum tuorum, sed laetetur; non sic tamen
 ut inde superbiant, sed sic *ut timeat*, id est mei tamen
 meant *nomen tuum*, quod est Dominus, scilicet time-
 ant hoc quod designatur in te per hoc nomen
 quod est Dominus. Scilicet te omnipotentem esse et
 ultorem, qui eos punies si superbierint. Unde Do-
 minus per Prophetam dicit: « Si Pater vester sum,
 ubi amor meus? si Deus, ubi honor? si Dominus,
 ubi timor? (Mat., 1. 6.) »

Enuntiat autem futurum quod oravit, cum adjun-
 git: Oro ut mei deducantur et timeant te, et ita erit:
 scilicet *Confitebor tibi, Domine Deus meus*, id est cum
 sis Dominus et Deus meorum, mei laudabunt te *in*
toto corde meo, id est in tota affectione cordis sui:
 scilicet ut non in parte tibi vacent, et in parte mun-
 danis; sed ex toto te laudabunt tota affectione. *Et*
glorificabo, id est gloriosum prædicabunt aliis *no-*
men tuum, et hoc in æternum. Hoc autem ideo repe-
 tit, ut addat: Merito glorificabunt nomen tuum,
 et confitebuntur tibi in toto corde; *quia misericordia*
tua magna est super me, id est meos; scilicet quia ip-
 sis meis conferes per misericordiam tuam magna
 beneficia, illustrando eos virtutibus et bonis operi-
 bus. Et prius *erasti animam meam ex inferno infe-*
riori, id est erues animam meorum ex corruptione
 cæcitalis, quæ inferior infernus, id est imitas con-
 grue dicitur, quantum ad corruptionem corporis, sci-
 licet quantum ad passibilitatem et mortalitatem.
 Cum enim corruptio corporis, quod indignius est in
 homine, jure infernus dicitur, id est imitas et de-
 jectio, convenienter animæ corruptio per cæcitem
 dicitur inferior infernus, id est inferior dejectio.
 Quanto enim res dignior et altior, tanto ejus dejectio
 inferior et gravior. Hic igitur Deus fideles suos de *in-*
ferno inferiori liberat, id est eorum animam, prius per
 cæcitem corruptam, spiritali gratia illustrat. In fu-
 turo vero de inferno corporis eos eripiet cum immor-
 tales et impassibiles faciet. Vel sic iste versus legitur
 competentius, ut ad Christum referatur: Dico confi-
 tebuntur tibi, *et glorificabunt nomen tuum*. Et hoc inde
 continget quia *magna est*, id est erit, *misericordia*
tua super me, ut mihi constantiam des in passione,
 et post omnem mundum ditioni meæ subijcias, et
 dones mihi nomen quod est super omne nomen. *Et*
erasti, id est erues *animam meam ex inferno inferiori*,
 ad quem descendet, ut inde fideles in tenebris exis-
 tentes extrahat. Infernus inferior congrue dicitur
 infernus ille localis ad comparisonem hujus mundi
 qui superior est et tamen infernus dicitur, id est
 imus et dejectus ad comparisonem patriæ cæle-
 stis, quæ dicenda est mons lætitiæ.

Post orationem de gentibus, etiam de insurgen-
 tibus in eum Judæis orare intendit. Sed ut sua ora-
 tione egere intendat, prius eos culpabiles esse mon-

strat, sic: Oravi te, Domine Pater, pro gentibus
 salvandis; volo etiam te orare pro iniquis Judæis.
 Et utile quidem eis est ut pro ipsis orem, o Deus.
 Nam iniqui, id est minores in populo Judæorum,
 non ex merito meo sed ex iniquitate sua *insurrexe-*
runt in me, inelamantes Crucifige (Joan. xix, 6), et
 cætera talia; et *Synagoga potentium*, id est congre-
 gatio pontificum et cæterorum principum, *quæ-*
sierunt animam meam auferre, et non proposuerunt
 te ultorem futurum *ante conspectum suum*, scilicet
 non proposuerunt ante conspectum mentis suæ te
 sic debere ulcisci, quia ex iniquitate in me *insur-*
rexerunt, quod utique proponere deberent. Et tu,
 Domine, non inde juste punias, sed ut pars eorum
 salvetur, tu, Domine *Deus misericors* 345 in na-
 tura; et *miseror*, secundum exhibitionem miseri-
 cordiæ: et *patiens*, expectando peccatores, non
 statim puniens; et *multæ misericordiæ*, condonan-
 do peccata conversis; et *verax*, complendo omnia
 quæ promittis: quia scilicet *verax* es, et me sal-
 vandum et glorificandum promiseris, *respice in me*,
 tibi usque ad mortem obedientem, et sic *da imper-*
ium totius mundi, mihi puero, id est servo tuo, in
 nullo tibi resultantem, et antea quam des imperium,
 post tres dies *salvum fac a morte filium ancillæ tuæ*
 Mariæ. Ac si dicat: Non solum hoc promeretur
 obedientia mea ut me salves, sed et obedientia ma-
 tris meæ; cui cum per Gabrielem mandasses quod
 me conciperet, non incredula neque rebellis, sed
 obediens facta et fidelis: ecce, inquit, id est parata
 sum, *ancilla namque Domini sum* (Luc. 1, 38). etc.
 Et non sic me salves a morte, ut hoc lateat; inutilis
 enim mundo esset resurrectio mea. Sed quia *mi-*
sericors es et *miseror* et *patiens* et *multæ misericor-*
dix, fac *mecum signum resurrectionis in bono*. Et
 bene ponit *mecum*, ut se innuat esse Deum, Quasi
 diceret: Ego, secundum quod Deus sum, faciam si-
 gnum resurrectionis, id est mirabilem et manifestam
 resurrectionem. Signum quippe pro miraculo sepi-
 sime ponitur. Dico quod faciam signum resurrectio-
 nis, et hoc *signum* erit *in bono*, id est in utilitate Ju-
 dæorum et gentium convertendorum. Vel: ego fa-
 ciam, id est complebo signum Jonæ, scilicet ut si-
 cut Jonas die tertio de ventre ceti egressus est, ita
 ego die tertio carnem meam de sepulcro resuscita-
 tam egredi faciam (Matth. xii, 40). « Potestatem
 enim habeo ponendi animam meam, et iterum su-
 mendi (Joan. x, 18). » Dico quod ego faciam signum
 in bono: et tu Pater *fac mecum*, id est cooperare
 cum sancto Spiritu hoc *signum in bono, ut videant fi-*
de, secundum partem salvandorum dico Judæi, *qui*
me oderunt, quoniam tu, Domine, adjuxisti me, et hoc
 modo adjuxisti quod *consolatus es me in resurre-*
ctione, qui modo tristis sponte sum in passione. Et
 hoc videndo confundantur bona confusione qui
 oderunt me, et sic convertantur.

IN PSALMUM LXXXVI.

Titulus octogesimi sexi: *Filius Cæcæ. Psalmus can-*
tus. Quod sic exponitur: Iste psalmus cantici, id est

lætitia, (non quod in eo agat Propheta de lætitia remanerationis æternæ, sed quia valde lætatus hic Propheta, agens laudem Sion, id est Ecclesiæ primitivæ de Judæis), preponitur *filii Core*, id est adoptivis filiis Crucifixi, quorum utilitati in hoc psalmo Propheta intendit. Laudat enim in hoc psalmo Propheta Ecclesiam primitivam, de fundatione et gloria portarum suarum, et, ut auctorizabilior laus tua sit, Spiritum sanctum eam laudantem introducit. Cui Ecclesiæ primitivæ, ad cumulum ejus laudis, dicit Ecclesiam de gentibus adjungendam esse, et Christum Deum et hominem, et ipsius Ecclesiæ (quæ Dei civitas est) Dominum in ea nasciturum esse. Et hanc laudem ad utilitatem filiorum Core facit, scilicet ut, qui, jam per baptismum filii Core facti, ejus civitatis cives sunt, hac laude instigati nunquam ab ejus participatione discedant; qui vero nondum ejus cives existunt, tali laude ad eam attrahantur. Et bene quidem Christus Core dicitur, id est calvus, eo quod a Judæis, qui stulti fuerunt ut pueri, derisus sit, a similitudine reorum, qui pro sceleribus decalvati, id est capillis truncati, deridentur. Quod in Elisæo calvo præmonstratum est; qui cum discedens a Jericho montem Bethel ascenderet, pueri eum ascendentem considerantes deridebant, dicentes: « Ascende, calve ascende, calve (IV Reg. II, 23). » Qui mox, divina ultione permittente, a duobus ursis silva egredientibus devoratus est (Ibid., 24). Sic et Judæi, quia Christum ab Jericho transeuntem, id est ab hac vita, et Bethel, id est cælum, per exitum mortis ascendere parantem, dum crucem ascendit, deriserunt, dicendo: « Si Filius Dei es, descende de cruce (Matth. xxvii, 40), » mox post 42 annos a duobus imperatoribus. Tito scilicet et Vespasiano. Roma exeuntibus destructi sunt. Et bene mundi hujus vita Jericho dicitur, eo quod ad modum lunæ aliquando per prospera augmentari, aliquando vero per adversa decedere videatur. Jericho quippe *luna* interpretatur. Congruè quoque per montem Bethel, cælum designatur, quod excelsa domus est, videlicet habitatio ejus summa, non localis sed spiritalis. Bethel sane *domus Dei* interpretatur.

346 *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Cum ita laudem Ecclesiæ primitivæ, quæ Dei civitas est, videatur agere, quasi de ea aliquid jam dixisset (ponit enim in principio hanc relativam vocem, quæ est *ejus*), innuit nobis quod de ea jam multum et frequenter in mente cogitando egerit. Et per hoc eam valde commendat, cum ipse, vir gravissimæ auctoritatis, de ipsa Ecclesia se frequenter cogitasse innuat. Et est ac si dicat: *Sion*, id est Ecclesia primitiva, quæ speculabitur æterna, non attendendo præsentia, valde laudabilis erit. *Fundamento* enim *ejus* erunt in *montibus sanctis*, apostolis scilicet et prophetis, qui montes erunt dicendi, scilicet in perfectione virtutum et operum Excelsi, Quod est dicere; Sion fundabitur in doctrina prophetarum et apostolorum, ut, firma facta, ad hostium visibilibus et invisibilibus impulsum non corruat, Qui prophetæ

A et apostoli montes dicuntur excelsi, ad differentiam hæreticorum et pseudo prædicatorum, qui, tametsi montes sint, id est in sæculari sapientia proVecti, non tamen sancti sunt sed tenebrosi. Unde a Domino nobis per Scripturam præcipitur, ut in montibus tenebrosis pedem offendere caveamus. Dicuntur autem prophetæ et apostoli Ecclesiæ fundamenta, eo quod per ipsorum doctrinas super unum et immobile fundamentum, quod est Christus, in fide fundata sit, Juxta illud Apostoli: « *Ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu (Ephes. II, 20).* » Sed *diligat Dominus*, etc. Quod sic conjungitur: Dico quod Sion inde laudabilis sit quia fundata est in *montibus sanctis*. Laudabilis etiam est de pulchritudine et perfectione portarum suarum, apostolorum scilicet, qui non solum fundamenta, sed etiam Ecclesiæ portæ dicuntur, eo quod eorum doctrinis ad ejusdem Ecclesiæ consortium infideles introeunt. Et per hoc portas ejus speciosas in virtutibus et operibus esse convincitur, quia *Dominus*, qui eas non diligeret nisi pulchræ essent, *diligat portas Sion*, id est diligit super omnia *tabernacula Jacob*, scilicet apostolos diligit ei militantes plusquam omnes in priori populo Judaico, qui fuit de genere Jacob; qui ideo *tabernacula* dicuntur, quia Deo in *tabernaculis* militaverunt, id est in militia carnalium observantiarum, quæ ad similitudinem *tabernaculorum* transitorie fuerunt, postquam significata advennerunt. Quasi dicat: Ideo magis diligit Dominus apostolos, quia ipsi in moralibus præceptis sibi militaverunt. C Fideles vero in priori populo in carnalibus observantiis, quæ umbræ sunt moralium, Deo militaverunt. Pauci vero, jam fide Ecclesiæ membra existentes; etsi fuerint in moralibus militantes, non tamen ideo perfecte ut apostoli, ideoque digne minus dilecti. Sive si hanc laudem de omni Ecclesia velimus accipere, pars cujus jam in cælis cum angelis lætatur, pars autem in hac vita degens adhuc sub angustiarum pondere Deo militat, *portas Sion* accipimus virtutes quæ portæ ejus sunt, per quas ingreditur ad vitam; quas Dominus *diligat* magis quam *tabernacula Jacob*, id est transitoriam militiam carnalium observantiarum prioris populi. Sequitur: *D Gloriosa*, etc. Quod sic continuatur: Laudo te, Sion, de fundamentis tuis et portis, et hoc non adinvenio ex me; sed hæc *gloriosa*, scilicet quod talis eris in fundamentis et portis, *dicta sunt* mihi de te a Spiritu sancto, non sermone, sed occulta inspiratione, o *civitas Dei*, munita in virtutibus et bonis operibus. Introducit igitur verba Spiritus sancti sibi interius loquentis, cum addit *memor ero*, etc. Quod sic adaptatur: Dico quod hæc *gloria dicta sunt* mihi de te a Spiritu, qui mihi talia adhuc ad tui laudem prædicit. Ego qui visussum oblivioni dedissem Raab et Babylonem, non illuminando fide, *memor ero illius Raab, et Babylonis*, ut ad fidem eam adducam, et hoc *scientibus me*, id est per prædicatores Ecclesiæ primitivæ, qui me scient, id est qui me

347 fide cognoscent. Raab quidem et Babylon hic videntur idem denotare: scilicet gentium multitudinem. Raab enim *superbia* vel *latitudo*; Babylon vero *confusio* interpretatur. Unde congrue gentium populus Raab et Babylon dicitur, eo quod per voluptatem et vitia late incesserit, et Deo cultum debitum denegando contra eum superbierit; qua de re dignum se confusione fecit. Dicitur quoque idem populus Raab per historiae figuram. Sicut enim Raab meretrix in Jericho, dicitur olim exploratores filiorum Israel suscepisse, et per hoc meritum domus suæ familiam in destructione Jericho sub signo funiculi rubei a perditione salvasse (*Jos. 11*); sic et pars gentium quæ apostolos suscepit, et eis credidit qui Dei exploratores in gentibus fuerunt, per signum purpuræ passionis Christi, et in die iudicii cum omnibus imitatoribus suis salvabitur, cum Jericho, id est deficienti malorum civitas destruetur. Quæ Jericho dicitur, eo quod hic in prosperitate oreat, in futuro vero in tormentis sit defectum passura, ad similitudinem lunæ crescentis et decrescentis.

Ecce alienigenæ, etc. Quod sic adaptatur: Dico quod *memor* ero Raab et Babylonis, et ita erit. *Ecce enim* jam certum est quasi præsens sit, quod *alienigenæ*, id est gentes quæ alienæ sunt a fide, et alterius generationis quam Judæi, scilicet illi alienigenæ dico, qui sunt et Tyrus et populus *Æthiopum*, id est pars quorum est Tyrus, id est angustia, scilicet angustians fideles meos multimode, et pars est populus *Æthiopum*, et si non sint Tyrus, id est nigri in peccatis ad modum populi *Æthiopum*, qui niger est in corpore. Hi omnes, scilicet et Tyrus et populus *Æthiopum* qui sunt pars alienigenarum, fuerunt *illie*, id est adjuncti in consortium illius Sion primitivæ per scientes me. Sienim, *Nunquid*, etc. Quod sic conjungitur, et præposterate legitur. Dico, o auditores, quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus, *memor* ero et *ecce alienigenæ*. Et ad cumulum laudis ejus hoc de ea mihi testatur, scilicet quod et quidam *natus* est, id est nascetur in ea *homo*, id est secundum quod homo, et ipse qui in ea nascetur, *fundavit eum*, id est creabit eam, et in fide et in virtutibus fundabit *Altissimus*, id est secundum illam naturam qua Deus erit omnipotens. Quod est dicere: Christus secundum humanitatem in populo Judaico nascetur, qui tamen secundum divinitatem eum creavit, et in fide fundabit secundum partem. Et hoc quod de te obscure dico, o Sion. *Nunquid dicit homo*, id est nunquid solvet aliquis qui sit simpliciter homo, id est animalis et non spiritalis? Vere non dicit, id est solvere non poterit qualiter hoc continget, quod homo nascetur in te, et ipse fundabit te. «Animalis enim homo non percipit ea quæ Dei sunt (*I Cor. 11, 14*).» Per hoc autem innuit, hoc ineffabili mysterio et sacratissimo contigisse, quod homini dicit esse insolubile: vel sic. Dico quod homo nascetur in te; et ipse fundabit te. Et hoc, o Sion *nunquid dicit homo*, id est nunquid audebit

A dicere quilibet qui simplex homo sit, id est animalis non etiam spiritalis, nequaquam. Non enim debiles hoc testari ausi sunt quod Christus Deus et homo fuisset. Unde Manichæi mentitisunt eum non verum hominem fuisse, sed corpus phantasticum suscepisse. Judæis enim hoc erat scandalum, gentibus autem stultitia (*I Cor. 1, 23*), ut quilibet Deus et homo diceretur. Hoc autem ad laudem prædicatorum prædicit, quod scilicet eos innuit esse constanter prædicatores, quod debiles confiteri non audebunt. Si *Dominus narrabit*. Quod sic sic jungitur. Quia dixerat: *Nunquid dicit homo*, ne quilibet intelligeret hoc adeo grave esse, quod nullus ex toto dicere posset vel auderet, addit: Quamvis hoc non dicit homo, tamen non ex toto tacebitur. *Dominus enim Deus narravit* hoc, id est narrabit in scripturis *populorum*, id est in Scripturis quæ populis Christianis proponuntur ad intelligendum. Ac si dicat: Non erunt illæ Scripturæ inintelligibiles et nimis obscuræ ut scripturæ philosophorum, quæ nimis obscuræ sunt, et a paucis **348** intelliguntur, cum fere nihil veri loquentur; sed cum vera et manifesta prædicent, a multis populis intelliguntur. In hoc autem ipsas Scripturas valde commendat. Ostendit etiam ad laudis earum exaggerationem ipsarum auctores, cum adjungit: Dico quod in scripturis *populorum* narrabit, et id est scilicet in scripturis *principum horum populorum* narrabit hoc qui fuerunt, id est qui erunt in ea Sion. Quod est dicere: Non in quolibuscunque scripturis populorum hoc narrabit, sed in Scripturis apostolorum, qui erunt principes in doctrina illorum populorum qui erunt in ea Sion. Sequitur: *Sicut lætantium*. Quod sic continuatur: Facit apostropham ad eam ex jocunditate nimia, sic. Dico, o Sion, quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus de te, quoniam homo nascetur in te, et ipse fundabit te. Et hoc insuper dicit mihi de te, quatenus habitatio omnium habitantium in te erit sicut habitatio lætantium. Quod est dicere: Omnes qui in te fide habitabunt, erunt sicut lætantes in puritate conscientiæ suæ: Juxta quod Apostolus dicit: «Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ (*II Cor. 1, 12*).» Et bene ponit non lætantium, sed *sicut lætantium*, quia licet hic valde fideles de puritate conscientiæ suæ lætentur revera et ample, ad comparationem tamen æternæ lætitiæ futuræ hæc præsens non dicitur lætitia; sed sicut lætitia, id est umbra lætitiæ futuræ. Per hoc autem attrahit ad consortium Ecclesiæ illos qui extra Ecclesiam sunt, cum ipsius habitatores dicat esse lætantes.

IN PSALMUM LXXXVII.

Titulus octogesimi septimi. *Canticum psalmi filii Core, in finem pro Melch [al., Maelch] ad respondendum, intellectus Ewan [al., Ezechia].* Non dicit canticum quod hic agat de jocunditate remunerationis æternæ, sed quia Christus hic de passionis suæ agens, et orans ut Deus eum constantem faciat et resuscitet, instruit omnes qui sunt filii sui

adoptivi, ut sicut ipse non invitus, sed cum lætitia pro nobis crucem sustinuit, licet secundum carnis debilitatem tristis appareret, ita et filii ejus pro eo si necesse fuerit, cum lætitia debeant adversa sustinere, et in ipsis adversis orare. Et hoc in titulo innuitur cum dicit: *Canticum psalmi filii Core, in finem, pro Melech ad respondendum*. Qui sic adaptatur. *Canticum hujus psalmi*, id est jocundum negotium hujus tractatus, scilicet negotium passionis Christi, in quo ipse pro salute mundi passus præcinit. Ideoque dicitur *canticum* quod in hoc psalmo continetur, proponitur *filii Core*, id est filiis Christi, qui filii ejus adoptivi facti sunt per passionem. Et proponitur ipsis *ad respondendum*, id est ad hoc ut ei respondeant, non verbis sed factis, scilicet ut sicut ipse præcinit pro eis patiendo, ita et ipsi si oportuerit succinant et respondeant, pro eo mortem pati non fugiendo. Et non inviti respondeant, aut quasi ex necessitate; sed *pro Melech*, id est secundum concordiam charitatis et dilectionis, scilicet ut sicut ipse cum charitate dilectionis sustinuit; sic et ipsi cum charitate sustineant, et in hoc secum concordent. Nam si tradiderint corpus suum ut ardeant, charitatem autem non habent, nihil eis proderit (*I Cor. XIII, 3*). Et hanc responsionem non ad horam facere debent, sed usque in *finem* vitæ. « Qui enim perseveraverit usque in finem hic salvus erit (*Matth. x, 22*). » Melech quidem chorus interpretatur. Etenim quia in choro solet esse concordia cantus, Melech pro concordia competenter accipitur. Ethoc est *intellectus Eman Israelitæ*, id est hoc intellexit Christus, esse scilicet cantandum, id est jocundum in anima in tribulatione, licet tristitia sit exterius ex carne; Eman quippe frater, Israelita vero *videns Deum* interpretatur. Unde congrue Christus Eman Israelita dicitur: qui frater noster est, et secundum humanitatem nostram quam participavit, et secundum divinitatem suam, cujus nobis participationem donavit. Unde idem dicit: « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater est (*Marc. III, 5*). » Et alibi: « Ite, dicite fratribus meis (*Matth. XXVIII, 10*). » Israelita vero digne dicitur. Quis enim ei potest æquiparari **349** in Dei visione, cujus humanitatem Verbo Dei conjunctam esse non est dubium, in ejusdem personæ inenarrabili unione? Per hoc igitur filios Core vehementer attrahit ad cantandum in tribulatione, cum perhibeat Christum hoc intellexisse. Non enim hoc intellexisset, si non utique ad passionis obedientiam voluntarie cucurrisset.

Domine Pater Deus opifex salutis meæ in die, id est in prosperitate, et nocte, id est in adversitate, clamavi, id est clamore intenso egi bonæ devotionis. Et hoc est *coram te*, id est hoc vides tu, quicumque hoc ignoret. Ergo *oratio mea facta in conspectu tuo*, id est facta de tali re quæ est in conspectu tuo, scilicet facta de perfectione constantiæ, et de resurrectione, quæ tibi bene placent, ut de eis orem: et quæ dono digna sunt, *intret*, id est admittatur ad

hoc ut compleatur a similitudine honestorum legatorum, qui thalamum Domini intrare permittuntur. Quod dicit *in die clamavi et nocte coram te*, interpositum est, et est ac si sic diceret: Cum tu Dominus sis omnium et Deus, et per hoc te manifestum est omnipotentem esse: et jam opifex meæ salutis exstiteris, et talia etiam orem quæ in conspectu tuo sunt, oro ut oratio mea intret, id est admittatur. Et quia dixerat *salutis*, ipsam salutem ostendit cum interponit: Hujus scilicet salutis fuisti opifex, quod me adeo perfectum fecisti, quod non remissus fui: sed *clamavi*, id est clamore intensæ devotionis egi, et *in die et in nocte*, non factus in die superbus, nec in nocte timore contractus: quod æque summa salus est ne quis in die vel in nocte a tali clamore desistat. Dico *intre! oratio mea*, et ut non excludatur: *inclina aurem tuam*, id est condescendere fac potentiam misericordiæ tuæ humili precii meæ. A similitudine medici, qui aurem ægroto inclinat, seu jam sæpius ostensum est. Et necesse est ut aurem *ad precem meam* inclines, quia anima mea repleta est malis, id est replebitur tribulationibus. Mala nimirum pro tribulationibus sæpissime ponuntur; verbi gratia in Job: « Si bona suscepimus de manu Domini: mala autem quare non suscipiamus (*Job. II, 10*). » Et adeo replebitur anima mea malis, quoniam *vita mea*, id est ipsa anima, quæ causa est vitæ meæ, *appropinquavit*, id est appropinquabit, *inferno*, scilicet per nimium tribulationum pondus a corpore separanda, in infernum descendet: et partem salvandorum inde extrahet. Dico quod anima mea replebitur tribulationibus. Et ad cumulum persecutionum mearum, *æstimatus sum*, id est æstimabor a persecutoribus meis Judæis, cum *descendentibus in lacum*, id est cum latronibus descendantibus in profunditatem vitiorum, deputatus sum dignus tradi rpter in mortem. Unde propheta testatur: « Etcum iniquis deputatus est (*Isa. LIU, 12; Luc. XXII, 27*). » Et *factus sum*, id est fiam pro reputatione eorum vilis et abjectus, sicut *homo sine adjutorio*, scilicet putabunt me nullatenus adjuvandum esse: cum ego tamen futurus sim *liber a jure mortis*, existendo *inter mortuos*. Scilicet cum ero in numero mortuorum in corpore mortuus; non erotamen in potestate mortis, ut me retinere valeat; sed liber ero, ut quando mihi placuerit, resurgendi habeam facultatem. Per hoc quod se liberum dicit, quoniam voluntarie patietur, innuit, unde nos ad affectum patiendi instruit. Et *existimabor* adhuc ab eisdem persecutoribus esse peccator, sicut sunt multi vulnerati prius a prava suggestionem per consensum, et jam dormientes in sepulcris, id est sopiti et mortui in corporibus suis per operationem nimix voluptatis. Scilicet me similem reputabunt peccatoribus, jam ad consuetudinem operandi voluptatem devenerunt, et adeo quod animæ eorum sunt *dormientes* in sepulcris, id est sopitæ et mortuæ in voluptatibus corporum, quæ recte sepulcra, per similitudinem dicuntur. Sicut

enim corpora in sepulchris jacentia deficiunt et fe-
tent; ita et animæ voluptatibus corporum assen-
tendo **350** immorantes in vitiis, exterius malæ
famæ fetorem emittunt. *Quorum dormientium non
es amplius memor*, id est qui adeo dormiunt, quod
amplius eorum non existis memor, ut eos excusces.
Dico quod existimabunt me similem dormientibus :
et ipsi tamen sunt repulsi de manu tua, id est de
protectione tua malis meritis suis, ut eorum non sis
memor; ad si dicat: Si ipsi qui me talem reput-
tant, justi essent, non tam mirabile videretur. Sed
cum ipsi adeo peccatores sint, ut jam malis meritis
suis exigentibus, de manu tua repulsi sint, me qui
justus sum talem existimare, mirum videtur et pe-
nitens indignum. Et per hoc filios Core instruit con-
tumelias peccatorum, licet justis sint, voluntarie pati,
cum ipse singulariter justus et a peccatis liber, tot
contumelias sustinuerit.

Et posuerunt, id est ponent me pro reputatione
sua in lacu inferiori, id est profunditate peccato-
rum, scilicet reputaverunt quod jam devenissem in
infimam profunditatem peccatorum. Et posuerunt
me reputatione sua in tenebris, id est in numero
tenebrosorum. Scilicet reputaverunt me esse in te-
nebris ignorantie Dei, et non in quacunque igno-
rantia; sed in umbra causa mortis, id est in illa
obscuritate ignorantie quæ causa est mortis æter-
næ. De qua legitur: « Ignorans ignorabitur (I
Cor. xiv, 38). » Ille videlicet ignorans, qui Dei præ-
ceptorum notitia penitus caret. Sunt enim quedam
ignorantie quæ ad mortem minime ducunt: ut si
divinæ Trinitatis et unitatis habitudinem, et cætera
talía ineffabilia Dei mysteria ignoramus. Et hoc quo-
que reputabunt, quod furor tuus confirmatus est su-
per me, id est nimia ira tua firma et immobilis con-
tingit super me, id est contigit in me ad hoc ut
opprimat me, ad modum ponderosorum desuper
cadentium. Quod est dicere: Hoc ipsi reputabunt
quod hic mihi valde sis iratus et malevolus, et in
futuro prout ipsi reputabunt: inluxisti super me, id
est induces ad oppressionem et destructionem mei
omnes fluctus tuos, id est omnes vindictas per tor-
menta, quæ congrue quidem fluctus dicuntur. Sicut
enim fluctus supervenientes naufragum mergunt, ut
non possit exurgere; sic et vindictæ Dei damnandos
in tormenta demergent, ne valeant ulterius eva-
dere. Non solum vero hoc mihi continget, ut talis a
persecutoribus existimer. sed etiam ad miseriarum
mearum accumulationem, longe fecisti, id est per-
mittes longe fieri a me notos meos. Scilicet tanta
erit persecutio mea, quod discipuli qui sunt noti
mei fugientes elongabuntur a me. Et non solum
elongabuntur, sed et posuerunt me abominationem,
id est causam abominationis sibi, scilicet quibusdam
eorum de resurrectione mea desperantibus, videbitur
abominabile, mihi adhæsisse. Et etiam traditus
sum, id est tradar Judeis a quodam discipulo meo
Juda Iscariote. Et cum tradar non egrediebar, id est
non egrediar de obscuritate potentie; a similitu-

dine illius qui in obscuritate loci cujuslibet existens,
non vult egredi de appaere. Ac si dicat: Possem
quidem exercere potentie meæ vindictam super eos,
cum ejus traditus fuero; sed ego non manifestabo
eis potentie meæ magnitudinem, quæ eis obscura est
et ignota. Cæterum patienter omnia sufferam, ut
meis exemplum tribuam patienter sine rebellionem
patiendi, ubi etiam locum habebunt ulciscendi. Et
quia non egrediar; oculi mei languerunt, id est apo-
stoli languebunt, scilicet deficient a spe resurre-
ctionis meæ, præ inopia lucis interioris, scilicet
quia non erunt interius fide plenarie illuminati,
deficient a spe resurrectionis. Unde quidam despe-
rando dixisse leguntur: « Nos sperabimus quod hic
redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21). » Oculi qui-
dem in Ecclesia convenienter apostoli dicuntur, eo
quod minoribus pastoralis cura prævideant; ad si-
militudinem oculorum, toti corpori prævidentium.
Dico quod anima mea replebitur malis, et æstimatus
ero cum descendentibus in lacum, et traditus ero, et
oculi mei languebunt. Ego tamen non hac occa-
sione remissus fui; sed clamavi ad te Domine **351**
Pater, id est clamore intensæ devotionis egi ad te,
ut me constantem faceres, et resuscitares; et tota
die, id est jugiter, expandi manus meas, id est dila-
tavi manus cordis, affectiones bonas scilicet, ad te
promerendum; id est ad hoc ut gratiam tuam pro-
mererer, et sic constans fierem, et resuscitarer.
Dico quod clamavi dicens: o Domine, noli me pati
remanere in sepulcro. Non sic dico ut non ponar in
eo; sed ita ut non remaneam in perditione, id est
ut non putrescam.

Nunquid enim facies mirabilia in mortuis in anima,
scilicet facies hæc mirabilia in hominibus, qui mor-
tui sunt per peccatum originale: ut eos ad vitam
reducas per fidem, sicut promissisti, me remanente
in sepulcro et in perditione? Minime. Aut apostoli
quiescent medici tui, erogando medicinam do-
ctrinæ infirmis in anima mortuis, suscitabant per
doctrinam ad vitam fidei ipsos mortuos, omne hu-
manum genus scilicet, et ipsi suscitati, confitebuntur
tibi, id est laudabunt te et ore, et corde, et opere,
me remanentem in sepulcro: Nunquid etiam nar-
rabit aliquis salvatus misericordiam tuam, id est repa-
rationem humani generis factam per misericordiam
tuam, in sepulcro, id est in consideratione sepulcri
mei, scilicet si me consideraverit in sepulcro rema-
nere et non resurgere? Et nunquid aliquis
veritatem tuam, id est te veracem esse in comple-
tione resurrectionis meæ, quam per prophetas pro-
misisti, in perditione, id est in consideratione perdi-
tionis meæ, scilicet si permiseris me ad perditionem
venire, ut non resurgam? Et nunquid cognoscuntur
in tenebris, id est in tenebris, scilicet gentes quæ
sunt in tenebris ignorantie, cognoscunt per narra-
tionem apostolorum mirabilia tua, quæ per me ope-
raberis, scilicet expugnationem diaboli, et salutem
mundi, et cætera mirabilia quæ multa sunt, me
remanente in sepulcro et in perditione? Et nunquid

cognoscetur in terra oblivionis, id est in gentibus quæ terra maledicta sunt per Adam, et quandiu videris oblivioni tradidisse, *justitia tua*, id est nunc quid cognoscent ipsæ gentes omnem justitiam esse a te non a se, si remansero in sepulcro et in *perditione*? Minime.

Hoc autem quod sub interrogatione sic ponit oratio est cum majori pondere affectionis facta, quam si sine interrogatione fieret. Et est ac si dicat: Resuscita me; nam si in sepulcro remansero et in *perditione*, hæc inconvenientia contingent: scilicet non facies mirabilia in mortuis, neque *medici suscitabant* ipsos mortuos prædicatione sua: neque mortui resuscitati *tibi confitebuntur*, neque *narrabit aliquis prædicatorum misericordiam et veritatem tuam*, neque gentes quæ tenebrosæ sunt, et terra oblivionis cognoscent *mirabilia tua*, et omnem justitiam a te esse. Cum igitur hæc inconvenientia ostendit, ad præstandum quod orat Dei clementiam magis compellit. Repetit autem quod dixit, *clamavi*, ut addat. Dico quod hæc inconvenientia contingent, nisi resuscitatus fuero: et ideo ut resuscitari mererer: *clamavi ad te, Domine Pater, ego qui dignus sum exaudiri*. Et a clamore non deficiam: sed *oratio mea* cum clamore facta, in *mane*, non in tenebris, id est in claritate bonæ conscientie et devotionis meæ, *præveniet te*, id est *præveniet remunerationem tuam*, scilicet promerebitur remunerationem, a similitudine strenui militis, qui præcedit donativum obsequio, ut post digne ipsum donativum suscipiat. Quod est dicere: Ut dignus sim resuscitatione, promerebor hoc prius irremissa oratione et clamore. Nam prius in vinea est laborandum, postea vero denarius accipiendus. Facit autem questionem, ut postea solvat: videlicet quare Deus eam noluerit exaudire orantem ut posset tribulationem passionis evitare. cum adjungit: *Uti quid*, etc. Quod sic jungitur: Dico quod *clamavi orando* de resurrectione, Oravi etiam ut, si possibile est, transeat a me calix passionis. Et *ut quid, Domine, repellis hanc orationem meam*, permittendo me pati, et hoc modo *avertis*, id est videris avertere *a me faciem*, id est benevolentiam tuam: a 352 similitudine iratorum, qui ab his quibus irati sunt, faciem avertunt? *Faciem* pro benevolentia ponit, eo quod in faciei serenitate D solet benevolentia denotari.

Quamvis autem *orationem meam* repellas, ego tamen, qui affligi permitto, *pauper sum*, id est humilis erga te, sicut pauper erga divitem, et in *laboribus* prædicationis, a *juventute mea*, id est a principio juventutis, scilicet a trigesimo ætatis meæ anno, a quo tempore licitum est prædicationem exercere. Et ego *exaltatus*, id est valde promotus in humilitate, et laboratione prædicationis, quod æque magna exaltatio est. *Humiliatus sum*, id est dejectus in tribulationibus, et *conturbatus* metu ipsarum tribulationum; ac si diceret: Si superbus et otiosus existerem, non esset mirum meam orationem repelli. Sed cum sim humilis ad modum pauperis, et labo-

rans in obedientia prædicationis, et in his valde sublimatus, admirabile est cur me tam severiter in tribulationibus permittas humiliari et conturbari: Quæstio est facta, ad solvendum accedit, cum dicit: *In me transierunt*, etc. Quod sic continuatur: Dico hic quod posset queri, scilicet quare *repellis orationem meam*, et quare me permittis humiliari et conturbari? Et ecce quare hoc sit ideo, scilicet humilior, quia *træ tuæ*, id est vindictæ tuæ, quas in humano genus exeres propter peccatum Adæ, in me *conjectæ transierunt*, id est transiunt ab humano genere; quod est dicere: Passiones in me *conjectæ* causæ erunt quare mortalitas et passibilitas, et cæteræ vindictæ quas tu Deus exeres in humano genus, destruentur, et ideo *terrores tui*, id est terribiles passiones a te dispositæ, *conturbaverunt me*, id est conturbabunt secundum fragilitatem carnis; vel terrores passionum multarum, quas scio me passurum per tuam dispositionem conturbabunt me, non ex necessitate, sed spontanea conturbatione, unde legitur: « Cæpit Jesus pavere et tædere (Marc. xiv, 33). » Et vere me conturbabunt terrores. Nam *circumdederunt me sicut aqua*, id est circumdabunt me *tota die* passionem meam; sicut aqua, id est ad modum aquæ, scilicet ut me opprimant, a similitudine aquæ quæ aliquem circumdat ut demergat et opprimat. *Circumdederunt*, id est circumdabunt, inquam me, et hoc *simul*, id est ita quod nullus excipiat; ac si dicat: Non ita me circumdabunt, ut partim in uno tempore, et partim in alio, sed omnes me simul circumdabunt, ad exaggerationem calamitatum mearum, ideo quod circumdabor. Ad cumulum autem ærumnarum mearum *elongasti a me amicum et proximum*, scilicet tanta erit conturbatio passionum mearum, quod facies a me fugiendo elongari amicos, apostolos scilicet, qui amici mei sunt, id est valde familiares. « Percuties enim pastorem et dispergeris oves (Marc. xiv, 27). » Et proximi mei, id est contribules mei, a me elongabuntur, et *notos meos*, id est occultiores discipulos, sicut Nicodemum et Gamalielem et cæteros, a me elongari permittes. Et hoc quod elongabuntur continget a *miseria mea*, scilicet quia miseriam meam multiplicem considerabunt, relinquunt me et fugient. Per hoc quod amicos et proximos et *notos* a se dicit elongandos, multiplicem esse miseriam suam innuit, et per hoc nos ad patiendum pro eo magis instruit.

IN PSALMUM LXXXVIII.

Psalmi octogesimi octavi titulus: *Intellectus Ethan Israelitæ*. Quod sic exponitur: Hic habetur *intellectus Ethan Israelitæ*, non ut *Ethan Israelita* hunc intellectum habeat; sed quia *Propheta* hoc in psalmo agens, hunc tropicum habet intellectum, de *Ethan Israelita*, id est de Christo qui est *Ethan*, id est robustus, devincendo fortem armatum diabolum, et *Israelita* est, ut in præcedenti psalmo ostensum est. *Propheta* quippe, quia in præcedenti psalmo Christum humiliter agentem de passione sua introduxerat, in hoc psalmo intendit eum magnum et

potentem et incomparabilem ostendere, enarrando A beneficia misericordiae Dei, per eum humano generi conferenda. Et hoc etiam auctoritate paterna corroborat, quem loquentem inducit, et beneficia quae sit in Christo et per Christum in ecclesia operaturus, promittentem. Ostendit **353** etiam hic Propheta non intelligendum esse passionem, quae in Christo et in Ecclesia erunt, futuras ad consumptionem, sed ad eorumdem fidelium expurgationem. Orat etiam et pro ipso capite et pro membris, ut bonam affectionem suam quam erga eum habet ostendat, et exemplo suo bonam in bonis affectionem patriat.

Misericordias Domini, id est beneficia misericordiae Domini Patris, quae humano generi conferet, in aeternum duratura, *cantabo*, id est cum iocunditate tractabo. Quia vero posset intelligi, quod in sola mente cantaret, determinat, apostropham ad ipsam faciendo, cum adjungit, scilicet *annuntiabo* scriptis, et in generatione hac praesenti, et usque in generationem ultimam, id est semper quandiu mundus durabit, *veritatem tuam*, id est beneficia misericordiae, quae ideo complebitis ut verus appareas in promissione. *Veritatem dico in ore meo* paratum, id est quae non solum mente cogito vel scriptis annuntio, sed ex affectione nimia ore profero. Innuendo igitur sic Propheta affectionem suam, auditores attentos reddit. Vel sic *Annuntiabo in ore meo*, id est in officio oris mei : *veritatem tuam* duraturam in generatione et generationem, id est in aeternum. *Misericordias* et *veritatem* pro eodem habet. Posset quæri : Ubi sunt misericordiae, quas annuntiabis, nusquam apparent? Ad quod sic respondet, hoc auctoritate ipsius Patris confirmando, sic. Dico quod *misericordias cantabo*, quod a me quidem non habeo, sed a te, Domine Pater, *quoniam dixisti* mihi interius inspiratione tua, quod *misericordia*, id est beneficium misericordiae in aeternum duraturum, *aedificabitur in caelis*, id est fiet in apostolis, scilicet quos fide et tui cognitione illuminabis in virtutibus, et operibus bonis sublimabis, et tandem beatificabis. Et in *eis caelis*, id est pereos caelos *præparabitur* in aliis *veritas tua*, et, id est beneficium misericordiae, quod veritas tua complebit. Inducit autem verba ipsius Patris, sic: Dico quod *dixisti*, et ecce dicta tua *disposita* ab aeterno, *testamentum meum*, id est firmissimam novam legem meam me daturum *electis meis*, scilicet fidelibus meis in tempore plenitudinis futuris, quos de massa perditorum eligam, et *juravi*, id est firmiter et quasi cum iuramento promisi, *David servo meo*, id est Christo significato per David; qui servus meus erit secundum quod homo in omnibus obediens. Hoc scilicet promisi tibi, o David, quod *præparabo* per predatores in fide *semen tuum*, id est filios tuos adoptivos, qui tui sequaces erunt prout poterunt. Dico *semen præparabo*, *semen*, dico usque in aeternum permansurum. Qui enim credet in te, non morietur in aeternum (*Joan. xi, 26*), et *aedificabo* in virtutibus et bonis operibus *sedem tuam in generatione et generationem*, id est in aeternum permansu-

ram. Eisdem, scilicet fideles quos *semen tuum* esse dixi, *aedificabo* ut digni sint in quibus sedeat, et quos semper regas. Anima enim iusti sedes est Dei.

Postquam verba Patris breviter induxit, Prophe-
ta in persona sua agens, apostropham ad filium facit ex affectione nimia sic. O Domine fili, quandoquidem per te misericordia aedificabitur in caelis: ipsi *caeli confitebuntur mirabilia tua*, id est cum laude pronuntiabunt mira beneficia tua, humano generi collata : et exponit, in parte ; vere *confitebuntur*.

Etenim in Ecclesia sanctorum, id est congregatione fidelium, *confitebuntur veritatem tuam*, id est beneficia quae complebit veritas tua, vel sic : *Confitebuntur veritatem tuam in ecclesia sanctorum* complendam ; et merito *confitebuntur*, cum sit eis dignior et sublimior. *Quoniam quis in nubibus*, id est inter ipsos caelos (qui nubes dicuntur, eo quod alios compluent doctrina) *aequabitur Domino Christo* ?

Nullus. *Et quis in filiis Dei*, id est quis inter ipsas nubes, quae filii Dei erunt *similis erit Domino Filio* in filiatione ? Nullus. Ipse namque filius per naturam, illi vero per adoptionis gratiam, quod est dicere : Vere debent ei confiteri, cum sint ei in dignitate dissimiles et inaequales. Inaequalitas sane dicitur de re quam unus habet minus, et alius magis : ut **354** si quilibet longior si aliquo longo. Dissimilitudo vero de re quam unus habet, et alter caret : ut si quis albus sit, alius vero minime. Ostendit vero esse dissimiles, cum dicit : Vere non est aliquis *similis*. Nam erit Deus et talis Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, id est glorificabitur, et ipsi non tales dii, qui glorificentur in consilio sanctorum. Et bene dicit non simpliciter in sanctis, sed in consilio sanctorum, ac si dicat : Quem sancti et devotione, et opere, et ore glorificabant : et hoc non inconsulte, sed consilio rationabili : quod equidem dignus est quam sine consilio hoc ageretur. Ostendit quoque eos inaequales esse, cum addit : Vere nullus *aequabitur Domino Filio*. Nam ipse erit magnus in potentia miraculorum, et *terribilis* in vindicta, *super omnes* praedicatores qui sunt, id est qui erunt in *circuitu ejus*, id est famulatu ejus. A similitudine dictum est famulorum, qui Dominum circumdant, ut ei famulentur, ac si dicat :

Cum ipsi magni sint in potentia miraculorum, et terribiles in potentia puniendi malos, meritis orationum suarum ; tamen est eis maior et terribilior. Facit autem apostropham ad eum cum repetitione, ut addat : Dico, o Deus Fili, *quis in nubibus erit similis Domino* ? et bene dico : Quoniam, o Domine Deus virtutum, ex ipsis nubibus *quis erit similis tibi* ? Nullus. Cum enim sis Dominus virtutum supernarum, et Deus, id est creator earum et ipsi minime, dissimiles tibi sunt. Et in hoc etiam sunt dissimiles tibi, quia *potens es*, id est eris de tali potentia qua penitus ipsi carent, et in hoc quoque sunt dissimiles, quia *veritas tua erit in circuitu tuo*, et in circuitu eorum non, id est ipsi qui per emphasin veritas tua dicuntur, eo quod per veritatem san-

D Cum ipsi magni sint in potentia miraculorum, et terribiles in potentia puniendi malos, meritis orationum suarum ; tamen est eis maior et terribilior. Facit autem apostropham ad eum cum repetitione, ut addat : Dico, o Deus Fili, *quis in nubibus erit similis Domino* ? et bene dico : Quoniam, o Domine Deus virtutum, ex ipsis nubibus *quis erit similis tibi* ? Nullus. Cum enim sis Dominus virtutum supernarum, et Deus, id est creator earum et ipsi minime, dissimiles tibi sunt. Et in hoc etiam sunt dissimiles tibi, quia *potens es*, id est eris de tali potentia qua penitus ipsi carent, et in hoc quoque sunt dissimiles, quia *veritas tua erit in circuitu tuo*, et in circuitu eorum non, id est ipsi qui per emphasin veritas tua dicuntur, eo quod per veritatem san-

eti efficiuntur, erunt in famulatu tuo. Quia vero dixerat: *potens es*, Deus, potentiam istam ostendit, addendo sic.

Dico quod *potens* eris, et ecce potentiam, scilicet, *tu dominaris*, id est dominaberis *potestati maris*, et ipsi non; scilicet habebis in dominio potestatem ipsorum infidelium amarificantium te mala vita sua, scilicet ipsa potestas quam habebunt tuos persequendo, in dominio tuo erit, ut non liceat eis savire et persequi, nisi quantum eis permittes: et non solum habebis in dominio ipsam potestatem ut possis eam compescere: *Motum autem fluctuum ejus tu mitigas*, id est sed *tu mitigabis motum fluctuum ejus*, ipsi non; id est aliquando cessare facies motum fluctuum ejus maris, id est iram infidelium, quæ movebit fluctus adversus sanctos, persecutiones, scilicet, quæ eos ad modum fluctuum opprimant. Quod est dicere: Mitigabis quorundam infidelium iram, ut conversi, fideles tuos persequi desistant. Notandum quod *tu* toties repetitum, ad differentiam ponitur, ac si diceret: Tu hoc facies, et ipsi non, et per hoc tibi dissimiles esse comprobantur. Dico quod *tu dominaris potestati maris*, etc., et tu etiam sic potens es, quod *tu humiliasti*, id est humiliabis *superbum* antinomastice *sic vulneratum*, id est utpote prius vulneratum, et ipsi non; quod est dicere: Prius eum *vulnerabis* morte tua, auferendo ei jus quod habet in humano genere, et postea ex toto eum humiliabis de regno suo, quando gentes per prædicatores ei auferes: a similitudine hostis, qui prius vulneratur, et postea deicitur, vel *sicut vulneratum* bene ponit, id est similem vulnerato. Non enim fuit revera et proprie vulneratio, sed quasi vulneratio, et *tu dispersisti*, id est *disperges inimicos tuos* Judæos per totum mundum *in brachio virtutis tuæ*, id est *in brachio* tuo virtuoso, ut ita dicam, scilicet in forti potentia *virtutis tuæ*, vel *disperges*, id est separabis *inimicos tuos*, omnes scilicet in humano genere, inimicantes tibi mala vita sua, ut alios ad vitam assumes, alios autem ad mortem relinquant: et hoc facies *in brachio*, id est in potentia *virtutis tuæ*. Brachium pro potentia ponit, eo quod potentius membrum corporis sit in virtute, et adeo potens es, quod *tui sunt celi*, et *tua est terra*, et ipsorum celorum non: et in hoc sunt tibi dissimiles, scilicet prædicatores, qui sunt **355** celi, id est doctrina compluentes, *tui* erunt, id est per te celi erunt, et *terra tua est*, id est Ecclesia a prædicatoribus completa, quæ prius mare existens terra fructifera in bonis operibus erit, ex tua gratia habebit quod terra erit. Exponit autem quomodo terram dicat esse ipsius, cum addit: Vere tua erit terra; nam, *tu fundasti*, id est firmiter constitues orbem ipsius *terre*, id est perfectionem ejus in virtutibus et bonis operibus, et *fundasti*, id est creabis prima creatione *plenitudinem* ejus terræ, scilicet facies nasci multas gentes, ex quibus Ecclesiam constitues. Orbem pro perfectione congrue ponit, eo quod in circulis (quos orbes dicimus) perfectior æqualitas sit, quam in aliis figuris. Distant

enim æqualiter omnes circuli partes a puncto quod in medio est, quod in aliis figuris minime potest inveniri. Ex cuius rei similitudine, philosophi leguntur virtutum sic diffinivisse: « Virtus est æqualitas vitæ, rationi undique convenientis. » Debet enim ratio esse, quasi medium ad cuius dispositionem omnes vitæ partes æqualiter et mensurate deducantur, sicut punctum medium est, ad cuius mensuram omnes partes circuli æqualiter diriguuntur, vel sic: Et hæc veritas tua, scilicet quod potens es, in circuitu tuo est, id est in eis qui sunt in famulatu tuo, quod est dicere. Hoc veraciter sciunt obeditores tui, quia potens es, quicunque ignorent. Non solum autem *fundasti orbem terræ* et *plenitudinem ejus*, sed et *tu creasti aquilonem*, et *mare*, id est tu creasti diabolium, qui frigidus facit infideles ab ardore charitatis, ad similitudinem aquilonis frigidissimi venti, et *mare creasti*, id est ipsos infideles amaricantes te, quod est dicere. Non solummodo bonos, sed et malos, et diabolium caput eorum creasti, non secundum quod mali sunt, sed cum ipsos bonos creaveris in Adam, mali facti sunt per ipsius Adæ peccatum, et cum diabolium bonum et lucidum creaveris, per superbiam malum se fecit. Vel sic: *Tu creasti*, id est creabis *aquilonem* et *mare*, id est tu dispones et ordinabis diabolium et membra ejus. Juxta illud Isaia: « Formans pacem et creans malum (Isa. xlv, 7), » non quod ipse sic auctor malitiæ, a quo nefas est dicere, aliquid mali procedere: sed ipse malum ereat, id est ordinat, ut cum videlicet ipsa malitia a diabolo et ab impiis procedat, ordinet sic, ut ad aliquam utilitatem suorum cedat.

Quoniam igitur dixerat: *Celi confitebuntur mirabilia tua*, vult exponere qui celi cum addit: Dico quod tui erunt celi, et quod tui erunt ipsi existentes *Thabor* et *Hermon*, id est illuminati et anathematizantes diabolium, *exsultabunt*, id est exsultanter annuntiabunt, *in nomine tuo*, id est in honore nominis tui, *tuum brachium*, id est tuam fortitudinem, *cum potentia*, id est cum efficacia, scilicet annuntiabunt quod potens es, et efficax in superando diabolium. Thabor quidem et Hermon duo loci sunt in Judæa; et Thabor *veniens lumen* interpretatur; Hermon præterit *anathema*. Unde per Thabor et Hermon prædicatores ex Judæis congrue denotantur, ad quorum lumen Christus adveniens, eos diabolium et peccata sua anathematizantes effecit, et per hoc fecit eos fortitudinis et potentie suæ annuntiatores. In quo etiam ei comprobantur esse dissimiles, cum ipse non fuerit eorum potentie et fortitudinis annuntiator. Orat etiam pro eis sic: Dico quod ipsi exsultanter pronuntiabunt *brachium tuum cum potentia*, et ne ad hoc deficiant, *firmetur in eis manus*, id est firmetur et assidue operare in eis, quod operaturus es, scilicet omnem virtutum perfectionem. Et *exaltatur* in eis *dextera tua*, id est crescat, et multiplicetur in eis gratia benignitatis tuæ, scilicet ut major in eis sit vis gratiæ tuæ, quæ opereatur firmiter in ipsis perfectionem virtutum. Per

dexteram quidem, cum soleat prosperitas designari, convenienter Dei benignitas per eam hic accipitur. Nam quæ major est prosperitas, quam divinæ benignitatis adipisci favorem? In hoc autem quod orando pro eis, Dei benignitate et operatione egere **356** innuit, dissimiles ipsos ostendit, cum ipse eorum benignitate et operatione non egeat.

Ut igitur quod oral perficiatur, ostendit quod commodum contigerit, si manum suam in eis firmaverit, et dexteram exaltaverit. Dico *firmetur in eis manus tua, et exaltetur dextera tua*; quod si fuerit, *justitia et judicium* ipsorum Thabor et Hermon erunt *præparatio*, id est erunt causa præparationis *sedis tuæ*, quod est dicere: Per hoc quod in eis manum tuam firmabis et dexteram exaltabis, erit in eis *judicium*, id est iudicandum se creaturam, et te Creatorem, et se a te habere quiddam boni habebunt, et per *judicium* erit in eis *justitia*, id est justificatio operum bonorum; et hoc *judicium* scilicet et *justitia* causa erunt quare digni habeantur tibi sedem in aliis præparare, id est tales tibi prædicatione sua et exemplo acquirant, in quibus sedeat et regnes. Aliter enim tibi sedem præparare non essent digni. Per hoc etiam eos dissimiles ostendit, quia ei sedem præparabunt, ut famuli, ipse autem eis non. Ostendit ergo quomodo sedem ei præparabunt, cum addit: Dico quod *judicium et justitia Thabor et Hermon*, erunt causa quare sedes tibi præparetur, quæ sedes hoc modo præparabitur, scilicet per hoc, quod *miseriordia et veritas præcedent faciem*, id est cognitionem *tui*. Quod est dicere: Priusquam ab eis cognoscaris, qui sedes tua efficiuntur *Thabor et Hermon*, qui per *emphasim misericordiam et veritatem* tua dicuntur, eo quod per *miseriordiam et veritatem* tuam cæli efficiuntur: ipsam tui cognitionem prædicatione *præcedent*, ut eis scilicet in primis prædicent, et sic ad cognitionem tui adducendo eos sedem tuam efficiant, a similitudine strenuorum famulorum, qui faciem Domini venientis præcedunt, ut ei præparent hospitium. Et in hoc quod ejus *faciem præcedent*, erunt ei dissimiles, qui eorum faciem non præcedet. *Miseriordia* quidem Domini dicitur esse in prædicatoribus, secundum hoc quod eis peccata remittit, et in eis innocentiam restituit, veritas autem cum ipsos justos magis justificat sicut promisit, vel sic: *Justitia et judicium* erit *præparatio sedis tuæ* in ipsis cælis, scilicet per *justitiam et judicium* seipsos tibi sedem præparabunt, et eidem cæli existentes *miseriordia et veritas* per *emphasim, præcedent faciem tuam* in aliis, ut illos sedem tuam faciant. Dico quod tot modis erunt tibi dissimiles cæli, Christe, id est *beatus erit populus qui scit*, id est qui sciet *jubilationem* hujus dissimilitudinis, scilicet qui sciet jubilaré, et jubilet interiori jubilo, de hoc quod tantus eris quod nullus tibi poterit assimilari. Hoc autem bene pertinet ad principalem intentionem, scilicet ad Dei laudem. In hoc enim eum valde commendat, quod populum qui de ejus incomparabili sublimitate jubilaverit, bea-

tum esse confirmat. Vel sic adaptatur: *Beatus populus, etc.* Dico quod *justitia et judicium* erunt *præparatio sedis tuæ*, et populus ille qui factus sedes per eos, sciet *jubilationem*, id est sciet Deo jubilaré; sic ut jubilet intentione puræ devotionis beatus erit, et hic et in futuro. Et ecce beatitudo, quam hic habebit, scilicet o Domine, in lumine vultus tui existentes illi, qui de illo populo erunt, scilicet illuminatione cognitionis tuæ eos interius illuminantis, *ambulant*, id est magis et magis promovebuntur in illo lumine, scilicet ut jam illuminati plus illuminentur et *exsultabunt* de innocentia sua *tota die*, et hoc in nomine suo, id est in honore tuo, ut hoc videlicet tibi ascribant, quod innocentes erunt non sibi; et *exsultabunt in justitia tua*, id est a te data, scilicet crescent in justis operibus per te, quod est dicere: Hanc trinam beatitudinem habebunt, quod illuminati plus illuminabuntur, ac de innocentia sua gaudebunt, et in bonis operibus promovebuntur. Dico in *justitia tua*, et bene dico *tua*, refundendo in te quiddam virtutis in eis erit, quoniam *gloria virtutis eorum tu es*, et ipsi non, et in hoc sunt illi dissimiles, scilicet tu eris ille in quo gloriari debebunt ipsi de omni virtute quam habebunt, et de illuminatione **357** videlicet et de innocentia, et de justitia, et ideo bene dico *tua*. Ostendit igitur quare ipse erit *gloria virtutis* ipsorum, adjungendo se numero eorum, eo quod sit jam fide vir novi testamenti. Dico quod *tu eris gloria virtutis*, et hoc ideo, quia non in libero arbitrio nostro, sed in beneplacito tuo, id est per beneplacitum gratiæ tuæ *exsultabit cornu nostrum*, id est sublimabitur et augmentabitur virtus nostra, quæ cornu dicitur, eo quod ad modum cornu sit firma, et in altum excrescat.

Ostensa benedictione, quam habebit populus jubilans in presenti, illam quoque de futuro sic ostendit. Dico quod *beatus* erit in futuro *populus qui sciet jubilationem*, et vere beati erimus, et nos scilicet tanto ante tempore existentes, jam tamen fide populo illi conformes, et idem populus futurus, quia *assumptio nostra est*, id est erit Domini; quod est dicere: Quia Dominus assumet nos de mortalitate et passibilitate in salutem, et *sancti Israel regis nostri*, id est illius Domini erit *assumptio nostra*, qui sanctus erit, id est antonomastice sanctus inter illos qui erunt Israel, et sanctificaturus eos qui erunt Israel, et qui rex noster erit, ac si dicat: Potens erit nos assumere, quia sanctus Israel erit et rex noster.

Postquam Propheta ex paterna auctoritate sibi interius agente, beneficia per Christum humano generi conferenda breviter ostendit, et ea occasione eadem beneficia in sua persona agendo, prolixius pertractavit, ne fictitium judicaretur quod hæc Patrem sibi interius loqui testatus est, aliorum hoc auctoritate corroborat, dicens Patrem hoc ipsum quod sibi dixit, aliis etiam sanctis in visione dixisse, et hoc etiam in suo tempore ut magis auctorizet, ne

cæteri prophetæ qui post eum fuerunt, viderentur istud ab ipso accepisse, et non ab eo habuisse. Plures enim prophetæ leguntur in tempore David fuisse sicut Nathan et Samuel et cæteri. Introducit etiam ipsum Patrem ipsis sanctis loquentem et eadem beneficia quæ sibi dixit, eis largius expromentem. Hoc vero sic adaptatur. Dico, o Deus Pater, quoniam dixisti mihi interius, quod *misericordia edificabuntur in cælis*, etc. Et tunc quando mihi dixisti *hoc locutus es etiam sanctis tuis* prophetis, scilicet contemporaneis meis in visione interiori, id est in certa cognitione inspirationis tuæ; cum dicit in visione eorum partem deprimit, qui prophetas mentiuntur ignorare, quæ per Spiritum loquuntur sicut dæmoniaci, qui quod dicunt nesciunt. Dico quod *locutus es sanctis tuis*, et hoc scilicet dixisti, *posui adjutorium in potente*, ac si diceret: Ego humanum genus insufficiens per se a damnatione liberari, adjuvabo liberando illud, et hoc *adjutorium posui*, id est ponam in filio meo, antonomastice potente, scilicet per obedientiam passionis ejus, illud adjuvabo. Et ut potens sit ad hoc adjutorium perficiendum *exaltavi*, id est sublimabo in omni virtutum perfectione, illum *electum de plebe mea*, id est illum quem ad hoc eligam de omni multitudine sanctorum meorum. Nullus enim dignus ad hoc exsequendum invenietur, præter ipsum. «Speciosus enim forma præ filiis hominum. (Psal. XLIV, 3).» Unde in canticis de eo sponsa sic dicit: «Dilectus meus candidus et rubicundus, ex millibus electus (Cant. v, 10).» Adjungit autem causas, cur eum exaltabit, sic: Dico quod *exaltabo electum*, Christum scilicet verum David. Et ideo exaltabo, quia *inveni*, id est inveniam ipsa rei experientia *David esse servum meum*, id est experier eum esse servum meum in omnibus obedientem, et in nullo resultantem. Et quia illum experier esse servum meum, *unxi*, id est unguam eum in regem et sacerdotem *oleo sancto meo*, id est immunitate peccati, quod est dicere: Dabo ei immunitatem a peccato, ut per hoc dignus sit fieri rex et summus sacerdos, a similitudine illius qui ab hoc oleo inungitur, ut sacerdos vel rex efficiatur.

Ostendit autem per quid erit potens, sic: Dico ponam *adjutorium in potente David*, et vere potens erit: *Manus enim mea*, id est verbum meum ipsi secundum quod homo personaliter uniendum *auxiliabitur ei*, ad inimicos devincendos, *et brachium meum*, id est **358** idem verbum *confirmabit eum*, id est constantem faciet, ne inimicis cedat. Manus et brachium verbum Dei congrue dicitur, eo quod per ipsum Deus Pater omnia disponat et operetur, sicut nos manu et brachio operamur, Unde Psal-mista alibi: «Verbo Domini cæli firmati sunt (Psal. xxxii, 6).» Exponit igitur quomodo confirmabit, sic: Dico quod confirmabit, et hoc modo quidem confirmabit, quod *inimicus antiquus diabolus nihil proficiet in eo*, suggestionibus suis, neque criminaliter, neque venialiter, et *Judaicus populus, filius existens iniquitatis*, id est filius diaboli per obedientiam, qui

A dicitur iniquitas per antonomasiam, eo quod origo sit totius iniquitatis, *non apponet nocere ei*; ac si dicat: Voluntatem quidem habebit nocendi ei sibi conformando, sed voluntati non apponet actu nocere ei. Exponit quoque quomodo *ei auxiliabitur*, cum addit: Dico quod *manus mea auxiliabitur ei*, et hoc modo quidem ei per manum meam auxiliabor, quod *concedam*, id est in bono destruam *inimicos ejus* Judæos, partem scilicet, persecutorum ejus de malitia destruam, et ad eum converti faciam, et hæc concessio inimicorum continget *a facie* id est a cognitione ejus, scilicet per ejus cognitionem, de malitia sua destruatur, et in bono edificabuntur. Et non solum persecutores concedam, sed *odientes eum*, id est partem eorum qui cum non persequuntur actu, sed solummodo eum odio habebunt, *convertam in fugam odii*, scilicet, faciam ut ab odio fugiant, et ad ejus dilectionem accedant.

B Et postquam inimicos devicerit, non dimittam eum, sed *veritas mea*, et *misericordia mea cum ipso* erit; quod est dicere: Semper cum ipso ero secundum auxilium et confirmationem, et propter misericordiam meam, et propter veritatem meam, quia scilicet hoc promisi, et non possum non complere, quia verus sum in natura. Et quia cum ipso ero, *exaltabitur cornu ejus*, id est sublimabitur potentia virtutis ejus, sic ut totus mundus ei subiciatur, et hæc exaltatio erit *in nomine meo*, id est in honore meo, ut inde scilicet glorificet ab hominibus. Cornu quidem quia forte est, et in eo fit potentia bellandi, pro potentia ponitur. Vel sic: Dico quod *concedam inimicos*, et per hoc *concedam*, quod *veritas mea et misericordia mea erit cum ipso*, id est ego cum ipso ero propter misericordiam et veritatem meam et quia cum ipso ero, *exaltabitur cornu*, id est sublimitas ejus *in nomine meo*, id est in magnificatione nominis mei, quod est dicere: Cum ipse sublimis futurus sit in justitia et innocentia, magis magisque ideo exaltabitur, quia nomen meum exaltare studebit. Non solum autem *concedam inimicos ejus* Judæos, et *odientes eum* Judæos *in fugam convertam*, sed et *ponam manum ejus*, id est operationem ejus *in mari*, id est in populo gentium amaricanti, quod est dicere: Faciam ut partem gentium ad fidem convertat operatione prædicationis discipulorum suorum. Non solum autem in pauperibus et subjectis de mari, *ponam manum ejus*, sed et *in fluminibus*. Id est in principibus, quorum cura decurrit in subditam plebem ad modum fluminum in mare decurrentium. Ponam *dexteram*, id est operationem ejus, scilicet faciam, ut quosdam ex principibus convertat operatione prædicatorum, quæ bene per dexteram intelligitur eo quod dextera operamur.

C Et hoc quidem merito ei faciam. Ipse enim invocavit, id est oravit me, ut ponam illum primogenitum et excelsum, et ut servem illi misericordiam meam dicens: Deus, id est creator meus es tu, secundum quod homo sum, et Pater meus secundum quod Deus, et susceptor, id est medicus et patronus

secundum quod homooperator salutis meæ, id est A
constantiæ et resurrectionis meæ, vel *susceptor salutis meæ*, id est defensor et conservator salvationis meæ ne deficiat. Notandum quod cum ponit hæc blanda verba, quæ Christus legitur in orationibus posuisse, scilicet *Pater et Deus et susceptor*, ipsum quod orabit non ponit, sed ex sequentibus datur intelligi, cum ponit hoc promittendo quod dabit cum addit:

359 Dico quod *ipse invocabit me, et ego cum ipse invocabit*, id est potens sum dare quod orabit; *ponam*, id est faciam *illum primogenitum* mortuorum, id est faciam ut primus generetur in immortalitatem et impassibilitatem, et sic per eum cuncti mortui salvandi generentur in futuro. Unde Joannes in Apocalypsi: « Primogenitus mortuorum (Apoc. i, 5): » Et Apostolus: « Primogenitus inter multos B
fratres (Rom. viii, 29): » Et non solum *primogenitum ponam illum*, sed et *excelsum* in glorificatione, *præ regibus terræ*, id est præ omnibus fidelibus regentibus bene in se terrenitatem, scilicet sensualitatem, ne repugnet nimis spiritualitati; quod est dicere: Cum fideles futuri sint excelsi et gloriosi, ipse tamen excelsus erit præ omnibus illis. Vel sic ad litteram: *ponam illum excelsum præ regibus terræ*, scilicet ut multi reges terræ ei se subiciant, et eum *excelsum* esse cognoscant, et *in æternum servabo misericordiam illi*, et ad opus ejus, et ad opus memorum illius; quod est dicere: In æternum miserere et ejus, et membrorum ejus, ut semper eos constantes faciam.

Et sic testamentum, id est pactum *meum* factum *ipsi*, erit *fidele*, id est verax; quod est dicere: Et quia *servabo illi misericordiam*, verum erit pactum quod feci, id est faciam promittendo quod *illi servabo misericordiam*, si mihi fuerit obediens, et *ponam in sæculum sæculi semen ejus*, id est ponam sequaces ejus in æternum, scilicet faciam eos in æternum vivere, et ponam *thronum ejus*, id est ipsos sequaces qui erunt sedes ejus, faciam claros in perfectione illum nationis interioris; *sicut dies cæli*, scilicet splendida erit eorum claritas, sicut splendida est claritas cælestium spirituum. Qui autem tantam promissionem membrorum fecerat, dicendo *semen ejus ponam in sæculum sæculi*, etc., ne viderentur ipsi sequaces non ulterius peccaturi, vel si peccarent non recuperaturi, innuit eos peccaturos, et esse corrigendos, et Dei misericordiam non amissuros, sic: Dico quod *ponam semen ejus in sæculum sæculi*, etc. Si autem id est sed si *filius ejus*, id est sequaces ejus, prælati scilicet, *derelinquent legem meam*, id est disciplinam quæ in lege mea præcipitur, scilicet si non correxerit subditos secundum disciplinam in lege mea constitutam, sed vel nimis intense ad libitum suum corrigit, modum excedendo per iram, vel nimis remisse parum faciendo propter alicujus gratiam: Et si filii ejus prælati non *ambulaverint in iudiciis meis*, id est non perseveraverint in iudiciis a me constitutis, scilicet si, pro amore alicujus aut odio falso judicantes, non habuerint recta judi-

cia erga subditos, sicut ego constitui. Et si filii ejus subditi *profanaverint justitias meas*, id est profana et injusta esse reputaverint justa præcepta mea; ceu multi sacerdotes quibus injustum et detestabile videtur quod in canonicis constitutum est non licere presbyteris uxores habere, ecclesiastica emere, et cætera talia facere; et, ut universaliter dicam, *si mandata mea non custodierint filii ejus* et prælati et subditi (quod tamen tolerabilius est scilicet tantummodo non custodire, quam non custodiendo profanare); *visitabo in virga*, id est corrigam in minori verberare *iniquitates*, id est minores offensas eorum qui mandata mea non custodierint: A similitudine puerorum minus offendendum, qui virgæ percussione corriguntur. Et *visitabo*, id est corrigam in *verberibus*, id est in magnis correctionibus et asperis *peccata*, id est majores culpas eorum qui profanaverint justitias meas; a similitudine juvenum magis offendendum, qui baculorum verberibus corripiuntur; ac si dicat: Si filii ejus offenderint, castigabo eos per infirmitates, et per alias quas eis inferam anxietates: quæ omnia erunt eis pissima et saluberrima visitatio.

Et notandum quod hanc promissionem correctionis et misericordiæ facit de illis filiis tantum qui salvandi sunt. Legem autem, id est disciplinam ponit, eo quod validius dicuntur leges, instituta illa ubi de vindicta reorum agitur, quam ubi regula vivendi **360** disponitur. Dico quoniam *visitabo eos in virga et in verberibus*. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo*, id est sed beneficia misericordiæ meæ non ex toto auferam a filiis ejus salvandis, quos *visitabo*, scilicet non eis auferam fidem et mei cognitionem, et cætera beneficia quæ per misericordiam meam eis conferam: *neque nocebo eis in futuro* ut eos damnum; et hoc est certum et firmum, *in veritate mea*, ac si dicat: Cum verus sim ut fallere nequeam, ipsa mea veritas habet ut quod promisi compleam: scilicet ne *misericordiam dispergam*, neque noceam, neque profanabo *testamentum meum*, scilicet non faciam profanum, id est mendax pactum meum, quod firmabo cum David filio meo promittendo quod non nocebo filiis ejus; et non faciam irrita, id est vana et nulla utilitate prædita, ea quæ *procedunt de labiis meis*, id est ea beneficia quæ de filiis ejus prædicant prophetæ mei dicti labia mea, eo quod per eos futura præloquar; ac si dicat: Si *misericordiam meam ab eis dispergerem*, mendax esset pactum meum, quod cum David faciam, loquendo ipsi interius, quod *profanum* quidem est et impossibile ut mentiar, cum sim Deus, et ea quæ prophetæ annuntiant de salute æterna filiorum irrita essent, et sine utilitate dicta; quod utrumque ne sequatur, non *dispergam misericordiam neque nocebo*, et vere non dispergam: nam *semel juravi*, id est immutabiliter et firmiter disposui, a similitudine illorum qui aliquid firmiter et cum jurejurando disponunt, et hoc *semel*, id est sic inviolabiliter ut non sit opus repetere ipsum jusjurandum. Dico

quod *juravi semel, et hoc in sancto meo*, id est in A
sancta dispositione mea; ac si dicat: Cum dispositio
mea sancta sit, impossibile est quod dispono non
contingere. Dico *juravi*, et hoc scilicet *juravi*, quod
semen ejus in æternum manebit, id est sequaces
ejus æterni erunt. Et si ego *David mentiar*, scilicet
filio meo non complens quod cum eo paciscar, tunc
non sum Deus, vel David propheta, cui hoc præ-
dixi.

Et non solummodo *semen ejus in æternum erit*, sed
et *thronus ejus*, id est ipsum semen, quod erit sedes
ejus, non localis sed spiritalis in futuro existens in
conspectu meo, id est in aperta contemplatione mei,
qui hic per speculum videbunt, erit lucidus in anima
sicut sol, id est ad modum solis. Juxta illud Jesu:
«*Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris mei* (Matth.
xii, 43).» et idem thronus erit in corpore splendi-
dus in æternum, *sicut luna perfecta* splendida est.
Notandum enim quod clariiores erunt in animabus
quam in corporibus, cum dignior sit anima corpore.
Notandum quoque quod licet omnes Dei sequaces
possint *thronus ejus* dici, digniores tamen et sanc-
tiores quadam præcipuitate thronum dici ejus, sicut
quidam ordo spirituum præ dignitate sua *thronus* vo-
catur. Et hujus promissionis filiorum erit *testis in*
cælo, scilicet Jesus caput eorum, qui in cælos assum-
ptus splendidus erit, testis erit et pignus quod mem-
bra splendida erunt, et talis *testis* qui erit *fidelis*, id
est talis cui fides adhibenda erit cum Deus et homo
sit, vel *fidelis* qui fidem faciet. Promissione pater-
næ auctoritatis apposita. Propheta in sua persona
agens, opponit illud quod a multis opponi posset, ut
solvat: videlicet quare, cum Deus Pater tanta be-
neficia Christo et membris promiserit, tunc eos per-
mittat anxietatibus affligi. Et hoc sic dicit: O Deus
Pater promissisti Christo quod in æternum servabis
illi misericordiam, et quod thronus ejus erit sicut
sol, et cætera talia. Tu vero ex proposito *repulisti*, id
est videberis repellere ab omni gloria Christum
tuum, quem turpiter permittes tractari; et *despe-
xisti*, id est videberis despicere scilicet quod sic
affligetur, cum tu eum gloriosum esse futurum per
prophetas prædixeris: videbitur nondum venisse,
sed adhuc differri. Unde Judæi infideles, Messiam
adhuc venturum opinantur.

Et non solum modo ipsum caput videberis repel-
lere et despicere, sed *evertisti*, id est videberis de-
struere *testamentum servi tui*, id est pactum quod fa-
cies Christo servo tuo, promittendo *quod thronus ejus*
361 erit sicut sol, etc., videberis evertere, quia
profanasti, id est permittes a persecutoribus profa-
nari, id est profanum reputari *sanctuarium ejus*
quod est in terra, scilicet permittes ut ipsi persecu-
tores martyres suos abigant, et persequantur ut
profanos, qui tamen sunt *sanctuarium*, id est san-
ctum templum tuum in terra manens. In terra ponit
ad differentiam civium supernorum, qui cum Dei
sanctuarium sint, ab impiis nequeunt profanari, vel
sic: Profanari permittes in terra *sanctuarium tuum*,

id est permittes impios persequi fideles more profa-
norum, quandiu erunt in terra, qui tamen sunt *san-
ctuarium* tuum, id est sanctum templum ejus. Post-
quam autem de hac vita recedent, eos persequendi
non habebunt facultatem. Et hoc modo permittes
profanari *sanctuarium*, scilicet *destruxisti omnes*
sepes ejus sanctuarii, id est permittes destrui corpo-
rea interfectione prælatos Ecclesiæ, munientes ipsam
Ecclesiam doctrina et exemplo suo, ad modum se-
pium vineam circummunientium, et destrui permit-
tendo *posuisti*, id est pones *firmamentum ejus* san-
ctuarii *formidinem*, id est causas formidinis, scilicet
per destructionem sepium, facies ut *sepes* illæ, quæ
vivendo erunt eis *firmamentum* et munimentum,
corporaliter destructæ, sint eis causa quare formi-
dent ipsi minores destrui: et *diripuerunt eum* David
in membris, id est dilaniabunt maximam partem
membrorum ejus interficiendo, vel diripient sibi
quædam debilia membra ejus incorporando sibi. Om-
nes deserentes viam recte vivendi tam gentiles quam
Judæi et hæretici, vel *transeuntes viam*, id est negli-
gentes Christum, qui *via est veritas et vita*, quod est
dicere: Formidine destructionis prælatorum, qui-
dam debiles ex subjectis infidelibus conformabuntur.
Et quia diripient *factus est*, id est fiet ipse David se-
cundum remanentia membra, *opprobrium vicinis suis*,
quod est dicere: Illi qui non diripientur erunt *op-
probrium vicinis suis*, id est erunt causa opprobrii
illis, qui jam vicini erunt, volentes ad fidem Eccle-
siæ exemplo eorum converti, scilicet ipsi vicini ve-
recundabuntur se unquam voluisse his credere.

Ostensa fidelium depressione, deprimentium exal-
tationem ostendit, sic: Dico quod membra ejus
David permittes sic deprimi, ut sepes destruantur, et
quidam ex ipsis diripiantur. Et ex opposito *exaltasti*
dexteram depaumentum eum, David in membris, id
est permittes exaltari et augmentari fortitudinem
persecutorum, qui membra ejus deprimere labora-
bunt. Quod est dicere: Dabis eis amplam potesta-
tem fideles deprimendi. Et per hoc *lætificasti*, id est
permittes lætos fieri omnes inimicos ejus, David, de-
pressores scilicet membrorum ipsius: ac si dicat:
Adeo eorum fortitudinem exaltari permittes, ut inde
valde lætificentur. Unde quidam persecutores in loco
interfectionis martyrum, dicuntur convivia parari
fecisse, et ludos instituisse. Dico quod persecutores
exaltabis. Et econtrario *avertisti*, id est avertas
adjutorium gladii rationis ejus, David, id est quorum-
dam membrorum ejus, scilicet cum ipsi habuerint
rationem qua se more gladii defendant, ostendendo
se recte credere, neque se dignos esse persecutione,
avertes ab eis auxilium rationis, quæ gladius eorum
erit, videlicet facies ut eorum ratio nequeat eos a
persecutione et morte defendere: a similitudine mili-
tis, qui non potest gladii adjutorio ab hoste defen-
di. Et non est *auxiliatus ei*, scilicet non auxiliabitur
quibusdam membris ejus ille gladius rationis in bello,
quod cum infidelibus exercebunt. Quod est dicere:
Cum adversus impios quidam rationabilibus senten-

tiis bellabunt, non poterunt eos convertere : a similitudine militis cujus gladius inefficax est hostem superare. Et destruxisti eum, id est permittes destrui morte, quædam ejus membra : quæ destructio continget ab emundatione ipsorum membrorum, scilicet ideo destruentur, quia mundi et sancti **362** erunt in fide et operibus, et impij eorum munditiam patinequibunt, quod mirabilius quidem erit, quam si per immunditiam destruerentur. Vel eorum destructio continget ab emundatione, id est propter emundationem. Quod est dicere : Ideo ab impiis destruentur, quia profani reputabuntur, et per eorum destructiones, civitates unde auferentur, emundari videbuntur per mortem eorum. Ne vero putarentur et in corpore et in anima esse destruendi, determinat sic :

Dico quod destrui permittes ejus membra : et hæc destructio non erit et in corpore et in anima : sed in terram, id est in corpore, quod terrenum est, collisisti, id est permittes collidi sedem ejus, David membra ejus scilicet in quibus sedebat. Quod est dicere : Permittes eos destrui in corpore, non in anima. Unde Dominus in Evangelio : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 28). » Et minorasti, id est minorabis dies temporis ejus, id est membrorum quorumdam ejus, David scilicet cum quædam membra habebit, vel prælatos scilicet, vel ad fidem noviter accedentes : de quibus alij optabant ut diu vivant, tu minorabis dies temporis eorum, id est minus eos vivere permittes quam optent. Et eum, id est multa membra ejus existentia in confusione, id est multis anxietatibus quæ causa confusionis erunt perfudisti, id est perfundi et circumvallari permittes ipsa confusione, id est anxietatibus, quæ causa confusionis erunt. Dictum est hoc per emphasim a similitudine illorum, qui in aqua existentes, ab ipsa circumvallantur. Et cum sic permittes persequi David et membra ejus, usquequo, id est usque ad quem modum, o Domine Pater, avertes, id est videberis avertere misericordiam tuam ab ipso David et membris ejus? Avertes in finem, id est ex toto. Vel in finem, id est in destructionem sic, scilicet ut eos destruas ex toto? Nequaquam. Sed ira, id est vindicta tua exardescet, id est exasperabitur in eis velut ignis, id est ad comparationem ignis. Sicut enim ignis vehementer accensus aurum purgat, ligna vero consumit et incinerat, sic et persecutio Christi et membrorum ejus, ipsi membris erit expiatio, et infidelibus eos persequentibus consumptio. Cum igitur ponit exardescet sicut ignis ira tua, brevis solvit quidquid de persecutionibus et dejectionibus Christi et membrorum ejus opposuerat, ab illo loco ubi dixerat : Tu vero, etc. Cum vero dicit, memorare, etc., pro salute membrorum orat, videlicet ut Deus Pater memorando, quantæ futurum sit dignitatis Christi meritum per eum ipsis membris misereatur. Hoc autem sic adaptatur. Dico quatenus ira tua non in finem exardescet, sed sicut ignis. Et ut non in finem exardescat : Memorare, Deus Pater, quæ, id est quam digna erit

mea substantia, scilicet humana natura, quam verbum tuum de semine meo assumpsit, ut per ipsius dignitatis meritum hominibus miserearis. Et necesse est ut memoreris. Nunquid enim vane, id est sine utilitate constituisti, id est creasti omnes filios hominum, id est omnes homines? Absit. Quasi diceret : Ideo memorare dignitatis Christi, ut per eam hominibus miserearis, quia si ejus non memorareris, et hominibus non miserereris, sine utilitate eos creasse videreris, cum ad hoc esse creati videantur, ut ex eis decimus ordo, qui perit, suppleatur. Et bene dico memorare quæ mea substantia. Nam quis est homo, id est quantus et quam gloriosus erit homo ille ex semine meo nasciturus? Et vere magnus. Nam talis erit qui vivet, et sic quod non videbit mortem. Ne vero putaretur nunquam esse moriturus, hoc sic determinat. Et postea, scilicet non videbit mortem, postquam eruet animam suam de manu, id est de potestate inferni. « Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur (Rom. vi, 9). » Et vere magnus homo ille. Ubi sunt, id est in quo erunt, o Domine Pater, misericordiæ tuæ antiquæ, id est beneficia misericordiæ tuæ ab antiquo disposita, id est ab æterno. Quod est dicere. Per cuius obedientiam humano generi conferentur beneficia misericordiæ tuæ, ab æterno disposita, **363** sicut jurasti David, id est sicut firmiter promittes in interiori ipsi homini, qui revera erit David. Et hoc in veritate tua, id est in verissima promissione tua. Dico memorare quæ mea substantia. Oro etiam memor esto opprobrii servorum tuorum, membrorum ipsius David, ut ipsis remunerationem inde tribuas. Opprobrii dico multarum gentium, id est quod quæ multis gentibus inferetur; et ideo gravius erit quam si a paucis. Quod opprobrium non detestatus sum; nec desepi sed continui, id est cum dilectione amplectatus sum in sinu meo, id est in interiori conscientia mea, quæ per sinum designatur congrue, eo quod sinus latens res est et secreta. In hoc quod *o* diligere opprobrium illud, quod salutis erit *o* patientibus, ipsos patientes ad hoc patiendum corroborat. Quod exprobraverunt, id est quod opprobrium exprobandum inferent servis tuis, inimici tui infideles, o Domine Pater. Repetit autem, ut ipsum opprobrium quod sit, ostendat. Quod exprobraverunt, inquam, id est exprobandum dicent scilicet commutationem Christi filii tui eis improperebant, id est hoc quod Christus commutabitur de vita ad mortem, dicentes eos insanos esse, quia credent in hominem mortuum. Et tamen quamvis Christus sic sit commutandus, per hanc commutationem apparebit Dominus omnium benedictus, id est exaltatus in æternum in perenni gloria. Unde Apostolus : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen (Philip. ii, 9). » Et in Evangelio : « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 46). » Dico quod Dominus erit benedictus, hoc fiat, ut sit benedictus in Ecclesia de Judæis; et fiat benedictus in Ecclesia de gentibus. Per hoc autem quod

ejus benedictionem sic optat, ad eum benedictionem dum nos invitat.

IN PSALMUM LXXXIX.

Titulus octogesimi noni. *Oratio Moysi hominis Dei.* Quod sic exponitur. In hoc psalmo introducit orare Moyses Deum Filium, qui homo futurus est, ut hominem non avertat a misericordia sua, qui dejectus est in humilitatem per Adam, quam etiam defectionem ostendit et annuntiat, quod ex ea tandem liberati lætabimur. Et non qualiscunque Moyses hic introducit orare, sed Moyses homo Dei. Et melius ponit *homo Dei*, quam si poneret servus Dei, ut ostendat eum libere et amore casto, Deo obdixisse, sicut ille qui homo liber est, Domino suo servit, non tam timore quam et amore. Servus autem magis ex timore servit. De quo Moysē, idem Dominus testatur : « Moyses servus meus, in omni domo mea fidelissimus (Num. xii, 7; Hebr. iii, 2). » Ideo autem a Propheta inducitur orare Christum Moyses, legis veteris minister, qui auctorizabilior prophetis omnibus apud Judæos habetur, ut ipsius auctoritate Christum orantis, et eundem Deum ab æterno ethominem futurum in tempore, et mundi reparatorem ostendentis, infideles Judæi convincerentur, qui Deum et mundi reparatorem Christum esse denegant, qui de eodem Moysē ad infidelissimos Judæos dixit : « Si crederetis Moysi, crederetis utique mihi (Johan. v, 46). » De me enim ille scripsit [forsitan]. Fecit autem in ipsius persona Propheta hunc psalmum, vel ideo quod in scriptis illius vidit aliquid simile verbis hujus psalmi dictum fuisse, vel quia Spiritu sancto revelante, cognovit eum sic egisse. Edras quoque titulum impositor, per ejusdem spiritus revelationem agnoscens David prophetam sic voluisse psalmum hunc, in persona Moysi inscripsit.

Domine refugium, verbum salutis humano generi existens in generatione veteris testamenti, et in generatione novi. Vel a generatione veteris incipiens esse refugium, et durando in generatione nova. Vel sic : A generatione veteri incipiens, et eundo usque in generationem novam; *tu factus es*, id est tu qui refugium es, creatura fies, scilicet humanam naturam personaliter assumes; et hoc 364 nobis, id est ad utilitatem nostram, ut mundum repares. Unde Apostolus : « Misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret (Galat. iv, 4). » Quia vero dixerat factus, ne omni modo videretur initium habuisse, et simplex homo esse, addit : Et quamvis te dicam factum; tamen priusquam montes fierent, id est priusquam celestes spiritus crearentur qui dicuntur montes, eo quod sint in naturæ suæ dignitate sublimes; aut priusquam ex quatuor elementis formaretur terra, id est homo terrenus, qui inferior angelis est, et ut universaliter dicam : Priusquam formaretur orbis mundus, scilicet totus; et quidquid in eo est, et ut majus quid dicam, a sæculo, id est ab æterno, et usque in sæculum, id est usque in æternum, scilicet sine principio et sine

fine tu es. Et vere in æternum es, nam *Deus* es. Cum dicit, *es*, et non fuisti, vel eris, æternitatem ostendit. Sæculum quidem aliquando ponitur pro æterno; aliquando vero æternum pro sæculo. Et bene dicit *montes*, id est angelos non formatos, sed factos, et terram formatam. Illud enim dicitur formatum, quod est ex aliqua informi materia factum. *Terra* vero, id est, homo ex quatuor elementis formatis est, celestes vero spiritus ex nihilo creati. Et quia potens es, utpote Deus; et pro salute hominum creatura fies, ne avertas a misericordia tua hominem in humilitate dejectum, id est homines qui per Adam in maximam defectionem deveniunt. Quod est dicere : Repara genus humanum, pro cuius reparatione creatura fies. Et hac fiducia hoc oro, quia dixisti fidelibus tuis interiori dicere, sine strepitu verborum : *O filii hominum*, Adæ videlicet et Evæ, qui simpliciter fuerunt homines, non spirituales Filii dico, non solummodo secundum originem, sed etiam secundum peccandi imitationem : *convertimini* a filiatione hominum, ad mei filiationem per obedientiam, et ego convertur ad vos secundum paternitatem. Ac si dicat : Non monerem eos de reversione, nisi providissem eos reparandos esse. Hac igitur fiducia, oro de eorum reparatione. Ostendit itaque in quam humilitatem homo dejectus sit, cum sic addit : Dico, *ne avertas hominem in humilitatem dejectum*. Et vere in humilitatem dejectus est, quoniam cum prius non moriturus creatus esset, modo adeo defectibilis factus est, quod si mille annis viveret (quod in nullo tamen unquam homine configit) illi mille anni sunt tanquam dies hesternæ, id est comparabiles sunt diei hesternæ. Ostendit ergo secundum quid sunt ei comparandi, cum addit : Quæ dies hesternæ præterit jam, et nunc non manet; ac si diceret : Licet durare aliquantulum videantur, non tamen magis appetiendi sunt, quam hesternæ dies quæ jam præterit. Ipsi enim similiter præteribunt, et in hoc jure diei hesternæ comparantur. Et hoc ante oculos tuos, id est hoc tu consideras non plus eos appetiandos esse, quam diem hesternam, licet homines hoc non considerent. Vel sic : Mille anni sunt sicut dies hesternæ parum appetiendi ante oculos tuos, id est ad respectum vite æternæ, quæ est ante oculos tuos, id est quam tu consideras. Et ut minus dicam, Mille anni sunt reputandi parvum quid, sicut custodia in nocte, quæ jam præterit, id est sicut una vigilia quæ brevior fuit, cum tribus horis solummodo duraverit. Et tu rectius dicam, *anni mille erunt eorum*, id est juste reputabuntur in numero earum rerum quæ pro nihilo habentur, id est quæ adeo viles sunt, quod nihil esse reputantur.

Ostensa hominum defectione nimia; quia dixerat, *ne avertas hominem*, ne videretur velle hominem nullatenus esse in hac defectione, et sic contraret dispositioni divinæ, concedit ejus defectionem, cum sic adjungit : Oro *ne avertas hominem in humilitatem dejectum*, quin eum repares. Concedo tamen quod ipse

homo existens sicut herba in mane, id est florens et conspicuus sicut herba quæ pulchrior est in mane, quam in 365 qualibet alia diei parte, transeat de illa pulchritudine in mortem. Determinat autem quomodo transeat, cum addit : Scilicet prius floreat in mane, id est conspicuus sit ad modum herbæ floridæ in iuventute, quæ per mane designatur, eo quod sit principium vitæ, et pollens, ad similitudinem mane, quod clarum est et diei principium. Et de flore iuventutis transeat in vesperum, id est in senectutem quæ vesper dicitur, eo quod in senectute homo veniat ad defectum sicut in vespere dies vergit ad occasum. Et in vespere senectutis decadat in mortem, et induret ut fiat cadaver rigidum et durum et inflexibile, et post arescat, et pulvis aridus efficiatur. Cum autem hanc concessionem facit, dejectionem nostram patienter tolerare nos instruit. Reddit quoque causam, quare ad hanc humilitatem devenimus, ne sine causa dejecti esse videamur, cum sic addit : Dico ne avertas hominem in humilitatem dejectum. Et vere in magnam dejectionem nos omnes homines devenimus, et jure, quia defecimus, id est defectibiles facti sumus, qui prius in Adam antequam peccaret eramus non defecturi, et hoc in ira tua, id est in justa vindicta tua ad hunc defectum pervenimus. Hoc autem in sequentibus repetet et exponet. Et non solum defecimus, sed et in furore tuo, id est nimia vindicta tua, turbati sumus, id est turbabiles facti sumus : scilicet tales effecti, qui per mortem, et cunctas anxietates possumus conturbari : quod gravissimum est quam defectibiles esse, et ideo recte positum est in furore. Furor enim major ira videtur. Et vere per iram defecimus, et per furorem tuum turbati sumus. Nam non dissimulasti ab iniquitatibus nostris : sed posuisti in conspectu tuo iniquitates nostras, per Adam commissas, id est consideras ut punias originale peccatum, cujus participes sumus. Et posuisti sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, id est in claritate cognitionis tuæ, scilicet non potest te fallere, sed illud conspicis aperte. In alia translatione habetur : Negligentias nostras in luce vultus tui ; unde congrue sæculum pronegligentis esse positum intelligimus. Habet enim usus noster ut de aliquo male vivente dicamus : Homo iste malum sæculum deducit. Et est ac si diceret : Peccata originalia per Adam commissas, quorum participes effecti sumus, quæ non solummodo sunt iniquitates, sed etiam tales iniquitates quæ sunt negligentia, id est negligentia, non aliquo coactione ab Adam commissæ. Ideoque digniores sunt ultione, non postposuisti, sed eas in conspectu tuo posuisti, ut ulcisceris.

Repetit autem quod superius posuit, quia defecimus, ut post exponat : Dixi hominem esse in humilitatem dejectum. Et vere dejecti sumus, quoniam omnes dies nostri defecerunt, id est defectibiles facti sumus, cum prius nobis in Adam antequam peccasset, vita perpetua data esset. Et bene ponit omnes dies, innuens quia et æterni defecerunt, et hi quos habe-

mus defectibiles sunt, ut in sequenti versu exponitur. Et nos in ira, id est in vindicta tua, defecimus, id est defectibiles facti sumus, scilicet defectibilibus operibus vacantes. Et vere defectibiles sumus, id est operibus defectibilibus vacantes, quoniam anni nostri sicut aranea meditantur, id est nos in omnibus annis nostris meditabimur : sicut aranea, id est cum meditatione operabimur talia, quæ cito transitoria sunt, et facillime dissolvenda, sicut opus araneæ, quod fragillissimum est. Cum dicit meditabimur, per futurum innuit perseverantiam, et gravius quid notat, quam si poneret simpliciter operabimur. Pejus enim est meditando operari male quam temerarie. Exponit etiam quomodo dies defecerunt, cum addit : Vere dies nostri defectibiles facti sunt. Nam dies annorum nostrorum clauduntur in septuaginta annis, id est in ipsis septuaginta. Cum dicit ipsis, innuit quod in numero isto vita nostra finitur. Et est ac si dicat : Adeo dies vitæ nostræ defectibiles facti sunt, quod solummodo annis septuaginta 366 vivimus.

Si autem aliqui nostri vivunt in potentatibus, id est in potentativis et plenariis muneribus sanitatis, octoginta anni sunt in vita nostra. Quod est dicere : Si aliqui nostrum et pauci bene sanam vitam degunt ; octoginta annorum est spatium vitæ eorum, et amplius eorum octoginta annorum, est labor et dolor. Quia dicit eorum more Græcorum facit, qui ablative carentes, genitivum pro ablativo ponunt. Et est ac si dicat : Si vivant aliqui amplius his annis, scilicet amplius octoginta, vita illa erit labor et dolor, id est in labore et dolore, quæ nec etiam vita dicenda est ; sed per emphasim dicenda est labor et dolor. Per annos quoque septuaginta, eo quod septuagenarius numerus per septenarium multiplicatur, præsens vita accipitur, quæ per dies seplem volvitur. Per octoginta autem annos, futura dies iudicii, octava intelligitur, eo quod octogenarius numerus per octonarium multiplicatur. Secundum quam sententiam littera sic adaptatur. Dico quod meditabimur in omnibus annis solubia et fragilia opera, sicut aranea. Et exponit quomodo, cum addit : Vere omni vita nostra talia opera meditando operabimur, qualia aranea operatur. Nam dies annorum nostrorum erunt meditates in ipsis septuaginta annis, id est in omnibus diebus annorum nostrorum meditabimur ea quæ necessaria erunt ad ipsos septuaginta annos, quibus nunc sumus, scilicet quæ pertinent ad præsentem vitam, in qua adhuc detinemur. Dico quod in omnibus diebus nostris meditabimur ea quæ ad septuaginta annos pertinent. Si autem, id est sed si, in potentatibus pauci ex nobis, id est in virtutibus et operibus bonis, quæ dicuntur potentatus, eo quod nos ad vitam ducere possunt, octoginta anni per ipsos potentatus appetunt, id est requies octavæ diei, quod est dicere : Aliqui ex nobis existentes in potentatibus non operabuntur sicut aranea, scilicet non operabuntur illa quæ ad vitam præsentem spectent,

sed quæ ad futuram. Et *amplius eorum octoginta annorum appetere est labor et dolor*, id est causæ laboris et doloris. Quia dixerat in *potentatibus*, posset quæri unde habent hoc quidam, ut sint in potentatibus; ad quod sic respondet: Inde hoc pauci habemus, *quoniam supervenit*, id est ex superiori Patris sede venit nobis *mansuetudo*, id est Filius Dei, cujus fide venturi jam sumus in potentatibus: Qui per emphasim dicitur mansuetudo Patris, eo quod per eum nobis ira Dei mansuefacta est. Ne vero intelligeretur quod ita esset mansuetudo nostra, ut postquam advenisset nullatenus ulterius corripemur, addit, *et tamen corripiemur*, id est castigabimur mortalitate et passibilitate, postquam mansuetudo superveniet. Si vero hæc sententia legatur, hoc quod in principio psalmi dicitur, *Domine Verbum* B *existens refugium tu factus es*, id est creatura fies de Patre sic exponetur: Domine Pater, tu factus es nobis *refugium*, id est securitas evadendi dejectionem, in quam devenimus per Adam. Cætera vero non est mutari necesse. Secundum vero priorem sententiam in qua exposuimus dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis ad litteram, versus qui sequitur, *scilicet quoniam supervenit*, etc., sic exponitur: Dico quod defectibiles facti sumus, adeo quod amplius octoginta annis non vivimus, nisi in labore et dolore. Et hoc ideo, quoniam ne simus nimis feroces et effrenes contra Deum, supervenit nobis mansuetudo, id est ex superiori Dei dispositione venit in nos domatio, quæ facit nos mansuetos erga Deum et humiles, mortalitas scilicet et passibilitas. Et per eam domationem mansuetudinis corripiemur, quandiu in hac vita erimus, ne nimis adversus Deum insolescamus. A similitudine effrenis equi, qui flagellis corripitur, ut mansuetus efficiatur.

Dico quod *supervenit nobis mansuetudo* per quam corripiamur, *et corripiemur*. Et licet frequenter a te corripiamur, tamen *quis hominum novit potestatem iræ tuæ*, id est potentem 367 efficaciam vindictæ tuæ quam in nobis exeres? *et quis novit dinumerare iram tuam*, id est multipliciter vindictæ tuæ, *præ*, id est pro, *timore tuo*, scilicet ut te timeant respectu potentie et multipliciter illius vindictæ? Pauci. Ac si dicat: Tametsi potenti et multipliciter vindicta tua assidue puniamur, pauci tamen ex nobis potentiam et multipliciter vindictæ tuæ considerantes, illius respectu timent te, quod quidem oporteret. Hoc itaque ponit ad correctionem non timentium, ut timere discant.

Orat etiam pro timentibus, sic: Dico quod pauci sumus qui timemus. Ergo sic, merito ipsius timoris quem habemus, *fac nobis notam in futuro* pro rei experientia *dexteram tuam*, id est misericordiam salvationis tuæ. Quod est dicere: Quia hic te metuis, da nobis in futuro salvationem, per misericordiam tuam. Et quia aliter ad hanc misericordiam pervenire non possemus, hic interim fac nos *eruditos corde*, id est intellectu cordis scilicet; da nobis

facultatem intelligendi recte. Et quia non sufficit recte intelligere sine bona operatione, fac etiam nos *eruditos in sapientia*, id est in virtutibus et bonis operibus, quæ sapientia dicuntur, eo quod ex sapientia procedunt. Quod est dicere: Da nobis scientiam bene operandi, et virtutes amplexandi. Vel hoc admixtive legi potest, sic: Dico quod *corripiemur*, et corripimur per vindictam tuam. Et *quis est*, id est quantus et quam felix est ille qui *novit potestatem iræ tuæ*, et qui *novit iram tuam dinumerare*, *præ timore tuo*, id est ad hoc ut te timeat? Expositio non mutatur. Orat etiam sic: Dico *quis novit*, et hoc quidem paucis noscunt; et quia paucorum est noscere, et felices sunt qui noscunt, oro, Domine, *fac nobis notam in futuro dexteram*, id est misericordiam tuam, sic ut prius noscamus *postestatem iræ tuæ*, et *dinumerare iram tuam præ timore tuo*. Nisi enim timeremus hic prius, non utique nobis in futuro misericordia notificaretur. Et ut *iram* sciamus *dinumerare præ timore*, fac nos *eruditos corde*, id est intellectu. Et quia bene intelligere non sufficeret, *fac nos eruditos in sapientia*, id est in virtutibus et bonis operibus. Dico, *notam fac dexteram*, et ut nota fiat *convertere*, Domine, ab ira ad misericordiam *usquequo*, id est usque in quantum tibi placet. Exponit igitur ipsum *usquequo*, cum adjungit: *et*, id est scilicet *esto deprecabilis*, id est exorabilis *super servos tuos*, id est in servis tuis. Quod est dicere: Et si non vis converti ad misericordiam, quantum ad perdendos; convertere tamen quantum ad eos qui tibi serviunt ut eis miserearis quia tibi serviunt. Cum dicit *super servos*, idem est ac si diceret: Ut ex superiori dispositione hoc contingat, ut servis misereatur. Deprecabilis proprie dicitur, qui illud dat, quod ab eo oratione postulatur.

Enuntiat ergo misericordiam futuram quam oravit, ad consolationem fidelium, sic: Oravit *notam facias dexteram*, id est misericordiam tuam. Et vere nobis ipsa rei experientia notificabitur. Nam *repleti sumus*, id est replebimur *misericordia tua* quæ mane contiget in te, Christe, id est resurrectionis beneficio per misericordiam tuam nobis donando; quod prius in te contiget in mane tertiæ diei. Quod est dicere: Facies nos misericorditer resurgere die octava sicut prius mane primus resurges, die apasione tertia. Et *repleti exsultavimus*, id est exsultabimus in corporis splendore; *et delectati sumus*, id est delectabimur in animæ benedictione. Et non horarie, sed in *omnibus diebus nostris æternis*, qui plures dicuntur propter diu turnitatem cum unus et contiguus sint. Et bene dicuntur *nostris*, id est nobis utiles et necessarij. Repetit autem æqui polenti voce una, quod dixit, *exsultabimus et delectabimur*, ut addat sic: *Lætati sumus*, inquam, id est lætabimur in anima et in corpore, et hoc *pro diebus*, id est in loco dierum præsentium, in quibus non *humiliasti*, id est humiliari promisisti, in anxietatibus plurimarum passionum. Quia vero posuerat, *diebus*, ne parum quid dixisse videretur, addit. Pro *annis*,

scilicet lætabimur, in quibus videmus rei experientia mala, **368** id est congruentes tribulationes. Quod est dicere : Quia hic pro Deo persecutionem patimur, in futuro lætabimur. Juxta illud Dominicum : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis (Luc. vi, 21). »

Quod autem superius breviter oravit, ubi dixit, *eruditus corde in sapientia*, hic orando repetit, ut amplius dicat, sic : Dico quod in futuro lætabimur. Et ut ad hanc lætitiā pervenire possimus : *Respice misericordiā respectu in servos tuos*, id est in illos qui tibi serviunt, alios sibi incorporando, et in *opera tua*, scilicet in eos qui, quod boni sunt, per operationem misericordiā tuā sunt. Cum dicit *servos*, meritum eorum innuit, cum vero *opera Dei* misericordiā : Ac si diceret : Et ideo in eos *respice*, quia tibi serviunt, alios instruendo. Et adhuc ideo quod B enim sunt, operatione tua sunt. *Et etiam dirige* ad bene operandum *filios*, id est sequaces eorum. Exponit itaque quomodo Deum oret respicere. Dico *respice*, et hoc modo *respice*, ut *sit splendor virtutum* et innocentiae *Domini nostri Jesu Christi super nos*, id est in superiori et digniori parte nostri, in anima scilicet. Quod est dicere : Fiat anima nostra particeps splendoris ejus, inquantum est possibile. *Et dirige super nos*, id est ad respectum æternæ vitæ, quæ est *super nos*, *opera manuum nostrarum*, id est bona opera, quæ contingunt ex bonis affectionibus nostris, quæ sunt manus per quas animus cogitando operatur. Quod est dicere : Fac nos facere opera bona respectu bonorum supernorum, C non respectu favoris hominum. *Et dirige* in perseverantiam, id est perseverare fac *opus manuum nostrarum*, id est bona opera affectionum nostrarum, quæ singulariter opus dicuntur eo quod, cum charitate facta, non discordia sunt, sed una massa.

IN PSALMUM XC.

Titulus nonagesimi. *Laus cantici David*. Quod sic exponitur : *Psalmus* iste est *laus*, id est ad laudem Dei compositus ; et est *laus cantici*, id est laus jocunditatis, id est laus jocunda : et est laus ista *David*, id est cujusque fidelis, qui in hoc psalmo a Propheta inducitur. Propheta enim in primo versu psalmi, in persona sua agens, ostendere intendit quis sit dicendus esse habitans in *adjutorio Altissimi*, et in *protectione Dei celi*. Quem inhabitantem per reliquos versus psalmi inducit agentem, et ad laudem Dei beneficia a Deo donanda, non sibi sed Domino ascribentem ; et etiam ipsa beneficia ad exhortationem suam enarrantem. Et per hoc alios instruit, quidquid boni habent in Domino refundendum esse, ut et eadem ipsi beneficia consequantur.

Qui habitat in adjutorio Altissimi, id est ille qui non est horarius, sed habitans, id est perfecte commorans in *adjutorio Dei* ; in cujus adjutorio bonum est immorari, cum ipse sit Altissimus, id est Omnipotens ; et ille qui *immorabitur*, id est perseveranter habitabit in *protectione Dei celi*, id est Dei cœlestium spirituum ; in cujus protectione tutum est

A immorari, cum adeo potens sit quod Deus est civium supernorum. *Dicit* et verbis et cogitationibus *Domino, susceptor meus*, etc. Quod est dicere : Nullum alium perseveranter adjuvat Deus ad bene agendum, neque protegit in virtutibus, ne deficiat, nisi illum qui omnia bona quæ habet, non sibi sed Domino ascribens, *dicit Domino* cum gratiarum actione : O Domine, tu es *susceptor*, id est patronus *meus*, qui me protegis ne deficiam ; et talis *susceptor* qui es *refugium meum*, id est securitas mea, ut videlicet non timeam tuo confisus patrocinio, et tu es *Deus meus*, id est recreator, qui me creas in bona operatione, scilicet qui me adjuvas ad bene operandum. Et quia non sufficit hoc dicere Domino, nisi etiam salagat de proximi instructione, dicit etiam proximis ad instructionem. *Sperabo in eo*, id est ego nullam in me spem habeo, o auditores, sed in Domino eo spero et *sperabo*, id est spem ponam, vel *sperabo*, me relinquens et in eum tendens, ut in eo spem ponam. Sententia eadem est, cum dicimus in eo, et in eum. Dico quod in eo *sperabo* : **369** et hoc, scilicet *sperabo*. *Quoniam ipse* qui potens est ad me liberandum, *liberabit me de laqueo venantium*, ne in eo capiar. Venatores per similitudinem malignos spiritus vocat : quia sicut feris incautus venatores laqueos tendunt, quibus, eas decipiunt ; ita ipsi fidelibus laqueos, quibus eos illaqueant præparant. Laqueus igitur eorum est aurum et argentum, etc., quæ possunt esse materia peccandi, et insuper vitia. *Et liberabit me a verbo aspero*, ne mihi prævaleat, id est ab occulta suggestione quæ verbum asperum dicitur, eo quod inquietat animum, a similitudine asperi verbi, vel *a verbo aspero* hæreticorum et infidelium, ne pro eorum conviciis asperrimis, a recto proposito fidei meæ deficiam. Dico quod *dicit Domino* : *Susceptor meus*, etc., et dicit proximis : *Sperabo in eo*, etc., et hæc etiam quæ sequuntur, dicit sibi ipsi ad exaltationem, et ad agendum Deo gratiarum actionem. O tu anima mea, spem firmam habe in Domino. Nam tibi jam delatæ ad caulas fidei, *scapulis suis*, id est per doctrinam prædicatorum, qui Dei scapulæ dicuntur, eo quod eorum doctrina oves perditas, scilicet homines Deus ad fidei viam, et ad paradisi ovile reportat, quo per se redire nequeunt : sicut pastor ovem quam perdidit inventam, quæ prævis debilitate ire non potest, ad caulas ovilis piis humeris reportat (Luc. xv, 5), *obumbrabit*, id est obumbrationem refrigerii suæ protectionis dabit. Quod est dicere : Refrigerabit te protectione sua ab incentivis vitiorum, ne nimio æstu eorum deficias. Quod præsignatum est per filios Israel, qui per desertum incedentes, nube obumbrabantur ne ab æstu nimio læderentur. Et est dictum a similitudine strenui ducis, qui militibus suis præliantibus umbram providet, ne propter æstum deficiant.

Dico quod tibi obumbrationem faciet et tu posita *sub pennis ejus*, id est sub refrigerio protectionis ejus *sperabis*. Pennæ per similitudinem pro protectione ponuntur, eo quod volueris pullos suos pennis

a rapacibus avibus protegit, et ab æstu refrigerat. Dico quod *sperabis*, et ecce quid *sperabis*: Hoc scilicet *sperabis* quod *scuto circumdabit*, id est circumquaque muniet *te veritas*, id est vera fides *ejus*. Ac si dicat: Cum hæretici nitentur te ad errorem suum flectere suis falsis argumentationibus, veritas fidei *ejus* immobilis existens in te, circummuniet, id est contra omnes hæreses muniet te scuto, id est protectione invincibili, quæ erit tibi ut scutum, id est rejiciens tibi omnia tela pravarum cogitationum, quæ a diabolo immittuntur. Et quia *circumdabit te veritas ejus, non timebis*, id est non oportebit te timorem habere qui contingat a nocturno timore, id est a fraude hæreticorum, quæ timor dicitur emphalice, eo quod timorem incutit, et nocturnum, eo quod obscura est. A similitudine noctis, et latens et deceptoría, cum quædam vera suis falsis argumentationibus admisceant, ut citius fallant. Quod est dicere: Non oportebit te timorem habere, ut a latenti fraude hæreticorum decipiaris. Et non *timebis a sagitta volante in die*, id est ab eadem fraude hæreticorum, quæ recte sagitta dicitur, eo quod latenter vulneret ad modum sagittæ, et quæ volat in die, id est sublimabitur in sapientia humana, quæ videtur dies, id est clara et splendida, ad modum diei. Et quia dixerat eam volare in die, quia dies in bona significatione accipi solet, addit: et non *timebis a negotio perambulante in tenebris*, id est ab eadem fraude hæreticorum, quæ recte dicitur negotium. Negotium enim actus aliquis dicitur, qui cum summo studio et labore perficitur: unde dicitur negotium quasi negans otium. Dicitur ergo hæreticorum fraudulenta sententia negotium, eo quod in hac valde student et laborent. Quod negotium quamvis videatur esse in die, tamen existit in tenebris stultitiæ: « Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Dominum (I Cor. iii, 19), » et in ipsas tenebras perambulabit, id est omnino promovebitur, ut magis **370** et magis ad stultitiam devolvatur. Et non *timebis ab incursu* ipsorum hæreticorum, id est a nimio impetu facundiæ ipsorum hæreticorum, per quem incurrant fidelibus. Unde in Canticis sponsus: « Cincinni mei pleni sunt guttis noctium (Cant. v, 2). » Et non *timebis a daemonio meridiano*, id est a collectione hæreticorum, qui in meridiano videntur esse, id est ad modum meridiæ ferventes in bona operatione, cum quædam simulatoria bona opera faciant, et clari et splendidi in humanis et subtilibus sententiis suis falsissimis, et tamen daemonium sunt, id est umbra demonii. Unde Apostolus: « Satanæ transfiguratur se in angelum lucis (II Cor. xi, 14). »

Notandum quod cum eadem res, scilicet et hæreticorum fraudulenta sententia, per nocturnum timorem, et per sagittam in die volentem, et per negotium est, exponenda de eadem re, per has voces denotantur. Non solum autem *sperabis* quod *scuto circumdabit te veritas ejus*, sed etiam *sperabis* quod *cadent a latere tuo mille, et decem millia a dex-*

tris tuis, quia ponit dextris, unde solet prosperitas designari, innuitur quod debeamus supplere a latere sinistro. Persinistram enim adversitas frequenter accipitur. Notandum autem quod a *dextris*, id est a prosperitate, dicit venire decem millia temptationum, qui numerus quidem major est quam mille simpliciter, eo quod uberior temptationum copia in prosperitate, quam in adversitate suboritur. Littera vero sic adaptatur: Hoc etiam *sperabis*, tu o anima, per securitatem divinæ protectionis, quod mille hostes interiores, suborientes a latere tuo sinistro, id est mille occultæ temptationes contingentes ab diversitate tua cadent, id est devincuntur oratione tua. Et quia multi hostes postea cadent, qui prius aliquantulum prævaluerunt addit: Dico *cadent*, et non ut *cunque cadent, ad te autem non appropinquabit*, id est sed sic *cadent*, quod nulla illarum mille cogitationum *appropinquabit ad te*, scilicet in consensum, ut aliquo modo tibi prævaleat. Verumtamen quamvis ad te nulla sit appropinquatura, oculis tuis interioribus considerabis, oculis scilicet rationis subtilia considerantis. Ac si dicat: Hoc quod solet aliquis in se non experiri, non adeo solet cognoscere quid sit, quam cum si in eo esset. Verumtamen quamvis in te non sint peccata temptationum, secundum operationem aut consensum, scies tamen ex rationis consideratione judicare, quam fecerum ac vile aliquid sint. Et videbis rationis contuitu, retributionem peccatorum, id est malarum operationum et illicitorum consensuum, in futuro a Deo reddendam. Hæc autem satis ad intentionem laudis Dei spectare videtur, quod suos intantum illuminat, ut considerent peccatorum vilitatem et fœditatem, et pro eis retributionem in futuro reddendam, et per hoc peccare exhorreant. Dico quod *cadent mille*; et hoc non erit viribus meis.

Sed ideo *quoniam tu es, Domine, spes mea*, id est hoc facies ut cadant ideo, quia tu es spes mea, id est quia totam spem in te pono, et quia tu *posuisti*, id est pones *refugium* meum *altissimum*, id est invincibile. A similitudine turris in altissimo loco sitæ, quæ est munitissima et inexpugnabilis. Quod est dicere: Facies te ipsum *refugium*, id est protectionem meam munitissimam. Repetit autem æquipollenter, ut addat sic: Quia dixi *cadent a latere*, etc. Dico, o anima, Dominus est spes mea et *refugium* meum. Ideoque *non accedet ad te* per consensum, *malum*, id est occulta tentatio, et in futuro flagellum, id est vindicta hujus mali, *non appropinquabit tabernaculo tuo*, id est tibi militanti hic Deo. Quod est dicere: Nec hic ab occulta tentatione vinceris, nec in futuro occasione hac punieris. Et inde hujus rei securitatem habeo, *quoniam Deus spes et refugium meum existens mandavit angelis suis bonis de te*, non verbis, sed occulta potentia suæ inspiratione, ut *custodiant te*, ne deficias in omnibus viis tuis, id est **371** in virtutibus et bonis operibus, quæ viæ tibi sunt ad vitam. Leguntur, quippe angeli boni viri sanctis a Deo in custodiam et protectionem fuisse dati. Juxta illud Apostoli: « Omnes angeli sunt administra-

torii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui A hæreditatem capiunt salutis (*Hebr. 1, 14*). » Dico quoniam angelis mandabit de te, qui angeli in manibus portabunt te, id est in sublevatione auxilii sui te facient promoveri. Manus pro auxilio ponitur, eo quod manuum sublevatione labentibus auxiliatur: et ideo portabunt ne forte, id est ne aliquo modo, offendas pedem tuum, id est affectionem tuam ad lapidem offensionis Christum. Christus congrue lapis dicitur, eo quod ad modum lapidis sit firmissimus fidei nostræ fundamentum. Ad quem lapidem pede cordis offendit, quisquis in mente de eo perverse sentit. Unde per prophetam dicitur: « Ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali, et quicumque ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero B ceciderit, conteret eum (*Isa. viii, 14; Matth. xxi; Rom. ix, 33; 1 Petr., 8*). » Affectio quidem pes mentis dicitur, eo quod per eam ipsa mens cogitando gradiatur. Et auxilio ipsorum angelorum portatus, super aspidem et basiliscum ambulabis, id est calcabis et superabis aspidem, id est diabolum qui latenter mordet suggestionibus illicitis: ad modum aspidis serpentis, occulte mordentis; et calcabis sub affectionibus tuis basiliscum, id est collectionem prave operantium, qui exemplo fetido prave operationis suæ; alios ad mortem male operari faciendo trahunt; more serpentis basilisci, qui fetore sui anhelitus homines perimit. Et concubabis sic ut non cedas, leonem, id est persecutores manifeste infestantes ad modum leonis aperte instantis, et concubabis draconem, id est hæreticos, qui prius falsis rationibus suis incautos ligant, et sibi attrahunt, et postea sibi eos confirmando devorant, velut draco qui prius animal aliquod cauda ligat, et postea ligatum devorat.

Introducitur etiam ipsum Dominum loquentem, et hoc facit ad ampliorem gratiarum actionem, et ad maiorem auditorum exhortationem, sic: Dico quod Dominus mandavit angelis, dicens ipsis angelis: Diligenter eum custodite, quoniam in me speravi, id est omnem spem suæ salvationis in me posuit. Ideoque liberabo eum ab omni instantia inimicorum et interiorum et exteriorum, ne ipsi prævaleant, protegam eum in virtutibus suis et bonis operibus, ne deficiat. Et hoc ideo quoniam cognovit illo vero cognoscere nomen meum, quod est Dominus. Quod est dicere: Cognovit me esse Dominum, et se servum, sic ut præceptis meis obedire non negligeret. Et clamavit ad me intensione vocis et devotionis, et exaudiam eum. Hoc modo quod cum ipso sum in tribulatione, et ero secundum auxiliatricem gratiam. Quod est dicere: Custodiam eum in tribulatione, ne deficiat. Et tandem in morte carnis eripiam eum a tribulatione, et in futuro glorificabo eum gloria benedictionis æternæ. Et pro hac vita transitoria, quam contempsit, longitudine dierum, id est æterna vita. Replebo eum. Replebo vero, per emphasis dicti. Et quia hic non curavit salutem carnis, tunc ait, id est illi salutare meum, id est salvationem, meæ sal-

vationi conformem, ut, sicut ego surrexi, et immortalis et impassibilis fui, sic et ipsi resurgant, et immortales et impassibiles existant. Notandum quod ostendam illi salutare meum, idem est quod superius posuit, gloriabo eum, nisi quia hic determinatur.

Duo versus hujus psalmi, scilicet, *scuto circumdabit te*, etc., et *a sagitta*, etc., aliter quam superius dixerimus, leguntur juxta Augustinum, ut tria genera tentationum denotentur sic: Dico quod sperabis sub pennis ejus, et hoc scilicet sperabis, quod veritas, id est vera promissio ejus circumdabit, id est circummuniet te scuto, id est protectione, et sic quod non timebis a nocturno timore, id est obscura et latenti levi tentatione, quæ dicitur timor, eo quod non adeo gravis est ut magna tentatio; sicut timor est minor, quam periculum unde timor habetur. Quod est dicere: Adeo te securum faciet, ut non timeas levem obscuram 372 tentationem quæ interdum aliquem incautum ad consensum attrahit. Et etiam non timebis a sagitta, id est a levi manifesta tentatione, quæ sagitta dicitur, eo quod levius vulneret quam magna tentatio, ad modum sagittæ, quæ levius vulnerat quam lancea, sagitta dico volante ad te in die, id est incurrente tibi in claritate cognitionis. Quod est dicere: Non timebis succumbere levi manifestæ tentationi. Et non timebis a negotio, id est a maxima et gravi tentatione, quæ dicitur negotium præ magnitudine gravitatis suæ. Negotium enim de parva re dici non potest. Negotio dico perambulante in tenebris, id est conversante, et promovente in obscuritate. Quod est dicere: Non timebis succumbere magnæ et gravi obscuræ tentationi, et non timebis ab incurso et demonio meridiano, id est ab incurrente meridiano demonio. Quod est dicere: Non timebis succumbere gravi tentationi, et manifeste a demonio illatæ, quæ dicitur incurso, eo quod gravis est et maxima: et dicitur meridiana, eo quod aperta est et manifesta sicut merides. Cætera psalmi mutari non est necesse.

IN PSALMUM XCI.

Titulus nonagesimi primi. *Psalmus cantici, in die Sabbati*. Quod sic exponitur. In hoc tractatu continetur psalmus, id est bona operatio, qui psalmus est occasio cantici, id est jucundæ remunerationis, dandæ a Deo in die Sabbati, id est in claritate quietis æternæ. Sabbatum quippe quies interpretatur. Quod est dicere: Quam remunerationem dabit Deus fidelibus suis in octava die, quæ antonomastice dies dicitur pro sua nimia claritate, et dies Sabbati, id est quietis æternæ. Vel sic: Iste psalmus cantici, id est iste tractatus jucunditatis, in quo valde jucundantur fideles, qui hic agunt, est illorum qui jam sunt positi in die Sabbati, id est in claritate quietis, scilicet qui tam claram habent conscientiam ut diem, et ab omni prava cogitatione feriantem, quæ ideo jure sabbatum dicitur, id est requies. Et est in hoc psalmo vox ejusque perfecti, agentis ad instructionem minorum, de bona operatione, quia bona est cum cantico facta,

et in cithara, et de interitu nolentium bona operari, A et de retributione bonæ operationis in futuro.

Bonum est confiteri Domino, id est utile et laudare te Dominum in puritate devotionis, cum Dominus, omnium sis: et bonum est *psallere nomini tuo*, *Altissime*, id est utile est bene operari, non ad favorem hominum, sed ad honorem nominis tui, cum altissimus sis, id est omnipotens, ideoque remunerare sufficiens confitentes et psallentes tibi. Dico quod *bonum est confiteri et psallere*, eundo scilicet de confessione et psalmo *ad annuntiandum* aliis esse in mane, id est in prosperitate *miseri cordiam tuam*. Quod est dicere: Postquam in se confitetur et psallit, bonum est ut aliquis annuntiet aliis qui adhuc idiotæ sunt, et qui sibi ob merita sua putant a Deo in prosperitatem dari: hoc quod in prosperitate sunt per Dei misericordiam esse, et eundo ad annuntiandum esse *veritatem tuam per noctem*, id est esse verum et iustum iudicium tuum per adversitatem. Quod est dicere: Et hoc debet idiotis annuntiari a confitente et psallente, qui se putant injuste adversa pati, quod per totam eorum adversitatem eos iustum Dei iudicium comitatur, scilicet quod omnis eorum adversitas, iusto iudicio Dei contingit. Notandum quod cum prius ponit *bonum esse confiteri et psallere*, postea vero annuntiare, innuit quod prius unumquemque decet Deo in se confiteri et psallere, postea vero istud idem aliis et exemplo et verbis annuntiare. Ostendit autem in quo aliis et sit Deo psallendum, cum addit: Dico quod *bonum est psallere*, scilicet bonum est psallere in psalterio decachordo, id est in anima decem præceptis legis adornata. A similitudine psalterii decachordi, id est **373** decem chordis adornati quibus resonat. Quod est dicere: Bonum est ex affectione animæ decem præceptorum ornatu resonante bene operari, et non invite, sed *cum cantico*, id est cum summa iucunditate, et existendo in *cithara*, id est carnis mortificatione. Decet quippe carnem mortificare, ne legi mentis valeat repugnare. « Qui enim sunt Christi, carnem suam, ut ait Apostolus, crucifigunt (*Galat. v, 24*). »

Ostendit autem ad humilitatis exemplum, per quid ei bonum sit Deo confiteri et psallere, cum addit: Dico quod *bonum est Deo confiteri et psallere*, et hoc ipsum quod mihi bonum est, non est ex me, sed ex te Domine. *Qui delectasti me*, id est me delectari fecisti, *Domine, in factura tua*, id est in confessione et psalmo quod fecisti esse in me, et ab hac delectatione non desistam, sed perseveranter *exultabo in operibus manuum tuarum*, id est in consideratione confessionis et psalmi, quæ sunt opera manuum tuarum, id est gratiæ tuæ, quæ manus congrue dicitur, eo quod per eam operaris, et merito in his operibus exultabo. Nam *quam magnificata*, id est valde magnificata, *sunt in me*, hæc *opera tua*, Domine. Quia vero posset ab aliquo quæri, quandoquidem per Dei gratiam bene operaris et psallis, quare etiam quilibet malus ab eadem gratia ad hoc quidem non adju-

vatur, ostendit hoc insolubile esse, cum sic addit: Dico quod *bonum est mihi confiteri et psallere*, et hæc *opera magnificata sunt in me*, et hæc *cogitationes tuæ nimis sunt profundæ*, id est hæc dispositiones tuæ profundissimæ sunt et investigabiles, quod me scilicet ad confitendum et psallendum adjuvas, et alios reprobas. Quia vero si ignorare innuerat, quæ dispositione a Deo adjuvaretur, cum multi reprobarentur, ne similiter ignorare putaretur, ad quid esset malorum prosperitas deventura, interitum eorum ostendit, quem eos ignorare dicit. Et hoc fecit ad auditorum instructionem, ipsi ut sibi caveant ne per ignorantiam, ad eundem interitum veniant. Hoc itaque sic adaptatur, ut aliquantulum extra librum suppleatur. Dico quod istæ *cogitationes tuæ nimis sunt profundæ*, ideoque a me ignorantur. Hoc autem non ignoro quod *insipiens et stultus* interibunt in *sæculum sæculi*, id est in æternum, cum hoc sit quod hic floreant breviter et transitorie, ad modum feni cuius flos cito decidit. Cæterum *vir insipiens*, id est infidelis qui Deum non sapit, et *stultus*, id est falsus Christianus, qui cum Dei notitiam habeat, intelligere posset quod mali iusto iudicio Dei interibunt. tamen obstinatione malitiæ suæ exæcatus, *non intel liget hæc*, vero et efficaci intellectu, *ut intereant in sæculum sæculi*, id est ut in æternum sint morituri omnes qui perseveranter operantur iniquitatem. Cum hoc sit quod hic *exorti fuerint sicut fenem*, id est cum hic creverint in terrena prosperitate, ad similitudinem feni, quod cito crescit, et cito marcescit, et cum hoc sit quod hic apparuerint aliis in flore prosperitatis suæ famosi et gloriosi: Dico quod ipsi interibunt. *Tu autem, Domine, Fili*, qui, omnipotens visus es, *Altissimus* apparebis, id est omnipotens, in salvatione tuorum, et in iusta perditione malorum: Quoniam ergo dixerat, *ut intereant*, posset quæri. Quare dicit *ut intereant*? Ad quod sic respondet: Bene dico *ut intereant*, quoniam ecce jam mihi certum est ut præsens, quod *inimici tui infideles peribunt* in futuro, et omnes qui operantur iniquitatem, scilicet falsi Christiani, *dispergentur*, id est separabuntur a consortio salvandorum. Quia autem repetit *ecce inimici tui*, ad maiorem inimicorum perterritionem facit. Dico quod ipsi *peribunt et dispergentur*, et ex opposito *cornu meum*, id est sublimitas virtutum mearum, vel spes mea quæ fortis est, et in altum excrescens ad modum cornu, *exaltabitur*, id est magis et magis in altum promovebitur, *sicut unicornis*, id est utpote cornu meum qui unicornissimus, scilicet unus habens spem, fidem et charitatem, non diversis hæresibus **374** implicitus. Et in futuro *senectus mea*, id est vita mihi post mortem, a Deo, donanda, quæ dicitur senectus, eo quod novissima erit, ad similitudinem senectutis, quæ novissima pars est vitæ hominis, erit in *miseri cordia uberi*, id est copiosa. Quod est dicere: Cum hic Dei sim adeptus misericordiam, per peccatorum remissionem, in futuro copiosam misericordiam in senectute mea adipiscar cum immortalis flam et impassibilis. Vel sic: Et *senectus mea*, id est morum

meorum gravitas, quæ pro senectute accipitur, eo quod in sensibus morum gravitas existat, erit *in misericordia uberi*, id est ubertim remunerabitur. Et hoc contuitu, *desperxit*, id est despiciet, *oculus meus interior*, scilicet ratio mea, *inimicos meos interiores et exteriores, et insurgentibus in me malignantibus*, id est cum persecutores maligne agentes adversum me persecutionibus insurgunt, ad exhortationem meam deficiam, *audiet auris mea interior*, scilicet auris rationis audiet a spiritus inspiratione mihi interior loquentem. Et ecce hoc mihi dicit: Noli timore insurgentium a justitia tua deficere. Omnis enim *justus florebit ut palma*, id est ad similitudinem palmæ. Sicut enim palma arbor in inferiori parte prope terram, scilicet hispida est et tuberibus plena, in superiori vero parte speciosa et florida, ita et justus in hac vita infima hispidus est, et tribulationibus plenus. In superiori vero vita æterna, erit beatitudine floridus et conspicuus, *et multiplicabitur in beatitudine sicut cedrus Libani*, id est ad similitudinem cedri Libani, quæ altior est aliis cedris. Quod est dicere: In multiplicitate beatitudinis sublimis erit, ad modum cedri Libani. Vel sic: *Multiplicabitur utpote cedrus Libani*, id est candidationis, id est utpote sublimis in candidatione virtutum. Libanus quippe, *candidatio* dicitur.

Verbis igitur Spiritus sancti ad majorem sui exhortationem appositis, hæc in sua persona agens exponit sic: Spiritus sanctus dicit, o auditores, quod justus florebit, et ecce vobis dico quomodo florebit. *Plantati hic*, scilicet per virtutes et bona opera *in domo Dei*, id est in Ecclesia in futuro *florebit in æterna gloria* existentes non in Domo Dei, id est in æqualitate angelorum, qui superna domus Dei sunt, sed *in atriis illius domus Dei nostri*, id est in affinitate et minoritate angelorum, quæ per atrium designatur: quod cum sit domui vicinum, indignius tamen est quam domus et minus gloriosum. Quod est dicere: Sic *florebit*, ut cœleis spiritibus sint aliquatenus affines, non tamen usquequaque similes et æquales. Unde nimirum de Joanne Dominus testatur: « Qui minimus est in regno cœlorum, major est illo (Luc. vii, 28). » Quod quidem B. Hieronymus de angelorum minimo dictum esse affirmat.

Quoniam autem justos dixerat florem habituros et multiplicandos, determinat quando hoc erit, ne ad præsens videretur esse futurum, sic: Dico quod *florebit et multiplicabitur*. Hoc autem non statim erit, sed *adhuc* post longum tempus futurum est, quod *multiplicabuntur et florebit*, existentes tunc *in uberi senecta*, id est in vni novissima, scilicet in vita æterna, quæ in omni beatitudine erit copiosa. Vel sic: *Multiplicabuntur in futuro* existentes hic *in uberi senecta*, id est ideo quia hic permanent in morum gravitate copiosa. Et quoniam aliter non essent multiplicandi, hic interim erunt non murmurantes in adversitatibus, sed *bene patientes*, id est cum charitate et patientia sustinentes; et adeo *bene patientes*, ut aliis verbis et exemplis, *annuntiant: quoniam rectus Dominus Jesus Christus Deus noster*, qui hic suos pati

disponit, ut per hoc æterna gloria beatificentur. Et non sic rectus ut homines qui recte rectisunt, et ex parte iniqui, sed ita perfecte rectus quod *non est iniquitas aliqua in eo*. Juxta quod de eo Moyses dicit: « Deus fidelis, et absque ulla iniquitate, justus et rectus (Deut. xxxii, 4). »

IN PSALMUM XCII.

Titulus monagesimi secundi. *Laus cantici David, in die ante Sabbatum, quando fundata est terra*. Quod sic exponitur: **375** Psalmus iste est *laus David*, id est factus a Propheta ad laudem Christi veri *David*, et est *laus cantici*, id est nimis jucunditatis, *habita in die ante Sabbatum*, id est in consideratione sextæ diei, quæ est ante Sabbatum, scilicet in consideratione sextæ ætatis, quæ designata fuit per diem ante Sabbatum, in qua Deus hominem creavit. Leguntur quippe sex mundi ætates, sicut sex septimanæ dies præter Sabbatum. *Prima* igitur ætas est ab Adam usque ad Noe; *secunda* a Noe usque ad Abraham; *tertia* ab Abraham usque ad Moysen; *quarta* a Moyse usque ad David; *quinta* a David usque ad Joannem Baptistam; *sexta* a Joanne usque ad finem mundi. Quæ sexta ætas est *ante Sabbatum*, id est proxima Sabbato, scilicet æternæ vitæ quæ revera Sabbatum est, id est requies *quando fundata est terra*, id est in qua sexta ætate Deus fundavit in fide et virtutibus terram immobilem, Ecclesiam scilicet. Est igitur in hoc psalmo vox prophetæ ostendentis ad Dei laudem præparationem Ecclesiæ per doctrinam apostolorum et persecutiones a principibus terræ ipsis apostolis illatas, et tandem Dei potentia sedatas.

Dominus regnavit, id est Dominus Jesus, qui dabitur a Judæis in mortem, tandem regnabit, id est regnum mundi totius sibi vindicabit, calcata morte. Et per hoc per totum mundum regnabit, quia *decorem indutus est*, id est induet et conjunget sibi per fidem apostolos, in omni perfectione decoros, quibus ornabitur, ut corpus vestimentis ornatur. *Et indutus est fortitudinem*, id est induet et sibi conjunget eosdem apostolos in constantia fortes, a similitudine probi regis, qui decoros milites habet et fortes. *Et his fortibus et decoris præcinxit*, id est præcinget se, scilicet ornabit se undique, ad debellandum gentes et sibi subjiciendum; a similitudine regis, qui gladio præcingitur ad expugnandum hostem. Quod est dicere: Illi decori et fortes quos induet, erunt ejus arma, quibus sibi hostem subjiciet. Ostendit itaque ad quid seipsis præcinget, cum addit: Vere induet decoros et fortes, et eis se præcinget. *Et enim* per eorum prædicationem, *firmavit*, id est firmum faciet orbem terræ, id est perfectionem Ecclesiæ. Quod est dicere: Per ipsorum doctrinam faciet Ecclesiam suam in omni perfectione firmam. Qui orbis adeo firmus erit, *quod non commovebitur*, nec in prosperis nec in adversis. *Ex tunc* ergo, id est extempore illo quo terra fundata erit, *parata erit*, o Deus, *sedes tua* in ipsa terra, scilicet ex tunc *sedes tua* efficietur, quæ longe ante diaboli sedes exstitit. Ne vero ipse videretur ante sedis suæ parationem non fuisse,

addit : Quamvis ex tunc sedes tua erit parata, tu tamen es a sæculo, id est ab æterno, sine principio.

Per hoc igitur sedes tibi parabitur, et orbis terræ firmabitur, quoniam flumina, id est apostoli, qui corda in fidelium doctrina irrigabunt, elevaverunt, Domine vocem suam, id est elevabant vocem prædicationis suæ quæ timore depressa fuit in tui passionē. Elevabant, inquam, flumina vocem suam. Hoc itaque repetit ad confirmationem, et contra vocem horum fluminum alia flumina, scilicet terreni principes, qui flumina dicuntur, eo quod eorum cura in subditam plebem decurrat; a similitudine fluminum, in mare decurrentium. Elevaverunt fluctus suos, id est elevabunt persecutiones suas, quibus eos in mortem demergant, ad modum fluctuum. Et hoc continget a vocibus aquarum multarum, id est propter voces multarum gentium, quæ ad modum aquæ erunt instabiles. Quod est dicere: Ideo principes eos persequuntur, quia gentes plurimæ eos profanos et sacrilegos esse diducabunt. Vel sic: Et hoc continget a vocibus aquarum multarum, propter voces multorum prædicatorum, scilicet ideo eos persequuntur, quia per eos multos alios aquas effici dolebunt, id est quia multos considerabunt ad exemplum eorum, fore adequatores hominum per doctrinam. Dico quod elevabant fluctus, et istæ elate persecutiones principum Deum amaranctum **376** mirabiles erunt præ nimia sui immensitate et asperitate. Cæterum Dominus erit magis mirabilis in his altis et profundis elationibus sedandis: Quod est dicere: Dominus quidem ideo mirabilior erit, quoniam has elationes, qua hora voluerit, sedabit. Et per hoc eas, o Domine, sedabis, quia testimonia tua, id est præcepta tua, ab apostolis prædicata, quæ testificantur vitam complementibus ea, facta sunt, id est fient ipsi mari nimis credibilia, quantumcunque videantur ei in primis abominabilia. Et per hoc ipsam mare factum, domum tuam in qua spiritaliter inhabites, decet sanctitudo tua, id est decebit sanctitudo a te danda. Quod est dicere: Per hoc quod testimonia tua credent, domus tua efficiuntur, et decenti sanctitate adornabuntur. Domum tuam dico, ituram per sanctitatem in longitudinem dierum, id est in vitam æternam, quæ per emphasim longitudinis dierum dicitur, eo quod nunquam sit finienda. Vel sic: Futuram per ipsam sanctitatem, in longitudine dierum. Sententia eadem.

IN PSALMUM XXIII.

Titulus nonagesimi terti. Laus cantici David, quarta Sabbati. Quod sic exponitur: Psalmus iste est laus cantici, id est laus iucunditatis. Quod est dicere: In hoc tractatu continetur laus cum nimia iucunditate facta. Quæ laus est David, designati in quarta Sabbati, scilicet quæ laus est fidelium perfectorum in scientia, qui præfigurati sunt per negotium illud quod contigit in quarta Sabbati. In quarta namque Sabbati fecit Deus luminaria terram illuminantia, quæ firma sunt, et a proposito officii sui immobilia, per quæ præsignabantur perfecti,

Ecclesiam, quæ Dei terra est, doctrina firmiter et exemplo suo illuminatur. De quibus ipse Dominus dicit: « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matt. v, 16). Vel sic, juxta B. Hieronymum: David designati quarta Sabbati, id est per quartam diem septimanæ, quæ apud Latinos dies Mercurii dicitur. Congruè quippe per quartam diem, fideles perfectiores in scientia accipiuntur. Sicut enim dies quarta in medio septimanæ existens, tres dies habet præcedentes, et tres subsequentes, ita et perfecti viri Novi Testamenti, in medio duorum testamentorum, Veteris scilicet præcedentis, et Novi subsequentis existunt, dum utriusque completores esse satagunt. Duo quippe Testamenta, per ternarium numerum competenter intelliguntur, eo quod utroque Testamento, si cum diligentia notentur, fidei sanctæ Trinitatis instructio inveniat. In Veteri namque Testamento fides Trinitatis insinuat, ubi de Abraham legitur, « tres vidit, et unum adoravit (Gen. xviii, 3). » Quia vero hæc eadem fides in Novo denotatur, exemplo multiplici manifestari potest. Bene quidem psalmus iste, laus iucunda fidelium dicitur. In hoc enim psalmo fideles in scientia perfecti, agentes contra falsos Christianos impunitatem criminum suorum sibi promittentes, Deum laudant, dum eum asserunt iudicaturum ultione justa, quos hic sustinet miti patientia. Concessive quoque agunt, de eorum retributione damnationis, et ne videantur eis imprecati, conqueruntur de eorum iniquitate, quam etiam per partes ostendunt. Adhortantur etiam ipsos malos ad recte vivendum, et intelligendum de Deo, certis rationibus ostendentes quoniam ipse eorum impietates et intelligit et videt, et in futuro puniet, et ostendunt bonorum tribulationes non adeorum cedere repulsionem, sed ad beatitudinem. Quos etiam bonos admonent ad impiis contradicendum, sic tamen ut non in se, sed in Domino non deficiendi fiduciam habeant. Et hoc totum fit ad instructionem idiotarum, qui cum videant impiorum prosperitatem et bonorum adversitatem, indignantur, ignorantes ad quid hæc a Deo permittantur.

Deus ultionum, operator Dominus enim est. Deus, inquam, ultionum operator futurus, libere egit, id est libertatem potentie suæ in impios exercerebit, quibus impotens videtur, dum cum eis expectando eos et patiendū misericorditer agit. Ac si diceret: Vos impunitatem scelerum vestrorum **377** vobis, o falsi christiani, promittitis, cæterum Deus ultiscendo se de vobis in futuro, contra vos libere agere, cum hoc facere potens sit quia Deus, et cum hoc ad eum pertineat, quia Dominus. Agunt autem concessive de eorum ultione, sic: Dico, o Deus, quod libere ages, et sic concedo ut fiat, o Christe, exaltare, id est potens appare, qui, quamvis videaris impotens, vel negligens terrena, tamen iudicas dispositione tua terram hanc præsentem, ut nihil in ea sine jussu aut permissione tua fiat. Et hoc

modo quidem exaltare, redde, scilicet in futuro, A retributionem justæ damnationis superbis, id est falsis Christianis, non pœnitentibus, sed in negligentia pœnitentiæ superbe persistentibus.

Ne vero videantur imprecationem fecisse, de eorumdem malitia pie conqueruntur, sic : Quamvis concessive dicamus : *Redde retributionem superbis*, tamen, o Domine. *Usquequo peccatores*, antonomastice falsi Christiani, id est usque, ad quam mensuram, vel quandiu, *usquequo*, inquam, *peccatores gloriabuntur* de iniquitate sua? Notandum, quod cum hoc sub interrogatione ponunt, se pro eis magnum habere dolorem innuunt. Et est ac si dicat: Tametsi retributionem eis reddi concedimus, tamen de hoc quod multum et diu vivendo de iniquitate *gloriabuntur*, conquerimur. Quanto namque eorum gloriatio major et diuturnior, tanta eorum retributio in futuro erit asperior. Vellemus igitur potius ut eorum vita et gloriatio cito finiretur, ut eorum retributio mitior haberetur. Non solum autem gloriantur de iniquitate sua, sed et hanc iniquitatem *effantur*, id est extra fantur, scilicet publice fantur, et loquuntur privatim inter se. Et *usquequo*, id est usque ad quam mensuram, vel quandiu mala vivendo *effantur* publice et loquentur private iniquitatem, id est iniqua verba loquentur omnes qui perseveranter operantur in *injustitiam*? Ac si diceret: Mallemus eorum vitam finire, ut amplius non possent iniquitatem loqui et effari, et injustitiam operari, et sic mitius inde punirentur. Exponit igitur ipsam injustitiam per partes, sic: Vere *injustitiam operantur*, et operati sunt. Nam *populum tuum, Domine*, scilicet tibi famulantium, *humiliaverunt* conviciis et verborum opprobriis, et eundem populum existentem *hæreditatem tuam*, quos, scilicet ad modum hæreditatis doctrina prædicatorum excolis, *vexaverunt* nimiis tribulationibus. Et non solum hoc, sed et *viduam et advenam interfecerunt*, et *pupillos occiderunt*. Quod est dicere: Multos ex fidelibus tuis interfecerunt corporaliter, qui erant viduis, et advenis, et pupillis comparabiles. Viduis quippe, quia destituti erant a temporalium bonorum, jam spretorum, solatio, sicut viduæ destitutæ sunt a maritorum jam mortuorum auxilio. Advenis, quia non hujus patriæ terrenæ cives se faciunt, sed futuram inquirunt, sicut advenæ ad patriam reverti intendunt, a qua remoti sunt. Pupillis, quia sunt sine diabolo, qui prius eorum pater exstitit, et sine infidelitate, quæ eorum mater fuit; sicut pupilli, quorum pater et mater jam mortui sunt. Vel potest hoc ad litteram congrue legi. Viduæ namque et advenæ, et pupilli, sine cujuslibet auxilio existentes, solius Dei auxilii defenduntur, ideoque populus ejus dicuntur, unde idem, « pater orphanorum et iudex viduarum » dicitur (Psal. LXXVI, 6). Dico quod *populum tuum humiliaverunt*, et *hæreditatem tuam vexaverunt*, et *viduam et advenam interfecerunt*, et *pupillos occiderunt*.

Et hæc faciendo, ad cumulum miseriæ suæ *dixerunt*: Secure possumus eos humiliare, vexare, et

A interficere. Hoc enim, *non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob*, sic ut puniat. Ac si dicat: Multum inconvenientis fuit ut illum dicerent hoc non videre, qui Dominus est omnipotens, et illum dicerent non intelligere, qui Deus est Jacob, id est eorumdem fidelium strenue luctantium, quos ipsi *humiliaverunt, vexaverunt, et occiderunt*. Facit igitur apostropham ad eosdem impios, adhortans ad recte de Deo intelligendum, et videndum, sic: Dico quod dicitis o falsi Christiani, quod Deus non intelligit, neque videt, quæ vos male in famulos ejus agitis. Cæterum vos in populo Dei existentes, non operatione, sed sacramentorum participatione, *qui estis insipientes*, id est potentes ad hoc ut facile de Deo recte intelligatis, cum jam sitis aliquantulum in ejus notitia promoti, et tamen animadvertere negligitis; *intelligite*, id est animadvertite, quia Dominus videt et intelligit, quæ vos in servos ejus male operamini. Et vos *stulti in populo Dei*, scilicet qui rudes estis et stolidi, et difficiles ad hoc sapiendum, *aliquando tandem sapite*, quod hucusque sapere nequistis, scilicet quod Deus audit, id est intelligit et videt quæ vos male agitis, et in futuro hæc arguet. Et ecce unde potest comprobari eum omnia mala vestra et audire et videre, et in futuro ab eo mala ista redarguenda esse. Nam *qui plantavit aurem non audiet*? vere audiet; et *qui finxit oculum, non considerat quæ agitis*? utique considerat. Et *qui corripit hic gentes per Scripturas ne peccent, non arguet in futuro*, per damnationem, negligentes hic correctionem suam? vere arguet. Pro nihilo enim hic corripere, nisi in futuro argueret. Et *qui docet hominem scientiam*, id est ille qui per doctrinam suam facit illum scientem, qui homo est, id est rationabiliter se habens non scit? utique Dominus scit non solum operationes, sed etiam, quod majus est, ipse scit cogitationes hominum, quoniam *vanæ sunt*, id est ipse scit quod cogitationes vestræ qui simpliciter homines non spiritalis estis, vanæ sunt, et dignæ ultionis. Et hoc totum est ac si se poneret: Inde comprobatur eum audire, quoniam inconvenientis esset eum non audire, *qui aurem omnium hominum plantavit*, id est de limo terræ formavit: et inde probatur eum videre, quoniam inconvenientis esset eum non videre *qui omnem oculum finxit*, id est formavit. Et inde probatur quod in futuro arguet, quia aliter superflue hic corripere. Et inde convincitur eum scire, quia inconvenientis esset eum non scire, *qui omnem hominem docet* quidquid scit.

Facta exhortatione ad falsos Christianos, ostendere intendit quod tribulationes bonorum ad eorum beatitudinem cedunt, sic: Ergo quia tu omnia vides, et scis, et audis, inde comprobatur quod *beatus erit homo* omnis quem tu, omnia sciens et videns, *erudieris* per tribulationes, id est quem rudem extra ruditatem pones, instruens eum per multas anxietates, hæc præsentia non esse summa bona, nec esse appetenda; et esse alia bona, spiritalia scilicet, quæ appetenda sunt. Suos nimirum Deus per anxie-

tates erudit, quia, dum eos permittit hic affligi et bonis præsentibus spoliari, innuit hæc bona non esse summa quæ sic amittuntur; nec hanc vitam felicem esse, in qua sic affliguntur; sed alia bona summa esse, et aliam vitam æternam et beatam, quæ expetenda sunt. Hoc autem quod dicit *beatus homo quem tu erudieris*, idem est ac si diceret: Eruditio tribulationum, causa erit beatitudinis. Et ne beatus homo futurus, hic in tribulationum eruditione deficiat, *docueris eum de lege tua*, id est docebis eum per doctrinam legis tuæ hanc eruditionem patienter esse ferendam. Unde ipse dicit in Evangelio: « Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me (Luc. ix, 23). » Interponit autem causam quare eum docebit, cum addit: Ideo scilicet docebis eum per legem tuam, ut mitiges ei exasperato a diebus malis, id est ut des mitigationem patientiæ ei, qui exasperatur a diebus tribulationum, qui dies mali dicuntur, eo quod in eis multarum mala tribulationum insistent. Quod est dicere: Ideo eum docebis, ut sub tribulationum pondere non deficiat, a quibus exasperatur. A *diebus malis* dico, duraturis non in perpetuum, sed tandiu, donec fodiatur fovea peccatoris, id est consummetur in futuro damnatio peccatoris fideles persequentis. Dictum est hoc a similitudine illius, cujus fovea foditur, ut post in eam deiciatur. Et notandum, quod hoc dicit ad bonorum consolationem, et ad malorum perterritionem.

Interposita causa quare docebit, ostendit quid docebit, sic: Hoc scilicet docebit Dominus per legis suæ **379** doctrinam, quod ipse Dominus non repellat plebem suam, licet etiam patiatu affligi, id est hoc docebit, quod non idcirco permittit plebem suam affligi, ut eam repellat et negligat. Et hoc docebit, quod cum permittat tribulari eandem plebem suam, quæ hereditas ejus est, tamen ipsam hereditatem suam non derelinquit. Cum ponit *non derelinquet*, datur intelligi per lyptoten, quod hereditatem suam per tribulationes adjuvabit, ut ipsæ tribulationes sint eis causa salvationis. Dico quod hereditatem suam non derelinquet, sed adjuvabit, et tandiu adjuvabit quoadusque justitia, id est Christus, qui per emphasim dicitur justitia, eo quod ab eo omnis justitia procedat, convertatur a patientia in judicium. Quod est dicere: Tandiu eos non repellat, sed per tribulationes adjuvabit, donec Christus ad iniquos judicandum veniat, quos hic patienter expectat. Non ideo sic determinat, quod postea suos repellat, sed quia illud constat quod postea suos repellat, non removet. Hoc autem quod hic non repellat, oportuit ponere, quia hic videntur per tribulationes repelli, et derelinqui. Et quis erit iuxta illam justitiam, id est quis erit hic conformis in virtutibus illi justitiæ, et in futuro regnabit cum ea a dextris Patris? Responsio: Omnes illi erunt iuxta illam qui sunt recto corde, non apparentes per hypocrisim justi solummodo in facie. Unde per prophetam dicitur: « Scindite corda vestra, et non ve-

stimenta vestra (Joel. ii, 13). » Quod dicit justos corde futuros iuxta Christum, positum est a similitudine regis, qui chariores et valentiores duces suos, iuxta se in palatio suo sedere facit; et hoc quod interrogative ponit, idem est ac si diceret: Justitia convertetur in judicium, et iuxta illam erunt omnes qui sunt corde recti, non solummodo specie. Ergo quandoquidem erunt solummodo iuxta illam omnes qui recto sunt corde. Quis volens esse rectus corde, mihi adjunctus per conformitatem consurget de corporeo stratu existendo adversus malignantes, id est contradicendo adversariis Ecclesie, hæreticis scilicet et falsis Christianis? Aut quis stabit, id est et quis perseverabit mecum preliando per contradictionem, adversus operantes iniquitatem? Non enim sufficit consurgere, nisi sit etiam stare. Malignantes et operantes iniquitatem, iidem sunt. Dictum est autem a similitudine civium, qui nocte ab hostibus invasi, delectulis in quibus dormiebant, consurgunt, et murum civitatis ascendentes, et ibi stantes, eam ab assultu hostium defendunt. Hoc autem quod interrogative ponit, ad majorem exhortationem facit. Et acsi diceret: Ergo quandoquidem recti corde solummodo stabunt iuxta illam, vos omnes quicunque vultis esse recti corde, et per hoc iuxta illam esse, mihi adhærentes consurgite adversus malignantes, et state mecum adversus operantes iniquitatem.

Quamvis autem sic adhortor ad consurgendum et ad standum, insufficiens tamen per me sum consurgere et stare. Nisi enim ideo remanisset, quia Dominus adjuvit me, per adjutricem gratiam, anima mea habitasset, id est perseverans fuisset in inferno, id est in consensu impiorum, qui jure infernus dicitur, eo quod per eum ad infernum veniatur, et paulo minus, id est perparum defuit anima mea ab ejus habitatione. Hoc autem dixit ad exemplum humilitatis, ne confidant idiotæ per se posse stare. Si autem habeatur, habitavit, sic legetur. Nisi ideo quia Dominus adjuvit me habitasset in inferno anima mea, et paulo minus, id est fere habitavit. Sententia eadem est, et vere me adjuvisti, Domine. Si enim humili confessione dicebam: Adjuva me, Domine, quia motus est pes meus, id est affectio mea, misericordia tua, Domine, adjuvabat me, ne ex toto deficerem. Quod est dicere: Cum ab aliqua suggestione illicita affectio mea commoveretur et inquietaretur, et ego hoc humiliter tibi confitens auxilium tuum orabam ne deficerem, tu misericordia tua me adjuvabas. Et quia non solummodo hoc dicebam tibi, sed etiam multipliciter dolebam de commotione pedis, pœnitens et orans ut mihi **380** illicita commotio illa remitteretur, consolationes remissionis, quam spiritaliter intellexi mihi a te datam esse per pœnitentiam, lætificaverunt animam meam.

Consolationes dico dæmon multipliciter, secundum multitudinem, id est ad modum multiplicitatis dolorum meorum in corde meo revera existentium, non per hypocrisim in facie apparentium. Quod est di-

cere: Quia multipliciter dolui de commotionibus meis, et tu multiplicem remissionem mihi fecisti, et sic animam meam consolatus es. Per hoc igitur instruit auditores, de commissis valde dolere, ut veniam adipiscantur. Dico secundum multitudinem dolorum in corde meo, et merito in corde meo dolui. Nisi enim doluissem, sedes iniquitatis essem, et sic tibi non adhærerem, nec hic, scilicet per conformitatem, nec in futuro per beatitudinis participationem. Nunquid enim sedes iniquitatis, id est ille in quo sedet iniquitas, adhæret tibi, qui fingis dolorem vel laborem in præcepto? Utique non adhæret. Quasi diceret: Nullus iniquitatis sedes existens adhæret, vel adhærebit tibi, qui das præceptum ut nemo sit sedes iniquitatis, et in præcepto illo fingis, id est disponis laborem, scilicet disponis ut non cum negligentia, sed cum summo labore et cura perficiatur præceptum istud. Vel si habeamus dolorem, sic legetur: Qui das præceptum ut nullus sit sedes iniquitatis, et qui in præcepto dolorem fingis, id est qui in completionem hujus præcepti disponis dolorem tribulationum. Quod est dicere: Cum oporteat completore hujus præcepti multiplicem dolorem tribulationum subire, tu fingis, id est disponis dolorem ipsum, unicuique distribuas prout potest pati. Juxta illud Apostoli: «Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, supra id quod potestis (I Cor. x, 13).» Dico quod fingis dolorem, qui dolor talis est: scilicet quia impii euntes malo suo voto, in, id est contra, animam justī, captant ipsam animam, et adhuc frequenter captant, id est frequenter desiderant eam capere deceptionibus suis, et sibi conformare. Et quia non poterunt capere, condemnabunt effusione et morte sanguinem innocentem, scilicet sanguinem justī. Juxta vero illam lectionem, in qua habetur qui fingis laborem, sic continuatur sequens versus, quem jam exposuimus expositione non mutata. Dico quod non adhæret tibi sedes iniquitatis, et merito. Nam illi qui sunt sedes iniquitatis captant, etc. Dico quod impii condemnabunt sanguinem innocentem. Ne vero timeamus et deficiamus pro eorum condemnatione: et ille qui Dominus est, id est potens factus est mihi et meis conformibus in refugium id est in securitatem: et ille idem Dominus qui Deus meus est, id est creator, factus est mihi et meis conformibus in adjutorium, ne deficiamus, refugium et adjutorium, dico existens causa spei meæ. Hæc enim arrha mihi sunt et pignus, quod spem habeam in futuro lætificandi. Dico quod mihi et meis conformibus sit Dominus refugium et adjutorium; vel Deus meus est factus mihi spei meæ, id est, rei speratæ a me. Quod est dicere: Per tribulationes me adjuvat, ut ad rem speratam, id est, ad beatitudinem æternam tandem perveniam, Et in futuro illis qui animam nostram captant, et sanguinem nostrum condemnant, reddet iniquitatem ipsorum, id est retributionem iniquitatis ipsorum: et, id est scilicet in malitia sua, id est, propter meritum malitiæ suæ disperdet, id est ex toto perdet illos. Disperdet, in-

quam, illos ille qui Dominus noster est. Ideoque de ultione nostra debet satagere, et qui Deus noster est, ideoque illos disperdere potest. Hoc autem ad hoc dicit ut malos a malitia sua deterreat, ne videlicet sibi ideo promittant impunitatem, eo quod tribulationes ab eis illatæ, sint justis ad salutem. Non enim ad hoc Deus respicit, quod per tribulationes suas justis faciat, sed ad hoc quod male intendunt.

381 IN PSALMUM XCIV.

Titulus nonagesimi quarti. *Laus cantici David.* Quod sic exponitur: Psalmus iste est laus cantici, id est laus jucunditatis et hilaritatis, et non est David, sed Christi. In hoc quippe psalmo Propheta ex nimia jucunditate laudans Christum venturum, adhortatur Judæos incredulos, in plenitudine temporis futuros, ut tandem in sexta ætate ad eum fide veniant, et ei exsultent et jubilent et confiteantur. Adhortaturque ne ad Christi vocem corda obdurent, et per hoc æternam requiem amittant, sicut patres eorum Deum in deserto irritaverunt: ideoque prostrati ad terræ promissionis requiem minime pervenerunt. Notandum autem, quod in hoc psalmo Propheta quædam verba ponit in persona ipsius Domini, videlicet cum dicit ubi tentaverunt me, etc., usque in finem. Hoc autem non facit præter usum, cum in historiis et in prophetiis frequenter habeamus, angelos et prophetas agentes, multa in persona Domini dicere.

Venite, fide in tempore plenitudinis, o Judæi, qui diu fuistis a Deo per infidelitatem remoti, et veniendo exultemus Domino Christo. Ac si dicat: Sicut ego tanto ante tempore existens de ipsius adventu bona affectione exulto, ita et vos tunc temporis futuri de adventu ejus exsultate. Et exsultare ei debemus, quia Dominus omnipotens est. Et non parum exultemus, sed jubilemus ei Deo salutari nostro. Quod est dicere: Sicut ego jam ei júbilo, id est nimia et intensa interiori lætitia exulto; sic et vos ei jubilate, quia Deus est, id est creator, et salutaris, id est salvator. Non solum autem jubilemus corde, sed etiam perseverantes in confessione, id est in laude oris, præoccupemus faciem ejus, id est sinu similes servis præoccupantibus faciem Domini sui, ut sibi eum faciant attentum, antequam aliis negotiis occupetur. Quod est dicere: Seduli et perseverantes simus in ejus laudis confessione, a similitudine servorum faciem Domini, ut dixi, præoccupantium. Vel sic: In confessione peccatorum nostrorum seduli præoccupemus faciem ejus, id est anteveniamus secundum adventum ejus. Quod est dicere: Peccata nostra in hac vita confiteamur, ne in secundo adventu cum non confitentibus damnemur. «Ecce enim nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutaris (I Cor. vi, 2).» Secundus autem adventus recte facies dicitur, eo quod tunc cunctis Christus manifestabitur, sicut per faciem totus homo cognoscitur. Dixi ut jubilemus Deo. Et quia hoc non sufficit, nisi etiam bene operari, jubilemus ei interius in psalmis, id est in bonis operibus, perseverando exterius.

Dignum est autem ut exsulemus ei et jubilemus et A
 confiteamur, *quoniam ipse Deus* existens est *Dominus*
 in rebus: et non qualiscunque, sed *magnus* in
 pteutia. et *rex magnus* in regimine, existens *super*
pmnes deos, id est dignior et excellentior omnibus
 Jrelatis Ecclesiae, qui deificati erunt in sanctitate.
 ouxta quod Dominus de Moysē dixit: « Constitui te
 deum Pharaonis (*Exod. vii, 1*). » Sunt etiam iidem
 praelati Domini, cum dominium habeant et potesta-
 tem subditorum. Reges quoque eorumdem sunt,
 utpote quos doctrina et exemplo suo regunt. Reddit
 ergo singula singulis, addendo sic: Vere rex mag-
 nus, est, *quia in manu*, id est in regimine operantis
 gratiae *ejus sunt, fines terræ*, id est finientes in se
 terrenitatem. Quod est dicere: Hoc quod fideles
 sunt in se terrenitatem finientes, peripsius regimen
 est. Et hoc apparet quod *rex magnus* est, et vere
magnus Dominus est, *quoniam altitudines montium*,
 id est alti montes, perfecti scilicet possessio *ipsius*
sunt. Quod est dicere: Hoc quod perfecti in virtuti-
 bus et sanctitate sunt alti, inde contingit quod eos
 inhabitando possidet, et eis dominatur. Et in hoc
 apparet eum magnum Dominum esse, quoniam mag-
 ni Domini est magnam possessionem habere. Et in
 hoc quoque patet eum magnum Dominum esse, *quo-*
niam ipsius possessio est mare, id est ipse possidet
 382 infideles Deum amaricantes, ut non liceat eis
 in sanctos scāvere, nisi quantum ipse permittit.

Et in hoc probatur quod Deus magnus est, quoniam
 ipse qui ejus possessor est, *fecit etiam illud mare*,
 id est creavit amaricantem populum, non secun-
 dum quod mare est, sed secundum quod creatura.
 Et per hoc quoque comprobatur Deus magnus esse,
 quod *manus ejus formaverunt siccam*, id est operan-
 tes gratiae ejus formosam in virtutibus et bonis ope-
 ribus fecerunt Ecclesiam, prius in Adam deforma-
 tam: quæ Ecclesia sicca est, id est sitiens doctrinam
 verbi Dei, ad modum terræ siccae, aqua repleri si-
 tientis. Interposita ejus laude, hujus laudis occa-
 sione repetit supradictam exhortationem, ut addat:
 Dixi quod Christus erit Deus rex, Dominus mag-
 nus. Ergo quia talis est talis erit, o Judæi, in ejus
 adventu futuri *venite* ad eum fide, et veniendo *ado-*
remus eum, id est sicut ego eum adoro, id est in-
 tense et specialiter orando veneror, ita vos etiam
 adorare: *et procidamus*, id est humiliter in anima:
 quod signatur per hoc quod in corpore ad terram
 procidimus, et *ploremus* peccata nostra, et non ad
 aspectum laudis hominum, sed *ante Dominum*, id
 est ad aspectum Domini, *qui fecit*, id est creavit
 nos: ideoque eum adorare debemus: et *quia ipse* qui
 videtur ex tempore natus, tamen *est Deus noster*,
 non recens Deus, sed Deus æternus, quem nos pro-
 phetæ colimus et adoramus. Dico quod *ipse est Deus*
noster, et nos sumus *populus pascuæ ejus*, id est popu-
 lus quem ipse pavit in deserto manna in patribus
 nostris: et quem etiam pascit lege, et sumus *oves*
manus, id est operationis ejus, id est operatus est
 per gratiam in deserto, ut ovibus similes essemus,

non arantes nec seminantes, et omnia necessaria
 habentes. sicut oves, quibus sine aliquo labore omnia
 necessaria a pastore providuntur.

Facta exhortatione in persona sui, apponit sancti
 Spiritus comminationem, ut magis eos attrahat,
 qui eos adhortatur ne ad Domini Christi vocem
 corda sua obdurent, sic: Adhortatus sum vos, o
 Judæi, ad exsultandum Domino Christo, et jubilan-
 dum et eum adorandum, cum sit Dominus noster, et
 nos simus oves pascuæ ejus. Adhortatur quoque vos
 Spiritus sanctus, ut ei obediatis, dicens: *Si audieritis*
vocem prædicationis ejus, sicut vere *audietis hodie*,
 id est sexta ætate, quæ vobis erit hodie, id est
 præsens. sicut hodierna dies, quæ cum præsens
 sit hodie dicitur, *nolite obdurare*, id est contra hanc
 vocem indurare *corda vestra*, negligendo eam: sicut
 fuerunt indurata corda patrum vestrorum in irrita-
 tione, id est tunc quando Deus fuit irritatus. Hodie
 etiam dicitur sexta ætas, quia clara est per doctri-
 nam Christi et splendida ad modum diei. Quoniam
 vero dixerat *sicut in irritatione*, cum multæ fuerint
 eorum irritationes adversus Deum, de qua irritatione
 dicat ostendit, cum addit: Dico: *Nolite obdurare*
corda vestra sicut in irritatione, scilicet nolite obdu-
 rare, *secundum diem tentationis*, id est ad similitudi-
 nem diei tentationis factæ in deserto, ubi, id est in
 quo deserto, *tentaverunt me patres vestri*, dubitantes
 an eis possem dare potum et escam, quorum filii vos
 estis, non solummodo secundum generationem, sed
 etiam secundum incredulitatis conformitatem. *Pro-*
baverunt, inquam, me, id est tentaverunt, et *vide-*
runt oculis corporis mirabilia opera mea, quæ ope-
 ratus sum in eis, *quadragenta annis* in deserto. Hoc
 autem totum est ac si sic breviter poneret: Vos in-
 creduli Judæi, vocem ipsius Christi auditis, *nolite*
corda vestra obdurare, ad modum patrum vestrorum,
 eum in deserto tentantium et opera ejus, annis qua-
 draginta, videntium, et ad hoc tamen corda obdu-
 rantium. Dico quod *me tentaverunt*, ideoque *offensus*,
 id est iratus *fui generationi illi* pessimæ. Offensus
 pro irato ponitur, eo quod offensi soleant irasci.
 Dico quod *fui offensus*, et offensus tamen ad eorum
 correctionem *dixi semper*, id est frequenter per
 Moysen, et cæteros eorum doctores; *hi errant corde*,
 per infidelitatem. Et licet hoc ad ipsorum correc-
 tionem 383 dixissem: isti tamen non *cogno-*
verunt sic ut complerent *vias meas*, id est præcepta
 mea, quæ complementibus viæ sunt ad vitam, non
 complementibus autem ad mortem. Et quia non *co-*
gnoverunt si unquam intrabunt in requiem meam
 æternam, ut *juravi*, id est seu firmiter constitui in
 ira mea, id est in justa vindicta mea, quod non
 intrabunt, tunc non sum ego judex verus et justus.
 Si hoc autem ad nimiam communicationem et ad
 audientium correctionem, ne similiter corda obdu-
 rent et requiem amittant, suspensive ponit. Et est
 ac si diceret: Quia non *cognoverunt vias meas*, non
 intrabunt in requiem meam æternam. *Juravi* enim
 hoc in ira mea, Vel sic secundum aliam translatio-

nem. Quibus juravi in ira mea quod non intrabunt in requiem meam, in est in terram promissionis, ubi erit requies, quam filiis eorum dabo. Et quandoquidem juravi quod non intrabunt, si ipsi intrabunt in illam requiem meam, tunc ego mendax sum.

IN PSALMUM XCV.

Titulus nonagesimi quinti. *Quando domus edificabatur post captivitatem, canticum David.* Quod sic exponitur. Istud canticum, id est iste psalmus dictus canticum, ideo quod exhortetur ad cantandum novum canticum, vel quia fuit cum nimia iucunditate et hilaritate factum, est David prophetæ: factum ab ipso Propheta quando domus edificabatur in consideratione ipsius Prophetæ, post captivitatem. Quod est dicere: Tunc composuit hoc canticum, quando per spiritum prophetiæ jam considerabat quod humanum genus, quod per Adam destructum erat, et in captivitatem adductum, tandem post captivitatis tempus per Christum erat in virtutibus edificandum, ad hoc ut Dei domus esset, in qua ipse spiritaliter habitaret. Bene vero ponit edificabatur. Jam enim ipsi per considerationem Prophetæ domus edificabatur, quæ post longum tempus realiter erat edificanda. Considerans autem Propheta domus hujus ædificationem futuram, omnes illos qui in domo illa futuri sunt, ad cantandum Deo novum canticum exhortatur. Ut vero canticum hoc canteatur, prædicatores hujus domus prælatos, ut Dei mirabilia gentibus annuntient, ipsasque gentes ut eis obediant admonet, affirmans omnes exultaturos esse, qui in ea domo edificati erunt, cum Deus juste mundum judicabit. Hoc autem ea intentione facit, ut omnes ad participationem hujus domus edificandæ, et ad cantandum novum canticum attrahat.

Cantate Domino Christo canticum novum, cantate, inquam, non solummodo Judæi, sed *omnis terra*, id est omnismodo terreni et Judæi et gentes. *Canticum novum* dicit illa præcepta, quæ non fuerunt data in Veteri Testamento, sed in Novo tantum, in quorum completionem Deus velut in cantico delectatur, ut inimicos diligere, terrena spernere, mori pro proximo, et cætera hujusmodi. Unde Dominus in Evangelio dicit: « Mundatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos (Joan. xiii, 34). » Et alibi: « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum (Matth. v, 20) » Hoc autem quod dicit, *cantate Domino canticum novum*, idem est ac si diceret: Agite cum delectatione ad honorem Domini novum canticum, scilicet complete præcepta quæ ipse in Novo Testamento dabit: et non invite, vel ad favorem nominum, sed *cantate* id est cum cantico complete, eum iucunditate scilicet, et hoc *Domino*, id est ad honorem Domini. Quia autem ter ponit *cantate*, ad inculcationem facit, ut plus exhortetur, sive ter repetit ad ostensionem Trinitatis. Ac si dicat: *Cantate Domino Patri, cantate Domino Filio, cantate Domino Spiritui*; et cantando *benedicite nomini ejus*, id est sublimite et gloriificate **384** hoc

A nomen ejus, quod est Dominus, bene vivendo, et omnia bona opera agendo. Quod est dicere: Bonis operibus insistite, quæ causa sint quare nomen Dei a videntibus benedicatur. Si. ut enim per male operantes, « nomen Dei inter gentes blasphematur (Rom. ii, 24), » ita et per bene agentes exaltatur.

Facit autem apostropham ad prælatos sic: Adhortor omnes qui in domo Dei futuri sunt, tam Judæos quam gentiles, ad cantandum novum canticum, Domino, et benedicendum nomini ejus. Cæterum quia aliter non cantaretur a gentibus hoc canticum, neque nomen Domini benediceretur, vos prædicatores *annuntiate salutare*, id est salvationem ejus Domini Christi, quomodo videlicet mundum morte sua salvabit. Dico *annuntiate*, et hoc *de die eundo in diem*, id est de claritate Novi Testamenti in claritatem Veteris, et de claritate Veteris in claritatem Novi; scilicet sic *annuntiate*, ut prædicationem vestram, auctoritate utriusque Testamenti confirmetis, proferendo de thesauro cordis nova et vetera (Matth. xiii, 52). Vel eundo *de die in diem*, id est de una clara virtute et operatione in aliam clariorem virtutem et operationem, ne cum aliis prædicaveritis, ipsi reprobis efficiamini. Vel eundo *de die in diem* id est de claritate Patris in claritate Filii, et de claritate Filii in claritatem Patris, ut scilicet per unam, alteram ostendatis. Vel eundo *de die in diem*, ad litteram, scilicet frequenter per singulos dies *annuntiate salutare ejus. Annuntiate etiam inter gentes*, id est in plenitudine gentium, *gloriam ejus*, scilicet Domini Christi, id est *annuntiate eum gloriosum esse*, scilicet *annuntiate eum Dominum esse* et Deum et omnipotentem, et cætera quæ ad ejus gloriam pertinent, et in *omnibus populis*, id est in plenitudine omnium populorum *annuntiate mirabilia ejus*, quæ in genere humano operabitur. Exponit autem quomodo gloriam ejus annuntient, sic: Dico, *annuntiate gloriam ejus*, scilicet annuntiate, quoniam ipse qui parvus et quasi servus apud Judæos videbitur, est Dominus; et non qualiscunque Dominus, sed magnus, cui omnia subduntur. Et qui despiciabilis videbitur, laudabilis est, id est laude dignus, et non parum, sed nimis, id est ultra quam omnis creatura possed laudare. Et qui timere videbitur in passione, D terribilis erit, id est metuendus ab inimicis, et non parum, sed terribilis *super omnes deos*, id est plusquam omnes perfecti ab eo deificandi, scilicet cum ipsi potentes sint orationum suarum merito inimicos punire: ideoque terribiles, ipse multo magis ad puniendum potens terribilior est. Ne vero videretur dicere de diis gentium, quæ utique laus non esset egregia, remotionem sic facit. Dico eum *terribilem super omnes deos*, non hoc autem dico de diis gentium; quoniam omnes dii gentium *dæmonia sunt*, ideoque indigna esset hujusmodi comparatio. Dæmonia quippe idola gentium ingredientia, responsa dabant, ideoque a gentibus quasi dii colebantur. Addit autem ad aggerationem laudis, *Dominus autem cælos fecit*, Istud autem pro sed ponitur, et est aug-

mentativum, quod sic adaptatur: Non solummodo A terribilior est diis, sed et ipse Dominus omnium existens, fecit ipsos deos cœlos, hoc, scilicet quod cœli sunt, id est in sanctitate sublimes, eo faciente per gratiam sunt.

Et expositi etiam quomodo adhortetur prælatos ad annuntiandum mirabilia ejus in populis, sic: Dico, ut annuntietis *mirabilia ejus in populis*, et ecce mirabilia, quod *in conspectu*, id est in cognitione *ejus*, est *confessio et pulchritudo et magnificentia*, id est confitentēs per confessionem, pulchri in innocentia effecti, et sancti in omni virtute, qui magnifici erunt in futuro. Quod est dicere: Hoc annuntiate quod ipsi qui per fidem eum conspiciunt, confitebuntur peccata sua. Et cum in hoc videantur fœdi, per hoc erunt in innocentia pulchri, et in omni virtute sancti, B et tandem in futuro erunt in æterna beatitudine magnifici. Et hæc magnificentia et sanctimonia erunt in sanctificatione *ejus*, id est hoc quod hic sancti erunt et in futuro magnifici, erit eo magnificante, non

385 propter merita ipsorum. Facta exportatione ad prælatos, ipsas gentes quibus prædicaturi sunt, adhortatur ad obsequendum sic: Dixi adhortatorie prælatis, ut annuntiet vobis, o gentes, gloriam et mirabilia Christi. Adhortor quoque vos, o patriæ gentium, id est multa et diversa regna gentium, *afferte Domino* Christo per prædicationem prælatorum gloriam fidei, scilicet glorificate eum fide, et honorem confessionis oris *afferte Domino*, scilicet ut ore laudem ei confiteamini. « Corde enim (ut Apostolus asserit) creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Et *gloriam afferte nomini ejus*, bene vivendo: et si necesse fuerit vos pro eo mori, *tollite*, id est, afferte vos ipsos hostias Deo, moriendo pro eo sicut ipse pro vobis. Juxta quod dicit: « Qui vult venire post me, tollat crucem suam et sequatur me (Matth. xvi, 24). » Dico tollite hostias, et sic *introite in atria ejus*; *introite*, scilicet in conformitatem atriorum *ejus*, id est in conformitatem apostolorum, quorum doctrina itur ad Deum, sicut per atria in domum introitur, ideoque atria dicuntur. Quod est dicere: Vere debetis vos hostias afferre, si oportuerit; nam sic apostolis conformes eritis, alioquin vero nequaquam. Quia vero multi hypocritæ et hæretici videntur simulatione in conformitatem atriorum, qui penitus ab Ecclesiæ unione discedunt, addit: Et introeundo in atria, *adorate*, id est recte veneramini *Dominum Jesum Christum*, persistendo in atrio *sancto ejus*, id est in vanitate charitatis Ecclesiæ, quæ est atrium sanctum *ejus*. « Si enim (testante Apostolo) tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3). » Atrium sane præsens Ecclesia dicitur eo quod per eam ad cœlestem Sion intratur, sicut per atrium in domum. Dico ut patriæ gentium Deo afferant gloriam et honorem, et non paucæ patriæ, sed ut universaliter dicam, *commoveatur* ab errore ad fidem *universa terra*, id est universimodi terreni. Vel po-

test optativo legi: Dixi ut patriæ gentium afferant Deo gloriam fidei, et ita sit: *Commoveatur*, scilicet *universa terra*, quæ commotio contingat a facie, id est a cognitione ejus Domini Christi. Et postquam, o gentes, commotæ eritis, ut et posteræ gentes commoveantur, *dicite in gentibus*, id est annuntiate in plenitudine ipsarum gentium, quia *Dominus Christus regnavit*, id est regnum totius mundi sibi acquisivit, calcata morte. Vel *dicite in gentibus*, id est in infidelibus. Dico quod hoc debetis dicere, quia *Dominus regnavit*, et inde comprobatur eum regnum sibi acquisivisse.

Etenim correvit orbem terræ, id est perfectionem terræ, scilicet et illos quos ex terra fecit orbem, id est perfectos, cum prius essent distorti in vitiis correvit, id est rectos fecit in virtutibus. *Qui orbis non commovebitur* omnino a perfectione sua, et si secundum quædam debilia membra commoveatur. Non solum autem dicatis quod *regnavit*, sed etiam ad hoc ut magis infideles commoveantur dicite, quoniam in fide *judicabit populos* fidelium, et infidelium *in æquitate*; bonos salvando, malos autem juste dampnando. Et hac consideratione quia judex erit, *latentur cœli*, id est prælati qui alios complunt, ut cœli terram, qui injusto judicio illo remunerabuntur: et *exsullet terra*, tunc etiam remuneranda. Illi, scilicet exsultent, qui compluti sunt et fructificantes, a similitudine terræ, quæ compluta fructificat. Ne vero *mare*, id est populus amariens et infidelis, in illo justo judicio propter infidelitatem dampnetur, *commoveatur mare* ab infidelitatis amaricatione ad dulcedinem fidei, et non solummodo aliqua particula illius maris, sed et *plenitudo*, id est maxima multitudo *ejus* maris. Et hac securitate hic *latentur omnes cœli et terra*, quoniam in futuro *gaudebunt campi*, et omnia quæ in eis sunt, id est gaudebunt perfecti ex Judæis de hoc quod hic *campi* erunt, id est culti in fide ad modum camporum, et omnia quæ in eis sunt *gaudebunt*, id est omnes 386 virtutes quæ in eis erunt hic, causæ erunt quare in futuro gaudebunt.

Non solum autem fideles ex Judæis *gaudebunt* qui recte *campi* dicuntur; sed et *tunc* quando *campi gaudebunt*, *gaudebunt* quoque *omnia*, id est omnismodi, *ligna silvarum* id est gentiles, qui prius incultibiles existentes et agrestes, ut ligna silvarum, fient cultibiles hic per fidem, et fructum dulcem bonorum operum proferentes. Et hæc exultatio continget a facie, id est a cognitione Domini, scilicet ideo *gaudebunt*, quia hic Deum per fidem et bonam operationem cognoscent. Et ideo quoque *exsultabunt*, quia venit, id est venit; venit, inquam, *judicare terram*, id est terrenos omnes, tam fideles quam infideles. Exponit autem hoc per partes, sic: Dico quod venit *Judicare terram*. *Judicabit enim orbem terræ*, id est illos qui ex terra fient perfecti in æquitate, id est juste retribuendo eis æternam beatitudinem: et *judicabit populos* infideles *in veritate*, id est in vero judicio, dampnando eos merito iniquita-

tis eorum. Hoc autem ideo dicit, ut per hoc illos, qui iam boni sunt, ad melius promoveat, malos vero deterrendo ad fidem, et ad cantandum novum canticum attrahat. Vel *a facie*, id est a præsentia Domini quem videbunt, *qui venit*, id est veniet manifestus, et de ejus adventu gaudebunt. Unde legitur: « Tune videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et majestate (Luc xxi, 27). » Et cum de ipsius adventu simpliciter valde possent gaudere, multo magis de hoc gaudebunt, *quoniam venit judicare*, id est quoniam ad hoc veniet, ut omnes homines judicet.

IN PSALMUM XCVI.

Titulus nonagesimi sexti. *Psalmus David, quando terra ejus restituta est.* Quod sic exponitur. *Psalmus* iste est *David Christi*, completus *quando terra ejus restituta est*, scilicet prophetia hujus psalmi completa fuit in Christo, vero *David*, *quando terra ejus restituta est*, id est quando humanum genus, quod prius existens *terra ejus*, id est, regnum et possessio ejus ablatum fuit a regimine ejus, per prævaricationem Adæ, restitutum fuit ei, ut iterum cederet in regimen ejus per fidem: quod equidem contingit per obedientiam mortis ejus. Quæ restitutio regni Christi præfigurata est in David propheta, cui Deus regnum ab inimicis ablatum restituit, inimicis ejus omnibus devictis. Dicitur autem psalmus iste esse Christi, non quod hic Christus loquatur, sed quia Propheta in hoc psalmo agens de Christo, ostendit quomodo sibi regnum in gentibus acquisivit per miracula et doctrinam apostolorum. Et hoc ea intentione facit, ut occasione benignitatis ejus quam ostendit, adhortetur eas, ut malum odiant, et bonum diligant, quandoquidem regnum ejus sunt. Et notandum quod more prophetico quod adhuc futurum est, quasi præteritum enuntiat, ex certitudine nimia.

Dominus Christus regnavit, id est regnum totius mundi sibi acquireret, calcata morte, et diabolo devicto, ideoque *exsultet terra*, id est homines gaudeant, jam facti terra ejus fructifera. Quia vero dixerat indeterminatè *terra*, determinat hoc, cum addit: *Lætentur insulæ multæ*, id est illam terram dico lætari, quæ est multiplex insula. Cum dicit *multæ*, innuit se hoc velle de multis Ecclesiis gentium dicere, quæ multæ sunt, quantum ad diversitates linguarum, una vero quantum ad fidem. Quæ etiam *insulæ* congrue dicuntur, quia a tribulationibus interioribus et exterius insurgentibus, demergi nequeunt, ad similitudinem insularum, quæ a circumquaque instantibus fluctibus non obruuntur. Dico quod sibi regnum acquireret, et hoc per nubes et caligines. *Nubes enim et caligo sunt in circuitu*, id est in famulatu ejus, ut sibi regnum hoc præparent: apostoli scilicet dicti nubes eo quod, **387** alios compluerunt: et caligo per emphasim, id est caligine pleni, eo quod arcanis Dei obscurissimis, quantum ad alios non videntes, repleti fuerunt. Unde postolus: « Audivi arcana verba, quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4). » Hoc vero quod tali ca-

ligine fuere repleti, multum ad regni constitutionem attinuit. Si enim penitus arcanis interioribus sapientiæ carerent, quid prædicandum esset, et quid non, discernere nescirent. Et illæ *nubes justitia et judicium*, id est justi in vita, et judices illius regni, habentes scilicet officium instruendi subjectos, et *correctio sedis ejus*, id est correctione sua facientes illos, qui per infidelitatem erant distorti, sedem ejus, id est tales in quibus Dominus spiritaliter sedeat. Vel *correctio*, id est correctores, scilicet si in aliquo distorterentur subditos, qui jam sedes Domini sunt. Cum eos nubes et judicium dicit, officium prædicationis habere ostendit; cum vero caliginem et justitiam vocat, ad officium hoc eos idoneos esse comprobatur. Cæterum cum eosdem asserit esse correctionem humanæ negotii, in eis esse demonstrat operationem. Et hoc quod correctione sua ejus sedem præparabunt, non ex ipsis nubibus erit, sed inde hoc continget, quod *ignis*, id est fervor et illuminatio Spiritus sancti *præcedit*, id est præcedet in gentibus ante ipsum ante sessionem ejus Domini Christi. Quod est dicere: Per hoc ejus sedes efficientur, quia sancti Spiritus gratia prius in eis adveniet; et *ignis ille inflammabit inimicos ejus*, id est interior accendet flamma fidei ipsas gentes inimicas per infidelitatem, ut faciat amicas per fidem.

Per hoc autem in eas ignis adveniet, quod *alluxerunt fulgura ejus orbi terræ*, id est resplendebunt omnibus gentibus habitantibus orbem terræ miracula ejus, quæ per apostolos operabitur, dicta fulgura, eo quod videntes se attonitos et stupidos faciant, ad similitudinem fulgurum, osulos hominum suo fulgore tangentium. Et illa *fulgura vidit terra et commota est*, id est illa miracula videbunt terreni, et adveniente in eos igne gratiæ specialis commovebuntur a terrenitate ad specialitatem. Vel sic: Dico quod nubes erunt *correctio sedis Domini, ante ipsum Dominum tamen*, id est ante sessionem ejus antea, scilicet quam in eis sedibus factis sedeant, *ignis præcedet*, id est fervor iræ veniet in ipsas gentes, et *inflammabit*, id est interior accendet inimicos ejus gentiles. Indignabuntur enim de eorum correctione. Et hic ignis non erit in paucis inimicis, sed *in circuitu ejus*, id est in omnibus demorantibus in *circuitu ejus*, id est circumquaque ubique terrarum. Sciendum autem quod *in circuitu ejus* in superiori sententia sicut in hac legitur. Dico quod *ignis inimicos inflammabit*, sed inde non est curandum. Nam *fulgura ejus* allucebunt omnibus inimicis, existentibus in orbe terræ; et videbit *terra*, id est populus inimicorum hæc miracula et commovebitur. Sententia hujus versus ultimi non mutabitur. Non solum vero plebs commovebitur, sed et *montes fluxerunt*, id est divites in possessione sublimes fluent a duritia sua, et efficiuntur molles, id est ad bene operandum habiles. Et hoc continget *a facie Domini*, id est a cognitione Domini; et non qualiscunque Domini, sed *a facie Domini omnis terræ*, scilicet quia Dominum totius terræ per fidem cognoscent, a duritia sua dif-

fluent, *sicut cera*, id est ad comparationem *cerae*, ad A conspectum ignis fluentis. Utigilur montes fluant a conspectu Domini, annuntiaverunt, id est annuntiabant, *celi*, id est prædicatorum *justitiæ ejus* Domini, id est hoc annuntiabit, quod a Domino erit omnis justitia, id est omnis peccatorum remissio et justificatio: et ipsis annuntiantibus omnes, id est omnismodi populi viderunt, id est videbunt fide gloriam ejus, id est eum gloriosum esse, scilicet eum Deum esse credent, et regem et omnipotentem, et cætera quæ ad ejus gloriam pertinent. Et quia omnismodi populi fide videbunt, opto et hortor, ut confundantur bona 388 confusione, exemplo populorum credentium omnes qui adorant, id est ut Deos venerantur, sculptilia, idola; et non solum qui adorant, sed et qui gloriantur in simulacris suis, id est in simulacris a se factis, quæ adorant. Ac si dicat: Si homines vel cunctas vivas creaturas adorarent, minus miserum esset. Quanto ergo miserius est, simulacrum hominis adorare, præsertim eum adorare, qui simulacrum illud composuit?

Facit autem apostropham ad angelos, concedens ut Deum adorent, non ut angeliegeant adhortatione sua, sed ut bonum votum suum ostendat, et exemplo angelorum auctorizabili, incredulos ad adorandum Deum attrahat, sic: Dico quod quidam erunt adorantes sculptilia, Deum adorare negligentes. Sed cum hoc homunciones miseri negligant, vos saltem omnes angeli ejus qui valde rationabiles estis, *adorate*, id est summo et speciali cultu veneramini Dominum Christum. Dico quod populi videbunt gloriam ejus; hoc autem *audivit*, id est audivit Sion, et *lætata est*, id est lætabitur. Quia vero Sion ponitur, et pro fidelibus Judæis et pro infidelibus, determinat de qua Sion dicat, sic: Dico quod lætabitur Sion, et, id est scilicet *exultaverunt filiæ Judææ*, id est exultabunt de fide populorum filiæ confessionis, scilicet fideles primitivi de Judæis, confessores nominis Dei in manifesto, non deficientes in tribulationibus; qui congrue femininæ filiæ dicuntur, eo quod in cultu virtutum sint pulcherrimi. Speciosior enim cultus est filiarum quam filiorum. Dicuntur quoque filiæ, eo quod habiles sint ad alios in fide generandum, sicut filiæ ad filios pariendum. Exultabunt, inquam, et hoc *propter judicia tua*, D *Domine*, quia, scilicet judicabis non solum Judæos, sed et gentes salvare. « Non est enim acceptio personarum apud Deum (Rom. II, 11). » Et merito exultabunt de judiciis tuis, *quoniam tu qui quasi servus videberis es Altissimus*, id est Omnipotens dominus *super omnem terram*, tam super Judæos quam super gentes, et nimis exaltatus es, id est valde exaltatus eris ab omni gente *super omnes deos earum*. Quod est dicere: Cum adhuc infideles valde deos suos exaltant, multo magis postquam ad fidem venient exaltabunt te, et corde, et voce, et opere. Vel sic continet: *Propter judicia tua exultabunt filiæ Judææ*; et ecce judicia: *Quoniam tu es altissimus Dominus super omnem terram*, id est, hoc judicabis ut

omnis populus terræ, tam gentilis quam Judæicus, te reputet altissimum Dominum, et exaltet te super omnes Deos. Cum dicit Judæos fideles de salute gentium exultare, innuit eorum auctoritate, de gentium salute non esse dubitandum. Unde maxima quæstio in primitiva Ecclesia fuit: et per hoc magis ipsas gentes Deo facit obnoxias, cum de earum salute certas eas faciat.

Nunc tandem ad hoc Prophetam venit ad quod intendebat, apostropham sic ad gentes faciens, de quibus in hoc psalmo agit. Dico quod Dominus Jesus sic et sic sibi regnum parabit per nubes, et quia Altissimus est. Ergo gentiles regnum ejus efficiendi, qui diligitis, id est qui diligitis Dominum Christum, veniendo ad fidem, *odite malum omne*, et vitia, B scilicet et mala opera. « Nemo namque potest duobus dominis servire (Luc. XVI, 13). » Et si in odiendo malum, vobis tribulationes occurrerint, constantes estote. Dominus enim Christus custodit, id est custodit animas servorum suorum, animas vestras, scilicet ne malis timore conformemini; et non solum animas, sed etiam de *manu peccatoris* persequentis liberavit eos servos, id est liberabit quandoque corpora eorum, et si imprimis aliquantulum affligi sinat. Et si persecutores vitam præsentem abstulerint, non est inde curandum. Nam pro hujus vitæ amissione lux æternæ vitæ orta est, id est, oriatur justo cuique, scilicet ei dabitur in æterna vita lux nimia divinæ contemplationis. Et pro tristitia quam hic patientur, oriatur eis in futuro lætitia beatitudinis æternæ. Juxta illud Dominicum: « Beati qui nunc fletis, 389 quia ridebitis (Matth. V, 4). » Ergo quia lux et lætitia justis oriatur, nolite in tribulationibus cedere et contristari, sed potius *lætamini justi in Domino*, id est non in malis, sed in his quæ sunt Domini, scilicet in virtutibus et bonis operibus. Et *confitemini laudem memorie sanctificationis ejus*, id est laudate cum corde, voce, et opere, de hoc quod memor erit vos sanctificare, qui diu visus est vestrum in incredulitate positum, et in peccato originali oblitus fuisse.

IN PSALMUM XCVII.

Titulus nonagesimi septimi. *Psalmus David*, Prophetæ, adhortans omnes fideles in tempore plenitudinis futurorum, ad cantandum Domino Patri novum canticum, respectu mirabilium beneficiorum, quæ per Filium in humano genere factas sunt; quæ etiam narrat, ut magis auditores ad Deilaudem attrahat. Et hoc etiam, etsi futurum esset, quasi præteritum enuntiat, more prophetico.

Cantate, id est cum dilectione exhibete Domino Patri, o vos omnes fideles, *canticum novum*, id est completionem novorum præceptorum, in qua deletatur sicut in canticum. Vel *cantate ei canticum novum*, id est cum jucunditate laudate Dominum nova laude, scilicet de filii ejus morte, de totius mundi reparatione, quod quidem novum est. Et ideo *novum canticum cantate*, quia *mirabilia fecit in humano genere*. Et ecce unum mirabile quod fecit, scilicet

dextera et brachium sanctum ejus salvabit genus humanum *sibi* per adoptionem associatum. Dextera Filius dicitur, eo quod per eum omnia Deus Pater operatur; brachium quidem eo quod sit fortitudo Patris. Per eum enim fortiter et non remisse agit. Brachium enim fortissimum membrum corporis est. Hoc autem est ac si diceret: Hoc mirabile Dominus Pater fecit, quod per Filii mortem, genus humanum ab originali erimine salvavit, et sibi per adoptionem adjunxit. Notandum quod cum dicit opera Filii esse Patris, in hoc naturæ idenditatem ostendit. Et ecce aliud mirabile ut genus humanum salvaretur: *Notum fecit Dominus salutare suum*, id est salvatorem suum Christum. Quod est dicere: Christum quem obscure prophetæ prophetaverant, notum fecit Judæorum parti salvandæ; et fidei et ipsa rei evidentia. Repetit autem æquipollenti voce quod dixit *notum fecit*, ut addat sic: *Revelavit*, inquam, id est notum fecit Judæis *in conspectu* etiam fidei *gentium* eumdem Salvatorem ponendo. Quod est dicere: Sic eum Judæis revelavit ut etiam gentes per fidem eumdem conspiciere faceret. Dico quod revelavit Salvatorem et Judæis et gentibus; et sic *recordatus est misericordiæ suæ* quantum ad gentes, et *veritatis*, id est veræ promissionis *sux domui Israel* factæ, id est familie Israel, scilicet Judæis. Quod est dicere: Ideo notificavit Salvatorem, ut per eum gentibus misereretur, quas diu visus est oblivioni dedisse, et ut veram promissionem suam Judæis factam compleret. Promiserat enim per Moysen sic: « Prophetam deus fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vester (*Deut. xviii, 15*). » etc. Quia vero posuerat indefinite *revelavit in conspectu gentium*, universaliter hoc sic dicit: Dixi quod gentibus *revelavit*, et non paucis quidem, sed *viderunt fide omnes termini terræ*, id est omnimodi gentes, habitantes terminos terræ *salutare*, id est Salvatorem Domini *Dei nostri*. Et bene ponit *nostri*, ad auctoritatem. Ac si dicat: Qui non est recens, sed Filius est *Dei nostri*, id est illius Dei quem nos prophetæ colimus.

Vel potest hoc allegorice legi. Dico quod Judæis et gentibus *revelavit*, et non omnibus revera revelatus est, sed *omnes termini terræ*, id est omnes terminantes in se terrenitatem tam Judæi quam gentes, *viderunt* vera visione fidei *salutare Dei nostri*. Cæterum prioris sententiæ **390** ad litteram melius videntur sequentia concordare. Dico quod Christus *dextera Dei salvavit* genus humanum, et revelatus est et Judæis et gentibus: et hac occasione *jubilare Domino*, Christo intensa affectione dilectionis et devotionis *omnis terra*, id est omnes habitatores terræ; *cantate*, id est bene de eo cogitate, quod ipsi canticum erit, et *exsultate* interius bene cogitando de eo, et *psallite*. Et exponit quomodo jubet psallere, cum addit: *Psallite*, inquam, *Domino* Christo, id est cantate, et hoc *in cithara*, *in cithara*, id est in bona operatione membrorum vestrorum, quæ mortalia sunt inferioris naturæ quam anima, ideoque per citharam accipiuntur, quæ o inferiori sonat, et corio

A mortuorum animalium supervehitur. Bis autem ponit *in cithara*, ad inculcationem exhortationis: Psallere quidem Deo in officio membrorum, est manum ad eleemosynam extendere, pedem ad aliquod opus bonum movere, et cætera talia, et *psallite et in voce psalmi*, id est bonæ operationis, scilicet in voce exteriori concordanti bonæ operationi. Quod est dicere: Bene agendo, voce oris alios ad bene agendum exhortemini. Et *psallite in tubis ductilibus*, id est in officio tubarum ductilium, sic, scilicet ut sitis tubæ manifestæ prædicantes, ad modum tubæ manifeste sonantis. Et non sitis qualescunque tubæ, sed ductiles, id est non contracti iocibus tribulationum, sed extensi magis et magis in amplitudinem dilectionis: ad modum tubæ ductilis, quæ cum fiat ex auro vel argento percutiendo extenditur. Tubæ vero ductiles esse Apostolus apparebat, cum diceret: « Quando infirmor, tunc fortior sum et potens (*II Cor. xii, 10*). » Et *psallite in voce tubæ cornæ*, in voce prædicationis procedenti sic ex vobis, ut sitis tuba, id est manifeste prædicantes, et cornea, id est in carne manendo non secundum carnem militantes, ut pro terreno commodo militetis; sed carnalia superexcedite, et ad cælestia spectate, et rigidi in constantia estote, ad similitudinem cornu, quod in carne manens, eandem carnem excedit, et cum rigidum sit, ad altum tendit.

Hoc autem præmonstratum est in priori populo Judæorum, qui in diebus festis clangebat tubis ductilibus et corneis. *Jubilare*, inquam, *jubilo* devotionis, et hoc *in conspectu regis Domini*, id est ideo quia meruistis esse in conspectu fidei illius qui rex est Dominus de cujus conspectu valde jubilandum est. Quia vero posset objici, vere non jubilabunt, quia non poterunt, propter moris motionem, addit: Dico *jubilare*, et si mare motum fuerit contra vos, quæ curæ? *moveatur* satis per tribulationes *mare*, id est populus amaricans et non parva pars maris, sed *plentitudo*, id est multitudo *ejus* maris. Ne vero intelligeremus mare ad litteram, addit ut determinet, scilicet *orbis terrarum* moveatur. Ne vero ipsum orbem immobilem accipiamus, adhuc determinat. *Et*, id est scilicet illi moveantur infideles qui *habitant in eo* orbe. Hoc autem neque optatio est neque concessio, sed sarcasmos, id est hostilis irrisio. Dico moveantur, quod equidem curandum non est. Licet enim moveantur, *flumina* tamen, id est fideles qui a fonte Christi prodeuntes non deficiunt sicut flumina, a fonte quolibet orta indesineat fluiunt, *plaudunt manu*, id est conjungunt hic cum lætitia bona opera sua, et hoc *simul*, id est cum concordia. Quod est dicere: concordanter et exsultanter bene operabuntur. Et per hoc innuit quod propter commotionem non cessabant interius a jubilatione, qui exterius impediri non poterunt ab operatione. Plaudere quidem est ex lætitia cum impetu manus conjungere. Dico quod *flumina plaudunt* et ipsa eadem existentiam *montes*, id est sublimia in virtutibus, *exsultabunt* in futuro, quæ exsultatio continget a conspectu Domini, id est a

præsentis visione Christi. Et vere eum conspiciet A
corporaliter, quia ipse **391** venit, id est venit corporaliter *judicare terram*, id est omnes homines. Et tunc quidem *judicabit orbem terræ*, id est perfectos, in *justitia*, remunerando eos, et *populos*, infideles, in *æquitate* juste dampnando.

IN PSALMUM XCVIII.

Psalmi nonagesimi octavi titulus. *Psalmus David* prophete, agentis contra infideles Judæos irascentes de regno Christi, ostendens iram eorum inutilem et injustam. Inutilem quidem, quoniam nihil regno ejus iræ eorum nocebit, cum sedeat super Cherubim et regnet jam in Sion, et in populis gentium. Injustam vero, cum adversus eum moveantur qui non est recens Deus, sed quem coluerunt Moyses, et Aaron et Samuel, et cuncti qui apud Judæos habentur B auctorizabiles. Hoc autem ea intentione facit, ut eos ad hac ira revocet, tum quia injusta est, tum quia inutilis, et sic ad confitendum Deo Christo invitet. Agit autem more prophetico de futuro, per tempus præteritum.

Dominus Christus *regnabit*, id est regnum sibi obtinuit, calcata morte, et inde *irascantur* quantum velint *populi* Judæorum increduli. Hoc autem non dicit ad optionem, sed ad ipsorum irrisionem. Ac si diceret: Populi quidem irascantur de ipsius regno, sed quæ cura? irascantur quantum velint, ipse tamen regnat, et sine fine regnabit. Dominus, inquam, *qui sedet super Cherubim*, id est qui dominatur sublimibus spiritibus Cherubim, manens in eis secundum subtilitatem divinæ contemplationis. *Moveatur igitur terra*, id est ipsi populi Judæorum terreni, secundum terrenitatem inquietentur adversus eum; non tamen ejus regnum, eorum adversatio poterit abolere, cum adeo potens sit, quod sedeat super Cherubim. Ostendit igitur in quibus regnet sic: Dico *terra moveatur*. Ipse tamen *Dominus* Christus *magnus* reputatur in *Sion*, id est fideles ex Judæis, qui jam sunt Sion, magnum regem eum esse cognoscunt, et *excelsus* est, id est omnipotens *super omnes populos*, fideles ex gentibus, id est gentes eum cognoscunt omnipotentem et super eas regnantem. Quia dixerat *irascantur*, ne videretur hoc optative dixisse, addit: Quamvis dixerim *irascantur populi*, tamen potius opto Domine, *confiteantur nomini tuo magno*, quod est Dominus, scilicet desistant ab hac ira, et fidem habentes honorent te laude, quia vocaris eorum Dominus; et necessarium est, *quoniam* hoc nomen *terribile* est, id est metuendum impiis, et *sanctum*, id est amabile, jucundum bonis. Audiendo enim eum esse Dominum omnium, de nequitia sua metuunt impii damnationem; justi vero de justitia sua remunerationem expectant. Sanctum pro amabili ponitur, eo quod illud omne quod sanctum est dignum est amari. Dico *confiteantur*, id est laudent et honorent nomen tuum, et *quia honor tui, regis diligit*, id est exigit *judicium*, quia est confessionem peccatorum, scilicet ut se ipsos judicent peccatores, et de peccatis pœniteant. Aliter enim non recte

Deum honorarent. De hoc vero *judicio* sunt ipsi inexcusabiles. Tu enim, nisi ipsi duritia incredulitatis obstiterint, *parasti*, id est parabis, per gratiam, *directiones*, scilicet tu eos qui per infidelitatem sunt distorti, directos facies.

Exponit ergo quas *directiones* in eis *parabit*, cum addit: Scilicet *tu fecisti* id est facies in eis factis *Jacob*, id est fluctatoribus perinoperantem gratiam, *judicium*, ut se reos in conscientia judicent, et postea *justitiam*, ut in virtutibus et operibus justificentur. Vel ostensio a simili sic esse potest: Dico quod *honor regis* diligit *judicium*, quod quidem *judicium* nisi ipsi repugnaverint, in eis per gratiam parabis. Et inde hoc comprobatur, quia *tu* jam in multis aliis factis Sion *parasti directiones* **392** cum distorti essent, scilicet *tu fecisti* in eis *judicium* et *justitiam*. Facta optione ad eosdem de quibus optavit. Apostropham exhortationis sic facit. Opto quidem, o Judæi increduli, ut Deum bona confessione exaltetis, et videte ut sic faciatis. *Exaltate*, scilicet fide, et devotione, et opere *Dominum* Christum non recentem *Deum*, sed existentem Deum *nostrum*, qui prophete sumus. Quia vero dixerat *Deum*, ne videretur velle ut tantum ejus divinitas exaltaretur, addit: *Et adorete*, id est summo cultu veneramini, *scabellum pedum ejus*, id est corpus ejus, *quoniam sanctum est* in omni perfectione. Sedes quidem divinitatis, anima dicitur; scabellum vero pedum, ejus corpus, quia cum in utroque deitas spiritualiter inhabitet, superior tamen in dignitate est anima, C corpus autem inferius. Sicut sedes alicujus superior est, et scabellum inferius, cum in utroque sessor inhabitet. Et bene *scabellum pedum* dicit, ut innuat ibi divinitatis esse habitationem, a similitudine sedentis qui super scabellum illud existit abi pedes tenet. Unde Dominus in Evangelio, « Nolite, inquit, jurare per cælum, quia Dei sedes est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est (Matth. v. 35). « Quid ergo per cælum competentius, quam anima Domini Jesu, omnem supercœlestem creaturam dignitate superexcellens, accipitur? per terram vero caro ejus terrena recte designatur. Quapropter etiam dum oramus, terram osculamur in signo carnis Christi, quæ de terra creata fuit.

D Quoniam autem Dominum Christum Deum asseruerat, hoc auctoritate Moysi et cæterorum confirmat, sic: Adhortor vos ut Deum exaltetis quod utique faciendum est. Dignus enim est exaltatione, cum recens Deus non sit. Nam *Moyses* et *Aaron* quos auctorizabiles habetis, fuerunt in *sacerdotibus*, id est in numero sacerdotum *ejus*. Cum dicit in *sacerdotibus*, multos cum habuisse sacerdotes innuit. Notandum autem Moysen non fuisse sacerdotem, sed ideo in sacerdotum numero ponitur, quia pro populo sacrificasse legitur et orasse, quod ad sacerdotes quidem attinebat. Et *Samuel*, propheta contemporaneus meus, non parvæ auctoritatis apud vos existens, est *inter eos*, id est in numero eorum, qui *invocant nomen ejus*, quod est Dominus, id est qui

in puritate fidei eum Dominum vocant. Ne vero obijceretur quæ cura, si eum invocaverunt, quia forsitan decepti fuerunt, addit : *Invocabant Christum, inquam, Dominum, et ipse*, qui simplex homo videtur vobis et impotens, *exaudiebat* eos Moysen et Aaron, ut impetrarent, et *loquebatur eis in columna nubis*, id est in officio columnæ nubis, vel existens in columna nubis, qui tamen erat ubique, non localiter. Legitur enim Dominus eis ad ostium tabernaculi de columna nubis locutus fuisse (*Exod. xxxiii, 9*), quæ eos ab æstu diei refrigerabat. Utrum autem per angelos, an quolibet alio modo locutus eis fuerit, certum non habetur. Per columnam nubis congrue Christi humanitas præsignabatur, quæ nobis ab incentivis vitiorum refrigerium contulit, per quam nobis divinitas locuta esse creditur, Apostolo B

Convenienter etiam humanitas columna dicitur, eo quod admodum columnæ firmissimum sit fidei nostræ sustentaculum. Uico quod *loquebatur ad eos*. Ipsi vero *custodiebant credulitate testimonia ejus*, id est firmas promissiones ejus, post longum tempus futuras, quas eis cum juramento testabatur, et *custodiebant* per completionem præceptum omne ejus testimonio quod superius dixit. Dico *Deus exaudiebat eos*, et etiam inde mihi testis es quia verum dico. Tu enim, Domine Christe Deus noster, non recense *exaudiebas eos*, et tu propitius fuisti eis, remittendo peccata. Ne vero obijceretur : Ideo propitius fuit, **393** quia ulcisci non potuit, addit : Et licet in omnibus peccatis remittendis esses propitius, tamen fuisti *ulciscens in omnes adinventiones eorum*, id est omnia peccata eorum quæ non ex te habuerunt, sed ipsi invenerunt, ultus es per hoc quod eos in terram promissionis non permisisti introire. Per hoc autem innuit, omnia peccata vel hic vel in futuro esse punienda. Hic quidem, per compunctionem et carnis multimodam afflictionem; in futuro vero, per æternam damnationem. Et per hoc incredulos quidem deterret. Auctoritate Moysi et cæterorum apposita, exhortationem repetit sic. O Judæi increduli, dixi quod Moyses et Aaron Dominum Christum coluerunt, ideoque eorum auctoritate convicti, *exaltate* D

IN PSALMUM XCIX.

Psalmi nonagesimi noni titulus. *In confessione Psalmus David.* Quod sic exponitur. *Psalmus iste est*

A *David propheta factus in confessione*, id est in exhortatione confessionis divinæ laudis. Et bene quidem dicitur *psalmus in confessione*. In hoc enim psalmo Propheta omnes homines ad Domini laudem confitentem invitat quandoquidem, ut in superiori psalmo ostensum est, jam sibi regnum obtinuit.

Jubilare Domino, omnis terra. Quasi dicat : Quandoquidem Dominus Christus regnavit, vos omnes populi terræ, tam Judæi quam gentes, *jubilare illi Domino* interiori jubilo intensæ devotionis. Et quia solum jubulare non sufficit, *servite eidem Domino* complendo quod præcipit; et hoc non inviti ut prior populus Judæorum fecit, et sicut adhuc mundanis dominis servitur cum tristitia, sed *in lætitia*. Illi etenim servire, est regnare. Non sic autem dico *in lætitia servite*, ut exterius lætitia simuletur, interius autem tristitia habeatur, sed existentes *in exultatione*, id est in lætitia, *introite secretum conscientiæ vestræ*. Quod est dicere : Interius lætiam illam habete. Unde Dominus in Evangelio. « Cum oraveris, intra in cubiculum tuum (*Matth. vi, 6*), » scilicet in conscientiam. In exultatione dico habitam *in conspectu ejus*, id est in beneplacencia ejus. Quod est dicere : Quæ lætitia interior bene placebit Deo, aliter enim non placeret. Et serviendo in lætitia, *scitote quoniam Dominus Jesus ipse est Deus*, qui simpliciter homo visus est incredulis. Et inde Deus comprobabitur, *quoniam ipse fecit*, id est creavit nos, et sic quod *ipsi non creavimus nos*. Quod dicit, non *ipsi nos*, ad determinationem primæ creationis ponit, in qua nihil operamur. In secunda enim creatione, cum a Dei gratia in sanctitate creamur, nosmetipsos per liberum arbitrium in eadem sanctitate creamus. Et etiam *scitote quoniam sumus populus ejus, et oves pascuæ ejus*. Quod est dicere. Hoc quod sumus *populus*, id est rationabiles per eum sumus. Populum enim dicimus, non collectionem irrationabilium animalium, sed rationabilium. Et hoc quod sumus *oves*, id est simplices a malo sicut oves, per eum est, et sumus *oves pascuæ ejus*, quas scilicet ipse pascit et terreno cibo et spirituali.

Et ideo vos omnes homines existentes *in confessione laudis* **394** ejus, *introite portas ejus*, id est conformitate apostolorum et prophetarum, qui portæ sunt per doctrinam per quas ad eum introimus. Quod est dicere : Laudate eum ore, fide et opere, ad conformitatem prophetarum et apostolorum. Et *introite atria ejus*, id est amplitudinem charitatis, quæ per atria designatur, eo quod ampla sint. Et postquam in atris fueritis, nolite deficere, sed *confitemini illi in hymnis*, id est laudate illum in gratiarum actionibus, nihil vobis ascribentes, sed quidquid boni in vobis est, ei attribuentes. Vel sic : In confessione peccatorum existentes *introite portas ejus*, id est initia accessus ejus. Quod est dicere : Per peccatorum confessionem accedite ad eum; a similitudine illius, qui ad domum accedens, prius portas ingreditur. « Initium enim sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*). » Pertimorem enim, ve-

nitur ad confessionem. Et postquam *portas introieris*, facti *atria ejus*, in quibus spiritualiter inhabitet, id est ampli in charitate et omni virtute, ad similitudinem atriorum, *confitemini illi in hymnis*, id est laudate illum in gratiarum actionibus. Et *laudate nomen ejus*, quod est Dominus. Quod est dicere: Non sit vobis odiosum, sed laudabile, quod Dominus vocatur, quoniam, licet sit Dominus, et potestatem habeat opprimendi, tamen *suavis est*. Et in hoc scilicet *suavis, quoniam misericordia ejus*, quam generi humano exhibet indulgendo, duratura est in æternum, et *veritas ejus*, id est vera promissio justitiæ ejus, qua promisit eum qui justus est adhuc esse hic justificandum, et in futuro esse remunerandum, duratura est usque in generationem ultimam justivitæ, usque ad quam semper justos magis justificabit et usque in generationem, id est usque in generationem in die judicii futuram, in qua eosdem justos digne remunerabit.

IN PSALMUM C.

Psalmi centesimi titulus. *Psalmus David propheta*, ostendens quam innocenter et juste se habuerit in sua prælatione. Et hoc non dicit intentione jactantiæ, sed ad instructionem prælatorum, ut exemplo ejus, et ipsi se innocenter habeant, et juste in sua prælatione vivant.

Misericordiam et judicium tibi attribuens *cantabo*, id est cum delectatione, hoc aliis annuntiabo, Domine Jesu Christe. Ac si dicat: Multi prælati te solummodo misericordem considerantes, non justum judicem, et peccata punientem, non puniendo subditos, eorum peccatis consentiunt, quæ jam ipsimet operantur. At ego sic te reputans misericordem, ut etiam cognoscam esse castum judicem, hoc aliis ad instructionem cantabo, id est cum cantico aliis annuntiabo. Et non solum hoc *cantabo*, sed etiam *psallam*, id est bene operabor. Et existens in *via immaculata*, id est in innocentia, quæ via erit ad vitam, per hoc *intelligam*, quando *venies ad me*, in futuro per remunerationem. Ac si diceret: Non hic remunerari expectabo, sed in futuro propter bonam operationem. Juxta illud: « Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Vel sic *psallam*, id est bene operabor, et in *via immaculata*, id est in innocentia existens *intelligam*, id est intellectum rationabilem habeo, quid sit agendum et quid fugiendum, et hoc erit, quando *venies ad me*, non localiter, sed per inoperantem gratiam. Quod est dicere: per hoc *psallam et intelligam*, quod in *me venies*. Ostendit autem se prius innocentiam habuisse sic: Dixi: *Cantabo misericordiam et judicium*, et quando hæc cantare disposui, ego jam existens in *innocentia cordis mei*, id est in innocentia bonæ cogitationis, non solummodo innocentia bonæ operationis *perambulabam*, id est valde promovebar in ipsa innocentia. Innocentia dico ad instructionem proposita, in *medio domus meæ*, id est in manifesto familiæ meæ. Quod est dicere:

A Quam innocentiam propalavi ad hoc ut familiæ meæ darem exemplum innocentia.

Ostensa innocentia quantum in se, ostendit quoque alterius injustitiæ se non consensisse sic. Non solum in *innocentia perambulabam*, sed etiam non *ponebam ante oculos meos interiores, rem injustam*, id est injustam operationem alterius. Quod est dicere: non placebat mihi alterius injusta operatio, imo etiam *odivi facientem prævaricationes*, id est injustas operationes. Nam injusta operatio, mandati Dei prævaricatio est, ideoque odio habenda. Non solum vero non consensi pravæ alterius operationi, sed etiam quod majus est non *adhæsit mihi* per consensum *cor pravum*, id est prava voluntas alterius.

B Quod est dicere: Si alicujus comperi pravam voluntatem, non *adhæsit mihi*, ut ei consentirem. Et non solum hoc erat de extraneis, sed et si quis mihi familiaris a bona voluntate mea, per malam voluntatem declinaret, non solummodo eum odio habebam, sed et non *cognoscebam*, id est sic me adversus eum habui, aspere redarguendo, quasi eum non cognoscerem. Non tantummodo vero odio habebam *magnas prævaricationes facientes*, sed quod parvum videtur, licet magnum sit, *detrahentem proximo suo*, et non publice, sed *secreto*, quod levius, non solummodo odio habebam, sed quod majus est, *persecuebar*, aliquando puniendo, aliquando redarguendo. Et etiam *oculo* existentem *superbo* odiebam, non solum superbo actione, scilicet illum qui etsi superbe non operaretur, tamen superbus in oculorum respectu notabatur. In oculis enim aliquando superbia cognoscitur. Et etiam odio habebam existentem *insatiabili corde*, id est avarum qui nunquam census copia saturatur, vel invidum qui nunquam alterius malis satiatur. Et non solum eum odio habebam, sed et *cum hoc non edebam* corporaliter. Et per hoc innuit quia nullam cum eo habebam conversationem. Unde Dominus in Evangelio: « qui amat patrem suum et matrem plusquam me, non est me dignus (Matth. x, 37). »

Dico quod *superbo oculo et insatiabili corde*, cum hoc non edebam. Cæterum, quia non sufficit malos odio habere, nisi etiam boni diligantur, *oculi mei* interiores, id est respectus beneplacentiæ meæ, sunt *ad fideles terræ*, id est regni mei. Quod est dicere: Fideles et boni regni mei mihi placent, ut non privem eos honore prælationis, sed *ut sedeant*, id est maneant mecum in regno. Quod est dicere: Fideles prælati mihi placent, ut nullatenus honore privati mecum regnent. Dico quod *oculi mei* sunt *ad fideles terræ*, et hoc jamdiu fuit quod *ambulans*, id est perseverans in *via immaculata*, id est in innocentia, *hic mihi ministrabat* in administratione reipublicæ, scilicet illum qui erat innocens, constitui ministrum meum, ut sub me existendo minoribus fideliter præsideret. Dico quod existentem *superbo oculo* odio habebam, et adhuc odio habeo; ille enim *qui facit superbiam*, id est superbam actionem unquam, non *habitabit in medio domus meæ*, id est non dominabi-

tur familiæ, a similitudine prælatorum, in medio domus existentium. Vel, *non habitabit in medio domus meæ*, id est, non manifestabitur in communitate familiæ meæ. Quod est dicere : Nullus superbus erit unquam mihi familiaris. Et ille, *qui loquitur iniqua*, id est adulationes, *non dixerit unquam se*, id est non fecit adulando se beneplacitum in conspectu oculorum meorum interiorum. Quod est dicere : Nullus adulationibus suis considerationi rationis meæ placuit, sicut de more mundanis dominis placent adulatores. Lingue enim adulantium alligant animas in peccatis. **396** Dixi quod *detrahentem* et existentem *superbo oculo*, et *insatiabil corde persequebar*, et, ut universaliter dicam, ego existens in matutino, id est in claritate innocentie et perfectionis omnimode *interficiebam*, id est interficere desiderabam *omnes peccatores terræ*, id est regni mei secundum quod peccatores erant. Et hoc ideo, ut disperderem de civitate, id est de populo Domini cui ego præsidebam, *omnes operantes iniquitatem*. Quod est dicere : Sic eos interficere desiderabam ut nullus eorum in populo Domini manens operaretur iniquitatem, sed omnis iniquitas esset in eis destructa, et bonitas edificata. Notandum sane, cum dicit : *Persequebar detrahentem*, et *cum hoc non edebam*, et *peccatores interficiebam*, convenientius imperfectum quam præteritum posuisse. Per hoc enim innuit se jam diu incepisse, et nondum finisse, sed adhuc in hoc eodem persistere.

IN PSALMUM CI.

Psalmi centesimi primi Titulus. *Oratio pauperis cum anxius fuerit, et coram Domino effunderit precem suam*. Quod sic exponitur : Psalmus iste est oratio pauperis, id est in hoc psalmo orat Christus, pauper pro nobis factus, cum dives esset, ut per ejus paupertatem divites efficeremur (II Cor. viii, 9). Ostendit autem in psalmo paupertatem suam, ubi dicit : *Dies mei sicut umbra*, etc. Dico quod oratio hæc est pauperis Christi, facta cum hoc esset, quod fuerit anxius, id est sollicitus de perditione generis humani, et cum hoc esset quod effuderit, id est quod cognoverit se effusurum hanc precem suam coram Domino Patre, id est in beneplacita Domini Patris. Quod est dicere : Ideo hanc orationem fecit, quia sollicitus erat de defectu et perditione generis humani, et quia cognovit placere Domino Patri, ut hanc precem pro salute hominum effunderet. Notandum quod ibi se innuit anxium de salute hominum esse, cum sic pro eis orat, quasi pro se. Ibi vero hanc orationem Domino placeret innuit, ubi in sequentibus enuntiat futuram esse hominum reparationem, pro qua in principio psalmi orat. Ea vero intentione pro eis orat, et beneficium reparationis hominum enuntiat, ut hac occasione devotos et benevolos eos qui per eum reparati sunt faciat, et per illam devotionem perveniant ad æternam salvationem.

Domine Pater, exaudi orationem meam ut impetrem. Quæ oratio non est remissa, sed est clamor

intensus recta et intensa devotione factus. Et iste clamor meus ad te veniat, id est non patiar repulsam, sed ad effectum perducatur, admissa a te, a similitudine legatorum, qui in thalamum Domini admittuntur. Exponit ergo quid oret, cum addit : *Non avertas*, etc. Quod sic exponitur. Cico exaudi clamorem orationis meæ, quæ oratio talis est. Scilicet oro ne avertas in futuro faciem tuam, id est præsentiam cognitionis tui a me, id est a meis, scilicet permittite eos in futuro ad beatitudinem cognitionis tui pervenire. Et ut facies tua in futuro ab eis non avertatur in hoc mundo, in quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam, id est in quocunque tempore mei interius tribulantur a peccatis suis, inclina eis aurem tuam, id est fac eis descendere misericordiam tuam, ut eos de hac tribulatione eripias, a similitudine medici, aurem ægroto inclinantis. Et bene ponit in quacunque die propter temporis diversitatem, ac si dicat : Cum in diverso tempore sint tribulandi, in quocunque tempore tribulantur, aurem eis pie inclina. Dico inclina ad meos aurem. Mei enim te in tribulationibus suis invocabunt, id est orabunt et voce et devotione. Et in quacunque die invocavero te, id est in quocunque tempore tribulationis, mei orabunt te, exaudi me, id est meos ut impetrent, et hoc velociter, id est indilate, in hac vita, scilicet ubi tempus est exauditionis. In futuro enim nullus exaudietur. Hoc autem idem est in sententia quod inclina aurem, nisi quia addit velociter, **397** et in quacunque die invocavero te. Et est ex affectiones nimia repetitum. Oro ne avertas ab eis in futuro faciem, et ut eis aurem inclines, ut de tribulatione eruantur.

Non solum autem hoc oro, sed et oro ut in immortalitatem reducantur, quia defecerunt sicut fumus dies mei, id est dies vitæ meorum cito defectibiles facti sunt per Adam, ad modum fumi, cito deficientis. Et etiam oro ut ossa meorum corroborentur. Nam ossa mea, id est intellectualitas et liberum arbitrium quæ sunt ossa, id est fortiores partes animæ, meorum aruerunt, sicut cremium, id est vim suam per originale peccatum amiserunt, ad similitudinem cremii, in fritorio positi, et arendo vim pinguedinis suæ amittentis. Et vere defectibiles dies habent, et ossa arentia. Nam percussus sum ut fenum, id est mei a te percussi et multi, pœna peccati sunt facti defectibiles ut fenum, quod cito a virore deficit, et cor meum aruit, id est ossa cordis meorum aruerunt. Quod est dicere : Per hoc defectibilis est facta vita meorum, et ossa eorum interiora debilitata, quia eos percussisti mortalitate et execratione. Et non immerito sunt percussi, sed ideo quia oblitus sum comedere panem meum, id est mei oblitus sunt comedere panem suum, scilicet oblitus fuerunt in Adam refici pane suo ; id est obedientia divini præcepti, quæ eis esset panis salutaris. Quod est dicere : Merito inobedientie eorum, sunt a te percussi. Et illa oblitio comedendi panem contigit a vobis comitibus mei, id est meorum. Dixit enim diabolus deceptorie :

« Si comederitis, eritis sicut dii (*Gen. 11, 5*). » Quod est dicere : Ideo panem comedere sunt obliti, quia deceptorum vox diaboli eos decepit, per quam ad defectum devenerunt undesæpissime gemunt. Notandum quod, cum eos merito negligentiae suae dicit esse percussos, ex hoc magis sibi reddit obnoxios, cum pro eis oret tantopere, qui percussi sunt merito suae inobedientiae. Cum autem per vocem diabolicæ suggestionis eos peccasse ostendit, locum eis veniæ facit. Si enim sine suggestione aliqua peccassent, indigni veniæ penitus essent, quemadmodum diabolus veniæ locum amisit, quoniam ex sola superbia peccavit. Dico quod obliquo contigit a voce diaboli, per quam vocem quoniam ei obedire mei, *os meum*, id est rationalitas meorum, quæ est os animæ, *adhæsit* per consensum *carni meæ*, id est carnalitati meorum. Quod est dicere : Hoc illa vox effecit, ut meorum intellectualitas a sensualitate superata sit. Hoc autem idem est quod superius dixerat, *aruit cor meum*, sed ex nimia, quam pro suis habet, anxietate est repetitum, ut citius hujusce rei salvationem impetret.

Ostensa percussione, et merito percussione suorum ut veniam eis citius impetret, enuntiat quatenus pro eorum reparatione sit passurus, et resurrecturus, et in cælum ascensurus, sic. Oro ut orationem pro miseria meorum factam exaudias, quæ quidem exaudienda est, ut ipsi reparentur. Nam ut ipsi reparentur, *similis factus sum pellicano solitudinis*, id est pellicano habitanti in solitudine. Nam sicut pellicanus avis est solitaria, sic et ego solitarius existo, dum solus in immunitate peccati persisto. Vel solitarius sum, solitarie de Virgine natus. Nulli enim alii contigit de virgine nasci. Sive etiam solitarius, solus scilicet per me resurrecturus. Nullus enim alius per se resurrexit, vel resurrecturus est. Unde alibi Psalmista : « Inter mortuos liber (*Psal. LXXXVII, 6*). » Similis quoque fiam pellicano, in sanguinis effusione, et in filiorum vivificatione. Pellicanus enim pullos suos, eo quod eum in faciem percutiunt, a physiologis dicitur interficere. Deinde autem eorum morte anxius, sanguinem sui lateris super eos effundendo reviviscere facit. Sic et Christus filios suos, scilicet omne genus humanum mortalitate damnavit, eo quod eum in faciem percusserunt, id est per inobedientiam Adæ nimis offenderunt, more eorum qui quolibet in facie percutiunt. Postea quidem eorum morti compatiens, eos iterum sui sanguinis effusione **398** vivificavit. Non solum autem ero pellicano similis in sanguinis effusione, sed et ero *sicut nycticorax*, id est similis ero nycticoraci in morte. Sicut enim nycticorax avis, quæ vulgo dicitur noctis corvus, nocte volat, ita ego in morte manebo, et hoc quod ero nycticoraci similis continget *in domicilio*, et per domicilium, scilicet per superbiam Judæorum, quæ congrue per domicilium accipitur propter sublimitatem. Domicilium enim vocatur proprie tectum domus, quod superius est in domo. Et dicitur domicilium, quasi domus supercilium.

Notandum quod, cum per Judæorum superbiam interficiendum innuit, in hoc magis sibi obnoxios reddit, cum eorum partem ostendat postea per se salvandam, quamvis eum injuste morti dederint. Vel ero *sicut nycticorax in domicilio* habitans, sicut enim nycticorax avis nocturna in domicilio habitat, sic et ego per tres dies passionis meæ, *in domicilio* conservabor, id est in superba potestate Judæorum, quæ propter sublimitatem arrogantiam per domicilium intelligitur, quod superius est in domo. Unde Dominus in Evangelio. « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis tribus diebus et tribus noctibus in corde terræ (*Matth. XII, 40*), » in potestate voluntatis terrenorum Judæorum, scilicet. In alia translatione habetur *in parietinis*. Parietina vero domus parietes ædificiorum dicimus semiratos, et destructos. Unde etiam per parietina Judæi Christi occisores accipiuntur, qui, cum Dei ædificium esse debuissent, per superbiam et cætera peccata sua sese destruxerunt. Dixi quod pro reparatione meorum similis fiam pellicano, et etiam pro hac eadem causa *vigilavi*, id est a morte die tertia evigilabo, et post *factus sum*, id est fiam sicut *passer solitarius in tecto* nidificans, scilicet ero similis passeri solitario in tecto nidificanti. Sicut enim passer, relicto cæterarum avium consortio, solitarie in tecto conversatur, sic et ego, relicto corporaliter apostolorum consortio cælum accedens cum Patre, regnum solitarium obtinebo. Non solum autem paravi, pro meorum reparatione me assimilare pellicano et nycticoraci, et passeri, sed etiam quoniam me ad hoc paravi, jam pro eorum reparatione patiebar, quod *tota die*, id est jugiter *exprobrabant mihi inimici mei Judæi*. Et etiam hoc patiebar, quod illi inimicorum *qui laudabant me*, simulatorie dicendo : « Magister, scimus quia verax es (*Matth. XXII, 16*), » etc., *jurabant adversum me*, id est conjunctionem faciebant adversum me, quomodo possent me laude sua decipere. Exponit ergo quare sibi exprobrabant, cum addit : Inde *mihi exprobrabant*, unde laudandus eram, quia scilicet *manducabam*, id est mihi incorporabam per doctrinam *cinerem*, id est peccatores pœnitentes, *tanquam panem*, id est sicut discipulos meos. Vel sic : Quia jam mihi erant panis, id est jucunda refectio. Quod est dicere : Ideo me improprio dignum esse reputabant, quia sicut justos ita et peccatores pœnitentes mihi attrahebam; qui per cinerem intelligitur, eo quod pœnitentes solebant cinerem super caput ponere, quod signum erat tristitiæ. *Et miscbam in familiaritate mea potum meum*, id est justos qui erant jucundus calix meus, *cum fletu*, id est cum peccatoribus pœnitendo fletibus. Quod est dicere : Et justos et peccatores familiaritati meæ mistim adjungebam. Hoc autem est quod et *cinerem tanquam panem manducabam*, alia similitudine ad inculationem dictum.

Posset quæri : Unde eis tanta excecatio ut sic tibi exprobrarent ? Ad quod sic respondet : Hoc contigit

a facie, id est *a præsentia iræ*, id est *parvæ pœnæ* **A** peccati, et, *indignationis tuæ*, id est *magnæ pœnæ* a te mihi datæ. Ira et indignatio pro pœna ponuntur, eo quod pœnæ causa soleant esse. Quod est dicere : Quia me videbant majorem et minorem pœnam peccati Adæ in corpore ferre, solum hominem existimantes, mihi im-
399properare non dubitabant. « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor.* II, 8). » Et vere et indignatio et ita tua sunt in me. Quia licet fueris me *elevans*, id est exaltans in innocentia, tamen *allisisti me*, id est læsisti. Ecce quomodo *allisisti* : Hoc modo, scilicet quoniam *dies-meæ sicut umbra declinaverunt*, id est dies vitæ defectibiles facti sunt ad modum umbræ cito trans-euntis, ut cito transeam de ætate in ætatem, quæ **B** pœna tamen minor est quam passio angustiarum. Et hoc modo quoque *me allisisti*, quod *ego arui sicut fenum* scilicet non solummodo membra mea aruerunt, sed ego in propria persona arescibilis factus sum ad similitudinem feni, quæ pœna major est quam dierum defectibilitas. Sicut enim fenum cito arescit per secessionem a virore, sic ego secundum humanitatem per assiduas passiones arescibilis factus sum a virore impassibilitatis, quam homines per Adam amiserunt. Per declinationem dierum mortalitatem, per ariditatem autem innuit passibilitatem Vel sic legitur *a facie*, etc. Dixi quod *mihi inimici mei exprobrabant*, ideo quod *cinerem* tanquam *panem manducabam*, et hæc impietas eis continebat **C** *a facie iræ*, id est a præsentia iræ tuæ, quæ eos ex-cæcaverat. Et non parvæ iræ, sed *indignationis*, id est nimie iræ. In Hebræo habetur *furoris*. Et ideo adhuc mihi exprobrant, quia videbant quod tu *elevans allisisti me*. Hæc et cætera non mutantur.

Facta oratione de reparatione suorum, ipsam eorum reparationem sic enuntiat per eum futuram, ut eos magis reddat obnoxios. Mei facti sunt defectibiles sicut fumus, et ossa eorum aruerunt, et ego pro eorum reparatione declinabiles dies habeo, et sic-ut fenum areo : Tu autem, Domine Pater, in æternum *permanes*, id est et Dominus es, et omnipotens et æternus. Ideoque potes mihi, et meis immortalitatem et impassibilitatem restituere. Nisi enim Dominus et æternus esses nequaquam hujus rei potentiam haberes. Notandum quippe quod, cum eum Dominum et æternum esse dicit, eundem potentem esse ad dandam immortalitatem et impassibilitatem innuit, et per hoc immortalitatem et impassibilitatem sibi et suis promeretur. Dico quod Dominus es et æternus, ideoque potens æternitatem nobis donare. Non solum autem hujus rei possibilitatem habes, sed et *memoriale tuum*, id est misericordia tua quæ memoriale dicitur, eo quod digna est memoria hominum, vel per quam memor eris salutis hominum, erit in *generatione* hac, et usque in *generationem* ultimam, id est omnibus generationibus hominum. Quod est dicere : In omnibus hujus mundi generationibus misericordia tua hominibus exhibebitur, vel

in generatione et generationem, id est in æternum, Quia vero obscure dixerat, *memoriale*, exponit hoc addendo sic : Vere *memoriale* tuum erit in omnibus generationibus.

Tu enim qui diu visus es jacens, et salutem hominum negligens, *exurgens* ad salvationem *Miserereberis Sion*, id est parti Judæorum salvandæ, remittendo ei peccata per pœnitentem et fidem, quia jam venit tempus miserendi ejus, scilicet tempus plenitudinis, quod ab æterno disposuisti, ut in eo ejus Sion miserearis : Quia venit, inquam, tempus miserendi. Hoc autem repetit ex nimia affectione salvationis suorum. Et per hoc *miserereberis, quoniam servis tuis, discipulis meis placuerunt*, id est placebunt lapides ejus, Sion, id est Scripturæ prophetarum, qui fuerunt lapides, id est per doctrinam fuerunt lapides fundamenti, in quorum doctrina Ecclesia primitiva fundaretur, et ipsi servi apostoli doctrina lapidum Sion inbuti, *miserebuntur terræ ejus* Sion, id est illorum miserebuntur quia adhuc terra sunt in Judaico populo, id est terreni; vel terra, id est cultibiles, ut terra doctrinæ semen in corde recipientes, *miserebuntur*, scilicet terræ ei doctrinam obscurissimam prophetarum **400**aperiendo, et per hoc ad fidem, et ad baptismi gratiam eam adducendo; et iste versus totus est ac si sic diceret : Per apostolos Judaici populo miserereberis; per apostolos dico, qui eum testimonio prophetarum ad fidem vocabunt. Non solum vero Judæorum miserereberis, vocando eos ad fidem, sed et *gentes* per misericordiæ eorum doctrinam ad fidem vocatæ timebunt casto timore *nomen tuum, Domine*, scilicet venerabuntur fide et opere, et ore te, quem Dominum vocabunt, et non solum plebs, sed et omnes, id est omnismodi *reges terræ*, casto timore timebunt *gloriam tuam*, id est gloriosum, et hoc ideo, quia per prædicationem apostolorum testimonium prophetarum, et baptismi sacramentum; *Ionnius* qui solus dat incrementum (*I Cor.* III, 7), *ædificavit*, id est ædificabit, præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ, ædificabit, dico, ex vivis lapidibus, *Sion*, id est Ecclesiam, quæ in Sion per Christi prædicationem, miraculorum operationem, et Spiritus sancti missionem initium habuit; et ipse Dominus qui de sui natura est invisibilis, *videbitur visibilis in gloria sua*, id est in Filio, qui est sapientia et gloria Patris, sicut scriptum est. Quia filius sapiens est gloria patris (*Prov.* X, 1). Videbitur dico in filio qui ait : « Qui videt me, videt et Patrem (*Joan.* XIV, 9), » tunc scilicet, « cum venerit in majestate sua, et Patris et sanctorum angelorum (*Matth.* XXV, 31). » Tunc, inquam, videbit eum omnis oculus, et qui cum pupugerunt (*Apoc.* II, 7). » Ideo autem ipse Dominus Ecclesiam ædificavit, et Filium suum in carne visibilem tradidit.

Quia respexit non arrogantiam superbiendum Judæorum, qui in lege gloriabantur, credentes per eam justificari. Sed in orationem humilium patri-

archarum scilicet, prophetarum, et aliorum fidelium, qui Spiritu S. pleni, ejus adventum in carne credebant, sperabant et desiderabant, et in suis orationibus humiliter requirebant; ut ad reparandam humanam naturam in mundum veniret, mortis vincula solveret, et vitæ aditum, quem primi parentis culpa clauserat, aperiret, dicentes: « Utinam dirumperes cœlos et descenderes (*Isa. LXIV, 1*). » « Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ (*Isa. xvi, 1*). » « Mitte, Domine, quem missurus es (*Erod. iv, 13*). » « Domine, inclina cœlos tuos et descende (*II Reg. xxii, 10*). » « Veniens veni et noli tardare (*Habac. ii, 3*). » « Ostende nobis misericordiam tuam, et salutem tuam da nobis (*Psal. lxxiv, 8*), » et his similia. In istorum itaque orationem respexit, et non sprexit precem eorum, quia eum in quem credebant, quem sperabant, et in suis orationibus cum tanto desiderio requirebant, misit, et eis qui deprecabantur, indulxit. Et quia hæc quæ dicta sunt quod scilicet respexit Deus in orationem humilium per ejus incarnationem, quod ædificavit Ecclesiam per ejus predicationem et passionem, et quod videndus est, in gloria post futuram resurrectionem, magna sunt et memoratu digna; ne per ingratitudinem oblivioni mandentur, scribantur ad perpetuam rei memoriam in generatione altera, id est utilitatem alterius generationis, quæ tunc successura erat perverse generationi Judeorum: cui Dominus ait: Generatio incredula, quandiu apud vos ero, quandiu vos patiar (*Marc. ix, 19*); ad utilitatem scilicet generationis Christianæ de qua sequitur: et populus gentilis prius peccatis mortuus, qui creabitur per lavacrum regenerationis, ut nova sit creatura, laudabit Dominum, novo cantico, propter novum hominem, qui datus est mundo, eum corde credendo, ore laudando, et operibus confitendo. Hæc, inquam, generatio laudabit Dominum, quia ipse Dominus qui « alta a longe cognoscit (*Psal. cxxvii, 6*), » non solum Judeos qui prope esse videbantur, sed etiam gentiles prospexit, id est de procul aspexit: de excelso scilicet sancto suo, dum per ejus incarnationem visitavit nos oriens ex alto, quod evidentiùs exponit, cum subjungit: Dominus de cœlo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in utero Virginis venit (*Sap. xviii, 15*). Hæc est enim incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera, per quam vitæ viam agnovimus, et promissam veritatem accepimus. Quæ quia digna fuit, Dominus de cœlo in terram aspexit.

Sed ad quid? Ut audiret, inquam, gemitus compeditorum, 401 id est gemebundas preces eorum, qui pro peccato primi parentis in inferno compediti, tenebantur vinculis tenebrarum; quos Christus in triduo ad inferna descendens, solutis mortis vinculis liberavit. Vel ut audiret gemitus compeditorum, id est eorum, qui a diabolo tenebantur compediti consuetudine peccandi. Ad hoc enim specialiter Christus venit in mundum, ut mortuos liberaret ab in-

feris, et ut vivos solveret a peccatis. Unde sequitur, et solveret filios interemptorum, id est primum parentum, qui fuerunt interemptores, et interempti, quia causam interemptionis, id est originale peccatum ad filios transmiserunt. Sicut dicit Apostolus: Quia per unum hominem, id est per Adam et Evam qui sunt duo in carne una (*Gen. ii, 24*), mors introivit in orbem terrarum (*Rom. v, 12*). Et ideo Dominus de cœlo in terram aspexit, ut imitatores eorum qui fraude diaboli sunt perempti, a paternis erroribus liberaret. Ad hoc scilicet ut annuntient in Sion, id est in Ecclesia militante, nomen Domini, quod est super omne nomen admirabile (*Philip. ii, 9*), nec est aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat salvos fieri (*Act. iv, 12*); et ut annuntient: Dico, laudem ejus, Domini scilicet in Hierusalem, id est in Ecclesia triumphante. Ideo autem dicit nomen ejus in Sion annuntiandum, et laudem ejus in Hierusalem, quia Sion speculatio, Hierusalem visio pacis interpretatur. In præsentia autem Ecclesie, Deum videmus per speculum et in ænigmate. In cœlesti vero videbimus eum sicuti est. Nunc cognoscimus ex parte. Tunc autem cognoscemus sicut et cognitus sumus (*I Cor. xiii, 9, 12*). In præsentia virtutem divini nominis speculantes intelligimus, in futuro laudis ejus præconia pacem videntes attollemus.

Non solum autem prædicta fecit ut annuntietur in Sion nomen Domini, et laus ejus in Hierusalem, verum etiam in conveniendo populos Judaicum, scilicet et gentilem, in unum cultum scilicet et unam fidem, ut sit « unum ovile et unus pastor (*Joan. x, 16*). » Sicut « unus Deus, una fides, unum baptisma (*Ephes. iv, 5*), » et in conveniendo etiam reges terræ, non solum eos qui populus præsent, sed etiam eos qui seipsos et suos affectus et animi motus bene regunt: ut serviant Domino, illi scilicet de quo scriptum est: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (*Deut. vi, 13*), » qui servire, regnare; et qui « habet in vestimento et in femore ejus scriptum: Rex regum et Dominus dominatum (*Apoc. xix, 16*). » His itaque beneficiis Ecclesia provocata, et in amorem æternitatis accensa, respondit, non tam voce quam corde, non tam verbo quam desiderio, non tam lingua quam vita, et Domino, scilicet gratulando et obsequendo præceptis ejus in via virtutis suæ, id est in illis qui jam sunt, viam virtutis suæ et perfectionis aggressi postulans, et implorans ingenti desiderio æstuando, ut indicet ei utrum sit post paucos ad cœlestis beatitudinis patriam perventura, dicens paucitatem dierum meorum nuntia mihi, id est indica mihi utrum ego paucis diebus debeam in hoc peregrinationis exsilio manere. « Cupio enim dissolvi et esse cum Christo (*Philip. i, 23*). » et ad regnum cœleste pervenire desidero, jugiter orans ut adveniat regnum tuum (*Matth. vi, 10*) Ne quis autem putaret quod, propter paucitatem dierum quam optat ante finem sæculi, esset Ecclesia finienda, subjunxit, et ait: Ne revoces me in dimidio dierum meorum, id est ante finem sæculi,

quod est tempus statutum durationis Ecclesiæ, cum A promiserit Christus fidelibus suis, quod cum eis esset cunctis diebusque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). Tempus autem medium est, quod inter duo consistit extrema, inter finem scilicet præsentis sæculi, et initium futuri. Non igitur ideo desidero paucitatem dierum, ut ante finem sæculi esse desinam, sed ut finis sæculi appropinquet. Et ut sim tecum in annis æternitatis, quoniam in *generationem et generationem anni tui*, qui nunquam deficiunt, quia nec principium habent neque finem, ubi nihil mutabile, nihil præteritum, nihil futurum, et ubi sancti perpetua cum Domino jucunditate gaudent.

Hæc, inquam, sunt, quæ in militante **402** Ecclesia Christianus populus tibi respondebit, et hoc B non ex se erit, sed ex te; *tu enim fundasti terram in initio*, id est minores illius populi qui erunt responsuri, terram tuam fundabis, et firmos facies in constantia per initium, id est per me qui sum initium et finis omnium. *Et celi*, id est altiores et digniores illius populi, hoc quod erunt celi, erunt *opera manuum tuarum*, id est operationes gratiæ tuæ scilicet hoc quod celi erunt, erit per operationes gratiarum tuarum. Et necesse est ut ipsi celi tibi respondeant. *Ipsi enim celi peribunt* corporea morte, vel respondeant vel non, ac si diceret: Cum ipsi sint necessario perituri, insani essent si hanc vitam perituram pro te amittere dubitarent. Dico quod *ipsi peribunt, tu autem*, id est sed *tu permanes* in æternum. Ideoque potes ei æternitatem dare. Quod eum æternum dicit, ad hoc facit, ut eos magis ad respondendum alliciat. Dico quod *ipsi peribunt*, et non pauci, sed *omnes veterascent sicut vestimentum*, scilicet sic paulatim inveterando deficient, ut vestimentum quod inveterat, et ad defectum pervenit, et ideo adhuc necesse est ut tibi respondeant, quia si hoc fecerint, *eos* existentes veterascibiles, et defectibiles, *sicut opertorium aliquod, mutabis* in futuro de defectibilitate in æternitatem, et sic, id est per te *mutabuntur*. Aliter enim non mutarentur. *Mutabuntur* idem est quod *mutabis eos*; sed ideo est repetitum, ut innuat quia per se mutari non possunt. Dico quod *ipsi mutabuntur*; *tu autem*, id est sed *tu idem ipse es*, id est incommutabilis es. Ideoque potes eos facere incommutabiles, et non ad horam es incommutabilis; sed *anni tui deficient*, id est æterni sunt. Hoc autem superius dixit, ubi dixit: *Tu autem permanes*, sed repetit ut sic addat. Dico quod *anni tui non deficient*: quos annos *habitabunt*, id est obtinebunt *fili*, id est bona opera *servorum tuorum*, quæ ex se parient more filiorum, quod est dicere: Bona opera causæ erunt, quare servi tui annos tuos obtinebunt. Et ut possint per bona opera habitare, *semen eorum dirigetur*, id est ipsa opera quæ hic seminant dirigentur de bono in melius semper, donec perveniant in sæculum futurum. Hoc autem quod filios servorum habitare dicit, præfiguratum per Judæos de Ægypto

egressos, quorum filii terram promissionis habitaverunt, quam nunquam habitassent, nisi a Moysæ, et a cæteris ductoribus directi fuissent.

IN PSALMUM CII.

Titulus centesimi secundi. *Psalmus ipsi David* attribuentus, id est Christo, non quod hic Christus agat, sed quoniam unusquisque fidelis qui hic agens inducitur, exhortatur animam suam ad benedicendum Deo bona devotione, contuitu beneficiorum, quæ hic fidelibus dat, et in futuro daturus est, quæ etiam ostendit. Et hoc ea intentione facit, ut exemplo sui alios ad benedicendum Deo impellat. Et bene superiori psalmo subjungitur, ut ideo sese ad Christum benedicendum adhortetur, quoniam in superiori psalmo cum de salute suorum salutem audivit.

Benedic, anima mea, Domino, Christo, ac si diceret: Quandoquidem, ut in superiori psalmo ostensum est, pro te oravit et mortalis factus est, et tibi benedixit, dum te sua morte reparavit, o *anima mea, benedic* ei, id est magnifica cum interiori devotione. Non dicit de anima, quin et corpus, benedicere debeat laude vocis exterioris, sed ubi anima vere Deum benedixit, non est dubium corporis benedictionem, si oportuerit esse. Et non sic anima mea benedicat, ut in aliqua virum suarum repugnet, sed *omnia quæ intra me sunt*, id est et sensualitas mea et intellectualitas, et liberum arbitrium, et omnes vires, quæ sunt in anima mea benedicite *nomini sancto ejus*, quod est Dominus; ac si dicat: Exaltate eum ipsi in omnibus obediendo, et hoc contuitu nominis sancti ejus scilicet quia Dominus et Omnipotens dicitur, quod nomen sanctum est, id est amabile. Repetit autem ut addat sic: *Benedic, inquam, anima mea, Domino* Christo, et ut materiam habeas ei semper benedicendi, *noli oblivisci* **403** *omnes retributiones ejus*, id est memoriæ commenda beneficia, quæ tibi jam retribuit, et in futuro retribuet; licet eum graviter offenderis, et pro offensis juste posset æternum damnationem retribuere. Exponit igitur has retributiones, sic. *Retributiones ejus* dico, qui *proptiatur omnibus iniquitatibus tuis*, et originalibus et actualibus, remittendo eas, et iniquitatibus remissis sanat etiam *infirmi* *tuas*, id est debilitates, quas habes ad bene operandum ex pravis consuetudinibus peccandi. Postquam enim aliquis a peccato cessat, ex ipsis peccatorum consuetudinibus ad bene operandum debilis est, et ignavus more infirmi, qui postquam diuturnam infirmitatem evaserit, longo tempore debilis est ad operandum. Quas debilitates Deus paulatim sanat, cum ad bonorum operum consuetudinem eos habiles faciat. Et qui Dominus etiam *relinquit*, id est relinquit pretio mortis suæ *vitam tuam de interitu*, id est ne sit obnoxia æterni interitui damnandorum. Et sciendum quod omnes semel in cruce positus redemit, sed cum dicitur quod nunc *redimit* aut *redimet*, idem est ac si diceret: Per pretium redemptionis, quod jam dedit, salvandos, et in præsentī statu cum moriantur, et

alios in futuro cum morientur, ab interitu æterno eripit, et eripiet, ne in æterna morte cruciatus vivant cum damnandis. Et qui Deus coronat, id est coronabit te corona beatitudinis æternæ. Et hoc in misericordia, id est per misericordiam naturalem, et in miserationibus, id est per miserationes sæculi coronabit te propter bona opera quæ agis, quæ sunt miserationes ejus, id est beneficia misericordiae ejus. Beneficia quippe misericordiae ejus sunt, quod hic quilibet bona opera agit.

Et qui Dominus replet, id est replebit in bonis æternis dandis, desiderium tuum, quod habes æternorum bonorum, hoc quod est determinatio, in quantum eum coronabit, ac si dicat: Ideo te coronabit æternis bonis, ut cum ea valde desideres, et ipse tuum desiderium illis bonis valde replebit, ut possis dicere: Satis est. Et ita coronabit quod juvenus tua, quam hic habes in baptismo, per peccatorum remissionem renovabitur, id est rursus innovabitur in futuro per gloriam et impassibilitatem, ut juvenus aquilæ renovatur, quod est dicere: Sicut aquila cum ex juventute in senectutem transiens, nimis debilis efficitur, eo quod, superiori parte rostri nimis crescente, non potest comedere, postea vero ejusdem rostri superfluitatem collisione lapidis frangens, rursus priseum comedendi usum recipit, et sic juvenescit; non secundum annorum paucitatem, sed secundum pristinam corporis fortitudinem. Sic, et tu anima, quæ per Adam ex juventute æternæ beatitudinis in senectutem peccandi et passibilitatis devenisti, etiam ex parte in baptismo juvenis facta es, per peccatorum scilicet remissionem, et virtutum reparationem. Multo magis in futuro juvenis fies, cum adjungendo te Christo, qui firmus lapis est, vetustæ passibilitatis et ignorantiae quam habes ex Adam superfluitatem depones: et tunc tandem pane salutari divinæ contemplationis reficeris, qua ad præsens causa superdicte vetustatis ad plenum non refeceris. Ideoque adhuc inveterascis et debilitaris. Unde legitur: « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi, 5). »

Quoniam autem dixerat animam suam esse repleendam æternis bonis, quæ nondum apparent, et posset ab aliquo dubitari an illa daturus esset, eum ea revera esse daturum comprobare intendit, evidentia illorum beneficiorum quæ jam contulit, sic: Dixi quod replebit me et cæteros justos bonis, immortalitate scilicet et impassibilitate, et immunitate peccati; et verum est. Nisi enim illis bonis non repletur, vere in perpetuum nobis iratus esset. Sed non in perpetuum irascetur, id est non semper exercebit in nos iram, id est vindictam originalis peccati, scilicet mortalitatem et passibilitatem, sed quandoque faciet immortales et impassibiles. Neque in æternum comminabitur nobis per Scripturas, ut a peccatis cessemus, sicut modo nobis peccantibus 404 comminatur; sed reducet nos ad tantam perfectionem ne peccemus ultra, neque comminari nobis eum oporteat.

Et inde hoc comprobatur quod in perpetuum non irascetur, quia hic est Dominus sui faciens misericordias, id est impendens justis beneficiis misericordiae suæ, scilicet peccatorum remissionem, et virtutum et operum bonorum justificationem, quæ superfluo faceret, si in perpetuum irasciturus esset. Et inde adhuc comprobatur, quod suis omnibus injuriam in hac vita pro eo patientibus facit hoc iudicium, scilicet hoc iudicat ut injuriam patiantur, quod utique miserrimum esset, si eis in perpetuum irasciturus esset. Unde Apostolus: « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus (1 Cor. xv, 19). » Non solum autem per hæc quæ modo dixi hoc comprobatur, quæ scilicet ipse Dominus in novo populo operatur, sed et per ea quæ priori populo operatus est, scilicet per hoc quod notus fecit pridem Moysi legi fero vias suas, id est præcepta sua, et per Moysen notas filiis Israel fecit voluntates suas, id est præcepta sua: quod inutiliter fecisset, si in perpetuum irasciturus esset. Repetit enim æquipollenti voce quod dixit: faciens misericordias, cum dicit miserator, ut addat sic. Miserator, inquam, est, id est faciens misericordias, et misericors est Dominus in natura; et longanimis est, id est patiens longo animo peccantes. Dico, misericors et non utcumque, sed multum misericors, unde palam est quod non in perpetuum irascetur. Ad quod enim valeret ejus misericordia et longanimitas, si in perpetuum esset ejus ira duratura. Et inde quoque comprobatur, quia non secundum peccata nostra fecit nobis retributionem justæ damnationis: neque secundum iniquitates nostras actuales retribuit nobis damnationem; sed remisit iniquitates omnes et peccata: quod utique esset infructuosum, si duratura esset ejus ira in perpetuum. Et inde quoque comprobatur, quoniam secundum altitudinem cæli a terra corroboravit, id est robustam fecit misericordiam suam, id est beneficium misericordiae suæ, super nos caste timentes se. Sicut ad terræ comparisonem cælum dignum est et sublime, sicut et misericordia de hoc quod prius indigni eramus et dejecti, dignos et sublimes in innocentia fecit; quod utique fecisset inutiliter, nisi iram suam remissurus esset. Et etiam inde comprobatur, quia longe fecit a nobis iniquitates nostras, id est excecationem interiorem, quæ in nobis erat causa iniquitatum nostrarum, et illuminavit interius gratia speciali.

Et in tantum longe fecit a nobis illuminatis excecationem iniquitatum, quantum distat ortus solis ab occidente, id est ab occasu solis. Per ortum solis lux accipitur, eo quod hunc ortum lux sequitur. Tenebræ vero per occasum, eo quod eum tenebræ sequantur. Et est ac si dicat: tu quantum lux distat a tenebris: non autem dico localiter, sed naturaliter, in tantum prius, et nos cæcos a nobismetipsis nunc illuminatis differre fecit. Quod utique duceretur in irritum, si irasciturus esset in perpetuum, inde quoque comprobatur,

quia *quomodo miseretur pater filiorum*, dum eos videt errantes, ut ad viam rectitudinis revocet, flagellando paterna affectione castigat, ita *miserus est Dominus nobis timentibus se*, castigando pie per flagella tribulationum, quod æque pro nihilo fieret, nisi ira ejus aliquando finienda esset. Et ideo miserus est : *quoniam ipse*, qui in flagellando videtur severus, tamen miserendo *cognovit figmentum nostrum*, id est cognovit nos esse terrenos et fragiles, ut figmentum figuli. Exponit autem quomodo figmentum sumus, cum addit, scilicet qui visus est diu nos oblivioni dedisse, *recordatus est quoniam pulvis sumus*, id est terreni et faciles ad peccandum; et quantum ad nos steriles a bono, sicut, pulvis qui terra est, et motu facilis, et fruge sterilis. Et *recordatus est quomodo omnis homo cito transitorius et defectibilis est sicut fenum*, « quod hodie est, et cras in clibanum mittitur (Matth. vi, 30). » Et ita est sicut fenum quod *dies ejus*, id est vita ejus *sic efflorescit*, id est deflorescit, scilicet ex floriditate ad marciditatem cito pervenit, *sicut flos agri*, qui cito marescit, et bene quidem addit *agri*. Citius quippe flos agri marescit qui secatur et eradicatur, dum ager aratur quasi flos horti vel prati, quando avellitur. Et etiam *recordatus est quoniam spiritus*, id est voluntas cordis eorum *in illo*, id est quantum est in fragilitate illius *pertransibit* cito de bono ad malum. *Et sic transibit, quod non subsistit*, id est non absistit, scilicet non cessabit pertransire, postquam semel *pertransibit*, sed semper de malo ad pejus *pertransibit*. Et postquam *pertransibit*, per se non cognoscat amplius *locum suum*, scilicet non cognoscat statum innocentiae a quo *pertransibit* ut post ad eum per se valeat redire. Dico quod quantum ad fragilitatem illius *pertransibit, et non cognoscat*; sed quantum ad misericordiam Domini ipsi pie auxiliantis cognoscat et revertetur ad innocentiae statum. Et hoc est quod æquipolementer dicit. *Misericordia autem Domini*, etc., ac si diceret: Quantum ad se nemo pertransiens revertetur, sed *misericordia Domini est super nos, caste tementes eum*, scilicet est in superiori nostro, scilicet in rationalitate nostra, ut postquam transierimus, nos reverti faciat per penitentiam et satisfactionem. Misericordia dico operans in hominibus *ab æterno et usque in æternum*, id est a primo justo usque ad ultimum justum. Juxta quod ipse promittit in Evangelio suis, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matt. xxviii, 20). » Non solum autem *misericordia est super timentes*, sed et *justitia illius*, scilicet ut « qui justus est justificetur adhuc (Apoc. xii, 11), » impendetur *his qui servant testamentum*, id est legem ejus nobis scilicet, quod est dicere: Non solum in timentibus misericordia ejus operabitur, sed et justitia, ut justificati magisificentur. *Justitia ejus* dico non solum operatura in præsentibus justis, sed pertingens usque in novissimos *filios filiorum*, id est usque in novissimam progeniem justorum. Exponit autem quomodo ser-

vant testamentum ejus, sic: Dico *his qui servant testamentum ejus*, et hoc modo quidem *servant: Memores sunt mandatorum ejus*, non ea negligerent oblivioni dantes, promovendo etiam se, *ad faciendus ea*. Non enim sufficeret esse memores, nisi eorumdem completiores. Et hoc non habent a se quod sunt memores et complentes, sed a Deo. Dominus enim *Pater paravit in eis sedem*, id est habitationem suam et hoc *in celo*, id est per cælum, per Christum, scilicet inde habeant hoc quod sunt memores et complentes, quia sedes Dei per Christum sunt affecti; vel sic et per hoc sunt memores, quia Dominus Christus *in celo*, id est in illis factis cælum sublimitate et dignitate vitæ *paravit sedem suam*, quod est dicere: Prius fecit eos cælum, et sic sedem suam effecit. Non solum autem in quibusdam sedet, sed *regnum ipsius omnibus dominabitur*, id est ipse qui rex est, omnibus illis qui in cælo sunt dominabitur, et semper dominabitur bene regendo eos.

Ostensis beneficiis, quorum contuitu adhortatus est animam suam ad benedicendum Deo, ad exhortationem revertitur, sic: Dixi ut anima mea benedicat Dominum, contuitu retributionis ejus, quas ostendi. Non solum autem hæc beneficia mihi sint materia Domino benedicendi, sed etiam *benedicite Domino in me omnes angeli ejus*, id est vos omnes apostoli existentes angeli, id est nuntii ejus *benedicite Domino*, id est estote mihi materia benedicendi Domino, scilicet ut contuitu dignitatis vestræ, magnificem Dominum, qui vos adeo dignos fecit et sublimes. Determinat autem de quibus angelis dicat, cum addit: Angeli ejus, inquam, existens, *potentes virtute*, id est miraculis, *qui faciitis verbum ejus*, qui complētis præcepta ejus, promovendo etiam vos *ad audiendam vocem sermonum ejus*, id est ad hoc ut alios audire faciatis vocem vestræ prædicationis, representamentum sermones ejus Domini. Et vos etiam *omnes virtutes ejus supercælestes, benedicite Domino in me*, estote mihi contemplanti naturam dignitatis vestræ, materia benedicendi Domino. In Hebræo habetur *omnes exercitus ejus*. Vos *virtutes* dico, existentes *ministri ejus qui faciitis voluntates ejus*, vobis injunctas. Unde Apostolus: « Nonne omnes sunt administratorii spiritus (Hebr. i, 14), » etc. Non tantum vera *angeli et virtutes*, materia mihi sint benedicendi Domino. *406* Sed ut universaliter dicam vos *omnia opera ejus, benedicite Domino*, id est estote mihi materia benedicendi Domino. Et non solum, anima, benedicas Domino, contuitu bonorum quæ ipse operatur, sed etiam *benedicite, o anima mea, Domino, in omni loco dominationis ejus*, id est consideratione omnis loci dominationis, ejus, scilicet omnis status dominationis ejus, tam in bonis quam in malis; quod est dicere: Considera qualiter non solummodo dominatur bonis, ut in bonum cedant, sed etiam malis, ut ad quamlibet utilitatem suorum deveniant. Et hæc consideratione *benedicite Domino* qui hanc mirabilem habet potentiam.

IN PSALMUM CIII.

Psalmi centesimi tertii titulus. *Psalmus ipsi David*, id est Christo attribuendus. Non quod hic ipse Christus loquatur, sed quia Propheta, in hoc psalmo agens occasione instruendi alios ad benedicendum Domino, animam suam a Domino Christum benedicendum exhortatur, contuitu illorum quæ magnifice est operaturus et per se et per suos; quæ ipse ample exponit, et contuitu potentiæ ejus mirabilis, in sequentibus demonstrat.

Benedic, anima mea, Domino, Christo, id est magnifica et exalta cum intensa devotione et affectione. Facit autem ad eum apostropham ex affectione nimia, sic: Vere dignum est ut anima mea tibi benedica; nam, o *Domine Deus meus*, id est tu Christe, quem ego Propheta Dominum meum et Deum meum reputo, quem Judæi increduli solum hominem esse sunt dicturi, *magnificatus es vehementer*, id est magnificatus eris nimis in mirabilibus, quæ in tuis operaberis. Et ecce in his mirabilibus magnificatus eris, scilicet in hoc quod *confessionem et decorem induisti*, scilicet induces confitentes feditatem peccatorum suorum, et per hoc decoros futuros in innocentia et virtutibus. Quod est dicere: Conjunges tibi apostolos, quos facies interius decoros; per hoc quod fæditate peccatorum humiliter confitebuntur, quibus ornaberis, quasi corpus indumento. Unde per Prophetam dicitur: « Vivit Dominus quia his omnibus vestieri (*Isai. XLIX, 18*). » Et eris *amictus lumine, sicut vestimento*, scilicet circumornaberis eisdem apostolis, qui erunt lumen subditis per doctrinam, sicut corpus circumornatur pretioso vestimento, quo est amictus. Dicuntur etiam lumen per emphasim, eo quod valde fuerit interius a gratia cælesti illuminati, et hoc erunt interius illuminati, quoniam tu eris eis *extendens cælum sicut pellem*, scilicet doctrinam prophetarum, quæ cælum dicitur, et propter sui dignitatem; et ideo quia quemadmodum cæli ipse doctrinæ celant arcana, extendens eis ad modum pellis involutæ quæ extenditur. Quod est dicere: Per hoc eos interius illuminabis, quod eis prophetias reserabis, quæ latentes sunt et quasi involute. Ad similitudinem pellis involutæ, quæ cum in se quædam habeat latentia, per omnia manifestatur, dum extenditur. Dico quod magnificatus erit: tu dico *qui tegis*, id est qui proteges *aquis*, id est multiformi gratia Spiritus sancti, qua fideles sciat *aquis reficiuntur superiora ejus cæli*, id est charitatem erga Deum, et erga proximum quæ est superiora et digniora præcepta in illo cælo, id est in illa prophetarum doctrina, ac si dicat: Ut eosdem apostolos, feditatem suam confessuros, facias decoros, et eos proteges et munies per gratiam specialem, ne in aliquo deficiant. Vel sic. *Extendens cælum sicut pellem* hoc non mutatur, et vere magnificatus eris, *qui tegis*, id est qui obscuras, ut rem tectam superiora ejus cæli, id est superficiem litteraturæ prophetiarum; *aquis*, id est spiritualibus sententiis, quibus fideles in anima reficiuntur,

ac si dicat: Licet litteræ superficies illarum prophetiarum sit aquis tecta, id est spiritualibus sententiis repleta et obscurata, tamen ipsas prophetias apostolis extendes et reserabis. Superiora recte superficies litteraturæ dicuntur, eo quod citius videntur quam sententiæ quæ in eis continentur, sicut superiores cujuslibet rei partes citius videntur, quam illa quæ 407 interius latent; prophetiæ vero dicuntur et series litteræ, et verba in littera colliguntur, et sententiæ.

Et vere magnificatus eris, *qui ponis nubem*, id est pone eosdem prædicatores, ad modum nubium alios complentes, quos confitentes et decoros superius dixi; *ascensum tuum*, non per quos ascendas, sed per quorum doctrinam alii ad te ascendant. Quod est dicere: Illos apostolos adeo dignos facies et sublimes ut eorum exemplo et doctrina, alii ad tui notitiam ascendant. Et licet per eos ad te fiat ascensus, tu tamen magnificatus eris, *qui ambulas*, id est ambulabis non localiter, sed spiritaliter, *super pennas ventorum* id est super agiles et subtiles considerationes spiritualium virorum, qui venti dicuntur, eo quod spiritalessint, sicut ventus, licet corporeus, tamen incorporeus dicitur, eo quod sit invisibilis. Pennæ vero dicuntur eorum subtiles considerationes, eo quod per eas ad Dei contemplandam naturam volant, sicut avis pennis ad alta volat. Hoc autem est ac si diceret: Licet ipsi de te subtiliter sensurisi, et alii per eos assensuri: eorum tamen sublimitas sublimitate tuæ naturæ ineffabilis superabis. Unde Joannes: « Deum nemo vidit unquam (*Joan. I, 18*). » Vel superabis sublimitate dilectionis tuæ agilitatem dilectionis eorum. Sublimitate dico excellentissimæ dilectionis tuæ. Licet enim valde te diligant, tu tamen eos valde plus diliges. Unde idem in evangelio: « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (*Joan. xv, 16*). » Et vere magnificatus eris, *qui facis angelos tuos spiritus*, id est qui facies nuntios tuos apostolos, scilicet qui nomen tuum ubique gentium annuntiabunt, spirituales in intelligentia, ac si dicat: Licet eorum excedas subtiles considerationes, tamen erunt in intelligentia spirituales. Unde per Joëlem prophetam dicitur: « Effundam de spiritu meo, super omnem carnem (*Joel II, 28*). » Angeli quippe *nuntii* interpretantur. Et eosdem angelos existentes *ministros tuos* in administrando aliis præcepta tua, facies *ignem urentem*, id est comparabilis igni in ea natura, quia ignis urit. Sicut enim ignis urendo sordes auri vel argenti expiat et consumit, ita et ipsi doctrinæ suæ castigatione peccantes urendo, eorum sordes peccatorum destruent. Et vere magnificatus ris, *qui fundasti terram*, id est fide fundabis Ecclesiam terram tuam cultibilem, *super stabilitatem suam*, id est super stabile fundamentum suum, scilicet super te. Unde Apostolus: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus (*I Cor. III, 11*). » Et alibi: « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso

summo angulari lapide Christo Jesu (*Ephes. II, 20*).» A Et quia si erit fundata, *non inclinabitur*, id est non deicietur, neque dimovebitur a stabilitate sua per aliquem impetum tribulationum usque in *saeculum huius saeculi* subsecuturum, id est usque in aeternum. Fundata enim erit super firmam petram.

Et notandum quod, etsi quaedam debilita ejus membra aliquando inclinantur nihil tamen impedit. Nam de tota Ecclesia dictum est quod *non inclinabitur*; quia dixerat *non inclinabitur*, posset quæri. Eritne locus inclinationis? Ad quod sic addit: Vere posset inclinari. *Abyssus* enim, id est turba persecutorum profunda in peccatis ad modum abyssi, erit *amicus ejus terræ*, id est erit involutus illius Ecclesiae *sicut vestimentum*, quod est dicere: Sicut vestimentum corpus circumdat et involvit, sic et persecutorum B turba Ecclesiam undique tribulationibus involvet. Et non solummodo vero minores involvet turba persequentium, sed et *super montes*, id est super praelatos Ecclesiae *stabunt aquæ*, id est persecutores, ut eos demergant in morte ad modum aquarum; sed ne ab aquis Ecclesia inclinetur, *ab increpatione tua* interiori illæ aquæ *fugient*, id est a persecutione cessabunt, quod est dicere: Ne nimis longa eorum persecutione Ecclesia inclinetur, increpabis eos interiorius vel miraculis vel quolibet alio modo, licet ipsi non percipiant. Et quamvis non convertantur, tamen aliquando a persecutione cessabunt. Non solum autem a persecutione cessabunt, sed et 408

formidabunt, id est timorem habebunt de hoc quod persecuti fuerint, et hæc formido continget a voce tonitruï, id est a voce prædicatorum, quæ dicitur vox tonitruï, et quia manifesta fuit, et quia nolentibus obedire mortem comminatur, ad similitudinem tonitruï, quod manifestum est et mortem comminans. Et postquam aquæ formidando cessabunt, *ascendant*, id est ascendentes apparebunt *montes*, id est praelati, et *descendant campi*, id est descendentes et subjecti, apparebunt subditi, ad similitudinem camporum, qui humiles sunt et montibus subjecti. Devenientes et montes et campi *in locum* id est in statum *quem fundasti* eis, scilicet hæc fundabis, id est depones utrisque statum eorum, ut praelati teneant locum superiorem, et subditi inferiorem, ac si dicat: Dum persecutio in Ecclesia erit, praelati non poterunt prælatione sua fungi, ideoque non poterit apparere qui praelati sint, et qui subditi, sed cessante persecutione, et praelatis fungentibus sua prælatione, tunc tandem apparebit ascensus montium, id est sublimitas prælatorum, et descensus camporum, id est subjectio subditorum. Et hoc totum erit ad magnificentiam Domini, quod sic in Ecclesia distinctiones faciet, unde benedicendus est, quod utique in diluvii tempore præmonstratum est, quod, dum terræ faciem operuit, nulla distinctio montium et camporum fuit; illo vero recedente, ascensus montium et descensus camporum apparuit. Dico quod *super montes stabunt aquæ*, et in ipso persecutionum statu *terminam posuisti*, id est pones

cum aquis, *quem non transgredientur*, id est quem non transibunt, quod est dicere: Ne ex toto Ecclesiam demergant, eorum persecutioni metam statues, quam non licebit excedere. Et dixi quod *fugient a persecutione*, et a *voce tonitruï tui formidabunt*. Neque postquam formidantes cessaverint a cessatione, *convertentur operire terram*, id est non convertentur ad persecutionem, ut rursus Ecclesiam demergere tentent.

Possunt autem hi duo versus aliter legi, ut montes dicamus, non Ecclesiae praelatos, sed persecutores, volentes submergere fideles, sicut montes fluctuum submergunt in mari naves. Et hoc quod dicit *ascendant montes* idem est quod dixit superius: *Super montes stabunt aquæ*, sed repetitum est ut addat: Secundum igitur hanc sententiam, littera sic adaptatur. Dico quod *super montes stabunt aquæ*; *ascendant*, inquam, *montes*, id est elevabuntur persecutores super fideles, quod est dicere: Stabunt aquæ, et post eadem *montes descendant*, id est descendant de sublimitate persecutionum, scilicet cessabunt facti campi, id est humiles et fructificantes in bono, a similitudine camporum, qui sunt humiles et frugiferi. Campi dico venientes *in locum quem fundasti eis*, id est venientes a statu superbiæ et persecutionis ad statum subjectionis, quem statum eis fundabis, id est constitues, ac si dicat: Hoc non erit per eos quod ad hunc statum devenient, sed hoc erit per tuam fundationem, et vere a statu persecutionis suæ descendant. Tu enim in ascensu persecutionis eorum *posuisti*, id est pones eis *terminum quem non transgredientur* ulterius ascendendo, sed postquam ad eum venient statim descendant *neque* postquam descenderint *convertentur operire terram*, id est convertentur ad hoc ut Ecclesiam persecutione replant. Unde alibi Psalmista: Tu dominaris potestati maris (*Psal. LXXXVIII, 10*).» etc. Ostendit etiam adhuc quomodo Dominus magnificatus erit sic.

Vere magnificatus eris, *qui emittis*, id est extra mittes in propatulo, scilicet *fontes*, id est ubertates prædicationis, quibus fideles reficiantur, et incentiva vitiorum exstinguantur, ut de fontibus homines reficiantur, et incendia exstinguantur. *Fontes* dico, existentes *in convallibus*, id est prædicatoribus ad modum convallium humilibus, ac si dicat: Hoc quod persecutores descendant continget per prædicationem, quam Deus publice faciet emanare de prædicatoribus, et illæ aquæ prædicationis *pertransibunt*, id est per omnes populos transibunt, et non erunt discordes 409 sed existentes *inter medium montium*, id est in medio montium, scilicet in concordia prælatorum. Licet enim plures, erunt tamen in virtute fidei concordantes. Dictum est a similitudine fontium, *inter medium montium* fluentium. Dico quod *pertransibunt aquæ*, quas aquas *potabunt omnes*, id est omnis modi *bestiæ agri*, scilicet omnis modi Judæi et nobiles, et ignobiles, qui jam aliquantulum domati sunt a veteri lege, licet in maxima parte adhuc bestiales. Ideoque

per nestias agri designantur, quæ domitæ sunt, ut A vitulum quam per iumenta, scilicet servos eos esse subditorum, in doctrinæ administratione. Possent quippe iumenta intelligi, id est auditores, ut non intelligerentur esse servi. Servitutem autem eos per emphasim dicit, ut humiliet eos ne de prælatione sua superbiant. Unde Apostolus : « Nos autem dico servos vestros per Jesum (II Cor. iv, 5). » Fenum et herba carnales esse dicuntur, eo quod ad modum feni et herbæ transitorii sunt. Dico quod *terra erit producens fenum*, et ad hoc supra 410 dicta terra fenum prædicationibus producet, *ut educat*, id est extrahat panem doctrinæ de terra præfata, qui prælati vere terra dicuntur, eo quod subditos fruge doctrinæ suæ pascant, sicut terra frugibus suis homines pascit. Et est ac si dicat : Ideo subditi carnales suggerent cibos, ut ab eis panem doctrinæ suscipiant. Nisi enim eis suggererent, harum rerum sollicitudine impediti minus prædicare possent. Panis eorum doctrina congrue nominatur, eo quod terreno cibo pretiosior sit et robustior, sicut panis omni cibo dignior est.

Et id eo adhuc terra subdita fenum producet, ut *vinum* a terra prælata susceptum, *lætificet cor hominis*, id est cor terræ subditæ sese rationabiliter habentis ad similitudinem hominis. Quod est dicere : Ideo prælati carnalia suppediant, ut per eorum doctrinæ fidem, cœlestem gratiam suscipere valeant, quia eorum cor interius lætificetur, quæ vinum per similitudinem dicitur, quia sicut vinum, dum inebriat cor hominis, alienat a scientia, sic et gratia cœlestis cor illius quem imbuat, alienat a scientia sæculari. « Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. iii, 19), » ac si dicat : Et id eo adhuc terra subdita fenum producit, *ut terra prælata exhalaret faciem* interioriorem terræ subditæ, rationem videlicet animæ *in oleo*, id est in misericordia remissionis peccatorum, quæ oleum dicitur, eo quod animam nitidificat et hilarem facit, sicut oleum faciem alicujus exterioriorem, si eo inungatur, nitidam facit. Quod est ac si dicat : Ideo eis plebs subdita carnalia suggerit ut prælati eam misericorditer, per acta pœnitentia, a peccatis solvant, « Quæcunque enim solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis (Matth. xviii, 18). » Notandum tamen quod non intentione carnalium, sed ex sola misericordia solvere debent. Aliter enim solutio non esset. Sive per vinum designatur S. Spiritus septiformis gratia, sine qua nemo salvatur, ut spiritus consilii et fortitudinis, et cætera dona spiritualia. Per oleum autem quod faciem exterioriorem nitidificat, accipiuntur alia ejusdem cœlestis gratiæ charismata, quæ exteriori nitent, sine quibus potest fieri salvatio, ut gratia curationum et miraculorum, et spiritus prophetiæ, et cætera hujusmodi, et non solum terra prælata faciem terræ subditæ exhalaret in oleo ; sed et panis vivus qui de cœlo descendit (Joan. vi, 38), sacramentum, scilicet Dominici corporis a terra prælata datum, *confirmet* in omni perfectione cor, id est animam hominis uniuscujusque digne suscipientis. Unde idem Dominus : « Qui manducat hunc panem, digne

vel sic versus iste legitur : Dixi quod *bestiæ agri potabunt*, et *onagri expectabunt*, et *super ea*, id est præterea, etiam *volucres cœli*, id est illi de bestiis et onagris qui erunt leves ad omnia illicita et instabiles ad modum volucrum cœli, quæ magis sunt vagæ quam terrestres volucres, *habitant*, id est fient habitabiles, scilicet stabiles et in bono constantes, per doctrinam montium. Et solum hoc, sed et docti facti dabunt aliis indoctis voces prædicationis non discordantes a suis prædicatoribus, sed procedentes de medio petrarum, id est de concordia suorum prædicatorum. Dixi : Qui *emittit fontes in convallibus*, id est in prædicatoribus, tu dico *rigans montes de superioribus suis*, id est rigans ipsos prædicates de doctrina superiorum apostolorum scilicet Dixi quod *bestiæ et onagri aquas doctrinæ potabunt*, et per hoc terra Dei cultibilis efficietur, existentes mare prius. Et terra illa *satiabitur*, id est satianter et ample replebitur, de *fructu operum tuorum*, id est bonorum. Quod est dicere : Copiose dabit bona opera. Cum dicit, *tuorum* ; idem est ac si diceret *bonorum*. Nam omne bonum opus ex Deo est. Dico quod *terra satiabitur*, terra dico *producens fenum jumentis*, id est proferens carnalem escam prædicatoribus, dictis jumentis, eo quod subditos juvent et sustentent, ad similitudinem jumentorum. Quod est dicere : Ipsa plebs subdita, prædicatoribus sumptus ciborum suggeret, juxta quod Dominus dicit : « Dignus est operarius mercede sua (Luc. x, 7). » Et in lege Moysi, « Non alligabis os bovi trituranti (Deut. v, 4 ; I Cor. ix, 9). » Et Apostolus. « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? (I Cor. ix, 11). » Et producens illa terra fundata subdita *herbam servituti hominum*, id est ad opus servitutis hominum : scilicet servorum hominum, ad opus scilicet prædicatorum. Hoc autem idem est quod et *producens fenum jumentis* ; sed aliud notat per ser-

vitutem quam per iumenta, scilicet servos eos esse subditorum, in doctrinæ administratione. Possent quippe iumenta intelligi, id est auditores, ut non intelligerentur esse servi. Servitutem autem eos per emphasim dicit, ut humiliet eos ne de prælatione sua superbiant. Unde Apostolus : « Nos autem dico servos vestros per Jesum (II Cor. iv, 5). » Fenum et herba carnales esse dicuntur, eo quod ad modum feni et herbæ transitorii sunt. Dico quod *terra erit producens fenum*, et ad hoc supra 410 dicta terra fenum prædicationibus producet, *ut educat*, id est extrahat panem doctrinæ de terra præfata, qui prælati vere terra dicuntur, eo quod subditos fruge doctrinæ suæ pascant, sicut terra frugibus suis homines pascit. Et est ac si dicat : Ideo subditi carnales suggerent cibos, ut ab eis panem doctrinæ suscipiant. Nisi enim eis suggererent, harum rerum sollicitudine impediti minus prædicare possent. Panis eorum doctrina congrue nominatur, eo quod terreno cibo pretiosior sit et robustior, sicut panis omni cibo dignior est.

scilicet, vivet in æternum in anima (*Ibid.*, 58). » Dico quod subditi producent fenum prælati, ut abipsis pane, vino et oleo satientur, et ita erit :

Saturabantur quidem his divitiis per prælatos, non solum Judæi, sed et *ligna campi*, id est fideles ex gentibus, qui prius fuerunt non ligna horti, quæ dulces fructus proferunt ; sed ligna campi, id est generantes acerbos fructus malorum operum, ad similitudinem arborum campi incultarum, quæ fructus acerbos proferunt. Non solum autem ignobiles ex gentibus saturabantur, sed et *cedri Libani*, id est cedri candoris, principes scilicet sublimes in candore sæcularis prosperitatis, ad modum cedrorum, quæ sublimes arbores sunt. Et non qualescunque cedri Libani ; sed illæ cedri *quas plantavit*, id est quas Deus in fide et in ipsis divitiis plantavit, et ad utilitatem suorum plantabit. *Illic enim*, id est in cedris illis *nidificabunt passeress*, id est solatium et sustentaculum habebunt fideles monachi et clerici, quia a consortio mundanorum segregati erunt ad similitudinem passerum, qui a cæteris avibus segregantur. In sustentaculo namque facultatis fidelium principum pauperes Christi sustentantur. Et bene ponit *nidificabunt* : sicut enim volucris ad tempus nidum habitat, sic et ipsi eorum principum terrenum auxilium ad horam expetent, non in eo in æternum sperabunt. « Maledictus enim homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum et a Domino recedit cor ejus (*Jer. xvi. 5.*) » Sequitur. *Herodii domus* 411 *dux est*, id est erit eorum. Herodii autem avis est adeo fortis ut etiam aquilam vinceat et interficiat, quæ avis in cavernis petrarum habitat. Per petram ergo, ut jam sæpe indicatum est, Christus convenienter accipitur : per Herodium vero spirituales viri, quos superius *passeres* dixit, qui cum hic diabolus in magna parte superent, cum ejus suggestionibus repugnant ; in futuro ex toto sic eum interficient meritis suis ut nec in eis habeat suggestionis licentiam. Qui diabolus per aquilam intelligitur, quæ volucris rapax est, eo quod ipse sibi rapere fideles intendat.

Horum itaque fidelium firmissima petra Christus domus est refugii, ab hujus vitæ peregrinatione, eos ad patriam cœlestem per completionem præceptorum suorum reducens. Dicuntur etiam iidem fideles cervi quos jam passeress et herodios diximus, quia sicut cervi serpentis venena consumunt, et cum a canibus insequuntur, spineta summa agilitate et sine impedimento transiliunt, et ad excelsos montes refugiant, sic et ipsi viri fideles vitiorum in se et in aliis venena consumunt, et cum eis diabolicarum suggestionum spineta occurrunt, ea suæ sanctitatis agilitate illæsi transiliunt, et ad sublimia Christi et ardua præcepta complenda refugiant, quæ propter sui excellentiam montibus comparantur, eo quod nimis alia sint et a solis perfectis completa ; sicut virginitas, mundi contemptus, et cætera hujusmodi. Littera vero sic adaptatur : Dico quod *passeres* in cedris *nidificabunt*, scilicet in facultate fidelium principum ad

tempus terrenum sustentaculum habebunt ; dum autem in hoc nido erunt, ad supercœlestem domum omni desiderio suspirabunt. Ad quam quia perse venire non possent, Christus existens *domus herodii*, id est existens ipsis domus refugii in hac vita, qui sunt herodius, erit *dux eorum*, id est ducet eos ad patriam ex hoc nido, in quo ad tempus habitabunt in hoc mundo. Exponit autem per quid eos ducet, hoc modo scilicet erit *dux eorum*, quia *cervis*, id est eisdem fidelibus, erunt *excelsi montes*, id est ardua præcepta refugium. Quod est dicere : Per arduorum præceptorum completionem, eos ad patriam ducet, quæ hic eis erunt ab instantibus suggestionibus refugium. Quoniam ergo dixerat eum ducem esse cervorum et refugium, ne quis eum dubitaret esse refugium illorum, qui nec cervi, nec passeress dici possunt, cum adhuc in mundana sollicitudine degentes, frequentibus peccatis involvantur, ad similitudinem herinaciorum qui multis spinis circumdantur, addit : Non solum cervi refugium habebunt, sed et *petra*. id est Christus, erit *refugium herinacis*, id est illis mundanis qui sunt comparabiles herinacis. Erit quidem eis refugium per completionem minorum præceptorum, et si non possint pertingere ad sublimia mandata Dei quæ non ideo dicuntur præcepta ut ex necessitate Deus ea præcipiat compleri. Unde Apostolus dicit : « De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do (*I Cor. vi. 25.*) » Dico quod cervi et herinaci refugium habent, qui omnes filii sunt Ecclesiæ. Et necesse quidem erit Ecclesiam totam refugium habere. Deus enim *fecit lunam* excursuram in tempora, id est faciet Ecclesiam suam lunæ comparabilem, et hoc non in æternum, sed duraturam in similitudine lunæ, quandiu tempora hæc sæcularia durabunt. Quod est dicere : Faciet eam talis naturæ ut possit crescere in virtutibus, et deficere ad modum lunæ crescentis et decrescentis.

Notandum tamen quod non habent ex Deo quod deficient fideles ; sed solummodo eos tales fecit, ut crescere possint et decrescere. Exponit autem quando deficient sic, dico quoniam Ecclesia defectibilis erit ut luna, et tunc quidem deficient quando *sol justitiæ* Christus eis occidet, gratiæ suæ splendorem ab eis auferendo. Et *sol ille* non occidet absque ratione ; sed *cognovit*, id est cognoscat occasum suum, scilicet cognoscat causam, quare in eis occidendus sit. 412 Pro malis quippe meritis eorum, in eis occidet. Facit autem apostropham ad Deum ex affectione nimia sic. Dico, o sol justitiæ, Christe, quoniam in Ecclesiæ quibusdam filiis occides, et occidendo in eis *posuisti*, id est pones tenebras peccatorum. Quod est dicere : Subrahendo ab eis lucem gratiæ tuæ, permittes in eis contingere tenebras peccatorum, et sic *facta est*, id est sic fiet in eis *nox*, id est, ex cæcatio, ut in peccatis existendo, magis adhuc sordescant (*Apoc. xxi. 11.*) Hoc autem dicit ad gratiæ Dei commendationem, ut eam magis optemus cum sine ipsa nil boni facere possimus. Dico quod fiet in eis

nox excæcationis, et in ipsa nocte, id est quandiu in eis nox excæcationis erit, *pertransibunt* in eos eundo de tentatione in tentationem omnes bestię silvę, scilicet maligni spiritus crudeles et irrationabiles ad modum bestiarum; qui solent habitare in silva, id est in gentibus quę incultę sunt ut silvę. Non solum autem majores bestię, id est pręlati maligni spiritus *pertransibunt*, sed etiam *catuli leonum*, id est minores et subditi, dicti *catuli*, eo quod majoribus subditi sunt; sicut leonibus *catuli pertransibunt* in eos, per tentationes, *rugientes*, id est feroces ad modum catulorum, quorum ferocitas per rugitum ostenditur. Et ad hoc in eos *pertransibunt* ut ipsos *ripiant* per consensum, et quia non poterunt eos rapere, nisi Domino permittente, sic *pertransibunt* ut priusquam eos *ripiant*, *querant a Deo* non voces sed affectione, ipsos *escam sibi*, id est querant a Deo licentiam eos devorandi, sicut esca quę devoratur. Esca enim eorum nulla alia est, nisi ut fideles per consensum et opera mala devorent. Unde de Job legitur: «Quem Satan petiit ut tentaret, et data est ei potestas a Domino in facultatem et in carnem ejus (Job. ii, 5, 6).»

Postquam ostendit qualiter Ecclesia deficiat, Sole justitię ipsi occidente, ostendit qualiter augmentetur sole eodem sibi oriente sic: Dico quod Sol Christus quibusdam Ecclesię filiis occidet, et sic erit in eis nox, et *pertransibunt omnes bestię silvę*. Postea vero *ortus est sol*. Id est orietur eis Sol justitię, Christus, reddendo eis lucem gratię, et oriente Sole *congregati sunt*, id est congregabuntur, *catuli* scilicet eos dimittent, et in *cubilibus suis collocabuntur*, id est non solum eos dimittent; sed etiam a tentatione cessabunt. Quod est dicere: Adveniente luce gratię spiritualis, dimittent eos spiritus maligni, et sic quod ulterius a tentatione cessabunt. Dictum est a similitudine luporum et leonum, qui nocte silvis egredientes, ad prędandum disperguntur, oriente vero sole, et frequentiam hominum timentes, ad silvas congregantur, et in *cubilibus suis* collocantur, et tota die a prędatione cessant. Dico quod Sole oriente dimittent eos dęmones, et amplius ab eorum tentatione cessabunt. Et tunc *exibit homo* quisque dimissus *ad opus suum*, id est ex bona voluntate, quam interius habebit, unusquisque fidelis factus homo, id est rationalis, qui prius occidente sibi sole erat bestialis, ibit, id est promovebitur exterius ad bonum opus quod erit ejus, non diaboli. Et non semel *exibit ad opus suum*; sed *exibit ad operationem suam*, id est promovebitur ad frequens opus bonum. Frequens opus quippe operationem dicimus. Dico *ad operationem exhibet*, operationem, inquam, duraturam usque ad finem vitę, qui per *vesperam* accipitur, eo quod sit finis diei. Possunt etiam isti versus sic exponi. Dico quod *montes erunt refugium cervis*, et *petra herinacis*, et necesse est eos utrosque habere refugium. Deus enim *fecit lunam*, id est faciet Ecclesiam suam defectibilem, et crescentem ad modum lunę, ut in superiori sententia expositum est. *Lunam* dico excursuram in

tempora, id est quę tandiu erit quandiu hęc tempora durabunt. Et per hęc Ecclesia constituetur, quia sol justitię Christus *cognovit occasum suum*, id est cognosceat mortem, scilicet morietur, et per mortem ejus luna, id est Ecclesia, constituetur. Exponit autem per quid sol veniet ad occasum, faciens apostropham ad ipsum solem congrua ratione, sic: Dico, o Sol justitię, quoniam venies ad occasum, et ecce **413** quomodo ad occasum venies. Nam *posuisti tenebras*, subaudis in Judęis, id est subtrahens illis gratiam tuam, permittes in eis esse tenebras excæcationis pro malis meritis eorum, et sic *facta est nox*, id est fiet mors illa. Quod est dicere: Excæcabunt per subtractionem gratię, et sic te dabunt in mortem. Et in ipsa nocte, id est in tempore ipsius mortis **B** *pertransibunt* diversis tentationibus in apostolos omnes bestię silvę, id est maligni spiritus volentes eos revocare a spe resurrectionis tuę, o Christe, et extinguere nominis tui memoriam. In tempore quippe passionis pręcipue nisi sunt dęmones apostolos seducere, occasione mortis Christi, quando fecerunt Petrum eum negare, et post Thomam de resurrectione ejus dubitare, et etiam quosdam alios qui dixerunt: Nos putabamus quod hic redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21).

Unde Dominus circa passionis tempus Petro dixisse legitur: «Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribaret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos (Luc. xxii, 31, 32).» Et non solum majores bestię silvę *pertransibunt* in apostolos, sed et *catuli leonum*, id est minores, *rugientes*, id est feroces, *pertransibunt*, ut *ripiant* eos per consensum; sic tamen ut prius *querant* eos a Deo *escam sibi*. Hoc autem in hac sententia ut in superiori exposui. Dico quod sol cognosceat occasum; et in morte ejus *pertransibunt omnes bestię silvę*, post autem *ortus est sol*, id est orietur. Idem Sol justitię resurgendo. Et tunc *congregati sunt*, id est congregabuntur maligni spiritus, scilicet dimittent apostolos, et non sic, ut post in eos pertranseant, sed et *collocabuntur in cubilibus suis*, id est ulterius a tentatione cessabunt, et est hoc dictum ab eadem similitudine, quę superius in alia sententia exposita est. Et tunc unusquisque apostolorum, qui prius erat bestialis desperando de resurrectione Solis, factus homo rationalis credendo resurrectionem *exibit ad opus suum et ad operationem suam duraturam usque ad vesperam*. Hic autem versus sic in hac sententia exponitur, ut in superiori est expositus. Horum autem quinque versuum quatuor et dimidius sic aliter exponuntur. Dico quod permittes poni tenebras excæcationis in Judęis, et sic per hoc fiet nox, id est fiet obscuri et obcæcati, ut ex toto ratione careant. Ac si dicat: Aliter non excæcabuntur, nisi te eos pro malis meritis eorum per gratię subtractionem excæcante ut te dent in mortem. Non solum autem ipsi Judęi excæcabuntur, sed et in ipsa nocte, id est in hujusmodi excæcatione existen-

tes omnes bestię silvę, id est omnes gentiles fero-
ces et indomiti ad bestię silvę *pertransibunt* in
Ecclesiam primitivam eundo de persecutione in per-
secutionem, ac si diceret: Quoniam gentibus prædica-
tores Christi mortem et resurrectionem annuntia-
bunt, ipsę gentes excæcavit, et acquiescere nolentes,
concitabuntur adversus eos in plurimis persecutioni-
bus. Non solum autem *pertransibunt* in eos majores et
prælati, sed et *catulileonum*, id est minores et subditi
rugientes, id est, ferores *pertransibunt* in eos tribu-
lationibus, ad hoc *ut eos rapiant*, id est, incorpo-
rent. Et quoniam hoc nequit effici, nisi Domino per-
mittente, sic *pertransibunt*, *ut quærant* eos a Deo
escam tibi, scilicet non voce, sed ipso desiderio eos
incorporandi. *Quærant* a Deo eos habere *escam*, id
est, ut possint eos incorporare ad similitudinem escę,
quę incorporatur. Ipsum quippe malę voluntatis
eorum meritum a Deo exigent, ut permittat ipsos
eorum fieri incorporatores, et incorporando magis
efficiantur peccantes. Postea vero tandem *ortus est sol*,
id est orietur in eis Sol justitię secundum illumina-
tionem gratię, *et congregati sunt*, id est congrega-
buntur in unitate fidei prius per errorum diversita-
tem existentes divisi, *et sic collocabuntur in cubilibus*
suis interioribus, scilicet cum prius vecordes et
extrarationes suas fuerint; tandem in fide congre-
gati in rationibus suis versabuntur **414** quę cu-
bilia sunt animarum suarum in quibus versantur.

Postquam vero in *cubilibus collocabuntur* unusquis-
que prædicator existens homo rationalis, *exibit*
ad opus suum, *et ad operationem suam*, scilicet cum
prius prædicator non audeat palam opus prædi-
cationis exercere, exhibunt *ad opus suum*, id est ma-
nifeste exercebunt opus bonum, et non semel, sed
ad operationem suam duraturam *usque ad vespem*,
id est usque ad finem mundi; in quo tanta iterum
erit ab Antichristo et ejus ministris in fideles perse-
cutio ut vix aliquis palam audeat bene operari.
Ostensa multiplici operum Dei magnificentia, horum
operum contuitu in ejus laudem prorumpit sic: Ergo
quoniam omnia quę superius ostendi, mirabiliter
operaberis, *quam magnificata sunt*, id est erunt, *opera*
tua, Domine! Et vere *magnificata*. Omnia enim
opera tua *fecisti in sapientia*, id est omnia operaberis
sapienter. Et ecce hoc quod mirabiliter operaberis.
Terra, id est plebs Judaica Dei terra jam per prædi-
catores exulta; *impleta est*, id est implebitur *possessione*
tua in fine mundi quando reliquię Israel sal-
væ fient (*Rom. ix, 27*). Quod est dicere: Plenarie
Judaicum populum tuę possessioni adjunges per vo-
luntariam subjectionem, et non solum populum ju-
daicum possidebis, sed etiam prius *hoc mare* quod cir-
cumquaque terrarum præsens est; mare, inquam,
magnum, id est profundum in amaritudine sua, et
spatiosum, id est amplum et latum, ubique terrarum
diffusum; spatiosum, inquam, *manibus*, id est ope-
ribus prædicationis, scilicet in quo cum sit spatio-
sum satis, habebunt prædicatorum ad operandum,
erit plenum possessione tua. Quod est dicere: Non

A solum populus Judaicus possessio Dei erit circa fi-
nem mundi, sed prius in tempore plenitudinis gen-
tium populus qui dicitur hic, eo quod tantus est
quod ubique terrarum possit demonstrari, et qui
mare dicitur, eo quod ad modum mari instabilis
sit et amarus, plenarie et voluntarie Dei possessio
efficietur. Dico quod *mare spatiosum est manibus*,
prædicatorum exercendis. Et necesse quidem est
ut ibi manus eorum exerceantur. *Illic enim*, id est
in illo mari, in gentili populo, sunt *reptilia*, *quo-
rum non est numerus*, id est sunt multi maligni
spiritus, qui reptilia dicuntur, eo quod per occultas
tentationes cordibus illius populi gentilis irrepunt,
ad similitudinem reptilium latenter repentium. Ex-
ponit autem hæc reptilia per partes sic: Dico quod
B *illic sunt reptilia*, scilicet animalia sunt *illic pusilla*
cum magnis, id est maligni spiritus et magni et
parvi, prælati scilicet et subditi. Cum dicit *anima-
lia*, idem est ac si poneret *bestię*, ut superius. Bestias
enim usualiter dicimus animalia. Dicunt autem
Hieronymus et Augustinus, dæmones noctis et an-
gelos lucis animalia. Insuper etiam angelos habere
corpora ætherea. Dæmones autem aëria. Utrum
autem naturaliter habeant, an ad tempus corpora
sumant, indefinitum est.

Dico quoniam in mare sunt animalia pusilla et
magna, et quamvis hoc sit, tamen *illic pertransibunt*
naves, scilicet in illo mari pertransibunt prædica-
tores non impediendi ab his animalibus. Quod est di-
cere: Non poterunt hæc animalia prædicatorum im-
pedire et retinere in illo mari, quin mare illud ex
toto transeat et superent, devehentes multos quos
ibi capient usque ad æternę vitę portum, ad simi-
litudinem navium quę in medio mari a fluctibus non
submerguntur, sed nautas illesos usque ad litus
devehunt. Possunt autem hi duo versus et dimidiis
sic aliter exponi: Dico quod valde *magnificata*
erunt *opera tua*, quę in *sapientia* facies. Et ecce
hoc in sapientia operaberis, quod *terra*, id est Ec-
clesia Dei terra cultibilis *impleta erit possessione tua*,
id est, innocentia et cæteris virtutibus, quę erunt
possessio tua, scilicet quę in eis reges et excoles
per gratiam, sicut aliquis possessionem: Dico quod
Ecclesia *terra tua impleta erit possessione tua*.
D **415** *Hoc autem mare* quod ubique præsens est
magnum, id est in amaritudine profundum et *spatio-
sum* amplum et latum, impletum est *manibus*, id est
spiritibus infernalibus, qui Manes vocantur, eo quod
infernalium Manes dicere consuevimus. Quod est di-
cere: Infidelium populus præ nimietate amaritudinis
suę magnum mare dictus, malignis spiritibus quibus
obedit est plenus. Et *illic* quoque sunt *reptilia* *quo-
rum non est numerus*, id est in illo populo sunt in-
numerabiles occultę tentationes, quę reptilia di-
cuntur, eo quod ad similitudinem reptilium latenter
humanis cordibus irrepunt. Et *illic* quoque sunt *anima-
lia bruta pusilla cum magnis*, scilicet ubi sunt ho-
mines bestiales, rudes et stolidi, pusilli, scilicet et
magni, id est nobiles et ignobiles in omnia, et Manes

videlicet, et reptilia et animalia ad modum fluctuum A fideles per mare ad portum vitæ transeuntes, persecutionibus immergere et in mari retinere nitentur, sed tamen *illic naves pertransibunt*, id est per illud mare transibunt fideles et sancti usque ad portum vitæ, dicti naves eo quod a tribulationum impetu non superantur, sicut naves per mare transeuntes a procellis fluctuum non immerguntur. Et in hoc mari quoque est *draco iste*, de quo omnibus notum est, scilicet princeps diabolus, qui dicitur *iste* eo quod omnibus per famam notus sit. O Deus, *quem draconem in mari formavit ad illudendum* ei a fidelibus, scilicet formose et pulchre disposuisti, ut in illo mari esset draco qui nitetur decipere sanctos et illudetur ab eis, cum non poterit in eis tentatio ipsius locum habere, ad similitudinem lupi qui ple- B rumque, cum putet se mox posse tenere agnum, ab eo illuditur, dum morsus ejus illas evadit. Et bene quidem dicit, *formasti*. Formosum enim est et valde pulchrum, et ad Dei magnificentiam spectans, quod draco a fidelibus illuditur. Dico quod *terra Dei, Ecclesia* scilicet, impletur *possessione tua*, o Deus, et quod in mari sunt *animalia et reptilia, et draco*, et omnia hæc *expectant a te ut des illis escam*, id est refectionem, bonis quidem virtutes et bona opera, unde reficiantur; malis autem licentiam persequendi bonos et incorporandi, et hoc in tempore a te disposito. Ac si dicat: Neque terra tua Ecclesia poterit habere escam virtutum et operum bonorum, neque reptilia et animalia poterunt habere refectionem incor- C porandi bonos et persequendi, nisi in tempore illo, in quo dispones omnibus escam dare, unicuique pro modo suo. Dico quod *omnia expectant a te escam*, dante vero *te illis escam*, scilicet reptilibus et cæteris animalibus *colligent fideles*. Quod est dicere: Postquam eis dabis licentiam devorandi bonos persequendo et incorporando, colligent eos, quosdam persecutionibus interficiendo, quosdam autem incorporando. Et *te aperiente manum* largitis tuæ, ut des terræ tuæ ecclesiæ escam virtutum; *omnia membra ipsius terræ implebuntur bonitate*, scilicet innocentia et cæteris virtutibus.

Hoc autem totum spectat ad magnificentiam divinae potentiae. Dico quod *manum te aperiente omnia implebuntur bonitate*. Postea autem te *avertente* a quibusdam fidelibus Ecclesiæ, *faciem*, id est gratiam tuam, *turbabuntur* interius ab illicitis suggestionibus, et a vitiiis eis prævalentibus. Notandum vero quod quoties Deus suos sic permittit turbari, aut pro aliquibus eorum malis meritis eos ut pereant dimittit, aut pro ipsorum utilitate eos ad tempus turbari sinit, ut iterum poenitentes humiliores fiant, et aliis peccantibus parcere sciant. Cujus rei gratia Petrum permisit se negare, ne videlicet insolesceret de prælationis suæ sublimitate, et in cunctis sibi subditos peccantes sciret mitius agere. Dico quod *avertes faciem tuam* ab eis et *turbabuntur*. Postea quidem *auferes* per immissionem gratiæ tuæ *spiritum eorum*, scilicet superbiam, qui non erit tuus, sed eorum, et deficient ab illo spiritu ex toto. Et ut ex toto a su-

perbia deficient, *revertentur in pulverem suum*, id est facies eos reverti ad considerationem pulveris sui, scilicet considerabunt 416 quod in novissimis ad pulverem putrescendo revertentur; et hæc consideratione humiliabuntur, juxta illud Salomonis: «Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. vii, 40).» Et Dominus ad Adam dixit: «Terra es et in terram ibis (Gen. iii, 19).» Dico quod *auferes spiritum eorum, et emittes*, id est ex unitate ineffabilis naturæ tuæ mittes in eos, non localiter quidem, sed spiritaliter, S. *Spiritum tuum*, et per illum *Spiritum creabuntur*, id est in virtutibus recreabuntur, et per recreationem illam *renovabis* innocentia *faciem terræ* tuæ Ecclesiæ interiorum, quæ prius inveterabatur per peccandi consensum. B Quod est dicere: Renovabis per restitutionem innocentie rationem animæ eorum, quæ dicitur facies, eo quod per rationem anima consideratur. Facit autem exhortationem ad ipsos qui renovabuntur, ut Deum de renovatione sui glorificent, ipsi omnia bona attribuendo quæ eis operatur.

Inde namque *Deus lætabitur*. Dico quod Deus emittit spiritum suum in vos, o fideles, et creabit et renovabit vos, et ideo *gloria Domini* a vobis exhibita bene vivendo, et ipsi omnia bona quæ in vobis erunt ascribendo, *sit durans usque in sæculum* futurum. Quod est dicere: Glorificate eum bona vita vestra, et ascribendo ipsi omnia bona quæ in vobis sunt, et usque in sæculum de generatione in generationem persuccessionem. *Dominus enim lætabitur in operibus bonis suis*, id est sibi ascriptis. Quod est dicere: Inde Dominus lætabitur, si hoc modo eum glorificaveritis, ut opera bona quæ in vobis operatur, non vobis, sed ipsi ascribatis. Exponit autem ipsa opera cum addit. Dominus, inquam, *qui respicit terram*, etc., quod in sequentibus exponetur. Potest quoque sic aliter legi, ab illo loco ubi dicit: *aperiente te*, etc., dico dante te illis animalibus et reptilibus escam colligent, et *aperiente te manum* largitis tuæ circa finem mundi, *omnia*, id est omnes qui erunt in terra, scilicet in plebe Judaica *implebuntur bonitate* fidei, omniumque virtutum, quando eis Elias et Enoch prædicabunt. *Avertente autem* postea *te faciem*, id est gratiam tuam non re, sed pro reputatione hominum *turbabuntur* a persecutionibus Antechristi. Quod est dicere: Postquam omnes ad fidem convenierint, videberis ab eis gratiam tuam avertere, cum permittes Antichristum in eorum carne dominari. Et sic *turbabuntur* in corpore, non in anima. Et tunc *auferes spiritum eorum*, id est permittes auferi per tribulationes animas eorum. Et sic dico auferi spiritum, quod deficient ab hac vita morte corporea, non solum morientur, sed et *revertentur in pulverem* putrescendo. Pulverem dico suum, scilicet de quo facti a Deo in Adam fuerunt. Legitur enim homo de limo terræ fuisse cretus (Gen. ii, 7). Postquam ergo deficient ab hac vita et in pulverem revertentur, tandem in die iudicii *emittens Spiritum sanctum tuum*, et ejus cooperatione una patre et te cooperante *creabuntur*,

id est recreabuntur resurgendo, *et renovabis faciem*, A id est formam, terræ ad litteram. Et bene dicit renovandum esse faciem terræ. Terra quippe et aer et elementa, quæ ad usus nostros transmutabilia sunt, immutabilia fient et formosa et nova. Unde legitur : « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi, 5). » Hoc autem quod faciem terræ renovabis, ad magnificentiam Dei pertinet. Et inde quod facies terræ renovabitur, et fideles recreabuntur, erit gloria Domini duratura usque in sæculum, id est usque in æternum, et concedo quidem ut sit gloria Domini in sæculum, scilicet ut Dominus glorificetur per glorificationem suorum in æternum. In hoc autem nobis exemplum tribuit Deum glorificandi.

Et tunc quando fideles glorificabuntur et recreabuntur lætabuntur Dominus Christus in operibus suis, id est in magnificentia bonorum quæ hic in suis operatur, qui tunc efficiant ut tunc ipsi glorificentur. Quod est dicere : Tunc apparebit per præmium glorificationis eorum, quia Dominus lætatur in bonis operibus, quæ ipse in eis operatur. Repetit autem breviter ad commendationem magnificentiæ ejus partem illorum operum sic. Dominus, inquam, lætabitur, id est apparebit per 417 effectum præmii, quia Dominus de bonis operibus suorum lætatur. Dominus, dico qui hic respicit, respectu gratiæ terram, id est terrenos illuminando interiorius per fidem. Et facit eam tremere, de peccatis penitendo. Et non solum qui subditos respicit; sed et qui tangit interiorius per increpationem montes, id est principes, et fumigant, id est fumum emittunt, lacrymosam videlicet compunctionem, quæ oculos exteriores ad similitudinem fumi ad fletum cogit. Ideoque fumus dicitur; vel sic. Tunc quando fideles recreabuntur, lætabitur Dominus in operibus suis, scilicet placebit ei quod nihil inveniet in eis, nisi opera sua, scilicet opera bona. Non enim inveniet in eismala opera, propter quæ dicat : « Pœnit me fecisse eos (Gen. vi, 7). » Dominus, inquam, qui hic respicit terram, etc. Hoc non mutatur, et ad magnificentiam Dei pertinet. Ostensis magnificis operibus Dei, ut nos sui exemplo ad cantandum invitet, se cantaturum Domino promittit sic : Ostendi magnifica opera Dei, scilicet quod hic facit terram tremere, et montes fumigare, et in futuro suos recreabit, et faciem terræ renovabit. Et quia sic magnificus est ut in futuro merear ab eo glorificari, cantabo Domino, id est bene operabor ad honorem Domini, quod erit ipsi canticum. Cantabo, inquam, et hoc in hac vita mea præsentî; et hoc non ad horam, sed psallam Deo meo quandiu sum, id est bene operabor ad honorem Dei mei, quandiu hic vivam. Nam « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). » Dico psallam, et per hoc jucundum erit ei eloquium meum, id est jucunda erit ei laus eloquii oris mei, quod aliter non esset. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Et hoc quidem oro ut jucundum sit ei eloquium meum. Ego vero delectabor in Domino, ac si dicat :

Peccatores delectantur in malis operibus. Ego vero qui propheta sum, ejus auctoritas et exemplum sequendum est, delectabor in laude, et in bonis operibus quæ ad Dominum pertinent, delectabor, inquam. Ac si dicat : Cum delectione bene operabor. Per hoc autem nos instruit cum delectione bene operari. Orat autem pro nos delectantibus in Domino sic : dico quoniam ego delectabor in Domino : et ut peccatores possint in Domino delectari, peccatores quantum ad se qui videlicet in se mala operantur, deficiant a terra, id est a delectione terrenitatis, et illi quisunt iniqui, quantum ad alios inique scilicet agentes in proximis, deficiat ut non sint iniqui. Tu vero, anima mea benedic Domino, bona affectione contuitu operum ejus magnificorum, quæ superius dicta sunt.

IN PSALMUM CIV.

Titulus centesimi quarti. Alleluia. Quod est dicere : Laudate Dominum. Alleluia quippe interpretatur laudate, id vero est quoddam nomen Dei apud Hebræos. Inde alleluia est dicere : Laudate Deum. Et congrue quidem psalmus iste, Laudate Deum intitulatur. Propheta nempe ad plenitudinis tempus extendens se consideratione fideles ex Judæis credituros adhortatur ad laudandum Deum confessione peccatorum suorum, et bene etiam cogitando et bene operando, et mirabilia ejus gentibus annuntiando, et hoc quoque contuitu, quoniam illud quod Abraham et Isaac et Jacob promisit, scilicet daturam se semini ejus terram Chanaan, et ad litteram et significative complevit, et adhuc ex toto complebit. Enuntiat quoque quæ beneficia patribus contulit. Et quomodo terram Chanaan eis dedit, ut magis fideles Judæos quibus hic agit, contuitu illorum beneficiorum ad Dei laudem incitet.

Confitemini Domino et invocate, etc. Constructio quidem incipit a sexto versu, qui talis est : Semen Abraham, etc. Quod sic adaptur : Vos semen Abraham secundum carnem Judæi, scilicet et non omnibus dico qui sunt semen Abraham, sed servi ejus, Domini scilicet qui servi Domini Jesu esse non renuit. Et quia quidam gentiles fuerunt de semine Ismael filii Abraham, qui ad fidem jam venerunt, et servi Christi facti sunt, addit : 418 vos dico qui estis filii Jacob patriarchæ secundum carnem, et non dico de infidelibus filiis Jacob; sed vos qui estis electi ejus Domini, scilicet quos elegit vocando ad fidem. Confitemini Domino Christo peccata vestra; quæ confessio erit Domini, et confitendo invocate nomen ejus, id est invocate eum in considerationem nominis ejus, quod est Dominus. Quod est dicere : Considerate quia Dominus omnium est, et hac consideratione interiorius vocate eum bona devotione orantes, ut vestri sit inhabitator, secundum inoperantem gratiam, et sic annuntiate inter gentes id est in plenitudine gentium ad laudem Domini opera ejus facta, et in veteri et in novo populo. Quia vero non sufficeret ut post confessionem et invocationem statim annuntiarent opera Domini,

addit : Priusquam ejus opera annuntietis, *cantate* *A* *Abrahæ*, bene de eo cogitando, et *psallite ei*, bene operando; et hoc ordine tandem ad narrandum mirabilia Domini facti idonei, *narrate omnia*, *mirabilia ejus*, et in veteri et in novo populo facta scilicet quæ de Virgine natus est, et mundum morte sua redemit, et cætera ejus mirabilia, vel sic : *Narrate omnia mirabilia* quæ in vobis sunt esse *ejus*, non ex vobis, scilicet hoc quod mirabiles estis in confitendo et cantando et psallendo, non vobis, sed illi ascribite. Et cum cantaveritis et psalleritis, nolite hac solum intentione hoc facere, ut vosinde tantummodo laudemini, sed *laudamini in nomine sancto ejus* laudato, scilicet sic velitis laudari ut et nomen sanctem ejus in consideratione vestræ sanctitatis ab aliis laudetur. Unde Dominus : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16). » Et nolite inviti et ex tristitia psallere sicut plures in priori populo, sed psallendo *laetetur cor vestrum*, vestrum dico *querentium Dominum*, id est optantium non humanum favorem, sed Dominum tantum in futuro habere remuneratorem. Et *querite* affectione et oratione et operatione *Dominum* habere remuneratorem in futuro, et non horarie *querite*, sed in hoc querendo *confirmamini*, scilicet constantes sitis et confirmati, in hac quæstione dico *querite* habere Dominum in futuro remuneratorem. Et hic etiam rationis vestræ consideratione *querite semper faciem*, id est cognitionem ejus, scilicet ut divinæ sublimitatis ejus notitiam habeatis, et sic erga eum charitate vehementius ardeatis. Et, vos idiotæ, quorum ratio ad querendam ejus faciem non est sufficiens, saltum ut materiam eum laudandi habeatis, *mementote mirabilem ejus quæ fecit*, scilicet nativitatis de Virgine, resurrectionis ex morte, et cæterorum quæ in novo et in veteri populo operatus est.

Dico *mementote mirabilem*, scilicet *mementote prodigia ejus*, ac si dicat : Illorum, inquam, mirabilium *mementote*, quæ non sunt qualiacunque, sed prodigia sunt, id est valde mirabilia. Et *mementote judicia oris ejus*, id est præcepta ejus quæ ipse judiciale facere, sic ut ea impleatis. Adjungit autem causas quare debeant hæc facere sic : Dico *confitemini Domino*, et *cantate ei* et *psallite*, et *mementote mirabilia et judicia ejus*. Et hæc omnia facere debetis. Ipse enim existens *Dominus Deus noster*. Ipse dico, qui in prophetis ante locutus est, in propria persona veniens, *memor fuit testamenti sui*, id est dicti sui complendi in sæculum, quod scilicet complebit semper quandiu sæculum hoc durabit. Quod est dicere : Qui visus est diu promissionis suæ fuisse oblitus, tandem *memor fuit*, ut eam non tantum secundum litteram, sed etiam significative compleret. Promisit enim se daturam filiis Abrahæ terram Chanaan, quam jam ad litteram olim dedit sub tempore Josue, dat etiam spiritualibus filiis

Abrahæ, fidelibus scilicet salvandis quotidie ex hac vita migrantibus, et assidue usque ad finem mundi in diversis temporibus dabit vitam æternam, quæ congrue per terram Chanaan præsignata est. Chanaan quippe humilis promissio interpretatur. Unde per Chanaan vita æterna fidelibus promissa accipitur, quæ per humilitatem adipiscitur. 419 Dico quod *memor fuit testamenti*, id est vitæ æternæ promissæ, quam assidue dabit usque in sæculum futurum fidelibus morientibus. Et etiam *memor fuit verbi*, id est novæ legis quæ per verbum suum data est, scilicet dedit novam legem quam promisit, quæ verbum abbreviatum dicitur, eo quod in ea breviter omnia moralia præcepta veteris legis comprehenduntur. Unde propheta : « Verbum consummans et abbrevians in æquitate facit Dominus super terram (Isai. x, 22; Rom. ix, 22). » Memor fuit, inquam, verbi, quod verbum *mandavit* esse complendum usque in mille generationes, id est in omnibus generationibus usque ad finem mundi. Per mille quippe, qui numerus est perfectus, competenter omnes generationes accipiuntur. Hoc autem quod interponit in *universa terra judicia ejus*, positum est ad probationem, quod ipse est Dominus Deus, et sic adaptatur : Dico quoniam ipse est Dominus Deus, et inde comprobatur esse Deus et Dominus, quia in *universa terra*, tam in Judæis quam in gentibus, sunt *judicia*, id est præcepta, *ejus* completa, quod non esset nisi ipse Deus et Dominus esset. Dico quod *memor fuit testamenti*, quod videlicet testamentum *disposuit ad Abraham*, id est promisit Abrahæ. Ideoque non potuit non complere. Et *memor fui*, juramenti sui facti ad Isaac, id est firmæ promissionis ad Isaac factæ, quam cum juramento sui ipsius fecit. Complevit enim illud juramentum, et secundum litteram et secundum significationem. Et illud testamentum, id est illam promissionem *statuit*, id est promisit Jacob patriarchæ ducens nos in *præceptum*, id est in completionem præcepti sui. Quod est dicere : Illa promissio mystica vitæ æternæ ad Jacob facta, causa est cur Domini præceptum compleamus, ut per hoc ad illam promissionem perveniamus.

Et *statuit etiam illud testamentum ad litteram* *D* *Israel*, id est Jacob ducens nos per illud testamentum completum jam ad litteram in *testamentum æternum*, id est in intellectum et spem æternæ promissionis, æternæ vitæ, scilicet quæ fidelibus ex hac vita migrantibus assidue datur. Quod est dicere : Per promissionem ad litteram completam, intelligimus mystice promissionem æternam, quæ quotidie in fidelibus completur. Exponit igitur ipsam promissionem ad litteram, et qualiter ad litteram completa sit, per totum psalmum usque ad finem. Dico quod *statuit Jacob* et Abrahæ, ita videlicet *dicens* per angelorum officium : *Tibi Abrahæ et Isaac et Jacob dabo terram Chanaan*, semini tuo videlicet dabo ad litteram. Innuvit autem propheta æternam promissionem per terram Chanaan præfiguratam, cum ex

parte sua addit. *Terram Chanaan* dico significantem *A* funiculum hereditatis vestrae aeternae, a Domino dandae, id est significantem mensuram hereditatis vestrae. Quod est dicere: O fideles Iudaei, terra Chanaan vestris patribus data cum funiculo distributionis, significat aeternam beatitudinem vobis promissam, quae cum mensura vobis dabitur, ut, cum omnes eamdem beatitudinem sitis habituri, unus tamen alio beatiorem et gloriosior erit, secundum quod sanctior fuerit, juxta illud Apostoli: « Sicut stella differt a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum (*I Cor. xv, 41*). » Et Dominus in Evangelio, « In domo patris mei mansiones multae sunt (*Joan. xiv, 2*). » Dico quoniam filii Abrahæ, Isaac et Jacob promisit terram Chanaan, et ut filii eorum eam possiderent, *non reliquit*, id est non dimisit hominem aliquem nocere eis, id est Abrahæ, et Isaac sic, scilicet nocere ut interficerentur, et etiam *pro eis corripuit reges*, ne essent eis nocivi, sicut rex Egypti et rex Geraræ leguntur divinitus correpti fuisse, ne nocerent Abrahæ (*Gen. xii, 17; xx, 3*). Dico quod *reges corripuit*, dicens, scilicet arcaica dictione: *Nolite tangere*, nocive, *Christos meos*, id est unctos a me oleo spiritualis gratiae, et *nolite malignari*, id est maligne agere in prophetis meis, illi nimirum prophetae fuerunt, elsi prophetiae libros non ediderunt. Dico quod *corripuit pro eis reges* tunc, scilicet *corripuit*, cum essent numero brevi, et ut expressius dicam, cum essent paucissimi, et incolae, id est advenae cultores **420** ejus terræ Chanaan, et cum *pertransierunt de gente in gentem* Abraham, scilicet et familia ejus, et quia possent transire de gente in gentem, in uno regno tamen determinat sic: Et sic dico eos pertransisse de gente in gentem, quod pertransierunt de regno Chaldaeorum, ubi Abraham fuit natus, ad populum alterum, scilicet ad populum Chananæorum. Legitur enim Dominus ad Abraham dixisse: « Egredere de terra et de possessione tua, et veni in terram quam monstravero tibi, et faciam te crescere in gentem magnam (*Gen. xii, 1*). » Quia nisi Abraham, et Isaac, et Jacob ad generandum filios conservati essent, eorum filii utpote qui nulli essent, nunquam terra Chanaan possederent. Et postquam eos transeuntes de gente ad gentem conservavit, ut Jacob et filii ejus in Egyptum irent, et inde post in terram Chanaan redirent, *vocavit* non voce, sed imperio potentiae, *famem super terram*, id est præcepit famem dominari super terram Chanaan, a similitudine illius qui ministrum vocat, ut ei aliquid præcipiat: et ut multum famem dominaretur super terram, *contrivit*, id est conteri permisit *omne firmamentum panis*, scilicet omnem panem permisit destrui, unde sensualitas humana confirmatur. Ut autem in tempore famis Jacob et filii ejus in Egyptum transirent, haberent patronum, ne fame perirent.

Misit ante eos Joseph virum, qui viriliter se habuit, non consentiens turpiter uxori Putiphar eunuichi Pharaonis. Et hoc modo misit quod *verundatus*

A est a fratribus Egyptiis, de libero transiens in servum, quod equidem mirabilis fuit cum ex servo dominus Egypti sit postea factus. Egyptii vero quibus venundatus est, *humiliaverunt pedes ejus in compedibus*. Dictum est enim ab uxore Putipharis, cui consentire noluit, illum sibi violentiam inferre voluisse (*Gen. xxxiv, 14*). Qua de causa a ministris Pharaonis captus est et incarcerationis, et compedibus vinctus (*Ibid., 20*), et ibi ferrum, id est duritia tribulationum *pertransiit animam ejus*, id est anxietate vitalitatem ejus, ad modum ferri corpus pertransevit. Ferrum tribulationum dico durans *donec veniret verbum ejus*, id est donec veniret verbum interpretationis visionis Pharaonicæ, et tunc *eloquium Domini*, scilicet verbum interpretationis a Domino ipsi datum *inflamavit eum* Joseph, id est comprobavit eum sanctum esse, qui ante adulter dicebatur; a similitudine auri puri, quod inflammatur, id est per flammam purum esse comprobatur, et tunc misit rex Pharaon in carcerem, et solvit eum a compedibus, et princeps, inquam, populorum Egyptiorum, id est rex Pharaon misit, et non solum solvit, sed et dimisit eum, id est liberavit de carcere, et postquam vidit eum sapientem virum, *constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ*, ut familiam suam in tempore famis regeret; et ut *erudiret principes ejus* Pharaonis ita, sicut semetipsum vellet ipse Pharaon erudiri: non solum juvenes principes qui non erant adeo sapientes, sed et senes ejus qui sapientes erant, majorem prudentiam doceret; quod equidem mirabile fuit, doceri scilicet senes a juvene, et occasione Joseph qui in Egypto dominabatur, *intravit Jacob in Egyptum* cum filiis suis ne fame periret. Ne vero crederetur Jacob Egypti dominus fuisse, et sic non opportuisse filios suos inde redire, addit: Et Israel, id est Jacob fuit accola, id est advena habitator in terra Cham, id est in Egypto, ubi mansit Cham; et ibi auxit Dominus *populum suum vehementer*, id est multiplicavit filios Israel, et firmavit eum populum, id est firmum fecit in possessione et divitiis super, id est plusquam omnes inimicos ejus Egyptios, qui ei ex invidia inimicabantur. Ut autem occasione persecutionis Egyptiorum populus Israel in terram Chanaan rediret, *convertit cor eorum* Egyptiorum ab amicitia, ut odirent populum ejus, et sic *dolum facerent in servos ejus*, filios Israel eorum filios occidentes, et ipsos servitute opprimentes; et ut de servitute populus ejus eriperetur, *misit ad eum liberandum Moysen servum suum, et Aaron quem elegit* **421** in sacerdotem: ipsum, inquam, Aaron sibi valde charum et familiarem; et in eis, id est Moysen et Aaron *posuit verba*, id est præcepta sua, verba dico efficacia signorum suorum, et non qualemcumque signorum, sed prodigiorum factorum in terra Cham. Nam quia verba Domini fideliter intrepide Pharaoni dicebant, prodigia multa operabantur.

Cæterum, quoniam Pharaon pro verbis Domini populum ejus dimittere noluit, *misit tenebras* in Egy-

ptum, et tantas quod obscuravit eos Ægyptios, ne unus alium videre posset (*Exod.* x, 23). Legitur enim aer adeo spissus fuisse, ut palpari posset (*Ibid.*, 21), et hoc modo non exacerbavit Dominus, id est non permisit Dominus fieri acerbos sermones suos. Nam, nisi talia miracula faceret, sermones ejus quos ad Pharaonem habuerunt, acerbis essent Moysi et Aaron; essent quippe causa quare acerbè punirentur. Quoniam autem cessantibus tenebris Ægyptii populum dimittere noluerunt, convertit aquas eorum in sanguinem ne hiberent: et sic occidit pisces eorum. Non solum vero taliter eos punivit, sed etiam edidit terra eorum ranas, et non solum in campis, sed etiam ut durior esset persecutio, fuerunt ranæ in penetralibus, id est in secretis thalamis ipsorum regum, qui cætera impedimenta solent aliquo modo pellere; sed ranas non poterant, et quoniam adhuc populum detinuerunt, dixit non voce sed imperio potentiae suæ, et venit in Ægyptum, canomyia et ciniphes existens in omnibus finibus eorum, non in parte solummodo. Et etiam posuit, id est fecit pluvias eorum grandinem, ut arbores contunderentur, et posuit ignem fulminum in terra ipsorum comburentem, id est ad hoc ut messes et jumenta et cætera quæ ibi erant combureret. Dico quod posuit pluvias eorum grandinem, et ipsa grandine percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et ut universaliter dicam, grandine illa contrivit omne lignum finium eorum, et quoniam adhuc in duritia perserveraverunt, dixit imperio potentiae suæ, et venit in Ægyptum locusta innumereabilis, et brucus cujus non erat numerus. Et locusta comedit omne fenum in terra eorum, et brucus comedit omnem fructum terræ eorum, et post percussit Dominus per angelum percutientem omne primogenitum, tam hominum quam pecudum, in terra eorum, et primitias omnis laboris eorum, id est meliores fruges eorum, sive primogenitum accepit, quantum ad homines tantum, primitias vero laboris, quantum ad pecudes quæ cum labore nutriuntur. Et postquam primogenitum omnem percussit, eduxit eos de Ægypto cum multo argento et auro Ægyptiorum. Præcepit enim Dominus ut quidquid possent auri et argenti a vicinis mutuo sumerent, et clam secum deferrent (*Exod.* ii, 2), et cum eos educeret, non erat aliquis in tribubus eorum infirmus, et tunc Ægyptus quæ propter ablationem auri et argenti sui de eorum discessu tristis fuerat, audito hoc quod Pharaon cum omni exercitu submersus fuerat, lætata est in protectione eorum filiorum Israel, scilicet lætata est ideo quod non revertebantur, ut terram occuparent: et ideo lætata est, quia incubuit timor eorum filiorum Israel super eos Ægyptios.

Dico quod Deus eduxit eos, et cum per desertum irent, expandit nubem super eos in protectionem eorum, id est ut eos ab æstu protegeret, et ignem ad modum columnæ ut luceret eis per noctem, ne alicubi offenderent, et tunc petierunt escas (*Exod.* xvi, 3), et sponte sine labore inquisitionis venit coturnix innumereabilis, cadens in medio castrorum (*Ibid.*, 13), et

saturavit eos panicali, id est manna de cælo cadente (*Exod.* xvii, 6; *Num.* xx, 14). Et cum sitirent, dirupit petram per Moysen, et inde fluxerunt aquæ, et non parvæ, sed abierunt inde flumina post filios Israel, et hoc in sicco. Quod valde mirabile fuit, id est in deserto ubi non esset locus fluminum. Et hæc omnia ideo fecit, quoniam memor fuit verbi sancti sui, id est sancti pacti sui, quod habuit ad Abraham puerum, id est servum suum, scilicet quod daret filiis ejus terram Chanaan, quam aliter non haberent, nisi hæc beneficia præcessissent, et tandem eduxit populum suum de deserto in exultatione, et non omnem 422 populum quem de Ægypto eduxit, cum multa ejus millia essent in deserto mortua; sed electos suos, id est filios eorum qui de Ægypto educti sunt, quoad educendum elegerat, eduxit in lætitiā; et illis eductis, dedit regiones gentium Chanaanæorum, scilicet illis mortuis et ejectis, et non dedit illas vacuas, sed ut majus esset beneficium, labores populorum Chanaanæorum possederunt, frugas scilicet et cætera quæ cum labore paraverant; et hæc omnia beneficia eis ideo contulit, ut custodiant complendo justificationes ejus, id est præcepta ejus quibus justificabantur, et non invite custodiant; sed legem ejus, id est præcepta ejus exquirant cum amore, ut compleant, et per hoc instruit fideles Judæos de quibus hic agit, quod ipsi intuitu mysticorum beneficiorum, quæ Deus quotidie in eis operatur, debent justificationes ejus custodire, et legem exquirere.

IN PSALMUM CV.

Titulus centesimi quinti. Alleluia. Et hoc eodem modo ut in superiori exponitur, sed diversa a superiori in hoc psalmo intentio habetur. Nam cum in precedenti psalmo de fidelibus Judæis egerit, in hoc quidem infideles alloquitur, adhortans ut Deum laudent, peccata confitendo, quæ ad similitudinem priorum patrum peccantium egerunt; quæ etiam adhortatur ut enumerent, et confitendo a similibus peccatis cessent, orent quoque Deum ut eos visitet per Filium, et ut Domini potentias annuntient, et laudes ejus faciant, quia per hoc ad beatitudinem attingent. Postquam autem sua suorumque patrum peccata confessi fuerint, pro aliis orare admonet. Hanc autem exhortationem ea intentione facit ut eos ab omnibus peccatis revocet, et ad fidem adductos pro se et pro aliis orare instruat.

Confitemini Domino Patri peccata vestra, vos infideles Judæi, et si puro corde confessi fueritis, securi potestis esse de venia, quoniam bonus est, in sui natura, id est facilis ad condonandum, cui, vos ad monere confiteri et non ad horam est bonus, id est misericors, scilicet ideo confitemini, quoniam misericordia ejus quam habet in natura, est durans usque in sæculum futurum, id est in æternum. Quod est dicere: In æternum misericors est, dico confitemini, et post confessionem peccatorum, quis loquitur potentias Domini, et auditas faciet laudes ejus? Præpositus ordo. Prius enim est laudes facere, postea vero potentias loqui, et hoc quod ad majorem exhor-

tationem sub interrogatione ponitur, æquipollens est, ac si diceret : Post confessionem peccatorum facite *laudes ejus*, id est complete bona opera in quibus ipse laudetur, et quia posset dici ignoramus laudes illas, addit *auditas* ac si dicat : Quod laudes satis jam per Scripturas audistis. Et postquam *laudes ejus* in vobis feceritis, loquimini aliis annuntiando *potentias Domini*, scilicet annuntiate ad correctionem aliorum eum potentem esse ad peccata condonandum, et potentem ad bonos remunerandum, potentem quoque ad malos puniendum. Non enim oportet prius aliquem aliis prædicare quam in se bona opera complere. Unde Apostolus : « Castigo corpus meum, et in servitute redigo, ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar (*1 Cor. ix, 27*). » Et etiam de Jesu legitur : « Quæ cœpit Jesus facere et docere (*Act. i, 1*). » Dixi *confitemini* peccata, et necesse quidem vobis est. *Beati* enim et hic sunt, et in futuro magis erunt illi, qui *custodiunt* in se, id est amplectuntur, non negligunt *judicium* peccatorum, id est confessionem, scilicet qui sic confessionem custodiunt ut frequenter confiteantur, et post confessionem ad vomitum non redeant. Dixi : *Quis faciet laudes ejus*, id est opera bona, et necesse est quidem ut faciatis, quia *beati* erunt qui *faciunt justitiam*, id est justa opera, et non ad horam, sed in omni tempore ; dico *confitemini* ita orantes :

Memento nostri, Domine, indulgendo peccata, qui visus es nos diu oblivioni dedisse, dum sumus sub peccati originalis conditione. Dico, *memento*, et non secundum merita nostra, sed in *benefacito* 423 *populi tui*, id est in beneplacito misericordiæ tuæ, secundum quod soles misereri populi tui, et hoc modo quidem *memento nostri, visita nos* scilicet in *salutari tuo*, id est nos infirmos in peccatis et obnoxios morti visita per Christum Salvatorem tuum, ut ejus mortis pretio ad vitam reducamur. Dico *visita nos* in obedientia Salvatoris tui, ducens nos per ipsius Salvatoris notitiam ad videndum te, interiori contemplatione, nos, inquam, positos in *bonitate operum electorum tuorum*. Quod est dicere : Sic nos per eum visita ut visitando per indulgentiam ducas nos ad contemplationem notitiæ tuæ, nos, inquam, positos in *bonitate*, id est in bonis operibus, quam bonitatem habent electi tui. Ac si D *dicat* : Nos visitatos fac bene operari ad conformitatem fidelium tuorum, qui ad vitam electi sunt, ut merito bonorum operum te contemplari mereamur. Dico *visita nos*, ducens nos ad videndum te positos in *bonitate*, et ducens etiam ad lætandum de bonitate operum in *lætatione gentis tuæ*, id est in conformitate lætitiæ justorum qui sunt gens tua. Quod est dicere : Sic nos fac bene operari ut hanc bonam operationem non cum tristitia agamus, sed lætanter, ad conformitatem lætitiæ justorum. « Hilarum enim datorem diligit Deus (*II Cor. ix, 7*). » Duc nos, inquam, ad lætitiæ bonæ operationis, ut nobis lætanter bene per te operantibus *lauderis* ab aliis cum *hereditate tua*, nobiscum scilicet. Quod

est dicere : Occasione bonorum operum nostrorum, et nos laudemus, et tu nobiscum per nos lauderis. Ostendo hoc quomodo orent ostendit late usque circa finem psalmi, quomodo ad conformitatem patrum se peccasse debeant confiteri. Dico *confitemini* sic, scilicet, o Domine, *peccavimus cum patribus nostris*, id est peccavimus ad conformitatem patrum nostrorum, tanto ante tempore existentium, qui te graviter offenderunt : et hoc ostendit per partessie. Vere *peccavimus* ut patres ; *injuste* enim *egimus* quantum ad proximum, sicut ipsi ; et *iniquitatem fecimus*, quantum ad nos sicut ipsi. Posset quæri : Peccaveruntne patres vestri ? Ad quod sic respondendum est : Peccaverunt utique. *Patres enim nostri in Ægypto*, ubi tu Deus pro eis multa mirabilia operatus es, *non intellexerunt*, id est non animadverterunt mirabilia quæ pro eis operatus es, ut eorum mirabilium contuitu tibi essent credentes et obediens. Dico *non intellexerunt*, et si ad tempus intellexerunt, *non fuerunt diu memores multitudinis misericordiæ tuæ*, id est multorum mirabilium beneficiorum, quæ per solam misericordiam eis contulisti.

Dicimus, o auditores, quod fuerunt immemores misericordiæ Domini multiplicis, et immemores existentes, *irritaverunt*, id est ad iracundiam eum provocaverunt *ascendentes*, id est de Ægypto egredientes, et bene dicit *ascendentes*. Cum enim Ægyptus inferior sit sit omnibus terris circa eam existentibus, nullus inde potest egredi parte aliqua nisi cum ascensu. *Ascendentes*, inquam, *irritaverunt eum*, et hoc in mari, mari Rubro, scilicet ubi non esset irritandum, præ nimietate periculi. Nam cum hostes insequentes se viderent, et mare Rubrum ante, dubitaverunt an Deus posset eos liberare, et sic eum irritaverunt. Vel sic : *Irritaverunt eum ascendentes* de Ægypto in mare, mare, inquam, Rubrum. Mare quippe Rubrum altius est Ægypto, sicut et terra in qua est. Vel sic : *Irritaverunt eum ascendentes in mari, mari* scilicet Rubro formidato. Mari Rubro determinatio est qualiter eum irritaverunt, et quamvis eum irritassent, tamen *salvavit eos*, et non propter merita eorum, sed *propter nomen suum* glorificandum, ut per hoc scilicet *notam faceret* posteris *potentiam suam*, id est se potentem esse, et hoc modo nomen ejus ab eis glorificaretur. Dico quoniam eos salvavit, et hoc modo quidem salvavit, *inerepuit* tacito imperio potentie suæ *mare Rubrum*, ne eos impediret, et per hoc *exsiccatum est* in medio, hinc et hinc pro muro aquis accumulatis et stantibus, et *deduxit eos in abyssis*, id est ita sicce duxit eos per locum 424 ubi solebant esse abyssi, id est magnæ profunditates, *sicut in deserto*, id est quasi per desertum, ubi nunquam aquæ fuerunt. *Et tunc operuit aqua maris tribulantes eos*, scilicet Ægyptios scilicet temere ingressos, et sic quod *unus ex eis non remansit* qui eos insequeretur postea : et tunc *crediderunt* Deo in *verbis ejus* completis, id est in consideratione verborum completorum, scilicet conside-

rando cum compleretur verba sua, quæ per Moysen eis mandaverat de eorum ereptione; crediderunt eum omnipotentem esse, et tunc laudaverunt eum cordis affectione, proferendo laudem ejus ore. Quod est dicere: Laudaverunt eum, et ore, et corde, sed hoc credere, et hoc laudare cito, id est ad horam fecerunt non diu; et post statim obliti sunt operum ejus, quorum assiduo contuitu deberent credere et laudare.

Et cum ipse consilio arcano disposuisset eos non statim terram Chanaan ingressuros, non sustinuerunt, id est non patienter expectaverunt consilium ejus, murmurantes et de promissione terræ Chanaan diffidentes, et post in deserto existentes ubi nihil ciborum erat concupierunt concupiscentiam, id est manna quod concupiscentia dicitur, eo quod concupiscentia ingluviæ fuit optatum; vel concupiscentiam, id est ollas carniarum, quas in Ægypto habuerant, et concupiscendo tentaverunt Deum, diffidendo de potentia ejus, et dubitando an posset eis escas dare, et hoc in iniquo, id est, in deserto ubi saltem timore debuissent a tentatione cessasse; et licet tentassent, dedit tamen eis petitionem ipsorum, et hoc modo quidem dedit, quia mittendo manna misit saturitatem in animas eorum, id est saturavit vegetabilitatem eorum; et licet hæc eis beneficia conferret, tamen irritaverunt Moysen, et hoc in castris, ubi locus erat timoris, et Aaron irritaverunt sanctum sacerdotem Domini. Legitur enim quod, cum Moyses jussu Domini Aaron fratrem suum sacerdotem constituisset, ipsi de hoc murmurantes non acquieverunt, dicentes cum hoc ideo fecisse quod tribum suam vellet exaltare (Num. xvi, 11), et quia Moysen et Aaron irritaverunt (Ibid., 18), aperta est terra et deglutiit Dathan. Intelligendum est quoniam et Abiron deglutiit, et operuit, id est clausa est super congregationem familiæ Abiron absorptam. Notandum quoque quod et congregationem Dathan absorbit, sed causa brevitas ita positum est. Dathan sane et Abiron hujus murmuracionis exstiterunt auctores, ideoque cum omni familia sua vivi absorpti sunt. Non solum autem eos terra cum familia eorum absorpsit (Ibid., 32), sed et exarsit ignis in Synagoga, id est in congregatione eorum, et sic exarsit quod flamma combussit peccatores, ex aliis familiis qui eis acquirerant, Core videlicet et alios ducentos quinquaginta, qui ad Dathan et Abiron congregati fuerant, et electi ad offerenda sacrificia contra Aaron et tribum ejus (Ibid., 33). Non solum autem hoc modo peccaverunt, sed etiam fecerunt vitulum conflatilem (Exod. xxxii, 4) et hoc in Horeb, in illo loco, scilicet in quo Deo obediendum esset, saltem metu gentium circumstantium; et postquam vitulum fecerunt, adoraverunt illud sculptile, scilicet vitulum, et sic mutaverunt gloriam suam, scilicet Domini qui gloria eorum esset deberet, in quo adorato solummodo gloriantum esse mutaverunt non in verum vitulum, quod satis miserum esset, sed quod deleterius

est, in similitudinem vituli comedentis fenum. Quod est dicere: Vitulum conflatilem, qui similitudo erat veri vituli, Deum esse reputaverunt. Quod autem addit, comedentis fenum, non est positum ad differentiam, sed ad eorum ignominiam, quia videlicet illius similitudinem Deum esse dixerunt, quia adeo res debilis est et vilis, quod feno pasцитur.

Dico quod adoraverunt sculptile, et sic obliti sunt Deum qui minime obliviscendus esset: qui nimirum salvavit eos, de Pharaone et de mari Rubro, et qui pro eis fecit magnalia in Ægypto, et non qualiacunque, sed mirabilia in terra Cham; et pro eis etiam fecit terribilia in mari Rubro, id est talia opera unde timendus esset, cum Pharaonem cum 425 exercitu toto demerserit; et quoniam Deum obliti sunt, Deus dixit, id est statuit ut disperderet eos si non Moyses electus ejus, id est amicus ejus, pro quo ipse multum debebat facere, stetisset pro eis, in confractione, id est in maxima anxietate sollicitudinis, orans Deum pro ipsis ut eis parceret. Dico si non stetisset in confractione, et hoc in conspectu ejus, id est interius in anima quam ipse solus conspiciat. Quod est dicere: Vere eos disperdidisset, nisi servus ejus Moyses eis compatiendo, pro ipsis affectione cordis orasset. Dixerat enim ei Deus: « Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos (Exod. xxxii, 10); » et ad hoc, scilicet stetisset in confractione ut orando pro eis averteret iram, id est vindictam ejus ab eis ne disperderet eos. Dico quod obliti sunt Dominum, et etiam terram desiderabilem, id est terram Chanaan, quæ nimis esset desideranda (Num. xiv, 7), habuerunt pro nihilo, scilicet sic de ejus promissione diffiderunt, ut eam quasi nihilum reputarent, nec ad eam adipiscendam laborare vellent; et cum eis eam Dominus certissime promitteret (Ibid., 30), non crediderunt verbis ejus acceptis per Moysen, et magis et magis murmuraverunt, existentes in tabernaculis suis, ubi timendum esset et a murmure cessandum, cum nondum certam sedem haberent, et cum eos Dominus per Moysen castigaret ne murmurarent, non exaudierunt vocem Domini per Moysen datam, ut cessarent. Et cum hac occasione digni essent damnatione, elevavit, id est separavit et elongavit ab eis manum, id est vindictam suam, manum inquam, imminentem pro malis meritis eorum super eos, ad hoc ut digne prosterneret, id est interficeret eos in deserto, et imminentem etiam ad hoc, ut deiceret semen eorum in nationibus gentium, id est ut permitteret filios eorum captivos dispergi inter nationes gentium, et eos disperderet, id est diversis modis perderet in regionibus gentium dispersos. Quod est ac si diceret: Cum propter eorum diffidentiam super eos ira Dei immineret ad hoc, ut partem eorum in deserto disperderet, partem vero in regionibus gentium dissiparet, et filios eorum inter nationes dispergeret, ipse prius hanc vindictam distulit ne perirent, ad similitudinem illius, qui onus elevat ne aliquem deprimat.

Et licet manum elevarat, tamen initiati sunt

Behel-Phegor, id est consecrati idolo Behel, in A Phegor regione. Ac si diceret: Licet eis pie parceret, tamen eum magis offenderunt, consecrando et subdendo se Behel, et ibi in Phegor; scilicet *comederunt sacrificia mortuorum hominum*, quos gentes deos esse mentiebantur, sicut erat Jupiter, etc., qui homines fuerunt, quorum sacrificia nefanda prohibita erant, ne comederentur. Dico quod *comederunt sacrificia illicita*, et etiam *irritaverunt eum Deum in adinventionibus suis*, id est per hoc quod adinvenierunt, ut cum mulieribus Madian fornicarentur, quod a Deo prohibitum fuerat; et quoniam irritaverunt, *multiplicata est in eis ruina*, id est multi a Deo interfecti sunt; et quando ruina illa fiebat, *stetit Phinees*, filius Eleazari filii Aaron fratris Moysi, non cecidit, sed constans fuit in præcepto Domini, ne cum Madianitis fornicaretur: et stans placavit Deum, perforando cuspidem ad vindictam Dei Hebræum et Madianitidem quamdam, quos illicite commisit invenit (*Num.* xxv, 8), et sic cessavit *quassatio*, ut posthac Deuseis parceret: et hoc quod sic Deum placavit, *reputatum est ei in iustitiam*, id est hac de causa justus vocatus est, et in generatione illa presenti et usque in generationem sequentem, et etiam usque in sempiternum justus hac occasione reputabitur. Dico quod *Deum irritaverunt in adinventionibus suis*, et non solum hoc, sed et *irritaverunt eum ad aquas contradictionis*, scilicet ante petram, ubi objurgando contradixerunt Moysi et Aaron dicentes, quod non possent de petra aquam ejicere (*Num.* xx, 10), et ibi *vexatus*, id est anxietus est Moyses propter eos, id est propter contradictiones eorum; et vere vexatus est, quia ipsi contradicendo, *exacerbaverunt spiritum* 426 *ejus*, id est acerbam et iratam fecerunt animam ejus, et adeo fuit exacerbatus et extra sensum factus quod *distinxit in labiis suis*, id est ut distinctionem et diversitatem faceret in verbis laborum suorum, scilicet ut cum nihil antea dubitative de hoc quod sibi erat injunctum a Domino dixisset, hoc dubitative diceret. Et sic verba hæc distincta et diversa essent a verbis quæ prius cum certitudine dixerat. Legitur enim dixisse: « Nunquid de petra hæc vobis aquam poterimus ejicere? » (*Ibid.*)

Non solum autem his modis Deum offenderunt, sed hoc modo quoque quod, postquam in terra promissionis fuerunt, et Dominus præcepisset ut omnes gentes terræ illius interficerent, *non disperdiderunt gentes illas omnes quas dixit Dominus illis*, ut interficerent. Non solum autem eis pepercerunt, sed et *commisit sunt per connubia mulierum inter gentes Amalech*, quibus contra præceptum Dei pepercerant, et sic *dicerunt opera eorum*, scilicet illicitos ritus sacrificiorum: et sacrificando *servierunt sculptilibus idolis* (*Num.* xxv, 2, 3), et hoc factum est *illis in scandalum*, id est causa fuit quare Deus ab eisdem gentibus permitteret eos multa tribulationum scandala pati. Dico quod *servierunt sculptilibus*, et *serviendo immolaverunt filios suos, et filios suas*

dæmoniis, idolis scilicet in quibus dæmonia dabant responsa. Exponit autem qualiter immolaverunt. Dico *immolaverunt*, id est hoc modo quidem interficiendo eos, et *effuderunt sanguinem innocentem*, quod multo pejus est quam si nocensset, *sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus idolis Chanaan*; quod multo crudelius quam si filii et filię eorum non essent; et non paucos interfecerunt, sed ab illis *interfecta est terra*, id est maxima pars filiorum habitantium in terra illa. In *sanguinibus*, id est in effusione sanguinum, scilicet ad hoc interfecta est, ut sanguis ejus idolis effunderetur, et tanta fuit occisio quod terra ubi sacrificium fiebat, *contaminata est in operibus eorum*, scilicet in operibus sacrificiorum ubi sanguis effundebatur; et sic *fornicati sunt in adinventionibus gentium suis* factis, scilicet quia adinventitiagentium sacrificia sua fecerunt, et faciendos, fornicati sunt Deum relinquendo, et idolis adhærendo, ad similitudinem mulieris fornicantis, quæ, dimisso marito, cum adultero fornicatur. Et quia fornicati sunt *iratus est Dominus furore*, id est nimia ira in populum suum, id est contra populum suum, et *abominatus est hereditatem suam*, id est abominabilem et execrabilem reputavit populum suum, quem per Moysen et cæteros doctores excoluerat, sicut aliquis excolit hereditatem, et *tradidit eos in manus*, id est in potestatem gentium circumstantium, et hoc modo tradidit quod *dominati sunt eorum gentiles, qui oderunt eos*, captivos eos ducendo, et tributa ab eis exigendo: et etiam *tribulaverunt eos inimici eorum* gentiles innumeris tribulationibus, et ex toto humiliati sunt *sub manibus*, id est sub potestate eorum, ut interdum eorum serviefferentur et ex hac humiliatione sæpe liberavit eos Dominus multis modis, ut in historia legitur.

Ipsi autem cum hac occasione deberent cum nunquam exacerbare, *exacerbaverunt eum in consilio suo* illicito, id est malum consilium peccandi accipiendo; et rursus a Deo humiliati sunt sub potestate inimicorum *in iniquitatibus suis*, id est propter iniquitates suas, et tunc iterum misericorditer vidit cum *tribularentur, et audivit orationem eorum*, orantium ut eriperentur: et ideo audivit, quia *memor fuit testamenti sui*, facti ad Abraham, quod ex semine ejus nasceretur Christus qui non nasceretur nisi his parceretur; et quia *memor fuit, pœnituit eum*, id est sic eos eripuit quasi de eorum tribulatione pœniteret. In Deo enim nunquam est penitentia, sed aliquando videtur esse quoad factum quod libet immutat. Pœnituit, inquam et hoc *secundum multitudinem misericordiarum suarum*, non 427 *secundum eorum merita*. Et ab ira *revertit eos in misericordias*, id est in beneficia misericordie, scilicet cum primum eis esset iratus, multiplicia beneficia misericordie eis contulit, et hoc in conspectu omnium inimicorum qui ceperunt prius eos in servitutem. Quod est dicere: Eis liberatis sic beneficia contulit, ut hoc omnibus eorum inimicis innotesceret. Quod dicit in *misericordiis*, per emphasim dicit. Ac si

dicat : Circumdedit eos multis misericordiæ beneficiis. Postquam eos Propheta instruxit quomodo sua suorumque patrum peccata debeant confiteri instruit quoque orare sic : Dico ut sic confiteamini dicentes : Peccavimus cum patribus nostris etc., et sic quoque dicite : Quandoquidem patres orantes audisti eripiendo eos de tribulationibus, nos quoque orantes salvos fac de tribulationibus peccatorum eripiendo. Instruit etiam eos Prepheta, postquam pro se oraverint, pro aliis orare sic : Postquam de salute vestra oraveritis, de salute quoque gentium orate, dicentes : Dicimus *salvos fac nos*, ut salvi facti, *confiteamur* laudem et ore et opere et corde *nomini tuo sancto*, quod est Dominus. *Et in illa laude tua gloriamur*, non inviti scilicet eam persolvamus. Confiteamur, inquam, sic dicentes. *Benedictus*, id est exaltatus sit Dominus Deus Israel, scilicet magnificatus sit qui dominator et creator est nostri, qui sumus Israel, et hoc non ad horam, sed *a sæculo præsentis et usque in sæculum*, id est in æternum. Hoc quidem dicemus nos benedictus, etc. Et exemplo nostri omnes, id est omnimodi populus tam Judæorum quam gentium ad fidem convertendus dicit *fiat, fiat*. Quod autem bis *fiat* ponit, vel ad inculcationem, vel propter duplicem parietem Ecclesiæ facit.

IN PSALMUM CVI.

Titulus centesimi sexti. *Alleluia, alleluia*. Quod bis hic *alleluia* ponitur, affirmat beatus Augustinus positum esse propter duplicem Ecclesiæ parietem : unum, videlicet *alleluia*, ad Ecclesiam ex Judæis exhortandam ad laudandum Deum; aliud vero, quantum ad Ecclesiam gentium. Verumtamen scribit sanctus Hieronymus, Hebraicæ veritatis exquisitor diligens, quod in quibuscunque psalmis bis *alleluia* ponitur, prius ad præcedentem psalmum spectat, posterius autem titulus est sequentis, ut in præcedentibus quidem psalmis apparet. Nam postquam in psalmo præcedenti, ubi de Judæis infidelibus egit, priorum patrum peccata ostendit, et qualiter eos Deus pro peccatis afflictos, et post orantes et de peccatis penitentes ab afflictionibus illis eripuit, congrue subjungitur *alleluia*. Ac si poneret : Quandoquidem ut ostendi, talia beneficia Deus patribus vestris fecit, ut et ipse vobis eadem beneficia faciat, *laudate Deum* fide, voce, et opere. Sequens autem *alleluia*, sequentis psalmi convenienter est titulus. Propheta quippe qui de Judæis in superioribus psalmis duobus egit, in hoc de fidelibus ex gentibus agit, adhortans ut Deum laudent, et hoc contuitu, quia multiplicia beneficia in Ecclesia operatur : et quia Judæis repulsis, gentes ad fidem admisit, enuntiat quoque ipsa beneficia, ut magis eos ad Dei laudem incitet. Agit enim quomodo suos de quatuor periculis eripit. Quæ quidem ereptiones non omnes omnibus conveniunt. Non enim omnes in

omnia hæc pericula deveniunt, sed nullus est in Ecclesia cui vel una harum vel omnes ereptiones istæ necessariae non sint.

Primum quidem periculum est infidelitas, de quo quidem omnes per fidem necesse est eripi. *Secundum* vero consuetudo peccandi, quæ post fidei susceptionem restat, quæ et si multis dominetur, reducens eos ad pristina vitia. Pauci tamen sunt quos opprimere nequit ; de qua consuetudine peccandi fideles se deprecantes Deus eripit, dum eos per gratiam ad bonæ operationis consuetudinem adducit. *Tertium* autem est acedia, id est desidia, quod solis spiritualibus viris ingruit, qui, postquam ad boni operis consuetudinem attigerint, ex dilatione supernæ patriæ torporem quemdam accipiunt, ac spiritalem animæ cibum, lectionem videlicet et orationem minus solito, et cum tædio sumunt. A quo periculo Deus eos ad se clamentibus liberat, cum in eis fervorem caritatis exsuscitat. *Quartum* equidem est periculum quod solis instar Ecclesiæ pastoribus, tempestas videlicet immodica tribulationum, vel cum ab exterioribus hostibus persequuntur, qui ovile Dominicum devorare nituntur, vel cum a subditis immoderate et incorrecte se habentibus tribulationem interius patiuntur, dum eis quos ad viam rectitudinis reducere nequeunt, valde compatiuntur. Quam pro certo tempestatem ab eisdem prælatis exorata divina clementia mansuefacit. Vel dum plebem subditam spiritaliter corrigit, vel ejus hostium exteriorum impetum modo quolibet imperii sui potentia mirifice compescit. Hoc etiam quod bis psalmo huic *alleluia* præponitur, inculcationis causa et majoris exhortationis pondere factum esse a quibusdam asserit. Cum itaque de hujusmodi re sententia multiplex habeatur, Hieronymus, utpote lingue peritus Hebraicæ, præcipue videtur esse sequendus.

Confitemini Domino, etc., ac si dicat : Vos gentiles, id est a Christo ejus morte redimendi, laudate Dominum ore, et opere, et devotione ; et hoc contuitu *confitemini quoniam bonus* est in natura ineffabiliter. Vos autem idiotæ, qui non potestis ad hoc sufficere ut contuitu, bonitatis ejus ei confiteamini, *confitemini* saltem hoc contuitu, *quoniam in sæculum misericordia ejus*, id est quia conspicietis quod beneficia misericordiæ ejus, sunt in humano genere duratura usque in sæculum, id est usque in æternum. *Confitemini*, inquam, et hoc etiam adhortatorie dicant alterutrum *qui redempti sunt*, id est gentiles qui redimendi sunt a Domino Christo, adhortando unus alterum dicant hoc quod dico, scilicet *confitemini Domino*. Exponit igitur unde sunt redimendi cum addit : *Quos redemit*, inquam, id est redimet morte sua de manu inimici, id est de potestate diaboli, illis ex invidia inimicantis, et *illos* redimendos congregavit, id est congregavit non in unum locum, sed in unitatem fidei de regionibus omnibus. Per hoc quod dicit de regionibus omnibus, eos esse multos innuit, et tanto majus esse beneficium ostendit.

Ostendit autem ipsas regiones per partes, cum adjungit, scilicet *congregabit eos a solis ortu*, id est ab oriente et *occasu*, id est occidente, et ab *aquilone*, id est a septentrionali plaga et *mari australi*. Quod est ac si dicat : Ex omnibus mundi partibus congregabit. Quod autem ponit *a mari*, non vult referri B. Hieronymus quantum ad australem plagam, eo quod Hierusalem nullum mare habeat ab australi parte, sed potest ad omnia referri. Ac si dicat : Dico quoniam eos congregabit quosdam ab oriente, et quosdam ab occidente, quosdam etiam ab aquilone. Et omnes istos congregabis *a mari* exemptos, id est ab amaritudine infidelitatis. Intendit autem ostendere *primum periculum* cum addit, erraverunt. Quod sic adaptatur dico *congregabit*. Et ecce unde *eos congregabit* de errore, scilicet infidelitatis. *Erraverunt* enim, id est errabunt positi *in solitudine*, scilicet infidelitatis, scilicet solitarii, nec associati populo Judaico Dei utunque notitiam habenti. Et posita *in iniquos*, id est in ariditate cordis, carentes aqua doctrinae et intellectus. Et quidam eorum philosophi scilicet, *esurientes et sitientes*, id est valde desiderantes ad modum esurientium et sitientium, ratione sua invenire qua via ad civitatem coelestem pervenirent ; non tamen *invennerunt viam civitatis habitaculi*, in qua non est peregrinatio, sed perennis habitatio. Et per hoc innuit quoniam idiotae qui viam 429 non quaesierunt ; multo minus invenerunt. Legitur quippe Platonem de Trinitate disputasse, sed de Verbi incarnatione notitiae nil habuisse. Unde in Canticis : « In lectulo meo quaesivi quem diligant anima mea, quaesivi illum et non inveni (*Cant. III, 1*). » Et eodem modo alii philosophi de summo bono Deo, scilicet disputantes, ejusdem incarnationis fide caruerunt. Ideoque *erraverunt*.

Errabant, inquam, et anima eorum in ipsis confidens, ab intellectu et omni virtute *defecit*, id est deficit. Quod est dicere : Quia per se virtutes et intellectum habere putabant, ab his omnibus deficient. Non enim virtutes et rectus intellectus esse dicenda sunt, quae sine fide et charitate habentur. Et errando et deficiendo *clamaverunt*, id est clamabant ad Deum, non voce, non affectione ; sed eum *tribularentur*, id est cum hoc erit quod tribulabuntur ab anxietate ignorantiae. Cum, causativum est, ac si dicat : Ipsa miseria tribulationis eorum clamabit ad Dominum, cum hoc erit quod minus anxiantur, eo quod ad viam summi boni attingere nequibunt. Et Dominus eripuit, id est eripiet eos *de necessitatibus*, id est de paupertatibus eorum, de hoc scilicet quod egentes erunt fide, virtutibus et intellectu. Unde valde eos eripi necesse est. Et hoc modo quidem eripiet quod eos ereptos ab errore *deduxit*, id est deducet *in viam rectam fidei et intellectus*, ut hac via *irent*, id est eant *in civitatem habitationis*, non peregrinationis, scilicet in Hierusalem coelestem. Et quia haec beneficia eis conferet, hortor ut *confiteantur laudem Domino misericordiae ejus*, id est haec

A beneficia misericordiae ejus, quod eos scilicet eripiet et deducet, sint materia quare ipsi laudent Dominum corde, ore, et operatione. Et non qualiacunque beneficia erunt, sed *mirabilia exhibenda filiis hominum* promorum Adae videlicet et Evae, qui non erunt solum filii secundum originem, sed secundum mortis participationem. Illud enim mirabile erit quod per fidem mortuos suscitabit. Repetit autem ipsa beneficia quae plurima sunt, quantum ad plures personas, ut magis eos ad Dei laudem incitet, sic : Vere confiteri debent contuitu harum misericordiarum, *quia satiavit*, id est satiate et large replebit eorum *animum* prius *inanem*, id est vacuum et *animum esurientem bonis*, id est valde desiderantem satiavit. Large replebit bonis illis, fide scilicet, et virtutibus, B et intellectu. Quod repetit et *animum* ideo facit ut addat *esurientem*, ac si dicat : Ideo anima eorum replebit, quia illa esuriat. Datur autem intelligi quod multos idiotas in viam rectam fidei deducet, qui prius eam quaerere nescierunt.

Primi quidem periculi ereptione ostensa, *secundi* ereptionem ostendere sic intendit. Non solum esurientes satiabit, sed post hanc ereptionem multos ex his ereptos *sedentes*, id est immorantes *in tenebris* peccatorum, id est in illis tenebris, quae erunt *umbra mortis*, id est tenebrae ducentes ad mortem eternam, solvet a tenebris illis, scilicet a peccatis criminalibus. Tenebrae et umbra idem hic significant ; *Sedentes in tenebris*, inquam, et *vinctos* in illis tenebris a prava consuetudine ne perse possint evadere, C et in hoc quidem majus beneficium denotatur in eorum solutione. Vinctos, inquam, prava consuetudine persistendo *in mendicitate et ferro*, id est in ferrea mendicitate, scilicet in insolubili paupertate imbecillitatis, quia sic imbecilles erunt ex prava consuetudine, quod peccatis nequibunt resistere, a similitudine imbecillis, qui ferrea vincula, quibus astrictus est, nequit evadere. Dico *vinctos* in ferrea mendicitate, et inde continget eos insolubiliter vinciri, *quia exacerbarunt eloquia Domini*, id est quia acerba et gravia reputabant praeccepta Domini ; quae, si eis jucunda et amabilia viderentur, non sic utique vincirentur. Exacerbarunt, inquam, praeccepta Domini et *consilium*, id est praeccepta altissimi sapienti D consilio danda exacerbanda *irritaverunt*, id est ad iram provocabant illum *Altissimum*, quod equidem 430 erit valde temerarium, cum altissimus sit et ad ulciscendum potens. Quoniam autem eos dixerat *vinctos*, ostendit sic vinctos ut nullo nisu possint se solvere, ut majus appareat beneficium in eorum solutione. Dico quod vincti erunt, et sic vincti quod, licet toto nisu rationis se solvere laborent, tamen persistendo in laboribus solvendi se, *cor*, id est anima eorum *humiliatum* est, id est humiliabitur sub peccatis, et ab eis superabitur, et sic quod *infirmi sunt*, id est infirmabuntur, adeo ut in peccandi consuetudinem decidant, *nec fuit qui adjuvaret*, id est non erit aliquis praeter Deum qui possit eos adjuvare, eripiendo ab hac infirmitate. Et ideo *clamaverunt ad Dominum*

cum tribularentur, scilicet quia per se insufficientes erunt, clamabunt ad Dominum voce et affectione, cum interius a vitiis tribulabuntur, et de necessitatibus eorum liberavit eos, id est de hac paupertate mendicitatis liberabit eos, et hoc modo quidem scilicet et eduxit, id est extrahet eos per gratiam de tenebris, et de illis quæ sunt umbra mortis, id est umbra ducens ad mortem, et vincula eorum dirupit, id est vincula prave consuetudinis et imbecillitatis dirumpet in eis, et destruet ne ab his ulterius impediatur. Et quoniam hæc misericordiæ beneficia eis impendit, confiteantur Domino hæc misericordiæ ejus, et mirabilia ejus exhibenda filiis hominum; hoc ut superius exponitur.

Repetit autem ad commendationem hæc misericordias sic : *Confiteantur*, inquam, et hoc ea occasione, quia contrivit portas æreas, et vetes ferreos confregit, scilicet conteret et confringet et destruet in eis omnino pravam consuetudinem et imbecillitatem, quæ dicuntur æræ portæ et ferrei vetes, eo quod ipsos captos tenebunt a similitudine portarum ærearum et vectium ferreorum, qui aliquem in carcere clausum delincent, ne egrediantur. Et non solum hæc in eis conteret, sed suscepit, id est post suscipiet eos exemptos de via iniquitatis eorum, scilicet eos liberatos a prava consuetudine, quæ via est ad iniquitatem operandam; sic suscipiet ut post eis patrocinetur ne ulterius ab hoc vinculo vinciantur. Suscipiet, inquam, propter injustitias enim suas humiliati sunt, id est humiliabuntur, scilicet ideo eos suscipiet quia humiliabunt se Deo omni devotione contuitu iniquitatum suarum, ut remittantur. Permittit quippe multos Deus labi ut per hoc humiliter. Ingreditur autem Propheta tertium periculum ostendere, et ejus ereptionem sic : Dico quod Deus eos liberatos suscipiet ut a vitiis custodiat. Postea vero omnem escam spiritalē, lectionem scilicet et orationem, quibus anima reficitur abominata est, id est abhorrebit, et fastidio habebit anima quorundam eorum, quæ, licet jam esca illa frui consueverit, tamen ex dilatione patriæ cœlestis tedium illius escæ concipiet, et per hoc appropinquaverunt usque ad portas mortis, id est appropinquabunt usque ad peccata, quæ sunt portæ per quas ad mortem fit ingressus, scilicet ad hoc devenient ut fere peccent criminaliter; et in tanto periculo se constitutos esse considerantes, clamaverunt, id est clamabant ad Dominum voce et corde cum tribularentur, id est cum tribulabuntur interiori tædio escæ spiritalis. Et de necessitatibus eorum liberavit eos, scilicet de paupertate fervidæ charitatis liberabit eos et hoc modo liberabit. Misit, id est mittet in eorum auxilium non localiter, sed spiritaliter verbum suum, id est imperium potentiæ suæ, et sic sanavit, id est sanabit eos. Quod est dicere : Imperio potentiæ suæ constituet ut sanentur, et protinus a languore hujus tædii sanabuntur. Et per hanc sanitatem eripuit, id est eripiet eos de interitionibus eorum, id est de interitu peccato-

rum, et de interitu æterno in quem deciderent si in hoc tadio remanerent. Ergo confiteantur Domino istæ misericordiæ ejus, et mirabilia ejus exhibenda filiis hominum, et hoc quoque, ut superius exponitur. Et cum 431 ei corde et ore et opere confitebuntur, sacrificent ei sacrificium laudis, scilicet devoteant ei non pecudes aut quolibet hujusmodi sacrificia; sed laudem, quod ei erit delectabile sacrificium. Et hoc quidem modo dico eos sacrificium laudis sacrificare, ut hoc quod sunt non tædiosi, sed charitate fervidi, non sibiipsis, sed Deo in mente sua ascribant, et etiam annuntient ad Dei laudem aliis in exultatione opera ejus in seipsis existentia, scilicet annuntient hoc quod tales sunt, operatione Dei esse.

Quartum quoque periculum, quod solis prælati imminet, et ejusdem periculi liberationem ostendere intendit cum dicit. Qui descendunt, etc. Quod sic adaptatur. Non solum illi quos superius ostendi opera divinæ misericordiæ in se considerabunt et experientur, sed etiam prælati, qui contemplationis sublimitate descendunt descendentes in mare, id est in subditam plebem, quemadmodum mare creberimis tentationum tempestatibus perturbatur, et non sic descendunt ut submergantur in mari, sed existendo in navibus, id est in gubernationibus, ut videlicet subditam plebem suis gubernationibus a tempestate tribulationum protegant, ad modum navium quæ homines sibi innitentes, a marina tempestate protegent, et per gubernationem suam facientes operationem in aquis multis, id est in multis populis, id est valde operantes per gubernationem prædicationis suæ in populis sibi subditis, eos recte et ecclesiasticæ se habere faciendū. Ipsi viderunt, id est videbunt opera misericordiæ Domini. Et bene ponit ipsi, ut innuat quod cum cæteri de quibus superius actum est, visuri sint opera Domini, ipsi potius qui descendunt in mare, sunt opera misericordiæ ejus visuri ipsa rei experientia. Et non qualiacunque opera, sed mirabilia ejus misericordiæ opera exercenda in profundo, id est in illis subditis qui sunt profundi in vitiis. Et hoc totum est ac si diceret : Prælati qui a contemplatione in practicam vitam descendunt, ut subditos regant, ipsi mirabilia Dei beneficia circa subditos in peccatis profundissimos experientur, quæ beneficia in sequentibus ostendit. Populos quidem aquas vocat eo quod ad modum aquarum de generatione in generationem diffluunt. Quoniam autem dixerat prælatos beneficia Domini visuros, ut consequenter ipsa beneficia ostendat, prius periculum ostendit, sic : Ipsi videbunt, inquam, opera misericordiæ Domini; et ut hæc videant dixit, et stetit in mari subdito eis prælati spiritus operatoris procellæ, id est permittit Deus et in plebe subdita, quam mare superius diximus : Stabit spiritus procellæ, id est in mari illo perseverabit spiritus malignus operator procellæ seditiosis et discordiæ, et sic exaltati sunt fluctus, id est exaltabuntur et augmentabuntur fluctus persecutionum ejus maris, ut videlicet plebs subdita in-

terdum in praelatos persecutionibus exterioribus insurgat, et penitus a se doctrinæ et ecclesiasticæ disciplinæ jugum excutiat. Vel si non exaltentur fluctus exteriorum tribulationum, exaltabuntur fluctus interiorum, sic ut eos nimis in anima tribulationibus urgeant ex compassione misericordiæ suæ; cum ad eorum correptionem sanctam renuunt pravos actus suos emendare. Tunc autem cum fluctus tribulationum exaltabuntur, *ascendunt praelati usque ad cælos, et descendunt usque ad abyssos, id est ascendunt consideratione sua usque ad cælos, id est usque ad considerandam vitam celestium virorum quæ sublimis est et sancta, et Deo amabilis, et descendunt usque ad abyssos, id est usque ad considerandam infelicem, et ideo odibilem vitam peccatorum, qui profundi erunt in peccatis ad modum abyssorum; et per hoc anima eorum praelatorum tabescebat, id est tabescet et deficiet nimia mœroris anxietate, in malis, id est in consideratione malorum subditorum, qui ut abyssi profundi erunt. Compensabant nempe celestium virorum sublimitatem, subditorumque* 432 *suorum dejectionem, quorum eis cura crederita est.*

Potest etiam hoc sola similitudine legi sic: Exaltabuntur, inquam, *fluctus ejus*; et tunc praelati *ascendent usque ad cælos, et descendant usque ad abyssos*, id est erunt similes hominibus in marina tempestate periclitantibus, qui aliquando fluctibus elevantibus se, videntur usque ad cælos ascendere, aliquando deicientibus se fluctibus videntur usque ad abyssos descendere; scilicet in tanto periculo suæ prælationis positi erunt, in quanto illi qui, ut ostensum est, in mari periclitantur. Et ideo anima eorum tabescet posita in istis malis anxietatum; et tunc *turbati sunt* praelati, id est ratio eorum turbabitur. Et ne sic intelligerentur esse turbati, ut nunquam sinceram rationem habuerint, addit: *Et moti sunt*, id est a sinceritate rationis suæ movebuntur, ac si dicat: Cum prius sinceram et imperturbatam rationem in regendo subditos habuerint, a sinceritate illa in perturbationem præ nimia subditorum dissensione movebuntur, vel movebuntur indignatione contra subditos. Per hoc itaque nimiam eorum perturbationem ostendit. Turbabuntur, inquam, a ratione sua *sicut ebrius*, id est ad modum ebrii, qui a valetudine rationis suæ fit alienatus. *Et in tantum turbabuntur quod devorata est*, id est devorabitur, et ex toto destruetur omnis sapientia eorum, ut, cum ante perturbationem sapienter regere noverint, tunc in tanta perturbatione positi omnem sapientiam regiminis amittant, a similitudine nautarum, qui a nimia tempestate deprehensi sui regiminis peritiam nequeunt uti. Turbabuntur, inquam, et ideo videntes se sufficere non posse, *clamaverunt*, id est clamabant ad Dominum corde, ore, et opere, *cum tribularentur*, id est cum in periculo tanto tribulabuntur; et de necessitatibus eorum educit eos, id est de insufficientia et inopia regiminis educet eos. Et ecce qualiter educet, scilicet et *statuit*, id est statuet.

A Quod est dicere: *Mutabit procellam ejus maris, id est minores tribulationes et exteriores et interiores, in auram*, id est in serenitatem et quietem; et *silebunt fluctus ejus*, id est silebunt, et ex toto cessabunt majores tempestates persecutionum ipsius subditæ plebis, sive exteriores sive interiores. Quod est dicere: Sic sedabit plebis subditæ dissensionem, bene et sancte et regulariter eos se habere faciendo, ut non oporteat praelatos eis compati, et pro eis anxii a similitudine maris, quod sic aliquando post tempestatem sedatur ut nec a procellis nec a fluctibus inquietetur; sed solum levis ventus et serenus, qui aura dicitur. in eo sit. Procellas quippe vocamus minores maris commotiones, fluctus vero, majores. Auram etiam serenum et suavem ventum dicimus.

B Unde per procellas minores tribulationes, et per fluctus majores accipiuntur, et per auram serenitas concordie convenienter intelligitur: Sive, sicut per spiritum procellæ, malignum spiritum denotavimus, ita et per auram quæ serena est et suavis, Spiritus sanctus accipitur, totius serenitatis et concordie auctor. Et sic littera adaptatur: Deus statuet, id est commutabit procellam diabolicæ dissensionis in auram, id est serenitatis spiritum, scilicet ut omni procella depulsa, ibi spiritualis concordie serenitas habeatur; et sic *silebunt*, id est cessabunt *fluctus ejus maris*, id est tribulationes subditæ plebis, ut non ulterius praelatis tribulationes inferant sive interius, sive exterius.

C *Et quia fluctus sileverunt*, id est silebunt, *lætati sunt*, id est lætabuntur praelati prius de procella contristati. Et etiam lætabuntur de hoc quod deduxit eos Deus in portum voluntatis eorum, id est deducet eos in tranquillitatem et requiem, quam volent. Posset quippe eos ducere ad tranquillitatem, sed non ad tantam ad quantam vellent, ideoque ut majus appareat beneficium, addit: *in portum voluntatis eorum*; a similitudine nautarum, qui tempestatem evadentes, postquam ad portum perveniunt, in tranquillitate et in requie sunt. Ergo quoniam has misericordias praelatis faciet, *confiteantur Domino* 433 *istæ misericordiæ ejus et mirabilia ejus exhibenda filiis hominum* Adæ et Evæ, scilicet subditis. Non enim praelati licet in tempestate positi, filii hominum Adæ et Evæ secundum mortem sunt dicendi. Exponit autem quomodo dicat, ut misericordiæ istæ sint materia confitendi sibi laudem, cum addit: *Confiteantur*, inquam, id est sint materia confessionis, scilicet exaltent eum quicunque omnimoda laude in Ecclesia, id est in consideratione Ecclesiæ, plebis subditæ, videndo, scilicet quæ congregatio subditorum egregie, et regulariter se habeat; et laudent eum in cathedra seniorum, id est in consideratione gubernationis praelatorum, rationabiliter et cum tranquillitate subditos regentium. Cathedra pro gubernatione ponitur, eo quod gubernatores in cathedris solent sedere. Ostensis quatuor ereptionibus, ut magis ad Dei laudem incitet gentes, et si superius de earum salute egerit, agit tamen de

hac eadem re insequentibus agendo pariter de Judæorum repulsione, ut majus appareat in salute gentium beneficium, ex comparatione repulsionis Judæorum. Dico *laudent* quicumque; videntes Dominum *in cathedra seniorum*, et de hoc quoque *laudent quod posuit flumina in desertum*, id est prædicatores qui flumina dicuntur, eo quod ad modum fluminum subditos doctrina sua reficiant. Quos mittendo Deus *in desertum* ponet, id est diu perseverare faciet; in hoc deserto, id est in gentili populo ut eum doctrina sua reficiat; qui desertum dicitur eo quod ante doctrinam prædicatorum ad modum terræ desertæ, steriles in bono opere fuerunt. Non solum autem minores prædicatores ponet Deus *in desertum* sed et ponet *in sitim*, id est in gentilem populum *exitus aquarum*, id est apostolos, ut per eorum doctrinam ad fidem adducantur. Dicuntur quidem apostoli *exitus aquarum*, id est fontes, eo quod ab eorum doctrina cunctorum prædicatorum doctrina dirimetur, sicut a fontibus rivi egrediuntur. Gentilis autem populus, per emphasim, dicitur sitis, eo quod de doctrina fidei valde siccus esset et aridus. Dico quod ponet *flumina in desertum*.

Terram autem *fructiferam*, id est populum Judæicum, prius existentem terram suam in bonis operibus fructiferam, permittit poni *in salsuginem*, id est in sterilitatem quæ per salsuginem accipitur, eo quod salsa terra sterilis sit. Hoc autem quod sterilis fiet a bono opere, continget a *malitia inhabitantium*, id est dominantium *in ea*, scilicet per malitiam Pharisæorum et cæterorum prælatorum, qui male vivendo et steriles existendo, eam exemplo suo corrumpunt. Ex opposito vero *posuit*, id est, ponet per auxilium gratiæ *desertum*, id est gentilem populum *in stagna aquarum*, id est in prædicatores, scilicet quosdam ex gentibus, adeo aqua doctrinæ faciet redundare, unde alios reficiant, in quantum stagna aquis redundant. Et bene *stagna* ponit, ut per hoc prælati illi accipiantur qui stantes sunt, non diversas mundi partes docendo peragrantes, sicut episcopi multi, et cæteri gradus prælatorum uniuscujusque ecclesiæ, a similitudine stagnorum quæ non fluunt. Et non solum *desertum* ponet *in stagna aquarum*, sed et *terram sine aqua*, id est populum gentilem aqua doctrinæ carentem, ponet *in exitus aquarum*, scilicet quosdam ex ipsis gentibus faciet apostolos, ut vice apostolorum plures provincias docendo perlustrent, et cæteri minores ab eorum doctrinæ fonte procedant, sicut Dionysius Areopagita in Gallia, et cæteri multi per diversas mundi partes ab apostolis, et eorum successoribus missi. Et *illie*, id est in fundamento fidei et doctrinæ illorum stagnorum et exituum aquarum *collocavit*, id est fundabit alios complures *esurientes*, id est valde desiderantes eorum doctrinam refici, ut in doctrina beati et gloriosissimi Martini multi leguntur fuisse collocati. Et ipsa stagna et exitus *constituerunt civitatem habitationis*, id est prædicatione sua et exemplo constituent illos esurientes tales, ut

fiant postmodum in futuro Hierusalem cælestis, quæ ut superius dictum est, erit civitas habitationis; **434** vel esurientes in eis collocandi prædicatores effecti facient, alios prædicando civitatem habitationis. Et hoc modo constituent civitatem, quod et quosdam factos Dei *agros* cultibiles, per fidem *seminaverunt*, id est seminabunt semine doctrinæ, et ex ipsis agris *plantaverunt*, id est plantabunt *vineas*, scilicet ex fidelibus Deo per fidem generandis firmiter constituent congregationes clericorum et monachorum, quæ Dei vineæ erunt fructiferæ; et non erunt in malo fructiferæ, sed *fecerunt*, id est facient *fructum natalitatis*, id est fructum naturalem, fructum videlicet operum bonorum, ad quem faciendum natæ sunt, et a Deo creatæ. Malorum enim operum fructus contra naturam est. Peccatum enim non est natura, sed vitium naturæ, sicut Prosper assertit.

Et eis vineis et agris *benedixit*, id est benedixit Dominus, scilicet exaltabit in virtutibus. Et *multiplicati sunt*, id est multiplicabuntur quantum ad numerum personarum, et hoc *nimis*, id est supra modum. Et hoc modo nimis, quia *non minoravit jumenta eorum*. Hic datur intelligi, quod multiplicari permittit *jumenta eorum*, id est illos ex ipsis qui simplices erunt et rudes, ut jumenta, idiotas videlicet; qui ideo *nimis multiplicati* dicuntur, quoniam plures ex ipsis, ut insequentibus ostendetur, ab hæreticis incorporati fuerunt. Cum enim hæretici prudentes devorare nequeunt, idiotas invadunt. Unde Psalmista alibi: « Congregatio taurorum in vaccis populorum (Psal. LXVII, 31). » Multiplicabuntur, inquam, agri. Et post, *pauci facti sunt*, id est pauci fient cum perfecti dimittentur, a maxima parte jumentorum, qui ab hæreticis incorporabuntur. Et perfecti *vexati sunt*, id est vexabuntur a *tribulatione malorum*, id est hæreticorum. Leguntur enim hæretici sanctis viris tribulationem corporeæ persecutionis intulisse, ut Arius et alii plures. Et vexabuntur etiam interius perfecti a dolore compassionis, compatiendo, scilicet eorum errori et perditioni. Per hoc itaque pauci fient, et vexabuntur quod super *principes* hæreticorum, id est in superiori parte eorum in anima, scilicet *effusa est contemptio*, id est effundetur despectus iræ Dei, quæ eos interius excæcabit; vel effundetur super principes, justo judicio Dei conterendos, ut contendant adinvicem multiplices schismate, et sic magis excæcentur. Et eos *excæcatos fecit*, id est permittit errare positos *in invio*, id est in devio diversarum hæresium, et sic ut nullo modo sint in via fidei. Sunt quippe plures qui, tametsi in quibusdam levibus errant ex ignorantia, tamen sunt in via de quibus Apostolus: « Et si quid aliter sapitis, et hoc quoque vobis Deus revelabit (Philip. II, 13). » Quia posset quæri quid hoc quod de hæreticis agitur ad Dei laudem attineat. Ostendit quæ inde utilitas continget perfectis, ut illud spectare ad Dei laudem inuauit sic: Dico quod hæretici errabunt, et de inopia eorum

per hoc, scilicet quod ipsi erunt fide inopes, adimit *pauperem*, id est adjuvabit Dominus populum perfectorum pauperum spiritu non superbum. Vel de *inopia*, id est de paucitate ipsorum perfectorum, scilicet hoc eos *adjuvabit* quod erunt pauci, et a multis hæreticis circumdati; et ne familiæ suorum ab hæreticis seducantur, *posuit*, id est ponet et fundabit in fide firmiter ipsas *familias sicut oves*, id est similes ovibus, quæ solummodo pastori sui vocem audiunt, nec alienum pastorem sequuntur. Exponit autem quomodo suos adjuvabit de inopia, sic. Vere suos adjuvabit per inopiam hæreticorum. *Videbunt enim recti* per eos scilicet eorum exagitati questionibus; multa videbunt de fide quæ prius ab eis intellecta non erant; et videndo inde *lætabuntur*. Et quia ipsi videntes erunt, *omnis iniquitas* hæreticorum *opprobriabit os suum*, id est omnes hæretici claudentes suum, non audentes facere eis assultum. Ergo quando quidem tot, ut ostendi, misericordias in humano genere Deus exercebit, *quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?* Hoc **435** autem ad majus exhortationis pondus in interrogative ponit. Et est ac si diceret: Quandoquidem suis tot misericordias Deus impendit, si quis sapiens erit, et custodiet hæc beneficia, postquam sibi fuerint adeo data, ne sua culpa amittat, et non ascribet hæc suis meritis, sed intelliget has misericordias esse solius Domini.

IN PSALMUM CVII.

Titulus centesimi septimi. *Canticum psalmi ipsi David*, Christo attribuendum. *Canticum psalmi* tractatus iste dicitur eo quod hic principaliter agatur de canticis, id est de jucunda remuneratione; et secundarie de psalmo, id est de bona operatione. Agit enim in hoc psalmo Dominicus homo, ostendens se obedientiam passionis, et bonæ operationis esse paratum; et agens etiam de ipsius obedientiæ remuneratione, de glorificatione videlicet resurrectionis, et ascensionis suæ, et de hoc quod per mortem suam salvandos ex Judæis et gentibus assumet. Hoc autem ea intentione facit ut suis in hoc spem tribuat glorificationis, si obediens divinis præceptis exstiterint. Notandum sane quod psalmus iste non absque ratione a Propheta de duorum psalmorum extremitatibus, est conjunctus; de extremitate scilicet lvi et de extremitate lxi. Quod ideo factum esse indicatur, ut removeatur, ne duo psalmi illi ad solas historias intelligantur, licet ab historiarum similitudine intulerentur. Si enim ab his historiis eos Propheta edidisset, cum utique historiæ diversissimæ sint, psalmorum ex his factorum partes in unius psalmi compositione non possuisset, nec huic psalmo quidem alius titulus nisi ex duabus illis historiis sumptus ab Esdra positus esset. Qui per eandem prophetiæ spiritum creditur titulos apposuisse; per quem et David psalmos composuisse. Aliter enim ab Ecclesia non haberetur in auctoritate. Per hoc etiam innuitur, ceteros psalmos juxta histo-

riam intitulatos, non esse ad solam historiam accipiendos.

Paratum cor meum, Deus, ac si dicat: Licet ex carnis infirmitate pro passione videndus sim contristari, tamen paratum est cor meum. *Paratum* est, inquam, *cor meum*, id est voluntas animæ meæ parata est ad patiendum. Hoc autem bis ad assertionem ponit, et magis in hoc suos auditores ut ad hoc idem pro eo parati sint instruit. Et ego sic paratus *cantabo* tibi interiori devotione, et *psallam* exteriori bona operatione, et hoc in *gloria mea*, id est in consideratione gloriæ meæ. Considero nempe ob hoc me esse glorificandum, cum immortalis fiam et impassibilis. Exhortatur autem humanitatem suam ad cantandum et psallendum, ut per hoc veniat ad resurrectionem; et non ponit ipsum cantare et psallere; sed æquipollenter ponit exsurgere, quod est effectus istorum, et per hoc intelliguntur causæ, scilicet cantare et psallere. Dico quod *paratum est cor meum* ad hoc ut patiar, et quia *cantabo et psallam*, et sic fiat, o humanitas mea, *exsurge*, id est merere exsurgere per mortis obedientiam, et per cantationem et psalmum: tu humanitas dico existens *psalterium et cithara*. *Psalterium* quidem secundum superiora, id est secundum virtutes et bonas operationes quibus Deum laudas ad modum psaltarii, quod ex superiori sonat, et *cithara* secundum inferiora, scilicet secundum mortalitatem et passibilitatem, quæ etiam Deum laudant patiundo, et pro ejus obedientia moriendo a similitudine citharæ sonantis ex inferiori. Vel sic: Dico quod *psallam* in consideratione gloriæ meæ, et ut glorificeris, o caro, *exsurge psalterium et cithara*, scilicet tu nunc existens cithara secundum inferiorem naturam mortalitatis et passibilitatis, *exsurge* a morte ut sis psalterium adipsam superiorum naturam immortalitatis et impassibilitatis. Dico, *exsurge*, et sic erit: *Exsurgam* revera, et hoc *diluculo*, id est in mane tertiæ diei. Hoc **436** quod terminum resurrectionis ponit, facit ad fidei nostræ certitudinem, et ad majorem suæ humanitatis exhortationem. Exsurgam, inquam, et per hoc *confitebor tibi in populis*, id est veros confessores tibi pariam in populis Judaicis; et *psallam tibi in nationibus*, id est tales tibi pariam per fidem in nationibus gentium, qui tibi psallent. Et non solum per hoc quod exsurgam confitebor et psallam; sed et per hoc *quia magna misericordia tua*, ego scilicet misericordia tua magna, per emphasin, eo quod per obedientiam passionis meæ magna misericordiæ beneficia generi humano largieris; exaltabor *super cælos* materiales, eos corporaliter ascendendo, et Spiritum sanctum mittam, cujus inflammatione confessores et psallentes instituentur. Vel exaltabor *super cælos*, id est super angelos immortalis et impassibilis electus, qui secundum mortalitatem et passibilitatem paulo minus ab eis modo sum minoratus, et sic instituiam confessores et psallentes. *Et veritas tua*, id est ego per emphasin tua veritas, per quem verificabitur promiss-

sio tua, exaltabor *usque ad nubes* constituendas, id est usque adeo ut etiam constituam prædicatores. Confessores, inquam, pariam et psallentes per resurrectionem et exaltationem meam, et ut pariantur exaltare super cælos materiales, vel super angelos, o Deus verbum mihi personaliter unitum. Non dicit hoc de Verbo, quia Verbum sine tempore sit Patri et Spiritui cœquale, sed propter humanæ naturæ personalem unionem indissolubilem, quæ passa est et exaltata, aliquando legitur Verbum passum, et super cælos exaltatum.

Exaltare, inquam super cælos, o Deus Verbum, id est fac me humanam naturam exaltari, et sic *super omnem terram* tam super Judæos quam super gentes exaltetur *gloria tua*, scilicet per hanc exaltationem omnis modus ad tui notitiam veniendo, te Deum esse super omnes cognoscat et glorificet. Vel sic: *Exaltare, Deus Pater.* me exaltato *super cælos* materiales, vel super angelos, scilicet exalta me super cælos, et per hoc apud homines exaltaberis, et me exaltato super omnem terram, subiiciendo mihi eam per fidem, exaltetur gloria tua super omnem terram, ut te scilicet per mei notitiam cognoscendo corde, ore glorificetur et opere. «Nemo quippe venit ad te Patrem, nisi per me Filium (Joan. xiv, 6).» Fac, inquam, me resurgere, et exalta me super cælos, ut per hoc *dilecti tui* futuri liberentur a potestate diaboli. Ut autem ad hanc exaltationem pertingam, *salvum fac me* prius a morte resuscitando *dextera tua*, id est potentia tua, et ut salvus fiam, *exaudi me* orantem de hac salvatione. Quoniam autem dixerat *exsurgam et confitebor*, et exaltabitur *super cælos* *miserericordia tua*, et *usque ad nubes* *veritas tua*, ne hoc verum esse dubitaretur, ideo quia humiliter oraverat istud auctoritatis Verbi, sibi interius loquentis, comprobatur sic: Dixi, *exsurgam*, o auditores, etc. Et ne verum hoc esse dubitetis, scitote quia *Deus* verbum in me sancto suo personaliter existens *locutus est* hæc mihi. Et tunc cum *exsurgam* exultabo, sciens quod «mors ultra mihi non dominatur (Rom. vi, 9).» Et ut mei mecum exsultent in futura resurrectione in dienovissimo *dividam* a massa perditorum *Sichimam*, id est numerosos fideles meos, videlicet hic in humeris cordis jugum præceptorum meorum fidenter deferentes, et *dimetiar*, id est colligiam a damnandis *convallē tabernaculorum*, id est tabernaculantium, scilicet illos numerosos colligam, ut mecum exsultent, qui cum sint in tabernaculo, id est in militia præceptorum meorum, convallis sunt, id est humiles; sine humilitate quippe infructuosus est Deo militare. Et ideo *dividam* numerosos a perditis, quia *meus est Galaad*, id est mihi deditus est *acervus testimonii*, scilicet congregatio martyrum qui *Sichima* sunt. *Et meus est Manasses*, id est mei sunt illi numerosi, qui, et si non sunt *Galaad*, saltem *Manasses* sunt, id est obliviscentes **437** terrena, et extendentes se ad æterna, et illi numerosi qui sunt *Ephraim* fructificantes, et in se et in aliis per præ-

dicationem suam bona opera, sunt *susceptio* mei, id est suscipiunt hic me per obedientiam et conformitatem *mei*, inquam, *capitis*, scilicet quem suscipere debent cum eorum caput spiritale sim. Et ut universaliter omnem *Sichimam* comprehendam.

Juda rex est meus, id est illi humerosi mei sunt, qui, cum sint confessores peccatorum suorum, sunt etiam se bene operando regentes. Hoc autem accipiendum est de fidelibus ex Judæis, eo quod *Sichima* locus sit in Judæa, et *Galaad* mons. *Manasses* autem et *Ephraim* et *Judas*, viri Judæi fuerunt. Addit autem de fidelibus ex gentibus, sic: Non solum *meus est Galaad* et *Manasses* et *Ephraim*, sed et *Moab*, id est gentilis populus, qui huc usque fuit exlex, et sine Patre Deo: est *lebes spei meæ*, id est refectio spei meæ ex ipsius, scilicet divisione a perditis in futuro lætitia refici; sicut aliquis in lebe te pleno carne qualibet spem refectionis habet. Vel sic: *Moab lebes*, id est gentilis populus futurus lebes, id est excoquens in se omnem superfluitatem, et molliens cor suum per fidem, durum prius per infidelitatem existens, sicut in lebe te duri cibi molliuntur, et superfluis eorum humor excoquitur, erit *spei meæ*, id est pertinebit ad spem meam, scilicet spem habeo ex ejus salute reficiendi. *Moab*, inquam, erit *lebes spei meæ*. Per hoc autem mihi *Moab* populum gentilem adjungam; quod in *Idumæam* extendam *calceamentum meum*, id est in ipsam plebem gentilem extendam prædicatores meos. Vel *calceamentum meum*, id est notitiam humanitatis meæ, et per hoc *alienigenæ*, id est gentiles qui sunt alienigenæ, id est alieni a me inimicando *mihi* per infidelitatem amici *facti sunt*, id est mihi fient amici per fidem, *Moab*, et *Idumæa*, et *alienigenæ* idem sunt. Quare vero prædicatores et humanitas Christi calceamentum dicantur, et quare plebs gentilis *Idumæa* in psalmo LIX est ostensum, et quandoquidem antequam in *Idumæam* perveniam, oportet me deduci in civitatem munitam. *Quis deducet me in civitatem munitam*, id est quis deducet animam meam localiter in infernum, ut inde fideles meos extraham, et principem tenebrarum vinciam; et sic post *quis deducet me*, id est mei notitiam *usque in Idumæam*, id est usque in plebem gentilem? *Nonne tu Deus* me deduces, *qui repulisti nos*, id est qui visus es meos repulisse a gratia tua, faciendo mortales et passibiles? Hoc autem ex nimia affectione sic interrogativo ponitur. Et est æquipollens ac si diceret: Ut *Idumæos* mihi adjungam: tu Deus, qui meos per Adam repulisti, deduc me prius in infernum ad eum expoliandum, et diabolum vinciendum, et sic post in *Idumæam* me deduces. Civitas munita dicitur infernus, eo quod omnibus interius existentibus difficilis sit ad exeundum, sicut civitas bene clausa et munita captis hostibus gravis est ad egrediendum. Quod dicit *repulisti*, nos se membris suis adjungendo ex nimia dilectione facit, quia membra et caput Christus unum sunt. Et quandoquidem meos repulisti mortales et passibiles faciendo, et in eis vir-

tutes interiores debilitando : *non*, id est *nonne exi-
bis Deus in virtutibus nostris*, id est *nonne venies per
gratiam in auxilio virtutum meorum*? Utique exhibis
in auxilio virtutum meorum, ne a diabolo superen-
tur, a similitudine strenui auxiliatoris, qui cum ali-
quibus ad bellum contra hostes exeuntibus in au-
xilium exit. *Exibis*, inquam, ita tamen ut multas
tribulationes meos oporteat pati, quæ eis erunt ad
auxilium coronæ adipiscendæ. Et ita sit concedo
ut multiplicem tribulationem sustineant, et de ipsa
tribulatione da nobis, id est meis *auxilium*, scilicet
fac ut ipsa tribulatio sit eis ad auxilium coronæ ad-
ipiscendæ. Ideo vero concedo ut patiantur *quia* cor-
porea et continua *salus hominis vana* est, scilicet
infructuosum est, et potius ad detrimentum, ut ali-
quis salute terrena continue **438**atur. « Flagel-
lat enim Deus omnem filium quem recipit (Heb.
xii, 6). » Facit autem apostropham ad auditores,
adeorum instructionem, sic: Exhibi, inquam, Deus,
in virtutibus meorum, o auditores, et per hoc in Deo
firmiter fundati et innixi *faciemus virtutem*, id est
mei facient quidquid attinet ad virtutem, bona ope-
ra scilicet; vel facient virtutem, id est fortem et, ut
ita dicam, virtuosam victoriam de omnibus hosti-
bus visibilibus et invisibilibus, et ipse Deus qui meos
in Adam repulit, ad nihilum efficaciam deducet in-
imicos nostros, id est inimicos meorum ad hoc per
auxilium potentiam deducet tam visibiles quam in-
visibiles, ut nihil loci habeat in eis assultus ipsorum
inimicorum.

IN PSALMUM CVIII.

Titulus centesimioctavi. In finem *Psalmus David*.
Quod exponitur. *Psalmus* iste ascribendus est David
Christo tendenti in finem, id est in perfectam con-
summationem immortalitatis et impassibilitatis. In
hoc enim psalmo Christus Deum Patrem orat, ut se
quem inimici sui deprimere nituntur, laudabilem
ostendat resuscitando, immortalem et impassibilem
faciendo, et mundum sibi subjiciendo. Agit etiam
de eorumdem inimicorum dolositate, odio et impu-
gnatione. Et concessive agit de eorum multiplici
damnatione. Agit insuper de suorum confessione
et laude, hoc autem ea intentione facit ut per hoc
quod orat, se esse verum hominem ostendat; per
hoc vero quod eorum ostendit damnationem mul-
tiplicem et suorum confessionem et laudem, se
Deum esse demonstrat et omnipotentem. Agit etiam
ea intentione de inimicorum damnatione ut alios
exterreat ab eorum conformitate.

Deus Pater, *laudem meam ne taceris* scilicet ne
permittas taceri laudem meam. Quod est dicere:
Fac manifestum per resurrectionem meam et totius
mundi subjectionem me usquequaque esse laudabi-
lem. Hoc autem ea occasione oro, *quia os peccatoris*,
antonomastice, et *os dolosi*, antonomastice, Judæ
scilicet *apertum est super me*, id est aperietur ad
hoc ut opprimat me. Peccator quippe per antono-
masiam Judas dicitur, eo quod Dominum et magi-
strum suum tradidit. Dolosus etiam, eo quod cum

A sub pacis osculo prodidit, qui ad ejus oppressionem
os aperuit, cum dixit: « Quid vultis mihi dare et
ego vobis eum tradam? » (Matth. xxv, 15.) Os, in-
quam, dolosi super me aperietur, et non solum hoc,
sed etiam Judæi quibus ipse me tradet *locuti sunt*,
id est priusquam eis tradar loquentur, *lingua dolosa*.
dicendo: « Magister, scimus quia verax es (Marc.
xii, 14). » etc., et hoc *adversum me*, id est ad hoc
dolose loquentur, ut deceptione sua, mihi noceant.
Et non solum dolose adversum me loquentur, sed
et sermonibus odii circumdederunt me, id est circum-
dabunt, scilicet tot amaros sermones designantibus
odium effundent in me, ut totus per emphasim vi-
dear ex his circumdatus et circumvallatus. Dolosi
quippe sermones odium non designant, sed amorem
mentiuntur. Non solum autem hæc facient, sed et
expugnaverunt me, id est impugnabunt me, et blas-
phemiis et tribulationibus multis, quatenus me sic
expugnent, ut quod verum est, me negare faciant,
scilicet Dei Filium esse. Impugnabunt, inquam, et
hoc *gratis*, id est sine occasione aut utilitate; quod
est quidem gravius quam si gratis non facerent. Non
tantummodo vero dolose et odiose loquentur *adver-
sum me*, sed et *detrahebant*, id est detrahent in oc-
culto mihi pro eo quod debent tale quid dicere, *ut
me diligenter*, id est ut per illud dictum comproba-
rent se me diligere. Quod est dicere: Cum debeant
proferre verba quæ pertineant ad dilectionem, pro-
ferent verba pertinentia ad detractionem. *Ego autem*
cui ipsi detrahent *orabam*, id est pro eorum salute
orabo, et in hoc ipsi magis rei, cum orantis pro se
sint detractores, dico **439**quod dolose et amare
et detractorie de me loquentur, et impugnabunt me.
Et hæc omnia mala posuerunt adversum me, id est
ponent mihi nociva, et hoc pro bonis multis, quæ
eis feci. Quod est dicere: Cum eis bona plurima fe-
cerim, ipsi e contrario mala retribuunt, et tanto
magis culpabiles. Et ponent odium pro dilectione
mea, erga eos habita, scilicet, cum eos diligam ipsi
me odio habebunt. Ostensio a parte boni et a parte
mali.

Ostensa inimicorum dolositate et impugnatione,
cognessive agit de eorum damnatione, et prius qui-
dem de damnatione Judæ, eo quod inter alios præ-
cipuus existat. Et hoc sic dicit: Dico quod os dolosi su-
per me aperietur. Ideoque, Domine Pater, *constitue
super eum peccatorem antonomastice*, id est permitte
ut ei peccator ex toto dominetur. Exponit vero de
quo peccatore dicat, cum addit: *Et diabolus*, anto-
nomastice, peccator *stet a dextris ejus*, id est repu-
tetur ab eo esse a dextris, scilicet bonum reputet
esse et utile, diabolo servire. Bonum quippe et utile
reputavit diabolo servire, cum cogitavit impie de
magistri proditione. Per dexteram sane bona et
utilia solemus assidue denotare. Vel sic: *Diabolus
stet*, id est perseveret a dextris ejus, id est usus
dextera ejus, scilicet circa bona opera ejus per-
sistat, ut ea penitus per mala opera præponderantia
deducat in irritum. Et cum *judicatur*, id est cum

hoc sit quod a justo iudicio Dei pro scelere suo jam sit iudicatus, id est condemnatus, non evadat iudicium illud salubriter penitendo in hac vita: sed *erant* de hac vita *condemnatus*, id est moriatur in damnatione illa. *Et oratio ejus*, id est penitentia ejus, quæ per orationem accipitur, eo quod penitentes orant, *fiat* tendens *in peccatum*, scilicet, ad hoc penitentia ejus fiat ut se suspendat, quod gravissimum peccatum erit. Scribit enim sanctus Hieronymus Judan magis Dei clementiam in suspendio sui offendisse quam in Christi proditione. Vel oratio, id est optatio ejus quam cum oratione faciet, fiat tendens in peccatum, scilicet nihil optet, nisi quod ad peccatum attinet; et *fiant dies ejus pauci*, id est paucis diebus vivat. Ne vero gradus apostolatus ejus propter ejus reatum videretur sic esse dehonestatus ut nullus in ejus loco deberet substitui, addit *et episcopatum ejus*, id est sublimem gradum apostolatus ejus. *accipiat alter*, scilicet Mathias (Act. xviii, 16). Per hoc innuit quoniam in gradu unde expelluntur indigni prælati, alii qui digni sint, debent substitui. Agit quoque concessive de inimicorum Judæorum damnatione, quos Judæ filios et uxorem vocat per similitudinem. Filios quidem, eo quod tunc ab eo sunt in peccato geniti, cum eis facultatem Dominum occidendi præbuit. Uxorem autem, eo quod illi associati fuerint per conformitatem ad mala opera procreandum, sicut uxor associatur viro ad filios procreandos, cum prius Dei filii essent, æternam nisi peccassent hereditatem adepturi, et Dei uxor sibi per ejus notitiam ad procreanda bona opera copulati. Hoc autem sic dicit: Concessive de Judæ damnatione egi, concessive etiam ago de damnatione filiorum ejus. *Fiant*, scilicet *fili* ejus Judæ *orphani* a Deo Patre, cujus filii fuerunt, eo quod filii ejus Judæ erunt; *et uxor ejus* plebs Judaica fiat *vidua* a Deo vero marito, cujus uxor fuit, eo quod ejus Judæ uxor efficietur. Non solum vero fiant orphani, sed et *transferantur* de terra *sua filii ejus*, et non sit ut post aliquem certum locum habeant, sed ut sint semper *mutantes*, id est nulli loco firmiter inherentes et *mendicent*, id est semper ope alterius egeant.

Quia vero possent transferri vel dolo vel quolibet alio modo, addit: *Et sic dico transferantur*, ut vi a Romanis *ejiciantur de habitationibus suis*. Et in futuro *scrutetur*, id est exigat *fenerator* diabolus *omnem substantiam ejus*, id est peccata non quod peccata sint substantia, sed ad similitudinem dictum 440 est, eo quod sicut *fenerator* aliquis substantiam suam ad usuram dat, ita diabolus cum substantiam aliam non habeat, peccata ingerit, ut inde pœnam exigat in futuro. Quæ dicitur usura, eo quod ipsum fœnus peccati excedat, cum peccatum ad tempus sit, et ipsa æterna. Deus quoque *fenerator* dicitur, eo quod substantiam suam ad usuram accommodat; dat videlicet intellectum et quinque sensus corporis, ut eorum officio bonorum operum

A usuram colligat. Quam pro certo usuram Deus exigit, cum pœnam examinatione ab his qui hic fœnus sibi traditum negligunt multiplicare. Juxta vero has ambas sententias littera sic exponitur. *Fenerator* Christus vel diabolus *scrutetur* a Juda *omnem substantiam ejus*, id est exigat ab eo pœnas pro omni substantia sibi commissa. Christus scilicet, ideo pœnam exigat, quia substantiam intellectus et quinque sensuum, quam ei accommodaverat, multiplicare neglexit. Diabolus autem, eo quod substantiam peccatorum quam sibi accommodavit, multiplicare satagit: *Et non solum hoc*, sed et si ad aliqua bona opera laboraverit, maligni spiritus adeo *alieni* facti *diripiant illos labores ejus*, id est eripiant ei cumulum malorum fructuum, id est laborem illorum operum bonorum. *Scrutetur*, inquam, *fenerator omnem substantiam ejus*, et tunc non sit illi aliquis sanctorum *adjutor*, qui pro eo interpellet; *nec sit* aliquis sanctorum qui orationibus suis *miseretur pupillis ejus* Judæis, scilicet qui ejus filii existendo. fient a Deo Patre pupilli. *Et fiant ipsi Judæi nati*, id est *fili* ejus *in interitum*, id est per ejus filiationem præcipitentur in interitum æternum: *nomen ejus Judæ deleatur*, id est destruat ut non sit in libro viventium, quod ibi scriptum fuit, quantum ad Dei misericordiam; sed ipse delebit per sui nequitiam. *Deleatur*, inquam, *nomen ejus*, et hoc in *generatione una*, id est in generatione diei iudicii, quæ una dicitur, eo quod tunc justis omnibus eorum unum, et anima una (Act. iv, 32). » Erit enim Deus omnia in omnibus. Ut autem ipse Judas multipliciter puniatur, *iniquitas patrum ejus* carnalium qui iniquissimi fuerunt, *redeat in memoriam*, quæ modo videtur oblivioni tradita; et sic redeat ut sit in *conspectu Domini*, scilicet conspiciat eam Dominus, ut eam in Juda puniat, eo quod ipsos patres in iniquitate superaverit.

Et peccatum matris ejus carnalis, quæ valde peccatrix exstitit, non *deleatur* a memoria Domini, sed in ipso puniatur. Certum est autem Deum peccata patrum in illis filiis punire, qui sunt patribus in iniquitate conformes, juxta illud: « Visitans iniquitatem patrum in filiis usque in tertiam et quartam generationem (Exod. xx, 5). » Certum etiam est D Deum in illis filiis patrum peccata non punire, qui bono operi vacantes, patribus in iniquitate conformari contemnunt. Unde per prophetam: « Filius non portabit iniquitatem patris (Ezech. xviii, 20). » *Peccatum*, inquam, *matris non deleatur*, sed iniquitas patrum et peccatum matris *fiant semper contra Dominum*, id est coram Domino, ut ea non obliviscatur a similitudine rei, contra oculos positæ, quæ non facile oblivioni datur. *Et memoria eorum* filiorum Judæ *disperat de terra viventium*, quam sibi temere attribuant, ut nec memoria eorum ibi habeatur, et hoc de Juda et filiis ejus concedo, *pro eo quod non est Judas recordatus*, id est non recordabitur, nec ipse nec filii ejus *facere misericordiam*, erga me Dominum et Deum, qui tot eis beneficia

contuli. *Et persecutus est*, id est persequetur Judas mortificare hominem inopem et mendicum, scilicet persequetur me, ut me mortificet mea natura qua homo sum inops, id est insufficiens per me liberari, et mendicus, id est ope egens alterius. Quod est dicere: Persequetur ut mortificet me hominem mortalem et passibilem, et etiam pro damnationis ejus compassione compunctum corde, in quo magis reus erit, eo quod videlicet pro se compunctum fuerit persecutus. *Et dilexit maledictionem*, id est diligit

441 Judas causam maledictionis malam; scilicet operationem, et venit ei ideo maledictio aeterna et nolit benedictionem, id est nolit causam benedictionis aeternae, scilicet bonam operationem, et elongabitur ab eo ipsa benedictio: et induit maledictionem sic, ut vestimentum, id est adjungit sibi pravam voluntatem tradenti me, quae causa maledictionis erit, sicut corpori vestimentum adjungitur. Bene vero ponit eam indui, sicut vestimentum. Sicut enim vestimentum adjungitur corpori, cum ei naturale non sit, ita et mala voluntas animae adjungitur per consensum, cum extra naturam ejus sit. *Et intravit*, id est intrabit mala voluntas illa in interiora animae ejus, sicut aqua, quae etiam interiora carnis intrat. Tunc, scilicet, dicitur mala voluntas animae interiora intrare, cum non solum anima consentit, sed etiam ad pravam voluntatem perficiendam toto nisu laborat, a similitudine hostis, qui magis timendus est, cum jam urbem intrat, quam cum adhuc de foris valde vicinus est. Et ut magis dicam, intrabit adeo ut sit jam in omnibus ossibus, id est viribus animae superatis, scilicet ratione et libero arbitrio, sicut oleum, quod non solum carnem, sed et ossa penetrat. Tunc quidem mala voluntas dicitur ossa animae penetrare et confringere, cum ratione et libero arbitrio infirmatis ad operationem pertingit, a similitudine hostis, qui perniciosior est, cum jam urbis munitiones obtinuit, quam tunc cum urbem solummodo intravit.

Quandoquidem autem causam maledictionis interiorius indult, fiat et sicut vestimentum quo operitur homo exterius, ut sicut vestimentum illud exterius apparet, ita et mala voluntas in aperto fiat per hoc, quod se suspendet, et fiat ei sicut zona qua semper praecingitur: ut sicut zona illa qua praecingitur dum promptiore et expeditiore facit ad operandum, sic et mala voluntas illa illum promptiorem et expeditiorem faciat ad se suspendendum et perenniter occidendum. Non enim cum Deus ad hoc execrationis venire permitteret ut se interficeret, nisi mala voluntas Dominicae proditoris hujus interfectionis causa praecederet. Dico de Juda quod persequetur me inopem et mendicum, et quod diligit maledictionem et induet eam sicut vestimentum. Et non solum hoc opus est Judae ut me persequatur et diligit, et induat maledictionem; sed etiam hoc idem opus erit eorum qui mihi detrahunt, id est hoc idem operabuntur Judei, ut me scilicet persequantur, et maledictionem in-

duant et diligant. Mihi, inquam, detrahunt existentem apud Dominum, id est aequalitate essentiae Domini Patris, in hoc, scilicet mihi detrahunt quod Dei me Filium esse negant, cum tamen apud Dominum sim, juxta illud Joannis: « Verbum erat apud Deum (Joan. 1, 1). » Per hoc quod se dicit apud Dominum esse, innuit quod qui detrahit ipsi Filio, detrahit et Patri Domino, juxta illud: « Qui uon honorificat Filium, non honorificat Patrem (Joan. v, 23). » Vel sic: Quia de maledictione Judae et Judaeorum egerat, ne videretur imprecative et causa malevolentiae sic egisse, ostendit pro malis meritis eorum se hoc concessive dicere, sic: Dixit fiant dies ejus Judae pauci et fiant filii ejus orphani, et non sit illi adjutor, et fiant nati ejus in interitum, et cetera talia, et haec non imprecative dico, sed concessive. Hoc enim, id est hanc multiplicem maledictionem promeretur malum opus eorum, qui detrahunt mihi, existentem apud Dominum, scilicet malum opus Judae et filiorum ejus. Et non solum eorum qui mihi detrahunt, sed et qui loquuntur mala adversus animam meam auferendam, scilicet qui hoc ad invicem loquuntur qualiter animam auferant. Et ideo tu, Domine, Domine, qui potens es, cum Dominus omnium sis, fac mecum resurrectionem et mei glorificationem. Ac si dicat: Ego merito obedientiae meae operor **442** resurrectionem et glorificationem meam, et tu fac mecum ista auxilio potentiae tuae, et hoc propter nomen tuum glorificandum. Nam per me glorificatum, tu quoque glorificaberis, sicut in me blasphemato, tu etiam blasphemaris. Unum enim sumus, et ideo debes facere mecum, quia suavis est mihi, id est delectabilis misericordia tua, scilicet mihi delectabile est non austerum quod per mortem meam genus humanum misericorditer reparare disposuisti. Quoniam autem dixerat, fac mecum, et non determinaverat quid faceret, determinat hoc, addendo sic: Fac mecum, inquam, et hoc scilicet fac:

Libera me a mortalitate et passibilitate resuscitando me, et necesse est ut hoc orem, quoniam ego qui secundum aliam naturam sum Deus immortalis et impassibilis et omnipotens, secundum humanam naturam sum egenus, id est impotens alterius ope liberari quam tua, et pauper, id est insufficiens ope mea salvari. Quod est ac si dicat: Mortalis sum et passibilis, et non sic potens ad patiendum ut nihil patiar: sed ita quod cor meum conturbatum est, id est anima mea, conturbabitur timore mortis, et haec tamen conturbatio est intra me, id est in potestate mea scilicet hoc non fit praeter voluntatem et dispositionem meam, cum Deus sim et omnipotens. Hoc autem ad hoc ponit, ne quod oraverat videretur coactus pati. Et non solum conturbabor, sed etiam ablatus sum existens sicut umbra in vespere, cum a montibus declinat, id est auferat a discipulis meis, cum capiar non spiritaliter, sed localiter. Auferat, inquam, existens similis umbrae a montibus declinanti, id

est descendenti. Sicut enim circa vespere umbra descendens a montibus paulatim crescens, accedit ad noctem; sic et ego a meis ablati, patiendo paulatim ad mortem accedo, et cum auferar Judæis me capientibus, *excussus sum sicut locustæ*, id est mei a me excutientur, et fugient instabiles sicut locustæ, juxta illud propheticum: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7; Matth. xxvi, 31). » Non solum autem a me excutientur localiter, sed et *genua mea infirmata sunt*, id est apostoli etiam qui genua mea dicuntur; eo quod per eos ferar in notitiam hominum, sicut fertur per genua corpus. Infirmabuntur in fide, ut etiam de resurrectione mea sint dubitaturi; illi quippe infirmati sunt qui cum hesitatione dixerunt: « Nos putabamus quod hic esset redempturus Israel (Luc xxiv, 21). » Infirmabuntur, inquam, et hoc continget a jejuniis panis illius, qui de cælo descendit (Joan. vi, 41), mei videlicet. Quod est ac si dicat: Inde eis continget hæc infirmitas, quod me absente, jejuni erunt a doctrina mea. Dixi quod auferar a meis, existens similis umbræ declinanti; et sic *caro mea immutata est*, id est immutabitur, ut ex animata fiat inanimata; et hoc propter oleum, humano generi dandum, ut omnibus detur gratia remissionis; quæ oleum dicitur, eo quod peccata sanat, et lumen animæ clarificat, ad similitudinem olei quod vulnera sanat, et oculos corporis clarificat. Et postquam caro mea immutabitur, *ego factus sum patiens illis*, id est ego qui ad hominum salutem patiens opprobrium nequaquam esse deberem, fiam illis Judæis opprobrium, scilicet pro opprobrio magno reputabunt, quod de eorum genere natus sim. Vel, fiam illis opprobrium, id est causa opprobrii: nam pro crucifixione mea in æternum opprobrium apud homines erunt; et non solum me crucifigent, sed etiam viderunt, id est cum delectatione aspiciunt me mortuum, habentes me spectaculum, et *moverunt*, id est movebunt capita sua cum derisione dicendo: « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere (Matth. xxvii, 40). » Et quia caro mea immutabitur, et fiam opprobrium, *adjuva me, Domine Deus meus*; et hoc modo adjuva: *Salvum me fac*, resuscitando et immortalẽ et impassibilem faciendi, et hoc secundum misericordiam tuam; ut sicut ampla est misericordia tua, ita et salus mea sit ampla.

Et, me salvato, *sciunt Judæi ipsa rei experientia, quod hæc manus* 443 *quam ipsi negligunt tuæ est*, id est quod ego sum manus tua, id est Filius tuus secundum divinitatem, quod ipsi negant. Et, licet tibi sit hæc manus secundum divinitatem, consubstantialis, tu tamen, Domine, fecisti, id est creasti eam, secundum humanitatem. Manus Patris Filius dicitur, eo quod per ipsum omnia Pater operatur. Cum se Deum et hominem verum ostendit, destruit et illorum hæresim qui eum esse hominum solum, et eorum qui eum esse Deum tantum asseruerunt. Vel sic: Et per mei salvationem sciunt quod hæc

manus, id est hæc operatio mortis meæ, tua est, non ex eorum potestate; et hoc modo tua, quod tu, Domine, fecisti, id est disposuisti eam. Enuntiat autem futurum esse quod oravit, ne videretur ex diffidentia orasse, sic: Dixi adjuva me, Domine, et sic facies. *Maledicti illi*, id est deprimet me in mortem Judæi; et tu benedices, id est exaltabis me resuscitando. Et quia maledicent confundantur, id est erubescant non ad utilitatem suam Judæi qui insurgunt, id est insurgunt in me verbis et tribulationibus; servus autem tuus ex opposito lætabitur, de perenni gloria adepta ego, scilicet, lætabor quia servus tuus sum in nullo tibi resultans. *Confundantur*, inquam, et non parum, sed induantur id est circumdantur pudore per emphasim Judæi qui detrahunt mihi, ad similitudinem corporis, quod a reinduta circumdatur. Quod est dicere: Plenariam habeant confusionem, et non simplicem confusionem, sed operiantur, id est aperte circumdantur confusione sua, id est confusione quam malis actibus suis promerentur, sicut diploide, id est ad modum duplæ vestis. Scribit sanctus Hieronymus diploidem esse chlamidem duplam, ejus una pars interior, altera vero est exterior. Unde congrue Judæi dupla confusione dicuntur operiti fuisse, sicut diploide. Una quidem confusione interior in anima, et si non ad penitentiam in resurrectione Christi et ascensione: altera vero exterior in ipsorum captione et dispersione. Dico quatenus illi confundantur, ego autem confitebor Domino, o auditores, in ore meo, id est mei confitebuntur laudem Domino, non solum corde, sed et cresuo, non tacendo præ timore infidelium; et hoc nimis, id est valde. « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Et non coram paucis infidelibus mei laudabunt Dominum, sed in medio multorum laudabo illum, id est in manifesto multorum infidelium laudabunt eum ore, non reformidantes minas eorum; et inde continget hæc laus, quod ipse Dominus astitit, id est astabit a dexteris mei pauperis, scilicet, patrocinabitur mihi secundum illam naturam, qua pauper sum; ad similitudinem patroni, qui a dextris pauperis stat, cui patrocinatur. Non enim patronus a sinistris esse dicitur, sed a dextris, cum per dextram prosperitas, per sinistram autem adversitas accipiatur. Astabit, inquam, a dextris ad hoc, scilicet, ut faceret, id est faciat salvam animam meam a Judæis persequentibus, resuscitando me, ne in morte detinear.

IN PSALMUM CIX.

Psalmi centesimi noni Titulus. *Psalmus David*, vel David propheta: eo quod ipse hic loquitur, vel David Christi eo quod de eo hic agit Propheta. Et totus iste psalmus ad laudem ejus spectat; nam quia Propheta in superiori psalmo ipsum Christum induxerat orantem, ne laus ejus taceretur, eam laudabilem ostendit ex atestatione paternæ auctoritatis. Inducit enim ipsum Patrem ad ipsum Dominum Jesum loquentem et prædicentem ut conregnet sibi

et ostendentem quod sibi consubstantialis sit et coaeternus; et jurantem quod sacerdos erit in aeternum secundum ordinem Melchisedech. In hoc quoque cum esse laudabilem comprobatur, quia in futuro a dextris **444** Patris sedens, reges sibi rebelles hic confringet, et in nationibus judicando exaltabit humiles, et potentes et superbos deprimet, et hæc tanta potestas inde ipsi continget, quod torrentem passionis bibet.

Dixit Dominus Domino meo. Quod est dicere : Dominus Pater dicit non verbis, sed inferius ineffabili dicere, Domino meo Christo; et hoc dicit assidue, ex quo Divinitas humanitati erit unita. Et ecce quid dicit : *Sede a dextris meis*, id est conregna mihi, a similitudine regis, qui filium suum quem sibi conregnare constituit, a dextris suis in regali throno suo consedere facit. Cum Propheta, Dominum Christum, Dominum suum dicit, Judæorum infidelium partem auctoritate suacomprimit, qui eum Deum et Dominum esse negaverunt. Contra Judæos quippe incredulos in hoc psalmo agere videtur, et est hoc æquipollens ac si patenter eis dicat : Negabit, o Judæi increduli, Christum Deum et Dominum esse, quem ego tamen Dominum futurum esse intelligo, et Patri conregnaturum. Vel, *sede a dextris meis*, scilicet post mortis passionem merito obedientiae tuæ quiesce ab omni labore : a similitudine sedentis, qui quiescit. *Sede*, inquam, et hoc *in dextris meis*, id est, quiesce existendo in potioribus meis, in immortalitate scilicet et in impassibilitate : *sede*, inquam, *a dextris meis*, et tandiu *sede*, donec ponam inimicos tuos, et gentiles et Judæos, *scabellum pedum tuorum*. Quod est dicere : Tandiu mihi conregna, donec omnes illos qui tibi immanicant, nolentes tibi subjici, *ponam scabellum*, id est subditos tibi ut scabellum pedibus et subditum. *Scabellum*, inquam, *pedum tuorum*, id est tui stabilitatis, quæ per pedes accipitur, eo quod pedibus statur, scilicet, donec eos sic tibi subjiciam ut tu super eos stes, id est perseveranter regnes. Non dicit ideo *donec ponam inimicos* tibi subditos, quod non et modo ipsi subditi sint, alioquin enim Deus non esset; sed quia cum ei subditi sint quantum ad rei veritatem, non sunt tamen subditi, quantum ad eorum cognitionem. Quorum in hac vita ad fidem venientes spontaneæ, se subditos esse cognoscent, reliqui vero qui ejus subjectionem hic cognoscere negligent, in futuro tandem se perenniter subditos esse, velint nolint, per tormentorum exhibitionem cognoscent. Unde Psalmista alibi : « Omnia subjecisti sub pedibus ejus (Psalm. III, 7). » Est autem hoc ac si se positum esset : *Sede a dextris meis* mihi conregnando, donec cognoscere faciam *inimicos tuos* omnes et gentiles et Judæos, quod ipsi vere sunt *scabellum pedum tuorum*, id est tibi semper subditi. Quidam scilicet cognoscent, venientes ad fidem; quidam autem tandem in futuro conducentur in justam damnationem.

Notandum quod non ideo dicit cum *a dextris* se-

A dere, *donec inimicos scabellum* ponat, quin et post in aeternum sedeat; sed quia tunc cum sedere manifestum erit, cum tunc sessurus esse debere non oportuit. Nunc autem cum sedere ad instructionem fidei nostræ confirmat, eo quod ejus sessio modo adhuc inimicis ejus non est cognita. Postquam verba Patris ad auctoritatem commendationis Filii apposuit, Propheta in sui persona, ad ejus commendationem, agit sic : Dixi, o Domine Christe, quod hoc dicit tibi Pater : *Sede a dextris meis*, donec ponam *inimicos tuos* in futuro *scabellum pedum tuorum*. Qui videlicet Dominus Pater hic interim, antequam omnes inimici ponantur scabellum, *emittet ex Sion virgam virtutis tuæ*, id est dilatabit ex Sion ex Judaico populo, scilicet *virgam virtutis tuæ*, id est regnum virtutis tuæ : quod scilicet cum virtute aequalitatis moderaberis. Per virgam quidem sceptrum, per sceptrum autem quod regni signum est, regnum accipimus : et est hoc æquipollens ac si se poneret : In Judæorum Ecclesia primitiva parabit **445** tibi regnum Dominus Pater, et a Judæis *emittet*, id est extendet, regnum tuum in gentibus, ut complures ex ipsis gentibus tibi voluntarie per obedientiam subjiciantur; et sic in hac vita *in medio*, id est in communi, *inimicorum tuorum* tam Judæorum quam gentilium dominaberis, id est dominaberis communiter fidelibus ex Judæis et gentibus inimicis tuis per infidelitatem existentibus; et concedo ut ita sit *Dominare*, scilicet *in medio*, id est in communi, *inimicorum tuorum*, Judæorum et gentilium, id est inimici tui communiter te Dominum esse cognoscant; et tu domineris dirigendo eos de bono in melius. Vel, *dominare in medio inimicorum tuorum*, id est in justis qui dicuntur medium *inimicorum*, id est infidelium, eo quod ab infidelibus eos persequentibus undique circumdantur; sicut illud quod medium est ab his, qui circumquaque sunt circumdatur. Apponit etiam Propheta ad Filii commendationem verba Patris cum dicit : *Tecum principium*, etc. Quod sic adaptatur : Posset queri quare Deus Pater diceret Christo : *Sede a dextris meis*, cum nulli alii dixerit hoc. Ad quod sic additur : Dixi : *Sede a dextris meis*, et tunc quidem deest sedere *a dextris meis*, quia *genit* te ineffabili genitura, *ex utero*, id est ex secreta essentia mea, quæ per uterum accipitur, eo quod uterus est secreta pars corporis, et hoc *ante Luciferum*. Per hoc quod cum *ante Luciferum* genitum dicit, qui dignissimus inter angelos fuit, unde etiam superbiens corruit, innuit quoniam ante omnem creaturam eum genuit; et per hoc cum non sic genitum esse ut creatura esset, secundum quod a Patre genitus est, ostendit. Ille autem est ac si dicat : Ideo te deest sedere *a dextris meis*, quia mihi es Filius consubstantialis. Ne vero intelligeretur ex tempore genitus esse, præponitur, *tecum principium*. Quod est dicere : *Genit* te, ego, inquam, existens *tecum principium* omnium rerum, scilicet, sic te *genit* ut tamen principium omnium verum simus, id est ut coaeternus mihi sis, ut, sci-

licet et per te omnia facta sint, sicut per me. Et bene ponit non mecum *principium*, sed *tecum principium*. Si enim poneret tu es mecum *principium*, posset a male intelligentibus errari, ut per hoc Patrem majorem Filio dicerent. Cæterum cum ponit ego sum *tecum principium*, cum nulli dubium sit Patrem non esse Filio minorem, procul dubio per hoc innuitur eum esse eidem Filio cœternum et cœqualem.

Ostendit etiam in qua natura eum genuit, et ei cœternus et cœqualis sit, cum addit : *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*. Quod sic adaptatur : *Genui, inquam, te, et sum tecum principium*, et hoc in die virtutis tuæ, et in splendoribus sanctorum, id est, in ea natura tegendi, in quatuor dies, scilicet, secundum divinitatem te genui, et tecum sum principium, quæ dies est, id est die clarior. Unde de se Christus dicit : « Ego sum lux mundi (Joan. viii, 12). » *In die, inquam, virtutis tuæ*, id est potentiae tuæ, scilicet, quæ divinitas est virtus et potentia tua; et in splendoribus sanctorum genui te, et sum *tecum principium*, id est eadem divinitate, per quam sanctos splendidos facis; ideoque splendor sanctorum dicitur (Hebr. 1, 3). Et hene quidem dicitur pluraliter splendor, eo quod. plures sanctos in moribus splendificat. Velsic : Sum *tecum principium*, id est cœternus et cœqualis, in die virtutis tuæ, id est in divinitate, et in splendoribus sanctorum, id est in æqualitate splendorum sanctorum, scilicet, in æqualitate sancti Spiritus, per quem omnes sancti splendificantur, qui plurali vocabulo splendoribus dicuntur, propter septiformem gratiam ejus. Ac si dicat : *Ego et tu principium sumus*, id est cœterni et cœquales. Velsic multo melius legi potest : *Genui, inquam, te, tecum existendo principium*, quod palam erit me te genuisse, et tecum esse principium in die virtutis tuæ, id est in die iudicii, in quo manifesta erit virtus tua, quæ modo non omnibus apparet. Et palam erit in splendoribus sanctorum, id est in die illa virtutis 446 tuæ in qua sanctos tuos in æternum splendidos facies. Quod est dicere : Per sanctos tuos quos in die virtutis tuæ splendidos facies, palam erit quod mihi cœternus es et cœqualis et consubstantialis. Postquam ex ipsius Patris auctoritate comprobavit Christum Patri conregnare, et ipsi consubstantialem et cœternum et cœqualem esse, ex eadem auctoritate Patris comprobatur per eum sacerdotem factum, sacerdotium Leviticum in sacerdotium Melchisedech in æternum esse commutandum, sic : Dixi, o increduli Judæi, quod Dominus Pater dixit, id est, dicit Domino Filio : *Sede a dextris meis*, etc.; et non solum hoc, sed etiam juravit, id est jurabit, Dominus Pater, id est firmiter dicit et promittit interiori iuratione Domino Filio, et sic quod non pœnitebit eum inde, id est non immutabit promissum suum, a similitudine pœnitentis. Jurabit, inquam, et ecce hoc jurabit tibi, o Christe : *Tu es sacerdos constitutus secundum humanitatem, secundum ordinem Melchisedech*, id est

secundum multiplicem dignitatem, quæ consideratur ordinatim in Melchisedech. Melchisedech quippe rex justitiæ interpretatur, qui fuit rex Salem, id est « rex pacis sine patre, sine matre, neque initium dierum neque finem vitæ habens (Hebr. vii, 3). » Non tamen ut ita esset in re, sed ideo dicitur esse sine patre, sine matre, sive de initio, sive de fine dierum habuisse, quoniam in historia nihil de patre, nihil de matre, neque initium neque finem dierum ejus legitur. Iste quoque Melchisedech sacerdos Altissimi legitur fuisse, et panis et vini sacrificium obtulisse. Hæc igitur omnia in Christo considerari potuerunt, qui nimirum justitiæ rex et totius pacis est, existens sine patre secundum humanitatem, et sine matre, et absque initio dierum et fine secundum divinitatem; qui, etiam sacerdos Altissimi Patris existens, veri panis et vini, scilicet corporis sui atque sanguinis, sacrificium in ara crucis obtulit. Tu es, inquam, sacerdos secundum ordinem Melchisedech; et hoc in æternum, id est ita ut sacerdotium tuum in loco sacerdotii Levitici, jam evacuati, admissum sit, durans in æternum in te et in tuis. In sui quidem persona sacerdos in æternum dicitur, non quod sacrificium corporis atque sanguinis in æternum offerat, quod tantum semel obtulit, sed quoniam in æternum pro filiis orat apud Patrem. Sacerdotium enim non tantum est offerre, sed et pro populo orare. In suis autem sacerdos est in æternum, et secundum oblationem quam in æternum, id est usque ad finem mundi jugiter offerunt, et secundum orationem. Quotidie namque sacerdotes ejus et oblationem Domini corporis et sanguinis offerunt, et pro populo orationem fundunt. Congruè sane ponit cum juramento Patris eum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech in æternum constitutum esse, ut innuat ex toto firmiter et irrecuperabiliter sacerdotium Leviticum, in sacerdotium Melchisedech commutatum esse.

Postquam de ejus sacerdotio ex auctoritate Patris egit, de ipsius ultione et judicio futuro agit sic : Tu, o Domine Pater, dixisti Domino meo, Christo Filio tuo : *Sede a dextris meis*, etc., et ipse Dominus a dextris tuis sedens confregit, id est æternæ damnationis confractioe confringet, non solum minores, sed et reges sibi hic adversantes, in die iræ, id est vindictæ suæ, scilicet in die iudicii, in quo vindicta sua manifesta erit. Et tunc judicabit in nationibus, id est iudicium faciet æquum in omnibus fidelium et infidelium generibus; et per iudicium illud implebit ruinas, id est suos qui se hic dirunt et humiliant, non extollunt, implebit exultatione. Quod est dicere : Humiles suos exaltabit, et conquassabit capita multorum in terra, id est conteret superbias multorum, quas habent in terreno flore, quæ per capita denotantur, eo quod hæc pars in corpore sublimior sit. Unde propheta : « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis 447 humiliabitur (Isa. xl, 4; Luc. iii, 4). » Vel sic : Implebit, id est plenarius faciet in futuro,

ruinas infidelium, ut cum hic se per peccata diruant, ipse eos ex toto diruat, cum in æternum damnabit. Et *conquassabit capita in terra multorum* : hoc non immutatur. Et inde ipsi tanta potestas a Deo Patre dabitur, quod in *viu*hujus vite positus, scilicet, in hac vita per quam regressio fit ad cælestem patriam, *bibit de torrente*, id est bibit de calice passionis, quæ dicitur torrens, eo quod ad tempus fuit, et amara sicut torrens, qui cito ex pluvis crescens, cito deficit, et cum turbidus sit amarus ad bibendum. Et *propterea*, quia habere non renuet, *exallabit Deus Pater caput ejus*, id est exallabit sublimitatem ejus, ut cum, scilicet, primum in innocentia sit sublimis, multo magis sublimet eum dando illi « nomen, quod est super omne nomen (Phil. II, 9). » Per caput quidem eo quod altum sit sublimitas intelligitur.

IN PSALMUM CX.

Titulus centesimi decimi: *Alleluia*. Ac si dicat: Totus iste psalmus in sui evidētia omnibus fidelibus dicit *alleluia*, id est, laudate Deum in integritate dilectionis et bonæ operationis. Prophetamque in hoc psalmo agens, se confessurum Domino in integra dilectione et bonis operibus dicit, ostendens opera bona magna esse et a Domino. Et quæ sint illa bona opera Domini, exponit. Et ideo se confessurum Domino laudem dicit, ut fideles omnes ad confitendum instruat, quos etiam esse inexcusabiles de confessione ostendit. Tum ideo, quoniam ignorantes non sunt, cum eis per prædicatores escam doctrinæ jam Dominus dederit, tum quia non sunt ad hoc impotentes, cum in eis Dominus per gratiam, judicium et veritatem operetur, tum etiam eo quod utile sit confiteri, cum mandata Domini sint fidelia. Et quia jam Redemptorem misit, per quem testamentum suum mandavit, ut autem magis ad confitendum Domino eos adhortetur, confirmat eum sanctum esse confitentibus, et terribilem confiteri nolentibus.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, scilicet, laudabo te jugiter in tota affectione cordis mei, in integra dilectione, et hoc in consilio et congregatione *justorum*, id est, hanc confessionem faciam in imitatione justorum, qui hoc non temere faciunt, sed eum consilio; et qui pauci non sunt, sed ut major sit auctoritas, congregatio, id est multi sunt. Per hoc quod se dicit Dominum laudaturum integra dilectione, datur intelligi quod etiam laudabit eum bona operatione, cum integra dilectio otiosa esse non possit, juxta illud Dominicum: « Si quis diligit me, sermones meos servabit (Joan. XIV, 23). » *Confitebor*, inquam, Domino, et interioris integra dilectione et exterioris bona operatione. Et hæc opera confiteri interioris et exterioris magna sunt, id est honesta; et non sunt a me, sed sunt etiam Domini, id est, hæc in me Dominus operatur, et *exquisita* sunt, id est nimis egregia. *Exquisita* pro egregia ponit, eo quod illud quod egregium est, diligenter soleat exquiri. Vel sic: Hæc opera Domini magna sunt, *exquisita*, id est, si diligenter exquiratur cu-

jus naturæ sint, magna apparebunt. Quoniam autem solummodo dixerat: *Confitebor*, et post pluraliter dixerat, *magna opera*, non intelligeret aliquis in his vocibus quæ sunt: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo*, plura bona opera denotari, quod tamen verum est. Ideoque posset quæri: Quæ dicis esse magna opera Domini? Ad quod sic addit: *Magna opera Domini* dico: ire in omnes voluntates ejus, id est exsequi opere omnes voluntates ejus. Et quia posset iterum quæri quæ sint executiones voluntatum ejus, intendit hoc ostendere, sic: Ecce dico executiones voluntatum ejus, scilicet, *confessio* peccatorum est *opus voluntatis ejus*, id est, hoc vult ipse unumquemque operari ut humiliter peccata sua confiteatur. Et post confessionem *magnificientia* est *opus ejus*, id est, post confessionem vult ut auxiliari ab ejus gratia per liberum arbitrium **448** operemur in nobis, abstinendo a peccatis, *magnificientia*, id est innocentiam quæ magnificientia dicitur, eo quod animam magnam facit, id est Deo honestam: et post etiam *justitia* est *opus voluntatis ejus*, id est justitia virtutum et bonorum operum. Quod est dicere: Vult ut virtutibus adhareamus, id est ad justa opera insistere satagamus. Et hæc justitia existens *opus ejus* manet in fidelibus suis usque in sæculum futurum subsequitur hujus sæculi, et in hoc apparet magnum quid esse; vel sic: Dixi quod confiteri Domino integra dilectione, et confiteri perfecta operatione, sunt magna opera Domini. Et hoc comprobatur a minori, quia, scilicet, *confessio* peccatorum et *magnificientia*, id est innocentia, quod longe minus est quam integra dilectio, est *opus ejus*. Et *justitia*, id est virtutes, et illa bona operatio, quæ non a Deo digna est, ut integra dilectio et perfecta operatio est *opus ejus*, et illa *justitia ejus* manet tamen in pluribus fidelibus usque in sæculum sæculi, id est quandiu hoc sæculum durat, etsi non sit usquequaque perfecta; et per hoc quod manet, constat quod magnum quid est.

Postquam se Domino confessurum promisit, et eandem confessionem satis commendavit, ut fideles novæ legis ad confitendum Domino attrahat, eos ostendit non esse excusabiles pro ignorantia, quibus escam doctrinæ Dominus est daturus, sic: Dixi *confitebor*, id est laudabo Dominum integra dilectione et perfecta operatione, et vos, fideles Novi Testamenti, similiter confitemini, cum de ignorantia excusationem non habeatis. Nam Dominus *miserors* in natura et *miseror* secundum exhibitionem beneficiorum *memoriam fecit*, id est faciet, *mirabilem suorum* antiquorum, scilicet, mirabilia sua in tempore patrum nostrorum operata, quæ jam pertemporis longitudinem oblivioni fere sunt tradita, reducet in tempore plenitudinis ad memoriam, impendendo beneficia quæ per mystica illa mirabilia fuere præsignata. Exponit autem in parte quomodo *memoriam* faciet *mirabilem suorum*, sic: *Memoriam*, inquam, faciet *mirabilem suorum*, et hoc modo quidem quod *dedit*, id est dabit, *escam* doc-

trine Novi Testamenti, id est novæ legis, *timentibus* A se casto timore, apostolis scilicet, et per illos timentes hujusmodi esca refectos, *memor erit illius testamenti sui*, id est novæ legis usque in *seculum* futurum, scilicet, illius novæ legis per prophetas promissæ, quam diu visus est oblivioni dedisse; *memor erit* dando illam frequenter per apostolos, et cæteros prædicatores, quandiu mundus iste durabit. Et sic *memor erit* quod non solum prædicatoribus et apostolis dabit intelligere significationem operum suorum, quæ in Veteri Testamento egit, ad figuram beneficiorum Novi Testamenti, sed et per prædicatores tinentes se *annuntiabit populo suo* Judaico, *virtutem* significationis operum suorum, quæ in Veteri Testamento egit. Quod est dicere: Faciet fideles ex Judæis intelligere per doctrinam prædicatorum timentium se, quid significaverunt opera sua antiqua, ut hac occasione interius confiteantur. *Annuntiabit*, inquam, per timentes se *populo suo* Judaico significationem operum suorum sic, ut illis timentibus apostolis, scilicet, *et populo suo*, scilicet conversis ex Judæis, *det hæreditatem gentium*, id est det conversos ex gentibus illis in hæreditatem, ut eos doctrina sua excolat, sicut aliquis hæreditatem suam excolit. Gentes, inquam, dabit *illis hæreditatem*, et in illis gentibus erunt *opera manuum ejus*, id est egregia opera ejus, quæ dicuntur opera manuum, eo quod magis quam cætera membra egregia sunt ad operandum. *Opera*, inquam, ejus egregia erunt in illis gentibus, quæ opera sunt *veritas* et *judicium*, prius *judicium* peccatorum per humilem confessionem, et post *veritas*, id est virtutes et bona opera; quæ *veritas* dicuntur, eo quod ad verum esse ducunt. **449** Ac si dicat: Ufideles ex gentibus sibi confiteantur integra dilectione, per prædicationem apostolorum operabitur in illis *judicium* et *veritatem*. Adjungit causam aliam, quare debeant confiteri, sic: Dixi *confitebor* integra dilectione, et complendo mandata ejus bona operatione, et vos quoque, fideles, confitemini illi integra dilectione, et mandatorum ejus completionem: *fidelia* enim sunt *mandata ejus*, scilicet non inutilia, sed certa, pro quorum completionem reddentur promissa præmia. Fidelis quippe dicitur a quo promissa complentur; *fidelia* inquam, sunt *mandata ejus*, si non ad horam fuerint completa, sed *confirmata*, id est confirmitate perseverantiæ completa usque in *sæculum sæculi* hujus subsequutum; etsi sint *facta in veritate*, id est in fundamento veræ fidei, et in *æquitate*, id est in æqua intentione, ut non compleantur contuitu temporalium, sed cælestium bonorum. Aliter enim non valeret. Et ideo adhuc confitemini Domino in integra dilectione, et in mandatorum ejus completionem, quia Dominus Pater *misit*, id est *millet*, *populo suo*, vobis scilicet fidelibus, ex Judæis et gentibus, *redemptionem*, id est Christum qui erit *redemptio*, et per illam *redemptionem*, *mandavit*, id est mandabit, vobis *testamentum suum novum*, dicens complentes se in *æternum*, ideoque confiteri de-

betis Domino in completionem mandatorum ipsius Novi Testamenti. Et ideo adhuc confitemini Domino quia *sanctum* et *terribile* nomen ejus, quod est Dominus, id est, per hoc nomen quod est Dominus denotatur sanctus, id est delectabilis et suavis confitentibus, salvaturus eos, et terribilis confiteri nolentibus eos juste damnaturus. Ne vero inutile videretur quod terribilis est, ostendit quæ utilitas inde contingat, sic: Terribilis, inquam, est, et non est absque magna utilitate. Nam *timor Domini*, scilicet timor servilis, est initium sapientiæ, id est, bonæ vitæ quæ eum sapientia fit. Pauci quippe sunt qui servili timore bene vivere non incipiunt, per quem tamen ad timorem castum sæpe pertingitur. Dixi *magna* esse *opera Domini*, et quod *memoriam* faciet *mirabilia suorum*, et quod *fidelia* mandata ejus et *redemptionem* *millet populo suo*, et quod *sanctum* et *terribile* nomen ejus, et quod *initium sapientiæ* *timor Domini*, et hæc omnia fideles Novi Testamenti intelligere debent, et *intellectus* iste bonus, id est utilis *omnibus* *facientibus eum*, id est, qui hoc quod intelligunt in quantum possunt complere satagunt. Intelligentibus enim et non facientibus inutilis est intellectus; et *laudatio ejus* boni intellectus, id est completio per operationem, quæ *laudatio* dicitur, eo quod ille qui aliquid voluntarie complet, illud laudat quod complet, *manet* perseveranter usque in *sæculum sæculi* hujus subsequutum. Ac si dicat: Tunc *intellectus* iste bonus est, si per completionem laudetur et non ad horam, sed si *laudatio* illa maneat perseveranter usque in finem hujus vitæ. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). »

IN PSALMUM CXI.

Titulus centesimi undecimi: *Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ*. Quod sic exponitur: *Laudate Deum* vos, quicunque de hoc quod hic fit per virtutes et opera bona, de reversione videlicet Aggæi et Zachariæ ad Hierusalem; scilicet, laudate Deum per bonam vitam, per quam revertamini de exsilio hujus vitæ ad Hierusalem cælestem, ad imitationem Aggæi et Zachariæ, id est perfectorum ad patriam cælestis Hierusalem, bene vivendo revertentium. Aggæus sane qui *solemnis* vel *festivus*, et Zacharias qui *zebus* interpretatur, duo prophætæ fuerunt, qui in captivitate Babylonica reditum filiorum Israel ad Hierusalem et reparationem templi præviderunt, et etiam reversioni ad Hierusalem et reparationi templi interfuerunt. Unde per hos duos perfecti quique accipiuntur, qui zelantes, id est Dominum Jesum **450** diligentes, et prout eis possibile est imitantes, solemnes effectivi sunt, dum in contemplatione positi, festis solemnibus angelorum intendunt; jam etiam spe certa prævidentes Hierusalem cælestis perfectam in futuro reparationem, quæ per Adam in parte destructa fuit, quantum ad homines scilicet, non quantum ad angelos, ad quam Hierusalem cælestem iidem perfecti jam per virtutes et bonas operationes de hujus vitæ exsilio revertuntur. Horum itaque beatam reversionem per timo-

rem et mandatorum Domini voluntatem, et per A innocentiam, et sapientiam, et iustitiam, et fidem, et spem firmam, et immobilem, et pecuniæ, id est sermonum suorum distributionem, Prophetam in hoc psalmo demonstrat, ea intentione ut per hoc auditores quosque non revertentes, tam illos qui nondum fidei notitiam habuerunt quam illos qui jam fidem otiosam habent, ad huiusmodi reversionem, quæ summa Dei laus est, adhortetur.

Beatus vir, qui timet Dominum, etiam timore servili, et hic scilicet, beatus est dum bene vivendo ad patriam revertitur; et in futuro postquam fuerit reversus. Et ille beatus vir *in mandatis ejus Domini* persistens *volet nimis*, id est nimiam voluntatem dilectionis habebit in mandatis illis, et semen ejus, id est doctrina ejus non erit inutilis, sed *potens* erit, id est efficax erit in subdilis, qui habiles erunt ad doctrinam illam recipiendam, sicut *terra bene culta ad semen suscipiendum*. Potens, inquam, erit *semen doctrinæ ejus*, et sic quidem quod per illum semen doctrinæ, *generatio rectorum*, id est fidelium subditorum, *benedicetur*, id est vel exaltabitur in virtutibus et bonis operibus, vel multiplicabitur, ut multi non recti, eorum numero per semen illud adjungantur. Velsic: *Beatus vir*, inquam, *volet in mandatis Domini*, et *semen ejus*, id est bona voluntas illa quæ semen est operum, *potens* erit in terra, id est, fructificans bona opera in terrenitate sua scilicet in sensualitate. Quod est dicere: Voluntas illa non sedet sensualitati, sed coget ipsam sensualitatem bene operari, et per exemplum ejus seminis sic fructificantis, *generatio rectorum benedicetur*, aut secundum multiplicationem, aut secundum virtutum et operum bonorum exaltationem: et *in domo ejus* interiori, id est in corde ejus in quo cogitando inhabitat sicut in domo, est *gloria*, id est innocentia. Unde ipse gloriatur, juxta illud Apostoli: « Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostræ (II Cor. 1, 12), » et *dicitur sapientiae interioris, et iustitia operum ejus beati viri manet usque in sæculum sæculi*. Quod est dicere: Bene operatur indesinenter, et cum innocens sit et sapiens et justus, per hoc doctrina sua valens est ad hoc, ut per eam *generatio rectorum benedicatur*. Hoc autem quod *potens* est *semen ejus*, et quod *gloria et dicitur sunt in domo ejus*, non ex ipso est, sed ex lumine vero. *Exortum* est enim secundum fidem in tenebris *lumen*, id est in cordibus beatorum, qui prius erant tenebrae, et secundum peccata et secundum ignorantiam. *Exortum* est, inquam, *lumen in tenebris*, et hoc *rectus*, id est ad opus rectorum, scilicet, ad hoc exortum est ut illos qui prius erant tenebrae, rectos faciat, et hoc *lumen* est eis exortum Christus, scilicet, *miserans* in natura, et *miserator* in exhibendo beneficia, et *justus*. In hoc quod jam *justos* magis justificat, innuit quod et infidelibus idem *lumen* orietur, si ad illud accesserint; et per hoc eos inexcusabiles reddit. Et quoniam ipse *miserans* et *miserator* est

jucundus, id est acceptabilis est ei *homo omnis, qui miseretur* indulgendo peccantibus in se, sicut et illi peccanti Deus condonavit. Et non solum *miseretur*, sed et *commodat* sua, necessitatem patientibus sicut illi Deus multa beneficia confert, ut si non habet pecuniam 451 ad accommodandum, saltem *disponit*, id est distribuit sermones suos prædicando aliis, vel exhortando aliquo modo ad bene vivendum, et hoc in *judicio* discretionis judicando scilicet quomodo loquendum sit cum peritis, et quomodo cum imperitis, quomodo quoque cum nobilibus, et quomodo cum ignobilibus.

Cum dicit commodat, innuit quia hoc quod fideles dant pro Christo, sic dant ut hoc recepturi sint. Illud enim quod commodatur, postea recipitur. Vel sic: *jucundus*, inquam, *homo qui miseretur et commodat* egentibus sua, et miserendo et commodando *disponit sermones suos*, habendos in *judicio* tremendo, scilicet disponit quid in die *judicii* respondeat, ubi unicuique reddere rationem oportebit, a similitudine illius qui quando cum aliquo est litigaturus, primum disponit secum qualiter ibi sit locuturus. *Jucundus*, inquam, *homo*. Et in hoc *jucundus* esse comprobatur, quia non commovebitur in æternum, a proposito sanctitatis suæ, qui revera cito commoveretur, nisi Deo esset jucundus, et per hoc non commovebitur, quod ipse *justus* existens erit in memoria æterna apud Dominum, scilicet semper a gratia Domini adjuvabitur, ne deficiat, et quia in memoria æterna erit, non timebit ab auditione mala, id est a comminanti auditione persecutorum; scilicet, non timebit cum ei persecutores mortem comminabuntur. Non timebit, inquam, nam *cor ejus paratum est*, id est præsto est semper sperare in Domino, et *confirmatum est cor ejus* illa spe; et ideo non commovebitur, ut dixi, a bono proposito suo, perseverans *doce* de hac vita discedens *despicit*, id est despectabiles et victos esse comprobet inimicos suos; vel sic duo isti versus leguntur: Dixi quia *commodat*, non commovebitur in æternum, *jucundus* homo a bono proposito suo, et ideo ipse *justus* existens hic, apud Dominum erit *memoria æterna*, id est memor erit Dominus æternam ei beatitudinem retribuere. Et bene sibi conscius existens, non timebit in futuro ab *auditione mala*, id est a perorando damnandis dicitur: « Discedite a me, maledicti, » etc. (Matth. xxv, 41). Nec timere quidem cum oportebit, hic enim est *cor ejus* in omni virtute paratum sperare in Domino, id est sic paratum ut possit sperare in Domino remunerationem, et sic est paratum quod in illo apparatu *confirmatum est cor ejus*, ne aliquando improvidus sit, et sic *confirmatum est cor ejus*, quod non commovebitur perseverans in proposito suo, *doce* despicit despectos et impotentes *in ira* suos persecutores, qui hic ad horam in ejus carne potestatem habent. Vel sic: Inde apparet quod hic bene disponit sermones suos, quia in æterno non commovebitur, id est non inquietabitur in æterno aliqua anxietate, sed in memoria æterna erit *justus* apud Dominum, ut

si æternam beatitudinem tribuat: et non solum non commovebitur, sed etiam non timebit ab auditione mala; quod minus est eum dicitur: « Discedit, » etc.

Quia dixerat commodat, quibus commodandum sit determinat, sic: Dixi quod cor ejus paratum sperare in Domino; nec temere quidem sperat bonam a Domino retributionem: ipse namque propria dispersit, et hoc non mimis aut cæteris nebulonibus, sed dedit pauperibus, et ideo iustitia virtutum ejus a Deo conservata manet usque in sæculum sæculi, id est quando mundus iste durabit. Et in futuro cornu ejus, id est sublimitas justitiæ ejus, exaltabitur in gloria beatitudinis æternæ. Quod est dicere: ipse in gloria exaltabitur propter cornu ejus. Hanc autem exaltationem peccator quisque videbit, et irascetur de hoc, quod tale quid non fecit, propter quod et ipse similiter exaltetur. Et non parum irascetur, sed dentibus suis fremet, id est nimis irascetur, ad modum vehementer irascentis, qui dentibus fremit: fremet, inquam, et tabescet, id est deficiet totus præ nimia ira. Vel sic: Non 452 solum hoc malum habebit ut irascatur, sed et tabescet, id est deficiet in tormentis; irascetur, inquam, et hoc ideo, quia tunc peribit desiderium peccatorum: divitiæ scilicet quas hic valde desideraverunt. Vel sic: Irascetur, inquam, desiderans se tale quid fecisse, propter quod exaltaretur; sed illud desiderium peccatorum peribit, id est inutile erit.

IN PSALMUM CXII.

Tituli centesimi duodecimi: *Aleluia*. Invitat enim in hoc psalmo Propheta omnes gentes ad laudem Dei, ea consideratione, quia ipsas gentes hic de terrenitate sua suscitavit, et easdem in futuro de pulverine eriget; et quia Ecclesiam diu sterilem, fertilem facit, et in futuro in domo eam faciet habitare.

Laudate, pueri, Dominum. Quod est dicere: Laudate Dominum, o gentiles, sic ut sitis pueri, id est servi ejus. Vel pueri in innocentia, juxta illud: « Noli pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (I Cor. XIV, 20). » Hoc autem idem est ac si sic diceret: Laudate Dominum laude innocentie et obedientie vestræ. Et laudate nomen Domini, id est laudate Deum contuitu magni nominis ejus, scilicet ea consideratione quia Dominus vocatur, et hoc non cum dilatione vel ad horam, sed sit a vobis benedictum nomen Domini, id est, laude summa exaltate Dominum contuitu nominis ejus ex hoc nunc, id est ex hoc præsentis tempore incipiendo et perseverando, usque in sæculum æternum. Et hoc non dico paucis gentibus, sed laudabile sit nomen Domini, id est laudabilis sit Dominus contuitu nominis sui, omnibus gentibus, existentibus a solis ortu usque ad occasum. Per hæc duo climata dat cætera mundi climata intelligere. Laudate, inquam; est enim digna laude. Dominus enim excelsus, id est omnipotens est, dominans super omnes gentes. Et non solum super gentes, sed etiam quod majus est, gloria ejus, id est gloriosa potentia ejus, est super cælos, id est super omnes supercælestes rationabiles creaturas, excelsus, in-

quam, est. Quis enim Dominus et Deus excelsus sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in celo et in terra; suscitans de terra inopem, et de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus, inquam, populi sui. Qui habitare facit, id est faciet, sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Nullus itaque ad comparationem ejus est excelsus. Hoc autem totum ad majus pondus sub interrogatione positum, probatio est eum esse super omnes excelsum, et est æquipollens ac si sic diceret: Dico Dominum nostrum excelsum esse, et vere excelsus est in potentia. Cum enim multi domini terreni potentes videantur, quis dominus potens est sicut Dominus noster? Nullus. Et quis peus potens sicut Deus noster? Nullus; et inde excelsus esse comprobatur, quoniam ille tantus est quod non localiter, sed potentialiter habitat in altis, id est in cælestibus spiritibus, et in sanctis viris qui alti sunt in sanctitate. Ne vero in superbia viderentur alti, addit: Et licet eos altos esse dicam, tamen respicit ipse Dominum humilia in celo et in terra, id est, respectu misericordiæ suæ operatur humilitatem et in celo, id est in altis cælestibus spiritibus, in angelis scilicet, et in terra, id est in sanctis viris qui in terra adhuc manentes, terra ejus fructifera sunt. Quod est dicere: In illis altis habitat, qui tamen respectu gratiæ suæ humiles efficiuntur. Et in hoc quoque comprobatur excelsus, quod ipse in hac vita est suscitans inopem a terra, id est unumquemque fidelem qui inops est, id est, humilis ad modum inopis, per auxilium misericordiæ suæ suscitavit a terra, id est sublimavit eum ablatum de terrenitate, in quam per Adam devenit, scilicet de terreno facit spiritualem, per peccatorum indulgentiam; 453 et in futura resurrectione erit erigens pauperem, id est sublimans unumquemque fidelem immortalitate, capiendo eum de stercore, id est de putredine carnis, quæ propter fœditatem jure stercus dicitur; sic scilicet eriget eum de stercore ut in æterna beatitudine collocet eum cum principibus, cum principibus, inquam, populi sui, id est cum cælestibus civibus, qui hic principantur populo suo, dirigendo eum de bono in melius, juxta illud Dominicum: « Erunt sicut angeli in celo (Matth. xx, 30). » Utrum autem eis fuerint in gloria æquales an inæquales, nondum nobis est definitum. Et per hoc etiam excelsus esse comprobabitur, quia ipse est ille qui facit, id est faciet habitare in domo, id est in Hierusalem cælesti quæ æterna domus ejus est, non solum Ecclesiam ex Judæis, sed et Ecclesiam ex gentibus prius sterilem a filiis spiritualibus, modo per gratiam factam, matrem, et non unius filii tantum, sed matrem spiritalem filiorum multorum spiritualium. Faciet, inquam, eam habitare in domo, et non qualicumque modo, sed lætantem æterna lætitia, juxta illud propheticum: « Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (Isa. LIV, 1; Gal. IV, 27). » Quod est ac si

dicit : Non solum constituet domum suam ex Ecclesia Judæorum, sed etiam ex Ecclesia gentium, quæ diu sterilis fuit, nullum spirituale Deo filium pariens. Ecclesia gentium recte mater dicitur, scilicet tota collectio fidelium ex gentibus, eo quod alios auctoritate sua ad fidem attrahendo, Deo pariat et doctrina sua enutriet; filii autem dicuntur fideles quique ejusdem collectionis, eo quod in concordia unione collectionis illius secundum fidem et dilectionem persistentes, de die in diem in virtutibus crescant; sicut filii per quotidianum matris nutrimentum excrescant.

IN PSALMUM CXIII.

Titulus centesimi decimi tertii : *Alleluia*. In hoc psalmo Propheta loquens in principio, ut omnes tam Judeos quam gentes ad Dei laudem invitet, plurima Dei beneficia ostendit, scilicet quomodo suos de Ægypto infidelitatis et de populo barbaro vitiorum et malignorum spirituum exire faciens, eos sanctificavit et potentes fecit; et quomodo populum infidelium et falsos Christianos, timore persecutorum deficientes, ad perfectorum Christianorum conformitatem eorum exemplo converti fecit. Ostendit etiam prælatorum et subditorum exultationem de conversione populi infidelis, quem propter infidelitatis amaritudinem *mare* vocat; et de conversione falsorum Christianorum, quos vocat *Jordanem*, cura Jordanis interpreletur *descensus*, eo quod ipsi deficientes ad sublimitatem communionis Ecclesiæ, in conformitatem infidelium descendant timore tribulationum. Postea vero ut prælatorum exemplo omnes et Judeos et gentes ad Dei laudem attrahat, et ab idololatria removeat, ipsos prælatos loquentes inducit, Dei beneficia ostendentes, et in idolorum depressione, et in Dei laude immorantes.

In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus. In his duobus versibus singulis singula sic adaptantur : In exitu Israel de Ægypto, facta est Judæa sanctificatio ejus. Quod est dicere : Exeunte perfidem Israel de Ægypto, id est, exeunte populo fidelium, qui cum modo Israel sit, prius Israel non erat, de tenebris ignorantie, quæ per Ægyptum denotantur, eo quod Ægyptus *tenebræ* interpretatur, facta est in ipso populo fidelium Judæa, id est confessio fidei. Non enim sufficit corde credere, nisi etiam confessio fiat ore. Unde Apostolus : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio 454 fit ad salutem (Rom. x, 10). » Confessio, inquam, existens sanctificatio ejus populi fidelium, id est existens causa quare a Deo sanctificetur per indulgentiam peccatorum, et in exitu domus Jacob de populo barbaro, facta est domus illa Israel; et per hoc facta est potestas ejus, id est potens sui ipsius. Quod est dicere : Post exitum de Ægypto ignorantie exeunte domo Jacob, id est populo fidelium, qui modo est domus Jacob, id est familia Dei luctans contra vitia et supplantans, ea de populo barbaro, id est de vastante multitudine vitiorum aut maligno-

rum spirituum; qui populus barbarus dicitur, eo quod devastet mentem a virtutibus, a similitudine populi barbari, patriam aliquam devastantis. Facta est illa domus Jacob, Israel, id est videns Deum in contemplatione. Ac si dicat : Postquam de Ægypto populus fidelium exivit, populus barbarus resistebat, scilicet multitudo vitiorum et malignorum spirituum illi populo fidelium, ex prava consuetudine nimium assultum faciens, et sic eum valde a contemplatione sublimitatis divinæ detinens; sed postquam ipse contra hunc populum barbarum viriliter luctans, eum divicit, et ejus nimis assultus auxilio gratiæ cœlestis evasit, tunc tandem factus est Israel quod prius non erat, id est contemplationis intuitu Deum videns, et existens Israel factus est etiam potestas ejus, id est potens sui ipsius se bene auxilio divinæ gratiæ in virtutibus et operibus bonis regendo, cum in potestate populi barbari prius esset; vel sic : Factus est Israel populus fidelium, et per hoc factus est potestas ejus, id est, per hoc quod factus est Israel, factus est causa potestatis suæ, scilicet, hoc quod Israel factus est, causa fuit quare fieret potens in miraculis. Hoc autem quod populus fidelium factus est Israel et potens, cum prius esset ignorans et impotens, vidit mare, id est amariens populus infidelium, et ut similiter Israel et potens fieret, fugit ab amaritudine infidelitatis, accedendo ad dulcedinem fidei.

Et hoc etiam, scilicet populum perfectorum esse Israel, et potentem vidit Jordanis, id est populus deficiens falsorum fidelium, qui timore tribulationum ab altitudine fidei in mare descenderat, id est in conformitatem populi infidelis, et ut Jordanis Israel et potens fieret ab infidelitate, in quam descenderat, conversus est retrorsum, ad sublimitatem confessionis fidei. Quod quondam presignatum est in Jordane fluvio, qui cum per eum arca Domini transiret, divisus est ut liberum transitum daret Levitis arcam ferentibus. Cujus sane fluminis pars superior vice muri substitit, inferior autem in mare descendit (Jos. iii, 16). Utrum autem postea pars illa quæ descendit, retro conversa fuerit, in historia non legitur. Dico quod *mare fugit, et Jordanis conversus est*, ideoque montes, id est prælati exultaverunt ut arietes, id est utpote arietes, scilicet duces totius populi fidelium, sicut arietes totius gregis ducunt sunt. Et merito exultaverunt, quia eorum officio prædicationis hoc factum fuit. Et de hac eadem fuga et conversione colles, id est subditi, exultaverunt, sicut, id est utpote, agni ovium, id est, novi per fidem et innocentes, sicut agni juvenes sunt, et animalia innocentia, et sunt agni ovium, id est, hoc quod agni sunt per oves contigit, id est per prælatos, qui dicuntur oves, eo quod ipsos subditos doctrina sua nutriunt, a similitudine ovium agnos lacte nutrimentum. Per hoc quod de infidelium salute prælatos et subditos dicit exultare, eorum nimiam charitatem ad Dei laudem ostendit. Sive montes possumus accipere majores prælatos;

rolles vero minores. Facit autem quæstionem Propheta de fuga maris, et de conversione Jordanis, et de montium et collium exultatione, non ut inde dubitet, sed ut ad hoc diligenter animadvertendum audientium mentes exsuscitet, **455** inueniens per hujusmodi quæstionem hoc absque magno consilio Dei minime contigisse. Et hoc sic dicit:

*Mare, inquam, fugit, et Jordanis conversus est, et montes et colles exsultaverunt. Ergo quid est tibi, id est, quæ occasio tanta fuit tibi, o mare, propter quod fugisti? Et tu, Jordanis, quid fuit tibi quia conversus es retrorsum? Et vos, montes, qua occasione exsultatis, ut, id est upote, arietes, et vos, colles, sicut, id est upote, agni ovium? vere sine magna re hoc non contigit. Quæstione ad audientium mentes facta, ipsos prælatos quos exsultasse testatus est respondentes, et usque ad finem psalmi agentes inducit, ut magis eorum credatur auctoritati, quorum sanæ prædicationis officio fuge hæc facta est, et conversio, et hoc modo quidem eos respondentes inducit. Quoniam Propheta dixerat: *Quid est tibi, mare, etc.* Sequitur prælatorum responsio sic: Vere non est absque re maxima, quod nos montes exsultavimus. De hoc enim exsultavimus quod a facie Domini nota est terra, id est, populus terrenorum motus est ab infidelitate ad finem, et hoc a facie, id est a cognitione Domini contigit, et non recentis Domini, sed a facie Dei Jacob, id est a cognitione illius Dei quem Jacob patriarcha coluit. Exponit autem quomodo ad cognitionem Dei Jacob pervenerunt, sic: A facie, inquam, Dei Jacob. Qui Deus illuminatione gratiæ, convertit petram in stagna aquarum, nos scilicet prælatos qui ad modum petræ durieramus in infidelitate, convertit ab ariditate ignorantæ ad hoc ut essemus similes stagnis plenis aquarum, id est pleni aquis scientiæ spiritualis, sicut stagna plena sunt aquis. Et non solum nos scientia fecit esse repletos, sed et nos prius rupem existentes, id est duros et aridos ad modum rupis, convertit in fontes aquarum, id est ad hoc adduxit ut essemus quasi fontes aquarum, scilicet suppeditantes jugem doctrinam infidelibus, ad modum fontium jugiter aquis manantium. Et sic per nos, infideles terreni ad cognitionem Domini pervenerunt; faciunt autem apostropham ad Deum, orantes ut magis et magis terram ad fidem commoveat et hoc ad honorem nominis sui. Dicimus quod terra mota est, in magna parte, et, o Domine, move eam magis et magis illuminatione cognitionis tui, et da gloriam non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo, id est, glorifica per hoc magis et magis nomen tuum, quod jam multum et glorificatum. Quod est dicere: Non optamus infidelium conversionem ad nostri exaltationem, sed ad majorem nominis tui glorificationem. Quia autem his ponit non nobis, ad inculcationem remotionis ponit, quam inculcationem faciunt ad instructionem successorum, ne aliquis sibi gloriam in hoc mundo querat, sed Deo. Da, inquam, gloriam nomini tuo, et hoc contingat super*

A misericordia tua et veritate tua, id est de misericordia et veritate tua, scilicet da gloriam nomini tuo, vocando gentes ad fidem per misericordiam tuam, et Judæos propter veritatem tuæ promissionis complendæ; promisti namque te Judæos esse salvatorem. Sive potest misericordia et veritas accipi, quantum ad utrosque; Judæos enim et gentes ex misericordia salvavit, et utrosque se salvatorem promiserat. Et adeo glorifica nomen tuum apud gentes et Judæos, ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? id est, ut aliquando sic fiat evidens potentia tua per miracula, quod gentes non dicant quod modo dicunt, scilicet ad exprobrationem tuorum fidelium; dicunt: Ubi est Deus eorum? scilicet Christianorum. Nusquam nos deos nostros ostendere possumus, Jovem, Mercurium et cæteros, sed Deus eorum nusquam apparet; nusquam est.

Ostenso improprio gentium, ipsi contra laudant Deum, et idola spernunt sic: Gentes Deum nostrum non esse comprobare intendentes, dicunt: Ubi est **456** Deus eorum? Deus autem noster in cælo. Quod est dicere: Quoniam invisibilis est, dicunt eum gentes nusquam esse; sed Deus noster in cælo est, id est in angelis et in celestibus viris, non localiter, sed secundum inhabitantem gratiam. Vel sic: Deus noster Christus Deus et homo in cælo est localiter, secundum corpus; et licet a vobis non videatur, tamen adeo potens est, quo omnia quæcunque voluit, fecit. Dii vero gentium, qui nec dii dicendi sunt, sed simulacra tantum, omnino impotentes sunt. Ut enim de lapideis et ligneis et ferreis simulacris taceamus, ipsa etiam simulacra gentium quæ sunt argentum et aurum, et hoc quod simulacra sunt, non habent ex se, sed opera manuum hominum sunt; os habent et non loquuntur, et non verum os, sed imaginarium, oculos imaginarios habent et non vident. Aureas imaginarias habent et non audient. Nares imaginarias habent et non odorantur. Pedes imaginarios habent et non ambulant. Et cum guttur imaginarium habeant, non dico non solum non loquuntur, ut homines, sed quod minus est, non clamant etiam in gutture suo, scilicet nullus clamor vel bestiarum vel volucrum est in gutture eorum. Per hoc igitur apparet quod, cum talia sint, omni carent potentia; cum autem talia sint, et tamen a stultissimis gentilibus colantur, similes illis fiant interius, omnes qui faciunt ea; sicut colunt scilicet fiant similes, ut sicut ea exterius surda et non videntia sunt, sicut ipsi interioris in anima spirituali visu et auditu careant. Et non solum qui faciunt et colunt ea similes illis fiant, sed et illi qui et si non faciunt, saltem confidunt in eis, putantes deos esse. Hoc autem dicunt non imprecative, sed concessive ut gentes a simulacrorum cultura revocentur. Dico quod gentes confidunt in simulacris, ideoque similes eis fiant. Domus autem Israel non sit similis simulacris, domus enim Israel, id est familia fidelium subditorum, Deum in contemplatione videntium, speravit non in idolis, sed in Domino, et ideo Dominus

adjutor eorum est ad bene operandum, et *protector eorum* est, ne a vitis superentur. Et domus Aaron, id est familia fidelium prælatorum, speravit in Domino, et ipse *adjutor* et *protector eorum* est.

Hoc autem accipiendum est de prælatis, et subditis Ecclesiæ de Judeis. Per domum autem Aaron prælatorum collectio accipitur, et per domum Israel collectio subditorum, eo quod tribus Aaron sub Veteri Testamento omnibus tribubus Israel principabatur. Hoc etiam secundum nominis interpretationem bene convenit; Aaron quippe *montanus* interpretatur. Montani autem congrue prælati vocantur, propter prælationis suæ sublimitatem; montanos enim dicimus homines in summitatibus montium habitantes. Non solum autem prælati et subditi ex Judæis speraverunt in Domino, sed et omnes in gentibus qui *timeant Dominum*, tam prælati quam subditi, sive casto timore, sive servili, *speraverunt in Domino*, et ideo *adjutor eorum* et *protector eorum* est. Hoc autem quod in Domino speravimus et Judæi et gentiles, non ex nobis fuit, sed ex hoc quod *Dominus* qui nos diu oblivioni dederat, in infidelitate positos, *memor fuit nostri*, ut ad fidem adductos in se sperantes faceret: et per hoc *benedixit nobis*, id est exaltavit nos, et secundum numerum multiplicationis, et secundum augmentum virtutum et operum bonorum. Exponit autem per partes, quibus *benedixit* sic: *Benedixit*, inquam, nobis: scilicet *benedixit domui Israel*, id est familiæ fidelium subditorum ex Judæis: et *benedixit domui Aaron*, id est familiæ prælatorum, ex Judeis et gentibus, *benedixit omnibus qui timeant Dominum*: sive casto timore sive servili, *pusillis cum majoribus*, id est subditis et prælatis. Orant pro adiectione subditorum et prælatorum sic: Diximus quia Dominus *benedixit vobis*, o prælatis, et subditis. *Super vos* autem jam sibi per fidem adjectos *adiciat Dominus* alios, id est post vos jam sibi per adoptionem gratiæ adjectos, *adiciat* 457 *alios*, qui adhuc increduli sunt, et *super vos*, id est post vos, qui adiciendi estis, *adiciat* alios qui sint filii, id est imitatores vestri, et *super* id est post, illos *filios vestros adiciat* quoque alios, et sic usque in finem mundi per omnes generationes faciat, et vos omnes et jam adjecti et adhuc adiciendi *benedicti* sitis, id est multiplicati, et in virtutibus exaltati *Dominio*, id est ad honorem Domini. Quod est dicere: Hoc quod benedicieritis, non vobis sed Domino ascribatur; Domino, inquam, *qui fecit cælum et terram*. Quod est dicere: Qui dignus est honore, cum ipse *cælum* fecerit, id est prælatos, et *terram*, id est subditos, et non solum minores prælatos, sed et *cælum cæli fecit*, id est majores prælatos qui sunt *cælum cæli*, id est prælati super minores prælatos, hoc quod *cælum cæli* sunt, *fecit* ipse, et hoc sibi *Dominio*, id est ad honorem qui Dominus est; vel sic: Non solum prælatos et subditos *fecit* hoc quod sunt, sed et *cælum cæli*, id est Dominicum hominem, qui *cælum* est super omnes cælos. Et hoc *cæ-*

lum cæli fecit Domino, id est ad hoc fecit ut personaliter uniretur Domino Verbo; vel *cælum cæli*, id est Dominicum hominem *fecit Domino* sibi scilicet Domino subiiciendum secundum quod homo est. Unde Apostolus: « Caput, inquit, Christi Deus (I Cor. xi, 3). » Cum dicit *cælum cæli*, datur intelligi per hoc quod supponit cæli, quod prælati qui cæli sunt, quantum ad subditos, subditi quoque sunt Dominico homini qui cælum est, quantum ad eos. Unde Apostolus: « Caput, inquit, viri Christus est (Ibid.). » Dicitur quoque Pater, juxta Ambrosium, esse caput Verbi, non quod prius aut majus sit Verbo, sed quia ex Patre sit Verbum ineffabile.

Quia vero dixerat Dominum cælum et terram B fecisse, id est prælatos et subditos, ne videretur subditis, quod soli Deo subjectionem deberent, et prælatis non, additur sic: Dominus, inquam, *fecit cælum et terram*; *terram autem*, id est subditos, *dedit* ad excolendum et regendum *filii hominum*, id est prælatis, rationabiliter ut homines se habentibus. Cum autem, o Domine, cælum et terram feceris, et hæc beneficia quæ superius ostendi, contuitu horum supradictorum, *non laudabunt te mortui* in infidelitate *neque omnes falsi Christiani qui descendunt in infernum*, id est in profunditatem vitiorum: « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » *Mortui*, inquam, *non laudabunt te*; sed nos qui vivimus, in fide et bonis operibus, *benedicimus Domino*, ore, corde et opere, incipiendo *ex hoc nunc*, id est ex presenti tempore, et perseverando *usque in sæculum* futurum. Hoc autem ideo dicuntur mortuos a morte infidelitatis et descendentes in infernum vitiorum, ab ipso inferno revocent; in fide vero et bonis operibus viventes, ad perseverandum invitent. Sive hoc ideo dicunt, quia oraverant, dicendo: *Adificiat*, etc., ut citius impetrent quod oraverunt, ostendendo quoniam aliter eum infideles non laudabunt, nisi eos prius ad fidem adiciendo de morte infidelitatis eripiat. Sciendum quod cum superius dixissemus esse responsionem prælatorum, ubi dictum est: *A facie Domini*, etc., posse quoque illud idem esse communiter responsionem, et maris et Jordanis et montium et collium usque ad apostropham illam in tertio versu ubi dicitur, *non nobis*, etc., quod solis prælatis competere videtur. Sententia tamen eadem est, sicut responsio omnium, vel responsio solummodo prælatorum. Si igitur sit communis omnium responsio, sic adaptatur. Quæris, o Propheta, propter quid ego mare fugio, et ego Jordanis conversus sum, et nos montes et colles exultavimus. Hæc autem omnia inde contigerunt, qui *a facie Domini* *multa est terra*, etc. Hos autem si respondentes, idcirco propheta inducit, ne aliquis hæc per vim prælatorum, vel Per liberum arbitrium maris et Jordanis facta esse putaret. Cum autem hoc removeat, innuit omnia hæc Deo esse ascribenda, ad laudis ejus exaggerationem. Apostropha vero

quæ sequitur, cum dicit: *Non nobis*, quæ quidem A
ad solos prælatos 458 attinet, eodem modo ut superius adaptatur.

IN PSALMUM CXIV.

Titulus centesimi decimi quarti: *Alleluia*. In hoc psalmo quidem est vox congregationis fidelium, ostendentium integram quam erga Deum habent dilectionem, intuitu beneficiorum et quæ jam contulit, et quæ adhuc est collaturus; quæ etiam ostendunt. Et hoc ad instructionem audientium: ut et ipsi eorumdem beneficiorum intuitu, Deum integre diligant, et sic integra dilectione eum laudent.

Dilexi, Dominum, integra dilectione. Cum dicit se Dominum dilexisse, innuit quoque se omnia legis præcepta complisse. Nam in dilectione tota lex pendet et prophetæ (*Matth. xxii, 40*). Adjungit autem causam quare dilexit sic: Ideo *dilexi* integre Dominum, quoniam certum est mihi quod Dominus exaudiet, secundum effectum in futuro, qui hic jam exaudiet secundum dispositionem, *vocem orationis meæ*, id est vocem exteriorem deprecativam, procedentem ab oratione mea interiori, id est a bona affectione. Quod est dicere: Ideo eum integre dilexi et diligo, quia scio eum perfecturum in futuro, quod affectione et voce oravi et oro. Cum dicit *dilexi*, dat intelligere se jam in dilectione perstitisse, et in ea augmentari se assidue, et per hoc magis auditores ad dilectionem invitat; *dilexi*, inquam, quia *exaudiet*, et non solum quia in futuro *exaudiet*, sed etiam quia hic jam *inclinavit aurem suam mihi* infirmo, id est condescendere fecit aurem misericordiæ suæ mihi infirmo: a similitudine medici, aurem infirmo qui loqui vix potest inclinantis. Quod est dicere: Non solum quod oro in futuro *exaudiet*, ut tandem perficiat, sed cum infirmus essem, et pro infirmitate orarem, nullis tamen adjutus meritis meis, ex sola gratia me exaudivit, ut perficeret quod orabam. Cum dicit Deum sibi aurem inclinasse, innuit se orasse. Ut autem auditoribus exemplum præbeat jugiter orandi, ut qui stat videat ne cadat (*I Cor. x, 12*), se quandiu in hac vita erit oraturum affirmat, sic: *Inclinavit*, inquam, *aurem suam mihi*, infirmo oranti. Et ut jugiter mihi aurem inclinet, *invocabo*, id est in affectione interiori eum orabo, *indiebus meis* existens, id est tandiu eum invocabo quandiu in his diebus transitoriis ero; qui mei sunt, quos scilicet ego meos feci, dum eos peccando in Adam mihi acquisivi. Ostendit autem unde eum in futuro *exaudiet*, sic: Dico quoniam *exaudiet Dominus vocem orationis meæ*. Et necesse quidem est ut exaudiat: quia *circumdederunt me dolores*, qui sunt causæ mortis, corporeæ scilicet, tot sustineo dolores mortalitatis et passibilitatis, quibus pervenitur ad mortem corporis, ut inde totus per emphasim videar esse circumdatus. A quibus necesse est ut me exauditum eripiat in futuro, etsi modo non eripit. Ostendit quoque unde sibi aurem inclinavit, sic: *Aurem inquam, mihi inclinavit*, quod utique mihi necessarium fuit. Non solum enim *circumdederunt me dolo-*

res mortis, sed et *pericula inferni incurrerunt me*, id est, vitia quæ sunt pericula, per quæ venit ad infernum, tandiu me persecuta sunt ut invenirent secundum consensum et malam operationem, et sic me valida infirmitate humiliaverunt ut per me nunquam possem exurgere. Cum igitur sic essem a doloribus circumdatus, et a periculis inventus, quoniam aliter non eram evasurus, *inveni* animadversione *tribulationem* ipsorum periculorum, et *dolorem* multiplicem mortalitatis et passibilitatis, quo circumdatus eram. Quod est dicere: Animadverli quod prius non animadverteram, scilicet quanta esset tribulatio et dolor meus, et sic *invocaui nomen Domini*, id est oravi Dominum consideratione nominis sui, quod est Dominus. Ac si diceret; Considerans B eum omnipotentem esse occasione magni nominis ejus, quod est Dominus, *invocaui eum*, id est in affectione interiori oravi eum ita, dicens:

459 *O Domine, libera animam meam* et hic de periculis, et in futuro de doloribus. Istud, *o*, non est vocative positum, sed optative. In Hebræo quippe habetur *anna Adonai*. Anna vero signum est optationis. Cæterum, quia nos Latini non habemus vocem huic voci, quæ est *anna*, æquipollentem, positum est *o*, quod signum est optationis. Unde in quibusdam translatoribus invenitur, *obsecro, Domine*. Dico quod *invocaui* Dominum dicens: *O Domine, libera animam meam*, et in futuro a doloribus passibilitatis, et hic a periculis inferni, et sic invocans Dominum *humiliatus sum* in affectione interiori, id est cum humilitate affectionis et devotionis *invocaui* eum reputans me insufficientem esse, ut per me liberaret. Et quia *humiliatus sum*, Dominus *liberavit* jam me a tribulatione periculorum inferni, id est vitiis, ne mihi tantum quantum prius prævaleant. Dominus, inquam, existens *misericors* in natura, et *justus*, et *Deus noster*. Quasi dicat: Me liberavit qui liberare me debuit, cum sit *misericors*, et *justus*: et qui liberare me potuit, cum sit Deus noster omnipotens. Ostendit autem unde comprobetur *misericors* et *justus*, addendo singulis singula sic: *Misericors* est, et inde comprobatur *misericors* in natura, quia *miseretur* impendendo multa beneficia misericordiæ. Et inde comprobatur esse *justus*; quia est *custodiens parvulos*, id est fideles suos qui se parvulos faciunt, id est humiles custodit, ne a sanctitate sua deficient, quod equidem justum est, ut videlicet parvuli ab eo custodiantur. Facit apostropham adhortatorie ad animam suam sic: Dixi quia Dominus jam liberavit me a periculis, et in futuro exaudiet vocem orationis meæ, et ideo, *o anima mea, convertere* a respectu sæcularium, in *requiem tuam*, id est in considerationem et spem requie tue future. Quod est dicere: Omni sæcularium cura posthabita, intende et opere et affectione in requiem beatitudinis æternæ. Et hoc quidem facere debes, quia Dominus benefecit, id est benefaciet, tibi in illa requie. Et hoc modo quidem benefaciet mihi, quia eripuit, id est eripiet, *animam meam de morte æterna*:

vel, eripiet animam meam de morte, id est vitam meam de mortalitate et passibilitate, et eripiet *oculos meos a lacrymis*, ne me ulterius lacrymari sine necesse, sicut hic expedit pro peccatorum recordatione, et pro æternæ patriæ dilatione. Unde Dominus in Evangelio : « Beati, inquit, qui nunc fletis, quia ridebitis (Luc. vi, 21). » De futuro vero statu sic legitur : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum (Apoc. xxi, 4); » et *pedes meos* interiores, affectiones scilicet, eripiet a lapsu scilicet, ut postea nec etiam in affectione labar, qui hic multoties labor in vitium non solum affectione sed et operatione. Et tunc *placebo Domino* per omnia in nullo prorsus offendens, qui hic in multis ei displiceo. *Placebo*, inquam, existens in regione vivorum, id est in Hierusalem cœlesti, in qua nullus habitabit, nisi vivens in æternum.

IN PSALMUM CXV.

Titulus centesimi decimi quinti : *Alleluia*. Vox Ecclesiæ martyrum, fidei suæ constantiam et passionem pro fide et oblatione sui ipsius per martyrium ostenditis : ut auditores invitent ad laudandum Deum exemplo suo per fidem et confessionem et martyrium.

Credidi propter quod locutus sum Psalmus iste apud Hebræos quasi unus reputatur cum superiori, quia cum eo sic continuari potest : Dixi quod Dominus eripiet animam meam de morte, et oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu, et quia placebo Domino; et hoc totum credidi propter quod credere ipsam credulitatem meam in evidenti locutus sum; vel sic : Ut de omni fide dicatur, et sit psalmus per se : O credentes, nolite timore humiliationis tribulationum, a manifesta fidei confessione desistere; et inde me vobis exemplum proponite. Ego namque credidi, id est rectam fidem in corde habui, 460 *propter quod locutus sum*, id est aperte ipsam fidem ore confessus sum. Et ideo ego qui cum recte crediderim, et recte locutus sim, minime debuissim humiliari : humiliatus sum in tribulationibus nimis, id est valde; vel humiliatus sum in tribulationibus nimis, id est supra modum meæ fragilitatis, scilicet supra quam poss et fragilitas mea pati. Unde Apostolus : « Supra modum (inquit) gravi sumus, ita ut tæderet nos etiam vivere (II Cor. i, 8), » ideo et vos exemplo mei credentes loquimini, non reformidantes humiliari. Quia vero dixerat se humiliatum esse, ideo quia locutus est, putaret aliquis eum non fuisse locuturum, si sciret quod idcirco esset humiliandus. Ad hoc ergo removendum, ostendit se antequam loqueretur hoc providisse ut se ipsum Deo per martyrium offerret. Hoc autem sic dicit : *Locutus sum*, inquam, et propter hoc humiliatus in tribulationibus, et hæc humiliatio non contigit præter velle meum et dispositionem meam. Ego namque, qui recte credidi, dixi in excessu meo interiori, id est egotice cogitavi, et disposui in secreto rationis meæ, quod excedit subtilitate omnem humanam rationem vere omnis existens homo est mendax, id est, omnis

A qui homo est simpliciter scilicet terrenus non spiritalis, magis appetens hanc vitam quam æternam, dum hanc impendens dubitat, pro illa mendax est; et si nihil ore dicat, cum hanc vitam opinetur esse vitæ futuræ præponendam. Et quia ego similiter mendax essem et reus, si simpliciter homo essem, quid retribuam Domino pro omnibus bonis quæ retribuit mihi, scilicet cum pro peccatis meis mihi remissionem ipsorum peccatorum, et justificationem, et cætera beneficia pie retribuerit, quid dignum et pretiosum ipsi retribuam pro omnibus his bonis quæ mihi retribuit? Ecce scio quid retribuam, scilicet quia nil majus pro eo possim facere : *Calicem salutaris*, id est Salvatoris Christi, accipiam, mortem videlicet quam ille pro me libens sustinuit. Et ne deficiam timore hujus calicis, invocabo nomen Domini, id est invocabo Deum mihi adiutorem, consideratione magni nominis ejus, quod est Dominus. Mors equidem calix duplici similitudine dicitur; vel ideo quoniam amara est carni, sicut quædam calices potionum medicorum, quæ licet saluberrimæ, tamen amarissimæ sunt; vel quia sicut calix optimi vini hominem quem inebriat, ab illo statu in quo est, in alium statum mutat, ita et ipsa mors illum quem invadit, ab hujus vitæ statu in statum alium mutat.

Potest autem versus ille qui est, *Ego dixi*, aliter construi, ut illud interpositum sit, quod est *omnis homo mendax*, et secundum hoc adaptabitur. Dico quoniam humiliatus sum, et hoc non accidit extra velle meum. Ego enim dixi in excessu meo, id est statui et judicans in excessu rationis meæ : *Quid retribuam Domino pro omnibus beneficiis quæ retribuit mihi?* Hoc certe retribuam, calicem salutaris accipiam; et ne deficiam in acceptione, nomen Domini invocabo. Et ideo dixi in excessu meo, quia omnis homo simpliciter existens non spiritalis, non obediens Deo usque ad mortem, mendax est in promissione sua. Promisit enim Deo in baptismo obedientiam omnium præceptorum ejus, in quo mendax est, cum pro eo mori formidat, sicut ipse promissus mortuus est. Dico quod devoti excessu meo, quod pro Domino calicem salutaris accipiam. Et hæc vota mea, id est hæc mea promissa, scilicet ut me per mortem feram, non reddam in abscondito; sed reddam in manifesto coram omni populo ejus, scilicet manifeste eum confitebor, et coram omni populo fidelium moriar, id est ad hoc moriar ut omnibus dem exemplum pro Domino moriendi. Ne vero videretur alicui parum esse pro Domino mori, ut magis ab hujusmodi mortem incitet auditores, ostendit hoc Deo pretiosum esse, sic : Dico quod calicem salutaris accipiam; quod utique faciendum est mihi, nam in conspectu, id est in reputatione, Domini pretiosa est, id est valde clara, mors sanctorum ejus. Quod est dicere : Cuicumque vilis videatur, Dominus tamen mortem sanctorum suorum reputat esse pretiosam; vel sic : Ideo calicem salutaris accipiam, id est mortem, quia mors sanctorum ejus existens in conspectu

Domini, id est in beneplacencia Domini, **A** **461** *pretiosa* est, id est magno pretio empta: pretio scilicet mortis ejus. Quod est dicere: Ideo pro eo mori me dignum est, quia hoc ipse pro me moriens emit, ut et ego pro eo morerer. Facit autem apostropham ad Deum ex affectione nimia, sic: Dico, Domine, quod *pretiosa* est in conspectu tuo mors sanctorum tuorum, et ideo, o Domine, *sacrificabo tibi hostiam laudis*, id est sacrificabo tibi me ipsum hostiam moriendo in tui confessione, quam hostiam tu laudabis. Et quia hoc sacrificium, o auditores, non nisi Deo adjuvante possem explere, *nomen Domini invocabo*, id est invocabo Dominum adiutorem consideratione magni acuminis ejus quod est Dominus. Non solum autem ea de causa tibi me *hostiam sacrificabo*, ideo quia *mors sanctorum in conspectu tuo pretiosa est*, sed ideo quoque quia *ego servus tuus*. *Servus tuus*, id est ego tibi sum omnino subjectus utpote creatura Creatori, ideoque necesse est me tibi obedire in omnibus. Quia vero simpliciter se dixerat esse servum, et servorum alii nequam sunt: ut maligni spiritus, qui licet inviti Dei tamen dispositioni obtemperant; alii verosunt spontanei, qui ex voluntate serviunt ut sancti viri; ostendit se spontaneum esse, ut auditores instruat Deo spontanee servire, sic: *Servus tuus*, inquam, sum: et talis *servus*, qui sim *filius ancillæ tuæ*, id est imitator cælestis Hierusalem, quæ est ancilla, id est tibi subdita, angelorum videlicet et spirituum virorum coadunatio: ut sicut illi tibi non inviti obediunt, sed spontanee; ita ego obediám tibi ex gratuita voluntate. Et ut ego tibi libere servirem *dirupisti vincula mea* id est, destruxisti vincula peccatorum meorum indulgendo, quæ me vinctum a tui obedientia in pedebant. Notandum quia hoc quod dicit *tibi sacrificabo hostiam laudis*, et *nemen Domini invocabo*, æquipollens est huic quod superius dictum est, *calicem*, etc., sed ex affectione repetitum est, et ab hoc ut magis auditores invitet ad martyrium; hac eadem etiam occasione bis ponit *ego servus tuus*, et repeti hoc quod superius dixerat: *Vota mea reddam in conspectu omnis populi ejus*. Quod sic adaptatur: *Sacrificabo*, inquam, *hostiam laudis* Domino, et hæc *vota mea*, hanc scilicet hostiam, quam Domino reddere vovi, *reddam in conspectu omnis populi ejus*, id est reddam manifeste, ut omnis populus fidelis inde habeat exemplum. *Reddam*, inquam, *vota mea* ego dico jam spe existens in aliis, id est in amplitudine domus Domini, scilicet Hierusalem cælestis. Quod est dicere: *Vota mea* reddam pro spe amplæ domus Dei adispiscendæ, non pro humano favore. Dico quod sum existens spe in amplitudine domus Dei Hierusalem cælestis. Et non existo in spe in viliori gradu illius Hierusalem, sed existo spe in medio tui, o Hierusalem cælestis, id est in digniori gradu tuo, a similitudine militum illorum, qui cum Domino suo chariores sint, non in angulo domus, sed in medio sedent in loco digniori. Altiores enim gradum martyres obtinere dicuntur

quam confessorer. Per hoc autem quod dicunt se in medio esse, ad martyrium magis auditores invitant, ut et ipsi in medio esse mereantur.

IN PSALMUM CXVI.

Titulus centesimi Decimi sexti: *Alleluia*. In hoc psalmo adhortatur Propheta omnes Judæos et gentes ad Dei laudem: Judæos quidem respectu veræ promissionis ejus in eis completæ; Gentes autem respectu misericordiæ eis impensæ.

Laudate Dominum omnimoda laude, omnes gentes, *laudate* etiam eum, omnes populi credentes Judæorum. Et bene ponit pluraliter *populi*, ut ostendat ex omnibus duodecim tribubus multos fuisse conversos. Addit ergo singulas causas singulis, sic: *Vos gentes*, ideo *laudate* quoniam *misericiordiæ ejus*, id est salvatio vestra per remissionem peccatorum et justificationem, quæ contigit ex sola et gratuita misericordiæ ejus, *confirmata est super nos*, id est firma et immobilis, et perseverans facta **462** est in vobis, data a superiori dispositione Dei. Juxta illud: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est (Jac. i, 17). » Ac si dicat: Ideo, gentes, omnes *laudate*, quia salvatio misericordiæ ejus super vos data, id est a superna dispositione vobis collata, in vobis sic *confirmata* est, ut nunquam sitis ea carituri. Unde Apostolus: « Gentes autem super misericordiæ honorare Deum. » etc. (Rom. xv, 9.) Quia autem Propheta ponit *super nos*, adjungendo se fidelibus ex gentibus, cum ipse Judæus sit, ideo facit ut se et omnes fideles tam ex gentibus quam ex Judæis ostendat unam massam esse in Christo. Vos vero, Judæi, ideo *Dominum laudate*, quoniam veritas Domini manet in vobis usque in æternum, id est, veræ promissionis ejus completio, salvatio scilicet vestri, quæ vere promissa in vobis complevit, duratura est usque in æternum.

IN PSALMUM CXVII.

Titulus centesimi decimi septimi: *Alleluia*. In hoc psalmo inducitur loqui collectio martyrum primitivorum, adhortans Judæos et gentes ad laudandum Deum, occasione bonitatis et misericordiæ ejus; ejus etiam misericordie beneficia in seipsa multipliciter ostendit, narrando scilicet quatenus eam de tribulatione viliorum eripuit. Et quoniam in exteriori tribulatione inimicorum adiutor sit, faciens eam in ipsa tribulatione fortem et constantem ne deficiat, et etiam inimicos superantem; ostendendo quoque ipsam tribulationem sibi cessuram ad prosperitatem et castigationem, non ad æternam mortem. Promittit quoque se Domino semper confessurum, eo quod sibi factus sit in salutem, per Christum lapidem reprobatum, qui factus est a Domino in caput anguli. Orat etiam de salvatione sui, auditoresque ad constituendum solemnem diem exhortatur. Per hoc autem sui exemplo auditores instruit, tribulationes ab inimicis pro Domino illatas, formidandas non esse; cum sint eis similiter ad prosperitatem cessuræ, instruit etiam orare.

Confitemini Domino, id est, laudate eum omnibus modis, fideles ex Judæis et gentibus, ea consideratione, *quoniam bonus est* in natura. Et qui ad hoc considerandum non sufficitis, *confitemini* saltem eo intuitu, *quoniam misericordia ejus*, id est beneficia misericordiæ ejus quæ fidelibus suis impendit, duratura sunt usque in sæculum futurum, id est usque in æternum. Non solum autem exhortor ut inter se fideles in utroque populo Domino confiteantur, sed etiam *domus Israel*, id est familia subditorum fidelium in Judaico populo, *dicat nunc*, id est indilate aliis adhortarie. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*; vel dicant hoc inter se alius alium adhortando. Et *domus Aaron*, id est familia fidelium prælatorum in Judaico populo, *dicat nunc* vel aliis vel adinvicem: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Et illi ex gentibus qui *timeant Dominum*, sive prælati sive subditi, *dicant nunc* vel aliis vel adinvicem: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Notandum quippe quod primus hujus psalmi versus in uno quoque trium sequentium versuum repetendus est totus, quanquam brevitas causa solummodo posterior ejus pars repetita videatur.

Exponit autem beneficia misericordiæ Domini in se, sic: Misericordia, inquam, Domini duratura est usque in sæculum. Et ecce in me apparent beneficia misericordiæ ejus. Ego namque in interiori tribulatione vitiorum constrictus, *de tribulatione illa invocavi Dominum*, id est causa illius tribulationis evadende oravi Dominum: et *me invocantem exaudivit Dominus* erucendo a tribulatione illa: me dico ponendum *in latitudine dilectionis et bonæ operationis*. Ac si dicat: Et a tribulatione me eripuit per gratiam, et in amplitudine virtutum et bonorum operum me posuit. Cum igitur **463** de interiori tribulatione *mihî Dominus* extiterit *adjutor*, certus sum quoniam et in tribulatione a quolibet persecutore illata mihî existenti, erit Dominus *adjutor* ne deficiam. Ideoque *non timebo quid persecutionum faciat mihî homo* quilibet malignus, id est, non timebo quodcumque persecutionum genus mihî a malignis hominibus inferatur Dominus, inquam, *mihî erit adjutor* in tribulationibus exterioribus. Ideoque *non timebo inimicos homines*, sed et ego licet multam ab eis persecutionem sustinens, *despiciam tamen inimicos meos*, homines malignos, id est eorum persecutiones despiciam, et ut nihilum reputabo, quod equidem majus est quam non timere; vel *despiciam inimicos meos* malignos spiritus, id est eorum despiciam suggestiones eis non consentiens. Quoniam igitur o auditors, Dominus talis *adjutor* est ut suos faciat non timere, et inimicos despiciere, *bonum est confidere in Domino* in tribulatione pro eo patiendo, *magis quam confidere in homine* persecutore terrenam salutem per eum habendo. « Vana namque salus hominis (Psal. lxx, 43). » Istud magis comparative non est positum, ac

A si dicat: Utile est in Domino confidere, tribulationem pro eo sustinendo: et utile non est in homine persecutore considerare ab eo salutem corporis expectando. Quam non solum de quocunque homine confidentiam removeo, sed ut magis quid dicam *bonum*, id est utile *est* magis *sperare in Domino* salutem per tribulationum asperitatem *quam in principibus*, etiam sæcularibus per terrenam felicitatem quod est ac si dicat: Bonum est in Domino sperare salutem, et in sæcularibus principibus non. Unde legitur: « Maledictus homo qui confidit in homine (Jer. xvii, 5), » etc. Potest autem hoc comparative legi, si principes accipiamus cœlestes spiritus, et viros spirituales, qui principes habentur in populo Dei. Secundum hanc igitur sententiam ita dicetur: *B* *bonum est confidere in Domino, magis quam in homine* aliquo, et *bonum est sperare in Domino, magis quam in principibus*, id est in angelis et in sanctis viris. Ac si dicat: Cum utile quidem sit in homine aliquando confidere, et in orationibus et patrociniiis sanctorum principum sperare; multo utilius est in Domino *confidere et sperare*. Deus enim sine ipsis adjuvare potest, ipsi vero sine Deo minime.

Ostendit autem inimicorum tribulationes, sic: Dico quod Dominus erit *mihî adjutor* contra inimicos, qui etiam jam *adjutor* existit adversus inimicos. *Omnes enim gentes*, id est omnes gentiles et irrationabiliter viventes, tam Judæi quam gentiles, *circueverunt me* tribulationibus, id est tot mihî tribulationes intulerunt, ut inde totus viderer circumdatus esse. Et cum me penitus obruere niterentur, *in nomine Domini* contigit quod *ultus sum* eundo in eos, id est per hoc quod ego studui *in nomine Domini*, id est in honore Domini non in honore meo, scilicet quod Deum honorare satagi non me, contigit quod de eis *ultus sum*, eundo per prædicationem in eos incorporandos. Quod est dicere: Quoniam Dei honori vacavi, hanc de eis ultionem Dominus mihî concessit, ut sicut studuerunt me sibi incorporare per tribulationem, ita mihî eos incorporare per prædicationem; vel sic: Ultus sum ultione facta in eos, id est contra eos, scilicet contra quasdam eorum. Quod est dicere: Sic de quibusdam *ultus sum* ut eis ultio illa nimis esset nociva, cum quidam ex persecutoribus meis dicantur etiam in hac vita a Domino justa corporis morte fuisse damnati; vel sic: *Ultus sum*, id est ultus ero ultione faciendi in eos, id est contra eos, scilicet ultione meritis æternæ, quæ valde illis est nocitura. Hoc autem dicit ad correctionem persecutorum.

Ostensa inimicorum multiplicitate, ostendit quoque tribulationum eorum perseverantiam, sic: *Omnes*, inquam, *gentes tribulationibus circueverunt me*, et hæc non ad horam; sed *circueverunt me* *circueverunt*, id est in circumdatione illa semper præsentem et perseverantem. Notandum autem cum præsen-
D participium conjugatum cum verbo conjugato sic ponitur, perseverantiam denotari, ut *videns videt, expectans expectari*, et cætera talia, Dico quod

circumdantes circumdederunt me, et tamen in nomine Domini 464 *contigit quod ultus sum in eos.* Hoc ut superius exponitur: *Circumdederunt, inquam, me, et hoc sicut apes, id est similes apibus in ferocitate et acritate nimia, quæ simul iratæ sunt, nimis acriter instant. Vel sicut apes, id est similes apibus.* Nam sicut apes fanum dulcem operantur, sic et ipsi per tribulationem instantiam, majorem charitatis dulcedinem erga Deum operati sunt. Quanto namque magis infirmior, tanto magis fortior sum et potens (I Cor. xii, 10), et exarserunt in me tribulationibus, *sicut ignis exardescere solet in spinis.* Nam sicut ignis in spinetis accensus, spinas comburit, truncum autem illasum dimittit; sic et eorum tribulationes peccatorum spinas in me consumpserunt. Me autem illasum dimiserunt, et hoc in nomine Domini contigit, quia ultus sum in eos.

Hoc etiam ut superius exponitur. *Circumdederunt, inquam, me et ab eorum tribulationibus impulsus sum, id est percussus, ut caderem, id est ad hoc ut a proposito meo deficerem.* Quod est dicere: Ea intentione me tribulationibus impulerunt, ut me ad casum defectus adducerent. Non solum autem impulsus sum, sed etiam secundum quædam debilia membra mea eversus sum, ut caderem, id est timore tribulationum quendam debilia membra mea nutaverunt, non sic ut ex toto caderent, sed sicut jam caderent, id est ut qui in initio casus essent jam parati ad deficiendum. Et, ne in ea parte in qua eversus sum ex toto caderem, Dominus suscepit me, per auxilium patrocinantis gratiæ. Quod est dicere: Adjavit debilia membra mea jam eversa, ne ex toto caderent; a similitudine alicujus, qui quemlibet pronom ad cadendum cujus jam pes eversus est suscepit, dextra fulciens eum ne cadat. In ea vero parte fortium membrorum, in quantum impulsus sum et non eversus fui, Dominus fortitudo mea, id est causa fortitudinis meæ. Quod est dicere: Fortibus viribus meis, quæ me ad tribulationem in pulso non vacillaverunt, dedit Dominus fortitudinis constantiam, ut in bono proposito suo perseverarent. Et per hoc factus est laus mea, vel laudatio mea, id est factus est mihi causa laudis vel laudationis, scilicet hoc mihi per fortitudinem contulit, ut in Ecclesia laude dignus habear: vel factus est laus, vel laudatio mea, id est, hæc in me effecit, ut ego eum occasione meæ fortitudinis ab eo datæ laudarem, et per ipsas tribulationes et susceptionem et fortitudinem factus est mihi tendens in salutem æternam. Quod est dicere: Per hoc operatus est, et adhuc jugiter facit salutem meam æternam. « Non coronabitur enim, nisi qui legitime certaverit (II Tim. ii, 5). »

Dico quod fortitudo mea est secundum robusta membra mea. Et in tantum in eis robustis causa fortitudinis est, quod in tabernaculis iustorum, id est in tabernaculantibus justis, scilicet in robustis meis, qui justi sunt, et in tabernaculis militiæ Dei perseverantes, non est vox mœroris, sed vox exultatio-

nis, designatrix lætitiæ et salutis æternæ; quod est dicere: Adeo fortes eos in tribulatione facit, ut nec in tribulatione vocem tristitiæ proferant, sed vocem designantem exultationem æternamque salutem. Juxta quod in Actibus apostolorum legitur: « Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41). » Non solum autem fuit Dominus fortitudo mea, secundum robusta membra, ut me faceret fortem et constantem contra persecutiones, sed etiam dextera Domini fecit in me virtutem, id est Filius Dei fecit in me victoriam, scilicet fecit quædam membra mea robusta, jam vincere omnes persecutores, ut nec in morte corporis cederent. Et per hoc dextera Domini exaltavit me, id est sublimavit et glorificavit illa membra mea, quæ jam vicerunt, ut laudabilia apud fideles habeantur. Dextera, inquam, Domini fecit virtutem. Hoc autem ideo repetit, ut hac occasione addat remotionem. Posset enim a persecutoribus obijci: Dicis quod Dominus fecit te vincere, quod certe mirum videtur, cum potius videaris in quibusdam membris pertulisse ea quæ ad mortem attinent, tribulationes scilicet usque ad sanguinis effusionem quod victi sustinere solent. Ad quod sequitur remotio sic:

465 Bene dico ego quod dextera Domini fecit me vincere, per passionem ipsarum tribulationum. Non enim causa ipsarum tribulationum moriar, quod vos persecutores putatis, sed per eas in æternam vivam. Congruè nimirum ponit moriar, licet posuisset fecit, quod præteritum est. Ac si diceret: Bene dico me jam vicisse secundum quædam membra, quæ jam tribulationes perpessa sunt et constanter evaserunt. Non enim mortua sunt illa membra mea per tribulationes, sed per hoc vivere perpetualiter inceperunt. Et similiter per instantiam tribulationum non moriar, secundum illa membra quæ sunt adhuc passura; sed per ipsas tribulationes vivam, id est, tribulationes causæ erunt quod membra mea adhuc passura sine fine vivant. Quod est dicere: Neque fuerunt tribulationes membris meis jam passis causa mortis neque passuris adhuc causa mortis erunt. Mors enim corporalis quæ per tribulationes accidit, mors dicenda non est, sed vitæ principium. Post hanc enim mortem sancti vivere feliciter incipiunt. Unde etiam dies obitus martyrum natale dicitur. Tunc enim in æterna vita nascuntur. Per hoc autem auditores ad martyrium attrahit, cum dicat hanc temporalem mortem, non esse mortem, sed principium vitæ. Dico quod vivam, et inde hoc poterit comprobari, quia post hanc corporis et animæ separationem, narrabo opera Domini, non voce quidem mea, sed causa ero quare ab aliis superstitibus narrentur et laudentur opera Domini: quod equidem non esset, nisi viverem. Nam mortui non laudabunt Dominum (Psal. cxiii, 17). Quod est dicere: Ipsa mea constantia usque in finem firma causa erit quare alii narrando laudent opera Domini, scilicet constantiam et victoriam, et cætera beneficia quæ in me operatur.

Dico *non moriar*, et vereseparatio talis animæ et corporis non est dicenda mors, sed castigatio. *Domini* enim per talem mortem et tribulationem *castigavit* me jam secundum quædam membra mea quæ jam passa sunt, *castigans* etiam nunc secundum illa membra, quæ nunc patiuntur et moriuntur. Castigare non accipitur hic, ut accipi solet, sed ponitur castigare pro purgare. Morte namque martyrii et tribulatione, et peccata quæ in martyribus sunt Dominus purgat, et eorum coronas augmentat. *Castigavit*, inquam, *me*, et sic me castigatum *non tradidit* morti æternæ. Quod est dicere : Per castigationem talem membra mea jam passa a morte æterna liberavit. Quoniam ergo tribulatio, et hæc corporis et animæ separatio est mihi castigatio et vitæ occasio, concedo, o persecutores, non reformido : *Aperite mihi portas justitiæ*, id est præparate mihi tribulationes et mortem quæ erunt mihi portæ per quas ingrediar ad justitiam, id est ad justam æternæ vitæ remunerationem, a similitudine illorum qui ingredi cupienti domum, portas aperiant. Hoc non dicit imperative, sed concessive, cum iniquum sit mala alicui suadere. Quam concessionem id facit, ut auditores magis ad tribulationes et mortem voluntarie patiendum invitet, ostendendo quod hæc portæ justitiæ sint. *Aperite*, inquam, *portas*, et *ingressus in eas* tribulationes quæ portæ sunt, non contristabor, sed *confitebor* Domino, id est laudabo Dominum voce, corde, et patientia mea. Ideo vero non reformido has portas ingredi, qui hæc eadem porta tribulationis fuit Domini Christi. « Oportuit enim pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 26). » Et quia Domini fuit, *justi* quicumque *intrabunt in eam* ex necessitate, vel ipsa experientia passionis, vel saltem voto patienti si oportuerit. Nullus enim nullo modo intrans salvabitur. Sicut de beatissimo Martino legitur, quod licet eum gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit. Vota enim martyr exstitit. Facit autem apostropham ad Deum ex nimia affectione, sic : *Confitebor*, inquam, *Domino*, et merito *confitebor tibi*, Domine, *quoniam exaudisti me*, ut liberares me de interiori tribulatione vitiorum, et *factus es mihi in salutem* cedens, id est in causam salutis, **466** et hic, scilicet per peccatorum remissionem et justificationem, et in futuro daturus eternam beatitudinem.

Et per hoc *factus es mihi in causam salutis* : quia lapidem Christum quem reprobaerunt ædificantes, *hic factus est in caput anguli*. Quod est dicere : Per probationem Christi, firmissimi lapidis, me salvasti, sine quo fundamento nemo potest se Deo templum per virtutes et opera bona ædificare. « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus (I Cor. in, 11). » Quem lapidem sine quo nemo se potest Deo templum ædificare, reprobaerunt ædificantes, id est spreverunt Judæi ædificantes se templum Dei per traditiones suas; ædificantes dico, scilicet quantum ad

A ipsorum reputationem, non quantum ad rei veritatem. Nemo enim potest effici Dei templum, nisi in fide Christi fundatus, quem Judæi reprobaerunt, denegantes eum regem Israel esse et Dei Filium, juxta illud : « Noli scribere rex Judæorum, sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum (Joan. xix, 21). » Et iterum : « Secundum legem debet mori quia Filium Dei se fecit (Ibid., v, 7). » Qui lapis per hoc quod fuit a Judæis reprobatus, et in mortem datus, *factus est in caput anguli* : cum prius non fuisset caput anguli, id est factus est caput duplicis parietis Ecclesiæ, parietis scilicet fidelium ex Judæis et parietis fidelium ex gentibus, qui congrue angulus dicitur. Sicut enim aliquando duo parietes diversi in angulo conveniunt, et a quolibet angulari lapide supra posito, et caput eorum existente, uterque completitur; ita illi duo parietes, Ecclesia videlicet ex Judæis, et Ecclesia ex gentibus, quæ prius omnino diversæ fuerant ab invicem, in fidei unitate conveniunt subditæ Christo angulari lapidi, qui caput utriusque existit et utramque suo regimine complectitur, juxta illud Apostoli : « Ipse est pax nostra qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 12), » etc. Illud autem quod de angulari lapide Judæi fingunt, scilicet in templi Salomonis ædificatione, lapidem unum fuisse ab ædificantibus reprobatum, et ad ultimum in angulo fuisse positum, omnino falsitati videtur accedere, cum in historia nulla legatur.

Notandum autem, quod tali genere locutionis hic versus sit a Propheta compositus. Cum enim posuisset : *Lapidem quem reprobaerunt ædificantes*, et secundum hunc ordinem quem incoeperat, de buisset addere, fecerunt in caput anguli; hoc ordine dimisso, alio genere locutionis versus finivit, addens *hic factus est in caput anguli*. In hoc autem removel hoc, quod male posset quis opinari, scilicet Judæos hac intentione lapidem hunc reprobasse, ut fieret *in caput anguli*. Si enim ea intentione et hoc consilio fecissent, Propheta plane posuisset : *Lapidem quem reprobaerunt ædificantes*, fecerunt *in caput anguli* : sed cum hoc ordine dimisso aliter dicit, scilicet *hic factus est in caput anguli*, plane docet non eorum sed alterius consilio cum esse factum caput anguli. A quo ergo sit *factus caput anguli*, et ejus dispositione ita reprobatus sit, neque enim fuit absque magno consilio, quod reprobatus fuit, demonstrat, addendo sic : Dico quod *lapidem reprobaerunt*, et *hic factus est in caput anguli*. Hac autem totum et quod reprobatus est, et quod in caput anguli factus est, a Domino factum est, id est a dispositione Dei occulta contingit, et cum sit apud nos ineffabile et incognoscibile quam ratione contigerit, *est mirabile in oculis meis* interioribus : in oculis mentis scilicet, quod est dicere : De hoc nimis admiramur, quare Dominus hoc disposuerit, ut Judæorum populus prius adeo ipsi charus, in tantum excecæretur, ut Christum verum lapidem, de quo tot a prophetis audierant, reprobaerent, et in mortem darent, et sic ipse caput anguli

efficeretur. Dico quod lapidem reprobaverunt eum in mortem dando. *Hæc autem dies in qua ipse reprobatus in mortem datus est, est revera dies quam fecit Dominus*: non quod alios dies omnes non feceret, sed propter ipsius diei dignitatem in qua redempti sumus, per antonomasiam dicitur hanc diem fecisse. Et quoniam adeo digna est hæc dies, *exsultemus* in corpore, et *letemur* **467** in anima in ea die, id est in imitatione ejus diei, scilicet, et voto animæ, et exsultante patiendo pro Christo, si necesse fuerit in corpore passionem quam in ea die pro nobis sustinuit, prout nobis possibile est, imitemur. Vel sic de die resurrectionis legi potest: Dico quod *factus est in caput anguli*, et hoc contingit per gloriam resurrectionis. *Hæc igitur dies* in qua resurgens *factus est in caput anguli*, est dies *quam fecit Dominus*.

Hoc autem in hac sententia, ut jam in superiori acceptum est, per antonomasiam accipitur. Ergo quia *dies hæc* adeo gloriosa est, *exsultemus* in corpore bene operando, et *letemur* in anima bona affectione in ea die, id est in consideratione ejus diei. Quod est dicere: Sive dies illa præsens sit, sive non, quia tamen nobis tantum beneficium in ea contingit, in ea consideratione letemur in anima bona affectione, et exsultemus in corpore bona operatione. *Letemur*, inquam, et *exsultemus* unusquisque ita dicendo: *O Domine salvum me fac*, et hic peccata remittendo, et in futuro æternam beatitudinem largiendo. Et. *o Domine bene prosperare*, id est, fac nobis cedere ad bonam in futuro prosperitatem, omnia quæ nobis hic accidunt, tam prospera quam adversa. Juxta illud Apostoli: « Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. in, 28). » Dico *exsultemus et letemur in ea die*, quod eequidem facere debemus. Nam in ea die *benedictus* est, id est exaltatus per gloriam resurrectionis Christus, *qui venturus est in nomine Domini*, id est in honorem Domini Patris; juxta illud: « Ego non quæro gloriam meam, sed ejus qui misit me Patris (Joan. viii, 5). » Et alibi: « Ego veni in nomine Patris mei, » etc. (Joan. v, 43.) In aliis translatoribus habetur: « Benedictus qui venit in nomine Domini, » Unde colligitur quia si dicatur, *benedictus* qui venturus est, quantum ad prophetam positum est, qui ante adventum Christi fuit, non quantum ad martyres, qui hic loqui inducuntur, qui post Christi adventu fuerunt. Potest quoque de secundo Christi adventu sic legi: *Benedictus est in nomine Domini*, id est, exaltatus est. Ideo quia studuit in honore Domini patris ille qui venturus est in futuro mundum judicaturus, Christus scilicet.

Enarratis beneficiis misericordiæ Domini, faciunt martyres, qui hic loquuntur, apostropham ad auditores, ut dicta sua commendent, et eos ad imitandum se in Dei laudem attrahant. Hæc igitur apostrophæ ad omnia supradicta respicit, et sic legitur: diximus *exsultemus*, etc. Et, o auditores, *benediximus vobis*, id est bene narravimus vobis, an-

nuntiando beneficia misericordiæ Domini, quæ in nobis martyribus apparent. *Benediximus*, inquam, existentes de *domo Domini*, id est de familia Domini; ideoque digni sumus ut nobis acquiescat. Et hoc non a nobis habuimus quod *vobis benediximus*, sed a Deo Domino. *Deus* enim qui etiam *Dominus* omnium est, non solum hæc nobis intimavit, sed et, id est etiam, *illuxit nobis*, id est luxit in mente nostra per illuminationem cognitionis sui, et illucescendo nobis hæc cognita fecit, quæ *vobis benediximus*, et tanto magis nobis consentiendum est. *Benediximus*, inquam, ideoque, o auditores, admonitione nostra excitati, *constituite diem solemnem*, id est firmiter statuite vitam vestram similem dici solemni; ut sicut in die solemni ab omni servili opere

B cessatis, ita per totam vitam vestram ab omni peccatorum servitute cessetis. *Constituite*, inquam, persistendo ad honorem Dei in *condensis*, id est in multiplicibus sacrificiis virtutum et bonorum operum et tandiu *constituite diem solemnem in condensis*, donec pertingatis usque ad *cornu altaris*, id est usque ad contemplandam divinitatem Christi, quæ per cornu accipitur propter sui sublimitatem, eo quod cornu in altum excreseat; ac si dicat: Tandiu in condensis persistite, donec in futuro mereamini perlingere ad contemplandam perfecte sublimitatem divinitatis Christi, quod altare nostrum est, super quod Deus sacrificia morum et operum bonorum offerimus; vel usque ad cornu altaris, id est usque ad sublimitatem mentis, id est usque ad contemplandam divinitatem, quæ est cornu mentis id est excedens in **468** sui sublimitate mentis nostræ, contemplatione a similitudine cornu, quod in cornutis animalibus totum corpus tendendo in altum excedit. Mens autem altare dicitur, eo quod in mente Deo frequenter sacrificia virtutum et morum bonorum sicut in altari offerimus. Dicitur quoque divinitas cornu, id est firma defensio meritis contra diabolum et vitia, sicut cornu est defensio cornuti animalis. Exhortatione ad auditores facta, ut magis ipsi auditores ad confitendum Deo incitentur, promittit martyrum collectio, quæ hic agit, se confessorum Deo et eum exaltaturam, sic: Dixi auditoribus, *constituite*, etc., quidquid ipsi faciant, *Deus meus est tu*, id est creator meus, ideoque *confitebor laudem ore*: *Deus*, inquam, *meus est tu*, ideo quod *exaltabo te* opere et devotione; quod est dicere: *Confitebor tibi*, et *exaltabo te*; ideoque *Deus meus est tu*, *confitebor tibi*, inquam, ideo, *quoniam exaudisti me*; et *factus es mihi in salutem*: hoc, ut superius exponitur, ad dandum exemplum confessionis repetitum. *Confitebor*, inquam, et ideo vos, auditores, exemplo mei, *confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*, hoc ut superius exponitur, ideo repetitur, ut sicut a laude incēpit psalmum, ta in laude finiat.

IN PSALMUM CXVIII.

Psalmus centesimi decimi octavi. Etsi, juxta beatum Ambrosium, *A Heluia* intituatur, secundum Hebræos

tamen nullum habet titulum. Huic nempe præponere titulum non fuit necessarium, cum diligenter considerantibus ejus intentio denotetur, et negotium, ex primordiis et numero versuum. Totus enim psalmus iste apud Hebræos per clausulas octonorum versuum digestas, per singularum clausularum versus, singulos secundum ordinem alphabeti Hebraici, in principio eorumdem versuum conscribitur, ut videlicet octo versus primæ clausulæ omnes incipiant per *Aleph* litteram; octo vero secundæ per *Beth*; octo quoque tertiæ per *Ghimel*, et sic in cæteris clausulis omnes earum octoni versus per singulas litteras Hebraici alphabeti per ordinem habeant initium. Cæterum, quoniam hoc Latina locutio non patitur, ut videlicet octoni versus singularum clausularum secundum ordinem litterarum Latini alphabeti incipiant; non enim primæ clausulæ versus octo, omnes per *a* possunt incipere; nec secundæ clausulæ versus octo per *b*, et in cæteris similiter, quia non habet Latinitas voces congruas ad hoc secundum interpretationem vocum Hebraicarum, in principio versuum hujus psalmi positarum, apud Latinos ante singulas clausulas nomina litterarum Hebraici alphabeti secundum ordinem scribuntur, ut videlicet ante clausulam primam scribatur, *Aleph*, quæ vox nomen est primæ litteræ Hebræorum, ante secundum vero *Beth*, quæ nomen est litteræ secundæ et sic ante cæteras clausulas cæterarum litterarum Hebraicarum nomina per ordinem scribantur. Non ideo tamen ut voces istæ harum clausularum sint tituli, sed ut nobis signum sint, quatenus apud Hebræos singularum clausularum versus octoni a supradictis incipiant litteris. In hoc autem octonario, numero versuum, et in præscriptione totius Hebraici alphabeti, psalmi totius intentio innuitur, et negotium.

In hoc psalmo intendunt fideles perfecti, quorum hic vox est, instruere minores, qualiter ad beatitudinem veram possint attingere. Quæ ideo per numerum octonarium intelligitur, quia in octava die, scilicet in die judicii, quæ sequitur post septem dies hujus vitæ salvandis dabitur. Per octonarium quoque numerum octo generæ beatitudinis accipiuntur, quæ fidelibus a Deo dantur, de quibus adipsendis in hoc psalmo instructio continetur; quæ, licet octo sint, ut in Evangelio Dominus ostendit, cum dicit: « Beati pauperes spiritu. (Matth. v, 3), » etc., tamen omnes ad idem spectant. Una enim beatitudo sunt omnes istæ. Ut igitur has omnes ad idem spectare designentur, octoni quique singularum clausularum versus ab eadem littera principium habere videntur. Cum sit igitur in hoc psalmo intentio instruere minores 469 ad beatitudinem attingendam, totus ad hoc præcipue spectat ut eos ad hoc obtinendum instruat per moralitatem; quæ nimirum moralitas bonæ vitæ est initium et quasi fundamentum. In primis enim moralitas necessario habetur, sine qua nemo salvatur. A moralitate vero per physicum, ad mysti-

A cum intellectum pervenitur, ut de creaturis singulis quæ sit earum natura, et quid quæque significant, et de sacrificiis quoque legis veteris et observantibus carnalibus, qua ratione, et quo mysterio a Domino constituta fuerint, intellectus mysticus habeatur. Ab hujusmodi autem intellectu ad theoricam, id est ad vitam contemplativam, fit a fidelibus ascensus, ut jam videlicet omni cura sæcularium bonorum posthabita, sola bona cœlestia contemplantur; eis tantum inesse desiderent, ea solummodo tota affectione concupiscant. A theorica quidem ad perfectæ beatitudinis adeptionem tandem post carnis resolutionem attingere. Licet autem idiotæ plurimi per solam moralitatem, sine physica mystico intellectu, et sine theoria salventur; nullus tamen absque his duobus ullaque perfectus invenitur. Est autem hujus psalmi principalis intentio, ut perfecti, quorum hic vox est, minores instruant per moralitatem ad veram beatitudinem ascendere.

Et quoniam prius ad moralitatis instructionem, dehinc ad beatitudinem tota principaliter hujus psalmi spectet intentio, denotat alphabeti Hebraici per singulas clausulas digestio, nec id quidem incongrue. Nam sicut alphabeti doctrina pueris est rudimentum, et totius doctrinæ litteralis exordium, ita quoque moralis instructio idiotis est ad beatitudinem veniendi quasi quoddam fundamentum et principium. Negotium autem est hoc, quod de his quæ ad moralitatem et beatitudinem pertinent multiformiter agunt, ut apparebit in ipso psalmo. Aliud nimirum est de his agere, aliud autem ad instruendum per hoc audiores intendere. Quia si quædam hujus psalmi ad physicam, quædam vero pertinere videantur ad theoricam, tota tamen, ut jam diximus, intentio principalis et negotium spectat ad ethicam. Cum igitur hæc communis intentio per totum psalmum habeatur, in unaquaque clausula aliquo modo esse privata intentio; vel negotium per interpretationes singularum litterarum Hebraicarum quæ præscriptæ sunt penditur, quod in unaquaque clausula per ordinem exponetur. Et primo quidem de prima clausula agendum est, cui inscribitur in principio *Aleph*, quæ doctrina interpretatur. Cum autem totus psalmus iste spectet ad morum et beatitudinis doctrinam, ut superius est ostensum, quæri potest cur potius huic primæ clausulæ *Aleph* inscribatur, quæ doctrina interpretatur? Ad quod sic respondetur: Quia ideo huic clausulæ littera talis inscribitur ut per hoc innuatur quoniam hæc clausula prima est quoddam schema, id est brevis narratio, in qua brevier continetur summa, unde in omnibus sequentibus clausulis sit acturus. In hac enim clausula quod de morum et beatitudinis doctrina per totum psalmum sit acturus, quæ antonomastice doctrina dicitur, brevier innuit cum sic exponit:

Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini; ac si dicat: O fideles, multi terrena sapien-

tes falsas doctrinas dant ad beatitudinem attin-
gendam. Cæterum quidquid ipsi dicant, hoc vobis
manifestum sit, et ratum, quia revera beati erunt
immaculati in via existentes, scilicet illi beatitudinem
veram attingent qui per fidem existentes *in via*,
id est in Christo qui est via ad beatitudinem,
immaculati sunt, id est innocentes, nulla criminalis
peccati macula sordentes. Quoniam autem non
sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod rectum est,
addit: *Immaculati, inquam, qui ambulant in lege*
Domini, scilicet qui tota voluntate positi in lege
præceptorum Domini *ambulant*, id est promo-
ventur in hac lege secundum perseverantiam usque
in finem, ad similitudinem illius qui ad hoc
ambulat ut aliquo perveniat, et ibi quiescat. No-
tandum quod, cum posuerit *immaculati*, non sup-
ponit *in via* ad differentiam, sed ad hoc ut doceat,
quod nullus vere immaculatus esse potest,
nisi positus sit *in via*. Ecce in hoc versu **470**
actum est de morum instructione, per quam ad
beatitudinem pervenitur. Cæterum quia nullus ad
beatitudinem perfecte per solam moralitatem potest
attingere, ad scrutandum testimonia divina et con-
templationem instruit, cum sic addit: *Beati erunt*
illi qui *in via immaculati* existentes, in *lege Domini*
ambulantes, non sunt desides ad inquirendum testi-
monia ejus, sed *scrutantur testimonia ejus*, id est
diligenter inquireunt ut mystice intelligant præcepta
ejus, quæ obscura sunt. et per parabolas et ænig-
mata data; quæ testimonia dicuntur, eo quod
complentibus vitam, non complentibus autem mor-
tem juste damnationis testificantur. Scrutari qui-
dem testimonia attinet ad mysticum et physicum
intellectum. *Beati, inquam, qui scrutantur testi-
monia ejus*, et a testimoniorum scrutatione ad hoc
ascendunt quod *exquirunt eum* contemplationi va-
cando, et hoc *in toto corde*, id est in tota affectione
cordis, scilicet qui, omni sæcularium bonorum cura
posthabita, soli Deo per contemplationem inhiant,
eum solum toto cordis affectu *exquirunt* et exoptant.
Vel *exquirunt eum*, id est ejus secretissima arcana,
in toto corde, scilicet, exquirunt in tota cordis affec-
tione occulta secreta divinitatis ejus. Vel sic versus
iste legitur ut determinatio hic sit quomodo ad hoc
aliquis, ut immaculatus sit, valeat devenire: *Beati,*
inquam, immaculati. Ut autem, o auditores, *imma-
culati* sitis, scrutamini *testimonia ejus*, et sic eum
demum *in toto corde* exquirite. *Beati* enim erunt,
qui ut *immaculati* sint, *scrutantur testimonia ejus*,
id est diligenter in ratione sua considerant testes
ejus, id est angelos qui fidelibus ad eos custodiendos
a Deo deputati sunt; qui etiam omnium actuum
eorum tam bonorum quam malorum testes in die
judicii erunt, nisi illorum quæ per penitentiam re-
mittentur. Quod est dicere: Illi beati erunt, qui
cum a suggestionibus illicitis urgeantur, cælestes
spiritus testes actuum suorum futuros esse non du-
bitantes, ea occasione a malis operibus desistentes
immaculati esse satagunt. Et hic *in toto corde* ex-

quirunt eum; hoc ut superius in prima sententia
exponitur.

Quia dixerat beatos esse qui *ambulant in lege Do-
mini*, posset aliquis male intelligens inferre: Ergo
si quicunque ambulans in lege mandatorum Do-
mini est beatus, etiam qui *operantur iniquitatem*, si
ad horam in præceptis Domini ambulent, sunt
beati? quod sic removet: *Beati, inquam, qui am-
bulant in lege Domini*; operatores autem iniquitatis
non erunt beati. *Non enim qui operantur iniquita-
tem* criminalem, *in viis ejus ambulaverunt*, id est non
permoti sunt in præceptis ejus, quæ viæ sunt ad
beatitudinem. Non dicit qui operati sunt iniquita-
tem et resipuerunt, sed qui perseveranter usque
in mortem *operantur*. Congrue nimirum dicit ope-
ratores iniquitatis non ambulasse in viis Domini.
Cum enim ad horam bene operati sunt, non tamen
in viis ejus ambulaverunt. *Non enim in viis ejus am-
bulare* dicuntur, nisi qui cum perseverantia usque
in finem bene operantur, cum removeat ab eis
ambulare in viis Domini, quod causa est beatitudi-
nis, constat et de remotione beatitudinis. Osten-
dit autem quod non ambulaverint in lege Domini,
cum sic addit: Vere *non ambulaverunt operantes*
iniquitatem in viis tuis, Domine, quia non custodie-
runt *nimis mandata tua*, et nullus in viis tuis am-
bulat nisi qui *nimis* custodit *mandata tua*. Tu enim
cui obediendum est, qui nihil præcipis nisi quod
justum est, qui non obediens tibi juste damnare
potes, *mandasti mandata tua*, quæ sunt viæ ad beati-
tudinem, *custodidisti nimis*, id est multum, vide-
licet cum diligentia et perseverantia, non cum ne-
gligentia. « Maledictus enim homo qui fecerit opus
Domini negligenter (Jer. XLVIII, 10). Quoniam au-
tem fidelium collectio, quæ hic agit, arduum esse
humanæ fragilitati cognoscit mandata Domini cus-
todire *nimis*, orat et optat ut ad ea custodienda
viæ ejus a Domino *dirigantur*, et per hoc auditores
orare similiter et optare instruit, cum hoc idem eis
arduum fuerit, hoc ergo sic dicit: *Tu, inquam*
mandasti mandata tua custodiri nimis. **471** Et
quia, Domine, cum hoc arduum sit, ad hoc per me
fragilitas mea sufficere nequit, opto, Domine, et oro.
Utinam viæ meæ, id est affectiones, per quas cogi-
tando animus more viarum incedit, quæ viæ non
sunt directæ, sed ad sæcularia pronæ et distortæ,
dirigantur a te, id est directæ fiant et ad cælestia
considerantes. Vel, *dirigantur*, id est promoveantur
de bono in melius, et hoc ad *custodiendas justifica-
tiones tuas*, id est ad hoc dirigantur, ut possim cus-
todire, id est cum perseverantia complere mandata
tua, quæ justificationes dicuntur, eo quod causæ
sint quare eorum completiores justificentur. Innui-
tur autem ex versus sequenti, quod hic intelligen-
dum est quoniam hic de custodia omnium mandato-
rum vult intelligi. *Dirigantur, inquam, viæ meæ ad*
custodiendas omnes justificationes tuas. Quod si fue-
rit ut dirigantur, *tunc non confundar*, id est non
erubescam, sed lætabor, *cum perspexero me esse in*

omnibus mandatis tuis, id est in completionem omnium mandatorum tuorum, scilicet nulla mihi inerit erubescentiæ confusio, cum rationis meæ intuitu me esse in omnibus mandatis tuis perspexero. Si enim in quibusdam existens in omnibus non essem, illa in quibus non essem causa essent quare erubescerem. Dictum est a similitudine viri, in speculo sese considerantis, qui, si omnia membra sua viderit esse formosa, letatur: si vero quadam deformia, erubescit et confunditur; et cum me perspexero in omnibus mandatis tuis, hoc nullatenus mihi ascribam, sed tibi hoc ascribendo, confitebor tibi, id est laudabo te omnimodo in directione cordis, id est in consideratione directionum cordis mei, scilicet in occasione te laudabo quod directas facies affectiones cordis mei. Et confitebor etiam tibi in eo contuitu, quia per illuminationem gratiæ tuæ dulci iudicia justitiæ tuæ, id est præcepta tua diligenter complebo: solummodo sit hoc quod opto, Domine, et oro videlicet, ut non me derelinquas usquequaque, id est omnimoda derelictione, scilicet si non sic me ex toto reliquerit gratia tua, ut hoc quod directus ero mihi arroganter ascribam, et non tibi attribuam, ille namque usquequaque a divina gratia derelictus est, qui hoc quod bonus est alibi ascribit, et de hoc in se non in Domino gloriatur. Notandum quia, cum hoc dicit, per hoc auditores instruit quod nullus vere custodiet justificationes Domini, nisi ipsi confessus fuerit, ascribendo ei quicquid in se boni erit. Nam si in se gloriatus fuerit, a Domino usquequaque derelinquetur, et sic non custodiet justificationes ejus. Per hoc autem auditores ad Dei confessionem impellit.

BETH, *confusio* interpretatur. Per Beth ergo quæ secundæ clausulæ versuum est initium, privata hujus clausulæ intentio denotatur, videlicet quia ad hoc hic fidelium collectio intendit ut eos qui propter malam vitam suam æternæ confusio sunt obnoxii, et sic a tramite veræ beatitudinis alieni, instruat ad morum correctionem, ut per hoc evitent confusio- nem, et accedant ad beatitudinem. Instruit etiam eosdem, exemplum se proponendo, ut postquam ad morum correctionem pervenerit, Deum orent. Orat enim hic, pretendendo merita sua, ut in ipsa clausula appareat. In principio vero deliberationem facit, ut per hoc doceat magnum esse mores corrigere, quod sine deliberatione maxima faciendum non est.

In quo *corrigit adolescentior viam suam*, etc.: ac si dicat: Superius dixi beatos esse futuros immaculatos in via qui ambulant in lege Domini, ad quam beatitudinem non pertingit, qui male vivendo æternæ confusio obnoxii est, nisi salegit corrigere mores. In quo ergo, ut ad beatitudinem perlingat, et confusio nem evadat, *corrigit adolescentior viam suam*, id est affectionem et operationem suam qua incedit quasi per viam? quasi diceret: Quicumque adolescentior hucusque exstitit male vivendo, id est stultissimis et perditis moribus a similitudine adolescentium, qui propter stolidum 472 ætatis

A suæ morem stulti sunt et temerarii, si ad morum correctionem vult attingere, quærens ex me doceri, in qua re corrigat viam morum suorum, ecce ego dicam ipsi: O Domine, in custodiendo sermones tuos, id est in complendo diligenter præcepta tua corrigat viam morum suorum, scilicet tunc bene viam morum corrigat, si sicut malis actibus studuit, ita quæque tuis mandatis adhærere satagit. Vel *adolescentior*, id est ille qui adhuc est adolescens ætate, in quo *corrigit viam suam*? in custodiendo sermones tuos. Nihil hic mutatur nisi *adolescentior*. Ideo vero adolescentiorem ad morum correctionem invitat, quia perfectior est qui ab adolescentia quam qui in senectute viam corrigere incipit. Unde propheta: «Beatus homo, cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua (Thren. iii, 27).» Vel sic legitur: *Adolescentior* ille qui hucusque senex fuit, id est conformis veteri homini Adæ in vitæ vetustate, volens esse *adolescentior*, id est conformis novo homini Christo in novitate vitæ, in qua re *corrigit viam suam*? In custodiendo sermones tuos, hoc ut superius exponitur. Quia dixerat correctionem morum esse in custodiendo sermones Domini, ut magis auditores exemplo suo attrahat ad custodiam horum sermonum, ostendit se custodivisse sermones Domini, ob quam causam orat, ut a mandatis Dei non repellatur, sic: Dico quod, o Domine, in custodiendo sermones tuos *adolescentior viam suam corrigat*, quam correctionem in me jam exercui. Nam, o Domine, in toto corde C meo, id est in tota affectione cordis mei, exquisivi te, per custodiam mandatorum tuorum, id est ex omnibus aliis rebus te solum quæsi adi- pisci.

Cum dicit se Deum in toto corde exquisivisse, innuit se mandata Dei custodisse, quia completio mandatorum Dei causa est Deum exquirendi. Quoniam ergo *exquisivi te in toto corde meo*, oro, Domine, ne repellas me a mandatis tuis, id est subtrahendo gratiæ tuæ auxilium. Et etiam oro, doce me per illuminationem gratiæ tuæ, ne permittas me repelli a custodia mandatorum tuorum. Quod est dicere: Quia, in quantum potui, mandata tua custodiendo, te exquisivi, oro ut magis magisque me mandata tua custodire facias per auxilium gratiæ tuæ. Et etiam oro, doce me, per illuminationem gratiæ tuæ, justificationes tuas, id est doce me magis et magis præcepta tua, quæ jam ex parte cognosco; et dignum est ut mihi magis magisque reveles præcepta tua. Nam hæc quæ jam mihi revelasti non stulte indignis dissipavi spargendo margaritas ante porcos sive sanctum dando canibus (Matth. vii, 6), sed abscondi, id est diligenter custodivi, et ab indignis abscondi eloquia tua, id est præcepta tua in corda mea existentia, non in ore stulte prolata. Abscondi, inquam, ut non præcem tibi, propalando indignis ipsa eloquia causa ejuslibet adulationis aut avaritiæ, sive per jactantiam aut incuriam, omnibus enim his modis in pronuntiando eloquia Domini indignis peccatur. Abscondi, inquam, eloquia tua, ut non

peccem tibi; hoc autem quod abscondere potui mihi non ascribo, sed tibi; inde namque *benedictus es, Domine*, id est exaltatus et glorificatus.

Quoniam autem non sufficit ab indignis abscondere eloquia Domini, nisi etiam eadem eloquia Domini pronuntiantur illis qui ad audiendum sunt idonei, peccatum enim est servis Domini cibaria debita denegare, ostendit separatim fuisse ad pronuntiandum ipsa praecepta Domini idoneis, ut ad hoc idem exemplo suo instruat auditores. Hoc autem sic dicit: Non solum ab indignis abscondi eloquia tua, Domine, sed etiam quod justum est pronuntiavi idoneis *judicia oris tui*, existentia parata in *labiis meis*, scilicet enuntiavi capacibus praecepta tua, quae tu judicas esse complenda; quae semper parata sunt in labiis meis, ut quotiescunque idoneum erit ea propalari, propaleantur. Et bene dicit, *judicia oris Dei*, ut ostendat se *judicia illa* propalare paratum esse, quae Deus ore revelavit. Vel proprio ore, dum in terra conversaretur, vel ore prophetarum, vel apostolorum, sive quorumlibet doctorum, quod os Dei dicitur, 473 eo quod per illud os Spiritus sanctus sit locutus. Sunt enim quaedam occulta et arcana Dei *judicia*, quae Deus nemini fidelium revelavit, ideoque ipsi non possunt aliis ea pronuntiare. *Pronuntiavi*, inquam, *mandata tua*; et hoc non invitus, sed in *via mandatorum tuorum*, idoneis pronuntianda, *delectatus sum*, sicut in *omnibus divitiis* saecularibus. Quod est dicere: Sicut aliquis delectatur in habendo omnes divitias saeculares, ita quoque delectatus sum in annuntiando aliis testimonia, id est mandata tua quae sunt via ad beatitudinem, vel sic versus iste superioribus conjungitur, ut tamen sententia non mutetur. Dixi: In corde meo *exquisivi te* complendo praecepta tua. Quae nimirum non invitus complevi, sed in *via testimoniorum tuorum* completa *delectatus sum*, sicut in *omnibus divitiis* saecularibus adeptis saecularis vir quilibet delectaretur. *Delectatus sum*, inquam, in exercitio mandatorum tuorum. Unde non deficiam; sed adhuc in *mandatis tuis* complendis *exercebor*: et ut plenarie exercear contuitu rationis meae, *considerabo vias tuas*, id est exemplum mihi sumam a sanctis Patribus, quos tu nobis proposuisti vias, id est exemplar mandata tua patrandi. *Exercebor*, inquam, in *mandatis tuis*, et non temere et impræmeditate; sed in *justificationibus tuis*, id est in exercitio justificationum tuarum, *meditabor*, scilicet, cum summa meditatione et ratione exercebor in mandatis Domini. Aliter enim infructuosum esset, et sic *meditabor* quod non obliviscar ullo tempore vitae meae *sermone tuos*, id est praecepta tua, sed habeo in aeterna memoria. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). »

GHIMEL, *retributio* interpretatur. Per Ghimel ergo, quae versibus tertiae clausulae inscribitur, fidelium collectionem de retributione hinc orare innuitur, prætendendo merita sua; quod ideo facit ut auditor instruat, cum ad morum correctionem pertigerit, de hac eadem retributione orare. Si autem hic quæ-

dam superius posita ponuntur, nihil obest quoniam alia intentione dicuntur, intentione videlicet retributionis; de qua vero retributione oret, in ipsa clausula patet, cum sic dicit:

Retribue servo tuo, etc. Cum servum dicit, et meritum est, et prætentio humilitatis; ac si diceret: Quandoquidem, Domine, jam mores meos correxisti, et, ut in superiori clausula dictum est, *et in toto corde meo exquisivi*, et eloquia tua abscondi et pronuntiavi, et in *via testimoniorum tuorum delectatus sum*, retribue pro his *servo tuo*, id est, da justam retributionem mihi, cui retribuere debes, cum sim servus tuus, in nullo resultans et in omnibus humiliter obediens. Determinat autem de qua retributione oret, cum addit: *Vivifica me*, scilicet hanc retributionem mihi facias ut me vivifices. Non ideo orat vivificari se quod mortuus sit, sed cum jam vivificatus sit, intensius vivificari expetit. Innuit autem de qua vivificatione oret per effectum, cum subdit: et hoc modo *me vivifica*, ut vivificatus custodiam *sermone tuos*, *vivifica me*, videlicet interius in virtutibus intensius, ut per hoc mandata tua custodiam diligentius. Non solum oro ut me in anima vivifices ad custodiendum mandata tua, sed etiam oro, *revela oculos meos interiores*, id est oculos rationis; quasi diceret: Cum jam rationis meae oculos aperlos et revelatos fecisti, removendo ex ipsis caliginosum velamen ignorantiae, quæso, magis et magis revela per illuminationem gratiae istos oculos meos, amputando quidquid ignorantiae restat; dictum est a similitudine oculorum, qui, prius velamine caliginis operiti et obscurati, a medico per amputationem ipsius caliginis revelati et perspicaces efficiuntur. *Revela*, inquam, *oculos meos*, ut oculis revelatis *considerabo* quaedam *mirabilia de lege tua*, nova et vetera, illa videlicet mystica et arcana quae in utraque lege tua continentur; et propter obscuritatem sui sunt non intelligentibus *mirabilia*, *considerabo*, id est 474 diligenter intelligam et animadvertam. Quod quidem facere non possem, nisi oculos haberem. Dico *revela*, quod dignum est, non enim civem hujus mundi me exhibeo, sed *incola ego sum in hac terra*, scilicet in hac terra conversans reputo me incolam et peregrinum, tendens omni affectione ad Hierusalem caelestem cujus civis sum. Unde Apostolus: « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Hebr. xii. 14). » Et quia *incola sum*, non abscondas a me, id est a meo intellectu, *mandata tua secreta et mystica*, sed ea mihi manifesta. Hoc autem æquipollenter superius posuit, ubi dixit: *Revela oculos meos*, sed repetit ideo quoniam apposerat meritum impetrandi scilicet *incola ego sum in terra*, addit autem meritum, quare impetret a Domino vivificari, sic: *Vivifica me*, oro, ad hoc ut custodiam *sermone tuos*. Et dignum quidem est. Quoniam *concupivit anima mea desiderare justificationes tuas*, id est volui complere praecepta tua cum desiderio; et hæc non ad horam, sed in omni tempore vitae meae. Majus

quidem est desiderare, quam concupiscere. Desiderium enim proprie dicimus nimiam voluntatem. Apponit quoque periculi necessitatem, quare necessarium sit eum de vivificatione orare, sic : Oro ut me vivifices, et necesse est hoc me orare, ne si non vivificatus fuero et sermones tuos non custodiero, damner, ad similitudinem superborum primitivorum et cæterorum, a mandatis tuis modo declinantium, qui a te juste malediceantur.

Incepasti enim olim *superbos*, primitivos Adam, scilicet et Evam, eo quod superbientes contra te sermones tuos non custodierunt. *Incepasti* quidem eos per justam damnationem, cum eos de paradiso expulisti, et mortales ac passibiles fecisti. Non tantummodo vero *superbos* illos *incepasti*, sed etiam *maledicti* sunt hic a te, per justam execrationem, et in futuro maledicti erunt per æternam damnationem illi omnes qui perseveranter *declinant a mandatis tuis*, scilicet qui recedentes a sublimitate præceptorum tuorum declinant ad mala opera, quæ infima sunt. Ne ergo cum eis ego increper et maledicam, *aufer a me*, per immissionem gratiæ, *opprobrium et contemptum*, scilicet et majorem infamiam et minorem; quod est dicere : Ne me permittas tale quid magnum agere, pro qua re sic vilis fiam et infamis, ut aliis fidelibus inde opprobrium sim. Nec etiam, quod minus est, permittas me tale quid operari, unde et si non sim opprobrium, tamen contemnar : majus enim est opprobrium esse quam contemni. Et ideo *aufer a me opprobrium et contemptum*, quia *testimonia tua exquisivi*, id est ex omnibus aliis rebus sumummodo mandata tua elegi, et tota cordis affectione quæsi. Aliud autem periculum adjungit, quare necessarium sit orare ut vivificetur ad custodiendum sermones Domini, sic : Necesse quidem est, Domine, orare me ut vivificer, et sic custodiam sermones tuos, ne ab ipsis deficiam. *Etenim* perversi *principes* terreni *sedebant* et *adversum me loquebantur*, et adhuc loquuntur, id est sedendo adversum me locuti sunt, scilicet, cum mora et studio locuti sunt tale quid quod esset contrarium mihi, videlicet ut per minas et blanditias suas devocarent me a custodia mandatorum tuorum, qui videlicet principes terribiles sunt, eo quod potentiam habeant cogendi. Cum dicit *sedebant*, innuit quod perseverantes in devocatione sanctorum exsisterunt. *Principes*, inquam, sedendo *adversum me loquebantur*, *servus autem tuus*, ego videlicet, pro eis non deficiebat, sed *exercebatur in justificationibus tuis* complendis. Cum dicit se exercuisse in mandatis Dei, meritum præstendit. Cum vero dicit per tertiam personam : *Servus tuus* *exercebatur*, humilitatem ostendit; quod non faceret si diceret : ego exercebar. Præstendit quoque meritum, quare vivificari debeat ad custodiendum sermones Domini, cum addit : Ideo *me vivifica* ad custodiendum sermones tuos; nam et *meditationem* mea *testimonia tua*, id est, meditator præcepta tua complere. Et *consilium meum est justificationes tuas*, id est consilium 475 habeo, quomodo ipsa mau-

data perficiam. Quod est dicere : Ad hoc nilor et meditatione et consilio ut præcepta tua compleam. Ideoque dignus sum vivificatione; majus quidem est consiliari, quam simpliciter meditari. Sive *principes* dicit principales hæreticos, qui fideles devocare nituntur omnimodo a proposito sanctitatis eorum. Possunt autem hi duo versus novissimè aliter superioribus conjungi, ut sententia non mutetur, sic : Dico *aufer a me opprobrium et contemptum*. Et ideo oro, quia peccando opprobrium et contemptum incurrere metuo. Et ecce quare metuendum est : *etenim principes* terreni, vel hæretici, non modo sedere incipiunt, sed jam diu *sedebant*, etc., et ideo dignum est ut auferas a me *opprobrium et contemptum*, nam et *testimonia tua*, etc.

B DALETH, *timor* interpretatur. Unde per Daleth, quæ in principio versuum hujus clausulæ posita est, datur intelligi quia in hac clausula orat fidelium collectio vivificari, ut in superiori clausula, sed alia causa, scilicet contuitu timoris periculi jam evasi. Timet enim mortificari in anima, ut jam mortificata fuit, dum ejus *anima pavimento adhæsit* et dum *dormitavit*. Adjungit autem causas quare debeat hoc quod orat adipisci. Per hoc autem instruit eos, qui in tali periculo sunt et qui jam evaserunt, exemplo suo orare; ipsum vero periculum cujus timore hic orat, in principio clausulæ denotat, cum dicit :

Adhæsit pavimento, etc.; ac si dicat : Oravi, Domine, superius, ut me vivificares ex retributione. Oro quoque istud idem alia occasione, videlicet *vivifica me*. Exponit autem de qua vivificatione oret, addendo sic : *Vivifica me*, inquam, vivificatione existente *secundum verbum tuum*; quod est dicere : *Vivifica me* interius in anima, ut vivam secundum quod tu præcipis, sancte videlicet et juste; hanc autem vivificationem exspecto eo contuitu, quia timeo, ut rursus incurram pericula, quæ jam evasi, scilicet ut adhæreat *anima mea pavimento*; vel dormiter *præ tædio*; quod tamen minus est. *Adhæsit enim anima mea pavimento*, id est carni, consentiendo voluntatibus ejus; vel terrenis, amplectendo ea secundum affectionem. Pavimentum animæ caro dicitur per similitudinem. Sicut enim pavementum infimum est, et ad hoc fit ut per illud fiat transitus, non ut illi adhæreatur; ita caro ad hoc animæ conjuncta est, cum sit inferioris naturæ, ut ab hac peregrinatione transeat ipsa anima ad patriam cælestem bene operando, per carnis officium, cui carni tunc adhæret, cum in voluptate seu venitate qualibet illi consentiens est. Sive pavementum bona præsentia dicuntur, eo quod a Deo creata sunt ad corporis sustentationem, non ad voluptatis superfluitatem; et quia inferiora sunt bonis cælestibus, et pro Deo sunt conculcanda, sicut pavementum quod inferius est in domo, a transeuntibus conculcatur, et ad hoc fit ut ex eo transeantes sustententur, quia dixerat animam suam pavimento adhæsisse, ne propter hanc adhæSIONEM videretur indignus vivificatione, dignum hac re se esse ostendit, cum sic addit,

Vivifica me, inquam, et vere dignum est, licet anima mea pavimento adhaeserit, male operando. Ego enim de hac adhesionē pœnitens, *vias meas*, id est malas operationes, quæ viæ meæ fuerant non tuæ per quas incessem, *enuntiavi* tibi, per confessionem orans humiliter, ut eas remitteres, et *exaudisti me* remittendo. Quoniam ergo vias meas annuntiavi tibi, et hoc beneficium, ut me exaudires, mihi contulisti, *doce me* magis et magis *justificationes tuas*, id est præcepta tua per quæ completa iustificer, quæ jam ex parte docuisti; et non solum oro ut doceas justificationes, sed etiam *viam justificationum tuarum instrue me*, id est ipsum ordinem præceptorum, quo videlicet ordine debeam bene operari, scilicet qualiter ascendendum sit de virtute in virtutem, ne in principio sim intensus, **476** et in fine remissus. Ordo, via per similitudinem dicitur, eo quod qui per ordinem incedit, recte eat, sicut ille recte it qui per viam incedit. Si vero ordinem dimittat, distorqueatur, ad modum viatoris viam rectam relinquens.

Dico *instrue me viam*, et instructus exercebor in *mirabilibus tuis*, id est scientia et operatione exercebor in præceptis tuis, quæ mirabilia dicuntur, eo quod completiores suos mirabiles in sanctitate faciunt. Per hoc autem meretur quod orat adipisci, quia se exercendum in mandatis Dei promittit. Per hoc etiam auditores ad hoc idem exercitum instruit. Oravi, Domine, vivificari timore adhesionis, quam jam evasi. Oro quoque, *confirma me in verbis tuis*, et magis et magis me confirmes in præceptis tuis, ut ea compleam. Hoc autem idem est quod superius dixit : *Vivifica me*, sed propter aliam causam appositum repetitum est. *Confirma me*, inquam, et hoc oro quia timeo dormire, ut jam *dormitavit anima mea præ tædio*, scilicet aliquantulum tepuit et minus fervida fuit ad bonum opus, eo quod tædio ipsi fuit jejulare et vigilare, et alia bona agere. Minus est dormire quam adhærere. Oravi ut me confirmes. Oro quoque, *amove a me viam iniquitatis*, id est consuetudinem ipsius iniquitatis, quæ remanet post iniquitatem, sicut via trita post euntium frequentiam diu restat. Et amovendo viam *miserere mei de lege tua*, id est secundum legem tuam, scilicet secundum institutionem tuam, id est cum habeas legem medendi, medere mihi ex misericordia, prout opportunum erit, inferendo justas tribulationes et infirmitates. A similitudine medici, qui secundo, urendo, et alias anxietates inferendo infirmum sanat. Oro, *amove a me viam iniquitatis*. Oro insuper, *noli me confundere*, in est subtrahendo gratiam noli pati me confundi, deficiendo a via veritatis. Nec dignum est quia *viam veritatis elegi*, id est elegi ex omnibus aliis rebus completionem mandatorum tuorum, quæ via est ad veritatem, id est ad veram beatitudinem. Et sic *elegi viam mandatorum tuorum* quod *non sum* aliquo tempore *oblitus judicis tui*, id est mandata tua, quæ complenda esse a fidelibus iudicas. Vel sic, ut viam veritatis magis et magis

A eligerem, *non sum oblitus judicis tui*. Quod est dicere : In memoria habui qualiter in futuro justo iudicio eligentes hanc viam beatificabis, non eligentes autem justo iudicio, damnabis. Non solum autem *viam mandatorum tuorum*, quæ est via veritatis, *elegi*, secundum voluntatem, sed etiam *adhæsi*, Domine, *testimoniis tuis*, id est mandatis tuis secundum operationem. Et non ad horam operatus sum; sed *viam mandatorum tuorum cucurri*, id est, mandata tua quæ via sunt ad veram beatitudinem operatus sum voluntate spontanea et cum perseverantia. Quod per cursum denotatur; hoc autem quod cucurri, non ex me habui, sed ex te. *Cucurri* enim cum hoc fuit quod tu *dilatasti cor meum*, id est hoc quod tu *cor meum* in charitate *dilatasti*, causa fuit B quare cucurrerim. Unde Prosper : « Arcata via est quæ ducit ad vitam, et tamen non curritur per ipsam, nisi dilatato corde. » Cum, signum est causæ vel temporis. Per hoc autem data auditoribus humilitatis exemplum, ut nil sibi, sed omnia Domino ascribant.

HE, *viro* vel *est* interpretatur. Cum igitur *Ite* versibus quintæ clausulæ inscribitur, ostenditur quoniam de eo qui vere est et vivit, de Christo scilicet, hic intentio habetur. Qui de seipso testatur : « Ego sum qui sum (*Exod. iii, 14*). » Et alibi : « Ego sum via, veritas, et vita (*Joan. xiv, 6*). » Et Apostolus : « Mors illi ultra non dominabitur. Quod autem vivit, vivit Deo (*Rom. vi, 9, 10*). » Orat autem hic fidelium collectio hoc, ut Dominus Pater ponat sibi Dominum Jesum Christum, qui vere vivit et est, legem C et moderationem viæ, quæ incœpit, scilicet det sibi sequi Dominum Jesum, qui dux sit et adiutor ejus, per quem ad verum esse pertingat. Ut autem ejus ducatu **477** et auxilio viam hanc perseveranter possit incedere, orat quoque intellectum ad scrutandum legem veterem sibi dari, sine cuius custodia impossibile est veram beatitudinem adipisci. Orat insuper in semita mandatorum novæ legis deduci, et cor in testimonia ejus inclinari, et oculos a vanitate averti, et eloquium Domini sibi statui, et opprobrium ejus amputari; et addit causas cur hoc debeat adipisci. Hoc autem ea intentione facit ut auditores instruat ad hoc idem verum esse tendere, et ad hoc D assequendum Christum ducem et adiutorem expetere, et hæc eadem quæ orat exemplo suo orare.

Legem pone mihi, Domine, etc. Ac si dicat : Dixi quod viam *veritatis elegi*, et *cucurri*; ut autem hanc viam curram indesinenter, o Domine Pater, *pone mihi viam justificationum tuarum*, legem viandi, scilicet Dominum Christum, qui est via *justificationum tuarum*, id est qui est via per quem venit ad justificationes tuas, videlicet per quam fideles veniunt ad remissiones peccatorum; statue, inquam, mihi legem viandi, da eum mihi moderatorem, ut per eum ducem, adiutorem et moderatorem ad verum esse tendam, a similitudine viatoris qui, bono duce fretus, ad metam pertingit itineris incepti. Legem pro moderatione ponit, eo quod lex ad

moderationem plebis subditæ data sit. Oro, *pone viam mihi legem*; et etiam opto et oro *ut exquiram eam semper*, id est ex omnibus aliis rebus semper eam quæram præcipue imitari omni affectione. Quod est dicere: Da mihi affectionem eam semper exquirendi. Ut autem semper eam legem, Christum scilicet, *exquiram, da mihi intellectum*, id est vim et facultatem intelligendi; et sic *scrutabor legem tuam veterem*, quod videlicet significant mystica ejus præcepta, non repellens eam, sicut Manichæi. «Non enim venit Dominus Jesus solvere legem, sed adimplere (*Matth. v, 17*).» Et illam diligenter scrutans *custodiam non exterius per carnales observantias*, sed mystice et moraliter interius, *in toto corde meo*, id est in tota affectione cordis mei. Non solum autem oro ut des mihi intellectum ad scrutandum legem tuam; sed etiam oro, per gratiam tuam, *deduc me*, id est dirige et perseverare me fac *in semita mandatorum tuorum*, id est in mandatis novæ legis, quæ dicuntur antononastice mandata propter sui dignitatem, et quæ dicuntur semita propter sui arduitatem, eo quod paucis communia sint, ad modum semitæ per quam pauci gradiuntur. Quod est dicere: Fac me directum et perseverantem in arduis præceptis novæ legis. Quæ sunt hæc: Inimicum diligere, et omnia pro Deo postponere, et cætera hujusmodi. Ideo vero dignum est ut me deducas *in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui*; et quod boni aliquis bene vult, dignus est adipisci. *Deduc me*, inquam, *in semita*. Cum autem sic deductus ero, non inde me superbi permittas, sed *inclina*, id est humilia tibi *cor meum*, et nullo modo insolescat; *cor meum* dico, intendens in *testimonia tua*, id est in promissa tua, et non in *avaritiam*, scilicet humilium fac cor meum et perseverans in mandatis tuis, non respectu avaritiæ, ut aliquid terrenum inde lucrari intendam, sicut quidam hypocritæ, sed causa nanciscendi testimonia, tua, id est promissa tua, et hic et in futuro quæ in Evangelio testaris, dicens: «Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (*Joon. xiv, 23*).» Ecce promissio de præsentibus; de futurorum vero promissione sic dicit: «Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22; xxiv, 13*).»

Oro, *inclina*; oro quoque, *averte oculos meos* interiores, *ne videant vanitatem*, id est averte affectiones cordis mei, ne cogitent vanitatem, scilicet ne bene operer causa vanæ gloriæ et favoris humani. Videre pro cogitare ponit eo quod cor nullo alio modo videtur cogitando. Oro insuper, *vivifica me in via tua*, id est fac me intelligere vivificationem magnam esse hoc **478** quod aliquis est in via mandatorum tuorum. Quod est dicere: Ut magis in via tua persistam, fac me oculis mentis semper videre, illum vultum vivificationis habere qui in hac via persistit. Non solum autem oro deduci *in semitam mandatorum tuorum*, sed oro quoque, *statue eloquium tuum servo tuo*, id est mihi, quia servus tuus sum, statutum et firmum fac præceptum tuum, ne unquam

A a memoria mea excidat, et sic nunquam ab ejus completionem desistam. *Statue*, inquam, *mihi servo tuo eloquium tuum*; et hoc, *in timore tuo casto me fundando*. Quod est dicere: Fac me in timore casto fundatum esse, et sic eloquium tuum in me stabile erit et firmum. Nam «initium sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*).» Ut autem in me per timorem statuere eloquium tuum, *amputa* per indulgentiam, a me, *approprium meum*, id est, aufer a me omne peccatum, quod causa est opprobrii. *Opprobrium* dico *quod suspicatus sum*; ac si dicat: Non sum certus an in me sit opprobrium, sed quoniam illud in me esse suspicatus sum, oro, *amputa*. Per hoc autem illos qui sibi conscii peccati sunt, multum orare invitat, cum ipse qui sibi conscius peccati non est, sic tamen orat. Unde Apostolus: «Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (*1Cor. iv, 4*).» Dico *amputa*, etc. Hæc autem idem oro, licet peccati conscius non sum, *qui scio quod judicia tua jucunda sunt*, id est dulcia et delectabilia, quod videlicet iudicas indulgeri confitentibus; non aspera sunt ut judicia hominum, qui de reatum suum confitentibus supplicium sumendum esse decernunt. Oravi ut amputes opprobrium. Oro insuper, *vivifica me*, id est, fac me in anima vivificatum per completionem mandatorum; et hoc fac *in æquitate tua*, id est secundum quod æquitas tua exigit. Ecce enim *concupivi*, id est valde cupivi, *mandata tua complere*, et hoc tibi est *ecce*, id est præsens et manifestum, Ideoque, quia *concupivi*, æquitas tua exigit ut me propter hoc vivifices, cum sis æquus iudex.

C **Vau**, interpretatur vel ille vel ille est. Convenienter ergo *Vau* versus sextæ clausulæ principium est, ut ex hoc appareat quatenus hic de illius adventu sit oratio a fidelibus, qui vere est misericordia Patris, et Fili, et salvatio fidelium de Spiritu sancto scilicet. Dicitur enim Spiritus sanctus misericordia Patris et Fili, eo quod ejus illustratione Pater et Filius misericorditer salutem fidelium operantur. De hoc Spiritu sancto hic collectio fidelium orat, ut in mentem suam specialiter veniat, et sibi faciundam scientiæ et eloquii tribuat, ut infidelibus sibi exprobrantibus rationaliter respondeat. Orat quoque ne ab eloquio Dei, et a legis custodia unquam deficiat. Adjungit insuper causas cor hoc debeat obtinere quod orat. Per hoc autem auditores instruit per hæc eadem orare. Quia vero de persona Spiritus sancti sit hic oratio, per vim interpretationis hujus litteræ denotatur. Cum enim Patrem de Filio superius oraverit, ut esset ei lex, et hic *Vau* inscribatur; quæ et ille interpretatur, idem valet ac si aperte diceretur: Oravi, Domine Pater, ut Filium, qui via est justificationum, mihi legem ponas. Oro ut ille tertius in persona, ille gloriosus, ille magnificus, Spiritus sanctus scilicet, ad me specialiter mittatur. Plerumque nempe cum ille sic absolute ponitur, aliquid magnum et notabile denotatur. Si vero aliam hujus vocis interpretationem

inspiciamus, intentionem hujus clausulæ cognosce-
mus. Cum enim, ut dictum est, *Vau ille* est interpre-
tetur, vult hoc innui quod *ille* vere est et ad verum
esse jam accedit in quem Spiritus sanctus, de quo
hic ora, specialiter advenit. Unde nimirum patens
est quod ea intentione hic de adventu ejus orat,
ut auditores ejus de adventu orare instruat, ut esse
possint. Est autem æquipollens ac si sic plane dicat:
Quandoquidem *ille* est revera, in quo Spiritus san-
ctus est, de ejus adventu vos orare utilissimum
est.

Et veniat super me, etc. Istud et spectat ad alia quæ
posita sunt in sequenti ubi dicit: *et respondebo*, etc., et

479 *auferas*, est.; *et custodiam*, etc. Est autem
tale ac si diceret: Oravi, Domine Pater, ut Chris-
tum, qui est via justificationum, legem mihi ponas,
et des mihi intellectum, etc. Dixi etiam quod *con-*
cupivi mandata tua; quod tibi est, ecce. Oro quoque,
Domine, cum hoc sit, quod *concupivi mandata tua*,
quatenus et *veniat misericordia tua*, id est Spiritus
sanctus, *super me*, id est in superiorem partem
meam, scilicet in animam, et *salutare tuum veniat*
super me, id est Spiritus sanctus qui est salvatio
fidelium, quod est ac si dicat: Salutare tuum, Spi-
ritus sanctus scilicet, *veniat super me*, et hoc sit ex
misericordia tua et salutari tuo. Determinat autem
qualiter oret, ut *veniat in eum*, cum addit *secundum*
eloquium tuum. Quod est ac si dicat: Oro ut *veniat* in
me *salutare tuum*, et hoc *secundum eloquium tuum*,
id est secundum hoc oro ut in me veniat, ut mihi
det eloquium tuum scilicet scientiæ et facundiæ
quod ex te est. Est autem hoc æquipollens, quasi
sic poneret: Da mihi Spiritum sanctum, qui me
scientia et facundia illuminet. *Et, si salutare tuum*
in me veniat, qui me fecundum faciat, *respondebo*
verbum, id est rationabilem sermonem infidelibus
et hæreticis *exprobrantibus mihi*, scilicet qui mihi
propter integritatem fidei et vitæ meæ probra et
convicia ingerunt. Verbum congrue rationabilem
sermonem dicit. Loquelæ namque hæreticorum vel
cæterorum infidelium, cum nihil sint nisi ventosa
garrulitas, verba dicenda non sunt, sed ventus
inanis. Ostendit autem quare tantopere oret sibi
dari eloquium Dei, cum sic addit: Idcirco tantopere
rogo, Domine, ut *veniat in me salutare tuum*, quod
mihi det eloquium, quia *speravi in sermonibus tuis*,
id est qui magnam spem et confidentiam habui, et
adhuc habeo in sermonibus tuis; qui si mihi den-
tur, rationabiliter respondere potero *exprobranti-*
bus; vel sic: *Respondebo*, inquam, *verbum expro-*
brantibus hæreticis et infidelibus. *Exprobrantibus*
dico, ideo quia *speravi in sermonibus tuis*, id est,
quia spem certam habeo in promissis tuis, exspe-
tando bona æterna quæ promissisti. Oro ut mihi
detur per adventum sancti Spiritus eloquium, ut
verbum respondeam *exprobrantibus*, *Et* postquam
hoc verbum ad respondendum habeo, oro, *ne au-*
feras, id est ne permittas auferri, *de ore meo verbum*
veritatis, id est verum Verbum confessionis tui.

Ne auferas, inquam, *usquequaque*, id est ullo
modo, ulla anxietate tribulationum, ulla deceptione
verborum. Quod est dicere: Non solum oro habere
in corde verbum confessionis tui, sed etiam oro ut
nulla causa possit ab iniquis auferri ab ore, quin
tibi semper confitear, id est te annuntiem. Non
enim sufficit habere verbum hoc in corde, nisi etiam
sit in ore. Nam « quierubuerit me. » dicit Dominus,
« coram hominibus, erubescam et ego eum coram
Patre meo (Luc. ix, 26). » Et Apostolus: « Corde
creditor ad justitiam, ore autem confessio fit ad
salutem (Rom. x, 10). » Posset dici: Quare oras ut
non auferatur verbum de ore tuo, cum propter
verbum hoc, nisi ablatum fuerit, sis tribulationes
passurus. Ad hoc ergo sic respondet: Ideo quæso
ne auferatur verbum, propter tribulationes, quia in
judiciis tuis *supersperavi* remissionem, id est propter
tribulationes quæ judicia tua dicuntur, eo quod eas
judicas esse pro te patiendas, speravi remunerationem.
Et bene dicit, *super*; ac si dicat: Cum ex an-
nuntiatione verbi tui speraverim remunerationem,
propter tolerantiam ipsarum tribulationum, plus
speravi remunerationem, quia si simpliciter verbum
annuntiarem, et pro eo non paterer. Vel sic: Quia
in judiciis tuis, id est in tolerantiam tribulationum
supersperavi, id est majorem remunerationem spe-
ravi quam sit ipsa tribulationum anxietas. Ideoque
oro, *ne auferas verbum*. Unde Apostolus: « Existimo
quod non sunt condignæ passiones hujus temporis
ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom.
viii, 18). » Orat autem, ne inimicum odio habeat
aliquem in tribulationibus, propter tribulationes;
sed plenarie retineat in ipsis tribulationibus
dilectionem Dei et proximi. Quam dilectionem per
antonomasiam legem vocat, eo quod in hac tota lex
pendet et propheta. Si enim hac lege careret, in-
utiliter tribulationes sustineret, juxta illud Apostoli:
« Si tradidero corpus meum ut ardeam, chari-
tatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor.
xiii, 3). » Hoc autem sic dicit: Oro *ne auferas verbum*
verum de ore meo, et oro etiam ut in tribulationibus
non deficiam a charitate, sed *custodiam semper*
inviolatam legem tuam. Determinat quam legem, cum
addit: *Legem dico duratam in sæculum istud: et*
in sæculum sæculi, id est in futurum sæculum, chari-
tatem videlicet, quæ nunquam excidit (I Cor. xiii, 8),
nec in hoc sæculo neque in futuro.

Oratione facta causas adjungit, quibus dignum est
quæ orat assequi, cum dicit: *Et ambulabam*, etc. Et
istud ad alia et sequentia refertur, ac si dicat: Oro
ut *custodiam* in tribulationibus *legem tuam*, id est
charitatem. Et dignum est, ut hæc te habeam.
Nam cum ante id tempus in tribulationibus essem,
et te de custodia legis hujus orarem, jam prout pote-
ram, custodiebam ipsam legem charitatis, scilicet
ambulabam in latitudine, id est promovebar et per-
severabam in amplitudine charitatis, erga Deum et
proximum. Ideoque quia, prout potui, eam custo-
divi, merui ut me plus eam facias custodire. Augēt

adhuc meritum, cum sic addit: Et inde contingebat me ambulare in latitudine, quia mandata tua exquisivi, id est ex aliis rebus omnibus elegi. Apposita causa cur debeat ei a Domino legis custodia dari, apponit causam cur sibi debeat dari, ne usquequaque auferatur verbum Dei de ore ejus. Ideo scilicet quoniam hucusque sine confusione verbum hoc in conspectu regum locutus est. Hoc autem sic dicit: Oro ne auferas verbum de ore meo, et dignum est ut non auferatur. Non solum enim in tribulationibus positus ambulabam in latitudine, sed et loquebar existens in testimoniis tuis. Quod est dicere: Loquendo de te, testabar te verum Deum esse. Vel, loquebar, id est annuntiabam testimonia tua, id est præcepta tua, existens bene vivendo in ipsis testimoniis tuis, ut auditoribus exemplum tribuam in eisdem testimoniis existendi, « ne cum aliis prædicarem, ipse reprobus efficerer (I Cor. ix, 27). » Loquebar, inquam, et non in abscondito, sed in conspectu regum terrenorum infidelium, mihi mortem comminantium. Et licet pannosus essem et vilis, tamen non confundebar, id est non erubesceram loqui, etsi posset ibi locus esse confusionis. Et ideo adhuc debes non auferre de ore meo verbum verum, et me facere legem tuam custodire; sed ideo etiam quia non solum mandata tua exquisivi secundum electionem, et non solum loquebar in conspectu regum, sed meditabar in mandatis tuis complendis, utpote quæ dilexi. Quod est dicere: Meditabar quomodo mandata tua complem, et hoc non invitatus, sed ex dilectione, quia ea valde dilexi. Et non solum meditabar, sed et levavi manus meas, id est promovi et intentas feci affectiones meas, ad mandata tua complenda operatione, ut pote quæ dilexi, scilicet non invitatus, sed ex dilectione dictum est a similitudine illius, qui ad aliquid operandum manus levat. Et sic levavi manus ad mandata tua opere complenda, quod exercebar in justificationibus, id est in mandatis tuis quæ complebam. Quod est dicere: Cum magno exercitio operationis mandata tua opere complebam, ideoque majus meritum habeo.

341 *Duc te* vel *huc* interpretatur. Quia intentione ergo fidelium collectio oret, in hac clausula septima per hujus vocis interpretationem denotatur. Cum enim oret de promissione beatitudinis, prætendendo merita sua, ea intentione facit, ut auditores invitent ad hanc, omni intentione et bona operatione suspirare et intendere, ac si dicat: Tu quicumque bene operaris, huc intende ad quod intendo ad æternam beatitudinem, scilicet quicquid boni facies, intentione hujus beatitudinis adipiscendæ facias, non pro favore hominum. Si autem notemus 481 eam interpretationem quæ est, *duc te*: idem valet, ac si dicat: Tu quicumque fidelis qui bene operaris, duc te intentione tua ad hoc, ad quod orando me duco et bene operando, scilicet ad æternam beatitudinem.

Memor esto verbi, etc. Quasi diceret: Dixi, Domine, quod ambulabam in latitudine, et loquebar in testimoniis tuis: et quod meditabar in mandatis

tuis: et quod levavi manus meas ad mandata tua et exercebar in eis. Unde oro, Domine, memor esto verbi tui, id est promissi tui, facti servo tuo cuicumque, id est promissionis beatitudinis æternæ quam promissisti omni servo tuo te daturum esse, quam oro in me compleas, cum ego servus tuus sim. Bene dicit: Memor esto, non quod oblitus sit, sed quia cum modo suos non remuneret, videtur infidelibus hic eos dare oblivioni. Ostendit autem cur adeo oret de completionem verbi, cum addit: *Memor inquam, esto verbi tui*, ut illud in me compleas, in quo nempe spem mihi dedisti, scilicet per quod me certam spem promissæ beatitudinis habere fecisti.

Hæc autem spes ex hoc verbo concepta, consolata est me dejectionem in humilitate, id est maximam mihi dedit salvationis consolationem, dum sum in hac humilitate, in hac dejectione mortalitatis et passibilitatis quæ mea est, quoniam ego ipse in Adam peccando mihi eam paravi. Et ideo adhuc oro, *memor esto verbi tui, quia eloquium tuum*, id est promissum tuum, non solum consolatum est me, sed ut majus quid dicam, *vivificavit me*, scilicet cum jam sim de promisso certus, pro solo promisso videor mihi jam vivificatus. Quid ergo si quandoque promissum attigero? Ideoque oro, *memor esto*, ut compleas verbum promissionis. Et ecce merita mea, quorum occasione deest te memorem esse. *Superbi enim antonomastice*, id est impii per superbiam jugum tuum abicientes, *inique agebant usquequaque*, id est omnimodo, et in se et in proximo videlicet, et a lege tua elongando, et cæterosque fideles ab eadem lege devocare multis modis adnitendo. Ego autem tamen non declinavi a lege tua, eorum exhortationibus et exemplo. Quod est dicere: Licet superbi inique agerent, devocare me cupiendo, tamen eis non acquievi ut declinarem. Et ideo adhuc *memor esto verbi tui* complendi, quia ego non tradidi oblivioni judicia tua justa; sed potius *memor fui judiciorum tuorum, Domine, a sæculo*, id est ab initio sæculi completorum. Quod est dicere: In perenni memoria habui qualiter ab initio sæculi iustis iudiciis tuis sanctos tuos etiam in hac vita remuneraveris, Noe scilicet et Abraham, et cæteros hujusmodi. Et ideo *consolatus sum*, confidens etiam quia iusto iudicio me quandoque remunerabis. Et ideo adhuc dignum est ut erga me memor sis verbi tui, quoniam, quod perfectissimum est, inimicos diligo, et adeo quod defectio tenuit me pro ipsis inimicis peccatoribus existentibus. Quod est dicere: Nimia tristitia occupavit me pro inimicis meis peccatoribus, quæ tanta est ut indotus in anima tabescam et deficiam. Ideoque defectio dicitur.

Pro peccatoribus, inquam, *derelinquentibus legem tuam*. Quod est dicere: Ideo pro eis defectionem patior, quia legem tuam derelinquunt, non quia me persequuntur. Et ideo adhuc *memor esto verbi tui*, quia non solum cum *superbi inique agebant, non declinavi a lege tua*, sed et *conturbantes mihi erant justiores tuæ*, id est delectabilia mihi erant man-

data tua ad modum rei quæ ex delectatione can-
latur. Quod est dicere : Delectabilia mihi erant
præcepta tua, quæ justa sunt. *Cantabiles*, inquam,
mihi erant, et hoc *in loco peregrinationis meæ*, id est
in hac vita in qua peregrinor a patria, quæ pere-
grinatio mea est, quam mihi ipse peccando in Adam
paravi. Per hoc meritum augmentat, ac si dicat.
Adam cum non esset in peregrinatione, **482** non
habuit præcepta tua jucunda et delectabilia, mihi
autem in peregrinatione posito delectabilia sunt.
Ideo quoque *memor esto verbi tui*, quoniam ego
memor fui nocte nominis tui, Domine, id est in tem-
pore nocturno, in quo est quietis tempus, et in quo
suggestiones illicitæ præcipue solent suboriri, *me-
mor fui nominis tui*, scilicet ut suggestiones illicitas
evadrem, memorans te Dominum esse et Creato-
rem et inobedientium ultorem, vel *in nocte*, id est
in tempore adversitatis, in quo potest esse defectus,
*memor fui nominis tui, Domine. Et per hoc non de-
feci; sed custodivi legem tuam*, id est præcepta tua,
ne ea transgrederer. Ostendit autem ad pondus
meriti, et ad exemplum humilitatis hanc memoriam
se non habuisse ex se, cum dicit : *Memor fui*, in-
quam. *Hæc autem memoria non ex me fuit; sed
facta est mihi a te. Et inde facta est, quia justifica-
tiones tuas exquisivi*, id est mandata tua justifica-
tia ex omnibus rebus aliis *quæsi*, id est elegi. No-
tandum quod non incongrue huic jam expositæ clau-
sule inscribatur. *Zain*, quæ septima est in ordine
alphabeti, ut videlicet per numerum septenarium
denotetur, quod in hac clausula de quiete æternæ
beatitudinis oratur, cum dicit : *Memor esto*, quæ
per numerum septenarium intelligitur, eo quod in
die septima Deus quiescere legitur, et in die septi-
mæ in lege veteri quæ haberi præcipiebatur per
quam quies æterna præsignabatur.

HEU, pavor interpretatur. Quæ nimirum non in-
convenienter octavæ clausulæ versibus octonis in-
scribitur; in qua fidelium collectio orat, ut eam
Deus deceat justificationes suas, prætendendo plu-
res causas quibus hoc assequatur. Hoc autem ideo
orare denotatur per *Heth*, quæ pavor interpretatur,
quia cum jam in tantum dignitatis ascenderit, ut
in superioribus clausulis ostensum est, pavet ne ab
hac altitudine aliquo modo decidat, et hujus pavo-
ris occasione tantopere orat. « Beatus enim homo
qui semper est pavidus (*Prov. xxviii, 14*). »

Portio mea, Domine, etc. Hæc omnia fere quæ in
hac clausula habentur, præpositæ causæ sunt ad
orationem quæ in fine psalmi posita est, ubi dicit :
Doce me justificationes tuas; quæ sic quidem adapta-
tur. Oravi, Domine, *memor esto verbi promissionis*
tuæ, ut mihi promissam beatitudinem æternam tri-
buas. Ad quam promissionem ut attingam, oro, Do-
mine, *doce me* magis magisque *justificationes tuas*,
id est præcepta tua, et secundum scientiam, et se-
cundum operationem, quæ jam me docuisti. Et ideo
doce me juxta præcepta tua, quia tu, *Domine*, es
portio mea, scilicet te solum partem elegi, omnibus

aliis spretis et tantam rem electam aliqua occasione
peccati amittere timeo. Et ideo adhuc *doce me*, quia
non solum te portionem elegi; sed ut te electum
adipiscerem, *dixi in corde*, id est *statui custodire legem*
tuam, id est complere præcepta. Et non solum hoc,
sed etiam *deprecatus sum in toto corde meo*, id est
in tota affectione cordis mei adipisci *faciem tuam*
in futuro, id est præsentiam et plenariam tui co-
gnitionem, quæ est summa beatitudo. Vel sic :
Deprecatus sum adipisci faciem tuam, et hoc *in toto*
corde meo, id est ut te toto corde in futuro cognos-
cam, et videam toto corde tibi intentus, non par-
tim secularibus ut nunc. *Deprecatus sum*, inquam,
dicens sic : O Domine, *miserere mei*, id est, ex mise-
ricordia tua mihi da faciem tuam, *secundum elo-*
quium tuum, id est secundum quod promisti per
prophetam dicens : « Omnes cognoscent me a minore
usque ad maximum (*Jer. xxxi, 34*). » Ideo adhuc
doce me, quia non solum *statui custodire legem tuam*,
sed etiam *cogitavi vias meas*, id est cum summa
meditatione perquisivi quæ essent viæ meæ, id est
viæ mihi utiles, per quas ad te pertingerem. Et sic
tandem ab omnibus mundanis contemptis *converti*
pedes meos in testimonia tua, id est converti affectiones
meas in præcepta tua, quæ mihi viæ sunt ad te, a
similitudine illius quia tortuosa via in rectam viam
pedes convertit. Per hoc autem quod **483**
meas cogitavi, paratus sum ad resistendum viriliter
hostibus et interioribus et exterioribus, et sic quod
non sum turbatus aliquatenus ab ipsis hostibus. Et
adeo paratus sum ut custodiam mandata tua, opere
complendo. Diceret aliquis : Dicis te non esse tur-
batum. Fuitne locusurbationis? Ad quod sic re-
spondet : Fuit utique. *Funes enim peccatorum cir-*
cumplexi sunt me, id est fortes laquei qui solent ho-
mines ad peccata trahere, circumvallaverunt ut ad
peccata me traherent. Et tamen *legem tuam non*
sum oblitus, ut in peccata detraherer. Funes pro
fortibus laqueis ponit, eo quod ex funibus fortes
laquei fiant, ad feras illaqueandas. Funes peccato-
rum vocat res illas quibus solent homines ad pec-
cata trahi, ut aurum et argentum ad avaritiam, et
formosa mulier trahit ad libidinem.

Vere non sum oblitus legem tuam; sed in media
nocte, id est in medio nocturni temporis, in quo est
locus quietis, et in quo multum suggestiones illicitæ
solent suboriri, *urgebam ad confitendum tibi*, id est
ad laudandum te, fundatus super iudicia, id est super
præcepta justificationis tuæ, per quæ videlicet ob-
edientes tibi justificas. Quod est dicere : Ne sug-
gestionibus illicitæ me a mandatis tuis retraherent,
media nocte ad laudandum te *urgebam*, et in man-
datis tuis persistebam. Circanempe noctem mediam
pro quiete et pinguedine cœnæ hesternæ insole-
scente carne solent suggestiones imminere, et casti-
tatem cæterarumque virtutes præcipuas destrueri; quod
præsignatum est in Ægypto sub Moyse, quando in
media nocte Ægypti primogenita destructa sunt ab
angelo percutiente (*Erod. ii, 4, 5*). Sicut autem tunc

Moyſes non ſtenuit, non ſeguitur egit, ſed agnūi A ſanguinis effuſione populum Iſrael ab angelo percutiente liberavit (*Exod.* xii, 23, 24), ita, media nocte ſuggeſtionibus ingruentibus, non eſt torpendum, ſed vigilandum et viriliter agendum, et fide paſſionis Chriſti, qui verus Agnus eſt, corpus et ſpiritus muniendus. Vel ſic : In nocte media, id eſt in adverſitate manifeſta, in qua videbatur depreſſus, *urgebam ad conſilendum tibi*, id eſt nitebar ad laudandum te, reſpiciens ſuper *judicia juſtificationis tuæ*, id eſt conſiderans ipſas retributiones eſſe *judicia tua*, per quarum tolerantiam fideles tuos juſtificandos eſſe judicas. Ideo adhuc *doce me* quia, cum talis ſim ut dixi, non ideo præro me minoribus membris tuis, nec arroganter extra conſortium eorum me pono, ſed magis reputo quod *particeps*, id eſt conſors, *ego ſum omnium timentium te, et cuſtodientium mandata tua*. Quod eſt dicere : Me conſortem eſſe judico majorum, et minorum fidelium. Minores, timentes dicit, eo quod in initio fidei exiſtentes adhuc timorem ſervilem habeant. « Initium enim ſapientie timor Domini (*Pſal.* cx, 10). » Majores vero, vocal cuſtodientes mandata. Vel *particeps ſum* gaudii et mœroris eorum, juxta Apoſtolum dicentem : « Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (*Rom.* xii, 15). » Eo contuitu oro quoque, Domine, *doce me juſtificationes tuas*, quia *miſericordia tua*, Domine, plena eſt terra, per emphasim dictum eſt. Quod eſt dicere : Beneficia miſericordiæ tuæ, plenarie ſunt in omnibus terrenis creaturis, tam in animatis quam in inanimatis. Ideoque oro ut me miſericorditer doceas *juſtificationes tuas*. Miſericordia nempe Domini ſit quod lapides exiſtant, arbores et herbæ frondent, et floridæ ſunt; animalia vero vivunt et ſentiunt.

TERTI, *exclufio* vel *bonum* interpretatur. Si vero hanc interpretationem, quæ eſt *exclufio*, diligenter attendamus, hoc videtur innuere quod hic fidelium maſſa quæ bonitatem et diſciplinam et ſcientiam doceri ſe a Domino expetit, omnem a ſe metum patiendi jam excluſit, parata diſciplinam tribulationum pro Domino ſubire; de qua orat oſtendendo quæ utilitas ex hujusmodi diſciplina contingat. Quia ſi hanc interpretationem, 484 quæ eſt *bonum*, conſideremus, hoc notatur quod hic fidelium collectio doceri a Domino expetit bonitatem et diſciplinam et ſcientiam ea conſideratione qua Dominus in natura bonus eſt. Et quia bonitatem jam cum ea fecit, innuitur quoque hic oſtendi ab eadem maſſa fidelium diſciplinam bonam eſſe, cum per eam lex oris Domini bona eſſe videatur. Præſtatit quoque merita hic fidelium collectio, quibus quod orat audiretur. Hoc autem totum ea intentione facit ut auditores ad bonitatem et diſciplinam et ſcientiam invitet.

Bonitatem feciſti, etc. In primo hoc verſu eſt præſentio beneficii jam collati, ex cujus confidentia orat in ſecundo, qui ſic prius exponendus eſt. Oravi, Domine, *doce me juſtificationes tuas*, id eſt præ-

cepta tua, ea occaſione quia *portio mea* eſt. Et quia *media nocte urgebam ad conſilendum tibi*, et propter alias cauſas ſuperius poſitas, oro etiam, Domine, *doce me*, ſecundum ipſam experientiam, *bonitatem*, id eſt ſuavitatem vivendi *ſecundum eloquium tuum*, id eſt præceptum tuum, ſcilicet da ut ſuave mihi ſit abſtinere a malis, et bene operari, et *doce me diſciplinam* ſubire, id eſt tribulationes pro te pati, quæ diſciplina dicuntur, eo quod ad hoc eas permittis tuis fidelibus inferri, ut caſtigati plenarie diſcant qualiter obedire tibi debeant, a ſimilitudine diſcipuli qui ad hoc flagellatur ut plenarie diſcat. Diſciplina quippe componitur a *diſco*, *diſcis*, etc., et *plenarie*. Tribulationum autem adverſitas tunc eſt fidelibus diſciplina, cum eis libenter patientibus eſt correctio. Cæterum, B ſi inviti patiantur, neque diſciplina illis eſt neque correctio. Et *doce me* per exhibitionem, *ſcientiam* arcanorum tuorum, ſcilicet da mihi ſcientiam, ut ſciam quid agendum ſit, et quid non, et quid de te intelligendum et quid non. Aliud nimirum eſt abſtinere a malis et bene operari, et aliud eſt ſcire a malis eſſe abſtinendum et bene operandum. Per hæc tria verba quæ ponit denotari poſſunt quatuor animæ virtutes principales, de quibus adipiſcendis hic oratur. Per bonitatem enim temperantia et juſtitia quæ ad bonum opus ſpectant, intelliguntur. Vix enim a malis temperatur, quin ad bonum opus, quod eſt effectus juſtiæ, inſiſtatur. Per diſciplinam vero, fortiſſimo accipitur, eo quod in diſciplina tribulationum fortiſſimo conſtantia ſit habenda. Per ſcientiam autem, prudentia manifeſte designatur. Dico *doce me bonitatem et diſciplinam et ſcientiam*. Hoc autem eo contuitu oro, et hæc confidentia, quia jam *fecisti cum ſervo tuo*, id eſt *fecisti* mecum, ideo quia ſervus tuus ſum, *bonitatem* vivendi ſecundum verbum tuum. Quod eſt dicere : Inde certus ſum quod ea quæ oro mihi dabis, quoniam hoc beneficium mihi jam contuli ti ut facias ſuave mihi eſſe vivere ſecundum præceptum tuum, a malis abſtinendo et bene operando. Et ideo oro, *doce me bonitatem et diſciplinam et ſcientiam quia mandatis tuis credidi*, id eſt, credidi æternam remunerationem et cætera, quæ propter mandatorum tuorum completionem promittuntur vere eſſe; ac ſi dicat : Dignum eſt ut hæc me doceas, quia non reputavi falſa ea quæ fidelibus promittuntur, pro mandatis tuis complendis, ſed ea vera et certa eſſe reputavi. Vel *credidi me mandatis tuis*, id eſt devovi et commiſi et ſubjeci me præceptis tuis, ut ſecundum eorum inſtitutionem me haberem, ad ſimilitudinem fidelis famuli, qui ſe penitus legibus domini ſui credit et ſubjicit, ut illius voluntates omnes ſuis præferat voluntatibus.

Ece præſentio meriti. Quia de diſciplina oraverat, poſſet dici : De bonitate et ſcientia adipiſcenda utile eſt orare, ſed mirum videretur quare de diſciplina tribulationum oras, cum ea inutilis videatur et aſperima. Ad hoc ergo reſpondet, oſtendendo quæ utilitas ex hæc diſciplina conſtigerit, ſic : Oravi, Domine, ut des mihi diſciplinam : de qua nimirum ut

adhuc delurorandum est, cum ex ea data mihi jam **485** utilitas acciderit; priusquam, enim humiliaver, id est affligerer ab huiusmodi disciplina, ego deliqui. Et propterea quia humiliatus sum ego, ab ipso delicto correctus, eloquium, id est præceptum, tuum custodivi. Quod est dicere: Talis utilitas inde mihi contigit quod cum prius deliqueram non custodiendo eloquium tuum, pro humiliatione hac tribulationum correctus deinceps, præceptum tuum complendo custodivi. Orat autem hic quod superius oravit, sed ex alia occasione, sic: Oravi, Domine, doce bonitatem et disciplinam et scientiam ea occasione, quia bonitatem fecisti cum me servo tuo; et quia mandatis tuis credidi, oro etiam adhuc istud idem alia occasione, scilicet, o Domine, doce me, secundum rei experientiam, justificationes tuas, id est bonitatem et disciplinam et scientiam, quæ dicuntur justificationes tuæ eo quod per eas fideles tuos justificas. Doce me, inquam, et ut merita mea prætermittam, ea occasione hoc oro quia bonus es tu in natura, et in bonitate tua, id est in consideratione bonitatis tuæ, doce me justificationes tuas. Adjungit quoque merita, cum addit: Doce me, inquam, et ecce quare dignum sit, ut me doceas: Iniquitas enim superborum, id est impiorum contra te per inobedientiam superbientium, multiplicata est super me opprimendum. Quod est dicere: Non eis sufficit, quod in se male agunt, sed adeo quoque iniquitatem suam multiplicent, ut me tribulationibus opprimendo, a statu sanctitatis meæ divertere satagent. Ego autem, licet iniquitas eorum esset ita multiplicata, non destiti a mandatis tuis, sed in toto corde meo, id est in tota affectione cordis mei, scrutabor mandata tua; ac si dicat: Ideo dignus sum ut me doceas, quia, licet super me iniquitas superborum multiplicata sit, non tamen a scrutatione mandatorum tuorum cessavi. Non autem ad horam eorum iniquitas ita multiplicata est, sed cum perseverantia.

Coagulatum enim est, id est induratum est, cor eorum in hac iniquitate sicut lac, id est ad modum lactis, scilicet sicut lac cum prius acidum fiat, postea coagulatur et durescit. Ita ipsi cum prius in iniquitate mihi acidi facti sint, in hac eadem iniquitate perseverando, quasi duri et immobiles facti sunt. Coagulatum, inquam, est cor eorum, ego vero cum sic essent contra me coagulati, ut a meditatione legis tuæ me retraherent, tamen indesinenter legem tuam, id est præcepta tua meditatus sum. Quia de persecutione iniquorum, quæ disciplina Domini est, egerat, ne videretur inde quasi conquerendo egisse, ostendit hanc persecutionis humiliationem sibi bonam esse, cum sic addit: Dixi, Domine, quia multiplicata est super me iniquitas superborum et quia coagulatum est sicut lac cor eorum. Ex hac iniquitatis persecutione non conqueror, quia bonum, id est utile, est mihi quod humiliasti me, id est, hoc utilissimum reputo quod tu voluisti me humiliari et affligi iniqua persecutione superborum. Expouit au-

tem ad quid hoc sit utile cum sic addit: *Humiliasti, inquam, me ad hoc, ut per hanc humiliationem magis magisque discam mandata tua*, a similitudine discipuli, qui ad hoc flagellatur ut castigatus melius discat. Et ideo quoque reputo bonam hanc humiliationem, quia per eam bonum, id est bona res facta est mihi, scilicet clara et jucunda facta est mihi *tex oris tui*, id est lex Filii tui, nova lex videlicet, quam Filius tuus dedit, qui os tuum dicitur, eo quod per eum incarnatum voluntatem tuam humano generi revelasti. Quod est dicere: Hoc in me humiliatio effecit ut lex tua nova, quæ quibusdam videtur in jucunda, mihi chara videatur et jucunda, et hoc super millia auri et argenti, id est super copiam multiplicem omnium divitiarum sæcularium, quæ per has duas partes pretiosissimas, per aurum videlicet et argentum, denotantur. Cum autem post aurum ponit argentum, non ideo facit quod sit auro pretiosius, sed quia hæc duo simul pretiosiora sunt quam unum duntaxat.

486 Iob, principium interpretatur. Unde colligitur quod hic fidelium collectio erat in se recreari quod in principio Deus in ea creavit, et in Adam destructum est. Nam cum in principio factus sit homo rationalis in anima ad imaginem Dei, et innocens et justus ad similitudinem Dei, et hoc in eo debilitatum sit per Adam, orat Deum contuitu illius beneficii quod in eo in principio creavit, ut illud idem in eo recreet, scilicet ut det ei rationabilem intellectum, qui per Adam in eo debilitatus est. Osendit autem quoniam inde timentes eum lætabantur, ut ex hoc magis quod orat assequatur. Et addit etiam merita sua, et pro inimicis orat, ut magis impetret. Orat quoque de gloria immortalitatis et impassibilitatis, quam in Adam amisit. Hoc autem ea intentione facit ut ad hoc idem orandum attrahat auditores. Et notandum quod, quamvis superius orasset de adipiscenda scientia et hic oret de intellectu, quæ idem esse videntur, nihil tamen impedit, cum alia causa hoc oret, scilicet causa illius beneficii quod in principio creationis ei contulit. Quod in principio psalmi demonstrat cum sic ponit:

Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me. Da mihi intellectum ut discam mandata tua. Ac si dicat: Oravi, Domine, superius, ut doceres me scientiam, ea consideratione, quia bonitatem fecisti cum me servo tuo, et quia mandatis tuis credidi, et quia bonus es tu in natura. Nunc quoque alia consideratione illud idem expeto; da videlicet mihi secundum promotionem intellectum rationabilem, qui debilitatus est per Adam, ut intellectum hunc habendo discam magis et magis mandata tua. Hoc autem ea consideratione oro, quoniam in principio in Adam manus tuæ fecerunt me, quantum et animam, quam rationis perfecte fecisti capacem, et plasmaverunt me de limo terræ, quantum ad corpus, quod esset immortale et impassibile, nisi Adam peccasset. Plasmare nempe dicitur cum aliquid ex qualibet in-

formi materia formatur, ut ex limo terræ corpus Adæ formatum est. Utrum autem anima vel angeli ex aliqua materia formati fuerint, incertum esse beatus Augustinus asserit. Quod dicit *manus tuæ plasmaverunt me*, non est occasio quantum ad illam orationem quæ mox sequitur, cum dicit: *Da mihi intellectum*, sed quantum ad hoc quod in sequentibus ponitur, ubi dicit: *Veniant mihi miserationes tuæ*; sed quod dicit *manus tuæ fecerunt me*, quantum ad animam bene ad hanc præsentem orationem occasio est. Quod vero dicit se in animam manibus Domini factum, non ideo dicit quod aliquod Dominus in mundi creatione manibus fecerit. Solo namque voluntatis imperio cuncta creavit, sed a similitudine dictum est. Cum enim apud homines illa opera quæ magna et digna sunt, ambabus manibus soleant fieri, non una manu tantum, ab ea similitudine homo dicitur manibus Dei factus, ut ostendatur magnum et dignum opus fuisse. Cum autem se dicit manibus Dei factum, non dicit hoc ad jactantiam, sed ad ipsius. Creatoris laudem, qui tantum opus facere potuit. Est autem hoc tale ac si diceret: Idcirco oro, Domine, intellectum in me recreari, quia considero quod in Adam in principio animam meam adeo dignam creasti ut capax esset intellectus rationalis; nec injustum est, si id in me expeto recreari quod in principio in me misericordia tua creavit. Non enim illud peto quod a natura mea sit alienum, sed id potius ad quod naturaliter habendum idoneus creatus sum. Ut autem magis valeat impetrare quod oravit, quis inde, si impetraverit, sequatur effectus ostendit, sic: *da, inquam, mihi intellectum*. Quod si sit, illi qui jam *timent te*, id est qui jam in fide positi timorem tui habent, *videbunt* interiori visione rationis meæ *quia in verba tua*, id est in præcepta tua, promissum *superasperavi* in ipsis mandatis, id est speravi remunerationem **487** in prælatione ipsorum mandatorum, et hoc super hoc quam dici possit aut intelligi, et ea occasione *lætabuntur*, bene operando. Cum ponit *lætabuntur*, idem valet ac si poneret, bene operabuntur, eo quod lætari sit effectus bene operandi. Est autem hoc ac si diceret: Ideo *da mihi intellectum* complendi mandata tua, quia si in complendis mandatis tuis intellectum habuero, fideles tui qui jam timentes te sunt, considerando rationis intuitu me in mandata tua intendere, occasione hujus considerationis, et ipsi in mandatis tuis intellectum habendo, exemplo mei bene operabuntur. Quod est dicere: Hoc in eis visio mei intellectus operabitur, ut et ipsi intellectum habentes bene operentur.

Nec mirum quidem si visio intellectus et bonæ operationis sanctorum in ipsis videtibus, intellectum et opus bonum operetur, cum, ut beatus Hieronymus affirmat, quoddam animal sit, visio cujus a passione icterica videntes curet. Orat autem istud idem quod occasione principii oravit ex misericordia consequi, confitendo humiliter se per Adam justo judicio Dei intellectus sublimitatem amisisse,

cum dicit. *Cognovi, Domine*, etc. Versus autem qui hunc sequitur sic præposterate legitur: Oravi, Domine, ut des mihi intellectum ea consideratione, scilicet *fiat mihi misericordia tua* efficax *ad hoc ut consoletur me*. Quod est dicere: Consolare me ex misericordia, dando mihi intellectus sublimitatem, quam per Adam amisi, quæ reſſida, magna mihi erit consolatio. *Consoletur, inquam, me misericordia tua*, et hoc non ex meritis meis oro, sed *consoletur me secundum eloquium tuum*, id est secundum promissum tuum factum *servo tuo Christo*, qui tibi fuit in omnibus obediens (*Phil.* II, 8). Quod est dicere: Consolare me misericorditer, quod Christo Filio tuo promisti quatenus per obedientiam mortis ejus, fidelibus tuis consolationem esses allaturus. Ideo vero oro ex misericordia et ex promissione tua consolationem, quia *cognovi, Domine, quod judicium tua quibus Adam excæcasti, æquitas sunt* emphaticæ, id est valde æqua sunt, et etiam *cognovi quod in veritate tua*, id est in vero judicio tuo et æquo, *humiliaſti me*, id est deieciſti me a sublimitate intellectus. Quod est dicere: Ideo intellectus consolationem ex misericordia et promissione tua adipisci expeto quia cognovi quatenus Adam et ego hoc justo judicio tuo amisimus, et hoc meritis meis recuperare non possum. Postquam de intellectu adipiscendo oravit, orat quoque de adipiscenda in futuro gloria corporis, cum dicit: *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam*. Hoc autem ad illud jungitur quod superius posuit; *Manus tuæ plasmaverunt me*, sic: Oravi, Domine, ut ea consideratione quod *manus tuæ* in animam *fecerunt me* intellectualem, recrees intellectum in me. Oro quoque quando quidem hoc beneficium in principio mihi contulisti, quod *manus tuæ* quantum ad corpus, me adeo dignum *plasmaverunt*, ut immortalis essem et impassibilis nisi Adam peccaret, *ut veniant mihi in futuro miserationes tuæ*, id est beneficia misericordiæ tuæ, quæ per Adam amisi, scilicet ut immortalis sim et impassibilis, et in carne conspicuus, et cætera beneficia obtineam plurima et inenarrabilia, quæ salvandi secundum corpus obtinebunt. *Veniant, inquam, mihi miserationes tuæ* et sic *vivam* non moriturus in æternum, qui nunc in corpore mortalis sum. Ut autem has miserationes obtineat, meritum præstendit, cum sic addit: Ideo, Domine, *veniant mihi miserationes tuæ, quia lex tua meditatio mea est*, id est, quia meditator in lege tua complenda.

Facta oratione pro se, orat etiam pro inimicis ut erubescant et convertantur, et per hoc magis mereatur adipisci quod de se superius oravit. Unde scriptum est: Qui pro aliis orat, pro semetipso laborat. Hanc igitur orationem sic facit: **488** Oravi, Domine, pro me, dicens: *Veniant mihi miserationes tuæ*, oro quoque pro superbis persequentibus me, ut videlicet ipsi miserationes tuas veniant; *confundantur*, id est erubescant de iniquitate sua, *superbi, quia fecerunt in me*, id est contra me, *iniquitatem*, adinſultando me per tribulationes a statu sanctitatis meæ

deicere, et hoc *injuste*, id est sine causa. Quod est dicere : Illi qui me persecuti sunt non ob aliquam culpam meam, sed ex sola superbia, ut me sibi conformarent, erubescant de hoc quod sic persecuti sunt me. Notandum quod dicit *iniquitatem fecerunt injuste*; videtur enim innuere quod quædam iniquitas fiat juste. Si vero quantum ad novam legem consideremus, quæ præcipit inimicos diligere (*Matth. v. 44*), omnis iniquitas, id est persecutio, fit injuste. Cæterum si ad veterem legem recurramus, concedit juste dari « dentem pro dente (*Exod. xxi. 24*). » Quod si ad sæculares leges, in quibus institutum est de inimicis ultionem sumere, illa iniquitas, id est persecutio, fit juste quæ fit ob aliquam causam : illa vere fit injuste quæ sine causa fit. De qua injusta iniquitate hoc dicit : *injuste iniquitatem fecerunt in me*, quæ longe pejor est quam si juste fieret. *Iniquitatem*, inquam, *injuste fecerunt in me* : ego autem pro eorum injusta persecutione non defeci, sed *exercebar in mandatis tuis* magis et magis et secundum scientiam et secundum operationem *Confundantur*, inquam, *superbi* et confusi *convertantur* de iniquitate sua *mihi* conformandi, et *timentes* te efficiendi, qui modo non timent, et illi qui jam *noverunt testimonia tua*, id est præcepta tua, scilicet qui jam fideles sunt, non tamen in tantum perfecti sicut ego mihi confirmantur, sed videlicet ut perfecti fiant, magis magisque in mandatis Domini exercendo se. Ut autem dignissim quem illi qui *noverunt testimonia tua* imitentur, non solum oro ut non peccem in opere et in lingua, sed illud etiam oro quod perfectissimum est, videlicet *fiat cor meum immaculatum*, ut non maculetur aliqua cogitatione criminalis delicti, et hoc fiat in *justificationibus tuis*, id est per justificationes tuas, scilicet, quia per se non potest immaculatum effici, fiat te justificante immaculatum. Justificationes pluraliter ponit quantum ad plures emundationes plurium cogitationum illicitarum. *Fiat*, inquam, *cor meum immaculatum*, ut non *confundar*, id est non erubescam in conscientia mea. Erubescerem enim in conscientia mea, si maculatum esset cor meum.

CAPH, *curvati sunt* interpretatur. Quæ ad hoc undecimæ clausulæ versibus octonis inscribitur, ut ex hoc appareat quoniam fideles qui sub nimio tribulationum pondere curvati sunt et anxii, ad æternam vitam suspirantes, jam dissolvi et esse cum Christo expetunt (*Phil. i. 23*), prætendendo causam in principio psalmi quare dignum sit ut jam vitam æternam adipiscantur. Cæterum quod adhuc oportet eos tribulationes plurimas pro Christo pati, antequam a carne solvantur, orant saltem ut eos in ipsis tribulationum anxietatibus adjuvet, ne deficiant. Hoc autem ea intentione faciunt ut cæteros fideles in tribulatione positos et ad æternam vitam suspirantes instruant, ut cum hoc sit quod iam cito dissolvi non possunt, et esse cum Christo, non tamen tædio tribulationum deficiant, sed a Deo constantæ auxilium expectent.

Defecit in salutare, etc. In tribus primis hujus

A clausulæ versibus prætendit merita sua, per quæ se dignam ostendit attingere massa fidelium ad æternam vitam, ad quam in quarto versu suspirat, cum dicit : *Quot sunt dies servi tui*, etc. Qui versus prælegendus est, et sic superioribus adaptandus : Dixi, Domine, quod *superbi injuste iniquitatem* persecutionis *fecerunt in me*, pro quibus oravi, ut confunderentur et converterentur, qui tamen nolentes converti, me **489** assidue ponderare tribulationum incurvant et afficiunt. Ideoque, Domine, *quot sunt dies afflictionis mei servi tui* existentis, id est per quot dies permittes me servum tuum adeo vehementer affligi? Quando erit hoc quod *facies mihi judicium de persequentibus*, scilicet ut me carne solum juste remuneres æterna vita pro eorum injustis persecutionibus? Ille autem quod ex nimia desiderio afflictione quasi sub interrogatione ponit, æquipollens est ac si sic enunliative orationem faceret : Quandoquidem, Domine, persequentes me nolunt confundi et converti, sed me graviter et assidue persequuntur, oro, abbrevia dies afflictionis meæ, et æterna vita me juste remunera. Et dignum est ut hoc mihi facias. *Defecit* enim ab omni appetitu temporalium *anima mea* tendens omni affectione in *salutare tuum*, id est in Salvatorem tuum Dominum Jesum oblinendum. Quod est dicere : Omni amore et appetitu sæcularium rerum postposito, solum Dominum Jesum adipisci appeto, illius frui præsentia in celis post carnis resolutionem ardeo; ideoque dignum est ut abbrevies dies servi tui.

C *Defecit*, inquam, *anima mea* tendens in *salutare tuum*, et tendendo in *Verbum*, id est in *salutare tuum*, in Filium tuum Dominum Christum, in ipso *supersperavi*; in ipso beatitudinem obtinere speravi super hoc quam dici possit aut intelligi, ideoque dignum est ut dies meos abbrevies, et me remuneres. Vel, in *verbo tuo supersperavi*, id est magis et magis speravi remunerationem, id est, cum nudius tertius sperassem, heri magis speravi, et hodie adhuc magis spero: Non solum autem *anima mea* *defecit* ab appetitu temporalium, tendendo in *salutare tuum*, sed etiam *defecerunt* ab omni reliquo intellectu *oculi mei* interiores, oculi scilicet rationis, respiciendo solummodo in *eloquium tuum*, id est in Filium tuum qui eloquium tuum dicitur, eo quod per eum omnibus secreta tua locutus es. Quod est dicere: Ab omni sæculari intelligentia rationem meam abstini, et ad intelligendum te omnem meam rationis intuitum verti; ideoque dignum est ut dies meos abbrevies et me remuneres.

Notandum quod diversissimum est, quod superius dixi, animam defecisse ab appetitu, et, quod hic dicit, oculos rationis defecisse ab intellectu. Longe nempe aliud est appetitus et aliud intellectus. *Defecerunt*, inquam, *oculi mei dicentes*, id est me dicere compellentes, scilicet, qui me ad hoc rationaliter cogunt, ut ex nimio desiderio tibi dicam : O Deus, quando *consolaberis me*, carnem meam resolvendo, et sic me a tribulationibus eximendo, et æterna vita me remunerando? Hoc autem quod ex ardore desiderii suspensive ponit, idem

valet ac si taliter oraret: Quia de Christo quantus sit intelligo, ex parte ad eum pertingere suspirans, oro, Domine, me in tribulationibus desolatam cito consolare, carne resolvendo, et ad ejus præsentiam me trahendo. Et ideo quoque, Domine, abbrevia dies meos, et fac mihi *judicium de persequentibus me, quia factus sum sicut uter positus in pruina*, scilicet, non factus sum comparabilis utri posito in æstu, qui ex nimia ariditate disrumpitur et inutilis est ideo ad vinum capiendum, sed comparabilis sum utri posito *in pruina*, id est in frigida aqua ubi refrigeratur, ne ab æstu arescat et disrumpatur, ideoque, quia humidus est ex ipsa pruina, habilis est ad vinum, vel ad quemlibet humorem recipiendum. Quod est dicere: Sicut uter in pruina positus et ab æstu semotus et refrigeratus, utilis est ad vinum novum in se recipiendum, ita etiam ego per jejunia et vigiliis et orationes a vitiorum æstu refrigeratus, ne ab ipso corrumpar, habilis sum ad mandatum legis novæ suscipiendum et observandum. Pruinam quidem dicimus non aquam illam, quæ ex nimio gelu induruit in glaciem, sed frigidissimum rorem in vere vel autumno **490** qui aliquantulum corelatus est, et ideo adhuc debes mihi facere *judicium de persequentibus me*, quia *non sum oblitus justificationes tuas*. Quod est ac si dicat: In memoria habui justa præcepta tua, ut ea opere compleam. Hoc vero totum idem valet ac si diceret: Non solummodo ad mandata tua recipienda idoneus existo, sed ea in quantum possum opere compleo. Per hoc autem quod dicit se refrigeratum a vitiorum æstu sicut utrem, se habere innuit temperantiam. Per hoc vero quod se dicit non esse oblitum justificationes Domini, instantiam bene operandi se habere ostendit.

Ostensis meritis, ostendit necessitatem orandi, cum sic addit: Ideo, Domine, suspirans ad vitam æternam dico, *Quot sunt dies*, etc., quia utile mihi est abbreviationem horum dierum orare, cum in magno periculo positus sim. Nam ut *iniqui* me devocarent a lege tua, *narraverunt mihi fabulationes*, id est vana verba et inutilia de sæculari felicitate expectanda. Quæ cum falsa sint et infructuosa, nihil aliud quam fabulationes sunt dicenda. *Narraverunt*, inquam *mihi* fabulosa verba, ad hoc scilicet, ut ea vera crederem et sacrosancta. *Sed illæ fabulationes non sunt a me reputatæ tales ut est lex tua*, id est qualia sunt mandata tua. *Omnia* namque *mandata tua veritas* sunt, per emphasim, id est verissima sunt. Quod est dicere: Non sunt reputatæ eorum fabulationes a me, qualia sunt mandata tua. Mandata enim tua reputavi verissima, fabulationes vero falsissimas. Quoniam ergo per fabulationes suas incorporare sibi me non potuerunt, ipsi *iniqui persecuti sunt me* tribulationibus corporis, ut saltem vi me deficere compellerent. Ideo igitur oro et obsecro te, Domine, ut cum hoc ad præsens esse nequeat, ut resolver, et sim cum Christo, ad quod valde suspiro, saltem *adjuves me*, auxilio constanti, ne in persecutionibus deficiam. Necessè est autem et dignum ut me adju-

variorem, et ut adjuves. Quia *paulo minus consummaverunt*, etc., id est pene peregerunt in me quod inceperunt, ponendo me a sublimitate sanctitatis meæ *in terra*, id est in terrenis: in vitiliis, scilicet. Quod est dicere: Ideo me necessarium est orare adjutorium tuum, quia tanta mihi infertur ab iniquis persecutio, quod pene hoc in me effecerunt ad quod intenderunt, ut me sibi conformarent in vitiliis. Quia vero dixerat pene *consummaverunt*, ne videretur eis in aliquo consensisse, removel hoc sic: *Persecuti sunt*, inquam, *me*, et sic quod pene *consummaverunt*. *Ego autem non dereliqui mandata tua*, aliquo modo eis consentiendo, ideoque dignus sum adjutorio. Cum dicit pene *consummaverunt*, orandi necessitatem ostendit. Cum vero dicit: *ego autem*, etc., meritum impetrandi prætendit. Quoniam ego tanta est persecutio et *non dereliqui mandata tua*, *vivifica me* magis et magis in virtutibus, et hoc *secundum misericordiam tuam*, id est secundum respectum misericordiæ tuæ, et vivificatus, perseveranter *custodiam testimonia oris tui*, id est præcepta quæ os tuum, Christus videlicet Filius tuus, custodiri instituit.

LAMECH, *corsive servus* interpretatur. Quæ ad hoc hujus clausulæ versibus inscribitur, ut ex ea palam sit quatenus fideles hic agentes ad instructionem minorum servi Dei fidelissimi sunt, et vere cor habentes rationabile, cum affirmant se justificationes Dei in æternum non oblituros; et cur eas non obliviscerent plures causas ostendunt, et orant ut salventur a Domino, ne ab his justificationibus deficiant. Congruè quidem servi Domini esse fideles et cor habere dicuntur, qui se sic firmiter et veraciter in præceptis Domini perseveraturos promittunt. Illi namque neque servi Domini sunt, neque cor habere videntur, sed potius recordes et insani dici possunt qui mandata Dei contemnunt.

491 *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in celo*. In quatuor primis hujus clausulæ versibus præponit causas ad illud quod in quinto versu promittit, qui prælegendus est, et sic superioribus conjungendus. Dixi superius, Domine, quod *non dereliqui mandata tua*; de cætero quoque promitto quod usque in æternum, id est, nullo tempore *obliviscar justificationes tuas*, id est, præcepta tua, vel *non obliviscar justificationes tuas*, tendens per ipsas in æternum, id est in æternitatem, et ea consideratione non obliviscar, quoniam, o Domine, *verbum tuum*, id est præceptum tuum *permanet in celo in æternum*, id est permanet semper sine fine in super celestibus rationalibus creaturis. Quod est dicere: Cum considerem celestes spiritus sine fine præceptum tuum observare, occasio mihi est ut et ego præcepta tua nunquam obliviscar, sed ea semper observem, et ideo quoque *non obliviscar*, quoniam considero quatenus *veritas tua*, id est præceptum tuum verissimum, quod per emphasim veritas dicitur, permansit in generatione fidelium Veteris Testamenti, ab Abel justo usque ad tempus Christi,

Et eadem *veritas tua permanet* in generatione fide-
lium Novi Testamenti, a tempore Christi usque ad
finem mundi. Posset quæri, cum hoc sit quod ad
eos auctor mendacii diabolus de cœlo præcipitatus
descenderit qui eos mendaces facere omnino grasa-
tur, et cum hoc sit quod primo valde mobiles
exstiterit, quomodo ad hoc pervenerunt ut sic firmi
sint ut divina veritas permaneat in eis. Ad hoc igitur
ostendendum respondet sic: Per hoc in *genera-
tionem et generationem permanet veritas tua*, quod tu
per fidem et charitatem et spem *fundasti*, id est
firmam fecisti, illam generationem et generationem
terram tuam existentem. Quod est dicere: Cum
prius mobilis esset ad modum maris, et ad omnem
suggestionis impulsu facile cedens, tu fecisti eos
fundatos et firmos et immobiles ad modum terræ,
quæ pro gravitate sua elementum est immobile, vel
fundasti eam sic ut esset terra tua fructifera. Vel
sic: *Fundasti* illam generationem et generationem,
prius *terram*, scilicet cum prius esset terrena, ter-
renis bonis inhiando *fundasti* eam in virtutibus, et
sic fecisti spiritualem donis spiritualibus inhiantem.
Fundasti, inquam, *terram*, et tu fundante *permanet*
in eis *veritas tua*, ideoque quod considero genera-
tionem et generationem verissimum præceptum tuum
non oblivisci, non obliviscar et ego. *Fundasti*, in-
quam, *terram*. Quæ terra, te fundante, dies effecta
est, clara videlicet in virtutibus et intellectu ad
modum diei: et *dies hæc perseverat* in claritate sua
ut nunquam ab ea deficiat; et hoc *ordinatione tua*
id est per *ordinationem dispositionis tue*. Ut igitur
et ego dies sim, et in claritate perseverem, non
obliviscar mandata tua justa et verissima. Dico,
Domine, quod mandatum tuum est in cœlo, et in
generatione et generatione; et cum sit in his omni-
bus æterna memoria *verbum*, id est mandatum tuum,
omnia hæc serviunt tibi complendo præceptum
tuum; et quoniam *hæc omnia serviunt tibi*, ut et
ego tibi *serviam non obliviscar in æternum* iusta præ-
cepta tua, sed ea semper complebo. Vel sic, ut sit
ostensio a toto: Non est mirum si *dies ordinatione*
tua perseverat, quoniam adeo potens es quod *omnia*,
id est omnes creaturæ, *serviunt tibi*, complendo præ-
cepta tua.

Ideo quoque *non obliviscar justificationes tuas*, id
est præcepta tua, quia *nisi ideo remansisset quod*
lex tua meditatio mea est, id est nisi ideo quia præ-
cepta tua meditalus sum, quæ et adhuc meditor,
tunc quando *iniqui persecuti sunt me*, ut in superiori
clausula est ostensum: *forte*, id est, stultitia et im-
providentia mea *perissem* in morte animæ in *humili-
tate mea*, id est in dejectione persecutionis meæ.
Quod est dicere: Ideo *non obliviscar justificationes*
tuas, ne in persecutione peream deficiendo, sicut
ego jam perissem, nisi ea in continua **492** medi-
tatione habuissem. Et ideo insuper in *æternum non*
obliviscar justificationes tuas, quia eas pro posse meo
compleam, quia jam *vivificasti me* existentem in
ipsis, id est quia hoc jam est mihi magna justifica-

atio, quod in eis persisto. Quoniam ad perseverandum
in his justificationibus per se non potest sufficere,
orat Deum ut eum salvum faciat, ne ab his deficiat,
sic: *Non obliviscar*, inquam, *justificationes tuas*, a
quibus justificationibus ne ob aliquam persecutio-
nem desisam et sic peream, oro, Domine, *salvum me*
fac, dando mihi constantiam, et dignum est. Ego
enim qui hoc expeto, *tuus sum*, et tibi soli subditus
sum non vitiis. Non possum enim duobus dominis
servire, et in hoc apparet quod *tuus sum*, quoniam
justificationes tuas tantum *exquisivi*, id est iusta præ-
cepta tua ex omnibus aliis rebus quæsi, elegi et
investigavi. Necesse est autem orare me ut salvum
me facias, ne deficiendo peream. *Me enim expecta-
verunt peccatores*, id est mihi diu insidiali sunt in-
i-
qui, antonomastice peccatores, *ut perderent me* in
anima, faciendo deficere a justificationibus tuis per
assiduas persecutiones. *Salvum me fac*, inquam, ut
perseverem in præceptis tuis, quod ideo postulo
quia *intellexi testimonia tua*, id est præcepta tua.
Quod est dicere: Ideo tantopere oro hanc salutem
adipisci ut perseverem in præceptis tuis, quoniam
intellexi quam tamen digna sunt in sui natura; et
ideo etiam oro ut me salvum facias, in mandatis
tuis perseverare faciendo, quia *vidi finem omnis con-
summationis*, id est vidi ratione mea ad quem finem
deventurus est ille, qui in omnibus præceptis tuis
consummatus est. Quod est dicere: Ideo in manda-
tis tuis consummatus esse secundum perseveran-
-
ciam expeto quia cognovi quod qui consummatus
est in omnibus præceptis tuis, ad finem per hoc
deveniet, id est ad æternam beatitudinem, quæ finis
dicitur. eo quod ultra eam nihil fideles expellent, ad
similitudinem viatoris, qui non ultra tendit post-
quam ad propositum itineris finem pervenit; et ideo
quoque oro salvum me fieri perseverando in manda-
tis tuis, quia *mandatum tuum omne latum est nimis*,
scilicet non videtur mihi angustum ac arduum et
difficile ad peragendum ad modum angustæ viæ,
quæ difficilior est ad eundum, sed videtur mihi la-
tum et jucundum, delectabile et facile ad peragen-
dum; ad similitudinem latæ et planæ viæ quæ
facilior est ad eundum. Unde Prosper:

*Et tamen hi calles, quos mundi vana pavescunt,
Quædam magnificis æquora sunt animis.*

Mem viscera vel ex ipsis interpretatur. Unde per
Mem, quæ huic toti inscribitur clausula, lex Dei
designatur, quod fideles hic agentes ex ipsis intimis
visceribus legem Dei diligunt intima charitate, quæ
per viscera intelligitur, eo quod interiora sint et in
eis dilectio habeatur. Unde etiam « viscera miseri-
cordiæ » (Luc. 1, 78) dicuntur, et Deum totis visce-
ribus diligere præcipimur. Ostendunt autem hic ipsi
fideles, se nimis legem veterem diligere et in ea
tota die meditari. Ostendunt quoque per illumina-
tionem Novi Testamenti se in ea lege veteri subli-
mi intellectu supra omnes Judeos habere, ut
per hoc auditores instruant, neque legem veterem
abjiciendam esse, sicut volunt Manichæi, neque

legem novam spernendam esse, ut asserunt Judæi. A

Quomodo dilexi legem tuam, etc. Ac si dicat : Dixi, Domine, quod *mandatum tuum*, mandatum scilicet novæ legis mihi *nimis* est *latum*, et jucundum et delectabile, quod pro certo valde *dilexi*. Non solum autem novam *legem dilexi*, quæ mandatum dicitur antonomastice, sed etiam *quomodo*, id est inquantum *dilexi*, Domine, *legem tuam* veterem. Hoc autem cum nimio pondere admirative dictum, idem valet ac si diceret : Nimis et super quam possim dicere *dilexi*, Domine, *legem tuam* veterem. **493** Non eam repudiavi sicut Manichæi. Vel sic potest legi ut per aposiopesin aliquid subaudiatur : Non solum mandatum tuum novum dilexi, sed etiam legem tuam veterem ; et quomodo legem tuam, Domine, dilexi, tu ipse mihi testis es, qui omnia nosti ; et in hoc patet quod eam dilexi et diligo ; quod *tota die*, id est jugiter *meditatio mea est*, in ipsa lege intelligenda et complenda. Velsic : Et adeo dilexi quod meditatio mea quam de hac lege habeo, non est in tenebris sicut meditatio Judæorum, sed in tota die, id est in integra et clara cognitione. Quoniam ergo legem veterem dilexi, et *tota die meditatio mea est, fecisti me prudentem* in intellectu ipsius legis, et hoc *super inimicos meos* Judæos qui mihi inimicantur, ideo quia legem spiritaliter intelligo. Quod est dicere : Fecisti me ipsa lege prudentiorem quam Judæos inimicos meos, et hoc fecisti *mandato tuo* novæ legis. Quod est dicere : Per novæ legis illuminationem fecisti me prudentem intelligere veterem legem, quæ umbra est novæ legis. Et ideo fecisti me in lege sic prudentem, quia lex hæc est mihi ductio *in æternum*, id est in promissionem æternitatis. Quod est dicere : Non intelligo superficietenus ex completionem hujus legis promitti mihi temporalia ut Judæi, qui ad litteram tantum eam intelligunt, sed, intelligendo eam spiritaliter, intelligo mystice mihi per eam bona cœlestia promitti. Quia dixerat indeterminate *super inimicos meos prudentem me fecisti*, determinat de quibus inimicis dicat cum sic addit : *Super inimicos meos*, inquam, *prudentem me fecisti*, non dico vero super gentiles, sed *super omnes docentes me intellexi*, id est majorem intellectum habui in hac lege quam omnes Judæi, qui dicuntur docentes me, eo quod præsumptione quadam me doceant, putantes se magis me intelligere ; vel dicuntur *docentes me*, eo quod ipsam legem ad litteram me doceant, sicut Hieronymus, egregius Hebraicæ legis interpretator, a Judeis ipsam legem ad litteram est edoctus (460). *Intellexi*, inquam, *super omnes docentes me*, et hoc inde contingit, quia *meditatio mea est*, hanc legem esse *testimonia tua*, id est quia meditatus sum in hac lege testimonia tua contineri, testimonium scilicet navitatis Filii tui, passionis et resurrectionis, et salvationis humani generis et cæterorum actuum

tuorum, quod equidem Judæi noluerunt meditari, ideoque non sicut ego intellexerunt. Dico quod *super omnes docentes me intellexi*, et non solum *super omnes docentes* juniores qui minus periti sunt in lege, sed, ut majus quid dicam, *super senes intellexi*; scilicet, magis intellexi ipsam legem quam senes Judæi, qui doctiores sunt, et in doctrina legis jam insenuerunt. Inde vero contigit quod *super senes intellexi, quia mandata tua*, mandata scilicet novæ legis *quæsi*vi, et secundum intellectum et secundum operationem. Non enim plenarie vetus lex intelligeretur, nisi novæ legis prius intellectus haberetur; vel mandata tua novæ legis *quæsi*vi, in veteri lege mystice intellecta.

Notandum quod, etsi superius dixerat *mandato tuo prudentem me fecisti*, quia tamen non dixerat se mandata Dei quæsisse, non superflue apposuit *quia mandata tua quæsi*vi. Ostendit autem per effectum quomodo dilexit legem sic : *Dilexi*, inquam, *legem tuam*, et sic *dilexi* quod sicut in ea constitutum est, *ab omni via mala*, id est ab omni via criminalis iniquitatis, per quem venit ad mortem, *prohibui pedes meos*, id est affectiones meas; scilicet, cum ex fragilitate carnis affectiones mee pronæ essent ad peccandum, vi rationis eas a peccatis prohibui. Quia vero non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est, sic etiam *dilexi et diligo legem tuam, ut custodiam verba tua*, id est ut opere compleam verba veteris legis tuæ, quæ præcipiunt bene operari, et sic etiam custodivi verba, id est præcepta veteris legis tuo aliquatenus *a judiciis tuis*, id est a præceptis veteris legis, quæ tu judicas esse complenda, *non declinavi*, **494** prætergrediendo ea ex negligentia. Hoc autem quod ea custodivi non ex viribus m is habui, sed ex gratia tua, quia tu, qui omnipotens es, *posuisti*, id est firmam et statutam mihi fecisti hanc *legem tuam* veterem, ne in aliquo criminaliter prætergrederer eam. *Non declinavi*, inquam, a judiciis, id est a mandatis tuis. Quoniam *eloquia tua*, id est mandata tua sunt *quam dulcia*, id est valde dulcia et delectabilia *faucibus meis* interioribus: dicitur a similitudine anima fauces habere, dum viribus rationis mandata Dei gustat, et in eis valde delectatur. Vel, *quam dulcia sunt faucibus meis* exterioribus, id est fauces corporis, scilicet dulce mihi est et jucundum ut corporis faucibus loquendo ea aliis annuntiem. *Quam dulcia*, inquam, *sunt eloquia tua faucibus meis* exterioribus vel interioribus, et hoc *super mel*, quod dulce est *ori meo* exteriori. Quod est dicere : Dulciora sunt faucibus meis, quam mel ori meo. Dulcedo quippe mellis cito transit, eorum vero durabilis est. Quoniam igitur a mandatis tuis *non declinavi et quam dulcia sunt faucibus meis, a mandatis tuis*, mandatis scilicet legis veteris spiritaliter custoditis et dulcissimis existentibus, accidit quod *intellexi* magis et magis id est promotiorem intellectum ha-

(460) *Constat id ex epist. 4 ad Rusticum, cap. 6.*

hui in ipsis mandatis. Et *propterea* quod *dulcia* mihi sunt, et quia ab ipsis accidit quod intensius *intellexi*, *odivi omnem viam iniquitatis*, id est omnem iniquitatem criminalem, quæ via est ad mortem. Quod est dicere : Quia *dulcia* mihi fuerunt præcepta tua, per quæ datur intellectus, econtrario odibilia peccata reputavi, ex quibus ignorantia paratur.

Nunc *unicus* vel *pascua eorum* interpretatur. Quæ dicere convenienter in initio versuum hujus clausulæ ponitur, quoniam fidelium massa, quæ superius ostendit se legem veterem dilexisse et observasse, et mandata legis novæ quæsisse, hoc non sibi ascribens, se hoc habuisse ostendit per verbum Domini, per Christum, scilicet, unicum Filium Dei naturalem, qui est spiritalis pascua eorum fidelium, quem hic orat ipsa fidelium massa, ut eam magis magisque vivificet, ne in humilitione persecutionis deficiat. Orat quoque ut voluntaria oris sui beneplacita faciat, et prætendit causas quibus, quod orat, adipiscatur. Hoc autem ea intentione fit ut auditores instruat illud quod boni habent, non sibi sed Domino debere ascribere; quem etiam, ne in persecutionibus deficiant, debent ut eos vivificet orare.

Lucerna pedibus meis, etc. Quod sic cum superioribus conjungitur : Dixi, Domine, quod *dilexi legem tuam*, et *mandata tua quæsvi*, et *ab omni via mala prohibui pedes meos*, et *a iudiciis tuis non declinavi*. Hæc autem omnia ex te habui, non ex me. Verbum enim *tuum* fuit *lucerna pedibus meis* interioribus, id est Filius tuus fuit illuminatio affectionibus meis; scilicet Dominus Jesus fuit mihi illuminatio, scilicet illuminavit primas affectiones meas. Quod est dicere : Illas primas affectiones liberi arbitrii mei quas habui ut legem tuam diligerem et observarem, illuminavit unicus Filius tuus auxilio gratiæ tuæ, ut non deficerent, sed de die in diem crescerent. Et ipsas etiam mihi dedit. Per me enim insufficientes essem eas habere; et idem Verbum tuum, Dominus Jesus, fuit *lumen semitis meis*, id est fuit illuminatio incessibus meis, qui per semitas accipiuntur, eo quod per semitas fiat incessus. Quod est dicere : Non solum illuminavit primas affectiones meas auxilio gratiæ suæ, sed etiam quod per dilectionem et observationem legi post incessem, hoc fuit auxilio illuminationis suæ. Lucerna vero non hic accipitur pro vase lucis ut accipi solet; sed pro parva luce. Quod ex Hebraica translatione patet, ubi habetur, *candela pedibus meis*. Dicitur quidem Dominus Jesus *lucerna*, non ideo quod in natura sui semper magnum lumen nonsit, sed eo respectu quod imprimis accedentes ad fidem minus illuminat, *lucerna*

495 dicitur; secundum hoc vero quod eos qui jam promoti sunt, magis illuminat, magnum lumen dicitur, juxta illud Joannis : « Erat lux vera (Joan. 1, 9), » etc., et idem alibi : Ego sum lux mundi (Joan. viii, 12). » Quod dicit *lucerna pedibus meis*, a similitudine dicitur hominis qui in tenebris

est, cui aliquis lumen pedibus prætendit, ut videat quo pedes ponere debeat, ne male incedens cadat aut offendat. Quoniam ergo *verbum* fuit *lucerna pedibus meis* et *lumen semitis meis*, *juravi* et *statui*, id est iurejurando statui, scilicet firmiter et immutabiliter disposui apud me *custodire iudicia justitiæ tuæ*, id est iusta iudicia tua, præcepta videlicet tua, quæ tu iudicas esse complenda, et quæ iusta sunt. Non possem quippe firmiter hoc disponere, nisi verbo tuo illuminante me. Quod dicit *juravi* et *statui*, positum est ab illius similitudine qui illud firmiter disponit quod cum iurejurando statuit. Cum autem hoc *juravi* et *statui*, non inde aliquatenus superbi, sed *humiliatus sum usquequaque*, id est humilis mansi omnino, neque hoc mihi ascribendo, quod *juravi* et *statui*, neque aliquem inferiorem in sanctitate ea occasione spernens, et hoc merito meo. Quod videlicet *humiliatus sum*, *vivifica me secundum verbum*, id est *vivifica me* interius ea vivificatione quæ fit *secundum verbum tuum*, id est per Filium tuum Dominum Jesum, vivifico videlicet in virtutibus ut perseverem in hoc quod *juravi*. Vel sic : Quia *juravi* et *statui custodire iusta iudicia tua*, et sicut *juravi* custodiri, *humiliatus sum usquequaque*, id est afflictus sum omnino corporis tormentis ab impiis qui me a custodia mandatorum tuorum retrahere nituntur. Et quia pro te *humiliatus sum*, oro *vivifica me in futuro secundum verbum tuum*, id est vivifica me secundum vivificationem verbi tui, id est ad similitudinem vivificationis Filii tui. Quod est dicere : Sicut Dominum Jesum Filium tuum æterna vita, secundum carnem, vivificasti, quia se humiliavit tibi usque ad mortem obediens (Phil. ii, 8), ita et me quoque *vivifica*, eo quod pro te fuerim humiliatus. Et non solum oro vivificari, sed insuper *oro voluntaria oris mei beneplacita tibi fac*, Domine, id est prædicationes quas de te aliis voluntarie ore meo facio, fac tibi beneplacitas : scilicet, fac gratia tua ut eas cum discretionem faciam; et sic tibi beneplaceant, aliter enim non placerent. Et ut tibi *beneplacita sint voluntaria oris mei*, *doce me iudicia tua*, id est fac me cognoscere, illuminatione gratiæ tuæ, quomodo iudices esse prædicandum nobilibus, et quomodo ignobilibus, et quomodo brutis, et quomodo sapientibus. Vel sic : *Voluntaria*, inquam, *oris mei beneplacita fac*. Et si propter hæc prædicationes persecutiones mihi occurrerint, *doce me iudicia tua* esse, id est *doce me* illas *iudicia tua* esse, id est iudicio tuo eas accidere, ut per eas magis iustificer.

Dignum est autem ut me vivifices, ut *voluntaria oris mei beneplacita* tibi facias, et *iudicia tua* me doceas, quia *anima mea semper est in manibus meis*, id est in defensionibus meis, quæ per manus denotantur, eo quod manibus fiat contra hostem defensio. Quod est dicere : Non permisi animam meam ab inimicis meis incorporando superari, sed per virtutes eis viriliter resistendo, eam defendi, a similitudine strenui militis, qui arma, quæ tenet in manibus, hostibus non permittit, sed ab hostibus ea defen-

dit. Et hoc modo quidem *animus meus in manibus meis* est, quia *legem tuam non sum oblitus*. Quod est dicere: Legem tuam observavi, et sic me ab eis defendi. Diceret aliquis: Fueruntne aliqui, qui cogerent te legem oblivisci? Ad quod sic respondet: Utique. *Peccatores enim*, id est hæretici et infideles et falsi Christiani, *posuerunt mihi laqueum*, id est deceptionem minarum et blanditiarum et argumentationum falsarum, ut me a mandatis tuis retraherent: et ego tamen *non erravi*, recedendo a mandatis tuis. Hoc quod dicit *a mandatis tuis non erravi*, idem videtur esse **496** quod superius dixit: *Legem tuam non sum oblitus*. Sed idcirco repetitum est, quia dixerat: *Posuerunt peccatores laqueum mihi*. Sive, ut non sit repetitio, per mandata nova lex accipitur, et per legem vetus lex, ut in superiori clausula, quam utramque fideles custodiunt, et a qua utraque eos peccatores retrahere intendunt. Non *erravi*, inquam, *a mandatis tuis*, sed *hereditate acquisivi testimonia tua*, id est hereditario jure acquisivi mandata tua. Quod est dicere: Sic firmiter mihi acquisivi per auxilium gratiæ tuæ mandata tua, diligenter investigando ea, quod ita ea teneo quasi jure hereditario, ut nullus ea mihi facile posset auferre, sicut hereditas haud facile per jus auferri potest. Ideo vero *non erravi a mandatis tuis*, et *hereditate ea acquisivi*, quia per emphasim *exultatio cordis mei sunt*. Quod est dicere: Exsultat valde cor meum in mandatis tuis acquisitis et custoditis. Cum autem non erraverim, et mandata tua acquisiverim, non inde superbiui, sed *inclinaui*, id est humiliavi *cor meum ad faciendas*, id est ad reputandas esse tuas *has justificationes*. Quod est dicere: Sic me humiliavi ut tuum facerem et ex te esse reputarem, non ex viribus meis, hoc quod justificatus sum, persistendo in mandatis tuis. Vel sic: *Inclinavi*, id est humiliavi *cor meum*, et hoc *ad faciendas justificationes tuas*, id est ad complenda magis et magis mandata tua. Quod est dicere: Ideo me humiliavi ut per hoc meritum me adjuves intensius ad complenda præcepta tua. Non enim superbos adjuvas, sed humiles. Et *inclinaui etiam cor meum propter retributionem tendentem in æternum*, id est propter retributionem, æternæ vitæ adipiscendam. Vel sic legitur *in æternum*. *Inclinaui cor meum ad faciendas usque in æternum*, id est semper, *justificationes tuas*; et hoc *propter retributionem æternam adipiscendam*; hoc non mutatur.

SAMECH *audi*, sive *firmamentum* interpretatur. Quæ nimirum congrue clausulæ decimæ quintæ cunctis versibus inscribitur, ut sit quasi exhortatio ad lectorem, quatenus ea quæ in hac clausula habentur, et superficialiter intellecta legi novæ videntur adversa, non perfunctorie et transeunter audienda, sed attentò auditu mentis et firmamento rationis. Est autem tale ac si sic plane diceret: Tu quicumque leges hoc quod dico: *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi*, etc., quamdam quæ hic pono quæ videntur legi novæ contraria, nisi bene

intelligantur, audi hæc non negligenter, sed cum summa diligentia, et habeto in eis investigandis firmamentum rationis. Si enim attente fuerint audita, et diligenter et ratione firma perscrutata, legi novæ nullatenus erunt contraria. In hac clausula ostendunt fideles se iniquos odio habere, et legem Dei diligere, et ad hoc Deum adiutorem et susceptorem habere. Et est notandum quod eos odio habent in hoc quod mali, non in hoc quod creatura Dei sunt. Adhortantur etiam iniquos, ut desistant a lege Dei eos devocare, quod est ipsis impiis causa damnationis. Orant autem ut a Domino suscipiantur et adjuvantur, et ut carnes suæ timore Dei configantur, addendo causas quare orandum sit. Hoc autem ea intentione faciunt, ut auditores ad hæc eadem omnia instruant.

B *Iniquos odio habui*, etc. Quod superioribus sic jungitur: Dixi quod *peccatores posuerunt laqueum* deceptionis. Ideo igitur *iniquos*, id est ipsos peccatores, *odio habui*, non secundum hoc quod creatura sunt, sed secundum quod mali. Et dixi quoniam *a mandatis tuis non erravi*. Et hoc ideo quia *legem tuam dilexi* omni affectione mentis. Vel sic: *Iniquos*, inquam, *odio habui*; et sic tamen quod illos odio habenda, *legem tuam*, novam *dilexi*. Ac si diceret: Cum lex tua nova jubeat inimicos diligere, non tamen eam in odio iniquorum violavi. *Dilexi* enim eos secundum creaturam, odio vero habui secundum **497** malitiam. Unde Prosper: « Recte in malis odimus malitiam, et diligimus creaturam. » Ad odiendum autem iniquos et legem tuam diligendam, **C** *adjutor et susceptor meus es tu*. Præposterus ordo. Ac si dicat: *Tu es susceptor meus*, id est medicus et curator meus, scilicet, cum prius debilis existens, *iniquos odio* sic non habuerim, et *legem tuam* non dilexerim, manendo nempe aliquantulum eis conformis, tu qui cuncta potes *susceptor meus* factus es, curando me de hac debilitate, ne eos in quantum mali sunt diligerem, et ne legem tuam negligerem, et *tu es adjutor meus* ad bene operandum, et ipsam legem custodiendum. Et quoniam *adjutor es*, et *susceptor*, ego promovens me *in verbum tuum*, id est in præceptum tuum complendum, per ipsius verbi completionem, *speravi* remunerationem in futuro, super quam dici possit aut intelligi. Vel *supersperavi*, id est magis et magis speravi heri quod multum, et hodie magis. Vel sic. Extendens me consideratione mentis in verbum tuum, id est in promissum tuum, *supersperavi* in ipso promisso remunerationem. Quod est dicere: Exspecto remunerari, secundum quod tu promisti. *Supersperavi* eodem modo hic exponitur, ut in sententia superiori. Facit autem apostropham ad ipsos iniquos sic: Quandoquidem, o iniqui, vos *odio habui*, et adhuc habeo, et *legem Dei dilexi*, et adhuc dilgo, et Dominus est *susceptor meus* et *adjutor meus*, declinante a me, maligni, scilicet, vos iniqui maligne agentes, et in vos peccando, et in me devocare nitendo, desistite a me, id est ad hoc ut me ultra devocare nitamini, quod pro

certo frustra est, et vobis occasio justæ damnationi. Vos, inquam, *declinate* a malo proposito vestro, et ego non desistens a meo proposito bono, *scrutabor* perseveranter cum operatione *mandata Dei mei*, mandata scilicet illius qui est Deus meus, Creator meus, cujus *mandata* scrutanda sunt, non negligenda. Facit etiam apostropham ad Deum orando sic: Ut mandata tua scrutari valeam intense, *suscipe*, Domine, id est eslo susceptor meus, medicus, scilicet et curator, ut sanes me ab omni debilitate mentis, dando facultatem bonæ operandi. *Suscipe me*, inquam, et hoc fac *secundum eloquium tuum*, id est secundum promissum tuum, scilicet sicut promissisti quod fidelibus tuis patrocinareris semper, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 29) » Et alibi: « Non vos relinquam orphanos (Joan. xiv, 18). » *Suscipe*, inquam, et si susciperis hic, *vivam secundum eloquium tuum*, et in futuro æterna vita; et sic non confundas me, id est non permittas confundi me alienatum ab *expectatione mea*, id est a vita æterna quam expecto. Maxima namque esset mihi confusio, si quod expecto tanto desiderio, tandem non attingerem. Vel sic: *Suscipe me*, Domine, id est patrocinare mihi, instituendo me, *secundum eloquium tuum*, id est secundum præceptum tuum. Quod est dicere: Sic mihi patrocinare ut facias me mandatum tuum observare; et te suscipiente me, vivam in ipso eloquio, id est complebo ipsum eloquium, quod erit mihi vita. Non enim viverem nisi te suscipiente; et sic suscipiente te, et vivente me, non confundas me, id est non permittas confundi me, alienatum ab *expectatione mea*. Expecto enim a te suscipi, et sic vivere secundum promotionem et perseverantiam: et si hoc non adipiscerem, et confunderem, id est erubescerem inde apud me et contristarer.

Quia dicendo *suscipe me*, solam gratiam Dei, denotaverat, denotat quoque liberum arbitrium, cum sic addit, dixi: *Suscipe*. Non autem sic orō suscipi ut piger sim, et ex me nil agam. Sed *adjuva me*, Domine, id est cum ego ex libero arbitrio per me nitar, tu, adjuva ipsum liberum arbitrium ex gratia, id est cooperare mecum; et te adjuvante *salvus ero*, perseverando in præcepto tuo; vel *salvus ero* in futuro æterna salvatione. Et si adjuveris hoc quod justificatus ero, in præceptis tuis persistendo, non mihi ascribam: semper *meditabor in his justificationibus tuis* reputatis, scilicet in hoc meditabor **493** *semper*, ut has justificationes non mihi ascribam, sed tuas esse reputem. Ideo vero oro tantopere suscipi et adjuvari a te, ad perseverandum in justitiis tuis, quia *sprevisti*, id est spernes *discedentes a justitiis tuis*, id est a justis præceptis tuis. Quod est dicere: Ideo oro in præceptis tuis justis perseverare, ne me spernas, sicut discedentes a justis præceptis tuis spernes, et hic excecando, et in futuro juste puniendo. Et merito quidem eos spernes, quia *injuncta est cogitatio eorum*. Cum quidam cogitent Deum

A res humanas non curare, quidam vero cogitent dei misericordiam omnia omnibus, etsi non peniteant, indulgere, quidam autem bonum esse cogitentia præceptis Dei discedere. Ne quis ergo putaret illos tantum esse *discedentes* a justitiis Domini, qui sunt vel Judæi, vel gentiles, vel heretici, Christianos autem falsosque peccantes criminaliter putaret non *discedentes*, ostendit omnes peccantes criminaliter esse prævaricantes, sic: Spernes, inquam, omnes a justitiis tuis discedentes. Ne quis autem Christianus nomine criminaliter peccans in hoc se palpet ut se prævaricatorem esse non reputet, certum omnibus sit quod *prævaricantes* esse *reputati omnes peccatores terre*, id est omnes peccantes criminaliter, qui cum imi sint in vitiis et sordidi, terra dicuntur, non cœli: *reputati* ego et reputo esse *prævaricantes* **B** *justa præcepta tua*, id est transgredientes. Idem autem est discedere a præceptis Dei et ea prævaricari. Ideo ergo quia spernentur a te *omnes a justitiis tuis discedentes*, ne et ego spernar non descessi a justitiis tuis, sed *dilexi testimonia tua*, in est præcepta tua, non spernendo ea. Ut autem ea intensius diligam, *confige timore tuo casto carnes meas*, id est immitte timorem tuum castum carnibus meis, per quem eas configas, id est ita tibi conjugas et subicias, ut a te nequeant avelli per aliquas suggestiones, a similitudine illius, qui, parieti vel ligno cui libet affixus, sese movere non potest. Non ideo dicit *confige timore tuo carnes meas*, quod caro timere valeat, cum timor omnis sit in anima. Sed **C** idem est ac si sic dicat: Cum anima mea tibi confixa sit secundum vim rationabilem, ne a te secundum carnales sensualitates dissideat, *confige timore tuo carnes meas*, id est carnales sensualitates meas. Quod est dicere: *Confige timore tuo animam meam*, secundum carnales sensualitates meas, id est sic tibi animam meam conjunge et subde ut secundum nullam carnalem sensualitatem tibi repugnet, scilicet ut te visu, vel auditu, vel quolibet alio corporis sensu criminaliter non offendat. Ideo vero oro configi timore tuo carnales sensualitates meas; a *judiciis enim tuis timui* excidere, id est quia timui et adhuc timeo per carnales sensualitates meas excidere a mandatis tuis, id est a custodia mandatorum tuorum. **D**

At *oculus* interpretatus. Per cujus inscriptionem innuitur quod fideles hic agentes oculum habent rectæ rationis, sicut in principio clausulæ patet, in quo ipsi fideles dicunt se *judicium* et *justitiam* fecisse. Qui etiam post modum in hoc eadem clausula orant ut Deus eis hunc oculum conservet, suscipiendo eos in bonum, ne Judæis eis calumniantibus conformati exerceantur. Adjungunt quoque causas plures, quibus adipiscantur quod orant. Hæc autem omnia ea intentione dicunt ut auditores ad hunc eundem oculum habendum, et postquam habuerint, ne amittant, ad orandum invitent.

Feci judicium et justitiam, etc. Quod ita cum superioribus adaptatur: Dixi, Domine, quod *dilexi*

testimonia tua, et cum ea dilexerim, *feci* in me *judicium* ipsorum testimoniorum, id est inspexi oculo rationis meae, et didiciavi quomodo praecepta tua sint intelligenda et observanda. Et facto iudicio, *feci iustitiam* eorumdem testimoniorum, id est juste intellexi et opere complevi 499 praecepta tua. Iudicium quippe dicitur ipsa prima deliberatio intelligendi et bene operandi. Iustitia vero ipsa executio. Propter hoc ergo meritum, quia *iudicium et iustitiam feci*, oro, Domine, non *tradas me*, id est non permittas me tradiscendum conformitatem *calumniantibus me* Judaeis, id est mihi injuste et irrationabiliter adversantibus. Quod est dicere : Judaei mihi calumniantur, convertendo bonum in malum, hoc scilicet quod legem veterem spiritaliter intelligo, et quod Dominum Jesum verum Deum esse non ambigo. Quare oro, Domine, ne, propter hanc calumniam, tradar in eorum conformitatem, ut oculum rationis meae amittam. Calumnia est injusta adversatio propriae. Ut autem non tradar calumniantibus in conformitatem *suscipe servum tuum*, id est patrocinare mihi auxilio misericordiae tuae cum servus tuus sim. *Suscipe me*, inquam, dirigendo secundum promotionem et secundum perseverantiam *in bonum*, id est de bono opere in melius. Oro etiam pro superbis Judaeis, qui tibi nolunt humiliter subijci : et in superbia obstinati calumniantur me, ut ulterius non *calumniarentur me superbi*; quae calumnia est occasio mortis. Quod est dicere : Desistant ab hac mortifera calumnia et mihi adhæreant. Quoniam oraverat suscipi in bonum, meritum prætelendit quo adipiscatur quod orat, et post repetit eandem orationem aliis verbis, cum dicit : *Fac cum servo*, etc. Quod sic adaptatur : *Feci, inquam, iudicium et iustitiam*. Et sic feci hæc intense quod *oculi mei* interiores, id est intentiones meae *defecerunt* ab omnibus curis secularibus, tendentes *in salutare tuum*, id est in legem tuam, quæ salutaris est complementibus eam, et tendentes *in eloquium iustitiæ tuæ*, id est in legem tuam justam. Salutare et eloquium iustitiæ idem designant, legem scilicet; sed per has voces in eadem lege diversa notantur, scilicet et quod salutaris est, et quod justa et eo magis amplectenda. Quod est ac si dicat : Ab omni seculari negotio defeci; et in legem tuam salutarem et justam omnes affectiones meas direxi. Quoniam igitur *oculi mei defecerunt in salutare tuum* : oro, Domine, *fac cum me servo tuo secundum misericordiam tuam*. Cum dicit, *fac cum servo*, liberum arbitrium denotat. Ac si diceret : Ego in quantum valeo, per liberum arbitrium in lege tua bene operor. Cæterum quia per me sum insufficiens, *fac secundum misericordiam*, id est secundum auxilium misericordiae, cooperando *cum me, servo tuo*. Quod est dicere : Sicut misericordia tua larga est, ita quoque mecum large cooperare. Et cum mecum feceris, *dame me justificationes* istas esse tuas. Quod est dicere : Cum mecum cooperando in lege tua me justificave-

ris, fac me non hoc mihi ascribere; sed *dame me* interiori illuminatione has *justificationes tuas* esse, non ex me. Non solum autem oro ut facias *cum servo tuo* secundum cooperationem, sed ut magis idoneus sim cum quo coopereris, *da mihi intellectum* intensus ut magis *sciam*, id est intelligam *testimonia*, id est praecepta tua; scilicet ut sciam quomodo praecepta tua intelligenda sint et exsequenda. Dignum est autem ut des *mihi intellectum*, quia *ego servus tuus sum*, non vitiis cujuslibet, tibi omnibus obediens. Ideo etiam dare mihi debes intellectum quia, o Domine, *tempus est jam opportunum hoc faciendi*, scilicet intellectum mihi dandi. Nam calumniantes me Judaei, *dissipaverunt*, id est destruxerunt, quantum ad ipsos, *legem tuam* veterem, spirituales intellectum adjiciendo, et eam moraliter non observando, et volunt me trahere in errorem suum. Ideoque necessarium est me intellectum habere, ut eorum errorem possim effugere. Idcirco etiam debes intellectum mihi dare, quoniam *ideo*, ut promerer intellectum mandatorum tuorum, *dilexi ego mandata tua super aurum et topazion*, id est plus quam omnes sæculares divitias, quæ per has duas res pretiosas intelliguntur. Per aurum, scilicet quod est omni alio metallo carius; et per *topazion*, qui est lapis pretiosissimus. Topazius enim quo rarior est, eo est pretiosior. Et ideo quoque debes intellectum mihi dare, quia *propterea* ut intellectum promerer, *dirigebam* ego jam dudum id est promovebar *ad omnia mandata tua* complenda. Et propterea etiam ut hunc intellectum adipisci possem, *odio habui omnem viam iniquam*, id est omnem criminalem operationem, quæ via est ad mortem. Non enim (ut Salomon asserit) in malevolam animam introibit sapientia : nec habitabit in corpore subdito peccatis (Sap. 1, 4). »

PÆ *erravit* interpretatur. Qua idcirco convenienter hujus clausulæ cunctis versibus inscribitur, quoniam fidelium collectio quæ hic agit, ostendendo esse mirabilia testimonia Dei, testimonia scilicet legis veteris, et ostendendo animam suam ea scrutatam esse per novam legem, quæ est declaratio ipsius legis veteris, et orando ut Deus sibi dei intellectum et operationem ipsorum testimoniorum, et ut Deus eam redimat a calumniis Judæorum, ne eis cedat, pro quibus etiam se flesse misit asserit, quia non custodierunt legem Domini, hoc ea intentione dicit ut innuat quod populus Judæorum diu jam erravit, et adhuc errat; qui, hæc testimonia cum obscura sint et mirabilia, per novam legis susceptionem non scrutatur; sed potius ad solam litteram intelligendo, eos qui scrutantur, in quantum potest, calumniantur. Et ut etiam auditores ab hoc errore doceat, et ad scrutanda per novam legem hæc testimonia invitet.

Mirabilia testimonia tua, etc. Quod ita coniungitur superioribus : Oravi, Domine, dari mihi *intellectum* ut sciam intelligere *testimonia tua*, scilicet legis veteris. Quem *intellectum* a idcirco oro assequi,

quoniam, o Domine, *mirabilia testimonia tua*, id est instituta veteris legis, ad litteram considerata, *mirabilia* esse videntur, id est stupenda. Stupendum enim est valde, si ad litteram intueamur, cur quædam sacrificia cremari extra castra jussisti, et cur omnes Judæos instituisti circumcidi, et cætera multa, quæ in lege veteri præcepisti. Ideo quia *mirabilia* sunt *testimonia tua*, scrutata est ea anima mea, id est ratio mea diligenter investigavit hæc testimonia. Hæc autem testimonia scrutatus sum per novam legem susceptam, per fidem et intellectum; quæ est *declaratio sermonum tuorum*, id est quæ declarat et manifestat sermones veteris legis obscuros. *Declaratio enim sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis*. Quod est dicere: Ideo per novam legem hæc testimonia scrutatus sum ut per eam illuminarer in his testimoniis. Ipsa enim existens *declaratio sermonum tuorum illuminat* eos qui sunt parvuli spiritu, id est humiles, non superbi ut Judæi. Et hoc modo *illuminat*, quod dat ipsis *parvulis intellectum* spiritalem, juxta illud Dominicum: « Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis (Luc. x, 24). » Quia vero per legem novam vetus declaratur, ex his prophetæ dictis colligitur: « Verbum, » inquit, « consummans et abbrevians in aquilate, faciet Dominus super terram (Isa. x, 22; Rom. ix, 28). » Ut autem hæc testimonia per novam legem diligentius scrutari possem, *os meum aperui*; id est os cordis dilatavi per fidem, non angustavi per infidelitatem; et ore aperto *attraxi spiritum*, id est ad me traxi *Spiritum sanctum*, scilicet amplexus sum Spiritum sanctum, quem nullus obtinere potest, si cordis os claudat, ut Judæi. Bene quidem dicit *attraxi*. Sanctus enim Spiritus, quantum 501 ad suam misericordiam præsto est omnes illustrare. Quem quidem sibi attrahit, quisquis per fidem et intimam dilectionem et cæteras virtutes incedens, ingressum animæ suæ per vitia illi non claudit. Quia ponit *attraxi spiritum*, a similitudine dictum est exstantis: qui, si in aerem clementiorem et suavem devenit, os aperit; et ipsum aerem, ut ab eo refrigeretur, sibi attrahit. Ita fidelis quisque, si fervore suggestionum illicitarum exstuet, os animæ, sicut dictum est, aperiendo, Spiritum sanctum sibi attrahere debet.

Quia autem dicit *os animæ aperui*, nihil plus est quam animam ad recipiendum Spiritum sanctum præparavi; sed a similitudine exstantis dicitur, qui, cum jam dictum est, os ad aerem atrahendum aperit. Per hoc autem Spiritum sanctum atrahere merui, quia *mandata tua*, id est novæ legis quæ desiderabam complere, non ea repuli, sicut Judæi increduli. Nullus quippe Spiritum sanctum sibi potest attrahere, nisi desideret et amplectatur præcepta

legis novæ. *Os*, inquam, *aperui*, dicens: *Aspice in me*, id est in interiore partem mei, videlicet in animam aspectu illuminationis, a similitudine solis, qui quem aspiciit illuminat. *Et misereere mei*, id est et sic dico, ut me aspicias, ut mei miserearis, scilicet ex misericordia me aspice, quia non sufficient merita mea ad hoc obtinendum. Quod est dicere: Cum sis Sol justitiæ, omnes quos vis illuminans intellectu, per aspectum misericordiæ, oro me quoque misericorditer *aspice*, ut me illumines intellectu. *Aspice*, inquam, et hoc fac *secundum judicium diligentium nomen tuum*. Quod est dicere: Ad eum modum me aspice ad quem modum judicas diligentes nomen tuum aspiciendos esse. Ac si dicat: Cum judices et disponas diligentes nomen tuum aspiciendos esse, oro etiam ut me aspicias, qui non repello nomen tuum, quod est Dominus, ut Judæi duræ cervicis et inobedientes, sed ego diligo illud omni affectione et obedientia amplector. Non solum autem oro ut me aspicias secundum illuminationem intellectus, sed etiam oro, Domine, *gressus meos interiores*, id est affectiones meas *dirige secundum eloquium tuum*, id est directas fac ad bene operandum, secundum præceptum tuum. Quod est dicere: Non solum oro ut testimonia tua intelligam, sed ut ad hoc dirigam ut ea intellecta opere compleam. Et sic *ut non dominetur mei injustitia omnis*, id est per omnes sui partes accepta. Quod est dicere: Et sic a te dirigam ut nulla pars injustitiæ, quæ mihi dominetur, in me remaneat. Est autem quædam in-justitia, nulla Dei mandata opere complere. Alia vero injustitia, cum pars eorum completur, pars negligeretur omittitur. Ut autem *gressus mei dirigantur*, nulla *injustitia mihi dominetur*; *redime me*, id est pretio mortis Domini Jesu libera me a *calumniis hominum*, Judæorum scilicet, qui impliciter homines sunt, animales non spirituales. Quod est dicere: Judæi homines animales et increduli me calumniantur, id est mihi adversantur, bonum intellectum et opus meum convertendo in malum: a quorum calumniis me libera, ne per eas deficiam. Et redemptus *custodiam mandata tua*, ea opere complendo; quæ aliter non completem. Determinat autem quomodo ore in se aspici, cum superius dixerit: *Aspice in me*. Oravi *aspice in me*, et hoc modo quidem aspici: *Faciem* videlicet *tuam illumina super servum tuum*, id est illuminationem faciei tuæ pone in superiori parte servi tui, mei scilicet, id est in anima. Quod est dicere: Da mihi illuminationem Filii tui, ut me in anima illuminet intellectus; qui facies tua dicitur, eo quod per eum visibilem factum ab omnibus cognosceris, cum invisibilis sis, sicut per faciem totus homo cognoscitur. Et per illuminationem faciei tuæ *doce me justificationes tuas*, id est justa præcepta tua *doce me*, 502 et secundum scientiam et secundum operationem. Vel *doce me justificationes* esse *tuas*, id est hoc quod quis justificatur in præceptis tuis, ex te non ex se justificatur. Vel sic versus iste continuatur ut sententia non muletur: Ut redimar a

calumniis hominum, faciem tuam illuminata, etc. Vel sic continuatur: Oravi, aspice, oro quoque faciem tuam illuminata, etc. Ne vero videretur pro contemptu et depressione Judæorum et pro sui elatione superiora dixisse, ostendit se de ipsorum errore valde condoluisse, sic: Hoc quod dixi, Domine, anima mea scrutata est testimonium tua, et os meum aperui, quod Judæi non fecerunt, et quod oravi redime me a calumniis Judæorum, non dixi ad eorum depressionem, et mei elationem: cum eorum errori adeo compassus sim, quod oculi mei exteriores deduxerunt, id est foras miserunt exitus aquarum, id est magnam copiam lacrymarum. Quod est dicere: Valde flevi pro eis, quia non custodierunt legem tuam, nolendo eam intelligere spiritaliter. Exitus aquarum ponitur pro copia lacrymarum, eo quod usualiter dicere solentur exitus aquarum ubi aquæ large de fontibus exeunt redundant.

Sade *justitia* sive *consolatio* interpretatur. Completeretur igitur hujus clausulæ versuum est initium, in qua fideles Deum justum esse ostendunt, cum eis justitiam suam dederit, scilicet testimonia veteris legis, quæ causa est eis justificationis. De qua adipiscenda in superiori clausula oraverunt. Ostendunt quoque eis datam novam legem, quam nimis custodiunt adeo ut etiam inimicos diligant, pro quorum errore, dolore tabescunt. Dicunt etiam quod licet ab inimicis contempti sint et tribulationes et angustias passi sint, tamen non ideo novam neque veterem legem obliiti sunt, quia ipsæ sunt justitia et veritas et æquitas deducentes completores suos in æternum. Cum autem judicant sibi legem utramque et secundum intellectum et secundum operationem datam esse, consolationem sese maximam in hoc ostendunt adeptos fuisse. Multum enim est in conscientia consolatus qui boni intellectus et bonæ operationis est concius. Hoc autem ex intentione referunt in exemplo sui auditoris invitent ad hanc eandem consolationem, per intellectum et operationem utriusque legis inquirendam.

Justus es, Domine, etc. Secundus hujus clausulæ versus sic prius legitur, et superioribus conjungitur: Oravi, Domine, aspice in me, et gressus meos dirige, redime me, a calumniis hominum, et faciem tuam illumina super servum tuum, et ecce impetravi quod oravi. Nam tu mandasti justitiam testimonium tua, id est solo mandato voluntatis tuæ dedisti justitiam mihi, scilicet testimonium tua, id est dedisti mihi solo velle tuo præcepta tua veteris legis, et secundum intellectum et secundum operationem; quæ per emphasim dicuntur justitia, eo quod justa nimis sunt et homines justificantia. Cum dicit *mandasti*, magnam esse Dei potentiam innuit, qui solo mandato voluntatis suæ dat præceptorum suorum intellectum et operationem. *Mandasti*, inquam, *testimonia tua* vetera. Et etiam *mandasti mihi veritatem tuam* novam, id est nimiam veritatem tuam, scilicet novam legem, quæ per emphasim dicitur vera veritas, eo quod valde vera sit, id est justa, nihil præcipiens nisi quod verum sit

et justum. Vel ideo quod vera sit in promissione beatitudinis æternæ. Vel sic: *Mandasti mihi nimis*, id est solo mandato voluntatis tuæ dedisti mihi valde, et secundum intellectum et secundum operationem, veritatem tuam, id est legem novam. Quod est dicere: Fecisti me valde intelligere et complere verissimam legem tuam novam. Per hoc autem quod mihi *mandasti justitiam et veritatem* 503 apparet quia *justus es Domine*, in natura et non solum justus in natura sed et rectum, est *judicium tuum*, id est rectum est quidquid judicas dare et disponis. *Mandasti*, inquam, mihi veram legem tuam ad intelligendum et opere complendum. Inde vero comprobari potest me novam legem valde complere quia, cum ipsa jubeat inimicos diligere, ego in tantum diligo eos, quod *zelus meus*, id est nimius amor meus quem habeo erga ipsos, *fecit me tabescere*, id est magno angore deficere in anima pro ipsis, *quia inimici mei Judæi obliiti sunt verba tua*. Non dicit *obliti* quod ea sciverint, sed idem est ac si dicat neglexerunt *verba tua*, scilicet præcepta utriusque legis: a similitudine illius qui illud tradit oblivioni quod negligit. Dico quod *tabescere me fecit zelus meus*, ideo quia *inimici mei obliiti sunt verba tua*. Et vere tabescendum est pro eis, eo quod non custodiant præcepta tua, quoniam *ignitum est eloquium tuum vehementer*, id est præceptum tuum igneum est, consumens scilicet valde in fidelibus peccaminum sordes, et illuminans in intellectu, et faciens eos interius charitate ferventes ad modum ignis qui consumit, et illuminat, et fervet. Et cum adeo utile sit eloquium tuum, valde damnosum eis est rem ita utilem amittere ex negligentia. *Ignitum*, inquam, *eloquium tuum* quod ab inimicis negligitur et cum ignitum sit *servus tuus dilexit illud*, ago videlicet qui sum omni modo tibi obediens et in nullo resultans. Per hoc autem quod illud *dilexi*, factus sum *adolescentulus*, id est valde juvenis, videlicet conformis novo homini Christo, per virtutes, qui antea conformis eram veteri per vitia.

Adolescentulus, inquam, *sum ego* et licet *adolescentulus*, tamen quod minime videtur dicere, sum ab inimicis Judæis *contemptus*, eo quod legem veterem spiritaliter intelligam, et quod legem novam suscipiam. Et licet sim ea occasione *contemptus*, non tamen ideo *sum oblitus justificationes tuas*, id est justa præcepta utriusque legis: et ideo non sum oblitus veterem legem, quia *lex tua nova est veritas*, ut in secundo versu hujus clausulæ dictum est. Unde Baptista Joannes: « Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. 1, 17): » Non solum autem *contemptus* sum ab inimicis, sed etiam ut mandata tua obliviscerer, *tribulatio* in corpore ex persecutionibus, et *angustia* in anima ab eisdem inimicis illata *preveniant me*, sic ut nimis affligerent et tamen *memoriam meam est mandata tua*, id

assidue meditor ut intelligam et compleam utriusque legis mandata. Aliud autem est non oblivisci, et aliud meditari, licet unum intelligatur ex altero. Cum dicit *invenerunt me*, notat se constanter et libere non fuisse, qui tribulationes et angustias viriliter toleraret. Non enim a tribulationibus invenitur, qui timore deficiens ipsas pati fugit a similitudine militis inertis, qui, cum debeat incipere praelium, fugit, et sic ab inimicis non invenitur. Ideo vero jugiter meditor utriusque legis mandata quia *testimonia tua* utriusque legis, ducentia completiores suos in æternum, *æquitas* sunt, per emphasim, id est æquissima sunt, nil præcipientia nisi quod æquum est. Hoc autem quod hic dicit *æquitas testimonia tua* idem est quod superius dixit, *justitia tua, justitia in æternum et lex tua veritas*; sed ad aliud positum, ad hoc scilicet quod dixit *mandata tua meditatio mea est*, *Æquitas*, inquam, *testimonia tua*. Ideo igitur oro, Domine, magis et magis in his da mihi *intellectum spiritualem*; et sic *vivam* in completionem horum, scilicet ea complebo, quod mihi erit vita.

504 *COPH* interpretatur *conclusio* vel *aspice*. Convenienter ergo *COPH* huic inscribitur clausulæ toti, in qua fidelium massa, quæ ab inimicis persecutionem patitur, et tantam ut ex toto conclusa ab eis videatur: a similitudine illius qui, ab hostibus conclusus et circumvallatus, non potest effugere, ostendit se ad Dominum clamasse ut se exaudiret et faceret justificationes ejus requirere et mandata custodire, addendo merita et necessitatem, quare quod oravit impetraret. Quod ea intentione refert ut auditores instruat, quatenus si aliquando similem conclusionem passi fuerint, ad Dominum similiter clament, ne ab ipsis separentur. Quod plane innuit, ex vi hujus interpretationis, quæ est *aspice*, ac si patenter dicat: Cum ego me, ab hostibus conclusum, referam ad Dominum clamasse, hoc ad tui instructionem facio, auditor, quicunque es ab inimicis concludendus. Cum ergo sic conclusus per te nequiveris effugere, aspice ad Dei misericordiam, et clama, et sic evades: a similitudine captivi, qui ab hostibus conclusus, cives suos aspexit, vel Dominum suum, et ad eos clamat ut eum eripiant.

Clamavi in toto corde, etc. Quod ita superioribus a laplatur. Dixi superius quod licet fuero ab inimicis contemptus, tamen, *justificationes tuas non sum oblitus*; et licet *tribulatio et angustia* invenerint me, tamen *testimonia tua, meditatio mea est*. Hoc autem inde contigit quod *non sum oblitus*, et sum meditatus, quia, cum ab inimicis essem conclusus et circumdatus, *clamavi*, id est clamore intenso egi, non remisit me habui. Et non dico me exterius clamasse, quod magnum non esset; sed *clamavi in toto corde*, id est clamavi interius tota cordis affectione, dicens: *Exaudi, me Domine*, de hoc ut *requiram justificationes tuas*, id est frequenter queram secundum appetitum bonæ voluntatis et intellectus justificationes tuas, id est justa præcepta legis utriusque

A Repetit autem quod dixit, *clamavi*, ut addat sic: *Clamavi*, inquam, *ad te* respiciens, qui potes et vis exaudire omnes digne clamantes ad te. Ac si dicat: Cum te ad hoc potentem et volentem inspicerem, bona confidentia *ad te clamavi*, dicens: *Salvum me fac*, Domine, ab inimicis, ne eis conformer; et sic *salvum me fac*, ut *custodiam mandata tua*, nova et vetera. Ac si dicat: Inimici mei me devocare intendunt a custodia mandatorum tuorum, sed tu me fac ea custodire, id est opere complere, quæ custodia mihi erit salus. Et justum est ut me *salvum facias*, et exaudias propter hæc merita mea, quia ego adhuc positus *in immaturitate*, id est in immatura ætate, scilicet in juventute, quæ est ætas immatura, fervens et prona ad omnia vitia magis quam senectus *præveni* in bonis operibus, id est anteveni cæteros fideles; qui tandem in senectute, quæ matura ætas est, coeperunt bene operari. Ac si dicat: Dignum est ut ideo me exaudias et *salvum facias*, quoniam a juventute coepi bene operari et magis operatus sum quam qui a senectute incœperunt. Matura ætas senectus dicitur, eo quod in senectute ex natura maturiores mores homines habeant. Immatura vero ætas dicitur juvenis, eo quod in juventute contingat ex natura mores habere immaturos. *Præveni*, inquam, alios in bonis operibus in immaturitate positus et tunc *in ipsa immaturitate clamavi* intensa devotione, in qua pauci clamare solent. Istud *clamavi* intelligendum est fuisse in alio

C tempore quam aliud *clamavi* quod positum fuit in principio psalmi. Istud enim intelligendum est fuisse in juventute; illud vero postquam perfectior fuit in sanctitate.

Præveni, inquam, alios bene operando et *iens in verba tua*, id est in præcepta tua; bene operando *supersperavi*, id est magis et magis de die in diem speravi remunerationem, addendo spem spei. Non solum autem alios *præveni* bene operando *in immaturitate*, sed etiam *oculi mei* interiores, id est affectiones meæ ad te respicientes et directæ in *diluculo*, id est in summo mane, **505** *ut meditarer eloquia tua*, id est præcepta tua, *prævenierunt* affectiones aliorum. Quod est dicere: *Præveni* alios in meditatione præceptorum tuorum, incipiendo a summo mane, cum cæteri dormire soleant et quiescere. Vel sic: *Oculi mei*, id est affectiones meæ existentes in *diluculo*, id est in nimia claritate virtutum, *prævenierunt* alios, ad te directæ, *ut meditarer eloquia tua*. Quod est dicere: In *diluculo* virtutum positus, intensior aliis fui in meditatione eloquiorum tuorum. Quoniam ergo *præveni et clamavi*, *vocem meam audi secundum misericordiam tuam*, Domine, id est audi me, ut des quod oro, scilicet ut me vivifices in mandatis tuis: et hoc fac secundum respectum misericordiæ tuæ, et non secundum solam misericordiam; sed etiam *vivifica me* in eisdem mandatis ut ea jugiter custodiam, et hoc *secundum* justum *judicium tuum*, id est secundum quod justitia tua exigit, ut me pro

meritis meis justifices. Necesse est autem ut vocem **A** meam audias, et ut me vivifices, quia *persequentes me appropinquaverunt* magis et magis *iniquitati* scilicet cum prius satis iniqui fuerint, peccando magis accesserunt ad iniquitatem, id est magis facti sunt iniqui, nitescentes me conformare, a similitudine illius qui recedens a luce, in cryptam tenebras tendit: quanto vero magis ad tenebras accedit, tanto magis obscuratur. *Appropinquaverunt, inquam, iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt.* Quod est dicere: Quanto magis iniquitati appropinquaverunt, tanto amplius per iniquitatis accessum, a lege mandatorum tuorum longe facti sunt. Ne igitur et me faciant iniquitati appropinquare, et a lege tua elongari, necesse est ut vocem meam audias, et me in virtutibus et custodia mandatorum tuorum vivifices. Ea vero confidentia oro ut me vivifices, quia *prope es tu, Domine*, id est paratus es subvenire omnibus clamantibus ad te, et ideo etiam quia *omnes viæ tuæ*, id est omnia judicia tua, per quæ incedis, sunt *veritas*, id est vera sunt et iusta. Quod est ac si dicat: Cum videam te ex misericordia naturali paratum esse ad subveniendum omnibus ad te clamantibus, et cum sciam te nihil judicare, nisi quod justum est, confido quod justo iudicio tuo mihi, ad te clamanti et bona vita mea auxilium tuum promerenti, auxiliaberis. Notandum quod hic dicit omnes vias Domini esse veritatem, cum idem alibi dicat: Omnes viæ Domini sunt misericordia et veritas (*Psalm.* xxiv, 10). Hæc vero sententiæ nihil adversantur; cum omne quod per misericordiam operatur, sit etiam *veritas*, id est iustitia. Justum enim est ut cum misericors sit in natura, misericordiam suam miserando exerceat. Vel sic versus iste legitur: Dico quod *appropinquaverunt persequentes me iniquitati.* Unde tamen inexcusabiles sunt, et tu, Deus, inaccessibilis, quia *prope es tu, Domine*, id est paratus es ex misericordia naturali eos vivificare in virtutibus, si vellent ad te converti. Et tu cum sis eis *prope*, et ipsi nolint tibi per penitentiam appropinquare, *omnes viæ tuæ*, id est omnia judicia tua, quæ in eis exerces, sunt *veritas*, id est iustitia; justum quippe est quod hic exerceatur, et in futuro sine fine puniantur. Ideo etiam oro ut me vivifices in virtutibus et in mandatis tuis, quoniam *initio*, id est per initium *cognovi de testimoniis tuis*, id est de præceptis tuis, quia *fundasti eam*, id est firmiter statuisti ea in fidelibus tuis in æternum, id est ut eos in æternum ducant. Quod est dicere: Cum considero ad initium, id est ad Adam cui dedisti præcepta tua, sed non fuerint in eo fundata, ut in eis perseveraret, ideoque amisit æternitatem: *cognovi* e contrario ex consideratione hujus initii, quia in quibuscunque præcepta tua *fundasti*, ut in eis perseverent, ipsi per eorum observantiam in æternum ducuntur. Ideoque oro ut me vivifices fundando ea in me, ut sic ducar in æternum.

506 Res *caput*, sive *primatus* interpretatur. Per caput autem sive primatum, humilitas deno-

tatur, quæ decitur *caput*, sive *primatus* virtutum, cæterarum, eo quod initium est et prima, quæ ex omnibus virtutibus habetur, et quoniam ipsa a fidelibus habita custos est omnium virtutum, cum sine ipsa omnes virtutes debiles sint et inutiles, sicut a capite quod principale est in toto corpore, omnia cætera membra reguntur. Quo ablato, totum corpus inutile est et quasi truncus exanime. Unde etiam dicitur regina virtutum, sicut superbia regina vitiorum. Nihil autem impedit quod beatus Gregorius asserit charitatem esse radicem omnium virtutum. Dicitur enim humilitas virtutum caput et primatus. eo quod prima habita custos est cæterarum virtutum. Charitas autem dicitur radix, eo quod in ea omnes site sint virtutes, et, ea habita, nulla debeat. Minus autem Deo odiosum est solam humilitatem quam omnes virtutes cum superbia habere. Unde Augustinus: «Sola superbia in rectis factis cavenda est.» De hujus autem humilitatis observantia nos in Evangelio Dominus instruit, cum dicit: «Discite a me quia mitis sum et humilis corde (*Matth.* xi, 29).» Et idem alibi. «Estote prudentes sicut serpentes (*Matth.* x, 16).» Ac si patenter dicat: Sicut serpens, qui est animal astutum, semper caput munit, ne in eo percutiatur et pereat, sic et tu qui ennecque mortem æternam cupis evadere, humilitatem tuam conserva, quia caput est et custos virtutum cæterarum. De hujusmodi capite, id est de humilitate in hac clausula agitur. Nam quoniam fidelium collectio superius merita sua prætenderat, dicens: *clamaui in toto corde, et præveni in immaturitate*, etc. Ne videretur hæc ex jactantia dixisse, humilitatem se habere in hac clausula demonstrat; cujus gratia Deum orat, ut eam ab inimicis eripiat, ne scilicet eis conformetur. Ne vero videretur hoc orare ut sic ab eis eripiatur, ne eum persequantur; concedit ut ipsæ persecutiones ei contingant, quarum occasione orat a tormentis in futuro redimi et vivificari. Ostendit quoque justam peccatorum damnationem, quia justificationes Dei non exquisierunt, et multas esse misericordias Domini, quibus orat vivificari, addendo quoque merita quibus hoc adipisci debeat. Hoc autem totum ea intentione facit ut auditores ad humilitatis observantiam invitet, cujus gratia postulent a Deo ab inimicis eripi et vivificari; sic tamen ut hoc idem per Dei misericordiam adipisci expectent, et ad hoc adipiscendum meritis virtutum et honorum operum intendant.

Vide humilitatem, etc. Quod sic continuatur: Dixi superius: *Vocem meam audi*, ut me ab inimicis eripias et vivifices. Ut autem quod oravi impetrem, queso, Domine, *vide humilitatem meam*, id est vide quam humilis sim, et quam devotus tibi in omnibus. Non dico *vide* quod hoc non videas, qui omnia vides, sed *vide* sic, ut per eam mihi conferas quod oravi. Vide, inquam, et propter eam *eripe me* ab inimicis, ne mihi in anima prævaleant. Ostendit autem humilitatem suam, cum sic addit: *Dixi Vide humilitatem*, scilicet hanc humilitatem, quod non san-

oblitus legem tuam, id est institutionem humilitatis; quæ mihi est lex et mensura vivendi, quam mihi dedisti, dicens: «Quanto major es, humilia te in omnibus (Ezech. iii, 20).» Et alibi: «Qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv, 11; xviii, 14).» Quam etiam mihi exemplo tribuisti, cum, Dominus et Magister, pedes discipulorum lavisti et cum pro salute mea flagella, sputa, convicia, crucem et mortem ad ultimum sustinuisti. Quoniam indeterminate dixerat *eripe*, ne videretur sic orare ereptionem, ut nullam pateretur ab inimicis tribulationem, et sic jam ab humilitate dissentiret, addit: *judica*, etc. Quod sic jungitur: Licet oraverim *eripe*, tamen non ita oro eripi ut nihil tribulationis patiar in corpore; sed oro et concedo *judica judicium meum*, id est *judica* me pati tribulationes 507 hic, quod *judicium* sit meum, id est mihi utile et saluiferum, et per hoc *judicium* tribulationum temporalium *redime me* in futuro a pœna ignis; qua post mortem salvandi purgabuntur, qui hic per temporales tribulationes purgati non erunt. Unde Apostolus: «Si cujus opus arserit detrimentum patietur, ipse vero salvus erit, sic tamen quasi per ignem (I Cor. iii, 15).» Et propheta: Rhomphœa ignis posita est ad vestibulum paradisi (Isa. lvi, 15). In Genesi quoque legitur quia post expulsionem Adæ de paradiso posuit Dominus Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendum introitum paradisi (Gen. iii, 24). Congrue vero purgatorius ignis ille per quem salvandi transiunt, gladius dicitur et versatilis. Gladius, qui in purgandis omnes peccaminum sordes amputabit, ad similitudinem gladii amputatis. Versatilis, quia cum celeritate per eum fideles perfecti transibunt, ut ab eo non lædantur, a similitudine gladii versatilis, ad quem si aliquis offendant, et acumen ejus ex eo vertatur, non læditur. Dicitur etiam versatilis, quantum ad ipsos qui ibi purgabuntur. Licet enim purgandi ibi patiantur, tamen in æternum non patiantur, sed cito evadent, a similitudine gladii versatilis, ad quem si aliquis offendantur, et aliquantulum lædatur, tamen si vertatur minus læditur quam si non verteretur.

Redime me, inquam, et non solum hoc, sed etiam *vivifica me*, æterna vita, et hoc fac *propter eloquium tuum*, id est propter præceptum tuum, a me custoditum, vel propter eloquium tuum, id est propter promissum tuum. Promisisti enim, dicens: «Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matth. v. 10).» Dico *vivifica me*, quod vere facies. Hæc autem *salus* vivificationis *longe* erit a peccatoribus criminaliter peccantibus, et merito. *Quia justificationes tuas* hic non *exquisierunt*, id est intima affectione non quæsierunt tribulationes temporales pati, quæ sunt justificationes per quas fideles tuos hic purgas et justificas. Quod est dicere: Ideo in futuro non salvabuntur, quoniam hic per tribulationes justificari refutaverunt. Hoc autem ideo dicit, ut pecca-

tores a peccatis revocet, et ad humilitatem invitet. Ne vero propter eorum damnationem justam Deus immisericors videretur, removet hoc, sic: Quamvis *longe sit a peccatoribus salus*, *miseri cordiæ tuæ, Domine, multe*, id est beneficia misericordiæ tuæ multa sunt, quæ in omnibus creaturis tuis multiformiter operaris. Plus vero datur intelligi, cum indeterminate dicit *miseri cordiæ tuæ multe*, quam si ejus misericordiam per partes denotaret. Idem valet ac si diceret: Tu, Domine, multum et ineffabiliter immisericors es.

Longe, inquam, erit a peccatoribus salus, a me vero non sit *longe salus*; sed *vivifica me* vita æterna *secundum judicium tuum*, id est secundum quod justum *judicium tuum* expetit. Quod est dicere: Cum tu justus iudex sis, *vivifica me*, cum justum sit me vivificari. Et ecce quod justum sit, ut me vivifices. *Multi enim sunt qui persequuntur me*, fugando de civitate in civitatem propter te, et *tribulant me* tribulationibus in corpore, ut me cogant mandatis tuis declinare; et tamen *non declinavi*, id est non discessi a testimoniis tuis, id est a mandatis tuis. Et ideo quoque me debes vivificare, quoniam adeo perfectus sum quod *vidi prævarcantes*, id est negliger propter te, id est mandata tua. Quod est dicere: Ideo me debes vivificare quia tabesco de errore inimicorum meorum, mandata tua prævaricantur. Ipse, inquam, mandata tua non custodiunt; ego autem te custodivi et dilexi. Et hoc *vide, tu Domine*, in est mihi testis esto. 508 *quoniam mandata tua dilexi*. Vide, inquam, non quod hoc non videas, sed vide ut propter hoc me vivifices. Et non solum propter hæc mea merita oro ut me vivifices, sed etiam *vivifica me in misericordia tua*, id est in consideratione misericordiæ tuæ.

Dilexi, inquam, *mandata tua*. Et ideo *dilexi*, quia *veritas*, id est justitia et honestas est *principium verborum tuorum*, id est principalis causa mandatorum tuorum. Quod est dicere: Ideo ea dilexi quia video quod principalis causa mandatorum ipsorum, quare ea fidelibus dedisti, est hoc quod honesta sunt et justa, et honestum et justum fuit ut ea fidelibus tuis injungeres. Ac si dicat: Sunt causæ multe, quibus ea injunxisti, hoc scilicet quod in se honesta sunt et justa, et executione digna, una causa est. Quid enim honestius est et justius quam Deum ex toto corde diligere, castum, humilem, et modestum esse, et cunctas virtutes habere? Alia vero causa est pro qua ea dedisti, ut per eorum observationem beatitudo paretur æterna. Hoc vero quod honesta et justa sunt in se ideo principalis causa dicitur, quia imprimis consideratur an justum et honestum in se sit quod Deus præcepit. Postquam vero justum esse patet et honestum; quæ inde utilitas sequetur, tunc demum inquiritur. Hæc autem principalis eorum causa, scilicet *veritas*, id est honestas et justitia eorum, fecit ut diligenter mandata eorum. Et ideo

adhuc *dilexi mandata tua* : quia *judicia justitiæ tuæ*, id est justa mandata tua, quæ tu compleri judicas, sunt ducentia in æternum completiores suos. Ut igitur et me ducant in æternum, *dilexi* ea sic ut complerem.

Sen super vulnus interpretatur. Quod vero super vulnus sanandum ponitur, est vel malagma aliquod, vel emplastrum, vel quælibet alia medicina. Per *Sen* ergo super vulnus interpretatam, quæ huic inscribitur clausulæ, innuitur quod fideles hic agentes ostendunt persecutiones, quas pro Deo patiuntur, esse super vulnus, id est esse medicinam qua sanantur vulnera peccatorum, quæ jam in eis adeo sanata sunt ut iniquitatem odio habeant, et eam abominentur, et lætentur super eloquia Domini et legem ejus diligant, et septies in die, laudem et dicant, et salutare ejus expectent. Hoc autem ea intentione dicunt ut sic auditores ad patiendas persecutiones invitent.

Principes persecuti sunt me, etc. Quod ita superioribus copulatur. Dixi superius, quod *multi* sunt qui *persequantur me*; et ita est : *Principes terreni persecuti sunt me gratis*, scilicet me non promerente, nullo meo reatu illam persecutionem exigente; reges scilicet et duces et cæteri principes, volentes me formidine penarum cogere ad defectum. Et ut eorum persecutiones non formidarem, et sic deficerem, *formidavit cor meum* æternas pœnas, et hæc formido contigit a *verbis tuis*. Dixisti namque, deficientes in æternum esse damnandos; juxta illud Evangelii : « Qui amat animam suam, perdet eam (Joan. xii, 21). » Hæc igitur formido perpetuæ damnationis formidinem expulit temporalis persecutionis. Ex his autem persecutionibus quas sustinui a principibus in tantum perfectus sum quod in pressura istarum non contristabar amodo; sed ego ipse patiens lætabor firmatus et fundatus *super eloquia tua*, id est super promissa tua, *sicut qui invenit spolia multa*. Quod est dicere : Sicut ille qui multas exuvias pretiosas invenit, lætatur de ipsis spoliis, ita ego fundatus super promissa beatitudinis æternæ, lætabor de spe ipsius beatitudinis. Promissa quippe tua, fundamentum sunt mihi ketitiæ; vel sic : Ex persecutionibus contingit quod ego **509** hic fundatus *super eloquia tua*, id est super præcepta tua, quæ custodio jugiter, lætabor in futuro de æterna beatitudine tandem inveniendi, sicut ille lætatur qui invenit spolia multa.

Congrue quidem, beatitudo æterna spoliis comparatur. Spolia enim proprie dicuntur exuvie quæ vi auferuntur. Ita vero beatitudo æterna quasi vi quadam acquiritur; jejunando scilicet, vigilando, et adversa plurima patiendo. Unde in Evangelio : « Regnum celorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. xi, 12). » Hoc etiam ex persecutionibus contigit quod *iniquitatem odio habui*, et in tantum odio habui quod eam *abominatus sum*, id est illam execratus sum; *legem autem tuam dilexi*, id est contigit ex ipsis persecutionibus, ut legem præcepto-

rum tuorum diligerem. Hoc etiam contigit ex persecutionibus meis, quod ego *in die virtutum positus*, id est in claritate virtutum *dixi tibi laudem*, et ore et corde et opere *septies*, id est per totam vitam meam, quæ per septenarium numerum intelligetur, eo quod per dies septem volvarer. Vel *dixi tibi laudem septies*, id est in septem donis Spiritus sancti quæ mihi dedisti. Ex hoc autem quod hic dicitur *septies in die laudem dixi tibi*, usus iste in Ecclesia inolevit, ut septies in die laus Deo a clericis referatur, in Matutinis scilicet, et in Prima, et in Tertia, et in Sexta, et in Nona, et in Vesperis, et in Completorio. Si vero Matutinæ nocte dicantur, nihil impedit, quia dies et nox ab arithmeticis aliquando totum simul dies vocatur. *Dixi, inquam, tibi laudem* contuens *super judicia justitiæ tuæ*, id est considerans justa judicia tua, scilicet persecutiones, quæ tu judicas fideles tuos pati ut per eas justificentur. Quod est dicere : De persecutionibus meis laudavi te, considerans quod hæc sint causa justificationis mihi. Vel sic : *Laudem dixi tibi ore et corde* fundatus *super judicia justitiæ tuæ*, id est super justas præcepta tua, quæ judicas esse complenda, quæ etiam complevi. Quia dixerat *dilexi legem tuam*, posset quæri quæ utilitas erit his qui diligunt legem tuam? Ad quod sic respondet : *Pax multa* interiorerit *diligentibus legem tuam*. Ac si dicatur : Licet exterius adversitatum sollicitudinem sustineant, tamen interiorius est eis multa pax a vitiis, ne ab illicitis suggestionibus nimis urgeantur. De qua pace Dominus in Evangelio dicit : « Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. xiv, 27). » Ne vero de pace mundana dixisse videretur, addidit : « Non quomodo mundus dat, ego do vobis (Ibid.). »

Pax, inquam, est *diligentibus legem tuam*. Et si aliquatenus a vitiis aliquibus pertententur, tamen *non est illis scandalum*, id est conturbatio. Quod est dicere : Non possunt eos perturbare, sic ut a lege Dei retrahantur. Vel non est illis scandalum in fide, vel non est illis scandalum in prosperitate malorum, et in adversitate bonorum. Hoc etiam contingit ex hoc quod principes persecuti sunt me; quod merito patientiæ ipsarum persecutionum *exspectabam* jamdudum *salutare tuum*, id est salvationem tuam in futuro. Et ut expectatam consequerer, *dilexi mandata tua nova*. Hoc autem idem videtur esse quod superius dixi, *legem tuam dilexi*, sed ad aliud hic repetitum est. Non solum autem *dilexi mandata tua nova*, sed etiam *custodivit anima mea* intima dilectione *testimonia tua vetera*. Quod est dicere. Dilexi nova et vetera præcepta tua. Et non utnunquam dilexit ea anima mea, sed *dilexit ea vehementer*, id est valde. Et non tantum *dilexi*, sed etiam *servavi*, id est opere complexi *mandata tua nova*, et *testimonia tua vetera*; et hoc quod ea *dilexi et servavi*, non ex me habui, sed inde *quia omnes erant mea*, id est omnes cogitationes et operationes meæ quibus incedo, sunt in *conspectu tuo*, id est in conspectu misericordie tuæ. Quod est **510** dicere : Consideratione

miseriordiæ tuæ, omnes vias meas disposuisti, vel sic : Dico dilexi et servavi, et de hoc non mentior, cum certus sim quod omnes viæ meæ, id est cogitationes et operationes sint in conspectu tuo. Ac si dicat : Cum constans mihi sit te vias meas omnes conspiciere, stultissimum esset si mendaciter dicerem me omnia præcepta tua dilexisse et observasse. Vel sic : Dilexi, inquam, et servavi mandata et testimonia tua, quod inde comprobatur quia omnes viæ meæ, id est cogitationes et operationes meæ sunt in conspectu tuo, id est in beneplacencia tua. Quod est dicere : Cum nihil agam vel cogitem, nisi quod tibi beneplacitum est, procul dubio constat me mandata et testimonia tua dilexisse et observasse, adhuc diligere et observare.

Tau interpretatur erravit, sive consummavit. Competenter erga Tau versibus octonis hujus inscribitur clausulæ, in cujus fine fidelium massa ostendit, quod per Adam a patria erravit, occasione cujus erroris orat, ut appropinquet et intret meritis et orationibus suis ad patriam, a qua per Adam aberravit, ut autem appropinquet et intret orat dari sibi intellectum in justificationibus Domini, ut eructet labia ejus hymnum, et orat ab hac vita eripi. Ne vero videretur adhuc esse in errore peccati originalis, ostendit quod jam Deus eam in sanctitate sic consummavit ut mandata Dei elegerit, et salutare ejus concupierit, et in lege ejus meditetur. Cum igitur in sanctitate jam consummata sit, et adhuc tamen sit in ea, non error quidem, sed pœna erroris, mortalitas scilicet, et passibilitas, et peregrinatio a patria, orat ut eam misericordia Domini per manum suam perducatur ad salvationem, scilicet ut, ad patriam reducta, vivat in æternum, quam vitam sibi ex confidentia promittit. Hoc autem totum ea intentione dicit, ut exemplo suo invitet eos qui in erroris hujus pœna adhuc sunt, ad patriam æternam suspirare, et de ejus reditu orare.

Appropinquet deprecatio mea, etc. Quod ita superiori clausulæ conjungitur. Dixi, Domine, quod servavi mandata tua et testimonia tua : ob quæ merita oro appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, id est deprecatio mea in conspectu tuo habita, id est in beneplacencia tua me faciat appropinquare patriæ cœlesti in hac vita per contemplationem, et bonam operationem; his enim modis fit in hac vita ad eam appropinquatio. Appropinquare, inquam, me faciat deprecatio mea, dicens illa deprecatio : O Domine, da mihi intellectum, qui sit juxta eloquium tuum, id est juxta præceptum tuum. Quod est dicere : Da mihi intellectum præceptorum tuorum, ut sic ad patriam appropinquem. Non solum autem me hic faciat appropinquare deprecatio mea, sed insuper intret postulatio mea in conspectu tuo. Quod est dicere : Postulatio mea habita in conspectu tuo, id est in beneplacencia tua, intret, id est me intrare faciat in futuro ipsam patriam cœlestem. Magis autem est intrare quam appropinquare. Hic quippe est per bonas cogitationes et opera bona appropin-

quare, in futuro vero ipsa rei experientia intrare. Intret, inquam, postulatio mea quæ talis est. Eripe me, Domine, ab hujus vitæ miseria per carnis resolutionem, et hoc fac secundum eloquium tuum, id est secundum promissum tuum. Promisisti enim per prophetam dicens : « Tollam quippe vos de gentibus, et congregabo vos de terris, et inducam in terram vestram (Ezech. xxxvi, 24). » Dixi : Da mihi intellectum præceptorum tuorum : ut ea me doceas. Et cum docueris me justificationes tuas, id est justa præcepta tua, labia mea exteriora eructabunt hymnum, id est ex intima affective cordis proferent tibi laudem, a similitudine illius, qui ex nimia saturitate exterius eructat. Quod est dicere : Tanta erit affectio interior quod labia non poterunt abstinere exterius ab hymno. Et non solummodo laudabo te, necum agendo de te, sed etiam pronuntiabit aliis lingua mea, eloquium tuum, id est præceptum tuum. Et honestum quidem est ea pronuntiare, quia omnia mandata tua sunt æquitas, per emphasisim, id est æquissima sunt. Et quis nollet æquitatem pronuntiare ?

Quoniam autem in hac pronuntiatione multa patiar ab infidelibus adversa, ne tunc deficiam, manus tua, id est exercitus tuus angelicus, qui destinatus est ad auxiliandum fidelibus, fiat mihi in auxilium, ut salvet me, id est sit mihi causa salvationis in futuro, qui si deficerem non salvarer. Leguntur quidem angeli martyribus multis, in passionis agone positis, ad auxilium venisse. Vel sic, manus tua, id est potentia misericordiæ tuæ fiat mihi hic in auxilium ne deficiam, ut in futuro salvet me salvatione æterna. Et dignum est, quia mandata tua elegi pronuntiare aliis; sed qui concupivi salutare tuum, Domine, id est valde desideravi salvationem tuam futuram, et ut salutare tuum in futuro assequar, hic lex tua meditatio mea est, id est hic meditator legem præceptorum tuorum. Concupivi, inquam, salutare tuum, id est vitam æternam; et scio quod eam tandem adipiscar. Vivet videlicet anima mea æterna vita, et vivendo laudabit te sine fine, intensa dilectione, ad hoc ut vivam adjuvabunt me judicium tua justum, scilicet, cum nihil unquam judicaveris, nisi quod justum est; nec de me bene promerito injuste judicabis, sed me justo judicio vivificabis. Cum dicit vivet anima, aperte designat quod totus et in anima vivet et in corpore. Quia dixerat, fiat manus tua ut salvet me, et vivet anima mea, posset quæri unde tibi necesse est salvari, et vitam adipisci? Ad hoc ergo respondet sic : Ideo oravi tantopere, ut me salves reducendo ad patriam vitæ, quoniam a patria illa erravi, id est per errorem Adæ longe discessi, et errando perii, factus mortalis et passibilis, et incidendo inter hostes, videlicet inter dæmones et vitia, quæ me mortificare nituntur. Erravi, inquam, et perii sicut ovis aliqua quæ ab ovili aberravit, et incidendo inter lupos perit. Ut ergo reduci possim, cum erraverim, quære me servum tuum, Domine, reduciendo ad patriam post mortem, qui jam me

quævisisti reducendo de infidelitate ad fidem, a similitudine boni pastoris dictum est qui ovem perditam quærit, et ad ovile reducit : Dignum est autem ut me quæras, quia licet primum per Adam a te erraverim, tamen postquam mihi vocato ad fidem mandata tua injunxisti, *mandata tua non sum oblitus*, ut Adam, sed ea, ut potui, dilexi et opere complavi.

IN PSALMUM CXIX.

Psalmi centesimi decimi noni titulus. *Canticum graduum*. Quod sic exponitur : Psalmus iste vocatur *canticum graduum*, id est jucundus tractatus graduum, scilicet, continens in se unum ex gradibus, per quos unusquisque fidelis ascendere debet ad canticum, id est ad celestem jucundissimam remunerationem. Et non ex tristitia debet ascendere, sed cum cantico, id est cum jucundâ hilaritate. Dicitur autem psalmus iste *canticum graduum*, et cæteri quatuordecim qui sequuntur ideo, quia in eis quindecim gradus ostenduntur, per quos fideles quique cum jucunditate spei et fidei cæterarumque virtutum ascendere debent ad Sancta sanctorum celestis Hierusalem, cum jam hic sint per fidem in Ecclesia positi. Quod nimirum in templo Salomonis est præsignatum, in quo quindecim gradus fuerunt, per quos ab exteriori templo semel in anno solus pontifex in Sancta sanctorum ascendebat. Dicitur etiam *canticum graduum*, 512 eo quod gradus isti non solum ad canticum future remunerationis spectent, sed etiam ad præsentem remunerationem, hic enim etiam suos ascendentes Deus remunerat, cum eos orantes exaudit, et in virtutibus et in bonis operibus augmentat. Bene vero pluraliter *graduum* ponit, ut plures innuat esse gradus. Hæc autem vox quæ est *gradus*, significat et gradus illos per quos fit ascensus, et illos per quos fit descensus, quamvis hic non sint accipiendi alii gradus, nisi per quos fit ad celestem Hierusalem ascensus.

Ubi vero nos habemus *graduum*, Græci habent *anabathmos*; quæ vox tantummodo significat *gradus ascensorios*. Congruè nimirum gradus i ti quindenario numero clauduntur. Cum enim numerus iste constet ex septenario et octonario, per quindenarium qui gradibus his competit, datur intelligi quod per totam hanc vitam, quæ per septem dies volvitur assidue, his gradibus ad octavæ diei jucundam remunerationem nobis annitendum est. Sive per septenarium totum Testamentum Vetus accipitur, ut totum aperte designetur, eo quod in Veteri Testamento de observatione diei septimæ agatur. Sive per septenarium idcirco Testamentum Vetus intelligitur quoniam fuerit idem Testamentum a priori populo non causa celestis, sed causa mundana prosperitatis, ad adipiscendæ completum : quæ sane rerum mundanarum prosperitas, per septenarium denotatur, eo quod mundana vita hæc per dies septem volvitur. Per octonarium autem Testamentum Novum exprimitur, eo quod idem Testamentum per resurrectionem Domini, quæ die octavæ contigit,

A constitutum sit. Dicitur autem Dominus octavæ die surrexisse, quia cum prius in hac vita fuerit, quæ per dies septem volvitur, ad hanc iterum vitam habendam non surrexit, sed ad æternam, quæ in octavæ judicii die fidelibus dabitur. Seu etiam per octonarium idcirco Testamentum Novum designatur quoniam ipsum a fidelibus non contuitu temporarium, sed contuitu remunerationis octavæ diei observatur.

Cum igitur per horum duorum Testamentorum completionem gradus isti qui in his psalmis ostenduntur, ascendantur, competentur numero quindenario includuntur. Nam sine utriusque Testamenti completionem, impossibile est his gradibus ad celestia sancta sanctorum ascendere. Sciendum quod in his omnibus quindecim psalmis graduum fideles perfecti accipiuntur loqui : qui cum jam hos gradus ascenderint, de eisdem gradibus agunt ; ut fideles qui nondum eos ascenderunt, ad ascendendum taliter invitent. Horum autem graduum primus de quo in præsentī psalmo agitur, talis est. Perfectionum collectio ostendit se ad Dominum clamasse, cum ab hæreticis et a blasphemis tribularetur : et orasse ut darentur sibi sagittæ ad eos convincendos, et desolatorii carbonēs, ad eorum impugnationem evadendam. Quia autem dicit clamorem suum exaudiri, non pertinet ad hunc primum gradum, sed ad secundum : sed ideo sic propter se esse exaudiri, asserens, ut per hoc magis accendat auditores, et clamandum ad Dominum ; ut et ipsi clamantes similiter exaudiri mereantur.

C Ad Dominum cum tribularer, etc. Ac si dicat : Vos fideles quique cum tribulabimini a labiis iniquis blasphemorum, et a lingua dolosa hæreticorum, vos sibi conformare nitentium, clamate ad Dominum exemplo mei, ut inde vos eripiat. Ego namque cum tribulaber clamavi ad Dominum : et exaudivit me clamantem. Ostendit autem pro qua tribulatione clamavit, cum sic addit : *Clamavi*, inquam, si dicens : *Domine, libera animam meam*, etc. Ac si dicat : Cum potens sis ad liberandum, Dominus enim es, oro non liberari corpus a passionibus tribulationis, sed libera animam meam a labiis iniquis blasphemorum, et a lingua dolosa hæreticorum, ne ab ipsis in malam partem trajiciatur. Ostendit quoque quomodo deliberaverat se liberari, ut innuat magnum fuisse periculum tribulationis, et per hoc instruat magis in hujusmodi 513 periculo positos orare. In magno quippe periculo non in parvo, deliberatio fieri solet. Hoc ergo sic dicit : Dico quod *clamavi*, dicens : *Domine, libera*, etc. Cæterum anteaquam clamaverim, ita mecum deliberavi mihi mel, quasi personæ alii loquens. *Quid armorum detur tibi ad linguam dolosam* hæreticorum devincendam ? *Ad si nihil armorum detur ad eos expugnandos, saltem quid menti apponatur*, id est adjungatur tibi a Deo *ad linguam dolosam* evitandam, ne te valeat expugnare ? Dictum est similitudine elypei vel lorice, quæ sibi miles apponit ut per hæc a jaculis hostium munias

tur. Hoc autem tale est, ac si sic diceretur: Quæ arma possent a Domino mihi dari ad linguam dolosam expugnandam? Aut si armis caruero, quæ poterant mihi dari munitiones, ne a lingua dolosa delibationem faciat, et de labiis dolosis minime, datur intelligi magis esse periculosum agere contra dolositatem hæreticorum, qui rationem habere videntur, quam contra iniqua verba Deum aperte blasphemant, qui nec in umbra rationis sunt. Ostendit autem quid poterit dari aut apponi, sic: Dico quid detur, aut quid apponatur; hæc, scilicet dabuntur: *Sagittæ potentis* antonomastice, Christi, scilicet, *acutæ*, id est sententiæ verborum Domini Jesu omni penetrabiliores acumine, quæ sunt efficaces ad convincendos hæreticos. sicut *acutæ sagittæ* cum jaculantur a manu potentis, id est viri fortis, valide sunt ad inimicum interficiendum.

Sagittæ, inquam *potentis*, Domini dabuntur, et hoc cum *carbonibus desolatoriis* apponendis. Quod est dicere: Sic sagittæ dabuntur quod etiam desolatorii carbones apponentur, quibus contra linguam dolosam sim munitus. Carbones desolatorii prophetas dicit et apostolos, qui omnes hæreses suis temporibus desolati sunt, sicut carbones ignis desolantur quælibet ædificia, ubi fuerint accensi, ideoque dicuntur desolatorii. Horum itaque prophetarum et apostolorum auctoritatibus contra hæreticos fideles illi muniuntur, qui tantæ peritiæ non sunt, ut contra eos rationibus agere sufficiant. Ostendit etiam nimiam anxietatem suæ tribulationis, sic: Dico quod *clamavi ad Dominum, cum tribulaver*, et necesse quidem fuit clamare. Nam *heu mihi*, id est vae mihi, scilicet nimia miseria fuit mihi, ideo *quia incolatus meus prolongatus est*, id est, peregrinatio mea nimis diuturna facta est; peregrinatio, scilicet hujus vitæ, in qua dum existo, a patria cælesti exsulo. Notandum quod non ideo quæritur de prolongatione incolatus, ut jam velit corpore dissolvi, cum nondum ad perfectionem pervenerit, sed ideo quoniam anxietur de cohabitatione pravorum, quod in sequentibus manifestum est sic: Et ideo dico *heu mihi* esse in prolongatione incolatus, quia in hoc incolatu *habitavi* corporaliter *cum habitantibus Cedar*, id est tenebras, scilicet cum blasphemis et hæreticis qui manent in tenebris ignorantie. Determinat autem se queri non de incolatu corporis, sed animæ, cum addit sic, et habitando *cum habitantibus Cedar* corporaliter: antequam ad Dominum clamarem, *anima mea fuit incola*, id est peregrina et hoc multum, id est valde remota a cælesti patria contemplanda, dum ab habitantibus Cedar sæpe fuerit inquietata. Et non solum ipsi cum quibus *habitavi* fuerunt habitantes Cedar, sed etiam odientes pacem fidei Ecclesiæ, nitentes eam multis hæresibus perturbare, et cum his qui oderunt pacem (hæreticis scilicet) eram habitans; et ideo *heu mihi* fuit. Dico quod cum his qui oderunt pacem eram habitans, ego dico existens *pacificus*, id est pacatus, diligens videlicet eorum

Asalutem, et cupiens eos ad pacem Ecclesiæ reduci. Per hoc auditores instruit, cum inimicis pacis pacificos esse debere. Unde Prosper: Christianæ perfectionis est pacitum esse, etiam cum inimicis pacis, spe correctionis, non consensu malignitatis. Dico quod *pacificus* existebam, et cum loquebar illis pacate, illi **514** *impugnabant*, id est oppugnabant me verbis maledictis, et hoc *gratis*, id est sine causa, et sine ratione vel gratis, id est frustra, impotentes me devincere.

IN PSALMUM CXX.

Titulus centesimi vicesimi. *Canticum graduum*, hoc ut superius exponitur. Primo gradu ostenso, scilicet, hoc quod ad Dominum in tribulationem clamavit, orans sibi dari sagittas et desolatorias carbones, secundum gradum in sequenti psalmo ostendit, scilicet se impetrasse quod oravit, habere videlicet notitiam Scripturarum, et auctoritatem: apostolorum et prophetarum. Unde sibi per Dominum dicentes venturum auxilium. Per hoc igitur invitat auditores ad clamandum, ut et ipsi clamantes impetrare mereantur. Orat etiam deinceps custodiri ne ulterius commoveatur, aut dormitet in fide, et ad certitudinem auditorum enuntiat esse quod orat.

Levavi oculos, etc. Ac si dicat: Prius *ad Dominum clamavi, cum tribulaver*, orans mihi dari sagittas et carbones. Et his mihi ab illuminatione gratiæ divini concessis, cum prius oculis rationis depressos haberem ignorantia, *levavi illos oculos meos interiores in montes*, id est erexi eos attendendo in Scripturas prophetarum et apostolorum, qui propter dignitatis suæ eminentiam montes dicuntur. *Unde veniet auxilium mihi*. Ac si dicat: Vere in Scripturas oculi sunt levandi. Inde mihi auxilium continget, ut ipsarum rationibus, fidei convincam adversarios, et munitis contra eos existam. Ne vero videretur auxilium hoc solummodo a montibus esse, removel hoc sic: Et hoc *auxilium meum* quod a montibus *veniet*, a Domino tamen est, scilicet sic auxiliabor a montibus ut auxilium hoc a Domino principaliter contingat. A Domino, inquam, qui potens est ad adjuvandum, qui *fecit cælum et terram*, id est et ipsos montes fecit qui fuerunt cæli, id est complentes subditos, et terram fecit, id est subditos complutos. Hoc autem quod sequitur, scilicet *Non det*, etc., vel potest oratio esse de seipso ut ad secundam personam, ne commoveantur; vel de unoquoque auditore sic: Dico quod jam *oculos in montes levavi*, et ne ulterius ab illis montibus devies, et magis et magis oculos in montes leves, *non det pedem tuum interiorem in commotionem*, id est fidem quæ est pes per quem mens ad superiora tendit, non permittat commoveri stabilitate Scripturarum, ut concidat in errorem. Neque etiam, quod minus est, *dormitet*, id est te dormire permittat, scilicet in fide vacillare, et aliquo modo dubitare, ille qui custodit te, per inhabitantem gratiam Deus, scilicet a similitudine dormitantis, qui nec ex toto dormit, nec ex toto vigilat. Eodem autem modo et sequentia de

seipso possunt legi, quasi ad tertiam personam. De A auditore quidem unoquoque sic adaptatur ut sententia non mutetur: Dixi, o auditor, quod *levavi oculos in montes*. Ut vero et tu similiter leves, *non det in commotionem pedem tuum, neque dormiet qui custodit te*: hoc ut in alia sententia exponitur. Ne vero videatur ex diffidentia orasse, enuntiat quod oravit sic: Oro *non det in commotionem pedem tuum*, etc. Et ecce in presenti erit quod oro. *Non dormitabit neque dormiet*, id est non permittet te dormire in fide, id est vacillare, neque dormire, id est ex toto commoveri in fide, ille qui per auxilium gratiæ custodit unumquemque qui est *Israel*, ne deficiat, Deus scilicet. Plus nimirum est dormire quam dormire. Dico *non dormitabit neque dormiet*, sed ipse *Dominus* existens, ideoque potens ad custodiendum, *custodit te* cum perseverantia. *Dominus*, inquam, qui est *protectio tua*, qui te protegit auxilio gratiæ ne cedas impugnationi inimicorum.

Dominus, inquam, existens per regnum gratiæ suæ *super manum dexteræ tuæ*, id est super potentiam quæ causa erit dexteræ tuæ: super potentiam fidei, scilicet, quæ causa erit per quam ad dexteram Dei colloceris: quæ tua dicitur, eo quod illam tibi dari cupis, ut ad illam collocaberis, quod est dicere: Ipse existit super potentem **515** fidem tuam, id est dominatur fidei tuæ, bene regens eam, et augmentans, quæ per eum potens est et valida, per quam ad dexteram Dei Patris collocaberis. « Sine fide quippe impossibile est placere Deo (*Hebr.* xi, 6). » Vel existens *super manum*, et non super sinistram manum, sed *super manum dexteram tuam*, id est super bonam operationem, quæ per manum dexteram accipitur, cum per dexteram sæpe bona soleant denotari. Quod est dicere: *Dominus* non solum est *protectio tua*, ne inimicorum impugnationi cedas, sed ipse etiam dominatur, et bene regit bonam operationem tuam, ut eam magis augmentet de die in diem.

Dominus, inquam, *custodit te*, ideoque. *Sol justitiæ*, Christus, *non uret te per diem*, id est non offuscabit rationis tuæ nitidum acumen *per diem*, id est per nimiam claritatem divinitatis suæ, quæ dies rectissime dicitur ad respectum humanitatis, quæ etiam nox dicitur eo quod longe minus splendida sit ad divinitatis comparisonem. *Neque luna*, id est Christus, *uret te*, id est permittet uri te, scilicet, non permittet rationis tuæ acumen in executione offuscari *per noctem*, id est per humanitatem suam, quod est dicere: Sic te *Dominus* et *custodit* et custodiet, ne permittat offuscari rationem tuam aliquo errore, in consideratione divinitatis, ut dicas cum alterum Deum esse a Patre, et minorem eo, ut Ariani voluerunt, neque in respectu humanitatis ut dicas eum non verum hominem fuisse, sed phantasticum corpus assumpsisse, ut Manichæi asseruerunt. Quod dicit *non uret te per diem et noctem*, dictum est a similitudine illorum qui vel in die itinerantes a sole, vel in nocte a

luna offuscantur, et cutis suæ nitorem amittunt, ideoque uri dicuntur. Ustorum enim est offuscari. Luna quippe, etsi non calefaciat ut sol, talis tamen naturæ est, quod urit, id est eutem offuscat et nigrescere facit. Sol autem et luna Christus dicitur: sol quidem, secundum claritatem divinitatis; luna, secundum carmen, quæ ad modum lunæ decrescere potuit, per adversitatem et mortem, et crescere per sospitatis prosperitatem. Non solum autem *custodit te Dominus*, ne uraris *per diem et noctem*, sed et *Dominus*, ut universaliter dicam, *custodit te ab omni malo*, hæresum, ne erres de resurrectione mortuorum, de baptismo parvulorum, et de cæteris hæresibus. Quoniam autem indeterminate dixerat *ab omni malo*, ne intelligeretur quod de omni malo corporis custo diret eum, quod intelligere de quo malo dicat, cum optative addit sic: Dico quod *custodit te ab omni malo*, et hoc jugiter faciat, *custodiat*, scilicet *Dominus*, non dico corpus a tribulatione, sed *animam tuam* ab omni errore. Et sic quidem eam *custodiat*, scilicet *Dominus* per illuminationem gratiæ *custodiat introitum tuum*, id est fidem tuam, in quam jam introisti, vel quæ tibi est introitus ad omne bonum. Initium enim omnium virtutum est, et *custodiat exitum tuum*, id est finem tuum, quando de hac vita exibis, aliquo modo a fide dissentias. In exitu quippe multæ occultæ suggestiones et illicitæ a diabolo inferuntur. *Custodiat, inquam, introitum*, id est fidem ex hoc nunc, id est ex presenti tempore incipiens, et usque in *seculum* futuram perseverans.

IN PSALMUM CXXI.

Psalmi centesimi vicesimi primi titulus. *Canticum graduum*, hoc etiam ut superius exponitur. Postquam in fide confirmata est collectio perfectorum, per montes in quos oculos levavit. Quæ collectio quidem secundus gradus est, ostendit etiam in sequenti psalmo se tertium gradum ascendisse, scilicet spem per quam jam in celestibus conversatur, de qua spe se lætitiā asserit habuisse, ut magis auditores ad eandem spem invitet. Ostendit quoque per spei suæ certitudinem plures suæ confessionis homines ad eandem pacem cœlestem jam ascendisse, ad quam spe tendunt, quos orat ut rogent de pace illa; ut illis detur fidelibus qui adhuc in terra degunt.

516 *Lætatus sum*, etc. Ac si dicat: Per hoc quod *oculos in montes levavi*, ad hoc jam deveni quod *lætatus sum in his*, id est in consideratione horum quæ dicta sunt mihi, a Scripturis prophetarum et apostolorum, scilicet, dictum est quod nos fideles post mortem carnis *ibimus in domum Domini*, id est in cœlestem Hierusalem. *Lætatus sum*, inquam, quia *ibimus*. Non solum autem nunc spe habeo nos illuc ituros esse, sed etiam ex quo de hoc *lætatus sum*, *pedes nostri stantes erant*, id est affectiones spei nostræ jam erant firmiter habitantes, o *Hierusalem, in atris tuis*, id est in amplitudine tuā; quod est dicere: Ex quo lætatis sumus, spe jam in

te habitavimus, quæ pro tui amplitudine atria habere diceris. Cum dicit singulariter : *Lætatus sum*, unam massam esse ostendit ; cum dicit *pedes nostri*, plures esse personas ostendit eos qui hic loquuntur. Determinat autem de qua Hierusalem dicat, cum addit : *Hierusalem dico quæ quotidie ædificatur* adeo ex fidelibus de hoc mundo migrantibus, existens non revera civitas, sed *ut civitas*, scilicet dicta civitas per similitudinem, eo quod ex vivis lapidibus fiat, ut civitas ex lapidibus inanimatis. Ne vero intelligeretur hoc dictum esse de aliqua civitate quæ nunc ædificaretur et Hierusalem vocaretur, ad differentiam addit : *Ille Hierusalem dico cujus participatio est ejus*, quod est in ipsum tendens, id est in incommutabilitatem, scilicet quæ illo bono participat quod incommutabile est et æternum. Per hoc datur intelligi Hierusalem cælestis, cujus cives incommutabilis beatitudinis sunt participes. Ostendunt autem perfecti qui in hoc psalmo agunt omnes fideles prædecessores suos jam in domum Domini ivisse ; unde certi sunt quod et ipsi ibunt sic : *Ibimus*, inquam, *in domum Domini*, et inde certi sumus. *Illuc enim jam ascenderunt* secundum animam, non secundum corpus, *tribus*. Cum dicit *tribus* dat intelligere homines, quia *tribus* hominum dicimus, non angelorum, ac si dicat : Inde certi sumus nos ascensuros esse, quia jam illuc generationes hominum *ascenderunt*.

Determinat autem quæ *tribus*, cum addit : *Tribus*, inquam, *Domini*, id est illi homines ascendent, qui regenerati fuerint in Domino ex aqua baptismatis et Spiritu sancto juxta illud : « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit. » (*Marc. xvi, 16*). » *Tribus*, inquam, *Domini ascenderunt*. Et hoc ut *testimonium Israel* asserit, id est ut Jacob patriarcha testificatus est in visione sua, qui vidit scalam, et eam angelos ascendentes et descendentes (*Gen. xxviii, 12*). Quod quidem signum erat et rei præteritæ, et rei futuræ. Nam per descendentes, angeli maligni signabantur, qui per superbiam descenderunt ; per ascendentes, sancti qui futuri sunt spirituales ut angeli, et ad reparandum casum illorum qui descenderunt sunt illuc ascensuri, et jam quidam ascenderunt. Vel sic : *Illuc ascenderunt tribus Domini* existentes *testimonium Israel*, id est testificantes suo ascensu illud idem quod testificatus est Israel visione, quod est dicere : Illud testificati sunt verum esse in sui ascensione, quod Israel testificatus est in visione. *Ascenderunt*, inquam, *tribus* ; et hoc ad *confitendum laudem nomini Domini*, id est ad laudandum Dominum ex consideratione magni nominis ejus, quod est Dominus, quod est dicere : Ad hoc ascenderunt ut perennis laude dilectionis Deum laudent. Inde quoque certi sumus quod *in domum Domini ibimus*, quia *illuc jam sederunt sedes*, id est in domo illa jamdiu est quod quieverunt iudices, qui accipiuntur *per sedes*, eo quod iudicium est sedes habere, vel quia sedes Dei sunt, et determinat quando iudices erunt, cum addit ; *In iudicio sedes*, id est illa

A sedes quæ cum nondum sint sedes, in iudicio futuro sedes futuræ sunt, quod est dicere : Apostoli illuc jam ascenderunt, et ibi jamdiu quieverunt, qui futuri sunt iudices in die iudicii *super domum David*, id est super Ecclesiam, quæ spiritualis domus est Christi, veri David. 517 Juxta illud Dominicum : « Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. » (*Matth. xix, 18*). » *Domus David*, id est Christi dicuntur et boni fideles et mali, eo quod omnes eisdem spiritualibus sacramentis initiati sint.

Quia dictum erat *tribus*, et *sedes in domum Domini* ascendisse, erat illos qui jam *ascenderunt*, ut rogent pro eis qui adhuc ascensuri sunt, sic : Dico quod *sedes et tribus ascenderunt*. Et vos qui jam *ascendistis*, *rogate nobis ea quæ sunt ad pacem Hierusalem cælestis* adipiscendam, scilicet *rogate Deum* ut det nobis qui sumus adhuc ascensuri eaper quæ veniamus ad æternam pacem cælestis Hierusalem. Postquam eos qui jam ascenderunt invitavit ad rogandum de pace illa, ipsam et perfectorum collectio de pace illa orat, ut auditores orare instruat sic : Dicimus : *Rogate quæ ad pacem sunt*, et nosmet ipsis ut *abundantia* sit tandem in futuro *diligentibus te*, o Hierusalem cælestis, scilicet ut omnes hic adhuc degentes, qui abundantiam, quæ in te est, cupiunt adipisci, utpote diligentes te, abundantiam illam consequantur. Exponit autem de qua abundantia oret, cum addit : Dico *abundantia sit diligentibus te*, scilicet fiat illis *pax in virtute tua*, id est per virtutem tuam, scilicet detur illis *pax æterna* per Christum qui est virtus tua, faciens te fortem et inexpugnabilem, sic ut nullus hostium assultus tibi fieri queat. Vel sic : *Fiat illis pax* existendo *in virtute tua*, id est sic detur eis pax quæ in te est, ut etiam perseverent in dilectione divina, quæ dicitur per antonomasiam virtus tua, eo quod dignior sit omni virtute et durabilior. Cum enim omnes hic virtutes habeantur, in futuro sola charitas habebitur. Unde legitur : « Major autem est charitas (*I Cor. xiii, 13*), » et non parva pax fiat eis, sed *abundantia* pacis detur eis, quæ abundantia est jam *in turribus tuis*, scilicet tanta abundantia detur eis in futuro, quanta est in apostolis jam, qui dicuntur turres tuæ, vel propter sublimitatem meritorum suorum, vel quia munimentum fidelium sunt doctrina et patrocinia orationum suarum.

Ostensa lætitia et spe sua et oratione de pace facta, qua intentione hæc egerit ostendit sic : Dixi : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem*, et oravi de pace tua, dicens : *Fiat pax*, etc. Et ego de te agens, o Hierusalem, *loquebar pacem*, id est annuntiabam pacem tuam, scilicet quotiescunque de te egi, annuntiavi aliis quanta sit pax tua. *Loquebar*, inquam, *pacem*, et hoc *propter fratres meos et proximos meos*, id est pro utilitate fratrum et proximorum meorum, ut ad hanc pacem tendant. Fratres vocat omnes fideles, eo quod omnes Dei filii adoptivi sint. *Proximos* autem dicit perfectos, qui eis in conformi-

tale sunt proximi, quod ex alia translatione colligitur in qua habetur *amicos meos*. Quoniam autem possunt esse proximi in malo, ad determinandum quos *proximos* hic accipiat, addit sic, scilicet: *Loquebar pacem propter domum Domini Dei nostri* edificandam, id est ad hoc ut magis et magis tendant fideles exemplo meae locutionis ad pacem illam Hierusalem cœlestis, et sic ipsa ædificetur magis magisque, quæ Dei domus est, et sic: O domus Dei, Hierusalem, *quæsi vi bona tibi*, id est acquisivi tibi bonos cives, de quibus ædificata gloriosior fias, et magis honorata.

IN PSALMUM CXXII

Psalmi centesimi vicesimi secundi titulus. *Canticum graduum*. Tertio gradu pertractato, scilicet certitudine spei suæ ad instructionem audientium ostensa, ad eorundem instructionem quartum gradum se ostendit ascendisse, ad hoc, scilicet, ut jam rationis suæ oculos levat ad attendendum voluntates Domini, ut eas compleat, quod tandiu facit donec ei misereatur reducendo, in immortalitatem et impassibilitatem, de qua etiam miseratione orat; unde sic dicit:

Ad te levavi oculos, etc., ac si dicat: O auditores, postquam lætati fueritis de hoc quod *ibimus in domum Domini*, levate interiores oculos rationis vestræ ad eum qui habitat **518** in cœlis. Et hoc facite exemplo meo. Postquam enim *lætatus sum*, *levavi oculos meos* interiores, oculos videlicet rationis, *ad te, qui habitas in cœlis*, id est qui dominaris in civibus cœlestis Hierusalem. Quod est dicere: Oculos rationis levavi attendendo voluntates tuas, ut eas complerem, qui depressi erant, dum ad voluntates meas complendas attendebam, et dignum erat ut ad te oculos levarem, cum tu sis ille qui in civibus cœlestis Hierusalem dominaris; ad quorum consortium non venire, nisi oculos ad te levarem. Ostendit autem quod attente oculos ad Deum levaverit duplici similitudine, ut auditores magis ad hoc idem attrahat sic. *Levavi*, inquam, *ad te oculos*. Et ecce, o auditores, in promptu est quam attente ad Deum oculos levaverim, et adhuc levo, quia, *sicut oculi servorum sunt positi in manibus dominorum suorum*, attendentes in ipsas manus, ut quacumque hora dominus eis nutum fecerit, ipsi statim obediunt; et, ut majus quid dicam: *Sicut oculi ancillæ*, quæ magis est subdita et ad obediendum parata, sunt positi in manibus dominæ suæ, attendentes ut ad solum nutum sequatur obedientia, ita oculi nostri interiores attentissimi sunt ad Dominum Deum nostrum, ut ei in omnibus ejus voluntatibus obediamus, duraturi in hac servitute donec *miseretur nostri*, in futuro reducens in immortalitatem et impassibilitatem, et de hac servitute eripiens. Orat autem pro hac miseratione sic: *Dico donec miseretur nostri*, et quia confido te miseretur, oro *miserere nostri*; in futuro tandem de servitute hac eripiens, et in perfectum statum nos reducens. *Miserere nostri*, bis ex nimio desiderio ponit. *Dico miserere nostri*, et ne-

cesse est hoc orare: quia hic *repleti sumus despectione*, per emphasim, id est adeo despectibiles sumus ut omni repleti despectione videamur. Et non solum ideo necesse est hoc orare quia in corpore sumus despecti, sed etiam, quod majus est, quia *multum repleta est anima nostra despectione*, visa opprobrium, id est digna opprobrio, *abundantibus in terrenis divitiis*, id est divitiis hujus sæculi, et visa *superbis*, id est eisdem abundantibus, qui de divitiis suis superbiunt, *despectio*, id est digna despectione, quod est dicere: Anima nostra despicietur et opprobrio digna esse judicatur a superbis divitiis hujus sæculi, dum stulta et insana dicitur, eo quod mundana spernat.

IN PSALMUM CXXIII.

Psalmi centesimi vicesimi tertii titulus. *Canticum graduum*. Quarto gradu de attentione voluntatum Dei ostenso, de quinto gradu agunt perfecti, scilicet ut cum propter attentionem suam tententur de ea attentione revocari, id est a detractoribus vel a blandis deceptoribus, et non possint; hanc constantiam non sibi, sed Domino ascribant, et hoc idem facere omnes illos qui Israel esse desiderant instruant.

Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, etc.; ac si dicat: Cum ad Deum oculos attentos habuerim, et inde vellent me revocare detractores et blandi deceptores, et non possent, dixi hoc non ex me, sed ex Domino esse quod sic attentus eram. Qua de re exemplo mei quicunque jam oculos ad Deum levans est Israel, et tentatus fuit revocari frustra, non hoc sibi ascribat quod sic constans fuit, sed *Israel nunc*, id est indilate dicat et ore et mentis reputatione: *Nisi ideo remansisset, quia Dominus erat in nobis* secundum auxilium gratiam, *nisi quia Dominus erat in nobis*, inquam, *cum exsurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos*. Notandum quod hoc quod bis ponit nisi quia Dominus erat in nobis, vel ex nimia exultatione et affectione facit, vel ad hoc ut singula singulis respondeant, sic: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum homines maligni exsurgerent in nos* blandis verbis et deceptoris, tentando nos ab attentione nostra revocare, *deglutissent nos*, id est incorporassent nos sibi vivos, id est scientes et prudentes in peccando. Et hoc fecissent forte, id est subito, et ex improviso, **519** ut non esset nobis potentia evadendi. Licet scientes deglutiremur, vel forte, id est sicut facti fuissimus absque ratione. *Et nisi quia Dominus erat in nobis, cum irasceretur furor eorum in nos*, id est cum detractores et maledici furentes irascerentur contra nos, et detractionibus et maledictis verbis, *aqua absorbuisset nos*, id est ipsi existentes similes aquæ diffluendo hac et illac per illicita, vel in hoc quod me nitebantur submergere, ut aqua, absorbuissent nos, id est incorporassent sibi; et hoc forsitan. Istud forsitan tale est quale superius forte, *Absorbuissent*, inquam, *nos, nisi quia Dominus erat in nobis*. Ceterum quia in nobis fuit pertranscisse, id est evasit anima nostra torrentem, id est amara et

detractoria eorum verba ad similitudinem torrentis, **A** detractoria eorum verba ad similitudinem torrentis, ut nos revocare possent. Dico *pertransiit*, et hoc *forſitan* dico, id est timide pro magnitudine periculi in quo fui, et dubitans an in quolibet offenderim. Per hoc instruit auditores semper timidos esse de casu; ut « qui stat videat ne cadat (*I Cor. x, 12*). » « Beatus enim homo qui semper est pavidus (*Prov. xxviii, 14*). »

Pertransiit, inquam, *anima nostra torrentem*, et utinam *anima nostra pertransisset*, sic ut in nullo offendisset, *aquam intolerabilem*, quantum ad fragilitatem nostram, non quantum ad auxilium gratiæ divinæ! *Aquam* et *torrentem* pro eodem habet. *Pertransiit*, inquam, *anima*, unde *benedictus*, id est magnificatus et laudatus sit *Dominus*, *qui non dedit nos dentibus eorum*, id est corrosionibus detractorum et maledictorum eorum *in captiorem*, id est in incorporationem, scilicet non permisit ut nos incorporare sibi possent per detractores et maledicta sua. Non solum autem *liberati sumus* a dentibus; sed etiam *anima nostra* existens cauta, *sicut passer*, qui cautus est ad laqueos evitandos, *erepta est de laqueo venantium*, id est de deceptorii blanditiis mundanorum, per quas mesibicape nitebantur et conformare, sicut venantes deceptiunt laqueo feras aut volucres. Et non sic est *anima erepta* quod unquam illaqueata fuerit, sed ita quod *laqueus ille contribus est*, id est inefficax ad nos capiendos et illaqueandos, a similitudine contriti laquei, qui impolens est ad illaqueandum. *Et quia contritus est, nos liberati sumus* inde, ne posset nos decipere. Et hoc non fuit ex nobis, sed hoc *adjutorium nostrum* contigit *in nomine Domini*, id est per honorem Domini, scilicet, per misericordiam Domini; contuitu enim misericordiæ suæ ipse a fidelibus honoratur; ideoque honor ejus dicitur. Nomen vero pro honore positum sæpius invenitur, quod est dicere: Quia *liberati sumus*, per *adjutorium* misericordiæ Domini contigit, vel sic: *Adjutorium nostrum* contigit *in nomine Domini*, id est in occasione honoris Domini; scilicet ideo adjuti sumus, quia Dominum omni modo honorare satagemus. *Domini* dico *qui fecit cælum et terram*, id est prælatos et subditos. Et quoniam adeo potens est quod *cælum et terram fecit*, ad adjuvandum nos potens esse comprobatur.

IN PSALMUM CXXIV.

Psalmi centesimi vicesimi quarti titulus. *Canticum graduum*. Gradu quinto pertractato, hoc, scilicet ut omnem constantiam suam non sibi sed Domino ascriberent, de sexto agitur, scilicet postquam ad hoc constantiæ devenitur, ut revocari nequeant ab attentione; et hoc non sibi sed Domino ascribunt, debent etiam ad hoc ascendere ut in solo Domino confidant, omni sæculari confidentia postposita. Ad quam confidentiam perfecti qui hic agunt auditores invitant, ostendendo quid utilitatis ex hac confidentia contingat.

Qui confidunt in Domino, etc.; ac si dicat: Non solum *oculos meos ad Deum levavi*, et non solum

A dixi: *Nisi quia Dominus erat in nobis*, sed etiam altius ascendi, ut in solo Domino confidam, omni sæculari confidentia spreta. Ideoque vos quicumque Israel estis, et jam hos quinque gradus ascendistis, adhuc altius ascendite, ut in solo Domino confidatis, et hoc bono vestro facietis. Populus enim *qui confidit in Domino*, **520** et non in sæcularibus, non commovebitur in æternum, a proposito suo bono, neque per prosperitatem, neque per tribulationum adversitatem, *sicut mons Sion*, id est Christus, super quem montem Sion omnes existentes fundantur et ei innituntur, non potuit aliquo modo a stabilitate sua commoveri. Quod est dicere: Constans erit et immobilis, sicut Christus immobilis existit, non ut tantam hæbeat constantiam quantum Christus habuit, sed, in quantum possibile est, erit ei in constantia conformis. Determinat autem quisit populus in Domino confidens, ne quis se temere judicet hanc confidentiam habere, cum ea careat, sic: Populus, inquam, qui confidit non commovebitur, et hanc esse confidentem affirmo *qui jam spe et bonæ vitæ conversatione habitat in Hierusalem cœlesti*. Unde dicit Apostolus: « Nostra conversatio in cælis est (*Phil. iii, 20*). » Et ideo populus confidens non commovebitur, quia *montes* sunt in *circuitu ejus*, id est apostoli et cæteri sancti, qui jam de hac vita discesserunt, dicti montes propter sanctitatis suæ sublimitatem, sunt in *circuitu ejus*, id est in munitione ejus, protegendo eum meritis et orationibus suis a læsionibus hostium visibilium et invisibilium, a similitudine patrocinantium militum, qui in circuitu ejus libet existentes eum ab hostibus instantibus protegunt.

C Et etiam Dominus est in *circuitu populi sui*, protegendo eum auxilio gratiæ suæ, ex hoc nunc incipiendo, et usque in sæculum perdurando, et vere non commovebitur, quia, etsi ad horam permittat Dominus peccatores justis dominari et eos flagellare, tamen non relinquet diu Dominus *virgam*, id est flagellationem vel dominationem peccatorum super sortem, id est super electionem justorum, id est super justos electos ad salvationem, ideo ut ipsi *justi non extendant manus suas*, id est non promoveant affectiones suas ad iniquitatem; ac si dicat: Si ultra modum patiendi permetteret Deus peccatores justis dominari, et eos tribulationibus affligere, utique commoverentur, et ad iniquitatem promoverentur. Ut ergo non solummodo non male operentur, sed nec etiam eorum affectiones ad iniquitatem extendantur, contemperat Deus tribulationes ad modum patientiæ ipsorum, ut non permittat ipsos peccatores eis ultra modum dominari, et tribulationibus eos affligere. Unde Apostolus: « Non patietur vos tentari supra id quod potestis (*I Cor. x, 13*). » Orat autem de hoc quod enuntiavit, sic: Dixi, o Domine, quod non relinques *virgam peccatorum super electos justos*, et ita sit, o Domine, *benefac bonis et reclus electos*, auferendo ab eis *virgam peccatorum*. Bonos vocat bene operantes, rectos corde vero, eos qui cum bene

operari nequeant, saltem bene operandi voluntatem habent. Sortem pro electione ponit, eo quod forte fiat electio; virgam vero, pro flagellatione, quia in ea flagelletur, sive per virgam sceptrum accipimus; per sceptrum autem, regnum, eo quod regni sit signum. Quod ex Hebraica translatione colligitur, ubi habetur *sceptrum*. Ostendit autem damnationem illorum qui a bono proposito commovebuntur, ut per hoc ab huiusmodi re deterreat auditores, sic: Dico quod *non relinquet Dominus virgam peccatorum*, diu *super electos justos*; sed ab eis cito auferet ipsam virgam. *Declinantes autem*, id est deflecentes se a iustitia sua, *in obligationes*, id est in iniquitatem, quæ est eis obligatio et catena ad mortem, *adducet Dominus* in futuro in damnationem iusto iudicio suo, *cum operantibus iniquitatem*, id est cum illis qui eos, faciunt declinare. Ideoque per antonomasiam dicuntur operantes iniquitatem, quod est dicere: In eamdem damnationem adducuntur, in quam et iniqui, quibus conformantur. Unde propheta: « Si averterit se justus a iustitia sua, nunquid vivet? (Ezec. xviii, 24.) » *Dominus*, inquam, *adducet declinantes* ad damnationem. *Dominus* dico qui erit *Israel pax æterna*, *pax* dico existens *super ipsum Israel*, cui, scilicet Israel gratuita dilectione subiicitur, et sine fine confitebitur.

IN PSALMUM CXXV.

Psalmi centesimi vicesimi quinti titulus. *Canticum graduum*. Ostensa confidentia, quæ sextus gradus est, agunt quoque de septimo **521** gradu perfecti, scilicet quod ad hoc jam devenerunt ut de captivitate conversi sint in libertatem, per quam consolati sunt et lætitia repleti et magnificati. De qua etiam orant ut magis et magis eam assequantur, cum in ea semper crescere possint. Per hoc autem exemplum auditoribus dant, ut ad hanc libertatem magis magisque tendant. Captivitatem vero dicimus quando fideles Deo timore pœnæ et ex auctoritate iubentis Domini serviunt. Qui quidem non servirent, nisi pœnam ab eis peccantibus removendam certi essent, et auctoritas iubentis non esset, a similitudine servorum et captivorum, qui potius serviunt timore et auctoritate iubentis domini quam amore. Huiusmodi vero captivitas ex dilatione in libertatem convertitur, cum fideles tanta sunt erga Deum charitate succensi, ut non jam ex timore, sed ex sola serviant dilectione et sine aliqua difficultate; qui nihilominus servirent si nullam pœnam de peccatis imminere cognoscerent, a similitudine liberorum, qui serviunt spontanei non aliqua necessitate coacti.

Inconvertendo Dominus, etc. Illic nimirum versum cum quodam ordine incipiat, hoc ordine omisso alio ordine finit. Cum enim principium sic ponat: *Inconvertendo Dominus captivitatem Sion*, et post debet addere factus est magnificatus, vel, factus est gloriosus, vel aliquid tale, quod priori positioni conveniret, hoc positionis ordine dimisso, ponit aliam positionem quæ priori coherere non videtur; ponit enim *facti*

sumus sicut consolati. Idcirco vero istud facere videtur, ut innuat quia hoc quod incœperat et dimittit, ex hoc quod in sequentibus ponitur, evidens est et manifestum. Quod etiam, ob hoc dimittit quoniam non attinet ad suæ propositum intentionis. Est autem constructus hujus versus æque valens ac si talis constructio poneretur: O vos qui jam ad confidentiæ gradum ascenditis, exemplo nostro ad hoc pertingere nitimini, ut captivitas vestra in libertatem convertantur, et sic fiat consolati et læti sicut et nos. Nam *in convertendo Dominus captivitatem*, nostram, id est cum Dominus misericorditer convertit captivitatem nostram, in libertatem, per ipsam libertatem *facti sumus sicut consolati*. Consolationem dicit ipsam tristitiæ remotionem qua desolantur; cum timore pœnæ servirent, sæpe nempe tunc pro servitii gravitate tristitia urgebantur. Idcirco ponit non *consolati*, sed *sicut consolati*, quia hæc consolatio dicenda est, sicut consolatio, id est umbra consolationis, ad comparisonem consolationis futuræ, quæ dignior erit. Cum dicit *in convertendo*, illud insinuare videtur quod non longe post conversionem, sed mox ipsa conversione facta est consolatio.

Tunc autem in hac scilicet conversione, *repletum est gaudium os nostrum* interius, mens scilicet qua cum Deo ore ad os loquimur. Et non solum interius, sed et *lingua nostra* exterior: per emphasis dico, repleta est *exultatione*, id est verbis exsultantibus, quibus Deum assidue laudamus de nostra conversione. Cum autem captivitas nostra conversa sit, et nos *facti sumus consolati*, et gaudium et exultatione repleti, *tunc dicent inter gentes*, id est ideo continget quia quidam inter gentes existentes, id est quidam ex incredulis gentilibus viventibus, magnificationem nostram considerantes, adinvicem dicent: Vere *Dominus magnificavit cum eis facere suum*, id est cum prius in eis operatus esset obedientiam, illam scilicet obedientiam, quæ est facere suum, id est opus suum, quam cum eis operatus est, scilicet quam ipsi per liberum arbitrium operati sunt, et Deus cum eis per adjuvantem gratiam operantur; *magnificavit*, id est magnificam et mirabilem fecit. Ita videlicet ut cum ex timore obedissent prius, nunc ex solo serviant et obediant amore. Istud *tunc* quod initio hujus versus est positum causativum est, idem valens ac si *ideo* poneretur. Positis verbis ipsarum gentium, quæ de ipsorum facient magnificatione, ipsarum verba ex nimia lætitia ad Dei laudem concedunt sic: Quidam, inquam, inter gentes dicent: *Magnificavit Dominus facere suum cum eis*, et verum dicent: *Magnificavit* **522** namque *Dominus facere suum nobiscum*, et ideo *facti sumus lætantes*, et exterius in lingua, et interius in ore. Ut autem magis magisque lætemur, oramus, *converte Domine*, secundum intentionem, *captivitatem nostram* in libertatem, scilicet cum jam sit conversa, ut jam libertatis amore obediamus, intentius *converte* ut magis libertatis amore obediamus, vel *converte* secundum perseverantiam.

Converte, inquam, captivitatem in libertatem, quæ sit sicut torrens in austro, id est in tempore austri. Sicut enim austrostante, qui nivem et glaciem resolvit, torrens quilibet ex ipsa nivium et glaciei resolutione crescit, et sit cum impetu fluens omnia obstantia propellit, sic et libera obedientia nostra per Spiritum sanctum crescens, qui omne vitiorum gelu dissolvit et in nobis charitatis fervorem accendit, ad Hierusalem celestem cum honorum operum impetu tendit et omnia sæcularium voluptatum impedimenta propellit, Spiritus autem sanctus auster congrue potest dici, eo quod corda, vitiorum gelu obdurata, sæpius ardore charitatis accendit. Unde in Canticis: « Surge, aquilo; et veni, auster (*Cant. iv, 16*), » etc. Quoniam de intentione conversionis captivitatis in libertatem oraverat posset dici: Quare optas huiusmodi libertatem, quæ nec etiam dicenda est libertas, cum plures, in hac obedientiæ libertate positi, tot oporteat tribulationes pati? Ad quod sic addit: Bene hoc opto. Si enim pro huiusmodi obedientia tribulationes occurrerint, non est ab obedientia desistendum, sed eo amplius in ipsis tribulationibus sunt bonæ obedientiæ opera seminanda. Qui hic enim *seminant bona opera in lacrymis*, id est in tribulationibus, quæ lacrymæ dicuntur eo quod tribulationum causæ sunt, in futuro metent beatitudinis æternæ remunerationem, et hoc cum exultatione, a similitudine rusticorum, qui cum labore seminant quod cum gaudio metunt, et ideo quoque in tribulationibus opera bona seminanda sunt, ut cum gaudio in futuro metantur, quoniam sancti Patres, nostri prædecessores, *euntes* hic ad mortem *ibant et flebant*, id est ibant ad mortem cum fletu, scilicet passione tribulationum, quæ per fletum accipiuntur, eo quod fletus causæ sunt. *Ibant*, inquam, cum fletu, *mittentes tamen semina sua*, id est opera bona. *Venientes autem ad patriam celestem, et secundum corpus et secundum animam in resurrectione*, qui fuerunt in tristitia tribulationum, *venient cum exultatione perpetua, portantes manipulos*, id est habentes maximum pondus æternæ gloriæ, quod innuitur per hoc quod dicit *portantes*. De magna nempe re, consuevimus dicere portare. Dictum est autem a similitudine cultoris, qui in tempore messis cum exultatione maximæ seminum suorum manipulos portat. Unde Dominus in Evangelio dicit: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum (*Matth. v, 10*). »

IN PSALMUM CXXVI.

Psalmi centesimi vicesimi sexti titulus. *Canticum graduum Salomonis*. Quod est dicere: Psalmus iste est *canticum graduum* hoc, ut superius exponitur. *Canticum* dico commonitorium *Salomonis*, id est mittens nos ad Salomonem, filium David, regem Israel. Adhortatur namque nos sui evidentia, ut, postquam ad libertatem ascenderimus, ne tunc postea nos non posse ulterius cadere confidamus, et sic inolescendo cadamus; illud semper habentes

A præ oculis mentis, quod si Salomon, qui tantus vir et tam sapiens et etiam propheta exstitit, idololatriam cecidit, multo magis nos longe minores possibile est cadere. Et sic semper de casu solliciti simus, et in humilitate persistamus, illud pro certo reputantes quod semper ad casum proni sumus, sed quod stamus, Domino custodiente stamus. Hæc autem cadendi sollicitudo, in humilitate octavus gradus est. Est autem in hoc psalmo vox eorumdem perfectorum, qui in superioribus gradibus agunt, ostendentium ad generandum in nobis sollicitudinem, quod sicut aliquis Dei domus nequit effici, nisi Deo ædificante, nisi Deo custodiente, ita postquam ædificatus est, stare nequit.

523 *Nisi Dominus custodierit*, etc. Versus iste primus ad probationem sequentis præmissus est. Unde palam est, consequens versus primo loco sic exponendus est: Dicunt perfecti, qui hic agunt, auditoribus: O vos fideles, quorum jam captivitas in libertatem conversa est, semper de casu solliciti estote, illud reputantes, quod, per vestri custodiam, impotentes estis ad standum. *Nisi enim Dominus per gratiam custodierit civitatem*, id est unumquemque perfectum fidelem, qui Dei civitas dicitur, eo quod abundat multiplici copia virtutum, sicut civitas frequentia civium: *frustra*, id est inutiliter, *vigilat*, id est vigili ratione nititur, *qui custodit eam*, id est quicumque putat eam a casu custodire, sive sit aliquis prælatus, ad quem pertinet invigilare custodiæ subditorum, sive sit ipsa eadem civitas. Inde vero certum est quia, nisi Domino custodiente non potest civitas custodiri, quoniam imprimis *nisi Dominus ædificaverit domum*, id est nisi Dominus per fidem et peccatorum remissionem et virtutes ædificaverit unumquemque fidelem domum, in qua ipse spiritaliter inhabitaret, *in vanum laboraverunt prædicatores prædicando, qui adhuc jugiter ædificant eam*, jam in magna parte ædificatam. Et etiam ipsimet qui domus sunt, nunc *in vanum laboraverunt* bono operi vacando, qui se adhuc jugiter per liberum arbitrium et opus bonum Deo domum ædificant. Quod est dicere: Non potuit domus ædificari nisi Domino ædificante.

Quoniam igitur, o auditores, licet civitas sitis, D adeo tamen debiles estis ut non possitis stare nisi Domino custodiente (semper enim hic proni estis ad casum), *vanum est vobis ante lucem*, id est ante aliam vitam, quæ dicitur lux per antonomasiam eo quod in ea perfecta erit illuminatio, *surgere in confidentiam non cadendi*. De sollicitudine cadendi in qua debetis hic semper humilari; sed *postquam sederitis*, id est postquam in hac vita finietur sessio vestra, id est humiliatio vestra: humiliati enim estis hic mortalitate et passibilitate, quæ adhuc sunt pœna peccati, post finem, inquam, sessionis, postquam ad exaltationem immortalitatis et impassibilitatis venietis, tunc tandem *surgite* de sollicitudine ad confidentiam. Tunc enim dono gratiæ divinæ sic confirmabimini et ulterius cadere non possitis. Sessio pro

humilatione ponitur, eo quod sedentes humiles et imi sunt corpore, quantum ad corporis habitudinem. Vos, inquam, *postquam sedcritis, surgite, qui hic manducatis panem doloris*, id est qui hic reficimini dolore jugiter ut pane, scilicet quibus jucunda refectio est dolore hic de peccatis jugiter, sicut panis jucunda refectio est et assidua. Unde Dominus: « Beati qui nunc letitis, quia ridebitis (*Luc. v. 21*). » Determinat autem quando surgenti, sic: *Surgite, inquam, postquam sederitis*. Tunc autem illud erit quod surgetis, cum Dominus dederit omnibus dilectis suis somnum, id est requiem æternam, quæ per somnum accipitur, eo quod homines in tempore somni quiescunt. Ne vero requies illa nimis videretur esse differenda, ad consolationem expectantium addit sic: Dabit, inquam *dilectis suis somnum*, id est requiem. Quæ requies non diu differetur, sed ecce post breve tempus dabitur *hæreditas Domini*, id est indilata dabit Dominus perseverantibus requiem illam hæreditario jure possidendam. Unde in Apocalypsi: « Adhuc susline te modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum [conservorum] vestrorum (*Apoc. vi, 11*). » Illud nempe recte breve, et modicum judicatur, quod quandoque fine claudendum est.

Determinat vero de quo Domino dicat, sic: *Ecce, inquam, hæreditas Domini*, scilicet ecce merces filii, antonomastice, id est ecce hæreditas illa quæ erit merces, quam Dominus Filius daturus est legitime certantibus, vel quæ hæreditas est merces Filii, scilicet quam ipse Filius hæreditario jure jam possidet. Determinat quoque de quo filio dicat, sic: Filii dico, *fructus ventris* vaginalis existentis, scilicet qui filius, de beatissimæ Mariæ vaginali ventre progrediens, ipsius Virginis et totius generis humani fructus, id est utilitas exstitit. 524 Quod sane mulier illa cognovit, quæ extollens vocem de turba: « Beatus, inquit, venter qui te portavit (*Luc. xi, 27*). » Fructum quippe illud quod utile est vocare consuevimus.

Quoniam autem fideles jam in libertatem conversos humiliaverat, dicendo: *Nisi Dominus custodierit, et vanum est vobis*, etc., ne viles ideo viderentur, eos etiam commendare intendit sic: Quamvis dixerim *vanum* esse *surgere ante lucem*, fideles illos quorum captivitas conversa est jam in libertatem, tamen non idcirco viles esse judicentur.

Nansient sagittæ in manu potentis, id est in manu robusti sagittarii efficaces sunt ad interficiendum; ita filii excussorum; id est fideles isti existentes filii apostolorum validi sunt ad perimendum malos prædicatione sua, in hoc quod mali sunt. Excussores quippe apostoli congrue dicuntur, eo quod prædicatione sua fideles ex ore diaboli lupi rapacissimi et a massa perditorum excusserunt, a similitudine militum strenuorum, qui, per violentiam, prædam ab hostibus excutiant et a similitudine messorum, qui vulgo dicuntur excussores, eo quod grana a paleis verberibus excutiant. Nonsolum au-

tem fideles jam liberi facti, validi esse comprobantur, quia filii excussorum sunt, sed per hoc quoque quoniam cum ipsi sint filii excussorum, beatus vir ille et hic et in futuro, qui implebit opere desiderium suum ex ipsis, per exemplum et doctrinam acceptum, desiderium, scilicet bene operandi. Cum enim virum hunc per eos constet esse beatum, procul dubio præcipue palam est illos esse beatos. In hoc autem apparebit vir ille beatus, quia non confundetur, id est non erubescet superatus, cum disputando loquetur inimicis suis, infidelibus et hæreticis, in porta, id est in manifesto. Quod sane per hanc positionem intelligitur, quæ est in porta, eo quod in portis civitatum manifesta judicia cives facere consueverunt, vel sic: Cum loquetur inimicis suis disputando in porta, id est sicut non sint inimici extra portam, sed ut sint in porta, id est in fide quæ porta est et ingressus ad cæteras virtutes.

IN PSALMUM CXXVII.

Titulus centesimi vicesimi septimi. *Canticum graduum*. Ostenso hoc, quod, nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam, unde sollicitudo cadendi oriri debet, quæ octavus gradus est, de nono gradu in sequenti psalmo perfecti agunt, qui talis est, timere scilicet Dominum casto timore, id est eum diligere sic, ut timendo in viis ejus ambuletur. Qui nimirum timor ea consideratione habendus est, quod nullus stare potest, nisi Domino custodiente. Ad quem timoris gradum, perfecti qui in hoc psalmo agunt auditores invitant; ostendendo et hic et in futuro beatos esse illos qui timent Dominum. Notandum autem quod etsi in aliquo aliorum graduum superiorum castus timor accipi potuit, in hoc tamen differt, quoniam hic timor ille accipitur, qui ea habetur consideratione quod nullus potest stare nisi Domino custodiente.

Beati omnes, et hic et in futuro, qui timent Dominum; acsi dicat: Quandoquidem, ut in priori psalmo dictum est, nullus potest stare nisi Domino custodiente, vos, qui jam ad hoc ascendistis, ut cognoscatis nullum posse stare aliter, hac consideratione timeat Dominum casto timore, id est diligite eum. Beati enim omnes et hic et in futuro qui timent Dominum, et illi, inquam, qui sic eum timeant, quod existentes in viis ejus, id est in præceptis ejus quæ sunt via ad vitam, ambulat, id est promoventur in ipsas vias, complendo eas perseveranter. Facit autem apostropham ad quemlibet ipsorum auditorum, ut magis eum incitet ad hunc timorem, ostendendo quæ utilitas in futuro et hic ex isto timore continget. Dico quod beati omnes qui timeant Dominum. Et ecce quam beatitudinem in futuro et hic habebis tu quicumque, si eum timeris. Vere hic beatus es jam spe, et in futuro bene tibi erit, id est beatus eris ipsa rei experientia. Beatus es, inquam, hic jam spe, et bene tibi erit 525 in futuro, quia manducabis laborem manuum tuarum, id est reficeris spiritaliter laboribus manuum tuarum, id est æterna beatitudine, quam acquies laboribus bonorum

operum tuorum, a similitudine strenui laboratoris, qui, manibus in æstate laborando, acquirit unde in hieme pascatur. *Beatus* est etiam in præsentī, quoniam *uxor tua*, id est sensualitas tua, quæ subdita erit rationi, ut *uxor* viro, ideoque *uxor* dicitur, erit *abundans* bonis operibus, sicut est *vitis abundans* recemis. *Uxor*, inquam, *tua* erit *abundans*, et hoc in lateribus domus tuæ, id est in officio laterum domus tuæ, in officio membrorum scilicet, quæ dicuntur latera corporis, quod est domus animæ, eo quod exteriores partes corporis sunt, et ipsum corpus ambientes, sicut latera domus exteriora sunt domus, partes et ipsam domum ambientes. Memborum nempe officio sensualitas opera bona fructificat, a similitudine vitis, quæ in aprico laterum domus existens, magis fructifera est.

Notandum autem quod, dum rationalitati sensualitas subigitur, utraque in quiete est; prævalente vero sensualitate, utraque de quiete sua expellitur: quod præmonstratum est in Adam et Eva uxore ejus. Dum Adam Evæ prævaluit, uterque in paradiso mansit; cæterum, postea Adæ Eva prævalente, de paradiso expulsus est uterque. *Uxor*, inquam, erit *abundans* filiis, id est operibus bonis, et *filius tui* qui de uxore illa generabuntur, bona opera scilicet erunt, sicut *novellæ olivarum*, id est similes novellæ olivæ. Sicut enim novella olivarum, quæ parva est, paulatim in adultam olivam excrescit, ita et bona opera, in pace concordia ecclesiastica facta, paulatim per hanc pacem excrescent, donec ad illam pacem perfectam æternæ patriæ pertingere fideles faciant. Per olivam nimirum congrue pax accipitur, eo quod oliva signum pacis sit. *Filii*, inquam, *tui* existentes in *circuitu mensæ tuæ*, id est in circuitu Christi, qui mensa tua est, id est refectio tua spiritalis. Quod est dicere: Illos filios tuos dico comparabiles esse novellæ olivæ, qui in *circuitu* Christi sunt, id est ad Christum intendentes, et ad ejus honorem procreati. Et est dictum a similitudine filiorum, in circuitu paternæ mensæ existentium, ut inde alantur. Dixi quod ille qui timet Dominum labores manuum suarum in futuro manducabit, et hic *uxor* ejus erit *abundans sicut vitis*, et *filius ejus sicut novella olivarum*. Ecce igitur sic, sicut in præsentī ostensum est, *benedicetur*, id est beatificabitur *homo ille qui timet Dominum* casto timore. Quare, o tu quicunque auditor, time Dominum. Quod si feceris, *benedicat tibi Dominus*, id est exaltet te beatitudine. Et hoc contingat *ex Sion*, id est ex hoc quod tu eris Sion, speculans futura, non attendens præsentia. Et hoc quidem modo benedicat te, quod hic *videas* visu mentis omnibus diebus *vitz tuæ bona Hierusalem* cælestis, id est bona similia bonis Hierusalem, ut videlicet a vilis quiescas, Dei dilectione exardescas, ad similitudinem civium Hierusalem, et si non adeo perfecte. Unde Prosper: Est in hac vita multis requies data sanctis. *videas* hic, inquam, *bona Hierusalem*. Et in futuro videas

A ipsa rei experientia *filios filiorum tuorum*, id est filios generandos a filiis tuis, scilicet remunerationem bonorum æternorum, quæ dicuntur filii filiorum, id est operum bonorum, eo quod ab ipsis procedent, ut filii a patribus. Exponit autem, quid dicat filios filiorum, sic: Videbis, inquam, *filios filiorum*, scilicet, *pacem æternam* dandam *super Israel*, id est dandam a superiori dispositione Dei, illis qui hic sunt Israel; quam pluraliter voco filios, cum sit una propter plures eam participaturos.

IN PSALMUM CXXVIII.

Titulus centesimi vicesimi octavi. *Canticum graduum*. Postquam ad timorem, qui nonus gradus est, auditores perfecti invitarunt, quia timor iste otiosus esse non potest, sed timorem hunc bona operatio comitatur; quæ quidem beata merces est 526 hujus timoris, quæ a Domino, ut in præcedenti psalmo ostensum est, timentibus multiplicatur, et pro hac sane bona operatione et timore, sæpius ab infidelibus aut a falsis fidelibus tribulationes corporis subiunguntur: adhortantur perfecti in hoc psalmo agentes auditores ad constantiam insuperabilem, ne deficiant in his tribulationibus; quæ constantia quidem decimus gradus est, sed usque adeo in timore casto et opere bono constantes sint ut exemplo ipsorum perfectorum veraciter dicere possint:

Sæpe expugnaverunt me, etc., ac si dicant: Adhortati sumus fideles quosque ad timorem, et ad ambulandum bene operando in viis Domini. Cæterum, quoniam hujus rei occasione tribulationum impugnationes a peccatoribus oriuntur, adhortamur quoque fidelem quemque, qui, postquam ad hoc timoris et bonæ operationis ascenderit, Israel fit, ne in istis impugnationibus deficiat; sed adeo constans sit quod nunc, id est statim indilate veraciter ad Dei laudem et gratiarum actionem dicat, postquam superari non poterit: *Sæpe expugnaverunt*, id est impugnaverunt *me*. Non ponit autem qui sint impugnatores; constat enim bonos non a bonis, sed a malis solummodo impugnari. Impugnaverunt, inquam, *me*. Et hoc contigit a *juventute mea*, id est ideo *me* impugnaverunt quia veterem hominem cum actibus suis exueram, et novum hominem, qui secundum Deum creatus est cum actibus ejus induendo, per ipsius novi hominis timorem et bonam operationem juvenis factus fueram. Vel a *juventute*, id est a tempore juventutis, scilicet a tempore fortitudinis meæ adeptæ per timorem et cæteros gradus superiores, quæ per juventutem accipitur, eo quod in juvenibus inest fortitudo præcipua. Facit autem apostropham ex gratulatione nimia, et ut addat sic: *Sæpe*, inquam, *expugnaverunt me a juventute mea*; et ideo sæpe, etenim non potuerunt mihi imprimis prævalere. Hoc autem totum est ac si diceret: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea*, et nullo modo potuerunt mihi prævalere. Exponit autem qui impugnaverunt et quomodo impugnaverunt, et quid per impugnationem effecerunt, sic:

Impugnaverunt, inquam, et hoc modo quidem videlicet, *supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*, autonomastice. Per dorsum datur intelligi, quoniam et super cætera membra fabricaverunt. Cum ponit *supra dorsum fabricaverunt*, denotat vehementiam flagellationum; quod ita, scilicet, jugiter et vehementer ejus flagellationi vacaverunt, sicut fabricatores qui vehementer et assidue incudem malleis in fabricatione contendunt. Denotat quoque, per dorsum, quod pars est corporis, quod eum solum in corpore impugnaverunt; et qui aliquid in ipsa impugnatione effecerunt, a similitudine fabricantium, qui aliquid fabricando efficiunt.

Ostendit ergo quid per impugnationem effecerunt, addendo sic: *Fabricaverunt, inquam, supra dorsum meum, et fabricando prolongaverunt iniquitatem suam*, scilicet cum eorum iniquitas magna esset, quando solam habebant impugnandi voluntatem, cum jam flagellando *supra dorsum meum fabricaverunt*, tunc *iniquitatem suam prolongaverunt*, id est majorem fecerunt. Pejus enim est male facere quam tantum male velle. Est autem positum a similitudine ferri, vel cujuslibet æris, quod fabricando prolongatur et extenditur. Cum dicit *iniquitatem persecutorum prolongatam*, ex opposito docet sui ipsis patientis justitiam per eandem fabricationem prolongatam. Quoniam ergo *fabricaverunt et prolongaverunt, Dominus qui, cum sit Dominus omnipotens est et justus*, et ideo justitiam facere debet, in futuro *concidet cervices peccatorum*, id est concidet et in æternum destruet ipsos peccatores propter cervices, id est propter cervicositates eorum, scilicet propter superbias quæ per cervices intelliguntur, eo quod in cervicum elevatione denotantur. Ne vero peccatores concidantur, *confundantur* bona erubescencia de superba **527** actione sua, et sic convertatur retrorsum post nos, ut imitatores nostri fiant omnes illi peccatores qui *oderunt Sion*, id est qui non ex merito, sed ex odio persecuti sunt nos existentes Sion. Quia si converti noluerint, concedo de eis quod justum est, scilicet *fiant* justo judicio Dei aridi ab omni virtute ante quam de hac vita evellantur. Et non quoquo modo. *sed sicut fenum tectorum, quod priusquam ab aliquo evellatur*, ex toto aruit per se, utpote nullum habens terræ fundamentum. Sic et ipsi vero, fundamento Christo carentes, etiam in vita degentes interius exarescant. Per hoc autem eos ab iniquitate eorum deterret. Cum dicit *priusquam evellatur*, innuit peccatores de hac vita non volentes migrare, sicut justos, sed evellendos esse, id est vi quadam extrahendos esse et invitos.

Fiant, inquam, sicut fenum tectorum. De quo fena, qui inutile est, non implebit manum suam qui metet, id est messor messium spicas et alia fena utilia colligens, non colliget ex hoc feno aliquantulum ut inde manum impleat. *Et non implebit ex eo sinum suum ille qui manipulos alterius utilis feni vel messium colliget*, id est non colliget inde

A multum, ut sinum suum ex eo possit implere, sicut ex bono feno, vel ex messe aliquando tantum colliget, ut inde manum impleat, aliquando tantum ut impleat sinum. Quod est dicere: Adeo est inutile fenum illud tectorum quod nullus ex eo curabit parum colligere, ut inde impleat manum, vel multum colligere ut impleat inde sinum. Similiter etiam de peccatoribus continget. Cum enim angeli qui ad metendum fideles dispositi sunt, quosdam sic colligunt de hac vita, ut parum quid, minus perfectos, scilicet a similitudine metentis aliquid parum de feno, vel de messe, ut inde manum impleat; quosdam vero sic colligunt, ut magnum quid perfectos scilicet a similitudine multum de feno, vel de messe metentis, ut inde sinum impleat; perfectiores neque colligent, ut parvum neque ut magnum. Et ideo non colligentur, quia illi qui *præteribant*, prædicatores, scilicet qui erant hanc vitam prætereuntes et contemnentes, tendendo ad patriam, non ejus voluptatibus adhaerentes, *non dixerunt illis peccatoribus, benedictio Domini*, id est exaltatio in fide et virtutibus a Deo data, sit *super vos*.

Notandum quod et voce et affectione de omnibus, tam bonis quam impiis, dixerunt, ut super omnes benedictio Dei esset. Aliter enim perfecti non essent, cum Dominus dicat: « Orate pro persecutoribus et calumniantibus vos (Matth. III, 44). » Cæterum cum dixit: *Non dixerunt Benedictio Domini super vos*, compendiosa positio est, ac si diceret: *Non dixerunt*, id est dicto predicationis suæ non effecerunt, ut veraciter dicere possent *benedictio Domini* in fide et virtutibus facta est *super vos*, o peccatores. Quod est dicere: Per dicta predicationis suæ non potuerunt eos ad hoc bonitatis adducere ut digni essent divina benedictione. Exponit autem quomodo eis non benedixerunt, sic: Dico: *Non dixerunt: Benedictio Domini super vos*, scilicet non dixerunt: *Benediximus vobis* positis in nomine Domini, id est dicto predicationis suæ in eis induratis non effecerunt hoc, ut veraciter dicere possent, nos *benediximus vobis*, id est exaltavimus vos, scilicet faimus causa quare exaltaremini vos, ponendo vos per predicationem nostram in nomine Domini, id est honore Domini, scilicet hoc in vobis efficientes prædicando, ut honori Domini vacaretis. Quod est dicere: Non potuerunt eos ad hoc predicatione sua predicatorum adducere ut Deum bene visendo honorarent, et sic ab eo benedicerentur.

IN PSALMUM CXXIX.

Titulus centesimi vicesimi noni. *Canticum graduum*. Ostenso decimo gradu, constantia scilicet quæ habenda est in tribulatione, de undecimo perfecti in sequenti psalmo agunt, scilicet de clamore intenso, qui habendus est ad Deum ab his qui in profundis tribulationum sunt, ne Dominus patitur eos deficere, observando iniquitates eorum. Qui quidem deficerent, si **528** Deus vellet iniquitates eorum observare ad ulciscendum. Nullus

enim adeo sanctus in quo nihil iniquitatis inveniri possit, ut igitur perfecti, in hoc psalmo agentes, his qui pro Domini timore et obedientia in tribulatione sunt positi exemplum tribuant clamandi sic ad Dominum ne deficiant, ostendunt se sic ad Dominum clamasse, reputando quod si Dominus vellet iniquitates observare, nullus posset constantiam habere. Ostendunt quoque se in Domino sperasse non ex meritis eorum, sed ex eo quod ipse propitius est ut alios instruant exemplo suo, omnem spem suam non in meritis suis, sed in misericordia Domini ponere.

De profundis, etc., ac si dicat : Qui jam ad constantiam in tribulationibus deveniunt, ne a constantia sua occasione ipsarum tribulationum deficiant, de profunditate ipsarum tribulationum ad Dominum clament, et exemplo meo hoc faciant. Ego namque in profundis tribulationum positus, a similitudine illius qui in profundis fluctuum positus clamat ad eos qui supra litus sunt, ut ei succurrant. *De ipsis profundis tribulationum clamavi*, id est clamore intenso egi, dicens etiam ore o Domine, exaudi vocem meam. Exaudi, inquam, et non remisse, sed, sicut ego cum intenso clamore oravi, ita quoque fiant aures tue intendentes, id est potentia misericordie tue per quam orantes te misericorditer audis, fiat intendens in vocem deprecationis meæ, id est fiat intense audiens vocem meam qua te deprecor sic, scilicet fiat intendens, ut quod intense oro intense compleas, ut me videlicet illæsum in profundis tribulationum custodias; vel in *vocem deprecationis meæ*, id est in vocem procedentem ex deprecatione intensi clamoris interioris. Notandum quia, quod ponit apostrophice ad Deum, *de profundis clamavi ad te, Domine*, hoc facit ad gratiarum actiones, ex eo quod ipsum clamantem fecit. Et per hoc instruit auditores, ut cum fient clamantes, ex hoc ipso quod clamantes erunt, Deo referant grates.

Fiant, inquam, aures tue intendentes. Ne vero fiant non intendentes, non observes iniquitates meas, id est non habeas eas in memoria sicut punire disponas, et sic me deficere a constantia mea permittas. Si enim iniquitates et meas et cæterorum observaveris, ut eas ulciscaris, Domine, quis sustinebit te Domine ? id est quis sustinendo pro te tribulationes, te remuneratorem expectabit ? Nullus. Ac si dicat : Noli meas iniquitates observare, ut pro eis me deficere permittas. Nam si meas observaveris, constat a simili, quod et cæterorum observabis, et sic nullus ulterius erit pro te indifferenter patiens, et inde te remuneratorem expectans. Quamvis autem dicam : quis sustinebit, tamen ego sustinui te, Domine, id est sustinendo pro te tribulationes. Inde te remuneratorem expectavi, et non ex meritis meis, sed inde, Quia propitiatus est apud te, id est in tui natura scilicet, quia ex natura tibi contingit ut nobis propitius, et etiam expectavi te remuneratorem propter legem tuam, id est propter conditionalem constitutionem tuam, a me completam.

Constituisti nempe : « Dimittite debitoribus et dimittetur vobis (Matth. vi, 12), » quod, prout potui, complevi. Vel universaliter propter legem tuam, id est propter omnia legis tue præcepta, in quantum potui a me completa. Ut autem auditores instruat Dominum sustinere, facit ad eos apostropham, dicens se Dominum sustinuisse, sic : Dixi, o auditores, quod sustinui Dominum, et verum dico, sustinui enim anima mea eum in verbo ejus, in est in consideratione verbi ejus, scilicet quia promissis te remuneraturum sustinentes se, ideo anima mea sustinendo pro eo tribulationes, ipsum remuneratorem expectavit. Et non solum in consideratione promissionis ejus speravit anima mea eum remuneratorem, sed etiam speravit anima mea in Domino, id est in consideratione Domini, scilicet quia consideravi eum Dominum omnium esse, spem habui quod me posset remunerare. Speravit, inquam, anima mea in Domino, incipiens sperare a matutina custodia, id est ab illo tempore ex quo ego veniens ad mane, id est ad claritatem fidei, custodire me a vitiis incæpi, et speraturus in domino sum perseveranter usque ad noctem, id est usque ad finem hujus vitæ. Et quia ego speravi et semper speraturus sum, exemplo mei speret in Domino quicunque est Israel. Et non speret ex meritis suis, sed ex gratuita misericordia Domini. Quia misericordia est apud Dominum, id est in natura Domini, scilicet naturale est ei ut sperantium in se misereatur. Et ideo etiam speret, quia apud eum copiosa redemptio, id est quia morte sua redimet omnes in se speraturos tam gentiles quam Judæos. Vel copiosa redemptio, quantum ad vitia. Redemit enim nos non solum a peccatis originalibus, sed ab actualibus. Et ideo adhuc sperare, quoniam ipse redimet Israel, id est in fine vitæ salvabit unumquemque existentem Israel, ex omnibus iniquitatibus ejus, scilicet cum post remissionem peccatorum in baptismo unusquisque existens Israel, multas admittat iniquitates. « In multis enim, ut apostolus Jacobus testatur, offendimus omnes (Jac. iii, 2), » ipse redemptione mortis suæ salvabit ipsum, Israel penitentem ab illis iniquitatibus in exitu vitæ suæ, ne pro illis peccat.

IN PSALMUM CXXX.

Titulus centesimi tricesimi. Canticum graduum. Undecimo gradu pertractato, scilicet clamore in tribulatione corporis, ne fiat ibi defectus duodecimum gradum in sequenti psalmo perfecti in ipso agentes ad instructionem auditorum ostendunt, apostrophice ad Deum gratiarum actionem agendo, ostendendo scilicet se semper in humilitate persistere quæ duodecimus gradus est, ut ea mirabilia superiorum graduum ad quæ jam ascenderunt, non sibi sed Domino ascribant.

Domine, non exaltatum, etc.; ac si dicat : Cum quicunque ad hos superiores gradus ascenderit, non est eis inde superbiendum, sed est tunc eis in his humilitas habenda, ut hæc non ex se, sed ex

Domino esse judicent. Quod quidem est gradum A duodecimum ascendere. Hanc autem humilitatem ad exemplum mei habeant. Cum enim jam hos superiores gradus ascenderim, o Domine, non est inde exaltatum cor meum in superbiam, neque oculi mei exteriores elati sunt superbe, id est non apparuit inde superbia aliqua in elatione oculorum meorum. Aliquando quippe superbia in corde latet, ut non appareat exterius, aliquando quidem in oculorum elatione denotatur. Quoniam indeterminate posuerat non est exaltatum cor meum, in quo non sit exaltatum determinat sic: Non est, inquam, exaltatum cor meum, et non solum removeo illud fuisse exaltatum in parvis rebus, sed etiam neque ambulavi, in magnis, neque in mirabilibus super me existentibus, scilicet ego positus in magnis et mirabilibus gradibus superioribus qui non sunt ex me, sed super me, id est ex dono Dei qui est superior me non ambulavi, id est non promovi me superbe in illa magna et mirabilia, ut ex me ea esse reputarem. Quod est dicere: Non superbivi contuitu illorum magnorum et mirabilium. Non solum autem non ambulavi in magnis, et in mirabilibus, sed et humiliter sensi ea ex te esse. Et si ego non humiliter sentiebam, sed ex contrario exaltavi animam meam, id est superbi in anima mea, ista reputando ex me esse; sicut puer qui adhuc incumbens super matrem suam ab ea lactatur, si fuerit ablactatus, id est a lacte separatus, perit, per se nempe nondum vivere potest, ita digne retributio pereundi veniat in animam meam, id est ita pereat anima mea. Idcirco vero sic sub hac conditione se devotet perditioni ut auditores a superbia retrahat, docens in se eos perituros esse nisi humiliter senserint.

Dixi quod non est exaltatum cor meum, contuitu superiorum magnorum, sed humiliter sensi. Ergo exemplo mei quicumque est Israel non superbe in se confidat, sed speret humiliter quicumque est Israel omnia 530 magna esse in Domino, id est in dono Domini, non in meritis suis. Speret, inquam, incipiens ex hoc nunc, id est instanti praesenti tempore, et perseverans in spe usque in saeculum futurum; vel sic: Non est, inquam, exaltatum cor meum, vel non ambulavi, id est non promovi me superbe in magnis, neque in mirabilibus, id est in consideratione magnorum et mirabilium, extendendo me super me, ut me scilicet majorem facerem quam essem. Unde Dominus: « Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus (Luc. xvii, 10). » Quocirca, quicumque Israel existens, exemplo mei non superbiat, sed humiliter sentiat, et sic speret Israel remunerationem in Domino, id est in consideratione Domini: considerando scilicet eum esse Dominum et potentem ad remunerandum. Alioquin autem remuneratione speranda non esset. Speret, inquam, Israel in Domino, incipiens ex hoc nunc, et perseverans usque in saeculum futurum. Hoc ut superius exponitur.

IN PSALMUM CXXXI,

Titulus centesimi tricesimi primi. Canticum graduum. Postquam de humilitate habenda in magnis et mirabilibus actum est, quae duodecimus gradus est, agunt etiam perfecti de gradu tertio decimo in psalmo sequenti, qui gradus nihil aliud est quam hoc quod jam ad hoc dignitatis ascenderunt, ut jam disponent vivere ad conformitatem apostolorum, in unum habitando, et omnia communia habendo. Et quoniam hoc suis meritis assequi nequeant, orant quatenus hoc meritis Christi, sui capitis, assequantur, qui mansuetus fuit, et in omnibus ut firmiter promissit obediens Patri. Hoc autem ea fiducia se dicunt orare quia Dominus Pater juravit David Christo, quia de fructu ventris ejus ponet super sedem suam, et quia elegit Dominus Sion, dicens: Haec requies mea, etc. Totum autem hoc voco hic gradum, et quod ad conformitatem apostolorum vivere disponent, et quod hoc orant adipisci merito mansuetudinis David Christi. De hac ergo dispositione et oratione ea intentione agunt ut auditores sui exemplo invitent ad hunc gradum dispositionis et orationis ascendendum.

Memento, Domine, David, etc., ac si dicat. O auditores, postquam jam superiores gradus ascenderitis, ad hunc etiam ascendere laborate, ut ad conformitatem apostolorum vivere disponentis, et de hoc adipiscendo merito mansuetudinis Christi veri David oretis. Inde vero, me vobis exemplum habetote. Ego namque postquam ad conformitatem apostolorum vivere disposui, de hac adipiscenda sic Dominum Patrem oravi, ut mihi quod disposui concedas, quoniam ad hoc adipiscendum merita mea non sufficiunt: Memento, Domine Pater, David Christi capitis mei, manu fortis, qui viriliter egit in obedientia sua; ut ejus virilitatis et fortitudinis meritum in me remuneres, concedendo mihi per eum quod disposui et unde oro. Et memento omnis mansuetudinis ejus, scilicet quod in omnibus fuit mansuetus et patiens, nulli malum pro malo retribuens, nunquam jugum praeceptorum Domini detrectans, ejusque mansuetudinis meritum in me remunera, concedendo quod disposui et unde oro; vel sic potest versus iste legi, ut non accipiamus David, quantum ad nominis interpretationem sic: Memento, Domine, David, Christi, ut pro ejus amore, cujus membrum sum, adipiscar quod disposui. Et memento omnis mansuetudinis ejus, id est in memoria habe omnem obedientiam ejus, cum mansuetudine completam ut ejus mansuetudinis merito adipisci me permittas, quod disposui et unde oro. De hac mansuetudine dicit Isaias: « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum (Isa. lxi, 7). » Memento, inquam, mansuetudinis, id est mansuetae obedientiae ejus completae; sicut juravit Domino Patri, sicut votum vovi Deo Jacob, id est Domino Patri qui Deus est Jacob, id est virilium luctatorum, cui ipsum obedire decebat,

cum ipse præ cæteris esset Jacob. **531** Non dicit *juravit et votum vovit*; quod ipse juramentum et votum fecerit, sed per hæc duo innuit, quoniam hanc mansuetam obedientiam esse complemdam firmiter apud se disposuit. His enim duobus modis, voto, scilicet aut juramento, solent firmiter res futuræ disponi. Cum Dominum Patrem Deum Jacob dicit, per hoc auditores invitat ut Jacob studeant effici.

Juravit, inquam, et *votum vovit*, id est firmiter secum disposuit, ita dicens: *Si introiero in tabernaculum*, id est in habitaculum domus meæ, et si ingressus tabernaculum ascendero in lectum strati mei, id est in lectum constratum culcitris vel aliis pannis. Lectum quippe dicimus ipsum instrumentum; stratum vero, pannos et culcitrae quæ supra ponuntur. Et postquam *lectum strati ascendero*, si *dederò somnum oculis meis*, et etiam quod minus est, si *dederò dormitationem*, id est brevissimum somnum *palpebris meis*, ut aliquantulum permittam claudi somno palpebras oculorum meorum, et si, etiam quod multo minus, est, *dederò requiem somni temporibus meis*; prius enim tempora somno aggravantur quam palpebræ dormitando claudantur. Si hæc, superiora dona quietis admisero, donec compleam quod mihi injunctum est, scilicet *donec* per mortem meam et prædicationes meos inveniam locum Domino Patri, id est donec inveniam tales qui sint locus, id est spiritualis habitatio Domini Patris, quos inhabitat per aditricem gratiam, et talem locum inveniam qui sit tabernaculum Deo Jacob, id est qui sit bona vita militans Deo Patri, cui militandum est, cum ipse sit Deus Jacob, id est fortium luctatorum; tunc indignus sum ego remuneratione. Hæc autem omnia ad solam similitudinem dicuntur. Est autem æquipollens ac si breviter esset positum: Sicut bonus miles, donec peracto proposito militiæ suæ non intrat tabernaculum domus suæ ad hoc ut lectum suum ascendens, satisfaciatur sibi diu per somnum quiescendo, aut saltem parum quiescat dormitando, vel pauxillum requiem temporibus dando, ita nec ego multum parumve quiescam, id est cessabo, donec propositum injunctæ obedientiæ meæ complevero, scilicet ut per mortem meam et per doctrinam prædicatorum meorum, tales et ex Judeis et ex gentibus Domino acquiram quos spiritualiter inhabitet, et qui sint ei bona vita sua militantes. Verbis his Christi ad auctoritatis pondus interpositis, perfecti rursus in persona sua ipsorum agentes eum complese jam quod disposuit confirmant sic:

Dico quod *juravit et votum vovit* Domino, dicens quod inveniret locum, id est sedem Domino, Ecclesiam scilicet. Et ecce manifestum est ipsum jam sedem Domino acquisisse. Nam *audivimus eam sedem*, id est Ecclesiam jam esse in Ephrata, id est in Judaico populo, qui per Ephrata convenienter accipitur. Ephrata namque locus est in Judæa, qui et Bethleem dicitur. Interpretatur quoque Ephrata *speculum*. Judaicus ergo populus congrue per Ephrata

A designatur, eo quod speculans fuerit, scilicet omnia carnalia faciens per speculum et in ænigmate, cum omnia fecerit cum obscura significatione. Cum dicit *audivimus eam in Ephrata*, istud eam relatum est ad locum quod superius positum est, ubi dixerat, *locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*. Quod certe non est inconveniens, et si locum sit masculinum, eam vero femininum. Non enim relativum est secundum genus, sed secundum ipsius vocis significationem. Idem enim est cum ponit locum, ac si poneret sedem, juxta quam æquipollentiam relativa vox est eam ad locum. Dico quod *audivimus eam in Ephrata*. Et non solum audivimus eam in Ephrata, sed et invenimus eam, sedem Domini, Ecclesiam esse in *campis silvæ*, id est in campis factis ex silva, scilicet in populis gentium, qui, cum prius inculti essent, ut silva, ex incultis facti sunt culti, ad modum camporum. Hoc autem totum est ac si taliter esset positum: Jam audivimus Ecclesiam esse et in gentibus et in Judeis. Quoniam verosuperius oraverat, dicens: *Memento, Domine David*, et non ostenderat dispositionem **532** suam, pro qua oraverat, eam ostendit cum addit: *Introibimus*, etc. Quod sic adaptatur: Dico: *Memento, Domine David, et omnis mansuetudinis ejus*, ut ipsius scilicet mansuetudinis merito nobis hoc adipisci concedas quod disposuimus. Nos etenim hoc disposuimus quod *introibimus* per obedientiam in tabernaculum, id est in militiam ejus David. Exponunt autem quomodo introibunt, sic: Hoc modo scilicet *introibimus*, id est venerabimur eum corde, ore et opere permanentes in loco illo, id est in statu illo vivendi in quo steterunt, id est in quo perseveranter vixerunt *pedes ejus*, id est apostoli et cæteri discipuli ejus, qui pedes ejus dicuntur, eo quod eum in notitiam hominum portaverunt. Quod est dicere: Sicut pedes ejus militaverunt ei in unitatem fidei et concordiae, tendendo, et cohabitando et omnia communia habendo, utpote quibus « erat cor unum et anima una (Act. iv, 32), » sic et nos ei militare disposuimus, in unum cohabitando et omnia communia habendo. Ut autem introire possimus in tabernaculum illius, et adorare in loco ubi steterunt *pedes ejus, surge, Domine, Pater*, id est sublimis et potens appare eundo in requiem tuam, scilicet per hoc manifesta potentiam tuam, ut venias non localiter, sed secundum inoperantem gratiam in nos quos adventu tuo facies requiem tuam, id est adeo sanctos facies ut in nobis quiescas, id est delecteris, sicut aliquis in quiete delectatur.

Tu, inquam, *surge, et*, per tuum surgere, surgat etiam *arca sanctificationis tuæ*, id est sublimetur arca tua, quam sanctificasti per mortem et resurrectionem tuam, et peccatorum remissionem, et nos videlicet sublimemur, qui sumus Ecclesia tua dicti arca tua, eo quod præfigurata fuit Ecclesia per arcam Domini. Sicut enim in arca figurata manna continebatur, quod spiritualis cibus erat, ita in Ecclesia cibus spiritualis Dominici corporis, quod

per manna præsignatum est, habetur, et etiam panis intellectus per idem manna significatus. Ibi etiam lex continebatur, et similiter lex utraque nova, scilicet et velus habetur. Ibi quoque virga Aaron fuit, hic quoque regnum est Christi, id est a Christo fidelibus datum, ut unusquisque sui ipsius rector sit. Per virgam quippe e contiguo sceptrum, per sceptrum autem regnum accipimus, eo quod regni sit signum. *Surgat*, inquam, id est sublimetur Ecclesia, *arca sanctificationis*, non scilicet, et hoc quidem modo sublimetur. *Sacerdotes* videlicet *tui induantur iustitiam*, id est nos qui sumus sacrificantes nosmetipsos tibi, bene vivendo, ideoque sacerdotes tui dicimur, induamur *iustitiam*, per emphasim, id est repleamur valde et adornemur iustitia virtutum et bonorum operum, a similitudine corporis, quod indumento circumdatur et ornatur; quæ nimirum iustitiæ indutio præfigurata est in leviticis sacerdotibus, qui in tempore sacrificii induebantur ephod lineo, et tunica talari et aliis insignibus. Sicut enim illis insignibus exterius apparentibus ipsi adornabantur, ita quoque et nos sacerdotes Novi Testamenti iustitia per bona opera apparente exterius adornabimur.

Non solum autem *sacerdotes tui*, nos scilicet, *induantur iustitiam*, sed iidem sacerdotes *sancti tui* existentes, id est a te per mortem et veniam peccatorum *sanctificanti exsultent* de dono innocentiae, scilicet da eis innocentiam ut per hoc exsultent. Hoc autem ut iustitia induamur, et de innocentia exsultemus, non oramus propter fiduciam meritum nostrorum, sed *propter David servum tuum*, id est propter merita Christi veri David, qui, secundum humanitatem, servus tuus fuit, in omnibus tibi devotus et obediens, cujus membra sumus per fidem. Oramus ut des nobis iustitiam et innocentiam, et sic conformes erimus Christo in facie, id est in pulchritudine virtutum, quæ per faciem accipitur, eo quod in facie exteriori pulchritudo exterior denotatur. Postquam autem faciem Christi adepti erimus, non *avertas*, id est a nobis per peccata averti non permittas *faciem*, id est pulchritudinem illam

533 *Christi tui*. Facit autem ad auditores apostropham, ut ostendat orare se non ex diffidentia, et sic eos adhuc idem orandum impellat. Oramus, o auditores, iustitiam, et innocentiam induamur, et ut a nobis facies Christi non avertatur. Hoc itaque confidenter oramus. Dominus enim Pater *juravit* Domino David, Christo Filio suo, *veritatem*, id est per seipsum qui veritas est, *juravit*, id est firmissime promisit ad modum jurantis, et sic *juravit*, quod non *frustrabitur eum*, id est non decipiet eum, non complendo quod *juravit*. Dico *juravit* dicens : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, id est quosdam de filiis tuis spiritualibus, faciam in æterna beatitudine tibi in futuro conregnare, a similitudine regis, qui filium suum quem secum vult facere conregnare, super sedem suam regiam ponit. Fructum *ventris* filios spirituales dicit, non quod ex ventre generati sint

ab eo, sed a similitudine filiorum qui fructus ventris sunt. Cum autem ponit non fructum sed *ex fructu*, innuit non omnes, sed partem *super sedem* esse ponendam. « Non, » enim « omnis qui dicit : Domine Domine, intrabit in regnum cælorum (Matth. vii, 24). » Omnes quidem ad fidem venientes sunt filii, sed non omnes salvandi. Vel quosdam *ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam* hic, id est tecum conregnare faciam, ut seipsos benevivendo regant ad conformitatem tui, qui hic degens te bene rexit. Quosdam, inquam, *de fructu ventris tui*, id est de filiis tuis *ponam super sedem tuam*. Quod tamen tali sub conditione promissum, scilicet *si filii tui et filii illorum*, id est imitatores eorum *custodierint* per completionem *testamentum meum*, id est promissum meum quod mihi sub testimonio patrinorum promiserunt, *et*, id est, scilicet si custodierint *testimonia mea*, id est præcepta mea, et non dico præcepta Veleris Testamenti, sed *hæc quæ docebo eos*, per David, filium meum. scilicet testimonia novæ legis! *sedebunt super sedem tuam*, id est tibi conregnabunt hic bene vivendo, et se regendo ad tui conformitatem *usque in sæculum* futurum, id est usque ad finem hujus vite. Vel *sedebunt super sedem tuam*, in futuro, id est tibi conregnabunt in beatitudine : *usque in sæculum*, id est in æternum. Testamentum et testimonia idem hic sunt ; sed, cum dicit *testamentum*, innuit complenda esse præcepta Domini quia promiserunt ; cum vero dicit *testimonia hæc quæ docebo eos*, innuit complenda esse, eo quod ipse docet.

Verbis paternæ promissionis interpositis ad ostensionem certitudinis, agunt perfecti in persona sua ostendendo hoc quod *fili David super sedem David sedebunt*, non ex eorum meritis esse, sed ex gratuita Dei electione. Hoc itaque sic dicit : Dominus Pater dicit quod *fili David sedebunt super sedem* ejus, et hoc non accidit eorum meritis, sed gratuita Domini Patris electione. *Quoniam Dominus Pater elegit Sion*, id est totam Ecclesiam, quam fecit esse *Sion* : *elegit*, inquam, *eam sibi in habitationem*, id est ad hoc ut eam inhabitet, secundum inoperantem gratiam. Unde legitur : « Quos elegit (Rom. viii, 29), hos et vocavit [prædestinavit] ; » *elegit sibi*, inquam, *Sion* dicens : *Hæc*, scilicet *Sion* est *requies mea*, id est delectatio mea, *usque in sæculum sæculi*, id est usque in sæculum futurum. *Hic habitabo*, id est inhab, scilicet *Sion*, *habitabo* secundum inoperantem gratiam, et hoc non ex meritis ejus *Sion*, sed ideo solummodo, *quoniam elegi eam gratis* ad salvationem. Cum autem *Sion* elegerim, *viduam ejus*, id est illos ex ipsa *Sion*, qui ideo dicuntur vidua, quia desolati sunt a terrenis, quibus jam abrenuntiaverunt, ceu vidua est a marito jam mortuo desolata, *benedicam*, id est sublimabo hic, et hoc *benedicens*, id est in benedictione illa perseverans ; et *pauperes ejus*, id est illos eosdem quos dixi *viduam*, qui etiam spiritu *pauperes*, id est humiles sunt, ideoque dicunt benedictione et saturatione,

saturabo in anima panibus, id est multiplicibus charismatibus spiritualis intellectus, quæ erunt eis panes, id est dulcissimæ refectiones, sicut panes dulcissimæ refectiones sunt. Exponit autem quomodo benedicet, sic. Hoc quidem modo *benedicam*, id est sublimabo illos ex Sion qui vidua sunt, scilicet eosdem *sacerdotes ejus* existentes, cum se **534** bene vivendo hostiam laudis sacrificent: *induam salutare*, id est circummuniam et ornabo conformitate Salvatoris Christi, ut sint ei in sublimitate justitiæ conformes, in quantum possibile est et ipsi *sacerdotes sancti ejus* existentes, id est, sanctificati per mortem Christi et peccatorum indulgentiam, *exsultabunt* de *exultatione*, id est de innocentia, quæ exultatio dicitur eo quod exultationis causa sit. Sive quod addit *exultatione*, ad inculcationem addit; quasi dicat: **B** Nimis exsultabunt. Hic, inquam, *sacerdotes ejus induam salutare*; in futuro vero *illuc producam cornu David*, id est in illos eosdem extendam sublimitatem gloriæ, quæ jam est in David filio meo, ut eandem habeant sublimitatem, quamvis minus, et hic interim per illustrationem gratiæ *paravi eos lucernam*, id est vas lucis; *lucernam*, inquam, et hoc *Christo meo*. In quibus, scilicet ipse per doctrinam suam mundo luceret. Bene vero ponit non lucem, sed *lucernam*, cum ipsi non sint lux, sed vasa ipsius lucis et ministri. Vas quippe lucernam dicimus. Unde de Joanne Baptista legitur: « Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine (Joan. 1, 7) » In eos, inquam, *producam cornu David*. *Inimicos autem ejus* viduæ, persecutores, scilicet *induam* per *emphasim*, *confusione*, id est circumdabo et in corpore et in anima, *confusione* perditionis æternæ; *sanctificatio autem mea*, id est vidua a me sanctificata, *super ipsum David Christum* in fide et conformitate fundata, et ei innitens *efflorescit*, id est ex flore bonæ operationis transit in fructum æternæ remunerationis: a similitudine floris, qui in fructum transit. Vel sic: Non solum *illuc producam cornu David*, inimicos autem, id est sed etiam inimicos ejus viduæ persecutores, scilicet in parte quidem *induam*, id est replebo hic *confusione*, id est erubescencia de peccatis, et sic convertentur. *Sanctificatio autem mea*, id est sanctificata vidua mea, *super ipsam David* fide et conformitate fundata, *efflorescit*, id est ex toto cum perseverantia in bonis operibus florebit, et per hoc pertinet in futuro ad cornu David.

IN PSALMUM CXXXII.

Titulus centesimi tricesimi secundi, *Canticum graduum*. Tertio decimo gradu in psalmo superiori ostenso, qui, scilicet fuit hoc quod disposerunt ad conformitatem apostolorum, cohabitando in unum Deo militare, et de hoc adipiscendo oraverunt: agunt perfecti in sequenti psalmo de gradu quarto decimo, qui nihil aliud est quam hoc quod superius oraverunt, scilicet ipsum habitare fratres in unum, quod bonum esse perhibent et jucundum, ut sic auditores attrahant ad hunc gradum ascendendum

A *Ecce quam bonum*, etc., ac si dicant: Qui superiores gradus jam ascenditis, ad hunc etiam ascendite, ut etiam *fratres in unum* habitetis, et sic Deo militetis. Iade vero nos exemplum habeatis. *Ecce* enim jam in evidenti est quod habitamus simul omnia communia habentes, et sic cohabitamus ut simus fratres, et non nequam fratres, sed fratres spirituales in unum fidei et concordie tendentes. Aliter enim cohabitare non prodesset; et cum jam cohabitemus, *ecce* in præsentia et evidenti nobis est: quoniam *quam bonum est*, id est plusquam valde utile est, et *quam jucundum*, id est plusquam valde delectabile est, *habitare simul nos fratres, in unum fidei et concordie tendentes*. Hoc autem *habitare* si simpliciter *bonum* esset, appetendum esset. Quanto magis ergo, cum bonum sit et *jucundum*! Ostendunt autem unde probari possit habitare istud esse bonum et jucundum, sic. *Bonum est et jucundum habitare fratres in unum*. *Sicut unguentum*, id est utpote spirituale donum, scilicet inde probatur esse *bonum et jucundum*, qui spirituale donum est dictum ideo *unguentum*, quia per ipsum habitare spiritualiter inungimur, ut simus reges nostri et sacerdotes, nos ipsos Deo bona vita sacrificantes, a similitudine regum et sacerdotum, qui inunguntur in tempore ordinationis suæ. *Sicut unguentum* dico existens in *capite*, id est in potestate capitis **535** Christi, scilicet *quod unguentum non habetur nisi dono capitis, quod unguentum descendit a dono ipsius capitis in barbam*, id est in bonos omnes fortes contra vita et viriles in moribus, qui congrue per barbam accipiuntur, eo quod tunc homo fortis sit et ad virilem ætatem pervenit, cum barbatus efficitur. Exponit autem ipsam barbam per partes sic. *Descendit*, inquam, *in barbam*, scilicet in barbam **Aaron**, id est in viriles et fortes Christi, id est in apostolos et discipulos, cæteros Christi primitivos, qui antonomastice barba Christi dicuntur; cum etiam omnes boni barba ejus dici possint, eo quod ipsi primitivi viriliores et fortiores exstiterint, qui leguntur post ascensionem Domini in Hierusalem per dies plurimos cohabitasse, et cor unum et animam habuisse. *Aaron summus sacerdos*, et omnium sacerdotum in Veteri Testamento princeps. *montanus* **D** interpretatur: quocirca juste per Aaron Christus accipitur, qui princeps omnium sacerdotum existens et supremus, *montanus* quoque fuit, id est in sublimi virtutum monte sublimatus. Sive etiam *montanus* de monte, id est de supernis in mundum, ad salutem hominum a Deo Patre missus. Unde idem dicit: « Vos de deorsum estis, ego de supernis sum (Joan. viii, 23). » Et non solum in barbam *Aaron descendit*, sed etiam descendit a barba *Aaron in oram vestimenti ejus*, id est in martyres, qui cum fuerint præcipui post apostolos, dicendi sunt ora in vestimento Dei, id est superiores in Ecclesia, sicut ora superior pars est vestimenti. Ecclesia vero vestimentum Dei dicitur, eo quod ornatus ejus est sicut vestimentum corporis. Notandum quod barba Aaron

et ora vestimenti partes sunt barbæ quam posuit universaliter, cum dixit quod *descendit in barbam*. Hoc autem cohabitare, quod ostenderat esse donum spiritale, ostendunt quoque gratuitum esse, sic : Diximus quod per hoc comprobatur quod cohabitare est bonum et jucundum, quoniam est sicut unguentum : et per hoc quoque quia est *sicut ros*, id est utpote donum gratuitum quod per rorem intelligitur eo quod ros sine labore vel pretio vel studio hominum gratis contingit. *Sicut ros*, inquam, *Hermon*, id est exaltati luminis, scilicet, utpote donum datum gratis a Christo, qui dicitur Hermon, id est lumen exaltatum. Nam cum omnes fideles lumen dici possint, eo quod alios doctrina illuminent et exemplo, ipse lumen est super omnia illa lumina exaltatum et sublimatum. Unde Joannes : « Erat, inquit, lux vera, quæ illuminat omnem hominem, etc. (Joan. 1. 9). » Dico *sicut ros Hermon*, qui ros *descendit* a barba Aaron, et ab ora vestimenti *in montem Sion*, id est in illos omnes qui in Sion, id est in Ecclesia possunt dici montes pro sublimitate vitæ suæ, ut confessores, et si alii aliqui sunt in Ecclesia perfecti. Non enim omnibus Ecclesiæ filiis gradus iste cohabitandi competit. Congruit autem regularibus, et canonicis, et cœnobilis. Interpretatus autem Hermon non solum *exaltatum lumen*, sed etiam *anathema*. Juxta quam interpretationem hoc sic legitur.

Dico sicut ros gratuitum, id est donum, ros, inquam, datus Hermon, id est Ecclesiæ de Judaico populo primitivæ, qui sane populus anathema per emphasim dicitur, vel quia Christum anathematizaverit, dicens eum seductorem et demone plenum : vel quia ipsum anathematizavit, id est malis actibus suis a Deo divisit. Anathema quippe divisum dicitur. Per hoc ergo quod donum istud fuit Hermon datum gratuitum fuisse comprobatur. Et qui ros ab Hermon *descendit in montem Sion*, id est in illos ex gentibus, quicunque sunt montes in Sion, id est sublimis sanctitate in Ecclesia. Comprobant autem adhuc quia *habitare in unum bonum est et jucundum*, sic : Vere habitare in unum bonum est et jucundum. *Quoniam illic*, id est in illa habitatione *mandavit Dominus benedictionem* fratribus persistentibus, in illa habitatione legavit Dominus, sublimitatem scilicet dedit eis propter hanc cohabitationem sublimitatem, in virtutibus et bonis operibus, et *mandavit*, id est legabit eis *vitam* in futuro duraturam usque in sæculum, id est æternam.

536 IN PSALMUM CXXXIII.

Psalmi centesimi tricesimi tertii titulus. *Canticum graduum*. Postquam de gradu quarto decimo perfecti ad auditorum instructionem egerunt, de ultimo, quintodecimo scilicet agunt, qui nihil aliud est, quam postquam hos gradus ascenderint, hos omnes non sibi, sed Domino ascribere, et omnia bona opera respectu cœlestis patriæ facere, et sic Deum benedicere. Ad hunc autem gradum perfecti hic agentes, auditores ascendere invitant, sic :

A *Ecce nunc*, etc., ac si dicant : Vos omnes servi Domini, qui jam *habitare in unum bonum et jucundum* esse dicitis ; *ecce nunc*, id est in præsentem nunc *benedicite Dominum*, scilicet indulite in præsentem tempore exaltate Dominum bona vita vestra, in supradictis gradibus perseverando, vel superiores gradus quos jam ascendistis, ipsi ascribendo, et omnia opera vestra bona respectu patriæ cœlestis agendo. Notandum quod, cum ponit, *ecce nunc*, istud *ecce* positum esse ad determinandum *nunc*, quia *nunc* non solum modo præsentis temporis est signum, sed etiam proximi præteriti et proximi futuri. Unde usualiter dicimus *nunc venit* et *nunc veniam*. Quia dixerat : *Omnes servi Domini, benedicite Dominum*, cum quidam nequam servi sint, de quibus **B** servis dicant, determinant addendo sic : Vos, inquam, servi, *qui in domo Domini*, id est in Ecclesia statis, id est perseveratis per fidem : sic tamen ut stetis *in atriis domus Dei nostri*, id est in amplitudine dilectionis, quam perfecti domus Dei, id est Ecclesiæ, habent erga Deum et proximum : et in amplitudine cæterarum virtutum, quæ per atria denotantur, eo quod ampla sint. *Benedicite*, inquam, *Dominum omnes servi Domini*, et vos existentes *in noctibus*, id est in his diebus transitoriis qui ad alterius vitæ respectum noctes dicuntur propter frequentiam persecutionum, *extollite manus vestras in sancta, cœlestia*; scilicet non deprimitate operæ vestrae agendo ea respectu temporalium, sed extollite, id est sublimite tendendo per ea *in sancta*, id est facile ea respectu sanctorum celestium bonorum, ut ea adipiscamini : et *benedicite*, id est exaltate *Dominum* ascribendo ipsi hoc ipsum quod manus in sancta extollitis, vel quod in superioribus bonis persistitis. Quoniam autem, o quicunque auditor, ad benedicendum et manus extollendum non sufficis per te, nisi Domino benedicente, *Benedicat te*, id est sublimet te in virtutibus *Dominus* Christus *ex Sion* procedens, id est ex populo Judaico, secundum quod homo, qui secundum quod *Deus fecit celum et terram*, id est majores et minores, ideoque benedicere potest, quia Deus et homo ; vel *benedicat te Dominus*, id est magis et magis in virtutibus exaltet : et hoc contingat *ex Sion*, id est inde quia jam es Sion, speculans futura, non attendens presentia.

D *Finiant cantica Graduum.*

IN PSALMUM CXXXIV.

Psalmi centesimi tricesimi quarti titulus. *A Hebraea*. Vox Prophetæ adhortantis omnes in humano genere fideles ad laudem Domini, *quia bonus*, et *quia elegit Jacob* et Israel : et *quia omnia quæcumque voluit facit*, quæ etiam multipliciter ostendit, ut auditores magis attrahat ad laudem Domini.

Laudate nomen Domini, id est *laudate* voce et affectione *Dominum* Christum confutito nominis ejus quod est Dominus, *laudate*, inquam, *servi Domini*. Ac si dicat : Laudare eum debetis, cum sitis ejus servi, id est illius potestati subditi, et ipse Dominus omnium. Vos dico *laudate*, qui in fide manentes statis

in domo Domini, et in atris domus Dei nostri. Hic A
versus ita, ut in psalmo superiori, exponitur. *Laudate*, inquam, *Dominum* voce et affectione, *quoniam bonus* est innatura, et *psallite nomini ejus*, id est bene operamini ad honorem ejus, contuitu nominis ejus quod est Dominus, *quoniam* nomen ejus suave est, id est suavem et mitem rem significat, non significat
537 rem asperam et odibilem sicut in secularibus dominus. *Laudate*, inquam, *Dominum*, et *psallite nomini ejus*, et hoc eo contuitu etiam, *quoniam* Dominus gratuita misericordia *elegit sibi Jacob in possessionem*, id est illos qui adhuc in activa vita degentes contravitiis sunt viriliter luctantes; et *Israel*, id est illos qui jam in contemplativa vita positi sunt Deum videntes, *elegit sibi in possessionem*, ut videlicet eos per inhabitantem gratiam possideat, dirigendo de bono in melius. Dico *laudate* et *psallite*, et ideo vos sic adhortor : *quia ego qui propheta sum*, cujus auctoritati credendum est, *cognovi* a magistra Veritate, mihi interius præsidente, *quod Dominus magnus* est in potentia, et sic *magnus* quod ipse *Deus noster* existens, qui tanto ante tempore existimus, non recens Deus, scilicet magnus est *præ omnibus diis*, id est super omnes sanctos ab eo dedicatos, qui tamen valde magni sunt ut Moyses et Abraham, et cæteri qui dii facti sunt per gratiam. Ipse quippe Deus est per naturam, ideoque major. Cum dicit *Deus noster*, ponit hoc ad Judæos incredulos devincendum, qui cum Deum esse denegaverunt. Inde vero *magnus* ostenditur, quia *omnia quæcunque voluit Dominus*, id est sola voluntate fecit, et *omnia quæcunque voluit* ut nihil exciperetur. Voluntas enim ejus, facere est. *Fecit*, inquam, *omnia quæcunque voluit : in cælo* scilicet et *in terra*, id est et in majoribus fidelibus et in minoribus : illud videlicet ipse in eis per gratiam fecit, quod isti cælum, illi vero terra ejus sunt : et fecit quæcunque voluit *in mari*, id est in minoribus impiis eum amaricantibus, et *in omnibus abyssis*, id est in omnibus majoribus amaricantibus, qui sunt abyssi, id est in nequitia profundi. Hoc enim in eis effecit ut persecutio eorum cederet ad utilitatem suorum, quos pro eo persequuntur. Nam *impius pio vivit*. Exponit autem quæ sint illa quæ fecit in cælo et in terra, cum dicit *educens*, et cætera usque ad *Domine*, D
nomen tuum.

Dico quod Dominus fecit omnia quæcunque voluit, Dominus, inquam, *educens ab extremis terræ nubes*, id est ex illis qui erant extremi terræ, id est viles inter terrenos et extremi in divitiis et in sensu et in genere, sicut Petrus et Andreas piscatores pauperrimi, et cæteri ignobiles discipuli fuerunt : *fecit nubes*, id est fecit eos sublimes in sanctitate ad modum nubium, et dedit eis officium alios compluendi doctrina sua; a similitudine nubium, terram compluentium : et bene ponit *educens* : cum enim prius essent extremi, ab extremitate illos eduxit, cum eos ita in sanctitate sublimavit, ut inter homines habeantur præcipui. In illis autem nubibus

fecit fulgura, id est illuminationem cognitionis suar : quæ per fulgura denotatur eo quod luculenta sunt. *Fulgura* pluraliter ponit, propter plures personas illuminatas. Fulgura, inquam, tendentia in *pluviam* doctrinæ, scilicet quæ ad hoc in eis fecit, ut per ipsas illuminationes alios doctrina sua compluant, quod minime facere possent, nisi illuminati prius essent. Dico *Dominus fecit omnia quæcunque voluit : educens nubes ab extremis terræ*. Qui Dominus *producit de thesauris suis*, id est de occultis arcanis dispositionis suæ, quæ thesauri dicuntur, eo quod abscondita sunt ut thesauri; *ventos*, id est illos spiritales viros, quos superius nubes dixit : qui venti dicuntur, eo quod ad modum ventorum agiles sunt ad Deum contemplandum. Quod est dicere : Hoc B quod venti efficiuntur, contingit ab occulta dispositione Dei, qui tanto laudabilior quanto incomprehensibilior. Vel sic : *Qui producit de thesauris suis*, id est de sedibus cælestibus, *ventos*, id est angelos ad hoc ut eorum officio nubes educatæ, ab extremis terræ ad prædicandum et cætera bona agendum promoveantur. A similitudine ventorum, nubes flatu suo promoveantur. Venti vero angeli dicuntur, et quia invisibiles sunt ad similitudinem ventorum, et quia agiles ad officium sibi injunctum exsequendum, et ad Deum contemplandum. Et qui Dominus *percussit*, id est morte sua destruxit *primogenita Ægypti*, in baptismo, id est originalia peccata generis humani quæ *primogenita* 538 dicitur, eo quod a primordio nativitatis quasi hæreditarie ipsi generi humano principabantur, quod *Ægyptus* dicitur, eo quod in afflictione et in tenebris ignorantie delinebatur. *Ægyptus* quippe *tenebræ* vel *afflictio* interpretatur. *Percussit*, inquam, *primogenita Ægypti* : incipiens, *ab homine* et perducens usque ad *pecus*, id est et in hominibus percussit et in pecudibus illa *primogenita*, scilicet et in sapientibus rationaliter, ut homines se habentibus, et in idiotis qui bruti erant ut pecudes. Quod præsignatum est in percussione primogenitorum *Ægypti* sub Moyse.

Non solum autem *percussit* Dominus *primogenita*, sed etiam *emisit*, id est extra misit manifeste, scilicet misit *signa*, et non qualicunque signa, sed *prodigia*, id est maxima signa *in medio tui, Ægypte*, id est in communi generis humani. Exponit autem quæ signa addendo sic. *Emisit*, inquam, *signa*, in destruendo *Pharaonem* et omnes *servos ejus*. Hæc scilicet fuerunt signa quod destruxit Pharaonem et omnes servos ejus in baptismo, id est destruxit non essentialiter sed potentialiter diabolum, et omnes malignos spiritus. Quod præmonstratum est in Pharaone, qui in mari Rubro cum exercitu fuit submersus. Destruxit autem Deus potentialiter diabolum cum omnibus ministris ejus, cum non solum originalia, sed etiam actualia peccata in baptismo remittens, potentiam quam per ipsa peccata in hominibus habebant, ad nihilum redegit. Diabolus nimirum recte Pharaon dicitur, eo quod sibi subditum genus humanum acriter urgebat, sicut Pharaon filios

Israel antequam a Domino liberarentur, violenta tyrannide premebat. Quoniam etiam Pharaō dissimulatio interpretatur, congrue per emphasim diabolus Pharaō dicitur : qui omnium virtutum, in quantum potest, dissipator est, atque bonorum. Bene quoque dicit *emisit signa*, id est manifesta fecit signa in medio tui, *Ægypte*, quia signa illa, quod Pharaonem et servos ejus destruxerunt, palam fuerunt exterius per bonam fidelium operationem, quæ quidem nulla essent, si Pharaō destructus non esset. *Emisit*, inquam, Dominus signa Pharaonem in baptismo destruyendo, qui etiam post baptismum in suis percussit gentes multas, id est destruxit multa peccata, quæ propter magnam multitudinem gentes multæ dicuntur, hominum enim multitudines gentes dicimus. *Et occidit*, id est destruxit in suis reges fortes, id est ipsa peccata, quæ superius gentes multas dixit: quæ etiam reges dicuntur, eo quod ante Christi adventum more regum hominibus dominabantur; et fortes reges dicuntur, eo quod ex eorum dominatu se non poterant homines expedire perse. Quæ pro certo peccata in suis post baptismum Dominus destruxit, in quibusdam quidem sic ut nunquam post baptismum eis prævalere possent; in quibusdam vero sic, ut, postquam eis prævaluerint, rursus per gratiam penitentium deleverunt. Quam utique peccatorum destructionem Dominus præfigurari voluit cum, ingredientibus in terram promissionis filiis Israel, multas gentes et reges fortes, qui terram illam possidebant, a facie eorum destruxit, et terram ipsam eis ablatam, filiis Israel in hæreditatem dedit.

Exponit autem quæ fuerunt illa peccata quæ destruxit, quos reges fortes superius nuncupavit sic. Reges, inquam, fortes percussit, scilicet, *Seon regem Amorrhæorum*. Seon autem tentatio calens vel tentatio oculorum interpretatur. Unde per Seon tentatio vehemens intelligitur, quæ calens dicitur eo quod valde ferveat, dum ad consentiendum fideles nimis incitat cum eis sæpius instat. Quæ etiam tentatio oculorum dicitur, ut a parte præcipua totum designetur; et sic per oculos cum iste sensus in sensibus corporis præcipuus sit, tentatio omnium sensuum corporis accipitur. Quæ nimirum tentatio rex est Amorrhæorum, id est princeps est amariçantium, scilicet illis dominatur quos ad consensum pertrahens Amorrhæos facit, id est Deum amariçantes. Amorrhæi quippe amariçantes interpretantur. Hujusmodi vero tentationem Dominus in suis destruxit, non ut non instaret, sed ne suis per consensum prævaleret, sicque rex eorum esset, et eos Amorrhæos faceret. In quibusdam vero et si eis post baptismum prævaluit, eam tamen per penitentiam sic destruxit ut non habeat ullius locum eis prævalendi; et non solum percussit Seon, sed et Og regem Basan. Og autem interpretatur conclusio; Basan vero confusio. Per Og ergo operatio prava denotatur, quæ ideo conclusio dicitur, quia male operantem sic concludit et alligat ut difficulter inde

expediri valeat, a similitudine in carcere conclusorum, qui inde facile egredi perse non possunt. Hæc equidem operatio rex est Basan, id est potens ducere male operantes ad Basan, id est ad confusionem æternæ perditionis; vel ad hanc confusionem, ut malo merito ipsius confusionis de malo in pejus præcipites eant. Hanc autem malam operationem vel in suis Deus destruit ut eis nullo modo prævaleat, vel si quoquo modo in ipsam inciderint, per penitentiam eam evacuat.

Et percussit omnia regna Chanaan, id est omnes reges Chanaan. Per Chanaan, qui interpretatur commotio vel paratus humilitati, prava consuetudo exprimitur, quæ illis quibus rex est, eis dominando commovet, id est a Deo separat, et eos a Deo separando humilitati parat, id est deiectioni æternæ perditionis. Quam nimirum consuetudinem in quibusdam suorum Deus percussit, auferendo per penitentiam postquam eis inest, in aliis vero sic ut nullatenus in eis regnet. Littera sic adaptatur: Percussit non solum Seon et Og, sed et omnia regna Chanaan, id est omnes reges illos qui sunt Chanaan, id est commoventes a Deo homines, et eos humilitati deiectionis æternæ parantes, scilicet percussit pravæ consuetudines, ne essent fidelium suorum reges. Seon, inquam, percussit et Og et reges Chanaan, et his percussis terram prius existentem hæreditatem eorum, id est terrenam sensualitatem fidelium, quæ prius erat hereditas horum regum, scilicet quam isti reges possidebant, ut aliquis hæreditatem possidet, dedit hæreditatem Israel populo suo, scilicet fecit ut his regibus expulsis, populus fidelium suorum jam Israel existens, ipsam sensualitatem suam ut hæreditatem possideat et excolat, et ipsam per rationem bene regendo terram Dei fructificantem in bono opere faciat. Potest autem aliter legi versus ille qui est: *emisit signa*, ut sequentes non mutentur in sententia, sic. Percussit, inquam, primogenitum Ægypti, et per hoc illa percussit, quoniam emisit signa in medio tui, Ægypte, id est manifeste misit in communitatem tui, o humanum genus, signa, et non qualiacunque signa, sed prodigia, miracula scilicet apostolorum, quæ prodigiosa fuerunt et magna. Signa dico tentantia in Pharaonem, et in omnes servos ejus, id est in destructionem potentie diaboli, et omnium spirituum malignorum ejus ministrorum. Ac si dicat: Ad hoc emisit signa ut per ea signa genus humanum ad fidem vocaret, et per fidem et baptismum in eis peccatum originale deleteret; et sic, occasione horum signorum, diabolo et servis ejus potestatem quam in genere humano habebant auferret. Qui etiam occasione eorumdem signorum, percussit per fidem in baptismo gentes multas, et occidit reges fortes, scilicet Seon regem Amorrhæorum et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan; et his percussis terram existentem eorum hæreditatem dedit hæreditatem Israel populo suo.

Hi tres versus ut superius expositi sunt: ita hic quoque exponuntur. Per gentes multas et reges,

actuatia peccata intelliguntur, in baptismopercussa, consensus videlicet et operatio et consuetudo. Quoniam ergo gentes et reges percussisti, et cuncta superius ostensa fecisti, o *Domine, nomen tuum æternum* durabit, scilicet contuitu horum supradictorum ab hominibus glorificaberis, et illa gloria tua in æternum durabit: et inde continget quod in æternum erit: quoniam, o *Domine, memoriale tuum* 540 duravit in generatione hac præsentis, et usque in generationem ultimam, scilicet percussio gentium et regum fiet a te in omnibus generationibus hujus vitæ, in diversis fidelibus futuris jam natis et adhuc nascentibus, et inde semper ab ipsis fidelibus glorificaberis. Dicitur autem percussio peccatorum *memoriale* Dei, eo quod cum a Deo fiat, et significatum sit illius occisionis regem et gentium, quæ contigit ad historiam ingredientibus filiis Israel in terram promissionis, illam historiam sæpius ad memoriam reducit. Non solum autem, o auditores, erit gloria Domini in æternum propter supradicta beneficia, sed ideo quoque, quia *Dominus judicabit*, id est justo iudicio suo dignitate et gloria sublimabit *populum suum*, populum scilicet fidelium, postquam ab hac vita discesserint, unde ab hominibus in hac vita degentibus glorificabitur; et adeo *populum* servorum suorum justo iudicio sublimabit, quod in illis *servis suis deprecatur*, id est deprecabilis erit poscentibus in meritis servorum suorum, ut eis eorum intercedentibus meritis concedat quod postulabunt. Unde quidem habet usus vivorum fidelium, ut sanctos qui jam ab hac vita discesserunt, prose Dominum orare rogent.

Facta exhortatione sua ad laudandum Dominum, ut auditores ab idololatia penitus revocando, eos magis ad Dei laudem attrahat, immoratur in idolorum depressione, sic: Dixi, o auditores, quod Dominus adeo potens est quod omnia quæcunque voluit fecit, ut etiam per partes ostensum est; sed dii gentium, qui nec etiam dii, sed simulacra dicendi sunt, neque aliquid volunt neque aliquid possunt. Inde vero esse impotentia convincuntur, quoniam ipsa simulacra gentium *argentum et aurum* existentia secundum materiam et *opera manuum hominum* secundum formam. *Os* imaginarium habent et non loquuntur. *Oculos* imaginarios habent et non videntur. *Aures* imaginarias habent et non audiunt, et bene dico quod non loquuntur, neque enim est in ore ipsorum spiritus, id est flatus, sine quo locutio non formatur. Cum igitur simulacra sic impotentia sint, et tamen a stultis gentilibus quasi dii colantur, similes illis fiant interius illi qui faciunt ea, sicut colant, et omnes qui, etsi non faciunt, tamen confidunt in eis, nisi tandem resipuerint, scilicet sic fiant surdi et cæci ratione interius, sicut illa exterius. Hoc non imprecando, sed concedendo dicit, ut sic auditores ab idolorum cultura deterreat. Illi, inquam, similes illis fiant qui faciunt ea, et qui confidunt in eis. Vos vero domus Israel, id est familia fidelium subditorum in Judaico populo, benedicite, id est exaltate Domi-

num Christum opere et corde; et vos domus Aaron, id est familia prælatorum majorum fidelium ex Judæis, benedicite Dominum: et vos in gentibus qui timetis Dominum casto timore, tam prælati quam subditi, benedicite Dominum: dicentes etiam exterius ore: *Benedictus*, id est in æternum exaltatus sit Dominus Christus ex Sion, id est ex Judæis nascentis secundum quod homo qui etiam secundum quod Deus habitat in Hierusalem, id est dominatur in civibus celestis Hierusalem. Quod est dicere: Benedicendus est, quod Deus est et homo. Per Aaron majores prælati accipiuntur, per Levi minores, cum tamen Aaron tribus ex tribu Levi fuerit. Sed cum dignior pars tribus Levi, tribus Aaron fuerit, per tribum Aaron congrue majores prælati intelliguntur; B ideoque vox ista quæ est Levi ad significandum minores prælatos restringitur.

IN PSALMUM CXXXV.

Titulus centesimi tricesimi quinti. *Alleluia*, vox Prophetæ adhortantis omnes ad confitendum Domino, tum quia bonus in natura, tum quia in æternum est misericordia ejus, tum etiam quia Deus deorum et Dominus dominorum, et quia facit mirabilia magna, quæ per totum fere psalmum ad ejus laudem ostendit.

541 *Confitemini* Domino Patri, vel Domino Filio laudem corde, voce et opere, o vos omnes fideles, et hoc eo contuitu, quoniam bonus in natura. Qui vero cum in natura bonum esse contueri non sufficitis, *confitemini* eo contuitu, quoniam usque in æternum durabit misericordia ejus, id est beneficium misericordiæ ejus quod humano generi jugiter impendit, vel sic: Quoniam misericordia ejus est ducens nos in æternum, id est in æternam vitam per indulgentiam criminum, et augmentum virtutum. *Confitemini*, inquam illi existenti Deo deorum, id est deificatorum ab illo sanctorum, ac si dicat: Confitemini est illi, cum ipse Deus sit omnes sanctos deificans. *Confitemini* Domino omnium dominorum, ac si dicat: Confitemini est illi, cum omnium dominorum Dominus existat. *Confitemini* cui confitemini est, utpote qui fecit mirabilia magna, existens solus Deus per naturam, et Dominus per omnipotentiam. Solus autem addit, ad remotionem, quia posuerat deorum et dominorum, ut solum eum ostendat Deum in natura, et Dominum in omnipotentia. Notandum quod in fine uniuscujusque versu hujus psalmi repetendum est, quoniam in æternum misericordia ejus, quod ad laudem Dei Prophetæ ponit, et est in unoquoque istud exponendum, ut in primo versu jam expositum est. Sive non ita ample oportet ut accipiat misericordia in unoquoque versu ut in primo accipitur, sed strictius, ut illa sola in unoquoque versu accipiat, quæ unoquoque denotatur. Verbi gratia: *Confitemini*, inquam, illi qui solus existens Dominus et Deus fecit mirabilia magna, quoniam hoc misericordiæ, id est beneficium misericordiæ ejus, scilicet quod facit mirabilia magna durabit in æternum, vel est ducens nos in æternum. Exponit autem quæ mi-

rabilia fecit sic. *Fecit, inquam, mirabilia, hæc scilicet qui nempe fecit cælos*, id est prælatos sublimes in sanctitate ad modum cælorum: et hos *cælos* fecit in intellectu suo, id est in sapientia sua. Si dicamus de Domino Patre, dicemus quod cælos fecit in sapientia, id est in Filio. Unde Psalmographus alibi: «Verbo Domini cæli firmati sunt (*Psal. xxxvi, 6*).» Si vero dicamus de Domino Filio, dicemus quod cælos fecerit in seipso, id est per seipsum, qui est sapientia Patris, non pervires alienas, et qui firmaverit in fide terram, id est subditos, *terram* ejus fructiferam existentes. Terram dico fundatam *super aquas* baptismatis, quæ fundamentum et initium sunt virtutum. «Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei (*Joan. iii, 5*).» Vel *firmavit terram* in constantia virtutum, non submergendam ab aquis, id est a persecutoribus circumquaque eam ad modum aquarum per incorporationem demergere nitentibus, sed exstantem *super aquas*, id est superiorem aquis et insuperabilem ab eis, ne aliquatenus ipsis cedat. Dictum est hoc a similitudine hujus terræ immobilis, quæ assertur *super aquas* fundata esse; quæ a circumquaque instantibus marinis aquis submergi non potest. *Confitemini, inquam, Domino qui illos*, quos superius dixi, *cælos et terram*, id est prælatos et subditos *fecit* per gratiam suam esse *luminaria magna*, id est magnos illuminatione cognitionis ejus, ut etiam aliis essent luminaria, illuminando eos eadem cognitione per doctrinam. Quod præfiguratum est in luminaribus, quæ Deus in cælo posuit ut terram illuminarent (*Gen. i, 14*).

Luminaria, inquam, magna fecit, et ecce quæ *luminaria: Solum*, scilicet fecit, id est illos qui dicendi sunt sol. Exponit ergo propter quid fecit solem, cum addit, *solem, inquam, redactum in potestatem diei*, id est in potestatem clarissimæ cognitionis, quæ dies dicitur propter suæ dignitatis excellentiam. Quod est ac si dicat: Quosdam sic fecit esse luminaria, ut propter magnitudinem illuminationis suæ, quæ dies dicitur, ipsi sol dicantur. Quod est dicere: Quosdam fecit magis aliis cognitione suæ illuminatos. Fecit etiam *lunam et stellæ* redactas in *potestatem noctis*, id est quosdam illuminavit mediocri potentia cognitionis, ut possint luna 542 diei ad comparationem magis illuminatorum, qui sol dicuntur, et quosdam minori potentia cognitionis, ut possint stellæ diei ad comparationem mediocriter illuminatorum, qui luna dicuntur. Sol quippe longe clarior est luna, et luna stellio, ideoque congrue per solem magis illuminati, per lunam vero mediocres, per stellæ autem minores illuminati intelliguntur. Illorum vero illuminatio, qui luna dicuntur, et stellæ, etsi dies dici possit, secundum se tamen ad eorum illuminationis comparationem, qui sol sunt, quæ antonomastice dies est, nox appellatur. Juxta quod alibi Psalmista testatur. «Dies diei eruciat verbum, et pox nocti indicat scientiam (*Psal. xlviii, 2*).» Ista

quidem luminaria etsi inter se collata quædam majora sint, quædam mediocria, quædam vero minora, omnia tamen sunt secundum se magna et gloriosa: ideoque non immerito positum est, *qui fecit luminaria magna*.

Exponit ergo per quid fecit cælos et terram et luminaria cum addit: *Qui percussit Ægyptum*, etc. Quod sic adaptatur: *Confitemini, inquam, Domino qui per hoc fecit cælum quod terram et luminaria, quod percussit Ægyptum cum primogenitis eorum*, id est destruxit Ægyptios et primogenita eorum, scilicet homines qui erant Ægyptii, id est tenebrosi ignorantia, et afflicti sub pondere peccatorum actualium. Per fidem destruxit secundum quod erant Ægyptii, et eos destructos sic illuminavit; et a peccatorum afflictione liberavit; et eorum primogenita destruxit, id est peccata originalia. Ne vero videretur omnes Ægyptios destruxisse, addit: *Confitemini, inquam, illi qui eduxit Israel de medio*, id est de communi eorum, Ægyptiorum. Ac si dicat: Ita dico eum Ægyptum percussisse quod quosdam ex Ægyptiis pœnitentia percussit, et per hoc eos Israel fecit, et sic ipsos a consortio aliorum Ægyptiorum, in Ægypto remanentium, *eduxit*. Et hoc fecit in *potenti manu*, id est in potenti operatione gratiæ suæ, et in *brachio excelso*, id est in fortitudine excelsa, id est in fortitudine illius potentis operationis gratiæ suæ, quæ excelsa est, id est præ cæteris fortitudinibus celsa et gloriosa. Quæ per brachium denotatur, eo quod in brachio fortitudo sit. Brachium et manus hic idem significant, sed manus notat operationem, brachium vero fortitudinem. Ostendit autem per quid *Israel eduxit de Ægypto*, per baptismum videlicet, cum addit: *Confitemini Domino qui ut educeret Israel de Ægypto, divisit in divisiones*, id est divisit in diversitates *mare Rubrum*, id est baptismum per *Rubrum mare* præfiguratum, ut aliis esset in ruinam, aliis in salvationem, ut in psalmum septuagesimum septimum expositum est in loco ubi habetur: *interruptit mare*, etc. Notandum, cum ponit *divisit*, non superflue additum esse *in divisiones*, ut innuat multiplicitem diversitatum in ipso baptismo. Licet enim unum sit, diversis modis tamen pluribus bonæ vitæ, boni per ipsum salvantur, et diversis modis pluribus malæ vitæ: mali per ipsum damnantur. *Deiwe, inquam, mare Rubrum*, et *per medium ejus maris eduxit Israel*, id est populum salvandorum de Ægypto infidelitatis. Cum dicit: *per medium ejus*, nihil plus notamus quam si poneret *per illud mare Rubrum*, sed hæc ex verba ponit ad historiam similitudinem. *Per medium* quippe maris Rubri divisi leguntur Filii Israel fuisse de Ægyptiis liberati. *Ebraei, inquam, Israel* per baptismum, et *Pharaonem*, id est dyabolum et vatum ejus, id est exercitum spirituum malignorum, qui prius Israel dominabatur, dum erat in Ægypto, *erussit* ab Israel, id est *erussit* jugum potentiæ ejus a cervice fidelium, in *mare Rubro* submergens, id est in baptismo, disperdens ipsam *Pharaonem* et omnem ejus exercitum. Qui etiam

postquam *populum suum per mare Rubrum* eduxit, A et Pharaonem ibi demersit, eundem populum suum transduxit, et adhuc transducit ad patriam celestem per desertum hujus vitæ, per virtutes et bonas operationes. Quod in filiis Israel præmonstratum est, qui in terram promissionis per desertum sunt transducti. Quia etiam ne populus ejus in hac traductione

543 impediatur, *Percussit reges magnos*, id est magna peccata criminalia percussit, ne suorum reges essent; et non sic percussit ut non perirent, sed et occidit, id est ex toto destruxit illos *reges magnos fortes* prius existentes, sic ut inde modo quolibet sese expedire non possent. *Occidit*, inquam, *reges magnos et fortes*, scilicet *Seon regem Amorrhæorum*, et *Og regem Bazan*, et omnia regna Chanaan. Et his occisis, terram prius existentem hæreditatem eorum *dedit hæreditatem Israel*, id est populo fidelium servo suo, existenti, in omnibus sibi obedienti. Isti septem versus ita in hoc psalmo exponuntur ut jam in præcedenti psalmo expositi sunt. Dico quod Dominus *percussit reges magnos et fortes*, et nos de Ægypto eduxit, et cætera beneficia contulit; quod equidem non ex meritis nostris, sed ex sola sua misericordia fecit. *Quia* cum ipse nos oblivioni dedisse visus esset, *memor fuit nostri in humilitate nostra*, id est in consideratione humilitatis nostræ, scilicet misericorditer respiciens dejectionem mortalitatis et passibilitatis nostræ, in quam per Adam devenueramus. Et nostri memor existens, morte sua *redemit nos ab inimicis nostris*, a vitiis scilicet, et a spiritibus malignis.

Notandum quoniam, etsi superius dixerit quod nos ab inimicis eripuit, hic tamen pretium mortis suæ denotat, ad exaggerationem ipsius beneficii, ut nos in laude Dei promptiores reddat, cum dicit *redemit*. Dico quod nos *redemit* qui etiam post redemptionem dat jugiter *escam* spiritalem corporis sui *omni carni*, id est omnimodi homini tam Judæo quam gentili, tam nobili quam ignobili, unde anima incessanter reficitur. « Non enim est personarum acceptio apud Deum (Rom. II, 14). » Cum dicit *omni carni*, idem est ac si poneret omni homini, totum a parte designans. *Confitemini*, inquam, *Deo celi*; ac si dicat: Cum tot mirabilia humano generi fecerit, *confitemini* illi. Et cum etiam Deus sit non tantum hominis, sed celi, id est spirituum celestium, hac occasione *confitemini illi*. *Confitemini* quoque *Dominum dominorum*, id est confitemini etiam ideo, quia Dominus est omnium dominorum, et ideo *quoniam in æternum misericordia ejus*. Hoc ideo repetit, ut sicut in laude incepit, ita finiat in laude.

IN PSALMUM CXXVI.

Titulus centesimi tricesimi sexti. *Psalmus David propter Jeremiam*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est *David*, id est fidelium, qui hic agunt, compositus *propter Jeremiam*, id est juxta Jeremiam prophetam, scilicet non discordans a prophetia Jeremiæ, sed continens in se mystice, licet breviter,

quod ad historiam proluxe prophetizatum est a Jeremia. Qui tamen Jeremias in fine libri sui mystice prophetizavit, quod ad historiam prædixerat de captivitate Hierusalem in Babyloniā facta per Nabuchodonosor, quæ signum erat captivitatis fidelium, celestis Hierusalem civium, qui vere captivi dicendi sunt, dum a celesti Hierusalem exsulant, inter Babylonicos cives corpore conversantes, scilicet inter impios hujus mundi filios, qui jure Babylon dicitur, id est confusio, eo quod amantes se in confusionem præcipitatus erant æternam. Juxta illud Dominicum: « Filii autem regni hujus deiciuntur in tenebras exteriores (Matth. vii, 12). » De hac ergo captivitate ab Hierusalem celesti, perfecti fideles, in eo positi agunt, dicentes se super flumina Babylonis sedisse, et illic pro recordatione Sion flevisse, et organa a salicibus suspendisse, et canticum Domini in aliena terra non cantavisse. Promittunt quoque se Hierusalem celestis assidue recordaturos esse, et orant ut Dominus memor sit tribulationum quæ eis a filiis Edom inferuntur, ut eas quandoque remuneret, et etiam condolent de miseria filiarum Babylonis. Hoc autem totum in hoc psalmo dicunt, ut cæteros fideles in hac eadem captivitate positos instruant, ut et ipsi similiter in hac captivitate se habeant. Sunt autem hujus psalmi verba juxta historiam posita.

544 *Super flumina Babylonis* existentes, non submersi quidem ab ipsis fluminibus, scilicet existentes supra fraudulentam negotia hujus mundi, non subditi quidem ipsis negotiis, sed super ea existentes, et ea superantes; vel *Super flumina Babylonis* existentes, id est supra res sæculares, quas contemnimus, et quibus subjici renuimus, quæ quidem res et negotia sæcularia adamantes se submergunt, ad damnationem pertrahunt, more fluminum, quæ cadentes in se submergunt, et in mare deferunt; *illic sedimus*, id est illic conversando corpore, scilicet juxta illa flumina Babylonis, licet non ab his submergeremur, sedimus tamen, id est dejecti fumus et anxii, scilicet magnam delectionem esse reputavimus, juxta illa flumina corporaliter habitare, unde quippe nobis plures angustię contingere; et sedendo *flevimus* id est a fletu corporis abstinere nequivimus. Quoniam autem possent flere infructuose, sicut illi qui flent, vel de rerum amissione, vel alia hujusmodi occasione derelinquant unde fleverunt, addendo sic: *Flevimus*, inquam, *dum recordamur tui*, o Sion celestis, scilicet flevimus pro recordatione Hierusalem celestis, cujus cives sumus: a qua hic in Babylonia positi peregrinamur. Vel *flevimus* compatiendo, ea occasione, quia multos hujus Babyloniarum cives vidimus ab his fluminibus submergi. *Flevimus*, inquam, *dum* hoc esset quod semper *recordamur tui*, o celestis Sion, et recordando tui non possemus submergi, ac si dicat: Licet non submergerentur, ex sola tamen compassione submersionem aliorum flevimus. Vel *flevimus* de submersione aliorum, *dum recordamur*

tui, *Sion*, id est dum de te jugiter cogitaremus, ad A quam metuebamus eos submersos nunquam esse perventuros.

Sedimus, inquam, et *flevimus*, et corporaliter conversando in *salicibus*, id est inter impios qui steriles sunt ab operibus bonis, ideo quod salices dicuntur, cum salices steriles arbores sint. In *salicibus* dico in medio ejus Babylonie existentibus, scilicet quæ jam erant in profundo Babylonis, unde nullatenus poterant erui; *suspendimus organa nostra* ab illis salicibus, id est elongavimus et separavimus prædicationes nostras ab illis impiis sterilibus. Quæ prædicationes organa dicuntur, quantum ad fideles auditores, quos delectant ad modum organorum; ac si dicat: Ideo prædicationem ab eis elongavimus, quoniam eos esse steriles et obstinatos in malitia cognovimus. Unde Dominus dicit: « Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas ponere ante porcos (Matth. vii, 6). » Et Apostolus ad Titum: « Hæreticum hominem post secundam et tertiam correctionem devota (Tit. iii, 10), » etc. Posset obijci: Quare dicitis vos organa prædicationum suspendisse? Fuitne quisquam qui prædicationem vestram expetere? Huic igitur antiprophæ talis datur responsio: Ideo nos suspendere organa decuit, quia illi qui captivos duxerunt nos, id est maligni spiritus qui per Adam in captivitatem hanc mortalitatis et passibilitatis adduxerunt nos, illic existentes, id est in salicibus illis prædicationes, per ipsas salices loquendo interrogaverunt nos verba cantionum, id est verba prædicationum, quæ fidelibus sunt delectabiles ut cantiones. Interrogaverunt quidem non ut eis obtemperarent, sed ut ea spernerent et conculcarent.

Determinat autem quæ verba cantionum interrogaverunt, cum addit sic: Dico interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos. Et ipsi iidem spiritus maligni qui per inobedientiam Adæ abduxerunt nos, id est ab æterna beatitudine in hanc captivitatem duxerunt nos, per illas salices interrogaverunt nos dicentes: *Cantate unum hymnum de canticis Sion*, id est cum jucunditate nobis proferte unam jucundam prædicationem ex illis jucundis prædicationibus quæ attinent ad Sion cælestem. Interrogaverunt, inquam, nos verba cantionum. Nos autem ab eis organa suspendentes diximus: *Quomodo cantabimus, vobis canticum Domini in terra aliena*, id est in consideratione alienæ 545 terræ? A: si dicant: Cum vos consideremus terram sterilem esse et alienam a Deo, et non congruam semini doctrinæ Domini, vobis canticum doctrinæ Domini non cantabimus. Vel sic: Nos conversantes corpore in terra aliena, id est inter vos terrenos, et a Deo penitus alienos, quomodo cantabimus vobis canticum Domini? Vel sic: Quomodo cantabimus canticum Domini vobis existentibus in terra aliena, id est in terrenitate vestra, quæ a Deo est aliena, et semini doctrinæ non congrua? Inutile quidem esset vobis canticum doctrinæ Domini cantare, ideoque non cantabimus. Quoniam au-

tem dixerant se canticum cælestis Hierusalem infidelibus non cantaturos, ne viderentur Hierusalem oblivioni daturi, remonent hic sic: Quamvis non simus cantaturi canticum Domini infidelibus, tamen nunquam oblitus ero Hierusalem; quod de ea non cantem inter fideles, qui huic canticum sunt habiles. Quod si oblitus fuero tui, o Hierusalem, quod omnis devotio mea ad te non intendat, quod de te non cantem illis qui ad hoc erant idonei, dextera mea, id est bona operatio mea, detur oblivioni, adeo ut nunquam remuneretur. Vel dextera mea, id est collocatio mea ad dexteram Dei Patris, quam exspecto, detur oblivioni, sic ut nunquam eam adipiscar. Vel dextera mea, id est operatio mea bona detur oblivioni, id est obliviscar bene operari. Et non solum hoc infortunium mihi contingat, sed etiam adhæreat lingua mea faucibus meis, id est mutus fiam quantum ad bonam locutionem: a similitudine illius qui cum sua lingua faucibus suis adhæreat, non potest loqui.

Adhæreat, inquam, lingua mea faucibus meis, si non memnero tui. Idem est, si oblitus fuero tui, et si non memnero tui, sed propter diversum repetitum est. Non solum autem memnero tui utqueque, sed etiam, o Hierusalem, proponam, id est ante ponam te in principio, id est præcipuitate lætitiæ meæ, scilicet si hoc mihi contigerit, ut de multis rebus aliis læter, tu tamen de qua adipiscenda jam spem habeo, principum eris, id est præcipua causa lætitiæ meæ. Unde Dominus in Evangelio: « Primum querite regnum Dei (Matth. vi, 33). » Non dicit primum quantum ad ordinem, sed idem est ac si diceret: Præcipue querite ore, corde, et opere, regnum Dei, scilicet Hierusalem cælestem. Quia si non proposuero te, Hierusalem in principio lætitiæ meæ, oblivioni detur dextera mea, et adhæreat lingua mea faucibus meis. Hoc subauditur per aposiopesis. Has autem condiciones ideo ponunt ut ostendant bonum votum suum de Hierusalem, et innuant maximum detrimentum eis affuturum, qui votum bonum de Hierusalem non habebunt. Orant etiam de remuneratione tribulationum, quas pro Deo patiuntur, sic: Dico quod non oblitus ero Hierusalem, et quod proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Cujus rei gratia multæ tribulationes nobis inferuntur a filiis Edom, id est a filiis terrenis et sanguineis, scilicet a filiis Babylonis, id est ab impiis hominibus, qui præfigurati sunt per filios Esau qui et Edem dicitur, qui in reditu filiorum Israel de captivitate Babylonie, in Hierusalem impediverunt eos, in quantum potuerunt, ne civitatem et templum reedificarent. Eodem quippe modo filii hujus mundi, fideles tribulationibus impedire nituntur, ne seipsos Deo templum bene vivendo ædificent. Edom autem terrenus vel sanguineus interpretatur.

Dico quod pro recordatione Hierusalem inferuntur nobis tribulationes a filiis Edom. Et tu, Domine, etsi modo videaris nos hic oblivioni dare, memor esto in die Hierusalem, id est in die judicii, in qua plenarie constitues Hierusalem cælestem florantem

Edom, id est memor esto tribulationum quæ nobis pro recordatione Hierusalem inferuntur a filiis Edom, id est a persecutoribus filiis hujus mundi, terrenis vel sanguineis : ut eos remuneres quandoque, scilicet in die Hierusalem. Vel potest esse concessio damnationis filiorum Edom, ut eos a nequitia sua deterreat sic: *Memor esto, Domine, in die Hierusalem*, id est in judicii filiorum Edom persequentium nos pro recordatione Hierusalem, **546** ut eos juste punias. Qui nimirum filii Edom contradicunt inter se unus alii. *Exinanite, exinanite* illa quæ sunt in ea, id est in civibus ejus Hierusalem usque ad fundamentum; ac si dicat : Quia vident nos ad Hierusalem tendere, invidia tacti persequuntur nos tribulationibus, dicentes : Persequamur eos tribulationibus assiduis, et sic exinamiamus, inquam, id est evacuemus virtutes et opera bona eorum, quibus ad coelestem Hierusalem tendunt, et in tantum exinamiamus, quod usque ad exinaniendum fundamentum perveniamus, scilicet usque adeo eos persequamur, ut etiam fidem eis extorqueamus, quæ fundamentum est omnium virtutum et operum bonorum ipsorum. Condolent etiam de miseria filiorum Edom, quos filiam Babylonis vocant, ut ostendant eos per nomen sexus feminini effeminatos esse in virtutibus, sic : Vos filii Edom, qui etiam filia estis Babylonis, id est hujus mundi, dicitis *exinanite* et reputatis nos miseros, vos vero esse beatos. Contrario vero tu, filia Babylonis, misera es, etsi in sæcularibus floreas; sed beatus et hic in futuro quicumque fidelium retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Exponit ergo quam retributionem retribuet, cum addit : *Beatus*, scilicet, et hic et in futuro, qui tenebit parvulos tuos ne crescant, scilicet illa membra tua, quæ nondum in adultam nequitiam devenerunt; sed adhuc parva sunt in malitia, retentabit a malitia sua per prædicationem, ne in ea crescant, et sic eos tenebit, quod alldet illos parvulos tuos ad petram fortitudinis, Christum scilicet, destruet eos secundum quod mali sunt : jungendo eos per fidem petræ fortitudinis Christo, a similitudine parvulorum, qui aliis lapidem interimunt, ac si dicat : Beatus et hic et in futuro, quicumque fidelium parvulos tuos per fidem incorporabit, jungendo ipsos Christo capiti, sicut tu quosdam ex parvulis nostris, ex idiotis, scilicet deficientibus a fide propter blanditias vel propter tribulationes incorporasti tibi. Constat enim impios, quosdam ex fidelibus idiotis incorporasse sibi. Et ecce retributio quam filia Babylonis filii Hierusalem beati retribuant, ut sic parvulos ejus per fidem incorporent, sicut ipsa parvulos ipsorum incorporare nititur. Vel parvulos filia Babylonis, quosque impios vocat, qui hic secundum partem a fidelibus incorporantur, qui parvuli dicuntur, eo quod licet nimis nequam sint, tamen more parvulorum in malitia sua crescant, sicut assidue injusti in malitia sua augmentantur. In futuro vero et justiperfecte adulti erunt in charitate, ut nihil voluntatis habeant nisi

bonæ; impii vero sic in impietate adulti, ut ex invidia gloriæ honorum et tormentorum suorum nihil voluntatis habeant nisi malæ; nullam tamen potestatem malæ operationis habituri.

IN PSALMUM CXXXVII.

Titulus centesimi tricesimi septimi. *Psalmus ipsi David*, id est Christo directus. Non quod hic Christus loquatur, sed quia fidelium perfectorum massa in hoc psalmo agens, verba sua dirigit ad Christum ad gratiarum actionem, ostendens bonam affectionem suam quam habet confitendi ipsi Domino Christo, et psallendi. Quod ad instructionem auditorum facit, ut eos instruat hanc eandem affectionem habere. Orat quoque de multiplicatione virtutum, ut eosdem instruat orare, et optat reges terræ ut Domino confiteantur, et in viis ejus cantent; et subdit causas quare ipsi confiteri debeant, et in viis ejus cantare.

Confitebor tibi, Domine Christe, in toto corde meo, id est laudabo te in tota affectione cordis mei, licet a Judæis vituperatus fueris. Et merito confitebor, quoniam audisti sic ut impetrarem, omnia verba oris mei; ac si dicat : Non solum te verbis cordis oravi, cogitationibus scilicet, sed et verbis oris exterioris. Et illa verba omnia audisti, illa videlicet omnia quæ digna erant impetratione. Unde idem in Evangelio : « Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis (Joan. xv, 16). » *Confitebor*, inquam, in toto corde. Et non solum hoc, sed et psallam tibi, id est bene **547** operabor ad honorem tuum : in conspectu, id est in consideratione angelorum, scilicet non ad humanum favorem bene operabor, sed ex sola dilectione tui, sicut angeli ex sola dilectione ministeria eis injuncta operantur. Vel psallam tibi in conspectu angelorum ponendus, id est in eadæ speciali contemplatione divinitatis tuæ, in qua ipsi positi sunt, scilicet ea intentione psallam ut ad eundem conspectum attingere merear quo angeli perfruuntur. Et ad templum sanctum tuum veniens, id est veniens ad hoc bene vivendo, ut merear esse sanctum templum tuum in quo spiritaliter inhabites, adorabo te in illo templo, id est venerabor te quodam singulari cultu principæ venerationis, te Deum et Dominum, et me creaturam et servum reputando, et sanctum templum tuum bona vita mea me faciendo. Hoc autem adorare Deum in hujusmodi templo, præfiguratum est in lege veteri, in qua constitutum erat ut post ædificationem templi nemo Deum adoraret, nisi in templo. Adorare quidem proprie dicimus Deum præcipue digno et singulari cultu colere : dum eum solum Deum et Dominum cognoscimus, et nos servos ejus et creaturam esse reputamus. Unde in Apocalypsi legitur angelus ab adoratione sui Joannem sic prohibuisse. « Vide ne feceris. Conservus tuus sum et fratrum tuorum. Deum adora (Apoc. xix, 10). » Adorabo, inquam, et confitebor nomini tuo super misericordia tua et veritate tua, id est laudabo te ex consideratione nominis tui : quod est Dominus ;

Et hæc confessio continget de *miseriordia tua et a* *bus. Confiteantur etiam et cantent eo contuitu, quoniam Dominus est excelsus, id est omnipotens, ideoque ipsi confitendum est. Et quia humilia respicit respectu misericordiæ suæ, id est miseretur hic omnium humilium sibi confitentium, et cum humilia respiciat, alta etiam, id est superba cognoscit ut puniat a longe existens non secundum locum, sed secundum misericordiam, scilicet providet ultionem superborum, sic ut longe faciat ab eis misericordiam suam propter eorum mala merita. Exponit autem qualiter humilia respicit sic : Vere respicis respectu misericordiæ, et me humilem et cæteros mei modi. Nam ego existens in medio, id est in plenitudine tribulationis si ambulavero, id est si perseveravero in constantia mea ne pro tribulatione deficiam sicut*

B *vere ambulo, per hoc contingit mihi hujusmodi ambulatio, quia vivificabis me interius in anima per gratiam, cum exterius in corpore pro tribulatione mortificatus ero ; ac si dicat : In hoc comprobatur, quia me humilem respicis, quoniam per gratiam tuam interius me vivificantem, me facies in medio tribulationis constantem. Et sic quidem me vivificabis quod extendisti manum tuam, id est extensum mihi facies auxilium gratiæ tuæ super iram inimicorum meorum, id est supra iracundam impugnationem inimicorum meorum. Quod est dicere : Cum magna sit eorum impugnatio, majus tamen est in me auxilium gratiæ tuæ. Extendes, inquam, hic mihi manum tuam, et tandem post mortem corporis fecit, id est faciet me salvum dextera tua, id est misericordia tua, a tormentis omnibus eripiendo, et ad dexteram Patris me collocando.*

C *Post suæ salutis ostensionem, ostendit justam inimicorum retributionem ; apostropham faciens ad auditores, ut eos ab inimicorum conformitate retrahat sic : O auditores, dico quod me salvum faciet Dominus. Econtrario vero Dominus retribuet in futuro justam inimicis meis damnationem pro me, id est ideo quia mihi tribulationem injuste inferunt. Vel pro me, id est loco mei, scilicet quia eis hic nolo mala pro malis retribuere. Unde Apostolus : « Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus (Rom. xii, 19). » Orat etiam assequi quod adnumeravit sic : Dico quod, Domine, vivificabis me interius per gratiam in virtutibus et salvum me facies. Et sic oro ut fiat, o Domine, quia misericordia tua, quam naturaliter habes, duratura est in sæculum, id est in æternum ; ne despectus opera manuum tuarum, id est ne videaris despicere digna opera tua, que in me operari incepisti, vivificationem scilicet animæ in virtutibus : que quidem opera videreris despicere, si vivificationem illam in me non perliceris, ac si dicat : Perficie in me vivificationis opera, que jam incepisti.*

D *Unde legitur in Apostolo : « Ignorans ignorabitur (I Cor. xiv, 38). » Confiteantur, inquam, et sic quidem quod in vis Dominii existentes, id est in completionem præceptorum ejus que sunt viæ ad vitam, 548 cantent, id est delectentur in ipsis vis a similitudine cantantium qui in cantu suo delectantur. Pes autem nempe in vis Dominii esse sic quasi in vite complentes et non cantantem quod nimirum non esset adeo utile : Confiteantur, inquam, et cantent. Et hoc ea occasione : quoniam magna est gloria Domini, quam in futuro dabit confitentibus sibi, et in præsej cantanti-*

IN PSALMUM CXXXVIII.

Titulus centesimi tricesimi octavi. *Patris David Christi respicientis in pænem, id est in perfectam sui consummationem ; de qua hic agit. In hoc enim psalmus Dominicus homo ad gratiarum actionem Deo*

Patris loquens, ostendit perfectam innocentiae, et justitiae, et scientiae, et totius bonitatis suae consummationem, ut auditores inexcusabiles reddat; ostendens se adeo dignum esse cum perfecte consummatus sit: id cuius exemplum et ipsi in quantum possibile est consummentur, et sic eos ad sui conformitatem attrahat.

Domine Pater probasti me, id est fecisti *me*, approbare et experiri praecepta tua, ut mihi non viderentur aspera et injucunda, sed probabilia et laudabilia et delectabilia. Hæc oratio compendiosa est, æquipollens ac si poneret: *Domine Pater*, posuisti *me* in approbationem et experientiam praeceptorum tuorum, ut ea complerem. Et 549 *me* in hanc experientiam adductum *cognovisti*, id est dilexisti. Ea quippe quæ diligit, dicitur Deus cognoscere, et ea quæ odio habet dicitur nescire. Juxta quod in Evangelio de impiis et fatuis legitur: « Amen dico vobis, nescio vos (*Luc. xiii, 25; Matth. xxv, 12*). » Quoniam autem se a Deo probatum et cognitum asseveraverat, posset ab infidelibus objici: Cum sic probatus sis et cognitus, mirum est cur te Deus pater permittit humiliari, qui pro certo hoc de te non pateretur, nisi mala tua merita promererentur. Ad hoc ergo removendum, sic addit: Licet *me* probaveris et cognoveris, *tu* tamen qui nil mali vis *cognovisti*, id est voluisti et ab æterno disposuisti *sessionem meam*, id est humiliationem meam in mortem: et sic per *sessionem cognovisti resurrectionem meam*: ac si diceret: Hoc non erit ex malis meritis meis, quod in mortem humiliabor, sed ex sola voluntate et dispositione tua. Nec solum autem *me probasti* et *cognovisti*, sed, ut majus quid dicam, *intellexisti cogitationes meas*, id est adeo sanctas et idoneas fecisti *cogitationes meas* ut intellectu tuo essent dignæ. Illa nempe Deus tantum intelligere dicitur, quæ idoneæ sunt ac si dicat: Dillexisti cogitationes meas, utpote dignas et idoneas. *Intellexisti*, inquam, et hoc non a moderno tempore, sed *de longe*, id est intellexisti omnia quæ cogitavi a principio humanitatis meæ. Et *intellexisti semitam meam*, id est dilexisti completionem omnium arduorum et præcipuorum praeceptorum quæ in *me* est, quæ semita dicitur, eo quod ad modum semitæ areta sit, id est paucis communis. Et per semitam et cogitationes *investigasti*, id est *me* investigare et exquirere fecisti *funiculum meum*, id est dimensionem *hæreditatis meæ*, quæ per funiculum accipitur, eo quod funiculo hæreditas mensuretur. Quod est dicere: Per completionem arduorum praeceptorum tuorum, fecisti *me* exquirere a te hæreditatem, scilicet genus humanum: quod dimetiatur partem assumens in salvationem, partem vero dimittens. Unde in psalmo secundo: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (*Psal. ii, 8*). » Ubi hic habetur funiculum, in Hebraica translatione habetur *accubationem*. Quæ vox æquipollenter hic idem designatum funiculo, scilicet partem salvandorum, quæ Dei accubatio dicitur, id est Dei requies: eo quod in ea delectatus

est Deus, sicut quilibet in accubatione. Non solum autem *intellexisti cogitationes*, etc., sed ut universaliter dicam, et, id est etiam omnes *vias meas prævidisti*, id est operationes meas omnes quibus incedo ab æterno disposuisti, id est voluisti. Quod utique non esset, nisi idoneæ essent. Vel *omnes vias meas prævidisti*, id est *me* prævidere fecisti, ut nil temere facerem et improvise, sed omnia cum ratione et providentia. Ea quippe sapienter aguntur, quæ rationabiliter prævidentur. Quoniam autem se ad instructionem suorum commendaverat, ne videretur hoc ex arrogantia fecisse: arrogantiam autem dicimus, quando sibi quilibet hoc quod non habet jactanter ascribit, removet hoc sic: Dico *probasti me*, etc. Hoc autem quod sic *me* commendavi nulli videatur arroganter esse dictum, quia sermo iste quod *me* commendavi non est tantum in lingua mea, sed etiam in re est. Quod est dicere: Non sic ea loquor ut puræ voces sint: ita namque est in re ut dico. Et hoc tibi est, ecce, id est præsens et cognitum, quia non est sermo tantum in lingua. Tu enim, Domine, *cognovisti omnia novissima et antiqua*, id est præterita et futura, et cum omnia cognoveris, et hoc quoque cognoscis. Dico quod quoniam *intellexisti cogitationes meas*, et *prævidisti omnes vias meas et probasti me*. Et sic, *tu* qui potens es me formare, *formasti me*, id est *me* formosum interius fecisti in moribus. Licet per tribulationes videar informis exterior. Unde Psalmista alibi: « Speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. xliii, 4*). » Tu, inquam, *formasti me*. Et super formatum *posuisti manum tuam*, id est auxilium gratiæ tuæ, scilicet ne aliquatenus a formositate illa deficiam *posuisti super me adjutorium gratiæ tuæ*, quod *me* faciat perseverare, a similitudine adjuvantis, qui manum super quem ponit ut eum teneat ne cadat. Notandum quod hoc totum dictum est respectu solius humanitatis.

Dico quod *me formasti*, etc. Et non solum formosum 550 *me* in moribus fecisti, sed etiam scientem, ut te singulariter et secretis cæteris scirem. Et hæc *scientia tua*, id est mihi a te data, non est per me contemptibilis facta, sicut fuit per Adam, qui cum tui scientiam habuerit, et ab ea male agendo dissenserit, eam contemptibilem videri fecit. Illud enim quod contemptibile est, ut vile aliquid dimitti solet. Non est, inquam, per me contemptibilis facta, sed *scientia tua ex me* bene operante, et sic in ea persistente *mirabilis facta* est aliis et admiratione digna et desiderabilis. Cum enim sapienter me prædicare viderent, et bene operari, scientiam a te mihi datam miro modo pretiosam esse judicaverunt. Unde in Evangelio: « Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus (*Luc. ii, 47*). » Et non solum *mirabilis facta* est, sed et *confortata* est in parte salvandorum, quæ per Adam in omni humano genere debilitata fuit; ac si dicat: Scientia qua te genus humano sciret, nisi Adam peccaret, eo peccante sic debilitata fuit in omnibus ut vix aliquam tuæ notitiæ scintillulam ha-

berent, et te quasi per somnium viderent. Unde etiam Paulus dicit: « Videmus nunc per speculum in ænigmate (I Cor. xii, 12). » Per meæ vero mortis obedientiam scientia ista in fidelibus confortabitur, id est corroborabitur, ut te etiam solito plenius scient. Licet in hac vita non sint hanc scientiam perfecte habituri, quod in futuro habebunt. Quoniam autem de scientia egerat, quæ præcipue solet esse causa superbiæ, ut ait Apostolus: « Scientia inflat (I Cor. viii, 1) »: hanc scientiam habituris humilitatis exemplum in se præscribit sic: *Mirabilis, inquam, facta est scientia tua, et confortata est ex me*, id est per me. Et licet hanc plenarie scientiam habeam, tamen *non potero ad eam*, id est non me potentem judicavero ad eam possidendam per me sine tuo auxilio, scilicet quod sciens sum nunquam mihi, sed tibi semper ascribam.

Per hoc autem plane auditores instruit, ut nullus de scientia sua in se, sed in Domino gloriatur. Unde Apostolus: « Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? (I Cor. iv, 7). » *Mirabilis, inquam, facta est scientia tua*. Et cum me tanta scientia spiritali illuminaveris, *quo ibo a spiritu tuo?* Quod est dicere: Si a spiritu tuo me hac scientia illuminante, secundum humanitatem male vivendo recessero, *quo ibo*, id est ad quem alium me conferam secundum devotionem, qui me illuminet? Ad nullum ire potero. Et cum ultionem tuam ex merito sensurus sim, si a Spiritu tuo recessero, *quo a facie tua fugiam*, id est ad quem locum fugere potero a præsentia tua, ut lationem istam evadam? Nusquam. Si enim fugere volens ascendero localiter in cælum, *tu illic es* non localiter, sed potentialiter. Et si descendero ad infernum, ut tui præséntiam evadam, quod tamen nunquam erit, frustra erit, quoniam *illic ades*, id est, es ibi præsens potentialiter qui me punies. Ideoque non est a te recedendum, cum nusquam possit fieri confugium. Non solum autem *ades* in cælo et in inferno, sed etiam in hoc mundo; quod medium est inter cælum et infernum. Quod inde ostenditur, Si enim in hoc medio existens *sumpsero pennas meas*, id est virtutes quæ pennæ sunt bene sumentibus, per quas ad paradysum volatur, et etiam si eas sumpsero in diluculo positas, id est in illuminatione bonæ voluntatis, et si habitavero præ volatione spei et bonæ vitæ conversatione in extremis, id est in portu hujus maris, id est in alia vita quæ extrema est post hanc vitam, propter sui mutationem mare dictam. Quæ etiam portus quietis est fidelibus de hujus vitæ tempestate evadentibus, *ades*, id est præsens esse in hoc medio appares per me pennas sumentem, et in extremis maris habitantem. Notandum quia non ideo dicit *si sumpsero*, etc., quin eas pennas a primordio habuerit, sed ad ostensionem, concessionem facit de re quæ non erit, ac si dicat: Concedatur ut pennas sumam in diluculo, et ideo sumam ut in extremis habitem, et per hoc palam erit quia in hoc medio *ades*. Posset quæri: Quomodo

constabit quia adest in medio: si sumpseris pennas? Ad quod delignandum addit sic: Vere constabit le adesse in hoc medio, si sumpsero pennas. Et enim manus tua, id est operatio potentia 55 | tuæ deducet me illic, ut pennas sumam et in extremis maris habitem. Sed et si hoc sit quod pennas sumpsero, et in extremis maris habitavero, et ibi tenebit me, id est perseverare faciet dextera tua, id est misericordia tua, scilicet postquam ista adeptus ero, nec in his perseverare potero, nisi misericordia tua tenente me.

Notandum quod cum in sua persona Dominicus homo ponat, *quo ibo a Spiritu tuo*, etc., usque: *Et dixi forsitan*, etc. Non ideo sic agit in personas suas, ut unquam hoc sit in eo futurum, ut a Spiritu Dei eat, et a facie ejus fugiat. Quo etenim modo recederet a Dei Spiritu, qui Dei Verbo personaliter est unitus? Sed hoc ideo in persona sui transfiguratur, ut in se membra sua instruat, ne aliquid ipsorum a Dei Spiritu recedere præsumat, ostendendo in se quod nemo recedens a facie ejus fugere potest. Est igitur æque valens ac si sic poneret: Cum me sic mirabilem in scientia feceris, et eamdem scientiam in humano genere confortaveris, patet ex hoc quod nulli est a Spiritu tuo recedendum. Quo ibunt enim mei afacie tua recedentes? et quo a facie tua fugient? Nusquam. Si enim ascenderint in cælum, *tu illic es*, si descenderint in infernum, *ades*; si sumpserint in hoc medio pennas suas diluculo, et habitaverint in extremis maris, *ades*. Et enim illuc manus tua deducet eos, et tenebit eos dextera tua. Perfectione justitiæ et morum et scientiæ suæ ostensa, ostendit etiam se tamen a Judæis in mortem conculcandum esse, licet adeo perfectus sit, ut post consequenter fructum passionis suæ ostendat, et sic eos quibus passio sua salutaris est, sibi obnoxios reddat, et ad justitiæ et sanctitatis suæ conformitatem, et ad patientium pro seipso altrahat; incredulos vero Judæos respicere negligentes, de morte sua inexcusabiles ostendat, cum eo usque quaque perfectum in mortem conculcaverint. Hoc ergo sic dicit: Dico quod formasti me. Et cum me sic formaveris dixi, id est concepisti apud me, *tenebræ conculcabunt me* in mortem ex invidia formositatis et scientiæ meæ. Tenebras D Judæos per emphasim dicit, eo quod ignorantie tenebris nimis fuerint involuti, cum Creatorem et Salvatorem suum in mortem ex invidia dederint.

Tenebræ, inquam, conculcabunt me. Et hoc forsitan facient, id est improvisè et irrationabiliter et temerario motu. Vel forsitan, id est revera, sicut etiam in Evangelio forsitan non dubitative, sed affirmative ponitur, cum dicit: « Si crederetis Moysi, forsitan crederetis et mihi (Joan. v, 46). » *Conculcabunt, inquam, me tenebræ*. Et ex mei conculcatione confluet quod *non* per emphasim erit illuminatio mea, id est pars salvanda ex Judaico populo, qui per emphasim nox dicitur, eo quod ignorantie nocte sit involutus, illuminabitur fide et Dei cognitione per me. *Non* dico ponenda in delictis

meis, id est inter delicias meas, scilicet in consortio et conformitate discipulorum meorum, qui sunt deliciae meae, in quorum sanctitate delector, sicut in summis deliciis. Inde vero certum est mihi quod illi qui nox et tenebrae dicuntur, per conculationem illuminabuntur, quia ipsi iidem existentes modo tenebrae non obscurabuntur a te, id est non excæbuntur justo iudicio tuo, sicut modo juste obscurantur pro malis meritis suis. Cum dicit non obscurabuntur, datur intelligi, per lyptoten, quoniam a Deo Patre illuminabuntur, et per hoc palam est quod et a Filio illuminabuntur. Nam quæcunque Pater, eadem et Filius operatur, et e converso: unum enim sunt. Non obscurabuntur, inquam, a te, Et idem populus nox existens sic a te fide et cognitione tui illuminabuntur, ut dies dici possit, prænimia claritatis fidei et cognitionis suæ. Vel sic: Nox illuminabuntur sicut dies, id est ad comparisonem apostolorum, qui per emphasim dies dicuntur. Nox, inquam, illuminabitur. Et sic illuminabitur, quod sicut erunt tenebrae ejus, ita erit et lumen ejus, id est quanta erit cognitio tenebrarum ignorantiae ejus, tanta erit illuminatio fidei et cognitionis ejus, scilicet magna fuerit ignorantiae et peccatorum ejus, confessio, magna erit illuminatio. Per hoc autem 552 invitatur audilores ad vehementem peccatorum suorum confessionem, ut vehementiorem veniam promereantur.

Posset quæri: Quare potius per te illuminabitur nox, cum per nullum præcedentem sanctorum illuminari potuerit? Ad quod ostendendum respondet sic: Ideo nox erit illuminatio mea, id est ideo dignus sum ut per me illuminentur illi qui nox sunt, quia tu possedisti renes meos, id est delectationes meas, quæ per renes denotantur, eo quod ex renibus delectatio procedere soleat. Congruè nempe positum est tu, ad differentiam, ac si dicit: Delectationes cæterorum in parte diaboli possidet, cum aliquando illicita in eis cogitatio suboriat. Delectationes vero meas tu solus et possides, et ab initio mei possedisti, ut nulla in me delectatio habeatur, nisi tibi placita et a te disposita. Ideoque solus ex omnibus dignus sum, per quem infideles illuminentur. Et tu etiam suscepisti me de utero matris meae, id est tu fuisti susceptor et patronus meus a tempore illo, ex quo in utero matris meae fui, scilicet ita susceptor meus exististi ut me solum immunem a peccato faceres originali. Et ideo quoque dignus sum, ut per me nox illumineatur, quia ego confitebor tibi perseveranter, id est nullo tempore desistam a confessione laudis tuæ. Quod est dicere: Quidquid boni in me est laudi tuæ ascribam. Et ideo adhuc quia magnificatus es per me, id est quia per prædicationem et bonam vitam meam magnificatus et glorificatus es apud discipulos meos, Unde idem in Evangelio dicit: « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi (Joan. xvii, 9). » Magnificatus es, inquam, per me. Et hoc terribiliter, id est ita quod

aliis terrorem intulerim justæ damnationis, nisi et ipsi te exemplo mei magnificare studuerint. Et ideo quoque dignus sum, quia per me mirabilia ostensa sunt opera tua, id est me rationaliter habendo ostendi mirabilia et dignissima esse ea, quæ in me operatus es, rationalitatem scilicet et virtutes, quarum dignitatem per effectum operum bonorum ostendi. Ac si dicat: Adam in quo rationalitatem et virtutes operatus es, ea mirabilia et digna non ostendit, dum ab eis defecit. Ego vero mirabilia ostendi, cum in eis persistens, ea exterius per opera bona manifestavi.

Mirabilia, inquam, per me facta sunt opera tua: et ea anima mea cognoscat nimis, id est reputabit valde digna et mirabilia. Ac si dicat: Sicut jam ea mirabilia reputavi, ita quoque incessanter mirabilia esse reputabo, et ea mirabilia esse aliis manifestabo. Quæ pro certo Adam mirabilia non reputavit, dum in eis perseverare neglexit. Cum dicit anima mea cognoscat, idem est ac si dicat: Ego cognoscam. Partem enim pro toto ponit. Quoniam autem dixerat Patrem per se esse magnificatum, quomodo per eum magnificatus sit ostendere intendit, sic: Dico quod per me magnificatus es, et per hoc te magnificavi, quia non est a me occultatum os meum a te datum quod os, scilicet tu fecisti in occulto, id est in interiori meo, in anima scilicet quæ occulta est. Ponitur autem hic os pro osse, non pro ore. Dicit vero rationalitatem esse os anime, eo quod robustior pars anime sit, sicut os in corpore robustius est. Hoc autem quod dicit, non est occultatum, idem est ac si dicat: Os meum a te datum, quod videlicet fecisti in occulto, non est a me occultatum, scilicet vis rationis meæ non est a me occultata, sed exterius manifestata, dum te bene vivendo et aliis prædicando gloriosum et magnum ostendi. Quæ utique rationis vis ab Adam occultata fuit, dum ab obedientia Dei desistens, eum glorificare et magnificum ostendere non studuit. Dictum est a similitudine inertis militis, qui gladium suum, cum viriliter pugnare deberet, abscondit. Cum dicit os non esse occultatum, per lyptoten datur intelligi quod illud os bene operando manifestavit, et sic Deum magnificavit. Dicitur quoque liberum arbitrium os anime. Cujus pro certo tunc vis occultatur, cum non recte usurpatur, et ad mali operis exercitium flectitur. Nam cum a Domino 553 ideo datum sit ut in bono exerceatur, et sic sit meritum, ille revera illud non ad hoc esse datum ipsa rei experientia negat, qui potius ad usum operationis prævæ declinat. Quia vero dixerat os suum non esse occultatum, posset dici: Non est mirum si os non occultasti, quia forsitan in hac passibilitate in qua sumus nos non fuisti. Contra quod respondendo se fuisse passibilem ostendit, ut per hoc magis commendat perseverantiam suæ bonæ operationis. Magnum enim fuit cum in proposito bonitatis suæ perseverasse, cum ex debilitate passibilitatis habuerit posse deficere.

Hoc autem sic dicit: Dico non est occultatum *os meum, et substantia mea*, id est natura mea, quam superius *os* vocavi, non est occultata, scilicet vis rationalitatis et liberi arbitrii mei non est occultata, licet sit existens in *inferioribus* partibus terræ, id est in hujus mundi partibus quæ dicuntur inferiora terræ, id est indigniores partes terræ, ad respectum paradisi terrestriis, in quo Adam positus primum fuit; qui dignior et superior dicitur, eo quod ibi nulla sit aeris inclementia, immoderatio nulla, neque caloris neque frigoris, sed omnia serena et temperata. Cæterum in hujus mundi convale est maxima aeris perturbatio, unde multiplex passio contingit. Ideoque mundus iste paradiso inferior, non secundum situm loci, sed secundum indignitatem rei. Hoc autem quod dicit *substantia mea in inferioribus terræ*, sic adaptatur: *Substantia mea*, id est vis naturæ meæ non est occultata, sed per perseverantiam bonæ operationis manifestata, licet sit posita in *inferioribus terræ*, id est in hujus mundi calamitosa convale, ubi posset esse locus occultandi, propter instantiam multimodæ anxietatis. Quod pro certo Adam fecit, scilicet vim naturæ suæ abscondit, non persistendo in obedientia, licet nondum in *inferioribus terræ* positus esset, sed in paradiso ubi nulla passionis anxietas; nulla deficiendi necessitas. Non est occultata *substantia mea* idem est quod *non est occultatum os meum*, sed repetitum est ut addat in *inferioribus terræ*. Cum igitur perfectus sum eo quod *renes meos possedisti et suscepisti me de utero matris meæ, et non est occultatum os meum*, procul dubio patet quod *oculi tui viderunt imperfectum meum*, id est oculi dispositionis tuæ præviderunt, et voluerunt imperfectionem meam, id est mortem meam, quæ summa debilitas est et imperfectio, scilicet cum adeo consummatus sin in omni perfectione sanctitatis, ideoque ut per me fideles salventur dignus sim, placuit dispositioni tuæ, ut secundum mortalitatem imperfectus essem et debilis, et pro salute meorum futurorum moriar, *Et per hanc imperfectionem mortis meæ in me libro tuo dies scribentur*, id est in exemplo mei qui sunt libri tuos, quem proposuisti exemplar justitiæ in omnibus, scribentur *dies*, id est perfecti effecti efficiuntur illi qui futuri sunt dies, id est clari et illuminati in scientia, discipuli mei, scilicet. Quod autem se librum dicit, et dies scribendos esse ad exemplum sui asserit, a similitudine dictum est optimi libri, ad ejus exemplum cæteri libri scribuntur.

Exponit autem quomodo ad ejus exemplum scribentur, addendo sic: Dico quod in me libro dies scribentur, scilicet *formabuntur* ad exemplum mei, id est interius in virtutibus fient formosi: *et nemo formabitur in eis remanens*. Ac si dicat: Cum plures ad eorum exemplum formosi sint efficiendi, nullus tamen in eis spem ponet formositatis, ut dono ipsorum potest se formosum fieri. Unde Paulus: « Nuncquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? » (*I Cor.* 1, 13.)

A *Nemo*, inquam, in eis spem habebit formositatis. *Mihi autem*, id est sed ad honorem meum *nimis honorificati sunt amici tui*, Deus, id est honorificabuntur in virtutum formositate fideles, qui bene vivendo amici tui futuri sunt; ac si dicat: Mihi soli ascribendum est, quod quicunque fideles erunt in virtutibus formosi, per me enim formosi fient. Et etiam quod majus est, *mihi*, id est ad honorem meum *nimis confortatus est principatus* **554** *eorum*, id est confortabitur in virtutum formositate; ac si dicat: Mihi ascribendum est quod discipuli mei, qui principes et digniores sunt inter ipsos amicos, confortati et robusti erunt in hac formositate. Ego enim *dinumerabo* eos amicos, id est eos de massa perdendorum exemptos, certo numero ad formositatem salutis eligam, ac si dicat: Ita mihi certus erit numerus eorum, ut neque crescere neque decrescere possit. Per hoc autem eos reddit benevolos, cum ad salutem eos dicat esse dinumeratos. Qui vero dixerat *dinumerabo*, ne viderentur apud homines numerabiles, addit: *Et*, licet dicam quod eos dinumerabo, tamen *multiplicabuntur* adeo ut sint *super arenam*, non ut sint plures numero quam arena, sed super arenam erunt, id est magis innumerabiles quam arena, scilicet ut citius possit numerus arenæ sciri quam eorum numerus. Hoc autem quod sic *amici tui* honorificabuntur, non solum accidet *per imperfectum meum*, id est per mortem meam: sed per hoc quoque quod *exurrexi*, id est quod ex morte surgam et immortalis fiam et impassibilis et, licet nondum exsurrexerim, tamen ego *adhuc* existens mortalis et passibilis *sum tecum* coæternus et consubstantialis, secundum quod Deus ideoque potens sum amicos tuos honorificare.

C Inde vero patet quod tecum in essentia item sum, quoniam *si occiderit Deus Pater peccatores*, id est constat quod tu occidisti jam excecando in anima justo judicio tu peccatores, respiciere nolentes, dicens illis occulto et inaudibili dicto dispositionis tuæ: *O viri effusores sanguinem*, id est o viri proximorum interfectores, aliquando in corpore puniendo, aliquando vero in anima eos blanditiis decipiendo, *declinate a me*, id est decedite et elongamini a mei cognitione et voluntaria subjectione. **D** Et ideo nempe *declinate, quia dicitis in conspectu vestra nequissima*: Fideles accipiant in vanitate civitates suas, id est collectiones hominum, quas sibi conformant, scilicet cum ipsi multos sibi colligant, quibus nescio quæ invisibilia bona promittunt, unde ipsi quoque remunerationem expectant: Hoc faciant *in vanitate*, id est inutiliter, ut nec ipsi inde quidquam utilitatis habeant unquam, nec illi quos sibi conformando accipiunt. *Nonne illos peccatores qui male videndo ceciderunt te ceciderunt*, id est odii accedendo eos tecum in anima excecando? Odii utique, ideoque constat quod tecum idem sum in natura. Hoc autem idem est ac si sic poneret. Inde patet me tecum esse, quia peccatores quos occidisti, eos odio habens idem, quia dixerant in conspectu

sua accipiant fideles in vanitate civitates suas, eos A similiter occidi odio habens, *Et licet eos oderam*, tamen ex compassione misericordiæ *tabescebam*, id est anxior pro eis in anima, a similitudine illius qui ex nimia anxietate tabescit. *Tabescebam*, inquam, extendens me consideratione super illos inimicos meos existentes, quod juste puniendi sunt, id est auxiliabor ex compassione damnationis eorum quam prævidebam. In hoc autem nobis exemplum in se præscribit, quantum de inimicorum damnatione compatiendo anxii debemus, etsi eos in hoc quod malis sunt odimus. Unde Prosper: « Recte in malis odimus malitiam et diligimus creaturam. »

Quia vero dixerat se odio habere peccatores, cum quoddam odium malum sit, de quo odio dicat, determinat cum dicit: *Oderam*, inquam, illos, et hoc B non iniquo odio, sed *perfecto odio*, oderam illos, id est tali odio quod bonum est et ad perfectos viros pertinet. *Oderam*, scilicet eos in hoc quod mali, non in hoc quod Dei creatura erant. Dico quod *tabescebam* super inimicos meos: et licet ex compassione damnationis eorum tabescerem, tamen inimici facti sunt mihi male vivendo, quod minime facere deberent, ideoque eos iuste odio habui. Postquam consummatam perfectionem suam ad auditorem instructionem ostendit, orat de perseverantia ejusdem perfectionis, ut eosdem auditores de hac eadem perfectione orare instruat. Dixi, o Domine Pater, quod *probastime*, et *cognovisti me*, et *cognovisti semitam meam*. Hoc autem 555 oro ut perseveranter facias, scilicet perseveranter *proba me*, Deus Pater, id est duc me perseveranter in approbationem et experientiam præceptorum tuorum, et hoc dico secundum cogitationes. Quod est dicere: Fac me probe et diligenter de præcepti tui cogitare. *Et sic scito cor meum*, scilicet adeo cordis mei cogitationes probas facias, ut cor meum sic dignum sit ut illud scias, id est diligas. Illa enim Deus scire dicitur quæ diligit. Non solum autem *me proba* quantum ad cogitationes, sed etiam oro *interroga me* quantum ad opera, id est fac me experiri, et approbare mandata tua quantum ad opera, scilicet fac ut bene operer complendo præcepta tua. Interrogare ponitur pro experiri vel pro investigare, eo quod interrogando solet fieri experientia et investigatio. *Interroga*, inquam, *me* secundum opera, et sic *cognosce semitas meas*, id est adeo me præcepta tua experiri facias, ut semitas meas cognoscas, id est ut rationes meas diligas; quæ semitæ dicuntur, eo quod arduæ sunt et singulares. *Proba*, inquam, *et interroga*, et *vide* misericorditer, scilicet hoc non oro solis meritis meis, sed hæc oro facias respectu misericordiæ tuæ. Illa quippe Deus videre et respicere dicitur quorum miseretur. *Vide*, inquam, *si* tamen *in me* est aliqua *via iniquitatis*, id est operatio iniquitatis, quæ in altis est via ad damnationem, tunc nunquam me videas. Ac si dicat: *vide me*, cum non sit in me via iniquitatis. *Et deduc me in via æterna facta*, id est me perseverare fac in via mandatorum tuorum, sic ut mihi sit æterna id

est assidua ad æternitatem ducens: scilicet sic fac me in ea perseverare, ut nunquam ab ea desistam, et per eam ad æternitatem attingam. Multi enim ad tempus perseverantes quandoque deficiunt, et sic ad æternitatem non attingunt.

IN PSALMUM CXXXIX.

Titulus centesimi tricesimi noni *Psalmus David*, id est uniuscujusque fidelis respicientis in finem, id est in Christum, qui est finis et perfecte consummatus in omni justitia et sanctitate, ut in psalmo superiori ostensum est. Cujus perfectionis ut valeant esse participes, orant ut Deus per gratiam eripiat a malis hominibus, id est a male operantibus, et iniquis, id est ab hæreticis, qui eos sibi conformare nituntur. Hanc autem orationem ea intentione faciunt ut alii hoc idem orandi dent exemplum. Ostendunt quoque ipsorum hæreticorum infestationem et occultam et manifestam, ut auditores ab ea cavere doceant.

Eripe me, Domine, per auxilium gratiæ tuæ, ab homine malo, id est a massa hominum mala operantium, ne me sibi conformare possint. *Et eripe me a viro iniquo*, id est a massa virorum hæreticorum, antonomastice iniquorum, ne me sibi valeant conformare. Bene vero singulariter primo ponitur *ab homine malo* et *a viro iniquo*: postea pluraliter ponitur *qui cogitaverunt*, quia et unum quid in massa sunt et multe personæ. Cum autem se et de mala operantibus, et a viris iniquis eripi oraverit fidelis in hoc psalmo agens, præcipue immoratur in oratione ereptionis ab hæreticis, cum periculum maximum in eis sit. Horum autem hæreticorum impugnationem ostendit, sic: *Eripe me*, inquam, a massa virorum iniquorum: *qui viri iniqui cogitaverunt iniquitates*, id est iniquas et hæreticas cogitationes, adinventas in corde, non in Scripturis. Ac si dicat: Ideo necesse est orare me, ut a viris iniquis eripiar, quia ipsi cogitaverunt, et adhuc cogitant iniquitates, quas in corde advenierunt, et a Scripturis non habuerunt. Et non solum *cogitaverunt*, sed et *tota die*, id est jugiter *constituebant*, id est adversus Catholicos *prolia* moliebantur, per garrulitatem multiplicum argumentationum suarum. Et non qualicumque modo *constituebant prolia*, sed ita quod *acuerunt linguam suam*, id est acuta et subtilia fecerunt verba sua, 556 id est magis læderent, et eo amplius periculosa essent. *Acuerunt*, inquam, existentes *sicut serpentes*, id est comparabiles serpentibus. Sicut enim serpentes tortuose incedentes latenter serpunt, et sic in occulto percutiunt; ita ipsi tortuose incedentes, per diversos errores hæresum, in occulto et ex improvviso incautos percutiunt. Et *sub labiis eorum* est *venenum aspidum*, id est in verbis eorum latet error insanabilis, sicut venenum aspidum insanabile est. Postquam enim eo errore quilibet imbutus erit, vix illo poterit expediti sicut aliquis veneno aspidum imbutus, eo aut vix aut nunquam expeditur. Congrue vero ponit *sub labiis*: cum enim eorum

verba blanda videantur et bona, latet in eis error inextricabilis.

Postquam ostendit necessarium esse se orare, ut a viris iniquis eripatur, cum adversus Catholicos constituant prælia auditus etiam quorum valde periculosus est, eandem orationem ad aliud repetit, ut videlicet ostendat necessarium esse orare, cum adversus eos constituant prælia, quæ etiam ostendit. Hoc autem sic dicit: Non solum oro eripiam hominem malo, et a viro iniquo, ideo quia constituant prælia adversus quoscunque Catholicos, quæ periculosa sunt etiam solum audientibus, sed et oro custodi me, Domine, de manu peccatoris, id est de potestate cuiuscunque mala operantis, ne me possit incorporare sibi, et eripe me a viris iniquis, id est hæreticis ne incorporer ab eis qui cogitaverunt supplantare gressus meos, id est ideo a viris iniquis oro eripi, quia cogitaverunt et adhuc cogitant supplantare gressus meos, id est cogitaverunt qualiter affectiones fidei meæ pessumdare possent, ac si dicat: Si tantum adversus alios et non adversus me cogitarent, timendum esset mihi ne cæterorum exemplo contra quos cogitant incorporaræ, si ipsi incorporarentur. Quanto magis ergo timendum est cum adversus me cogitaverint? Non solum autem hoc cogitaverunt, sed et ipsi superbi existentes, id est ex superbia errantes, absconderunt mihi laqueum, id est nisi sunt absconse parare mihi laqueum, id est errorem quo me illaquearent et sibi conformarent.

Bene vero dicit absconderunt. Tunc enim in abscondito parant erroris laqueum, cum quendam blanda verba, quæ sancta videntur admiscendo, inductionibus suis fideles in errorem attrahere nituntur: a similitudine venatoris, qui feræ vel voluceri decipiendæ, laqueum in abscondito tendit. Non solum autem absconderunt laqueum, sed et manifeste extenderunt funes in laqueum, id est extensas et ordinatas fecerunt argumentationes suas, ut essent mihi in laqueum, id est in captionem et interemptionem, quæ dicuntur funes, eo quod graves sint ad dirupendum, sicut laquei de funibus facti, a similitudine venatoris, qui ad feras illaqueandas laqueos factos de funibus extendit. Non solum autem funes extenderunt, sed et ipsi existentes non in itinere sed juxta iter, id est visi tenere auctoritatem sanctorum, quæ fidelibus est rectum iter fidei, quam ipsi similitre exponunt, et sic non sunt in ipso itinere, sed juxta iter; tali modo posuerunt mihi scandalum, id est officiculum erroris periculosissimum. Tunc enim citius aliquis decipitur, cum ipsi auctoritas sinistre interpretata prætenditur. Quoniam autem extenderunt funes, et juxta iter scandalum posuerunt, dixi Domino et interioris bona affectione, et exterioris ore: Deus meus es tu, id est Creator meus; te scilicet reputo Creatorem et me reputo creaturam. Et cum te Deum meum esse reputem; exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ, scilicet cum sis Dominus omnipotens, audi vocem meam, qua te deprecor ut efficias quod oro. Quæ nimirum vox deprecationis

hæc est: O Domine, revera Domine, qui jam hoc mihi beneficium concedis, quod tu existis virtus et causa salutis meæ, id est qui es constantia mea in omni bono, per quam ad salutem æternam attingam; tu 557 obumbrasti super caput meum positum in die belli, id est dedisti obumbrationem, id est refrigerium misericordiæ tuæ, super mentem meam, positam in fervore belli, qui per diem intelligitur eo quod in die fervor solis sit. Quod est dicere: Qui jam hoc mihi beneficium contulisti, ut cum in fervore belli hæreticorum positus essem, mentem meam refrigerares spiritali et invisibili refrigeratione gratiæ tuæ, ne deficeret sub æstu nimio illicius belli a similitudine pugnantium, qui obumbrantur ne propter æstum deficiant.

Tu inquam, Domine, non tradas me peccatori, id est ne permittas me tradi hæretico, antonomastice peccatori, ut illi conformer. Necesse est autem ut hoc orem. Ipsi enim peccatores cogitaverunt contra me, scilicet cogitaverunt talia quæ mihi contraria sint, quali videlicet modo me decipiant. Me dico separatam a desiderio meo. Desidero enim in integritate fidei persistere. A quo nempe desiderio removerer, si peccatori conformarer. Et quia contra me cogitaverunt, oro ne derelinquas me inadjudum, cum ego, in quantum possum, per liberum arbitrium peccatoribus resistam. Ne derelinquas me idem est quod superius positum est, ne tradas me peccatori, nisi quia liberum arbitrium notat, et est ex nimia affectione repetitum. Ille quippe qui per se aliquid operatur, opportune orat ut adjuvetur. Dico, ne derelinquas me, ne peccatores exaltentur, id est superbe glorientur si derelictus fuerim. Ne exaltentur, inquam, et hoc forte, id est infortunale adeorum videlicet infortunium. Istud autem quod dicit ne forte exaltentur oratio est pro peccatoribus, ut pro inimicis auditores orare instruat. Ac si dicat: Ideo oro non derelinqui, quia si derelictus deficerem, peccatores inde ad eorum infortunium et damnationem exaltarentur. Vel ne exaltentur forte, id est temere. Ac si dicat: Ideo oro ut non exaltentur, qui temeraria esset hujusmodi exaltatio, ideoque nociva eis. Ne derelinquas, inquam, me. Et necesse est ut hoc orem. Nam circuitus eorum operit et operiet jugiter caput eorum, ideoque periculosum est cum eis agere. Caput eorum summam hæresis dicit, eo quod ad eam omnes eorum sententiæ spectant, sicut caput omnium membrorum principale est. Circuitus dicit, multiplices anfractus argumentationum et sententiarum ipsorum, quibus summam hæresis suæ occultant et muniant, ne a Catholicis perimantur, a similitudine serpentis, qui circuitu eandem caput operit, in quo præcipue vitalitas ejus est, ne in eo percutiatur.

Exponit autem hoc quod positum est circuitus eorum operiet caput eorum, sic: Circuitus, inquam eorum, operiet caput eorum, id est multiplex anfractus sententiarum et argumentationum eorum occultabit et præmunit. Unam hæresis eorum, ne

possit exstingui. Quod est dicere: *Labor laborum ipsorum operiet eos*, id est verborum suorum multiplicitas, in quibus inveniendis ipsi valde laborabunt, muniet eos. Quia pro hæreticis oraverat, dicens *ne forte exaltentur*, ostendit quod non exaltabuntur; sed quidam eorum convertentur, et sic salvabuntur; quidam vero in garrulitate persistentes, damnabuntur. Hoc autem ea intentione dicit ut omnes auditores ab hæresi retrahat. Oro ne forte exaltentur; et vere non exaltabuntur, nam cadent carbonēs super eos, id est spiritales viri qui sunt carbonēs desolatorii, igne charitatis et Dei cognitionis accensi, cadent super eos, id est cum magno pondere sententiarum suarum authenticarum opprimant eos et devinent, a similitudine ponderosæ rei, de super cadentis, quæ aliquem opprimit. Non solum autem carbonēs cadent super eos, ut devinent, sed etiam, Domine, per eosdem carbonēs *deicies eos* a superbia eorum, id est eos humiles facies, mittens postea in ignem, id est in illuminationem Spiritus sancti. Et in ignem missi ulterius non subsistent, id est non permanebunt in miseris hæresum. Hoc autem de parte dictum est. Super quosdam, inquam eorum cadent carbonēs, et deicientur in ignem, et in miseris non subsistent. Vir autem quicumque linguosus, 558 id est quicumque ex eis respicere nolens, in linguositate hæresis suæ perseverabit, in terra hoc non dirigetur a Domino, ubi locus est dirigendi, id est quandiu in hac terra vivet, non diriget eum Dominus, ut fidei rectum iter incedat. In interitu vero cum anima separabitur a corpore, ipsum virum injustum, id est virum linguosum ideo quia injustus est, capient mala æternæ damnationis, ne ulterius evadat. Quia vero vir linguosus sic damnabitur, cognovi, ego pro contrarium. Per hoc scilicet hoc cognovi, quia cognovi quod Dominus faciet in futuro justum iudicium inopis, id est iuste remunerabit quemque fidelem suum, qui pro eo hic inopiam patitur. Ac si dicat: Cum suos sit interna beatitudine remuneraturus, certum est inde mihi, quod et viros linguosos est iuste damnaturus. Et non solum faciet iudicium inopis, sed et faciet vindictam pauperum de viris linguosis, scilicet inde mihi certum est quod viros linguosos damnabit, quia certum sum quod pauperes suos de illis viris linguosis vindicabit; quæ pro certo vindicta non erit alia quam damnatio æterna. Cum dicit quod faciet de viris linguosis vindictam pauperum, datur intelligi quoniam ipsos pauperes persequentur.

Ad hoc autem quod extra librum intelligitur, sic sequentia junguntur. Dico quod faciet de linguosis vindictam pauperum, propterea quod eos persequuntur. Verumtamen licet eos persequantur metu eorum, iusti a tui confessione, o Deus, non deficient. sed iusti jugiter confitebuntur nomini tuo, id est laudabunt te ex consideratione nominis tui, quod est Dominus. Vel sic: Dico quod virum injustum mala capient in interitu. Inde vero hoc cognovi, quia Dominus faciet iudicium inopis, scilicet faciet hic ju-

dicium de quocunque bono, pro eo inopiam patiente, iuxta quod legitur: « Incipiat iudicium a domo Dei! (I Petr. iv, 17). » Exponit ergo quod iudicium faciet de inope, cum sic addit: Et, id est, faciet vindictam pauperum, id est iusto iudicio suo faciet vindictam de pauperibus suis peccantibus, cum eos hic per transitoria flagella corrigit, ut per hoc comprobet quod cum nec suis parcat, multo minus in futuro parcat iniustus. Faciet, inquam, vindictam pauperum, verumtamen quanquam hic pauperes suos iustos per flagella corrigit, iusti non ideo desistent a laude tui, sed iusti confitebuntur nomini tuo. Hoc ut superius exponitur. Hic, inquam, confitebuntur nomini tuo. Et in futuro ipsi recti habitabunt, in æterna gloria, existentes, o Christe. cum vultu tuo, id est cum penitentia tua videndo te facie ad faciem. Vel sic, si de Patre dicatur: Et in futuro, o Deus Pater, ipsi recti habitabunt, id est manebunt in æterna gloria cum vultu tuo, id est cum Christo Filio tuo, qui vultus tuus dicitur, ut in quarto psalmo ostensum est ubi dicit: « Signatum est super nos lumen vultus tui (Psal. iv, 7). »

IN PSALMUM CXI.

Titulus centesimi quadragesimi. *Psalmus David, id est fidelium ad instructionem auditorum, ostendit se ad Dominum clamasse et eum orasse, ut eos digne faceret orare et bene operari, et eosdem custodiret ne in ore vel in corde criminaliter peccarent, et ne cum hominibus operantibus iniquitatem communicarent. Ostendunt quoque quod, si peccaverint, a iustis corripientur, ut auditores instruat, ne si quando peccaverint a iustis corripri fugiant. Prædicunt quoque quorundam peccatorum conversionem, ut auditoribus exemplum convertendi peccatores tribuant. Ostendunt insuper se a quibusdam peccatoribus non convertendis esse passuros tribulationes, et pro ipsis tribulationibus orant, ut auditoribus exemplum tribuant, et patiendi et in tribulationibus orandi. Agunt quoque de quorundam Christianorum in tribulationibus defectu, quos scilicet propter iniquitatis suæ meritum Deus deficere patitur, ut per hoc deterreant ab iniquitate auditores, ne deficient et sic in æternum pereant.*

559 Domine Deus, ad te misericordem et omnipotentem respiciens clamavi, id est clamorem intense affectionis emis, ut tibi prorsus voluntate bona devotus essem. Quoniam ergo clamavi, exaudi me, ut quod clamavi impetrem. Non solum autem clamavi, sed et perseveranter clamabo. Et cum clamaveram ad te, intende voci meæ, id est fac te intensum interiori voci clamoris mei, ut videlicet quod intense oro, tu intente conferas. Clamavi, inquam, et clamabo; et ecce quid clamavi et clamabo: Dirigatur scilicet a te oratio mea, id est fac orationem meam directam et justam. Quia vero quorundam hypocritarum oratio hominibus directa videtur, cum potius sit injusta, ad determinandum additur, in conspectu tuo. Ac si dicat: Nec ero tu tamen in conspectu hominum dirigatur, sed in conspectu tuo,

id est sic *dirigatur* ut sit in beneplacito tuo, scilicet ut ea petam quæ tibi placent, et quæ petenda sunt. Quoniam autem quidam orant ea quæ oranda sunt, et Deo placent, et hoc tamen non bona intentione ut illi qui sapientiam orant adipisci, non ut sapienter vivendo cœlestia bona expellant, sed ut ex ea consecuta sese aliis præferant, addit *sicut incensum*. Ac si dicat : Ita oro *dirigatur oratio mea in conspectu tuo* ut sit *sicut incensum*, sic, scilicet, ad cœlestia bona intentione intendes, sicut fumus incensi ad superiora tendit. Hoc autem totum est ac si dicat : Fac me orare ea quæ oranda sunt, et hoc intentione cœlestium honorum. Et *elevatio manuum mearum*, id est operum meorum sit *sacrificium vespertinum*, id est completio novæ legis, quæ est dulcissimum sacrificium Deo. Unde Prosper ;

..... Offerri nequit hostia major,
Quam cum homo castorum profert libamina morum,
Et de virtutum munere sacra litat.

Dicitur autem novæ legis *vespertinum sacrificium*, vel quia novissima est post veterem, sic ut eam nulla alia sequatur, sicut vespersum, cum sit extremum nulla pars diei sequitur, vel quia in morte Christi dedicata est, quæ *vespertinum sacrificium* dicitur, eo quod circa vespem ad horam nonam, scilicet sese moriendo Deo sacrificium laudis obtulit. Quæ nimirum mortis oblatio in lege veteri per agnum figurabatur, per ejus *vespertinum sacrificium* populus Israeliticus est ab Ægyptiaca servitute liberatus.

Elevatio inquam, *manuum mearum* sit *sacrificium vespertinum*, scilicet sic permittas me bona opera mea bona intentione elevare et magnificare, ut non solum veterem, sed et novam legem compleam. Unde Domini in Evangelio : « Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum (Matth. x, 20). »

Non solum autem clamore intenso oravi, ut *oratio mea dirigatur* et *elevatio manuum mearum* sit *sacrificium vespertinum*, sed etiam de custodia oris sic oravi : *Pone, Domine, custodiam ori meo*, id est custodi potentia voluntatis tuæ os meum. Ne vero videretur orare ut sic custodiret, ne aliquid loqueretur, ad determinandum sic addit : *Et, id est scilicet, labiis meis pone ostium*, id est talem custodiam quæ comparabilis sit ostio, scilicet sicut ostium ad hoc in domo ponitur, ut his qui in domum intrare digni sunt aperiantur. His vero qui intrare non debent claudatur, ita quoque ori meo custodia misericordiæ tuæ præsideat, ut quæ loquenda sunt, dicam, quæ vero vana sunt et nociva, taceam. « De omni enim verbo otioso quodcumque locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii (Matth. xii, 36). » *Pone, inquam, ostium labiis meis*. *Ostium dico circumstantiæ*, id est talem custodiam ori meo *pone*, ut non simpliciter os ab illicita locutio ne custodiat, sed quæ etiam omnibus corporis sensibus circumset, et eos ab illicitis motibus muniat, visum scilicet ne illicite videat, aurem ne illicite audiat, et cæteros sensus similiter. Non solum autem oro poni *custodiam ori*,

sed oro quod majus est, scilicet *ne declines*, id est ne permittas declinari et a dignitate **560** sanctitatis suæ humiliari *cor meum in verba malitiæ*, id est ad cogitandum verba illa quæ malitiosi homines loquuntur, excusando se de peccatis, vel per infirmitatem naturæ, vel per necessitatem facti. Ac si dicat : Non solum oro ne verba malitiæ loquar, sed etiam quod minimum est oro ne in corde verba malitiæ concipiam, ut me de peccatis excusem. Non solum autem hoc oro, sed hoc quoque, non permittas declinari *cor meum ad excusandas excusationes* mei existentis *in peccatis*, scilicet ut si aliquo modo contigerit ut me stulte de peccatis excusem, ad hoc saltem excusationis ne me permittas deijci, ut ipsas excusationes excusem, id est ipsas esse justas factas in corde concipiam. Pejor enim est excusatio excusationis, quam excusatio de peccatis.

Ostendit autem quæ sibi utilitas continget, si oratio sua superius posita admittatur, ut per hoc magis quod orat assequi mereatur. Oro *pone custodiam ori meo*, et *non declines cor meum*. Quod si impetravero beatus ero, quia cum hominibus operantibus *iniquitatem* criminalem non communicabo, id est non ero particeps et cooperator iniquitatis eorum. Et determinandum est propter sequentia, quia dictum est hoc de minus operantibus. Non communicabo, inquam, cum hominibus operantibus *iniquitatem*, et etiam non communicabo cum electis eorum, id est cum prælatis et cum majoribus eorum, operantium iniquitatem. Ne vero videretur se penitus ex arrogantia justificare, ad exemplum humilitatis se indigere correptione ostendit sic : *Non communicabo, inquam, cum operantibus iniquitatem* : ita scilicet ut criminaliter peccem. Sed tamen cum venialiter peccavero, *corripiet* me ecclesiastica disciplina, *iustus* quilibet Ecclesie prælatus, et hoc non in ira, sed in misericordia. Et increpabit me severis verbis, et illud tamen fiet in misericordia. Corripiar, inquam, a iusto, *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*, id est mentem meam, et sic oro ut eveniat *oleum* scilicet *peccatoris*, id est adulatio cuiuslibet peccatoris, dicta *oleum*, eo quod ad modum olei suavis sit et blanda, *non impinguet caput meum*, id est non delinuat mentem meam, et deleat ut ad consensum illicitum pertineat, ad modum olei, quod quos impinguit delinit. *Non impinguet, inquam, ut me sibi conformet*. Et vere non impinguit, sed ego potius peccatorum partem mihi conformabo. *Quoniam a thus* aliquid tantum spatii restat, et post *absolutam* superius posita erit in beneplacito tuo, id est continetur inter beneplacita eorum, scilicet placebit eis hoc idem orare quod superius oravi, et per hoc *oratio mea* erit in beneplacito eorum, quod *absoluta* sicut *usque petra*, id est a nobis absorbentur, id est incorporantur jungendi petre firmitatis Christo per bonam vitam. Absorbentur, inquam, non minores tantum ; sed quod mirabilis erit, etiam *iudices eorum*, prælati scilicet eorum iudicio et exemplo minores peccant. Absorbentur

inquam, et hoc per verba prædicationis meæ. *Audient* enim auribus cordis *verba mea*, et merito, *quoniam ipsa potuerunt*, id est potentia erunt et valentia ad eos instruendos. Quidam, inquam, *audient verba mea*, et absorbeantur iungendi *petræ*. Quidam vero non audituri erunt dicendi per emphasim infernus, eo quod se male vivendo, et cæteros malo exemplo ad infernum attrahent, et *secus hunc infernum*, id est iuxta iudicium hujus inferni, *dissipata sunt ossa nostra*, id est dissipabuntur, scilicet, destruentur fortiores ex nostris secundum corpus per varia tormenta. Ossa dico dissipata *sicut crassitudo terræ erupta est super terram*, id est sicut fumus licet sordidum aliquid et vile, tamen super terram diruptus, id est dispersus, terram crassam reddit et fertilem, sic et nos, ceu viles et sordidi per varia supplicia discerpendi, Ecclesiæ filios exemplo constantiæ nostræ pingues in virtutibus reddemus, et sic fertiles in bonis **561** operibus faciemus. Dissipabimur, inquam, secundum corpus; ideoque, oro, Domine, *ne auferas animam meam*, id est ne permittas ab his dissipatoribus auferri animam meam, ut metu corporeæ dissipationis eis cedat. *Ne auferas*, inquam, neque debes auferre, *quia*, o Domine, revera Domine, *oculi mei interiores*, id est affectiones meæ *ad te respiciunt*, et *speravi* ea quæ sunt *in te*, scilicet, æterna bona non secularia. *Non auferas*, inquam, *animam meam*, sed *custodi me a laqueo blanditiarum, quem statuerunt*, id est statuent peccatores *mihi*, id est ad incommodum meum, ut me per eum illaqueantes a proposito sanctitatis meæ revocent. *Custodi*, inquam, *me*, ne illaqueer illo laqueo. Et non solum a laqueo blanditiarum oro custodiri, sed *et custodi me ne superer a scandalis operantium iniquitatem*, id est a tribulationibus manifestis, quæ mihi operationes iniquitatis inferent, quas scandala voco, eo quod illatæ plurimos scandalizant. *Custodi me*, inquam, et vere custodi me ne cadam. Multi vero Christiani *peccatores in retiaculo ejus iniquitatis positi cadent*, id est deficient a proposito confessionis suæ, vel per laqueum vel per scandala, ac si dicat: Me custodies ne aliquo modo cadam, multos vero Christianos peccatores merito iniquitatis suæ, quia irriti sunt, deficere permittes. *Peccatore*, inquam, *in retiaculo ejus iniquitatis positi sum*, ideoque *cadent*. Ego autem qui custodiri a te oro *singulariter sum*, id est singulariter me habeo, scilicet singularem spem et appetitum habeo celestium bonorum, non multiplicem appetitum terrenorum et singulariter ero donec de hac vita, corporali morte transeam. Et quia *singulariter sum* et ero, non permitas me cadere. Unde Psalmographus alibi: «Unam petii a Domino, hanc requiram (*Psal.* xxvi, 4),» etc.

IN PSALMUM CXL.

Titulus centesimi quadragiesimi primi. *Intellectus* David, cum esset in spelunca. *Intellectus* sane psalmus iste dicitur, eo quod in eo *intellectus Christi*, veri David, quem in passione sua habuit, continetur.

Titulus sic exponitur. *Intellectus* iste, id est psalmus iste est, *David*, Christi habitus illi David, *cum esset in spelunca*, id est in assumpta humanitate mortali; quæ ad respectum deitatis humilis fuit, ad modum speluncæ, et in qua latuit *ut in spelunca*. Vel sic: In hoc psalmo denotatur *intellectus David Christi*, habitus *cum esset in spelunca*, ut hoc, ut supra exponitur. Vel habitus *cum esset in spelunca* sepulchri nondum re, sed jam consideratione, scilicet, cum jam consideraret se moriturum in sepulchro esse ponendum. Hæc verba protulit vel hunc *intellectum*, qui in hoc psalmo concipitur, habuit. Vel *cum esset adhuc in spelunca* ante passionem, id est in hoc mundo corporaliter conversans; qui nimirum propter sui humilitatem spelunca dicitur, ad respectum patriæ cœlestis, quæ mons sublimis appellatur. In quo mundo quasi *in spelunca* Christus latuit, dum incarnatus mortalis et passibilis apparuit. *Titulus* autem iste, iuxta historiam positus est, quæ talis est: Cum a Saule David persequeretur, speluncam ingressus est, et ibi latuit. Accidit autem ut persecutor ejus Saul cum ad locum ejusdem speluncæ perveniret, et David ibi latere ignoraret, causa ventrem purgandi eam ingrederetur. Quo purgante, David latenter ad eum accessit, et clamoram chlamydis, id est vestimenti ejus absceidit, ut hoc signo comprobaret quod cum occidendi facultatem habuisset (*Reg.* xxiv, 4, 15).

Allegoria autem hujus historie, non usquequaque persequenda, talis est: Per David quidem pro persecutione Saulis in spelunca latitantem, Christus multo tempore vitæ suæ a Judæis membris diaboli persecutus in hoc mundo humanitus latens, exprimitur. Per Saulem vero in speluncam causa ponendi fetida sui ventris ingressum diabolus figuratur, qui per peccatum primi parentis hunc mundum ingressus est, ut cogitationes et operationes fetidas et illicitas hic poneret. Gujus vestimenti oram David Christus glanio absceidit, cum humani generis quod tibi ut vestimentum conjunctum orat partem salvandam **562** ab ipsius subjectione spiritalis doctrinæ gladio sequestravit. Est igitur in hoc psalmo vox capitis qualiter in consideratione passionis suæ ad Dominum clamaverit et cum deprecatus fuerit ostendentis, ut in se membris suis exemplum præscribat in tribulationibus orandi. Passionem quoque suam indicat, ut illos pro quorum salute passus est obnoxios sibi reddat, et patiendi pro ipso eis exemplum attribuat.

Voce mea, id est mihi congrua voce videlicet incense devotionis sancta et pura, o auditores, ad Dominum Patrem clamavi. Quod est dicere: Intendam erga eum devotionem et affectionem habui, quæ clamor intensus fuit. Non solum autem *clamavi*, affectuose me erga eum habendo, sed etiam *voce mea* interiori *deprecatus sum*, id est deprecationem feci respiciens ad Dominum misericordem et omnipotentem. Non tantummodo *clamavi ad Dominum*, et *deprecatus sum* eum, sed et nunc *effunda*

id est ex toto fundo *orationem meam in conspectu* A
ejus, scilicet manifesto *orationem meam in conspectu*,
 id est in cognitione ejus, a similitudine reinclusæ,
 quæ cum effunditur, id est extra funditur, mani-
 festatur. Quod est dicere : Orationem meam ipsi
 manifestam et cognitam facio, id est tale quid oro,
 quod cum idoneum sit, est ejus cognitione dignum.
 Illa enim quæ sunt id ðnea Deo, anonomastice di-
 cuntur cognita et manifesta. *Effundo*, inquam, *ora-*
tionem, et *ante ipsam* existens, id est in familiari-
 tate et benevolentia ejus *pronuntio*, id est narro in-
 terius *tribulationem meam*, quam pro ejus obedi-
 entia complenda jugiter patior, et adhuc sum passurus,
Pronuntio quidem non ad jactantiam, sed ad re-
 muneratorem pro ea obtinendam, a similitudine
 strenui militis, qui cum domino charus sit, non per-
 nuntios ei loquitur, sed ante ipsum existens laborem
 quem pro ipso passus est, fideliter narrat, ut ejusdem
 laboris a domino mercedem accipiat. *Tribulationem*,
 inquam, *meam pronuntio in deficiendo spiritum*
meum, id est destruendo voluntatem animæ meæ,
 spiritum dico prodeuntem *ex me*, id est ex fragili-
 tate humanitatis meæ; ac si dicat : Sic tribulationem
 meam pronuntio, ut cum ex fragilitate carnis ha-
 beam nolle pati, hanc meam voluntatem objiciam, et
 tuæ voluntati obedire paratus sum, scilicet, ut patiar,
 juxta quod idem in Evangelio : « Pater, si fieri po-
 test, transeat a me calix iste; verum tamen non
 sicut ego volo, sed sicut tu. » (Matth. xxvi, 39;
 Luc. xxi, 42).

Ubi nos hic habemus *in deficiendo*, Hebraica trans-
 latio habet : *cum anxietur cor meum*. Unde constat
 quod in hac translatione *deficiendo* legi potest
 pro *anxiando*, non ideo quidem positum, ut anxietas
 aliqua passionis generasset in eo defectum, sed ut
 vehementiam suæ passionis ostendat, quæ defectum
 posset in alio generare. Secundum igitur hanc sen-
 tentiam ita legitur : *Pronuntio*, inquam, *tribulatio-*
nem meam habitam et habendam in deficiendo spi-
ritum meum, id est in anxio animam meam,
 scilicet, quæ tribulatio jam causa est, cum habeatur
 nunc, et causa erit cum habebitur, quare anima mea
 anxietur. Ne vero videretur anxietas hæc ipsi præ-
 ter velle contingere addit *ex me*. Quod est dicere :
 Anxiabor, inquam, et hoc quod anima mea anxie-
 bitur, continget ex me, id est ex dispositione et vo-
 luntate mea. Postquam ostendit se clamasse et de-
 precatum fuisse, ostendit etiam se bene operatum
 fuisse, et opera sua Deo placuisse, ut exemplo sui
 auditores ad bene operandum incitet, sic : *Clamavi*
 inquam, et *deprecatus sum*, et etiam bono opera
 egi, et tu qui justus iudex es, *cognovisti semitas meas*,
 id est tibi placuerunt bona opera mea ardua et sin-
 gularia. Tametsi vero adeo dignus sum ut semitas
 meas cognoscas, tamen mihi posito in hac via, bo-
 norum operum in qua ambulabam, id est jugiter
 promovebar, absconderunt laqueum, id est absconse
 pro reputatione sua paraverunt 563 mortem, qua
 me illaqueent et delineant. Hoc quod præterite pos-

A situ est, pro futuro legendum est, ac si dicat : *In*
via hac qua ambulo, absconderunt laqueum mortis
 mihi. Ego vero, cum in mortem me dare parabunt,
considerabam ad dexteram, id est respiciam ad po-
 tiores meos, ad discipulos, scilicet, qui per dexte-
 ram exprimuntur, quod dignius membrum est, eo
 quod in Ecclesia digniora membra sint. Unde in
 Evangelio : « Conversus Dominus respexit Petrum
 (Luc. xxii, 61). »

Considerabam, inquam, et *videbam*, id est expe-
 riar an sit aliquis meorum me cognoscens, et non
 erat aliquis eorum qui cognosceret me, id est non erit
 aliquis meorum qui constanter me confitendo com-
 probet se cognoscere me verum et Deum et hominem
 esse. Cum enim me denegabant, se me non co-
 gnoscere videri facient. Quod dicit : *Considerabam*
 et *videbam*, ad humanum modum loquitur, ac si
 breviter ponat : Experiri rei evidientia quod nullus
 me cognosceret. Et licet, nullo me cognoscente, posset
 fugiendi locus esse, tamen *perit*, id est peribit *fuga a*
me, id est nullo modo mortem fugiam. Et cum fuga
 a me peribit, non est, id est non erit aliquis *meorum*
 qui requirant animam meam, id est qui requirant cau-
 sam vitæ meæ, quare ab eis auferatur, scilicet, non
 aliquis erit meorum, qui ausus sit pro me dare sen-
 tentiam me indignum esse morte, a similitudine
 patroni, aliquem insontem liberare nitentis, qui
 requirit causam damnationis ejus, ut eam convincat
 injustam esse. Vel requirit animam meam, id est
 innocentiam animæ meæ, et sic pro me det senten-
 tiam, ac si dicat : Ponatur ut me Deum esse non
 cognoscat, justum tamen erit, etsi purus homo
 videar, ut, cum innocens sim, animam meam requi-
 rant, dando sententiam pro me. Cæterum neque me
 cognoscent, neque animam meam requirent. Ideo
 quod nullum habeo auxiliatorem *ad te Domine* mi,
 respiciens clamavi, id est intenso clamore agam.
Dixi, id est dicam et interiori voce et exteriori. O
 Dominus, tu es spes mea, et non alius, per te, scilicet,
 spero liberari et remunerari, et *portio mea*, id
 est pars mea est in terra viventium, id est electio
 mea est in illis, qui futuri sunt in terra viventium,
 scilicet partem illam hominum per mortem meam
 eligam, qui in terra viventium sunt futuri, ac si
 dicat : Hoc spero de te, quod illos dabis mihi in
 partem et hereditatem, qui in terra viventium sunt
 futuri. Quoniam igitur es spes mea, et (quia *portio*)
mea in terra viventium, intende ad deprecationem
meam, id est diligenter attende deprecationem meam
 vel intensum te fac deprecationi meæ, ut videlicet in-
 tense conferas quod intense deprecor. Et necesse est
 huc orem, quia humiliatus sum nimis, id est vehementer
 humiliatus et dejectus ero in tribulationibus. *In-*
tende, inquam, *ad deprecationem meam* : quæ depre-
 catio talis est : *Libera me a Judæis persequentibus me*,
 ne eis conformer. Necesse est autem ut orem a per-
 sequentibus liberari, quia *confectus* sum super me
 opprimendum, id est se fortes reputabunt ad oppri-
 mendum me et devinendum, et non solum gra-

libera ne cedam, sed etiam postquam, me mortuo, A dentia, se adepturum quod orat, ut alios pœnitentes a Judeis custodiarin sepulcro, ut in morte perpetua dedineat, *educ animam meam*, id est me de custodia Judeorum resuscitando.

Notandum quod ponit *educ animam*, quia, si diceret, *educ me*, posset intelligi ut corpus ejus inresuscitatum, vel vi, vel aliquo modo de eorum custodia, deduceretur. Sed cum dicit *educ animam*, datur intelligi quod se sic orat educi ut ejus anima suscitetur, quam in morte se detinere arbitrantur. *Educ*, inquam, *animam meam*. Et hoc ad *confitendum nomini tuo*, id est ad laudantum te ex consideratione nominis tui, quod est Dominus scilicet ideo *educ* ut iusti discipuli mei, consideratione educationis mei, tibi confiteantur. Et vere per educationem mei tibi iusti confitebuntur. *Me* etenim *expectant iusti* expectaturi, *donec retribuis mihi* educationem, pro completionem obedientiæ meæ, et ea occasione 564 confiteantur tibi, scilicet expectant iusti et perseveranter expectabunt, ut pro obedientia mea completa, hanc des mihi retributionem ut me de morte educas, et tandiu expectabunt donec hanc mihi retributionem facias; et sic tandem ea occasione tibi jugiter confitebuntur, ideoque dignum est ut me de custodia educas.

IN PSALMUM CXLII.

Titulus centesimi quadragiesimi secundi. *Psalmus David, quando eum persequatur filius suus*. Quod sic exponitur. *Psalmus* iste est *David*, id est fidelis pœnitentis, et jam sic viriliter agentis. Licet prius non viriliter egerit, dum in peccato fuit, *David*, inquam, pœnitentis *psalmus*, compositus *quando*, id est quia persequatur eum *filius suus*, id est prava suggestio, oriens ex consuetudine peccati jam dimissi. Quæ filius ejus dicitur, eo quod ex fragilitate naturæ ejus vitiatæ procedit, sicut filius quilibet ex patre secundum originem carnis procedit. Ac si dicat: Hæc sunt verba cujuslibet jam pœnitentis et a peccato cessantis, quæ ea occasione profert, quia, licet jam peccatum dimiserit, tamen ex ipsa peccati dimissi consuetudine suggestio prava suboritur, quæ eum persequitur, et eum ad ipsum peccatum rursum impellere nititur. Considerans autem pœnitens, in hujusmodi persecutionis anxietate positus, in qua post baptismum antea quam peccaret virtutum sublimitate fuerit, et ad quantum per peccatum dejectionem descenderit, contuens quoque quantam et quam gravissimam primi parentes pro peccato suo incurrerint damnationem, et cum similiter peccet, metuens gravem subire ultionem, orat et de peccati remissione et de virtutum adeptione, ostendens sui dejectionem et suggestionis suæ persecutionem. Et quia inde patiatu spiritus anxietatem orat etiam de bonorum operum perseveratione, et de inimicorum ereptione, et de audienda misericordia in mane, prætendens plures causas quibus exaudiatu. Hoc autem totum ea intentione dicit ut quod desiderat, orando adipisci possit. Promittit quoque tandem, ex nimia confi-

dentia, se adepturum quod orat, ut alios pœnitentes spe adeptionis ad orandum attrahat.

Domine, exaudi orationem meam; ac si dicat: Cum ego jam pœnitens, te Deum meum esse reputem, et non me liberum meum faciam, sed me tibi subiciam, tu, *Domine, exaudi orationem meam*, ut quod a te postulo impetrem. Et *percepe auribus* potentiæ tuæ *obsecrationem meam*, id est audi efficaciter obsecrationem meam, a similitudine audientium, qui verbis quæ libenter audiunt, aures diligenter advertunt, ut ea percipiant, et percepta compleant. Aures Domini dicit, facultatem potentiæ efficiendi hoc quod a Domino poscitur. *Orationem* illam dicit *deprecationem*, quæ fit sine adjuratione aliqua, *obsecrationem* vero quæ fit quasi cum adjuratione, quæ videlicet ex vehementiori desiderio fieri solet. Non tamen dicendum est ut ad Deum fieri possit adjuratio, sed, cum eum per merita Domini Jesu oramus, more adjurantium cum eo agimus, hoc autem quod hic indeterminate ponit *exaudi orationem et obsecrationem*, in sequentibus determinat ubi ponit: *Non avertas*, etc., usque ad, *spiritus tuus*. Quia vero dixerat *obsecrationem*, denotat se obsecrare, id est quasi cum adjuratione orare, eum subdit *in veritate*. Quod est dicere: Auribus potentiæ tuæ *percepe obsecrationem meam*. Et hoc quæso, fac non in consideratione meritum meorum, utpote quæ nulla sunt; sed *in veritate tua*, id est in consideratione meritum veritatis tuæ, Filii tui videlicet, per quem omnia promissa tua vera esse comprobasti, ea complendo. Dico *exaudi orationem meam*, et, cum nulla sint merita mea, in quorum consideratione me orantem exaudias, *exaudi me in tua justitia*, id est in consideratione justitiæ tuæ, Filii tui videlicet, per ejus mortem peccatores justificas, ideoque justitia tua per emphasis dicitur, juxta illud Apostoli: « Qui factus est nobis justitia 565 et redemptio et sanctificatio (*I Cor.* 1, 30). » Veritas et justitia hic idem designant, Christum videlicet, sed quia hæc vox, quæ est veritas, communior est, notat enim in ea et peccatorum justificationem, et justam bonorum et malorum remunerationem, et universarum promissionum Patris completionem. Ponit vocem aliam quæ specialius notat hoc quod ad ejus orationem pertinet, cum eum justitiam vocat. Per hanc enim vocem quæ est justitia, denotatur, ut superius diximus, quod ipse peccatores justificat. Quam justificationem pœnitens hic orans adipisci rursus intendit, cum eam jam peccando amiserit; cum vero eum justitiam nuncupat, magis Dominum Patrem flectit ad conferendum per eum quod orat. Æquipollens aut hoc est, ac si dicat: Per illius merita oro me exaudiri per quem promissionem justificationis tuæ veracem effecisti, qui, cum omnium vere pœnitentium justificatio existat, et mihi pie justificationem conferat: Oro exaudi me.

Et etiam oro *non intres in judicium cum me servo tuo*, scilicet cum me servum tuum jam faciam

pœnitendo, et de peccato commisso tibi satisfacere cupiendo, *non intres mecum in iudicium*, id est noli mihi imputare peccata mea, ut ea justo iudicio punias, a similitudine iudicium, qui cum reo quolibet iudicium ineunt, ut eum juste damnent. *Non intres, inquam, in iudicium cum me servo tuo*. Necesse est autem ut hoc orem, *quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est nullus vivens invenietur perfecte iustus in consideratione tua, etsi iustus perfecte videatur in conspectu suo et in conspectu hominum. Unde Apostolus : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (I Cor. iv, 4). » Ac si dicat : Ut de me taceam, qui mortuus sum in peccatis, si omnes illos accipias, qui vere viventes sunt in virtutibus, et velis omnia eorum mala facta juste disquirere, nullus in consideratione perscrutationis tuæ ita iustus invenietur, in quo multa peccatorum macula non reperitur; ideoque potius me mortuum in peccatis nimis necesse est timere, ne mecum in iudicium intres. Nam si intrares, me justo iudicio sine fine punires. *Non intres, inquam*. Quod nempe ea occasione oro, *quia inimicus diabolus*, scilicet vel suggestio prava, *persecutus est animam meam*, instimulando eam ad peccata. Et non inefficaciter est persecutus, sed sic quod a dignitate sanctitatis suæ humiliavit, id est deiecit vitam meam, id est animam meam, quæ prius per emphasim vita dicenda erat. *Humiliavit, inquam, animam* consensu pravo et operatione; *animam* dico existentem in terra, id est in appetitu terrenorum, scilicet, cum prius sola cælestia per virtutes appeteret, a sublimitate illius appetitus eam virtutes ei demendo deiecit, et ad sola terrena appetenda adduxit; quod certe non mediocriter periculosum est, a similitudine capte avis, cui pennæ demuntur, ut in terra detenta, facultatem volandi sublimia non habeat ulterius. Nec solum autem animam meam consensu et mala operatione humiliavit, sed etiam me humiliatum collocavit, id est firmiter stabilivit per consuetudinem pravam in obscuris, id est in obscuritatibus peccatorum, cum antea essem in nimia claritate virtutum. Quod est dicere : Fecit me consuele agere peccata, ex quibus peccatis ad nimiam obscuritatem ignorantiae deveni : *Collocavit, inquam, me in obscuris*, me dico factum *sicut mortuos sæculi*, id est adeo mortuum in anima sicut illi in sæculo qui jam mortui sunt in anima, scilicet, ita in peccatis collocavit ut mortuus essem sicut cæteri appetitores huius sæculi, qui jam in anima mortem excecationis et amissionis virtutum incurrerunt, in futuro vero in tenebras exteriores eiecerunt.

Et quoniam humiliatus sum et in tenebris collocatus, tali occasione *anxius est spiritus meus*, id est conturbata est ratio spiritus mei, et coangustata super me, id est de me humiliato et in obscuris collocato. Quod est dicere : Ratione mea considerans me sic **566** humiliatum et in obscuris collocatum, nimiam inde in anima habui anxietatem. Vel sic, ut tamen sententia eadem sit : *Anxius est spiritus*

meus, id est ratio animæ meæ considerans super me humiliatum et in obscuris collocatum, a similitudine cuiuslibet amici, qui incumbens super amicum mortuum, pro ejus morte nimis anxius. Quia vero posset spiritus anxius non ex voluntate liberi arbitrii, quod infructuosum esset, sicut aliquis interdum ex amissione temporalium ex necessitate anxius, addit : *Cor meum turbatum est*, id est ratio cordis mei ex anxietate turbata est, non ex necessitate, sed in me, id est in voluntate liberi arbitrii mei, scilicet, sponte mea inde anxior, ideoque magis veniam promereor. *Anxius est spiritus meus*, et *turbatum est cor meum*, idem est repetitum, ut apponeret in me, ad determinationem. *Anxius est, inquam, spiritus meus*, ideo quod collatus sum in **B** *obscuris*, et non solum occasione huius collocationis : *anxius est spiritus meus*, sed ideo quoque quia cum sic humiliatus essem et in *obscuris* collocatus, *memor fui dierum antiquorum*, id est virtutum antiquarum, quas, scilicet antea quam peccarem habueram et peccando amiseram, quæ propter claritatis suæ magnitudinem dies dicendæ sunt. Veri ideo *anxius sum*, quia *memor fui dierum antiquorum*, id est memoriam habui illius rei quæ contigi in antiquis diebus, scilicet quam graviter primi parentes propter peccatum suum damnati fuerunt. Et cum simile quid agerem, metui graviter dam-
nari.

Non solum autem *memor fui dierum antiquorum*, sed etiam occasione huius memorie, *meditatus sum in omnibus operibus tuis*, id est meditationem habui in omnibus operibus tuis complendis, scilicet meditatus sum, quomodo omnia opera tua complerem. Et non solum *meditatus sum*, sed et *jugiter meditabor in complendis factis manuum tuarum*, id est operationum tuarum, videlicet meditabor quasi modo opera faciam, quæ facta quidem nequeunt fieri nisi per operationes gratiæ tuæ. Ideoque, quæso, *non intres mecum in iudicium*. Non solum vero meditatus sum et meditabor, sed etiam *expandi manus meas* id est dilitavi et extendi affectiones meas, ad te amplexandum et diligendum, non ad terrena obtinenda. Quod est dicere : Intense me preparavi ad te diligendum, a similitudine illius qui ad amplexandum illum quem valde diligit, manus expandit. *Expandi, inquam, manus meas ad te*. Et adhuc *anima mea tibi inhiat*, et te adipisci desiderat, ita vehementer *sicut terra sine aqua inhiat*; quæ satiari valde desiderat. Quod est dicere : Te nimis diligo, tibi soli adherere cupio. Quoniam ergo in operibus tuis meditatus sum, et ad te manus meas expandi, *exaudi me, Domine*, ut conferas quod oro, et hoc *velociter*, id est indilate. Et dignum est ut me exaudias, nam jam *defecit in me spiritus meus*, id est voluntas spiritus mei, illa videlicet, quæ ex carnis fragilitate mihi contingebat. Quod est dicere : Voluntatem fragilitatis meæ postposui, et ad nihilum eam redegi, et tuæ voluntati adimplenda adhesi. Notandum quod dicit *velociter exaudi me*, idem est

quod superius posuit, *Domine, exaudi orationem meam*, sed ideo repetitum est post multam interpolationem, ut tandem exponat per partes orationem suam sic *Exaudi me*, inquam, *velociter*, me dico sic orantem : *Non avertas faciem tuam*, id est pulchritudinem tuam a me, virtutes, scilicet quæ sunt animæ pulchritudo. Facies pro pulchritudine ponitur, eo quod in facie pulchritudo notetur, ac si dicat : Propter merita peccatorum a me faciem avertisti, id est pulchritudinem virtutum quæ per te datur. Cæterum quia jam ago penitentiam, ne ulterius a me faciem avertas. Illic datur intelligi per lyptoten redde mihi faciem tuam, quam a me propter peccatorum meorum multitudinem avertisti.

Non avertas, inquam, *a me faciem*. Et si avertis, *similis ero descendentibus in lacum*, id est **567** in profunditatem inferni, ut simul cum eis descendam, ac si dicat : Si a me faciam tuam in æternum averteris, in profundum inferni cum peccatoribus localiter descendam, ubi nulla est redemptio, ideoque oro *non avertas faciem tuam a me*. Oro ut hic *non avertas faciem*, oro quoque ut *in mane diei* iudicii, id est in matutina resurrectione, quæ erit in diluculo octavæ diei, *facias auditam misericordiam tuam*, illud videlicet verbum suavissimum quod salvandis misericorditer dices, quod misericordia dicitur, quod tale erit : « Venite, benedicti (Matth. xxv, 34), » etc. Quia vero multi damnandi ad nullam utilitatem suam hoc audient, addit : *Fac* inquam, *auditam*. Et hoc *mihi*, id est ad utilitatem meam, ita scilicet ut unus sim ex illis quibus hoc verbum misericordiæ dicitur. Ideoque *fac auditam quia in te*, non in me, *speravi*, id est in te omnem spem salvationis meæ posui, non in meritis. Oro *non avertas faciem tuam a me*, id est virtutum oro pulchritudinem mihi confer. Et non solum virtutum oro pulchritudinem mihi dari, sed etiam oro, *notam fac mihi viam* bonorum operum. Et ne putaretur hoc orare ut ei solummodo secundum scientiam viam hanc sibi notam faceret, determinat quomodo oret sibi fieri *notam* sic : *Notam*, inquam *fac mihi* bonorum operum *viam*, in qua videlicet *ambulem* : id est promovear de bono in melius, scilicet fac mihi notam viam hanc secundum experientiam promotionis id est fac me frequentare hanc viam, a similitudine viatoris dictum est, cui bene nota est via quam frequentat. Ideo vero *fac mihi notam viam in qua ambulem*, quia *animam meam* peccando prius depressi, nunc tandem *levavi*, id est sublimavi penitendo, bene cogitando, virtutes et bona opera adamando. *Levavi*, inquam, *animam meam*, ad te diligendum et adipiscendum, scilicet eaintentione animam meam levavi ut te valeam adipisci. Oro *notam fac viam in qua ambulem*, oro quoque eripe me de inimicis meis, de suggestionibus scilicet et malignis spiritibus, et etiam de inimicis exterioribus me a bono proposito meo revocare nitentibus, ne mihi prævaleant. Vel, *eripe me de inimicis meis*, scilicet de peccatis jam commissis eripe indulgendo. Et eripere

A debes, o Domine; nam ad te confugi penitendo et orando. Quia vero non sufficeret ab inimicis eripi, nisi etiam sit bene operari, *doce me* illustratione gratiæ tuæ, *facere voluntatem tuam*, id est complere præcepta tua. Et ideo te oro ut doceas, quia *Deus meus es tu*, scilicet, cum tu sis Creator meus, sine quo esse non potui, scio quia sine te nequeo bene operari, ideoque te, oro *doce me*, etc.

Notandum quod idem est *doce me facere voluntatem*, et quod superius positum est, *notam fac mihi viam in qua ambulem*; sed ad aliud repetitum est, ad hoc videlicet ut innuat non sufficere ab inimicis eripi, nisi sequatur bene operari, et quia nullus potest bene agere, nisi Domino docente. Oratione facta ex nimia certitudine bonæ conscientiæ, promittit sibi quod oravit. Et hoc valet ad consolationem aliorum penitentium, ut, spe adeptionis freti, non de misericordia desperent, sed, ut misericordiam assequantur, exemplo ejus orent. Hoc ergo sic dicit : Oravi *ne avertas faciem tuam a me*, id est virtutum pulchritudinem, et *notam fac viam in qua ambulem*, et ut me ab inimicis eripias, et vere adipiscar quod oravi. Nam *spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, scilicet, cum ego me fecerim terram pravam et sterilem, nullum fructum operum bonorum reddentem, sed spinas operum malorum proforentem, Spiritus sanctus tuus, qui cum bonus sit in natura, me quoque bonum facere potest de hoc quod sum prava terra, ducet me ad hoc ut sim bona et recta terra, et fertilis in virtutibus et bonis operibus. Et per sanctum Spiritum tuum ponendo me in æquitate virtutum et operum bonorum, æquitate dico tua, id est a te danda, *vivificabis me* in anima per hanc æquitatem, qui mortuus sum per peccatum. *Vivificabis*, **568** inquam, *me*, et hoc facies propter nomen tuum, id est propter gloriam tuam augmentandam; vel propter nomen tuum, id est propter misericordiam tuam, non propter merita mea. Et vivificando educes de tribulatione anxietatis animam meam scilicet cum ego nimis anxius de hoc quod mortuus sim in anima per peccatum, et per virtutum pulchritudinem amisi, tu eripias animam meam ab hac anxietate vivificando me in virtutibus. Et per hoc *disperdes in misericordia tua*, id est in respectu misericordiæ tuæ non consideratione meritum meorum, *inimicos meos*, id est destrues per misericordiam indulgentiæ peccata quam missa quæ mihi inimicantur, animam meam deformando. Et non solum peccata commissa per indulgentiam disperdes, sed et perdes omnes inimicos qui tribulant animam meam, scilicet pravæ suggestiones et malignos homines, qui anxiant animam meam, vlendo eam ad peccata consueti impellere, perdes, id est inefficaces reddes. Et cum hoc totum per misericordiam feceris, facies hoc quoque, *quia ego*, etsi prius peccando tibi repugnaverim, tamen *servus tuus sum*, id est me tibi servum feci penitendo, et satisfacere cupiendo.

IN PSALMUM CXLIII.

Titulus centesimi quadragiesimi tertii, *Psalmus*

David, id est massæ fidelium *adversus Goliath* pugnantis, videlicet bene vivendo pugnantis, contra diabolum et membra ejus, et contra vitia, quæ instigant eum ad malam operationem, et sic eum superare intendunt. Hæc igitur pugna præfigurata est per pugnam David, qui pugnavit contra Goliath eum cum lapide dejecit. Sicut enim per David Goliath ejus persecutor lapidis percussione dejectus est, ita quoque diabolus vicem Goliath retinens et membra ejus, maligni videlicet homines et vitia ab eo illata per unumquemque fidelem, qui est David manu fortis viriliter agens cum auxilio Christi, qui est petra fortitudinis, superatur. In hoc ergo psalmo massa perfectorum ad instructionem minorum Deum benedixit, ideoque misericorditer eam ab inimicis liberavit, docendo viriliter eam contra ipsos præliari et quia jugiter eam protegit, et ea consideratione, quia hominibus fidelibus jam innotuit. Orat quoque ut eis innolescat quibus nondum innotuit. Orat insuper ab hæreticis liberari et eripi, ne eum sibi conformare possint, aut verbis aut simulatione operum suorum, aut tribulationibus; et per hoc minores orare instruit. Ostendit quoque quam periculosa sit eorum impugnatio, tum quia multiplex est eorum error, tum quia composite et dialectice loquuntur, tum quia a pluribus laudantur, ut per hoc minores instruat ab eorum deceptionibus cavere.

Benedictus es a me Dominus meus, etc., ac si dicat: O vos auditores exemplo mei benedicite Dominum. Ego enim benedico, id est exalto et ore, et affectione et opere Dominum Patrem, quia et *Dominus* est omnipotens et *Deus meus*, id est creator meus. *Benedictus es*, inquam, *Dominus*, id est exaltatus a me, quia *Dominus Deus docet*, id est doctas fecit *manus meas ad prælium*, contra diabolum et membra ejus vitia faciendum. *Et qui docet digitos meos ad bellum* idem faciendum, per prælium et bellum, idem hic designatur, pugna scilicet contra diabolum et ejus membra et vitia. Per manus vero et digitos diversa denotantur. Nam quia tota manu cominus gladiis pugnatur, digitis vero equinus sagittis et cæteris missilibus agitur, quæ pugna quidem minus est periculosa, quam quæ fit cominus, ideo hic per prælium manuum denotatur prælium contra majores tentationes gravissime et quasi cominus instantes. Per bellum vero digitorum accipitur bellum minorum suggestionum, minus graviter et quasi cominus instantium. Hoc autem, quod duplici similitudine ponit, æque valens est ac si tali modo positum esset: Ea occasione Dominum exalto quia, cum sit *Dominus et Deus meus*, illustrando me intelligentiâ spirituali, et virtutibus me doctum et instructum fecit, contra majores et minores suggestiones viriliter præliari! *Dominus Deus*, inquam, existens *misericordia*

569 *mea* per emphasis, scilicet non ex meritis meis, sed ex sola misericordia sua me ad præliandum doctum fecit, et existens *refugium meum*, id est securitas mea, cujus auxilio fretus securus in hoc prælio persisto. Refugium pro securitate poni-

tur, eo quod ad securum locum a limentibus refugium fiat sæpius. Existens, inquam, *refugium*, et etiam existens *susceptor meus*, id est medicus et reparator meus, qui rationem et liberum arbitrium meum, quæ per originate peccatum debilitata fuerant, per mortem Unigeniti sui reparavit et corroboravit. *Et existens quoque liberator meus*, quia per indulgentiam gratiæ suæ a peccatorum, quæ commiseram, me servitute liberavit, et existens *protector*, id est defensor meus, ne cedam impugnationibus inimicorum interiorum, id est pravarum suggestionum, et exteriorum, hæreticorum videlicet et virorum iniquorum. *Et in ipso speravi*, id est ea bona quæ in ipso sunt, speravi per eum me adepturum, immortalitatem scilicet et impassibilitatem.

B Quod est dicere: Et ipse est existens spes mea, per quem videlicet spem habeo attingendi ad bona æterna. Et hac quoque consideratione benedictus est a me. *In ipso*, inquam, *speravi*, qui auxilio gratiæ suæ *subdit sub me*, id est mihi *populum* inimicorum meum factum per conformitatem, scilicet qui maximam malignorum hominum mihi prius adversantium multitudinem mihi subdidit, sic ut conformis mihi efficeretur. Vel sic: *subdit populum meum sub me*, id est multitudinem suggestionum ex mei fragilitate orientium, quæ, cum multæ sint, *populus* dicuntur: *subdidit mihi*, ut non solum sic me ab eis protegat; ne mihi pravealeant, sed ut faciliter habeam, quoties oriuntur, eas facile conculcandi, et penitus a me repellendi.

C Postquam ostendit se benedicere Domino contuitu beneficiorum sibi collatorum, ut magis auditores ad benedicendum excuscit, ostendit quod benedixit ei consideratione eorum beneficiorum, quæ communiter omni homini salvando contulit. Hoc autem sic dicit: Dixi, *Domine*, quod benedictus es a me; ideo quia me doctum faciendo ad prælium misericordia mea es et refugium, etc. Et etiam ea consideratione benedictus es a me, quia cum homo per Adam vile quid factum esset et abjectum, o *Domine*, *quid est homo*, id est quam magnum quid et quam pretiosum factus est homo quisque salvandus, per hoc *quia immotaisti ei*, id est te illi manifestasti per fidem et intellectum, cum prius a tui cognitione elongatus **D** esset per originale peccatum. Aut ideo quam magnum quid est *filius hominis*, id est filius Adæ, *quam reputas eum*, scilicet unusquisque fidelis salvandus, cum prius esset filius primi hominis Adæ, non solum secundum carnis originem, sed etiam secundum originalis culpæ damnationem, magnum quid factus est per hoc *quia reputas eum*, id est quia magnificas eum, magni pretii habes eum, et existimationem habes de eo originalis culpæ libem ab eo auferendo, et in eo vitulum pulchritudinem restituendo, vel reputas eum esse dignum collari inter angelos, ut ex eo ordo angelorum qui committit, suppleatur. Hic autem versus æquipalens est, ac si breviter diceret: Ideo benedictus es a me quia considero quod, cum homo filius esset perditionis, et quid vile et

abjectum, tu cum magnum quid esse fecisti, tui A cognitione cum illuminando, et virtutes in eo reformando, et sic eum magni pretii esse reputando. Posset quæri. Dicis quod homo quid magnum factus est, per hoc quod *innotuisti ei et reputas eum*. Nonne per se magnum quid erat? Ad quod sic addit: *Homo vanitati*, etc., ac si dicat: Per hoc magnum quid homo factus est, *quia innotuisti ei, et quia reputas eum*. Qui homo cum factus esset ad similitudinem veritatis, ad similitudinem Dei, scilicet peccando in Adam, *similis factus est vanitati*, id est fecit se similem *vanitati*, id est nihilo. Quasi diceret: Non dico quod nihil factus sis, sed se similem fecit nihilo, ut jam fere ad nihilum videretur esse redactus, cum a vero esse ad cuius similitudinem factus erat, ad non esse tenderet, et per originale peccatum et per actualia. Et in hoc adhuc ostendit 570 similem se fecisse vanitati, quod *dies ejus cito prætereunt sicut umbra*. Ac si dicat: Adhuc pœnam in se retinet de hoc quod a vero esse recedendo, ad non esse tetendit. Inde enim hoc habet quod dies ejus transitorii sunt ut umbra. De juventute enim in senectutem transit, et sic ad ultimum moritur. Unde adhuc vanitati videtur similis. Quia enim ratione illud quod transitorium est vanum esse denegetur? Unde Salomon: « Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Eccl. 1, 1). »

Ostenso hoc quod Deum benedicit ea occasione quia fidelibus jam innotuit, orat ut salvandis illis innotescat, quibus nondum innotuit. Dixi: Domine, quia magnum quid effecti sunt homines fideles, per hoc quod innotuisti eis. Ut vero cæteri homines salvandi magnum quid fiant te eis notificando et ut eis innotescas, o Domine, *inclina cælos tuos*, id est humilia prædicatoribus tuos qui sublimis sunt in scientia. Humilia, inquam, vel sic ut persecutiones pro doctrina pati non suffugiant; vel humilia ut, cum supremi sint in sapientia, ad capacitatem audientium doctrinam suam contemperent, ut dent eis lac polum, non escam (1 Cor. 11, 2), et sic eis te innotescere faciant. Unde Apostolus: « Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi (1 Cor. 1, 17). » Et alibi: « Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (1 Cor. 11, 2). » *Inclina, inquam, cælos*, et per cælos *descende* in notitiam auditorum. Et bene dicit *descende*. Cum enim ipsi adhuc in intellectu debiles, ad divinæ contemplationis sublimitatem non valeant ascendere, tunc ad eos descendit divina clementia, cum aliquantulum eos cognitionis suæ radii illustrat. *Descende, inquam*, ad eos per cognitionem, et descendendo *tange* non solum minores, sed etiam *montes*, id est majores et prælatos; *tange* interioris timore peccatorum suorum, et tacti *fumigabunt*, id est fumum emittent ex se, id est lacrymosam commotionem, quæ ad modum fumi, corporis oculos turbat. Ut autem per cælos inclinatos ipsi montes tui notitiam plenarius capiant, et tangantur et fu-

migent, per eosdem cælos *fulgura*, id est splendescere fac *coruscationes*, id est miracula quæ coruscationes dicuntur, eo quod homines videntes stupidos reddunt ad modum coruscationum fulgurum. *fulgura, inquam*, coruscationes et fulgura, et sic *dissipabis*, id est divides *eos* salvandos a conformitate perditorum. Et, quia miracula non sufficerent, *emitte* quoque per cælos *sagittas tuas*, id est manifeste mitte doctrinas tuas, primordiales scilicet doctrinas, quæ postquam notitiæ Dei aliquantulum habent, idiotis a prædicatoribus suggeruntur, quæ ad modum sagittarum penetrant usque ad cor, et interficiunt eos in hoc quod mali sunt. Vel sic: Postquam aliquantulum per cælos ad eorum notitiam descenderis, et jam aliquid primordialis doctrinæ susceperint, ut non ex toto rudes sint, tunc per eosdem cælos *emitte* in eos *sagittas tuas*, id est præcepta et instituta tua ad modum sagittarum corda penetrantia, illa videlicet magna vivendi instituta quæ post imbuitionem primordialis doctrinæ a doctoribus administrantur. *Emitte, inquam, sagittas* et sic *conturbabis eos*, scilicet, postquam eos instruxeris quam digna sint et quam sancta præcepta tua, conturbabuntur, id est dolebunt de hoc quod præceptis operam non dederunt.

Facta oratione pro aliis, orat etiam pro se ut ab hæreticis liberetur, sic dicens: Oravi pro aliis dicendo, Domine, *inclina*, etc. Oro quoque pro me cum ab hæreticis impugner, *emitte manum tuam de alto*, id est manifeste mitte mihi auxilium tuum de altitudine potentiæ tuæ. Manus pro auxilio ponitur, eo quod labi volenti manu auxiliamur. *Emitte, inquam*, mihi auxilium potentiæ tuæ. Et sic *eripe me de aquis multis*. Et non mediocriter eripias, sed *libera me de aquis multis*, id est sic me eripias de variis et multiplicibus doctrinis hæreticorum, ut 571 ex toto ex eis me liberes, ut eis libere contradicam, ne in aliquo decipiar. Aquas multas hæreticorum doctrinas dicit, eo quod ad modum aquæ turbidæ sordidæ sunt, et multiplices sunt, et variæ, non in simplicitate fidei concordēs, Non solum autem *me de aquis multis*, sed *et de manu fictiorum erue alienorum*, id est de operatione filiorum alienorum scilicet ne decipiar per simulatam operationem hæreticorum, qui, cum fuissent filii secundum participationem ecclesiasticorum sacramentorum, alieni facti sunt per errorem suum. Hoc autem totum est, ac si breviter poneret sic: *Libera me* sic ab hæreticis ut non decipiar, neque per doctrinam neque per simulationem operum eorum, quæ videntur esse bona, et perversa sunt. Quia liberari se oraverat, et de doctrinis, et de operatione hæreticorum; singulis singulas causas reddit sic: *Libera me, inquam, de aquis multis* hæreticorum, *quorum os locutum est vanitatem*, ac si dicat: Necesse est ut orem liberari a doctrinis hæreticorum, qui nihil loquuntur, nisi vana et errore plena. Et ideo oro liberari de operatione hæreticorum existentium filiorum alienorum, quia *dextera eorum*, id est operatio eorum quæ vi-

detur esse *dextera*, id est bona, est *dextera iniquitatis*, id est operatio iniqua.

Unde necesse est ut de utroque orem liberari, ne in aliquo decipiar. Si vero me liberaveris *de aquis multis*, quæ spectant ad vetustatem Adæ, q̄ *Deus*, *cantabo tibi novum canticum*, id est laudabo te novo cantico, fide videlicet integra, quæ per novum hominem data est. Si autem *de manu filiorum alienorum* me liberaveris, *psallam tibi*, id est bene operabor ad laudem tui. Et hoc non faciam invitus, sed *in psalterio decachordo*, id est in anima decem præceptis legis instructa, scilicet in voluntate animæ decem legis præcepta complente, quæ psalterium dicitur, eo quod ut jam sæpe dictum est, ad similitudinem psalterii a superiori lauderesonat. Chordæ vero dicuntur legis præcepta, eo quod dulcem Deo melodiam per sui completionem reddant, a similitudine chordarum, dulcem ex se cantum redditurum. Vel sic: *Libera*, inquam, *me de aquis multis et de manu filiorum alienorum*. Quod si feceris, o *Deus*, *canticum novum cantabo tibi*, id est laudabo te novo cantico scilicet completionem illorum sublimium præceptorum, quæ cum in Veteri Testamento non essent data, in Novo Testamento data sunt, sicut inimicum diligere, secularia postponere, et cætera hujusmodi. Unde Dominus in Evangelio dicit: « Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum (Matth. v. 20). » *Cantabo*, inquam, *tibi novum canticum*, et etiam *psallam tibi in psalterio decachordo*, id est laudabo te bona operatione in voluntate animæ, decem præceptis legis veteris adornatæ. Quod est dicere: Laudabo te completionem Novi et Veteris Testamenti. Repetit autem ex nimio desiderio impetrandi orationem quam de ereptione hereticorum fecerat, ut etiam ostendat quam periculosas sit eorum impugnatio, sic: *Cantabo*, inquam, *tibi et psallam*. Et ut hoc sit *eripe me de gladio*, et quia dicitur gladius sancti Spiritus qui bonus est et utilis, determinat de quod gladio dicat, cum addit *maligno*, ac si dicat: Libera me de hæreticorum doctrina; quæ gladius malignus est, virtutes interficiens in anima sibi consentiente. Hoc autem idem est quod superius dixit. *Libera me de aquis multis*. *Eripe me*, inquam, *de gladio maligno*, et etiam *erue me de manu filiorum alienorum*, quorum locum est vanitatem, et *dextera eorum dextera iniquitatis*, hoc, ut superius exponitur. *Eripe*, inquam, *me, et erue*, qui ad hoc faciendum potens es, utpote *qui das salutem regibus* id est fidelibus omnibus, quos sui reges effectisti, *das salutem*, virtutes scilicet quæ sunt salus animæ. Et *qui morte filii tui redemisti a peccatis originalibus et actualibus David*, id est unumquemque fidelem, manu fortem viriliter agentem.

David dico factum *servum tuum*, tibi voluntarie obedientem. *Erue*, 572 inquam, *me de manu* et opere *filiorum alienorum*. Quod valde quidem mihi necessarium est, utpote *quorum filii*, id est quorum cogitationes existentes non in antiqua auctoritate

A Scripturarum, sed *in juventute*, id est in erronea novitate; *juventute* dico *sua*, id est ab eis inventa, sunt *sicut novellæ plantationes*, id est comparabiles arboribus, vel herbis juvenibus noviter plantatis, ita scilicet semper de die in diem in pejus augmentantur quemadmodum *novellæ plantationes*, quæ semper, dum novellæ sunt crescunt. Vel sic: *Quorum filii*, id est cogitationes sunt *sicut novellæ plantationes*, comparabiles scilicet sunt novellis plantationibus; et hoc *in juventute sua*, scilicet in hoc sunt similes novellis plantationibus, quod semper juvenes sunt, semper novæ, ne aliquatenus antiquis auctoritatibus iniantur. Dico quod *filii eorum* sunt *sicut novellæ plantationes, filiz vero eorum*, id est locutiones eorum *compositæ* sunt, id est ornate sic, ut dialectice, et rhetorice et urbane loquantur, ut magis decipiant. Ideoque cum valde periculosum sit cum eis agere, oro, *erue me* ab ipsis. *Compositæ*, inquam, sunt, id est ornate, et non mediocriter ornate, sed *circumornatæ*, id est usquequaque et per omnia ornatæ; ut, id est utpote *similitudo templi* existentes, id est fidei quæ templum dicitur, eo quod in ea omnia honorum operum et virtutum sacrificia Deo offeruntur, sicut in templo sacrificia Deo offerebantur. Hac etiam eadem similitudine fides Ecclesia dicitur, juxta illud Prosperi: « Non est locus veri sacrificii extra catholicam Ecclesiam. » Hoc autem quod dicit *ut similitudo templi*, idem valet ac si dicat: Locutiones eorum *circumornatæ* sunt, utpote similes verbis fidei. Ita namque loquuntur ut quædam verba dicant, quæ ad fidem pertinere videntur, ut citius fallant, quibus errorem suum latenter admisceant.

Congrue nempe cogitationes *filii*, et locutiones *filiz* dicuntur, quia cum utraq̄ ab ipsis procedant, sicut filii et filiz ex patribus, cogitationes tamen digniores locutionibus existunt, cum, locutiones cogitationum signum sint. Ideoque per dignioris sexus vocabulum, per filios scilicet, cogitationes; locutiones vero, per indignioris sexus nomen, videlicet per filias exprimuntur. Dicuntur quoque locutiones *filiz*, eo quod ornantur, et ornatu suo auditores alliciunt, sicut filiz Medianitarum tempore Moy-si cum adornatæ a parentibus filiis Israel exponerentur, eos ornatus sui specie deceperunt, et ad stuprum impellendo eos Deo offendere fecerunt; quæ etiam occasione a Medianitis superati fuerunt (Num. xxv). Ideo etiam oro, Domine, *eripe me* de maligno gladio verborum filiorum alienorum, qui *promptuaria erant*, id est ingenia eorum in quibus continentur prave cogitationes, sicut in promptuariis vinum et amona, sunt *plena*, id est repleta ipsis pravis cogitationibus, *eructantia*, id est plenarie ipsas cogitationes verbis manifestantia, *ex hoc in illud* transendo, id est ex hac argumentatione in hanc aliam argumentationem, a similitudine promptuarii, valde pleni, in quo vinum vel amona ex uno vase in aliud transportatur. Quod est ac si dicat: Cum eorum ingenia

pravis cogitationibus referta sint, illas multis argu-
 A mentationibus emittunt. Per quas videlicet argu-
 mentationum vires, multo sibi consentire cogunt;
 ideoque contra ipsos agere nimis est periculosum.
 Et ideo etiam periculum est cum ipsis loqui, et oro
 me ab ipsis eripi, quoniam *oves eorum* sunt *fetosæ*,
 illi videlicet quod sunt principes inter eos dicti oves
 eo quod minores in errore generant, ad modum
 ovium, agnos generantium; fetosi sunt, id est mul-
 tos habentes fetus, multos videlicet filios procrean-
 tes, quorum filiorum exemplo plures alliciuntur,
 fetosi, inquam, sunt, et non in doctrina fidei sunt
 filios generantes, sed sunt abundantes filiis in *ingres-*
sibus suis, non in ingressibus fidei. Quod est dicere :
 Cum a fide catholica egrediantur, in hujusmodi
 egressibus multos sibi conformitatis **573** filios
 acquirunt, quos secum similiter egredi faciunt. Et
 ideo quoque deceptibiles sunt et periculosi, et oro
 ab eis eripi, qui *boves eorum crassæ* sunt, doctores
 videlicet eorum, superius dicti oves, qui etiam di-
 cuntur boves, eo quod minores blanditiis verborum
 suorum lactando sibi alliciunt; et illectos doctrinis
 perversis perversius excolunt; ad modum vacarum
 vitulos lactantium et arva excolentium crassi sunt,
 id est terrenis divitiis impinguati et locupletati,
 quarum largitionibus sibi plures adjungunt, quos
 verborum suorum inductionibus, vel argumentatio-
 nibus superare non possunt,

Et idcirco insuper metuendi sunt, et me necessa-
 rium est ab eis eripi, quia, cum maceriam extruant,
 id est congeriem argumentationum, quæ maceria
 dicitur eo quod ex pluribus argumentationibus fiat
 sicut maceria ex multis lapidibus, facilis non est
ruina maceriæ ipsorum, scilicet congeries argumen-
 tationum ipsorum non facile potest dirui et annihi-
 lari (461). Maxima namque vis est in argumentatio-
 nibus eorum. Oves et boves feminine hæreticos dicit
 eo quod ad modum sexus feminini in virtutibus sint
 effeminati. Non est, inquam, *ruina maceriæ eorum ne-*
que transitus est ipsius maceriæ, scilicet cum quosdam
 idiotas perdendos includunt in ipsa concatenatione
 argumentationum suarum, non inde possunt transi-
 re, neque evadere, a similitudine captivi, quod in
 carcere positus, maceris circumquaque inclusus, **D**
 inde evadere non potest. Non est, inquam, *transitus*
maceriæ neque clamor, id est neque subtilitas et in-
 tentio intellectus est in *plateis eorum*, id est in
 amplitudine erroris eorum, scilicet cum ipsi consi-
 stant, non in veritate, quæ certum quid est et ærctum;
 sed in errore qui amplum quid est et infinitum, qui
 nimirum propter sui amplitudinem platea dicitur,
 et in inveniendō errorem se subtiles reputent et in-
 tentos; nulla tamen in eis subtilitas est, aut aliqua
 intentio. Nulla namque ibi esse dicenda est in-
 tellectus intentio sive subtilitas, ubi nihil est nisi
 error et imprudentia. Clamor vero subtilitas et in-
 tentio dicitur ideo quia, sicut alta voce exteriori cor-

pus, ita quoque suo modo intensione et intellectus
 subtilitate animus clamat. Unde sæpius in Evangelio
 Dominus Jesus legitur clamasse, non quod voce ex-
 teriori, sed quod subtilitate intellectus et intensione
 clamaverit. Vel, *non est clamor in plateis eorum*, id
 est non est manifesta locutio in amplitudine erroris
 eorum, scilicet non audent manifeste in conciliis,
 ubi sit conventus Catholicorum, de magnis erroribus
 suis disputare; sed occulte in thalamis ubi fallendi
 locus est, inde cum idiotis agunt. Clamor pro ma-
 nifesta locutione ponitur, eo quod clamantium vox
 manifestior sit quam vox suaviter loquentium. Et
 ideo quoque oro me ab ipsorum conformitate eripi
 quia stulti et idiote homines *beatum dixerunt popu-*
lum hæreticorum, cui hæc supra dicta sunt scilicet
 cum *filii eorum* sunt *sicut novellæ plantationes*, et
filix eorum sunt *compositæ*, et *promptuaria eorum*
plena, et *oves eorum fetosæ*, et *boves eorum crassæ*,
 et nulla ruina neque transitus eorum maceriæ, con-
 clamant eos vere beatos esse, et hac laude eis plu-
 rimè adjuvantur decepti. Unde me necessarium est
 orare ne et ego simili modo decipiar. Stulti, inquam,
 dicunt hunc *populum beatum* esse. Quod pro certo
 falsum est. Sed ille *populus* procul dubio est *beatus*
cujus est Dominus Deus ejus, scilicet ubi nullus error
 dominatur; sed *cujus Deus ejus est Dominus*, id est
 qui Deum suum reputat Dominum suum.

IN PSALMUM CXLIV.

Titulus centesimi quadragésimi quarti. *Laudatio*
 C *ipsius David*. Quod sic exponitur: *Laudatio* hæc,
 psalmus videlicet iste ascribitur ipsi *David*, Christo.
 Non quod hic Christus loquatur, sed quia perfec-
 tionum fidelium collectio ut minores ad Deum lau-
 dandum instruat, se Deum laudaturum et activa et
 contemplativa vita promittit. Multis quoque modis
 eum commendat, referendo ejus magnitudinem, et
 justitiam, et suavitatem et alia multa de eo gloriosa.

574 *Exaltabo te Deus meus rex*, ac [si dicat: Licet
 Domine Jesu, te Judæi increduli spernant et solum
 hominem esse reputent, cum tu tamen *Deus* meus
 sis et *rex meus*, id est creator et rector meus, qui
 quicquid in me boni est disponis et regis jugiter in
 hac vita *exaltabo te*, id est sublimabo et glorificabo
 te, activa vita mea. Et etiam *benedicam nomini tuo*,
 id est laudabo te contuiti nominis tui, quod est Do-
 minus, *Benedicam*, inquam *te benedictione duratura*
in sæculum et in sæculum sæculi, scilicet laudabo te
 laude contemplativæ vitæ, et in hoc sæculo, et in
 futuro duraturæ, juxta illud Evangelii: « Maria
 optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea
 (Luc. x, 42). » Activa vero vita tantum in hoc
 sæculo durabit. *Benedicam*, inquam *nomini tuo*. Et
 hoc non in prosperis tantum, vel in adversis tantum;
 sed *benedicam tibi*, id est laudabo te *per singulos*
dies, et prosperitatis et adversitatis, Vel *benedicam*
tibi per singulos dies, id est per singulas ascensiones
 virtutum, scilicet laudabo te ascendendo de virtute in

virtutem, quæ dies dicuntur, eo quod ad diei similitudinem spiritualiter animam illuminent. Dico *benedicam tibi et laudabo nomen tuum*, id est laudabo te consideratione nominis tui *in sæculum et in sæculum sæculi*. Hæc cum idem sit quod superius dictum est, *benedicam nomini*, etc., ideo repetitum est, ut subdat causas, cur cum taliter laudabit. *Laudabo*, inquam, o auditores, Dominum *in sæculum et in sæculum sæculi*. Et hoc ea consideratione, quia magnus est Dominus in natura, id est potens et laudabilis, id est dignus laude. Et hoc nimis, id est supra humanum intellectum. Magnus, inquam, est, et adeo, quod *magnitudinis ejus non est finis*, id est terminus scilicet non potest terminari, non potest mensurari, neque loco neque intellectu quam magnus sit; incircumscriptus est enim. Vel, *magnitudinis ejus non est finis*, id est æterna est. Dico quod ego laudabo Dominum ea consideratione quia magnus est in natura. Generatio vero et generatio quæ non est sufficiens ad hoc considerandum, saltem *laudavit opera tua*, o Domine, et laudando opera pronuntiabant inter se cum laude potentiam tuam. Quod est dicere: Illi qui sunt idiotæ et simplices in generatione et generatione, id est in diversis generationibus fidelium, qui non erunt sufficientes videre te magnum esse in natura, considerabant tamen mirifica opera tua visibilia, solum videlicet et lunam, et cætera hujusmodi, et laudabant ea, eo quod egregia sunt, et laudando ea, ex ipsis consensum ad te Creatorem facient, et eorum consideratione te potentem pronuntiando ad invicem tali te occasione laudabant.

Cum dicit bis *generatio*, datur intelligi de omnibus fidelium generationibus. Et notatur quod laus hæc ex sola generatione operum quæ non est usquequaque perfecta; in hac solummodo vita habebitur ubi diversæ generationes sunt. In alia namque vita simplex erit sanctorum generatio, et in omnibus Dei perfecta cognitio et laudatio, juxta illud prophetæ: « Nemo dicit proximo suo: Cognosce Deum, quia omnes scient me a minore usque ad maximum (Jer. xxxi, 34). » Non solum autem pronuntiabant potentiam tuam contuitu operum tuorum, sed etiam loquebantur magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ, id est magnificentiam gloriose sanctitatis tuæ scilicet laudabant te, loquendo ad invicem magnificam et gloriosam sanctitatem morum et virtutum, quam in hac vita sanctis tuis das. Et mirabilia tua narrabant, id est miracula quæ per sanctos tuos operaris. Hoc autem totum est ac si dicat: Laudabant te contuitu morum, et virtutum, et miraculorum sanctorum tuorum. Et etiam ad tui laudem dicent inter se virtutem terribiliam, tuorum id est virtuosam potentiam terribiliam ultionum tuarum, quia hic impios multipliciter punis. Quod est ac si dicat: Laudabant te occasione potentie tuæ, quia hic etiam impios punis. Et ad laudem tui, *magnitudinem tuam* inter se narrabant, scilicet laudabant te narrando magnitudinem tuam, id est magnam promotionem fidelium tuorum in moribus

et virtutibus. Quod est dicere: Laudabant te de hoc quod tuos in virtutibus promoves et moribus. Et non solum hoc, sed etiam ad tui laudem *eructabant*, id est plenarie referent ad invicem memoriam abundantie suavitatis tuæ, id est memoriam abundantis suavitatis tuæ, id est misericordiæ tuæ, scilicet laudabant te, plenarie referendo memoriam abundantis misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Ea occasione laudabant te, quia recensebunt te magnificare sanctos tuos in sanctitate morum et virtutum, non ex meritis tuis, sed ex memoria abundantis misericordiæ tuæ, scilicet quia memor es per misericordiam sanctificare tuos, quos visus es per Adam oblivioni dedisse. Et etiam *exsultabant justitiam tuam*, id est ad tui laudem exsultanter narrabant justitiam tuam, scilicet hoc apud se dicent quia quod hic impios punis, justo judicio facis, et hac occasione te laudabant. Non ideo dicit *exsultabant* quod ipsi exsultent de pena impiorum, sed quia recensendo pœnam eorum, inde quod tales non fuerunt, exsultabant.

Unde Psalmista alibi: « Lætabitur justus, cum viderit vindictas (Psal. lvn, 11), » etc. Dico, o auditores, quod *eructabant memoriam* abundantis suavitatis Domini. Et merito; nam Dominus est miserator, secundum beneficia misericordiæ impensa, et misericors in natura, et si nulli beneficeret, patiens in expectando peccatores, quos non statim juste punit. Misericors est, inquam, et non parum, sed multum misericors, plus quam aliquis sufficiat ad exponendum. Ostendit autem quod multum suavis est, id est miserator, addendo sic: *Miserator*, inquam et Dominus. Et non paucis, sed suavis, id est miserator est Dominus universis, id est omnimodi hominibus, tam Judæis quam gentilibus, scilicet beneficia misericordiæ suæ plurima omnimodi hominibus impendit. Et miserationes, id est beneficia misericordiæ ejus sunt super omnia opera ejus, id est præsent omnimodi operibus ejus, ac si dicat: Cum in suis operatur fidem, charitatem, et cæteras virtutes, hoc ex miseratione facit. Cum vero præest eisdem operibus eorum, ut magis magisque promoveantur, in ipsis etiam promotionibus miserationes ejus denotantur. Quoniam dixerat quod opera Domini causa et materia essent quare ipse a fidelibus laudaretur, oral et opat ut hoc sit sicuti superius enuntiavit. Dixi, Domine, quod generatio et generatio laudabit opera tua, etc., scilicet quia opera tua, considerata egregia, causa erunt quare a fidelibus in omni generatione lauderis. Et ita sit: *Confiteantur tibi, Domine*, id est, laudent te *omnis opera tua*, id est omnia opera tua considerata materia sint quare a fidelibus lauderis. Et quidquid sit de cæteris operibus, saltem *sancti tui*, quos in moribus et virtutibus perfectos facis, *benedicant tibi*, id est laudent te. Quod est dicere: Sanctitas tuorum, sanctorum materia sit laudis tuæ. Hoc vero quod sequitur, non est oratio vel opatio, cum dicit, *gloriam tuam*, etc., sed enarratio est ad Dei laudem spectans, quæ sic

superioribus jungitur. Dixi quod fideles, in generatione et generatione, *magnificentiam* gloriose *sanctitatis*, quam tu Deus hic das sanctis, *loquantur*, et hac consideratione te laudabunt. Et non solum hoc, sed etiam ad tui laudem ad invicem *gloriam regni tui dicent*, id est laudabunt te dicendo et recensendo gloriam, quam in futuro sanctis tuis in regno tuo dabis.

Et dixi quod *virtutem terribilium tuorum dicent*, scilicet ad tui laudem dicent inter se virtuosam potentiam ultionum tuarum terribilium, qua hic impios punis. Et non solum hoc, sed et *loquantur potentiam tuam*, qua impios in futuro punies, et hoc contuitu laudabunt te. *Loquantur*, inquam, inter se *potentiam tuam*, ita tamen ut aliis *filiis hominum*, id est hominibus ipsam ignorantibus *notam faciant* hanc potentiam tuam, et sic eos ab hac potentia, ne eos puniat cavere per bonam vitam faciant. Et dixi quoniam inter se dicunt *gloriam regni tui*, et sic tamen ut aliis ignorantibus *notam faciant gloriam magnificentiae*, 576 id est magnificentiam gloriam regni tui, et notificando eos ad appetitionem regni hujus attrahant. *Regni tui dico*, quod *regnum tuum* est *regnum omnium sæculorum*, id est durable per omnia secula, scilicet æternum est. Ideoque nimio desiderio est appetendum. Dixi quoque quod *notam faciet potentiam tuam*, ut inde homines caveant. Et hæc *dominatio*, id est potentia tua durabilis est in omni generatione hujus vitæ, et usque in *generationem*, post hanc vitam futuram. Ideoque valde timenda est et cavenda. Cum dicit *in omni generatione*, dat intelligere plures generationes, et per hoc innuit totam hanc vitam in qua multiplex est generatio. Cum dicit *in generatione*, aliam vitam notat, in qua non erit generationum multiplicitas, sed una simplex generatio. Non solum autem post hanc vitam potentia Domini punit iniquos in inferno, sed quandiu etiam tota hæc vita durat, multos eorum punit, ibi jam juste positos. Dico quod *regnum et dominatio* Domini æterna sunt. Quod regnum bonis promisi, et quam dominationem comminatus est malis. Et *fidelis* est *Dominus*, id est verax est in omnibus verbis suis, tam in promissione regni quam in comminatione justæ [dominationis], non sicut quidam de misericordia Domini nimis temere præsumentes solummodo dicunt eum esse veracem in promissione regni, et non in comminatione mortis. Quod nefas est etiam ad cogitandum. Nisi enim malos juste in æternum damnaret, in omnibus verbis ejus *fidelis* non esset. Per hoc autem quod cum in omnibus esse veracem asserit, consolatur et certificat bonos de regni promissione, et terret malos de damnationis comminatione.

Fidelis, inquam, est, et etiam sanctus est, id est justus in omnibus operibus suis, scilicet et juste operatur salvationem bonorum, et juste operatur damnationem malorum. Hoc autem bene spectat ad laudem Dei, ne, cum videatur in justorum salvatione mitis, in malorum damnatione videretur immitis.

A In hoc autem *Dominus* comprobatur esse *fidelis*, id est verax in omnibus verbis suis, quia, cum regnum suum promiserit hominibus corruentibus, inde per originalia peccata et actualia, et per se non possint ad illud ascendere, *allevat Dominus* per ademptionem gratiæ *omnes qui inde corruunt*, id est omnimodii homines quod inde corruunt per peccatum originale et per actualia. *Allevat* quidem post corporis mortem, dando eis in ipso regno perfectam beatitudinem, a similitudine boni pastoris, qui ovem quæ de pascuis vel de ovili montis cujuslibet corruit, et non potest perse ascendere, in humeros suos levat, et ad pascua, vel ad ovile reportat. Et bene ponit *omnes*, non quod omnes allevet qui inde corruunt, sed quia ex omni genere corruentium multos allevat, videlicet et de minus graviter, et de magis graviter peccantibus. *Allevat*, inquam, post mortem. Et quia non possent allevari ad hoc regnum post mortem, nisi prius in hac vita erigerentur per peccatorum remissionem, prius *erigit omnes*, id est omnimodii *elisos* tam gravius quam minus graviter elisos, scilicet cum ex toto sint elisi, id est cum in eis confractæ sint virtutes, et liberum arbitrium, propter nimium pondus peccatorum, et per se non possint de confractione hac erigi, erigit eos peccata remittendo, et innocentiam in eis restituendo, a similitudine illius, qui cum de aliquo loco sublimi ceciderit, et graviter elisus per se erigi nequit, a quolibet erigitur. Facit autem apostropham ad Deum ex affectione nimia ad gratiarum actionem sic : Dico, Domine, quod omnimodii elisos erigis. Et *oculi interiores omnium erectorum*, id est mentes omnium erectorum, o Domine, in te misericordem et potentem respicientes et intendentes, *sperant* a te sibi dari escam et salvationem, et custodiam, et sic denum allevationem ; et tu das escam, id est spiritalem escam doctrinæ et intellectus, *escam* dico *illorum*, id est illis congruam, ut parvis quidem lac aliis vero solidum cibum tribuas (Hebr. v, 12).

577 Das, inquam, eis *escam illorum*, et hoc in tempore opportuno, id est in hac vita, ubi est tempus opportunum. In alia quippe vita non erit tempus doctrinæ. Dico quod das eis *escam*, et hoc non parce, sed *aperis tu manum tuam*, id est apertam facis et amplam operationem largitistuæ, a similitudine largi dispensatoris, qui cum aliquid dat, non contrahit manum, sed ut large det, manum aperit. *Aperis*, inquam, *manum*, et sic *imples benedictione*, id est esca benedicta *omne animal*, id est omnes illos qui sunt animalia, scilicet mansueti ad jugum Domini deferendum, sicut boves, quos vulgo animalia dicimus ; vel qui sunt animalia, scilicet nondum spiritalia, sed adhuc animales, id est carnales. Quod est dicere : Das eis plenarie *escam illorum*. Non solum autem, o auditores, dat suis *escam*, sed etiam *Dominus* existens *justus in omnibus viis suis*, id est in præceptis suis per quæ venit ad ipsum, scilicet qui nihil præcipit, nisi quod justum est, et existens *sanctus*, id est misericors in omnibus, id est in

omnium operibus suis, scilicet qui, cum sit iustus in præceptione mandatorum, misericors est quoque operando et complendo auxilio gratiæ suæ eadem præcepta in suis. *Prope est omnibus invocantibus eum*, id est paratus est facere voluntatem invocantium eum. *Prope est*, inquam, utpote Dominus, et cum Dominus sit prope esse debet servis suis se invocantibus. Determinat autem quibus *prope* sit, cum addit : *Prope est*, scilicet, *omnibus invocantibus*, id est orantibus *eum in veritate*, non in vanitate quidem. Ille vero invocare dicitur *in veritate*, qui petit ea quæ petenda sunt, bona videlicet, et sic petit ut petenda sunt, scilicet intensa affectione. Quia Dominum iustum dicit et sanctum, hoc ab laudem ejus bene attingere videtur. *Prope est*, inquam, *Dominus*, et non solum paratus est facere voluntatem timentium se, sic, ut non faciat, sed etiam facit, id est complebit voluntatem timentium se timore casto, id est diligentium se, et deprecationem eorum exaudiet, ut eam perficiat. Sciendum quod sancti volunt, hoc idem deprecantur. Sed cum dicit sanctos bene velle et deprecari quod volunt, instruit nos eorum exemplo, ut cum aliquid bene volumus, de hoc eodem, ut fiat, Deum oremus. Exponit autem quod ipsi velint et deprecantur, sic : *Deprecationem*, inquam, *eorum exaudiet, et*, id est, scilicet *salvos faciet eos* hic faciendo bene operari quod saluberrimum est. Et cum hanc salvationem adepti sint, *custodit Dominus* secundum perseverantiam eos ne hanc salutem amittant. Custodit, inquam, utpote diligentes se, et quia diligentes digni sunt, ut custodiant. *Salvos faciet*, inquam, suos hic ut tandem in regnum ejus alleverent. Ex opposito omnes peccatores non respicientes disperdet, et hic excecando, et in futuro sine fine damnando.

Ostendit multis causis, quibus Deus laudabilis existat, sicut in principio psalmi se eum laudatum promisit, ita quoque se eum laudatum in fine ad majorem assertionem promittit. Ostendi, o auditores, quod *Dominus suavis est et magnus et iustus*, et quod *voluntatem timentium se facit*, et *eos custodit*. Cum ergo talis et talis sit, *laudationem Domini loquitur os meum*, scilicet laudabo eum ore. Per hoc autem innuit quod etiam laudabit eum et affectione et opere. Dico quod laudabo eum ore. Et exemplo mei omnis quicunque est, adhuc caro per emphasim, quicunque scilicet carnalis adhuc et nondum spiritalis ipse spiritalis effectus *benedicat nomini sancto ejus*, id est laudet eum ex consideratione sancti nominis ejus, quia videlicet *justus dicitur et suavis, et Deus et Dominus*, et multis aliis sanctis vocabulis nuncupatur. *Benedicat*, inquam, *nomini sancto ejus*, benedictione tendentem *in sæculum et in sæculum sæculi*, scilicet laudet eum, et per totam hanc vitam et in futura. Hic quidem benedicant eum affectione, ore, et opere; in futuro vero, sola affectione

IN PSALMUM CXLV.

Titulus centesimi quadagesimi quinti. *Alleluia*. Vox Prophete fideles omnes revocantis, ne contutur

temporalium confidant in principibus, in quibus non est eorum salus, et ne confitendo eos adulatorie laudent, et etiam eos fideles attrahentes ad Dei laudem ex multis occasionebus, quas 578 supponit. Ut autem auctorizabilior sit ejus exhortatio, in principio psalmi introducit rationalitatem suam ad Deum laudandum sensualitatem invitantem, et postmodum sensualitatem se laudaturam promittentem. Quæ utraque locutio non est in voce, sed in cogitatione.

Lauda, anima mea, Dominum, ac si dicat : Multi principes sæculares laudant, adulatorie in eis confidendo, et eis mala vita consentiendo. Cæterum, tu, sensualitas animæ meæ, *Dominum lauda* solummodo bonam vitam instituendo. Rationalitatis exhortatione scripta, sensualitas respondens inducitur, et se Dominum laudaturam jugiter sic promittens. Dicis, o rationalitas, ut Deum laudem, quod vere faciam, scilicet *laudabo Dominum in vita mea bona*, scilicet bonam vitam instituam, et sic eum laudabo. Et hoc non horarie, sed *psallam Deo meo quandiu fuero*, id est quandiu in hac vita ero, bona operatione mea Deum laudabo. Dicitur autem sensualitas bene operari, eo quod ea vegetante corpus bene operatur. Postquam se Propheta Deum laudaturum ostendit, apostropham ad auditores faciendo, eos ab hominum confidentia remove, et ad Dei laudem ita conatur attrahere. *Laudabo*, inquam, *Dominum*. Unde, vos auditores, Deum exemplo meo laudantes, in ipso Deo confidite, et nolite confidere in sæcularibus principibus, ut ipsi vobis aliquid ex se possint facere. Nihil enim fit visibiliter aut sensibiliter, quod aut non jubeatur, aut permittatur de illa invisibili et intelligibili aula summi Imperatoris. In principibus dico *filii hominum*, scilicet qui homines sunt non digniores vobis in natura, ideoque satis indignum est vos in eis confidentiam ponere. « *Maledictus enim homo qui confidit in homine, et a Domino recedit cor ejus* (Jer. xvii, 5). » In *filii hominum* dico, in quibus non est pendens salus vestra, qui videlicet non possunt salvare vos plusquam vos eos, et ideo non est in eis confidendum. In hoc autem quod in nullo principe salus vestra pendet, nec in aliquo confidendum est, quia quandoque *exibit spiritus ejus*, id est separabitur a corpore, et tunc corpus revertetur in terram, ut terra fiat, *terram* dico *suum materiam* existentem. De limo quippe terra legitur homo factus fuisse (Gen. ii, 7). In illa ergo die in qua spiritus principum exibunt, *peribunt*, id est annihilabuntur omnes cogitationes eorum, scilicet in irritum ducetur, quod quasdam cogitaverunt deprimere, quasdam autem in divitiis sublimare. Unde palam est, miseros eos esse qui in eis spem ponunt adjutorii. Ex opposito vero, *beatus ille cuius Deus est adjutor ejus*, scilicet qui Deum suum optat, et expetit adjutorem suum ad omne bonum, non aliqueum principem terrenum.

Deus dico Jacob, scilicet qui Deus est et adjutor omnium viriliter contra vitia luctantium. Per hoc autem auditores impellit, ut Jacob esse nantur.

Dico, *cujus Deus est adiutor ejus*, et *spes remunerationis ejus est in Domino Deo ipsius*, non in principibus. In Domino, inquam, qui adeo potens est *quod fecit celum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt*, tam spiritus coelestes, quam homines et pisces et cæteras creaturas. Ideoque cum tantus sit, in eo sperandum est. Nec vane ponitur spes in eo, qui nempe non ad horam in promissione verus est, sed *custodit veritatem in sæculum*, id est in ætænum, nunquam scilicet veritatem omittit, sed eam semper diligit, a similitudine viri qui hoc quod diligit bene custodit. Cum igitur in ætænum verus sit et sperantibus in se salutem promiserit, in eo procul dubio sperandum est. Et si pro eo persecutiones injuriarum occurrerint, non est fugiendum. Ipse namque *facit iustum iudicium injuriarum patientibus* pro eo. Sic videlicet eis iudicium facit ut eos remunerando digne, eorum persecutores puniat iuste. Quia dixerat in Deo et non in principibus esse confidendum, posset objici: Vere in Deo de bonis coelestibus est sperandum, sed tamen de bonis secularibus in principibus est confidendum. Ad hoc ergo removendum, scilicet additur: Dico quod *facit injuriarum patientibus iudicium*. Et non solum hoc beneficium facit, sed etiam dat **579** *escam* corporalem *esurientibus*. Licet enim aliquando esca detur a principibus, non tamen absque Dei jussu aut permissione datur. Per escam innuit quoniam etiam secularia bona omnia tribuit. Non solum autem hoc beneficium confert Dominus ut det escam esurientibus, sed et hæc alia confert quæ subscribuntur, quorum consideratione confidendum est in eo, scilicet *Dominus solvit compeditos*, id est illos qui compeditis sunt, et alligati prava consuetudine peccati, volente eos ad peccata trahere, nec facilitatem habent bene operandi. A vinculo prave illius consuetudinis solvit, ne eis graviter adeo instet, et facilitatem bene operandi eis concedit, a similitudine viri compediti, qui cum sui libertatem non habeat, si solvatur ab aliquo a compeditibus, in sui libertatem restituitur.

Non solum autem *compeditos solvit*, sed etiam *Dominus illuminat* lumine spiritualis intelligentiæ *cæcos*, illos, scilicet qui cæci sunt et expertes intellectus. Et non hæc beneficia tantum agit, sed insuper quod majus est, *Dominus erigit elisos*, scilicet illos qui ex toto sunt elisi per peccata, in quibus ex toto virtutes, et liberum arbitrium confracta sunt et debilitata, erigit ad hæc elisione peccata per confessionem indulgendo, et in eis virtutes et liberum arbitrium reintegrando. Postquam vero sunt erecti, *Dominus illos factos justos dirigit*, id est promovet de virtute in virtutem, vel, si sit ibi diligit, eadem sententia est. Et non tantum eos *dirigit* promovendo, sed etiam *Dominus custodit* per gratiam suam *advenas*, ne ab hac promotione deficiant. Quod est dicere: Perseverare facit in hac promotione illos qui non reputant se cives hujus patrie, sed *advenas*, id est supernæ patriæ cives. Si vero de aliquibus contigerit ut ab hac promotione deficiant, et

A fiant pupillus et vidua, pupillus quidem, Deo Patre carentes, et vidua, a Deo recedentes, qui adhæserunt sæculo contempto, ipsos tamen factos peccando *pupillum et viduam*, et per hoc a gratia ejus repulsos, *suscipiet*, in participationem gratiæ, si per penitentiam voluerint redire, a similitudine pii sponsi, qui sponsam quam propter fornicationem a se repulit, ex misericordia suscipit, si a fornicatione desistere voluerit. *Suscipiet*, inquam, eos licet peccatores. Et suscipiendo *disperdet* per indulgentiam *viam peccatorum*, scilicet multitudinem peccatorum, per quam ipsi prius peccatores existentes tendebant ad mortem. *Suscipiet*, inquam. Et in ipsis susceptis *regnabit Dominus in sæcula*, id est per omnia sæcula ista præsentia, scilicet ipsierunt regnum et possessio Domini, quandiu hæc sæcula durabunt. **B** *Dominus*, inquam, *regnabit*, *Dominus* dico existens *Deus tuus Sion*, scilicet quem tu Deum tuum reputas, o Sion, collectio fidelium speculans futura, non attendens præsentia. Et non solum *regnabit* quandiu hæc sæcula durabunt, sed *et in generatione* hæc præsentia, et durando usque in generationem futuram. Quod est dicere: Et hic et in futuro *regnabit* in eis, hic quidem bene promovendo, in futuro vero sine fine beatificando.

IN PSALMUM CXLVI.

Titulus centesimi quadragiesimi sexti. *Alleluia*. Vox Prophætæ, fideles omnes ad Dei laudem invitantis, ex consideratione quia Hierusalem coelestem in futuro ædificabit, et hic dispersiones Israelis congregabit, et ex consideratione cæterorum beneficiorum quæ in hoc psalmo ostendit.

Laudate Dominum Patrem, o fideles, in tempore gratiæ futuri, psalmo, *quoniam bonus est psalmus*, id est utilis est vobis psalmus. Et quia utilis vobis est et salutiferum, ut Deum psalmo laudetis, hæc *laudatio* psalmus videlicet existens jucunda, id est Deo delectabilis, et *decora*, id est honesta sit Deo nostro a vobis data; ac si dicat: Quandoquidem utile vobis est, et ipsi jucundum et decorum, ut eum psalmo laudetis, persolvite ei hanc talem laudationem. Quoniam autem cum **580** psalmus in psalterio fiat est ibi et vox et manuum operatio, per psalmum accipitur et laus Dei in bona operatione, et laus in voce exteriori, scilicet in ore, et laus in voce interiori, videlicet in affectione. *Laudate*, inquam, *Dominum Patrem*. Et hoc ea consideratione quia *Dominus* in futuro erit *ædificans Hierusalem* coelestem, supplendo ex numero hominum, quidquid per superbiam decidit angelorum. Et ut ex hominibus coelestis Hierusalem ædificetur, *congregabit* hic unitatem fidei *dispersiones Israelis*, scilicet dispersiones hominum qui futuri sunt Israel. Quod est dicere: Salvandos, ex quibus Hierusalem ædificabitur, prius in diversos errores idololatriæ dispersos, in unitatem fidei congregabit, et sic eos hic faciet Israel. *Congregabit*, inquam. *Qui* autem postquam congregati erunt, *sanat*, id est sanabit eos factos *contritos corde*. Quod est dicere: Cum post fidei perceptionem adhuc infirmi

erunt ex consuetudine peccatorum, et debiles ad bene operandum, sanabit medicamento gratiæ suæ in eis hanc infirmitatem sic ut eis tribuat bene operandi facilitatem, a similitudine infirmi, qui, cum post evasionem morbi, debilitatem adhuc ex ipso morbo retineat, paulatim ex illa debilitate sanatur, dum in pristinam corporis virtutem medicorum auxilio restituitur. Et ideo sanabit, quia erunt in corde compunctione contriti. « Cor enim contritum et humiliatum non despiciet Deus (Psal. 1, 19). » Et priusquam eos ex hac debilitate sanet, alligat, id est alligabit contritiones eorum, scilicet consolidabit per baptismum, et per cætera sacramenta ecclesiastica virtutes animæ et liberum arbitrium, quæ peccando confregerunt et destruxerunt. Quod est dicere: Reintegrabit virtutes et liberum arbitrium eorum quæ ipsi peccando disperdiderunt, a similitudine medici, qui cuiuslibet ossa contrita sive vulnera alligando sanat. *Laudate*, inquam, *Dominum*, qui postquam contritos corde sanabit, faciendo per illuminationem gratiæ ex ipsi *multitudinem stellarum*, id est multas stellas *númerat*, id est numerabit multitudinem illarum stellarum, scilicet custodiet illos ne deficiant, qui multæ stellæ erunt, lucentes videlicet in medio nationis prave (Phil. 11, 25) et doctrina et bona vita, a similitudine stellarum, nocte in firmamento lucentium. Numerare pro custodire ponitur, eo quod ad hoc res numerari solet, ut numerata custodiatur. *Númerat*, inquam, multas stellas. *Et omnibus eis nomina vocat*, id est vocabula imponet. Quod est dicere: Dabit eis diversa charismata, quorum occasione diversa nomina eis imponentur, ut alii martyres, et alii confessores, seu etiam monachi sive eremitæ vocentur, aut aliis plurimis heresis nominibus nuncupentur.

Quoniam autem natura divina identitatem ostenderat, ubi dixit: *Laudate Dominum*, pluralitatem etiam personarum ostendit, sic: *Laudate*, inquam, *Dominum*, et hoc ea occasione, quia *magnus* est in natura *Deus noster*, Pater, scilicet potens est, quem nos prophete viri auctorizabiles Deum esse reputamus. *Et magnus virtus ejus*, id est Filius qui virtus Patris dicitur, eo quod Pater omnia per eum disponit et moderatur. Per has duas personas quas firmat esse magnas, Spiritum sanctum esse magnum innuitur. Ne vero propter vocabula diversa, in naturam raderetur esse diversitas, removet hoc cum addit: *Et licet a Patre sit alia persona Filius*, tamen *sapientia*, id est Filius ejus Patris *non est numerus*, id est diversitas et multiplicitas et varietas in natura. Non enim numeratur alia Patris, alia Filii essentia, sed perfecte est eis eadem et invariabilis natura. Numerum pro diversitate et multiplicitate ponit, eo quod res diversas et multiplices numerare cum acervimus. Quia vero et unitatem in natura, et in personis esse multipliciter ostenderat, cum hujus secreti intellectus omnibus fidelibus non pateat, omnibusque tamen inde fides habenda, Senteant heretici nulli, qui cum hujus tante rei notitia ca-

reant, non cum mansuetudine hoc inquirunt, sed immansueti existentes, fidem **581** habere contemnunt. Commendat fidei mansuetudinem, ostendens quod mansueti a Domino suscipiuntur, et e contrario peccatores immansueti humiliantur, ut sic nos ab immansuetudine retrahendo ad mansuetudinem invitet. Dico quod *magnus* est *Dominus*, Pater et Filius et Spiritus sanctus. *Dominus*, inquam, *suscipiens mansuetos*, qui si statim non intellexerint, fidem non repellunt; sed ad hoc intelligendum qualiter unus et trinus sit, mansuete investigando nituntur. *Suscipiens* quidem *mansuetos*, id est medens eis, ut ignorantie debilitatem auferat, et facultatem intelligentiæ conferat. *Peccatores autem* antonomastice, scilicet immansuetos, per subtractionem gratiæ suæ *humilians*, id est dejiciens ab intelligentia *usque ad terram*, id est usque ad terrenum intellectum. Quod est dicere: Ideo quia immansueti sunt, subtrahendo lumen gratiæ suæ humiliat eos Dominus, ut non solum non intelligant, sed ut etiam, quod gravissimum est, de Deo terrene sentiant, utque de quolibet homine de ipso agant.

Quoniam ergo mansuetos suscipit, et peccatores, se superbe et immansuete habentes, humiliat, vos fideles quicumque, ut si nondum suscepti estis suscipiamini; si vero jam suscepti magis et magis suscipiamini mansueti existentes, *præcinito Domino in confessione* peccatorum vestrorum. Quod est dicere: In primis peccata vestra humiliter confitemini, quæ confessio dulcis cantus et primus erit Deo. Et post confessionem *psallite Deo nostro*, id est bene operamini ad honorem Domini. *Psallite*, inquam, existendo *in cithara*, id est in mortificatione carnis. Et vere præcinitum et psallendum est Deo nostro. *Qui* nempe cum hoc est quod *aperit eadum in nubibus*, id est cum occulit mystica arcana sua in prædicatoribus, qui propter sui sublimitatem eadum dicuntur, idem tamen eadum *parat*, id est facit *pluviam*, id est aperit et irrigantem doctrinam terræ suæ Ecclesiæ. Quod est ac si dicat: Cum ipse in apostolis et prophetis occulit mysticum intellectum secretorum sanctorum, ideo ne vilescat, eundem tamen intellectum fidelibus, qui terra ejus sunt, aliquando per illuminationem gratiæ suæ revelat, ut sit eis in loco pluviae, scilicet ut eos imbuat et fertilis faciat, ad similitudinem pluviae, terram rigantis et fertilis facientis. Dicitur etiam hujusmodi arcana eadum, eo quod, sicut ecclesia, celantur. Exponit autem quomodo eadum hoc facit pluviam, sic: *Parat*, inquam, *Deus eadum sicut pluviam*. *Qui* videlicet illud eadum existens *in nubibus*, id est, in apostolis et prophetis, quas superius nubes vocavit, *prodeit*, id est aperit et manifestat fidelibus suis, eadum dico existens *frumentum, et herbas*, pro frumento ponit, eo quod dum est viride, herba dicitur. Frumentum autem dicitur mysticum intellectus, qui ad spirituales et bene rationabiles convertit, sicut frumentum rationalium animalium, scilicet hominum est cibum, Fenum

autem quod solis irrationabilibus idoneum est, intellectum ad litteram designat; quo solo idiotæ et rudes fideles utuntur, qui quasi irrationabiles videntur, quos etiam jumenta vocat ad comparationem mystice intelligentium. Exponit autem quibus *producit fenum, et quibus herbam*, sic. *Producit, inquam fenum et herbam. Herbam* dico datam *servituti hominum*, id est perfectioribus fidelibus, qui dicuntur servitus hominum, eo quod minus perfectis hominibus serviant in doctrina, ut Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, et cæteri tales. Producit, inquam, herbam servituti hominum, id est perfectis. *Qui etiam dat jumentis*, id est minus perfectis et idiotis *escam ipsorum*, id est escam eis congruam, videlicet fenum.

Ne vero videretur hoc fenum et herbam dare solis fidelibus ex Judæis, ostendit quoniam etiam hoc dabit fidelibus ex gentibus, sic : Dabit, inquam, escam feni et herbe. Et non solum fidelibus ex Judaico populo, sed et *pullis corvorum*, id est filiis gentilium idololatrarum, qui similes sunt corvis in nigredine peccatorum, pullis, inquam, non omnibus, sed *invocantibus eum*, id est orantibus eum in puritate fidei, scilicet fidelibus **582** ex gentibus, qui congrue pullis corvorum comparantur. Sicut enim corvorum pulli, dum adhuc patribus nigredine dissimiles sunt, ab ipsis non pascuntur, sed de rore vivere a physiologis asseruntur, ita quoque ex gentibus fidelis qui jam per baptismum ipsorum patribus in nigredine peccatorum dissimiles sunt, non ipsorum patrum peccatis replentur, sed rore doctrinæ spiritualis reficiuntur. Dixi quod jam mansuetos præcinentes et psallentes suscipiet, et dabit eis fenum et herbam. *In fortitudine vero equi*, id est in forti equo, scilicet in homine superbo, qui per equum fortem accipitur, eo quod sit animal superbissimum, *non habebit voluntatem beneplacitiæ*. Quod est dicere: Non diligit superbos, neque suscipiet. *Nec beneplacitum erit ei in tibiis viri*, id est non diligit voluptates sæculares hominis alicujus, quæ per tibiis accipiuntur, quæ sunt musica instrumenta, ad voluptuosos attinentia; vel tibiis viri dicit subteriora hominis quæ etiam crura dicuntur, per quæ luxuriosi homines accipiuntur, eo quod in renibus, qui tibiis contingit suum, luxuria precipue dominatur. Cum ergo dicit *in tibiis viri beneplacitum non erit ei*, idem valet ac si dicatur in luxuriis hominibus beneplacencia non erit ei, scilicet non diligit luxuriosos, neque suscipiet, sed eos juste disperdet. Quod nimirum per visionem præfiguratum est Ezechielis prophetæ, cui Dominus a cingulo superius, in electri specie, a singulo vero inferius in specie ignis legitur apparuisse. (*Ezech. viii, 7*). Cum enim sic apparuit, formam omnium Christianorum, et salvandorum et perdendorum in se suscepit. Nam per partem superiorem quæ electri claræ speciem obtinuit, salvandi ad supernam patriam intendentes accipiuntur, qui in virtutibus et operibus boni habentur clari et conspicui. Per inferiorem

A vero partem, quæ ignea apparuit, superbi signabantur, et mundanis voluptatibus dediti, quod pro delictis suis igni tartareo sunt tradendi. *Non erit, inquam beneplacitum ei in superbiis*, nec in luxuriis, *sed beneplacitum est Domino* respicienti respectu misericordiæ super timentes eum casto timore. Quod est dicere: Bene placet Domino in timentibus se, quos respicit respectu misericordiæ, ut faciat eos timentes se. *Beneplacitum est ei in eis qui sperant non superbe in seipsis*, sed *super misericordia*, id est de misericordia ejus. Non enim sufficit timere, nisi etiam sit sperare. Ete converso. Quod est dicere: Dominus diligit timentes se, et sperantes salutem in eo, non præsumentibus de meritis suis arroganter.

IN PSALMUM CXLVII.

B Psalmi centesimi quadragesimi septimi. Titulus. *Alleluia*. Vox Prophetæ qui, cum in superiori psalmo fideles ad laudandum Deum invitaverit ex consideratione ædificationis Hierusalem celestis, et congregationis idololatrarum Israel factorum, in hoc quoque psalmo fideles ad Dei laudem adhortatur, ex ea occasione, quia seras portarum Ecclesiæ confortavit, ne valeant ab hæreticis confringi. Et etiam ex consideratione conversionis quorundam hæreticorum, quam etiam in hoc psalmo ostendit.

Lauda, Hierusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion ac si dicat: Tu, Ecclesia, *lauda Iominum Patrem* eo contulit, quia Dominus est. *Lauda, inquam*, sic ut sis Hierusalem, id est pacificata, pacem videlicet habens ad Deum et ad proximum, quæ pax est ei summa laus. Et lauda eum eo contulit, quia est Deus tuus, Creator tuus, *Lauda, inquam*, sic ut sis Sion, speculans scilicet cælestia, quæ speculatio est et laus, in qua ipse valde delectatur. Dico *lauda Dominum Deum tuum*. Et ideo eum *lauda quoniam confortavit seras portarum tuarum*, scilicet confortatos et insuperabiles faciet contra hæreticos, prælatos tuos, qui erunt seræ portarum tuarum, id est munitores Scripturarum prophetarum, ne ab hæreticis valeant dissipari; qui earum auctoritatem ad nihilum redigere intendunt, ut Manichæi et alii plures, affirmantes ipsas esse funditus evacuandas.

583 Dictum est a similitudine serarum, quæ ad hoc portis infinguntur ut eas muniant, ne quilibet raptor domum introeat ad devastandum. Ecclesiæ portæ prophetæ dicuntur, eo quod per doctrinas suas fidei introitus fuerunt, quemadmodum portæ domus alicujus introitus sunt. Per hoc autem quod seras confortabit, ne cedant impugnationibus hæreticorum, *benedixit*, id est benedicet *filiis tuis in te permanentibus*, non ex fidei tuæ communitate per deceptionem hæreticorum egredientibus. Benedicet quidem *filiis tuis*, et augendo eos secundum numerum, et sublimando in virtutibus, qui profecto ab hæreticis dissiparentur, nisi seræ confortarentur. Dico *lauda Dominum*, qui non solum confortabit seras portarum suarum, videlicet Augustinum, Hieronymum, Hilarium et cæteros, et non solum benedicet *filiis tuis*, sed etiam *qui posuit fines tuos pacem*

peremphasim, id est qui ponet affines tuos, scilicet A
hæreticos pacificos. Quod est dicere: Qui faciet hæreticos impugnatores tui tecum pacem habere et concordiam, convertendo eos, ne amplius instent tibi falsis argumentationibus. Affines Ecclesiæ hæreticos dicit, eo quod ipsi in hoc videantur ejus esse vicini, quoniam eisdem sacramentis ecclesiasticis utuntur, et easdem auctoritates, quas male exponendo pervertunt recipere videntur. Ponet, inquam, *fines tuos pacem*, et etiam *satiant*, id est satiat te *adipe frumenti*, non furete tantum, videlicet mystico intellectu legis, non eo tantum qui ad litteram est. Adipem dicit frumenti medullam, quæ etiam vulgo farina dicitur. Per adipem ergo frumenti qui interior est, et pretiosum quid et gustu dulcior quam furfur mysticus legis intellectus accipitur, qui interior est, et subtilis et pretiosus et longe dulcior, quam litteralis intellectus, quo fideles Ecclesiæ Christo revelante satiantur. Per furfur autem quod exterius est et grossum aliquid, et non adeo pretiosum, intellectus ad litteram intelligitur, qui quasi exterior, et ad comparisonem mystici intellectus grossum aliquid est, et non usquequaque pretiosum, quo solo Synagoga filii veteres imbuuntur. Unde Dominus ad discipulos testatus est: « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligent (*Luc. viii, 10*). »

Exponit autem quomodo ponet Ecclesiæ fines pacem, sic: *Lauda*, inquam, *Dominum, qui emittit*, id est qui emittet *eloquium suum terræ*, id est docterinam suam terrenis, scilicet hæreticis, ac si dicat: Hoc modo affines Ecclesiæ hæreticos cum Ecclesia pacificabit, quia per fideles Ecclesiæ satiatos adipe, emittet doctrinam fidei hæreticis terrenis sententiis adherentibus. Non autem erit inefficax sermo doctrinæ ejus, sed *velociter currit*, id est curret *sermo doctrinæ ejus*, id est celissime penetrabit in corda terrenorum, vel velociter curret *sermo ejus*, id est cito promovebitur, et cum summo impetu eloquentiæ fluat, ut non possit a falsis hæreticorum objectionibus impediri, juxta illud de Stephano: « Non poterant resistere sapientiæ, et spiritui qui loquebatur (*Act. vi, 10*). » Carret, inquam, *velociter sermo ejus*. Qui per efficaciam hujus sermonis *dat*, id est dabit *nivem sicut lanam*, scilicet ipsos hæreticos qui erunt nix, id est ad modum nivis nimis congelati, et a charitate frigidi, faciet adeo in charitate fervidos, ut etiam det eos lanam alii frigidis, scilicet ut eos qui charitate erunt frigidi foveant, et in charitate fervere faciant, ad similitudinem lanæ, ex qua vestimentum fit, ut corpus foveat et calidum reddat. Dabit, inquam, *nivem sicut lanam*, et *nebulam sicut cinerem spargit*, id est sparget, id est illos hæreticos qui prius erunt nebulosi et in intelligentia obscurati, illuminabit vero fidei intellectu, et eos illuminatos sparget *sicut cinerem*, id est distribuet eos ad prædicandum aliis nebulosis, ut videlicet sint in loco cineris, facientes

videlicet eos in intelligentia et bonis operibus fertiles. Quos ipsimet prius per deceptiones suas ab Ecclesia sublato reddiderat steriles. Dicit autem hoc a similitudine cineris, qui a rusticis 584 in loco fini super terram spargitur, ut eam impinguando fertilem faciat. Non solum autem dabit *nivem sicut lanam*, et sparget *nebulam sicut cinerem*, sed etiam *mittit*, id est mittet aliis *sicut buccellas*, id est comparabiles buccellis *crystallum suam* faciam, quod est dicere: Non solum hæreticos illos, qui nix erunt, id est cito possibiles ad resolvendum de infidelitatis duritia, sicut nix cito potest resolvi, sed et illos qui adeo indurati erunt in infidelitate, ut vix possint resolvi. Unde etiam crystallus dicitur, præ nimietate videlicet duritiæ suæ. Crystallus quippe, ut physici perhibent, ex glacie per diuturnum tempus indurata efficitur, cujus crystalli tanta est duritia ut vix frangi valeat aut secari. Crystallum autem hanc hæreticos, scilicet ex tanta obstinatione duritiæ resolvit Deus, cum eos per fidelium prædicationem conversos, ad Ecclesiæ communiatem reducit, et eorum corda prius dura, ad fidei perceptibilitatem mollia facit. Hanc crystallum liquefactam tam perfectam in scientia et sanctitate morum reddit, ut eam etiam alii qui prius ab ea decepti sunt et a fide separati, buccellarum vicem retinere faciat, scilicet ut eos reficiant dulcedine prædicationis suæ, ad modum buccellarum, quibus aliquis esuriens reficitur.

Bene vero dicit eos non panes integros, sed buccellas; ut per hoc innuat, quod nullus adeo perfectus est, qui omnem scientiam vel doctrinam obtineat, sed unusquisque partem aliquam obtinet, ceu buccella panis pars est. Congruè quoque ponit non simplicem *crystallum*, sed *crystallum suam*, ut per hanc vocem determinet, quod non omnem crystallum esse buccellas faciet, sed illam tantum quæ sua erit, scilicet quæ jam est ad salvationem prædestinata. Dabit, inquam, *nivem ut lanam*, et *mittet crystallum ut buccellas*. Et tunc quis existens *ante faciem frigoris ejus sustinebit ipsam faciem*? Nullus, ac si dicat: Cum ipse eos qui frigidos dici per emphasim poterunt, eo quod a charitate frigidi penitus erunt, quod postea frigus in calorem charitatis mutatum, ipsius Dei possessio fiet, ad disperdendum et impugnandum ceteros frigidos mittet, qui hæreticorum *ante faciem*, id est ante præsentem eorum instantiam existens, poterit tantam instantiam verborum et facundia illorum sustinere et resistere, ut superetur sic ut non habeat quod contradicat? Nullus. Hoc autem quod sub interrogatione cum majore laudis pondere ponitur, æquivalens est ac si taliter poneretur. Cum ipse illos qui prius frigidi adeo erunt ut nix et crystallus dici possint ferventes effectos, ad hæreticos impugnandum mittet, tanta erit eorum sapientia, tanta facundia ut eis nulla possit hæreticorum eloquentia resistere. Quia vero de hæreticorum conversione egerat, vult ostendere hanc conversionem totius cooperatione Trinitatis esse futuram quod sic dicit:

nipotens: Quod est dicere, Fideles laudent Dominum A consideratione, quod diversas hominum ætates imposuit tam in masculino sexu quam in feminino. scilicet juvenutem et senectutem et cæteras ætates. Cum dicit *senes cum junioribus* dat intelligere similiter de aliis ætatibus, quarum omnium consideratione Deus laudandus est. Et hoc etiam sit materia laudandi Dominum, quia secundum humanitatem *exaltatum est nomen ejus solius*, scilicet ipse solus ex omnibus creaturis habet nomen, quod est exaltatum super omne nomen. Nulla enim creatura, neque homo nec quis cælestis spiritus, Dominus omnium et Omnipotens dicitur, sed ipse cum sit creatura secundum humanitatem, Dominus dicitur et Omnipotens, in ejus nomine genu omne flectitur cælestium, terrestrium et infernorum (*Phil. ii. 10*). Exponit autem in quantum sit nomen ejus exaltatum sic: *Exaltatum est, inquam, nomen ejus solius*, et adeo est exaltatum, quod *confessio*, id est laus ejus est super *cælum et terram*, id est in rationabilibus creaturis, quæ sunt super cælum et terram, in cælestibus videlicet spiritibus et in hominibus. Quod est dicere: Cum omnipotens sit et omnium Dominus, ab hominibus et ab angelis laudatur. Postquam ostendit, ex consideratione omnium creaturarum, Deum esse laudandum, ostendit etiam eum esse laudabilem ea occasione, quoniam in futuro suos *exaltabit*. Hoc ergo sic dicit: Non solum, o fideles, laudetis Dominum ex consideratione colorum et terræ et creaturarum, quæ in eis sunt, sed inde etiam occasionem habete laudandi quoniam in futuro **588** *exaltabit cornu populi sui*, id est exaltabit in æterna beatitudine populum suum propter cornu ejus, id est propter sublimitatem quam habet hic in moribus et in virtutibus, quæ per cornu accipitur, eo quod in animali sublimior hæc pars habeatur, quod est dicere: Merito sublimitatis et virtutum et morum quam hic habet populus fidelium, sublimabit eum æterna gloria in futuro, ideoque dignum est ut hæc consideratio a fidelibus laudetur. *Exaltabit, inquam, cornu populi sui* in futuro; futurus tunc *hymnus* id est causa hymni *omnibus sanctis ejus*, scilicet, quem laudabunt tunc omnes sancti ejus, laude æternæ dilectionis. Exponit autem qui sint illi sancti per partes sic: *Sanctis ejus* dico, scilicet *filiis Israel*, id est fidelibus ex Judaico populo et etiam *populo appropinquanti sibi*, id est appropinquanti illis filiis Israel, scilicet, populo fidelium ex gentibus, qui per lapidem angularem Christum appropinquabit, id est conjungetur fidelibus ex Judeis, ut ex his dubus parietibus civitas una Hierusalem, vide licet æterna, constituatur. Vel sic, ut determinatio sit. *Hymnus, inquam, erit omnibus sanctis ejus*. *Sanctis* dico existentibus *filiis Israel*, id est filiis spiritalibus Deum in contemplatione videntibus, ac si dicat: Secundum eum statum ipsum laudabant, in quo cum spirituales filii sint, eum in contemplatione futuri, et nunc sunt, scilicet, a longinquo videntes, videbunt. Ne vero sic intelligerentur tunc Israel et quasi per speculum, addit: *Filiis Israel* dico, scilicet *populo appropinquanti sibi* in cognitione. Quod est dicere: qui populus filiorum tunc sic erit Israel ut ei secundum cognitionem appropinquet; ut scilicet, non jam quasi per speculum, sed ut facie ad faciem Deum videant et cognoscant, juxta illud Apostoli: «Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitussum» (*I Cor. xiii. 12*).»

IN PSALMUM CXLIX.

Titulus centesimi quadragimesimi noni. *Alleluia*. Vox Prophetæ omnes fideles ad cantandum Domino novum canticum invitantis, et quid sit cantare novum canticum exponens, quæ etiam utilitas sit cantantibus accedit ostendens.

Cantate Domino Christo *canticum novum*, o fideles, id est laudate novo cantico Dominum. Vetis

quidem canticum est actibus veteris hominis adherere. *Novum autem canticum* est novi hominis Christi, in quantum possibile est, conformitatem in novitate vitæ habere, juxta illud Apostoli: «Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis» (*Ephes. vi. 23*). «Dico laudate Dominum novo cantico, et sic eum in novitate vitæ laudetis, ut in communitate fidei Ecclesiæ sanctorum persistatis. *Laus enim ejus tantum est in Ecclesia sanctorum*, ac si dicat: Cum vitæ novitatem in virtutibus, et bonis operibus habeatis, oportet ideo vos in fide Ecclesiæ sanctorum perdurare, quia non digne laudatur Deus nisi ab his qui in *Ecclesia sanctorum* sunt. «Non est enim speciosa laus in ore peccatoris» (*Ecl. xx. 9*).» Ecclesiam sanctorum dicit ad differentiam Ecclesiæ malignorum, quæ Ecclesia abusive dicitur. *Cantate, inquam, fideles, novum canticum Domino*. Et quicumque cantantium ad hoc dignitatis ascendit ut jam hic fiat *Israel* id est videns Deum in contemplatione, non ex hoc *letatur* in se ascribendo sibi, sed *letatur Israel* quicumque *in eo qui per gratiam fecit eum* esse Israel, scilicet, in Domino letatur, ascribendo ei hoc quod Israel est. Et etiam sanctæ animæ jam existentes *filiæ Sion*, id est spirituales filiæ Dei per adoptionem gratiæ; filiæ dico Sion, id est æterna speculantes, non in se superbe de hoc exsultent, sed **589** *exsultent in rege suo* scilicet in Domino exsultent cum gratiarum actionibus de hoc, quod sic eos regit promovendo de bono in melius, ut Sion sint. Aliud quippe est laudare Deum, de hoc quod suos Israel esse facit, aliud de hoc quod eosdem in hac contemplatione regendo perseverare facit. Sanctas animas pro nimia virtutum pulchritudine filias dicit, eo quod major species et pulchritudo insit filiabus quam filiis.

C Exponit autem per partes quid dicat *novum canticum* esse, sic: Cantent, inquam, fideles, *Domine, novum canticum*, videlicet *laudent nomen ejus*, id est laudent eum consideratione nominis ejus. *Laudent, inquam*, et hoc in *choro* persistentes, id est in concordia dilectionis habendæ ad Deum, et ad proximum. Quæ per chorum accipitur, eo quod chorum proprie dicamus, collectionem aliquorum concorditer canentium. Et *laudent eum in tympano*, id est in carnis mortificatione, per jejunia et vigiliis, et in removendo a se concupiscentias carnales, quod utrumque per tympanum denotatur, eo quod involvatur mortuorum animalium corio, et a carne separato, et ab omni humore superfluo exsiccato; et *psallant ei*, id est bene operentur ad honorem ejus, operam dando in *psalterio*, id est in vivificatione spiritus per virtutes, qui est dignior et superior pars in homine. Ideo per psalterium competenter intelligitur, quod a superiori sonat. Idcirco vero *laudent Dominum in choro, in tympano et psalterio, quia beneplacitum est Domino* hæc laudes esse in *populo suo*, quæ sola causa sufficiens esse deberet ad hoc agendum, si nulla alia adesset. Et etiam hæc alia causa cum sic laudate, *quia mansuetos exaltabit*, id est mansueti sum laudantes, et hic et in futuro valde sublimavit. Et exponit hoc per partes sic: In futuro quidem eos exaltabit, ducens in *salutem æternæ gloriæ*. Et tanta erit illa gloria, quod æterna exultatione *exsultabunt sancti*, id est mansueti in gloria, id est in perfectione illius gloriæ. Ne vero putarentur participaturi gloriæ, qualiter ostendit quod inæqualiter participabant, alii plus, et alii minus. Et per hoc magis auditores ad bene vivendum adhortatur, ut hanc gloriam participare possint intensius. Et hoc sic dicit:

Exsultabunt, inquam, sancti in gloria. Et sic tamen quod *letabuntur in cubilibus suis*, id est sibi congruis, scilicet in diversis participationibus illius

gloriosæ quietis, quæ per cubilia designatur, eo quod cubilia ad quietis usus idonea sunt, ac si dicat: Ita de ea gloria lætabuntur ut unusquisque prout sibi congruum erit, et meritis fuerit, diverso modo participet, unus plus, et alius minus, juxta illud Dominicum: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt (Joan. xiv, 2). » De hoc etiam Apostolus testatur: « Sicut stella differt a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum (I Cor. xv, 41). » Dico quod in futuro *exaltabit mansuetos in salutem*. Hic autem sic eosdem *exaltabit*, quia *exultationes Dei erunt in gutture eorum*, id est exultanter erunt sermones prædicationis Dei in gutture eorum. Quod est dicere: Exultanter prædicabunt aliis doctrinam Dei voce exteriori, quæ formatur in gutture, quod equidem prædicare, magna est exultatio et magna dignitas, testante Domino in Evangelio sic: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Matth. x, 32). » Quia vero possent exultanter de Deo prædicare, sic tamen ut non esset pronum et facile, ipsum verbum prædicationis pro voluntate sua, et pro capacitate audientium temperare, nec esset efficax eorum prædicatio, determinat quomodo prædicabunt, cum sic addit: *Et sic erunt exultationes Dei in gutture eorum*, quod in *manibus eorum*, id est in potestatibus eorum erunt *gladii ancipites*, id est doctrinæ verba interficientia homines, secundum quod mali sunt, ideoque gladii dicta. Dicuntur autem ancipites, eo quod ad similitudinem gladiorum ancipitum, ex utraque parte vitia resecant, et per veterem legem, scilicet et per novam. Vel quia duabus de causis in hominibus infidelitatem perimunt, scilicet promittendo 590 credentibus et corporalem sospitatem, et æternam felicitatem. Quod est ac si dicat: Sic exultanter doctrinæ verbum annuntiabunt ut facultatem habeant eam, prout opportunum fuerit, disponendi, a similitudine strenuorum militum, qui, gladios in manibus habendo, facultatem habent eos, prout eis placitum est, circumquaque vertendi.

Ostendit autem ad quem effectum utilitatis erunt *gladii ancipites in manibus eorum*, cum sic addit: *Gladii*, inquam, erunt in *manibus eorum*, et hoc magna utilitate, scilicet, ad faciendam vindictam in nationibus, id est ad hoc ut erant in manibus eorum gladii, ut vindictam Dei exerceant in multitudinibus hæreticorum, quæ nationes dicuntur, eo quod in diversis hæresibus natæ sunt. Vindictam quidem in eis Deo prædicatores faciunt, vel cum eorum quosdam conversos Ecclesiæ reconciliant, vel cum alios nolentes converti, anathemate ecclesiastico more damnant. Quoniam autem simpliciter dixerat *ad faciendam vindictam*, ne videretur quod aliquam vindictam sæcularem essent inde accepturi, dat intelligere quam vindictam facient, cum sic adjungit: Et ad faciendas *inprecationes in populis*, id est in multitudinibus hæreticorum; ac si dicat: Ad hoc habebunt gladios ancipites prædicationis in manibus, ut per hanc prædicationem, hæreticorum multitudines redarguendo increpent, et sic in eis vindictam faciant, quosdam, ut dixi, fidei reconciliando, quosdam vero anathematizando. Non solum autem in manibus gladios habebunt, ad devincendos minores hæreticos; sed etiam ad *alligandos in compedibus* disputationum *reges eorum*, id est principales hæreticos, qui reges sunt et duces perditionis eorum. Quod est dicere:

Ad hoc eis dabuntur gladii scientiæ, ut eos qui principes sunt errorum, disputationibus suis superent, et quasi compedibus alligent, ne facultatem habeant resistendi. Et non tantum ad *alligandos* minores principes habent gladios in manibus, sed et *alligandos in manibus ferreis*, id est in multiplicibus fortissimis vinculis argumentationum, unde non possint evadere, sicut de manibus ferreis non potest victus quilibet evadere. *Nobiles eorum* hæretico-

rum, id est illos hæreticos qui nobiles et digniores inter cæteros reputentur, ut etiam facere miracula videantur, prætendendo quamdam speciem vanæ religionis. Quod est dicere: Ad hoc eis ancipites gladii dabuntur ut illis hæreticorum, qui nobiles esse videntur, multis et fortissimis argumentationum nexibus astringat, ne resistendi facultatem habeant. Et ad hoc etiam *gladii ancipites erunt in manibus eorum*, ut, postquam reges et nobiles alligaverint et superaverint, *fiant in eis regibus et principibus judicium conscriptum*, id est iudicium illud ecclesiasticæ disciplinæ, quod est conscriptum, id est in multis auctoritatibus scriptum; penitentibus quidem penitentiae pondus, prout justum est, imponent, non penitentes autem, justo anathemate damnant. *Hoc autem gloria est omnibus sanctis ejus*, scilicet, hanc gloriam reputant sancti ejus, scilicet fideles quicunque pro summa gloria, ut *laudent eum in choro, in tympano, et psalterio*, et exaltent in salutem, et alligent reges et nobiles in manibus et compedibus, et *fiant in eis iudicium conscriptum*. Hoc autem ideo dicit, ut magis invitet auditores ad hæc omnia quæ in psalmo admonuit. Hoc autem quod dixit *exaltabit mansuetos*, etc., sic aliter legitur. *Exaltabit*, inquam, ut superius expositum est, *mansuetos*, ducendo eos in salutem æternæ gloriæ, in qua *gloria exultabunt sancti*, id est ipsi mansueti, et *lætabuntur in cubilibus suis*, hoc ut superius exponitur. Ut autem in gloria exsulent, hic interim *exultationes Dei sint in gutture eorum*. Alioquin enim in futuro in salutem non exaltarentur, hoc etiam et cætera quæ sequuntur, ut superius exponuntur.

591 IN PSALMUM CL.

Psalmi centesimi quinquagesimi Titulus. *Alleluia*. Vox Prophætæ adhortantis omnes fideles ad Dei laudem contuitu beatitudinis sanctorum in futuro habendam, quam etiam per partes ponit, ut magis auditores ad hujusmodi laudem incitet.

Laudate Dominum Christum, et ore, et corde, et opere, o fideles, in sanctis ejus, id est in consideratione sanctorum ejus. Determinat autem secundum quem statum sanctorum adhortetur fideles ad Dei laudem, cum addit sic: *Laudate*, scilicet, *eum in firmamento*, id est in consideratione firmamenti *virtutis ejus*; ac si dicat: *Laudate Dominum* ea occasione, quia sanctos suos in futuro sic in virtute firmabit ut in eis nullus sit ulterius defectio locus. Qui etsi hic sint fortes, et ut ita dicam, spiritaliter virtuosus, ex carnis tamen debilitate locus in eis est deficiendi. Ostendit autem ad majorem Dei laudem plures esse virtutes, in quibus confirmabuntur, ne putaretur una sola esse, quia singulariter dixerat in firmamento *virtutis ejus*. *Laudate*, inquam, *eum in firmamento virtutis*, quæ virtus quidem non erit simplex, sed plures. Ideoque *laudate eum in virtutibus ejus*, id est in consideratione virtutum, in quibus sanctos in futuro confirmabit. Licet enim virtutum effectus tunc non exercebunt, ipsas tamen affectiones, quas virtutes dicimus, habebunt. Nam etsi non reslet bene operandi, seu pro Christo patiendi locus, nihilominus tamen naturaliter patientia sive charitas, habebit. Et de cæteris virtutibus similiter erit, præter spem et fidem quæ evacuantur. Non solum autem laudetis in virtutibus, sed etiam *laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus*, id est secundum respectum multiplicis magnitudinis, quia sanctos in futuro magnificabit, scilicet, sicut eos multum magnificabit, ita eum multum laudate. Exponit autem hanc magnitudinem per partes cum subjungit sic: *Laudate eum in sonitu tubæ*, id est in consideratione soni tubæ, scilicet, in consideratione victoriæ, quam suis in futuro dabit, cum eis ulterius neque mors, neque diabolus,

neque illicita suggestio prevailere poterit. Quæ per sonum tubæ accipitur, eo quod, finito prælio et fugatis hostibus, victores soleant tuba canere.

Laudate eum in psalterio et cithara, id est in consideratione glorificationis animæ, quæ psalterium dicitur, et corporis quod cithara appellatur. Anima quidem eo quod superior pars hominis est, per psalterium designatur, quod a superiori sonat. Per citharam vero, eo quod ab inferiori sonat, corpus quod in homine inferius est, exprimitur. Exponit quoque per partes corporis glorificationem, cum sic addit: *Laudate eum in tympano*, id est in consideratione tympani, scilicet in consideratione remotionis carnalium voluptatum, quæ per tympanum denotatur, eo quod super indutum sit corio a carne separato, et ab omni humore superfluo exsiccat; ac si dicat: Ea consideratione *eum laudate*, quia corpus adeo purificabit ut ab eo omnis voluptas carnalis ad peccatum cedens removeatur. Non solum autem *in tympano*, sed et *in choro laudate eum*, id est in consideratione chori, scilicet, in consideratione concordie habendæ cum angelis, quæ per chorum exprimitur, eo quod chorum propriæ dicimus conventum hominum concorditer canentium; ac si dicat: Corpus quod tam fragile quid est, et tam debile et gravissimæ naturæ, adeo glorificabit, immortalæ faciens et agilis naturæ, ut accedat aliquatenus ad conformitatem angelicæ naturæ. Determinat autem per quid ad hoc dignitatis attingent, cum addit: *Laudate eum in chordis*, id est in consideratione chordarum, scilicet ea consideratione qua suos chordis faciet similes. Sicut enim intestina arietum cum 592 prius pinguia sint et grossa, et tunc ad nullum sonum utilia, separata a pinguedine exsiccantur, et ad gracilitatem perveniunt, et sic inde chordæ fiunt, quæ dulcem sonum reddunt, ita quoque sancti cum hic per nimiam afflictionem juniorum et vigiliam graciles in carne fiunt, et mæri, per hoc in futuro ad hoc dignitatis attingent ut ad modum chordarum dulcissimum melos puræ conscientie et corporeæ glorificationis reddant.

Non solummodo in chordis, sed et *in organo laudate eum*, id est in consideratione diversorum meritum sanctorum, quæ per organum recte intelli-

guntur. Sicut enim in organo, quod musicum instrumentum est, plures sunt fistule diversæ, aliæ majores et aliæ minores, quæ tamen concordem symphoniam emittunt, ita quoque sanctorum merita, licet diversa, alia enim majora et alia erunt minora, ad modum tamen symphonie concordis et dulcissimæ, Deo delectabilia erunt. Non solum autem in organo, sed insuper *laudate eum in cymbalis*, id est in consideratione cymbalorum, scilicet, in consideratione sanctorum, qui similes fient cymbalis in corporibus, id est sic nitidi in carne ad similitudinem cymbalorum, quæ, cum sint electo aurichalco, nitidi coloris sunt. In cymbalis dico bene sonantibus, scilicet, qui sancti dulcem cantum recte conscientie Deo proferent, et bonæ devotionis, ad comparationem cymbalorum bene sonantium. Oslendit autem quod non mediocriter Deo cantabunt, cum addit: *Laudate, inquam, eum in cymbalis jubilationis*, id est in consideratione sanctorum, qui Deo júbilo intensæ affectionis sine fine cantabunt. Ut autem universaliter dicam, o fideles, *omnis spiritus laudet Dominum*, id est omne spiritale sit vobis materia laudandi Dominum, ac si dicat: Corpora et animæ fidelium quæ ipse gloriosa faciet et spiritalia, sint vobis, o fideles, gloria Deum laudandi. Corpora quidem sanctorum spiritus dicit, non quod in die judicii non sint futura corpora vere, sicut nunc sunt, sed quia quodammodo spiritibus in immortalitate et agilitate fient conformia. Unde Apostolus: «Seminatur corpus animale: surget corpus spirituale (I Cor. xv, 44).» Et paulo post: «Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spiritale (Ibid., 49).» Vel sic: Quia invitaverat fideles ad laudem Domini, occasione corporeæ glorificationis, adhortatur etiam eos ad eandem laudem, occasione glorificationis spiritus, cum addit: Non solum, o fideles, laudetis Deum *in chordis et organo et cymbalis*, sed etiam omnis spiritus sanctorum *laudet Dominum*, id est omnes animæ sanctorum, quæ usquequaque glorificabuntur in futuro, vobis, o fideles, materia sint laudandi Dominum. Cui sit honor et gloria in sæculorum sæcula. Amen.

Finis tomæ primi Opærum B. Brunonis psalmorum Davidicorum explicationem continentis

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BRUNO ORDINIS CARTHUSIANURUM INSTITUTOR.

- S. BRUNONIS ACTA. 9
COMMENTARIUS PRÆVIUS. 9
§ I. — Quæ vitæ seu acta edenda sint: diversa, e quibus hæc aut confecta fuerint, aut illustrabuntur, seu subsidia seu documenta, horumque unum ad actorum calcem etiam edendum *ibid.*
§ II. — Nobile sancti genus, patria, tempus natale. 23
§ III. — Qualis sanctus in pueritia fuerit, canonicus-ne S. Cuniberti, et qua ætate esset cum litteris discendi causa Gallias adiit, et an ibi Berengarium in philosophia magistrum habuerit. 34
§ IV. — Quo sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid dum primum egerit, quandonam Remis docere inceperit, et quas ibidem scientias tradiderit, nunquam obierit. 48
§ V. — Quales sanctus discipulos habuerit, qui hos bo-

nis motibus non minus quam litteris informavit, et quæ tunc in eo animi dotes ac virtutes enutrierint. 60

§ VI. — Nefandis Manassis archiepiscopi sui conatibus sese opponit: qui hæc occasione multa passus sit, monachumque inducere proposuerit. 65

§ VII. — Manasses Romæ in concilio causam suam tueri, suspensionisque sententiam, in se Augustodunum latam, a pontifice rescindi obtinet: quid tum præterea egerit, et qui tandem Brunonem in pristinum honorem restituere jussus fuerit. 77

§ VIII. — Qui et quando sanctus in pristinum aut etiam meliorem statum Remis restitutus fuerit, et an post suum sub Manasse ex hac urbe discessum, aut etiam unquam alias Parisiis docuerit. 88

§ IX. — An a Guiberto de Novigento vera S. Brunonis in solitudine secessus causa assignetur, et an ad hunc præter emissum monachici habitus induendi votum ratione alia graviori Bruno indigerit. 102

§ X. — An doctoris Parisiensis anastasis, qua Bruno

fuerit conversus, sæculo præterito, quod pro falsa habetur, e Breviario Romano fuerit expuncta, et qui hanc vel tunc, vel ante arrodere primum incepterint, et qui hisce contra sese opposuerint.

§ XI. — Scriptorum Carthusiensium sæculo xvi antiquiorum de doctoris Parisiensis, qui damnationem suam e feretro publice aperuerit, anastasi testimonia referuntur, et quid de adjunctis, hinc post adiectis censendum.

§ XII. — Testimonia scriptorum sæculo decimo sexto anteriorum, qui Carthusiensis ordinis non fuerint, producuntur.

§ XIII. — An scriptoribus, qui pro doctoris Parisiensis anastasi hujusque adiunctis testati sunt, merito accenseri queat Theodorici, abbas Trudonopolitani.

§ XIV. — Cæsari- Elsterbacensis testimonium recensetur, et quid de hoc sit censendum statuitur.

§ XV. — An quid contra anastasi, qua doctor se damnatum publice denuntiavit, ex silentio vel S. Brunonis, vel Guigonis, vel Guiberti de Novigento, confici possit.

§ XVI. — Quid de orbinis Carthusiensis, uti id Landouus vocat, et Petri Venerabilis silentio censendum.

§ XVII. — Quid de aliorum, quos Landouus præterea laudat, scriptorum antiquorum silentio statui debeat.

§ XVIII. — XIX. Quid contra prodigiosam anastasi qua doctor Parisiensis sese damnatum publice e feretro denuntiavit, universale scriptorum omnium, qui integro primo et forte etiam secundo post rem gestam sæculo labente, floruerunt, silentium valeat, et an hoc stante certam illam aut etiam verosimilem possint efficere testimonia antiqua supra adducta.

§ XX. — An prodigium quod doctor sese damnatum publice astantibus denuntiavit, certum aut saltem verosimile, stante universali scriptorum ante dictorum silentio, reddere etiam non possit traditio.

§ XXI. — Alia quedam facientia pro prodigio quod doctor Parisiensis sese damnatum adstanti multitudini publice e feretro denuntiavit, nationum monumenta afferantur, et an ex his tandem illud verosimile utcumque non fiat, examinatur.

§ XXII. — Opinio, quæ damnati prodigium intra privatas defuncti ædes coram paucis evenisse statuit, proponitur, et an vel incepta noviterque conficta repudianda non sit, examinatur.

§ XXIII. — Quam fidem mereatur opinio quæ doctoris damnati anastasi in privatis hujus ædibus coram paucis accidisse statuit, et quid tandem de hac etiam ita considerata censendum.

§ XXIV. — Remisne an Parisiis sanctus in solitudine secesserit, quandam id fecerit, et an tunc recta Carthusiæ eremum adierit.

§ XXV. — Sancti ad Hugonem Gratianopolitanum episcopum accessus, quales ejus fuerint socii, et an tunc sacerdotio initiatus exstiterit.

§ XXVI. — Sanctus Carthusiæ eremum ingreditur; quandam id acciderit.

§ XXVII. — Quid sanctus ejusque socii, Carthusiam jam ingressi, egerint, et quem vivendi modum tenuerint.

§ XXVIII. — An sanctus novam regulam scripserit, et an ad ullam ex ante scriptis ac nominatim Benedictinam observandam se suosque discipulos astrinxerit.

§ XXIX. — An Victor III papa Carthusiensem ordinem approbavit, et qui sanctus Hugonem Gratianopolitanum episcopum sui reverentem haberit, Carthusiæque eremum sibi donari impetravit.

§ XXX. — Sanctus, a summo pontifice arcessitus, Carthusiam, rite ordinatam, incolarumque numero auctam, deserere cogitur; quandam id, et quanto discipulorum Brunonis luctu factum.

§ XXXI. — Sanctus Romam ad Urbanum papam venit, discipulis ut Carthusiam repetant suadet, litteras his ad Sigismundum abbatem impetrat, archiepiscopatum Rhegiensem recusat, et ut sibi curia in eremum iterum secedere liceat ab Urbano obtinet.

§ XXXII. — An Sanctus a Rogerio Calabriae comite, venationem exercente, in Calabria specu, in quo se cum sociis abiderat, fuerit repertus; quo, relicta Pontificia curia, primum concesserit, et cur tunc Carthusiam non repeterit.

§ XXXIII. — Sanctus Turritana Calabriae eremo a comite Rogerio donatur, eique deinde a Mesimerio, Squillacensi episcopo, ac post ab Urbano II papa donatio hæc confirmatur.

§ XXXIV. — Quid, post factam a Rogerio comite eremi Calabriae donationem, sanctus egerit, qui hanc deinde Rogerius dux confirmavit, terminisque Rogerius comes circumscripsit.

§ XXXV. — Sanctus constructam in eremo Calabriae ecclesiam magno apparatu consecrari curat, et magis ac magis comitem Rogerium benevolam erga se expulit.

§ XXXVI. — An concilio Placentino, in quo Præfationem de beata Maria Virgine composuerit, Sanctus interfuerit, et cur si ita sit, eo celebrato, ad Majorem Carthusiam non redierit.

§ XXXVII. — Gravissimam, absente sancto, religiosi Carthusiæ Majoris incolæ tentationem patiuntur; natum comiti Rogerio filium sanctus baptizat, novoque ab illo beneficio afficitur.

§ XXXVIII. — Mortuo Theodoro Mesimerio, Greco Squillacensi episcopo, Joannes de Nicephoro Latinus ut substituitur sanctus suadet, et ab hoc deinde privilegium amplissimum quod a pontifice confirmari curat, Turritanae eremo, novo jam in hac constructo S. Stephani monasterio, impetrat.

§ XXXIX. — Sanctus comitem Rogerium præsentissimo periculo pro visionem qua hujus illum monet, in obsidione Capuanæ liberat, novumque hac occasione quo plurima ei bona Rogerius confert, diploma obtinet.

§ XL. — Quo tempore Rogerius comes Capuam obsederit, et eodem anno, quod id accidit, diploma quod, civitate hac subacta, Brunoni hic princeps contulit, datum fuerit.

§ XLI. — Ducem etiam Rogerium benevolam in se iterum sanctus expulit; visitur a Landuino Carthusiæ Majoris priore, perque hunc, comite ægre a se dimittit, ad Carthusiæ fratres litteras scribit. Hæc una cum litteris, ad Radulphum Viridem scriptis, hic producuntur.

§ XLII. — Sanctus commentarios in Psalmos et in S. Pauli Epistolas, qui nomine ejus circumferuntur, re etiam vere adornavit; quandam id et qua methodo fecerit, et quenam præterea lucubrationes certo ei debeant attribui.

§ XLIII. — An opera, a jam memoratis diversa, quæ sancti nomine edita sunt, vere eum habeant auctorem.

§ XLIV. — Benevolam iterum erga se sanctus comitem Rogerium decretorio morbo jam decubulentem expulit, huncque vita functum haud iudum post sequitur, confirmatis ei antea a Paschali papa donationibus omnibus privilegiisque quæ vel a comite Rogerio vel ab aliis acceperat.

§ XLV. — Qua in eremi Turritanae ecclesiæ sanctus fuerit sepultus, et quid de miraculis sepulchrum ejus secutus, aliisque nonnullis ad eum utcumque spectantibus, ac tempus quo in sanctorum, seu potius beatorum, album relatum fuit, progressus, sit censendum.

§ XLVI. — Leo X papa ordini Carthusiensi Turritanum in Calabria Sancti Stephani monasterium jubet restitui, cultumque sancti ecclesiasticum permittit.

§ XLVII. — An Leo X papa Brunonem etiam canonizavit, et quenam, ad gloriam sancti posthumam facientia, concessam ab hoc pontifice cultum ei deferendi facultatem, proxime sint secuta.

VITA S. BRUNONIS ANTIQVOR.

CAPIT. UNICUM. — Occasio conversionis S. Brunonis; solitudinem petere statuit, alios in idem propositum attrahit. Gratianopolim pergit, in Carthusiæ eremum secedit, ad pontificem, ex hoc vocatus, se confert, solitudinem repetendi facultatem ab eo impetrat; in Turritanum Calabriae eremum se abdit, ibique moritur.

VITA ALTERA.

Prologus.

Cap. I. — Occasione defuncti, qui sese damnatum, inter solennes exsequias e feretro proclamavit, in solitudine secedere Bruno statuit, alios in idem propositum attrahit, iterumque cum his ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, suscipit.

Cap. II. — Bruno una cum sociis suis ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, venit, Carthusiæ eremum ab eo obtinet, austere admodum in hac vivit, ac post sexennium circiter a pontifice vocatur, vocantique obtemperare statuit.

Cap. III. — Sanctus e Carthusia Romam se confert, secutus huc discipulis, ut Carthusiam repeterent, suadet, ipseque in Calabria, obtenta a pontifice concessenda facultate, recusatoque Rhegiensi archiepiscopatu, deserta sese abdit, benevolam ibi erga se comitem Rogerium habet, novas ecclesias condit, sanctissimeque vitam ac moritur.

VITA TERTIA.

Cap. I. — Defunctus sese damnatum e feretro publice proclamavit; spectaculi tunc occasione in solitudinem ad pontificem agenda secedere sanctus statuit, cum aliquot aliis, quos ad idem faciendum movet; ad Hugonem, Gratianopolitanum episcopum, iter arripit, benigneque ad hoc excipitur.

CAP. II. — Carthusiae eremum sanctus ingreditur, ex hac, in qua sanctissime vivit, ab Urbano II papa evocatur. discipulis eum Romam consecutus, ut Carthusiam repetant suadet. Rhegensem archiepiscopatum recusat, ac deinde a pontifice repetendae solitudinis facultatem impetrat. 533

CAP. III. — In Turritana eremo a comite Roze, invenitur, praestitissimo periculo hunc liberat, duo ibi ejusdem liberalitate monasteria aedificavit, in horum altero ad mortem usque sanctissime vivit, post obitum miraculis claret, tandemque, pontifice permittente, a Carthusianis coelestem honoribus afficitur. 544

EPISTOLA ENCYCLICA. Qua S. Brunonis obitum quaque verum nuntiavit ejus in Turritana eremo discipuli, solitaque pro illius anima suffragia postularunt. 553

TITULI FUNERIS, seu diversae ad epistolam praecedentem responsoriae. 553

SECTIO I. — Titulus frairum montis Amati. *ibid.* — Fratrum Fisciensis coenobii, *ibid.* — Rangerii Brunonis discipuli. 556. — S. Frigiani Lucensis ecclesiae, 557. — Ecclesiae Placentinae, *ibid.* — Monasterii Sancti Sepulchri, *ibid.* — Ecclesiae S. Martini de Petra, *ibid.* — Clusini coenobii, *ibid.* — Segusienae ecclesiae, 558. — Praepositurae Ulcienis, *ibid.* — Ecclesiae Gratianopolitanae. 559. — Eremitae Carthusiae prope Gratianopolim, *ibid.* — Fratrum Dei subtus Carullionem prope Gratianopolim, *ibid.* — Fratrum S. Rufini in Costa S. Andreae, 560. — Athanasienis coenobii Lugduni, *ibid.* — Majoris ecclesiae Lugdunensis, *ibid.* — S. Mariae Blesensis, *ibid.* — S. Petri Cluniacensis coenobii, 561. — S. Romani de ecclesia Lugdunensi archidiaconi, *ibid.* — S. Vincentii Cabillonensis ecclesiae, *ibid.* — S. Mariae Belvensis ecclesiae, *ibid.* — S. Antonii Contelensis, *ibid.* — Ejusdem, 562. — S. Petri Carnotensis, *ibid.* — S. Dionysii prope Parisios, *ibid.* — S. Germani Parisiensis ep., 563. — S. Maglorii Parisiensis, *ibid.* — S. Petri Fossatiensis, *ibid.* — S. Crucis sanctique Faronis Meldensis, 564. — S. Petri Casiacensis coenobii, *ibid.*

SECTIO II. Titulus ecclesiae S. Mariae Carnotensis, *ibid.* — Versus scholares. 564. — S. Margaritae coenobii, 565. — S. Mariae Novi Monasterii, *ibid.* — S. Benigni Divionensis, 566. — S. Stephani Divionensis, *ibid.* — S. Petri Besuensis, *ibid.* — S. Mariae Castellionensis, *ibid.* — Lingonensis ecclesiae episcopi, *ibid.* — S. Mariae Malismensis, 567. — S. Michaelis Tornodrensis coenobii, *ibid.* — S. Germani Antissiodorensis, *ibid.* — S. Stephani Antissiodorensis, *ibid.* — S. Mariae et S. Joannis Reomensis coenobii, 568. — Lamberti abbatis Pultariensis, *ibid.* S. Petri Aremarensis coenobii, *ibid.* — S. Petri Treccorum, *ibid.* — S. Petri insulae Germanicae, 569. — S. Stephani Catalmiensis ecclesiae, *ibid.* — S. Petri coenobii de Monte, *ibid.* — S. Basili, *ibid.* — S. Mariae Remensis metropolis, *ibid.* — Alius ejusdem ecclesiae. 570. — Item alius ejusdem, *ibid.* — Adhuc alius ejusdem. 571. — Adhuc alius ejusdem, *ibid.* — SS. Martyrum Sergii et Bacchi Andegavensis, *ibid.* — S. Petricoenobii puellarum, *ibid.* — Ecclesiae SS. Trinitatis, 572. — S. Dionysii Remensis, *ibid.* — S. Remigii Francorum apostoli, *ibid.* — S. Nicasii Remorum archiepiscopi, *ibid.* — SS. Martyrum Timothei et Apollinaris, *ibid.* — S. Bartholomaei apostoli in monte. Or. 573.

SECTIO III. — Titulus S. Mariae Laudunensis, *ibid.* — Alius ejusdem. 574. — Monialium S. Joannis Baptistae, *ibid.* — S. Nicolai de Salu Vedocii, *ibid.* — B. Mariae Noniandi, *ibid.* — Alius ejusdem, *ibid.* — Ecclesiae Suesionensis. 575. — SS. Medardi et Sebastiani Suesione, *ibid.* — S. Mariae Blesensis, 576. — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Krieffi Blesensis, *ibid.* — S. Mariae Berauci, *ibid.* — S. Crucis Aurelianensis, *ibid.* — Abbatis S. Joannis Suesionensis coenobii, *ibid.* — S. Symphoriani martyris Belvacensis, 577. — S. Quintini Belvacensis, *ibid.* — S. Luciani Belgavorum apostoli, 578. — S. Fusciani de Sylva, *ibid.* — S. Petri Corbeie, *ibid.* — S. Quintini Vermandensis, *ibid.* — S. Petri Lehnensis ecclesiae, 579. — S. Fursei Peronae, *ibid.* — B. Mariae Alrenensis ecclesiae, *ibid.* — S. Petri Duncurtensis ecclesiae, *ibid.* — S. Salvatoris Aquiciensis coenobii, *ibid.* — Coenobii Marcomensis,

580. — S. Amandi Elhonnensis ecclesiae, *ibid.* — S. Petri Islenis ecclesiae, *ibid.* — S. Mariae Mecienensis ecclesiae, *ibid.* — S. Mariae Formosellensis ecclesiae 581. — S. Dionationis Brugnensis ecclesiae, *ibid.* — S. Nicolai Meltensis ecclesiae, *ibid.*

SECTIO IV. — Titulus S. Petri Pictavis, *ibid.* — Beatae Mariae Pictavis, 582. — S. Hilarii Pictavis, *ibid.* — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Radegundis Pictavis, *ibid.* — E. Mariae ac S. Cyprini martyris, 583. — S. Joannis evangelistae Pictavis, *ibid.* — S. Petri Virsionensis coenobii, *ibid.* — S. Martini Peni pedis, *ibid.* — S. Maximini Miciensis coenobii, *ibid.* — Alius ejusdem, 584. — S. Mariae Parisiorum, *ibid.* — S. Petri Resbucensis, *ibid.* — S. Petri Latunacensis, *ibid.* — S. Petri Neocastrensis, 585. — S. Trinitatis Falesie, *ibid.* — S. Gervasii ejusdem loci, 586. — S. Mariae Tornacensis, *ibid.* — S. Petri Blandiniensis coenobii, *ibid.* — S. Leodegarii martyris, *ibid.* — S. Bavonis in Gandavo, *ibid.* — S. Mariae Connatrensis in Auglia, 587. — S. Audomari episcopi, *ibid.* — S. Pauli apost. Londoniensis, *ibid.* — S. Petri Cassellensis ecclesiae, *ibid.* — S. Mariae Atrebatensis sedis, *ibid.* — Alius ejusdem, 588. — S. Vedasti Nobiliaci coenobii scholae, *ibid.* — Alius ejusdem, 589.

SECTIO V. — Titulus S. Mariae Morlivensis ecclesiae, 589. — SS. Petri et Augustini Anglorum apostoli, *ibid.* — SS. Edmundi regis martyris, *ibid.* — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Mariae Spalingae ecclesiae S. Nicolai Andegavensis, *ibid.* — S. Mariae ecclesiae Lincolnensis, 590. — S. Mariae Eboracensis, 591. — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Petri Eboracensis Angliae metropolis, *ibid.* — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Joannis archiepiscopi Beverlacensis ecclesiae, 592. — Ricardi, *ibid.* — Alberti, *ibid.* — Turstani, *ibid.* — Richardi, *ibid.* — S. Petri Castrensis ecclesiae, 593. — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Mariae et S. Adelmi Malnesbensis ecclesiae, 593. — S. Mariae Rothomagensis ecclesiae, 594. — S. Trinitatis Rothomagi, *ibid.* — S. Leodegarii, *ibid.* — S. Mariae Potlieviensis, 595.

SECTIO VI. — Titulus S. Mariae Bajocensis ecclesiae, 595. — Versus scholares ejusdem urbis, 596. — S. Georgii ejusdem urbis, *ibid.* — S. Stephani, *ibid.* — S. Vigoris Cerasiaci coenobii, *ibid.* — S. Mariae Constantiensis ecclesiae, 597. — Versus scholares ejusdem, *ibid.* — S. Michaelis de Periculo Maris, *ibid.* — S. Petri Casalis, 598. — S. Mariae Louleiti coenobii, *ibid.* — S. Juliani Cenomanensis, *ibid.* — Alius ejusdem, *ibid.* — Alius item ejusdem, *ibid.* — Alius adhuc ejusdem, 599. — S. Vincentii Cenomanensis, *ibid.* — B. Juliani de Prato, *ibid.* — S. Mauricii sedis Andegavensis, *ibid.* — S. Florentii Glammensis coenobii, 600. — S. Nicolai ejusdem urbis, *ibid.* — S. Mariae Dolensis coenobii, 601. — S. Michaelis, eremi, *ibid.* — S. Mariae Lucionensis, 602. — S. Petri apostoli Maliaensis, *ibid.* — S. Vincentii coenobii Noliensis, *ibid.* — Schola ejusdem, 603. — Alius ejusdem, *ibid.* — S. Pauli apostoli Comaricensis, *ibid.* — S. Salvatoris mundi sanctique Gildasii conf. Dolensis, 604. — S. Mariae Tropiensis ecclesiae, 605.

APPENDIX seu Supplementum ad gloriam sancti posthumam. 605

§ I. — Venerat o sancto beatis jam ascripto atque ad ecclesias S. Stephani translato, in Calabra exhibitae frequentaque ad ejus invocationem miracula patrata, quorum aliquot, annum 1600 praegressa, recensentur. *ibid.*

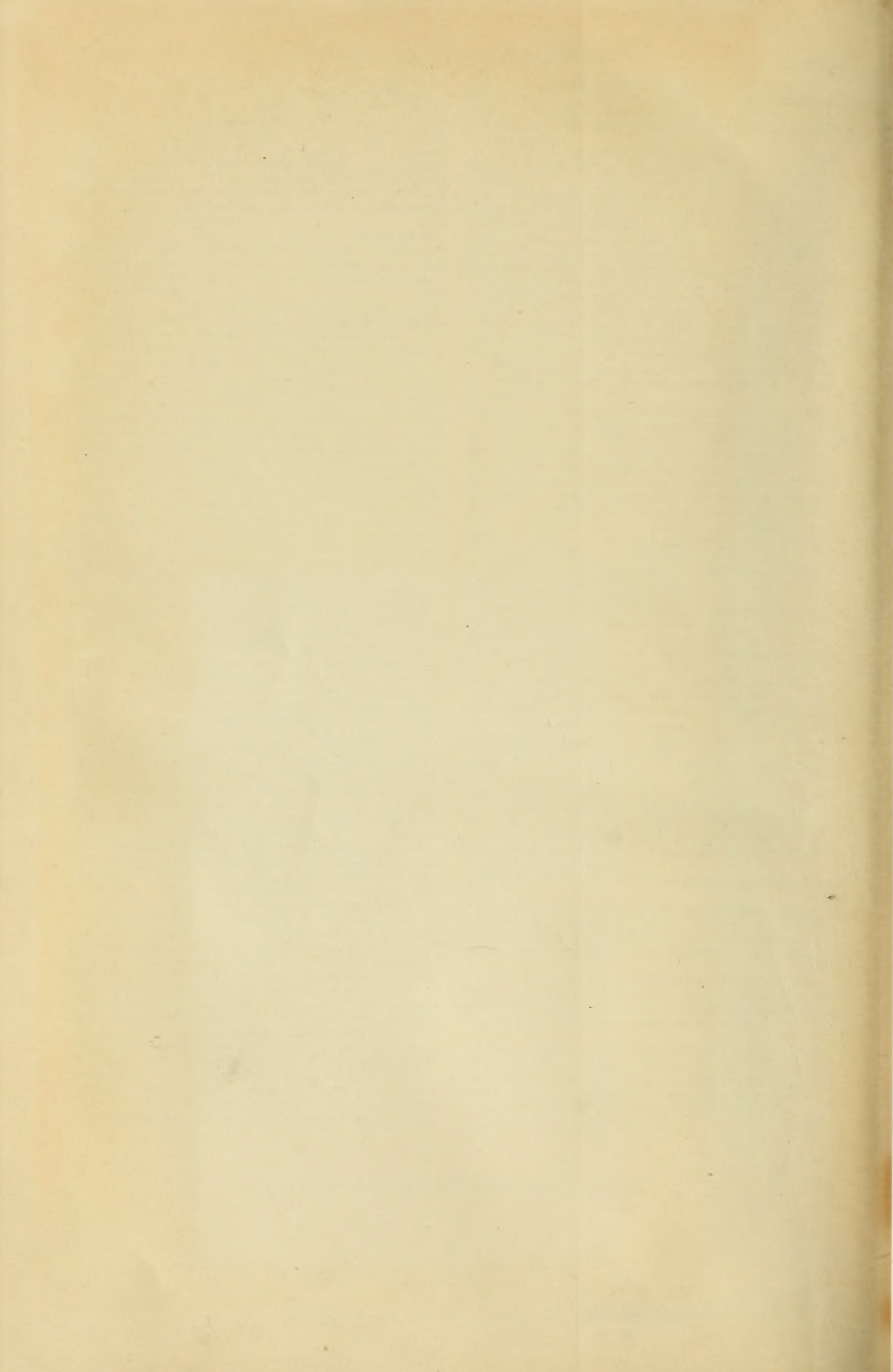
§ II. — Aliquot miracula saeculo XVII, ante annum tamen hujus XXIV patrata, recensentur, et qui tandem sancti cultus ad universam Ecclesiam extensus, festumque ejus tunc Coloniae Agrippinae celebratum fuerit, exponitur. 615

§ III. — Fuerint sanctus anno 1623 a Gregorio XV, an serius duntaxat a Clemente X canonizatus, examinatur, reliquaque, quae ad gloriam ejus posthumam faciunt, magisque videntur notata digna, in medium proferuntur. 624

OPERUM TOMUS SEU PARS I.
EXPOSITIO IN PSALMOS.

637

Vol. 152
2152

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA,

2152.

